Национална библиотека
Црне Горе "Ђурђе Црнојевић"
Цетиње
Бр. III 47321/2/2

Monumenta Montenegrina

II

2

ID=14290960

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ
„ЂУРЂЕ ЦРНОЈЕВИЋ"
ЦЕТИЊЕ
Сигн бр. III 47321/2/2

ISTORIJSKI INSTITUT CRNE GORE

Monumenta Montenegrina

Knjiga II

tom 2

SKITI-SARMATI, GOTI I GRCI, PISCI IV VIJEKA

Pripremio i predgovor napisao
Vojislav D. Nikčević

Prevela sa latinskog
Ana Klikovac

Podgorica 2009.

ISTORIJSKI INSTITUT CRNE GORE

Monumenta Montenegrina

knjiga II

tom 2

SKITI-SARMATI, GOTI I GRCI, PISCI IV VIJEKA

IZ PROŠLOSTI CRNE GORE

POSEBNA IZDANJA

Urednik
dr. Zvezdan Folić

L`INSTITUT HISTORIQUE DE LA MONTÉNÉGRO

Monumenta Montenegrina

volume II

livre 2

Scythes-Sarmates, Goths et Grecs, écrivains du IV-ième siècle

Podgorica 2009.

ИСТОРИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ ЧЕРНОГОРИИ

Monumenta Montenegrina

том II

книга 2

Скифы-сарматы, Готы и Греки, писатели IV века

Подгорица 2009.

ZABORAVLJENA I UNIŠTENA BAŠTINA: DJELA NAJRANIJEG HRIŠĆANSTVA NA JEZICIMA SKITSKO-SLOVENSKO-GOTSKOM, GRČKOM I LATINSKOM

"Imperator Antonin (...) oformi jednu elitnu jedinicu od mladića koju nazva svojom makedonskom falangom i pozva njene zapovjednike da uzmu imena Aleksandrovih generala..."
(Herodien: "Histoire des empereurs romains" IV, 8)

Ako je, po svjedočenjima antičkih geografa, najviše Strabona, skitski narod Sloveni već krajem stare ere nastanjivao srednji i južni Ilirikum, ako su skitsko-sarmatskoj civilizaciji, takođe po navodima antičkih pisaca, tokom II milenijuma prije nove ere prethodile civilizacije Pelazga i Dardanaca sa enklavama Etruraca i Feničana u priobalnom dijelu Dalmacije i Gornjoj Panoniji, ako se zna za postojanje velikih sirijskih kolonija u Donjoj Panoniji i trgovačkih egipatskih na potezu od ušća Dunava do Tračkog Bosfora, postavlja se pitanje šta se desilo sa pisanim tradicijama ovih naroda na prostorima gdje su boravili[1]?

Svjedočenja istoričara i periegetičara ukazuju da su tokom drugog i prve polovine I milenijuma prije nove ere na Ilirikumu, najviše na prostorima Dalmacije, zapadnog Ponta i Panonije postojale polilingvalne skriptorije koje su obavljale administrativne poslove i održavale veze drevnih naroda sa skitsko-sarmatskim bazileusima, keltskim vojnim vođama i balkanskim Skitima[2], prije nego što su grčki potom i latinski jezik postali vodeći – kao jezici imperijalnih sila čija je civilizacija povezivala Apenine i Ilirikum sa Istokom. Nauka nije uspjela da utvrdi koje je pismo izvorno skitsko, niti da li su postojali različiti jezici i pisma unutar Skitskog carstva, tačnije "skitske federacije naroda", čija je matrica bio jedinstven "govor". Pretpostavke se zasnivaju na do sada utvrđena tri pisma koja se nazivaju skitskim: kratkom tekstu na "Zlatnom listu iz Pirge" koji je dat u paralelnom prevodu na feničanski a koji dio istraživača i paleolingvista smatra za etrurski, što ga vremenski određuje na sam kraj II ili početak I milenijuma prije nove ere, takozvane "sarmatske tamge" za koje se ne zna da li su "heraldički" simboli velikaša i "rodova" ovog brojnog i moćnog naroda ili neka vrsta polu-linearnog pisma korišćenog u upotrebi kao "tajno" u službi kulta, i, konačno, na rune čija su dva tipa, linearni i punktirovani, nađeni na spomenicima na prostorima Skitije-Sarmatije i o kojima je posljednji i najveći spomen ostavilo gotsko ranohrišćansko stvaralaštvo Mezije, Epira i Prevalitane. Sporna su još dva pisma iako se zna da pripadaju Skitima, njihovom azijskom narodu Sakama, runsko i drugo nalik aramejskom, koja pomjeraju "granicu" skitske

[1] O tome svjedoči i Dionisije Halikarnašanin koji je za svoje spise koristio danas izgubljene izvornike: Pelazgi su "bili prvi koji su se iselili u Italiju, lutali Grčkom i odlazili u mnoga mjesta varvarskog svijeta. (...) Pelazgi su bili nadmoćni nad mnogima ne samo u vještini ratovanja već su takođe bili najbolji u umješnosti plovidbe..." (*Denys D'Halicarnasse: "Antiquités romaines", I, 24-4; 25-1*). Paleolingvisti i paleoistoričari saglasni su da je indoevropska civilizacija imala tri centra razvoja: Malu Aziju, Balkan i Centralnu Evropu. Proučavajući arheološke nalaze koji ukazuju na velike migracije indoarijevaca, indoiranaca, protohetita i protogrka, koji se datiraju na VII milenijum prije nove ere, istraživanja posebno ukazuju na balkansku "vinčansku kulturu" koja je cvjetala od sredine V do kraja IV milenijuma prije nove ere i koja je u nasljeđe ostavila spomenike pismenosti koji još nijesu dešifrovani.

[2] "Tukidit spominje Akt Trakije, kao i gradove koji su njim obuhvaćeni, a u kojima je stanovništvo govorilo dva jezika..." (*ibid. I, 25-3*).

pismenosti na prostorima Azije na VII vijek prije nove ere[3]*. Paleolingvisti su utvrdili, uprkos žestokim sporenjima pa i isključivostima, da je pismo na "Zlatnom listu iz Pirge" (ili "Zlatnim listovima") najbliže, ako tako može da se kaže, ćirilskim tekstovima poznatim sa kraja IX i početka X vijeka, nakon čuvenog Fotijevog Konstantinopoljskog sabora kojim je ozakonjena Crkva slovenska, sa ideološkim centrima u Bugarskoj i Dragovici. Dva prevoda teksta iz Pirge, ruski i slovenački, dešifrovanja se zasnivaju na fragmentima epigrafskih tekstova sa njihovih teritorija a koriste iskustvima odgonetanja feničanskog i etrurskog pisma, došla su do koliko toliko jedinstvenog zaključka: "Zlatni list" je darovnica hramu nekog semitskog, porijeklom vavilonskog, božanstva*[4] *koje je prihvaćeno na Zapadu tokom II milenijuma prije naše ere*[5]*. Sporno je da li se radi o takozvanom "opštem tekstu" pisanom u svečanim prilikama ili se u njemu spominje i ime darodavca. Matej Bor, koji je na uvidu imao omaleni korpus epigrafskih spomenika venetskog perioda sa prostora sjeverne Italije i zapadne Slovenije, tokom dešifrovanja koristio se "dijalektima slovenskog jezika i zaključcima nakon proučavanja venetske povelje". Po njemu tekst nudi najstariji spomen etnonima Sloven i ime slovenskog vođe Velianosa: "Ovaj hram nazvan je u čast boginje Une(June)-Astarte*[6] *i sagradio ga je vojvoda Velianos Sloven (Velianas sel slovenji) kada se pripremao za bitku"*[7]*. Rasprave paleolingvista koje traju više od stoljeća*[8] *omogućile su da se u posljednjim decenijama XX vijeka iskristališe sud koji je sveukupna svjetska nauka prihvatila kao aksiom: feničanska i etrurska pismena u dobrom su dijelu istovjetna paleoslovenskim znacima na "Zlatnom listu", a ovi su gotovo istovjetni nađenim nedaleko od Beograda, u Vinči, koje istraživači kratko nazivaju "vinčanskim".*

Nedoumice koje vladaju povodom "Zlatnih listova iz Pirge" zakriljuju pitanje sarmatskih tamgi koje se nalaze na spomenicima i u grobnim humkama širom stepa Evroazije, u čitavoj srednjoj i sjevernoj Evropi, pa i Maloj Aziji: ispod jednog broja tamgi nalaze se kratki tekstovi na grčkom koji nude najnužnije biografske podatke o velikim sarmatskim vojskovođama, prevodiocima, piscima. Uočeno je da nadgrobne stele sa tamgama bez propratnog grčkog teksta nude neku vrstu "tekstualnog zapisa", ali je sporno na koji način i

---

[3] Dešifrovanje oskudnog vokabulara malobrojnih najstarijih tekstova azijskih Saka ponudilo je jedini mogući zaključak: njihov jezik je izuzetno sličan savremenim slovenskim, razlike su isključivo dijalekatske prirode. "Leksika "saka" pojavljuje se kao tipično iranska. O tome može da se sudi po brojevima (*d[u]va*-dva, *drai*-tri, *tcahora*-četiri, *hauda*-sedam, *s[a]ta*-sto), zamenicama (*a[y]su*-ja) ..." (*Iaroslav Lebedynsky:"Les Saces", Paris 2006, p. 238*).

[4] *Francis Joannès: "Dictionnaire de la civilisation mésopotamienne", Paris 2001, p. 421*. Riječ je o ujedinjenom kultu dva sumersko-vavilonska božanstva, Ištar i Inane – proces objedinjavanja okončan je krajem III milenijuma. Ime ove dvije boginje prešlo je na Zapad "pod nazivima Atar, Aštarat, Astarta". Ovaj kult imao je svoj ideogram.

[5] Slavni ruski paleolingvita A. Nemirovski "klasifikuje natpise, analizira pojedina imena i toponime, navodeći radove najizvjesnijih, po njegovom mišljenju, istraživanja zapadnih paleolingvista". On smatra da je tekst posveta boginji Uni, Astarti, u doba vladavine Tefanija Veliana.

[6] Najstariji naziv rimske boginje Junone – nepoznata je epoha nastanka njenog kulta i način na koji je poznije povezana sa vrhovnim rimskim bogom Jupiterom (*Joël Schmidt: "Dictionnaire de la mythologie grecque et romaine", Paris 1985, p. 173*). Poznije postaje sestra i supruga Jupitera, kći Saturna i Ree i, kao takva, osnov rimskog panteona. "Njeni gradovi-miljenici (bila je boginja zaštitnica) bili su Argos, Mikena, Sparta i Kartagina" (*И. Х. Дворецкий: "Латинско-русский словарь", Москва 1979, p. 567*).

[7] *Павел Тулаев: "Венеты предки Славян", Москва 2000, p. 70*. "Dalje se govori da su hram napali pirati, pa su ga preuzeli Italici, koji su od tog doba postali žitelji naselja" u kome je hram podignut.

[8] Najnovija istraživanja ruskih paleolingvista ukazuju da etrurski tekstovi pripadaju korpusu praslovenske pismenosti. Ona se zalažu za radikalno drugačije čitanje "Zlatnih listova" (*Г. С. Гриневич: "Праславянская письменность, результаты дешифровки", Москва 1993*). G. S. Grinevič, tražeći da se teks dešifruje kao slogovno pismo, navodi da nije riječ ni o kakvoj posveti božanstvu i hramu, već da je u pitanju savjet poljoprivrednicima kako se reže vinova loza. U isti mah ruski i francuski paleolingviti počeli su drugačije da sagledavaju etrurske tekstove – pojavila se nova hipoteza da se radi o jeziku i pismu balkanskih starosjedjelaca Pelazga koje su protjerali Skiti. Pelazgi su, po navodima najstarijih antičkih izvora, stvorili "etrursku civilizaciju", itd.

kako tamge treba "čitati": da li po obrascima drevnih pisama kakva su feničansko ili kritsko-mikensko oko čijeg se dešifrovanja još vode burni sporovi ili ne. Njemački paleolingvisti uočavaju da su neke od tamgi istovjetne glagoljskim pismenima, ali da pokazuju "bliskost" i sa "turskim" runama, pa čak i pismom Urarta, nekom čudnom mješavinom hijeroglifa i klinopisa koje, po nekim istraživačima, ukazuje da su neki narodi i civilizacije sopstvene alfabete stvarali na iskustvima drugih, prije svega susjeda. I dalje je sporno kako je i na osnovu kojih uzora nastao helenski alfabet; najnovija istraživanja sve se više priklanjaju tvrdnjama srednjovjekovnih i vizantijskih lingvista i etimologa da je grčki "osavremenjeni i dosljedno linearizovan feničanski" pisani jezik. Ako se zna da još nije utvrđeno na koji je način i pod čijim presudnim uticajem nastalo latinsko, a svake decenije minulog stoljeća otkrivalo se po neko novo pismo i njim pisani tekstovi na prostorima Skitije-Sarmatije, Male i Srednje Azije, svaka isključivost vezana za porijeklo pismena na "Zlatnim listovima" i tamgama unaprijed je osuđena na podozrenje, ali i nove lingvističke teorije o porijeklu, međusobnim vezama, preplitanjima i uticajima jezika naroda arhajskih civilizacija. Da bi se koliko-toliko olakšao rad paleolingvisti su postigli neku vrstu konsenzusa: podijelili su pismena na hijeroglifska, klinasta, polulinearna i linearna, iz te podjele izdvajajući rune. Runsko pismo ne može da se svrsta ni u jednu postojeću i od svih prihvaćenu shemu: u njemu su gotovo sva slova današnjeg latinskog i ćirilskog alfabeta, neka izvrnuta kao odraz u ogledalu, neka podsjećajući na hetitski ili akadski klinopis. Tekstovi pisani runama u najvećem su dijelu zapisi na kamenu i komadima kore drveta savijenim u svitke; nordijski rotulusi imali su prstenove, često od dragocjenih metala, i to kada se radilo o prepisci nordijskih vladara sa skitskim i hunskim. Rune su najduže opstale na prostoru pribaltičkih država i Skandinavije; tekstovi pisani na tablicama od kore drveta iz XII-XIII vijeka sačuvani su na prostorima Rusije, Bjelorusije i Ukrajine. Šture naznake o takozvanom "tajnom pismu" u nekim od pozno-srednjovjekovnih manuskripata, natuknice istraživača da se radi o "nepoznatim pismenima" u glosama, ukazuju da su se rune na Balkanu i u Crnoj Gori, u okrilju manastirskih zajednica, koristile do kraja XV i početkom XVI vijeka. I neki od katarskih spisa X-XII vijeka na prostorima Zapadne Evrope, među njima i fragmenti poznate "Knjige o dva principa", pisani su "tajnim pismom" – nekom vrstom runa. Rijetki is-traživači koji su se bavili ovom vrstom tekstova, među njima najpoznatija je Kristina Tizelije, posredno postavljaju pitanje: da li se skitsko-gotski uticaj na umjetnost Zapada okončao sa "gotskim stilom" u arhitekturi, nerijetko zvanim "varvarski", ili je opstao još nekoliko vjekova u izdvojenim manastirskim zajednicama koje su imale skriptorije i bile "okrenute" iskustvu paganskih tradicija i gnoze? Bilo kako bilo velika djela pisana runama sačuvana su samo na skandinavskim i ruskim prostorima, daleko od Konstantinopolja i Rima i brige njihovih patrijarhata za "duše". Najveći spomenik srednje i sjevernoevropske "runske civilizacije" je "Star(ij)a Eda", zbornik pripovijesti i epskih hronika skandinavskih naroda. Ne treba smetnuti sa uma da je i keltsko stvaralaštvo pisano runama na anglosaksonskim prostorima opstalo do VIII-IX vijeka, o čemu svjedoči usmena književnost na velškom i irskom jeziku, ali i dva velika hroničara hrišćanske epohe sa tih prostora – Nenije i Galfrid Monmutski.

Drevni jezici skitskih i neskitskih naroda Ilirikuma: nasljeđe koje nestaje u ranom srednjem vijeku

"Indoevropski jezici grupisani su u velike grane: iranski, keltski, germanski, itd, svaka je određena na osnovu lingvističke bliskosti a utvrđena da bi srodnost idioma koji je sačinjavaju bila odmah uočljiva (sa, možda, izuzetkom keltskog). U nekim od njih, uostalom, zajedničko

ime su sačuvali narodi koji govore jezicima o kojima je riječ: svi Sloveni, nezavisno od njihovog vlastitog etnonima (Hrvati, Česi, Ukrajinci...) govore jezikom koji se prepoznaje i posmatra kao "slovenski". Što se ostalih jezika tiče "grane" se razlikuju. Neke, kao slovenska ili indoarijevska, podrazumijevaju brojne članove; druge se sastoje od nekoliko jezika (baltička), nekad ih čine samo jedan kao u slučaju jermenskog. Tekstovi koji ih potvrđuju dozvoljavaju da se prate u više ili manje drevnim epohama: anadolski od rane antike, baltički samo od srednjeg vijeka. (...) Valjanost ove dokumentacije takođe je promjenljiva: grčki, latinski ili iranski poznati su po ogromnoj književnosti, dok se, na primjer, grana "tokarijskog" ugasila, a njen je trag sačuvan samo u nekoliko antičkih glosa i vlastitim imenima. U nekim slučajevima (ilirski ili iliričkі) čak postoji grana koja je nepoznata i neizvjesnog je (porijekla). Uopšteno gledano, svaka od ovih grana predstavlja autonoman razvoj prvobitnog indoevropskog jezika i odgovara, često, velikoj etnokulturnoj zajednici poznatoj u istoriji: Keltima, Helenima, Germanima..."[9] *Današnja podjela indoevropskih priznaje sljedeće jezike: albanski, anadolski, jermenski, baltički, keltski, germanski, grčki, ilirski-iliričkі(?), indijski (indoarijevski), indijski (iranoarijevski), italički (čiji su nastavak romanski jezici), frigijski, trački (tračko-dačko-getski) i tokarijski*[10]*. "Ne samo što su na najstarijem stadijumu iranski i indijski, dostojno predstavljeni avestinskim i sanskritom, praktično istovjetni, već su takođe izrazi dvije grane sačuvali isti etnonim Arya-. Susreće se kod Iranaca stepskih nomada (skitski narodi) i Iranaca koji to nijesu (sedanteri – koji su dali sadašnje ime Iranu), i u Indiji. Takođe se katkad govori o "indoarijevskom" ili "iranoarijevskom" jeziku da bi se označili ovi "lažni blizanci". Druga opšteprihvaćena grupa je baltoslovenski"*[11].

Paleolingvistička istraživanja su utvrdila da je najstariji "anadolski jezik hetitski, zvanični jezik istoimenog carstva, na kome se pisalo klinastim pismom od 1650. do 1200. godine prije nove ere". Ovaj jezik "naslijedio" je luvitski pisan takozvanim "hetitskim hijeroglifima" kojima su se koristile brojne države na prostorima Anadolije do 700. godine prije naše ere. Drevni keltski jezik, koga paleolingvisti dijele na dvije grane a koji nestaje u prvim vjekovima naše ere, ostavio je u nasljeđe tekstove "pisane etrurskim pismenima na grčkom i latinskom"[12]*. Što se grupa italičkih jezika tiče (faliski, sikulski-sicilijanski, elimski, osko-umbrijski ili umbrijski poznat po "Eugubinskim tablicama, sabinjanski poznat po natpisima iz VI-V vijeka prije nove ere, i venetski o kome svjedoči nekoliko natpisa sa prostora današnje Venecije"*[13]*) latinski, "kojim se govorilo u Rimu i Lacijumu" postao je "svjetski jezik" tek sa hrišćanstvom potiskujući na prostorima južne Evrope grčki*[14]*. Germanski jezici, drevne tri*

[9] *Iaroslav Lebedynsky: "Les Indo-Européens", Paris 2006, p. 15*. "Oni koji se bave indoevropskim radije koriste za poređenje, u okviru svake grane, najstariji potvrđeni jezik (crkvenoslovenski ili bugaromakedonski za slovenski, gotski za germanski)ili onaj koji predstavlja najstarija pismena (litvanski za baltički, avestinski za iranski)..."

[10] *Ibid. p. 16*.

[11] *Ibid. p. 17*.

[12] *Ibid. p. 20*. Njemu pripada galski "koji je bio blizak lepontskom, govornom u sjevernoj Italiji i pisanom uz pomoć etrurskog alfabeta, a naročito britskom. Ovaj posljednji je porijeklom galski i kornuolski, a bretonski "armorikanski" se ponovo uvodi na kontinent sa Velikom seobom. (...) Piktski, kojim se takođe govorilo u Velikoj Britaniji, nesumnjivo je keltski, ali o njemu ima veoma malo dokaza. (...) Keltoiberijskim govorilo se na dijelu Iberijskog poluostrva i potvrđuju ga natpisi iz 300-100. godine prije nove ere. (...) Irski je, potvrđeno je njegovo postojanje, korišćen polovinom I milenijuma prije naše ere i poznat je po natpisima koji se nazivaju "oghamičnim" – *ogham je alfabet zasnovan na geometrijskim linijama* i pisan je latinskim slovima od polovine VIII vijeka..." (*ibid. p. 21*).

[13] "Venetski se hipotetički vezuje za "iliričku granu" indoevropskog, smatra se najbližim latinskom i mogao bi da bude neka vrsta "mosta" između jedinstvene italičke grane i slabo poznatih indoevropskih jezika Centralne Evrope". Neki paleolingvisti smatraju da je riječ o dijalektu sarmatskog jezika, evropskog skitskog (*ibid. p. 22*).

[14] "Grčko pismo stvaralo se počev od kraja VIII vijeka prije nove ere adaptacijom feničanskog; zvanična verzija Homerovih spjevova pisana je u Atini sredinom VI vijeka prije nove ere po Pizistratovom naređenju. (...)

grane od kojih su poznate samo dvije, tačnije samo jedan - "osnovni" (etalon) "potvrđen je pismenima nakon prvih stoljeća naše ere. Mnoga germanska plemena koristila su takozvani "runski" alfabet, nepoznatog porijekla, jako srodan ostalim evopskim od II do oko X vijeka"[15]. Što se albanskog tiče, on je "danas izolovani indoevropski jezik. (...) Prvi tekstovi na ovom jeziku datiraju se na drugu polovinu XV vijeka, a u to doba jezik je bio daleko od izvornog, sa brojnim pozajmicama iz latinskog, italijanskog, grčkog i slovenskog"[16]. "Ilirski-iliričkі" jezik ne postoji, tvrde paleolingvisti: "u principu riječ je o govornim jezicima u iliričkim regionima i to prije širenja latinskog – gotovo svim na prostorima stare Jugoslavije. Činjenica je da lingvističke srodnosti glavnih naroda u ovoj oblasti, kakvi su bili Peonci i Dardanci, nijesu poznate. Od pravih ilirskih-iliričkih jezika, u geografskom značenju ovog pojma, postoje samo rasijane riječi. (...) Pojam "ilirski-iliričkі" je služio tokom XIX i XX vijeka kao "lagodna postava" da se klasifikuju jezici sa kojima nije znalo šta da se radi, kakvi su venetski u Italiji[17] koji se danas radije smatra italičkim[18]. Jedini konkretni trag predstavlja se preko mesapiskog,

---

Rimljani su prilagodili jedno zapadno grčko pismo, koje je do njih došlo zahvaljujući Etrurcima, i prvi njihovi pisani dokumenti datiraju se na VI vijek: literatura pisana tim pismom nije poznata prije III vijeka stare ere. (...) Korišćenje stenografije kojom su pisali pisari specijalisti, zvani logografi, nesumnjivo potiče iz Ksenofonove epohe, ali izvjesno je potvrđeno tek počev od Ciceronovog doba". Ciceronov oslobođenik Tiron bio je izuzetno sposoban stenograf i zahvaljujući njegovoj umješnosti sačuvani su neki od poznatih akata iz doba Republike, između ostalog i slavni Katonov spis (*Marie-Pierre Arnaud-Lindet: "Histoire et politique à Rome", Paris 2001, p. 14*).

[15] *Iaroslav Lebedynsky, op. cit. p. 23*. "Proto-Germani su bili paganska populacija na sjeveru Evrope kojima su indoevropski osvajači (Kelti?) prenijeli svoj jezik. Ovo pretjerivanje danas je odbačeno. Svi istorijski narodi indoevropskog jezika proizvod su miješanja nosilaca različitih varijanti indoevropskog i drugih elemenata..."

[16] "Moguće je da savremeni albanski predstavlja ostatak veoma značajne jezičke zajednice. Dva kandidata koja se ovdje navode su "ilirski" i trački (tračko-dačko-getski). Argumenti u korist prvog isključivo su geografski: albanski se nalazi na kraju prostora koji se smatra "iliričkim". Ipak, njegova današnja lokalizacija možda je skorašnja, a kako će se kasnije vidjeti, "ilirski" je veoma maglovit pojam. Što se tračkog jezika tiče, postoje malobrojne ali zanimljive leksičke bliskosti, kao i fonetski paralelizmi sa dačkim. Sličnosti albanskog i baltoslovenskog (ako se izuzmu pozajmice) nijesu protivstavljene ovoj ideji, pošto se tračko- dačko-getski katkad približava ovoj grani indoevropskog". Riječ je o jezicima koji su veoma malo poznati "tim više zbog rasprave koja je "zatrovana" patriotskom pažnjom – Albanci svom silom hoće da budu autohtoni, dakle i potomci Ilira..." (*ibid. p. 25*).

[17] "Grčka književna tradicija, koja je vezana za homerovsku i heziodovsku (VIII vijek prije nove ere), sačuvala je malo svjedočenja o *Enetima* (ενετοι) i ovaj se naziv povezuje sa legendarnim Enejem, junakom Trojanskog rata. (...) Postojanje antičkog plemena-naroda Eneta potvrđuju istoričari i geografi rimske epohe. Jedno od prvih svjedočenja nalazi se kod Herodota. U sedmoj knjizi svoje mnogotomne "Istorije" spominje lučki grad *Eneju* u Makedoniji, a u prvoj opisuje da su Eneti koji su živjeli na Ilirikumu imali običaj "prodaje nevjeste". Oni su se dičili svojom ljepotom još od epohe Jelene Trojanske. Strabon (63. godina prije nove ere – 24. godina) smatrao je da su Eneti ranije živjeli u Paflagoniji, sjevernom dijelu Male Azije, koju je podrobno opisao u svojoj *Geografiji*. Svodeći činjenice iz nekoliko istočnika antički geograf zaključuje: "Najviše je prihvaćeno mišljenje da su Eneti bili najznačajniji paflagonski narod-pleme, iz njega je porijeklom bio Pilemen (vojskovođa koga spominje Homer). Osim toga većina Eneta borila se na njegovoj strani; ostavši bez vođe oni su se nakon zauzeća Troje zaputili u Trakiju i za vrijeme svojih lutanja stigli su u savremeni Veneto". Vodio ih je Antenor, koji se sa saplemenicima naselio na sjevernu obalu Jadranskog mora..." (*Павел Тулаев: "Венеты предки Славян", Москва 2000, p. 6-7*). Venete spominje i Pomponije Mela u svojoj *Geografiji* pisanoj četrdesetih godina I stoljeća navodeći da se "oni nalaze na južnoj obali Sarmatskog okeana, između rijeke Visle i Ripejskih planina, u oblasti koja se naziva Sarmatija" (*ibid. p. 10*). Gaj Julije Cezar u spisu "Rat sa Galima" opisuje podrobno Venete istučući njihove hrabrost i organizovanost, ukazujući da raspolažu mnoštvom brodova sa kojima plove do Britanije.Venete u Sarmatiji spominje i Plinije, a Tacit ne zna kojoj velikoj narodonosnoj grupaciji pripadaju – Germanima ili Sarmatima. Spominje ih u *Geografiji* i Ptolomej koji navodi i "Venetski zaliv".

[18] "Dugo vrijeme venetske tekstove na urnama i tablicama, predmetima za život i oružju, zapadni naučnici pokušavali su da čitaju uz pomoć latinskog, njemačkog ili grčkog jezika. Ali ta proučavanja nijesu dala nikakav rezultat. Objavljene su kopije tekstova, prevodi pojedinih fragmenata, komentari uz njih, ali je jezik ipak u cjelosti ostao obavijen velom tajne. U enciklopedijama i lingvističkim priručnicima, kada je pitanju venetski, tvrdi se da je riječ o *samostalnom jeziku* koji je davno iščezao, pripadao je indoevropskoj grupi, a gramatikom je bio blizak keltskom, *iliričkom* i italičkom. *Venetsko pismo* sadrži elemente adaptacije etrurskih pismena, u njega su uključeni neki grčki i rimski znakovi. Venetsko je pismo potisnuo latinski. Konačno: "ono nije etrursko"..." (*ibid. p. 42-43*)

jezika kojim se govorilo i na jugoistočnom Italikumu i koji je onomastički blizak balkanskoj obali"[19]*. Kada je riječ o tračkom, tačnije tračkim jezicima "uočene su dvije dosta različite skupine sa jedne i druge strane Dunava: na jugu, u današnjoj Bugarskoj je pravi tračk*i *jezik, a na sjeveru, u današnjoj Rumuniji, je getski kojim su uglavnom govorili Dačani". Tračk*i *se, po tvrdnjama paleolingvista raširio u Anadoliji nakon naseljavanja i zauzimanja tih prostora od strane balkanskih plemena-naroda, "kao što su Mezijci, i možda se također ovim jezikom, sredinom I milenijuma prije naše ere, govorilo do današnje zapadne Ukrajine, jer Herodot približava (Skite-Sarmate) Agatirse Tračanima"*[20] *Frigijski jezik, također grana indoevropskog, bio je govorni tokom antike u Anadoliji, "ali grčki pisci Frižane smatraju za jedan od balkanskih naroda" – koji se udružio sa Tračanima ili "uklopio u njih"*[21]*. Jermenski je indoevropski, ali jedinstven jezik, on "kao i albanski predstavlja odvojenu grupu"; imao je sopstveni alfabet i njim pisane tekstove od V stoljeća*[22]*. Od baltičkog kojim se nekada govorilo na ogromnim prostorima "od poljskih obala i Bjelorusije do Rusije", danas su poznate samo "dvije grane" - litvanski i letonski. Paleolingvisti smatraju slovenski jezik jedinstvenim do VI stoljeća; "slovenski jezici poznati su zahvaljujući hrišćanskim knjigama" i njihove razlike nastaju relativno kasno*[23]*.*

Što se tiče iranskog jezika, koga lingvisti dijele u četiri grupe, utvrđeno je da je takozvani zapadnoiranski osnov "jezika istorijske Persije i Kurdistana"[24]*. U velikoj epohi od arhajske do pozne antike istočnoiranski se proširio "preko govora skitskih nomadskih naroda Evrope (Skiti, Sauromati-Sarmati, Alani) i Azije (Sake i ostali), ali i velikih centralnoazijskih jezika kakvi su sogdijski i baktrijski. U Evropi preživio je jedino u osetskom, potomku srednjovjekovnog alanskog jezika"*[25]*. Najnovija istraživanja "fenomena Skita" i njihovih naroda, zadivljena skitskom plastikom rađenom u bronzi, srebru i zlatu, prikazima skitskih ratnika na helenskim, asirskim pa i rimskim spomenicima i stalnim spomenom u literaturi drevnih naroda Istoka počev od polovine II milenijuma do kraja stare ere, ponovo postavljaju bezbrojna pitanja na koja nema odgovora – zašto moćna skitsko-sarmatska tradicija nije ostavila velike spomenike graditeljstva, kako su se (i odakle?) pojavili, da li su činili "homogenu etničku skupinu, da li su govorili jednim ili više jezika, da li su imali zajednička religijska uvjerenja i zajedničku usmenu tradiciju", itd*[26]*? Danas najpoznatiji istraživač "fenomena Skita", Veronika Šilc, usmjerava svoju pažnju na skitsku umjetnost, preko nje pokušavajući da odgonetne tajnu porijekla ovog moćnog naroda i njegove imperije. Prihvata stav jednog broja*

---

[19] *Iaroslav Lebedynsky: "Les Indo-Européens", p. 25*. Paleolingvisti ističu da "možda na obje obale Jadranskog mora postoji zajednica govora koji su posebna grana indoevropskog. Na žalost o mesapijskom se izuzetno malo zna, i to na osnovu zapisa iz Vaste:

Klohizisthotoriamartapidovasteibasta
Veinanaranindarantoavasti.

Nijedan prevod ovog natpisa nije prihvaćen. Evo jednog "sravnjenja" koje je "konsenzusom prihvaćeno":

Slušaj Jupitere! Totoria Marta dala je gradu Basta svoju zemlju (na mjestu) Darantoa..."

[20] *Ibid.27*. Paleolingvisti tvrde da su uzjamne veze tračkog i getskog kojim su govorili Dačani diskutabilne: "vokabular je izgleda bio različit", fonetizam sličan, i svi su saglasni da su oba jezika pripadala velikoj grani indoevropskih govora. Nalazi sa ovim jezicima su izuzetno oskudni: lična imena, glose, nekoliko se dačkih termina održalo u rumunskom a tračkih u bugarskom. Poznati su i kratki tračk*i* tekstovi pisani grčkim pismenima "koji se lako čitaju ali koje je teško razumjeti".

[21] Na osnovu tekstova utvrđeno je da postoje dva frigijska jezika: paleo (VIII-III vijek prije naše ere) i "novofrigijski" koji je bio u upotrebi od III-IV vijeka naše. (*ibid. p. 28*).

[22] *Ibid. p. 29*.

[23] *Ibid. p. 30-31*.

[24] Iščezli su jezici ove grupe: staropersijski, parćanski i, po svoj prilici, međanski ili midijski (*ibid. p. 34*).

[25] "U Aziji on podrazumijeva *pakto (pachto)* Avganistana i Pakistana i još *yaghnobi* koji je izgleda ostatak sogdijskog i pamirskih jezika koji "produžavaju" neke dijalekte Saka" (*ibid. p. 35*).

[26] *Véronique Schiltz: "Les Scythes", Paris 1994, p. 348*.

paleolingvista da je skitska civilizacija, jer se o njoj kao posebnoj etnokulturnoj cjelini govori isključivo na osnovu umjetničkih djela, bila "usmena": nema tekstova, pa iz toga slijedi zaključak da je riječ o "narodu bez pisma" što je u potpunom nesaglasju sa umjetnošću koju su svijetu ostavili u nasljeđe. "Može sa sigurnošću da se tvrdi da su govori Skita, Saka, Sauromata, konstituisali lingvistički ogranak istočnoiranskog sa sopstvenim dijalekatskim varijantama"[27]. Najnovija istraživanja evropskih arheologa, paleolingvista i paleoetnologa utvrdila su da su Skiti i njihov izuzetno brojni narod Sarmati svoju, ako se tako može reći, "evropsku prethodnicu" imali pored Veneta i u Kimerijcima. Kimerijci su, po grčkim i asirskim tekstovima, Skiti[28]; kimerijski, kao (da li samo?) dijalekat skitskog jezika, na jednoj strani je "izraz indoevropskih jezika, a na drugoj kavkaskih, tačnije, sjevernokavkaskih" – taj tip jezika paleolingvistika naziva "azijanističkim"[29]. Istraživanje ovih jezika omogućilo je da se dođe do opšteprihvaćenog zaključka da su neki od drevnih balkanskih jezika skitski i slovenski: "trački i dačko-getski (...) smatraju se na osnovu brojnih i ubjedljivih bliskosti za vrlo bliske rođake baltičkih i slovenskog jezika"[30]. Proučavaoci antičkih tekstova ukazuju da nijedan antički autor ne upućuje na kimerijski/kimerijske jezike. Navodi antičkih istoričara i gramatičara doveli su do gotovo jedinstvenog zaključka: antički makedonski jezik koga spominju neki helenski autori je "tračkog porijekla", što znači da je pripadao "osnovnom skitskom" ili bio jedan od "skitskih jezika"[31], znači dijelom i "praslovenski".

Sa otkrićem "sarmatskog pisma", čuvenih ***tamgi****, paleolingvisti su se suočili sa naizgled nerješivim problemom: ako je venetsko pismo skitsko a ne "porijeklom etrursko", da li tamge predstavljaju vid skitskog pisma kojim se moćna sarmatska populacija "nacionalno" izdvojila unutar Skitske imperije[32] ili se radi o nekoj vrsti "heraldičkih znakova" koji su oznaka sarmatskih rodova i oružanih grupa[33]? U XIX vijeku je utvrđeno da su Sarmati govorili*

---

[27] "Čak i ako se uoči da su stepski narodi pripadali u najvećem broju iranskoj grani Indoevropljana, onomastičke i toponomastičke datosti i antropološke analize daleko su od toga da uvijek budu podudarne" (*ibid. p. 348*).

[28] *Iaroslav Lebedynsky: "Les Cimmériens", Paris 2004, p. 139*. "Strabon smatra Kimerijce za narod a Eustatije to precizira navodeći da se radi o "*skitskom narodu*". Isto ukazuju i rimski autori. Rufus Festus Avienus napominje: "*surov narod* Kimerijce..."

[29] *Ibid. p. 141*.

[30] *Ibid. p. 142*. "Sadašnje je mišljenje, ono izgleda preovladava, da trački i dačko-getski predstavljaju ili dvije grupe dijalekata, međusobno vrlo udaljenih, istog jezika ili dva različita jezika u čvrstom srodstvu. (...Neki paleolingvisti) smatraju da je osnov prijeskitske populacije zapadne Ukrajine bio pod vlašću prvo Kimerijaca, potom Skita, i da je ta populacija bila dačka. (...Ovi etnički elementi) srodnici su onih koji zauzimaju Balkan..."

[31] *Ibid. p. 145*. Za ove stavove presudni su tekstovi antičkih gramatičara i etimologa, Proteja iz Zeugme (II vijek prije nove ere) i Hezihijusa. Paleolingvisti su utvrdili "da su se Proto-Jermeni iselili sa Balkana u svoju istorijsku domovinu (najvjerovatnije pred skitskim talasom koji je zauzeo Balkan krajem II i početkom I milenijuma prije nove ere – *primj.*), tokom istog pokreta naroda koji je doveo do smještanja Frižana u Anadoliju" (*ibid. p. 158*). Arheološka i paleolingvistička istraživanja nepobitno su utvrdila da su Tračani, Skiti i Proto-Sloveni jezički i kulturološki veoma bliski, čak da se njihove kulture međusobno prožimaju (podudaraju) i to ne samo na Balkanu (*ibid. p. 160*).

[32] "Najstariji spomen *Sarmata*, pod nazivom "Sauromati", javlja se u djelima klasičnih grčkih pisaca – Herodot, hipokratski tekstovi.... Njime se označava narod rođak evropskih Skita koji je lutao istočno od Dona, po stepama južne Rusije. (...) U nešto poznijoj grčkoj literaturi pojavljuju se *Sirmati*, kod Pseudo-Skilaksa, u drugoj polovini IV vijeka, Eudoksija sa Knida, i konačno *Sarmati*. *Sarmate* spominje Teofrast koji je živio između 372. i 288. godine prije naše ere..." (*Iaroslav Lebedynsky: "Les Sarmates", Paris 2002, p. 11*).

[33] "Nakon Skita Sarmati su predstavljali zapadnu prethodnicu nomadskog iranskog svijeta. Kao i Skiti, i više od njih jer su opstali mnogo duže, na mnogo većem prostoru i sa doprinosom Istoka zavisno od epohe, bili su *most kulture* između Azije i Evrope i izvor nadahnuća za razne evropske "varvarske narode" – zaista za rimsku vojsku koja je "kopirala" njihove vojne vještine. (...) Na Zapadu su Sarmati često posmatrani kroz prizmu rimske mržnje koja je izvitoperila sliku o njima..." (*ibid. p. 8*). "Sarmati su u Evropu uveli korišćenje simboličkih oznaka (da bi se razlikovali od ostalih...) a koje etnografi po navici imenuju tursko-mongolskim nazivom *tamga*. (...) Danas postoji saglasnost da se *tamge* smatraju za ambleme..." (*ibid. p. 209*). Smatra se da su prve *tamge* nastale u IV vijeku prije naše ere – arheološki nalazi iz Kazahstana.

jezikom/jezicima koji su pripadali iranskoj grupi[34], ali su istraživanja tokom XX stoljeća došla do saznanja "da je pravo lingvističko jedinstvo Sarmata, potom Sarmato-Alana, bilo izuzetno značajan činilac u istoriji ovih naroda. Ovo je omogućilo reorganizaciju njihovih etnopolitičkih zajednica"[35]. Rimski izvori iz II-IV vijeka spominju sarmatska plemena-narode ili njihove saveze kao većinski živalj u regionima Balkana: najviše Argaragante i Limigante, potom Acimecene i Pincinate. Rimski izvori stare ere spominju njihove balkanske države (D)Aorsa ili Bijelih, a sa samog početka nove ere Jazige i njihovo panonsko kraljevstvo, Alane i Roksolane ili Bijele Alane. Sarmatski, čitaj slovenski, prevodioci na službi u Rimskom carstvu, najstarije pisano svjedočenje je iz I stoljeća[36] a nađeni su njihovi grobni natpisi pored Dunava datirani između 193. i 208. godine, postoje najvjerovatnije već krajem starog doba – njihovu službu potvrđuju i pozniji hroničari poput Amijana Marcelina[37]. Za razliku od eksovjetskih, najviše ruskih istraživača koji istrajavaju na tvrdnji da su tamge heraldičke oznake, sedamdesetih godina XX vijeka njemački paleolingvisti pristupili su sarmatskim "znacima" kao vrsti pisma, posredniku između hijeroglifskog i runskog, pokušavajući i uspijevajući(?) da dešifruju neke od tekstova na stelama. Njemački paleolingvista H. Humbah je 1961. godine u publikaciji "Slovenski svijet" objavio studiju o tamgama kao sarmatskom pismu[38] kritikujući malobrojne radove ruskih specijalista koji su ih posmatrali kao vid glagoljice; njemački paleolingvista "čita" složene tamge kao neku varijantu "grčkih monograma" i polazi od činjenice da su najbrojniji nalazi ovih zapisa-simbola u gradovima ili na područjima međusobnog sarmatsko-helenskog uticaja. H. Humbah i njegove pristalice u tamgama vide neku vrstu "pisma sakralnog karaktera", izuzetno značajnog u religijskom životu Skita i Sarmata[39]: takođe ova paleolingvistička škola nudi hipotezu, sa kojom se slaže i dio ruskih istraživača, da su tamge pismeni prikaz, vrsta azbuke, u kojoj je staroskitski, tačnije sarmatski iranski jezik prilagođen grčkom alfabetu. Ova tvrdnja u posljednje vrijeme sve više zaokuplja pažnju istraživača i ako se ispostavi da je tačna onda je jedini mogući zaključak: tamge jesu heraldičke oznake, ali prije svega sarmatsko simboličko pismo koje je lingvistički "izmirilo" dvije tradicije, drevnu persijsku i helensku, dajući Sarmatima njihovu sopstvenu azbuku i jezičku kulturu[40]!

---

[34] "Dešifrovanje nekih naziva u XIX vijeku omogućilo je da se utvrdi da Sarmati pripadaju iranskoj jezičkoj grupi, tačnije njenom sjeveroistočnom ogranku, čiji je jedini ostatak u ovom času jezik Oseta sa centralnog Kavkaza" (*ibid. p. 25*). Najnovija istraživanja ukazuju da je *sarmatski bio dijalekat skitskog jezika*; takođe "kod Sarmata i Alana postoji više dijalekata" (*ibid. p. 27*).

[35] *Ibid. p. 28*. "Istorija Sarmata u strogom značenju tog pojma obuhvata epohu od njihove pojave u izvorima u IV vijeku prije naše ere do njihovog posljednjeg spomena u VI stoljeću našeg doba..."

[36] Ovidije koji je bio u progonstvu u Tomiju, danas Konstanca u Rumuniji, tvrdi da je od prevodilaca učio sarmatski jezik: *Tužbalice sa Ponta, V,7, 56; V, 12, 58*.

[37] *Ibid. p. 24*. Sarmati Limiganti pregovarali su sa Rimljanima uz pomoć dva tumača: "Ovi ljudi morali su da se služe podsjetnikom, zaista su sastavljali rječnike, ali ovi dokumenti, i ako su postojali, do nas nijesu došli" (*Iaroslav Lebedynsky: "Les Sarmates", p. 25*).

[38] *H. Humbach: "Die Sogenannte sarmatische Schrift", Die Welt der Slaven, VI, 3, Wiesbaden 1961*,svojevrsni nastavak studija *H. Jänichen: "Bildzeichen der königlishen Hoheit bie den iranicshen Völkern", Bonn 1956* i P. O. Buračkova o spomenicima sa runskim tekstovima sa juga Rusije, što je poslužilo za polemiku dvije paleolingvističke škole i osvrt ruskog paleolingviste E. I. Solomonika (*Советская аргеология, Москва 1965, vol. 3, p. 299-301*) koji je jedan od zagovornika teorije da su *tamge* simboli "dopismenog karaktera".

[39] E. I. Solomonik odbacuje ovaj pristup, čak napominjući: "U ovom tekstu nas se tiču magijski tekstovi u kojima su grčka slova ispremeštana, u kojima se nalaze nepoznati znaci i izvrnuti monogrami..." (*ibid. p. 300*).

[40] Što se jezika Sarmata Alana tiče, poznat je samo po rijetkim natpisima iz epohe srednjeg vijeka: "Ne postoji nijedan antički tekst na alanskom. Ovdje valja spomenuti radove G. Turčaninova koji je namjeravao da dešifruje alanske tekstove (i sarmatske i skitske) redigovane na alfabetima različitih *sui generis*, na različitim podlogama, kao i S. Rjabčikova koji je *tamge* "čitao" u kontekstu irano-slovenskog..." (*Vladimir Kouznetsov, Iaroslav Lebedynsky: "Les Alains", Paris 2005, p. 23*). Valja napomenuti da nije poznat nijedan hunski tekst, kao ni tekst, čak ni natpisi, najvećeg broja naroda koji su bili u sastavu Skitsko-sarmatske "federacije" (imperije) – po svjedočenjima Atilinih savremenika njegova dvorska kancelarija bila je polilingvalna, pisalo se na skitskom (sarmatskom), grčkom i latinskom!

Izgubljeni kodifikat slovenske Biblije kojom su se koristili Besi i fragmenti gotske koju je pripremio Ulfila

Paleolingvistika je još odvojena od istoriografije, tačnije tek su istraživanja tokom posljednje dvije-tri decenije XX vijeka počela da uzimaju u obzir istoriografska saznanja i obrnuto. Suočena sa nedoumicama koje sama nudi, sa relativno oskudnim saznanjima o pisanim izvorima najranije i takozvane epohe "srednje antike", one koja se okončava pojavom "zlatne epohe helenskog stvaralaštva" i V vijekom prije naše ere, paleolingvistika istraživanja temelji na do ovog časa "zaturenim", tačnije zanemarenim i nepravedno mimoiđenim, izvorima iz epohe helenizma, najstarijim latinskim i iz doba Ranog rimskog carstva. Pri tome uočava da je hrišćanska misao, koja je svela u sopstvene teološko-ideološke pa i teorijske okvire čitav civilizacijski krug novog doba (od Konstantinove vladavine do danas), prenebregla sopstvenu antičku istoriju – ne istoriju koju je u nasljeđe ostavila jevrejska patristika epohe od persijskog i asirsko-vavilonskog zauzimanja jerusalimskog Hrama zavjeta, već za istraživanje evropskih paganskih civilizacija daleko probitačniju, sa brojnim pisanim svjedočenjima, nastalu nakon osvajačkog pohoda Aleksandra Makedonskog koji je uspostavio "istorijske granice Velike Grčke" ili "Helenskog carstva". Ta, ako se može reći "paleohrišćanska istorija", prevashodno na grčkom, aramejskom i demotskom, još je dobrim dijelom nepoznata nauci. "Pitanje" paleo ili antičkog hrišćanstva ponudilo je novo: paganskih aramejskih i demotskih izvora, uz njih i persijskih. Ispostavlja se da je antički svijet u nasljeđe ostavio ogromnu pisanu baštinu, sporadično poznatu, u dobrom dijelu još nepopisanu i neregistrovanu na pravi način. Zahvaljujući trudu, prije svega francuskih istraživača, počinju da se naziru obrisi jedne "nove istorije" antičkog svijeta, nehrišćanskog i paleohrišćanskog, shvata se da je pohod Aleksandra Makedonskog utemeljio nov odnos prema pisanim izvorima arhajskog nasljeđa – veliki vojskovođa je stvaranjem Aleksandrijske biblioteke nasljednicima ostavio u amanet da sačuvaju tekovine drevnosti u prijevodu na četiri jezika: grčki, aramejski, demotski i jevrejski. "Jevrejske, aleksandrijske i tradicije rabina, saglasne su da se radi o zvaničnom prevođenju a na Ptolemejevu inicijativu. Informacije koje nudi istorija prevođenja u mediteranskom basenu vode ka ovom zaključku. Navode se dva primjera: aramejski prevod demotskog kodeksa Egipćana na inicijativu Darija I krajem VI vijeka i, 146. godine prije naše ere latinski prevod a na inicijativu rimskog Senata 28 (ili 30) knjiga rasprave o nauci obrade zemlje pisane na punskom. (...) Maneton je po naređenju Ptolemeja II napisao na grčkom istoriju faraona, a Vavilonjanin Beroz na grčkom istoriju svoje zemlje i posvetio je Antiohu I Sirijskom. Hermipos je sastavio na grčkom tumačenje Zoroastra", itd[41]*. Kada su istraživači 1978. godine objavili prevod papirusa broj 3285 iz Oksirinhosa (Oxyrhynchos) na kome se nalazio "grčki prevod demotskog teksta poznatog po papirusu iz III vijeka prije naše ere, "demotskog zbornika običajnog prava" iz Hermopolisa na Zapadu, ispostavilo se da on predstavlja drevno lokalno pravo egipatskog stanovništva; dokument uređuje odnose između onih koji upravljaju, vlasnika i zakupaca, susjedske odnose, prava starijeg sina kada se radi o nasljeđu",*

[41] *Marguerite Harl, Gilles Dorival, Olivier Munnich: "Le Bible grecque des Septante – du judaïsme hellénistique au christianisme ancien", Paris 1994, p. 72*. Što se tiče najstarijeg prevoda starozavjetnih tekstova na grčki: "grčki prevodi bili su od početka motivisani javnim pravom, a ne potrebama kulta jevrejskih zajednica koje su se služile grčkim jezikom. Prevod *Petoknjižja* bio je osnovni dokument koji je jevrejskoj zajednici u helenističkim državama omogućavao da traži posebna prava i da joj se ona daju u formi privilegija. Ovo se zasnivalo na onom što se za jevrejsku zajednicu činilo mogućim – da se preko privilegije stekne pravo građanstva, a to je značilo da se ona ne potčini prinudi religije države. (...) Jevreji u Aleksandriji stvorili su poluautonomnu *politeuma*, sa sudom i arhivima. Da bi ova *politeuma* opstala trebalo je da vladar Jevrejima daruje saglasnost da mogu da žive po Zakonu predaka..." (*ibid. p. 72-73*).

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ ЦЕТИЊЕ

itd[42]*. Utvrđeno je da je institucija politeuma, gotovo potpuno vjerski i civilno autonomne zajednice stranaca koji pripadaju drugoj državi ili etnosu a stalno obitavaju na prostorima gradskih i kastrumskih centara širom Istoka, obaveznih da poštuju zakone države u koju su se doselili (naselili), vajkadašnja praksa drevnih antičnih imperija i da nije važila jedino za Jevreje postaleksandrovog doba već i za sve druge namjernike, među njima Galo-Kelte, Skite i Sarmate, najbrojnije među pridošlicama. Dokument je postavio pitanje kakav su odnos svi oni – "građanski" ili "predstavnički" – uspostavljali sa žiteljima nove "domovine"? Potpunog odgovora još nema: utvrđeno je da je slične zakone nakon svojih osvajačkih pohoda obnarodovao persijski car Darije I, prije njega asirski vladari, a prije njih Vavilonjani – Jevreji su bili moćna kolonija u drevnoj akadskoj državi sa pravima sličnim onim koje je nudila helenistička politeuma! Na drugoj strani, i to se uočava, jemčeći autonomnost vjerskih prava politeuma je takođe jemčila* ***ravnopravnost jezika*** *unutar zajednice – znači, skitsko-sarmatski (paleo ili praslovenski) i keltski, jezik i pismo, bili su zaštićeni jer su novodošlice morale da se služe jezikom i pismom države samo u opštenju sa njom a preko poštovanja njenih zakona!*

Novija istraživanja istoričara i paleolingvista, nakon pomnog proučavanja navoda poznoantičkih i ranosrednjovjekovnih tekstova, ustanovila su: "Tokom približno tri stoljeća, od završetka Drugog punskog rata do Trajanove vladavine, moć Rima se proširila na čitav Mediteran i dio Zapadne Evrope. Na jednom tako velikom prostoru (oko 4 000 000 kvadratnih kilometara) i u carstvu koje je imalo između 45 000 000 i 60 000 000 stanovnika u nekim razdobljima epohe carstva, jezici i njihove dijalekatske razlike (na primjer grčki, koptski, keltski ili libijski) bili su izuzetno brojni, bilo ih je najmanje na desetine, pa i stotine. Nemoguće je sačiniti cjelovitu listu – malobrojni su imali pismena ili ih sporadično spominju antički pisci. (...) Ne zna se gotovo ništa o jezicima pontskog niza, onim sa Balkanskog poluostrva, ili iz Akvitanije južno od Garone. Štaviše, mnogi od ovih jezika i njihova upotreba (usmeni jezik, pisani, administrativni, književni) nijesu određeni. Bilingvizam ili trilingvizam su bili u opticaju ali zavisno od razdoblja, mjesta i društvenih sredina; kretanja su bila brojna, robovi, trgovci, rimski koloni, vojnici, razmještanje naroda koji su živjeli van granica imperije. Postojali su mnogostruki međusobni uticaji vladajućih jezika, latinskog i grčkog, i ostalih, a katkada lokalnih jezičkih supstrata na vodeće jezike pošto su se ovi širili. (...) Ovaj jezički mozaik objašnjava zašto su neki od jezika bili privilegovani kao sredstvo opštenja, naročito grčki i to poglavito na Istoku, latinski na Zapadu, a punski ili feničanski, kojim se govorilo u Kartagini, na sjeveru Afrike"[43]*. Utvrđeno je, takođe, da se u Rimskom carstvu "pisalo na više*

[42] *Ibid. p. 73*. "Papirus *Rylands* 458 iz prve polovine II vijeka prije nove ere i tri svitka papirusa *Fouad* 266 iz oko 50. godine starog doba sadrže nekoliko izvoda iz dvije knjige *Petoknjižja*. Valja istaći da nijedan od ovih papirusa ne potiče iz Aleksandrije, već su, po svoj prilici, porijeklom iz Fajuma" (*ibid. p. 79*). Iz istog doba, oko 150. godine stare ere, su i tekstovi nađeni u Palestini, a po navodima Josifa Flavija i Euzebija iz Cezareje u istoj epohi u Kartagini je jednu istoriju, sa izvodima iz *Petoknjižja*, napisao neki Kleodeom Malko (*Malchos*), itd.

[43] *Hervé Inglebert: "Histoire de la civilisation romaine", Paris 2005, p. 336*. "Oblasti gdje je latinski imao pravu ulogu su Italija, evropske provincije izvan Grčke i obala Magreba. U rimskoj Italiji doba Republike govorilo se bar na dvadesetak jezika: italičkom sa latinskim govorima (latinski, falisčki, i možda venetski) i mnogim oskoumbrijskim govorima (koji su južnopicenijski i dijalekti koji se nazivaju sabinjanskim), jezicima koji su "uvezeni" (na sjeveru lepontski keltski koga valja približiti ligurijskom, grčki i mesapijski na jugu), konačno tu su i jezici koji nijesu indoevropski, etrurski i bez iole sumnje sjevernopicenijski. Od III do I vijeka prije naše ere nametnuo se latinski naročito nakon 88. godine prije naše ere pošto su Italici dobili rimsko građanstvo. Na početku I vijeka nove ere pored latinskog jedino se pisalo na grčkom, etrurskom i jeziku Oska, ali je kasnije naporedo sa latinskim jedino opstao grčki i u to u nekim gradovima italičkog juga kao nasljeđe kulture". Na velikim italičkim ostrvima u toj epohi još se govorilo (da li i pisalo?) sikulskim (Sicilija), sianskim (Sardinija) i elimskim (Korzika), "ali su u upotrebi bili i jezici "uvezeni" sa kolonizacijom tokom I milenijuma prije naše ere – punski iz Kartagine "živio" je na Siciliji i Sardiniji a grčki na Siciliji. Latinski se jedino "uveo" na istočnu Siciliju na kojoj je opstao grčki. Na Iberijskom poluostrvu uočavaju se lokalni jezici (iberijski, protobaskijski) i "oni koji su uvezeni" (feničanski, potom punski i to na jugu, keltoiberijski i luzitanski na sjeveru i zapadu, grčki na katalonskoj

desetina jezika i dijalekata a za religijske potrebe i na grobnim pločama, ali da se malo jezika i dijalekata upotrebljavalo u administraciji i za stvaranje književnih djela"[44]*. "Narodi carstva koristili su grčki alfabet za keltski i neke anadolske jezike, etrurski za retijski i neke italičke, latinski za italičke i keltske, aramejski, feničanski, hebrejski". Postojali su i takozvani "izvedeni alfabeti", kao što su iberijski i južnoluzitanski, koji su za osnov koristili feničanski, itd*[45]*. Hijeroglifsko egipatsko pismo bilo je na Istoku u upotrebi do 394. godine, hijeratsko egipatsko do III vijeka, a demotsko do 452. godine – brojna pisma, naročito u Iberiji i Pamfiliji, do danas su nedešifrovana. Rimski pravnici na početku III vijeka "kao valjane priznavali su testamente pisane ne samo na grčkom i latinskom, već i na punskom, galskom ili bilo kom drugom jeziku"*[46]*. Suočena sa mnoštvom jezika i različitom primjenom brojnih pisama rimska imperijalna administracija prihvatila je da se uz latinski i grčki u administracijama "gradova i kraljevstvima koriste feničanski, punski, iberijski, neki italički jezici (jezik Oska), etrurski, hebrejski i razni dijalekti aramejskog (edešanski, palmirski, nabatejski)"*[47]*. Što se tiče pisane kulture i stvaralaštva broj jezika se u poznoj antici sveo na obavezne grčki i latinski, a uz njih feničanski, punski i kapadokijski na kome je čuveni Apolonije iz Tijane napisao jedan spis. Sa pojavom hrišćanstva situacija unekoliko počinje da se mijenja: "u IV-VI vijeku upotrebljavaju se gotski i jermenski, ali su jedine varijante književnog bili grčki, latinski, aramejski, narodito edešanski (iz Edese) ili sirijski i talmudski aramejski, egipatski i to naročito na koptskom pismu i hebrejski"*[48]*. Grčki i latinski bili su jezici administracije do Dioklecijanovog vremena: njegov pokušaj da se latinski, inače obavezan u vojsci, nametne Istoku, okončao se nedosljednom latinizacijom najviših administrativnih struktura i podjelom unutar ranohrišćanske crkve – latinski je postao vodeći u crkvi u Kartagini, gdje je prihvaćen već krajem II vijeka, a sa Dioklecijanovim mjerama i u Italiji i Zapadnoj Evropi. Istok nije ustupao: ako je latinski bio obavezan u vrhovima administracije, jezik kulture i religije postaje grčki koji je sve do VI stoljeća, pa i kasnije, u zvaničnoj upotrebi u vjerskoj službi Zapadne Evrope. Koristeći nesporazume latinskih činovnika i učenih ljudi na aramejskom govornom području, grčki, svodeći latinski na periferiju zbivanja, počinje iz crkve i hrišćanskih zajednica da potiskuje aramejski – posredno omogućavajući širenje arapskog i brojnih persijskih dijalekata. Dioklecijanove političke aktivnosti na nametanju latinskog, prihvatanje "suprematije grčkih jezika i kulture",*

obali, i, konačno, latinski koji se pojavljuje svuda izuzev na baskijskom prostoru)" (*ibid. p. 337*). "U dunavskim oblastima naporedo sa latinskim, potom tokom V-VI vijeka naporedo sa grčkim, upotrebljavali su se keltski, ilirički i dački – ali, na Balkanu opstao je dačko-mezijski da bi se pretvorio u albanski..." Kasnije poznati francuski istoričar navodi da se u Anadoliji sve do, najvjerovatnije, VI vijeka, govorilo mezijskim jezikom "bliskim tračkom, frigijskim, lukanskim, galaćanskim – dijalektom keltskog, isaurijanskim ili solimnijskim, nekim srednjepersijskim dijalektom", itd. Nigdje se ne spominje skitsko-sarmatski iako najnovija paleolingvistička istraživanja ukazuju da su i trački i mezijski pripadali skitsko-sarmatskim jezicima. E. Inglebert ističe gotovu istovjetnost tračkog i bitinijskog jezika. Zaključak svih istraživača je: "Ovo mnoštvo jezika i postojanje lokalnih kultura *nije zasnovalo nacionalne identitete*" (*ibid. p. 338*).

[44] *Ibid. p. 339*.

[45] Koptski alfabet je izvorište našao u grčkom, arapski, čiji su najstariji tekstovi datirani na 267. godinu nove ere, u sirijskom ili nabateanskom. Korišćeni su, uočava se, zavisno od toga na kom se prostoru koji narod našao, i jermenski i libijski alfabet. "Jedan jezik koristio je različite alfabete: na primjer keltski je poznat po natpisima pisanim etrurskim, grčkim ili latinskim pismenima".

[46] *Ibid. p. 340*.

[47] *Ibid. p. 340*. Iberijski i feničanski su opstali do kasnijih vremena što pokazuju tekstovi na kovanicama – arheolozi su našli i relativno pozne natpise na ovim jezicima.

[48] "Grčka kultura bila je glavna odrednica koliko za sve književne rodove toliko za znanja, kako na Zapadu (latinska kultura) tako na Bliskom Istoku (sirijska kultura), ali je različito tumačena zavisno od kulturnih i religijskih konteksta. U rimskom svijetu postojalo je na desetine kultura, tradicija i jezika, neke su kulture imale škole i književno stvaralaštvo (klasična grčka i latinska, tradicionalne jevrejska, egipatska i hrišćanska), ali su samo dva modela od opšteg značaja – klasični grčko-rimski (*paideia, humanitas*) i hrišćanska kultura počev od kraja II vijeka..." (*ibid. p. 340-341*).

ranohrišćansko insistiranje isključivo na ova dva jezika, uz upotrebu hebrejskog u kultu, doveli su do zamiranja pisama i jezika drugih naroda: "Egipćani su govorili na svom jeziku ali uopšte nijesu pisali, i ako su pisali služili su se grčkom koinè učeći u osnovnoj školi atički grčki, potom u kasnijem uzrastu katkad latinski (u poznoj antici). Hijeroglifsko i demotsko pismo bili su komplikovani za učenje i odbacivani, trebalo je dočekati stvaranje koptskog alfabeta da Egipćani počnu više da pišu na svom jeziku. U Anadoliji se pisalo na grčkom – samo na njemu i ni na jednom drugom jeziku"[49]. Istovjetna sudbina, izgleda, zadesila je Skite-Sarmate, narode u sastavu njihove "federacije": sa kanonizacijom hrišćanstva i epohom vaseljenskih sabora nestaje svo stvaralaštvo "varvara" i jezici i pisma starih civilizacija – stvara se jedinstvena imperija "poznatog svijeta" u kome hrišćanstvo, kao monolitni ideološki koncept, brzo odbacuje hebrejski i predstavlja se samo u dva pisma i na dva jezika, grčkom i latinskom.

Završetak "apostolskog perioda", u posljednjim decenijama I stoljeća, predstavlja početak razdoblja u kome brojne hrišćanske crkve i organizacije počinju da traže način da obznane credo nove vjere i postanu ravnopravne najmoćnijim i najpoznatijim paganskim kultovima, najviše solarnim, čije su moćne zajednica žreca, između ostalog, snagu crpjele na "hramovskim tekstovima tajni i objelodanjenja", na prostorima Egipta, Vavilona dijelom i Anadolije, pisanim vjekovima i milenijumima i neprekidno obnavljanim preko lokalnih "hramovskih hronika" na svim prostorima helenističkog i rimskog svijeta. Početak aktivnosti hrišćanskih zajednica i crkava obilježila su tri sabora održana polovinom I stoljeća, u Antiohiji, Jerusalimu i Jamni, namjerna da organizuju pristalice nove vjere i koliko-toliko usaglase raznolika i međusobno suprotstavljena učenja apostola i njihovih učenika. Dogovor nije postignut, hrišćani su se razišli javno se svađajući, osporavajući jedni drugima tekstove koje su pripremili a koji su trebalo da posluže kao osnova za kanon[50]. "U II i III stoljeću izvjesno je da su hrišćani vjerovali u jednog jedinog Boga. Ali, brojni među njima smatrali su da postoje dvojica. Neki su smatrali da ih je trideset, i ta je brojka u nekim crkvama i zajednicama dostizala cifru čak do 365! U II i III vijeku postojali su hrišćani koji su vjerovali da je Bog stvorio svijet. Ali, jedan broj njih smatrao je da je svijet stvorilo božanstvo drugog reda i bez znanja. Neki su hrišćani, što je još gore, vjerovali da je ovaj svijet kosmička greška, djelo jednog zlonamjernog boga, mjesto namijenjeno za zatočenje i hvatanje u klopku ljudskih bića i njihovo izlaganje kazni i pokori. U II i III vijeku bilo je hrišćana koji su vjerovali da je jevrejska Biblija, Stari zavjet, tekst nadahnut jedinim i pravim Bogom. Drugi su, pak, bili ubijeđeni da je nju nadahnuo jevrejski Bog, neki su pisali i govorili da je u pitanju djelo zlokobnog božanstva, neki da je tekst njime nadahnut. Takođe u II i III vijeku bilo je hrišćana koji su vjerovali da je Isus istovremeno ljudsko i božansko, Bog i čovjek. Jedni su ga smatrali za apsolutnog Boga negirajući u njemu bilo šta ljudsko..." itd. Poplava mnoštva shvatanja i tumačenja raznorodnih spisa uslovila je opštu graju - nije postojao Novi zavjet[51]. "Sa spajanjem hrišćanstva i helenske kulture što je počelo početkom II vijeka sa apologistima"[52], počele su da se javljaju prve težnje ka unifikaciji vjere, a uskoro zatim i prvi kodifikati Biblije,

[49] *Ibid. p. 344*.

[50] "Isto može da se kaže za *Poslanice apostola*, radilo se o apokrifnim ili kanonskim, i *apokaliptičnoj književnosti* koja u hrišćansku službu uvodi tradicionalni žanr judaizma (i persizma – *primj*.). Takođe treba isključiti *Poslanice Otaca apostolstva* koje su hrišćani pisali u I i na početku II vijeka, djela koja su bila u neposrednoj vezi sa apostolima ili njihovim imenom, a isključivo upućena prvobitnoj crkvi i služila za pouku vjernika" (*Suzanne Said: "La littérature grecque d'Alexandre à Justinien", Paris 1994, p. 78*).

[51] "Spisi koji su konačno prikupljeni pod nazivom Novi zavjet, izvjesno je, pisani su tokom II stoljeća, ali još nijesu postali zbornik pretvoren u kanon Svetog pisma..." (*Bart Ehrman: "Les christianismes disparus", Paris 2007, p. 18-19*).

[52] *Suzanne Said, op.cit. p. 78*. "Ovo su zaista ljudi kultivisanog duha. Prvi među njima je Aristid koji je živio u Hadrijanovo vrijeme: on se predstavlja kao atinski filozof..."

tačnije novozavjetnih tekstova[53]*. Jedan od prvih kodifikata načinio je oko 140. godine učeni hrišćanski retor Marcijan, blizak skitskim maloazijskim krugovima, zalažući se za radikalan raskid sa judaizmom i njegovo svođenje u okrilje jevrejskih zajednica. Marcijanova Biblija, tačnije omaleni svod tekstova koji su trebalo da predstavljaju neku vrstu kodifikata Novog zavjeta, polazila je od potpunog odbacivanja ljudske prirode Isusa Hrista. Marcijan je na osnovu Jevanđelja po Luki napisao sopstveno i dodao deset poslanica apostola Pavla od kojih je najveći broj odbacila kasnija kanonska hrišćanska patristika. "Spisi na koje se poziva hrišćanstvo nastaju između 170. i 200. godine i sastoje se od 27 knjiga na grčkom": mnoštvo vjerodostojnih istorijskih svjedočenja i tekstova, među njima i najvećeg broja apostola, smatra se apokrifnim i poznato je u većim fragmentima. Djela poznata u cjelini loše su očuvana i puna lakuna i, uglavnom, pripadaju baštini Istoka ili gnostičkih zajednica u bližem mediteranskom zaleđu Italikuma, Galije i Iberije*[54]*. Sredinom III stoljeća kodifikat biblijskih tekstova postaje razlog velike šizme unutar "prijestone crkve" u Rimu: tada se ozvaničava sukob heleniteta i latiniteta, počinje beskompromisna borba za prvenstvo u hrišćanstvu a institucija antipapstva postaje pokazatelj težnje grecizovanog svijeta da hrišćanstvom upravlja iz Rima, prijestonice imperije.*

Pokret kanonizacije hrišćanstva ne odvija se na način kako to predstavljaju crkvena, a povodeći se za njom, najveći dio laičke istoriografije: veoma rijetko spominju se Ilirikum i skitsko-sarmatsko-slovenski svijet i to tek tokom nekoliko posljednjih decenija kada "nova nauka", koja crpi saznanja iz pomnog proučavanja izvora, potvrdi natuknice pojednih istraživača sa kraja XIX i početka XX vijeka da je helenizovani Ilirikum, "predvorje Skitije", bio poprište odmjeravanja snaga gnostičkih i prvih kanonskih hrišćanskih crkava, te da su sa njega u svijet, tačnije na Zapad, krenule prve misije koje su "varvarima" nudile i neke od najstarijih kodifikata novozavjetnih tekstova. Uostalom latinsku Bibliju, čuvenu Vulgatu, priredio je, najveći broj tekstova uz pomoć velikog broja saradnika prevodeći na latinski, sveti Hijeronim. Ovaj učeni Dalmat, koga slovenska tradicija naziva Jerolim, Jeronim, po svemu sudeći sarmatskog porijekla iz dalmatinskog grada Stridona koji nije ubiciran, stvorio je kanonsko djelo "rimskog hrišćanstva" vijek-dva, čak i tri, nakon pojave brojnih kodifikata na grčkom i aramejskom, različitih po sastavu i sa brojnim apokrifnim tekstovima iz pera apostola ili njihovih učenika, u vrijeme kada je postalo izvjesno da rimski patrijarh gubi ionako mali uticaj u hrišćanskom svijetu čije su oči bile usmjerene na konstantinopoljske imperatore i njihove "privremene prisjetonice" i "vojne rezidencije" na Ilirikumu. Hijeronimova Vulgata postala je "oružje" pontifikalne kancelarije: tek sa tim kodifikatom institucija rimskog patrijarha mogla je da se upusti u obračun sa skitsko-sarmatskim Biblijama, slovenskom iliričkog tračko-prevalitanskog naroda Besa, i gotskom koju je priredio drugi arhiepiskop Gotije, slavni Ulfila. Skitsko-sarmatski narod Bese (Besses) spominju najraniji helenski izvori: država koju su stvorili naslijedila je skitsko kraljevstvo Odrisa u Trakiji, po naznakama u Tukiditovom djelu najvjerovatnije u doba nakon Peloponeskih ratova a najkasnije sredinom IV stoljeća prije nove ere kada počinje uspon antičke Makedonske države. Prijatelj i povjerenik čuvenog Nikite (Nicetasa) iz Remeziane, čijem je djelu posvećena prva sveska drugog toma ove edicije, Paulin iz Nole, navodi da su se "u Meziji Besi hrišćani 381. godine molili na slovenskom jeziku"[55]*, što podrazumijeva da je postojao skitsko-sarmatsko-slovenski kodifikat biblijskih*

[53] "Termin *kanon* potiče od grčke riječi kojom se označava "motka za mjeru" ili "pravi štapić". Značenje je evoluiralo prvo do značenja *pravilo* do konačnog *spisak svetih knjiga koje čine vjeru*" (*Bart Ehrman, op. cit. p. 19*).

[54] *Marie-Pierre Arnaud-Lindet: "Histoire et politique à Rome", Paris 2001, p. 346-347.*

[55] *"La Serbie chrétienne", Revue de l'Orient chrétien, Paris 1896, vol. I, p. 9-10.* "Koliko se zna od 335. do 582. godine postoji neprekidni niz episkopa u Margusu i Singidunumu (Smederevo i Beograd)" – najnovija istraživanja ukazuju da se po svoj prilici ne radi o mezijskom Singidunumu, već istoimenom, daleko starijem,

tekstova, kome, na žalost, za sada nije nađen pisani trag, osim Knjige Enohovih tajni koja se u nekim varijantama naziva Jevanđelje po Enohu: "slovenski spis Tajne Enohove koji je sa kraja I ili početka II vijeka naše ere govori o dvije vrste anđela grešnika"[56]. Na postojanje ovog kodifikata ukazuju kanonski prihvaćene poslanice apostola Pavla hrišćanima Makedonije (koja je tada obuhvatala i prostore Prevalitane), Solunjanima i Filipopoljcima, a posredno rijetki akti prijestone administracije Istoka, grčki i latinski, na osnovu kojih se zna da je "trački", tačnije paleo ili praslovenski jezik i to naroda Besa, na Balkanu opstao do VI vijeka i da se njime služila konstantinopoljska imperijalna kancelarija[57]. Nijesu poznati ni najstariji kodifikati Biblije evropskih "varvara" iako se pretpostavlja da je morala da postoji galo-keltska, sudeći po poslanicama apostola Pavla Galaćanima, vojnoj koloniji galskih Kelta u Maloj Aziji od III vijeka prije nove ere.

Što se ostalih skitskih redakcija Biblije tiče poznati su jedino fragmenti Ulfiline, nastale oko 360. godine na prostorima Donje Mezije, koja je tada bila pod administrativnom i vjerskom upravom dukljanskog mitropolita Basusa: "Ulfila je preveo Bibliju na svoj jezik služeći se naročito prilagođenim alfabetom po uzoru na grčko-latinski (koristeći i neke rune) i gotskim koji je do VI vijeka služio kao liturgijski jezik istočnih Germana koji su prihvatili arijansko hrišćanstvo"[58]. Nauka još nije uspjela da u potpunosti dešifruje gotsko-skitsku azbuku kojom je pisan kodifikat pripreman pod nadzorom dva mitropolita, Gotije i Diokleje. Nudi se interpretacija teksta, to jest mogući prevod, spori se i dalje da li iliričkі hrišćanski zbornik pripada skitskom, što znači slovenskom, nasljeđu ili se radi o germanskom. Riječ je o značaju teksta poznatog po fragmentima, a koji se donose u ovom tomu: Ulfilina Biblija prethodi Jerolimovoj Vulgati, za razliku od nje je dosljedno arijanska i antijevrejska i jedini je dokaz postojanja najstarijeg hrišćanskog civilizacijskog kruga evropskih "varvara", njihovog pisma i jezika[59]. U epohi Prosvijećenosti paleolingvisti, koristeći činjenicu da Ilirikumom vlada Otomanska sila a da na Istoku carska Rusija nameće ćirilsko pismo i svoj jezik, tražeći korijene "germanske civilizacije", koja se po etnonimu u izvorima spominje tek u drugoj polovini I vijeka prije naše ere za razliku od keltske, nametnuli su potonjim vremenima teško održivu hipotezu da je gotski germanski jezik i da kao takav predstavlja "osnov germanskog hrišćanstva". Istraživanja tokom druge polovine XX vijeka gotovo su u potpunosti, nakon pomne analize izvornika, opovrgla stavove baroknih njemačkih i anglosaksonskih lingvista, i

budućem prevalitanskom gradu, danas Beratu, u kome je, kako izgleda, veliki Arijus po Konstantinovoj volji bio u progonstvu. Jedan od najuticajnijih Arijusovih sljedbenika i učenika bio je čuveni Prevalitanac Ursacije iz *Singedunuma*, sa istomišljenikom iz Murse Valensom desna ruka Konstantinovog sina Konstancija kada se radilo o pitanjima vjere i kanonizacije novoozakonjenog hrišćanstva.

[56] *E. Mangenot: "Démon dans la Bible et la théologie juive", Dictionnaire de théologie catholique, Paris 1911, vol. IV, p. 329*. Tekst *Enohove knjige tajni (jevanđelja)* jedna je od najpotpunijih kosmogonijskih radikalno gnostičkih predstava: izlaže ustrojstva nebeskih poredaka i položaj zemlje i čovjeka u svijetu vaseljene – spis je veoma rano, već polovinom IV vijeka, proskribovala kanonska hrišćanska misao.

[57] *Hervé Inglebert, op. cit. p. 337*.

[58] *Iaroslav Lebedynsky: "Les Indo-Européens", p. 24*. "Jezici zapadnih i sjevernih Germana počeli su da se transkribuju latinskim pismenima tek u srednjem vijeku".

[59] Ulfilino porijeklo i okruženje još su predmet žestokih sporenja: po jednom broju njemačkih naučnika (E. Šreder) zagovornika "varvarstva svih naroda izuzev Latina i Grka, a naročito evropskih (iliričkih)" Ulfila je potomak porodice kapadokijskih robova koje su u nekom od svojih naleta ugrabili Goti: bio je "porijeklom iz utvrđenog sela Sadagoltina kod gore Parnas" (*G. Bardy: "Ulfila, vie et écrits", Dictionnaire de théologie catholique, Paris 1950, vol. XV, p. 2049*). Neki smatraju da je bio dijete iz mješovitog braka, nekog Gota i Kapadokijke, ali se zna da je rođen "kao slobodan čovjek" što svaku od navedenih pretpostavki dovodi u sumnju. Sokrat Sholastik iznosi legendu da je Ulfila rođen na Krimu, znači u skitskoj sredini, i da je bio učenik prvog arhiepiskopa Gotije Teofila. O njemu svjedoči dugo i toplo pismo Auksencija, episkopa mezijskog grada Durostoruma i njegovog učenika, inače pisca jedne hronike izuzetno značajne za istoriju Balkana u IV vijeku, nađene oko 1970. godine čiji je sadržaj i dalje nepoznat, čak i dobro upućenim istraživačima. Po Auksenciju Ulfila je pisao na tri jezika i iza sebe je ostavio i traktat o molitvama, egezegetske komentare i zbornik homilija.

ustanovila, uprkos zalaganju brojnih istoričara da se Goti smatraju za germansku populaciju, da je ovaj narod pripadao Skitskoj imperiji, tačnije "federaciji", zajedno sa Sarmatima i brojnim manje značajnim etničkim skupinama, i da se na Ilirikumu pojavio u prvim stoljećima nove ere zajedno sa nekim sarmatskim-slovenskim narodima[60]*. Goti u gotovo svim latinskim i grčkim dokumentima sebe nazivaju Skitima; latinski i grčki izvori, kada ne upotrebljavaju njihov etnički naziv, jednostavno ih spominju kao populus Scythorum ili Scythae, za razliku od ostalih germanskih ili germansko-sarmatskih naroda za koje se redovno koristi etnonim. Paleolingvistika je, na osnovu svjedočenja poznorimskih retora, utvrdila da gotski pripada skitskom jeziku, predstavlja jedan od njegovih brojnih dijalekata – poznoantički i protovizantijski retori su o tome ostavili relativno brojna svjedočenja. Konačno: uprkos postojanju Skitske crkve i unutar nje "nacionalnih" Gota, Besa, Pontskih Skita, itd, o čemu postoji oskudna ali vjerodostojna građa iz IV i V stoljeća, činjenica je da gotski, a sa njim i jezik iz koga je potekao, skitski, nestaju do kraja VI stoljeća, a sa epohom okončanja Justinijanove rekonkiste i slomom posljednje velike slovensko-gotske pobune i pokušaja da se obnovi slovensko-gotska država nezavisna od Justinijanovog jedinstvenog hrišćanskog Rimskog carstva, koja bi slijedila tradicije Skitsko-sarmatskog i na Balkanu i prostorima Srednje Evrope razgraničavala se sa jedinim "legitimnim nasljednikom" antičkog Rima, Vizantijom. Iz toga slijedi da je Ulfilina Biblija skitsko-sarmatsko-slovensko nasljeđe*[61] *i da je jedan od najznačajnijih spomenika radikalnog arijanstva*[62]*. Ona je dijelom i nasljeđe Germana, jer su brojni germanskih narodi, prije svih Markomani, Rugi a naročito Vandali, bili saveznici i dalji ili bliži "rođaci" Evropskih Sarmata-Slovena, sa njima tokom epoha pozne antike i ranog srednjeg vijeka stvarajući manje ili više kratkovjeke države, od kojih je najpoznatija Vandala i Sarmata Alana na sjeveru Afrike sa prijestonicom u Kartagini.*

U ovom tomu našli su se i ranohrišćanski romani, tačnije njihove latinske redakcije iz IV stoljeća, jer su grčki, aramejski i skitsko-sarmatski izvornici i autografi najvjerovatnije zauvijek izgubljeni: oni treba koliko-toliko da "zaokruže priču" o relativno velikom ranohrišćanskom stvaralaštvu iliričkih Skita-Sarmata, Gota i Grka i njegovom uticaju prije svega na latinitet. U tomu su i svjedočenja o životu i djelu poznatog teologa Marcela iz Ankire, štićenika dukljanskog mitropolita Basusa, čiji su spisi nastali ili redigovani u Dukljanskom arhiepiskopatu tokom priprema za Prvi sabor u Sirmijumu, kao i izuzetno značajni gnostički tekstovi od kojih onaj o apostolu Andriji najvjerovatnije pripada izgubljenom nasljeđu Skitske crkve.

Vojislav D. Nikčević

[60] "Jezik Gota i Vandala vezuje se za granu germanskih jezika koja se naziva *ostijski*. Ali, prvi se svodi samo na Ulfilin prevod Biblije, a drugi na nekoliko desetina vlastitih imenica koje su prenijeli grčko-latinski književni ili epigrafski tekstovi..." (*Denis Roques: Commentaires – Procope de Césarée: "La guerre contre les Vandales", Paris 2004, p. 222*).

[61] Po svjedočenju ranohrišćanskog istoričara Filostorga "Ulfila je sam preveo sve knjige Starog i Novog zavjeta izuzimajući Knjigu o kraljevima", što u sumnju dovode najnovija istraživanja. "Od stare gotske verzije sačuvani su odlomci četiri jevanđelja, ona su poređana po starim pravilima: Matija, Jovan, Luka i Marko i to u *Codex argenteus* iz VI vijeka koji se čuva u Upsali. Bilingvalni fragment, gotski i latinski, je iz svetog Luke, i to sa palimpsesta kupljenog u Antinoji. Četrdesetak redova Poslanice Rimljanima sačuvano je u bilingvalnom palimpsestu iz Volfenbitela. Prilično značajni fragmenti poslanica svetog Pavla, izuzev poslanice Jevrejima koja se nalazi u tri stara manuksripta u Bobiju, danas se čuvaju u Milanu i Turenu. Tri sačuvana lista Knjige proroka Neemije su jedino svjedočenje o prevodu Starog zavjeta i na gotskom su jeziku, na jednoj kvaterni manuksripta iz Bobija koja se čuva u Milanu" (*G. Bardy. op. cit. p. 2053*).

[62] *Ibid. p. 2055*.

0
800 Km.
0
500 Miles
Early and Middle Bronze Age
Late Bronze Age
L. Onega
L. Ladoga
FINNO-UGRIANS
7
R. Volga
2
R. Kama
R. Ural
PROTO-SCYTHIANS
6
R. Volga
CASPIAN SEA
BALTIC SEA
R. Elbe
R. Oder
1
R. Pripec
R. Dnieper
R. Don
CENTRAL
3
EUROPEAN
CULTURE
R. Danube
SLAVS
4
R. Dniester
CIMMERIANS
5
R. Danube
BLACK SEA

ULFILA (ARHI)EPISKOP DONJE MEZIJE I GRADA GOTIJE

Biblija (fragmenti)[1]

[1] J.P. Migne: *Patrologia latina*, vol. 18, p. 497.

JEVANĐELJA
PREVOD - JEVANĐELJE PO MATEJU

III, 11. I ja vas u vodi krštavam, a zaista je ovaj koji će doći nakon mene veći od mene, kome nijesam dostojan da se sagnem i da odriješim oputu na obući njegovoj; ovaj vas krštava u Svetom Duhu. – V,8. Blaženi oni koji su čisti u srcu, jer će oni Boga vidjeti. – 15.... ali na svijećnjak, i svijetli svima u ovom domu. 16. Tako neka svijetli vaša luča u prisustvu ljudi, da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega koji je na nebesima. 17. Ne mislite da sam došao da poništim zakon ili proroke; nijesam došao da ih poništim već da ih ispunim. 18. Uistinu vam kažem, sve dok ne dođe nebo i zemlja, niti jota ni jedna jedina crta neće nestati iz zakona, dok se sve ne ispuni. 19. Uistinu, onaj koji sada poništava jedan od ovih najmanjih naloga i podučava tako ljude, taj će se najmanjim nazvati u carstvu nebeskom; a onaj koji tako čini i podučava, taj će se velikim nazivati u carstvu nebeskom. 20. Kažem vam, ako u vas ne bude pravičnosti više nego u onih pisara i fariseja, zaista nećete vidjeti carstvo nebesko. 21. Čuli ste da je rečeno starijima: ne ubij; zaista onaj koji ubije neka se proglasi krivim na sudu: 22. a ja vam kažem da ko god se nepromišljeno razljuti na brata svoga neka se proglasi krivim na sudu; uistin,u onaj koji kaže svom bratu: raka! Krivac je pred sudom; a onaj koji kaže: budalo! Krivac je u ognju pakla. 23. Ako, dakle, doneseš poklon na žrtvenik i onamo se sjetiš da brat tvoj ima nešto protiv tebe; 24. ostavi tamo tu ponudu pokraj žrtvenika hajde prvo da se pomiriš sa bratom svojim i nakon toga dođi i ponudi taj svoj dar. 25. Budi dobronamjeran prema svom protivniku da te, dok budeš na putu sa njim, ne bi predao taj protivnik sudiji, a sudija te predao tamničaru i bio odveden u zatvor. 26. Uistinu ti kažem, da nećeš izaći odande dok ne vratiš sve do zadnjeg obola. 27. Čuli ste što je rečeno: ne čini preljubu; 28. a ja vam kažem da svako ko posmatra ženu sa žudnjom, već je počinio preljubu sa njom u srcu svom. 29. Zaista, ako te tvoje desno oko draži, iskopaj ga i baci od sebe; jer ti je bolje da izgubiš jedan ud svoj nego da ti cijelo tijelo propada u paklu; 30. A ako te desna ruka tvoja draži, odreži je i baci od sebe; jer ti je bolje da izgubiš jedan ud svoj nego da cijelo tijelo tvoje u paklu propada. 31. Rečeno je pak da svako ko odbije od sebe ženu neka joj da knjigu razvoda; 32. A ja vam kažem da svako ko otjera ženu od sebe, a da nije kriva za preljubu, čini je preljubnicom, kao što preljubu čini i onaj koji se oženi raspuštenicom. 33. Ponovo ste čuli da je rečeno starima: ne kuni se krivo i ispuni zakletve svoje Gospodu; 34. A ja vam kažem da se nikako ne zaklinjete, ni nebom jer je stolica Božija; 35. ni zemljom jer je podnožje nogama njegovim; ni Jerusalimom jer je grad ovog velikog kralja, 36. ne zaklinji se ni glavom svojom jer ne možeš nijednu dlaku u crnu ili bijelu prometnuti. 37. Neka vaša riječ bude: da, da; ne, ne; zlo bi bilo reći bilo što mimo toga. 38. Čuli ste da je rečeno: oko za oko, zub za zub; 39. A ja vam kažem da se ne odupirete lukavom i ako te neko udari po desnom tvom obrazu ti mu ponudi i drugi. 40. I onome koji hoće da se sa tobom sudi i da ti uzme ogrtač ti mu daj i košulju. 41. A ako te ko prisiljava da hodaš hiljadu koraka, ti idi sa njim dvije hiljade. 42. Onome koji ti se moli podaj mu, i ne odreci onome koji ti traži u zajam. 43. Čuli ste da je rečeno: voli bližnjeg svog i mrzi neprijatelje svoje. 44. A ja vam kažem: volite neprijatelje svoje, blagosiljajte one koji vas progone, činite dobro onima koji vas mrze i molite se za one koji vas opanjkavaju. 45. Da bi bili sinovi Oca svojega koji je na nebesima, jer on čini da sunce sija i lošima i dobrima i da dažd pada i pravednima i nepravednima. 46. Jer ako volite samo one koji vas vole kakvu ćete nagradu za to dobiti? Zar tako ne čine carinici? 48. Budite, dakle, savršeni, kao što je savršen i Otac vaš na nebesima. VI,1. Pazite da dobročinstva ne činite u prisustvu ljudi da vas oni vide, drugačije nećete primiti platu od Oca vašeg koji je na nebesima. 2. Dakle, kad činite dobročinstvo ne trubite o tome pred sobom, kao što licemjeri čine na saborima i putevima, da bi ih

EVANGELIA.

AIVAGGELJO ÞAIRH MATÞAIU.

III, 11 Aþþan ik īn vatin īzvis daupja. īþ sa afar mis gaggida svinþoza mis īst. þizei ik ni īm vairþs ei
V, 8 anahneivands andbindau skaudaraip skohis īs. sah. þan īzvis daupeiþ īn ahmin veihamma. — auda-
15 gai þai hrainjahairtans. unte þai guþ gasaiwand. — ... ak ana lukarnastaþan. jah liuteiþ allaim
16 þaim īn þamma razna. sva liuhtjai liuhaþ īzvar īn andvairþja manne. ei gasaiwaina īzvara goda
17 vaurstva jah hauhjaina attan īzvarana þana īn himinam. ni hugjaiþ ei īk qemjau gatairan vitoþ aiþ-
18 þau praufetuns. ni qam gatairan ak usfulljan. amen auk qiþa īzvis. und þatei usle þiþ himins jah
19 airþa. jota ains aiþþau ains striks ni usleiþiþ af vitoda. unte allata vairþiþ. īþ saei nu gatairiþ
aina anabusne þizo minnistono jah laisjai sva mans. sah minnista haitada īn þiudangardjai
20 himine. īþ saei taujiþ jah laisjai sva. sah mikils haitada īn þiudangardjai himine. qipa auk īzvis
þatei nibai managizo vairþiþ īzvaraizos garaihteins þau þize bokarje jah fareisaie. ni þau qi-

INTERPRETATIO. — *EVANGELIUM PER MATTHÆUM.*

III, 11. At ego in aqua vos baptizo, verum hic post me veniens major me est, cujus ego non sum dignus, ut me-inflectens resolvam corrigiam calcei ejus; hic vero vos baptizat in spiritu sancto. — V, 8. Beati hi mundicorde, nam hi Deum vident.—15.... sed super candelabrum, et lucet omnibus his in hac domo. 16. Sic luceat lux vestra in præsentia hominum, ut videant vestra bona opera et celebrent patrem vestrum hunc in cœlis. 17. Ne putetis, quod ego venerim abrogare legem aut profetas; non veni abrogare, sed perficere. 18. Amen enim dico vobis, usque dum perit cœlum et terra, iota unum aut una linea non perit de lege, donec omne fit. 19. Verum qui nunc abrogat unum præceptorum horum minimorum et doceat sic homines, hic minimus nominatur in regno cœlorum : verum qui facit et doceat sic, hic magnus nominatur in regno cœlorum. 20. Dico enim vobis, quod, nisi plus fit vestræ justitiæ, quam horum scribarum et Farisæorum, non quidem ve-

ANNOTATIONES.

III, 11. Hunc versum et V, 8, qui in cod. Arg. non leguntur, ex libro qui a Massmanno editus *Skeireins aivaggeljons þairh Iohannen* inscribitur, addidimus. Hic prior versus citatus est Sk. p. 14 (12). — *īn — daupja*] ¶ gr. omn., deinde Goth. ° εἰς μετάνοιαν, quod in locis parallelis (Mc. I, 8; L. III, 16; J. I, 26) gr. etiam omittunt; eadem verba M. IX, 15; Mc. II, 17 et apud Goth. et apud quosdam gr. desiderantur. — *īk*] sec. ego ° gr. omn. — *anahneivands*] me inflectens. ° gr. omn., videtur ex Mc. I, 7 additum esse (cf. ad XXVII, 42). — *andbindau — īs*] solvam corrigiam calcei ejus, gr. omn. τὰ ὑποδήματα βαστάσαι. — *þan*] vero, ° gr. omn. — *veihamma*] Ulf. c. edd. ° καὶ πυρί.

V, 8. Hic versus primum editus in *Ulfilæ partium ineditarum specimine* ab Ang. Maio et C. O. Castillionæo edito pag. 24, nunc repetitur Sk. p. 26 (48). — *audagai*] leguntur deinde *auk þan qaþ* (enim autem dixit), quæ ab auctore hujus operis, ut verba Scripturæ sacræ cum suis cohærerent, addita sunt.

V, 15. Principium eorum, quæ conservata sunt in cod. Arg. — *lukarnastaþan*] J. St. ÷ *lukarnastaþin*. H. ⁂ div. — *liuteiþ*] utrum sic, an *liugeiþ*, quod editt. habent, in cod. Arg. scriptum sit, hodie distingui non potest; nos cum G. (Ulfil. illustr. append. p. 50) prætulimus *liuteiþ*, quod pro *liuhteiþ* (Cor. I, IV, 5) errore librarii scriptum esse, ille recte dicere videtur, vid. vs. 16 *liuhtjai*, adde Cor. II, IV, 4 *liuhtjai*, vs. 6 *liuhtida*. Singulæ litteræ librarii negligentia sæpius omissæ sunt, *h* ipsum Mc. quoque XV, 38 *als* pro *alhs*, L. VI, 12 *þairvakands* pro *þairhvakands*, VI, 17 et VIII, 4 *hiuma* pro *hiuhma*, J. VI, 12 *drausnos* pro *drauhsnos*. — *þamma*] H. ⁂ *þamna*.

V, 16. *liuhtjai*] H. ⁂ *liughtjai*.

V, 17. *īk*] ego, ° gr. omn., B. ⁂ *ni*. — *ei īk qemjau*] J. St. † *ei qam*.

V, 18. *jah*] H. ⁂ *jau*. — *allata vairþiþ*. J. St. B. ⁂ *alla gavairþiþ*. H. ⁂ *alla tavairþiþ*.

V, 19. *sah*] pr. Z. — *sa*; cæterum ° gr. omn. — *þiudangardjai*] H. ⁂ div. — *sva*] sec. sic, ° gr.

V, 20. *ni þau*] editt. ⁂ jct. — *īzvaraizos garaihteins*, ¶ gr. Cæterum Ulf. ° πλεῖον.

ljudi hvalili; uistinu vam kažem: primili su platu svoju. 3. Nego kad činiš dobročinstvo neka tvoja ljevica ne zna što čini desnica. 4. Neka je dobročinstvo tvoje u tajnosti učinjeno, a Otac tvoj koji vidi tajno vratiće ti javno. 5. A kad se molite, ne činite to kao licemjeri, jer oni vole na saborima i po ćoškovima trgova stojeći da se mole da ih vide ljudi; uistinu vam kažem da su primili platu svoju. 6. Nego kad se moliš, idi u sobu svoju i zatvorivši vrata svoja moli se Ocu svome tajno, a Otac tvoj koji vidi tajno vratiće ti javno. 7. A kada se moliš ne troši mnoge riječi kao što čine pagani, jer se njima čini da će zbog mnogorječja biti uslišeni. Dakle, ne budite kao oni, jer Otac vaš zna što vam treba i prije nego što mu se pomolite. 9. Ovako se molite: Oče naš koji si na nebesima, neka je sveto ime tvoje, 10. Neka dođe carstvo tvoje, neka bude volja tvoja, kako na nebu tako i na zemlji; 11. Hljeb naš obični daj nam danas, 12. I oprosti nam što smo grešni kao što i mi opraštamo dužnicima svojima, 13. i ne dovedi nas u iskušenje, već nas oslobodi od lukavoga: jer je tvoje carstvo, moć i slava na vjeke vjekova, amen. 14. Jer ako oprostite ljudima grijehe njihove, zaista će i Otac koji je na nebesima oprostiti vama; 15. A ako ne oprostite ljudima grijehe njihove, ni Otac vaš neće oprostiti vaše grijehe. 16. A kad postite ne budite kao oni tužni licemjeri; jer oni načine takva lica da ljudi vide da poste; uistinu vam kažem da su oni primili platu svoju. 17. Nego kad postiš pomaži glavu svoju i umij lice svoje: 18. da ljudi ne bi vidjeli da postiš, već Otac tvoj u tajnosti, a Otac tvoj koji vidi tajno vratiće ti. 19. Ne sakupljajte sebi blaga na zemlji, gdje ih moljac i rđa uništavaju i gdje ih lopovi iskopavaju i kradu. 21. Jer gdje je blago vaše, tamo je i srce vaše. 22. Oko je svijetilo tijelu: ako je dakle oko tvoje jasno, cijelo će tijelo tvoje jasno biti. 23. A ako ti je oko zlo, cijelo će ti tijelo mračno biti; ako je, dakle, svjetlost ova u tebi tama, kolika li je ta tama! 24. Ne može čovjek dvojici gospodara služiti; jer ako mrzi jednoga, onda drugoga voli; ili će se pokoravati jednome, a drugoga prezirati; ne možete Bogu i mamonu služiti. 25. Stoga vam kažem, ne budite brižni što ćete jesti i što ćete piti, niti za tijelo svoje što ćete obući, nije li duša viša od hrane, a tijelo od odijela? 26. Pogledajte ptice na nebu koje niti siju niti žanju, niti sakupljaju u žitnice, pa ih Otac vaš nebeski hrani; nijeste li vi iznad njih? 27. Uistinu ko od vas iz brige može povećati stas svoj za jednu pedu? 28. A za odijelo što ste zabrinuti? Pomislite na cvijeće u polju kako raste, niti se muči niti prede. 29. Kažem vam pak da se ni Solomon u svoj svojoj slavi ne obuče kao jedan od njih. 30. A ako Bog tako odijeva travu u polju koja traje samo jedan dan, a sjutra se baca, zar neće tim prije i vas obući, malovjerni? 31. Ne brinite se dakle i ne govorite, šta ćemo jesti, piti ili odjenuti; 32. Jer sve to pagani traže; a Otac vaš koji je na nebesima zna što vam je potrebno – VII, 12. – što vam čine ljudi i vi tako činite njima, to je zakon i proroka. 13. Uđite na uska vrata, jer široka vrata i prostran put su ti koji vode u propast i mnogi su oni koji ulaze na takva vrata. 14 Kako su uska vrata i zavojit put koji vode u život, tako je i malo onih koji ih nalaze. 15 Pazite se lažnih proroka koji vam dolaze obučeni u jagnjeću kožu, a u stvari su vuci grabežljivi. 16. Po plodovima njihovim poznaćete ih; ubira li se grožđe sa trnja ili smokve sa mlatila? 17. Tako svako dobro drvo nosi dobre plodove, a loše drvo loše plodove rađa. 18 Ne može drvo dobro loše plodove da rađa, niti loše drvo dobre plodove da nosi. Svako drvo koje ne rađa dobre plodove čupa se i u oganj baca. 20 Dakle, po plodovima njihovim poznaćete ih. 21. Neće svako ko mi kaže: Gospode! Gospode! ući u carstvo nebesko, nego onaj koji čini po volji Oca mojega koji je na nebesima. 22. mnogi mi kažu na onaj dan: Gospode! Gospode! Zar nijesmo u ime tvoje proricali i u tvoje ime demone izgonili i u ime tvoje junačka djela mnoga učinili? 23. I tada ću im priznati da vas nikada nijesam poznavao, odlazite daleko od mene, vi koji činite nepravdu. 24. Svako ko čuje ove riječi moje i čini ovo sliči onom mudrom čovjeku koji je sagradio kuću na kamenu, 25. I pade kiša i sliše se vode i zaduvaše vjetrovi i obrušiše se na kuću onu, no ona se ne sruši, jer na kamenu bijaše sagrađena. 26. A svako ko čuje moje riječi i ne čini tako, sliči glupaku koji je sagradio kuću na pijesku, 27. I kad pade kiša i nabujaše vode,

21 miþ in þiudangardjai himine. hausideduþ þatei qiþan ist þaim airizam. ni maurþrjais. ith saei maurþreiþ.
22 skula vairþiþ staua. aþþan ik qiþa izvis þatei wazuh modags broþr seinamma svare skula vairþiþ staua.
• iþ saei qiþiþ broþr seinamma raka. skula vairþiþ gaqumþai. aþþan saei qiþiþ dvala. skula vairþiþ in
23 gaiainnan funins. jabai nu bairais aibr þein du hunslastada jah jainar gamuneis þatei broþar þeins habaiþ
24 wa bi þuk. aflet jainar þo giba þeina in andvairþja hunslastadis jah gagg faurþis gasibjon broþr þei-
25 namma jah biþe atgaggands athair þo giba þeina. sijais vaila hugjands andastauin þeinamma sprauto.
und þatei ïs in viga miþ imma. ibai wan atgibai þuk sa andastaua stauïn jah sa staua þuk atgibai
26 andbahta. jah in karkara galagjaza. amen qiþa þus. ni usgaggis jainþro. unte usgibis þana minnistan
27, 28 kintu. hausideduþ þatei qiþan ist. ni horinos. aþþan ik qiþa izvis þatei wazuh saei saiwiþ qinon du
29 luston izos. ju gahorinoda izai in hairtin seinamma. iþ jabai augo þein þata taihsvo marzjai þuk. us-
stagg ita jah vairp af þus. batizo ist auk þus ei fraqistnai ains liþive þeinaize jah ni allata leik þein
30 gadriusai in gaiainnan. jah jabai taihsvo þeina handus marzjai þuk. afmait þo j h vairp af þus. ha-
31 tizo ist auk þus ei fraqistnai ains liþive þeinaize jah ni allata leik þein gadriusai in gaiainnan. qiþa-
32 nuh þan ist þatei wazuh saei afletai qen. gibai izai afstassais bokos. iþ ik qiþa izvis þatei wazuh
saei afletiþ qen seina inuh fairina kalkinassaus. taujiþ þo horinon. jah sa ize afsatida liugaiþ. horinoþ.
33 aftra hau ideduþ þatei qiþan ist þaim airizam. ni ufarsvarais. iþ usgibais fraujin aiþans þeinans.
34, 35 aþþan ik qiþa izvis ni svaran allis. ni bi himina. unte stols ist guþs. nih bi airþai. unte fotubaurd ist
36 fotive is. nih bi tairusaulimai. unte baugs ist þis mikilins þiudanis. nih bi haubida þeinamma svarais.
37 unte ni magt ain tagl weit aiþþan svart gataujan. sjaiþþau vaurd izvar. ja ja. ne ne. iþ þata

INTERPRETATIO.

nitis in regnum cœlorum. 21. Audistis, quod dictum est his maioribus : ne occidas; verum qui occidit, reus fit judicio; 22. at ego dico vobis, quod quisque iratus fratri suo temere reus fit judicio; verum qui dicit fratri suo : raka! reus fit concilio; at qui dicit : fatue! reus fit in geennam ignis. 23. Si igitur feras munus tuum ad aram et illic recorderis quod frater tuus habet aliquid contra te; 24. relinque illic hanc oblationem tuam in præsentia aræ et vade prius te-reconciliare fratri tuo, et posthac accedens offer hanc donationem tuam. 25. Sis bene volens adversario tuo propere, usque dum es in via cum eo, ne quando tradat te hic adversarius judici et hic judex te tradat commentariensi, et in carcerem ducaris. 26. Amen dico tibi non exis illinc, donec reddis hanc minimum obolum. 27. Audistis, quod dictum est : ne mœcheris; 28. at ego dico vobis, quod omnis qui adspicit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus-est cum-ea in corde suo. 29. Verum si oculus tuus hic dexter sollicitet te, erue eum et projice a te; melius est enim tibi ut perdatur unum membrorum tuorum et non totum corpus tuum cadat in geennam; 30. et si dextra tua manus sollicitet te, abscinde hanc et projice a te; melius est enim tibi, ut perdatur unum membrorum tuorum et non totum corpus tuum cadat in geennam. 31. Dictum autem est, quod omnis qui repudiet uxorem, det ei divortii libros; 32. verum ego dico vobis, quod omnis qui repudiat uxorem suam sine crimine adulterii, facit hanc mœchari; et hic qui repudiatam ducit matrimonium, mœchatur. 33. Iterum audistis, quod dictum est his majoribus : ne pejeres, verum reddas domino juramenta tua; 34. at ego dico vobis, non jurare omnino, non per cœlum, quia sedes est Dei; 35. neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; nec per Jerusolymam, quia civitas est hujus magni regis; 36. neque per caput tuum jures, quia non potes unum pilum album aut nigrum reddere. 37. Sit autem verbum vestrum : sic sic, sane; minime minime; verum hoc

ANNOTATIONES.

v, 22. *skula*] pr. Schm. ※ *scula*.

v, 25. *jabai*] H. semper ※ *gabai*. — *aibr*] sic ed. Arg.; neque Ihrii conjectura *bair*, neque Zahnii *libr* digna, quæ recipiatur, quia utrumque verbum auctoritate caret; nec *g ba* habet, quo se commendet, cum *þein*, non *þeina*, quod *giba* postulat, in textu scriptum sit. Vocem *aibr* dubiæ originis et significationis Grim. quoque I, 44, sq. retinuit; postea autem DM. p. 25 et Gr. I, 45 (3 edit.) *aibr* conjecit, quod etiam Ett muller IILZ. 1838 n° 224 (in censura editionis nostræ) legendum esse existimat, sed vid. ad *Glossar.* v. *Aibr*.

v, 24. *andvairþja*] H. ※ *andvirþja*. — *gasibjon*] te reconciliare, gr. omn. διαλλάγηθι. — *aibair*] H. ※ div.

v, 25. *atgibai þuk*] ‡ gr. omn.

v, 26. *minnistan*] minimum, gr. omn. ἔσχατον. quapropter Sch. Ulfilam in suo libro ἐλάχιστον legisse suspicatur; fortasse Gothus falso vertit, quod quidem non semel tantum ei accidit.

v, 29. *þata*] J. St. ※ *þana*. — *usstagg*] Schm. ※ *afstagg*; codicis Arg. lectionem esse falsam pro *usstigg*, jam Grim. II, 190 * recte notavit. In codice r - sum est *a*, qua re fo tasse emendatio indicatur. — *gadriusai*] Z præf. p. XIV absurde contendit Gothum legisse πέσῃ pro ῥίκῃ, scilicet Ulfilam habet pro interprete verborum græcorum tenacissimo; at cf. VI, 2 *andnemun* (acceperunt) = ἀπέχουσι, et alii.

v, 30. *þeinaize*] St. ※ *þeinlize*. — *gadriusai*] H. ÷ *trimsai*.

v, 31. *qiþanuh þan*] J. St. Hz. ut fere ubique ※ *quiþan uhþan;* nam *uh* est particula enclitica, non proclitica, vid. Gram.; hunc errorem permultis locis Z. quoque admittit. — *wazuh*] cod. Arg. ※ *wa* ‖ *wazuh;* sic sæpius syllabæ in linea antecedentis fine scriptæ, ab initio sequentis repetitæ sunt, vid. ad L. I, 65, J. IX, 41. — *qen*] Ulf. = αὐτοῦ c. cod. 6 (ubi Scholzius notat).

v, 32. *sa ize*] F. ÷ *sa izei;* Hz. ex corr. ※ *saize;* Z. h. l. et VII, 15 recte div., sed Mc. IX, 1 ※ jet.

v, 33. *ni ufarsvarais*] J. St. B. H. ※ *niu farsvarais*. — *usgibais*] St. ※ *usgibas*. — *fraujin*] in cod. Arg. exceptis iis locis, ubi non de Deo aut Jesu sermo est (M. VI, 24; XXVII, 63; L. XVI. 13; J. XV, 15) semper scribitur per notam *fin* (sic etiam *fins*, *fan* pro *fraujins*, *fraujan*), quam J. St. B. H. ※ *fanin* sunt interpretati, rectam atque integram formam primus restituit Gordon. p. 51.

v, 34. *guþs*] edit. ※ *goþs*, H. ※ *jþ*. Cæterum editiones semper forma *goþ*, *goþis*, etc., utuntur; Marcsch. p. 408, Gord. p. 52 f. et Ih. *guþ*, *guþs* scribi merito jusserunt, vid. Joan. X, 34, ubi sine nota *guda* legitur; sic semper etiam Castill. in editione epistolarum recte dedit.

v, 35. *þiudanis*] H. ※ *þiudanins*.

v, 36. *gatanjan*] H. ※ *gatangan* (sic v, 47).

v, 37. *sijaiþ-þan*, J. ※ *sij aiþþan*, B. ÷ *sijai þan*, Z. ※ *sijaiþ þan*. H. ※ *sijai þan*, Schm. ※ *sjaiþþan*. Veram hujus formæ naturam nullus interpretum perspexit: Z. eo abusse eam putat ex *sijai* et *uþ-*

a dunuše vjetrovi i obrušiše se na onu kuću, ona pade i ostade velika ruina. 28. I bi učinjeno kad Isus izreče riječi ove, uzdrhta gomila od nauke njegove: 29 jer bijaše u nauku svom kao onaj koji moć ima, a ne kao pisari. VIII, 1. A kad siđe sa brda onoga slijedile su ga gomile ljudi. 2. I gle, priđe mu čovjek leprozan i zamoli ga govoreći: Gospode! Ako hoćeš možeš me očistiti. 3. I pruživši ruku dotače ga govoreći: hoću; očisti se! I istog časa očisti se od lepre. 4. A Isus mu reče: pazi da nikome ne kažeš, već idi i pokaži se svešteniku i ponudi dar koji je zapovijedio Mojsije za svjedočanstvo njima. 5. A nakon ovoga dođe u Kapernaum i priđe mu centurion sa molbom govoreći: Gospode, sluga moj leži kod kuće oduzet, bolestan. 7. A Isus mu reče: doći ću da ga izliječim. 8. A centurion odgovarajući reče: Gospode, nijesam dostojan da pod moj krov dođeš, već samo reci riječ i izliječiće se sluga moj. 9. I ja sam čovjek koji u vlasti ima svoje vojnike i kažem mu, idi! I on ide; ili dođi! I on dođe; a svom slugi kažem: učini ovo i on to čini. 10. Čuvši ovo začudi se Isus i reče sljedbenicima: uistinu vam kažem, ne nađoh u Izraelu takvu vjeru. 11. I kažem vam da mnogi sa istoka i zapada dolaze i leže sa Avramom i Isakom i Jakovom u carstvu nebeskom; 12. Uistinu ovi sinovi biće izgnani u tamu krajnju; tamo će biti plač i škrgut zuba. I reče Isus ovom centurionu: odlazi i kao što si imao vjere neka ti bude. I bi izliječen sluga njegov u taj čas. 14. A Isus došavši u kuću Petrovu ugleda tasta njegovog kako u groznici leži. 15. I dotače mu ruku i napusti ga groznica; i ustade i služaše mu. 16. A kad bi veče doniješe mu posjednute đavolom mnoge i istjera ove duhove riječju i sve ove bolesnike izliječi. 17. Da se ispuni što je prorok Isaija zapisao govoreći: on je primio slabosti naše i odnio bolesti. 18. Vidjevši Isus gomile naroda oko sebe, naredi učenicima da idu preko mora. 19. A jedan pisar prišavši reče mu: Učitelju, slijedim te kuda god da pođeš. 20. A Isus mu reče: lisice jazbine imaju, a ptice nebeske gnijezda, a sin čovječiji uistnu nema gdje da položi glavu svoju. 21. A drugi učenik njegov reče mu: Gospode, dopusti mi da prvo odem da sahranim oca svoga. 22. A Isus mu reče: slijedi me i ostavi da mrtvi sahrane svoje mrtve. 23. A kad stupi na brod slijediše ga učenici njegovi. 24. I gle, nasta bura velika na moru, toliko da valovi lađu prekriše; a on bi zaspao. 25. I pristupiše učenici njegovi i buđahu ga govoreći: Gospode spasi nas, propadosmo! 26. A Isus im reče: čega se bojite, nevjernici? Tada ustade i izgrdi vjetrove i more, i nasta veliki mir na moru. 27. A ovi se ljudi većma začudiše govoreći: kakav je ovaj kome se čak i vjetrovi i more pokoravaju? 28. I došavši preko mora u krajeve Gergesinaca, izađoše mu u susret dvojica opsjednuta demonima, istrčavši iz grobova, tako mahniti da ne bi čovjek mogao ići cestom ovom. 29. I gle, povikaše govoreći: što je između nas i tebe, Isuse sine Božiji! Došao si ovamo prije vremena da nas mučiš? 30. Bijaše pak daleko od njih veliko krdo svinja koje su pasle. 31. A ovi demoni mu se moljahu govoreći: ako nas odbacíš, dopusti nam da idemo ka onom krdu svinja. I reče im: idite! Uistinu oni izašavši odoše ka krdu svinja i gle, svo krdo se nadade u bijeg sa litice u more i pogiboše u vodi. 33. A svinjari pobjegoše i otišavši u grad ispripovijediše sve o onim demonima. 34. I gle, cijeli grad izađe u susret Isusu i ugledavši ga moljahu mu se da ode sa njihove teritorije. IX, 1. I popevši se na brod pređe i dođe u svoj grad. 2. Tada mu doniješe uzetoga koji ležaše na odru, i Isus vidjevši vjeru njihovu reče onom uzetome: Utješi se, sinko, opraštaju ti se grijesi tvoji! 3. Tada oni pisari rekoše u sebi: ovaj huli. 4. A Isus znajući da tako razmišljaju reče im: zašto zlo snujete u srcima svojim? 5. Je li lakše reći: opraštaju ti se grijesi, ili reći: ustani i idi? 6. No, da znate da ima moć ovaj sin čovječiji da na zemlji oprašta grijehe, tada reče onom uzetome: ustani, uzmi svoj odar i idi doma. 7. I ovaj ustade i ode doma. 8. A narod vidjevši ovo uplaši se u čudu i hvaljaše Boga koji je takvu moć dao ljudima. 9. A odlazeći odande vidje Isus čovjeka kako sjedi na carini, po imenu Matej, i reče mu: slijedi me. I ustade i ode sa njim. 10. I bi, kad je ovaj ležao za trpezom doma, i gle mnogi carinici i grešnici dolazahu i sjedahu za trpezu sa Isusom i njegovim učenicima. 11. A fariseji opazivši to rekoše njegovim učenicima: zašto učitelj vaš objeduje sa carinicima i grešnicima? 12. A Isus kad to ču reče im: zdravi nemaju

38 managizo þaim us þamma ubilin ist. hausideduþ þatei qiþan ist. augo und augin jah tunþu und tunþan.
39 iþ ik qiþa izvis ni andstandan allis þamma unseljin-ak jabai was þuk stautai bi taihsvon þeina kinnu.
40 vandei inuma jah þo anþara. jah þamma viljandin miþ þus staua jah paida þeina niman. aflet imma
41, 42 jah vastja. jah jabai was þuk ananauþjai rasta a'na. gaggais miþ imma tvos. þamma bidjandin þuk
43 gibais jah þamma viljandin af þus leiwan sis ni usvandjais. hausideduþ þatei qiþan ist. frijos newund-
44 jan þeinana jah fiais fiand þeinana. aþþan ik qiþa izvis. frijoþ fijands izvaraus. þiuþjaiþ þans vrikan-
45 dans izvis. vaila taujaiþ þaim hatjandam izvis jah bidjaiþ bi þans usþriutandans izvis. ei vairþaiþ
sunjus attins izvaris þis in himinam. unte sunnon seina urranneiþ ana ubilans jah godans jah rigneiþ
46 ana garaihtans jah ana invindans. jabai auk frijoþ þans frijondans izvis ainans. wo mizdono habaiþ.
47 niu jah þai þiudo þata samo taujand. jah jabai goleiþ þans frijonds izvaraus þatainei. we managizo
48 taujiþ. niu jah motarjos þata samo taujand. sijaiþ nu jus fullatojai svasve atta izvar sa in himinam
vi, 1 fullatojis ist. atsaiwiþ armaion izvara ni taujan in andvairþja manne du saiwan im. aiþþau laun ni
2 habaiþ fram attin izvaramma þamma in himinam. þan nu taujais armaion. ni haurnjais faura þus
svasve þai liutans taujand in gaqumþim jah in garunsim. ei hauhjaindau fram mannam. amen qiþa
3 izvis. andnemun mizdon seina. iþ þuk taujandan armaion ni viti hleidumei þeina. wa taujiþ taihsvo
4 þeina. ei sijai so armahairtiþa þeina in fulhsnja jah atta þeins. saei saiwiþ in fulhsnja. usgibiþ þus in
5 hairhtein. jah. þan bidjaiþ. ni sijaiþ svasve þai liutans. unte frijond in gaqumþim jah vaihstam plapjo
6 standandans bidjan. ei gaumjaindau mannam. amen qiþa izvis þatei haband mizdon seina. iþ þu þan
bidjais. gagg in heþjon þeina jah galukands haurdai þeinai bidei du attin þeinamma þamma in

INTERPRETATIO.

plus his ex hoc malo est. 38. Audistis, quod dictum est : oculum pro oculo et dentem pro dente; 39. verum ego dico vobis, non resistere omnino huic malo, sed si quis te percutiat ad dextram tuam malam, offer ei etiam hanc alteram. 40. Et huic volenti cum te judicium et pallium tuum tollere, permitte ei etiam tunicam. 41. Et si quis te cogat militare unum, eas cum eo duo. 42. Huic oranti te des, et huic volenti a te mutuari sibi, ne avertaris. 43. Audistis, quod dictum est : ames propinquum tuum et oderis inimicum tuum. 44. at ego dico vobis : ametis inimicos vestros, benedicatis his persequentibus vos, bene faciatis his odientibus vos et precemini pro his calumniantibus vos. 45. ut fiatis filii patris vestri hujus in cœlis, nam solem suum oriri-facit super malos et bonos et pluere-facit super justos et super injustos. 46. Si enim amatis hos amantes vos solos, quam mercedem habetis? nonne etiam hi paganorum hoc ipsum faciunt? 47. Et si salutatis hos amicos vestros tantum, quo plus facitis? nonne etiam portitores hoc ipsum faciunt? 48. Sitis igitur vos perfecti, sicut pater vester hic in cœlis perfectus est. vi, 1. Curate beneficium vestrum non facere in præsentia hominum, ut videamini eis, alioquin mercedem non habetis a patre vestro hoc in cœlis. 2. Cum igitur facias beneficium, ne cornu-canas ante te, sicut hi simulatores faciunt in conciliis et in viis, ut celebrentur ab hominibus; amen dico vobis ; acceperunt mercedem suam. 3. Verum te facientem beneficium ne sciat sinistra tua quid faciat dextra tua, 4. ut sit hoc beneficium tuum in abscondito et pater tuus, qui videt in absconditum, reddit tibi in aperto. 5. Et cum oretis, ne sitis sicut hi simulatores, nam amant in conciliis et angulis platearum stantes orare, ut observentur hominibus; amen dico vobis, quod habent mercedem suam. 6. Verum tu, cum oras, vade in cubiculum tuum et claudens januam tuam ora ad patrem tuum hunc in

ANNOTATIONES.

þan vel *aþþan*, quod synalœphes genus cum *aþþan* inauditum est; aliquid veri inest in altera illa opinione; Schm. videtur aliquid desiderare, quod puncto posito indicat. Res autem ita se habet : *uh* particula enclitica cum vi quadam copulativa ab initio sententiarum verbis annectitur; quod si ea vox, cui annectitur, in vocalem longam aut diphthongum desinit, ad vitandum hiatum *u* particulæ omittitur; nostro loco igitur *sijaih* pro *sijaiuh* (uti *viljauh* [Cor. I, XI, 5], *sumaih*, *þaih*, al. pro *viljau-uh*, *sumai-uh*, *þai-uh*); sin vero brevis est vocalis terminationis, ea ipsa abjicitur et integra particula *uh* additur (J. VI, 64 *vissuh*. L. VII, 6 *iddjuh* al. pro *vissa-uh*, *iddja uh*). Deinde illud *h* sæpius subsequenti consonanti assimilatur, cf. *janni* XXV, 42; *jag-gabairaidau* J. III, 4; *jas-sa* M. XXVI, 71; *nis-sijai* L. XX, 16 et potissimum *sumaiþ-þan* M. XXVI, 67; J. XI, 46, *paiþ-þan* Rom. XII, 4. Frequentatur ea figura in epistolis, vid. Mssm. Sk. p. 60.

v, 39. *allis*] omnino, ° gr. omn., solus Ptolem. ap. Epiphan. Hæres. 55, 6 testante Millio ὅλως habet.— *unseljin*] H. ※ *unselgin*. — *taihsvon*] H. ※ *taishvon*.

v, 40. *staua*] St. ※ *stava*.

v, 42. *jah*] St. ※ *jak*.

v, 43. *fiais*] St. ※ *filis*. — *newundjan*] H. ※ div.

v, 44. Fallantur Griesb. et Mill. opinantes Gothum καὶ διωκόντων ὑμᾶς pnisisse, nam ea verbis *jah vrikandans izvis* reddidit; potius in suo codice legit et secundum eum vertit : ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. Ita nec opus est verbo *vrikan* novam significationem tribuere, quam ejus etymon respuit, nec cum Rw. *fraqiþandans* pro *vrikandans* conjicere, cf. ad L. III, 14.

v, 45. *ana*] tert. super, ° gr. omn.

v, 46. *ainans*] solos, ° gr. omn. — *þiudo*] paganorum, gr. τελῶναι.

v, 47. *frijonds*] amicos, gr. ἀδελφούς. — *taujiþ*] H. ※ *taugiþ*, uti vs. 56 et sæpius. — *motarjos*] portitores, gr. ἐθνικοί.— *þata samo*] hoc ipsum, gr. οὕτω.

v, 48. *fullatojai*] H. utrumque ※ div. — *atta*] H. ※ *attah*. — *izvar* Z. ※ *zvar*.

vi, 1. *armaion*] St. ※ *armajon* ; cæterum gr. δικαιοσύνην. — *andvairþja*] St. ※ *andrairþia*. H. ※ *andvairþga*.

vi, 2. *ei*] H. ° ※ — *hauhjaindau fram*] H. ※ *hauhjainda ufram*. — *andnemun*] H. ※ div. uti sæpius.

vi, 4. *sij i*] Z. ※ *siai*. — *þeina*] gr. ante so. — *fulhsnja*] pr. cod. Arg. ※ *fulhsja*. — *fulhsnja*] sec. Ulf. ° αὐτός c. codd. et verss.

vi, 5. *bidjaiþ — sijaiþ*] oretis — sitis, gr. προσευχῇ — ἔσῃ — *jah*] sec. Ulf. ° ἐν. — *plapjo*] cum in nulla germanicarum linguarum hoc verbum inveniatur, Ulfilas ex græca mutuasse videtur πλατεία, eamque ob causam *platjo* scribendum esse putamus.

vi, 6. *galukands*] J. St. ※ *galank-nds* — *haurdái*] Zahnii conjectura *paurdai* non necessaria est, vid. Cor. II, II, 12.

potrebe za ljekarem već bolesni. 13. No idite, učite što znače riječi: milosrđe želim, a ne žrtvu; i nijesam došao da pozivam pravednike nego grešnike. 14. Tada pristupiše Jovanovi učenici govoreći: zašto mi i fariseji postimo mnogo,dok ovi tvoji učenici ne poste?15. A Isus im reče: Mogu li sinovi zaručnika da plaču za ono vrijeme koje je on sa njima? Uistinu će doći dan kada će otići od njih zaručnik i tada će postiti. 16. Niko ne stavlja kao zakrpu vunenu tkaninu na staru odoru; jer će se odvojiti od odore i još će gora poderotina biti. 17. Niti se novo vino uliva u stare mješine; jer bi se raspukle mješine, a onda bi se i vino prosulo i mješina upropastila; već se vino novo u mješine nove ulijeva i oboje se tako čuva. 18. Dok im je ovo govorio dođe jedan glavar, pokloni mu se govoreći: sad umrije kćer moja; dođi i položi ruku svoju na nju i oživjeće. 19. Ustade Isus i učenici njegovi i pođoše za njim. 20. I gle, žena kojoj je dvanaest godina krv točila priđe mu s leđa i dotače rese haljine njegove. 21. A govoraše u sebi: ako se samo dotaknem haljine njegove, izliječiću se. 22. A Isus se okrenu i ugledavši je reče: utješi se kćeri, vjera te je tvoja izliječila! I izliječi se u taj čas ta žena. 23. A Isus dođe do kuće onog glavara i vidjevši frulaše i trubače kako sviraju i narod kako galami. 24. Reče im: odlazite! Jer nije mrtva ova djevojka, samo spava, i ismijaše ga. 25. Tad kad bi rastjerana ona gomila, on uđe u kuću, i ustade onda djevojka. 26. A glas o tome se raširi po cijeloj zemlji. 27. A odlazeći odande Isusa su pratila dva slijepca, vičući i govoreći: sažali se na nas, sine Davidov! 28. Došavši kući pristupiše mu oni slijepci: vjerujete li da mogu to da učinim? Rekoše mu: naravno Gospode! 29. Tada dotače oči njihove govoreći: zbog vjere vaše neka tako bude! 30. I progledaše oči njihove i zaprijeti im Isus rekavši: pazite da niko ne sazna. 31. A oni izašavši razglasiše ga po cijeloj zemlji onoj. 32. Tada kad napolje izađoše, gle, doniješe mu čovjeka mutavog i opsjednutog. 33. A kad demon bi istjeran, progovori ovaj mutavi, a gomile se začudiše govoreći: nikad od pamtivijeka ne bi ovako nešto u Izraelu. 34. A fariseji govorahu: gospodarom demona istjeruje demone. 35. I obiđe Isus sve gradove i sela podučavajući na saborima njihovim i propovijedajući carsko jevanđelje i liječeći sve bolesti i mahnitosti. 36. Vidjevši, pak, te gomile ražalosti se zbog njih, jer lutahu izmučeni i u rasulu kao ovce bez pastira. 37. Tada reče učenicima svojim: mnogo je žita, a malo žetelaca. 39. Molite se zato Gospodu žita da pošalje žeteoce svom žitu. X, 1 I pozvavši ovih dvanaest učenika – 23. – iz ovog grada bježite u drugi; uistinu vam kažem, da nećete obići gradove Izraela dok ne dođe ovaj sin čovječiji. 24. Nije učenik nad svojim učiteljem, niti je sluga nad svojim gospodarom. 25. Dostaje učeniku da bude poput učitelja svojega i sluzi poput gospodara svojega. 26. Ne bojte ih se dakle, nema toga što je sakriveno da neće biti otkriveno, ni ono što je tajno da neće postati javno. 27. Ono što vam kazujem u tami, govorite na svijetlu; a što ušima čujete, objavljujte u hramovima. 28. I ne bojte se onih koji samo tijelo ubijaju, jer duh ne mogu ubiti; uistinu, bojte se više onoga koji može ubiti i tijelo i dušu u paklu zatrti. 29. Zar se ne kupuju dva vrapca za jedan bakrenjak? A nijedan od njih ne pada na zemlju bez volje Oca vašega. 30. A vaše su čak i vlasi na glavi izbrojane. 31. Stoga se ne bojte, bolji ste od mnogih vrabaca. 32. Svako dakle ko ispovijeda mene pred ljudima, ispovijedaću ga i ja pred Ocem mojim koji je na nebesima. 33. A svako ko me porekne pred ljudima i ja ću njega poreći pred Ocem mojim koji je na nebesima. 34. Ne mislite da sam došao da donesem mir na zemlju; nijesam došao da donesem mir, već mač. 35. Došao sam, naime, da rastavim čovjeka od oca njegovog i sina od majke i nevjestu od svekra njenog. 36. A neprijatelji čovjeku postaće domaći. 37. Onaj ko voli oca ili majku više nego mene, nije me dostojan, i onaj koji voli sina ili kćer više nego mene, nije me dostojan. 38. I onaj ko ne uzme krst svoj i pođe za mnom, nije me dostojan. 39. Ko pronađe dušu svoju, izgubiće je i ko izgubi dušu svoju zbog mene naći će je. 40. Ko prihvati vas, prihvata mene, i ko mene prihvati, prihvata onoga koji me šalje. 41. Ko prihvati proroka u ime proroka, primiće platu proročku, a ko prihvati pravednika u ime pravednika, primiće platu pravednika. 42. A ko okrijepi jednog od onih mališana peharom hladne vode

7 fulhsnja jah atta þeins. saei saiwiþ in fulhsnja. usgib þ þus in bairhtein. bidjandansuþ-þan ni filuvaurd-
8 jaiþ svasve þai þiudo. þugkeiþ im auk ei in filuvaurdein seinai andhausjaindau. ni galeikoþ nu maiþ.
9 vait auk atta izvar. þizei jus þaurbuþ. faurþizei jus bidjaiþ ina. sva nu bidjaiþ jus. atta unsar þu in
10 himinam. weihnai namo þein. qimai piudinassus þeins. vairþai vilja þeins sve in himina jah ana
11, 12 airþai. hlaif unsarana þana sinteinan gif uns himma daga jah aflet uns þatei skulans sijaima svasve
13 jah weis afletam þaim skulam unsaraim. jah ni briggais uns in fraistubnjai. ak lausei uns at þam-
14 ma ubilin. unte þeina ist þiudangardi jah mahts jah wulþus in aivins. amen. unte jabai afletiþ
15 mannam missadedeins ize. afletip jah izvis atta izvar sa ufar himinam. iþ jabai ni afletip mannam
16 missadedins ize. ni þau atta izvar afletiþ missadedins izvaros. aþþan biþe faistáiþ. ni vairþaiþ
svasve þai liutans gaurai. fravardjand auk andvairþja seina. ei gasaiwaindau mannam fastan-
17 dans amen qiþa izvis þatei andnemun mizdon seina. iþ þu fastands salbo haubiþ þein jah
18 ludja þeina þvah. ei ni gasaiwaizau mannam fastands ak attin þeinamma þamma in fulhsnja. jah
19 atta þeins. saei saiwiþ in fulhsnja. usgibiþ þus. ni huzdjaiþ izvis huzla ana airþai. þarei malo jah
20 nidva fravardeiþ jah þarei þiubos ufgraband jah hlifand. iþ huzdjaiþ izvis huzda in himina. þarei
21 nih malo nih nidva fravardeiþ jah þarei þiubos ni ufgraband nih stiland. þarei auk ist huzd izvar.
22 þaruh ist jah bairto izvar. lukarn leikis ist augo. jabai nu augo þein ainfaiþ ist. allata leik þein
23 liuhadein vairþ þ. iþ jabai augo þein unsel ist. allata leik þein riqizein vairþiþ. jabai nu liuhaþ þata
24 in þus riqiz ist þata riqiz wan filu. ni manna mag tvaim fraujam skalkinom. unte jabai fijaiþ ainana. jah
anþarana frijoþ. aiþþau ainamma ufhauseiþ. iþ anþaramma frakann. ni maguþ guþa skalkinon jah
25 mammonin. duþþe qiþa izvis. ni maurnaiþ saivalai izvarai. wa matjaiþ jah wa drigkaiþ. nih leika
26 izvaramma. we vasjaiþ. niu saivala mais ist fodeinai jah leik vastjom. insaiwiþ du fuglam him nis. þei
ni saiand nih sneiþand nih lisand in banstins. jah atta izvar sa ufar himinam fodeiþ ins. niu jus

INTERPRETATIO.

abscondito, et pater tuus, qui videt in abscondito, reddit tibi in aperto. 7. Orantes autem ne multa-
loquamini sicut hi paganorum; videtur eis enim ut in multiloquio suo exaudiantur. 8. Ne similes-sitis
igitur his, scit enim pater vester cujus vos indigetis, antequam vos oretis eum. 9. Sic igitur oretis vos :
pater noster tu in cœlis, sanctificetur nomen tuum, 10. veniat regnum tuum, fiat voluntas tua, ut in cœlo,
etiam super terra; 11. panem nostrum hunc quotidianum da nobis hodierno die, 12. et remitte nobis,
quod rei sumus, sicut etiam nos remittimus his debitoribus nostris, 13. et ne ducas nos in tentationem,
sed libera nos ab hoc malo : nam tuum est regnum et potentia et gloria in sæcula, amen. 14. Nam si
remittitis hominibus peccata eorum, remittit etiam vobis pater vester hic super cœlis; 15. verum si
non remitti is hominibus peccata eorum, non quidem pater vester remittit peccata vestra. 16. At quando
jejunatis, ne fiatis sicut hi simulatores tristes; permutant enim facies suas, ut videantur hominibus
jejunantes; amen dico vobis, quod acceperunt mercedem suam. 17. Verum tu jejunans unge caput tuum et
faciem tuam lava : 18. ut non videaris hominibus jejunans, sed patri tuo huic in abscondito, et pater tuus,
qui videt in absconditum, reddit tibi. 19. Ne colligatis vobis thesauros super terra, ubi tinea et ærugo perdit et
ubi fures effodiunt et furantur. 20. Verum colligite vobis thesauros in cœlo, ubi neque tinea, neque ærugo per-
dit et ubi fures non effodiunt neque furantur. 21. Ubi enim est thesaurus vester, ibi est etiam cor vestrum.
22. Lucerna corporis est oculus : si igitur oculus tuus clarus est, totum corpus tuum lucidum fit; 23. ve-
rum si oculus tuus malus est, totum corpus tuum tenebrosum fit; si igitur lumen hoc in te tenebræ sunt,
hæ tenebræ quam multæ! 24. Non homo potest duobus dominis servire; nam si odit unum, etiam alterum
amat; aut uni obedit, verum alterum contemnit : non potestis Deo servire et mammonæ. 25. Ideo dico vobis,
ne soliciti sitis animæ vestræ, quid edatis et quid bibatis, neque corpori vestro, quo vestiatis; nonne anima plus
est cibo et corpus vestibus? 26. Videte ad aves cœli, quoniam non serunt neque metunt neque colligunt in horrea, et
pater vester hic super cœlis aliteas; nonne vos (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

vi, 7. *bidjandansuþ-þan*] editt. ※ *bidjandans uþ-þan.*

vi, 8. *jus*] pr. vos, ° gr. omn., H. ※ *gus*, ut sæpius *g* pro *j*. — *þaurþizei*] H. ※ div.

vi, 9—13. Oratio dominica sæpius, sed male repetita in libris varii argumenti, e. g. in Anonymi libro de litteris et lingua Getarum, quem edidit Bonav. Vulcan., Græteri Bragure I, p. 110. Adelungii *Mithridate II*, p. 182. — *þu*] tu, gr. ὁ, vid. ad L. vi, 20.

vi, 11. *sinteinan*] ea vox, Adelungio l. l obscuræ significationis esse visa, comparanda est cum *seinis* Cor. II, xi, 28 = ὁ καθ' ἡμέραν; significat igitur quotidianum. — *himma daga*] edit. ※ j t.

vi, 13. *unte — amen*] ° gr.

vi, 15. *ni þau*] editt. ※ jct., nam *þau* pertinet ad verbum *afletiþ*.

vi, 16. *svasve*] Z. ÷ *sve*. — *fravardjand i*] J. St. ※ *fravaurdjand.*, H. ※ *fravardjana*. — *gasaiwaindau*] J. St. ※ *gasaiwandau.*

vi, 17. *haubiþ þein*] ¶ gr. omn.

vi, 20. *huzdjaiþ*] St. ※ *hus-tjaiþ*.

vi, 24. *unte jabai*] nam si, gr. omn. ἡ γάρ, quamobrem putandus est Ulphilas legisse εἰ γάρ, et sensus est : *nam si odit alterum, etiam alterum diligit.* In loco parallelo L. xvi, 13 etiam a græco differt Goth., vid. ad h. l. — *fijaiþ ainana*] ¶ gr. omn. — *ufhauseiþ*] obedit, gr. omn. ἀνθέξεται; Ulf. fortasse legit ὑποτάξεται, ei enim verbo respondet *ufhausjan* L. II, 51; X, 17, 20; Rom. XIII, 1. — *iþ*] verum, gr. omn. καί, pro qua græca voce gothicum iþ etiam aliis locis in enuntiatis adversativis ponitur (Mc. x, 42; xv, 15; cf. xv, 51).

vi, 25. *matjaiþ*] Z. ※ *maþjaiþ*.

vi, 26. *nih* pr. Z. ÷ *nih*. — *sneiþand*] J. St. B. ※ *sneiand*, Bü. H. ※ *sneidhand*. — *maisve uþrizans*] (vide quæ de h. l. ad Gal. II; 6 monuimus) sic in cod. Arg. legitur, quamquam litteræ pene legi non possunt; H. ※ *mais reaþrizans*. Interpretes lectionem codicis Arg. merito habentes corruptam, alii aliam conjecturam proposuerunt; Gord. p. 54 *mais vairþizans*, Z. *mais sverai þans*, probante Schm., uti videtur, et Wackernagel *Deutsch. Lesebuch* I præf. p. XXIII; Rw. *Gloss.* p. 77 vulgatam defendit, sed quid *maisve* sit, nescire se fatetur; gothicam formam esse Z. *Gloss.* p. 178 recte negat. Non dubium est, quin monstrosa illa lectio librarii negligentia orta

samo u ime učenika, uistinu vam kažem, da neće izgubiti platu svoju. XI,1. I bi, kad Isus završi zapovijesti za svojih dvanaest učenika, ode odande da podučava i propovijeda po gradovima njihovim. 2. A Jovan u zatvoru, čuvši za djela Hristova, posla mu poruku po učenicima svojim, govoreći: 3. Ti li si onaj koji će doći ili drugoga da očekujemo? 4. A Isus odgovarajući reče im: idite i javite Jovanu što ste čuli i vidjeli. 5. Slijepi vide i hromi hodaju, leprozni su očišćeni, gluvi čuju, a mrtvi ustaju, siromašni se jevanđelju podučavaju. 6. I blažen je svako ko se ne sablazni o mene. 7. Kad ovi odoše, poče Isus da govori gomili naroda o Jovanu: što ste izašli da vidite u pustinji, trsku koja se na vjetru povija? 8. No, što ste izašli da vidite, čovjeka u udobne haljine obučenog? Evo oni koji su u udobne haljine obučeni u kraljevskim kućama stanuju. 9. No, što ste izašli da vidite, proroka? Da, kažem vam i više od proroka! 10. Jer je on onaj o kojem je zapisano: evo, ja šaljem anđela svojega ispred tebe, koji ti put pripravlja ispred tebe. 11. Uistinu vam kažem, ne rodi žena ni jednog većeg od Jovana Krstitelja; a uistinu je onaj najmanji u carstvu nebeskom veći od njega. 12. A od vremena Jovana Krstitelja do dana današnjega carstvo nebesko se skrnavi i oskvrnitelji ga otimaju. 13. Jer su svi proroci i zakon do Jovana proricali. 14. I ako hoćete da prihvatite, on je Ilija koji je trebalo da dođe. 15. Ko ima uši da sluša neka čuje. 16. Kome sliči ovaj rod? Sliči dječacima koji sjede na trgu i zovu drugove. 17. I govore: zasvirali smo vam, a nijeste zaigrali; zakukali smo, a nijeste zaplakali. 18. Jer dođe Jovan, koji niti jede niti pije i rekoše: opsjednut je demonom. 19. Dođe ovaj Sin čovječiji koji jede i pije i rekoše: gle, čovjek koji jede i pije, prijatelj carinika i grešnika i mudrost pravedna bi osuđena od djece njene. 20. Tada poče da prebacuje gradovima u kojima su se dogodila čudesna djela njegova, što se nijesu preobratili. 21. Kuku ti se Korazine! Kuku ti se Betsaido! Jer da bijahu u Tiru i Sidonu djela čudesna koja bijahu u vama prije bi se pokajali u prosjačkoj torbi i pepelu. 22. Zaista vam kažem, Tiru i Sidonu lakše će biti na sudnji dan, nego vama. 23. A ti Kapernaume, ti koji si se do nebesa uzdigao, do pakla ćeš sići, jer da su se u Sodomi dogodila čuda koja su se u tebi dogodila, možda bi do dana današnjeg postojala. 24. Zaista vam kažem da će zemlji Sodomskoj lakše biti na sudnji dan nego tebi. 25. U to vrijeme odgovorivši – XXV, 38. Kad smo te vidjeli kao namjernika i ugostili? Ili gologa i odjenuli? 39. Kad smo te vidjeli bolesnoga ili u zatvoru i došli kod tebe? 40. I odgovarajući kralj im reče: uistinu vam kažem, zaista kad učiniste jednom od najmanje moje braće, meni učiniste. 41. Tada reče ovima sa lijeve strane: odlazite daleko od mene, prokleti u vječni oganj pripremljen za đavola i njegove glasnike. 42. Jer bijah gladan i ne dadoste mi da jedem, bijah žedan i ne napojiste me. 43. Namjernik bijah i ne ugostiste me; go i ne odjenuste me; bolestan i u zatvoru i ne posjetiste me. 44. Tada odgovoriše i ovi govoreći: Gospode, kada te vidjesmo gladnog ili žednog ili namjernika ili golog ili bolesnog ili zatočenog i ne bijasmo ti na usluzi? 45. Tada odgovori im: uistinu vam kažem, uistinu kad ne učiniste jednom od ovih najmanjih, ne učiniste ni meni. 46. I oni će otići u vječne muke, a pravednici u vječni život. XXVI, 1. I bi, kad reče sve ovo Isus, reče učenicima svojim: 2. Znate li da je za dva dana Pasha i ovaj Sin čovječiji će biti izdat i razapet? 3. Tada – 65. Trebaju li nam svjedoci? Evo, sada ste čuli ovo bogohuljenje. Uistinu ovi odgovarajući rekoše: zaslužio je smrtnu kaznu. 67. Tada ga pljunuše u lice i dadoše mu ćuške a drugi ga šibahu govoreći: 68. Propovijedaj nam Hriste, ko je ovaj što te bičuje? 69. A Petar sjeđaše na trijemu i priđe mu jedna robinja govoreći: i ti si bio sa ovim Hristom iz Galileje! 70. A on to poreče pred svima govoreći: ne znam što govoriš. 71. A kad je izlazio na vrata vidje ga jedna druga i reče im ovo: i ovaj bijaše sa Isusom Nazarećaninom. 72. A on opet poreče i zakle se da ne poznaje tog čovjeka. 73. Malo zatim pak pristupivši ovi koji su stajali rekoše Petru: Zaista si i ti jedan od njih, jer te govor tvoj odaje. 74. Tada poče da se brani i da se zaklinje da ne poznaje tog čovjeka; i u taj čas zakukurijeka pijetao. 75. I sjeti se Petar riječi Isusovih da će ga se odreći prije nego pijetlovi zapjevaju tri puta; i izašavši napolje zaplaka gorko. XXVII, 1. A u jutro se okupi sabor svih sveštenika i glavara narodnih

27 maisve aþrizans sijuþ þaim. iþ was īzvara maurnands mag anaaukan ana vahstu seinana aleina
28 aina. jah bi vastjos wa saurga þ. gakunnaiþ blomans haiþjos. waiva vahsjand. nih arbaidjand nih
29 spinnand. qiþuh þan īzvis þatei nih saulaumon īn allamma vulþau seinamma gavasida sik sve ains
30 þize. jah þande þata þavi haiþjos himma daga visando jah gistradagis īn auhn galagiþ guþ sva
31 vasjiþ. waiva mais īzvis leitil galaubjandans. ni maurnaiþ nu qiþandans. wa *matjam* aiþþau wa
32 drigkam aiþþau we vasjaima. all auk þata þiudos sokjand. vaituh þan atta īzvar sa ufar himinam
VII, 12 þatei þaurbuþ — . . . jaina īzvis mans. svah jah jus taujaiþ īm. þata auk īst vitoþ jah praufeteis.
13 inngaggaiþ þairh aggvu. daur. unte braid daur jah rums vigs sa brigganda īn fralustai jah managai
14 sind þai inngaleiþandans þairh þata. wan aggvu þata daur jah þraihans vigs sa brigganda īn libai-
15 nai jah favai sind þai bigitandans þana. atsaiwiþ sveþauh faura liugnapraufetum þaim īzei qimand
16 at īzvis īn vastjom lambe. iþ innaþro sind vulfos vilvandans. bi akranam īze ufkunnaiþ īns. ibai
17 lisanda af þaurnum veinabasja aiþþau af vigadeinom smakkans. sva all bagme godaize akrana
18 goda gataujiþ. iþ sa ubila bagms akrana ubila gataujiþ. ni mag bagms þiuþeigs akrana ubila gatau-
19 jan nih bagms ubils akrana þiuþeiga gataujan. all bagme ni taujandane akran god usmaitada jah
20,21 in fon atlagjada. þannu bi akranam īze ufkunnaiþ īns. ni wazuh saei qiþiþ mis. frauja frauja.
22 inngaleiþiþ īn þiudangardja himine ak sa taujands viljan attins meinis þis īn himinam. managai
qiþand mis īn jainamma daga. frauja frauja. niu þeinamma *namin* þraufetidedum jah þeinamma
23 namin unhulþons usvaurpum jah þemamma namin mahtins mikilos gatavidedum. jah þan andhaita
24 im þatei ni wanhun kunþa izvis. afleiþiþ fairra mis jus vaurkjandans unsibjana. wazuh nu saei
hausciþ vaurda meina jah taujiþ þo. galeiko īna vaira frodamma. saei gatimrida razn sein ana
25 staina. jah atīddja dalaþ rign jah qemun awos jah vaivoun vindos jah bistugqun bi þamma

INTERPRETATIO.

magis potiores estis his? 27. Verum quis vestrum sollicitus potest addere ad staturam suam cubitum unum? 28. Et de vestibus quid solliciti-estis? considerate flores campi, quomodo crescunt, neque laborant neque nent. 29. Dico autem vobis, quod neque Solomon in tota gloria sua vestivit se ut unus horum. 30. Et si hoc fenum campi hodierno die existens et cras in fornace positum Deus sic vestit, quomodo magis vos parum credentes? 31. Ne solliciti-sitis igitur dicentes, quid edimus aut quid bibimus aut quo vestiamus; 32. omne enim hoc pagani quærunt; scit autem pater vester hic super cœlis, quod indigetis — VII, 12. — (fac)iant vobis homines, sic etiam vos faciatis iis, hoc enim est lex et profetæ. 13. Intrate per angustam portam, nam lata porta et spatiosa via hæc ferens in perniciem et multi sunt hi ingredientes per hanc. 14. Quam angusta hæc porta et torta via hæc ferens in vitam et pauci sunt hi invenientes hanc. 15. Attendite vero a falsis-profetis his, qui veniunt ad vos in vestibus ovium, verum intrinsecus sunt lupi rapientes. 16. In fructibus eorum cognoscatis eos; num colliguntur a spinis uvæ, aut a tribulis ficus? 17. Sic omne arborum bonarum fructus bonos facit, verum hæc mala arbor fructus malos facit. 18. Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere. 19. Omne arborum non facientium fructum *bonum* exciditur et in igne ponitur. 20. Ergo in fructibus eorum cognoscatis eos. 21. Non omnis, qui dicit mihi: Domine! Domine! ingreditur in regnum cœlorum, sed hic faciens voluntatem Patris mei hujus in cœlis. 22. Multi dicunt mihi in illo die: Domine! Domine! nonne tuo nomine vaticinati sumus et *tuo nomine* dæmonia ejecimus et tuo nomine virtutes magnas fecimus? 23. Et tum confiteor iis, quod non unquam novi vos, abite procul me, vos operantes iniquitatem. 24. Omnis igitur qui audit verba mea et facit hæc, assimilo eum viro prudenti, qui ædificavit domum suam super petra, 25. et cecidit deorsum pluvia, et venerunt aquæ, et flaverunt venti, et ruerunt contra hanc

ANNOTATIONES.

sit, et cum conjectura ad medendum opus sit, nulla facilior et verior ea inveniri potest, quam Gordonus fecit; nam quod Z. addubitat, *mais* cum comparativo conjungi posse, constat non solum Græcos et Latinos μᾶλλον et *potius* cum comparativo ponere, sed etiam Islandos (vid. *Gloss.* Edd. v. *Heldr*); atque adeo ipsos Gothos ejusmodi pleonasmos sibi concedere, vid. Cor. II, VIII, 22 *mais usdaudozan*. Nostro autem loco accedit, quod Vulgata etiam *magis pluris* habet — *þaim*] J. St. ※ *þaima*.

VI, 27. *vahstu*] J. St. ※ *vahstim*. — *seinana aleina*] sic cod. Arg.; edit. ※ *seinan alleina*.

VI, 28. *saurgaiþ*] J. St. B. H. ※ *saurjaiþ*.

VI, 29. *vulþau*] J. St. ※ *vulþu*.

VI, 30. *jah*] pr. J. St. ※ *jabai*. — *gistradagis*] αὔριον; vox *gistra*, cujus radix in omnibus affinibus dialectis non *cras*, sed *heri* significat, videtur errore interpretis posita esse; si quis ex bohemica lingua *zegtra*, cras, ad tuendam lectionem comparare et Ulfilam a culpa injuriæ vindicare velit, ejus in memoriam vocamus Cor. I, XV, 32, ubi αὔριον = *du maurgina*. — *waiva mais*] quanto magis, gr. οὐ πολλῷ μᾶλλον.

VI, 31. *we*] J. St. ※ *wa*.

VI, 32. *all auk*] H. ※ *alla uk*.

VII, 13. *vigs*] H. ※ *vigis*; cod. Arg. *vigss*; prius autem illud *s* linea perpendiculari ab recenti manu superinducta deletum est, quam viri docti litteram *i* esse putarunt; neque tamen negamus, illum refectorem, cujus inscitia linguæ gothicæ etiam aliis locis deprehenditur, *vigis* legendum esse existimavisse — *inngaleiþ*.] J. St. B. ※ *ingaleiþ*.

VII, 15. *sveþauh*] J. St. ※ *sveþau*, sic enim nusquam, sed *þau* cum *sve* compositum semper scribitur addito *h* (i. e. *uh*); male *sveþau* olim scribebatur II, 22 et 24. — *liugnapraufetum*] St. ※ div.—*þaim īzei*] J. St. Hz. ※ jct., vid. ad V, 32.

VII, 17. *gataujiþ*] Z. ※ *gataujit*.

VII, 23. *unsibjana*] hanc formam corruptam esse jam G. et LM. contenderunt; pro Gordoni conjectura *unsibjata* suspicamur legendum esse *unsibja*] *sawazuh nu saei*, etc.; *sawazuh* quidem frequens usus sermonis gothici postulat, vid. X, 32; cf. Mc. IX, 37; X, 11 alia, (quamquam dicitur etiam M. VII, 26 *jah wazuh saei*— J. VI, 47; *wazuh nu sa* —). *N* pro *S* et vice versa etiam aliis locis librarii ponunt, vid. Mc. VI, 2; cf. ad L. II, 14.

VII, 24. *vaurda meina*] ¶ gr. omn. h. l. et vs. 26; ceterum Ulf. utroque loco ° τούτους. e. cod.

zbog Isusa, da ga pogube. 2. I sputaše ga okovima i odvedoše i predadoše ga prefektu Pontiju Pilatu. 3. Tada Juda vidjevši da ga predaju, jer bijaše odveden da mu se sudi, pokaja se i vrati onih trideset srebrnjaka sveštenicima i glavarima. 4. Govoreći: zgriješih predajući krv nevinoga; a ovi rekoše: što nas to briga? Ti li znaš? 5. I bacivši one srebrnjake izađe iz hrama i ode te se objesi. 6. A sveštenici pokupivši novac, rekoše: ne valja ih staviti u riznicu jer je njim plaćena krv. 7. Nakon vijećanja, kupiše od tog novca lončarevo polje da im bude groblje za namjernike. 8. Zato je to polje nazvano krvavo polje do dana današnjeg. 9. Tada bi ispunjeno proročanstvo Jeremijino koji govoraše: i primiše trideset srebrnjaka, što bijaše cijena za onoga koga uvažavahu sinovi Izraela. 10. I dadoše ih za lončarevo polje kao što mi bijaše naložio Gospod.11. Uistinu Isus stajaše pred prefektom i upita ga prefekt govoreći: Ti li si kralj Judejaca? A Isus mu reče: To ti kažeš!. 12. A kad ga optužiše sveštenici i glavari ništa ne odgovaraše. 13. Tada mu Pilat reče: zar ne čuješ da postoje mnogi dokazi protiv tebe? 14. I ne odgovori mu protivno ni jednu jedinu riječ, tako da se prefekt većma zadivi. 15. A bijaše običaj za praznik da prefekt oslobodi jednog zarobljenika po volji gomile. 16. Bijaše zarobljen i čuveni Baraba. 17. I kad se okupiše reče im Pilat: koga želite da vam pustim: Barabu ili Isusa koji se zove Hristos? 18. Jer je znao da su ga iz zavisti predali. 20. I dok je sjedio u sudnici, pustiše mu njegovu ženu, koja reče: dalje od ovog pravednika. – 42. – Izraela, neka sada siđe sa krsta da vidimo da mu povjerujemo; 43. Uzda se u Boga, neka ga oslobodi sada, ako ga želi; jer je rekao da je sin Božiji. 44. To isto govorahu i zločinci koji sa njim bijahiu razapeti i prebacivahu mu. 45. A u šest sati spusti se tama na zemlju koja trajaše do devet sati. 46. Uistinu tada oko devet časova zavika Isus glasno govoreći: Helei, Helei; lima sabachtani! Što znači: Bože moj, Bože moj, zašto me napusti! 47. Uistinu tada oni koji stajahu okolo čuvši ga rekoše da zaziva Iliju. 48. I odmah potrča jedan od njih i uze sunđer napunjen sirćetom i natakavši ga na trsku dade mu da pije. 49. A oni drugi rekoše: dozvoli da vidimo, da li će doći Ilija da ga spasi. 50. A Hrist još jednom zavikavši glasno, ispusti dušu. 51. A tada se zastor na hramu pocijepa na dvoje, od gore na dolje i zemlja se potrese i stijena se raspuče. 52. I otvoriše se grobovi i mnoga tijela svetaca koji ležahu u njima ustadoše. 53. I izašavši iz grobova nakon što ustadoše uđoše u ovaj sveti grad i pokazaše se mnogima. 54. A centurion i oni koji bijahu sa njim, Isusovi čuvari, vidjevši ovaj potres i ova čuda uplašiše se veoma govoreći: vaistinu ovaj je sin Božiji. 55. Bijahu pak tamo mnoge žene koje posmatrahu iz daljine, koje su slijedile Isusa od Galileje i služile mu. 56. Među njima bijaše Marija Magdalena i Marija majka Jakovova i Josijina i majka sinova Zevedejevih. 57. A kad bijaše kasno uveče, dođe čovjek bogat iz Arimateje, po imenu Josif koji takođe bijaše Isusov učenik; Došavši do Pilata, zatraži mu tijelo Isusovo. Tada Pilat dopusti da mu se da tijelo Isusovo; 59. I uzevši ga, Josif ga umota u čisto laneno platno. 60. I položi ga u svoj novi grob koji iskopa u stijeni i zatvorivši kamenom golemim otvor ovog groba ode. 61. A tamo bijaše Marija Magdalena i ona druga Marija koje sjeđahu naspram groba. 62. A narednoga dana koji je poslije petka, skupiše se vrhovni sveštenici i fariseji kod Pilata. 63. Govoreći: Gospodaru, sjećamo se da je onaj varalica govorio za života: nakon tri dana ustaću. 64. Naredi, dakle, da se čuva grob dok ne prođe treći dan, da ne bi slučajno došli učenici njegovi i odnijeli tijelo i onda govorili narodu: ustade iz mrtvih, da ne bi ta posljednja prevara bila gora od prijašnjih. 65. Reče im Pilat: imate stražare, idite, čuvajte kako znate. 66. Uistinu, oni odoše i zatvoriše grob zapečativši ga –

26 razna jainamma jah ni gadraus. unte gasuliþ vas ana staina. jah wazuh saei hauseiþ vaurda meina
27 jah ni taujiþ þo. galeikoda mann dvalamma. saei gatimrida razn sein ana malmin. jah atiddja dalaþ
rign jah qemun awos jah vaivoun vindos jah bistugqun bi jainamma razna jah gadraus jah vas drus
28, 29 is mikils. jah varþ þan ustauh iesus þo vaurda. biabridedun manageins ana laiseinai is. vas auk
VIII, 1 laisjands ins sve valdufri habands jah ni svasve bokarjos. dalaþ þan atgaggandin imma af fairgunja
2 laistidedun afar imma iumjons managos. jah sai. manna þrutsfill habands durinnands invait ina
3 qiþands. frauja. jabai vileis. magt mik gabrainjan. jah ufrakjands handu attaitok imma qiþands.
4 viljau. vairþ hrains. jah suns hrain varþ þata þrutsfill is. jah qaþ imma iesus. saiw ei mann ni
qiþais ak gagg. þuk silbau ataugei gudjin jah atbair giba. þoei anabauþ moses du veitvodiþai im.
5, 6 afaruh þan þata innatgaggandin imma in kafarnaum duatiddja imma hundafaþs bidjands ina. jah
7 qiþands. frauja. þ umagus meins ligiþ in garda usliþa harduba balviþs. jah qaþ du imma iesus. ik
8 qimands gahailja ina. jah andhafjands sa hundafaþs qaþ. frauja. ni im vairþs ei uf hrot mein inngag-
9 gais. ak þatainei qiþ vaurda jah gahailniþ sa þiumagus meins. jah auk ik manna im habands uf
valdufnja meinamma gadrauhtins. jah qiþa du þamma. gagg. jah gaggiþ. jah aiþaramma. qima. jah
10 qimiþ. jah du skalka meinamma. tavei þata. jah taujiþ. gahausjands þan iesus sildaleikida jah qaþ du
11 þaim afarlaistjandam. amen qiþa izvis. ni in israela svalauda galaubein bigat. aþþan qiþa izvis þatei
managai fram urrunsa jah saggqa qimand jah anakumbjand miþ abrahama jah isaka jah iakoba in
12 þiudangard ai himine. iþ þai sunjus þiudangardjos usvairpanda in riqis þata hindumisto. jainar
13 vairþ þ grets jah krusts tunþive. jah qaþ iesus þamma hundafada. gagg jah svasve galaubides vairþai
14 þus. jah gahailnoda sa þiumagus is in jainai weilai. jah qimands iesus in garda paitraus jah gasaw
15 svaihron is ligandein in heitom jah attaitok handau izos jah aflailot ija so heito. jah urrais jah
16 andbahida imma. at andanahtja þan vaurþanamma atberun du imma daimonarjans managans jah
17 usvarp þans ahmans vaurda jah allans þans ubil habandans gahailida. ei usfullnodedi þata gamelido
18 þairh esaian praufetu qiþandan. sa unmahtins unsaros usnam jah sauhtins usbar. gasaiwands þan

INTERPRETATIO.

domum illam et non concidit, nam fundata erat super petra. 26. Et omnis qui audit verba mea et non facit hæc, assimilatur homini stulto, qui ædificavit domum suam super arena. 27. et cecidit deorsum pluvia, et venerunt aquæ, et flaverunt venti, et ruerunt contra illam domum, et concidit et erat ruina ejus magna. 28. Et factum-est, cum conficeret Iesus hæc verba, tremuerunt turbæ de doctrina ejus: 29. fuit enim docens eos ut potestatem habens et non sicut scribæ. VIII, 1. Deorsum autem descendente eo de monte, secutæ-sunt post eum turbæ multæ. 2. Et ecce, homo lepræ-cutem habens accurrens adoravit eum dicens: Domine! si vis potes me mundare. 3. Et extendens manum attigit eum dicens: volo; fi mundus! et statim munda facta-est hæc lepræ cutis ejus. 4. Et dixit ei Iesus: vide, ut homini non dicas, sed vade, te ipsum ostende sacerdoti et offer oblationem quam præcepit Moses ad testimonium eis. 5. Post autem hoc ingrediente eo in Cafarnaum, adiit eum centurio orans eum 6. et dicens: Domine, servus meus jacet in domo paralyticus, male affectus. 7. Et dixit ad eum Iesus: ego veniens sano eum. 8. Et respondens hic centurio dixit: domine, non sum dignus, ut sub tectum meum ingrediaris, sed tantum dic verbum, et sanatur hic servus meus. 9. Et enim ego homo sum habens sub potestate mea milites, et dico ad hunc, vade! et vadit; et alii: veni! et venit; et ad servum meum: fac hoc! et facit. 10. Audiens autem Iesus miratus-est et dixit ad hos sequentes: amen dico vobis, non in Israele talem fidem inveni. 11. At dico vobis, quod multi ab oriente et occidente veniunt et accumbunt cum Abrahamo et Isaco et Iacobo in regno cœlorum; 12. verum hi filii regni ejiciuntur in tenebras has extremas; illic fit fletus et fremitus dentium. 13. Et dixit Iesus huic centurioni: vade et sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus-est hic servus ejus in illa hora. 14. Et veniens Iesus in domum Petri et vidit socrum ejus jacentem in febribus 15. et attigit manum ejus et dimisit eam hæc febris; et surrexit et ministravit ei. 16. In ve-pere autem facto attulerunt ad eum dæmoniacos multos, et ejecit hos spiritus verbo et omnes hos male habentes sanavit, 17. ut impleretur hoc scriptum per Esaiam profetam dicentem: hic infirmitates nostras suscepit et morbos tulit. 18. Videns autem (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

VII, 26. *vaurda meina*] vid. ad vs. 24.

VII, 27. *jainamma razna*] ¶ gr. omn. — *drus*] J. St. ✻ *draus*.

VII, 28. *iesus*] J. B. H. ✻ *iaisus*, St. ✻ *jaisus*; cod. Arg. semper *is*; primus Maresh. (vid. Jun. p. 405) rectum lectionem invenit; post eum commendavit Gord. (*Ulf. illustr. append.*) p. 52 et Z. ad M. VII, 7. cf. Castill. ad Esdr. II, 36. — *biabridedun*] hanc formam, cujus loco Z. *tibairdedun* (immo *bibairidedun!*) reponere volebat, rectam esse comprobat *abrs* L. XV, 24 et *abruba* M. XXVII, 51.

VIII, 1. *iumjons*] J. St. B. H. ✻ *iunjons*, Z. ✻ *jumjons*.

VIII, 2. *mik*] J. St. ✻ *mir*.

VIII, 3. *imma*] Ulf. ° τησοῦς. — *qiþands*] St. ✻ *qitands*. — *þata — is*] gr. omn. αὐτοῦ ἡ λέπρα.

VIII, 4. *jah*] pr. St. ✻ *iah*, ubi saepius. — *mann*] J. St. B. H. ✻ *man*.

VIII, 5. *ufaruh þan þata*] post vero hoc, gr. ὃτ.

VIII, 8. *mein*] gr. omn. ante *uf*.

VIII, 9. *habands — meinamma*] habens sub imperio meo, gr. ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ' ἐμαυτόν.

VIII, 11. *aþþan*] J. St. ✻ *aþþan*. — *saggqa*] J. St. ✻ *saitqa*. — *iakoba*] Schm. ✻ *iacoba*.

VIII, 13. *jainai weilai*] ¶ gr. omn.

VIII, 14. *jah*] sec. abundat præcedente participio, uti J. VI, 45 et saepius.

VIII, 15. *imma*] ei, gr. αὐτοῖς.

VIII, 16. *at andanahtja*] J. St. ✻ ict., H. ✻ *at andenahtja*.

VIII, 17. *usnam*] si Ulf. ὀνέλαβε in cod. suo legisset quod Sch. confendit, scripsisset *undnam* (vid. L. IX, 51); subsequitur etiam *ubairan* pro simplici ϑαστάζειν — *sauhtins*] B. H. ✻ *sautins*

POČINJE PREVOD JEVANĐELJA PO MARKU

I,1. Početak jevanđelja Isusa Hrista, sina Božijeg. 2. Kao što je zapisano kod proroka Isaije: gle, ja šaljem anđela mojega ispred tebe, koji pripravlja put tvoj prije tebe. 3. Glas koji viče u pustinji: pripravite put Gospodnji, učinite pravim stranputice Boga našega! 4. Bijaše Jovan koji krštavaše u pustinji i objavljujući krštenje pokajanja i oprost od grijeha. 5. I izađoše pred njega svi iz zemlje Judejske i iz Jerusalima i svi bijahu kršteni u vodi Jordana, ispovijedajući svoje grijehe. 6. A Jovan bijaše obučen u kamilju kožu i pojas kožni oko bedra nosaše i jedaše skakavce i med divlji. 7. I javljaše govoreći: dođe jači od mene poslije mene, kome ja nijesam dostojan klečeći da razvežem oputu na obući njegovoj. 8. Dok vas ja krštavam u vodi, on će vas krštavati u Duhu Svetome. 9. I bi tih dana da dođe Isus Nazarećanin iz Galileje i krsti ga Jovan u Jordanu. 10. I čim izađe iz vode vidje otvoreno nebo i Duha kako se kao golubica spušta na njega. 11. I dođe glas sa nebesa: ti si Sin moj dragi, u kojem se radujem. 12. I odmah, gle, Duh ga odvede u pustinju, 13. I u toj pustinji bi on četrdeset dana iskušavan od Satane i bijaše sa zvijerima, a anđeli ga služahu. 14. A nakon toga izdadoše Jovana, dođe Isus u Galileju objavljujući jevanđelje kraljevstva Božijeg. 15. Govoreći da se ispunilo ovo vrijeme i da se približilo kraljevstvo Božije, zavirite i vjerujte u jevanđelje. 16. I hodajući ka moru Galileje vidje Simona i Andriju brata njegovog, kako bacaju mreže u more; oni bijahu ribari. 17. I reče im Isus: dođite za mnom i učiniću da postanete lovci na ljude. 18. I odmah ostaviše mreže i pođoše za njim. 19. I tamo idući još malo vidje Jakova Zevedejevog i Jovana brata njegovog kako i oni pripravljahu mreže na brodu. 20. I odmah ih zazva i ostavivši oca svoga Zevedeju popeše se na brod za njim, zajedno sa plaćenicima. 21. I dođoše u Kapernaum; i odmah u dan subotnji ode u sinagogu i podučavaše ih. 22. I zapanjeni bijahu njegovim naukom, jer ih je podučavao kao onaj koji ima vlast, a ne kao pisari. 23. A u sinagogi njihovoj bijaše čovjek nečist u duši i povika 24. Govoreći, okani nas se, šta imaš sa nama, Isuse Nazarećanine, jesi li došao da nas upropastiš? Znam ko si, svetac Božiji. 25. I izgrdi ga Isus govoreći: ućuti i izlazi napolje iz ovog čovjeka, duše nečisti. 26. I upropasti ovoga duh nečisti i grmnuvši glasno izađe iz njega. 27. I zapanjiše se svi u čudu, tako da raspravljahu uzmeđu sebe govoreći: ko li je taj, kakav li je taj novi nauk, što silom svojom čak zapovijeda nečistim duhovima i oni ga slušaju? 28. I proču se glas odmah po svim župama Galileje. 29. I odmah izašavši iz sinagoge dođoše domu Simona i Andrije sa Jakovom i Jovanom. 30. A tašta Simonova ležaše u groznici i odmah mu ispričaše o njoj. 31. I pristupivši, podiže je, pružajući ruku i napusti je groznica odmah i služaše im. 32. A kad bi veče, kad zađe sunce, dovedoše mu sve koji bijahu bolesni i obuzeti nečastivim. 33. I okupi se cijeli grad kod vrata njegovih. 34. I ozdravi mnoge koji bolovahu od raznih bolesti i otjera demone mnoge i ne usudiše se demoni ni riječ da prozbore, jer ga spoznadoše. 35. A u ranu zoru ustade i ode na usamljeno mjesto da se pomoli. 36. A pratili su ga Simon i ovi sa njim. 37. I našavši ga rekoše mu da ga svi traže. 38. A on im reče: Iće ćemo da obiđemo sela i gradove i tamo ću objavljivati, jer sam zato došao. 39. I propovijedaše u sinagogama njihovim po cijeloj Galileji i istjerivaše demone. 40. I dođe mu neki leprozni, moleći ga i grleći mu koljena i govoreći mu: ako hoćeš možeš me očistiti. 41. Uistinu Isus se sažali i pruživši ruku dotače ga i reče mu: hoću, budi čist. 42. A kad Isus to reče, odmah ga napusti lepra i bi čist onaj čovjek. 43. I zaprijetivši mu, odmah ga otpusti 44. I reče mu: pazi da nikome ništa ne kažeš, nego idi pokaži se sveštenicima i daj ponudu za svoje očišćenje kako je naložio Mojsije za svedočanstvo njima. 45 Uistinu onaj izašavši poče da propovijeda mnogo i govori ovu riječ,

19 Ïesus managans hiuhmans bi sik haihait galeiþan siponjans hindar marein. jah duatgaggands ains
20 bokareis qaþ du ïmma. laisari. laisïja þuk piswaduh þadei gaggis. jah qaþ du ïmma Ïesus. fauhons
21 grobos aigun jah fuglos himinis sitlans. iþ sunus mans ni habaiþ. war haubiþ sein anahnaivjai.
22 anþaruh þan siponje ïs qaþ *du ïmma frauja. uslaubei mis frumist galeiþan jah gafilhan attan*
23 meinana. iþ Ïesus qaþ du ïmma. laistei afar mis jah let þans dauþans filhan seinans dauþans. jah
24 innatgaggandin ïmma in skip afariddjedun ïmma. siponjos ïs. jah sai. vegs mikils varþ in marein
25 svasve þata skip gahuliþ vairþan fram vegim. iþ ïs saislep. jah duatgaggandans siponjos ïs urraisi-
26 dedun ïna qiþandans. frauja. nasei unsis. fraqistïnam. jah qaþ du ïm Ïesus. wa faurhteiþ. *leitil*
27 galaubjandans. þanuh urreisands gasok vindam jah marein. jah varþ vis mikil. iþ þai mans sildalei-
28 kidedun qiþandans. wileiks ïst sa ei jah vindos jah marei ufhausjand ïmma. jah qimandin ïmma hindar
marein in gauja gairgaisaine gamotidedun ïmma tvai daimonarjos us hlaivasnom rinnandans sleidjai
29 *filu. svasve ni mahta manna usleiþan þairh þana vig jainana.* jah sai. hropidedun qiþandans. wa uns
30 jah þus. Ïesu sunau guþs. qamt her faur mel balvjan unsis. vasuh þan fairra ïm hairda sveine
31 managaize haldana. iþ þo skohsla bedun ïna qiþandans. jabai usvairpis uns. uslaubei uns galeiþan in
32 þo hairda sveine. jah qaþ du ïm. gaggiþ. iþ eis usgaggandans galiþun in hairda sveine. *jah sai. run*
33 *gavaurhtedun sis alla so hairda and driuson in marein* jah gadauþnodedun in vatnam. iþ þai hal-
34 dandans gaþlauhun jah galeiþandans gataihun in baurg all bi þans daimonarjans. jah sai. alla so
ix, 1 baurgs usï ldja viþra Ïesu jah gasaiwandans ïna bedun ei usliþi hindar markos ïze. jah asteigans in
2 skip ufarlaiþ jah qam in seinai baurg. þan usatberun du ïmma usliþan ana ligra ligandan. jah
gasaiwands Ïesus galaubein ïze qaþ du þamma usliþin. þrafstei þuk barnilo. afletanda þus fravaurhteis

INTERPRETATIO.

Iesus multas turbas circum se, jussit ire discipulos trans mare. 19. Et accedens unus scriba dixit ad eum : magister, sequor te quocunque quo vadis. 20. Et dixit ad eum Iesus : vulpes foveas habent et aves cœli nidos, verum Filius hominis non habet, ubi caput suum reclinet. 21. Alius autem discipulorum ejus dixit ad eum : Domine, permitte mihi primum ire et sepelire patrem meum. 22. Verum Iesus dixit ad eum : sequere post me et sine hos mortuos sepelire suos mortuos. 23. Et ingrediente eo in navem, secuti sunt eum discipuli ejus. 24. Et ecce, motus magnus factus est in mari, adeo ut hæc navis tecta fieret a fluctibus; verum is dormivit. 25. Et accedentes discipuli ejus suscitarunt eum dicentes : Domine, salva nos perimus! 26. Et dixit ad eos Iesus : quid timetis, parum credentes? Tunc surgens increpavit *ventis et mari, et facta-est tranquillitas magna*. 27. Verum hi homines admirati-sunt dicentes : qualis est hic ut etiam venti et mare obediant ei? 28. Et veniente eo trans mare in regionem Gergesenorum, occurrerunt ei duo dæmoniaci e sepulcris currentes, sævi valde, adeo-ut non posset homo ire per hanc viam illam. 29. Et ecce, clamarunt dicentes : quid nobis et tibi, Iesu, fili Dei! venisti huc ante tempus torquere nos? 30. Fuit autem procul eis grex porcorum multorum pascens. 31. Verum hæc dæmonia orarunt eum dicentes : si ejicis nos, permitte nobis ire in hunc gregem porcorum. 32. Et dixit *ad eos* : ite! verum ii exeuntes iverunt in gregem porcorum, et ecce, cursum fecerunt sibi totus hic grex de præcipitio in mare et perierunt in aquis. 33. Verum hi pascentes fugerunt et euntes prædicarunt in urbe omne de his dæmoniacis. 34. Et ecce, tota hæc urbs exiit obviam Iesu et videntes eum orarunt, ut exiret trans fines eorum. ix, 1. Et conscendens *in navem* transiit et venit in suam urbem. 2. Tum attulerunt ad eum paralyticum super lecto jacentem, et videns Iesus fidem eorum dixit ad hunc paralyticum : consolare te, filiole, remittuntur tibi peccata

ANNOTATIONES.

VIII, 18. *siponjans*] discipulos, ° gr. omn.; Ulf. c. verss.

VIII, 19. *atgaggands*] H. ✻ *atgangands*.

VIII, 20. *qaþ*] dixit, gr. omn. λέγει; sic Ulf. in narratione semper fere præterito utitur tempore pro præsente historico Græcorum. — *sein anahnaivjai*] J. St. ✻ *seinana hnaivjai;* ceterum *sein*, suum, ° gr. omn.

VIII, 24. *saislep*] J. St. ✻ div.

VIII, 25. ïs] ejus, ° gr.

VIII, 26. *ïesus*] ° gr. omn.; Ulf. c. verss. — *wa*] J. ✻ *wi*.

VIII, 27. *wileiks*] H. ✻ div. — *sa ei*] edit. ✻ jct.

VIII, 28. *gairgaisaine*] exspectaveris *gairgaisene*, solet enim Ulfilas græcum *η* per *e* non per *ai* reddere, certe raro, uti Esdr. II, 31 *aillam* (Ἰλάμ, עֵילָם) L. X, 13; IX, 10 *baiþsaïda* (Βηθσαϊδά) L. I, 17 *hailias* (Ἠλίας) Mc. VI, 17 *hairodias* (Ἡρωδίας) Sk. 52, 4 *neikaudaimus* (Νικόδημος), pro quibus tamen aliis locis inveniuntur *beþsaida, helias, herodias, neikaudemus*.

VIII, 29. *sunau*] H. ✻ *sundu*.

VIII, 30. *haldana*] Lye Gram. p. 50 male conjecit *haldanda* (immo *haldandei*, cui Z. h. l. et ad L. VIII, 32 injuria adstipulatur; recte enim jam Ih. notavit, significare *haldan* pascere (vid. vs. 33), non pasci, vid. etiam Mc. V, 11.

VIII, 31. *qiþandans*] Schm., quem masculinum offendit, nescire videtur, esse constructionem per synesin, vid. IX, 33, L. IX, 11 et sæpissime. — *uslaubei uns galeiþan*] permitte nobis ire, gr. ἀπόστειλον ἡμᾶς. Ceterum Z. Schm. ✻ *uslaubai*.

VIII, 32. *hairda sveine*] gregem porcorum, gr. τοὺς χοίρους. — *hairda*] sec., Ulf. ° τῶν χοίρων, quod sine dubio in codice suo legit, vid. de ejusmodi omissionibus ad L. XV, 24 et ad Tim. I, VI, 6. — *and driuson*] J. St. H. ✻ jct.

VIII, 33. *gaitaihun in baurg*] ¶ gr. omn., Sch. cum Z. convertit *in vico;* sed *baurg* etiam accusativus esse potest. — *bi*] de (non *propter*), Ulf. c. codd. κατά legit.

IX, 2. *þan usatberun*] gr. omn. καὶ ἰδοὺ προσέφερον Sch. cum Z. vertit *tunc*, suspicans Ulf. τότε legisse; male, nam *þan* ea significatione nunquam initio sententiarum ponitur (vid. M. VII, 23; IX, 15; Mc. XIII, 21, 26, all.), sed *þanuh* (M. VIII, 26; IX, 6; XIV, 29, all.). Quamquam Ulf. M. XXVII, 51 καὶ ἰδοὺ per *jah þan* reddit, tamen h. l. in suo cod. ἰδοὺ non legisse videtur, abest etiam in cod. E apud Mi. et in compluribus verss. ap. Sch. Cum vero Goth. καὶ προσέφερον Mc. X, 13 convertat *þanuh atberun* et aliis locis quoque græcum προσφέρειν per *atbairan* reddere soleat, etiam h. l. *þanuh atberun* scribendum esse videtur. Accedit, quod cum Iesus in urbem intravisset (vid. vs. 1), nec ægrotum ante urbem portari oporteret, *usatbairan* (efferre) aptum sensum non præbet.

tako da ovaj ne mogaše više javno da ide u grad, već ostade napolju na napuštenim mjestima i dolažahu kod njega odasvuda. II,1. I ode ponovo u Kapernaum nakon nekoliko dana i proču se da je kod kuće. 2. I odmah nagrnuše mnogi, tako da više ne bijaše mjesta nego kraj vrata, i govoraše im riječi. 3. I dovedoše mu uzetoga kojega nosahu četvorica. 4. I ne mogavši blizu da mu priđu od naroda, otkriše kuću gdje bijaše Isus i iskopavši rupu zatražiše postelju na kojoj ležaše onaj uzeti i unesoše je. 5. Vidjevši pak vjeru njihovu Isus reče onom uzetome: sinko, oprošteni su ti grijesi tvoji. 6. Bijahu pak tamo neki pisari koji sjeđahu i razmišljahu sami u sebi: 7. Kakve blasfemije govori ovaj, ko može da oprosti grijehe, osim Bog jedini? 8. I odmah spoznavši u duši Isus što razmišljaju ovi u sebi reče im: zašto tako razmišljate u sebi? 9. Da li je lakše reći ovom uzetome: opraštaju ti se grijesi tvoji ili mu reći: ustani i uzmi krevet svoj i odlazi; 10. Ali da znate da moć ima sin čovječiji da na zemlji otpušta grijehe, reče onom uzetome: 11 tebi kažem, ustani uzmi svoj krevet i idi kući. 12. I odmah ustade i podigavši postelju izađe pred lice svih, tako da se svi zapanjiše i zablagodariše, uzvisujući Boga, govoreći da nikada tako nešto ne vidjesmo. 13. I ode ponovo na more; i sve gomile pođoše kod njega i on ih podučavaše. 14. I hodajući vidje Levija Alfejevog kako sjedi na carini i reče mu: idi za mnom; i ustavši ode za njim. 15. I bi, kad je za sofrom sjedio u domu svom dolažahu mnogi carinici i grešnici da sjede sa Isusom i njegovim učenicima, mnogi naime bijahu i iđahu za njim. 16. A pisari i fariseji vidjevši ga kako jede sa carinicima i grešnicima rekoše učenicima njegovim: što je to da sa carinicima i grešnicima jede i pije? 17. A čuvši ovo reče im Isus: zdravi ne trebaju ljekare, već bolesni; nijesam došao da pozivam pravedne, već grešnike. 18. I bijahu Jovanovi učenici i fariseji koji pošćahu; i priđoše i rekoše mu: zašto Jovanovi učenici i fariseji poste dok tvoji učenici ne poste: 19. A Isus im reče: mogu li sinovi ženika sve dok je sa njima ženik da poste? Sve dok je sa njima ženik, ne mogu da poste. 20. No, doći će dan kada će otići od njih ženik i tog dana će postiti. 21. Čovjek ne prišiva novu zakrpu na staru kabanicu; da ne bi nova zakrpa odnijela većinu tkanine i da ne bi nastala još veća poderotina. 22. Čovjek ne ulijeva vino novo u stare bačve, da ne bi slučajno vino novo probilo stare bačve i tako se i vino prosulo i bačve upropastile; nego vino novo ulijeva u nove bačve. 23. I dogodi se da u subotu prođe kroz sadnju i počeše njegovi učenici u mimogredu da čupaju klasje. 24. A fariseji mu rekoše: evo što čine učenici tvoji u subotu, što se ne smije činiti? 25. A Isus im reče: zar nikada ne pročitaste što bijaše učinio David kad mu je bila nužda i kad je ogladnio kao i oni koji bijahu sa njim; 26. Kako je otišao u dom Božiji pred Avijatarom sveštenikom i pojeo hljeb sa trpeze koji nije dozvoljeno jesti nikome sem sveštenicima; i još je dao onima koji bijahu sa njim. 27. I reče im: subota je stvorena zbog ljudi, a ne čovjek radi subote; 28. Tako da je ovaj sin čovječiji gospodar čak i suboti. III,1. I ponovo ode u sinagogu i bi onamo čovjek koji imaše usahlu ruku, 2. I opaziše ga da liječi na subotnji dan da bi ga optužili. 3. I reče onom čovjeku sa usahlom rukom: stani u sredinu. 4. I reče onima, da li je dopušteno u subotu dobro činiti ili zlo? Dušu spasiti ili je izgubiti? A oni ćutahu. 5. I pogledavši ih gnjevno, tužan zbor tvrdih srdaca njihovih, reče onom čovjeku: ispruži ruku; i on je pruži i bi ponovo to njegova ruka. 6. I dođoše tada fariseji da se odmah savjetuju sa herodijancima o njemu da ga ubiju. 7. A Isus ode sa učenicima svojim ka moru i velika gomila iz Galileje ga je slijedila i iz Judeje. 8. I iz Jerusalima i Idumeje i oni od preko rijeke Jordan i oni oko Tira i Sidona, gomile mnoge čuvši koliko je toga učinio dođoše kod njega. 9. I on reče svojim učenicima da se brzo spremi lađa zbog te gomile, da ga ne bi pritisli. 10. Jer mnoge bijaše izliječio, tako da su nagrnuli ka njemu i dodirivahu ga i to oni sa ranama 11. I obuzeti nečastivim, oni kad ga ugledaše pohrliše ka njemu i povikaše govoreći da je sin Božiji. 12. I mnogo im je prijetio da ga ne prokažu. 13. I pope se na brdo i pozva one koje je htio i oni mu dođoše. 14. I odredi dvanaestoricu da budu sa njim i da ih pošalje da

3, 4 þeinos. þaruh sumai þize bokarje qeþun in sis silbam. sa vajamereiþ. jah vitands iesus þos mitonins
5 ize qaþ. duwe jus mitoþ ubila in hairtam izvaraim. waþar ist raihtis azetizo qiþan. afletanda þus
6 fravaurhteis. þau qiþan. urreis jah gagg. aþþan ei viteiþ þatei valdufni habaiþ sa sunus mans ana
airþai afleitan fravaurhtins. þanuh qaþ du þamma usliþin. urreisands nim þana ligr þeinana jah gagg
7, 8 in gard þeinana. jah urreisands galaiþ in gard seinana. gasaiwandeins þan manageins ohtedun
9 sildaleikjandans jah mikilidedun guþ. þana gibandan valdufni svaleikatu mannam. jah þairhleiþands
iesus jainþro gasaw mannan sitandan at motai maþþaiu haitanana jah qaþ du imma. laistei afar mis.
10 jah usstandands iddja afar imma. jah varþ biþe is anakumbida in garda jah sai. managai motarjos
11 jah fravaurhtai qimandans miþanakumbidedun iesua jah siponjam is. jah gaumjandans fareisaieis
qeþun du þaim siponjam is. duwe miþ motarjam jah fravaurhtaim matjiþ sa laisareis izvar.
12, 13 iþ iesus gahausjands qaþ du im. ni þaurbun hailai lekeis ak þai unhaili habandans. aþþan gaggaiþ
ganimiþ wa sijai. armahairtiþa viljau jah ni hunsl. niþ-þan qam laþon usvaurhtans ak fravaurhtans.
14 þanuh atiddjedun siponjos iohannes qiþandans. duwe veis jah fareisaieis fastam filu. iþ þai siponjos
15 þeinai ni fastand. jah qaþ du im iesus. ibai magun sunjus bruþfadis qainon und þata weilos. þei miþ
16 im ist bruþfaþs. iþ atgaggand dagos þan afnimada af im sa bruþfaþs jah þan fastand. aþþan ni washun
lagjiþ du plata fanan þarihis ana snagan fairnjana. unte afnimiþ fullon af þamma snagin. jah vairsiza
17 gataura vairþiþ. niþ-þan giutand vein niujata in balgins fairnjans. aiþþau distaurnand balgeis. biþeh
þan jah vein usgutniþ jah balgeis fraqistnand. ak giutand vein jaggata in balgins niujans. jah bajoþum
18 gahairgada. miþþanei is rodida þata du im. þaruh reiks ains qimands invait ina qiþands þatei dauhtar

INTERPRETATIO.

tua! 3. Tunc quidam horum scribarum dixerunt in se ipsis : hic blasphemat. 4. Et sciens Iesus has cogitationes eorum dixit : cur vos cogitatis mala in cordibus vestris? 5. Utrum est enim facilius dicere : remittuntur tibi peccata, an dicere : surge et vade? 6. At ut sciatis, quod potestatem habet hic filius hominis in terra remittere peccata, tunc dixit ad hunc paralyticum : surgens tolle hunc lectum tuum et vade in domum tuam. 7. Et surgens ivit in domum suam. 8. Videntes autem turbæ timuerunt admirantes et laudarunt Deum hunc dantem potestatem talem hominibus. 9. Et transiens Iesus illinc vidit hominem sedentem ad telonium, Mathiæum vocatum, et dixit ad eum : sequere post me; et surgens ivit post eum. 10. Et factum est, quando is accubuit in domo, et ecce, multi portitores et peccatores venientes accubuerunt cum Iesu et discipulis ejus. 11. Et observantes Farisæi dixerunt ad hos discipulos ejus : cur cum portitoribus et peccatoribus cœnatur hic magister vester? 12. Verum Iesus audiens dixit ad eos : non indigent sani medici, sed hi insanitatem habentes. 13. At ite, discite, quid sit; misericordiam volo et non sacrificium; neque enim veni vocare justos, sed peccatores. 14. Tunc accesserunt discipuli Iohannis dicentes : cur nos et Farisæi jejunamus multum, verum tui discipuli tui non jejunant? 15. Et dixit ad eos Iesus : num possunt filii sponsi flere per hoc temporis, quod cum eis est sponsus? verum accedunt dies, cum aufertur ab iis hic sponsus, et tum jejunant. 16. At non ullus ponit pro assumento pannum villosum super vestimento vetere; nam tollit plenitudinem ab hoc vestimento et pejor fissura fit. 17. Neque autem fundunt vinum novum in utres veteres; alioquin rumpuntur utres, deinde tunc et vinum effluit et utres perduntur; sed fundunt vinum novum in utres novos, et ambobus consulitur. 18. Dum is locutus est hoc ad eos, tunc princeps unus veniens adoravit eum dicens, quod filia

ANNOTATIONES.

IX, 4. *vitands*] sciens, gr. εἰδών. — *hairtam.*] St. ※ *hairtam.*

IX, 5. *waþar*] Z. ※ *wa'ar.* — *ist raihtis*] ¶ gr. omn.; male notat Griesb. abesse γάρ in Goth. — *þus*] tibi, gr. σοῦ.

IX, 6. *afleitan*] sic *leitan* pro frequentiore *le'an* Mc. XV, 9; L. II, 29; XVI, 18. — *þeinana*] gr. omn. ante *þana.*

IX, 7. *seinana*] St. ※ *seinada.*

IX, 8. *ohtedun sildaleikjandans*] ex Maresh. sententia Ulf. utramque lectionem græc. ἐθαύμασαν et ἐφοβήθησαν conjunxit; B. statuit lectionem nostram e glossa in textum immissa ortam esse; sed neutra ratio intelligenti probabitur; nisi Ulf. ἐφοβήθησαν θαυμάσαντες legit (cf. L. VIII, 25), quod Brix. quoque versio habet, cogitandum est de amplificatione quadam notionis, qua Ulf. sæpius utitur, vid. Mc. I, 27. *afslauþnodedun sildaleikjandans* (ἐθαμβήθησαν), ubi B. injuria quoque judicat *sildaleikjandans* ex glossa ortum esse; II, 12 *hauhidedun mikiljandans* (δοξάζειν) cf. II, 4, M. IX, 23; XXVI, 72. Joan. XIII, 36 *andhafjands qaþ.* De simili notionis amplificatione vid. ad Cor. I, IX, 25. — *valdufni*] St. ※ *valaufni.*

IX, 9 *maþþaiu*] sic pro *matþaiu* (Mc. III, 18) L. quoque VI, 15.

IX, 13. *wa*] Z. ※ *sva.*

IX, 14. *atiddjedun*] Ulf. ° αὐτῷ. — *fastam*] J. St. ※ *fastaim.*

IX, 15. *atgaggand*] cod. Arg. ※ *atgagggand.* — *þau*] J. St. ※ *þam.*

IX, 16. *du plata*] J. St. B. II. ✝ jet.; præpositio *du* uti Mc. XI, 17; XII, 10. all. ; prædicato enuntiati addita est. — *fanan þarihis ana*] sic cod. Arg. superscripto *i* (þarihis); J. St. ※ *fannþa rihis*; B. ※ *fanun þarhis*; Gord. (*Ulf. illustr. opp.* p. 56) conj. *fanan þarhisana ana* — neglecto illo superscripto *i*; Schm. conjecit *þarhis* aut *anþaris*, sed indicare debebat vir doctus, quid significaret illud novum verbum, aut quo sensu *anþar* h. l. accipi vellet. Textum græcum legenti apparet αὐτοῦ post πλήρωμα, quod omnes codd. et verss. habent, in Goth. desiderari; quid impedit quominus statuamus is ex alio loco ab eo, qui scripsit codicem Argenteum, verbo *þarih* esse affixum, quod nesciret, quo pertineret? Illud *is* ab *þarihis* demptum si post *fullon* collocatur, ad reliquum *þarih* autem syllaba *ana*, quam sine dubio propter sequens *ana* librarius omisit, additur; lectionem lucramur aptam : *þarihana ana snagan — fullon is af þamma*, etc. Ceterum *þarihs* Ulf. videtur a græco verbo τραχύς mutuatus esse, quod significat ἄγναπτος (ἄγναφος), vid. *Etym. Magn.* p. 714, 24.

IX, 17. *biþeh þan*] deinde tunc, ° gr. omn. Schm. hæsitat et Z. cum B. suspicatur *þan* esse glossam ad *biþeh*, quod tamen *þannh* esse debebat (vid. ad IX, 2); sed nihil frequentius ejusmodi pleonasmis, sic *auk raihtis, auk allis, þan auk, iþ þan, aþþan swe-þanh*, all. Re tamen melius perpensa, potius videtur *biþeh* tantum abundare, *þaniah* autem significare καί, uti Tim. I, V, 25.

IX, 18. *miþþanei*] J. St. ※ div.; sic alias etiam

propovijedaju. 15. I da imaju moć da liječe bolesne i istjeruju demone. 16. A Simonu nadjenu ime Petar. 17. A Jakovu Zevedejevom i Jovanu bratu Jakovljevom nadjenu imena Boanerges što znači sinovi groma. 18. I Andriju, Filipa, Bartolomeja, Matiju, Toma, Jakova Alfejeva, Tadiju, Simona Kananita 19. I Judu Iskariotskog koji ga je izdao. 20. I dođoše kući, a okupi se gomila, tolika da ne mogahu ni hljeb da pojedu. 21. A pisari čuvši za to i drugi izađoše da ga uhvate i rekoše da je mahnit. 22. I ovi pisari rekoše da dolaze iz Jerusalima da on ima Beelzebula i da zbog tog vrhovnog među demonima ima moć da istjeruje demone, 23. I pozvavši ih, obrati im se pričom: kako može Satana Satanu istjerati? 24. I ako podijele kraljevstvo između sebe, ne može opstati to kraljevstvo: 25. I ako se dom podijeli, ne može opstati taj dom; 26. I ako Satana ustane protiv sebe samoga i podijeli se, ne može postojati, već će skončati. 27. Niko ne može pokućstvo da ugrabi iz kuće moćnika, ukoliko prije toga ne pobijedi tog moćnika i pohara mu kuću. 28. Zaista vam kažem, da se svaki grijeh oprašta sinovima čovječijim i sva bogohuljenja kojima hule. 29. A onaj koji huli na Duh Sveti neće nikada imati oprost, već će biti krivac za vječni grijeh. 30. Jer rekoše da nečisti duh ima. 31. I dođoše tada majka njegova i brat njegov i napolju stojeći poslaše po njega i pozvaše ga 32. A oko njega sjeđaše gomila i rekoše mu; evo majke tvoje i brata tvoga i sestre tvoje, napolju te traže. 33. A on im odgovori govoreći: koja je majka moja i koja su braća moja? 34. I posmatrajući one koji su sjedjeli oko njega reče: evo majke moje i evo braće moje! 35. Onaj ko čini po volji Božijoj, taj je brat moj i sestra i majka moja. IV,1. I ponovo Isus poče da podučava pored mora i okupi se oko njega velika gomila, toliko da je on otišao na brod, sjedio na moru, a sva ova gomila na obali mora preko puta njega bijaše. 2. I podučavaše ih mnogo kroz priče i reče im u nauku svome: 3. Počujte, gle, izađe sijač da sije svoje sjeme. 4. I dogodi se da dok je sijao jedno zrno padne na put i dođoše ptice i pozobaše ga. 5. Drugo pak pade na kamenito tlo gdje ne bi mnogo zemlje i odmah izniknu, jer zemlja ne bijaše duboka. 6. Ali na suncu kad izniče, presahnu i pošto ne imaše korijenje osuši se. 7. A jedno pade u trnje i trnje se obavi oko njega i istisnu ga i ne dade plod. 8. A jedno pade na plodnu zemlju i dade plod koji uzraste i razvi se i donese 1/30 i 1/60 i 1/100. 9. I reče da onaj koji ima uši da sluša, neka čuje. 10. I kad napose bi učinjeno upitaše ga ovi oko njega sa onih dvanaest učenika o ovoj priči. 11. I on im reče: dato vam je da znate tajnu kraljevstva Božijeg; a onima koji su napolju sve biva kroz priče 12. da oni koji gledaju vide i ne razumiju i oni koji slušaju da čuju i ne razumiju; da se ne bi jednom preobratili i oprostili im se grijesi. 13. I reče im: ne znate ovu priču, pa kako ćete znati sve priče. 14. Onaj sijač riječ je posijao. 15. Oni su okolo puta, gdje se riječ sije i kad slušaju nemarno, odmah dolazi Satana i odnosi tu riječ neposijanu u njihovim srcima. 16. Tako i oni koji su u kamenjaru posađeni, koji kad čuju ovu riječ, odmah je sa radošću prigrabe, 17 no, nemaju korijen u sebi, već su privremeni, potom kad nastupi muka i proganjanje zbog ove riječi, odmah se potresu. 18. I ima onih koji su u trnju posađeni, oni riječ slušaju 19. No, životne brige i tjeskoba zbog imovine i sve želje koje su u vezi sa tim se umiješaju i potiskuju ovu riječ koja neplodonosna stoga biva. 20. A oni koji su u plodnu zemlju posađeni, koji slušaju ovu riječ i prihvataju je i plodove nose, 1/30 i 1/60 i 1/100. 21. I reče im: zar svjetiljka postoji zato da se pod vagan stavlja ili pod krevet? Zar se ne stavlja na kandelabar? 22. I nema ničega skrivenog što neće biti objelodanjeno, niti što je učinjeno tajno da neće postati javno. 23. Ako ko ima uši za slušanje, neka čuje. 24. I reče im: pazite što ste čuli, kako mjerite mjeriće se vama i uvećaće se vjerujućim. 25. Jer svakome ko ima daje se, a ko nema, čak i ono što ima, oduzima mu se. 26. I reče: takvo je kraljevstvo Božije, kao kad čovjek baci sjeme na zemlju. 27. I spava i ustaje noću i danju, i to sjeme klija i raste, tako da ovaj ne zna. 28. Jer sama zemlja donosi plod, prvo travu, poslije klasove, a onda mnoštvo zrna na tom klasu. 29. Tada, kad nastane plod, odmah stiže srp jer je vrijeme žetvi. 30. I reče: kome

19 meina nu gasva.t. akei qimands atlagei handu þeina ana ïja jah libaiþ. jah urreisands Iesus iddja
20 afar ïmma jah siponjos ïs. jah sai. qino bloþarinnandei ïb· vintruns duatgaggandei aftaro attaitok
21 skauta vastjos ïs. qaþuh auk ïn sik. jabai þatainei atteka vastjai ïs. ganisa. ïþ Iesus gavandjands sik
22 jah gasaiwands þo qaþ. þrafstei þuk dauthar. galaubeins þeina ganasida þuk. jah ganas so qino fram
23 þizai weilai jainai. jah qimands Iesus ïn garda þis reikis jah gasaiwands svigljans jah haurnjans
24 haurnjandans jah managein auhjondein. qaþ du ïm. afleiþiþ. unte ni gasvalt so mavi ak slepiþ.
25 jah hihlohun ïna. þanuh þan usdribana varþ so managei. atgaggands ïnn habaida handu ïzos jah
26, 27 urrais so mavi. jah usïddja meriþa so and alla jaina airþa. jah warbondin Iesua jainþro laistide-
28 dun afar ïmma tvai blindans hropjandans jah q þandans. armai uggkis. sunau daveidis. qiman-
din þau ïn garda duatïddjedun ïmma þai blindans jah qaþ ïm Iesus. gaulaubjats þatei magjau
29 þata taujan. qeþun du ïmma. jai frauja. þanuh attaitok augam ïze qiþands. bi galaubeinai
30 iggqarai airþai iggqis. jah usluknodedun ïm augona jah inagida ïns Iesus qiþands. saiwats ei manna
31, 32 ni viti. iþ eis usgaggandans usmeridedun ïna ïn allai airþai jainai. þanuh biþe ut usïddje-
33 dun eis. sai. atberun ïmma mannan baudana daimonari. jah biþe usdribans varþ unhulþo.
34 rodida sa dumba. jah sildaleikidedun manageins qiþandans. ni aiv sva uskunþ vas ïn Israela. iþ farei-
35 saieis qeþun. ïn fauramaþlja unhulþono usdreibiþ unhulþons. jah bitauh Iesus baurgs allos jah haimos
laisjands ïn gaqumþim ïze jah merjands aivaggeljou þiudangardjos jah hailjands allos sauhtins jah
36 alla unhailja. gasaiwands þan þos manageins ïnfeinoda ïn ïze. unte vesun afdauidai jah fravaur-
37 panai sve lamba ni habandona hairdeis. þanuh qaþ du siponjam seinaim. asans raihtis managa iþ
58 x, 1. vaurstvjan favai. bidjiþ nu fraujans asanais ei ussandjai vaurstvjans ïn a an seina. jah athaitands

INTERPRETATIO.

mea nunc mortua-est; sed veniens pone manum tuam super ea et vivit. 19. Et surgens Iesus ivit post eum et discipuli ejus. 20. Et ecce, mulier sanguiflua duodecim hiemes accedens retro attigit fimbriam vestis ejus; 21. dixit enim in se: si tantum attingo vestem ejus, sanor. 22. Verum Iesus vertens se et videns hanc dixit: consolare te, filia, fides tua sanavit te! Et sanata est hæc mulier ab hac hora illa. 23. Et veniens Iesus in domum hujus principis et videns tibicines et buccinatores buccinantes et multitudinem tumultuantem, 24. dixit ad eos: abite! nam non mortua-est hæc puella, sed dormit, et deriserunt eum. 25. Tunc cum expulsa esset hæc multitudo, accedens intro tenuit manum ejus et surrexit hæc puella. 26. Et exiit fama hæc in totam illam terram. 27. Et abeunte Iesu il inc secuti-sunt post eum duo cæci clamantes et dicentes: miserere nostri, fili Davidis! 28. Veniente autem in domum, adierunt eum hi cæci et dixit iis Iesus: creditisne, quod possim hoc facere? dixerunt ad eum: utique, Domine! 29. Tunc attigit oculos eorum dicens secundum fidem vestram fiat vobis! 30. Et reclusi-sunt iis oculi et commonatus-est eis Iesus dicens: videte, ut homo non sciat. 31. Verum ii exeuntes diffamarunt eum in tota terra illa. 32. Tunc cum foras exirent ii, ecce, attulerunt ei hominem mutum dæmoniacum, 33. et cum ejectus esset dæmon, locutus est hic mutus, et admiratæ-sunt turbæ dicentes: non ex-æterno sic cognitum fuit in Israële. 34. Verum Farisæi dixerunt: in principe dæmoniorum ejicit dæmonios. 35. Et circumiit Iesus urbes omnes et vicos docens in conciliis eorum et prædicans evangelium regni et sanans omnes morbos et omnes insanitates. 36. Videns autem has turbas misertus-est ob eos, nam fuerunt vexati et dispersi, ut oves non habentes pastorem. 37. Tunc dixit ad discipulos suos: messis quidem multa, verum operarii pauci. 38. Orate igitur dominum messis, ut emittat operarios in messem suam. x, 1. Et advocans

ANNOTATIONES.

reliquæ editt. — *þata*] gr. omn. ante *ïs*. — *þeina ana*] H. ※ *jet*. — *jah*] B. ※ *jau*.

IX, 20. *vintruns*] hiemes; gr. omn. ἔτη; gentium germanicarum propria est ista temporum secundum hiemes computatio, non annorum. — *ïb*] sic cod. Arg. J. B.; St. Z. ✣ XII.

IX, 21. *jabai*] Z. ※ div. — *þatainei*] H. ※ div. *vastjai*] J. St. ※ *vastjan*.

X, 25. *sviglj*ans] J. ※ *svilgjans*. — *jah haurnjans haurnjandans*] et buccinatores buccinantes, ° gr. omn.; B. probante Zahnio glossam ad *sviglj*ans esse suspicatur, sed *sviglja* significat αὐλητής, cf. M. II, 17; L. VII, 32, (ubi *sviglj*an = αὐλεῖν, *haurnja* autem est σαλπιγκτής cf. M. VI, 2 (ubi *haurnjan* = σαλπίζειν). Potius videnda est in illis, uti L. II, 29 in *fraujinond frauja*, amplificatio rei, cui similem ad IX, 8 notavimus.

IX, 24. *slepiþ*] sic legitur in cod. Arg., uti Mc. IV, 27 et 38, nec mutavit eadem impia et imperita manus, quæ Mc. V. 39; L. IX, 52. J. II, 12 sq. *slepiþ* i. *saepiþ* corrupit (cf. ad Mc. IV, 7), formam omnino non gothicam, nam neque *ae*, neque *eu*, nec *ui* sunt gothicæ diphthongi, cf. Ih. *Ulf. illustr.* p. 15, et miramur Rw. *Gloss.* p. 145 ° periculum illius monstri defendendi fecisse. Illa mutatio ab homine quodam Scandinavo facta esse videtur, qui islandicum *sofa*, suecanum *sofva*, all. nos et quidem, sed non item anglo-saxonicum *s apan*, anglicum *slepp*, all. Cæterum utramque formam ex eadem radice natas esse, docet Bopp. *Vergleichende Gram.* I. p. 84 sq. cf. p. 19.

IX, 25. *þanuh þan*] male edit. verunt; cum vero cf. ad IX, 2), nam *þanuh* est demonstrativum, sic legitur etiam Cor. I, XV, 54; pro *þanuh þan* scribitur Mc. VIII, 20 *aþþan þan*, et Cor. I, XV, 28 *þanuh biþe*.

IX, 26. *jaina airþa*] ¶ gr. omn.

IX, 27. *Iesua jainþro*] ¶ gr. omn.

IX, 28. *gaulaubjats*] sic cod. Arg. H. Schm.; J. St. B. Z. Hz. ÷ *galaubjats*, quibus incognitus erat usus mere gothicus *u* interrogativum inter *ga* præfixum et verbum ipsum ponendi, sic L. XVIII, 8 *biugitai*, J. 9, 35 *gaulaubeis*, sic etiam interposito alio verbo Mc. VIII, 23 *gau wa scwi*, cf. J. V, 46 *ga þau laubidedeiþ*, et cf. ad Mc. IX, 44.

IX, 30. *qiþands*] St. ※ *qiþans*.

IX, 32. *ut*] foras, ° gr. omn. — *usïddjedun eis*] ¶ gr. om.

IX, 35. *usdribans*] hæsitant Z. Schm.; est figura synesis, cf. ad VIII 31. Grim. DM. p. 553 pro *unhulþo* legendum esse videtur *unhulþa*, sed vid. Glossar. h. v. — *ni aiv*] J. St. ※ *ni ïn aiva*. — *sva u kunþ*] ¶ gr. — *israela*] J. St. B. H. ※ *ïsraelan*.

IX, 34. *fauramaþlja*] J. St. B. ※ *faurabaþaja*.

IX, 35. *gaqumþim*] J. St. ※ *gaqumþin*.

ćemo prikazati kraljevstvo Božije ili sa kojom pričom ćemo ga porediti? 31. Kao zrno gorušice koje je kad se posije u zemlju najmanje od sveg zrnevlja u zemlji. 32. I kad se posije poraste i bude od svih trava najveća i ima velike grane, tako da pod njegovom krošnjom ptice nebeske mogu da se gnijezde. 33. I kroz takve mnoge priče im je pripovijedao svoju riječ, kako su mogli da čuju. 34. I nije im govorio ništa bez priče, a osobito je sve objašnjavao učenicima svojim. 35. I reče im u taj dan: uveče ćemo izaći na to mjesto.36. I raspustivši gomilu, primiše ga kako je bio na lađi; i tada drugi brodovi bijahu sa njim. 37. I nastade velika oluja i talasi se razbijahu o lađu, tako da se sva ispuni vodom. 38. A on bijaše na krmi i na jastuku spavaše i probudiše ga i rekoše mu: učitelju, zar te nije briga što ćemo izginuti? 39. A on ustavši, zaprijeti vjetru i reče moru: Ućuti! Umukni! I prestade vjetar i bi velika tišina. 40. I reče im: zašto ste tako strašljivi? Kako da do sad nemate vjere? I uplašiše se veoma i rekoše jedan drugome: ko je ovaj, da mu se i vjetar i more pokoravaju? V,1. I dođoše preko mora u kraj Gadarena. 2. I dok je silazio sa lađe odmah mu priđe čovjek iz groba, obuzet nečastivim. 3. Koji stanovaše u grobu i niko ga ne mogaše držati vezanog željeznim okovima. 4. Jer često bijaše sapet željeznim okovima i lancima oko nogu i skidaše ove lance i okove sa nogu i niko ga ne mogaše umiriti. 5. I uvijek noću i danju u grobovima i na bregovima bijaše, vičući i udarajući se kršima. 6. A ugledavši Isusa izdaleka potrča i pokloni mu se. 7. Vičući reče mu: što imaš protiv mene, Isuse, sine preuzvišenog Boga! Kumim te Bogom, ne muči me. 8. Jer ovaj reče: izađi, nečisti duše, iz ovog čovjeka. 9. I upita ga: kako se zoveš? I reče mu: ime mi je Legeon, jer nas mnogo ima. 10. I preklinjaše ga duboko da ih ne istjera iz zemlje. 11. A bijaše pod brdom krdo svinja koje su pasle. 12. i moljahu mu se svi demoni govoreći: pošalji nas u ove svinje, da u njih uđemo. 13. I dopusti im Isus odmah i izašavši ovi nečisti uđoše u one svinje; i potča krdo i strmogavi se sa litice u more. A bijaše ih oko dvije hiljade i udaviše se u moru. 14. A pastiri tih svinja se razbježaše i propovijedahu u gradu i selima; i dođoše da vide što se to zbilo. 15. I dođoše kod Isusa i vidješe onog bezumnika u kome je bio Legeon kako sjedi obučen pri svijesti i uplašiše se. 16. I ispričaše onima koji su vidjeli što se zbilo sa bezumnikom i sa svinjama. 17. I počeše da ga mole da napusti njihov kraj. 18. I dok se ukrcavao na lađu zamoli ga onaj koji je bio lud da sa njim ide 19. I ne dopusti mu, već mu reče: idi kući svojoj, svojima, i javi im što ti je sve Gospod učinio i kako se sažalio na tebe. 20. I on ode i poče da propovijeda u Dekapolisu, koliko je svega učinio Isus i svi se divljahu. 21. I otišavši na brod, ponovo preko mora, okupiše se mnoge gomile i bijaše okolo more. 22. I gle, dođe iz sinagoge jedan od upravnika po imenu Jairos i vidjevši ga pade Isusu pred noge. 23. I mnogo mu se moljaše, govoreći da mu je kćer na umoru, da dođe i položi ruku svoju na nju, ne bi li ozdravila i živjela. 24. I ode sa njim i sa njim mnoge gomile i uznemiravahu ga. 25. A bijaše neka žena koja je dvanaest godina patila od krvoliptanja. 26. I mnogo se mučila od mnogih ljekara i izgubila sve svoje i nije bila izliječena, već joj je još gore bivalo, 27. Čuvši za Isusa, priđe u gomili otpozadi i dotače odijelo njegovo. 28. Jer reče da ako se dotakne njegovog odijela, ozdraviće. 29. I odmah presuši izvor one krvi koja je tekla i osjeti u tijelu da je izliječena od te kuge. 30. A Isus smjesta osjeti kako iz njega izlazi sila i okrenuvši se ka gomili reče: ko mi dotače odijelo? 31. A učenici njegovi mu rekoše: vidiš ovu gomilu kako se gura oko tebe, a kažeš: ko me dotače? 32. I oglednuvši se okolo, opazi onu kako je to učinila. 33. A ona žena, u strahu drhteći, znajući da je ona to učinila, dođe i pade pred njega i ispriča mu cijelu istinu. 34. A on joj reče: kćeri, vjera tvoja te je izliječila; idi u miru, budi zdrava od ove kuge. 35. Dok je to govorio dođoše do poglavara sinagoge i rekoše mu da mu je kćer umrla; što mučiš ovog učitelja? 36. Isus kad to ču, odmah reče poglavaru sinagoge: ne boj se, samo vjeruj! 37. I ne dozvoli nijednom od onih koji su ga slijedili da uđu sa njim, osim Petru, Jakovu i Jovanu, bratu Jakovovom. 38. I uđe u kuću poglavara sinagoge i vidje gužvu, plač i

23 þans tvalif si .. — — þizai baurg. þliuhaiþ ïn anþara. amen auk qiþa izvis ei ni us fuliþ baurgs Israe-
24, 25 lis. unte qimiþ sa sunus mans. nist siponeis ufar laisarja nih skalks ufar fraujin seinamma. ganah
siponi ei vairþai sve laisareis ïs jah skalks sve frauja ïs. faþai garda valdand baiailzaibul haihaitun.
26 und wan filu mais þans ïnnakundans ïs. ni nunu ogeiþ izvis ïns. ni vaiht auk ïst gahuliþ. þatei ni
27 andhuljaidau. jah fulgin. þatei ni ufkunnaidau. þatei qiþa izvis ïn riqiza. qiþaiþ ïn liuhada. jah
28 þatei ïn auso gahauseiþ. marjaiþ ana hrotam. jah ni ogeiþ izvis þans usqimandans leika þatainei iþ
saivalai ni magandans usqimáu. iþ ogeiþ mais þana magandan jah saivalai jah leika fraqistjau ïn
29 gaiamnan. nuu tvai sparvans assarjau bugjanda. jah ains ize ni gadriusiþ ana airþa ïnuh attins
30, 31 izvaris viljan. apþan izvara jah tagla haubidis alla garaþana sind. ni nunu ogeiþ. managaim spar-
32 vam batizans sijuþ jus. sawazuh nu saei andhaitiþ mis ïn andvairþja manne. andhaita jah ik ïnma
33 ïn andvairþja attins meinis. saei ïn himinam ïst. iþ þiswanoh saei afaikiþ mik ïn andvairþja manne.
34 afaika jah ik ïna ïn andvairþja attins meinis þis saei ïn himinam ïst. nih ahjaiþ þatei qemjau lagjan
35 gavairþi ana airba. ni qam lagjan gavairþi ak hairu. qam auk skaidan mannan viþra attan ïs jah
36, 37 dauhtar viþra aipein izos jah bruþ viþra svaihron izos. jah fijands mans innakundai ïs. saei frijoþ
attan aiþþau aiþein ufar mik. uïst meina vairþs. jah saei frijoþ sunu aiþþau dauhtar ufar mik. nist
38, 39 meinawairþs. jah saei ni nimiþ galgan seinana jaïï laistjai afar mis. nist meina vairþs. saei bigitiþ
40 saivala seina. fraqisteiþ ïzai. jah saei fraqisteiþ saivalai seinai ïn meina. bigitiþ þo. sa andnimands
41. izvis mik andnimiþ jah sa mik andnimands andnimiþ þana sandjandan mik. sa andnimands praufetu
ïn namin praufetaus mizdon praufetis nimiþ jah sa andnimans garaihtana ïn namin garaihtis mizdon
42 garaihtis nimiþ. jah saei gadragkeiþ ainana þize minnistane stikla kaldis vatins þata nei ïn namin
xi, 1 siponeis. amen qiþa izvis ei ni fraqisteiþ mizdon seinai. jah varþ. biþe usfullida ïesus anabiudands
2 þaim tvalif siponjam senaim. ushof sik jainþro du laisjan jah merjan and baurgs ize. iþ ïohannes
3 gahausjands ïn karkarai vaurstva xristaus insandjands bi siponjam seinaim qaþ du ïmma. þu ïs sa

INTERPRETATIO.

hos duodecim dis(cipulos) — 23. — hac urbe, fugiatis in aliam ; amen enim dico vobis, quod non consummatis urbes Israelis, donec venit hic Filius hominis. 24. Non est discipulus super magistro, neque servus super domino suo. 25. Sufficit discipulo, ut fiat, ut magister ejus, et servus ut dominus ejus ; si patrem-familias Beelzebul vocarunt, in quam multum magis hos domesticos ejus. 26. Ne igitur timete vobis eos, non quidquam enim est contectum, quod non detegatur, et absconditum, quod non cognoscatur. 27. Quod dico vobis in tenebris, dicatis in luce; et quod in aurem auditis, nuntietis in tectis. 28. Et ne timete vobis nos perdentes corpus modo, verum animam non potentes perdere ; verum timete magis hunc potentem et animam et corpus occidere in gecnnam. 29. Nonne duo passeres assario emuntur? et unus eorum non cadit in terram sine patris vestri voluntate. 30. At vestri etiam capilli capitis omnes numerati sunt. 31. Ne igitur timete, multis passeribus meliores estis vos. 32. Omnis igitur qui confitetur me in præsentia hominum, confiteor etiam ego eum in præsentia patris mei, qui in cœlis est. 33. Verum omnem qui negat me in præsentia hominum, nego etiam ego eum in præsentia patris mei hujus qui in cœlis est. 34. Ne putetis, quod venerim ferre pacem in terram ; non veni ferre pacem, sed gladium. 35. Veni enim dis rahere hominem contra patrem ejus et filiam contra matrem ejus et nurum contra socrum ejus. 36. Et inimici hominis domestici ejus. 37. Qui amat patrem aut matrem supra me, non est me dignus, et qui amat filium aut filiam supra me, non est me dignus. 38. Et qui non sumit crucem suam et sequatur post me, non est me dignus. 39. Qui invenit animam suam, perdit eam, et qui perdit animam suam ob me, invenit hanc. 40. Hic recipiens vos, me recipit, et hic me recipiens, recipit hunc mittentem me ; 41. hic recipiens profetam in nomine profetæ, mercedem profetæ accipit, et hic recipiens justum in nomine justi, mercedem justi accipit ; 42. et qui potu-recreat unum horum minimorum calice frigidæ aquæ modò in nomine discipuli, amen dico vobis, quod non perdit mercedem suam. xi, 1. Et factum est, cum consummaret Iesus mandans his duodecim discipulis suis, extulit se illinc ad docendum et prædicandum per urbes eorum. 2. Verum Iohannes audiens in carcere opera Christi, mittens de discipulis suis dixit ad eum : 3. tu es hic

ANNOTATIONES.

x, 25. *þliuhaiþ*] H. ✻ *þluhaiþ.—anþara*] Ulf. c. cod., k. et vers. ° *ἑτέρᾳ* — *εἰς τὴν*.

x, 24. *seinamma*] Z. ✻ *sainamma*.

x, 25. *s ponî*] sic recte, nam *ganah* accusativum secum habere solet, vid. etiam Cor. II, xii, 9. — *baiailzaibul*] J. St. ✻ *baiailzabul*. — *innakundans*] H. ✻ *innarundans*.

x, 26. *ni nunu*] J. St. B. Hz. H. ✻ *nuu nu*. — *ni vaiht*] Z. ✻ *nivaith*.

x, 28, *þatainei*] modo, ° gr. omn. — *saivalai* pr., Hz. ÷ *sauala*.

x, 29. *bugjanda*] emuntur, gr. omn. *πωλεῖται*, quod est *frabugjanda*. — *viljan*] voluntate, o gr. omn.

x, 30. *tagla*] H. ✻ *tagal*.

x, 31. *ni nunu*] J. St. ✻ jct., B. H. ✻ *nuu nu*, vid. vs. 26. — *managaim*] J. St. ✻ *managain*.

x, 32. *sawazuh*] Z. ÷ div. — *andhaita*] H. ✻ *adhaita*.

x, 33. *þiswanoh*] Z. ÷ div. — *ina*] gr. ante *jah ik*.

x, 42. *minnistane*] minimorum, gr. *μικρῶν*; Sch. creat d cens, Ulf. legere c. cod. 157 *τῶν μικρῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων*.

xi, 1. *biþe*] Z. ✻ *biþ*.

xi, 2. *bi*] B. ut græco *δύο* respondeat lectio, positum esse existimat pro *b*, eamque litteram duo significare et a Gothis *bi* pronuntiatam esse ; Maresh, ap. Ihn. p. 405 et Ih. *Ulf. illustrat.* p. 135 *per* vertunt et Ulfilam *διά* c. codd. et verss. legisse putant ; Z. conjecit scriptum fuisse *·b· bi*. Z. et B. conjecturæ pari modo contra usum loquendi peccant, nam neque *insandjan* cum dativo ponitur, neque *bi* significat ex, de (hoc sensu). Quamquam Maresh. et Ih. sententiæ nobis maxime probatur, tamen confitemur, nos *bi* hac significatione (*per*) nullo alio loco invenisse : nam quod Gal. II, 4 græcum *διά* per *bi* redditur, idem est in temporis significatione, neque cum nostro loco comparari potest. Neque medetur loco Ettmüller l. l. si *bi siponjam* cum *qaþ* conjungit, nam sic quoque *bi* debet significare *per*, quod non significat, et *qiþan bi* ainana est *dicere de aliquo*.

veliku kuknjavu. 39. I ušavši reče im: što naričete i plačete? Djevojka nije mrtva, samo spava. 40. I ismijaše ga , a on izbacivši ih sve napolje, uze oca ove djevojke i majku njenu i sa njima uđe zajedno u kuću, gdje djevojka ležaše. 41. I uhvativši je za ruku reče joj: talitha kumi, što znači: djevojko, tebi govorim, ustani! 42. I djevojka odmah ustade i dođe; imala je dvanaest godina; i zapanjiše se od velikog straha. 43. I zapovijedi im strogo da niko za ovo ne sazna i naredi da joj daju da jede. VI,1. I ustade odande i dođe u svoj kraj, a slijedili su ga učenici njegovi. 2. A u subotu, poče da podučava u sinagogi i mnogi koji ga slušahu bijahu zadivljeni govoreći: otkuda je ovome ovo i kakve su mu nauke date da takva čudesna djela njegovim rukama se ostvaruju? 3. Zar nije ovo onaj tesar, sin Marijin, a brat Jakova, Josija, Jude i Simona i zar među nama nijesu i njegove sestre? I sablazniše se u tome. 4. A Isus im reče: da nije prorok bez ugleda, osim u svojoj domovini, kod svojih rođaka i u svojoj kući. 5. I ne mogaše tamo nijedno čudo da učini, osim što je polaganjem ruke izliječio nekolicinu bolesnika. 6. I zapanjen bijaše njihovom nevjerom i obilazaše gradiće u blizini i podučavaše. 7. I pozva k sebi onih dvanaest i poče ih slati po dvojicu i dade im moć protiv duhova nečistih. 8. I reče im da ne uzimaju ništa na putu do jednog štapa, ni torbu, ni hljeb, ni bakrenjake u pojasu 9. Već da su samo u sandalama i da ne nose dvije košulje. 10. I reče im: kuda god, u koji god dom idete, tamo ostanite dok odatle ne izađete, 11. I ako vas množina ne prihvati i ne posluša vas, idite odatle i stresite prašinu sa stopala svojih za svjedočanstvo njima; uistinu vam kažem da će lakše biti Sodomi i Gomori na sudnji dan nego tom gradu, 12. I izašavši propovijedahu da se preobrate. 13. I istjeraše mnoge demone i pomazahu uljem mnoge bolesne i izliječiše ih. 14. I kralj Herod ču za to, jer je njegovo ime postalo čuveno i reče da je Jovan Krstitelj ustao iz mrtvih i da se zato ove moći nalaze u njemu. 15. A drugi rekoše da je Ilija, a treći opet da je prorok, kao jedan od onih proroka. 16. Čuvši pak to Herod reče da je to Jovan ustao iz mrtvih, kome je bio odrubio glavu. 17. Jer ovaj Herod je poslao da se uhvati Jovan i svezao ga je u tamnici zbog Herodijade, žene Fiilipove, brata njegovog. Jer je nju oženio. 18. A Jovan bijaše rekao Herodu da ne priliči da se oženi ženom brata svojega. 19. A ova Herodijada mu je radila o glavi i htjela da ga ubije, ali nije mogla. 20. Jer se Herod bojao Jovana, znajući da je čovjek pravedan i svet i čuvao ga je i učini mnogo toga slušajući ga, a rado ga je slušao. 21. I bi zgodan dan kad Herod za svoj rođendan učini gozbu za svoje glavare i tribune i prvake galilejske. 22. I ušavši unutra kćerka Herodijadina zaigra i svidje se Herodu i dok su se zajedno gostili za trpezom reče kralj djevojci: moli me sve što hoćeš i daću ti. 23. I zakle se da će joj dati sve što ga zamoli, pa i da je polovina kraljevstva. 24. A ona izađe i reče majci svojoj: šta da zamolim? A ona joj reče: glavu Jovana Krstitelja. 25. I došavši odmah žurno kod kralja zamoli ga govoreći: želim da mi daš na tanjiru glavu Jovana Krstitelja. 26. I ražalosti se kralj zbog zakletve koju je dao i zbog onih koji su bili zajedno sa njim za trpezom nije htio da je izbaci. 27. I odmah poslavši uhodu, kralj naredi da mu se donese njegova glava. I zaista mu ovaj odrubi glavu u tamnici. 28. I postavi glavu njegovu na pladanj i predade je onoj djevojci, a djevojka je predade svojoj majci. 29. A učenici njegovi čuvši to dođoše i odniješe tijelo njegovo i položiše ga u grob. 30. I dođoše zajedno apostoli kod Isusa i ispripovijediše mu sve i toliko mnogo što učiniše. 53. – i pristadoše brodovima. 54. I sišavši sa lađe odmah ga poznadoše, 55. I trčeći kroz cijeli taj kraj počeše da donose na nosiljkama bolesnike, tamo gdje su čuli da je on bio. 56. I kuda god da je išao,u sela, gradove ili palanke, postavljahu na trgove bolesnike i moljahu ga da makar dotaknu porub njegovog odijela i tako mnogi koji ga dodirnuše bijahu izliječeni. VII,1. I skupiše se oko njega fariseji i neki pisari koji bijahu došli iz Jerusalima. 2. I vidjevši neke njegove učenike da jedu hljeb nečistim, to jest neopranim rukama: 3. Uistinu fariseji i svi Judejci ako često ne peru ruke, ne jedu, držeći se tradicije svojih predaka. 4. Ni iz grada kad dođu ne jedu dok se ne operu i još mnogo toga drugoga što su primili, čuvaju kao

4 qimanda þau auþar zuh beidaima. jah andhafjands ïesus qaþ du im. gaggandans gateihiþ iohanne
5 þatei gahauseip jah gasaiwiþ. blindai ussaiwand jah haltai gaggand. þrutstillai hrainjai vairþand
6 jah baudai gahausjand jah dauþai urreisand jah unledai vailamerjanda. jah audags ist wazuh saei ni ga-
7 uarzjada in mis. at þaim þan afgaggandam dugann ïesus qiþan þaim manageim bi iohannen. wa
8 usiddjeduþ ana auþida saiwan. raus fram vinda vagidata. akei wa usiddjeduþ saiwan. mannan hnasq-
9 jaim vastjom gavasidana. sai. þaiei hnasqjaim vasidai sind. in gardim þiudane sind. akei wa usiddjeduþ
10 saiwan. praufetu. jai qiþa izvis jah managizo praufetau. sa ist auk. bi þanei gamelip ist. sai. ik insandja
11 aggilu meinana faura þus. saei gamanveiþ vig þeinana faura þus. amen qiþa izvis. ni urrais in baurim
qinono maiza iohanne þamma daupjandin. iþ sa minniza in þiudangardjai himine maiza imma ist.
12 framuh þan þaim dagam iohannis þis dauþjandins und hita þiudangardi himine anamahiþada jah ana-
13, 14 mahtjandans fravilvand þo. allai auk praufeteis jah vitoþ und iohanne fauraqeþun. jah jabai vildedeiþ
15, 16 miþniman. sa ist helias. saei skulda qiman. saei habai *ausona hausjandona* gahausjai. *wamma nu ga-*
17 *liko* þata *kuni. galeik ist barnam* sitandam *in garunsai jah vopjan*dam anþarans. *jah qi*þandam. sviglode-
18 dum izvis *jah* ni plisideduþ. hu*fum jah* ni qainodeduþ. quam raihtis iohannes *nih mat*jands nih drig-
19 k*ands jah qi*þand. unhulþ*on habai*þ. *qam* sa sunus mans *matjands jah* drigkands *jah qiþand. sai manna.*
afetja jah a*fdrugkja. mot*arje frijonds jah fravaurhtaize. jah usvaurhta gadomida varþ handugei
20 fram barnam seinaim. þanuh dugann (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

veniens, an aliumne expectemus? 4. Et respondens Iesus dixit ad eos: euntes nuntiate Iohanni, quod auditis et videtis; 5. cæci vident et claudi eunt, leprosi mundi fiunt et surdi audiunt et mortui re urgunt et pauperes evangelio edocentur. 6. Et beatus est omnis qui non scandalizatur in me. 7. In his autem abeuntibus cœpit Iesus dicere his turbis de Iohanne: quid exiistis in desertum videre, arundinem a vento agitatam? 8. Sed quid exiistis videre, hominem mollibus vestibus indutum? Ecce, qui mollibus induti sunt, in domibus regum sunt. 9. Sed quid exiistis videre, profetam? utique dico vobis et plus profeta! 10. Hic est enim, de quo scriptum est: ecce, ego mitto angelum meum ante te, qui parat viam tuam ante te. 11. Amen dico vobis, non exstitit in natis mulierum major Iohanne hoc baptizante; verum hic minor in regno cœlorum major eo est. 12. Ab autem his diebus Iohannis hujus baptizantis usque hodiernum regnum cœlorum violatur et violantes arripiunt hoc. 13. Omnes enim profetæ et lex usque Iohannem prædixerunt, 14. et si velletis concipere, hic est Elias, qui debuit venire. 15. Qui habeat aures audientes audiat. 16. Cui igitur assimilo hoc genus? Simile est pueris sedentibus in foro, et vocantibus alios, 17. et dicentibus: cecinimus vobis et non saltavistis; ploravimus et non flevistis. 18. Venit enim Iohannes nec edens nec bibens, et dicunt: dæmonium habet. 19. Venit hic Filius hominis edens et bibens, et dicunt: ecce, homo edax et bibax, portitorum amicus et peccatorum, et justa judicata fuit sapientia a filiis suis. 20. Tunc cœpit

ANNOTATIONES.

xi, 5. *ussaiwand*] St. ※ *assaiwand.* — *þrutsfillai*] St. ※ *þrustfiliai.* — *jah*] tert. ° gr.

xi, 7. *þan afgaggandam*] J. St. ※ *þana fargaggandam;* in cod. Arg. inter *af* et *gaggandam* quædam litteræ (*ar?*) scriptæ fuerunt, sed iis suo jure deletis lacuna relicta est. — *usi ldjeduþ*] St. ※ *usiddjedut.*

xi, 8. *þaiei*] J. St. ※ *þaei.*

xi, 9. *jai*] St. ※ *iah.* — *managizo*] J. St. B. H. ✝ *managizei.* — *praufetau*] H. ※ *praufetan.*

xi, 10. *ist auk*] ¶ gr. omn.; sic Goth. *auk* particulam sæpissime post duo verba enuntiati ponere solet, vid. Glossar. — *meinana*] J. St. ※ *meinna*, H. ※ *meina.* — *faura*] B. ※ *frura.*

xi, 12. *fravilvand*] J. St. ※ *fravilvan.*

xi, 15—25. pagina hæc codicis Arg., quæ hos decem versus continet, dimidia fere parte rupta est, (quod si Schmellerus scivisset, non adnotasset litteras in hac pagina scriptas ita exolevisse, ut pene legi non possent): vid. Tabulam ap. Ih. *Ulf. illustr.* p. 189. Quæ i a interierunt de verbis gothicis, ea primus Ih. ex L. VII, 32 sqq. et X. 13 sqq. supplendi periculum fecit; cum secuti sunt Z. H. et maximam partem Schm. cum. vs. 15 apud J. et St. totus et alia etiam, quæ nunc desunt, legantur, aliquis conjicere potest, eorum temporibus illam scissuram non tam late hiasse; sed qui illorum gothica ex græcis supplendi morem novit, tali opinioni non multum tribuet.

xi, 15. *ausona*] de hac voce littera *s* omnino non legitur et litteræ *u* inferior tantum pars. — *gahausjai*] syllaba *ga* in cod. Arg. non legitur, non satis accurate igitur Schm. edidit.

xi, 16. *wamma*] edit. *we;* quod nos dedimus, conjecit Schm.; ea autem conjectura non solum propter sensum commendari videtur, nam non quæritur, cui rei (*we*), sed cui personæ (i. e. *wamma*) simile id genus sit, vid. L. VI, 47 *wazuh sa gaggands du mis — wamma galeiks ist?* (quamquam *we* non falsum esse, e loco parallelo L. VII, 31 apparet); sed etiam quod vocula *we* spatium omnino non explet. — *kuni*] J. St. B. ※ *kunni.* J. St. habent a *þata* usque ad *anþaran* (sic quidem pro *anþarans*). In cod. Arg. pro *s* pars litteræ *þ* clare apparet, pro qua J. St. *v* posuerunt; *anþarans* postulant regulæ syntacticæ (vid. etiam L. VII, 32) et veri simile videtur, librarii errore scriptum fuisse *anþaron þarans*, quæ vitia sæpius reperiuntur (L. VI, 17; J. IX, 41; XII, 47; XIII, 15; cf. ad M. V, 31). Cæterum Ulf. c. codd. et verss. ἑτέροις legit, et ab Ih. male addita *frijonds seinans* male repetierunt Z. et Schm.; iis enim transfertur ἑταίροις αὐτῶν, quod alii codd. gr. pro τοῖς ἑτέροις legunt; neque omnino spatium tam multa capit. — *garunsai*] cum codd. alii ἀγοραῖ, alii ἀγοραῖς habeant, legi etiam potest *garunsim.* — *jah*] H. ※ *jai.*

xi, 17, 18.] integri hi versus ap. J. St. leguntur. — *hufum*] *izvis*, quod J. St. Ih. Z. Schm. post *hufum* addunt, delendum est; nam pars paginæ abrupta tot litteras non capit; ὑμῖν omittunt etiam plerique codd. — *nih matjands*] Ih. Z. ÷ *ni matjands.* — *unhulþon*] legitur in cod. Arg. *unhulþ..*, non *unhul..*, ut habet Schm.

xi, 19. *afdrugkja*] J. St. hunc versum integrum habent excepto verbo *afdrugkja*, pro quo *afd...* legunt; sed in cod. Arg. tantummodo *a* exstat; ab Ih. recte suppletum esse docet Cor. I, V, 11. — *frijond.*] H. ※ *frijands.*

xi, 20. apud J. St. totus legitur. — *þanuh*] St. Z. ※ *tanuh.* — *ni*] J. St. ※ *nih.* — *idreigodedun*] fortasse *gavandiaedun* reponendum est, sic L. XVII, 3 sq. variatur. — *sik*] J. St. B. ° ※

tradiciju: čaše, krčage, kotlove i klupe. 5. Potom ga upitaše Fariseji i pisari: zašto se učenici tvoji ne ugledaju na tradiciju predaka, nego jedu hljeb nečistim rukama. 6. A on odgovori da je dobro prorekao Isaija o vama licemjerima, kao što je zapisano: Ova gomila me samo na riječima poštuje, a u srcima svojim daleko su od mene. 7. I uzalud me poštuju, podučavajući nauke i zakone ljudi. 8. A napuštajući božije zakone, držite se tradicije ljudi o pranju čaša i krčaga i mnogo slično tome činite. 9. I reče im: dobro ukidate zakone Božije da biste se držali tradicije svoje.10. Jer je Mojsije rekao: Poštuj oca svoga i majku svoju i ko loše govori o ocu vom i majci svojoj, neka umre. 11. A vi kažete: Ako neko kaže ocu svom i majci svojoj: *korban*! Što znači svaki poklon, koji je od mene. 12. I ne dozvoljavate mu zaista ništa da učini svom ocu i svojoj majci. 13. Ovim vašim zakonom, koji je postao tradicija, uništavate riječ Božiju i mnogo toga slično činite. 14. I pozvavši cijelu gomilu reče im: počujte me svi i razumite. 15. Nikada izvan čovjeka ne dolazi ono što ga može zatrovati, već iz čovjeka izlazi ono što truje čovjeka. 16. Ko ima uši da sluša, neka čuje. 17. A kad ode kući od gomile, upitaše ga učenici njegovi o ovoj priči. 18. I reče im: tako li ste vi neuki? Ne shvatate da ono što dolazi izvana ne može zatrovati čovjeka; 19. Jer mu ne ulazi u srce, već u utrobu i na izlazu izlazi, čisti svako jelo. 20. Rekao je pak da ono što iz čovjeka izlazi truje čovjeka. 21. Unutra, naime, iz srca ljudi loše misli izlaze, blud, preljuba, ubistva. 22 pljačke, pohlepa, nevaljalstva, prevara, nepoštenje, zlo oko, blasfemija, oholost, glupost. 23. Sva ova zla iznutra izlaze i prljaju čovjeka. 24. I odatle se podigavši, ode do granice Tira i Sidona i ušavši u kuću nije htio ni za koga da zna, no nije se mogao sakriti. 25. Čuvši pak žena za njega, koja je imala kćer obuzetu nečastivim, dođe i pade mu pred noge. 26. A ova žena je bila Grkinja iz roda Sirofinisa i zamoli ga da istjera demona iz njene kćerke. 27. A Isus joj reče: dozvoli prije toga da se podmire djeca, jer nije dobro uzeti hljeb od djece i baciti ga psima. 28. A ona mu odgovori i reče mu: svakako Gospode! No i psi pod trpezom jedu od mrva dječijih. 29. I reče joj: zbog ove riječi idi, izašao je demon iz tvoje kćeri. 30. I ušavši u svoj stan nađe demona kako izlazi, a kćer kako leži na postelji. 31. I ponovo otišavši sa granice Tira i Sidona, dođe do Galilejskog mora, između granica Dekapolisa. 32. I dovedoše mu gluvonijemog i moljahu ga da položi ruku na njega. 33. I odvedoše ga iz gomile, položi prste u uši njegove i pljunuvši dotače mu jezik, 34 pogledavši u nebo, uzdahnu i reče mu: effatha, što znači otvori se. 35. I istog časa mu se otvoriše uši i razveza mu se jezik i poče pravilno govoriti. 36. I naredi im da nikome ništa ne kazuju; no što im je više naređivao, to su oni više propovijedali. 37. I veoma se začudivši govorahu: sve je dobro svršio, i da gluvi čuje i da mutavi progovori! VIII,1. Tih dana ponovo je bio među velikom gomilom ljudi, koji nijesu imali što da jedu, a on pozvavši učenike svoje reče im: 2. Žao mi je ove gomile, jer su već tri dana sa mnom i nemaju što jesti. 3. A ako ih raspustim gladne kućama njihovim, popadaće na putu, jer izdaleka dođoše. 4. I odgovoriše mu učenici njegovi: otkuda ih možeš uzasititi hljebom u pustinji? 5. I upita ih: koliko imate hljebova? Oni rekoše: sedam. 6. I naredi onoj gomili da poliježe po zemlji i uzevši onih sedam hljebova i pomolivši se slomi ih i dade učenicima svojim da ih dodaju i polože pred ljude. 7. I imađahu nekolike ribe i njih blagoslovivši reče da polože i njih. 8. Jeli su i zasitili se i podigli ostatke koji stadoše u sedam kotarica. 9. A ovih što su jeli bilo je otprilike 4000 i on ih otpusti. 10. I odmah ode na brod sa učenicima svojim i dođe do granice Magdalana. 11. I strčaše se fariseji i počeše da mu postavljaju pitanja, tražeći mu znak sa neba, iskušavajući ga. 12. I uzdahnuvši u sebi reče: što ovo pleme traži znak? Uistinu vam kažem, neće se ovom plemenu dati znak. 13. I otpustivši ih, pope se opet na lađu i ode preko mora. 14. A bijahu zaboravili da uzmu sa sobom hljeb i imađahu samo jedan na brodu. 15. I naredi im rekavši: pazite da se čuvate kvasca fariseja i kvasca Herodovog. 16. I mišljahu između sebe i rekoše: ali hljeba nemamo. 17. I shvativši što misle Isus im reče: što razmišljate da nemate hljeba; zar do sad nijeste spoznali i razumjeli da je ludo srce vaše. 18. Oči imate, a ne vidite, uši imate, a ne čujete i ne sjećate se. 19. Kad sam

ıdveitjan baurgim. ïn þaimei vaurþun þos ıı anagistous mahteis ï-. *þatei ni ïdreigodedun*
21 *sik. vai þus kaurazein. vai* þus beþsaïdam. *unté ïþ vaurþeina ïn tyre jah seidone* lauda *mahteis*
22 *þos vaurþanons* ïn ïzvis. *airis þau* ïn sakkau jah azgon *ïdreigo*dedeina. sveþauh qiþa *ïzvis.*
23 tyrim jah seidonim *sutizo vairþiþ* ïn daga stauos *þau ïzvis.* jah þu kafarnaum. *þu und*
himin ushauhida. *dalaþ und halja* galeiþis. *unte jabai ïn* saudaumjam *vaurþeina* mahteis þos
24 vaurþanons ïn ïzvis. aiþþau eis veseina und hina dag. sveþauh qiþa ïzvis þatei airþai saudaum¦e
25 xx, 38 sutizo vairþip ïn daga stauos þau þus. ïnuh jainamma mela andhaf.. — wanuh þan þ k sewum
39 gast jah galaþodedum. aiþþau naqadana jah vasidedum. wanuh þan þuk sewum siukana aiþþau ïn
40 karkarai jah atïddjedum du þus. jah andhafjands sa þiudans qiþiþ du ïm. amen qiþa ïzvis. jah
41 þau ei tavideduþ ainamma þize minnistane broþre meinaize. mis tavideduþ. þanuh qiþiþ jah þaim
af hleidumein ferai. gaggiþ fairra mis jus fraqiþanans ïn fon þata aiveino þata manvido unhulþin jah
42. 43 aggilum ïs. unte gredags vas janni gebuþ mis matjan. afþaursiþs vas jan-ni dragkideduþ mik. gasts
jan-ni galaþodeduþ mik. naqaþs jan-ni vasideduþ mik. siuks jah ïn karkarai jan-ni gaveisodeduþ
44 meina. þanuh andhafjand jah þai qiþandans, frauja wan þuk sewum gredagana aiþþau afþaursida a
45 aiþþau gast aiþþau naqadana aiþþau siukana aiþþau ïn karkarai jan-ni andbahtidedeima þus. þanuh an-
46 dhafjiþïm qiþands. amen qiþa ïzvis. jah þan ei ni tavideduþ ainamma þize leitilane. mis ni tavideduþ.
xxvi, 1 jah galeiþand þai ïn halvein aiveinon ïþ þai garaihtans ïn ïbain aiveinon. jah varþ. biþe ustauh ïesus
2 alla þo vaurda. qaþ siponjam seinaim. vituþ þatei afar tvans dagans paska vairþiþ jas-sa sunus
3, 65 mans atgibada du ushramjan. þanuh — — þaurhum veitvode. sai. nu gahausideduþ þ› vajamerei›

INTERPRETATIO.

exprobrare urbibus, in quibus factæ-sunt hæ plurimæ virtutes ejus, quod non converterunt se. 21. Væ tibi, Corazin! væ tibi, Bethsaïda! nam si fierent in Tyriorum et Sidoniorum terra virtutes hæ factæ in vobis, prius fortasse in sacco et cinere pœnitueret-eos. 22. Verumtamen dico vobis, Tyriis et Sidoniis facilius fit in die jud cii, quam vobis. 23. Et tu, Cafarnaum, tu usque cœlum exaltata, deorsum usque infernum vadis, nam si in Sodomitis fierent virtutes hæ factæ in vobis, fortasse ii existerent usque hodiernum diem. 24. Verumtamen dico vobis, quod terræ Sodomitarum facilius fit in die judicii, quam tibi. 25. In illo tempore r›spon (dens) — xxv, 38. Quando vero te vidimus hospitem et invitavimus? aut nudum et vestivimus? 39. Quando vero te vidimus ægrotum aut in carcere et venimus ad te? 40. Et respondens hic rex dicit ad eos: amen dico vobis, etiam vero ut feceritis uni horum minimorum fratrum meorum, mihi fecistis. 41. Tunc dicit etiam h s a sinistro latere: ite procul me vos damnati in ignem hunc æternum hunc paratum diabolo et angelis ejus. 42. Nam famelicus fui, et non dedistis mihi edere, sitiens fui, et non potu-recreastis me; 43. hospes, et non invitastis me; nudus, et non vestivistis me; ægrotus et in carcere, et non visitastis me. 44. Tunc respondent etiam hi dicentes: Domi e, quando te vidimus famelicum aut sitientem aut hospitem aut nudum aut ægrotum aut in carcere et non min stravimus tibi? 45. Tunc respondet iis dicens: amen, dico vobis, etiam vero ut non feceritis uni horu›n parvorum, mihi non fecistis. 46. Et eunt hi in supplicium æternum, verum hi justi in vitam æternam. xxvi, 1. Et factum-est, cum finiret Iesus omnia hæc verba, dixit discipulis suis: 2. scitis, quod post duo dies pasca fit et hic Filius hominis traditur ad crucifigendum? 3. Tunc — — 65. egemus testibus? ecce, nunc audistis hanc blasphemiam (*Vide* paginam sequentem)

ANNOTATIONES.

xi, 21. *kaurazein*] Ih. Z. ※ *horazein*, vid. L. x, 13; recte jam B. H. dederunt. — *beþsaïdan*] aut si mavis *beþsaeidan*, vid. J. xii, 21. — *vaurþeina — vaurþanons*] B. ※ *in tyrai jah seidonai vaurþeina... laudai mahteis þos vaurþanons*; Ih. Z. H. Schm. ※ *vaurþeina in tyrai* (H. ※ *turai*) *jah seidonai svelauda mahte svasve þos vaurþanons. Lauda* perspicue in cod. Arg. legitur; quamquam in gr. desideratur, tamen retinendum est, quia alio modo lectio restitui non potest. Cæterum ¶ gr. omn. De litteris *þa* vocis *vaurþanons* partes tantum supersunt. — *airis þau*] Schm. ※ jct. — *azgon*] J. St. B. Ih. p. 236, 2 ÷ *azgom. idreigodedeina*] rectius scriberetur *gaïdreigodedeina*, uti Luc. x, 13 scriptum est.

xi, 22. *sveþauh*] sic cod. Arg; J St. Ih. Z. H. Schm. ※ *sveþau*, vid. ad vii, 15. — *tyrim*] H. ※ *turim*; J. St. post *ïzvis* addunt ÷ *þatei*. — *sutizo*] Ih. H. ※ *suþizo*, — *ïzvis*] fin. J. St. ÷ *þus*.

xi, 23. *dalaþ und halja*] Ih. H. Z. Schm. ※ *und halja dalaþa*; nam *dalaþa* significat *infra* (Mc. xiv, 66) non *deorsum*, id autem est *dalaþ*. — *unte jabai*] J. St. ※ *þatei ei*; nam *ei*, non nisi in interrogativis sententiis pro græco εἰ ponitur, (Mc. xi, 13; xv, 44; Philipp. iii, 11); id sentientes Ih. Z. Schm. dederunt *unte iþ*, (pro quo H. ※ *unþe iþ*) recte quidem, sed non explet versum. — *saudaumjam*] J. St. ※ *saudaumjan*] — *matheis*] Ih. Z. H. Schm. ※ addunt *þos*; neque spatium tot litteras capit, neque ullum illius vocis vestigium apparet, cum alibi infra lineam excurrentes litterarum partes omnes conspiciantur. — ïzvis] vobis, gr. omn. σοί. — *eis*] ii, ° gr. omn.

xi, 24. *sveþauh*] J. St. ※ *sve þau*; Z. Schm. ※ *sveþau*, vid. ad vii, 15

ii, 25. *andhaf..*] hacte›us cod. Arg.; J. St. de suis integram formam *andhafjands* addiderunt, quos secutus est Z.

xxv, 38 — 26, 3 init. Hoc fragmentum, quod in cod. Arg. non reperitur, ab Ang. Maio et Castillionæo in codice quodam Ambrosiano inventum et in *Specimine Ulphilæ* part. inedit. p. 8 sq. editum est.

xxv, 40. *jah þan ei*] etiam vero ut, (*gesetzt auch dass*] Cast. ※ *jah þanei* (cf. ad L. v, 24]; gr. omn. ἐφ' ὅσον. Gothus sollicitius ingressus græcorum vestigiis accusativum rei (aliquid) omisit; sic vs. 45. — *minnistane*] gr. omn. post *meinaize*. — *meinaize*] Cast. ※ *meinaze*.

xxv, 43. *gasts*] Ulf. ° ξένον.

xxv, 45. *jah þau ei*] vid. ad vs. 40. — *leitilane*] parvorum, gr. omn. ἐλαχίστων.

xxvi, 65 — xxvii, 1, hæc in eodem codice continentur, de quo ad xxv, 38 dictum est; cod. Arg. de his ea habet, quæ inde ab versu 70 capitis xxvi sequuntur.

xxvi, 65. *sai nu gahausideduþ*] Cast. ※ *saikyga hausideduþ*, Schm. ※ *sai gahausideduþ*. Veram lectionem jam pridem conjectura asse›uti eramus, cum Mssm. etiam (Sk. p. 182) eam in cod. Ambr. legi adnotavit, et miramur, Grimmium, virum tantæ prudentiæ, monstrosam illam formam *saikgga* G. III, 12 defendere tentasse.

onih pet hljebova prelomio na 5000 koliko ste kotarica punih ostataka uzeli? Rekoše mu: dvanaest. 20. A kad sam onih sedam pretvorio u 4000, koliko ste košara punih ostataka uzeli: A oni mu rekoše: sedam. 21. I reče im: kako do sada nijeste shvatili? 22. I dođoše u Betsaidu. I dovedoše mu slijepca i moljahu ga da ga dodirne. 23. I uhvativši slijepca za ruku, izvede ga iz župe i pljunuvši mu u oči i položivši ruku na njih upita ga da li što vidi. 24. I podigavši pogled reče: vidim ljude i vidim ih kao drveće da idu. 25. Potom opet položi ruke na oči njegove i učini da pogleda na gore i ponovo bi izliječen i vidje jasno sve. 26. I posla ga da ide kući, rekavši mu: ne idi u ovo selo, nikome u selu ne kazuj za ovo. 27. I izađe Isus i učenici njegovi u sela Cezareje ovoga Filipa, i na putu upita učenike svoje, govoreći im: kako me zovu ljudi? 28. A oni mu odgovoriše: Jovan Krstitelj, a drugi Ilija, a neki opet jedan od proroka. 29. A on im reče: a kako me vi zovete? Odgovarajući Petar mu reče: Ti si Hristos. 30. I reče im da nikome ne kazuju za njega. 31. I poče podučavati da sin čovječiji treba mnogo da pati i da treba da bude odbačen od glavara i vrhovnih sveštenika i pisara i da bude ubijen i da poslije tri dana vaskrsne. 32. I javno je ovu riječ govorio i odvodeći ga Petar poče da mu prebacuje; 33. A on okrenuvši se i vidjevši svoje učenike, prebaci Petru govoreći: slijedi me, satano! Jer ne poznaješ što je Božije, nego što je od ljudi. 34. I pozvavši gomile sa svojim učenicima reče im: ko hoće da me slijedi, neka porekne sebe samoga i neka uzme krst svoj i neka me slijedi. 35. Ko želi dušu svoju da spasi, izgubiće je; a ko izgubi dušu svoju zbog mene i zbog ovog jevanđelja, spasiće je. 36. Jer, od kakve je pomoći čovjeku ako se bogati na ovom svijetu, a povređuje dušu svoju. 37. Ili, što daje čovjek cijenu oprosta duše svoje? 38. Jer ko se stidi mene, mojih riječi u vijeku ovom bludnom i grešnom i sin čovječiji će se stidjeti njega kad dođe u slavi Oca svoga, sa anđelima svetim. IX,1. I reče im: uistinu vam kažem, da među ovima koji ovdje stoje ima onih koji ne žele smrt dok ne vide kraljevstvo Božije kako dolazi u sili svojoj. 2. A nakon šest dana uze Isus Petra i Jakova i Jovana i povede ih na visoko brdo same i preobrazi se pred njima. 3. A odijelo njegovo posta sjajno,bijelo kao snijeg, takvo da ni pralja ga ne bi mogla ubiijeliti na zemlji. 4. I prikaza im se zajedno sa Ilijom i Mojsijem koji razgovarahu sa Isusom. 5. I odgovarajući Petar reče Isusu: rabbi, dobro nam je ovdje, načinimo tri daščare, po jednu za tebe Mojsiju i Iliju. 6. Ne znadijaše što priča, tako bijahu uplašeni. 7. I skupiše se oblaci, tako da ih zasjeniše i siđe glas sa oblaka: ovo je Sin moj dragi, njega slušajte. 8. I odmah se obazrevši oko sebe ne vidješe više nikoga osim Isusa zajedno sa njima. 9. A kad su se spuštali sa brda naredi im da nikome ne pripovijedaju o tome što su vidjeli, osim kad Sin čovječiji ustane iz mrtvih. 10. I zapamtiše ovu riječ i između sebe se pitahu: što znači to kad ustane iz mrtvih? 11. I upitaše ga govoreći: zašto pisari kažu da prije toga treba da dođe Ilija. 12 A on im odgovarajući reče ovo: Ilija će zaista doći prije i sve urediti i kao što je zapisano o Sinu čovječijem da će mnogo trpjeti i biti prezren. 13. Ali vam kažem da je Ilija već došao i učiniše mu mnogo toga što su htjeli, kao što je zapisano o njemu. 14. I došavši učenicima vidje mnoge gomile kod njih i pisare sa njima kako zapitkuju. 15. I odmah sva gomila ugledavši ga zapanji se i potrčavši ka njemu klanjahu mu se. 16, I upita pisare: što tražite sa njima? 17. I odgovarajući jedan iz gomile reče: učitelju, doveo sam ti sina svoga koji ima duh nijemi. 18. I gdje god ga dohvati baca ga i pljuje i škrguće zubima i suši se i ja rekoh učenicima tvojim da ga istjeraju, ali oni ne mogahu. 19. Uistinu im on odgovori rekavši: o rode nevjerni: koliko ću još dugo biti sa vama? Koliko ću vas dugo trpjeti? Dovedite mi ga. 20. I dovedoše ga i vidjevši ga odmah ga ovaj duh pomete i padnuvši na zemlju izbi mu pjena na usta. 21. I upita oca njegovog: koliko dugo ovo traje? A ovaj odgovori: od djetinjstva. 22. I često ga je u vatru bacao i u vodu da ga uništi, no ako možeš pomozi nam i sažali se na nas. 23. A Isus mu reče da je moguće ako vjeruje. Sve je moguće onome koji vjeruje. 24. I odmah povikavši otac onoga dječaka sa suzama reče: vjerujem, pomozi moju nevjeru. 25. Vidjevši pak Isus da dotrčava gomila zaprijeti duhu ovom nečistom, govoreći mu: ti, duše, nijemi i

16, 67 īs. wa īzvis þugkeiþ. īþ eis andhaſjandans qeþun. skula dauþaus īst. þanuh spivum ana andavleizn
68 īs jah kaupastedun īna. sumaiþ-þan lofam slohun qiþandans. praufetei unsis xristu. was īst sa
69 slahands þuk. īþ paitrus uta sat ana rohsnai jah duatiddja imma aina þivi qiþandei. jah þu vast
70, 71 miþ iesua þamma galeilaiau. īþ īs laugnida faura þaim allaim qiþands. ni vait wa qiþis. usgaggan-
dan þan īna in daur gasaw īna anþara jah qaþ du þaim jainar. jah sa vas miþ iesua þamma nazo-
72, 73 raiau. jah aftra afaiaik miþ aiþa svarands þatei ni kann þana mannan. afar leitil þan atgaggandans
74 þai standandans qeþun paitrau. bi sunjai jah þu þize īs. jah auk razda þeina bandveiþ þuk. þanuh
75 dugann afdomjan jah svaran þatei ni kann þana mannan. jah suns hana hrukida. jah gamunda pa-
trus vaurdis iesuis qiþanis du sis þatei faur hanins hruk þrim simþam afaikis mik. jah usgaggands
xxvii, 1 ut gaigrot baitraba. at maurgin þan vaurþanana runa nemun allai gudjans jah þai sinistans mana-
2 geins bi iesu. ei afdauþidedeina īna. jah gabindandans īna gatauhun jah anafulhun īna pauntiau peila-
3 tau kindina. þanuh gasaiwands iudas sa galevjands īna þatei du stauai gatauhans varþ. idreigonds
4 gavandida þans þrinstiguns silubrinaize gudjam jah sinistam qiþands. fravaurhta mis galevjands
5 bloþ svikn. īþ eis qeþun. wa kara unsis. þu viteis. jah atvairpands þaim silubram īn alh aflaiþ jah
6 galeiþands ushaihah s k. īþ þai gudjans nimandans þans skattans qeþun. ni skuld īst lagjan þans
7 in kaurbinaun. unte andvairþi bloþis īst. garuni þan nimandans usbauhtedun us þa m þana akr
8, 9 kasjins du usfilham þaim gastim. duþþe haitans varþ akrs jains akrs bloþis und hina dag. þanuh
usfullnoda þata qiþano þairh iairaimian praufetu qiþandan. jah usnemun þrinstiguns silubreinaize
10 andvairþi þis vairþodins. þatei garahnidedun fram sunum israelis. jah atgebun īns und akra kasjins
11 svasve anabauþ mis frauja. īþ iesus stoþ faura kindina jah frah īna sa kindins qiþands. þu īs þiudans iu-

INTERPRETATIO.

Verum ii respondentes dixerunt : reus mortis est. 67. Tunc spuerunt in faciem ejus et colaphis-affecerunt eum, alii vero palmis verberarunt dicentes : 68. prædica nobis, Christe, quis est hic verberans te? 69. Verum Petrus foris sedit in atrio et accessit-ad eum una serva dicens : etiam tu fuisti cum Iesu hoc Galilæo! 70. Verum is negavit coram his omnibus dicens : non scio quid dicis. 71. Exeuntem autem eum in portam vidit eum alia et dixit ad hos illic : etiam hic fuit cum Iesu hoc Nazoræo. 72. Et iterum negavit cum juramento jurans, quod non novi hunc hominem. 73. Post paulum autem accedentes hi stantes dixerunt Petro : in veritate etiam tu horum es, et enim sermo tuus manifestat te. 74. Tunc cœpit detestari et jurare, quod non novi hunc hominem ; et statim gallus cantavit. 75. Et meminit Petrus verbi Iesu dicti ad se, quod ante galli cantum tribus vicibus negas me ; et exiens foras flevit amare. xxvii, 1. Ad mane autem factum consilium inierunt omnes sacerdotes et hi natu-maximi populi de Iesu, ut interficerent eum. 2. Et vinctentes eum duxerunt et tradiderunt eum Pontio Pilato præfecto. 3. Tunc videns Iudas hic tradens eum, quod ad judicium ductus fuit, pœnitentia-motus retulit hos triginta argenteorum sacerdotibus et natu-maximis 4. dicens : peccavi mihi tradens sanguinem innoxium ; verum ii dixerunt : quid cura nobis? tu scias! 5. Et projicientes hos argenteos in templum abiit et iens suspendit se. 6. Verum hi sacerdotes sumentes hos denarios dixerunt : non debitum est ponere hos in corbanon, nam pretium sanguinis est. 7. Consilium autem ineuntes emerunt ex his hunc agrum figuli ad sepulcra his hospitibus. 8. Ideo vocatus fuit ager ille ager sanguinis usque hodiernum diem. 9. Tunc impletum-est hoc dictum per Ieremiam profetam dicentem : et acceperunt triginta argenteorum pretium hujus æstimati, quod appretiarunt e filiis Israelis. 10. et dederunt eos pro agro figuli, sicut præcepit mihi dominus. 11. Verum Iesus stetit coram præfecto, et interrogavit eum hic præfectus dicens : tu es rex Iu-

ANNOTATIONES.

xxvi, 69. *uta sat*] foris sedit ; Cast. versione seductus Sch. male dicit Goth. ἔξωθεν post ἐκάθητο legere.

xxvi, 70. *þaim*] iis, Goth. igitur αὐτῶν non repudiat, uti Sch. ※ notat. — *wa qiþis*] his verbis incipit fragmentum cod. Arg.

xxvi, 71. *jah sa*] cod. Ambr. *jas - sa*, vid. ad v, 37.

xxvi, 72. *afaiaik*] J. St. ※ *afaiair* ; cod. Ambr. *laugnida*, quod idem significat. — *svarands*] jurans, ° gr. omn. ; B. videtur glossa esse ad *miþ aiþa*, sed habet uterque codex, nec insolita est ea abundantia loca ionis, cf. Mc. i, 6 *vaurda qiþan*, iv, 3 *saian fraiva*, vi, 9 *gaskohs suljom*, i, 40 *knivam knussjands*, cf. ad M. ix, 8.

xxvi, 73. *standandans*] cod. Ambr. ※ *standans*. — *paitrau*] cod. Ambr. *du paitrau*, sed additamentum *du* expunctum est. — *bi sunjai*] J. St. B. Z. H. ※ jct., *sic ubique*.

xxvi, 75. *qiþanis*] dicti, gr. omn. εἰρηκότος, sic Mc. xv, 28 *þata gamelido þata qiþano* (hoc scriptum hoc dictum) = τὸ γραφὲν τὸ λέγουσα. — *afaikis*] cod. Ambr. *invidis*, quod idem valet.

xxvii, 1. *at maurgin*] J. St. ※ jct. ; B. ※ *at maurgan*. — *vaurþanana*] Ih. conj. *vaurþanamika*, sed accusativum habet uterque codex et pro eo casu *maurgin* (a nominativo *maurgins*) habendum est. Præpositio *at* raro quidem cum accusativo construitur, sed uti hoc loco, etiam Mc. xii, 2 : L. ii, 41. — *runa*] cod. Ambr. *garuni*. — *gudjans*] addit cod. Ambr. articulum *þai*. — *jah þai*] hucusque pertinet fragmentum cod. Ambr.

xxvii, 4. *mis*] non *male*, uti H. vertit, sed *mihi*, cf. L. xv, 18. — *svikn*] Ulf. quoq e videtur ἀδῶον legisse, nam δίκαιος ab eo per *garaihts* aut *usvaurhts* reddi solet.

xxvii, 5, *aflaiþ*] Z. Schm. ° ※ ; reliquæ editt. omnes habent, nec Sch. adnotare debebat Ulfilam omittere ἀναχώρησε.

xxvii, 6. *gudjans*] St. ※ *gudjands*. — *andvairþi*] sic cod. Arg., B. Ih. Z. Schm. ※ *andavairþi*.

xxvii, 7. *usfilham*] sic cod. Arg. *usfilha* ; editt. ※ *usfilhan*, Ih. *Ulf. illustr.*, p. 229, 2 ※ *usfilha* (vid. Mc. xiv, 8 ; cf. J. xii, 7). — *þaim*] J. St. ※ . . *a* ; Ih. Z. H. Schm. ※ *ana* ; in codice Arg. hujus vocis ultima tantum pars dignoscitur, quæ litteræ *a* non potest, *m* esse potest, quam ob causam B. conjectura probabilis videtur, etsi articuli usus hoc loco insolentior est.

xxvii 9. *usnemun*] J. St. B. ÷ *ganemun*. — *silubreinaize*] vs. 3 erat *silubrinaize*. — *andvairþi*] editt. ※ *andavairþi*, vid. ad vs. 6.

xxvii, 11. *kindiña*] J. St. ※ *kindana*. — *imma* Z. ※ *ima*.

gluvi, naređujem ti, izađi iz ovog i ne vraćaj se ponovo u njega. 26. I povikavši i mnogo mu protivrječivši izađe i učini se da je mrtav tako da mnogi rekoše da je mrtav. 27. A Isus ga uhvati za ruku, podiže ga i ustade. 28. I ode u kuću, a učenici njegovi ga upitaše: zašto mi ne mogasmo da ga istjeramo? 29. I reče im: ova vrsta, u stvari, ne može izaći osim molitvom i postom. 30. I otišavši odande, iđahu po Galileji i nije htio niko da za to zna. 31. Jer je podučio učenike svoje i rekao im da će Sin čovječiji biti predat u ruke ljudi i da će ga ubiti i kad bude ubijen i treći dan će vaskrsnuti. 32. A oni ne razumješe ovu riječ i bojahu se da ga pitaju. 33. I dođe u Kapernaum i u kuću ušavši upita ih: šta ste se na putu između sebe premišljali? 34. A oni ćutahu: između sebe raspravljahu ko je najveći. 35. I kada je sjeo pozva ovih dvanaest i reče im: ako neko hoće da je prvi neka bude od svih posljednji i svima učitelj. 36. I uzevši dijete metnu ga između njih i uzevši ga u ruke reče im: 37. Jedan od vas koji takvo dijete uzme u moje ime uzima mene i svako ko me prihvati nije mene prihvatio, već onoga koji me šalje. 38. A odgovori mu Jovan rekavši: učitelju vidjesmo jednoga koji u tvoje ime istjerivaše demone koji nas ne slijedi i zabranismo mu to, jer nas ne slijedi. 39. A Isus reče: ne zabranjujte mu; jer nema nikoga ko je u moje ime učinio čudo da može odmah zlo govoriti o meni. 40. Jer ko nije protiv vas za vas je. 41. A ko vam da da pijete čašu vode u moje ime, jer ste Hristovi, uistinu vam kažem da neće izgubiti platu svoju: 42. I svako ko uznemiri jednog od ovih malih koji vjeruju u mene, bolje mu je da okači kamen o šiju i da se baci u more. 43. A ako te ruka tvoja sablažnjava, odreži je; bolje ti je da kroz život hodiš sakat nego da sa dvije ruke u pakao odeš, u vječni oganj. 44. Gdje crv njihov ne umire i oganj se ne gasi. 45. A ako te noga tvoja sablažnjava, odreži je; bolje ti je kroz život da hodiš kljast nego da sa obije noge budeš bačen u pakao, u vječni oganj. 46. Gdje crv njihov ne umire i oganj se ne gasi. 47. A ako te oko tvoje sablažnjava, iskopaj ga; bolje ti je ćorav da ideš u kraljevstvo Božije nego sa oba oka bačen u oganj pakleni. 48. Gdje crv njihov ne umire i oganj se ne gasi. 49. Jer svaki oganj se rasplamsava i svaka žrtva se solju rasplamsava. 50 dobra je so; a ako je so neslana, čime se oživljava? Imajte soli u sebi i budite u miru između sebe. X,1. I odatle se podigavši dođe do granice Judeje preko Jordana i ponovo se okupiše oko njega gomile i kao i obično podučavaše ih: 2. I došavši fariseji upitaše ga treba li čovjek da ostavi ženu, iskušavajući ga. 3. A on odgovarajući reče: što vam je naložio Mojsije? 4. A oni rekoše: Mojsije nam je dopustio da napišemo dokument o razvodu i da je pustimo. 5. I odgovarajući Isus im reče: napisao vam je ovaj zakon zbog okrutnosti srca vašeg. 6. Uistinu od početka postanja Bog načini muža i ženu. 7. Zbog toga će čovjek napustiti oca svoga i majku svoju, 8. I neka budu njih dvoje tijelo jedno, tako da više nijesu dva već jedno tijelo. 9. Jer ono što Bog spoji, neka čovjek to ne razdvoji. 10. I u kući ponovo učenici njegovi o tom istom ga pitahu; 11. I reče im: svako ko pusti ženu svoju i oženi se drugom, čini preljubu sa njom. 12. A ako žena napusti muža svoga i uda se za drugoga, čini preljubu. 13. Tada mu dovedoše djecu da ga dotaknu; a učenici njegovi ne dozvoljavahu da ih dovode. 14. Opazivši, pak, Isus naljuti se i reče im: pustite djecu da mi dolaze i ne zabranjujte im, jer je njihovo kraljevstvo Božije. 15.Uistinu vam kažem, ko ne prihvati kraljevstvo Božije kao dijete, neće ući u njega. 16. I zagrlivši ih položi ruku na njih i blagoslovi ih. 17. A kad je izašao na put, potrča mu u susret jedan i obgrlivši mu koljena pomoli mu se govoreći: dobri učitelju, što da činim, da zaslužim život vječni? 18. A Isus mu reče: što me nazivaš dobrim? Niko nije dobar, osim Bog jedini. 19. Ovih zakona se drži: ne čini preljubu, ne ubij, ne ukradi, ne svjedoči lažno, ne prevari; poštuj oca svoga i majku svoju. 20. Tada odgovarajući reče mu: učitelju, sve sam to poštovao od malih nogu. 21. Pogledavši ga Isus ga zavoli i reče mu: jedino ti siromaštvo nedostaje; idi, sve što imaš prodaj i daj siromašnima, i imaćeš blago na nebesima, i dođi da me slijediš, uzevši krst. 22. Ražalostivši se zbog ovih riječi, ode tužan; jer je bio veoma bogat. 23. I obazrevši se Isus progovori učenicima svojim: evo, kako je teško bogatima da uđu u kraljevstvo Božije. 24. Uistinu se učenici zapanjiše zbog riječi njegovih;

12 daie. iþ ïesus qaþ du ïmma. þu q þis. jah miþþanei vrohiþs vas fram þaim gudjam jah sinistam. ni vaihta
13, 14 andhof. þanuh qaþ du ïmma peilatus. niu hauseis. wan filu ana þuk veitvodjand. jah ni andhof ïmma
15 viþra ni ainhun vaurde. svasve sildaleikida sa kindins filu. and dulþ þan warjanoh biuhts vas sa kin-
16 dins fraletan ainana þizai managein bandjan. þanei vildedun. habaidedunuh þan bandjan gatarhidana
17 barabban. gaqumanaim þan ïm qaþ im peilatus. wana vileiþ ei fraletau ïzvis. barabban þau ïesu. saei hai-
18, 19 tada xristus. vissa auk þatei in neiþis atgebun ïna. sitandiu þan ïmma ana stauastola insandida du ïmma
42 qens is qiþandei. ni vaiht þus jah þamma garaihtin — — israelis ist. atsteigadau nu af þamma gal-
43 gin. ei gasaiwaima jah galaubjam ïmma. trauaida du guþa lausjadau nu ïna. jabai vili ïna. qaþ auk
44 þatei guþs ïm sunus. þatuh samo jah þai vaidedjans þai miþushramidans ïmma idveitidedun ïmma.
45, 46 fram saihston þan weilai varþ riqis ufar allai airþai und weila niundon. iþ pan bi weila niundon
ufhropida ïesus stibnai mikilai qiþands. helei helei. lima sabakþani. þatei ist. guþ meins guþ meins.
47, 48 duwe mis bilaist. iþ sumai þize jainar standandane gahausjandans qeþun þatei helian vopeiþ sa. jah
49 suns þragida ains us ïm jah nam svamm fulljands akeitis jah lagjands ana raus draggkida ïna. iþ þai
50 anþarai qeþun. let ei saiwam. qimaiu helia nasjan ïna. iþ ïesus aftra hropjands stibnai mikilai afilot
51 ahman. jah þan faurhah alhs diskritnoda in tva ïupaþro und dalaþ jah airþa reiraida jah stainos
52, 53 disskritnodedun jah hlaivasnos usluknodedun jah managa leika þize ligandane veihaize urrisun jah
usgaggandans us hlaivasnom afar urrist is innatgaggandans in þo veihon baurg jah ataugidedun sik
54 managaim. iþ hundafaþs jah þai miþ ïmma vitandans ïesua gasaiwandans þo reiron jah þo vaurþa-
55 nona ohtedun abraba qiþandans. bi sunjai guþs sunus ist sa. vesunuh þan jainar qinons manages
56 fairraþro saiwandeins. þozei laistidedun afar ïesua fram galeilaia andbahtjandeins ïmma. in þaimei
57 vas marja so magdalene jah marja so iakobis jah iosez aiþei jah aiþei sunive zaibaidaiaus. iþ þan

INTERPRETATIO.

dæorum? verum Iesus dixit ad eum: tu dicis! 12. Et dum accusatus fuit ab his sacerdotibus et natu-maximis, non quidquam respondit. 13. Tunc dixit ad eum Pilatus: nonne audis, quam multum contra te testantur? 14. Et non respondit ei contra non unum verborum, adeo-ut miraretur hic præfectus multum' 15. ad festum autem quodcumque consuetus fuit hic præfectus dimittere unum huic turbæ vinctum, quem voluerunt. 16. Habuerunt autem vinctum famosum Barabbam. 17. Congregatis autem iis, dixit iis Pilatus: quem vultis, ut dimittam vobis, Barabbam an Iesum, qui vocatur Christus? 18. Scivit enim, quod ob invidiam tradiderunt eum. 19. Sedente autem eo in tribunali, misit ad eum uxor ejus dicens: non quidquam tibi et huic justo. — 42.—Israelis est, descendat nunc ab hac cruce, ut videamus et credamus ei; 43. Confidit in Deo, liberet nunc eum, si velit eum; dixit enim, quod Dei sum filius. 44. Hoc ipsum etiam hi malefici hi crucifixi-cum eo exprobrarunt ei. 45. A sexta autem hora facta-est caligo super omnem terram usque horam nonam. 46. Verum tum circa horam nonam exclamavit Iesus voce magna dicens: Heli, Heli; lima sabacthani! quod est: Deus mi, Deus mi, cur me reliquisti! 47. Verum quidam horum illic stantium audientes dixerunt, quod Heliam vocat hic. 48. Et statim cucurrit unus ex iis et sumpsit spongiam implens aceto et ponens super arundinem potu-recreavit eum. 49. Verum hi alii dixerunt: sine, ut videamus, veniatne Helia salvare eum. 50. Verum Iesus iterum clamans voce magna emisit spiritum. 51. Et tum velum templi scissum-est in duo, superne usque deorsum, et terra mota-est et saxa scissa-sunt 52. et sepulcra aperta-sunt et multa corpora horum jacentium sanctorum surrexerunt 53. et exeuntes ex sepulcris post surrectionem ejus introeuntes in hanc sanctam urbem et ostenderunt se multis. 54. Verum centurio et hi cum eo custodientes Iesum videntes hunc motum et hæc facta timuerunt valde dicentes: in veritate, Dei filius est hic. 55. Fuerunt autem illic mulieres multæ procul videntes, quæ secutæ sunt post Iesum a Galilæa, ministrantes ei, 56. in quibus fuit Marja hæc Magdalene et Marja hæc Iacobi et Iosis mater et mater filiorum Zebedæi. 57. Verum cum

ANNOTATIONES.

xxvii, 12. *miþþanei*] J. St. ✳ div. — *vrohiþs*] J. St. ✳ *vrohits*.

xxvii, 14. *sildaleikida*] St. ✳ *sildaleikjda*.

xxvii, 15. *warjanoh*] quodcumque, ° gr. omn.; cæterum vid. ad Mc. xv, 6.

xxvii, 16. *þan*] Goth. ° τότε, *þanuh*, quod fortasse a librario propter præcedens *þan* omissum est.— *gatarhidana*] St. ✳ *datarhidana*. Maresh. ap. J. p. 410 speciosius quam verius legi suadet *gataikhidana;* vide Sk. 44, 22 ubi *gatarhjan* eodem sensu invenitur. — *barabban*] Ulf. ° λεγόμενον.

xxvii, 42. *atst.igidau*] vid. ad J. xiii, 33.— *ei gasaiwaima*] ut videamus, ° gr. omn., Ulf, qui c. verss. legit, ex Mc. xv, 32 addidisse videtur (cf. ad iii, 11).

xxvii, 44. *þatuh*] hoc, gr. omn. το δέ, fortasse hoc δέ latet in *uh* enclitico, cf. ad Joan. xviii, 26 et ad Eph. iv, 32.

xxvii, 45. *þan*] H. ° ✳ — *weilai*] J. St. Hz. ✳ *weila*; B. lac.; in cod. Arg. *weil*. tantummodo legi potest. — *varþ riqis*] ¶ gr. omn.

xxvii, 46. *weila niundon*] ¶ gr. omn. — *helei*] Ulf. ἥλει non ἡλί legisse, cum Griesb. contendi non potest, nam sæpius Ulf. græcum *i* accentu insignitum per diphthongum *ei* reddit, vid. Grimmium. I, 53. — *lima*] gr. λαμά.

xxvii, 48. *jah lagjands*] St. ✳ jet.

xxvii, 49. *let ei*] J. St. ✳ jet., vid. ad Mc. xv, 36. — *nasjan*] servare, gr. σώσων.

xxvii, 51. *diskritnoda*] sic cod. Arg.; J. St. B. *diskritnoda*, rectius quidem, sed uti codex habet, sæpius scribitur, vid. ad Mc. iii, 13. — *iupaþro*] Z. ✳ *jupaþro*.

xxvii, 52. *ligandane*] jacentium, gr. omn. κεκοιμημένων; B. satis acute suspicatur Ulf. falso legisse κειμένων; κεκοιμᾶσθαι certe aliis locis *gaslepan* reddi solet, vid. Cor. I, xv, 20.

xxvii, 53. *innatgaggandans*] J. St. ÷ *inngaggandans*. — *managaim*] B. lac.

xxvii, 54. *vaurþanona*] J. St. ✳ *vaurþano*.—*sunus*] J. St. ✳ *sunu*. — *ist*] est gr. omn. ἦν.

xxvii, 55. *saiwandeins*] J. St. ✳ *saiwaindeins*. — *þozei*] J. St. B. H. ✳ *þosei*.

xxvii, 56. *iosez*] insolent or forma genitivi propter *z* in fine; Mc. xv, 40, 47; L. iii, 29 recte *iosezis* legitur; si scriberetur *ioses*, defendi posset comparatis formis *moses* J. ix, 28; *anos* Esdr. ii, 33; nunc vero *iosezis* scribendum esse videtur.

tada Isus ponovo odgovarajući reče im: sinci, kako je teško onima koji žude za bogatstvom da uđu u kraljevstvo Božije. 25. Lakše je kamili kroz iglene uši da prođe nego bogatome u kraljevstvo Božije da uđe. 26. A oni se veoma začudiše, govoreći između sebe: a ko se može spasiti? 27. Pogledavši ih, Isus reče: kod ljudi je nemoguće, ali ne i kod Boga; jer je sve moguće kod Boga. 28. Poče mu Petar govoriti: evo, zar ne ostavismo sve da bi te slijedili. 29. Odgovarajući im Isus reče: uistinu vam kažem, nema nikoga ko je ostavio kuću, braću, majku, oca, ženu, djecu, imanje zbog mene i ovog jevanđelja. 30. da neće dobiti stostruko više u ovo vrijeme kuća, braće, sestara, oca, majku, djece, imanja zbog progona i u budućem životu vječni život. 31. I mnogi koji su prvi biće posljednji, a posljednji prvi. 32. A tada su bili na putu za Jerusalim i idaše ispred njih Isus i čudili su se mnogo i slijedili su ga uplašeni i uzevši opet onih dvavaest poče im govoriti, što će mu se dogoditi. 33. Jer evo, izlazimo u Jerusalim i Sin čovječiji će biti predat sveštenicima i pisarima i biće osuđen na smrt. 34. I ismijavaće ga, i bičevaće ga i pjuvaće ga i ubiće ga i trećeg dana će vaskrsnuti. 35. Primakoše mu se Jakov i Jovan, sinovi Zevedejevi, govoreći: učitelju, želimo da ono što ćemo te zamoliti, učiniš nama. 36. A on im reče: šta želite da vam učinim? 37. A oni mu rekoše: daj nam da jedan sjedne sa tvoje desne, a drugi sa tvoje lijeve strane, u slavu tvoju. 38. A Isus im reče: ne znate što molite; možete li piti iz pehara iz kojeg ja pijem i da se krstite onako kako se ja krstim? 39. A oni mu rekoše: možemo! A Isus im reče: naravno, iz pehara iz kojeg ja pijem, pićete, i krštenje kojim se ja krštavam. 40. Uistinu nije na meni da ikome dam da sjedi sa desne ili lijeve strane moje, nego kojima je pripravljeno. 41. I čuvši ovo ona desetorica počeše da se ljute na Jakova i Jovana. 42. A Isus, pozvavši ih, reče im: znate da oni koji misle da vladaju narodima, vladaju njima; uistinu oni veliki vladaju nad njima. 43. Ali tako neka ne bude među vama; nego svako ko hoće da bude veliki među vama, nek bude vaš sluga. 44. I ko želi od vas da bude prvi, neka svima bude rob. 45. Jer ni Sin čovječiji nije došao da mu se robuje, već da služi i da položi dušu svoju za cijenu mnogih oprosta. 46. I dođoše u Jerihon, i našavši se tamo sa svojim učenicima i velikom gomilom, sin Timejev, Bartimej slijepac sjeđaše kraj puta da bi prosjačio. 47. I čuvši da je tu Isus Nazarećanin poče da viče i govori: sine Davidov, sažali se na mene! 48. I sprečavahu ga mnogi da ćuti; a on još jače zavika: sine Davidov, sažali se na mene! 49. I zastavši Isus naredi da ga pozovu i pozvaše slijepca rekavši mu: utješi se! Ustani, zove te. 50. A on odbacivši odijelo, ustavši dođe do Isusa. 51. I odgovarajući reče mu Isus: što hoćeš da ti učinim? A slijepac mu reče: rabboni, da progledam. 52. A Isus mu reče: idi, vjera tvoja te izliječila! I odmah progleda i slijedio je na putu Isusa. XI,1. A kad bijahu blizu Jerusalima u Betfage i Betaniji kod Brda maslinskog, posla dva svoja učenika. 2. I reče im: idite u selo koje je nasuprot vama i čim uđete u grad naći ćete mazgu svezanu koju do sada nijedan čovjek nije jahao; odvežite je i dovedite. 3. A ako vam ko kaže: što to činite? Kažite da tako traži gospodar i odmah ga pošaljite ovamo. 4. Odoše i nađoše mazgu svezanu kraj vrata napolju, na trgu i odvezaše je. 5. I jedan od prisutnih reče im: što činite i odvezujete ovu mazgu? 6. A oni mu rekoše kao što bijaše naredio Isus i ostaviše ih. 7. I odvedoše mazgu Isusu i položiše na nju svoja odijela i on sjede na nju. 8. A mnogi prostriješe svoje haljine na cestu, a neki posjekoše grane sa drveća i položiše ih na cestu. 9. A oni koji iđahu naprijed vikahu: osanna, neka je blagosloven ovaj koji dolazi u ime Gospoda. 10. Blagosloveno kraljevstvo koje dolazi u ime Oca našega Davida, osanna u visinama. 11. I uđe u Jerusalim Isus i u hram i pogledavši sve, a bi već veče, ode u Betaniju sa svojih dvanaest učenika. 12. A narednog dana podigavši se iz Betanije bijaše gladan, 13. I vidjevši daleko smokvu, sa lišćem, pristupi, ne bi li što pronašao na njoj, i došavši do nje ne nađe ništa osim lišća, jer ne bijaše vrijeme smokava. 14. I zagrmjevši reče joj: neka nikada više niko sa tebe plod ne pojede. I čuše ovo učenici njegovi, 15. I dođoše u Jerusalim; i došavši u hram Isus poče da baca kupce i prodavce u hramu, trpeze bankara i prevrnu stolice onih što prodavahu golubove. 16. I nije dozvolio da iko pronese posudu kroz

58 seiþu varþ. qam manna gabigs af areimaþaias. þizuh namo ïosef. saei jah silba siponida Iesua. sah
59 atgaggands du peilatau baþ þis leikis ïesuis. þanuh peilatus uslaubida giban þata leik. jah nimands
60 þata leik ïosef bivand ita sabana hrainjamma jah galagida ita in niujamma seinamma hlaiva. þatei
61 usbuloda ana staina jah faurvalvjands staina mikilamma daurons þis hlaivis galaiþ. vasuh þan jai-
62 nar marja magdalene jah so anþara marja sitandeins andvairþis þamma hlaiva. iftumin þan daga. saei
63 ïstafar paraskaivein. gaqemun auhumistans gudjans jah fareisaieis du peilatau qiþandans. frauja. ga-
64 mundedum þatei jains airzjands qaþ nauh libands. afar þrins dagans urreisa. hait nu vitan þamma
hlaiva und þana þridjan dag. ibai ufto qimandans þai siponjos ïs binimaina imma jah qiþaina du
65 managein. urrais us dauþaim. jah ïst so speidizei airzipa vairsizei þizai frumein. qaþ im peilatus.
66 habaiþ vardjans. gaggiþ vitaiduh svasve kunnuþ. iþ eis gaggandans galukun þata hlaiv saursigljan-
dans þana —

INTERPRETATIO.

sero fieret, venit homo dives ab Arimathæa, hujus nomen Iosef, qui etiam ipse discipulus-fuit Iesu; 58. Hic accedens ad Pilatum petiit hoc corpus Iesu. Tunc Pilatus permisit dare hoc corpus; 59. et sumens hoc corpus Iosef involvit id linteo mundo 60. et posuit id in novo suo sepulcro, quod excidit in saxo et præcludens saxo magno ostia hujus sepulcri ivit. 61. Fuit autem illic Marja Magdalene et hæc altera Marjá sedentes e-regione huic sepulcro. 62. Postero autem die, qui est post parasceven, convenerunt summi sacerdotes et Farisæi ad Pilatum 63. dicentes: domine, meminimus, quod ille seductor dixit adhuc vivens: post tres dies surgo. 64. Iube igitur custodire hoc sepulcrum usque hunc tertium diem, ne forte venientes hi discipuli ejus auferant eum et dicant ad populum: surrexit e mortuis, et sit hæc posterior seductio pejor hac priore. 65. Dixit iis Pilatus: habete custodes, ite, custodite sicut scitis. 66. Verum ii euntes clauserunt hoc sepulcrum signantes hunc —

ANNOTATIONES.

xxvii, 57. *af areimaþaias*] offendet lectorem hæc structura, quod *af* dativum secum habere solet; præter hunc locum Mc. quoque xv, 43 et *af beþanias* J. ii, 1; elliptice id dictum esse ex L. vi, 17 apparet, ubi *us allamma ïudaias* legitur, omnibus in his locis *landa* supplendum est, cf. ad L. viii, 49. — *þizuh namo*] hujus nomen gr. omn. τούνομα, quam formam non novisse videtur Ulf., constructio enim postulat *þizei namo*, ut L. i, 27; ii, 25; vide tamen ad J. xviii, 26.

xxvii, 58. *uslaubida*] permisit, gr. omn. ἐκέλευσε; Maresh. p. 410 *uslaubida* ex loco parallelo J. xix, 38 huc pervenisse suspicatur, ibi enim ἐπέτρεψε legitur, cui verbo *uslaubjan* semper respondet.

xxvii, 62. *paraskaivein*] accusativus forma græca, sic *synagogein* L. viii, 5. *aipistaulein* Rom. xvi, 22.

xxvii, 64. *þridjan*] J. St. B. IIz. ✻ *þridjin*. — *ufto*] sine dubio legendum est *aufto*. — *frumein*] sic recte, vid. Grim. i, 757.

xxvii, 65. *vardjans*] custodes, gr. omn. (præter cod. D. ubi prima manu scriptum erat φύλακας) κουστωδιάν; sic vs. seq.

AIVAGGELJO ÞAIRH MARKU

ANASTODEIÞ.

i, 1, 2 Anastodeins aivanggeljons ïesuis xristaus sunaus guþs. sve gameliþ ïst in esaï in praufetau. sai.
3 ik insandja aggilu meinana faura þus. saei gamanveiþ vig þeinana faura þus. stibna vopjandins
4 in auþidai. manveiþ vig fraujins. raihtos vaurkeiþ staigos guþs unsaris. vas ïohannes daupjands
5 in auþidai jah merjands daupein idreigos du aflageinai fravaurhte. jah usiddjedun du imma all
ïudai land jah ïairusaulymeis jah daupidai vesun allai in ïaurdane awai fram imma andhaitan-
6 dans fravaurhtim seinaim. vasuþ-þan ïohannes gavasiþs taglam ulbandaus jah gairda filleina
7 bi lup seinana jah matida þramsteins jah miliþ haiþvisk jah merida qiþands. qimiþ svinþoza
8 mis. sa afar mis þizei ik ni im vairþs anahneivands andbindan skaudaraip skohe is. aþþan ik

INTERPRETATIO. EVANGELIUM PER MARCUM INCIPIT.

i, 1. Initium evangelii Iesu Christi, filii Dei. 2. Ut scriptum est in Esaia profeta: ecce, ego mitto angelum meum ante te, qui parat viam tuam ante te. 3. Vox clamantis in deserto: parate viam domini, rectas facite semitas Dei nostri! 4. Fuit Iohannes baptizans in deserto et nuntians baptismum pœnitentiæ ad remissionem peccatorum; 5. et exierunt ad eum omnis Iudæa-terra et Ierusolymitani et baptizati fuerunt omnes in Iordano aqua ab eo, confitentes peccata sua. 6. Fuit autem Iohannes indutus pilis cameli et zona pellicea circa coxam suam et comedit locustas et mel agreste 7. et nuntiavit dicens: venit fortior me hic post me, cujus ego non sum dignus procumbens solvere corrigiam calceorum ejus. 8. At ego

ADNOTATIO.

Inscript. *anastodeiþ*] ° gr. omn., sic etiam Luc. inscript.

i, 2. *faura þus*] sec. ante te, ° gr.

i, 3. *guþs unsaris*] Dei nostri, gr. αὐτοῦ.

i, 4. *aflageinai*] sic cod. Arg. aperte; J. St. B. ✻ *aflateinai*. a Z. injuria probatum.

i, 5. *usiddjedun*] exierunt, Ulf. aut e. gr. ἐξεπορεύοντο legit, aut ex usu sermonis gothici vocem *land* sensu collectivo construit. — *allai*] gr. post ïairusaulymeis.

i, 6. *haiþivisk*] cod. Arg. in marg. *vilþi* idem significans, vid. Rom. xi, 17, 24.

i, 7 *sa*] hic, ° gr. omn.—*þizei* J. St. ✻ *þize*. — *ik ego*, ° gr. omn.—*anahneivands*] St. ✻ *anahneivauds*

i, 8. *aþþan*] vid. ad ix, 12.

ovaj hram. 17. I podučavaše govoreći im: zar nije zapisano da se moj dom zove domom molilaca svih naroda? A vi ste ga učinili zaklonom za zločince. 18. I čuvši to pisari i vrhovni sveštenici tražahu kako da ga unište; bojahu ga se naime, jer je sva gomila bila zapanjena njegovim učenjem. 19. A kad bi veče, izađe iz ovog grada. 20. A ujutro izašavši ispred vidješe onu smokvu suvu u korijenu; 21. I sjetivši se Petar reče mu: rabbi, evo, smokva koju si prokleo, osušila se. 22. A Isus odgovarajući reče im: imajte vjere u Boga 23. Uistinu vam kažem, svako ko bi rekao ovom brdu: podigni se i baci se u more, bez oklijevanja u srcu svom, već vjerujući u to što govori, biće onako kako kaže. 24. Stoga vam kažem, vjerujte u sve ono za što se molite i dobićete. 25. I kad stojite u molitvi, opraštajte, ako nešto imate protiv nekoga, kao što i Otac vaš koji je na nebesima oprašta vama grijehe vaše. 26. A ako ne oprostite, neće ni Otac vaš koji je na nebesima oprostiti vama grijehe vaše. 27. I odoše opet u Jerusalim i kad je ušetao u hram dođoše kod njega vrhovni sveštenici i pisari i glavari. 28. I rekoše mu: kakvom vlašću činiš ovo? I ko ti je dao vlast da to činiš? 29. A Isus odgovarajući reče im: i ja ću vas pitati jednu stvar i odgovorite mi, pa ću vam kazati kojom vlašću ovo činim. 30. Krštenje Jovanovo, je li sa neba ili je od ljudi? Odgovorite mi. 31. I razmišljahu između sebe i rekoše: ako kažemo sa neba reći će: a zašto mu onda ne vjerujete? 32. Ali ako kažemo: od ljudi uplašiše se od gomile, jer su svi naravno ubrajali Jovana u istinske proroke. 33. I odgovarajući rekoše Isusu: ne znamo; a Isus odgovarajući reče im: ni ja vam neću reći kojom vlašću ovo činim. XII,1. I poče im govoriti u pričama: lozu je posadio čovjek i opasao je plotovima i iskopao bunar pod plotom i sagradio je kulu i predao je radnicima i otišao u tuđinu. 2. I posla ovim radnicima na vrijeme slugu da od njih uzme plodove od loze. 3. A oni ga uhvatiše i išibaše i poslaše ga nazad bez ičega. 4. I ponovo posla drugog slugu; i na njega se baciše kamenjem i psovahu ga i raniše ga u glavu i poslaše ga ranjenog. 5. I opet posla trećega: i njega ubiše i mnoge druge išibaše, a neke ubiše. 6. Tada posla sina jedinca koji mu je bio veoma drag, kao poslednjega, govoreći da će ispoštovati sina njegovog. 7. A ovi radnici razgovarajući između sebe da je on njegov nasljednik. Hajdete! Ubijmo ga i biće naše ovo nasljedstvo. 8. I uhvativši ga ubiše ga i izbaciše ga iz vinograda? 9. Što će učiniti gospodar ovog vinograda? Doći će i uništiće radnike i daće vinograd drugima. 10. Niti ste ovaj zapis pročitali: kamen koji su odbacili graditelji, on postade ugaoni kamen. 11. Gospod ga je sačinio i čudesan je u očima našim. 12. I tražili su da ga uhvate i uplašiše se gomile, jer su shvatili da je zbog njih rekao ovu priču i ostavivši ga odoše. 13. I poslaše mu fariseje i herodijance da ga ulove u riječi. 14. A oni došavši rekoše mu: učitelju, znamo da si istinit i da te nije briga ni za koga; da ne gledaš u lice ljudi, već da podučavaš u istinu put Božiji; treba li porez davati Cezaru, ili da ne dajemo? 15. A Isus uvidjevši njihovo lukavstvo reče im: što me iskušavate? Donesite mi novac da vidim. 16. A oni mu ga donesoše i reče im: Čiji je ovo pečat i ovaj natpis? A oni rekoše: Cezarev. 17. I odgovarajući Isus reče im: podajte Cezaru Cezarevo, a Bogu Božije; i začudiše se ovome. 18. I Sadukeji dođoše kod njega, koji rekoše, da nema vaskrsenja i upitaše ga govoreći: 19. Učitelju, Mojsije nam je zapisao, da ako jedan od braće umre i ostavi za sobom ženu, ali ne i djecu, da je uzme brat njegov i da se produži sjeme u bratu njegovom. 20. Bijahu sedmorica braće i ovaj prvi uze ženu i pošto umrije ne ostavi porod, 21. I drugi je oženi i umrije i ne ostavi poroda, tako i treći. 22. I sva sedmorica se tako oženiše njom i ne ostaviše poroda; poslednja umrije žena, 23. U vaskrsenju, kad ustanu, čija će ona biti žena? Jer su je imala sva sedmorica. 24. I odgovarajući Isus im reče: zar nijeste neznalice koje ne znaju spise ni moć Božiju. 25. Jer kad ustanu iz mrtvih, ne žene se niti udaju, nego su kao anđeli koji su na nebesima. 26. A o mrtvima da ustaju zar nijeste saznali u knjigama Mojsijevim u kupini, kako mu je rekao Bog: ja sam Bog Avramov i Bog Isakov i Jakovljev. 27. Nije Bog mrtvih već živih; a vi ste velike neznalice. 28. I prišavši jedan od pisara, čuvši ih kako zapitkuju, vidjevši da im dobro odgovara, upita ga: koji je od

9 daupja Izvis in vatin. iþ is daupeiþ izvis in ahmin veihamma. jah varþ in jainaim dagam. qam Iesus
10 fram nazaraiþ galeilaias jah daupiþs vas fram Iohanne in Iaurdane. jah suns usgaggands us þamma
11 vatin gasaw usluknans himinans jah ahman sve ahak atgaggandan ana ina. jah stibna qam us himi-
12 nam. þu is sunus meins sa liuba. in þuzei vaila galeikaida. jah suns sai. ahma ina ustauh in auþida
13 jah vas in þizai auþidai dage fidvoortiguns fraisans fram satanin jah vas miþ diuzam jah aggileis
14 andbahtidedun imma. iþ afar þatei atgibans varþ Iohannes. qam Iesus in galeilaia merjands aivag-
15 geljon þiudangardjos guþs qiþands þatei usfullnoda þata mel jah atnewida sik piudangardi guþs.
16 idreigoþ jah galaubeiþ in aivaggeljon. jah warbonds faur marein galeilaias gasaw seimonu jah an-
17 draian broþar is. þis seimonis. vairpandans nati in marein. vesun auk fiskjans. jah qaþ im Iesus
18 hirjats afar mis jah gatauja igqis vairþan nutans manne. jah suns afletandans þo natja seina laisti-
19 dedun afar imma. jah jainþro inngaggands framis leitil gasaw iakobu þana zaibaidaiaus jah Iohanne
20 broþar is jah þans in skipa manvjandans natja. jah suns haihait ins jah afletandans attan seinana
21 zaibaidaiu in þamma skipa miþ asnjam galiþun afar imma jah galiþun in kafarnaum. jah suns sab-
22 bato daga galeiþands in synagogen laisida ins jah usfilmans vaurþun ana þizai laiseinai is. unte vas
23 laisjands ins sve valdufni habands jah ni svasve þai bokarjos. jah vas in þizai synagogen ize manna
24 in unhrainjamma ahmin jah ufhropida qiþands. fralet. wa uns jah þus Iesu nazorenai. qamt fra-
25 qistjan uns. kann þuk was þu is. sa veiha guþs. jah andbait ina Iesus qiþands. þahai jah usgagg ut
26 us pamma. ahma unhrainja. jah tahida ina ahma sa unhrainja jah hropjands stibnai mikilai usiddja
27 us imma. jah afslauþnodedun allai sildaleikjandans. svaei sokidedun miþ sis misso qiþandans. wa
sijai þata. wo so laiseino (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

baptizo vos in aqua, verum is baptizat vos in Spiritu sancto. 9. Et factum-est in illis diebus, venit Iesus a Nazareth Galilææ, et baptizatus fuit ab Iohanne in Iordano. 10. Et statim exiens ex hac aqua vidit reclusos cœlos et Spiritum uti columbam accedentem super eum. 11. Et vox venit e cœlis: tu es filius meus hic carus, in te-quo valde me-oblecto. 12. Et statim, ecce, spiritus eum eduxit in desertum, 13. et fuit in hoc deserto diebus quadraginta tentatus a Satana et fuit cum feris, et angeli ministrarunt ei. 14. Verum post quod traditus fuit Iohannes, venit Iesus in Galilæam nuntians evangelium regni Dei. 15. Dicens, quod impletum-est hoc tempus et appropinquavit se regnum Dei, resipiscite et credite in evangelium. 16. Et ambulans ad mare Galilææ vidit Simonem et Andream, fratrem ejus, hujus Simonis, jacientes rete in mare; fuerunt enim piscatores. 17. Et dixit iis Iesus: venite post me et facio vos fieri captores hominum. 18. Et statim relinquentes hæc retia sua secuti-sunt post eum. 19. Et illinc iniens ultra paulum, vidit Iacobum, hunc Zebedæi, et Iohannem, fratrem ejus, etiam hos in nave parantes retia. 20. Et statim vocavit eos et relinquentes patrem suum Zebedæum in hac nave cum mercenariis iverunt post eum. 21. Et iverunt in Cafarnaum; et statim sabbato die iens in synagogam docuit eos. 22. Et attoniti fuerunt super hac doctrina ejus, nam fuit docens eos uti potestatem habens et non sicut hi scribæ. 23. Et fuit in hac synagoga eorum homo in immundo spiritu et exclamavit 24. dicens: desine, quid nobis et tibi, Iesu Nazarene, venisti perdere nos? novi te, qui tu es, hic sanctus Dei. 25. Et increpavit eum Iesus dicens: tace et exi foras ex hoc, spiritus immunde. 26. Et laceravit eum spiritus hic imparus et clamans voce magna exiit ex eo. 27. Et obstupuerunt omnes admirantes, ita-ut disputarent inter se invicem dicentes, qui! sit hoc, quæ hæc doctrinarum

ANNOTATIONES.

1, 9. *Iohanne*] J. St. ※ *Iohannes*.

1, 10. *usluknans*] Ih. *Ulfil. illustr.* p. 155 p o *usluknandans* positum esse ait, de qua re Z. *Gram.* p. 55 recte dubitans pro participio passivi verbi *uslukan* habere maluit; sed hæc forma secundum regulas grammaticas *uslukanans* esse debebat: itaque statuendum est, aut librarium errasse scribendo *usluknans* pro *uslukanans* (quod placet Grimm. Gr. 4, 26, et Ettmüller l. l.), aut formam *usluknans* pertinere ad adjectivum *uslukns*, cf. L. VI, 35 *usvenans* (ab *u-vens*).

1, 11. *qam*] venit, gr. oma. ἐγένετο, cf J. VI, 25. —*in þuzei vaila galeikaida*] cod. Arg. in marg. *þukei vilda* (te quem volui).

1, 12. *suns sai*] statim ecce; cum nullus græcorum ullum illius *sai* vestigium habeat (quia prorsus sensui repugnat), complures autem εὐθέως præbeant pro vulg. εὐθύς, deinde noster εὐθέως per *sunsaiv* reddere soleat (III, 6; V, 29 sq.; VI, 25; X, 52 all.), etiam h. l. sine dubio *sunsaiv* legendum est.

1, 13. *diuzam*] edit. ※ *dihzam*; sine dubio recta lectio in cod. Arg. exstitit, sed hodie certo dici non potest, quia hic locus in earum plagularum una scriptus erat, quas impia manus e codice avertit. *Diuzam* primus Grim. I, 606 divina conjectura assecutus est, et repudiatam II, 266, repetiit III, 359, monitus loco Cor. I, XV, 32.

1, 14. *atgibans*] J. St. ※ *atihdans*.

1, 15. *qiþands*] ante hoc verbum Ulf. c. codd. ς καί.

1, 16. *jah warbonds*] Ulf. c. codd. καὶ παράγων legisse videtur, vid. II, 14—*andraian*] St. ※ *androjan*. —*þis seimonis*] hujus Simonis, ° gr. —*fiskjans*] St. ※ *fiskians*.

1, 17. *igqis*] J. St. ※ *igvis*; recte Maresh. p. 414.

1, 19. *jainþro inngaggands*] ¶ gr. omn.; cæterum J. St. ※ *ingaggands — framis leitil*] J. Z. ※ *framisleitl*, St. B. ※ *framisleita*. Z. h. l. et *Versuch*, etc. p. 86 ※ *fram is leitil*; quid in codice Arg. scriptum fuerit, nec Ih. adnotavit, neque hodie cognosci potest, quia hæc plagula e codice direpta est. *Framis* Grim. III, 591, cf. 97 recte pro adverbii comparativo habet, ulterius significante et græco πρό in compositis verbis respondente, sic Rom. XIII, 12 *framis galaiþ* = προέκοψεν. Quod vero dicit *leitl* esse formam breviorem pro *leitil*, rectius videmur fecisse statuentes, *leitl* negligentia librarii pro *leitil* ortum esse.—*zaibaidaiaus*] St. ※ *zaibaidajaus*.—*Iohanne*] J. St. ※ *Iohannes*.

1, 21. *synagogen*] Z. ※ *syn gogin*.—*ins*] eos, ° gr.

1, 24. *nazorenai*] sic Goth. constanter legit cum sint loci, ubi gr. aut Ναζαρηνὸς aut Ναζαραῖος habeat, XIV, 67; XVI, 6; L. IV, 34.—*þu*] tu, ° gr. omn.

1, 25. *ahma unhrainja*] spiritus immunde, ° gr. omnes præter cod. D.

1, 27. *afslauþnodedun*] B. ※ *afslauþnodeaun*; quod Ulf. *sildaleikjandans* addit, a gr. omnibus omissum. v. d. ad M. IX, 8. et Cor. I, IX, 25.—*laiseino*] vid. a. VI, 2.

svih zakona prvi? 29. A Isus mu odgovori da je od svih zakona prvi: počuj Izraele! Gospod, Bog naš, Gospod je jedan. 30. I voli Gospoda, Boga svoga, iz cijelog srca i iz cijele duše svoje i svim umom svojim i iz sve snage; to je prvi zakon, 31. I drugo slično ovome: voli bližnjeg svog kao sebe samoga; nema većeg od tog zakona, 32. i reče mu ovaj pisar: dobro, učitelju, uistinu si rekao da je jedan i da nema drugog do njega. 33. A to da ga treba voljeti svim srcem, umom i dušom i svom snagom i da teba voljeti bližnjega svoga kao sebe samoga je veće od svih paljenica i žrtava. 34. A Isus vidjevši ga, da mudro odgovara reče mu: nijesi daleko od kraljevstva Božijeg i niko se više nije usudio išta da ga pita. 35. I odgovarajući Isus reče, podučavajući u hramu: kako govore ovi pisari da je Hrist sin Davidov? 36. A sam David reče kroz Duh sveti: reče Gospod Gospodu mom, sjedi sa desne strane moje, dok ja ne postavim neprijatelje tvoje da budu podnožje nogama tvojim. 37. A sam David govori i Gospodu svom, pa otkuda je Gospod njegov sin? I sva ga gomila slušaše rado. 38. I reče im u svom učenju: čuvajte se od – XIII, 16. – haljinu njegovu. 17. I teško trudnicama i dojkinjama u te dane. 18. No se molite da vam ne nastane bježanija u zimu; 19. Jer će tih dana biti takav plač kakav ne bijaše od početka stvaranja svijeta Božijeg do danas i kakav neće biti. 20. I da Gospod nije skratio ove dane, ne bi preživio niko, već zbog izabranih koje je izabrao skratio je ove dane. 21. I tada ako vam ko kaže, evo Hrista, ili evo ga onamo, ne vjerujte; 22. Jer će ustati lažni pomazanici i lažni proroci i daće znakove i znamenja da bi prevarili, ako je moguće, čak i izabrane. 23. A vi pazite, evo, sve sam vam isprorokovao. 24. Nego tih dana poslije tog plača Sunce će se pomračiti i Mjesec će ugasnuti. 25. I zvijezde sa neba će nestati i sile nebeske se pokrenuti. 26. I tada će vidjeti sina čovječijeg na oblacima sa silom velikom i slavom. 27. I tada će poslati anđele svoje i pokupiće svoje izabrane sa četiri vjetra od kraja zemlje do kraja neba. 28. A od smokve uzmite ovu priču; kad joj je grana već nježna i kad lista, znate koji se mjesec približava. 29. Tako i vi, kad vidite da se to događa, znajte da je blizu tada – XIV, 4. – od ovog balsama je učinjeno. 5. Moguće je ovaj balsam prodati za više od 300 dinara i dati siromašnima i zagrajaše na nju. 6. A Isus reče: pustite je! Što ste tako grubi prema njoj? Učinila mi je dobro djelo. 7. Jer uvijek imate sa sobom siromašne, i kad hoćete možete im dobro činiti; a mene nemate uvijek. 8. Ono što je imala, učinila je; namazala je uljem tijelo moje za ukop. 9. uistinu vam kažem, gdje god da se obznani ovo jevanđelje po cijelom svijetu, i ovo što je uradila neka se kaže u spomen njen. 10. A Juda Iskariotski, jedan od dvanaestorice, dođe kod sveštenika da ga izda njima. 11. a oni čuvši obradovaše se i obećaše da mu daju para, i tražio je priliku da ga izda. 12. A u prvi dan prijesnih hljebova, kad se žrtvuje pasha, rekoše mu učenici: gdje želiš da idemo da spremimo da jedeš pashu? 13. I posla dvojicu učenika svojih i reče im: idite u ovaj grad i izaći će vam u susret čovjek sa krčagom vode; idite za njim, 14, i tamo gdje uđe, recite tom gospodaru da je učitelj rekao gdje su odaje gdje ću sa učenicima svojim pashu da jedem? 15. I on će vam pokazati veliku blagovaonicu već prostrtu i tamo nam zgotovite. 16. I izađoše učenici – 41. – evo, predaje se sin čovječiji u ruke grešnika. 42. Ustanite, idemo! Evo, izdajnik mi se približava. 43. I u čas dok je to govorio, dođe Juda, jedan od dvanaestorice i sa njim gomila sa mačevima i motkama od vrhovnih sveštenika i pisara i glavara. 44. izdajući ga bijaše im dao znak govoreći: koga poljubim, taj je, uhvatite ga i vodite ga pažljivo. 45. I došavši odmah i prišavši mu reče: rabbi, rabbi! I poljubi ga. 46. A oni se baciše na njega i uhvatiše ga. 47. A jedan od ovih koji su stajali, isukavši mač, udari slugu vrhovnog sveštenika i odsiječe mu desno uvo. 48. I odgovarajući Isus im reče: kao na zločinca ste izašli sa mačevima i motkama da me uhvatite. 49. Danima sam čak bio kod vas u hramu podučavajući i ne uhvatiste me, nego neka se ispuni pismo. 50. I napustivši ga, svi se razbježaše. 51. A jedan mladić ga je slijedio ogrnut plaštom preko golog tijela, i uhvatiše ga ovi mladići. 52. A ovaj ostavivši plašt, pobježe go od njih. 53. I odvedoše Isusa kod vrhovnog sveštenika i sa njim dođoše svi vrhovni sveštenici, poglavari i pisari. 54. A Petar ga je izdaleka slijedio, dok ne

so niujo. ei miþ valdufnja jah ahmam þaim unhrainjam anabiudiþ jah ufhausjand imma. usiddja
28, 29 þan meriþa is suns and allans bisitands galeilaias. jah suns us þizai synagogen usgaggandans qemun in garda seimonis jah andraiins miþ iakobau jah iohannen. iþ svaihro seimonis
30, 31 lag in brinnon. jah suns qeþun imma bi ija. jah duatgaggands urraisida þo undgreipands
32 handu izos. jah aflailot þo so brinno suns jah andbahtida im. andanahtja þan vaurþanamma. þan
33 gasaggq sauil. berun du imma allans þans ubil habandans jah unhulþons habandans. jah so baurgs
34 alla garunnana vas at daura. jah gahailida managans ubil habandans missaleikaim sauhtim jah
35 unhulþons managos usvarp jah ni fralailot rodjan þos unhulþons. unte kunþedun ina. jah air uhtvon
36 usstandands usiddja jah galaiþ ana auþjana staþ jah jainar baþ. jah galaistans vaurþun imma seimon
37, 38 jah þai miþ imma. jah bigitandans ina qeþun du imma þatei allai puk sokjand. jah qaþ du im. gag-
39 gam du þaim bisunjane haimom jah baurgim. ei jah jainar merjau. unte duþe qam. jah vas merjands
40 in synagogim ize and alla galeilaian jah unhulþons usvairpands. jah qam at imma þrutsfill habands
41 bidjands ina jah knivam knussjands jah qiþands du imma þatei. jabai vileis. magt mik gahrainjan. iþ
42 iesus insteinands ufrakjands handu seina attaitok imma jah qaþ imma. viljau. vairþ hrains. jah
43 biþe qaþ þata iesus. suns þata þrutsfill aflaiþ af imma jah hrains varþ. jah gawotjands imma suns
44 ussandida ina jah qaþ du imma. saiw ei mannhun ni qiþais vaiht ak gagg þuk silban ataugjan
45 gudjin jah atbair fram gahraineinai þeinai. þatei anabauþ moses du veitvodiþai im. iþ is usgaggands
dugann merjan filu jah usqiþan þata vaurd. svasve is juþan ni mahta andaugjo in baurg galeiþan ak uta
II, 1 ana auþjaim stadim vas. jah iddjedun du imma allaþro. jah galaiþ aftra in kafarnaum afar dagans. jah
2 gafrehun þatei in garda ist. jah suns gaqemun managai. svasve juþan ni gamostedun nih at daura.

INTERPRETATIO.

hæc nova, quod cum potestate etiam spiritibus his immundis imperat et obediunt ei? 28. Exiit autem fama ejus statim per omnes vicinos Galilææ. 29. Et statim ex hac synagoga exeuntes venerunt in domum Simonis et Andreæ cum Iacobo et Iohanne. 30. Verum socrus Simonis jacuit in febre, et statim dixerunt ei de ea. 31. Et accedens erexit hanc apprehendens manum ejus, et dimisit hanc hæc febris statim, et ministravit iis. 32. Vespere autem facto, cum occidit sol, tulerunt ad eum omnes hos male habentes et dæmones habentes. 33. Et hæc urbs tota collecta fuit ad januam. 34. Et sanavit multos male habentes variis morbis, et dæmones multos ejecit, et non permisit loqui hos dæmones, nam noverunt eum: 35. Et mane crepusculo exsurgens exiit et ivit in desertum locum et illic oravit. 36. Et comites facti sunt ei Simon et hi cum eo. 37. Et invenientes eum dixerunt ad eum, quod omnes te quærunt. 38. Et dixit ad eos: imus ad hos circumcirca vicos et urbes, ut etiam illic nuntiem, nam ideo veni. 39. Et fuit prædicans in synagogis eorum per totam Galilæam et dæmones ejiciens. 40. Et venit ad eum lepram habens, orans eum et genibus nitens et dicens ad eum, quod si vis, potes me mundare. 41. Verum Iesus miserens extendens manum suam tetigit eum et dixit ei: volo, fi mundus. 42. Et cum dixit hoc Iesus, statim hæc lepra abiit ab eo et purus factus est. 43. Et comminans ei statim emisit eum 44. et dixit ad eum: vide, ut alicui non dicas quidquam, sed i te ipsum ostendere sacerdoti et offer pro purificatione tua, quod præcepit Moses ad testimonium iis. 45. Verum is exiens cœpit prædicare multum et eloqui hoc verbum, adeo-ut is amplius non posset palam in urbem ire, sed foris in desertis locis fuit et iverunt ad eum undique. II, 1. Et ivit iterum in Cafarnaum post dies, et compererunt, quod in domo est. 2. Et statim convenerunt multi, adeo-ut amplius non locum-invenirent ne-quidem ad januam, (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

I, 29. *iohannen*] J. St. ※ *iohannes*.

I, 32. *gasaggq sauil*] sic recte Ih. *Ulfil. illustr.* p. 113. sq.; J. St. ※ *gasag ju sa uil*; B. Hz. ※ *gasaggq sau il*.

I, 34. *usvarp*] J. St. ※ *usvairp*.

I, 35. *air uhtvon*] Z. temere coni. *airuh twon*; nam lectio vulgata eo confirmatur, quod in affinibus linguis eadem vox reperitur, vid. Schmid *Schwäb. Wörterb.* p. 8. Graff *Althochdeutsch. Sprachsch.* I, p. 158. Cæterum Ulf. c. codd. et verss. ° λίαν.

I, 37. *þuk sokjand*] ¶ gr.

I, 38. *bisunjane*] circumcirca, Ulf. cum cod. D ἐγγύς legisse videtur.—*haimom jah baurgim*] vicos et urbes, gr. κωμοπόλεις. Cæterum J. St. B. Hz. ※ *haimon*, vid. Ih. *Ulfil. illustrat.* p. 229.

I, 39. *in synagogim*] in synagogis; gr. εἰς τὰς συναγωγάς.

I, 40. *knussjands*] Ulf. c. codd. ° αὐτόν.

I, 41. *seina*] suam, ° gr. omn. præter unum cod. D. (Bezæ), referente Mare-h. p. 418.

I, 42. *þata*] pr. hoc, ° gr. omn. — *iesus*] cum gr. omn. hoc loco et L. VI, 12; VIII, 10; J. XVIII, 1, pronomen demonstrativum (αὐτός vel ὁ) habeant, suspicari licet is legendum esse, pro quo librarius facile *is* scribere poterat; fortasse eadem emendatio II, 25 adhibenda est, ubi præter Syriam et Armeniam versiones nullus liber *iesus* præbet; (aliter pro is J. XI, 4 jam Lye ap. Benz. præf. p. LXVII *iesus*. cum gr. omn. scribere maluit). Sed negari non potest esse locos in quibus non ita facile de ejusmodi errore cogitare liceat, e. gr. Mc. V, 22, ubi *ihs* (i. e. *iesus*), in omnibus autem gr. constanter αὐτοῦ legitur. Difficilius etiam est de loco Mc. VI, 55 sententiam ferre: *ei is vesi*, quod legitur, respondet versionibus latinis; *ei iesus vesi*, si legeretur, lectioni codicis D et eis versionibus aptius esset, cum quibus in aliis locis conspirare solet; Benzelii judicium Ulfilam ἐκεῖνος pro ἐκεῖ legisse arbitrantis, amplecti non libuerit. Ut vero h. l. rem conficiamus, addimus, Mc. I, 45 et L. V, 34 pro is, quod cod. Arg. cum gr. omn. habet, J. St. (et Luc. loco B etiam) et Mc. II, 15 omnes editores contra codicis Arg. auctoritatem male *iesus* reposuisse.—*þata þrutsfill*] gr. omn. præter cod. e ap. Mi. post *imma*.

I, 44. *mannhun*] Z. ※ *manhun*.—*gudjin*] Ulf. ἀρχιερεῖ pro ἱερεῖ legisse, Griesb. temere contendit, nam *gudja* et *auhumists gudja* Ulf. promiscue utitur, nec licet eam ob causam conjicere II, 26 eum simplex ἱερέως in suo cod. legisse, uti idem vir doctus fecit.

I, 45. *iþ is*] vid. ad I, 42.

II, 1. *galaiþ aftra*] ¶ gr.—*gafrehun*] compererunt, gr. omn. ἠκούσθη—*in garda*] in domo, gr. εἰς οἶκον.

II, 2. *at daura*] Ulf. ° τά cum codd. 28 et 131. — *gamostedun*] *gamotan* est locum habere, capi, vid. J. VIII, 37; Cor. II, VII, 2.

dođe do kuće vrhovnog sveštenika i sjeđaše sa slugama i grijaše se kraj vatre. 55. A ovi vrhovni sveštenici i cijeli savjet tražahu protiv Isusa dokaz da bi ga ubili i ne nađoše ga. 56. Jer su mnogi lažno svjedočili protiv njega; no se razlikovahu ta svjedočenja. 57. I neki ustavši lažno svjedočahu protiv njega govoreći, 58. Da su čuli kako govori da će razrušiti hram koji je rukama sagrađen i za tri dana će sagraditi drugi koji neće biti rukama sagrađen. 59. Tako da se nije podudaralo svjedočanstvo njihovo. 60. I ustavši vrhovni sveštenik u sredini upita Hrista govoreći: zar nećeš ništa odgovoriti što ovi protiv tebe svjedoče? 61. A on ćutaše i ništa ne odgovaraše. Ponovo ga vrhovni sveštenik upita i reče mu: ti si Hrist, sin dobroga? 62. A Isus reče: ja sam i vidjećete ovog Sina čovječijeg kako sjedi sa desne strane sile i dolazi sa oblacima sa neba. 63. A vrhovni sveštenik razderavši mu odijelo reče: koja nam još svjedočenja trebaju? 64. Čuli ste ovo bogohuljenje! Kako vam se čini?. Tada svi presudiše da se kazni smrću. 65. I neki počeše da ga pljuju u lice i da ga udaraju po licu i da ga ćuškaju i rekoše mu: proriči! A sluge ga bijesno udarahu. 66. A Petar stojaše u atrijumu i priđe mu jedna sluškinja vrhovnog sveštenika. 67. I vidjevši Petra kako se grije, pogledavši ga reče mu: I ti si bio sa ovim Isusom Nazarećaninom! 68. A on poreče govoreći: ne znam, ne razmijem što govoriš. I ode ispred kuće a pijetao zapjeva. 69. A sluškinja kad ga opet ugleda poče govoriti onima koji su se okupili da je i on jedan od njih. 70. On opet poreče i nedugo zatim opet prisutni rekoše Petru: uistinu jedan je od njih, i tvoj govor je nalik njihovom. 71. A on poče da poriče i da se zaklinje da ne poznaje onog čovjeka za koga govore. 72. I po drugi put pijetao zapjeva i sjeti se Petar onih riječi što mu ih reče Isus, da prije nego pijetao zapjeva dva puta ti ćeš me se odreći tri puta i zaplaka. XV,1. I odmah ujutro sakupi se vijeće vrhovnih sveštenika, a sa njima glavari i pisari i sav taj sabor i svezavši Isusa odvedoše ga kod Pilata. 2. I Pilat ga upita: jesi li ti kralj Judejaca? A on odgovori: to ti kažeš! 3. I optužiše ga vrhovni sveštenici mnogo; 4. A Pilat ga opet upita govoreći: zar ništa nećeš odgovoriti? Evo, koliko je svjedočenja protiv tebe! 5. A Isus više ne odgovaraše, tako da se začudi Pilat. 6. A za vrijeme praznika, on im je puštao jednog hapšenika koga su oni tražili. 7. Bijaše i neki Baraba sa drugima koji su sa njim u pobuni počinili ubistvo. 8. I izašavši, cjela gomila poče da moli, kao što su uvijek radili. 9. A Pilat im odgovori rekavši: zar ne želite da vam pustim kralja Judejaca? 10. Jer je znao da su ga vrhovni sveštenici predali iz zavisti. 11. A vrhovni sveštenici pokrenuše masu da je bolje da im se pusti Baraba, 12. A Pilat opet odgovarajući reče im: što želite da učinim sa ovim kojega zovete kraljem Judejaca? 13. Oni opet zagrajaše: razapni ga! 14. A Pilat im reče: kakvo je zlo počinio? A oni zagrajaše: razapni ga! 15. A Pilat u želji da udovolji gomili pusti Barabu, a Isusa dade da se išiba i razapne. 16. I odvedoše ga vojnici u atrijum, dakle u pretorijum, i pozvaše cijelu kohortu. 17. I obukoše ga u porfiru i položiše mu na glavu trnov vijenac. 18. I počeše da ga pozdravljaju: zdravo, kralju Judejski! 19. I udarahu ga u glavu trskom, pljuvahu ga i na koljenima mu se klanjahu, 20. i kad mu se narugaše, svukoše mu porfiru i obukoše mu njegove haljine i odvedoše ga da ga razapnu. 21. I uhvatiše jednog čovjeka, Simona iz Kirenaike, koji se vraćao sa njive, oca Aleksandra i Rufa, da uzme krst njegov. 22. I povedoše ga na mjesto Golgotu, što znači lobanja. 23. I dadoše mu da pije vino sa mirom, ali on ne uze 24. I razapevši ga, podijelivši odijelo njegovo, bacivši kocke za njega, ko što da uzme. 25. I bi čas treći i razapeše ga. 26. I bijaše urezan natpis o njegovom zločinu: ovo je kralj Judejaca. 27. I sa njim razapeše dva zločinca, jednog sa desne, a drugog sa lijeve snjegove strane. 28. I ispuni se ono što je zapisano i rečeno: i biće ubrojan u zlikovce. 29. A oni koji su ispred išli huljahu na njega, klimahu glavama i govorahu: onaj što će razrušiti hram i za tri dana ga sagraditi, 30. Spasi sebe samoga i siđi sa tog krsta. 31. Tako i vrhovni sveštenici rugajući mu se između sebe zajedno sa pisarima, i govoreći: druge je spasio, a sebe samoga ne može spasiti. 32. Ovaj Hrist, ovaj kralj Judejski, neka siđe sada sa krsta, da vidimo i da povjerujemo. I ovi razapeti sa njim psovahu ga. 33. A kad bi čas šesti, spusti se tama na cijelu zemlju sve do časa devetog. 34. U

5, 4 jah rodida im vaurd. jah qemun at imma usliþan bairandans hafanana fram fidvorim jah ni magandans newa qiman imma faura manageim andhulidedun hrot. þarei vas iesus. jah usgra-
5 bandans insailidedun þata badi jah fralailotun. ana þammei lag sa usliþa. gasaiwands þau iesus ga-
6 laubein ize qaþ du þamma usliþin. barnilo. afletanda þus fravaurhteis þeinos. vesuþuh þan sumai
7 þize bokarje jainar sitandans jah þagkjandans sis in hairtam seinaim. wa sa sva rodeiþ naiteinins.
8 was mag afletan fravaurhtins niba ains guþ. jah suns ufkunnands iesus ahmin seinamma þatei sva
9 þai mitodedun sis qaþ du im. duwe mitoþ þata in hairtam izvaraim. waþar ist azetizo du qiþan
þamma usliþin. afletanda þus fravaurhteis þeinos. þau qiþan. urreis jah nim þata badi þeinata jah
10 gagg. aþþan ei viteiþ þatei valdufni habaiþ sunus mans ana airþai afletin fravaurhtins. qaþ du
11, 12 þamma usliþin. þus qiþa. urreis nimuh þata badi þein jah gagg du garda þeinamma. jah urrais
suns jah ushafjands badi usiddja faura andvairþja allaize. svasve usgeisnodedun allai jah hauhi-
13 dedun mikiljandans guþ qiþandans þatei aiv sva ni gasewum. jah galaiþ aftra faur marein. jah all
14 manageins iddjedun du imma jah laisida ins. jah warbonds gasaw laivvi þana alfaiaus sitandan at
15 motai jah qaþ du imma. gagg afar mis. jah usstandands iddja afar imma. jah varþ. biþe is anakum-
bida in garda is. jah managai motarjos jah fravaurhtai miþanakumbidedun iesua jah siponjam is.
16 vesun auk managai jah iddjedun afar imma. jah þai bokarjos jah fareisaieis gasaiwandans ina mat-
jandan miþ þaim motarjam jah fravaurhtaim qeþun du þaim siponjam is. wa ist þatei miþ motar-
17 jam jah fravaurhtaim matjiþ jah driggkiþ. jah gahausjands iesus qaþ du im. ni þaurbun svinþai
18 lekeis ak þai ubilaba habandans. ni qam laþon usvaurhtans ak fravaurhtans. jah vesun siponjos
iohannis jah fareisaieis fastandans. jah atiddjedun jah qeþun du imma. duwe siponjos iohannis jah
19 fareisaieis fastand iþ þai þeinai siponjos ni fastand. jah qaþ im iesus. ibai magun sunjus bruþfadis.
und þatei miþ im ist bruþfaþs. fastan. sva lagga weila sve miþ sis haband bruþfad. ni magun fas-
20 tan. aþþan atgaggand dagos þan (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

et locutus-est is verbum. 3. Et venerunt ad eum paralyticum ferentes sublatum a quatuor. 4. Et non potentes prope venire ei præ turbis detexerunt tectum, ubi fuit Iesus, et effodientes illa-quearunt hunc grabatum et demiserunt, super quo jacuit hic paralyticus. 5. Videns autem Iesus fidem eorum dixit ad hunc paralyticum : filiole, remittuntur tibi peccata tua. 6. Fuerunt autem quidam horum scribarum illic sedentes et cogitantes sibi in cordibus suis : 7. quid hic sic loqui-tur blasphemias, quis potest remittere peccata, nisi unus Deus? 8. Et statim cognoscens Iesus spiritu suo, quod sic hi cogitarunt sibi, dixit ad eos: cur cogitatis hoc in cordibus vestris? 9. Utrum est facilius ad dicendum huic paralytico: remittuntur tibi peccata tua, an dicere: surge et sume hunc grabatum tuum et i; 10. at ut sciatis, quod potestatem habet filius hominis in terra remittere peccata, dixit ad hunc paralyticum : 11. tibi dico, surge sumeque hunc grabatum tuum et i ad domum tuam. 12. Et sur-rexit statim et attollens grabatum exiit coram facie omnium, adeo-ut obstupuerint omnes et honorificarint magnificantes Deum dicentes, quod unquam sic non vidimus. 13. Et ivit iterum ad mare; et omnes turbæ iverunt ad eum et docuit eos. 14. Et ambulans vidit Levvi, hunc Alfæi, sedentem ad telonium et dixit ad eum: i post me; et exsurgens ivit post eum. 15. Et factum-est, cum is accumberet in domo ejus, et multi porti-tores et peccatores accubuerunt cum Iesu et discipulis ejus, fuerunt enim multi et iverunt post eum. 16. Et hi scribæ et Farisæi videntes eum edentem cum his portitoribus et peccatoribus dixerunt ad hos discipulos ejus: quid est quod cum portitoribus et peccatoribus edit et bibit? 17. Et audiens Iesus dixit ad eos: non indigent validi medici, sed hi male habentes; non veni invitare justos, sed peccatores. 18. Et fuerunt discipuli Io-hannis et Farisæi jejunantes; et adierunt et dixerunt ad eum: cur discipuli Iohannis et Farisæi jejunant, verum hi tui discipuli non jejunant: 19. Et dixit iis Iesus: num possunt filii sponsi, usque dum cum iis est sponsus, jeju-nare? tam longum tempus quam cum se habent sponsum, non possunt jejunare. 20. At accedunt dies, cum

ANNOTATIONES.

II, 3. *fidvorim*] cod. Arg. et editt. ※ *fidvorin.*

II, 4. *insailidedun—fralailotun*] illaquearunt—demiserunt, gr. omn. χαλῶσι; est amplificatio, cujus alia exempla collecta sunt ad M. IX, 8, 23; Cor. I, IX, 25. — *lag*] gr. omn. po t *usliþa.*

II, 5. *þus—þeinos*] t bi—tua, gr. σοῦ; Ulf. c. codd. σοί—σοῦ; sic vers. 9.

II, 8. *mitoþ þata*]¶ gr. omn.

II, 9. *afletanda*] cod. Arg. ※ *afleþanda.* — *þus — þeinos*] vid. ad vs. 5.—*jah*] pr. et, ° gr.—*þeinata*] gr. omn. ante *þata.*

II, 11. *nimuh*] sunt qui dicant Ulf. omittere καί, sed errant nescientes, particulam *uh* habere vim copulativam, sic XIV, 13 *qaþuh* = καὶ λέγει, cf. ad Cor. I, XVI, 13. *Nimuh* autem pro *jah nim* vs. 9 dictum est, solet enim Gothus sermonem variare.

II, 12. *hauhidedun mikiljandans*] vid. ad M. IX, 8; cæterum St. ※ *haubidedun.*—*þatei*] St. ※ *þaþei.* — *gasewum*] J. St. cum cod. Arg ※ *gasewun*, nec græcis respondens, nec sensum aptum præbens; in cod. *gasewu* pro *gasewu*, errore librarii.

II, 13. *galaiþ*] St. ※ *getaiþ.*—*jah all—imma*] hoc colon cod. Arg. non in textu, sed in marg. habet, J. St. B. ※ *jah alla manag i usiddjedun*, scilicet in cod. litteræ *ns* vocis *manageins* diremptæ novum versum incipiunt, illi autem pro *us* habuerunt; veram lectio-nem cum hac falsa miscens, is qui confecit Hz. ma-nuscriptum, dedit: *jah all manageins usiddjedun.*

II, 14. *alfaiaus*] J. St. ※ *alfaius.*—*usstandands*] St. ※ *usstandans.*

II, 15. *is*] pr., vid. ad I, 42; cæterum gr. omn. post *anakumbida.*

II, 16. *ist*] est, ° gr. omn.—*fravaurhtaim*] cod. Arg. ※ *fraaurhtaim.*

II, 17. *fravaurhtans*] Ulf. c. codd. ° εἰς μετάνοιαν, cf. ad M. III, 11.

II, 18. *fareisaieis*] sec., gr. omn. οἱ τῶν Φαρισαίων, præter unum cod. 259, qui cum Goth. consentit.

II, 19. *bruþfaþs*] gr. omn. ante *miþ*; J. St. ※ ad-dunt articulum *sa.*

deveti čas povika Isus glasno govoreći: Eloe, Eloe, lima sibachtani, što znači Bože moj, Bože moj, zašto me napusti? 35. A okupljeni kad ga čuše rekoše: evo, Iliju zove. 36. Pritrča jedan i napunivši sunđer sirćetom natače ga na trsku i dade mu da pije govoreći. Pusti da vidimo, da li će doći Ilija da ga spusti. 37. A Isus ponovo zavikavši glasno, ispusti dušu. 38. I krov na hramu se rascijepi nadvoje od vrha do dna. 39. Vidjevši pak ovo centurion koji je stojao pred njim kad je onako uzviknuvši izdahnuo reče: uistinu ovaj čovjek bijaše sin Božiji. 40. A bijahu žene izdaleka što gledahu, među kojima Marija Magdalena i Marija majka Jakova mlađega i Josije i Saloma. 41. I kad on bijaše u Galileji one su ga slijedile i služile mu i druge još, koje su došle sa njim u Jerusalim. 42. A kad bi veče jer bijaše petak, na početak subote. 43. Dođe Josif iz Arimateje, častan dekurion, koji i sam očekivaše kraljevstvo Božije, čuvši dođe kod Pilata i zatraži tijelo Isusovo. 44. A Pilat se začudi da je ovaj već umro i pozvavši centuriona upita ga da li je već umro. 45. I potvrdivši mu to, centurion predade tijelo Josifu. 46. I kupivši lan i uzevši ga obmota ga oko njega i položi ga u grob, koji bijaše iskopan u stijeni, i prisloni stijenu na ulaz u grob. 47. A Marija Magdalena i Marija majka Josijina vidješe gdje je položen. XVI,1. A kad bi subota Marija Magdalena i Marija majka Jakovova i Saloma kupiše ulja, da priđu i da ga pomažu. 2. I čim svanu dan nakon subote, dođoše do groba, pri svanuću sunca. 3. I rekoše jedna drugoj: ko nam odgurnu ovaj kamen sa vrata groba? 4. I obazrevši se, vidješe da je kamen odgurnut; a bio je golem. 5. I prišavši grobu vidješe mladića kako sjedi obučen u bijelo i uplašiše se. 6. Tada im on reče. Ne bojte se, tražite Isusa Nazarećanina, koji je razapet: nije ovdje, ustao je, evo mjesta gdje bijaše položen. 7. No idite i recite učenicima njegovim i Petru da je ispred vas otišao u Galileju, tamo ćete ga vidjeti, kao što vam je rekao. 8. I izašavši iz groba pobjegoše; uđe u njih strava i strah i nikome ništa ne rekoše, jer se bojahu za sebe. 9. Ustavši pak ujutro prve subote prvo se pojavi Mariji Magdaleni iz koje bijaše istjerao sedam demona. 10. Ona otišavši javi njegovima koji plakahu i tužahu. 11. A oni kad to čuše da je živ i da ga je ona vidjela, ne povjerovaše. 12. A nakon toga –

afnimada af im sa bruþfaþs. jah þan fastand in jainamma daga. ni manna plat fanins niujis
21 siujiþ ana snagan fairnjana. ibai afnimai fullon af þamma sa niuja þamma fairnjin jah vairsiza
22 gataura vairþiþ. ni manna giutiþ vein juggata in balgins fairnjans. ibai aulto distairai
vein þata niujo þans balgins jah vein usgutniþ jah þai balgeis fraqistnand. ak vein
25 juggata in balgins niujans giutand. jah varþ þairhgaggan imma sabbato daga þairh atisk
24 jah dugunnun siponjos is skevjandans raupjan ahsa. jah fareisaieis qeþun du imma. sai. wa
25 taujand siponjos þeinai sabbatim. þatei ni skuld ist. jah iesus qaþ .du im. niu ussuggvuþ
26 aiv. wa gatavida daveid. þan þaurfta jah gredags vas. is jah þai miþ imma. waiva gálaiþ in gard
guþs uf abjaþara gudjin jah hlaibans faurlageinais matida. þanzei ni skuld ist matjan niba ainaim
27 gudjam. jah gaf jah þaim miþ sis visandam. jah qaþ im. sabbato in mans varþ gaskapans ni manna
28; III, 1 in sabbato dagis. svaei frauja ist sa sunus mans jah þamma sabbato. jah galaiþ aftra in synagogen.
2 jah vas jainar manna gaþaursana habands handu. jah vitaidedun imma. hailidedi sabbato daga. ei
3 vrohidedeina ina. jah qaþ du þamma mann þamma gaþaursana habandin handu. urreis in midumai.
4 jah qaþ du im. skuldu ist in sabbatim þiuþ taujan aiþþau unþiuþ taujan. saivala nasjan aiþþau
5 usqistjan. iþ eis þahaidedun. jah ussaiwands ins miþ moda gaurs in daubiþos hairtins ize qaþ du
6 þamma manu. ufrakei þo handu þeina. jah ufrakida. jah gastoþ aftra so handus is. jah gaggandans
7 þan fareisaieis sunsaiv miþ þaim herodianum garuni ga avidedun bi ina. ei imma usqemeina. jah
iesus aflaiþ miþ siponjam seinaim du marein. jah filu manageins us galeilaian laistidedun afar imma.
8 jah us iudaia jah us iairusaulymim jah us idumaia jah hindana iaurdanaus. jah þai bi tyra jah
9 seidona manageins filu gahausjandans. wan filu is tavida. qemun at imma. jah qaþ þaim siponjam
10 seinaim ei skip habaiþ vesi at imma in þizos manageins. ei ni þraiheina ina. managans auk ga-
hailida. svasve drusun ana ina. ei imma attaitokeina. jah sva managai sve habaidedun vuu-
11 dufnjos jah ahmans unhrainjans. þaih þan ina gasewun. drusun du imma jah hropidedun qiþandans
12, 13 þatei þu is sunus guþs. jah filu andbait ins ei ina ni gasvikunþidedeina. jah ustaig in fairguni jah
14 athaihait þanzei vilda is jah galiþun du imma. jah gavaurhta tvalif du visan miþ sis jah ei insandi-

INTERPRETATIO.

aufertur ab iis hic sponsus, et tumjejunant in illo die. 21. Non homo assumentum panni novi suit ad amictum veterem; ne auferat plenitudinem ab hoc hic novus hoc vetere et pejor fissura fiat. 22. Non homo fundit vinum novum in utres veteres, ne forsan disrumpat vinum hoc novum hos utres et vinum effluat et hi utres percant; sed vinum novum in utres novos fundunt. 23. Et factum-est transire ei sabbato die per satum et cœperunt discipuli ejus prætereuntes vellere aristas, 24. et Faris ei dixerunt ad eum : ecce, quid faciunt discipuli tui sabbatis, quod non fas est? 25. Et Iesus dixit ad eos : nonne perlegistis unquam, quod fecit David, cum indiguit et famelicus fuit, ipse et hi cum eo; 26. quomodo ivit in domum Dei sub Abjathare sacerdote, et panes propositionis comedit, quos non fas est edi, nisi solis sacerdotibus; et dedit etiam his cum se existentibus. 27. Et dixit iis : sabbatus causa hominis fuit creatus, non homo causa sabbati diei; 28. ita ut dominus sit hic filius hominis etiam huic sabbato. III, 1. Et ivit iterum in synagogam, et fuit illic homo arefactam habens manum, 2. et observarunt eum, sanaret sabbato die, ut accusarent eum. 3. Et dixit ad hunc hominem hunc arefactam habentem manum : surge in medio. 4. Et dixit ad eos, fasne est in sabbatis bene facere, aut male facere? animam servare, aut perdere? verum ii tacuerunt. 5. Et adspiciens eos cum ira, tristis ob obdurationem cordis eorum, dixit ad hunc hominem : protende hanc manum tuam; et protendit, et constitit rursus hæc manus ejus. 6. Et euntes tum Farisæi statim cum his Herodianis consilium fecerunt contra eum, ut eum occiderent. 7. Et Iesus abiit cum discipulis suis ad mare et multum turbæ e Galilæa secuti-sunt post eum et ex Iudæa 8. et ex Ierusolymis et ex Idumæa, et ultra Iordanum et hi circa Tyrum et Sidonem turbæ multum audientes, quam multum is fecit, venerunt ad eum. 9. Et dixit his discipulis suis, ut navis præsto esset apud eum propter hanc turbam, ut non comprimerent eum. 10. Multos enim sanavit, adeo-ut ruerent in eum, ut eum attingerent, et tam multi quam habuerunt vulnera 11. et spiritus immundos, hi cum eum viderent, ruerunt ad eum et clamarunt dicentes, quod tu es filius Dei 12. Et multum comminatus-est iis, ut eum non manifestarent. 13. Et conscendit in montem et advocavit quos voluit is et iverunt ad eum. 14. Et fecit duodecim ad versandum cum se et ut mitte-

ANNOTATIONES.

II, 21. *af þamma*] ab hoc, gr. αὐτοῦ.

II, 22. init. Ulf. ° καί.—*balgins*] sec. J. St. ※ *b'lijins*; iidem mox ※ *baljeis*.—*giutand*] fundunt, gr. omn. βλητέον, Ulf. e L. v, 38, ubi codd. aliqui βάλλουσι præbent.

II, 23. *skevjandans raupjan*] prætereuntes vellere, gr. ὁδὸν ποιεῖν τίλλοντες; Ulf. c. verss.

II, 24. *siponjos þeinai*] discipuli tui, ° gr.

II, 25. *iesus*] vid. ad I, 42.

II, 26. *gudjin*] vid. ad I, 44. — *faurlageinais*] J. St. ※ *fauralageinais*, vid. L. VI, 4. — *ainaim*] solis, ° gr.

II, 27. *varþ gaskapans*] fuit creatus; gr. solum ἐγένετο, Ulf. c. codd. ἐκτίσθη.

III, 2. *hailidedi*] gr. omn. post *daga*; cæterum J. St. ※ *jau* (*si*) e L. VI, 7 addunt et Ulf. c. codd. ° αὐτῶν.

III, 4. *in*] in, ° gr. — *usqistjan*] utrum Ulf. ἀπολέσαι, an ἀποκτεῖναι legerit, certo dici non potest, nam *usqistjan* utrique græco verbo respondet.

III, 5. *gastoþ aftra*] constitit rursus = græco ἀποκατεστάθη, cf. VIII, 25.

III, 6. *þan*] tum, ° gr. omn.

III, 7. *aflaiþ*] gr. post *seinaim*.

III, 8. *seidona*] J. St. B. e græco textu codicis D temere addunt *bi*. — *is*] is, ° gr. omn.

III, 9. *þraiheina*] J. St. ※ *praiheinai*.

III, 10. *jah*] et, ° gr.

III, 11. *þaih*] hi, ° gr.omn.

III, 13. *ustaig*] sic cod. Arg.; editt. *usstaig*, rectius quidem, sed in verbis compositis sæpius alterum *s* a librariis omissum est, sic M. XXVII, 51 *diskritnoda*, L. VIII, 55 *ustoþ*, XIV, 14 *ustassai*; vid. Massm. Sk. p. 59. Idem factum est, si alterum verbum in *s* desinit, alterum ab *s* incipit, vid. ad Mc. X, 45; XVI, 1.

POČINJE PREVOD JEVANĐELJA PO LUKI

I,1. I jer su zaista mnogi počeli da pišu povijest o ovim događajima kod nas, 2. Kao što su nam je predali oni koji su od početka bili očevici i sluge ove riječi: 3. I meni se tako svidjelo i Svetom Duhu koji od početka sve marljivo prati da ti pišem, najbolji Teofile, 4. Da bi saznao od onih, od kojih si podučavan, istinu riječi. 5. Bijaše za vladavine Heroda, kralja Judeje, sveštenik po imenu Zaharije porijeklom iz Abije i njegova žena Elizabet iz plemena Aharona. 6. I oboje bijahu pravedni pred licem Boga, u svemu besprijekorno slijedeći zakone Božije i pravdu Gospodnju. 7. Ali ne imađahu sinova, jer Elizabet bijaše jalova i oboje povučeni življahu svoje živote. 8. Dogodi se pak dok je on obavljao sveštenu dužnost u selu svog roda pred licem Boga, 9. Po običaju svešteničkom, bijaše njegov red da izađe i prinese žrtvu, došavši u hram Gospodnji; 10. I cijela pastva bijaše, očekujući napolju prekadu. 11. Dogodi se, pak, da ga ugleda anđeo Božiji, koji je stojao sa desne strane oltara prekade, 12. I potrese se Zaharije vidjevši ga i obuze ga strah. 13. A anđeo mu reče: Ne boj se Zaharije, jer ti je molitva uslišena, i žena tvoja Elizabet rodiće ti sina i nadjenućeš mu ime Jovan, 14. I biće ti radost i veselje, i mnogi će se obradovati njegovom rođenju. 15. Jer će biti veliki pred licem Boga i vino i sikeru neće piti i još će u utrobi majčinoj biti ispunjen Duhom Svetim; 16. I mnoge sinove Izraela će preobratiti ka Gospodu Bogu njihovom.17. i on sam će prednjačiti pred licem njegovim u duhu i moći Ilijinoj, okrenuće srca očeva ka sinovima i neukih ka mudrosti pravednih i pripremiti savršen narod Gospodu. 18. A Zaharije reče ovom anđelu: po čemu ćemo to znati? Jer ja sam starac, a žena moja poodmakla u godinama. 19. A anđeo odgovarajući reče mu: ja sam Gabrijel koji stoji pred licem Boga i poslat sam da ti govorim i da ti prorečem ovo; 20. Neka bi bio nijem i ćutao sve do dana kad se to ne dogodi, jer nijesi povjerovao mojim riječima, koje će se ispuniti u svoje vrijeme. 21. A narod očekivaše Zahariju i čudio se što se zadržao u hramu. 22. A kad je izašao nije im mogao prozboriti i shvatiše da je imao viziju u hramu, a on sam im dade znak i ostade nijem. 23. A dogodi se kad je ispunio službu svoju da ode kući, 24. Poslije nekoliko dana zatrudnje žena njegova Elizabet, i skrivaše se pet mjeseci govoreći, 25. Da je tako meni učinio Gospod u danima u kojima me pogleda da ne nosim porugu među ljudima. 26. Tada pak petog mjeseca bi poslat anđeo Gabrijel od Boga u grad Galiliejski Nazaret, 27. Djevici zaručenoj sa Josifom, iz doma Davidovog, a ime djevice bijaše Marija. 28. I ušavši unutra anđeo joj reče: zdravo bila! Milosti puna, Gospod s tobom; blagoslovila se među ženama. 29. A ona kad ga ugleda uznemiri se njegovim ulaskom i razmišljaše u sebi, kakav je to pozdrav, kojim ju je tako blagoslovio. 30. A anđeo joj reče: Ne boj se, Marija, jer si našla milost od Boga. 31. I gle, zanijećeš i rodićeš sina i nazvaćeš ga Isus. 32. On će biti veliki i nazivaće se sinom Preuzvišenog i daće mu Gospod Bog stolicu Davidovu, oca njegovog. 33. I vladaće domom Jakovljevim na vjeke i neće biti kraja njegovom kraljevstvu. 34. Tada Marija reče anđelu: Kako će se to zbiti kad ja muža ne spoznadoh? 35. I odgovarajući anđeo joj reče: Duh Sveti spustiće se na tebe i sila Preuzvišenog će te natkriliti, tako da će onaj svetac koji se rodi biti nazvan sinom Božijim. 36. I evo rođaka tvoja Elizabet takođe nosi sina pod starost i sada je u šestom mjesecu, ona koja se zove jalovom, 37. Jer Bogu ništa nije nemoguće, kad samo jednu riječ kaže. 38. A Marija reče: gle, sluškinja Godpodnja neka mi bude kako kažeš: i ode daleko od nje anđeo. 39. A Marija ustavši tih dana ode žurno u planinski kraj, u Judin grad. 40. I ode Zaharijinom domu i pozdravi Elizabet. 41. I bi, čim Elizabet ču Marijin pozdrav, da poskoči dijete u utrobi njenoj i bi ispunjena Duhom Svetim Elizabet. 42. I povika glasno i reče: blagoslovena ti među ženama i blagosloven bio plod utrobe tvoje. 43. I kako mi se zbi, da mi dođe majka Gospoda moga k meni? 44. Evo dakle, čim je

15, 16 dedi ins merjan jah haban valdufni du hailjan sauhtins jah usvairpan unhulþons. jah gasatida
17 seimona namo paitrus. jah iakobau þamma zaibaidaiaus jah iohanne broþr iakobaus. jah gasatida
18 im namma bauanairgais. þatei ist. sunjus þeiwons. jah andraian jah filippu jah barþaulaumaiu jah
19 maiþaiu jah bomau jah iakobu þana alfaiaus jah þaddaiu jah seimona þana kananeiten jah iudan
20 iskarioten. saei jah galevida ina. jah atiddjedun in gard. jah gaiddja sik managei. svasve ni mah-
21 tedun nih hlaif maijan. jah hausjandans fram imma bokarjos jah anþarai usiddjedun gahaban ina.
22 qeþun auk þatei usgaisiþs ist. jah bokarjos þai af iairusaulymai qimandans qoþun þatei baiail-
23 zaibul habaiþ jah þatei in þamma reikistin unhulþono usvairpiþ þaim unhulþom. jah athaitands
24 ins in gajukom qaþ du im. waiva mag satanas satanan usvairpan. jah jabai þiudangardi viþra sik
25 gadailjada. ni mag standan so þiudangardi jaina. jah jabai gards viþra sik gadailjada. ni mag stan-
26 dan sa gards jains. jah jabai satana usstoþ ana sik silban jah gadailiþs varþ. ni mag gastandan ak
27 andi habaiþ. ni manna mag kasa svinþis galeiþands in gard is vilvan. niba fauþis þana svinþan
28 gabindiþ jah þana gard is disvilvai. amen qiþa izvis þatei allata afletada þata fravaurhte sunum
29 manne jah naiteinos sva managos svasve vajamerjand. aþþan saei vajamereiþ ahman veihana. ni
30, 31 habaiþ fralet aiv ak skula ist aiveinaizos fravaurhtais. unte qeþun. ahman unhrainjana habaiþ. jah
32 qeman þan aiþei is jah broþrjus is jah uta standandona insandidedun du imma haitandona ina. jah
setun bi ina managei. qeþun þan du imma. sai. aiþei þeina jah broþrjus þeinai jah svistrjus þeinos
33, 34 uta sokjand þuk. jah andhof im qiþands. wo ist so aiþei meina aiþþau þai broþrjus meinai. jah
bisaiwands bisunjane þans bi sik sitandans qaþ. sai. aiþei meina jah þai broþrjus meinai.
35. IV, 1 saei allis vaurkeiþ viljan guþs. sa jah broþar meins jah svistar jah aiþei ist. jah aftra iesus
dugann laisjan at marein. jah galesun sik du imma manageins filu. svasve ina galeiþan in skip.
2 gasitan in marein. jah alla so managei viþra marein ana staþa vas. (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

ret eos prædicare 15. et habere potestatem ad sanandos morbos et ejiciendos dæmones. 16. Et imposuit Simoni nomen Petrus. 17. Et Iacobo, huic Zebedæi, et Iohanni, fratri Iacobi, et imposuit iis nomina Boanerges, quod est filii tonitru. 18. Et Andream et Philippum et Bartholomæum et Matthæum et Thomam et Iacobum, hunc Alfæi, et Thaddæum et Simonem, hunc Cananitem, 19. et Iudam Iscariotem, qui etiam tradidit eum. 20. Et adierunt in domum et collegit se turba, adeo-ut non possent ne-quidem panem edere. 21. Et audientes de eo scribæ et alii exierunt prehendere eum, dixerunt enim, quod furore-percitus est. 22. Et scribæ hi ab Hierosolymis venientes dixerunt, quod Beelzebul habet et quod in hoc supremo.da monum ejicit hos dæmones. 23. Et advocans eos in parabolis dixit ad eos : quomodo potest Satanas Satanam ejicere? 24. Et si regnum contra se dividitur, non potest stare hoc regnum illud; 25. et si domus contra se dividitur, non potest stare hæc domus illa; 26 et si Satanas insurrexit contra se ipsum et divisus fuit, non potest constare, sed finem habet. 27. Non homo potest vasa validi iens in domum ejus rapere, nisi antea hunc validum vincit et hanc domum ejus diripiat. 28. Amen dico vobis, quod omne remittitur hoc peccatorum filiis hominum et blasphemiæ tam multæ quam blasphemant; 29. at qui blasphemat Spiritum sanctum, non habet remissionem unquam, sed reus est æterni peccati; 30. quia dixerunt, spiritum immundum habet. 31. Et venerunt tum mater ejus et fratres ejus et foris stantes immiserunt ad eum vocantes eum, 32. et sederunt circa eum turba, dixerunt autem ad eum : ecce, mater tua et fratres tui et sorores tuæ foris quærunt te. 33. Et respondit iis dicens : quæ est hæc mater mea, aut hi fratres mei? 34. Et circumspiciens circumcirca hos circa se sedentes dixit : ecce, mater mea et hi fratres mei! 35. Qui enim facit voluntatem Dei, hic etiam frater meus et soror et mater est. IV, 1. Et iterum Iesus cœpit docere ad mare et congregaverunt se ad eum turbæ multum, adeo-ut is iret in navem, sederet in mari, et omnis hæc turba adversus mare in ripa fuit.

ANNOTATIONES.

III, 16. *paitrus*] secundum regulas grammaticas scribendum fuit *paitru*, accusativo casu, vid. L. I, 13 *haitais namo is iohannen*, cf. M. IX, 9. Id Ettmüll. l. l. dubitare non debebat; quod Grimm. Gr. IV, 622 dicit, recte habet de *haitan* et *vopjan*, non de *namjan*, neque dubitamus, quin Gr. GGA. 1856 p. 1792, ubi dicit : *nach den Wörtern* namnjan *wird immer der nominativ construirt*, id est, *post verba* namnjan *constructionem cum nominativo semper adhiberi*, de passivo cogitaverit. Nos autem recte adnotasse de *paitrus*, etiam L. VI, 14 loco gemello comprobatur, dicitur illic *thanei jdh namnida paitru*. Deinde vs. 17 pro *iakobau* et *iohanne* dativis propter sensum *jakobu* et *johannem* accusativos optabamus: pendere posse hos dativos a *gasatida*, cum sui-sequatur *jah gasatida im*, non cogitavimus, et si Ettmüllerі sententia de hoc loco recta est, facere non possumus, quin Ulfilam sensui parum consuluisse dicamus.

III. 17. *iakobau — iohanne*] ii dativi non habent, unde pendeant, accusativos verbo *gavaurhta* congruentes requirit sensus. Cæterum pro *iohanne* J. St. ✻ *iohannes*.

III, 18. *maiþaiu*] St. ✻ *maiþaju*. — *kananeiten*] St. Z. ✻ *kananeiþen*.

III 20. *atiddjedun*] St. ✻ *atidicidun*, sic *gaiddja*, *matian* pro *gaiddja*, *matjan* et sæpius. Cæterum Ulf. ° πάλιν et αὐτούς.

III. 21. *fram—anþarai*] de—alii, gr. οἱ παρ' αὐτοῦ. *usgaisiþs*] Grimm. Gr. IV, 26 *usgeisiþs* emendandum esse censet, vid. Glossar. v. *Geisan*.

III, 22. *iairusaulymai*] J. ✻ *iairusaulyma*.

III, 23. *gajukom*] J. St. ✻ *gajukon*. — *waiva*] sic cod. Arg., non *weaiva*, uti B. in eo legi dicit.

III, 26. *satana usstoþ*] editt. ✻ *satanaus stoþ ; satanaus* nominativo nunquam dicitur, sed *satana* J. XIII, 27 ; Cor. II, XI, 14; aut *satanas* Mc. III, 23. — *gastandan*] J. St. B. ✻ *standan*. — *ak*] St. ✻ *ah*.

III, 27. *þana*] sec., Ulf. ° τότε. aut *þan* ante articulum *þana* librarii oscitantia excidit.

III, 29. *fravaurhtais*] peccati, gr. κρίσεως.

III, 31. *jah*] pr. et, gr. οὖν.

III, 32. *managei*] gr. ante *bi*. — *svistrjus*] J. St. ✻ *svistrjos*.

III, 34. *sai*] ecce, Ulf. videtur ἰδού legisse ; quamquam loci sunt, in quibus *sai* græco ἴδε respondet (XI, 21 ; XV, 4 ; J. VII, 26 ; XI, 36 ; all.), quod Goth. alias *saiw* interpretari solet.

III, 35. *jah*] pr. et, ° gr. — *svistar*] Ulf. c. codd. e. verss. ° μοῦ.

IV, 1. *iesus*] ° gr. omn. — *galeiþan*] ire, gr. omn.

odjeknuo zvuk pozdrava tvoga u mojim ušima, poskočilo je dijete u radosti u utrobi mojoj. 45. I blažena ona koja vjeruje, jer će se ispuniti kazivanje Gospodovo. 46. A Marija reče: uveličaće dušu moju Gospod. 47. I radovaće se Duh Sveti u Bogu, izbavitelju mom. 48. Jer je pogledao na poniznost sluškinje svoje; evo, naime, od danas će me propovijedati sve generacije. 49. Jer učinio mi je veličinu ovaj moćni, svetilo se ime njegovo. 50. I milosrđe njegovo na vjeki vjekova onima koji ga štuju. 51. Učinio je hrabrost u ruci svojoj, razasu ohole razmišljanjem srca svoga; 52. Srušio je moćnike sa prestola njihovih u izdigao ponižene; 53. Gladne zasiti dobrima, a bogate otpusti prazne; 54. Pomože Izrael roba svoga, sjećajući se milosrđa, 55. Kao što je govorio našim očevima, Avramu i potomcima njegovim na vjeki. 56. A Marija ostade oko tri mjeseca i vrati se svome domu. 57. Elizabeti dođe vrijeme poroda i rodi sina. 58. I čuše susjedi i rođaci njeni, jer je uveličao Gospod milosrđe svoje prema njoj i radovahu se sa njom. 59. I dogodi se osmog dana, dođoše da obrežu dječaka i nazovu ga po ocu njegovom Zaharije. 60. I odgovarajući majka njegova reče: nikako, zvaće se Jovan. 61. I rekoše joj da nema nikoga u njenom rodu ko se zove Jovan. 62. Namignuše ocu njegovom, kako želi da ga nazove. 63. A on zatraži tablicu i napisa govoreći: Jovan mu je ime; i svi se začudiše. 64. A usta njegova se otvoriše odmah i razveza mu se jezik i govorio je blagosloveći Boga. 65. I nad sve stanovnike nadvi se strah oko njega i u svim planinskim krajevima Judeje bijaše javljena ova riječ. 66. I svi koji su to čuli utisnuše u srce svoje šta treba ovaj dječak da bude i da je ruka Gospodnja bila sa njim. 67. A Zaharije otac njegov, napuni se Duha svetoga i prorokovaše, i reče: 68. Blagosloven je Gospod Bog Izraela jer je posjetio i oslobodio narod svoj. 69. I podigao rog spasenja nama u domu Davidovom, roba svoga. 70. Kao što je govorio kroz usta svetaca od početka vijeka svojih proroka: 71. Da će nas izbaviti od neprijatelja naših i iz ruku svih onih koji nas mrze. 72. Da će učiniti milosrđe ocima našim i sjetiti se svetog zavjeta svojega; 73. Kojim se zakleo prema Avramu ocu našemu da će nam dati, 74. Sigurnost od ruku neprijatelja naših i oslobođeni da mu služimo 75. U istini i pravdi pred licem njegovim u sve dane naše. 76. A ti, dječačiću, bićeš nazvan prorokom višnjega; ići ćeš pred licem Gospoda da mu pripraviš put. 77. Da daš znanje o spasenju njegovom narodu u otpuštanju grijeha njihovih. 78. Kroz duboko milosrđe Boga našega u kojem nas posjećuje rađajući se iz visine. 79. Da obasja one koji sjede u tami i sjeni mrtvoga da uprave korake naše na putu mira. 89. A dječak poraste i ojača se duhom i bijaše u pustinji sve do dana pokazivanja svoga Izraelu. II, 1. Dogodi se u te dane da izdade edikt Cezar Avgust da se izvrši popis u svim gradovima. 2. A ovo je bio prvi popis od kada je Sirijom vladao Kirenije. 3. I svi dođoše da se popišu, svako u svoj grad. 4. Tako i Josif izađe iz Galileje iz grada Nazareta u Judeju grad Davidov koji se zove Betlehem, jer je bio iz doma porodice Davidove. 5. Da se sa Marijom upiše koja mu je bila isprošena za ženu i trudna. 6. Dogodi se pak, dok su oni tamo boravili, da je bilo vrijeme da se ona porodi. 7. I rodi sina svoga prvenca , povi ga i položi u jasle jer im ne bijaše mjesta tamo. 8. A pastiri bijahu u tom istom kraju koji su bdjeli i čuvali noću svoja stada. 9. A anđeo Gospodnji natkrili se nad njima i sjaj Gospodnji ih obasja i oni se veoma uplašiše. 10. I reče im ovaj anđeo: ne bojte se, jer gle, pripovijedam vam veliku radost, koja će zadesiti cijeli narod. 11. Jer vam se rodio na današnji dan spasitelj, koji je Hrist Gospod u gradu Davidovom. 12. I ovo vam je znak: naći ćete novorođenče povijeno i položeno u jasle. 13. I odmah bi sa ovim anđelom gomila vojske nebeske koji hvaljahu Boga govoreći: 14. Slava u visinama Bogu i na zemlji mir među ljudima dobre volje. 15. I bi, kad odoše daleko od njih na nebo anđeli, ovi ljudi pastiri rekoše jedan drugome: hajdemo do Betlehema da vidimo kako se ispuni ova riječ što nam je Gospod kaza. 16. I dođoše u žurbi i nađoše Mariju i Josifa i novorođenče kako leži u jaslama. 17. Vidjevši pak pokazaše onu riječ koja im bi kazana o novorođenčetu. 18. I svi koji to čuše začudiše se ovome što su im kazali pastiri; 19. A Marija sve ove riječi sačuva u srcu razmišljajući u srcu svome. 20. I vratiše se oni pastiri veličajući i hvaleći Boga zbog svega što su vidjeli i čuli, kao

3 jah laisida ïns in gaJukom manag. jah qaþ ïm in laiseinai seinai. hauseiþ. sai. urrann sa saiands du
4 saian fraiva seinamma. jah varþ. miþþanei saiso. sum raihtis gadraus faur vig. jah qemun fuglos
5 jah fretun þata. anþaruþ-þan gadraus ana stainahamma. þarei ni habaida airþa managa. jah suns
6 urrann, in þizei ni habaida diuþaizos airþos. at sunnin þan urrinnandin ufbrann. jah unte ni habaida
7 vaurtins. gaþaursnoda. jah sum gadraus in þaurnuns. jah ufarstigun þai þaurnjus jah afwaþi-
8 dedun þata. jah akran ni gaf. jah sum gadraus in airþa goda jah gaf akran urrinnando jah
9 vahsjando. jah bar ain .l. jah ain .j. jah ain .r. jah qaþ. saei habai ausona hausjandona. gahausjai.
10, 11 iþ biþe varþ sundro. frehun ïna þai bi ïna miþ þaim tvalibim þizos gajukons. jah qaþ ïm.
ïzvis atgiban ïst kunnan runa þiudangardjos guþs. iþ jainaim þaim uta in gajukon allata vairþiþ.
12 ei saiwandans saiwaina jah ni gaumjaina. jah hausjandans hausjaina jah ni fraþjaina. nibai wan ga-
13 vandjaina sik jah afletaindau ïm fravaurþeis. jah qaþ du ïm. ni vituþ þo gajukon jah waiva allos
14, 15 þos gajukons kunneiþ. sa saijands vaurd saijiþ. aþþan þai viþra vig. sind. þarei saiada þata vaurd:
jah þan gahausjand unkarjans. suns qimiþ satanas jah usnimiþ vaurd þata insaiano in hairtam ize
16 jah sind samaleiko þai ana stainahamma saianans. þaiei þan hausjand þata vaurd. suns miþ fahedai
17 nimand ita jah ni haband vaurtins in sis ak weilawairbai sind. þaþroh biþe qimiþ aglo aiþþau vrakja
18 in þis vaurdis. suns gamarzjanda. jah þai sind þai in þaurnuns saianans þai vaurd hausjandans.
19 jah saurgos þizos libainais jah afmarzeins gabeins jah þai bi þata anþar lustjus innatgaggandans
20 afwapjand þata vaurd jah akranalaus vairþiþ. jah þai sind þai ana airþai þizai godon saianans.
21 þaiei hausjand þata vaurd jah andnimand jah akran bairand. ain .l. jah ain .j. jah ain .r. jah qaþ
du ïm. ibai lukarn qimiþ duþe ei uf melan sat¦aidau aiþþau undar ligr. niu ei ana lôkarnastaþan
22 satjaidau. nih allis ïst wa fulginis. þatei ni (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

2. Et docuit eos in parabolis multum et dixit iis in doctrina sua : 3. audite, ecce, exiit hic serens ad serendum semine suo. 4. Et factum est, dum serit, quoddam quidem cecidit ad viam, et venerunt aves et vorarunt hoc. 5. Aliud autem cecidit in lapidosum, ubi non habuit terram multam, et statim exiit, propter quod non habuit profundam terram. 6. In sole autem oriente exarsit, et quia non habuit radices, exaruit. 7. Et quoddam cecidit in spinas, et superscenderunt hæ spinæ et exstinxerunt hoc, et fructum non dedit. 8. Et quoddam cecidit in terram bonam et dedit fructum adscendentem et crescentem et tulit unum XXX et unum LX et unum C. 9. Et dixit, qui habeat aures audientes, audiat. 10. Et cum factus est seorsim, interrogarunt eum hi circa eum cum his duodecim de hac parabola. 11. Et dixit iis : vobis datum est scire mysterium regni Dei; verum illis his foris in parabolis omne fit, 12. ut videntes videant et non cognoscant, et audientes audiant et non intelligant; ne quando convertant se et remittantur iis peccata. 13. Et dixit ad eos, non scitis hanc parabolam et quomodo omnes has parabolas noveritis. 14. Hic serens verbum serit; 15. verum hi circa viam sunt, ubi seritur hoc verbum, et cum audiunt incurii, statim venit Satanas et aufert verbum hoc insitum in corda eorum. 16. Et sunt similiter hi in lapidosum sati, qui cum audiunt hoc verbum, statim cum lætitia capiunt id, 17. et non habent radices in se, sed temporales sunt, deinde cum venit afflictio aut persecutio propter hoc verbum, statim sollicitantur. 18. Et hi sunt hi in spinas sati, hi verbum audientes, 19. et curæ hujus vitæ et sollicitatio possessionis et hæ circa hoc aliud cupiditates introeuntes exstinguunt hoc verbum et infructuosum fit. 20. Et hi sunt hi in terram hanc bonam sati, qui audiunt hoc verbum et accipiunt et fructum ferunt, unum XXX et unum LX et unum C. 21. Et dixit ad eos : num lucerna venit ideo, ut sub modium ponatur aut sub lectum? nonne ut super candelabrum ponatur? 22. Neque enim est quidquam occulti, quod non

ANNOTATIONES.

ἐμβάντα; cum hic infinitivus cum sequentibus particula copulativa non jungatur, pro *galeiþan* olim *galeiþandan* (eundem) scriptum fuisse videtur; non tamen inaudita sunt similia asyndetorum genera. — *alla*] Z. ※ *allo*. — *staþa*] littore (nostrum *rivage*, germ. *Gestade*), gr. γῆς.

IV, 3. *urrann*] J. St. ※ *urran*, sic etiam vs. 5. — *fraiva seinamma*, semine suo, ° gr. vid., ad M. XXVI, 72.

IV, 4. *saiso*] J. St. ※ div.

IV, 5. *urrann*] vid. ad vs. 3.

IV, 6. *vaurtins*] Z. pro genitivo singularis haberi posse arbitrans errat, nam *vaurts* singulari numero Gothus non utitur, nisi sensu improprio (Rom. XI, 16 sqq. XV, 12); ubi propriam habet significationem, *vaurteis* plurali numero ponit, vid. infra vs. 17; XI, 20; L. III, 9; VIII, 13; XVII, 6.

IV, 7. *þaurnuns*] St. ※ *þaurnus*.— *afwapidedun*] cod. Arg. manu secunda et B. ※ *afwauidedun*, quam immanem formam imperitus corrector etiam IV, 19; V, 13 in codice posuit, aliis autem locis (IX, 43 sqq.; L. VIII, 14, 33) sinceram lectionem intactam reliquit, nihilo tamen minus etiam in iis B. *afwaujan* edidit. Cf. ad M. IX, 24.

IV, 8. *urri nando*] St. ※ *urrinanau*.

IV, 9. *suei habai*] qui habeat, fortasse Ulf. c. Vat. et Cant. ὃς ἔχει legit. — *hausjandona*] audientes, gr. omn. ἀκούειν, cf. vs. 23; VII, 16.

IV, 11. *jainaim*] St. ※ *jainam*. — *gajukon*] parabola, sine dubio *gajukom* plurali numero legendum est.

IV, 12. *nibai wan*] male vertunt viri docti : nisi quando, pro (timeo) ne quando.

IV, 13. *þo*] hanc, injuria Ulf. ταύτην omittere, Sch contendit.

IV, 14. *saijan¦s*] St. ※ *sajands*.

IV, 15. *vig*] J. St. ※ *rigs*. — *sind*] gr. omn. ante *viþra*. — *unkarjans*] incurii, ° gr. omn.; ex eodem fonte haustum est, unde Ver. Verc. Colb. (cf. B. IX.) suum *negligenter* duxerunt. — *insaiano*] St. ※ *insajano*.

IV, 16. *jah*] Ulf. ° οὗτοι. — *þaiei*] J. St. ※ *þaei*. — *fahedai*] St. ※ *fahelai*.

IV, 17. *aglo*] J. St. ※ *algo*. —*aiþþau*] St. ※ *aiþau*. — *vrakja*] J. St. B. ※ *vrakjai*.

IV, 18. *þai*] pr. hi, gr. ἄλλοι. — *saianans*] Ulf. c. c dd. ° οὗτοί εἰσι.

IV, 19. *saurgos*] J. St. B. ※ *saurjos*. — *libainais vitæ*, gr. αἰῶνος. — *innatgaggandans*] St. ※ *inatgaggandans*.—*afwapjand*] vid. ad vs. 7.

IV, 22. *þatei ni*] male notant Mill. et Griesb. no-

što im je bilo rečeno. 21. A kad prođe osam dana i dođoše da ga obrežu i bi nazvan Isus, kao što je rekao anđeo, prije nego se bio začeo u utrobi. 22. I kad prođoše dani očišćenja njihovog po zakonu Mojsijevom, doniješe ga u Jerusalim da ga polože pred Gospoda 23. Kao što je zapisano u zakonu Gospodnjem da svako prvorođeno muško dijete se posveti Gospodu 24. I da se za njega položi žrtva kao što je rečeno u zakonu Gospodnjem, par grlica ili dva golupčića. 25. Tada bijaše čovjek u Jerusalimu po imenu Simeon i on bijaše pravedan i pobožan, u očekivanju utjehe za Izrael i Duh Sveti bijaše nad njim. 26. I Duh Sveti mu bijaše javio da neće umrijeti, prije nego ugleda Hrista Gospodnjeg. 27. I dođe u Duhu u onaj hram i dok su roditelji unosili novorođenog Hrista da izvrše po običaju zakon za njega, 28. I on ga uze na ruke i blagosloviše Gospodu i reče: 29. Već otpusti roba svoga u miru kao što si rekao, Gospode, koji vladaš. 30. Jer oči moje vidješe spasenje tvoje, 31. Koje si pripravio pred licem cijelog naroda, 32. Svjetlost za otkrovenje plemenima i slavu narodu tvom Izraela. 33. I začudiše se Josif i majka njegova zbog ovoga što bijaše rekao o njemu: 34. I blagoslovi ga Simeon i reče Mariji majci njegovoj: evo, ovaj leži za pad i vaskrsenje mnogih u Izraelu i za znak protuslovni. 35. A mač njegov će proći kroz dušu tvoju da se otkriju misli iz mnogih srca. 36. A bijaše proročica Ana, kći Fanuela, iz roda Aserova, veoma stara koja je živjela sa mužem sedam godina od djevojaštva svoga; 37. A ona kao udovica osamdeset četiri godine ne odlažaše od hrama, postom i molitvama služeći Gospoda danju i noću. 38. Ona u taj čas stade i zazva Gospoda i govorila je o njemu svima koji očekivahu utjehu Jerusalima. 39. I kad se sve svrši po zakonu Gospodnjem, vratiše se u Galileju, u svoj grad Nazaret. 40. A dječak odraste i ojača, Duhom ispunjen, i mudrošću i milost Božija bijaše na njemu. 41. I iđahu roditelji njegovi svake godine u Jerusalim na praznik Pashe. 42. I kad navrši dvanaest ljeta, odoše u Jerusalim kao što je bio običaj za praznik, 43. I kad se završi praznik, dok su se ponovo vraćali, ostade dječak Isus u Jerusalimu i Josif i majka njegova ne znadijahu za to. 44. Misleći da je sa pratiocima, dođoše na jedan dan puta i tražahu ga kod rođaka i poznanika. 45. I ne našavši ga vratiše se u Jerusalim da ga traže. 46. I dogodi se nakon tri dana da ga nađoše u hramu kako sjedi među učenima kako ih sluša i ispituje. 47. Bijahu zapanjeni svi koji ga slušahu zbog mudrosti i odgovora njegovih. 48. I vidjevši ga začudiše se i reče mu majka njegova: dijete, što nam to učinje? Evo, otac tvoj i ja u bolu te tražimo. 49. A on im reče: što, što ste me tražili? Zar ne znadijaste da sam morao biti među ovima Oca mojega? 50. I oni ne razumješe riječ koju im je govorio. 51. I ode sa njima i dođe u Nazaret i bijaše poslušan njima i majka njegova sačuva sve ove riječi u srcu svome. 52. A Isus je rastao u mudrosti i stasu i milosti kod Boga i ljudi. III, 1. A u petnaestoj godini vladavine Tiberija Cezara, za vrijeme prokuratora Judeje Pontija Pilata i tetrarha Galileje Heroda i brata njegovog Filipa tetrarha Itureje i zemlje Trahonitske i tetrarha Abilene Lisanija; 2. Za vrijeme vrhovnih sveštenika Ane i Kajafe bi riječ Božija za Jovana sina Zaharijinog u pustinji. 3. I on dođe kod svih susjeda Jordana objavljujući krštenje pokajanja za otpuštanje grijeha. 4. Kao što je zapisano u knjigama riječi Isaije proroka koji govoraše: riječ koja viče u pustinji, pripravite put Gospodnji, ispravite staze njegove. 5. Sve doline neka se ispune i sve planine i brda neka se smanje i neka bude ono što je krivo pravo i što je neravno neka se izravna. 6. I svako će tijelo vidjeti spasenje od Boga. 7. Reče, pak, gomili koja prilažaše da ih krsti: porode zmijski, ko vam pokaza da bježite od gnjeva koji vas slijedi. 8. Učinite dakle plod dostojan pokajanja i ne počinjite govoriti u sebi: imamo oca Avrama; jer vam kažem da Bog može od ovoga kamenja da uzdigne djecu Avramovu. 9. Uistinu, već sjekira leži kraj korijena ovoga drveta; svako, dakle, drvo koje ne nosi dobar plod siječe se i u vatru baca. 10. I pitahu ga gomile govoreći: a što da radimo? 11. A on odgovarajući reče: onaj koji ima dvije košulje neka poda onome koji nema nijednu i onaj koji ima hranu isto tako neka poda. 12. Dođoše pak carinici da se krste i rekoše mu: učitelju, što da radimo? 13. Tada im reče: ne tražite preko onoga što vam je određeno. 14. Pitahu ga također vojnici govoreći: a mi što da činimo? I reče

23, 24 gabairht jaidau. nih varþ analaugn. ak ei svikunþ vairþai. jabai was habai ausona hausjandona. gahaus-
25 jai. jah qaþ du im. saiwiþ wa hause þ. in þizaiei mitaþ mitiþ. mitada izvis ah biaukada izvis þaim
26 galaub andam. unte þiswammeh saei habaiþ. gibada imma. jah saei ni habaiþ. jah þatei habaiþ. afni-
27 mada imma. jah qaþ sva ist þiudangardi guþs. svasve jabai manna vairpiþ fraiva ana airþa. jah slepiþ
28 jah urreisiþ naht jah daga. jah þata fraiv keiniþ jah liudiþ. sve ni vait is. silbo auk airþa akran bairiþ.
29 frumist gras þaþroh ahs þaþroh fulleiþ kaurnis in þamma ahsa. þanuh biþe atgibada akran. suns
30 insandeiþ gilþa. unte atist asans. jah qaþ. we galeikom þiudangardja guþs aiþþau in wileikai
31 gajukon gabairam þo. sve kaurno sinapis. þatei þan saiada ana airþa. minnist allaize fraive
32 ist þize ana airþai. jah þan saiada. urrinniþ jah vairþiþ allaize grase maist jah gataujiþ
33 astans mikilans. svasve magun uf skadau is fuglos himinis gabauan. jah svaleikaim managaim gajukom
34 rodida du im þata vaurd. svasve mahtedun hausjon. iþ inuh gajukon ni rodida im. iþ sundro sipon-
35 jam seinaim andband allata. jah qaþ du im in jainamma daga. at andanahtja þan vaurþanamma
36 usleipam jainis stadis. jah afletandans þo managein andnemun ina sve vas in skipa. jah þan anþara
37 skipa vesun miþ imma. jah varþ skura vindis mikila jah vegos valtidedun in skip. svasve ita juþan
38 gafullnoda. jah. vas is ana notin ana vaggarja slepands. jah urraisidedun ina jah qeþun du imma.
39 laisari. niu kara þuk þizei fraqistnam. jah urreissands gasok vinda jah qaþ du marein. gaslavai. af-
40 dumbn. jah anasilaida sa vinds jah varþ vis mikil. jah qaþ du im. duwe faurhtai sijuþ sva. waiva ni
40 nauh habaiþ galaubein. jah ohtedun sis agis mikil jah qeþun du sis misso. was þannu sa sijai. unte
v, 1, 2 jah vinds jah marei ufhausjand imma. jah qemun hindar marein in landa gaddarene. jah usgag-
3 gandin imma us skipa suns gamotida imma manna us aurahjom in ahmin unhrainjamma. saei bauain
4 habaida in aurahjom. jah ni naudibandjom eisarneinaim manna mahta ina gabindan. unte is ufta ei-
sarnam bi fotuns gabuganaim jah naudibandjom eisarneinaim gabundans vas jah galausida af sis þos
5 naudibandjos jah þo ana fotum eisarna gabrak. jah. manna ni mahta ina gatamjan, jah sinteino nah-

INTERPRETATIO.

manifestetur, neque factum est occultum, sed ut manifestum fiat. 23. Si quis habeat aures audiendi, audiat. 24. Et dixit ad eos : videte quod audistis, in qua mensura mensuratis, mensuratur vobis et augetur vobis his credentibus. 25. Quia omni qui habet, datur ei, et qui non habet, etiam quod habet, aufertur ei. 26. Et dixit : sic est regnum Dei, sicut si homo jacit semen in terram. 27. Et dormit et surgit nocte et die, et hoc semen germinat et crescit, uti non scit is. 28. Ipsa enim terra fructum fert, primum herbam, deinde aristam, deinde plenitudinem granis in hac arista. 29. Tunc quando datur fructus, statim immittit falcem, quia adest messis. 30. Et dixit : cui assimilamus regnum Dei aut in quali parabola comparamus hoc? 31. Ut granum sinapis, quod cum seritur in terram, minimum omnium seminum est horum in terra. 32. Et cum seritur, surgit et fit omnium herbarum maximum et facit ramos magnos, adeo-ut possint sub umbra ejus aves cœli nidulari. 33. Et talibus multis parabolis loquutus-est ad eos hoc verbum, sicut potuerunt audire. 34. Verum sine parabola non locutus-est iis, verum seorsim discipulis suis solvit omne. 35. Et dixit ad eos in illo die : in vespere autem facto eximus illo loco. 36. Et dimittentes hanc turbam acceperunt eum ut fuit in nave; et tum alia navigia fuerunt cum eo. 37. Et facta-est procella venti magna et fluctus ruerunt in navigium, adeo-ut id jam impleretur. 38. Et fuit is in puppi super cervicali dormiens et suscitarunt eum et dixerunt ad eum : doctor, nonne cura tibi quod perimus? 39. Et surgens comminatus-est vento et dixit ad mare : tace! obmutesce! et cessavit hic ventus et facta-est malacia magna. 40. Et dixit ad eos : cur timidi estis tam? quomodo non adhuc habetis fidem? 41. Et timuerunt sibi timorem magnum et dixerunt ad se invicem : quis ergo hic sit, nam et ventus et mare obediunt ei? v, 1. Et venerunt ultra mare in regionem Gaddarenorum; 2. et exeunti ei e nave statim occurrit ei homo e sepulcris in spiritu immundo, 3. qui domicilium habuit in sepulcris et non catenis ferreis homo potuit eum ligare, 4. nam is sæpe ferris circa pedes curvatis et catenis ferreis ligatus fuit et solvit a se has catenas et hæc in pedibus ferra confregit, et homo non potuit eum domare. 5. Et semper noc-

ANNOTATIONES.

stram lectionem consentire cum iis libris, qui ἀλλ' ἵνα habent, immo Goth. vel ὃ ἐαν μή vel ὃ μή legit. — *svikunþ vairþai*] Uif. pro εἰς φανερὸν ἔλθῃ cum Vat. φανερωθῇ legisse videtur. Vid. Cor. II, iv, 11.

iv, 25. *hausjandona*] vid. ad vs. 9.

iv, 24. *mitaþ*] sic recte, non *mitaþai*, uti Z. maluit, vid. Cor. II, x, 15.—*jah biaukada—galaubjandam*] et augetur—credentibus, ° gr.; qui habent, pro *galaubjandam* (credentibus) omnes ἀκούουσι legunt; sola vers. Brix. cum Goth. consentit.

iv, 30. *wileikai*] Z. ※ *weleikai*.

iv, 31. *kaurno*] St. ※ *kauron*.—*minnist*] minimum, gr. omn. μικρότερος.

iv, 32. *vairþiþ*] St. ※ *vairþit*.—*maist*] maximum, gr. omn. μείζων, vid. ad ix, 54.

iv, 33. *managaim gajukom*] ¶ gr.

iv, 34. *gajukon*] J. St. ※ *gajukom*.

iv, 35. *at andanahtja*] J. St. ※ jct. — *þan*] autem, gr. omn. præter cod. E apud Mi.; is autem præcedentia aliter atque Gothus legit.

iv, 37. *jah*] sec. et, gr. δέ.

iv, 38. *þizei*] editt. ※ div.; cæterum *þizei* proprie est : hujus (cura) quod.

iv, 39. *anasilaida*] ten Kate minus probabiliter coniecit *anastilaida*.

iv, 40. *ni nauh*] editt. ※ jct. Nostra lectio *waiva ni nauh* e duabus codd. dive sorum lectionibus πῶς οὐκ et οὔπω conflata esse videtur, aut Goth. legit πῶς οὔπω uti viii, 21 cum complurib us codd.; cæterum uti Goth., habet etiam Brix. (quomodo nondum.)

iv, 41. *þannu*] editt. ※ div., sic M. vii, 20 Rom. x, 17 (ubi pejus etiam *þau nu* editur) Cor. II, v, 15; deinde pro *þan nunu* legendum est *þannu nu* Rom. ix, 18, 20; xiv, 12, 19; Cor. I, iv, 5.

v, 2. *manna*] gr. omn. post *aurahjom*.

v, 4. *bi fotuns*] J. St. ※ jct. — *ana fotum*] J. St. ※ *anafotun*, B. ※ *ana fotun*; errat etiam Ih. *Ulfil. illustr.* p. 244 *fotun* in cod. Arg. exaratum esse dicens; diligenter inspicienti *fotum* clare apparet. — *mahta ina*] ¶ gr. — *gatamjan*] in marg. cod. Arg. *gabindan* (i. e. ligare).

v, 5. *fairgunjam*] Z. ※ *faihugunjam*.

im da nikoga ne prevare, da nikoga ne udare i da propišu sebi platu. 15. A cijela gomila se u srcima nadaše i razmišljaše da je Jovan možda Isus. 16. odgovori im svima Jovan govoreći: ja vas vodom krštavam, a uistinu će doći jači od mene, kome ja nijesam dostojan da razvežem oputu na obući njegovoj; on će vas krstiti u Duhu svetome i vatri. 17. Imajući lopatu u ruci svojoj i čisti zemlju svoju i nosi pšenicu u ambar svoj, a pljevu će sažeći ognjem neugasivim. 18. Mnogo toga radosnoga i još drugoga bodreći je objavio narodu. 19. A tetraha Heroda je grdio zbog Herodijade, žene brata njegovog i zbog svega što je učinio zlo Herod. 20. Dodao je i ovo svemu drugome i zatvorio Jovana u tamnicu. 21. A dogodilo se kad je krstio cijelu gomilu i kad se Isus krstio i pomolio da se otvorilo nebo. 22. I siđe Duh Sveti u tjelesnom liku kao golubica nad njim i začu se glas sa neba koji je govorio: ti si Sin moj dragi, ti si mi po volji. 23. A Isus imađaše oko 30 godina prije nego se objavio, kao što je bio smatran sinom Josifovim, 25. sina Ilije, sina Matata, sina Levija, sina Melhija, sina Jana, sina Josifa 26. Sina Matatija, sina Amosa, sina Nauma, sina Eslija, sina Nangija 26. Sina Maata, sina Matatija, sina Semeja, sina Josiha, sina Jude 27. sina Jovana, sina Reze, sina Zorobabela, sina Salatijela, sina Nere, 28. Sina Melhija, sina Adfina, sina Kozme, sina Elmodama, sina Hera 29. sina Josija, sina Eliezera, sina Joreima, sina Matata, sina Levija 30. sina Simeona, sina Jude, sina Josifa, sina Jovana, sina Elijakima, 31. Sina Melejeva, sina Mainana, sina Matate, Sina Natana, sina Davida, 32. Sina Jesajina sina Obeda, sina Booza, sina Salmona, sina Naasona 33. Sina Aminadaba, sina Arama, sina Esroma, sina Fareza, sina Jude, 34. Sina Jakova, sina Isaka, sina Avrama, sina Tare, sina Nahora 35. Sina Seruha, sina Ragava, sina Faleka, sina Ebera, sina Sale 36. Sina Kainana, sina Arfaksada sina Sema, sina Noje, sina Lameha, 37. sina Matuzala, sina Enoha, sina Jareda, sina Malelejila, sina Kainana 38. Sina Enosa, sina Seta, sina Adama, sina Božijeg. IV, 1. Uistinu Isus ispunjen Duhom Svetim vrati se iz Jordana i bi odveden u Duhu u pustinju. 2. Dana četrdeset da ga iskušava đavo; i nije jeo ništa za tih četrdeset dana i kada oni prođoše bijaše gladan. 3. I đavo mu reče: ako si sin Božiji, reci ovom kamenu da se pretvori u hljeb. 4. I Isus mu odgovori rekavši: napisano je da čovjek ne živi samo od hljeba, već od svake riječi Božije. 5. I odvede ga đavo na planinu visoku i pokaza mu sva carstva ovoga svijeta u tom trenutku. 6. i reče mu đavo: dajem ti sva ova carstva i njihovu slavu, jer je meni predato i svakome kome hoću dajem to. 7. Ti dakle ako me obožavaš u licu mome sve će tvoje biti. 8. I odgovarajući reče mu Isus: napisano je Gospoda Boga svoga da obožavaš i njemu samome da udovoljavaš. 9. Potom ga odvede u Jerusalim i postavi ga na krunište hrama i reče mu: ako si sin Božiji, skoči odavde dolje. 10. Jer je napisano da ćeš narediti svojim anđelima da te sačuvaju. 11. I da će te na rukama ponijeti da o kamenje ne povrijediš noge tvoje. 12. I odgovarajući reče mu Isus: da je rečeno: ne iskušavaj Gospoda Boga svoga. 13. I prošavši sva iskušenja, đavo ode daleko od njega sve do danas. 14. I vrati se Isus u sili Duha u Galileju i izađe glas po cijelom tom susjednom kraju o njemu. 15. I on podučavaše na skupovima njihovim, veličan od svih. 16. I dođe u Nazaret gdje je odgajan i uđe unutra po običaju svom na dan subotnji u sinagogu i podiže da čita knjigu. 17. I predadoše mu knjigu proroka Isaije i prelistavši knjigu nađe mjesto gdje bijaše napisano: 18. Duh Gospodnji na meni zbog toga me pomaza da javim siromašnima, posla me da izliječim tužne u srcu, 19. Da propovijedam zasužnjenima otpust i slijepima da će progledati, da otpustim u utjehi slomljene, da propovijedam vijek Gospodnji prihvaćeni. 20. I sklopivši knjigu predade je slugi i sjede i svima u hramu oči bijahu upravljene na njega. 21. Poče im pak govoriti da danas se ispunilo ono što je zapisano u ušima njihovim. 22. I svi su svakako posvjedočili i začudili se ovim riječima milosti koje su izlazile iz njegovih usta i rekoše: zar ovo nije Josifov sin? 23. I reče im: možda ćete mi reći ovu priču: ti liječniče, izliječi sebe samoga kako smo čuli da je mnogo puta bilo u Kapernaumu, učini tako i ovdje u svojoj domovini. 24. Reče pak: uistinu vam kažem, da nijedan prorok ne bijaše prihvaćen u domovini svojoj. 25. I uistinu vam kažem da su mnoge udovice bile u vrijeme Ilijino

6 tam jah dagam in aurahjom jah in fairgunjam vas hropjands jah bliggvands sik stainam... saiwands
7 þau Iesu fairraþro rann jah invait ina. jah hropjands stibnai mikilai qap. wa mis jah þus. Iesu sunau
8 guþs þis hauhistins. bisvara þuk bi gupa. ni balvjais mis. unte qaþ imma. usgagg ahma unhrainja us
9 pamma mann. jah frah ina. wa namo þein. jah qaþ du imma. namo mein laigaion. unte managai
10, 11 sijum. jah baþ ina filu ei ni usdrebi im us landa. vasuh þan jainar hairda sveine haldana at þamma
12 fairgunja. jah bedun ina allos þos unhuliþons qiþandeins. insandei unsis in þo sveina. ei in þo galei-
13 þaima. jah. uslaubida im Iesus suns. jah usgaggandans ahmans þai unhrainjans galiþun in po sve-
na. jah rann so hairda and driuson in marein. vesunuþ-þan sve tvos þusundjos jah afwapnodedun
14 in marein. jah. þai h.ldandans þo sveina gaþlauhun jah gataihun in baurg jah in haimom. jah qe-
15 mun saiwan. wa vesi þata vaurþano. jah atiddjedun du Iesua jah gasaiwand þana vodan sitandan
16 jah gavasidana jah fraþjandan þana saei habaida laigaion jah ohtedun. jah spillodedun im þaiei ga-
17 sewun. waiva varþ bi þana vodan jah bi þo sveina. jah dugunnun bidjan ina galeiþan hindar mar-
18, 19 kos seinos. jah inngaggandan ina in skip baþ ina saei vas vods ei miþ imma ve-i. jah ni lailot ina ak
qaþ du imma. gagg du garda þeinamma du þeinaim jah gateih im. wan filu þus frauja gatavida jah
20 gaarmaida þuk. jah galaiþ jah dugann merjan in daikapaulein. wan filu gatavida imma Iesus. jah
21 allai sildaleikidedun. jah usleiþandin Iesua in skipa aftra hindar marein gaqemun sik manageins filu
22 du imma. jah vas faura marein. jah sai. qimiþ ains þize synagogafade namin jaeirus jah saiwands
23 ina gadraus du fotum Iesuis. jah baþ ina filu qiþands þatei dauhtar meina aftumist habaiþ. ei qimands
24 lagjais ana þo handuns. ei ganisai jah libai. jah galaiþ miþ imma jah iddjedun afar imma manageins
25, 26 filu jah þraihun ina. jah qinono suma visandei in runa bloþis jera tvalif jah manag gaþulandei fram

INTERPRETATIO.

tibus et diebus in sepulcris et in montibus fuit, clamans et perculiens se lapidibus. 6. Videns autem Iesum procul cucurrit et adoravit eum 7. clamans voce magna dixit: qu'd mihi et tibi, Iesu, fili Dei, hujus altissimi! adjuro te per Deum, ne torqueas me. 8. Nam dixit ei: exi, spiritus immunde, ex hoc homine. 9. Et interrogavit eum: quod nomen tuum? et dixit ad eum: nomen meum Legeon, nam multi sumus. 10. Et adoravit eum multum ut non ejiceret eos ex regione. 11. Fuit autem illic grex porcorum pascens sub hoc monte, 12. et orarunt eum omnes hi dæmones dicentes: immitte nos in hos porcos, ut in hos eamus. 13. Et permisit iis Iesus statim, et exeuntes spiritus hi immundi iverunt in hos porcos; et cucurrit hic grex de præcipitio in mare. Fuerunt autem circiter duo millia et suffocati-sunt in mari. 14. Et hi pascentes hos porcos effugerunt et prædicarunt in urbe et in vicis; et venerunt videre, quid esset hoc factum. 15. Et iverunt ad Jesum et vident hunc insanum sedentem et vestitum et mentis-compotem hunc, qui habuit Legeon, et timuerunt. 16. Et narrarunt iis, qui viderunt, quomodo factum-est de hoc insano et de his porcis. 17. Et cœperunt orare eum ire ultra limites suos. 18. Et ingredientem eum in navem oravit eum qui fuit insanus, ut cum eo esset. 19. Et non sivit eum, sed dixit ad eum: vade in domum tuam ad tuos et nuntia iis, quam multum tibi dominus fecit et misertus est tui. 20. Et ivit et cœpit prædicare in decapoli, quam multum fecit sibi Iesus et omnes mirati-sunt. 21. Et exeunte Iesu in nave iterum ultra mare, congregarunt se turbæ multum ad eum et fuit circa mare. 22. Et ecce, venit unus horum synagogæ-præfectorum nomine Jairus et videns eum cecidit ad pedes Iesu. 23. Et oravit eum multum dicens, quod filia mea extremum habet, ut veniens ponas super hanc manus, ut valeat et vivat. 24. Et ivit cum eo et iverunt post eum turbæ multum et torserunt eum. 25. Et mulierum quædam existens in fluxu sanguinis annos duodecim 26. et multum patiens a

ANNOTATIONES.

v, 6... *saiwands*] Editt. ✣ *gasaiwands*. Ih. in cod. Arg. *gaisaiwands* legi admonat; sed vir doctus errat, nam quid ante *saiwands* scriptum fuerit, conjici quidem potest, certo dici non potest, quia membrana in hac parte plagulæ perforata et sola linea perpendicularis relicta est, quam Ih. pro littera *i* habet. At *ga*, quod conjectura addidit, veremur, ut spatium expleat; cum vero Ulf. καί initio sententiarum per *jah* — *þan* sæpius reddat (vid. III, 6, 31; Luc. VI, 6; all.), sine dubio legendum est *jah saiwands þan*, et Gothum cum codd. καὶ ἰδών legisse statuendum est. Illa autem relicta linea est *posterior pars litteræ h*.

v, 7, *balvjais mis*] ¶ gr. omn.

v, 9. *namo þein*] gr. σοί ὄνομα. — *namo mein laigaion*] nomen meum Legeon, gr. omn. Λεγεὼν ὄνομά μοι.

v, 10. *usdrebi im*] ¶ gr.; cæterum *usdrebi* dicitur h. l. pro *usdribi*, vid. Grim. I, 844.

v, 11. *hairda sveine*] gr. post *fairgunja*; cæterum Ulf. c. codd. ° μεγάλη.

v, 12. *allos*] omnes, ° gr.

v, 13. *Iesus suns*] ¶ gr. omn.. Goth. cum Rd. — *unhrainjans galiþun*] Editt. ✣ *unhrainjai usgaliþun*, quæ lectio ne in cod. quidem Arg. exstat, nam mutilatione membranæ factum est, ut de verbo *unhrainjans* ultimæ duæ litteræ exciderint. Falsa est editorum lectio, quia *unhrainjai* forma abstracta, quam dicunt, addito articulo locum habere *non* potest, nec *usgaleiþan* (exire) græco ἐξελθεῖν respondit, nec ullo alio loco id compositum invenitur. Quod nos dedimus et linguæ gothicæ convenit et lectione locorum parallelorum M. VIII, 32; L. VIII, 33, ubi *galiþun* legitur, satis confirmatur. Hanc emendationem nostram, quam etiam Ettmüll. l. l. probavit et quæ adeo certa est, ut omnes intelligentes assentire debeant, tamen Graff *Aldh. Sprachsch* V, 56 sprevit et — quis credat? — editionum vitiosam lectionem (cf. etiam Bopp *Vocalism.* p. 102) tenet, neque ei *usgaliþun* h. l. sensum pervertere videtur; quam quidem opinionem ei recto nemo invidebit! — *and driuson*] J. St. ✣ jet.— *þusundjos*] J. St. ✣ *þusudjos*. — *afwapnodedun*] vid. ad IV, 7.

v, 14. *sveina*] porcos, gr. αὐτούς. — *haimom*] J. St. ✣ *haimon*. — *qemun*] venerunt, gr. ἐξῆλθον, Ulf. c. codd. ἦλθον.

v, 15. *gavasidana*] J. St. B. ✣ *gavasidanan*.

v, 18. *vesi*] gr. ante *miþ*.

v, 21. *faura*] dicendum erat *faur*, vid. Gr. Gr. IV, 785, neque debebat hic vir doctissimus defendere *faura* citato loco L. IX, 47, cujus loci plane alia est ratio, cum enim *faur* sit *ad* germ. *an*, *an etwas hin*, *faura* est *apud*, *ad* ger. *ver bei*.

v, 22. *iaeirus*] Z. ✣ *iacirus*. — *iesuis*.] vid. ad I, 42.

u Izraelu kad se zatvorilo nebo za tri godine i šest mjeseci, kad nastade velika glad po cijeloj zemlji. 26. I nijednoj ne bijaše poslat Ilija osim Sarepti iz Sidonije, ženi udovici. 27. I bijahu mnogi leprozni za vrijeme proroka Elizeja u Izraelu i nijedan ne bijaše izliječen osim Neman iz Sirije. 28. I svi se ispuniše gnjevom u sinagogi, čuvši ovo. 29. I ustavši, izbaciše ga iz grada i povedoše ga do vrha planine na kojem njihov grad bijaše sagrađen da ga strmoglave odande. 30. A on prošavši između njih ode. 31. I ode u Kapernaum, grad Galilejski, i podučavaše ih u subotu. 32. I čudili su se njegovom nauku jer u sili bijaše njegova riječ. 33. A u toj sinagogi bijaše čovjek okaljan duhom nečistim i povika 34. Govoreći: ostavi! Šta imaš ti sa nama, Isuse Nazarećanine? Jesi li došao da nas upropastiš, poznajem te koji si; svetac Božiji. 35. I odvrati mu Isus govoreći. Ućuti i izlazi iz njega! I pomolivši se, demon izađe na sredinu od njega, ne učinivši mu nikakvo zlo. 36. I zanijemiše svi i govorahu između sebe. Kakve su ovo riječi, kad silom i naredbom zapovijeda nečistim duhovima i oni izlaze? 37. I izađe glas o njemu po svim okolnim karjevima. 38. Ustavši iz te sinagoge ode domu Simonovom; a tašta Simonova bi obuzeta velikom groznicom i moljahu ga za nju. 39. I stavši iznad nje zaprijeti groznici i oslobodi je. Odmah ustavši ona im služaše. 40. Dok je sunce zašlo mnogi koji su imali bolesnike od raznih bolesti, doniješe ih njemu; a on izliječi svakoga na koga položi ruku. 41. Izađoše demoni iz mnogih vičući i govoreći da je on Hrist, sin Božiji i zaprijetivši im nije im dozvolio da govore jer su znali da je on sam Hrist. 42. Kad prođoše dani, izašavši ode na pusto mjesto i gomile ga tražahu i dođoše kod njega i zadržavahu ga da ne ode daleko od njih. 43. Potom im on reče da mora da ide i u druge gradove da propovijeda o kraljevstvu Božijem, jer je zato poslat. 44. I propovijedaše po sinagogama Galileje. V,1. I dogodi se dok je gomila na njega navaljivala da čuje riječ Božiju i on sam stojaše blizu mora Genesareta 2. I vidje dva broda kako stoje u moru i ribare kako izlaze sa njih i peru mreže. 3. Ode na jednu od tih lađa koja bijaše Simonova; naredi mu da je odvede malo dalje od obale i sjedeći podučavao je sa ove lađe gomilu. 4. Kad se pak udaljio reče Simonu: povedi u dubinu i bacite mreže za lov. 5. I odgovarajući reče mu Simon: učitelju, čitavu noć smo se mučili i ništa nijesmo ulovili, ali na riječ tvoju bacićemo mreže. 6. I učinivši tako uhvatiše mnogo ribe, tako da se mreže rascijepaše od nje. 7. I pokaza drugovima koji bijahu na drugoj lađi da priđu i da im pomognu: i dođoše i ispuniše obije lađe toliko da se ugnuše. 8. Opazivši to Simon Petar pade na koljena pred Isusom govoreći: molim te, idi daleko od mene, jer sam grešan čovjek, Gospode. 9. Jer bijaše ga obuzela strava i sve one zajedo sa njim zbog ulova tolike ribe koju su ulovili. 10. Tako i Jakova i Jovana, sinove Zevedejeve, koji bijahu drugovi Simonovi, i reče Simonu Isus: ne boj se, od danas pa na dalje bićete lovci na ljude. 11. I izvukavši lađe na kopno i ostavivši sve, slijedili su ga. 12. I dogodi se, dok je bio u jednom gradu, i gle, leprozan čovkjek vidjevši Isusa pade ničice i pomoli mu se govoreći: Gospode, ako hoćeš možeš me očistiti. 13. I pruživši ruku dotače ga govoreći: hoću, očisti se, i odmah ga napusti lepra. 14. A on mu reče da ne zbori ljudima, nego da ode i da se pokaže sveštenicima i da za očišćenje svoje ponudi ponudu kako je naložio Mojsije za svjedočanstvo njima. 15. Ali ova riječ veoma bi objavljena o njemu i sakupi se veliko mnoštvo da ga čuje i da izliječi svoje bolesti. 16. A on bijaše otišao u pustinju da se moli. 17. I dogodi se jednoga dana kada je podučavao i bijahu tu fariseji i učenjaci koji se bijahu okupili iz svih krajeva Galileje i Judeje i Jerusalima i bijaše sila Gospodnja da ih izliječi. 18. I eto ljudi kako nose na postelji čovjeka koji bijaše uzet i tražahu kako da ga unesu i postave pred njega. 19. I ne našavši kako da ga unesu zbog gomile, popeše se nq krov preko cigala i postaviše ga sa nosilima na sredinu pred Isusa. 20. I vidjevši vjeru njihovu reče onom uzetome: čovječe, opraštaju ti se grijesi tvoji. 21. I počeše da razmišljaju pisari i fariseji govoreći: ko je ovaj koji bogohuli? Ko može oprostiti grijehe osim Bog jedini?. 22. No Isus znajući što oni razmišljaju odgovarajući reče im: što razmišljate u srcima vašim? 23. Zar nije lakše reći opraštaju ti se grijesi, nego reći, ustani i idi. 24. A uistinu da

managaim lekjam jah fraqimandei allamma seinamma jah ni vaihtai botida ak mais vairs habaida.
27, 28 gahausjandei bi Iesu atgaggandei in managein aftana attaitok vastjai is. unte qaþ þatei jabai vastjom
29 is atteka. ganisa. jah sunsaiv gaþaursnoda sa brunna blopis izos jah ufkunþa ana leika þatei gahail-
30 noda af þamma slaha. jah sunsaiv Iesus ufkunþa in sis silbin þo us sis maht usgaggandein. gavand-
31 jands sik in managein qaþ. was mis taitok vastjom. jah qeþun du imma siponjos is. saiwis þo ma-
32, 33 nagein þreihandein þuk jah qiþis. was mis taitok. jah vlaitoda saiwan þo þata taujandein iþ so
qino ogandei jah reirandei. vitandei þatei varþ bi ija qam jah draus du imma jah qaþ imma alla þo
34 sunja. iþ is qaþ du izai. dauhtar. galaubeins þeina ganasida þuk. gagg in gavairþi jah sijais haila af
35 þamma slaha þeinamma. nauhþanuh imma rodjandin qemun fram þamma synagogafada qiþandans
36 þatei dauhtar þeina gasvalt. wa þanamais draibeis þana laisari. iþ Iesus sunsaiv gahausjands þata
37 vaurd rodiþ qaþ du þamma synagogafada. ni faurhtei. þatainei galaubei. jah ni fralailot ainohun ize
38 miþ sis afargaggan nibai paitru jah Iakobu jah Iohannen broþar Iakobis. jah galaiþ in gard þis syna-
39 gogafadis jah gasaw auhjodu jah gretandans jah vaifairwjandans filu. jah innatgaggands qaþ du im.
40 wa auhjoþ jah gretiþ. þata barn ni gadauþnoda ak slepiþ. jah bihlohun ina. iþ is usvairpands allaim
41 ganimiþ attan þis barnis jah aiþein jah þaus miþ sis jah galaiþ inn. þarei vas þata barn ligando. jah
fairgraip bi handau þata barn qaþuh du izai. taleiþa kumei. þatei ist gaskeriþ. mavilo. du þus qiþa.
42 urreis. jah suns urrais so mavi jah iddja. vas auk jere tvalibe. jah usgeisnodedun faurhtein mikilai.
43, VI, 1 jah anabauþ im filu ei manna ni sunþi þata jah haihait izai giban ma jan. jah usstoþ jainþro jah qam
2 in landa seinamma. jah laistidedun afar imma siponjos is. jah biþe varþ sabbato. dugann in synagoge
laisjan. jah managai hausjandans sildaleikidedun qipandans. waþro þamma þata jah wo so handu-
3 geino so gibano imma ei mahteis svaleikos þairh handuns is vairþand. niu þata ist sa timrja sa sunus
marjins iþ broþar Iakoba jah Iuse jah Iudins jah seimonis. jah niu sind svistrjus is her at unsis. jah
4 gamarzidai vaurþun in þamma. qaþ þan im Iesus þatei nist praufetus unsvers niba in gabaurþai sei-
5 nai jah in ganiþjam jah in garda seinamma. jah ni mahta jainar ainohun mahte gataujan niba favaim
6 sinkaim handuns galagjands gahailida. jah sildaleikida (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

multis medicis et amittens omne suum et non quoquam sanata, sed potius pejus habens, 27. audiens de Iesu, accedens in turba retro attigit vestem ejus. 28. Nam dixit, quod si vestes ejus attingo, valeo. 29. Et statim exaruit hic fons sanguinis ejus et sensit in corpore, quod sanata-est ab hac plaga. 30. Et statim Iesus sensit in se ipso hanc ex se potentiam exeuntem, convertens se in turba dixit: quis mihi tetigit vestes? 31. Et dixerunt ad eum discipuli ejus: vides hanc turbam torquentem te et dicis, quis me tetigit? 32. Et circumspexit videre hanc hoc facientem. 33. Verum hæc mulier timens et tremens, sciens quod factum-est de se, venit et cecidit ad eum et dixit ei omnem hanc veritatem. 34. Verum is dixit ad eam: filia, fides tua sanavit te; vade in pacem et sis sana ab hac plaga tua. 35. Adhuc eo loquente venerunt ab hoc synagogæ-præfecto dicentes, quod filia tua obiit; quid adhuc vexas hunc doctorem? 36. Verum Iesus statim audiens hoc verbum dictum dixit ad hunc synagogæ-præfectum: ne time, tantummodo crede! 37. Et non permisit unum eorum cum se sequi, nisi Petrum et Iacobum et Iohannem, fratrem Iacobi. 38. Et ivit in domum hujus synagogæ-præfecti et vidit tumultum et flentes et ejulantes multum. 39. Et ingrediens dixit ad eos: quid tumultuamini et fletis? hæc puella non obiit, sed dormit. 40. Et deriserunt eum, verum is ejiciens omnes assumit patrem hujus puellæ et matrem et hos cum se et ivit intro, ubi fuit hæc puella jacens. 41. Et prehendit apud manum hanc puellam dixitque ad eam: talitha kumi, quod est explicatum: puella, ad te dico, surge! 42. Et statim surrexit hæc puella et ivit; fuit enim annorum duodecim; et obstupuerunt timore magno. 43. Et præcepit iis multum, ut homo non sciret hoc et jussit ei dare edere. VI, 1. Et surrexit illinc et venit in regionem suam, et secuti-sunt post eum discipuli ejus. 2. Et cum fieret sabbatum, cœpit in synagoga docere, et multi audientes mirati-sunt dicentes: unde huic hoc et quæ hæc sapientiarum hæc data ei, quod virtutes tales per manus ejus fiunt? 3. Nonne hoc est hic faber-lignarius, hic filius Mariæ, verum frater Iacobi et Iusi et Iudæ et Simonis, et nonne sunt sorores ejus hic apud nos? et scandalizati fuerunt in hoc. 4. Dixit autem iis Iesus, quod non-est profeta inhonoratus, nisi in patria sua et in cognatis et in domo sua. 5. Et non potuit illic unam virtutum facere, nisi paucis ægrotis manus imponens sanavit. 6. et miratus est

ANNOTATIONES.

v, 26. *allamma seinamma*] ¶ gr. omn. — *botida — habaida*] errant St. B. Z. has formas pro verbis finitis habentes, sunt autem participia græcis ὠφελη θεῖσα et ἔλθοῦσα respondentia.

v, 29. *sunsaiv*] St. ✳ *sunsajv*.

v, 31. *þuk*] J. St. ✳ *þus*.

v, 34. *slaha*] St. ✳ *ssaha*.

v, 35. *nauh þanuh*] J. St. ✳ div.

v, 37. *ize miþ sis*] eorum cum se; in goth. versione duæ lectiones græcorum (αὐτῷ et αὐτῶν) conflatæ esse videntur.

v, 38. *vaifairwjandans*] St. ✳ *vaifaawjandans*.

v, 39. *slepiþ*] cod. Arg. ex correctura manus secundæ ✳ *sa uiþ*, v. d. ad M. IX, 24.

v, 40. *ligando*] j cons. ° gr.

v, 42. *faurhtein*] J S. ✳ *faurhtei*, quod e B. sententia librarii erratum est; Ih. tacet de h. l., neque num in cod. Arg. vere sic scriptum fuerit, hodie dici potest, quia plagulæ textum v, 42 — VII, 26 continentes nunc desiderantur.

v, 43. *izai giban*] ¶ gr. omn.

VI, 2. *wo so*] cod. Arg. (uti dicitur, cf. ad v, 42) et editt. ✳ *wono*, quæ forma non gothica est (cf. Grim. I, 798); quam lectionem in textu posuimus, ea probatur loco I, 27 *wo so laiseino* (quæ hæc doctrinarum), vid. Ih. *Ulfil. illustrat.* p. 227, 4; Grim. I, 605, 2. De permutatione litterarum *n* et *s* diximus ad M. VII, 23.

— *ei*] quod, gr. καί.

VI, 3. *þata*] hoc, gr. οὗτος; exemplum constructionis germanicarum linguarum propriæ.

VI, 5. *handuns galagjands*] ¶ gr. omn.

znate ovo, da moć ima sin čovječiji na zemlji da oprašta grijehe, reče onom uzetome: tebi kažem, ustani, uzmi svoju nosiljku i idi kući svojoj. 25. I odmah ustavši pred njima i uzevši nosiljku na kojoj je ležao, ode kući veličajući Boga. 26. I zapanjenost sve obuze i slaviše Boga i ispunjeni strahom govorahu: kakvo čudo na današnji dan vidjesmo. 27. Nakon ovoga izađe i vidje carinika po imenu Levi kako sjedi na carini i reče mu: idi za mnom. 28. I ostavivši sve, ustade i ode sa njim. 29. I pripravi veliku večeru Levi njemu i bi tamo velika gomila carinika i drugih koji su sa njim objedovali. 30. I došaptavahu se pisari njihovi i fariseji njegovim učenicima govoreći: zašto sa ovim carinicima i grešnicima jedete i pijete. 31. I odgovarajući reče im Isus: zdravima ne treba ljekar, nego bolesnima. 32. Nijesam došao da pozovem pravednike, nego grešnike u pokajanju. 33. A oni mu rekoše: zašto Jovanovi učenici često poste i mole se, kao i fariseji, dok tvoji učenici jedu i piju. 34. Tada im on reče: ne možete sinove ženika dok je on sa njima da učinite da poste; 35. nego dođe dan i kad ženik ode od njih tada i oni u taj dan poste. 36. Još im ispriča priču, da niko ne stavlja zakrpu sa novog odijela na staro odijelo, jer i novo će se iscijepati, a starom ne priliči ono što je novo. 37. I niko ne ulijeva novo vino u stare ćupove jer će novo vino probiti ćupove i proliće se i upropastiće se i ćupovi. 38. Nego vino novo ulijeva u nove ćupove i oboje se tako čuva. 39. I niko ko pije staro neće odmah htjeti novo, nego će reći: ovo staro je bolje. VI,1. I bi druge subote u prvi dan da su išli kroz njivu i njegovi učenici trgahu klasje i jedahu ga mrveći ga rukama. 2. Neki fariseji im rekoše: što činite, ono šte se ne priliči na subotnji dan? 3. I odgovarajući im, Isus reče. Zar nijeste čitali što je učinio David kad je bio gladan, on sam i oni koji bijahu sa njim? 4. Kako je ušao u kuću Božiju i hljeb žrtveni uzeo i dao onima sa kojima je bio, što nije bilo dopušteno nikome da ga jede osim sveštenicima. 5. I reče im da je Gospod ovaj sin čovječiji i ovom subotnjem danu. 6. I bi u drugu subotu da ode u sinagogu i podučava i bijaše tamo čovjek sa desnom rukom koja mu bijaše osušena. 7. A pisari i fariseji su pazili da li će da liječi u subotu, ne bi li našli opravdanje da ga optuže. 8. A on znadijaše njihovo razmišljanje i reče onom čovjeku koji je imao osušenu ruku: ustani i stani u sredinu. Tada onaj ustade i stade. 9. Reče pak Isus onima: pitam vas što je dozvoljeno u dan subotnji činiti, dobro ili loše, dušu spasiti ili upropastiti? 10. I pogledavši ih sve, reče onome: ispruži ruku. Tada je onaj ispruži i postade ta ruka kao i ona druga. 11. A oni se svi ispuniše ludilom i govorahu između sebe što da učine Isusu. 12. I bi u te dane da izađe Isus da se moli na brdu i probdije noć u molitvi Bogu. 13. I kad prođoše dani sazva učenike svoje i izabra između njih dvanaest koje nazva apostolima. 14. Simona koga takođe nazivaše Petrom, Andriju brata njegovog, Jakova i Jovana, Filipa i Bartolomeja. 15. Matiju i Toma, Jakova Alfejevog i Simona koga nazivahu zilotom. 16. Judu Jakovljevog i Judu Iskariotskog koji ga je izdao. 17. I išavši sa njima stade na ravnicu i bijaše sa njim gomila učenika njegovih i kohorta velika naroda iz cijele Judeje i Jerusalima, primorskog dijela Tira i Sidona i drugih gradova. 18. Koji dođoše da ga čuju i da izliječe bolesti svoje i obuzeti duhovima nečistim i bijahu izliječeni. 19. I sva gomila je tražila da ga dotakne, jer moć iz njega izlazaše i liječaše sve. 20. A on podigavši oči na učenike svoje, reče im: blaženi vi siromašni duhom, jer je vaše kraljevstvo nebesko; 21. Blaženi vi koji sada gladujete, jer ćete biti najedeni; blaženi vi koji sada plačete, jer ćete se razveseliti; 22. Blaženi ste, jer vas mrze ljudi i izdvajaju vas i prebacuju vam i izbacuju ime vaše kao zlo zbog sina čovječijeg. 23. Radujte se u onaj dan i igrajte jer evo plata vaša je velika na nebu; po tome su činili prorocima očevi njihovi. 24. A kuku vama bogatima, jer već imate utjehu vašu 25. Kuku vama, koji ste siti sada jer ćete biti gladni; kuku vama koji se sada smijete, jer ćete početi da plačete i jadikujete; 26. Kuku kad vam dobro govore svi ljudi, jer su tako lažnim prorocima činili i njihovi očevi. 27. No kažem vama koji slušate: volite one koji vas mrze, dobro činite onima koji vam zlo čine. 28. Blagoslovite one koji vas kunu, molite se za one koji vas vrijeđaju. 29. Ko te udari po obrazu, podaj mu i drugi i onome ko ti uzima kaput, podaj i

in ungalaubeinais ize jah hitauh veihsa bis-unjane laisjands. jah aihaihait þans tvalif jah
7 dugann ins insandjan tvans wanzuh jah gaf im valdufni ahmane unhrainjaize jah faurbauþ
8 im ei vaiht ni nemeina iu vig niba hrugga aina. nih matibalg nih hlaif nih in gairdos aiz
9, 10 ak gaskohai suljom. jah ni vasjaiþ tvaim paidom. jah qaþ du im. þiswaduh þei gaggaiþ
11 in gard. þar saljaiþ. unte usgaggaiþ jainþro. jah sva managai sve ni andnimaina izvis ni
hausjaina izvis. usgaggandans jainþro ushrisjaiþ mulda þo undaro fotum izvaraim du veitvodiþai im
12 amen qiþa izvis. sutizo i t saudaumjam aiþþau gaumaurjam in daga stauos þan þizai baurg jainai. jah
13 usgaggandans meridedun ei idreigodedeina. jah unhulþons managos usdribun jah ga albodedun aleva
14 managans siukans jah gahailidedun. jah gahausida þiudans herodes. svikunþ allis varþ namo is. jah
15 qaþ þatei iohannis sa daupjands us dauþaim urrais. duþþe vaurkjand þos mahteis in imma. anþarai
16 þan qeþun þatei helias ist. anþarai þan qeþun þatei praufetes ist eve ains þize praufete. gahausjands
17 þan herodes qaþ þatei þammei ik haubiþ afmaimait iohanne. sa ist. sah urrais us dauþaim. sa auk
raihtis herodes insandjands gahabaida iohannen jah gaband ina in karkarai in hairodiadins qenais
18 filippaus broþrs seinis. unte þo galiugaida. qaþ auk iohannes du heroda þatei ni skuld ist þus haban
19 qen broprs peinis. iþ so herodianai svor imma jah vilda imma usqiman. jah ni mahta. unte herodis
20 ohta sis iohannen kunnands ina vair garaihtana jah veihana jah vitaida imma jah hausjands imma
21 manag gatavida jah gabaurjaba imma andhausida. jah vaurþans dags gatils. þan herodis mela ga-
baurpais seinaizos nahtamat vaurhta þaim maistam seinaize jah þusundifadim jah þaim frumistam
22 galeilaias. jah atgaggandein inn dauhtar herodiadins jah plinsjandein jah galeikandein heroda jah
þaim miþanakumbjandam qaþ þiudans du þizai maujai. bidei mik þiswizuh þei vileis jah giba þus.
23, 24 jah svor izai þatei þiswah þei bidjais mik. giba þus und halba þiudangardja meina. iþ si usgaggandei
25 qaþ du aiþein seinai. wis bidjau. iþ si qaþ. haubidis iohannis þis daupjandins. jah atgaggandei sun-
saiv sniumundo du þamma þiudana baþ qiþandei. viljau ei mis gibais ana mesa haubiþ iohan-

INTERPRETATIO.

propter incredulitatem eorum et circumiit castella circumcirca docens. 7. Et advocavit hos duodecim et cœpit eos mittere duos quosque et dedit iis potestatem spirituum immundorum. 8. Et interdixit iis, ut quidquam non sumerent in viam, nisi virgam unam, neque peram, neque panem, neque in zonas æs, 9. sed calceati soleis, et ne induatis duas tunicas. 10. Et dixit ad eos: ubicunque quo itis in domum, ibi manea-tis, donec exitis illinc. 11. Et tam multi quam non recipiant vos, neque audiant vos, exeuntes illinc excutite pulverem hunc sub pedibus vestris ad testimonium iis; amen dico vobis, facilius est Sodomis aut Gomoris in die judicii, quam huic urbi illi. 12 Et exeuntes prædicarunt, ut converterentur. 13. Et dæmones multos expulerunt et unxerunt oleo multos ægrotos et sanarunt. 14. Et audivit rex Herodes, manifestum enim fa-ctum-est nomen ejus, et dixit, quod Iohannes hic baptizans ex mortuis surrexit, ideoque operantur hæ po-tentiæ in eo; 15. alii vero dixerunt, quod Helias est, alii vero dixerunt, quod profeta est, ut unus horum profetarum. 16. Audiens autem Herodes dixit, quod cui ego caput abscidi Iohanni, hic est, hic surrexit e mortuis. 17. Hic enim quidem Herodes mittens cepit Iohannem et ligavit eum in carcere ob Herodiadem, uxorem Filippi, fratris sui; nam hanc duxit. 18. Dixit enim Iohannes ad Herodem, quod non fas est tibi habere uxorem fratris tui. 19. Verum hæc Herodias insidiata-est ei et voluit eum occidere et non potuit, 20. nam Herodes timuit sibi Iohannem, sciens eum virum justum et sanctum et custodivit eum et audiens eum multum fecit et libenter ei auscultavit. 21. Et factus dies opportunus, cum Herodes tempore nativita-tis suæ cœnam fecit his maximis suorum et tribunis et his primis Galilææ. 22. Et aggrediente intro filia Herodiadis et saltante et placente Herodi et his una-accumbentibus dixit rex ad hanc puellam: ora me omne quod vis et do tibi. 23. Et juravit ei, quod omne quod ores me, do tibi usque dimidium regnum meum. 24. Verum ea egrediens dixit ad matrem suam, quid orem? verum ea dixit: caput Iohannis hujus baptizantis. 25. Et aggrediens statim propere ad hunc regem oravit dicens: volo ut mihi des super patina caput Iohan-

ANNOTATIONES.

vi, 7. *tvans wanzuh*] duos quosque, i. e. binos, gr. δύο δύο; Ulf. c. cod. D ἀνὰ δύο legisse videtur, vid. L. x, 1.

vi, 8. *nih*] sec. J. St, ※ *ni*.

vi, 11. *jainþro*] St. ※ *janþro*. — *undaro*] J. St. ※ *undar*. — *amen* — *jainai*] amen — illi, ° gr. — *sutizo*] St. ※ *suntizo*. — *gaumaurjam*] suspicamur duplicata liquida scribendum esse *gaumaurrjam*, sic quidem Rom. IX, 29 *gaumaurra* probe legitur.

vi, 14. *duþþe*] tantum abest ut Ulf. *xai* omisisse putemus, ut *duþþe* (pro *duh þe*, idque pro *du-uh þe*) pro *jah duþe* dictum esse existimaverimus; vid. L. XIV, 21 et cf. ad II, 11 et ad J. XVIII, 26.

vi, 15. *þatei*] pr. St. ※ *þatai*.

vi, 16. *iohanne*] J. St. ※ *iohannes*. — *sa ist sah*] hic est hic, gr. οὗτος. — *sah*] St. ※ *jah*.

vi, 17. *hairodiadins*] vid. ad M. VIII, 28. — *broþrs*] J. St. ※ *broþr*.

vi, 19. *herodianai svor*] hæc codicis Arg. lectio, quam editi. omnes reddiderunt, sine dubio vitiosa est; pro *svor* legendum esse *saisvor*, jam B. L. Z. suspicati sunt, in iisque L. anglosaxonico verbo *syrran* in comparationem vocato, *sveran* esse debere verbum, unde *illud* præteritum derivetur, rectissime dicit, cf. *taitok* a *tekan* et alia. Syllaba *sai*, quam desideramus, in ultima parte monstrosi illius *herodianai* latet, *s* autem et *n* litteras sæpius permutatas esse in codd. gothicis versu 2 hujus capitis vidimus, adde etiam quæ ad M. VII, 23 monuimus. Detracta syllaba *sai* restat *herodia*, cujus vocis littera extrema *s*, quia eadem prima erat verbi sequentis, a librario omissa est; quam sæpe id factum sit, vid. ad III, 13.

vi, 20. *herodis*] J. St. ※ *herodes*.

vi, 22. *dauhtar*] e sententia Ihr. (*Ulfil. illustrat.* p. 238), aut dativi forma insolita, aut error librarii *pro dauhtr* est; cum vero accusativi etiam absoluti M. VI, 3 inveniantur, lectionem codicis Arg. recte se habere putamus; cæterum Ulf. c. codd. ° αὐτῆς.

vi, 23. *bidjais mik*] ¶ *gr*.

vi, 24. *iohannis*] St. ※ *johannis*, sic quoque vs. 25.

vi, 25. *gibais*] Ulf. c. codd. ° ἐξαυτῆς. — *iohannis*] vid. ad vs. 24.

košulju. 30. Podaj svakome ko ti traži, a ne traži onome ko je uzeo od tebe. 31. I onako kako želite da vam ljudi čine, tako i vi njima činite. 32. A ako volite one koji vas vole, kakva će vam biti nagrada? Jer tako čine i grešnici. 34. A ako pozajmljujete onima od kojih se nadate da ćete dobiti natrag, kakva vam je nagrada? Jer tako i grešnici grešnicima pozajmljuju da bi jednak dio uzeli. 35. A vi volite neprijatelje vaše, dobro činite, ne očekujući ništa i biće vaša nagrada velika i bićete sinovi najvišega jer je on dobar i nekorisnima i zlima. 36. Budite milostivi kao što je i Otac vaš milostiv; 37. I ne sudite, da vam se ne bi sudilo; ne osuđujte da ne biste bili osuđeni; praštajte i biće vam oprošteno. 38. Davajte i davaće vam se; mjera dobra i prepuna i potresena i prelivena daće vam se u krilo vaše, jer tom istom mjerom kojom mjerite mjeriće se i vama. 39. Reče im, pak, priču: može li slijepac slijepca voditi? Zar neće obojica u jarak upasti? 40. Nije učenik iznad učitelja svojega, A svako će biti pripravan kao i učitelj njegov. 41. I što gledaš slamku u oku brata svojega, a ne vidiš balvan u oku svojem? 42. Ili kako možeš reći bratu svojemu: brate pusti da izvadim slamku iz oka tvojega; a sam ne vidiš balvan u oku svojemu, licemjeru, izbaci prvo balvan iz oka svojega, da bi vidio izbaciti slamku iz oka brata tvojega. 43. Jer dobro drvo ne nosi rđav plod, i sa drače se ne ubiraju smokve, niti se sa kupine gazi grožđe. 45. Čovjek dobar iz dobre riznice srca svoga donosi dobro, a zao čovjek iz zle riznice srca svoga zlo donosi; i iz obilja srca govore usta njegova. 46. I što me zovete Gospode, Gospode! I ne činite ono što govorim? 47. Svako ko dolazi kod mene i sluša riječi moje i čini tako, pokazujem vam kome je sličan, 48. Sliči na čovjeka koji gradi kuću, koji kopa i produbljuje i postavlja temelj na kamenu; u poplavi nadre voda na kuću i ne može je pokrenuti, jer je sagrađena na kamenu. 49. A onaj ko ne sluša i ne čini tako sliči čovjeku koji je sagradio kuću bez temelja, kome nadre voda i ona odmah padne i i velika ruševina nastane. VII, 1. Kad sve ovo reče slušaocima, ode u Kapernaum. 2. Bijaše sluga nekog centuriona na samrti koji mu bijaše drag. 3. Čuvši za Isusa posla stare Judejce njemu da ga mole da dođe i izliječi slugu. 4. A oni dođoše kod Isusa i moljahu ga silno, govoreći da je dostojan da mu to učini. 5. Jer voli svoj narod i sagradio im je sinagogu. 6. A Isus ode sa njima i kad nije bio daleko od njegove kuće posla mu ovaj centurion prijatelje koji mu govorahu: Gospode, odustani, jer nijesam dostojan da uđeš pod moj krov, 7. Stoga se nijesam smatrao dostojnim da dođem kod tebe, nego reci riječ i izliječiće se moj dječak. 8. Jer i ja sam čovjek od vlasti, imam pod sobom vojnike, i kažem im: idi i on ode i drugome, dođi ovamo i on dođe, a sluzi svome: učini ovo i on to učini. 9. Čuvši ovo Isus, zadivi se i okrenuvši se gomili koja ga je slijedila: Uistinu vam kažem, u Izraelu ne naiđoh na takvu vjeru. 10. I oni koji bijahu poslati kad se okrenuše i vratiše doma nađoše onog slugu izliječenog. 11. I bi narednog dana da ode u grad po imenu Naen, a pratili su ga učenici njegovi i veliki narod. 12. A kad bijaše blizu kapije onoga grada, tada, gle, bi iznijet mrtvac, sin jedinac u majke, a ona bijaše udovica, a sa njom velika gomila naroda iz tog grada. 13. I vidjevši je Gospod Isus sažali se na njui reče joj: ne plači. 14. I prišavši dotače sanduk, a stadoše oni koji su ga nosili i on reče: mladiću, tebi govorim, ustani! 15. I ustade mrtvac i poče govoriti i vrati ga majci njegovoj. 16. Sve pak obuze strah, i veličahu Boga govoreći: da se prorok veliki pojavio među nama i da je Bog pohodio narod svoj. 17. I izađe riječ o njemu u cijeloj Judeji i susjednim krajevima. 18. I javiše Jovanu učenici njegovi o svemu ovome. 19. I pozvavši dva svoja učenika posla ih Jovan kod Isusa govoreći: ti li si onaj koji dolazi, ili drugoga očekujemo? 20. Došavši, pak, do njega, oni ljudi rekoše: Jovan Krstitelj nas posla kod tebe, govoreći: ti li si onaj koji dolazi ili drugoga očekujemo? 21. U taj pak čas izliječi mnoge od bolesti i zaraze i zlih duhova i mnogim slijepcima povrati vid. 22. I odgovarajući reče im Isus: idite i javite Jovanu što ste vidjeli i čuli, da slijepi vide, hromi hodaju, leprozni se čiste, gluvi čuju, mrtvi ustaju, siromašni se blagosiljaju. 23. I blažen je svako ko se ne sablazni u meni. 24. A kad odoše poslanici Jovanovi, poče da govori gomili o Jovanu: što ste izašli da vidite u pustinji, trsku koja se savija na vjetru? 25. Nego

26 nis þis daupjandins. jah gaurs vaurþans sa þiudans in þize aiþe jah in þize miþanakumbjandane ni
27, 28 vilda izai ufbrikan. jah suns insandjands sa þiudans spaikulatur anabauþ briggan haubiþ is. iþ is galei-
þands afmaimait imma haubiþ in karkarai jah atbar þata haubiþ is ana mesa jah atgaf ita þizai mau-
29 jai jah so mavi atgaf ita aiþein seinai. jah gahausjandans siponjos is qemun jah usnemun leik is jah
30 galagidedun ita in hlaiva. jah gaiddjedun apaustauleis du iesua jah gataihun imma allata jah sva filu
53, 54 sve gatavidedun — — jah duatsnivun. jah usgaggandam im us skipa sunsaiv ufkunnandans ina.
55 þirinnandans all þata gavi dugunnun ana badjam þans ubil habandans bairan. þadei hausidedun ei is
56 vesi. jah þiswaduh þadei iddja in haimos aiþþau baurgs aiþþau in veihsa. ana gagga lagidedun siukans
VI, 1 jah bedun ina ei þau skauta vastjos is attaitokeina. jah sva managai sve attaitokun imma. ganesun. jah
2 gaqemun sik du imma fareisaieis jah sumai þize bokarje qimandans us iairusaulymim. jah ga-
saiwandans sumans þ ze siponje is gamainjaim handum. þat-ist unþvahanaim. matjandans hlaibans.
3 iþ fareisaieis jah allai iudaieis niba ufta þvahand handuns ni matjand. habandans anafilh þize sinis-
4 tane. jah af maþla niba daupjand ni matjand. jah anþar ist manag. þatei audnemun du haban. dau-
5 peinins stikle jah aurkje jah katile jah ligre. þaþroh þan frehun ina þai fareisaieis jah þai bokarjos.
duwe þai siponjos þeinai ni gaggand bi þammei anafulhun þai sinistans ak unþvahanaim handum mat-
6 jand hlaif. ip is andhafjands qaþ du im þatei vaila praufetida esaias bi izvis þans liutans. sve gameliþ
7 ist. so managei vairilom mik sveraiþ. iþ hairto ize fairra habaiþ sik mis. ip svare mik blotand laisjan-
8 dans laiseinins. anabusnins manne. afletandans raihtis anabusn guþs habaiþ þatei anafulhun man-
9 nans. daupeinins aurkje jah stikle jah anþar galeik svaleikata manag taujiþ. jah qaþ du im. vaila invi-
10 diþ anabusn guþs. ei þata anafulhano izvar fastaiþ. moses auk raihtis qaþ. sverai attan beinana jah
11 aiþein þeina. jah saei ubil qiþai attin seinamma aiþþau aiþein seinai. dauþau afdauþjaidau. iþ jus
qiþiþ. jabai qiþai manna attin seinamma aiþþau aiþein. kaurban. þatei ist maibms þiswah þatei us
12, 13 mis gabatnis. jah ni fraletiþ ina ni vaiht taujan attin seinamma aiþþau aiþein seinai. blauþjandans
vaurd guþs þizai anabusnai izvarai. þoei anafulhuþ. jah galeik svaleikata manag taujiþ.

INTERPRETATIO,

nis hujus baptizantis. 26. Et tristis factus hic rex propter hæc juramenta et propter hos una-accumbentes, non voluit eam rejicere. 27. Et statim mittens hic rex speculatorem jussit ferre caput ejus. Verum is iens abscidit ei caput in carcere 28. et attulit hoc caput ejus super patina et tradidit id huic puellæ et hæc puella tradidit id matri suæ. 29. Et audientes discipuli ejus venerunt et abstulerunt corpus ejus et posuerunt id in sepulcro. 30. Et coiverunt apostoli ad Iesum et narraverunt ei omne et tam multum quam fecerunt — 53. et applicuerunt. 54. Et exeuntibus iis e nave statim cognoscentes eum, 55. percurrentes omnem hanc regionem cœperunt super lectis hos male habentes ferre, ubi audiverunt, quod is esset. 56. Et ubicumque quo ivit in vicos aut urbes aut in castella, in platea posuerunt ægrotos et orarunt eum, ut saltem fimbriam vestis ejus attingerent et tam multi quam attigerunt eum, sanati-sunt. VII, 1. Et collegerunt se ad eum Farisæi et quidam horum scribarum venientes ex Ierusolymis; 2. et videntes quosdam horum discipulorum ejus communibus manibus, hoc-est illotis, edentes panes: 3. verum Farisæi et omnes Iudæi, nisi frequenter lavant manus, non edunt, tenentes traditionem horum majorum; 4. et a foro, nisi lavant, non edunt, et aliud est multum, quod acceperunt ad tenendum: lotiones poculorum et urceorum et lebetum et lectorum; 5. deinde autem interrogarunt eum hi Farisæi et hi scribæ: cur hi discipuli tui non eunt secundum quod tradiderunt hi majores, sed illotis manibus edunt panem? 6. Verum is respondens dixit ad eos, quod bene prædixit Esaias de vobis his hypocritis, ut scriptum est: hæc turba labiis me colit, verum cor eorum procul tenet se me; 7. verum frustra me colunt docentes doctrinas, præcepta hominum; 8. relinquentes enim præceptum Dei, tenetis quod tradiderunt homines, lotiones urceorum et poculorum, et aliud simile tale multum facitis. 9. Et dixit ad eos: bene abrogatis præceptum Dei, ut hoc traditum vestrum observetis. 10. Mos s enim quidem dixit: cole patrem tuum et matrem tuam, et qui male dicat patri suo aut matri suæ, morte occidatur. 11. Verum vos dicitis: si dicat homo patri suo aut matri: corban! quod est munus omne quod a me juvaris. 12. Et non permittitis eum non quidquam facere patri suo aut matri suæ, 13. delentes verbum Dei hoc præcepto vestro, quod tradidistis, et simile tale multum facitis. (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

VI, 26. *in*] sec. propter, * gr.

VI, 27. *insandjands*] J. St. ※ insandjans. — *spaikulatur*] St. ※ *spaiculatur.*—*afmaimait*] St. ※ *afmaimat.*

VI, 28. *þizai*] J. St. *þize.*

VI, 50. *gaiddjedun*] vid. ad III, 20.

VI, 55. *badjam*] St. ※ *badiam.* — *bairan*] Ulf. c. codd. φέρειν pro περιφέρειν legisse videtur.—*is*] vid. ad I, 42.

VI, 56. *in*] sec. m, ° gr.—*gagga*] via, Ulf. pro ἀγορᾶς c. cod. D et verss. latinis πλατείαις vel πλατείᾳ legisse videtur, cf. XI, 4.

VII, 2. *gamainjaim*] St. ※ *gamainiaim.* — *unþvahanaim*] J. St. ※ *unþvaihanaim.*

VII, 3. *iþ*] verum, gr. omn. γάρ, sic. J. VI, 6 et saepius. — *ufta*] crebro, Ulf. c. verss. latinis πυκνά legit, vid. L. V, 55.

VII, 4. *ist manag*] ¶ gr. omn.

VII, 5. *þaþroh*] J. St. ※ *baþro.*—*þan*] autem, ° gr. omn.—*unþvahanaim*] illotis, gr. κοιναῖς.

VII, 6. *hairto*] St. ※ *hairþo.*

VII, 7. *mik blotand*] ¶ gr. omn.

VII, 8. *raihtis*] enim, Goth. γάρ omittere, Griesb. male adnotat.—*svaleikata*] J. St. ※ div.

VII, 9. *fastaiþ*] St. ※ *fastaih.*

VII, 10. *sverai*] Hz. ※ *sveran.*—*seinamma* et *seinai*] suo—suæ, ° gr. omn.; pro *seinai* autem J. St. B. ※ *seina.*

VII, 11. *seinamma*] suo, ° gr. omn.—*þiswah þatei*] J. St. ※ *þiswa þatei.*

VII, 12. *ni*] non, gr. plerique οὐκέτι.

VII, 13. *þizai—þoei*] J. St. lac., quod dedimus, primus B. et post eam Hh. legit; an recte illi quidem, dici non potest, quia hæc plagula una ex iis est quæ furto ablatæ sunt.—*anabusnai*] præcepto, videri potest Goth. ἐντολῇ aut ἐντάλματι legisse (vid. vs. 7 et 9), nam gr. omn. παραδόσει habent, quod aliis locis *anafilhs* esse solet (vs. 3), vid. tamen Cor. I, XI, 2. —*galeik*] J. St. male addunt *anþar*, quod h. l. ne græci quidem habent.—*taujiþ*] St. ※ *tavjiþ.*

što ste izašli da vidite: čovjeka u lijepo odijelo obučenog? Evo, ovi u sjajnim odijelima i na gozbama u carskim dvorima žive. 26. No, što ste izašli da vidite: proroka? Svakako vam kažem, više nego proroka. 27. On je onaj o kome je zapisano: evo, šaljem anđela svoga pred lice tvoje, koji pripravlja put za tebe. 28. I kažem vam: niko među smrtnicima nije veći od Jovana Krstitelja, ali je manji od najmanjega u kraljevstvu Božijem. 29. I sva gomila ga je slušala i pravednog Boga opravdala i krstiše se krštenjem Jovanovim. 30. A fariseji i učeni u zakonu ne odobriše savjet Božiji za sebe i ne dadoše da ih on krsti. 31. Kome sliče ljudi ovog roda i kome su slični? 32. sliče onim siromašnim dječacima na trgu koji sjede i dozivaju se između sebe govoreći: mi smo ti pjevali a ti nijesi igrao; žalili smo vam se, a vi nijeste plakali. 33. Prikaza se Jovan Krstitelj, ne jedući i ne pijući vino i vi kažete: ima demona. 34. A dođe sin čovječiji koji i jede i pije i vi kažete: evo, čovjeka pohlepnog i pijanice, prijatelja carinika i grešnika. 35. I opravdana je mudrost od svih svojih sinova. 36. A molio ga je jedan farisej da jede sa njim, i otišavši u dom tog fariseja sjede za trpezu. 37. Tada gle, žena u tom gradu, koja bijaše grešnica i znajući da je u kući onoga fariseja, noseći balsam od alabastera 38. i stavši pred noge njegove zaplaka i poče kvasiti noge njegove suzama i brisati ih kosom svojom i ljubljaše noge njegove i pomaza ih onim balsamom. 39. Vidjevši onaj farisej koji ga bijaše pozvao reče sam sebi: ovaj ako je prorok znaće svakako ko je i kakva je ova žena koja ga dodiruje, da je grešnica. 40. I odgovarajući Isus reče Petru: Simone treba nešto da ti kažem. A ovaj reče. Kaži učitelju! 41. Dva dužnika bijahu kriva pred povjeriocem nekim; jedan mu dugovaše 500 dinara, a drugi 50. 42. Kako ni jedan od njih dvojice nije mogao vratiti dug on im je obojici oprostio: koga je dakle od njih dvojice, reci, više volio? 43. Odgovarajući pak Simon reče: onoga mislim, kome je više oprostio. Tada mu on reče: pravedno rasuđuješ! 44. I okrenuvši se ka onoj ženi reče Simonu: vidiš li ovu ženu, koja je došla u tvoju kuću, nijesi mi dao vodu za noge moje, a ona je suzama svojim natopila noge moje i kosom ih svojom osušila; 45. Nijesi me ni poljubio, a ona od kada uđoh ne prestade da ljubi noge moje; 46. Uljem glavu moju nijesi namazao, a ona balzamom pomaza noge moje. 47. Zbog toga ti kažem, opraštaju joj se mnogi grijesi, jer voljaše mnogo; uistinu kome se malo oprašta, taj malo voli. 48. A njoj reče: opraštaju ti se grijesi tvoji. 49. A oni koji bijahu sa njim na objedu počeše u sebi govoriti: ko je ovaj koji grijehe oprašta? 50. A on uistinu tada reče onoj ženi: vjera te tvoja izliječila; idi u miru. VIII,1. I bi poslije toga, da on idaše po gradovima i selima propovijedajući i jevanđelišući kraljevstvo Božije, a sa njim onih dvanaest. 2. I žene, koje bijahu izliječene od zlih duhova i bolesti, i Marija koju nazivaše Magdalena, iz koje izađoše sedam demona, 3. I Jovana, žena Kuzina, prefekta Herodova i Suzana i mnoge druge koje mu služahu koliko su mogle. 4. A pošto se okupi mnogi narod i iz svih gradova se sabraše kod njega, reče im kroz priču: 5. Izađe sijač da posije sjeme svoje, i dok je sijao, neko pade na put i pregazi se i ptice nebeske ga pozobaše. 6. A drugo pade na stijenu i iznikavši osuši se, jer nije imalo vlage. 7. A jedno pade posred trnja i izniče zajedno sa trnjem koje ga uguši. 8. A jedno pade na zemlju dobru i propupje i donese višerodni plod. Ovo rekavši povika: ko ima uši za slušanje neka čuje. 9. Upitaše ga pak učenici njegovi govoreći: što znači ta priča. 10. A Isus reče: vama je dato da znate tajne kraljevstva Božijeg, a ovim ostalima kroz priče da gledajući ne vide i slušajući ne shvataju.11. A ova priča ovo znači: ovo sjeme je riječ Božija; 12. A oni kraj puta su oni koji slušaju, potom dođe đavo i ote riječ ovu iz srdaca njihovih, da se vjerujući ne spasu. 13. A oni na kamenu, koji kada čuju sa radošću prihvate riječ, ali korijena nemaju, tako da vremenom u iskušenju pokleknu. 14. Oni koji padaju na trnje su oni koji slušaju i od brige i posjeda i žudnje životne se guše i ne donose plodove. 15. A ono sjeme koje padne na dobru zemlju, to su oni koji slušajući, u dobrom srcu i časnom drže ovu riječ i donesu plod u trpljenju. 16. A čovjek kad upali svjetiljku ne poklapa je posudom niti je pod krevet meće, nego je stavlja na kandelabar, da oni koji ulaze svjetlost vide. 17. Nema toga što je skriveno da se ne otkrije, niti tajno, što se ne otkrije i na otvoreno

14, 15 Jah athaitands alla þo managein qaþ im. hauseiþ mis allai jah fraþjaiþ. ni vaihts ist utaþro mans inngag-
gando in ina. þatei magi ina gamainjan. ak þata utgaggando us mannþata ist þata gamainjando man-
16, 17 nan. jabai was habai ausona hausjandona. gahausjai. jah þan galaiþ in gard us þizai managein. fre-
18 hun ina siponjes is bi þo gajukon. jah qaþ du im. sva jah jus unvitans sijuþ. ni fraþjiþ þammei all
19 þata utaþro inngaggando in mannan ni mag ina gamainjan. unte ni galeiþiþ imma in hairto ak in
20 vamba jah in urrunsa usgaggiþ. gahreineiþ allans matins. qaþuþ-þan þatei þata us mann usgag-
21 gando þata gamaineiþ mannan. innaþro auk us hairtin manne mitoneis ubilos usgaggand. kalkinas-
22 sjus horinassjus maurþra þiuþja faihufrikeins unseleins liutei aglaitei augo unsel vajamereins hauh-
23 hairtei unviti. þo alla ubilona innaþro usgaggand jah gagamainjand mannan. jah jainþro u stan-
24 dands galaiþ in markos tyre jah seidone. jah galeiþands in gard ni vilda vitan mannan
25 jah ni mahta galaugnjan. gahausjandei raihtis qino bi ina. þizozei habaida dauhtar ahman unhrain-
26 jana. qimandei draus du fotum is. vasuþ þan so qino haiþno. saurinifynikiska gabaurþai. jah baþ ina
27 ei þo unhulþon usvaurpi us dauhtr izos. iþ iesus qaþ du izai. let faurþis sada vairþau barna. unte ni
28 goþ ist niman hlaib barne jah vairpan hundam. iþ si andhof imma jah qaþ du imma. jai frauja. jah
29 auk hundos undaro biuda matjand af drauhsnom barne. jah qaþ du izai. in þis vaurdis gagg. usiddja
30 unhulþo us dauhtr þeinai. jah galeiþandei du garda seinamma bigat unhulþon usgaggana jah þo
31 dauhtar ligandein ana ligra. jah aftra galeipands af markom tyre jah seidone qam at marein galei-
32 laie miþ tveihnaim markom daikapaulaios. jah berun du imma baudana stammana jah bedun ina ei

INTERPRETATIO.

14. Et advocans omnem hanc turbam dixit iis : audite me omnes et intelligite; 15. *non quidquam* est extra hominem ingrediens *in eum, quod possit eum polluere, sed hoc exiens ex homine hoc* est hoc polluens hominem. 16. Si quis habeat aures audientes audiat. 17. Et cum iret in domum ex hac turba, interrogarunt eum discipuli ejus de hac parabola, 18. et dixit ad eos : sic etiam vos inscii *estis? non* intelligitis, *quod omne hoc extrinsecus ingrediens in hominem non potest eum* polluere; 19. nam non intrat ei *in cor*, sed *in ventrem*, et *in exitu exit*, purgat omnes escas. 20. Dixit autem, quod hoc ex homine exiens hoc polluit hominem; 21. intus enim ex corde hominum cogitationes malæ exeunt, scortationes, adulteria, homicidia, 22. furta, avaritiæ, nequitiæ, siniulatio, impudicitia, oculus malus, blasphemiæ, superbia, stultitia; 23. hæc omnia mala intus exeunt et polluunt hominem. 24. Et illinc exsurgens ivit in limites Tyriorum et Sidonum et intrans in domum non voluit scire hominem, et non potuit occultari. 25. Audiens enim mulier de eo, cujus habuit filia spiritum immundum, veniens cecidit ad pedes ejus. 26. Fuit autem hæc mulier ethnica, Sorinifynicissa gente, et oravit eum, ut hunc dæmonem ejiceret e filia ejus. 27. Verum Iesus dixit ad eam : sine antea saturos fieri liberos, nam non bonum est sumere panem liberorum et projicere canibus. 28. Verum ea respondit ei et dixit ad eum : utique domine! et enim canes sub mensa edunt de micis liberorum. 29. Et dixit ad eam : ob hoc verbum vade, exiit dæmon e filia tua. 30. Et intrans in domicilium suum invenit dæmonem egressum et hanc filiam jacentem in lecto. 31. Et iterum abiens a limitibus Tyriorum et Sidonum venit ad mare Galilæorum inter utrosque limites decapoleos; 32. et tulerunt ad eum surdum mutum et orarunt eum, ut

ANNOTATIONES.

VII, 15. *ni vaihts*] J. St. B. *ni vaiht*, idque rectius, nam *vaihts* ita non nisi prædicati loco ponitur: J. VIII, 54 *so hauheins meina ni vaihts ist*; Cor. I, X, 20 *ni þatei þo galiugaguda vaihts sijaina*; VII, 19 *þata bimait ni vaihts ist* (ubi *ni vaiht*, quod imperitus librarius addidit, e textu ejiciendum est); XIII, 2 *jabai friaþva ni habau, ni vaihts* im. — *utaþro*] J. St. B. ※ *uzaþro*.— *þatei magi*] J. St. B. ※ *þata* ÷ *mag*. — *utgaggando— mannan*] J. St. B. ÷ *usgaggando af imma* (J. St. ※ *ina*) *þata mag ina gamainjan*. Cæterum pro *us mann* (ex homine) gr. ἀπ' αὐτοῦ.

VII, 16. *hausjandona*] vid. ad IV, 9.

VII, 17. *us*—vs. 19 *usgagg*—] J. St. B. l.c.; quæ hodie leguntur, debemus Ihrio, qui hos versus difficillimos lectu fuisse ait: sæpius tamen erravit.

VII, 18. *jah*] sec. Z. ※ *iah*.—*unvitans*] cod. Arg. (Ih. referente) ※ *invitans*, quam lectionem Ih., quamvis *unvitans* ei præplaceat, defendere frustra studet; *unvits* legitur etiam Cor. II, XI, 19, 23; XII, 6, 11, cf. *unviti* Mc. VII, 22. Z. *unvitans* tacite in textu posuit.— *þaumei*] quod, vid. ad Phil. II. 24.—*inngaggando*] Ih. Z. ※ *ingaggando*; (cæterum *ist* suppleudum esse, Ih. male monet.)

VII, 19. *gahraineiþ*] purgat, gr. καθαρίζον, Ulf. c. cod. D καθαρίζει legisse videtur.

VII, 22. *aglaitei*] Griesb. male pro plurali habet, sed veremur ne ea adnotatio ad verbum βλασφημία pertineat, nam de *vajamereins* ambigitur, utrum sit nominativus pluralis formæ *vajamerei*, an singularis; quamquam enim J. X, 33 forma *vajamerei* ponenda est, tamen geminæ ejusdem nominis formæ inveniuntur, uti *veitvodei* et *veitvodeins*, *sviknei* et *svikneins*, *hrainei* et *hraineins*; et Eph. IV, 31 iterum *vajamereins* scribitur, ubi nullus græcorum pluralem βλασφημίας agnoscit.

VII, 23. *þo alla*] ¶ gr.

VII, 24. *usstandands*] St. ※ *ustandands*.

VII, 25. *gahausjandei*, etc.] Griesb. errat dicens, Ulf. leg s e ἀλλ' εὐθὺς ἀκούσασα γυνή, nam sequitur textum vulgatum.—*dauhtar*] Ulf. c. codd. ° αὐτῆς. — *fotum*] cod. Arg. (?) editt. Hz. ※ *fotun*.

VII, 26. *saurinifynik ska*] J. St. ※ *sauraifyniska*, B. (fortasse recte) *sauraifynikiska* —*usvaurpi*] J. St. ※ div.—*dauhtr*] J. ※ *dauhtar*, St. ※ *dauþar*, Z. ※ *dauþr*.

VII, 28. *imma*] pr. ei, ° gr. omn.

VII, 31. *markom*] pr., J. St. ※ *markon*.—*miþ tveihnaim*] J ※ jct., St. ※ *miþtveihnam*.

VII, 32. *handau*] pro *handu*; ea terminationum accusativi et dativi permutatio in nominibus propriis frequentior, in appellativis rarior est, sic L. IX, 27 *þiudinassau* pro *þiudinassu*, vid. Mc. IX, 1; Cor. I, II, 26 *daupau* pro *dauþu*; pro *hairau*, quod Rom. XIII, 4 in cod. Ambros. legitur, cod. Carol. recte *hairu* præbet. Similiter L IV, 5 *sunaus*, vs. 5 *diabulaus*, et Eph. V, 5 *skalkinassaus* pro *diabulus*, *sunus*, *skalkinassus* scribitur; cf. ad L. I, 54.

ne dođe. 18. Pazite, dakle, kako slušate: jer onaj koji ima, njemu se daje, a onaj koji nema, oduzima mu se čak i ono što misli da ima. 19. A dođoše mu majka i braća njegova i ne mogahu mu prići od gomile. 20. I bi mu javljeno da majka i braća njegova stoje na izvan u želji da ga vide. 21. A on odgovarajući reče im: majka moja i braća moja su oni koji riječ Božiju slušaju i čine je. 22. Bi jednog od tih dana da on ode na lađu i sa njim učenici i on im reče: idemo preko ovog jezera; i odoše. 23. Tada pak, čim zaploviše, on zaspa i naiđe oluja na jezero i napuni se lađa vodom i bijahu u velikoj nevolji. 24. Pristupivši mu probudiše ga govoreći: učitelju, izgibosmo! A on ustavši zaprijeti vjetru i talasima i oni se umiriše i bi tišina. 25. A njima reče: gdje vam je vjera vaša? Uplašivši se ostadoše u čudu i govorahu između sebe: ko je ovaj, da i vjetrovima i vodi naređuje i oni mu se pokoravaju? 26. I otploviše u kraj Gadarena koji je nasuprot Galileji. 27. A kad je iskočio na kopno pritrča mu čovjek neki iz grada, koji za dugo vremena imaše demone, ne nosijaše nikakvog odijela i ne življaše u kući nego u grobovima. 28. Vidjevši pak Isusa i povikavši pade pred njega i glasno povika: što ti imaš sa mnom, Isuse, sine Boga svevišnjeg, molim ti se, ne muči me. 29. Jer bijaše naredio duhu ovom nečistom da izađe iz onog čovjeka, mnogo ga vremena obuzimaše i bijaše svezan gvozdenim lancima i negvama bijaše čuvan i raskinuvši ove lance bijaše otjeran od ovog demona u pustinju. 30. A Isus ga upita govoreći: kako ti je ime? Tada reče: Legeon, jer demoni mnogi bijahu ušli u njega. 31. I moljaše ga da im ne naredi da idu u ambis. 32. Bijaše pak tamo krdo svinja mnogih koje pasijahu na onom brdu; i moljahu ga da im dozvoli da u njih uđu; i dozvoli im. 33. Izašavši pak odmah oni demoni iz onog čovjeka uđoše u one svinje i potrča krdo i baci se sa litice u ono jezero i podavi se. 34. Kad vidješe svinjari što se dogodi pobjegoše i ispripovijediše u gradu i selima. 35. Izađoše da vide to čudo i dođoše kod Isusa i nađoše onoga čovjeka kako sjedi, iz koga demoni bijahu izašli, obučenog i razumnog pred nogama Isusovim i prestraviše se. 36. Ispripovijedaše onima pak ovi što vidješe kako je bio jak onaj demon. 37. I moljahu ga svi stanovnici Gadare da ode daleko od njih, jer ih bijaše obuzeo veliki strah; a on otišavši na lađu okrenu se. 38. Zamoli ga onaj čovjek iz kojeg bijahu izašli demoni da bude sa njim; otpusti ga pak Isus govoreći: 39. Vrati se domu svome i pripovijedaj koliko ti je Bog učinio. I ode po cijelom gradu, propovijedajući, koliko mu je mnogo Isus učinio. 40. Bi pak dok se okrenuo Isus da ga okupi gomila; bijahu naime svi i očekivahu ga. 41. I gle, dođe čovjek, po imenu Jair, koji bijaše prefekt sinagoge, i pavši pred noge Isusu zamoli ga da ode kući njegovoj. 42. Jer u njega bijaše kćerka jedinica od otprilike dvanaest ljeta koja bijaše na umoru. Dok je išao gomila ga guraše, 43. I žena bijaše kojoj dvanaest godina tecijaše krv, koja na ljekare bijaše potrošila svu imovinu i nijedan je ne mogaše izliječiti. 44. Prišavši mu otpozadi dotače skute odore njegove i odmah prestade da joj teče krv. 43. A Isus reče: ko me dotače? Svi porekoše, a reče Petar i oni sa njim: učitelju, gomila te okružuje i gura, a ti pitaš: ko me dotače? 46. Tada Isus reče: neko me dotače: jer sam osjetio silu kako izlazi iz mene. 47. A žena vidjevši da se ne može prikriti, drhteći sruši se pred njim, jer ga je dotakla i priznade mu pred cijelim narodom i kako bi odmah izliječena. 48. A Isus joj reče: utješi se, kćeri, vjera te tvoja izliječila, idi u miru. 49. Dok je to govorio, dođe neki čovjek od prefekta sinagoge govoreći mu: mrtva ti je kćer, ne požuruj učitelja. 50. A Isus čuvši to odgovori mu rekavši: ne boj se, samo vjeruj, i izliječiće se. 51. Došavši do kuće ne dozvoli nikome da uđe osim Petru, Jakovu i Jovanu i ocu i majci one djevojke. 52. Plakahu svi i naricahu. Tada reče: ne plačite, jer nije umrla, samo je zaspala. 53. I ismijaše ga, vidjevši da je ova umrla. 54. Tada on istjeravši sve napolje i uhvativši ruku njenu povika govoreći: djevojko, ustani! 55. I povrati se duša njena i odmah ustade, i naredi da joj daju hrane. 56. I zapanjiše se roditelji njeni; a on im reče da nikome to ne pričaju. IX,1. Sazvavši pak onih dvanaest apostola dade im moć i vlast nad svim demonima i bolestima da ih liječe. 2. I posla ih da propovijedaju kraljevstvo Božije i liječe sve bolesne. 3. I reče im: ništa ne nosite na put, ni

33 lagidedi imma handau. jah afuimands ina af managein sundro lagida figgrans seinans in ausona imma
34 jah spevands attaitok tuggon is. jah ussaiwands du himina gasvogida jah qaþ du imma. aiffaþa. þatei
35 ist uslukn. jah sunsaiv usluknodedun imma hliumans jah andbundnoda bandi tuggons is jah rodida
36 raihtaba. jah anabauþ im ei mann ni qeþeina. wan filu is im anabauþ. mais þamma eis meridedun.
37 jah ufarassau sildaleikidedun qiþandans. vaila allata gatavida. jah baudans gataujiþ gahausjan jah
VIII, 1 unrodjandans rodjan. in jainaim þan dagam aftra at filu managai managein visandein jah ni haban-
2 dam wa matidedeina. athaitands siponjans qaþuh du im. infeinoda du þizai managein. unte ju dagans
3 þrins miþ mis vesun jah ni haband wa matjaina. jah jabai fraleta ins lausqiþrans du garda ize. ufli-
4 gand ana viga. sumai raihtis ize fairraþro qemun. jah andhofun imma siponjos is. waþro þans mag
5 was gasoþjan hlaibam ana auþidai. jah frah ins. wan managans habaiþ hlaibans. iþ eis qeþun. si-
6 bun. jah anabauþ þizai managein anakumbjan ana airþai jah nimands þans sibun hlaibans jah aviliu-
7 donds gabrak jah atgaf siponjam seinaim. ei atlagi ledeina faur. jah atlagidedun faur þo managein. jah
8 habaidedun fiskans favans. jah þans gaþiuþjands qaþ ei atlagidedeina jah þans. gamatidedun þau jah
9 sadai vaurþun jah usnemun laibos gabruko sibun spyreidans. vesunuþ-þan þai matjandans sve fidvor
10 þusundjos. jah fralailot ins. jah galaiþ sunsaiv in skip miþ siponjam seinaim jah qam ana fera mag-
11 dalan. jah urrunnun fareisaieis jah dugunnun miþsokjan imma sokjandans du imma taikn us himina
12 fraisandans ina. jah ufsvogjands ahmin seinamma qaþ. wa þafa kuni taikn sokeip. amen qiþa izvis.
13 jabai gibaidau kunja þamma taikne. jah afletands ins galeipands aftra in skip uslaiþ hindar marein.
14, 15 jah ufarmunnodedun niman hlaibans jah niba ainana hlaif ni habaidedun miþ sis in skipa. jah ana-
16 bauþ im qiþands. saiwiþ ei atsaiwiþ izvis þis beistis fareisaie jah beistis herodis. jah þahtedun miþ
17 sis misso qiþandans. unte hlaibans ni habam. jah fraþjands iesus qaþ du im. wa þiggkeiþ. unte hlaibans
18 ni habaiþ. ni nauh fraþjiþ nih vituþ. unte daubata habaiþ hairto izvar. augona habandans ni gasai-
19 wiþ jah ausona habandans ni gahauseiþ. jah ni gamunuþ. þan þans fimf hlaibans gabrak fimf þusund-
20 jom. wan manajos tainjons fullos gabruko usnemuþ. qeþun du imma. tvalif. aþþan þan þans sibun
hlaibans fidvor þusundjom. wan managans spyreidans fullans gabruko usnemuþ. iþ eis qeþun. sibun.
21, 22 jah qaþ du im. waiva ni nauh fraþjiþ. jah qemun in beþsaïdin (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

imponeret ei manum. 33. Et abducens eum a turba seorsim posuit digitos suos in aures ei et spuens attigit lin guam ejus, 34. et suspiciens ad cœlum, ingemuit et dixit ad eum: effatha! quod est recludere. 35. Et statim reclusi-sunt ei aures et solutum-est vinculum linguæ ejus et locutus-est recte. 36. Et præcepit iis ut homini non dicerent; quam multum is iis præcepit, magis hoc ii prædicarunt. 37. Et valde mirati sunt dicentes: bene omne fecit, et surdos facit audire et mutos loqui! VIII, 1. In illis autem diebus iterum in valde multa turba existente et non habentibus, quid ederent, advocans discipulos dixit ad eos: 2. miseruit-me hujus turbæ, nam jam dies tres cum me fuerunt et non habent, quid edant; 3. et si dimitto eos jejunos ad domum eorum, subjacent in via; quidam enim eorum procul venerunt. 4. Et responderunt ei discipuli ejus; unde hos potest a iquis satiare panibus in deserto? 5. Et interrogavit eos: quam multos habetis panes? verum ii dixerunt: septem. 6. Et præcepit huic turbæ accumbere super terra et accipiens hos septem panes et grati is-agens fregit et dedit discipulis suis, ut apponerent pro, et apposuerunt pro hac turba. 7. Et habuerunt pisces paucos, et hos benedicens dixit, ut apponerent etiam hos. 8. Comederunt autem et saturi facti-sunt et sustulerunt reliquias fragmentorum septem sportas. 9. Fuerunt autem hi edentes circiter quatuor mil'ia, et dimisit eos. 10. Et ivit statim in navem cum discipulis suis et venit ad limitem Magdalan. 11. Et excurrerant Farisæi et cœperunt conquirere-cum eo quærentes ab eo signum e cœlo, tentantes eum. 12. Et suspirans sp ritu suo dixit: quid hoc genus signum quærit? amen dico vobis, si dentur generi huic signa. 13. Et dimittens eos ingrediens iterum in navem exiit trans mare. 14. Et obliti-sunt sumere panes, et nisi unum panem non habuerunt cum se in nave. 15. Et præcepit iis dicens: videte, ut caveatis vobis hoc fermentum Farisæorum et fermentum Herodis. 16. Et cogitarunt cum se invicem dicentes: quia panes non habemus. 17. Et cognoscens Iesus dixit ad eos: quid cogitatis, quia panes non habetis; non adhuc cognoscitis nec scitis, quia stupidum habetis cor vestrum. 18. Oculos habentes non videtis et aures habentes non auditis, et non recordamini, 19. cum hos quinque panes fregi quinque millibus, quam multas sportas plenas fragmentorum sustulistis? Dixerunt ad eum: duodecim. 20. At cum hos septem panes quatuor millibus, quam multos cophinos plenos fragmentorum sustulistis? Verum ii dixerunt: septem. 21. Et dixit ad eos: quomodo non adhuc cognoscitis? 22. Et venerunt in Be.hsaidam (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

VII, 33. *spevanas*] sic cod. Arg.; edit. *speivands*, quod rectius, certe frequentius est.

VII, 36. *wan filu*] Ulf. ° δέ—*mais þamma*] magis hoc, gr. omn. μᾶλλον περισσότερον.—*eis*] ii, ° gr.

VIII, 1. *þan*] autem, ° gr. omn.—*aftra*] iterum, ° gr.; cæterum Ulf. etiam pro simplici πολλοῦ legit παμπόλλου, quod per *filu managai* reddit.—*siponjans*] Ulf. c. codd. ° αὐτοῦ.

VIII, 2. *dagans*] dies accusativo casu, gr. ἡμέραι, cf. IX, 21.—*haband*] Z. ※ *haband*.

VIII, 4. *was*] Ulf. c. codd. et verss. ὧδε.

VIII, 6. *þizai*] J. St. ※ *þ ze.—jah*] tert. et, ° gr.—*aviliudonds*] St ※ *aviliudons*.

VIII, 7. *þans*] pr. hos, ° gr.

VIII, 9. *fralailot*] St. ※ *ralailot*.

VIII, 10. *qalaiþ sunsaiv*] ¶ gr.—*magdalan*] gr. Δαλμανουθά.

VIII, 12. *kuni*] J. St. ※ *kun.—gibaidau*] J. St. ※ *gibaidi*, B. ※ *gibaid*, terminatio *au* in cod. Arg. prorsus evanuit.

VIII, 15. *ei*] ut, ° gr. omn.

VIII, 17. *unte*] sec. quia, gr. ἔτι; Ulf. c. cod. 10 ap. Griesb. ὅτι legit, quod jam B. vidit.

VIII, 20. *hlaibans*] panes, ° gr.—*usnemuþ*] J. St. ※ *usnemiþ*.

VIII, 21. *ni nauh*] non adhuc, gr. οὐ, cf. ad IV, 40; (cæterum J. St. B. ※ jct.)

VIII, 22. *qemun*] venerunt, gr. ἔρχεται.—*beþsaïdin*] gr. Βηθσαϊδάν.

štap, ni torbu ni hljeb, ni novac, niti dvije haljine da imate. 4. I u koji dom uđete tamo ostanite i odande izađite. 5. A tamo gdje vas ne prihvate, izlazeći iz tog grada stresite prašinu sa nogu svojih za svjedočanstvo nad njima. 6. Izašavši pređoše kroz sela jevanđelje propovijedajući i liječeći svuda. 7. Ču pak Herod, tetrarh, za ova čuda sva i razmišljaše, jer govorahu neki da je Jovan ustao iz mrtvih. ; 8. Neki pak govorahu: Ilija se pokazao, neki opet da je ustao jedan od starih proroka. 9. I reče Herod: Ja odrezah Jovanu glavu, uistinu ko je ovaj o kojem toliko slušam; i zatraži da ga vidi. 10. I vrativši se apostoli ispripovijedaju što su sve učinili i pokupivši ih ode na osamljeno mjesto grada po imenu Betsaida. 11. A gomile naroda, saznavši za to, pođoše za njim i pokupivši ih govorio im je o kraljevstvu Božijem i izliječio je one kojima je trebao lijek. 12. Tada sunce već poče da zalazi; pristupivši mu onih dvanaest rekoše mu: raspusti narod, da odu u okolna sela i župe obiđu i kupe sebi hranu jer smo u pustinji. 13. Tada im reče: vi im dajte da jedu. A oni mu rekoše: U nas nema više od pet hljebova i dvije ribe, osim da mi pođemo i kupimo svom ovom narodu hranu; 14. bijaše oko 5000 ljudi. A on reče učenicima svojim: pokupite ih u gomile po pedeset. 15. I učiniše tako i učiniše da se podijele svi. 16. Uzevši, pak, onih pet hljebova i dvije ribe, podigavši ih ka nebu blagoslovi ih, polomi ih i dade ih učenicima da ih podijele narodu. 17. I jedoše i zasitiše se svi i nakupiše komada dvanaest u kotarice. 18. I bi dok se molio sam, dotrčaše mu učenici i on ih upita govoreći: kako me zove ovaj narod? 19. A oni odgovarajući rekoše mu: Jovan Krstitelj; drugi pak Ilija, a neki opet jedan od starih proroka da je ustao. 20. A on im reče: a vi, kako me zovete? Odgovarajući reče mu Petar: ti si Hrist, sin Božiji. 21. Tada im on zaprijeti da nikome to ne kazuju. 22. Govoreći da sin čovječiji treba mnogo da istrpi i da će biti osuđen od starješina, sveštenika i pisara i pogubljen i da će trećeg dana ustati. 23. I reče svima: ako ko želi da me slijedi neka sam sebe porekne i ponese krst svoj svakog dana i neka me slijedi. 24. Jer ko hoće dušu svoju da spasi, mora je izgubiti; a ko izgubi dušu svoju zbog mene, spasiće je. 25. Kakvu korist za sebe ima čovjek koji ubire bogatstva na ovome svijetu, dok samog sebe upropaštava ili povređuje? 26. Ko se naime stidi mene i mojih riječi, njega će se stidjeti sin čovječiji kad dođe u sjaju svom i Oca i njegovih svetih anđela; 27. Kažem vam pak istinu: ima nekih od ovih prisutnih koji neće okusiti smrt dok ne vide kraljevstvo Božije. 28. Nakon ovoga prođe otprilike osam dana, i uzevši Petra, Jakova i Jovana pope se na brdo da se moli. 29. I dok se molio, bi njegovo lice drugačije i odijelo njegovo sjajno bijelo. 30. I gle, dva čovjeka razgovarahu sa njim, a to bijahu Mojsije i Ilija. 31. Pokazahu se u slavi i govorahu o smrti njegovoj, koja treba da se svrši u Jerusalimu. 32. A Petar i oni sa njim bijahu u dubokom snu; i kad se probudiše vidješe sjaj njegov i ona dva čovjeka kako stoje sa njim. 33. I bi kad se odvojiše od njega reče Petar Isusu: učitelju, dobro nam je da budemo ovdje i načinimo tri šatora, jedan za tebe, drugi za Mojsiju i treći za Iliju; ne znajući što govori. 34. Dok je tako govorio, naoblači se i poklopi ih sjenka; uplašiše se kad ih poklopi oblak. 35. I začu se glas sa oblaka govoreći: ovo je Sin moj, meni drag, njega slušajte. 36. I bi dok se čuo glas da se nađe Isus sam, a oni mučahu i nikome ne pričahu u onim danima ništa od onoga što su vidjeli. 37. I bi u taj dan, dok su silazili sa brda da im izađe u susret veliki narod. 38. I gle, čovjek iz te gomile povika govoreći: učitelju. Molim te pogledaj na sina moga; jer mi je jedinac, 39. I gle, obuze ga duh nečastivi i odjednom viče i razdire ga sa pjenom i teško ga napušta kad ga slomi. 40. I moljah učenike tvoje da ga istjeraju, no oni ne mogahu. 41. Odgovarajući pak Isus reče: o, rode nevjerni i nepravedni, do kad ću biti sa vama i trpjeti vas! Dovedi sina svoga ovamo. 42. I još dok mu je prilazio polomi ga onaj duh i razdrije; no zaprijeti Isus ovom duhu nečastivom i izliječi dječaka i predade ga njegovom ocu. 43. I svi bijahu zapanjeni nad ovom veličinom Božijom; i svima koji se divljahu svemu ovome što je učinio Isus, reče Petar: Gospode, zašto ga mi ne mogasmo istjerati? A Isus reče: ovaj rod ne izlazi osim u molitvama i postu. I reče svojim učenicima: 44. Slušajte dobro ove riječi, jer sin čovječiji treba da se preda u ruke

23 jah berun du ïnma blindan jah bedun ïna ei ïmma attaitoki. jah fairgreipands handu þis
24 blindins ustauh ïna utana veihsis jah speivands ïn augona ïs atlagjands ana handuns
25 seinos frah ïna. gau ƕa sewi. jah ussaiwands qaþ. gasaiwa mans þatei sve bagmans gasaiwa
26 gaggandans. þaþroh aftra galagida handuns ana þo augona ïs jah gatavida ïna ussaiwan.
27 jah aftra gasatiþs varþ jah gasaw bairhtaba allans. jah ïnsandida ïna du garda ïs qiþands. ni
in þata veihs gaggais. ni mannhun qiþais ïn þamma vehsa. jah usïddja ïesus jah siponjos ïs ïn
vehsa kaisarias þizos filippaus jah ana viga frah siponjans seinans qiþands du ïm. wana mik qiþand
28 mans visan. ïþ eis andhofun. ïohannen þana daupjand. jah anþarai helian. sumaih þan ainana prau-
29 fete. jah ïs qaþ du ïm. aþþan jus wana mik qiþiþ visan. andhafjands þan paitrus qaþ du ïmma þu ïs
30, 31 xristus. jah faurbauþ ïm ei mannhun ni qeþeina bi ïna. jah dugann laisjan ïns. þatei skal sunus mans
filu vinnan jah uskiusan skulds ïst fram þaim sin stam jah þaim auhumistam gudjam jah bokarjam
32 jah usqiman jah afar þrins dagans usstandan. jah svikunþaba þata vaurd rodida. jah aftiuhands ïna
33 paitrus dugann andbeitan ïna. ïþ ïs gavandjands sik jah gasaiwands þans siponjans seinans andbait
34 paitrau qiþands. gagg hindar mik satana. unte ni fraþjis þaim guþs ak þaim manne. jah athaitands þo
managein miþ siponjam seinaim qaþ du ïm. saei vili afar mis laistjan ïnvidai sik silban jah nimai gal-
35 gan seinana jah laistjai mik. saei allis vili saivala seina ganasjan. fraqisteiþ ïzai. ïþ saei fraqisteiþ
36 saivalai seinai ïn meina jah ïn þizos aivaggeljons. ganasjiþ þo. wa auk boteiþ mannan. jabai gagei-
37 gaiþ þana fairwu allana jah gasleiþeiþ sik saivalai seinai. aiþþau wa gibiþ manna ïnmaideïn saivalos
38 seinaizos. unte saei skamaiþ sik meina jah vaurde meinaize ïn gabaurþai þizai horinondein jah fra-
vaurhton. jah sunus mans skamaiþ sik ïs. þan qimiþ ïn vulþau attins seinis miþ aggilum þaim veiham.
ix, 1 jah qaþ du ïm. amen qiþa ïzvis þatei sind sumai þize her standandane. þai ïze ni kausjand dauþaus.
2 unte gasaiwand þiudinassu guþs qumanana ïn mahtai. jah afar dagans saihs ganam ïesus paitru jah
ïakobu jah ïohannen jah ustauh ïns ana fairguni hauh sundro ainans jah ïnmaidida sik ïn andvairþja
3 ïze. jah vastjos ïs vaurþun glitmunjandeins weitos sve snaivs. svaleikos sve vullareis ana airþai ni
4, 5 mag gaweitjan. jah ataugiþs varþ ïm helias miþ mose. jah vesun rodjandans miþ ïesua. jah andhaf-
jands paitrus qaþ du ïesua. rabbei goþ ïst unsis her visan. jah gavaurkjam hlijans þrins. þus ainana

INTERPRETATIO.

et tulerunt ad eum cæcum et orarunt eum, ut eum attingeret. 23. Et apprehendens manum hujus cæci eduxit eum extra vicum et spuens in oculos ejus, apponens insuper manus sua, interrogavit eum, an quid videret. 24. Et suspiciens dixit: video homines quod ut arbores video euntes. 25. Deinde iterum posuit manus super hos oculos ejus et fecit eum suspicere, et rursus sanatus fuit et vidit clare omnes. 26. Et misit eum ad domum ejus dicens: ne in hunc vicum eas, ne cuiquam dicas in hoc vico. 27. Et exiit Iesus et discipuli ejus in vicos Cæsariæ hujus Filippi, et in via interrogavit discipulos suos dicens ad eos: quem me dicunt homines esse? 28. Verum ii responderunt: Iohannem hunc Baptistam; et alii Heliam; quidam autem unum profetarum. 29. Et is dixit ad eos: at vos quem me dicitis esse? Respondens autem Petrus dixit ad eum: tu es Christus. 30. Et interdixit iis, ut cuiquam non dicerent de eo. 31. Et cœpit docere eos, quod debet Filius hominis multum pati, et rejici debet ab his natu maximis et his summis sacerdotibus et scribis, et occidi et post tres dies exsurgere. 32. Et palam hoc verbum locutus-est, et abducens eum Petrus cœpit increpare eum; 33. verum is vertens se et videns hos discipulos suos increpavit Petrum dicens: vade post me, Satana! nam non cognoscis hæc Dei, sed hæc hominum. 34. Et advocans hanc turbam cum discipulis suis dixit ad eos: qui vult post me sequi, deneget se ipsum et sumat crucem suam et sequatur me. 35. Qui enim vult animam suam servare, perdit eam; verum qui perdit animam suam ob me et ob hoc evangelium, servat hanc. 36. Quid enim juvat hominem, si lucratur hunc mundum omnem, et lædit se anima sua. 37. Aut quid dat homo pretium-redemptionis animæ suæ? 38. Nam quem pudet mei et verborum meorum in generatione hac adultera et peccaminosa, etiam filium hominis pudet ejus, cum venit in gloria patris sui cum angelis his sanctis. ix, 1. Et dixit ad eos: amen dico vobis, quod sunt quidam horum hic stantium, hi qui non gustant mortem, donec vident regnum Dei veniens in potentia. 2. Et post dies sex assumit Iesus Petrum et Iacobum et Iohannem et eduxit eos in montem altum seorsim solos et permutavit se in præsentia eorum. 3. Et vestes ejus factæ-sunt splendentes, albæ uti nix, tales, uti fullo in terra non potest dealbare. 4. Et visus fuit iis Helias cum Mose, et fuerunt loquentes cum Iesu. 5. Et respondens Petrus dixit ad Iesum: rabbi, bonum est nobis hic esse, et faciamus tabernacula tria, tibi unum

ANNOTATIONES.

VIII. 25. *seinos*] suas (αὐτοῦ), gr. αὐτῷ.—*gau*] vid. ad M. IX, 28.

VIII, 24. *þatei*] quod, ° gr.—*gasaiwa*] sec. video, gr.

VIII, 25. *aftra*] sec. rursus, pro ἀπό verbi compositi ἀποκατεστάθη positum est, sic IX, 12 *aftra gabotei þ*=ἀποκατεστᾷ, cf. L. XIV, 12 *aftra haitaina*=ἀντικαλέσωσι.

VIII, 26. *mannhun qiþais*] ¶ gr.—*þamma*] J. St. ※ *þammah*.

VIII, 27. *usïddja*] St. ※ *ussïddja*.

VIII, 28. *þan*] St. ※ *þain*.

VIII, 31. *skulds ïst*] Z. glossam ad *skal* esse dicens errat; illo enim verbo Ulf. utitur ad græcorum infinitivum passivum reddendum, quo lingua gothica omnino caret, sic L. IX, 44 *skulds ïst atgiban* (μέλλει παραδίδοσθαι) J. XII, 34 *ushauhjan* (ὑψωθῆναι), Cor. I, V, 10 *ataugjan* (φανερωθῆναι), cf. *mahtana visan* Mc. XIV, 5; J. III, 4; X, 35.—*usstandan*] St. ※ *ustandan*.

VIII, 33. *andbait*] St. ※ *andbaiþ*.

VIII, 33. *saivalai seinai*] ¶ gr.—*ïn*] sec. propter, ° gr. omn.

VIII, 36. *boteiþ*] St. ※ *boþeiþ*.—*allana*] J. St. ※ *allama*.

VIII, 38. *vaurde meinaize*] ¶ gr. omn.—*seinis*] ※ St. *seinins*.

IX, 1. *þai ïze*] editt. ※ jct., vid. ad M. V, 32.

IX, 3. *glitmunjandeins*] J. St. B. ※ *glitmunjande sva*.—*weitos*] Ulf. c. verss. ° λίαν.—*snaivs*] St. ※ *snaiys*.—*vullareis*] J. St. B. ※ *vuflareis*.

IX, 4. *varþ*] St. ※ *qarþ*.

čovječije. 45. Oni ne razumješe ovu riječ i bijaše im sakrivena, da to ne razumiju, ali su se bojali da ga pitaju što to znači. 46. I pade im na um da razmišljaju ko je od njih najveći. 47. A Isus shvativši o čemu premišljaju u svojim srcima, uzevši jednog dječaka postavi ga ispred sebe. 48. I reče im: svako ko prihvati ovo dijete u moje ime, mene je prihvatio, i svako ko mene prihvati, prihvatio je i onoga ko me šalje, jer onaj koji je najmanji među vama on je veliki. 49. A Jovan odgovarajući reče: učitelju, vidjesmo jednoga koji je u tvoje ime istjerivao demone i zabranismo mu to, jer ne ide sa nama. 50. A Isus im reče: ne zabranjujte, jer onaj ko nije protiv vas, sa vama je. Jer nije samo jedan čovjek koji ne čini silu u moje ime. 51. A kad bi da se svrše dani vaznesenja njegovog, on se pripravi da ide u Jerusalim. 52. I posla poklisare ispred sebe, i otišavši uđoše u okrug Samarićana da mu pripreme doček; 53. I ne primiše ga, jer ga lice odavaše da ide u Jerusalim. 54. A kad vidješe to učenici njegovi Jakov i Jovan rekoše: Gospode, hoćeš li da kažemo da se vatra stušti sa neba i uništi ih, kao što i Ilija učinje? 55. Okrenuvši se, pak, zaprijeti im i reče im: zar ne znate od kojeg ste duha? 56. Jer sin čovječiji nije došao da duše upropaštava, nego da ih spašava. I odoše u drugo selo. 57. I bi dok su hodali da mu na putu jedan reče: slijedim te, kuda god da ideš, Gospode. 58. A Isus mu reče: lisice imaju jazbine, a ptice nebeske gnijezda; a sin čovječiji nema gdje sakloniti glavu. 59. A drugome reče: slijedi me; a on reče: Gospode, dopusti mi da odem prvo da sahranim svog oca. 60. A Isus mu reče: ostavi da mrtvi sahrane svoje mrtve; a ti idi i javi kraljevstvo Božije. 61. A drugi opet reče: slijedim te Gospode, ali mi prvo dozvoli da javim onima koji su mi doma. 62. A Isus mu reče: niko ko spusti ruku na plug i obazire se nazad nije pogodan za kraljevstvo Božije. X,1. Poslije ovoga odredi Gospod druge sedamdesetoricu i posla ih po dvojicu ispred sebe u svaki grad i mjesto kuda je namislio da ide. 2. I reče im: velika je žetva, a žetelaca malo; molite sada Gospoda od žetve da pošalje žeteoce na ovu svoju žetvu. 3. Idite, evo ja vas šaljem kao jagnjad među vukove. 4. Ne nosite ni kesu, ni torbu, ni obuću i nikoga ne pozdravljajte na putu. 5. U koji dom uđete prvo recite: mir ovom domu. 6. A ako tamo bude sin mira, neka na njemu počine vaš mir; a ako ne, vratiće se vama. 7. I u tom domu ostanite, jedite i pijte kod njih jer je poslenik dostojan svoje plate. Ne idite od kuće do kuće. 8. I u koji grad dođete i tamo vas prihvate, jedite ono što vam se postavi. 9. I liječite bolesne i govorite im: približilo vam se kraljevstvo Božije. 10. A u koji grad dođete i ne prihvate vas, izađite na trgove njegove i recite: 11. I prašinu koja nam se prilijepila iz vašeg grada otresamo sa nogu naših; no ovo znajte dobro da vam se primaklo kraljevstvo Božije. 12. Kažem vam, da će Sodomi u onaj dan lakše biti nego tome gradu. 13. Kuku tebi Korazine! Kuku tebi Betsaido! Jer da su se u Tiru i Sidonu dogodila ova čuda koja su se dogodila kod vas, bili bi se davno pokajali u prašini sjedeći. 14. Uistinu će Tiru i Sidonu lakše biti na sudnji dan nego vama. 15. A ti Kapernaume, ti koji si se do neba uznio, ti ćeš se do pakla spustiti. 16. Onaj koji vas sluša, sluša mene, i koji vas prezire, mene prezire; a onaj koji mene prezire, prezire onoga koji me šalje. 17. Okrenuše se sebi onih sedamdesetorica, sa radošću govoreći: Gospode, čak nam se i demoni pokoravaju u tvoje ime. 18. A on im reče: vidjeh Satanu kao munju nebesku. 19. Evo, predadoh vam moć da utrete zmije i škorpije i svakojako jake neprijatelje i niko vam ne može nauditi. 20. Uistinu ne radujte se, što vam se ovi duhovi pokoravaju; no se radujte zbog toga što su vam imena upisana na nebesima. 21. I u taj čas uznese se duhom Isus i reče: Ispovijedam se tebi, Oče, gospode neba i zemlje, što ovo sakrih od mudrih i pametnih, a otkrih malenima; svakako Oče, jer je tako učinjena radost u pogledu tvom. I okrenuvši se učenicima svojim reče im: 22. Sve mi je predao Otac moj, i niko ne zna ko je Sin, samo Otac zna; i ko je Otac, osim Sin i onaj kome Sin želi da to otkrije. 23. I okrenuvši se ka učenicima svojim nasamo reče: blažene oči koje vide ono što vi vidite. 24. Kažem vam da su mnogi proroci i kraljevi željeli da vide ono što vi vidite, a nijesu vidjeli i da čuju ono što vi čujete, a nijesu čuli. 25. I gle, ustade neki vičan zakonu iskušavajući ga, i reče: učitelju, što

6, 7 jah mose ainana jah ainana helijin. ni auk vissa wa rodidedi. vesun auk usagidai. jah varþ milhma
ufarskadvjands im. jah qam stibna us þamma milhmin. sa ist sunus meins sa liuba. þamma hausjaiþ.
8, 9 jah anaks insaiwandans ni þanaseiþs ainohun gasewun alja iesu ainana miþ sis. dalaþ þan atgaggan-
dam im af þamma fairgunja anabauþ im ei mannhun ni spillodedeina þatei gasewun. niba hiþe sunus
10 mans us dauþaim usstoþi. jah þata vaurd habaidedun du sis misso sokjandans. wa ist þata us dauþaim
11, 12 usstandan. jah frehun ina qiþandans. unte qiþand þai bokarjos þatei helias skuli qiman faurþis. iþ is an-
dhafjands qaþ du im. helias sveþauh qimands faurþis aftra gaboteiþalla. jah waivagameliþ ist bisunu mans
13 eimanag vinnai jah frakunþs vairþai. akei qiþa izvis. þatei ju helias qam jah gatavidedun imma sva filu sve
14 vildedun. svasve gameliþ ist bi ina. jah qimands at siponjam gasaw filu manageins bi ins jah bokarjans
15 sokjandans miþ im. jah sunsaiv alla managei gasaiwandans ina usgeisnodedun jah durinnandans in-
16, 17 vitun ina. jah frah þans bokarjans. wa sokeiþ miþ þaim. jah andhafjands ains us þizai managein qaþ.
18 laisari brahta sunu meinana du þus habandan ahman unrodjandan. jah þiswaruh þei ina gafahiþ.
gavairpiþ ina jah waſjiþ jah kriustiþ tunþuns seinans jah gastaurknip. jah qaþ siponjam þeinaim ei
19 usdreibeina ina. jah ni mahtedun. iþ is andhafjands im. qaþ. o kuni ungalaubjando. und wa at
20 izvis sijau. und wa þulau izvis. bairiþ ina du mis. jah brahtedun ina at imma. jah gasaiwands ina
21 sunsaiv sa ahma tahida ina jah driusands ana airþa valvnoda waþjands. jah frah þ na attan is. wan lagg
22 mel ist ei þata varþ imma. iþ is qaþ. us barniskja. jah ufta ina jah in fon atvarþ jah in vato. ei
23 usqistidedi imma. akei jabai mageis. bilp unsara gableiþjands unsis. iþ iesus qaþ du imma þata
24 jabai mageis galaubjan. allata mahteig þamma galaubjandin. jah sunsaiv ufhropjands sa atta þis bar-
25 nis miþ tagram qaþ. galaubja. hilþ meinaizos ungalaubeinais. gasaiwands þan iesus þatei samaþ
rann managei. gawotida ahmin þamma undbrainjin qiþands du imma. þu ahma þu unrodjands jah bauþs.
26 ik þus anabiuda. usgagg us þamma jah þanaseiþs ni galeiþais in ina. jah hropjands jah filu tahjands ina

INTERPRETATIO.

et Mosi unum et unum Heliæ. 6. Non enim scivit, qui l loquere ur; fuerunt enim exterriti. 7. Et facta est nubes obumbrans eos et venit vox ex hac nube: hic est filius meus hic carus, hunc audiatis. 8. Et subito circumspicientes non amplius quemquam viderunt, nisi Iesum unum cum se. 9. Deorsum autem descendentibus iis de hoc monte, præcepit iis, ut cuiquam non narrarent quod viderunt, nisi quando Filius hominis e mortuis surgeret. 10. Et hoc verbum habuerunt ad se invicem quærentes: quid est hoc e mortuis surgere? 11. Et interrogaverunt eum d centes: quia dicunt hi scribæ, quod Helias debuit venire antea. 12. Verum is respondens dixit ad eos: Helias quidem veniens antea iterum reficit omnia, et quomodo scriptum est de Filio hominis, ut multum patiatur et contemtus fiat. 13. Sed dico vobis, quod jam Helias venit et fecerunt ei tam multum quam voluerunt, sicut scriptum est de eo. 14. Et veniens ad discipulos vidit multum turbæ apud eos et scribas quærentes cum iis; 15. et statim omnis turba videntes eum obstupuerunt et accurrentes adorarunt eum. 16. Et interrogavit hos scribas: quid quæritis cum his? 17. Et respondens unus ex hac turba dixit: magister, tuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum. 18. Et ubicunque quod eum capit, projicit eum et spumat et stridet dentibus suis et arescit, et dixi discipulis tuis, ut expellerent eum, et non potuerunt. 19. Verum is respondens iis dixit: o genus incredulum: quam diu apud vos sim? quam diu tolerem vos? ferte eum ad me. 20. Et tulerunt eum ad eum, et videns eum statim hic spiritus conturbavit eum, et cadens in terram volutus est spumans. 21. Et interrogavit hunc patrem ejus, quam longum tempus est, ut hoc fieret ei? Verum is dixit: ab infantia. 22. Et sæpe eum etiam in ignem conjecit et in aquam, ut perderet eum, sed si potes, adjuva nos miserens nostri. 23. Verum Iesus dixit ad eum hoc si potes credere; omne possibile huic credenti. 24. Et statim exclamans hic pater hujus pueri cum lacrymis dixit: credo, adjuva meam incredulitatem. 25. Videns autem Iesus, quod in-unum cucurrit turba, minatus est spiritui huic immundo dicens ad eum: tu spiritus, tu mute et surde, ego tibi præcipio, exi ex hoc et amplius ne eas in eum. 26. Et clamans et multum discerpens eum (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

IX, 5. *ainana helijin*] ¶ gr. omn.

IX, 8. *ni þanaseiþs*] St. Z. ※ jct.—*ainohun*] sic cod. Arg. pro *anmohun*, sic etiam L. VIII, 51; J. V, 22.

IX, 9. *mannhun*] J. St. B. ※ *manhun*.—*þatei*] St. ※ *þetei*.

IX, 11. *faurþis*] J. St. ※ div.

IX, 12. *helias*] J. St. ÷ *helia*.—*sveþauh*] Sch. cum Z. *autem* vertit, sed quamquam M. VII, 15 pro græco δέ ponitur, tamen illo loco sensum habet, quem nostro loco habere non potest; potius eam particulam græco μέν respondere existimandum est, vid. X, 39; Philipp. III, 1; idque, etsi Marcum fere nusquam particula μέν uti Sch. dicit, Ulf. et h. l. legit et I, 8, ubi per *aþþan* vertit, vid. Tit. I, 15.—*aftra gaboteiþ*] edit. ※ jct. vid. ad VIII, 25.

IX, 13. *ju*] jam, gr. omn. καί.

IX, 14. *filu manageins*] ¶ gr. omn.

IX, 15. *gasaiwandans*] videntes, Ulf. ἰδόντες; legisse, Grieb. audacius contendit, sic enim sæpius Goth. per synesin scribit, græcis non consentientibus.

IX, 16. *þans bokarjans*] hos scribas, gr. αὐτούς.

IX, 18. *gavairpiþ*] projicit, gr. ῥήσσει, c. cod. 12 apud Mi.—*usdreibeina ina*] ¶ gr. omn.; cæterum *usdreibeina* pro *usdribeina*, vid. Grim. I, 844.

IX, 19. *is*] edit. ※ *iesus*, vid. ad I, 42.—*kuni*] J. St. ※ *kunni*. — *þulau*] J. St. ※ *þuldu*, sic uterque cum B. etiam L. VIII, 15 ※ *þuldmai* pro *þulainai* legunt.

IX, 20. *valvnoda*] J. St. ※ *valvinoda*; cod. Arg. B. Hz. Z. ※ *valveisoda*; neutra lectio habet quo probari possit; requiritur enim verbum intransitivum, quod a primitivo *valvjan* esse debet *valvnan*; sic *afwapnan*, *gafulnan*, *gahailnan* ab *afwapjan*, *gafulljan*, *gahailjan* proficiscuntur; verba autem in—*inon* desinentia a substantivis formantur: *fraujinon*, *reikinon*, *gudjinon* a *frauja*, *reiks*, *gudja* alia. Nullum autem verbum gothicum habet terminationem—*isou*.—*waþjands*] J. St. ※ *kawjands*.

IX, 22. *jabai*] Ulf. ° τι.

IX, 23. *samaþ rann*] edit. ※ jct.; sic etiam Cor. I, V, 4 *samaþ gaggandam*, et VII, 5 *samaþ gavandjaiþ* div. scribendum est. — *þu*] vid. ad M. VI, 9.

IX, 26. *ina*] eum, ° gr.

da učinim da postanem baštinikom vječnog života? 26. Tada mu reče: u zakonu što je zapisano? Kako ga čitaš? 27. A on odgovarajući reče: voli Gospoda svoga iz cijelog srca svoga i iz sve duše svoje i svom snagom svojom i svim razumom svojim i bližnjega svoga kao sebe samoga. 28. Tada mu reče: pravilno si odgovorio, tako radi i živjećeš. 29. A onaj u želji da se nazove pravednim reče Isusu: a ko je moj bližnji? 30. Odgovarjući Isus reče: ode čovjek iz Jerusalima u Jerihon i naiđe na razbojnike koji ga opljačkaše i raniše .... XIV,9 - ... Onog poslednjeg zauzmi mjesto; 10. I kad te pozovu pristupi i sjedi na poslednje mjesto i kad dođe onaj koji te je pozvao reći će ti: prijatelju, priđi bliže! Tada će ti biti slava pred svim zvanicama koji su sa tobom. 11. Jer svako ko se uznio poniziće se i ko se ponizi uzdići će se. 12. A onda reče onome koji ga je pozvao: kad činiš ručak ili večeru, ne pozivaj prijatelje svoje ni braću svoju ni rođake svoje ni susjede bogataše, da ne bi oni tebe možda drugi put pozvali i uzvratili ti; 13. Nego kad činiš gozbu pozovi siromahe, nejake, hrome, slijepe. 14. I bićeš blagosloven; jer oni ti ne mogu vratiti, vratiće ti se u vaskrsenju onih savršenih. 15. Začu se, pak, jedan od onih koji objedovahu sa njim koji mu reče: Blagosloven je onaj koji jede hljeb u kraljevstvu Božijem. 16. Tada mu Gospod reče: jedan čovjek učinje veliku večeru i pozva mnoge. 17. I posla svog slugu u vrijeme večere da kaže uzvanicima: idite, jer je je već sve spremno. 18. I svi se odmah počnu izgovarati: prvi reče: kupio sam njivu treba da idem da je vidim; molim te, da me izviniš. 19. Drugi reče: kupih pet jarmova volova i idem da ih probam, molim te da me izviniš. 20. I jedan reče: oženih se i zato ne mogu doći. 21. I došavši sluga javi gospodaru svome ovo. Tada se domaćin rasrdi i reče sluzi svome: izađi odmah na trgove i pločnike gradske i dovedi ovamo siromahe, nemoćne, slijepe i hrome. 22. A rob reče: Gospodaru, učinjeh kako si naredio i još ima mjesta. 23. A gospodar reče robu: izađi na ulice i plotove i natjeraj ih da uđu da se napuni kuća moja. 24. Kažem vam da nijedan od onih ljudi koji su prvo pozvani neće probati ovu večeru. 25. Iđahu sa njim mnogi i okrenuvši se reče im: 26. Ako ko dolazi kod mene, a ne mrzi oca i majku svoju i ženu i djecu i braću i sestre, i još samu dušu svoju ne može biti moj učenik: 22. I onaj koji ne nosi krst svoj i ide za mnom ne može biti moj učenik. 28. Ko od vas želi da kulu sagradi, zar neće prvo sjesti i izračunati trošak da li ima dovoljno da potroši. 29. Da ne bi slučajno kad postavi temelje vidio da nema dovoljno i svi koji ga posmatraju počeli da ga ismijavaju. 30. Govoreći da je počeo da gradi i nije imao novaca. 31. Ili kralj koji ide u rat protiv drugog kralja, zar prije toga ne sjedne da promisli da li se može sukobiti sa 10 000 vojnika sa onim koji ima 20 000? 32. Ako nije dovoljno snažan šalje legata da moli za mir, dok je onaj još dovoljno daleko. 33. Tako i svaki od vas koji se ne odreče svake imovine svoje ne može biti moj učenik. 34. So je dobra; no ako je so bljutava, čime će se temeljiti. 35. Ni za zemlju ni za blato nije korisna; napolje je bacaju. Ko ima uši da čuje, neka sluša. XV,1. Bijahu pak svi carinici i grešnici koji mu se približiše da ga čuju; 2. I mrmljahu fariseji i pisari govoreći da on grešnike prihvata i jede sa njima. 3. A on im reče ovu priču govoreći: 4. Ako bi neko od vas imao stotinu ovaca i izgubio jednu, zar ne bi ostavio onih 99 u pustinji i i otišao za onom izgubljenom dok je ne nađe; 5. I kad je nađe stavio je na ramena, radujući se. 6. I kad bi došao kući sazvao prijatelje i susjede govoreći im: radujte se sa mnom jer pronađoh ovcu moju izgubljenu. 7. Kažem vam da će takva radost biti na nebu zbog jednog grešnika koji se pokaje, nego zbog 99 pravednika kojima ne treba pokajanje. 8. Ili neka žena koja ima deset drahmi ako izgubi jednu drahmu zar neće upaliti luč i prevrnuti kuću i tražiti pomno dok je ne nađe, 9. I kad je nađe pozvaće prijateljice i susjede govoreći: radujte se sa mnom jer pronađoh drahmu koju izgubih. 10. Tako i vama kažem, radost će biti u liku anđela Božijih zbog jednog grešnika koji se pokaje. 11. I reče: neki čovjek je imao dva sina, 12. I reče mlađi od njih ocu: oče, daj mi ono što mi pripada, moj dio; i podijeli im svoje imanje. 13. Nakon nekoliko dana pokupi sve svoje taj mlađi sin i ode da živi daleko i tamo proćerda svoje imanje živjeći razuzdano. 14. A kad ostade bez igdje ičega,

27 usiddja. jah varþ sve dauþs. svasve managei qeþun þatei gasvalt. iþ ïesus undgreipands ïna bi han-
28 dau urraisida ïna. jah usstoþ. jah galeiþandan ïna in gard siponjos ïs frehun ïna sundro. duwe veis ni
29 mahtedum usdreiban þana. jah qaþ du ïm. þata kuni in vaihtai ni mag usgaggan niba in bidai jah
30, 31 fastubnja. jah jainþro usgaggandans iddjedun þairh galeilaian. jah ni vilda ei wass vissedi. unte laisida
siponjans seinans jah qaþ du ïm þatei sunus mans atgibada in handuns manne jah usqimand ïmma jah
32, 33 usqistiþs bridjin daga usstandiþ. iþ eis ni fr. þun þamma vaurda jah ohtedun ïna fraihnan. jah qam in
34 kafarnaum jah in garda qumans frah ïns. wa in viga miþ izvis misso mitodeduþ. iþ eis slavaidedun. du
35 sis misso andrunnun. warjis maists vesi. jah sitands atvopida þans tvalif jah qaþ du ïm. jabai was vili
36 frumists visan. sijai allaize aftumists jah allaim andbahts. jah nimands barn gasatida ïta in midjaim
37 ïm jah ana armins nimands ïta qaþ du ïm. saei ain þize svaleikaize barne andnimiþ ana namin mei-
namma. mik andnimiþ jah sawazuh saei mik andnimiþ. ni mik andnimiþ ak þana sandjandan mik.
38 andhof þan ïmma ïohannes qiþands. laisari. sewum sumana in þeinamma namin usdreibandan unhul-
39 þons. saei ni laisteiþ unsis. jah varidedum ïmma. unte ni laisteiþ unsis. iþ ïesus qaþ. ni varjip
ïmma. ni mannahun auk ïst. saei taujiþ maht in namin meinamma. jah magi sprauto ubil vaurdjan
40, 41 mis. unte saei nist viþra izvis. faur izvis ïst. saei auk allis gadragkjai izvis sikla vatins in namin
42 meinamma. unte xristaus sijuþ. amen qiþa izvis ei ni fraqisteiþ mizdon seinai. jah sawazuh saei
gamarzjai ainana þize leitilane þize galaubjandane du mis. goþ ïst ïmma mais ei galagjaidau asilu-
43 qarnus ana balsaggan ïs jah fravaurpans vesi in marein. jah jabai marzjai þuk handus þeina. afmait
þo. goþ þus ïst hanfamma in libain galeiþan þau tvos handuns habandin galeiþan in gaiainnan in
44, 45 fon þata unwapnando. þarei maþa ize ni gasviltiþ jah fon ni afwapniþ. jah jabai fotus þeins marzjai
þuk. afmait ïna. goþ þus ïst galeiþan in libain haltamma þau tvans fotuns habandin gavairpan in
45, 47 gaiainnan in fon þata unwapnando. þarei maþa ize ni gasviltiþ jah fon ni afwapniþ. jah jabai augo
þein marzjai þuk. usvairp ïmma. goþ þus ïst haihamma galeiþan in þiudangardja guþs þau tva augona

INTERPRETATIO.

exiit et factus-est ut mortuus, adeo-ut multi dicerent, quod mortuus-est. 27. Verum Iesus apprehendens eum in manu elevavit eum et surrexit. 28. Et euntem eum in domum discipuli ejus interrogarunt eum seorsim : cur nos non potuimus expellere hunc? 29. Et dixit ad eos : hoc genus in re non potest exire, nisi in oratione et jejunio. 30. Et illinc exeuntes iverunt per Galilæam, et non volut, ut quis sciret, 31. nam docuit discipulos suos et dixit ad eos, quod Filius hominis traditur in manus hominum et occidunt eum et occisus tertio die resurgit. 32. Verum ii non intellexerunt hoc verbum et timuerunt eum interrogare. 33. Et venit in Cafarnaum et in domum veniens interrogavit eos : quid in via cum vobis invicem cogitavistis? 34. Verum ii tacuerunt: ad se invicem disputaverunt, quis maximus esset. 35. Et sedens advocavit hos duodecim et dixit ad eos : si quis vult primus esse, sit omnium ultimus et omnibus minister. 36. Et sumens puerum posuit eum in mediis iis et super ulnas sumens eum dixit ad eos : 37. qui unum horum talium puerorum suscipit in nomine meo, me suscipit et omnis qui me suscipit, non me suscipit, sed hunc mittentem me. 38. Respondit autem ei Iohannes dicens : magister, vidimus quemdam in tuo nomine expellentem dæmones, qui non sequitur nos, et prohibuimus eum, quia non sequitur nos. 39. Verum Iesus dixit : ne prohibite eum; non quisquam enim est, qui facit virtutem in nomine meo, et possit subito male dicere mihi; 40. nam qui non est contra vos, pro vobis est. 41. Qui enim omnino bibere-det vobis poculum aquæ in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, quod non perdit mercedem suam: 42. et omnis qui sollicitet unum horum parvorum horum credentium ad me, bonum est ei magis, ut ponatur asinarius-lapis in collum ejus et abjectus esset in mare. 43. Et si sollicitet te manus tua, abscinde hanc; bonum tibi est debili in vitam ire, quam duas manus habenti ire in geennam, in ignem hunc inexstinguibilem, 44. ubi vermis eorum non moritur et ignis non exstingui ur. 45. Et si pes tuus sollicitet te, abscinde eum; bonum tibi est ire in vitam claudo, quam duos pedes habenti conjici in geennam, in ignem hunc inexstinguibilem, 46. ubi vermis eorum non moritur et ignis non exstingui ur. 47. Et si oculus tuus sollicitet te, ejice eum; bonum tibi est luscо ire in regnum Dei, quam duos oculos

ANNOTATIONES.

IX, 28. *galeiþandan*] St. ※ *galeitandan*. — *duwe*, cur, gr. ὅτι. — *mahtedum*] J. St. B. Hz. ※ *mahtedun*, sic etiam cod. Arg.

IX, 32. *froþun*] J. St. ※ *frodun*.

IX, 33. *qumans*] sic cod. Arg. recte; editt. ※ *qumands*.

IX, 34. *misso*] Uf. ° γάρ. — *andrunnun*] Ulf. c. c. d. et verss. ° ἐν τῇ ὁδῷ. — *maists vesi*] maximus esset, gr. μείζων; cæterum cum nullo græco Ulf. conspirat, cf. IV, 32.

IX, 35. *atvopida*] St. ※ *otvopida*.

IX, 37. *ana*] Ulf. cum codd. ἐν pro ἐπί legisse, Sch. temere contendit.

IX, 38. *in*] in ° gr.—*saei—unsis*] qui — nos, ° gr.; cæterum pro *laisteiþ* St. ※ *laistein*.

IX, 41. *meinamma*] meo, ° gr. — *ei*] quod, ° gr.— *mizdon*] St. ※ *misdon*.

IX, 42. *asiluqarnus*] J. St. ※ div.; cum *asiluquairnus* proprie sit lapis molaris ab asino motus, Ulf. sine dubio c. codd. et verss. μύλος ὀνικός legit. — *balsaggan*] sic quidem cod. Arg. et editt. (præter St., qui in textu *balsaggan*, in glossar o autem *balsaggan* habet); sed an hæc lectio recte se habeat, valde dubitamus; quid valeat illud verbum, nec e gothica, neque e cognatis linguis decerni potest. Certa, ut videtur, conjectura otherimus *halsaggan; hals* pro græco τράχηλος L. XV, 20 invenitur; de *agga* vid. Grimm. III, 399, cf. Schmid *Schwäbisches Worterb*, s. v. *Anke*. Graff *Althochd. Sprachsch*, I, 345. Litteras *h* et *b* aliis quoque locis permutari, indicat Ih. ad L. VI, 40. — *fravaurpans*] J. St. ※ *fravairpans*.

IX, 45. *jabai marzjai*] St. ※ *jarbimazjai*. — *afmait*] St. ※ *afmaiþ — goþ*] J. ※ *joþ*.—*þau*] S. ※ *þan*.— *unwapnando*] vid. ad IV, 7.

IX, 45. *þus ïst*] ¶ gr. — *gaiainnan*] J. St. ※ *gaiainnin*.

IX, 47. — *augona*] J. ※ *aggona*.

nasta velika glad u tom kraju, i on posta siromašan. 15. I išavši predade se jednom čovjeku iz tog kraja koji ga posla da na njivi napasa svinje. 16. I on poželje da se najede mahuna koje jedahu svinje; i ovaj čovjek mu ne dade. 17. Došavši tada u sebi reče: koliko je najamnika u moga oca koji je bogat, a ja umirem od gladi; 18. Ustaću i otići ocu svome i reći ću mu: oče, zgriješih pred nebom i licem tvojim; 19. I već nijesam dostojan nazvati se tvojim sinom; učini me jednim od tvojih najamnika. 20. I ustade i ode ocu svome: i već izdaleka ga opazi otac njegov i sažali se na njega i potrčavši pade ničice pred njim i poljubi ga. 21. I reče mu sin: oče, zgriješih pred nebom i licem tvojim; i više nijesam dostojan nazvati se tvojim sinom. 22. A otac reče slugama svojim: odmah donesite najbolje odijelo i obucite ga i stavite mu prsten na ruku i obuću na noge, 23. I donesite tele pretilno i zakoljite ga da se gostimo i radujemo; 24. Jer ovaj sin moj bijaše mrtav, i oživje i izgubljen bijaše, i bi pronađen; i počeše se gostiti. 25. A sin njegov stariji bijaše na njivi i došavši blizu kuće začu pjesmu i veselje, 26. I pozvavši jednog dječaka upita ga što se događa. 27. Tada mu ovaj reče: došao ti je brat i dođe otac tvoj i zakla tele pretilo, jer mu se zdrav vratio. 28. Tada se ovaj razljuti i ne htje ući, no otac izađe napolje i zamoli ga. 29. Tada ovaj odgovarajući reče ocu: evo, tolike sam ti godine služio i nikada ne prekrših nijednu tvoju naredbu i ti mi nijednom ne dade kozu da se sa prijateljima svojim pogostim. 30. A kad dođe ovaj sin tvoj koji je proćerdao imanje svoje sa ljubavnicama, zaklao si tele pretilo za njega. 31. Tada mu reče: sinko, ti si uvijek sa mnom bio i sada si, i sve što je moje to je i tvoje. 32. Morali smo se pogostiti i proveseliti jer brat tvoj mrtav bijaše i oživje i izgubljen bi i pronađen je. XVI, 1. A svojim učenicima reče: jedan čovjek bijaše bogat i imaše upravitelja i ovaj bijaše ozloglašen kod njega jer bijaše proćerdao njegovo dobro. 2. I pozvavši ga reče mu: što ovo čuh o tebi? Daj mi račun o upravljanju imanjem, jer ne možeš više biti upravitelj. 3. A upravnik reče u sebi: što da činim, jer će mi gospodar oduzeti upravljanje imanjem; kopati ne mogu, sramota me prositi. 4. Smislio sam što da činim, da me, ako slučajno ostanem bez uprave nad imanjem, prime u kuće svoje 5. I pozvavši sve dužnike gospodara svoga, reče prvome: koliko duguješ mom gospodaru? 6. Tada reče: 100 krčaga ulja. I reče mu: uzmi pismo, sjedi i odmah napiši 50. 7. A drugome opet reče: a ti koliko duguješ? A onaj reče: 100 mjerica pšenice. I reče mu. Uzmi pismo i napiši 80. 8. I pohvali gospodar upravitelja zbog pretjerane strogosti, jer je mudro učinio; jer sinovi ovozemaljski su mudriji od sinova svjetlosti u svome vijeku. 9. I ja vam kažem, učinite sebi prijatelje od bogatstva nejednakosti da vas, kad se podjarmite, prihvate u vječne kuće. 10. Ko je vjeran u malom i u velikom će biti vjeran; a ko je nevjeran u malom i u mnogom će biti nevjeran. 11. Ako, dakle, u prekomjernom bogatstvu nijeste vjerni ko će vam vjerovati? 12. I ako u tuđem nijeste vjerni, ovo vaše ko će vam dati? 13. Jedan sluga ne može služiti dva gospodara, jednoga voli a drugoga mrzi: ili je jednome privržen, a drugoga prezire; ne možete Bogu služiti i bogatstvima. 14. A čuše sve ovo i fariseji, koji su bili lakomi, i podsmijevahu mu se. 15. A on im reče: vi ste oni koji sami sebi sudite pred ljudima, no Bog poznaje srca vaša, jer ono što ljudi cijene, to je mrzno pred Bogom. 16. Zakon i proroci postojahu do Jovana; potom će se jevanđeljem propovijedati kraljevstvo Božije i svako će se tamo navoditi. 17. Uistinu je lakše da nebo i zemlja propadnu, nego jedan vrh zakona da padne. 18. Ko god otpusti ženu svoju i dovede drugu, čini blud; i svako ko raspuštenicu oženi, čini blud. 19. U jednog čovjeka bijaše bogatstvo i bijaše obučen u svilu i kadifu i svakog se dana sjajno gostijaše: 20. A bijaše neki siromah po imenu Lazar, koji ležaše pred vratima njegovim, sav izranjavljen. 21. I poželje da se zasiti jedući mrve koje padahu sa trpeze onog bogataša i još psi dolažahu da liže rane njegove. 22. I dogodi se da umrije taj siromah i anđeli ga preniješe u Avramovo krilo; umrije i onaj bogataš i bi sahranjen. 23. I podigavši u paklu oči svoje, mučeći se na krstu, ugleda Avrama i Lazara u krilu njegovom. 24. I povika – XVII,3. – ako zgriješi brat tvoj izgrdi ga, a ako se pokaje oprosti mu. 4. I ako sedam puta na dan zgriješi prema tebi i sedam se puta na dan pokaje govoreći:

48 habandin atvairpan in gaiainnan funins. þarei maþa ize ni gadauþ aiþ jah fon ni afwapniþ.
49, 50 wazuh auk fmin saltada jah warjatoh hunsle salta saltada. goþ salt. iþ jabai salt unsaltan vairþiþ.
x, 1 we supuda. habaiþ in izvis salt jah gavairþeigai sijaiþ miþ izvis misso. jah jainþro usstandands qam
in markom iudaias hindar iaurdanau. jah gaqemun sik aftra manageins du imma jah sve biuhts aftra
2 laisida ins. jah dnatgaggandans fareisaieis frehun ina. skuldu sijai mann qen afsatjan. fraisandans
3, 4 ina. iþ is andhafjands qaþ. wa izvis anabauþ moses. iþ eis qeþun. moses uslaubida unsis bokos
5 afsateinais meljan jah afletan. jah andhafjands iesus qaþ du im. viþra harduhairte n izvara gamelida
6, 7 izvis þo anabusn. iþ af anastodeinai gaskaftais gumein jah qinein gatavida guþ. inuh þis bileiþai
8 manna attin seinamma jah aiþein seinai jah sijaina þo tva du leika samin. svasve þanaseiþs ni sind
9, 10 tva ak leik ain. þatei nu guþ gavaþ. manna þamma ni skaidai. jah in garda aftra siponjos
11 is bi þata samo frehun ina. jah qaþ du im. sawazuh saei afletiþ qen seina jah liugaiþ anþara.
12, 13 horinoþ du þizai. jah jabai qino afletiþ aban seinana jah liugada anþaramma. horinoþ. þanuh atbe-
14 run du imma barna ei attaitoki im. iþ þai sipontjos is sokun þaim bairandam. dugasaiwands þan iesus
unverida jah qaþ du im. letiþ þo barna gaggan du mis jah ni varjiþ þo. unte þize ist þiudangardi guþs.
15, 16 amen qiþa izvis. saei ni anduimiþ þ ud ngardja guþs sve barn. ni þauh qimiþ in izai. jah gaþlaihands
17 im. lagjands handuns ana po þiuþida im. jah usgaggandin imma in vig duatrinnands ains jah knussjands
18 baþ ina qiþands. laisari þiuþeiga. wa taujau ei libainais aiveinons arbja vairþau. iþ iesus qaþ du
19 imma. wa mik qiþis þiuþeigana. ni washun þiuþeigs alja ains guþ. þos anabusnins kant. ni horinos
ni maurþrjais ni hlifais ni sijais galiugaveitvods ni anamahtjais. sverai attan þeinana jah aiþein þeina.

INTERPRETATIO.

habenti abjici in ge. nnam ignis, 48. ubi vermis eorum non moritur et ignis non exstinguitur. 49. Omnis enim igne salitur et omne sacrificiorum sale salitur; 50. bonum sal; verum si sal insulsum fit, quo conditur? habeatis in vobis sal et pacifici sitis cum vobis invicem. x, 1. Et illinc exsurgens venit in fines Iudææ ultra Iordanum et collegerunt se iterum turbæ ad eum et uti solitus iterum docuit eos. 2. Et accedentes Farisæi interrogarunt eum. debitumne sit homini uxorem destituere, tentantes eum. 3. Verum is respondens dixit : quid vobis præcepit Moses? 4. Verum ii dixerunt : Moses permisit nobis litteras repudii scribere et dimittere. 5. Et respondens Iesus dixit ad eos : contra duritiem – cordis vestram scripsit vobis hoc præceptum. 6. Verum a principio creationis marem et feminam fecit Deus; 7. propter hoc relinquat homo patrem suum et matrem suam, 8. et sint hæc duo ad corpus idem, adeo-ut amplius non sint duo, sed corpus unum. 9. Quod igitur Deus conjunxit, homo hoc non separet. 10. Et in domo iterum discipuli ejus de hoc ipso interrogaverunt eum; 11. et dixit ad eos : omnis qui dimittit uxorem suam et ducit aliam, mœchatur cum hac. 12. Et si uxor relinquit maritum suum et nubit alteri, mœchatur. 13. Tunc attulerunt ad eum pueros, ut attingeret eos; verum hi discipuli ejus objurgarunt hos ferentes. 14. Adspiciens autem Iesus indignatus-est et dixit ad eos : sinite hos pueros ire ad me et ne prohibete hos, nam horum est regnum Dei. 15. Amen dico vobis, qui non accipit regnum Dei uti puer, non fortasse venit in id. 16. Et amplectens eos, ponens manus in eos benedixit iis. 17. Et exeunte eo in viam accurrens unus et genu-flectens oravit eum dicens : magister bone, quid faciam, ut vitæ æternæ heres fiam? 18. Verum Iesus dixit ad eum : quid me dicis bonum? non ullus bonus, nisi unus Deus. 19. Hæc præcepta nosti : ne mœcheris, ne occidas, ne fureris, ne sis falsus-testis, ne defraudes; honora patrem tuum et matrem tuam.

ANNOTATIONES.

IX, 49. *hunsle*] St. ※ *hunse.*

IX, 50. *we*] Ulf. c. codd. ° αὐτό. — *supuda*] pro *supoda*, vid. Grimm. I, 40, 855; sic L. XX, 18 *gakrotuda*; cf. Mc. XI, 52 *uhtedun* pro *ohtedun* et quæ notavimus ad L. IV, 13. Cæterum Ulf. pro ἀρτύσετε cum codd. ἀρτύσεται vel ἀρτυθήσεται legit.

X, 1. *hindar*] gr. διὰ τοῦ πέραν, quod si legisset Ulf. *hindar* cum accusativo posuisset, nam *iaurdanau* non, uti volunt interpretes, accusativus est, sed dativus; *hindar* cum dativo autem indicat locum non ad quem pergebat Iesus, sed ubi fines Iudææ erant ii, ad quos venit (πέραν), sic J. III, 26 *saei vas miþ þus hindar* (πέραν) *iaurdanau.* VI, 22 *stoþ hindar* (πέραν) *marein.* 25 *bigetun ina hindar* (πέραν) *marein.* Præpositionem *hindar* cum dativo Gothos ponere, viris doctis adhuc ignotum fuit, vid. etiam. Rom. XIV, 5 *hindar duga.*

X, 3. *qaþ*] Ulf. ° αὐτοῖς.

X, 4. *unsis*] nobis ° gr. omn., additum ex M. XIX, 8.

X, 5. *þo*] hanc, Sch. igitur falso adnotat, Ulf. ταύτην omittere; sed hic vir doctus sic centies erravit.

X, 6. *gatavida*] Ulf. c. codd. et verss. ° αὐτούς.

X, 7. *seinai*] ° gr. omn. cf. VII, 10 sq. Finem versus καί.—αὐτοῦ ° Ulf. c. codd. B. et c. ap. Mi., sed fortasse culpa librario tribuenda est, cujus oculi a priore *seinai* ad alterum delaberentur, cf. ad Rom. IX 15.

X, 8, *leika samin*] J. St. B. ※ *leikas ain;* cæterum *samin* (idem) = græco μίαν, sic L. XVII, 34 et Eph. II, 14 eam significationem *sama* sine articulo positum habet. — *leik ain*] ¶ gr.

X, 9. *þamma*] hoc, ° gr. omn.

X, 11. *wazuh*] St. ※ *wasuh.*

X, 12. *horinoþ*] St. ※ *horinnoþ.*

X, 13. *attaitoki*] J. St. ※ *attaitok.* — *is*] ejus, ° gr. —*bairandam*] cum versu sequente *dugasaiwands*, quod verbum compositum nullo alio loco inveniitur, nec græco ἰδών satis accommodatum esse videtur, suspectum sit; contra ea pro προσφέρειν non simplex (*bairan*), sed compositum (*dubairan*) exspectetur, fortasse legendum est : *bairandam du. gasaiwands*, etc. Præpositiones adverbiorum loco postpositæ non raræ sunt : Mc. VIII, 6 *atlagjan faur.* 23 *atlagjan ana.* XI, 7 *galagidedun ana* L. VIII, 44 *atgaggan du.* XIX, 4 *biþragjan faur*, 28 *gaggan fram*, cf. M. IX, 15. Mc. V, 40; XV, 43. Notandum etiam est, in cod. Arg. hos duos versus puncto interpositio non esse distinctos, quod quidem aliis etiam locis non factum est.

X, 14. *barna*] J. St. ※ *barn.* — *jah*] sec. et, ° gr. — *þize*] horum, gr. omn. τῶν τοιούτων; Ulf. aut. τούτων pro τοιούτων legit. aut τοιούτων propter similitudinem præcedentis verbi per errorem omisit.

X, 17. *knussjands*] St. ※ *knussjads;* Ulf. c. verss. ° αὐτόν. — *qiþands*] dicens ° gr.

X, 19. *þeina*] tuam, ° gr.

preobratih se, oprosti mu. 5. A apostoli rekoše Gospodu: uvećaj vjeru našu. 6. A Gospod reče: kad biste imali vjere koliko zrno gorušice i ako biste rekli ovom dudu: iskopaj se iz korijena i posadi se u more, možda bi vas poslušao. 7. Ko od vas koji ima slugu koji ore ili napasa stoku kad se vrati sa njive odmah kaže: dođi za trpezu; 8. Zar mu ne kaže: spremi mi večeru i opaši se da mi pomažeš dok jedem i pijem i poslije toga jedi i pij ti. 9. Zar zahvalnost činiš sluzi tom što je učinio ono što mu je naređeno; ne mislim. 10. Tako i vi kad činite sve ovo što vam je naloženo, kažite da smo sluge beskorisne, jer učinismo ono što smo morali učiniti. 11. I bi, dok je išao u Jerusalim da prođe preko Samarije i Galileje. 12. I dok je ulazio u jedno selo, naiđoše mu u susret deset leproznih, i ovi stajahu daleko. 13. I podigoše glas, govoreći: Isuse učitelju, sažali se na nas. 14. I ugledavši ih, on im reče: idite i pokažite se sveštenicima! I bi, dok su išli da se očiste. 15. A jedan od njih kad spazi da je očišćen, okrenu se i glasno se zahvali Bogu, 16. I pade ničice pred njim, zahvaljujući mu, a on bijaše Samarićanin. 17. Odgovarajući pak Isus reče: zar nijesu desetorica očišćena, gdje su njih devet, 18. Kako se ne nađoše da se okrenu i zahvale Bogu, osim ovaj tuđin? 19. I reče mu: Ustani i idi, vjera tvoja te izliječila. 20. A fariseji ga upitaše: kad dolazi kraljevstvo Božije, odgovori im i reče: ne dolazi kraljevstvo Božije na vidjelo, 21. Niti kažu: evo ovdje ili eno ondje! Jer je kraljevstvo Božije u vama. 22. A učenicima reče: dolaze dani kad ćete poželjeti u jedan od tih dana sinove čovječije da vidite i nećete ih vidjeti. 23. I reći će vam: evo ovdje, ili eno ondje, ne idite i ne slijedite. 24. Kao i munja kad zasvijetli i obasja ono što je pod nebom, tako će biti i sin čovječiji u svoj dan. 25. A prije toga će morati mnogo da pretrpi i da ga odbaci ovaj rod. 26. I kao što bi u Nojevo vrijeme, tako će biti u dane sina čovječijeg. 27. Jeli su i pili: oženili se i svadbe bijahu sve do dana kad je Noje otišao na arku i došao potop i sve upropastio. 28. Tako je bilo i u dane Lotove, jeli su i pili, kupovali i prodavali, sadili, gradili. 29. A u dan kad je Lot izašao iz Sodome, padaše sumpor i oganj sa neba i sve upropastiše. 30. Tako će biti i dan kad sin čovječiji se otkrije. 31. U taj dan onaj koji bude sjedio na krovu, a pokućstvo mu bude u kući, neka ne silazi dolje da ga pokupi, a onaj koji se nađe u polju, takođe neka se ne vraća natrag. 32. Sjećajte se Lotove žene. 33. Ko traži dušu svoju da sačuva, izgubiće je, a ko je izgubi zbog mene, sačuvaće je. 34. Kažem vam, da će u tu noć dvojica ležati u jednom krevetu, jedan će biti uzet, a drugi ostavljen; 35. Dvije će takođe biti trudbenice, jedna će se uzeti druga ostaviti. (36). 37. I odgovarajući rekoše mu: Gdje, Gospode? A on im reče: gdje je strvina, tamo se orlovi okupljaju. XVIII, 1. A reče im još i priču, zbog čega uvijek treba da se mole i da ne budu lijeni, 2. Govoreći: bijaše neki sudija u jednome gradu koji se ne bojaše Boga i ne cijanjaše ljude. 3. A u tom gradu bijaše i jedna udovica i dođe kod njega govoreći: zaštiti me od moga suparnika. 4. I nije želio da odugovlači, nakon toga reče sam sebi, pošto se ne bojim Boga i ne cijenim nikoga, 5. I zbog toga što mi dosađuje ova udovica, osudiću je, da ne bi i dalje dolazila da me muči. 6. A Gospod reče: Počujte što sudija nepravičnosti kaže. 7. Uistinu, zar Bog ne štiti izabrane svoje koji ga dozivaju danju i noću i pati se u njima? 8. I kažem vam, da će ih ubrzo zaštititi; a ipak sin čovječiji će doći i da li će naći vjeru na zemlji? 9. Reče, pak, nekima koji su za sebe mislili da su pravedni i nijesu marili za druge, ovu priču: 10. Siđoše dva čovjeka u hram da se pomole: jedan farisej, a drugi carinik. 11. Onaj farisej stade se ovako moliti u sebi: Bože, zahvaljujem ti što nijesam kao drugi ljudi, pljačkaši, nepravednici, preljubnici ili kao ovaj carinik; 12. Postim dva puta u subotu i dajem dvanaesti dio svega što imam. 13. A carinik koji stajaše malo dalje ne htje oči svoje podići ka nebu, već se udari u grudi govoreći: Bože, smiluj se meni grešniku. 14. Kažem vam, ode ovaj pravedniji kući svojoj nego onaj prvi; jer svako ko uzdiže samoga sebe biva ponižen, a onaj koji ponizi samoga sebe, biva uzdignut. 15. I dovedoše mu djecu da ih dotakne; a učenici njegovi kad to vidješe izgrdiše ih; 16. A Isus pozvavši ih reče im: pustite djecu da dođu kod mene i ne zabranjujte im, jer takvih je kraljevstvo Božije. 17. Uistinu vam kažem, ko ne primi kraljevstvo Božije,

20, 21 þaruh andhafjands qaþ du imma. laisari. þo alla gafastaida us jundai meinai. iþ iesus insaiwands
du imma frijoda ina jah qaþ du imma. ainis þus van ist. gagg. sva filu sve habais frabugei
22 jah gif þarbam jah habais huzd in himinam. jah hiri laistjan mik nimands galgan. iþ is ganipnands
23 in þis vaurdis galaiþ gaurs. vas auk habands faihu manag. jah bisaiwands iesus qaþ siponjam sei-
24 naim. sai. waiva agluba þai faiho gahabandans in þiudangardja guþs galeiþand. iþ þai siponjos af-
slauþnodedun in vaurde is. þaruh iesus aftra andhafjands qaþ im. barnilona. wa va aglu ist þaim
25 hunjandam afar faihau in þiudangardja guþs galeiþan. azitizo ist ulbandau þairh þairko neþlos ga-
26 leiþan þau gabigamma in þiudangardja guþs galeiþan. iþ eis mais usgeisnodedun qiþandans du sis
27 misso. jah was mag ganisan. insaiwands du im iesus qaþ. akei fram mannam unmahteig ist ni fram
28 guþa. allata auk mahteig ist fram guþa. dugann þan paitrus qiþan du imma. sai. veis aflailotum alla
29 jah laistiđedum þuk. andhafjands im iesus qaþ. amen qiþa izvis. ni washun ist saei aflailoti gard
aiþþau broþruns aiþþau aiþein aiþþau attan aiþþau qen aiþþau barna aiþþau haimoþlja in meina jah in
30 þizos aivaggeljons. saei ni andnimai ·r· faiþ nu in þamma mela gardins jah broþruns jah svistruns jah
attan jah aiþein jah barna jah haimoþlja miþ vakrom jah in aiva þamma anavairþin libain aiveinon.
31, 32 aiþþan managai vairþand frumans aftumans jah aftumans frumans. vesunuþ-þan ana viga gaggandans
du iairusaulymai jah faurbigaggands ins iesus. jah sildaleikidedun jah afarlaistjandans faurhtai vaurþun.
33 jah andnimands aftra þans tvalif dugann im qiþan. þoei habaidedun ina gadaban. þatei sai usgaggam in
34 iairusaulyma jah sunus mans atgibada þaim ufargudjam jah bokarjam. jah gavargjand ina dauþau jah
35 bilaikand ina jah bliggvand ina jah speivand ana ina jah usqimand imma jah þridjin daga usstandiþ. jah

INTERPRETATIO.

20. Tunc respondens dixit ad eum : magister, hæc omnia servavi a pueritia mea. 21. Verum Iesus conspiciens ad eum amavit eum et dixit ad eum : unius tibi inopia est; vade, tam multum quam habes vende et da pauperibus, et habes thesaurum in cœlis, et accede sequi me, sumens crucem. 22. Verum is mœrens ob hoc verbum ivit tristis ; erat enim habens divitias multas. 23. Et circumspiciens Iesus dixit discipulis suis : ecce, quomodo difficulter hi divitias habentes in regnum Dei eunt. 24. Verum hi discipuli obstupuerunt ob verba ejus; tunc Iesus iterum respondens dixit iis : filioli, quomodo difficile est his cupientibus divitias in regnum Dei ire. 25. Facilius est camelo per foramen acus ire, quam diviti in regnum Dei ire. 26. Verum ii magis obstupuerunt, dicentes ad se invicem : et quis potest servari? 27. Conspiciens ad eos Iesus dixit : sed apud homines impossibile est, non apud Deum; omne enim possibile est apud Deum. 28. Cœpit autem Petrus dicere ad eum : ecce, nos reliquimus omnia et secuti-sumus te. 29. Respondens iis Iesus dixit : amen dico vobis, non ullus est, qui reliquerit domum aut fratres aut matrem aut patrem aut uxorem aut liberos aut agros ob me et ob hoc evangelium, 30. qui non accipiat centuplum jam in hoc tempore domos et fratres et sorores et patrem et matrem et liberos et agros cum persecutionibus et in ævo hoc futuro vitam æternam. 31. At multi fiunt primi ultimi et ultimi primi. 32. Fuerunt autem in via euntes ad Ierusolyma et præcedens eos Iesus, et mirati-sunt et sequentes timidi facti-sunt et assumens iterum hos duodecim cœpit iis dicere, quæ forent ei accidere. 33. Quod ecce, eximus in Ierusolyma et Filius hominis traditur his sacerdotibus et scribis et damnant eum capite 34. et irrident eum et flagellant eum et spuunt in eum et occidunt eum et tertio die resurgit. 35. Et (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

x, 21, *himinam*] cœlis, gr. omn. οὐρανῷ, excepto uno cod. E ap. mi., qui cum Ulf. concinit.

x. 22. *faihu*] pecuniam, gr. omn. κτήματα; Maresh. p. 434 Ulf. χρήματα legisse, haud injuria suspicatur, nam pro eo græco verbo *faihu* poni solet, vid. vss. seqq. et L. xviii, 24.

x, 23. *sai*] ecce, ° gr. omn.—*faiho*] insolita forma pro *faihu ;* vid. ad L. 4, 13.

x, 24. *im*] J. St. ✻ *in*.—*hunjandam*] sic cod. Arg. et editt.; Ih. adnotat, codicis esse h. l. tantam obscuritatem, ut certo dici non possit, utrum *hunjandam* an *hugjandam* sit legendum; in quo errat, nam nihil desideratur nisi *n* inter *a* et *d;* quæ littera membranæ mutilatione interiit. Sed aliud est, quod interpretem advertat; *hunjan* enim editores convertunt per *confidere*, certe quia in græco textu *πεποιθότας* scriptum est; sed *πεποιθέναι ἐπί τινι* Gotho est *trauan* cum dativo aut *du* positum (L. xviii, 9; Cor. II, i, 9); sed cum nostro loco *afar* additum sit, quæ præpositio studium, desiderium, cupiditatem rei indicat, verbo *hunjan* significatio desiderandi, cupiendi inesse debet (cf. anglosax. *hongian*, anglic. *hone*); itaque *hunjan afar wa* est cupere aliquid, cupidum, avidum esse rei. Quibus probatis Ulf. fieri non potest, ut *πεποιθότας*, sed *πεποθηκότας* per errorem quemdam legerit; similes errores sæpius invenient diligentes lectores. cf. ad L. iii, 14; vii, 25; J. xvi, 6; Cor. II, i, 24.

x, 25. *azitiza*] insolita forma pro *azetizo* (ii, 9; M. x, 5; L. v, 25; xvi, 17; cf. Cor. II, xi, 19).

x, 27. *insaiwands*] Ulf. c. codd. ° δέ — *akei*] sed, gr. omn. ante *ni*, quod sensus postulare videtur.—*ist*] est, ° gr.

x, 28. *þan*] autem, ° gr.

x, 29. *im*] iis, ° gr. omn. — *aflailoti*] cod. Arg. ✻ *aflailoloti*.—*broþruns*] Ulf ° ἢ ἀδελφούς.—*aiþþau aiþein*] gr. post *attan*, pro quo cod. Arg. et editt. ✻ *attin*. — *haimoþlja*] sic cod. Arg. hoc et sequente versu; editt. ✻ *haimoþaja;* veram lectionem jam pridem conjectura assecuti sunt Z. *Gloss.* p. 178. Grim. II, 257.

x, 30. *saei*] St. ✻ *sai;* Ulf. ὃς pro ὃς ἄν legisse, audaciores contendunt. — *jah attan*] et patrem, ° gr. — *aiþein*] matrem, gr. *μητέρας* — *haimoþlja*] vid. ad vs. 29. — *vrakom*] fortasse legendum est *vrakjom*. vid. iv, 17; Rom viii, 35; nam a verbo *vrahjan* non licet formare *vraka*, sed *vrakja*, et a *vrekun* præterito verbi *vrikan*, proficiscitur *vrekei* (Cor. II, xii, 10). De *vraka* forma genuina vid. ad Gal. vi, 12.

x, 32. *iairusaulymai*] J. St. B. ✝ *iairausaulymai*, sic vers. seq. — *jah*] pr., Ulf. ° ἤν. — *gadaban*] sic recte, cf. *gadof ist* Tit. ii, 1; Skeir. p. 38, 5. 11, 40, 14, 42, 3.

x, 33. *iairusaulyma*] vid. ad vs. 32. — *dauþau*] Ulf. ° *καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι*, quam clausulam omn. gr. habent, in cod. Arg. nullum eorum vestigium apparet.

x, 34. *usstandiþ*] St. ✻ *ustandiþ*

x, 35. *þuk*] te ° gr.

kao dijete, neće ući u njega. 18. I upita ga jedan od poglavara govoreći: dobri učitelju, što mi je činiti da postanem dionikom vječnog života? 19. Reče mu Isus: što me nazivaš dobrim? Niko nije dobar do Boga. 20. Znaš zakone: ne čini preljubu, ne ubij, ne kradi, ne svjedoči lažno; poštuj oca svoga i majku svoju. 21. A onaj reče: sve sam to činio od malih nogu. 22. Čuvši to reče mu Isus: Samo ti je još jedno učiniti, da prodaš sve što imaš i podijeliš siromašnima i imaćeš blago na nebu i dođi za mnom. 23. A ovaj kad to ču rastuži se, jer je bio veoma bogat. 24. A Isus kad vidje da se ovaj rastužio reče: koliko je teže ovima koji novca imaju da uđu u kraljevstvo Božije! 25. Lakše je kamili kroz iglene uši proći, nego bogatome u kraljevstvo Božije ući. 26. Ovi koji to slušahu upitaše da li iko to može. 27. A on reče. Nemoguće je kod ljudi, ali je moguće kod Boga. 28. A Petar reče: evo, mi sve ostavismo i idemo za tobom. 29. A on im reče: uistinu vam kažem, da niko od ovih koji su napustili kuću i roditelje, braću ili žene ili djecu zbog kraljevstva Božijeg, 30. Koji neće uživati mnogostruko u ovom vremenu i u ovom vijeku kad dolazi vječni život. 31. Uzevši onih dvanaest reče im: evo, idemo u Jerusalim i izvršiće se sve što su proroci napisali za sina čovječijeg; 32. Biće izdat narodima i ismijan, zlostavljan i pljuvan, 33. I udaraće ga i ubiti i trećeg će dana ustati. 34. A oni ništa od toga ne razumješe i ta riječ bi sakrivena od njih i ne znadijahu ove riječi. 35. Dogodi se, pak, kad je bio blizu Jerihona da bi jedan slijepac koji sjeđaše ukraj puta proseći: 36. I kad začu gomilu kako prolazi upita što je to. 37. Ispričaše mu da prolazi Isus Nazarećanin. 38. A on povika govoreći: Isuse, sine Davidov, sažali se na mene! 39. A ovi što su prolazili izgrdiše ga da ućuti, a on još jače povika: sine Davidov, sažali se na mene! 40. Isus se zaustavi i naredi da mu ga dovedu; kad bi blizu njega upita ga 41. Govoreći: što hoćeš da ti učinim? A onaj reče: Gospode, da progledam. 42. A Isus mu reče: progledaj, vjera tvoja te izliječila. 43. I onaj odmah progleda i ode za njim zahvaljujući Bogu, i sva gomila koja to vidje izreče hvalu Bogu. XIX, 1. I ušavši prođe Jerihonom, 2. I gle, čovjek po imenu Zakej, koji bijaše prefekt carinika i bogataš, 3. Zatraži da vidi Isusa, ko je, i ne mogaše od gomile, jer je bio nizak rastom. 4. I potrčavši ispred, pope se na smokvu da ga vidi, jer je onaj trebalo tuda da prođe. 5. I kad dođe do tog mjesta, pogledavši naviše Isus ga vidje i reče mu: Zakej, požuri i siđi dolje, jer na današnji dan ja treba da budem u tvojoj kući. 6. I ovaj požuri i siđe i primi ga radosno. 7. I vidjevši to svi mrmljahu govoreći da ide u kuću grešnika. 8. A Zakej stade i reče Gospodu: Evo, polovinu mog imanja, Gospode, podijeliću sirotinji, i ako sam ikada nekoga prevario, četvorostruko ću mu vratiti. 9. A Isus mu reče, da je na današnji dan došao spas kući toj jer je i ovaj sin Avrama; 10. Jer je došao sin čovječiji da traži i spasi izgubljene. 11. A ovima koji to slušahu dodade jednu priču, zbog čega je bio blizu Jerusalima i njima se činjaše da odmah treba da se pokaže kraljevstvo Božije. 12. A on reče: jedan čovjek plemenita roda ode u dalek kraj, da primi kraljevstvo i da se vrati. 13. Pozva deset slugu svojih i predade im deset kesa i reče im: trgujte dok se ja ne vratim. 14. No njegovi građani ga mrzijahu i poslaše legata za njim govoreći: ne želimo da nam ovaj vlada. 15. I bi, da se ovaj vrati ponovo kad je primio kraljevstvo i naredi da mu se pozovu sluge kojima bijaše predao srebrnjake, da bi saznao što je svaki od njih učinio. 16, Dođe prvi i reče: Gospodaru, od jedne tvoje pare učinih deset. 17. A on mu reče: dobro, dobri slugo, jer si u malom bio vjeran, imaćeš vlast nad deset gradova. 18. Dođe drugi i reče: Gospodaru, od jedne tvoje pare učinih pet. 19. Reče i ovome: i ti ćeš imati pet gradova. 20. A jedan dođe i reče: Gospodaru, evo, ovaj tvoj novac koji sam imao pohranjen u plahtu; 21. Bojao sam se tebe, jer si surov čovjek, uzimaš ono što nijesi ostavio i žanješ ono što nijesi posijao. 22. A on mu reče: po govoru tvome sudim ti, nečasna i lijena slugo! Znao si da sam surov čovjek, da uzimam što nijesam ostavio i žanjem ono što nijesam posijao. 23. I zašto nijesi novac moj ostavio bankarima, da ga kad se vratim podignem sa kamatom? 24. I onima koji tu stajahu reče: uzmite mu novac i podajte onome što deset kesa ima. 25. A oni mu rekoše: Gospodaru, ima deset kesa, 26. Kažem vam da će se dati svakome koji ima, a onome

athabaideda̱n sik du ïmma ïakobus jah ïohannes sunjus zaibaidaians qiþandans laisari. vileima ei þatei
36, 37 þuk bidjos. taujais uggkis. iþ is qaþ ïm. wa vileits taujan mik igqis. iþ eis qeþun du ïmma fragif ugkis ei
38 ains af taihsvon þeinai jah ains af hleidumein þeinai sitatva in vulþau þeinamma. iþ ïesus qaþuh du ïm.
ni vituts. wis bidjats. magutsu driggkan stikl. þanei ik driggka. jah daupeinai. þizaiei ik daupjada. ei
39 daupjaindau. iþ eis qeþun du ïmma. magu. iþ ïesus qaþuh du ïm. sveþauh þana stikl. þanei ik driggka.
40 driggkats jah þizai daupeinai. þizaiei ik daupjada. iþ þata du sitan af taihsvon meinai aiþþau af hleidu-
41 mein nist mein du giban alja þaimei manviþ vas. jah gahausjandans þai taihun dugunnun unverjan bi
42 ïakobu jah ïohannen. iþ ïesus aþaitands ins qaþ du ïm. vituþ þatei þuggkjand reikinon þiudom. gafrauji-
43 nond ïm. iþ þai mikilans ize gavaldand ïm. iþ ni sva sijai in izvis. ak sawazuh saei vili vairþan mikils in
44, 45 izvis. sijai izvar andbahts. jah saei vili izvara vairþan frumists. sijai allaim skalks. jah auk sunus
46 mans ni qam at andbahtjam ak andbahtjan jah giban saivala seina saur managans saun. jah qemun
ïn ïairikon. jah usgaggandin ïmma jainþro miþ siponjam seinaim jah managein ganohai sunus teimai-
47 aus barteimaiaus blinda sat faur vig du aihtron. jah gahausjands þatei ïesus sa nazoraïus ist dugann
48 hropjan jah qiþan. sunau daveidis ïesu. armai mik. jah wotidedun ïmma managai ei gaþahaidedi. iþ
49 is filu mais hropida. sunau daveidis. armai mik. jah gastandands ïesus haihait atvopjan ïna. jah vo-
50 pidedun þana blindan qiþandans du ïmma þrafstei þuk. urreis. vopeiþ þuk. iþ is afvairpands vasjai
51 seinai ushlaupands qam at ïesu. jah andhafjands qaþ du ïmma ïesus. wa vileis ei taujau þus. iþ sa
52 blinda qaþ du ïmma. rabbaunei. ei ussaiwau. iþ ïesus qaþ du ïmma. gagg. galaubeins þeina gana-
xi, 1 sida þuk. jah sunsaiv ussaw jah laistida in viga ïesu. jah biþe newa vesun ïairusalem in beþsfagein

INTERPRETATIO.

contulerunt se ad eum Iacobus et Iohannes, filii Zebedæi, dicentes : magister, volumus, ut quod te oramus, facias nobis. 36. Verum is dixit iis : quid vultis facere me vobis? 37. Verum ii dixerunt ad eum : da nobis ut unus a dextra tua et unus a sinistra tua sedeamus in gloria tua. 38. Verum Iesus dixit ad eos : non scitis, quod oratis; potestisne bibere calicem, quem ego bibo, et baptismo, quo ego baptizor, ut baptizemini? 39. Verum ii dixerunt ad eum : possumus! Verum Iesus dixit ad eos : certe hunc calicem, quem ego bibo, bibitis, et hoc baptismo, quo ego baptizor; 40. verum hoc sedere a dextra mea aut a sinistra non est meum dare, sed quibus paratum fuit. 41. Et audientes hi decem cœperunt indignari erga Iacobum et Iohannem. 42. Verum Iesus advocans eos dixit ad eos : scitis quod putant imperare populis, regunt eos; verum hi magni eorum dominantur in eos. 43. Verum non sic sit in vobis; sed omnis qui vult fieri magnus in vobis, sit vester minister; 44. et qui vult vestrum fieri primus, sit omnibus servus. 45. Et enim Filius hominis non venit ad servitia, sed ministrare et dare animam suam pro multis redemptionis-pretium. 46. Et venerunt in Iericò, et exeunte eo illinc cum discipulis suis et turba multa, filius Timæi Bartimæus cæcus sedit ad viam ad mendicandum. 47. Et audiens, quod Iesus, hic Nazoræus, est, cœpit clamare et dicere : fili Davidis, Iesu, miserere mei! 48. Et objurgarunt eum multi, ut taceret; verum is multo magis clamavit : fili Davidis, miserere mei! 49. Et stans Iesus jussit advocari eum et vocaverunt hunc cæcum dicentes ad eum : consolare te! surge, vocat te. 50. Verum is abjiciens vestem suam exiliens venit ad Iesum. 51. Et respondens dixit ad eum Iesus : quid vis, ut faciam tibi? verum hic cæcus dixit ad eum : rabboni, ut videam. 52. Verum Iesus dixit ad eum : vade, fides tua sanavit te! Et statim vidit et secutus est in via Iesum. xi, 1. Et cum prope essent Ierusalem in Bethsfage

ANNOTATIONES.

x, 37. *ugkis*] vers. 35 est *uggkis*; sic variant *driggkan* et *driggkan*, *þagkjan* et *þaggkjan*, *þugkjan* et *þuggkjan*, alia. — *sitatva*] Ih. suspicatur *sitaima* esse legendum, quod Z. temere in textum recepit; Grim. I, 840 dualis formam eam esse arbitratur, quod nobis etiam videtur.

x, 38. *vituts*] J. St. B. ※ *vituþs*. — *magutsu driggkan*] J. St. ÷ *maguts driggkan*, B. conjecit ※ *maguts udriggkan*; *u* suffixum esse interrogativum, recte monent L. Ih. Z. — *ïk*] pr., St. ※ *ïh*. — *ei daupjaindau*] sic Ulf., quia infinitivum passivi, quem exspectes, gothica lingua non habet, sic J. III, 4 *ïbai tuag aftra galeiþan jah gabairaidau*, cf. ad VIII, 31.

x, 39. *magu*] sic cod. Arg.; editt. ※ *magum*; *magu* est forma dualis, cf. *siju* J. X, 30; XVII, 22.—*daupjada*] Goth. ° βαπτισθήσεσθε per errorem librarii, vid. ad Rom. IX, 15.

x, 40. *aiþþau*] aut, gr. καί.

x, 42. *þatei*] duas Z. proponit conjecturas, ut sinceram restituat lectionem; aut pro *þuggkjand* mavult legere *þuggkjands*, breviore (?) forma pro *þuggkjandans*; aut *þaiei* pro *þatei*, quæ lectio aliquam veri haberet speciem, nisi omn. gr. ὅτι legerent, quod etiam propter sensum abesse non debet, et accedit quod *t* vocis *þatei* in cod. Arg. diserte legitur; nos tutius esse arbitramur suspicari, librarium, qui in hac plagula multa erravit, post *þatei* omisisse *þaiei*, cf. ad L. X, 5 et ad Cor. I, XII, 22. — *þuggkjand*] Z. ÷ *þugkjand*. — *iþ*] vid. ad M. VI, 24.

x, 44. *frumists*] cod. Arg. J. St. ※ *frumist*; s pro pter sequentem eamdem litteram omissum esse, recte monet Z., sic vs. 45; XVI, 1 alia, vid. apud Massm. Skeir. p. 59.

x, 45. *at andbahtjam*] B. Hz. et Grim. I, 855 ※ jct., J. St. ※ *atandbahtjan*; Z. conjecit ※ *at andbahtnan*, nam *at* nullo alio loco infinitivo adjunctum invenitur; quid Grim. de h. l. statuerit, non intelligimus. Ulf. circumlocutione infinitivi passivi, quo lingua gothica omnino caret (vid. ad VIII, 31; X, 38; XV, 9), utitur; est igitur *at andbahtjam* (ab *andbahti*, servitium, munus) ad servitia se. sibi præstanda, cf. Cor. I, XVI, 15.— *faur managans saun*] ¶ gr. omn.; cæterum cod. Arg. J. St. B. ※ *managan*, vid. ad vs. 44, cf. ad M. XXVII, 51; Mc. III, 13; Cor. II, III, 2; IV, 5. Notandum autem est, Skeir. p. 37, 9 ubi iterum *saun*, vel potius *ussaunei* legitur, simili quoque vitio alterum *s* (*usauncin*) omissum esse.

x, 46. *jainþro*] illinc, gr. ἀπὸ Ἱεριχώ.—*miþ*] cum, gr. καί. — *teimaiaus barteimaiaus*] J. St. ÷ *timaiaus bartimaiaus*.

x, 49. *gastandands*] St. ※ *gastandans*. — *atvopjan ïna*] ¶ gr.

x, 50. *ushlaupands*] exsiliens, gr. ἀναστάς; Ulf. c. codd. ἀναπηδήσας legisse videtur. — *ïesu*] Z. pro accusativo habens errat, is enim casus rarissime (v. ad M. XXVII, 1) cum præpositione *at* ponitur; hæc brevior forma pro *ïesua* sæpius legitur, vid. L. III, 21 et in epistolis *xristau ïesu* passim dicitur.

x, 52. *ïesu*] gr. αὐτῷ et post *laistida* quidem.

xi, 1. *vesun*] J. ※ *vemun*, St. ÷ *qemun*. — *ïairu-*

koji nema uzeće se od njega. 27. A osim toga, one moje neprijatelje koji me nijesu htjeli za vladara, dovedite ovamo i ubijte ih preda mnom. 28. I rekavši ovo ode dalje, izašavi u Jerusalim. 29. I dogodi se kad bijaše blizu Betsfage i Betanije prema brdu koje se zove Maslinovo, posla dva svoja učenika 30. Govoreći: idite u selo preko puta u koje kada uđete naći ćete mlado magare privezano, na koje još niko nije uzjahao; odvežite ga i dovedite; 31. a ako vas ko pita: što ga odvezujete? Ovako mu recite: da Gospod tako hoće. 32. A kad odoše oni koje je poslao, nađoše kao što im bijaše rekao. 33. Dok su ga odvezivali rekoše im gospodari magareta: što ga odvezujete? 34. A oni rekoše: Gospodu je potrebito. 35. I dovedoše magare Isusu i baciše odijela svoja na njega i posadiše Isusa. 36. I dok su išli prostirahu odijela svoja po putu; 37. Kad on već bijaše blizu da siđe sa gore Maslinske, poče sva gomila učenika na sav glas Boga hvaliti zbog svega što bijahu vidjeli. 38. Govoreći: Blagosloven ovaj koji dolazi, kralj u ime Gospoda mir na nebesima i slava na visinama. 39. A neki fariseji iz gomile mu rekoše: učitelju, izgrdi ove svoje učenike. 40. Odgovarajući reče im: kažem vam, ako ovi ućute, kamenje će vikati 41. I čim bijaše blizu, ugledavši grad, zaplaka zbog njega. 42. Govoreći: kad bi ti znao u ovaj tvoj dan ovo za mir tvoj, što je sada sakriveno od očiju tvojih, 43. Da ti dolaze dani i neprijatelji tvoji iskopaće oko tebe jarke i opkoliće te i pritisnuti odasvuda, 44. I zemlju tvoju će sravniti i sinove tvoje u tebi i neće ostaviti ni kamen na kamenu, zato što nijesi prepoznao vrijeme u koje si posjećen. 45. I otišavši u hram poče da izbacuje prodavce u njemu i kupce 46. Govoreći im: zapisano je da je kuća moja kuća molitve, a vi od nje načiniste zaklon za lopove. 47. I svakog dana podučavaše u tom hramu, i svi vrhovni sveštenici, pisari i narodni glavari tražahu da ga upropaste. 48. I ne nalažahu što da čine; jer gomila bijaše oko njega i slušaše ga. XX, 1. I dogodi se jednog od tih dana kad je podučavao gomilu u hramu i propovijedao jevanđelje da bijahu prisutni vrhovni sveštenici i pisari sa starješinama. 2. I rekoše mu govoreći: kaži nam, u kojoj moći ovo činiš ili ko si ko ti dade ovu moć? 3. Odgovarajući, on im reče: pitam vas ja takođe jednu riječ i kažite mi: 4. Da li je krštenje Jovanovo bilo sa neba ili od ljudi? 5. Uistinu oni razmišljahu između sebe govoreći: ako kažemo sa neba reći će: no zašto mu onda nijeste vjerovali? 6. A ako kažemo: od ljudi, sva ova gomila baciće se kamenjem na nas, jer svi vjerno vjeruju da je Jovan bio prorok. 7. I odgovoriše da ne znaju otkuda. 8. A Isus im reče: ni ja vama neću reći kakvom vlašću ovo činim. 9. I poče narodu da govori ovu priču: posadi čovjek lozu i predade je zakupcima i ode na mnogo godina. 10. I nakon nekog vremena posla ovim težacima slugu da mu daju plod sa loze; no težaci ga izudaraše i vratiše ga praznih ruku. 11. I on posla drugoga slugu, no oni i njega izudaraše, osramotiše i poslaše nazad praznih ruku. 12. A on posla trećeg; a oni i njega raniše i izbaciše. 13. A gospodar vinograda reče: što mi je činiti? Poslaću sina svoga miloga, možda će ga ispoštovati kad ga vide. 14. A težaci kad ga vidješe pomisliše između sebe govoreći: ovaj je nasljednik onoga; da ga ubijemo, da nama ostane ovo nasljedstvo. 15. I izbaciše ga iz vinograda i pogubiše ga. Šta sad da im uradi gospodar onog vinograda? 16. Da dođe i ubije težake i da vinograd poda drugima. Ovi koji ga slušahu rekoše: ne bilo to. 17. A on ih pogleda i reče: što znači onaj zapis: kamen koji odbaciše graditelji, postao je ugaoni kamen? 18. Ko god padne na taj kamen, uzdrmaće se, a na kojeg on padne, upropastiće ga. 19. I tražahu ovi pisari i vrhovni sveštenici da postave ruke svoje na njega u onaj časi bojahu se od naroda; jer bijahu shvatili da se na njih ona priča odnosila. 20. I udaljivši se, poslaše vrebače koji se iz lukavstva pretvarahu da su pravedni, ne bi li ga uhvatili zbog riječi i predali vlastima i vlasti poglavara. 21. I pitahu ga govoreći: učitelju, znamo, da valjano govoriš i podučavaš i ne paziš na to ko je ko, već u istini put Božiji podučavaš: 22. Treba li da dajemo tribut ili ne Cezaru? 23. Opazivši pak njihovo nepoštenje Isus im reče: što me iskušavate? 24. Pokažite mi novac, čiji lik je na njemu i natpis? A oni odgovarajući rekoše: Cezarov. 25. A on im reče: dakle, podajte Cezaru Cezarovo i Bogu Božije. 26. I ne mogahu ga uhvatiti zbog riječi u prisustvu naroda i diveći se njegovom

2 jah liþaniin at fairgunja alevjin. insandida tvans siponje seinaize jah qaþ du im. gaggats in haim þo
viþravairþon iggqis jah sunsaiv inngaggandans in þo baurg bigitats fulan gabundanana. ana þammei
3 nauh ainshun manne ni sat. andbindandans ina attiuhits. jah jabai was iggqis qiþai. duwe þata taujats.
4 qiþaits þatei frauja þis gairneiþ. jah sunsaiv ina insandeiþ bidre. galiþun þan jah bigetun fulan ga
5 bundanana at daura uta ana gagga jah andbundun ina. jah sumai þize jainar standandane qeþun
6 du im. wa taujats andbindandans þana fulan. iþ eis qeþun du im. svasve anabauþ im iesus. jah
7 lailotun ins. jah brahtedun þana fulan at iesua jah galagidedun ana vastjos seinos. jah gasat ana
8 ina. managai þau vastjom seinaim stravidedun ana viga. sumai astans maimaitun us bagmam jal
9 stravidedun ana viga. jah þai fauragaggandans hropidedun qiþandans. osanna þiuþida sa qimanda
10 in namin fraujins. þiuþido so qimandei þiudangardi in namin attins unsaris daveidis. osanna in
11 hauhistjam. jah galaiþ in ierusaulyma iesus jah in alh jah bisaiwands alla at andanahtja juþan vi-
12 sandin weilai usiddja in beþanian miþ þaim tvalibim. jah iftumin daga usstandandam im us beþa-
13 niin gredags vas. jah gasaiwands smakkabagm fairraþro habandan lauf atiddja. ei aufto bigeti wa
14 ana imma. jah qimands at imma ni vaiht bigat ana imma niba lauf. ni auk vas mel smakkane. jah
usbairands qaþ du imma. ni þanaseiþs us þus aiv manna akran matjai. jah gahausidedun þai sipon-
15 jos is. jah iddjedun du ierusaulymai. jah atgaggands iesus in alh dugann usvairpan þans frabugjan-
16 dans jah bugjandans in alh jah mesa skattjane jah sitlans þize frabugjandane ahakim usvaltida. jah
17 ni lailot ei was þairhberi kas þairh þo alh. jah laisida qiþands du im. niu gameliþ ist þatei razn mein
18 razn bido haitada allaim þiudom. iþ jus gatavideduþ ita du filigrja vaidedjane. jah gahausidedun
þai bokarjos jah gudjane auhumistans jah sokidedun. waiva imma usqistidedeina. ohtedun auk ina.
19 unte alla managei sildaleikidedun in laiseinais is. jah biþe andanahti varþ. usiddja ut us þizai
20, 21 baurg. jah in maurgin laugaggandans gasewun þana smakkabagm þaursjana us vaurtim. jah ga-
22 munands paitrus qaþ du imma. rabbei sai. smakkabagms þanei fraqast gaþaursnoda. jah andha-
23 ſands iesus qaþ du im. habaiþ galaubein guþs. amen auk qiþa izvis. þiswazuh ei qiþai du þamma
faurgunja. ushafei þuk jah vairp þus in marein. jah ni tuzverjai in hairtin seinamma ak galaupjai þata.

INTERPRETATIO.

et Bethania ad montem oliferum, misit duos discipulorum suorum 2. et dixit ad eos : ite in vicum hunc oppositum vobis et statim introeuntes in hanc urbem invenitis pullum alligatum, in quo adhuc quisquam hominum non sedit; solventes eum adducite. 3. Et si quis vobis dicat : cur hoc facitis? dicatis quod dominus hunc desiderat, et statim eum mittit huc. 4. Iverunt autem et invenerunt pullum alligatum ad portam foris in platea et solverunt eum. 5. Et quidam horum illic stantium dixerunt ad eos : quid facitis solventes hunc pullum? 6. Verum ii dixerunt ad eos, sicut præcepit iis Iesus, et dimiserunt eos. 7. Et duxerunt hunc pullum ad Iesum et posuerunt insuper vestes suas, et sedit super eum. 8. Multi vero vestes suas straverunt in via, quidam ramos ceciderunt de arboribus et straverunt in via. 9. Et hi præeuntes clamarunt dicentes : osanna, benedictus hic veniens in nomine domini; 10. benedictum hoc veniens regnum in nomine patris nostri Davidis, osanna in altissimis. 11. Et ivit in Ierusolyma Iesus et in templum et circumspiciens omnia, vespere jam existente hora, exiit in Bethaniam cum his duodecim. 12. Et postero die exsurgentibus iis e Bethania famelicus fuit, 13. et videns ficum procul, habentem frondem, accessit, ut forte inveniret quid in ea, et veniens ad eam non quidquam invenit in ea, nisi frondem, non enim fuit tempus ficorum. 14. Et prorumpens dixit ad eam : non amplius ex te unquam homo fructum edat. Et audiverunt hi discipuli ejus, 15. et iverunt ad Ierusolyma; et accedens Iesus in templum cœpit ejicere hos vendentes et ementes in templo et mensas nummulariorum et sedilia horum vendentium columbas evertit. 16. Et non permisit, ut quis transferret vas per hoc templum. 17. Et docuit dicens ad eos : nonne scriptum est, quod domus mea domus precum vocatur omnibus gentibus? verum vos fecistis eam ad latibulum maleficorum. 18. Et audiverunt hi scribæ et sacerdotum summi et quæsiverunt, quomodo eum perderent; timuerunt enim eum, nam omnis turba mirati-sunt ob doctrinam ejus. 19. Et cum vesper fieret, exiit foras ex hac urbe. 20. Et in mane præeuntes viderunt hanc ficum aridam e radicibus; 21. et recordans Petrus dixit ad eum : rabbi, ecce! ficus, cui maledixisti, exaruit. 22. Et respondens Iesus dixit ad eos : habeatis fidem Dei; 23. amen enim dico vobis, omnis qui dicat ad hunc montem : extolle te et conjice te in mare, et non hæsitet in corde suo, sed credat hoc,

ANNOTATIONES.

salem] J. St. ※ *ierusaleim.*—*beþsfagein*] gr. Βηθφαγή. — *biþaniin*] aliis locis est *beþania*, vid. vs. 11 et 12.

xi, 2. *inngaggandans*] Z. ※ *ingaggandans*. — *þo baurg*] hanc urbem, gr. omn. αὐτήν. — *nauh*] adhuc, ° gr., Ulf. c. codd. οὔπω (*nauh ni*) legit. — *andbindandans*] Z. ※ *andbindandands*. — *attiuhits*] sine dubio falsum est et legendum *attiuhats*, uti xiv, 13 *gaggats*; cf. i, 17 *hirjats*.

xi, 3. *þata taujats*] ¶ gr. omn.

xi, 6. *im*] iis, ° gr.

xi, 7. *ana*] insuper, cum gr. omn. αὐτῷ habeant, aliquis suspicari potest, post *ana* pronomen *ina* (eum) excidisse, quod ipsum nobis quoque videtur; quamquam præpositiones pro adverbiis ponuntur, vid. ad x, 13.

xi, 8. *sumai*] Ulf. ° δέ.

xi, 9. *fauragaggandans*] Ulf. ° καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες, — vel potius librarii negligentia verba *jah þai afargaggandans* exciderunt, cf. ad Rom. ix, 13.

xi, 10. *in namin*] in nomine, ° gr.

xi, 11. *at andanahtja*] J. St. ※ jct.

xi, 12. *usstandandam*] J. St. ※ *usgaggandan*. — *beþaniin* B. ※ *beþanian*.

xi, 13. *ana imma*] sec. in illa, ° gr. omn.

xi, 15. *iesus*] ° gr.

xi, 16. *þairhberi*] J. St. ※ *þairhbeki*.

xi, 17. *vaidedjane*] sic cod. Arg., superscripta linea litteram *n* indicante; J. St. ※ *vaidedjins*, B. ※ *vaidedjine*.

xi, 20. *smakkabagm*] J. St. ※ *smakkanbagm*.

xi, 23. *izvi*] Ulf. c. codd. et verss. ° ὅτι. — *þa a*] hoc, ° gr. omn.; cæterum *þata ei* J. St. B. ※ jct.

odgovoru zaćutaše. 27. Pristupivši pak neki Sadukeji koji kažu da nema vaskrsenja upitaše ga: 28 govoreći: učitelju, Mojsije nam je napisao da ako umre neki brat koji ima ženu i umre bez nasljednika da njegov brat uzme njegovu ženu i nastavi sjeme bratu svome; 29. Bijahu pak sedmorica braće i prvi oženivši se umre ne ostavivši potomstvo. 30. I drugi je uze za ženu i on umre bez potomstva. 31. I treći učini isto; isto učiniše svi sedmorica i svi umru ne ostavivši potomstvo. 32. Poslednja od svih umre i žena. 33. U trenutku vaskrsenja, dakle, čija će biti ova žena? Jer su je svi sedmorica imali za ženu. 34. Odgovarajući reče im Isus, da se sinovi ovoga vijeka udaju i žene: 35. A koji su dostojni da steknu ovaj vijek i vaskrsenje iz mrtvih ne žene se i ne udaju, 36. Niti više mogu umrijeti,već su kao anđeli i sinovi su Božiji kad su sinovi vaskrsenja. 37. A da mrtvi ustaju čak i Mojsije pokaza u kupini, kao što kaza: vidjeh Gospoda Boga Avramovog i Boga Isakovog i Boga Jakovljevog. 38. A Bog nije mrtvih nego živih; njemu su svi živi. 39. Odgovarajući neki od onih pisara rekoše: učitelju, dobro si rekao. 40. I ne usudiše se ništa više da ga pitaju. 41. A on im reče: kako kažu da je Hrist sin Davidov? 42. I sam David kaže u knjizi psalama: reče Gospod Gospodu mome, sjedi mi kraj desnice, 43. Dok ja ne postavim neprijatelje tvoje da budu podnožje nogama tvojim. 44. David ga dakle naziva Gospodom, pa kako mu može biti sin? 45. I dok je sav narod slušao, on reče učenicima svojim: 46. Pazite se od pisara koji hoće da idu u bijelim –

24 ei þatei qiþiþ. gagaggiþ. vairþiþ ïmma þiswah þei qiþiþ. duþþe qiþa ïzvis. allata þiswah þei
25 hidjandans sokeiþ. galaubeiþ þatei nimiþ. jah vairþiþ ïzvis. jah þan standaiþ bidjandans. afletaiþ.
26 jabai wa habaiþ viþra wana. ei jah atta ïzvar sa ïn himinam afletai ïzvis missadedins ïzvaros. iþ
27 jabai jus ni afletiþ. ni þau atta ïzvar sa ïn himinam afletiþ ïzvis missadedins izvaros. jah iddjedun aftra
du ïairusaulymai. jah ïn alh warbondin ïmma atiddjedun du ïmma þai auhumistans gudjans jah bo-
28 karjos jah sinistans jah qeþun du ïmma. ïn wamma valdufnje þata taujis. jah was þus þata valdufni
29 atgaf ei þata taujis. iþ ïesus andhaſjands qaþ du ïm. frahna jah ïk ïzvis ainis vaurdis jah andha-
30 ſjiþ mis. jah qiþa ïzvis ïn wamma valdufnje taþa tauja. daupeins ïohannis uzuh himina vas þau
31 uzuh mannam. andhafeiþ mis. jah þahtedun du sis misso qiþandans. jabai qiþam. us himina. qiþiþ.
32 aþþan duwe ni galaubideduþ ïmma. ak qiþam. us mannam. uhtedun þo managein. allai auk alakjo
33 habaidedun ïohannen þatei bi sunjai praufetes vas. jah andhaſjandans qeþun du ïesua. ni vitum. jah
xii, 1 andhaſjands ïesus qaþ du ïm. nih ïk ïzvis qiþa. ïn wamma valdufnje þata tauja. jah dugann ïm ïn
gajukom qiþan. veinagard ussatida manna jah bisatida ïna faþom jah usgrof dal uf mesa jah gatim-
2 rida kelikn jah anafalh ïna vaurstvjam jah aflaiþ aljaþ. jah ïnsandida du þaim vaurstvjam at mel ska'k
3 ei at þaim vaurstvjam nemi akranis þis veinagardis. iþ eis nimandans ïna usbluggvun jah ïnsandidedun
4 laushandjan. jah aftra ïnsandida du ïm anþarana skalk. jah þana stainam vairpandans gaaiviskodēs
5 dun jah haubiþ vundan brahtedun jah ïnsandidedun ganaitidana. jah aftra ïnsandida anþarana. jah
6 jainana afslohun jah managans anþarans. sumans usbliggvandans. sumansuh þan usqimandans. þanuh
nauhþanuh ainana sunu aigands liubana sis ïnsandida jah þana du ïm spedistana qiþands þatei gaai-
7 stand sunu meinana. iþ jainai þai vaurtsvjans qeþun du sis misso. þatei sa ïst sa arbinumja. hirjiþ.
8 usqimam ïmma jah unsar vairþiþ þata arbi. jah undgreipandans ïna usqemun jah usvaurpun ïmma
9 ut us þamma veinagarda. wa nuh taujai (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

ut, quod dicit, procedat, fit ei omne, quod dicit 24. Itaque dico vobis, totum omne, quod orantes quæritis credite, quod accipitis et fit vobis. 25. et cum stetis orantes, remittatis, si quid habetis contra aliquem, ut etiam pater vester hic in cœlis remittat vobis transgressiones vestras. 26. Verūm si vos non remittitis, non utique pater vester hic in cœlis remittit vobis transgressiones vestras. 27. Et iverunt iterum ad Ierusolyma et in templo ambulante eo adierunt ad eum hi summi sacerdotes et scribæ et natu-maximi 28. et dixerunt ad eum: in qua potestatum hoc facis? et quis tibi hanc potestatem dedit, ut hoc facias? 29. Verum Iesus respondens dixit ad eos: interrogo etiam ego vos unum verbum et respondete mihi, et dico vobis in qua potestatum hoc facio. 30. Baptismus Iohannis exne cœlo fuit, an exne hominibus? respondete mihi. 31. Et cogitarunt ad se invicem dicentes: si dicimus, ex cœlo, dicit: at cur non creditis ei? 32. Sed dicimus: ex hominibus, timuerunt hanc turbam, omnes enim omnino habuerunt Iohannem, quod in veritate profeta fuit. 33. Et respondentes dixerunt ad Iesum: non scimus; et respondens Iesus dixit ad eos, neque ego vobis dico, in qua potestatum hoc facio. xii, 1. Et cœpit iis in parabolis dicere: vineam plantavit homo et circumdedit eam sepibus et effodit lacum sub torculari et ædificavit turrim et tradidit eam operariis et abiit peregre. 2. Et misit ad hos operarios ad tempus servum, ut ab his operariis sumeret fructum hujus vineæ. 3. Verum ii capientes eum flagellarunt et miserunt vacuum. 4. Et iterum misit ad eos alium servum; et hunc lapidibus jacientes improbrarunt et capite vulneratum fecerunt et miserunt vitiatum. 5. Et iterum misit alium; etiam illum occiderunt, et multos alios, quosdam flagellantes, quosdam autem occidentes. 6. Tunc adhuc unum filium habens, carum sibi, misit etiam hunc ad eos ultimum dicens, quod æstimant filium meum. 7. Verum illi hi operarii dixerunt ad se invicem, quod hic est hic heres, agite! occidimus eum et nostra fit hæc hæreditas. 8. Et apprehendentes eum occiderunt et ejecerunt eum foras ex hac vinea? 9. Quid ig tur faciat

ANNOTATIONES.

xi, 26. *ïzvis*] vobis, ° gr.

xi, 28. *taujis*] sec., St. ※ *þaujis.*

xi, 29. *ïzvis*] pr. gr. ante *jah.*

xi, 30. *andhafeiþ*] exspectabas *andhafjīþ*, cf. Grimm. Gr. I, 846 sq.

xi, 31. *aþþan*] proprie *at*, ponitur pro græco οὖν in ejusmodi sententiis interrogativis; vid. L. xx, 5, 17; J. vi, 30.

xi, 32. *ak*] Ulf. c. codd. ° ἐάν. — *uhtedun*] pro *ohtedun*, vid. ad ix, 50. — *alakjo*] omnino, ° gr. omn., sic L. iv, 22.

xi, 33. *du ïesua*] sic cod. Arg. (*ïua*); J. St. B. ※ *du ïna*; Z. ÷ *du ïmma.* — *andhaſjands ïesus*] ¶ gr. — *ïzvis qiþa*] ¶ gr. omn.

xii, 1. *veinagard*] J. St. ※ *veingard.* — *manna*] St. ※ *mannna.* — *bisatida*] J. St. ÷ *attagida*; in cod. Arg. præter *satida* quidquam legi non potest; evanuerunt enim quæ litteræ ante *satida* scriptæ fuerunt, sed probabiliter viri docti conjecerunt, quod dedimus. — *ïna*] pr. eum, ° gr. — *dal*] J. St. lac.; B. ° ※; Z. *dal-*, quia *dalg* scriptum fuisse suspicatur, fretus, ni fallimur, loco L. vi, 39.; sed eo loco pro *dalga driusand* quin legendum sit *dal gadriusand* non est dubium. Ih. jam pridem locum restituit, recte monens nullum lacunæ post *dal* vestigium apparere et nisi quod membrana ex parte mutilata est sine ulla difficultate legitur, quod editum est. *Dal uf mesa* (B. Ih. ※ *ufmesa*) autem, uti jam Z. recte interpretatur, foveam vel vas sub torculari (positum) significat.

xii, 2. *at*] Z. ÷ *af*, vid. ad xv, 45.

xii, 3. *usbluggvun*] J. St. ※ *usblauggvun.*

xii, 4. *ïm*] J. St. B. ※ *ïns.* — *gaaiviskodedun jah*] improbrarunt et, ° gr. omn. vid. ad Cor. I, 15, 25; cæterum J. St. B. ※ *gaaiviskodudun.* — *haubiþ vundan*] Grimm Gr. II, 578; IV, 623 legit jet. *haubiþ vundan*, quod potius esse debet *haubidavundan*, *vundan* est accusativus formæ debilioris a *vunds*, *haubiþ* autem accusativus quem dicunt absolutum, vid. ad Joan. xi, 44; igitur *haubiþ vundan* est capite saucium l. vulneratum, quod Heliand 149, 1 dicitur *an that hobid vund.* — *ganaitidana*] J. St. ※ *gahnaigidana*, B. ※ *ganaigidana.*

xii, 5. *aftra*] iterum, ° gr. — *anþarana*] gr. omn. ante *ïnsandida.*

xii, 6. *spedistana*] J. St. ÷ *speidistana.*

xii, 8. *imma*] eum, ° gr. omn. exceptis codd. f et 10 ap. Mi.

PREVOD JEVANĐELJA PO JOVANU

I,29. Evo, ovo je jagnje Božije, koje uzima grijehe ovoga svijeta. – III,3. Amen, amen kažem ti, samo onaj koji se ponovo rodi može vidjeti kraljevstvo Božije. 4. – kako može odrastao čovjek da se ponovo rodi? Zar može u matericu majke svoje da ponovo uđe i da se rodi? 5. – Amen, amen kažem ti, samo onaj koji se rodi iz vode i duha može ući u kraljevstvo Božije. – 23... i mnogi onamo; dakle, dolažahu i kršćavahu se. 24. Jer tada još ne bijaše Jovan u zatvoru. 25. A tada nastade rasprava između učenika Jovanovih i Jevreja o čišćenju- 26. – učitelju, onaj što je bio sa tobom preko Jordana, kome si ti svjedok bio, evo, on krštava i svi idu ka njemu. 29. Ispuni se dakle radost moja. 30. Onaj treba da raste, a ja da se umanjujem. 31. Onaj što dolazi odozgo, nad svima je. – Ovaj koji sa nebesa dolazi nad svima je. 32. I ono što je vidio i čuo, to svjedoči, i to svjedočanstvo njegovo nijedan ne primi. – V,21. Kao što Otac podiže mrtve i daje život, tako i sin oživljava one koje hoće. 22. I Otac nikome ne sudi, nego je cijelo suđenje predao Sinu, 23. da svi poštuju Sina kao što poštuju Oca. – 35. On je bio luča goruća i svijetleća, a vi ste htjeli da se uzdignete u čas, u njegovoj svjetlosti. 36. A ja imam svjedočanstvo veće od Jovanovog; a to su djela koja mi je predao Otac, da ih ja učinim, ta djela, i ta djela koja ja činim svjedoče o meni, da me je Otac poslao. 37. I onaj Otac koji me je poslao, on svjedoči o meni. Niti ste mu ikada čuli glas, niti ste mu ikada lice vidjeli. 38. i riječ njegovu ne nosite u sebi, jer onome koga vam je poslao, njemu ne vjerujete - 45. – da vas optužim kod Oca; postoji onaj koji vas je optužio, to je Mojsije, u koga se uzdate. 46. Ako vjerujete Mojsiji, svakako da ćete povjerovati meni, jer je on o meni pisao. 47. Jer ako ne vjerujete onome što je on pisao, kako ćete povjerovati mojim riječima? VI,1. Nakon ovoga ode Isus preko mora Galilejskog i Tiberijskog. 2. I slijedio ga je veliki narod, jer su vidjeli znamenja koja je načinio na bolesnima. 3. A Isus se pope na brdo i tamo sjede sa učenicima svojim. 4. A bijaše blizu Pashe, praznika jevrejskog. 5. Onamo podiže Isus pogled i opazi da veliki narod ide ka njemu i reče Filipu: gdje ćemo kupiti hljeb da ovi ljudi jedu? 6. A ovo, pak, reče iskušavajući ga, dok je sam znao što da učini. 7. Filip mu odgovori: za dvjesta dinara hljeba ne dostaje ovima, da svako uzme pomalo. 8. A reče jedan od učenika njegovih, Andrija, brat Petra Simona: 9. Evo jednog dječaka koji ima pet hljebova pšeničnih i dvije ribe; ali što je to za ovoliki narod? 10. A Isus reče: dajte da ovi ljudi posijedaju. A na tom mjestu bijaše puno trave gdje posijedaše ljudi, oko 5000 na broju. 11. A Isus uze one hljebove i pomolivši se, podijeli ih onima što bijahu posijedali; isto učini i sa ribom koju podijeli na onoliko djelova koliko je htio. 12. Tada kad se najedoše reče učenicima svojim: pokupite ovo što je preteklo da što ne propadne. 13. Tada sakupiše i napuniše dvanaest kotarica od onih pet pšeničnih hljebova što preostaše onima koji su jeli. 14. Tada ljudi vidjevši kakvo je čudo napravio Isus, rekoše da je on uistinu prorok koji je došao na ovaj svijet. 15. A Isus znajući da razmišljaju da izađu i ugrabe ga da bi ga učinili kraljem, ode ponovo na brdo, ali sam. 16. A kad bi dockan dođoše učenici njegovi do mora. 17. I ukrcaše se na lađu, i odoše preko mora u Kapernaum i već bi noć, a Isus im ne dođe. 18. A more bijaše veoma uzburkano velikim vjetrom koji se bijaše podigao. 19. Tada otplovivši oko 25 ili 30 stadija vidješe Isusa kako hoda po moru i dolazi blizu lađe i uplašiše se za sebe. 20. Tada reče: ja sam; ne bojte se. 21. Tada htjedoše da ga prime na lađu i odmah lađa bi na kopnu, na koje oni stupiše. 22. Narednoga dana, gomila koja stajaše preko mora, vidje da ne bi druge lađe onamo osim jedna na koju ne dođe Isus sa učenicima svojim na tu lađu nego samo učenici njegovi odoše. 23. A druge pak lađe dođoše iz Tiberijade, blizu onog mjesta, gdje jeđahu hljeb, gdje se bijaše pomolio Gospod. 24. Tada pak vidje narod da Isus nije tamo, niti učenici njegovi, pa se ukrca na lađe i dođe u Kapernaum

frauja þis veinagardis. qimiþ jah usqisteiþ þans vaurstvjans jah gibiþ þana veinagard anþa-
10 raim. nih þata gamelido ussuggvuþ. stains þammei usvaurpun þai timrjans. sah varþ du
11 haubida vaihstins. fram fraujin varþ sa jah ist sildaleiks in augam unsaraim. jah sokidedun
12 ina undgreipan jah ohtedun þo managein. froþun auk þatei du im þo gajukon qaþ. jah
13 afletandans ina galiþun. jah insandidedun du imma sumai þize fareisaie jah herodiane. ei ina ganu-
14 teina vaurda. iþ eis qimandans qeþun du imma. laisari. vitum þatei sunjeins is jah ni kara þuk
manshun. ni auk saiwis in andvairþja manne ak bi sunjai vig guþs laiseis. skuldu ist kaisaragild gi-
15 ban kaisara þau niu gibaima. iþ iesus gasaiwands ize liutein qaþ du im. wa mik fraisiþ. atbairiþ
16 mis skatt. ei gasaiwau. iþ eis atberun jah qaþ du im. wis ist sa manleika jah so ufarmeleins. iþ eis
17 qeþun du imma. kaisaris. jah andhafjands iesus qaþ du im. usgibiþ þo kaisaris kaisara jah þo guþs
18 guþa. jah sildaleikidedun ana þamma. jah atiddjedun saddukaieis du imma. þaiei qiþand usstass ni
19 visan. jah frehun ina qiþandans. laisari. moses gamelida unsis þatei jabai wis broþar gadauþnai jah
bileiþai qenai jah barne ni bileiþai. ei nimai broþar is þo qen is jah ussatjai barna broþr seinamma.
20, 21 sibun broþrahans vesun jah sa frumista nam qen jah gasviltands ni bilaiþ fraiva. jah anþar nam þo
22 jah gadauþnoda jah ni sa bilaiþ fraiva. jah þridja samaleiko. jah nemun þo samaleiko þai sibun jah
23 ni biliþun fraiva. spedumista allaize gasvalt jah so qens. in þizai usstassai. þan usstandand. war-
24 janma ize vairþiþ qens. þai auk sibun aihtedun þo du qenai. jah andhaljands iesus qaþ du im. niu
25 duþe airzjai sijuþ. ni kunnandans mela nih maht guþs. allis þan usstandand us dauþaim. ni liugand.
26 ni liuganda. ak sind sve aggiljus þai in himinam. aþþan bi dauþans þatei urreisand. niu gakunnai-
deduþ ana bokom mosezis ana aiwatundjai. waiva imma qaþ guþ qiþands. ik im guþ abrahamis jah
27, 28 guþ isakis jah iakobis. nist guþ dauþaize ak qivaize. aþþan jus filu airzjai sijuþ. jah duatgag-
gands ains þize bokarje gahausjands ins samana sokjandans. gasaiwands þatei vaila im andhof frah
29 ina. warja ist allaizo anabusne frumista. iþ iesus andhof imma þatei frumista allaizo anabu-
30 sns hausei israel. frauja guþ unsar frauja ains ist. jah frijos fraujan guþ þeinana us allamma
hairtin þeinamma jah us allai saivalai þeinai jah us allai gahugdai þeinai jah us allai mahtai

INTERPRETATIO.

dominus hujus vineæ? Venit et perdit hos operarios et dat hanc vineam aliis. 10. Neque hoc scriptum perlegistis : lapis, quem ædificantes hi fabri, hic factus-est ad caput anguli. 11. A domino factus-est hic et est mirabilis in oculis nostris. 12. Et quæsiverunt eum prehendere et timuerunt hanc turbam, intellexerunt enim, quod ad eos hanc parabolam dixit, et relinquentes eum abierunt. 13. Et miserunt ad eum quidam horum Farisæorum et Herodianorum, ut eum caperent verbo. 14. Verum ii venientes dixerunt ad eum : magister, scimus, quod verax es et non cura (- tangit) te cujusquam ; non enim spectas in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces ; debitumne est cæsareum-tributum dare Cæsari, an non demus ? 15. Verum Iesus videns eorum dolum dixit ad eos : quid me tentatis ? afferte mihi numum , ut videam. 16. Verum ii attulerunt et dixit ad eos : cujus est hæc effigies et hæc inscriptio ? verum ii dixerunt ad eum : Cæsaris. 17. Et respondens Iesus dixit ad eos : reddite hæc Cæsaris Cæsari, et hæc Dei Deo ; et mirati-sunt de hoc. 18. Et adierunt Sadducæi ad eum, qui dicunt, resurrectionem non esse, et interrogarunt eum dicentes : 19. magister, Moses scripsit nobis, quod si cujus frater moriatur et relinquat uxorem et liberos non relinquat, ut sumat frater ejus hanc uxorem ejus et excitet liberos fratri suo. 20. Septem fratres fuerunt et hic primus duxit uxorem et moriens non reliquit semen ; 21. et alter duxit hanc et mortuus-est et non hic reliquit semen ; et tertius similiter. 22. Et duxerunt hanc similiter hi septem et non reliquerunt semen ; ultima omnium obiit etiam hæc uxor ; 23. In hac resurrectione, cum exsurgunt, cui eorum fit uxor ? hi enim septem habuerunt hanc ad uxorem. 24. Et respondens Iesus dixit ad eos : nonne ideo erronei estis, non noscentes scripta neque potentiam Dei. 25. Nam cum resurgunt e mortuis, non ducunt, non ducuntur, sed sunt uti angeli hi in cœlis. 26. At de mortuis, quod resurgunt, nonne cognovistis in libris Mosis in rubo, quomodo ei dixit Deus dicens : ego sum Deus Abrahami et Deus Isaci et Iacobi. 27. Non-est Deus mortuorum, sed vivorum ; at vos multum erronei estis. 28. Et accedens unus horum scribarum, audiens eos una quærentes, videns, quod bene iis respondit, interrogavit eum : quæ est omnium legum prima ? 29. Verum Iesus respondit ei, quod prima omnium lex : audi Israel ! dominus, Deus noster, dominus unus est, 30. et ames dominum, Deum tuum, ex omni corde tuo et ex omni anima tua et ex omni mente tua et ex omni potestate

ANNOTATIONES.

xii, 10. *stains*] lapis, gr. omn. λίθον ad pronomen relativum (ὅν) referendum, quem græcismum (Matthiæ *Gramm. Græc.* p. 886) Gothus non imitans nominativum, qui requiritur, ponit. — *sah*] J. St. ÷ *sa*.

xii, 13. *sumai*] quidam, gr. omn. τινάς.

xii, 14. *saiwis*] J. St. B. ※ *saiwais*. — *laiseis*] Z ※ *laisis*. — *giban kaisara*] ¶ gr. — *þau*] J. St. ※ *þan*. — *gibaima*] Ulf. c. cod. 225 et verss. ° ἢ μὴ δῶμεν, et ita quidem, ut *gibaima* cum præcedente *þau niu* (ἢ οὐ) conjungat.

xii, 15. *iesus*] sic cod. Arg. ; J. St. Hz. Z. ※ *is*. — *gasaiwands*] videns, gr. εἰδώς, sic xii, 28. — *wa mik*] J. St. ※ *wa me*, B. Iac.

xii, 16. *ist*] est, ° gr. omn. — *manleika*) J. St. ※ *manaleik*.

xii, 19. *barna*] liberos, gr. omn. σπέρμα.

xii, 22. *samaleiko*] similiter, ° gr. — *sui* J. St. ※ *sa*.

xii, 23, *þ'zai*] Ulf. c. codd. et verss. ° οὖν.

xii, 24. *andhafjands*] cod. Arg. ※ *andhafjans* eodem vitio, quo Cor. II, v 1, 6 *gaþlaihans*, et Eph. II, 16 *afslahans* in cod. B pro *gaþlaihands* et *afslahands* scribitur, cf. ad L. xx, 37. Alia ejusmodi vitia notata vid. ad Tim. I, I, 3, — *niu*] J. ※ *uiu*, sic idem L. III, 15 ; IX, 55.—*mela*] cod. Arg. marg. *bokos* (libros).

xii, 25. *usstandand*] gr. omn. post *dauþaim*. — *þai*] hi, ° gr.

xii, 26. *imma qaþ*] ¶ gr. omn. — *im*] sum, ° gr. omn. — *jah*] ult. Ulf. ° ὁ θεός.

xii, 28. *samana sokjandans*] J. St. ※ *samasokjandans*, B. ※ *sammasokjandans*. — *gasaiwands*] vid. ad vs. 15 ; J. St. ÷ *jah* addunt e græcis. — *im*] J. St. B. ※ *in*. — *anabusne*] St. ÷ *anabuzne*. — *frumista*] gr. omn. ante *allaizo*.

xii, 30. *frijos*] J. St. ※ *frigos*.

tražeći Isusa. 25. I nađoše ga preko mora i rekoše mu: učitelju, kad dođe ovdje? 26. Odgovori im Isus i reče: Amen, amen kažem vam, tražite me, ne zato što vidjeste čuda i znamenja nego što jedoste onih hljebova i zasitiste se. 27. Trudite se ne oko hljeba prolaznoga nego onoga koji traje za život vječni, koji će vam dati sin čovječiji; njega je Otac Bog označio. 28. Tada mu rekoše: što nam je činiti da izvršimo djela Božija? 29. Odgovori Isus i reče im: ovo je breme Božije da vjerujete onome koga je on poslao. 30. Rekoše mu: a kakav ti daješ znak da ga vidimo i da ti vjerujemo što činiš? 31. Očevi naši jedoše manu u pustinji, kao što je zapisano, hljeb sa nebesa dao im je da jedu. 32. Tada im Isus reče: amen, amen kažem vam, nije vam Mojsije dao hljeb sa nebesa, već vam je Otac moj dao hljeb sa nebesa ovaj istinski. 33. Jer to je hljeb Božiji koji je sišao sa nebesa i dao život ovom svijetu. 34. Tada mu rekoše: Gospode, uvijek nam daj taj hljeb! 35. A Isus im reče: ja sam taj hljeb života, onaj koji ide ka meni neće biti gladan i onaj koji vjeruje u mene nikada neće biti žedan. 36. No rekoh vam, da ste me vidjeli i nijeste povjerovali. 37. Sve što mi je dao Otac, meni dolazi i onoga koji ide ka meni ne izbacujem napolje. 38. Jer siđoh sa nebesa, ne da sprovedem volju svoju, nego volju onoga koji me je poslao. (39) 40. A ovo je volja onoga koji me šalje: da svako ko vidi ovoga sina i povjeruje u njega, ima život vječni i njega ću podići u poslednji dan. 41. A Judjeci se došaptavahu o ovome, jer bijaše rekao, ja sam ovaj hljeb koji je sišao sa nebesa, 42. I rekoše: nije li ovo Isus, sin Josifov, čijeg oca i majku poznajemo, koji kaže da je onaj koji sa nebesa dolazi? 43. A Isus odgovori i reče im: ne došaptavajte se između sebe; 44. ne može nijedan čovjek doći k meni, ako ga Otac, koji me je poslao, ne privuče i ja ću ga vaskrsnuti u taj poslednji dan. 45. I zapisano je u prorocima: i svi će biti poučeni od Boga; ko god sada ovo čuje od Oca i nauči, ide ka meni. 46. Niko drugi neće vidjeti Oca, osim onaj koji je od Oca, onaj će vidjeti Oca. 47. Amen, amen kažem vam: ko vjeruje u mene, imaće vječan život. 48. Ja sam taj hljeb života. 49. Očevi vaši jedahu manu u pustinji i mrtvi su. 50. Ovo je hljeb, koji je sa neba sišao, da onaj koji od njega jede, ne umire. 51. Ja sam taj hljeb živi, koji je sa nebesa sišao; ako ko jede od toga hljeba, živi u vječnosti, i ovaj hljeb koji ja dajem, moje je tijelo, koje ja dajem za život ovoga svijeta. 52. Tada zanegodovaše između sebe Judejci govoreći: kako može ovaj nama tijelo dati da jedemo? 53. Tada im Isus reče: amen, amen, kažem vam, ako ne jedete tijelo ovog sina čovječijeg i ne pijete njegovu krv, nećete imati život u vama samima. 54. Ko jede tijelo moje i pije krv moju, ima život vječni, i ja ću ga podići u taj poslednji dan. 55. Jer ovo tijelo moje uistinu je hrana i ova krv moja uistinu je piće. 56. Ko jede tijelo moje i pije krv moju, u meni ostaće, i ja u njemu. 57. Kao što me poslao Otac koji je živ i ja živim zbog Oca, i onaj ko me jede, i on će živjeti zbog mene. 58. Ovo je hljeb koji sa nebesa siđe, ne kao što očevi vaši jeđahu manu i pomriješe; uistinu ko jede ovaj hljeb, živi u vječnosti. 59. Ovo reče u sinagogi, podučavajući u Kapernaumu. 60. I tako mnogi njegovi učenici koji ga slušahu rekoše: surova je ova riječ, ko može to slušati? 61. A Isus znajući u sebi što se došaptavaju učenici njegovi, reče im: ovo vas brine? 62. Ako dakle vidite sina čovječijeg da se uzdiže tamo gdje je bio prije toga? 63. Duh je, onaj koji život daje; ovo tijelo ničemu ne koristi; ove riječi koje sam vam rekao, duh su i život su. 64. No, među vama ima i nevjernika. Jer Isus od početka znadijaše ko su oni koji ne vjeruju i ko je taj koji će ga izdati, 65. i reče: stoga vam rekoh da niko ne može doći k meni, ako mu nije dato od Oca moga. 66. Od tog vremena mnogi učenici njegovi odoše nazad i više sa njim ne iđahu. 67. Tada reče Isus onoj dvanaestorici: zar i vi ne želite otići? 68. Tada mu odgovori Simon Petar: Gospode, kome da idemo? Riječi života vječnog imaš. 69. I mi povjerovasmo i priznadosmo da si ti Hrist, sin Boga živoga. 70. Isus im odgovori: zar vas ne odabrah dvanaestoricu, a jedan od vas je đavo? 71. A reče to za Judu Simona Iskariotskog; jer je on trebalo da ga izda, jer je bio jedan od one dvanaestorice. VII, 1. I ode Isus poslije toga u Galileju, jer ne hoćaše ići u Judeju,

31 þeinai. so frumista anabusns. jah anþara galeika þizai. frijos newundjan þeinana sve þuk silban. maizei
32 þaim anþara anabusns nist. jah qaþ du imma sa bokareis. vaila laisari. bi sunjai qast þatei ains ist jah
33 nist anþar alja imma. jah þata du frijon ina us allamma hairtin jah us allamma frapja jah us allai
saivalai jah us allai mahtai. jah þata du frijon newundjan sve sik silban managizo ist allaim þaim
34 allbrunstim jah saudim. jah iesus gasaiwands ina þatei frodaba andhof qaþ du imma. ni fairra is
35 þiudangardjai guþs. jah ainshun þanaseiþs ni gadaursta ina fraihnan. jah andhafjands iesus qaþ
36 laisjands in alh. waiva qiþand þai bokarjos þatei xristus sunus ist daveidis. silba auk daveid qaþ in
ahmin veihamma. qiþiþ frauja du fraujin meinamma. sit af taihsvon meinai. unte ik galagja fijands
37 þeinans fotubaurd fotive þeinaize. silba raihtis daveid qiþiþ ina fraujan. jah waþro imma sunus ist.
xiii, 16 jah alla so managei hausidedun imma gabaurjaba. jah qaþ du im in laiseinai seinai saiwiþ faura —
17, 18 —vastja seina. aþþan vai þaim qiþuhaftom jah daddjandeim in jainaim dagam. aþþan bidjaiþ ei ni
19 vairþai sa þlauhs izvar vintrau. vairþand auk þai dagos jainai aglo svaleika sve ni vas svaleika fram
20 anastodeinai gaskaftais. þoei gaskoþ guþ. und hita jah ni vairþiþ. jah ni frauja gamaurgidedi þans
dagans. ni þauh ganesi ainhun leike. akei in þize gavalidane. þanzei gavalida. gamaurgida þans da-
21, 22 gans. jah þan jabai was izvis qiþai. sai her xristus aiþþau sai jainar. ni galaubjaiþ. unte urreisand
galiugaxristjeis jah galiugapraufeteis jah giband taiknins jah fauratanja du afairzjan. jabai mahteig
23, 24 sijai. jah þans gavalidans. iþ jus saiwiþ. sai. fauragataih izvis allata, akei in jainans dagans afar þo
25 aglon jaina sauil riqizeiþ jah mena ni gibiþ liuhaþ sein jah stairnons himinis vairþand diursandeins
26 jah mahteis þos in himinam gavagjanda. jah þan gasaiwand sunu mans qimandan in milhmam miþ
27 mahtai managai jah vulþau. jah þan insandeiþ aggiluns seinans jah galisiþ þans gavalidans seinans
28 af fidvor vindam fram andjam airþos und andi himinis. aþþan af smakkabagma ganimiþ þo gajukon.
29 þan þis juþan asts þlaqus vairþiþ jah uskeinand laubos. kunnuþ þatei newa ist asans. svah jah
xiv, 4, jus. þan gasaiwiþ þata vairþan. kunneiþ þatei newa siju þan — — .. teins þis balsanis varþ.

INTERPRETATIO.

tua; hæc prima lex, 31. et altera æqualis huic: ames propinquum tuum uti te ipsum; major his alia lex non-est, 32. Et dixit ad eum hic scriba: bene, magister, in veritate dixisti, quod unus est et non-est alius præter eum, 33. et hoc ad amandum eum ex omni corde et ex omni mente et ex omni anima et ex omni potestate, et hoc ad amandum propinquum, uti se ipsum, majus est omnibus his holocaustis et sacrificiis. 34. Et Iesus videns eum, quod prudenter respondit, dixit ad eum: non procul es regno Dei, et unus amplius non ausus-est eum interrogare. 35. Et respondens Iesus dixit docens in templo: quomodo dicunt hi scribæ, quod Christus filius est Davidis? 36. Ipse enim David dixit in spiritu sancto: dicit dominus ad dominum meum, sede a dextra mea, donec ego pono inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 37. Ipse enim David dicit eum dominum, et unde ei filius est? Et omnis hæc turba audiverunt eum libenter. 38. Et dixit ad eos in doctrina sua: cavete a — xiii, 16. — vestem suam. 17. At væ his gravidis et lac antibus in illis diebus. 18. At oretis, ut non fiat hæc fuga vestra hieme; 19. fiunt enim hi dies illi afflictio talis, uti non fuit talis ab initio creationis, quam creavit Deus, usque hodie et non fit. 20. Et ni dominus breviaret hos dies, non utique valeret unum corporum, sed ob hos electos, quos elegit, breviavit hos dies. 21. Et tum si quis vobis dicat, ecce hic Christus, aut ecce illic, ne credatis; 22. nam surgunt pseudochristi et pseudoprofetæ, et dant signa et portenta ad seducendum, si possibile sit, etiam hos electos. 23. Verum vos videte, ecce, prædixi vobis omne. 24. Sed per illos dies post hanc afflictionem illam sol tenebratur et luna non dat lumen suum. 25. et stellæ cœli fiunt cadentes et vires hæ in cœlis commoventur. 26. Et tum vident filium hominis venientem in nubibus cum potentia multa et gloria. 27. Et tum mittit angelos suos et colligit hos electos suos a quatuor ventis, a finibus terræ usque finem cœli. 28. At a fico sumite hanc parabolam; cum jam hujus ramus tener fit et germinant folia, cognoscitis, quod prope est messis. 29. Sic etiam vos, cum videtis hoc fieri, cognoscite, quod prope sit tum — xiv, 4. — .. ditio hujus bal-

ANNOTATIONES.

xii, 31. *þizai*] huic, gr. αὐτῃ.

xii, 36. *in*] J. St. B. ※ *du*. — *ik*] ego, ° gr. omn.

xii, 37. *raihtis*] enim, gr. omn. οὖν; aut Ulf. aut librarius initio versus præcedentis in errorem ductus scripsisse videtur, nam *raihtis* nullo alio loco pro οὖν ponitur. — *fraujan*] J. St. B. ※ *fraujin* (*fanin*); in cod. Arg. nunc legi amplius nequit. — *imma sunus*] ¶ gr. omn. — *alla*] omnis, gr. omn. πολύς.

xii, 38. *faura*] in cod. Arg. post *faura* duæ litteræ (non is, quod J. St. dederunt, sed fortasse *bo* —) scriptæ fuerunt; ita autem adesa est membrana ut quid vere scriptum fuerit, certo dici non possit.

xiii, 17. *daddjandeim*] editt. ※ *daddjandein;* in cod. Arg. syllaba *dadd*... integra conservata est, sed ea reliquarum litterarum fragmenta sunt, ut lectio inde eruta pro sincera haberi possit.

xiii, 20. *ni*] pr. fortasse *nih* legendum est, nam hoc, non *ni*, pro græco *εἰ μή* poni solet: J. ix, 33; xv, 22; xviii, 30; xix, 11; Rom. vii, 7; ix, 29 (quo ultimo loco *niu* male editum erat) aut librarii incuria *jabai* post *jah* intercidit. — *þanzei*]sic cod. Arg.; editt. ※ *þansei*.

xiii, 22. *galiugaxristjeis*] editt. ※ *galiugaxristjais* (J. St. ※ div.); —*ei* in terminatione, quia in ea parte membrana læsa est, quanquam cognosci non potest, postulat tamen usus linguæ gothicæ; —*ais* autem pro pluralis nominativo sine exemplo est. — *galiugapraufeteis*] J. St. ※ div. — *sijai*] sit, ° gr. omn.

xiii, 24. *sauil*] J. St. ※ *sa uil*, B. ※ *sau il*. — *liuhaþ*] B. ※ *lauhaþ*.

xiii, 25. *himinis*] Griesb. falso adnotat, Ulf. legere ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

xiii, 28. *ist asans*) ¶ gr. omn.

xiii, 29. *gasaiwiþ þata*] ¶ gr. *þatei*] J. St. ※ *þata*. — *siju*] sic cod. Arg.; Ih. Z. ※ *siiau;* secundum regulas grammaticas *sijai* scribendum est.

xiv, 4...*teins*] sic cod. Arg.; editt. ※.. *meins;* plene fortasse *fraqisteins* est, vid. Cor. I, v, 5 ubi simplex *qisteins* (ὄλεθρος) invenitur. *frabugjan*, St. ※ *þarbugjan*.

jer ga Judejci tražahu da ga ubiju. 2. Bijaše pak vrijeme blizu jevrejskog praznika šatora. 3. Tada mu rekoše braća njegova: izađi odavde i idi u Judeju, da i učenici vide djela tvoja, koja ti činiš. 4. Jer niko ništa ne čini u tajnosti i traži da ga priznaju; ako to činiš, pokaži se ovome svijetu. 5. Jer ova braća njegova mu ne vjerovahu. 6. Tada im Isus reče: moje vrijeme nije do sada, dok je vrijeme vaše uvijek pripravno. 7. Ne može ovaj svijet da vas mrzi, dok mene mrzi, jer ja svjedočim o onima čija su djela zla. 8. Vi idite na taj praznik, ja sada ne idem, na taj praznik, jer moje vrijeme još nije ispunjeno. 9. Ovo im reče i ostade u Galileji. 10. A kad odoše braća njegova, tada i on ode na taj praznik, ali ne javno nego tajno. 11. Tada ga Judejci tražahu na tom prazniku i rekoše: gdje je onaj? 12. I nastade veliko došaptavanje u narodu: jedni rekoše da je istinit; drugi rekoše da nije, nego da zavodi narod. 13. No, ipak se niko ne usudi da govori o njemu iz straha od Judejaca. 14. A u sred praznika pope se Isus u hram i podučavaše. 15. i zadivi se narod i reče: kako ovaj slova zna, a nije učio? 16. Odgovori pak Isus i reče: ovaj moj nauk nije moj, nego onoga koji me je poslao. 17. Ako ko hoće volju njegovu da čini, znaće iz ovog nauka da li je od Boga ili od mene koji ga govorim. 18. Ko od samog sebe govori, traži slavu za sebe, a onaj koji traži slavu onoga koji ga šalje, on je istinit i nepravde u njemu nema. 19. Zar vam Mojsije nije dao zakone? I niko od vas ne čini što je naređeno. Što tražite da me ubijete? 20. Odgovori narod i reče: demona imaš; ko traži da te ubije? 21. Odgovori Isus i reče im: jedno čudo učinih i svi se zadiviše. 22. Stoga vam je Mojsije dao da se obrezujete, ne zato što to od Mojsija bi, nego od očeva, i u subotu se obrezujete. 23. Ako se neko obrezuje u subotu, da se ne prekrši ovaj zakon Mojsijev; a na mene se ljutite što sam samo čovjeka izliječio u subotu. 24. Ne sudite po spoljašnosti, nego sudite po sudu pravednom. 25. Rekoše, pak, neki Jerusalimljani: zar nije to onaj što traže da ga ubiju? 26. I gle, javno govori i ništa mu ne kazuju. Da nijesu glavari možda saznali da je on uistinu Hrist? 27. Ali za ovoga znamo odakle je; a Hrist kad dođe niko neće znati odakle je. 28. Povika, pak, u hramu Isus koji podučavaše i reče: i mene poznajete i znate odakle sam, i nijesam došao od sebe samoga, već je istinit onaj koji me je poslao, koga vi ne poznajete. 29. A ja sam ga spoznao jer sam od njega, i on me je poslao. 30. A tražahu da ga uhvate i niko ne položi ruku na njega, jer još ne bijaše stigao čas njegov. 31. A mnogi iz naroda mu povjerovaše i rekoše: Hrist kad dođe zar će više čuda učiniti od ovih koje on učini? 32. No fariseji čuše što se narod došaptavaše o njemu i poslaše sluge ovi fariseji i vrhovni sveštenici da ga uhvate. 33. Tada Isus reče: do sada sam kratko vrijeme sa vama i tada idem onome koji me je poslao. 34. Tražićete me i nećete me naći, i tamo gdje sam ja vi nećete moći doći. 35. Tada rekoše Judejci između sebe: kuda ovaj treba da ide, da ga mi ne pronađemo, ako ne u razna plemena i da podučava narode? 36. Što znači ona riječ što reče: tražićete me i nećete me naći, i tamo gdje sam ja vi nećete moći doći. 37. Uistinu, u poslednjem danu ovog velikog praznika stade Isus i povika govoreći: ako je ko žedan, neka ide za mnom i pije. 38. Ko vjeruje u mene, kao što reče Pismo, iz utrobe njegove poteći će rijeke žive vode. 39. Ovo uistinu reče o Duhu koji su trebali da prime oni koji vjeruju u njega, jer još ne bijaše nad njima Duh sveti jer do tog trenutka Isus još ne bijaše uzvišen. 40. A mnogi iz naroda slušajući ove riječi rekoše: ovaj je uistinu prorok; 41. drugi rekoše: ovo je Hrist; treći rekoše: zar iz Galileje Hrist dođe? 42. Zar Pismo ne govori da od sjemena Davidovog i iz grada Betlehema, gdje bijaše David, Hrist ne dolazi? 43. Tada nastade rasprava u narodu oko njega. 44. A neki od njih htjedoše da ga uhvate, no niko ne položi ruku na njega. 45. Odoše pak one sluge do vrhovnih sveštenika i fariseja; tada im oni rekoše: zašto ga ne dovedoste? 46. Odgovoriše sluge: nikada niko ne govoraše u vijeku kao ovaj čovjek. 47. A fariseji im odgovoriše: zar ste i vi zavedeni? 48. Evo, da li mu ijedan glavar ili farisej povjerova; 49 već ovaj narod koji ne poznaje zakone, prokleti da ste. 50. Reče im Nikodemus koji dođe njemu noću, jedan među njima: 51. Zar zakon naš sudi

5 maht vesi auk þata balsan frabugjan in managizo þau þriahunda skatte jah giban unledaim. jah andstaur-
6, 7 raidedun þo. iþ iesus qaþ. letiþ þo. duwe izai usþriutiþ. þannu goþ vaurstv vaurhta bi mis. sinteino
auk þans unledans habaiþ miþ izvis jah þan vileiþ. maguþ im vaila taujan. iþ mik ni sinteino habaiþ.
8, 9 patei habaida so. gatavida. faursnau salbon mein leik du usfilha. amen qiþa izvis. þiswaruh þei mer-
10 jada so aivaggeljo and alla manaseþ. jah þatei gatavida so. rodjada du gamundai izos. jah iudas
11 iskarioteis ains þize tvalibe galaiþ du þaim gudjam. ei galevidedi ina im. iþ eis gahausjandans fagino-
12 dedun jah gahaihaitun imma faihu giban. jah sokida. waiva gatilaba ina galevidedi. jah þamma fru-
mistin daga azyme. þan paska salidedun. qeþun du imma þai siponjos is. war vileis ei galeipandans
15 manvjaima. ei matjais paska. jah insandida tvans siponje seinaize qaþuh du im. gaggats in þo baurg.
14 jah gamoteiþ igqis manna kas vatins bairands. gaggats afar þamma. jah þadei innga leiþai. qiþaits
þamma heivafraujin þatei laisareis qiþiþ. war sind saliþvos. þarei paska miþ siponjam meinaim
15, 16 matjau. jah sa izvis taikneiþ kelikn mikilata gastraviþ manvjata. jah jainar manvjaiþ unsis. jah usidd-
41, 42 jedun þai sipon . . — — sai. galevjada sunus mans in handuns fravaurhtaize. urreisiþ gaggam. sai. sa
45 levjands mik atnewida. jah sunsaiv nauhþanuh at imma rodjandin qam iudas sums þize tvalibe jah
miþ imma managei miþ hairum jah trivam fram þaim auhumistam gudjam jah bokarjam jah sinistam.
44 atuh þan gafsa levjands im handvon qiþands. þammei kukjau. sa ist. greipiþ þana jah tiuhiþ arniba.
45, 46 jah qimands sunsaiv atgaggands du imma qaþ. rabbei rabbei. jah kukida imma. iþ eis uslagidedun
47 handuns ana ina jah undgripun ina. iþ ains sums þize atstandandane imma uslukands hairu sloh
48 skalk auhumistins gudjins jah afsloh imma auso þata taihsvo. jah andhafjands iesus qaþ du im. sve
49 du vaidedjin urrunnuþ miþ hairum jah trivam greipan mik. daga wammeh vas at izvis in alh lais-
50, 51 jands jah ni gripuþ mik. ak ei usfullnodedeina bokos. jah afletandans ina gaþlauhun allai. jah ains
52 sums juggalauþs laistida afar imma bivaibiþs leina ana naqadana. jah gripun is þai juggalaudeis. iþ
53 is biliciþands þamma leina naqaþs gaþlauh faura im. jah gatauhun iesu du auhumistin gudjin jah

INTERPRETATIO.

sami facta-est. 5. Possibile esset enim hoc balsamum vendere plus quam trecentis denariorum et dare pauperibus, et fremuerunt-in hanc. 6. Verum Iesus dixit: sinite hanc! cur ei asperi-estis? profecto bonum opus fecit in me. 7. Semper enim hos pauperes habetis cum vobis, et cum vultis, potestis iis bene facere; verum me non semper habetis. 8. Quod habuit hæc, fecit; præivit ungere meum corpus ad sepulturam. 9. Amen dico vobis, ubicunque quod nuntiatur hoc evangelium per omnem mundum, etiam quod fecit hæc, dicitur ad memoriam ejus. 10. Et Iudas Iscariotes, unus horum duodecim, ivit ad hos sacerdotes, ut trade-et eum iis. 11. Verum ii audientes gavisi-sunt et promiserunt dare, et quæsivit, quomodo apte eum traderet. 12. Et hoc primo die azymorum, cum pasca immolarunt, dixerunt ad eum hi discipuli ejus: ubi vis, ut euntes paremus, ut edas pascha? 13. Et misit duos discipulorum suorum dixitque ad eos: *ite in hanc urbem, et occurrit vobis homo vas aquæ ferens*; ite post hunc, 14. *et quo introeat, dicatis huic* domino, quod magister dicit, ubi sunt mansiones, ubi pascha cum discipulis meis edam? 15. Et hic vobis ostendit cœnaculum magnum stratum paratum, et illic parate nobis. 16. Et exierunt hi discip(uli) — 41. — ecce, traditur filius hominis in manus peccatorum. 42. Surgite, imus! ecce, hic tradens me appropinquavit. 43. Et statim adhuc in eo loquente, venit Iudas, quidam horum duodecim, et cum eo turba cum gladiis et contis ab his summis sacerdotibus et scribis et natu-maximis. 44. Dedit autem hic tradens iis signum dicens: quem osculer, hic est, prehendite hunc et ducite caute. 45. Et veniens statim accedens ad eum dixit: rabbi! rabbi! et osculatus-est eum. 46. Verum ii injecerunt manus in eum et ceperunt eum. 47. Verum unus quidam horum adstantium ei educens gladium percussit servum summi sacerdotis et amputavit ei aurem hanc dextram. 48. Et respondens Iesus dixit ad eos: uti ad maleficum exiistis cum gladiis et contis, prehendere me. 49. Die quoque fui apud vos in templo docens et non prehendistis me, sed ut implerentur litteræ. 50. Et relinquentes eum aufugerunt omnes. 51. Et unus quidam juvenis secutus-est post eum amictus lino super nudo, et prehenderunt eum hi juvenes. 52. Verum is relinquens hoc linum nudus aufugit ab iis. 53. Et duxerunt Iesum ad summum sacerdotem et (*Vide* paginam sequentem.)

ANNOTATIONES.

XIV, 6. *þannu*] Z. male convertit *nam*, quapropter Griesb. Ulf. cum iis codd. consentire ait, qui γὰρ addant, quod si vero consideramus particulam *þannu* græco ἄρα, ἄραγε respondere solere: M. VII, 20; Mc. IV, 41, Rom. XIV, 12, 19; Cor. II, V, 15 (VI, 3), Ulf. aut ἄρ legisse, aut propter sensum illam particulam de suo addidisse videtur; est autem nostrum *ja* (*sie hat jaein gutes werk an mir gethan*: gall., *oui, elle a fait en moi une bonne œuvre*).

XIV, 9. *gamundai*] J. St. B. ※ *gamunjan.*

XIV, 12. *ei*] ¶ r. ui, ° gr. omn.

XIV, 13. *gaggats*] sec. cod., Arg. J. St. ※ *gaggast.*

XIV, 15. *izvis*] J. St. ※ *igvis* (sic uterque etiam I, 17) pro *igqis*; sunt fortasse, quibus quod dualis aliquoties præcesserit, *igqis* etiam h. l. præplaceat; sed invito codice nihil mutandum est. — *jah*] sec. et, ° gr.

XIV, 43. *sums*] Ulf. c. codd. et verss. ° ὅν. — *managei*] Ulf. c. codd. et verss. ° πολύς.

XIV, 44. *atuh þan gaf*] B. Z. ※ *at uhþan gaf*; recte jam J. St. ediderunt, quos Z. injuria vituperat; scilicet ignoravit hic vir doctus encliticam naturam vocule — *uh*, neque eorum præsertim meminerat locorum, qualis est XVI, 8 *dizuh þan sat*, nam *s* non nisi in mediis verbis aut compositis in cognatum *z* permutatur. Cæterum inter præpositiones et verba cum illis composita, illud — *uh* sæpius fit ut ponatur: L. XVII, 7 *anuhkumbei* (pro *anakumbei-uh*) XVIII, 38 *ubuhvopida* (pro *ufvopida-uh*) J. VII, 52; XI, 41; XVI, 28, XVII, 1; Eph. IV, 9; dirimuntur composita etiam aliis interpositis particulis: L. XX, 25 *us nu qibiþ*, J. VI, 22 *miþ ni qam*. Utraque figura hoc nostro loco adhibetur, sic etiam Cor. I, XIV, 23 *atuþ-þan gaggand*. XV, 15 *biþ-þan gitanda*. Eph. IV, 23 *anuþ-þan niujaiþ*, cf. ad M. IX, 28. — *im*] iis, gr. omn. αὐτὸν — αὐτοῖς.

XIV, 46. *handuns*] J. St. B. ※ *handans*; cæterum gr. post *ana ina* et Ulf. c. codd. et verss. ° αὐτῶν.

XIV, 47. *imma*] pr. ei, ° gr. omn. — *þata taihsvo*] hanc dextram, ° gr. omn.; Ulf. ex locis parallelis (L. XXII, 50) J. XVIII, 10 hausisse videtur.

XIV, 49. *daga wammeh*] edit. ※ jct.

XIV, 50. *gaþlauhun allai*] ¶ gr.

čovjeku, prije nego ga sasluša i sazna što čini? 52. Odgovoriše mu i rekoše: Zar si i ti iz Galileje? Potraži i vidi da prorok ne dolazi iz Galileje. VIII,12. Ponovo im Isus progovori i reče: ja sam zublja svijeta, onaj ko slijedi mene ne hoda po tami, nego ima svijetlo života. 13. I tako mu rekoše fariseji: ti svjedočiš za samoga sebe, tvoje svjedočanstvo nije istinito. 14. Odgovori Isus i reče im: čak i ako ja svjedočim o sebi samome, istinito je to moje svjedočanstvo, jer znam otkuda dolazim i kuda idem; a vi ne znate otkuda dolazim ni kuda idem. 15. Vi sudite po tjelesnom, a ja ne sudim nikome. 16. A ako sudim ja, moj sud je istinit jer nijesam sam, već ja i Otac koji me je poslao. 17. I u zakonu vašem zapisano je da je svjedočanstvo dvojice ljudi istinito. 18. Ja sam, koji svjedočim o sebi samome i svjedoči o meni onaj koji me je poslao, Otac. 19. A oni mu rekoše: a gdje je Otac tvoj? Odgovori Isus: ne poznajete ni mene ni Oca moga: da poznajete mene poznavali biste i Oca moga. 20. Ove riječi je izgovorio u riznici, podučavajući u hramu i niko ga ne uhvati, jer još ne bijaše došla ura njegova. 21. Tada im ponovo reče Isus: ja idem i vi ćete me tražiti i u grijehu vašemu umrijećete; tamo kuda ja idem, vi ne možete doći. 22. A Judejci rekoše: da se ne ubije sam kad govori, kuda ja idem vi ne možete doći. 23. A Isus im reče: vi ste od ovih nižih; a ja sam od nebeskih, vi ste od ovoga svijeta, a ja nijesam od ovoga svijeta. 24. Već vam rekoh, da ćete umrijeti u grijehu vašemu ako ne povjerujete da sam ja, umrijećete u grijehu vašemu. 25. Tada mu rekoše: ko si ti? A Isus im reče: početak, koji takođe govori vama. 26. Mnogo treba da o vama govorim i sudim, ali onaj koji me je poslao istinit je i ja ono što sam čuo kod njega to govorim na svijetu ovome. 27. Nijesu razumjeli ono što im je Otac rekao. 28. A Isus im reče: kad uzvisite ovog sina čovječijeg, tada ćete spoznati ko sam ja i da ne činim ništa sam od sebe nego onako kako me je podučio Otac moj, to govorim. 29. I onaj koji me je poslao, on je sa mnom; nije me ostavio samoga Otac, jer ja uvijek činim ono što se njemu sviđa. 30. Dok je to govorio mnogi mu povjerovaše. 31. Tada Isus reče Judejcima koji mu vjerovahu: ako vi stojite uz riječi moje, uistinu ćete biti učenici moji 32. I spoznaćete istinu i ta će vas istina slobodnima učiniti. 33. Odgovoriše mu: sjeme smo Avramovo i nikome u vijeku robovi nijesmo bili, što znači to što reče da ćemo slobodni biti? 34. Isus im odgovori: amen, amen kažem vam, da svako ko čini grijeh, rob je grijeha; 35. taj pak rob ne ostaje u domu zauvijek, sin ostaje zauvijek. 36. Ako vas, dakle, sin slobodnima učini, uistinu slobodni bićete. 37. Znam, da ste sjeme Avramovo, ali tražite da me ubijete, jer se riječ moja ne zadržava u vama. 38. Ja govorim ono što vidjeh kod Oca moga, a vi činite ono što čuste od oca vašega. 39. Odgovoriše i rekoše mu: otac naš je Avram. Isus im reče: ako ste sinovi Avramovi, činite djela Avramova; 40. Uistinu sada tražite da me ubijete, čovjeka koji vam govori istinu, koju sam od Boga čuo; to Avram nije učinio. 41. Vi činite djela oca vašega. Tada mu rekoše: mi nijesmo rođeni iz bludničenja, jednog Boga oca imamo. 42. Isus im reče: ako je Bog otac vaš voljećete i mene jer sam ja iz Boga izašao i došao i nijesam sam od sebe došao, nego me je on poslao. 43. Zašto govor moj ne spoznate? Jer ne možete čuti riječ moju. 44. Vi ste od oca đavola i žudnje oca ovog vašega želite činiti; on je ubica bio od početka i ne stoji u istini; jer u njemu nije istina; kad govori laž, o svojima govori jer je lažov i otac njegov. 45. A ja, jer istinu govorim, meni ne vjerujete. 46. Ko me od vas grdi zbog grijeha? Dok istinu govorim, zašto mi ne vjerujete? 47. Onaj koji je od Boga, riječi Božije sluša; stoga vi ne čujete, jer od Boga nijeste. 48. Odgovoriše mu Judejci i rekoše mu: zar ne govorimo dobro da si Samarićanin i da demona imaš? 49. Odgovori Isus: ja demona nemam, nego poštujem Oca moga, a vi ne poštujete mene. 50. Ja ne tražim slavu moju; postoji onaj koji traži i sudi. 51. Amen, amen kažem vam, ako neko riječ moju čuva, smrt neće vidjeti u ovom vijeku. 52. Tada mu Judejci rekoše: sada saznadosmo da imaš demona; Avram je mrtav i proroci, a ti kažeš: ko sačuva riječ moju, neće iskusiti smrt u ovome vijeku. 53. Zar si ti stariji od oca našega Avrama, koji je mrtav, kao što su i proroci mrtvi? Što ti

54 garunnun miþ imma auhumistans *gudjans allai jah þai sinistans jah bokarjos. jah paitrus fairraþro*
láistida afar imma. unte qam in garda þis auhumistins gudjins jah vas sitands miþ andbahtam jah
55 varmjands sik at liuhada. iþ þai auhumistans gudjans jah alla so gafaurds sokidedun ana iesu veit-
56 vodiþa du afdauþjan ina jah ni bigetun. managai auk galiug veitvodidedun ana ina. jah samaleikos
57, 58 þos veitvodiþos ni vesun. jah sumai usstandandans galiug veitvodidedun ana ina qiþandans. þatei
veis gahausidedum qiþandan ina. þatei ik gataira *alh þo handuvaurhton jah bi prins dagans anþara*
59, 60 unhanduvaurhta gatimrja. jah ni sva samaleika vas veitvodiþa ize. jah usstandands sa auhumista
61 gudja in midjaim frah iesu qiþands. niu andhafjis vaiht. wa þai ana þuk veitvodjand. iþ is þahaida
jah vaiht ni andhof. aftra sa auhumista gudja frah ina jah qaþ du imma. þu is xristus sa sunus þis
62 þiuþeigins. iþ iesus qaþuh. ik im. jah gasaiwiþ þana sunu mans af taihsvon sitandan mahtais jah
63 qimandan miþ milhmam himinis. iþ sa auhumista gudja disskreitands vastjos seinos qaþ. wa þana-
64 mais þaurbum veis veitvode. hausidedub þo vajamerein is. wa izvis þugkeiþ. þaruh eis allai gadomi-
65 dedun ina skulan visan danþan. jah dugunnun sumai speivan ana vlit is jah huljan andvairþi is jah
66 kaupatjan ina jah qeþun du imma. praufetei. jah andbahtes gabaurjaba lofam slohun ina. jah visan-
67 din paitrau in rohsnai daþaþa. jah aïddja aina þiujo þis auhumistins gudjins. jah gasaiwandei paitru
68 varmjandan sik insaiwandei du imma qaþ. jah þu miþ iesua þamma nazorcinau vast. iþ is afaiaik
69 qiþands. ni vait. ni kann. wa þu qiþis. jah galaiþ faur gard. jah hana vopida. jah þivi gasaiwandei
70 ina aftra *dugann qiþan þaim faurastandandam* þatei sa þizei ist. iþ is aftra laugnida. jah afar leitil
71 aftra þai atstandandans qeþun du paitrau. bi sunjai þizei is. jah auk razda þeina galeika ist. iþ is du-
72 gann afaikan jah svaran þatei ni kann þana mannan. þanei qiþiþ. jah anþaramma sinþa hana vopi-
da. jah gamunda paitrus þata vaurd. sve qaþ imma iesus þatei faurþize hana hrukjai tvaim sinþam.
xv, 1 invidis mik þrim sinþam. jah dugann greitan. jah sunsaiv in maurgin garuni taujandans þai auhu-
mistans gudjans miþ þaim *sinistam jah bokarjam. jah alla so gafaurds gabindandans* iesu brahtedun

INTERPRETATIO.

convenerunt cum eo summi sacerdotes omnes et hi natu-maximi et scribæ. 54. Et Petrus procul secutus-est post eum, donec venit in domum hujus summi sacerdotis et fuit sedens cum ministris et calefaciens se ad ignem. 55. Verum hi summi sacerdotes et omne hoc consilium quæsiverunt contra Iesum testimonium ad interficiendum *eum* et non invenerunt. 56. Multi enim falso testati-sunt contra eum; et convenientia hæc testimonia non fuerunt. 57. Et quidam surgentes falso testati-sunt contra eum dicentes, 58. quod nos audivimus dicentem eum, quod ego dissolvo templum hoc manufactum et per tres dies alud non-manufactum ædifico. 59. Et non sic conveniens fuit testimonium eorum. 60. Et exsurgens hic summus sacerdos in mediis interrogavit Iesum dicens: nonne respondes quidquam, quid hi contra te testantur? 61. Verum is tacuit et quidquam non respondit. Iterum hic summus sacerdos interrogavit eum et dixit ad eum: tu es Christus, hic filius hujus boni? 62. Verum Iesus dixit: ego sum, et videtis hunc Filium hominis a dextra sedentem potentiæ et venientem cum nubibus cœli. 63. Verum hic summus sacerdos scindens vestes suas dixit: quid amplius desideramus nos testes? 64. Audivistis hanc blasphemiam ejus! quid vobis videtur? Tunc ii omnes judicarunt eum reum esse mortis. 65. Et cœperunt quidam spuere in faciem ejus et velare faciem ejus et colaphizare eum et dixerunt ad eum: profetiza! et ministri petulanter vobis percusserunt eum. 66. Et existente Petro in atrio deorsum, et accessit una ancillarum hujus summi sacerdotis. 67. Et videns Petrum calefacientem se, adspiciens ad eum dixit: etiam tu cum Iesu hoc Nazoreno fuisti! 68. Verum is negavit dicens; non scio, non novi, quid tu dicis. Et ivit ante domum et gallus cantavit. 69. Et ancilla videns eum iterum cœpit dicere his circumstantibus, quod hic horum est. 70. Verum is iterum negavit, et post paulum iterum hi adstantes dixerunt ad Petrum: in veritate horum es, et enim sermo tuus similis est. 71. Verum is cœpit negare et jurare, quod non novi hunc hominem, *quem dicitis*. 72. Et secunda vice gallus cantavit, et recordatus-est Petrus hoc verbum, ut dixit ei Iesus, quod antequam gallus cantet duabus vicibus, negas me tribus vicibus, et cœpit flere. xv, 1. Et statim in mane consilium facientes hi summi sacerdotes cum his natu-maximis et scribis et omne hoc concilium vincientes Iesum duxerunt

ANNOTATIONES.

xiv, 55. *allai*] gr. omn. ante *auhumistans*.

xiv, 54. *gam*] venit, ° gr. omn.; deinde Ulf. ἔσω non legit.

xiv, 56. *galiug veitvodidedun*] Hz. ※ *galiugaveitvodidedun*, sic etiam vs. seq.; Z. injuria eam lectionem probat, memor fortasse nominis *galiuga veitvods*; sed alia est verborum atque nominum in compositione ratio.

xiv, 58. *ina*] gr. omn. ante *qiþandan*. — *þo*] vid. ad x, 5.

xiv, 59. *veitvodiþa*] J. St. ※ *veitvodidiþa*.

xiv, 62. *sitandan*] J. St. ÷ *sitan*.

xiv, 63. *veis*] nos ° gr. omn.

xiv, 64. *is*] ejus, ° gr. — *skulan visan*] ¶ gr.

xiv, 65. *ana vlit is*] in faciem ejus, gr. αὐτῷ; cæterum pro *vlit* B. ※ *vait*. — *kaupatjan*] St. ※ *raupatjan*, quod Ih. probat, sed vid, M. xxvi, 67; Cor. I, iv, 11; II, xii, 7. — *qeþun*] dixerunt, gr. omn. λέγειν ab ἤρξαντο pendens. — *gabaurjaba*] libenter, ° gr. omn.; Ulf. c. verss. latinis. — *slohun ina*] ¶ gr.

xiv, 66. *jah*] sec. et, J. St. ° (※) c. gr. omn.; *jah* pleonastice post participia sæpius ponitur: M. viii, 14 *jah qimands iesus in garda jah gasaw*. J. vi, 45 *wizuh sa gahausjands at attin jah ganam*, alia. — *aïddja*] J. St. ※ *aïdja*.

xiv, 67. *iesua*] gr. post *nazoreinau*; cæterum vid. ad i, 24.

xiv, 68. *faur gard*] ante domum, gr. ἔξω εἰς τὸ προαύλιον.

xiv, 70. *jah auk*] Ulf. c. codd. ° καὶλαῖος εἶ καί.

xiv, 71. *afaikan*] negare, gr. omn. ἀναθεματίζειν, quod loco parallelo M. xxvi, 74 strictius per *afdomjan* redditur. — *þana*] vid. ad x, 5.

xiv, 72. *jah*] pr., Ulf. c. codd. ° εὐθέως, — *sve*] ut, gr. οὕ aut ὅ, Ulf. c. codd. ὡς. — *sinþam*] sec. J. St. ※ *sinþan*. — *dugann greitan*] cœpit lacrymare, gr. ἐπιβαλὼν ἔκλαιε.

xv, 1. *gudjans*] J. St. ※ *gudjands*. — *brahtedun*] Ulf. ° καὶ παρέδωκαν; cæterum non est, quod Gothum ἀπάγαγον pro ἀπήνεγκον legisse, cum Sch. contendatur; sic *briggan* pro græco ἀποφέρειν etiam L. xvi, 22. — *ina*] eum, ° gr.

misliš za sebe samoga? 54. Isus odgovori: ako ja uzvisujem sebe samoga, ova slava moja nije ništa; Otac je moj onaj koji me uzdiže, za koga vi kažete da je Bog naš. 55. A ne poznajete ga: a ja ga poznajem, i ako bih rekao da ga ne poznajem, bio bih lažov kao i vi. Nego ga poznajem i riječ njegovu čuvam. 56. Avram otac vaš je uzvisio, jer je vidio dan moj i vidio je i obradovao se. 57. Tada mu Judejci rekoše: pedeset godina još nemaš, a Avrama si vidio? 58. Reče im Isus: amen, amen kažem vam: prije nego Avram postojaše, ja sam bio. 59. Tada pograbiše kamenje da se bace na njega, a Isus se sakri i izađe iz hrama otišavši između njih i tako ode. IX,1. I prolazeći opazi čovjeka koji od rođenja bijaše slijep. 2. Tada ga upitaše učenici njegovi govoreći: učitelju, ko je zgriješio, on ili roditelji njegovi, te je slijep od rođenja? 3. Isus odgovori: niti je on zgriješio, niti roditelji njegovi; nego da bi djela Božija bila očita u njemu. 4. Ja moram da činim djela onoga koji me je poslao, dok je dana; doći će noć kad niko neće moći da djela. 5. Dok sam na ovome svijetu, svijetlo sam ovoga svijeta. 6. Rekavši ovo, pljunu na zemlju i načini blato od pljuvačke i namaza ga na oči onom slijepcu. 7. I reče mu: idi i okupaj se u banji Siloama, što se tumači: poslan; ode i okupa se i vrati se sa očnjim vidom. 8. Tada susjedi i oni koji su ga znali od prije da je prosjak rekoše: zar to nije onaj koji sjeđaše da prosi? 9. Neki rekoše da je onaj: neki da mu liči; a on reče da je on isti. 10. Tada mu rekoše: kako progleda? 11. On odgovori i reče: čovjek, po imenu Isus načini blato i namaza mi oči i reče mi: idi i okupaj se u banji Siloama; i ja odoh i kad se okupah progledah. 12. A oni mu rekoše: gdje je on? A on reče: ne znam. 13. Odvedoše kod fariseja ovoga što bješe slijep. 14. A bi subota, kad Isus načini blato i povrati mu vid. 15. Ponovo ga pak upitaše fariseji, kako je progledao. A on i njima reče: blato stavi na oči moje i okupah se i progledah. 16. Rekoše pak neki fariseji: ovaj čovjek nije od Boga, jer se ne drži subote; neki rekoše: kako može grešnik takva čuda činiti? I nastade rasprava među njima. 17. Ponovo rekoše onome što bješe slijep: ti, što ti kažeš za njega što ti povrati vid? A on reče da je prorok. 18. Ne povjerovaše u to Judejci da je onaj bio slijep i da je progledao, dok ne pozvaše roditelje njegove ovoga što je progledao. 19. I upitaše ih govoreći: je li ovo sin vaš za koga kažete da je rođen slijep? Kako sad vidi? 20. Odgovoriše im roditelji onoga i rekoše: znamo da je ovo sin naš i da je rođen slijep; 21. No ne znamo kako sada vidi niti ko mu povrati vid, mi to ne znamo; on je odrastao, njega pitajte, sam za sebe neka govori! 22. Tako rekoše roditelji njegovi; jer se bojahu Judejaca, jer Judejci bijahu rekli, da ako neko ispovijeda Hrista, bude izbačen iz sinagoge. 23. I tako rekoše njegovi roditelji, da je odrastao i da njega pitaju! 24. Pozvaše po drugi put onoga čovjeka koji bješe slijep i rekoše mu: daj slavu Bogu! Mi znamo da je ovaj čovjek grešnik. 25. Tada onaj odgovori: ako je grešnik, ja to ne znam; znam samo jedno, da sam bio slijep, a da sada vidim. 26. Tada ponovo rekoše: što ti je učinio, kako ti povrati vid? 27. Odgovori im: rekoh vam već i ne čuste me, što ponovo želite da čujete? Zar i vi ne želite da mu budete učenici? 28. Tada ga ismijaše i rekoše: ti si mu učenik, a mi smo Mojsijevi učenici. 29. Mi znamo što je Bog rekao Mojsiju; a njega ne znamo odakle je. 30. Odgovori onaj čovjek i reče im: nije li u ovome čudo, koje vi ne znate, odakle je i povrati mi vid. 31. Znamo zaista da Bog grešnike ne čuje, nego ako je ko častan i volju njegovu sprovodi, njega čuje. 32. U ovom vijeku se još ne ču da je neko slijepome od rođenja povratio vid. 33. Da ovaj nije od Boga, ne bi mogao ništa učiniti. 34. Odgovoriše i rekoše mu: u grijesima si rođen sav i ti nas podučavaš! I izbaciše ga napolje. 35. Ču Isus da ga izbaciše napolje i nađe ga i reče mu: vjeruješ li ti u Sina Božijeg? 36. Onaj odgovori i reče: Ko je on, Gospode, da vjerujem u njega? 37. A Isus mu reče: i vidio si ga i govorio sa njim, ovaj je. 38. A onaj reče: vjerujem Gospode! I obožavaše ga. 39. A Isus reče: na sud sam ja na ovaj svijet došao da oni koji ne vide, vide i oni koji vide, da oslijepe. 40. I čuše to neki fariseji koji bijahu tamo sa njim i rekoše mu: zar smo i mi slijepi? 41. Reče im Isus: da ste slijepi ne biste imali grijeha; uistinu sada kažete da vidite; dakle, grijeh vaš

2 ïna at peilatau. jah frah ïna peilatus. þu ïs þiudans ïudaie. iþ ïs andhaſjands qaþ du ïmma. þu qiþis.
3, 4 jah vrohidedun ïna þai auhumistans gudjans filu. iþ peilatus aftra frah ïna qiþands. niu andhaſjis ni
5 vaiht. sai. wan filu ana þuk veitvodjand. iþ ïesus þanamais ni andhof. svasve sildaleikida peilatus.
6, 7 iþ and dulþ warjoh fralailot ïm ainana bandjan. þanei bedun. vasuh þan sa haitana barabbas miþ
8 þaim miþ ïmma drobjandam gabundans. þaiei ïn auhjodau maurþr gatavidedun. jah usgaggandei alla
9 managei dugunnun bidjan. svasve sinteino tavida ïm. iþ peilatus andhof ïm qiþands vileidu fraleitan
10, 11 ïzvis þana þiudan ïudaie. vissa auk þatei ïn neiþis atgebun ïna þai auhumistans gudjans. iþ þai au-
12 humistans gudjans ïnvagidedun þo managein. ei mais barabban fralailoti ïm. iþ peilatus aftra and-
13 haſjands qaþ du ïm. wa nu vileiþ ei taujau þammei qiþiþ þiudan ïudaie. iþ eis aftra hropidedun.
14 ushramei ïna. iþ peilatus qaþ du ïm. wa allis ubilis gatavida. iþ eis mais hropidedun. ushramei ïna.
15 iþ peilatus viljands þizai managein fullafahjan fralailot ïm þana barabban iþ ïesu atgaf usbliggvands.
16 ei ushramiþs vesi. iþ gadrauhteis gatauhun ïna ïnnana gardis. þatei ïst praitoriaun. jah gahaihait un
17, 18 alla hansa jah gavasidedun ïna paurpurai jah atlagidedun ana ïna þaurneina vipja usvindandans jah
19 dugunnun goljan ïna. hails þiudan ïudaie. jah slohun ïs haubiþ rausa jah bispivun ïna jah lagjan-
20 dans kniva ïnvitun ïna. jah biþe bilailaikun ïna. andvasidedun ïna þizai paurpurai jah gavasidedun
21 ïna vastjom svesaim jah ustauhun ïna ei ushramidedeina ïna. jah undgripun sumana manne seimona
22 kyreinaiu qimandan af akra attan alaiksandraus jah rufaus. ei nemi galgan ïs. jah attauhun ïna ana

INTERPRETATIO.

eum ad Pilatum. 2. Et interrogavit eum Pilatus : *tu* es rex Iudæorum? verum is respondens dixit ad eum : tu dicis! 3. Et accusarunt eum hi summi sacerdotes multum; 4. verum Pilatus iterum interrogavit eum dicens : nonne respondes non quidquam? ecce quam multum contra te testantur! 5. Verum Iesus amplius *non* respondit, adeo-ut miraretur Pilatus. 6. Verum per festum quodque dimisit iis unum vinctum, quem petierunt. 7. Fuit autem hic vocatus Barabbas, cum his cum eo tumultuantibus vinctus, qui in seditione homicidium fecerunt. 8. Et exiens omnis turba cœperunt orare, sicut semper fecit iis. 9. Verum Pilatus respondit iis dicens : vultisne dimittere vobis hunc regem Iudæorum? 10. Scivit enim, quod ob invidiam tradiderunt eum hi summi sacerdotes. 11. Verum hi summi sacerdotes commoverunt hanc turbam, ut potius Barabbam dimitteret iis. 12. Verum Pilatus iterum respondens dixit ad eos : quid jam vultis, ut faciam quem vocatis regem Iudæorum? 13. Verum ii iterum clamarunt : crucifige eum! 14. Verum Pilatus dixit ad eos : quid enim mali fecit? Verum ii magis clamarunt : crucifige eum! 15. Verum Pilatus volens huic turbæ satisfacere dimisit iis hunc B rabbam, verum Iesum tradidit flagellans, ut crucifixus esset. 16. Verum milites duxerunt eum intro atrium, quod est prætorium, et convocarunt omnem cohortem 17. et vestiverunt eum purpura et imposuerunt in eum spineam coronam plectentes. 18. et cœperunt salutare eum : salve, rex Iudæorum! 19. et percusserunt ejus caput arundine et conspuerunt eum et ponentes genua adorarunt eum, 20. et quando illuserunt ei, exuerunt ei hanc purpuram et induerunt eum vestibus propriis, et eduxerunt eum, ut crucifigerent eum. 21. Et apprehenderunt quemdam hominum, Simonem Cyrenæum, venientem ab agro, patrem Alexandri et Rufi, ut sumeret crucem ejus. 22. Et duxerunt eum in

ANNOTATIONES.

xv, 2. *ïudaie*] St. ※ *jadaje*.
xv, 5. *ni*] Uſf. ° οὐδέν (*vaiht*).
xv, 6. *warjoh*] B. ※ *warja*; cod. Arg. J. St. Z. ※ *warjo*; id vitium repetitur Skeir. XLIII, 16, ubi *warjano* pro *warjanoh* (cf. L, 8 ubi *ainwarjamma* pro *ainvarjammeh*, vel potius pro *ainwarjanoh*) legitur. Encliticum — *h* (i. e. *uh*, cf. ad M. v, 37) addi debet, quia eo omisso pronomen interrogativum relinquitur (Grim. III, 29), quod hoc loco sensus non admittit. Loco parallelo M. XXVII, 15 pro *warjoh* legitur *warjanoh*, masculina forma, quæ ipsa apud diligentem lectorem offensionem habet, nam *dulþs* genere est femininum (L. II, 42; J. VI, 4).
xv, 8. *usgaggandei*] ascendens, gr. ἀναβοήσας. — *alla*] omnis, ° gr.
xv, 9. *vileidu fraleitan*] J. St. ÷ *vileid ei fraleitan*, B. ※ *vileid fraleitam*, Z. cum Ih. F. ÷ *vileidu fraleitan*. Omnino proba est codicis Arg. lectio, quam dedimus; *u* enim in *vileidu* certo scriptum fuit, quamquam nunc oculorum acie deprehendi vix potest, et sine dubio omissam hanc encliticam desideraremus, quia interrogationi indicandæ inservit. Deinde etiam-si *ei* (ut) Gothus post *viljan* ponere solet (xv, 12; L. XVIII, 41), tamen infinitivum cum accusativo etiam solet (Mc. x, 36; L. XIX, 14); denique si *fraleitan* pro passivo Ulfilas usus est, nemo mirabitur, qui gothicam linguam infinitivo passivi omnino carere meminit (vid. ad x, 45). Nostro loco similis est L. I, 62 *waiva vildedi haitan* (καλεῖσθαι) *ïna*, cf. Mc. IX. 45, 47; L. III, 7, 12 et Cor. II, v, 20 ubi δεόμεθα — καταλλάγητε τῷ θεῷ Goth. uti h. l. convertit *bidjam gagavair þnan guþa* (petimus reconciliari Deo), sic M. v, 24 *gagg gasibjon* — ὕπαγε διαλλάγηθι.
xv, 11. *ïm*] J. St. ※ *ïns*.
xv, 12. *aftra andhaſjands*] ¶ gr.
xv, 15. *þana*] articulus, nominibus propriis rarissime additus L. VI, 11; J. V, 36 (alia enim est locorum Mc. I, 16; L. III, 1 ratio), cum vi quadam ponitur, significans : talis de quo tam gravia dicuntur. — *iþ*] sec., vid. ad M. VI, 24. — *ïesu atgaf*] ¶ gr. omn.
xv, 16. *ïnnana gardis*] editt. ÷ *ïnn anagardis*, in qua lectione offensionem habet non solum compositionis ratio, cum neque *anagards* vocis αὐλή (quæ ante domum aut anterior domus pars est) notionem probe reddat, et simplex *gards* illi græcæ voci respondeat (vid. XIV, 54), sed etiam genitivus post *ïnn* adverbium positus; nam si genitivo opus est post ejusmodi adverbia, utuntur Gothi formis *utana*, *hindana*, cf. Graff *Althochdeutsche Præposit.* p. 10, ad quorum similitudinem dicendum est *ïnnana*, vid. Cor. II, VII, 5. Quibus probatis meliore jure contendere videmur Ulf. ἔσω legisse, quam Griesb., qui Gothum εἰς in cod. suo invenisse ait.
xv, 17. *þaurneina*] St. ※ *þaurneia*. — *usvindandans*] gr. omn. ante *þaurneina*.
xv, 21, *sumana manne*] quemdam virorum, gr. omn. παράγοντά τινα; Uſf. lectionem suam ex locis parallelis M. XXVII, 32; L. XXIII, 26 hausisse videtur. — *kyreinaiu*] J. St. ※ *kyreinaium*.
xv, 22. *attauhun*] duxerunt, gr. φέρουσι, Uſf. c. codd. ἄγουσι.

ostaje. X,1. Amen, amen kažem vam, onaj koji ne ulazi kroz vrata u obor sa ovcama, nego preskače na drugom mjestu, taj je lopov i zlotvor ; 2. a onaj koji ulazi kroz vrata, pastir je ovcama, 3. ovome vratar otvara i ovce glas njegov čuju i zove svoje sopstvene ovce po imenu i odvodi ih. 4. I kad odvede svoje sopstvene ovce, ispred njih ide i ovce ga slijede, jer poznaju glas njegov. 5. Dok drugoga ne slijede, nego bježe od njega, jer ne poznaju glas stranaca. 6. Ovu priču im ispriča Isus, no oni je ne razumjedoše, što je bilo to što im je govorio. 7. Tada im ponovo reče Isus: amen, amen kažem vam, da sam ja vrata ovih ovaca; 8. svikoliki koji dođoše lopovi su i zlotvori; no ne poslušaše ih ove ovce. 9. Ja sam ova vrata, kroz mene ko uđe vrijedi i ulazi i izlazi i pašu nalazi. 10. Lopov ne dolazi, osim da krade i prereže i uništi; a ja sam došao da život imaju i da ga još više imaju. 11. Ja sam pastir dobar, a dobar pastir dušu svoju stavlja za ovce; 12. Uistinu, onaj koji je šićardžija i koji nije pastir, čije nijesu ovce, vidi vuka kako dolazi i ostavlja ovce i bježi, a vuk ugrabi i raštrka ovce. 13. A šićardžija bježi, jer je šićardžija i nije ga briga za ovce. 14. Ja sam ovaj dobar pastir i poznajem koje su moje i one mene poznaju, 15. kao što me Otac moj poznaje i ja Oca svoga poznajem i dušu svoju ostavljam za ove ovce. 16. I druge ovce imam, koje nijesu iz ovoga tora i njih treba da dovedem i glas moj slušaju i tako postaje jedan tor, jedan pastir. 17. Stoga me Otac voli, jer ja ostavljam dušu svoju da bih je ponovo uzeo. 18. Niko je drugi ne uzima od mene, imam moć da je odložim i moć da je ponovo uzmem. Ovaj nalog sam primio od Oca moga. 19. Tada opet nastade rasprava među Judejcima zbog ovih riječi. 20. I rekoše mnogi među njima: demonom je opsjednut i bulazni; što ga slušate? 21. Neki rekoše: ovo nijesu riječi nekoga koji je posjednut demonom, zar može demon slijepima vid da povrati? 22. Bi pak u Jerusalimu obnovljenje i nasta zima; 23. i ušeta Isus u hram kroz Solomonov portik. 24. Tada ga opkoliše Judejci i rekoše mu: do kada ćeš mučiti duše naše? Ako si Hrist, kaži nam to javno. 25. Odgovori Isus: rekoh vam i ne vjerujete; djela koja činim u ime Oca moga svjedoče o meni. 26. No vi ne vjerujete, jer nijeste moje ovce kao što vam rekoh. 27. Ovce moje glas moj slušaju i ja ih poznajem i slijede me. 28. I ja im život vječni dajem i nikada ne propadaju i niko ih ne otima iz ruke moje. 29. Otac moj koji mi ih je predao je veći od svega i nikada niko ne može da ih ugrabi iz ruke Oca moga. 30. Ja i Otac moj, jedno smo. 31. Ponovo pograbiše kamenje Judejci i baciše ga na njega. 32. Odgovori im Isus: mnoga dobra djela pokazah vama od Oca moga, za koje od tih dobrih djela me kamenujete? 33. Odgovoriše mu Judejci: ne kamenujemo te zbog dobrog djela, nego zbog bogohuljenja i što ti, koji si čovjek, za sebe kažeš da si od Boga. 34. Odgovori im Isus: zar nije zapisano u zakonu vašem: ja rekoh, bogovi ste. 35. Ako one nazva bogovima za koje je riječ Božija načinjena i nije moguće poništiti to što je napisano; 36. onoga koga je Otac posvetio i poslao na ovaj svijet, vi kažete da bogohuli, jer rekoh: sin Božiji sam. 37. Ako ne činim djela Oca moga, ne vjerujte mi; 38. a ako činim, ako meni ne vjerujete, vjerujte ovim djelima, da spoznate i vjerujete da je Otac u meni i ja u njemu. 39. Tražahu da ga ponovo uhvate i izmače iz ruku njihovih. 40. I ode ponovo preko Jordana na ono mjesto gdje bijaše prvo Jovan Krstitelj; i ostade tamo. 41. I mnogi dođoše kod njega i rekoše da Jovan ne učinje nijedno čudo, ali da je sve što je rekao Jovan o njemu, istina bila. 42. I mnogi na tom mjestu povjerovaše u njega. XI,1. A bi neki bolasnik Lazar iz Betanije, iz sela Marije i Marte, sestre njene. 2. To bješe Marija koja pomaza Gospoda balsamom i osuši noge njegove kosom svojom, čiji brat Lazar bješe bolestan. 3. Sestre njegove poslaše ga kod njega govoreći: Gospode, evo, onoga koga voliš, bolestan je. 4. A on čuvši to reče: ovo nije bolest za smrt, nego zbog slave Božije, da se uzvisi Sin Božiji kroz nju. 5. Volio je Isus Martu i njenu sestru i Lazara. 6. Čim ču da je bolestan, ostade na mjestu na kome je bio dva dana; 7. Potom pak poslije toga reče učenicima: idemo ponovo u Judeju. 8. A učenici mu rekoše: učitelju, već tražahu Judejci da se bace kamenjem na tebe i ti opet tamo ideš? 9. Odgovori Isus: zar dan

23 gaulgauþa staþ. þatei ïst gaskeiriþ wairneins staþs. jah gebun ïmma drigkan vein miþ smyrna. ïþ ïs
24 ni nam. jah usbramjandans ïna disdailjandans vastjos ïs vairpandans hlauta ana þos. warjizuh wa
25, 26 nemi. vasuh þan weila þridjo. jah usbramidedun ïna. jah vas ufarmēli fairinos ïs ufarmeliþ. sa þiu-
27 dans ïudaie. jah miþ ïmma usbramidedun tvans vaidedjans. ainana af taihsvon jah ainana af hleidu-
28, 29 mein ïs. jah usfullnoda þata gamelido þata qiþano. jah miþ unsihjaim rahniþs. vas. jah þai faura-
gaggandans vajameridedun ïna viþondans haubida seina jah qiþandans. o sa gatairands þo alh jah bi
30, 31 þrins dagans gatimrjands þo. nasei þuk silban jah atsteig af þamma galgin. samaleiko jah þai auhu-
mistans gudjans bilaikandans ïna miþ sis misso miþ þaim bokarjam qeþun. anþarans ganasida ïþ
32 sik silban ni mag ganasjan. sa xristus sa þiudans ïsraelis atsteigadau nu af þamma galgin. ei gasai-
33 waima jah galaubjaima. jah þai miþbushramidans ïmma ïdveitidedun ïmma. jah biþe varþ weila
34 saihsto. riqis varþ ana allai airþai und weila niundon. jah niundon weilai vopida ïesus stibnai
mikilai qiþands. ailoe ailoe. lima sibakþanei. þatei ïst gaskeiriþ. guþ meins guþ meins. duwe mis
35, 36 bilaist. jah sumai þize atstandandane gahausjandans qeþun. sai. helian vopeiþ. þragjands þan ains
jah gafulljands svam akeitis galagjands ana raus dragkida ïna qiþands. let ei saiwam qimaiu heliäs
37, 38 athafjan ïna ïþ ïesus aftra letands stibna mikila uzon. jah faurahah alhs disskritnoda ïn tva ïupaþro
39 und dalaþ. gasaiwands þan sa hundafaþs sa atstandands ïn andvairþja ïs þatei sva hropjands uzon.
40 qaþ. bi sunjai sa manna sa sunus vas guþs. vesunuþ-þan qinons fairraþro saiwandeins. ïn paimei
41 vas marja so magdalene jah marja ïakobis þis m'nnizins jah ïosezis aiþei jah salome. jah þan vas ïn
galeilaia. jah laistidedun ïna jah andbahtidedun ïmma. jah anþaros managos. þozei miþiddjedun
42 ïmma ïn ïairusalem. j.h juþan at andanahtja vaurþanamma. unte vas paraskaive. saei ïst fruma
43 sabbato. qimands ïosef af areimaþaias gaguds ragineis. saei vas silba beidands þiudangardjos guþs.

INTERPRETATIO.

golgotha locum, quod est explicatum calvariæ locus. 23. Et dederunt ei bibere vinum cum myrrha; verum is non accepit. 24. Et crucifigentes eum, dividentes vestes ejus, jacientes sortem super illas, quisque quid acciperet. 25. Fuit autem hora tertia, et crucifixerunt eum. 26. Et fuit inscriptio criminis ejus superscripta : hic rex ludæorum. 27. Et cum eo crucifixerunt duos maleficos, unum a dextra et unum a sinistra ejus. 28. Et impletum-est hoc scriptum hoc dictum : et cum iniquis numeratus fuit. 29. Et hi prætereuntes blasphemarunt eum, moventes capita sua et dicentes : o hic dissolvens hoc templum et per tres dies ædificans hoc, 30. Salva te ipsum et descende de hac cruce. 31. Similiter etiam hi summi sacerdotes illudentes ei cum se invicem cum his scribis dixerunt : alios sanavit, verum se ipsum non potest sanare. 32. Hic Christus, hic rex Israelis, descendat nunc de hac cruce, ut videamus et credamus. Et hi crucifixi-cum eo convitiati-sunt ei . 33. et quando facta-est hora sexta, tenebræ factæ-sunt per omnem terram usque horam nonam. 34. Et nona hora clamavit Iesus voce magna dicens : Eloe, Eloe, lima sibacthani, quod est explicatum : Deus mi, Deus mi, cur me reliquisti? 35. Et quidam horum adstantium audientes dixerunt : ecce, Heliam vocat. 36. Currens autem unus et implens spongiam aceto ponens in arundinem potum-dedit ei dicens : sine ut videamus, veniatne Helias detollere eum. 37. Verum Iesus iterum emittens vocem magnam exspiravit. 38. Et velum templi scissum-est in duo a-summo usque deorsum. 39. Videns autem hic centurio, hic adstans in facie ejus, quod sic clamans exspiravit, dixit : in veritate hic homo hic filius fuit Dei. 40. Fuerunt autem mulieres procul videntes, in quibus fuit Maria hæc Magdalene et Maria Iacobi hujus minoris et Iosis mater et Salome. 41. Et cum esset in Galilæa, et secutæ-sunt eum et ministrarunt ei et aliæ multæ, quæ iverunt-cum eo in Ierusalem. 42. Et jam in vespere facto, quia fuit parasceve, qui est primus sabbatorum, 43. veniens Ioseph ab Arimathæo, probus decurio, qui fuit ipse exspectans regnum Dei,

ANNOTATIONES.

xv, 24. *disdailjandans*] distribuentes, gr. διαμερίζονται. — *warjizuh wa*] quisque quid, gr. τις τί; Goth. græca non satis intellexisse apparet.

xv, 28. *usfullnoda*] St. ※ *usfulnoda*. — *giþano*] vid. ad M. xxvi, 75. — *rahniþs*] J. St. ※ *rahniþ*.

xv, 29. *fauragaggandans*] antecedentes; lectio illa cod. Arg. et editt. omnino falsa est pro *faurgaggandans*, hoc enim est παραπορεύεσθαι, vid. Mc. xi, 20; L. xviii, 36; *fauragaggan* autem respondet græco προπορεύεσθαι sive προάγειν, vid. L. i, 76; xviii, 39; Mc. xi, 9. — *þō*] sec. hoc, ° gr. omn.

xv, 31. *ïna*] eum, ° gr. omn. — *ïþ*] verum, ° gr. omn.; sic Ulf. sæpius in oppositarum sententiarum altero membro addit ïþ. quod græci non habent, vid. J. viii, 15, 23; xv, 5.

xv, 32. *atsteigadau*] vid. ad J. xiii, 33.

xv, 33. *jah*] et, gr. omn. δέ.

xv, 34. *niundon weilai*] ¶ gr. — *lima*] gr. λαμᾶ. — *sibakþanei*] gr. omn. σαβαχθανι, B. lectionem receptam vitiosam esse pro *sabakþanei*, recte censet, vid. M. xxvii, 46.

xv, 35. *gahausjandans*] J. ※ *jahausjandans*.

xv, 36. *gataqjands*] Ulf. ° τέ. — *let ei*] J. St. B. ※ jct., iidem vero M. xxvii, 49 recte ediderunt. Falso adnotat Sch., Ulf. ïnx legisse in cod. suo; immo de suo addidit Goth. particulam *ei*, vid. xv, 12; Gal. v, 16, *giþa ei ahmin gaggaiþ*; cf. Thess. II, iii, 1. *þata antþar ei bidjaiþ* : ὅρᾳς autem nostrum legisse, Griesb. recte monet.

xv, 37. *aftra*] iterum, ° gr. omn.; fortasse e M. xxvii, 50 huc tractum.

xv, 38. *aihs*] cod. Arg. ※ *als*, sic. Thess. II, ii, 4; vid. ad M. v, 15. — *ïupaþro*] St. Z. ※ *jupaþro*.

xv, 39. *þatei*] St. ※ *þatei*.

xv, 40. *þai*] Ulf. ° καί. — *vas*] Ulf. ° καί. — *ïakobis*] Ulf. c. codd. ° ὁ, quod M. xxvii, 56 additur; excidisse h. l. eo magis miramur, quod omnis lectionis diversitas in hoc versu ea est, ut quæ a græcis dissentiunt, cum verbis Matthæi consentiant.

xv, 41. *jah*] pr., gr. αἱ καί — *jah*] sec. et, ° gr. omn. — *posei*] J. St. ※ *þose*.

xv, 42. *at andanahtja*] J. St. ※ jct. — *fruma sabbato*] primus sabbatus, gr. omn. προσάββατον, cf. ad xvi, 2.

xv, 43. *qimands*] veniens, gr. ἐλθών. — *areimaþaias*] vid. ad M. xxvii, 57. — *gaguds*] J. St. ※ *guds*, quod Z. eodem sensu poni posse opinatur, quo *gaguds*; sed errat, nam *guds* vox est nihili nec ullo loco repe-

nema dvanaest sati? Ako neko ide po danu ne povređuje se, jer svjetlost ovoga svijeta vidi. 10. A ako ko hodi noću, povređuje se jer nema svjetlosti noću. 11. Ovo reče i poslije toga kaza im: Lazar, prijatelj naš, zaspa, no hajdemo da ga probudim. 12. Tada rekoše učenici njegovi: Gospode, ako spava, zdrav je. 13. Isus govoraše o smrti njegovoj, a oni su mislili da on o spavanju govori. 14. Tada im, pak, Isus reče jasno: Lazar umrije, 15. I radujem se zbog vas, da povjerujete, jer ne bijah tamo, nego idemo k njemu. 16. Tada reče Tomo, koji se zove Didim, svojim drugovima: idemo i mi da umremo sa njim. 17. A Isus stigavši nađe ga kako već četiri dana leži u grobu. 18. Bijaše pak Betanija blizu Jerusalima oko 15 stadija. 19. I mnogi Judejci se sakupiše oko Marte i Marije da ih utješe zbog brata njihovog. 20. A Marta čim ču da je Isus stigao izađe mu u susret; a Marija ostade u kući. 21. Tada Marta reče Isusu: Gospode, da si bio ovdje ne bi umro brat moj; 22. Nego čak i sada znam da što god moliš Boga, Bog će ti dati. 23. Reče joj Isus: ustade brat tvoj. 24. Marta mu reče: znam da će ustati u vaskrsenju, na sudnji dan. 25. A Isus reče: ja sam to vasksenje i život: ko u mene vjeruje, čak i da umre, živi. 26. I svako ko živi i vjeruje u mene, nikada ne umire. Vjeruješ li to? 27. Reče mu: svakako, Gospode, ja povjerovah da si ti Hrist, sin Božiji, koji je na ovaj svijet došao. 28. I rekavši to ode i pozva Mariju, sestru svoju, glasno povikavši: učitelj je došao i zove te. 29. A ona čim to ču, ustade odmah i ode k njemu. 30. Jer ne bijaše do tamo došao Isus u selo, već bijaše na onom mjestu, gdje mu izađe u susret Marta. 31. A Judejci koji bijahu tamo sa njiom u kući da je tješe, vidjevši Mariju kako odmah ustade i izađe, odoše za njom govoreći da ide ka grobu da tamo plače. 32. A Marija čim dođe tamo gdje je bio Isus, vidjevši ga, pade mu pred noge, govoreći mu: Gospode, da si bio ovdje ne bi umro brat moj. 33. Tada Isus čim je vidje kako plače i Judejce koji dođoše sa njom plačući, uzdahnu i sam se uzbudi. 34. I reče: gdje ga položiše? Rekoše mu: Gospode, dođi ovamo i pogledaj. 35. I zaplaka Isus. 36. Tada Judejci rekoše: evo, kako ga je volio. 37. A neki među njima rekoše: zar ne mogaše on, koji povrati vid slijepcu, da učini da ovaj ne umre? 38. Tada Isus opet uzdahnuvši u samome sebi, ode ka grobu. A to bijaše pećina na koju bijaše navaljena stijena odozgo. 39. Isus reče: podignite ovu stijenu. Reče mu sestra mrtvaca, Marta: Gospode, već se raspada, prošlo je četiri dana. 40. Reče joj Isus: zar ti ne rekoh: ako vjeruješ, vidjećeš slavu Božiju? 41. Podigoše pak onu stijenu, gdje bijaše; a Isus podiže pogled ka nebu i reče: Oče, zahvaljujem ti što me posluša; 42. I uistinu ja znadijah da me uvijek slušaš, nego zbog naroda ovoga koji stoji okolo rekoh da povjeruju da si me ti poslao. 43. I rekavši ovo glasno povika: Lazare, izađi napolje. 44. I izađe ovaj mrtvac vezanih ruku i umotanih nogu i lice njegovo ubrusom uvezano. Reče im Isus: odriješite ga i pustite da ide. 45. Tada mnogi Judejci koji bijahu došli kod Marije vidjevši što je učinio, povjerovaše mu. 46. A neki pak odoše farisejima i rekoše im što je učinio Isus. 47. Sakupiše se vrhovni sveštenici i Fari....- XII,1. – U Betaniji, gdje bijaše Lazar, onaj mrtvac, koga iz mrtvih podiže Isus. 2. Tada pripraviše večeru onamo i Marta služaše, a Lazar bijaše među onima koji objedovahu sa njim. 3. A Marija uze mjericu skupocjenog balsama od narda i pomaza noge Isusu i osuši noge njegove kosom svojom, tako da se sva kuća ispuni mirisom ove masti. 4. Reče pak jedan od njegovih učenika, Juda Simonov Iskariotski, koji se pripremaše da ga izda: 5. Zašto taj balsam nije bio prodat za 300 dinara i novac podijeljen siromašnima? 6. A to bijaše rekao, ne zato što ga briga bijaše za siromašne, nego što je bio lopov, i imaše škatulicu u koju stavljaše stvari. 7. A Isus reče: dopusti joj, za dan sahrane moje sačuvala je ovo. 8. A siromašne ćete uvijek imati sa sobom, a mene nećete. 9. Saznaše gomile Judejaca da je Isus onamo i dođoše ne samo zbog Isusa, nego i da vide Lazara, koga bijaše podigao iz mrtvih. 10. Smišljahu vrhovni sveštenici da i Lazara ubiju; 11. Jer mnogi Judejci zbog njega se sakupiše i vjerovahu u Isusa. 12. Narednog dana mnogi narod koji bijaše došao na praznik, čuvši da Isus ide u Jerusalim; 13. Uzeše grane palmi i istrčaše mu u susret i povikaše: osana, blagosloven ovaj

44 ananaṇþjands galaiþ ïnn du peilatau jah baþ þis leikis ïesuis. ïþ peilatus sildaleikida ei ïs juþan
45 gasvalt jah athaitands þan hundafaþ frah ïna. ei juþan gadauþnodedi. jah finþands at þamma
46 hundafada fragaf þata leik ïosefa. jah usbugjands lein jah usnimands ïta bivand þamma leina jah
47 galagida ïta ïn hlaiva. þatei vas gadraban us staina. jah atvalvida stain du daura þis hlaivis. ïþ marja
xvi, 1 so magdalene jah marja ïosezis sewun. war galagiþs vesi. jah ïnvisandins sabbate dagis marja so
magdalene jah marja so ïakobis jah salome usbauhtedun aromata. ei atgaggandeins gasalbodedeina
2, 3 ïna. jah filu air þis dagis afar sabbate atïddjedun du þamma hlaiva at urrinnandin sunnin. jah qeþun
4 du sis misso. was afvalvjai unsis þana stain af daurom þis hlaivis. jah ïnsaiwandeins gaumidedun.
5 þammei afvalviþs ïst sa stains. vas auk mikils abraba. jah atgaggandeins ïn þata hlaiv gasewun
6 juggalauþ sitandan ïn taihsvai bivaibidana vastjai weitai jah usgeisnodedun. þaruh qaþ du ïm. ni
faurhteiþ ïsvis. ïesu sokeiþ nazoraiu þana usbramidan. nist her. urrais. sai þaua staþ. þarei galagi-
7 dedun ïna. akei gaggiþ qiþiduh du siponjam ïs jah du paitrau ei faurbigaggiþ izvis ïn galeilaian.
8 þaruh ïna gasaiwiþ. svasve qaþ du ïzvis. jah usgaggandeins af þamma hlaiva gaþlauhun. dizuh þan
9 sat ïjos reiro jah usfilmei jah ni qeþun mannhun vaiht. ohtedun sis auk. usstandands þan ïn maurgin
10 frumin sabbato ataugida frumist marjin þizai magdalene. af þizaiei usvarp sibun unhulþons. soh
11 gaggandei gataih þaim miþ ïmma visandam qainondam jah gretandam. jah eis hausjandans þatei
12 libaiþ jah gasaiwans varþ fram ïzai ni galaubidedun. afaruh þan þata.

INTERPRETATIO.

audens ivit intro ad Pilatum et petiit hoc corpus Iesu. 44. Verum Pilatus miratus-est, quod is jam obiit, et advocans autem centurionem, interrogavit eum, an jam moreretur. 45. Et comperiens ab hoc centurione, tradidit hoc corpus Iosefo. 46. Et emens linum et sumens id obvolvit hoc lino, et posuit id in sepulcro, quod fuit excisum e saxo, et advolvit saxum ad ostium hujus sepulcri. 47. Verum Maria hæc Magdalene et Maria Iosis viderunt, ubi positus esset. xvi, 1. Et imminente sabbati die Maria hæc Magdalene et Maria hæc Iacobi et Salome emerunt aromata, ut accedentes ungerent eum. 2. Et admodum mane hoc die post (ero) sabbatorum, adierunt ad hoc sepulcrum, in oriente sole, 3. et dixerunt ad se invicem : quis devolvat nobis hoc saxum ab ostiis hujus sepulcri? 4. Et inspicientes observarunt, quod devolutum est hoc saxum; fuit enim magnum valde. 5. Et accedentes in hoc sepulcrum viderunt juvenem sedentem in dextra amictum veste alba, et obstupuerunt. 6. Tunc dixit ad eos : ne timete vobis, Iesum quæritis Nazoræum, hunc crucifixum; non est hic, surrexit, ecce hunc locum, ubi posuerunt eum. 7. Sed ite diciteque ad discipulos ejus et ad Petrum, quod præcedit vos in Galilæam, ibi eum videtis, sicut dixit ad vos. 8. Et exeuntes ab hoc sepulcro aufugerunt; invasit autem eas tremor et pavor et non dixerunt cuiquam quidquam, timuerunt sibi enim. 9. Surgens autem in mane primo sabbato apparuit primum Mariæ huic Magdalenæ, e qua ejecit septem dæmones. 10. Hæc iens nuntiavit his cum eo existentibus, flentibus et plorantibus. 11. Et ii audientes, quod vivit et visus fuit ab ea, non crediderunt. 12. Post autem hoc. —

ANNOTATIONES.

ritur. *gagudai* autem legitur Tit. i, 1; Skeir. 38, 7, cf. *afg ds* Skeir. 44, 22. — *saei*] Ulf. ° *ναι*. — *vas silba*] ° gr. omn.

xv, 44. *ïs*] is, ° gr. omn. — *þan*] autem, ° gr. omn., cum ubi particul *jah þan* unam notionem exprimentes ponuntur, immisso alio verbo dirimi non soleant, in *þan* vitium latere et, quod jam Lye (apud B. præf. p. xiv) et Z. viderunt, *þana* legendum esse arbitramur, quod vero nonnulliquam euphoniæ gratia, uti viri docti nihil probantia exempla producentes opinantur, in *þan* mutilari debuit. — *juþan*] sec. jam, gr. πάλαι.

xv, 45. *a*] F. h. l. et Mc. xii, 2 omni auctoritate destitutus *af* scribit.

xv, 46. *ïta*] utr. id, ad *leik* (σῶμα) referendum; gr. αὐτόν (intell. Iesum); aliter L. ii, 28.

xv, 47. *gatagiþs vesi*] positus esset, gr. τίθεται.

xvi, 1. *ïnvisandins*] cod. Arg. J. St. B. ※ *ïnvisandin*, omittitur *s* propter sequentem eamdem litteram, vid. x, 45; cf. ad iii. 13. Cæterum pro διαγενομένου σαββάτου Goth. habet instante die et cum L. xxiii, 56; xxiv, 1, consentire videtur, vid. ad vers. 2. Genitivi autem non sunt absoluti, quos dicunt, sed proprie tempus indicantes, uti vs. seq. Opponuntur igitur *ïnvisandins sabbate dagis* (præcedente sabbato die, quem supra xv, 42 primum sabbatorum dixit, quia dies et sabbatum antecedens et sequens festi dies erant) et *þis dagis afar sabbate* (postero die sabbati), inter utrumque sabbatus ipse interfuit.

xvi, 2. *þis — sabbate*] die postero sabbatorum (strictius : *am nachtag des sabbats*, Gall. *le lendemain du sabbat*), gr. τῆς μιᾶς σαββάτων; pro *þis afar dagis* vid. L. vii, 11, pro *afar sabbate* forte legendum est jct. *afar sabbate*, uti olim in partibus quibusdam Germaniæ dies martis (*Dienstag*, *mardi*). *aftermontag* (propr. *après lundi*) vocabatur, vid. Grimm DRA, p. 820. Cæterum Ulf., ab omnibus græcis dissentientem, Lucæ narrationem sequi jam supra indicavimus; Gothus ita intelligendus est : die, qui sabbatum ipsum præcedit, mulieres aromata emerunt (sabbato ipso quieverunt L. xxiii, 56), die post sabbatum (qui unus est sabbatorum, gr.) ad sepulcrum contenderunt. — *atïddjedun*] cod. Arg. ※ *atïddedun*. — *at urrinandin*] J. St. Z. ※ jct.

xvi, 4. *ïnsaiwandeins*] St. ※ *ïvsanwandeins*.

xvi, 6. *nazorais*] Vid. ad i. 24. — *urrais*] gr. omn. ante *nist*. — *þana staþ*] hunc locum, gr. ὁ τόπος; eo autem magis mirum est, quod Goth. accusativo utitur, quia nullo alio loco *sai* interjectio vim imperativi verbi *saiwan* habet, vid. præsertim L. i, 38.

xvi, 7. *faurbigaggiþ*] J. St. B. ÷ *fauratgaggiþ*. — *ïzvis*] sec., J. St. ※ *ïna ïs*; verum vidit Maresh. p. 441.

xvi, 8. *gaþlauhun*] gr. omn. ante *af*. — *dizuh þan*] pro *diz* J. St. ※ *dei* verbo præcedenti adpictum, deinde junguntur ※ *uhþan*, B. ※ *dis uhþan*, Z. ※ *diz uhþan*; vid. ad xiv, 44. — *ïjos*] sic cod. Arg.; Z. ※ *ïzos*; J. St. B. ※ *ïgos* sinceram lectionem B. in adnotatione exhibet, cf. Grim. I 785. — *ni qeþun*] J. St. B. ※ *nimanna*, deinde lac. usque ad finem versus.

xvi, 9. *marjin þizai*] J. St. B. ※ *marive þamei*; B. in adnotatione recte conjecit *þizai*, quod intenta oculorum acie cum Ih. in cod. Arg. legimus.

xvi, 10. *soh*] J. St. ÷ *so*. — *gaimih*] St. ※ *gataiþ*. — *visandam*] J. St. B. ※ *verun*, deinde lac, usque ad finem versus.

xvi, 11. *jah eis hausjandans*] J. St. B. ÷ *ïþ eis gahausjandans*. — *gasaiwans*] J. St. B. ※ *gasaiwands*.

xvi, 12. *afaruh þan*] J. St. B. ※ *afar uhþan*.

koji dolazi u ime Gospoda, kralj Izraela! 14. Pronađe pak Isus magarca, pojaha ga, kao što je zapisano: 15. ne boj se, kćeri Sionska, evo, kralj tvoj dolazi sjedeći na ždrebetu magarećem. 16. To pak prvo ne znadijahu učenici njegovi, nego kad bijaše slavljen Isus, tada se prisjetiše, da to bijaše o njemu zapisano, i to mu učiniše. 17. A o tome posvjedoči narod, koji bijaše sa njim, kad bijaše pozvao Lazara iz groba i podigao ga iz mrtvih. 18. Zbog toga mu izađe u susret narod, jer čuše da je učinio to čudo. 19. Tada fariseji rekoše između sebe: pogledajte da ništa ne pomaže; evo svijet ide za njim. 20. Bijahu pak neki neznabošci koji dođoše da se mole na praznik. 21. Oni priđoše Filipu iz Betsaide Galilejske i moljahu ga govoreći: Gospodaru, želimo da vidimo Isusa. 22. Pođe Filip i reče Andriji, a onda Andrija i Filip rekoše Isusu; 23. A Isus im odgovori govoreći: stiže čas da se veliča sin čovječiji. 24. Amen, amen kažem vam, ako zrno pšenice koje padne na zemlju ne umre, ono ostaje; a ako umre, donosi mnogo plodova. 25. Onaj koji voli dušu svoju, izgubiće je, a onaj koji mrzi dušu svoju na ovom svijetu, sačuvaće je u vječnom životu. 26. Ako onaj koji me služi, mene slijedi, i tamo gdje sam ja, tamo će biti i taj sluga moj, i ako neko meni služi, slaviće ga Otac moj. 27. Sada je duša moja pometena i što da kažem: Oče, spasi me od ovog časa? Ali ja sam došao zbog tog časa. 28. Oče, visoko je ime tvoje. Jer dođe glas sa neba: i uzdigoh se ponovo u visine. 29. A narod, koji stajaše slušajući, govoraše da se gromovi čuju, a neki da mu anđeo govori. 30. Odgovori Isus i reče: nije zbog mene ova riječ, nego zbog vas. 31. Sada je sudnji čas ovome svijetu, sada se vladar ovoga svijeta izbacuje napolje, 32. I ja ako se uzdignem sa zemlje, sve ću povući k sebi. 33. Ovo pak reče nagovještavajući kakvom smrću treba da umre. 34. Odgovori mu narod: mi smo čuli iz zakona da će Hrist biti na vjekove i, kako ti kažeš, da treba da se uzdigne sin čovječiji? Ko je taj sin čovječiji? 35. A Isus im reče: do sada malo vremena svjetlost je u vama; idite dok svjetlosti imate, da vas mrak ne obuzme i ko hodi po tami ne zna kuda ide. 36. Dok svjetlosti imate, vjerujte u svjetlost, da biste bili sinovi svjetlosti. Ovo govoraše Isus i ode i sakri se od njih. 37. Učinivši tolika čuda pred njima i ne vjerovahu mu. 38. Da se riječ proroka Isaije ispuni, koji reče: Gospode, ko povjerova slušanju našem, i ruka Gospodnja, kome se otkri. 39. I tako ne mogahu povjerovati, jer ponovo reče Isaija: 40. Oslijepio je oči njihove i otvrdnuo im srca da ne vide očima i na razumiju srcem i ne preobrate se i da ih iscijelim. 41. Ovo reče Isaija kad vidje slavu njegovu i govoraše o njemu. 42. Tada ipak i mnogi od prvaka povjerovaše u njega, ali zbog fariseja nijesu priznavali da ne bi bili izbačeni iz sinagoge. 43. Jer više su voljeli slavu od ljudi nego od Boga. 44. A Isus povika i reče: ko vjeruje u mene, ne vjeruje u mene, nego u onoga koji me je poslao; 45. i ko vidi mene, vidi onoga koji me je poslao. 46. Ja sam na ovaj svijet došao kao svjetlost, da svako ko u mene vjeruje u tami ne ostane; 47. I ako ko sluša moje riječi i povjeruje, ja mu neću suditi, jer nijesam došao da sudim svijetu nego da ga spasim; 48. Ko me odbaci i ne prihvati moje riječi, ima onoga koji mu sudi: riječ koju sam progovorio, ona će mu suditi u poslednji dan. 49. Jer ja ne govorim od samoga sebe, već od Oca koji me je poslao, koji mi je dao zapovijest o – XIII,11. – reče: nijeste svi čisti. 12. Kad, pak, opra noge njihove i uze odijelo svoje, legavši za trpezu ponovo im reče: znate li što vam učinjeh? 13. Zovete me učiteljem i Gospodom. Dobro kažete, jer jesam; 14. Ako vam, dakle, oprah noge, kao učitelj i Gospod, znači da i vi jedni drugima treba da operete noge. 15. To učinjeh za primjer, da kao što ja vama učinjeh, tako i vi činite. 16. Amen, amen kažem vam, nije sluga veći od gospodara svoga, niti apostol od onoga koji ga šalje. 17. Ako to znate, blaženi ste, ako tako činite. 18. Ne govorim o svima vama; ja znam koje sam odabrao, nego da se ispuni ono što je zapisano: ko jede hljeb sa mnom, podigao je protiv mene petu svoju. 19. Od današnjeg dana kažem vam, prije nego se zbude, da kad bude, povjerujete da sam ja. 20. Amen, amen kažem vam, ko je prihvatio njega koga ja šaljem, mene je prihvatio; uistinu, ko je mene prihvatio, prihvatio je onoga koji me šalje. 21. Rekavši

AIVAGGELJO ÞAIRH LUKAN

ANASTODEIÞ.

1, 1. 2 Unte raihtis managai dugunnun meljan insaht bi þos gafullaveisidons in uns vaihtins. svasve
3 anafulhun unsis. þaiei fram frumistin silbasiunjos jah andbahtos vesun þis vaurdis. galeikaida jah
4, 5 mis jah ahmin veihamma fram anastodeinai allaim glaggvuba afarlaistjand n gahabjo þus meljan. batista
þaiaufeilu ei gakunnais þize bi þoei galaisiþs is vaurde astaþ. vas in dagam herodes þiudanis iudaias
gudja namin zakarias us afar abijins jah qeins is us dauhtrum aharons jah namo izos aileisabaiþ.
6 vesunuh þan garaihta ba in andvairþja guþs gaggandona in allaim anabusnim jah garaihteim fraujins
7 unvaha. jah ni vas im barne. unte vas aileisabaiþ stairo jah ba framaldra dage seinaize vesun.
8, 9 varþ þan miþþanei gudjinoda is in vikon kunjis seinis in andvairþja guþs bi biuhija gudjinassaus
10 hlauts imma urrann du saljan atgaggands in alh fraujins. jah alls hiuhma vas manageins beidandans
11 uta weilai þimiamins. varþ þan imma in siunai aggilus fraujins standands af taihsvon hunslatadis
12, 13 þymiamins. jah gadrobnoda zakarias gasaiwands jah agis disdraus ina. qaþ þan du imma sa aggilus.
ni ogs þus zakaria. duþe ei andhausida is bida þeina. jah qens þeina aileisabaiþ gabairid sunu þus
14 jah haitais namo is iohannem. jah vairþiþ þus faheds jah svegniþa jah managai in gabaurþai is
15 faginond. vairþiþ auk mikils in andvairþja fraujins jah vein jah leiþu ni drigkid jah ahmins veihis
16 gafulljada nauhþan in vambai aiþeins seinaizos. jah managans sunive israelis gavandeiþ du fraujin
17 guþa ize. jah silba fauraqimid in andvairþja is in ahmin jah mathai haileiins gavandjan hairtona attane
18 du barnam jah untalans in frodein garaihtaize manvjan fraujin managein gafahrida. jah qaþ zakarias
du þamma aggilau. bi we kunnum þata. ik raihtis im sineigs jah qens meina framaldr zei in dagam
19 seinaim. jah andhaſjands sa aggilus qaþ du imma. ik im gabriel sa standands in andvairþja guþs jah
20 insandiþs im rodjan du þus jah vailamerjan þus þata. jah sijais þahands jah ni magands rodjan und
þana dag ei vairþai (*Vide* paginam sequentem.)

INTERPRETATIO.

EVANGELIUM PER LUCAM INCIPIT.

1, 1. Quia quidem multi cœperunt scribere historiam de his completis a nobis rebus, 2. sicut tradiderunt nobis, qui a primo oculati testes et ministri fuerunt hujus verbi: 3. placuit etiam mihi et spiritui sancto a principio omnia diligenter persequenti continenter tibi scribere, optime Theofile, 4. ut cognoscas horum, de quibus doctus es, verborum veritatem. 5. Fuit in diebus Herodis, regis Judææ, sacerdos, nomine Zacarias, ex posteritate Abijæ, et mulier ejus e filiabus Aharonis, et nomen ejus Elisabeth. 6. Fuerunt autem justi ambo in facie Dei, incedentes in omnibus præceptis et justitiis domini irreprehensibiles. 7. Et non fuerunt iis filii, quia fuit Elisabeth sterilis et ambo provecti diebus suis fuerunt. 8. Factum-est autem, dum sacerdotio-functus-est is in vice generis sui in facie Dei, 9. secundum consuetudinem sacerdotii sors e exiit ad immolandum, accedens in templum domini; 10. et omnis grex fuit turbæ exspectantes foris hora suffitionis. 11. Factus-est autem ei in visione angelus domini, stans a dextra altaris suffitionis, 12. et turbatus-est Zacarias videns et timor cepit eum. 13. Dixit autem ad eum hic angelus: ne time tibi, Zacaria, ideo quod exaudita est precatio tua, et mulier tua Elisabeth parit filium tibi et voces nomen ejus Joannem. 14. Et fit tibi lætitia et gaudium, et multi in nativitate ejus gaudent. 15. Fit enim magnus in facie Domini et vinum et siceram non bibit et spiritu sancto repletur adhuc in utero matris suæ; 16. et multos filiorum Israelis convertit ad dominum, Deum eorum; 17. et ipse præcedit in facie ejus in spiritu et potentia Heliæ, convertere corda patrum ad filios et indoctos in prudentiam justorum, parare Domino turbam perfectam. 18. Et dixit Zacarias ad hunc angelum: ex quo scimus hoc? ego enim sum senex et uxor mea provectior in diebus suis. 19. Et respondens hic angelus dixit ad eum: ego sum Gabriel, hic stans in facie Dei et missus sum loqui ad te et evangelizare tibi hoc; 20. et sis tacens et non valens loqui usque hunc diem, quo fiat

ANNOTATIONES.

Inscript. *anastodeiþ*] Vid. ad. Mc. inscript.

1, 1. *raihtis*] St. ✻ *rahtis*.

1, 3. *jah ahmin veihamma*] et spiritui sancto, ° gr. omn., Goth. c. verss. lat. — *afarlaistjandin*] gr. omn. ante *fram*.

1, 5. *þiudanis*] J. St. ✻ *þiudans*. — *gudja*] cod. Arg. editt. ✻ *gudji*; cæterum Ulf. ° τῆς. = *afar*] proprie *post*, h. l. substantivi loco positum significat *posteritatem*, sed longe aberrat Goth. a gr., qui ἐφημερία habent; ejus vocis sensum nec h. l., nec vs. 8, ubi per *kuni* (genus) vertit, intellexit; ἐφημερία enim est una viginti quatuor classium sacerdotum, qui singulis hebdomadibus ministeriis in templo fungebantur.

1, 7. *vas*] gr. post *aileisabaiþ*.

1, 8. *kunjis*] generis, vid. ad vs. 5.

1, 9. *hlauts*] St. ✻ *hlauþs*.

1, 10. *manageins*] B. ✻ *managens*. — *beidandans*] exspectantes, gr. προσευχόμενον. Gr. IV, 192 mavult scribere *bidjandans*, sed sunt codd. qui προσδεχόμενον habent.

1, 11. *siunai*] J. St. ✻ *siuna*.

1, 14. *þus faheds*] ¶ gr. omn.

1, 15. *nauhþan*] St. ✻ *naukþan*. — *in*] sec. in, gr. ἐκ.

1, 17. *in*] tert., J. St. ÷ *du*.

1, 18. *kunnum*] novimus, gr. omn. γνώσομαι.

1, 20. *jah*] pr., Ulf. ° ἰδοὺ. — *dag ei*] St. ✻ jct.; particulæ relativæ pro pronomine positæ usus notandus est: sic XVII, 30 *vairþiþ þamma daga ei*; Neh. V, 14 *fram þamma daga ei*; alia vide notata ad Tim. II, III, 8; alius locis *ei* pronomini demonstrativo adjungitur, ut inde relativum pronomen evadat; sic Cor. I, II, 25 *iesus in þizaici naht galeiþs vas, nam hlaif*.

ovo Isus bi potresen u duši i posvjedoči rekavši: amen, amen kažem vam, da će me jedan od vas izdati. 22. Tada se zgledaše između sebe učenici misleći o kome govori. 23. Bijaše, naime, jedan od učenika njegovih u krilu Hristovom, koga je volio Isus: 24. Namignu mu Simon Petar da upita ko je taj o kome govori. 25. Ležaše, pak, onaj u krilu Hristovom i reče mu: Gospode, ko je taj? 26. Odgovori Isus: onaj je kome ću dati hljeb namočen. I umočivši hljeb dade ga Judi Simonovom Iskariotskom. 27. I kroz taj hljeb tada uđe u njega satana; a Isus mu reče: ono što činiš, učini odmah. 28. A ovo niko ne znadijaše od onih za trpezom, zašto mu to reče. 29. Neki mišljahu da, pošto kesu imađaše Juda, da mu reče Isus: kupi što nam je potrebito za praznik, ili siromašnima da nešto da. 30. A onaj čim uze hljeb, odmah izađe napolje. A bi noć. 31. Kad izađe napolje, tada Isus reče: sada se proslavi sin čovječiji i Bog se uzdigao u njemu. 32. Ako se Bog uzdigao u njemu, i Bog njega uzdiže u sebi i odmah ga je uzdigao. 33. Sinci, još sam malo vremena sa vama; tražićete me, i kao što rekoh Judejcima, tamo kuda ja idem, vi ići ne možete, takođe i vama sad kažem. 34. Novu zapovijest vam dajem, da se volite između sebe, kao što vas ja zavoljeh, da se i vi tako volite međusobno. 35. Po tome će svi znati da ste moji učenici, ako budete imali ljubavi među vama. 36. Tada mu reče Simon Petar: Gospode, kuda ideš? Odgovarajući reče Isus: tamo kuda ja idem, ne možeš me sada slijediti; ali ćeš me kasnije slijediti. 37. Tada mu reče Petar: Gospode, zašto te ne mogu sada slijediti? Dušu svoju za tebe polažem. 38. Odgovori Isus: dušu svoju za mene polažeš? Amen, amen kažem ti, znaj da pijetao neće zakukurijekati, dok me se ne odrekneš tri puta. XIV,1. Da se ne uznemiri srce vaše vjerujte u Boga i u mene vjerujte. 2. U domu Oca moga mnoga su boravišta; a da nijesu svakako bih vam rekao: idem da vam pripravim mjesto. 3. I ako odem, pripraviću vam mjesto; ponovo ću doći i uzeću vas kod sebe da tamo gdje sam ja tamo budete i vi. 4. I kuda ja idem, znate i taj put poznajete. 5. Tada mu reče Tomo: Gospode, ne znamo kuda ideš; i kako možemo taj put poznavati? 6. Reče mu Isus: ja sam taj put i istina i život, niko ne dolazi do Oca, osim preko mene. 7. Ako mene poznajete, svakako da poznajete i Oca moga i od današnjeg dana znaćete ga i vidjećete ga. 8. A Filip mu reče: Gospode, pokaži nam tog Oca i biće nam dovoljno. 9. Tada mu Isus reče. Toliko vremena provedoh sa vama i nijesi me upoznao, Filipe? Ko je mene vidio, i Oca je vidio: i kako kažeš, pokaži nam Oca. 10. Zar ne vjeruješ da sam ja u Ocu i Otac u meni? Ove riječi koje vam kazujem ne govorim sam od sebe, nego Otac koji je u meni, on čini ova djela. 11. Vjerujte mi da sam ja u Ocu i Otac u meni; uistinu ako zbog tih djela ne vjerujete meni. 12. Amen, amen kažem vam, ko meni vjeruje, ova djela koja ja činim i on čini i još veća čini, jer ja Ocu idem. 13. I što god molite u moje ime to ću učiniti da se uzdigne Otac u Sinu. 14. Ako me što molite u moje ime, ja ću učiniti. 15. Ako me volite, čuvajte zapovijedi moje. 16. I ja ću moliti Oca, i daće vam drugog molitelja da je sa vama na vijeki. 17. Duh istine, koga ovaj svijet ne može uzeti; jer ga ne vidi niti ga poznaje; ali vi ćete ga poznati jer on opstaje sa vama i u vama je. 18. Ne ostavljam vas kao siročad: doći ću k vama. 19. Još malo i ovaj me svijet neće više gledati, ali vi ćete me vidjeti, jer ja živim i vi živite. 20. U onaj dan shvatićete da sam ja u Ocu mom i vi u meni i ja u vama. 21. Ko ima zapovijedi moje i čuva ih, taj me voli; i onaj koji voli mene, njega voli Otac moj, i ja ga volim i pokazujem mu se. 22. Tada mu reče Juda Iskariotski: Gospode, što se dogodilo da razmišljaš da se pokažeš nama, a ne ovom svijetu? 23. Odgovori Isus i reče mu: ako me neko voli i riječ moju čuva, i Otac moj će ga voljeti i ka njemu idemo i boravište kod njega činimo. 24. A onaj koji me ne voli, ne čuva ove moje riječi, i ova riječ koju slušate nije moja, nego onoga koji me šalje, Oca moga. 25. Ovo sam vam govorio dok sam sa vama bio. 26. A ovaj zaštitnik, taj Duh sveti koga šalje Otac u moje ime, on će vas svemu podučiti i opominjaće vas na sve što vam rekoh. 27. Mir vam ostavljam, mir moj dajem vama, ne kao što ovaj svijet daje, ja dajem vama. Da se ne uznemire srca vaša, i da se ne boje. 28. Čuli ste

þata. duþe ei ni galaubides vaurdam meinaim. þoei usfulljanda in mein seinamma. jah vas
21, 22 managei beidandans zakariins. jah sildaleikidedun. wa latidedi ina in þizai alh. usgaggands þan
ni mahta du im rodjan. jah froþun þammei siun gasaw in alh. jah silba vas bandvjands im jah
23, 24 vas dumbs. jah varþ biþe usfullnodedun dagos andbahteis is. galaiþ du garda seinamma. afaruh þan
25 þans dagans inkilpo varþ aileisabaiþ qens is jah galaugnida sik menoþs fimf qiþandei. þatei sva mis
26 gatavida frauja in dagam þaimei insaw afniman idveit mein in mannam. þanuh þan in menoþ saihstin
27 insandiþs vas aggilus gabriel fram guþa in baurg galeilaias. sei haitada nazaraiþ. du magaþai in
28 fragibtim abin. þizei namo iosef us garda daveidis. jah namo þizos magaþais mariam. jah galeiþands
29 inn sa aggilus du izai qaþ. fagiao anstai audahafta frauja miþ þus. þiuþido þu in qinom. iþ si gasai-
wandei gaþlahsnoda bi innagahtai is ja þatha sis. weleika vesi so goleins. þatei sva þiuþida izai.
30, 31 jah qaþ aggilus du izai. ni ogs þus mariam. bigast auk anst fram guþa. jah sai. ganimis in kilþein
32 jah gabairis sunu jah haitais namo is iesu. sah vairþiþ mikils jah sunus hauhistins haitada jah gibid
33 imma frauja guþ stol daveidis attins is. jah þiudanoþ ufar garda iakobis in ajukduþ jah þiudinassaus
34 is ni vairþiþ andeis. qaþ þan mariam du þamma aggilau. waiva sijai þata. þandei aban ni kann.
35 jah andhafjands sa aggilus qaþ du izai. ahma veihs atgaggiþ ana þuk jah mahts hauhistins ufarskad-
36 veid þus. duþe ei saei gabairada veihs. haitada sunus guþs. jah sai. aileisabaiþ niþjo þeina jah so
37 inkilþo sunau in aldomin seinamma jah sa menoþs saihsta ist izai. sei haitada stairo unte nist un-
38 mahteig guþa ainhun vaurde. qaþ þan mariam. sai þivi fraujins. vairþai mis bi vaurda þeinamma.
39 jah galaiþ fairra izai sa aggilus. usstandandei þan mariam in þaim dagam iddja in bairgahein sniu-
40, 41 mundo in baurg iudins. jah galaiþ in gard zakariins jah golida aileisabaiþ. jah varþ sve hausida
42 aileisabaiþ golein mariins. lailaik barn in qiþau izos jah gafullnoda ahmins veihis aileisabaiþ. jah
43 ufvopida stibnai mikilai jah qaþ. þiuþido þu in qinom jah þiuþido akran qiþaus þeinis. jah waþro mis
44 þata ei qemi aiþei fraujins meinis at mis. sai allis. sunsei varþ stibna goleinais þeinaizos in ausam

INTERPRETATIO.

hoc, ideo quod non credidisti verbis meis, quæ implentur in tempore suo. 21. et fuit turba expectantes Zachariam et mirati sunt, quid tardaret eum in hoc templo. 22. Exiens autem non potuit ad eos loqui, et intellexerunt, quod visionem vidit in templo, et ipse fuit significans iis et fuit mutus. 23. Et factum-est, quando impleti-sunt dies officii ejus, ivit ad domum suam; 24. post autem hos dies gravida facta-est Elisabeth, uxor ejus, et occultavit se menses quinque dicens, 25. quod sic mihi fecit dominus in diebus, quibus adspexit auferre opprobrium meum in hominibus. 26. Tunc autem in mense sexto missus fuit angelus Gabriel a Deo in urbem Galilææ, quæ vocatur Nazareth, 27. ad virginem in sponsionibus márito, cujus nomen Ioseph, e domo Davidis, et nomen hujus virginis Mariam. 28. Et ieus intro hic angelus ad eam dixit : salve! gratia opulenta, dominus cum te; benedicta tu in mulieribus. 29. Verum ea videns turbata-est de introitu ejus et cogitavit sibi, qualis esset hæc salutatio, quod sic benedixit ei. 30. Et dixit angelus ad eam : ne time tibi, Mariam, invenisti enim gratiam a Deo. 31. et ecce, concipis in utero et paris filium, et voces nomen ejus Iesum. 32. Hic fit magnus et filius altissimi vocatur et dat ei dominus Deus sedem Davidis, patris ejus. 33. Et regnat super domo Iacobi in ævum et regni ejus non fit finis. 34. Dixit tum Mariam ad hunc angelum : quomodo sit hoc, quoniam maritum non nosco? 35. Et respondens hic angelus dixit ad eam : spiritus sanctus accedit super te et potentia altissimi obumbrat te, ideo ut qui nascitur sanctus, vocetur filius Dei. 36. Et, ecce Elisabeth cognata tua etiam hæc gravida filio in senio suo et hic mensis sextus est ei, quæ vocatur sterilis, 37. quia non-est impossibile Deo unum verborum. 38. Dixit autem Mariam : ecce, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum; et ivit procul ea hic angelus. 39. Exsurgens autem Mariam in his diebus ivit in regionem-montanam festinanter in urbem Iudæ. 40. et ivit in domum Zachariæ et salutavit Elisabetham. 41. Et factum-est, ubi audivit Elisabeth salutationem Mariæ, exsultavit infans in utero ejus et repleta-est spiritu sancto Elisabeth 42. et exclamavit voce magna et dixit : benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus uteri tui. 43. Et unde mihi hoc, ut veniret mater domini mei ad me? 44. Ecce enim, cum-primum facta-est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavit

ANNOTATIONES.

1, 23. *dagos*] cod. Arg. ※ *dagis*; quam e dicis Arg. lectionem cum Z. defendere auderet, et converteret : cum diei munera finita essent, sacerdotum ministerium non unius tantum, sed septem dierum fuisse oblitus est. — *andbahteis*] B. Z. ÷ *andbatheins; andbahteis* dictum est ea genitivi nominum in — *i* inni-tentium forma (— *eis* pro — *jis*), quam Grim. I. 606 adhuc desideravit; sic *gavairþeis* Cor. II, XIII, 11; Eph. IV, 3. *trausteis* Eph. II, 12. *valdufneis* Skeir. 49, 2; de *waiteis* J. XII, 24 dubitatur, utrum sit genere masculinum (*waiteis*, cf. germ. *der* waizen), an neutrum (*waiti*, cf. island. *hveiti*).

1, 24. *þan*] St. ※ *tan*. — *inkilþo*] J. St. ※ div. uti vs. 36 et II, 5, ubi B. etiam ※ div. — *menoþs*] J. St. B. ※ *menaþs*. — *fimf*] Hz. ※ *fim*.

1, 25. *afniman*] Z. ※ *afnimam*. — *idvei*] St. ※ *idveiþ*.

1, 28. *anstai audahafta*] J. St. ※ jct.

1, 29. *gasaiwandei*] videns, ° gr. — *gaþlahsnoda*] gr. post. *is*. — *innagahtai*] i. e. (non *sermone*, uti B. interpretatur, sed) *introitu*, quod Gord. Append. Ulfil. illustrat. p. 57 recte vidit; gr. omn. λόγω, Ulfil. c. verss. lat.; ceterum J. St. B. ※ *innsagahtai*. — *is*] ejus, ° gr. — *þatei — izai*] quod sic benedixit sibi, ° gr.

1, 32. *hauhistins*] J. St. ※ *hauhistons*. — *gibid*] J. St. ÷ *gibiþ*.

1, 33. *in ajukduþ*] J. St. B. ÷ *in aivins*. — *jah*] sec., J. St. B. ÷ *iþ*. — *andeis*] J. St. B. ※ *andei*; *andeis* veram esse nominativi formam, cum nunc dicerimus e Cor. I, XV, 24; II, XI, 15, nec cum Z. de ejus auctoritate dubitari debet, neque cum Ih. *andeis* pro genitivo amplius quisquam habebit.

1, 35. *izai*] J. St. B. ※ *izoize*. — *duþe ei*] J. St. B. ※ *duþeh*; ceterum Ulf. ° καί.

1, 36. *aileisabaiþ*] St. ※ *aileizabaiþ*. — *inkilþo*] vid. ad vs. 24. — *sunau — seinamma*] J. St. B. ※ *suna* (B. ※ *sunu*) *gavam... nin seinam*... deinde lac. usque ad vs. 38 *jah gal iþ*.

1, 37. *guþa*] deo, gr. παρὰ θεῷ.

1, 42. *ufropida*] St. ※ *usropida*.

što vam rekoh: idem i dolazim k vama. Ako me volite, svakako ćete se radovati, jer ja idem Ocu, jer je Otac moj veći od mene. 29. I već vam rekoh, prije nego se zbude, da onda kada se zbude povjerujete. 30. Više mnogo neću govoriti sa vama; došao je onaj koji ovim svijetom upravlja i u meni nije našao ništa. 31. Nego da zna ovaj svijet, da sam zavolio Oca svoga i kao što mi je naredio Otac, tako činim. Ustanite! Idemo odavde. XV,1. Ja sam istinska loza, a Otac moj je vinogradar. 2. Svaku granu sa mene koja ploda dobroga ne donosi uzeo je sa mene, i svaku koja plod donosi očistiće da još više roda donosi. 3. Već ste čisti zbog ove riječi koju sam vam rekao. 4. Ostanite u meni i ja u vama, kao što ovaj list ne može plod donijeti sam od sebe, osim na lozi, tako ni vi, osim ako nijeste u meni. 5. Ja sam ta loza, a vi listovi; ko ostane u meni i ja u njemu, tako će donijeti plod mnogi, jer bez mene ništa ne možete učiniti. 6. Osim ako ko ne ostane u meni, izbaciće se napolje, kao lišće i osušiće se i biće pokupljen i bačen u vatru i spaljen. 7. A ako ste u meni i riječi moje u vama, sve što želite, molite, i daće vam se. 8. U ovome je uzvišen Otac moj, da plodove mnoge nosite i budete učenici moji. 9. Kao što je mene zavolio Otac, tako ja vas zavoljeh, ostanite u ljubavi mojoj. 10. Ako zapovijesti moje čuvate, u ljubavi ste mojoj, kao što ja Oca moga zapovijesti sačuvah i ostajem u ljubavi njegovoj. 11. Ovo sam vam govorio da radost moja u vama bude i radost vaša da se ispuni. 12. Ovo je zapovijest moja da se volite međusobno kao što sam ja vas volio. 13. Od ove ljubavi čovjek veću nema, da dušu svoju položi za prijatelje svoje. 14. Vi ste prijatelji moji, ako činite ono što vam zapovijedam. 15. Više vas ne nazivam slugama; jer sluga ne zna što čini gospodar njegov; a ja vas nazvah prijateljima, jer sve što sam čuo od Oca svoga, ispričah vama. 16. Nijeste vi mene izabrali, nego ja vas, da vi idete i plodove nosite i plod vaš na vjeki će biti da vam Otac poda sve što u ime moje zamolite. 17. Ovo vam zapovijedam, da se volite međusobno. 18. Ako vas ovaj svijet zamrzi, znajte da je mene prije vas zamrzio. 19. Ako ovoga svijeta budete, svakako svijet ovaj svoje sopstvene voli, ali pošto od ovog svijeta nijeste, nego vas ja izabrah iz ovoga svijeta, stoga vas ovaj svijet mrzi. 20. Sjetite se ove riječi koju vam rekoh, nije sluga veći od gospodara svojega, ako su mene progonili i vas će progoniti; ako moju riječ sačuvaju i vašu će čuvati. 21. Ali, sve ovo čine zbog imena moga; jer ne poznaju onoga koji me šalje. 22. Da nijesam došao i govorio im, grijeh ne bi imali; a sada opravdanja nema za grijeh njihov. 23. Ko mrzi mene i Oca moga mrzi. 24. Da ne činjah djela ova njima, koja niko drugi ne učinje, grijeha ne bi imali; a sada me vidješe i zamrzješe i mene i Oca moga. 25. No, da se ispuni riječ ona zaisana u zakonu njihovom, da su me uzalud zamrzjeli. 26. No, kad dođe zaštitnik, koga vam šaljem od Oca, Duh istine, koji iz Oca izlazi, on će svjedočiti o meni. 27. I vi ćete svjedočiti, jer ste od početka sa mnom. XVI,1. Ovo sam vam govorio da se ne potresete. 2. Iz skupština će vas izgoniti, ali doći će čas da svako ko ubija, misli da vas nudi kao žrtvu Bogu. 3. I to će činiti jer ne poznaju Oca, niti mene. 4. Ali ovo sam vam govorio, da kad dođe taj čas njihov, sjetite se njih, jer vam ja rekoh; uistinu ovo vam od početka ne rekoh, jer sa vama bijah; 5. a sada idem kod onoga koji me šalje i niko od vas me ne pita: kuda ideš? 6. Nego jer sam vam ovo govorio, tuga je otvrdnula srce vaše. 7. Ali ja vam istinu govorim; bolje je za vas da odem; jer ako ne odem, zaštitnik vam neće doći; a ako odem, poslaću ga k vama. 8. I kad dođe prekoriće ovaj svijet zbog grijeha i zbog pravde i zbog suda. 9. Zbog grijeha ovoga, što ne vjeruju u mene; 10. Zbog pravde jer ka Ocu mome idem i nećete me više vidjeti; 11. A zbog suda jer je vladar ovoga svijeta bio osuđen. 12. Još vam dovoljno trebam reći, ali ne možete sada podnijeti; 13. Ali kad dođe onaj Duh istine, povešće vas u svaku istinu, i neće govoriti sam od sebe, već ono mnogo što je čuo i ono što će se zbiti, javiće vam. 14. On će me uzdići, jer od mene uzima i javlja vama. 15. Sve što ima Otac, moje je; stoga rekoh da od mene uzima i javlja vama. 16. Još malo i nećete me gledati i opet još malo i vidjećete me; jer ja idem ka Ocu. 17. Tada rekoše učenici između sebe: što je

45 meinaim laikak þata barn in svigniþai in vambai meinai. jah audaga so galaubjandei þatei vairþiþ
46, 47 ustauhts þize rodidane izai fram fraujin. jah qaþ mariam. mikileid saivala meina fraujan. jah
48 svegneid ahma meins du guþa nasjand meinamma. unte insaw du hnaiveinai þiujos seinaizos. sai
49 allis fram himma nu audagjand mik alla kunja. unte gatavida mis mikilein sa mahteiga. jah veih
50, 51 namo is. jah armahairtei is in aldins a'de þaim ogandam ina. gatavida svinþein in arma seinamma.
52 distaida mikilþathans gahugdai hairtins seinis. gadrausida mahteigans af stolam jah ushauhida
53, 54 gahnaividans. gredagans gasoþida þiuþe jah gabignandans insandida lausans. hleibida israela þiu-
55 magu seinamma gamunands armahairteins. svasve rodida du attam unsaraim abrahama jah fraiv is
56, 57 und iv. gastoþ þan mariam miþ izai sve menoþs þrins jah gavandida sik du garda seinamma. ailei-
58 sabaiþ usfullnoda mel du bairan jah gabar sunu. jah hausidedun bisitands jah ganiþjos izos. unte ga-
59 mikilida frauja armahairtein seina bi izai. jah miþfaginodedun izai. jah varþ in daga ahtudin. qemun
60 bimaitan þata barn jah haihaitun ina afar namin attins is zakarian. jah andhafjandei so aiþei is qaþ. ne ak
61 haitaidau iohannes. jah qeþun du izai þatei ni ainshun ist in kunja þeinamma. saei haitaidau þamma
62, 63 namin. gabandvidedun þan attin is þata waiva vildedi haitan ina. iþ is sokjands spilda nam jah
64 melida qiþands. iohannes ist namo is. jah sildaleikidedun allai. usluknoda þan munþs is suns jah
65 tuggo is jah rodida þiuþjands guþ. jah varþ ana allaim agis þaim bisitandam ina. jah in allai hair-
66 gahein iudaias merida vesun alla þo vaurda. jah galagidedun allai þai hausjandans in hairtin sei-
67 namma qiþandans. wa skuli þata barn vairþan. jah þan handus fraujins vas miþ imma. jah zakarias
68 atta is gafullnoda ahmins veihis jah praufetida jah qaþ. þiuþeigs frauja guþ i raelis. unte gaveisoda
69 jah gavaurhta uslausein managein seinai. jah urraisida hauru naseinais unsis in garda daveidis þiuma-
70, 71 gaus seinis. svasve rodida þairh munþ veihaize þize fram anastodeinai aivis praufete seinaize. giban
72 nasein us fijandam unsaraim jah us handau allaize þize hatandane unsis. taujan armahairtiþa bi attam
73 unsaraim jah gamunan triggvos veihaizos seinaizos. aiþis þanei svor viþra abrahama attan unsarana
74, 75 ei gebi unsis unagein us handau fijande unsaraize galausidaim skalkinon imma in sunjai jah garaihtein

INTERPRETATIO.

hic infans in gaudio in utero meo. 45. Et beata hæc credens, quod fit perfectio horum dictorum ei a domino. 46. Et dixit Mariam : magnificat anima mea dominum 47. et exultat spiritus meus in Deo, servatore meo. 48. Nam adspexit ad humilitatem ancillæ suæ; ecce enim ab hodierno nunc prædicant me omnia genera. 49. Nam fecit mihi magnitudinem hic potens, et sanctum nomen ejus. 50. Et misericordia ejus in ætates æta um his verentibus eum. 51. Fecit fortitudinem in brachio suo, dispersit superbos cogitatione cordis sui; 52. præcipitavit potentes de sedibus et exaltavit humiles; 53. famelicos satiavit bonis et divites dimisit vacuos; 54. adjuvit Israelem, servum suum, recordans misericordiæ, 55. sicut locutus-est ad patres nostros, Abrahamo et semini ejus in sæculum. 56. Mansit autem Mariam cum ea circiter menses tres et convertit se ad domicilium suum. 57. Elisabethæ impletum-est tempus ad pariendum et peperit filium. 58. Et audiverunt vicini et cognati ejus, quia magnificavit dominus misericordiam suam de ea, et gavisi-sunt-cum ea. 59. Et factum-est in die octavo, venerunt circumcidere hunc puerum et vocarunt eum secundum nomen patris sui Zacariam. 60. Et respondens hæc mater ejus dixit : minime, sed vocetur Iohannes. 61. Et dixerunt ad eam, quod non unus est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine 62. Innuerunt autem patri ejus, hoc quomodo vellet vocare eum. 63. Verum is quærens tabulam cepit et scripsit dicens : Iohannes est nomen ejus; et mirati-sunt omnes. 64. Apertum-est autem os ejus statim et lingua ejus, et locutus-est benedicens Deo. 65. Et factus-est super omnes timor hos habitantes-circum eum, et in omni regione-montana Iudææ nuntiata fuerunt omnia hæc verba. 66. Et posuerunt omnes hi audientes in corde suo dicentes, quid debeat hic puer fieri, et enim manus domini fuit cum eo. 67. Et Zacarias, pater ejus, impletus-est spiritu san to et profetavit et dixit : 68. Benedictus dominus Deus Israelis, nam visitavit et fecit liberationem populi sui; 69. et erexit cornu salutis nobis in domo Davidis, servi sui, 70. sicuti locutus-est per os sanctorum horum ab initio ævi profetarum suorum : 71. dare salutem ex inimicis nostris et e manu omnium horum odientium nos; 72. facere misericordiam de patribus nostris et recordari fœderis sancti sui; 73. juramenti, quod juravit erga Abrahamum, patrem nostrum, ut daret nobis, 74. securitate e manu inimicorum nostrorum liberatis servire ei 75. in veritate et justitia

ANNOTATIONES.

1, 54. *piumagu*] insolentior forma dativi pro *piumagau*, sic. VII, 26 *praufetu*. IX, 26 *vulþu*. 58 *sunu*, pro *praufetau*, *vulþau*, *sunau*; cf. I, 79 *dauþus*. Rom. IX, 23 *vulþus*. Cor. I, I. 12 *partus* (si Const. recte edidit) pro *dauþaus*, *vulþaus*, *paclaus*; cf. ad Mc. VI, 52. — *gamunands*] recordans, gr. omn. μνησθ.ναι; Ulf. cum verss.

1, 55. *fraiv*] hæc cod. Arg. et editt. lectio omnino falsa est; dativus *fraiva* postulatur; *fraiv* pro lectione integra habere, ut sit accusativus casus (qui etiam *abrahama* esse potest, vid. vs. 73) non permittit sensus.

1, 57. *ailei abaiþ*] Ulf. ° 55.

1, 59. *daga ahtudin*] ° gr.; J. St. B. ※ *ahtudim*.

1, 65. *is*] pr. is, ° gr. omn. — *nam jah*] cepit et, ° gr. omn.

1, 64. *tuggo*] St. ※ *tungo*.

1, 65. *ina*] eum, gr. αὐτοὺς. — *bisitandam*] cod. Arg. ※ *bisitantandam*; alterum *tan* sequentem lineam incipit.

1, 66. *wa*] Ulf. ° ἄρα. — *jah þan*] et enim, gr. καὶ Ulf. c. codd. fortasse καὶ γὰρ legit, vid. Cor. II, II, 10.

1, 67. *praufetida*] B. ※ *praufedida*.

1, 69. *daveid s þiumagaus*] St. ※ *deveidis þiumagans*.

1, 70. *fram anastodeinai aivis*] ab initio ævi, gr. omn. ἀπ' αἰῶνος, quod. J. IX, 32 simpliciter *fram aiva* redditur.

1, 71. *giban*] dare, ° gr. omn. — *handau*] J. St. ※ *handum*.

1, 75. *aiþis*] genitivus pendens a *gamunan*; gr. ὅσιας; cum Goth. facit Theophylact. in edit. Rom. Paris. Venet. — *abrahama*] insolens forma pro *abraham* (L. I, 8; J. VIII, 57); cf. vs. 55.

1, 75. *garaihtein*] J. St. B. Hc ※ *garaihteim*.

ovo što nam kazuje da još malo pa ga nećemo gledati i opet još malo i da ćete me vidjeti i da ide ka Ocu? 18. I rekoše što je to što kaže još malo; ne znamo što govori. 19. A Isus znadijaše što su ga htjeli pitati i reče im: zbog toga tražite međusobno ono što rekoh još malo pa me nećete gledati i opet malo pa ćete me vidjeti. 20. Amen, amen kažem vam da ćete plakati i tugovati, dok će se svijet radovati; vi ćete tugovati, no ta tuga vaša postaće radost. 21. Žena kad rađa, jad ima, jer dolazi čas njegov; ali kad se dijete rodi više se ne sjeća te muke od radosti, jer se rodio čovjek na svijetu. 22. Tako i vi sada tugu imate; no ponovo ću vas vidjeti i obradovaće se srce vaše i tu radost vašu niko vam neće uzeti. 23. I u onaj dan, ništa me nećete pitati: amen, amen kažem vam, da što god zamolite Oca u ime moje, daće vam. 24. Do danas ništa ne moliste u ime moje; molite i uzmite da radost vaša bude potpuna. 25. Ovo sam vam govorio kroz priče; no, doći će čas i tada više neću govoriti kroz priče, nego ću vam javno javiti o Ocu. 26. U onaj dan, u ime moje molite i ne kažem vam da ja molim Oca za vas. 27. Nego sam Otac voli vas, jer ste me zavoljeli i povjerovali u mene da od Boga proizilazim. 28. Proizašao sam iz Oca i sišao na ovaj svijet; opet napuštam ovaj svijet i idem kod Oca. 29. Tada rekoše njegovi učenici: evo, sada jasno govoriš i ne koristiš se više pričama. 30. Sada znamo da ti znaš sve i niko ne treba da te pita; vjerujemo u to da od Oca proizilaziš. 31. Odgovori im Isus: sada vjerujete? 32. Evo, dođe čas i već dolazi da se svako rastavi od svoga i ostavite me samog i neću biti sam jer je Otac sa mnom. 33. Ovo sam vam govorio, da me u miru imate; na ovom svijetu uvrede ćete primati, ali utješićete se; ja sam potčinio ovaj svijet. XVII,1. Ovo je govorio Isus i podiže oči svoje ka nebu i reče: Oče, dođe čas, uzdigni sina svojega, da bi te sin tvoj uzdigao. 2. Kao što si dao njemu vlast nad svim tijelima, da sve, što si mu dao, on da ovima život vječni. 3. A ovo je taj vječni život da spoznaju tebe jedinog istinitog Boga i onoga koga si poslao, Isusa Hrista. 4. Ja te uzdigoh na zemlji; posao svrših koji si mi povjerio da izvršim. 5. A sada me uzdigni, ti Oče, kod tebe samoga ovim sjajem, koji sam imao kod tebe, prije nego je nastao ovaj svijet. 6. Pokazah ljudima tvoje ime, koje si dao meni iz ovoga svijeta; bijahu tvoji i meni ih dade i ovu tvoju riječ sačuvaše. 7. Sada spoznadoh da sve, što si mi dao, kod tebe je; 8. Da ove riječi, koje si mi dao dadoh ovima i oni ih primiše u istini, koja je iz tebe proizašla i povjerovaše da si me ti poslao. 9. I za njih se molim, ne molim se za ovaj svijet, nego za njih koje si mi dao; jer su oni tvoji. 10. I sve moje je tvoje, i tvoje moje, i uzdignut sam u njima. 11. Nijesam više na ovom svijetu; ali oni su na ovom svijetu, a ja ka tebi idem. Sveti Oče, sačuvaj ih u tvoje ime, one koje si mi dao, da budu jedno kao što smo mi. 12. Kad sam bio sa njima na ovom svijetu, ja ih sačuvah u ime tvoje, one koje si mi dao, sačuvah, i nijedan od njih ne propade, osim ovaj sin propasti, da bi se zbilo ono što je zapisano. 13. Uistinu, sada ka tebi idem i ovo govorim na svijetu da imaju radost moju potpunu u sebi. 14. Ja im dadoh tvoju riječ, i ovaj svijet ih je zamrzio; jer nijesu od ovoga svijeta, kao ni ja što nijesam od ovoga svijeta. 15. Ne molim da ih odneseš sa ovoga svijeta, nego da ih paziš od zla. 16. Od ovoga svijeta nijesu, kao ni ja što nijesam od ovoga svijeta. 17. Posveti ih u istini; riječ je tvoja istina. 18. Kao što si me poslao na svijet, tako i ja poslah njih na ovaj svijet, 19. I za njih ja posvećujem samoga sebe da i oni budu sveti u istini. 20. I ne molim samo za njih, nego i za one koji kroz riječi njihove vjeruju u mene, 21. Da svi jedno budu, kao ti Oče u meni i ja u tebi, da i oni u nama jedno budu; da ovaj svijet povjeruje da si me ti poslao. 22. I ja sjaj koji si mi dao, dadoh njima da su jedno kao što smo mi jedno. 23. Ja u njima i ti u meni, da su savršeni u jednom i da spozna ovaj svijet da si me ti poslao i da si ih zavolio kao što si i mene. 24. Oče, ono što si meni dao, želim, da onamo gdje sam, ja da su i oni sa mnom da vide slavu moju koju si mi dao jer si me zavolio prije stvaranja svijeta. 25. Oče pravedni, i ovaj svijet te nije spoznao; ali ja te spoznadoh i oni spoznadoše da si me ti poslao. 26. I obznanih im ime tvoje i obznanjujem da ljubav kojom si me zavolio u njima, bude i ja u njima. XVIII, 1. Ovo

76 in andvairþja is allans dagans unsarans. jah þu barnilo praufetus hauhistins haitaza fauragaggis
77 auk faura andvairþja fraujins manvjan vigans imma du giban kunþi naseinais managein is in
78 afleta fravaurhte ize þairh infeinandein armahairtein guþs unsaris. in þammei gaveisoþ unsara
79 urruns us hauhiþai gabairhtjan þaim in riqiza jah skadau dauþus sitandam du garaihtjan fotuns
80 unsarans in vig gavairþjis. iþ þata barn vohs jah svinþnoda ahmin jah vas ana auþidom und dag
II, 1 ustaikneinais seinaizos du israela. varþ þan in dagans jainans. urrann gagrefts fram
2 kaisara agustau gameljan allana midjungard. soh þan gilstrameleins frumista varþ at visandin
3 kindina syriais raginondin saurim kyreinaiau. jah iddjedun allai ei meldai veseina warjizuh in
4 seinai baurg. urrann þan jah iosef us galeilaia us baurg nazaraiþ in iudaian in baurg daveidis. sei
5 haitada beþlahaim. duþe ei vas us garda fadreinais daveidis. anameljan miþ mariin. sei in fragiftim
6 vas imma qeins. visandein inkilþon. varþ þan miþþanei þo vesun jainar. usfullnodedun dagos du
7 bairan izai. jah gabar sunu seinana þana frumabaur jah bivand ina jah galagida ina in uzetin. unte
8 ni vas im rumis in stada þamma. jah hairdjos vesun in þamma samin landa þairhvakandans jah
9 vitandans vahtvom nahts ufaro hairdai seinai. iþ aggilus fraujins anaqam ins jah vulþus fraujins
10 biskain ins. jah ohtedun agisa mikilamma. jah qaþ du im sa aggilus. ni ogeiþ. unte sai. spillo izvis
11 faheid mikila. sei vairþiþ allai managein. þatei gabaurans ist izvis himma daga nasjands. saei ist
12 xristus frauja in baurg daveidis. jah þata izvis taikns. bigitid barn bivundan jah galagid in uzetin.
13 jah anaks varþ miþ þamma aggilau managei harjis himinakundis hazjandane guþ jah qiþandane.
14, 15 vulþus in hauhistjam guþa jah ana airþai gavairþi in mannam godis viljins. jah varþ biþe galiþun
fairra im in himin þai aggiljus. jah þai mans þai hairdjos qeþun du sis misso. þairhgaggaima ju und

INTERPRETATIO.

in facie ejus omnes dies nostros. 76. Et tu, puerule, profeta altissimi vocaris; præis enim præ facie domini parare vias ei 77. ad dandum scientiam salutis populo ejus in remissione peccatorum eorum 78. per commiserantem misericordiam Dei nostri, in quo visitat nos oriens ex altitudine 79. lucere his in tenebris et umbra mortis sedentibus ad dirigendum pedes nostros in viam pacis. 80. Verum hic puer crevit et corroboratus-est spiritu et fuit in desertis usque diem ostensionis suæ ad Israelem. II. 1. Factum-est autem in dies illos, exiit edictum a Cæsare Agusto, describere omnem orbem; 2. hæc autem descriptio prima facta-est in exsistente præside Syriæ regente Syris Cyrenæo. 3. Et iverunt omnes, ut scripti essent quisque in sua urbe. 4. Exiit autem etiam Iosef e Galilæa, ex urbe Nazareth, in Iudæam in urbem Davidis, quæ vocatur Bethlahem, ideo quod fuit e domo familiæ Davidis, 5. inscribi cum Maria, quæ in sponsionibus fuit ei mulier, exsistente gravida. 6. Factum-est autem, dum hi fuerunt illic, impleti-sunt dies ad pariendum ei. 7. Et peperit filium suum hunc primogenitum et obvolvit eum et posuit eum in præsepio, quia non fuit iis spatium in loco hoc. 8. Et pastores fuerunt in hac ipsa regione pervigilantes et custodientes vigilias noctis super gregem suum. 9. Verum angelus domini supervenit eos et splendor domini circumfulsit eos et timuerunt timore magno. 10. Et dixit ad eos hic angelus : ne timete, nam ecce, narro vobis lætitiam magnam, quæ fit omni populo, 11. quod natus est vobis hodierno die salvator, qui est Christus, dominus in urbe Davidis. 12. Et hoc vobis signum : invenitis infantem involutum et positum in præsepio. 13. Et subito facta-est cum hoc angelo turba agminis cœlestis laudantium Deum et dicentium : 14. gloria in altissimis Deo et in terra pax in hominibus bonæ voluntatis. 15. Et factum-est, cum irent procul ab eis in cœlum hi angeli, et hi homines hi pastores dixerunt ad se invicem : pergamus jam usque Bethlahem et videamus verbum hoc

ANNOTATIONES.

I, 76. *fauragaggis*] St. ※ *fauragangis.*

I, 78. *in þammei*] in quo, gr. omn. ἐν οἷς (intell. σπλάγχνοις), omnino rectius esset *in þizaiei*, nam proprie ad *armahairtei* referendum est.

I, 79. *dauþus*] vid. ad vs. 54.

I, 80. *dag ustaikneinais*] J. St. ※ *dagus taikneinais.*

II, 1. *agustau*] Z. ※ *augustau.* Errant autem, ut id h. l. moneatur, Grim. I, 46 et Bopp *Verglei chende Grammatik* I, p. 68 docentes Ulfilam græcam diphthongum αυ in nominibus propriis per *au* exprimere solere, quod enim ad probandam doctrinam producunt *augustus*, uti vidimus, falsum est; deinde Παῦλος non est gothice *paulus*, sed *pavlus* Cor. II, I, 1; Tit. I, 1: Philem. 19, uti Ἠσαῦ = *esav* Rom. IX, 13 et latinum cautio = *kartsjo* in Monument. Neapolit. Sic græcam diphthongum εὐ Gothi non per *aiu*, sed per *aiv* reddunt, cf. *aivaggeljo, aivxaristia, aivlaugia* (εὐαγγέλιον, εὐχαριστία, εὐλογία).

II, 2. *þan*] autem, ° gr. omn. — *at visandin*] J. St. Z. ※ jct. — *syriais*] sic cod. Arg. et Z.; J. St. B. ÷ *syrias;* cf. Cor. I, XVI, 1 (cod. B) *galatiais.* XVI, 19 *asiais.* II, VIII, 1 *makidonais.* I. IV, 26 *seidonāis,* cf. VIII, 41 *synagogais.* Caete um *visandin hindina syriais* est glossa ad *raginondin saurim* prius in margine scripta, deinde ab imperito librario in textum illata.

II, 3. *seinai*] sua, gr. ἰδίαν, quod cum Gotho *svės* reddi soleat, Ulf. h. l. c. codd. ἑαυτοῦ legisse suspicari aliquis potest, sed J. VII, 18; VIII, 44; Rom. XIV, 4; Cor. I, II, 21 etiam *seins* = ἴδιος.

II, 4. *þan*] B. ※ *þanei.* — *galeilaia*] J. St. ※ *galilaia;* B. ※ ° *us galeilaia* et J. ※ ° *us baurg nazaraiþ.* — *baurg*] sec. J. ※ *baurh.* — *beþlahaim*] J. St. B. ÷ *beþlaihaim,* sic quidem J. VII. 42, sed apud Luc. *beþlahaim,* vid. vs. 15. — *garda fadreinais*] domo familiæ, gr. omn. οἴκου καὶ πατριᾶς.

II, 5. *inkilþon*] vid. ad I, 24.

II, 6. *þo vesun*] ° gr. omn.

II, 7. *seinana — frumabaur*] J. St. ※ *seinama — frumabauri.* — *im*] St. ※ *in.* — *þamma*] hoc, ° gr. omn.

II, 8. *þamma samin*] gr. omn. post *landa.*

II, 9. *iþ*] Ulf. c. codd. et verss. ° ἰδοὺ

II, 11. *gabaurans*] Z. ※ *gabauran.*

II, 12. *jah*] sec. et, ° gr.

II, 13. *aggilau*] J. ※ *aggilu,* sic etiam vs. 21.

II. 14. *godis viljins*] bonæ voluntatis, gr. εὐδοκίας.

rekavši Isus izađe sa učenicima svojim preko bujice Kedrona gdje bijaše vrt u koji ode Isus i učenici njegovi. 2. A za to mjesto znavaše i Juda, onaj izdajnik, jer se tamo često okupljao Isus sa učenicima svojim. 3. A Juda uze kohortu i sluge sveštenika i fariseja i ode tamo sa lučama, bakljama i oružjem. 4. A Isus znajući da su došli po njega izašavši napolje reče im: koga tražite? 5. Odgovarajući rekoše mu: Isusa Nazarećanina. Tada im Isus reče: ja sam. Stajaše pak takođe i Juda izdajnik sa njima. 6. Tada čim im reče: ja sam, povukoše se i popadaše na leđa. 7. Potom ih opet upita: koga tražite? A oni rekoše: Isusa Nazarećanina. 8. Odgovori Isus: rekoh vam da sam ja taj; ako me sada tražite dozvolite im da odu. 9. Da se ispuni riječ koja reče, da ne upropastih nijednoga kojega mi bijaše dao. 10. A Simon Petar, koji je imao mač, izvadi ga i udari slugu vrhovnog sveštenika i odsiječe mu desno uvo: tome bijaše ime Malkus. 11. Tada Isus reče Petru: metni mač u korice; zar neću piti iz pehara koji mi je Otac dao? 12. Tada kohorta i njen centurion i sluge Judejske uhvatiše Isusa i okovaše ga. 13. i odvedoše ga prvo kod Anasa; on bijaše Kajafin tast, koji za tu godinu bijaše vrhovni sveštenik. 14. Bijaše naime Kajafa koji savjetovaše Judejcima, da je bolje da jedan čovjek propadne za narod. 15. Tada je Isusa slijedio Simon Petar i drugi učenik; taj učenik bijaše poznat onome svešteniku i zajedno uđe sa Isusom u atrijum onoga sveštenika. 16. A Petar ostade napolje pred vratima. Tada izađe napolje onaj drugi učenik koji bijaše poznat onome svešteniku i reče vratarki i povede Petra unutra. 17. Tada ona služavka koja bješe vratarka reče Petru: nijesi li i ti jedan od učenika ovoga čovjeka? A on reče: nijesam. 18. Tada stadoše sluge i posilni da podstiču vatru, jer bijaše hladno i grijahu se, a sa njima bijaše i Petar, koji stojaše i grijaše se. 19. A vrhovni sveštenik upita Isusa o učenicima njegovim i o učenju njegovom. 20. Odgovori mu Isus: ja sam javno govorio svijetu; uvijek sam podučavao sa saboru i u hramu, gdje se uvijek Judejci okupljaju i nikada nijesam ništa tajno govorio. 21. Što me pitaš? Pitaj slušaoce što sam im govorio. Evo, oni znaju što sam rekao. 22. Dok je to govorio, jedan posilni koji tu stajaše udari Isusa i reče: zar tako odgovaraš vrhovnom svešteniku? 23. Odgovori Isus: ako sam što zlo zborio, posvjedoči o tome; ako li sam dobro zborio, zašto me udaraš? 24. Tada ga Anas sputanog posla kod Kajafe, vrhovnog sveštenika. 25. A Simon Petar bijaše tamo i stajaše grijući se; tada mu rekoše: nijesi li i ti jedan od njegovih učenika? A on poreče i reče: ne, nijesam. 26. Reče jadan sluga vrhovnog sveštenika i bijaše to onaj kojemu Petar bijaše uvo odrezao. : zar te ne vidjeh u vrtu sa njim?. 27. Tada opet poreče Petar i odmah pijetao zakukurijeka. 28. A oni odvedoše Isusa od Kajafe u pretorijum. Tada bi jutro; a oni ne odoše u pretorijum, da se ne okaljaju, nego da jedu pashu. 29. Tada izađe napolje Pilat i reče: zašto optužujete ovoga čovjeka? 30. Odgovoriše mu i rekoše: da nije zlikovac ne bismo ga predavali tebi. 31. Tada im reče Pilat: uzmite ga vi i po zakonu vašem mu sudite! A Judejci mu rekoše: nije nam dozvoljeno da ubijemo nijednog čovjeka. 32. Da se riječ Gospodnja ispuni, što reče označavajući, kakvom smrću je trebalo da umre. 33. Ode Pilat ponovo u pretorijum, pozva Isusa i reče mu: ti si kralj Judejaca?34. Odgovori Isus: da li ti to sam od sebe kazuješ ili ti drugi rekoše za mene? 35. Odgovori Pilat: zar sam ja Judejac? Ovaj rod tvoj i sveštenici te predadoše meni; što si učinio? 36. Odgovori Isus: kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta: da je kraljevstvo moje od ovoga svijeta, sluge bi se moje borile da ne budem predat Judejcima; uistinu sada kraljevstvo moje nije ovdje. 37. Tada mu Pilat reče: da li si, dakle, ti kralj? Odgovarajući Isus: ti kažeš da sam ja kralj; ja sam za ovo rođen i za ovo sam došao na ovaj svijet da posvjedočim o istini; svako ko je od istine čuje glas moj. 38. Tada mu reče Pilat: što je istina? I rekavši to izađe napolje ka Judejcima i reče im: ja nikakvu krivicu ne nalazim kod njega. 39. Uistinu, postoji običaj da vam na Pashu oslobodim jednog; hoćete li dakle da vam oslobodim ovog kralja Judejaca? 40. A oni povikaše ponovo svi govoreći: ne njega, nego Barabu. A Baraba bijaše zlikovac. XIX, 1. Tada Pilat uze Isusa da ga šiba. 2. A vojnice

16 leþ'ahaim jah sa waima vaurd þata vaurþano. þatei frauja gakannida unsis. jah qemun sniumjan-
17 dans jah bigetun marian jah iosef jah þata barn ligando in uzetin. gasaiwandans þan gakannidedun
18 bi þata vaurd. þatei rodiþ vas du im bi þata barn. jah allai þai gahausjandans sildaleikidedun bi þo
19 rodidona fram þaim hairdjam du im. iþ maria alla gafastaida þo vaurda þagkjandei in hairtin sei-
20 namma. jah gavandidedun sis þai hairdjos mikiljandans jah hazjandans guþ in allaize. þizeei gahau-
21 sidedun jah gasewun. svasve rodiþ vas du im. jah biþe usfulnodedun dagos ahtau du bimaitan ina.
22 jah haitan vas namo is iesus. þata qiþano fram aggilau faurþizei ganumans vesi in vamba. jah biþe
usfulnodedun dagos hraineinais ize bi vitoda mosezis. brahtedun ina in iairusalem atsatjan faura
23 fraujin. svasve gamelid ist in vitoda fraujins. þatei wazuh gumakundaize uslukands qiþu veihs
24 fraujins haitada. jah ei gebeina fram imma hunsl. svasve qiþan ist in vitoda fraujins. gajuk hraiva-
25 dubono aiþþau tvos juggons ahake. þaruh vas *manna in* iairusalem. þizei namo symaion. jah sa
26 manna vas garaiths jah gudafaurhts beidands laþonais israelis. jah ahma veihs vas ana imma. jah
27 vas imma gataihan fram ahmin þamma veihin ni saiwan dauþu. faurþize sewi xristu fraujins. jah
qam in ahmin in þizai alh. jah miþþanei innattauhun berusjos þata barn iesu. ei tavidedeina bi
28, 29 biuhtja vitodis bi ina. jah is *andnam* ina *ana armins seinans* jah þiuþida guþa jah qaþ. nu fraleitais
30 skalk þeinana. fraujinond frauja. bi vaurda þeinamma in gavairþja. þande sewun augona meina
31, 32 nasein þeina. þoei manvides in andvairþja allaizo manageino. liuhaþ du andhuleinai þiudom jah
33 vulþu managein þeinai israela. jah vas iosef jah aiþei is sildaleikjandona ana þaim. þoei rodida
34 vesun bi ina. jah þiuþida ina symaion jah qaþ du mariin aiþein is. *sai. sa lig þ du drusa* jah usstas-

INTERPRETATIO.

factum, quod dominus ostendit nobis. 16. Et venerunt properantes et invenerunt Mariam et Iosef et hunc *infantem jacentem in præsepio*. 17. Videntes autem ostenderunt de hoc verbo, quod dictum fuit ad eos de hoc infante. 18. Et omnes hi audientes mirati-sunt de his dictis ab his pastoribus ad eos ; 19. verum Maria omnia conservavit hæc verba cogitans in corde suo. 20. Et conversi sunt pastores glorificantes et laudantes Deum ob omnia, quæ audiverunt et viderunt, sicut dictum fuit ad eos. 21. Et cum implerentur dies octo ad circumcidendum eum, et vocatum fuit nomen ejus Iesus, hoc dictum ab angelo, antequam conceptus esset in uterum. 22. Et cum implerentur dies purificationis eorum secundum legem Mosis, tulerunt eum in Ierusalem, apponere coram domino, 23. sicut scriptum est in lege domini, quod quisque masculorum aperiens uterum sacer domini vocatur, 24. et ut darent de eo sacrificium, sicut dictum est in lege domini, par turturum aut duos pullos columbarum. 25. Tunc fuit homo in Ierusalem, cujus nomen Symeon, et hic homo fuit justus et pius, exspectans consolationem Israelis, et spiritus sanctus fuit super eo. 26. Et fuit ei nuntiatum a spiritu hoc sancto, non videre mortem, priusquam videret Christum domini. 27. Et venit in spiritu in hoc templum, et dum *induxerunt parentes hunc infantem Iesum, ut facerent secundum* consuetudinem legis de eo, 28. et is suscepit eum super brachia sua et benedixit Deo et dixit : 29. jam dimittas servum tuum, domi*nans* domine, secundum verbum tuum in pace, 30. quia viderunt oculi mei salutem tuam, 31. quam parasti in facie omnium populorum, 32. lucem ad revelationem gentibus et gloriam populo tuo Israeli. 33. Et fuit Iosef et mater ejus mirantes de his, quæ dicta fuerunt de eo : 34. et benedixit ei Symeon et dixit ad Mariam, matrem ejus : ecce, hic jacet ad casum et resurrectionem multorum in

ANNOTATIONES.

II, 15. *vaurþano*] St. ※ *vaurþand*. — *ju*] jam, gr. omn. δή, Ulf. ἤδη legisse videtur, vid. Prolegg. p.

II, 16. *sniumjandans*] St. ※ *snumjandans*. — *bigetun*] Ulf, ° τέ; ea vocula, J. VI, 18 per ïþ reddita, sæpius etiam in epistolis omittitur, vid. Rom. VII, 7; X, 12; Cor. I, I, 24; Eph. III, 19.

II, 17. *gakannidedun*] J. St. ※ *gakannadedun*.

II, 18. *hairdjam*] J. St. B. ※ *hairdjan*.

II, 20. *sis*] Grimm postquam Gr. IV, 50 in *sik* mutandum suasit, deinde p. 945 defendi dativum posse existimat; id recte quidem, sed Tit. I, 14 comparare non debebat; illo enim loco *afvandjandana sis sunja* est : avertentium *sibi* veritatem, pro *a se* veritatem; hoc autem loco Gothus c. codd. longe plerisque ἐπίστρεψαν legisse videtur, ut *sis* sit ad se, ad greges suos; cf. Luc. XVIII, 11 *standands sis* σταθεὶς πρὸς ἑαυτόν.—*hairdjos*] J. St. B. ※ *hairdjonds*. — *þizeei*] J. St. B. ※ *þocei* ; ad probandam cod. Arg. lectionem Ih. non ita recte eos ex loan. citat locos, in quibus *hausjan* significat nostram *anhören* (orationem, verba, doctrinam), nam h. l. genitivus *þizeei* non ab *hausjan* pendet, sed esse ex usu attractionis figuræ positum, docebit comparatio gr.

II, 21. *usfulnodedun*] Ih. Z. *usfullnodedun*, rectius quidem, sed omissa altera li quida illud verbum sæpius non solum in cod. Arg. scriptum invenies, vid. vs. 22; IX, 51; XIV, 23 (quo ultimo loco Z. parum sibi constans *usfulnai* in textum recepit), sed etiam Eph. III, 19 cod. A. — *aggilau*] J. St. ※ *aggilu*.

II, 22. *usfulnodedun*] vid. ad vs. 21. — *hraineinais*] J. St. ※ *hraineimais*.

II, 24. *fram imma*] de (pro) eo, ° gr. omn.; præpositionis *fram* hoc sensu (pro, de) positæ usus, quem Iunius *Glossar.* p. 53 omnino ignoravisse videtur, non ita frequens est, vix inveneris præter locos Mc. I, 44; L. V, 14; VI, 28; J. XVII, 19; Eph. V, 20; cf. Rom. XIV, 12. — *hraivadubono*] St. ※ *hraivadubona*.

II, 25. *þaruh*] an Ulf. ἰδού omiserit, dubitari potest; ponitur eadem particula pro græco καὶ ἰδού etiam M. IX, 3, præterea etiam pro ἰδοὺ M. IX, 18, et pro καί permultis locis.— *vas*] sec. fuit, ° gr. omn. — *veihs vas*] ¶ gr.

II, 28. *ina*] eum, intellige Iesum; gr. αὐτό, ad παιδίον referendum, sic I, 59 cf. ad Mc. XIV, 46.

II, 29. *fraleitais*] Uz. ÷ *fraletais*, vid. ad M. IX, 6. — *fraujinond frauja*] B. *frauja* pro glossa in textum illata habet, in quo Ih. et Z. assentiuntur; sed Maresh. p. 447 lectionem multo rectius defendit; Goth. enim hac uberiate dicendi utitur aut ad reddendum gravem ensum vocis δεσπότης, aut cum amplificatione rei, uti M. IX, 23 *haurnjans haurnjandans*, cf. ad M. IX, 8.

II, 33. *iosef* — *is*] Iosef et mater ejus, gr. ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ.

II, 34. *ina*] eum, gr. omn. fere αὐτούς. — *drusa jah usstassai*] J. St. ※ *drusaei jah usstassan*.

sapleše vijenac od trnja i položiše mu ga na glavu i obukoše ga u grimizno ruho. 3. i rekoše: zdravo, kralju Judejski! I udarahu ga. 4. Ponovo izađe napolje Pilat i reče im: evo, dovodim vam ga napolje, da znate da kod njega nikakvu krivicu ne nađoh. 5. Tada izađe napolje Isus noseći trnov vijenac i grimizno ruho i reče im: ovo je taj čovjek. 6. Tada kada ga vidješe vrhovni sveštenici i poslini povikaše govoreći: razapnite, razapnite ga? Reče im Pilat: uzmite ga vi i razapnite ga; jer ja krivicu ne nalazim kod njega. 7. Odgovoriše mu Judejci: mi imamo zakon i po tom zakonu našem, mora umrijeti, jer je sam sebe učinio sinom Božijim. 8. Kad Pilat to ču, veoma se uplaši za sebe 9. I opet ode u pretorijum i reče Isusu: odakle si? A Isus mu ne odgovori. 10. Tada mu Pilat reče: sa mnom ne govoriš? Zar ne znaš da imam moć da te razapnem i da imam moć da te oslobodim? 11. Odgovori Isus: nikakvu vlast nada mnom nemaš, osim one koja ti je data odozgo; stoga je veći grijeh onoga koji me izdade. 12. Zbog toga zatraži Pilat da ga oslobodi; no Judejci povikaše govoreći: ako ovoga oslobodiš nijesi Cezarov prijatelj; svako ko se izdaje za kralja, odupire se Cezaru. 13. Tada Pilat, čuvši to ...

tilippauzuh þan broþrs is fidurraginja ƕis ituraias jah trakauneitidaus landis jah lysaniaus abeileni fi-
2 durraginja. at auhmistam gudjam aunin jah kajafin varþ vaurd guþs at iohannen zaxarijins sunau in
3, 4 auþidai. jah qam and allans gaujans iaurdanaus merjands daupein idreigos du fraleta fravaurhte. sva-
sve gamelid ist in bokom vaurde esaeijins praufetaus qiþandins. stibna vopjandins in auþidai. man-
5 veid vig franjins. raihtos vaurkeiþ staigos is. all dalei usfulljada jah all fairgunje jah hlaine gahnaiv-
6 jada jah vairþiþ þata vraiqo du raihtamma jah usdrusteis du vigam slaihtaim. jah gasaiwiþ all leike
7 nasein guþs. qaþ þan du þaim atgaggandeim manageim daupjan fram sis. kuni nadre. was gataiknida
8 izvis þliuhan faura þamma anavairþin hatiza. vaurkjaiþ nu akran vairþata idreigos jah ni duginnaiþ
qiþan in izvis. attan aigum abraham. qiþa auk izvis. þatei mag guþ us stainam þaim urraisjan barna
9 abrahama. aþþan ju so aqizi at vaurtim bagme ligiþ. all nu bagme unbairandane akran god usmai-
10, 11 tada jah in fon galagjada. jah frehun ina manageins qiþandans. an wa taujaima. andhafjands þan
12 qaþ. sa habands tvos paidos. gibai þamma unhabandin. jah sai habai matins. samaleiko taujai. qe-
13 mun þan motarjos daupjan jah qeþun du imma. laisari wa taujaima. þaruh qaþ di im. ni vaiht ufar
14 þatei garaid sijai izvis lausjaiþ. frehun þan ina jah þai militondans qiþandans. jah veis wa taujaima.
15 jah qaþ du im. ni mannanhun holoþ. ni mannanhun anamahtjaid jah valdaiþ annom izvaraim. at ven-
jandein þan allai managein jah þagkjandam allaim in haitam seinaim bi iohannein. niu aufto sa vesi
16 xristus. andhof þan iohannes allaim qiþands. ik allis izvis vatin daupja. iþ gaggiþ sviþoza mis. þizei

INTERPRETATIO.

herii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam et tetrarchia hujus Galilææ Herodis. Filippi autem, fratris ejus, tetrarchia hujus Iturææ et Traconitidis terræ et Lysaniæ Abilenæ tetrarchia; 2. sub summis sacerdotibus Anna et Cajafa factum est verbum Dei ad Iohannem, Zachariæ filium, in deserto. 3. Et venit per omnes accolas Iordanis, nuntians baptismum pœnitentiæ ad remissionem peccatorum. 4. Sicut scriptum est in libris verborum Esaiæ prophetæ dicentis: vox clamantis in deserto, parate viam domini, rectas facite semitas ejus. 5. Omne vallium expletur et omne montium et collium humiliatur et fit hoc pravum ad rectum et asprediues ad vias planas. 6. Et videt omne corporum salutem Dei. 7. Dixit autem ad hos accedentes turbas baptizari a se: genus viperarum, quis ostendit vobis fugere ab hac futura ira. 8. Faciatis igitur fructum dignum pœnitentiæ et ne cœperitis dicere in vobis: patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quod potest Deus e lapidibus his suscitare liberos Abrahamo. 9. Verum jam hæc securis ad radices arborum jacet; omne igitur arborum non-ferentium fructum bonum exciditur et in ignem ponitur. 10. Et interrogaverunt eum turbæ dicentes: jam quid faciamus? 11. Respondens autem dixit: hic habens duas tunicas, det huic non-habenti, et qui habeat cibos, simile faciat. 12. Venerunt autem portitores baptizari et dixerunt ad eum: magister, quid faciamus? 13. Tunc dixit ad eos: ne quidquam super quod constitutum sit vobis exigatis. 14. Interrogarunt autem eum etiam hi militantes dicentes: et nos quid faciamus? et dixit ad eos, ne quemquam fraudetis, ne quemquam concutiatis et imperetis stipendiis vestris. 15. In sperante autem omni turba et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Iohanne, ne forte hic esset Christus. 16. Respondit au-

ANNOTATIONES.

lativi forma non amplius invenitur, *herodeis* scripsimus, sic Esd. II, 33 *lyddomaeis*. In cod. Arg. quid post *herodei* scriptum fuerit, deprehendere non potuimus, quanquam vestigium alicujus scripturæ relictum est. Denique *fidurraginja* dativum ad nominativum *fidurragineis* (*ragineis* Mc. XV, 43; Rom. XI, 34; Skeir. 52, 11), quam *fidurragini* revocare malumus, quia omnia appellativa sæpius et personam et ejus munus, officium, artem, etc. significant; inter alia est *fauramaþleis* M. IX, 34 ἄρχων, Neh. V, 14 ἡγεμονία (nisi forte ad similitudinem *fauragaggi* οἰκονομία L. XVI, 2 nominativum *fauramaþli* statuis): *airus* L. VII, 24 legatus, XIV, 32 legatio; sic *gamaco* L. V, 7 socius, Cor. II, XIII, 13 societas; cf. ad L. XIX, 25. Verbi *staua* est alia ratio.

III, 2. *auhmistam gudjam*] summis sacerdotibus, gr. ἀρχιερέως; J. St. B. ÷ *auhumistam* pro *auhmistam*. — *iohannen*] St. ※ *johannem*.

III, 5. *dalei*] pluralis genitivus pro usitato *dale*, cf. V, 32 *fareisaiei* (idque reponendum est Skeir. 52, 9; vid. 34, 4), J. XI, 45; XII, 11 *iudaiei*, L. X, 5 *gardei* (vid. h. l.), *þizei* Mc. XIV, 69 sq. *izei* J. VII, 50; vid. Grim. I. 56. — *þata*] J. St. ※ *þana*. — *usdrusteis*] J. St. B. ※ *usþrusteis*.

III, 8. *akran*] fructum, gr. καρπούς.

III, 9. *jiu*] Ulf. e. cod. D. et verss. ° καί.

III, 10. *an*] J. St. ※ *þan*; *an* in sententiis interrogativis respondet græco καί x, 29; XVIII, 26; J. IX, 36 (J. XVIII, 37 *an nuh* = οὐκοῦν).

III, 11. *qaþ*] dixit; temere faciunt, qui Ulf. ἔλεγε pro λέγει in cod. suo legisse dicunt, nam in narratione Gothum præterito tempore uti solere ad M. VIII, 20 monuimus; Cæterum Ulf. ° αὐτοῖς.

III, 12, *þan*] Ulf. ° καί, sic Mc. XV, 40.

III, 14. *þa*] hi, Ulf. cum codd. legit οἱ. — *ni mannanhun anamahtjaid*] ne quemquam concutiatis; cum ea cum gr., qui hoc loco μηδὲ συκοφαντήσητε habent, non conveniant, Ulf. cum codd. μηδένα ἀδικήσητε legisse, sed alio loco posuisse, deinde autem μηδὲ συκοφαντήσητε omnino omisisse (cf. ad M. V, 44), veri est persimile; aut cum *afholon* L. XIX, 8 συκοφαντεῖν significet, fortasse pro διασείσητε legit συκοφαντήσητε (καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· μηδένα ἀδικήσητε, μηδένα συκοφαντήσητε); illud vero probabilius esse videtur. Cæterum pro *anamahtjaid* J. St. contra codicis Arg. auctoritatem *anamahtjaiþ*. cf. Maresh. h. l. — *valdaiþ*] imperetis, gr. omn. ἀρκεῖσθε, cujus verbi sensum glossa cod. Arg. *ganohidai sijaiþ* (sic, non uti Ih. Z. ※ *sijuþ* ediderunt, in cod. Arg. aperte legitur) bene reddit, vid. Skeir. 49, 20 *managai ganohjands* ins *vailaviznai* (multo satisfaciens eis victu), cf. Joan. XIV, 8; Cor. II, XII, 9. Secundum Mareshalli ingeniosam conjecturam Ulf. pro ἀρκεῖσθε, male fortasse scripto, legit ἄρχετε. Vid. Prolegg. col. 485 — *annom*] id verbum viris doctis multas creavit difficultates; nam Ihrio *Ulfil. illustr.* pag. 292 sq. prolatum, Z. (male) in *launom*, Schmid *Schwabisch. Wörterb.* p. 99 (omnino melius) in *asnom* (cf. *asneis* μισθωτός, *misþiss*) mutare volebant; sed Cor. I, IX, 7 idem verbum eadem significatione iterum legitur.

III, 15. *at venjandein*] J. St. Z. ※ jct. — *allai*] omni, ° gr. omn. — *iohannein*] sic pro *iohannen* hoc uno loco, cf. ad III, 5. — *niu*] J. ※ *niu*.

III, 16. *þan*] autem, ° gr. omn. — *izvis*] pr., gr. omn. post *daupja*. — *ik*] sec. ego, ° gr. omn.

POSLANICA RIMLJANIMA

VI,23. – Jer nagrada za grijeh je smrt, dok je milost Božija život vječni u Hristu Isusu, Gospodu našem. VII,1. Zar ne znate, braćo, jer govorim onima koji poznaju zakon, da zakon vlada čovjekom onoliko dugo koliko živi? 2. Jer je žena zakonom svezana za muža dok god je živ, a ako umre muž, oslobađa se ovog muževljevog zakona. 3. Zbog toga se, naravno, naziva preljubnicom ako je sa drugim čovjekom za muževljeva života; ako umre muž, oslobađa se tog zakona, a da ne bi bila preljubnica, udaje se za drugoga. 4. Dakle, sada i vi, braćo moja, umrite za zakon kroz tijelo Hristovo, da se spojite sa drugim, onim koji se podiže iz mrtvih, da plod donesemo Bogu. 5. Jer kad bijasmo meso, strasti grijeha kroz zakon nastajahu u udovima našim da donesu plod smrti; 6. A sada smo oslobođeni od zakona, u kojem na samrti bijasmo zatočeni tako da služimo po novom duhu, a ne po starom pismu. 7. Šta ovim hoćemo da kažemo, da je zakon grijeh? Daleko bilo! Ali grijeh ne bih bio spoznao osim kroz zakon, jer žudnju ne bih upoznao, da zakon ne reče: ne žudi. 8. Uistinu je grijeh nastao pronašavši izgovor kroz zakon i pobudio u meni želju, jer bez zakona grijeh je mrtav; 9. Uistinu, ja sam jednom bez grijeha živio; dolaskom zakona grijeh je oživio. 10. A ja sam umro, a zapovijest koja mi je bila data za život sada je u meni za smrt; 11. jer grijeh, našavši izgovor kroz zapovijest, prevari me i kroz nju me usmrti. 12. Dakle, zakon je svet i zapovijest je sveta, pravedna i dobra. 13. Znači li to da je smrt postala dobra kroz mene? Daleko bilo! nego je grijeh: da se spozna grijeh kroz ovo dobro, izazivajući u meni smrt da grijeh postane preko mjere grešna kroz zapovijest. 14. Znamo, naime, da je zakon duhovan, a ja sam tjelesan, prodat pod grijeh. 15. Ne razumijem ono što činim: jer ne činim ono što hoću, nego ono što mrzim. 16. Uistinu ako činim ono što ne želim, slažem se sa zakonom da je dobar: 17. Ali ne činim to ja, nego grijeh koji se nastanio u meni. 18. Jer znam da dobro ne stanuje u meni, odnosno u tijelu mom, jer u meni ima volje, ali ne nalazim činjenje da se dobro izvrši; 19. Jer ne činim dobro koje želim, nego činim zlo koje ne želim. 20. Ako dakle činim ono što ne želim, više nijesam ja taj koji to čini, nego grijeh koji stanuje u meni. 21. Nalazim sada zakon takav da dok ja želim da činim dobro u meni postoji zlo. 22. Radostan sam u zakonu Božijem prema ovom unutrašnjem čovjeku. 23 Ali vidim drugi zakon u udovima mojim koji se suprotstavlja zakonu duha moga i čini me grešnim u zakonu grijeha koji obitava u udovima mojim. 24. Jesam li ja nesrećan čovjek? Ko bi me mogao osloboditi iz tijela smrti ove! 25. Zahvaljujem Bogu preko Isusa Hrista Gospoda našeg. Zaista, sada ja sam služim umom zakonu Božijem, a tijelom zakonu grijeha. VIII,1. Ne postoji sada, dakle, nikakve osude u Isusu Hristu, za one koji ne žive prema tjelesnom; 2. Jer zakon Duha života u Hristu Isusu oslobodio me od zakona grijeha i smrti, 3. Jer ono nemoguće u zakonu, u čemu je bio nejak kroz tjelesno, Bog svog Sina poslavši u liku tjelesnog grijeha i prema grijehu osudio je grijeh u tjelesnom, 4. Da se ispuni pravednost zakona u nama koji ne živimo po tjelesnom, nego po duhovnom zakonu. 5. Jer oni koji prema tjelesnom postoje, osjećaju ono što je tjelesno; a oni koji prema duhovnome postoje, ono što je duhovno. 6. A mudrost tjelesnog je smrt, dok je mudrost duhovnog život i mir; 7. Jer mudrost tjelesnog je neprijatelj Bogu, jer se ne pokorava Božijem zakonu: 8. A oni koji su podložni tjelesnom ne mogu se sviđati Bogu. 9. Ali vi nijeste od tjelesnog nego od duhovnog; ali samo ako duh Božiji boravi u vama; a ako neko nema duh Hristov, onda mu ne pripada; 10. Ako je Hrist u vama, tjelesno zaista – 34. – koji je kraj desnice Božije, koji se takođe moli za nas. 35. Ko hoće da nas odvoji od ljubavi Hristove? Da li je to bol, ili tjeskoba, progoni, ili glad, golotinja, ili opasnost, ili je to mač? 36. Kao što je zapisano da zbog tebe svakog

17 ïk ni ïm vaírþs andbindan skaudaraip skohis ïs. sah ïzvis daupeiþ ïn ahmiu veihamma jah funin. ha-
bands vinþiskauron ïn handau seinai jah gahraineiþ gaþrask sein jah briggiþ kaurn ïn bansta sei-
18 namma. iþ ahana ïntandeiþ funin unwapnandin. *managuþ-þan* jah anþar þraístjands þiuþspilloda ma-
19 nagein. iþ herodes sa taitrarkes gasakans fram ïmma bi herodiadein qen broþrs ïs jah bi alla. þoei
20, 21 gavaurhta ubila herodes. anaaiauk jah þata ana alla jah galauk ïohannen ïn karkarai. varþ þan biþe
22 daupida alla managein. jah at ïesu ufdaupidamma jah bidjandin usluknoda himins. jah atïddja ahma
sa veiha leikis suinai sve ahaks ana ïna jah stibna us himina varþ qiþandei. þu ïs sunus meins sa
23 liuba. ïn þuzei vaila galeikaida. jah silba vas ïesus sve jere þrijetigive uf gakunþai. svaei sunus
24 munds vas ïosefis. sunaus heleis. sunaus maïþatis. sunaus laivveis. sunaus mailkeis. sunaus jannins.
25 sunaus ïosefis. sunaus mattaþivis. sunaus ammons. sunaus naumis. sunaus aizleimis. sunaus nag-
26, 27 gais. sunaus mahaþis. sunaus mattaþiaus. sunaus saimaieinis. sunaus ïosefis. sunaus ïodins. sunaus
28 ïohannins. sunaus resins. sunaus zauraubabilis. sunaus s-l-þielis. sunaus nerins. sunaus mail-
29 keins. sunaus addeins. sunaus kosamis. sunaus airmodamis. sunaus heris. sunaus ï-sezis. sunaus
30 aileiaz-iris sunaus ïoreimis. sunaus mattaþanis. sunaus laivveis. sunaus symaions. sunaus ïudins.
31 sunaus ïosefis. sunaus ïohannins. sunaus aileiakeimis. sunaus mailaianis. sunaus macinanis. su-
32 naus mattaþanis. sunaus naþanis. sunaus daveidis. sunaus ïaissaizis. sunaus obeidis. sunaus
33 bauauzis. sunaus salmons. sunaus nahassonis. sunaus ameinadabis. sunaus aramis. sunaus
34 aizaris. sunaus faraizis. sunaus ïudins. sunaus ïakobis. sunaus ïsakis. sunaus abrahamis. sunaus
35 þarins. sunaus nakoris. sunaus sairokis. sunaus ragavis. sunaus falaigis. sunaus aibairis. sunaus sa-
36, 37 lamis. sunaus kaeinanis. sunaus arfaksadis. sunaus semis. sunaus nauelis. sunaus lamaikis. sunaus
38 maþusalis. sunaus ainokis. sunaus ïared s. sunaus maleilaielis. sunaus kaeinanis. sunaus ainosis.
IV, 1 sunaus sedis. sunaus adamis. sunaus guþs. iþ ïesus ahmins veihis fulls gavandida sik fram ïaurdanau
2 jah tauhans vas ïn ahmin ïn anþidai dage fidvortiguns fraisans fram d abulau. jah ni matida vâiht ïn

INTERPRETATIO.

tem Iohannes omnibus dicens: ego qui lem vos aqua baptizo, verum vadit fortior me, cujus ego non sum dignus solvere corrigiam calcei ejus; hic vos baptizat in Spiritu sancto et igne. 17. Habens ventilabrum in manu sua et mundat aream suam et *fert triticum* in horreum suum, verum paleas comburit igne inexstinguibili. 18. Multum autem et aliud hortans lætum nuntiavit populo. 19. Verum Herodes hic tetrarcha vituperatus ab eo de Herodiade, uxore fratris ejus, et de omnibus, quæ fecit mala Herodes. 20. Adjecit etiam hoc ad omnia et inclusit Iohannem in carcere. 21. Factum-est autem, cum baptizaret omnem turbam, et in Iesu baptizato et orante apertum-est cœlum, 22. et descendit spiritus hic sanctus corporis specie, uti columba super eum, et vox e cœlo facta-est dicens: tu es filius meus hic carus, in te-quo bene placui. 23. Et ipse fuit Iesus circiter annorum triginta sub manifestatione, sicut filius putatus fuit Iosefi, filii Helis, 24. filii Matthatis, filii Levvis, filii Melcis, filii Iannæ, filii Iosefis, 25. filii Mattathii, filii Ammonis, filii Naumis, filii Ezlimis, filii Naugis, 26. filii Mahathis, filii Matthatii, filii Semeïnis, filii Iosefis, filii Iodæ, 27. filii Iohannæ, filii Resæ, filii Zorobabilis, filii Salathielis, filii Neræ, 28. filii Melcinis, filii Addinis, filii Cosamis, filii Ermodamis, filii Heris, 29. filii Iosezis, filii Eliezeris, filii Iorimis, filii Mattathanis, filii Levvis, 30. filii Symeonis, filii Iudæ, filii Iosefis, filii Iohannæ, filii Eliacimis, 31. filii Meleanis, filii Maïnanis, filii Mattathanis, filii Nathanis, filii Davidis, 32. filii Iessezis, filii Obidis, filii Boozis, filii Salmoni-, filii Nabassonis, 33. filii Aminadabis, filii Aramis, filii Ezoris, filii Farezis, filii Iudæ, 34. filii Iacobi, filii Isacis, filii Abrahamis, filii Tharæ, filii Nacoris, 35. filii Serocis, filii Ragavis, filii Falegis, filii Eberis, filii Salamis, 36. filii Caïnanis, filii Arfacsadis, filii Semis, filii Noelis, filii Lamecis, 37. filii Mathusalis, filii Enocis, filii Iaredis, filii Malileelis, filii Caïnanis, 38. filii Enosis, filii Sedis, filii Adamis, filii Dei. IV, 1. Verum Iesus spiritu sancto plenus, convertit se a Iordane et d-ctus fuit in spiritu in desertum, 2. dies quadraginta tentatus a diabulo; et non edit

ANNOTATIONES.

III, 17. *jah*] fin. St. ※ *jak*. — *bansta*] J. St. ※ *banstan*. — *unwapnandin*] vid. ad Mc. IV, 7.

III, 18. *þan*] Ulf. utrum *μέν*, an οὖν omiserit, certo quidem dici non potest, nam *þan* utrumque significat, sed = οὖν præsertim in evangeliis; *μέν*, cui opponitur ïþ (δέ), tantummodo Cor. I, IV, 10.

III, 20. *ïohannen*] B. ※ *ïoannen*.

III, 21. *daupida — managein*] baptizaret — turbam, exspectaveris secundum gr. omn. *daupjada alla managei*, idque sensui accommodatius esset, quam quod Ulf. dedit. — *alla*] J. St. ※ *allama*. — *managein*] St. ※ *mitoþim*. — *ïesu*] vid. ad Mc. I, 50. — *ufdaupdamma jah bidjandin*] J. St. ※ *ufdaupidammai jah bidjandein*.

III, 23. *uf gakunþai*] J. St. B. Ih. ※ jct. deinde nec Lyei conjectura *us gabaurþai*, nec Mareshalli *uf gagunþai* (quod Ih. in *uf gagunnai* mutari voluit) opus est; B. codicis lectionem recte interpretatur *sub manifestatione*, et Ulf. ἀρχόμενος legit, cujus participii ellipsin sua sententia explevit. Cæterum Ulf. c. eo-ld. ὅν. — *svaei*] St. ※ *sylei*. — *sunus*] gr. post *vas*. — *sunaus*] filii, gr. omn. τοῦ; sic vss. sqq.

III, 24. *laivveis*] St. ※ *laiveis*; sic etiam vs. 29. — *jannins*] St. ※ *ïannis*, Z. ※ *ïannins*. — *ïosefis*] St. ※ *ïosephis*, sic vs. 26 et 30.

III, 25. *aizleimis*] gr. Ἐσλί.

III, 27. *ïohannins*] St. ※ *ïohannis*, nam proficiscitur *ïohannins* a nominativo *ïohanna*; sic vs. 30.

III, 28. *airmodamis*] gr. Ἐλμωδάμ.

III, 31. *maila anis*] Z. ※ *malaianis*; Cæterum gr. omn. Μελεᾶ. — *sunaus*] tert., St. ※ *sunans*, sic vs. 36.

III, 33. *aizoris*] gr. omn. Ἐσρώμ.

III, 34. *iakobis*] St. ※ *iacobis*.

III, 35. *sairokis*] St. ※ *saikoris*. — *falaigis*] gr. Φαλέκ.

III, 37. *ïaredis*] exspectaveris *ïaraidis*, quia gothicum *e* græco *η* respondere solet, sed cf. *tertius* pro *tairtius*. — *maleilaielis*] J. St. ※ *maleiaielis*.

IV, 1. *in authidai*] in deserto, gr. εἰς τὴν ἔρημον.

dana umiremo; smatramo se žrtvenom jagnjadi. 37. Ali sve smo to pobijedili kroz onoga koji nas voli. 38. Ispovijedam naime da ni smrt, ni anđeli, ni carevi, ni sile, ni sadašnjost, ni budućnost. 39. Ni visina, ni dubina, nijedno živo biće nas ne može odvojiti od ljubavi Božije koja je u Hristu Isusu, Gospodu našem. IX,1. Istinu kažem, ništa ne lažem, svjedok mi je savjest moja, u Duhu svetome, 2. Da mi je velika tuga i stalni bol u srcu mom. 3. Želim naime da ja budem taj, anatemisan od Hrista za braću moju, za rođake po mesu, 4. Koji su Izraelci, čiji su usvajanje, slava, zakonodavstvo, zavještanja, poslušnost i obećanja; 5. Čiji su očevi i od kojih se rodi Hrist po mesu, koji je iznad svega Bog blagosloven na vjeke, amen. 6. Ali ipak nije ukinuo riječ Božiju, niti su svi iz Izraela Izrael, 7. Niti su svi sinovi njegovi, iako su sjeme Avramovo, nego ti se u Isaku sjeme naziva, 8. Što znači: ovi sinovi tjelesnog nijesu sinovi Božiji, nego se smatraju sinovima obećanja u sjemenu; 9. Jer ovo je riječ obećanja: Za neko vrijeme ću doći i postaću sin Sarin; 10. I ne samo ona, nego i Rebeka kad zanese dvojicu od jednog muža, Isaka oca našega. 11. I dok još ne bijahu rođeni, i prije nego su uradili nešto loše ili dobro, da ostane onako kako je bila Božija volja, ne po djelima, nego po glasu, 12. Rečeno joj je da će stariji služiti mlađeg, kao što je zapisano: 13. Zavoljeh Jakova, a zamrzjeh Esava. 14. Šta hoćemo da kažemo? Nije li to nepravda od Boga? 15. Daleko bilo; jer je Mojsiju rekao: sažaliću se na koga ću se sažaliti i smilovaću se na koga ću se smilovati. 16. Stoga, dakle, nije do onoga koji hoće, niti koji hita, nego je do milosti Božije. 17. Jer pismo kaže Faraonu; jer sam te zbog ovoga uzbunio da u tebi pokažem vrlinu moju i da se ime moje obznani po cijeloj zemlji. 18. Znači da se sažali na koga hoće, a otvrdne koga hoće. 19. Kažeš mi, dakle: ali što sada kažnjavaju; jer ko bi se mogao oduprijeti volji njegovoj? 20. Ali ko si ti, o čovječe, da odgovaraš Bogu? Zar rukotvorina govori tvorcu svome: što me načini ovakvim? 21. Zar nema grnčar moć nad glinom da od iste mase načini jedan vrijedan, a drugi bezvrijedan krčag? 22. Zaista, kad Bog hoće da pokaže gnjev svoj i obznani silu svoju, podnoseći strpljivo u krčazima gnjeva pripravljenim za propast, 23. Da bi pokazao plodnost slave svoje u krčazima milosrđa koje je pripravio za slavu: 24. Nas koje je nazvao takođe ne samo po Judejcima, nego i po paganima, 25. Kao što i kod Josije kaže: nazivam ovaj koji nije moj narod narodom mojim i nevoljenu voljenom; 26. I neka bude: na ovom mjestu, gdje im je rečeno, nijeste vi moj narod, oni će se nazvati sinovima Boga živoga. 27. Uistinu, Isaija viče po Izraelu: kad bi sinova Izraela bilo koliko je pijeska u moru, ostali bi se spasili. 28. Želeći, naime, da riječ izvrši svoju i svede račun po pravdi, jer riječ svoju čini Gospod na zemlji. 29. I kao što je prorekao Isaija: da nam Gospod Savaot nije bio ostavio sjeme, možda bismo bili postali slični Sodomi i Gomori. 30. Šta hoćemo da kažemo? Da su pagani koji nijesu tražili pravdu, dostigli pravdu, ali onu pravdu iz vjere; 31. A da Izrael koji je živio po zakonu pravde, do zakona pravde nije stigao. 32. Zašto? Jer ga nije slijedio u vjeri nego u djelima zakona; jer se spotakoše o kamen spoticanja. 33. Kao što je zapisano: evo, postavljam u Sion kamen spoticanja i stijenu sablazni i onaj koji vjeruje u njega neće se zbuniti. X,1. Braćo, ovo je volja srca moga i molitva Bogu za njihov spas. 2. Svjedok sam im, da imaju revnost za Boga, ali ne iz znanja; 3. Jer su neznalice u pravdi Božijoj i tražeći da ustanove svoju pravdu nijesu se pokorili pravdi Božijoj. 4. Jer savršenstvo zakona je Hrist, za pravičnost svima onima koji vjeruju. 5. Jer Mojsije je napisao ovu pravičnost koja proizilazi iz zakona da će čovjek čineći sve to živjeti prema zakonu, 6. Ova pravičnost koja iz vjere proizilazi ovako kaže: da ne bi govorio u srcu svom: ko se popne na nebo, taj da spusti Hrista; 7. Ili ko siđe u ambis, da taj Hrista iz mrtvih dovede. 8. Ali što kaže? Kraj tebe je ova riječ, u ustima tvojim i u srcu tvome, to je riječ vjere koju smo prorokovali. Jer ako ustima svojim ispovijedaš Gospoda Isusa i vjeruješ u srcu svome da ga je Bog podigao iz mrtvih, spašen ćeš biti. 10. Jer srcem vjeruješ u pravičnost, dok ustima ispovijedaš spasenje. 11. Kaže, naime, zapis: ko god u njega vjeruje, neće propasti; 12. Nema razlike između Judejaca i Grka; isti je Gospod svih, bogat za sve koji mu se mole. 13. I svako ko ispovijeda molitvom ime Gospoda, biće spašen.

3 dagam jainaim jah at ustauhanaim þaim dagam biþe gredags varþ. jah qaþ du ïmma diabulus. þabai
4 sunaus sijais guþs. qiþ þamma staina ei vairþai hlaibs. jah andhof ïesus viþra ïna qiþands. gamelid
5 ist þatei ni bi hlaib ainana libaid manna ak bi all vaurde guþs. jah ustiuhands ïna diabulaus ana
6 fairguni hauhata ataugida ïmma allans þiudinassuns þis midjungardis ïn stika melis. jah qaþ du
ïmma sa diabulus. þus giba þata valdufnei þize allata jah vulþu ïze. unte mis atgiban ist jah þis-
7 wammeh þei viljau giba þata. þu nu jabai inveitis mik ïn andvairþja meinamma. vairþiþ þein all.
8 jah andhafjands ïmma ïesus qaþ. gamelid ist. fraujan guþ þeinana inveitais jah ïmma ainamma ful.
9 lafahjais. þaþroh gatauh ïna ïn ïairusalem jah gasatida ïna ana giblin alhs jah qaþ du ïmma. jabai
10 sunus sijais guþs. vairp þuk þaþro dalaþ. gamelid ist auk þatei aggilum seinaim anabiudiþ bi þuk
11 du gafa-tan þuk. jah þatei ana ha-dum þuk ufhaband. ei wan ni gastagqjais bi staina fotu peinana.
12, 13 jah andhafjands qaþ ïmma ïesus. þatei qiþan ist. ni fraisais fraujan guþ þeinana. jah ustiuhands all
14 fraistobnjo diabulus afstoþ fairra ïmma und mel. jah gavandida sik ïesus ïn mathai ahmins ïn galei-
15 laian. jah meriþa urrann and all gavi bisitande bi ïna. jah ïs laisida ïn gaqumþim ïze mikilids fram
16 allaim. jam qam ïn nazaraiþ. þarei vas fodiþs. jah galaiþ ïnn bi biuhtja seinamma ïn daga sabbato
17 ïn synagogein jah usstoþ siggvan bokos. jah atgibanos vesun ïmma bokos eisaeiïus praufetus jah
18 ustukands þos bokos big t stad. þarei vas gamelid. ahma fraujins ana mis. ïn þizei g salboda mik
19 du vailamerjan unledaim. insandida mik du ganasjan þans gamalvidans hairtin. merjan frahunþa-
20 na ïn fralet jah blindaim siun. fraletan g maidans ïn gaþrafstein. merjan jer fraujins andanem. jah
fafaliþ þos bokos jah usg-bands andbahta gasat. jah allaim ïn þizai synagogein vesun augona fair-
21 veitjandona du ïmma. dugann þan rodj n du ïm þatei himma daga usfullnodedun mela þo ïn ausam
22 ïzvaraim. jah allai alakjo veitvodidedun ïmma jah sildaleilkidedun bi þo vaurda anstais þo usgag-

INTERPRETATIO.

quidquam in diebus illis et in consummatis his diebus deinde famelicus factus-est. 3. Et dixit ad eum diabulus : si filius sis Dei, dic huic lapidi, ut fiat panis. 4. Et respondit Iesus ad eum dicens : scriptum est, quod non de pane solo vivit homo, sed de omni verborum Dei. 5. Et educens eum diabulus in montem altum ostendit ei omnia regna hujus mundi in momento temporis 6. et dixit ad eum hic diabulus : tibi do hoc imperium horum omne et gloriam eorum, nam mihi traditum est, et omni cui volo do hoc. 7. Tu igitur si adoras me in facie mea, fit tuum omne. 8. Et respondens ei Iesus dixit : scriptum est, dominum Deum tuum adores et ei soli satisfacias. 9. Deinde duxit eum in Ierusalem et statuit eum in pinnam templi et dixit ad eum : si filius sis Dei, jice te hinc deorsum, 10. scriptum est enim, quod angelis suis mandat de te ad servandum te 11. et quod in manibus te tenent, ut quando non offendas in lapide pedem tuum. 12. Et respondens dixit ei Iesus, quod dictum est : ne tentes dominum, Deum tuum. 13. Et consummans omne tentationum diabulus discessit procul eo usque tempus. 14. Et convertit se Iesus in potentia spiritus in Galilæam, et fama exiit per omnem regionem vicinorum de eo. 15. Et is docuit in conventibus eorum magnificatus ab omnibus. 16. Et venit in Nazareth, ubi fuit nutritus, et ivit intus secundum consuetudinem suam in die sabbati in synagogam et surrexit legere librum. 17. Et traditus fuit ei liber Isaiæ profetæ et evolvens hunc librum invenit locum, ubi fuit scriptum : 18. spiritus domini super me, propter quod unxit me ad lætum nuntiandum pauperibus, misit me ad sanandum hos contritos corde, 19. prædicare captivis remissionem et cæcis visum, dimittere confractos in consolationem, prædicare annum domini acceptum. 20. Et complicuit hunc librum et tradens ministro sedit, et omnibus in hac synagoga fuerunt oculi intendentes ad eum. 21. Cœpit autem loqui ad eos, quod hodierno die impleta-sunt scripta hæc in auribus vestris. 22. Et omnes omnino

ANNOTATIONES.

IV, 2. *at ustauhanaim*] J. St. ✕ jct. — *þaim dagam*] his diebus, gr. omn. αὐτῶν.

IV, 3. *diabulus*] J. St. B. ÷ *diabulaus*. — *sunaus*] sic cod. Arg. St. B. fil. Z. pro *sunus*, vid. ad Mc. VII, 32.

IV, 5. *diabulaus*] sic cod. Arg. J. St. B. pro usitato *diabulus*, vid. ad vs. 3.

IV, 6. *sa*] J. St. ° ✕. — *þize*] horum, ° gr. omn., vel potius ταύτην habent. — *þei*] notandus est hic locus, quia ex eo discimus errasse Grim. III, 19, 5 docentem, illud *þei* contractum esse formam ex *þatei*, neutro pronominis relativi, nam h. l. referendum est ad masculinum *þiswammeh* et *þammei* expectaveris; sed potius contractum est *þei* ex *þatei*, particula relativa, idem quod *ei* valente et sæpius pro pronomine relativo posita (cf. ad L. I, 20); sic legimus Mc. XI, 23 *þiswazuh ei* pro *þiswazuh saei* (Mc. IV, 25) et sæpius.

IV, 7. *mik*] me, ° gr. omn. ; B. haud ita recte putat esse glossam (?), nam *inveitan* non intransitivam habet significationem, qua græcum προσκυνεῖν gaudet.

IV, 8. *ïesus qaþ*] ¶ gr. omn. excepto cod. 11 ap. Mi. — *inveitais*] gr. ante *franjan*.

IV, 9. *vairþ*] J. St. ✕ *vairpi*.

IV, 11. *handum*] J. St. ✕ *handun*. — *þuk ufhaband*] ¶ gr. omn. — *gastagqjais bi*] J. St. ✕ *gastagujaisei*, β. ✕ *gastagqjaisei*.

IV, 13. *fraistobnjo*] J. St. *fraistubnjo*, frequentius quidem (M. VI, 13; L. VIII, 13), sed cf. VII, 12 *vidovo*. XVII, 13 *ushofon*. XX, 12 *vondon*. Mc. X, 23 *fa ho p o viduvo, ushofun, vundon, faihu*. cf. ad Mc. IX, 50. — *diabulus*] J. ✕ *diabolus*, St. ✕ *daivolaus*.

IV, 16. *bi biuhtja*] St. ✕ jct. — *bokos*] librum, ° gr. omn.

IV, 17. *praufetus*] vid. ad I, 54.

IV, 18. *du ganasjan — hairtin*] ad sanandum — corde, ° gr. — *gamalvidans*] Wachter *Glossar. German.* v. *Malmen* emendat *gamalmidans*, quæ emendatio speciosior quam verior est, nam a *matan* (L. XVII, 33) nascitur *malvjan*, cf. alia in — *vjan* desinentia verba *baivjan, bandvjan, valvjan, skadvjan*.

IV, 19. *frahunþanaim*] J. St. ✕ *frahunþanais*; Z. conjecturam suam *frabunþanaim* (saltem *frabundanaim*) nunc nemini probaverit, vid. Rom. VII, 23 ; Cor. II, X, 5; Philem. XXIII. — *gaþrafstein*] consolatione, gr. omn. ἀφέσει.

IV, 20. *jah*] sec. et. ° g. omn. præter cod. X ap. Mi. — *þizai*] St. ✕ *tkizai*. — *vesun*] gr. post *augona*.

IV, 21. *dugann*] edtt. ✕ *dugan;* in cod. Arg. num geminata liquida scriptum fuerit, cognosci non potest, sed spatium videtur angustius esse, quam quod *nn* capere possit.

IV, 22. *alakjo*] vid. ad Mc. XI, 32.

14. Kako će se dakle moliti onome u koga nijesu vjerovali? Ili kako će vjerovati u onoga koga nijesu slušali? A kako će čuti ako nema proročanstva? 15. Zaista, kako će prorokovati, ako ne budu poslati? Kao što je zapisano: kako su lijepe noge onih koji najavljuju mir i onih koji najavljuju dobro? 16. Ali nijesu se svi pokorili jevanđelju; Isaija je rekao: Gospode, ko je povjerovao našem proročanstvu? 17. Zaista, vjera dolazi iz slušanja, a slušanje kroz riječ Hristovu. 18. Ali kažem: zar nijesu čuli, zaista preko cijele zemlje je otišao zvuk njihov i preko granica svijeta riječi njihove. 19. Ali kažem: Zar Izrael nije saznao? Prvo Mojsije kaže: ja ću vas povesti u revnost, bez plemena u pleme nerazumno, u gnjev ću vas povesti, 20. A Isaija je smion i kaže: nađoše me oni koji me nijesu tražili i poznaše me oni koji nijesu pitali za mene. 21. A Izraelu kaže: cijeli dan pružam ruke svoje ka narodu koji ne vjeruje i protivrječi. XI,1. Sada kažem: zar je Bog protjerao narod svoj? Daleko bilo! Jer i ja sam Izraelac- 11. – Da propadnu? Daleko bilo! Nego je ovo njihovo nepoštenje postalo spasenje paganima da bi ih spasenje povelo u revnost. 12. Ali ako je nepoštenje njihovo bogatstvo svijetu i mane njihove bogatstvo narodima, koliko je tim više punoća njihova? 13. Kažem vama, naime, ovim narodima: toliko dugo koliko sam ja apostol naroda, nagradu svoju slavim, ako povedem u revnost meso moje i spasim nekoga od njih. 15. Jer ako je otpuštanje njih bogatstvo svijeta, šta je uzimanje ako ne život iz mrtvih? 16. Ako je kvasac svet, sveto je i tijesto i ako je korijen svet, svete su i grane, 17. I ako se neka od tih grana polomi, ti, kao divlja maslina bio si posađen u njima i združio se sa ovim korijenom i postao sočna maslina; 18. Ne hvali se protiv ovih grana, jer ako se hvališ ne nosiš ti ovaj korijen nego korijen nosi tebe. 19. Mogao bi, dakle, reći: polomljene su grane da bi ja bio posađen. 20. Dobro; zbog nevjere su polomljene, a ti si zbog vjere stao. Ne uznosi se, nego se boj! 21. Ako Bog nije poštedio od prirode nastale grane, možda neće ni tebe poštedjeti. 22. Evo dakle dobrote i strogosti pravedne Božije; prema posrnulima strogost, a prema tebi dobrota ako istraješ u dobroti; inače ćeš i ti propasti, 23. I oni ako se ne potvrde u nevjerstvu, biće nakalemljeni, jer Bog ima moć ponovo da ih posadi. 24. A ako ti, od prirode odsječen od ove divlje masline, bivaš posađen u dobru maslinu, koliko više će oni ako se po prirodi posade na sopstvenu maslinu? 25. Zato što ne želim, braćo, da ste neznaveni u ovoj misteriji, da ne biste za sebe mislili da ste mudri, jer je sljepilo nastupilo u dijelu Izraela, odakle potiče većina naroda. 26. I tako da se sav Izrael sačuva kao što je zapisano: potiče od Siona ovaj oslobodilac da bi odvratio Jakova od bezbožništva. 27. I ovo je moj testament njima: kad odnesem grijehe njihove. 28. A po jevanđelju su neprijatelji zbog vas, a po izboru ljubljeni kroz očeve. 29. Jer su bez pokajanja darovi i pozivi od Boga. 30. Jer kao što i vi nekada ne vjerovaste u Boga, a sada ste postali sudionici milosrđa ovom njihovom nevjericom. 31. Tako i oni sada ne povjerovaše u milosrđe vaše da i oni milosrđe slijede. 32. Jer je Bog sve zatvorio u nevjericu, da bi se na sve sažalio. 33. O, dubine bogatstva mudrosti i znanja Božijeg! kako su nedokučivi sudovi njegovi i neistraženi putevi njegovi! 34. Jer ko je spoznao misao Gospodnju, ili ko je postao savjetnik njegov. 35. Ili ko mu je prvi dao da bi mu se vratilo? 36. Jer od njega i kroz njega i u njemu je sve: njemu slava na vjeki, amen. XII,1. Sada vas molim braćo da, milošću Božijom, pružite tijela vaša kao živu hostiju, svetu, koja je mila Bogu, razumna u obožavanju. 2. I ne upravljajte se prema ovom vijeku, nego se preobratite novinom osjetila vašeg da biste iskusili volju Božiju koja je dobra, mila i savršena. 3. Kažem milošću Božijom, koja mi je data, koja postoji u svima vama, da ne saznajete više nego što treba nego da znate ono što je dobro znati; kao što je Bog naredio da se svakome udijeli po mjeri vjere. 4. Kao što u jednom tijelu imamo mnogo udova, a svi udovi ne obavljaju isti posao; 5. Tako smo mi mnogi jedno tijelo u Hristu, ali jedan drugome smo – 8. – onaj koji dodjeljuje u jednostavnosti, onaj koji je vođa u marljivosti, onaj koji je milostiv u dobroj volji; 9. ljubav naličena, mrzeći na zlo, pružajući dobro, 10. Ljubavlju bratskom međusobno pobožni, uzajamnom čašću se uzdižite, 11. U poslu

55 sai managaize in israela jah du taiknai andsakanai. jah þan þeina silbons saivala þairhgaggiþ hairus.
56 ei andhuljaindau us managaim hairtam mitoneis. jah vas anna praufeteis dauhtar fanuelis us kunja
57 aseris. soh framaldra dage managaize libandei miþ abin jera sibun fram magaþein seinai. soh þan
viduvo jere ahtautehund jah fidvor. soh ni afiddja fairra alh fastubnjam jah bidom blotande fraujan
58 nahtam jah dagam. soh þizai weilai atstandandei andhaihait fraujin jah rodida bi ina in allaim þaim
59 usbeidandam laþon israusaulymos. jah biþe ustauhun allata bi vitoda fraujins gavandidedun sik in
60 galeilaian in baurg seina nazaraiþ. iþ þata barn vohs jah svinþnoda ahmins fullnands jah handugeins.
61 jah ansts guþs vas ana imma. jah vratodedun þai birusjos is jera wammeh in israusalem at dulþ
62, 63 þaska. jah biþe varþ tvalib vintruns. usgaggandam þan im in israusaulyma bi biuhtja dulþais jah
ustiuhandam þans dagans. miþþane gavandidedun sik aftra. gatoþ iesus sa magus in israusalem. jah ni
64 vissedun iosef jah aiþei is. hugjandona in gasinþjam ina visan qemun dagis vig jah sokidedun ina in
65, 66 gamiþjam jah in kunþam jah ni bigitandona ina gavandidedun sik in israusalem sokjandona ina. jah varþ
afar dagans þrins. bigetun ina in alh sitandan in midjaim laisarjam jah hausjandan im jah fraihnandan
67, 68 ins. usgeinodedun þan allai þai hausjandans is ana frodein jah andavaurdjam is. jah gasaiwandans
ina sildaleikidedun. jah qaþ du imma so aiþei is. magau wa gatavides uns sva. sai. sa atta þeins jah ik
69 vinnandona sokidedum þuk. jah qaþ du im. wa þatei sokideduþ mik. niu visseduþ þatei in þaim attins
50, 51 meinis skulda visan. jah ija ni froþun þamma vaurda. þatei rodida du im. jah iddja miþ im jah qam
52 in nazaraiþ jah vas ufhausjands im jah aiþei is gafastaida þo vaurda alla in hairtin seinamma. jah
III, 1 iesus þaih frodein jah vahstau jah anstai at guþa jah mannam. in jera þan fimftataihundin þiudinas-
saus teibairiaus kaisaris. raginondin puntiau peilatau iudaia jah fidurraginja þis galeilaias herodeis.

INTERPRETATIO.

Israele et ad signum contradictum. 35. Et autem tuam ipsius animam transit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. 36. Et fuit Anna profetissa, filia Fanuelis, ex genere Aseris, hæc pervetusta dierum multorum vivens cum marito annos septem a virginitate sua; 37. hæc autem vidua annorum octogiuta et quatuor, hæc non abiit procul templo, jejuniis et precibus colens dominum noctibus et diebus. 38. Hæc hac hora adstans invocavit dominum et locuta est de eo in omnibus his exspectantibus consolationem Ierusolymæ. 39. Et cum consummarent omne secundum legem domini, converterunt se in Galilæam, in urbem suam Nazareth. 40. Verum hic infans crevit et corroboratus est spiritu impletus et sapientia, et gratia Dei fuit super eo. 41. Et iverunt hi parentes ejus anno quoque in Ierusalem ad festum Pasca. 42. Et cum factus est duodecim hiemes, exeuntibus autem iis in Ierusolymam secundum consuetudinem festi, 43. et consummantibus hos dies, dum converterunt se iterum, mansit Iesus hic puer in Ierusalem et non sciverunt Iosef et mater ejus, 44. putantes in comitibus eum esse venerunt diei viam et quæsiverunt eum in cognatis et in notis. 45. Et non invenientes eum converterunt se in Ierusalem quærentes eum. 46. Et factum est post dies tres, invenerunt eum in templo sedentem in mediis doctoribus et audientem eos et in errogantem eos. 47. Stupuerunt autem omnes hi audientes eum de sapientia et responsis ejus. 48. Et videntes eum mirati sunt, et dixit ad eum hæc mater ejus : puer, quid fecisti nobis sic? ecce, hic pater tuus et ego dolentes quæsivimus te. 49. Et dixit ad eos : quid, quod quæsivistis me? nonne scivistis, quod in his patris mei debui esse? 50. Et ii non intellexerunt hoc verbum, quod locutus est ad eos. 51. Et ivit cum iis et venit in Nazareth et fuit obediens iis et mater ejus conservavit hæc verba omnia in corde suo. 52. Et Iesus crevit sapientia et statura et gratia apud Deum et homines. III, 1. In anno autem quinto-decimo imperii Ti-

ANNOTATIONES.

II, 36. *framaldra*] J. St. ✻ div. — *soh*] Ulf. c. codd. καὶ αὕτη legisse videtur, vid. ad vs. 37.—*jera*] gr. ante *miþ*.

II, 37. *viduvo*] Ulf. c. codd ° ὡς (ἕως). — *soh*] sec. hæc, gr. omn. ἥ, sic vs. 38 *soh* pro καὶ αὕτη, vid. ad J. XVIII, 26; cæterum J. St. ÷ *so*. — *blotande*] sic cod. Arg.; editt. *blotandei*, forma frequentiore, sed vid. ad X, 5. — *fraujan*] dominum, ° gr. omn.

II, 38. *soh*] vid. ad vs. 37. — *in allaim*] inter omnes, gr. omn. πᾶσι (ad omnes); J. ÷ ° ἐν.

II, 39. *allata*] Ulf. c. codd. ° τά, *bi vitoda* igitur pertinet ad *ustauhun*.

II, 40. *ahmins* — *handugeins*] spiritu impletus et sapien ia, gr. πνεύματι πληρούμενον σοφίας. — *fullnands*] St. ÷ *fulnands*.

II, 42. *tvalib vintruns*.] duodecim hiemes, gr. ἐτῶν δώδεκα; uti dedimus legendum esse, jam Lye p. LXV indicavit, vid. M. IX, 20; cod. Arg. et editt. ✻ *tvalib vintrus*, Ih. Hz. ✻ *tvalibvintrus* et videtur Ih. pro adjectivo habuisse, sed vid. L. VIII, 42. Grimm Gr. II, 950 legit jet., *tvalibvintruns*, idque repetit, IV, 652, quia si nostra verborum illorum diremptio recta esset, *tvalibins vintruns* dicendum fuisset; sed ejusmodi accusativus, quem jam Zahn ad Ioan. VI, 70 optabat, nusquam reperitur, nec reperietur. Cæterum ea synecdoches figura, qua usi in æstimanda ætate hiemes pro annis (partem pro toto) ponunt, Islandis cum Gothis communis est.—*þan*] verum, ° gr. omn., vid. ad XVI, 23.

II, 43. *miþþane*] sic cod. Arg. et editt. pro *miþþanei*, vid. ad X, 5. — *aftra*] iterum, ° gr. omn. — *vissedun*] sciverunt, gr. ἔγνω; cod. Arg. ✻ *visedun*, quod quia hoc uno loco ita scribitur, formam rectam in textu ponere tutius nobis visum est.

II, 44. *hugjandona*] Ulf. ° δέ. — *ina*] pr., gr. omn. ante *in*. — *in*] tert. in, ° gr.

II, 45. *ina*] pr. eum, ° gr.

II, 46. *alh*] cod. Arg. ✻ *allh*. vid. ad Gal. V, 15.

II, 47. *is*.] pr., J. St. ✻ *ina*.

II, 48. *qaþ*] gr. post *is*.

II, 49. *skulda*] debui, gr. omn. ὅτι præsenti tempore.

II, 51. *þo vaurda*] gr. post *alla*.

III, 1. *fimftataihundin*] J. St. B. ✻ *fimftaihundin*, scilicet in cod. Arg. omissa syllaba *ta* supra lineam scripta est. — *fidurraginja* — *herodeis*] J. St. B. ÷ *herodis*, Z. ✻ *herodei* (dativo); *fidurraginja* a nominativo sive *fidurragineis* sive *fidurragini* deducas, tetrarchiam, non tetrarcham significat, cui rei est argumento quod in sequentibus genitivi *filippaus* et *lysauiaus* ponuntur, eaque est causa, cur pro *herodei*, cui similis

ne budite lijeni, smioni duhom, služeći Gospodu, u nadi se radujući, 12. Strpljivi u bolu, držite se molitve, 13. U nuždi pod ruku sa svetima, gostoljubivi budite; 14. Blagosiljajte one koji vas slijede, blagosiljajte, ne kunite; 15. Radujte se sa onima koji se raduju, plačite sa onima koji plaču. 16. Između sebe isto pazite, znači, ne težite visinama, nego se ponizite; ne smatrajte sebe mudrima, 17. Nikome zlo ne vraćajte zlim, nego činite dobro i to ne samo pred Bogom, nego i pred ljudima svima. 18. Ako je do vas, držite mir među svim ljudima, 19. Ne svetite se za sebe, dragi, već se povucite pred gnjevom; jer je zapisano: meni neka se ostavi osveta, ja ću vratiti, kaže Gospod. 20. Ako je gladan neprijatelj tvoj, podaj mu hranu, a ako je žedan, okrijepi ga pićem; jer čineći to ugljevlje vatre skupljaš na glavi njegovoj. 21. Nemoj da te pobijedi nečastan, nego nečasnog pobijedi časnim. XIII,1. Svaka duša neka se potčini višnjim vlastima, jer moć je samo Božija; a ako ima moći od Boga su date; 2. Tako da onaj koji se opire vlasti, Božijoj se uredbi protivi; a oni koji se opiru samima sebi štetu čine. 3. Jer ovi kraljevi ne izazivaju strah dobrim, nego lošim djelima; ako hoćeš da se ne bojiš vlasti, čini dobro; i hvaliće te zbog toga; 4. Jer ti je dato da si sluga Božiji u dobru; a ako zlo činiš, boj se; ne nosi uzalud ovaj mač, jer je on sluga Božiji, osvetnik u gnjevu protiv onoga što zlo čini. 5. Stoga se pokorite ne samo zbog gnjeva, nego zbog savjesti. 6. Zbog toga i porez plaćate jer su sluge Božije oni koji služe njemu samome. 7. Vratite, dakle, svima dugove: kome je da date porez, podajte; kome carinu, njemu carinu; kome strah, njemu strah; kome čast, njemu čast. 8. Nikome ništa ne dugujte, osim da se međusobno volite, jer ko voli bližnjega, zakon ispunjava, 9. Ne čini preljubu; ne ubij, ne kradi, ne žudi i ako ima još koja zapovijest, u ovoj jednoj riječi se sažima, a to je: voli bližnjega svoga kao sebe samoga. 10. Ljubav ne čini zlo bližnjemu; jer je ljubav čuvanje zakona. 11. I poznajući ovo vrijeme, koji je čas, već se iza sna budimo, jer nam je spasenje sada bliže nego što vjerovasmo. 12. Noć je daleko odmakla, a dan se primakao; odbacimo sada djela mraka, a obucimo oružje svjetlosti, 13. Da hodimo časno po danu, ne u bančenju i pijanstvu, ne u bludničenju i nemoralu, ne u svađi i prepirci; 14. Nego se odjenite u Gospoda, Hrista Isusa, i brigu o tjelesnom ne činite u željama. XIV,1. Prihvatite nejakog u vjeri, ali ne da bi raspravljali s njim. 2. Neko vjeruje da smije sve da jede; a onaj koji je slab zelje jede. 3. Onaj koji jede neka ne prezire onoga što ne jede; a onaj koji ne jede neka ne osuđuje onoga koji jede; jer će ga Bog uzdići. 4. Ko si ti da sudiš drugom sluzi? On svom gospodaru ili stoji ili pada. Ali on će stojati; jer je Gospod moćan da ga postavi da stoji. 5. Neko sudi nekome dan za danom – 9. – i živima i mrtvima vlada; 10. A ti , što sudiš bratu svojemu? Ili ti što prezireš brata svojega? Jer svi stoje pred Hristovim sudom. 11. Jer je zapisano: ja živim, kaza Gospod, jer će mi se svako pleme pokloniti i ispovijadaće Boga na svim jezicima. 12. Naravno da svako od nas po svom računu vraća Bogu. 13. Nemojmo, dakle, da sudimo jedan drugome, već radije gledajte da ne uvrijedite brata svoga ili da ga ne sablaznite. 14. Znam i uzdam se u Gospoda Isusa da ništa nije samo po sebi sramotno, osim onome koji misli da je drugo što nečisto, u njemu je to nečisto. 15. A ako je brat tvoj zbog hrane tužan, znači da ne živiš kako ljubav nalaže; da ne bi dakle zbog hrane tvoje njega upropastio, zbog kojega je Hrist umro. 16. Neka se ne bogohuli na vaše dobro; 17. Jer carstvo Božije nije jelo i piće, nego pravda i mir i radost u Duhu svetome. 18. Jer ko time služi Hristu, sviđa se Bogu i častan je ljudima. 19. Dakle, slijedimo ono što je mir i čime se izgrađujemo uzajamno na bolje. 20. Nemoj, dakle, zbog jela uništiti djelo Božije, - XV,3. – Padoše na mene grdnje onih koji tebe grdiše. 4. Toliko toga što je ranije bilo zapisano, bijaše zapisano za nauk naš, da bismo imali nadu kroz trpljenje i utjehu onog što je zapisano. 5. A Bog neka bi vam dao trpljenja i utjehe, i da to isto jedan za drugog osjećate po Isusu Hristu, 6. Da jednodušno slavite Boga i Oca našega Gospoda Isusa Hrista. 7. Zbog toga primajte jedan drugoga, kao što je i Hrist primio vas za slavu Božiju. 8. Jer kažem da je Hrist Isus bio sluga obrezanja za istinu Božiju da bi se potvrdilo obećanje otaca, 9. A narodi zbog milosrđa da slave

23 gandona us munþa is jah qeþun. niu sa ist sunus ioseſis. jah qaþ du im. aufto qiþiþ mis þo gajukon.
þu leiki hailei þuk silban. wan filu hausidedum vaurþan in kafarnaum. tavei jah her in gabaurþai.
24, 25 þ inai. qaþþan. amen izvis qiþa þatei ni ainshun praufete andanems ist in gabaurþai seinai. aþþan bi sun-
jai qiþa izvis þatei managos viduvons vesun in dagam heleiins in israela. þau galuknoda himins du
26 jeram þrim jah menoþs saihs. sve varþ huhrus mikils and alla airþa. jah ni du ainaihun þizo insan-
27 diþs vas helias alja in saraipta seidonais du qinon viduvon. jah managai þrutsfillai vesun uf hailei-
28 saiu praufetau in israela. jah ni ainshun ize gahrainids vas alja naiman sa saur. jah fullai vaurþun
29 allai modis in þizai synagogein hausjandans þata. jah usstandandans uskusun imma ut us baurg jah
brahtedun ina und auhmisto þis fairgunjis. ana þammei so baurgs ize gatimrida vas. du afdrausjau
30, 31 ina þaþro. iþ is þairhleiþands þairh midjans ins iddja. jah galaiþ in kafarnaum baurg galeilaias jah
32, 33 vas laisjands ins in sabbatim. jah sildaleikidedun bi þo laisein is. unte in valdufnja vas vaurd is. jah
34 in þizai synagogein vas manna habands ahman unhulþons unhrainjana jah ufhropida qiþands. let. wa
35 uns jah þus iesu nazorenu. qamt fraqistjan unsis. kann þuk was is. sa veiha guþs. jah gawotida imma
iesus qiþands. afdobn jah usgagg us þamma. jah gavairpands ina sa unhulþa in midjaim urrann af
36 imma ni vaihtai gaskaþjands imma. jah varþ afslauþnan allans jah rodidedun du sis misso qiþandans.
wa vaurde þata. þatei miþ valdufnja jah mahtai anabiudiþ þaim unhrainjam ahmam jah usgaggand.
37, 38 jah usiddja merþa fram imma and allans stadins þis bisunjane landis. usstandands þan us þizai sy-
nagogai galaiþ in gard seimonis. svaihro þan þis seimonis vas anahabaida brinnon mikilai. jah be-
39 dun ina bi þo. jah atstandands ufar ija gasok þizai brinnon. jah aflailot ija. sunsaiv þan usstandandei
40 andbahtida im. miþþanei þan sagq sunno. allai sva managai sve habaidedun siukans sauhtim missa-
41 leikaim brahtedun ins at imma. iþ is ainwarjammeh ize handuns analagjands gahailida ins. usiddjedun þan jah unhulþons af managaim hropjandeins jah qiþandeins þatei þu is xristus sunus guþs.
42 jah gasakands im ni lailot þos rodjan. unte vissedun silban xristu ina visan. biþeh þan varþ dags.
usgaggands galaiþ ana auþjana stad. jah manageins sokidedun ina jah qemun und ina jah gahabaidedun
43 ina. ei ni afliþi fairra im. þaruh is qaþ du im. þatei jah þaim anþaraim baurgim vailamerjan ik skal

INTERPRETATIO.

testati-sunt ei et mirati sunt de his verbis gratiæ his exeuntibus ex ore ejus et dixerunt : nonne hic est filius
Joseñ? 23. Et dixit ad eos : fortasse dicitis mihi hanc parabolam : tu, medice, sana te ipsum, quam multum
audivimus factum in Cafarnaum, fac etiam hic in patria tua. 24. Dixit autem : amen vobis dico, quod non
unus prof tarum acceptus est in patria sua; 25. at in veritate dico vobis, quod multæ viduæ fuerunt in
diebus Heliæ in Israele, cum clauderetur cœlum ad annos tres et menses sex, ubi facta-est fames magna per
omnem terram. 26. Et non ad unam harum missus fuit Helias, nisi in Sareptam Sidoniæ ad mulierem vi-
duam. 27. Et multi leprosi fuerunt sub Helisæo profeta in Israele et non unus eorum mundatus fuit, nisi
Neman hic Syrus. 28. Et pleni facti-sunt omnes ira in hac synagoga audientes hoc. 29. Et exsurgentes
ejecerunt eum foras ex urbe et duxerunt eum usque summum hujus montis, in quo hæc urbs eorum ædi-
ficata fuit ad præcipitandum eum hinc. 30. Verum is transiens per medios eos ivit. 31. Et ivit in Cafar-
naum, urbem Galilææ, et fuit docens eos in sabbatis. 32. Et mirati-sunt de hac doctrina ejus, nam in po-
testate fuit verbum ejus. 33. Et in hac synagoga fuit homo habens spiritum dæmonii impurum et exclamavit
34. dicens : sine! quid nobis et tibi, Jesu Nazorene? venisti perdere nos, nosco te, quis es; hic sanctus Dei. 35. Et
increpavit eum Jesus dicens : obmutesce et exi ex hoc! Et projiciens eum hic dæmon in mediis exiit ab eo,
non quoquam nocens ei. 36. Et factum est stupescere omnes et locuti-sunt ad se invicem dicentes : quid
verborum hoc, quod cum potestate et potentia imperat his impuris spiritibus et exeunt? 37. Et exiit fama
de eo per omnes locos hujus circumjacentium regionis. 38. Surgens autem ex hac synagoga ivit in domum
Simonis; socrus autem hujus Simonis fuit detenta febri magna, et orarunt eum de ea. 39. Et adstans super
eam increpavit hanc febrem, et dimisit eam. Statim autem surgens ministravit iis. 40. Dum autem occidit
sol, omnes tam multi quam habuerunt ægrotos morbis variis, tulerunt eos ad eum; verum is unicuique eo-
rum manus imponens sanavit eos. 41. Exierunt autem etiam dæmones a multis clamantes et dicentes, quod
tu es Christus, filius Dei, et increpans eos non permisit eos loqui, nam sciverunt ipsum Christum eum esse.
42. Cum autem fieret dies, exiens ivit in desertum locum, et turbæ quæsiverunt eum et venerunt ad eum et
tenuerunt eum, ut non abiret procul iis. 43. Deinde is dixit ad eos, quod etiam his aliis urbibus lætum-

ANNOTATIONES.

IV, 23. *þo*] hanc; errant qui Ulf. ταύτην omisisse dicunt. — *þu*] tu, ° gr. omn.

IV, 24. *izvis*] gr. post *qiþa*.

IV, 25. *þatei*] quod, ° gr.— *dagam*] J. St. ※ *daga*. —*israela*] J. ※ *israel*. —*jeram þrim*] J. St. B. ※ *jeran þrin*.

IV, 27. *haileisaiu*] sic cod. Arg.: J. St. ※ *haileisand*, Hickes. conj. ※ *haileisaia*, B. Z. ※ *haileisaim*. —*naiman*] i. e. Νεμὶν aut Ναιμάν, cum autem gr. omn. aut Νεεμάν aut Ναιεμάν legant, fortasse *naiaiman* legendum est, uti *gaiainna* (γέεννα), *baiailzaibul* (Βεελζεβούλ), cf. tamen *isak* pro *isaak* (Ισαάκ).

IV, 29. *ut us*] J. St. B. ※ *utun*. — *þaþro*] hinc, ° gr. omn.

IV, 33.] *unhrainjana*] impurum, referendum ad *ahman* (πνεῦμα); Goth. c. cod. D (ἀκάθαρτου); gr. reliqui ἀκαθάρτου, quod cum δαιμονίου (*unhulþons*) c njungendum est. — *ufhropida*] Ulf. c. cod. 33 ap. Griesb. ° φωνῇ μεγάλῃ, vid. Mc. I, 23.

IV, 34. *nazorenu*] vid. ad Mc. I, 24.

IV, 40. *sagq*] J. St. ※ *sagu*. — *ainwarjammeh*] J. St. ※ *ainwarjaneh*, Hz. ※ *ainwarjameh*.

IV, 41. *xristus*] Christus, ° gr.—*im*] iis, ° gr. omn. —*silban*] ipsum, ° gr. omn., sed Ulf. ea vocula græcum articulum reddere voluisse videtur.

IV, 42. *afliþi*] J. St. ※ *galaiþ*.

IV 43. *skal bi*] J. St. ※ *skulda*.

Boga, kao što je zapisano: stoga te ispovijedam u narodima, Gospode, i imenu tvome pjevam. 10. I ponovo kaže: radujte se, narodi, sa narodom njegovim. 11. I opet kaže: hvalite, svi narodi, Gospoda i neka ga hvale svi narodi. 12. I opet Isaija kaza: biće korijen Jesezev i on kad se uzdigne vladaće narodima, njemu neka se narodi nadaju; 13. A Bog nade neka vas ispuni svakom radošću – XVI,21.- i Lucije i Jason i Sosipatar, ovi moji rođaci; 22. Pozdravljam vas ja Tercije, onaj koji piše ovu poslanicu u Gospodu; 23. Pozdravlja vas Gaj, domaćin moj i svekolike crkve, pozdravlja vas Erast, ekonom grada i brat Kvart. 24. Milost Gospoda našeg Isusa Hrista sa Duhom svetim, amen.

Rimljanima se obraća
Rimljanima je napisana u Korintu.

11. v, 1 bi þiudangardja guþs. unte duþe mik insandida. jah vas merjands in synagogim galeilaias. jah varþ miþþanei managei anatramp ina du hausjan vaurd guþs. jah is silha vas standands newa saiva
2 gainnesaraiþ jah gasaw tva skipa standandona at þamma saiva. iþ fiskjans afgaggandans af im usþ-
3 vohun natja. galaiþ þan in ain þize skipe. þatei vas seimonis. haihait ina aftiuhan fairra staþa leitil
4 jah gasitands laisida us þamma skipa manageins. biþeh þan gananþida rodjands qaþ du seimonau.
5 brigg ana diupiþa jah athahid þo natja izvara du fiskon. jah andhafjands seimon qaþ du imma. talz-
6 jand. alla naht þairharbaidjandans vaiht ni nemum. iþ afar vaurda þeinamma vairpam natja. jah
7 þata taujandans galukun managein fiske filu sve natja dishnaupnodedun ize. jah bandvidedun gama-
nam. þoei vesun in anþaramma skipa. ei atiddjedeina hilpan ize. jah qemun jah gafullidedun ba þo
8 skipa sve sugqun. gaumjands þan seimon paitrus draus du knivam iesuis qiþands. bidja þuk. usgagg
9 fairra mis. unte manna fravaurhts im. frauja. sildaleik auk dishabaida ina jah allans þans miþ imma
10 in gafahis þize fiske. þanzei ganutun. samaleikoh þan jah iakobau jah iohannen sununs zaibaidaiaus.
þaiei vesun gadailans seimona. jah qaþ du seimona iesus. ni ogs þus. fram himma nu manne siud
11, 12 nutans. jah gatiuhandans þo skipa ana airþa afleiþandans allata laistidedun afar imma. jah varþ miþ-
þanei vas is in ainai baurge. jah sai. manna fulls þrutsfillis jah gasaiwands iesu driusands ana and-
13 vairþi bad ina qiþands. frauja. jabai vileis. magt mik gahrainjan. jah ufrakjands handu attaitok imma
14. qiþands. viljau. vairþ hrains. jah suns þata þrutsfill aflaiþ af imma. jah is faurbaud imma ei manu
ni qeþi. ak gagg jah taugei þuk silban gudjin jah atbair imma fram þizai gahraineinai þeinai. þatei
15 anabaud moses du veitvodiþai im. usmernoda þan þata vaurd mais bi ina. jah garunnun hiuhmans
16 managai hausjon jah leikinon fram imma sauhte seinaizo. iþ is vas afleiþands ana auþidos jah bid-
17 jands. jah varþ in ainamma dage jah is vas laisjands. jah vesun sitandans fareisaieis jah vitodalaisar-
jos. þaiei vesun gaqumanai us allamma haimo galeilaias jah iudaias jah iairusaulymon. jah mahts

INTERPRETATIO

nuntiare ego debeo de regno Dei, nam ideo me misit. 44. Et fuit prædicans in synagogis Galilææ. v, 1. Et factum-est, dum turba ursit eum ad audiendum verbum Dei, et is ipse fuit stans prope mari Gennesareth 2. et vidit duo navigia stantia ad hoc mare, verum piscatores abeuntes ab iis laverunt retia. 3. Ivit autem in unum horum navigiorum, quod fuit Simonis; jussit eum reducere procul ripa paulum et sedens docuit ex hoc navigio turbas. 4. Cum autem cessaret loquens dixit ad Simonem : duc in altum et laxate hæc retia vestra ad piscandum. 5. Et respondens Simon dixit ad eum : magister, totam noctem perlaborantes quidquam non cepimus, verum in verbo tuo jacimus retia. 6. Et hoc facientes concluserunt multitudinem piscium multum, ut retia disrumperentur eorum. 7. Et annuerunt sociis, qui fuerunt in altero navigio, ut accederent adjuvare eos; et venerunt et impleverunt ambo hæc navigia, ut considerent. 8. Observans autem Simon Petrus cecidit ad genua Iesu dicens : oro te, exi procul me, nam homo peccaminosus sum, domine. 9. Stupor enim occupavit eum et omnes hos cum eo ob capturam horum piscium, quos ceperunt. 10. Similiter autem etiam Iacobum et Iohannem, filios Zebedæi, qui fuerunt socii Simoni, et dixit ad Simonem Iesus : ne time tibi, ab hodierno nunc hominum estis captores. 11. Et subducentes hæc navigia ad terram, relinquentes omne secuti-sunt post eum. 12. Et factum-est, dum fuit is in una urbium, et ecce, homo plenus lepra et videns Iesum, cadens in faciem oravit eum dicens : domine, si vis, potes me mundare. 13. Et extendens manum attigit eum dicens : volo, fi mundus, et statim hæc lepra abiit ab eo. 14. Et is interdixit ei, ut homini non diceret, sed vade et ostende te ipsum sacerdoti et offer ei pro hac purificatione tua, quod præcepit Moses ad testimonium iis. 15. Enuntiatum-est autem hoc verbum magis de eo et concurrerunt greges multi audire et sanari ab eo morbis suis. 16. Verum is fuit abiens in deserta et orans. 17. Et factum est in uno dierum, et is fuit docens, et fuerunt sedentes Farisæi et legis-doctores, qui fuerunt congressi

ANNOTATIONES.

v, 3. *galaiþ*] conscendit, gr. omn. ἐμβάς. — *aftiuhan*] gr. post *staþa*.

v, 4. *brigg*] S^t. ※ *bring*.— *athahid*] J. St. ※ *a·haihid*; Ulf. χαλάσωμεν legisse, Griesb. falso adnotat.

v, 5. *þairharbaidjandans*] J. St. B. ※ div., cf. VI, 12 *naht þairhvakands*. Cor. I, X, 1 *marein þairhïddjedun*. — *nemum*] St. ※ *nemun*.—*vairþam*] jacimus, gr. χαλάσω.

v, 6. *sve—ize*] ut retia disrumperentur eorum, gr. διεῤῥήγνυτο δὲ τὸ δίκτυον αὐτῶν; Goth. cum cod. D consentit, sed nescimus, an in eo αὐτῶν, in Griesb. adnotatione omissum, legatur.

v, 7. *þoei*] J. St. B. ※ *þaei*; Ih. h. l. conjecit *þaiei*, sed *Ulfil. illustr.* p. 198 codicis Arg. lectionem defendit propterea, quod piscationi operam dantes utriusque sexus homines fuisse credibile sit; sed Goth. aliter scribere omnino non potuit, quia *gaman* genere est neutrum, vid. Cor II, VIII, 23 *gaman mein*. —*sugqun*] Ulf. ° αὐτά.

v, 8. *bidja þuk*] oro te, ° gr.

v, 9. *þanzei*] quos, Ulf. pro ἧ, quod vulgo legitur, c. codd. B et D ὧν legit.

v, 10. *zaibaidaiaus*] J. ※ *zabaidaiaus*. —*þaiei*] J. St. B. ※ *þatei*, sic etiam vs. 29. — *fram himma nu*] Z. recte quidem monet *fram himma* ad reddendum græcum ἀπὸ τοῦ νῦν (J. XIII, 9; XIV, 7) suffecisse, sed egregie errat pergens, *fram nu* quoque dici posse; nam præpositiones adverbiis non junguntur, nisi addito pronomine demonstrativo, vid. Cor. II, V, 16 *fram þamma nu*, VIII, 13 *in þamma nu mela*. Cæterum codicis Arg. lectionem veram esse, e L. I, 48; Skeir. 45, 17 *und hita nu* discimus. — *siud nutans*] estis captores, gr. omn. ἔσῃ ζωγρῶν; referente Zahnio Brix. habet *eritis captores*.

v, 15. *af*] St. ° ※

v, 14. *is*] J. St. ° ※ —*gagg*] St. ※ *gang*.—*imma*] sec. ei, ° gr. omn.—*þatei*] quod, gr. omn. καθώς.

v, 15. *mais*] gr. omn. ante *þata*.—*hausjon*] J. St. B. ÷ *hausjan*: sic *hausjon* Mc. IV, 33; J. VI, 60.— scribitur etiam *suþjan* et *suþjon*, Tim. II, IV, 3.— *seinaizo*] St. ※ *se nazo*.

v, 17. *vitodalaisarjos*] Z. ※ div.—*þaiei*] J. St. ※ *þaei*.—*gaqumanai*] congressi, gr. ἐληλυθότες; Ulf. c. cod I. συνεληλυθότες legit, vid. J. XVIII, 20; Cor. I, XIV, 23; cf. Mc. XXVII, 17; L. VIII, 4.

KORINĆANIMA POSLANICA PRVA

I,12. – Ja sam Pavlov, a ja Apolov, ja Kefin, a ja Hristov. 13. Podijeli li se Hrist? Zar je Pavle bio razapet zbog vas ili ste u Pavlovo ime kršteni? 14. Zahvaljujem se Bogu što nikoga od vas ne krstih osim Krispa i Gaja. 15. Da ne bi neko rekao da u svoje ime krštavam. 16. Ja sam još krstio ove domaće Stefanove; ne znam jesam li ikog drugog krstio. 17. I nije me Hrist poslao da krštavam, nego da propovijedam, ali ne mudrim riječima, da ne bude uzaludnji krst Hristov. 18. Jer je riječ krsta glupost za one koji su izgubljeni, dok je nama spasenima moć Božija. 19. Jer je zapisano: upropastiću mudrost ovih mudraca i pamet ovih pametnih odbaciću. 20. Gdje je mudrac? Gdje je pisar? Gdje je raspravljač ovoga vijeka? Nije li Bog učinio glupom mudrost ovoga vijeka? 21. Jer u mudrosti Božijoj ovaj svijet nije spoznao Boga kroz mudrost, Bogu se svidjelo da glupošću propovijedi spasi vjernike. 22. Jer Judejci traže znamenja, dok Grci tragaju za mudrošću; 23. A mi propovijedamo raspetog Hrista, što je sablazan za Judejce 24. A za Grke glupost, a onima koji su pozvani, i Judejcima i Grcima, propovijedamo Hrista, silu Božiju i mudrost Božiju. 25. Jer je glupost Božija mudrija od ljudi – IV,2. – Da se nađe neki vjernik. 3. A meni nije stalo da me vi cijenite ili ljudski vijek, jer ne cijenim ni samoga sebe, 4. Niti sam svjestan ičega o sebi, no to me ne opravdava, a onaj koji me cijeni, to je Gospod. 5. Stoga ne sudite prije vremena, dok ne stigne Gospod, koji čisti ono što je skriveno u tami i čisti misli u srcu, i dok svakog ne pohvali Bog. 6. Ali braćo, prebacuje se meni i Apolu zbog vas, da se ugledate na nas, da ne mislite više nego što je zapisano da se ne uznosite jedan protiv drugoga. 7. Jer ko te cijeni? I što imaš što nijesi uzeo? Ili ako si primio, što se hvališ da nijesi primio? 8. Sada ste siti i bogati, bez nas ste vladali i kamo sreće da vladate da bismo i mi zajedno sa vama vladali. 9. Smatram, pak, da je Bog pokazao apostole kao posljednje koji su osuđeni na smrt, jer smo učinjeni ogledalom ovoga svijeta i anđelima i ljudima. 10. Mi smo glupi zbog Hrista, a vi pametni; mi smo nemoćni, a vi snažni; vi ste plemeniti, a mi bez časti. 11. Sve do sada i gladni i žedni i goli i izmučeni i beskućnici. 12. i – V,3. – Sada presudih kao da sam prisutan uz onoga koji to čini. 4. U ime Gospoda našeg Isusa Hrista, čim se okupite vi i moj duh, sa silom Gospoda našeg Isusa Hrista. 5. Da se kao takav preda đavolu, da se uništi tjelesno da bi se duh spasio u dan Gospoda Isusa. 6. Nijesu dobre hvale vaše; zar ne znate da se od malo kvasca cijelo tijesto nadima? 7. Očistite taj stari kvasac, da budete novo tijesto, kao što ste beskvasni, jer se i pasha naša, Hrist, žrtvovao za nas. 8. Stoga praznik slavimo ne u starom kvascu, niti u kvascu nevaljalstva i zlobe, nego u prijesnome hljebu iskrenosti i istine. 9. Napisah vam u ovoj poslanici: ne miješajte se sa bludnicima, 10. ne sa bludnicima ovoga svijeta, sa lakomcima, otimačima, idolopoklonicima, jer treba da iz ovog svijeta izađete. 11. A sada evo napisah vama da se ne miješate, ako je neki brat bludnik, lakomac, idolopoklonik, psovač, pijanac, otimač, sa takvima nemojte zajedno jesti. 12. Jer što me se tiče da sudim onim izvanjima? Zar i vi ne sudite ovim domaćima? 13. A ovima izvanjima Bog će suditi. Izbacite tog nečasnog iz sebe samih. VI,1. Usuđuje li se ko od vas kad se sudi sa nekim da se sudi pred nepravednima, a ne pred – VII,5. – Uzajamno, da ne bi slučajno po dogovoru u jedan tren iz dokolice postili i molili se, a potom se svi zajedno preobratili, da vas Satana ne bi iskušavao zbog neumjerenosti vaše. 6. A ovo govorim po savjesti, a ne po nalogu. 7. Zaista želim da su svi ljudi kao ja sam, ali svako ima dar od Boga, jedan tako, drugi ovako. 8. A kažem neoženjenima i udovcima: dobro im je, ako ostanu kao ja; 9. A ako se ne uzdržavaju, neka se žene; jer je bolje da se žene nego da se uspaljuju. 10. A ovim oženjenim naređujem, ne ja, nego Gospod, da se žena od muža ne razdvaja; 11. A ako se razdvoji, da živi u celibatu ili da se vrati mužu; a muž ženu da ne pušta. 12. A ovim ostalima kažem ja, a ne Gospod: ako neki brat ima ženu paganku i ona hoće da živi sa njim, da ne pušta

18 fraujins vas du hailjan ins. jah sai. mans bairandans ana ligra mannan. saei vas usliþa. jah sokide-
19 dun. waiva ina innatbereina jah galagididein in andvairþj is. jah ni bigitandans. waiva innatbereina
ina in manageins. ussteigandans ana hrot and skaljos gasatidedun ina miþ þamma badja in mid-
20 jaim faura iesua. jah gasaiwands galaubein ize qaþ du þamma usliþin. manna. afleitanda þus fra-
21 vaurhteis þeinos. jah dugunnun þagkjan þai bokarjos jah fareisaieis qiþandans. was ist sa saei ro-
22 deiþ naiteinins. was mag afletan fravaurhtins alja ains guþ. ufkunnands þan iesus mitonins ize an-
23 dhafjands qaþ du im. wa biþagkeiþ in hairtam izvaraim. waþar ist azetizo qiþan. afletanda þus fra-
24 vaurhteis þau qiþan. urreis jah gagg. iþ þan ei viteid þatei valdufni habaid sa sunus mans ana airþai
afletan fravaurhtins. qaþ du þamma usliþin. du þus qiþa. urreis jah ushafjands þata badi þeinata
25 gagg in gard þeinana. jah sunsaiv usstandands in andvairþja ize ushafjands. ana þammei lag. galaiþ
26 in gard seinana mikiljands guþ. jah usfilmei dissat allans jah mikilidedun guþ jah fullai vaurþun
27 agisis qiþandans. þatei gasaiwam vulþaga himma daga. jah afar þata usiddja jah gasaw motari na-
28 min laivvi sitandan ana motastada jah qaþ du imma. laistei afar mis. jah bileiþands allaim usstan-
29 dands iddja afar imma. jah gavaurhta dauht mikila laivveis imma in garda seinamma. jah vas mana-
30 gei motarje mikila jah anþaraize. þaiei vesun miþ im anakumbjandans jah birodidedun bokarjos
ize jah fareisaieis du siponjam is qiþandans. duwe miþ þaim motarjam jah fravaurhtaim matjid
31, 32 jah drigkid. jah andhafjands iesus qaþ du im. ni þaurbun hailai leikeis ak þai unhailans. ni qam
33 laþon garaihtans ak fravaurhtans in idreiga. iþ eis qeþun du imma. duwe siponjos iohannes
fastand ufta jah bidos taujand samaleiko jah fareisaiei. iþ þai þeinai siponjos matjand jah
34 drigkand. þaruh is qaþ du im. ni magud sununs bruþfadis. unte sa bruþfads miþ im ist. ga-
35 taujan fastan. aþþan qimand dagos. jah þan afnimada af im sa bruþfads jah þan fastand in
36 jainaim dagam. qaþuh þan jah gajukon du im. þatei ainshun plat snagins niujis ni lagjid

INTERPRETATIO.

ex omni vicorum Galilææ et Iudææ et Ierusolyma, et potentia domini fuit ad sanandum eos. 18. Et ecce, homines portantes in lecto hominem, qui fuit paralyticus, et quæsiverunt, quomodo eum inferrent et ponerent in facie ejus. 19. Et non invenientes quomodo inferrent eum ob turbam, adscendentes in tectum per tegulas posuerunt eum cum hoc lecto in mediis coram Iesu. 20. Et videns fidem eorum dixit ad hunc paralyticum : homo, remittuntur tibi peccata tua. 21. Et cœperunt cogitare hi scribæ et Farisæi dicentes : quis est hic, qui loquitur blasphemias? quis potest remittere peccata, nisi unus Deus? 22. Cognoscens autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad eos : quid cogitatis in cordibus vestris? 23. Utrum est facilius dicere, remittuntur tibi peccata, an dicere, surge et vade. 24. Verum autem ut sciatis, quod potestatem habet hic filius hominis in terra remittere peccata, dixit ad hunc paralyticum : ad te dico, surge, et tollens hunc lectum tuum vade in domum tuam. 25. Et statim exsurgens in facie eorum tollens, in quo jacuit, ivit in domum suam magnificans Deum. 26. Et stupor prehendit omnes, et magnificarunt Deum et pleni factisunt timore dicentes : quod videmus mirabilia hodierno die. 27. Et post hoc exiit et vidit portitorem, nomine Levvi, sedentem ad telonium et dixit ad eum : sequere post me. 28. Et relinquens omnia surgens ivit post eum. 29. Et fecit cœnam magnam Levvi ei in domo sua et fuit turba portitorum magna et aliorum, qui fuerunt cum iis accumbentes. 30. Et murmurarunt scribæ eorum et Farisæi ad discipulos ejus dicentes : cur cum his portitoribus et peccatoribus editis et bibitis. 31. Et respondens Iesus dixit ad eos : non indigent sani medici, sed hi insani. 32. Non veni vocare justos, sed peccatores in pœnitentiam. 33. Verum ii dixerunt ad eum : cur discipuli Iohannis jejunant sæpe et preces faciunt, similiter etiam Farisæorum, verum hi tui discipuli edunt et bibunt. 34. Tunc is dixit ad eos : non potestis filios sponsi, donec hic sponsus cum iis est, facere jejunare; 35. at veniunt dies, et cum aufertur ab iis hic sponsus, et tum jejunant in illis diebus. 36. Dixit autem etiam parabolam ad eos, quod unus assumentum ve-

ANNOTATIONES.

v, 18. *galagididein*a] J. St. *galagidedeina*, rectius quidem, sed vid. ad VIII, 56.

v, 19. *waiva*] quomodo, gr. *ποίας*, Ulf. fortasse c. codd. *πῶς* legit.—*gasatidedun*] J. St. ✻ *gasandidedun*. —*midjaim*] J. St. B. ✻ *midjan*.

v, 20. *du—usliþin*] ad hunc paralyticum, ° gr.—*afleitanda*] J. St. ÷ *afletanda*.

v, 21. *fareisaieis*] J. ✻ *fareisaeis*. — *ains*] ea vocula cum et græco *εἷς* et *μόνος* respondeat, cum Griesb., Ulf. *εἷς* legisse, periculosius est contendere.

v, 22. *hairtam izvaraim*] J. St. ✻ *hairtan izvaramma*.

v, 23. *waþar*] utrum, Ulf. accuratius quam gr. *τί*, sic VII, 42.—*azetizo*] J. St. B. ÷ *azetizo*.—*fravaurhteis*] Ulf. c. codd. ° *σοῦ* (*þeinos*).

v, 24, *iþ þan ei*] edit. ✻ *iþ þanei*, vid. M. XXVII, 46; cf. *jah þan* L. XVII, 3; J. VI, 51; all. cf. ad M. XXV, 40. — *viteid*] J. St. ÷ *viteiþ*, sic etiam *habaiþ* pro *habaid*.—*sa*] J. St. ° ÷.

v, 26. *gasaiwam*] videmus, gr. omn. *εἴδομεν*.

v, 28 *iddja*] cod. Arg. marg. *laistida* (secutus est).

v, 29. *þaiei*] vid. ad vs. 10.

v, 30. *matjid jah drigkid*] ea cum aut *editis et bibitis* aut *edit et bibit* verti possint, Zahnio *Glossar.* p. 182 Ulf. cum verss. *ἐσθίει καὶ πίνει* ex Mc. II, 16 legisse probabile videtur; hoc recte; sed quod cod. D etiam, in quo *ἐσθίεται καὶ πίνεται* legitur, illius lectionis testem adducit, erravit, nam hanc codicis lectionem corruptam pro *ἐσθίετε καὶ πίνετε* esse, nihil certius est.

v, 33. *fareisaiei*] pro *fareisaie*, vid. ad III, 5; J. ✻ *fareisaei*, B. ÷ *fareisaieis*. — *siponjos*] sec. discipuli, ° gr. omn. Ulf. c. verss.

v, 34. *is*] J. St. B. ÷ *iesus*, vid. ad Mc. I, 42.—*ist*] J. St. ✻ *is*.

v, 35. *jah*] sec. et, ° gr.; abundat alterutrum *jah* et ex margine, ubi ex alio cod. positum erat, alteri loco illatum esse videtur; delendum igitur est aut h. l. aut supra; cf. ad J. XIII, 29; XVIII, 31; Cor. I, XV, 19.

v, 36. *þan*] St. ✻ *tan*. —*plat*.] J. St. ✻ *naat*.—*aiþþau*] St. ✻ *aihþau*. — *gatimid*] Ulf. c. codd. *ἐπίβλημα*.

takvu ženu, 13. I žena koja ima muža paganina i on hoće sa njom da živi, da ne pušta takvog muža. 14. Posvećena je ta žena paganka kroz muža i posvećen je taj muž paganin kroz ženu; da nije tako vaši bi sinovi nečisti bili, a sada su sveti. 15. A ako se taj nevjernik odvoji, neka se odvoji; nije u ropstvu brat ili sestra u takvim situacijama, a Bog nas je pozvao na mir. 16. Što sada iznalaziš, ti ženo, da bi sačuvala muža, i što iznalaziš ti mužu da bi sačuvao svoju ženu? 17. Neka svako živi onako kako je zapovijedio Bog i kao što je pozvao Bog. I naređujem da u svim crkvama tako bude. 18. Ako je ko pozvan u vjeru kao obrezan, neka ne krije obrezanje svoje; a ko je pozvan kao neobrezan, neka se ne obrezuje. 19. Nije ništa obrezivanje i nije ništa neobrezivanje nego čuvanje naredbi Božijih. 20. Svako neka se drži onoga što mu je rečeno: 21. Ako treba da si rob, ne brini, ali ipak ako možeš slobodan biti, više će ti koristiti; 22. Ko je u Gospodu prozvan robom, oslobođenik je Gospodov; isto tako, ko je prozvan slobodnim, rob je Hristov. 23. Velikom cijenom ste otkupljeni; ne budite robovi ljudima. 24. Svako onako kako je pozvan, braćo, u tome neka ostane kod Boga. 25. A za djevice nemam zapovijest od Gospoda; ali dajem savjet pošto sam u milosti kod Gospoda da postoje vjernici. 26. Smatram, dakle, da će ovo biti dobro za sadašnju potrebu, da je dobro za čovjeka da takav bude. 27. Spojen si sa ženom, ne traži da se razriješiš; odriješen si od žene, ne traži ženu: 28. A ako se oženiš, nijesi zgriješio, i ako se djevojka uda nije zgriješila; ali će takvi imati bol tjelesni. A ja vas žalim – VIII,9. – bude nemoćnima; 10. Jer ako te ko vidi, tebe koji imaš spoznanje, kako ležiš za trpezom na mjestu idola, zar neće njegova savjest, koja je slaba podleći želji da jede idolopokloničke žrtve. 11. I taj slabić će propasti u tvom spoznanju, brate, zbog kojeg je Hrist umro. 12. I griješeći protiv braće, udarajući na njihovu slabu savjest, griješite protiv Hrista. 13. Stoga ako jelo sablažnjava brata, nikada neću jesti meso, da ne sablaznim brata svoga. IX,1. Zar nijesam ja apostol? Zar nijesam slobodan? Zar ne vidjeh Gospoda Isusa Hrista? Zar nijeste vi moje djelo u Gospodu? 2. Ako drugima nijesam apostol, ipak sam vama, jer ste vi pečat mog apostolovanja. 3. Moja odbrana od onih koji to traže je ovo. 4. Zar nemamo moć da jedemo i pijemo? 5. Zar nemamo moć sestru ženu da vodimo, kao oni drugi apostoli i braća Gospodnja i Kefina? 6. I da li ja jedan i Barnaba nemamo moć da ovo radimo? 7. Ko je ikada boj vojevao o sopstvenom trošku? Ko sadi vinograd, a plodove njegove ne jede? Ko napasa stado, a mlijeko od tog stada ne jede? 8. Govorim li ovo po čovjeku ili zar i zakon tako ne kaže? 9. Jer u Mojsijevom zakonu stoji zapisano: ne veži gubicu volu koji ore, je li to o volovima rečeno – 19- da više njih zadobijem. 20. I postavljen sam Judejcima kao Judejac da pridobijem Judejce; onima koji se pokoravaju zakonu kao onaj koji se pokorava zakonu da bih pridobio one koji se pokoravaju zakonu. 21. Onima koji su bez zakona, kao onaj koji je bez zakona, iako nijesam bez zakona u Bogu, već zakonit u Hristu, da zadobijem one koji su van zakona. 22. Prema slabima sam izigravao slabića da zadobijem slabe; svima sam sve bio, da bih možda nekoga spasio. 23. A to činim zbog jevanđelja, da budem dio njega. 24. Zar ne znate da oni koji učestvuju u trci svi trče, ali samo jedan dobije nagradu; tako trčite da stignete na cilj. 25. A svako ko se nadmeće svega se odriče; oni da vijenac kvarljivi zadobiju, a mi nekvarljivi. 26. A ja sada trčim ne ka nepouzdanom, tako se borim ne kao da udaram po vazduhu; 27. Nego tijelo svoje kažnjavam i vraćam se u ropstvo, da ne bih bio istjeran dok drugima propovijedam. X,1. Ali ne želim da ste vi braćo nesvjesni toga da su naši očevi bili pod oblakom i da su svi preko mora prešli. 2. I sve ih bijaše krstio Mojsije u oblaku i u moru, 3. I svi isto jelo duhovno jedoše 4. I svi isto piće duhovno piše – 15 – umnima govorim; vi prosudite ovo što govorim; 16. Kalež blagoslova, koji posvećujemo, zar nije jedinstvo krvi Gospodnje? Hljeb koji lomimo, zar nije spona mesa Gospodnjeg? 17. Jer jedan hljeb, jedno meso smo svi, i svi se jednim hljebom i jednim kaležom služimo. 18. Vidite Izrael po mesu, zar nijesu ovi što jedu žrtve dionici oltara. 19. Što dakle govorimo? Da su ovi idoli nešto, ili da je nešto ono što se idolima žrtvuje; 20. Nije to što su ti idoli nešto, nego što žrtvu čine neznabošci, demonima

aua snagan fairnjana. aiþþau jah sa niuja aftaurnid jah þamma fairnjin ni gatimid þata a
37 þamma niujin. jah ainshun ni giutid vein niujata in balgins fairnjans. aiþþau distairid þata
38 niujo vein þans balgins jah silbo usgutniþ jah þai balgeis fraqistnand. ak vein juggata in balgins
39 niujans giutand jah bajoþs gafastanda. jah ainshun driggandane fairni. ni suns vili jugg. qiþiþ auk. þata
vi, 1 fairnjo batizo ist. jah varþ in sabbato anþaramma frumin gaggan imma þairh atisk. jah raupidedun
2 ahsa siponjos is jah matidedun bnauandans handum. iþ sumai fareisaie qeþun du im. wa taujid.
3 þatei ni skuld ist taujan in sabbato dagam. jah andhafjands viþra ins iesus qaþ. ni þata ussuggvud.
4 þatei gatavida daveid. þan gredags vas. silba jah þaici miþ imma vesun. waiva inngalaiþ in gard
guþs jah hlaibans faurlageinais usnam jah matida jah gaf þaim miþ sis visandam. þanzei ni skuld ist
5 matjan nibai ainaim gudjam. jah qaþ du im. þatei frauja ist sa sunus mans jah þamma sabbato daga.
6 jah varþ þan in anþaramma daga sabbato galeiþan imma in synagogein jah laisjan. jah vas jainar
7 manna. jah handus is so taihsvo vas þaursus. vitaidedunuh þan bai bokarjos jah fareisaieis. jau in
8 sabbato daga leikinodedi. ei bigeteina til du vrohjan ina. iþ is vissuh mitonins ize jah qaþ du þam-
ma manu þamma þaursja habandin handu. urreis jah stand in midjaim. þaruh is urreisands gastoþ.
9 qaþ þan iesus du im. fraihna izvis. wa skuld ist sabbato dagam. þiuþ taujan þau unþiuþ taujan. sai-
10 vala ganasjan þau usqistjan. jah ussaiwands allans ins qaþ du imma. ufrakei þo handu þeina. þaruh
11 is ufrakida. jah gastoþ so handus is svasve so anþara. iþ eis fullai vaurþun unfrodeins jah rodidedun
12 du sis misso. wa tavidideina þamma iesua. jah varþ in dagam þaim ei usiddja iesus in fairguni bidjan
13 jah vas naht þairhvakands in bidai guþs. jah biþe varþ dags atvopida siponjans seinans jah gaval-
14 jands us im tvalib. þanzei jah apaustuluns namnida. seimon. þanei jah namnida paitru. jah andraian
15 broþar is. iakobu jah iohannen. filippu jah barþulomaiu. maþþaiu jah þoman. iakobu þana alfaius
16 jah seimon þana haitanan zeloten. iudan iakobaus jah iudan iskarioten. saei jah varþ galevjands
17 ina. jah atgaggands dalaþ miþ im gastoþ ana stada ibnamma jah hiuma siponje is jah hansa mikila
manageins af allamma iudaias jah iairusalem. jah þize faur marein tyre jah seidone jah anþaraizo

INTERPRETATIO.

stimenti novi non ponit in vestimento vetere, alioquin etiam hoc novum rumpit et huic veteri non convenit hoc ab hoc novo. 37. Et unus non fundit vinum novum in utres veteres, alioquin disrumpit hoc novum vinum hos utres et ipsum effunditur et hi utres perduntur. 38. Sed vinum novum in utres novos fundunt, et ambo conservantur. 39. Et unus bibentium vetus, non statim vult novum, dicit enim : hoc vetus melius est. vi, 1 Et factum-est in sabbato secundo primo ire ei per satum, et vellerunt aristas discipuli ejus et ederunt conterentes manibus. 2. Verum quidam Farisæorum dixerunt ad eos : quid facitis, quod non fas est facere in sabbati diebus ? 3. Et respondens ad eos Iesus dixit : non hoc legistis, quod fecit David, cum famelicus esset, ipse et qui cum eo fuerunt ? 4. quomodo introiit in domum Dei et panes propositionis sumpsit et dedit his cum eo exsistentibus, quos non fas est edere, nisi unis sacerdotibus. 5. Et dixit ad eos, quod dominus est hic filius hominis et huic sabbati diei. 6. Et factum-est autem in alio die sabbati ire ei in synagogam et docere, et fuit illic homo, et manus ejus hæc dextra fuit arida. 7. Observarunt autem hi scribæ et Farisæi, an in sabbati die sanaret, ut invenirent facultatem ad accusandum eum. 8. Verum is scivit cogitationes eorum et dixit ad hunc hominem hunc aridam habentem manum : surge et sta in mediis. Tunc is surgens stetit. 9. Dixit autem Iesus ad eos : interrogo vos, quid fas est sabbati diebus, bene facere, an male facere, animam servare an perdere ? 10. Et adspiciens omnes eos dixit ad eum : protende hanc manum tuam. Tunc is protendit, et stetit hæc manus ejus, sicut hæc altera. 11. Verum ii pleni factisunt insipientia et locuti-sunt ad se invicem, quid facerent huic Iesu. 12. Et factum-est in diebus his, ut exiret Iesus in montem orare et fuit noctem pervigilans in prece Dei. 13. Et cum fieret dies, advocavit discipulos suos et eligens ex iis duodecim, quos etiam apostulos vocavit, 14. Simonem, quem etiam vocavit Petrum, et Andream, fratrem ejus, Iacobum et Iohannem, Filippum et Barthulomæum. 15. Mathithæum et Thomam, Iacobum hunc Alfæi et Simonem hunc vocatum Zeloten, 16. Iudam Iacobi et Iudam Iscarioten, qui etiam factus-est tradens eum. 17. Et iens deorsum cum iis stetit in loco plano et grex discipulorum ejus et cohors magna populi ab omni Iudæa et Ierusalem et horum præter mare Tyrorum et Sidonorum et

ANNOTATIONES.

v, 38. *giutand*] fundunt, gr. *βλητέον*; sic. Mc. II, 22.

v, 39. *driggandane*] sic cod. Arg. et ita quidem, ut syllaba *drig* sit ultima plagulæ, reliqua verbi pars *gandane* in sequente plagula scripta sit; Ib. Z. + *driggkandane*, uti in cod. Arg. h. l. sic etiam Ep. v, 18 legitur.—*fairni*] J. St. ※ *fairnji*.—*qiþiþ*] J. ※ *qiþ*.—*fairnjo*] J. St. B. ※ *fairnji*.

vi, 1, *ahsa*] gr. omn. post is.

vi, 2. *sabbato dagam*] editt. ut semper ※ jct., vid. vs. 6 *daga sabbato*.

vi, 3. *iesus qaþ*] ¶ gr.

vi, 4. *gaf*] Ulf. c. codd. et vers. ° *καὶ — visandam*] exsistentibus, ° gr. omn., Ulf. ex Mc. II, 26.

vi, 7. *til du vrohjan*] facultatem ad accusandum pro gr. *κατηγορίαν*; haud ita recte Griesb. statuit, Ulf. *κατηγορεῖν* legisse.

vi, 10. *ufrakida*] protendit, gr. *ἐποίησεν*.

vi, 11. *tavidideina*] J. St. rectius *tavidedeina*, sed vid. ad VIII, 56. — *þamma*] vid. ad Mc. XV, 15.

vi, 12. *ei usiddja*] ut exiret, gr. *ἐξῆλθεν* omissa particula; Ulf. sequitur libros, qui *ἐξελθεῖν αὐτόν* habent, cf. VIII, 1. — *iesus*] J. St. B. + *is*, vid. ad Mc. I, 42. — *þairhvakands*] cod. Arg. ※ *þairhvakands*, vid. ad M. V, 15.

vi, 13. *im*] J. St. ※ *in*, sic v. 39.

vi, 15. *maþþaiu*] vid. ad M. IX, 9.

vi, 16. *ina*] eum, ° gr. omn.

vi, 17. *atgaggands*] cod. Arg. ※ *a'gaggaggands*, cf. ad Cor. II, X. 12. — *hiuma*] sic editt. cum cod. Arg. h. l. et VIII, 4 pro *hiuhma*, vid. ad M. V, 15. — *faur marein*] J. St. Z. ※ jct. — *jah — baurge*] et aliarum urbium, ° gr. omn.; sine dubio ea verba ex cod., qui pro *Ἱεροσολύμων—Σιδῶνος* habebat *ἄλλων*

žrtvuju, a ne Bogu. A ja ne želim da se vi družite sa demonima. 21. Ne možete piti iz kaleža Gospodnjeg i kaleža demonskog; ne možete biti dionici Gospodnje trpeze i demonske trpeze. 22. Da li da se nadmećem sa Gospodom; zar smo jači od njega? 23. Sve je u mojoj vlasti, ali mi nije sve na korist; sve mi je dopušteno, ali sve se ne gradi; 24. Niko neka ne traži za svoj interes, nego za tuđi. 25. Sve što se prodaje u mesarama, jedite, ništa ne pitajući zbog savjesti; 26. Jer je Gospodnja zemlja i njeno bogatstvo. 27. A ako vas ko od nevjernika pozove i želite da idete, sve što vam se postavi, jedite, ne odbijajte ništa zbog savjesti. 28. A ako bi ko rekao, da je to žrtva idolima, ne jedite zbog onoga koji osuđuje i zbog savjesti: jer je Gospodnja zemlja i sve na njoj; 29. Ali ne govorim o savjesti tvojoj nego tuđoj. Jer zašto se moja sloboda presuđuje kroz savjest nevjernika? 30. Ako ja milost primim, zašto da me bogohule zbog onoga zbog čega zahvaljujem? 31. Bilo dakle da jedete ili da pijete i bilo što da radite sve to činite u slavu Božiju. 32. Klonite se uvreda i prema Judejcima i prema neznabošcima i prema crkvi Božijoj, 33. Kao što i ja u svemu svima ugađam, ne tražeći što je za mene korisno, nego što je za spasenje većine. XI,1. Oponašajte me kao što ja oponašam Hrista. 2. Hvalim vas braćo, što sve moje pamtite i zapovijesti čuvate kao što vam ih predadoh. 3. Želim pak da znate da je Hrist glava svih ljudi, dok je glava ženi muž, kao što je glava Hristu Bog. 4. Koji god čovjek čini molitvu ili propovijed pokrivene glave obeščašćuje glavu svoju: 5. I svaka žena koja se moli ili prorokuje otkrivene glave obeščašćuje glavu svoju; isto je i onoj obrijanoj. 6. Jer ako se žena ne pokriva, neka se brije; a ako ju je sramota da se brije ili šiša, neka pokrije glavu svoju – 21.- svako je zaokupljen svojim obrokom, dok je jedan gladan a drugi pijan. 22. Zar domove nemate za jelo i piće? Ili crkvu Božiju prezirete i obeščašćujete one koji nemaju? Što da vam kažem? Da vas pohvalim? Za tako nešto ne hvalim; 23. Jer ja primih od Gospoda, ono što predadoh vama, što Gospod Isus one noći kad bijaše izdat, uze hljeb 24. I zahvalivši, prelomi ga i reče: uzmite, jedite, ovo je tijelo moje zbog vas izlomljeno; ovako činite u sjećanje na mene! 25. Isto tako i pehar nakon večere, rekavši: ovaj pehar je novi testament u mojoj krvi; ovo činite svaki put kad pijete u sjećanje na mene. 26. Svaki put kad jedete hljeb i pijete iz pehara, javljaćete o smrti Isusovoj, dok ovaj ne dođe. 27. Stoga svako ko jede ovaj hljeb ili pije iz ovog pehara Gospodnjeg nedostojno Gospoda, krivac je za tijelo i krv Gospodnju. 28. Nego da čovjek iskuša samoga sebe i tako da od ovog hljeba jede i iz ovog pehara pije. 29. Jer ko jede i pije nedostojno, samom sebi sud jede ne odvajajući tijelo Gospodnje. 30. Stoga su među vama mnogi nejaki i bolesni i mnogi spavaju; 31. A ako im ne sudimo, svakako – XII,10. – u drugoga tumačenje jezika. 11. A sve ovo čini jedan isti Duh i kako on želi svakome dodjeljuje. 12. Kao što je tijelo jedno, ali ima mnoge udove, svi ti udovi proizilaze iz jednog tijela, mnogo je udova a jedno tijelo, tako i Hrist. 13. I jer smo svi mi u jednom duhu za jedno tijelo kršteni, bilo da smo Judejci, neznabošci, robovi, slobodni ljudi, i svi smo u jednom duhu napojeni. 14. Jer tijelo se ne sastoji od jednog uda nego od mnogih; 15. Ako kaže noga, zato što nijesam ruka zar ne pripadam ovom tijelu, i nijesam za ovo tijelo: zar nije od ovog tijela? 16. Ako kaže uvo, zar zato što nije oko ne pripada ovom tijelu, i nije za ovo tijelo: nije li od ovog tijela? 17. Da je cijelo tijelo oko, gdje bi onda bilo čulo sluha? Da je sve od čula sluha, gdje bi bilo čulo mirisa? 18. A sada Bog postavi udove sve po tijelu onako kako je htio; 19. Kad bi sve to bilo samo jedan ud, gdje bi tu bilo tijelo? 20. A sada su mnogi udovi, a jedno tijelo. 21. I ne može oko reći ruci: nijesi mi potrebna; ili pak glava nogama: nijeste mi potrebne; 22. Nego baš oni udovi tijela koji izgledaju najslabiji oni su najpotrebniji – XIII,1. – ili zvono koje zvoni; 2. I da imam svako proročanstvo i znam tajne svih i svako znanje i imam svaku vjeru, tako da brda premještam, ako ljubavi nemam, nijesam ništa; 3. I ako podijelim sve što imam i tijelo svoje dam da se sažeže, a ljubavi imam, ne činim ništa u korist svoju. 4. Ljubav je trpeljiva, časna; ljubav se ne nadmeće, ljubav se ne razmeće, ne uzdiže, 5. Ne nosi se nedostojno, ne traži samo svoje, ne ljuti se, ne misli zlo, 6. Niti

18 baurge. þaiei qēmun hausjan Imma jah hailjan sik sauhte seinaizo. jah þai anahabaidans fram ahmam
19 unhrainjaim jah gahailidai vaurþun. jah alla managei sokidedun attēkan ïmma. unte mahts af ïmma
20 usiddja jah ganasida allans. jah ïs ushafjands augona seina du siponjam seinaim qaþ. audagai jus
21 unledans ahmin. unte ïzvara ïst þiudangardi himine. audagai jus gredagans nu. unte sadai vairþiþ.
22 audagai jus gretandans nu. unte uflilohjanda. audagai sijuþ. þan fijand ïzvis mans jah afskaidand
23 ïzvis jah ïdveitjand jah usvairpand namin ïzvaramma sve ubilamma ïn sunaus mans. faginod ïn jai-
namma daga jah laikid. unte sai. mizdo ïzvara managa ïn himinam. bi þamma auk tavidedun prau-
24, 25 fetum attans ïze. aþþan vai ïzvis þaim gabeigam. unte ju habaid gaþlaiht ïzvara. vai ïzvis jus sadans
26 nu. unte gredagai vairþiþ. vai ïzvis jus hlahjandans nu. unte gaunon jah ġretan duginnid. vai þan
27 vaila ïzvis qiþand allai mans. samaleiko allis tavidedun galiugapraufetum attans ïze. akei ïzvis qiþa
28 þaim hausjandam. frijod þans hatandans ïzvis. vaila taujaid þaim fijandam ïzvis. þiuþjaiþ þans fra-
29 qiþandans ïzvis. bidjaid fram þaim anamahtjandam ïzvis. þamma stautandin þuk bi kinnu galevei
30 ïmma jah anþara. jah þamma nimandin af þus vastja jah paida ni varjais. wammeh þan bidjandane
31 þuk gif jah af þamma nimandin þein ni lausei. jah svasve vileid ei taujaina ïzvis mans jah jus taujaid
32 ïm samaleiko. aþþan jabai frijod þans frijondans ïzvis. wa ïzvis laune ïst. jah auk þai fravaurhtans þans
33 frijondans sik frijond. jah jabai þiuþ taujaid þaim þiuþ taujandam ïzvis. wa ïzvis laune ïst. jah auk
34 þai fravaurhtans þata samo taujand. jah jabai leiwid. fram þaimei veneid andniman. wa ïzvis laune
35 ïst. jah auk fravaurhtai fravaurhtaim leiwand. ei andnimaina samalaud. sveþauh frijod þans fijands
ïzvarans. þiuþ taujaid jah leiwaid ni vaihtais usvenans. jah vairþiþ mizdo ïzvara managa jah vairþiþ
36 sunjus hauhistins. unte ïs gods ïst þaim unfagram jah unseljam. vairþaid bleiþjandans svasve jah

INTERPRETATIO.

aliarum urbium, 18. qui venerunt audire eum et sanare se morbis suis, et hi vexati a spiritibus impuris et sanati facti-sunt. 19. Et omnis turba quæsiverunt attingere eum, nam potentia ab eo exiit et sanavit omnes. 20. Et is extollens oculos suos ad discipulos suos dixit: beati vos pauperes spiritu, nam vestrum est regnum cœlorum; 21. beati vos famelici nunc, nam saturi fitis; beati vos flentes nunc, nam exhilaramini; 22. beati estis, cum odiunt vos homines et separant vos et exprobrant et ejiciunt nomen vestrum uti malum ob filium hominis. 23. Gaudete in illo die et exsultate, nam ecce, merces vestra multa in cœlis; secundum hoc enim fecerunt profetis patres eorum. 24. At væ vobis his divitibus, nam jam habetis consolationem vestram; 25. væ vobis, vos saturi nunc, nam famelici fitis; væ vobis, vos ridentes nunc, nam lugere et flere incipitis; 26. væ cum bene vobis dicunt omnes homines, similiter enim fecerunt falsis-profetis patres eorum. 27. Sed vobis dico his audientibus: amate hos odientes vos, bene facite his odientibus vos, 28. benedicite his maledicentibus vobis, orate pro his violentantibus vos. 29. Huic percutienti te in maxillam, trade ei etiam alteram, et huic sumenti a te vestem, etiam tunicam ne prohibeas. 30. Cuique autem orantium te da et ab *hoc sumente tuum ne* exige. 31. Et sicut vultis, ut faciant vobis homines, *etiam* vos faciatis iis similiter. 32. At si amatis hos amantes vos, quid vobis mercedum est? et enim hi peccatores hos amantes se amant. 33. Et si bene faciatis his bene facientibus vobis, quid vobis mercedum est? et enim hi peccatores hoc ipsum faciunt. 34. Et si commodatis, a quibus speratis accipere, quid vobis mercedum est? et enim peccatores peccatoribus commodant, ut accipiant æquale. 35. Verumtamen amate hos inimicos vestros, bene facite et commodate non quidquam exspectantes, et fit merces vestra multa et fitis filii summi, nam is bonus est his inutilibus et malis. 36. Fiatis misericordes, sicut etiam pater vester misericors est; 37. et ne judicate, ut non

ANNOTATIONES.

πόλεων, in margine posita, qui codicem argenteum scripsit, in textum intulit.

vi, 20. *siponjam seinaim*] J. St. ※ *siponje seinai*, B. ※ *siponje seinaize*; in cod. Arg. quid scriptum fuerit, cognosci hodie non potest, quod cum Ih. dedimus, constructio postulat præpositionis *du*. — *jus*] vos, gr. οἱ, sic Ulf. pronomen personale vocativo addere solet, ubi Græci articulo utuntur, vid. M. vi, 11 *atta unsar þu in himinam*. vii, 23; Mc. ix, 25; L. iv, 23; vi, 25; Eph. vi, 9; morem Græcorum raro imitatur: Mc. xv, 29 sq. *o sa gatairands þo alh nasei þuk!* aut L. ix, 41 *o kuni!* sæpius omittit pronomen, ut Mc. x, 47, L. vii, 54; J. xix, 3; aut interjectionem, ut Rom. ix, 20 *manna!* — *ahmin*] spiritu ° gr.; J. St. addit ÷ *nu*. — *himine*] cœlorum, gr. omn. θεοῦ.

vi, 21. fin. J. St. signum lacunæ post *uflilohjanda* ponunt, sed in cod. Arg. nihil additur; illi viri docti in errorem sunt inducti, quod in extrema lineæ parte librarius nihil scripsit (id quod sæpius factum esse vidimus) et quæ litteræ exstare videntur, eæ ex aversa parte plagulæ pervaserunt.

vi, 22. *sijuþ*] Hz. ° ※ — *fijand*] J. St. ※ *fijond*. — *jah*] pr., Ulf. ° ὅταν.

vi, 23. *laikid*] J. St. B. ※ *laikod*. — *himinam*] cœlis, gr. οὐρανῷ. — *praufetum*] sic cod. Arg.; J. St. B. ※ *praufetun*.

vi, 24. *ju*] jam, ° gr. omn.; J. St. ÷ *nu*. — *gaþlaiht*.] J. ※ *giþrafst*. St. ※ *gaþod* et pro eo Glossar. p. 56 ※ *gadaliþ*, Z. inepte *laþon* proponit, quod verbum h. l. sensum vix tolerabilem præbet; in cod. Arg. legitur, quod B. dedit, vid. etiam Cor. II, i, 3 seqq. vii, 4, 7.

vi, 25. *sadans*] St. ※ *sandans*. — *nu*] pr. nunc, ° gr. — *duginnid*] incipitis, ° gr. omn.; Ulf. ad indicandum tempus futurum addidit; pro eo tempore, quo ejus lingua caret, præsens ponere solet, sed aliquoties illum defectum ita explet, ut circumscriptione quadam utatur, additis verbis præter *duginnan* etiam *haban* (habere), *skulan* (debere), *munan* (cogitare), *sik skaftjan* (præparare).

vi, 26. *allai*] omnes, ° gr.

vi, 27. *fijandam*] cod. Arg. marg. *hatjandam* (odientibus); erravit autem librarius, nam signum glossæ *non* verbo *fijandam*, ad quod pertinet glossa, sed verbo *hatandans* appinxit.

vi, 28. *fram*] vid. ad ii, 24.

vi, 29. *ïmma*] ei, ° gr.

vi, 32. *aþþan*] at, gr. omn. καί

vi, 34. *þaimei*] J. St. B. Hz. ÷ *þammei*.

vi, 35. *ïzvarans*] Ulf. ° καί. — *jah*] tert., Z. ※ *ja*. — *unfagram*] J. St. ※ *unfairam*.

vi, 36. *vairþaid*] Ulf. c. codd. ° οὖν. — *svasve*] cod. Arg. ※ *svave*. — ïzvar] J. St. ※ ïzvara.

se raduje nepravdi, 7. Nego se raduje istini, sve podnosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi. 8. Ljubav nikada ne prestaje, dok proroštva prestaju, govori ućute, znanje se uništava; 9. Nešto znamo, a nešto prorokujemo. 10. A kad dođe kraj, tada će se jedan dio poništiti. 11. Kad sam bio dječak, kao dječak govorah, kao dječak znadijah, kao dječak razmišljah; kad postadoh muškarcem, odbacih dječaštvo. 12. Sada gledamo kroz ogledalo u zagonetku, a nekad licem u lice. Sada znam djelimično, tada ću znati – XIV,20 – dječaci budite, ali umom savršeni, 21. U zakonu je zapisano da ću drugim jezicima i tuđim usnama govoriti ovom mnoštvu, a da me oni neće čuti, reče Gospod. 22. Stoga su, dakle, jezici kao znak ne vjernicima, nego nevjernicima; a proročanstva ne onima koji ne vjeruju nego onima koji vjeruju. 23. Ako se cijela crkva okupi na jednom mjestu i svi govore jezicima i tamo se okupe i neznalice i nevjernici, zar neće reći da ste poludjeli? 24. A ako svi propovijedaju, a uđe neki nevjernik ili neznalica, odbačen od svih, prokazan od svih. 25. I tajne srca njegovog postanu javne i padne ničice pred Bogom, objavljujući da je po istini Bog u vama. 26. Što je sada, braćo? Kad se okupite zajedno, svako od vas kantik ima, nauk ima, otkrivenje ima, tumačenje ima, jezik ima, sve se događa za izgradnju. 27. Ako ko govori jezikom po dva ili najviše po tri i – XV,1. No ukazujem vam, braćo, da jevanđelja koje vam propovijedah, koja ste čak prihvatili, u kojem također stojite, 2. Preko kojeg ćete se spasiti, treba da se sjećate kako vam ga propovijedah, ako nijeste lakoumno povjerovali. 3. Jer vam dadoh kao prvo, ono što primih, da je Hrist umro za naše grijehe, po pismu, 4. I da je bio sahranjen i da je vaskrsnuo treći dan, po knjigama, 5. I da ga je vidio Kefa i poslije njega jedanaestorica; 6. A poslije ga vidješe više od 510 kohorti braće zajedno, od kojih većina žive i danas, a neki su pokojni. 7. Potom se pokaza Jakovu, a onda svim apostolima, 8. A na kraju se pokaza i meni, poslednjem od svih kao odbačenom. 9. Jer sam ja najmanji od svih apostola, ja koji nijesam dostojan da se nazovem apostolom, jer sam progonio crkvu Božiju. 10. Ali milošću Božijom sam ovo što jesam, i ova milost njegova u meni ne bi uzaludna, nego se trudih više od svih njih i podnesoh, ali ne ja, nego milost Božija sa mnom. 11. No bilo ja, bilo oni, tako propovijedamo i tako vjerujete. 12. Ako se, dakle, propovijeda da je Hrist vaskrsnuo iz mrtvih, kako neki među vama mogu da kažu da nema vaskrsenja iz mrtvih? 13. A ako nema vaskrsenja iz mrtvih, ni Hrist nije vaskrsnuo; 14. Ali ako Hrist nije vaskrsnuo, tada je i ova naša propovijed i vjera naša uzaludna. 15. A postajemo i lažni svjedoci Božiji, jer svjedočimo o Bogu da je podigao Hrista, koga nije podigao; 16. A ako mrtvi ne vaskrsavaju, ni Hrist nije vaskrsnuo; 17. A ako Hrist nije vaskrsnuo uzaludna je vjera vaša i još uvijek ste u grijesima vašim. 18. A propali su oni koji su u Hristu usnuli. 19. Ako se samo u ovom životu nadamo u Hrista, najjadniji smo od svih ljudi. 20. A ako Hrist vaskrsnu iz mrtvih, učinjen je početak za one koji su usnuli; 21 Jer kroz čovjeka bi smrt i kroz čovjeka bi vaskrsenje iz mrtvih; 22. Jer kao što u Adamu svi umiru, tako u Hristu svi žive. 23. Svako po svom redu, prvo Hrist, potom oni koji vjerovahu u dolazak Hrista; 24. A potom kraj, kad predaje kraljevstvo Bogu i Ocu, kad uništava sve vlasti, sile i snage. 25. Mora da kraljuje dok Bog sve njegove neprijatelje ne potčini njegovoj vlasti; 26. Sve se pokorava njemu: a smrt će kao poslednji neprijatelj biti uništena. 27. A kad kaže: sve je pokoreno, pokazuje da je pod njim sve, osim njega samoga koji sve pokorava. 28. Tada kad sve potčinjava njemu, tada će se i sam Sin potčiniti onome koji sve potčinjava da bi postao Bog svega u svemu. 29. I inače, što čine oni koji se krste za mrtve, ako mrtvi ne vaskrsavaju? Zašto se krštavaju za njih? 30. Zašto se mi izvrgavamo opasnosti u svakom trenutku? 31. I još svakog dana umirući zbog vaše slave, braćo, koju imam u Hristu Isusu, Gospodu našem. 32. Ako sam se po čovjeku u Efesu protiv zvijeri borio, kakva mi korist od toga, ako mrtvi ne vaskrsavaju? Jedemo i pijemo, jer za sjutrašnjicu umiremo. 33. Ne uznemiravajte se! Zli govori kvare običaje dobre. 34. Čuvajte se valjano i ne griješite; jer neki ne poznaju Boga, za sramotu vašu vam ovo govorim. 35. Ali neko će reći: kako

37 atta ïzvar bleiþs ïst. jah ni stojid. ei ni stojaindau. ni afdomjaid jah ni afdomjanda. fraletaid jah frale-
38 tanda. gibaid jah gibada ïzvis. mitads goda jah ufarfulla jah gavigana jah ufargutana gibada ïn barm
39 ïzvarana. þizai auk samon mitadjon. þizaiei mitid. mitada ïzvis. qaþuh þan gajukon ïm. ïbai
40 mag blinds blindana tiuhan. niu bai ïn dal gadriusand. nist siponeis ufar laisari seinana. ïþ gamun-
41 vids warjizuh vairþai sve laisaris ïs. aþþan wa gaumeis gramsta ïn augin broþrs þeinis. ïp anza ïn
42 þeinamma augin ni gaumeis. aiþþau waiva magt qiþan du broþr þeinamma. broþar let. ïk usvairþa
gramsta þamma ïn augin þeinamma. silba ïn augin þeinamma anza ni gaumjands. liuta. usvairp
faurþis þamma anza us augin þeinamma. jah þan gaumjais usvairpan gramsta þamma ïn augin broþrs
43, 44 þeinis. ni auk ïst bagms gods taujands akran ubil. nih þan bagms ubils taujands akran god. warjizuh
raihtis bagme us svesamma akrana uskunþs ïst. ni auk us þaurnum lisanda smakkans. niþþan us
45 aiwatundjai trudanda veinabasja. þiuþeigs manna us þiuþeigamma huzda hairtins seinis usbairid
þiuþ. jah ubils manna us ubilamma huzda hairtins seinis usbairid ubil. uzuh allis ufarfullein hairtins
46, 47 rodeid munþs ïs. aþþan wa mik haitid. frauja frauja. jah ni taujid. þatei qiþa. wazuh sa gaggands
48 du mis jah hausjands vaurda meina jah taujands þo. ataugja ïzvis. wamma galeiks ïst. galeiks ïst
mann timrjandin razn. saei grob jah gadiupida jah gasatida grunduvaddjau ana staina. at garunjon þan
vaurþanai bistagq awa bi jainamma razna jah ni mahta gavagjan ïta. gasulid auk vas ana þamma staina
49 ïþ sa hausjands jah ni taujands galeiks ïst mann timrjandin razn ana airþai ïnuh grunduvaddju. þatei
VII, 1 bistagq flodus jah suns gadraus. jah varþ so usvalteins þis raznis mikila. biþe þan usfullida alla þo vaurda
2 seina ïn hliumans manageins. galaiþ ïu kafarnaum. hundafade þan sumis skalks siukands svultavairþja.

INTERPRETATIO.

judicemini ; ne condemnetis et non condemnamini ; absolvatis et absolvimini. 38. Detis et datur vobis ; mensura bona et superplena et concussa et superfusa datur in sinum vestrum, hac enim ipsa mensura, qua mensuratis, mensuratur vobis. 39. Dixit autem parabolam iis : num potest cæcus cæcum ducere ? nonne ambo in foveam cadunt ? 40. Non est discipulus super magistrum suum, verum paratus quisque fiat uti magister ejus. 41. At quid vides festucam in oculo fratris tui, verum trabem in tuo oculo non vides? 42. Aut quomodo potes dicere ad fratrem tuum : frater, sine, ego ejicio festucam hanc in oculo tuo; ipse in oculo tuo trabem non videns, hypocrita, ejice antea hanc trabem ex oculo tuo et tum videas ejicere festucam hanc in oculo fratris tui. 43. Non enim est arbor bona faciens fructum malum, neque arbor mala faciens fructum bonum. 44. Quæque enim arborum ex proprio fructu nota est, non enim de spinis colliguntur ficus, neque de rubo calcantur uvæ. 45. Bonus homo e bono thesauro cordis sui profert bonum et malus homo e malo thesauro cordis sui profert malum ; exque enim abundantia cordis loquitur os ejus. 46. At quid me vocatis domine, domine! et non facitis, quod dico? 47. Quisque hic iens ad me et audiens verba mea et faciens ea, ostendo vobis, cui similis est. 48. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit et profundum fecit et posuit fundamentum super saxum ; in inundatione autem facta irruit aqua contra illam domum et non potuit commovere eam, fundata enim fuit super hoc saxo. 49. Verum hic audiens et non faciens similis est homini ædificanti domum super terram sine fundamento, cui irruit fluctus et statim cecidit, et facta-est hæc eversio hujus domus magna. VII, 1. Cum autem expleret omnia hæc verba sua in aures turbæ, ivit in Cafarnaum. 2 Centurionum autem cujusdam servus ægrotans morti-propinquus, qui fuit

ANNOTATIONES.

VI, 37. *ei*] ut, gr. καί; sed vid. ad J. XVI, 17.

VI, 38. *jah*] sec. et, ° gr. — *ufarfulla*] superplena, gr. πεπιεσμένον, cui cum gothicum verbum non satis respondeat, Ulfilam περισσόν legisse B. suspicatur. — *gibada*] sec. datur, gr. omn. δώσουσι, cf. vs. 44. — *mitid*] sic et B. conjectura, Ih. etiam (in adnotatione ad Ilz.) probata, dedimus ; cod. Arg. et edit. ※ *mitad* ; librarius sequenti *mitada* in errorem inductus esse videtur.

VI, 39. *þan*] St. ※ *tan*. — *ïm*] J. St. ※ *ïn*. — *dal gadriusand*] edit. ※ *dalga driusand*, vid. ad Mc. XII, 1.

VI, 40. *gamanvids*] J. St. ※ *gaustaujane manvids*, B. ※ *ga ustaujane manvids* ; cod. Arg. *gamanvids* et in marg. *ustauhans* (perfectus), quod cum jam B. legerit et evidenter scriptum sit, Ihrium miramur dicere in cod. *ustaubans* legi.

VI, 41. *gaumeis*] sec., J. St. ※ *gaumjeis*.

VI, 42. *ïk*] ego, ° gr. omn.

VI, 44. *lisanda — trudanda*] colliguntur — calcantur, gr. omn. συλλέγουσι — τρυγῶσι, cf. vs. 38. Cæterum gothicum *trudan* calcare (X, 19), conculcare (VIII, 5), græco τρυγᾶν (metere, vindemiare) omnino non respondet ; et si quis Ulf. sensum potius quam verba respexisse dicat, tum *us aiwatundjai* non ita apte appositum videtur ; nos hunc locum in eorum numero habemus, ubi græcorum verborum significationem non satis intellexit, vid. ad I, 5. — *veinabasja*] uvæ (plur.), gr. σταφυλήν ; cæterum J. ※ *veinabasjæi*, St. ※ *vainabasjan*.

VI, 45. *usbairid*] pr. St. ※ *nsbairid*.

VI, 47. *vaurda meina*] ¶ gr. omn. — *galeiks ïst*] ¶ gr. omn.

VI, 48. *at garunjon*] J. ※ *atarunjau*, St. ※ *at garunjau*, B. ※ *atgarunjau*. — *bistagq awa*] J. ※ *bistagun awa*, St. ※ *bistaguna wa*. — *ana*] sec., J. St. ※ *and*.

VI, 49. *þatei*] si pro particula relativa aut causali accipitur, sensus omnino turbatur ; gr. omn. ἡ referendum ad οἰκία pendet a προσέρρηξεν. Si Gothus græcorum lectionem ad verbum exprimere vellet, *bi þammei* debebat scribere ; nam præpositio *bi* vel *du* vel *viþra* verbo *stiggan* conjungi solet (M. VII, 25, 27 ; L. IV, 11 ; XIV, 31 ; Rom. IX, 32) ; si *þatei* ad *razn* pertinet, id quod sensus postulat, Ulf. constructionem mutavit, quod sæpius fecit, sed h. l. audacius. — *bistagq*]. J. St. ※ *bistagun*. — *flodus*] J. St. B. ※ *awaflodus* ; cod. Arg. marg. *awa* (fluvius) : glossam viri illi docti in textum intulerunt. — *gadriaus*] suspicamur, Ulf. c. gr. συνέπεσε legisse.

VII, 2. *svultavairþja*] Z. ※ div. ; J. St. B. ※ *svulta vairþid* ; *svultavairþja* = ad mortem vergens i. e. morti appropinquans (Grim. II. 577) ; gr. ἤμελλε τελευτᾶν, forma concreta præcedente abstracta habet, in quo diligens lector offendere possit.

ustaju mrtvi? – 46. – duhovno. 47. Onaj prvi čovjek od zemlje je prah; ovaj drugi čovjek Gospod sa nebesa. 48. Kakav je onaj od praha, takvi su i ljudi od praha; kakav je ovaj nebeski, takvi su i ljudi nebeski: 49. i kao što smo ponijeli sliku ovog zemaljskog, tako nosimo i sliku ovog nebeskog. 50. Jer ovo kažem, braćo, da meso i krv kraljevstvo Božije ne mogu naslijediti, kao što ni pokvarenost ne može naslijediti nepokvarenost. 51. Evo, tajne koju vam govorim: nećemo svi usnuti, ali ćemo se svi preobraziti. 52. Odmah, u tren oka, u poslednjem zvuku trube, zasviraće truba i mrtvi će ustati neraspadnuti, a mi ćemo se preobraziti. 53. Ovo što je kvarljivo treba da se obuče u ruho neraspadljivosti i ovo smrtno da obuče besmrtnost. 54. Tada kad ovo smrtno obuče besmrtnost, tada će nastati riječ ova napisana: utopi se smrt u pobjedi. 55. Gdje je koplje tvoje, smrti? Gdje je pobjeda tvoja, smrti? 56. A koplje smrti je grijeh, a sila grijeha zakon. 57. I milost Bogu, koji nam dade pobjedu kroz Gospoda našeg Isusa Hrista. 58. Stoga dakle, braćo moja mila, postojani budite, nepokolebljivi, trijumfujte uvijek u djelu Gospodnjem, znajući da trud vaš nije uzaludnji u Gospodu. XVI,1. A za priloge svetima kao što uredih po crkvama Galatije, tako i vi činite. 2. Svako od vas u subotu neka o tome razmišlja, što hoće, da ne bi, kad dođem, onda se prilozi činili. 3. A kad dođem, one koje smatrate čestitima, njih šaljem pismom da nose milost vašu u Jerusalim. 4. I ako je dostojan da ide, ići će sa mnom. 5. Dolazim kod vas, kad napustim Makedoniju; jer prelazim preko Makedonije. 6. A kod vas ću možda biti ugošćen i možda ću ostati preko zime, da me vi odvedete svuda kuda putujem. 7. Jer ne želim da vas sada površno vidim, jer se nadam da ću neko vrijeme ostati kod vas, ako Gospod dopusti. 8. Ostajem pak u Efesu sve do Pedesetnica. 9. Vrata su mi velika otvorena i radina, a mnogi su protivnici. 10. A ako dođe Timotije, gledajte da bez straha bude kod vas; jer i on čini djelo Gospodnje kao i ja. 11. Da ga niko ne prezre, odvedite ga u miru da dođe kod mene, jer ga očekujem sa braćom. 12. A o Apolu, ovom bratu, javljam vam da sam ga mnogo molio da dođe kod vas sa braćom, i možda ne bijaše u volji da sada dođe. A doći će kad se ukaže prilika. 13. Budno motrite i stojte u vjeri, hrabro radite, čvrsti budite; 14. sve vaše u ljubavi neka bude. 15. Molim vas, braćo, pronađite dom Stefanov, koji je nov u Ahaji i za službu svetima su se postavili, 16. da i sada se pokoravate takvima i svim trudbenicima i radenicima. 17. I radujem se zbog prisustva Stefana, Fortunata i Akacija, jer odsustvo vaše oni nadoknadiše. 18. Utješiše i moj i vaš duh. Upoznajte dakle takve. 19. Pozdravljaju vas crkve Azije; mnogo vas pozdravlja u Gospodu Akvila i Priska sa njihovom došljačkom crkvom, koja me je takođe ugostila; 20. Pozdravite se uzajamno u svetom poljupcu; 21. Pozdrav od mene, rukom Pavlovom. 22. Ako ko ne voli Gospoda Isusa Hrista, anatema, maranata. 23. Milost Gospoda Isusa sa vama. 24. Ljubav moja sa svima vama u Hristu Isusu, amen.

Prva poslanica Korinćanima je napisana u Filipima, kako neki kažu; ali čini se vjerodostojnijim, kao što i sam apostol ukazuje, da je napisana u Aziji.

3 saei vas ïmma svers. gahausjands þan bi ïesu ïnsandida du ïmma sinistans iudaie bidjands
4 ïna. ei qimi jah ganasidedi þana skalk ïs. ïþ eis qimandans at ïesua bedun ïna usdaudo
5 qiþandans. þatei vairþs ïst þammei fragibis þata. unte frijoþ þiuda unsara jah synagogein ïs gatimrida
6 unsis ïþ ïesus iddjuh miþ im jah juþan ni fairra visandin ïmma þamma garda ïnsandida du ïmma.
sa hundafads frijonds qiþands du ïmma. frauja. ni draibei þuk. unte ni im vairþs ei uf hrot mein
7 ïnngaggais. duþei ni mik silbau vairþana rahnida at þus qiman. ak qiþ vaurda jah gahailnoi sa
8 þiumagus meins. jah þan auk ïk manna ïm uf valdufnja gasatids. habands uf mis silbin gadrauhtins.
jah qiþa du þamma. gagg. jah gaggid. jah anþaramma. qim her. jah qimid. jah du skalka mei-
9 numma. tavei þata. jah taujid. gahausjands þan þata ïesus sildaleikida ïna jah vandjands sik
du þizai afarlaistjandein sis managein qaþ. amen qiþa ïzvis. ni ïn ïsraela svalauda galaubein bigat.
10, 11 jah gavandjandans sik þai ïnsandidans du garda bigetun þana siukan skalk hailana. jah varþ ïn
þamma afar daga. iddja ïn baurg namnida naen. jah mididdjedun ïmma siponjos is ganohai jah
12 manageins filu. biþeh þan newa vas daura þizos baurgs. þaruh sai. utbaurans vas naus. sunus ainahz
13 aiþein seinai. jah si silbo vidovo. jah managei þizos baurgs ganoha miþ ïzai. jah gasaiwands
14 þo frauja ïesus ïnfeinoda du ïzai jah qaþ du ïzai. ni gret. jah duatgaggands attaitok wilfurjom.
15 ïþ þai bairandans gastoþun jah qaþ. juggalaud du þus qiþa. urreis. jah ussat sa naus jah dugann
16 rodjan, jah atgaf ïna aiþein ïs. dissat þan allans agis. jah mikilidedun guþ qiþandans. þatei prau-
17 fetus mikils urrais ïn unsis jah þatei gaveisoda guþ manageins seinaizos. jah usïddja þata vaurd
18, 91 and alla iudaia bi ïna jah and allans bisitands. jah gataihun ïohannen siponjos is bi alla þo. jah
athaitands twans siponje seinaize ïohannes ïnsandida ïns du ïesua qiþands. þu ïs sa qimanda þau
20 anþaranu venjaima. qimandans þan at ïmma þai vairos qeþun. ïohannes sa daupjands ïnsandida
21 ugkis du þus qiþands. þu ïs sa qimanda þau anþaranu venjaima. ïnu þan þizai weilai gahailida
22 managans af sauhtim jah slahim jah ahmane ubilaize jah blindaim managaim fragaf siun. jah
andhaltjands ïesus qaþ du ïm. gaggandans gateihats ïohannen. þatei gasewuts jah gahausideduts.

INTERPRETATIO.

ei carus. 3. Audiens autem de Iesu misit ad eum seniores Iudæorum orans eum, ut veniret et sanaret hunc servum ejus. 4. Verum ii venientes ad Iesum orarunt eum sollicite dicentes, quod dignus est, cui præstas hoc, 5. nam amat gentem nostram et synagogam is ædificavit nobis. 6. Verum Iesus ivit cum iis et amplius non procul exsistente eo hac domo, misit ad eum hic centurio amicos dicens ad eum : domine, ne urge te, nam non sum dignus, ut sub tectum meum intres, 7. ideoque non me ipsum dignum æstimavi, ad te venire, sed dic verbum, et sanatur hic puer meus. 8. Et vero enim ego homo sum sub imperio constitutus, habens sub me ipso milites, et dico ad hunc : vade, et vadit, et alteri : veni huc, et venit; et ad servum meum : fac hoc, et facit. 9. Audiens autem hoc Iesus miratus est eum, et vertens se ad hanc sequentem se turbam dixit : amen dico vobis, non in Israele talem fidem inveni. 10. Et convertentes se hi missi ad domum invenerunt hunc ægrotum servum sanum. 11. Et factum est in hoc postero die, ivit in oppidum vocatum Naen, et comitati sunt eum discipuli ejus multi et turbæ multum. 12. Cum autem prope esset portæ hujus oppidi, tunc, ecce, elatus fuit mortuus, filius unicus matri suæ, et ea ipsa vidua, et turba hujus oppidi multa cum ea. 13. Et videns hanc dominus Iesus misertus est super eam et dixit ad eam : ne fle. 14. Et accedens attigit feretrum, verum hi portantes steterunt, et dixit : adolescens, ad te dico, surge! 15. Et surrexit hic mortuus et cœpit loqui, et reddidit eum matri ejus. 16. Obsedit autem omnes timor, et magnificarunt Deum dicentes : quod profeta magnus exstitit in nobis et quod visitavit Deus populum suum. 17. Et exiit hoc verbum in omnem Iudæam de eo et in omnes vicinos. 18. Et nuntiarunt Iohanni discipuli ejus de omni hoc; 19. et advocans duos discipulorum suorum Iohannes misit eos ad Iesum dicens : tu es hic veniens, an aliumne exspectemus? 20. Venientes autem ad eum hi viri dixerunt : Iohannes hic baptizans misit nos ad te dicens : tu es hic veniens, an aliumne exspectemus? 21. In autem hac hora sanavit multos a morbis et plagis et spiritibus malis et cæcis multis reddidit visum. 22. Et respondens Iesus dixit ad eos : euntes nunciate Iohanni, quod vidistis et audivistis, quod cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, muti

ANNOTATIONES.

VII, 3. *qimi*] sic cod. Arg.; Ilz. ÷ *qemi*, vid. ad VIII, 56.

VII, 4. *fragibis*] J. St. B. ※ *frambis*.

VII, 5. *synagogein*] vid. ad M. XXVII, 62.

VII, 6. *ïm*] pr., J. St. ※ *ïn*. — *ïmma*] pr., gr. omn. post *juþan*. — *du ïmma*] sec., J. ° ※.

VII, 8. *mis silbin*] J. B. ※ jct. uti vs. 49 et sæpius, St. ※ missisbin. — *her*] huc, ° gr. omn.

VII, 9. *amen*] amen, ° gr.

VII, 11. *afar daga*] St. Z. ※ jct. — *naen*] in cod. Arg. *maen* scriptum esse videtur : cæterum gr. omn. Ναΐν.

VII, 12. *vidovo*] vid. ad IV, 13. — *managei*] J. St. ※ *managai*. — *si silbo*] ea ipsa, gr. αὐτη. — *ganoha*] Ulf. c. codd. ° τν.

VII, 15. *franja ïesus*] dominus Iesus; gr. alii κύριος, alii Ἰησοῦς; utrumque Ulf. et cod. 225 conjungit.

VII, 15. *dugann*] St. ※ *dugun*.

VII, 16. *allans agis*] ¶ gr. omn. — *mikilidedun*] J. St. B. ※ *mikelidedun*. — *qiþandans*] Ih. h. l. adnotat : Gothus lineolam illam, notam τοῦ n, syllabæ ultimæ superinducere neglexit; sed errat v.r doctus, nam illa lineola clarissime supra est ducta. — *seinaizos*] St. ※ *seinazos*.

VII, 19. *twans*] Ulf. c. cod. D. et verss. ° τινάς. — *ïns*] eos, ° gr. omn.

VII, 20. *venjaima*] St. ※ *venjaina*.

VII, 21. *ahmane ubilaize*] St. ※ *ahmanum;* B. conjectura *ahmam ubilaim* non necessaria est, construuntur enim verba medendi et sanandi et cum genitivo (L. V, 15; VI, 18; VIII, 2) et cum præpositione *af* (Mc. V. 29, 34). Locos, ubi Ulf. constructionem mutat, habes hos : IV, 25 *galuknoda himins du jeram þrim jah menoþs saihs*. Mc. I, 6 *vas gavasiþs taglam jah gairda;* cf. ad Cor. II, XII, 21.

VII, 22. *gateihats*] Z. ※ *gataihats*.

KORINĆANIMA POSLANICA DRUGA

I,1. Pavle, apostol Isusa Hrista, po volji Božijoj i Timotej brat crkve Božije u Korintu sa svim svetima u cijeloj Ahaji; 2. Milost vama i mir od Boga, Oca našega i Gospoda Isusa Hrista; 3. Blagosloven Bog i otac Gospoda našeg Isusa Hrista, Otac milosrđa i Bog svih utjeha, 4. koji nas utješi u našoj brizi da možemo mi da tješimo one koji brinu, onom utjehom kojom smo sami umireni od Boga. 5. Jer kao što je obilje trpljenja Hristovih u nama, tako je i kroz Hrista neizmjerna utjeha naša. 6. Ali, bilo da trpimo za vašu utjehu i spas ovo izvršenje u trpljenju istih muka koje i mi trpimo i nada je naša postojana za vas; bilo da mirujemo zbog vaše utjehe i spasa, 7. Znajući da ste drugovi u mukama kao i u utjesi. 8. Jer ne želimo da ste neupućeni, braćo o brigama našim ovdje u Aziji, jer opterećenje koje trpimo prevazilazi naše snage, tako da nam je dojadio i sam život. 9. Sami sa sobom razmišljasmo o smrti i ne uzdasmo se u sebe same, već u Boga koji diže iz mrtvih, 10. Koji nas od tolikih smrti izbavi i izbavlja nas i u njega se uzdamo da će nas izbaviti. 11. Uz vašu pomoć, molitvama koje su nama upućene, kako bi se milost izlila na nas preko mnogih lica, i kako bi se milost koja je nama data izlila na druge, 12. Jer pohvala naša je ovo, svjedočanstvo savjesti naše da u jednostavnosti i iskrenosti Boga, ne u tjelesnoj mudrosti već u milosti Božijoj preobraćeni budemo na ovom svijetu, a iznad svega prema vama. 13. Jer ništa drugo ne pišemo vama, nego ono što ste čitali ili znali; ali se nadam da ćete do kraja znati, 14. Kao što ste spoznali da smo vaša slava kao što ste i vi naša, u dan Gospoda Isusa Hrista. 15. I u ovom uvjerenju sam htio i ranije da vam dođem da drugu milost imate, 16. I od vas da odem u Makedoniju, i opet iz Makedonije da dođem kod vas i da me ispratite u Judeju. 17. Razmišljajući o ovome, zar sam možda bio lakomislen ili ono o čemu razmišljam je tjelesno i ne bilo to kod mene: *da, da! i ne, ne*! 18. Ali Bog je vjeran da ova naša riječ vama nije: da i ne; 19. Jer sin Božiji, Isus Hrist, koji se u vama preko nas propovijeda, preko mene, Silbana i Timoteja, nije učinio: *da* i *ne,* nego *da.* 20. Koliko je obećanja Božijih, u njemu su *da* i preko njega su amen Bogu za slavu preko nas. 21. A on je taj koji nas potvrđuje sa vama u Hristu i pomazuje nas Bog; 22. I obilježavajući nas i dajući duhovni zalog u srca naša. 23. A ja Boga pozivam za svjedoka protiv moje duše, da štedeći vas više ne dođoh u Korint. 24. Ne da naređujemo vašoj vjeri, nego smo pomagači milosti vašoj jer stali ste u vjeri. II,1. No odlučih ovo samo kod mene da ponovo u žalosti ne dođem kod vas; 2. Jer ako ja žalim vas, ko je taj koji raduje mene, ako ne onaj koga ja žalim? 3. I samo to napisah vama da kad dođem nemam tugu nego radost, uzdajući se u sve vas da je moja radost radost svih vas. 4. A od mnoge brige i tuge srca, napisah vam kroz mnoge suze, ne da bi se ražalostili nego da ljubav spoznate koju imam obilno za vas. 5. A ako me je ko ražalio, nije mene ožalostio, nego djelimično, da ne opteretim sve vas. 6. Jednom takvom dovoljan je prijekor mnogih, 7. Stoga, nasuprot tome, da vi više darujete i tješite, da ne bi slučajno takvoga još veća žalost obuzela. 8. Zbog ovoga, molim vas, ojačajte u njemu ljubav. 9. Stoga napisah da spoznam opit vaš, da li ste u svemu poslušni. 10. A kome što poklonite, i ja ću; i ja, ako što poklanjam, poklanjam zbog vas u licu Hristovom, 11. Da nas ne ugrabi Satana, jer dobro znamo njegov naum. 12. A kad dođoh u Troadu za jevanđelje Hristovo i naiđoh na vrata zatvorena u Gospodu, ne imađah spokoja za dušu svoju, jer ne nađoh Tita, brata moga, 13. Nego pozdravivši se, odoh u Makedoniju. 14. I Bogu zahvaljujem, koji nas uvijek čini pobjednicima u Hristu i koji preko nas u svim mjestima obznanjuje miris poznanja svoga. 15. Jer smo mi Hristov miris dobar i među spasenima i među propalima; 16. Jednima je miris smrti za smrt, drugima pak miris od života za

þatei blindai ussaiwand. haltai gaggand. þrutsfillai gahrainjanda. baudai gahausjand. naveis urreisand.
23, 24 unledai vailamerjanda. jah audags ist sawazuh saei ni gamarzjada in mis. at galeiþandam þan þaim
airum Iohannes dugann rodjan du managein bi Iohannen. wa usiddjeduþ in auþida saiwan. raus fram
25 vinda vagid. akei wa usiddjeduþ saiwan. mannan in hnasqjaim vastjom gavasidana. sai. þai in
26 vastjom vulþagaim jah fodeinai visandans in þiudangardjom sind. akei wa usiddjeduþ saiwan.
27 praufetu. jai qiþa izvis. jah mais praufetu. sa ist bi þanei gamelid ist. sai. ik insandja aggilu meinana
28 faura andvairþja þeinamma. saei gamanveid vig þeinana faura þus. qiþa allis izvis. maiza in baurim
qinono praufetus Iohanne þamma daupjandin ainshun nist. iþ sa minniza imma in þiudangardjai
29 guþs maiza imma ist. jah alla managei gahausjandei jah motarjos garaihtana domidedun guþ u'dau-
30 pidai daupeinai Iohannis. iþ fareisaieis jah vitodafastjos runa guþs fraqeþun ana sik ni daupidai
31, 32 fram imma. we nu galeiko þans mans þis kunjis jah we sijaina galeikai. galeikai sind barnam þaim
in garunsai sitandam jah vopjandam seina misso jah qiþandam. sviglodedum izvis jah ni plinsideduþ.
33 gaunodedum izvis jah ni gaigrotuþ. urrann raihtis Iohannes sa daupjands nih hlaif matjands nih vein
34 drigkands. jah qiþiþ. unhulþon habaiþ. urrann sunus mans matjands jah drigkands. jah q'þiþ. sai.
35 manna afetja jah veindrugkja. frijonds motarje jah fravaurhtaize. jah gasunjoda varþ handugei fram
36 barnam seinaim allaim. baþ þau ina sums fareisaie ei matidedi miþ imma. jah atgaggands in gard
37 þis fareisaiaus anakumbida. þaruh sai. qino in þizai baurg. sei vas fravaurhta jah ufkunnandei. þatei
38 anakumbida in razna þis fareisaiaus. briggandei alabalstraun balsanis. jah standandei faura fotum is
aftaro greitandei dugann natjan fotuns is tagram jah skufta haubidis seinis bisvarb jah kukida fotum
39 is jah gasalboda þamma balsana. gasaiwands þan sa fareisaius. saei haihait ina. rodida sis ains

INTERPRETATIO.

audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur. 23. Et beatus est omnis, qui non scandalizatur in me. 24. In abeuntibus autem his legatis Iohannis cœpit loqui ad turbam de Iohanne : quid exiistis in desertum videre, arundinem a vento motam? 25. Sed quid exiistis videre, hominem in mollibus vestibus vestitum? Ecce, hi in vestibus splendentibus et cibo exsistentes in regum aulis sunt. 26. Sed quid exiistis videre, profetam? utique dico vobis, etiam magis profeta. 27. Hic est, de quo scriptum est : ecce, ego mitto angelum meum præ facie tua, qui parat viam tuam præ te. 28. Dico enim vobis : major in natis mulierum profeta Iohanne, hoc baptizante, unus non-est, verum hic minor eo in regno Dei major eo est. 29. Et omnis turba audiens et portitores justum judicarunt Deum baptizati baptismo Iohannis. 30. Verum Farisæi et legis-periti consilium Dei improbarunt in se, non baptizati ab eo. 31. Cui jam similo hos homines hujus generis et cui sint similes? 32. Similes sunt pueris his in foro sedentibus et vocantibus se invicem et dicentibus : tibiis-cecinimus vobis et non saltavistis; lamentati-sumus vobis et non ploravistis. 33. Prodiit enim Iohannes hic baptizans, nec panem edens, nec vinum bibens, et dicitis : dæmonem habet; 34. prodiit filius hominis edens et bibens, et dicitis: ecce, homo devorator et vinolentus, amicus portitorum et peccatorum. 35. Et justificata fuit sapientia a filiis suis omnibus. 36. Oravit autem eum quidam Farisæorum, ut ederet cum eo, et adiens in domum hujus Farisæi accubuit. 37. Tunc ecce, mulier in hoc oppido, quæ fuit peccatrix et cognoscens, quod accubuit in domo hujus Farisæi, afferens alabastrum balsami 38. et stans ante pedes ejus retro flens cœpit rigare pedes ejus lacrymis et capillo capitis sui tersit et osculata-est pedes ejus et unxit hoc balsamo. 39. Videns autem hic Farisæus, qui vocavit eum, locutus-est sibi solus dicens : hic si esset profeta, cognosceret utique, quæ et qualis hæc mu-

ANNOTATIONES.

vii, 24. *at galeiþandam*] St. Z. ※ jct.; J. ※ *afgaleiþandam*.

vii, 25. *vulþagaim*] J. St. B. ※ *vulþanaim*. — *fodeinai*] cibo, Ulf. τροφῇ pro τρυφῇ legisse jam Maresh. et B. recte viderunt, ni-i forte ad *fodeinai* ex præcedentibus *vulþagai* subintelligendum esse aliquis suspicatur, ut *fodeins vulþaga* (lautus cibus) græco τρυφή respondeat; id autem artificiosius ne sit admodum veremur. — *þiudangardjom*] J. St. ※ *þiudangardja*, B. ※ *þiudangardjan* (scilicet in cod. — *on* pro — *om* exaratum esse videtur).

vii, 26. *jai*] J. St. ※ *jah*. — *praufetu*] sec., vid. ad 1, 54.

vii, 27. *þanei*] J. St. ※ *þamei*.

vii, 28. *baurim*] J. St. ※ *bairan*. — *nist*] J. St. B. ※ *ni ist*. — *imma*] pr. ei, ° gr. omn.

vii, 29. *gahausjandei*] J. St. ÷ *gahausjandans*. — *garaih ana domidedun guþ*] J. St. *garaihta.....*; hæc cum sequentibus in cod. Arg. omnino evanuerunt.

vii, 30. *fragefun ana*] J. St. ※ *frakunþ*.... B. Hz. Z. ※ *frajefun and*. Quod dedimus *fraqefun*, id analogia linguæ postulat, cum neque ex *jaþan* (B. Hh.), nec ex *jaiþan* (Z.) illud *jefun* nasci possit; neque in cod. Arg. ullum vestigium partis *j* litteræ apparet, quæ subter lineam ducitur. Verbum *fraqiþan*, proprie maledicere (M. xxv, 41; Mc. xi, 21; all.) significans, h. l. significationem contemnendi, repudiandi (alias *usfbrikan* Mc. vi, 26) induit. *And*, quod pro *ana* legunt, quia sensum huic loco alienum præbet, probari omnino non potest, neque lh. *ana*, quod prius conjecerat (nam in cod. Arg. clare cognosci jam non potest) Benzelii auctoritate motus, rejicere debebat; ad reddendum græcum εἰς ἑαυτούς (contra se, in detrimentum suum) nihil aptius est, quam *ana sik*, cf. M. xxvii, 13; Mc. iii, 26; xiv, 55; J. xviii, 29; Cor. II, x, 2.

vii, 31. Ab initio versus J. St. *qaþ þan fraujа*. e nonnullis gr. addunt, quod cod. Arg. non agnoscit.

vii, 32. *seina misso*] editt. ※ jct. — *sviglodedum*] J. St. ※ *svigalodedum*. — *gaunodedum*] cod. Arg. marg. synonymum *hufum* e M. xi, 17.

vii, 33. *nih*] sec. J. St. ÷ *ni*.

vii, 34. *afetja*] J. St. B. ※ *afetei*.

vii, 35, *seinaim*] J. ※ *seinama*, St. ※ *seinamma*.

vii, 36. *ina sums*] ° gr. omn.

vii, 37. *sei*] J. St. B. ※ *so*. — *jah*] et, ° gr.; J. St. ※ *sah*. — *in razna*] J. ※ *in gard*, St. ※ *and gard*. — *þis fareisaius briggandei*] J. St. ※ *fareisaie brinjandei* omissa ultima versus parte — *alabalstraun*] B. ※ *alabaastraum*; gr. omn. ἀλάβαστρον.

vii, 38. *aftaro*] gr. ante *faura*. — post *fotum* usque ad *fravaurhta* vers. 39 J. St. lac.; omnia fere singularum litterarum vestigia in cod. Arg. interierunt.

vii, 39. *fareisaius*] sic cod. Arg.; Hz. Z. ※ *fareisaiaus*. — *sis*] B. ÷ *in sis*. — *ains*] solus, ° gr. omn.

život, a za to ko je pogodan? 17. Jer mi nijesmo kao neki koji kvare riječ Božiju, nego iz iskrenosti i kao iz Boga, pred licem Boga u Hristu govorimo. III,1. Počinjemo li opet nas same da preporučujemo? Ili zar nam je nužda, kao nekima, za pismima preporuke ka vama ili od vas? 2. Poslanica naša vi ste, napisana u srcima našim, poznata i pročitana od svih ljudi. 3. Očito je, da ste poslanica Hristova, u srcu zapisana, koju smo mi napisali, ne mastilom, nego duhom Boga živoga, ne na tablicama kamenim, već na živim tablicama srca. 4. I uzdanje takovo imamo preko Hrista za Boga, 5. Ne zato što smo dostojni misliti nešto sami od sebe, kao od nas samih, nego je to dostojanstvo naše od Boga, 6. Koji je također dostojnim učinio nas sluge novog testamenta, ne pisma, već duha; jer pismo propada, a duh je živ, 7. A ako je služba smrti u pismenima, uklesana u kamenu bila slavna, tako da sinovi Izrailja nijesu mogli pogledati u lice Mojsijevo zbog slave lica njegovog koja prestaje, 8. Koliko bi slavnija bila služba Duhu. 9. Jer ako je služba kazni slava, mnogo je snažnija služba pravednosti iz slave. 10. Jer nije bilo slavno ono što se proslavilo s ove strane zbog obilja slave, 11. Jer ako je slavno ono što je prolazno, koliko će biti slavnije ono što ostaje. 12. Imajući, dakle, takvu nadu, mnogim se uzdanjem služimo, 13. A ne kao što je Mojsije pokrivao lice svoje da ga ne vide sinovi Izraela, na kraju onoga što nestaje; 14. Ali su istrajale misli njegove, jer do dana današnjeg ovo isto pokrivalo ostaje pri čitanju Starog zavjeta neotkriveno, jer u Hristu prestaje. 15. I do dana današnjeg, kad se čita Mojsije, pokrivalo leži na srcima njihovim; 16. I kad se okrene ka Gospodu, otkriće se ovo pokrivalo. 17. A Gospod je duh; a gdje je duh Gospodnji, onamo je sloboda. 18. A mi svi, otkrivenim licem, gledamo u ogledalu slavu Gospodnju, ovom istom slikom se preobražavamo, od slave u slavu, kao od Duha Gospodnjeg. IV,1. Stoga obavljajući ovu službu, jer smo time blagosloveni, ne bivamo lijeni, 2. Već se udaljismo od tajnih nepriličnosti ne živeći u stidu, i ne čineći lažljivom riječ Božiju, već likom iskrenosti preporučujući sebe same za svu savjest ljudi pred licem Boga. 3. A ako je pokriveno naše jevanđelje, u ovim izgubljenim je pokriveno, 4. U kojima Bog ovog vijeka zasjeni umove nevjernika, da im ne zasvijetli zublja jevanđelja slave Hristove, koji je slika Boga nevidljivog. 5. A ne propovijedamo sebe same, nego Isusa Hrista Gospoda, a nas kao sluge vaše zbog Isusa. 6. Jer Bog, rekavši da svjetlost iz tame zasija, isti je onaj koji je obasjao u srcima našim za svjetlost znanja slave Božije pred licem Isusa Hrista. 7. Imamo ovo blago u zemljanim sudovima da obilnost bude od vrline Božije, a ne od nas. 8. U svemu namučeni, ali ne uzrujani; zbunjeni, ali ne i uplašeni; 9. Podnijeli smo proganjanje, ali nijesmo napušteni; odbačeni, ali ne i izgubljeni, 10. Uvijek smrt Gospoda Isusa u tijelu našem – da se očituje. 11. Jer dok živimo u smrti se predajemo zbog Isusa da i život Isusov očigledan bude u kvarljivom tijelu našem. 12. Zato sada smrt u nama djeluje, a život u vama. 13. Gajeći ovaj isti duh vjere kao što je zapisano: povjerovah zbog čega sam i govorio i mi vjerujemo zbog toga što govorimo. 14. Znajući da onaj koji vaskrsnu Gospoda vaskrsnuće i nas kroz Isusa i postaviti ga sa vama. 15. Jer je sve ovo zbog vas, da bi se milost, obilna kroz mnoštvo, uvećala za slavu Božiju. 16. Zbog toga nijesmo lijeni, nego, iako se ovaj naš spoljašnji čovjek kvari, ipak ovaj unutrašnji se obnavlja iz dana u dan. 17. Jer ova naša trenutna i laka tuga djeluje u nama, za obilje vječne slave teret nosi nam, 18. Ne obraćajući pažnju na ovo što je vidljivo, nego na nevidljivo; jer ovo vidljivo je raspadljivo, a nevidljivo je vječno. V,1. Znamo, naime, da ako se ovaj zemaljski naš dom daščare razvali, da kuću od Boga imamo, ne rukom rađenu, nego vječnu na nebesima. 2. Jer i zbog toga oplakujemo naše stanište žudeći da obučemo ono nebesko, 3. Ako ipak budemo obučeni a ne goli. 4. I plačemo opterećeni, zato što stojimo u ovoj daščari, u kojoj ne želimo da se svučemo nego da se obučemo, da život upije smrtno; 5. A Bog je taj koji nas je učinio za to, i koji nam je dao zalog Duha. 6. Uzdajući se uvijek i znajući da živeći u ovom tijelu smo stranci od Gospoda; 7. Jer po vjeri idemo, ne po gledanju. 8. No se uzdamo i želimo

qiþands. sa iþ vesi praufetus. uſkunþedi þau. wo jah wileika so qino. sei tekiþ imma. þatei fravaurhta
49, 41 ist. jah andhaſjands iesus qaþ du paitrau. seimon. skal þus wa qiþan. iþ is qaþ. laisari qiþ. twai
42 dulgis skulans vesun dulgahaitjin sumamma. ains skulda skatte fimfhunda. iþ anþar fimftiguns. ni
43 habandam þan. wapro usgebeina. baim fragaf. waþar nu þize. qiþ. mais ina frijod. andhaſjands þan
44 seimon qaþ. þana gavenja. þammei managizo fragaf. þaruh is qaþ du imma. raihtaba stauides. jah ga-
vandjands sik du þizai qinon qaþ du seimona. gasaiwis þo qinon. atgaggandin in gard þeinana vato mis
ana fotuns meinans ni gaft. iþ si tagram seinaim ganatida meinans fotuns jah skufta seinamma bisvarb.
45, 46 ni kukides mis. iþ si. fram þammei innatiddja. ni svaif bikukjan fotuns meinans. aleva haubid mei-
47 nata ni salbodes. iþ si balsana gasalboda fotuns meinans. in þizei. qiþa þus. afletanda fravaurhteis
48 izos þos managons. unte frijoda filu. iþ þammei leitil fraletada. leitil frijod. qaþuh þau du izai. afle-
49 tanda þus fravaurhteis þeinos. jah dugunnun þai miþanakumbjandans qiþan in sis silbam. was sa ist.
50 saei fravaurhtins afletai. iþ is qaþ þau du þizai qinon. galaubeins þeina ganasida þuk. gagg in ga-
VIII, 1 vairþi. jah varþ biþe afar þata ei jah is vratoda and baurgs jah haimos merjands jah þiuþspillonds
2 þiudangardja guþs. jah þai tvalib miþ imma jah qinons. þozei vesun galeikinodos ahmane ubilaize jah
3 sauhte. jah marja. sei haitana vas magdalene. us þizaiei usiddjedun unhulþons sibun. jah iohanna
qens kusins fauragagjins herodes jah susanna jah anþaros managos. þozei andbahtededun im us aigi-
4 nam seinaim. gaqumanaim þau hiumam managaim jah þaim. þaiei us baurgim gaiddjedun du imma.
5 qaþ þairh gajukon. urrann sa ands du saian fraiva seinamma. jah miþþanei saiso. sum gadraus faur
6 vig jah gatrudon varþ jah fuglos himinis fretun þata. jah anþar gadraus ana staina jah uskijanata ga-

INTERPRETATIO.

her, quæ tangit eum, quod peccatrix est. 40. Et respondens Iesus dixit ad Petrum : Simon, debeo tibi aliquid dicere. Verum is dixit : magister, dic ! 41. Duo debiti rei fuerunt creditori cuidam ; unus debuit denariorum quingentos, verum alter quinquaginta. 42. Non habentibus autem, unde redderent, ambobus remisit ; uter igitur horum, dic, magis eum amat ? 43. Respondens autem Simon dixit : hunc puto, cui plus remisit. Tunc is dixit ad eum : recte judicasti ! 44. Et convertens se ad hanc mulierem dixit ad Simonem : vides hanc mulierem, accedenti in domum tuam aquam mihi in pedes meos non dedisti, verum ea lacrymis suis rigavit meos pedes et capillo suo tersit ; 45. non osculatus-es me, verum ea, ex quo introii, non cessavit osculari pedes meos ; 46. oleo caput meum non unxisti, verum ea balsamo unxit pedes meos. 47. Propter hoc dico tibi, remittuntur peccata ejus hæc multa, nam amavit multum ; verum cui paucum remittitur, paucum amat. 48. Dixit autem ad eam : remittuntur tibi peccata tua. 49. Et cœperunt hi concumbentes dicere in se ipsis : quis hic est, qui peccata remittat ? 50. Verum is dixit tum ad hanc mulierem : fides tua sanavit te ; vade in pacem. VIII, 1. Et factum est deinde post hoc, ut etiam is iret per urbes et vicos prædicans et evangelizans regnum Dei, et hi duodecim cum eo 2. et mulieres, quæ fuerunt sanatæ spiritibus malis et morbis, et Marja, quæ vocata fuit Magdalene, ex qua exierunt dæmones septem, 3. et Iohanna, uxor Cusæ, præfecti Herodis, et Susanna et aliæ multæ, quæ ministrarunt iis e facultatibus suis. 4. Congressis autem gregibus multis et his, qui ex oppidis coiverunt ad eum, dixit per parabolam : 5. exiit serens ad serendum semine suo, et dum sevit, quoddam concidit ante viam et conculcatum fuit et aves cœli vorarunt hoc. 6. Et aliud concidit in saxum et enatum exaruit, propter quod non habuit humorem.

ANNOTATIONES.

— *uſkunþedi*] sic cod Arg. et secunda manu Hz.; B. Ih. (*Ulfil. illustr.* p. 158) ※ *uſkunþeda.* — *tekiþ imma*] B. ※ *sik attekiþ.*

VII, 40. *paitrau*] Petrum, gr. omn. αὐτόν, qua propter J. *imma* edidit; St. ÷ *paitru;* cæterum Goth. cum Brix. concinit.

VII, 41. *dulgis skulans*] B. Z. jct., sed vid. Grim. II. 598 sq.; J. St. ※ *dulgiskulans.* — *dulgahaitjin*] J. St. B. ※ *duliahaitjin.*

VII, 42. *þan*] Ulf. ° αὐτῶν.

VII, 43. *þana*] J. St. ※ *þama;* cæterum ° gr. omn., contra ea Ulf. post *gavenja* ° ὅτι.

VII, 44. *qaþ*] gr. omn. post *seimona.* — *atgaggandin*] accedenti, gr. omn. εἰσῆλθον. — *mis*] mihi, ° gr. omn. — *seinaim*] suis, ° gr. omn.

VII, 45. *fotuns meinans*] ¶ gr. omn.

VII, 46. *fotuns meinans*] ¶ gr.

VII, 48. *qaþuh þan*] sic cod. Arg.; St. Z. ※ *gaþ uþþan.* — *þus*] tibi, " gr. omn., nam quod ii habent σοῦ, id Ulf. per *þeinos* reddidit.

VII, 49. *sis silbam*] St. ※ *sissilban.* — *saei*] Ulf. ° καί.

VII, 50. *is*] is, ° gr. omn. — *gavairþi*] J. St. B. ※ *gavairþa.*

VIII, 1. *biþe afar þata*] deinde post hoc = ἐν τῷ καθεξῆς; neutrum abundat, ut B. Ih putant. — *þata ei*] J. B. Z. ※ jct., St. ※ *þatei.* — *ei*] ut, ° gr. omn. vid. ad VI, 12; sic sæpius post *varþ* (ἐγένετο, es geschah) *ei*, sæpe *jah* quoque sequitur; quamobrem ne aut *ei* aut *jah* ex glossa ortum sit suspicamur. — *vratoda and baurgs*] St. lact., J. v..... B. *vratoda....., — haimos*] J. ※ *haimo*, St. *haimo....* omissis reliquis usque ad — *londs.* — *þiuþspillonds*] sic cum J. et B. ex loco III, 18 dedimus; in codice Arg. nihil præter — *llonds* legi potest; quod scribunt Ih. et Z. *vailaspillonds* non probamus, quod ea compositio nusquam invenitur.

VIII, 2. *qinons*] Ulf. c. verss. ° γυνές. — *galeikinodos*] J. ※ *galeikinode*, St. *galeik.... — sauhte jah*] J. St. ※ *sauthaim — jah*] tert. et, ° gr. omn. — *usiddjedun*] gr. omn. post *sibun.*

VIII, 3. *fauragagjins*] sic cod. Arg. et J. St. B ; Ih. Z. ÷ *fauragaggjins*, vid. ad XVI, 1. — *herodes*] St. ※ *heordes.* — *andbahtededun*] sic cod. Arg. pro *andbahtidedun;* J. St. B. ※ *andbaiheidedun.* — *im*] iis, gr. αὐτῷ — *seinaim*] J. St. ※ *seinain.*

VIII, 4. *hiumam*] vid. ad VI, 17; J. ※ *hiuman.* — *þaiei us*] St. ※ jct. — *us baurgim*] ex oppidis, gr. κατὰ πόλιν (i. e. in oppido habitantibus et ex oppido proficiscentibus).

VIII, 5. *saiands*] J. St. B. e Mc. IV, 3 et 14 *sa* articulum addunt, quem h. l. cod. Arg. non agnoscit. — *saiso*] St. ※ div. — *gatrudon*] ea forma cum infinitivus propter constructionem (nam *varþ* participium secum labere solet), participium autem propter terminationem esse non possit, veremur ne errore librarii pro *gatrudan* scriptum sit, si verum est quod Grim. I. 844 dicit.

VIII, 6. *uskijanata*] Grim. I. 841 falsum pro *uskinanata* esse suspicatur; nobis potius participium præteriti

radije da izađemo iz ovog tijela i da smo domaći kod Gospoda. 9. Zbog toga težimo, bilo kao domaći bilo kao stranci, da mu se svidimo. 10. Jer svi smo dužni da se pojavimo pred sudom Hristovim, da primi svako ono što je u tijelu činio, kako je činio dobro ili zlo. 11. Poznajući dakle strah od Gospoda, nagovaramo ljude, a Bogu smo poznati. I nadam se da smo mi poznati vašoj savjesti, 12. Ne da ponovo sebe same preporučujemo vama, već vam dajući priliku da se proslavite, da imate što reći onima koji se hvale onim što je spolja, a ne u srcu. 13. Jer ako smo zaneseni – Bogu, a ako smo umjereni – vama, 14. Jer ljubav Hristova nas obuhvata, 15. Cijeneći to, da je jedan za sve umro, svakako su svi umrli i za sve je umro, da ovi koji žive ne žive više za sebe same, već za onoga koji je za njih umro i vaskrsnuo. 16. Dakle, mi od sada nikoga ne poznajemo po mesu, a ako ga i poznajemo to je po mesu Hristovom, ali sada ga više ne poznajemo; 17. Dakle, ako je neko u Hristu, on je nova tvorevina, staro je prošlost, evo, sve je novim učinjeno; 18. A sve je od Boga koji nas izmiri kroz Hrista i dade nam službu pomirenja. 19. Jer, zaista, Bog bijaše u Hristu i svijet pomiri sa sobom, ne umećući im grijehe njihove i stavljajući u nas riječ pomirenja. 20. Za Hrista smo dakle poslati, da u Bogu koji kroz nas hrabri, molimo za Hrista pomirbu sa Bogom. 21. Jer onoga koji ne znadijaše za grijeh, zbog nas učini grešnikom, da mi postanemo pravda Božija u njemu. VI,1. Kao pomagači molimo vas da ne primite uzalud milost Božiju, 2. U vrijeme urečeno reče: saslušah te i u dan spasenja pomogoh ti; evo sada, vrijeme najprikladnije, evo sada dana spasenja. 3. Nikakvu uvredu ne dajte, da se ne kudi služba naša; 4. Nego u svemu pružajući sebe kao sluge Božije, u trpljenjima mnogim, u tugama, u nevoljama, u neprilikama, 5. U bolesti, u zatvorima, u gomilama, u trudovima, u bdjenju, u postu, 6. U čistoti, u znanju, u velikodušnosti, u časnosti, u Duhu svetome, u milosti istinskoj, 7. U riječi istine, u vrlini Božijoj, oružjem pravde desnicom i ljevicom. 8. Kroz slavu i sramotu, kroz prokletstvo i blagoslov, kao zavodnici i istiniti, kao neznani i znani, 9. Kao oni koji umiru, a evo smo živi, kao učeni i ne mrtvi 10. Kao oni koji tuguju, a evo se uvijek raduju, kao siromašni, a veoma imućni, kao oni koji nemaju ništa, a sve imaju. 11. Usta naša otvorena su za vas, Korinćani, srce naše se raskrililo. 12. Nijeste se sakrili vi u nama, već ste se sakrili u dušama svojim. 13. A da mi ovo isto nadoknadite, kao sinovima vam kažem, raskrilite se i vi. 14. Ne družite se sa nevjernicima, jer što ima pravda sa nepravdom, i što je zajedničko svjetlosti i tami? 15. Kakve veze ima Hrist sa Belijamom ili vjernik sa nevjernikom? 16. Što ima zajedničko hramu Božijem sa idolima? Jer vi ste hram Boga živoga. Jer Bog kaže: nastaniću se u njima i unutar njega, i postaću Bog njihov i oni će postati narod moj. 17. Zbog toga izađite između njih i razdvojte se, reče Gospod, i nečistog se ne dotičite, i ja ću vas primiti; 18. I biću vam Otac, a vi meni sinovi i kćeri, reče Gospod svemoćni. VII,1. Držeći se dakle ovog obećanja, dragi, očistimo se od svake nečistoće tijela i duha, izvršavajući svetinju u strahu Božijem. 2. Primite nas kod vas; nikoga ne uvrijedismo, nikoga ne pokvarismo, nikoga ne zavedosmo. 3. Ne govorim ovo da bih presuđivao, prorekoh naime ono što je u srcima, vapim za smrću i u isto vrijeme za životom. 4. Mnogo se uzdam u vas, mnogo vas hvalim, ispunjen sam utjehom, ispunjen sam radošću zbog sve naše velike tuge. 5. Jer kad dođoh u Makedoniju, ne nađoh odmora tijelu svome, nego u svemu izmučen, spolja bitke, a iznutra strahovi. 6. Ali Bog utješitelj poniznih, utješi nas dolaskom Titovim, 7. I ne samo dolaskom njegovim, nego i utjehom, utjehom od vas, javljajući nam o vašoj žudnji, vašem plaču, vašoj težnji za mnom, tako da se još više obradovah. 8. Jer ako sam vas i ožalostio poslanicom, ne kajem se, a da sam se pokajao, vidim da vas je ta poslanica, makar i privremeno, ražalostila, 9. Sada se radujem, ne zato što ste bili žalosni, nego što ste se ražalostili za pokajanje. Jer se ražalostiste po Bogu, da vas ni zbog čega ne pokaramo, 10. Jer žalost po Bogu stvara pokajanje za čvrsto spasenje, a žalost ovoga svijeta smrt sprema. 11. Pogle, ova žalost po Bogu koliku brigu vam je stvorila, samo odbranu, indignaciju, strah, žudnju, težnju, osvetu; u

7 þaursnoda. ïu þizei ni habaida qrammiþa. jah sum gadraus ïu midumai þaurnive jah miþuskeinan-
8 dans þai þaurnjus afwaþidedun þata. jah anþar gadraus ana air] ai godai jah uskeinoda jah tavida
akran taihuntaihundfalþ. þata þan qiþands ufwopida. saei habai ausona du hausjan. gahausjai.
9, 10 frehun þan ïna siponjos ïs qiþandans. wa sijai so gajuko. iþ ïesus qaþ. ïzvis atgiban ïst kunnan runos
þiudinassaus guþs. iþ þaim anþaraim ïn gajukom. ei saiwandans ni gasaiwaina. jah gahausjandans
11, 12 ni fraþjaina. aþþan þata ïst so gajuko. þata fraiv ïst vaurd guþs. iþ þai viþra vig sind þai hausjandans.
13 þaþroh qimiþ diabulus jah usnimiþ þata vaurd af hairtin ïze. ei galaubjandans ni ganisaina. iþ þai
ana þamma staina. ïze þan hausjand. miþ faheidai andnimand þata vaurd. jah þai vaurtins ni ha-
14 band. þaiei du mela galaubjand jah ïn mela fraistubnjos afstandand. iþ þata in þaurnuns gadriusando
þai sind. þaiei gahausja. daus jah af saurgom jah gahein jah gabaurjoþum þizos libainais gaggandans
15 afwapnand jah ni gavrisqand. iþ þata ana þizai godon airþai þai sind. þai ïze ïn hairtin godamma
16 jah seljamma gahausjandans þata vaurd gahaband jah akran bairand ïn þulainai. aþþan ni manna
lukarn tandjands dishuljiþ ïta kasa aiþþau uf ligr gasatjiþ ak ana lukarnastaþin satjiþ. ei þai ïn-
17 gaggandans saiwaina liuhad. ni auk ïst analaugn. þatei svikunþ ni vairþai. nih fulgin. þatei ni gakunnai-
18 dau jah ïn svekunþamma qimai. saiwiþ nu. waiva hauseiþ. unte saei habaiþ. gibada ïmma. jah saei ni
19 habaiþ. jah þatei þugkeiþ haban. afnimada at imma. atiddjedun þan du ïmma aiþei jah broþrjus ïs jah
20 ni mahtedun andqiþan ïmma faura managein. jah gataihan varþ ïmma. þatei aiþei þeina jah bro-
21 þrjus þeinai standand uta gasaiwan þuk gairnjandona. iþ ïs andhafjands qaþ du im. aiþei meina jah
22 broþrjus meinai þai sind þai vaurd guþs gahausjandans jah taujandans. varþ þan ïn ainamma þizo
dage. jah ïs galaiþ ïn skip jah siponjos ïs. jah qaþ du im. galeiþam hindar þana marisaiv. jah gali-
23 þun. þaruh þan sve faridedun. anasaisleiþ jah atiddja skura vindis in þan marisaiv jah gafullnode-
24 dun jah birekjai vaurþun. duatgaggandans þan urraisidedun ïna qiþandans. tavjand. fraqistnam. iþ

INTERPRETATIO.

7. Et quoddam cecidit in medium spinarum, et simul-enascentes hæ spinæ exstinxerunt hoc. 8. Et aliud concidit in terram bonam et pullulavit et fecit fructum centuplum. Hoc autem dicens exclamavit : qui habeat aures ad audiendum, audiat. 9. Interrogarunt autem eum discipuli ejus dicentes, quid sit hæc parabola. 10. Verum Iesus dixit : vobis datum est scire mysteria regni Dei, verum his aliis in parabolis, ut videntes non videant et audientes non intelligant. 11. At hoc est hæc parabola : hoc semen est verbum Dei ; 12. verum hi ad viam sunt hi audientes, deinde venit diabulus et demit hoc verbum a corde eorum, ut credentes non salventur. 13. Verum hi in hoc saxo, qui cum audiunt, cum lætitia assumunt hoc verbum, et hi radices non habent, qui ad tempus credunt et in tempore tentationis desistunt. 14. Verum hoc in spinas cadens hi sunt, qui audientes et a curis et possessione et voluptatibus hujus vitæ euntes exstinguuntur et non fructum ferunt. 15. Verum hoc in hac bona terra hi sunt, hi qui in corde bono et probo audientes hoc verbum tenent et fructum ferunt in patientia. 16. At non homo lucernam incendens operit eam vase, aut sub lecto ponit, sed super candelabro ponit, ut hi ineuntes videant lucem. 17. Non enim est occultum, quod manifestum non fiat, neque absconditum, quod non cognoscatur et in apertum veniat. 18. Videte igitur, quomodo audiatis ; nam qui habet, datur ei, et qui non habet, etiam quod putat habere, demitur ab eo. 19. Adierunt autem ad eum mater et fratres ejus, et non potuerunt adire eum præ turba. 20. Et nuntiatum fuit ei, quod mater tua et fratres tui stant foris videre te cupientes. 21. Verum is respondens dixit ad eos : mater mea et fratres mei hi sunt, hi verbum Dei audientes et facientes. 22. factum-est autem in uno horum dierum, et is ivit in navigium et discipuli ejus, et dixit ad eos : imus trans hoc stagnum ; et iverunt. 23. Tunc autem ubi navigarunt, *obdormivit et adiit procella venti in hoc stagnum et* completi-sunt et periclitantes facti-sunt. 24. Accedentes autem suscitarunt eum dicentes : præceptor, per-

ANNOTATIONES.

ad verbum *keian* (Grim. I. 854, 7) pertinens, esse videtur. — *qrammiþa*] J. St. ※ *qarmmiþa*.

VIII, 7. *afwapidedun*] vid. ad Mc. IV, 7.

VIII, 8. *taihuntaihundfalþ*] St. ※ *taihuntaihundfalt*. — *þan*] autem, ° gr. omn.

VIII, 9. *gajuko*] St. ※ *tajuko*.

VIII, 10. *ïesus*] vid. ad Mc. I, 42. — *þiudinassaus*] J. St. ※ *þiudanassaus*.

VIII, 11. *þata ïst*] ¶ gr. omn.

VIII, 12. *ni*] Ulf. morem suum, negationem verbo ûnito, quod dicunt, jungendi secutus, h. l. sensui male consuluit.

VIII, 13. *ïze*] pro *ïzei*, sic Mc. IX, 1 et *sa ïze* M. V, 32; cf. ad X, 5. — *raurtins*] vid. ad Mc. IV, 6.

VIII, 14. *þaiei*] sic cod. Arg.; editt. ※ *þatei*. cæterum gr. omn. οἱ, cf. Prolegg. col. 485. — *saurgom*] sic perspicue cod. Arg.; editt. ※ *saurjom*. — *afwapnand*] vid. ad Mc. IV, 7.

VIII, 15. *þulainai*] J. St. B. ※ *þuldinai*.

VIII, 17. *ni auk*] J. St. ※ *niuh þan*. — *nih*] J. St. ※ *ni*. — *svekunþamma*] sic cod. Arg.; J. St. B. ※ *svesunþamma* ; Maresh. p. 456 et Lye h. l. *svikunþamma*, recte quidem, sed *i* et *e* Gothus sæpius promiscue utitur : *wileiks* et *weleiks*, *azitizo* et *azetizo*, *aggeljus* et *aggiljus*, all.

VIII, 18, *andqiþan ïmma*] J. St. ※ *duatgaggan*.

VIII, 20. *ïmma*] Ulf. c. cod *i*. et verss. ° λεγόντων. — *þatei*] quod, ° gr. — *gasaiwan*] B. ※ *gasaivan*. — *gairnjandona*] J. ÷ *viljandans*, sed ante *þuk gasaiwan* (hoc enim ordine legit) ; St. lac. ante *þuk gasaiwan*.

VIII, 21. *sind*] J. St. B. ※ *sindon*.

VIII, 22. *þan*] autem, gr. καί. — *þize*] J. St. ※ *þizai*. — *marisaiv*] J. St. B. ※ *marein*.

VIII, 23. *sve*] J. St. ° ※ — *anasaisleiþ*] sic cod. Arg., sed *i* littera rasa esse videtur; J. St. bis div., B. Z. ÷ *anasaislep*, cf. ad III, 5.

VIII, 24. *duatgaggandans*] J. St. B. ÷ *atgaggandans*. — *urraisidedun*] editt. *usraisidedun*, in cod. Arg. utrum *urr*— an *usr*— sit scriptum, quamquam difficile est cognoscere, tamen quod edidimus, id usus linguæ gothicæ postulat, sic *urrinnan*, *urrannjan*, *urruns*, *urrisun*, *urrists* ; unus omnino est locus Cor. II, VI, 11, ubi dum alter cod. veram formam *urrumnoda* præbet, in altero *usrumnoda* male legitur.—*talzjand*] hoc verbum, cujus loco St. lacunæ signum habet,

svemu ste prednjačili da ste čisti u tom djelu. 12. A ako vam pisah, to ne bi zbog onoga koji je nepravdu učinio, niti zbog onoga koji je nepravdu pretrpio, nego da pokažemo brigu našu, koju za vas imamo, prema vama, pred Bogom. 13. Zbog toga smo opomenuti, i u utjesi našoj mnogo više smo se obradovali zbog radosti Titove, jer ste svi umirili duh njegov. 14. Nijesam se osramotio što sam vas kod njega hvalio, nego kao što smo sve vama u istini govorili, tako i naše pohvale Titu bijahu istina. 15. I ljubav njegova prema vama uvećava se sve više, kad se prisjeti poslušnosti vaše, kako ste ga sa strahom i zebnjom prihvatili. 16. Radujem se dakle, jer se u svemu uzdam u vas. VIII,1. A obznanjujem vam braćo, milost Božiju datu u crkvi Makedonije, 2. Da mnoštvo radosti njihove, dok su iskušavali veliku tugu, i duboko siromaštvo njihovo pokaza bogatstvo slobode njihove; 3. Jer onoliko koliko su mogli, svjedok sam, i preko toga dobrovoljno, 4. I uz mnoga bodrenja moleći nas da primimo milost svoju i zajednicu službe sa svetima. 5. I ne kao što se nadasmo, nego sebe same predadoše prvo Gospodu, potom nama po volji Božijoj, 6. Tako da molimo Tita, da, kao što je prije počeo tako i završi prema vama ovu milost. 7. Ali kao što ste u svemu berićetni, u vjeri, riječi, razumu, i svakoj brizi i u ljubavi prema nama, tako da ste berićetni i u ovoj milosti. 8. Ne govorim vam naredbodavno, nego da iskušam, kroz brigu za druge, iskrenost vaše milosti. 9. Jer ste spoznali milost Gospoda našeg Isusa Hrista, koji se zbog vas siromašnim učinio, iako je bio bogat, da vi kroz njegovo siromaštvo postanete bogati. 10. I u ovome vas savjetujem, jer vam je to bolje, za vas koji ne samo da hoćete nego započeste činiti prošle godine. 11. A sada evo završiste i činjenje da kao što bijaše dobre volje za želju, tako da ima i za njeno izvršenje, čega imate. 12. Ako prethodno postoji dobra volja, prihvaćeno je kao da je ima, ne kao da je nema. 13. Ne da jednima bude spokoj, a vama tuga, nego svima jednako; 14. Da sada u ovo vrijeme, vaše izobilje bude za njihovo nemanje, i da njihovo izobilje bude za vaše nemanje, da bi bili jednaki, 15. Kao što je zapisano: ko ima mnogo da nema više, a ko ima malo da nema manje. 16. A hvala Bogu, koji dade tu istu brigu za vas u srce Titovo, jer je uslišio molitvu; 17. A pošto je tako brižan, sam je želio da doputuje do vas, 18. I poslali smo sa njim brata, koga hvale po svim crkvama zbog propovijedi njegove. 19. A ne samo to, nego su ga rukopoložile crkve među drugovima sa strane, sa našom milošću u kojoj služimo za slavu Gospodnju i našu spremnost. 20. Bojeći se toga da nas ne bi ko ukorio u izobilju naše službe; 21. Čuvajući dobra ne samo pred Bogom, nego i pred ljudima. 22. Poslasmo pak sa njima brata našeg, koga iskušasmo u mnogim situacijama da je savjestan, i sada evo mnogo je brižniji zbog velikog uzdanja u vas; 23. Bilo da se radi o Titu, koji je drug moj i pomagač vaš, bilo da se radi o braći našoj, apostolima crkava, slava im u Hristu. 24. Pred crkvama na njima pokažite ljubav vašu i našu hvalu prema vama. IX,1. A o službi, koja se odnosi na svete, izlišno mi je vama pisati; 2. Jer znam spremnost vašu, kojom se hvalim vama kod Makedonaca, jer Ahaja je pripravna od prošle godine; i to je kod mnogih izazvalo surevnjivost prema vama. 3. Poslao sam braću, da naša hvala o vama ne bude isprazna u pola stvari, da biste bili , kao što rekoh, pripravni, 4. Ako sa mnom dođu Makedonci i nađu vas nespremne, da nas ne bude sramota, da ne kažem vas, u potvrdi ovolike hvale. 5. Smatram dakle uputnim da pitam braću, da dođu kod vas i priprave ovaj obećani blagoslov da bi bio spreman kao blagoslov, a ne kao prevara. 6. Po tome pak onaj koji sije tvrdičluk, iz tvrdičluka će požnjeti, a onaj koji sije u blagoslovu iz blagoslova će požnjeti. 7. Svako onako kako je pripravio srcem, ne iz bola ili iz nužde, jer Bog voli dragovoljnog davaoca. 8. A moćan je Bog da uveća svaku milost u vama, da u svemu uvijek imajući obilnost svakog izobilja za svako časno djelo, 9. Kao što je zapisano: razasu, dade siromasima, pravičnost će njegova trajati na vjeki. 10. A onaj koji daruje sjemenom ovoga sijača i hljeb za jelo daruje, i uvećava sjeme vaše, i čini da jača plod pravičnosti vaše. 11. U svemu bogati, u svakoj jednostavnosti, koja čini

25 is ūtteisands gasok vinda jah þamma vega vatins. jah anaslavaidedun jah varþ vis. qaþ þan du īm.
war īst galaubeins izvara. ogandans þan sildaleikidedun qiþandans du sis misso. was siai sa ei jah
26 vindam faurbiudiþ jah vatnam. jah uſhausjand imma. jah atfaridedun in gavi gaddarene. þatei īst
27 viþravairþ galeila a. usgaggandin þan imma ana airþa gamotida imma vair sums us baurg. saei ha-
28 baida unhulþons mela lagga. jah vastjom ni gavasiþs vas jah in garda ni gavas ak in hlaivasnom. ga-
saiwands þan iesu jah uſhropjands draus du imma jah stibnai mikilai qaþ. wa mis jah þus iesu sunau
29 guþs hauhistins. bidja þuk. ni balvjais mis. unte anabaud ahmin þamma unhrainjin usgaggan as
þamma mann. manag auk mel fravalv ina jah bundans vas eisarnabandjom jah fotubandjom fastaiþs
30 vas jah dishniupands þos bandjos draibiþs vas fram þamma unhulþin ana auþidos. frah þan ina iesus
31 qiþands. wa īst namo þein. þaruh qaþ. harjis. unte unhulþons managos galiþun in ina. jah bad ina
32 ei ni anabudi im in afgrundiþa galeiþan. vasuþ-þan jainar hairda sveine managaize haldanaize in
33 þamma fairgunja. jah bedun ina ei uslaubidedi im in þo galeiþan. jah uslaubida im. usgaggandans
þan suns þai unhulþans af þamma mann galiþun in þo sveina jah rann so vriþus and driuson in þana
34 marisaiv jah afwapnodedun. gasaiwandans þan þai haldandans þata vaurþano gaþlauhun jah gataihun
35 in baurg jah in veihsa. usiddjedun þan saiwan þata vaurþano jah qemun at iesua jah bigetun sitan-
dan þana mannan. af þammei unhulþons usiddjedun gavasidana jah fraþjandan laura fotum iesuis
36, 37 jah ohtedun. gataihun þan im jah þai gasaiwandans. waiva ganas sa daimonareis. jah bedun ina
allai gaujans þize gaddarene galeiþan fairra sis. unte agisa mikilamma dishabaidai vesun. iþ is ga-
38 leiþands in skip gavandida sik. baþ þan ina sa vair. af þammei þos unhulþons usiddjedun. ei vesi
39 miþ imma. fralailot þan ina iesus qiþands. gavandei þuk du garda þeinamma jah usspillo. wan filu
40 gatavida þus guþ. jah galaiþ and baurg alla merjands. wan filu gatavida imma iesus. varþ þ n miþþa-
41 nei gavandida sik iesus. andnam ina managei. vesun auk allai beidandans is. jah sai. qam vair.
þizei namo iacirus. sah fauramaþleis synagogais vas. jah driusands faura fotum iesuis bad ina gaggan

INTERPRETATIO.

dimur! Verum is surgens increpavit ventum et huic fluctui aquæ, et obmutuerunt et facta-est malacia. 25. Dixit autem ad eos: ubi est fides vestra? Timentes autem mirati-sunt dicentes ad se invicem: quis sit hic, ut etiam ventis interdicat et aquis, et obediant ei? 26. Et navigarunt in regionem Gaddarenorum, quæ est contraria Galilææ. 27. Exeunti autem ei in terram occurrit ei vir quidam ex oppido, qui habuit dæmones tempora longa, et vestitus non vestitus fuit et in domo non mansit, sed in sepulcris. 28. Videns autem Iesum et exclamans cecidit coram eo et voce magna dixit: quid mihi et tibi, Iesu, fili Dei summi, oro te, ne torqueas me. 29. Nam præcepit spiritui huic immundo exire ab hoc homine, multum enim tempus arripuit eum et ligatus fuit ferreis-catenis et compedibus custoditus fuit et dirumpens has catenas pulsus fuit ab hoc dæmone in deserta. 30. Interrogavit autem eum Iesus dicens: quod est nomen tuum? Tunc dixit: exercitus, nam dæmones multi iverunt in eum. 31. Et oravit eum, ut non præciperet iis in abyssum ire. 32. Fuit autem illic grex porcorum multorum pascentium in hoc monte; et orarunt eum, ut permitteret iis in eos ire; et permisit iis. 33. Exeuntes autem statim hi dæmones ab hoc homine iverunt in hos porcos et cucurrit hic grex ex præcipitio in hoc stagnum et suffocati-sunt. 34. Videntes autem hi pascentes hoc factum effugerunt et narrarunt in oppidum et in vicos. 35. Exierunt autem videre hoc factum et venerunt ad Iesum et invenerunt sedentem hunc hominem, a quo dæmones exierunt, vestitum et intelligentem ante pedes Iesu et timuerunt. 36. Narrarunt autem iis etiam hi videntes, quomodo valuit hic dæmoniacus. 37. Et orarunt eum omnes incolæ horum Gadarenorum ire procul se, nam timore magno occupati fuerunt; verum is iens in navigium convertit se. 38. Oravit autem eum hic vir, a quo hi dæmones exierunt, ut esset cum eo; dimisit autem eum Iesus dicens: 39. converte te ad domum tuam et enarra, quam multum fecit tibi Deus. Et ivit per oppidum totum, prædicans, quam multum fecit ei Iesus. 40. Factum-est autem dum convertit se Iesus, excepit eum turba; fuerunt enim omnes exspectantes eum. 41. Et ecce, venit vir, cujus nomen Iairus, hicque præfectus synagogæ fuit, et cadens

ANNOTATIONES.

J. cum gr. quibusdam bis ponit, in cod. Arg. autem alterius illius nullum vestigium reperimus.

VIII, 25. *siai sa*] ¶ gr. omn., Ulf. etiam ° ἄρα. — *vatnam*] aquis, gr. omn. ὕδατι.

VIII, 26. *galeilaia*] J. ※ *galilaia.*

VIII, 27. *unhulþons*] J. ÷ *skohsla*, glossam marginalem pro textus lectione ponens; B. *skohsla unhulþons* glossam cum glossemate in textu conjungens.

VIII, 28. *balvjais mis*] ¶ gr. omn.

VIII, 29. *eisarnabandjom*] J. St. B. ※ div. — *vas*] sec. fuit, ° gr. omn.

VIII, 30. *qiþands*] J. ° ÷. — *þein*] gr. omn. (σοί) ante ἐστ. — *harjis*] Ulf. h. l. gothico verbo reddit græco-latinum λεγεών, cum Mc. v, 9 et 15 *laigaion* scripserit; cf. Skeir. 49, 2, ubi auctor illius libelli nomen Petri apostoli per *stains* reddit.

VIII, 32. *īm*] sec. J. St. ※ *īn.*

VIII, 33. *suns*] statim, ° gr. omn. — *manna*] J. St. B ※ *manna.* — *galiþun*] J. St. ÷ *iddjedun.* — *vann*] J. St. ÷ *draus*, omissis reliquis usque ad *sair.* — *so vriþus*] B. lac. et conjectura *so hairda* reponere vult. — *afwapnodedun*] vid. ad Mc. IV, 7.

VIII, 34. *gaþlauhun*] J. St. ※ *gaplanjun* — *baurg*] J. St. ※ *baurgi.* — *veihsa*] J. ÷ *haiþjos*, St. lac.

VIII, 35. *at iesua*] St. lac. — *gavasidana*] J. St. ※ *gavasidona.* — *iesuis*] J. St. B. ÷ *iesua.*

VIII, 36. *þan īm jah*] St. lac. — *īm*] J. ※ *du īm.* — *waiva ganas*] J. St. ※ *wai vas haileda.*

VIII, 37. *bedun ina*] J. St. ※ *badun īm.* — *gaujans*] St. ※ *manjans.* — *gaddarene*] sic cod. Arg.; J. St. lh. Z. ※ *gadarene*, vid. etiam Mc. v, 1; L. VIII, 26. — *fairra sis*] J. St. ※ *us fram*, deinde lac. usque ad finem hujus versus.

VIII, 38. *baþ þan ina*] St. lac. — *usiddjedun*] gr. ante *þos.*

VIII, 39. *usspillo*] J. St. ※ *uspilla.* — *galaiþ and*] J. St. ※ *galaiþands.* — *baurg alla*] ¶ gr. omn.

VIII, 41. *þizei*] J. St. ÷ *þize.* — *sah*] hicque; Ulf. καὶ non omittit, uti Sch. adnotat: sic *sah* pro καὶ ἰδοὺ XVII, 16; XIX, 2. vid. ad J. XVIII. 26. — *gard*] St. ※ *garda.*

kroz nas euharistiju Bogu; 12. Jer služba ove nagrade nije samo ona koja ispunjava siromaštvo ovih svetih, nego uvećava kroz mnoge milosti Bogu. 13. Kroz iskustvo ove službe slaveći Boga u poslušnosti ispovijesti vaše u jevanđelju Hristovom i u jednostavnosti zajednice za njih i za sve, 14. I molitvom njihovom za vas želeći vas u obilju milosti Božije u vama. 15. Milost Bogu za ovaj neizrecivi dar. X,1. A ja, Pavle, molim vas čovječnošću i blagošću Hristovom, ja koji sam ponižen pred vama, a kad sam negdje drugdje pouzdam se u vas. 2. A molim vas kad dođem da se ne uzdam u sadašnju odvažnost, kojom mislim da se usprotivim nekima koji misle da mi živimo po mesu, 3. A mi u tijelu živimo, ali se po tijelu ne borimo; 4. Jer oružje naše vojske nije tjelesno, nego sila od Boga za razbijanje utvrda, 5. Za razbijanje mišljenja i svake visine podignute protiv znanja Božijeg i za zarobljavanje svakog duha vodeći ih u pokornost Hristovu. 6. I spremni smo za osvetu svake nepokornosti, kad se ispuni vaša nepokornost. 7. Vidite li ono što vam je pred očima? Ako se neko uzda da je Hristov, neka sam za sebe misli da smo i mi Hristovi kao što je on. 8. A ako se suviše hvalim zbog vlasti naše, koju nam Gospod dade za gradnju, a ne za razbijanje vaše, ne crvenimo, 9. Da se ne čini da vas strašimo poslanicama; 10. Jer ove poslanice kažu da su teške i jake, a dolazak tijela nejak i riječ prezrena. 11. Ovako neka izgleda takvome, da smo i na djelu onakvi kakvi smo riječju u poslanici, 12. Jer se ne usuđujemo da sudimo o sebi samima ili da se poredimo sa onima koji preporučuju sami sebe, već ne razumiju kad se sami mjere po svojim mjerama i porede sami sebe sa samima sobom. 13. A mi ----- nego po mjeri pravila, koje nam je odmjerio Bog, mjeru da njom dopremo i do vas. 14. Ne dopiremo daleko kao što ne dopiremo do vas, jer smo i do vas stigli kroz jevanđelje Hristovo. 15. Ne hvalimo se bez mjere u tuđim naporima, no nadu gajimo da kroz rastuću vjeru vašu, ona će se i uvećati, pravilu našem za obilje. 16. Preko vas jevanđelje propovijedamo, da se ne hvalimo onim što je tuđim naporom urađeno. 17. A onaj koji slavi u Gospodu neka bi bio slavljen, 18. Jer nije onaj koji sam sebe preporučuje častan, nego onaj kog Gospod preporučuje. XI,1. Kamo sreće da malo moje gluposti istrpite, i da me istrpite; 2. Jer boreći se za vas Božijom revnošću, obećah vas jednom čovjeku, da bi vas kao čistu djevicu Hristu ponudio. 3. A bojim se da ne bi slučajno kao zmija Evu zavela lukavstvom svojim, da ne budu iskvarene misli vaše o jednostavnosti i čistoti ovoj u Hristu. 4. Ako, dakle, ovaj koji dolazi drugog Hrista prorokuje, koga mi nijesmo prorokovali: ili ste Duh drugi primili, koga nijeste primili; ili jevanđelje drugo, koje nijeste primili; dobro ste istrpjeli. 5. Smatram, naime, da me ništa ne čini manjim od višnjih apostola. 6. Prost sam na riječima, ali ne u znanju, i u svemu sam se pokazao među vama. 7. Ili, zar grijeh počinih ponižavajući samoga sebe, da biste se vi uzdigli, što uzalud vam Božije jevanđelje propovijedah? 8. Opljačkah druge crkve, primivši platu za službu vama i boraveći kod vas siromašan, nikome ne bijah težak; 9. Jer siromaštva moja nadoknadiše braća došavši iz Makedonije i u svemu, ne dosađujući vam, spasih samoga sebe i spasavam. 10. U meni je istina Hristova, jer ova slava neće se uništiti u meni u zemlji Ahajskoj; zbog čega? 11. Jer vas ne volim? Bog zna. 12. Uistinu, ono što činim i što ću činiti je da odsiječem priliku onih koji žude za prilikom, da se nađu u tome, kroz ono što hvale, i takvi kao i mi. 13. Jer ti takvi lažni apostoli i varalice izdaju se za apostole Hristove; 14. I nije čudo, jer sam Satana se izdaje za anđela svjetlosti; 15. Nije ništa strašno, ako se sluge njegove pretvaraju da su sluge pravednosti, čiji kraj biva onakav kakova su im djela. 16. Ponovo velim, da me ne bi ko smatrao bezumnikom, ako ne drugačije, a onda me kao bezumnika primite, da se i ja malo pohvalim. 17. Ono što govorim, ne govorim po Gospodu, nego kao bezumnik u ovoj odvažnosti pohvale. 18. Jer se mnogi hvale po tjelesnom, i ja ću da se hvalim; 19. Jer rado podnosite neznalice, kad ste mudri; 20. Podnosite, ako vas ko učini slugama, ako vas ko izjeda, ako neko otima vaše, ako vas ko u najam vodi, ako vas ko po obrazu bije. 21. Po sramoti govorim, kao da smo mi bolesni, a u čemu se ko usuđuje, nerazumno govorim, i ja se usuđujem; 22. Jevreji su i ja sam;

42 in gard seinana. unte dauhtar ainoho vas imma sve vintrive tvalibe. jah so svalt. miþþanei þan iddja
43 is. manageins þraihun ina. jah qino visandei in runa bloþis jera tvalif. soei in lekjans raqam allam-
44 ma aigina seinamma jah ni mahta vas fram ainomehun galeikinon. atgaggandei du aftaro attaitok
45 skauta vastjos is jah suns gastoþ sa runs bloþis izos. jah qaþ iesus. was sa tekands mis. laugnjan-
dam þan allaim qaþ paitrus jah þai miþ imma. talzjand. manageins biwairband þuk jah þreihand.
46 jah qiþis. was sa tekands mis. þaruh iesus qaþ. taitok mis sums. ik auk ufkunþa maht usgaggandein
47 af mis. gasaiwandei þan so qino. þatei ni galaugnida. reirandei jah atdriusandei du imma. in þizei
48 attaitok imma. gataih imma in andvairþja allaizos manageins jah waiva gahailnoda suns. iþ iesus qaþ
49 du izai. þrafstei þuk dauhtar. galaubeins þeina ganasida þuk. gagg in gavairþja. nauhþan imma rod-
jandin gaggiþ sums manne fram þis faurama þleis synagogeis qiþands du imma. þatei gadauþnoda
50 dauhtar þeina. ni draibei þana laisari. iþ iesus gahausjands andhof imma qiþands. ni faurhtei.
51 þatainei galaubei. jah ganasjada. qimands þan in garda. ni fralailot ainohun inngaggan
52 alja paitru jah iakobu jah iohannen jah þana attan þizos manjos jah aiþein. gaigrotun þan
53 allai jah faiflokun þo. þaruh qaþ. ni gretip. unte ni gasvalt ak slepiþ. jah bihlohun ina gasaiwandans
54 þatei gasvalt. þanuh is usdreibands allans ut jah fairgreipands handu izos vopida qiþands. mavi
55, 56 urreis. jah gavandida ahman izos. jah ustoþ suns. jah anabaud izai giban mat. jah usgeisnodedun
IX, 1 fadrein izos. iþ is faurbaud im ei mann ni qiþeina þata vaurþano. gahaitands þan þans tvalif apau-
2 stauluns atgaf im maht jah valdufni ufar allaim unhulþom jah sauhtins gahailjan. jah insandida ins
3 merjan þiudangardja guþs jah gahailjan allans þans unhailans. jah qaþ du im. ni vaiht nimaiþ in
4 vig. nih valuns nih matibalg nih hlaib nih skattans. nih þan tveihnos paidos haban. jah in þanei
5 gard gaggaiþ. þar saljiþ jah þaþroh usgaggaiþ. jah sva managai sve ni andnimaina izvis. usgag-
6 gandans us þizai baurg jainai jah mulda af fotum izvaraim afhrisjaiþ du veitvodiþai ana ins. usgag-
7 gandans þan þairhiddjedun and haimos vailamerjandans jah leikinondans and all. gahausida þan

INTERPRETATIO.

ante pedes Iesu oravit eum ire in domum suam; 42. nam filia unica fuit ei circiter hiemum duodecim, et hæc obiit. Dum autem ivit is, turbæ torserunt eum, 43. et mulier exsistens in fluxu sanguinis annos duodecim, quæ in medicos impendit omnem facultatem suam et non potens fuit ab uno sanari, 44. veniens ad retro attigit fimbriam vestis ejus et statim stetit hic fluxus sanguinis ejus. 45. Et dixit Iesus: quis hic tangens me? Negantibus autem omnibus dixit Petrus et hi cum eo: præceptor, turbæ circumeunt te et torquent, et dicis: quis hic tangens me? 46. Tunc Iesus dixit: tetigit me quidam; ego enim cognovi potentiam exeuntem a me. 47. Videns autem hæc mulier, quod non latuit, tremens et procidens ante eum, propter quod attigit eum, confessa-est ei in præsentia omnis turbæ et quomodo sanata-est statim. 48. Verum Iesus dixit ad eam: consolare te, filia, fides tua sanavit te, vade in pace. 49. Adhuc eo loquente ii quidam hominum de hujus præfecti synagogæ dicens ad eum, quod mortua-est filia tua, ne urge hunc magistrum. 50. Verum Iesus audiens respondit ei dicens: ne time, tantum crede, et sanatur. 51. Veniens autem in domum, non permisit unum inire, nisi Petrum et Iacobum et Iohannem et hunc patrem hujus puellæ et matrem. 52. Fleverunt autem omnes et planxerunt hanc. Tunc dixit: ne flete, nam non obiit, sed dormit. 53. Et deriserunt eum videntes, quod obiit. 54. Tunc is expellens omnes foras et apprehendens manum ejus clamavit dicens: puella, surge! 55. Et convertit spiritum ejus, et surrexit statim, et præcepit ei dare cibum. 56. Et obstupuerunt parentes ejus; verum is interdixit iis, ut homini non dicerent hoc factum. IX, 1. Convocans autem hos duodecim apostolos tradidit iis potentiam et imperium super omnes dæmones et morbos sanare. 2. Et misit eos prædicare regnum Dei et sanare omnes hos insanos 3. et dixit ad eos: ne quidquam sumatis in viam, neque baculos, neque peram, neque panem, neque denarios, neque duas tunicas habere, 4. et in quam domum eatis, ibi manete et hinc exeatis. 5. Et tam multi quam non suscipiant vos, exeuntes ex hoc oppido illo et pulverem a pedibus vestris excutiatis ad testimonium super eos. 6. Exeuntes autem transierunt per vicos evangelizantes et sanantes per omne. 7. Audivit autem Herodes, hic tetrarcha, hæc facta ab eo

ANNOTATIONES.

VIII, 42. *vintrive*] J. St. B. ※ *vintraive*.—*miþþanei — is*] J. ※ *galeiþanti þanei þan ina*, St. ※ *begaiþ þanei þan ina*. — *manageins*] St. lac.

VIII, 43. *lekjans*] J. St. ÷ *leikjans*.—*aigina*] J. St. B. ※ *aihna*. — *scinamma*] sua ° gr.

VIII, 44. *du*] vid. ad Mc. X, 13.

VIII, 47. *reirandei*] J. St. ÷ *qam* e græcis addunt.

VIII, 48. *iesus*] gr. ὁ.

VIII, 49. *nauhþan*] editt. ※ div. — *gaggiþ*] St. ÷ *gaggid*. — *manne*] hominum, ° gr. omn. — *þis faurama þleis*] hic genitivus non pendet a *fram* præpositione, sed a supplendo substantivo *mannam*, cf. ad XIX, 7; M. XXVII, 57 et J. XVI, 32. — *synagogeis*] legendum esse videtur *synagogais*, uti scribitur vs. 41 et J. IX, 22. — *þeina*] J. ※ *þein*.

VIII, 51. *ainohun inngaggan*] ¶ gr. omn.; cæterum de *ainohun* vid. ad Mc. IX, 8. — *iakobu — iohannen*] ¶ gr., sic IX, 28.

VIII, 52. *unte*] nam, ° gr.

VIII, 53. *gasaiwandans*] videntes (ἰδόντες), gr. omn. εἰδότες.

VIII, 54. *allans ut*] ¶ gr. omn.

VIII, 55. *ustoþ*] J. St. *usstoþ*, rectius quidem, sed h. l. contra codicis Arg. auctoritatem, vid. ad Mc. III, 15.

VIII, 56. *qiþeina*] pro *qeþeina*, sic etiam IX, 21 et XVII, 6 *qiþeiþ*, Grim. I. 844. cf. *usdribeina*, IX, 40. *qimi* VII, 3. *galagidideina* V, 18. *tavidideina* VI, 11. *ufkunþidun* Neh. VI, 16. vid. Grim. I. 36.

IX, 1. *apaustauluns*] apostolos, ° gr.

IX, 2. *allans*] omnes, ° gr. omn.

IX, 3. *nih*] pr. Z. ※ *ni*. — *valuns*] baculos, gr. ῥάβδον. *nih hlaib*] J. ° ※ *nih*] quart. Z. ※ *ni*. — *nih þan*] Z. ※ *ni þan*.

IX, 4. *þanei*] St. ※ *þainei*.

IX, 6. *and all*] J. St. B. ※ jet.

IX, 7. *taitrarkes*] cod. Arg. Hz. ※ *taitarkes*, vid. III, 19.

Izraeliti su i ja sam; sjeme Avramovo su, i ja sam; 23. Sluge Hristove su, govorim kao onaj koji ne zna, ja još više; više radio, više boravio po apsanama, češće se sa smrću suočavao. 24. Od Judejaca primih dvadeset manje jedan udarac, 25. Tri puta sam bio išiban; jedanput kamenovan, tri puta preživio brodolom, noću i danju bio u dubinama morskim; 26. Često na putevima, u opasnosti od voda, razbojnika, saplemenika, neznabožaca, u strahu u gradu, u pustinji, na moru, od lažne braće; 27. Pogođen naporima, čestim bdenjima, gladan i žedan, u čestom postu, po hladnoći i neobučen. 28. Osim toga, napor moj stalni i briga za sve crkve. 29. Ko boluje, a ja da ne bolujem? Ko je u brizi, a ja da se ne ražestim? 30. Ako treba hvaliti, hvaliću se ovom mojom slabošću. 31. Bog i otac Gospoda Isusa zna, koji je blagosloven na vijek, da ne lažem. 32. U Damasku poglavar kralja Arete čuvaše grad Damask, i htjede da me uhapsi; 33. I kroz prozor se spustih u košari preko zida i izbjegoh iz njegovih ruku. XII,1. Ne ide mi u prilog da se hvalim, jer doći ću na viđenje i otkrivenje Gospodnje. 2. Poznajem čovjeka u Hristu prije četrnaest godina ili u tijelu, ne znam, ili izvan tijela, ne znam, Bog zna, bijaše uznijet na treće nebo; 3. I znam da je taj čovjek ili u tijelu ili izvan tijela, ne znam, Bog zna, 4. Da je odnijet u raj i da je čuo neizrecive riječi koje ljudima nijesu dozvoljene reći. 5. Time ću se hvaliti, a o sebi samom nemam se čime pohvaliti, osim slabostima svojim. 6. A ako ću se hvaliti, neću biti glup, jer ću istinu reći, a ustežem se da ne bi ko za mene pomislio da sam više od onoga što vidi i čuje. 7. I po izdašnosti otkrovenja da se ne uznesem, dat mi je žalac mesu mom, anđeo Satane, da me ponizi da se ne uzoholim. 8. Po tome što tri puta Boga zamolih da odustane od mene; i reče mi: 9. Dovoljna ti je milost moja, jer hrabrost u slabostima se izvršava. Dakle, radije se hvalim slabostima mojim da stanuje nada mnom hrabrost Hristova, 10. U kojoj se meni sviđa u slabostima, nepravdama, nuždama, proganjanjima, nevoljama za Hrista; jer ja sam moćan onda kada sam bolestan. 11. Postadoh bezuman hvaleći se, vi me natjeraste, jer je trebalo da me vi preporučite, pošto ništa manji nijesam od velikih apostola, makar i ne bio nešto. 12. Osim toga čuda apostola bijahu u vama u svakom trpljenju, znacima, čudesima i vrlinama. 13. Što je, naime, to u čemu se razlikujete od drugih crkava, osim to što vas ja sam ne ugnjavih? 14. Oprostite mi ovu uvredu. Evo, treći put sam spreman da dođem kod vas i ne mučim vas, jer ne tražim vaše posjede nego vas; jer ne treba sinovi roditeljima poslove da skupljaju nego roditelji sinovima. 15. A ja ću sa velikom radošću potrošiti i potrošiću se za vaše duše; iako, dok ja vas sve više volim, vi mene sve manje. 16. A evo sada, ja vas nijesam mučio, nego možda postavši lukav, uhvatih vas na prevaru. 17. Da vas nijesam možda zakinuo preko nekoga od onih koje poslah k vama? 18. Pitah Tita i poslah sa njim brata; da li vas Tit nešto zakide? Zar ne živjesmo u istom duhu? Zar ne hodismo istim stopama? 19. Ponovo vam se čini, da se opravdavamo pred vama? Pred Bogom u Hristu govorimo, a sve to, dragi, radi vaše izgradnje; 20. Jer se bojim da vas kad dođem neću zateći onakovima kako želim, niti ćete vi mene naći onakovim kako me želite, možda ima među vama prepirke, mržnje, svađe, zavisti, ogovaranja, prevare, nadimanja, pobune; 21. Da me kad ponovo dođem ne ponizi Bog kod vas i ne oplačem mnoge od onih koji prije zgriješiše, a nijesu se pokajali zbog nečisti, preljube i sramote koju su počinili. XIII,1. Treći put dolazim k vama; ustima dva ili tri svjedoka potvrdiće se svaka riječ. 2. Prorekoh i opet objavljujem, kao i sada i drugi put i u odsustvu sada pišem onima koji ranije zgriješiše i svima drugima da, ako dođem ponovo, neću ih poštedjeti. 3. Jer tražite da iskušate Hrista koji kroz mene govori, koji nije slab prema vama nego je silan sa vama. 4. A ako razapet bijaše zbog slabosti, ipak je živ po snazi Božijoj; zato što smo slabi u njemu, ali živimo sa njim po snazi Boga u vama. 5. Vi sami pokušajte, da li ste u vjeri; same sebe probajte ili ne poznajete sebe da je Isus Hrist u vama? Zar ste možda nečasni. 6. Ali se nadam da ćete da spoznate da mi nijesmo nečasni. 7. I molim

herodis sa taitrarkes þo vaurþanona fram ïmma alla jah þahta. unte qeþun sumai. þatei Iohannes
8 urrais us dauþaim. sumai þau qeþun. helias ataugida sik. sumaiþ-þan þatei praufetus sums þize
9 airizane usstoþ. jah qaþ herodes. Iohannau ïk haubiþ afmaimait. ïþ was ïst sa. bi þanei ïk hausja
10 svaleik. jah sokida ïna gasaiwan. jah gavandjandans sik apaustauleis usspillodedun ïmma sva filu
sve gatavidedun. jah andnimands ïns afiddja sundro ana staþ auþjana baurgs namnidaizos baidsaïï-
11 dan. ïþ þos manageins finpandeins laistidedun afar ïmma. jah andnimands ïns rodida du ïm þo bi
12 þiudangardja guþs jah þans þarbans leikinassaus gahailida. þanuh dags juþan dugann hneivan.
atgaggandans þan du ïmma þai tvalif qeþun du ïmma. fralet þo managein ei galeiþandans in þos
bisunjane haimos jah veihsa saljaina jah bugjaina sis matins. unte her in auþjamma stada sium.
13 þanuh qaþ du ïm. gibiþ ïm jus matjan. ïþ eis qeþun du ïmma. nist hindar uns maizo fimf hlaibam
14 jah fiskos tvai. niba þau þatei veis gaggandans bugjaima allai þizai manaseidai matins. vesun auk
sve fimf þusundjos vaire. qaþ þan du siponjam seinaim. gavaurkeiþ ïm anakumbjan kubituns. ana
15, 16 warjanoh fimftiguns. jah gatavidedun sva jah gatavidedun anakumbjan allans. nimands þan þans
fimf hlaibans jah tvans fiskans. ïnsaiwands du himina gaþiuþida ïns jah gabrak jah gaf siponjam
17 du faurlagjan þizai managein. jah matidedun jah sadai vaurþun allai jah ushafan varþ. þatei aflif-
18 noda ïm gabruko. tainjons tvalif. jah varþ miþþanei vas ïs bidjands sundro. gamotidedun ïmma
19 siponjos ïs jah frah ïns qiþands. wana mik qiþand visan þos manageins. ïþ eis andhaſjandans
qeþun. Iohannen þana dauþjand. anþarai þan heleian. sumai þan þatei praufetus sums þize airizane
20 usstoþ. qiþ þan du ïm. aþþan jus wana mik qiþiþ visan. andhaſjands þ m paitrus qaþ. þu ïs xri tus
21, 22 sunus guþs. ïþ ïs þan gawotjands ïm faurbauþ ei manu ni qiþeina þata. qiþands þatei skal sunus
mans manag vinnan jah uskusans fram sinistam vairþan jah gudjam jah bokarjam jah usqiman jah
23 þridjin daga urreisan. qaþ þan du allaim. jabai was vili afar mis gaggan. afaikai sik silban jah nimai

INTERPRETATIO.

omnia et cogitavit, quia dixerunt quidam, quod Iohannes surrexit e mortuis; 8. quidam autem dixerunt : Helias ostendit se, quidam autem, quod profeta quidam horum seniorum surrexit. 9. Et dixit Herodes : Iohanni ego caput abscidi, verum quis est hic, de quo ego audio tale; et quæsivit eum videre. 10. Et convertentes se apostoli enarrarunt ei tam multum quam fecerunt, et adsumens eos abiit seorsim in locum desertum oppidi vocati Bedsaïdan. 11. Verum hæ turbæ comperientes secutæ-sunt post eum, et adsumens eos locutus-est ad eos hæc de regno Dei et hos indigentes sanationis sanavit. 12. Tunc dies jam cœpit inclinare; accedentes autem ad eum hi duodecim dixerunt ad eum : dimitte hanc turbam, ut euntes in hos circumcirca vicos et pagos divertant et emant sibi cibos, nam hic in deserto loco sumus. 13. Tunc dixit ad eos : date iis vos edere. Verum ii dixerunt ad eum : non est pene nos magis quinque panibus et pisces duo, nisi forte quod nos euntes emamus omni huic populo cibos; 14. fuerunt enim circiter quinque millia virorum. Dixit autem ad discipulos suos : facite iis accumbere accubitus, in quemque quinquaginta. 15. Et fecerunt sic, et fecerunt accumbere omnes. 16. Sumens autem hos quinque panes et duos pisces, suspiciens ad cœlum benedixit iis et confregit et dedit discipulis ad proponendum huic turbæ. 17. Et ederunt et saturi factisunt omnes et sublatum fuit, quod superfuit iis frustorum, sportæ duodecim. 18. Et factum-est, dum fuit is orans seorsim, occurrerunt ei discipuli ejus et interrogavit eos dicens : quem me dicunt esse hæ turbæ? 19. Verum ii respondentes dixerunt, Iohannem, hunc baptizantem; alii autem Heliam; quidam autem, quod profeta quidam horum seniorum surrexit. 20. Dixit autem ad eos : at vos, quem me dicitis esse? Respondens autem Petrus dixit : tu es Christus, filius Dei. 21. Verum is tum increpans iis interdixit, ut homini non dicerent hoc, 22. dicens, quod debet filius hominis multum pati et reprobatus a natu-maximis fieri et sacerdotibus et scribis et occidi et tertio die surgere. 23. Dixit autem ad omnes : si quis vult post me ire,

ANNOTATIONES.

IX, 8. *sumai — qeþun*] quidam — dixerunt, gr. omn. ὑπό τινων sc. λέγεσθαι; Gothus quia vs. 7 διὰ τὸ λέγεσθαι ὑπό τινων vertit *unte qeþun sumai* (quia dixerunt quidam) h. l. perspicuitatis causa *qeþun* repetit; contra ea sequens ὅτι omittit, quod gr. omn. legunt. — *sumaiþ-þan*] sic cod. Arg.; editt. ※ *sumai uþþan*.

IX, 9. *Iohannau*] Z. ※ *johannau*; cæterum notanda est insolita terminatio — *au*, quæ solis nominibus, in—*us* desinentibus competit; aliis locis aut *Iohanne*, aut *Iohannen* scribitur, — *ïst*] Z. ※ *ïs*. — *ïna gasaiwan*] ¶ gr.

IX, 10. *namnidaizos*] J. ※ *namndaizos*, St. ※ *mamndaizos*. — *baidsaïdan*] manifesto mendo pro *baidsaïdan* vel *baidsaeidan*, vid. x, 13; J. XII, 21. Cæterum quod scribitur *baidsaïdan* pro *bedsaïdan* vid. ad M. VIII, 28.

IX, 11. *þo*] hæc, ° gr. — *þarbans*] St. ※ *þarbands*.

IX, 12. *juþan*] jam, ° gr.; Goth. et δέ et ἤδη legere, Mill. etiam animadvertit. — *du ïmma*.] pr. ad eum, ° gr. omn. — *jah bugjaina sis matins*] et emant sibi cibos, gr. omn. καὶ εὕρωσιν ἐπισιτισμόν; Ulf. cum Brix. — *sium*] J. St. ÷ *sijuni*.

IX, 13. *du ïmma*] ad eum ° gr. omn. — *fiskos*] St. ※ *siskos*.— *niba þau þatei*] nisi forte quod, gr. omn. εἰ μητι, quod. Goth. si legisset, aut *niba þau* solum, uti Cor. I, VII, 5, *aut nibai aufto*, uti Cor. II, XIII, 5 cod. A scripsisset; videtur igitur ille quidem εἰ μή τι vel εἰ μὴ ὅτι legisse, cf. *niba þatei* Cor. II, XII, 13; Eph. IV, 9 (εἰ μὴ ὅτι). — *veis gaggandans*] ¶ gr. — *manaseidai*] cod. Arg. in marg. *manageiu* (idem significantem vocem), quod J. St. in textum receperunt.

IX, 14. *vaire*] gr. omn. ante *fimf*. — *kubituns*] sic cod. Arg.; B. Ih. Z. ※ *kumbituns*. — *warjanoh*] sic cod. Arg. sine dubio; editt. ※ *warjamoh*. — *fimftiguns*] J. St. ※ *fimftijuns*.

IX, 18. *gamotitedun*] occurrerunt, gr. omn. συνῆσαν; Ulf. συνήντησαν legisse B. acute suspicatur. — *is*] sec. ejus, ° gr.—*frah*] J. St. B. ※ *froh*.—*visan*] gr. omn. post *manageins*.

IX, 19. *heleian*] J. St. ÷ *helian*, sic etiam vs. 54.

IX, 20. *þu — guþs*] tu — Dei, gr. τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ; Ulf. cum verss. latt.

IX, 21. *qiþeina*] vid. ad VIII, 56.

IX, 22. *uskusans*] J. St. B. ※ *uskesans*.—*usqiman*] vid. Grimm. Gr. IV, 945.

IX, 23. *dag wanoh*] J. St. B. ※ jet.

se Bogu, da što loše ne učinite, ne zato da bismo mi ispali čestiti, nego da vi dobro činite, a mi neka i ispadnemo nečasni. 8. Jer ne možemo ništa protiv istine, nego za istinu. 9. I radujemo se, kad smo slabi, a vi jaki; za to se molimo, za vaše savršenstvo. 10. Stoga ovo u odsustvu pišem, da kad budem došao oštro učinim po vlasti koju mi je Gospod dao za izgradnju a ne za razgradnju. 11. Nadalje, braćo, radujte se, budite savršeni, imajte vjere, isto mislite, obdržavajte mir i tako će Bog mira i milosti biti sa vama. 12. Pozdravite jedan drugoga u poljupcu svetom; svi sveti vas pozdravljaju. 13. Milost Gospoda našeg Isusa Hrista i ljubav Božija i zajednica Svetog Duha sa vama svima, amen.

Korinćanima II poslanicu upućuje
Korinćanima druga poslanica pisana u Filipima u Makedoniji.

24 galgan seinana dag wanoh jah laistjai mik. saei allis vili saiva'a seina na-jan. fraqisteiþ izai. aþþau
25 saei fraqisteiþ saivalai seinai in meina. ganasjiþ þo. wo allis þaurfte gataujiþ sis manna gageigands
26 þo manased alla iþ sis silbin fraqistjands aiþþau gasleiþjands. saei allis skamaiþ sik meina aiþþau
meinaize vaurde. þizuh sunus mans skamaid sik. biþe qimiþ in vulþu seinamma jah attins jah þize
27 veihane aggele. qiþuh þan izvis sunja. sind sumai þize her standandane. þaiei ni kausjand dauþau.
28 unte gasaiwand þiudinassau guþs. vaurþun þan afar þo vaurda sve dagos ahtau. ganimands paitru
29 jah iakobu jah iohannen usiddja in fairguni bidjan. jah varþ. miþþanei baþ is. siuns andvairþjis is
30 anþara jah gavaseins is weita skeinandei. jah sai. vairos tvai miþrodidedun imma. þaiei vesun
31 moses jah helias. þai gasaiwanans in vulþau qeþun urruns is. þoei skulda usfulljan in iairusalem.
32 iþ paitrus jah þai miþ imma vesun kauridai slepa. gavaknandans pan gasewun vulþu is jah þans
33 twans vairans þans miþstandandans imma. jah varþ miþþanei afskaiskaidun sik af imma. qaþ paitrus
du iesua. talzjand. god ist unsis her visan jah gavaurkjaima hleiþros þrins. aina þus jah aina mose
34 jah aina helijin. ni vitands wa qiþiþ. þata þan imma qiþandin varþ milhma jah ufarskadvida ins.
35 faurhtidedun þan in þammei jainai qemun in þamma milhmin. jah stibna varþ us þamma milhmin
36 qiþandei. sa ist sunus meins sa liuba. þamma hausjaiþ. jah varþ miþþanei so stibna. bigitans varþ
iesus ains jah eis þahaidedun jah mann ni gataihun in jainaim dagam ni vaith þizei
37 gasewun. varþ þan in þamma daga dalaþ atgaggandam im af fairgunja. gamotida imma
38 manageins filu. jah sai. manna us þizai managein ufvoþida qipands. laisari. bidja þuk insaiwan du
39 sunu meinamma. unte ainaha mis ist. jah sai. ahma nimiþ ina unhrains jah anaks hropjiþ jah

INTERPRETATIO.

abneget se ipsum et sumat crucem suam diem quemque et sequatur me. 24. Qui enim vult animam suam servare, perdit eam; at qui perdit animam suam ob me, servat hanc. 25. Quam enim utilitatem facit sibi homo lucrans hunc mundum omnem, verum se ipsum perdens aut lædens? 26. Qui enim pudet se mei aut meorum verborum, hujus filius hominis pudet se, cum venit in splendore suo et patris et horum sanctorum angelorum; 27. dico autem vobis veritatem: sunt quidam horum hic stantium, qui non gustant mortem, donec vident regnum Dei. 28. Facti sunt autem post hæc verba circiter dies octo, assumens Petrum et Iacobum et Iohannem exiit in montem orare. 29. Et factum-est, dum oravit is, species faciei ejus alia et vestitus ejus albus splendens. 30. Et ecce, viri duo locuti-sunt-cum eo, qui fuerunt Moses et Helias. 31. Hi visi in gloria dixerunt exitum ejus, quem debuit explere in Ierusalem. 32. Verum Petrus et hi cum eo fuerunt gravati somno; evigilantes autem viderunt splendorem ejus et hos duos viros hos stantes-cum eo. 33. Et factum-est, dum separarunt se ab eo, dixit Petrus ad Iesum: præceptor, bonum est nobis hic esse et faciamus tabernacula tria, unum tibi et unum Mose et unum Heliæ; non sciens quod dicit. 34. Hoc autem eo dicente facta-est nubes et umbravit eos; timuerunt autem in quo illi venerunt in hac nube. 35. Et vox facta-est ex hac nube dicens, hic est filius meus, hic carus, hunc audiatis. 36. Et facta-est dum hæc vox, inventus fuit Iesus unus et ii tacuerunt et homini non narrarunt in illis diebus non quidquam ejus-quod viderunt. 37. Factum-est autem in hoc die, deorsum euntibus iis de monte, occurrit ei turbæ multum. 38. Et ecce, homo ex hac turba exclamavit dicens: magister, oro te respicere ad filium meum; nam unus mihi est, 39. et ecce, spiritus capit eum impurus et subito clamat et lacerat eum cum spuma et ægre desinit ab

ANNOTATIONES.

IX, 24. *ganasjiþ*] J. St. ※ *ganisjiþ*; cæterum Ulf. ° οὗτος.

IX, 26. *aiþþau*] aut, gr. omn. καί. — *sik biþe*] J. St. ※ *urriþe*; cæterum idem, non uti Z. dicit *skammaid*, sed recte *skamaid* legunt. — *vulþu* pro *vulþau* (quod B. in textu posuit), vid. ad I, 54. — *veihanc*] J. St. ※ *veihame*. — *aggele*] sic cod. Arg. J. St., B. Ih. Z. ※ *aggile*, vid. XV, 10.

IX. 27. *sunja*] veritatem, gr. omn. ἀληθῶς. — *dauþau*] et mox *þiudinassau* vid. ad Mc. VII, 32.

IX, 28. *vaurþun*] facti sunt, gr. omn. ἐγένετο, præter unum cod. ap. Mi., qui cum Goth. facit.—*ahtau*] Ulf. c. codd. ° καί. — *iakobu*. — *iohannen*] vid. ad VIII, 51.

IX, 29. *baþ*] J. St. ÷ *bad*.

IX, 31. *urruns*] J. St. B. ※ *urrunz*. — *þai*] hi, gr. omn. οἱ, cf. Prolegg. col. 485.

IX, 33. *afskaiskaidun*] J. St. Ilz. Z. ※ *afskaidun*, quæ forma cum ab *afskaidan* deduci non possit, lectio codicis Arg. tuenda est cum Benzelio, qui recte comparat *maimait*, *lailaik*, quibus adde *haihait*, *aiaik*, vid. Grim. I. 849.—*gavaurkjaima*] J. St. ※ *gavaurkjaim*. —*jah*] ult. Z. ※ *jai*.

IX, 34. *qemun — milhmin*] cod. Arg. in marg. *jah at im in milhmam atgaggandam*, i. e. et in iis in nubibus venientibus. Hæc in textu vitiose posuerunt J. (*qemun. jah at im in milhmin atgaggandun*) et B. (*qemun. jah at im in pamma milhmin atgaggandam*). Ordinem verborum glossæ nullus græcorum sequitur; et offendit maxime *jah* ab initio glossæ, nisi forte glossator *jah faurhtitedun at im*, etc., scribere voluit.

IX, 36. *varþ miþþanei*] hæc verba transponenda sunt, uti jam Z. recte monuit; mirum etiam verborum ordinem vide XIV, 28 *izvara was raihtis*, cf. ad XIV, 28, XVII. 17; Cor. II, VI, 2.—*gasewum*]St.※*gaseiwun*.

IX, 37. *in þamma daga*] in hoc die, gr. ἐν τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, unde J. St. ÷ *in þamma afar daga*] (vid. VII, 11,) ediderunt. — *atgaggandam*] J. St. ※ *afgaggandam*.—*fairgunja*] J. St.÷ articulum *þamma* addunt.

IX, 38. *manna*] J. St. ÷ *vair*, deinde lacunam habent usque ad finem versus. — *insaiwan*] B. ※ *insaivan*; cæterum Ulf. c. codd. ἐπιβλέψαι legit.—*sunu*] B. ÷ *sunau*, vid. ad I, 54. — *meinamma*] B. ※ *minamma*. — *mis ist*] ¶ gr.

IX, 39. *unhrains*] impurus, J. St. ° ÷ c. gr. omn. — *anaks hropjiþ*] J. ÷ *sunsaiv ufhropjiþ*, St. ※ *sunfaiv ufhropjiþ*; cæterum *hropjiþ* (pro *hropeiþ* Grimm. I. 847 suspectum videtur. — *tahjiþ*] J. St. lacunam usque ad *imma* habent. —*waþon*] B. *waþ*.. — *aflinniþ*] B. *afleiþiþ*. Quamquam hæc tota pagina in cod. Arg. legi vix potest et verbum *aflinnan* nullo alio loco invenitur, *afleiþan* autem M. VII. 25 eadem significatione ponitur, tamen Benzelii lectio in textum recipi non debet, nam ἄπαξ εἰρημένοις, quæ vocantur, interpres in hoc evangelio sæpius utitur et verbi *aflinnan*, ab Ih. primum reperti, codicem acriter inspicienti vestigia quædam cognoscantur.

GALATIMA POSLANICA

I,1. Pavle, apostol ne od ljudi, ni po ljudima, nego po Isusu Hristu i Bogu Ocu, koji ga je podigao iz mrtvih, 2. I sa mnom sva braća crkvama Galatije. 3. Milost vama i mir od Boga Oca i Gospoda našeg Isusa Hrista, 4. koji je dao samoga sebe za naše grijehe da bi nas oslobodio od sadašnjeg zlog vijeka po volji Boga i Oca našega, 5. Kome slava na vjeki, amen. 6. Čudim se da se tako brzo okrećete drugom jevanđelju, a ne onom koje vas poziva na milost Hristovu, 7. Koje nije ništa drugo, osim što vas neki zbunjuju u želji da vas odvrate od jevanđelja Hristovog. – 20. A ovo što vam pišem, evo pred Bogom priznajem da ne lažem. 21. Potom dođoh u oblast Sore i Kilikije, 22. Bijah nepoznat izgledom crkvama judejskim u Hristu; 23. Samo bijahu čuli da onaj koji nas nekad proganjaše, sada propovijeda vjeru, koju nekada lomljaše, 24. I u meni slavljahu Boga. II,1. Potom za četrnaest godina izađoh ponovo u Jerusalim sa Barnabom, uzevši sa sobom i Tita. 2. Po otkrovenju iziđoh i ispripovijedih im jevanđelje, ono što propovijedam neznabošcima, a posebno onim viđenijim, trčim i trčao sam možda uzalud. 3. Ali ni Tit, koji bijaše Grk među nama, ne bijaše natjeran da se obreže. 4. I zbog ove ubačene lažne braće, koji bijahu umetnuti da uhode slobodu našu, koju imamo u Hristu Isusu, da nas slugama učine, 5. kojima se nimalo ne prepustismo da bi istina jevanđelja ostala kod vas. 6. A za one koji umišljaju da su nešto, nije mi uopšte stalo; Bog se ne zadržava na licu čovjekovom, a meni ovi viđeniji nikad ništa ne dodadoše. 7. Nego naprotiv, znajući da mi je povjereno jevanđelje među neobrezanima, kao što je Petru među obrezanima. 8. Jer onaj koji pomaže Petru u apostolstvu među obrezanima, i meni pomaže među neobrezanima. 9. I spoznavši milost koja mi je data, Petar, Jakov i Jovan koji se smatrahu stubovima dadoše desnicu zajednici mojoj sa Barnabom da mi budemo među neznabošcima, a oni među obrezanima, 10. Samo da se opominjemo ovih siromašnih, zbog kojih sam nastojao da to činim. 11. A kad dođe Petar u Antiohiju suprotstavih mu se lično, jer bijaše ukoren. 12. Jer prije nego što dođoše neki od Jakova, sa neznabošcima je ručavao, a kad dođoše, pobjegao je i odvojio se, bojeći se onih obrezanih, 13. I licemjerni bijahu sa njim i ostali Judejci, tako da Barnaba zajedno sa njima odvojen bijaše ovim licemjerjem njihovim. 14. Ali kad opazih da ne žive valjano po istini jevanđelja rekoh Petru pred svima: ako ti, koji si Jevrejin, neznabožački živiš, a ne judejski, kako da se primoraju neznabošci da se judaizuju? 15. Jer mi smo Judejci, a ne neznabožački grešnici. 16. A znajući da čovjek nije pravedan po djelima zakona, već po vjeri Isusa Hrista, i mi u Hrista Isusa vjerujemo, da pravični postanemo iz vjere Hrista Isusa a ne iz djela zakona; jer nijedno tijelo neće postati pravedno djelima zakona. 17. A ako tražimo da se prosudimo pravednima u Hristu, a iznađe se da smo i mi grešnici, da li će Hrist postati sluga grijeha? Daleko bilo! 18. Jer ako ponovo gradim ono što sam razvalio, samog sebe činim zločincem. 19. Jer ja zakonu po zakonu umrijeh, da Bogu živim. 20. Hristu razapet bijah, a živim, ali sada to više nijesam ja, nego u meni živi Hrist. A to što sada živim u tijelu, u vjeri živim sina Božijeg, koji me zavolje i predade samoga sebe za mene. 21. Ne prezirem milost Božiju, jer ako je pravičnost po zakonu, tada je Hrist uzalud umro. III,1. O nerazboriti Galati! Ko vas je opčinio da se ne pokoravate istini? Vi, kojima pred očima Isus Hrist bijaše zapisan i pred vama razapet? 2. Samo ovo jedno želim da saznam od vas da li ste primili Duh iz djela zakona, ili iz slušanja vjere. 3. Tako li ste nerazboriti? Počeste Duhom, a sada tijelom završavate? 4. Toliko mnogo uzalud pretrpjeste? A bar da je uzalud. 5. Ko vas dakle daruje Duhom i čini vrline u vama, da li iz djela zakona ili iz slušanja vjere? 6. Kao što je i Avram vjerovao Bogu. – 27. Tako mnogi, koji ste u Hristu bili kršteni, Hristom ste odjeveni. 28. Nema Judejca, niti Grka; nema roba, niti slobodnog; nema muškog, ni ženskog, jer ste svi jedno u Hristu Isusu. 29. A ako ste vi Hristovo, dakle Avramovo sjeme i po obećanju nasljednici. IV,1. I kažem: toliko vremena,

40 tahjiþ ina miþ waþon jah halisaw ƕ nuiþ af imma gabrikands ina. jah baþ siponjans þeinans ei
41 usdribeina imma. jah ni mahtedun. andhaſjands þan iesus qaþ. o kuni ungalaubjando jah invindo.
42 und wa siau at izvis jah þulau izvis. attiuh þana sunu þeinana hidrei. þaruh nauhþan duatgaggandan
ina gabrak ina sa unhulþa jah tahida. gawotida þan iesus alimin þamma unhrainjin jah gahailida
53 þana magu jah atgaf ina attin is. usfilmans þan vaurþun allai ana þizai mikilein guþs. at allaim þan
sildaleikjandam bi alla. þoei gatavida iesus. qaþ paitrus. frauja. duwe veis ni mahtedum usdreiban
þamma. iþ iesus qaþ. þata kuni ni usgaggiþ nibai in bidom jah in fastubnja. qaþ þan du siponjam
44 seinaim. lagjiþ jus in ausona izvara þo vaurda. unte sunus mans skulds ist atgiban in handuns
45 manne. iþ eis ni froþun þamma vaurda jah vas gahuliþ faura im. ei ni froþeina inuma. jah
46 ohtedun frailman ina bi þata vaurd. galaip þan mitons in ins. þata warjis þau ize maists
47 vesi. iþ iesus gasaiwands þo miton hairtins ize fairgreipands barn gasatida faura si
48 jah qaþ du im. sawazuh saei andnimiþ þata barn ana namin meinamma. mik andnimiþ. jat
sawazuh saei mik andnimiþ. andnimiþ þana sandjandan mik. unte sa minnista visands in allaim izvis
49 sa vairþiþ mikils. andhaſjands þan iohannes qaþ. talzjand. gasewum sumana ana þeinamma namin
50 usdreibandan unhulþons jah varidedum imma. unte ni laisteiþ miþ unsis. jah qaþ du im iesus. ni
varjiþ. unte saei nist viþra izvis. ſaur izvis ist. ni aiashun auk ist manne. saei ni gavaurkjai maht
51 in namin meinamma. varþ þan in þammei usfulnodedun dagos andanumtais is. jah is andvairþi sei-
52 nata gatulgida du gaggan in iairusalem. jah insandida airuns faura sis. jah gaggandans galiþun in
53 haim samareite sve manvjan imma. jah ni andnemun ina. unte andvairþi is vas gaggando du iairu-
54 salem. gasaiwandans þan siponjos is iakubos jah iohannes qepun. frauja. vileizu ei qiþaima fon at-
55 gaggai us himina jah fraqimai im sve jah heleias gatavida. gavandjands þan gasok im jah qaþ du im.
56 niu vituþ. wis ahmane sijuþ. unte sunus mans ni qam saivalom qistjan ak nasjan. jah iddjedun in an-
57 þara haim. varþ þan gaggandam im in viga qaþ sums du imma. laistja þuk þiswaduh þadei gaggis
58 frauja. jah qaþ du imma iesus. fauhons grobos aigun jah fuglos himinis sitlans. iþ sunus mans ni

INTERPRETATIO.

eo confringens eum. 40. Et oravi discipulos tuos, ut expellerent eum, et non potuerunt. 41. Respondens autem Iesus dixit : o genus infidele et injustum, usque quo sim apud vos et patiar vos! Adduc hunc filium tuum huc. 42. Tunc adhuc accedentem eum confregit eum hic dæmon et laceravit; increpavit autem Iesus spiritum hunc impurum et sanavit hunc puerum et tradidit eum patri ejus. 43. Attoniti autem facti-sunt omnes super hac magnitudine Dei ; in omnibus autem mirantibus ob omnia, quæ fecit Iesus, dixit Petrus : domine, cur nos non potuimus expellere hunc? Verum Iesus dixit: hoc genus non exit, nisi in precibus et in jejunio. Dixit autem ad discipulos suos : 44. ponite vos in aures vestras hæc verba, quia filius hominis debet tradi in manus hominum. 45. Verum ii non intellexerunt hoc verbum et fuit occultum ante eos, ut non intelligerent id, et timuerunt interregare eum de hoc verbo. 46. Ivit autem cogitatio in eos, hoc quis quidem eorum maximus esset. 47. Verum Iesus videns hanc cogitationem cordis eorum apprehendens puerum statuit ante se 48. et dixit ad eos : omnis qui suscipit hunc puerum in nomine meo, me suscipit, et omnis qui me suscipit, suscipit hunc mittentem me, nam hic *minimus* existens in *omnibus* vobis, hic fit magnus. 49. Respondens autem Iohannes dixit : præceptor, vidimus quemdam in tuo nomine expellentem dæmones et prohibuimus eum, quia non sequitur cum nobis. 50. Et dixit ad eos Iesus : ne prohibite, nam qui non-est contra vos, pro vobis est. Non unus enim est hominum, qui non faciat potentiam in nomine meo. 51. Factum est autem, in quo impleti-sunt dies assumptionis ejus , et is faciem suam firmavit ad eundum in Ierusalem. 52. Et misit legatos ante se, et euntes iverunt in vicum Samaritarum, uti pararent ei ; 53. et non receperunt eum, quia facies ejus fuit iens ad Ierusalem. 54. Videntes autem discipuli ejus Iacubus et Iohannes dixerunt : domine, visne, ut dicamus, ignis descendat e cœlo et perdat eos, uti etiam Helias fecit? 55. Converteus autem increpavit eos et dixit ad eos : nonne scitis, cujus spiritum estis? 56. Nam filius hominis non venit animas perdere sed servare. Et iverunt in alium vicum. 57. Factum-est autem euntibus iis, in via dixit quidam ad eum : sequor te, quocunque quo vadis, domine. 58. Et dixit ad

ANNOTATIONES.

ix, 40. *siponjans þeinans*] J. St. ✠ *siponjam þeinaim.* — *usdribeina.*] J. St. ✠ *usvairpma* ; B. *usdreibeina*, hoc recte quidem, sed vid. ad viii, 56.—*imma*] J. St. ✠ *ina.* — *mahtedun*] J. ✠ *mahtidedun*, St. ✠ *mahtidun* ; in cod. Arg. utrum *mahtidedun*, an *mahtededun* scriptum sit, dignosci non potest, utrumque vero falsum est. Idem mendum insidebat Cor. II, iii, 7, ubi *mahtededeina* legebatur.

ix, 41. *qaþ*] J. St. addunt ÷ *du im.* — *kuni*] J. St. ✠ *kunni*, uti vs. 43. — *inrindo.*] J. St. lacun. usque *gabrak ina* versu sequente. — *at.iuh*] Z. ✠ *atþiuh*, B. *at...* — *hidrei*] B. ° ✠ gr. ante *þana*.

ix, 42. *þaruh*] B. ° ✠ et legit ✠ *nauh þanuh at duatgaggandis is distairid. ina.* — *almia*] J. St. ✠ *ahman.*

ix, 43. *qaþ paitrus—fastubnja*] dixit Petrus—jejunio, ° gr. omn., Ulf. cum verss. latt. e locis parallelis M. xvii, 19—21 et Mc. ix, 28 sq. — *kunii*] vid. ad vs. 41. — *þan*] ult. autem, " gr. omn.

ix, 46. *ize — vesi*] ¶ gr. omn.

ix, 47. *gasatida*] Ulf. ° ὠτὸ.

ix, 48. *sandjandan*] J. St. ✠ *sandjandin.*—*visands*] gr. post *izvis.* — *allaim*] J. St. ✠ *allun.*

ix, 49. *ana.*] J. St. ÷ *in.*— *þeinamma namin*] ¶ gr. omn.

ix, 50. *im*] iis, gr. αὐτῶν.—*ni ainshun—meinamma*] non unus — meo, J. St. ° ÷ c. gr. omn., Ulf. c. verss. latt. e loco parallelo Mc. ix, 39.

ix, 51. *usfulnodedun*] Hz. Z. ÷ *usfullnodedun*, vid. ad ii, 21. — *andanumtais*] sic cod. Arg. B. H. Z. ; J. St. ✠ *andanumftais*, vid. Rom. xi, 15.

ix, 54. *gasaiwandans*] St. ✠ *gasaiwands.*—*iakubos*] J. St. ✠ *iakobos.* — *heleias*] vid. ad vs. 19.

ix, 55. *du im*] ad eos, ° gr. — *niu*] J. ✠ *niu.* — *sijuþ*] Ulf. c. codd. ° ὑμεῖς.

ix, 56. *unte—nasjan*] nam — servare, " gr. — *saivalom*] Ulf. c. verss. ° ἀνθρώπων.

ix, 57. *þiswaduh*] J. St. ✠ *þaswaduh.*

koliko je nasljednik malen, nije ništa bolji od roba, iako je gospodar svega, 2. nego je pod tutorima i prefektima dok ne dostigne zrelost. 3. Tako i mi kad smo mali, služimo po počelima ovoga svijeta; 4. A kad dođe vrijeme, posla Bog Sina svoga rođenog od žene, potčinjenog zakonu, 5. I da ih po zakonu iskupi, da prihvate zajednicu sinova. 6. A zato što ste vi sinovi Božiji, posla Bog duh Sina svoga u srca vaša koji viče: aba oče! 7. Zato nijesi više rob, ako si sin i nasljednik Božiji kroz Hrista. 8. Ali tada ne poznajući Boga služiste onima koji po prirodi nijesu znamenja; 9. A sada evo poznajući Boga, i još više spoznati od Boga, kako se preobraćate opet na ova nejaka i bijedna počela, kojima ponovo želite da služite? 10. Dane posmatrate, mjesece i vrijeme i godine? 11. Bojim se za vas, da uzalud ne radim na vama. 12. A budite kao ja, jer i ja sam kao vi, braćo. Molim vas, ništa mi ne naškodiste. 13. Znate da vam kroz slabost tijela propovijedah ovo ranije 14. i iskušenje u tijelu mom ne prezreste, ne popljuvaste već me kao anđela Božijeg primiste, kao Hrista Isusa. 15. Koliko je dakle blaženstvo vaše? Svjedok sam vam da bi, da je moguće, oči vaše iskopali i dali ih meni. 16. A sada ispada kao da vas mrzim kazujući vam istinu? 17. Ne trude se dobro za vas, već hoće da vas isključe, da se za njih trudite. 18. A dobro je težiti uvijek dobru, a ne samo onda kada sam ja među vama. 19. Djeco moja, koju ponovo rađam, dok se Hrist ne pojavi u vama; 20. A htio sam da dođem do vas sada i da promijenim glas svoj, jer nijesam siguran u vas. 21. Recite mi, vi koji hoćete da ste pod zakonom, zar ovaj zakon ne čuste? 22. Jer je zapisano da je Avram imao dva sina, jednog od robinje i jednoga od slobodne žene; 23. Ali ovaj od robinje po tijelu bijaše rođen, a onaj od slobodne po obećanju; 24. Što nije isto, jer su dva svjedočanstva, jedno sa brda Sinaj koje nosi ropstvo, a to je Agar; 25. Sinaj je brdo u Arabiji koje se graniči sa Jerusalimom, i u ropstvu je sa svojim sinovima. 26. A ovaj gornji Jerusalim je slobodan, i to je majka naša. 27. Jer je zapisano: neka se raduje nerotkinja ova koja ne rađa, provali i viči ne rađajući, jer mnogo je više sinova ove napuštene nego one koja muža ima. 28. A mi, braćo, po Isakovom obećanju, sinovi smo. 29. Ali kao što je onda onaj od tijela rođen proganjao onoga od duha rođenog, tako i sada. 30. No što kaže ovaj zapis? Izbaci robinju i sina njenog, jer ne uzima nasljedstvo sin robinje od sina slobodne žene. 31. Stoga, dakle, braćo, nijesmo sinovi robinje, nego slobodne žene. V,1. Kojom slobodom nas je Hrist učinio slobodnima? Stojte, dakle, da ne biste ponovo jaram ropstva iskusili. 2. Evo ja, Pavle, kažem vam, da ako se obrežete Hrist vam nije od koristi. 3. A svjedok sam svakom čovjeku koji se obreže da je dužan da ispuni cijeli zakon. 4. Slobodni ste od Hrista, vi koji u zakonu sebe pravednima nazivate; od milosti se odvojiste. 5. A mi po duhu i vjeri nadu pravednosti očekujemo. 6. Jer u Hristu Isusu ni obrezivanje ne valja, ni neobrezivanje, nego vjera kroz ljubav koja djeluje. 7. Potrčaste dobro: ko vas je spriječio da se istini ne pokorite? 8. To nagovaranje ne dolazi od onoga koji vas pozva. 9. Malo kvasca je dovoljno za cijelo tijesto. 10. Ja se uzdam u vas u Gospodu, da ni o čemu drugom ne razmišljate, a onaj koji vas zbunjuje neka bi bio kažnjen, ma ko da je. 11. A ja, braćo, ako propovijedam obrezivanje, zašto me sve do danas progone? Poništila se sablazan krsta. 12. Kamo sreće da se ukinu i oni koji vas uzbunjuju. 13. Vi ste, braćo, pozvani za slobodu, samo da tu slobodu za priliku tjelesnu ne iskoristite, nego zbog ljubavi duha služite jedan drugoga. 14. Jer sav zakon u vama u jednoj riječi se ispunjava u ovome: voli bližnjega svoga kao sebe samoga. 15. A ako se vi između sebe izjedate i udarate, pazite da se međusobno i ne poubijate. 16. I kažem, da po Duhu živite, a da ne ispunjavate tjelesne žudnje. 17. Jer meso žudi za onim što je Duhu suprotno, a Duh onome što je tijelu suprotno. Međusobno su suprotstavljeni, da ne bi činili ono za čim žudite. 18. A ako nas Duh vodi, nijeste pod zakonom, 19. A očita su djela tjelesna kao što su preljuba, blud, gnusoba, razuzdanost, 20. idolopoklonstvo, čarobnjaštvo, neprijateljstva, svađe, suparništvo, gnjev, animozitet, razdor, opanjkavanje, jeresi, 21. Zavist, ubistva, pijanstvo, bančenje i drugo slično tome, za koja vam kazujem, kao što sam već kazao, da oni koji tako čine, nasljednici kraljevstva Božijeg neće biti. 22. A plodovi Duha su ljubav, radost, mir,

59 habaiþ war haubiþ galagjai. qaþ þan du anþaramma. laistei mik. iþ is qaþ. franja. uslaubei mis ga-
60 leiþan faurþis jah usfilhan attan meinana. qaþ þan du ïmma ïesus. let þans dauþans usfilhan seinans
61 navins. iþ þu gagg jah gaspillo þiudangardja guþs. qaþ þan jah anþar. laistja þuk franja. iþ faurþis
62 uslaubei mis andqiþan þaim þaiei sind in garda meinamma. qaþ þan du ïmma ïesus. ni manna usfag-
x, 1 jands handu seina ana hohan jah saiwands aftra gatils ïst in þiudangardja guþs. afaruþ-þan þata
ustaiknida franja jah anþarans sibuntehund jah insandida ins twans wanzuh faura andvairþja seinam-
2 ma in all baurge jah stade. þadei munaida is gaggan. qaþuh þan du ïm. asans managa iþ vaurstv-
3 jans favai. bidjiþ nu franjan asanais ei ussatjai vaurstvjans in þo asan seina. gaggiþ. sai ik insandja
4 ïzvis sve lamba in midumai vulfe. ni bairaiþ pugg nih matibalg nih gaskohe. ni mannanhun bi vig
5, 6 goljaiþ. in þane gardei ingangaiþ. frumist qiþaiþ. gavairþi þamma garda. jah jabai sijai jainar sunus
7 gavairþjis. gaweilaiþ sik ana ïmma gavairþi ïzvar. iþ jabai ni. du ïzvis gavandjai. inuh þan þ mma
garda visaiþ matjandans jah driggkandans þo at ïm. vairþs auk ïst vaurstvja mizdons seinaizos. ni
8 faraiþ us garda in gard. jah in þoei baurge gaggaiþ jah andnimaina ïzvis. matjaiþ þata faurlagido
9, 10 ïzvis jah lekinoþ þans in ïzai siukans jah qiþiþ du ïm. atnewida ana ïzvis þiudangardi guþs. iþ in
11 þoei baurge inngaggaiþ jah ni anduimaina ïzvis. usgaggandans ana fauradaurja ïzos qiþaiþ. jah stubju
þana gabafinandan unsis us þizai baurg ïzvarai ana fotuns unsarans afhrisjam ïzvis. sveþauh þata
12 viteiþ þatei atnewida sik ana ïzvis þiudangardi guþs. qiþa ïzvis þatei saudaumjam in jainamma daga
13 sutizo vairþiþ þau þizai baurg jainai. vai þus kaurazein. vai þus haiþsaïdan. unte iþ in tyrai jah sei-

INTERPRETATIO.

eum Iesus : vulpes foveas habent et aves cœli sedes ; verum filius hominis non habet, ubi caput ponat. 59. Dixit autem ad alium : sequere me ; verum is dixit : domine, permitte mihi ire antea et sepe ire patrem meum. 60. Dixit autem ad eum Iesus : sine hos mortuos sepelire suos mortuos ; verum tu vade et nuntia regnum Dei. 61. Dixit autem etiam alius : sequor te, domine, verum antea permitte mihi renuntiare his, qui sunt in domo mea. 62. Dixit autem ad eum Iesus : non homo mittens manum suam ad aratrum et videns retro aptus est ad regnum Dei. x, 1. Post autem hoc designavit Dominus etiam alios septuaginta et misit eos duos quosque ante faciem suam in omne oppidorum et locorum, quo cogitavit is ire. 2. Dixit autem ad eos : messis magna, verum operarii pauci ; orate nunc dominum messis, ut mittat operarios in hanc messem suam. 3. Ite, ecce ego mitto vos uti agnos in medium luporum. 4. Ne portetis sacculum neque peram neque calceamentum, ne hominem in via salutetis. 5. In quam domorum ineritis, primum dicatis : pax huic domui. 6. Et si sit illic filius pacis, moratur se super eo pax vestra ; verum si non, ad vos revertatur. 7. In autem hac domo maneatis edentes et bibentes hæc apud eos, dignus enim est operarius mercede sua, ne eatis e domo in domum. 8. Et in quam urbium eatis et suscipiant vos, edatis hoc appositum vobis 9. et sanate hos in ea ægrotos et dicite ad eos : appropinquavit ad vos regnum Dei. 10. Verum in quam urbium eatis et non suscipiant vos, exeuntes in plateas ejus dicatis : 11. etiam pulverem hunc adhærentem nobis ex hac urbe vestra ad pedes nostros extergimus vobis ; veruntamen hoc scite, quod appropinquavit se ad vos regnum Dei. 12. Dico vobis, quod Sodomis in illo die facilius fit, quam huic urbi illi. 13. Væ tibi Corazin ! væ tibi Beth-

ANNOTATIONES.

ix, 61. *þaim þaiei sind*] sic codd. Arg. ; J. ※ *þammei vesind*, St. ※ *þaimei vesind*, B. ※ *þaimei veisind*.

ix, 62. *ana — guþs*] J. St. lac. — *saiwands*] B. ※ *saiwands*. — *gatils*] B. lac. et conjecit *ni fagrs* ; Ih. locum in cod. Arg. lectu difficillimum bene restituit, cf. Mc. vi, 21.

x, 1. *ustaiknida*] J. St. B. ※ *usmarkoda*. — *anþarans sibuntehund*] J. St. ※ *anþarana sibuntiguns*, B. ※ *anþarans sibuntiguns*. — *ïns* usque ad fin. versus] J. St. B. lac.

x, 2. *ïm*] J. St. ※ *ïmma*. — *asans*] J. St. ※ *sa asa*. — *ei*] St. ° ※ — *ussatjai*] B. *ussandjai*, uti loco parallelo M. ix, 38 legitur, cf. etiam Mc. i, 43. Lectio codicis Arg. præ illa conjectura, quamquam præclara, tamen non rejicienda est, cf. Mc. xii, 19, ubi *ussatjan* = ἐξαναστῆσαι — *vaurstvjans*] ult., cod. Arg. ※ *vaurstrjands* ; similem errorem in codd. vid. Cor. II, ix, 4 ; x, 18. — *þo*] J. St. B. ° ※ — *seina*] J. St. ※ *seinamma*.

x, 4. *pugg*] J. St. B. ÷ *gairda*. — *nih*] sec. St. ※ *ni*. — *gaskohe*] sic in cod. Arg. scriptum esse videtur, sed ultimæ litteræ hujus verbi ita evanuerunt, ut legi jam non possint. Lectio autem illa recepta (J. St. B. ÷ *skohe* habent) nobis non vera esse videtur, nam etiamsi varietas casuum nullam habet offensionem (vid. a l vii, 21), tamen num pluralis vocis *gaskoh* (*das geschühe*, gall. *chaussure*) probari possit, admodum dubitamus, vid. xv, 22, ubi Ulf. græcum ὑποδήματα per *gaskoh* singulari numero reddit, eamque maxime ob causam *gaskoh* etiam h. l. præferendum esse nobis videtur. — *ni*] sec. Ulf. ° *nai* ; inde usque ad finem versus J. St. B. lac.

x, 5. *in þane gardei*] in quam domorum, sic cod. Arg. ; Ih. Z. ※ *in þana gard ei*, J. St. B. ※ *in þane gard ei*. Ibrii lectio defendi quidem potest e Neh. v, 14 *þamma daga ei* (hoc die *quo*), ubi particula relativa *ei* pro pronomine relativo (*þammei*) posita vel potius a pronomine demonstrativo avulsa est, ut dictum sit pro *þammei daga* : cum vero nostro loco in codice Arg. non *þana*, sed *þane* evidenter legatur, secundum usum linguæ gothicæ (vid. vs. 8 et 10 *in þoei baurge*, cf. Cor. I, xii, 22) lectio sic explicanda est, ut *þane* pro *þanei* (uti L. ii, 43 *miþþane*, cf. ii, 37 *blotande*, xix, 37 *þoze*, Cor. I, viii, 11 ; II, xii, 15 *þize*, Skeir. 37, 16 *þataine* pro *miþþanei*, *blotandei*, *þozei*, *þizei*, *þatainei*, alia vide not. ad Thess. II, iii, 17 ; vid. etiam ad L. viii, 13) et *gardei* pro *garde* (vid. supra ad iii, 5) scriptum esse et *in quam domorum* converti debeat. Cæterum Ulf. ° *ðé* ; fortasse librarius *þan* omisit propter præcedens *þane*, cf. a l M. ix. 16 ; Mc. x, 39 et 42. Rom. ix, 15. — *inngaggaiþ*] J. St. B. ※ *ingaggiþ*, deinde usque ad *gavairþjis* versu sequente lac.

x, 7. *ïst*] gr. post *seinaizos*.

x, 8. *faurlagido*] J. St. ※ *fauralagido*.

x, 10. *inngaggaiþ*] St. ※ *ingaggaiþ*.

x, 11. *ana fotuns unsarans*] ad pedes nostros, ° gr. — *sveþauh*] J. St. ※ div., uti J. etiam vs. 14 et 20. — *ana ïzvis*] ad vos, ° gr. — *þiudangardi*] St. ※ *þiudangardja*.

x, 13. *baiþsaïdan*] vid. ad M. viii, 28. — *þozei*] J. ※ *þosei*. — *airis þau*] J. St. ※ jct. — *argon*] St. ÷ *argom*

velikodušnost, dobrota, blagonaklonost, vjera, 23. Blagost, umjerenost, čistota; protiv toga ne postoji zakon. 24. A oni koji su Hristovi, tijelo svoje razapinju sa strašću i žudnjom. 25. Ako živimo po Duhu, dajte da po Duhu i hodimo. 26. Da ne budemo oni koji se međusobno hvale i izazivaju, a žive u zavisti. VI,1. Braćo, ako se čovjek uhvati u nekom grijehu, vi koji duhovno razmišljate, ispravite ga duhom blagosti, imajući na umu da biste i vi mogli proći iskušenje. 2. Jedan drugome nosite vaše terete i tako ćete ispuniti zakon Hristov. 3. A ako misli neko da je nešto, a nije ništa, sam sebe sablažnjava. 4. A djelo svoje svako da prokuša i tada u samome sebi da slavu ima, a ne u drugome. 5. Jer svako nosi svoj teret. 6. A onaj koji se podučava u riječi, neka onoga koji ga podučava učini dionikom svakog dobra. 7. Ne zavaravajte se; s Bogom se ne izruguje; jer čovjek što posije to će i požnjeti. 8. Jer ko sije u tijelu svome, iz tijela će požnjeti pogibelj; a ko sije u duhu, od duha će požnjeti život vječni. 9. Da ne postanemo lijeni čineći dobro, jer za sopstvenu uru žanjemo neumorni. 10. Svakako, dakle, kad vrijeme imamo, činimo dobro prema svima, a najviše prema onima koji su sa nama vjernici. 11. Evo, koliko poslanica vam napisah svojom rukom. 12. Toliki mnogi koji žele da se svide po tijelu, oni vas primoravaju na obrezivanje, samo da ne bi pretrpjeli proganjanje zbog krsta Hristovog. 13. A ni oni koji su obrezani ne čuvaju zakon, nego hoće da vas obrežu da se hvale vašim tijelom. 14. A ja ne dao Bog da se hvalim ičim drugim osim krstom Gospoda našega Isusa Hrista, kroz kojeg mi je svijet razapet i ja svijetu. 15. Jer ni obrezivanje ni neobrezivanje nijesu ništa, nego novo stvorenje, 16. I nad svima koji slijede ovo pravilo neka bude mir i milosrđe, kao i nad Izraelom Božijim. 17. Neka mi niko više muke ne nameće, jer ja znamenja Gospoda našeg Isusa Hrista na tijelu svome nosim. 18. Milost Gospoda našeg Isusa Hrista sa duhom vašim, braćo, amen.

Galatima pripovijeda.

donai vaurþeina mahteis þozei vaurþun ïn ïzvis. airis þau ïn sakkum jah azgon sitandeins gaïdreigode-
14, 15 deina. sveþauh tyrai jah seidonai sutizo vairþiþ ïn daga stauos þau ïzvis. jah þu kafarnaum. þu und
16 himin ushauhido. und halja gadrausjaza. saei hauseiþ ïzvis. mis hauseiþ. jah saei ufbrikiþ ïzvis. mis
17 ufbrikiþ. iþ saei ufbrikiþ mis. ufbrikiþ þamma sandjandin mik. gavandidedun þau sik þai sibuntehund
18 miþ fahedai qiþandans. frauja. jah unhulþons ufhausjand unsis ïn namin þeinamma. qaþ þan du ïm.
19 gasaw satanan sve lauhmunja driusandan us himina. sai. atgaf ïzvis valdufni trudan ufaro vaurme jah
20 skaurpjono jah ana allai mahtai fijandis jah vaihte ainohun ïzvis ni gaskaþjiþ. sveþauh þamma ni
faginoþ ei þai ahmans ïzvis ufhausjand. iþ faginod ïn þammei namna ïzvara gamelida sind ïn himi-
21 nam. ïnuh þizai weilai svegnida ahmin ïesus jah qaþ. andhaita þus atta. frauja himinis jah airþos.
unte affalht þo faura snutraim jah frodaim jah andhulides þo niuklahaim. jai atta. unte sva varþ ga-
22 leikaiþ ïn andvairþja þeinamma. jah gavandiþs du siponjam seinaim qaþ. all mis atgiban ïst fram
attin meinamma. jah ni washun kann. was ïst sunus. alja atta. jah was ïst atta. alja sunus jah þam-
23 mei vili sunus andhuljan. jah gavandiþs du siponjam seinaim sundro qaþ. audaga augona. þoei sai-
24 wand. þoei jus saiwiþ. qiþa auk ïzvis þatei managai praufeteis jah þiudanos vildedun saiwan. þatei
25 jus saiwiþ. jah ni gasewun. jah hausjan. þatei jus gahauseiþ. jah ni hausidedun. jah sai. vitodafa-
26 steis sums ustoþ fraisands ïna jah qiþands. laisari. wa taujands libainais aiveinons arbja vairþa. þa-
27 ruh qaþ du ïmma. ïn vitoda wa gameliþ ïst. waiva ussiggvis. iþ ïs andhafjands qaþ. frijos fraujan guþ
þeinana us allamma hairtin þ ïvamma jah us allai saivalai þeinai jah us allai mahtai þeinai jah us
28 allai gahugdai þeinai. jah newundjan þeinana sve þuk silban. þanuh qaþ du ïmma raihtaba and-
29 hoft. þata tavei jah libais. iþ ïs viljands usvaurhtana sik domjan qaþ du ïesua. an was ïst mis ne-
30 wundja. andhafjands þan ïesus qaþ. manna galaiþ af ïairusalem ïn ïaireikon jah ïn vaidedjans
xiv, 9 frarann. þaiei jah biraubodedun ïna jah banjos analag ... — — ...na aftumistan haban staþ.
10 ak þan haitaizau. atgaggands anakumbei ana þamma aftumistin stada. ei biþe qimai. saei haihait þuk.

INTERPRETATIO.

saida! Nam si in Tyro et Sidone fierent virtutes, quæ factæ-sunt in vobis, olim quidem in accis et cinere sedentes pœniterent. 14. Veruntamen Tyro et Sidoni facilius fit in die judicii, quam vobis. 15. Et tu Cafarnaum, tu usque cœlum exaltata, usque infernum demergeris. 16. Qui audit vos, me audit, et qui spernit vos, me spernit; verum qui spernit me, spernit hunc mittentem me. 17. Reverterunt autem se hi septuaginta cum lætitia dicentes: domine, etiam dæmones obediunt nobis in nomine tuo. 18. Dixit autem ad eos: vidi Satanam uti fulgur cadentem e cœlo. 19. Ecce, tradidi vobis potestatem calcare supra serpentes et scorpiones et super omnem potentiam inimici et rerum una vobis non nocet. 20. Veruntamen hoc ne gaudete, quod hi spiritus vobis obediunt; verum gaudete in eo quod nomina vestra scripta sunt in cœlis. 21. Inque hac hora exsultavit spiritu Iesus et dixit: confiteor tibi, pater, domine cœli et terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus et revelasti hæc parvulis; utique pater, nam sic facta-est delectatio in vultu tuo. Et conversus ad discipulos suos dixit: 22. omne mihi traditum est a patre meo, et non quisquam noscit, quis est filius, nisi pater; et quis est pater, nisi filius et cui vult filius revelare. 23. Et conversus ad discipulos suos seorsim dixit: beati oculi, qui vident, quæ vos videtis. 24. Dico enim vobis, quod multi profetæ et reges voluerunt videre, quod vos videtis, et non viderunt, et audire, quod vos auditis, et non audiverunt. 25. Et ecce, legis-peritus quidam surrexit tentans eum et dicens: magister, quid faciens vitæ æternæ hæres fio? 26. Tunc dixit ad eum: in lege quid scriptum est? quomodo legis? 27. Verum is respondens dixit: ames dominum Deum tuum ex omni corde tuo et ex omni anima tua et ex omni potentia tua et ex omni mente tua, et propinquum tuum uti te ipsum. 28. Tunc dixit ad eum: recte respondisti, hoc fac et vivis. 29. Verum is volens justum se judicare dixit ad Iesum: at quis est mihi propinquus? 30. Respondens autem Iesus dixit: homo ivit a Ierusalem in Iericо et in maleficos incidit, qui et spoliarunt eum et vulnera impon(entes).... — xiv, 9. — ...(hu)nc ultimum habere locum; 10. sed cum voceris, accedens ac-

ANNOTATIONES.

x, 14. *sveþauh*] J. ※ div., St. ※ *se þauh*. — *ïn daga stauos*] in die judicii, gr. ἐν τῇ κρίσει.

x, 15. *ushauhido*] J. St. ÷ *ushauhida*. — *gadrausjaza*] J. St. B. ※ *gadrausjazai*.

x, 16. *uf brikiþ mis*] ¶ gr. omn.

x, 17. *þan sik*] J. St. ÷ ¶. — *sibuntehund*] J. St. ※ *sibuntiguns*, B. ※ *sibuntehuns*.

x, 18. *driusandan*] J. St. ※ *driusandam*; cæterum gr. omn. post *himina*.

x, 19. *atgaf*] tradidi, gr. δέδωκα, cf. ad J. vi, 32 et viii, 45. — *skaurpjono*] St. ※ *skaurpiono*.

x, 20. *sveþauh*] vid. ad vs. 11.

x, 21. *þo niuklahaim*] sic clarissime cod. Arg., vid. Cor. I, xiii, 11; Eph. iv, 14; cf. Skeir. 49, 10; editt. ※ *þaniu klahaim*; pro *þa* legendum esse *þo* jam L. vidit. — *jai*] St. Z. ※ *jah*. — *jah gavandiþs — qaþ*] et conversus — dixit, ° gr. et in quibus leguntur, ii pro *seinaim* (suos) articulum (τοὺς) habent, sic vs. 23.

x, 23. *seinaim*] suos, ° gr. omn., vid. ad vs. 21. — *jus*] vos, ° gr. omn.; Ulf. c. verss.

x, 24. *jus*] sec. vos, ° gr. omn. — *gahauseiþ*] J. St. ※ *gahausaiþ*, B. ÷ *gahauseid*.

x, 25. *vitodafasteis*] J. St. ※ *vitodafastjeis*. — *ustoþ*] sic cod. Arg. et Hz.; editt. ÷ *usstoþ*; vid. ad Mc. iii, 15. — *vairþa*] J. St. B. ÷ *vairþau*.

x, 26. *þaruh*] J. St. ÷ *þanuh*.

x, 27. *þuk silban*] J. St. ※ *þus missan*.

x, 28. *þanuh*] J. ※ *þannuh*.

x, 29. *an*] J. St. B. ※ *jah*, vid. ad L. iii, 10. — *newundja*] St. ※ *newundbja*.

x, 30. *manna*] Ulf. ° τις. — *ïaireikon*] sic cod. Arg.; editt. ※ *ïaireikom*. — *þaiei*] J. St. ※ *þaci*. — *biraubodedun*] spoliarunt, gr. ἐκδύσαντες. — *analag.*] hucusque cod. Arg.; J. St. Z. plene *analagjandans*.

xiv, 9...*na*] reliquiæ pronominis *þana*, quod superlativis addi solet, vid. vs. seq. — *haban staþ*] ¶ gr. omn.

xiv, 10. *hauhis*] altius, viri docti pro genitivo (alti) habentes, erraverunt; Grim. cum III. 88 idem illud statuisset, p. 591 comparativi adverbium esse recte vidit.

POSLANICA PAVLOVA EFEŠANIMA

I,1. Pavle, apostol Hrista Isusa po volji Božijoj, svetima u Efesu i vjernicima u Hristu Isusu. 2. Milost vama i mir od Boga Oca našega i Gospoda Isusa Hrista. 3. Blagosloven Bog i Otac Gospoda našeg Isusa Hrista, koji nas je blagoslovio u svakom blagoslovu duhovnom na nebesima u Hristu. 4. Jer nas je izabrao kroz njega prije stvaranja svijeta, da budemo sveti i neokaljani pred licem njegovim u ljubavi. 5. Odredio je da nas usvoji kroz Isusa Hrista, onako kako se svidjelo volji njegovoj. 6. Za pohvalu slave milosti svoje, u kojoj bijaše drag nama u svom ljubljenom Sinu, 7. kroz koga imamo iskupljenje, oprost od grijeha kroz krv njegovu, po bogatstvu slave milosti njegove, 8. koju je obilno dodijelio nama u cijeloj mudrosti i znanju, 9. da nam pokaže tajnu volje svoje po volji, kako mu se ranije svidjelo 10. za određenje ispunjenja vremena da ustanovi sve u Hristu na nebu i na zemlji, 11. na njoj, na kojoj nam je dodijeljena sudbina, određeni po Božijoj volji sve u svemu koji izvršuje po promišljanju volje svoje, 12. da budemo za hvalu slave njegove, mi koji se unaprijed nadamo u Hristu, 13. u koga se i vi, koji slušate riječ istine nadate, jevanđelje vašeg spasenja, u koga ste kao vjernici obilježeni svetim Duhom obećanja, 14. koji je zalog nasljedstva našeg za iskupljenje tekovine za hvalu slave njegove. 15. Stoga i ja slušajući o vašoj vjeri u Gospoda Isusa Hrista i ljubavi prema svim svetima, 16. ne prestajem da zahvaljujem Bogu zbog vas i pominjem vas u molitvama svojim, 17. da vam Bog Gospoda našeg Isusa Hrista, Otac slave, podari duh mudrosti i otkrovenja u svom promišljanju, 18. da se prosvijetli vidjelo razuma vašeg da biste spoznali što je nada njegovog prizivanja i kakvo je bogatstvo slave njegovog nasljedstva u svetima. 19 I koliko je ogromna veličina snage njegove u nama koji vjerujemo po djelu sile moći njegove, 20. koju učini u Hristu podižući ga iz mrtvih i postavi ga uz desnicu na nebesima 21. nad svim carstvima i moćima, silama, poglavarstvima i nad svim imenima imenovanim, ne samo u ovom vijeku nego i u budućem, 22. i sve ponizi pod nogama njemu i dade mu poglavarstvo nad svim crkvama, 23. koje su tijelo njegovo, punoća onoga koji ispunjava sve u svemu. II,1. I vas koji bijaste mrtvi zbog zločina i grijeha svojih, 2. u kojima nekad hodiste po vremenu ovoga vijeka, po poglavaru vlasti vjetra, duha koji sada djela u sinovima nevjere, 3. u kojima i mi svi smo nekada živjeli u žudnjama tjelesnim, čineći žudnje tjelesne i misaone i bijasmo po prirodi sinovi gnjeva kao i drugi. 4. A Bog bogat u milosrđu zbog te velike ljubavi u kojoj nas je zavolio, 5. i zbog toga što bijasmo mrtvi od grijeha oživje nas sa Hristom; milošću smo spašeni. 6. I zajedno sa njim uzdignuti i postavljeni na nebesa u Hristu Isusu, 7. da pokaže na vjeki onima koji silaze obilje bogatstva milosti svoje u dobroti po nama u Hristu Isusu. 8. Jer milošću ste spašeni kroz vjeru, ali ne sami po sebi već je to dar od Boga; 9. ne iz djela, da se niko ne bi hvalio, 10. nego smo njegovo djelo stvoreno u Hristu Isusu za dobra djela, koja je pripravio Bog, da u njima hodimo. 11. Stoga ne zaboravite da ste nekada neznabošci u tijelu bili, takozvani neobrezani od riječi, obrezanje u tijelu rukom rađeno. 12. Jer u to vrijeme ste bili bez Hrista, otuđeni od društva Izraela i domaćini obećanjima saveza, bez nade i bez Boga na svijetu. 13. A sada evo vas u Hristu Isusu, vas koji nekada bijaste daleko, približiste se u krvi Hristovoj. 14. Ovo je naš mir, koji od dvojine učini jedno i uništi zid plota, 15. poništivši neprijateljstvo u tijelu njegovom, zakon naredbi, kako bi u sebi samome stvorio od dvojice jednog novog čovjeka, donoseći mir, 16. i da pomiri dvojinu u jednom tijelu, Bogu kroz krst, ubijajući neprijateljstvo u sebi samome. 17. I kad dođe propovijeda vam jevanđelje mira, vama koji ste daleko, i mir onima koji su blizu. 18. Jer kroz njega oboje imamo pristup Ocu u jednom Duhu. 19. Evo sada već nijeste domaćini i tuđi narod, nego ste građani ovim svecima i domaći Božiji, 20. sagrađeni u temelju apostola i proroka u kome je Hrist Isus kamen temeljac, 21. u kome svaka građevina sastavljena raste za sveti hram

11 qiþai du þus. frijond. usgagg hauhis. þanuh ist þus hauhiþa faura þaim niþanakumbjandam þus. unte
12 wazuh saei hauheiþ sik silban. gahnaivjaiþa. jah saei hnaiveiþ sik silban. ushauhjada. qaþuþ-þanjah þamma haitandin sik. þan vaurkjais undaurnimat aiþþau nahtamat. ni haitais frijonds þeinans nih broþruns þeinans nih niþjans þeinans nih garaznans gabeigans. ibai aufto jah eis aftra haitaina þuk jah vairþiþ
13, 14 þus usguldan. ak þan vaukjais dauht. hait unledans gamaidans haltans blindans. jah audags vairþis. unte
15 eis ni haband usgildan þus. usgildada auk þus in ustassai þize usvaurhtane. gahausjands þan sums þizei
16 anakumbjandane þata qaþ du imma. audags saei matjiþ hlaif in þiudangardjai guþs. þaruh qaþ imma
17 frauja. manna sums gavaurhta nahtamat mikilana jah haihait managans. jah insandida skalk seinana
18 weilai nahtamatis qiþan þaim haitanam. gaggiþ. unte ju manvu ist allata. jah ðuginnun suns faurqiþan allai. sa frumista qaþ. land bauhta jah þarf galeiþan jah saiwan þata. bidja þuk. habai mik taur-
19 qiþanana. jah auþar qaþ. juka auhsne usbauhta fimf jah gagga kausjan þans. bidja þuk. habai mik
20, 21 faurqipanana. jah sums qaþ. qen liugaida jah dupe ni mag qiman. jah qimands sa skalks gataih frauþin seinamma þata. þanuh þvairhs sa garda valdands qaþ du skalka seinamma. usgagg spranto in
22 gatvons jah staigos baurgs jah unledans jah gamaidans jah blindans jah haltans attiuh hidre. jah qaþ
23 sa skalks. frauja. varþ sve anabaust. jah nauh stads ist. jah qaþ sa frauja du þamma skalka. usgagg
24 and vigans jah faþos jah nauþei innatgaggan. ei usfulnai gards meins. qiþa allis izvis þatei ni ains-
25 hun manne jainaize þize faura haitanane kauseiþ þis nahtamatis meinis. miþiddjedun þan imma
26 hiuhmans managai. jah gavandjands sik qaþ du im. jabai was gaggiþ du mis jah ni fijaiþ attan seinana jah aiþein jah qen jah barna jah broþruns jah svistruns. nauhuþ-þan seina silbins saivala. ni
27 mag meins siponeis visan. jah saei ni bairiþ galgan seinana jah gaggai afar mis. ni mag visan
28 meins siponeis. izvara was raihtis viljands kelikn timbrjan. niu frumist gasitands rahneiþ manvi þo

INTERPRETATIO.

eumbe in hoc ultimo loco, ut cum veniat, qui vocavit te, dicat ad te : amice, adscende altius ! tunc est tibi gloria coram his accumbentibus-cum te. 11. Nam quisque qui exaltat se ipsum, humiliatur, et qui humiliat se ipsum, exaltatur. 12. Dixit autem etiam huic vocanti se : cum facias prandium aut cœnam, non voces amicos tuos, neque fratres tuos, nec cognatos tuos, neque vicinos divites, ne forte etiam ii iterum vocent te et fiat tibi redditum ; 13. sed cum facias convivium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, 14. et beatus fis ; nam ii non habent reddere tibi, redditur enim tibi in resurrectione horum perfectorum. 15. Audiens autem quidam horum accumbentium hoc dixit ad eum : beatus qui edit panem in regno Dei. 16. Tunc dixit ei dominus : homo quidam fecit cœnam magnam et vocavit multos. 17. et misit servum suum hora cœnæ dicere his vocatis : ite, nam jam paratum est omne. 18. Et cœperunt statim excusare omnes ; hic primus dixit : agrum emi et debeo ire et videre hunc ; oro te, habe me excusatum. 19. Et alter dixit : juga boum emi quinque et eo probare hos, oro te, habe me excusatum. 20. Et quidam dixit : uxorem duxi et ideo non possum venire. 21. Et veniens hic servus nuntiavit domino suo hoc. Tunc iratus hic paterfamilias dixit ad servum suum : exi subito in plateas et semitas urbis et pauperes et debiles et cæcos et claudos adduc huc. 22. Et dixit hic servus : domine, factum-est, uti præcepisti, et adhuc locus est. 23. Et dixit hic dominus ad hunc servum : exi per vias et sepes et compelle introire, ut impleatur domus mea. 24. Dico enim vobis, quod non unus hominum illorum horum antea vocatorum gustat hanc cœnam meam. 25. Iverunt-cum autem eo greges multi, et conversus se dixit ad eos : 26. si quis it ad me et non odiat patrem suum et matrem et uxorem et liberos et fratres et sorores, insuper autem suam ipsius animam, non potest meus discipulus esse ; 27. et qui non portat crucem suam et eat post me, non potest esse meus discipulus. 28. Vestrum quis enim volens turrim ædificare, nonne primum sedens computat paratum, hæc habeatne ad

ANNOTATIONES.

XIV, 11. *silban*] J. St. ✻ *silba*, quos Ih. non eo nomine, quia constructio casum quartum requireret, vituperare debebat, sed quia usus linguæ gothicæ, abhorrens a legibus latinæ grammaticæ (vid. Ramshorn Gramm. Lat. p. 525), sic postularet, vid. de multis aliis locis Cor. II, v, 12.

XIV, 12. *gabeigans*] J. St. ✻ *gabeijans*. — *aftra haitaina*] J. B. Z. ✻ jct., vid. ad Mc. VIII, 25. — *þuk*] gr. ante *aftra*.

XIV, 14. *eis*] ii, ° gr. omn. — *ustassai*] J. St. ✻ *ustassai*, vid. ad Mc. III, 15.

XIV, 15. *anakumbjandane*] B. suspicatur Ulf. ἀνακειμένων pro συνανακειμένων legisse ; certe aliis locis pro συνανακεῖσθαι ponit *miþanakumbjan*, sic vs. 10 ; VII, 49 ; M. IX, 10 ; Mc. VI, 22, 26 ; cf. tamen Cor. II, VII, 3 *gasriftan* = συναποθνήσκειν, pro quo alter codex *miþgasriftan* habet.

XIV, 16. *þaruh*] J. St. ✻ *þanuh*. — *frauja*] dominus, gr. omn. ὁ. — *haihait*] St. ✻ *haihaiþ*.

XIV, 18. *qaþ*] Ulf. " ἄρξω c. codd. et ve ss. — *faurqiþanana*] J. ✻ *farqiþanana*.

XIV, 19. *faurqiþanana*] J. ✻ *farqiþanana*.

XIV, 21. *skalks*] Ulf. " ἐκεῖνος c. codd. — *blindans*—*haltans*] ' gr.

XIV, 22. *stads ist*] St. ✻ '.

XIV, 25. *usfulnai*] J. St. ✻ *usfullnai*, vid. ad II, 21.

XIV, 24. *faura haitanane*] editt. ✻ jct.

XIV, 26. *þan*] Ulf. " τοι : esse id expressum particula *uþ* (*uh*), voci *nauh* adhæsa, propterea nobis non videtur, quod h. l. τοι = etiam, quod nunquam, quantum scimus, per — *uh* Gothus reddit, vid. tamen ad J. XVIII, 26.

XIV, 27. *visan meins*] ' gr., sic vs. 33.

XIV, 28. *izvara*] gr. omn. post *raihtis*, cf. ad IX, 36. — *manvi — ustiuhan*] paratum — consummandum. viri docti alii aliter de hoc loco statuerunt : B. pro *habaiu* legere malebat *habaiþ* et convertere, *apparatum quem habet ad perficiendum*, quod falsum est, quia *þo* non pronomen relativum, sed demonstrativum est : L. lectionem codicis Arg. servans interpretatur *apparatum habeat, qui ad perficiendum suppetat*, in eo is tantum errat, quod *þo* ad *manvi* refert, quod fieri non licet ; Ih. *Ulfil. illustrat.* p. 254, cui ordo verborum *habaiu manvi du ustiuhan þo* esse videtur, audaciorem criticum se præstat, et Z., qui eum recte sensisse dicit, si Ulf. τὰ πρός cum codd. legisset, se græca non intelligere comprobat ; quod autem Z. ipse *manviþo* jct. legere se malle ait et pro participio habere, non meminit ille hanc participii formam in — *ido*, nunquam in — *iþo* desinere ; pro genitivo vero pluralis verbi alicu-

u Gospodu, 22. u kome ste i vi sagrađeni za stan Božiji u Duhu. III,1. Zbog toga sam ja, Pavle, rab Hrista Isusa, zbog vas neznabožaca; 2. jer ste čuli ustanovu Božije milosti, koja je data meni za vas. 3. Jer po otkrovenju bijaše mi otkrivena ova tajna kao što prethodno napisah ukratko. 4. Stoga možete čitajući da shvatite mudrost moju u tajni Hristovoj. 5. Što u drugim vjekovima ne bijaše poznato sinovima ljudi, kao što je sada otkriveno svetim njegovim apostolima i prorocima u Duhu: 6. da neznabošci kroz jevanđelje budu nasljednici, jednotjelesnici i sudionici obećanja njegovog u Hristu Isusu, 7. čiji sam ja sluga učinjen po daru milosti Božije, a to mi je dato po djelima sile njegove, 8. meni, najjadnijem od svih svetih, data je ova milost neznabošcima da propovijedam neistražena bogatstva Hristova 9. i da prosvijetlim sve, kakva je tajna od vjekova sakrivena u Bogu, stvoritelju svega, 10 da sada kroz crkve obznanjena bude ova razna mudrost Božija, carstvima i vlastima na ovom svijetu 11. po ustavu vjekova koji je načinio u Hristu Isusu, Gospodu našem, 12. u kojeg imamo povjerenje, slobodu, pristup u povjereništvu kroz vjeru njegovu, 13 zbog čega molim da ne budete slabi u nevolji mojoj za vas, što je slava vaša. 14. Zbog toga padam na koljena pred Ocem Gospoda našeg Isusa Hrista, 15. po kome se sve očinstvo na nebu i na zemlji zove, 16. da vam da po bogatstvu slave svoje, snagom da se osnažite kroz Duh njegov u unutrašnjem čovjeku, 17. da se Hrist nastani kroz vjeru u srca vaša, 18. da posađeni i utemeljeni u ljubavi možete shvatiti sa svim svetima, što je širina i dužina i visina i dubina, 19. da spoznate ljubav Hristovu koja prevazilazi svako znanje, kako biste se ispunili cijelom punoćom Božijom. 20. A onome koji ima moć nad svim da čini više nego što molimo ili shvatamo po sili koju čini u nama, 21. njemu slava u crkvi u Hristu Isusu na sve vjeki vjekova, amen. IV,1. Sada vas molim, ja svezanik u Gospodu, da živite dostojno ovog zvanja za koje ste pozvani, 2. sa svakom poniznošću i ljudskošću, sa velikodušnošću, noseći jedan drugoga u ljubavi, 3. trudeći se da obdržite jedinstvo Duha u okovu mira. 4. Jedno tijelo i jedan Duh, kao što ste pozvani na jednu nadu vašeg poziva; 5. jedan Gospod, jedna vjera, jedno krštenje, 6. jedan Bog i Otac svih, koji je nad svima i za sve i u svima nama. 7. A svakome pojedinom od nas data je milost po mjeri dara Hristovog, 8. zbog čega kaže: uznijevši se u visinu uze plijen i dade dar ljudima. 9. A zašto se uznese ako ne da bi sišao ranije u podzemlje svijeta? 10. Onaj koji je sišao, to je onaj koji se uznio na sva nebesa, da sve ispuni, 11. i sam je dao jedne apostole, druge proroke, treće jevanđeliste, a četvrte pastire i učitelje 12. da bi se sveti pripravili na izvršenje misterije, za gradnju tijela Hristovog, 13. dok sve ne stignemo u jedinstvu vjere i spoznanja sina Božijeg za čovjeka savršenog, za mjeru rasta punoće Hristove, 14. da više ne budemo kao mala djeca uljuljkana u svakakvu doktrinu nevaljalstva ljudskog, u lukavstvu za prevaru uklanjanja grijeha, 15. a čineći istinu u ljubavi rastemo u njemu koji je sve, koji je glava, Hrist, 16. od koga je svako tijelo jedinstveno, povezano kroz sve okove pomoću udova koji zajedno djeluju, po jednakom djelovanju svakog uda čini uvećanje tijela ka izgradnji samoga sebe u ljubavi. 17. Ovo sada kažem i svjedočim u Gospodu, da više ne živite, kao što drugi neznabošci žive, u taštini osjetila svog: 18. umom mračni, otuđeni od života Božijeg zbog neznanja, koje je u njima, zbog gluvoće srdaca njihovijeh, 19. koji se iz očajanja predadoše porocima, u djelanju nečistoće, u lakomosti. 20. A vi ne primiste tako Hrista; 21. pošto ga ipak čuste i u njemu ste podučeni, jer je istina u Isusu, 22. da odložite ovog starog čovjeka u sebi nakon preobraćanja, ovog kvarljivog po žudnjama zablude. 23. i da se obnovite u Duhu razuma vašeg 24. i da se odjenete u ovog novog čovjeka, ovoga po mjeri Boga stvorenog, u pravičnosti i svetosti istine. 25. Zbog toga ostavite laž, govorite istinu, svako sa svojim bližnjim, jer ste udovi jedan drugome. 26. Budite gnjevni, ali ne griješite; sunce da ne zađe nad gnjevom vašim; 27. da đavolu ne date prostora. 28. Ko je krao, više da ne krade, nego da radije radi čineći dobro sopstvenim rukama, da ima da se dodijeli onome koji potrebuje; 29. nijedna loša riječ neka ne izađe iz usta vaših, već samo ono što je dobro za izgradnju vjere, da podari milost

29 habaiu du ustiuhan. ibai aufto biþe gasatidedi grunduvaddju jah ni mahtedi ustiuhan. allai þai ga-
30 saiwandans duginnaina bilaikan ïna qiþandans þatei sa manna dustodida timbrjan jah ni mahta
31 ustiuhan. aiþþau was þiudans gaggands stigqan viþra anþarana þiudan du viganna. niu gasitands
faurþis þankeiþ. siaiu mahteigs miþ taihun þusundjon gamotjan þamma miþ tvaimtigum þusundjo
32 gaggandin ana sik. eiþau jabai nist mahteigs. nauhþanuh fairra ïmma visandin ïnsandjands airu
33 bidjiþ gavairþjis. svah nu warjizuh ïzvara saei ni afqiþiþ allamma aigina seinamma. ni mag visan
34, 35 meins siponeis. god salt. iþ jabai salt haud vairþiþ. we gasupoda. nih du airþai. ni du maihstau
xv, 1 fagr ïst. ut usvairpand ïmma. saei habai ausona gahausjandona. gahausjai. vesunuþ-þan ïmma
2 newjandans sik allai motarjos jah fravaurhtai hausjan ïmma. jah birodidedun fareisaieis jah bokar-
3 jos qiþandans þatei sa fravaurhtans andnimiþ jah miþmatjiþ ïm. qaþ þan du ïm þo gajukon qiþands.
4 was manna ïzvara aigands taihuntehund lambe jah fraliusands ainamma þize. niu bileiþiþ þo niun-
5 tehund jah niun ana auþidai jah gaggiþ afar þamma fralusanin. unte bigitiþ þata. jah bigitands us-
6 lagjiþ ana amsans seinans faginonds. jah qimands in garda galaþoþ frijonds jah garaznans qiþands
7 du ïm. faginoþ miþ mis þammei bigat lamb mein þata fralusano. qiþa ïzvis þatei sva faheds vairþiþ
in himina in ainis fravaurhtis idreigondins þau in niuntehundis jah niune garaihtaize. þaiei ni þaur-
8 bun idreigos. aiþþau suma qino drakmans habandei taihun. jabai fraliusiþ drakmin ainamma. niu
9 tandeiþ lukarn jah usbaugeiþ razn jah sokeiþ glaggvaba. unte bigitiþ. jah bigitandei gahaitiþ
frijondjos jah garaznons qiþandei. faginoþ miþ mis. unte bigat drakmein. þammei fralaus.

INTERPRETATIO.

consummandum, 29. ne forte, cum poneret fundamentum et non posset consummare, omnes hi adspicientes cœperint deridere eum 30. dicentes, quod hic homo cœpit ædificare et non potuit consummare. 31. Aut qui rex iens ruere contra alium regem ad bellum, nonne sedens antea cogitat, sitne potens cum decem millibus o currere huic cum viginti millibus eunti contra se? 32. Alioquin si non-est potens, adhuc procul eo existente mittens legatum orat pacem. 33. Sic jam quisque vestrum qui non renuntiat omni possessioni suæ, non potest esse meus discipulus. 34. Bonum sal; verum si sal fatuum fit, quo conditur? 35. Neque ad terram, non ad fimum utile est; foras ejiciunt id. Qui habeat aures audientes, audiat. xv, 1. Fuerunt autem ei appropinquantes se omnes telonarii et peccatores audire eum; 2. et murmurarunt Farisæi et scribæ dicentes, quod hic peccatores suscipit et edit-cum iis. 3. Dixit autem ad eos hanc parabolam dicens: 4. quis homo vestrum possidens centum ovium et amittens unam harum, nonne relinquit has nonaginta et novem in deserto et vadit post hanc amissam, donec invenit hanc; 5. et inveniens ponit in humeris suis gaudens 6. et veniens in domum convocat amicos et vicinos dicens ad eos: gaudete cum me, quod inveni ovem meam hanc amissam. 7. Dico vobis, quod sic lætitia fit in cœlo ob unum peccatorem pœnitentem, quam ob nonaginta et novem justos, qui non indigent pœnitentiæ. 8. Aut quædam mulier drachmas habens decem, si amittit drachmam unam, nonne incendit lucernam et everrit domum et quærit diligenter, donec invenit, 9. et inveniens convocat amicas et vicinas dicens: gaudete cum me, nam inveni drachmam, quam

ANNOTATIONES.

jus *manviþa* nemo, qui sensum perspexerit, cum isto viro docto habuerit. Quamquam confitemur lectionem nos male habere, tamen nihil restat, nisi ut statuamus, Ulf. e. codd. τὰ εἰς aut τὰ πρός legisse et auctoritatem codd. in eo tantum omisisse, quod voces *þô habaiu* pro *habaiu þo* (habeatne hæc) transposuerit, qui tamen error librarii esse videtur, voces enim aliquoties transpositas esse, ad IX, 36 monuimus. Cæterum pro *ustiuhan* St. ※ *usstiuhan*.

XIV, 29. *mahtedi*] cod. Arg. Ilz. J. St. B. ※ *mahtide*, cf. J. XVIII, 36.

XIV, 30. *timbrjan*] J. St. ÷ *timrjan*.

XIV, 31 *viganna*] sic editt.; cod. Arg. *viga* | *na*, sine dubio falsum pro *vigana*, qui est dativus vocis *vigans* (bellum); sic quoque Grimm. Gr. IV, 105 interpretatur, et de duplicatione litteræ *n* comparari possunt, quæ adnotavimus ad Gal. V, 15; sæpius enim librariis accidit, ut litteras aut syllabas, in fine lineæ scriptas ab initio proximæ repeterent, cf. ad J. IX, 41. Erravit Ih., qui *viganna* pro gerundio (*Ulf. illustr.* p. 154), aut pro infinitivo, addita syllaba *na* (p. 245) habuit; erravit etiam Z., qui (cum Ih.) *vigan ïna* conjecit, nam infinitivus est *veihan* non *vigan*; præterea hoc verbum ponitur cum *du* (vid. Cor. I, XV, 52), non cum accusativo. Quid denique F. *vigamma* suo voluerit, nescitur. — *pankeiþ*] sic cod. Arg. pro usitato *þagkeiþ*, uti XV, 22 *briggiþ*, XVII, 9 *þank*, XIX, 31 *þagkis*. — *siaiu* | J. St. B. ※ *siau*; cæterum gr. omn. post *mahteigs*. — *þusundjo* | J. St. B. ※ *þusundjom*.

XIV, 32. *eiþau*] hoc uno loco inventum i. q. *aiþþau* = *εἰ δὲ μήγε*, quæ sequuntur *jabai nist mahteigs* (si non-est potens) sine dubio orta sunt e glossa in margine adscripta ad explicandam minus usitatam particulam, certe in græcis nullum eorum vestigium apparet. — *fairra ïmma*] ¶ gr. — *insandjands airu*] ¶ gr. omn.

XIV, 33. *aigina seinamma*] ¶ gr. — *visan meins*] vid. ad vs. 27.

XIV, 34. *jabai*] St. ※ *jadai*.

XIV, 35. *ni*] St. *nih*, quod melius est.

XV, 1. *ïmma newjandans*] ¶ gr.

XV, 4. *taihuntehund*] pro usitato *taihuntaihund* (VIII, 8; XVI, 6 sq.); cæterum J. ※ *taihunte hund*, sicut paulo post *niunte hund*. — *fralusanin*] J. St. ※ *fralausanin*, sic etiam vs. 6.

XV, 5. *uslagjiþ* | B. ※ *uslaujiþ*.

XV, 6. *bigat*] St. ※ *bigaþ*. — *fralusano*] vid. ad vs. 4.

XV, 7. *þau*] J. St. ※ *þan*. — *niuntehundis*] J. St. ※ *niutehundas*. — *þaiei*] St. ※ *þaei*.

XV, 8. *suma* | quædam, gr. omn. τίς (quæ), pro quo Ulf. per errorem τις legit. — *taihun jabai*] J. St. ※ *taihunja sai*. — *usbaugeiþ* | J. St. B. ※ *usbaugeiþ*. *glaggvaba*] sic cod. Arg.; Ilz. Z. ※ *glaggvuba*.

XV, 9. *drakmein*] J. St. B. ※ *drakmin*, nam is est casus tertius formæ *drakma* (vid. vs. 8); nostro loco Ulf. forma græca utitur, uti sæpius — *ein* pro — *ïn*, vid. M. XXVII, 62 *paraskaiwein* (παρασκευήν), L. VII, 3 *synagogein* (συναγωγήν), Rom. XVI, 22 *aipistaulein* (ἐπιστολήν); Z. igitur illam formam injuria tentavit. — *frataus*] J. St. B. ※ *fralausda*.

onima koji slušaju. 30. I da ne žalostite sveti Duh Božiji, kojim ste obilježeni na dan oslobođenja; 31. svu gorčinu, mržnju, gnjev, graju, blasfemiju odbacite od vas sa svom nečasnoćom. 32. Budite dobri jedan prema drugome, milosrdni, opraštajte jedan drugome, kao što je Bog u Hristu oprostio vama. V,1 Postanite, dakle, oni koji oponašaju Boga, kao voljeni sinovi, 2. i živite u ljubavi, kao što je i Hrist zavolio nas i žrtvovao se za nas i dao sebe kao žrtvu Bogu za miris ugodan. 3. A preljuba i svaki nemoral, ili pohlepa da se ne nađu u vas, kao što priliči svetima, 4. ili praznoslovlje, prostakluci koji se ne pristoje, nego još milosti. 5. Ovo znajte da niko ko je preljubnik, nemoralan, pohlepan, koji idolima služi, neće imati nasljedstvo u kraljevstvu Hrista i Boga. 6. Niko neka vas ne prevari uzalud, jer kroz to dolazi gnjev Božiji na sinove nevjernike. 7. Ne budite im drugovi sada. 8. Jer nekad bijaste tama, a sada svjetlost u Gospodu, kao sinovi svjetlosti živite. 9. A plod svjetlosti je u svakoj časnosti, pravičnosti i istini. 10. Bivajući časni, kao što se Gospodu sviđa 11. i ne udružujte se u djelima tame – 17. stoga ne budite nerazumni, nego razumni, jer je to želja Gospoda, 18. i ne opijajte se vinom, u kome je raskalašnost, već se ispunite u Duhu, 19. razgovarajući između sebe u psalmima i pohvalama i pjesmama duhovnim, pjevajući u srcima vašim Gospodu, 20. zahvaljujući uvijek na svemu u ime Gospoda našeg Isusa Hrista Ocu i Bogu, 21. pokoravajući se jedan drugome u strahu Hristovom. 22. Supruge svoje muževe neka slušaju, kao Gospoda, 23. jer muž je glava ženi, kao što je i Hrist glava crkvi i on je spasitelj tijela, 24. ali kao što crkva sluša Hrista, tako žena muža svoga u svemu. 25. Vi muževi, volite žene vaše, kao što i Hrist zavolje crkvu i samoga sebe dade za nju, 26. da je posveti čisteći je kupanjem vode u riječi, 27. da pruži sam sebi slavnu crkvu koja nema mrlje ni mladeža ili nešto slično, nego da bude sveta i neokaljana, 28. tako i muževi treba da vole žene svoje, kao tijelo svoje. Svoje tijelo svako voli, ko svoju ženu voli i samoga sebe voli. 29. Da niko nikada svoje tijelo ne mrzi, nego da ga hrani i pročišćava, kao i Hrist crkvu. – VI,8 – čini dobro, to će dobiti od Gospoda, bilo da je rob ili slobodan čovjek. 9. I vi, gospodari, ovo isto činite prema njima, ostavljajući se prijetnji, znajući da je i njima i vama jedan Gospod na nebesima i dobrohotnost nezaslužena nije u njega. 10. Nadalje, braćo moja, jačajte u Gospodu i u vrlini jačine njegove. 11. Odjenite se oružjem Božijim, da možete stati protiv lukavstava đavolovih; 12. jer nije vama borba protiv tijela i krvi, nego protiv vlasti i moći, protiv onih koji drže svijet tame, protiv duhovne nečistote na nebesima. 13. Stoga uzmite oružje Božije da se možete oduprijeti u taj zao dan i u svemu djelajući stojati. 14. Stanite, dakle, bedara opasanih istinom i odjenuvši se oklopom pravde, 15 i obuveni u pripravu jevanđelja mira, 16. iznad svega prihvatite štit vjere, kojim možete sve strijele ognjene ovog zla ugasiti, 17. i kacigu spasa uzmite i mač Duha koji je riječ Božija, 18. kroz sva pitanja i molbe moleći na sva vremena u Duhu i za to bdijući uvijek u svakom naporu i molitvama za sve svete, 19. i za mene da mi se da riječ kad otvorim usta moja u pouzdanju da obznanim tajnu jevanđelja, 20. za koje sam poslat u okovima, da se u njima usudim kao što treba da govorim, 21. da vi znate, ono što je po meni; što ja činim, sve će vam obznaniti Tukik, dragi brat i vjerni sluga u Gospodu, 22. kojeg sam vam poslao da spoznate ono što je po nama i da se utješe srca vaša. 23. Mir braći i ljubav sa vjerom od Boga Oca i Gospoda Isusa Hrista. 24. Ljubav sa svima, koji vole Gospoda našeg Isusa Hrista u besprekornosti, amen.

10, 11 sva qiþa izvis. faheds vairþiþ in andvairþja aggele guþs in ainis idreigondins fravaurhtis. qaþuþ-þan.
12 sums aihta tvans sununs. jah qaþ sa juhiza ize du attin. atta. gif mis. sei undrinnai mik. dail aiginis.
13 manne jah disdailida im sves sein. jah afar ni managans dagans brahta samana allata sa juhiza sunus
14 jah aflaiþ in land fairra visando jah jainar distahida þata sves seinata libands usstiuriba. biþe þan fra-
15 vas allamma. varþ huhrus abrs and gavi jainata. jah is dugann alaþarba vairþan jah gaggands gaha-
16 ftida sik sumamma baurgjane jainis gaujis. jah insandida ina haiþjos seinaizos haldan sveina. jah
17 gairnida sad itan haurne. þoei matidedun sveina. jah manna imma ni gaf. qimands þan in sis qaþ.
18 wan filu asnje attins meinis ufarassau habaud hlaibe. iþ ik huhrau fraqistna. usstandands gagga du
19 attin meinamma jah qiþa du imma. atta. fravaurhta mis in himin jah in andvairþja þeinamma. ju
20 þanaseiþs ni im vairþs ei haitaidau sunus þeins. gatavei mik sve ainana asnje þeinaize. jah usstan-
dands qam at attin seinamma. nauhþanuh þan fairra visandan gasaw ina atta is jah infeinoda jah
21 þragjands draus ana hals is jah kukida imma. jah qaþ imma sa sunus. atta. fravaurhta in himin jah
22 in andvairþja þeinamma. ju þanaseiþs ni im vairþs ei haitaidau sunus þeins. qaþ þan sa atta du
skalkam seinaim. sprauto bringiþ vastja þo frumiston jah gavasjiþ ina jah gibiþ figraguþ in handu
23 is jah gaskoh ana fotuns is. jah briggandans stiur þana alidan ufsneiþiþ. jah matjandans visam
24 vaila. unte sa sunus meins dauþs vas jah gaqiunoda jah fralusans vas jah bigitans varþ. jah dugun-
25 nun visan. vasuþþan sunus is sa alþiza ana akra jah qimands atiddja new razn jah gahausida sagg-
26, 27 vins jah laikans. jah athai auds sumana magive frahuh. wa vesi þata. þaruh is qaþ du imma. þatei
28 broþar þeins qam. jah ufsnaiþ atta þeins stiur þana alidan. unte hailana ina andnam. þanuh modags

INTERPRETATIO.

amisi. 10. Sic dico vobis, lætitia fit in facie angelorum Dei ob unum pœnitentem peccatorem. 11. Dixit autem : hominum quidam habuit duos filios, 12. et dixit hic junior eorum ad patrem : pater, da mihi, quæ contingit me, partem proprii ; et divisit iis possessionem suam. 13. Et post non multos dies tulit innunum omnia hic junior filius et abiit in terram procul exsistentem et illic dissipavit hanc possessionem suam vivens effrenate. 14. Cum autem vacuus esset omni, facta-est fames magna per regionem illam, et is cœpit egenus fieri. 15. Et iens dedit se cuidam civium illius regionis, et misit eum agri sui pascere porcos. 16. Et cupit sat edere siliquis, quas ederunt porci; et homo ei non dedit. 17. Veniens tum in se dixit : quam multum mercenariorum patris mei abundantiam habent panum, verum ego fame perdor ; 18. surgens vado ad patrem meum et dico ad eum : pater, peccavi mihi in cœlum et in facie tua ; 19. jam amplius non sum dignus, ut vocer filius tuus ; fac me uti unum mercenariorum tuorum. 20. Et surgens venit ad patrem suum ; adhuc autem procul exsistentem vidit eum pater ejus et misertus-est, et currens cecidit super collum ejus et osculat est eum : 21. et dixit ei hic filius : pater, peccavi in cœlum et in facie tua ; jam amplius non sum dignus, ut vocer filius tuus. 22. Dixit autem hic pater ad servos suos : subito afferte vestem hanc primam et vestite eum et date annulum in manum ejus et calceamentum in pedes ejus, 23. et afferentes vitulum hunc sagin.tum dissecate, et edentes epulamur laute ; 24. nam hic filius meus mortuus fuit et revixit, et amissus fuit et inventus factus est ; et cœperunt epulari. 25. Fuit autem filius ejus hic major in agro, et veniens adiit prope domum et audivit cantiones et ludos, 26. et advocans quendam puerorum interrogavit, quid esset hoc. 27. Tunc is dixit ad eum, quod frater tuus venit, et dissecavit pater tuus vitulum hunc sagi.natum, nam sanum eum accepit. 28. Tunc iratus factus-est et non voluit intrare, verum

ANNOTATIONES.

xv, 10. *aggele*] sic cod. Arg. uti IX, 26 ; J. St. B. ※ *aggilum*. — *idreigondins fravaurhtis*] ¶ gr. omn.

xv, 12. *sei undrinnai mik*] sic cod. Arg.; J. St. B. ※ *so undrinnanein*, pro quibus L. multo melius *þo undrinnandein* conjecit; Ih. Z. ※ *sei undrinnai mis*.

xv, 13. *in land fairra visando*] vid. ad XIX, 12.

xv, 14. *alaþarba*] sic cod. Arg.; J. St. B. ※ *allaþarba*, quod Z. male probat, aut *allþarba* (quod non melius est) legendum esse censet ; vid. Grim. II. 627.

xv, 15. *baurgjane*] J. St. ※ *baurjane*. — *jainis gaujis*] ¶ gr. omn. — *haiþjos*] agri, genitivus locum indicans, quo mittebatur, sic Mc. IV, 35. L. XIX, 12 ; vid. Grim. III. 127.

xv, 16. *sad itan*] St. ※ jct., cæterum Ulf. c. codd. et verss. χορτασθῆναι legisse videtur. — *imma*] gr. omn. post *gaf*.

xv, 17. *qimands—sis*] ¶ gr, omn.—*ufarassau*] St. ※ *ufaraslau*. — *ik*] Ulf. c. codd. ° ὧδε.

xv, 18. *mis*] vid. ad M. XXVII, 4. — *in*] gr. St. ※ *is*.

xv, 19. *ju*] Ulf. aut pro καί, quod. h. l. plerique codd. habent, posuit, uti Mc. IX, 13 et infra vs. 21, neque cum Griesb. καί omisisse dicendus est; aut si καί non legit, pleonastice adverbio *þanaseiþs*, uti L. XVI, 2 adverbio *þanamais*, addidit, nam *ju ni* pro solito *þanaseiþs ni* græco οὐκέτι sæpius respondet, vid. Rom. VII, 17, 20; Eph. II, 19; Philem. 16.

xv, 21. *ju*] vid. ad vs. 19. — *haitaidau*] J. ※ *haitandau*.

xv, 22. *atta*] St. ÷ *arta*. — *seinaim*] J. St. ÷ *seinamma*. — *sprauto bringiþ*] J. St. B. ※ *suns tabrigg* ; cæterum *sprauto* ° gr. et de *bringiþ* pro *briggiþ* vid. ad XIV, 31. — *figgragulþ*] J. ※ *friggragulþ*, St. ※ *fingraqulþ*.

xv, 24. *varþ*] St. ※ *varþa*. — *visan*] J. St. B. ÷ *vailavisan*, quod additamentum eis sensus requirere videtur; sed nesciverunt illi, *visan* h. l. non esse verbum substantivum, sed significare epulari et ad eorum genus pertinere, quæ Grim. I. 842, x enarravit, quod autem *vaila* vs. 23 additum h. l. omisit, sæpius Ulf. sic facere solet, ut eorundem verborum compositorum altero proxime subsequente particulam non repetat, vid. L. XIX, 5 *dalaþ atsteig* et vs. 6 solummodo *atstaig*, quamquam utrumque pro καταβὰς positum est; alia ejusmodi dicta collegimus ad Tim. I, VI. 6

xv 25. *alþiza*] J. St. B. . . *þiza*. — *akra*] J. St. ※ *lande*, B. ※ *landa—jah*] Ulf. ° ὡς. — *qimands—new*] J. St. B. ※ *miþþanei govandida sik jah niudja newa*. — *jah*] sec. et, ° gr. omn. — *saggvins*] hinc usque ad vs. 27 *ufsnaiþ* J. St. B. lacunam habent ; hæc difficilia in cod. Arg. lectu Ih. recte erui.

xv, 27. *ufsnaiþ*] sic cod. Arg.; Hz. prima manu ※ *afsnaiþ* ; errant igitur Z. et Wackernagel *Deutsch. Leseb.* I, præf. p. XXVI *afsnaiþ* codicis Arg. lectionem esse dicentes.

xv, 28. *iþ*] verum, gr. δέ. Ulf. c. codd. *ði*, vid. ad Cor. I, XV, 11. — *ut*] foras, ° gr. omn. vid. Mth IX, 32.

FILIPLJANIMA

I,14. (Mnogi) od braće u Gospodu, uzdajući se u okove moje, usuđuju se da bez straha propovijedaju riječ Božiju. 15. Jedni, naravno, iz zavisti i nadmetanja; drugi pak iz dobre volje Hrista propovijedaju 17. treći pak iz ljubavi, znajući da sam za odbranu jevanđelja postavljen. 16. A oni koji zbog nadmetanja Hrista propovijedaju, neiskreno, misleći da će ožalostiti okove moje. 18. Što dakle? Na koji god način da se propovijeda Hrist, bilo s predumišljajem, bilo iz istine, ja se tome radujem i radovaću se. 19. Jer znam da mi to odgovara za spasenje kroz vaše molitve i uz pomoć Duha Hrista Isusa. 20. Iz postojanog očekivanja i nade da ni u čemu nijesam ometen, već u svakom uzdanju kao i uvijek i sada će se slaviti Hrist u tijelu mome, bilo kroz život ili kroz smrt. 21. Jer za mene je Hrist život, a smrt dobitak. 22. A ako je život u ovom tijelu plodonosan za moje djelo, ne znam što da odaberem; 23. I zbunjuje me zbog toga oboje: u jednom trenutku imam želju da se odvojim od života i budem sa Hristom, što je mnogo bolje; 24. A život u tijelu je potrebniji zbog vas. 25. A i ovo sigurno znam da ostajem i preostajem kod vas i za vaš napredak i radost vjere vaše, 26. Da slava vaša kroz mene u Hristu Isusu raste, mojim dolaskom ponovo kod vas. 27. Samo živite dostojno jevanđelju Hristovom, da bih čuo o vašem položaju, bilo kad dođem i vidim vas, bilo da sam negdje drugo da stojite u jednom duhu, zajedno se boreći u jednoj duši kroz vjeru jevanđelja. 28. I ni u čemu se ne plašite svojih protivnika, jer ono što je za njih znak propasti, to je za vas spasenje od Boga. 29. Vama je dato kroz Hrista ne samo da u njega vjerujete, nego i da trpite za njega, 30. boreći se za ono isto što vidite u meni i sada čujete u meni. II,1. Ako je dakle ovo utjeha u Hristu, ako je ovo utjeha ljubavi, ako je ovo zajednica Duha, ako je ovo blagost i samilost, 2. Učinite potpunim moju radost, da to isto mislite, imajući tu istu ljubav, bivajući jednog duha i jedne misli; 3. I ništa iz nadmetanja ili isprazne taštine, nego u potpunj poniznosti duha jedan drugoga cijeneći višim; 4. Ne razmišljajući o svojemu, nego i o tuđemu. 5. Tako da razmišljamo, kao što je razmišljao i Hrist Isus, 6. Koji, iako je postojao u božanskom obličju, nije se grabio da se smatra sličnim Bogu, 7. Već je sebe samoga učinio siromašnim, uzevši obličje sluge i učinio sebe sličnim čovjeku, 8. I ponašao se kao čovjek; ponizio je samoga sebe pokoravajući se Ocu sve dok – 22- jer je kao Ocu Sin služio meni u jevanđelju. 23. Njega, dakle, nadam se da pošaljem odmah, čim budem vidio konac mog slučaja. 24. A nadam se u Gospoda, da ću i sam ubrzo doći. 25. A smatrao sam neophodnim da vam pošaljem Epafrodita, brata, pomagača i druga moga, a vašeg apostola i slugu u mojoj potrebi. 26. Jer je bio željan svega vašega i tužan jer ste čuli da se razbolio; 27. I jer se razbolio do blizu smrti, ali Bog mu se sažalio; i ne samo na njega nego i na mene, da ne bih imao žalost preko žalosti. 28. Revnosno ga sada poslah, da se obradujete kad ga ponovo vidite i ja da sam radosniji znajući da je sa vama. 29. Primite ga dakle u Gospodu sa svakom radošću i takve kao on poštujte; jer zbog djela Hristovog, primakao se samoj smrti, zaboravivši na dušu svoju, da ispuni vaše neprisustvo po mojoj službi. III,1. Nadalje, braćo moja, radujte se u Gospodu; nije mi teško da vam jedno isto pišem, a za vašu je bezbjednost. 2. Pazite se ovih pasa, pazite se ovih zlikovaca, pazite se ovog pokolja. 3. Jer mi smo obrezanje, obožavaoci Boga u Duhu i oni koji slave Hrista Isusa i koji se ne uzdaju u tijelo. 4. Iako se ja uzdam i u tijelo; ako neko drugi misli da ima uzdanje u tijelo, ja još više. 5. Obrezan osmog dana, iz roda Izraela, porodice Benjamina, Jevrejin od Jevreja, po zakonu Farisej. 6. Iz revnosti progonitelj crkve, po pravdi koja je u zakonu, besprekoran. 7. Ali ono što meni bi dobit, smatrao sam da je to šteta zbog Hrista. 8. No ipak smatram da je svaka šteta zbog obilja razmišljanja o Isusu Hristu mom Gospodu, zbog kojeg sam kažnjen i smatram da je sve beznačajno, da Hrista imam za dobit, 9. I da se nađem u njemu nemajući svoju pravdu koja iz zakona proizilazi, nego kroz vjeru

29 varþ iah ni vilda inngaggan. iþ atta is usgaggands ut bad ina. þaruh is andhafjands qaþ du attin. sai.
sva filu jere skalkinoda þus jah ni wanhun anabusn þeina ufarïddja. jah mis ni aiv atgaft gaitein ei miþ
30 frijondam meinaim bivesjau. iþ þan sa sunus þeins. saei fret þein sves miþ kalkjom. qam. ufsnaist imma
31 stiur þana alidan. þaruh qaþ du imma. barnilo. þu sinteino miþ mis vast jah is. jah all þata mein
32 þein ist. vaila visan jah faginon skuld vas. unte broþar þeins dauþs vas jah gaqiunoda. jah fralu-
xvi, 1 sans jah bigitans varþ. qaþuþ-þan du siponjam seinaim. manne sums vas gabeigs. saei aihta fau-
2 ragagjan. jah sa fravrohiþs varþ du imma ei distahidedi aigin is. jah atvopjands ina qaþ du imma.
duwe þata hausja fram þus. usgif raþjon fauragaggjis þeinis. ni magt auk ju þanamais fauragaggja
3 visan. qaþ þan in sis sa fauragaggja. wa taujau. þandei frauja meins afnimiþ fauragaggi af mis. gra-
4 ban ni mag. bidjan skama mik. andþahta mik wa taujau. ei þau biþe afsatjaidau us fauragaggja.
5 andnimaina mik in gardins seinans. jah athaitands ainwarjanoh faihuskulane fraujins seinis qaþ
6 þamma frumistin. wan filu skalt fraujin meinamma. þaruh qaþ. taihuntaihund kase alevis. jah qaþ
7 du imma. nim þus bokos jah gasitands sprauto gamelei fimtiguns. þaþroh þan du anþaramma qaþ.
aþþan þu wan filu skalt. iþ is qaþ. taihuntaihund mitade kaurnis. jah qaþ du imma. nim þus bokos
8 jah melei ahtautehund. jah hazida sa frauja þana fauragaggjan invindiþos. unte frodaba gatavida.
9 unte þai sunjos þis aivis frodozans sunum liuhadis in kunja seinamma sind. jah ik izvis qiþa.
taujaiþ izvis frijonds us faihuþraihna invindiþos. ei þan ufligaiþ. andnimaina izvis in aiveinos
10 hleiþros. saei triggvs ist in leitilamma. jah in managamma triggvs ist. jah sa in leitilamma
11 untriggva jah in managamma untriggvs ist. jabai nu in invindamma faihuþraihna triggvai
12 ni vaurþuþ. þata sunjeino was izvis galaubeiþ. jah jabai in þamma framaþjin triggvai ni
13 vaurþuþ. þata izvar was izvis gibiþ. ni ainshun þive mag tvaim fraujam skalkinon. andizuh

INTERPRETATIO.

pater ejus exiens foras oravit eum. 29. Tunc is respondens dixit ad patrem : ecce, tam multum annorum servivi tibi et non unquam præceptum tuum præterii, et mihi non unquam dedisti capram, ut cum amicis meis epularer. 30. Verum cum hic filius tuus, qui voravit tuam possessionem cum meretricibus, venit, dissecasti ei vitulum hunc saginatum. 31. Tunc dixit ad eum : filiole, tu semper cum me fuisti et es, et omne hoc meum, tuum est. 32. Laute epulari et gaudere debitum fuit, nam frater tuus mortuus fuit et revixit, et amissus et inventus fuit. xvi, 1. Dixit autem ad discipulos suos : hominum quidam fuit dives, qui habuit villicum et hic diffamatus fuit apud eum, quod dissiparet bonum ejus. 2. Et advocans eum dixit ad eum : cur hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ, non potes enim jam amplius villicus esse. 3. Dixit autem in se hic villicus : quid faciam, quia dominus meus aufert villicationem a me; fodere non possum, mendicare pudet me. 4. Deliberavi apud-me, quid faciam, ut fortasse, cum amovear e villicatione, recipiant me in domos suas. 5. Et advocans unumquemque debitorum domini sui dixit huic primo : quam multum debes domino meo? 6. Tunc dixit : centum cadorum olei. Et dixit ad eum : sume tibi litteras et sedens subito scribe quinquaginta. 7. Deinde autem ad alterum dixit : at tu quam multum debes? Verum is dixit : centum cororum tritici. Et dixit ad eum : sume tibi litteras et scribe octoginta. 8. Et laudavit hic dominus hunc villicum iniquitatis, quia prudenter fecit; quia hi filii hujus seculi prudentiores filiis lucis in genere suo sunt. 9. Et ego vobis dico, faciatis vobis amicos de divitiis iniquitatis, ut cum subjaceatis, recipiant vos in æternas tabernas. 10. Qui fidelis est in parvo, etiam in multo fidelis est; et hic in parvo infidelis etiam in multo infidelis est. 11. Si igitur in iniquis divitiis fideles non facti-estis, hoc verum quis vobis credit? 12. Et si in hoc alieno fideles non facti-estis, hoc vestrum quis vobis dat? 13. Non unus servorum

ANNOTATIONES.

xv, 29. *þaruh*] St. ÷ *þanuh*. — *skalkinoda*] servivi, gr. omn. δουλεύω. — *bivesjau*] epularer; Ulfilam ἀριστήσω pro εὐφρανθῶ cum cod. D legisse Griesb. audacius contendit.

xv, 30. *fret*] librarium falso pro *frat* scripsisse, Grim. I. 844 recte arbitratur, sequitur eum Wackern. I 1.

xv, 31. *vast jah is*] fuisti et es, gr. omn. solummodo ἔῖ, Ulf. c. verss. lat. — *all.*] J. St. ※ *alla.*

xv, 32. *vaila visan*] J. St. B. ※ jct.; cæterum Ulf. ° δέ. — *faginon*] J. ※ *fajinon.* — *broþar*] Ulf. c. codd. ° οὗτος. — *fralusans*] Ulf. codd. ° ἦν.

xvi, 1. *þan*] Ulf. c. codd. et vers. ° καί.—*saei*] St. ※ *saie.* — *aihta*] J. St. ※ *aihida.* — *fauragagjan*] sic cod. Arg. et J.; St. B. Th. Z. ÷ *fauragaggjan*, quod usitatius est, vid. vss. seqq.. cf. VIII, 3. — *distahidedi aigin*] J. St. B. ※ *distahidudi aigan.*

xvi, 2. *hausja*] St. ※ *hausjah.* — *fauragaggjis*] St. ÷ *fauragagjis.* — *ju panamais*] J. St. ※ jct.; cf. ad xv, 19.

xvi, 3. *fauragaggi*] J. St. ※ *fauragaggji.*—*ni mag*] St. ※ *nim ag.*

xvi, 4. *ei þau*] J. St. ※ *eiþan*; cæterum *þau* (ἄν) ° gr. omn. uti Goth. ipse vs. 9. — *us*] ex, ° gr.

xvi, 5. *skalt*] St. ※ *shalt.*

xvi, 6. *taihuntaihund*] sic cod Arg. h. l. et vs. seq.; B. Th. Z. utroque loco *taihuntehund*, vid. ad xv, 4. — *bokos*] St. ※ *hokos.* — *fimtiguns*] sic cod. Arg.; J. B. Z. ÷ *fimfliguns.*

xvi, 7. *taihuntaihund*] vid. ad vs. 6.

xvi, 8. *sunjos*] pro *sunjus*, vid. ad IV, 13.

xvi, 10. *triggvs*] J. St. ※ *triggva.* — *leitilamma*] pr. inde ab hac voce usque ad finem versus J. St. lacunam habent, quamquam in cod. Arg. locus integer exstat, nec habet, quod lectionem difficilem reddat. Cæterum pro *leitilamma* utroque gr. omn. ἐλαχίστῳ. — *sa* — *untriggva*] B. ÷ *saei* — *i i untriggvs.*

xvi, 11. *faihuþraihna*] B. ※ *frihuþraihna*, sic etiam vs. 13.

xvi, 13. *andizuh*] inde usque ad finem versus J. St. lacunam habent; B. ÷ *aiþþau. Andizuh*, lectio codicis Arg. manifesta, est verbum incertæ originis et significationis (Grim. III, 13); gr. omn. ἢ γάρ, quod Ulf. in loco parallelo M. VI, 24 *unte jabai* (nam si) reddidit, unde conjici potest, *andizuh* significationem *contra, alioquin* habere. — *aiþþau*] B. ※ *aiþau.* — *andiloþ*] sic in cod. Arg. scriptum esse videtur, sed certo dici non potest, quia litteræ admodum evanuerunt: B. *and. . .*, conjecit ipse ※ *andnimiþ.* — *iþ*] B. ÷ *jah*, secundum gr., qui καί habent. — *faihuþraihna*] vid. ad vs. 11; c. d. Arg. in marg. *mam nonim.*

Isusa Hrista, pravdu koja je od Boga kroz vjeru. 10. Za spoznanje njega i snagu vaskrsenja njegovog i družbu u bolu njegovom; bio sam opterećen smrću njegovom, 11. Možda ću doći u vaskrsenje iz mrtvih, 12. Ne zato što sam već primio nagradu ili pravednikom postao, no ja trčim da dobijem ono u čime me je Hrist osvojio. 13. Braćo, ja sebe samoga ne smatram osvojenim, 14. Ali zaboravljajući prošlost, pružam se ka onome što je u budućnosti, trčim ka cilju kroz nagradu poziva odozgo, od Boga u Hristu Isusu. 15. Svi mi koji smo savršeni, tako mislimo, a ako što drugačije mislite, i to će vam Bog otkriti. 16. Osim u tome, dokle smo stigli, hajde da živimo po tom pravilu, hajde da tako razmišljamo. 17. Oponašajte me, braćo, i ugledajte se na one koji tako žive, kao što imate nas za primjer. 18. Jer mnogi žive, o kojima sam vam mnogo pričao, a i sada plačući govorim da su neprijatelji krsta Hristovog. 19. Čiji će kraj biti propast; čiji je Bog trbuh i slava u sramoti, koji o zemaljskim stvarima razmišljaju; 20. A naš je stan na nebesima, odakle i Spasitelja očekujemo, Gospoda Isusa Hrista, 21. Koji će preobraziti tijelo poniznosti naše, kako bi sličilo tijelu slave njegove, kako treba; jer on može sebi sve da potčini. IV,1. Stoga dakle braćo moja draga i željena, radosti i kruno moja, tako stojte u Gospodu. 2. Eodija molim i Sinticena molim da to isto misle u Gospodu; 3. Da, molim i tebe, željeni, molim druže, čuvaj ove koji su zajedno radili sa mnom u jevanđelju, sa Klementom i drugim mojim trudbenicima, čija su imena u knjizi života. 4. Stoga se sada radujte u Gospodu uvijek, ponovo kažem, radujte se! 5. Skromnost vaša neka bi bila poznata svim ljudima, Gospod je blizu. 6. Ne brinite se ni za što, nego u svemu neka bi bile prepoznate molitve vaše ka Bogu, sa milošću kroz molitvu i preklinjanje, 7. I mir Božiji, koji nadvladava svaku laž, neka čuva srca i tijela vaša u Hristu Isusu. 8. I još ovo, braćo, sve što je istina, sve što je časno, sve što je pravedno, sve što je sveto, sve što je ugodno, sve što je hvale vrijedno, ako je dobro, ako je pohvalno, o tome mislite; 9. Ono što naučiste, primiste, čuste i vidjeste od mene, to činite, i Bog mira neka bi bio sa vama. 10. A obradovah se u Gospodu veoma, jer napokon pokazaste brigu o meni; o čemu ste razmišljali i bili zaokupljeni. 11. Ne govorim to jer mi nešto nedostaje, jer sam samoga sebe naučio da sam zadovoljan onim što imam; 12. Znam se i poniziti, znam se i uznijeti; u svemu i svačemu sam spreman: i sit i gladan da budem i da u izobilju živim i nestašicu da trpim, 13. Sve to mogu, jer me ojačao Hrist. 14. A ipak ste dobro učinjeli što se sudružiste sa mnom u nevolji mojoj. 15. A znate i vi Filipljani, da u početku propovijedanja jevanđelja, kad izađoh iz Makedonije, nijedna crkva sa mnom nije opštila u davanju i uzimanju, osim vaše. 16. Jer u Solunu i jednom i dva puta namirnice mi poslaste. 17. Ne zato što tražim dar, nego tražim plod.

ainana ƕaiƕ jah anƕarana ƕrijoƕ. aiƕƕau ai namma andtiloƕ iƕ anƕaramma frakann. ni maguƕ
14 guƕa skalkinon jah faihuƕraihna. gahausidedun ƕan ƕo alla jah ƕai fareisaieis faihufrikai visandans
15 jah bimamindedun ina. jah qaƕ du im jus sijuƕ. juzei garaihtans domeiƕ izvis silbans in andvairƕja
16 manne. iƕ guƕ kann hairtona izvara. unte ƕata hauho in mannam andaset in andvairƕja guƕs. vitoƕ
17 jah praufeteis und iohannen. ƕaƕroh ƕiudangardi guƕs vailamerjada jah wazuh in izai nauƕjada. iƕ
18 azetizo ist himin jah airƕa hindarleiƕan ƕau vitodis ainana vrit gadriusan. wazuh saei afletands qen
19 seina jah liugands anƕara horinoƕ. jah wazuh saei afleitana liugaiƕ. horinoƕ. aƕƕan manne sums vas
20 gabigs jah gavasids vas paurpaurai jah byssaun jah vaila visands daga wammeh bairhtaba. iƕ unleds
21 sums vas namin haitans lazarus. sah atvaurpans vas du daura is banjo fulls. jah gairnida saƕ itan
drauhsno ƕizo driusandeino af biuda ƕis gabeigins. akei jah hundos atrinnandans bilaigodedun ban-
22 jos is. varƕ ƕan gasviltan ƕamma unledin jah briggan fram aggilum in barma abrahamis. gasvalt ƕan
23 jah sa gabeiga jah gafulhans varƕ. jah in haljai ushafjands augona seina visands in ƕalveinim gasaw
24,xvii,3 ƕan abraham fairraƕro jah lazzaru in barmim is. jah is uƕropjands. — —jabai fravaurkjai broƕar
4 ƕeins. gasak imma. jah ƕan jabai idreigo sik. fraletais imma. jah jabai sibun sinƕam ana dag fravaurk-
5 jai du ƕus jah sibun sinƕam ana dag gavandjai sik qiƕands. idreigo mik. fratetais imma. jah qeƕun
6 apaustauleis du fraujin. biauk uns galaubein. qaƕ ƕan frauja. jabai habaidedeiƕ galaubein sve kaurno
sinapis aiƕƕau jus jabai qiƕeiƕ du hamahagma ƕamma. uslausei ƕuk us vaurtim jah ussatei ƕuk in
7 marein. jah andhausidedi ƕau izvis. was ƕan izvara skalk aigands arjandan aiƕƕau haldandan. saei

INTERPRETATIO.

potest duobus dominis servire, alias unum odit et alterum amat; aut uni adhæret, verum alterum contemnit; non potestis deo servire et divitiis. 14. Audiverunt autem hæc omnia etiam hi Farisæi, avari existentes, et deriserunt eum. 15. Et dixit ad eos: vos estis, vos-qui justos judicatis vos ipsos in facie hominum, verum deus noscit corda vestra, nam hoc altum in hominibus, abominabile in facie Dei. 16. Lex et prophetæ usque Iohannem; deinde regnum Dei evangelizatur et quisque in id compellitur. 17. Verum facilius est cœlum et terram perire, quam legis unum apicem cadere. 18. Quisque qui dimittens uxorem suam et ducens aliam, mœchatur; et quisque qui dimissam ducit, mœchatur. 19. At hominum quidam fuit dives et vestitus fuit purpura et bysso et laute epulans die quoque splendide; 20. verum pauper quidam fuit nomine vocatus Lazarus, hic projectus fuit ad januam ejus, vulneribus plenus. 21. Et cupit sat edere micis his cadentibus a mensa hujus divitis, sed etiam canes accurrentes lamberunt vulnera ejus. 22. Factum-est autem mori huic pauperi et ferri ab angelis in sinum Abrahami; mortuus-est autem etiam hic dives et sepultus fuit. 23. Et in inferno attollens oculos suos, exsistens in cruciatibus, vidit auteu Abrahamum procul et Lazarum in sinibus ejus. 24. Et is exclamans — xvii, 3. — si peccet frater tuus, increpa eum, et autem si convertat se, remittas ei. 4. Et si septem vicibus per diem peccet in te et septem vicibus per diem convertat se dicens: converto me, remittas ei. 5. Et dixerunt apostoli ad dominum: adauge nobis fidem. 6. Dixit autem dominus: si haberetis fidem sicut granum sinapis, fortasse vos si diceretis ad morum hanc: exsolve te e radicibus et expone te in mare, et obediret fortasse vobis. 7. Quis autem vestrum servum habens

ANNOTATIONES.

xvi, 14. *Fareisaieis*] B. ※ *fareisaies.* — *bimamindedun*] sic cod. Arg. et editt. sine dubio ※; Grim. I. 818, pro *bimaminidedun* dictum, nobis *bimamidedun* scribendum esse videtur.

xvi 15 *hairtona*] J. St. B. ※ *hairtana.* — *hauho*] gr. omn. post *mannam.* — *andaset*] J. St. ※ *andset.*

xvi, 16. *nauƕjada*] compelliur, Ulf. verba gr. id dicentia: ad id (sc. occupandum) vim adhibent, non intellexit et βιάζεται verbum medium pro passivo habuisse videtur, id quod sensum turbat. Nec *nauƕjan* græco βιάζεσθαι apte respondet, est id potius *anamahtjan* (M. xi, 12), *nauƕjan* autem = ἀναγκάζειν L. xiv, 23; cf. Skeir. 38, 2.

xvi, 17. *iƕ*] St. ÷ *jah.* — *vrit gadriusan*] J. St. B. ※ *vruta driusan.*

xvi, 18. *seina*] St. ※ *saina.* — *afleitana*] Ulf. c. codd. et verss. ° ἀπὸ ἀνδρός.

xvi, 19. *byssaun*] J. St. ※ *byssaum.* — *jah*] tert. et, ° gr. omn. — *vaila visands*] editt. ※ jct., vid. ad xv, 32. — *daga wammeh*] editt. ※ jct.

xvi, 20. *haitans*] vocatus, ° gr. omn. — *sah*] hicque, gr. omn. ὅς, vid. ad Joan. xviii, 26. — *fulls*] J. St. ※ *fuls.*

xvi, 21. *saƕ itan*] J. St. B. ※ *saƕnan.* — *bilaigodedun*] J. St. ※ *bilaiavodedun;* Ulf. c. codd. ἐπέλειχον pro ἀπέλειχον legisse videtur.

xvi, 22. *briggan*] Ulf. ° αὐτόν.

xvi, 23. *ƕan*] sic cod. Arg.; B. Ih. Z. ※ *ƕana*, vid. ad J. v, 36; cæterum ° gr. omn.; solet quidem Ulf. interdum hanc particulam, præcedentibus particulis temporalibus aut participiis, in apodosi addere, vid. L. ii, 42. — *lazzaru*] J. St. ※ *lazarum*, B. ÷ *lazaru.*

xvii, 3. *Jabai*] num Ulf. δέ omiserit, uti Griesb. contendit, certo dici non potest, quia ante *jabai* in cod. Arg. quædam desiderantur, quorum ultima vox iƕ fuisse videtur, solemne est enim Ulfilæ dicere iƕ *jabai* = ἐὰν δέ, εἰ δέ. — *fravaurkjai*] Ulf. c. codd. et verss. ° εἰς σε. — *idreigo*] J. ※ *idreijo.*

xvii, 4. *sibun sinpam*] J. St. B. ※ jct. — *fraletais*] J. ÷ *afletais.*

xvii, 6. *aiƕƕau jus jabai qiƕeiƕ*] aut vos si diceretis, gr. omn. ἐλέγετε ἄν. Lectio nostra sensum pervertit; requiritur particula græcum ἄν exprimens, quæ cum sit *aiƕƕau* (M. xi, 25; J. xiv, 2, 7, 28; xv, 19; xviii, 36), restat *jabai*, quod aliquando in margine positum ab aliquo, qui ἄν pro ἐάν dictum esse putavit idque voce *jabai* reddendum esse indicare voluit, deinde autem a librario in textum illatum, nunc ejiciendum et legendum est: *aiƕƕau jus qiƕeiƕ. Jus* (vos) ab omn. gr. omissum, simili loco invenitur etiam additum J. xiv, 28 *jabai frijodedeiƕ mik. aiƕƕau jus faginodedeiƕ.* Cæterum de *qiƕeiƕ* pro *qeƕeiƕ* vid. ad viii, 56. — *andhausidedi*] St. ※ *andhausidei.*

xvii, 7. *arjandan*] J. St. ※ *ariandam.* — *haldandan*] J. St. ※ *haldandam.* — *atgaggandin*] J. St. ※ *qimandim.* — *hindarleiƕ anuhkumbei*] J. B. ※ *hindarleiƕa nuh kumbei*, St. ※ *hindarlei ƕanuh kumbei;* veram lectionem L. jam pridem invenit, vid. ad Mc. xiv, 41.

KOLOŠANIMA

I,6. – u istini; 7. kao što ste saznali od Epafra, voljenog našeg kolege, koji je zbog vas vjeran sluga Hrista Isusa, 8. koji je i obznanio nama vašu ljubav u Duhu; 9. zbog toga i mi od onog dana kada smo to čuli, ne prestajemo da se za vas molimo i preklinjemo, da se ispunite spoznanjem volje njegove, u potpunoj mudrosti i duhovnom razumu, 10. da živite dostojno Gospodu u svemu što se njemu sviđa, u svemu plod dobrih djela noseći u znanju Boga. 11. U svakoj moći osnaženi po moći slave njegove, u potpunom trpljenju i velikodušnosti sa radošću, 12. zahvaljujući Ocu, koji vas je pozvao da budemo sudionici svetih u svjetlosti, 13. koji vas je oslobodio iz vlasti tame i primio u kraljevstvo Sina ljubavi svoje, 14. u kojem imamo iskupljenje, oprost od grijeha, 15. koji je slika Boga nevidljivog, prvorođeni svakog bića. 16. Jer u njemu bijaše stvoreno sve na nebu i na zemlji, i vidljivo i nevidljivo, prijestolja, gospodstva, kraljevstva, vlasti, sve je kroz njega i u njemu stvoreno. 17. I on je prije svega i sve je u njemu ugotovljeno, 18. i on je glava tijela crkvenog, koji je početak, prvorođeni iz mrtvih, da bude u svima on taj koji ima prvjenstvo. 19. Jer se Ocu svidjelo da se u njemu nastani svaka punoća, 20. i kroz njega da se izmiri sve u njemu, ustanovivši mir kroz krv krsta njegovog, kroz njega, bilo na zemlji bilo na nebu. 21. A vi, koji ste nekada bili otuđeni i neprijatelji u mislima, zlim djelima, 22. sada ste pomireni u tijelu mesa njegovog kroz smrt da vas učini svetim, neokaljanim i bezgrešnim pred sobom; 23. ako zaista istrajete u vjeri, čvrsti i postojani i nepokolebani od nade jevanđelja koje ste čuli, koje je propovijedano za svako biće pod svodom nebeskim, čiji sam sluga ja, Pavle. 24. Sada se radujem u patnjama mojim za vas i ispunjavam ono što nedostaje u mukama Hristovim u tijelu mojem za tijelo njegovo, koje je crkva, 25. čiji sam ja sluga po Božijoj uredbi, koja mi je data za vas da se ispuni riječ Božija, 26. tajna, koja skrivena bijaše od godina i vjekova, a sada je obznanjena njegovim svecima, 27. kojima je Bog htio da objavi bogatstvo slave ove tajne među neznabošcima, jer je Hrist u vama spasenje slave, 28. koga mi propovijedamo opominjući svakog čovjeka i podučavajući svakog čovjeka u potpunoj mudrosti da pružimo svakog čovjeka savršenog u Hristu Isusu, 29. za što se trudim, boreći se po djelu koje je unutar mene sa snagom. II,11. – grijeha tjelesnih u obrezanju Hristovom. 12. Zajedno sa njim sahranjeni u krštenju kroz koje i ustadoste zajedno kroz vjeru djela Božijeg, koji ga je podigao iz mrtvih, 13. i vas, koji ste bili mrtvi u prestupima i neobrezanju tijela vašega, oživio je zajedno sa njim, oprostivši nam sve prestupe, 14. izbrisavši rukopisne uredbe naše, koje bijahu protiv nas, i postavi ih na sredinu, prikovavši ih za krst, 15. odbacivši sa sebe kraljevstvo i vlast, objavi ih odvažno, poništivši ih javno na sebi. 16. Da vas sada niko ne bi osuđivao zbog hrane, ili pića, ili praznovanja ili za vrijeme mladine ili tokom subote, 17. što je sve sjenka budućih događaja, a tijelo Hristovo. 18. Da vas niko ne liši nagrade pod likom poniznosti i vjerom u anđele, nastupajući u stvarima koje nije vidio, uzalud se nadmen uzdižući iz uma tijela svojega, 19. i bez glave, sa kojom je cijelo tijelo preko vrata i ligamenata povezano i raste za rast Božiji. 20. Ako ste dakle umrli, zajedno sa Hristom od elemenata ovoga svijeta, zašto se i dalje prepirete, kao da još uvijek živite na ovom svijetu? 21. Ne dodiruj, ne okusi, ne diraj, 22. sve ono što propada od upotrebe, po naredbama i učenjima ljudskim, 23. koja samo imaju pojavnu mudrost u opažanju i poniznost srca i umjerenost tijela, ni u kakvoj časti nemajući tjelesno zadovoljstvo. III,1. Ako dakle vaskrsnuste sa Hristom, tražite ono što je gore, tamo gdje je Hrist koji sjedi kraj desnice Božije; 2. razmišljajte o onome što je gore, a ne o onome što je na zemlji, 3. jer ste mrtvi i život vaš je sakrivan sa Hristom u Bogu. 4. Kad se Hrist, život naš, pokaže, tada ćete se i vi zajedno sa njim pokazati u slavi. 5. Ubijte dakle udove svoje, koji su na zemlji preljuba, nemoral, pohota, zla žudnja i pohlepa, što je idolatrija; 6. zbog čega dolazi gnijev Božiji na sinove nevjernike, 7. u čemu ste i

8 atgaggandin af haiþjai qiþai suns. hindarleiþ anuhkumbei. ak niu qiþiþ du imma. manvei. wa du
naht matjau jah bigaurdans andbahtei mis. unte matja jah drigka. jah biþe gamatjis jah gadrigkais
9, 10 þu. iba þank þus fairhaitis skalka jainamma. unte gatavida. þatei anabudan vas. ni man. sva jah jus.
þan taujaiþ alla þo anabudanona izvis. qiþaiþ. þatei skalkos unbrukjai sijum. unte þatei skuldedum
11 taujan. gatavidedum. jah varþ miþþanei iddja is in Iairusalem. jah is þairhiddja þairh midja sama-
12 rian jah galeilaian. jah inngaggandin imma in suma haimo gamotidedun imma taihun þrutsfillai
13, 14 mans. þaih gastoþun fairraþro. jah silbans ushofon stibna qiþandans. Iesu talzjand. armai unsis. jah
gaunjands qaþ du im. gaggandans ataugeiþ izvis gudjam. jah varþ miþþanei galiþun gahrainidai
15 vaurþun. iþ ains þan ize gaumjands þammei hrains varþ. gavandida sik miþ stibnai mikilai hauh-
16, 17 jands guþ. jah draus ana andavleizn faura fotum is aviliudonds imma. sah vas samareites. andhafjands
18 þan Iesus qaþ. niu taihun þai gahrainidai vaurþun. iþ þai niun war. ni bigitanai vaurþun gavand-
19 jandans giban vulþu guþa niba sa aljakunja. jah qaþ du imma. usstandands gagg. galaubeins þeinai
20 ganasida þuk. fraihans þan fram fareisaium. wan qimiþ þiudangardi guþs. andhof im jah qaþ.n
21 qimiþ þiudangardi guþs miþ atvitainai. nih qiþand. sai her. aiþþau sai jainar. sai auk þiudangardi
22 guþs in izvis ist. qaþ þan du siponjam. aþþan qimand dagos. þan gairneiþ ainamma þize dage su-
23 nuns mans gasaiwan jah ni gasaiwiþ. jah qiþand izvis. sai her. aiþþau sai jainar. ni galeiþaiþ nih
24 laistjaiþ. svasve raihtis lauhmoni lauhatjandei us þamma uf himina in þata uf himina skeiniþ. sva
25 vairþiþ sunus mans in daga seinamma. aþþan faurþis skal manag gaþulan jah uskiusada fram þam-
26, 27 ma kunja. jah svasve varþ in dagam nauelis. svah vairþiþ jah in dagam sunaus mans. etun jah drug-
kun. liugaidedun jah liugaidos vesun und þanei dag galaiþ nauel in arka jah qam midjasveipains jah
28 fraqistida allans. samalciko jah sve varþ in dagam lodis. etun jah drugkun. bauhtedun jah frabauhte-

INTERPRETATIO.

arantem aut pascentem, qui regredienti ab agro dicat statim : prodi accumbeque; 8. sed nonne dicit ad eum : para quod in nocte edam et cinctus ministra mihi, dum edo et bibo, et posthac edas et bibas tu. 9. Num gratiam tibi promittis servo illi, quia fecit quod præceptum fuit; non puto. 10. Sic etiam vos, cum faciatis omnia hæc præcepta vobis, dicatis, quod servi inutiles sumus; nam quod debuimus facere, fecimus. 11. Et factum-est dum ivit is in Ierusalem, et is transiit per mediam Samariam et Galilæam. 12. Et ineunte eo in quemdam vicorum, occurrerunt ei decem leprosi homines, hique steterunt procul. 13. Et ipsi levarunt vocem, dicentes : Iesu præceptor, miserere nostri. 14. Et observans dixit ad eos : euntes ostendite vos sacerdotibus! Et factum-est, dum iverunt, mundati facti-sunt. 15. Verum unus tum eorum observans quod mundus factus-est, convertit se cum voce magna exaltans Deum, 16. et cecidit in vultum ante pedes ejus, gratias-agens ei, hicque fuit Samarites. 17. Respondens autem Iesus dixit : nonne decem hi mundati facti-sunt, verum hi novem ubi, 18. non inventi facti-sunt convertentes dare gloriam Deo, nisi hic alienigena? 19. Et dixit ad eum : surgens vade, fides tua sanavit te. 20. Interrogatus autem a Farisæis : quando venit regnum Dei, respondit iis et dixit : non venit regnum Dei cum observatione, 21. neque dicunt : ecce hic, aut ecce illic! ecce enim regnum Dei in vobis est. 22. Dixit autem ad discipulos : at veniunt dies, cum cupitis uno horum dierum filios hominis videre et non videtis. 23. Et dicunt vobis : ecce hic, aut ecce illic, ne eatis neque sequamini. 24. Sicut enim fulgur fulgens ex hoc sub cœlo in hoc sub cœlo lucet, sic fit filius hominis in die suo. 25. At antea debet multum pati et rejicitur ab hoc genere. 26. Et sicut factum-est in diebus Noelis, sic fit etiam in diebus filii hominis. 27. Ederunt et biberunt; uxoresduxerunt et nuptæ fuerunt usque quem diem ivit Noel in arcam et venit diluvium et perdidit omnes. 28. Similiter etiam sicut factum-est in diebus Lodi, ederunt et biberunt, emerunt et vendiderunt, plantarunt, ædi-

ANNOTATIONES.

xvii, 8. *naht matjau*] edilt. ※ jct.; cæterum B. conjecit ※ *waduh nahtmatjau*, nec melius L. *wa du nahtmatjan*.

xvii, 9. *iba*] sic cod. Arg. pro usitato *ibai*, cf. Grim. III. 284. — *þank þus fairhaitis*] sic cod. Arg.; J. St. ※ *þankjus fairhaitei*, B. ※ *þankþ usfairhaitiþ*, Ih. ※ *þankþ usfairhaitis*. Locus, interpretibus difficilior visus, a Zahnio recte constitutus, respondet græcis verbis; Ulf. enim medium ἔχει (ἴσχη) addito pronomine *þus* reddere voluit, quam ob causam neque *þau*, quod Z. conjecit, neque *þis*, quod Rw. proposuit, hoc loco admittitur; cf. M. v, 42 *leiwan sis* (δανείσασθαι), Mc. II, 6 *þagkjan sis* (διαλογίζεσθαι), cf. J. IX, 22. Tit. I, 14 *afwandjan sis* (ἀποστρέφεσθαι). Cæterum de *þank* pro *þagk* scripto, vid. ad XIV, 31.

xvii, 12. *þaih*] J. St. ※ *þai*; de *þaih* pro *þaiei* vid. ad J. XVIII, 26.

xvii, 13. *ushofon*] sic cod. Arg. pro *ushofun*, vid. ad IV, 13.

xvii, 14. *gudjam*] J. B. ※ *gudjan*.

xvii, 15. *hrains varþ*] purus factus est, gr. ἰάθη, suspicari possis. Ulf. c. codd. et verss. legisse ἐκαθαρίσθη, cf. V, 13; M. VIII, 3; XI, 5.

xvii, 16. *sah*] B. falso adnotat, Ulf. καί omisisse, vid. ad J. XVIII, 26.

xvii, 17. *þai*] pr. hi, Ulf. c. gr., qui οὗτοι legunt idque post δέκα ponunt; aut si mavis, transponas *taihun þai* et legas *þai taihun*, cf. ad IX, 35, et XIV, 28.

xvii, 19. *usstandands*] J. ※ *usstandans*, St. Z. ※ *ustandands*.

xvii, 20. *fraihans*] J. St. ※ *fraihands*. — *andhof*] J. St. B. ※ *andhaf*.

xvii, 21. *qiþand*] St. ※ *qiþands*.

xvii, 22. *aþþan*] at, ° gr. omn. — *þize*] horum, ° gr. — *sununs*] cod. Arg. *sunus*, pro quo Z. Benzelii conjecturam *sunaus* temere in textum recepit. Ulf. sine dubio locum male intellectum male interpretatus est. De *sununs* recte judicavit Ettmüller l. l. p. 585, scriptum est enim propter sequens *mans* pro *sunu*, cf. ad Cor. I, VI, 16 et nostra : *Beitrage zur Textberichtigung*, etc., *der Skeireins* (id est *additamenta ad textum*, etc.) p. 53; sic fortasse etiam Sk. p. 48, 7 pro *atteins veitvodeins* legendum est *attins veitvodei*.

xvii, 25. *manaqai þulan*] J. St. ※ *manaqai þulan*.

xvii, 26. *nauelis*] gr. omn. Νῶε; a Gothis consonis iis nominibus propriis, quæ in vocalem desinunt, sæpius affigi solere, ad Cor. II, VI, 15 monebimus.

xvii, 27. *jah*] pr. sec. et, ° gr. omn.

xvii, 28. *lodis*] gr. omn. Λώτ tenui consona scriptum. — *jah*] sec. tert. e', ° gr. omn.

vi nekada živjeli, dok ste živjeli sa njima. 8. A sada izbacite i vi sve ovo: gnijev, neprijateljstvo, nemoral, svađu, pogane riječi; usta vaša neka ih ne izgovaraju. 9. Ne lažite jedan drugoga, svucite sa vas onog starog čovjeka zajedno sa djelima njegovim 10. i obucite novog, obnovljenog za spoznanje, po slici onoga koji ga je stvorio. 11. Gdje nema Grka i Jevreja, obrezanih i neobrezanih, varvara i Skita, robova i slobodnih, nego je Hrist sve i u svemu. 12. Obucite se dakle, kao izabranici Božiji, sveti i odabrani, u srce, sažaljenje, samilost, časnost, poniznost duha, naviku, strpljenje, 13. trpeći se između sebe i opraštajući jedni drugima, ako neko na nekoga ima pritužbu, kao što je i Hrist oprostio nama, tako i vi činite. 14. A iznad svega ljubav, koja je okov savršenstva, 15. i mir Božiji neka se uzdigne u srcima vašim, za što ste bili pozvani u jedno tijelo i zahvalni budite; 16. riječ Hristova neka se nastani u vama obilno, u potpunoj mudrosti i razumu duhovnom podučavajući i opominjući sebe same psalmima, pohvalama, pjesmama duhovnim, u zahvalnosti pjevajući u srcima vašim Gospodu. 17. I sve, što god da činite u riječi ili djelu, činite sve u ime Gospoda Isusa, uzdižući kroz njega Boga Oca. 18. Vi žene, pokoravajte se muževima vašim, kako priliči u Gospodu; 19, muževi, volite žene svoje i ne budite grubi prema njima; 20. sinovi, pokoravajte se roditeljima u svemu, jer se tako sviđa Gospodu; 21. vi očevi, ne podstičite sinove svoje na neprijateljstvo, da ih ne bi u jade bacili; 22. robovi, pokoravajte se cijelim tijelom svojim gospodarima, ali ne da služite na vidjelo, kao što ulizice čine, nego u jednostavnosti srca, bojeći se Boga. 23. Što god da radite, iz duše radite kao za Gospoda, a ne za ljude. 24. znajući da ćete od Gospoda primiti platu nasljedstva, jer Gospodu Hristu služite. 25. A onaj koji je štetu načinio biće kažnjen, i niko neće biti privilegovan kod Boga. IV,1. Vi gospodari prednjačite pravičnošću i jednakošću prema robovima, znajući da imate i vi gospodara na nebesima. 2. Istrajte u molitvi, probdjevši u njoj sa zadovoljstvom: 3. moleći se ujedno i za nas, da nam Bog otvori vrata riječi, kako bismo govorili tajnu Hristovu, zbog koje sam i okovan, 4. da pokažem to, kao što treba da govorim; 5. u mudrosti živite za one koji su napolju, kupujuću na vremenu. 6. Riječ vaša neka je uvijek sa ljubavlju, solju da bude začinjena, da biste znali kako treba svakome odgovoriti. 7. Ono što je po meni, to će vam obznaniti Ticeh, brat dragi i vjerni sluga i kolega u Gospodu, 8. koga sam vam poslao da sazna što se događa sa vama i da utješi srca vaša, 9. sa Onisimom, dragim i vjernim bratom, koji je vaš, koji će vam sve ispričati, što se ovdje događa. 10. Pozdravlja vas Aristarh, moj drug u sužanjstvu i Marko, rođak Varnavin, za koga ste primili uputstvo: ako dođe kod vas, primite ga; 11. i Isus koga nazivaju Pravednikom, koji su obrezani. Oni su jedini pomagači moji u kraljevstvu Božijem, koji su mi bili utjeha. 12. Pozdravlja vas Epafras, koji je vaš, sluga Hristov, koji se uvijek bori za vas u molitvama, da stojite savršeni u svakoj volji Božijoj; 13. svjedok sam mu da se mnogo trudi za vas i za one koji su u Laodikeji i Hijeropolju. 14. Pozdravlja vas Luka, dragi ljekar; 15. Pozdravite braću u Laodikeji i Nimfana i crkvu njegovu koja je u kući. 16. A kad ova poslanica bude pročitana među vama, učinite da se i u crkvi Laodikeje pročita, a onu koja je iz Laodikeje da je vi pročitate, 17 i recite Arhipi: pazi na službu koju si primio u Gospodu, da je ispuniš. 18. Pozdrav mojom rukom od Pavla. 19. Sjećajte se mojih okova. Milost sa vama, amen.

29 dun satidedun timrideJun. iþ þammei daga usiddja lod us saudaumim. rignida svibla jah funin us
30, 31 himina jah fraqistida allaim. bi þamma vairþiþ þamma daga ei sunus mans andhuljada. in jainamma daga saei sijai ana hrota jah kasa is in razna. ni atsteigai daláþ niman þo. jah saei ana haiþjai.
32, 33 samaleiko ni gavandjai sik ibukana. gamuneiþ qenais lodis. saei sokeiþ saivala seina ganasjan. fraqis-
34 teiþ izai. jah saei fraqisteiþ izai in meina. ganasjiþ þo. qiþa izvis. þatei þizai naht tvai vairþand ana
35 ligra samin. ains usnimada jah anþar bileiþada. tvos vairþand malandeins samana. aina usnimada jah
36, 37 anþara bileiþada. jah andhafjandans qeþun du imma. war frauja. iþ is qaþ im. þarei leik. jaindre
xviii, 1 galisand sik arans. qaþuþ-þan jah gajukon im. du þammei sinteino skulun bidjan jah ni vairþan us-
2, 3 grudjans. qiþands. staua vas sums in sumai baurg guþ ni ogands jah mannan ni aistands. vasuþ-þan
jah viduvo in þizai baurg jainai jah atiddja du imma qiþandei. fraveit mik ana andastaþja meinamma.
4 jah ni vilda laggai weilai. afaruþ-þan þata qaþ in sis silbin. jabai jah guþ ni og jah mannan ni aista.
5, 6 iþ in þizei usþriutiþ mis so viduvo. fraveita þo. ibai und andi qimandei usagljai mis. qap þan frauja.
7 hauseiþ wa staua invindiþos qiþiþ. iþ guþ niu gavrikai þans gavalidans seinans þans voþjandans du
8 sis dagam jah nahtam jah usbeidands ist ana im. aþþan qiþa izvis. þatei gavrikiþ ins sprauto. Iþ
9 sveþauh sunus mans qimands biugitai galaubein ana airþai. qaþ þan du sumaim. þaiei silbans trauai
10 dedun sis ei veseina garaihtai jah frakunnandans þaim anþaraim. þo gajukon. mans tvai usiddjedun
11 in alh bidjan. ains fareisaius jah anþar motareis. sa fareisaius standands sis þo bad. guþ. þavilindu
12 þus. unte ni im svasve þai anþarai mans. vilvans invinda horos aiþþau svasve sa motareis. fasta
13 tvaim sinþam sabbataus jah afdailja taihundon dail allis þize gastalda. jah sa motareis fairraþro stan-

INTERPRETATIO.

ficarunt. 29. Verum quo die exiit Lod e Sodomis, pluit sulphure et igne e cœlo et perdidit omnes. 30. Secundum hoc fit hoc die, quo filius hominis revelatur. 31. In illo die qui sit super tecto et vasa ejus in domo, ne descendat deorsum sumere hæc, et qui in campo, similiter ne vertat se retrorsum. 32. Recordamini uxoris Lodi. 33. Qui quærit animam suam servare, perdit eam, et qui perdit eam ob me, servat hanc. 34. Dico vobis, quod hac nocte duo fiunt in lecto uno, unus assumitur et alter relinquitur; 35. duæ fiunt molentes simul, una assumitur, et altera relinquitur. (36.) 37. Et respondentes dixerunt ad eum : ubi, domine? Verum is dixit iis, ubi corpus, illuc colligunt se aquilæ. xviii, 1. Dixit autem etiam parabolam iis, propter quod semper debent orare et non fieri segnes, 2. dicens : judex fuit quidam in quadam urbe Deum non timens et hominem non æstimans. 3. Fuit autem etiam vidua in hac urbe illa et adiit ad eum dicens : vindica me adversus adversarium meum. 4. Et non voluit longa mora, post autem hoc dixit in se ipso, si etiam Deum non timeo et hominem non æstimo, 5. verum propter quod molestat me hæc vidua, vindico hanc, ne usque-ad finem veniens affligat me. 6. Dixit autem dominus : audite, quid judex injustitiæ dicit. 7. Verum Deus nonne vindicet hos electos suos hos clamantes ad se diebus et noctibus et patiens est in illis? 8. At dico vobis, quod vindicat eos subito; verum tamen filius hominis veniens inveniatne fidem in terra. 9. Dixit autem ad quosdam, qui ipsi confisi-sunt sibi, quod essent justi, et aspernantes hos alios, hanc parabolam : 10. homines duo adscenderunt in templum orare; unus Farisæus et alter portitor. 11. Hic Farisæus stans sibi hæc oravit : Deus, gratias-ago tibi, quod non sum sicut hi alii homines, raptores, injusti, adulteri, aut sicut hic portitor; 12. jejuno duabus vicibus sabbati et do decimam partem omnis quod possideo. 13. Et hic portitor procul stans non voluit nec oculos suos attollere ad cœlum, sed

ANNOTATIONES.

xvii, 29. *svibla jah funin*] ¶ gr.
xvii, 30. *þamma — ei*] vid. ad i, 20.
xvii, 31. *atsteigai*] J. St. ※ *qemai.*
xvii, 33. *in meina*] ob me, ° gr. — *ganasjiþ*] J. St. ※ *libantaujiþ*, quo gr. lectionem ζωοποιήσει vel ζωογονήσει reddere voluisse videntur, sed cum plerique sint codd. qui σώσει legunt, non dubitamus quin Ulf. hos secutus sit.
xvii, 34. *þatei*] quod, ° gr.; Ulf. e. cod. m ap. Mi. — *tvai vairþand*] ¶ gr. — *samin*] J. St. ※ *aina* (vid. ad Mc. x, 8); hinc usque ad finem versus idem lac.
xvii, 35. *tvos — malandeins*] J. S. ※ *tvai — malandans.* — *samana*] J. lac., St. ° ※.
xvii, 36. Hujus versus initium (*tvai vairþand*) apud J. legitur, apud St. signum lacunæ; sed in cod. Arg. nullum alicujus scriptionis vestigium apparet, nam Ulf. e. gr. hunc totum versum omittit.
xvii, 37. *im*] J. ÷ *du im.* — *þarei*] J. St. ※ *þaruh.* — *jaindre*] J. St. B. ※ *jainar*; hinc apud B. lac. — *galisand*] J. St. ※ *qumand*, et inde lacunam usque ad finem versus habent.
xviii, 1. *skulun*] J. St. ※ *skulum.* — *usgrudjans*] editt. ※ *ustrudjans*, quorum auctoritate deceptus, et cum litteræ *g* et *t* non facile discerni possint, Castill. etiam Cor. II, iv, 1 et 16 *ustrudjans* edidit; sed monitus locis Eph. III, 13; Gal. VI, 9, ubi clarissime lectio quam dedimus inveniebatur, et denuo inspectis codicibus, vitium illud emendavit.
xviii, 2. *vas sums*] ¶ gr. omn.
xviii, 3. *vasuþ — viduvo*] fuit — vidua, gr. omn. χήρα δὲ ἦν.
xviii, 4. *laggai*] J. ※ *lagga*, St. ※ *langa.* — *og*] sic cod. Arg., non *oga*, uti B. dicit.
xviii, 5. *iþ*] v rum, gr. omn. γε, pro quo Ulf. δέ legisse videtur. — *usþriutiþ*] St. ※ *ustriutiþ.* — *ibai und*] J. St. ※ *iba ni in.* — *usagljai*] J. St. B. ※ *usagajai.*
xviii, 7. *dagam — nahtam*] diebus — noctibus, gr. omn. ἡμέρας καὶ νυκτός, cæterum St. ※ *naþam.* — *ist*] est, ° gr. omn.
xviii, 8. *aþþan*] at, ° gr. omn. — *iþ sveþauh*] est pro gr. πλήν, vid. ad xix, 27. — *biugitai*] sic cod. Arg.; J. St. B. ※ *bigiutai*, Th. Z. ÷ *bigitai*; vid. ad M. ix, 28. Cæterum cave ἆρα ab Ulf. omissum esse dicas, nam eam particulam interrogativam addito illo *u* reddidit.
xviii, 9. *þan*] Ulf. c. codd. ° καί.
xviii, 11. *invinda*] sic cod. Arg.; Hz. sec. manu et Z ÷ *invindai*; cum inveniri vix possit, quo codicis Arg. lectio defendatur (nam loci Mc. III, 31 *aiþei jah broþrjus standandona* et similium omnino alia ratio est), cum B. *invin ans* legendum esse dubitari non debet, quam formam librarius imperfectam reliquit. — *aiþþau*] Ulf. ° καί.
xviii, 12. *jah*] et, ° gr. omn. — *taihundon dail allis*] sic cod. Arg.; editt. ※ *taihundondai allais.*
xviii, 13. *seina*] suos, ° gr. omn.—*usharjan*] gr. post *himina.*

SOLUNJANIMA POSLANICA PRVA

II,10 – i Bog, da sveto i pravedno i bez krivice smo se odnosili prema vama vjernicima, 11. kao što znate da smo svakoga od vas molili i tješili, kao otac sinove svoje 12. i protestvovali da živite dostojno Bogu, koji vas je pozvao u svoje kraljevstvo i slavu. 13. Zbog toga zahvaljujemo Bogu bez prestanka, jer prihvatajući riječ Božiju koju ste čuli od nas, prihvatili ste je ne kao riječ ljudsku, već, jer je istinita, kao riječ Božiju, koja djeluje među vama vjerujućim. 14. Jer ste vi, braćo, postali podražavaoci crkava Božijih, koje su u Judeji u Hristu Isusu; jer to isto ste pretrpjeli i vi od vaših saplemenika, kao i mi od Judejaca, 15. koji su još i Gospoda ubili Isusa i sopstvene proroke, a nas progonili i Bogu se ne umiliše i svim su ljudima protivnici, 16. ometajući nas da govorimo neznabošcima, kako bi se spasili, za ispunjenje zauvijek njihovih grijeha. Ali ih je stigao gnjev Božiji sve do kraja. 17. A mi, braćo, siročad bez vas za neko vrijeme, licem a ne srcem potrudismo se u velikoj želji da vidimo lice vaše. 18. Jer smo htjeli doći kod vas, lično ja Pavle i jedanput i dvaput, no spriječi nas Satana. 19. Jer šta je naša nada, radost ili vijenac slave? Zar nijeste to vi pred licem Gospoda našeg Isusa Hrista u njegovom dolasku? 20. Jer ste vi slava naša i radost. III,1. Zbog toga ne podnoseći više, odlučili smo se da ostanemo sami u Atini; 2. i poslali smo Timoteja, brata našeg i slugu Božijeg u jevanđelju Hristovom, da vas podrži i da se moli po vjeri vašoj, 3. da niko ne klone u ovim nevoljama, jer i sami znate da smo za to postavljeni. 4. Jer kad bijasmo kod vas, prorekosmo vam da nam je suđeno da trpimo i podnosimo, kao što se i zbilo, i vi to znate. 5. Stoga ne podnoseći više, poslah ga da sazna vjeru vašu, da vas slučajno ne iskuša kušač i da bude uzaludan trud naš. 6. A sada kada se Timotej vratio kod nas od vas i kad nam je ispričao o vjeri, ljubavi vašoj i da nas se po dobru uvijek sjećate, i da žudite da nas vidite, kao i mi vas; 7. to me je utješilo, braćo, zbog vas u potpunoj nuždi i patnji našoj zbog vaše vjere. 8. Jer mi, eto, živimo, ako ste vi postojani u Gospodu. 9. Kako možemo zahvaliti Gospodu Bogu za vas u potpunoj radosti, kojom se radujemo zbog vas pred Bogom našim. 10. Noću i danju silno se moleći da vidimo lica vaša i ispunimo nedostatak vjere vaše. 11. A sam Bog i Otac naš i Gospod naš Isus Hrist pokazuje nam put ka vama. 12. A vas Gospod neka osnaži i uveća ljubav vašu jednih prema drugima, kao i našu prema vama, 13. da se ojačaju srca vaša bez krivice u svetosti pred Bogom i Ocem našim pri dolasku Gospoda našeg Hrista, sa svim svojim svetima. IV,1. Stoga dakle, braćo, molimo vas molitvom i molimo se Gospodu Isusu, da kao što naučiste od nas, kako da živite i da se Bogu svidite, kao što i živite i da nastojite još više. 2. Jer znate kakve smo vam naloge dali preko Gospoda Isusa Hrista. 3. To je volja Božija, svetinja vaša, da vas zadrži od preljube, 4. da svako od vas zna da drži svoju posudu u svetosti i časti, 5. ne u strasti žudnje, kao neznabošci, koji ne poznaju Boga, 6. da neko ne prestupi niti da prevari – brata svoga, jer je Gospod zaštitnik svih, kao što smo vam prorekli i posvjedočili. 7. Jer Bog nas nije pozvao u nečistoću, nego u svetost. 8. Zbog toga, dakle, onaj koji prezire, ne prezire čovjeka već Boga, koji je dao Duh svoj sveti vama. 9. A o bratskoj ljubavi nije nam potrebno pisati vam, jer ste sami od Boga podučeni da se volite uzajamno; 10. i jer činite to prema svoj braći u cijeloj Makedoniji; ali vas molimo, braćo, da to činite još više, 11. i težite spokoju i stvarate svoja sopstvena djela i radite svojim rukama, kao što smo vam naložili, 12. da živite časno prema onima koji nijesu članovi zajednice, i da ne potrebujete ništa od njih. 13. A ne želimo da ste u neznanju, braćo, o onima koji su usnuli, da ne biste tugovali, kao preostali koji su bez nade. 14. Jer ako vjerujemo da je Isus umro i vasksnuo, tako će i Bog one koji su usnuli kroz Isusa podići sa njim. 15. Ovo vam govorimo kroz riječ Gospodnju, da mi koji živimo, preostali pri dolasku Gospoda, nećemo preteći one koji su usnuli. 16. Jer će sam Gospod u zapovijesti, na glas arhanđela i na zvuk trube Božije sići

dands ni vilda nih augona seina ushafjan du himina ak sloh in brusts seinos qiþands. guþ. hulþs si-
14 jais mis fravaurhtamma. qiþa izvis. atiddja sa garaihtoza gataihans du garda seinamma þau raihtis
jains. unte sawazuh saei hauheiþ sik silban. gahnaivjada. iþ saei hnaiveiþ sik silban. ushauhjada.
15, 16 berun þan du imma barna ei im attaitoki. gasaiwandans þan siponjos andbitun ins. iþ iesus athai-
tands ins qaþ. letiþ þo barna gaggan du mis jah ni varjiþ þo. unte þize svaleikaize ist þiudangardi
17, 18 guþs. amen qiþa izvis. saei ni andnimiþ þiudangardja guþs sve barn. ni qimiþ in izai. jah frah ina
19 sums reike qiþands. laisari þiuþeiga. wa taujands libainais aiveinons arbja vairþau. qaþ þan du im-
20 ma iesus. wa mik qiþis þiuþeigana. ni ainshun þiuþeigs niba ains guþ. þos anabusnins kant. ni hori-
21 nos ni maurþrjais ni hlifais ni galiugaveitvods sijais. sverai attan þeinana jah aiþein. iþ is qaþuh.
22 þata allata gafastaida us jundai meinai. gahausjands þan þata iesus qaþ du imma. nauh ainis þus
van ist. all þatei habais frabugei jah gadailei unledaim. jah habais huzd in himina. jah hiri laistjan
23, 24 mik. iþ is gahausjands þata gaurs varþ. vas auk gabeigs filu. gasaiwands þan ina iesus gaurana
25 vaurþanana qaþ. waiva agluba þai faihu habandans inngaleiþand in þiudangardja guþs. raþizo allis
26 ist ulbandau þairh þairko neþlos þairhleiþan þau gabigamma in þiudangardja guþs galeiþan. qeþun
27 þan þai gahausjandans. an was mag ganisan. iþ is qaþ. þata unmahteigo at mannam mahteig ist a-
28, 29 guþa. qaþ þan paitrus. sai. veis aflailotum allata jah laistidedum þuk. iþ is qaþuh du im. amen qiþa
izvis þatei ni ainshun ist þize afletandane gard a þþau fadrein aiþþau broþruns aiþþau qen aiþþau
30 barna in þiudangardjos guþs. saei ni andnimai managfalþ in þamma mela jah in aiva þamma qi-
31 mandin libain aiveinon. ganimands þan þans ib· qaþ du im. sai. usgaggam in iairusalem jah ustiu.
32 hada all þata gamelido þairh praufetuns,bi sunu mans. atgibada auk þudom jah bi'aikada jah ana-
33, 34 mahjada jah bispeivada jah usbliggvandans usqimand imma jah þridjin daga usstandiþ. jah eis ni
35 vaihtai þis froþun. jah vas þata vaurd gafulgin af im jah ni vissedun þo qiþanona. varþ þan miþþa-
36 nei n wa vas is iaireikon. blinda sums sat faur vig du aihtron. gahausjands þan managein faurgag-
37, 38 gandein frah. wa vesi þata. gataihun þan imma þatei iesus nazoraius þirhgaggiþ. iþ is uhuhvo-

INTERPRETATIO.

percussit in pectora sua dicens : Deus, propitius sis mihi peccatori. 14. Dico vobis, abiit hic justior prædicatus ad domum suam, quam quidem ille; nam quisque qui exaltat se ipsum, humiliatur, verum qui humiliat se ipsum, exaltatur. 15. Tulerunt autem ad eum pueros, ut eos attingeret; videntes autem discipuli increparunt eos; 16. verum Iesus advocans eos dixit : sinite hos pueros ire ad me et ne prohibete eos, nam horum talium est regnum Dei. 17. Amen dico vobis, qui non accipit regnum Dei, uti puer, non venit in id. 18. Et interrogavit eum quidam principum dicens : magister bone, quid faciens vitæ æternæ hæres fiam? 19. Dixit autem ad eum Iesus : quid me dicis bonum? non ullus bonus nisi unus Deus. 20. Has leges nosti : ne mœcheris, ne occidas, ne fureris, ne falsus-testis sis; honora patrem tuum et matrem. 21. Verum is dixit : hoc omne observavi e pueritia mea. 22. Audiens autem hoc Iesus dixit ad eum : adhuc unius tibi defectus est, omne quod habes, vende et distribue pauperibus, et habes thesaurum in cœlo, et veni sequi me. 23. Verum is audiens hoc tristis factus-est, fuit enim dives multum. 24. Videns autem eum Iesus tristem factum dixit : quam difficulter hi pecuniam habentes introeunt in regnum Dei! 25. facilius enim est, camelo per foramen acus transire quam diviti in regnum Dei ire. 26. Dixerunt autem hi audientes, an quis potest valere. 27. Verum is dixit : hoc impossibile apud homines, possibile est apud Deum. 28. Dixit autem Petrus : ecce, nos reliquimus omne et secut-sumus te. 29. Verum is dixit ad eos : amen, dico vobis, quod non ullus est horum relinquentium domum aut parentes aut fratres aut uxorem aut liberos ob regnum Dei, 30. qui non accipiat multiplex in hoc tempore et in ævo hoc veniente vitam æternam. 31. Assumens autem hos XII dixit ad eos : ecce, eximus in Ierusalem et perficitur omne hoc scriptum per profetas de filio hominis; 32. traditur enim gentibus et illuditur et violatur et conspuitur, 33. et percutientes occidunt eum et tertio die exsurgit. 34. Et ii non quidquam hujus intellexerunt, et fuit hoc verbum absconditum ab iis, et non sciverunt hæc dicta. 35. Factum est autem dum prope fuit is Iericho, cæcus quidam sedit ad viam ad mendicandum; 36. audiens autem turbam prætereuntem interrogavit, quid esset hoc. 37. Narrarunt autem ei, quod Iesus Nazoræus transit. 38. Verum is exclamavit dicens : Iesu, fili Davidis, miserere

ANNOTATIONES.

xviii, 14. *silban*] utr., J. St. ※ *silba*.

xviii, 15. *ï nma*] Ulf. ° καί.

xviii, 16. *gaggan*] St. ※ *gangan*; sic sæpius idem in hoc et seqq. capitibus. — *þiudangardi*] St. ※ *þiudangardo*.

xviii, 17. *sve*] St. ※ *suc*.

xviii, 18. *ïna sums*] ¶ gr. omn.

xviii, 20. *galiugaveitvods*] St. ※ div. — *aiþein*] Ulf. c. codd. ° σοῦ.

xviii, 22. *laitsjan*] sequi, gr. omn. ἀκολούθει, vid. M. v, 24.

xviii, 24. *agluba*] St. ※ *agauba*.

xviii, 25. *ulbandau*] St. ※ *ulbandan*. — *þairhleiþan*] cod. Arg. ※ *þairþleiþan*; cæterum Ulf. c. codd. διελθεῖν pro vulg. εἰσελθεῖν legit. — *þau*] St. ※ *þan*.

xviii, 26. *an was*] J. St. ※ jct.

xviii, 29. *qaþuh*] St. ※ *qaþun*. — *broþruns*] J. St. B. ※ *broþrus*, non animadvertentes signum, litteram *n* indicans, quod supra *u* in cod. Arg. clarissime cernitur.

xviii, 30. *managfalþ*] St. ※ *managfal*.

xviii, 31. *bi sunu*] de filio, gr. τῷ υἱῷ, qui dativus ad τελεσθήσεται pertinet; Ulf. c. codd. legit περὶ τοῦ υἱοῦ, quod a γεγραμμένα (*gamelido*) pendet.

xviii, 33. *usbliggvandans*] St. ※ *usblingvandans*. — *þridjin daga*] ¶ gr.

xviii, 35. *du aihtron*] ad mendicandum, gr. omn. προσαιτῶν. sic loco parallelo Mc. x, 46, participio autem utitur J. ix, 8 *saei sat aihtronds*; itaque aliquis suspicari potest, Ulf. illis prioribus locis προσαιτεῖν legisse; infra xix, 48 pro ἀκούων sunt codd. qui ἀκούειν legunt, Ulf. *du hausjan*.

xviii, 36. *faurgaggandein*] Ulf. pro διαπορευομένου c. cod. D. et verss. παραπορευομένου legisse videtur, vid. Mc. ii, 20.

xviii, 37. *þairhgaggiþ*] Z. ※ *þairgaggiþ*.

xviii, 38. *iþ is*] verum is gr. omn. καί. — *uhuhvopi-*

dolje sa nebesa i mrtvi u Hristu će ustati prije toga 17. Potom mi živi, koji smo preostali, odmah ćemo sa njim biti uznijeti na nebo za susret sa Gospodom na nebu, da bismo stalno sa Gospodom bili. 18. Stoga se sada međusobno utješite ovim riječima. V,1. A o ovim trenucima i vremenima, braćo, nije nam nužda da vam pišemo; 2. jer i sami tačno znate da dan Gospodnji dolazi kao lopov noću. 3. Kad kažu: mir i sigurnost, tada ih iznenada napada, kao bol trudnicu i bježe. 4. A vi, braćo, nijeste u tami, da vas taj dan kao lopov uhvati; 5. jer ste svi vi sinovi svjetlosti i sinovi dana, a ne noći i ne tame. 6. Stoga, dakle, ne spavajmo, kao drugi, nego bdijmo i trijezni budimo, 7. jer oni koji spavaju, noću spavaju, a oni koji su pijani, noću su pijani; 8. a mi koji smo od dana budimo trijezni, obučeni u oklop vjere i ljubavi i kacigu, nadu spasenja; 9. jer Bog nas nije postavio za gnjev, nego za traženje spasenja kroz Gospoda našeg Isusa Hrista, 10. koji je umro za nas da zajedno sa njim živimo, bilo da spavamo bilo da bdijemo. 11. Zbog toga se utješite uzajamno i izgradite jedan drugoga, kao što i činite. 12. A molimo vas, braćo, da prepoznate one koji rade za vas i poglavare vaše u Gospodu. 13. Poštujte ih silno u ljubavi zbog djela njihovih i mir držite među sobom. 14. Molimo vas, braćo, opominjite one koji su nesistematični, utješite one slabog duha, podržite slabe, velikodušni budite prema svima; 15. pazite, da ne bi ko zlo za zlo kome vratio, nego uvijek dobro slijedite između sebe i prema svima; 16. uvijek se radujte u Gospodu; 17. ne prestajte da se molite, za sve zahvaljujte; 18. jer je to volja Božija u Hristu Isusu za vas; 19. ne gasite Duh, 20. ne prezirite proročanstva, 21. nego sve probajte, što je dobro, to držite; 22. od svakog se zla držite dalje, 23. i sam Bog mira će vas posvetiti na svaki način, da se očuva cijeli duh vaš i duša i tijelo bez grijeha pri dolasku Gospoda našeg Isusa Hrista. 24. Vjeran je onaj koji vas poziva, koji će i izvršiti. 25. Braćo, molite se za nas. 26. Pozdravite svu braću u svetom poljupcu. 27. Zaklinjem vas u Gospodu, da se ova poslanica pročita svoj svetoj braći. 28. Milost Gospoda našeg Isusa Hrista sa vama, amen.

39 pida qiþands. ïesus sunu daveidis armai mik. jah þai fauragaggandans andbitun ïna ei þahaidedi. iþ
40 is und filu mais hropida. sunau daveidis armai mik. gastandands þan ïesus haihait ïna tiuhan du sis.
41 biþe newa vas þan ïmma. frah ïna qiþands. wa þus vileis ei taujau. iþ is qaþ. frauja. ei ussaiwau.
42, 43 jah ïesus qaþ du ïmma. ussaiw. galaubeins þeina ganasida þuk. jah suns ussaw jah laistida ïna avi-
xix, 1 liudonds guþa. jah alla managei gasaiwandei gaf hazein guþa. jah ïnngaleiþands þairhlaiþ ïaireikon.
2, 3 jah sai. guma namin haitans zakkaius sah vas fauramaþleis motarje jah vas gabigs. jah sokida gasai-
4 wan ïesu. was vesi. jah ni mahta faura managein. unte vahstau leitils vas. jah biþragjands faur
5 usstaig ana smakkabagm. ei gasewi ïna. unte ïs and þata munaida þairhgaggan. jah biþe qam ana
þamma stada. ïnsaiwands iup ïesus gasaw ïna jah qaþ du ïmma. zakkaiu. sniumjands dalaþ atsteig.
6 himma daga auk in garda þeinamma skal ïk visan. jah sniumjands atstaig jah andnam ïna faginonds.
7 jah gasaiwandans allai birodidedun qiþandans. þatei du fravaurhtis mans galaiþ in gard ussaljan.
8 standands þan zakkaius qaþ du fraujin. sai. halbata aiginis meinis. frauja. gadailjau unledaim jah
9 jabai wis wa afholoda. fidurfalþ fragilda. qaþ þan du ïmma ïesus. þatei himma daga naseins þamma
10 garda varþ. unte jah sa sunus abrahamis ïst. qam auk sunus mans sokjan jah nasjan þans fralusa-
11 nans. at gahausjandam þan im þata biaukands qaþ gajukon. bi þatei newa ïairusalem vas. jah þuhta
12 im ei suns skulda vesi þiudangardi guþs gasvikunþjan. qaþ þan. manna sums godakunds gaggida
13 landis franiman sis þiudangardja jah gavandida sik. athaitands þan taihun skalkans seinans atgaf im
14 taihun dailos jah qaþ du im. kaupoþ unte ik qiman. iþ baurgjans ïs fijaidedun ïna jah ïnsandidedun

INTERPRETATIO.

mei! 39. Et hi præeuntes increparunt eum, ut taceret, verum is usque multum magis clamavit : fili Davidis, miserere mei! 40. Stans autem Iesus jussit eum ducere ad se ; cum prope esset autem ei, interrogavit eum 41. dicens : quid tibi vis ut faciam? verum is dixit : domine, ut videam. 42. Et Iesus dixit ad eum : vide, fides tua sanavit te. 43. Et statim vidit et secutus est eum gratias-agens Deo, et omnis turba videns dedit laudem Deo. xix, 1. Et ingens transiit Iericho. 2. Et ecce, vir nomine vocatus Zaccæus, hic fuit præfectus portitorum et fuit dives, 3. et quærebat videre Iesum, quis esset, et non potuit præ turba, nam statura parvus fuit. 4. Et currens præ ascendit in ficum, ut videret eum, nam is per hoc cogitavit transire. 5. Et cum veniret in hunc locum, spectans sursum Iesus vidit eum et dixit ad eum : Zaccæe, properans deorsum descende, hodierno die enim in domo tua debeo ego esse. 6. Et properans descendit et excepit eum gaudens. 7. Et videntes omnes murmurarunt dicentes, quod ad peccatoris hominis ivit in domum divertere. 8. Stans autem Zaccæus dixit ad dominum : ecce, dimidium proprii mei, domine, tribuam pauperibus, et si cujus quid defraudavi, quadruplum reddo. 9. Dixit autem ad eum Iesus, quod hodierno die salus huic domui facta est, quia etiam hic filius Abrahami est ; 10. venit enim filius hominis quærere et salvare hos perditos. 11. In audientibus autem iis hoc, addens dixit parabolam, propter quod prope Ierusalem fuit, et visum est iis, quod statim debitum esset regnum Dei manifestari. 12. Dixit autem : homo quidam nobilis ivit in regionem longinquam ut accipere sibi regnum et converti se. 13. Advocans autem decem servos suos tradidit iis decem portiones et dixit ad eos : negotiamini donec ego veniam. 14. Verum cives ejus oderunt eum et

ANNOTATIONES.

da] J. St. ※ div. ; cæterum vid. ad M. ix, 28. — *qiþands*] St. ※ *qitands*. — *sunu*] pro solita vocativi forma *sunau*, sic Cor. I, xv, 15 *dauþu*. L. xix, 5 *zakkaiu*. M. xxvi, 28 *xristu* pro *dauþau*, *zakkaiau*, *xristau*, cf. ad L. i, 54.

xviii, 39. *ïna*] J. St. B. ※ *ïmma*.

xviii, 40. *ïmma*] ei, ° gr. omn., nam αὐτοῦ, quod legunt, pertinet ad ἐγγίσαντος.

xix, 1. *ïaireikon*] J. St. ※ *ïaireiko*.

xix, 2. *guma — zakkaius*] cod. Arg., uti edidimus ; J. ※ *man sakkaius haitands*, St. ※ *man zakkaius haitans*, B. ÷ *manna zakkaius haitans*. — *sah*] hic, Ulf. fortasse e. codd. D et verss. οὗτος pro vulg. καὶ αὐτός legit, sed vid. ad J. xviii, 26 ; cæterum B. ÷ *jah sa*, J. St. lac. usque ad *motarje*. — *jah*] ult. Ulf. e. codd. ° οὗτος. — *gabigs*] J. St. B. ÷ *gabeigs*.

xix, 3. *vahstau leitils*] J. St. B. ※ *vahstai leitil*.

xix, 4. *biþragjands*] St. ※ *biþrangands*. Pro vulgata lectione προδραμών Ulf. e. cod. προστρεμών legisse videtur ; nam *bi* notioni præpositionis πρός propius accedit, quam præpositioni πρό. — *faur usstaig*] J. St. B. ※ *faura gastaig*. — *is*] is, ° gr. omn.

xix, 5. *iup*] J. St. B. ° ※ Z. ※ *jup*. — *ïmma zakkaiu*] J. St. ※ *ïm zakkaie* ; cæterum de *zakkaiu* vid. ad xviii, 38. — *atsteig*] J. St. ※ *afsteig*. — *auk in*] J. St. ※ *and*. Cæterum Griesb. falso adnotat, γάρ ab Ulf. esse omissum, cum per *auk* redditum sit.

xix, 6. *atstaig*] J. ※ *afstaig*.

xix, 7. *du — ussaljan*] mira dicendi ratio, cum *du* præpositio posita sit cum genitivo, cum quo casu conjungi non solet. Locum esse corruptum, et *du* indicat et otiosum illud *in gard*. Z. aut *du* deleri, aut omisso *in gard* legi maluit *du fravaurhtin mann*. Si de glossa in textum illata, cujus rei exempla non pauca inveniuntur (vid. ad II, 2), cogitari licet, glossator quidam *in gard* ad explicandam constructionem *du fravaurhtis mans*, nobis videtur addidisse ; ea autem ellipsis et græco sermoni familiaris est (Matthiæ *Griech Gramm.* p. 701), nec abhorret a gothico (vid. ad viii, 49). Sin omnia, quæ leguntur, sincera sunt, certe ordo verborum mutandus est hunc in modum : *fravaurhtis mans galaiþ in gard du ussaljan*, cf. ad M. ix, 16. Cum Zahnio, qui *du* ad *galaiþ* trahi posse arbitratur, veremur ut intelligentes consentiant. — *fravaurhtis*] J. St. ※ *fravaurhtan*.

xix, 8. *zakkaius*] J. ※ *sakkaius*. — *sai*] J. St. ※ *sai sa*. — *fidurfalþ fragilda*] ¶ gr. omn.

xix, 10. *jah*] St. ※ *uh*. — *þans fralusanans*] hos perditos, gr. omn. τὸ ἀπολωλός

xix, 11. *at gahausjandam*] J. St. B. ※ jct. — *ïairusalem vas*] ¶ gr. omn.

xix, 12. *suns*] St. ※ *suns*. — *landis*] gr. εἰς χώραν μακράν, quod supra xv, 12 plene per *in land fairra visando* reddidit. — *franiman*] St. ※ *franimans*. — *gavandida sik*] convertit se, gr. omn. ὑποστρέψαι.

xix, 13. *ik*] ego, ° gr. omn.

xix, 14. *airu*] inde ab hac voce usque ad finem versus 23 J. St. lacunam habent, quam B. et Ib. expleverunt ; hodie ea est codicis Arg. conditio, ut usque ad vs. 20 præter litteras ab aversa plagula transmissas quidquam legi plane non possit. — *þana*] B. lac.

SOLUNJANIMA POSLANICA DRUGA

I,1. Pavle, Silvan i Timotej crkvi solunskoj u Bogu Ocu našem i Gospodu Isusu Hristu: 2. milost vama i mir od Boga Oca našega i Gospoda Isusa Hrista. 3. Treba da mu uvijek zahvaljujemo zbog vas, braćo, kako je dostojno; jer raste vjera vaša i obiluje ljubav svih vas jednoga prema drugome; 4. tako da se mi sami hvalimo u crkvama Božijim zbog strpljenja vašeg i vjere u svim vašim progonima i bolima koje podnosite; 5. Primjer pravednog suda Božijeg da postanete dostojni kraljevstva Božijeg, zbog kojeg i trpite. 6. Ipak je pravedno pred Bogom da ožalosti one koji vas muče, 7. a vama koji ste namučeni spokoj sa nama, prilikom otkrovenja Gospoda našeg Isusa Hrista sa nebesa sa anđelima sile njegove, 8. u ognju munjevitom koji će se osvetiti onima koji ne poznaju Boga i koji se ne pokoravaju jevanđelju Gospoda Isusa Hrista; 9. koji će biti kažnjeni propašću vječnom od lica Gospodnjeg i od slave sile njegove; 10. kad dođe da proslavi u svecima njegovim i ..... za sve koji vjeruju, jer ste vi povjerovali u svjedočanstvo naše, u onaj dan. 11. Za to se i molimo uvijek za vas, da vas dostojnim učini ovim pozivom Bog naš i izvrši sve što se sviđa dobroti njegovoj i što je potrebno vjeri u sili, 12. da se slavi ime Gospoda našeg Isusa u vama i vi u njemu po milosti Boga našega i Gospoda našeg Isusa Hrista. II,1. I molimo vas, braćo, zbog dolaska Gospoda našeg Isusa Hrista i okupljanja našeg kod njega, 2. da se ne pokrećete brzo iz predostrožnosti, niti se plašite ni duhom ni riječju ni poslanicom koju vam pišemo; da se približava dan Hristov. 3. Da vas niko ne bi zaveo ni na koji način, jer neće doći onaj dan ako prvo ne dođe silazak i ne otkrije se čovjek grijeha, sin propasti. 4. Ovaj koji se opire i uzdiže iznad svega koji se zove Bog ili sve poštovanje, kako bi sjedio u hramu Božijem – 15. – našu. 16. A sam Gospod naš Isus Hrist i Bog i Otac naš, koji nas je zavolio i dao utjehu vječnu i nadu dobru u milosti, 17. da utješi srca vaša i ojača u svim djelima i riječima dobrim. III,1. Nadalje, da se molite i za nas, braćo, da riječ Gospodnja protrči i proslavi se, kao i kod vas, 2. i da se oslobodimo od besposlenih i zlih ljudi, jer nije u svih vjera. 3. A vjeran je Gospod, koji će vas utvrditi i osloboditi od svakog zla. 4. A uzdamo se u Gospoda, da ono što smo vam naložili, to i činite i da ćete činiti. 5. Gospod neka uputi srca vaša u ljubavi Božijoj i u trpljenju Hristovom. 6. A nalažemo vam, braćo, u ime Gospoda našeg Isusa Hrista, da se odvojite od svakoga brata koji živi neuredno i ne živi po tradiciji koju ste primili od nas. 7. Jer sami znate kako treba da nas oponašate; 8. jer smo redovno dolazili kod vas, nijesmo badava jeli hleb kod bilo koga, nego podnoseći napore, noću i danju radeći, da ne opteretimo nikoga od vas. 9. Ne zato što nemamo vlast, nego da mi sami primjer budemo da nas oponašate. 10. I kad bismo bili sa vama, ovo bismo vam naložili: ako neko ne želi da radi, neka ne jede. 11. Čujemo da neki žive među vama neuredno, ništa ne radeći nego se baveći budalaštinama. 12. I takvima nalažemo i molimo se u Gospodu Isusu Hristu da u tišini rade i hleb svoj jedu. 13. A vi, braćo, ne budite lijeni u činjenju dobrih djela. 14. A ako neko ne posluša riječ našu izrečenu ovim pismom, njega označite, ne miješajte se sa njim, da bi se postidio. 15. Ali ga ne držite neprijateljem svojim, nego ga kao brata podučite. 16. A sam Gospod mira neka vam da mir uvijek na svim mjestima. Neka je Gospod sa svima vama. 17. Ovo je pozdrav od mene, mojom rukom, Pavlovom, koja je znak u svakoj poslanici, tako pišem. 18. Neka je milost Gospoda našeg Isusa Hrista sa svima vama. Amen.

15 airu afar ïmma qiþandans. ni vileima þana þiudanon ufar unsis. jah varþ biþe atvandida sik aftra
andnimands þiudangardja jah haihait vopjan du sis þans skalkans þaimei atgaf þata silubr. ei ga-
16 kunnaidedi. wa warjizuh gavaurhtedi. qam þan sa frumista qiþands. frauja. skatts þeins gavaurhta
17 taihun skattans. jah qaþ du ïmma. vaila goda skalk. unte in leitilamma vast triggvs. sijais valdufni
18 habands ufar taihun baurgim. jah qam anþar qiþands. frauja. skatts þeins gavaurhta fimf skattans.
19, 20 qaþ þan jah du þamma. jah þu sijais ufaro fimf baurgim. jah sums qam qiþands. frauja sai. sa skatts
21 þeins þanei habaida galagidana in fanin. ohta mis auk þuk. unte manna hardus is. nimis þatei ni
22 lagides. jah sneiþis þatei ni saisost. jah qaþ du ïmma. us munþa þeinamma stoja þuk. unselja skalk
23 jah lata. visseis þatei ik manna hardus ïm nimands þatei ni lagida jah sneiþands þatei ni saiso. jah
24 duwe ni atlagides þata silubr mein du skattjam. jah qimands miþ vokra galausidedjau þata. jah du
þaim faurastandandam qaþ. nimiþ af ïmma þana skatt jah gibiþ þamma þos taihun dailos habandin.
25, 26 jah qeþun du ïmma. frauja. habaiþ taihun dailos. qiþa allis izvis þatei warjammeh habandane gibada.
27 iþ af þamma unhabandin jah þatei habaiþ afnimada af ïmma. aþþan sveþauh fijands meinans jainans.
28 þaiei ni vildedun mik þiudanon ufar sis. briggiþ her jah usqimiþ faura mis. jah qiþands þata ïddja
29 fram usgaggands in ïairusaulyma. jah varþ biþe newa vas beþsfagein jah beþanijin af fairgunja. þatei
30 haitada alevjo. insandida tvans siponje seinaize qiþands. gaggats in þo viþravairþon haim. in þizaiei
inngaggandans bigitats fulan asilaus gabundanana. ana þammei ni ainshun aiv manne sat. andbindan-
31 dans ina attiuh.þ. jah jabai was inqis fraihnai. duwe andbindiþ. sva qiþaits du ïmma. þatei frauja
32, 33 þis gairneiþ. galeiþandans þan þai insandidans bigetun svasve qaþ du ïm. andbindandam þan ïm
34 qeþun þai fraujans þis du ïm. duwe andbindats þana fulan. iþ eis qeþun. fraujin þaurfts þis ist.
35 jah attauhun þana fulan iesua jah usvairpandans vastjos seinos ana þana fulan ussatidedun iesu.

INTERPRETATIO.

miserunt legatum post eum dicentes : non volumus hunc regnare super nos. 15. Et factum-est cum converteret se iterum accipiens regnum, et jussit vocare ad se hos servos, quibus tradidit hoc argentum, ut cognosceret, quid qu sque faceret. 16. Venit autem hic primus dicens : domine, nummus tuus fecit decem nummos. 17. Et dixit ad eum : bene, bone serve, nam in parvo fuisti fidelis, sis imperium habens super decem urbes. 18. Et venit alter dicens : domine, nummus tuus fecit quinque nummos. 19. Dixit autem etiam ad hunc : etiam tu sis super quinque urbes. 20. Et quidam venit dicens : domine, ecce, hic nummus tuus, quem habui positum in panno ; 21. timui mihi enim te, nam homo durus es, sumis quod non posuisti, et metis quod non sevisti. 22. Et dixit ad eum : ex ore tuo judico te, improbe serve et piger ! scivi ti quod ego homo durus sum, sumens quod non posui, et metens quod non sevi. 23. Et cur non deposuisti hoc argentum meum ad argentarios, et veniens cum lucro exigerem hoc? 24. Et ad hos adstantes dixit : auferte ab eo hunc nummum et date huic has decem portiones habenti. 25. Et dixerunt ad eum : domine, habet decem portiones. 26. Dico enim vobis, quod cuique habentium datur, verum ab hoc non-habente, etiam quod habet, aufertur ab eo. 27. At præterea inimicos meos illos, qui non voluerunt me regnare super se, ferte huc et occidite coram me. 28. Et dicens hoc ivit ultra exiens in Ierusolymam. 29. Et factum-est, cum prope esset Bethsfage et Bethaniæ a monte, qui vocatur oliferus, misit duos discipulorum suorum 30. dicens : ite in hunc oppositum vicum, in quo ineuntes inventis pullum asini alligatum, in quo non ullus unquam hominum sedit ; solventes eum adducite ; 31. et si quis vos interroget : cur solvitis? sic dicatis ad eum, quod dominus hunc cupit. 32. Euntes autem hi missi invenerunt, sicut dixit ad eos. 33. Solventibus autem iis dixerunt hi domini hujus ad eos : cur solvitis hunc pullum? 34. Verum ii dixerunt : domino opus hujus est. 35. Et adduxerunt hunc pullum Iesu et conjicientes vestes suas super

ANNOTATIONES

xix, 15. *stk*] B. ° ※ — *sis*] B. lac. — *silubr*] B. ※ *silubro*. — *wa warjizuh*) quid quisque, gr. τίς τι (τι). — *gavaurhtedi*] B. *gavaur*...

xix, 16. *quam*] B. ※ *gan*.

xix, 17. *unte*] B. lac. — *leitilamma*] Ih. ap. Büsch. ※ *aleitilamma*; cæterum gr. omn. ἐλαχίστῳ. — *vast triggvs*] ¶ gr. omn. — *sijais*] B. lac. — *taihun*] B. ※ *taihunja*.

xix, 18. *gavaurhta*] B. ※ *fravaurhta*. — *fimf*] Hz. ※ *fim*, sic quoque vs. 19.

xix, 19. *ufaro*] B. ÷ *ufar*, vid. L. II, 8. — *fimf*] vid. ad vs. 18.

xix, 20. *sums*] B. *anþar*, quod textui gr. accommodatius est, nam nullo alio loco Ulf. *sums* pro ἕτερος ponit, excepto XIV, 20. — *galagidana*] Z. *galagida ina* (posuit eum), quod Ih. testante in cod. Arg. scriptum sit ; repudiavimus autem, quod sensum perturbat, nec auctoritate ullius gr. confirmatur. Cæterum B. hinc usque ad finem versus signa lacunæ ponit.

xix, 22. *jah*] pr., quod Sch. contendit, Ulf. cum verss. καί pro δέ legisse, speciosius est quam verius ; *jah* enim pro δέ sæpissime ponitur. — *jah lata*] et piger, ° gr. omn., Goth. cum Brix. — *visseis*] pro *visses*, vid. Prolegg.

xix, 23. *du skattjam*] ad argentarios, gr. ἐπὶ τράπεζαν, cf. Cor. I, x, 25 *at skiljam* — ἐν μαλέλλῳ cf. etiam ad L. III, 1. — *jah*] sec., Ulf. ° ἐγώ.

xix, 24. *faurastandandam*] Z. ※ div.

xix, 27. *aþþan*] at, ° gr. omn. ; B. *sveþauh* e margine in textum irrepsisse suspicatur, ut alterum glossa explicans alterum sit, sed vid. Philip. III, 16 *aþþan sveþauh* et supra XVIII, 8 *iþ sveþauh* — πλήν ; cæterum idem significantes particulæ conjunctæ saepissime inveniuntur, vid. ad M. IX, 17. — *þaiei*] J. St. ※ *þatei*.

xix, 29. *af*] sic cod. Arg. J. St. ; B. Hz. Z. *at*, quod sensus quidem postulare videtur, sed habet lectio codicis, quo defendatur, latino enim sermone etiam dicitur aliquid *prope ab* aliquo esse.

xix, 30. *gaggats*] St. ※ *gangaþ*. — *inngaggandans*] Hz. ※ *ingaggandans*. — *asilaus*] asini, ° gr. omn. Vulg. etiam addit *asinæ*.

xix, 31. *inqis*] sic cod. Arg. pro *iggis* ; vid. ad XIV, 31 ; J. ※ *izqis*, St. ÷ *izvis*.

xix, 33. *andbindandam*] J. St. ※ *andbindandan*. — *im*] pr., Ulf. ° τὸν πῶλον.

xix, 35. *þana fulan*] hunc pullum, gr. omn. αὐτόν — *iesua*] St. ※ *iaisuna*. — *vastjos seinos*] ¶ gr. omn.

xix, 37. *alevabagme*] J. St. ※ div. — *alukjo*] J, St,

TIMOTEJU POSLANICA PRVA

I,1. Pavle apostol Hrista Isusa po nalogu Božijem spasitelja našeg i Hrista Isusa, nade naše. 2. Timoteju, ljubljenom bratu u vjeri, milost, milosrđe, mir od Boga Oca i Hrista Isusa, Gospoda našeg. 3. Kao što te zamolih, stigavši u Makedoniju, da ostaneš u Efesu, da narediš nekima da ne podučavaju drugojače, 4. niti da obraćaju pažnju na priče i na genealogije prijeteće, koje otvaraju pitanja, više nego na građevine Božije koje su u vjeri. 5. A svrha je zapovijesti ljubav iz čistog srca i savjesti dobre i vjere iskrene. 6. Od kojih se neki zavedeni okrenuše praznoslovlju, 7. želeći da budu stručnjaci u zakonu, ne razmišljajući niti o tome što govore, niti o tome što potvrđuju. 8. A znamo što je dobar zakon, ako se neko njime zakonito služi; 9. znajući da zakon nije utvrđen za pravednog čovjeka, već za otpadnike od zakona i prkosnike, bezbožnike, grešnike, zločince, bludnike, krvnike očeva i majki, ubice, 10. kurvare, podmuklove, lažove, krivokletnike i ako se možda ovom zdravom nauku opiru,11. koji je po jevanđelju slave blaženog Boga, koje mi je povjereno; 12. i zahvaljujem Hristu Isusu Gospodu našem, jer me je ocijenio vjernikom i postavio da služim, 13. ja, koji ranije bijah bogohulnik i progonitelj i siledžija, ali sažali se na mene jer bijah neuk i učinih to u nevjeri. 14. A obilna je milost Gospoda sa vjerom i ljubavlju u Hristu. 15. Vjerna je riječ i dostojna potpunog prihvatanja da je Hrist Isus došao na ovaj svijet da spasi grešnike, među kojima sam ja prvi. 16. Ali sam bio pomilovan milosrđem, da se prvo meni pokaže Hrist Isus u svom trpljenju, za primjer onima koji će mu vjerovati za život vječni. 17. A besmrtnom kralju vjekova, nevidljivom, jedinom, mudrom Bogu, čast i slava na vjeki vjekova, amen. 18. Ovu zapovijest preporučujem tebi, sine Timoteju, po prijašnjim proročanstvima, da vojuješ u njima dobru vojnu, 19. sa vjerom i dobrom savješću, koju neki odbacivši postadoše otpadnici od vjere; među kojima su Himenej i Aleksandar, koje predadoh Satani da se poduče da ne bogohule. II,1. Molim sada da prije svega činite zamolnice, molitve, molbe, zahvalnice za sve ljude; 2. za kraljeve i za sve one koji su na vlasti, da vodimo miran i spokojan život u potpunoj pobožnosti i čistoti. 3. Jer je to dobro i prihvatljivo pred licem spasitelja našeg Boga, 4. koji hoće da se svi ljudi spasu i spoznaju vjeru. 5. Jer je jedan Bog, jedan je i posrednik između Boga i ljudi, čovjek Hrist Isus, 6. koji je predao samoga sebe za iskupljenje svih, za sjedočanstvo u svoje vrijeme; 7. za što sam ja postavljen kao propovijednik i apostol, istinu govorim u Hristu, ne lažem, učitelj neznabožaca u vjeri i istini. 8. Želim sada da se ljudi mole na svim mjestima, podignutih čistih ruku bez srdžbe i premišljanja; 9. tako i žene u čistoj haljini sa čistotom i skromnošću da se ukrašavaju, ne verižicama, zlatom, biserima ili skupocjenom odjećom, 10. nego kako se pristoji ženama koje poštuju Boga kroz dobra djela. 11. Žena neka se u tišini uči potpunoj poslušnosti; 12. a ne dozvoljavam ženi da podučava, niti da vlada mužem, nego da je ćutljiva. 13. Jer je Adam prvo stvoren, a onda Eva; 14. i Adam nije bio zaveden, nego je žena bila zavedena u zločin. 15. Ali će se spasiti rađajući djecu, ako ostanu u vjeri i ljubavi i svetosti sa skromnošću. III,1. Istinita je ova riječ; ako neko žudi za episkopatom, žudi za dobrim djelom. 2. Treba episkop da je neporočan, muž jedne žene, trezven, pametan, mudar, skroman, gostopriman, otvoren za nauku, 3. a ne pijanica, dušotržica, već blag, pobožan, ne svađalica, ili pohlepan, 4. dobar upravnik svog doma, koji djecu ima poslušnu u punoj skromnosti. 5. Jer ako neko ne može upravljati svojim domom, kako će brinuti o crkvi Božijoj? 6. Da nije od skoro kršten, da se ne bi slučajno uzoholio i pao pod sud Satane. 7. Jer treba da ima svjedočanstvo dobro i od onih koji su van naše zajednice, da ne upadne u sramotu i zamku Sataninu. 8. A tako da budu i đakoni čisti, ne pohlepni, ne skloni vinu, da ne teže nečasnom dobitku; 9. imajući tajnu vjere čiste savjesti. 10. I da se prvo dokažu pa onda da služe ako su bez mane. 11. Tako i žene da su čiste, da ne tračaju, da su trezvene i vjerne u svemu. 12. Đakoni da budu muževi jedne žene, da se

36, 37 gaggandin þan ïmma ufstravidedun vasïjom seinaim ana viga. biþe þan ïs newa vas juſan at iddal-
jin þis fairgunjis alevabagme. dugunnun alakjo managei siponje faginondans hazjan guþ stibnai mi-
38 kilai ïn allaizo þoze sewun mahte. qiþandans. þiuþida sa qimanda þiudans ïn namin fraujins. ga-
39 vairþi in himina jah vulþus ïn hauhistjam. jah sumai fareisaie us þizai managein qeþun du ïmma.
40 laisari. sak þaim siponjam þeinaim. jah andhaſjands qaþ du im. qiþ ïzvis þatei jabai þai slavand.
41, 42 stainos hropjand. jah sunsei newa vas. gasaiwands þo baurg gaigrot bi þo qiþands. þatei ïþ vissedeins
jah þu in þamma daga þeinamma þo du gavairþja þeinamma. iþ nu gafulgin ïst faura augam þeinaim.
43 þatei qimand dagos ana þuz jah bigraband fijands þeinai grabai þuk jah bistandand þuk jah bivaib-
44 jand þuk allaþro jah airþai þuk gaibniand iah barna þeina in þus jah ni leiand in þus
45 stain ana staina. in þizei ni ufkunþes þata mel niuhseinais þeinaizos. jah galeiþands in alh
46 dugann usvairpan þans frabugjandans in izai jah bugjandans qiþands du im. gamelip ïst þatei
47 gards meins gards bido ïst. iþ jus ina gatavidedub du filegrja biube. jah vas laisjands daga wam-
meh in þizai alh. iþ þai auhmistans gudjans jah bokarjos sokidedun ina usqistjan jah þai frumistans
48;xx,1 manageins. jah ni bigetun wa gatavidedeina. managei auk alakjo hanaida du hausjan ïmma. jah
varþ in sumamma dage jamaize at laisjandin ïmma þo managein in alh jah vailamerjandin atstoþun
2 þai gudjans jah bokarjos miþ þaim sinistam jah qeþun du imma qiþandans. qiþ unsis in wamma val-
3 dufnje þata taujis aþþau was ïst saei gaf þus þata valdufni. andhaſands þan qaþ du ïm. fraihna
4, 5 ïzvis jah ik ainis vaurdis jah qiþiþ mis. daupeins iohannis uzuh himina vas þau uzuh mannam. iþ
eis þahtedun miþ sis in sso qiþandans. þatei jabai qiþam. us himina. qiþiþ. aþþan duwe ni galaubide-
6 duþ imma. iþ jabai qiþam. us mannam. alla so managei stainam afvairpiþ unsis. triggvaba galáub-
7, 8 jand auk allai iohannen prau etu visan. jah andhofun ei ni vissedeina waþro. jah ïesus qaþ ïm. ni
9 ik ïzvis qiþa in wamma vaidufnje þata tauja. dugann þau du managein qiþan þo gajukon. manna us-
10 satida veinagard jah anafalh ïna vaurstvjam jah aflaiþ jera ganoha. jah ïn mela insandida du þaim
aurtjam skalk. ei akranis þis veinagardis gebeina ïmma. iþ þai aurtjans usbliggvandans ïna insan-

INTERPRETATIO.

hunc pullum imposuerunt Iesum. 36. Eunti autem ei superstraverunt vestes suas in viam; 37. cum autem is prope esset jam ad descensum hujus montis olearum, cœperunt omnino turba discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna ob omnes, quas viderunt virtutes, 38. dicentes: benedictus hic veniens rex in nomine domini, pax in cœlo et gloria in altissimis. 39. Et quidam Farisæorum ex hac turba dixerunt ad eum: magister, increpa hos discipulos tuos. 40. Et respondens dixit ad eos: dico vobis, quod si hi tacent, lapides clamant. 41. Et cum primum prope fuit, adspiciens hanc urbem flevit ob eam 42. dicens, quod si scires etiam tu in hoc die tuo hæc ad pacem tuam, verum nunc abscondita est ab oculis tuis, 43. quod veniunt dies super te, et circumfodiunt inimici tui fossa te et circumsistunt et circumdant te undique 44. et terræ te adæquant et filios tuos in te et non relinquunt in te lapidem super lapide, ob quod non cognovisti hoc tempus visitationis tuæ. 45. Et iens in templum cœpit ejicere hos vendentes in eo et ementes 46. dicens ad eos: scriptum est, quod domus mea domus precum est, verum vos eam fecistis ad latibulum furum. 47. Et fuit docens die quoque in hoc templo, verum hi summi sacerdotes et sc ibæ quæsiverunt eum perdere et hi principes populi. 48. Et non invenerunt, quid facerent; turba enim prorsus suspensa fuit ad audiendum eum. xx, 1. Et factum est in quodam dierum illorum in docente e hanc turbam in templo et evangelizante adsteterunt hi sacerdotes et scribæ cum his natu maxim s. 2. Et dixerunt ad eum dicentes: dic nobis, in qua potestatum hoc facis, aut quis est, qui dedit tibi hanc potestatem? 3. Respondens autem dixit ad eos: interrogo vos etiam ego unum verbum et dicite mihi: 4. baptismus Iohannis exne cœlo fuit an exne hominibus? 5 Verum ii cogitarunt cum se invicem dicentes: quod si dicimus, ex cœlo, dicit, at cur non credidistis ei? 6 Verum si dicimus, ex hominibus, omnis hæc turba lapidibus conjicit nos, fideliter credunt enim omnes, Iohannem profetam esse. 7. Et responderunt, quod non scirent unde. 8. Et Iesus dixit iis, non ego vobis dico, in qua potestatum hoc facio. 9. Cœpit autem ad turbam dicere hanc paraboiam: homo plantavit vineam et tradidit eam colonis et abiit annos multos. 10. Et in tempore misit ad hos hortulanos servum, ut fructus hu-

ANNOTATIONES.

B. ※ *allai so.* Cæterum notandum est, adverbium *alakjo*, quod aliis locis cum *allai* conjungi solet (vid. IV, 22; Mc. XI, 32), h. l. vice adjectivi (= ἅπας) fungi, sic infra vs. 48, cf. L. VI, 5 *galukun managein fiske filu.* — *þoze sewun*] J. St. ※ *þo gesewun*; cæterum vid. ad X, 5.

XIX, 38. *þiuþida*] Hz. ※ *þiutida.*— *vulþus*] St. ※ *vultus.*

XIX, 42. *þatei*] St. ※ *þaþei.* — *þu*] Ulf. c. codd. et verss. ° καὶ γε. — *gafulgin*] J. St. B. ※ *gafialgin.* — *augam*] J. St. B. ※ *augom.*

XIX, 43. *þus*] J. St. B. ※ *þuk.*—*bigraband*] J. St. B. ※ *barra...* et inde usque ad *grabai* lac. — *bistandand*] J. St. ※ *bisandand*, B. ※ *bisiandand*; jam L. veram lectionem invenit. — *allaþro*] J. St. ° ※.

XIX, 45. *in izai*] J. ° ※, quapropter Griesb. Ulf. inter eos refert, qui ἐν αὐτῷ omittunt.

XIX, 46. *qiþands*] St. ※ *qiþandans.*—*þatei*] quod, gr. — *bido*] precum. gr. omn. προσευχῆς.

XIX, 47. *daga wammeh*] J. St. B. ※ jct. — *þizai*] St. ※ *thizai.*—*gudjans*] J. ※ *judjans*, St. ※ *gudians.*

XIX, 48. *bigetun*] Ulf. c. codd. ° τό. — *managei*] J. ※ *managni.*—*alakjo hahaida*] J. St. B. ※ *allai gahaidida*; cæterum de *alakjo* vid. ad vs. 37.—*du hausjan*] vid. ad XVIII, 55. — *imma*] gr. omn. ante *du.*

XX, 1. *at laijandin*] J. St. Z. ※ jct. — *sinistam*] St ※ *sinistaim.*

XX, 3. *andhaſjands*] St. ※ *andhaſjadns.*— *fraihna*] St. ※ *fraina.*

XX, 4. *þan*] J. ÷ *þauh.*

XX, 5. *þahtedun*] St. ※ *þahtedun.* — *aþþan.*] St. ※ *aþþā* pro *aþþa.*

XX, 6. [*allai* omnes, ° gr. omn.

XX, 7. *vissedeina*] St. ※ *vissedeinna.*

XX, 8. *jah*] pr., sic cod. Arg.; Hz. ÷ *iþ.* — *izvis qiþa*] ¶ gr. omn.

XX, 9. *jera*] annos, gr. omn. χρόνους.

XX, 10. *gebeina*] St. ※ *gebena.*

dobro staraju o djeci i svojim domovima. 13. Oni koji dobro služe stiču dobar položaj i veliko pouzdanje vjerom u Hrista Isusa. 14. Ovo ti pišem u nadi da ću doći brzo kod tebe; 15. a ako odocnim, da znaš kako se treba ponašati u domu Božijem, koji je crkva Boga živoga, stub i utvrda istine. 16. I neprijeporno je tajna pobožnosti velika, Bog se pokazao u tijelu, kao pravednik je osuđen u Duhu, pokazao se anđelima, obznanio se neznabošcima, vjera u njega je po svijetu, u slavi je prihvaćen. IV,1. A Duh jasno kaže da će u posljednjim danima neki oslabiti u vjeri, povodeći se za grešnim duhovima i đavolskim naucima, 2. licemjerjem lažova i onih koji imaju savjest previjanu, 3. onih koji zabranjuju ženidbu, uzdržavanje od hrane, koju je Bog stvorio da je uz zahvalnost uzimaju vjernici i poznavaoci istine. 4. Jer je svako stvorenje Božije dobro i ništa nije za odbaciti kad se prima sa zahvalnošću: 5. jer se posvećuje kroz riječ Božiju i molitvu. 6. Ako ovako budeš savjetovao braću, bićeš dobar sluga Hrista Isusa, hranjen riječima vjere i dobrog nauka koji slijediš. 7. A one frivolne stvari, kao bapske priče, izbjegavaj; i vježbaj se za pobožnost. 8. Jer tjelesno vježbanje od male je koristi, dok je pobožnost korisna za sve, i obećava i sadašnji i budući život. 9. Vjerna je ova riječ i dostojna da se potpuno prihvati. 10. Za to se trudimo i bivamo grđeni, jer se nadasmo u Boga živoga koji je spasitelj svih ljudi, a ponajviše vjernika. 11. Ovo zapovijedaj i podučavaj. 12. Niko neka ne prezire tvoju mladost, nego budi za primjer vjernicima u riječi, načinu života, ljubavi, vjeri, čistoti. 13. Dok ne dođem, pazi na čitanje knjiga, na utjehu i nauku. 14. Ne zanemaruj ono što ti je milošću podareno kroz proročanstvo nakon rukopoloženja za presvitera. 15. Razmišljaj o tome, u tome budi, kako bi svima bio vidljiv tvoj napredak. 16. Pazi na sebe i na učenje, budno ostani u tome; jer ako tako činiš i ti sam ćeš se spasiti i oni koji te slušaju. V,1. Starca ne grdi, nego ga podstiči kao oca, a mladiće kao braću, 2. starice kao majke, djevojke kao sestre u potpunoj čistoti; 3. udovice poštuj, ako su prave udovice; 4. a ako neke udovice imaju djecu ili unuke, podučavaj ih da prvo sopstveni dom pobožno poštuju i zahvalnost iskazuju roditeljima; jer to je dobro i prihvatljivo pred Bogom. 5. A ona koja je prava udovica, usamljena se uzdaje u Boga i istrajava u molitvama danju i noću; 6. a ona koja se predaje uživanjima živa je umrla. 7. I ovo zapovijedaj, da su besprekorne. 8. A ako neko svoju, a ponajviše sopstvenu čeljad ne podstiče, poriče vjeru i gori je od nevjernika. 9. Da se ne bira udovica mlađa od 60 godina, koja je bila žena jednoga muža, 10. koja ima svjedočanstvo o dobrim djelima, koja je sinove odgajila i goste primala i svecima noge prala i mučenicima muke ublažavala i slijedila u svemu dobra djela. 11. A mlade udovice izbjegavaj ..... 12. .... vjeru jalovu su pokazale. 13. A k tome još besposlene uče se obilaziti po kućama; i ne samo besposlene, nego i ogovaraju i prevrtljive su, i govore ono što ne treba. 14. želim dakle da se mlade udaju, sinove rađaju, domom upravljaju ..... 16. ..... udovice, da služe njima i da se ne opterećuje crkva, da onima koje su stvarno ..... 17..... u riječi i nauku. 18. Jer pismo je reklo: volu koji ore ne sputavaj gubicu, jer je zbog posla koji obavlja dostojan svoje plate. 19. Ne prihvataj tužbe protiv presvitera, osim ako nema dva ili tri svjedoka; 20. a one koji griješe pred svima izgrdi da i ostalima uliješ strah. 21. Svjedok pred Bogom i Gospodom našim Isusom Hristom i izabranim anđelima, da paziš na ovo bez predrasude, da ništa ne činiš sa predumišljajem. 22. Ne polaži ruku brzopleto ni na koga, da ne postaneš sudionik tuđega grijeha. 23. Čuvaj sebe samoga čistog; i ne pij više vodu, nego vino umjereno zbog stomaka i česte bolesti tvoje. 24. Nekih su ljudi grijesi vidljivi, koji ga vode na sud; a nekih su takvi da idu za njima. 25. Tako su i dobra djela vidljiva, a ona koja su drugačija ne mogu se sakriti. VI,1. Svi koji su pod jarmom ropstva, da u svemu poštuju svoje gospodare, da ne hule na Gospoda i nauku. 2. A oni koji imaju gospodare vjernike, da ih ne preziru, jer su braća, nego da im još bolje služe, jer su vjernici i voljeni, i sudionici u dobročinstvu. Ovo podučavaj i podstiči. 3. Ako bi neko drugojače podučavao i ne bi pristupio zdravim riječima Gospoda našeg Isusa Hrista i ovom pobožnom učenju: 4. ohol je i ništa ne zna, nego boluje od ispitivanja i rasprava, iz kojih

11 didedun lausana. jah anaaiauk sandjan anþarana skalk. īþ eis jah jainana bliggvandans jah unsve-
12 randans īnsandidedun lausana. jah anaaiauk sandjan pridjan. īþ eis jah þana gavondondans usvaur-
13 þun. qaþ þan sa frauja þis veinagardis. wa taujau. sandja sunu meinana þana liuban. aufto þans
14 gasaiwandans aistand. gasaiwandans þan īna þai aurtjans þahtedun miþ sis misso qiþandans. sa īst
15 sa arbinumja. afslahan īna. ei uns vairþai þata arbi. jah usvairpandans īna ut us þamma veinagarda
16 usqemun. wa nu taujai īm frauja þis veinagardis. qimiþ jah usqisteiþ aurtjam þaim jah gibiþ þana
17 veinagard anþaraim. gahausjandans qiþun þan. nis-sijai. īþ īs īnsaiwands du īm qaþ. aþþan wa īst
18 þata gamelido. stains þammei uskusun timrjans. sah varþ du haubida vaihstins. wazuh saei driusiþ
19 ana þana stain. gakrotuda. īþ ana þanei driusiþ disvinþeiþ īna. jah sokidedun þai bokarjos jah auhu-
mistans gudjans uslagjan ana īna handuns īn þizai weilai jah ohtedun þo managein. froþun auk þatei
20 du īm þo gajukon qaþ. jah afleiþandans īnsandidedun ferjans þans us liutein taiknjandans sik ga-
21 raihtans visan. ei gafaifaheina īs vaurde jah atgebeina īna reikja jah valdufnja kindinis. jah frehun
īna qiþandans. laisari. vitum þatei raihtaba rodeis jah laiseis jah ni andsaiwis andvairþi ak bi sunjai
22, 23 vig guþs laiseis. skuldu īst unsis kaisara gild giban þau niu. bisaiwands þan īze unselein īesus qaþ
24 du īm. wa mik fraisiþ. ataugeiþ mis skatt. wis habaiþ manleikan jah ufarmeli. andhafjandans þan
25, 26 qeþun. kaisaris. īþ īs qaþuh du īm. us nu gibiþ þo kaisaris kaisara jah þo guþs guþa. jah ni mahte-
27 dun gafahan īs vaurde in andvairþja manageins jah sildaleikjandans andavaurde īs gaþahaidedun.
28 duatgaggandans þan sumai saddukaie. þaiei qiþand usstass ni visan. frehun īna qiþandans. laisari.
moses gamelida uns. jabai wis broþar gadauþnai aigands qen jah sa unbarnahs gadauþnai. ei nimai
29 broþar īs þo qen jah urraisjai fraiv broþr seinamma. sibun nu broþrjus vesun jah sa frumista
30, 31 nimands qen gadauþnoda unbarnahs. jah nam anþar þo qen jah sa gasvalt unbarnahs. jah þridja nam
32 þo samaleiko. samaleiko þan jah þai sibun jah ni biliþun barne jah gasvultun. spedista allaize ga-
33 dauþnoda jah so qens. in þizai usstassai nu warjis þize vairþiþ qens. þai auk sibun aihtedun þo du

INTERPRETATIO.

jus vineæ darent ei; verum hi hortulani percutientes eum miserunt vacuum. 11. Et addidit mittere alium servum, verum ii etiam illum percutientes et dehonorantes miserunt vacuum. 12. Et addidit mittere tertium; verum ii etiam hunc vulnerantes ejecerunt. 13. Dixit autem hic dominus hujus vineæ: quid faciam? mitto filium meum hunc carum, forte hunc videntes æstimant. 14. Videntes autem eum hi hortulani cogitarunt cum se invicem dicentes: hic est hic hæres; occidimus eum, ut nobis fiat hæc hæreditas. 15. Et ejicientes eum foras ex hac vinea occiderunt. Quid nunc faciat iis dominus hujus vineæ? 16. Venit et perdit hortulanos hos et dat hanc vineam aliis. Audientes dixerunt autem: non sit. 17. Verum is adspiciens ad eos dixit: at quid est hoc scriptum, lapis, quem rejecerunt fabri, hic factus-est ad caput anguli? 18. Quisque qui cadit in hunc lapidem, conquassatur, verum in quem cadit, comminuit eum. 19. Et quæsiverunt hi scribæ et summi sacerdotes ponere in eum manus in hac hora et timuerunt hanc turbam; intellexerunt enim, quod ad eos hanc parabolam dixit. 20. Et discedentes miserunt insidiatores hos e dolo ostendentes se justos esse, ut caperent eum ob-verba et traderent eum principatui et potestati præsidis. 21. Et interrogarunt eum dicentes: magister, scimus, quod recte loqueris et doces et non respicis faciem, sed in veritate viam Dei doces: 22. debitumne est nobis Cæsari tributum dare an nonne? 23. Perspiciens autem eorum improbitatem Iesus dixit ad eos: quid me tentatis? 24. Ostendite mihi nummum, cujus habet effigiem et inscriptionem? Respondentes autem dixerunt: Cæsaris. 25. Verum is dixit ad eos: igitur reddite hæc Cæsaris Cæsari et hæc Dei Deo. 26. Et non potuerunt capere eum ob-verba in præsentia turbæ et mirantes ob-responsa ejus tacuerunt. 27. Accedentes autem quidam Sadducæorum, qui dicunt, resurrectionem non esse, interrogaverunt eum 28. dicentes: magister, Moses scripsit nobis, si cujus frater moriatur habens uxorem et hic sine-prole moriatur, ut ducat frater ejus hanc uxorem et suscitet semen fratri suo; 29. septem igitur fratres fuerunt et hic primus ducens uxorem mortuus-est sine-prole. 30. Et duxit alter hanc uxorem et hic obiit sine-prole. 31. Et tertius duxit hanc similiter; similiter autem etiam hi septem et non reliquerunt liberos et obierunt. 32. Ultima omnium mortua-est etiam hæc uxor. 33. In hac resurrectione ig tur cujus

ANNOTATIONES.

xx, 11. *anþarana*] J. St. ※ *anþaran*.

xx, 12. *gavondondans*] sic cod. Arg. et edit. pro *gavundondans*, vid. ad iv. 13.

xx, 13. *meinana*] J. St. ※ *meinama*.—*liuban aufto*] edit. et Hz. ※ *liubana ufto*, lectionem receptam Z. de præstanti conjectura dedit; formam concretam, quam vocant, articulus præpositus requirit, nec *ufto* nisi cum *ībai* conjunctum (si lectio M. xxvii, 64 proba est) invenitur.

xx, 14. *arbinumja*] Ulf. c. codd. ° δεῦτε.

xx, 16. *nis-sijai*] sic cod. Arg. Hz. Z. (vid. ad M. v, 37); J. St. B. ※ *ni sijai*.

xx, 17. *stains*] lapis, gr. omn. λίθον, vid. ad Mc. xii, 10.

xx, 18. *gakrotuda*] vid. ad Mc. ix, 50.

xx, 19. *bokarjos—gudjans*] ¶ gr.

xx, 20. *afleiþandans*] discedentes, gr. παρατηρήσαντες, Ulf. c. cod. D et verss. ἀποχωρήσαντες legit. — *us liutein*] J. St. ※ *usanigein*, B. ※ *us anigein*; veram lectionem jam Maresh. p. 462 et L. dederunt. — *jah atgebeina*] et traderent, gr. omn. εἰς τὸ (ὥστε) παραδοῦναι; Ulf. c. verss. lat.

xx, 22. *skuldu*] J. St. ÷ *skuld*. — *kaisara gild*] B. Hz. Z. ÷ jct., quod quamquam loco Mc. xii, 14 comprobatum, h. l. textui græco (καίσαρι φόρον) non respondet.

xx, 23. *unselein*] Ulf. c. codd. pro vulg. πανουργίαν legisse videtur πονηρίαν, vid. Mc. vii, 22; Cor I, v, 8; Eph. vi. 12; cf. Eph. iv, 31.—*iesus*] ° gr. omn.

xx, 24. *mis*] J. St. ※ *mik*.

xx, 25. *us nu gibiþ*] vid. ad Mc. xiv, 44.

xx, 26. *andavaurde*] responsa, gr. omn. ἀποκρίσει; cæterum J. St. ※ *andvaurde*.

xx, 27. *qiþand*] gr. ἀντιλέγοντες, Ulf. c. codd. λέγοντες legit.

xx, 28. *īs*] J. St. B. ° ※.

xx, 31. *samaleiko*] pr. similiter, ° gr. — *jah*] tert. et ° gr.

xx, 32. *spedista*] ultima, gr. omn. ὕστερον; cæterum Ulf. c. codd. ° δέ.

xx, 33. *nu*] gr. omn. ante *usstassai*.—*vaírþi[þ]* fit, Sch. temere contendit, Gothum legisse ἔστατι.

nastaju zavisti, ubistva, nadmetanja, grdnje, zle sumnje, 5. prepirke ljudi izopačenog uma, kod kojih je skrivena istina, koji smatraju da se pobožnost stiče trgovinom. 6. Ali jeste veliko bogatstvo pobožnost sa dušom zadovoljnom; 7. jer ništa ne donesosmo na ovaj svijet, u istinu, što znači da ništa ne možemo ni odnijeti. 8. A kad imamo hranu i odjeću, da time budemo zadovoljni. 9. A oni koji žele da se obogate, padaju u iskušenje i zamku đavola i žudnje mnoge beskorisne i štetne, koje utapaju čovjeka u propast i pogubljenje. 10. Korijen svih zala je pohlepa, zbog koje su neki u žudnji bili odvučeni od vjere i izložili sebe same mnogim bolima. 11. A ti, Božiji čovječe, bježi od toga, i slijedi pravdu, pobožnost, vjeru, ljubav, trpljenje, krotkost; 12. vojuj dobru borbu vjere, prihvati vječni život za koji si pozvan i ispovijedio dobru ispovijest pred mnogim svjedocima. 13. Naređujem ti pred Bogom koji oživljava sve i Hristom Isusom koji svjedoči pod Pontijem Pilatom ovu dobru ispovijest, 14. da čuvaš naredbu neokaljanu, besprijekornu sve do dolaska Gospoda našeg Isusa Hrista, 15. koga će u svoje vrijeme pokazati blaženi i jedini moćni Kralj kraljeva i Gospodar gospodara, 16. koji jedini ima besmrtnost i stanuje u svjetlosti nepristupačnoj, koju nijedan čovjek nije vidio.....

34, 35 qenai. jah andhaſjands qaþ du im iesus. þai sunjus þis aivis liugand jah liuganda. iþ þaiei vairþai
36 sind jainis aivis niutan jah usstassais us dauþaim ni liugand ni liuganda. nih allis gasviltan þana-
37 seiþs magun. ibnans aggilum auk sind jah sunjus sind guþs usstassais sunjus visandans. aþþan þatei
urreisand dauþans jah moses banvida ana aiwatundjai sve qiþiþ. saw fraujan guþ abrahamis jah guþ
38, 39 isakis jah guþ iakobis. aþþan guþ nist dauþaize ak qivaize. allai auk imma liband. andhaſjandans
40 þan sumai þ ze bokarje qeþun. laisari. vaila qast. niþ-þan þanaseiþs gadaurstedun fraihnan ina ni
41, 42 vaihtais. qaþ þan du im. waiva qiþand xristu sunu daveidis visan. jah silba daveid qiþiþ in bokom
43, 44 psalmo. qaþ frauja du fraujin meinamma. sit af taihsvon meinai. unte ik galagja fijands þeinans
45 fotubaurd fotive þeinaize. daveid ina fraujan haitiþ. jah waiva sunus imma ist. at gahausjandein þan
46 allai managein qaþ du siponjan seinaim. atsaiwiþ faura bokarjam þaim viljandam gaggan in weitaim—

INTERPRETATIO.

horum fit uxor? hi enim septem habuerunt hanc ad uxorem. 34. Et respondens dixit ad eos Iesus, hi filii hujus ævi nubunt et nubuntur: 35. verum qui digni sunt illud ævum nancisci et resurrectionem e mortuis, non nubunt, non nubuntur, 36. neque enim mori amplius possunt, æquales angelis enim sunt et filii sunt Dei, resurrectionis filii exsistentes. 37. At quod surgunt mortui, etiam Moses significavit in rubo, sicut dicit: vidi dominum Deum Abrahami et Deum Isaci et Deum Iacobi. 38. At Deus non-est mortuorum, sed vivorum; omnes enim ei vivunt. 39. Respondentes autem quidam horum scribarum dixerunt: magister, bene dixisti. 40. Neque vero amplius ausi-sunt interrogare eum non quidquam. 41. Dixit autem ad eos: quomodo dicunt Christum filium Davidis esse? 42. Et ipse David dicit in libro psalmorum: dixit dominus ad dominum meum, sede a dextra mea, 43. donec ego pono inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 44. David eum dominum vocat, et quomodo filius ei est? 45. In audiente autem omni turba dixit ad discipulos suos: 46. attendite a scribis his volentibus ire in albis —

ANNOTATIONES.

xx, 35. *þaiei*] J. St. ※ *patei.*— *usstassais*] St. ※ *usstassai.*

xx, 37. *banvida*] sic cod. Arg. et editt. pro *bandvida.* —*saw*] vidi, ° gr. omn.; Ulf. c. verss. Cæterum J. St. B. ※*snei*; iidem reliqua, quæ de hoc capite in cod. Arg. exstant, omittunt, nec quidquam litterarum fere in hac plagula cognosci potest; quæ nunc legimus, Ihrio debemus.

xx, 43. *ik*] ego, ° gr. omn.

xx, 44. *daveid*] Ulf. ° οὖν.— *ina frauja*n] ¶ gr.

xx, 45. *at gahausjandein*] Z. ※ jct.

xx, 46. *weitaim*] albis, sine dubio *vast'jom* (στολαῖς xv, 22. Mc. xvi, 5), uti jam Ih. recte vidit, proxime sequebatur; in gr. nullum verbi *weitaim* respondentis vestigium adest, quod Ulf. unde hauserit, non liquet; alba vestimenta, tanquam magnitudinem quamdam, decus et majestatem indicantia, placuisse scribis Iudæorum, qui venerationis quidquam accedere suæ dignitati ex vestitu autumassent, Ih. annotat.

AIVAGGELJO ÞAIRH ÏOHANNEN.

i, 29; iii, 3 Sai. sa ist viþrus guþs saei afnimiþ fravaurht þizos manasedais. — — amen amen qiþa þus.
4 niba saei gabairada iupaþro. ni mag gasaiwan þiudangardja guþs. — waiva mahts ist manna gabai-
5 ran alþeis visands. ibai mag in vamba aiþeins seinaizos aftra galeiþan jag-gabairaidau. — amen amen
23 qiþa þus. niba saei gabairada us vatin jah ahmin. ni mag iungaleiþan in þiudangardja guþs. — ..naga
24, 25 vesun jainar. þaruh qemun jah daupidai vesun. ni nauhþanuh galagiþs vas in karkarai iohannes. þa-
26 þroh þan varþ sokeins us siponjam iohannes miþ iudaium bi sviknein — — rabbei. saei vas miþ

INTERPRETATIO. — *EVANGELIUM PER IOHANNEM.*

i, 29. Ecce, hic est agnus Dei, qui sumit peccatum hujus mundi. — iii, 3. Amen, amen dico tibi, nisi qui nascitur deorsum, non potest videre regnum Dei. 4. — quomodo potens est vir nasci adultus exsistens? num potest in uterum matris suæ rursus ire et nascatur? 5. — Amen, amen dico tibi, nisi qui nascitur ex aqua et spiritu, non potest ingredi in regnum Dei. — 23... (mul)tæ fuerunt illic; igitur venerunt et baptizati fuerunt. 24. Non adhuc conjectus fuit in carcerem Iohannes. 25. Tunc vero facta-est quæstio a discipulis Iohannis cum Iudæis de purificatione — 26. — rabbi, qui fuit cum te trans Jordanum, cui tu testatus

ANNOTATIONES.

Fragmenta, quæ de capite primo, tertio et quinto usque ad vs. 38 addidimus, asservata sunt in commentario super evangelium Iohannis, lingua gothica conscripto, cujus fragmenta e codd. Vaticanis et Ambrosianis collegit et *Skeireins aivaggeljons þairh iohannen* inscripta nuper edidit Massmannus, professor Monacensis.

i, 29. Skeir. p. 4 (37). *ist*] est, ° gr. omn.

iii, 3. Skeir. p. 7 (39).

iii, 4. Skeir. p. 8 (39) et iterum p. 9 (40). *manva*] sic recte p. 9 legitur, altero loco ※ *ma*; librarius enim alteram hujus verbi partem in proxima linea scribere omisit. —*gabairan alþeis visands*] sic p. 8 c. gr. omn., p. 9 *gabairan* post *visands*].—*aftra galeiþan*] Mssm. p. 39 et 40 ※ jct. — *jag-*] p. 9 *jah*, vid. ad M. v, 37.

iii, 5. Skeir. p. 9 (40).

iii, 23. Skeir. p. 11 (41).. *naga vesun*] Mssm. conjecit *managa vatna gavesun*; cum vero *gavisan* non significet *esse*, sed *manere*, *habitare* (μένειν L. viii, 27), et gr. omn. ὕδατα πολλά legant, nobis potius *vatna managa vesun* complendum esse videtur. — *jainar*] Mssm. p. 41 ° ※.

iii, 24. Skeir. p. 11 (41). *nauh þanuh*] Mssm. ※ div., cæterum Goth. ° γάρ. — *galagiþs vas*] ¶ gr. omn.

iii, 25. Skeir. p. 11 sq. (41). *þan*] cod. (si vere ita in eo scriptum est) ※ *þau*. —*iudaium*] Iudæis, gr. Ἰουδαίου.

iii, 26. Skeir. p. 15 (45). *jaurdanau*] vid. ad Mc. x, 1.

TIMOTEJU POSLANICA DRUGA

I,1. Pavle, apostol Isusa Hrista po volji Božijoj po obećanjima života u Hristu Isusu, 2. Timoteju, voljenom bratu. Milost, milosrđe, mir od Boga Oca i Hrista Isusa Gospoda našeg. 3. Zahvaljujem se Bogu svome, kome služim od roditelja u čistoj savjesti, da nepopustljivo imam sjećanje na tebe u molitvama mojim danju i noću. 4. U želji da te vidim, sjećam se suza tvojih, da se radošću ispunim, 5. Prizivam u sjećanje nenaličenu vjeru koja je u tebi, koja je prvo obitavala u babi tvojoj Loidi i majci tvojoj Euniki; a vjerujem da je i u tebi. 6. Zbog toga te podsjećam da uzdižeš zahvalnost Bogu koja je u tebi, time što te rukopoložih; 7. jer nam Bog nije dao duh strašljivosti nego hrabrosti, ljubavi i trezvenosti. 8. Da se ne bi dakle stidio svjedočanstva Gospoda našeg Isusa, ni mene sužnja njegovog, nego sarađuj u jevanđelju po hrabrosti Božijoj, 9. koji je spasitelj naš i pozivač svetim pozivom, ne po djelima našim, nego po svojoj volji i milosti koja nam je data u Hristu Isusu prije vječnih vremena, 10. a koja se pokazala sada kroz pokazanje spasitelja našeg Isusa Hrista, koji uništi smrt, a osvijetli život i vječnost kroz jevanđelje, 11. za što sam ja postavljen da propovijedam kao apostol i učitelj neznabožaca; 12. zbog čega i ovo trpim; ali ne stidim se, jer znam kome povjerovah i uzdam se da mogu da sačuvam ono što mi je predato na onaj dan. 13. Budi prijemčiv za zdrave riječi koje si od mene čuo u vjeri i ljubavi u Hristu Isusu, 14. ovo dobro predanje čuvaj kroz duh sveti koji stanuje u nama. 15. Znaš, da su se okrenuli od mene svi koji su u Aziji; među njima su Figel i Hermogen. 16. Neka se smiluje Gospod na dom Onesifora, jer me je često tješio i nije se stidio okova mojih, 17. nego došavši u Rim brižno me je tražio i našao; 18. neka bi dao Gospod da nađe i milosrđe kod Gospoda na onaj dan i tim više što mi je služio u Efesu, što ti dobro znaš. II,1. Ti, dakle, brate moj ljubljeni, jačaj sebe u milosti ovoj u Hristu Isusu, 2. i ono što si čuo od mene kroz mnoga svjedočanstva riječi Božije, to preporučuj vjernicima, koji će tako biti podobni da podučavaju druge. 3. Ti, dakle, radi kao dobar vojnik Hrista Isusa. 4. Jer se nijedan ratnik Gospodu ne upliće u pregovore za ovaj život za onoga za koga se bori. 5. A onaj koji se bori ne ovjenčava se osim ako zakonito ne pobijedi. 6. Ratar prvi treba da uživa u plodovima. 7. Shvati ovo što kažem; jer će ti Gospod dati razumijevanje za sve. 8. Sjeti se da se Hrist Isus podigao iz mrtvih iz sjemena Davidovog po jevanđelju mom, 9. u kojem radih sve dok ne zaslužih okove kao zlikovac; ali riječ Božija se ne može okovati. 10. I zbog toga sve to trpim od ovih izabranih da i oni spas dostignu, koji je u Hristu Isusu sa slavom vječnom. 11. Istinita je ova riječ: ako umrijesmo sa njim, i oživjećemo sa njim; 12. ako trpimo i vladaćemo zajedno sa njim; ako ga ne poznajemo, ni on nas neće poznavati; 13. ako ne vjerujemo, on će ostati vjeran, jer sam sebe ne može se odreći. 14. Ovoga se sjećaj i svjedoči pred Gospodom; raspravljanje ne vodi ničemu osim da uništi slušaoce. 15. Trudi se ti sam da se pokažeš časnim pred Bogom kao radenik koji se ne da zbuniti, koji valjano postavlja riječ istine. 16. A glupih, profanih, ispraznih razgovora kloni se, jer mnogo vode u bezbožnost, 17. i riječ njihova kao otrov žari; među njima bijahu Himenej i Filet, 18. koji su zalutali od istine, govoreći, da je vaskrsenje već nastalo i vjeru ponekih preobratiše. 19. Ali čvrsto stoji temelj Božiji, noseći ovaj znak: zna Gospod one koji su njegovi i neka odstupi od bezbožnosti svako ko naziva ime Gospodnje. 20. A u velikom domu nijesu samo pehari zlatni i srebrni, već i drveni i zemljani: jedni za čast a drugi za sramotu. 21. Ako dakle neko očisti sebe od ovoga, biće pehar za čast posvećen; koristan gospodaru i pripravan za svako dobro djelo. 22. A bježi od mladalačkih požuda i slijedi pravdu, vjeru, ljubav, mir sa onima koji prizivaju Gospoda molitvom iz čistog srca; 23. a glupa i budalasta pitanja izbjegavaj, znajući da će dovesti do sukoba. 24. A sluga Gospodnji ne treba da se nadmeće, nego da bude blag prema svima, poučljiv i trpeljiv, 25. u blagosti da podučava protivnike, jer im Bog možda podari

29 þus hindar jaurdanau. þammei þu veitvodides. sai. sa daupeiþ jah allai gaggand du ïmma. — so nu
30, 31 laheþs meina usfullnoda. jains skal vahsjan. ïþ ïk minznan. sa ïupaþro qimands ufaro allaim ïst —
32 sa us himina qumana ufaro allaim ïst. jah þatei gasaw jag-gahausida. þata veitvodeiþ. jah þo veit-
v, 21 vodida ïs ni ainshun nimiþ. — svasve auk atta urraiseiþ dauþans jah liban gataujiþ. sva jah sunus
22, 23 þanzei vili liban gataujiþ. nih þan atta ni stojiþ ainohun ak staua alla atgaf sunau. ei allai sveraina
35 sunu svasve sverand attan. — jains vas lukarn brinnando jah liuhtjando. ïþ jus vildeduþ svignjan du
36 weilai ïn liuhada ïs. aþþan ïk haba veitvodiþa maizein þamma ïohanne. þo auk vaurstva. þoei atgaf
37 mis atta ei ïk taujau þo. þo vaurstva. þoei ïk tauja. veitvodjand bi mik þatei atta mik sandida. jah
saei sandida mik atta. sah veitvodeiþ bi mik. nih stibna ïs wanhun gahausideduþ nih siun ïs ga-
38 sewuþ. jah vaurd ïs ni habaiþ visando ïn ïzvis. þande þanei ïnsandida jains. þammuh jus ni galau-
45 beiþ. — — þatei ïk vrohidedjau ïzvis du attin. ïst saei vrohida ïzvis moses. du þammei jus veneiþ.
46, 47 jabai allis mose galaubidedeiþ ga-þau-laubidedeiþ mis. bi mik auk jains gamelida. þande nu jainis
vi, 1 melam ni galaubeiþ. waiva meinaim vaurdam galaubjaiþ. afar þata galaiþ ïesus ufar marein þo ga-
2 leilaie jah tibairiade. jah laistida ïna manageins filu. unte gasewun taiknins þozei gatavida bi siukaim.
3, 4 usïddja þan ana fairguni ïesus jah jainar gasat miþ siponjam seinaim. vasuh þan newa pasxa sa
5 dulps ïudaie. þaruh ushof augona ïesus jah gaumida þammei manageins filu ïddja du ïmma qaþuh
6 du filippau. waþro bugjam hlaibans ei matjaina þai. þatuh þan qaþ fraisands ïna. ïþ silba vissa. þa-
7 tei habaida taujan. andhof ïmma filippus. tvaimhundam skatte hlaibos ni ganohai sind þaim þei ni-
8, 9 mai warjizuh leitil. qaþ ains þize siponje ïs andraias broþar paitraus seimonaus. ïst magula ains her.

INTERPRETATIO.

es, ecce, nic baptizat et omnes eunt ad eum. 29. Hoc igitur gaudium meum expletum-est. 30. Ille debet crescere, verum ego minui. 31. Hic deorsum veniens super omnibus est — hic de cœlo veniens super omnibus est. 32. Et quod vidit et audivit, hoc testatur, et hoc testimonium ejus non ullus accipit. — v, 21. Sicut enim pater suscitat mortuos et vivere facit, sic etiam filius, quos vult, vivere facit. 22. Nec vero pater non judicat ullum, sed judicium omne tradidit filio, 23. ut omnes colant filium, sicut colunt patrem. — 35. Ille fuit lux ardens et lucens, verum vos voluistis exultare ad horam in luce ejus. 36. At ego habeo testimonium majus hoc Iohanne; hæc enim opera, quæ tradidit mihi pater, ut ego faciam hæc, hæc opera, quæ ego facio, testantur de me, quod pater me misit. 37. Et qui misit me pater, hic testatur de me. Nec vocem ejus unquam audistis, nec faciem ejus vidistis, 38. et verbum ejus non habetis existens in vobis, quod quem misit ille, huic vos non creditis. — 45. — quod ego accusarem vos apud patrem; est qui accusavit vos Moses, ad quem vos speratis. 46. Si enim Mosi credieretis, utique credieretis mihi, de me enim ille scripsit. 47. Quod si igitur illius scriptis non creditis, quomodo meis verbis credatis? vi, 1. Post hoc ivit Iesus trans mare hoc Galilæorum et Tiberiadum. 2. Et secutum-est eum turbæ multum, quia viderunt signa quæ fecit in ægrotis. 3. Exiit autem in montem Iesus et illic sedit cum discipulis suis. 4. Fuit autem prope pascha, hoc festum Iudæorum. 5. Ibi sustulit oculos Iesus et observavit, quod turbæ multum ivit ad eum dixitque ad Filippum: unde eminus panes, ut edant hi? 6. Hoc autem dixit tentans eum, verum ipse scivit, quod habuit facere. 7. Respondit ei Filippus: ducentis denariorum panes non sufficientes sunt his, ut sumat quisque paucum. 8. Dixit unus horum discipulorum ejus, Andreas, frater Petri Simonis: 9. est puer unus hic, qui habet v panes hordeaceos et II pisces; sed hoc, quid est pro tam

ANNOTATIONES.

III, 29. Skeir. p. 15. (43).

III, 30. Skeir. p. 15 (43) bis et p. 23 (47).

III, 31. Skeir. p. 16 sq. (43 sq.). *ist*] pr., quæ deinde sequuntur usque ad λαλεῖ in commentario gothico non ad verbum sunt translata, scriptum est enim: *sik airþakundanajah us airþai rodjandan*, i. e. se terrigenam et ex terra loquentem intell. dicit, quæ sunt interpretis verba, non integre citata, secundum gr. esse debebat: *sa visands us airþai* (l. *sa airþakunda*) *us airþai ïst jah us airþai rodeiþ*.

III, 32. Skeir. p. 17 (44). *veitvodida*] pro *veitvodiþa*; pro participio passivi haberi, quod Massmanno videtur, lectio recepta non patitur propter sequens *ïs*, quod sic *af* sive *fram ïmma* esse debet.

V, 21. Skeir. p. 20 (45).

V, 22. Skeir. p. 20 (45). *ainohun*] sic cod. Ambr.; Mssm. emendavit *ainnohun*, vid. ad Mc. IX, 8.

V, 23. Skeir. bis p. 21 et 22 (46).

V, 35. Skeir. p. 23 (47).

V, 36. Skeir. p. 23 sq. (47). *þamma*] de usu articuli ad nomina propria positi vid. ad Mc. XV, 15. — *ïk*] sec. ego, ° gr. omn.

V, 37, Skeir. p. 25 sq. (48) et Specim. p. 24. *sandida*] sic cod. Ambr. recte; Specim. ✻ *sanda*. — *wanhun gahausideduþ*] ¶ gr. — *gasewuþ*] cod. Ambr. *gas.*, Specim. ✻ *gasaiwiþ*; veram lectionem jam *w.*. Mssm. invenit, vid. eum ad p. 26.

V, 38. Skeir. p. 26 (48) et Specim. p. 24.

V, 45. Hinc incipiunt ea, quæ de evangelio Iohannis in codice Arg. supersunt. — *du*] pr., J. St. B. ✻ *bi*. — *vrohida*] accusavit, minus recte Ulf. præterito utitur pro præsente, gr. omn. participium habent, cujus sensum non recte capiens verba male interpretatus est.

V, 46. *mose galaubidedeiþ*] ¶ gr. omn. — *ga-þau-laubidedeiþ*] J. ✻ *jaþau galaubidedeiþ*, St. ✻ *jaþan galaubidedeiþ*, B. ✻ *ga þau galaubidedeiþ*. Cæterum vid. ad M. IX, 28. — *mik auk*] ¶ gr.

V, 47. *galaubjaiþ*] Ulf. c. codd. πιστεύσητε iegisse cum B. contendere nolumus, nam ille futurum græcum conjunctivo suo sæpissime reddidit.

VI, 1. *þata*] St. ✻ *þaþa*. — *jah*] et, gr. — *tibairiade*] J. St. ✻ *tiberiade*.

VI, 5. *augona ïesus*] ¶ gr. — *manageins filu*] ¶ gr. omn. — *qaþuh*] dixitque vid. ad J. XVIII, 26; cf. ad Mc. II, 11 et ad Cor. I, XVI, 15.

VI, 7. *nimai*] gr. omn. post *leitil*; cæterum Ulf. c. codd. ° αὐτῶν et τι.

VI, 8. *qaþ*] Ulf. ° αὐτῷ. — *siponje*] B. ✻ *sinonje*. — *paitraus seimonaus*] ¶ gr. omn.

VI, 9-13. leguntur hi vss. maximam partem etiam Skeir. p. 27 sqq. (49 sq.).

VI, 9. ·*b*·] Skeir. *trans*; St. ✻ *traim*.

pokajanje za spoznanje istine, 26. i spasenje od đavolove zamke u koju ih je zavezane odveo po svojoj volji. III,1. Znaj i ovo, da će u posljednje dane nastupiti teška vremena, 2. i ljudi će postati samoljubivi, srebroljupci, hvastavci, oholi, zlikovci, nepokorni roditeljima, nezahvalni, bezbožni, 3. neposvećeni Bogu, nemarljivi, podmukli, neuzdržljivi, naprasiti, nedobronamjerni, 4. izdajnici, nabusiti, nadmeni, zaljubljeni u svoju volju više nego u Božiju, 5. sa izgledom pobožnosti, dok istovemeno poriču njenu vrlinu; i njih izbjegavaj. 6. Jer su među njima oni koji se uvlače u domove i zarobljavaju ženice natovarene grijesima, koje potom navode u razne pohote. 7. koje stalno uče, ali nikada ne mogu da spoznaju istinu. 8. Na isti način na koji se Janis i Mambres usprotiviše Mojsiji, tako se i oni opiru istini, ljudi izgubljenog uma, nevješti u vjeri. 9. No neće doprijeti do množine, jer će se bezumlje njihovo obznaniti svima, kao što je i onih bilo. 10. A ti si sljedbenik učenja moga, razumnog života, namjere, običaja, vjere, velikodušnosti, ljubavi, trpljenja, 11. proganjanja, muka, kojima sam podlegao u Antiohiji, Ikoniji, Listri; kakva sam proganjanja istrpio i od svih me oslobodio Gospod. 12. I svi koji žele da pobožno žive u Hristu Isusu, proganjanja trpe. 13. A zli ljudi i prevaranti doći će na veće zlo, griješeći i navodeći na grijeh; 14. a ti i dalje istraj u onome u čemu sam te podučio, što ti je povjereno, znajući od koga si to primio, 15. i što si od dječaštva svete knjige upoznao koje valjaju da te upute za spas kroz vjeru u Hristu Isusu. 16. Sve su knjige božanskog duha i korisne za učenje, za pokaru, za uputu, za nauk u pravdi, 17. da savršen bude čovjek Božiji spreman za svako dobro djelo. IV,1. Svjedočim pred Bogom i Gospodom Hristom Isusom, koji treba da sudi živima i mrtvima u dolasku njegovom i njegovog kraljevstva; 2. propovijedaj riječ, istraj u neprilikama i prilikama, karaj, podstiči, zaprijeti u potpunom trpljenju i učenju. 3. Nastaće vrijeme kad neće podnositi zdravo učenje, nego će okupljati za svoje potrebe učitelje koji im hvastaju ušima, 4. a od slušanja istine će se okrenuti, i obratiće se izmišljenim pričama. 5. A ti budi trezven u svemu, radi, djelo jevanđeliste izvršavaj, ispunjavaj službu svoju. 6. A ja se sada žrtvujem i primiče se čas odlaska moga. 7. Vojevao sam ovu dobru vojnu, okončao trku, vjeru sačuvao; 8. Zato mi je dodijeljen vijenac pravde, koji mi je dao Gospod u onaj dan, onaj sudija pravedni; i ne samo meni, nego i svima koji vole dolazak njegov. 9. Pohitaj da dođeš kod mene brzo; 10. jer me je Demas napustio zbog ljubavi prema sadašnjem životu i otputovao u Solun, Krisp u Galatiju, a Tit u Dalmaciju; 11. Jedini je Luka sa mnom; Sa sobom povedi i Marka, jer mi je koristan u službi. 12. A Tiheca sam poslao u Efes. 13. Kabanicu koju ostavih u Troadi kod Karpa, kad dođeš donesi kao i knjige, naročito one na pergamentu pisane. 14. Aleksandar kovač mi je nanio mnogo zla; neka mu Gospod naplati po djelima njegovim; 15. i ti ga se čuvaj, jer se mnogo protivi našim riječima. 16. U mojoj prvoj odbrani niko ne ostade sa mnom, nego me svi napustiše; da im se ne uračuna ....

10 saei habaiþ ·e· hlaibans barizeinans jah ·b· fiskans. akei þata wa ist du sva managaim. iþ iesus qaþ.
vaurkeiþ þans mans anakumbjan. vasuh þan havi manag ana þamma stada. þaruh anakumbidedun
11 vairos raþjon svasve fimf þusundjos. namuh þan þans hlaibans iesus jah aviliudonds gadailida
12 þaim anakumbjandam. samaleiko jah þize fiske sva filu sve vildedun. þanuh biþe sadai
vaurþun. qaþ du siponjam seinaim galisiþ þos afliſnandeins draubsnos. þei vaihtai ni fraqistnai.
13 þanuh galesun jah gafullidedun ·ib· tainjons gabruko us fimf hlaibam þaim barizeinam. þatei
14 afliſnoda þaim matjandam. þaruh þai mans gasaiwandans. þoei gatavida taikn iesus. qeþun þatei
15 sa ist bi sunjai praufetus sa qimanda in þo manaseþ. iþ iesus kunnands þatei munaidedun usgag-
16 gan jah vilvan. ei tavidedeina ina du þiudana. afiddja aftra is fairguni in ains. iþ sve seiþu varþ.
17 atiddjedun siponjos is ana marein. jah usstigun in skip. iddjedunuh ufar marein in kafarnaum. jah
18 riqis juþan varþ jah ni atiddja nauhþan du im iesus. iþ marei vinda miknamma vaiandin urraisida
19 vas. þaruh farjandans sve spaurde ·k· jah ·e· aiþþau ·i· gasaiwand iesu gaggandan ana marein jah
20, 21 newa skipa qimandan jah ohtedun sis. þaruh qaþ. ik im. ni ogeiþ izvis. þaruh vildedun ina niman
22 in skip. jah sunsaiv þata skip varþ ana airþai. ana þoei eis iddjedun. iftumin daga managei. sei stoþ
hindar marein. sewun þatei skip anþar ni vas jainar alja ain jah þatei m þ ni qam siponjam sei-
23 naim iesus in þata skip ak ainai siponjos is gal þun. anþara þan skipa qemun us tibairiadau newa
24 þamma stada þarei matidedun hlaif ana þammei aviliudoda frauja. þaruh þan gasaw managei þatei
25 iesus nist jainar nih siponjos is. gastigun in skipa jah qemun in kafarn um sokjandans iesu. jah
26 bigetun ina hindar marein qeþunuh du imma. rabbei. wan her qemt. andhof im iesus jah qaþ.
amen amen qiþa izvis. sokeiþ mik ni þatei sewuþ taiknins jah fauratanja ak þatei matideduþ þize
27 hlaibe jah sadai vaurþuþ. vaurkjaiþ ni þana mat þana fralusanan ak mat þana visandan du libainai
28, 29 aiveinon. þanei sunus mans gibiþ izvis. þanuh auk atta gasiglida guþ. þaruh qepun du imma. wa
taujaima ei vaurkjanna vaurstva guþs. andhof iesus jah qaþ du im. þat-ist vaurstv guþs ei galaub-

INTERPRETATIO.

mul is? 10. Verum Ie-us dixit : facite hos homines accumbere. Fuit autem gramen multum in hoc loco, ibi accubuerunt viri numero circa quinque millia. 11. Sumpsit autem hos panes Iesus et gratias-agens distribuit his accumbentibus ; similiter etiam horum piscium tam multum quam voluerunt. 12. Tunc ubi saturi facti-sunt, dixit ad discipulos suos : colligite hæc remanentia fragmenta, ut quidquam non pereat. 13. Tunc collegerunt et compleverunt XII sportas frustis ex quinque panibus his hordeaceis, quod relictum-est his edentibus. 14. Tunc hi homines videntes, quod fecit signum Iesus, dixerunt, quod hic est in verit te profeta hic veniens in hunc mundum. 15. Verum Iesus cognoscens, quod cogitarunt exire et rapere, ut facerent eum ad regem, abii iterum in montem, is solus. 16. Verum ubi sero factum-est, adierunt di-cipuli ejus ad mare 17. et adscenderunt in navem, iveruntque trans mare in Cafarnaum, et tenebræ jam factæsunt et non adiit adhuc ad eos Iesus. 18. Verum mare vento magno flante suscitatum fuit. 19 Tunc remigantes circiter stadiorum XX et V aut XXX vident Iesum euntem supra mare et prope navem venientem et timuerunt sibi. 20. Tunc dixit : ego sum ; ne timete vobis. 21. Tunc voluerunt eum accipere in navem, et statim hæc navis facta-est ad terram, ad quam ii iv runt. 22. Postero die turba, quæ stetit ultra mare, viderunt quod navis alia non fuit illic nisi una et quod cum non venit discipulis suis Iesus in hanc navem, sed soli discipuli ejus iverunt. 23. Aliæ autem naves venerunt e Tiberiade, prope hunc locum, ubi ederunt panem, in quo gratias-egit dominus. 24. Tunc autem vidit turba, quod Iesus non-est illic neque discipuli ejus, scenderunt in naves et venerunt in Cafarnaum quærentes Iesum. 25. Et invenerunt eum ultra mare dixeruntque ad eum : rabbi, quando huc venisti? 26. Respondit iis Iesus et dixit : amen, amen dico vobis, quæritis me, non quod vidistis signa et prodigia, sed quod edistis-de his panibus et saturi facti-estis. 27. Operemini non hunc cibum hunc peribilem, sed cibum hunc manentem ad vitam æternam, quem filius hominis dat vobis ; hunc enim pater signavit Deus. 28. Tunc dixerunt ad eum : quid faciamus, ut operemur opera Dei? 29. Respondit Iesus et dixit ad eos : hoc-est opus Dei, ut credatis cui misit ille.

ANNOTATIONES.

VI, 10. *iesus qaþ*] ¶ gr. omn. — *vasun—þusundjos*] Skeir. sensum, non verba singula reddens sic habet : *iþ eis at hanja managamma visandin in þamma stada þo filusna anakumbjan gatavidedun fimf þusundjos vaire*, i. e. verum ii in gramine multo exsistente in hoc loco hanc multitudinem accumbere fecerunt quinque millia virorum.

VI, 11. *gadailida*] Ulf. c. codd. ° τοῖς μαθηταῖς, o' δὲ μαθηταί.

VI, 12. *du*] ° Skeir. — *drauhsnos*] Skeir. ÷ *drausnos*, vid. ad M. V, 15. — *þei*] Skeir. *ei*.

VI, 13. *fimf*] Skeir. *þaim ·e·*, quæ lectio nobis mirifice placet præ ea, quam cod. Arg. præbet, nam repetitis nominibus semper fere articulus addi solet. — *þaim*] pr. his, ° Skeir. — *barizeinam*] Skeir. addit *jah ·b· fiskam*, quod nullus gr. agnoscit. — *afliſnoda*] sic recte Skeir. ; in cod. Arg. exstat *afliſ... a*, quod deest, legi non potest, quia in ea parte verbi membrana mutila est ; editt. male suppleverunt *afliſnauda*. — *þaim*] sec., Skeir. *at þaim*.

VI, 15. *vilvan*] Ulf. ° αὐτόν.

VI, 17. *iddjedunuh ufar*] J. ※ *iddjedun uh ufar*, St. ※ *iddjedun uhufar*. — *nauhþan*] adhuc, ° gr. ; Ulf. c. gr. οὔπω legit, cf. III, 24; VII, 39.

VI, 18. *iþ*] verum, gr. omn. τε ; Ulf. fortasse δέ legit, cf. ad L. XVIII, 5. — *marei*] J. St. ※ *marein*.

VI, 19. *·k· jah ·e·*] St. Hz. ※ ¶.

VI, 20. *qaþ*] Ulf. ° αὐτοῖς.

VI, 21. *ina niman*] ¶ gr. — *eis*] ii, ° gr. omn.

VI, 22. *daga*] die, ° gr. omn. — *sewun*] viderunt, gr. ἰδών ; Ulf. c. codd. εἰδὼν legit. — *alja*] J. St. ※ *usja*. — *miþ ni qam*] cf. ad Mc. XIV, 44.

VI, 25. *skipa qemun*] ¶ gr. — *ana þammei*] in quo, his Ulf. utitur ad circumscribendos genitivos quos vocant absolutos, cf. VII, 14.

VI, 24. *gastigun*] Ulf. c. codd. ° αὐτοί.

VI, 25. *qeþunuh*] J. St. ※ div.

VI, 2 . *jah fauratanja*] et prodigia, ° gr.

VI, 27. *aiveinon*] J. St. ※ *aiveinan*, Z. ※ *aivainon*. — *gibiþ izvis*] ¶ gr.

VI, 28. *vaurstva*] cod. Arg. ※ *vaursva*.

TITU POSLANICA

I,1. Pavle sluga Božiji, i apostol Isusa Hrista, po vjeri izabranika Božijih i spoznanju istine, koja je u skladu sa pobožnošću, 2. za nadu u život vječni, koji je obećao Bog istinozbori prije vječnih vremena, 3. a pokazao u sopstvenom vremenu riječ svoju u propovijedi, koja mi je povjerena po zapovijesti spasitelja našeg Boga, 4. Titu, voljenom sinu, po zajedničkoj vjeri, milost i mir od Boga Oca i Hrista Isusa spasitelja našeg. 5. Zašto te ostavih na Kritu: zbog toga da mane ispraviš i ustanoviš po gradovima presviterijum kao što sam ti naredio. 6. Ako je neko častan , jedne žene muž, ima sinove vjernike, koji se ne odaju raskalašnosti i poslušni su. 7. I episkop treba da je besprijekoran, kao upravitelj Božiji, ne ohol, laktaš, srdljiv, pijanica, svađalica, lakomac; 8. već gostoljubiv, dobrohotan, trezven, pravedan, svet, skroman, 9. koji čuva po učenju riječ vjernu, da bi imao snage i da utješi u zdravom učenju i da ubijedi one koji se kolebaju. 10. Jer ima mnogo neposlušnih, praznoslovnih, zavedenih, uglavnom onih obrezanih, 11. koje treba ubijediti; koji cijele domove preobraćaju, podučavajući što ne treba iz želje za šićarom. 12. Reče jedan od njih, njihov sopstveni prorok: Krićani su uvijek lažovi, zle zvijeri, lijenog trbuha. 13. Ovo je svjedočanstvo istinito, zbog toga ih strogo nadgledaj, da ozdrave u vjeri, 14. ne obraćajući pažnju na jevrejske priče i naloge onih koji se okreću od istine. 15. A čistima je sve čisto, dok poganima i nevjernicima ništa nije čisto, nego su im i um i savjest nečisti. 16. Ispovijedaju znanje u Boga, a djela poriču, mrski su i nevjernici i ni za kakvo dobro djelo ne valjaju. II,1. A ti govori, ono što se pristoji zdravom učenju --

30 jaiþ þammei insandida jains. qeþun du imma. aþþan wa taujis þu taikne. ei saiwaima jah galaub-
31 jaima þus. wa vaurkeis. attans unsarai manna matidedun ana auþidai. svasve ist gameliþ. hlaif us
32 himina gaf im du matjan. þaruh qaþ im iesus. amen amen qiþa izvis. ni moses gaf izvis hlaif us hi-
33 mina ak atta meins gaf izvis hlaif us himina þana sunjeinan. sa auk hlaifs guþs ist. sai atstaig us
34 himina jah gaf libain þizei manasedai. þanuh qeþun du imma. trauja. framvigis gif uns s þana hlaif.
35 jah qaþ du im iesus. ik im sa hlaifs libainais. þana gaggandan du mis ni huggreiþ jah þana
36, 37 galaubjandan du mis ni þaurseiþ wanhun. akei qaþ izvis þatei gasewuþ mik jah ni galaubeiþ. all
38 þatei gaf mis atta. du mis qimiþ jah þana gaggandan du mis ni usvairpa ut. unte atstaig us himina
(39.) 40 nih þei taujau viljan meinana ak viljan þis sandjandins mik. þatuh pan ist vilja þis sandjandins
mik ei wazuh saei saiwiþ þana sunu jah galaube þ du imma aigi libain aiveinon. jah urraisja ina ik
41 in spedistin daga. birodidedun pau iudaieis bi ina. unte qaþ. ik im hlaifs sa atsteigands us himina.
42 jah qeþun. niu sa ist iesus sa sunus iosefis. þizei veis kunþedum attan jah aiþein. waiva nu qiþiþ
43, 44 sa þatei us himina atstaig. andhof þau iesus jah qaþ du im. ni birodeiþ miþ izvis misso. ni manna
mag qiman at mis. n bai atta. saei sandida mik. atþinsiþ ina. jah ik urraisja ina in þamma spe-
45 distin daga. ist gameliþ ana praufetum. jah vairpand allai laisidai guþs. wazuh nu sa gahausjands at
46, 47 attin jah ganam. gaggiþ du mis. ni þatei attan sewi was. nibai saei ist fram attin. sa saw attan. amen
48, 49 amen qiþa izvis. saei galaubeiþ du mis. aih libain aiveinon. ik im sa hlaifs libainais. attans
50 izvarai matidedun manna in auþidai jah gasvultun. sa ist hlaifs. saei us himina atstaig. ei saei þis
51 matjai ni gadauþnai. ik im hlaifs sa libanda. sa us himina qumana. jabai was matjiþ þis hlaibis. li-
baiþ in ajukduþ. jah þau sa hlaifs. þanei ik giba. leik mein ist. þatei ik giba in þizos manasedais libai-
52, 53 nais. þanuh sokun miþ sis misso iudaieis qiþandans. waiva mag sa unsis leik giban du matjan. þaruh
qaþ du im iesus. amen amen qiþa izvis. nibai matjiþ leik þis sunaus mans jah driggkaiþ is bloþ. ni
54 habaiþ libain in izvis silbam. saei matjiþ mein leik jah driggk þ mein bloþ. aih libain aiveinon. jah
55 ik urraisja ina in þamma spedistin daga. þata auk leik meinata bi sunjai ist mats jah þata bloþ mein

INTERPRETATIO.

50. Dixerunt ad eum : at quo iaci tu signorum, ut videamus et credamus tibi, quid operaris? 51. Patres nostri manna ederunt in deserto, sicut est scriptum, panem e cœlo dedit iis ad edendum. 52. Tunc dixit iis Iesus : amen. amen dico vobis, non Moses dedit vobis panem e cœlo, sed pater meus dedit vobis panem e cœlo hunc verum. 53. Hic enim panis Dei est, qui descendit e cœlo et dedit vitam huic mundo. 54. Tunc dixerunt ad eum : domine, semper da nobis hunc panem! 55. Et dixit ad eos Iesus : ego sum hic panis vitæ, hic iens ad me non esurit et hic credens ad me non sitit unquam. 56. Sed dixi vobis, quod vidistis me et non creditis. 57. Omne quod dedit mihi pater, ad me venit et hunc eunem ad me non ejicio foras. 58. Nam descendi e cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem hujus mittentis me. (59.) 60. Hoc autem est voluntas hujus mittentis me, ut quisque qui videt hunc filium et credit ad eum, habeat vitam æternam, et suscito eum ego in ultimo die. 61. Murmurarunt autem Iudæi de eo, quia dixit, ego sum panis hic descendens a cœlo, 62. et dixerunt : nonne hic est Iesus, hic filius Iosefi, cujus nos novimus patrem et matrem, quomodo nunc dicit hic, quod e cœlo descendi? 63. Respondit autem Iesus et dixit ad eos : ne murmurate cum vobis invicem; 64. non homo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me, attrahit eum, et ego suscito eum in hoc ultimo die. 65. Est scriptum in profetis : et sunt omnes docti Dei; quisque nunc hic audiens a patre et percepit, it ad me. 66. Non quod patrem viderit aliquis, nisi qui est a patre, hic vidit patrem. 67. Amen, amen dico vobis : qui credit ad me, habet vitam æternam. 68. Ego sum hic panis vitæ. 69. Patres vestri ederunt manna in deserto et mortui sunt. 70. Hic est panis, qui e cœlo descendit, ut qui de eo edat, non moriatur. 71. Ego sum panis hic vivens hic e cœlo profectus; si quis edit de hoc pane, vivit in æterniatem, et autem hic panis, quem ego do, corpus meum est, quod ego do pro hujus mundi vita. 72. Tunc increparunt cum se invicem Iudæi dicentes : quomodo potest hic nobis corpus dare ad edendum? 73. Tunc dixit ad eos Iesus : amen, amen dico vobis, nisi editis corpus hujus filii hominis et bibatis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis ipsis. 74. Qui edit meum corpus et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego suscito eum in hoc ultimo die. 75. Hoc enim corpus meum in ve-

ANNOTATIONES.

vi, 30. *qeþun*] Ulf. c. codd. ° οὖν, et prius quidem, non uti Griesb. per errorem annotat, alterum illud, quod gr. post τί habent, hoc enim per *aþþan* redditum est.

vi, 32. *gaf*] sec. dedit, gr. omn. δέδωσι, sic etiam vs. 37, cf. ad L. x, 19.

vi, 33. *gaf libain*] ¶ gr.

vi, 36. *þatei*] Ulf. c. codd. ° καί.

vi, 37. *gaf.*] vid. ad vs. 32. — *gaggandan*] St. ※ *gaggandin.*

vi, 39. Hic versus in cod. Arg. deest, fortasse per eumdem librarii errorem, quo in cod. 157 ap. Griesb. excidit; facile id fieri poterat, quia hic et sequens versus idem initium eumdemque finem habent. Cf. L. xvii, 36.

vi, 40. *viljа*] cod. Arg. Hz. edit. ※ *viljan; non* negantes substantivum θέλημα gothice *viljan* (velle) reddi posse, tamen genitivum subjectivum cum eo conjungi posse negamus. Lectionem receptam jam Lye conjectura assecutus est et Ih. probavit. Cæterum cf. Cor. I, xvi, 7 ubi cod. A mendose *venjan* pro *venja* legit, pro quo rectum *venja* cod. B. habet.

vi, 45. *þan*] autem, ° gr.

vi, 45. *nu*] nunc, ° gr.

vi, 46. *s wi was*] ° gr. — *atin*] patre, gr. omn. θεοῦ.

vi, 48. *libainais*] St. ※ *labainais*, sic vs. 65.

vi, 50. *ei — gadauþnai*] ut qui de eo edat, non moriatur, gr. omn. ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ; καί c. Goth. omittunt Vulg. Colb. Patrr. lat.

vi, 51. *libanda sa*] J. St. B. ※ *libandans.* — *jah i*] Z. ※ *jah.*

vi, 52. *leik giban*] ¶ gr.

vi, 55. *driggkaiþ*] J. *drigkaiþ*, sic frequentius quidem hoc verbum; in evangelio Ioan. autem semper geminata littera *g* scribi solet, cf. ad Mc. x, 37.

vi, 54. *driggkiþ*] St. ※ *dringkiþ.* — *in*] in, ° gr.

FILEMONU POSLANICA

11.- Sada je i tebi i meni korisno. 12. i poslah ga natrag; a ti ga, to jest srce moje, primi; 13. njega kojega sam htio kod sebe zadržati, da za tebe meni služi u okovima jevanđelja. 14. A bez tvog savjeta ništa ne htjedoh učiniti, da ne bi tvoje dobro bilo kao po nekoj nuždi, nego od dobre volje. 15. Možda se zato rastao na neko vrijeme, da ga vječnog primiš. 16. ali sada ne kao slugu, nego iznad sluge, kao brata voljenog, ponajviše meni, a mnogo više tebi i u tijelu i u Gospodu? 17. Ako me dakle smatraš drugom, prihvati i njega kao mene. 18. A ako ti je nešto naškodio ili ti je dužan, to meni pripiši. 19. Ja Pavle, napisah svojom rukom, ja ću platiti, da ti ne kažem da si ti sam moj dužnik. 20. Da se brate okoristim od tebe u Gospodu; oživi srce moje u Hristu. 21. Uzdajući se u poslušnost tvoju pisah ti, znajući da činiš i više od onoga što ti govorim. 22. Istovremeno pripremaj mi i konak; jer se nadam da ću vam kroz molitve vaše biti donijet na dar. 23. Pozdravlja te Epaf, moj sapatnik u ropstvu u Hristu Isusu --

56, 57 bi sunjai ist draggk. saei matjiþ mein leik jah driggkiþ mein bloþ. in mis visiþ jah ik in imma. sva-
58 sve insandida mik libands atta jah ik liba in attins. jah saei matjiþ mik jah sa libaiþ in meina. sa ist
hlaifs. saei us himina atstaig. ni svasve matidedun attans izvarai manna jah gadauþnodedun. iþ sa ei
59, 60 matjiþ þana hlaif. libaiþ in ajukduþ. þata qaþ in synagoge laisjands in kafarnaum. þanuh managai
61 gahausjandans þize siponje is qeþun. hardu ist þata vaurd. was mag þis hausjon. iþ vitands iesus in
62 sis silbin þatei birodidedun þata þai siponjos is qaþ du im. þata izvis gamarzeiþ. jabai nu gasaiwiþ
63 sunu mans ussteigan. þadei vas faurþis. ahma ist saei liban taujiþ. þata leik ni boteiþ vaiht. þo vaur-
64 da. þoei ik rodida izvis. ahma ist jah libains ist. akei sind izvara sumai. þaiei ni galaubjand. vissuh
65 þan us frumistja iesus. warjai sind þai ni galaubjandans jah was ist. saei galeiveiþ ina. jah qaþ. duþe qaþ
66 izvis þatei ni ainshun mag qiman at mis. nibai ist atgiban imma fram attin meinamma. uzuh þamma
67 mela managai galiþun siponje is ibukai jah þanaseiþs miþ imma ni iddjedun. þaruh qaþ iesus du
68 þaim tvalibim. ibai jah jus vileiþ galeiþan. þanuh andhof imma seimon paitrus. frauja. du wamma
69 galeiþaima. vaurda libainais aiveinons habais. jah veis galaubidedum jah ufkunþedum þatei þu is
70 xristus sunus guþs libandins. andhof im iesus. niu ik izvis ·ib· gavalida jah izvara ains diabaulus ist.
71 qaþuh þan þana iudan seimonis iskariotu. sa auk habaida ina galevjan a ns visands þize tvalibe.

VII, 1 jah warboda iesus afar þata in galeilaia. ni auk vilda in iudaia gaggan. unte sokidedun ina þai iu-
2, 3 daieis usqiman. vasuh þan newa dulþs iudaie. so hleþrastakeins. þanuh qeþun du imma broþrjus is.
4 usleiþ þapro jah gagg in iudaian. ei jah þai siponjos saiwaina vaurstva þeina. þoei þu taujis. ni
manna auk in analaugnein wa taujiþ jah sokeiþ sik uskunþana visan. jabai þata taujis. bairhtei þuk
5, 6 silban þizai manasedai. ni auk þai broþ jus is galaubidedun imma. þaruh qaþ im iesus. mel mein ni
7 nauh ist. iþ mel izvar sinteino ist manvu. ni mag so manaseþs fijan izvis. iþ mik fijaiþ. unte ik veit-
8 vodja bi ins þatei vaurstva ize ubila sind. jus galeiþiþ in dulþ þo. iþ ik ni nauh galeiþa in þo dulþ.
9, 10 unte meinata mel ni nauh usfulliþ ist. þatuh þan qaþ du im visands in galeilaia. iþ biþe galiþun þai
11 broþrjus is. þanuh jah is galaiþ in þo dulþ ni andaugjo ak sve analaugniba. þanuh iudaieis sokide-
12 dun ina in þizai dulþai jah qeþun. war ist jains. jah birodeins mikila vas in managein. sumaih qeþun
13 þatei sunjeins ist. anþarai qeþun. ne. ak airzeiþ þo managein. nih þan ainshun sveþauh balþada ro-

INTERPRETATIO.

ritate est cibus et hic sanguis meus in veritate est potus. 56. Qui edit meum corpus et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo. 57. Sicut misit me vivens pater et ego vivo ob patrem, et qui edit me, etiam hic vivit ob me. 58. Hic est panis, qui e cœlo descendit, non sicut ederunt patres vestri manna et mortui sunt; verum qui edit hunc panem, vivit in æternitatem. 59. Hoc dixit in synagoga docens in Cafarnaum. 60. Itaque multi audientes horum discipulorum ejus dixerunt: durum est hoc verbum, quis potest hoc audire? 61. Verum sciens Iesus in se ipso, quod murmurarunt hoc hi discipuli ejus, dixit ad eos: hoc vos sollicitat? 62. si igitur videtis filium hominis assurgere, ubi fuit antea? 63. Spiritus est, qui vivere facit; hoc corpus non prodest quidquam; hæc verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus est et vita est. 64. Sed sunt vestrum quidam, qui non credunt. Scivit autem e principio Iesus, qui sunt hi non credentes et quis est, qui tradit eum, 65. et dixit: ideo dixi vobis, quod non ullus potest venire ad me, nisi est datum ei a patre meo. 66. Ex hoc tempore multi iverunt discipulorum ejus retrorsi et amplius cum eo non iverunt. 67. Tunc dixit Iesus ad hos duodecim: num etiam vos vultis ire? 68. Tunc respondit ei Simon Petrus: domine, ad quem eamus? verba vitæ æternæ habes. 69. Et nos credidimus et agnovimus, quod tu es Christus, filius Dei viventis. 70. Respondit iis Iesus: nonne ego vos XII elegi et vestrum unus diabolus est? 71. Dixit autem hunc Iudam Simonis Iscariotem; hic enim habuit eum tradere, unus exsistens horum duodecim. VII, 1. Et ambulavit Iesus post hoc in Galilæa, non enim voluit in Iudæa ire, nam quæsiverunt eum hi Iudæi occidere. 2. Fuit autem prope festum Iudæorum, hæc scenopegia. 3. Tunc dixerunt ad eum fratres ejus: exi hinc et vade in Iudæam, ut etiam hi discipuli videant opera tua, quæ tu facis. 4. Non homo enim in occultatione aliquid facit et quærit se agnitum esse; si hoc facis, manifesta te ipsum huic mundo. 5. Non enim hi fratres ejus crediderunt ei. 6. Tunc dixit iis Iesus: tempus meum non adhuc est, verum tempus vestrum semper est paratum. 7. Non potest hic mundus odisse vos, verum me odit, nam ego testor de iis, quod opera eorum mala sunt. 8. Vos ite in festum hoc, verum ego non adhuc eo in hoc festum, nam meum tempus non adhuc expletum est. 9. Hoc autem dixit ad eos manens in Galilæa. 10. Verum cum irent hi fratres ejus, tunc etiam is ivit in hoc festum non palam, sed sicuti occulte. 11. Tunc Iudæi quæsiverunt eum in hoc festo et dixerunt: ubi est ille? 12. Et murmuratio magna fuit in turba: quidam dixerunt, quod verus est; alii dixerunt: minime, sed seducit hanc turbam. 13. Non autem ullus tamen audacter locutus est de eo ob timorem Iu-

ANNOTATIONES.

VI, 58. *manna*] manna, ° gr. — *iþ*] verum, ° gr. omn. Hanc particulam Ulf. apud Ioan. in sententiis adversativis sæpius contra græcorum auctoritatem addit, sic VII, 8, 23, 29; VIII, 15, 23, al.

VI, 59. *synagoge*] Z. ✻ *synanoge*. — *kafarnaum*] St. ✻ *kafarnum*.

VI, 63. *liban taujiþ*] editt. ✻ jct. — *rodida*] locutus sum, gr. λελῶ. — *libains*] vid. ad vs. 48.

VI, 64. *galeiveiþ*] J. St. ÷ *galeveiþ*.

VI, 66. *mela*] tempore, ° gr. omn., cf. ad vs. 22.

VI, 67. *jah*] St. ✻ *jaþ*.

VI, 68. *þanuh*] tunc, ° gr.

VI, 69. *xristus sunus*] Christus filius, gr. ἅγιος. *libandins*] viventis, ° gr.

VII, 3. *siponjos*] Ulf. ° σοῦ. — *þu*] tu, ° gr.

VII, 6. *ni nauh*] editt. ✻ jct., sic vs. 8 et sæpius.

VII, 7. *ins*] eos, gr. omn. αὐτοῦ, Ulf. per synesin pro *ija*.

VII, 8. *iþ*] verum, ° gr. omn. vid. ad VI, 58. — *meinata mel*] ° gr.

VII, 9. *þan*] autem, ° gr. — *qaþ — visands*] dixit — exsistens, gr. omn. εἰπὼν — ἔμεινεν; Ulf. c. Brix. (dixit cum esset) conspirare. Z haud ita recte dicit.

VII, 12. *mikila*] Ulf. ° περὶ αὐτοῦ.

VII, 13. *nih þan*] J. St. Z. ✻ jct.

FRAGMENTI STAROG ZAVJETA

I. FRAGMENAT IZ PSALAMA

LIII,2. ... ko shvata ili traži Boga. 3. Svi zastraniše, zajedno beskorisni postadoše.

Bilješka:

Psalam. Ako su Goti ostale knjige Starog zavjeta imali prevedene na svoj jezik, (vidi Prolegg. Col. 463) može se smatrati sigurnim da su imali prevedenu i knjigu Psalama (*bokos psalmo* Luc. XX, 42cf. Eph. IV,8 cod A marg.), ponajviše kad se kaže da su je gotski sveštenici, *Sunja* i *Frithila*, koristili u svojoj službi. Prevod nekih od tih psalama sada imamo u fragmentima; jer prevod onih mjesta koji se navode u Novom zavjetu, iz grčkog je teksta Novog zavjeta, a ne iz same knjige Psalama, vid. Eph. IV,8 gdje Got sa apostolom kaže: *ussteigands ïh hauhiÞa ushauÞ hunÞ jah atuhgaf gibos mannam,* sa psalmom LXVIII, 19. *αναβάς είς ύψος ηχμαλώτευσας αιχμαλωσίαν. Έλαβες δόματα έν 'ανθρώπω* (uznosiš se na visinu, zarobivši roblje; dobio si darove za čovjeka) kaže se. Tako kod Jovana XIII,18. *saei matida miÞ mis hlaib ushof ana mik fairzna seina*. gdje Ulifila odstupa i od Hebreja i od Septuaginte (Psalam XLI,10) iz grčkog teksta Jevanđeliste je uzeo. Luka XX, 42. *gaÞ frauja du fraujin meinamma*: *sit af taïhsron meinai, unte ïk galagja fijands Þeinans fotubaurd fotive Þeinaize (Reče Gospod Gospodu mom, sjedi kraj desnice moje, dok ja ne postavim neprijatelje tvoje za podnožje nogu tvojih*), u čemu se Jevanđelista u svim riječima slaže sa Septuagintom (Psalam CX,1). Jer je sigurno da Goti nijesu prevodili Stari zavjet iz hebrejskog kodeksa, nego iz grčkog prevoda, ponajviše iz onog teksta koji sadrži edicija Complutensis ili iz Vulgate, latinske verzije, koja je iz istog izvornika kao i tekst Complutensis; vidi Prolegg.col. 479. Da je tako vidi se i iz našeg fragmenta psalma LIII, 2,3 koji smo izdali iz *Skeir.* str. 37, gdje se od riječi jevrejskih razlikuje, a sa LXX se slaže. O pojedinim riječima ovog fragmenta ništa nije zabilježeno, osim kod Massmannus-a na str 37, koji doslednije slijedi grčku verziju i mijenja *intelligat (shvata) – requirat (traži) u intelligans (shvatajući) – requirens (tražeći).*

14, 15 dida bi ïna in agisis ïudaie. ïþ juþan ana midjai dulþ usstaig ïesus ïn alh þah lalsida. jah sildaleiki-
16 dedun manageins qiþandans. waiva sa bokos kann unuslaisiþs. andhof þan ïesus jah qaþ. so meina
17 laiseins nist meina ak þis sandjandins mik. jabai was vili viljan ïs taujan. ufkunnaiþ bi þo laisein.
18 framuh guþa sijai. þau iku fram mis silbin rodja. saei fram sis silbin rodeiþ. hauhiþa seina sokeiþ. ïþ
19 saei sokeiþ hauhiþa þis sandjandins sik. sah sunjeins ïst þah ïnvindiþa ïn ïmma nist. niu moses gaf
20 ïzvis vitoþ. jah ni ainshun ïzvara taujiþ þata vitoþ. wa mik sokeiþ usqiman. andhof so managei jah
21 qeþun. unhulþon habais. was þuk sokeiþ usqiman. andhof ïesus jah qaþ du ïm. ain vaurstv gatavida
22 jah allai sildaleikeiþ. duþþe moses atgaf ïzvis bimait. ni þatei fram mose sijai ak us attam. jah ïn
23 sabbato bimaitiþ mannan. jabai bimait nimiþ manna in sabbato. ei ni gatairaidau vitoþ þata mosezis.
24 ïþ mis hatizoþ. unte allana mannan hailana gatavida ïn sabbato. ni stojaiþ bi siunai ak þo garaihton
25, 26 staua stojaiþ. qeþunuh þan sumai þize ïairusaulymeite. niu sa ïst. þammei sokjand usqiman. jah sai.
andaugiba rodeiþ jah vaiht du ïmma ni qiþand. ïbai aufto bi sunjai ufkunþedun þai reiks þatei sa ïst
27 bi sunjai xristus. akei þana kunnum. waþro ïst. ïþ xristus biþe qimiþ. ni manna vait. waþro ïst.
28 hropida þan ïn alh laisjands ïesus jah qiþands. jah mik kunnuþ jah vituþ. waþro ïm. jah af mis silbin
29 ni qam. ak ïst sunjeins. saei sandida mik. þanei jus ni kunnuþ. iþ ik kann ïna. unte fram ïmma ïm.
30 jah ïs mik ïnsandida. sokidedun þan ïna gafahan. jah ni ainshun uslagida ana ïna handu. unte nauh-
31 þanuh ni atïddja weila ïs. ïþ managai þizos manageins galaubidedun ïmma jah qeþun. xristus þan
32 qimiþ. ïbai ei managizeins taiknins taujai þaimei sa tavida. hausidedun þan fareisaieis þo managein
birodjandein bi ïna þata ïnuhsandidedun andbahtans þai fareisaieis jah þai auhumistans gudjans. ei
33 gafaifaheina ïna. þanuh qaþ ïesus. nauh leitila weila miþ ïzvis ïm jah þan gagga du þamma sand-
34, 35 jandin mik. sokeiþ mik jah ni bigitiþ. jah þarei ïm ïk. jus ni maguþ qiman. þaruh qeþun þai ïudaïeis

INTERPRETATIO.

dæorum. 14. Verum jam in medio festo ascendit Iesus in templum et docuit, 15. et miratæ-sunt turbæ dicentes: quomodo hic litteras scit non-edoctus? 16. Respondit autem Iesus et dixit: hæc mea doctrina non-est mea, sed hujus mittentis me. 17. Si quis vult voluntatem ejus facere, cognoscat de hac doctrina, abne Deo sit, an egone a me ipso loquor. 18. Qui a se ipso loquitur, gloriam suam quærit; verum qui quærit gloriam hujus mittentis se, hic verus est et injustitia in eo non-est. 19. Nonne Moses dedit vobis legem? et non ullus vestrum facit hoc præceptum. Quid me quæritis occidere? 20. Respondit hæc turba et dixerunt: dæmonem habes; quis te quærit occidere? 21. Respondit Iesus et dixit ad eos: unum opus feci et omnes admiramini. 22. Ideo Moses dedit vobis circumcisionem, non quod a Mose sit, sed ex patribus, et in sabbato circumciditis hominem. 23. Si circumcisionem sumit homo in sabbato, ut non dissolvatur præceptum hoc Mosis; verum mihi irascimini, quia totum hominem sanum feci in sabbato. 24. Ne judicetis e specie, sed hoc justum judicium judicetis. 25. Dixerunt autem quidam horum Ierusolymitarum: nonne hic est, quem quærunt occidere? 26. Et ecce, palam loquitur et quidquam ad eum non dicunt. Num forte in veritate agnoverunt hi principes, quod hic est in veritate Christus? 27. Sed hunc novimus, unde est; verum Christus cum venit, non homo scit, unde est. 28. Clamavit autem in templo docens Iesus et dicens: et me noscitis et scitis, unde sum, et a me ipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos non noscitis. 29. Verum ego novi eum, nam ab eo sum, et is me misit. 30. Quæsiverunt autem eum capere et non ullus imposuit in eum manum, nam adhuc non adiit hora ejus. 31. Verum multi hujus turbæ crediderunt ei et dixerunt: Christus cum venit, num plures signa faciat iis-quæ hic fecit? 32. Audiverunt autem Farisæi hanc turbam murmurantem de eo hoc immiseruntque ministros hi Farisæi et hi summi sacerdotes, ut caperent eum. 33. Tunc dixit Iesus: adhuc breve tempus cum vobis sum et tum vado ad hunc mittentem me. 34. Quæritis me et non invenitis, et ubi sum ego, vos non potestis venire. 35. Tunc dixerunt hi Iudæi ad se

ANNOTATIONES.

VII, 14. *midjai*] sic cod. Arg.; B. ✻ *midja*. — *dulþ usstaig*] J. St. ✻ *dulþus staig*. Notanda est forma dativi *dulþ* pro *dulþai* (vs. 11; XII, 20; cf. VII, 37; L. II, 42); *dulþ* accusativum esse et cum B. *midja* legi debere, qui existimat, is reputare debet *ana* cum accusativo aliam habere significationem, vid. L. XVII, 4 *ana dag*, i. e. per diem; nostro autem loco dativus requiritur tempus indicans, quo aliquid factum est, cf. J. VI, 23.

VII, 15. *manageins*] turbæ, gr. omn. Ἰουδαῖοι.

VII, 16. *þan*] Ulf. c. cod. ° ap. Mi. ° αὐτοῖς.

VII, 17. *ufkunnaiþ*] cum *Ulfil. illustr.* p. 158 et 160 h. l. et vs. 51 *ufkunnai* legi maluerit, nescivisse videtur, *ufkunnan* duas flectendi rationes sequi. — *iku*] J. St. B. ✻ *ik*.

VII, 18. *sik*] J. St. ✻ *sis*.

VII, 22. *bimaitiþ*] St. ✻ *bimaiþ*.

VII, 23. *þata*] cum Ulf. verbo *vitoþ* articulum adjungat, in suo cod. οὗτος legisse videtur, cujus tamen in nullo gr. libro ullum vestigium deprehendimus. — *iþ*] verum, ° gr. omn. vid. ad VI, 58. — *allana*] J. St. ✻ *allama*.

VII, 24. *staua*] J. St. ✻ *stava*.

VII, 25. *þize*] St. ÷ *þizei*.

VII, 26. *vaiht*] St. ✻ *vaiþt*. — *bi sunjai*] sec. in veritate, ° gr.

VII, 29. *iþ*] verum, ° gr.; vid. ad VI, 58.

VII, 30. *uslagida*] J. ÷ *lagida*.

VII, 31. *qeþun*] Ulf. c. codd. ° ὅτι. ÷ *ibai ei*] J. St. Z. Grim. (III, 284) jct.; cæterum an hæc particularum compositio recte se habeat, admodum dubitamus; invenitur quidem *ei* in sententiis interrogativis, tunc vero nec enclitica est, nec suffigi aliis verbis debet. Cum autem, *ibai* particula ad sensum græci μήτι exprimendum sufficiente, *ei* superfluum sit, supra vero desideretur verbum aliquod, quo ὅτι reddatur, librarii errore *ei* fortasse hoc loco positum est, quod post *qeþun* erat ponendum, cf. ad M. IX, 16. — *taiknins*] Ulf. c. codd. ° τούτων.

VII, 32. *þan*] autem, ° gr. — *inuhsanaidedun*] de *uh* ita inter compositorum verborum partes posito vid. ad Mc. XIV, 44, quod autem illa enclitica pro καί ponitur, de eo cf. ad Mc. II, 11. — *andbahtans*] gr. post *gudjans*.

VII, 33. *leitila*] J. St. ✻ *leitil*. — *þan*] tum, ° gr. omn.

VII, 34. *maguþ*] J. St. ✻ *majup*.

VII, 35. *skuli*] St. ✻ *shuli*.

II. FRAGMENTI IZ EZDRINE KNJIGE

II,8 ... devet stotina četrdeset pet; 9. sinovi Zaharijevi sedam stotina i šezdeset; 10. sinova Banavijevih šest stotina i četrdeset dva. 11. sinova Babavijevih šest stotina i dvadeset tri; 12. sinova Asagadijevih hiljadu sedam stotina sedamdeset šest; 13. sinova Adonikamovih šest stotina šezdeset šest; 14. sinova Bagezisovih dvije hiljade šezdeset šest; 15. sinova Adinovih četiri stotine pedeset četiri; 16. sinovi Aririsa, sinovi Ezekije 98; 17. sinova Basovih 333; 18. sinova Jorinih 112; 19. sinova Asomijevih 223; 20. sonova Gaberovih 95; 21. sinova Betlemovih 123; 22. sinova Netofatisovih 146; 23. sinova Anatotisovih 128; 24. sinova Asmotovih 158; 25. muškarci Karijatiara, Kafera i Berota 743; 26. muškarci Ramini i Gabovi 607; 27. muškarci Maemasovi 122; 28. muškarci Betilisovi i Aaini 223; 29. muškarci Nabavisa 52; 30. sinovi Makebijevi 161; 31. sinovi Elamova drugog 1254; 32. sinovi Eramisovi 320; 33. sinovi Lidomajevi i Anojini 725; 34. sinovi Jerihonovi 345; 35. sinovi Senajini 3.630; i sveštenici: 36. sinovi Edue iz doma Isusovog 973; 37. sinovi Ermirini 1052; 38. sinovi Falasurini 1.247; 39. sinovi Jaramovi 1.017; 40. i Levita: sinovi Jesnijini i Kedmielisa od sinova Oduinih 74; 41. sinovi Asabovi, pojci, 158: 42. sinovi vratara; sinovi Selomijevi i sinovi Aterovi....

du sis misso. wadre sa skuli gaggan. þei veis ni bigitaima īna. nibai īn distahein þiudo skuli gaggan
36 jah laisjan þiudos. wa sijai þata vaurd. þatei qaþ. sokeiþ mik jah ni bigitiþ. jah þarei īm īk. jus ni
37 magub qiman. īþ īn spedistin daga þamma mikilin dulþais stoþ īesus jah hropida qiþands. jabai wana
38 þaursjai. gaggai du mis jah driggkai. saei galaubeiþ du mis. svasve gaþ gameleins. awos us vambai
39 is rinnand vatins libandins. þatuh þan qaþ bi aliman. þanei skuldedun niman þai galaubjandans du
40 īmma. unte ni nauhþanuh vas ahma sa veiha ana īm. unte īesus nauhþanuh ni hauhiþs vas. mana-
41 gai þan þizos manageins hausjandans þize vaurde qeþun. sa īst bi sunjai sa praufetes. sumaih qeþun.
42 sa īst xristus. sumaih qeþun. ībai þu us galeilaia xristus qimiþ. niu gameleins qaþ. þatei us fraiva
43 daveidis jah us beþlaihaim veihsa. þarei vas daveid. xristus qimiþ. þanuh missaqiss īn þizai mana-
44, 45 gein varþ bi īna. sumaih þan īze vildedun fahan īna. akei ni ainshun uslagida ana īna handuns. gali-
þun þau þai andbahtos du þaim auhumistam gudjam jah fareisaium. þaruh qeþun du īm jainai. duwe
46, 47 ni attauhuþ īna. andhofun þai andbahtos. ni wanhun aiv rodida manna svasve sa manna. andhofun
48 þan īm þai fareisaieis. ībai jah jus afairzidai sijuþ. sai jau ainshun þize reike galaubidedi īmma aiþ-
49, 50 þau fareisaie. alja so managei. þaiei ni kunnun vitoþ. fraqiþanai sind. qaþ nikaudemus du īm. saei
51 atīddja du īmma īn naht sums visands īzei. ībai vitoþ unsar stojiþ mannan. nibai faurþis hauseiþ
52 fram īmma jah ufkunnaiþ. wa taujai. andhofun jah qeþun du īmma. ībai jah þu us galeilaia īs. usso-
VIII, 12 kei jah saiw þatei praufetus us galeilaia ni urreisiþ. aftra du īm īesus rodida qaþuh. īk īm liuhaþ
13 manasedais. saei laisteiþ mik. ni gaggiþ īn riqiza ak habaiþ liuhaþ libainais. þanuh qeþun du īmma
14 þai fareisaieis. þu bi þuk silban veitvodeis. so veitvodiþa þeina nist sunjeina. andhof īesus jah qaþ
du īm. jah jabai īk veitvodja bi mik silban. sunja īst so veitvodiþa meina. unte vait. waþro qam jah
15 waþ galeiþa. īþ jus ni vituþ. waþro qima aiþþau waþ galeiþa. jus bi leika stojiþ. īþ īk ni stoja ain-
16 nohun. aþþan jabai stoja īk. staua meina sunjeina īst. unte ains ni īm. ak īk jah saei sandida mik

INTERPRETATIO.

invicem : quo hic debeat ire, ut nos non inveniamus eum, nisi in dispersionem gentium debeat ire et docere gentes? 36. Quid sit hoc verbum, quod dixit : quæritis me et non invenitis, et ubi sum ego, vos non potestis venire. 37. Verum in ultimo die hoc magno festi stetit Iesus et clamavit dicens : si quis sitiat, eat ad me et bibat. 38. Qui credit ad me, sicut dixit scriptura, fluvii e ventre ejus fluunt aquæ viventis. 39. Hoc vero dixit de spiritu, quem debuerunt accipere hi credentes ad eum, nam non adhuc fuit spiritus hic sanctus super iis, nam Iesus adhuc non exaltatus fuit. 40. Multi autem hujus turbæ audientes hæc verba dixerunt : hic est in veritate hic profeta; 41. alii dixerunt : hic est Christus; alii dixerunt : num e Galilæa Christus venit? 42. Nonne scriptura dixit, quod e semine Davidis et ex Bethlehem oppido, ubi fuit David, Christus venit? 43. Tunc dissensio in hac turba facta-est de eo. 44. Quidam autem eorum voluerunt capere eum, sed non ullus imposuit in eum manus. 45. Iverunt autem hi ministri ad hos summos sacerdotes et Farisæos; tunc dixerunt ad eos illi : cur non adduxistis eum? 46. Responderunt hi ministri : non ullo ævo locutus-est homo sicut hic homo. 47. Responderunt autem iis hi Farisæi : num etiam vos seducti estis? 48. Ecce an unus horum principum crederet ei aut Farisæorum; 49. sed hæc turba, qui non norunt legem, maledicti sunt. 50. Dixit Nicodemus ad eos, qui adiit ad eum in nocte, quidam exsistens eorum : 51. num lex nostra judicat hominem, nisi antea audit ab eo, et agnoscit quid faciat? 52. Responderunt et dixerunt ad eum : num etiam tu e Galilæa es? exquire et vide, quod profeta e Galilæa non exsurgit. VIII, 12. Rursus ad eos Iesus locutus-est dixitque : ego sum lux mundi, qui sequitur me, non it in tenebris, sed habet lucem vitæ. 13. Itaque dixerunt ad eum hi Farisæi : tu de te ipso testaris, hoc testimonium tuum non est verum. 14. Respondit Iesus et dixit ad eos : etiam si ego testor de me ipso, verum est hoc testimonium meum, nam scio unde veni, et quo eo; verum vos non scitis, unde venio, aut quo eo. 15. Vos secundum carnem judicatis, verum ego non judico quemquam. 16. At si judico ego, judicium meum verum est nam

ANNOTATIONES.

VII, 39. *sa*] hic, ° gr. οὗτος. — *ana īm*] super iis, ° gr. ἐπ' αὐτοῖς.

VII, 40. *þize vaurde*] hæc verba, gr. τὸν λόγον; Ulf. c. codd. iis consentit, qui τῶν λόγων τούτων legunt.

VII, 41. *sumaih*] sec. alii (autem), Ulf. fortasse c. codd. οἱ δέ legit. — *þu*] sic cod. Arg., pro eo pronomine sine sensu posito B. conjecit *þau*, quam conjecturam Ih. repetiit. Si nudo *ībai* Ulf. usus esset, nemo quidquam desideraret, nam μὴ γάρ Cor. I, XI, 22 eodem significatu positum Goth. solo *ībai* reddidit; cum autem addatur, nec tamen illud *þu* sensus patiatur, emendatione opus est : quid probabilius illorum virorum conjectura sit, ipsi invenire non potuimus, cf. Cor. I, XV, 29 sq.

VII, 44-52. Hi versus maximam partem etiam in Skeir. p. 31 sqq. (51 sq.) leguntur.

VII, 44. *īze vildedun*] ¶ gr. — *ni*] St. ✻ *nih.*

VII, 45. *auhumistam*] Z. ✻ *auhumistan.*

VII, 46. *andhofun*] Skeir. c. codd. *þan* (autem) addit. — *andbahtos*] Skeir ÷ *qiþandans þatei* addit, quod nullus gr. agnoscit, cf. ad M. V, 8. — *aiv*] Ulf. c. cod. 7 ap. Mi. ° οὕτως.

VII, 47. *sijuþ*] Skeir. *siuþ*

VII, 48. *sai jau*] ecce an = μή. — *aiþþau*] Z. ✻ *aiþþan;* cæterum Skeir. addit *þize.*

VII, 49. *so*] Z. ✻ *sa.*

VII, 50. *du īmma*] gr. post *nahts.* — *īzei*] J. St. ÷ *īze.*

VII, 51. *mannan*] J. St. ✻ *manna.* — *faurþis*] gr. post *īmma.* — *ufkunnaiþ*] vid. ad vs. 17.

VII, 52. *jah qeþun*] et dixerunt, Skeir. *qiþandans* (dicentes), omiss s quæ sequuntur *du īmma* contra omn. gr. auctoritatem. — *urreisiþ*] post hoc verbum J. St. addunt *jah* et deinde signum lacunæ ponunt. In cod. autem Arg. nec voculæ *jah* nec alius omissionis vestigium apparet, nam Goth. c. permult s codd. et verss. versum ultimum hujus capitis et pericopam de adultera (VIII, 1-11) omittit; posterior igitur manus in cod. ad VIII, 12 hæc adscripsit : cap. VIII Ioan. Iterum ergo Iesus locutus est eis dicens : Ego sum lux mundi. Quod hic præcedit initium capitis omissum est, uti et illud præcedens : Et profectus est unusquisque in domum suam.

VIII, 12. *aftra*] Ulf. c. verss. ° οὖν. — *du īm*] gr. post *īesus.*

VIII, 15. *īþ*] verum, ° gr.

VIII, 16. *aþþan*] Ulf. c. codd. ° δέ, *aþþun* enim = græco καί, uti L. VI, 32.

FRAGMENAT IZ KNJIGE NEHEMIJINE

V,13. ...., i reče cijela skupina: amen! I hvaljahu Gospoda i sav narod učini po toj riječi. 14. I od tog dana, u kome mi naredi da budem prefekt njihov u Judeji od godine dvadesete sve do godine trideset druge kralja Artakserksa, dvanaest godina, ja i braća moja ne jedosmo hljeb prefekture moje. 15. A prefekti, koji bijahu prije mene, otežavahu narodu i uzimahu od njih hljeb i vino kao i četrdeset sikala srebra i robovi njihovi zapovijedahu ovom narodu; a ja ne učinih tako iz straha od Boga. 16. I ne zabranih radove na bedemu i njivu ne tražih i robovi moji i svi oni bijahu okupljeni na tom poslu. 17. A Judejci i prefekti sto pedeset ljudi koji dođoše kod nas iz okolnih plemena bijahu prihvaćeni za mojom trpezom. 18. I svakog dana spremah im jedno govedo, šest izabranih brava i jarca, a na deseti dan davah vino svom mnoštvu (i cijelom ovom narodu) i hljeb prefekture moje ne tražijah, da ne bih opteretio narod u ovim poslovima ... - - VI,14. – (pro)roka koji me podsticahu. 15. I izgrađen bijaše bedem dvadeset petog dana mjeseca Elula za pedeset dva dana. 16. I bi, čim čuše naši neprijatelji svi i uplašiše se svi narodi okolni i pade strah u uši njihove žestoko i saznadoše da od Boga našeg bi završen ovaj posao. 17. I u te dane mnogi bijahu od kraljeva judejskih koji poslaše pisma Tobiji i Tobija njima. 18. Jer mnogi u Judeji bijahu mu zakleti, jer je bio od roda Secenijevog, sina Ejrinog, a Joanan, njegov sin, oženi kćerku Meselamijevu, sina Barakovog. 19. I govorili su za njega (valjano) u mom prisustvu i riječi moje su mu obznanili i Tobija posla pisma da me uplaši. VII,1. I dogodi se, čim bi sagrađen ovaj bedem, i postavih vrata i postavljeni bjehu vratari, pjevači i Levite: 2. i naredih Ananiji, bratu mome, a Ananije prefektu grada Jerusalima, jer ovaj bijaše čovjek od istine i bojaše se Gospoda više od mnogih; 3. i rekoh im, da se ne otvaraju vrata Jerusalima dok ne grane sunce. –

17, 18 atta. jah þan iu viteda izvaramma gameliþ ist. þatei tvaddje manne veitvodiþa sunja ist. ik im. saei
19 veitvodja bi mik silban. jah veitvodeiþ bi mik saei sandida mik atta. qeþun þan du imma. war ist sa
atta þeins. andhof iesus. ni mik kunnuþ nih attan meinana. iþ mik kunþedeiþ jah þan attan meinana
20 kunþedeiþ. þo vaurda rodida in gazaufylakio laisjands in alh. jah ainshun ni faifah ina. unte naun-
21 þanuh ni qam weila is. þanuh qaþ aftra du im iesus. ik galeiþa jah sokeiþ mik jah in fravaurhtai iz-
22 varai gadauþniþ. þadei ik gagga. jus ni maguþ q man. qeþun þan iudaieis. nibai usqimai sis silbin.
23 ei qiþiþ. þadei ik gagga. jus ni maguþ qiman. jah qaþ du im iesus. jus us þaim dalaþro sij þ. iþ ik
24 us þaim iupaþro im. jus us þamma fairwau sijuþ. iþ ik ni im us þamma fairwau. qaþ nu izvis. þa-
tei gadauþniþ in fravaurhtim izvaraim. jabai auk ni galaubeiþ þatei ik im. gadauþniþ in fravaurh-
25 tim izvaraim. þaruh qeþun du imma. þu was is. jah qaþ du im iesus. anastodeins. þatei jah rodja
26 du izvis. manag skal bi izvis rodjan jah stojan. akei saei sandida mik sunjeins ist. jah ik. þatei hau-
27, 28 sida at imma. þata rodja in þamma fairwau. ni froþun þatei attan im qaþ. qaþuh þan du im iesus.
þan ushauheiþ þana sunu mans. þanuh ufkunnaiþ þatei ik im jah af mis silbin tauja ni vaiht ak
29 svasve laisida mik atta meins. þata rodja. jah saei sandida mik miþ mis ist. ni bilaiþ mis ainamma
30 atta. unte ik þatei leikaiþ imma tauja sinteino. þata imma rodjandin managai galaubodedun imma.
31 þanuh qaþ iesus du þaim galaubjandam sis iudaium. jaba jus gastand þ in vaurda meinamma. bi sunjai
32, 33 siponjos meinai sijuþ. jah ufkunnaiþ sunja jah so sunja frijans izvis briggiþ. andhofun imma. fraiv
abrahamis sijum jah ni mannhun skalkinodedum aiv wanhun. waiva þu qiþis. þatei frijai vairþiþ.
34, 35 andhof im iesus. amen amen qiþa izvis þatei wazuh saei taujiþ fravaurht. skalks ist fravaurhtai. sah
36 þan skalks ni visiþ in garda du aiva. sunus visiþ du aiva. jabai nu sunus izvis frijans briggiþ. bi sun-
37 jai frijai sijup. vait þatei fraiv abrahamis sijuþ akei soke þ mis usqiman. unte vaurd mein ni gamot
38 in izvis. ik þatei gasaw at attin meinamma rodja. jah jus þatei hausideduþ fram attin izvaramma tau-
39 jiþ. andhofun jah qeþun du imma. atta unsar abraham ist. qaþ im iesus. iþ barna abrahamis veseiþ.
40 vaurstva abrahamis tavidedeiþ. iþ nu sokeiþ nik usqiman mannan izei sunja izvis rodida. þoei hau-
41 sida fram gu þa. þatuh abraham ni tavida. jus taujiþ toja attins izvaris. þanuh qeþun imma. veis us
42 horinassau ni sijum gabauranai. ainana attan aigum guþ. qaþ du im iesus. jabai guþ atta izvar vesi.

INTERPRETATIO.

solus non sum, sed ego et qui misit me pater. 17. Et autem in præcepto vestro scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum est. 18. Ego sum, qui testor de me ipso, et testatur de me, qui misit me, pater. 19. Dixerunt autem ad eum : ubi est hic pater tuus? Respondit Iesus : non me nostis neque patrem meum ; si me nosceretis, etiam utique patrem meum noscerctis. 20. Hæc verba locutus est in gazofylacio docens in templo et ullus non cepit eum, nam adhuc non venit hora ejus. 21. Tunc dixit rursus ad eos Iesus : ego eo, et quæritis me et in peccato vestro morimini; quo ego eo, vos non potestis venire. 22. Dixerunt autem Judæi : ne occidat se ipsum, quod dicit, quo ego eo, vos non potestis venire. 23. Et dixit ad eos Iesus : vos ex his deorsum estis; verum ego ex his superne sum, vos ex hoc mundo estis, verum ego non sum ex hoc mundo. 24. Dixi jam vobis, quod morimini in peccatis vestris, si enim non creditis, quod ego sum, morimini in peccatis vestris. 25. Tunc dixerunt ad eum : tu quis es? Et dixit ad eos Iesus : principium, quod etiam loquor ad vos. 26. Multum debeo de vobis loqui et judicare, sed qui misit me verus est, et ego, quod audivi apud eum, hoc loquor in hoc mundo. 27. Non intellexerunt, quod patrem iis dixit. 28. Dixit autem ad eos Iesus : cum exaltatis hunc filium hominis, tunc cognoscitis, quod ego sum et a me ipso facio non quidquam, sed sicut docuit me pater meus, hoc loquor. 29. Et qui misit me, cum me est; non reliquit me solum pater, nam ego, quod placet ei, facio semper. 30. Hoc eo loquente multi crediderunt ei. 31. Tunc dixit Iesus ad hos credentes sibi Iudæis : si vos stabis in verbo meo, in veritate discipuli mei eritis 32. et cognoscitis veritatem, et hæc veritas liberos vos reddit. 33. Responderunt ei : semen Abrahami sumus et non homini servivimus ævo ullo, quomodo tu dicis, quod liberi fiuis ? 34. Respondit iis Iesus : amen, amen dico vobis, quod quisque qui facit peccatum, servus est peccato; 35. hic autem servus non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. 36. Si igitur filius vos liberos reddit, in veritate liberi estis. 37. Scio, quod semen Abrahami estis, sed quæritis me occidere, quia verbum meum non capit in vobis. 38. Ego quod vidi apud patrem meum, loquor, et vos quod audivistis a patre vestro, facitis. 39. Responderunt et dixerunt ad eum : pater noster Abraham est. Dixit iis Iesus : si filii Abrahami essetis, opera Abrahami faceretis; 40. verum nunc quæritis me occidere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi a Deo ; hoc Abraham non fecit. 41. Vos facitis opera patris vestri. Tunc dixerunt ei : nos e fornicatione non sumus nati, unum patrem habemus Deum. 42. Dixit ad eos Iesus : si Deus pater vester esset,

ANNOTATIONES.

VIII, 19. *nih*] St. ÷ *ni*. — *jah þau*] J. ※ jct., St. ※ *jah þan*; cæterum *þau* gr. omn. post *kunþedeiþ*.

VIII, 23. *Iesus*] Iesus, ° gr. omn. — *iþ*] utr. verum, ° gr. omn., vid. ad VI, 58. — *þaim*] sec., St. ※ *þain*. — *iupaþro*] Z. uti semper ※ *jupaþro*.

VIII, 25. *anastodeins*] gr. omn. τὴν ἀ χήν, quod cum *ab initio* significare inter omnes constet, Ulf. autem convertat, tanquam Iesus responderit, se principium esse, sine dubio erravit ille cum versionibus et patribus latinis, qui eodem modo τὴν ἀρχήν acceperunt, vid. Griesb.

VIII, 26. *rodja*] loquor, gr. λέγω, Ulf. c. codd. λαλῶ legisse videtur, nam huic græco verbo *rodjan* omnibus fere locis respondere solet; idem statuimus de vs. 45.

VIII, 31. *gastandiþ*] St. ※ *gastandit*.

VIII, 34. *fravaurhtai*] B. Z. ÷ *fravaurhtais*; frequentissimus est usus dativi a substantivis pendentis, vide de multis locis Mc. II, 28 *franja ist sa sunus manns jan þamma sabbato*, cf. ad J. IX, 28.

VIII, 38. *gasaw*] St. ※ *gasah*. — *jus*] Ulf. c. codd. ° οὖν.

VIII, 42. *urraun*] Z. ※ *urran*. — *ni*] non ° gr. omn., offendit ea particula præcedente *nih* eo magis, quod

DRUGI FRAGMENTI GOTSKOG JEZIKA

Napomena izdavača

Osim Ulfiline verzije, preostala su još dva dokumenta, koji su bez sumnje gotska, iako su anonimnih autora, a to su *Skeireins* i gotski kalendar. Kad su prvi tekst, koji je *Massmannus* rekonstruisao i ispravio (coll. *Ienaische Allgem. Litteraturzeitung*, 1835, n0 61; Lebe *Beyträge zur Textberichtigung und Erklärung der Sreireins,* Altenburg 1839) i drugi *Specimine partium ineditarum Ulfilae* objavljeni, smatrali smo da je najzgodnije za našu namjeru ako oba na kraju izložimo. A da bi olakšali istraživanja, na margini teksta *Skeireins* označili smo rimskim brojevima i slovima stranice i kolone rukopisa po *Massmannus*-ovoj recenziji, kojima smo se i u rečniku koristili; a stranice istog teksta koje je izdao i rekonstruisao *Massmannus* označili smo arapskim brojevima, onima koji su već korišćeni u komentarima za Ulifilin tekst. A zabilježili smo razne verzije čitanja rukopisa po izdavačima *Massmannus*-u i *Castillioneus*-u.

friodedeiþ þau mik. unte ik fram guþa urrann jah qam. nih þan auk fram mis silbin ni qam. ak is
43, 44 mik insandida. duwe maþlein meina ni kunnuþ. unte ni maguþ hausjan vaurd mein. jus us attin diabaulau sijuþ jah lustuns þis attins izvaris vileiþ taujan. jains manamaurþrja vas fram frumistja jah
in sunjai ni gastoþ. unte nist sunja in imma. þan rodeiþ liugn. us seinaim rodeiþ. unte liugnja ist
45, 46 jah atta is. iþ ik þatei sunja rodida. ni galaubeiþ mis. was izvara gazakiþ mik bi fravaurht. þande
47 sunja qiþa. duwe ni galaubeiþ mis. sa visands us guþa vaurda guþs hauseiþ. duþe jus ni hauseiþ.
48 unte us guþa ni sijuþ. andhofun þan þai iudaieis jah qeþun du imma. niu vaila qiþam veis þatei sa-
49 mareites is þu jah unhulþon habais. andhof iesus. ik unhulþon ni haba ak sveri attan meinana. jah
50, 51 jus unsveraiþ mik. ik ni sokja hauhein meina. ist saei sokeiþ jah stojiþ. amen amen qiþa izvis. jabai
52 was vaurd mein fastaiþ. dauþu ni gasaiwiþ aiva dage. þanuh qeþun du imma þai iudaieis nu. uskunþedum þatei unhulþon habais. abraham gadauþnoda jah praufeteis. jah þu qiþis. jabai was mein vaurd
53 fastai. ni kausjai dauþau aiva dage. ibai þu maiza is attin unsaramma abrahama. saei gadauþnoda. jah
54 praufeteis gadauþnodedun. wana þuk silban taujis þu. andhof iesus. jabai ik hauhja mik silban. so hauheins meina ni vaihts ist. ist atta meins. saei hauheiþ mik. þanei jus qiþiþ þatei guþ unsar ist.
55 jah ni kunnuþ ina. iþ ik kann ina. jah jabai qeþjau þatei ni kunnjau ina. sijau galeiks izvis liugnja.
56 ak kann ina jah vaurd is fasta. abraham atta izvar sifaida. ei gasewi dag meinana. jah gasaw jah
57, 58 faginoda. þanuh qeþun þai iudaieis du imma. fimftiguns jere nauh ni habais jah abraham sawt. qaþ
59 im iesus. amen amen qiþa izvis. faurþizei abraham vaurþi. ik im. þanuh nemun stainans. ei vaurpeina ana ina. iþ iesus þan gafalh sik jah usiddja us alh usleiþands þairh midjans ins jah warboda sva.
ix, 1, 2 jah þairhgaggands gaumida mann blinamma us gabaurþai. þaruh frehun ina siponjos is qiþandans.
3 rabbei. was fravaurhta. sau þau fadrein is. ei blinds gabaurans varþ. andhof iesus. nih sa fravaurhta
4 nih fadrein is. ak ei bairhta vaurþeina vaurstva guþs ana imma. ik skal vaurkjan vaurstva þis sand-

INTERPRETATIO,

amaretis utique me, quia ego a Deo exii et veni, neque autem enim a me ipso non veni, sed is me misit. 43. Cur loquelam meam non noscitis? quia non potestis audire verbum meum. 44. Vos e patre diabolo estis et desideria hujus patris vestri vultis facere; ille homicida fuit ab initio et in veritate non stetit; nam non-est veritas in eo; cum loquitur mendacium, de suis loquitur, nam mendax est et pater ejus. 45. Verum ego, quod veritatem locutus-sum, non creditis mihi. 46. Quis vestrum increpat me ob peccatum? Dum veritatem dico, cur non creditis mihi? 47. Hic exsistens e Deo verba Dei audit; ideo vos non auditis, nam e Deo non estis. 48. Responderunt autem hi Iudæi et dixerunt ad eum : nonne bene dicimus nos, quod Samarita es tu et dæmonem habes? 49. Respondit Iesus : ego dæmonem non habeo, sed honoro patrem meum, et vos inhonoratis me. 50. Ego non quæro gloriam meam; est qui quærit et judicat. 51. Amen, amen dico vobis, si quis verbum meum servat, mortem non videt ævo dierum. 52. Tunc dixerunt ad eum hi Iudæi : nunc cognovimus, quod dæmonem habes; Abraham mortuus-est et profetæ, et tu dicis : si quis meum verbum servet, non gustet mortem ævo dierum. 53. Num tu major es patre nostro Abrahamo, qui mortuus est, et profetæ mortui sunt? Quem te ipsum facis tu? 54. Respondit Iesus : si ego exalto me ipsum, hæc gloria mea non quidquam est; est pater meus, qui exaltat me, quem vos dicitis, quod Deus noster est. 55. Et non noscitis eum : verum ego nosco eum, et si dicerem, quod non noscam eum, sim similis vobis mendax. Sed nosco eum et verbum ejus servo. 56. Abraham pater vester exsultavit, quod videret diem meum, et vidit et gavisus-est. 57. Tunc dixerunt hi Iudæi ad eum : quinquaginta annorum adhuc non habes et Abraham vidisti? 58. Dixit iis Iesus : amen, amen dico vobis : antequam Abraham fieret, ego sum. 59. Tunc sustulerunt lapides, ut jacerent in eum; verum Iesus tum abscondidit se et exiit e templo abiens per medios eos et præteriit sic. ix, 1. Et transiens observavit hominem cæcum a nativitate. 2. Tunc interrogarunt eum discipuli ejus dicentes : rabbi, quis peccavit, hicne an parentes ejus, ut cæcus natus fieret? 3. Respondit Iesus : neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifesta fierent opera Dei in eo. 4. Ego debeo facere opera hujus

ANNOTATIONES.

Goth. græcorum morem negationes cumulandi imitari non solet, h. l. autem in nullo gr. duæ negationes apparent. Cum gr. aliquoties fecit, vid. infra ix, 33; xvi, 24; M. xxvii, 14; Mc. vii, 12; L. ix, 36. Cum nostro loco, ubi altera negatio temere additur, comparari potest formula *ni þanaseiþsni* = οὐκέτι J. xvi, 21; Cor. II, v, 16.

viii, 43. *mein*] J. St. ※ *meina*.

viii, 44. *manamaurþrja*] sic cod. Arg.; editt. ※ *mannamaurþrja*; cf. *manaseds*.

viii, 45. *rodida*] locutus sum, gr. omn. λαλῶ (vid. ad vs. 26). cf. ad L. x, 19.

viii, 46. *duwe*] Ulf. c. codd. ° ὑμεῖς.

viii, 48. *þan*] autem ° gr. — *qiþam*] St. ※ *qiþan*.

viii, 50. *ik*] Ulf. c. codd. ° δέ.

viii, 51] *aiva dage*] St. ※ jct., sic vs. 52 cum J.; cæterum *dage* (dierum) ° gr. omn. uti etiam vs. seq.

viii, 52. *mein vaurd*] ¶ gr. omn. — *aiva dage*] vid. ad vs. 51. — *dauþau*] vid. ad Luc. ix, 27.

viii, 53. *þu*] tu, ° gr.

viii, 54. *unsar*] noster, gr. ὑμῶν.

viii, 55. *kunnjau*] J. St. H. ※ *kunjau*.

viii, 58. *im*] J. St. ※ *imma*.

viii, 59. *þan*] tum, ° gr. omn. — *uslei þands* — *sva*] abiens — sic, ° gr.

ix, 2. *sau þau*] J. St. ※ *sa uþþau*. — *blinds*] sic cod. Arg.; Hz. ※ *blins*.

ix, 4. *þa..ei*] editt. ※ *þatei*; quid in cod. Arg. scriptum fuerit, cognosci non potest, cum inter *þa* et *ei* pars membranæ exesa sit, spatium autem tantum est, ut duas litteras capere posse videatur, quarum alterius post *a* vestigium *d*, alterius ante *e* aut *m* aut *n* aut similis cujusdam relictum est. Itaque quamquam *þatei* et *þarei*, quas conjecturas Z. proposuit, quia neque ita spatium expleatur, neque utrumque verbum illud græco ὅτε satis accommodatum sit, rectas esse negamus, tamen e tota gothicorum verborum copia nullum invenimus quod reponi mereatur. Unum quod cum quadam probabilitate conjeceris, est *þandei*, pro quo librarius litteris neglegenter transpositis *þadnei* scripsisse putandus est, sic quidem Mc. xiv, 15 *gaggast* pro *gaggats* scripserat. — *ni manna*] St. ※ *meinamma*.

I SKEIREINS[2]

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

[2] Spis na gotskom jeziku čiji sadržaj još nije protumačen i koji više od vijeka zaokuplja pažnju istraživača. Uprkos sporenjima, izgleda da je riječ o gramatici gotskog-skitskog jezika (*prim. prir.*).

5 jaudins mik. unte dags ist. qimiþ nahts. þa..ei ni manna mag vaurkjan. þan in þamma fairwau im.
6 liuhaþ im þis faiswaus. þata qiþands gaspaiv daloþ jah gavaurhta fani us þamma spaiskuldra jah
7 gasmait imma ana augona þata fani þamma blindin jah qaþ du imma. gagg þvahan in svumsl siloa-
8 mis. þatei gaskeirjada insandiþs. galaiþ jah afþvoh jah qam saiwands. þanuh garaznans jah þai
9 saiwandans ina faurþis þatei is bidagva vas qeþun. niu sa ist. saei sat aihtronds. sumaih qeþun.
10 þatei sa ist. sumaih þatei galeiks þamma ist. iþ is qaþ. þatei ik im. þanuh qeþun du imma. waiva
11 ust-knodedun þus þo augona. andhof jains jah qaþ. manna hailans iesus fani gavaurhta jah bismait
mis augona jah qaþ mis. gagg afþvahan in þata svumsl siloamis. iþ ik galaiþ jah biþvahands ussaw.
12, 13 qeþun þan du imma, war ist sa. iþ is qaþ. ni vait. gatiuhand ina du fareisaium þana saei vas
14, 15 blinds. vasuh þan sabbato. þan þata fani gavaurhta iesus jah uslauk imma augona. aftra þan
frehun ina jah þai fareisaieis. waiva ussaw. iþ is qaþ jah þaim. fani galagida mis ana augona jah
16 afþvoh jah saiwa. qeþun þan sumai þize fareisaie. sa manna nist fram guþa. þande sabbate daga
ni vitaiþ. sumaih qeþun. waiva mag manna fravaurhts svaleikos taiknins taujan. jah missaqiss
17 varþ miþ im. qeþunuh du þamma faurþis blindin aftra. þu wa qiþis bi þana ei uslauk þus augona.
18 iþ is qaþuh. þatei praufetus ist. ni galaubidedun þan iudaieis bi ina. þatei is blinds vesi jah
19 ussewi. unte atvopidedun þans fadrein is þis ussaiwandins. jah frehun ins qiþandans. sau ist
20 sa sunus izvar. þanei jus qiþiþ þatei blinds gabaurans vaurþi. waiva nu saiwiþ. andhofun þan
21 im þai fadrein is jah qeþun. vitum þatei sa ist sunus unsar jah þatei blinds gabaurans varþ. iþ
waiva nu saiwiþ. ni vitum. aþþiau was uslauk imma þo augona. veis *ni* vitum. silba usvahsans
22 ist. ina fraihniþ. silba bi sik rodjai. þata qeþun þai fadrein is. unte ohtedun sis iudaiuns. juþan
23 auk gaqeþun sis iudaieis. ei jabai was ina andhaihaiti xristu. utana synagogais vairþai. duhþe
24 þai berusjos is qeþun. þatei usvahsans ist. silban fraihniþ. atvopidedun þan anþaramma sinþa
þana mannan. saei vas blinds. jah qeþun du imma. gif hauhein guþa. veis vitum þatei sa manna
25 fravaurhts istþanuh andhof jains. jabai fravaurhts i-t. ik ni vait. þat-ain vait ei blinds vas iþ nu saiwa.

INTERPRETATIO.

mittentis me, *dum dies est; venit nox, cum non homo potest operari.* 5. *Dum in hoc mundo sum, lux sum* hujus mundi. 6. Hoc dicens spuit humum et fecit lutum ex hoc sputo et linivit ei in oculos hoc lutum huic cæco 7. et dixit ad eum : vade lavare in natatorium Siloamis, quod interpretatur : missus; ivit et abluit *et venit videns.* 8. Tunc vicini et hi videntes eum antea, quod is mendicus fuit, dixerunt : nonne hic est, qui sedit mendicans? 9. Quidam dixerunt, quod hic est; quidam quod similis huic est; verum is dixit, quod ego sum. 10. Tunc dixerunt ad eum : quomodo aperti-sunt tibi hi oculi? 11. Re-pondit ille et dixit : homo, vocatus Iesus, lutum fecit et unxit mihi oculos et dixit mihi : vade abluere in hoc natatorium Siloamis; verum ego ivi et lavans vidi. 12. Dixerunt autem ad eum : ubi est hic? Verum is dixit : non scio. 13. Adducunt eum ad Farisæos *hunc, qui fuit cæcus.* 14. Fuit autem sabbatum, cum hoc lutum fecit Iesus et aperuit ei oculos. 15. Rursus autem interrogarunt eum etiam hi Farisæi, quomodo vidit. Verum is dixit etiam his : lutum posuit mihi ad oculos et ablui et video. 16. Dixerunt autem quidam horum Fari*sæorum : hic homo non-est a Deo, quia sabbatorum diem non observat; quidam dixerunt : quomodo potest* homo peccator talia signa facere? Et dissensio facta-est inter eos. 17. Dixerunt ad hunc antea cæcum rursus : tu, quid dicis de hoc, quod reclusit tibi oculos? Verum is dixit, quod profeta est. 18. Non crediderunt autem Judæi de eo, quod is cæcus esset et videret, donec advocarunt hos parentes ejus, hujus videntis. 19. Et interrogarunt eos dicentes : hicne est hic filius vester, quem vos dicitis, quod cæcus natus fieret? quomodo nunc videt? 20. Responderunt autem iis hi parentes ejus et dixerunt : scimus, *quod hic* est filius noster et quod cæcus natus fuit; 21. verum quomodo nunc videt, non scimus, aut quis aperuit ei hos oculos, nos non scimus; ipse adultus est, eum interrogate, ipse de se loquatur! 22. Hoc dixerunt *hi parentes ejus; nam timuerunt sibi Judæos, jam enim dixerunt-apud se Judæi, ut si quis eum confiteretur* Christum, extra synagoga fiat. 23. Itaque hi parentes ejus dixerunt, quod adultus est, ipsum interrogate! 24. Advocarunt autem altera vice hunc hominem, qui fuit cæcus, et dixerunt ad eum : da gloriam Deo! Nos scimus, quod hic homo peccator est. 25. Tunc respondit ille : si peccator est, ego non scio; hoc-

ANNOTATIONES.

IX, 6, *imma*] ei, ° gr. — *ana augona*] gr. omn., qui habent, post *fani* ponunt. — *blindin*] J. St. ※ *blindis.*

IX, 7. *þvahan*] lavare, gr. omn. νίψαι, imperativum medii, sic Gothus alterum imperativum ἀσυνδέτως alteri adjunctum per infinitivum sæpius reddit, vid. M. V, 24 *gagg gasibjon.* Mc. I, 44. cf. L. XVIII, 22; J. X, 21. — *galaiþ*] Ulf. c. codd. ° οὖν.

IX, 8. *is*] is, ° gr. omn.

IX, 9. *sumaih*] sec., J. St. ※ *sumai* — *iþ*] verum, ° gr.

IX, 10. *þo*] J. St. B. ° ※, forsan quia in cod. Arg. supra est scriptum, sed prima manus scripsit.

IX, 11. *afþvahan*] abluere, gr. καὶ νίψαι et post *siloamis* quidem; Ulf. cum iis codd., qui νίψαι post ὕπαγε legunt; cæterum vide ad vs. 7. — *in þata svumsl siloamis*] in hoc natatorium Siloamis, gr. εἰς τὸν Σιλωάμ. — *ik*] ego, ° gr. omn.

IX, 12. *iþ is*] verum is, ° gr. omn.

IX, 13. *gatiuhand*] St. ※ *gatjuhand.* — *saei*] Ulf. ° ποτέ.

IX, 15. *fareisaieis*] sic cod. Arg.; J. St. Hz. ※ *fareisueis.* — *jah*] sec. etiam, ° gr. omn.

IX, 16 *sumai*] gr. omn. post *fareisaie.*

IX, 17. *faurþis*] ante, Ulf. c. cod. 11 ap. Mi. ποτέ legit.

IX, 18. *is*] pr. is, ° gr. omn.

IX, 19. *nu*] nunc, qua particula cum græcum ὅτε redditum esse videatur, vid. M. IX, 18; J. IX, 25; XVI, 12 (cf. IX, 21), Ulf. οὖν omisit.

IX, 20. *þau*] autem, ° gr.; cæterum Ulf. c. codd. aliis δέ, an cum aliis οὖν legerit, cum *þan* utrique particulæ respondeat, certo dici non potest.

IX, 22. *utana synagogais*] J. St. ※ jct. — *vairþai*] sic cod. Arg.; J. B. ※ *varþai.*

IX, 25. *jains*] Ulf. c. codd. ° καὶ εἶπεν — *ik*] ego, ° gr. omn. — *þat-ain*] hoc unum, gr. omn. ἕν, sic Rom. IX, 10; Cor. II, VIII, 19; Gal. III, 2 (quo loco = τοῦτο μόνον), cf. Skeir. 38. 25. Cæterum de *þat-ain* pro *þata ain* scripto cf. ad X, 15; caveas autem cum *þainei* confundas, quod merum adverbium

II GOTSKI KALENDAR[3]

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

[3] Ni fragmenti gotskog kalandara nijesu protumačeni. Jedino je izvjesno da su u njemu dani slavljenja imperatora Konstantina, apostola Andrije, utemeljitelja budućeg Konstantinopoljskog patrijarhata, i apostola Filipa – djela ovih apostola odbacila je kanonska crkva kao gnostička. (*prim. prir*.).

26 , 27 þanuh qeþun aftra. wa gatawida þus. waiva uslauk þus augona. andhof im. qaþ izvis ju jah ni hausi-
28 deduþ. wa aftra vileiþ hausjan. ibai jah jus vileiþ þamma siponjos vairþan. þanuh lailoun imma jah
29 qeþun. þu is siponeis þamma. iþ veis moses siponjos sijum. veis vitum þatei du mose rodida guþ. iþ
30 þana ni kunnum waþro ist. andhof sa manna jah qaþ du im. auk in þamma sildaleik ist þatei jus ni
31 vituþ waþro ist. jah uslauk mis augona. vitumuh þan þatei guþ fravaurhtaim ni andhauseiþ. ak jabai
32 was gaþþlostreis ist jah viljan is taujiþ. þamma hauseiþ. fram aiva ni gahausiþ vas patei uslukiþ was
33 , 34 augona blindamma gabauranamma. nih vesi sa fram gaþa. ni mahtedi taujan ni vaiht. andhofun jah
qeþun du imma. in fravaurhtim þu gabaurans varst allis jah þu laiseis unsis. jah usvaurpun imma ut.
35 hausida iesus þatei usvaurpun imma ut jah bigat ina qaþuh du imma. þu gaulaubeis du sunau guþs.
36 , 37 andhof jains jah qaþ. an was ist. frauja. ei galaubjau du imma. qaþ þan imma iesus. jah gasawt ina
38 , 39 jah saei rodeiþ miþ þus. sa ist. iþ is qaþuh. galaubja. frauja. jah invait ina. jah qaþ iesus. du stauai
40 ik in þamma fairwau qam. ei þai unsaiwandans saiwaina jah þai saiwandans blindai vairþaina. jah
hausidedun þize fareisaie sumai þata þai visandans miþ imma jah qeþun du imma. ibai jah veis
41 blindai sijum, qaþ im iesus. iþ blindai veseiþ. ni þau habaidedeiþ fravaurhtais. iþ nu qiþiþ. þatei
x , 1 gasaiwam. eiþau fravaurhts izvara þairhvisiþ. amen amen qiþa izvis. saei inn ni atgaggiþ þairh daur
2 in gardan lambe ak steigiþ aljaþro. sah hliftus ist jah vaidedja. iþ sa inngaggands þairh daur hairdeis
3 ist lambe. þammuh dauravards uslukiþ. jah þo lamba stibnai is hausjand. jah þo svesona lamba
4 haitiþ bi namin. jah ustiuhiþ þo. jah þan þo svenosa ustiuhiþ. faura im gagg þ. jah þo lamba ina
5 laistjand. unte kunnun stibna is. iþ framaþjana ni laistjand ak fliuhand faura inmma. unte ni kun-
6 nun þize framaþjane stibna. þo gajukon qaþ im iesus. iþ jainai ni froþun. wa was. þatei rodida du
7 8 im. þanuh qaþ aftra du im iesus. amen amen qiþa izvis. þatei ik im daur þize lambe. allai sva

INTERPRETATIO.

unum scio, quod cæcus fui, verum nunc video. 26. Tunc dixerunt rursus : quid fecit tibi, quomodo reclusit tibi oculos? 27. Respondit iis : dixi vobis jam et non audivistis, quid iterum vultis audire? num etiam vos vultis hujc discipuli fieri? 28. Tunc deriserunt eum et dixerunt : tu es discipulus hujc, verum nos Mosis discipuli sumus. 29. Nos scimus, quod ad Mosem locutus est Deus; verum hunc non noscimus, unde est. 30. Respondit hic homo et dixit ad eos : nam in hoc mirabile est, quod vos non scitis, unde est, et reclusit mihi oculos. 31. Scimus vero, quod Deus peccatores non exaudit, sed si quis probus est et voluntatem ejus facit, hunc audit. 32. Ab ævo non auditum fuit, quod recludit aliquis oculos cæco nato. 33. Nisi esset hic a Deo, non posset facere non quidquam. 34. Responderunt et dixerunt ad eum : in peccatis tu natus fuisti omnis et tu doces nos! Et ejecerunt eum foras. 35. Audivit Iesus, quod ejecerunt eum foras, et invenit eum dixitque ad eum : tu credisne ad filium Dei? 36. Respondit ille et dixit : an quis est, domine, ut credam ad eum? 37. Dixit autem ei Iesus : et vidisti eum et qui loquitur cum te, hic est. 38. Verum is dixit : credo, domine! Et adoravit eum. 39. Et dixit Iesus : ad judicium ego in hunc mundum veni, ut hi non-videntes videant et hi videntes cæci fiant. 40. Et audiverunt horum Farisæorum quidam hoc hi exsistentes cum eo et dixerunt ad eum : num etiam nos cæci sumus? 41. Dixit iis Iesus : si cæci essetis, non utique haberetis peccatum; verum nunc dicitis, quod videmus; igitur peccatum vestrum permanet. x, 1. Amen, amen dico vobis, qui intro non adit per portam in stabulum ovium, sed scandit aliunde, hic fur est et maleficus; 2. verum hic iniens per portam pastor est ovium, 3. huic janitor recludit, et hæ oves vocem ejus audiunt, et has proprias oves vocat in nomine et ejicit has. 4. Et cum has proprias ejecit, ante eas vadit et hæ oves eum sequuntur, nam noscunt vocem ejus. 5. Verum alienum non sequuntur, sed fugiunt ab eo, nam non noscunt horum alienorum vocem. 6. Hanc parabolam dixit iis Iesus, verum illi non intellexerunt, quid fuit, quod locutus-est ad eos. 7. Tunc dixit iterum ad eos Iesus : amen, amen dico vobis, quod ego sum porta harum ovium; 8. omnes tam multi quam venc-

ANNOTATIONES.

est, cum *þat-ain* substantivi vice fungatur. — *vas iþ*] fui verum, gr. ὄν; Goth. c. codd. ἤμην καὶ.

ix, 26. *qeþun*] Ulf. ° αὐτῷ.

ix, 28. *þanuh*] tunc, ° gr. — *moses*] editores pro genitivi forma habent, quæ aliis locis *mosezis* est, vid. vii, 25; Mc. xii, 26; L. ii, 22; Cor. I, ix, 9; II, iii, 7; sed cum Gothi discipulum esse *alicui*, non *alicujus* dicere soleant (vid. paulo ante *siponeis þamma*), aut Ulf. *moses* prodative utitur aut librarius pro *mose* (v, 46; vii, 22; Mc. ix, 4; L. ix, 33 al.) per errorem *moses* scripsit. — *siponjos sijum*] ¶ gr. omn.

ix, 30. *auk*] notanda est particula insolita sede posita, cum enim post unum plurave verba enuntiati locum suum habere soleat, nunc a principio ponitur, sic *allis* Marc. xii, 25; cf. de *raihtis* ad Rom. x, 18.

ix, 31. *guþ fravaurhtaim*] ¶ gr.

ix, 33. *mahtedi*] St. ※ *maþedi*.

ix, 34. *þu*] S. ※ *tu*.

ix, 35. *gaulaubeis*] sic cod. Arg.; editt. ※ *galaubeis*, vid. ad M. ix, 28.

ix, 36. *au*] particula interrogativa respondens græco καὶ in interrogatione ante pronomen collocato, vid. ad L. iii, 10, pro quo Goth. aliis locis *jah* quoque utitur, vid. Mc. x, 26; L. iii, 14; Cor. II, ii, 2.

ix, 39. *þamma*] hunc. Sch. Ulfilam falso in iis numerat, qui τοῦτον omittunt.

ix, 40. *sumai*] quidam, ° gr. omn., additamentum minus necessarium, cum genitivus *fareisaie* a *þai visandans* pendeat.

ix, 41. *qiþiþ*] cod. Arg. ※ *qi|qiþiþ*; sic librarius sæpius erravit, repetens easdem syllabas in diversis lineis, vid. ad M. v, 31 et L. i, 65; J. vii, 45 (ubi in Skeir. *jai|jainai* scribitur); sæpius id ei etiam in eadem linea accidit, vid. ad xii, 47; xiii, 13; Mc. x, 29; L. vi, 17; cf. ad Cor. II, x, 12. — *eiþau*] sic recte jct. edit. e. Grim. III. 282, respondet enim simplici particulæ οὖν vel ὥστε; male igitur Cast. ad Cor. I, ii, 27 et Mssm. Skeir. 41, 21; 45, 5; 46, 14; 47, 6 *ei þan* div. ediderunt.

x, 1. *daur*] St. ※ *dauk*, sic vs. sq.

x, 2. *daur*] vid. ad vs. 1.

x, 3. *stibnai*] J. St. ※ *stibna*.

x, 4. *svesona*] Ulf. ° πρόβατα.

x, 7. *im*] sec. J. ※ *am*.

x, 8. *sve*] Ulf. c. codd. ° πρὸ ἐμοῦ.

GRAMATIKA GOTSKOG JEZIKA SA NJEMAČKOG NA LATINSKI PREVEO F. TEMPESTINI

PREDGOVOR

Prije nego što pristupimo ovoj gramatici, smatrali smo važnim da ukratko izložimo njene osnove i razvoj.

Što se tiče metodologije, morali smo pronaći sopstveni put u sintaksi, koja do sada još nije istražena. U tome smo pokušavali da slijedimo didaktičku metodu i kad popusti pozornost; stoga se zaista s pravom nadamo da će indeks stvari i riječi za obilježavanje djela biti od velike pomoći onima kojima naša metoda još uvijek nije poznata.

U prva tri poglavlja, koja se odnose na pismo i izgovor, i u kojima je još data promjena riječi i njihova tvorba, slijedili smo onu uobičajenu metodu u pogledu forme; a u pogledu građe, pažljivi čitalac lako će primijetiti, da smo i u tome kao i u sintaksi odstupili od uobičajene prakse, naoružani sopstvenim istraživanjima i slijedeći sopstveni put. Da li i s koliko prava smo to učinili, iskreni čitalac će prosuditi.

Premda prilikom izrade u ovom djelu to navlastito imađasmo pred očima, jer gramatika bilo kojeg jezika tako mora biti ograničena, i najbolje je paziti da se jezik samim jezikom objašnjava, da ne bi bilo koji sistem slijedio predobrazac, ili se jeziku koji treba protumačiti pripiše oblik drugog ili srodnog jezika, ipak nijesmo bili toliko ograničeni principom da se stalno ne pozivamo, osobito u sintaksi, na grčki tekst, kao osnov gotske literature: jer prirodno svojstvo gotskog jezika ovim poređenjem jasnije se ogleda.

Pošto na sve strane pominjemo stariji i mlađi jezik, naveli smo onaj o kome se govori u predgovoru za tekst, stubac 473.

Pošto smo tokom rada na ovom djelu imali više prilika da popunimo i korigujemo lakune i greške koje se bijahu potkrale, kako u rječniku[4] tako i u tekstu prevoda, činilo nam se da neće biti naodmet da ispravke koje smo ovdje pokupili, sa brojevima koji numerišu stranu, ispustimo u dijelu gramatike.

[4] U njemačkom izdanju prvo ide rječnik, pa onda gramatika.

9 managai sve qemun. þiubos sind jah vaidedjans. akei ni hausidedun ïm þo lamba. ïk ïm þata daur.
10 þairh mik jabai was ïnngaggiþ. ganisiþ jah ïnngaggiþ jah utgaggiþ jah vinja bigitiþ. þiubs ni qimiþ
11 nibai ei stilai jah ufsneiþai jah fraqistjai. ïþ ïk qam ei libain aigeina jah managizo aigeina. ïk ïm
12 hairdeis gods. hairdeis sa goda saivala seina lagjiþ faur lamba. ïþ asneis jah saei nist hairdeis.
þizei ni sind lamba svesa. gasaiwiþ vulf qimandan jah bileiþiþ þaim lambam jah þliuhiþ. jah sa
13 vulfs fravilviþ þo jah distahjiþ þo lamba. ïþ sa asneis afþliuhiþ. unte asneis ïst jah ni kar-ïst ïna
14, 15 þize lambe. ïk ïm hairdeis sa goda jah kann meina jah kunnun mik þo meina. svasve kann mik
16 atta jah ik kann attan jah saivala meina lagja faur þo lamba. jah anþara lamba aih. þoei ni sind
þis avistris. jah þo skal briggan. jah stibnos meinaizos hausjand jah vairþand ain aveþi. ains
17, 18 hairdeis. duhþe atta mik frijoþ. unte ïk lagja saivala meina. ei aftra nimau þo. ni washun nimiþ
þo af mis silbin. valdufni haba aflagjan þo jah valdufni haba aftra niman þo. þo anabusn nam at
19, 20 attin meinamma. þanuh missaqiss aftra varþ miþ ïudaium ïn þize vaurde. qeþunuh managai ïze.
21 unhulþon habaiþ jah dvalmoþ. wa þamma hauseiþ. sumaih qeþun. þo vaurda ni sind unhulþon
22 habandins. ïbai mag unhulþo blindaim augona uslukan. varþ þan ïnniujiþa ïn ïairusaulymai jah
23, 24 vintrus vas. jah warboda iesus ïn alh ïn ubizvai saulaumonis. þanuh birunnun ïna iudaieis jah
25 qeþun du imma. und wa saivala unsara hahis. jabai þu sijais xristus. qiþ unsis andaugiba. andhof
iesus. qaþ izvis. jah ni galaubeiþ. vaurstva þoei ïk tauja ïn namin attins meinis. þo veitvodjand bi
26, 27 mik. akei jus ni galaubeiþ. unte ni sijuþ lambe meinaize. svasve qaþ ïzvis. lamba meina stibnai meinai
28 hausjand. jah ïk kann þo. jah laistjand mik. jah ïk libain aiveinon giba ïm. jah ni fraqistnand aiv.
29 jah ni fravilviþ washun þo us handau meinai. atta meins þatei fragaf mis. maizo allaim ïst. jah ni aiv
30, 31 ainshun mag fravilvan þo us handau attins meinis. ïk jah atta meins ain siju. nemun aftra stainans þai

INTERPRETATIO.

runt, fures sunt et maletici; sed non audiverunt eos hæ oves. 9. Ego sum hæc porta, per me si quis init, valet et init et exit et pascuam invenit. 10. Fur non venit, nisi ut furetur et dissecet et perdat; verum ego veni, ut vitam habeant et plus habeant. 11. Ego sum pastor bonus, pastor hic bonus animam suam ponit pro ovibus; 12. verum mercenarius et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem et relinquit has oves et fugit, et hic lupus arripit has et dissipat has oves. 13. Verum hic mercenarius aufugit, nam mercenarius est et non cura est ei harum ovium. 14. Ego sum pastor hic bonus et nosco meas et noscunt me hæ meæ, 15. sicut noscit me pater et ego nosco patrem et animam meam pono pro his ovibus. 16. Et alias oves habeo, quæ non sunt hujus ovilis, et has debeo ducere, et vocem meam audiunt et fiunt unum ovile, unus pastor. 17. Ideo pater me amat, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam hanc. 18. Non quisquam sumit hanc a me ipso, potestatem habeo deponere hanc et potestatem habeo iterum sumere hanc. Hoc præceptum accepi a patre meo. 19. Tunc dissensio iterum facta est inter Judæos ob hæc verba 20. dixeruntque multi eorum : dæmonem habet et insanit; quid hunc auditis? 21. Quidam dixerunt : hæc verba non sunt dæmonem habentis, num potest dæmon cæcis oculos recludere? 22. Facta est autem innovatio in Ierusolyma et hiems fuit; 23. et ambulavit Iesus in templo in porticu Salomonis. 24. Tunc circumdederunt eum Judæi et dixerunt ad eum : usque quid animam nostram tollis? si tu sis Christus, dic nobis palam. 25. Respondit Iesus : dixi vobis, et non creditis : opera, quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testantur de me. 26. Sed vos non creditis, quia non estis ovium mearum, sicut dixi vobis. 27. Oves meæ vocem meam audiunt, et ego nosco has, et sequuntur me. 28. Et ego vitam æternam do iis, et non pereunt unquam, et non eripit quisquam has e manu mea. 29. Pater meus quod tradidit mihi, majus omnibus est, et non unquam ullus potest eripere has e manu patris mei. 30. Ego et pater meus unum sumus. 31. Sustulerunt iterum lapides hi

ANNOTATIONES.

x, 9, *ïnngaggiþ*] sec., St. ✻ *ingaggiþ*.
x, 10. *ïþ*] verum, ° gr. cf. ad VI, 58.
x, 11. *faur*] J. St. ✻ *faura*, sic etiam vs. 15.
x, 12. *þliuþiþ*] St. ✻ *tliuhiþ*.
x, 13. *kar-ist*] per elisionem pro *kara ist* (cf. XII, 6), sic *þat - ist*, *þat-ain*, *nist* pro *þata ist*, *þata ain*, *ni ist*; Ulf. omisso verbo substantivo sæpius *kara* solum ponit, vid. M. XXVII, 4; Mc. IV, 38; XII, 14.
x, 14. *kunnun—meina*] noscunt—meæ, gr. γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν; cæterum J. St. ✻ *kunnon*.
x, 15. *faur*] vid. ad vs. 11.
x, 16. *þis avistris*] sic cod. Arg.: J. ✻ *þiza vistris*, St. ✻ *þisa vistris*. — *ain aveþi*] J. St. B. probante Z. ✻ *aina veþi; aveþi*, quod jam Ih. probavit rectum esse, nunc e Cor. I, IX, 7 cognoscitur; idemque locus Schulzium, qui Ulf. αὐλὴ pro ποίμνη legisse adnotat, erroris arguit, ibi enim quoque *aveþi* = ποίμνη.
x, 18. *mis silbin*] me ipso, pronum esset dicere. Ulf. e. codd. ἀλλ' — ἐμαυτοῦ omisisse, sed hoc non verum esse, *mis silbin* ostendit, quod græco ἐμαυτοῦ. non ἐμοῦ respondet; neque sic sensum probum *mis silbin* præberet. Potius librarius oculis suis a *þo af mis* ad *þo af mis silbin* lapsus *af mis. akei ik lag ja þo* (ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν) omisisse dicendus est, vid. ad Rom. IX, 15. Parum abfuit quin Z. jam verum tetigisset. Lacunæ, cujus signum St. post *þo* habet, in cod. Arg. nullum est vestigium. — *at*] J. St. B ✻ *bi*.
x, 20. *qeþunuh*] dixeruntque, gr. ἔλεγον δέ: Ulf. quamquam cum verss. latt. καί, cui apte — *uh* respondet, legisse dici potest, tamen nobis c. codd. οὖν legisse videtur, vid. XVI, 18 *qeþunuh* = ἔλεγον οὖν, cf. ad XVIII, 26.
x, 21. *mag unhulþo*] ¶ gr. omn. præter cod. 255.
x, 23. *ubizvai*] cod. Arg. a recentiore manu ✻ *ubizali*.
x, 25. *andhof*] Ulf. ° αὐτοῖς.
x, 27. *meinai*] B. ✻ *meina*.
x, 29. *þatei — maizo*] quod — majus, gr. ὅς — μείζων, Goth. e. cod. L. Ev. 15 patribus latt. et Vulg. — *ni aiv*] J. St. B. ✻ jct.; cæterum *aiv* (unquam) gr. omn. — *þo*] has, ° gr.
x, 30. *meins*] meus, ° gr. — *sijau*] sic cod. Arg.; edit. ✻ *sijum*; est autem, quam sensus postulat, prima persona dualis numeri, sic infra XVII, 22; cf. ad Mc. X, 39; vid. Grim. I. 840, 1.
x, 31. *nemun*: Ulf. e. codd. ° ἦραν.

UVOD

1. Gotski jezik (*gutiska razda*) zajednički je govor istočnih Germana, koji se nazivaju opštim imenom Goti. Izvorno ime Gota je *Guthos* (a ne *Gutans,* kao što piše Zeuss, *Die Deutschen,* 134) kako se navodi u gotskom kalendaru, u kome se govori o gotskom narodu. Grci su ih nazivali, zbog dentalne aspirate *Γόθοι*, ili pravilnije zbog geminate *Γότθοι;* Rimljani pak bez geminate *Gothi,* u stihovima uvijek skraćujući vokal *o* (kod Gruterius-a, *Inscript*. 161,2, gdje je metar dug, nalazi se: *Koji je mogao stroge umove* Gotta *da potčini*, Arnold Mercat, umjesto *Gota.*) Ali oblici *Gotti, Gotticus,* koji se koriste u „Istoriji careva", autora Celija Spartijana (*Anton, Carac*. 10 i *Anton. Geta* 6) nijesu grčkog porijekla. Stari i jednostavni način pisanja ovog imena nalazi se u starom latinskom pismu, za koje se zaključuje da ga je napisao neki Got, tj; u glosi margine pariskog kodeksa koji sadrži djela sabora u Akvileji, koji je izdao Waitzio, u kojem se na str. 13. čita *gotski jezik,* kao i u napuljskom dokumentu iz otprilike VI vijeka u kojem piše *gotska crkva.* Originalan način pisanja sačuvan je u starom jeziku sjevernih Germana, dakako kad u glosama VIII vijeka nailazimo na oblik: *Guti* i *Gudi* (vidi Graff, *Althochdeutschen Sprachsch*. IV, 173 sq) i kod hroničara (fr. *Chroniqueurs*) istog vijeka, dio južne Galije okupiran od Gota sadrži ime *Gutia* i *Gozia* (vidi. Zeuss, *Die Deutschen,* 420). Istog porijekla su i *Gotones* i *Gothones* kod Tacita (*Anali* 2, 62; *Germ*.40), *Gutones* kod Plinija (*Hist. nat*. 4,14; 37,2) i *Γύθονες* kod Ptolomeja. Smjelo se zaključuje da *Βούτονες* kod Strabona 7,1 treba čitati kao *Γούτονες,* zbog kvantiteta vokala *o*. *Gutones* se pak na isti način navode kao *Gutos* (*Guti*) upravo kao i Burgundiones za Burgunde (Burgundi). Zeuss griješi kad na pomenutom mjestu 134,ređajući hronološki imena koja se javljaju kod grčkih i latinskih autora, *Gothos* od *Gutones,* itd, a grčki *Γότθοι* smatra da vodi porijeklo od *Gutdhiuda.* Goti se takođe često nazivaju *Getima,* aludirajući na njihovo porijeklo (vidi Zeuss, na pom. mj. 403) kao što je i Jornandi učinio, koji je bivajući i sam Got, napisao istoriju svoga naroda: *O porijeklu i podvizima getskog naroda*; kasnije je naziv *getskog jezika* gotskom govoru umetnut, kao kod Bonav. Vulcanius-a, coll 2. – imena *Γουταί* (nepravilno *Γοῦται* obično napisano) kod Ptolomeja i *Γαυτοί* kod Prokopija (*De bell. goth*. 2,15) što je Zeuss na pomenutom mjestu 158 i 511 mudro ispravio, coll. 3. Ko zaista želi da zna što znači ime *Gutos,* prije svega treba da sastavi kako gotsko *guÞ* (Deus) i *gōds* (bonus) tako i riječi iz kavkaskog: *gots, kodji, katsi* (ljudi), a ovu posljednju izvedbu slijedi Castillioneus, Korint., II, pred p.X; jer stari skandinavski naučnici svoje Gote (*Gotnar*) tumače kao: lutalice, putnike i junake, vidi Edda Soem I,41, 530 pravilno zaključujući iz *gautr* (lukav čovjek); Onaj ko želi da to ime uporedi sa *giota, kolijevkom naroda* ili *tvornicom plemena,* kako Jornandes (str.83 *Lindenbr*) naziva Skandinaviju, naći će tu objašnjenje. Ali za naše kontinentalne Gote teško da se može prihvatiti etimologija od *giutan, gaut, gutun, gutans* (osnovati), pošto nije moguće da se dokaže da li *giutan* znači takođe *rađati, stvarati*, kao što pokušava Zeuss na pom. mj. 134. Mi, dakle, zaključujemo i otvoreno priznajemo da uopšte ne znamo što znači ime Gota.

Već je Grimmius (*Gram.* LXV 1. edit.) iskusno opazio da se jezik o kome je ovdje riječ nepravilno naziva srednjegotskim; ako naime Ulfila, koji je vjerovatno prvi pisao gotskim jezikom, ili je makar onaj čiji su najstariji dokumenti napisani (vidi 6 i 11), pripadao gotskim stanovnicima Mezije, ipak su se ti Goti, premda su se od ostale braće ranije odvojili, sigurno služili istim jezikom kao i oni. Štaviše, i gotska dokumenta koja su do nas došla, i koja su se pojavila za vrijeme dominacije Ostrogota u Italiji, svakako su napisana istim jezikom, kojim i biblijski stihovi; naravno ako su Ostrogoti govorili tim istim jezikom, njime su govorili i Vizigoti koji nestanjivahu dio Mezije. Dakle, ovaj naš jezik bio je zajednički svim Gotima, coll 4.

32 **ïudaieis. ei vaurpeina ana ïna. andhof ïm ïesus. managa goda vaurstva ataugida izvis us attin mei-**
33 **namma. ïu warjis þize vaurstve staineiþ mik. andhofun ïnma þai ïudaieis. ïn godis vaurstvis ni**
34 **staïnjam þuk ak ïu vajamereins jah þatei þu manna visands taujis þuk silban du guþa. andhof ïm**
35 **ïesus. niu ïst gameliþ ïn vitoda izvaramma. ik qaþ. guda siþaþ. jabai jainans qaþ guda. du þaimei**
36 **vaurd guþs varþ. jah ni maht ïst gataïran þata gamelido. þanei atta gaveihaida jah insandida ïn þana**
37 **fairwu. jus qiþiþ þatei vajamerjau. unte qaþ. sunus guþs ïm. niba taujau vaurstva attins meinis. ni**
38 **galaubeiþ mis. ïþ jabai taujau. niba mis galaubjaiþ. þaim vaurstvam galaubjaiþ. ei ufkunnaiþ jah**
39 **galaubjaiþ þatei ïn mis atta jah ik ïn ïmma. sokidedun ïna aftra gafahan jah usïddja us handum ïze.**
40 **jah galaiþ aftra ufar ïaurdanu ïn þana stad. þarei vas ïohannes frumist daupjands. jah salida jainar.**
41 **jah managai qemun at ïmma jah qeþun þatei ïohannes gatavida taikne ni ainohun. ïþ allata þatei**
42. xi. 1 **qaþ ïohannes bi þana. sunja vas. jah galaubidedun managai du ïmma jainar. vasuh þan sums siuks**
2 **lazarus at beþanias us haimai marjins jah marþins svistrs ïzos. vasuh þan marja. soei salboda**
3 **fraujan balsana jah bisvarb fotuns ïs skufta seinamma. þizozei broþar lazarus siuks vas. ïnsandide-**
4 **dun þan þos svistrjus ïs du ïmma qiþandeins. frauja sai. þanei frijes. siuks ïst. ïþ ïs gahausjands**
5 **qaþ. so siukei nist du dauþau ak ïn hauheinais guþs. ei hauhjaidau sunus guþs þairh þata. frijoduh**
6 **þan ïesus marþan jah svistar ïzos jah lazarun. isve hausida þatei siuks vas. þanuh þan salida ïn**
7 **þammei vas stada tvans dagans. þaþroh þan afar þata qaþ du siponjam. gaggam ïn ïudaian aftra.**
8 **qeþun du ïmma þai siponjos. rabbei. nu sokidedun þuk afvairpan stainam ïudaieis. jah aftra gaggis**
9 **jaind. andhof ïesus. niu tvalif sind weilos dagis. jabai was gaggiþ ïn dag. ni gastiggqiþ. unte**
10 **liuhaþ þis fairwaus gasaiwiþ. aþþan jabai was gaggiþ in naht. gastiggqiþ. unte liuhad nist in imma.**
11 **þo qaþ jah afar þata qiþiþ du ïm. lazarus frijonds unsar gasaizlep. akei gaggam ei usvakjau ïna.**
12, 13 **þanuh qeþun þai siponjos ïs. frauja. jabai slepþ. hails vairþiþ. qaþuh þan ïesus bi dauþu ïs. ïþ**

INTERPRETATIO.

Iudæi, ut jacerent super eum. 32. Respondit iis Iesus: multa bona opera ostendi vobis a patre meo, ob quod horum operum lapidatis me? 33. Responderunt ei hi Iudæi: ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam et quod tu, homo exsistens, facis te ipsum ad Deum. 34. Respondit iis Iesus: nonne est scriptum in præcepto vestro: ego dixi, dii estis. 35. Si illos dixit deos, ad quos verbum Dei factum est, et non possibile est solvi hoc scriptum: 36. quem pater sanctificavit et misit in hunc mundum, vos dicitis, quod blasphemem, quia dixi: filius Dei sum. 37. Nisi faciam opera patris mei, ne credite mihi; 38. verum si faciam, nisi mihi credatis, his operibus credatis, ut cognoscatis et credatis quod in me pater et ego in eo. 39. Quæsiverunt eum iterum capere, et exiit e manibus eorum. 40. Et ivit iterum trans Jordanum in hunc locum, ubi fuit Iohannes primum baptizans; et mansit illic. 41. Et multi venerunt ad eum et dixerunt, quod Iohannes fecit signorum non ullum, verum omne, quod dixit Iohannes de hoc, veritas fuit. 42. Et crediderunt multi ad eum illic. xi, 1. Fuit autem quidam ægrotus Lazarus a Bethania, ex vico Marjæ et Marthæ, sororis ejus. 2. Fuit autem Marja, quæ unxit dominum balsamo et tersit pedes ejus capillo suo, cujus frater Lazarus ægrotus fuit. 3. Miserunt autem hæ sorores ejus ad eum dicentes: domine, ecce, quem amas, ægrotus est. 4. Verum is audiens dixit: hæc ægritudo non-est ad mortem, sed ob gloriam Dei, ut exaltetur filius Dei per hoc. 5. Amavit autem Iesus Martham et sororem ejus et Lazarum. 6. Ubi audivit, quod ægrotus fuit, tunc autem mansit in quo fuit loco duos dies; 7. deinde autem post hoc dixit ad discipulos: imus in Iudæam iterum. 8. Dixerunt ad eum hi discipuli: rabbi, jam quæsiverunt te projicere lapidibus Iudæi, et iterum vadis illuc? 9. Respondit Iesus: nonne duodecim sunt horæ diei? si quis vadit in diem, non offendit, nam lucem hujus mundi videt. 10. At si quis vadit in nocte, offendit, nam lux non-est in eo. 11. Hæc dixit et post hoc dicit ad eos: Lazarus, amicus noster, obdormivit, sed imus, ut excitem eum. 12. Tunc dixerunt hi discipuli ejus: domine, si dormit, sanus fit. 13. Dixit autem Iesus de

ANNOTATIONES.

x, 32. *ïm*] J. St. B. ※ *him*.
x, 33. *ïudaieis*] Ulf. c. cod. ° λέγοντες.
x, 35. *þaimei*] J. St. ※ *þammei*.
x, 36. *vajamerjan*] blasphemem, gr. βλασφημεῖς, Ulf. c. cod. ap. Mi.
x, 37. *niba*] exspectaveris *jabai ni*, sic enim Goth. aliis locis græcum εἰ οὐ recte reddere solet, vid. Mc. xi, 26; L. xvi, 11 sq. Cor. I, xv, 13; xvi, 32, aut *þande ni* J. v, 47; *niba*=εἰ μή.
x, 38. *niba mis*] nisi mihi, gr. omn. κἂν μοι μὴ (οὐ).—*þaim vaurstvam galaubjaiþ*] Hz. ° ※.—*ufkunnaiþ*] St. ※ *uskunnaiþ*.
x, 39. *sokidedun*] Ulf. c. cod. ° οὖν.—*ïna aftra*] ¶ gr.—*handum*] manibus, gr. omn. χειρός præter cod. q ap. Mi.
x, 40. *þarei*] St. ※ *þatei*.—*jainar*] St. ※ *jainak*.
x, 41. *ïohannes*] pr., Ulf. c. codd. ° μέν — *gatavida taikne*] ¶ gr.
x, 42. *galaubidedun*] St. ※ *galaubitedun*.—*jainar*] gr. ante *da*.
xi, 1. *bebanias*] vid. ad M. xxvii, 57.—*svistrs*] St. ※ *svisttrs*.
xi, 2. *fraujan*] J. St. B. ※ *fraujin*.
xi, 3. *ïs*] eius, ° gr.
xi, 4. *ïs*] is, sic cod. Arg. et editt., gr. omn. Ἰησοῦς, vid. ad Mc. I, 42.—*so*] hæc, Sch. falso adnotat, Ulf. omittere αὕτη.—*þairh þata*] per hoc, gr. omn. δι' αὐτῆς (intell. ἀσθενείας); exspectaveris *þairh þo* (intell. *siukein*), sed Goth. ad sensum totius enuntiati refert.
xi, 6. *sve*] Ulf. ° οὖν.—*þan*] St. ※ *þans*.
xi, 8. *þai*] St. ° ※.
xi, 9. *in dag*] in diem, gr. omn. ἐν τῇ ἡμέρᾳ, quod gothice est *in daga*, vid. Rom. xiii, 13; cf. ad Eph. vi, 18.
xi, 11. *gaggam*] imus, gr. omn. πορεύομαι, *gaggam* aliis locis græco ἄγωμεν fere respondet.
xi, 12. *slepiþ*] vid. ad M. ix, 24.
xi, 13. *ïs*] sc. is, ° gr. omn.—*bi slep*] de dormitione, gr. omn. περὶ τῆς κοιμήσεως τοῦ ὕπνου; cæterum recentior manus in cod. Arg. pro *slep* absurde mutavit *sneun*, vid. ad M. ix. 24.

2. Gotski jezik je indoevropskog porijekla i pripada porodici germanskih jezika, o čemu svjedoče najstariji spomenici; tako da su do nas dospjeli sačuvani prvi zapisi svih u svom originalnom izdanju.

U današnje vrijeme su izvanjci (*Germanije)* pokušali da dokažu da gotski ne pripada germanskom korijenu; između ostalih Stefan Horvat (*Tudományos Gyüjtemény* 1834,4 fascicul.) smatra da su Goti pleme srodno sa Hunima, Kozacima, Tatarima itd. Ali griješi ovaj naučnik, zaveden arapskim imenom Guss umjesto *Us* ili *Uz*, koji su vjerovatno isto što i Tatari. Drugom korijenu pripadaju Goti, ako se smatraju istima kao i Geti, vidi 1; ali u stvari Goti nemaju ništa zajedničko sa Getima, osim što su njihovi susjedi i stanuju na istoj obali donjeg Dunava, u vrijeme kada su izmiješani tamo stanovali. Uostalom, da Goti imaju germansko porijeklo jasno je i iz etnografije i iz lingvistike, i to više niko ne dovodi u sumnju.

3. Od germanskih jezika gotski je bliži njemačkom, a najbliži pak starogornjonjemačkom, ali ipak ima mnogo zajedničkih idioma sa skandinavskim. Ali s druge strane, starogornjonjemački, iz koga su nastali srednji i mlađi njemački, nije imao za svog nasljednika gotski.

Premda ne raspravljamo o počecima, što smo objasnili u predgovoru za rječnik, niti nam je namjera da izlažemo odnos koji gotski ima sa sanskritom, ipak nam se ova tema nameće zato što Bopp (*Conjugationssystem* str. 10) o tome kaže: *ich glaube Sanskrit zu lesen, wenn ich den ehwurdigen Ulfila lese; seine Sprache halt, so zi sagen, die Mitte zwischen Sanskrit und Deutsch, tj; imam utisak da čitam sanskrit, čitajući štovanog Ulifilu; jer je njegov jezik između sanskrita i njemačkog*. Ovo je bez pretjerivanja najveća istina i veoma dostojno pažnje da se zabilježi zajedničko porijeklo gotskog sa drugim jezicima germanske porodice, kad Bott (*Vergleichhende Grammatik* I, str 115 i II, pred. str, 7 sl.) kaže: *das Gotische ist der wahre Ausgans und Lichtpunkt, der wahre Grund pfeiler deutscher Grammatik, das germanische Sanskrit*, tj; *gotski je trud luče i objašnjenja i istinski stožer germanske gramatike, jednom riječju germanizovani sanskrit*. Čudnu varijantu nudi Castillioneus o odnosu gotskog jezika prema drugim germanskim jezicima: naime, kad je Fulde bio pročitao jednu napomenu, u kojoj se tvrdi da gotski nema nijednu posebnu osnovu sa germanskim jezicima, nije oklijevao da ilustruje ovo svoje mišljenje (*Korint.* II, pred str 4 i sl): *Ili isti proizilazi iz gotskog jezika, što kasnije iz latinskog, koji je majka i izvor više srodnih jezika, premda su se u njemu izgubile mnoge latinske riječi, ipak je on uočljiv u bezbroj onih koje su preostale; ili s druge strane, može se smatrati da, pošto je pleme Germana bilo okupiralo veliki dio Evrope, u mnogim raznim narodima, spoj gotskih dijalekata izrodio miješani jezik*. Očigledno je pak, i tu niko neće pogriješiti, da gotski, gornjonjemački, islandski itd i pojedini jezici iz jednog zajedničkog korijena vode porijeklo; toliko da tvrdimo da je gotski bio nastao prije nego ostali jezici, premda nam je mnogo toga nejasno o njegovom nastanku. Ako je istina da se nekada, po autoru Jornandu, dugo vremena vjerovalo, pa i sada iz ljubavi prema otadžbini postoji to ubjeđenje kod Šveđana (Geijer, *Geschichte Schwedens,* german, interprete Leffierio, I, 10 i sl) da su kontinentalni Goti isto što i Skandinavci (vidi nasuprot tome Zeuss, 403, 437; Grimm. Predgovor gramatici srpskog jezika Vuka Stefanovića str. 24), tada se veoma vješto zaključilo da postoje rodbinski odnosi između sjevernih jezika i gotskog; ali stvar ne stoji tako; najveću sličnost gotski jezik pokazuje u odnosu na gornjonjemački. Ova sličnost nadalje najviše je uočljiva u **admociji** i posebno u vokalizaciji i sličnosti fleksija, kao i određenim odnosom koji postoji između gotskog i skandinavskih jezika u izgovoru vokala (franc. *déplacement*), Gr. *Gr*. LI (1 edic, I, 8,9 (3 edic.). Kad bi bilo više preostalih tragova u jezicima ostalih istočnih Germana tj; Langobarda, Herula, Rugija, Turinga, Markomana i Kvada (fr. *les Quades*) vjerovatno bismo u njima našli nešto što povezuje gotski jezik i starogornjonjemački; isto treba reći i za ostale jezike germanske grupe.

14, 15 jainai hugidedun þatei ïs hi slep qeþi. þanuh þan qaþ du ïm ïesus svikunþaba. lazarus gasvalt. jah
16 fagino ïn ïzvara ei galaubjaiþ. unte ni vas jainar. akei gaggam du ïmma. þanuh qaþ þomas. saei hai-
17 tada didimus. þaim gahlaibam seinaim. gaggam jah veis ei gasviltaima miþ ïmma. qimands þan
18 ïesus bigat ïna juþan fidvor dagans habandan ïn hlaiva. vasuh þan beþania newa ïairusaulymiam
19 svasve ana spaurdim fimftaihunim. jah managai ïudaie gaqemun bi marþan jah marjan ei gaþrafstï-
20 dedeina ïjos bi þana broþar ïzo. ïþ marþa sunsei hausida þatei ïesus qimiþ. viþraïddja ïna. ïþ marja
21 ïn garda sat. þanuh qaþ marþa du ïesua. frauja. ïþ veseis her. ni þau gadauþnodedi broþar meins.
22, 23 akei jah nu vait ei þiswah þei bidjis guþ. gibiþ þus guþ. qaþ ïzai ïesus. usstandiþ broþar þeins.
24, 25 qaþ du ïmma marþa. vait þatei usstandiþ ïn usstassai ïn þamma spedistin daga. qaþ þan ïesus. ïk
26 ïm so usstass jah libains. saei galaubeiþ du mis. þauhjaba dauþniþ. libaid. jah wasuh saei libaiþ jah
27 galaubeiþ du mis. ni gadauþniþ aiv. galaubeis þata. qaþ ïmma. jai frauja. ïk galaubida. þatei þu ïs
28 xristus sunus guþs sa ïn þana fairwu qimanda. jah þata qiþandei galaiþ jah vopida marjan svistar
29 seina þiuhjo qiþandei. laisareis qam jah haitiþ þuk. ïþ jaina sunsei hausida. urrais sprauto jah
30 iddja du ïmma. niþ-þan nauhþanuh qam ïesus ïn veihsa ak vas nauhþanuh ïn þamma stada. þarei
31 gamotida ïmma marþa. ïudaieis þan þai visandans miþ ïzai ïn garda þrafstjandans ïja gasaiwandans
marjan þatei sprauto usstoþ jah usïddja iddjedunuh afar ïzai qiþandans. þatei gaggiþ du hlaiva ei
32 greitai jainar. iþ marja sunsei qam. þarei vas ïesus. gasaiwandei ïna draus ïmma du fotum qiþandei
33 du ïmma. frauja. ïþ veiseis her. ni þauh gasvulti meins broþar. þanuh ïesus sunsei gasaw ïja grei-
tandein jah ïudaiuns. þaiei qemun miþ ïzai gretandans. ïnrauhtida ahmin jah ïnvagida sik silban
34, 35, 36 jah qaþ. war lagidedun ïna. qeþun du ïmma. frauja. hiri jah saiw. jah tagrida ïesus. þaruh qeþun
37 þai ïudaieis. sai. waiva frioda ïna. sumai þan ïze qeþun. niu mahta sa ïzei uslauk augona þamma
38 blindin gataujan ei jah sa ni gadauþnodedi. þanuh ïesus aftra ïnrauhtiþs ïn sis silbin gaggiþ du

INTERPRETATIO.

morte ejus, verum illi putaverunt, quod is de dormitione diceret. 14. Tunc autem dixit ad eos Iesus manifeste: Lazarus obiit, 15. et gaudeo ob vos, ut credatis, *quia non fui illic*, sed imus ad eum. 16. Tunc dixit Thomas, qui vocatur Didimus, his sociis suis: imus etiam nos, ut moriamur cum eo. 17. Veniens autem Iesus invenit eum jam quatuor dies habentem in sepulcro. 18. Fuit autem Bethania prope Ierusolymis circiter ad stadia quindecim. 19. Et multi Judæorum convenerunt circum Martham et Marjam, ut consolarentur eas ob hunc fratrem earum. 20. Verum Martha cum-primum audivit quod Iesus venit, obviam-ivit ei; verum Marja in domo sedit. 21. Tunc dixit Martha ad Iesum: domine, si esses hic, non utique *obiret* frater meus; 22. sed etiam nunc scio, ut quodcunque quod oras Deum, det tibi Deus. 23. Dixit ei Iesus: resurgit frater tuus. 24. Dixit ad eum Martha: scio quod resurgit in resurrectione in hoc ultimo die. 25. Dixit autem Iesus: ego sum hæc resurrectio et vita: qui credit ad me, etiamsi moritur, vivit. 26. Et quisque qui vivit et credit ad me, non moritur unquam. Credis hoc? 27. Dixit ei: utique domine, ego credidi, quod tu es Christus, filius Dei, hic in mundum veniens. 28. Et hoc dicens ivit et vocavit Marjam, sororem suam, clam dicens: magister venit et vocat te. 29. Verum illa cum-primum audivit, surrexit subito et ivit ad eum. 30. Non enim adhuc venit Iesus in vicum, sed fuit adhuc in hoc loco, ubi occurrit ei Martha. 31. Iudæi autem hi exsistentes cum ea in domo consolantes eam videntes Marjam, quod subito surrexit et exiit, iverunt post eam dicentes, quod it ad sepulcrum, ut fleat illic. 32. Verum Marja cum-primum venit, ubi fuit Iesus, videns eum, cecidit ei ad pedes, dicens ad eum: domine, si esses hic, non utique obiret meus frater. 33. Tunc Iesus cum-primum vidit eam flentem et Iudæos, qui venerunt cum ea flentes, infremuit spiritu et commovit se ipsum 34. et dixit: ubi posuerunt eum? Dixerunt ad eum: domine, huc-veni et vide. 35. Et lacrymatus-est Iesus. 36. Tunc dixerunt hi Iudæi: ecce, quomodo amavit eum. 37. Quidam autem eorum dixerunt: nonne potuit hic, qui reclusit oculos huic cæco, facere, ut etiam hic non moreretur? 38. Tunc Iesus iterum infremens in se ipso vadit ad hoc sepulcrum. Fuit autem

ANNOTATIONES.

xi, 16. *seinaim*] suis, ° gr.

xi, 17. *juþan*] gr. post *dagans*.

xi, 18. *ïairusaulymiam*] sic cod. Arg. B. Z. ※ pro *ïairusaulymim* (Mc. iii, 8; vii, 1); J. St. ※ *ïairusaulmiam*.

xi, 19. *gaqemun bi*] convenerunt circum, gr. alii ἐληλύθεισαν πρὸς τὰς περί, alii ἐληλύθεισαν πρός, quarum lectionum Ulf. neutram secutus esse, sed συνεληλύθεισαν περί legisse videtur, aut sensum gr. non recte perspexit.

xi, 21. *ïesua*] St. ※ *ïaisuna*.—*gadauþnodedi*] St. ※ *gadauþnodedei*.—*broþar meins*] gr. ante *ni*.

xi, 24. *spedistin*] cod. Arg. Hz. J. St. B. ※ *spedistan*.

xi, 25. *þan*] autem, ° gr., contra Ulf. ° αὐτῇ.—*jah*] St. ※ *jak*.—*þauhjaba*] cod. Arg. Hz. Z. ※ *þauhgaba*; usitatior forma est *þauhjabai*, vid. Cor. I, vii, 21; II, iv, 16. Skeir. 44, 15.

xi, 28. *qam*] venit, gr. omn. πάρεστι.

xi, 29. *iþ*] verum, ° gr.

xi, 30. *nauhþanuh*] sec. adhuc, ° gr.

xi, 31. *garda*] Ulf. c. codd. ° καί — *greitai*] Hz. ÷ *gretai*.

xi, 32. *veiseis*] Z. ÷ *veseis*, vid. Neh. v, 15, 17; vi, 17, 18 *veisun*. v, 14 *veisjau*.

xi, 33. *ïudaiuns*] gr. post *ïzai*, Goth. cum iis libris, quos Sch. citat, non consentit.—*gretandans*] J. St. B. ÷ *greitandans*.

xi, 34. *lagidedun*] posuerunt, gr. omn. τεθείκατε.

xi, 35. *jah*] et, ° gr.

xi, 36. *waiva*] St. ※ *waiwa*.

xi, 38. *staina*] interpretes falso pro forma nominativi habent; maxime autem erravit Z., qui masculinum ejus nominativi genus esse dicit, quia *ufarlagida* forma concreta masculina esse non potest, sed femininum est. Qui gothici sermonis gnarus est et græcum textum considerat, cujus ἐπ' αὐτῷ Ulf. adverbio *ufaro* (superne) reddit, non dubitaturum eum existimamus, *staina* pro dativo, *ufarlagida* autem pro forma feminini ad *hulundi* referendi sumendum esse: et saxo contecta (spelunca) fuit superne, cf. Lye ap. Benz. præf. p. lxvii; cf. M. vi, 6 *galukands haurdai* claudens porta) = κλείσας τὴν θύραν.

4. Što se tiče *dijalekata* gotskog jezika, ništa pouzdano se ne može odrediti.

Ne postoji valjana osnova za traženje dijalekata ni u nekim dvojnim oblicima, kao što su *aglaitei* i *aglaiti,* ni u ponekim različitim načinima pisanja, kao što su *gabarhjan* umjesto *gatarhjan*, premda Castillioneus tako tvrdi II Korin. pred. str. 6 i Galatima II,11; pošto se u prvom slučaju gdje je različit oblik, to može smatrati različitim načinom pisanja, tako i u drugom slučaju, treba smatrati greškom u pisanju, jer se u tom drugom slučaju često miješa *Þ* i *t*. Štaviše, premda se u ovim ili u drugim slučajevima određene razlike mogu smatrati dijalekatskim, ipak nikakvu korist ne možemo iz toga izvući, kad ne znamo kojem dijalektu pripada ovaj ili onaj oblik.

Grimmius smatra da je gotski srodan sa jezicima Gepida, Vandala, Herula i možda Bastarna. Prokopije izričito kaže (*De bello vandal*.I,2) da Vizigota, Vandala i Gepida bijaše *φωνή μία, γοτθική λεγομένη* (*jedan jezik, nazvan gotskim*). Zaključuje se, ono što Zeuss (str. 441) i sam Grimmius odbijaju da priznaju, da Prokopije smatra Vandale narodom istog porijekla kao i Gote, premda se vandalska imena koja su do nas došla vidljivo razlikuju od gotskih. Ako se ima vjere u navod - *γοτθική λεγομένη* (*zvan gotski*) - može se zaključiti da je to jezik koji su stanovnici Konstantinopolja nazivali gotskim,njegov identitet se opasno dovodi u vezu sa našim gotskim. Doduše, gotski presviteri su bili doktori Vandala (coll. Zeuss str. 455); ali iz toga ne proizilazi da su oba naroda govorila istim jezikom, kako iz valajnih monografija Savijana o arijanizmu Gota i Vandala (iz Masmana *Skeir.* str. 109 donosi) kao i iz prećutkivanja autora o vandalskoj verziji Biblije, neutemeljeno se zaključuje po Castillioneus-u (*Filib.* str. 65) da se Vandali nijesu služili gotskom verzijom Biblije.

5. Gotski jezik svoje bogatstvo prilično duguje stranim jezicima; čiji se uticaj lako objašnjava time što su Goti relativno zavisili od susjednih plemena u društvenom, političkom i religioznom poretku.

Sigurno da pretjeruje Castillioneus kad kaže (Korin. II, pred. str. 4): *Jedva da postoji jedna ili dvije riječi gotskog jezika, koja nema srodnu u skorašnjim ili u starijim germanskim dijalektima*; nasuprot tome, daju se gotske riječi kojima se u cijelom nizu germanskih dijalekata, koliko možemo znati, nalazi srodnih, vidi predgovor za rječnik. Ima doduše ponekih *gotskih* riječi koje su izgubljene u ostalim germanskim jezicima, što se objašnjava u indeksu (vidi Bopp, *Conjugationssystem* str. 10), i kojima je obilovao sanskrit, osobito germanskih idioma; ali ima mnogo više koje su Goti pokupili iz drugih izvora, coll. Grimm.I,9 (3. edic.) Iz slovenskih i litvanskih, što smo pomenuli već u predgovoru za rječnik; što se tiče finskih, one su bez sumnje one koje je Ihre (*Ulfil. illustr*, str. 266) već *skitskim* s pravom nazvao, i koje tim više sada treba ilustrovati, jer je njihov odnos definisan kao germanski. Dalje, poneke od njih ostaju iste u oba jezika, kao gotski *paida*, finski. paĩta (jer je *p* u gotskim riječima bezvučno); Grimmius (u periodičnjaku Hoferovom o znanju jezika I, 10 i sl) navodi mnoge druge podudarne, ali ovaj naučnik ne kaže da li je jedan jezik pozajmljivao od drugog. Npr.

Gotski: *maþa*	finski: *mato*
marei	*meri*
namo	*nimi*
meki	*miekka*
mulda	*multa*
ahana	*akana*
runa	*runo* (poema)
gulþ	*kulta*
aiþei	*äēti*
dauhtar	*tytti*

39 þamma blaiva. vasuh þan hulundi jah staina ufarlagida vas ufaro. qaþ iesus. afnimiþ þana stain. qaþ
40 du imma svistar þis dauþins marþa. frauja. ju fuls ist. fidurdogs auk ist. qaþ izai iesus. niu qaþ þus
41 þatei jabai galaubeis. gasaiwis vulþu guþs. ushofun þan þana stain. þarei vas. iþ iesus uzuhhof
42 augona iup jah qaþ. atta. aviliudo þus. unte andhausides mis. jah þan ik vissa þatei sinteino mis
andhauseis. akei in manageins þizos bistandandeins qaþ. ei galaubjaina þatei þu mik insandides.
43, 44 jah þata qiþands stibnai mikilai hropida. lazaru. hiri ut. jah urrann sa dauþa gabundans handuns
jah fotuns faskjam. jah vlits is auralja bibundans. qaþ du im iesus. andbindiþ ina jah letiþ gaggan.
45 þanuh managai þize judaiei þai qimandans at marjin jah saiwandans. þatei gatavida. galaubidedun
46, 47 imma. sumaiþ-þan ize galiþun du fareisaium jah qeþun du im. þatei gatavida iesus. galesun þan
XII. 1 þai auhumistans gudjans jah þai farei... — — in beþanijin. þarei vas lazarus sa dauþa. þanei urrai-
2 sida us dauþaim iesus. þaruh gavaurhtedun imma nahtamat jainar jah marþa andbahtida. iþ lazarus
3 vas sums þize anakumbjandane miþ imma. iþ marja nam pund balsanis nardaus pistikeinis filugalaubis jah gasalboda fotuns iesua jah bisvarb fotuns is skufta seinamma. iþ sa gards fulls varþ
4 daunais þizos salbonais. qaþ þan ains þize siponje is. judas seimonis sa iskariotes. izei skaftida sik
5, 6 du galevjan ina. duwe þata balsan ni frabauht vas in t skatte jah fradailiþ vesi þarbam. þatuþ-þan
qaþ ni þeei ina þize þarbane kara vesi. ak unte þiubs vas jah arka habaida jah þata innvaurpano
7, 8 bar. qaþ þan iesus. let ija. in dag gafilhis meinis fastaida þata. iþ þans unledans sinteino habaiþ
9 miþ izvis iþ mik ni sinteino habaiþ. lauþ þan manageins filu iudaie þatei iesus jainar ist jah qemun
10 ni in iesuis ainis ak ei jah lazaru seweina. þanei urraisida us dauþaim. munaidedunuþ-þan auk þai
11 auhumistans gudjans ei jah lazarau usqemeina. unte managai in þis garunnun iudaiei jah galaubi-
12 dedun iesua. iftumin daga manageins filu. sei qam at dulþai. gahausjandans þatei qimiþ iesus in
13 iairausaulymai. nemun astans peikabagme jah urrunnun viþragamoljan imma jah hropidedun

INTERPRETATIO.

spelunca et saxo contecta fuit superne. 39. Dixit Iesus: tollite hoc saxum. Dixit ad eum soror hujus mortui Martha: domine, jam puter est, quatriduanus enim est. 40. Dixit ei Iesus: nonne dixi tibi: quod si credis, vides gloriam Dei? 41. Sustulerunt autem hoc saxum, ubi fuit; verum Iesus elevavit oculos sursum et dixit: pater, gratias-ago tibi, quod audivisti me; 42. et vero ego scivi, quod semper me audis, sed ob turbam hanc circumstantem dixi, ut credant, quod tu me misisti. 43. Et hoc dicens voce magna clamavit: Lazare, huc-veni foras. 44. Et exiit hic mortuus ligatus manus et pedes fascis et vultus ejus sudario alligatus. Dixit ad eos Iesus: solvite eum et sinite ire. 45. Tunc multi horum Iudæorum hi venientes ad Marjam et videntes quod fecit, crediderunt ei. 46. Quidam autem eorum iverunt ad Farisæos et dixerunt ad eos quod fecit Iesus. 47. Collegerunt autem hi summi sacerdotes et hi Fari... — XII, 1. — in Bethania, ubi fuit Lazarus, hic mortuus, quem suscitavit e mortuis Iesus. 2. Tunc fecerunt ei cœnam illic et Martha ministravit, verum Lazarus fuit quidam horum accumbentium cum eo. 3. Verum Marja cepit libram balsami nardi pistici pretiosi et unxit pedes Iesu et tersit pedes ejus capillo suo, verum hæc domus plena facta est odore hujus unguenti. 4. Dixit autem unus horum discipulorum ejus, Iudas Simonis hic Iscariotes, qui paravit se ad tradendum eum: 5. cur hoc balsamum non venditum fuit in CCC denariorum et distributum esset egenis? 6. Hoc autem dixit, *non quod* ei horum egenorum cura esset, sed quia fur fuit, et loculum habuit et hoc injectum tulit. 7. Dixit autem Iesus: sine eam, in diem sepulturæ meæ servavit hoc. 8. Verum hos pauperes semper habetis cum vobis, verum me non semper habetis. 9. Comperit autem turbæ multum Iudæorum, quod Iesus illic est et venerunt non ob Iesum unum, sed ut etiam Lazarum viderent, quem suscitavit e mortuis. 10. Cogitarunt autem enim hi summi sacerdotes, ut etiam Lazarum occiderent; 11. nam multi ob hunc concurrerunt Iudæorum et crediderunt Iesu. 12. Postero die turbæ multum, quæ venit ad festum, audientes quod venit Iesus in Ierosolymam; 13. ceperunt ramos palmarum et excurrerunt

ANNOTATIONES.

XI, 41. *þarei vas*] ubi fuit, ° gr.—*uzuhhof*] vid. ad Mc. XIV, 44.—*iup*] Z. ✻ *jup*.

XI, 42. *jah þan*] J. St. ✻ jet.

XI, 44. *handuns jah fotuns*) ¶ gr.; accusativi, Græcorum more positi (Matthiæ *Griech. Gramm.* p. 782, 4.) alia exempla vid. Mc. XII, 4 *haubiþ vundan* (capite saucium); Eph. VI, 14 *usgaurdanai hupins* (cincti lumbis). — *bibundans*] colligatus, gr. omn. περιεδέδετο.

XI, 45. *judaiei*] sic cod. Arg. vid. ad L. III, 5; St. ÷ *iudaie*, J. B. Z. ÷ *judaie*.

XI, 46. *sumaiþ*] J. St. ÷ *sumai*, vid. ad M. V, 37.

XI, 47. *farei...*] hucusque legitur in cod. Arg.; J. St. e conjectura complentes *fareisaieis* e.liderunt.

XII, 1. *in*] hoc verbo pergitur in cod. Arg.; J. St. e conjectura addunt *qam*.—*iesus*] ° gr.

XII, 2. *vas sums*] ¶ gr. omn.

XII, 3. *nardaus*] J. St. ✻ *nardans*, cui J. etiam *pistikeinis* ✻ adnectit. — *filugalaubis*] tuentur id St. B. Z.; Hh. *Ulfil. illustr.* præl. p. 6 et Grim. II, 176 pro glossa habent, cujus auctor πιστικῆς male intellectum a πίστις (fides) duxerit et *filugalaubs* interpretatus sit. Id non verum esse alii docent loci, ubi *galaubs* significationem *pretiosi* habet, vid. Rom. IX, 21 *us þamma samin duiga taujan sum du galaubamma kasa* (εἰς τιμὴν σκεῦος) *sumuþ-þan du ungalaubamma* (εἰς ἀτιμίαν) i. e. ex eadem materia facere alterum ad pretiosum vas, alterum autem ad non-pretiosum. Cor. I, VII, 23 *vairþa galaubamma usbauhtai sijuþ* i. e. pretio magno (τιμῆ) empti estis. Inde apparet *filugalaubs* græco πολύτιμος recte respondere.—*skufta seinamma*] gr. omn. ante *fotuns*.

XII, 4. *sa*] hic, ° gr. omn. — *galevjan ina*] ¶ gr. omn.

XII, 6. *qaþ*] gr. ante *þatuh*.—*ina*] gr. omn. post *vesi*.

XII, 8. *iþ*] pr. J. ° ✻.

XII, 9. *iesus*] ° gr. omn.—*urraisida*] J. St. ✻ *ureisida*.

XII, 10. *þan auk*] autem enim = δέ, cf. Rom. VIII, 10; Cor. I, X, 20.—*lazarau*] Hz. ✻ *lazaru*.

XII, 11. *iudaiei*] B. ÷ *iudaie*, vid. ad L. III, 5.

XII, 12. *iftumin daga*] J. ✻ jet., cæterum gr. omn. *daga* (die).

XII, 13. *qimanda*] J. St. ✻ *qimands*.

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ ЦЕТИЊЕ

kojima treba dodati i sljedeće:

gotski: *sama*	finski: *sama*
manags	*moni*
mitaþ	*mitta*
hansa	*kansa*
audag	*autuas*
miton	*miettiā*
aggvu	*angen*
vasti	*waatet*
waþo	*wahto*
auþja	*autia*
kiusan	*kiusata*
vald-ufni	*walta*
hlaibs	*leibä*

coll. Castill. Timotiju II, I, 5

Goti su, po Jornandu (str. 90 Lindenb.) od Huna pozajmili samo lična imena; Mnogo je manji uticaj Rimljana na gotski jezik, što se lako objašnjava time da se latinski jezik prostirao po čitavoj Meziji i koji bi, čini se, bio i veći da su bila kod nas gotska pismena sastavljena u vrijeme kada Goti nastanjivahu gornju Italiju i rimske provincije Galiju i Hispaniju. Gotski je iz latinskog pozajmio ili primio: *militon* (militari - vojevati), *kautsjo* (cautio - jamstvo), *laiktjo* (lectio - štivo), *assarjus* (assarius), *aurali* (orale - oralno), *faskia* (fascia - pojas), *kaisar* (caesar - cezar), *karkara* (carcer - zatvor), *kapillon* (capillus - kosa), *lukarn* (lucerna - svjetiljka), *kumbjan* (cumbere), pund (pondo - teg) itd. A iz grčkog veći uticaj pretrpjeli su Goti koji su stanovali pokraj Dunava, koji su uvijek bili u savezu sa metropolom grčke imperije, odakle su primili hrišćanstvo i otuda iz grčkog izvora su crpili verzije biblija. Tako su pozajmljenice iz grčkog jezika: *markreitus* (μαργαρίτης - biser), *pistikeins* (πιστικός - vjernik), *spyreida* (σπυρίς), *aipistaule* (επιστολή - pismo), *ackklesjo* (εκκλησία - crkva), *paurpaura* (πορφύρα - porfira), *drakma* (δραχμή - drahma), *smyrn* (σμύρρον), *saban* (σάββανον), *apaustaulus* (απόστολος - apostol) itd. Ali lako se može shvatiti iz konsonancije riječi, jasno je iz bilješke Castillioneus-ove za Korinćane I,XIII,1 u kojoj ovaj naučnik raspravljajući o riječi *klismoklis*, zaključuje da je grčkog porijekla, kad je sigurno da ona nigdje drugdje među grčkim riječima nikada nije zabilježena.

Nijedan, pak, strani uticaj ne javlja se u *formi fleksije*; jer uticajem se ne može nazvati to što se često u ličnim imenima koja su stranog porijekla pojavljuje strana fleksija ili oponaša stranu, jer u domaćim riječima nema takvih primjera. Ni u *sintaksi* nema stranih uticaja ni na koji način; tako, makar ranije, svi bijahu prihvatili da je Ulfilina verzija vjerna kopija grčke; vidi predgovor za Ulfilu. Priznajemo da je ovaj grčki uticaj upriličen za prirodno svojstvo gotskog jezika, pošto se i na drugim mjestima javljaju bez prethodnih grčkih kao atrakcija; s tim u vezi pogledaj sintaksu.

6. Ono što nam je stiglo iz gotske književnosti, svakako je nedovoljno i šturo; osim fragmenata verzije Biblije i onoga što je poznato po imenu Skeireins, ostalo su samo suvoparni ostaci.

Ono što osobito čini književnost, rano se pojavilo kod svih naroda, a to su *pjesme* i *pojevi;* Poznato je da je takva situacija bila i kod Gota iz riječi domaćeg porijekla, kojima su se služili da bi označili: pjevanje naime (*ωδή)* ovdje se kaže *saggus* (Efeš. V,19, Kološ. III,46) od *sigyvan*

14 osanna. þiuþida sa qimanda in namin fraujins þiudans israelis. bigat þan iesus asilu. gasat ana ina.
15 svasve ist gameliþ. ni ogs þus dauhtar sion. sai. þiudans þeins qimiþ sitands ana fulin asilaus.
16 þatuþ-þan ni kunþedun siponjos is frumist. ak biþe gasveraiþs vas iesus. þanuh gamundedun þatei
17 þata vas du þamma gameliþ. jah þata gatavidedun imma. veitvodida þan so managei. sei vas miþ
18 imma. þan lazaru vopida us hlaiva jah urraisida ina us dauþaim. duþþe iddjedun gamotjan imma
19 managei. unte hausidedun ei gatavidedi þo taikn. þanuh þai fareisaieis qeþun du sis misso. saiwiþ
20 þatei ni boteiþ vaiht. sai. so manaseds afar imma galaiþ. vesunuþ-þan sumai þiudo þize urrinnan-
21 dane ei inviteina in þizai dulþai. þai atiddjedun du filippau þamma fram beþsaeida galeilaie jah
22 bedun ina qiþandans. frauja. vileima iesu gasaiwan. gaggiþ filippus jah qiþiþ du andraiin jah aftra
23 andraias jah filippus qeþun du iesua. iþ iesus andhof im qiþands. qam weila ei sveraidau sunus
24 mans. amen amen qiþa izvis. nibai kaurno waiteis gadriusando in airþa gasviltiþ. silbo ainata
25 aflifniþ. iþ jabai gasviltiþ. manag akran bairiþ. saei frijoþ saivala seina. fraqisteiþ izai. jah saei
26 fiaiþ saivala seina in þamma fairwau. in libainai aiveinon bairgiþ izai. jabai mis was andbahtjai.
mik laistjai. jah þarei im ik. þaruh sa andbahts meins visan habaiþ. jah jabai was mis andbahtiþ.
27 sveraiþ ina atta. nu saivala meina gadrobnoda. jah wa qiþau atta. nasei mik us þizai weilai. akei
28 duþþe qam in þizai weilai. atta. hauhei namo þeinata. qam þan stibna us himina. jah hauhida jah
29 aftra hauhja. managei þan. sei stoþ gahausjandei. qeþun þeiwon vairþan. sumai qeþun. aggilus du
30, 31 imma rodida. andhof iesus jah qaþ. ni in meina so stibna varþ ak in izvara. nu staua ist þizai ma-
32 nasedai. nu sa reiks þis fairwaus usvairpada ut. jah ik jabai ushauhjada af airþai. alla atþinsa
33, 34 du mis. þatuþ-þan qaþ bandvjands. wileikammo dauþau skulda gadauþnan. andhof imma so mana-
gei. veis hausidedum ana vitoda. þatei xristus sijai du aiva. jah waiva þu qiþis þatei skulds ist
35 ushauhjan sa sunus mans. was ist sa sunus mans. qaþ þan du im iesus. nauh leitil mel liuhaþ in
izvis ist. gaggiþ þande liuhaþ habaiþ. ei riqiz izvis ni gafahai. jah saei gaggiþ in riqiza. ni vait.
36 waþ gaggiþ. þande liuhaþ habaiþ. galaubeiþ du liuhada ei sunjus liuhadis vairþaiþ. þata rodida
37 iesus jah galaiþ jah gafalh sik faura im. sva filu imma taikne gataujandin in andvairþja ize ni galau-
38 bidedun imma. ei þata vaurd esaeiins praufetaus usfullnodedi. þatei qaþ. frauja. was galaubida hau-
39 seinai unsarai. jah arms fraujins wamma andhuliþs varþ. duþþe ni mahtedun galaubjan. unte aftra

INTERPRETATIO.

occurrere ei et elamaverunt: osanna, benedictus hic veniens in nomine domini, rex Israelis! 14. Invenit autem Iesus asinum, insedit in eum, sicut est scriptum: 15. ne time tibi, filia Sion, ecce, rex tuus venit sedens in pullo asinæ. 16. Hoc autem non cognoverunt discipuli ejus primum, sed cum glorificatus fuit Iesus, tunc recordati-sunt, quod hoc fuit de eo scriptum, et hoc fecerunt ei. 17. Testata-est autem hæc turba, quæ fuit cum eo, cum Lazarum vocavit e sepulcro et suscitavit eum e mortuis. 18. Propterea iverunt occurrere ei turba, nam audiverunt quod faceret hoc signum. 19. Tunc hi Farisæi dixerunt ad se invicem: videtis, quod non proficitis quidquam; ecce, hic mundus post eum ivit. 20. Fuerunt autem quidam gentilium horum excurrentium, ut adorarent in hoc festo. 21. Hi adierunt ad Filippum hunc a Bethsaida Galilææorum et orarunt eum dicentes: domine, volumus Iesum videre. 22. Vadit Filippus et dicit ad Andream, et iterum Andreas et Filippus dixerunt ad Iesum; 23. verum Iesus respondit iis dicens: venit hora, ut glorificetur filius hominis. 24. Amen, amen dico vobis, nisi granum tritici cadens in terram, moritur, ipsum solum delinquitur; verum si moritur, multum fructum fert. 25. Qui amat animam suam, perdit eam, et qui odit animam suam in hoc mundo, in vita æterna custodit eam. 26. Si mihi quis ministret, me sequatur, et ubi sum ego, ibi hic minister meus esse habet, et si quis mihi ministrat, glorificat eum pater. 27. Nunc anima mea turbata-est et quid dicam: pater, salva me ex hac hora? Sed ideo veni in hanc horam. 28. Pater, alta nomen tuum. Venit autem vox e cœlo: et altavi et iterum alto. 29. Turba autem, quæ stetit audiens, dixerunt tonitru fieri, quidam dixerunt: angelus ad eum locutus-est. 30. Respondit Iesus et dixit: non ob me hæc vox facta-est, sed ob vos. 31. Nunc judicium est huic mundo, nunc hic princeps hujus mundi ejicitur foras, 32. et ego si exaltor a terra, omnia attraho ad me. 33. Hoc autem dixit significans quali morte debuit mori. 34. Respondit ei hæc turba: nos audivimus in lege, quod Christus sit in æternum, et quomodo tu dicis, quod debitus est exaltari hic filius hominis? Quis est hic filius hominis? 35. Dixit autem ad eos Iesus: adhuc paucum tempus lux in vobis est; ite dum lucem habetis, ut tenebræ vos non capiant, et qui vadit in tenebris non scit quo vadit. 36. Dum lucem habetis, credite ad lucem, ut filii lucis fiatis. Hoc locutus-est Iesus, et ivit et, abscondidit se ab iis. 37. Tam multum eo signorum faciente in facie eorum, non crediderunt ei. 38. Ut hoc verbum Esaiæ profetæ impleretur, quod dixit: domine, quis credidit auditui nostro, et brachium domini, cui detectum fuit. 39. Itaque non potuerunt cre-

ANNOTATIONES.

xii, 17. *þan*] sec. quum, gr. ὅτε.
xii, 18. *duþþe*] Ulf. c. codd. * καί.—*iddjedun gamotja*] vid. ad Cor. I, ix, 25.—*þo*] hoc, gr. omn. ante *gatavida*.
xii, 20. *þiudo þize urrinnandane*] Grimm. Gr. IV, 586 male interpretatur, nam *þize urrinnandane* non ad *þiudo* pertinet, sed est genitivus quem vocant partitivum: erant autem inter excurrentes quidam gentilium.
xii, 21. *þai*] Ulf. c. codd. * οὖν.
xii, 24. *waiteis*] vid. ad L. i, 25.
xii, 26. *was andbahtjai*] ¶ gr.—*þaruh*] Ulf. * καί, nisi fortasse pro *sa* legendum est *jah*.—*visan habaiþ*] esse habet, i. e. erit, vid. ad L. vi, 25.—*jah*] sec. et, ° gr.—*mis*] sec. J. St. ※ *mik*.
xii, 28. *namo þeinata*] ¶ gr. omn.
xii, 29. *stoþ*] Ulf. c. cod. * καί.
xii, 31. *fairwaus*] St. ※ *fairwaus;* cæterum quod Sch. adnotat, Ulf. τούτου omittere, errat.
xii, 32. *alla*] omnia, gr. πάντας.
xii, 34. *was*] J. St. ※ *wa*.
xii, 36. *galaiþ*] B. ※ *galiþ*.
xii, 37. *filu*] Ulf. * ᾧ.
xii, 38. *esaeiins*] St. Hz. ※ *esaejins*.

(*ώδειν);* i pjesma, *liudh* od *liudhan (*Rim. XV,9) za *ψάλλειν* takođe se koristi. Osim ovih opštih pojmova daju se i poneki apelativi, kao za himnu, *hazeins* (*ύμνος* Efeš. V,19; Kološ. III,16); u *naiteins* (coll.vet.lith. *neizjan*, Gf II,1128), kad su u Marko II,7; III,28; Luka V,23, koristi riječ *βλασφημία*, porijeklo germansko lako se prepoznaje, kojim se izražava ironička i deklamatorska pjesma, takvom pjesmom kod Gota možda *neidh* nazvanim, kao kod vet.septentr.*nid*,coll. Gf.II,1031. U religioznim pjesmama nije bilo domaćih riječi, ili bar u Bibliji stoji pozajmljeno iz grčkog *psalma* (Luka XX,42) odnosno *psalmo* (Kor. I,XIV,26; Efeš. IV,8 marg; V,19; Kološ. III,16), mada se umjesto *ψαλμός* takođe moglo koristiti *liudh* (vidi gore). O poslovicama vidi niže. Nazivale su se enigmom. *frisahts* (Kor. I,XIII,12); sličnost, *gajuko* (vidi rječnik.h.v.); priče, parabole, pripovijesti, *spill* (vidi rječnik.h.v.). Po tome zaključujemo ne samo da je kod Gota bilo pjesama, što je obilježeno ličnim imenima, nego i iz izrazitog svjedočenja Jornanda, koji ih čas naziva *pojanjima* (str. 93 edic. Lind.) a čas *pjesmama* (str. 83), tvrdeći još da su pjesme bile istorijske i herojske, u kojima bijahu slavljeni iz gr. izlazak Gota sa Skandinavije na kontinent, potčinjavanje Vandala, njihov prelazak preko Skitije na Crno more (str.83), štaviše *djela Etesparme, Hanale, Fridigerna, Vidikule i drugih, koji su veoma cijenjeni u ovom narodu, i starina se hvali da su bili takvi heroji za divljenje* (str.86). A kakav je bio ritam ovih pjesama, ništa ne znamo; vjerovatno su bile iterativne, kao i ostale germanske pjesme; sigurno je, pak, da nijesu bile u formi herojskog grčkog metra, kao što pogrešno zaključuje Massmannus o stihu u poslanici Titu I,12. Uostalom, nijesu bile u pisanoj formi, nego kao što bijaše običaj kod drugih germanskih plemena, usmeno su prenošene od jednog pjevača drugom. Ne znamo ime ovih gotskih pjevača; jer *liudharjos*, ne mogu se nazvati kao levite pojci kod Hebreja (*άδοντες)* kod Ezre II,41 I Nehemije VII,1 gotski se prevode, jer su Jevreji na naš način, a Germani kao recitaciju, pjevali uz kitaru (Jornand str. 86). I na ovaj način pjevati gotski je *siggvan* a kompozicija *usiggvan*, tj, recitovati (*αναγινώσκειν)* otkuda je naziv *saggvjans* priličniji za ove pjevače. Lako se može razumjeti zašto gotske pjesme nijesu bile zapisane. U stara vremena to nije bio običaj, jer Goti prije Ulfilinog vremena nijesu imali pismo (vidi 11), pa ih je teško bilo zapisati. A kad su dobili pismo, koje je bilo prikladno, nije bilo mecena, i nijesu bili radi pisanju, osim ako nijesu imali politički razlog za to, primili su zajedno sa očinskim običajima i ljubav prema sopstvenoj književnosti. Dodaj tome i to da je kod Gota pismenost dugo bila rezervisana samo za sveštenike, a sveštrenici su se njome služili za odbranu i promovisanje religije i shodno tome nijesu se mogli posvetiti pjesmama, premda su imali svijest o tome.

Nijesu malobrojni oni koji vjeruju Jornandu, koji kažu da su Goti imali pisane zakone. Kad se posmatra pod drugim svijetlom, stvar stoji ovako, str. 93 Lind.*: Diceneus je Gote podučio filosofiji: jer ih je podučio etici, da istraži njihove varvarske običaje; predajući fiziku, učinio je da žive po sopstvenim zakonima prirodno, koje sve do sada imenuju conscriptas bellagines; podučavajući logiku učinio ih je vještijim od drugih naroda u logici; pokazujući praktično u dobrim djelima naredio da se druže; demonstrirajući teoriju podučio ih je da razmšljaju o dvanaest znakova i preko njih o kretanju planeta i cijeloj astronomiji, itd. Izabrao je umnije ljude, koje je podučavao teologiji* i *savjetovao ih da poštuju neka znamenja i kapele*. Premda je sigurno da gotski narod nije na taj način naučen filosofiji, kako je Jornand na ovom mjestu neprilično i neuređeno htio da nas ubijedi, ipak Goti nijesu bili necivilizovani, već učeni u nekim stvarima ljudskim i božanskim, zemaljskim i nebeskim. To nam je znano iz usporedbe nas bilo sa susjednim bilo sa udaljenim narodima, koji su imali iste ustanove, koji su imali kolekciju izreka: tako su Indusi imali Purane, Grci poslovice i Hesiodove „Poslove i dane“, Skandinavci bogat korpus pjesničkih sentencija. (vidi Dietrich, *Altnord. Lesebuch* pred. XXXIII), kao i Germani. Na isti način, dakle, morali smo naći korpus sentencija kod Gota, na što aludira i gorepomenuto mjesto kod Jornanda. Jer on pominje neki

40 qaþ esaeias. gablindida ize augona jah gadaubida ize hairtona. ei ni gaumidedeina augam jah
41 froþeina hairtin jah gavandidedeina jah ganasidedjau ins. þata qaþ esaeias. þan saw vulþu is jah
42 rodida bi ina. þanuh þan sveþauh jah us þaim reikam managai galaubidedun du iumma. akei faura
43 fareisaium ni andhaihaitun. ei us synagogein ni usvaurpanai vaurþeina. frijodedun auk mais hauhein
44 manniska þau hauhein guþs. iþ iesus hropida jah qaþ. saei galaubeiþ du mis. ni galaubeiþ du mis ak du
45, 46 þamma sandjandin mik. jah saei saiwiþ mik. saiwiþ þana sandjandan mik. ik liuhad in þamma fairwau
47 qam. ei wazuh saei galaubjai du mis. in riqiza ni visai. jah jabai was meinaim hausjai vaurdam jah
48 galaubjai. ik ni stoja ina. nih þan qam ei stojau manased ak ei ganasjau manased. saei frakann mis
jah ni anduimiþ vaurda meina. habaid þana stojandan sik. vaurd þatei rodida. þata stojiþ iua in
49 spedistin daga. unte ik us mis silbin ni rodida. ak saei sandida mik atta. sah mis anabusn at... —
xiii, 11, 12 — qaþ. ni allai hrainjai sijuþ. biþeh þan usþvoh fotuns ize jah nam vastjos seinos. anakumbjands.
13 afira qaþ du im. vitudu. wa gatavida izvis. jus vopeid mik. laisareis jah frauja. vaila qiþiþ. im auk
14 jabai uu usþvoh izvis fotuns frauja jah laisareis. jah jus skuluþ izvis misso þvahan fotuns.
15, 16 du frisahtai auk atgaf izvis ei svasve ik gatavida izvis. sva jus taujaiþ. amen amen qiþa izvis. nist
17 skalks maiza fraujin seinamma nih apaustaulus maiza þamma sandjandin sik. þande þata vituþ.
18 audagai sijuþ. jabai taujiþ þata. ni bi allans izvis qiþa. ik vait. warjans gavalida. ak ei usfulliþ vaurþi
19 þata gamelido. saei matida miþ mis hlaib. ushof ana mik fairzna seina. fram himma qiþa izvis
20 faurþizei vaurþi. ei biþe vairþai. galaubjaiþ þatei ik im amen amen qiþa izvis. saei anduimiþ þana
21 þanei ik insandja. mik anduimiþ. iþ saei mik anduimiþ. anduimiþ þana sandjandan mik. þata qiþands
iesus indrobnoda ahmin jah veitvodida jah qaþ. amen amen qiþa izvis. þatei ains izvara galeveiþ
22, 23 mik. þanuh sewun du sis misso þai siponjos þagkjandans. bi warjana qeþi. vasuh þan anakumbjands
24 ains þize siponje is in barma iesuis. þanei frijoda iesus. bandviduh þan þamma scimon paitrus du
25 fraihnan. was vesi. bi þanei qaþ. anakumbida þan jains sva ana barma iesuis qaþuh imma. frauja.
26 was ist. andhof iesus. sa ist. þammei ik ufdaupjands þana hlaif giba. jah ufdaupjands þana hlaif gaf

INTERPRETATIO.

dere, nam iterum dixit Esaias: 40. obcæcavit eorum oculos et induravit eorum corda, ut non viderent oculis et intelligerent corde et converterent et sanarem eos. 41. Hoc dixit Esaias, cum vidit gloriam ejus et locutus-est de eo. 42. Tunc autem tamen etiam ex his principibus multi crediderunt ad eum, sed propter Farisæos non confessi-sunt, ut e synagoga non ejecti fierent. 43. Amaverunt enim magis gloriam humanam, quam gloriam Dei. 44. Verum Iesus clamavit et dixit: qui credit ad me, non credit ad me, sed ad hunc mittentem me; 45. et qui videt me, videt hunc mittentem me. 46. Ego lumen in hunc mundum veni, ut quisque qui credat ad me, in tenebris non maneat; 47. et si quis mea audiat verba et credat, ego non judico eum, non enim veni, ut judicem mundum, sed ut salvem mundum; 48. qui rejicit me et non accipit verba mea, habet hunc judicantem se: verbum quod locutus-sum, hoc judicat eum in ultimo die. 49. Nam ego ex me ipso non locutus-sum, sed qui misit me pater, hic mihi præceptum de (dit) — xiii, 11. — dixit: non omnes mundi estis. 12. Cum autem lavit pedes eorum et cepit vestes suas, accumbens iterum dixit ad eos: scitisne quid feci vobis? 13. Vos vocatis me, magister et dominus? Bene dicitis, sum enim; 14. si igitur lavi vobis pedes, dominus et magister, etiam vos debetis vobis invicem lavare pedes. 15. Ad exemplum enim dedi vobis, ut sicut ego feci vobis, sic vos faciatis. 16. Amen, amen dico vobis, non-est servus major domino suo, nec apostolus major hoc mittente se. 17. Si hoc scitis, beati estis, si facitis hoc. 18. Non de omnibus vobis dico; ego scio, quos elegi, sed ut impletum fieret hoc scriptum: qui edit cum me panem, sustulit contra me calcaneum suum. 19. Ab hodierno dico vobis, antequam fieret, ut cum fiat, credatis, quod ego sum. 20. Amen, amen dico vobis, qui suscipit hunc, quem ego mitto, me suscipit; verum qui me suscipit, suscipit hunc mittentem me. 21. Hoc dicens Iesus turbatus-est spiritu et testatus est et dixit: amen, amen dico vobis, quod unus vestrum tradit me. 22. Tunc adspexerunt ad se invicem hi discipuli cogitantes, de quo diceret. 23. Fuit autem accumbens unus horum discipulorum ejus in sinu Iesu, quem amavit Iesus: 24. innuit autem huic Simon Petrus ad interrogandum quis esset de quo dixit. 25. Accubuit autem ille sic in sinu Iesu dixitque ei: domine, quis est? 26. Respondit Iesus: hic est, cui ego im-

ANNOTATIONES.

xii, 40. *hairtona*] corda, gr. omn. καρδίαν.

xii, 42. *synagogein*] editt. ※ *synagogei;* cod. Arg. *synagogeinusvaurpanai:* apparet librarium *ni* omisisse, cognito errore addidisse, sed ita ut cum litteram *n* jam scriptam videret, eam ad *ni* pertinere et *i* modo se omisisse putans, alterum *n* non repeteret. Dativus utique in *n* desinit: *synagogein* L. iv, 16, 20, 28; *synagogen* Mc. i, 23, 29.

xii, 43. *mais*] gr. omn. post *manniska.—manniska*] humanam, gr. omn. ἀνθρώπων.

xii, 45. *sandjandan*] J. St. ※ *sandjandin.*

xii, 46. *visai*] J. ※ *vizai.*

xii, 47. *jah*] sec., editt. addunt *ni*, cujus voculæ in cod. Arg. nullum vestigium invenitur, neque a librario, sed ab ipso interprete omissum esse, codices ii, quibuscum sæpissime consentit, probant. — *manased*] pr., cod. Arg. ※ *mananased;* cf. adix, 41.

xii, 48. *þana*] St. ※ *þara.*

xii, 49. *at..*] J. e conjectura complet *atgaf.*

xiii, 12. *vitudu*] cod. Arg. Hz. J. St. B. ※ *vitadu.*

xiii, 13. *laisareis*] cod. Arg. ※ *laisareisareis*, non uti Ih. Z. dicunt *laisareissareis*, cf. ad ix, 41. — *frauja*] Ulf. ° καὶ.

xiii, 14. *nu*] Ulf. ° ἐγώ.

xiii, 15. *sva*] sic, gr. omn. καί, vid. ad xv, 9.

xiii, 16. *qiþa*] J. ※ *viþa.*

xiii, 18. *warjans*] quos (pronomen interrogativum), gr. οὕς. — *þata gamelido*] gr. ante *usfulliþ.*

xiii, 20. *þana þanei*] hunc quem, gr. ἐὰν τινα.

xiii, 25. *sva*] sic, ° gr.

xiii, 26. *seimonis skariotau*] sic cod. Arg.; J. St. ※ *seimon iskariotau*, B. *seimonis iskariotau* recte, vid. xii. 4. nam nostro loco nullas gr. Σκαριώτῃ legit, quam mutilam formam supra quidam habent.

korpus sentencija, pismene ugovore, i naziv *Bellaginium.* Ali šta su te *Bellagines* ili pravilnije *Bilagines* (ili *Bilageineis*)? Gotovo sve one imaju kao istinite zakone i, po mišljenju Jornanda, kodeks gotskih zakona: otuda su poneki od ovih pisanih spomenika smatrani ranijim od Ulfile; drugi su sumnjali u autentičnost ovog kodeksa (coll. Manso, *Gesch. der Ostgothen*, 91 i) i to s pravom, jer za vrijeme vladavine Euriha, tj. u V vijeku, Vizigoti su imali kodeks zakona. (Aschbach, *Gesch. der Westgothen*, 157). Ali ako se ispita kontekst, on ne opravdava ovo tumačenje. Jer je ovdje evidentno prisutna lakuna; jer koji god bi se statuti ili zakoni mogli uvesti, nikada nijedan filosof, koji podučava fiziku, nije donio civilne zakone, i oni nijesu upisani u fiziku, već se raspravlja o istraživanju prirode i suštini stvari; nedostaje, dakle, u tekstu istinsko filosofsko znanje, *Politia* dakle, ili ona koja podučava građanskom životu; otuda se lako vidi da osnova greške leži u riječi *naturaliter,* koja je pojednostavljeno shvaćena: *predajući fiziku* da se uči priroda stvari, politiam podučavajući *naturaliter* itd. Nije dalje potrebno da se pod ovim *zakonima podrazumijevaju* oni pozitivni; već se suprotno može pretpostaviti da su naturalia samo principi jednakosti kojima se utemeljuje građanski život. Kao i formule pojanja i zakletvi, kao što nam je od starine ostalo od Grka, Skandinavaca i Germana, u riječi *cantiones,* mogli bismo posumnjati samo slijedći pomenuto mjesto kod Jornanda, osim ako u kontekstu rjeđe upotrebljavana riječ *cantus* ne označava riječ *cantio*.

Za verziju Biblije, koju je oko IV vijeka započeo Ulfila, a neko drugi, ako ne možda on sam nastavio, već je prethodno u predgovoru za Ulfilin tekst bilo riječi. Što se tiče *Skeireins,* ovaj drugi veliki fragmenat gotske književnosti je izdao Massmanus, postoji sumnja na koje vrijeme se odnosi, da li je verzija ili originalni tekst i, napokon, koji gotski učenjak ga je sastavio, coll. Löbe, *Textberichtigung der Skeireins, Altenburg* 1839.

Još mnoge druge verzije i mnoge teološke rasprave bijaše napisao Ulfila, kao što je bez sumnje jasno iz nedavno otkrivenih dokumenata i iz Waitzia (*Ueber das Leben und die Lehre des Ulfila, Hannov*. 1810); gdje se kaže (str. 14) da: *i sam (Ulfila) na tri jezika* (grčki, latinski i gotski) mnoge rasprave i mnoga tumačenja *onima koji su htjeli za korist i za izgradnju, sebi za vječni spomen i nagradu* nakon sebe je ostavio. Na prijašnju epohu odnosi se *istorijski opus od Ablavija* i *pismena geografija*, ili tačnije neki *itinerarij* cijele Germanije *od Athanarita, Hildebalda, Markomira*, napisan u VI vijeku i ono što *geograf Ravene* veoma često navodi (vidi Grimmium Gr. XLVI (1 edic.).

Kao vlasništvo gotske književnosti treba navesti i gotski kalendar, kao i pisane zabilješke nekih dokumenata u Italiji sastavljača na latinskom (vidi *predgovor gotskog rječnika*), premda su nam drugi značajniji. Mnogo manja su ona sitna dokumenta koja Massmannus uz mnogo napora upoređuje i koja je crpio iz pogrešnog izvora i koje je u periodičnjaku Hauptius-a *Althertum* I, 294 i sl. pod imenom *mlađih gotskih* bio objavio, coll. 7.

7. Gotski jezik je kratko vremena cvjetao; u Meziji nestaje, sa nestankom autentičnih Gota pred najezdom novih naroda koji su nahrupili u dunavske oblasti; a u istočnim zemljama, gdje su Gote naslijedili Ostro i Vizigoti, jezik je vjerovatno, prije nego i sam narod, pod uticajem latinskog, morao nestati.

Gotski jezik se uzdigao do književnog, ili se makar ustalio prvo u Meziji, gdje je Ulfila ustanovio pismenost i započeo verziju Biblije (vidi §11). Tu je gotski jezik procvjetao, i kad je umro Ulfila (383), kako se vidi iz poslanice Tertulijanove[5] koja je napisana oko 403. godine. Nadalje, ova poslanica (Hijeronimova djela, tom I, poslanica CVI; Patrol. Tom. XXII, edit. Migne; epp. II, str. 626 ed. Paris.) sadrži odgovor Sunije i Fretele, gotskih presvitera, o ponekim mjestima u Starom zavjetu kojima se postavlja pitanje božanskom učitelju, i koja sigurno nijesu bila u upotrebi toliko za usmeno pripovijedanje koliko kao pisano djelo. Štaviše,

[5] Tertulijan je umro oko 216. godine. Ovdje se, dakle, radi o lapsusu: umjesto Hijeronim, stoji Tertulijan

27 iudin seimonis skariotau. jah afar þamma hlaiba þan galaiþ in jainana satana. qaþ þan du imma
28 iesus. þatei taujis. tavei sprauto. þatuh þan ainshun ni vissa þize anakumbjandane. duwe qaþ imma.
29 sumai mundedun ei unte arka habaida iudas. þatei qeþi imma iesus. bugei þizei þaurbeima du dulþai
30 aiþþau þaim unledam ei wa gibau. biþe andnam þana hlaib jains. suns galaiþ ut. vasuh þan nahts.
31, 32 þan galaiþ ut. qaþ þan iesus. nu gasveraids varþ sunus mans jah guþ hauhiþs ist in imma. jabai nu
33 guþ hauhiþs ist in imma. jah guþ hauheiþ ina in sis jah suns hauhida ina. barnilona. nauh leitil
mel miþ izvis im. sokeiþ mik. jah svasve qaþ du iudaium. ei þadei ik gagga. jus ni maguþ qiman.
34 jah izvis qiþa nu. anabusn niuja giba izvis ei frijoþ. izvis misso sve ik frijoda izvis. þei jah jus frijoþ
35 misso izvis. bi þamma uf kunnanda allai. þei meinai siponjos sijuþ. jabai friaþva habaid miþ izvis
36 misso. þanuh qaþ du imma seimon paitrus. frauja. wad gaggis. andhafjands iesus qaþ. þadei ik
37 gagga. ni magt mik nu laistjan. ip biþe laisteis. þaruh paitrus qaþ du imma. frauja. duwe ni mag þuk
38 laistjan nu. saivala meina faur þuk lagja. andhof iesus. saivala þeina faur mik lagjis. amen amen
xiv. 1 qiþa þus. þei hana ni hrukeiþ. unte þu mik afaikis kunnan þrim sinþam. ni indrobnai izvar hairto.
2 galaubeiþ du guþa jah du mis galaubeiþ. in garda attins meinis saliþvos managos sind. aþþan niba
3 veseina. aiþþau qeþjau du izvis. gagga manvjan stad izvis. jah þan jabai gagga. manvja izvis stad.
4 aftra qima jah franima izvis du mis silbin. ei þarei im ik. þaruh sijuþ jah jus. jah þadei ik gagga.
5 kunnuþ jah þana vig kunnuþ. þaruh qaþ imma þomas. frauja. ni vitum waþ gaggis jah waiva
6 magum þana vig kunnan. qaþ imma iesus. ik im sa vigs jah sunja jah libains. ainshun ni qimiþ at
7 attin niba þairh mik. ip kunþedeiþ mik aiþþau kunþedeiþ jah attan meinana. jah þan fram himma
8 kunnuþ ina jah gasaiwiþ ina. ip filippus qaþuh du imma. frauja. augei unsis þana attan. þatuh ganah

INTERPRETATIO.

mergens hunc panem do. Et immergens hunc panem dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. 27. Et post hunc panem tum ivit in illum satanas; dixit autem ad eum Iesus: quod facis, fac subito. 28. Hoc autem ullus non scivit horum accumbentium, cur dixit ei. 29. Quidam putarunt, quod, quia loculum habuit Iudas, quod diceret ei Iesus: eme quo egemus ad festum, aut his pauperibus ut quid dem. 30. Ubi accepit hunc panem ille, statim ivit foras. Fuit autem nox. 31. Cum ivit foras, dixit tum Iesus: nunc glorificatus factus-est filius hominis et Deus altatus est in eo. 32. Si igitur Deus altatus est in eo, etiam Deus altat eum in se et statim altavit eum. 33. Filioli, adhuc paucum tempus cum vobis sum; quæritis me, et sicut dixi ad Iudæos, quod quo ego eo, vos non potestis venire, etiam vobis dico nunc. 34. Præceptum novum do vobis, ut ametis vos invicem, uti ego amavi vos, ut etiam vos ametis invicem vos. 35. In hoc cognoscunt omnes, quod mei discipuli estis, si amorem habetis cum vobis invicem. 36. Tunc dixit ad eum Simon Petrus: domine, quo is? Respondens Iesus dixit: quo ego eo, non potes me nunc sequi; verum postea sequeris. 37. Tunc Petrus dixit ad eum: domine, cur non possum te sequi nunc? animam meam pro te pono. 38. Respondit Iesus: animam tuam pro me ponis? Amen, amen dico tibi, quod gallus non cantat, donec tu me abnegas novisse tribus vicibus. xiv, 1. Ne turbetur vestrum cor, credite ad Deum et ad me credite. 2. In domo patris mei mansiones multæ sunt; at nisi essent, utique dicerem ad vos: eo parare locum vobis. 3. Et enim si eo, paro vobis locum; iterum venio et accipio vos ad me ipsum, ut ubi sum ego, ibi sitis etiam vos. 4. Et quo ego eo, scitis et hanc viam scitis. 5. Tunc dixit ei Thomas: domine, non scimus, quo is; et quomodo possumus hanc viam scire? 6. Dixit ei Iesus: ego sum hæc via et veritas et vita, ullus non venit ad patrem, nisi per me. 7. Si nosceretis me, utique nosceretis etiam patrem meum, et enim ab hodierno noscitis eum et videtis eum. 8. Verum Filippus dixit ad eum: domine, ostende nobis hunc patrem'

ANNOTATIONES.

xiii, 29. *sumai*] Ulf. c. codd. ° γάρ. — *ei unte*] quod quia, gr. ἐπεί (cod. D ὅτι); aut alterutrum est glossa in textum illata (cf. ad L. v, 35), aut Ulf. ὅτι particulam ab ἐδόκουν pendentem bis et ante et post sententiam interjectam posuit, sic Cor. II, v, 1 *vitum þatei, jabai airþeina unsara gards qatairada. ei gatimrjon us guþa habam*; cf. Mc. xii, 19. — *þaurbeima*] J. St. ✻ *þaurbeimai*. — *gibau*] dem. gr. omn. δῷ.

xiii, 30. *biþe*] Ulf. c. cod. r. ap. Mi. °οὖν.

xiii, 31. *þan*] sec. tum, ° gr. omn. nec in gothica versione recte se habere existimamus, nam correlationem particularum, quæ in tam minutis sermonis membris adhibita satis inepta videtur, etiamsi ferremus, tamen ferri non potest, quod alterum *þan* (tum) non primum, quem sic debet (Cor. II, xii, 10), locum in enuntiato obtinet. Quod post prius *þan* gr. οὖν legunt, id fortasse a quodam in margine per *þan* redditum, deinde autem a librario codicis Arg., quia post illud *þan* poni non posset, alieno loco in textum illatum est.

xiii, 32. *nu*] igitur, ° gr. omn., Ulf. c. Brix.

xiii, 35. *mel*] tempus, ° gr. — *ik gagga*] ¶ gr.

xiii, 34. *ik*] ego, ° gr.

xiii, 35. *uf kunnanda*] est forma non passivi, sed medii, vid. Grim. I. 855, 2 uti *atsteigadau* M. xxvii, 42; Mc. xv, 32. *lausjadau* M. xxvii, 45; *faianda* Rom. ix. 19; *liugandau* Cor. I, vii, 9, *gavasjada* xv, 54; *vaurkjada* II, iv, 17; *ustiuhada* vii, 10.

xiii, 36. *þanuh*] tunc, ° gr. omn. — *andhafjandi —qaþ*] respondens — dixit, gr. ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, cum Goth. nullus liber consentit; cf. xviii, 5. — *ik*] ego, ° gr. — *laisteis*] Ulf. c. codd. ° μοί.

xiii, 37. *þaruh*] tunc, ° gr. omn. — *paitrus*] gr. omn. post *imma*. —*nu*] St. ° ✻.

xiii, 38. *andhof*] Ulf. c. codd. ° αὐτῷ. — *þei*] quod, ° gr. — *þu*] tu, ° gr. omn. — *mik*] gr. omn. post *kunnan*. — *afaikis kunnan*] abnegas novisse = ἀρνήσῃ, vid. ad Cor. I, ix, 25. — *þrim sinþam*] J. St. ✻ jct.

xiv, 1. *guþa*] St. ✻ *gtoha*.

xiv, 2. *veseina*] essent, ° gr. omn.

xiv, 3. *jah þan*] et enim, gr. omn. καί, sic vs. 7. — *gagga*] Ulf. c. codd. ° καί. — *þaruh*] ibi, ° gr. Cæterum Hz. ✻ *þarei*. — *sijuþ*] gr. omn. post *jus*.

xiv, 5. *þaruh*] tunc, ° gr. omn.

xiv, 7. *aiþþau kunþedeiþ*] gr. omn. post *meinana*, cæterum Z. ✻ *kundedeiþ*. — *ina*] pr. St. ✻ *ima*. — *gasaiwiþ*] videtis, gr. omn. ἑωράκατε, Ulf. c. Brix.

xiv, 8. *ip*] verum, ° gr. omn. — *filippus*] gr. omn. post *imma*; cæterum St. ✻ *philippus*. — *þatuh*] hoc, gr. omn. καί.

do IX vijeka kod Gota donjeg Dunava, kako su pripovijedali misionari Valafridu Strabonu, vjerske službe su se održavale na gotskom jeziku. *Goti,* kaže on (De rebus eccles. 7), *kao i Geti, koji su u to vrijeme prešli u Hristovu vjeru, koji nastanjuju grčke provincije, govorili su našim odnosno teodiskim jezikom i, kao što svjedoči istorija, pošto su naučnici ovog naroda božanske knjige preveli na sopstveni jezik, od kojih se poneke nalaze kod pojedinaca i danas. Saznali smo iz izvještaja vjerne braće, da neka skitska plemena, uglavnom Tomitani, istim jezikom i danas drže božiju službu*. Kad Olaus Rudbeck (Atlant. III, 210) pripovijeda, da u njegovo doba (XVII vijek) u mnogim mjestima Valahije (Vlaške) bijahu preostali tragovi gotskog jezika, ovo treba pripisati bajkama, kojima obiluje djelo ovoga autora; štaviše, premda je istina, kako onaj tvrdi da je lično vidio nekog čovjeka iz tih krajeva koji je bio poslat kod kralja Šveđana, koji Ulfilu bijaše čitao na gotskom, iz toga se ipak ne može zaključiti da je gotski jezik u vrijeme Valahije postojao. Castillioneus (II Korin. Str. 83) je mogao objasniti ove tragove gotskog jezika u toj oblasti preko saksonskih kolona Transilvanije; međutim, ko bi povjerovao da je Saksonac tako mogao čitati Ulfilu, kad nije znao pismo ni jezik Gota?

Goti nikada nijesu nametnuli svoje idiome nijednom narodu koji bijahu pokorili, dozvoljavajući im da zadrže zakone i očinske običaje zajedno sa jezikom. To je u Italiji bilo načelo djelovanja Ostrogota. Ovdje ostavljamo nedorečenim da li Manso bijaše dotakao poentu, govoreći (*Geschichte des ostrogoth. Reichs*, 135) da su Goti shvatili, ono što su od zakona i govora Rimljana svakako mogli naučiti i primiti (jer ovaj učeni čovjek čudno razmišlja o gotskom jeziku, i pošto jednostano zaključuje da on još nije bio savršen, kako je mogao da izrazi razmišljanja neophodna za građanski život); u stvari, gotski jezik se, ni na koji način, nije mogao uvesti kod Italika; jer su osobiti slučajevi koji se objašnjavaju posebnim slučajevima, kad su Rimljani govorili gotski (coll. Cassiod. 8,21); nasuprot tome ova nova regija urbana po običajima, bogata po proizvodima, jedinstvena po htjenjima, zavela je Gote i oslabila njihovu nacionalnost, pošto je već Teodorik podsticao svoje da pohađaju rimske gimnazije. Da su, pak, Goti u Italiji govorili gotski to se dokazuje kako iz natpisa napuljskih i arentinskih dokumenata, tako iz odvojenih tribunala Gota i Italika (o čemu je svoje mišljenje izložio Glöden, *Das Romische Recht in ostgothischen Reiche, Jena* 1843); i, naravno, svi ostaci gotskog jezika, kojima sada raspolažemo, potiču iz Italije; coll. Castill. *spec*. IV i za II Korin. Str. 83; W. Grimm. *Jahrb. der Lit*. XLIII, 29.

Ni Vizigoti nijesu dalje napredovali koristeći se pobjedom, pošto su prodrli u Francusku i Španiju; tolerantni su se pokazali i u religioznim i u svjetovnim stvarima. Sami Goti su sačuvali svoje običaje, zakone i jezik kroz 200 godina, sve dok su Rimljani bili pod vladavinom Recareda (601). A ovaj želeći da ujedini Gote i Rimljane koje su pokorili u jedan narod i jedno pleme, i imajući to na umu, pod uticajem sveštenstva, potpuno se tome posvetio. Tako je nametnuo zakon koji se odnosio na oba naroda; no, pošto je broj pokorenih Rimljana bio daleko veći, taj zakon je trebalo objaviti na latinskom, tako da je latinski postao zvanični državni jezik; bijaše posvećen hrišćanskoj vjeri; stoga je naredio da se sveštena služba služi na latinskom, tako da je latinski bio jezik ove crkve; svojim dvoranima je dao latinska imena, tako da je latinski bio dvorski jezik (coll. Aschbach, *Gesch. der Westgothen*, str. 230 i sl.); nakon što je sproveo ove izmjene, da li je gotski jezik pisaca mogao da opstane? Svakako se čini da jezik u posljednjim vremenima gotske dominacije malo pomalo nestaje iz govora naroda i uz izuzetak veoma malog broja germanskih riječi, koje su ušle u španski (coll. Goth. Glossar. Praef.), poneke samo iz seljačkog španskog dijalekta, koje se možda ne bez razloga imenuju *germanskim* (iz staro njem. *gau*, selo, *gauer*, seoski) tumače se germanskim, kao što su: *ledro,* lijevi, got. hleidumeã, od korijena *hleid, led*; *mundo,* lice, goth *mundhs*, usta; takođe možda *godo,* desni, goth. *god*, dobar (kako se drugim izrazom označava desna strana koja ima pozitivno značenje); *navio*, tijelo, leš, goth. *naus*, brod; *anclas,* ruka, goth. *agga,* članak, tijelo,

9 unsis. þaruh qaþ ïmma ïesus. svalaud melis miþ ïzvis vas. jah ni ufkunþes mik. filippu. saei gasaw
10 mik. gasaw attan. jah waiva þu qiþis. augei unsis þana attan. niu galaubeis þatei ik in attin jah
atta in mis ist. þo vaurda. þoei ik rodja ïzvis. af mis silbin ni rodja. ak atta. saei in mis ist. sa
11 taujiþ þo vaurstva. galaubeiþ mis þatei ik in attin jah atta in mis. iþ jabai in þize vaurstve ni
12 galaubeiþ mis. amen amen qiþa ïzvis. saei galaubeid mis. þo vaurstva. þoei ik tauja. jah is taujiþ
13 jah maizona þaim taujiþ. unte ik du attin gagga. jah þatei wa bidjiþ in namin meinamma. þata
14, 15 tauja ei hauhjaidau atta in sunau. jabai wis bidjiþ mik in namin meinamma. ik tauja. jabai mik frijoþ.
16 anabusnins meinos fastaid. jah ïk bidja attan. jah anþarana parakletu gibiþ ïzvis. ei sijai miþ ïzvis
17 du aiva. ahma sunjos. þanei so manaseiþs ni mag niman. unte ni saiwiþ ïna. nih kann ïna. iþ jus
18 kunnuþ ïna. unte ïs miþ ïzvis visiþ jah in ïzvis ist. ni leta ïzvis viduvairnans. qima at ïzvis.
19 nauh leitil. jah so manaseiþs mik ni þanaseiþs saiwiþ. iþ jus saiwiþ mik. þatei ik liba jah jus
20 libaiþ. in jainamma daga ufkunnaiþ jus þatei ik in attin meinamma jah jus in mis jah ik in ïzvis.
21 saei habaid anabusnins meinos jah fastaiþ þos. sa ist saei frijoþ mik. jah þan saei frijoþ mik.
22 frijoda fram attin meinamma. jah ik frijo ïna jah gabairhtja ïmma mik silban. þaruh qaþ ïmma
ïudas. ni sa iskarjotes. frauja. wa varþ ei unsis munais gabairhtjan þuk silban iþ þizai manasedai ni.
23 andhof ïesus jah qaþ du ïmma. jabai was mik frijoþ jah vaurd mein fastaiþ. jah atta meins frijoþ
24 ïna. jah du ïmma galeiþos jah saliþvos at ïmma gataujos. ïp saei ni frioþ mik. þo vaurda meina ni
25 fastaiþ. jah þata vaurd. þatei hauseiþ. nist mein ak þis sandjandins mik attins. þata rodida ïzvis at
26 ïzvis visands. aþþan sa parakletus. ahma sa veiha. þanei sandeiþ atta in namin meinamma. sa ïzvis
27 laiseiþ allata jah gamaudeiþ ïzvis allis. þatei qaþ du ïzvis. gavairþi bileiþa ïzvis. gavairþi mein giba
ïzvis. ni svasve so manaseþs gibiþ. ik giba ïzvis. ni indrobnaina ïzvara hairtona nih faurhtjaina.
28 hausideduþ ei ik qaþ ïzvis. galeiþa jah qima at ïzvis. jabai frijodedeiþ mik. aiþþan jus faginodedeiþ
29 ei ik gagga du attin. unte atta meins maiza mis ist. jah nu qaþ ïzvis. faurþizei vaurþi. ei biþe vairþai.

INTERPRETATIO.

hoc sufficit nobis. 9. Tunc dixit ei Iesus : tantum temporis cum vobis fui, et non cognovisti me, Filippe? Qui vidit me, vidit patrem; et quomodo tu dicis, ostende nobis hunc patrem. 10. Nonne credis, quod ego in patre et pater in me est? Hæc verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor, sed pater, qui in me est, hic facit hæc opera. 11. Credite mihi, quod ego in patre et pater in me; verum si ob hæc opera non creditis mihi. 12. Amen, amen dico vobis, qui credit mihi, hæc opera, quæ ego facio, etiam is facit et majora his facit, quia ego ad patrem eo. 13. Et quod quid oratis in nomine meo, hoc facio, ut altetur pater in filio. 14. Si quid oratis me in nomine meo, ego facio. 15. Si me amatis, præcepta mea servate, 16. et ego oro patrem, et alium paracletum dat vobis, ut sit cum vobis in æternum. 17. Spiritus veritatis, quem hic mundus non potest capere; nam non videt eum, neque noscit eum; verum vos noscitis eum, nam is cum vobis manet et in vobis est. 18. Non relinquo vos orbos: venio ad vos. 19. Adhuc paucum, et hic mundus me non amplius videt, verum vos videtis me, quod ego vivo, et vos vivitis. 20. In illo die cognoscitis vos, quod ego in patre meo et vos in me et ego in vobis. 21. Qui habet præcepta mea et servat hæc, hic est qui amat me; et autem, qui amat me amatur a patre meo, et ego amo eum, et ostendo ei me ipsum. 22. Tunc dixit ei Iudas, non hic Iscariotes : domine, quid factum-est, ut nobis cogites ostendere te ipsum, verum huic mundo non? 23. Respondit Iesus et dixit ad eum : si quis me amat et verbum meum servat, et pater meus amat eum, et ad eum imus et mansiones apud eum facimus. 24. Verum qui non amat me, hæc verba mea non servat, et hoc verbum, quod auditis, non-est meum, sed hujus mittentis me patris. 25. Hoc locutus-sum vobis apud vos existens. 26. At hic paracletus, spiritus hic sanctus, quem mittit pater in nomine meo, hic vos docet omne et admonet vos omnis, quod dixi ad vos. 27. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non sicut hic mundus dat, ego do vobis. Ne turbentur vestra corda, neque timeant. 28. Audivistis, quod ego dixi vobis : eo et venio ad vos. Si amaretis me, utique vos gauderetis, quod ego eo ad patrem, nam pater meus major me est. 29. Et jam dixi vobis, antequam fieret, ut

ANNOTATIONES.

xiv, 9. *þaruh*] tunc, ° gr. omn. — *vas*] fui, gr. omn. *εἰμί*.

xiv, 11. *iþ jabai — mis*] verum si — mihi, sine sensu et cave cum B. Ulf. in libro suo *εἰ δὲ διὰ τὰ ἔργα μὴ πιστεύετε* legisse credas. Zahnii mirabilis interpretandi ratio, *ni* quod post *jabai* ponendum fuisset, ab interprete propter euphonicum ordinem verborum (?) ante *galaubeiþ* collocatum esse, si quibus non probatur, ii non sunt vituperandi, modo ne locum corruptum esse opinentur (vid. Ribbeck, *Neues Jahrb. der Berlin. Gesellschaft*, etc. I. p. 41); potius sic statuendum est, Ulf. verborum græcorum sensum non probe curantem, negationem eo loco posuisse, ubi ponere solet, h. l. autem non debebat. Per simulem errorem lapsus est L. VIII. 12. Junius sensui consulere cupiens edidit *iþ jabai ni* (L. x, 6), *in þize vaurstve galaubeiþ mis*

xiv, 12. *galaubeid*] sic cod. Arg.; J. St. ÷ *galaubeiþ*. — *attin*] Ulf. c. codd. ° *μοῦ*.

xiv, 14. *mik*] me, ° gr.

xiv, 17. *mik frijoþ*] ° gr. omn., sic vs. 23.

xiv, 17. *ahma*] in cod. Arg. signi, quo *n* indicatur, vestigium nullum vidimus; fortasse ipse Ulf. erravit, *πνεῦμα* neutrius forma deceptus.—*ïs*] is, ° gr. omn.

xiv, 19. *saiwiþ*] sec., J. ※ *saijiþ*.

xiv, 20. *uf kunnaiþ*] St. ※ *uf kannaiþ*.

xiv, 21. *habaid*] J. St. ÷ *habaiþ*. — *gabairhtja*] B. ※ *gabairhta*.

xiv, 22. *þaruh*] tunc, ° gr. omn. — *frauja*] Ulf. c. codd. ° *καί*.

xiv, 23. *mik frijoþ*] vid. ad vs. 15. — *jah*] sec. et, ° gr. omn.

xiv, 24. *iþ*] verum, ° gr. omn. — *frioþ*] J. ÷ *frijoþ*, St. ※ *frjioþ*.

xiv, 26. *gamaudeiþ*] pro eo lh. Z. *gamauneiþ* vel *gamaneiþ* emendare voluerunt; sed *maudjan* et *gamaudjan* etiam leguntur Skeir. p. 47, 6; 50, 12. cf. *maudeins* 47, 5.

xiv, 27. *nih*] Z. ※ *ni*.

xiv, 28. *jus*] vos, ° gr. omn. vid. ad L. XVII, 6.— *ïk*] sec. ego, ° gr.

xiv, 29. *ïzvis*] St. ※ *ïzis*.

coll. engl. *ancle,* donjonjem. *enkel*. Ni u ovim istraživanjima ne može se dalje napredovati, pošto su neke druge, posebno germanske, ipak latinskog porijekla, kao što su: *asas,* uši, goth, *ausa,* ali španski *asa,* uvo; *meter,* jesti; got. *matjan,* ali španski meter*, uvesti; bufar,* vikati, zvati; goth. *vopjan*, ali španski *bufar,* mukati; isto *navio* španski navio (brod) može biti, coll. *Vocabulario de Germania an den Romanoes de Germania*, izdanje Johana Hidlaga, Madrid 1779. Iz gotskih zapisa, koji su do nas stigli, ne možemo sa sigurnošću zaključiti da je ijedan napisan u Španiji; čini se neodrživim mišljenje onih koji tvrde da su ovdje sastavljeni karolinški kodeks i fragmenti Starog zavjeta, na osnovu toga što ga je potpisao španski prior Isidor, i što kasniji fragmenti biblijskom tekstu odgovaraju. S druge strane, ne treba se držati ni Lembkea (*Gesch. Spaniens* I, 245) koji kaže: nije preostao nijedan trag na osnovu kojeg se može zaključiti da se u Španiji pisalo gotskim; o tome coll. Massmana kod Hauptius-a *Zeitschrift* I, 378. Uostalom, ako se pominju *gotske knjige*, ne pominju se zbog toga što su bile sastavljene na gotskom jeziku, nego zato što se odnose na *službu na gotskom jeziku*, tj, na opštu liturgiju, koja je uvedena na saboru u Toledu u gotske crkve Španije i Septimanije, kao što sadrže ritualne knjige. (Aschbach, 350).

Gotski jezik je bio česta tema u Konstantinopolju gdje, pred kraj IV vijeka i početkom V, bijaše otvorena škola, pod skrbništvom Hrisostoma, da bi se Goti na gotskom podučavali (vidi Massmann. *Skeir*. 91); takođe se u X vijeku pominje neki *Gotthikon* kod Konstantina Porfirogenita *de Caeremon. aulae byzant*. I, 83. Ovaj Gotikon nadalje nije bio pjevan posebno, nego prilikom igre ili predstave (i izražajno se nazivaše *παίζειν το γοτθικόν*), *devetog dana dvanaest noći*, u carskoj palati između gozbi, a prvi su ga primijenili Veneti i Prasini. Organizovale su se dvije grupe: sa obije strane dvojica Gota, koji obučeni u rutavu odjeću i zakukuljeni kao larve, u lijevoj ruci nošahu medaljon, a u desnoj šibu. Pjesmu, kojom je započinjala predstava, na obije strane su pjevali, dijelom na grčkom a dijelom na varvarskom, horisti, obučeni na varvarski način kao Goti. A oni drugi, započinjući igru, iz punih usta vikahu udarajući šibama po medaljonu: *tul, tul*! Tada bi sačinjavali krug i ponovo se razilazeći na dvije strane, svirajući na panduru[6] recitovali bi: *Γαύζας βόνας βηκηδίας άγια γαυδέντες ελκηβόνιδες ενκέρυς άγια βόνα ώρα τούτου βάντες βόνα αμόρε επισκύαντες ιδεσαλβάτους νανά δέους δέους σεβακιβα νανά δαιμονογυγύβελε γυβίλους γυβέλαρες νανά γυβίλους* νανά του γεγδεμα δε τουλβελε νικάτω τουλδο νανά. Potom su slijedile riječi na grčkom, a nakon toga opet na varvarskom: *έβερ εβεριεμ του ιγγερουα γεργερεθω νανά σικαδιασε περέτουρες*. Ove riječi navodimo iz tog razloga da bi svakome bilo jasno da ova pjesma (jer su ovo bez sumnje riječi pjesme) nije gotska, i da ih je autor ili same od sebe ili na neki drugi način *gotizirao,* da tako kažem, što ih je čini se, zatupilo, jer tvrdi da su Goti govorili *nekim gotskim jezikom*. Ovdje je uistinu ime Gota vidljivo. Odakle su Goti mogli doći ovdje, koji su se od drugih germanskih plemena u imperiji konstantinopoljskoj i auli imperatora već od Justinijanovog doba odvojili? Zar nijesu nazivani Gotima, odnosno pravilnije Jutima oni stanovnici donje Germanije, koji pod imperatorima kao *Barange* bijahu zaslužili plate i nijesu imali aule? Georgios Kodinos navodi *de Offic. Aul. Constant,* str. 90 da ovi Barange prvog dana početka godine običavahu da pozdrave Cezara *na njihovom maternjem jeziku*. Da je igra ili predstava nazvana gotskom, jasno se slaže sa Šveđaninom *Julbock* i stanovnicima donje Germanije *Schoduvellopen* (sup. Ger. Schauteufellanfen, fr. *la course au diable*), što je objasnio Ducangius *Cervula* (vid. H.v.) i neki autori srednjevjekovni takođe nazvani Jottici, od Reiskia pak za Konstantina Porfirogenita str. 112 Lips, pogrešno se zove *gotska igra*. Ono što podsjeća na jedinu riječ germanskog porijekla u istom *Gotikonu* je *αμπαατώ,* kojom vizantijski horisti podsticahu Gote da počnu igranje. Gotski vodi korijen od *andbahtjan,* ali u ovom obliku

[6] Vrsta instrumenta

30 galaubjaiþ. þanaseiþs filu ni maþlja miþ īzvis. qimiþ saei þizai manasedai reikinoþ jah īn mis ni
31 bigitiþ vaiht. ak ei ufkunnai so manaseþs þatei īk frijoda attan meinana jah svasve anabaud mis atta
xv. 1 sva tauja. urreisiþ. gaggam þaþro. īk īm veinatriu þata sunjeino. jah atta meins vaurstvja īst.
2 all taine īn mis unbairandane akran goþ usnimiþ īta. jah all akran bairandane gabraineiþ īta. ei
3, 4 managizo akran bairaina. ju jus hrainjai sijuþ īn þis vaurdis. þatei rodida du īzvis. visaiþ īn mis jah
īk īn īzvis. sve sa veinatains ni mag akran bairan af sis silbin. niba īst ana veinatriva. svah nih jus.
5 niba īn mis sijuþ. īk īm þata veinatriu. īþ jus veinatainos. saei visiþ īn mis jah īk īn īmma. sva
6 bairiþ akran manag. þatei īnuh mik ni maguþ taujan ni vaiht. niba saei visiþ īn mis. usvairpada
7 ut sve veinatains jah gaþaursniþ jah galisada jah īn fon galagjand jah īnbranjada. aþþan jabai sijuþ
8 īn mis. jah vaurda meina īn īzvis siud. þatawah þei vileiþ. bidjiþ. jah vairþiþ īzvis. īn þamma
9 hauhiþs īst atta meins. ei akran manag bairaiþ. jah vairþaiþ meinai siponjos. svasve frijoda mik atta.
10 svah īk frijoda īzvis. visaiþ īn friaþvai meinai. jabai anabusnins meinos fastaid. sijuþ īn friaþvai
11 meinai. svasve īk anabusnins attins meinis fastaida jah visa īn friaþvai īs. þata rodida īzvis ei faheþs
12 meina īn īzvis sijai jah faheds īzvara usfulljaidau. þata īst anabusns meina ei frijoþ īzvis misso
13 svasve īk frijoda īzvis. maizeín þizai friaþvai manna ni habaiþ. ei was saivala seina *lagjiþ faur fri-*
14, 15 jonds seinans. jus frijonds meinai sijuþ. jabai taujiþ. þatei īk anabiuda izvis. þanaseiþs īzvis ni qiþa
skalkans. unte skalks ni vait wa taujiþ īs frauja. īþ īk īzvis qaþ frijonds. unte all þatei hausida at attin mei-
16 namma. gakannida īzvis. ni jus mik gavalideduþ. ak īk gavalida īzvis ei jus snivaiþ jah akran bairaiþ
17 jah akran īzvar du aiva síjai. ei þatawah þei biúaiþ attan īn namin meinamma. gibiþ īzvis. þata
18 anabiuda īzvis ei frijoþ īzvis misso. jabai so manaseds īzvis fijai. kunneiþ ei mik fruman īzvis
19 fijaida. jabai þis fairwaus veseiþ. aiþþau so manaseds svesans frijodedi. aþþan unte us þamma
20 fairwau ni sijuþ. ak īk gavalida īzvis us þamma fairwau. duþþe fijaid īzvis so manaseþs. gamuneiþ þis
vaurdis þatei īk qaþ du īzvis. nist skalks maiza fraujin seinamma. jabai mik vrekun. jah īzvis vrikand.

INTERPRETATIO.

cum fiat, credatis. 30. Amplius multum non loquor cum vobis; venit qui huic mundo imperat, et in me non invenit quidquam. 31. *Sed ut cognoscat hic mundus, quod ego amavi patrem meum et sicut præcepit mihi* pater, sic facio. Surgite! imus inde. xv, 1. Ego sum vitis hæc vera, et pater meus operarius est. 2. Omnem ramorum in me non-ferentium fructum bonum desumit eum, et omnem fructum ferentium purgat eum, ut plurem fructum ferant. 3. Jam vos mundi estis ob hoc verbum, quod locutus-sum ad vos. 4. Maneatis in me et ego in vobis, uti hic palmes non potest fructum ferre a se ipso, nisi est in vite, sic neque vos, nisi *in me estis*. 5. Ego sum hæc vitis, verum vos palmites; qui manet in me et ego in eo, sic fert fructum multum, quod sine me non potestis facere *non* quidquam. 6. Nisi qui manet in me, ejicitur foras, uti palmes et exarescit et colligitur et in ignem ponunt et crematur. 7. At si estis in me, et verba mea in vobis sunt, quodcunque quod vultis, orate, et fit vobis. 8. In hoc altatus est pater meus, ut fructum multum feratis et fiatis mei discipuli. 9. Sicut amavit me pater, sic ego amavi vos, maneatis in amore meo. 10. Si præcepta mea servatis, estis in amore meo, sicut ego præcepta patris mei servavi et maneo in amore ejus. 11. Hoc locutus-sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit et gaudium vestrum impleatur. 12. Hoc est præceptum meum, ut ametis vos invicem, sicut ego amavi vos. 13. Majorem hoc amore homo non habet, ut quis animam suam ponat pro amicis suis. 14. Vos amici mei estis, si facitis quod ego præcipio vobis. 15. Amplius vos non dico servos; nam servus non scit, quod facit ejus dominus; verum ego vos dixi amicos, nam omne, quod audivi a patre meo, notificavi vobis. 16. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, ut vos eatis et fructum feratis, et fructus vester in æternum sit, ut *quodcumque quod oretis patrem in nomine* meo, det vobis. 17. Hoc præcipio vobis, ut ametis vos invicem. 18. Si hic mundus vos oderit, scite quod *me priorem* vobis oderat. 19. Si hujus mundi essetis, utique hic mundus proprios amaret; at quia ex hoc mundo non estis, sed ego elegi vos ex hoc mundo, ideo odit vos hic mundus. 20. Recordamini hujus verbi, quod ego dixi ad vos, non-est servus major domino suo, si me persecuti-sunt, etiam vos persequuntur; si

ANNOTATIONES.

xiv, 30. *qiniþ*] Ulf. ° γάρ. — *bigitiþ*] invenit, gr. ἔχει.

xiv, 31. *īk*] ego, ° gr. omn. — *meinana*] meum, ° gr. omn. vid. ad Cor. I, vii, 16.

xv, 2. *goþ*] bonum, ° gr. omn., Ulf. e locis parallelis M. vii, 19 et L. iii, 9 addidisse videtur.

xv, 4. *nih*] J. St. ✳ *ni*.

xv, 5. *īþ*] verum, ° gr. omn. — *sva*] sic, gr. οὗτος, quos J. St. B., *sa* edentes, *secuti sunt*.

xv, 6. *gapaursniþ*] Z. ✳ *gataursniþ*. — *galisada*] colligitur, gr. omn. συνάγουσι, hanc lectionis diversitatem Sch. indicare voluisse videtur, adnotans, Ulf. c. gr. αὐτό pro αὐτά legere, sed Ulf. pronomen omnino omittit. — *īnbranjada*] sic cod. Arg. et editt. ✳ pro *inbrannjada*, vid. Cor. I, xiii, 3 *gabrannjaidau*, Skeir. 42, 1 *gabrannidaizos*, Calend. p. 26 *gabrannidai*, cf. *urrannjan* a *rinnan* profectum.

xv, 7. *aþþan*] at, ° gr. omn. præter cod. 11 ap. Mi. — *þatawah þei*] St. ✳ *þata waþei*, sic vs. 16.

xv, 9. *frijoda*] pr., J. B. ✳ *frijode*. — *svah*] sic, gr. omn. καί (κἀγώ); sic xvii, 18 et *sva* xiii, 15. Cæterum J. St. ÷ *sva*.

xv, 10. *īs*] gr. omn. ante *in*.

xv, 11. *faheþs*] St. ÷ *faheds*; sic xvi, 24

xv, 12. *īk*] ego, ° gr. omn. præter cod. g. ap. Mi.

xv, 13. *friaþvai*] a gr. omn. (præter cod. x ap. Mi.) ad μείζονα relatum (majorem hoc amorem), cum Ulf. ad ταύτης referat (majorem hoc amore), ἀγάπης legisse videtur. — *faur*] J. St. ✳ *faura*.

xv, 15. *īk*] ego, ° gr. omn.

xv, 16. *īzvis*] sec., Ulf. c. codd. ° καὶ ἔθηκα ὑμᾶς. — *du aiva*] in æternum, ° gr. omn. — *þatawah þei*] vid. ad vs. 7. — *bidjaiþ*] St. ✳ *bidjaþ*.

xv, 18. *fruman īzvis*] priorem vobis, gr. omn. πρῶτον ὑμῶν; cæterum notandum est *fruman*, quod comparativus non est forma, sed significatione, sic *auhuma* (= ὑπερέχων) Philipp. II, 3.

xv, 19. *svesans*] proprios, gr. omn. τὸ ἴδιον.

αμπαατώ sjevernonjemački *ambaht*, itd, više se slaže, vidi gotski rječnik. Niti se može izostaviti, da se *γούνας* (gunna, krznena odjeća) kojom su se oblačili Goti, odnosi na donju Germaniju (Saksoniju), na engl. *gown,* toga; vidi Reiz 1.1. str. 113. Također, Massmannus nije mogao naći ništa gotsko u ovom *Gotikonu* (in Hauptius- ovom *Zeitschrift* I, 366 i sl); i nastavlja se istraživanje da li *jul* nastaje od *tul*.

Gotski jezik je trajao veoma dugo, ako treba vjerovati pričanju putnika, u Tauridi Hersoneskoj (fr. *Crimée*) koju nastanjivahu Goti. Po pričanju Prokopija (*De bell. goth*. IV, 4,5), ovo je prvi od svih saznao brabantinski minorit Vilhelm Ruysbrock (*Rubruquis*), od koga imamo jedino svjedočenje: *među kojima bijahu mnogi Goti, čiji su idiomi tevtonski,* tumač je veoma iskrivio, vidi Massmannus 1.1.351; nešto sigurnije se nalazi kod Josaphat Barbarus-a koji godine 1436. od Veneta Asow u grad bijaše poslat: *Gothi*, kaže, *parlano in todesco, et so questo, perche havendo un famiglio todesco con mi, parlavano insieme, et intendevansi assai ragionevolmente, cosi come si intenderia un Forlano con un Fiorentino,* tj, Goti se služahu tevtonskim jezikom; i to sam mogao porediti, jer kad kod mene bijaše tevtonska familija, sa kojom sam razgovarao, razumio sam ih kao i oni mene, isto kao da između sebe razgovaraju Forlan i Firentinac (kod Ramuzije II,97); Busbeck, koji godine 1557-64 obavljajući službu legata konstantinopoljske imperije, bijaše upoznao dva čovjeka, poslate sa Krima u Konstantinopolj, u poslanici turskog poslanstva IV, str. 2577 (izdanje Frankfurt 1595) daje recenziju riječi koje su bez sumnje germanske, a većim svojim dijelom svakako gotske: iz gr.: *Plut*, germ. Blut, krv; *stul,* njem. Stuhl, stolica; *hus*, njem. Haus, kuća; *wingart*, njem. Weinberg, vinograd; *reghen,* njem. Regen, kiša; *bruder,* njem. Bruder, brat; *schwester*, njem. Schwester, sestra; *alt*, njem. alt, mator, star; *salt,* njem. Salz, so; *fisct*, njem. Fisch, riba; *handa,* njem. Hand, ruka; *brunna,* njem. Brunnen, jama; *schwalt*, smrt, vidi kod Massmannus-a I,I STR. 357 i sl. Ali ime Gota svuda uokolo čini se da je izgubljeno, i danas se već ne nalaze tragovi njihovog govora, vidi. Pallas, *Voyages dans les gouvernements meridionaux de l' empire de Russie*, II, 396 sl; coll. Zeuss, *Die Deutschen* str. 432 sl; Castill. *Spec*. XXIII sl.

8. Premda nam se gotski jezik rano ugasio i njihova književnost do nas stigla samo u ponekim fragmentima, oni su ipak dovoljni da savršeno vršimo poređenje sa jezikom; iz poznatih jezika, bogatstvom, građenjem, izgledom koji se lako prevode u drugim idiomatima, možemo izgraditi gramatičku strukturu. Uostalom, svako primjećuje da se gramatika gotskog osobito slaže sa gramatikom njemačkog.

Već je Grimmius dokazao da Goti nijesu bili primitivno i varvarsko pleme, kao što je kružila fama o njima i drugim Germanima, čak i danas (*Gr.* XLVI 1 edit); niti bijahu lijeni u izgradnji jezika, što su posvjedočili srednjevjekovni izdavači, koji na str. 12. tvrde da *u vrijeme Ulifile jezik Gota već bijaše takav da se mogao nadmetati sa kulturnijim jezicima*. Ipak su kasnije zaboravili ovo svjedočanstvo, tako da Majus u predgovoru za VIII tom *Nove kolekcije starih pisaca* ponovo pominje gotski kao *varvarski jezik* i Castillioneus u bilješkama koje je izdao uz Pavlove poslanice na više mjesta govori o nejakosti i nesređenosti *neotesanog* jezika, čak jednom tvrdi (Timot. II, II,16) da je u gotskom jeziku *upotreba premda apsurdna sama po sebi, ipak česta kod gotskih pisaca u jeziku do danas neobrađenom*. Stoga je veoma teško onome koji je iz drugog plemena da pravilno procjenjuje naš jezik. Niti može ispraviti mane gotskog jezika kojih se klone pojedini oblici riječi, kojih ima u drugim jezicima, kad ih tako čudesno nadoknađuje konstrukcijama, mnogo manje, jer nije izbacio iz upotrebe sopstvene riječi za predmete i ideje, koje su bile nejasne narodu, coll. gotskog jezika, predgovor. Ako dakle imaju potrebu za jezikom ili je siromašan riječima, kojima se označavaju pojmovi vezani za primorje, ne bi bilo za čuđenje da je narod putovao morem i bio navikao na more; ali je nov dokaz da su izreke starih emigranata Gota iz Skandinavije i njihovih pomorskih puteva

21 jabai mein vaurd fastaidedeina. jah izvar fastaina. ak þata allata taujand izvis in namins meinis. unte
22 ni kunnun þana sandjandan mik. nih qemjau jah rodidedjau du im. fravaurht ni habaidedeina. iþ
23, 24 nu inilons ni haband bi fravraurht seina. saei mik fijaiþ. jah attan meinana fijaiþ. iþ þo vaurstva
ni gatavidedjau in im. þoei anþar ainshun ni gatavida. fravaurht ni habaidedeina. iþ nu jah gasewun
25 mik jak fijaidedun jah mik jah attan meinana. ak ei usfullnodedi vaurd þata gamelido in vitoda ize. ei
26 fijaidedun mik arvjo. aþþan þan qimiþ parakletus. þanei ik insandja izvis fram attin. ahman sunjos. izei
27; xvi, 1 fram attin uirrimiþ. sa veitvodeiþ bi mik. jah þan jus veitvodeiþ. unte fram fruma miþ mis sijuþ. þata
2 rodida izvis ei ni afmarzjaindau. us gaqumþim dreiband izvis. akei qimiþ weila ei sawasuh izei usqimiþ
3 izvis þuggkeiþ hunsla saljan guþa. jah þata taujand. unte ni ufkunþedun attan nih mik. akei þata rodida
4 izvis. ei hiþe qimai so weila ize. gamuneiþ þize. þatei ik qaþ izvis. iþ þata izvis fram fruma ni qaþ.
5 unte miþ izvis vas. iþ nu gagga du þamma sandjandin mik. jah ainshun us izvis ni fraihniþ mik. waþ
6, 7 gaggis. akei unte þata rodida izvis. gauriþa gadaubida izvar hairto. akei ik sunja izvis qiþa. batizo
ist izvis ei ik galeipau. unte jabai ik ni galeiþa. þarakletus ni qimiþ at izvis. aþþan jabai gagga.
8 sandja ina du izvis. jah qimands is gasakiþ þo manaseþ bi fravaurht jah bi garaihtiþa jah bi staua.
9, 10 bi fravaurht raihtis þata. þatei ni galaubjand du mis. iþ bi garaihtiþa. þatei du attin meinamma
11, 12 gagga jah ni þanaseiþs saiwiþ mik. iþ bi staua. þatei sa reiks þis fairwaus afdomiþs varþ. nauh
13 ganoh skal qiþan izvis. akei ni maguþ frabairan nu. iþ þan qimiþ jains. ahma sunjos. briggiþ izvis
in allai sunjai. nih þan rodeiþ af sis silbin ak sva hiu sve hauseiþ. rodeiþ jah þata anavairþo ga-
14, 15 teihiþ izvis. jains mik hauheiþ. unte us meinamma nimiþ jah gateihiþ izvis. all þatei aih atta. mein
16 ist. duhþe qaþ þatei us meinamma nimiþ jah gateihiþ izvis. leitil nauh jah ni saiwiþ mik. jah aftra
17 leitil jah gasaiwiþ mik. unte ik gagga du attin. þaruh qeþun us þaim siponjam du sis misso. wa ist
þata þatei qiþiþ unsis. leitil ei ni saiwiþ mik jah aftra leitil jah gasaiwiþ mik. jah þatei ik gagga du
18, 19 attin. qeþunuh þata wa sijai þatei qiþiþ. leitil. ni vitum wa qiþiþ. iþ iesus vissuh þatei vildedun ina
fraihnan jah qaþ im. bi þata sokeiþ miþ izvis misso. þatei qaþ. leitil jah ni saiwiþ mik. jah aftra

INTERPRETATIO.

meum verbum servarent, etiam vestrum servent. 21. Sed hoc omne faciunt vobis ob nomen meum; nam non noscunt hunc mittentem me. 22. Nisi venirem et loquerer ad eos, peccatum non haberent; verum nunc excusationem non habent ob peccatum suum. 23. Qui me odit, etiam patrem meum odit. 24. Si hæc opera non facerem in iis, quæ alius ullus non fecit, peccatum non haberent; verum nunc etiam viderunt me et oderunt et me et patrem meum. 25. Sed ut impleretur verbum hoc scriptum in lege eorum, quod oderunt me frustra. 26. At cum venit paracletus, quem ego mitto vobis a patre, spiritum veritatis, qui a patre exit, hic testatur de me. 27. Et autem vos testamini, nam a principio cum me estis. xvi, 1. Hoc locutus sum vobis, ut non sollicitemini. 2. E conciliis pellunt vos; sed venit hora, ut quisque qui occidit vos, putet sacrificia offerre Deo. 3. Et hoc faciunt, quia non cognoverunt patrem, nec me. 4. Sed hoc locutus sum vobis, ut cum veniat hæc hora eorum, recordemini horum, quod ego dixi vobis; verum hoc vobis a principio non dixi, nam cum vobis fui; 5. verum nunc eo ad hunc mittentem me, et ullus e vobis non interrogat me: quo vadis? 6. Sed quia hoc locutus sum vobis, tristitia obduravit vestrum cor. 7. Sed ego veritatem vobis dico; melius est vobis ut ego eam; nam si ego non eo, paracletus non venit ad vos; at si eo, mitto eum ad vos. 8. Et veniens is arguit hunc mundum de peccato et de justitia et de judicio. 9. De peccato quidem hoc, quod non credunt ad me; 10. verum de justitia, quod ad patrem meum eo, et non amplius videtis me; 11. verum de judicio, quod hic princeps hujus mundi damnatus fuit. 12. Adhuc satis debeo dicere vobis, sed non potestis ferre nunc; 13. verum cum venit ille, spiritus veritatis, ducit vos in omnem veritatem, neque enim loquitur a se ipso, sed tam multum quam audit, loquitur et hoc futurum nuntiat vobis. 14. Ille me altat, nam e meo sumit et nuntiat vobis. 15. Omne quod habet pater, meum est; ideo dixi, quod e meo sumit et nuntiat vobis. 16. Paucum adhuc et non videtis me, et iterum paucum et videtis me; nam ego eo ad patrem. 17. Tunc dixerunt ex his discipulis ad se invicem: quid est hoc quod dicit nobis, paucum ut non videatis me, et iterum paucum et videtis me, et quod ego eo ad patrem? 18. Dixeruntque hoc, quid sit, quod dicit paucum; non scimus, quid dicit. 19. Verum Iesus scivit, quod voluerunt eum interrogare et dixit iis: ob hoc quæritis cum vobis invicem, quod dixi, paucum et non

ANNOTATIONES.

xv, 21. *sandjandan*] J. St. ※ *sandjandin.*

xv, 22. *nih*] Hz. ※ *ni.*

xv, 24. *anþar ainshun*] ° gr. omn. — *mik*] pr. me, ° gr.

xv, 25. *þata*] St. ※ *þaþa.* — *gamelido*] J. ※ *melido.* — *arvjo*] J. St. B. ※ *arujo.*

xv, 26. *sa*] St. ※ *sai.*

xv, 27. *þan jus*] ° gr. omn.

xvi, 4. *ize*] eorum, ° gr. omn. præter cod. 11 ap. Mi., qui cum sequens αὐτῶν, a nostro per *þize* redditum, omittat, veremur ne alterutrum e margine in textum illatum sit, cf. ad xiii, 29; L. v, 35.

xvi, 6. *gadaubida*] obduravit, Ulf. πεπώρωκεν (xii, 40) pro πεπλήρωκεν legit.

xvi, 7. *izvis qiþa*] ¶ gr. — *parakletus*] St. ※ *paracletus.* — *jabai*] sec. J. ※ *gabai.*

xvi, 9. *þata*] hoc, ° gr. omn. et apud Goth. maxime offendit; nisi ad similitudinem locorum Mc. ix, 23; L. i, 62; ix, 46 dictum est, quod ut sit veremur; quia *þata* illis locis ubique habet, quo refera ur, h. l. autem non habet, neque in gr. est ejus ullum vestigium: delendum est tanquam mendum librarii propter sequens *þatei*, cf. ad Cor. II. x, 12.

xvi, 13. *anavairþo*] Z. ※ *anavairhto.*

xvi, 16. *nauh*] adhuc, ° gr. omn. — *ik*] ego, ° gr.

xvi, 17. *siponjam*] Ulf. c. codd. 7 et x ap. Mi. ° αὐτοῦ. — *ei*] ut, gr. omn. καί, Ulf. autem ita loquitur, ut de more suo sermonem variet, cf. L. vi, 37, ubi nisi cum codd. ἵνα pro καὶ οὐ legit, eamdem ob causam, quam indicavimus, *ei* pro *jah* posuit.

xvi, 18. *qeþunuh*] vid. ad x, 20.

xvi, 19, *iþ*] verum, ° gr. — *iesus vissuh*] ¶ gr. omn.

čista fikcija i bajka. (vidi gore §1). Na taj način Goti, kao i sjeverna plemena, nijesu formirali svoje *skipbrot, skibbrud, skeppsbrote,* tako *skipabruka,* da se ranije znalo za stvar? Osim toga da li se ikome može učiniti čudnim da Goti nemaju nijednu riječ za unuka koju izražavaju sa *barne, barna*? Jer kod starih jezika ne označavaju se ni na jedan drugi način: staronorveški *barnabörn,* danski *boerneboern,* švedski *barnbarn*, starogornjonjemački *chindeschind, chindo, chind;* takođe kod mlađegornjonjemačkog *kindeskinder,* i u srodnim jezicima; štaviše kod Homera ne postoji poseban termin za riječ *unuci*, nego se ekvivalentno izražava: *παίδων παίδες* (*djeca djece*). A zbog toga što se gotski jezik muči sa oskudicom riječi koje se odnose na građanski život, Manso (*Ostgothen*, 135) računa da Goti u Italiji nijesu trajno boravili; međutim, samo se može zaključiti, da Goti, pleme koje su pokorili sjajni običaji slavne imperije, nijesu imali jezik takav da može izraziti slobodu i mane Rimljana, sve ono što je časno i nečasno. Uostalom, sigurno se ne može negirati da, ako je jezik Langobarda bio pogodan za formiranje bezbrojnih imena, zašto tu prilagodljivost ne bi imao i gotski jezik?

Ono u čemu je gotski jezik prednjačio to su veoma brojni sinonimi; svakako se mogu formirati riječi za nove stvari i ideje; posjeduje potpune oblike fleksija i shodno tome ima mogućnost transponiranja ovih riječi, čime, proznim autorima koji posjeduju odvažnost saksonskih i borealskih pjesnika (Gr. *Gr.* IV,552, coll. II, 920), gotski pjesnici, pod makar istim prividom, jednako pariraju; ortografija je takva da odlukom pisca ništa ne smije ostati definisano; napokon, daje mogućnost da se veoma lako prevedu pisma strane književnosti, štaviše astraktne rečenice (Gr. *Gr*. XLVI 1 izdanje) naš predgovor za Ulfilu. Otuda kad Ihre. Gloss. Suigoth. I, 29 kaže da je: *gotski jezik tako obrađen i skladan, da elegancijom ne uzmiče ni pred grčkim ni pred latinskim,* istina je da je mogao takvim postati, sudeći po njegovim počecima, a onda i nastavku, samo da je jezik duže poživio.

Da li je gotski jezik tako lak kako su jednom potvrdili Majus i Castillioneus (*Spec.*, VI: *Ulfilin jezik nije težak,tako da će svako brzo steći osnovno znanje o njemu, čak i bez učitelja*), zavisi od toga u kojoj mjeri želiš da ga upoznaš: ipak, imaj na umu da je potrebno više od osnovnog znanja da bi neko mogao zdravorazumski suditi o gotskom jeziku.

9. *Gramatičke zabilješke* koje su popisane bilo od starih bilo od mlađih autora, njih je iznio Massmannus (u Hauptius-ovom *Zeitschrift fur deutschen Alterthum* I, 298 i sl); a *gramatike* koje su objavljene od vremena Junija iz osobitog napora Ulfilinog teksta, njih Zahn (*Einleitung zum Ulfilas* str. 61 i sl) pominje, tumačeći ih na svoj način. Prva gramatika, koja je zasluživala da se tako nazove, imala je za autora Fuldana; a prvi naučni korpus u germanskoj gramatici naći ćeš kod Grimmius-a.

Ne poznajemo domaće gramatike Gota; i pošto je jezik kratko živio, nije mogao doći u opasnost da se iskvari, što je razlog da su domaće gramatike zajedničke. Gotski alfabet i poneka pravila za određenje akcenta nekih glasova prvo se nalazi kod *vienskog manuskripta* (Membran. Salisb. Nr. 140, jednom Salisb. 71 fol. 20) što Wilh. Grimmius (43 tom Jahrbucher *für Literatur*, str. 5 isl) prvo je izdao, o čemu vidi Massmannus I. I 296 i sl.

Tada je Bonaventura Vulcanius izdao knjižicu, anonimnog autora, sa naslovom: *De litteris et lingua Getarum sive Gothorum* (*O pismu i jeziku Geta odnosno Gota)*; kojoj je pridodat *Commentariolus de lingua gotthica* (*Kratak komentar o gotskom jeziku*), Leyden 1597, vidi Massmannus I.I 311 i sl. koji sadrži isječke iz teksta i bilješke za pravilan izgovor nekih vokala u ponekim riječima; isto se nalazi i u *inskripcijama* Gruterius-a.

G. Hickes,*Institutiones grammaticae anglosaxonicae et moesogothicae, (Nastava anglosaksonske i mezogotske gramatike),* Oxford, 1689, 4 tom, od kojih prije *Linguarum veterum septentrionalium Thesaurum,* (*Riznica starih sjevernih jezika*) istog autora sadrži, djelo ponovo izdato, Oxford 1705, 2 tom vol.fol.

20 leitil jah gasaiwiþ mik. amen amen qiþa izvis þei greitiþ jah gaunoþ jus iþ manaseþs faginoþ. jus
21 saurgandans vairþiþ. akei so saurga izvara du fahedai vairþiþ. qino þan bairiþ. saurga habaid.
unte qam weila izos. iþ biþe gabauran ist barn. ni þanaseiþs ni gaman þizos aglons faura fahedai.
22 unte gabaurans varþ manna in fairwau. jah þan jus auk nu saurga habaiþ. iþ aftra saiwa izvis jah
23 faginoþ izvar hairto. jah þo fahed izvara ni ainshun nimiþ af izvis. jah in jainamma daga mik ni
fraihniþ vaihtais. amen amen qiþa izvis þatei þiswah þei bidjiþ attan in namin meinamma. gibiþ
24 izvis. und hita ni beduþ ni vaihtais in namin meinamma. bidjaiþ jah nimiþ ei faheþs izvara sijai
25 usfullida. þata in gajukom rodida izvis. akei qimiþ weila. þanuh izvis ni þanaseiþs in gajukom
26 rodja. ak andaugiba bi attan gateiha izvis. in jainamma daga in namin meinamma bidjiþ. jah ni
27 qiþa izvis. þei ik bidjau attan bi izvis. ak silba atta frijoþ izvis. unte jus mik frijodeduþ jah galau-
28 bideduþ þatei ik fram guþa urrann. uzuhiddja fram attin jah atiddja in þana fairwu. aftra bileiþa
29 þamma fairwau jah gagga du attin. þaruh qeþun þai siponjos is. sai. nu andaugiha rodeis jah gaju-
30 kono ni ainohun qiþis. nu vitum ei þu kant alla jah ni þarft ei þuk was fraihnai. bi þamma galaub-
31, 32 jam þatei þu fram guþa urrant. andhof im iesus. nu galaubeiþ. sai. qimiþ weila jah nu qam ei
33 distahjada warjizuh du seina jah mik ainana bileiþiþ. jah ni im ains. unte atta miþ mis ist. þata
rodida izvis. þei in mis gavairþi aigeiþ. in þamma fairwau aglons habaid. akei þrafsteiþ izvis. ik
XVII. 1 gajiukaida þana fairwu. þata rodida iesus uzuhhof augona seina du himina jah qaþ. atta.
2 qam weila. hauhei þeinamma sunu. ei sunus þeins hauhjai þuk. svasve atgaft imma
3 valdufni allaize leike ei all þatei atgaft imma. gibai im libain aiveinon. soh þan ist so aiveino
4 libains. ei kunneina þuk ainana sunja guþ jah þanei insandides iesu xristu. ik þuk hauhida ana
5 airþai. vaurstv ustauh. þatei atgaft mis du vaurkjan. jah nu hauhei mik. þu atta. at þus silbin
6 þamma vulþau. þanei habaida at þus. faurþizei sa fairwus vesi. gabairhtida þeinata namo mannam.
þanzei atgaft mis us þamma fairwau. þeinai vesun jah mis atgaft ins. jah þata vaurd þeinata gala-

INTERPRETATIO.

videtis me, et iterum paucum et videtis me. 20. Amen, amen dico vobis, quod ploratis et lugetis vos, verum mundus gaudet; vos mœrentes fitis, sed hic mœror vester ad lætitiam fit. 21. Mulier cum parit, mœrorem habet, nam venit hora ejus; verum cum natus est puer, non amplius non recordatur hujus afflictionis præ lætitia, quia natus fuit homo in mundo. 22. Et autem vos enim nunc mœrorem habetis; verum iterum video vos, et gaudet vestrum cor, et hanc lætitiam vestram non ullus sumit a vobis. 23. Et in illo die me non interrogatis quidquam; amen, amen dico vobis, quod, quodcunque quod oratis patrem in nomine meo, dat vobis. 24. Usque hodiernum non orastis non quidquam in nomine meo; oretis et sumitis, ut lætitia vestra sit completa. 25. Hoc in parabolis locutus sum vobis; sed venit hora, tunc vobis non amplius in parabolis loquor, sed palam de patre nuntio vobis. 26. In illo die in nomine meo oratis, et non dico vobis, quod ego orem patrem pro vobis, 27. sed ipse pater amat vos, quia vos me amavistis et credidistis, quod ego a Deo exii. 28. Exii a patre et descendi in hunc mundum; iterum relinquo hunc mundum et eo ad patrem. 29. Tunc dixerunt hi discipuli ejus : ecce, nunc palam loqueris et parabolarum non ullam dicis. 30. Nunc scimus quod tu scis omnia et non indiges, ut te quis interroget; de hoc credimus, quod tu a Deo exiisti. 31. Respondit iis Iesus : nunc creditis? 32. Ecce, venit hora et jam venit, ut dissipetur quisque ad sua, et me solum relinquatis, et non sum solus, nam pater cum me est. 33. Hoc locutus-sum vobis, ut in me pacem habeatis; in hoc mundo afflictiones habetis, sed consolamini vos; ego subjugavi hunc mundum. XVII. 1. Hoc locutus-est Iesus elevavitque oculos suos ad cœlum et dixit : pater, venit hora, alta tuum filium, ut filius tuus altet te. 2. Sicut dedisti ei imperium omnium corporum, ut omne, quod dedisti ei, det iis vitam æternam. 3. Hæc autem est hæc æterna vita, ut noscant te unum vere Deum et quem misisti, Iesum Christum. 4. Ego te altavi in terra; opus perfeci, quod dedisti mihi ad operandum. 5. Et nunc alta me, tu pater, apud te ipsum hoc splendore, quem habui apud te, antequam hic mundus esset. 6. Manifestavi tuum nomen hominibus, quos dedisti mihi ex hoc mundo; tui fuerunt, et mihi dedisti eos, et hoc ver-

ANNOTATIONES.

xvi, 20. *jus*] sec., Ulf. c. codd. ° δέ.

xvi, 21. *gabauran ist*] natus est (puer), gr. omn. γεννήσῃ (puerum mulier). — *ni þanaseiþs ni*] vid. ad viii, 42.

xvi, 22. *þan*] gr. omn. post *jus*. —*saurga*] gr. ante *auk*; quod autem Sch. Goth. in eorum numerum refert, qui νῦν μέν pro μέν νῦν legant, erravit.

xvi, 23. *þiswah þei*] sic cod. Arg.; St. Z. ✕ *þiswaþei*.

xvi, 24. *faheþs*] vid. ad xv, 11.

xvi, 25. *akei*] sed, ° gr. — *þanuh*] tunc, gr. omn. ὅτε. — *izvis*] sec., gr. omn. post *rodja*.

xvi, 27. *ak*] sed, gr. omn. γάρ, quod tamen Goth. per *ak* reddit etiam Eph. ii, 10.

xvi, 28. *uzuhiddja*] vid. ad Mc. xiv, 44. — *atiddja*] St. ✕ *attiddja*.

xvi, 29. *þaruh*] tunc, ° gr. omn. — *qeþun*] Ulf. c. codd. ° αὐτῷ. — *gajukono*] J. St. ✕ *gajukno*.

xvi, 30. *þu*] utr. tu, ° gr. omn. — *þuk was*] ¶ gr. omn. — *fraihnai*] Z. ✕ *frahnai*.

xvi, 31. *im*] J. B. ✕ *him*.

xvi, 32. *distahjada*] dissipetur, gr. omn. σκορπισθῆτε. — *seina*] hæc forma, quam Z. in *seinaim* mutare malebat, nobis genitivus pronominis reciproci esse videtur, uti L. vii, 32; *du seina* autem elliptice dictum est, uti L. xix, 7 *du frav urhtis manS*, vid. ad L. viii, 49.

xvi, 33. *fairwu*] J. St. ✕ *fairwau*.

xvii, 1. *uzuhhof*] elevavitque, vid. ad xviii, 26 et ad Mc. xiv, 44. — *ei*] Ulf. c. codd. ° καί.

xvii, 5. *sunja*] vere, jam Z. recte animadvertit, *sunja* esse adverbium, cf. *alja*, sic etiam L. ix, 27 *sunja* secundum gr. (ἀληθῶς) pro adverbio haberi potest.

xvii, 5. *at þus*] gr. omn. post *vesi*; Ulf. c. verss.

xvii, 6. *atgaft ins*] ¶ gr. omn.

Lambert ten Kate, *Gemeenschap tussen de Gottische Sprache en de Nederduistsche*, Amsterdam 1710,4.

Edw. Lye, *Grammatica gothica* (*Gotska gramatika*), u čijem je predgovoru uvedena gotska verzija svetih jevanđelja izdavača Benzelius-a, Oxford 1750, 4 tom str. 39-62; sumarij ove gramatike je Ow. Manning Gramatika (anglosaksonska i) mezogotska, čiji 1 vol. sadrži Rječnik saksonski i gotsko – latinski, od istog Maninga izdato u Londonu 1772, 2 tom.fol.

Fr. Karl Fulda, *Ulfilanische Sprachlehre*, u 2 toma *Ulfilas* izdao Zahnius str 1-62

J. Grimm, Deutsche Grammatik, Gottingen 1819, 2. izdanje, 4 tom; opet 1822-37; 3. izdanje, 1. tom 1840.

O izgovoru i doktrini formiranja treba pomenuti F. Bopp, *Vergleichende Grammatik*, Berlin 1833-42, 4 dio

Od monografija treba pomenuti:

John von Ihre, *De verbis Moesogothorum*, u kolekciji Büschinga *Scriptorum versionem ulfilanam et linguam moesogothicam illustrantium*, Berlin 1773, 4 tom st. 149-71.

Istog autora, *De nominibus substantivis et adjectivis Moesogothorum*, 1769, ibid. Str. 221-56.

Alb. Wellmanu, *Das Gothische adjectivum*, Stettin, 1833.

Ad. Ziemaun, *Gothisch hochdeutsche Wortlehre*, Quedlinburg, 1834.

7, 8 staidedun. nu uſkunþa ei alla. þoei atgaſt mis. at þus sind. unte þo vaurda. þoei atgaſt mis. atgaſ
9 īm. jah eis nemun bi sunjai þatei fram þus urrann jah galaubidedun þatei þu mik īnsandides. īk bi
10 īns bidja. ni bi þo manaseþ bidja ak bi þans þanzei atgaſt mis. unte þeinai sind. jah meina alla
11 þeina sind jah þeina meina jah hauhiþs īm īn þaim. ni þanaseiþs īm īn þamma fairwau. īþ þai īn
þamma fairwau sind. jah īk du þus gagga. atta veiha. fastai īns īn namin þeinamma. þanzei atgaſt
12 mis ei sijaina ain svasve vit. þan vas miþ īm īn þamma fairwau. īk fastaida īns īn namin þei-
namma. þanzei atgaſt mis. gafastaida. jah ainshun us īm ni fraqistnoda niba sa sunus fralustais. ei
13 þata gamelido usfulliþ vaurþi. īþ nu du þus gagga jah þata rodja īn manasedai. ei habaina fahed
14 meina usfullida īn sis. īk atgaf īm vaurd þeinata. jah so manaseþs fijaida īns. unte ni sind us þamma
15 fairwau. svasve īk us þamma fairwau ni īm. ni bidja ei usnimais īns us þamma fairwau ak ei bair-
16 gais īm faura þamma unseljin. us þamma fairwau ni sind. svasve īk us þamma fairwau ni īm.
17, 18 veihai īns īn sunjai. vaurd þeinata sunja īst. svasve mik īnsandides īn manaseþ. svah īk īnsandida
19, 20 īns īn þo manased. jah fram īm īk veiha mik silban. ei sijaina jah eis veihai īn sunjai. aþþan ni bi
21 þans bidja ainans ak bi þans galauþjandans þairh vaurda īze du mis. ei allai ain sijaina svasve þu.
atta. īn mis jah īk īn þus. ei jah þai īn uggkis ain sijaina. ei so manaseþs galaubjai þatei þu mik
22, 23 īnsandides. jah īk vulþu. þanei gaſt mis. gaf īm ei sijaina ain svasve vit ain siju. īk īn ī:n jah þu īn
mis. ei sijaina ustauhanai du ainamma jah kunnei so manaseþs þatei þu mik īnsandides jah frijodes
24 īns svasve mik frijodes. atta. þatei atgaſt mis. viljau ei þarei īm īk jah þai sijaina miþ mis. ei
25 saiwaina vulþu meinana. þanei gaſt mis. unte frijodes mik faur gaskaſt fairwaus. atta garaihta. jah
26 so manaseþs þuk ni uſkunþa. īþ īk þuk kunþa jah þai uſkunþedun þatei þu mik īnsandides. jah
xviii. 1 gakannida īm namo þeinata jah kannja ei friaþva. þoei frijodes mik. īn īm sijai jah īk īn īm. þata
qiþands īesus usīddja miþ siponjam seinaim uſar rinnon þo kaidron. þarei vas aurtigards. īn þanei
2 galaiþ īesus jah siponjos īs. vissuh þan jah iudas sa galevjands īna þana stad. þatei uſta gaīddja
3 iesus jainar miþ siponjam seinaim. īþ iudas nam hansa jah þize gudjane jah fareisaie andbahtans
4 iddjuh jaindvairþs miþ skeimam jah haizam jah veþnam. īþ īesus vitands alla þoei qemun ana īna
5 usgaggands ut qaþ īm. wana sokeiþ. andhaſjandans īmma qeþun. īesu þana nazoraiu. þaruh qaþ īm

INTERPRETATIO.

hæm tuum servaverunt. 7. Nunc cognovi, quod omnia, quæ dedisti mihi, apud te sunt; 8. quod hæc verba, quæ dedisti mihi, dedi iis et ii acceperunt in veritate, quod a te exii, et crediderunt, quod tu me misisti. 9. Ego pro iis oro, non pro hoc mundo oro, sed pro his, quos dedisti mihi; nam tui sunt. 10. Et mea omnia tua sunt, et tua mea, et altatus sum in his. 11. Non amplius sum in hoc mundo; verum hi in hoc mundo sunt, et ego ad te eo. Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut nos. 12. Cum fui cum iis in hoc mundo, ego servavi eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, conservavi, et ullus ex iis non periit, nisi hic filius perdi ionis, ut hoc scriptum impletum fieret. 13. Verum nunc ad te eo et hoc loquor in mundo, ut habeant lætitiam meam completam in se. 14. Ego dedi iis verbum tuum, et hic mundus odio habuit eos; nam non sunt ex hoc mundo, sicut ego ex hoc mundo non sum. 15. Non oro, ut auferas eos ex hoc mundo, sed ut tuearis eos ab hoc malo. 16. Ex hoc mundo non sunt, sicut ego ex hoc mundo non sum. 17. Sanctifica eos in veritate; verbum tuum veritas est. 18. Sicut me misisti in mundum, sic ego misi eos in hunc mundum, 19. et pro iis ego sanctifico me ipsum, ut sint etiam ii sancti in veritate. 20. At non pro iis oro solis, sed pro his credentibus per verba eorum ad me, 21. ut omnes unum sint, sicut tu, pater, in me et ego in te, ut etiam hi in nobis unum sint; ut hic mundus credat, quod tu me misisti. 22. Et ego splendorem, quem dedisti mihi, dedi iis, ut sint unum, sicut nos unum sumus. 23. Ego in iis et tu in me, ut sint perfecti ad unum et cognoscat hic mundus, quod tu me misisti et amasti eos, sicut me amasti. 24. Pater, quod dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, etiam hi sint cum me, ut videant gloriam meam, quam dedisti mihi, quia amasti me ante creationem mundi. 25. Pater juste, et hic mundus te non cognovit; verum ego te cognovi et hi cognoverunt, quod tu me misisti. 26. Et notificavi iis nomen tuum et notifico, ut amor, quo amasti me, in iis sit et ego in iis. xviii, 1. Hoc dicens Iesus exiit cum discipulis suis trans torrentem, hunc Cedron, ubi fuit hortus, in quem ivit Iesus et discipuli ejus. 2. Scivit autem etiam Iudas, hic prodens eum, hunc locum, quod sæpe convenit Iesus illic cum discipulis suis. 3. Verum Iudas cepit cohortem et horum sacerdotum et Farisæorum ministros ivitque illuc cum facibus et tædis et armis. 4. Verum Iesus sciens omnia, quæ venerunt super eum, exiens foras dixit iis : quem quæritis? 5. Respondentes ei dixerunt : Iesum, hunc Nazoræum. Tunc dixit iis Iesus : ego

ANNOTATIONES.

xvii, 8. *nemun*] Ulf. c. codd. ° καὶ ἔγνωσαν.
xvii, 11. init. Ulf. ° καί. — *panzei*] quos, gr. ὦ.
xvii, 14. *so*] St. ※ *sa*. — *ni īm*] gr. ante *us*.
xvii, 17. *sunjai*] Ulf. c. codd. ° σοῦ.
xvii, 18. *svah*] vid. ad xv, 9. — *manased*] J. St. ÷ *manaseþ*.
xvii, 19. *sijaina*] gr. post *eis*.
xvii, 20. *ak*] Ulf. ° καί. — *vaurda*] verba, gr. omn. λόγου.
xvii, 22. *siju*] editt. ÷ *sijum*, vid. ad x, 30. Mc. x, 39.
xvii, 23. *jah*] sec., Ulf. ° ἵνα.
xvii, 24. *þatei*] quod, gr. οὓς. — *īm īk*] sic cod. Arg.; Z. ÷ *īk īm*.
xviii, 1. *īesus*] sec., sic cod. Arg., vid. ad Mc. i, 42.
xviii, 2. *galevjands*] J. St. B. ÷ *levjands*, in cod. Arg. *ga* supra lineam scriptum est.
xviii, 3. *miþ*] Z. ※ *mit*. — *skeimam*] sic cod. Arg. pro qua lectione Zahnii conjectura *skeinam* probabilis videtur, ut *skeina* a *skeinan* verbo (L. ix, 29; xvii, 24; Cor. II, iv, 6) formatum sit.
xviii, 5. *andaſjandans — qeþun*] respondentes — dixerunt, gr. ἀπεκρίθησαν. — *þaruh*] tunc, ' gr. omn.

GLAVA PRVA
O PISMU I IZGOVORU

A
O PISMU

§10. Gotski jezik ima 25 slova (*bokos*), i to:

𐌰	a	𐌹 𐌸	i	𐍂	r
𐌱	b	𐌺	k	𐍃	s
𐌲	g	𐌻	l	𐍄	t
𐌳	d	𐌼	m	𐍅	v
𐌴	e	𐌽	n	𐍆	f
𐌿	q	𐌾	j	𐍇	x
𐍆	z	𐍀	u	𐍈	w
𐌷	h	𐌿	p	𐍉	o
𐌸	dh (Þ)				

§ 11. Bilješka 1. – Pronalazak gotskog pisma pripisuje se Ulifili: Filostorgius *(Hist.* e*ccl*. 2,5 -*Istorija crkve* 2,5) ga naziva *ευρετήν γραμμάτων οικείων (pronalazačem gotskog pisma),* a Sokrat tvrdi (*Hist. eccl.* 4, 32 -*Istorija crkve* 4,32) da je *γράμματα εφεύρε γοτθικά (pronašao gotska slova)*, što mnogi drugi potom ponavljaju (vidi Waitz, *Leben des Ulfilas* str. 51). Vjerovali su svakako, po tvrdnji Jornanda, jer *Bilagineis* bijahu napisana (vidi 6) da je vještina pisanja i prije Ulfile kod Gota zabilježena i korištena, obrazovanim Italima jedva vjerovatnim se činilo da je pismo nedostajalo ovom, uresima kićenom, jeziku, koje u svojim djelima prikazuje Ulfila; ako bi, pak, ovo razmišljanje bilo primjereno, jer Castillioneus nije odobravao da je neotesan i varvarski (Filibljanima I,18), zbog toga što gotskog jezika ubuduće nema i što njegovi tumači ne paze o pasivnoj promjeni, s pravom se može zaključiti da čak ni u vrijeme Ulfile nije bilo pismenosti kod Gota. Ali početak nema nikakav temelj, jer organsko savršenstvo jezika zavisi od pismenosti (coll. W. Grimm. *Deutsche Runnen,* str. 45). Nasuprot tome pokazuje W. Grimmius, uz brojne dokaze, već u verziji Biblije pojmove *pisanja, čitanja, slova, knjige, pluteja* itd. koji se označavaju domaćim imenima, vidi 18 Waitz svakako (I.I. 53) da se vještina pisanja pojavljuje kod Gota već prije Ulfile; zaključuje, pak, da tada u upotrebi bijahu rune, a ne ona slova, koja je uveo Ulfila. Zaključak bez oklijevanja treba prihvatiti, jer osobito objašnjava protivrječje u dokumentima pisaca prije Ulfile, i pismenosti koju je izumio Ulfila, u čemu, istorijski govoreći, nema ničega u što bismo sumnjali.

Već je iz tabele jasno da se gotska slova, bez gotovo ijednog izuzetka, jasno poklapaju sa latinskim i grčkim, tako da Ulfila nije učinio ništa drugo, osim što ih je prilagodio gotskom jeziku. Sada se istražuje, na osnovu većine grčkih i latinskih slova koja se slažu sa gotskim alfabetom, koji od ovih alfabeta je Ulfila učinio svojim? Kojem drugom alfabetu treba pripisati ona slova koja se, bilo formom, bilo pisanjem, ne slažu ni sa grčkim ni sa latinskim? Po mišljenju svih, taj alfabet je runski, koji je već prije Ulfilinog vremena bio zabilježen kod Gota. Što se tiče prvog pitanja, Ihre (*Diss. De cod. Argenteo et litteraturae Moesogothorum*) i W. Grimm. (I.I. 28 sl.) priznaju da nije gotski alfabet iz više drugih svojevoljno izuzet, priznaju da je prvi bio već prije Ulfile iz istog izvora kao i grčki i latinski. Protiv ovog mišljenja ne bismo imali ništa da je sigurna priča da je Ulfila otkrio gotsko pismo, jer karakteri sami toliko

6 ïesus. ik ïm. stoþuh þau jah ïudas sa levjands ïna miþ ïm. þaruh sve qaþ ïm. þatei ik ïm. galiþun
7 ïbukai jah gadriusun dalaþ. þaþroh þan ïns aftra frah. wana sokeiþ. iþ eis qeþun. ïesu þana nazo-
8, 9 raiu. andhof ïesus. qaþ izvis þatei ïk ïm. jabai nu mik sokeiþ. letiþ þans gaggan. ei usfullnodedi
10 þata vaurd þatei qaþ. ei þanzei atgaf mis. ni fraqistida ïze ainummehun. iþ seimon þaitrus habands
hairu uslauk ïna jah sloh þis auhumistins gudjins skalk jah afmaimait ïmma auso taihsvo. sah
11 þan haitans vas namin malkus. þaruh qaþ ïesus du þaitrau. lagei þana hairu ïn fodr. stikl
12 þanei gaf mis atta. niu drigkau þana. þaruh hansa jah sa þusundifaþs jah andbahtos
13 ïudaie undgripun ïesu jah gabundun ïna jah gatauhun ïna du annin frumist. sa vas auk svaihra
14 kajafin. saei vas auhumists veiha þis ataþnjis. vazuh þau kajafa. saei garaginoda ïudaium.
15 þatei batizo ïst. ainana mannan fraqistjan faur managein. þaruh laistida ïesu seimon paitrus
jah anþar siponeis. sah þan siponeis vas kunþs þamma gudjin. jah miþïnngalaiþ miþ ïesua ïn
16 rohsn þis gudjins. iþ paitrus stoþ at daurom uta. þaruh usïddja ut sa siponeis anþar. saei vas
17 kunþs þamma gudjin. jah qaþ dauravardai jah attauh ïnn paitru. þaruh qaþ jaina þivi so daura-
18 vardo du paitrau. ïbai jah þu þize siponje ïs þis mans. iþ ïs qaþ. ni ïm. þaruh stoþun skalkos jah
andbahtos haurja vaurkjandans. unte kald vas. jah varmidedun sik. jah þan vas miþ ïm paitrus
19, 20 standands jah varmjands sik. iþ sa auhumista gudja frah ïesu bi siponjans ïs jah bi laisein ïs. and-
hof ïmma ïesus. ik andaugjo rodida manasedai. ik sinteino laisida ïn qaqumþai jah ïn gudhusa. þa-
21 rei sinteino ïudaieis gaqimand. jah þiubjo ni rodida vaiht. wis mik frailinis. frailin þans hausjan-
22 dans. wa rodidedjau du ïm. sai. þai vitun. þatei qaþ ïk. iþ þata qiþandin ïmma sums andbahte
23 standands gaf slah lofin ïesua qaþuh. svau andhafjis þamma reikistin gudjin. andhof ïesus. jabai
24 ubilaba rodida. veitvodei bi þata ubil. aiþþau jabai vaila. duwe mik slahis. þanuh ïnsandida ïna
25 annas gabundanana du kajafin þamma maistin gudjin. iþ seimon paitrus vas standands jah varm-
jands sik. þaruh qeþun du ïmma. niu jah þu þize siponje þis ïs. iþ ïs afaiaik jah qaþ. ne. ni ïm.
26 qaþ sums þise skalke þis maistins gudjins. sah niþjis vas. þammei afmaimait paitrus auso. niu þuk

INTERPRETATIO.

sum. Stetit autem etiam Iudas, hic prodens eum, cum iis. 6. Tunc uti dixit iis, quod ego sum, iverunt retro versi et ceciderunt deorsum. 7. Deinde autem eos iterum interrogavit : quem quæritis? Verum ii dixerunt : Iesum, hunc Nazoræum. 8. Respondit Iesus : dixi vobis, quod ego sum ; si nunc me quæritis, sinite hos ire. 9. Ut impleretur hoc verbum, quod dixit, quod quos dedit mihi, non perdidi eorum unum. 10. Verum Simon Petrus, habens gladium, eduxit eum et percussit hujus summi sacerdotis servum et abscidit ei aurem dextram ; hic autem vocatus fuit nomine Malcus. 11. Tunc dixit Iesus ad Petrum : pone hunc gladium in vaginam ; calicem, quem dedit mihi pater, nonne bibam hunc? 12. Tunc cohors et hic centurio et ministri Iudæorum prehenderunt Iesum et vinxerunt eum 13. et duxerunt eum ad Annam primum ; hic fuit enim socer Cajafæ, qui fuit summus sacerdos hujus anni. 14. Fuit autem Cajafa, qui consuluit Iudæis, quod melius est, unum hominem perire pro populo. 15. Tunc secutus-est Iesum Simon Petrus et alius discipulus ; hic autem discipulus fuit notus huic sacerdoti, et simul introiit cum Iesu in atrium hujus sacerdotis. 16. Verum Petrus stetit ad portas foras. Tunc exiit foras hic discipulus alter, qui fuit notus huic sacerdoti, et dixit janitrici et adduxit intro Petrum. 17. Tunc dixit illa serva hæc janitrix ad Petrum : num etiam tu horum discipulorum es hujus hominis? Verum is dixit : non sum. 18. Tunc steterunt servi et ministri prunam facientes, nam frigidum fuit, et calefecerunt se et autem fuit cum iis Petrus, stans et calefaciens se. 19. Verum hic summus sacerdos interrogavit Iesum de discipulis ejus et de doctrina ejus. 20. Respondit ei Iesus : ego palam locutus-sum mundo ; ego semper docui in concilio et in templo, ubi semper Iudæi conveniunt, et occulte non locutus-sum quidquam. 21. Quid me interrogas? Interroga hos audientes, quid locutus-sim ad eos. Ecce, hi sciunt, quod dixi ego. 22. Verum hoc dicente eo, quidam ministrorum stans dedit ictum vola Iesu dixitque : sicne respondes huic summo sacerdoti? 23. Respondit Iesus : si male locutus-sum, testare de hoc malo ; aut si bene, cur me percutis? 24. Tunc misit eum Annas vinctum ad Cajafam, hunc summum sacerdotem. 25. Verum Simon Petrus fuit stans et calefaciens se ; tunc dixerunt ad eum : nonne etiam tu horum discipulorum hujus es? Verum is negavit et dixit : minime, non sum. 26. Dixit quidam horum servorum hujus summi sacerdotis, hicque cognatus fuit,

ANNOTATIONES.

xviii, 7. *aftra*] gr. omn. ante *þaþroh*.

xviii, 8. *gaggan*[St. ※ *gaggam*.

xviii, 9. *atgaf*] sic cod. Arg. ; Hz. et editt. *atgaft* (dedisti) c. gr. omn. (δέδωκας).

xviii, 10. *sah* — *namin*] hic — nomine, gr. ἦν δὲ ὄνομα τῷ δούλῳ : cæterum Z. ÷ *sa*.

xviii, 13. *sa*] hic, ° gr. — *kajafin*] (Massm. Skeir. p. 59 ÷) errore librarii pro *kajafins* scriptum esse suspicatur, sed rrat ipse vir doctus, nam sic Gothi dativo pro genitivo uti solent. — *þis ataþnjis*] J. St. ※ *þiza taþnjis* ; veram lectionem jam Maresh. p. 408 commendavit.

xviii, 15. *paitrus*] cod. Arg. ※ *prus*, nunquam hoc nomen per compendium scribitur, nec si scriberetur, signum notæ deesse deberet ; cf. Cor. II, xi, 5. — *miþïnngalaiþ*] St. ※ *miþiggalaiþ*.

xviii, 16. *paitru* J. St. ※ *paitrus*.

xviii, 17. *iþ*] verum, ° gr. omn. — *is qaþ*] ¶ gr. omn.

xviii, 18. *standands*[St. ※ *standans*, sic vs. 22. — *jah*] ult., Z. ° ※.

xviii, 20. *sinteino*] semper, gr. πάντες.

xviii, 22. *þata*] J. St. ※ *þana*. — *qiþandin ïm ïa*] ¶ gr. — *standands*] vid. ad vs. 18. — *slah lofin*] J. St. ※ jet. — *svau*] J. St. B. ※ *svah*.

xviii, 23. *andhof*] Ulf. ° αὐτῷ.

xviii, 24. *þanuh*[tunc, ° gr. — *gabundanana*] J. St. ※ *gabunduna*.

xviii, 25. *paitrus*] J. St. B. ※ *paitraus*. — *vas*] gr. omn. ante *seimon*. — *iþ*] sec. verum, ° gr. — *is afaiaik*] ¶ gr. — *ne*] minime, ° gr. omn.

xviii, 26. *sah*] hicque, pro *saei* (qui) ; a Grim. III. 23 sq. et a nobis (ad Mc. II, 11 et Cor. I, xvi, 13) observatum est, *uh* encliticam particulam idem quod

liče na latinske i grčke da se ne može pomišljati o njihovoj posebnoj i izdvojenoj formi; osim toga, koji je to raniji alfabet zajednički roditelj gotskog, grčkog i latinskog? Njega Ihre naziva pelaškim, alfabetom koji nam je potpuno nepoznat; W. Grimmius ne navodi nijedan, već je prinuđen da prizna da zbog postojanog poklapanja gotskih slova sa grčkim i latinskim, da je grčko-latinski alfabet kontaktom naroda ponovo uticao na gotski, a tim priznanjem se vraćamo na pitanje, ali ga ne rješavamo. Pravo pitanje su dotakli Waitz (I.I.51 sl) i Baumlein (*Untersuchungen uber,* itd, *die Entstehung des gothischen Alphabets*, 97 sl.) koji grčki alfabet smatraju tipom gotskog, premda nastalim iz latinskog i, moramo priznati, Ulfila bijaše promijenio neke karaktere u runske. To bijaše takođe mišljenje Jakoba Grimmius-a, koji u predgovoru za srpsku gramatiku Vuka Karadžića na str. 10. kaže: *Ulfilas legte seiner Arbeit das griechische und lateinische Alphabet mit Zuziehung runischer oder willkurlicher Zeichen fur die besondern Laute gothischer Sprache unter,* tj, Ulfila je svoje djelo izgradio na osnovu grčkog i latinskog alfabeta, izuzimajući neke oznake iz runskog ili samovoljno kako bi reprezentovali osobitost zvuka gotskog jezika; no, čini se da naučnik time otvara vrata suprotnom mišljenju, govoreći (*Deutsche Grammatik* I, 25 (3 izdanje): *„In gothische Alphabet sint griechische und lateinische Buchstaben unter runische genommen verden“* tj. u gotskom alfabetu grčka i latinska slova su bila udružena sa runskim.

No ako bi neko, bez pristrasnosti prema određenim mišljenjima, ispitivao gotska slova, bio bi ubjijeđen da se odnose na grčki alfabet: 𐌰, 𐌱, 𐌲, 𐌵, 𐌶, 𐌹, 𐌺, 𐌻, 𐌼, 𐌽, 𐌿, 𐍀, 𐍅, 𐍇, 𐍈; latinski: 𐌳, 𐌿, 𐌷, 𐌺, 𐍃, 𐍆 tako ipak da su od prvih većina čak latinska, kao: 𐌰, 𐌱, 𐌵, 𐌹, 𐌻, 𐌽, 𐍀 čisto gotski izgledaju, ako ne oblikom, a ono oznakom: 𐍈 i 𐌸 iz grčkog ψ i θ; 𐌲 i 𐌽 iz latinskog G i n; ako se ovo posljednje slovo - malo n slaže u obliku sa latinskim kurzivom, može biti i izvanji ili možda domaći (vidi §12). Runskom pak ništa ne preostaje da se pripiše. Mnogi su uvrijeđeni time što se tvrdi da je Ulfila izabrao oznake samovoljno; ali s pravom se može misliti da je želio prije svega da maksimalno prilagodi glasove svog jezika tuđim slovima; nadalje, glasovima nekih karaktera koji ne odgovaraju drugim jezicima neke sopstvene glasove koje gotski nije imao, ove oznake po sopstvenoj volji je mogao s pravom promijeniti i zbog toga ga prije treba hvaliti nego kuditi. Takođe su, tražeći slova za određene glasove da ih prilagode, pokušali Simonides i Epiharm za grčki alfabet, Cezar Klaudije za latinski (vidi Schneider, *Formenlehre der lat. Sprache* I,4 sl), Chilpericus, za francuski alfabet (Gregor. Turon. *Hist. Francorum -Istorija Franaka* V,43) i u početku Kirilo koji je izveo slovenski alfabet iz grčkog.

Pošto se gotsko pismo i nakon Gota pominje, ne smije se vjerovati da je to ono što se u gotskim spisima koristi. Jer u Španiji je nazivano gotskim pismom ono što se na drugom mjestu podvodi pod imenom toletanae, iz grčkih i latinskih slova su pomiješana, a iz franačkih uzeta (Aschbach, *Gesch. der Westgothen*, 333 sl.), na saboru u Lionu (1091) je poništeno. Tako su i u Italiji runske oznake neprikladno proglašene gotskim, vidi Massmannus-a, *Skeir*, str 15 i Hauptius-a *Zeitschrift fur deutsches Alterthum* I, 377) Da je pak gotsko pismo bilo sačuvano u Italiji i da je natpis iz Breše prve tablice u *Specimine Ulfilae partium ineditarum* ovim istim bio napisan, na ovom jedinom preostalom dokumentu, ne može se postojano tvrditi, coll. Grimm. *Jahrb. der Lit*. XLIII, 21.

§12. Bilješka 2 - Što se tiče *forme, oblika i brojčane vrijednosti* slova, prvo treba navesti pogrešan zaključak Majus-a (*Spec*. XVI), a to je da je Ulfila izumio velika i mala slova. Svakako da u kodeksima postoje i velika i mala slova, prema tome na kojem su mjestu: tako su velikim slovima napisani počeci poglavlja i stihova; a malim tamo gdje je na margini napisan tekst preko određene linije. Ali obije vrste slova su istog tipa. S većim pravom, i to možda bijaše mišljenje Majus-a, razlikovao je Massmannus (*Die gothischen Urkunden von*

27, 28 saw ik in aurtigarda miþ imma. þaruh aftra afaiaik paitrus. jah suns hana hrukida. iþ eis tauhun
iesu fram kajafin in praitoriaun. þanuh vas maurgins. iþ eis ni iddjedun in praitoria. ei ni bisaul-
29 nodedeina ak matidedeina pasxa. þaruh atiddja ut peilatus du im jah qaþ. wo vrohe bairiþ ana
30 þana mannan. andhofun jah qeþun du imma. nih vesi sa ubiltojis. ni þau veis atgebeima pus ina.
31 þaruh qaþ im peilatus. nimiþ ina jus jah bi vitoda izvaramma stojiþ ina. iþ eis qeþunuh du imma
32 iudaieis. unsis ni skuld ist usqiman manne ainummehun. ei vaurd fraujins usfullnodedi. þatei qaþ
33 handvjonds wilcikamma dauþau skulda gasviltan. galaiþ in praitauria aftra peilatus jah vopida iesu
34 qaþuh imma. þu is þiudans iudaie. andhof iesus. abu þus silbin þu þata qiþis þau anparai þus qeþun
35 bi mik. andhof peilatus. vaitei ik iudaius im. so þiuda þeina jah gudjans anafulhun þuk mis. wa ga-
36 tavides. andhof iesus. þiudangardi meina nist us þamma fairwau. iþ us þamma fairwau vesi meina
þiudangardi. aiþþau andbahtos meinai usdaudidedeina. ei ni galeviþs vesjau iudaium. iþ nu þiudan-
37 gardi meina nist þaþro. þaruh qaþ imma peilatus. an nuh þiudans is þu. andhafjands iesus. þu qiþis
ei þiudans im ik. ik du þamma gabaurans im jah du þamma qam in þamma fairwau ei veitvodjau sun-
38 jai. wazuh saei ist sunjos. hauseiþ stibnos meinaizos. þanuh qaþ imma peilatus. wa ist so sunja. jah
39 þata qipands galaiþ ut du iudaium jah qaþ im. ik ainohun fairino ni bigita in þamma. iþ ist biuhti izvis
40 ei ainana izvis fraletau in pasxa. vileidu nu ei fraletau izvis þana þiudan iudaie. iþ eis hropidedun
XIX. 1 aftra allai qipandans. ne þana ak barabban. sah þan vas sa barabba vaidedja. panuh þan nam pei-
2 latus iesu jah usblaggv. jah þai gadrauhteis usvundun vippja us þaurnum jah galagidedun imma
3 ana haubid jah vastjai paurpuredai gavasidedun ina jah qeþun. hails þiudans iudaie. jah gebun imma
4 slahins lofin. atiddja aftra ut peilatus jah qaþ im. sai. attiuha izvis ina ut ei viteiþ þatei in imma
5 ni ainohun fairino bigat. þaruh usiddja ut iesus bairands þana þaurneinan vaip jah þo paurpuro-
6 don vastja jah qaþ im. sa ist sa manna. þaruh biþe sewun ina þai maistans gudjans jah andbahtos.

INTERPRETATIO.

cui abscidit Petrus aurem : nonne te vidi ego in horto cum eo? 27. Tunc iterum negavit Petrus, et statim gallus cantavit. 28. Verum ii duxerunt Iesum a Cajafa in prætorium. Tunc fuit mane; verum ii non iverunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ederent pascha. 29. Tunc ivit foras Pilatus ad eos et dixit : quam accusationum fertis contra hunc hominem? 30. Responderunt et dixerunt ad eum : nisi esset hic maleficus, non utique nos traderemus tibi eum. 31. Tunc dixit iis Pilatus : sumite eum vos et secundum legem vestram judicate eum! Verum ii dixerunt ad eum Iudæi : nobis non licitum est, occidere hominum unum. 32. Ut verbum domini impleretur, quod dixit significans, quali morte debuit mori. 33. Ivit in prætorium iterum Pilatus et vocavit Iesum dixitque ei : tu es rex Iudæorum? 34. Respondit Iesus : abne te ipso tu hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me? 35. Respondit Pilatus : num ego Iudæus sum? Hæc gens tua et sacerdotes tradiderunt te mihi; quid fecisti? 36. Respondit Iesus : regnum meum non-est ex hoc mundo : si ex hoc mundo esset meum regnum, utique ministri mei decertarent, ut non traditus essem Iudæis; verum nunc regnum meum non-est hinc. 37. Tunc dixit ei Pilatus : an igitur rex es tu? Respondens Iesus : tu dicis, quod rex sum ego; ego ad hoc natus sum et ad hoc veni in hunc mundum, ut tester veritati; quisque qui est veritatis, audit vocem meam. 38. Tunc dixit ei Pilatus : quid est hæc veritas? Et hoc dicens ivit foras ad Iudæos et dixit iis : ego ullam culparum non invenio in hoc. 39. Verum est consuetudo vobis, ut unum vobis dimittam in pascha; vultisne igitur, ut dimittam vobis hunc regem Iudæorum? 40. Verum ii clamaverunt iterum omnes dicentes : minime hunc, sed Barabbam. Hic autem fuit hic Barabbas maleficus. XIX, 1. Tunc autem cepit Pilatus Iesum et flagellavit. 2. Et hi milites flexerunt coronam e spinis et posuerunt ei in capite et veste purpurata induerunt eum. 3. et dixerunt : salve, rex Iudæorum! et dederunt ei ictus vola. 4. Ivit iterum foras Pilatus et dixit iis : ecce, adduco vobis eum foras, ut sciatis quod in eo non ullam culparum inveni. 5. Tunc exiit foras Iesus portans hanc spineam coronam et hanc purpuratam vestem et dixit iis : hic est hic homo. 6. Tunc cum viderunt eum hi summi sacerdotes et ministri,

ANNOTATIONES.

jah significantem notiones singulas et nuntiata copulare; nunc discimus, eam ad pronomen demonstrativum additam relativum efficere, sic L. II, 37; XVI, 20; XVII, 12; Cor. I, XV, 1; Philem. II. cf. M. XXVII, 57. Præterea *sah* etiam pro καὶ αὐτός vel καὶ οὗτος (L. II, 37, sq. VIII, 41; XVII, 16; XIX, 2) aliisque particulis copulativis ponitur, cf. M. XXVII, 44 (δέ), J. X, 20; XVI, 18 (οὖν). *xai* ubi *etiam* significat, per *uh* reddi natura particulæ ipsa vetitum esse videtur, si exceperis *svah* = οὕτως καὶ Cor. I, XV, 22; II, VIII, 6. Eph. V, 24 pro quo etiam *sva jah* dicitur Cor. II, I, 5; VIII, 11; X, 7; Col. III, 13; Thess. I, IV, 14. — *ik*] gr omn. ante *þuk*; St. ° ✻

XVIII, 28. *eis*] pr. ii, ° gr. omn. — *ak*] Ulf. c. codd. ° ἵνα.

XVIII, 30. *veis*] nos, ' gr. omn. — *atgebeima þus*] ' gr. omn.

XVIII, 31. *jah*] Z. ° ✻. — *eis*] ii, ° gr. omn. postulante sensu, ut videtur; fortasse illatum est e codice, ubi pro Ἰουδαῖοι legebatur ἐκεῖνοι; alterutram igitur abundat, cf. ad L. V, 33; J. XIII, 29; XVI, 4; Cor. I, XV, 15; cf. tamen Mc. I, 16 ubi Ulf. c. codd. *broþar is þis s imonis* legit.

XVIII, 32. *fraujins*] domini, gr. Ἰησοῦ.

XVIII, 33. *galaiþ*] Ulf. ° οὖν.

XVIII, 34. *andhof*] Ulf. c. codd. αὐτῷ. — *abu*] i. e. *of-u*, abne.

XVIII, 35. *vaitei*] St. ✻ *vaite*.

XVIII, 36. *meina þiudangardi*] ¶ gr. — *usdaudidedeina*] cod. Arg. editt. ✻ *usdaudedideina*, syllabis *de* et *di* errore librarii transpositis, sic Gal. IV, 11. *arbaidedidjau* pro *arbaididedjau*, cf. L. XIV, 29.

XVIII, 37. *an nuh*] J. St. ✻ jct. — *andhafjands*] respondens. gr. omn. ἀπεκρίθη. — *veitvodjau*] Z. ✻ *veidvodjau*. — *stibnos meinaizos*] ¶ gr. omn.

XVIII, 38. *þanuh*] tunc, ° gr. omn. — *so*] hæc, ° gr. — *qiþands*] Ulf. ° πάλιν. — *im*] J. St. ÷ *du im*.

XVIII, 39. *ei*] ut, ° gr. omn. præter cod. o ap. Mi. — *fraletau izvis*] ¶ gr.

XVIII, 40, *eis*] ii, ° gr. omn. — *sah*] hic, ° gr. omn. cæterum J. St. ÷ *sa*.

XIX, 3. *slahins lofin*] St, ✻ jct.

XIX, 4. *bigat*] inveni, gr. omn. εὑρίσκω.

XIX, 5. *ut iesus*] ¶ gr. — *sa ist*] hic est, gr. omn. ἴδε.

XIX, 6. *fairina — bigita*] ¶ gr. omn., cæterum J. St. B. ÷ *fairino*.

Neapel et Arezzo str. 6 i sl.) da je pravo pismo i uspravno korišteno za manuskriptne kodekse i natpise, a drugo polegnuto i kurzivno za svakodnevnu upotrebu u tome se prvo, kaže naučnik, od drugog razlikuje, što poneka slova, čak i samostalna, dopuštaju dužu crtu perom, dok se u pisanju kurzivom iscrtavaju linearno. Osim za ⲁ i ⲁ treba reći i za ⲯ. Ovim kurzivom napisane su i glose i bilješke u manuskriptnim kodeksima, vidi tabelu za Massmannus-ov Skeireins, izuzimajući one koje su u srebrnom kodeksu, koje su pravim i čvrstim, ali malim, premda često lijepim i od različitih slova pisanog teksta napisane; poneke toliko da ona koja su u Jev. po Luki VI, 27 i XVI, 13, daju kurziv, iz čega se vidi, da su bila napisana ili u različito vrijeme ili drugom rukom.

Ništa sigurno nije mogao zaključiti iz drugačijeg oblika koji pojedina slova u raznim kodeksima pokazuju, jer istim delikatnim rukopisom bijahu ispisane prave delineacije, često nevjerodostojne. Sada su svi kodeksi napisani istim rukopisom: Majus i Castillioneus, milanski, W. Grimmius, bečki, Massmannus, Skeireins i napuljski, a mi kodeks srebrni i karolinški, iz kojeg smo potom priredili prepisanu tabelu.

A sada slijede primjedbe o pojedinim slovima:

ⲁ vidi niže §13.

ⲙ nije ni, kako je htio W. Grimmius, grčko *koppa* (vidi za §13), niti, kako zaključuje Lye XXXIX, runsko *koen* (ϒ), koje se samo u kasnijim donatima na latinskom sa njim slažu, nego latinsko q. Niti se na latinski može transkribovati *qv*, možda iz uvriježenog razloga zbog analogije sa ostalim dijalektima (Grimm. *Gram*. I,3), jer nigdje ne postoji u gotskom jeziku dupli glas (*kw*), koji je Ulfila *kv* u Akvita preobratio.

ⲯ Bez ikakvog osnova zaključio je Lye (Gram. Goth. XXIX), da ⲯ iz spajanja ⲧ i ⲡ proizilazi, tako da je prvo bilo ⲯ potom ⲯ i naposlijetku ⲯ; odnosno iz dva suprotno postavljenia ⲁ (⊠). Niti je istinitije, da ovo slovo vodi porijeklo iz toga, jer se polukrug podupire poprečnom linijom (W. Grimmius, *Runen* 44); jer se dva roga obrazuju suprotnim vrhovima. (vidi tabelu). Daje se i drugi oblik ovog slova, koji, rogovima zatvorenim ka gornjem dijelu, liči na grčko Φ. (W. Grimmius, *Wien. Jahrb*. XLIII, 5). Niti se oblik runskog znaka ᚦ slaže sa gotskim (W.Grimm. *Runen* 44; J. Grimm. *Gram.* I,3); premda se u manuskriptnim kodeksima napisanim latinskim pismom koristi umjesto ⲯ. ⲯ je oblikom isto što i grčko Ψ (ps); ali Ulfila, umjesto *ps* kojim se ne služi, koristi dvostruki samoglasnik dvostrukim znakom; pošto se ni u grčkom ni u latinskom alfabetu ne nalazi karakter koji odgovara gotskom *dh*, to ga je prilagodio ovom glasu. Na vizigotskom novcu umjesto grčkog Θ nalazi se gotsko ⲯ u CINDASVINΘVS i ꓘECCESVINΘVS (vidi kod Aschbach-a 360), jer na sličan način kasniji Gotima gube čisti glas *dh*, i umjesto njega koriste *th* i pošto je uklonjena aspirata, *t* je bilo unutra, kao što i dokazuju nazivi ovih imena. Teodorik, ostrogotski kralj, morao je potpisivati svoje edikte sa ⲯⲉⲣⲁ (ili ⲟⲉⲟⲁ), jer Anonimni Valesijan kod Murata (*Antiq. Ital*. II, 305) jasno kaže: *„Teodorik bijaše nepismen i tako tupav, da za deset godina svoje vladavine, nikako nije mogao naučiti četiri slova svoga potpisa na ediktima, zbog čega je na-redio da se napravi zlatna uglačana pločica, koja je sadržavala četiri slova kraljeva* THЄOD, *da, kad je htio da se potpiše, pošto bi postavio pločicu na papir, preko nje je pisao perom, i tako je nastajao njegov potpis*.“ Pošto se ovim riječima tvrdi da se kralj potpisivao sa samo četiri slova, a THЄOD sadrži pet, pogrešno zaključuje Reiske u *Constant. de Coerim. aul. bysantin*, str 140, izdanje Lajpcig, da umjesto THЄOD nešto drugo, možda LEGI, treba čitati. Ovdje se lako rješava Massmannus-ovo pitanje, *Skeir*, predgov. Str. 10), da li Teodorikov pečat sadrži gotsko pismo.

ⲓ̈ i ⲓ u tome treba razlikovati, što se prvo koristi na početku,a drugo u sredini i na kraju riječi, vidi za §17.

hropidedun qiþandans. ushramei ushramei ina. qaþ im peilatus. nimiþ ina jus jah hramjiþ. iþ ik
7 fairina in imma ni bigita. andhofun imma iudaieis. veis vitoþ aihum. jah bi þamma vitoda unsa-
8 ramma skal gasviltan. unte sik silban guþs sunu gatavida. biþe gahausida peilatus þata, vaurd. mais
9 ohta sis jah galaiþ in praitauria aftra jah qaþ du iesua. waþro is þu. iþ iesus andavaurdi ni gaf
10 imma. þaruh qaþ imma peilatus. du mis ni rodeis. niu vaist þatei valdufni aih ushramjan þuk jah
11 valdufni aih fraletan þuk. andhof iesus. ni aihtedeis valdufnje ainhun ana mik. nih vesi þus atgiban
12 iupaþro. duhþe sa galevjands mik þus maizein fravaurht habaid. framuh þamma sokida peilatus
fraletan ina. iþ iudaieis hropidedun qiþandans. jabai þana fraletis. ni is frijonds kaisara. sawasuh
13 izei þiudan sik silban taujiþ. andstandiþ kaisara. þanuh peilatus hausjands þize — —

INTERPRETATIO.

clamaverunt dicentes: crucifige, crucifige eum! Dixit iis Pilatus: accipite eum vos et crucifigite; verum ego culpam in eo non invenio. 7. Responderunt ei Iudæi: nos legem habemus, et secundum hanc legem nostram debet mori, nam se ipsum Dei filium fecit. 8. Cum audivit Pilatus hoc verbum, magis timuit sibi 9. et ivit in prætorium iterum et dixit ad Iesum: unde es tu? Verum Iesus responsum non dedit ei. 10. Tunc dixit ei Pilatus: ad me non loqueris? nonne scis, quod potestatem habeo crucifigere te et potestatem habeo, dimittere te? 11. Respondit Iesus: non haberes potestatum ullam in me, nisi esset tibi tradita desuper; ideo hic prodens me te majus peccatum habet. 12. Ex hoc quæsivit Pilatus, dimittere eum; verum Iudæi clamaverunt dicentes: si hunc dimittis, non es amicus Cæsari; quisque qui regem se ipsum facit, resistit Cæsari. 13. Tunc Pilatus audiens hæc — —

ANNOTATIONES.

xix, 7. *vitoþ*] St. ※ *viþoþ*. — *guþs sunu*] ¶ gr.

xix, 8. *biþe*] Ulf. ° οὖν.

xix, 9. *andavaurdi*] cur in hac forma F. et Z. offensi sint, nescimus, vid. L. II, 47 et *gavaurdi* Cor. I, xv, 33.

xix, 10. *þaruh*] tunc, ° gr. — *þuk*] sec., St. ※ *þu*.

xix, 11. *iupaþro*] Z. ※ *jupaþro*. — *habaid*] J. St. B. ÷ *habaiþ*.

xix, 12. *sawazuh*] sic cod. Arg.; St. Z. ※ *sahwazuh*.

xix, 13. *þize*] hæc (verba), gr. τοῦτον (τὸν λόγον).

EPISTOLÆ.

DU RUMONIM.

vi, 23 — þo auk launa fravaurhtais dauþus. iþ ansts guþs libains aiveino in xristau iesu fraujin unsa
vii, 1 ramma. þau niu vituþ. broþrjus. kunnandam auk vitoþ rodja. þatei vitoþ fraujinoþ mann sva lagga
2 weila sve libaiþ. jah auk uf vaira qens at libandin abin gabundana ist vitoda. aþþan jabai gasviltiþ
3 aba. galausjada af þamma vitoda abins. þannu þan at libandin abin haitada horinondei. jabai vairþiþ
vaira anþaramma. jabai gasviltiþ vair. rija ist þis vitodis ei ni sijai horinondei vaurþana abin anþa-
4 ramma. svaei nu jah jus. broþrjus meinai. afdauþidai vaurþuþ vitoda þairh leik xristaus. ei vair-

INTERPRETATIO. — *AD ROMANOS.*

vi, 23. — hæc enim stipendia peccati mors, verum gratia Dei vita æterna in Christo Iesu, domino nostro. vii, 1. Aut nonne scitis, fratres, scientibus enim legem loquor, quod lex regit hominem tam longum tempus quam vivit? 2. Et enim sub viro mulier in vivente marito ligata est lege, at si moritur maritus, liberatur ab hac lege mariti. 3. Utique igitur in vivente marito vocatur adultera, si fit viro alii; si moritur vir, libera est hac lege, ut non sit adultera, facta marito alii. 4. Igitur nunc etiam vos, fratres mei, mortificati fuistis legi per corpus Christi, ut fiatis alii, huic e mortuis resurgenti, ut fructum feramus Deo.

ANNOTATIONES.

vi, 23 — xi, 33 leguntur in cod. Ambros. A.

vi, 23. *auk launa*] hanc nostram conjecturam Cast., qui ipse *mikiluna* ediderat, auctoritate codicis A denuo inspecti probari confitetur. Articuli autem insolitus usus nunc non offendit, vid. xiii, 3 *þai auk reiks*. x, 1 *sa raihtis vilja*.

vii, 1. *mann sva*] cod. A et Cast. ※ *manns*: primum *mann* dativum constructio *fraujinon* verbi requirit; deinde *sva*, cujus nullum vestigium in cod. A cognosci Cast. dicit, ex parte tantum a librario omissum est, nam *s* legitur, cf. vs. 25, ubi pro *ik* librarius omisso *k* solummodo *i* scripsit; aut *va* litteræ fortasse in margine scriptæ litura interierunt.

vii, 2. *jah auk*] etenim, gr. omn. γάρ, sic Cor. I, xv, 16 *jah jabai auk* = εἰ γάρ. — *uf vaira*] ægre desideramus articulum *so*, quem hac verborum structura Gothi addere solent, vid. x, 6 *so us galaubeinai gara htei*. xi, 21 *þans us gabaurþai astans*; vide tamen ix, 11, ubi articulo eumdem in modum omisso *bi gavaleinai muns* scribitur, cf. ad Cor. II, vii, 10. — *at libandin abin*] Ulf. ζῶντος τοῦ ἀνδρός legisse videtur, vid. vs. 3.

vii, 3. *þannu*] sic cod. A; Cast. ※ *þanuh*; pro edito *þanuh* etiam Cor. I, 15, 18 *þannu* legendum esse censemus, nam *þannu* = ὄρα (vid. Hom. x, 17; xiv, 12, 19; Cor. II, v, 15, all.), quod gr. omn. ibi habent. — *haitada horinondei*] ¶ gr. omn. — *jabai*] sec. Goth. ° δέ.

vii, 4. *nu*] nunc, ° gr. omn. — *jah jus*] gr. post *meinai*.

𐌶 je latinsko G. Librarij bečkog kodeksa (vidi § 9) 𐌶 i 𐍂 ima i koristi za isto slovo, s tom pak razlikom, što prvo ima mekši izgovor od latinskog, a drugo, grčko, oštrog G; potom, da odredi izgovor nepoznatih gotskih glasova, riječi poznatog izgovora donosi *genuit* i *Gabriel*, kako ih treba izgovarati: gdje je naglasak slabiji, kao u riječi *genuit*, gotsko 𐌶; a gdje je oštriji, kao u riječi *Gabriel*, daje se 𐍂. Na isti način su stvar pojmili W.Grimmius i Massmanus, od kojih prvi u bečkom *Jahrb.* str. 13, a drugi u Hauptius-ovom *Zeitschrift*, str. 299, potvrđuju da ovaj primjer genuit ne osvjetljava situaciju, i on preferira riječ koja počinje sa **J**, kao, možda, *judaius.* Treba reći i ovo, Lye na str. XXXIX, 𐌶 smatra grčkim zato što gotski *ïskarjotes*, grčkom Ἰσκαριώτης odgovara; a Ihre na str. 202 (edic. Büsch.) svakako je imao u vidu kad je tvrdio da zvukom sibilanta to treba izgovarati, po čemu ovaj naučnik zaključuje da ξ isto mjesto zauzima u grčkom alfabetu kao i 𐌶 u gotskom.

𐌽, ukoliko ne vodi porijeklo od latinskog *n*, sopstveni je znak gotskog alfabeta; ali niko svakako ne može poreći da je sličnije runskom *Ur* (ᚢ), nego da se tvrdi da je jedan isti, u čemu prednjače Lye str. XXXIX, Grimmius, *Runen* 43 i Waitzio, I.I. 52. Uostalom drugi naglasak je uzrok, zašto grčko-latinsko O za glas u nije bio izabran; jer oblik latinskog U koji se koristi kao vokal još se nije razlikovao od konsonanta V.

𐍃 po svom starom obliku je latinsko; oblik ϲ je najbliži grčkom C, u novijem pismu dolazi u kurzivu, vidi Massmanus, *Skeir,* 𐌧 gdje se pojavljuje i uglasto *E* vidi *Vien. Jahrb*. 9.

𐌳 nije ni anglosaksonsko Þ (Lye XL), od koga se od forme daleko razlikuje, niti runsko (Grimm. *Runen* 44), već grčko *Υ* (Grimm. *Gram*. I, 42, 57; Waitz 52).

𐍆 je latinsko F; Grimmius (*Runen* 41) ga smatra eolskom digamom; ali smeta to što ima izgovor kao i drugo gotsko *f*, koje je na drugom mjestu imao Ulfila, koristeći *v*, svugdje grčke riječi treba izgovarati kao digame. Ako pak Ulfila nije bio promijenio nijedan znak latinskim alfabetom, gotsko 𐍆 kao runsko ᚠ tim više se smatra, što je nepoznato, zašto grčko Φ za glas F radije nije izabrao, kad grčko *φ* uvijek ovim znakom prevodi, iz gr.: *Filippus, Φίλιππος*; *Fugailus, Φύγελλος*; *Filemon,Φυλήμων*; *Nymfa, Νυμφά* itd.

Θ Premda se u tome svi slažu, da se ovaj znak odnosi na nepoznati alfabet, i Waitzius bar tvrdi da nije grčko, kad već znamo pouzdano da je Ulfila koristio grčka slova, kojima u svom jeziku nijedan glas nije odgovarao, za oznaku onih glasova svojstvenih gotskom jeziku, ništa ne smeta da kažemo da **Θ** nije slovo svojstveno gotskom jeziku, nego samo grčko Θ. Svako osim toga vidi da je Ulfila u svom alfabetu premjestio grčka Ψ i Θ, tj, gotsko 𐌾 na mjesto grčkog Θ i gotsko **Θ** na mjesto grčkog Ψ je stavio.

Ϙ po autoru W.Grimmius-u (*Runen* 43) runsko je: ali ovo ᛟ(oedil) u bečkim kodeksima (*Wiener Jahrb.*), se odnosi, kao druga, na luksuzno pismo na platnu, koje se kao primjerak ne može ponuditi; na drugom mjestu danski glas *(ø)* sa gotskim (ō) nikako se ne slaže; **Ϙ** dakle, po mišljenju Lye XXXICX i Waitzio 52. ovo je prije grčko o. O - pod ovim znakom slično se pojavljuje i u natpisu kod Grotefend, *Alitalien* V, II, 4.

§13. Bilješka 3. – Ovim 25 slovima se pridružuju dvije sintaktičke jedinice, tj:

1) **Ч** premda se ovaj znak nigdje kao slovo već samo kao cifra u srebrnom kodeksu ne pojavljuje, Ihre ga ipak (str. 205 edic. Büsch) smatra pravim slovom, koje, kao što ruskom znaku *tsk* (*tsch*) odgovara po snazi forme, tako i brojčano zaključuje da se slaže. Ali ipak se protivi da Ulfila nikada nije dvostruki glas jednim znakom prikazao i u cijelom gotskom pismu složeni glas *tsk* nikada se ne pojavljuje. Ovaj zaključak se sviđa Ihreu već od Zahnia u bilješkama za gotski alfabet gotske gramatike Fulde kao čist figment praskavi, a W. Grimmius (*Wien. Jahrb*. str. 7) je na novi način tvrdio da u ovom znaku prepoznaje slovo koje ima važenje *dh*; ali ovom glasu odgovara 𐌾 kao što se niže (§50) pokazuje. Ni Jakobu Grimmius-u (*Wien.*

5 þaiþ anþaramma þamma us dauþaim urreisandin. ei akran bairaima guþa. þan auk vesum in leika.
6 vinnons fravaurhti þos þairh vitoþ vaurhtedun in liþum unsaraim du akran bairan dauþau. iþ nu
sai andbundanai vaurþum af vitoda gadauþnandans in þammei gahabaidai vesum svaei skalkinoma
7 *in niujiþai ahmins jah ni fairniþai bokos. wa nu qiþam. vitoþ fravaurhts ist. ni sijai. ak fravaurht*
8 ni ufkunþedjau. nih þairh vitoþ. unte lustu nih kunþedjau. nih vitoþ qeþi. ni gairnjais. iþ lev nimands
9 fravaurhts þairh anabusn gavaurhta in mis allana lustu. unte inu vitoþ fravaurhts vas navis. iþ ik
10 simle inu vitoþ libaida. at qimandein anabusnai fravaurhts gaqiunoda. iþ ik gadauþnoda jah bigitana
11 *varþ mis anabusns. sei vas du libainai. visan du danþau. unte fravaurhts lev nimands þairh ana-*
12 busn uslutoda mik jah þairh þo usqam. aþþan nu sveþauh vitoþ veihata jah anabusns veiha jah
13 garaihta jah þiuþeiga. þata nu þiuþeigo varþ mis dauþus. ni sijai. ak fravaurhts. ei uskunpa vaurþu
fravaurhts þairh þata þiuþeigo mis gavaurkjandei dauþu. ei vaurþi ufarassau fravaurhta fra-
14 vaurhts *þairh anabusn. vitum auk þatei vitoþ ahmeim ist.* iþ ik leikeins *in frabauhts uf fravaurh.*
15, 16 þatei vaurkja. ni fraþja. unte ni þatei viljan tauja. ak þatei hatja þata tauja. iþ jabai þatei ni viljau
17 þata tauja. gaqiss im vitoda. þatei goþ. iþ nu ju ni ik vaurkja þata ak so bauandei in mis fravaurhts.
18 vait auk þatei ni bauiþ in mis. þat-ist in leika meinamma. þiuþ. unte viljan atgiþ mis. iþ gavaurkjan
19, 20 goþ ni bigita. *unte ni þatei viljau vaurkja goþ ak þatei ni viljau ubil tauja.* jabai nu þatei ni viljau
21 ik. þata tauja. ju ni ik vaurkja ita ak sei bauiþ in mis fravaurhts. bigita nu vitoþ viljandin mis goþ
22, 23 taujan. unte mis atist ubil. gavizneigs im auk vitoda guþs bi þamma innumin mann. aþþan gasaiwa
anþar vitoþ in liþum meinaim andvaihando vitoda ahmins meinis jah frahiuþando mik in vitoda
24 fravaurhtais *þamma visandin in liþum meinaim.þvainaus ik manna. was mik lausciþ us þamma leika*
25 dauþaus þis. aviliudo guþa þairh iesu xristu fraujan unsarana. iau nu silba ik skalkino gaþugdai

INTERPRETATIO.

5. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum hæ per legem operatæ-sunt in membris nostris ad fructum ferendum morti; 6. *verum nunc ecce soluti fuimus a lege, morientes in qua detenti fuimus, ita-ut ser*viamus in novitate spiritus et non vetustate litteræ. 7. Quid nunc dicimus, lex peccatum est? Ne sit; sed peccatum non novissem, nisi per legem, nam cupiditatem non novissem, nisi lex diceret: ne concupiscas. 8. Verum occasionem sumens peccatum per præceptum operatum-est in mihi omnem cupiditatem, nam sine lege peccatum fuit mortuum; 9. Verum ego aliquando sine peccato vixi; in veniente præcepto peccatum revixit 10. *Verum ego mortuus-sum* et inventum fuit mihi præceptum, quod fuit ad vitam, esse ad mortem; 11. nam peccatum occasionem sumens per præceptum decepit me et per hoc perdidit. 12. At igitur quidem lex sancta et præceptum sanctum et justum et bonum. 13. Hoc igitur bonum factum-est mihi mors? Ne sit, sed peccatum: ut cognitum fieret peccatum per hoc bonum mihi operans mortem, ut fieret supra-modum peccaminosum peccatum per præceptum. 14. Scimus enim, quod lex spiritualis est, verum ego carnalis sum, venditus sub *peccatum*. 15. Quod operor, non intelligo: nam non quod volo, facio, sed quod odi, hoc facio. 16. Verum si quod non volo, hoc facio, consentiens sum legi, quod bona; 17. verum nunc amplius non ego operor hoc, sed hoc habitans in me peccatum. 18. Scio enim, quod non habitat in me, hoc-est in carne mea, bonum, nam velle adjacet mihi, verum operari bonum non invenio; 19. nam non quod volo, operor bonum, sed quod non volo, malum facio. 20. Si igitur quod non volo ego, hoc facio, amplius non ego operor id, sed quod habitat in me peccatum. 21. Invenio nunc legem volenti mihi bonum facere; nam mihi adest malum. 22. Lætus sum enim lege Dei secundum *hunc internum hominem*; 23. *at video alteram legem in* membris meis adversantem legi spiritus mei et capientem me in lege peccati hac existente in membris meis. 24. Infelix ego homo? Quis me liberat ex hoc corpore mortis hujus! 25. Gratias-ago Deo per Iesum Christum

ANNOTATIONES.

vii, 5. *fravaurhti*] sic cod. A pro *fravaurhte*, uti Tit. i, 14 *spilli* pro *spille*.

vii, 6. *sai*] ecce, hac vocula conjuncta cum *nu* adverbio, Goth. semper fere græcum νυνί reddit, vid. Cor. I, v, 11; II, viii, 11, 22; Eph. ii, 13; utitur etiam pro simplici νῦν Gal. iv, 9; et simplici *nu* pro νυνί Rom. vii, 17; Cor. I, xii, 18, 20; xv, 20; Col. I, 21; iii, 8; denique *sai* pro νῦν Thess. I, iii, 8.

vii, 7. *ist*] est, ° gr. — *ni sijai*] notanda est hæc hujus formulæ scriptio h. l. et vs. 13, quæ aliis locis *nis-sijai* esse solet, vid. L. xx, 16; Rom. iv, 14; xi, 1, 11; Gal. ii, 17. — *unte*] Goth. ° τε, vid. ad L. ii, 16. — *qeþi*] sic cod. A; Cast. ✻ *qeþ*.

vii, 8. *nimands*] pro *nimandei*, vid. ad Neh. vi, 16. — *was*] fuit, ° gr.

vii, 9. *simle — libaida*] in gr. omn. hæc verba sedibus suis mutatis *legantur*. — *qimandein Goth.* ° τῆς (*þans*, vel Cast. fortasse legere non potuit, nam propter deletitiam membranam etiam *qimandein anabusnai* conjecisse se potius quam legisse confitetur.

vii, 10. *gadauþmoda*] in cod. A nihil nisi *gadauþ..* legi potuit, recte tamen Cast. complevit. — *visan*] esse, ° gr. omn., cujus loco ζῆσαι aut ζῆσαί habent: pendet autem ille infinitivus a *bigitana varþ*.

vii, 12. *aþþan nu*] at nunc, ° gr. omn. ὥστε.

vii, 13. *varþ mis*] ¶ gr. omn. — *ni sijai*] vid. ad vs. 7.

vii, 15. *þatei*] Goth. γάρ. — *viljau*] Goth. c. cod. ° θέλω.

vii, 18. *bauiþ*] sic cod. A pro *bauaiþ*, quasi proficiscatur ab forma prioris conjugationis; mutare ipsi notuimus, quia eadem forma vs. 20 et viii, 9; Tim. II, i, 14 repetitur. — *atgiþ*] sic cod. A; Cast. ✻ *ataigiþ*.

vii, 19. *ubil*] Goth. ° πονηρόν.

vii, 20. *tauja*] vid. ad vs. 18.

vii, 21. *goþ taujan*] ¶ gr. omn. — *atist ubil*] ¶ gr. omn.

vii, 22. *innumin*] vid. ad Coloss. i, 29.

vii, 25. *andvaihando*] sic cod. A et Cast.; lectio sine dubio falsa est, pro qua aut *andvaihando* (cf. Cor. I, xv, 52) aut fortasse *andvaihjando* scribendum est.

vii, 24. *vainaus*] Cast. errat, qui pro participio passivi ad verbum *vainan* partinens habet; fortasse *vainahs* legendum est; Grimm. Gr. IV, 78 et 763 *vainaus* emendat; sed si litterarum ductus respiciuntur, *vainahs*, quod non conjecimus, probabilius est.

vii, 25. *jau*] sic cod. A, quod nobis falsum esse videtur, quia *jau* particulam interrogationi inservientem (vid. L. vi, 7. J. vii, 48) h. l. sensus non admittit, Cast. conjecit *jai*, non male, cf. infra ix. 18 et 20; nisi audaciores fuisse videbimur, proponi-

Jahrb. str. 40) nije bilo po ćudi da je Ч slovo, negirao je pak ovaj naučnik da se ovo slovo nužno odnosi na gotski alfabet, pripisujući ga alfabetu iz koga je proisteklo; poredi ga sa slovenskim: a ovo slovo nije dental, nego zaključuje da je gutural. Pošto je tako, znak o kome je ovdje riječ, nije gotsko slovo, već samo brojčana oznaka, koja vrijedi 90, grčka kapa, vidi Schneider, *Formlehre* I, 322; Matthiä *Griech. Gram*. I, 22; Buttmann, *Griech. Gram*. I, 12. Otuda je W. Grimmius grčku kapu pogrešno uporedio sa gotskim Ч, koje upravo odgovara latinskom *q*. Uostalom, niko ne negira da se u i Ч na isti se način između sebe slažu, kao i grčko kapa i kopa. Postoji takođe, po Grimmius-u (*Wien. Jahrb*. 7 i 41), drugi oblik ⲁ gdje je njegov krak koji naginje spoljašnjoj strani izduženiji, a držalja produžena na lijevo, izlazi na i sa Ч našim Ч je pomiješan; na ovaj način se piše u bečkom kodeksu i na vizigotskoj moneti, gdje se čita GONYЄMAR umjesto *Gondemar* (vidi Aschbach, 359). Ali nema ničeg zajedničkog između ovog znaka i znaka Ч.

2) ↑ U Ulfilinoj verziji Novog zavjeta ne pojavljuje se ovaj znak; ali kod Esdre II, 36, brojem 900 izraženim kroz brojnu riječ *niunhundu*, najbolje zaključuje Castillioneus, *Spec*. str. 2, da treba sumnjati da li je u Gota bilo osobitog znaka za broj 900; niti se nalazi u vatikanskom alfabetu (Wien. Jahrb. Str. 4). Prvo se kao oznaka za broj pojavio u bečkim kodeksima pod serijskim brojem, za koji je W. Grimmius s pravom zaključio da je izvučen (*Wien. Jahrb*. 16 i sl.) iz prve knjige Mojsijeve, coll. Prologg. Col. 464 (Massmanus, u Hauptius-ovom *Zeitschrift* str. 303, tvrdi da ga je prepoznao u Jezekijinoj i knjigama Makabejaca). Uostalom, ovaj znak je grčki *Sampi*, vidi Buttmann, *Griech. Gram*. I, 12; II, 378; Matthiä, *Griech. Gram*. I, 22 i sl; Bockh. Staatsh., *der Athener* I, 386 i u tom obliku, iz grčkog alfabeta najvjerovatnije izvučen, već u tabeli kod Ihre-a (za str. 200 edic. Büsch.) i u grčkom alfabetu u bečkim kodeksima se javlja.

Sada je zaista čudno što Ulfila, pošto je zamijenio dva gore pomenuta znaka grčkim, nije preuzeo i treći *bau* odnosno *vau*, u značenju 6 iz S (coll. Ihre, str. 210 edic Büsch.); već je na mjesto tog znaka ubacio znak *q*, kojim se obilježava broj šest. Otuda proizilazi da je Ulfila prilikom sastavljanja alfabeta, učinio po svome.

§14. Bilješka 4. – Što se tiče numeričkih vrijednosti gotskih slova i znakova, one su sljedeće:

ⲁ	1	ⲓ	10	ⲕ	100
ⲃ	2	ⲕ	20	ⲥ	200
ⲅ	3	ⲗ	30	ⲧ	300
ⲁ	4	ⲙ	40	ⲩ	400
ⲉ	5	ⲛ	50	ⲫ	500
ⲙ	6	ⲋ	60	ⲭ	600
ⲍ	7	ⲛ	70	ⲑ	700
ⲏ	8	ⲡ	80	ⲋ	800
ⲯ	9	Ч	90	↑	900

Ove numeričke vrijednosti slova vide se iz raznih verzija Biblija, Skeireins i sa mjesta u dokumentima, na kojima se brojevi obilježavaju slovima; tako: *a* (1) Nem. V. 18; *b* (2) Jov. VI, 9; Skeir. VII, d; *g* (3) Esdr. II, 35; *e* (5) Jov. VI, 9; Skeir. VII, a, d; *q* (6) Nem. V, 18; *h* (8) Esdra II, 16; *i* (10) Nem. V, 18; *ib* (12) Mat. IX, 20; Skeir. VII, c, d; *id* (14) Kor. II, 12; ? Cod. A., *iz* (17) Esdra, II, 39; *k* (20) Jov. VI, 19; *l* (30) Mark. IV, 8; *m* (40) Skeir. VII, d; Nem. V, 15; *mc* (45) Esdra. II, 8; *n* (50) Nem. V, 17; *nb* (52) Esdra. II, 29; *j* (60) Mark. IV, 8; Nap. Dok; *jq* (66) Esdra. II, 14; *u* (73) Esdra II, 36; *ud* (74) II, 40; *ye* (95) II, 20; (100) Mark. IV, 8;

VIII, 1 vitoda guþs iþ leika vitoda fravaurhtais. *ni* vaiht þannu nu vargiþos þaim in xristau iesu ni gaggan-
2 dam bi leika. unte vitoþ ahmins libaináis in xristau iesu frijana brahta mik vitodis fravaurhtais jah
3 dauþaus. unte þata unmahteigo vitodis. in þammei siuks vas þairh leik. guþ seinana sunu in-
4 sandjands in galeikja leikis fravaurhtais ja bi fravaurht gavargida fravaurht in leika. ei garaihtei
5 vitodis usfulljaidau in uns þaim ni bi leika gaggandam. unte þai bi leika visandans þo þoei leikis
6 sind mitond. iþ þai bi ahmin þo þoei ahmins. aþþan fraþi leikis dauþus. iþ fraþi ahmins libains
7, 8 jah gavaiþi. unte fraþi leikis fijands du guþa vitoda guþs ni ufhauseiþ. iþ nih mag. aþþan in
9 leika visandans guþa galeikan ni magun. iþ jus ni sijuþ in leika ak in ahmin. sveþauh jabai ahma
10 guþs bauiþ in izvis. iþ jabai was ahman xristaus ni habai. þis ni ist is. jabai auk xristus in izvis.
34, 35 leik raihtis — — saei ist in taihsvon guþs. saei jah bidjiþ faur uns. was uns afskaidai af friaþvai
36 xristaus. aglo þau aggviþa þau vrakja þau huhrus þau naqadei þau sleiþei þau hairus. svasve
37 gameliþ ist þatei in þuk gadauþjanda all dagis. rahnidai vesum sve lamba slauhtais. akei in þaim
38 allaim jinkam þairh þana frijondan uns. gatraua auk þatei ni dauþus nih aggeljus ni reikja ni mahteis
39 nih andvairþo nih anavairþo. nih hauhiþa nih diupiþa nih gaskafts anþara mahteiga ist uns
IX, 1 afskaidan af friaþvai guþs þizai in xristau iesu fraujin unsaramma. sunja qiþa. ni vaiht liuga miþ-
2 veitvodjandein mis miþvissein meinai in ahmin veihamma. þatei saurga mis ist mikila jah unweilo
3 aglo hairtin meinamma. usbida auk anaþaima visan silba ik af xristau faur broþruns meinans þans
4 samakunjans bi leika. þaiei sind israelitai. þizeei ist frastisibja jah vulþus jah vitodis garaideins
5 jah triggvos jah skalkinassus jah gahaita. þizeei attans jah us þaimei xristus bi leika. saei ist
6 ufar allaim guþ þiuþiþs in aivam amen. aþþan sveþauh ni usdraus vaurd guþs. *ni* auk allai þai us
7 israel þai sind israel. niþ-þaiei sijaina fraiv abrahamis allai barna. ak in isaka haitada þus fraiv.
8, 9 þat-ist ni þo barna leikis barna guþs. ak barna gahaitis rahnjanda du fraiva. gahaitis auk vaurd

INTERPRETATIO.

dominum nostrum; sane nunc ipse ego servio mente legi Dei, verum carne legi peccati. VIII, 1. Non quidquam utique nunc damnationis his in Christo Iesu, non ambulantibus secundum carnem; 2. nam lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberum reddidit me lege peccati et mortis; 3. nam hoc impossibile legis, in quo infirma fuit per carnem, Deus suum filium mittens in similitudine carnis peccati et secundum peccatum damnavit peccatum in carne, 4. ut justificatio legis impleretur in nobis his non secundum carnem ambulantibus. 5. Nam hi secundum carnem existentes hæc, quæ carnis sunt, sentiunt; verum hi secundum spiritum hæc, quæ spiritus. 6. At prudentia carnis mors, verum prudentia spiritus vita et pax; 7. nam prudentia carnis inimica adversus Deum legi Dei non paret, verum ne-quidem potest: 8. at in carne existentes Deo placere non possunt. 9. Verum vos non estis in carne, sed in spiritu; tamen si spiritus Dei habitat in vobis; verum si quis spiritum Christi non habeat, hujus non est is; 10. si enim Christus in vobis, caro quidem — 34. — qui est in dextra Dei, qui etiam orat pro nobis. 35. Quis nos dirimat a caritate Christi? dolor, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? 36. Sicut scriptum est, quod propter te mortificamur omni die; æstimati fuimus ut oves occisionis. 37. Sed in his omnibus vincimus per hunc amantem nos. 38. Confiteor enim, quod non mors, neque angeli, non principatus, non virtutes, neque præsentia, neque futura, 39. neque altitudo, neque profunditas, neque creatura alia potens est nos dirimere a caritate Dei hac in Christo Iesu, domino nostro. IX, 1. Veritatem dico, non quidquam mentior, testante-cum me conscientia mea, in Spiritu sancto, 2. quod mœror mihi est magnus et continuus dolor cordi meo. 3. Exopto enim anathema esse ipse ego a Christo pro fratribus meis, his cognatis secundum carnem, 4. qui sunt Israelitæ, quorum est adoptatio et gloria et legis latio et testamenta et obsequium et promissiones; 5. quorum patres et e quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen. 6. At tamen non excidit verbum Dei, non enim omnes hi ex Israel hi sunt Israel, 7. neque qui sint semen Abrahami omnes, filii, sed in Isaco vocatur tibi semen, 8. hoc-est: non hi filii carnis filii Dei, sed filii promissionis æstimantur in semine; 9. promissio-

ANNOTATIONES.

mus *sai*, sic *sai nu* pro græco ἄρα οὖν Eph. II, 19. — *ik*] Cast. ° ※, cod. A ĩ; vid. ad vs. 1. — *skalkino gahugdai*] ¶ gr. omn., cæterum Goth. c. codd. ° μέν.

VIII, 1. *þannu nu*] Cast. ※ jet., uti hic vir doctus semper scribit. — *ni — leika*] non — corpus, ° gr., qui habent, apud eos *gaggandam* post *leika* ponitur.

VIII, 4. *gaggandam*] Goth. ° ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.

VIII, 7. *vitoda*] Goth. ° γάρ, salvo tamen sensu.

VIII, 9. *þis — is*] hæc verba in gr. omn. sedes suas mutarunt; cæterum notandum est *ni ist*, quod aliis locis per synalœphen *nist* scribitur, cf. ad VII, 7.

VIII, 34. *saei*] Goth. c. codd. ° καὶ. — *bidjiþ*] sic cod. A; Cast. ※ *bideiþ*.

VIII, 38. *dauþus*] Goth. ° οὔτε ζωή. — *reikja*] Cast. hanc vocem, quam in cod. legere non poterat, ex probabili conjectura dedit. — *ni mahteis*] gr. post *anavairþo*.

VIII, 39. *nih*] tert., Goth. c. codd. ° τίς.

IX, 1. *qiþa*] Goth. ° ἐν Χριστῷ. — *vaiht*] quidquam, ° gr. omn.

IX, 2. *unweilo*] notanda est forma concreta, quam vocant, præcedente abstracta (*mikila*); sic Skeir. 37, 6, *ni ibna nih galeiks*. 46, 17, *ni ibnon ak galeika*.

IX, 3. *usbida*] precor, gr. ηὐχόμην; cæterum *usbida* ponitur h. l. pro *usbidja*, uti Cor. I, VII, 5, *bidan* pro *bidjan*; pro *usbida* Grimm. IV, 101, audacius *usbidja* scribit. — *silba ik*] sic cod. A; Cast. ※ *silban*; cæterum gr. post *auk*. — *samakunjans*] Goth. c. codd. ° μοῦ.

IX, 4. *ist*] est, ° gr. omn. — *jah triggvos*] gr. omn. ante *jah vitodis*.

IX, 6. *sind*] sunt, ° gr. omn.

IX, 7. *þaiei*] qui, gr. omn. ὅτι, quam ob causam suspicari aliquis potest, *þatei* legendum esse (cf. ad L. VIII, 14); sunt tamen versiones et patres, qui ὅσοι et *qui* legunt.

IX, 8. *þo*] hi, Goth. ταῦτα cum præcedentibus τὰ τέκνα τῆς σαρκός conjungit.

IX, 9. *ist*] est, ° gr. omn.

rib (112) Esdra II, 18; *rk* (120) nap. Dok. ; *rkb* (122) Esdra II, 27; *rkg* (123) II, 21; *rkh* (128) II, 23; *rlg* (133) aret. Dok; *rmq* (146) Esdra II, 22; *rnq* (156) II, 30; *rnh* (158) II, 24; *skg* (223) II, 19; *smz* (247) II, 38; *snd* (254) II, 31; *t* (300) Jovan XII, 5; *tk* (320) Esdra II, 32; *tlg* (333) II, 17; *tme* (345) II, 34; *vnd* (454) II, 15; *xib* (612) II, 26; *xkg* (623) II, 11; *xl* (630) II, 35; *xmb* (642) II, 10; *xjq* (666) II, 13; *wke* (725) II, 33; *wmg* (743) II, 25; *wj* (760) II, 13; *wuq* (776) II, 12. Javljaju se osim toga u fragmentima gotskog kalendara u kojem se pojavljuju od broja 1 do 30 (vidi pred. *gotskog rječnika*); u brojevima na marginama, kojima se označavaju odjeljci kodeksa, sa dodatkom što se u srebrnim kodeksima takođe na margini mjesta ostalih jevanđelja bilježe, vidi Castillioneus, *Spec.* XIX Korin. II, I, 3 i na prvom mjestu naši predgovori za Ulfilu; napokon, u signaturama (fr. réclames ou signatures), u kojima se navode u manuskriptima brojevi po četiri, Massmann. *Skeir.* 57. Treba zabilježiti takođe librarijum, Kor. I, XIV, 26, u riječi, što se prije pogrešno pisala 𐌰 i u drugom koji je morao prethoditi, zamijenilo ga je B, vidi Castil. za h.l.: takođe i alfabet vatikanskog kodeksa (*Wien. Jahrb*. str. 4) brojeve redom do 𐍈 sadrži, dok nedostaje posljednje 𐍆.

Da se numerička slova od drugih razlikuju, a) gornje linije ‾‾‾ odnosno ‾‾‾, na isti način kao i u grčkim kodeksima (vidi Bast, *Comment. palaeogr*. str. 850 u ediciji Schaferius-a *Gregorios Kointhios*) zovu se i tada nedostaju dijereze *ï* iz grčkog: 𐌴̅ 5, 𐌹̅ 10, 𐍈̅ 100 itd.; i kad i niže, kao u potpisu Viljarith napuljskog dokumenta: 𐌶̲ *b*) stavlja se gore tačka prije i poslije slova, svakidašnjije jedna iz grčkog: ·𐌱· 2, ·𐌼· 40, ·𐌹𐌱·12 itd.; a u napuljskom dokumentu dvostruka iz grčkog; u potpisu Sunjafrithas: :𐌶: 60, :𐍈𐌺: 120. Mjesto tačaka daje Viljarith c) male uncine: ‹𐌶› kao i Gudileb u aretinskom dokumentu: ‹𐍈̈𐌹𐌿› Sličnim uncinama signature (fr. Réclames ou signatures) se ubacuju: ‹𐌴› vidi Massmann. *Skeir*. 57. Ufitahari pojedina slova dvocifrenog broja na isti način bilježi: 𐌺𐍈 i Viljarith ih odvaja tačkom: ‹𐍈̅.𐌺̅›; gdje ćeš takođe opaziti da je pridodat kao prutić svakom slovu. Iz različitih načina bilježenja brojeva u bečkom kodeksu (*Wien. Jahrb*. str. 11) jasno je da ih treba pripisati različitim izvorima; prva serija je sljedeća: 𐌎̅𐌀̅ (130), 𐍂̅𐍅̅ (807), 𐍂̅𐌾̅ (840), 𐍆𐌹̅𐌱̅ (912) i W. Grimmius na str. 16 je dokazao da su izvučeni iz knjige Postanja; sljedeća serija se odlikuje pravom linijom: 𐌶̅ (60), 𐌻̅ (30), 𐍈𐌿̅ (590), 𐌽̅ (70), 𐍠𐌿̅ (890).

§15. Bilješka 5. – Numerička vrijednost ovih slova pokazuje takođe redosljed u alfabetu; taj redosljed je isti kao što su slova prikazana pod §10. Ovo *uputstvo* dalje se nalazi u pomenutom vatikanskom alfabetu §14, u drugom alfabetu bečkog kodeksa № 140, fol. 20 (*Wien. Jahrb*. 5 i sl.) i na istom mjestu pokraj runskog alfabeta pisanog gotskim, koji ipak ne ide dalje od *u* (*Wien. Jahrb*. 1 i sl.); istim redosljedom Ihre u tabeli za str. 200 edicije Büsch, poređao je gotska slova. Za normu latinskog alfabeta, koji su kasnije na sjeveru imitirali u redosljedu runa, poređan je gotski alfabet u drugoj seriji bečkog kodeksa: 𐌰, 𐌱, 𐌲, 𐌳, 𐌴, 𐍆, 𐌶, 𐌷, 𐌹, 𐌺, 𐌻, 𐌼, 𐌽, 𐌾, 𐌿, 𐍀, 𐍁, 𐍂, 𐍃, 𐍄, 𐍅, 𐍇, 𐍈, 𐍉, 𐍊; pošto su slova 𐌸 i 𐍋 bibliotekaru bila nepoznatog porijekla, do kraja ih je izbacio; svakako se čini da je 𐍠 smatrano za *w*. Svojevoljno je Hikesius str. 1 poređao znake svojstvene Gotima: 𐌰, 𐌱, 𐌲, 𐌳, 𐌴, 𐍆, 𐌶, 𐌷, 𐌹̈, 𐌺, 𐌻, 𐌼, 𐌽, 𐍠, 𐌾, 𐌸, 𐌿, 𐍀, 𐍁, 𐍂, 𐍃, 𐍄, 𐍅, 𐍇, 𐍈, 𐍉, 𐍊, a taj redosljed su slijedili Lye, str. XXXIX i Zahn za pročelje fuldanske gramatike, no primjećujem ipak da je kasnije znak 𐍋 Masman postavio između 𐌸 i 𐍈 i taj je redosljed slijedio u rječniku za Skeireins, tj. 𐌰, 𐌱, 𐌳, 𐌴, 𐍆, 𐌲, 𐌷, 𐌸, 𐌹̈, 𐌶, 𐌺, 𐌻, 𐌼, 𐌽, 𐍠, 𐌾, 𐌿, 𐍈, 𐍃, 𐍄, 𐍋, 𐌽, (𐍇), 𐍅, (𐍉)

§16. Bilješka 6. – Do nas nijesu dospjeli nazivi gotskih slova, pošto jezik nije bio razrađen od strane domaćih gramatičara. Samo se jedan naziv pojavljuje u verziji Biblije, a to je *jota,* Mat. V, 18 i to je grčki. Da se pored toga B naziva *bi* bio je zaključak Benzelius-a za

10 þat-ist. bi þamma mela qima jah vairþiþ sarrin sunus. aþþan ni þat-ain ak jah raibaikka us
11 ainamma galigrja habandei ïsakis attins unsaris. aþþan nauhþanuh ni gabauranai vesun. aiþþau
tavidedeina wa þiuþis aiþþau unþiuþis ei bi gavaleinai muns guþs visai ni us vaurstvam ak us
12, 13 þamma laþondin. qiþan ist izai þatei sa maiza skalkinoþ þamma minnizin. svasve gameliþ ïst. iakob
14, 15 frijoda ïþ esav fijaida. wa nu qiþam. ibai invindiþa fram guþa. nis-sijai. du mose auk qiþiþ.
16 gaarma þanei arma jah gableiþja. þannu nu ni viljandins ni rinnandins ak armandins guþs.
17 giþiþ auk þata gamelido du faraonin. unte in þize jah raisida þuk ei gabairhtjau bi þus maht meina
18 jah gateihaidau namo mein and alla airþa. þannu nu jai þanei vili armaiþ ïþ þanei vili gahardeiþ.
19, 20 qiþis mis nu. aþþan wa nauh faianda. unte viljin ïs was andstandiþ. þannu nu jai manna. þu was
21 ïs ei andvaurdjais guþa. ibai qiþiþ gadikis du þamma digandin. wa mik gatavides sva. þau niu
habaiþ kasja valdufni þaiþons us þamma samin daiga taujan sum du galaubamma kasa. sumuþ-þan
22 du ungalaubamma. ïþ jabai viljands guþ ustaiknjan þvairhein jah uskannjan þata mahteigo
23 usbeidands in managai laggamodein bi kasam þvairheins gamanvidaim du fralustai. ei gakannidedi
24 gabein vulþus scinis bi kasam armeins. þoei fauragamanvida du vulþau. þanzei jah laþoda uns
25 ni þatainei us ïndainm ak jah us þindem. svasve jah in osein qiþiþ. haita þo ni managein meina
26 manageia meina jah þo unliubona liubona. jah vairþiþ. in þamma stada þarei qiþada im. ni managei
27 meina jus þai haitanda sunjus guþs libandins. ïþ esaïas greteiþ bi israel. jabai vesi raþjo sunive
28 ïsraelis svasve malma mareins. laibos ganisand. vaurd auk ustiuhands jah gamaurgjands in garaihtein.
29 unte vaurd gamaurgiþ taujiþ frauja ana airþai. jah svasve fauraqaþ esaïas. nih frauja sabaoþ biliþi
30 unsis fraiva. sve saudauma þau vaurþeima jah sve gaumaurra þau galeikai vaurþeima. wa nu qiþam.
þatei þiudos þos ni laistjandeins garaihtein gafaifahun garaihtein aþþan garaihtein þo us galaubeinai

INTERPRETATIO.

nis enim verbum hoc-est : secundum hoc tempus venio et fit Saræ filius ; 10. at non hoc-unum, sed etiam Rebecca ex uno concubitu habens Isacis, patris nostri. 11. At adhuc non nati fuerunt, alioquin facerent aliquid boni aut mali, at secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex hoc vocante. 12. Dictum est ei, quod hic major servit huic minori, sicut scriptum est : 13. Iacob amavi, verum Esau odio-habui. 14. Quid nunc dicimus ? nam iniquitas a Deo ? 15. Ne-sit ; ad Mosem enim dicit : misereor, cujus misereor et misericordia-moveor. 16. Utique igitur non volentis, non currentis, sed miserentis Dei. 17. Dicit enim hoc scriptum ad Faraonem : quia propter hæc etiam excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam et nuntietur nomen meum per totam terram. 18. Utique igitur profecto, cujus vult miseretur, verum quem vult, indurat. 19. Dicis mihi igitur : at quid adhuc vituperant, nam voluntati ejus quis resistat ? 20. Utique igitur profecto homo, tu quis es, ut respondeas Deo ? Num dicit figmentum ad hunc fingentem : quid me fecisti sic ? 21. Aut nonne habet figulus potestatem luti ex hac eadem massa facere unum ad pretiosum vas, alterum autem ad non-pretiosum ? 22. Verum si volens Deus ostendere iram et notificare hoc validum, patiens in multa longanimitate in vasibus iræ paratis ad interitum, 23. ut monstraret ubertatem gloriæ suæ in vasibus misericordiæ, quæ præparavit ad gloriam ; 24. quos etiam vocavit nos non solum ex Iudæis, sed etiam ex paganis, 25. sicut etiam in Osea dicit : voco hunc non populum meum populum meum et hæc non-dilecta dilecta ; 26. et fit : in hoc loco, ubi dictum-est iis, non populus meus vos, hi vocantur filii Dei viventis. 27. Verum Esaias clamat de Israel : si esset numerus filiorum Israelis, sicut arena maris, reliquiæ servantur. 28 Verbum enim perficiens et abbrevians in æquitate, nam verbum abbreviatum facit dominus in terra ; 29. et sicut prædixit Esaias : nisi dominus Sabaoth relinqueret nobis semen, ut Sodoma fortasse fieremus et ut Gomorra fortasse similes fieremus. 30. Quid igitur dicimus ?

ANNOTATIONES.

ni] pr., Cast. ° ※ in cod. quidem obliteratum est, sed spatium ad illam vocem capiendam sufficit. — *aiþþau*] pr. alioquin, gr. μηδέ, salvo tamen sensu, quod interpres sensum, non verba reddit.

IX, 13. *fijaida*] in margine codicis varia lectio penitus abrasa, quam *andvaih* (oppugnavi) legendam suspicor. Cast.

IX, 15. *gableiþja*] Goth. ° ὃν ἂν οἰκτείρω (*þanei gableiþja*), quæ omissio sine dubio culpa librarii facta est, nam quæ omittuntur, propter sensum abesse non possunt. Sic isti homines, si in eodem versu quædam verba bis legebantur, oculis ab altero ad alterum labentibus, sæpius singula verba aut commata omiserunt, vid. Mc. x, 39; J. x, 18; Cor. II, III, 5; IV, 10; XIII, 11 (cod. B). Eph. v, 4; cf. Mc. XI, 7; Cor. II, v, 18; Gal. IV, 7 et ad L. x, 5.

IX, 17. *jah*] pr. etiam, ° gr. omn. — *jah*] sec., Goth. ° ὅπως.

IX, 18. *jai*] profecto, ° gr. omn.

IX, 19. *mis nu*] ¶ gr. — *aþþau*] at, ° gr. — *andstand*] cf. ad Cor. II, XIII, 3.

IX, 21. *kasja valdufni*] ¶ gr. omn. — *kasa*] Cast., nescimus qua causa in eum errorem ducius, pro plurali habet, cum sit dativus singularis a *du* pendens.

IX, 22. *mahteigo*] Goth. ° αὐτοῦ — *usbeidands*] ferens, gr. omn. ἠνεγκεν.

IX, 23. init. Goth. c. codd. ° καί. — *vulþus*] pro *vulþaus*, vid. ad L. I, 54.

IX, 26. *þai*] hi (sic cod. A), gr. ἐκεῖ, quod etiam ii habent, qui αὐτοί legunt.

IX, 29. *nih*] cod. A et Cast. ※ *niu*; græco εἰ μή respondet *nih*, quod edidimus, ad quod probandum exempla proferre nos tædet ; *niu* autem interrogationi inservire item constat, quam h. l. sensus non admittit. — *fraiva*] Cast. pro *frai* scriptum esse opinatur, sed recte habet codicis A lectio, nam *bileiþan* etiam casum tertium regit, vid. Mc. XII, 19; J. VIII, 29.

IX, 30. *wa*] cod. A et Cast. ※ *wo*, quod cum femininum sit, locum non habet, et si formam solam spectantes *wo* neutrum pluralis numeri esse concedere velleamus, h. l. nec per sensum liceret, nec per græcum textum. — *galaubeinai*] Cast. ※ *galaubein*, in cod. A solummodo *galaubei* legitur; quod nos edidimus, id ratio *us* præpositionis postulat. Idem error insidet Col. II, 25 codici B, ubi *unfreidei* pro *unfreideinai* (sic recte cod. A) scribitur; cf. ad L. XVIII, 11.

Mat. II, 2; nije bolja ni tvrdnja Ihre-a str. 20 edic. Büsch da je U *bau* ili *vau* i Lye str. XXXIX koji je R nazvao *chon*. U bečkom alfabetu (*Wien. Jahrb*. 5 i sl.) daju se nazivi za svako slovo, a to su:

𐌰	*aza*	𐌺	*chozma*	𐍃	*sugil*
𐌱	*bercna*	𐌻	*laaz*	𐍄	*tyz*
𐌲	*geuua*	𐌼	*manna*	𐍅	*uuinne*
𐌳	*daaz*	𐌽	*noicz*	𐍆	*utal*
𐌴	*eyz*	𐌿	*uraz*	𐍇	*enguz*
𐌵	*fe*	𐍀	*pertra*	𐍈	*ezec*
𐌶	*gaar*	𐍁	*quetra*	𐍉	*uuaer*
𐌷	*haal*	𐍂	*reda*	𐍊	*thyth*
𐌹	*iiz*				

Ali kako su čudne i nejasne forme ovih naziva!. Jer premda se svi slažu sa W. Grimmius-om (*Wien. Jahrb*. str. 19), mi ipak nikada nijesmo mogli prihvatiti njegov zaključak da su ovo gotski nazivi, a naročito kad kaže da je njihov bibliotekar govorio gotskim jezikom. Jakobus Grimmius (ibid str. 14) traži objašnjenje u slovenskom jeziku, čime tumači težinu ovih naziva i premda mu se pojedina čine čudnim i nečuvenim, ipak ne oklijeva da tvrdi da su gotska. Ali kome će se činiti vjerovatnim da su nazivi gotskih slova bili sačuvani tradicijom, kroz više vjekova koji su protekli od nestanka jezika, do vremena kojim su napisani? Uostalom, što god da se o ovome misli i sudi, ipak je sigurno da su nazivi deformisani zbog toga što već nemaju gotski stil; ni J. Grimmius, ni Massmannus (u Hauptius-ovom *Zeitschrift* str. 301), premda su se veoma trudili, ništa valjano nijesu zaključili. Ništa se potpunije o nazivima slova ne može reći, osim da germanski elemenat pokazuju, coll. Waitz, str. 52.

§17. Bilješka 7. – Ono što se odnosi na označavanje štiva, treba zabilježiti sljedeće:

1) *Dijereza.* Samo su ovakve tačke iznad početnog *i* stavljene, vidi Lye XXXIX; Maj. Spec. XX. Ovo zajedničko obilježavanje svakako je svojstveno gotskom jeziku, jer ako se i u grčkim manuskriptima novijeg vremena pojavljuju dvije tačke iznad *i*, ali se posebno upotrebljavaju, tako da na jednom mjestu koriste samo iznad početnog *i*, na drugom iznad drugog, a na trećem se koristi znak dijereze, vidi Bast, *Commentationem palaeograph*. Str. 718 i sl. Po sudu Lye-a, po prirodnom svojstvu gotskog jezika *i* u većini biblijskih manuskripta ima tačku, iz grčkog u kodeksima aleksandrinskom, kenteberijskom, kolbertinskom itd., ipak bez ustaljenog pravila. Iz izostavljanja tačke u *akaikus, gaius, iudaivisks* dokazuje se da su Goti *ai* smatrali jednim glasom, dok ga Grci uvijek odvojeno izgovaraju kao i sada, tako da pišu: *Αχαϊκός, Γάιος, ιουδαϊκός*. A mi smo ovo *gaius* Rem. XVI, 23; C r I, I, 11 nepravilno jednom napisano, u ovoj ediciji marljivo ispravili. Neopravdano *ymainaius* Tim. II, II, 17 Castillioneus piše, jer sa tri tačke i bijaše natpisano; ipak po Tim. I, I, 19 treba čitati *ymenaius.*

Znak dijereze se primjećuje u *au*, gdje se ovi vokali izgovaraju kao dva glasa, iz gr. U *laudeikaia*, Col. IV, 13, 15, 16 što odgovara grčkom *Λαοδικεία*, treba čitati *la-u-deikaia.*

2) *Znaci interpunkcije*. Pravilom se može smatrati da se jednom tačkom označavaju male, a dvostrukom velike interpunkcije, Lye str. XL; Ihre str. 193 edic., Büsch; Castill. Spec. XIX; Massmann. *Skeir*. str. 58. Iz toga se, pak, ne izvlači nikakav zaključak pošto se često ovi znaci bez potrebe i čak besmisleno koriste. Poslije velike interpunkcije ostavlja se prazan prostor. (Massmann. str. 57), dok drugi put riječi slijede bez ikakvog intervala; ili se čak nova linija uvodi, a u tom slučaju, početnim slovima koja su velika, znak ¯¯u srebrnom kodeksu, odnosno:¯¯u karolinškom se postavljaju gore. Kao znak za objašnjenje pojavljuje se mala interpunkcija Cor. II, IV, 4, gdje *ïn Þaimei guÞ. Þis aiwis* se čita, a tom tačkom je bibliotekar označavao, *guÞ Þis aiwis* što zaključujem da ne treba tako čitati.

31, 32 iþ ïsrael laistjands vitoþ garaihteins bi vitoþ garaihteins ni gasnau. duwe. unte ni us galaubeinai ak
33 us vaurstvam vitodis. bistuggqun du staina bistuggqis. svasve gameliþ ïst. sai. galagja ïn sion
x, 1 *stain bistuggqis jah hallu gamarzeinais* jah sa laubjands du ïmma *ni* gaaiviskoda. broþrjus. sa
2 rajhtis vilja meinis hairtins jah bida du guþa bi ïns du naseinai. veitvodja auk ïm þatei aljan guþs
3 haband akei ni bi kunþja. unkunnandans auk guþs garaihtein jah seina garaihtein sokjandans
4 stiurjan garaihtein guþs ni ufhausidedun. ustauhts auk vitodis xristus du garaihtein allaim þaim
5 galaubjandam. moses auk meleiþ þo garaihtein us vitoda þatei sa taujands þo manna libaiþ ïn
6 ïzai. iþ so us galaubeinai garaihtei sva qiþiþ. ni qiþais ïn hairtin þeinamma. was ussteigiþ
7 ïn himin. þat-ïst xristu dalaþ attiuhan. aiþþau was gasteigiþ ïn afgrundiþa. þat-ïst xristu us
8 dauþaim ïup ustiuhan. akei wa qiþiþ. newa þus þata vaurd ïst ïn munþa þeinamma jah ïn hairtin
9 þeinamma. þat-ïst vaurd galaubeinais. þatei merjam. þei jabai andhaitis ïn munþa þeinamma
fraujan ïesu jah galaubeis ïn hairtin þeinamma þatei guþ ïna urraisidi us dauþaitn. ganisis.
10, 11 hairto auk galaubeiþ du garaihtiþai. iþ munþa andhaitada du ganistai. qiþiþ auk þata gameliþ.
12 wazuh sa galaubjands du ïmma ni gaaiviskoda. ni auk ïst gaskaideins ïudaiaus jah krekis. sama
13 auk frauja allaize gabigs ïn allans þans bidjandans sik. wazuh auk saei anahaitiþ bidai namo
14 fraujins ganisiþ. waiva *nu* bidjand þammei *ni* galaubidedun. aiþþau waiva galaubjand þammei
15 *ni* hausidedun. iþ waiva hausjand ïnu merjandan. iþ waiva merjand niba ïnsandjanda. svasve
16 gameliþ ïst. waiva skaunjai fotjus þize spillondane gavairþi þize spillondane þiuþ. akei ni allai
17 uf hausidedun aivaggeljon. esaïas auk qiþiþ. frauja. was galaubida hauseinai unsarai. þannu
18 galaubeins us gahauseinai. iþ gahauseins þairh vaurd xristaus. akei qiþa. ïbai ni hausidedun.
19 raihtis and alla airþa galaiþ drunjus ïze jah and andins midjungardis vaurda ïze. akei qiþa.

INTERPRETATIO.

quod pagani bi non sequentes justitiam apprehenderunt justitiam, at justitiam hanc ex fide; 31. verum Israel sequens legem justitiæ ad legem justitiæ non pervenit. 32. Cur? quia non ex fide, sed ex operibus legis; offenderunt ad lapidem offensionis, 33. sicut scriptum est : ecce, pono in Sion lapidem offensionis et saxum sollicitationis, et hic credens ad eum non confunditur. x, 1. Fratres, hæc quidem voluntas mei cordis et precatio ad Deum de iis ad salutem. 2. Testor enim iis, quod æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiam; 3. ignorantes enim Dei justitiam et suam justitiam quærentes statuere justitiæ Dei non paruerunt. 4. Perfectio enim legis, Christus, ad *justitiam* omnibus his credentibus. 5. Moses enim scribit hanc justitiam ex lege, quod hic faciens hanc homo vivit in ea, 6. verum hæc ex fide justitia sic dicit : ne dicas in corde tuo : quis ascendit in cœlum, hoc-est Christum deorsum adducere; 7. aut quis descendit in abyssum, hoc-est Christum e mortuis sursum educere. 8. Sed quid dicit? prope te hoc verbum est in ore tuo et in corde tuo, hoc-est, verbum fidei, quod prædicamus. 9. Quod si confiteris in ore tuo dominum Iesum et credis in corde tuo, quod Deus eum suscitavit e mortuis, servaris. 10. Cor enim credit ad justitiam, verum ore consentitur ad salutem. 11. Dicit enim hoc scriptum : quisque hic credens ad eum non confunditur; 12. non enim est distinctio Iudæi et Græci; idem enim dominus omnium dives in omnes hos precantes se. 13. Quisque enim qui confitetur precatione nomen domini, servatur. 14. Qu modo igitur precantur, cui non crediderunt? aut quomodo credunt, quem non audiverunt? verum quomodo audiunt sine prædicante? 15. verum quomodo prædicant, nisi mittuntur? Sicut scriptum est : quomodo formosi pedes horum nuntiantium pacem, horum nuntiantium bonum? 16. Sed non omnes obediverunt evangelio; Esaias enim dicit : domine, quis credidit auditui nostro? 17. Utique fides ex auditu, verum auditus per verbum Christi. 18. Sed dico : num non audiverunt, quidem per totam terram ivit sonus eorum et per fines orbis-terrarum verba eorum. 19. Sed dico : num Israel non cognovit? Primum Moses dicit : ego in

ANNOTATIONES.

ix, 32. *ak*] Goth. c. cod. k ap. Mi ° ὡς.—*bistuggqun*] Goth. c. codd. ° γάρ.

ix, 33. *galagja*] sic cod. A; Cast. ※ *galatja*.—*jah*] sec., Goth. c. codd. ° πᾶς.—*laubjands*] sic cod. A et Cast.; Mssm., quem et verbum simplex *laubjan* (quod *galaubjan* semper esse solet) et infra mirabilis compositio *garaihtis* (quod Cast. antea pro *sa raihtis* ediderat) offendit, illo falso *ga* a *raihtis* dempto et ante *laubjands* posito, lectionem effecit hanc : *galaubjands du ïmma — broþrjus raihtis*. Etiamsi negari non potest illam conjecturam permultam mereri laudem, nam *raihtis* interdum primo enuntiati loco ponitur (vid. infra ad x, 18), tamen, cum *sa raihtis* in cod. A diserte legatur (de articulo autem vid. ad vi, 23), nec desint loci, ubi simplicia pro verbis vulgo cum *ga* compositis inveniantur (sic *siltan*, *bindan*, *dauþjan*, *dauþnan*, *filhan*, *hrainjan*, *bairhtjan*, cf. *bairan*, *lecjan* all.), lectionem codicis A intactam reliquimus.

x, 1. *sa raihtis*] sic cod. A; Cast. ※ *garaihtis*, vid. ad ix, 33.

x, 5. *ïzai*] ea, gr. αὐτοῖς.

x, 7. *ïup*] cod. A in margine ...*rjo*, cujus verbi hæ sint reliquiæ, nescimus; hoc autem scimus adverbii *ufarjo*, quod Cast. videtur, esse non posse, quia quod ille vult, *ufaro* scribitur.

x, 8. *galaubeinais*] Cast. ※ *gllaubeinais*.

x, 9. *ïesu*] cod. A ※ $\overline{uī}$ pro $\overline{ïu}$.— *urraisida us*] sic cod. A syllabis *us da* supra lineam scriptis

daus

(*urraisidauþain*) quod cum Cast. initio non conspexisset ※ *urraisi* edidit.— *ganisis*] sic cod. A; Cast. ※ *ganisi*.

x, 10. *hairto — galaubeiþ*] cor — credit, gr. omn. καρδίᾳ — πιστεύεται.— *garaihtiþai*] cod. A et Cast. ※ *garaihtiþa*.

x, 12. *ïudaians*] Goth. ° τέ, vid. ad L. ii, 16.— *krekis*] sic cod. A; Cast. ※ *krekos*.

x, 13. *bidai*] precatione, ° gr. omn.

x, 14. *ïnu*] Cast. c. cod. A ※ *ïna*. — *aiþþau*] aut, gr. omn. δέ, quapropter fortasse *aþþan* legendum est.

x, 17. *þannu*] Cast. ※ *þau nu* (aut nunc), vid. ad vii, 3.—*xristaus*] Christi, gr. Θεοῦ.

x, 18. *raihtis*] notanda est particula sede insolita posita; de *auk* particula, interdum idem passa, vid. ad J. ix, 30.—*andins*] sic Cast., codice A denuo inspecto, legit, vid. Cast. *Addend. ad Thess.* ii, p. 65. *andins* autem, si vere ita scriptum est, ad *ands*, formam adhuc incognitam, pertinet.

x, 19. *ïnuh*] sine, hæc codicis A lectio sine dubio

3) Riječ koja se prenosi u novi red ne rastavlja se na slogove po pravilima etimologije, već po nahođenju i zavisi od prostora (Massmann. *Skeir*. 58 sl.); riječi se veoma rijetko rastavljaju posebnim znakom (*partitoria nota*, fr. trait-a'union): taj način se nigdje ne primjenjuje u srebrnom kodeksu; u Skeireins - u, prvi Castillioneus, opaža da kodeks iznova revidiran, na jednom mjestu ima znak – na kraju prvog reda stoji (kao što je običaj kod nas) III, a (fol. 25, a, 1) gdje se pojavljuje *jai-nar*; a na drugim mjestima koristi se isti znak na istom kraju, ali ne na kraju prvog reda, nego na početku narednog, vidi Castillioneus za Tim. I,I,1 gdje stoji *ve –nais*.

Pojavljuje se i drugi znak Col. IV, 7, što Castillioneus smatra *„dvostrukim izokrenutim velikim zarezom“*.

Ovaj posljednji znak, ako se izokrene, pojavljuje se kao zarez jedan iznad drugog **ʒ** u Fil. IV, 12, a da je taj slog bibliotekar prilikom prepisivanja bio izostavio i iznad linije ponovio, ukazuje da treba ubaciti *znak interpozicije*, na čijem mjestu u Skeir. IV, d znak **w** se stavlja prije riječi koju treba ubaciti.

4) *Znaci* kojima se *citirana mjesta* od teksta razlikuju (*antilambda*, fr. *guillemets*) ili su jednostruki (ʃ) ili dvostruki (ʃʃ) koji se svakom redu koji sadrži citirani tekst, na margini umeću, Ihre, str. 190 edic. Büsch; Massmann. *Skeir.* 58; na ovaj posljednji način se navode u grčkim manuskriptima pomenuta pjesnička mjesta ili ubačena u tekst, vidi Bast. *Comment. palaeograph.* str. 859. U Skeireins, gdje se koristi jednostruka antilambda, za prvi red takođe ⸢, a za posljednji obrnuti znak ⸣ se dodaje. U Skeireins VIII, c, gdje se ne pojavljuje stih na cijeli citat, takođe se koristi jednostruki znak na kraju reda, kojim se prekida stih.

5) *Skraćenice*. Već upravo

a) jedne se daju za određena slova, ili ¯ ili opet ⸢ za *n*, i ¯ ili ⸢ ʻ za *m*, Ihre str. 191 i sl; Massmann. *Skeir*. 58; ovi znaci se najradije koriste na kraju reda, onda kad ovim slovima nedostaje prostor; ali stavljaju se i u sredinu, kao kod Marko, VIII, 43 *gavādjans*, *Skeir*. VI, a *mīznan.* mjesto na kome se pišu je obično iznad vokala, nakon čega treba čitati slovo koje nedostaje; rjeđe pak, na kraju reda, poslije istog. Veoma često ove znake ili zane-maruje bibliotekar, ili su u manuskriptima uništeni, pa se često događa da ⸢ i ¯ bivaju zamijenjeni, vidi za Mat. XXVII, 7; Mar. II, 12; Luk. VII, 25.

b) Drugi su znaci za skraćenice, tj, obično ¯, ¯ ili ⸢ od kojih se posljednji koristi u grčkim manuskriptima, vidi Schäfer i Bast za *Gregor. Kor*. str. 116, 295, 785 i sl, 815; ređe pak uncin ʅ koji se piše ispred i iza riječi koja se skraćuje, kao ʅlknʅ u napuljskom dokumentu za riječ *diakaun.* Redovno se skraćuju riječi *guÞ, ïesus, xristus, frauja*, vidi Gordon. *Spec. animadv. crit. in priscam evangeliorum vers. goth*, str. 52 kod Büsch.; Knittel, *Ulfilae versio epistolae Pauli ad Rom.* str. 321; Castill. *Spec.* str. XIX; Massmann. *Skeir.* str. 58 i naravno na isti način *gþ, gþs, gþa, ıs, ıuıs, ıua, ıu, xs, xaus, xau, xu, fa, fıns, fın, fan.* Među ovim skraćenicama dugo su, s pravom bile poznate samo one koje se odnose na *xristus* i *ïesus*, premda su pogrešno pisane *ïaisus*. Znakom pak skraćenice koji je uništen ili nejasan, *is* i ¯ od izdavača ili možda ponekad od samog prepisivača bijahu zamijenjeni, vidi za Mar. I, 42. Da u današnjem znaku za skraćenicu nedostaju dijereze iznad *Guþ* koje se drugačije piše *goþ*, prvi je javno zaključio Lye str. XLIII; u ispravnost čitanja *fa*, koje se drugačije čita kao *fan, fanins*, itd., prvi je posumnjao Gordon, vidi Zahn za Mat. V, 33. U Skeireins, gotovo nijedan izuzetak nije dat, tačka skraćenice *gþ, gþs, fa, fıns* otpozadi se stavlja; bez skraćenice *gþa* vidi Massmann. *Skeir.* 58. Nedostaje znak skraćenice u *gþs* samo u *Skeir.* II, c, jer je izostavljeni vokal bio napisan iznad, čime se ne ostavlja mjesto za znak. A u kovanicama se ne skraćuje (vidi Castill. za Tim, I, I, 8); niti *guþ* kad pogrešno znači bog, kao u Jov. X, 34; niti *frauja*, kad se misli ne na Boga, već na Gospoda zemaljskog, vidi rječnik *Frauja*, gdje na pomenutim mjestima takođe Col. (III, 22) IV, 1 treba dodati; napokon, ni *ïesus*, kad se ne misli na Hrista nego na ime drugih muškaraca, kao Col. IV, 11; Esdra II, 36, 40.

ïbai israel ni ſanþ. ƕumist moses qiþiþ. ïk ïn aljana ïzvis brigga. ïnuh þiudom ïn þinda
20 unfraþjandein ïn þvairhein ïzvis brigga. iþ esaïas anananþeiþ jah qiþiþ. bigitaus varþ miþ þaim
21 mik ni gasokjandam. svikunþs varþ þaim mik ni gafraihnandam. iþ du ïsraela qiþiþ. allana dag
xi, 1 usbraidida handuns meinos du managein ungalaubjandein jah andstandandein. qiþa nu. ïbai
11 *afskauf guþ managein seinamma*. nis-sijai. jah auk ïk ïsraeleites ïm — — ei gadruseina.
12 nis-sijai. ak þizai ïze missadedai varþ ganists þiudom du ïn aljana briggan ïns. aþþan jabai
13 uïssadeds ïze gabei fairwau jah vanains ïze gabei þiudom. wan mais fullo ïze. ïzvis auk qiþa
14 þaim þiudom. sva lagga sve ïk ïm þiudo apaustaulus. andbahti mein miki ja. ei waiva ïn aljana
15 brigga leik mein jah ganasjau sumans us ïm. jabai auk usvaurpa ïze gabei fairwaus. was
16 andanumts nibai libainis us dauþaim. þandei ufarskafts veiha jah daigs jah jabai vaurts veiha
17 jah astos. jah jabai sumai þize aste usbruknodedun. iþ þu vilþeis alevabagms visands ïntrusgiþs
18 varst ïn ïns jah gamains þizai vaurtsai jah smairþra alevabagmis varst. ni wop ana þans astans. iþ
19 jabai wopis. ni þu þo vaurts hairis ak so vaurts bairiþ þuk. qiþais nu. usbruknodedun astos ei ïk
20 ïntrusgjaidau. vaila. ungalaubeinai usbruknodedun. iþ þu galaubeinai gastost. ni hugei hauhaba
21, 22 ak ogs. þandei guþ þans us gabaurþai astans ni freidida. ïbai aufto ni þuk freidjai. sai nu selein
jah wassein garaihta guþs. aþþan ana þaim þaiei gadrusun wassein. iþ ana þus selein. jabai
23 þairhvisis ïn selein. aþþan jah þu usmaitaza. jah jainai niba gatulgjand sik ïn ungalaubeinai.
24 ïntrusgjanda. mahteigs auk ïst guþ aftra ïntrusgjan ïns. jabai auk þu us vistai usmaitans
þis vilþeis alevabagmis jah aljakuns visands ïntrusgans varst ïn godana alevabagm. wan ïlu

INTERPRETATIO.

æmulationem vos duco, sine gentibus in gentem insipientem, in iram vos duco; 20. verum Esaias audet et dicit : inventus fui cum his me non quærentibus, cognitus fui his me non interrogantibus. 21. Verum ad Israelem dicit : omnem diem expandi manus meas ad populum non-credentem et adversantem. xi, 1. Dico nunc : num depulit Deus populum suum? Ne-sit! Et enim ego Israelitus sum — 11. — ut caderent? Ne-sit! sed hac eorum improbitate facta-est salus gentibus ad in æmulationem ducendum eos. 12. At si improbitas eorum divitiæ mundo et defectus eorum divitiæ gentibus, quanto magis plenitudo eorum? 13. Vobis enim dico, his gentibus : tam diu *quam ego sum gentium apostolus, munus meum* glorifico, si quomodo in æmulationem duco carnem meam et servem quosdam ex iis. 15. Si enim emissio eorum divitiæ mundi, quæ assumptio, nisi vita e mortuis? 16. Si delibatio sancta et massa et si radix sancta et rami, 17. et si quidam horum *ramorum* effracti-sunt; *verum* tu, agrestis olea *existens*, *insertus* fuisti in eos et socius huic radici et pinguedini oleæ factus es; 18. ne gloriare contra hos ramos, verum si gloriaris, non tu hanc radicem portas, sed hæc radix portat te. 19. Dicas igitur : effracti-sunt rami, ut ego inserar. 20. Bene; incredulitate effracti-sunt, verum tu fide stetisti. Ne sape alte, sed time! 21. Si Deus his ex natu ramis non pepercit, ne fortasse non tibi parcat. 22. Ecce igitur bonitatem et severitatem justam Dei; at in hos, qui ceciderunt, severitatem, verum in te bonitatem, si permanes in bonitate; alioquin etiam tu excideris, 23. et illi, nisi confirmant se in incredulitate, inseruntur, potens enim est Deus iterum inserere eos. 24. Si enim tu a natura excisus hujus agrestis oleæ et alienus existens insertus

ANNOTATIONES.

falsa est, nam non solum accusativus post *ïnuh* poni debebat, sed etiam ne sic quidem sensus tolerabilis efficitur; igitur græci textus vestigiis nobis insistentibus *ïn ni* scriptum fuisse et rescribendum esse videtur. Massmannus pro *ïnuh þiudom* probabiliter conjicit *ïn unthiudom*.

x, 20. *miþ*] cum, ° gr., Goth. concinit cum iis, qui ἐν habent, cf. J. xii, 35.

xi, 1. *seinamma*] solœce *pro seinai*, vid. ad Neh. vi, 16.

xi, 11. *gadruseina*] sic cod. A; Cast. ※ *gadruseinai*. —*missadedai*] sic, uti videtur, cod. A recte; Cast. ※ *missadeda*. — *varþ*] facta est. ° gr. omn. — *du*] cum *briggan* conjungendum est, sic *du* diremptum ab infi nitivo suo interpositis aliis verbis, quæ ad ejus regnum pertinent, Philipp. iv, 10 *du faur mik fraþjan*. Skeir. xl, 14 *du garehsn daupeinais andniman*, cf. ad L. xix, 7.

xi, 15. *sve*] Goth. c. codd. ° μέν.— *ïk ïm*] ¶ gr.

xi, 14. *leik mein*] ¶ gr.

xi, 15. *gabei*] divitiæ, gr. omn. καταλλαγή, quod est *gafriþans*; hoc *gabei fairwaus* fortasse errore librarii ortum est ex *gabei fairwau*, vs. 12. Deinde etiam pro *was andanumts* rectius dicendum erat *wo andanumts*.

xi, 16. *þandei*] vid. ad vs. 21.

xi, 17. *vaurtsai*] Cast. ※ *vaurtsa*, cod. A (uti Cast. eo denuo inspecto dicit) ※ *vaurtsa*; ex hac falsa lectione codicis saltem id lucramur, ut *s* nominativi radicalem esse litteram, certo scimus, et Cast. ad vs. 18 adnotantem *vaurts* accusativum pro *vaurt* falso scriptum esse, erravisse nunc apparet. *vaurteis* pluralis (vid. ad Mc. iv, 6) illud *s* emittit. — *varst*] vid. Cast. *addend. ad Thess.* II, p. 65.

xi, 18. *astans*] cod. A et Cast. ※ *anstans*.—*bairiþ*] sic cod. A; Cast. ※ *bairaiþ*; cæterum ° gr. omn.

xi, 19. *astos*] hanc vocem, quia in cod. A litteræ omnes omnino evanuerunt, Cast. de conjectura dedit.

xi, 20. *gastost*] sic cod. A; Cast. ※ *gastos*.

xi, 21. *þandei*]=εἰ γάρ, sic pro εἰ δέ supra vs. 16; Gal. iv, 7 et fortasse J. viii, 46.—*þuk*] sic recte cod. A; Cast. ※ *þus*.

xi, 22. *garaihta*] justum, ° gr. omn.— *aþþan*] sec. sic cod. A et Cast., quod falsum nobis esse videtur, quia sensum perturbat, nam non ea significatione h. l. ponitur, qua L. vi, 24 cf. xix, 17, ubi = πλήν, quo simplici er transitum ad sequentia paratur; sed nunc requiritur particula, quæ græco ἐπεί (alioquin, *sonst*, *wo nicht*) respondeat; hæc autem est *aiþþau*, vid. Cor. i, xv, 29, cf. vii, 14.

xi, 23. *jainai*] Goth. ° δέ.

xi, 24. *us vistai — alevabagmis*] e natura — oleæ, gr. omn. ἐκ τῆς κατὰ φύσιν — ἀγριελαίου. Cæterum notanda est *ïntrusgans* insolita forma participii passivi pro *ïntrusgiþs*; sic geminæ formæ verbi *gaggan* inveniuntur *gaggiþs* M. ii, 11, et *gaggans* Mc. vii, 30. Cæterum pro *vilþeis* Grimm. Gr. IV, 326, legere suadet *vilþeins*, formam inauditam. — *godana*] sic cod. A uti speramus, nam Cast. dignoscere non amplius poterat, ipse autem dedit ※ *gudana*.

c) Često se pojavljuju sljedeće skraćenice:

ïϩh za *ïohannes* u porticima (vidi tabelu I) u tekstu srebrnog kodeksa, gdje takođe možeš opaziti da iznad *i* stoje znaci dijereze, koji u *ıs* nedostaju, vidi gore pod *b)*

ⲙⲓⲕ za *Luku* isto.

ⲡⲁⲩⲥ za *Pavla* u potpisu poslanice Efešanima.

ⲙⲓⲱⲥⲕⲥ za *aipiskauqaus* u gotskom kalendaru.

ⲕⲁⲩⲥⲥⲁⲓⲙ za *kaulaussaim* u potpisu poslanice Kološanima.

ⲅⲅⲓⲛ za *galgin* Col. II, 14. Pošto osim skraćenica koje smo pomenuli pod b), nijedne druge se ne pojavljuju ni u srebrnom kodeksu, ni u srednjevjekovnim manuskriptima, pa se zaključuje da se radi o grešci prepisivača ⲡⲕⲡⲥ za *paitrus* Jov. XVIII, 15 i ⲁⲡⲁⲡⲥⲗⲡⲙ za *apaustaulum* Kor. II, II, 5, jer nijednom skraćenicom nijesu napisane.

d) Znaci za skraćenice takođe se obilježavaju jednim slovom:

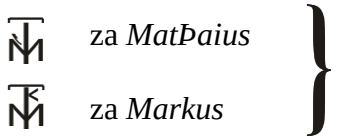

ⲙ̅ⲑ̅	za *MatÞaius*	nalaze se u porticima teksta srebrnog kodeksa (vidi tabelu I)
ⲙ̅ⲕ̅	za *Markus*	

Od oblika koji odgovara ⲙ̅ⲑ̅ mbrosijanskog kodeksa nedostaje znak za skraćenicu; nedostaje takođe iz *skraćenica za pisanje* u kojima se samo jedan krak za dva slova pojavljuje (ⲙ̅ⲑ̅ vidi tabelu II, II) što se osobito često javlja u Skeireins. Ostale koje se primjećuju su sljedeće:

h̅ za ⲏⲧ Irhe str. 192, Col. IV, 4 i, kao što za ovo mjesto zaključuje Castillioneus, takođe Kor. II, II, 4 gdje *gabairhjan* i Tit. I, 3 gdje *atbairhida* sa t i h povezanim, premda je nestalo u manuskriptima, bijahu napisani; po toj logici, takođe se može zaključiti da *nahts* umjesto *nahs* Sol. I, V, 5 treba čitati.

ⲛ̀ⲗ mjesto ⲛⲗ Skeir. II a VIII, a

ⲙⲡ umjesto ⲙⲡ Mar. 2, 11.

ⲡⲕ umjesto ⲡⲕ Skeir. II, a; VI, b; Tab. II, II

ⲛⲛ umjesto ⲛⲛ Skeir. VI, c

ⲛⲁ umjesto ⲛⲁ Tim. II, II, 24; III, 1, 2

ⲛⲥ umjesto ⲛⲥ Skeir. VI, a; VII, b

ⲕⲯ umjesto ⲕⲯ Ihre, str. 192.

ⲯⲕ umjesto ⲯⲕ Luk. III, 1.

Ova skraćenica se takođe javlja u ambrosijanskom kodeksu umjesto *Þairh*, vidi tab. II, II

Znakom ⌐¬ obilježavaju se riječi zabilježene ili nacrtane na margini kao i same glose i varijante, Ihre str. 190. Drugi znak, tj ⊢, Kor. I, XIII, 3; XV, 33 stavlja se iznad riječi teksta na margini rječnika. Čini se da isti znak takođe stoji u Efeš. I, 19 i II, 10. Naposlijetku, kasnije se može staviti tačka na riječ teksta, kao u Gal. II, 8; Tim. I, I, 5.

§18. Bilješka 8. – Dok književno pismo još ne bijaše izumljeno, Goti su se vjerovatno služili runskim, kojim su se služili i drugi Germani. Ovo runsko su nazvali po gotskom *rune,*

25 mais þai bi vistai ïntrusgjanda ïn svesana alevabagm. ni auk viljan ïzvis. broþrjus. þizos
runos. ei ni sijaiþ ïn ïzvis silbam frodai. unte daubei sumata ïsraela varþ. und þatei fullo þiudo
26 ïngaleiþai. jah sva allai ïsrael ganisand. svasve gameliþ ïst. urrinniþ us sion sa lausjands du
27, 28 afvandjan afgudein af iakobo. jah so ïm fram mis triggva þan afniina fravaurhtins ïze. aþþan bi
29 aivaggeljon lijandans ïn ïzvara. ïþ bi gavaleinai liubai ana attans. ïnu ïdreiga sind auk gibos jah la-
30 þons guþs. svasve raihtis jus suman ni galaubideduþ guþa ïþ nu gaarmaidai vaurþuþ þizai ïze unga-
31, 32 laubeinai. sva jah þai nu ni galaubidedun ïzvarai armaion ei jah eis gaarmaindau. galauk auk gub
33 allans ïn ungalaubeinai. ei allans gaarmai. diupiþa gabeins handugeins jah vitubnjis guþs. waiv
34 unusspilloda sind stanos ïs jah unbilaistidai vigos ïs. was auk ufkunþa fraþi fraujins aïþþau was
35, 36 ïnma ragineis vas. aiþþau was ïmma fruma gaf jah fragildaidau ïmma. unte us ïmma jah þairh ïna
xii, 1 jah ïn ïmma alla. ïmmuh vulþus du aivam amen. bidja nu ïzvis. broþrjus. þairh bleiþein guþs usgiban
2 leika ïzvara saud qivana veihana vaila galeikaidana guþa andaþahtana blotinassu ïzvarana. ni galeikoþ
ïzvis þamma aiva *ak ïnmaidjaiþ* ananiujiþai fraþjis ïzvaris du gakiusan. wa sijai vilja guþs. þatei goþ
3 jah galeikaiþ jah ustauhan. qiþa auk þairh anst guþs. sei gibana ïst mis. allaim visandam ïn ïzvis ni
mais fraþjan þau skuli fraþjan ak fraþjan du vaila fraþjan. warjammeh svasve guþ gadailida mitaþ
4 galaubeinais. svasve raihtis ïn ainamma leika liþuns managans habam. þaiþ-þan liþjus allai ni þata

INTERPRETATIO.

fuisti in bonam oleam, quam multo magis hi secundum naturam inseruntur in propriam oleam? 25. Non enim volo vos, fratres, (ignaros) hujus mysterii, ut non sitis in vobis ipsis sapientes, nam cæcitas ex parte Israeli facta-est, usque quod plenitudo gentium intret, 26. et sic omnes Israel servantur, sicut scriptum est: oritur e Sion hic liberans ad avertendum impietatem ab Iacobo. 27. Et hoc iis a me testamentum: cum aufero peccata eorum. 28. At secundum evangelium inimici propter vos, verum secundum electionem cari in patres. 29. Sine pœnitentia sunt enim dona et vocatio Dei. 30. Sicut enim vos aliquando non credidistis Deo, verum nunc misericordiæ - participes facti - estis hac eorum incredulitate; 31. sic etiam hi nunc non crediderunt vestræ misericordiæ, ut etiam ii misericordiam - consequantur, 32. conclusit enim Deus omnes in incredulitate, ut omnium misereatur. 33. Profunditas divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quomodo inelfabilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus! 34. Quis enim cognovit sensum domini, aut quis ei consiliarius fuit, 35. aut quis ei primus dedit et retribuatur ei? 36. Nam ex eo et per eum et in eo omnia: ei gloria in sæcula, amen. xii, 1. Rogo nunc vos, fratres, per misericordiam Dei, exhibere corpora vestra hostiam viventem, sanctam, bene placentem Deo, rationabilem cultum vestrum. 2. Ne conformate vos huic sæculo, sed reformamini novitate sensus vestri ad probandum, quid sit voluntas Dei, quod bonum et placens et perfectum. 3. Dico enim per gratiam Dei, quæ data est mihi, omnibus existentibus in vobis, non magis sapere, quam oporteret sapere, sed sapere ad bene sapiendum; cuique sicut Deus impertivit mensuram fidei. 4. Sicut enim in uno corpore membra

ANNOTATIONES.

xi, 25. *ïzvis*] librarii errore verbum omissum est, quo græcum ἀγνοεῖν redditum erat; id *unveisans* esse Cast. e Cor. II, i, 8 et Thess. I, iv, 15 recte vidit. — *sumata*] = ἀπὸ μέρους, id alibi locis *bi sumata* esse solet, vid. Cor. II, i, 14; ii, 5.

xi, 26. *du afvandjan*] ad avertendum, gr. καὶ ἀποστρέψει.—*afgudein*] impietatem, gr. omn. ἀσεβείας, plurali numero.

xi, 29. *sind*] sunt, ° gr. omn.

xi, 30. *raihtis*] Goth. c. codd. ° καί.

xi, 33. init. Goth. * ὃ, cf. ad L. vi, 20. — *gabeins*] Goth. c. codd. ° καί. — *handugeins*] post hoc verbum, ubi cod. Ambr. desinit, incipit fragmentum primum codicis Carol., quod usque ad xii, 3 pertinet. — *unusspillodа*] Ih. *Ulfil. illust.* p. 105 conjecit *unusspillodos*, quæ conjectura, cum sæpius fiat, ut genus adjectivi substantivo non aptum sit (vid. ad Neh. vi, 16), nobis non necessaria esse videtur. Aliud autem est, quod diligentis lectoris animum advertat: cum enim *usspillon* verbum græco κηρύσσειν vel διηγεῖσθαι respondeat, eamque ob rem Cor. II, ix, 15, *unusspilloþs* pro ἀνεκδιήγητος recte dictum sit, nostro loco, ubi gr. omn. ἀνεξερεύνητος habent, Goth. græcum verbum non probe intellexisse et cum quodam ab εἴρειν radice ducto confudisse videtur: Griesb. igitur adnotat Goth. ἄῤῥητα legisse. — *sind*] sunt, ° gr. omn.

xi, 34. *ïmma*] ei, gr. αὐτοῦ, omnes autem post *ragineis*.

xi, 35. *ïmma*] gr. omn. post *gaf*. — *fruma gaf*] sic cod. Carol.; edit. ※ *frumozo fragaf*; perspicua *fruma . . f* leguntur, et intenta oculorum acie etiam litteræ *ga* cognoscuntur.

xi, 36. *unte*] sic. cod. Carol.; Kn. Ih. ※ *uste*.

xii, 1. *blotinassu*] Ih. p. 102 ※ *bloti. nassu*.

xii, 2. init. Goth. c. codd. ° καί. — *ak ïnmaidjaiþ ananiujiþai*] in codice Carol., quia membranæ superior pars mutilata est, desideratur unus versus ea verba continens, quibus Goth. græca ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε expressit, et de quibus nihil superest, nisi þ in initio proximi versus positum, quod editores non curantes illud þ cum sequentibus conjunxerunt et ※ . . . *þana ninjiþai* scripserunt; Ih. solus p. 107 suspicatur, þ ab *ana* esse separandum. Quod dedimus, eo codicis lacunam recte explevisse nos speramus; per *ïnmaidjan* enim græcum μεταμορφοῦν Ulf. etiam Mc. ix, 2 reddit, et pro medio aut passivo græco Goth. activo, omisso *sik*, sæpissime utitur (de multis locis vid. infra xii, 9 *haftjan*), cujus pronominis omissio h. l. eo facilior erat, quia *ïzvis* proxime præcessit. Sed quibus nostra ratio parum placuerit, ii cum Z. p. 127 *ïnmaididai vairþaiþ* legant. Deinde *ninjiþa* est καινότης, καίνωσις, sed ἀνακαίνωσις reddi debet per *ananinjiþa*, cf. Cor. II, iv, 16. Col. iii, 10: Eph. iv, 23, ubi *ananiujan* = ἀνακαινοῦν et ἀνανεοῦν. — *fraþjis*] cod. Carol. et edit. ※ *framaþjis*, rectam lectionem jam Ih. p. 111 invenit. — *gakiusan*] Goth. c. cod. 18 ap. Mi. ° ὑμᾶς. — *sijai*] sit, ° gr. omn. — *þatei*] quod, scil. ïst (est), quo gr. τό redditur; hanc verbi substantivi ellipsin in his articuli græci circumscriptionibus sæpius repetitam invenies, vid. Eph. iv, 6, *ains atta allaize saei ïn allaim uns* (εἷς πατὴρ πάντων ὁ ἐν πᾶσιν ἡμῖν), ii, 17, L. xvii, 31; monuimus autem id, ne quis cum Griesb. opinetur, Goth. c. verss. *quod* (?) addere. — *galeikaiþ* vid. ad Tim. I, vi, 6.

xii, 3. *guþs*] Dei, ° gr. — *vaila fraþjan*] Ih. Z. Cast. ※ jet.

xii, 4. *þaiþ-þan*] Kn. Cast. ※ jet. Ih. temere improbans codicis lectionem conj. *þa.h þan*, vid. ad M. v, 37. — *taui habandi*] ¶ gr. omn.

što, premda u verziji biblije do danas označana *μυστήριον,* takođe se koristi za *βουλή* i *συμβούλιον* (vidi rječnik); anglosaksonsko *run* takođe ima sva ova značaenja. Držalje slova (osnove) gotski se nazivaju *stabeis* (*στοιχεία*, coll. Gal. IV, 3, 9; Kol. II, 20); razne linije, velika početna slova, tačke, lukovi, *vritos* (*κεραιαι* Mat. V, 18) *stikos* (*στιγμαί*, coll. Luk. IV, 15). Pismo su nazivali *boka*, ili najčešće u množini *bokos*; da slova nemaju drugo ime, svjedoči napuljski dokument, koji *boka*, ili u pl. *bokos*, što se koristi u riječi za kreditnu kartu, sponsalnu (*γράμματα*, Luka, XVI, 6, 7); karta založna (*χειρόγραφον,* Kol. II, 14) je *vadjabokos*; knjiga razvoda (*αποστάσιον*, Mar. XIX, 4; Mat. V, 31), *bokos afsateinais* ili *bokos afstassais*, termin koji se takođe koristi za pismo (*επιστολή*), vidi rječnik, h.v.; knjiga pak (*βίβλος, βιβλίον*) vidi isto, u hrišćanskom značenju, tj. označava Knjigu nad knjigama, kao i Biblija (*γραφαί)* riječima *boka, bokos*. *Boka* kao slovo, odgovara grčkom *γράμμα* i *γράμματα* kao i latnskom *littera, litterae,* (Rim. VII, 6; Kor. II, III, 6; u početku Gal. VI, 11) i *bokos* u značenju nauke, poznavanja pisma (Jov. VII, 15). Shodno tome pismeni ljudi kod Judejaca (*γραμματείς*) imaju naziv *bokarjos* (vidi rječnik, h.v.), što označava pisara *(scriba*), vidi napuljski dokument. Za poslanicu (*επιστολή*) tumač Pavlovih poslanica koristio je grčku riječ *aipistaule* vidi rječ. H. V.) u značenju pisama apostolskih. *Sigljo* pečat (*sigillum, sfragis*) i *sigljan, gasigljan* pečatiti (*sigillare, sfragizein*) svojstveno je gotskom jeziku (vid. Rječ. hh.vv.). Osim *bokos* u značenju napisano, pismo, osobito sveto, postoji i *mela* (Mar. XII, 24; Luk. IV, 21; Jov. V, 47) i *gameleins* (Jov. VII, 38, 42; Kor. II, III, 7; Tim. I, V, 18) ili češće *Þata gamelido* (vid. rječ. h.v.), particip praet. Od *gameljan,* što istovremeno kao i prosto *meljan* označava pisanje (*scribere, γράφειν*); proizilazi *ufmeljan* potpisati, *ufarmeljan* upisati (*επιγράφειν,* vidi isto) sa *ufarmeli* odnosno *ufarmeleins* upis (επιγραφή, vidi isto).

O materijalu na kojem su pisali prvi Goti ništa pouzdano ne znamo; prosto se zaključuje da su od kore drveta koja se koristila za pisanje preuzeli upotrebu i naziv *boka*, kao što bijahu promijenili riječ knjiga (*liber*). Kasnije, kada su počeli da se druže sa Grcima, prihvatili su pergament, ili makar naziv za njega *maimbrana* (Tim. II, IV, 13) koji su prepisali od Grka kao *μεμβράνα*. Već su svi gotski manuskriptni kodeksi koji su došli do nas napisani na pegamentu; među njima se ističe srebrni kodeks na purpurnom pergamentu, ispisan srebrnim i zlatnim slovima, vidi Pred. col 489 i sl.; na papirusu je napisan napuljski dokument, ali on nije sasvim gotski. Izgleda da su rano povezivali listove u knjigu, pošto se već u verziji Biblije pojavljuje riječ *spildos* (πινακίδια, πλάκες, Luk. I, 63; Kor. II, III, 3).

Što se tiče instrumenta kojim su se služili za pisanje, to je bilo crno pero, *svartisl* ili *svartisla* (*μέλαν*, rječnik h.v.) najsličnije kalamusu, *raus* kao jedna vrsta kalamusa (*κάλαμος*) vidi rječnik h. V., i obije su riječi iz gotskog jezika. Ista je riječ za „čitati" i „recitovati", *siggvan* i *ussiggvan*, i označava pjevanje ili deklamaciju narodnih kantilena; zato riječ „čitanje" (*lectio, ανάγνωσις* Tim. I, IV, 13) znači *saggus*.

5, 8 samo tauï haband. sva managai ain leik sijum in xristau. aþþan ainwarjizuh anþar — — sa daïljands
9 in allsverein sa faurastandands in usdaudein sa armands in hlasein. friaþva unliuta. fiandaus ubila.
10 haftjandans godamma. broþralubon in izvis misso friaþvamildai. sveriþai izvis misso faurarahnjan-
11, 12 dans. usdaudein ni latai. ahmin vulandans. fraujin skalkinondans. venai faginondans. aglons usþu-
13, 14 landans. bidai haftjandans. andaviznim veihaize gamainjandans. gastigodein galaistjandans. þiuþjaiþ
15 þans vrikandans izvis. þiuþjaiþ jah ni unþiuþjaiþ. faginon miþ faginondam. gretan miþ gretandam.
16 þata samo in izvis misso fraþjandans. ni hauhiþa fraþjandans ak hnaivam miþgavisandans. ni vair-
17 þaiþ inahai bi izvis silbam. ni aimmmehun ubil und ubilamma usgibandans. bisaiwandans godis
18 ni þatainei in andvairþja guþs ak jah in andvairþja manne allaize. jabai magi vairþan us izvis miþ
19 allaim mannam gavairþi habandans. ni izvis silbans gavrikandans. liubans. ak gibiþ staþ þvairhein.
20 gameliþ ist auk. mis fraveit letaidau. ik fragilda. qiþiþ frauja. jabai gredo fijand þeinana. mat gif
21 imma. iþ jabai þaursjai. dragkei ina. þata auk taujands haurja funins rikis ana haubiþ is. ni gajiu-
xiii, 1 kaizau af unþiuþa ak gajiukais af þiuþa unþiuþ. all saivalo valdufnjam ufarvisandam ufhausjai. unte
2 nist valdufni alja fram guþa. iþ þo visandona fram guþa gasatida sind. svaei sa andstandands valdu-
3 fnja guþs garaideinai andstoþ. iþ þai andstandandans silbans sis vargiþa nimand. þai auk reiks ni sind
agis godamma vaurstva ak ubilamma. aþþan vileis ei ni ogeis valdufni. þiuþ taujais jah habais
4 hazein us þamma. unte guþs andbahts ist þus in godamma. iþ jabai ubil taujis. ogs. unte ni svare
5 þana hairu bairiþ. guþs auk andbahts ist fraveitands in þvairhein þamma ubil taujandin. duþþe
6 ufhausjaiþ ni þatainei in þvairheins ak jah in miþvisseins. inuþ-þis auk jah gilstra ustiuhaiþ. unte
7 andbahtos guþs sind þamma silbin skalkinondans. usgibiþ nu allaim skuldo. þammei gabaur ᵒa-

INTERPRETATIO.

multa habemus, hæc autem membra omnia non hoc idem opus habent; 5. sic multi unum corpus sumus in Christo, at unusquisque alter — 8. — hic impertiens in simplicitate, hic præsul in studio, hic miserens in hilaritate; 9. dilectio infucata, odientes mala, adhærentes bono, 10. caritate - fraterna in vos invicem pii, honore vos invicem prævenientes, 11. studio non pigri, spiritu ferventes, domino servientes, spe gaudentes, 12. dolores patientes, precationi adhærentes, 13. necessitatibus sanctorum compartientes, hospitalitatem sectantes; 14. benedicatis his persequentibus vos, benedicatis et ne maledicatis; 15. gaudere cum gaudentibus, plorare cum plorantibus. 16. Hoc idem in vos invicem sentientes, non altitudinem sentientes, sed humilibus adhærentes; ne fiatis prudentes apud vos ipsos, 17. non uni malum pro malo reddentes, respicientes bonum non solum in facie Dei, sed etiam in facie hominum omnium. 18. Si possit fieri ex vobis cum omnibus hominibus pacem habentes, 19. non vos ipsos ulciscentes, cari, sed date locum iræ; scriptum est enim: mihi vindicta relinquatur, ego retribuo, dicit dominus. 20. Si esurit inimicus tuus, cibum da ei, verum si sitiat, potione - recrea eum; hoc enim faciens carbones ignis cumulas in caput ejus. 21. Ne vincaris ab improbo, sed vincas a probo improbum. xiii, 1. Omne animarum potestatibus superantibus pareat, nam non - est potes as nisi a Deo; verum hæ existentes a Deo constitutæ sunt; 2. itaque hic resistens potestati, Dei institute restitit; verum hi resistentes ipsi sibi damnationem sumunt. 3. Hi enim reges non sunt terror bono operi, sed malo; at vis ut non timeas potestatem, bonum facias; et habeas laudem ex hoc; 4. nam Dei minister est tibi in bono; verum si malum facis, time; nam non frustra hunc gladium gerit, Dei enim minister est, vindicans in iram hunc malum facientem. 5. Ideo pareatis non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. 6. Propter hoc enim etiam tributa pendatis, nam ministri Dei sunt huic ipsi servientes. 7. Reddite igitur omnibus debita: cui

ANNOTATIONES.

xii, 8—xiv, 5. exstant in cod. A et de his inde ab *in andvairþja guþs* xii, 17 usque ad xiii, 5, *duþþe ufhausjaiþ* etiam in cod. Carol.

xii, 9. *ubila*] mala, gr. omn. τὸ πονηρόν.

xii, 11 *fraujin*] domino, gr. *καιρῷ*.

xii, 13. *andaviznim*] Cast. ※ *andeviznam*; locus in cod. A obliteratus.

xii, 15. *faginondam*] Goth. c. codd. ° *καί*.

xii, 16. *hauhiþa*] altitudinem, gr. omn. τὰ ὑψηλά. Pro *hauhiþa* Grimm. gr. iv, 695, *hauhiþai* optat, quod post *fraþian* dativus sequi soleat; solet quidem, sed etiam accusativum secum habet, vid. Paul. iv, 2.

xii, 17. *ni þatainei — ak jah*] non solum — sed etiam, ° gr. — *in*] pr. hinc incipit fragmentum alterum codicis Carol., vid. ad vs. 8. — *manne allaize* ¶ gr. omn.

xii, 18. *magi vairþan*] possit fieri, gr. omn. δυνατόν.

xii, 19. *gavrikandans*] sic codd.; Kn. ※ *gavrisandans*, rectam lectionem, ab Ih. inventam, jam Z. et e cod. A Cast. dederunt. — *þvairheins*] sic codd. Z. Cast.; Kn. *þvair. . .*, Ih. ※ *tvair. . .* Kn. male supplevit *þvairheinai*, nam ab adjectivis formantur substantiva non in — *eins*, sed in — *ei* innixa, quod si Ih. et Z. scivissent, vix adnotassent et *þvairhein* et *þvairheinai* recte se habere. Deinde Kn. in errorem perductus per lineolam super *i* scriptam, qua n terminationis exprimitur et quam ipse signum notæ *gþs* esse putavit, *guþs* addidit, quod cum Ih. nescimus quo sensu veri ductus contemsisset, Z. tamen retinuit. — *fraveit letaidau*] sic cod. A et Cast.; cod. Carol. *fraveit leitaidau*, de qua codicum varietate vid. ad M. ix, 6; Kn. Ih. Z. ※ *fraveito ei gildau*, quorum auctoritate Ireteus Griesb. adnotat Goth. ἵνα ἀποδῶσι legisse; nos nunc adnotamus *letaidau* (relinquatur) ab omn. gr. omitti.

xii, 20. *jabai*] Goth. c. codd. ° οὖν.—*mat*] sic cod. A et Cast.; cod. Carol. Kn. Ih. Z. ※ *mad*. — *iþ*] verum, ° gr.

xii. 21. *gajiukaizau*] Cast. ※ *gajiukizau*. — *fram*] sec. a, gr. omn. ἐν.

xiii, 2. *andstoþ*] restitit, Goth. gr. perfecti ἀνθέστηκεν significationem nesciens, male per præteritum reddit, cum *andstandiþ* scribere deberet; idem Ulfilæ accidit Mc. iii, 26 *ἀνέστη* per *usstoþ* interpretanti.

xiii, 3. *qodamma — ubilamma*] bono — malo, gr. τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀλλὰ τῶν κακῶν.

xiii, 4. *hairu*] cod. A et Cast. *hairau*, de qua varietate vid. ad Mc. vii, 32.

xiii, 5. *ufhausjaiþ*] pareatis, gr. *ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι*. Cæterum hic finitur fragmentum alterum codicis Carol., vid. ad xii, 8.

xiii, 7. *þammei*] cui, scil. debetis, gr. omn. τῷ.

8 baur. þammei mota mota. þammei agis agis. þammei sveriþa sveriþa. ni ainummehun vaihtais
9 skulans sijaiþ niba þatei misso frijoþ. unte saei frijoþ newundjan vitoþ usfullida. þata auk ni horinos. ni maurþrjais. ni hlifais. nih faihugeironjais jah jabai wo anþaraizo anabusne in þamma vaurda
10 usfulljada. þamma frijos newundjan þeinana sve puk silban. friaþva newundjins ubil ni vaurkeiþ.
11 usfulleins nu vitodis ist friaþva. jah þata vitandans þata þeihs þatei mel ist uns ju us slepa urreisan.
12 unte nu newis ist naseins unsara þan þan galaubidedum. nahts framis galaiþ iþ dags atnewida. usvair-
13 pam nu vaurstvam riqizis iþ gavasjam sarvam liuhadis. sve in daga garedaba gaggaima ni gabauram
14 jah dragkaneita. ni ligrim jah aglaitjam. ni haifstai jah aljana. ak gahameþ fraujin unsaramma
xiv, 1 xristau iesua jah leikis mun ni taujaiþ in lustuns. iþ unmahteigana galaubeinai andnimaiþ ni du tvei-
2, 3 fleinai mitono. sums raihtis galaubeiþ matjan allata. iþ saei unmahteigs ist gras matjiþ. sa matjands
2 þamma ni matjandin ni frakunni. iþ sa ni matjands þana matjandan ni stojai. guþ auk ina andnam.
4 þu was is. þuei stojis framaþjana skalk. seinamma fraujin standiþ aiþþau driusiþ. aþþan standiþ.
5, 9 mahteigs auk ist frauja gastoþanan ina. sums raihtis stojiþ dag hindar daga — — jah qivaim jah
10 dauþaim fraujinoþ. iþ þu. wa stojis broþar þeinana. aiþþau jah þu. wa frakant broþr þeinamma.
11 allai auk gasatjanda faura stauastola xristaus. gameliþ ist auk. liha ik. qiþiþ frauja. þatei mis all
12 knive biugiþ jah andhaitiþ alla razdo guþa. þannu nu warjizuh unsara fram sis raþjon usgibiþ guþa.
13 ni þanamais nu uns misso stojaima. ak þata stojaiþ mais ei ni satjaiþ bistugq broþr aiþþau gamar-
14 zein. vait jag-gatraua in fraujin iesua þatei ni vaiht gavamm þairh sik silbo niba þamma unandin
15 *wa unhrain visan* þamma gamaïn ist. iþ jabai in matis broþar þeins gaurjada. ju ni bi friaþvai
16 gaggis. ni nunu mata þeinamma jainamma fraqistjais. faur þanei xristus gasvalt. ni vajamerjaidau
17 unsar þiuþ. nist auk þiudangardi guþs mats jah dragk ak garaihtei jah gavairþi jah faneþs in ahmin
18 veihamma. saei auk in þaim skalkinoþ xristau. vaila galeikaiþ guþa jah gakusans ist mannam.
19, 20 þannu nu þoei gavairþjis sind laistjaima jah þoei timreinais sind in uns misso. ni nunu in matis

INTERPRETATIO.

tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. 8. Ne uni cujusquam debitores sitis, nisi quod invicem diligitis, nam qui diligit propinquum, legem implevit, 9. hoc enim ne mœcheris; ne occidas, ne fureris, neque concupiscas et si quod aliorum præceptorum in hoc verbo summatim comprehenditur, hoc: ames propinquum tuum, ut te ipsum. 10. Amor propinqui malum non operatur; observatio igitur legis est amor. 11. Et hoc scientes hoc tempus, quod hora est, nos jam e somno surgere, nam nunc propius est salus nostra, quam cum crederemus. 12. Nox porro ivit, verum dies propinquavit; abigiamus nunc opera tenebrarum, verum induimus arma lucis, 13. ut in die honeste eamus non comessationibus et vinolentiis, non concubitibus et impudicitiis, non rixa et æmulatione; 14. sed induite dominum nostrum, Christum Iesum, et carnis curam ne faciatis in cupiditates. xiv, 1. verum infirmum fide excipiatis, non ad disceptationem cogitationum. 2. Quidam quidem credit edere omne; verum qui infirmus est, olus edit. 3. Hic edens hunc non edentem ne spernat; verum hic non edens hunc edentem ne judicet; Deus enim eum assumpsit. 4. Tu quis es, tu qui judicas alienum servum? Suo domino stat aut cadit. At stat; potens enim est dominus statuere eum. 5. Quidam quidem judicat diem post diem — 9. — et vivos et mortuos regit; 10. verum tu, quid judicas fratrem tuum? aut etiam tu, quid spernis fratrem tuum? omnes enim statuuntur ante tribunal Christi. 11. Scriptum est enim: vivo ego, dicit dominus, quod mihi omne genuum flectit et confitetur omnis linguarum Deo. 12. Utique igitur quisque nostrum de se rationem reddit Deo. 13. Ne amplius igitur nos invicem judicemus, sed hoc judicetis magis, ut non ponatis offendiculum fratri aut sollicitationem. 14. Scio et confido in domino Iesu, quod non quidquam turpe per se ipsum, nisi huic cogitanti ali quid impurum esse, huic commune est. 15. Verum si propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum amorem ambulas; ne igitur cibo tuo illum perdas, pro quo Christus mortuus est. 16. Ne blasphemetur nostrum bonum; 17. non est enim regnum Dei cibus et potus, sed justitia et pax et gaudium in Spiritu sancto. 18. Qui enim in his servit Christo, bene placet Deo et probatus est hominibus. 19. Utique igitur quæ pacis sunt, sequamur et quæ ædificationis

ANNOTATIONES.

xiii, 8. *frijoþ*] pr. sic cod. A; Cast. ※ *frijaiþ*. — *usfullida*] sic cod. A; Cast. ※ *usfullide*.

xiii, 9. *anþaraizo*] sic cod. A, uti suspicamur; ultimæ syllabæ elementa Cast. cognoscere non potuit, edidit autem ※ *anþaraize*. — *þauma*] Sec. hoc, gr. omn. ἐν τῷ.

xiii, 10. *newundjins*] proximi, gr. omn. τῷ πλησίον ab ἐργάζεται pendens, cum Goth. ad *friaþva* retulerit. — *ist*] est, ° gr. omn.

xiii, 11. *ist*] utr. est, ° gr. omn. — *naseins unsara*] ¶ gr. omn.

xiii, 13, *dragkaneim*] vid. ad Gal. v, 21.

xiii, 14. *unsaramma*] nostrum, ° gr., Goth. c. codd. d et 8 ap. Mi.— *xristau iesua*] ¶ gr. omn.

xiv, 3. *frakunni*] cod. A et Cast. ※ *frakuni*. — *matjandan*] cod. A et Cast. ※ *matjandin*.

xiv, 4. *frauja*] dominus, gr. θεός. — *gastoþanan*] Cast. conjecit *gastoþan*, quod nobis probatur, cf. tamen Thess. I, 2, 17 *gaainanoidai*.

xiv, 9 — 15, 13 leguntur in cod. Carol.

xiv, 9. *qivaim — dauþaim*] ¶ gr.

xiv, 11. *biugiþ*] gr. omn. ante *all.* — *andhaitiþ*] gr. post *razdo*.

xiv, 12. *usgibiþ*] reddit, gr. δώσει, Ulf. c. codd. ἀποδώσει.

xiv, 13. *ni*] pr. Kn. ※ *ui*.

xiv, 14. *jag-gatraua*] sic cod. Carol.; Kn. ※ *jai tatraua*, Ih. Z. Cast. ÷ *jai gatraua*, unde Griesbachii error natus est annotantis, Goth. ναι pro και legisse. — *wa unhrain visan*] hæc supplevimus litterarum omnino fere abscissarum (vid. ad xii, 2) infimis partibus observatis; Kn. Z. Cast. lacunam habent, cujus signum ponere Ih. neglexit. — *ist*] est, ° gr. omn.

xiv, 15. *nunu*] igitur, ° gr. omn., sic vs. 20.

xiv, 16. *vajamerjaidau*] Goth. c. codd. ° οὖν.

xiv, 17. *þiudangardi*] sic cod. Carol.; edit. ※ *þiudangard*.

xiv, 18. *ist*] est, ° gr. omn., sic supra etiam pro *vaila galeikaiþ* gr. omn. εὐάρεστος.

xiv, 19. *sind*] sec., Ih. ※ *find*.

xv, 3, 4 gataiʀ vaurstv guþs — — þize ïdveitjandane þak gadrusun ana mik. sva filu auk sve fauragameliþ
5 varþ. du unsaraí laiseinai gameliþ varþ. ei þairh þulain jah gaþrafstein hoko ven habaima. iþ guþ
6 þulainais jah þrafsteinais gibai ïzvis þata samo fraþjan ïn ïsvis misso bi xristu ïesu. ei gaviljai ai-
7 namma munþa hauhjaiþ guþ jah attan fraujins unsaris ïesuis xristaus. ïn þizei andnimaiþ isvis
8 misso svasve jah xristus andnam ïzvis du vulþau guþs. qiþa auk xristu ïesu andbaht vaurþanana
9 *bimaitis* fram sunjai guþs du gatulgjan gahaita attane. ïþ þiudos ïn armahairteins hauhjan guþ
10 svasve gameliþ ïst. duþþe andhaita þus ïn þiudom frauja jah namin þeinamma liuþo. jah aftra
11 qiþiþ. sifaiþ þiudos miþ managein ïs. jah aftra qiþiþ. hazjiþ allos þiudos fraujan jah hazjaina ïna
12 allos manageins. jah aftra esaeias qiþiþ. vairþiþ vaurts ïaissaizis jah sa usstandands reikinoþ
13. xvi, 21 þiudom. du ïmma þiudos venjand. iþ guþ lubainais fulljai ïzvis allaizos fahedais — — jah lukius
22 jah ïasson jah soseipatrus þai niþjos meinai. golja ïzvis ïk tertius sa meljands þo aipistaulein
23 ïn fraujin. goleiþ ïzvis gaïus vairdus meins jah allaizos aikklesjons. goleiþ ïzvis airastus
24 fauragaggja baurgs jah qartus sa broþar. ansts fraujins unsaris ïesuis xristaus miþ ahmin
ïzvaramma. amen

du rumonim ustauh.
du rumonim meliþ ïst us kaurinþon.

INTERPRETATIO.

sunt in nos invicem. 20. Ne igitur propter cibum destrue opus Dei. — xv, 3. — horum exprobrantium te ceciderunt in me. 4. Tam multum enim quam ante-scriptum fuit, ad nostram doctrinam scriptum fuit, ut per patientiam et solatium scripturarum spem habeamus. 5. Verum Deus patientiæ et solatii det vobis hoc idem sentire in vobis invicem secundum Christum Iesum, 6. ut unanimes uno ore glorificetis Deum et patrem domini nostri Iesu Christi. 7. Propter quod excipiatis vos invicem, sicut etiam Christus excepit vos ad gloriam Dei. 8. Dico enim Christum Iesum ministrum factum circumcisionis pro veritate Dei ad confirmandum promissiones patrum, 9. verum gentes propter misericordiam glorificare Deum, sicut scriptum est : ideo confiteor tibi in gentibus, domine, et nomini tuo canto. 10. Et rursus dicit : gaudete, gentes, cum populo ejus. 11. Et rursus dicit : laudate, omnes gentes, dominum et laudent eum omnes populi. 12. Et rursus Esaias dicit : fit radix Iessæis et hic surgens regit gentes, ad eum gentes sperant ; 13. verum Deus spei impleat vos omni gaudio — xvi, 21. — et Lucius et Iasson et Sosipatrus, hi cognati mei ; 22. saluto vos ego Tertius, hic scribens hanc epistolam in Domino ; 23. salutat vos Gaius, hospes meus et omnis ecclesiæ, salutat vos Erastus, œconomus urbis, et Quartus hic frater. 24. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, amen.

Ad Romanos explicit.
Ad Romanos scriptum est e Corintho.

ANNOTATIONES.

xiv, 20. *munu*] vid. ad vs. 15.
xv, 3. *þize*] Kn. ✻ *vize*.
xv, 4. *gameliþ varþ*] scriptum fuit, gr. omn. *προεγράφη*, vid. ad Tim. I, vi, 6. *auk*] ih. ✻ *ank*. — *jah*] Goth. c. codd. ° *διά*.
xv, 7. *svasve*] Ih. ✻ *sva ve*.
xv, 8. *auk*] enim, gr. δέ. — *xristu ïesu*] ¶ gr. — *bimaitis*] de nostris addidimus, vid. ad xii, 2. Caterum notandum est Goth., quod nullo alio loco fecit, nunc post *qiþan* ponere *vaurþanana* participium ; fecisse autem eum arbitramur, quia *visan* addere non liceret ; eumdem verbi substantivi infinitivum omittit in formula *viljan ïzvis unvitans* s. *unveisans* (θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν) Cor. I, x, 1 ; II, i, 8. Thess. I, iv, 13. Versu sequente recte pergit *iþ þiudos haujan guþ*.
xv. 9. *frauja*] domine, ° gr.
xv. 11. *qiþiþ*] dicit, ° gr. *fraujan*] gr. ante *allos*. — *hazjaina*] laudent, gr. ἐπαινέσατε.
xv. 12. *ïaissaizis*] Ih. ✻ *jaisaizis* — *reikinoþ*] regit, quia, gr. omn. ἄρχειν habent, Ih. p. 132 pro *reikinoþ* legendum esse *reikinon* existimat ; recte quidem ille, sed Goth. interpretatione sua sensum non pervertit, quare codicis lectionem emendare non ausi sumus.
xvi, 21. Quæ inde usque ad finem eduntur, e cod. A hausta sunt.
xvi, 23. *gaïus*] sic Cast. sine punctorum supra *i* positorum vestigio et h. l. et Cor. I, i, 14, in cod. A scriptum esse dicit ; minus recte autem Goth. ita scripsit ; nunquam enim hoc nomen bisyllabum est ita, ut *ai* vocales diphthongum efficiant. — *allaizos aikklesjons*] ¶ gr.
xvi, 24. *ahmin ïzvaramma*] spiritu vestro, gr. omn. πάντων ὑμῶν.
Subscr. s. *du rumonim ustauh*] c. Goth. solus cod. G. — *du rumonim meliþ — kaurinþon*] gr. alii alia legunt aut omittunt. Goth. c. codd. B. et D.

DU KAURINÞIUM ·A·

i, 12, 13—ïk ïm pavlaus ïþ ïk apaullons ïþ ïk kefins ïþ ïk xristaus. disdailiþs ïst. ïbai pavlus ushramiþs varþ ïn ïz-
14 vara aiþþau ïn nanim pavlaus daupidai vesciþ. aviliudo guþaci ainuhun ïzvara ni daupida niba krispu jah
15, 16 gaiu. ei was ni qiþai þatei ïn meinamma namin daupidedjau. ïk daupida auk jaþ-þans staifanaus gadau-

INTERPRETATIO. — *AD CORINTHIOS I.*

i, 12. — ego sum Pavli, verum ego Apollois, verum ego Cefæ, verum ego Christi. 13. Divisus est? num Pavlus crucifixus fuit propter vos aut in nomine Pavli baptizati essetis? 14. Gratias ago Deo

ANNOTATIONES.

i, 12. *pavlaus*] sic cod. A ; Cast. ÷ *pavlus* (vid. ad L. i, 54).
i, 13. *ïst*] Goth. ° Χριστός.
i, 14. *gaiu*] vid. ad Rom. xvi, 23.

17 kans. þata anþar ni vait ei ainnohun daupidedjau. niþ-þan insandida mik xristus daupjan ak vailamerjan.
18 ni in snutrein vaurdis ei ni lausjaidau galga xristaus. unte þata vaurd galgins þaim fralusnandam dvaliþa
19 ist iþ þaim ganisandam mahts guþs ist. gameliþ ist auk. Ir aqistja snutrein þize snutranejah frodein þize
20 frodane uskiusa. war handugs. war bokareis. war sokareis þis aivis. ni dvala gatavida guþ handugein
21 þis fairwaus. unte auk in handugein guþs ni kunnaida sa fairwus þairh handugein guþ. galei-
22 kaida guþa þairh þo dvaliþa þizos vailamereinais ganasjan þans galaubjandans. unte iudaieis taikne
23, 24 bidjand iþ krekos handugein sokjand. iþ veis merjam iesu ushramidana iudaium gamarzein iþ
25 þiudom dvaliþa. iþ þaim galaþodam iudaie jah þiudo xristu guþs maht jah guþs handugein. unte
IV, 2, 3 so dvaliþa guþs handugozei mannam — — ei was triggvs bigitaidau. aþþan mis in minnistin ist ei
4 fram izvis ussokjaidau aiþþau fram manniskamma daga. akei nih mik silban ussokja. nih vaiht auk
5 mis silbin miþvait akei ni in þamma garaihtiþs im. iþ saei ussokeiþ mik frauja ist. þannu nu ei faur
mel ni stojaiþ. unte qimai frauja. saei jah galiuhteiþ analaugn riqizis jah galiuhteiþ runos hairtane
6 jaþ-þan hazeins vairþiþ warjammeh fram guþa. aþþan broþrjus. þairhgaleikonda in mis jah apaullon
in izvara ei in ugkis ganimaiþ ni ufar þatei gameliþ ist fraþjan. ei ains faur ainana ana anþarana
7 ulblesans ni sijai. was auk þuk ussokeiþ. wauþ-þan habais. þatei ni namt. aiþþau jabai andnamt.
8 wa wopis sve ni nemeis. ju sadai sijuþ. ju gabigai vaurþuþ. inu uns þiudanodeduþ jah vainei þiuda-
9 nodedeiþ. ei jah veis izvis miþþiudanoma. nian auk þei guþ uns apaustauluns spedistans ustaiknida
10 svasve dauþubljans unte fairveitl vaurþum þizai manasedai jah aggilum jah mannam. veis dvalai in
xristaus iþ jus frodai. veizuþ-þan unmahteigai iþ jus svinþai. juzuþ-þan vulþagai iþ veis unsverai.

INTERPRETATIO.

quod unum vestrum non baptizavi præter Crispum et Gaium, 15. ut quis non dicat, quod in meo nomine baptizarem. 16. Ego baptizavi enim etiam hos Stefani domesticos; hoc aliud non scio, quod unum b·pti-zarem. 17. Neque vero misit me Christus baptizare, sed prædicare, non in sapientia verbi, ut non inanis-redderetur crux Christi. 18. Nam hoc verbum crucis his pereuntibus stultitia est, verum his salvis potentia Dei est. 19. Scriptum est enim: perdo sapientiam horum sapientium et pruden iam horum prudentium reprobo. 20. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi disputator hujus ævi? Non stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? 21. Quia enim in sapientia Dei non cognovit hic mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per hanc stultitiam hujus prædicationis servare hos credentes. 22. Nam Iudæi signa petunt, verum Græci sapientiam quærunt; 23. verum nos prædicamus Iesum crucifixum, Iudæis offensionem, 24. verum gentibus stultitiam, verum his vocatis Judæorum et gentium Christum, Dei potentiam et Dei sapientiam. 25. Nam hæc stultitia Dei sapientior hominibus — IV, 2. — ut quis fidelis inveniatur. 3. At mihi in minimo est, ut a vobis æstimer aut ab humano die, sed neque me ipsum æstimo, 4. neque quidquam enim mihi ipsi conscius-sum, sed non in hoc justificatus sum, verum qui æstimat me, dominus est. 5. Itaque nunc ut ante tempus non judicetis, donec veniat dominus, qui et illustrat abscondituin tenebrarum et illustrat consilia cordium, et tum laus fit cuique a Deo. 6. At, fratres, transferuntur in me et Apol'o propter vos, ut in nobis comperiatis, non supra quod scriptum est sentire, ut unus pro uno adversus alterum inflatus non sit. 7. Quis enim te æstimat? quid autem habes, quod non accepisti? aut si accepisti, qu'd gloriaris, ut non acceperis? 8. Jam saturi estis, jam divites facti-estis, sine nobis regnastis et utinam regnaretis, ut etiam nos vobis simul-regnemus. 9. Existimo enim, quod Deus nos apostolos ultimos ostendit, sicut morti-addictos, nam spectaculum facti-sumus huic mundo et angelis et hominibus. 10. Nos stulti propter Christum, verum vos prudentes; nos quidem impotentes, verum vos robusti; vos quidem nobiles, verum nos

ANNOTATIONES.

I, 16. *ik*] ego, gr. omn. — *gadaukans*] hanc vocem dubiæ originis et significationis Cast. cum *dauhts* (cœna) comparatam per *commensales* convertit, Mssm. *gadaurans*, qui eadem porta utuntur, legere mavult; gr. omn. οἶκον — *þata*] hoc, ° gr., Goth. c. codd. τὸ legit, sic II, XIII, 11, cf. Eph. VI, 10; Philipp. III, 1. — *ainnohun*] Goth. c. codd. ° ἄλλον.

I, 18. *ganisandam*] Goth. ° c. codd. ἡμῖν.

I, 21. *ni*] cod. A et Cast. ✻ *niu ni* (nonne non).

I, 22. *unte*] Goth. ° καί.

I, 23. *iesu*] Iesum, gr. omn. Χριστόν. — *iudaium*] Goth. ° μέν.

I, 24. *iudaie*] ° τε, vid. ad L. II, 16.

I, 25. *handugozei*] sic legendum est, Cast. ✻ *handuyo*; in cod. A spatium syllabam *zei* capiens superest, sed nullum litterarum vestigium.

IV, 2. *was triggvs*] ¶ gr. omn.; cæterum Cast. ✻ *tkiggvs*.

IV, 3. *ussokjaidau*] sic cod. A; Cast. ✻ *ussokjaida*.

IV, 5. *ei*] ut, particula otiosa, nam ἀλλ' h. l. non conjunctio (ut non), sed adverbium (ne) est, hoc autem = *ni*. — *ni*] Goth. c. codd. ° τί. — *vairþiþ*] sic cod. A; Cast. ✻ *vairþaiþ*. — *warjammeh*] sic cod. A; Cast. ✻ *wakjizummah*.

IV, 6. *aþþan*] Goth. ° ταῦτα, aut *þo* librarii oscitantia excidit, quod *þairhgaleikonda* plurali probari videtur, qui numerus non habens, quo referatur, nimium offendit. Fortasse etiam aut pro *aþþan* legendum est *þo þan*, aut *þairhgaleikoda* pro *þairhgaleikonda*, quod græcus textus (μετεσχημάτισα) postulare nobis videtur; neque tamen hoc probato *þo* abesse debet. Cast., codice denuo reviso, nunc Add. p. 66 dicit, *þairgaleikonda* quidem in codice scriptum esse, sed litteram *n* minus evidentem esse quam reliquas, ita ut librarius ipse eam delevisse videatur. — *ganimaiþ*] Ulf. c. codd. ° τό. — *ufar*] Cast. ✻ *ufak*. — *ufblesans sijai*] inflatus sit, gr. omn. φυσιοῦσται. — *ana anþarana*] gr. omn. post *sijai*.

IV, 7. *jabai*] Goth. c. cod. d ap. Mi. ° καί.

IV, 8. *vainei*] Goth. c. codd. ° γέ.

IV, 9. *apaustauluns*] sic cod. A; Cast. ✻ *apaustaulans*.

IV, 10. *frodai*] Goth. ° ἐν Χριστῷ, nisi potius aciem Cast., qui vel syllabam *ai* cognoscere non potuit, etiam *in xristau* (i. e. *in* $\overline{\text{xau}}$) in fine lineæ posita effugerunt. — *þan*] utr. quidem, ° gr. omn.

11, 12 und þo nu weila ïjah hugridai jah þaursidai jah naqadai jah kaupatidai jah ungastoþanai. jah —
v, 3, 4 — ju gastauïda sve andvairþs þana sva þata gataujandan. ïn namin fraujins unsaris ïesuis xristaus
5 samaþ gagaggandam ïzvis jah meinamma ahmin miþ mahtai fraujins unsaris ïesuis xristaus atgiban
6 þana svaleikana unhulþin du qisteinai leikis ei ahma ganisai ïn daga fraujins ïesuis. ni goda weftuli
7 ïzvara. ni vituþ þatei leitil beistis allana daig gabeisteiþ. ushraineiþ þata fairnjo beist. ei sijaiþ
8 niujis daigs svasve sijaiþ unbeistjodai. jah auk paska unsara ufsniþans ïst faur uns xristus. þannu
dulþjam ni ïn beista fairnjamma niþ-þan ïn beista balvaveseins jah unseleins ak ïn unbeistein un-
9, 10 vammeins jas-sunjos. gamelida ïzvis ana þizai aipistaulein. ni blandaiþ ïzvis horam. ni þaim horam
þis fairwaus aiþþau þaim faihufrikam jah vilvam aiþþau galiugam skalkinondam. unte skuldedeþ
11 þan us þamma fairwau usgaggan. iþ nu sai melida ïzvis ni blandan. jabai was broþar namnids sijai
hors aiþþau faihufriks aiþþau galingam skalkinonds aiþþau ubilvaurds aiþþau afdrugkja aiþþau vilvs.
12, 13 þamma svaleikamma ni miþmatjan. wa mik jah þans uta stojan. niu þans ïnna jus stojiþ iþ þans uta
vi, 1 guþ stojiþ. usnimiþ þana ubilan us ïzvis silbam. gadars was ïzvara viþra anþarana staua habands
vii, 5 stojan fram ïnvindaim jah ni fram — — ïzvara misso niba þau us gaqissai wo weilo. ei uhteigai
sijaiþ fastan jah bidan. þaþroþ-þan samaþ gavandjaiþ ei ni fraisai ïzvara satana ïn ungahobainais
6, 7 ïzvaraizos. þatuþ-þan qiþa gakunnands ni bi haitjai. iþ viljau allans maus visan sve mik silban. akei
8 warjizuh svesa giba habaiþ fram guþa sums sva sumsuh sva. aþþan qiþa þaim unqenidam jah vidu-
9 vom: goþ ïst ïm jabai sind sve ik. ïp jabai ni gai- baina ik. ïr gandam. baïzo ïst auk liugan þau
10, 11 ïntuadnan. iþ þaim liugom haftam anabiuda ni ik ak frauja qenai fairra abin ni skaidan. iþ jabai
gaskaidnai. visan unliugaidai aiþþau du abin seinamma aftra gagavairþjan. jah aban qen ni frale-
12 tan. ïþ þaim anþaraim ïk qiþa ni frauja. jabai was broþar qen aigi ungalaubjandein jah so gavilja

INTERPRETATIO.

inhonorati, **11.** usque hanc nunc horam et esurientes et sitientes et nudi et colaphizati et instabiles, **12.** et — v, 3. — nunc judicavi, ut præsens hunc sic hoc facientem, **4.** in nomine domini nostri Iesu Christi, simul congregatis vobis et meo spiritu, cum potentia domini nostri Iesu Christi **5.** tradere hunc talem diabolo ad perditionem carnis, ut spiritus servetur in die domini Iesu. **6.** Non bona gloria vestra; nonne scitis quod paucum fermenti totam massam fermentat? **7.** Expurgate hoc vetus fermentum, ut sitis nova massa, sicut sitis infermentati, et enim pasca nostrum immolatus est pro nobis Christus. **8.** Itaque festum - celebramus non in fermento vetere, neque autem *in fermento nequitiæ et malitiæ*, sed *in* azymo sinceritatis et veritatis. **9.** Scripsi vobis in hac epistola : ne misceatis vos scortatoribus, **10.** non his scortatoribus hujus mundi aut his avaris et rapacibus aut idolis servientibus, nam deberetis utique ex hoc mundo exire. **11.** Verum nunc ecce scripsi vobis *non misceri, si quis frater nominatus* sit *scortator aut* avarus aut idolis serviens aut maledicus aut vinolentus aut rapax, cum - hoc tali non simul - edere. **12.** Quid me etiam hos foris judicare? nonne hos intra vos judicatis? **13.** verum hos foris Deus judicat? Tollite hunc improbum e vobis ipsis. vi, **1.** Audet aliquis vestrum contra alium judicium habens judicare apud injustos et non apud — vii, **5.** — vos invicem, nisi forte e consensu aliquam horam, ut otiosi sitis jejunare et precari, deinde autem una convertatis, ut non tentet vos Satana propter intemperantiam vestram. **6.** Hoc vero dico noscens, non secundum mandatum. **7.** Verum volo omnes homines esse uti me ipsum, sed quisque proprium donum habet a Deo, alius sic, alius sic. **8.** At dico his cælibibus et viduis : bonum est iis, si manent, uti ego; **9.** verum si non contineant se, nubant; melius est enim nubere quam uri. **10.** Verum his matrimoniis junctis præcipio, non ego, sed dominus, mulieri a marito non sejungere; **11.** verum si sejungatur, esse cælibi aut ad maritum suum rursus reconciliari; et maritum mulierem non dimittere. **12.** Verum his aliis ego dico, non dominus : si quis frater mulierem habeat non - credentem et hæc volens

ANNOTATIONES.

iv, **11.** *hugridai*] pro *huggridai* (J. vi, 35), cf. tamen ad Mc. x, 37.

v, **4.** *samaþ gagaggandam*] Cast. ※ jct., sic etiam vii, 5; xiv, 26; vid. ad Mc. ix, 25; cf. ad Cor. II, vii, 5.

v, **7.** *ushraineiþ*] sic cod. A; Cast. ※ *ushrainaiþ*. — *unbeistjodai*] exspectaveris *unbeistidai* (vid. vs. 6), neque tamen nostram formam vitiosam esse judicamus, nam in — *jon* desinit etiam *auhjon*. — *ufsniþans ïst*] gr. omn. ante *xristus*.

v, **9.** *blandaiþ*] misceatis, gr. omn. συνανα-μίγνυσθαι.

v, **10.** init. Goth. c. codd. ° *καὶ*. — *ni*] Goth. ° *πάντως*. —*jah*] et, gr. *ἤ*. — *þau*] h. l. respondens græco *ἄρα* pro *þannu* positum est; idem infra xv, 14 pro *þau*, quod in cod. A falso legitur, reponendum esse censemus.

v, **11.** *faihufriks*] hanc vocem cum omisisset librarius, supra lineam addidit, indeque etiam factum est, ut vox *aiþþau* (aut) semel desit (Cast.), cf. ad J. xii. 42. Nos *aiþþau* in textu posuimus, quod sensus requirit.

v, **12.** *wa*] Goth. ° *γάρ*. — *mik*] sic cod. A recte, nam supplendum est *kara* sive *kar- ïst*. (M. xxvii, 4), cui accusativus jungi solet, vid. J. x, 15; locorum M. viii, 29. Mc. i, 24 all. (*wa uns jah þus*) alia est ratio.

vi, **1.** *staua habands*] gr. ante *viþra*.

vii, **5.** *niba*] Goth. ° *τι*; fortasse *μήτι* legit. — *fastan jah*] jejunare et, ° gr. — *bidan*] vid. ad Rom. ix, 5. — *samaþ gavandjaiþ*] vid. ad v, 4; cæterum Cast. ※ *samiþ*; pro *πτε* autem Goth. c. codd. sine dubio *συνέρχεσθε* legit.

vii, **7.** *iþ*] verum, gr. *γάρ*, sic xi, 31. — *sve*] Goth. ° *καὶ* — *giba habaiþ*] ¶ gr.

vii, **8.** *ïst ïm*] ¶ gr. omn. — *ïk*] Goth. c. cod. k. ap. Mi. *ἐγὼ* pro *κἀγὼ* legit.

vii, **9.** *liugandau*] sic cod. A, est autem forma medii, qua Goth. h. l. (*γαμησάτωσαν*) uti *atsteigadau* Mc. xv, 32 et M. xxvii, 42 (*καταβάτω*) mitur, quamquam gr. activis formis utuntur; cæterum vid. ad J. xiii, 35. — *ïst auk*] ¶ gr. omn.

vii, **10.** *liugom haftam*] Cast. ※ jct.

vii, **11.** *jabai*] Goth. ° *καὶ*. — *visan* — *gagavairþjan*] manere — reconciliari, *μενέτω* — *καταλλαγήτω*, cf. M. 5, 24, cæterum aftra ° gr. omn. —*aban*] exspectaveris *abin* (vid. vs. 10), pendet enim ab *anabiuda*.

vii, **12.** *þo qen*] hanc mulierem, gr. omn. *αὐτήν*.

13 ïst bauan miþ imma. ni afletai þo qen. jah qens. soei aig aban ungalaubjandan jah sa gavilja
14 ïst bauan miþ ïzai. ni afletai þana aban. veihaida ïst qens so ungalaubjandei in abin jah gaveihaids
15 ist aba sa ungalaubjands in qenai. aiþ þau barna ïzvara unhrainja veseina ïþ nu veiha sind. ïþ jabai
sa ungalaubjands skai iiþ sik. skaidai. nist gaþivaids broþar aiþþau svistar in paim svaleikaim.
16 aþþan in gavairþja laþoda uns guþ. wa nuk-kannt. þu qinon, ei aban ganasjais. aiþþau wa kannt. gu-
17 ma. þatei qen þeina ganasjais. ni ei warjammeh svasve gadailida guþ. ainwarjatoh svasve
18 galaþoda guþ sva gaggai. jah sva in allaim aikklesjom anabiuda. bimaitans galaþoþs varþ
19 was. ni ufrakjai. miþ faurafillja galaþoþs varþ was. ni bimaitai. þata bimait ni vaihts ïst jah þata
20 faurafilli ni vaihts ïst ak fastubnja anabusne guþs. warjizuh in laþonai. þizaiei laþoþs vas. in þizai
21, 22 sijai. skalks galaþoþs vast. ni karos. akei þauhjabai freis magt vairþan. mais brukei. saei auk in
fraujin haitans ïst skalks. fraletS fraujins ïst. samaleiko saei freis haitada. skalks ïst xristau-.
23, 24 vairþa galaubamma usbauh ai sijuþ. ni vairþaiþ skalkos mannam. warjizuh in þammei galaþoþs
25 vas. broþrjus. in þamma gastandai at guþa. aþþan bi maujos anabusn fraujins ni haba. ïþ ragia
26 giba sve gaarmaiþs fram fraujin du triggvs visan. man nu þata goþ visan in þizos andvairþons þaurf-
27 tais. þatei goþ ïst mann sva visan. gabundans ïs qenai. ni sokei lausjan. galausiþs ïs qenai. ni sokei
28 qen. aþþan jabai nimis qen. ni fravaurhtes. jah jabai liugada mavi. ni fravaurhta. ïþ aglon leikis
VII, 9, 10 gastaldand þo svaleika. iþ ïk ïzvis fveidja — — vairþai þaim unmahteigam. jabai auk was gasaiwiþ
þuk þana habandan kaupi in galiuge stada anakumbjandan. niu miþvissei ïs siukis visandins timrjada
11 du galiugagudam gasaliþ matjan. fraqistniþ auk sa unmahteiga ana þeinamma vitubnja broþar. in
12 þize xristus gasvalt. aþþan fravaurkjandans viþra broþruns slahandans ïze gahugd siuka du xristau fra-

INTERPRETATIO.

est habitare cum eo, ne dimittat hanc mulierem, 13. et mulier, quæ habet maritum non-credentem et hic volens est habitare cum ea, ne dimittat hunc maritum. 14. Sanctificata est mulier hæc non-credens in marito et sanctificatus est maritus hic non-credens in muliere; alioquin filii vestri impuri essent, verum nunc sancti sunt. 15. Verum si hic non-credens sejungit se, sejungat; non-est in-servitutem-redactus frater aut soror in his talibus, at in pace vocavit nos Deus. 16. Quid nunc scis, tu mulier, ut maritum serves, aut quid scis, vir, ut mulierem tuam serves? 17. Non ut cuique sicut impertiit Deus, unumquemque sicut vocavit Deus, sic eat. Et sic in omnibus ecclesiis præcipio. 18. Circumcisus vocatus fuit aliquis, ne attrahat; cum præputio vocatus fuit aliquis, ne circumcidat. 19. Hæc circumcisio non quidquam est, et hoc præputium non quidquam est, sed observatio præceptorum Dei. 20. Quisque in vocatione, qua vocatus fuit, in hac sit: 21. servus vocatus fuisti, ne cures, sed tametsi potes liber fieri, magis utere; 22. qui enim in domino vocatus est servus, manumissus domini est; similiter qui liber vocatur, servus est Christi. 23. Pretio magno redempti estis; ne fiatis servi hominibus. 24. Quisque in quo vocatus fuit, fratres, in hoc stet apud Deum. 25. At de virginibus præceptum domini non habeo; verum consilium do uti misericordiam-nactus a domino ad fidelis existendum. 26. Existimo igitur hoc bonum esse propter præsentem necessitatem, quod bonum est viro sic esse. 27. Conjunctus es mulieri, ne quære solvere; solutus es muliere, ne quære mulierem; 28. at si ducis mulierem, non peccasti, et si nubit virgo, non peccavit; verum afflictionem carnis habent hæc talia. Verum ego vobis parco — VIII, 9. — fiat his impotentibus; 10. si enim quis videt te, hunc habentem cognitionem in idolorum loco incumbentem, nonne conscientia ejus, debilis existentis ædificatur ad idolis sacrificatum edendum. 11. Perit enim hic impotens in tua cognitione frater, propter quem Christus mortuus-est. 12. At peccantes contra fratres,

ANNOTATIONES.

VII, 13. *þana aban*] hunc maritum, gr. αὐτόν.

VII, 14. Colon, in quo mulier sanctificari dicitur, gr. omn. ponunt post alterum, in quo maritus dicitur; cæterum Goth. ab initio ° *γάρ*. — *aiþþau*] Goth. ἄρα omittere videtur, nam *aiþþau* ἐπεί soli respondet; vid. XV, 29 et ad Rom. XI, 22.

VII, 16. *nuk-kannt*] cave cum Mssm. Skeir. p. 59 pro exemplo geminationis consonantium habeas, quam figuram sic nusquam reperies, potius assimilatio est pro *nuh kannt*, in quo *nuh* quærentis est, vid. Mc. XII, 9 (*wa nuh*) J. XVIII, 37 (*an nuh*). Idem statuendum est de *dul-leitilai*, Cor. II, VII, 8, scriptum est enim pro *duh leitilai*, *uh* autem encliticum respondet græco *καί*, cf. ad J. XVIII, 26. In reliqua exempla a Mssm. l. l. alligata, valent ea, quæ ad M. V, 37 adnotavimus. — *þu qinon*] sic cod. A; Cast. ※ *qenon*, omisso *þu* pronomine. Observa autem insolitam vocativi formam pro *qino*; cæterum de *þu*, quod vocativis addi solet, vid. L. VI, 20. — *ganajsais*] pr. cod. A et Cast. ※ *ganasjas*. — *kannt*] sic cod. A et Cast. pro solito *kaut*; veremur ne forma duplicato *n* errore librarii effecta sit. — *þeina*] tuam, ° gr. omn. sic Goth. sæpius possessivo pronomine pro articulo græco utitur, vid. II, 12, 7; M. VIII, 20; Mc. I, 41; L. XVIII, 15; J. XIV, 31; Gal. V, 24.

VII, 17. *ni ei*] non dubium est, quin Goth. ellipticum sensum particularum *εἰ μή* non perspexerit, nam quod ipse scripsit (non ut), sensu caret. — *warjammeh*] sic cod. A; Cast. ※ *warjizummeh*. — *guþ*] pr. Deus, gr. *κύριος*. — *ainwarjizoh*] sic edidit Cast., sed non dubitamus, quin falso pro *ainwarjanoh* legerit. Codice denuo inspecto Cast. *ainwarjatoh* scriptum esse sibi videri dicit; quæ lectio si vera est, Goth. ἕκαστον pro genere neutro habuit.—*allaim aikklesjom*] ¶ gr. omn. præter cod. i ap. Mi.

VII, 17. *bimaitai*] circumcidat, pro circumcidatur, cf. ad XV, 29.

VII, 18. *was*] gr. omn. utroque loco ante *galaþoþs*.

VII, 19. *ni vaihts*] pr. cod. A et Cast. ※ *ni vaihi ni vaihts*, de quibus *ni vaihts* e glossa vitiosam lectionem *ni vaiht* (vid. ad Mc. VII, 15) emendante, in textum illatum esse videtur.

VII, 22. *samaleiko*] Goth. c. cod. ° *καί*.

VII, 25. *galaubamma*] magno, ° gr. omn., Goth. c. Vulg.; vid. ad J. XII, 5.

VII, 26. *ïst*] est, ° gr. omn. — *mann*] Goth. ° *τό*.

VII, 28. *jabai*] Goth. ° *καί*. — *nimis qen*] Goth. c. codd. *λάβῃς γυναῖκα* pro *γήμῃς* legit. — *fravaurhta*] Cast. ※ *fravahrhta*.

VIII, 10. *galiuge stade*] Cast. ※ jct.

VIII, 11. *auk*] enim, gr. omn. *καί*. — *broþar*] gr. omn. ante *ai. — þize*] vid. ad L. X, 5.

VIII, 12. *aþþan*] Goth. ° *οὕτω*. — *broþruns*] Goth. c. cod. G ° *καί*.

13 vaurkeiþ. duþþe jabai mats gamarzeiþ broþar. ni matja mimz aiv. ei ni gamarzjau broþar meinana.
IX, 1 niu ïm apaustaulus. ni ïm freis. niu ïesu xristau fraujan saw. niu vaurstv meinata jus sijuþ ïa frau-
2 jin. jabai anþaraim ni ïm apaustaulus. aiþþau ïzvis ïm. unte sigljo meinaizos apaustauleins jus sijuþ.
3, 4 meina andahafts viþra þans mik ussokjandans þat-ïst. ïbai ni habaim valdufni matjan jah drigkan.
5 ibai ni habam valdufni svistar qinon bitiuhan svasve þai anþarai apaustauleis jah broþrjus fraujins
6, 7 jah kefas. þau ainzu ïk jah barnabas ni habos valdufni du ni vaurkjan. was drauhtinoþ svesaim
annom wan. was satjiþ veinatriva jah akran þize ni matjai. was haldiþ aveþi jah miluks þis aveþjis
8, 9 ni matjai. ïba bi mannan þata qiþa aiþþau jah vitoþ þata qiþiþ. ïn vitoda auk mosezis game.iþ ist.
19 ni faurmaljais auhsau þriskandai. ni þatei bi auhsum us. . — — ei managizans gageigaideðjau.
20 jah varþ ïudaium sve judaius ei judaiuns gageigaidedjau. þaim uf vitoda sve uf vitoda ni visands
21 silba uf vitoda ak uf anstai ei þaus uf vitoda gageiggaidedjau. þaim vitodalausam sve vitodalaus ni
22 visands vitodis laus guþs ak ïn vitoþ xristaus. ei gageiggau vitodalausans. vas þaim unmahteigam
23 sve unmahteigs ei unmahteigans gageiggaidedjau. alaim vas all ei waiva sumans ganasjau. þatuþ-
24 þan tauja ïn aivaggeljis ei gadaila ïs vairþau. niu vituþ þatei þai ïn spraud rinnandans allai rinnand.
25 iþ ains nimiþ sigislaun. sva riunaiþ ei garinnaiþ. iþ wazuh saei haifstjan sniviþ allis sik gaþarbiþ.
26 aþþan eis ei riurjana vaip nimaina. ïþ veis unriufjana. aþþan ïk nu sva rinna ni du unvisamma.

INTERPRETATIO.

percutientes eorum conscientiam imbecillam, contra Christum peccatis. 13. Ideo si cibus sollicitat fratrem, non edo carnem unquam, ut non sollicitem fratrem meum. IX, 1. Nonne sum apostolus ? non sum liber ? nonne Iesum Christum dominum vidi ? nonne opus meum vos estis in domino ? 2. Si aliis non sum apostolus, tamen vobis sum, nam sigillum mei apostolatus vos estis. 3. Mea defensio contra hos me petentes hoc-est. 4. Num non habemus potestatem edere et bibere ? 5. num non habemus potestatem sororem uxorem circumducere, sicut hi alii apostoli et fratres domini et Cefæ ? 6. An unusne ego et Barnabas non habemus potestatem ad non operandum ? 7. Quis militat propriis stipendiis unquam ? quis plantat vitem et fructum horum non edat ? quis pascit gregem et lac hujus gregis non edat ? 8. Num secundum hominem hoc dico aut etiam lex hoc dicit ? 9. In lege enim Mosis scriptum est : ne alliges os bovi trituran i, non quod de bovibus — 19. — ut : lures lucrarer. 20. Et factus-sum Iudæis ut Judæus ut Judæos lucrarer ; his sub lege ut sub lege, non existens ipse sub lege, sed sub gratia, ut hos sub lege lucrarer ; 21. his legem-non-habent bus ut legem non-habens, non existens lege liber Dei, sed in legem Christi, ut lucrer legem-non-habentes ; 22. fui bis imbecillis ut imbecillas, ut imbecillos lucrarer ; omnibus fui omne, ut fortasse quosdam servarem. 23. Il e autem facio propter evangelium, ut particeps ejus fiam. 24. Nonne scitis, quod hi in stadium curr entes omnes currant, verum unus accipit præmium ; sic curratis, ut consequamini. 25. Verum quisque qui luctari contendit, omni se abstinet ; at ii, ut corruptibilem coronam accipiant, verum nos incorruptibilem. 26. At ego nunc sic curro non ad incertum, sic pugno non ut

ANNOTATIONES.

VIII, 13. *broþar*] pr. Goth. c. codd. ° μοῦ. — *gamarzjau*] gr. omn. post *meinana*.

IX, 1. *niu*] pr. sic cod. A ; Cast. ✠ *nih*. — *apaustaulus* — *freis*] ¶ gr. — *fraujan*] Goth. ° ἡμῶν. — *vaurstv*] cod. A et Cast. ✠ *vausstv*.

IX, 2. *aiþþau*] vid. ad II, IV, 16. — *sijuþ*] Goth. c. codd. ° ἐν κυρίῳ.

IX, 3. *þat-ïst*] exemplum constructionis germanicarum linguarum propriæ, cujus generis aliud ad Mc. VI, 3 adnotavimus.

IX, 5. *svasve*] Gothic. codd. ° καί.

IX, 7. *satjiþ*] sic cod. A ; Cast. ✠ *sateiþ*. — *akran*] fructum, gr. ἐκ τοῦ καρποῦ. — *matjai*] pr. Goth. c. codd. ° ἤ. — *miluks*] errant ii, qui *miluks* pro accusativo formæ neutrius habent, est enim genere femininum, ut in omnibus affinibus linguis (vid. Grim. III, 463), ad eorumque numerum pertinet, quæ genitivo formam nominativi conservant (Grim. I, 610, 2) ; h. l. est autem genitivus casus, quem partitivum vocant, sic XI, 28 *þis hlaibis matjai*. J. VI, 26 et 50 ; omnibus his locis, sicut nostro, gr. ἐκ præpositionem addunt.

IX, 8. *mannan*] sic cod. A ; Cast. ✠ *manne*. — *aiþþau*] Goth. ° οὐχί, qua particula omissa Goth. sensui male consuluit ; sunt quidem codd., qui etiam omittant, ii autem pro ea εἰ particulam habent.

IX, 9. *vitoda*] gr. post *mosezis*. — *þriskaidai*] sic in cod. A scriptum esse, Cast. affirmat ; primum autem male habet forma passiva pro activa, deinde ut passivum dari possit, alia participii forma, *þruskans* (vid. Grim. II, 40 et III, 451) esse debet ; denique apud *auhsus* nomen masculinum idem genus adjectivi exspectabatur ; omnino *þriskandin* scribendum erat. Cæterum in margine cod. A hæc variæ lectionis vestigia cognoscuntur : . .*s munþ a*.. *þr* . ., quæ Cast. ex loco gemino Tim. I, v, 18, supplenda esse arbitratur : *ni faurveipjais munþ auhsau þriskandin*. i. e. ne obliges os bovi trituranti. — *andin*, enim Cast. pronter lituram membranæ addere omisisset, ipsi nos ad lidimus. — *þatei* quod, ° gr. omn. — *auhsum*] sic cod. A et Cast. ✠ *auhsun*.

IX, 19. *gageigaidedjau*] cod. A marg. *gas'aistaldjau* (possiderem).

IX, 20. *gageigaidedjau*] cod. A et Cast. ✠ *gageigaidau*. — *ak uf anstai*] sed sub gratia, ° gr. omn., Goth. c. August., teste Millio. — *gageiggaidedjau*] sic cod. A, uti vs. 21 et 22.

IX, 21. *vitodis laus*] Cast. ÷ jet. — *in vitoþ*] in legem, *in vitoda* (in lege) dici debebat. — *gageiggau*] cod. A marg., *garandidedjau* (converterem).

IX, 22. *waiva*] fortasse, gr. omn. πάντως, cui gr. voci lectio marginalis *vaila* (bene) haud aptius respondet ; qui *waiva* convertit, sine dubio pro πάντως in codice suo πῶς legit, cf. Rom. II, 14.

IX, 24. *spraud*] sic cod. A transpositione litterarum pro *spaurd* ; vid. J. VI, 19 ; XI, 18. — *allai*] Goth. ° μέν.

IX, 25. *haifstjan sniriþ*] pugnare contendit, gr. omn. ἀγωνιζόμενος, eadem ubertate dicendi loquitur Ulf. J. XII, 18, *iddjedun gamotjan* (ὑπήντησεν) ; XIII, 38, *afaikis kunnan* (ἀπρονήστι) ; simili Mc. XII, 4, *gaaiviskodedun jah haubiþ vundan brahtedun* (ἐκεφαλαίωσαν). infra, XV, 10, *arbaidida jah usaivoda* (ἐκοπίασα). Philip. III, 16, *ei samo hugjaima jah samo fraþjaima* (τὸ αὐτὸ φρονεῖν). cf. ad M. IX, 8 et 23. — *gaþarbiþ*] Grimm. IV, 51, suspicatur legendum esse *gaþarbaiþ*, nec possumus quin ei assentiamus, cf. Tim. I, IV, 5. — *eis*] Goth. c. codd. ° οὖν.

IX, 26. *rinna*] Goth. ° ὡς. — *ni sve*] ¶ gr. omn.

27 sva jiuka ni sve luſtu bliggvands. ak leik *mein* vlizja jah anaþiva ībai anþaraim mer.ands silba us-
x, 1 kusans vairþau. ni viljau īzvis unvitans. broþrjus. þatei atjans unsarai allai uf milhmin vesun jah
2, 3 allai marein þairhīddjedun. jah allai īn mose daupidai vesun īn milhmin jah īn marein. jah allai
4, 15 þana saman mat ahmeinan mat:dedun jah þata samo dragk ahmeino drugkun — — . . daim qiþa.
16 *domeiþ* jus þatei qiþa. stikls þauþiqissais. þanei gaveiham. niu gamainduþs bloþis fraujins īst.
17 hlaifs. þanei brikam. niu gamainduþs leikis fraujins īst. unte ains hlaifs ain leik þai managans
18 sium. þaiei auk allai ainis hlaibis jah ainis stiklis brukjam. saiwiþ īsrael þi leika. niu þai matjan-
19 dans hunsla gamainjandans hunslastada sind. wa nu qiþam. þatei þo galiugaguda wa sijaina aiþþau
20 þatei galiugam saljada wa sijaī. ni þatei þo galiugaguda vaihts sijaina. ak þatei saljand þiudos.
21 skohslam saljand jan-ni guþa. ni viljau auk īzvis skohslam gadailans vairþan. ni maguþ stikl frau-
22 jins drigkan jah stikl skobsle. ni maguþ *biudis* fraujins fairaihan j ibbiudis skohsle. þau inaljanom
23 *fraujan*. ībaī svinþozans imma sium. all binah. akei ni all daug. all mis binauht īst. akei
24, 25 ni all timreiþ. ni ainshun sein sokjai ak anþaris warjizuh. all þatei at skiljam frahugjaidau.
26, 27 matjaiþ ni vaiht andhruskandans īn miþvisseins. fraujins īst auk airþa jah fullo īzos. īþ jabai
was laþo īzvis þize ungalaubjandane jah vileiþ gaggan. all þatei fanlagjaidau īzvis. matjaiþ ni
28 vaiht andsitandans bi gahugdai. īþ jabai was qiþai þatei galiugam gasaliþ īst. ni matjaiþ īn jainis
29 þis bandvjandins jah þuhtu. fraujins īst auk airþa jah fullo īzos. þuhtuþ-þan qiþa ni silbins ak
30 anþaris. duwe auk friþei meina stojada þairh ungalaubjandins þuhtu. jabai ik anstai andnima: duwe
31 anaqiþaidau īn þize īk aviliudo. jaþþe nu matjaiþ jaþþe drigkaiþ jaþþe wa taujiþ. allata du vul-
32, 33 þau guþs taujaiþ. unufbrikandans sijaiþ jah iudaium jah þiudom jah aikklesjon guþs. svasve īk
xi, 1 allaim all leika ni sokjands þatei mis bruk sijai ak þatei þaim managam ei ganisaina. galeikon-
2 dans meinai vairþaiþ svasve īk xristaus. hazjuþ-þan īzvis. broþrjus. þei allata mein gamunandans

INTERPRETATIO.

aerem verberans; 27. sed corpus meum castigo et in servitutem redigo, ne aliis prædicans ipse reprobatus fiam. x, 1. Non volo vos inscios, fratres, quod patres nostri omnes sub nube fuerunt et omnes mare transierunt, 2. et omnes in Mose baptizati fuerunt in nube et in mari, 3. et omnes hunc eumdem cibum spiritualem ederunt 4. et hunc eumdem potum spiritualem biberunt — 15. — (scient)ibus loquor; judicate vos, quod dico; 16. calix benedictionis, quem sanctificamus, nonne communicatio sanguinis domini est? panis, quem frangimus, nonne communicatio carnis domini est? 17. Nam unus panis, una caro hi multi sumus, qui enim omnes uno pane et uno calice utimur. 18. Videte Israel secundum carnem, nonne hi edentes victimas participes altaris sunt. 19. Quid igitur dicimus? quod hæc idola aliquid sint, aut quod idolis immolatur aliquid sit; 20. non quod hæc idola quidquam sint, sed quod immolant gentes, dæmoniis immolant et non Deo. Non volo enim vos dæmoniis socios fieri. 21. Non potestis calicem domini bibere et calicem dæmoniorum; non potestis mensæ domini participes-esse et mensæ dæmoniorum. 22. An æmulamur dominum; num fortiores eo sumus? 23. Omne licet, sed non omne conducit; omne mihi concessum est, sed non omne ædificat; 24. non ullus suum quærat, sed alterius quisque. 25. Omne quod apud carnifices vendatur, edatis non quidquam examinantes propter conscientiam; 26. domini est enim terra et plenitudo ejus. 27. Verum si quis vocet vos horum non-credentium et vultis ire, omne quod apponatur vobis, edatis, non quidquam reponentes propter conscientiam. 28. Verum si quis dicat, quod idolis immolatum est, ne edatis propter illum hunc judicantem etiam conscientiam: domini est enim terra et plenitudo ejus; 29. conscientiam autem dico non ipsius, sed alterius. Cur enim libertas mea judicatur per non-credentis conscientiam? 30. Si ego gratia accipio, cur blasphemer propter quæ ego gratias-ago? 31. Sive igitur editis, sive libitis, sive quid facitis omne ad gloriam Dei faciatis. 32. Offendiculo-carentes sitis et Judæis et gentilibus et ecclesiæ Dei, 33. sicut ego omnibus omne placeo, non quærens, quod mihi utile sit, sed quod his multis, ut serventur. xi, 1, Imitatores mei fiatis, sicut ego Christi. 2. Laudo autem vos, fratres, quod omne

ANNOTATIONES.

ix, 27. *leik mein*] ¶ gr. omn. — *vlizja*] gr. omn. ante *leik*.

x, 1. *viljan*] Goth. ° γάρ.

x, 4. *jah*] Goth. c. cod. 2 ap. Mi. ° πάντες.

x, 15. . . *daim*] fragmentum vocis *frodaim*, uti Cast. recte supplevit.

x, 16. *fraujins*] pr. domini, gr. omn. Χριστοῦ. — *hlaifs*] panis, gr. τὸν ἄρτον, vid. ad Mc. xii, 10. — *fraujins*] sec. domini, gr. Χριστοῦ.

x, 17. *þaiei*] qui, gr. omn. οἱ ad πάντες pertinens, pro quo Goth. οἳ legisse videtur, sed ista lectio sensum pervertit. — *jah ainis stiklis*] et uno calice, ° gr.

x. 19. *qiþam*] dicimus, gr. omn. φημί. — *saljada*] sic cod. A; Cast. ✕ *saljida*.

x, 20. *ni—sijaina*] non — sint, ° gr. omn. — *þatei*] sec., id græco ἅ respondet, præcedens ὅτι Goth. omisit. — *skohslam gadailans*] ¶ gr. om.

x, 21. *fairaihan*] sic cod. Cast. Add. p. 66 edidit; in cod. A iterum inspecto *fairannan* scriptum, sed lectio duplicis n incerta esse ei videtur.

x, 23. *mis*] mihi, ° gr.

x, 24. *warjizuh*] quisque, ° gr.

x, 26. *īst*] est, ° gr. omn.

x, 28. *was*] Goth. c. codd. ° ὑμῖν. — *þatei*] quod, gr. omn. τοῦτο. — *þuhtu*] Goth. accusativum male posuit, nam non pendet a *bandvjandins*, ut existimavisse videtur, sed ab *īn*, quapropter *þuhtaus* scribendum fuit — *fraujins* — *īzos*] domini — ejus, ° gr., qui habent *īst*, est, uti vs. 26 omittunt.

x, 29 *ungalaubjandins*] infidelis, gr. ἄλλης.

x, 30. *andnima*] cod. A marg. *brukja* (utor), vid. vs. 17.

x, 33. *īk*] ego, gr. omn. κἀγώ, sic xi, 1. cf. ad vii, 8; xvi, 4. — *allaim all*] ¶ gr.

xi, 1. *galeikondans meinai*] pro *galeikonds meinai* (vid. M. v, 47; L. xx, 43; J. xi, 11; Rom. xii, 20; Philipp. iii, 18; Neh. vi, 16), aut *galeikondans mis* (M. v, 46; L. vi, 27), nam si participia activa cum significatione naturam substantivorum accipiunt, aliter flecti soleant (vid. Grim. I, 1017, II), sin solitam flectendi formam sequuntur, casum verbi ipsius secum habent. Sed uti nostro loco Philipp. etiam iii, 17, *miþgaleikondans meinai* legitur. — *īk*] vid. ad x, 33.

3 sijuþ þas-svasve anafalh izvis anabusnins gafastaiþ. viljauþ-þan izvis vitan þatei allaize abne
4 haubiþ xristus ist. iþ haubiþ qinons aba. iþ haubiþ xristaus guþ. wazuh abne bidjans aiþþau prau-
5 fetjands gahulidamma haubida gaaiviskoþ haubiþ sein. iþ woh qinono bidjandei aiþþau praufet-
jandei andhulidamma haubida gaaiviskoþ haubiþ sein. ain auk ist jah þata samo þizai biskaba-
6 non. unte jabai ni huljai sik qino skabaidau. iþ jabai agl ist qinon du kapillon aiþþau skaban.
21 gahuljai haubiþ sein — — seinamma faursniviþ du matjan jah þan sums gredags sumzuþ-þar
22 drugkans ist. ibai gardins ni habaiþ du matjan jah drigkan. þau aikklesjon guþs frakunnuþ jah
23 gaaiviskoþ þans unhabandans. wa qiþau izvis. hazjau izvis. in þamma ni hazja. unte ik andnam
24 at fraujin þatei jah anafalh izvis þatei frauja iesus in þizaiei nâht galeviþs vas. nam hlaif jah
aviliudonds gabrak jah qaþ. nimiþ. matjiþ. þata ist leik mein þata in izvara gabrukano. þata
25 vaurkjaiþ du meinai gamundai. sva samaleiko jah stikl afar nahtamat qiþands. sa stikls so niujo
26 triggva ist in meinamma bloþa. þata vaurkjaiþ sva ufta sve drigkaiþ du meinai gamundai. sva ufta
auk sve matjaiþ þana hlaif jaþ-þana stikl drigkaiþ dauþau fraujins gakannjaiþ. unte qimai.
27 eiþan wazuh saei matjiþ þana hlaif aiþþau drigkai þana stikl fraujins unvaiþaba fraujins. skula
28 vairþiþ leikis jah bloþis fraujins. aþþan gakiusai sik silban manna jah sva þis hlaibs matjai
29 jaþ-þis stiklis drigkai. saei auk matjiþ jah drigkiþ unvairþaba. staua sis silbin matjiþ ni domjands
30, 31 leik fraujins. duþþe in izvis managai siukai jah unhailai jag-gaslepand ganohai. iþ jabai silbans
xi, 10, 11 uns stauïdedeima. ni þau — — sumanmuh skeireins razdo. þatuþ-þan all vaurkeiþ ains jah sa
12 sama ahma daileiþ sundro warjammeh svasve vili. sve leik raihtis ain ist iþ liþuns habaiþ ma-
nagans. þaiþ-þan liþjus allai us leika þamma ainamma managai visandans ain ist leik. sva jah
13 xristus. jah auk in ainamma ahmin veis allai du ainamma leika daupidai sium jaþþe judaieis jaþþe
14 þiudos jaþþe skalkos jaþþe frijai jah allai ainamma ahmin dragkidai sijum. jaþ-þau leik nist ains
15 liþus ak managai. jabai qiþai fotus þatei ni im handus. ni im þis leikis nih at þamma leika. nist

INTERPRETATIO.

meum recordantes estis et sicut tradidi vobis præcepta observatis. 3. Volo autem vos scire, quod omnium virorum caput Christus est, verum caput mulieris vir, verum caput Christi Deus. 4. Quisque virorum precans aut prædicens obvelato capite dehonestat caput suum; 5. verum quæque mulierum precans aut prædicens detecto capite dehonestat caput suum; unum enim est et hoc idem huic tonsæ. 6. Nam si non velet se mulier, tondeatur; verum si turpe est mulieri ad radendum aut tondendum, obvelet caput suum — 21. — suum præoccupat ad edendum et quidem alius famelicus, alius autem ebrius est. 22. Num domos non habetis ad edendum et bibendum? aut ecclesiam Dei contemnitis et dehonestatis hos non-habentes? Quid dicam vobis? Laudem vos? in hoc non laudo; 23. nam ego accepi a domino, quod etiam tradidi vobis, quod dominus Iesus in qua nocte proditus fuit, sumsit panem 24. et gratias-agens fregit et dixit: sumite, edite, hoc est corpus meum hoc propter vos fractum; hoc faciatis ad meam memoriam! 25. Sic similiter etiam calicem post cœnam dicens: hic calix hoc novum testamentum est in meo sanguine; hoc faciatis tam sæpe quam bibatis, ad meam memoriam. 26. Tam sæpe quam edatis hunc panem et hunc calicem bibatis, mortem domini nuntietis, donec veniat. 27. Itaque quicunque qui edit hunc panem aut bibat hunc calicem domini indigne domino, reus fit corporis et sanguinis domini. 28. At probet se ipsum homo et sic de-hoc pane edat et de-hoc calice bibat, 29. qui enim edit et bibit indigne, judicium sibi ipsi edit non discernens corpus domini. 30. Ideo in vobis multi infirmi et ægroti et dormiunt multi; 31. verum si ipsos nos judicaremus, non utique — xi, 10. — alii interpretatio sermonum. 11. Hoc autem omne operatur unus et hic idem spiritus, impertit seorsim cuique, sicuti vult. 12. Uti corpus quidem unum est, verum membra habet multa, hæc autem membra omnia e corpore hoc uno, multa existentia, unum est corpus, sic etiam Christus. 13. Et enim in uno spiritu nos omnes ad unum corpus baptizati sumus, sive Iudæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi, et omnes uno spiritu potati sumus. 14. Et vero corpus non-est unum membrum, sed multa; 15. si dicat pes, quod non sum manus, non sum hujus

ANNOTATIONES.

xi, 3. *viljauþ-þan*] Cast. ※ *vilja uþþan;* cæterum vid. ad M. v, 37.

xi, 6. *qino*] Goth. c. cod. 9 et verss. ° καί. — *ist*] est, ° gr. omn. — *du kapillon*] Cast. ※ jet. — *haubiþ sein*] caput suum, ° gr. omn.; sufficiebat dicere *sik*.

xi, 21. *du matjan*] pro ἐν τῷ φαγεῖν Goth. c. codd. ἐπὶ τῷ φαγεῖν legisse videtur. — *þan*] sic cod. A; Cast. ※ *þau*.

xi, 22. *ibai*] Goth. ° γάρ. — *qiþan izvis*] ¶ gr.

xi, 25. *in þizaiei nahti*] in qua nocte, in nullo gr. (ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ) hæc attractio, vid. ad L. i, 20.

xi, 24. *nimiþ matjiþ*] accipite, edite, ° gr.; cæterum miramur Goth. more suo non scripsisse *nimiþ matjiduh*, vid. infra ad xvi, 15. — *mein*] gr. ante *ist*, Goth. c. cod. e ap. Mi.

xi, 25. *sva*] sic, additum verbo *samaleiko* abundat, id enim solum græco ὡσαύτως respondet, vid. Mc. xii, 21 sq. L. xx, 31. — *qiþands*] sic cod. A; Cast. ※ *qitands*.

xi, 26. *dauþau*] pro *dauþu*, vid. ad Mc. vii, 32.

xi, 27. *eiþan*] Cast. ※ div., vid. ad J. ix, 41. = *þana*] sec., Cast. ※ *þina*. — *fraujins*] sec. domini, ° gr.

xi, 28. *sik silban*] gr. omn. post *manna*.

xi, 29. *drigkiþ*] Cast. ※ *drigriþ*. — *matjiþ*] sec., Goth. ° καὶ πίνει.

xi, 31. *iþ*] verum, gr. γάρ.

xii, 11. *þatuþ — all*] ¶ gr. omn. — *daileiþ*] impertit, gr. omn. διαιροῦν.

xii, 12. *leik raihtis*] ¶ gr. omn. — *iþ*] verum, gr. καί. — *allai*] gr. omn. ante *þaiþ*. — *us*] ex, ° gr.

xii, 13. *allai*] sec. Goth. c. codd. ° εἰς.

xii, 15. *nih — leika*] neque in hoc corpore, Goth. hoc et sequente versu sensum textus gr. omnino non intellexit; παρὰ τοῦτο enim formulam *nihilominus* significantem interpretatus est, quasi τὸ σωμα supplendum esset, et interrogationem a *nist* demum incipit. Sensus autem ei esse videtur hic: non sum manus, ergo non sum pars corporis, neque igitur ad corpus pertineo: nonne tamen e corpore pendet? Cast. *nih at þamma leika* glossam ad *ni þis leikis* esse

16 us þamma leika. jabai qiþai auso þatei ni īm augo. ni īm þis leikis. ni at þamma leika. nist us
17, 18 þamma leika. jabai all leik augo. war hliuma. jabai all hliuma. war dauns. iþ nu guþ gasatida
19, 20 liþuns ainwarjanoh ize in leika svasve vilda. iþ vescina þo alla ains liþus. war leik iþ nu managai
21 liþjus iþ ain leik. niþ-þan mag augo qiþan du handau. þeina ni þarf aiþþau aftra haubiþ du fo-
22 tum. iggqara ni parf. ak mais filu þaici þugkjand liþive leikis lasivostai visan þaurfta sind —
XIII, 1, 2—aiþþau klismo klismjandei. jah jabai habau praufetjans jah vitjau allaize runos jah all kunþi
3 jah habau alla galaubein svasve fairguja miþsatjau iþ friaþva ni habau. ni vaihts īm. jah jabai
fraatjau allos aihtins meinos jah jabai atgibau leik mein ei gabrannjaidau iþ friaþva habau. ni
4 vaiht botos mis taujau. friaþva usbeisneiga īst. seis īst. friaþva ni aljanoþ. friaþva ni flauteiþ.
5, 6 ni ufblesada. ni aiviskoþ. ni sokeiþ sein ain. ni īngramjada nih mitoþ ubil nih faginoþ
7, 8 invindiþai. miþfaginoþ sunjai. allata þulaiþ. allata galaubeiþ. all veneiþ. all gabeidiþ. friaþva aiv
ni gadriusiþ iþ jaþþe praufetja gatairanda. jaþþe razdos gaweiland. jaþþe kunþi gataurniþ.
9, 10 suman kunnum suman praufetjam. biþe qimiþ þatei ustauhan īst. gataurniþ þata us dailai.
11 þan vas niuklahs. sve niuklahs rodida. sve niuklahs frop. sve niuklahs mitoda. biþe varþ vair. bar-
12 niskeins aflagida. saiwam nu þairh skuggvan in frisahtai iþ þan andvairþi viþra andvairþi. nu vait
XIV, 20, 21 us dailai. þan ufkunna — — barniskai sijaiþ akei fraþjam fullaveisai sijaiþ. in vitoda gameliþ
īst þatei in anþaraim razdom jah vairilom anþaraim rodja managein þizai jan-ni sva andhausjand
22 mis. qiþiþ frauja. svaei nu razdos du handvai sind ni þaim galaubjandam ak þaim ungalaubjandam.

INTERPRETATIO.

corporis, neque ad hoc corpus : non-est ex hoc corpore? 16. Si dicat auris, quod non sum oculus, non sum hujus corporis, non ad hoc corpus : non-est ex hoc corpore? 17. Si omne corpus oculus, ubi auditus? si omne auditus, ubi olfactus? 18. Verum nunc Deus collocavit membra unumquodque eorum in corpore, sicut voluit; 19. si essent hæc omnia unum membrum, ubi corpus? 20. Verum nunc multa membra, verum unum corpus. 21. Neque autem potest oculus dicere ad manum : tui non egeo; aut iterum caput ad pedes : vestri non egeo; 22. sed magis multo, quæ videntur membrorum corporis infirmissima esse, necessaria sunt — XIII, 1. — aut tintinnabulum tinniens; 2. et si habeam profetias et sciam omnium mysteria et omnem cognitionem et habeam omnem fidem, sic-ut montes transponam, verum amorem non habeam, non quidquam sum; 3. et si cibum-distribuam omnes facultates meas et si dem corpus meum, ut urar, verum amorem habeam, non quidquam utilitatis mihi faciam. 4. Amor patiens est, probus est; amor non æmulatur, amor non se-ostentat, non inflatur, 5. non indecore-se-gerit, non quærit suum solum, non irritatur, neque cogitat malum, 6. neque gaudet iniquitate, 7. congaudet veritati, omne perfert, omne credit, omne sperat, omne sustinet. 8. Amor unquam non excidit, verum sive prædictiones, tolluntur; sive sermones, cessant; sive scientia, destruitur; 9. modo novimus, modo prædicimus. 10. Cum venit, quod perfectum est, destruitur hoc ex parte. 11. Cum essem puer, ut puer locutus-sum, ut puer sapui, ut puer cogitavi : cum fierem vir, puerilitates deposui. 12. Videmus nunc per speculum in ænigmate, verum tum faciem contra faciem. Nunc scio ex parte, tum cognosco — XIV, 20. — pueri sitis, sed mentibus perfecti sitis, 21. In lege scriptum est, quod in aliis sermonibus et labiis aliis loquor multitudini huic et non sic exaudiunt me, dicit dominus. 22. Ita-

ANNOTATIONES.

existimans; versionem vulgatam secutus esse videtur, et sic Goth. illud *παρὰ τοῦτο* omisisse putandus est.

XII, 16. init. Goth. c. codd. ° *καί*. — *ni at þamma leika*] vid. ad vs. 15.

XII, 18. *nu*] vid. ad Rom. VII, 6.

XII, 19. *iþ*] verum, gr. omn. *εἰ δέ*; si quis est qui *iþ* pro græco *εἰ* positum esse censeat, quod in evangeliorum interpretatione sæpius factum esse vidimus, is meminerit, tum non solum *δέ*, quod propter sensum gr. omn. habent, omissum, sed etiam omnium illorum locorum, in quibus *iþ* = *εἰ* invenitur, aliam rationem esse, vid. L. VII, 39; X, 15; XIX, 42; J. VIII, 19; XI, 52; XV, 24; XVIII, 36. Quam ob causam librarii culpa *jabai* (si) excidisse nobis videtur.

XII, 20. *managai*] Goth. c. codd. ° *μέν*.

XII, 21. *þan*] autem, ° gr.

XII, 22. *mais filu*] ¶ gr. omn. — *þaici þugkjand*] sic cod. A; Cast. ※ *þai þugkand.* — *þaurfta*] fortasse in cod. A *þaurftai* scriptum est, quod constructio postulat; si recte habet lectio edita, comparetur Rom. XI, 33, *unusspilloda sind stauos*, vid. ad Neh. VI, 16.

XIII, 1. *klismo klismjandei*] sic cod. A; Cast. ※ *klismoklis moandei;* Mssm. (Skeir. *Gloss.* p. 144) ※ *klismo klismoandei.*

XIII, 2 *praufetjans*] profetias, sic in cod. A scriptum esse, Cast. testatur; mirum est, quod id nomen *praufetja*, *praufetjins* pro *praufetjos* flectitur. Cæterum gr. omn. *προφητείαν*. — *allaize*] omnium, gr. omn. *πάντα* ad *μυστήρια* pertinens et post *μυστήρια* quidem. — *jah*] ult. Goth. ° *ἐάν*.

XIII, 3. *ei gabrannjaidau*] cod. A marg. *ei wop...* (sic scribendum est, non *wop*, uti Cast., nam est *wop* fragmentum verbi *wopau*), quo glossator lectionem codicum quorumdam græcorum *καυχήσομαι* pro vulgata *καυθήσωμαι* indicare voluit. — *friaþva*] cod. A ※ ° *μή* (*ni*).

XIII, 5. *ni sokeiþ sein ain*] cod. A marg. *ni īnaljanoþ sein ain* (non studet suo uni), ubi Cast. recte adnotat, glossatorem *ζηλοῖ* pro *ζητεῖ* legisse, quod autem in nullo cod. gr. invenitur. Cæterum *ain* (uni) ° gr. omn. — *niu*] nec, gr. omn. *οὐ*, sic vs. seq.

XIII, 6. *nih*] vid. ad vs. 5. — *miþfaginoþ*] Goth. ° *δέ*.

XIII, 9. *suman*] pr., Goth. c. codd. ° *γάρ*. — *kunnum*] sic cod. A; Cast. ※ *runnum;* cæterum Goth. postea ° *καί*.

XIII, 10 *biþe*] Goth. ° *δέ*. — *īst*] Goth. c. codd. ° *τότε*. — *gataurniþ*] gr. omn. post *dailai*.

XIII, 11. *biþe*] Goth. c. codd. ° *δέ* — *barniskeinaflagida*] ¶ gr. omn. præter cod. 7 ap. Mi.

XIII, 12. *saiwan*] Goth. c. codd. ° *γάρ*. — *þan*] sec. Goth. ° *δέ* (*iþ*), nisi ea omissio librarii errore facta est, cui *dailaiþan* illud *iþ* etiam continere videretur.

XIV, 20. *akei*] sed, gr. omn. *δέ*; sic *akei* pro *δέ* Goth. raro utitur, cf. Eph. IV, 28 ubi *ak* = *δέ*.

XIV, 21. *jah*] Goth. ° *ἐν*.

XIV, 22. *nu*] igitur, ° gr. omn., sic XV, 58.

23 iþ praufetja ni þaim ungalaubjandam ak þaim galaubjandam. jabai gaqimiþ alla aikklesjo samana
jah rodjand razdom allai. atuþ-þan gaggand inn jah unveisai aiþþau ungalaubjandans. niu qiþand
24 þatei dvalmoþ. iþ jabai allai praufetjand. iþ innatgaggai was ungalaubjands aiþþau unveis. gasakada
25 fram allaim. ussokjada fram allaim. þo analaugnjona hairtins is svikunþa vairþand. þanuh driusands
26 ana andlavleizn inveitiþ guþ gateihands þatei bi sunjai guþ in izvis ist. wa nu ist. broþrjus. þan sa-
maþ garinnaiþ. warjizuh izvara psalmon habaiþ. laisein habaiþ. andhulein habaiþ. skerein habaiþ.
27 razda habaiþ. allata du timreinai vairþai. jaþþe razdai was rodjai bi twans aiþþau maist þrins jah —
xv, 1 — aþþan kannja izvis. broþrjus. þatei aivaggeli. þatei merida izvis. þatuh jah andnemuþ in þam-
2 mei jah standiþ. þairh þatei jah gamsiþ. in wo sauþo vailamerida izvis. skuluþ gamunan. niba svare
3 galaubideduþ. atgaf auk izvis in frumistjam. þatei andnam ei xristus gasvalt faur fravaurhtins un-
4, 5 saros afar bokom jaþ-þatei ganavistroþs vas jaþ-þatei urrais þridjin daga afar bokom jaþ-þatei atau-
6 gids ist kefin jah afar þata þaim ainlibim. þaþroh gasaiwans ist managizam þau [fif hundam] taihun
7 tevjam broþre suns. þizeei þai managistans sind und hita. sumaiþ-þan gasaizlepun. þaþroh þan
8 ataugida sik ïak ibau þaþroþ-þan apaustaulum allaim. iþ spedistamma allaize svasve usvaurpai atau-
9 gida sik jah mis. ïk auk im sa smalista apaustaule ikei ni im vairþs ei haitaidau apaustaulus. duþe
10 ei vrak aikklesjon guþs. aþþan anstai guþs im saei im. jas-so ansts is in mis halka ni varþ ak ma-
11 nagizo im allaim arbaidida jah usaivida aþþan ni ïk ak ansts guþs miþ mis. iþ jaþþe ïk jaþþe jainai

INTERPRETATIO.

que ergo sermones ad signum sunt, non his credentibus, sed his non-credentibus; verum prædictiones non his non-credentibus, sed his credentibus. 23. Si convenit omnis ecclesia una et loquuntur sermonibus omnes, ad autem veniunt intro etiam nescientes aut non-credentes, nonne dicunt, quod insanitis? 24. Verum si omnes prædicunt, verum intret quis non-credens aut nesciens, refutatur ab omnibus, quæritur ab omnibus, 25. Hæc occulta cordis ejus manifesta fiunt, et cadens in faciem adorat Deum nuntians, quod secundum veritatem Deus in vobis est. 26. Quid nunc est, fratres? cum una convenitis, quisque vestrum canticum habet, doctrinam habet, revelationem habet, interpretationem habet, linguam habet, omne ad ædificationem fiat. 27. Sive lingua quis loquatur secundum duos, aut maxime tres et — — xv, 1. At indico vobis, fratres, quod evangelium, quod prædicavi vobis, quod etiam accepistis, in quo etiam statis, 2. per quod etiam servamini, in quam rationum prædicavi vobis, debetis recordari, nisi temere credidistis. 3. Dedi enim vobis in primis, quod accepi, quod Christus mortuus-est pro peccatis nostris, secundum libros, 4. et quod sepultus fuit et quod surrexit tertio die, secundum libros, 5. et quod visus est Cefæ et post hoc his undecim; 6. deinde visus est pluribus quam [quingentis] decem cohortibus fratrum simul, quorum hi plurimi sunt usque hodiernum, quidam autem dormiunt. 7. Deinde autem ostendit se Iacobo, deinde autem apostolis omnibus, 8. verum ultimo omnium, sicut abjecto, ostendit se etiam mihi. 9. Ego enim sum hic minimus apostolorum, ego-qui non sum dignus, ut vocer apostolus, propterea quod persecutus-sum ecclesiam Dei. 10. At gratia Dei sum, qui sum, et hæc gratia ejus in me pauper non fuit, sed plus iis omnibus laboravi et sustinui, at non ego, sed gratia Dei cum me. 11. Verum sive ego, sive illi sic prædicamus et sic credidistis.

ANNOTATIONES.

xiv, 23. *jabai*] Goth. c. codd. ° οὖν. — *alla aikklesjo*] ¶ gr. omn. — *rodjand — allai*] ¶ gr. omn. — *atuþ-þan gaggand*] vid. ad Mc. xiv, 44. *jah*]sec. etiam, ° gr. omn. præter cod. f ap. Mi.

xiv, 25. *þanuh*] Goth. c. codd. ° οὕτω; cæterum *þanuh* pro καὶ poni, ad M. ix, 2, probavimus.—*guþ*] gr. ante *bi*.

xiv, 26. *samaþ garinnaiþ*] vid. ad v, 4. — *skerein — razda*] in cod. A super vocem *skerein* adest littera *b*, super vocem *razda* littera *a* ad indicandum hæc verba transponenda esse (Casr.), uti gr. omn. habent. Cæterum pro *skereins* rectius xii, 10 *skeireins* legitur propter *skeirs*.

xv, 1. *þatei*] pr. quod, ° gr. omn.. Goth. autem aliter atque gr. sic construit: *kannja izvis þatei aivaggeli — skuluþ gamunan* (indico vobis, ut evangelium — debeatis recordari), legit enim vs. 2 pro εἰ κατέχετε c. codd. ὀφείλετε κατέχειν. *Gamunan* cum accusativo positum habes etiam supra x, 2; ii, vii, 15; Mc. xiv, 72. — *þatuh*] pro *þatei* (quod), vid. ad J. xviii, 26.

xv, 2. *skuluþ gamunan*] vid. ad vs. 1.

xv, 3. *þatei*] Goth. ° καὶ.

xv, 5. *jah afar þata*] et post hoc, gr. εἶτα. — *ainlibim*] undecim, gr. δώδεκα.

xv, 6. *þau*] Cast. ※ *þan*. — (*fifhundam*) *taihun tevjam*] Cast. ※ jct. Nemo est, quin glossam h. l. in textum illatam esse videat. Cum enim Goth. πεντακοσίοις numerum indefinitum imitans expressisset per *taihun tevjam* i. e. decem ordinibus l. manipuiis (cf. infra vs. 23, ubi *teva* = τάγμα); glossator πεντακοσίοις ad verbum convertens aut *taihun tevjam* explicans, in margine *fifhundam* (sic pro solito *fimfhundam*) addidit, quæ glossa deinde a librario codicis A in textu posita est. Mssm. (Skeir. *Gloss.* p. 166) *fif hundamtahiun-tevjam* scribens et formam *tevis* (ordinarius) ponens, quid sibi velit, nescire nos confitemur; nisi forte de discipulis ordinariis, i. e. rite in discipulorum numerum receptis accipi voluit, at ea interpretatio vix habet, quo comprobetur; et quid tandem de *fifhundamtahiun*, inepta numeralium compositione, fiat? — *þan*] Goth. c. codd. ° καὶ.

xv, 7. *þaþroþ-þan*] Goth. pro εἶτα c. codd. suis ἔπειτα legisse videtur, ei enim particulæ *þaþroþ-þan* respondere solet, quanquam etiam infra vs. 24 εἶτα = *þaþroþ-þan* legitur.

xv, 8. *usvaurpai*] Cast. ※ *usvaukpai*.

xv, 9. *haitaidau*] sic cod. A; Cast. ※ *haitadau*. — *duþe ei*] Cast. ※ *du þeei*.

xv, 10. *saei*] qui, gr. omn. ὅ, quod Goth. non imitatum esse eo magis miramur, cum aliis locis vel præter græcorum auctoritatem secundum usum germanicarum linguarum in ejusmodi formulis neutro utatur, vid. ad ix, 3, et Mc. vi, 3. — *halka*] Goth. pro κενή c. codd. suis πτωχή legisse probamus ex Gal. iv, 9. — *arbaidida jah usaivida*] laboravi et sustinui, gr. omn. ἐκοπίασα, vid. ad ix, 25.

xv, 11. *iþ*] verum, gr. οὖν, sic L. xv, 28, ubi cave Uif. οὖν legisse opineris, nam, uti Sch. recte adnotat, illo loco quoque c. codd. δέ legit; *iþ* = οὖν vix usquam invenies.

12 sva merjam jah sva galaubideduþ. þande nu xristus merjada þatei urrais us dauþaim. waiva qiþand
13, 14 sumai in izvis þatei usstass dauþaim nist. iþ jabai usstass dauþaim nist. nih xristus urrais. aþþan
15 jabai xristus ni urrais. svare þau jas-so mereins unsara jah so galaubeins unsara lausa. biþ-þan
gitanda galiugaveitvods guþs. unte veitvodidedum bi guþa þatei urraisida xristu. þanei ni urrai-ida.
16, 17 jah jabai auk dauþans ni urreisand. nih xristus urrais. iþ jabai xristus ni urrais. svare jah so ga-
18 laubeins izvara ist jan-nauh sijuþ in fravaurhtim izvaraim. þanuh jab-pai gaslepandans in xristau
19 fraqistnod-dun. jabai in þizai libainai ainai in xristau venjandans sijum þatainei. armostai sium
20, 21 all-ize manne. iþ nu þande xristus urrais us dauþaim anastodeins gaslepandane vaurþans unte auk
22 þairh mannan dauþus jah þairh mannan usstass dauþaize. unte svasve in adama allai gadauþnand.
23 svah in xristau allai gaqiunand. aþþan warjizuh in seinai tevai. anastodeins xristus. þaþroþ-þan
24 þai xristaus. þaiei in quma is. þaþroþ-þan andeis. þan-anafillniþ þiudinassu guþa jah attin. þan
25 gatairiþ all reikjis jah valdufnjis jah mahtais. skal auk is þiudanon und þatei galagjiþ guþ allans fijands
26, 27 is uf fotuns imma. alluh auk ufhnaivida uf fotuns imma. aftumista fijands gatairada dauþus. iþ biþe
28 qiþiþ. alla ufhnaivida sind. bairht þatei inu þana ize ufhnaivida uf ina þo alla. þanuh biþe alla ga-
kunnun sik faura imma þanuþ-þan is silba sunus gakann sik faura þamma ufhnaivjandin uf ina þo alla
29 ei sijai guþ alla in allaim. aiþþau wa vaurkjand þai daupjandans faur dauþans. jabai allis dauþans
30, 31 ni urreisand. duwe þau daupjand faur ins. duwe þau veis bireikjai sijum weilo woh. daga wammeh
32 gasviltandans in izvaraizos woftuljos. broþrjus. þoei haba in xristau iesu fraujin unsaramma. jabai
bi mannan du diuzam vaih in aifaison. wo mis boto. jabai dauþans ni urreisand. matjam jah drig-
33, 34 kam. unte du maurgina gasviltam. ni afairzjaindau. riurjand sidu godana gavaurdja ubila. usskavjiþ
35 izvis garaihtaba jan-ni fravaurkjaiþ. unkunþi guþs sumai haband. du aiviskja izvis rodja. akei

INTERPRETATIO.

12. Si igitur Christus prædicatur quod resurrexit e mortuis, quomodo dicunt quidam in vobis quod resurrectio mortuis non-est? 13. Verum si resurrectio mortuis non-est, neque Christus resurrexit; 14. at si Christus non resurrexit, temere utique etiam hæc prædicatio nostra et hæc fides nostra inanis. 15. In autem venimur falsi testes Dei, nam testati-sumus de Deo, quod resuscitavit Christum, quem non resuscitavit; 16. et si enim mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit; 17 verum si Christus non resurrexit, temere etiam hæc fides vestra est et adhuc estis in peccatis vestri. 18. Utique etiam hi dormientes in Christo perierunt. 19. Si in hac vita sola in Christum sperantes sumus modo, miserrimi sumus omnium hominum. 20. Verum nunc si Christus resurrexit e mortuis, initium dormientium factus; 21. quod enim per hominem mors, etiam per hominem resurrectio mortuorum; 22. nam sicut in Adamo omnes moriuntur, sic in Christo omnes vivificantur. 23. At quisque in suo ordine, initium Christus, deinde autem hi Christi, qui in adventum ejus; 24. deinde autem finis, cum tradit regnum Deo et patri, cum destruit omne regni et potentiæ et virtutis. 25. Debet enim is regnare usque quod ponit Deus omnes hostes ejus sub pedes ei; 26. omne enim subjicit sub pedes ei: ultimus hostis destruitur mors. 27. Verum cum dicit: *omnia subjecta sunt*, manifestum, quod præter hunc, qui subjecit sub eum hæc omnia. 28. Tunc cum omnia confitentur se ante eum, tunc autem is ipse filius confitetur se ante hunc subjicientem sub eum hæc omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. 29. Alioquin quid *operantur* hi baptizati pro mortuis, si omnino *mortui non resurgunt*? Cur utique baptizantur pro iis? 30. Cur utique nos periclitantes sumus horarum quaque? 31. Die quoque morientes propter vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Iesu, domino nostro. 32. Si secundum hominem adversus bestias pugnavi in Ephesо, quæ mihi utilitatem, si mortui non resurgunt? Edimus et bibimus, nam ad crastinum morimur. 33. Ne sollicitemini! corrumpunt mores bonos colloquia mala. 34. Cavete vobis recte et ne peccetis; ignorantiam Dei quidam habent, ad pudorem vobis loquor. 35. Sed dicit qui-

ANNOTATIONES.

xv, 12. *urrais*] gr. omn. post *dauþaim*. — *dauþaim*] sec. mortuis, gr. omn. *νεκρῶν*, sic vs. seq.

xv, 14. *svare*] de adverbiis vice adjectivorum positis vid. ad L. xix, 37. — *þau*] vid. ad v, 10. — *jah*] gr. *δὲ καί*. — *lausa*] gr. omn. ante *jah*.

xv, 15. *biþ-þan gitanda*] vid. ad Mc. xiv, 44. Cæterum Goth. c. codd. ° *καί*. — *urraisida*] sec., Goth. c. codd. ° *εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται*.

xv, 16. *jah*] et, ° gr. omn.

xv, 17. *svare*] vid. ad vs. 14. — *jah*] etiam, ° gr. omn. — *ist jan*] est et, ° gr.

xv, 18. *þanuh*] vid. ad Rom. vii, 3.

xv, 19. *ainai*] sola, ° gr., cf. ad L. v, 35. — *in xristau*] gr. post *sijum*. — *armostai*] miserrimi, gr. omn. *ἐλεεινότεροι*. — *sium*] gr. omn. post *manne*.

xv, 20. *þande*] si, ° gr. omn., sed sequente *vaurþans* participio ea particula addi debebat; *vaurþans* (factus) autem ° gr., alii legunt *ἐγένετο*; cum Goth. participium *sol-s* cod. 80 ap. Griesb. habet.

xv, 22. *svah*] = *οὕτω καί*, vid. ad J. xviii, 26.

xv. 23. *þaiei*] qui, Goth. sine dubio c. codd. *οἱ ἐλπίζοντες* (*þaiei — venjand*) legit, cum autem *venjand* propter sensum addendum nunc desideretur, librarii incuria omissum esse videtur.

xv, 24. *jah*. sec., Goth. cum cod. 7 ap. Mi. ° *πᾶσαν*.

xv, 25. *guþ*] deus, ° gr. omn. — *is*] sec. ejus, ° gr.

xv, 26. *alluh* — *imma*] gr. post *dauþus*.

xv, 27 *qi iþ*] Goth. ° *ὅτι*.

xv, 28. *alla*] pr. gr. omn. post *imma*. — *þan*] autem, gr. *καί*.

xv, 29. *daupjandans*] forma activa h. l. passivam quamdam accipit significationem (se baptizare facientes) uti proxime sequens *daupjand* (cf. Mc. vii, 4 ubi *daupjan* = *βαπτίζεσθαι*, se lavare), sic Gal. v, 2 *bimaitiþ* = vos circumcidere facitis. — *þau*] hoc et seq. vs. græco *καί* in interrogatione posito respondet.

xv, 30 *weilo woh*] ¶ gr. omn.

xv, 31. *gasviltandans*] morientes, gr. *ἀποθνήσκω*. — *in*] propter, gr. *νή*. — *broþrjus*] fratres, ° gr.

xv, 33. *riurjand*] cod. A in marg. *frava djand* (perdunt), sic enim pro *fravaurdjand*, quod Cast. e loco omnino, uti dicit, obliterato, male edidit, legendum est, vid. ii, iv, 16; vii, 2.

xv 34. *unkunþi*] Goth. ° *γάρ*.

46, 47 qiþiþ **sums. waiva urreisand dauþans — — ahmeino. sa fruma manna us airþai muldeins. sa an-**
48 **þar manna frauja us himina. wileiks sa muldeina. svaleikai jah þai muldeinans. wileiks sa ufarhi-**
49 **minakunda. svaleikai jah þai ufarhiminakundans. jah svasve berum manleikan þis airþeinins. sva**
50 **hairaima jah frisaht þis himinakundins. þata auk qiþa. broþrjus. þei leik jah blop þiudinassu guþs**
51 **ganiman ni magum nih riurei uuriureins arbjo vairþiþ. sai. runa izvis qiþa. allai auk ni gasviltam.**
52 **iþ allai inmaidjanda. suns in brawa augins in spedistin þaihaurna. þaihaurneiþ auk jah dauþaus**
53 **usstandand unriurjai jah veis inmaidjan ta. skula ist auk þata riurjo gahamon uuriureio jah þata**
54 **divano gahamon undivaneia. þanuþ-þan þata divano gavasjada undivanein. þa nih vairþuþ vaurd**
55 **þata gamelida. ufsaggkiþs varþ dauþus in sigis. war ist gazds þeins. dauþu. wer ist sigis þein.**
56, 57 **halja. aþþan gazds dauþaus fravaurhts. iþ maht is fravaurhtais vitoþ. iþ gaþa aviliuþ. izei gaf unsis**
58 **sigis þairh fraujan unsarana iesu xristu. svaei nu. broþrjus meinai liubans. tulgjai vairþaiþ ungava-**
gidai ufarfulljandans in vaurstva fraujins sinteino vitandans þatei ni ha ds izvara nist lausa in fraujin.
xvi, 1, 2 **iþ bi gabaur þata þaim veihum svasve garaidida aikklesjom galatiais. sva jah jus taujiþ. ainwar-**
janoh sabbate warjizuh izvara fram sis silbin taujai. huhjands þatei vili. ei ni biþe qiman. þan ga-
3, 4 **baur vairþai. aþþan biþe qima þanzei gakiusiþ þairh bokos. þaus sandja briggan anst izvara in**
4, 5 **Iairusalem. jah þan jabai ist mis varþ galeiþan. galeiþand miþ mis. aþþan qima at izvis. þan**
6 **makidonja usleiþa. makidonja auk þairhgagga. iþ at izvis vaitei salja aiþþan jah vistru visa ei jus**
7 **mik gasandjaiþ þaswaduh þe ik vrato. ni viljau auk izvis nu þairhleiþands saiwan. unte venja mik**
8, 9 **wo weilo saljau at izvis. jabai frauja fraletiþ. visuh þan in aifaison und paintekusten. haurds auk**
10 **mis usluknoda mikila jah vaurstveiga jah andastaþjos managei. aþþan jabai qimai teimauþaius.**
11 **saiwaiþ ei unagands sijai at izvis. unte vaurstv. fraujins vaurkeiþ svasve jah ik. ni washun imma**
12 **frakunni. iþ insandjaiþ ina in gavairþja ei qimai at mis. usbeida auk ina miþ broþrum. aþþan bi**

INTERPRETATIO.

dam : quomodo resurgunt mortui? — 46. — spirituale. 47. Hic primus homo e terra pulvereus ; hic alter homo dominus e cœlo. 48. Qualis hic pulvereus, tales etiam hi pulverei ; qualis hic cœlestis , tales etiam hi cœlestes : 49. et sicut portavimus imaginem hujus terreni, sic portemus etiam imaginem hujus cœlestis. 50. Hoc enim dico, fratres, quod caro et sanguis regnum Dei consequi non possunt, nec corruptio incorruptionis heres fit. 51. Ecce, mysterium vobis dico : omnes enim non morimur, verum omnes immutamur. 52. Statim in ictu oculi in ultima tuba , canit-tuba enim et mortui resurgunt incorrupti et nos immutamur. 53. Debitum est enim hoc corruptibile induere incorruptionem et hoc mortale induere immortalitatem. 54. Tum cum hoc mortale induit immortalitatem, tunc fit verbum hoc scriptum : absorpta fuit mors in victoriam. 55. Ubi est stimulus tuus, mors? Ubi est victoria tua, orce? 56. At stimulus mortis peccatum, verum potentia peccati lex. 57. Verum Deo gratia, qui dedit nobis victoriam per dominum nostrum Iesum Christum. 58. Itaque igitur, fratres mei dilecti, stabiles fiatis, immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in domino. xvi, 1. Verum de collectione hac his sanctis, sicut ordinavi ecclesiis Galatiæ, sic etiam vos facite 2. Unumquemque sabbatorum quisque vestrum a se ipso faciat cogitans, quod vult, ut non, cum veniam, tum collectio fiat. 3. At cum venio, quos probatis, per litteras hos mitto, ferre gratiam vestram in Ierusalem. 4. Si autem si est mihi dignum ire, eunt cum me. 5. At venio ad vos, cum Macidoniam relinquo ; Macedoniam enim transeo. 6. Verum apud vos forsitan hospitor aut etiam hiemem maneo, ut vos me deducatis quocumque quod ego proficiscor. 7. Non volo enim vos nunc prætereuntes videre, nam spero me aliquod temporum manere apud vos, si dominus permittit. 8. Maneo autem in Efeso usque-ad pentecusten. 9. porta enim mihi aperta-est magna et efficax et adversarii multi. 10. At si veniat Timotheus, videatis ut impavidus sit apud vos ; nam opus domini operatur sicut etiam ego. 11. Ne quisquam eum sperna, verum deducatis eum in pace, ut veniat ad me, exspecto enim eum cum fratribus. 12. At de Apollo, hoc fratre, notifico vobis quod multum gravi

ANNOTATIONES.

xv, 47. *fruma*] sic cod. A ; Cast. ※ *frums*.

xv, 48. *muldeinans*] Goth. c. cod. i ap. Mi. ° *καὶ*. — *wileiks*] sec., hunc cod. B incipit.

xv, 49. *manleikan*] sic cod B ; cod. A ※ *manleikan*. — *sva*] sic. ° cod. A c. gr. omn.

xv, 53. *i t auk*] ¶ cod. A.

xv, 54. *þanuþ — undivaneín*] ° cod. B ; cæterum cod. A c. codd. etiam ° *τὸ φθαρτὸν — καὶ*, de qua omissione vid. ad Rom. ix, 15 ; deinde de *þanuþ-þan* vid. ad M. ix. 25 ; denique de *gavasjada* ad J. xiii, 35. — *ufsaggkiþs*] cod. A *ufsaggiþs*.

xv. 55. *ist*] utr. est, °gr. omn. — *gazds*] gr. omn. post *dauþu ;* sic etiam mox *sigis* post *halja*. — *dauþu*] pro *dauþau*, vid. ad L. xviii 35.

xv, 57. *aviliuþ*] cod. A *avilind*. — *iz i*] cod. A *ize*, cf. ad L. iii. 5. — *xristu*] cod. A *xristau*, de qua varietate vid. ad Mc. vii. 32. Cæterum cod. B in marg. habet *sitw*, quo quid significetur, nec Cast., nec nos eruere potuimus, vid. tamen Prolegg. p. ※.

xv, 58. *nu*] v.d. ad xiv, 22. *vairþaiþ*] cod. A *vairþiþ* (fit).

xvi, 1. *galatiais*] cod. A *galatie* (Galatarum).

xvi, 2. *taujai*] cod. A *lagjai* (ponat) — *huhjands*] sic codd. et Cast. pro *huzdjands* (θησαυρίζων). — *vaiþaí*] Cast. ※ *vairþli*.

xvi, 4. *mis vairþ*] ¶ gr. omn. ; cæterum Goth. ° *καὶ* (in *κἀμοί*), cf. ad x, 33. — *galeiþand*] gr. omn. post *mis*.

xvi. 5. *auk*] ° cod. B.

xvi, 6. *vaitei*] Cast. ※ div. Omnino hic vir doctissimus significationem hujus vocis non satis perspexit, opinatur enim *ni* omissum esse, ut sensus præbeatur *non scio an*, cum potius elliptice dictum esse videatur pro *Deus scit an* i. e. forsan, cf. J. xviii, 35, et particulam *vainei*. — *þiswaduh*] Cast. ※ bis div. — *þe*] cod. A *þei*, cf. ad L. x, 5. — *ik*] ego, ° gr. omn.

xvi, 7. *venja*] cod. A ※ *venjan*. — *wo weilo*] ¶ gr., Goth. c. codd. 2 et 7 ap. Mi.

xvi, 8. *visuh þan*] cod. A *visuþ-þan*.

xvi, 10. *saiwaiþ*] cod. A *saiwiþ* (videte). — *unagands*] cod. A ※ *unagans*, cf. ad Mc. xii, 24.

xvi, 11. *washun*] Goth. c. codd. ° οὖν. — *iþ*] inde usque ad vs. 22. fin. in cod. A desunt.

xvi, 12. *bandvja izvis þatei*] notifico vobis quod ° gr. — *ina bad*] ¶ gr. omn. — *is*] is, ° gr. omn.

apaullon pana broþar bandvja izvis þatei filu ina bad ei is qemi at izvis miþ broþrum jah aufto ni
15 vas vilja ei nu qemi. iþ qimiþ. biþe uhtiug. vakaiþ standaiduh in galaubeinai. vairaleiko tanjaiþ
14, 15 gaþvastidai sijaiþ. allata izvar in friaþvai vairþai. bidja izvis. broþrjus. vituþ gard staifanaus. þatei
16 sind anastodeins akaije jah du andbahtja þaim veihaim gasatidedun sik. ei nu jah jus ufhausjaiþ
17 þaim svaleikaim jah allaim þaim gavaurstvaim jah arbaidjandam. aþþan fagino in qumis staifanaus
18 jah faurtunataus jah akaikaus. unte izvarana vaninassu þai usfullidedun. gaþrafstidedun auk jah
19 meinana ahman jah izvara. uskunnaiþ nu þans svaleikans. goljand izvis aikkle jons asiais. goleiþ
20 izvis in fraujin filu akvila jah priska miþ. ingardjon seinai aikklesjon. at þaimei jah salja. goleiþ
12, 22 izvis missо in frijonai veihai. goleins meinai handau pavlus. jabai was ni frijoþ fraujan iesu xristu.
23, 24 anaþaima. maran aþa. ansts fraujins iesuis miþ izvis. friaþva meina miþ allaim izvis in xristau
iesu. amen.

du kaurinþium · a · ustauh.

du kaurinþium frume melida ist us filippai sve qeþun sumai. iþ mais þugkeiþ bi silbons apaustaulaus insahtai melida visan us asiai.

INTERPRETATIO.

ut is veniret ad vos cum fratribus, et fortasse non fuit voluntas ut nunc veniret. Verum venit, cum opportunum. 13. Vigiletis stetisque in fide, viriliter faciatis, firmi sitis; 14. omne vestrum in amore fiat. 15. Precor vos, fratres, nostis domum Stefani, quod sunt initium Acæjorum et ad ministerium his sanctis ordinarunt se, 16. ut nunc etiam vos obediatis his talibus et omnibus his operariis et laborantibus. 17. At gaudeo propter præsentiam Stefani et Fortunati et Acaici, nam vestram inopiam hi suppleverunt. 18. Consolati-sunt enim et meum spiritum et vestrum. Cognoscatis igitur hos tales. 19. Salutant vos ecclesiæ Asiæ; salutat vos in domino multum Acvila et Prisca cum inquilina sua ecclesia, apud quos etiam hospitor; 20. salutate vos invicem in osculo sancto; 21. salutatio mea manu Pavli. 22. Si quis non amat dominum Iesum Christum, anathema, maranatha. 23. Gratia domini Iesu cum vobis. 24. Amor meus cum omnibus vobis in Christo Iesu, amen.

Ad Corinthios I explicit.

Ad Corinthios prima scripta est e Filippa, ut dixerunt quidam; verum potius videtur secundum ipsius apostoli indicium scripta esse ex Asia.

ANNOTATIONES.

xvi, 13. *standaiduh*] stetisque, græcorum asyndeton Gothus non imitans aliter atque supra xi, 23 (*nimiþ matjiþ*) imperativos hos affixa *uh* particula (cf. ad Mc. ii, 11 et J. xviii, 26) jungit, sic M. xxvii, 65 *gaggiþ vitaiduh* (ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε).

xvi, 14. *vairþai*] Cast. ※ *vairþa*.

xvi, 15. *bidja*] Goth. c. codd. ° δέ. — *sind*] sunt, gr. omn. *ἐστί*; Goth. ad collectivum nomen jam h. l. numerum pluralem verbi ponit, quod gr. infra demum faciunt. — *akaije*] vid. ad II, i, 1.

xvi, 16. *nu*] igitur, ° gr. omn.

xvi, 18. *jah*] pr. et, ° gr. — *izvara*] aut Cast. aut librarii errore pro *izvarana*; *izvara* pro genitivo pluralis græcorum more positi accipere, non patitur usus sermonis gothici.

xvi, 19. *goleiþ*] salutat, gr. omn. *ἀσπάζονται* præter cod. g. ap. Mi. — *priska*] gr. *πρίσκιλλα*. — *at — salja*] apud — hospitor, ° gr.

xvi, 20. init. Goth. ° *ἀσπάζονται*— *πάντες*.

xvi, 21. *pavlus*] pro *pavlaus*, vid. ad L. i, 54.

xvi, 22. *xristu*] Goth. ° *ὅτω*.

xvi, 23. *iesuis*] Goth. c. cod. ° *Χριστοῦ*.

Subscript. ° cod. B. — *du kaurinþium · a · ustauh*] Goth. c. codd. D (F G). — *du kaurinþium frume — filippai*] quibuscum codd. Goth. conspirare solet, ii alii aliud de his addunt. Cæterum de forma *frume* (sic in cod. A legitur, non *fruma*, uti Cast. falso edidit) pro *frumei* scripta, vid. ad L. x, 5; *silbons* autem, cum ad *apaustaulaus* referendum sit, solœcum est pro *silbins*. — *sve — asiai*] ut — Asia ° gr. omn.

DU KAURINÞAIUM ANÞARA

dustodeiþ.

i, 1 Pavlus apaustaulus iesuis xristaus þairh viljan guþs jah teimauþaius broþar aikklesjon guþs þizai
2 visandein in kaurinþon miþ allaim þaim veiham þaim visandam in allai akaijai. ansts izvis jah ga-

INTERPRETATIO. — *AD CORINTHIOS ALTERA INCIPIT.*

i, 1. Pavlus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei et Timotheus frater ecclesiæ Dei huic existenti in Corintho cum omnibus his sanctis his existentibus in omni Acæja; 2. gratia vobis et pax a Deo, patre

ANNOTATIONES.

Hæc epistola integra codice B continetur, maximam partem etiam cod. A.

Inscript. *kaurinþaium*] sic h. l. et in subscriptione hujus epistolæ pro *kaurinþium*, uti jam Cast. recte adnotavit; in cod. A, ubi illud nomen invenitur, per *i* et sic in cod. B quoque vi, 11 *kaurinþius* rectius scribitur; cum *iudaius*, *nazoraius* aliisque in *—aius* finixis nominibus conferri non debet *kaurinþaius*, quia illas formas græcæ (Ἰουδαῖος, Ναζοραῖος) præiverunt. — *anþara*] Goth. c. codd. ° *ἐπιστολή*. — *dustodeiþ*] incipit, ° gr. omn. Pro *dustodeiþ* in inscriptionibus evangeliorum Marci et Lucæ et epistolæ ad Ephesios *anastodeiþ* legitur.

i, 1. *allaim*] gr. omn. post *veiham*. — *akaijai*] sic cod. B pro *akajai*, vid. ix, 2; sic etiam I, xvi, 15 *akaije* legitur pro *akaje*, vid. infra xi, 10.

3 vairþi fram guþa attin unsaramma jah fraujin ïesu xristau. þiuþiþs guþ jah atta fraujins unsaris ïesuis
4 xristaus atta bleiþeino jah guþ allaizo gaþlaihte. saei gaþrafstida uns ana allai aglon unsarai ei
mageima veis gaþrafstjan þans in allaim aglom þairh þo gaþlaiht. þizaiei gaþrafstidai sijum silbans
5 fram guþa. unte svasve ufarassus is· þulaine xristaus in uns sva jah þairh xristu ufar filu ist jah ga-
6 þrafsteins unsara. aþþan jaþþe þreihanda in izvaraizos gaþlaihtais jah naseinais þizos vaurstveigons
in stivitja þizo samono þulaine þozei jah veis vinnam jah vens unsara gatulgida faur izvis. jaþþe
7 gaþrafstjanda in izvaraizos gaþlaihtais jah naseinais. vitandans þatei svasve gadailans þulaine sijuþ
8 jah gaþlaihtais vairþiþ. unte ni vileima izvis unveisans. broþrjus. bi aglon unsara þo vaurþanon
9 uns in asiai. unte ufarassau kauridai ve·um ufar maht svasve skamaidedeima uns jah liban. akei
silbans in uns silbam andahaft dauþaus habaidedum. ei nisijaima trauandans du uns silbam ak du
10 guþa þamma urraisjandin dauþans. izei us svaleikaim dauþum uns galausida jah galauseiþ. du þam-
11 mei venidedum ei gala·seiþ. at hi pandam jah izvis bi uns bidai ei in managamma andvairþja so in
12 uns giba þairh managans avilindodau faur uns. unte wo·tuli unsara so ist veitvodei niþvisseins
unsaraizos. þatei in ainfalþein jah hlutrein guþs ni in handugein leikeinai ak in anstai guþs usme-
13 tum in þamma fairwau iþ ufarassau at izvis. unte ni alja meljam izvis alja þoei anakunnaiþ aiþþau
14 jah ufkunnaiþ. aþþan venja ei und andi ufkunnaiþ. svasve gakunnaideduþ uns bi sumata. unte
15 wo·tuli izvara sijum svasve jah jus unsara in daga fraujins ïesuis xristaus. jah þizai trauainai vilda
16 faurþis qiman at izvis ei anþara aust habaidedeiþ. jah þairh izvis galeiþan in makidonja jah aftra af
17 makidonjai qiman at izvis jah fram izvis gasandjan mik in iudaia. þatuþþan nu mitonds ïbai auto
18 leihtis bruhta. aiþþau þatei mito. bi leika þagkjau ei ni sijai at mis þata ja ja jah þata ne ne. aþþan
19 triggvs guþ ei þata vaurd unsar þata du izvis nist ja jah ne. unte guþs sunus ïesus xristus. saei in
izvis þairh uns vailamerjada þairh mik jah silbanu jah teimauþaiu. nih varþ ja jah ne ak ja in imma

INTERPRETATIO.

nostro et domino Iesu Christo; 3. venerandus Deus et pater domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum et Deus omnium consolationum, 4. qui consolatus-est nos in omni sollicitudine nostra, ut possimus nos consolari hos in omnibus sollicitudinibus per hanc consolationem qua requieti sumus ipsi a Deo. 5. Nam sicut abundantia est passionum Christi in nobis, sic etiam per Christum super multum est etiam consolatio nostra. 6. At sive tribulamur propter vestram consolationem et salutem hanc efficacem in tolerantiam harum earumdem passionum, quas etiam nos patimur et spes nostra stabilita pro vobis; sive requiescimus propter vestram consolationem et salutem, 7. scientes, quod sicut socii passionum estis, etiam consolationis fitis; 8. nam non volumus vos ïescios, fratres, de sollicitudine nostra hac facta nobis in Asia, nam supramodum gravati fuimus super facultatem, adeo-ut tæderet nos etiam vivere; 9. sed ipsi in nobis ipsis responsi nem mortis habuimus, ut non simus fidentes in nos ipsos, sed in Deum hunc suscitantem mortuos, 10. qui a talibus mortibus nos liberavit et liberat, in quo speravimus, quod liberat. 11. In adjuvantibus etiam vobis pro nobis precatione, ut in multa præsentia hæc in nobis donatio per multos gratecommemoretur pro nobis; 12. nam gloria nostra hoc est testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate et sinceritate Dei, non in sapientia carnali, sed in gratia Dei versati-sumus in hoc mundo, verum supramodum apud vos. 13. Nam non alia scribimus vobis, sed quæ legitis aut etiam cognoscitis; at spero, quod usque finem cognoscitis, 14. sicut cognovistis nos de quodam, nam gloria vestra sumus, sicut etiam vos nostra in die domini Iesu Christi. 15. Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut alteram gratiam haberetis, 16. et per vos ire in Macidoniam et rursus a Macidonia venire ad vos et a vobis deducere me in Iudæam. 17. Hoc vero igitur cogitans, num fortasse levitate usus-sum aut quod cogito, secundum carnem putem, ut non sit apud me hoc sane, sane! et hoc minime, minime! 18. At fidelis Deus, quod hoc verbum nostrum, hoc ad vos, non-est sane et minime; 19. nam Dei filius, Iesus Christus, qui in vobis per nos præ-

ANNOTATIONES.

1, 5. *jah*] pr. etiam, ° gr.

1, 6. *jaþþe gaþrafstjanda.* — *naseinais*] gr. ante *þizos vaurs veigons* et *jah naseinais.*

1, 7. *sijuþ*] gr. omn. ante *þulaine;* cæterum Goth. ° ὄντω. — *vairþiþ*] fitis, ° gr. omn.

1, 8. *unveisans*] inscios, scil. *visan.* — *svasve*] inde usque IV, 10 *uns ramma* etiam in cod. A legitur.— *svasve.* — *liban*] cod. A *svasve afsvaggeidai veseima jal-liban* (adeo-ut hesitantes essemus etiam vivere) « indica ur tamen et altera lectio in margine sic... *maide*... iterumque inferius in eodem margine *skamaidedeima.* » Cant.

1, 9. *sijaima trauandans*] ¶ gr. omn.

1, 10. *svaleikaim dauþum*] talibus mortibus, gr. τηλικούτου θανάτου. — *uns galausida*] ¶ gr. omn. — *ei*] Goth. ° καὶ ἔτι.

1, 11. *in managamma andvairþja*] in multa præsentia, gr. ἐκ πολλῶν προσώπων.

1, 12. *hlutrein*] sic codd. h. l. et II, 17 *hlutriþai.* VII, 11 *hlutrans;* Cast. ※ *hautrein, hautriþai, hautrans.* — *usmeitum*] cod. A *usmeitum.*

1, 13. *alja*] sed ἀλλ' ἤ, cf. Mc. IX, 8 ubi etiam pro ἀλλά varia lectio ἀλλ' ἤ est. — *ei*] Goth. c. codd. ° καί.

1, 14. *svasve*] pro Goth. ° καί. — *xristaus*] ° cod. A c. gr.

1, 15. *faurþis.* — *izvis*] ¶ gr.

1, 16. *jah þairh*] c. d. A *jaþ-þairh.* — *makidonja*] cod. A *makaidonja*, sic idem II, 13 paulo infra et VII, 5 *makaidonjai;* quam varietatem lectionis non inde natam esse existimamus, uti Castil., quod Græcis et Μακηδονία et Μακεδονία scribere mos fuisset, quarum formarum alteram cod. B. per *makidonja* (quia Ulfilæ ætate *η* uti *i* pronuntiatum esset), alteram cod. A per *makaidonja* reddidisset; neutiquam enim Græci illis formis promiscue utebantur, sed Μακηδονία metri rationibus expostulatum apud solos poetas invenitur; potius *makidonja* formam insolentiorem esse judicamus, nec quidquam in promptu est cum quo comparari possit, præter *aggiljus* et *aggeljus* (ἄγγελος).

1, 17. *ni*] non, ° cod. A c. gr. omn.

1, 18. *nist.*] non est, gr. οὐκ ἐγένετο. — *jah ne*] cod. A *jan-ne.*

1, 19. *vailamerjada*] cod. A *merjada.* — *teimauþaiu*] sic recte cod. B; cod. A ※ *teimaiþaiu.* — *nih*] cod. A *ni.* — *jah ne*] cod. A *jan-ne.*

20 varþ. waiva managa gahaita guþs īn īmma þata ja. duþþe jah þairh īna amen gupa du vulþau þairh
21, 22 uns. aþþan sa gaþvastjands unsis niþ īzvis īn xristau jah salbonds uns guþ. jah sigljands uns jah
23 gibands vadi ahman in hairtona unsara. aþþan īk veitvod guþ anahaita ana meinai saivalai ei frei-
24 djands īzvara þanaseþs ni qam īn kaurinþon. ni þatei fraujinoma īzvarai galaubeinai ak gavaur-
II, 1 stvans sijum anstais īzvaraizos. unte galaubeinai gastoþuþ. aþþan gastauīda þata silbo at mis ei aftra
2 īn saurgai ni qimau at īzvis. unte jabai īk gaurja īzvis jah was īst saei gailjai mik nibai sa gaurida
3 us mis. jah þata silbo gamelida īzvis ei qimands saurga ni habau. fram þaimei skulda faginon ga-
4 trauands īn allaim īzvis þatei meina faheds allaize īzvara īst. aþþan us managai aglon jah agqviþai
hairtins gamelida īzvis þairh managa tagra ni þeei saurgaiþ ak ei friaþva kunneiþ. þoei haba ufa-
5 rassau du īzvis. aþþan jabai was gaurida. ni mik gaurida ak bi sumata ei ni anakaurjau allans īzvis.
6, 7 ganah þamma svaleikamma andabeit þata fram managizam. svaei þata andaneiþo īzvis mais fragiban
8 jah gaþlaihan. ībai au to managizein saurgai gasiggqai sa svaleiks. īnuh þis bidja īzvis tulgjan īn īmma
9, 10 friaþva nuþþe gamelida ei ufkunnau kustu īzvarana. sijaidu īn allamma ufhausjandans. aþþan þammei
11 wa fragibiþ jah īk. jah þan īk jabai wa fragiba. fragiba īn īzvara īn andvairþja xristaus. ei ni gali-
12 ginondau fram satanin. unte ni sijum unvitandans munins īs. aþþan qimands īn trauadai īn aivag-
geljon xristaus jah at haurdai mis uslukanai īn fraujin ni habaida gaweilain ahmin meinamma. īn
13, 14 þammei ni bigat teitaun broþar meinana. ak tvistandands īmma galaip īn makidonja. aþþan guþa
aviliud þamma sinteino ustaiknjandin broþeigans uns īn xristau jah daun kunþjis seinis gabairhtjan-
15 din īn allaim stadim þairh uns. unte xristaus dauns sijum voþi guþa īn þaim ganisandam jah īn

INTERPRETATIO.

dicatur, per me et Silbanum et Timotheum, non factus-est sane et minime, sed sane in eo factum-est. 20. Quam multæ promissiones Dei in eo hoc sane, ideo etiam per eum amen Deo ad gloriam per nos. 21. At hic confirmans nos cum vobis in Christo et ungens nos Deus; 22, et signans nos et dans pignus spiritum in corda nostra. 23. At ego testem Deum invoco contra meam animam, quod parcens vobis amplius non veni in Corinthum, 24. non quod imperamus vestræ fidei, sed adjutores sumus gratiæ vestræ, nam fide stetistis. II, 1. At statui hoc ipsum apud me, ut iterum in mœrore non veniam ad vos; 2. nam si ego contristo vos, et quis est qui d leciet me, nisi hic contristatus a me? 3. Et hoc ipsum scripsi vobis, ut veniens mœrorem non habeam de quibus debui gaudere, confidens in omnibus vobis, quod meum gaudium omnium vestri est. 4. At e multa afflictione et angore cordis scripsi vobis per multas lacrymas, non ut mœreatis, sed ut amorem cognoscatis quem habeo abundanter ad vos. 5. At si quis contristavit, non me contristavit, sed ex parte, ut non onerem omnes vos. 6. Sufficiens huic tali vituperium hoc a pluribus, 7. Adeo ut hoc contrarium vos magis donetis et consolemini, ne forte pluri mœrore absumatur hic talis. 8. Propter hoc precor vos firmare in eo amorem. 9. Ideo scripsi ut cognoscam experimentum vestrum, sitisne in omni obedientes. 10. At cui quid donatis, etiam ego; et enim ego si quid dono, dono propter vos in facie Christi, 11. ut non decipiamini a Satana, nam non sumus inscii cogitationum ejus. 12. At veniens in Troadem ad evangelium Christi et in porta mihi reclusa in domino, non habui requiem spiritui meo, in quo non inveni Titum, fratrem meum, 13. sed valedicens ei ivi in Macidoniam. 14. At Deo gratias-ago huic semper efficienti victores nos in Christo et odorem notitiæ suæ manifestanti in omnibus locis per nos; 15. nam Christi

ANNOTATIONES.

I, 20. *waiva*] Goth. * γάρ. — *duþþe — īna*] ideo — eum, gr. καὶ ἐν αὐτῷ; cæterum pro *jah þairh* cod. A *jaþ-þaiɔh.*

I, 21. *unsis*] cod. A *uns.* — *salbonds*] cod. A ※ *salbonsd.*

I, 22. *ahman*] spiritum, gr. omn. πνεύματος pendens a *vadi*, c. Goth. patres esse latinos, qui eamdem lectionem sequantur, Mill. testatur.

I, 24. *fraujinoma*] sic recte cod. A; cod. B ※ *fraujoma.* — *anstai*] gra iæ, χαρᾶς, Goth. c. codd. 37 et 71 χάριτος, legentibus consentit.

II, 1. *þata — mis*] hoc ipsum apud me, gr. omn. ἐμαυτῷ τοῦτο, in quo non solum transpositio verborum, verum etiam Gothum interpretari, quasi τὸ αὐτό (l. τοῦτο αὐτό) ἐμοί legisset, notandum est. — *qimau*] gr. post *īzvis.*

II, 2. *nibai*] cod. A *niba.*

II, 3. *jah þata*] cod. A *jaþ-þata.* — *þata silbo*] gr. post *īzvis.* — *faheds*] cod. A *faheþs.*

II, 4. *ak ei*] Cast. ※ jet., cæterum *ei* gr. omn. post *friaþva.* — *friaþva*] cod. A *frijaþva.*

II, 7. *izvis mais*] ¶ gr. — *jah gaþlaihan*] cod. A *jag-gaþlaihan.*

II, 8 *īnuh þis*] cod. A *īnuþ-þis.*

II, 9. *duþþe*] Goth. * γὰρ καὶ. — *sijaidu*] sitisne, gr. omn. εἰ ἐστέ (et *ἐστέ* quidem post *ufhausjandans*); sic Goth. *ei* indirectæ interrogationis fere solet reddere, vid. M. XXVII, 49; Mc. X, II; XV, 36.

II, 10. *fragiba*] sec. gr. ante *jabai*; cæterum Goth. c. Tertull. * ὃ (ᾧ) et pro *fragiba* cod. A bis *fragaf* (donavi) legit.

II, 11. *galiginondau*] *galiginon* Grim. W. J. XLVI, p. 193 a *ligan* proficisci et *insidiari* significare dicit; recordantes autem quod ad Mc. IX, 20 docuimus, verba in — *inon* desinentia non ad verba, sed ad substantiva referri, an vir doctissimus recte viderit, adhuc dubitamus; accedit quod secundum græcum textum (πλεονεκτεῖν) verbum non *insidiari*, sed *decipere* aut *sibi facere* significans requiritur. Cui significationi accommodatius videbatur *galiginondau*, quod autem cum in utroque cod. legi Cast. neget, aliud emendandi periculum fecimus, fortasse enim *gaaiginondau* legendum est, quod verbum quanquam nullo alio loco invenitur, tamen recte ab *aigin* (possessio) ducitur et nostrum *eignen* est, eo autem melius vix aliud græco πλεονεκτεῖν respondet, idque indicare videtur etiam glossa codicis A *gafaihondau* ductum a *faihu* (divitiæ) et idem valens quod *bifaihondau* (πλεονεκτεῖν, vid. VII, 2; XII, 17, 18; Thess. I, IV, 6). Cæterum distinctio litterarum *a* et *i* in codd. gothicis iisque rescriptis difficillima est. — *unvitandans — īs*] ¶ gr. omn.

II, 12. *aivaggeljon*] cod. A *aivaggeljons* c. gr. qui διὰ τὸ εὐαγγέλιον legunt.

XII, 13. *tvistandands imma*] cod. A *tvisstandans īm* (iis) c. gr. omn. (αὐτοῖς); cæterum cf. ad Gal. V, 20, ubi aliter *tvisstassei* duplici *s* in cod. B. simplici in cod. A scriptum est. — *makidonja*] vid. ad I, 16.

II, 14. *aviliud*] cod. A *av liuþ.* — *gabairhtjandin*] cod. A. *gabairhjandin*, sic. Tit. I, 3 *atbairhida.* — *þairh uns*] cod. A c. gr. omn. ante *īn.*

II, 15. *xristaus*] cod. A ° ※ *vobi* | Cast. antea pro

16 þaim fraqistnandam. sumaim auk dauns dauþaus du dauþau. sumaimup - þan dauns us libainai du
17 libainai jah du þamma was vaiþs. unte ni sijum sve sumai maidjandans vaurd guþs ak us hlutriþai
III, 1 ak svasve us guþa in andvairþja guþs in xristau rodjam. duginnam aftra uns silbans anafilhan aiþþau
2 ibai þaurbum sve sumai anafilhis boko du izvis aiþþau us izvis anafilhis. aipistaule unsara jus sijuþ
3 gamelida in hairtam unsaraim kunþa jah anakunnaida fram allaim mannam. svikunþ þatei sijuþ
aipistaule xristaus andbahtida fram uns inna gamelida ni svartizla ak ahmin guþs tibandins ni in
4 spildom staineinai ak in spildom hairtaue leikeinaim. aþþan trauain svaleika habam þaiþ xristu
5 du guþa. ni þatei vairþai sijaima þagkjan wa af uns silbam svasve af uns silbam ak so vairþida
6 unsara us guþa ist. izei jah vairþans brahta uns andbahtans niujaizos triggvos ni bokos ak ahmins.
7 unte boka usqimiþ iþ ahma gaqiujip. aþþan jabai andbahti dauþaus in gameleinaim gafrisahniþ in
stainam varþ vulþag. svaei ni mahtedeina sunjus israelis fairveitjan du vlita mosezis in vulþaus
8, 9 vlitis is þis gataurnandins. waiva nei mais andbahti ahmins vairþai in vulþau. jabai auk andbahti
10 vargiþos vulþus. und filu mais ufarisaus andbahti garaihteins us vulþau. unte ni vas vulþag þata vul-
11 þago in þizai halbai in ufarassaus vulþaus. jabai auk þata gataurnando þaiþ vulþu. und filu mais
12 þata visando in vulþau. habandans nu svaleika ven managaizos baiþeins brukjaima. jah ni svasve
moses lagi la hulistr ana andavleizn daþe si ni fairveitidedeina sunjus israelis in andi þis gataur-
14 nandins. ak afdaubnodedun fraþja ize. unte und hina dag þata samo hulistr in anakunnainai þizos
15 fairnjons triggvos vis þ unandhuliþ. unte in xristau gatairada. akei und hina d g miþþanei siggvada
16 moses. hulistr ligiþ ana hairtin ize. aþþan miþþanei gavandeiþ du fraujin. afnimada þata hulistr.
17, 18 aþþan frauja ahma ist. aþþan þarei ahma fraujins. þaruh freihals ist. aþþau veis ailai andhuli-
damma andvairþja vulþu fraujins þairhsaiwandans þo samon frisaht ingaleikonda af vulþau in vulþu

INTERPRETATIO.

odor sumus bonus Deo in his salvatis et in his p rd tis; 16. aliis quidem odor mortis ad mortem, aliis autem odor ex vita ad vitam, et ad hoc quis aptus? 17. Nam non sumus ut quidam corrumpentes verbum Dei, sed e sinc ritate, sed sicut e Deo in facie D i in Christo loq imur. III, 1. Incipimus iterum nos ipsos commendare? aut num egemus, ut quidam, commendati nis literis ad vos aut e vobis commendationis? 2. Epistola nostra v s estis scripta in cordibus nostris cognita et lecta ab omnibus hominibus. 3. Manifestum, quod estis epistola Christi ministrata a nobis, intus scripta non atramento, sed spiritu Dei viventis, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordium carnalibus. 4. At fiduciam talem habemus per Christum ad Deum, 5. non quod digni simus cogitare quid a nobis ipsis, sicut a nobis ipsis, sed hæc dignitas nostra a Deo est, 6. qui etiam dignos reddidit nos ministros novi testamenti, non literæ, sed spiritus; nam littera perdit, verum spiritus vivum facit. 7. At si ministerium mortis in scriptis insculpta in lapidibus fuit gloriosum, adeo ut non possent filii Israelis intueri in faciem Mosis propter gloriam faciei ejus hanc cessantem, 8. quomodo nonne magis ministerium spiritus fiat in gloria. 9. Si enim ministerium damnationis gloria, in multo magis abundat ministerium justitiæ e gloria. 10. Nam non fuit gloriosum h c gloriosum in hoc dimidio propter abundantiam gloriæ; 11. si enim hoc cessans per gloriam, in multo magis hoc exsistens in gloria. 12. Habentes igitur talem spem multa fiducia utamur. 13. et non sicut Moses ponit velamentum in faciem ut non intuerentur filii Israelis in finem hujus cessantis; 14. sed obduratæ sunt mentes eorum, nam ad hodiernum diem hoc ipsum velamentum in lectione hujus veteris testamenti manet non - revelatum, nam in Christo cessat. 15. Sed ad hodiernum diem dum legitur Moses, velamentum jacet in corde eorum; 16. at dum convertit ad dominum, demitur hoc velamentum. 17. At dominus spiritus est; at ubi spiritus domini, ibi libertas est. 18. At nos omnes revelata facie gloriam domini perspicientes hac eadem imagine transfor-

ANNOTATIONES.

præpositione (*in*) habentem erravisse, jam Grim. W. J. XLVI. p. 208 vidit, cum enim εὐωδία interpretandum esset, *dauns* autem in universum *odorem* significaret, restabat εὐ, quod Goth. additio *vaþi* (ou eis, jucundus) adjectivo reddidit, cf. Eph. v, 5 *du daunai vaþjai* (εἰς ὀσμὴν εὐωδίας); cæterum vid. ad Neh. VI, 16. — *fraqistnandam*] cod. A marg. *fralusnandam*.

II, 16. *auk*] ° cod. A. — *dauþaus*] cod. A c. codd. *us dauþau*. — *us libainai*] e vita, gr. ζωῆς. — *jah du*] cod. A *jad- du*.

II, 17. *sijum*] cod. A *sium*. — *sve*] cod. B ° ※ — *sumai*] quidam, gr. aut πολλοί aut λοιποί. — *ak*] Goth. c. codd. ° ὡς. — *hlutriþai*] vid. ad I, 12.

III, 2. *jus sijuþ*] cod. B ※ *jusijuþ*, sic Gal. II, 8 *vaurstveigatavida* et cod. A mira IV, 5 *unskaikans*, cf. Mc. X, 44.

III, 3. *svikunþ*] manifestum, cod. A *svikunþai* (manifesti) græco accommodatum; lectio recepta constructionem germanicarum linguarum propriam præbet, cf. ad Mc. VI, 3. — *sijuþ*] cod. A *s.uþ*. — *svartizla*] quid codd. vere habeant, magna est dissensio: Cast. ipse edid rat ※ *svartizaci*, nunc nobis indicavit emendandum esse in *svartizla*; Mss n. Hair. Ann. 1854 p. 325 in altero cod. *svartizai*, in altero *vartizla*, ad Skeir. autem p. 182 *svartizlai* (an in cod. B?) legi dicit. Ex his indiciis si conjecturam facere nobis licet, in cod. A *svartizla*, cod. B autem *svartizlai* scriptum esse videtur. Grim. cum W. J. XLVI. p. 295 *svartizai* aut *svartizvai* conjecisset, Gram. III. 526 etiam *svartizlai* proposuit.— *hairtane*] cordium, gr. omn. καρδίας.

III, 5. *af uns silbum*] pr. gr. ante *þagkjan. svasve af uns silbam*] cod. A ° ※, vid. ad R. IX, 15. — *ist* est, ° gr. omn.

III, 7. *vulþag*] gloriosum, gr. om. ἐν δόξῃ, pro quo Goth. nisi sermonem suo more variavit (vid. vs. seq.), ἐνδόξῃ legisse videtur. — *mahtedeina*] sic cod. A; cod. B (et Cast.) ※ *mahtede*] *deina*, vid. ad Gal. IV, 5 et ad M. V, 31. — *fairveitjan*] gr. omn. ante *sunjus*.

III, 8. *nei*] pro *niu* aut *ni*, hoc uno loco invenitur, nec sustentione caret.

III, 9. *anabahti*] pr. cod. A *andbahtja* (ministerio) c. gr. (τῇ διακονίᾳ). — *us*] ex, cod. A c. codd. *in*.

III, 10. init. Goth. ° καί.

III, 13. *jah ni*] cod. A *jan- ni*. — *moses*] cod. A *mosez*. — *andavleizn*] Goth. ° ἑαυτοῦ.

III, 14. *afdaubnodedun*] cod. A in marg. *gablindnodedun* (obcæcatæ sunt). — *þata*] Cast. ※ *þajn*.

III, 15. *dag*] diem, ° gr. omn. præter cod. c. ap. Mi. — *legiþ*] gr. omn. post *ize*.

III, 17. *freihals*] cod. A *freijhals*. — *ist*] sec. est, ° gr. omn.

III, 18 *frisaht*] Cast. ※ *frisath*; de accusativo

IV, 1 svasve af fraujins ahmin. duppe habandans þata andbahti svasve gaarmaidai vaurþum ni vair-
2 þaima usgrudjans ak afstoþum þaim analaugnjam aiviskjis ni gaggandans in varein nih galiug tau-
jandans vaurd guþs ak bairhtein sunjos ustaiknjandans uns silbans du allaim miþvisseim manne in
3, 4 andvairþja guþs. aþþan jabai ist gahulida aivaggeljo unsara. in þaim fralusnandam ist gahulida. in
5 þaimei guþ þis aivis gablindida fraþja þize ungalaubjandane ei ni liuhtjai im liuhadein aivaggeljons
5 vulþaus xristaus. saei ist frisahts guþs ungasaiwanins. aþþan ni uns silbans merjam ak iesu xristu
6 fraujan iþ uns skalkans izvarans in iesuis. unte guþ saei qaþ ur-riqiza liuhaþ skeinan. saei jah
7 liuhtida in hairtam unsaraim du liuhadein kunþjis vulpaus guþs in andvairþja iesuis xristaus. aþþan
8 habandans þata huzd in airþeinaim kasam ei ufarassus sijai mahtais guþs jah ni us unsis. in allamma
9 þraihanai akei ni gaaggvidai. andbitanai akei ni afslauþidai. vrikanai akei ni biliþanai. gadrausidai
10, 11 akei ni fraqistidai. sinteino dauþein fraujins iesuis ana leika unsaramma — uskunþa sijai. sinteino
veis libandans in dauþu atgibanda in iesuis ei jah libains iesuis svikunþa vairþai in riurjamma
12, 13 leika unsaramma. svaei nu dauþus in uns vaurkeiþ iþ libains in izvis. habandans nu þana saman
ahman galaubeinais bi þamma gamelidin. galaubida in þizei jah rodida jah veis galaubjam in þize
14 jah rodjam. vitandans þatei sa urraisjands fraujan jah unsis þairh iesu urraiseiþ jah fauragasatjiþ
15 miþ izvis. þatuh þan allata in izvara ei ansts managnandei þairh managizans aviliud ufarassjai du
16 vulþau guþa. inuh þis ni vairþam usgrudjans akei þauhjabai sa utana unsar manna fravardjada. aþþan
17 sa innuma ananiujada daga jah daga. unte þata andvairþo weilawairb jah weiht aglons unsaraizos

INTERPRETATIO.

mamur a gloria in gloriam, sicut a domini spiritu. IV, 1. Ideo habentes hoc ministerium, sicut misericordiæ participes facti-sumus, non fiamus segnes, 2. sed abstitimus his occultis dedecoris non ambulantes in astutia, neque mendosum facientes verbum Dei, sed manifestatione veritatis commendantes nos ipsos ad omnes conscientias hominum in facie Dei.' 3. At si est velatum evangelium nostrum, in his perditis est velatum, 5. in quibus Deus hujus sæculi obcæcavit mentes horum *non*-credentium, ut non irradiat iis lucem evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei invisibilis. 5. At non nos ipsos prædicamus, sed Iesum Christum dominum, verum nos servos vestros propter Iesum. 6. Nam Deus, qui dixit e tenebris lucem splendere, qui etiam illuxit in cordibus nostris ad lucem scientiæ gloriæ Dei in facie Iesu Christi. 7. at habentes hunc thesaurum in terrenis vasibus, ut abundantia sit virtutis Dei et non e nobis. 8. In omni vexati, sed non angore-pressi; hærentes, sed non territi; 9. persecutionem-passi, sed *non* relicti; dejecti, sed non perditi, 10. semper mortem domini Iesu in corpore nostro — manifesta sit. 11. Semper nos viventes in mortem tradimur propter Iesum, ut etiam vita Iesu manifesta fiat in corruptibili corpore nostro 12. Igitur nunc mors in nobis operatur, verum vita in vobis. 13. Habentes nunc hunc eumdem spiritum fidei secundum hoc scriptum: credidi propter quod etiam locutus-sum, et nos credimus, propter quod etiam loquimur, 14. scientes quod hic suscitans dominum etiam nos per Iesum suscitat et constituit cum vobis. 15. Hoc vero omne propter vos, ut gratia abundans per plures gratiam augeat ad gloriam Deo. 16. Propter hoc non fimus segnes, sed etiamsi hic extra noster homo corrumpitur, attamen hic interior renovatur die et die. 17. Nam hoc præsens momentaneum et leve tristitiæ nostræ ad abun-

ANNOTATIONES.

Græcorum more posito. vid. ad J. XI, 44. — *ahmin*] sic recte cod. A; cod. B ✕ *ahmins*.

IV, 1. *andbahti*] cod. A *andbahtei*. — *vairþaima*] cod. A *vairþam* (finus) c. omnibus fere gr. lectio codicis B c. Patrr. lat. conspirat. — *usgrudjans*] sic codd.; Cast. ✕ *ustrudjans*, sic vs. 16, vid. ad L. XVIII, 1.

IV, 2. *nih*] cod. A *ni*.

IV, 3. *jabai*] Goth. c. codd. ° καί.

IV, 4. *guþ*] adest punctum ad ostendendum hoc verbum separandum esse a sequentibus (Cast.), ut illud τοῦ αἰῶνος τούτου non referatur ad θεός, sed ad ἀπίστων, quomodo contendunt etiam omnes qui contra Manichæos et Marcionitas rem habuerunt (Mill.) — iis, ° gr. *liuhadein*] sic cod. B et Cast; nisi eodem mendo, quo VIII, 8, *s* finale excidit, aut pro accusativo casu (ut non incendat lucem evangelii sc. Deus) aut pro dativo (ut non luceat luce evangelii sc. Deus) accipiendum est; neutrum adjectivi *liuhadeins* (M. VI, 22) haberi posse vix credimus. Pro *liuhadein* cod. A *liuhadeins* legit, quod cave nominativum esse censeas, nam substantiva in — *eins* innixa, a verbis nascuntur, est potius genitivus vocis *liuhadei* (vid. vs. 6), quæ sola forma statuenda est, de *liuhaþ* formata. Genitivus autem pendet a *ni* particula, si ita dici licet, cf. M. IX, 36 *ni habandona hairdeis*. Mc. XII, 19 *barne ni bilei þai*. L. II, *ni vas im rumis*. — *ungasaiwanins*] ° cod. A c. gr.

IV, 5. *iesu xristu*] ¶ gr. omn. — *uns skalkans*] vid. ad III, 2.

IV, 6. *ur-riqiza*] sic codd. pro *us riqiza*, quod genus assimilationis consonantium alias in sola verborum compositione locum habet. — *jah*] etiam, ° gr. omn., Goth. c. vers. Arm.

IV, 7. *habandans*] habentes, gr. omn. ἔχομεν. — *sijai mahtais*] ¶ gr. omn.

IV, 8. *akei*] pr., ° cod. B.

IV, 10. *fraujins*] domini, ° gr. — *unsaramma*] nostro ° gr. Post hoc verbum desunt in cod. A duæ paginæ (textum hinc usque ad V, 1 *gatimrjon* continentes); librarius autem codicis B in errorem inductus repetitione verborum *leika unsaramma* in eodem versu, omisit ea quibus Goth. græca περιφέροντες ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν interpretatus erat, vid. ad Rom. IX, 15.

IV, 11. *sinteino*] Goth. ° γάρ.

IV, 12. *nu*] nunc, ° gr. omn.

IV, 13. *jah*] pr. etiam, ° gr. omn.

IV, 14. *fraujan*] Goth. ° Ἰησοῦν.

IV, 16. *usgrudjans*] vid. ad vs. 1. — *aþþan*] h. l. = ἀλλά, Grim. igitur III 275 minus recte docet pro ἀλλά neque ĩþ nec *aþþan* poni debere, uti h. l. etiam infra II, 6 et sine dubio *aþþan* 1, IX, 2 pro *aiþþau* legendum est, ut Cast. jam suspicatus est. Ponitur autem *aþþan* pro ἀλλὰ prægresso *jabai* vel *þauhjabai* (etsi) et significat *tamen, attamen*. — *innumô*] sic *sine dubio in codice legitur, uti Rom. VII, 22, Eph.* III, 16, vid. ad Col. I, 29; Cast. ✕ *innuna* pro quo Grim. W. J. l. l. p. 187 *innana* scribendum esse putavit.

IV, 17. *veilawairb jah*] momentaneum et, ° g r. — *weihi*] sic cod. B; Grim. W. J. l. l p. 212 sq. *leihi*

18 biuſarassau aiveinis vulþaus kaurein vaurkjada unsis ni fairveitjandam þizei gasaiwanane ak þizei unga-
1 saiwanane. unte þo gasaiwanona riurja sind iþ þo ungasaiwanona aiveina. vitum auk þatei jabai airþeina
unsara gards þizos hleiþros gataihaida. ei gatimjon us guþa habam gard unhanduvaurhtana aiveinana
2 in himinam. unte jah in þamma svogatjam bauainai unsarai þizai us himina ufarhamon gairnjandans.
3, 4 jabai sveþauh jah gavasidai ni naqadai bigitaindau. jah auk visandans in þizai hleiþrai svogatjam
kauridai. ana þammei ni vileima alhamon ak anahamon ei fraslindaidau þata divano fram libainai.
5, 6 aþþan saei jah gamanvida uns du þamma guþ. saei jah gaf unsis vadi ahman. gatrauandans nu sin-
7 teino jah vitandans þatei visandans in þamma leika afhaimjai sijum fram fraujin. unte þairh galau-
8 bein gaggam ni þairh siun. aþþan gatrauam jah valjam mais usleiþau us þamma leika jah ana-
9 *haimjaim visan at fraujin. inuh þis usdaudjam jaþþe anahaimjai jaþþe afhaimjai vaila galeikan*
10 imma. unte allai veis atangiþ skuldai sijum faura stauastola xristaus ei ganimai warjzuh þo
11 svesona leikis afar þaimei gatavida jaþþe þiuþ jaþþe uuþiuþ. vitandans nu agis fraugins mannans
fullaveisjam iþ guþa svikunþai sijum. aþþan venja jah in miþvisseim izvaraim svikunþans visan
12 uns. *ni ei aftra uns silbans uskannjaima izvis ak iev gibandans izvis wofluljos fram uns ei habaiþ*
13 viþra þans in andvairþja wopandans jah ni hairtin. unte jaþþe usgeisnodedum guþa jaþþe fulla-
14, 15 fraþjam izvis. unte friaþva xristaus dishabaiþ uns domjandans þata þatei ains faur allans gasvalt.
þannu allai gasvultun. jah faur allaus gasvalt ei þai libandans ni þanaseiþs sis silbam libaina ak
16 þamma faur sik gasvilta-din *jah urreisandin*. svaei veis *fram þamma nu ni ainnohun kunnum bi*
17 leika. iþ jabai ulkunþedum bi leika xristu akei nu ni þanaseiþs ni kunnum ina. svaei jabai wo in
18 xristau niuja gaskafts. þo alþjona usliþun. sai. vaurþun niuja alla. aþþan alla us guþa þamma
19 gafriþondin unsis þairh xristu jah gibandin uns andbahti gafriþonais. unte sveþauh guþ vas in
xristau manaseþ *gafriþonds sis ni rahnjands im missadedins ize jah lagjands in uns vaurd gafri-*
20 þonais. faur xristu nu airinom. sve at guþa gaþlaihandin þairh uns. bidjam faur xristu gagavairþnan

INTERPRETATIO.

dantiam æternæ gloriæ onus operatur nobis, 18. non intuentibus hæc visibilia, sed hæc invisibilia; nam hæc visibilia corrumpibilia sunt, verum hæc invisibilia æterna. v, 1. Scimus enim, quod si terrena nostra domus hujus tabernaculi everti-ur, quod ædem a Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis. 2. Nam etiam in hoc deploramus habitationem nostram hanc e cœlo induere cupientes, 3. si tamen etiam induti non nudi inveniamur. 4. Et enim exsistentes in hoc tabernaculo deploramus onerati, in quo non volumus exuere, sed induere, ut absorbeatur hoc mortale a vita; 5. at qui etiam effecit nos ad hoc Deus, qui etiam dedit nob s pignus spiritum. 6. Confidentes nunc semper et scientes, quod exsi-tentes in hoc corpore peregrini sumus a domino; 7. nam per fidem imus, non per visum. 8. At confidimus et optamus potius exire ex hoc corpore et domestici esse apud dominum. 9. Propter hoc studemus sive domestici sive peregrini bene placere ei. 10. Nam omnes nos apparere debiti sumus coram tribunali Christi, ut accipiat quisque hæc propria corporis, secundum quæ fecit sive bonum sive malum. 11. Scientes igitur timorem domini hominibus suademus, verum Deo cogniti sumus. At spero et am in conscientiis vestris c-gnitos esse nos. 12. non ut iterum nos ipsos commendemus vobis, sed occasionem dantes vobis gloriæ a nobis, ut habea is adversus hos in facie gloriantes et non corde. 13. Nam sive attoniti-sumus, Deo; sive sobrii-sumus, vobis; 14. nam charitas Christi continet nos, 15. æstimantes hoc, quod unus pro omnibus mortuus est, utique omnes mortui-sunt et pro omnibus mortuus-est, ut hi viventes non amplius sibi ipsis vivant, sed huic pro se morienti et resurgenti. 16. *Igitur nos ab hoc nunc non ullum cognoscimus secundum* carnem, verum si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc non amplius non cognoscimus eum; 17. igitur si qua in Christo nova creatura, hæc vetusta transierunt, ecce facta-sunt nova omnia; 18. at omnia e Deo hoc reconciliante nos per Christum et dante nobis ministerium reconciliationis. 19. Nam quidem Deus fuit in Christo mundum reconcilians sibi, non imputans iis peccata eorum et ponens in nobis *verbum reconciliationis*. 20. *Pro Christo igitur legati sumus, ut in* Deo exhortante *per nos*, precamur *pro*

ANNOTATIONES.

conjecit, quæ conjectura loco i, 17 probatur, ubi *leihits* = ἐλαφρία — *ufarassau*] Goth. c. codd. f et g ap. Mi. ° εἰς ὑπερβολήν. — *aiveinis vulþaus kaurein*] æternæ gloriæ pondus, gr. omn. αἰώνιον βάρος δόξης.

iv, 18. *fairveitjandam*] Goth. ° ἡμῶν (*unsis*) for asse propter præcedens *unsis*, ad quod refert participium. — *sind*] sunt, ° gr. omn.

v, 1. *airþeina*] sic cod. B; Cast. ※ *airteina*; cæterum notandum est ad *gards* verbum masculinum nunc adjectivum femininum poni, vid. ad Neh. vi, 16. — *ei*] quod, ° gr. vid. ad J. xiii, 29. — *us*] incipit cod. A.

v, 3. *jah*] ° cod. A.

v, 5. *jah*] etiam, ° gr. omn.; cod. A *jag*. — *aluuan*] spiritum, gr. omn. πνεύματος.

v, 8. *anahaimjaim*] dativus, in quo Cast. offendisse videtur et quem Grim. W. J. l. l. p. 128 falsum esse judicat, recte habet, pendet enim a *valjam* sc. *unsis* (optamus nobis).

v, 9. *inuh*] cod. A *inuþ*; cæterum Goth. ° καί, vid. ad J. xviii, 26. — *jaþþe*] sec., cod. A ※ *þe*.

v, 10. *svesona*] propria, gr. omn. ἃ ἔπραξεν, Goth. c. verss. ἴδια legit.

v, 11. *svikunþans*] cognitos, quasi antea *venjam* scriptum esset; post *venja* exspectandum erat *svikunþana — mik*.

v, 12. *ei*] ut, ° gr. omn., pro quo Goth. c. codd. ° γάρ. — *uskannjaima*] cod. A marg. *anafilhaima*, idem significans. — *ans*] sec. cod. A *unsis*. — *jah ni*] cod. A *jan-ni*, addens c. codd. ἵν.

v, 15. *þatei*] Goth. c. codd. ° εἰ. — *sis*] cod. A ° ※ — *libaina*] sic cod. A; cod. B ※ *libainai*.

v, 16. *jabai*] Goth. c. codd. ° καί. — *ni þanaseiþs ni*] vid. ad J. xvi, 21. — ἵνα] eum, ° cod. A c. gr. omn.

v, 18. *unsis*] Goth. ° ἑαυτῷ, fortasse scriptum erat *unsis sis*, aut *uns sis*, vid. vs. seq., cf. ad Rom. iv, 15 et Cor. II, iii, 2. — *þairh*] Goth. c. codd. ° Ἰησοῦ. — *jah*] cod. A *jag*. — *uns*] cod. A *unsis*.

v, 20. *bidjom*] cod. A c. codd. *bidjandans* (precantes). — *gagavairþnan*] reconciliari, gr. καταλλάγητε, cf. ad M. v, 24.

21 guþa. unte þana izei ni kunþa fravaurht. faur uns gatavida fravaurht ei veis vaurþeima garaihtei
vi, 1, 2 guþs in imma. gavaurstvans jah þan bidjandans ni svarei anst guþs niman izvis. mela auk qiþiþ
andanemjamma andhausida þus jah in daga naseinais gahalþ þeina. sai nu mel vaila andanem. sai
5 nu dags naseinais. ni ainhun þannu in vaihtai gihandans bistuggq ei ni anavammjaidau andhahti
4 unsar. ak in allamma ustaiknjandans uns sve guþs andbahtos in stivitja managamma in aglom in
5 nauþim in aggviþom. in slahim in karkarom in unsutjam in arbaidim in vokainim in lausqiþrein
6 in sviknipai in kunþja in laggamodein in selein in ahmin veihamma in friaþvai unhindarveisai.
7, 8 in vaurda sunjos in mahtai guþs þairh vepna garaihteins taihsvona jah hleidumona. þairh vulþu
9 jah unsverein þairh vajamerein jah vailamerein sve airzjandans jah sunjeinai sve unkunþai jah
ufkunnaidai sve gasviltandans jah sai libam sve talzidai jah ni afdanþidai sve saurgandans iþ sin-
10 teinþ faginondans. sve unledai iþ managans gabigjandans sve ni vaiht aihandans jah allata disni-
11, 12 mandans. munþ unsar uslukanda du izvis. kaurinþius. hairto unsar urrumnoda. ni þreihanda jus
13 in uns iþ þreihanda in hairþram izvaraim. aþþau þata samo andalauni. sve frastim qiþa. urrum-
14 naiþ jah jus. ni vairþaiþ gajukans ungalaubjandam. unte wo dailo garaihtein miþ ungaraihtein
15 aiþþau wo gamainduþe liuhada miþ riqiza. wouh þan samaqisse xristau miþ bailiama aiþþau wo
16 dailo galaubjandin miþ ungalaubjandin. wouh þan samaqisse alhs guþs miþ galiugam. unte jus
alhs guþs sijuþ libandins. qiþiþ auk guþ þatei haua in im jah inna gagga jah vairþa ize guþ jah
17 eis vairþand mis managei. inuh þis usgaggiþ us midumai ize jah afskaidiþ izvis. qiþiþ frauja jah
18 unhraiujamma ni atekaiþ jah ik anduima izvis. jah vairþa izvis du attin jah jus vairþiþ mis du
vii, 1 sunum jah dauhtrum. qiþiþ frauja allvaldands. þo habandans nu gahaita. liubans. hrainjam unsis
2 af allamma bisauleino leikis jah ahmins ustiuhandans veihiþa in agisa guþs. gamoteima in izvis. n

INTERPRETATIO.

Christo reconciliari Deo. 21. Nam hunc, *qui* non noverat peccatum, pro nobis fecit peccatum, *ut* nos fieremus justitia Dei in eo. vi, 1. Adjutores etiam vero precantes non temere gratiam Dei accipere vobis, 2. tempore, enim dicit: accepto audivi te et in die salutis adjuvi te; ecce nunc, tempus bene acceptum, ecce nunc dies salutis. 3. Non ullam utique in quoquam dantes offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum; 4. sed in omni probantes nos ut Dei ministri in patientia multa, in tristitiis, in necessitatibus, in angustiis, 5. in plagis, in carceribus, in turbis, in laboribus, in vigiliis, in jejunio, 6. in castitate, in scientia, in longanimitate, in probitate, in Spiritu sancto, in caritate non-ficta, 7. in verbo veritatis, in virtute Dei per arma justitiæ dextra et sinistra, 8. per gloriam et infamiam, per maledictionem et benedictionem, ut seducentes et veri, ut ignoti et cognoti, 9. ut morientes et ecce vivamus, ut docti et non mortui, 10. ut mœrentes, verum semper gaudentes, ut pauperes verum multos locupletantes, ut non quidquam habentes et omne continentes. 11. Os nostrum apertum est ad vos, Corinthii, cor nostrum dilatatum est. 12. Non premimini vos in nobis, verum premimini in visceribus vestris. 13. At hanc eamdem remunerationem, uti filiis dico, dilatamini etiam vos. 14. Ne fiatis socii non-credentibus, nam quæ participationum justitiæ cum injustitia, aut quæ societatum luci cum tenebris? 15. Quis autem consensuum Christo cum Beliamo aut quæ partium credenti cum non-credente? 16. Quis autem consensum templi Dei cum idolis? nam vos templum Dei estis viventis. Dicit enim Deus: quod habito in iis et intro eo, et fio eorum Deus et ii fiunt mihi populus. 17. Propter hoc exite e medio eorum et separate vos, dicit Dominus, et impurum ne attingatis et *ego* accipio vos; 18. et fio vobis ad patrem et vos filii mihi ad filios et filias, dicit Dominus omnipotens. vii, 1. Has habentes igitur promissiones, cari, purificamus nos ab omni sordium corporis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. 2. Locum inveniamus in vobis, non ullum læsimus,

ANNOTATIONES.

v, 21. *izei*] cod. A *ize*. — *gatavida fravaurht*] ¶ gr. omn.

vi, 1. *jah*] cod. A *juþ*. — *bidjandans*] precantes, gr. παρακαλοῦμεν — *svarei*] cod. A *svare*.

vi, 2. *me'a—qiþiþ*] ¶ gr. omn. nisi fortasse hæc verba transponenda sunt, cf. ad L. ix, 36. — *andanem*] sic recte cod. A; cod. B ※ *andnem*.

vi, 3. *þamuh*] unique. ° cod. A c. gr. omn. — *bistuggq*] sic cod. B, in quo tamen *ei* bis scriptum est; cod. A *bistuqq*, vid. Castill. Add. p. 67. — *unsar*] nostrum, ° gr.

vi, 5. *lausqiþrein*] jejunio. gr. omn. νηστείαις.

vi, 6. *friaþvai*] cod. A *frijeþvai*.

vi, 8. init. cod. A addit *jah* (et).

vi, 10. *vaiht aihandans*] sic codd., uti Grim. W. J. l. l. p. 188 jam pridem conjecerat; Cast. ※ *vaihtai handans*.

vi, 11. *munþ*] pro *munþs*, L. i, 64; vi, 45. — *urrumnoda*] sic cod. A; cod. B *usrumnoda* (Cast. ※ *usrumnada* quia in cod. extrema verbi pars perspicue legi non potest) infra vs. 13 idem cod. recte *urrumnaiþ*, vid. ad L. viii, 24.

vi, 12. *jus*] vos, ° gr. omn.

vi, 14. *miþ*] pr. cum, gr. omn καί. — *aiþþau*] aut gr. ἤ.

vi, 15. *wouh þan*] cod. A *wouþ-þan*, sic vs. seq. — *bailiama*] forma *bailiam* pro græco Βελίαρ aut Βελιὰλ Castillionæo, quia omni etymologiæ auctoritate careat, omnino rejicienda videtur, nos defendi posse illam judicamus, nam si Goth. Βελίαρ, quod latini auctores habent, legit, addito *m* proferre poterat *bailiam*, potissimum cum terminatio a vocali incipiens adderetur; sic *aizleimis* et *salamis* pro τοῦ Ἑσλὶ et Σαλὰ scripsit, cf. *nauelis* pro τοῦ Νῶε. An nominativo *bailiam*, *aizleim*, *salam* scripturus fuisset dubitamus?

vi, 16. *wouh þan*] vid. ad vs. 15. — *alhs*] pr. templi, concinnitas sermonis *alh* dativum requirit, nec est dubium, quin Goth. ita scripserit, librarius autem formula *alhs guþs* in sequentibus deceptus etiam h. l. eam posuit. — *sijuþ*] cod. A *siuþ*. — *auk*] enim, gr. καθὼς. — *inna gagga*] Cast. ※ jct., *inna* particula cum verbis non componitur, neque quia quietem (vid. i, v, 12) non motum significat, h. l. cum *gaggan* componi potest, dicit enim apostolus se in iis circumire, versari.

vi, 17. *inuh þis*] cod. A *inuþ-þis*.

vii, 1. *habandans nu*) ¶ gr. omn. — *bisauleino*] sic recte cod. A, cod. B transpositione litterarum *s* et *i* male *bilauscino*, cf. *bisauljan* Tit. i, 15 et *bisaulnan* J. xviii, 28.

3 ainummehun gaskoþum ni ainnohun fravardidedum ni ainnohun bifaihodedum. ni du gavargeinai
4 qiþa. fauraqaþ auk þatei in hairtam unsaraim sijuþ du gasviltan jah samana libau. managa mis
trauains du izvis. managa mis woftuli faur izvis. usfulliþs im gaþlaihtais. ufarfulliþs im fahedais in
5 allaizos managons aglons unsaraizos. jah auk qimandam unsis in makidonjai ni vaiht habaida
6 gaweilainais leik unsar ak in allamma anapragganai utana vaihjons innana agisa. akei sa gaþlai-
7 hands hnaividaim gaþrafstida uns guþ in quma teitaus. aþþan ni þatainei in quma is ak jah in
gaþlaihtai þizaiei gaþrafstiþs vas ana izvis gateihands uns izvara gairnein izvarana gaunoþa izvar
8 aljan faur mik svaei mis mais faginon varþ. unte jabai gaurida izvis in þaim bokom. ni idreigo mik
9 jah jabai idreigoda. gasaiwa auk þatei so aipistaule jaina jabai dul-leitilai weilai gaurida izvis. nu
fagino. ni unte gauridai vesuþ ak unte gauridai vesuþ du idreigai. saurgaideduþ auk bi guþ ei in
10 vaihtai ni gasleiþjaindau us unsis. unte so bi guþ saurga idreiga du ganistai gatulgidai ustiuhada
11 iþ þis fairwaus saurga dauþu gasmiþoþ. saiw auk silbo þata bi guþ saurgan izvis welauda gatavida
izvis usdaudein akei sunjon akei unverein akei agis akei gairnein akei aljan akei fraveit. in allamma
12 ustaiknideduþ izvis hlutrans visan þamma toja. aþþan jabai melida ni in þis anamahtjandins ni in
þis anamahtidins akrdu gabairhtjan usdaudein unsara. þoei faur izvis habam viþra izvis in and
13 vairþja guþs. inuh þis gaþrafstidai sium aþþan ana gaþrafsteinai unsarai filaus mais faginodedun
14 ana fahedai teitaus. unte anaweilaiþs varþ ahma is fram allaim izvis. unte jabai wa imma fram
izvis waiwop. ni gaaiviskoþs varþ ak svasve allata izvis in sunjai rodidedum sva jah woftuli unsara
15, 16 so du teitau sunja varþ. jah brusts is ufarassau du izvis sind gamunandins þo allaize izvara ufhausein
VIII, 1 sve miþ agisa jah reiron andnemuþ ina. fagino nu unte in allamma gatraua in izvis. aþþan kannja

INTERPRETATIO

non ullum corrupimus, non ullum decepimus. 3. Non ad condemnationem dico, prædixi enim quod in cordibus nostris estis ad moriendum et una vivendum. 4. Multa mihi confidentia ad vos, multa mihi gloriatio pro vobis, impletus sum consolatione, impletus sum gaudio propter omnem multam tristitiam nostram. 5. Et enim venientibus nobis in Macidoniam non quidquam habuit requiei corpus nostrum, sed in omni vexati, extra certamina, intus timores. 6. Sed hic consolans humiles consolatus-est nos Deus in adventu Titi, 7. at non solum in adventu ejus, sed etiam in consolatione qua admonitus fuit in vobis, nuntians nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestrum studium pro me, adeo-ut mihi magis gaudere factum-esset. 8. Nam si contristavi vos in his litteris, non pœnitet me, et si pœnituit, video enim quod hæc epistola illa si ad paucum tempus contristavit vos, 9. nunc gaudeo, non quia contristati fuistis, sed quod contristati fuistis ad pœnitentiam. Mœruistis enim secundum Deum, ut in quoquam non castigemini a nobis, 10. nam hic secundum Deum mœror pœnitentiam ad salutem firmam efficit, verum hujus mundi mœror mortem parat. 11. Vide enim ipsum hoc secundum Deum mœrere vos quantam perfecit vobis sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed studium, sed vindictam; in omni præstitistis vos puros esse hoc opere. 12. At si scripsi non propter hunc injuria-afficientem, non propter hunc injuria-affectum, sed ad ostendendum sollicitudinem nostram, quam pro vobis habemus erga vos in facie Dei. 13. Propter hoc moniti sumus, at in consolatione nostra multo magis gavisi-sumus de gaudio Titi, nam refectus fuit spiritus ejus ab omnibus vobis. 14. Nam si quid ei de vobis gloriatus sum, non pudore affectus fui, sed sicut omne vobis in veritate locuti-sumus, sic etiam gloriatio nostra hæc ad Titum veritas fuit, 15. et viscera ejus abundanter ad vos sunt reminiscentis hoc omnium vestrum obsequium, ut cum timore et tremore suscepistis eum. 16. Gaudeo igitur, nam in omni confido in vos. VIII, 1. At notifico

ANNOTATIONES.

VII, 3. *sijuþ*] sic recte cod. A; cod. B sine sensu *sijum*. — *gasviltan*] cod. A *miþgasviltan* (simul mori, *συναποθανεῖν*), utraque lectio codd. græcorum auctoritate comprobatur. — *jah samana liban*] cod. A *jassamana* (※) *libam*, Cast. ※ jet. *samanaliban* (vid. ad Mc. IX, 25).

VII, 4. *managons*] multam, ° gr. omn.

VII, 5. *makidonjai*] cod. A *makaidonjai*, vid. ad I, 16.

VII, 6. *gaþlaihands*] sic recte cod. A; cod. B ※ *gaþlaihans*, vid. ad Mc. XII, 24.

VII, 7. *izvarana*] exspectaveris *izvara* ad *gaunoþa* relatum; Grim. W. J. l. l. p. 193 ut *izvarana* recte habeat, *gaunoþa* librarii mendum esse judicat pro *gaunoþ*, nobis ad eos solœcismos pertinere videtur, de quibus ad Neh. VI, 16 diximus. — *varþ*] fieret, ° gr. omn.

VII, 8. *jabai*] Goth. c. cod. c. ap. Mi. ° καί. — *þaim*] ° cod. A. — *jah jabai*] gr. omn. εἰ καί, formula hoc verborum ordine invenitur etiam XII, 11, cum L. XVIII, 4 *jabai jah* legatur. — *gasaiwa auk*] cod. A *unte gasaiwa* (nam video). — *dulleitilai*] cod. A *du leitilai*; lectio recepta, quod jam Cast. adnotavit, pro *duh leitilai* (vid. ad Cor. I, VII, 16), cui inest καί particula (*-uh*); nam etsi ad J. XVIII, 26 *uh* encliticum pro καί etiam significante particula poni posse negavimus, tamen eos locos excipimus quibus καί cum εἰ conjungitur; his enim Goth. *jah* aut plane omittit, aut aliter *jabai* ponit (vid. supra), unde his locis Goth. in illo καί gravem quemdam sensum non posuisse apparet; cæterum *leitilai* (pancum) ° gr. omn. neque Joan. V, 55; Phil. 15 additur; dicitur autem Skeir. p. 47, 5 *du leitilamma mela*.

VII, 9. *saurgaideduþ*] sic recte cod. A; cod. B ※ *saurgideduþ*. — *in*] ° cod. A.

VII, 10. *so*] ° cod. A. — *gatulgidai*] cod. A *gatulgida* ad *idreiga* relatum, cum *gatulgidai* ad *ganistai* referendum sit. — *ustiuhada*] vid. ad J. XIII, 35. — *du teituu*] ad Titum. gr, ἐπὶ Τίτου; Goth. c. codd. πρὸς Τίτον.

VII, 11. *saiw*] cod. A ※ *saiwa* (video). — *hlutrans*] sic codd.; Cast. ※ *hautrans*, vid. ad I, 12. — *visan*] Goth. c. codd. ° ἐν.

VII, 12. *jabai*] Goth. ° καί. — *melida*] Goth. ° ὑμῖν.

VII, 13. *inuh þis*] cod. A *inuþ-þis*. — *sium*] cod. A *sijum*. — *aþþan*] at, ° gr; Goth. conspirat cum iis codd. qui δέ h. l. ponunt et infra post περισσότερος (*filaus*) omittunt. — *ana*] pr. ° cod. A. — *unsarai*] nostra, gr. ὑμῶν.

VII, 14. *izvis*] gr. omn. post *rodidedum*.

VII, 15. *jah brusts*] cod. A *jab-brusts*. — *ina*] sic recte cod. A; cod. B ※ *ine*.

VII, 16. *nu*] igitur, ° gr.

VIII, 1. *kaunja*] notifico, gr. γνωρίζομεν. — *aikklesjon*] sic cod. B; cod. A omnino melius cum gr. omn. *aikklesjom* (ecclesiis).

2 **ïzvis. broþrjus. ants guþs þo gihanon în aikklesjon makidonais. þatei în managamma kustau aglons**
3 **managduþs fahedais ïze jah þata diupo unledi ize usmanagnoda du gabein ainfalþeins ïze. unte bi mahtai**
4 **veitvodja jah ufar maht silbaviljos vesun. niþ managai usbloteinai bidjandans uns niman**
5 **anst seina jah gamainein andbahtjis în þans veihans. jah ni svasve venidedum ak sik silbans**
6 **atgebun frumist fraujin. þaþroh þan uns þairh viljan guþs. svaei bedcima teitaun ei svasve**
7 **faura dustodida. svah ustiuhai în ïzvis jah þo anst. akei sve raihtis în allamma managniþ**
galaubeinai jah vaurda jah kunþja jah în allai usdaudein jah ana þizai us ïzvis în uns friaþvai
8 **ei jah în þizai anstai managnaiþ. ni svasve fraujinonds qiþa ïzvis ak în þizos anþaraize us-**
9 **daudeins jah ïzvaraizos friaþvos airkniþa kiusands. unte kunnuþ anst fraujins unsaris ïesuis**
xristaus þatei în ïzvara gaunledida sik gabigs visands ei jus þamma ïs unledja gabeigai vair-
10 **þaiþ. jah ragin în þamma giba. unte þata ïzvis batizo ïst. juzei ni þatainei viljan ak jah taujan**
11 **dugunnuþ af fairnin jera. iþ nu sai jah taujan ustiuhaiþ ei svasve faura ïst muns du viljan sva jah**
12 **du ustiuhan us þammei habaiþ. jabai auk vilja în gagreftai ïst. svasve habai. vaila andanem ïst. ni**
13, 14 **svasve ni habai. ni sva auk ei anþaraim ïnsila iþ ïzvis aglo ak us ïbnassau. în þamma nu mela ïzvar**
ufarassus du jainaize þarbom. ei jah jainaize ufarassus vairþai du ïzvaraim þarbom ei vairþai
15, 16 **ïbnassus. svasve gameliþ ïst. saei filu ni managizo jah saei leitil ni favizo. aþþan aviliud guþa. ïzei**
17 **gaf þo samon usdaudein faur ïzvis în hairto teitaus. unte raihtis bida andnam. aþþan usdaudoza**
18 **visands silba viljands galaiþ du ïzvis. jaþ-þan miþsandidedum ïmma broþar. þizei hazeins în ai-**
19 **vaggeljons and alios aikklesjons. aþþan ni þat-ain ak jah gateviþs fram aikklesjom miþ gasinþam**

INTERPRETATIO.

vobis, fratres, gratiam Dei hanc datam in ecclesia Macidoniæ. 2. quod in multo experimento tristitiæ multitudo gaudii eorum et hæc profunda paupertas eorum abundavit ad divitias simplicitatis eorum ; 3. nam secundum virtutem testor et supra virtutem voluntarii fuerunt, 4. cum multa exhortatione precantes nos accipere gratiam suam et communicationem ministerii in hos sanctos. 5. Et non sicut speravimus, sed se ipsos dederunt primum Domino, deinde autem nobis per voluntatem Dei, 6. adeo-ut precaremur Titum, ut sicut antea incepit, sic perficiat in vos etiam hanc gratiam. 7. Sed uti quidem in omni abundatis, fide et verbo et cognitione et in omni sollicitudine et in hac e vobis in nos caritate, ut etiam in hac gratia abundetis. 8. Non sicut dominans dico vobis, sed propter hanc aliorum sollicitudinem etiam vestræ caritatis sinceritatem probans. 9. Nam cognoscitis gratiam domini nostri Jesu Christi, quod propter vos pauperem-fecit se dives existens, ut vos hac ejus paupertate divites fiatis. 10. Et consilium in hoc do, nam hoc vobis melius est, vos qui non solum velle, sed etiam facere incepistis a præcedente anno. 11. Verum nunc ecce etiam facere perficiatis, ut sicut adest animus ad cupiendum, sic etiam ad perficiendum, ex quo habetis. 12. Si enim voluntas in parato est, sicut habeat, bene acceptum est, non sicut non habeat. 13. Non sic enim ut aliis quies, verum vobis tristitia, sed ex æqualitate; 14. in hoc nunc tempore vestra abundantia ad illorum inopias, ut etiam illorum abundantia fiat ad vestras inopias, ut fiat æqualitas, 15. sicut scriptum est: qui multum, non plus et qui paucum, non minus. 16. At gratia Deo, qui dedit hanc eamdem sollicitudinem pro vobis in cor Titi, nam quidem precem accepit; 17. at sollicitior existens ipse volens profectus-est ad vos, 18. et autem misimus cum eo fratrem, cujus laus propter evangelium per omnes ecclesias. 19. At non hoc-solum, sed etiam ordinatus ab ecclesiis inter socios-peregrinationis

ANNOTATIONES.

VIII, 2. *jah þata*] cod. A *jaþ-þata*.

VIII, 3. *silbaviljos*] quod adverbiumne esset (uti *aljaleikos* Philipp. III, 15), an adjectivum, cum Cast. dubitasset, Grim. W. J. p. 202 et Gram. III, 596 pluralem substantivi esse recte monuit, rectius autem pro *silbavilis* formam *silbavileis* posuisset, vid. Gram. I, 599 sq. — *vesun*] fuerunt, ° gr. omn.

VIII, 4. *usbloteinai*] cod. B ※ *usbloþeinai*. — *niman*] accipere, ° gr., qui habent cum *uns* post *veihans* ponunt; Ulf. c. Ambrst. — *seina*] suam, ° gr. omn. cf. ad I, VII, 16.

VIII, 5. *jah ni*] cod. A *jan-ni*. — *þaþroh þan*] cod. A *þaþroþ-þan*, cæterum gr. omn. *καί*; Goth. c. verss. lat., cf. tamen L. IV, 9, ubi *þaþroh* = *καί*.

VIII, 7. *raihtis*] hac particula *περ* encliticum redditur, sic L. I, 1 *unte raihtis* (ἐπειδήπερ). XVIII, 14 *þau raihtis* (ἤπερ). — *în*] sec. in, ° gr. omn. — *ana*] in, ° gr. omn. — *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

VIII, 8. *svasve fraujinonds*] sicut dominans, gr. omn. *κατ' ἐπιταγήν*; Goth. c. Vulg. — *ïzvis*] vobis, ° gr. om. — *usdaudeins*] sic recte cod. A, cod. B ※ *usdaudein*. — *friaþ.os*] cod. A *frijaþvos*.

VIII, 9. *gabeigai*] cod. A *gabigai*.

VIII, 10. *jah ragin*] cod. A *jar-ragin*. — *viljan — taujan*] ¶ cod. A æ. gr. omn.; cod. B cum vers. Syr. et Arab. (ab ea, quam edidit Walton prorsus diversa, exstante in bibliotheca Ambrosiana in cod. pentaglotto epistolas Pauli continente. Cast.). Cæterum Goth. ° *τό* utr., sic vs. seq.

VIII, 11. *fauraïst*] adest, ° gr. omn. — *du*] sec. ad, gr. *τό*; Goth. c. cod. n ap. Mi. et verss. lat. *τοῦ* legit. — *habaiþ*] habetis, cod. A *habai* (habeat) c. vers. Copt.

VIII, 12. *vilja*] sic codd., Cast. ※ *viljan*. — *gagreftai*] sic Grim. W. J. p. 192 et Gram. III, 514 recte conjecit (cf. L. II, 1) et Mssm. B. A. p. 525 dicit in cod. altero ita scriptum esse videri, cum alter hac parte mutilatus sit; Cast. *gagrei.... tai*, sed *gagreftai* ap. *Add.* p. 67. — *svasve*] Goth. ° *ἐάν* et paulo post c. codd. *τις*. — *ïst*] sec. est, ° gr. omn.

VIII, 13. *sva*] sic, ° gr. omn., nisi Goth. *svaei* interjecta *auk* particula diremit; de simili tmesi vid. ad L. I, 20.

VIII, 15. *managizo — faviso*] plus — minus, gr. omn. *ἐπλεόνασε — ἠλαττόνησε*. — *jah saei*] cod. A *jas-saei*.

VIII, 16. *aviliud*] cod. A *aviliuþ*. — *ïzei*] cod. A *ïze*. — *faur ïzvis*] cod. B ° ※.

VIII, 17. *silba viljands*] Cast. ※ jct.

VIII, 18. *jaþ þan*] cod. B (?) ※ *gaþ-þan*, cod. A (?) ※ *gah þan*.—*þizei*] cod. A ※ *þizai*.—*în*] propter, gr. omn. *ἐν* (in). — *and*] per, sic in cod. B scriptum esse videri Cast. in *Add.* p. 68 dicit, dum in cod. A *ana* videatur, sed *and* solum est rectum.

VIII, 19. *miþ gasinþam*] inter socios, cod. A c. gr. omn. *miþgasinþa* (consocius). — *du*] Goth. c. codd. ° *αὐτοῦ*.

20 uns miþ anstai þizai andbahtidon fram uns du fraujins vulþau jah gairnein unsarai. bivandjandam
21 þata ïbai was uns fairinodedi ïn digrein þizai andbahtidon fram uns. garedandans auk goda ni
22 þatainei ïn andvairþja guþs ak jah ïn andvairþja manne. ïnsandidedum þan miþ ïm broþar unsa-
rana. þanei gakausidedum ïn managaim usta usdaudana visandan aþþan nu sai filaus mais usdau-
23 dozan trauainai managai ïn ïzvis. jaþþe bi teitu. saei ïst gaman mein jah gavaurstva ïn ïzvis jaþþe
24 broþrjus unsarai apaustauleis aikklesjono vulþus xristaus. aþþan ustaiknein friaþvos ïzvaraizos
IX, 1 jah unsaraizos woftuljos faur ïzvis ïn ïm usta.knjandans ïn andvairþja aikklesjono. aþþan bi and-
2 bahti. þatei rahtoda du veihaim. ufjo mis ïst du meljan ïzvis. unte vait gairnein ïzvara. þizaiei fram
ïzvis wopa at makidonnim. unte axaja gamanvida ïst fram fairnin jera jah þata us ïzvis aljan ga-
3 vagida þans managistans ïzei. aþþan fauragasandida broþruns ei woftuli unsara so fram ïzvis ni
4 vaurþi lausa ïn þizai halbai ei svasve qaþ gamanvidai sijaiþ. ïbai jabai qimand miþ mis makido-
neis jah bigitand ïzvis unmanvjans. gaaiviskondau veis. ei ni qiþau jus. ïn þamma stomin þizos
5 woftuljos. naudiþaurft nu man bidjan broþruns ei galeiþaina du ïzvis jah fauragamanvjama þana
fauragahaitanan aivlaugian ïzvarana þana manvjan visan svasve vailaqiss jah ni svasve bifaihon.
6 þatuþ þan saei saïiþ us gaþagkja. us gaþagkja jah sneiþiþ jah saei saïiþ ïn þiuþeinai. us þiuþeinai
7 jah sneiþiþ. warjizuh svasve fauragahugida hairtin ni us trigon aiþþau us nauþai. unte hlasana
8 giband frijoþ guþ. aþþan mahteigs ïst guþ alla aust ufarassjan ïn ïzvis ei in allamma sinteino
9 allis ganauhan habandans ufarassjaiþ in allamma vaurstve godaize. svasve gameliþ ïst. tahida gaf
10 unledaim. usvaurhts ïs visiþ du aiva. aþþan sa andstaldands fraiva þana saiandan jah hlaiba du
11 mata andstaldiþ jah managjai fraiv ïzvar jah vahsjan gataujai akrana usvaurhtais ïzvaraizos. ïn

INTERPRETATIO.

nobis cum gratia hac ministrata a nobis ad domini gloriam et promptitudinem nostram, 20. devitantibus hoc, ne quis nos vituperaret in abundantia hac ministrata a nobis; 21. curantes enim bona non solum in facie Dei, sed etiam in facie hominum. 22. Misimus autem cum iis fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpe sollicitum existentem, at nunc ecce multo magis sollicitiorem confidentia multa in vos; 23. sive pro Tito, qui est socius meus et adjutor in vos, sive fratres nostri, apostoli ecclesiarum, gloria Christi. 24. At ostensionem caritatis vestræ et nostræ gloriationis de vobis in iis exhibentes in præsentia ecclesiarum. IX, 1. At de ministerio, quod pertinuit ad sanctos, superfluum mihi est ad scribendum vobis; 2. nam scio promptitudinem vestram, qua de vobis gloror ad Macidones, nam Achaja præparata est a præcedente anno; at hæc ex vobis æmulatio concitavit hos plurimos eorum. 3. At præmisi fratres, ut gloriatio nostra hæc de vobis non fieret inanis in hoc dimidio, ut, sicut dixi, præparati sitis, 4. ne, si veniunt cum me Macidones et inveniunt vos imparatos, pudeat nos, ut non dicam vos, in hac confirmatione hujus gloriationis. 5. Necessitatem igitur puto rogare fratres, ut eant ad vos et præparent hanc promissam eulogiam vestram hanc paratam esse uti benedictionem et non uti deceptionem. 6. Hoc autem qui serit e parcimonia, e parcimonia etiam metit, et qui serit in benedictione, e benedictione etiam metit. 7. Quisque sicut prædestinavit corde non e dolore aut e necessitate, nam hilarem datorem amat Deus. 8. At potens est Deus omnem gratiam augere in vobis, ut in omni semper omnis sufficientiam habentes abundetis in omni operum bonorum, 9. sicut scriptum est: dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in ævum. 10. At hic donans semine hunc serentem etiam pane ad cibum donat, et augeat semen vestrum, et crescere faciat fructus justitiæ vestræ. 11. In omni locu-

ANNOTATIONES.

VIII, 20. *bivand jandam*] devitantibus, ad proxime præcedens *uns* relatum, cod. A *birandjandans* (devitantes) c. gr. omn., ad sequentia pertinens, cf. ad IV, 18 — *digrein*] sic in cod. A posteriorem manum recte emendasse pro *digrjin* (quod in cod. B legitur et prima manu etiam in cod. A scriptum fuit), jam Grim. W. J. p. 194 indicavit.

VIII, 21. *guþa*] Dei, gr. κυρίου.

VIII, 22. *usdaudana*] sic recte cod. A, cod. B ※ *usdauda* — *filaus mais*] de qua ubertate loquendi vid. ad M. VI, 26; cod. A *filu*.

VIII, 23. *jah gavaurstva*] cod. A *jag-gavaurstva*; cæterum *gavaurstva* gr. omn. post *ïzvis*. — *vulþus*] cod. A *vulþaus* (gloriæ) c. Veles. et verss. latt. ap. Mill. nisi *vulþaus* pro *vulþus* scriptum est, vid. ad Mc. VII, 32.

VIII, 24. *friaþvos*] cod. A *frijaþvos*. — *ustaiknjandans*] ostendentes, gr. ἐνδεικνύμενοι.

IX, 1. *aþþan*] Goth. aut μέν aut γάρ omittit, utramque enim græcam particulam per *aþþan* reddit; veri tamen est similius, eum μέν omisisse: primum quia γάρ in omnibus iis codd. legitur, quibuscum aliis etiam locis consentire solet; deinde quia δέ vs. 3 illi μέν oppositum, iterum per *aþþan* convertit, nullus autem nobis innotuit locus, ubi μέν — δέ per *aþþan* — *aþþan* redditum esset, sed aut μέν aut δέ respondet; accedit quod Goth. μέν sæpius omittit, cf. XI 4. — *du meljan*] Cast. ※ jct.; cæterum Goth. c. codd. τοῦ pro τό legit, cf. 8, 11.

IX, 2. *wopa*] glorior, cod. A *wopam* (gloriamur). — *makidonnim*] sic cod. B pro *makidonim*, vid. ad Gal. V, 15. — *axaja*] cod. A *akaja*, utrumque recte habet, sic *pusra*, *zaxarias* et *poska*, *zakarias* scribitur. — *gavagida*] cod. A *usvagida*, idem significans. — *izei*] eorum, ° cod. A c. gr. omn.

IX, 4. *jah bigitand*] cod. A *jah-bigitand*. — *unmanvjans*] cod. A ※ *unmanvjands*, vid. ad L. X, 2. — *gaaiviskondau*] cod. A ※ *gaaiviskonda*. — *qiþau*] dicam, gr. λέγωμεν. — *þizos wolftuljos*] hujus gloriationis, ° gr. et cod. A ° *þizos*.

IX, 5. *jah ni*] cod. A *jan-ni*.

IX, 6. *saïiþ*] utr., cod. A *saijiþ*. — *us gaþagkja*] utr., Cast. ※ jct. — *þiuþeinai*] benedictione, gr. εὐλογίαις; cæterum Goth. pro priore ἐπί c. cod. ἐν legisse videtur, de altero utrum ἐπί an ἐξ legerit, non satis liquet.

IX, 7. *nauþai*] hinc usque ad (*andhulei*) *nins* XII, 1 in cod. A deest. — *giband*] Cast. hanc formam falsam pro *gibundan* esse dicens, errat. vid. Grim. I, 1017.

IX, 8. *ïst*] est, ° gr. omn.

IX, 9. *usvaurhts*] cod. B. ※ *usvaurts*, vid. ad M. V, 15.

12 allamma gabignandans in allai ainfalþein. sei vaurkeiþ þairh uns aivxaristian guþa. unte andbahti
þis gudjinassaus ni þatainei ist usfulljando gaidva þize veihane ak jah ufarassjando þairh manega
13 aviliuda guþa. þairh gakust þis andbahtjis mikiljandans guþ ana ufhauseinai andahaitis izvaris in
14 aivaggeljon xristaus jah in ainfalþein gamaindubais du im jah du allaim jah izei bidai faur izvis
15 gairnjandans izvara in ufarassau anstais guþs ana izvis. aviliud guþa in þizos unusspillodons is
x, 1 gibos. aþþan ik silba pavlus bidja izvis bi qairrein jah mukamodein xristaus. ikei ana and-
2 augi raihtis hauns im in izvis aþþan aljar visands gatraua in izvis. aþþan bidjam ei ni andvairþs
gatrauau trauainai. þizaiei man gadaursan ana sumans þans munandans uns sve bi leika gaggandans
3, 4 in leika auk gaggandans ni bi leika drauhtinom. unte vepna unsaris drauhtinassaus ni leikeina ak
5 mahteiga guþa du gataurþai tulgiþo. mitonins gatairandans jah all hauhiþos ushafanaizos viþra kunþi
6 guþs jah frahinþandans all frapje jah in ufhausein xristaus tiuhandans. jah manvuba habandans du
7 fraveitan all ufarhauseino. þan usfulljada izvara ufhauseins. þo bi andvairþja saiwiþ jabai was
gatrauaiþ sik silban xristaus visan. þata þagkjai aftra af sis silbin ei svasve is xristaus sva jah veis.
8 aþþan sveþauh jabai wa managizo wopam bi valdufni unsar. þatei atgaf frauja unsis du timreinai jah
9, 10 ni du gataurþai izvarai ni gaaiviskonda. ei ni þugkjaima sve þlahsjandans izvis þairh bokos. unte þos
11 raihtis bokos qiþand kaurjos sind jah svinþos iþ qums leikis lasivs jah vaurd frakunþ. þata þagkjai
sa svaleiks þatei wileikai sium vaurda þairh bokos aljar visandans svaleikai jah andvairþai vaurstva
12 unte ni gadaursum domjan unsis silbans aiþþau gadomjan uns du þaim sik silbans anafilhandam ak
13 eis in sis silbam sik silbans mitandans jah gadomjandans sik silbans du sis silbam ni fraþjand. iþ
14 veis — ak bi mitaþ garaideinais. þoei gamat unsis guþ mitaþ fairrinnandein und jah izvis. ni auk
svasve ni fairrinnandans und izvis ufarassau ufþanjam uns. unte jah und izvis gasniumidedum in

INTERPRETATIO.

pletati, in omni simplicitate, quæ operatur per nos eucharistiam Deo; 12. nam ministerium hujus muneris non solum est implens inopiam horum sanctorum, sed etiam augens per multas gratias Deo. 13. Per experimentum hujus ministerii glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ in evangelium Christi et in simplicitate communicationis ad eos et ad omnes, 14. et eorum prece pro vobis desiderantes vos in abundantia gratiæ Dei in vobis. 15. Gratia Deo propter hoc inenarrabile ejus donum. x, 1. At ego ipse Paulus rogo vos per humanitatem et lenitatem Christi, ego-qui in facie quidem humilis sum in vobis, at alias existens confido in vos. 2. At rogamus ut non præsens confidam fiducia, qua puto audere in quosdam hos putantes nos ut secundum carnem ambulantes, 3. in carne enim ambulantes non secundum carnem militamus; 4. nam arma nostræ militiæ non carnalia, sed potentia Deo ad eversionem munimentorum, 5. opiniones evertentes et omne altitudinis elatæ contra scientiam Dei et capientes omne mentium, et in obedientiam Christi ducentes, 6. et parate habentes ad ulciscendum omne inobedientiarum, cum expletur vestra obedientia. 7. Hæc de facie videtis? Si quis confidit se ipsum Christi esse, hoc opinetur rursus a se ipso, ut sicut is Christi, sic etiam nos. 8. At quidem si quid plus gloriamur de potentia nostra, quam dedit Dominus nobis ad ædificationem et non ad eversionem vestram, non erubescimus, 9. ut non videamur ut terrentes vos per litteras; 10. nam hæ quidem litteræ, dicunt, graves sunt et fortes, verum adventus corporis infirmus et verbum despectum. 11. Hoc opinetur hic talis, quod quales sumus verbo per litteras alias existentes, tales etiam præsentes opere. 12. nam non audemus judicare nos ipsos aut comparare nos cum his se ipsos commendantibus, sed ii in se ipsis se ipsos metientes et comparantes se ipsos cum se ipsis non intelligunt. 13. Verum nos — sed secundum mensuram regulæ, quam mensus-est nobis Deus, mensuram pertingentem usque-ad etiam vos. 14. Non enim sicut non pertingentes usque-ad vos abundanter extendimus nos, nam etiam usque-ad vos contendimus in evangelio

ANNOTATIONES.

ix, 13. *in*] sec. in gr. omn.

ix, 15. *aviliud*] Goth. c. codd. ° δέ. — *unusspillodons*] cod. B ※ *unusspillidons*, vid. Rom. xi, 33; i pro *o* aliquoties falso a librariis scriptum esse, ad L. i, 23 vidimus.

x, 1. *ik silba*] ¶ gr. omn. — *im*] sum ° gr. omn. — *aljar visands*] Cast. ※ jet., sic vs. 11.

x, 2. *bidjam*] cod. B ※ *bidjan*. græcis accommodatum esset si *bidja* (rogo) legeretur. — *gatrauau*] cod. B ※ *gatraiau*., Castillionæo (Gloss. p. 64) *ai* pro *au* scriptum esse videbatur, ut duplicatio ejusdem diphthongi vitaretur; quam defendendi rationem ut sapientibus probaverit, admodum veremur.

x, 4. *unsaris drauhtinassaus*] ¶ gr. omn.

x, 5. *jah*] tert. et, ° gr. omn. — *tiuhandans*] ducentes, ° gr.

x, 8. *sveþauh jabai*] quidem si = ἐάν τε, ut Goth. καί omisisse videatur; *sveþauh* reddendis enclitics inservit aliis etiam locis, vid. Rom. viii, 9 *sveþauh jabai* = εἴπερ; pro *sveþauh* ita sæpius *raihtis* ponitur, vid. ad viii, 7; — τε a Goth. plerumque exprimi non solere, ad L. ii, 16 comprobavimus. — *wa managizo*] ¶ gr. — *gaaiviskonda*] erubescimus, gr. omn. αἰσχυνθήσομαι.

x, 9. *þugkjaima*] videamur, gr. δόξω. — *þlahsjandans*] terrentes, gr. ἐκφοβεῖν.

x, 10. *qiþand*] dicunt, gr. omn. φησί; Goth. c. Vulg. — *sind*] sunt, ° gr. omn. — *qums*] sic cod. B; Cast. ※ *quma*.

x, 11. *aljar visandans*] vid. ad vs. 1.

x, 12. *unsis silbans*] nos ipsos, gr. ° omn. — *du þaim*] ad hos, gr. omn τισὶ τῶν. — *sik*] cod. B ※ *sik sik*; idem verbum librariorum negligentia mendose repetitum sæpius invenitur, sic supra vi, 3 *ei ei*, infra xii, 6 *aiþþau aiþþau*, cf. ad J. ix, 41: etiam plura verba, uti Eph. vi, 9, ubi *jah jus fraujans* in cod. A bis scripta sunt.

x, 13. *veis*] initio versiculi desunt verba respondentia his textus græci οὐχὶ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα; amanuensis enim in transcribendo integram lineam omisit, cumque postea vidisset sensum omnino constare non posse, vocem *veis* (nos) supra lineam addidit (Cast.), cf. ad iv, 10. — *fairrinnandein*] pertingentem, gr. omn. ἐφικέσθαι.

x, 14. *und*] sec., gr. omn. ante *unte*.

15 **aivaggeljon xristaus. ni ïnu mitaþ wopandans în framaþjaim arbaidim aþþan ven habam at vahs-**
16 **jandein galaubeinai ïzvarai în ïzvis mikilnan bi garaideinai unsarai du ufarassau. ufarjaina ïzvis**
17 **aivaggeljon merjan ni în framaþjaim arbaidim du manvjaim wopan. aþþan sa wopands în fraujin**
18;xi,1 **wopai. unte ni saei sik silban gasvikunþeiþ. jains ïst gakusans ak þanei frauja gasvikunþeiþ. vainei**
2 **usþulaidedeiþ meinaizos leitil wa unfrodeins akei jah uspulaiþ mik. unte aljanonds ïzvis guþs al-**
3 **jana gavadjoda auk ïzvis ainamma vaira mauja svikna du usgaban xristau. aþþan og ïbai anfto**
svasve vaurms aivvan uslutoda filudeisein seinai riurja vairþaina fraþja ïzvara af ainfalþein jah
4 **sviknein þizai în xristau. jabai nu sa qimanda anþarana ïesu mereiþ. þanei veis ni meridedum.**
aiþþau ahman anþarana nemuþ. þanei ni nemuþ. aiþþau aivaggeljon anþara. þoei ni andnemuþ.
5 **vaila usþulaideduþ. man auk ni vaihtai mik minnizo gataujan þaim ufar mikil visandam apaustau-**
6 **lum. jabai unhrains ïm vaurda akei ni kunþja. aþþan în allamma gabairhtida în allaim du ïzvis.**
7 **aiþþau ïbai fravaurht tavida mik silban haunjands ei jus ushauhjaindau. unte arvjo guþs aivaggel-**
8 **jon merida ïzvis. anþaros aikklesjons birauþoda nimands andavizn du ïzvaramma andbahtja jah**
9 **vizands at ïzvis jah ushaista ni ainnohun kaurida. unte þarbos meinos usfullidedun broþrjus qi-**
10 **mandans af makidonai jah în allaim unkaureinom ïzvis mik silban fastaida jah fasta. ïst sunja xri-**
11 **staus în mis. unte so woftuli ni faurdammjada în mis în landa akaje. în wis. unte ni frijo ïzvis. guþ**
12 **vait. ïþ þatei tauja jah taujan haba ei usmaitau ïnilon þize viljandane ïnilon ei în þammei wopand.**
13 **bigitaindau svasve jah veis. unte þai svaleikai galiugaapaustauleis vaurstvjans hindarveisai gagalei-**
14 **kondans sik du apaustaulum xristaus. jah nist sildaleik. unte silba satana gagaleikoþ sik aggillan liuha-**
15 **dis. nist mikil jabai andbahtos ïs gagaleikond sik sve andbahtos garaihteins. þizeei andeis vairþiþ**

INTERPRETATIO.

Christi. 15. Non sine mensura gloriantes in alienis laboribus, at spem habemus in crescente fide vestra in vobis augeri secundum regulam nostram ad abundantiam, 16. ultra vos evangelium prædicare, non in alienis laboribus ad parata gloriari: 17. at hic glorians in Domino glorietur, 18. nam non qui se ipsum commendat, ille est probatus, sed quem dominus commendat. xi, 1. Utinam pateremini meæ paucum aliquid stultitiæ, sed etiam patiamini me; 2. nam æmulans vos Dei æmulatione, despondi enim vos uni viro puellam castam ad exhibendum Christo. 3. At timeo, ne forte sicut serpens Evvan decepit dolo suo, corruptæ fiant mentes vestræ a simplicitate et castitate hac in Christo. 4. Si igitur hic veniens alium Iesum prædicat, quem nos non prædicavimus: aut spiritum alium accepistis, quem non accepistis; aut evangelium aliud, quod non recepistis; bene passi-estis. 5. Puto enim non quoquam me minus facere his supra multum exsistentibus apostolis. 6. Sinpurus sum verbo, sed non scientia, at in omni me-manifestavi in omnibus ad vos. 7. Aut num peccatum feci me ipsum humilians, ut vos exaltemini, quod nequidquam Dei evangelium prædicavi vobis? 8. Alias ecclesias spoliavi, accipiens obsonium ad vestrum ministerium et existens apud vos et egenus non ullum gravatus-sum; 9. nam egestates meas suppleverunt fratres venientes a Macidonia et in omnibus non-molestiis vobis me ipsum servavi et servo. 10. Est veritas Christi in me, nam hæc gloriatio non obstruitur in me in terra Acæorum; propter quid? 11. Quia non amo vos? Deus scit. 12. Verum quod facio et facere habeo, ut excidam occasionem horum cupientium occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut etiam nos. 13. Nam hi tales falsi-apostoli operarii dolosi assimilantes se ad apostolos Christi; 14. et non-est mirum, nam ipse Satana assimilat se angelo lucis; 15. non-est magnum, si ministri ejus assimilant se, ut ministri justitiæ, quorum finis fit secundum opera eorum.

ANNOTATIONES.

x, 15. *habam*] habemus, gr. omn. ἔχοντες.

x, 16. *ufairjaina*] sic cum Cast. jet. dedimus, fortasse rectius div. scribendum est *ufar jaina*, uti xi, 5 *ufar mikil* (ὑπερλίαν). — *arbaidim*] laboribus, gr. omn. κανόνι, quod nunc legitur e versu præcedente huc pervenisse videtur.

x, 18. *gakusans*] cod. B ✻ *gakusands*, vid. ad L. x, 2.

xi, 1. *meinaizos — unfrodeins*] meæ — insipientiæ, gr. μου—ἀφροσύνη et *wa* (τι) ° gr.

xi, 2. *aljanonds*] æmulans, gr. omn. ζηλῶ, Goth. c. vers. lat. — *du usgaban*] Cast. ✻ jet.; cæterum sine dubio pro *usgaban*, quod perspicue in cod. legi Cast. ait, *usg ban* legendum est, vid. Rom. xii, 1.

xi, 3. *seina*] Goth. c. codd. ° οὕτω. — *jah sviknein*] et castitate, ° gr.

xi, 4. *jabai*] Goth. ° μέν. — *veis*] nos, ° gr. omn. — *ahman*] cod. B ✻ *ahma;* jam Cast. veram lectionem in textu posuit, uti mox *aivaggeljon* pro codicis B falsa lectione *aivaggeljo — nemuþ*] pr. accepistis, gr. omn. λαμβάνετε; quod præteritum nos male habet, sed non ab interprete, sed a librario, cujus oculi ad sequens idem verbum aberrarent, scriptum esse videtur.

xi, 5. *visandam*] existentibus, ° gr. omn. — *apaustaulum*] cod. B ✻ *apauslum*, vid. ad J. xviii, 15.

xi, 6. *jabai*] Goth, ° δὲ καί. — *ïm*] sum, ° gr. omn. — *gabairhtida*] manifestavi sc. me, gr, φανερωθέντες; fortasse *gabairhtidai* (manifestati) legendum est.

xi, 7. *ïbai*] num, ° gr. omn.; Goth. c. Vulg. (nunquid).

xi, 8. *ïzvis*] *vis*, quod cod. B habet, falsum esse nobis videtur; eodem errore librarius cod. A 5, 9 *þe* pro *jaþþe* posuit; Grimm. W. J. p. 214 lectio codicis non prorsus contemnenda esse videbatur, sed jam Cast. *ïzvis* in textum recepit. — *ainnohun kaurida*] ¶ gr. omn.

xi, 9. *în allaim unkaureinom*] in omnibus non molestiis; Cast. et Grim. (W. J. p. 199 et Gram. III, 136) *unkaureinom* pro adverbio habentes, errant, nam ut adverbium esse posse concedatur, sed et Castillionæo forma ejus insolita videtur esse, nec Grim alio exemplo comprobare potuit: tamen constructio verborum repugnat, nam cum *în allaim* pro gr. ἐν πάντι Goth. nunquam ponat, fieri non potest, quin ad *unkaureinom*, dativum pluralis (cf. Grim. I 605), retulerit; gr. omn. ἀβαρῆ, quod non est neutrum, absolute positum, sed masculinum ad sequens ἐμαυτόν pertinens.

xi, 14. *nist*] non est, gr. omn. οὐ, sic vs. 15. — *aggilau*] sic cod. B pro *aggilau*, vid. ad Gal. v, 15.

xi, 15. *nist*] vid. ad vs. 14. — *mikil*] Goth. c. codd.

16 bi vaurstvam ïze. aftra qiþa ïbai was mik muni unfrodana. aiþþau vaila þau sve unfrodana nimaiþ
17 mik ei jah ïk leitil wa wopau. þatei rodja. ni rodja bi fraujin ak sve in unfrodein in þamma stomin
18, 19 þizos wôftuljos. unte managai wopand bi leika jah ïk wopa. unte azetaba usþulaiþ þans unvitans
20 frodai visandans. usþulaiþ jabai was ïzvis gaþivaiþ. jabai was fraïtiþ. jabai was usnimiþ. jabai was
21 in arbaidai briggiþ. jabai was ïzvis in andavleizn slahip. bi uns veriþai qiþa sve þatei veis siukai
22 veseima. iþ in þammei we was ananauþeiþ. in unfrodein qiþa. gadarsjah ïk. haibraieis sind jah ik.
23 israeleïteis sind jah ïk. fraiv abrahamis sind jah ïk. andbahtos xristaus sind. svasve unvita qiþa. mais
24 ik. in arbaidim managizeim. in karkarom ufarrassau. in slahim ufarrassau. in dauþeinim ufta. fram
25 iudaium fimf sinþam fidvortiguns ainamma vanans nam. þrim sinþam vandum usbluggvans vas
ainamma sinþa stainiþs vas. þrim sinþam usfarþon gatavida us skipa. naht jah dag in diupiþai vasna-
26 reins. vratodum ufta. bireikeim awo. bireikeim vaidedjane. bireikeim us kunja. bireikeim usþiudom.
bireikeim in baurg. bireikeim in auþidai. bireikeim in marein. bireikeim in gal ugabroþrum.
27 aglom jah arbaidim. in vocainim ufta. in gredau jah þaurstein. in lausqiþreim ufta. in friusa jah
28, 29 naqadein. inuh þo afar þata arbaiþs meina seiteina. saurga meina allaim aikklesjom. was siukiþ
30 jah ni siukau. was afmarzjada jah ïk ni tundnau. jabai wopan skuld sijai. þaim siukeins meinaizos
31, 32 wopau. guþ jah atta fraujins ïesuis vait sa piuþeiga du aivam þatei ni linga. in damaskon
33 fauramaþleis þiudes araïtins þiudanis vitaida baurg damaskai gafahan mik viljands. jah þairh
XII, 1 ï angadauro in snorjon athahans vas and baurgsvaddjau jah unþaþlauh handuns ïs. wopan binah
2 akei ni batizo ïst. jah þan qima in siunins jah andhuleinins fraujins. vait mannan in xristau faur

INTERPRETATIO.

16. Iterum dico, ne quis me cogitet insipientem, alioquin bene quidem uti insipientem accipiatis me, ut etiam ego paucum quid glorer. 17. Quod loquor, non loquor secundum Dominum, sed uti in insipientia in hac substantia hujus gloriæ. 18. Quia multi gloriantur secundum carnem, etiam ego glorior; 19. nam libenter patimini *hos inscios, prudentes exsistentes*; 20. patimini, si quis vos servos-facit, si quis devorat, si quis capit, si quis in laberem ducit, si quis vos in faciem cædit. 21. Secundum ignominiam dico, uti quod nos ægroti essemus, verum in quo quidem quis audet, in *imprudentia dico, audeo etiam ego*; 22. Hebræi *sunt, etiam ego*; Israelitæ *sunt, etiam* ego; semen Abrahamis sunt, etiam ego; 23. ministri Christi sunt, sicut inscius dico, magis ego; in laboribus pluribus, in carceribus abundanter, in plagis abundanter, in mortibus sæpe. 24. A Judæis quinque vicibus quadraginta uno carentes accepi, 25. tribus vicibus virgis cæsus *fui*; una vice lapidatus fui, tribus vicibus egressionem feci e nave, nocte et die in profunditate fui maris; 26. itineribus sæpe periculis fluminum, periculis latronum, periculis e genere, periculis a gentilibus, periculis in urbe, periculis in deserto, periculis in mari, periculis in falsis-fratribus; 27. afflictionibus et laboribus, in vigiliis sæpe, in fame et siti, in jejuniis sæpe, in frigore et nuditate. 28. Sine his post hoc labor meus semp ternus, cura mea omnibus ecclesiis. 29. Quis ægrotat, et non ægrotem? Quis sollicitatur, et ego, non urar? 30. Si gloriari debitum sit, his infirmitatis meæ glorier. 31. Deus et pater domini Iesu scit, hic benedictus in sæcula, quod non mentior. 32. In Damasco præpositus gentis Aretæ regis custodivit urbem Damascenam, comprehendere me volens; 33. et per fenestram in *laqueo* demissus fui per murum et effugi manus ejus. XII, 1. Gloriari oportet, sed non melius est et enim venio in visiones et revelationes Domini. 2. Scio

ANNOTATIONES.

° οὖν. — *jabai*] Goth. c. cod. 9 ap. Mi. ° καί. — *bi*] cum hoc loco foramen membranæ lacunam effecerit, Cast. hanc vocalem de conjectura ad fidit.

XI, 16. *unþfrodanna*] pr., Goth. ° εἶναι, cf. ad Rom. XV, 8. — *vaila þau*] bene quidem, gr. omn οὖν, cui particulæ, *etiam si* significanti, illud *vaila þau* parum accommodatum esse videtur; si lectio genuina est, Gotho κἄν male intellectum et pro καὶ ἄν acceptum significare visum est nostrum *doch, wohl, wenigstens* (Gall. *encore, mais bien, au moins*) (cf. Luc. XVI, 4); sed etiam sic *vaila* otiosum est, nisi pro synonymo *þau* particulæ addito haberi potest, *quod ut possit* veremur, certe locos eum usum probantes desideramus; quamdam significationis similitudinem habet *vaila* Cor. I, IX, 12 marg. codicis A pro πάντως positum.

XI, 20. *usþulaiþ*] Goth. ° γάρ. — *in arbaidai briggiþ*] in laborem ducit, quæ circumlocutio quamquam græco ἐπαίρεται non adverbum respondet, tamen nemo nobis persuadebit, Gothum fortasse ἐπηρεάζει legisse, nam neque ullus gr. hoc verbum hoc loco legit, neque si legeret, ejus significationem verba gothica probe exprimerent.

XI, 21. *we*] nisi librarii errore pro *wa* scriptum est, quod pronomen Goth. sæpius contra gr. auctoritatem addit (vid. XII, 6 et 18). pro gr. ἄν positum esse judicandum est; at si exceperis *weh (modo*, Gal. VI, 12, Philipp. I, 27), hæc particula nullo alio loco invenitur, neque unquam ἄν post relativa pronomina positum a Goth. reddi solet.

XI, 25. *svasve*] sicut, ° gr. omn., Goth. c. Vulg. — *karkarom — slahim*] gr. omn; Goth. c. vulg.

XI, 28. *marein*] maris, ° gr. omn.; Goth. c. Vulg.

XI, 27. init. Goth. c. codd.° ἐν.—*aglom—arbaidim*] afflictionibus—laboribus, ¶ gr. omn. et κόπῳ—μόχθῳ singulari numero habent. — *naqadein*] sic cod. B; Cast. ※ *naqadin*..

XI, 28. *meina*] sec. meus, ° gr. omn.— *seiteina*] sic cod. B pro *sinteina* (M. VI, 11); Grim. W. J. p. 202 illud *seiteins* lectionem vitiosam esse judicat, quia elisiones *n* consonantis gothica lingua non patiatur.

XI, 29. *tundnau*] sic cod. B; Cast. ※ *tunâvjau*.

XI, 31. *fraujins*] Goth. c. codd. ° κυρίου.—*sa*] Goth. ° ὤν.

XI, 32. *baurg damaskai*] civitatem damascenam, gr. omn. Δαμασκηνῶν πόλιν, Cast. *damaskai*] formam esse adjectivam cum nesciret, *damaskaie* legi maluit.

XI, 33. *handuns*] cod. B ※ *handus*.

XII, 1. *woþan — ïst*] gloriari est, gr. καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι, pro quibus Goth. c. vers. Syr. legit: καυχᾶσθαι δεῖ, ἀλλ' οὐ συμφέρει.—*andhuleinins*] pergit cod. A.

XII, 2. *fidvortaihune*] cod. B ※ *vidvortaihune*, cod. A *id*. Ceterum hanc miram numeralis verbi constructionem, Cast. cum Glossar. p. 78 sq. altero loco Gal. II, 1 confirmasset, nunc ibi veram codicis lectio-

jera fidvortaihune jaþþe in leika ni vait. jaþþe inuh leik ni vait. guþ vait. fravulvanana þana
3 svaleikana und þridjan himin. jah vait þina svaleikana mannan jaþþe in leika jaþþe inuh leik nih
4 vait. guþ vait. þatei fravulvaus varþ in vagg jah hausida unqeþja vaurda. þrei ni skulda sind maur
5 rodjan. faur þana svaleikana woþa iþ faur mik silban ni vaiht wopa nba in unmahtim meinaim.
6 aþþan jabai viljau wopan. ni sijau unvita. unte sunja qiþa. iþ treidja. ibai was in mis wa mena.
7 ufar þatei gasaiwiþ aiþþau gahauseiþ wa us mis. jah bi filusnai andhuleino ei ni ufarhafnan.
8, 9 atgibana ist mis hnuto leika meinamma aggilus satanins ei mik kaupasiedi ei ni ufarhugjan
bi þatei þrim sinþam fraujan baþ ei af-stoþi af mis. jah qaþ mis. ganah þuk ansts meina. unte
mahts in siukeim ustiuhada. silu gabaurjaba nu mais wopa in siukeim meinaim ei ufarhleiþrjai ana
10 mis mahts xristaus. in þizei mis galeikaiþ in siukeim in anamahtim in nauþim in vrekeim in
11 þreihstam faur xristu. unte þan siuka. þan mahteigs im. varþ unvita wopa du. jus muk
gabaidideduþ. aþþan ik skulds vas fram izvis gakannjan. unte ni vaihtai minis habaida þiim ufar
12 filu apaustaulum jah jabai ni vaihts im. aiþþau sveþauh taikneis apaustaulaus gatavidos vaurjum in
13 izvis in allai þulainai taiknim jah fauratanjam jah mahtim. wa auk ist. þize vanai veseiþ ufar
14 anþaros aikklesjons. niba þatei ik silba ni kaurida izvis. fragiþþ mis þata skaþis. sai þridjo þata
manvus im qiman at izvis jah ni kaurja izvis. unte ni sokja izvares aihtins ak izvis. ni auk skulun
15 barna fadreinam huzdjan ak fadrein barnam. aþþan ik gabaurjoha fraqima jah fraqimada faur
16 saivalos izvaros. sveþauh ei ufaras-au izvis þrijonds minz þrijoda. aþþan sai nu ik ni kaurida izvis
17 ak visands aufto listeigs bindarveisein izvis nam. ibai þairh wana þizeei in andida du izvis bitaihoda
18 izvis. baþ teitu jah miþinsandida imma broþar. ibai wa bifaihoda izvis teitus. niu þamma samin

INTERPRETATIO.

hominem in Christo ante annos quatuordecim sive in corpore, non scio, sive sine corpore, non scio, Deus scit, abreptum hunc talem ad tertium cœlum; 3. et scio hunc talem hominem sive in corpore, sive sine corpore, non scio, Deus scit, 4 quod abreptus fuit in paradisum et audivit ineffabilia verba quæ non debita sunt homini dicere. 5. De hoc tali glorior, verum de me ipso non quidquam gloriio, nisi in impotentiis meis. 6. At si volo gloriari, non ero inscius, nam veritatem dico, veram parco, ne quis in me quid cogi, et supra quod videt aut audit, qui ad me. 7. Et secundum uberitatem revelationum, ut non efferar, datus est mihi stimulus carni meæ, angelus Satanæ, ut me colaphizet, ut non superbiam. 8. Secundum quod tribus vicibus Dominum rogavi, ut absisteret a me; et dixit mihi: 9. Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitatibus perficitur. Valde libenter igitur magis glorior in infirmitatibus meis, ut habitet super me virtus Christi, 10. in qua mihi placet in infirmitatibus, in injuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo; nam cum ægroto, tum potens sum. 11. Factus-sum inscius glorians, vos me coegistis, at ego debitus fui a vobis commendari, nam non quoquam minus habui his super multum apostolis, etiam si non qui quam sum. 12. Præterea quidem signa apostoli facta fuerunt in vobis in omni patientia, signis et prodigiis et virtutibus. 13. Quid enim est quo carentes fueritis præ aliis ecclesiis, nisi quod ego ipse non molestavi vos? 14. Ignoscite mihi hanc injuriam. Ecce, tertium hoc paratus sum venire ad vos et non molesto vos, nam non quæro vestras possessiones, sed vos; non enim debent filii parentibus opes colligere, sed parentes filiis. 15. At ego libenter insumo et insumor pro animis vestris; tamen ut abundanter vos amans minus amer. 16. At ecce nunc, ego non molestavi vos, sed exi-tens fortasse astutus dolo vos cepi. 17. Num per aliquem, quorum misi ad vos, decepi vos? 18. Rogavi Titum et misi cum eo fratrem; numquid decepit vos Titus? Nonne hoc eodem spiritu

ANNOTATIONES.

nem *bi fidvortaihun jera* edidit, quam ob causam et h. l. deleto illo *e* finali *fidvortaihun* legendum, et Grim. W. J. p. 207 *fidvortaihune* accusativum nescimus quem neutrius pluralis statuere frustra ausum esse existimamus.— *inuh*] cod. A *inu*, sic vs. seq.

XII, 5. *inuh*] cod. A *inu*, idem mox *ni* pro *nih*.

XII, 5. *vaiht*] quidquam, ° gr. omn.

XII, 6. *wa*] quid ° gr. omn.—*saiwiþ*] Goth. c. codd. 6. et 9 ap. Mi. ° με. — *aiþþau*] cod. A ※ *aiþþau aiþþau*, vid. ad X, 12.

XII, 7 *hnuto*] cod. A *hnuþo* et in margine *gairu*.— *meinamma*] meæ, ° gr. omn.

XII, 8, *fraujan*] sic cod. A; cod. B. ※ *frauja*.

XII, 9. *mahts*] Goth. c. codd. ° μοῦ. — *siukeim*] infirmitatibus, cod. A c. gr. omn. *siukeia* (infirmitate).

XII, 10. *þreihstam*] sic cod. A; cod. B. *þleihstem* (sic enim legitur, non *þleihsham*, uti Cast. in adnotatione ad h. l. neque *þleihsam*, uti Mssm. ad Skeir. p. 182 dicit); lectionem autem codicis A nunc prætulimus, quod in *þreihan* verbo habet, quo comprobetur, cum *þleihst* omni comprobatione careat; etiam Grim. l. l. p. 187 lectionem cod. B librarii errore natam esse existimat.

XII, 11. *wopanda*] glorians, ° gr.— *jah jabai*] ¶ gr. omn., vid. ad VII, 8.

XII, 12. *aiþþau sveþauh*] præterea quidem, sic utrique cod.; gr. sed unoquodque μέν, ut *aiþþau* abundet; sunt quidem codd., qui aliter legunt, nullii autem earum lectionum gothicum *aiþþau* accommodatum est; nam si Goth. ἀλλ' ἥ cum aliquot aliis legisset, sine dubio *alja* scripsisset vid. ad I, 13). Cast. qui in codd. lectione etiam offendit, *aþþan sveþauh* conjecit, quo quidem græcum πλήν convertitur, Luc. XIX, 57. Philipp. III, 2. cf. Rom. IX, 6, et nisi verbis græcis plane congruit, tamen sensum non pervertit. *Aiþþau sveþauh* sic conjunctum nullo alio loco invenitur.— *apaustaulaus*] cod. A *apaustaulus*, de qua varietate vid. ad L. I, 54. — *þulainai*] Goth. c. codd. ° ἐν.

XII, 13. *þize*] vid. ad L. X, 5.— *ik silba*] ¶ gr. omn.

XII, 14. *jah nu*] cod. A *jan-ni*.

XII, 15. *gabaurjaba*] cod. A *laþaleiko* et in margine lectionem codicis B habet. — *sveþauh ei*] tamen ut, gr. omn. εἰ καί.— *minz*] cod. A *mins*.

XII, 16. *aþþan sai nu*] at ecce nunc, quasi Goth. νυνὶ δέ legisset, vid. VIII, 22. cf. ad Rom. VII, 6; sed cum gr. omn. ἔστω δέ legerit, fortasse *siai* (*sijai*) scribendum est, sic etiam Grim. Gram. III, 247 judicat. Cæterum *nu* ° gr. omn.— *aufto*] fortasse, ° gr. omn.

XII, 17. *þairh wana*] per aliquem, gr. omn. τινα.— ὅτι αὐτοῦ; Goth. c. Vulg.

XII, 18. *imma*] eo, gr. omn. præter cod. d ap Mi. —*wi*] Goth. aut contra gr. auctoritatem addit (vid. ad XI, 21), aut pro μήτε legit μή τι. — *laustim*] cod. B. ※ *laustim*, vid. Skeir. 40, 19; 45, 9.

19 ahmin iddjedum. niu þaim samam laistim. aftra þugkeiþ izvis ei sunjoma uns viþra izvis. in
20 andvairþja guþs in xristau rodjam. þatuþ-þan all. liubans. in izvaraizos gatimreinais. unte og
ibai aufto qimands ni svaleikans sve viljau bigitau izvis jah ik bigitaidau izvis svaleiks sve
ni vileiþ mik. ibai aufto þvairheins aljan jiukos bihaita birodeinos haifsteis bifaiha ufsvalleinos
21 drobnans. ibai aftra qimandan mik guþ gahaunjai at izvis jah qaino managans þize faura
fravaurkjandane jah ni idreigondane ana unhrainiþai. þoei gataviedun. horinassau jah aglaitja.

XIII, 1 þridjo þata qima at izvis. ana munþa tvaddje veitvode jah þrije gastandai all vaurde.
2 fauraqaþ jah aftra fauragateiba svasve andvairþs anþaramma sinþa jah aljaþro nu melja þaim faura
3 fravaurkjandam jah anþaraim allaim þatei jabai qima. aftra ni freidja. unte kustu sokeiþ þis in mis
4 rodjandins xristaus. saei ni siukeiþ in izvis ak mahteigs ist in izvis. aþþan jabai ushramiþs vas us
siukein akei libaiþ us mahtai guþs. jah auk siukam in imma akei libam miþ imma us mahtai guþs in
5 izvis. izvis silbans fraisiþ. sijaidu in galaubeinai. silbans izvis kauseiþ. þauh niu kunnuþ izvis patei
6 iesus xristus in izvis ist. ibai aufto ungakusanai sijuþ. aþþan venja ei kunneiþ þatei veis ni sijum
7 ungakusanai. aþþan bidja du guþa ei ni vaiht ubilis taujaiþ ni ei veis gakusanai þugkjaima ak ei jus
8, 9 þata godo taujaiþ ei veis ungakusanai þugkjaima. ni auk magum wa viþra sunja ak faur sunja. aþþan
10 faginom þan veis siukam iþ jus svinþai sijuþ. þizuh auk jah bidjam izvaraizos ustauhtais. duþþe þata
aljaþro melja ei andvairþs harduba ni taujau bi valduþja. þammei frauja fragaf mis du gatimreinai
11 jah ni du gataurþai. þata anþar. broþrjus. faginoþ ustauhanai sijaiþ gaþrafstidai sijaiþ samo fraþjaiþ

INTERPRETATIO.

ambulavimus ? nonne his iisdem vestigiis? 19. Iterum videtur vobis, quod defendimus nos adversus vos? In facie Dei in Christo loquimur, hoc autem omne, cari, propter vestram ædificationem ; 20. nam metuo, ne forte veniens non tales quam volo, inveniam vos et ego inveniar vobis talis, quam non vultis me, ne forte ιραι, æmulatio, animositates, rixæ, obtrectationes, insusurrationes, deceptiones, inflationes, seditiones; 21. ne iterum venientem me Deus humiliet apud vos et deplorem multos horum antea peccantium et non pœnitentium ob impuritatem, quam fecerunt, fornicationem et impudicitiam. XIII, 1. Tertium hoc venio ad vos ; in ore duorum testium et trium stet omne verborum. 2. Prædixi et iterum prænuntio, sicuti præsens, altera vice et absens nunc scribo his antea peccantibus et aliis omnibus, quod si venio, iterum non parco. 3. Nam experimentum quæritis hujus in me loquentis Christi, qui non ægrotat in vobis, sed potens est in vobis. 4. At si crucifixus fuit ex imbecillitate, sed vivit e virtute Dei; et enim ægrotamus in eo, sed vivimus cum eo e virtute Dei in vobis. 5. Vos ipsos tentate, sitisne in fide; ipsos vos probate, an nonne cognoscitis vos, quod Iesus Christus in vobis est? num forte improbati estis. 6. At spero, ut cognoscatis, quod nos non sumus improbati. 7. At precor ad Deum, ut non quidquam mali faciatis, non ut nos probati videamur, sed ut vos hoc bonum faciatis, ut nos improbati videamur. 8. Non enim possumus aliquid contra veritatem, sed pro veritate. 9. At gaudemus, cum nos ægrotamus, verum vos validi estis; hoc enim etiam oramus, vestram perfectionem. 10. Ideo hoc absens scribo, ut præsens dure non faciam secundum potestatem, quam dominus dedit mihi ad ædificationem et non ad destructionem. 11. Hoc cæterum, fratres, gaudete, perfecti sitis, confisi sitis, idem sentiatis, pacem facientes sitis, et Deus pacis et charitatis

ANNOTATIONES.

XII, 19. *þugkeiþ*] sic recte cod. A; cod. B ※ *þukeiþ*.— *sunjoma*] sic recte cod. A; cod. B. ※ *sunjodama;* cæterum *sunjoma uns* gr. omn. post *izvis*.— *þatuþ-þan*] hoc autem, gr. τάδε; Goth. c. codd. τὰ δέ legit.

XII, 20. *mik*] me, ° gr. omn. — *aljan*] æmulatio, gr. ζῆλοι, sic Gal. v, 20. — *haifsteis*] cod. B ※ *hafsteis*, vid. Rom. XIII, 13; Skeir. 44, 22 all.— *bifaiha ufsvalleinos*] ° cod. B, addidimus e cod. A; quorum verborum prius (cui Cast. *b* initialem litteram, in cod. evanidam, recte addidit) gr. omn. omittunt, hoc omn. agnoscunt; cæterum de *bifaiha* notandum est, nunc esse formam neutralem *bifaih*, cum aliis locis *bifaiho* esse soleat.

XII, 21. *guþ*] gr. omn. post *gahaunjai;* cæterum Goth. c. codd. ° μοῦ et proxime præcedens με.—*jah ni*] cod. A *jan-ni*.— *þoei gatavidedun*] gr. omn. post *aglaitja;* postea Goth. ° καὶ. — *aglaitja*] sic cod. A; cod. B ※ *aglaiteino* pro quo *aglaiteinom*, Massmanni conjectura, laudari non potest, quia forma nominativi non *aglaiteins*, sed *aglaitei* (Mc. VII, 22; Eph. IV, 19; cf. ad Cor. II, IV, 4) est; si *aglaitein* scriptum esset, lectionem haberemus veram, genitivo autem nunc locus non est.

XIII, 1. *jah þrije*] cod. A *jaþ-þrije*. — *gastandai*] cod. A *gastandiþ* (stat).

XIII, 2. *aftra*] iterum, ° gr. omn.; Goth. c. vers. Arm.—*melja*] scribo, ° gr.

XIII, 3. *sokeiþ þis*] sic recte cod. A et Cast.; cod. B ※ *sokeiþis*, vid. ad III, 2.— *in izvis*] gr. omn. ante *ni*.—*siukeiþ*] cod. A *siukiþ*.

XIII, 4. *jabai*] cod. A c. gr. addit *jah* (etiam).— *auk*] cod. A c. gr. addit *veis* (nos).

XIII, 5. *izvis*] pr. ° cod. A. — *fraisiþ*] sic cod. A; cod. B *fragiþ;* illam lectionem cum Grim. W. J. p. 210 præferendam esse judicavimus, quia non solum forma *fragan* inaudita est, verum etiam, si Gothica esset, non eum sensum præberet, quem gr. textus habet. — *sijaidu*] Cast. ※ *sigaidu*. — *þauh*] cod. A *þau*. — *izvis*] tert. ° cod. B. — *ibai*] cod. A *nibai* (nisi).

XIII, 6. *ei — þatei*] cod. A. *þatei — ei*. — *sijum*] cod. A *siuin*.

XIII, 7. *vaiht — taujaiþ*] ¶ gr. omn.; Goth. c. vulg. — *gakusanai*] cod. A *ungakusanai* (improbati) c. cod. Lincoln. ap. Mill. — *ak ei*] Cast. ※ jct. — *ei veis*] ut nos, gr. omn. ἡμεῖς δὲ ὡς, quos sequitur cod. A, qui *iþ veis sve*) verum nos uti) legit. — *þugkjaima*] videamur, gr. omn. ὦμεν.

XIII, 8. *magum*] sic codd.; Cast. ※ *mageim*.

XIII, 9. *sijuþ*] cod. A *siuþ*.

XIII, 10. *harduba*] cod. A *hardaba*, utrumque recte habet, sic *glaggvaba* et *glaggvuba* dicitur. — *frauja*] gr. omn. post *mis*. — *jah ni*] cod. A *jan-ni*.

XIII, 11. *þata*] vid. ad I, 1, 16. — *gaþrafstidai sijaiþ*] ° cod. B, addidimus e cod. A, et cum gr. omn. habeant, veremur ne in illo cod. librarii oscitantia exciderit, vid. ad Rom. IX, 15. — *samo*] exspectavimus *þata samo*, quod *sama* addito articulo | ὁ αὐτός, eo omisso autem = εἷς, vid. ad Mc. X, 8. — *gavairþeis*] vid. ad L. I, 24; cæterum *gavairþeis — friaþvos* ° gr., et cod. a *frijaþvos*.

12 gavairþi taujandans sijaiþ jah guþ gavairþeis jah friaþvos vairþiþ miþ izvis. goljaiþ izvis misso in
13 frijonai veihai. goljand izvis þai veihans allai. ansts fraujins unsaris iesuis xristaus jah friaþva guþs
jah gaman ahmins veihis miþ allaim izvis. amen.

du kaurinþaium anþara ustauh.

du kaurinþium ·b· meliþ ist us filippai makidonais.

INTERPRETATIO.

sit cum vobis. 12. Salutate vos invicem in osculo sancto; salutant vos hi sancti omnes. 13. Gratia domini nostri Iesu Christi et caritas Dei et communio Spiritus sancti cum omnibus vobis, amen.

Ad Corinthios altera explicit.

Ad Corinthios II, scriptum est e Filippa Macidoniæ.

ANNOTATIONES.

XIII, 12. *frijonai veihai*] ¶ gr.

XIII, 13. *unsaris*] nost i, ° cod. A cum gr. — *friaþva*] cod. A *frijaþva*. — *ahmins veihis*] ¶ gr. omn. — *amen*] amen, ° gr.

Subscript. *du — ustauh*] ° gr. omn.; cæterum pro *kaurinþaium anþara* habet cod. A *kaurinþium ·b·*. Quæ post *ustauh* usque ad finem sequuntur, e cod. A additimus : omittunt ea gr.; qui habent, ad funt διὰ Τίτου καὶ Λουκᾶ, et alii alia.

DU GALATIM.

i, 1 Pavlus apaustaulus n af mannam nih þairh mannan ak þairh iesu xristu jah guþ attan. ize urraisida
2, 3 ina us dauþaim, jah þai miþ mis allai broþrjus a kklesjom galatiais. ansts izvis jah gavairþi fram
4 guþa attin jah fraujin unsaramma iesu xristau. izei gaf sik silban faur fravaurhtins unsaros ei uslau-
5 sidedi uns us þamma andvairþin aiva ubilin bi viljin guþs jah attins unsaris. þammei vulþus du
6 aivam amen. sildaleikja ei svasve spranto afvandjanda af þamma laþondin izvis in anstai xristaus du
7 anþaramma aivaggelja. þatei nist auþar. a'ja sumai sind þai drol'jandans izvis jah viljandans invand-
20, 21 jan aivaggeli xristaus. — — a[þan þatei melja izvis. sai in andvairþja guþs ei ni liuga. þapro qam
22, 23 ana fera saurais jah kileikiais. vasuþ-þan unkunþs vlita aikklesjom iudaias þaim in xristau. þatainei
24 hausjandans vesun þatei saei vrak uns sinle. nu mereiþ galaubein. þoei suman brak. jah in mis mi-
II, 1 kilidedun guþ. þaþro bi fidvortaihun jera usiddja aftra in lairusaulyma miþ barnabin ganimands miþ
2 mis jah 'eitu. uzuþ-þan iddja bi andhuleinai jah ussok im aivaggeli. þatei merja iá þiudom ip sun-
3 dro. þaimei þulta ibai svare rinnau aiþþau runnjau. akei nih teitus sa miþ mis kreks visands þai,
4 diþs vas bimaitan. aþþan in þize uslupandane galiugabroþre. þaiei innuslupun biniuhsjan freihals

INTERPRETATIO. — *AD GALATAS.*

I, 1. Pavlus, apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum et Deum patrem, qui resuscitavit eum e mortuis, 2. et hi cum me omnes fratres ecclesiis Galatiæ. 3. Gratia vobis et pax a Deo patre et domino nostro Iesu Christo, 4. qui dedit se ipsum pro peccatis nostris, ut liberaret nos ex præsenti ævo malo secundum voluntatem Dei et patris nostri. 5. cui gloria in sæcula, amen. 6. Miror, quod sicut celeriter avertimini ab hoc vocante vos in gratiam Christi ad aliud evangelium, 7. quod non-est aliud, nisi quidam sunt hi conturbantes vos et volentes pervertere evangelium Christi. — — 20. At quod scribo vobis, ecce in facie Dei, quod non mentior. 21. Deinde veni in regionem Soræ et Ciliciæ, 22. fui autem ignotus vultu ecclesiis Iudææ his in Christo; 23. modo audientes fuerunt, quod qui persecutus-est nos aliquando, nunc prædicat fidem, quam olim fregit, 24. et in me glorificarunt Deum. II, 1. Deinde ad quatuordecim annos exii iterum in Ierusolymam cum Barnaba, sumens cum me etiam Titum. 2. Ex autem ivi secundum revelationem et enarravi iis evangelium, quod prædico in gentilibus, verum seorsim, quibus visum-est, ne temere curram aut cucurrerim, 3. sed neque Titus, hic cum me Græcus existens, coactus fuit circumcidi. 4. At propter hos subintroductos falsos-fratres, qui irrepserunt, explorare libertatem no-

ANNOTATIONES.

Inscript. Epistola abrupte incipit sine titulo. Cast.

I, 1—II, 17 leguntur in cod. B et I, 22—II, 8 etiam in cod. A.

I, 4. *andvairþin*] sic legendum est, nam *anuvairþin*, quod cod. B præbet et Cast. recepit, cum *futuro* significet, sensum pervertit; ἐνεστώς per *andvairþs* convertitur Rom. VIII, 38; Cor. I, VII, 26.

I, 5. *aivam*] Goth. c. codd. ° τῶν αἰώνων.

I, 6. *svasve*] sicut, sic cod. B mendose pro *sva* (οὕτω).

I, 22. *unkunþs*] incipit cod. A.

I, 23. *þatainei*] Goth. ° δέ.

I, 24. *in mis*] gr. omn. post *mikilidedun*. — *mikilidedun*] cod. A *melidedun* (scripserunt).

II, 1. *þaþro*] cod. A *þaþroh*. — *fidvortaihun*] sic cod. A et Cast.; cod. B ✱ ·*di*· pro ·*id*· vid. Cor. II, XII, 2, et sic littera majorem numerum indicans minori semper anteponitur, sive *jah* additur, sive non. Cæ eram quod olim Cast. *Glossar. Corinth.* p. 78 seq. in cod. *fidvortaihune jera* legi dixerat, in errorem erat inductus, quod cum librarius *fidvortaihunejera jera* scripsisset, postra — *ejera* — abradendo deleverat; cf. ad Cor. II, XII, 2. — *usiddja aftra*] ¶ gr. — *miþ mis*] cum me, ° gr. omn.

II, 2. *uzuþ-þan iddja*] vid. ad Mc. XIV, 44. — *þiudom*] cod. A *þiudos* (gentes), vid. vs. 8.

II, 4. *þize*] cod. A et Cast. *þizei*, cf. ad L. III, 5. — *freihals*] cod. A *freijhals*.

5 unsarana. þanei aihum in xristau Iesu. ei unsis gaþivaidedeina. þaimei ni weilohun gakunþedum
6 ibnaivein ei sunja aivaggeljons gastandai at izvis. aþþau af þaim þugkjandam visan wa. wileikai
siml vesun. ni vaiht mis vulþris ist. guþ mans andvairþi ni ansitiþ. aþþau mis þai þugkjandans
7 ni vaiht anaïnsokun. ak þata viþravairþo gasaiwandans þatei gatraua'da vas mis aivaggeljo faurafiljis
8 svasve paitrau bimaitis. unte saei vaurstveig gatavida paitrau du apaustaulein bimaitis. vaurstveig
9 *gatavida* jah mis in þiudos. jah ufkunnandans anst þo gibanon mis paitrus jah Iakobus jah Iohannes.
þaiei þuhtedun sauleis visan. taihsvons atgeban mis jah barnabin gamaineins. svaei veis du þiudom
10, 11 iþ eis du bimaita. þatainei þizei unledane ei gamuneima. þatei usdaudida. þata silbo taujan. aþþan
12 þan qam paitrus in antiokjai in andvairþi imma andstoþ. unte gatarhiþs.vas. unte faurþizei qemeina
sumai fram Iakobau. miþ þiudom matida. iþ biþe qemun. ufstauþ jah afskaiskaid sik oganda þans
13 us bimaita. jah miþliudedun imma þai anþarai iudaieis svaei barnabas miþgatauhans varþ þizai litai
14 ize. ake biþe usgasaw þatei ni raihtaba gaggand du sunjai a vaggeljons. qaþ du paitrau faura allaim.
15 jabai þu iudaius visands þiudisko i bais jah ni iudaivisko. waiva þiudos baideis iudaiviskon. veis raih-
16 tis iudaieis visandans jah ni us þiudom fravaurhtai. aþþan vitandans þatei ni vairþiþ garaihts manna
us vaurstvam vitodis alja þairh galaubein Iesuis xristaus. jah veis in xristau Iesua galaubidedum ei ga-
raihtai vairþaima us galaubeinai xristaus Iesuis jah ni us vaurstvam vitodis. unte ni vairþiþ garaihts
17 us vaurstvam vitodis aiaiun leike. aþþan jabai sokjandans ei garaihtai domjaindau in xristau bigita-
18 nai sijum jas-silbans fravaurhtai. þannu xristus fravaurhtais andbahts. nis sijai. unte jabai þatei
19 gatar. þata aftra timrja. missataujandan mik silban ustaiknja. unte ik þairh vitoþ vitoda gasvalt
20 ei guþa libau. xristau miþushramiþs varþ iþ liba. nu ni þanaseiþs ik. iþ libaiþ in mis xristus.
aþþan þatei nu liba in leika. in galaubeinai liba sunus guþs þis frijondins mik jah atgibandins sik
21 silban faur mik. ni faurqiþa anstai guþs. unte jabai þairh vitoþ garaihtei. aiþþau jah xristus svare

INTERPRETATIO.

stram, quam habemus in Christo Iesu, ut nos servos-redderent, 5. quibus non aliquamdiu cessimus submissione, ut veritas evangelii stet apud vos. 6. At ab his videntibus esse aliquid, quales aliquando fuerunt, non quidquam mihi majus est; Deus hominis faciem non moratur, at mihi hi videntes non quidquam insuperaddunt, 7. sed hoc contrarium conspicientes, quod creditum fuit mihi evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis. 8. Nam qui efficaciam fecit Petro ad apostolatum circumcisionis, efficaciam fecit etiam mihi in gentiles, 9. et cognoscentes gratiam hanc datam mihi Petrus et Iacobus et Iohannes, qui visi-sunt columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos ad gentiles, verum ii ad circumcisionem, 10. modo horum pauperum ut recordemur, quod studui. hoc ipsum facere. 11. At cum venit Petrus in Antiochiam in facie ei adstiti, quod reprehensus fuit. 12. Nam prinsquam venirent quidam a Iacobo, cum gentilibus cœnatus-est, verum cum venirent, erepsit et segregavit se timens hos e circumcisione, 13. et simularunt-cum eo hi alii Iudæi, adeo-ut Barnabas simul-abreptus fieret hac simulatione eorum. 14. Sed cum conspicerem, quod non recte ambulant ad veritatem evangelii, dixi ad Petrum ante *omnes*: si tu, Iudæus existens, gentiliter vivis et non iudaice, quomodo gentiles cogi iudaizare? 15. Nos enim Iudæi existentes et non e gentilibus peccatores. 16. At scientes, quod non fit justus homo ex operibus legis, sed per fidem Iesu Christi, etiam nos in Christum Iesum credidimus, ut justi fiamus e fide Christi Iesu *et non* ex operibus legis; nam non fit justus ex operibus legis unum corporum. 17. At si quærentes, ut justi judicemur, in Christo, inventi simus et ipsi peccatores, utique Christus peccati minister? Ne sit! 18. Nam si quid everti, hoc iterum ædifico, *malefactum* me *ipsum* statuo. 19. Nam ego per legem legi mortuus-sum, ut Deo vivam. 20. Christo concrucifixus fui, verum vivo, nunc non amplius ego, verum vivit in me Christus. At quod nunc vivo in carne in fide vivo filii Dei hujus amantis me et tradentis se ipsum pro me. 21. Non con-

ANNOTATIONES.

II, 5. *ni*] cod. A *nih*. — *weilohun*] sic recte cod. A; cod. B ※ *weilohum*. — *gastandai*] cod. A marg. *þairhveisui* (permaneat).

II, 6. *vulþris*] sic cod. B adverbio comparativi, vid. Grim. III, 520 seq.; cod. A *vulþrais*, genitivo *vulþrs* substantivi, cf. Cor. I, XIII, 5 *ni vaiht botos mis taujau*. Caeterum ex hoc loco miser in illud *maiseþa þrizans* M. VI, 26 in *mais vulþrizans* emendari posse videtur, et aut litura membranæ oculos nostros fefellit, aut librarius erravit. — *andvairþi*] gr. omn. ante *guþ*. — *andsitaiþ*] cod. A ※ *andsitaiþ* et in marg. glossam *nimiþ* (accipit) habet.

II, 7 *viþravairþo*] cod. A ※ *viþraþo*.

II, 8. *vaurstveig gatavida*] sic utr. cod. A. et in marg. *vaurhta* (effecit); cod. B utr. ※ *vaurstveigatavida*, vid. ad Cor. II. III. 2. — *paitrau*] cod. A *paitru*, vid ad L. I. 54. — *þiudos*] cod. A desinit.

II, 9. *paitrus* — *Iakobus*] gr. Ἰάκωβος — Κηφᾶς. — *veis*] Goth. c. codd. ° μέν.

II, 10. *þatei*] Goth. ° καί.

II, 11. *gatarhiþs*] cod. B ※ *gaþarhiþs*, vid. M. XXVII. 16; Col. II, 13; Skeir. 44, 22; eumdem ejusdem librarii errorem Cor. II, VIII, 4, animadvertimus, cf. ad Mc. II. 9.

II, 12. *ogandans*] cod. B *ogans*, vid. ad Mc. XII, 24.

II, 13. *imma*] Goth. c. verss. et Patr. latt. ° καί. — *svaei*] Goth. c. Complut. ° καί. — *ize*] gr. ante *þizai*, Goth. c. codd. et ap. Mi.

II, 14. *ake* pro *akei*, cf. ad L. X. 5.

II, 15. *raihtis*] enim, ° gr. omn.; Goth. c. vers. Arm. — *iudaieis visandans*] Judæi existentes, gr. omn. φύσει Ἰουδαῖοι.

II, 16 *Iesuis*] sec., ° gr. — *ni vairþiþ garaihts*] gr. post *vitodis*; caeterum de *garaihts*, masculino genere ad *einhun leike* subjectum neutrius generis relato, vid. ad Neh. VI, 16.

II, 17. *sokjandans*] pergit cod. A. — *in*] desinit cod. B. — *þannu*] gr. omn. ἆρα. pro quo verendum ne Goth. ἄρα falso legerit. huic enim particulæ *þannuh* respondet, ἆρα autem L. XVII, 8 per *u* encliticum interrogativum redditum est.

II, 18. *missataujandan*] cod. A et Cast. ※ *missataujandin*.

II, 20. *nu*] nunc, ° gr. omn. — *sunus*] sic cod. A et Cast. pro *sunaus*, vid. ad L. I, 54.

II, 21. *aiþþau jah*] sane etiam, gr. omn. ἆρα; sic *aiþþau* in enumeratorum conditionalium altero membro sequente indicativo modo etiam Cor. I, IX, 2 legitur, ubi gr. ἀλλά γε habent, cf. ad Cor. II, IV, 16.

III, 1 gasvalt. o unfrodans galateis. was ïzvis afhugida sunjai ni ufhausjan. ïzvizei faura augam ïesus
2 xristus fauramelips vas ïn ïzvis ushramips. þat-aïn viljau vitan fram ïzvis. uzu vaurstvam vitodis
3 ahman nemuþ þau uzu gahauseinai galaubeinais. sva unfroþans sijuþ. anastodjandans ahmin nu
4, 5 leika ustiuhiþ. sva filu gavunnuþ svare. aþþan jabai svare. saei nu andstaldiþ ïzvis ahmin jah
6 vaurkeiþ mahtins ïn ïzvis uzu vaurstvam vitodis þau uzu gahauseinai galaubeinais. svasve jah
27 abraham galaubida guþa — — sva managai auk sve ïn xristau daupidai vesuþ. xristau gahamodai
28 sijuþ. nist judaius nih kreks. nist skalks nih freis. nist gumakund nih qinakund. unte allai jus
29 ain sijuþ ïn xristau ïesu. aþþan þande þus xristaus. þannu abrahamis fraiv sijuþ jah-bi gahaitam
IV, 1 arbjaus. aþþan qiþa svalaud melis sve arbinumja niuklahs ïst. ni und vaiht ïusiza ïst skalka frauja
2, 3 allaize visands. akei uf raginjam ïst jah fauragaggam und garehsn attins. sva jah veis þan vesum
4 barniskai. uf stabim þis fairwaus vesum skalkinondans. ïþ biþe qam usfulleins melis. ïusandida
5 guþ sunu seinana vaurþanana us qinon vaurþanana uf vitoda ei þans uf vitoda usbauhtedi ei sunive
6 sibja andnimaina. aþþan þatei sijuþ jus sunjus guþs. ïnsandida guþ ahman sunaus seinis ïn hair-
7 tona ïzvara hropjandan. abba fadar. svaei ni þanaseiþs ïs skalks. þande sunus jah arbja guþs
8 þairh xristu. akei þan sveþauh ni kunnandans guþ þaim þoei vistai ni sind guþa skalkinodeduþ.
9 ïþ nu sai ufkunnandans guþ maizuþ-þan gakunnaidai fram guþa waiva gavandideduþ ïzvis aftra
10 du þaim unmahteigam jah halkam stabim. þaimei aftra ïupana skalkinon vileiþ. dagam vitaiþ jah
11, 12 menoþum jah melam jah aþnam. oz ïzvis ïbai svare arbaididedjau ïn ïzvis. aþþan vairþaiþ sve ïk.
13 unte jah ïk sve jus. broþrjus. bidja ïzvis. ni vaiht mis gaskoþuþ. vituþ þatei þairh siukein leikis
14 aivaggelida ïzvis þata frumo jah fraistubnjai ana leika meinamma ni frakunþeduþ ni andspivuþ ak
15 sve aggelu guþs andnemuþ mik sve xristu ïesu. wileika vas nu audagei ïzvara. veitvodja auk ïzvis
16 þatei jabai mahteig vesi augona ïzvara usgrabandans atgebeiþ mis. ïþ nu sve fijands ïzvis varþ

INTERPRETATIO.

temno gratiam Dei, nam si per legem justitia, sane etiam Christus frustra mortuus est. III. 1. O insipientes Galatæ! quis vos obcæcavit veritati non obedire? vos-quibus ante oculos Iesus Christus coram-scriptus fuit, in vobis crucifixus? 2. Hoc unum volo scire a vobis, exne operibus legis spiritum accepistis, an exne auditu fidei. 3. Sic insipientes estis? incipientes spiritu, nunc carne perficitis? 4. Tam multum perpessi-estis frustra? At si frustra. 5. Qui igitur donat vos spiritu et operatur virtutes in vobis, exne operibus legis, an exne auditu fidei? 6. Sicut etiam Abraham credidit Deo. — — 27. Tam multi enim, quam in Christo baptizati fuistis, Christo vestiti estis. 28. Non-est Iudæus, neque Græcus; non-est servus, neque liber; non-est masculus, neque femina, nam omnes vos unum estis in Christo Iesu. 29. At si vos Christi, ergo Abrahami semen estis et secundum promissiones heredes. IV, 1. At dico: tantum temporis, quam heres parvulus est, non in quoquam melior est servo, dominus omnium exsistens, 2. sed sub tutoribus est et præfectis usque ad statutum-tempus patris. 3. Sic etiam nos cum nimus parvuli, sub elementis hujus mundi fuimus servientes; 4. verum cum venit finis temporis, misit Deus filium suum factum e muliere, factum sub lege, 5. ut hos sub lege redimeret, ut filiorum communitatem acciperent. 6. At quod estis vos filii Dei, misit Deus spiritum filii sui in corda vestra clamantem: abba pater! 7. itaque non amplius es servus, si filius et heres Dei per Christum. 8. Sed tum quidem non scientes Deum his quæ natura non sunt numina, serviistis; 9. verum nunc ecce cognoscentes Deum, magis autem cogniti a Deo, quomodo convertistis vos iterum ad hæc imbecilla, et misera elementa, quibus iterum denuo servire vultis? 10. Dies observatis et menses et tempora et annos? 11. Timeo vos, ne frustra laboraverim in vobis. 12. At fiatis, ut ego, nam etiam ego ut vos, fratres. Oro vos, non quidquam mihi nocuistis. 13. Scitis, quod per imbecillitatem carnis prædicavi vobis hoc prius 14. et tentationem in carne mea non sprevistis, non respuistis, sed ut angelum Dei accepistis me, ut Christum Iesum. 15. Qualis fuit igitur beatitudo vestra? Testor enim vobis, quod si possibile esset, oculos vestros effodientes daretis mihi. 16. Verum nunc uti odiens vos factus sum

ANNOTATIONES.

III, 1. *sunjai ni ufhausjan*] veritati non obedire, ° gr.

III, 4. *aþþan jabai*] at si, gr. omn. εἴγε, ut γε particula per *aþþan* translata sit, cf. L. XVIII, 5, ubi per *ïþ* reddita est.

III, 6. *jah*] etiam, ° gr.

III, 28. *ain*] unum, gr. εἷς; Goth. c. codd. ἓν legisse videtur, cf. J. X, 30; XVII, 22.

III, 29. *gahaitam*] promissiones, gr. omn. ἐπαγγελίαν. — *arbjans*] cod. A ※ *abrjans*.

IV, 3. *uf — fairwaus*] cod. A marg. *uf tugglam* (sub sideribus), hæ voces potius pro glossemate quam pro varia lectione habendæ sunt, nam Augustinus cum aliis Patribus pro *elementis mundi* hic intelligunt *astra*. CAST.

IV, 5. *usbauhtedi ei*] Cast. ※ *usbauhtidedi ei*, quod si vere in cod. scriptum est, librarius eodem modo lapsus est, uti L. IX, 40 et Cor. II, III, 7 (v.d. ad Luc. l. l.); cum autem ultimas duas litteras incertas esse Cast. fateatur, fortasse *usbauhtide* (pro *usbauhtedi*, cf. ad L. XIV, 29) *þei* ille scripsit. — *sunive sibja*] Cast. ※ jct.

IV, 6. *jus*] vos, ° gr. omn. — *guþs*] Dei, ° gr. — *ïzvara*] vestra, gr. ἡμῶν (*unsara*).

IV, 7. *skalks*] Goth. ° ἀλλ' υἱός — (*ak sunus*); e in omissionem librarii culpa (vid. ad Rom. IX, 15) faciam esse, jam Cast. vidit; quod autem dicit illum εἰ δὲ υἱός omisisse, errat.

IV, 8. *vistai ni*] ¶ gr. — *skalkinodeduþ*] gr. omn. ante *þaim*; Goth. c. Vulg.

IV, 9. *ïþ nu sai*] vid. ad Rom. VII, 6.

IV, 10. *melam*] cum gr. omn. καιρούς numero plurali legant, Cast. quanquam propter lituram membranæ *melam* an *mela* legatur, dignoscere non potuit, tamen quin recte edidisset, dubitare non debebat.

IV, 11. *arbaididedjau*] Cod. A et Cast. ※ *arbaidedidjau*, vid. ad J. XVIII, 36.

IV, 12. *aþþan*] at, ° gr. omn.

IV, 13. *vituþ*] Goth. c. codd. ° δέ. — *siukein*] cod. A marg. *unmaht* (impotentiam).

IV, 14. *fraistubnjai*] Goth. c. codd. ° μου.

IV, 15. *vas nu*] ¶ gr. omn. — *vesi*] esset, ° gr. omn.

IV, 16. *ïþ nu sve*] verum nunc uti, gr. omn. ὥστε.

17, 18 sunja gateihands ïzvis. aljanond ïzvis ni vaila ak usletan ïzvis vileina ei ïm aljanoþ. aþþan goþ ïst
19 aljanon ïn godamma sinteino jan-ni þatainei ïn þammei ik sijau andvairþs at ïzvis. barnilona mei-a.
20 þanzei aftra fita. unte gabairhtjaidau xristaus ïn ïzvis. aḷþan vilda qiman at ïzvis nu jah ïnnaidjan
21 stibna meina. unte afslauþiþs ïm ïn ïzvis. qiþiþ mis jus uf vitoda viljandans visan þata vitoþ niu
22 hauseiþ. gameliþïst auk þatei abraham tvans aihta sununs. ainana us þiujai jah ainana us frijai.
23, 24 akei þan sa us þiujai bi leika gabaurans vas. iþ sa us frijai bi gahaita. þatei sind aljaleikaidos. þos
25 auk sind tvos triggvos. aina raihtis af fairgunja seinai ïn þivadv bairandei. sei ïst agar. seina
26 fairguni ïst ïn arabia gamarko þizai nu ïairusalem iþ skalkinoþ miþ seinaim barnam. iþ so ïupa
27 ïairusalem frija ïst. sei ïst aiþei unsara. gameliþ ïst auk. sifai stairo so unbairandei. tarmei jah
28 hropei so ni fitandei. unte managa barna þizos auþjons mais þau þizos aigandeins aban. aþþan
29 veis broþrjus bi ïsakis gahaita barna sium. akei þan svasve sa bi leika gabaurana vrak þana. bi
30 ahmin. svah jah nu. akei wa qiþiþ þata gamelido. usvairþ þizai þiujai jah þamma sunau ïzos. unte
31 ni nimiþ arbi sunus þiujos miþ sunau frijaizos. þannu nu broþrjus ni sijum þiujos barna ak fri-
v, 1 jaizos. þammei freihalsa uns xristus frijans brahta. standaiþ nu. ni aftra skalkinassaus jukuzja
2, 3 usþulaiþ. sai ïk pavlus qiþa ïzvis þatei jabai bimaitiþ. xristus ïzvis nist du botai. aþþan veitvodja
4 wammeh manne bimaitanaize þatei skula ïst all vitoþ tauian. lausai sijuþ af xristau. juzei ïn vitoda

INTERPRETATIO.

veritatem nuntians vobis? 17. Student vobis non bene, sed excludere vos volunt, ut iis studeatis. 18. At bonum est studere in bono semper et non modo, in quo ego sim præsens apud vos. 19. Pueri mei, quos iterum gigno, donec manifestetur Christus in vobis; 20. at volui venire ad vos nunc et mutare vocem meam, nam conterritus sum in vobis. 21. Dicite mihi, vos sub lege volentes esse, hanc legem nonne auditis? 22. Scriptum est enim, quod Abraham duos habuit filios, unum e serva et unum e libera; 23. sed quidem hic e serva secundum carnem natus fuit, verum hic e libera secundum promissionem; 24. quod sunt aliter-placentes, hæ enim sunt duo testamenta, una quidem a monte Sina in servitutem ferens, quæ est Agar; 25. Sina mons est in Arabia confinis huic nunc Ierusalem, verum servit cum suis filiis. 26. Verum hæc sursum Ierusalem libera est, quæ est mater nostra. 27. Scriptum est enim : gaudeat sterilis hæc non-pariens, erumpe et clama hæc non gignens, nam multi filii hujus desertæ magis quam hujus habentis virum. 28. At nos, fratres, secundum Isaci promissionem filii sumus. 29. Sed tum sicut hic secundum carnem natus persecutus-est hunc secundum spiritum, sic etiam nunc. 30. Sed quid dicit hoc scriptum? Ejice hanc servam et hunc filium ejus, nam non accipit hereditatem filius servæ cum filio liberæ. 31. Itaque igitur, fratres, non sumus servæ filii, sed liberæ. v, 1. Qua libertate nos Christus liberos fecit. Stetis igitur, ne iterum servitutis jugum patiamini. 2. Ecce ego Pavlus dico vobis, quod si circumciditis, Christus vobis non-est ad utilitatem. 3. At testor cuique hominum circumcisorum, quod reus est omnem legem facere. 4. Liberi estis a Christo, vos-qui in lege justos dicitis vos; e gratia excidistis·

ANNOTATIONES.

iv, 18, *ïst*] est, ° gr. omn.

iv, 19. *þanzei*] pergit cod. B. — *gabairhtjaidau*] manifestetur, gr. omn. *μορφωθῇ*; Goth. teste Cast. c. vers. Æthiop. *φανερωθῇ* legit. Cod. A in marg. nonnulla verba sunt scripta, de quibus Cast. adhibita multa opera fere hæc legere potuit : *d..... laudjai gafrisah..naim* et quæ ita explevit : *du laudjai gafrisahtnaim*. Sed primum non debebat glossam vocare, quæ est varia lectio, qua librarius vel si quis alius græcum *μορφωθῇ* ad verbum reddere voluit; neque deinde illa explendi ratio nobis placet, non solum quia sensum probum non habet, verum etiam quia sic signum ad marginem spectans post *ïzvis* positum esse debet. quod supra *gabairhtjaidau* recte pictum est; denique Castillionæi interpretatio vel suæ lectionis (*ad abundantiam deformatis*) prorsus falsa est. Res autem ita habere videtur : *μορφοῦσθαι* qui interpretari voluit, verbis uti debebat quibus sensus inesset *in formam rediqi*, idque fecit scribens : *du ludjai gaf risahtnai ïn* (*ïzvis*) i. e. ad speciem conformetur in (vobis) sc. Christus. *Ludji*, cujus verbi, proprie *πρόσωπον* (M. vi, 17) significantis, synonymon *vlits* Philipp. ii, 7 pro *μορφή* quoque ponatur, etiam ipsum pro græco *μορφή* adhiberi potest. Pro *ludjai* qui audacius agere velit, etiam *skaunjai* conjicere potest, nam *guþaskaunei* et *ibnaskaunis* Philipp. ii, 6 et iii 21 Goth. pro *θεοῦ μορφή* et *σύμμορφος* utitur. *Laudjai* quo comprobetur, nihil habet, certe ei nunc locus non datur, si Cast. cum Grim. III, 46 — *lauds* sulfixum quantitatis significationem habere existimat. — *xristaus*] sic cod. B; cod. A et Cast. *xristus*, de qua codd. varietate vid. ad Mc. vii, 32.

iv, 21. *niu hauseiþ*] cod. A marg. *niu ussuggvuþ* 'nonne legistis). c. verss. (*οὐκ ἀναγινώσκετε*).

iv, 22. *aihta sununs*] ¶ gr. omn.

iv, 23. *leika*] desinit cod. A. — *gahaita*] non est pluralis, uti Cast. censet, nam sic *gahaitam* dicendum erat, vid. iii. 29; sed dativus singularis, quem etiam gr. omn. habent.

iv, 24. *aljaleikaidos*] sic cod. B, id cum *aliter placentes* significet, sensus autem *allegorice dictæ* postulet, *a'jaleikodos* exspectandum erat.

iv, 25. init. Goth. c. codd. ° *τὸ γὰρ Ἄγαρ.* — *gamarko*] confinis, gr. *συστοιχεῖ δέ.* — *iþ*] Cast. legit *guþ* (i. e. *gþ*), quia spatium majus ei esse videbatur quam inter *i* et *þ* esse deberet; cum autem ductum superiorem litteræ *g* exiliorem esse et incertum ipse fateatur, et sensus *guþ* omnino non patiatur, *iþ* autem ad reddendum *γάρ* necessarium sit, non dubitamus in cod. exaratum esse, quod edidimus. — *seinaim burnam*] ¶ gr. omn.

iv, 27. *anþjons*] sic cod. B; Cast. ※ *auþjos*. — *þau*] sic cod. B; Cast. ※ *þan*.

iv, 28. *bi ïsakis gahaita*] secundum Isaci (i. e. Isaco factam) promissionem, gr. omn. *κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας* (pendens a sequente *τέκνα*).

iv, 29. *þan svasvē*] ¶ gr. omn. — *swah jah*] sic cod. abundante, ut videtur, aut *jah* aut — *h* enclitico (vid. ad J. xviii, 26), cf. tamen infra vi, 7 *þatuh jah*.

v, 1. *þammei freihalsa*] qua libertate, gr. *τῇ ἐλευθερίᾳ ᾗ*, cf. ad L. i, 20.—*nu*] igitur, ° gr., pro quo Goth. omittit *καί*, quod gr. omn. habent. — *skalkinassaus jukuzja*] ¶ gr. omn.

v, 2. *bimaiti þ*] circumciditis, i, e. vos circumcidere facitis, vid. ad Cor. I, xv, 29.

v, 3. *veitvodja*] Goth. c. codd. ° *πάλιν.* — *wammeh*] cod. B et Cast. ※ *wamme*, cf. ad Mc. xv. 6.

v, 4. *garaihtans qiþiþ ïzvis*] Cast. postquam dixit Gothum *justi* pro *justificati* convertisse, deinde in-

5 garaihtans qiþiþ izvis. us anstai usdrusnþ. aþþan veis ahmin us galaubeinai venais garaihteins
6 beidam. unte in xristu iesu nih bimait vaiht gamag ni faurafilli ak galaubeins þwirh friaþva vaur-
7, 8 stveiga. runnoþ vaila. was izvis galatida sunjai ni ufhausjan. so gakunds ni us þamma laþondin
9, 10 izvis ist. leitil beistis allana daig distairiþ. ik gatraua in izvis in fraujin þatei ni vaiht aljis hugjiþ
11 aþþan sa drobjands izvis sa bairaiþ varg þa. sawazuh saei sijai. aþþan ik broþrjes jabai bimait
12 merjau. duwe þanamais vrikada. þannu gatauran ist marzeins galgins. vainei jah usmaitaindau
13 þai drobjandans izvis. jus auk du freihalsa laþodai sijuþ. broþrjus. þatainei ibai þana freihals du
14 leva leikis taujaiþ ak in friaþvos ahmins skalkinoþ izvis misso. unte all witoþ in izvis in ainamma
15 waurda usfulljada in þamma. þijos newnadjin þeinana sve þuk silban. iþ jabai izvis misso beitiþ
16 jah fairrinoþ. saiwiþ ibai fram izvis misso fraqimaindau. aþþan qiþa ei ahmin gaggaiþ jah lustr
17 leikis ni ustiuhaiþ. unte leik gairneiþ viþra ahmin iþ ahma viþra leik. þo nu sis misso andstan-
18, 19 dand ei ni þiswah þatei vileiþ. þata taujaiþ. aþþan jabai ahmin tiuhanda. ni sijeþ uf vitoda. aþþan
20 svikunþa sind vaurstva leikis. þatei ist horinassus kalkinassus unhrainþa aglaitei galiugagude
21 skalkinassus lubjaleisei fiaþvos haifsteis aljan hatiza jiukos tvisstasseis birodeinos hairaiseis neiþa
manrþra drugkaneins gabauros jah þata galeiko þaim. þa ei faurqiþa izvis sve ju fauraqaþ þatei
22 þai þata svaleik taujandans þiudangardjos guþs arbjans ni vairþand. iþ akran ahmins ist friaþva fa-
23 heþs gavairþi usbeisnei seiei bleiþei galaubeins qairrei gahobains sviknei. viþra þo svaleika nist
24, 25 vitoþ. iþ þaiei sind xristaus. leik sein ushramidedun miþ vinnom jah lustum. jabai libam ahmin.
26 ahmin jah gaggam. ni vairþaima flautandans misso ushaitandans. misso in neiþa visandans.

INTERPRETATIO.

5. at nos spiritu e fide spem justitiæ exspectamus. 6. Nam in Christo Iesu neque circumcisio quidquam valet, neque præputium, sed fides per amorem operans. 7. Cucurristis bene: quis vos impedivit veritati non parere? 8. Hæc persuasio non ex hoc vocante vos est. 9. Paucum fermenti omnem massam corrumpit. 10. Ego confido in vos in domino, quod non quidquam aliud cogitatis, at hic perturbans vos hic ferat damnationem, quicunque qui sit. 11. At ego, fratres, si circumcisionem prædicam, cur adhuc persecuti nem-natur? Ut ne perdita est sollicitatio crucis. 12. Utinam etiam excidantur hi perturbantes vos. 13. Vos enim ad libertatem vocati estis, fratres, modo ne hanc libertatem ad occasionem carnis facietis, sed propter amorem spiritus servite vobis invicem. 14. Nam omnis lex in vobis in uno verbo impletur in hoc: amabis proximum tuum, sicut te ipsum. 15. Verum si vos invicem mordetis et incusatis, videte, ne a vobis invicem occidamini. 16. At dico, ut spiritu ambuletis et cupiditatem carnis non perficietis. 17. Nam caro cupit contra spiritum, verum spiritus contra carnem. Hæc igitur sibi invicem resistunt, ut ne quodcunque quod vultis, hoc faciatis. 18. At si spiritu ducimini, non estis sub lege. 19. At manifesta sunt opera carnis, quod est adulterium, scortatio, impuritas, lascivia, 20. idolorum servitus, veneficium, inimicitiæ, rixæ, æmulationes, iræ, animositates, dissensiones, obtrectationes, hæreses, 21. invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes et hoc simile his, quod interdico vobis, sicut jam antedixi, quod hi hoc tale facientes regni Dei heredes non fiunt. 22. Verum fructus spiritus est amor, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, 23. mansuetudo, continentia, castitas; contra hæc talia non est lex. 24. Verum qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum affectibus et cupiditatibus. 25. Si vivimus spiritu, spiritu etiam ambulemus. 26. Ne fiamus gloriantes invicem pro-

ANNOTATIONES

terpretatus est *dicit vobis* sc. Christus, addiditque *qiþiþ izvis* in græcis et latinis cæterisque versionibus omnibus de esse et videri ea verba e glossa in textum illata; sed miramur virum doctum non sensisse, quam probe Goth. δικαιοῦσθε reddiderit per *garaihtans qiþiþ izvis* i. e. justos dicitis vos; cf. *garaihtana gateihan* = δικαιοῦν L. XVIII, 14.

v, 6. *xristau*] pro *xristaus* vid. ad L. I, 54.

v, 8. *gakunds*] Cast. qui *gaku(nd)s* edidit, potius *gak(un)ds* edere debebat, nam *un* litteræ in cod. non comparent; eum autem evanidas recte restituisse non dubium est, etsi *gakunds* nullo alio loco invenitur. — *laþondin*] cod. B et Cast. ✻ *laþodin*. — *ist*] est, ° gr. omn.

v, 9. *beistiþ*] cod. B et Cast. ✻ *beitis*. — *distairiþ*] corrumpit, gr. ζυμοῖ, pro quo Goth. c. codd. et Vulg. δολοῖ legit; ζυμοῖ per *gabeisteiþ* reddendum erat, vid. Cor. I, v, 6.

v, 10. *sa*] sec. hic, ° gr. omn. — *bairaiþ*] sic cod. B et Cast. pro *bairai*, vid. ad Thess. I, IV, 14.

v, 11. *bimait*] Goth. c. codd. ° ἔτι. — *þanamais*] Cast. ✻ div. — *gatauran*] sic cod. B et Cast. ✻ pro *gataurana*, nisi solœcismus est, quos permultos ad Neh. VI, 13 annotavimus; cf. ad Eph. III, 19.

v, 13. *leikis*] carnis gr. σαρκί. — *taujaiþ*] faciatis, ° gr. omn. Graver cod. G (ὦσιτε) et Vulg. (detis). — *ahmins*] spiritus, ° gr.

v, 14. *in izvis*] in vobis, ° gr.

v, 15. *fairrinoþ*] incusatis, gr. omn. κατεσθίετε, Goth. c. vers. et latr. lat. Cæterum pro *fairrinoþ* rectius scriberetur *fairinoþ*; sed liquidæ litteræ sæpius a librariis mendose duplicantur, sic Cor. I, VII, 18 *kannt*. II, IX, 2 *mikidomnim*. Philipp. IV, 15 *ainnohun*. Cor. II, X, 14 *aggilau*. L. II, 16 *allh*. Thess. I, V, 8 *nasseinais*; nec rectius, aliis locis altera liquida omittitur, id quod maxime factum est in voce *fulhun* vid. ad L. II, 21.

v, 16. *ei*] ut, ° gr. omn.

v, 17. *iþ*] pergit cod. A.

v, 19. *horinassus*] adulterium, ° gr.

v, 20. *aljan*] æmulatio, gr. omn. ζῆλοι, sic Cor. II, XII, 20. — *twisstasseis*] sic cod. B; cod. A *twistasseis*, cf. ad Mc. III, 13 et Cor. II, III, 2. — *birodeinos*] obtrectationes, ° gr. omn., Goth. e loco paralleio Cor. II, XII, 20 huc traxisse videtur.

v, 21. *drugkaneins*] sic codd.; etiam Rom. XIII, 13, ubi eam Cast. *draygkaneim* edidimus, codice demum inspecto *drugkaneim* scriptum esse docemur; librarius enim *draygkaneim* scripserat, cognito autem errore ipse *a* in *u* mutavit. Cast. Add. p. 65 — *faurqiþa*] sic codd. et Cast. ✻ pro *fauraqiþa* (antedicol. — *ju*] jam gr. omn. καί. — *svaleik taujandans*] sic cod. A; cod. B teste Cast. *svaleik tataujandans*, sed aut *svaleikata taujandans*, aut *svaleik gataujandans* scriptum esse suspicamur.

v, 22. *friaþva*] sic cod. B; cod. A et Cast. *friaþra*. — *faheþs*] cod. A *faheds*. — *sviknei*] castitas, ° gr.

v, 24. *sein*] suam, ° gr.

vi, 1 broþrjus. jabai gafahaidau manna in wizai missadede. jus þai ahmeinans gaþvastjaiþ þana sva-
2 leikana in ahmin qairreins. atsaiwands þuk silban ibai jah þu fraisaizau. izvaros misso kauriþos
3 bairaiþ jah sva usfulleiþ vitoþ xristaus. iþ jabai þugkeiþ was wa visan. ni vaiht visands. sis silbin
4 fraþjamarzeins ist. iþ vaurstv sein silbins kiusai warjizuh jah þan in sis silbin woftulja habai jah
5, 6 ni in auþaramma. warjizuh auk svesa baurþein bairiþ. aþþan gamainjai sa laisida vaurda þamma
7 laisjandin in allaim godaim. ni vairþaiþ airzjai. guþ ni bilaikada. manna auk þatei saiiþ. þatuh jah
8 sneiþiþ. unte saei saiiþ in leika seinamma. us þamma leika jah sneiþiþ riurein. iþ saei saiiþ in
9 ahmin. us ahmin jah sneiþiþ libain aiveinon. aþþan þata godo taujandans ni vairþaima usgrudjans.
10 unte at mel isvesata sneiþam ni afmaindai. þannu nu þandei mel habam. vaurkjam þiuþ viþra
11, 12 allans þishun viþra svesans galaubeinai. sai wileikaim bokom izvis game'ida meinai handau. sva
managai sve vileina samjan sis in leika. þai nauþjand izvis bimaitan. ei weh vrakja galgins xri-
13 staus ni vinnaina. nih þan sveþauh þai izei bimaitanai sind vitoþ fastand ak vileina izvis bimaitan
14 ei in izvaramma leika wopaina. iþ mis ni sijai wopan in ni vaihtai niha in galgin fraujins unsaris
15 iesuis xristaus. þairh þanei mis fairwaus ushramiþs ist jah ik fairwau. unte nih bimait vaiht ist
16 ni faurafilli ak niuja gaskafts. jah sva managai sve þizai garaidcinai galaistans siud. gavairþi ana
17 im jah armaio jah ana israela guþs. þanamais arbaide ni ainshun mis gansjai. unte ik stakins frau-
18 jins unsaris iesuis xristaus ana leika meinamma haira. ansts frauiins unsaris iesuis xristaus miþ
ahmin izvaramma broþrjus. amen.

du galatim ustauh

INTERPRETATIO.

vocantes, invicem in invidia existentes. VI, 1. Fratres, si deprehendatur homo in aliquo peccatorum, vos hi spirituales corrigatis hunc talem in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne etiam tu tenteris. 2. Vestra invicem onera feratis et sic impletis legem Christi. 3. Veram si putat quis quid esse, non quidquam exis ens, sibi ipsi sollicitatio est. 4. Verum opus suum ipsius probet quisque, et tum in se ipso gloriam habeat et non in alio. 5. Quisque enim propriam sarcinam fert. 6. At communicet hic institutus verbo huic instituenti in omnibus bonis. 7. Ne fiatis erronei; Deus non illuditur; homo enim quod serit, hoc etiam metit. 8. Nam qui serit in carne sua, ex hac carne etiam metit interitum; verum qui serit in spiritu, e spiritu etiam metit vitam æternam. 9. At hoc bonum facientes non fiamus segnes, nam ad tempus proprium metimus non defatigati. 10. Utique igitur, cum tempus habemus, operamur bonum erga omnes, maxime erga familiares fide. 11. Ecce, qualibus litteris vobis scripsi mea manu. 12. Tam multi quam volunt placere sibi in carne, hi cogunt vos circumcidere, ut modo persecutionem crucis Christi non patiantur. 13. Neque enim quidem hi qui circumcisi sunt, legem servant, sed volunt vos circumcidere, ut in vestra carne glorientur. 14. Verum mihi ne sit gloriari in non quoquam, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo. 15. Nam neque circumcisio quidquam est, non præputium, sed nova creatura, 16. et tam multi quam hanc regulam secuti sunt, pax super eos et misericordia et supra Israelem Dei. 17. Amplius labores ne ullus mihi præbeat, nam ego notas domini nostri Iesu Christi in corpore meo fero. 18. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, fratres, amen.

Ad Galatas explicit.

ANNOTATIONES.

VI, 1. *jabai*] Goth. c. codd. ° *καί*. — *atsaiwands*] attendens; cod. A *andsaiwands* (respiciens). quarum lectionum utraque habet, quo commendetur. — *ibai*] sic cod. B; cod. A et Cast. *iþa*, cf. Cor. II, II, 2.

VI, 3. *þugkeiþ*] sic cod. B; cod. A et Cast. *þugkiþ*, cf. Cor. II, XIII, 3. — *wa visan*] ¶ gr. omn. — *vaiht*] h. l. et vs. 15 pro *vaihts*, vid. ad Mc. VII, 15. — *sis — ist*] cod. A marg. variam lectionem habet, quam evanidam Cast. sic legit : *sic silban uslutonds ist* (se ipsum decipiens est), cf. Tit. I, 10 ubi *lutonds* — *φρεναπάτης*.

VI, 4. *silbin*] Goth. c. verss. ° *μόνον*. — *woftulja*] Cast. numerum pluralem esse existimans et *gloriationes* convertens, errat, nam *woftuli* genere non neutrum, sed femininum esse constat. — *ni*] cod. A ° ※.

VI, 5. *baurþein*] sic cod. B; cod. A *baurein*; cæterum in cod. A recte *bairiþ* legitur, non *bauriþ*, uti Cast. in adnotatione edidit.

VI, 6. *godaim*] Cast. in cod. A *is* (ejus) additum esse videtur, sed propter lituram membranæ perspicue cognoscere non potuit.

VI, 7. *manna*] gr. omn. post *saiiþ*. — *saiiþ þatuh*] cod. A et Cast. *saijiþ þata*.

VI, 8. *saiiþ*] utr. cod. A et Cast. *saijiþ*. — *jah*] utr. etiam, ° gr. omn.; Goth. priore loco c. Vulg.

VI, 9. *sneiþam*] cod. A ※ *sneiþa* (meto).

VI, 11. *izvis*] cod. A et Cast. post *gameliaa*, gr. omn. ante *bokom*.

VI, 12. *ei weh*] ut modo, ¶ gr. omn. cf. Philipp. I, 27. — *vrakja*] cod. A et Cast. *vraka*, qua lectione, si genuina est, confirmatur *vrakom* Mc. X, 30, quod aliquando an recum esset, dubitavimus.

VI, 13. *nih*] cod. A et Cast. *niþ*. — *sveþauh*] quidem, ° gr. omn. — *izei*] cod. A et Cast. *ize*. — *sind*] Goth. ° gr. *κἀκεῖ*.

VI, 14. *ize ni vaihtai*] in non quoquam, ° gr. omn. — *fairwaus*] sic cod. B; cod. A et Cast. *fairwus*, vid. ad Mc. VII, 32.

VI, 15. *unte*] Goth. c. codd. ° *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*. — *vaiht*] vid. ad vs. 3.

VI, 17. *mis*] gr. omn. ante *ni*. — *unsaris*] nostri, ° gr. omn.; cf. ad Cor. I, VII, 16. — *xristaus*] Christi, ° gr. omn.

Subscript. ° gr. omn.

AIPISTAULE PAVLAUS DU AIFAISIUM

anastodiþ.

1, 1 Pavlus apaustauius xristaus iesuis þairh viljan guþs þaim veihaim þaim visandam in aifaison jah
2 triggvaim in xristau iesu. ansts izvis jah gavairþi fram guþa attin unsaramma jah fraujin iesu
3 xristau. þiuþiþs guþ jah atta fraujins unsaris iesuis xristaus. izei gaþiuþida uns in allai þiuþeinai
4 ahmeinai in himinakundaim in xristau. svasve gavalida unsis in imma faur gasatein fairwaus ei
5 sijaima veis veihai jah unvammai in andvairþja is in friaþvai. fauragarairoþ uns du suniva gadedai
6 þairh iesu xristu in imma bi leikainai viljins seinis. du hazeinai vulþaus anstais seinaizos. in þizaiei
7 ansteigs vas uns in þamma liubin sunau seinamma. in þammei haham faurbauht fralet fravaurhte
8 þairh bloþ is bi gabein vulþaus anstais is. þoei ufarassau ganohida in uns in allai handugein jah
9, 10 frodein kannjan unsis runa viljins seinis bi viljin. saei fauragaleikaida imma du fauragaggia usful-
11 leinais mele aftra usfulljan alla in xristau þo ana himinam jah ana airþai in imma. in þammei hlauts
gasatidai vesum fauragaredanai bi viljin guþs þis alla in allaim vaurkjandins bi muna viljins seinis.
12, 13 ei sijaima veis du hazeinai vulþaus is þai fauravenjandans in xristau. in þammei jah jus gahausjan-
dans vaurd sunjos aivaggeli ganistais izvaraizos þammei galaubjandans gasiglidai vaurþuþ ahmin
14 gahaitis þamma veihin. izei ist vadi arbjis unsaris du faurbauhtai gafreideinais du hazeinai vulþaus
15 is. duþþe jah ik gahausjands izvara galaubein in fraujin iesu xristau jah friaþva in allans þans vei-
16, 17 hans unsveibands aviliudo in izvara gamund vaurkjands in bidem meinaim ei guþ fraujins unsaris
iesuis xristaus atta vulþaus gibai izvis ahman handugeins jah andhuleinais in ufkunþja seinamma.
18 inliuhtida augona hairtins izvaris ei viteiþ jus wa ist vens laþonais is. wileiku gabei vulþaus arbjis
19 is in veihaim. jah wa ufarassus mikileins mahtais is in uns þaim galaubjandam bi vaurstva mahtais

INTERPRETATIO. — *EPISTOLA PAVLI AD EFESIOS INCIPIT*

1, 1. Pavlus, apostolus Christi Iesu per voluntatem Dei, his sanctis bis existentibus in Efeso et fidelibus in Christo Iesu. 2. Gratia vobis et pax a Deo patre nostro et domino Iesu Christo. 3. Benedictus Deus et pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo. 4. Sicut elegit nos in eo ante constitutionem mundi, ut simus nos sancti et maculis - vacui in facie ejus in charitate. 5. Decrevit nos ad filiorum adoptationem per Iesum Christum in eo secundum placitum voluntatis suæ 6. ad laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratus fuit nobis in hoc caro filio suo, 7. in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum per sanguinem ejus secundum divitias gloriæ gratiæ ejus, 8. quam abundanter concessit in nos in omni sapientia et prudentia, 9. notificare nobis mysterium voluntatis suæ secundum voluntatem, quæ ante- placuit ei 10. ad institutionem impletionis temporum, iterum implere omnia in Christo hæc super cœlos et super terram in eo, 11. in quo sors collocati fuimus. prædestinati secundum voluntatem Dei hujus omnia in omnibus operantis secundum cogitationem voluntatis suæ, 12. ut simus nos ad laudem gloriæ ejus bi antesperantes in Christo, 13. in quo etiam vos audientes verbum veritatis, evangelium salutis vestræ, eui credentes consignati fuisis spiritu promissionis hoc sancto, 14. qui est pignus hæreditatis nostræ ad redemptionem conservationis ad laudem gloriæ ejus. 15. Ideo etiam ego audiens vestram fidem in domino Iesu Christo et amorem in omnes hos sanctos, 16. non-cessans gratias-dico propter vos mentionem faciens in precibus meis, 17. ut Deus domini nostri Iesu Christi, pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ et revelationis in cognitione sua, 18. illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis vos, quid est spes vocationis ejus, quale divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis 19. et quid abundantia

ANNOTATIONES.

Inscriptionem, quæ deest in cod. B, addidimus e cod. A. — *aipistaule pavlaus*] ¶ gr. — *anastodiþ*] incipit, ° gr. omn. Cæterum quod Cast. Specim. p. 55 supra inscriptionem sigla A. F. legi dicit, inter has litteras l itura membranæ excidisse videtur et scri, tum fuisse AIF, quibus litteris *librarius* titulum epistolæ, quadam pictura ornatum, exhibere voluit, vid. Tab. II.

1, 1. *xristaus iesuis*] ¶ gr. omn.

1, 4. *unsis*] cod. A *uns — veis*] nos, ° cod. A. — *friaþvai*] cod. A *friajpvai*.

1, 5 *suniue gadedai*] Cast. ※ jct. — *imma*] cod. A c. gr. omn. *ina* (eum).

1, 6. *sunau seinamma*] filio suo, ° gr.

1, 7. *þairh bloþ is*] gr. omn. ante *fralet*. — *vulþaus*] gloriæ, ° gr. omn.

1, 9. *kannjan*] notificare, gr. γνωρίσας. — *viljin*] Goth. c. codd. ° αὐτοῦ. Cæterum pro *bi* — *imma* in margine codicis A legitur: *ana leikainai* (Cast. ※ *leikeinai*, quia propter lituram *a* et *e* litteras dignoscere non potuit) *þoei garaidida* in imma (i. e. in placito, quod proposuit in eo) quod græcis accommodatum est; notandus tamen usus *ana* præpositionis pro *bi* positæ, cujus alterum exemplum frustra quæsivimus.

1, 10. *jah*] cod. A *jaþ+þo* (et hæc) c. gr. omn.

1, 11. *þammei*] Goth. ° καὶ. — *guþs*] Dei, ° gr. — *in allaim*] in omnibus, ° gr. omn.; Goth. e vs. 23 huc intulisse videtur.

1, 13. *sunjos*] cod. A ※ *sunjus*. — *þammei*] sec., Goth. c. codd. ° καὶ.

1, 14. *izei*] cod. A *saei*. — *arbjis*] codd. et Cast. ※ *arbjos*, vid. vs. 18. — *gafreideinais*] cod. A marg. *ganistais* (salutis).

1, 15. *izvara*] vestram, gr. omn. τὴν καθ' ὑμᾶς. — *xristau*] Christo, ° gr. omn. — *friaþva*] cod. A *friajpva*.

1, 16. *unsveibands aviliudo*] non cessans gratias ago, gr. omn. οὐ παύομαι εὐχαριστῶν, cf. ad Mc. II, 23. — *gamund*] Goth. c. codd. ° ὑμῶν.

1, 18. *inliuhtida*] cod. B ※ *inliuhtitida*. — *wa*] quid, gr. τίς, Goth. c. codd. τί legit — is] pr., Goth. c. codd. ° καὶ. — *wileiku*] sic codd.; mira est enclisis *u* interrogativi in verbo interrogativo; fortasse *wileika* legendum est.

1, 19. *in uns*] cod. A marg. *in izvis* (in vos) c. codd. quos Goth. fere solet sequi.

20 svinþeins ïs. þatei gavaurhta în xristau urraisjands îna us dauþaim jah gasatida în taihsvon seinai în
21 himinam ufaro allaize reikje jah valdufnje jah mahte jah fraujinassive jah allaize namne namnidaize
22 ni þatainei în pamma aiva ak jah în þamma anavairþin. jah all ufhnaivida uf fotuns îmma jah îna
23; II, 1 atgaf haubiþ ufar alla aikklesjon. ei îst leik ïs fullo þis alla în allaim usfulljandins. jah îzvis visan-
2 dans dauþans missadedim jah fravaurhtim îzvaraim. în þaimei simle îddjeduþ bi þizai aldai þis aivis
3 bi reik valdufnjis luftaus ahmins þis nu vaurkjandins în sunum ungalaubeinais. în þaimei jah veis
allai usmetum suman în lustum leikis unsaris taujandans viljans leikis jah gamitone jah vesum
4 vistai barna hatizis svasve jah þai anþarai. iþ guþ gabeigs visands în armahairtein în þizos mana-
5 gons frijaþvos în þizaiei frijoda uns jah visandans uns dauþans fravaurhtim miþgaqivida uns xri-
6 stau. anstai sijum ganasidai jah miþurraisidai jah miþgasatidai în himinakundaiu în xristau îesu.
7 ei ataugjai în aldim þaim anagaggandeim ufarassu gabeins anstais seinaizos în selein bi uns în
8, 9 xristau îesu. unte anstai sijuþ ganasidai þairh galaubein jah þata ni us îzvis ak guþs giba îst. ni us
10 vaurstvam ei was ni wopai ak ïs sijum tauï gaskapanai în xristau îesu du vaurstvam godaim. þoei
11 fauragamanvida guþ ei în þaim gaggaima. duþþe gamuneiþ þatei jus þiudos simle în leika vesuþ
12 namnidans unbimaitanai fram þizai namnidon bimait în leika handuvaurht. unte vesuþ þan în
jainamma mela înuh xristau framaþjai usmetis îsraelis jah gasteis gahaite trausteis ven ni habandans
13 jah gudalausai în manasedai. îp nu sai în xristau îesu jus juzei simle vesuþ fairra. vaurþuþ newa în
14 bloþa xristaus. sa auk îst gavairþi unsar. saei gatavida þo ba du samin jah miþgardavaddju faþos
15 gatairands. fijaþva. ana leika seinamma vitoþ anabusne garaideinim gatairands ei þans tvans gaskopi în
16 sis silbin du ainamma niujamma mann vaurkjiands gavairþi jah gafriþodedi þans bans în ainamma

INTERPRETATIO

eminentiæ virtutis ejus in nobis his credentibus secundum opus virtutis potentiæ ejus, 20. quod operatus-est in Christo suscitans eum e mortuis et collocavit ad dextram suam in cœlis 21. supra omnia imperia et potestates et virtutes et dominationes et omnia nomina nominata non solum in hoc sæculo, sed etiam in hoc futuro, 22. et omne humiliavit sub pedes ei et eum dedit caput super omnia ecclesiæ, 23. quæ est corpus ejus, plenitudo hujus omnia in omnibus implentis. II, 1. Et vos existentes mortuos sceleribus et peccatis vestris, 2. in quibus olim ambulastis secundum hanc ætatem hujus sæculi, secundum principem potestatis aeris spiritus hujus nunc operantis *in filiis incredulitatis*, 3. *in* quibus etiam nos omnes versati-sumus olim in cupiditatibus carnis nostræ facientes voluntates carnis et cogitationum et fuimus natura filii iræ, sicut etiam hi alii. 4. Verum Deus dives existens in misericordia propter hunc magnum amorem, in quo amavit nos, 5. et existentes *nos mortuos* peccatis convivificavit nos Christo; gratia sumus servati 6. et conresuscitati et concollocati in cœlestibus in Christo Iesu, 7. ut ostendat in ætatibus his accedentibus abundantiam divitiarum gratiæ suæ in bonitate secundum nos in Christo Iesu. 8. Nam gratia estis servati per fid m et hoc non ex *vobis*, sed Dei donum est; 9. non ex operibus, ut quis non glorietur, 10. sed e us sumus opus creati in Christo Iesu ad opera bona, quæ præparavit Deus, ut in his eamus. 11. Ideo recordamini, quod vos gentiles olim in carne fuistis, nominati non-circumcisi ab hac nominata circumcisio in carne manu-facta. 12. Nam fuistis tum in illo tempore sine Christo alienati conversatione Israelis et hospites promissionum fœderis, spem non habentes et impii in mundo. 13. Verum nunc ecce in Christo Iesu vos, vos-qui olim fuistis procul, facti-estis prope in sanguine Christi. 14. Hic enim est pax nostra, qui fecit hæc ambo ad *unum* et parietem-intergerinum sepis destruens, 15. inimicitiam, in carne sua legem præceptorum regulis destruens, ut hos duos crearet in se ipso ad unum novum hominem, faciens pacem, 16. et reconciliaret hos ambos in uno

ANNOTATIONES.

I, 20. *himinam*] cœlis, gr. ἐπουρανίοις.

I, 22] *all.* omne, cod. A *alla.*

II, 1. *îzvaraim*] vestris, ° gr.

II, 2. *aivis*] sæculi, cod. A *fairwaus* (mundi). — *sunum*] cod. B ※ *sumun.*

II, 3. *viljans*] voluntates, cod. A marg. *lustuns* (voluptates) cum Clar. lat. et Ambros. — *vesum*] cod. B *visum*, hæc nova scribendi ratio notanda est juxta *veisi, veiseis, veisun;* vid. ad J. XI, 32.—*vistai barna*] ¶ gr.—*hatizis*] sic legendum est. vid. IV, 31, L. III, 7, Skeir. 51, 19; cod. B (non A, ut Cast. annotat) *hatis* et post hanc vocem supra lineam signum ε litteræ græcæ non absimile, quod nullo alio loco inventum est; cod. A (non B) *hatize* (vid. Cast. Add. p. 68); non *hatizos*, uti Cast. in annotatione indicat. Cæterum cod. A marg. *us sateinai* (l. *ussateinai*) *urrugkai*, i. e. ab origine reprobati.

II, 4. *gabeigs*] cod. A *gabigs.* — *frijaþvos*] Goth. c. codd. ° αὐτοῦ.

II, 5. *uns*] sec. nos, ° gr. omn. — *sijum*] sumus, cod. A c. gr. omn. *sijuþ* (estis).

II, 6. *miþurraisidai* — *miþgasatidai*] conresuscitati—concollocati, quæ pluralia ad præcedens *sijum* sunt referenda; cod. A cum gr. omn. *miþurraisida* — *miþgasatida* (conresuscitavit — concollocavit.

II, 7. *aldim*] cod. A ※ *aldaim.*

II, 8. *sijuþ*] cod. a *siuþ.* —*ak*] sed, ° gr. omn.; Goth. c. vers. Arm. et Patrr. latt.— *îst*] est, ° gr. omn.

II, 10, *ak*] sed, gr. omn. γάρ, vid. ad Joan. XVI, 26. — *sijum*] I cod. A *sium.* — godaim cod. A marg. *þiuþeigaim.*

II, 11. *þiudos simple*] ¶ gr. omn. — *vesuþ* fuistis ° gr. omn.; cod. A ante *in.* —*namnidans*] cod. A *þai* articulum addit.—*fram.*—*bimait*] Grimm GGA. 1836 p. 1792 et Gr. IV. 591 recte monet hoc *fram þizai — handuvaurht* interpretandum esse: ab ea (gente) quæ dicitur « circumcisio in carne manufacta. » Cæterum sane mira loquendi ratio, in qua non solum nominativus post *þizai namnidon* offendit, sed etiam quod femininum participii substantivo neutro appositum est; quodammodo comparari potest Mc. III, 16 *gasatida seimona namo paitrus* pro *paitru*, vid. L. I. 15; M. IX, 9.

II, 12. *þan*] tum, ° gr. omn. — *înuh*] cod. A *înu —xristaus*] pro *xristu*, accusativum enim *înuh* præpositio postulat. — *gahaite trausteis*] promissionum fœderis, gr. τῶν ὁιαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας.

II, 15. *vaurþu newa*] gr.; Goth. c. codd. ap. Mill. et Mi.

II, 15. *anabusne*] Goth. c. cod. e ap. Mi. *iv.*

II, 16. *afslahands*] cod. B ※ *afslahans*, vid. ad Mc. XII, 24. — *sis silbin*] se ipso, gr. αὐτῶ.

17 leika guþa þairh galgan afslabands fijaþva in sis silbin. jah qimands vailamerida gavair þi izvis
18 juzei fairra jah gavairþi þaim izei newa. unte þairh ina habam atgagg bajoþs in ainamma ahmin
19 du attin. sai nu ju ni sijuþ gasteis jah aljakonjai ak sijuþ gabaurgjans þaim veihaim jah ingaiaians
20 guþs anatimridai ana grunduvaddjau apaustaulē jah praufete at visandin auhumistin vaihstastaina
21, 22 silbin xristau iesu. in þammei alla gatimrjo gagatiloda vahseiþ du alh ve hai in franjin. in þammei
III, 1 jah jus miþgatimridai sijuþ du bauainai guþs in ahmin. ik þizozei vaihtais ik pavlus bandja xristaus
2 iesuis in izvara þiudo. jabai svejauh hausideduþ fauragaggi guþsanstais. sei gibana ist mis in izvis.
3, 4 unte bi andbuleinai gakannida vas mis so runa swe fauragamelida in leitilamma. duþþe ei siggvan-
5 dans magreiþ fraþjan frodein meinai in runai xristaus. þatei anþaraim aldim ni kunþ vas sunum
6 manne svasve nu andhuliþ ist þaim veihaim is apaustaulum jah praufetum in ahmin. visan þiudos
7 gaarbjans jah galeikans jah gadailans gahaitis is in xristau iesu þairh aivaggelion. þizozei varþ
8 andbahts ik bi gibai austais guþs þizai gibanon mis bi toja mahtais is. mis þamma undarleijin
alla ze þize veihane atgibana varþ ansts so in þiudom vailamerjan þo unfairlaistidon gabein xri-
9 staus jah inliuhtjan allans. wileik þata fauragaggi runos þizos gafulginous fram aivam in guþa
10 þamma alla gaskapjandin. ei kanniþ vesi nu reikjam jah valdufnjam in þaim himinakundam þairh
11 aikklesjon so managfalþo handugei guþs bi muna aive. þanei gatavida in xristau iesu fraujin unsa-
12, 13 ramma. in þammei habam balþein freihals atgagg in trauainai þairh galaubein is. in þize bidja. ni
14 vairþaiþ usgrudjans in aglom meinaim faur izvis. þatei ist vulbus izvar. in þis binga kniva meina

INTERPRETATIO.

corpore Deo per crucem occidens inimicitiam in se ipso. 17. Et veniens prædicavit pacem vobis, vos - qui procul, et pacem his, qui prope. 18. Nam per eum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem. 19. Ecce nunc jam non estis hospites et alienigenæ, sed estis cives his sanctis et domestici Dei, 20. ædificati in fundamento apostolorum et profetarum in existente summo angulari - lapide ipso Christo Iesu, 21. in quo omne ædificium compositum crescit ad templum sanctum in domino, 22. in quo etiam vos coædificati estis ad domicilium Dei in spiritu. III, 1. Propter quam rem ego Pavlus vinctus Christi Iesu propter vos gentiles; 2. si quidem audistis institutionem Dei gratiæ, quæ data est mihi in vos. 3. Nam secundum revelationem notificatum fuit mihi hoc mysterium, ut ante - scriptum in parvo. 4. Ideo ut legentes possitis intelligere prudentiam meam in mysterio Christi. 5. Quod aliis ætatibus non notum fuit filiis hominum, sicut nunc revelatum est his sanctis ejus apostolis et profetis in spiritu: 6. esse gentiles cohæredes et unicorporales et participes promissionis ejus in Christo Iesu per evangelium, 7. cujus factus sum minister ego secundum donum gratiæ Dei, hoc datum mihi secundum opera virtutis ejus, 8. mihi huic infimo omnium horum sanctorum data fuit gratia hæc in gentibus prædicare has investigabiles divitias Christi 9. et illuminare omnes, qualis hæc dispensatio mysterii hujus absconditi a sæculis in Deo hoc omnia creante, 10. ut notificata esset nunc imperiis et potestatibus in his cœlestibus per ecclesiam hæc varia sapientia Dei 11. secundum constitutionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu, domino nostro, 12. in quo habemus fiduciam, libertatem, accessum in confidentia per fidem ejus, 13. propter quod precor, ne fiatis lassi in afflictionibus meis pro vobis, quod est gloria vestra. 14. Propter hoc flecto genua mea ad patrem

ANNOTATIONES

II, 17. *gavairþi*] sec. pacem, ° gr. — *izei*] cod. A *ize*; cæterum de ellipsi *sind* verbi vid. ad Rom. XII, 2.

II, 19. *ju*] ° cod. A. — *aljakonjai*] sic codd. pro *aljakunjai*, vid. ad L. IV, 15. — *sijuþ*] sec. estis, ° gr.

II, 20. *anatimridai*] desinit cod. A. — *xristau iesu*] gr. omn.

III, 1. *þizozei vaihtais*] quam rem, gr. omn. τούτου; sic Goth. sæpius contra græc. auctoritatem relativo utitur ad conjungenda singula enuntiata, vid. V, 6 *þei* (ταῦτα γάρ) Cor. II. XII, 8 *bi þatei* (ὑπὲρ τούτου). M. XXVII, 43 *þatei ist* (οὗτ' ἐστί).

III, 2. *guþs anstais*] ¶ gr.

III, 4. *siggvandans mageiþ*] ¶ gr. omn.

III, 5. *is apaustauium*] ¶ gr. omn. præter cod. d ap. Mi.

III, 6. *iesu*] Iesu, ° gr. omn.; Goth. c. Vulg.

III, 7. *ik*] ego, ° gr. omn. præter cod. m ap. Mi. qui ante *andbahts* habet. — *gibai*] sic cod. B; Cast. ※ *gibos.*

III, 8. *undarleijin*] sic cod. B; Mssm. B. A. p. 1038 conjecit *undarleikin*, quæ conjectura nobis minime placet præ illa, quam Grim. W. J. LXX p. 48 proposuit *undarlegjin* (subjacenti), nam ipse Grim. monet, significationem verbi in *undar* positum esse, cf. IV, 9 *undaraists*, quæ superlativi forma, uti græcum κατώτατος, ex adverbio effecta est. — *þize*] horum, ° gr. — *unfairlaistidon*] hæc Massmanni l. l. indicata conjectura, codicis denuo inspecti auctoritate comprobatur; Cast. ※ *unfairrastidon.*

III, 9. *in*] pergit cod. A.

III, 10. *kanniþ*] cum ad *handugei* (aut ad præcedens *runa*) referendum sit, *kannida* scribendum fuit, uti infra IV, 7 *gibanā ist ansts*; sed ut h. l., sic etiam Gal. V, 11 *gataurans ist marzeins* pro *gataurana* legitur, cf. ad Neh. VI, 16. — *managfalþo*] cod. A *filufaihu* et in marg. *managna* . . (quod noli cum Cast. *managnando*. sed *managnandei* explere) *managei* i. e. abundans multitudo, quo quid glossator explicare voluerit, incertum est, nisi forte duæ lectiones (*managnandei handugei* et *managei handugeins*) conjunctæ sunt. *Managei* autem, si recte conjecimus, nunc pro *managduþs* (abundantia) ponitur, cum aliis locis significet multitudinem, quæ numerari possit. Cæterum ex illa codicis A lectione dicimus, Grim. I, 722 non ita recte anguratum esse, adjectivorum in — *us* exeuntium formam concretam convenire cum eadem adjectivorum in — *is* terminantium; nam secundum illam doctrinam nunc *filufaihjo* scriptum esse debebat. Si vero Grim. recte conjecit, aut *filufaihu* pro adverbio habendum est, uti *filu* L. VI, 5 (vid. ad L. XIX, 37), aut *filufaihus* scribendum, vid. L. VI, 6 *handus þaursus*, Grim. I, 721 Anm. 1.

III, 12. *freihals*] libertatem, ° cod. B c. gr. omn. (præter cod. D); addidimus e cod. A. qui e libris latinis hausit, quorum lectio comparetur cum cod. D ἐν τῷ ἐλευθεροῦσθαι addente. Cæterum Goth. *xai ante atgagg* omittit.

III, 13. *vairþaiþ usgrudjans*] fiatis lassi, gr. omn. oratione obliqua ἐκκακεῖν; cæterum de *usgrudjans* vid. ad L. XVIII, 1.

15 ðu attin fraujins unsaris Iesuis xristaus. us þammei all fadreinis in himina jah ana airþai namnjada.
16 ei gibai izvis bi gabein vulþaus seinis mahtai gasvinþnan þairh ahman seinana in innuman mannan.
7, 18 bauan xristu þairh galaubein in hairtam izvaraim. ei in friaþvai gavaurhtai jah gasuhtai ma eiþ
19 gafahan miþ allaim þaim veiham. wa sijai braidei jah laggei jah hauhei jah diupei. kunnan þo
20 ufarassau mikilon þis kunþjis friaþva xristaus ei fullnaiþ ðu allai fullon guþs. aþþan þamma mah-
21 teigin ufar all taujan maizo þau bidjam aiþþau raþjum bi mahtai þizai vaurkjandein in uns. inma
IV, 1 vulþus in aikklesjon in xristau Iesu in allos aldins aive amen. bidja nu izvis ik bandja in fraujin
2 vairþoba gaggan þizos laþonais. þizaiei laþodai sijuþ. miþ allai hauneinai jah qairrein miþ ush-us-
3 nai usþulandans izvis misso in friaþvai. usdaujandans fastan ainamundiþa ahmins in gabundjai ga-
4, 5 vairþeis. ain leik jah ains ahma svasve atlaþodai sijuþ in aina veu laþonais izvaraizos. ains frauja
6 aina galaubeins aina daupeins ains guþ jah atta allaize. saei ufar allaim jah and allans jah in al-
7, 8 laim uns. iþ ainwarjammeh unsara atgibana ist ansts bi mitaþ gibos xristaus. in þizei qiþiþ. uss-
9 teigands in hauhiþa ushanþ hunþ jah atuhgaf gibos mannam. þatuþ - þan usstaig wa ist niba þatei
10 jah atstaig faurþis in undaraistu airþos. saei atstaig. sa ist jah saei usstaig ufar allans himinans ei
11 usfullidedi allata. jah silba gaf sumans apaustaulūns sumanzuþ - þan praufetuns sumansuþ - þan
12 aivaggelistans sumansuþ - þan hairdjans jah laisarjans du ustauhein veihaize du vaurstva andbahtjis
13 du timreinai leikis xristaus. unte garinnaima allai in ainamundiþa galaubeinais jah ufkunþjis sunus
14 guþs du vaira fullamma du mitaþ vahstaus fullons xristaus. ei þanaseiþs ni sijaima niuklahai usva-
gidai jah usvalugidai in wammeh laiseinais liuteis manne in fiudeisein du listeigon usvandjai air-

INTERPRETATIO

domini nostri Iesu Christi, 15. e quo omne paternitatis in cœlo et super terram vocatur, 16. ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, vi confirmari per spiritum suum in internum hominem, 17. habitare Christum per fidem in cordibus vestris, 18. ut in caritate facti et fundati possitis capere cum omnibus his sanctis, quid sit latitudo et longitudo et altitudo et profunditas, 19. cognoscere hanc abundanter magnam hujus cognitionis caritatem Christi, ut impleamini ad omnem plenitudinem Dei. 20. At huic potenti super omne facere plus quam precamur aut intelligimus secundum vim hanc operantem in nobis, 21. ei gloria in ecclesia in Christo Iesu in omnes ætates sæculorum, amen. IV, 1. Precor nunc vos, ego ligatus in domino, digne ambulare hac vocatione, qua vocati estis, 2. cum omni humilitate et humanitate, cum longanimitate, ferentes vos invicem in charitate, 3. studentes observare consensum spiritus in vinculo pacis. 4. Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in unam spem vocationis vestræ; 5. unus dominus, una fides, unus baptismus, 6. unus Deus et pater omnium, qui super omnes et per omnes et in omnibus nobis. 7. Verum unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram doni Christi, 8. propter quod dicit: adscendens in altitudinem cepit captivitatem et dedit dona hominibus. 9. Hoc autem ascendit, quid est, nisi quod etiam descendit antea in inferius terræ? 10. Qui descendit, hic est etiam, qui adscendit super omnes cœlos, ut impleret omne, 11. et ipse dedit alios apostolos, alios autem profetas, alios autem evangelistas, alios autem pastores et magistros 12. ad perfectionem sanctorum ad opus ministerii, ad ædificationem corporis Christi, 13. donec perveniamus omnes in consensum fidei et cognitionis filii Dei ad virum perfectum, ad mensuram incrementi plenitudinis Christi, 14. ut amplius non simus infantes agitati et circumlati in quoque doctrinæ, nequitiæ hominum, in astutia ad fraudulentam devitationem erro-

ANNOTATIONES.

II, 15. *himina*] cœlo, gr. omn. οὐρανοῖς, præter codd. c d k ap. Mi.

III, 16. *gasvinþnan — in innuman mannan*] corroborari — in interiorem hominem; cod. A omni gr. auctoritate destitutus *insvinþjan — innuman mannan* i. e. corroborare in interiorem hominem. Cæterum Cast ※ *innunan*, vid. ad Coloss. I, 29.

III, 18. *ei*] gr. omn. post *gasulidai*. — *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.—*gavaurhtai* iacti, gr. omn. ἐρριζωμένοι; Cast. in eo verbo offendit, quia evidenter a *vaurts* (radix) derivandum fuerit et Mssm. *gavaurtsidai* scribendum esse existimat; nos lectionem utriusque cod. consensa firmatum non condemnaverimus, satis habentes lectorem commonefacere loci Cor. I, XVI, 2, ubi pro *huzdjands*, quod textus ratione habita exspectabatur, *huhjands* legitur. — *sijai*] sit, ° gr. omn.—*jah laggei*] cod. A *jal - laggei*. — *hauhei — diupei*] ¶ gr.

III, 19. *kunnan*] Goth. ° τε, vid. ad L. II, 16. — *friaþva*] cod. A *frijaþva*. — *fullnaiþ*] cod. A *fulnaiþ*, cf. ad L. II, 21. — *du*] ad, cod. A *in* (in).

III, 20. *þau*] sic codd.; Cast. ※ *þan*. — *bidjam*] cod. A ※ *biajan*. — *uns*] cod. A *unsis*.

III, 21. *inma*] cod. A *innuh* (eique) sic in eadem clausula Rom. XI, 36. — *in aikklesjon*] cod. A post *Iesu*. — *aldins*] Goth. c. codd. ° τοῦ αἰῶνος.

IV, 1. *sijuþ*] cod. A *siuþ*.

IV, 2. *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

IV, 4. *svasve*] Goth. c. codd. ° καί.

IV, 6. *saei*] de ellipsi *ist* verbi in sententia relativa vid. ad Rom. XII, 2; cæterum hic cod. B desinit.

IV, 8. *ussteigands*] in marg. cod. A legitur *psalmo . . . indicans hæc verba désumpta esse a libro* Psalmorum (LXVIII, 19), quod unicum occurrit citatorum bibliorum in gothicis exemplum. Cast. — *ushanþ*] sic legendum est pro *ushunþ*, quod cod. A et Cast. habent; veram lectionem etiam Grim. W. J. I. p. 48 invenit.

IV, 9. *faurþis*] Cast. ※ div.; cæterum ° gr. — *undaraistu*] sic cod. A; Cast. ※ *undarnistu*; cæterum Goth. ° μέρη. — *airþos*] quid cod. A, unde Cast. *airþais* edidit, vere habent, propter membranæ lituram incertum est, sed neque Cast. formam evidenter falsam rescribere, neque Grim., censuram illius libri agens, tacendo probare deb-bat.

IV, 11. *apaustaulūns*] sic sine dubio in cod. A pro *apaustaulans*, Cast. lectione, scriptum est; suspicamur in memores loci Cor. I, IV, 9, ubi illam editam lectionem falsam esse auctoritas codicis denuo inspecti docuit.

IV, 13. *sunus*] pro *sunaus*, vid. ad L. I, 54. — *vaira fullamma*] cod. A marg. lectionem variam habet, de qua Cast. legere posse sibi visus est *guma . . . ma*; an vero recte legerit, ipse dubitat, cum *guma* dativus, qui casus requiritur, esse non possit.

IV, 14. *niuklahai*] sic cod. A; Cast. ※ *niuklainsai*.

15, 16 zeins. iþ sunja taujandans in frijaþvai vahsjaima in ina þo alla. ize ist haubiþ xristus. us þammei
all leik gagariloþ gagahaftiþ þairh allos gavissins andstaldis hi vaurstva in mitaþ ainis warjoh ferr
17 usvahst leikis taujiþ du timreinai seinai in frijaþvai. þata nu qiþa jah veitvodja in fraujin ei þana-
18 seiþs ni gaggaiþ svasve jah anþaros þiudos gaggand in usvissja hugis seinis. riqizeinai galugdai vi-
19 sandans framaþjai libainais guþs in unvitjis þis visandins in im in daubiþos hairtane seinaize. þaiei
usvenans vaurþanai sik silbans atgeban aglaitein in vaurstvein unbrainiþos allaizos in faihufrikein.
20, 21 iþ jus ni sva ganemuþ xristu. jabai sveþauh ina hausideduþ jah in immai uslaisidai sijuþ. svasve
22 ist sunja in iesu. ei aflagjaiþ jus bi frunin usmeta þana fairojan mannan þana riurjan bi lustum
23, 24 afmarzeinais. anuþ-þan niujaiþ ahmin fraþjis izvaris jah gahamoþ þamma niujin mann þamma bi
25 guþa gaskapanin in garaihtein jah veihiþai sunjos. in þizei aflagjandans liugu rodjaiþ sunja warji-
26 zuh miþ newundjin seinamma. unte sijuþ anþar anþaris liþus. þvairhaiþ-þan sijaiþ jah ni fravaur-
27, 28 kjaiþ. sunno ni disiggqai ana þvairhein izvara. ni gibiþ staþ unhulþin. saei hleiþ. þanaseiþs ni hli-
29 fai ak mais arbaidjai vaurkjands svesaim handum þiuþ ei habai dailjan þaurbandin. ainhun vaurde
ubilaize us munþa izvaramma ni usgaggai ak þatei goþ sijai du timreinai galaubeinais ei gibai anst
30 hausjandam. jah ni gaurjoiþ þana veihan ahman guþs. þammei gasiglidai sijuþ in daga uslauseinais.
31 alla baitrei jah hatis jah þvairhei jah hropi jah vajamereins afvairpaidau af izvis miþ allai unselein
32 vairþaiduh miþ izvis misso seljai armahairtai fragibandans izvis misso svasve guþ in xristau fragaf

INTERPRETATIO.

ris, 15. verum veritatem facientes in charitate crescamus in eum hæc omnia, qui est caput Christus, 16. e quo omne corpus compactum, connexum per omnia vincula auxilii secundum opus in mensura unius quarumque partium augmentum corporis facit ad ædificationem suam in charitate. 17. Hoc nunc dico et testor in domino, ut amplius non ambuletis, sicut etiam alii gentiles ambulant, in vanitate sensus sui : 18. tenebricosi intellectu existentes, alienati a vita Dei propter inscientiam, hanc existentem in iis, propter surditatem cordium suorum, 19. qui desperantes facti se ipsos dederunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. 20. Verum vos non sic accepistis Christum; 21. si tamen eum audivistis et in eo edocti estis, sicut est veritas in Iesu, 22. ut deponatis vos secundum primam conversionem hunc veterem hominem, hunc corruptibilem secundum cupiditates deceptionis. 23. Ite autem novetis spiritum mentis vestræ 24. et induatis hunc novum hominem, hunc secundum Deum creatum in justitia et sanctitate veritatis. 25. Propter quod deponentes mendacium loquamini veritatem quisque cum propinquo suo, nam estis alter alterius membrum. 26. Irati autem sitis et ne peccetis; sol ne occidat super iram vestram ; 27. ne date locum diabolo. 28. Qui furatus-sit, amplius ne furetur, sed potius laboret operans propriis manibus bonum, ut habeat impertiri egenis; 29. ullum verborum malorum ex ore vestro ne exeat, sed quod bonum sit ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. 30. Et ne contristetis hunc sanctum Spiritum Dei, quo signati estis in die liberationis; 31. omnis amaritudo et animositas et ira et clamor et maledictio abjiciatur a vobis cum omni improbitate 32. fiatisque cum vobis invicem boni, misericordes, condonantes

ANNOTATIONES.

usvalugidai] Grim. l. l. p. 48 probabili conjectura *usvalvidai* legere mavult, monemus tamen, lectionem editam codicis A denuo inspecti auctoritate confirmari. — *in*] pr. in, ° gr. omn. — *wammeh*] manifesto librarii errore verbum voci græcæ ἀνέμῳ respondens excidit; id esse censet Cast. *Instan*, quod propter idem initium ante *liuteis* facile a librario omitti potuerit; Grim. l. l. rectius *vinda*, quo verbo Gothus gr. ἄνεμος reddere soleat, supplet aut *vinde*, qui genitivus pluralis a *wammeh* pendeat. — *liuteis*] sic cod. A teste Cast., sed ut forma illa secundum Cast. doctrinam probari possit, quod posse negamus, certe sensus genitivum non patitur; est potius legendum *liutein* (in quoque] vento l. ventorum] doctrinæ, nequitia hominum); *n* et *s* litteras in codd. sæpius permutari, ad M. VII, 23 annotavimus. Cæterum *in* suo loco movere et ante *liutein* ponere, quod vult Grim., nobis non necessarium esse videtur, propterea quod præpositiones primo loco positæ, altero omitti possunt et tertio demum repeti opus est, v.d. M. VIII, 9; Mc. VI, 56. — *filudeisein du listeigon usvandjai*] hæc nostra conjectura codicis A auctoritate confirmata est; Cast. *filudeiseinai listeigo us vandjai*, quam editam lectionem Grim. l. l. p. 49 fere totam probavit, sed ea comprobatione judicii sui subtilitatem nunc non probavit; nam primum *filudeiseinai* non vera, sed falsa forma est, vid. Cor. II, II, 3 et cf. ad Cor. II, IV, 4; deinde *us vandjai*, quod pro πρὸς μεθοδείαν positum esse ille dicit, si lectio genuina esset, aliquid aliud significaret; denique *listeigo* si recte sic legeretur, non otiose vel e glossa additum esset, quasi idem quod *us vandjai* valens, sed *listeigon* adjectivum ad *usvandjai* positum eum efficit sensum, quem habet μεθοδείᾳ, cf. infra VI, 11, ubi *lists* = μεθοδεία.

IV, 16. *gagahaftiþ*] locus in cod. obliteratus est; *gagahartiþ*, quod Cast. edidit, vocem gothicam non esse, jam Missm. et Grim. l. l. p. 49 indicaverunt et veram lectionem conjectura invenerunt; cæterum Grim. etiam, cum gr. omn. ante illud verbum καὶ ponant, hanc particulam in *gagahaftiþ* latere existimans *jah gahaftiþ* legere maluit; cum vero prior hujus verbi pars in cod. perspicue legi posse videatur et particula copulativa sic omitti soleat (vid. III, 12) *gagahaftiþ* retinere voluimus.

IV, 17. init. pergit cod. B.

IV, 19] *usvenans vaurþanai*] desperantes facti, gr. ἀπηλγηκότες. — *faihufrikein*] cod. A ✕ *faihufaikein*.

IV, 25. *anuþ-þan niujaiþ*] vid. ad Mc. XIV, 44.

IV, 24. *jah gahamoþ*] cod. A *jag-gamahoþ*.

IV, 25. *sijuþ*] estis, cod. A c. gr. omn, *sijum* (sumus).

IV, 26. *þvairhaiþ-þan*] vid. ad M. V, 37; cæterum *þan* (autem) ° gr. omn. — *disiggqai*] pro hac codicis B lectione cod. A rectius *dissiggqai*, de qua varietate vid. ad Mc. III, 15.

IV, 27. *ni gibiþ*] ne date, cod. A et Cast. c. gr. *ni gibaiþ* (nec detis).

IV, 28. *ak*] sed, cod. A *iþ* (verum), vid. ad Cor. I, XIV, 20. — *svesaim*] propriis, ° gr. — *þiuþ*] gr. ante *svesaim*.

IV, 29. *sijai*] sit, * gr. omn. — *galaubeinais*] fidei, gr. χρείας.

IV, 30. *veihan ahman*] ¶ gr. omn. — *þammei*] cod. A c. gr. omn. *in þammei*.

IV, 31. *hropi*] cod. A *hropei*.

IV, 32. *vairþaiduh*] fiatisque, gr. γίνεσθε δὲ l. οὖν, quam utramque particulam a Goth. per *uh* suffixum

v, 1, 2 ïzvis. vairþaiþ nu galeikondans guþa sve barna liuba jah gaggaiþ ïn friaþvai svasve jah xristus fri-
3 joda uns jah atgaf sik silban faur uns hunsl jah sauþ guþa du daunai voþjai. aþþan horinassus jah
4 allos unhrainiþos aiþþau faihufrikei nih namnjaidau ïn ïzvis. svasve gadob ïst veihaim. aiþþau
dvalavaurdei aiþþau saldra. þoei du þaurftai ni fairrinnand. ak mais aviliuda. þata auk viteiþ
5 kunnandans þatei wazu hors aiþþau unhrains aiþþau faihufriks. þatei ïst galiugagude skalkinas-
6 saus. ni habaiþ arbi ïn þiudangardjai xristaus jah guþs. ni manna ïzvis uslusto lausaim vaurdam.
7, 8 þairh þoei qimiþ hatis guþs ana sunum ungalaubeinais. ni vairþaiþ nu gadailans ïm. vesuþ auk
9 suman riqiz. ïþ nu liuþap ïn fraujin. sve barna liuþadis gaggaiþ. aþþan akran liuþadis ïst ïn allai
10, 11 selein jah garaihtein jah sunjai. gakiusandans þatei sijai vailagaleikaiþ fraujin jah ni gamainjaiþ
17, 18 vaurstvam riqizis — — duþþe ni vairþaiþ unfrodai ak fraþjandans. wa sijai vilja fraujins. jah ni
19 anadriggaiþ ïzvis veina. ïn þammei ïst usstiurei. ak fullnaiþ ïn ahmin rodjandans ïzvis ïn psalmom
20 jah hazeinim jah saggvim ahmeinaim siggvandans ïn hairtam ïzvaraim fraujin. aviliudondans sin-
21 teino fram allaim ïn namin fraujins unsaris ïesuis xristaus attin jah guþa. ufhausjandans izvis misso
22, 23 ïn agisa xristaus. qenes seinaim abnam ufhausjaina svasve fraujin. unte vair ïst haubiþ qenais
24 svasve jah xristus haubiþ aikklesjons jah ïs ïst *nasjands* leikis. akei svasve aikklesjo ufhauseiþ
25 xristu. svah qenes abnam seinaim ïn allamma. jus vairos frijoþ qenins ïzvaros svasve jah xristus
26 frijoda aikklesjon jah sik silban atgaf faur þo. ei þo gaveihaidedi gahrainjands þvahla vatins ïn
27 vaurda. ei ustauhi silba sis vulþaga aikklesjon ni habaudein vamme aiþþau maile aiþþau wa svalei-
28 kaize ak ei sijai veiha jah unvamma. sva jah vairos skulun frijon seinos qenins sve leika seina. sein

INTERPRETATIO.

vobis invicem, sicut Deus in Christo condonavit vobis. v, 1. Fiatis igitur imitantes Deum, uti filii chari, 2. et ambuletis in charitate, sicuti etiam Christus amavit nos et dedit se ipsum pro nobis sacrificium et victimam Deo ad odorem bonum. 3. At adulterium et omnes immunditiæ aut avaritia ne-quidem nominetur in vobis, sicut decorum est sanctis, 4. aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad necessitatem non pertinent, sed potius gratiæ. 5. Hoc enim scite cognoscentes, quod quisque adulter aut impurus aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. 6. Ne homo vos concupiscat inanibus verbis, per quæ venit ira Dei super filios incredulitatis. 7. Ne fiatis nunc socii iis. 8. Fuistis enim aliquando tenebræ, verum nunc lumen in domino, uti filii luminis ambuletis. 9. At fructus luminis est in omni probitate et justitia et veritate. 10. Probantes, quod sit bene-placitum domino 11. et ne communicetis operibus tenebrarum — — 17. ideo ne fiatis imprudentes, sed prudentes, quid sit voluntas domini, 18. et ne inebrietis vos vino, in quo est luxuria, sed impleamini in spiritu, 19. loquentes vobis in psalmis et laudibus et cantibus spiritualibus, canentes in cordibus vestris domino, 20. gratias-agentes semper de omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi patri et Deo, 21. obedientes vobis invicem in timore Christi. 22. Uxores suis maritis obediant, sicut domino, 23. nam vir est caput uxoris, sicuti etiam Christus caput ecclesiæ et is est servator corporis, 24. sed sicuti ecclesia obedit Christo, sic mulieres maritis suis in omni. 25. Vos viri, amate uxores vestras, sicuti etiam Christus amavit ecclesiam et se ipsum dedit pro hac, 26. ut hanc sanctificaret purificans lotione aquæ in verbo, 27. ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem macularum, aut nævorum, aut quid talium, sed ut sit sancta et immaculata. 28. sic etiam viri debent amare suas uxores, ut corpora sua. Suum ipsius corpus amat, qui suam.

ANNOTATIONES.

interdum reddi, ad Joan. xviii, 26 annotavimus. — *svasve*] Goth. ° καί.

v, 2. *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

v, 3. *namnjaidau*] desinit cod. A. Notandum est autem, Gothum præcedentibus compluribus subjectis, in iisque uno plurali (*allos unhrainiþos*), verbum in singulari numero posuisse, quod non textu græco (ὀνομαζέσθω), qui omnia subjecta singularia habet, inductus fecisse existimandus est, cum etiam Neh. v, 18 *lamba gavalida saihs jah gaitsa gamanvida vas* (gr. ἐγίνοντο) *mis* scripserit. — *gadob*] sic cod. B; Cast. ÷ *gadof*.

v, 4. init. Goth. ° ἡ αἰσχρότης, quod sine ullo dubio librarii errore excidit propter repetitionem particulæ *aiþþau*, vid. ad Rom. ix, 15. — *aiþþau*] pr. aut, gr. καί.

v, 5. *wazu*] sic, omisso *h* in fine, in cod. scriptum esse nunc Cast. Add. p. 70. — *þatei skalkinassaus*] quod — servitus, gr. ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης. Miramur, hic Grim. l. l. *skalkinassaus* pro genitivo partitivo ab *ïst* pendente habuisse (quod est cultus sc. pars, quod ad cultum pertinet); quæ interpretandi ratio et textui græco plane adversatur et simplicitatis laude caret; potius ita statuendum est, *skalkinassaus* insolentiore forma positum esse pro *skalkinassus*, cujus varietatis exempla ad Mc. vii, 32 collegimus, et Goth. cum codd. et verss. lat., quibuscum fere conspirat, ὃ ἐστιν εἰδωλολατρεία legisse.

v, 6. *uslusto*] sic cod. B, quod librarii mendum esse suspicamur pro *usluto*, nam hoc respondet græco ἀπατάτω, vid. Rom. vii, 11; Cor. II, xi, 3; Timoth. I, ii, 14; Skeir. 38, 3, 15; *lustôn* autem, quod ἐπιθυμεῖν significat, h. l. sensui non accommodatum est. — *þoei*] quæ, gr. omn. ταῦτα γάρ, vid. ad iii, 1.

v, 7. *vairþaiþ nu*] ¶ gr. omn.

v, 9. *ïst*] est. ° gr. omn.

v, 11. *vaurstvam*] Goth. ° ἀκάρπους. — *riqizis*] desinit cod. B.

v, 17. pergit cod. A. — *sijai*] sit, ° gr. omn.

v, 18. *anadriggaiþ*] vid. ad L. v, 39. — *usstiurei*] sic cod. A; Cast. ✻ *ustiurei*.

v, 19. *ïn*] pr. in, ° gr. — *siggvandans*] Goth. c. codd. ° καὶ ψάλλοντες. — *hairtam*] cordibus, gr. καρδίᾳ.

v, 20. *attin — guþa*] ¶ gr.

v, 22. *qenes*] sic cod. A h. l. et vs. 24 pro *qeneis*, cf. ad L. x, 5. — *ufhausjaina*] obediant, gr. ὑποτάσσεσθε.

v, 25. *jah*] sec. et, ° gr.

v, 24. *xristu*] pro *xristau*, vid. ad L. i, 54. — *abnam seinaim*] ¶ gr.

v, 25. *jus*] vid. ad L. vi, 20.

v, 27. *ak ei*] Cast. ✻ jet., nam gr. omn. ἀλλ' ἵνα legunt, cf. ad Cor. II, ii, 4.

v, 28. *jah*] pr. etiam, ° gr. — *vairos skulun*] ¶ gr. — *leika seina*] ¶ gr. — *sein silbins leik frijoþ*] suum

29 silbins leik frijoþ . saei seina qeń frijoþ jah sik silban frijoþ. ni aukmanna wanhun sein leik fijaida ak
vi, 8 fodeiþ ita jah varmeiþ svasve jah xristus aikklesjon. — — taujiþ þiupis. þata ganimiþ at fraujin jaþþe
9 skalks jaþþe freis. jah jusraujans þata samo taujaiþ viþra ins fraletandans im wotos vitandans þatei
10 im jah izv.s sama frauja ist in himinam jah viljahalþei nist at imma. þata nu anþar broþrjus meinai in-
11 svinþiaiþ izvis in fraujin jah in mahtai svinþeins is. gahamoþ izvis sarvam guþs ei mageiþstandan viþra
12 listins unhulþins. unte nist izvis brakja viþra leik jah blo þ ak viþra reikja jah valdu'nja viþra þans
13 fairwu habandans riqizis þis viþra bo|ahmeinona unseleins in þaim himinakundam. duþþe nimiþ sarva
14 guþs ei mageiþ and-standan in þamma daga ubilin jah in allamma usvaurkjandans standan. standaiþ
15 nu ufgaurdanai hupins izvarans sunjai jah gapaidodai brunjon garaihteins jah gaskohai fotum in
16 manviþai aivaggeljons gavairþjis. ufar all andnimandans skildu galaubeinais. þammei maguþ allos
17 arwaznos þis unseljins funiskos afwapjan. jah hilm naseinais nimaiþ jah meki ahmins. þatei ist
18 vaurd guþs. þairh allos aihtronins jah bidos aihtrondans in alla meta in ahmin jah du þamma va-
19 kandans sinteino in allai usdaudein jah bidom fram allaim þaim veiham jah fram mis ei mis gibai-
20 dau vaurd in usluka munþis meinis in balþein kannjan runa aivaggeljons. faur þoei airino in kuna-
21 vedom ei in izai gadaursjan sve skuljau rodjan. ei jus viteiþ wa bi mik ist. wa ik tauja kanneiþ
22 izvis allata tukeikus sa huba broþar jah triggva andbahts in fraujin. þanei insandida du izvis duþþe
23 ei kunneiþ wa bi ugk ist jah gaþrafstjai hairtona izvara. gavairþi broþrum jah fri|þva miþ galau-
24 beinai fram guþa attin jah fraujin ieSu xristau. ansts miþ allaim. þaiei frijond fraujan unsarana ieSu
xristu in unriurein. amen.

du aifaisium ustauh.

INTERPRETATIO.

uxorem amat et se ipsum amat. 29. Non enim homo unquam suam carnem odit, sed nutrit eam et calefacit, sicuti etiam Christus ecclesiam. — vi, 8. — facit boni, hoc accipit a domino sive servus, sive liber. 9. Et vos, domini, hoc idem faciatis adversus eos, remittentes iis comminationes, scientes, quod iis et vobis unus dominus est in coelis et benevolentia immerita non est apud eum. 10. Hoc igitur alterum, fratres mei, corroboretis vos in domino et in virtute corroborationis ejus. 11. Induite vos armis Dei, ut possitis stare adversus dolos diaboli; 12. nam non est vobis lucta contra carnem et sanguinem, sed contra imperia et potestates, contra hos mundum tenentes tenebrarum harum, contra hæc spiritualia improbitatis in his cœlestibus. 13. Ideo capite arma Dei, ut possitis resistere in hoc die malo et in omni operantes stare. 14. Stetis igitur cincti lumbos vestros veritate et induti lorica justitiæ 15. et calcecati pedibus in præparatione evangelii pacis, 16. super omne accipientes scutum fidei, quo potestis omnia tela hujus mali ignea exstinguere, 17. et galeam salutis sumatis et gladium spiritus, quod est verbum Dei, 18. per omnes rogationes et precationes rogantes in omnia tempora in spiritu et ad hoc vigilantes semper in omni studio et precibus de omnibus his sanctis 19. et de me, ut mihi detur verbum in apertione oris mei in fiducia notificare mysterium evangelii, 20. pro quo lega usque in catenis, ut in eo audeam, uti debeam loqui, 21. ut vos sciatis, quid secundum me est; quid ego faciо, notificat vobis omne Tucicus, hic charus frater et fidelis minister in domino, 22. quem misi ad vos ideo, ut cognoscatis, quid secundum nos est et consoletur corda vestra. 23. Pax fratribus et charitas cum fide a Deo patre et domino Iesu Christo. 24. Gratia cum omnibus, qui amant dominum nostrum Iesum Christum in incorruptione, amen.

Ad Efesios explicit.

ANNOTATIONES.

ipsius corpus amat, ° gr. omn.; Goth. c. vers. lat. a Sabat. edita. Cæterum pro *silbins* Cast. ※ *silbins*. — *frijoþ*] sec., gr. omn. ante *seina*. — *jah*] sec. et, ° gr. omn.

v, 29. *sein*] sic cod. A; Cast. ※ *seina*. — *ita*] gr. omn. post *varmeiþ* — *aikklesjon*] desinit cod. A.

vi, 8. pergit cod. B.

vi, 9. *jah jus fraujans*] hæc in cod. B ※ bis scripta sunt, vid. ad Cor. ii, x, 12. — *fraletandans*] pergit cod. A. — *im*] pr. iis, ° gr. omn. — *wotos*] comminationes, gr. omn. ἀπειλῶν. — *im jah izvis*] iis et vobis, gr. καὶ ὑμῶν αὐτῶν. — *sama*] unus, gr. omn. ὁ.

vi, 10. *nu*] igitur, ° gr. omn. — *inveinþjaiþ*] sic recte cod. A, cod. B ※ *inveinjaiþ*.

vi, 11. *unhulþins*] sic cod. B; cod. A et Cast. *diabulaus* (diabuli).

vi, 12. *izvis*] vobis, gr. ὑμῖν. — *leik— bloþ*] ¶ gr. omn.; Goth. c. Vulg. — *jah*] sec. et, gr. πρός.

vi, 14. *hupins*] lumbos, gr. omn. ὀσφύν; cæterum vid. ad Joan. xi, 44; num vero Cast. et Grim. l. l. p. 50 *brunjon* recte pro accusativo habuerint, adhuc dubitamus; nam partem in qua quid fit, Goth. c. græcis in accusativo ponere solet quidem, rem qua quid fit, non solet; nos pro dativo habemus, licet Vulg. græcos secuta sit, quia verba induendi, vestiendi, cum dativo re, si additur accusativus personæ aut verbum in passivo ponitur, construuntur; et insuper vid. Thess. I, v, 8 *gahamodai brunjon jah hilma*.

vi, 16. *unseljins*] sic cod. A; cod. B et Cast. *unseleins*, quæ lectio vix digna erat, quam Grim. l. l. p. 51 defendere studeret.

vi, 18. *alla mela*] omnia tempora, gr. omn. παντὶ καιρῷ, pro *alla* fortasse *allamma* scriptum fuit, id autem gr. accommodatum esset.—*vakandans*] cod. A *duvakandans*. — *sinteino*] semper, ° gr. — *in allai*] ° cod. A. — *bidom*] precibus, gr. omn. δεήσει.

vi, 19. *vaurd*] desinit cod. A. — *meinis*] sic cod. B; Cast. ※ *meinais*.

vi, 20. *kannavedom*] catenis, gr. omn. ἁλύσει. — *skuljau*] cod. B ※ *skulja*.

vi, 21. *ei*] Goth. ° δὲ et καὶ, deinde *jus* c. codd. ante *viteiþ* ponit. — *ik*] ego, ° gr. omn. — *kanneiþ — allata*] ¶ gr. omn.

vi, 22. *ugk*] brevior forma pro *ugkis*, uti *uns* pro *unsis*.

vi, 24. *amen*] amen, ° gr.

Subscript. ° gr.; Goth. c. cod. D.

DU FILIPPISIUM.

1, 14 — ... tans broþre in fraujin gatrauandans bandjom meinaim mais gadaursan unagandans vaurd
15 guþs rodjan. sumai raihtis jah in neiþis jah haifstais. sumai þau in godis viljins xristu merjand.
16, 17 sumai þan in friaþvai vitandans þatei du sunjonai aivaggeljons gasatiþs im. iþ þaiei us haifstai
18 xristu merjand. ni sviknaba munandans sik aglons urraisjan bandjom meinaim. wa auk. þandei al-
laim haidum jaþþe inilon jaþþe sunjai xristus merjada. jah in þamma fagino akei jah faginon du-
19 ginna. unte vait ei þata mis gagaggiþ du ganistai þairh izvara bida jah andstald ahmins xristaus
20 iesuis bi usbeisnai jah venai meinaim. unte ni in vaihtai gaaiviskoþs vairþa ak in allai trauainai sve
21 sinteino jah nu mikiljada xristus in leika meinamma jaþþe þairh libain jaþþe þairh dauþu. aþþan
22 mis liban xristus ist jah gasvikan gavaurki. iþ jabai liban in leika þata mis akran vaurstvis ist jah
23 wa þau valjau. ni kann. aþþan dishabaiþs us þaim tvaim þanuh lustu habands andletnan jah miþ
24, 25 xristan visan. und filu mais batizo ist. aþþan du visan in leika þaurftizo in izvara. jah þata trigg-
vaba vait þatei visa jah þairhvisa at allaim izvis du izvarai framgahtai jah fahedai galaubeinais iz-
26, 27 varaizos ei waftuli izvara biauknai in xristau iesu in mis þairh meinana qum aftra du izvis. weh þa-
tainei vairþaba aivaggeljons xristaus usmitaiþ ei jaþþe qimau jah gasaiwau izvis jaþþe aljaþro gahaus-
jan bi izvis þatei standiþ in ainamma ahmin ainai saivalai samana arbaidjandans galaubeinai aivaggel-
28 jons. jah ni in vaihtai afagidai fram þaim andastaþjam. þatei ist im ustaikneins fralustai iþ izvis ganistais
29 jah þata fram guþa. izvis fragibau ist faur xristu ni þatainei du imma galaubjan ak jah þatei faur ina
30, II, 1 vinnan. þo samon haifst habandans. þoei gasaiwiþ in mis jah nu hauseiþ in mis. jabai wo nu gaþraf-
steino in xristau jabai wo gaþlaihte friaþvos jabai wo gamainduþe ahmins jabai wo mildiþo jah ga-
2 bleiþeino. usfulleiþ meina fahed ei þata samo hugjaiþ þo samon friaþva habandans samasaivalai

INTERPRETATIO.

1, 14. — (pluri) mos fratrum in domino confidentes vinculis meis plus audere non-timentes verbum Dei loqui. 15. Alii quidem et propter invidiam et contentionem; alii autem propter bonam voluntatem Christum prædicant, 17. alii autem in charitate scientes, quod ad defensionem evangelii constitutus sum. 16. verum qui e contentione Christum prædicant, non sincere, putantes se afflictiones excitare vinculis meis. 18. Quid enim? dum omnibus modis sive prætexta, sive veritate Christus prædicatur, et in hoc gaudeo, sed etiam gaudere incipio, 19. nam scio, quod hoc mihi conveniet ad salutem per vestram precationem et auxilium spiritus Christi Iesu, 20. secundum exspectationem et spem meam. nam non in re confusus fio, sed in omni fiducia, uti semper, etiam nunc magnificatus Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem. 21. At mihi vivere Christus est et mori lucrum. 22. Verum si vivere in corpore hoc mihi fructus operis est et quid fortasse optem, non novi; 23. at coartatus ex his duobus: tunc cupiditatem habeus solvi et cum Christo esse, per multum magis melius est; 24. at ad existendum in carne, magis necessarium propter vos. 25. Et hoc fideliter scio, quod maneo et permaneo apud omnes vos ad vestrum progressum et gaudium fidei vestræ, 26. ut gloriatio vestra crescat in Christo Iesu in me per meum adventum rursus ad vos. 27. Certe solum digne evangelio Christi versemini, ut sive veniam et videam vos, sive aliunde audiam de vobis, quod statis in uno spiritu, una anima simul laborantes fidei evangelii. 28. et non in re deterriti ab his adversariis, quod est iis demonstratio perditionis, verum vobis salutis, et hoc a Deo. 29. Vobis datum est pro Christo non solum ad eum credere, sed etiam quod pro eo pati, 30. hanc eamdem contentionem habentes, quam videtis in me et nunc auditis in me. II, 1. Si quæ igitur consolationum in Christo, si quod solatiorum charitatis, si quæ communitatum spiritus, si quæ lenitatum et misericordiarum, 2. explete meum gaudium, ut hoc idem cogitetis hanc eamdem charitatem habentes, unanimes,

ANNOTATIONES.

Quæ de hac epistola supersunt, omnia in cod. B continentur, quæ etiam in cod. A leguntur, suo loco indicabitur.

Inscript. deest; cæterum nos *filippisium*, non *filippesium*, quam scriptionem aliquis propter gr. *Φιλιππήσιος* exspectaverit, edidimus e IV, 15, ubi id nomen proprium legitur.

1, 14. ... *tans*] fragmenta vocis *managistans*, uti explendum esse Cast. recte monet. — *guþs*] Dei, ° gr.

1, 15. *hai stais*] cod. B et Cast. ※ *haifstais*. — *þau*] Goth. c. cod. d ap. Mi. ° *καί*.

1, 16. *in*] in, gr. omn. *ἐκ*.

1, 17. *iþ þaiei*] verum qui, gr. omn. *οἱ δέ*; subaudiendum est *sind*, uti infra 1, 29. — *aglons*] afflictiones, gr. omn. *θλίψιν* — *urraisjan*] excitare, gr. *ἐπιφέρειν*.

1, 18. *þandei*] dum, gr. *πλήν*; Goth. c. Vulg. — *duginna*] vid. ad L. VI, 25.

1, 19. *xristaus iesuis*]¶ gr. omn.

1, 21. *ist*] est, ° gr., sic vss. seqq.

1, 22. *ist*]vid. ad vs. 21. — *þau*]fortasse, °gr. omn.

1, 23. *dishabaiþs*] coartatus, gr. omn. *συνέχομαι*. — *þannh*] tunc, ° gr. omn., nec sensui est accommodatum; si quis pro articulo haberi malit, ne sic quidem locus difficultate caret; nam articuli hic usus probari vix potest. — *habands*] Goth. c. codd. ° *εἰς*. — *filu*] Goth. c. codd. ° *γάρ*. — *ist*] vid. ad vs. 21.

1, 24. *du visan*] Cast. ※ ict.

1, 25. *þairhvisa*] permaneo, gr. *συμπαραμενῶ*. — *izvara zos*] vestræ, ° gr. omn.; Goth. c. Syr. et Æthiop. verss. cf. etiam ad Cor. I, VII, 16.

1, 27. *weh*] certe ° gr. omn.; cf. Gal. VI, 12.— *qimau — gasaiwau*] veniam — videam, gr. omn. *ἐλθών—ἰδών*: cæterum Gothus post *gahausjau* ° *τά*.

1, 28. *afagidai*] gr. omn. ante *in*.

1, 29. init. Goth. ° *ὅτι*. — *þatei*] subaudi *ist*, cf. supra Add. ad ¶ 1, 16

3 samafraþjai. ni vaiht bi haifstai aiþþau lausai hauheinai ak in allai hauneinai gahugdais anþar anþa-
4, 5 rana munands sis auhuman. ni þo seina warjizuh nitondans ak jah þo anþaraize warjizuh. þata auk
6 fraþjaidau in izvis. þatei jah in xristau iesu. saei in guþaskaunein visands ni vulva rahnida visau sik
7 8 galeiko guþa. ak sik silban uslausida vlit skalkis nimands in galeikja manne vaurþans jah manaulja
22 bigitans sve manna. gahaunida sik silban vaurþans ufhausjands attin und — — þatei sve attin barn
23, 24 miþskalkinoda mis in aivaggeljon. þanuh nu venja sandjan. biþe gasaiwa. wa bi mik ist suns. aþþan
25 gatraua in fraujin þammei jah silba sprauto qima. aþþan þarb munda aipafraudeitu broþar jah ga-
vaurstvan jah gahlaiban meinana iþ izvarana apaustulu jah andbaht þaurftais meinaizos sandjan du
26, 27 izvis. unte gairnjands vas allaize izvara jah unvunands in þizei hausideduþ ina siukan. jah auk siuks
vas nawa dauþau akei guþ ina gaarmaida. aþþan ni þatainei ina ak jah mik ei gaurein ana gaurein
28 ni habau. sniumundos nu insandida ina ei gasaiwandans ina afira fagino þ jah ik hlasoza sijau ufmun-
29 nands wa bi izvis ist. andnimaiþ nu ina in fraujin miþ allai fahedai jah þans svaleikans sverans ha-
30 baiþ. unte in vaurstvis xristaus und daupu atnewida ufarmunnonds saivalai seinai ei usfullidedi izvar
III, 1 gaidv bi mein andbahti. þata anþar broþrjus meinai faginoþ in fraujin þo samona izvis meljan mis
2 sveþauh ni latei iþ izvis þvastiþa. saiwiþ þans hundans saiwiþ þans ubilans vaurstvjans saiwiþ þo
3 gamaitanon. aþþan veis sijum bimait veis ahmin guþa skalkinondans jah woþandans in xristau iesu

INTERPRETATIO.

idem sentientes; 3. non quidquam secundum contentionem aut inanem exaltationem, sed in omni humilitate mentis alter alterum existimans se altiorem; 4. non hæc sua quisque considerantes, sed etiam hæc aliorum quisque. 5. Hoc enim sentiatur in vobis, quod etiam in Christo Iesu, 6. qui in divina-forma existens non rapinam ratus-est esse se similiter Deo, 7. sed se ipsum inanem-fecit, formam servi assumens, in similitudine hominum factus 8. et habitu inventus, ut homo; humiliavit se ipsum factus obediens patri usque — 22. — quod ut patri filius conservivit mihi in evangelio. 23. Hunc igitur spero mittere, cum video quid de me est, statim. 24. At confido in domino, quod etiam ipse cito venio. 25. At necessarium existimavi Epafroditum, fratrem et cooperarium et socium meum, verum vestrum apostulum et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos. 26. Nam cupidus fuit omnium vestri et mœstus, propter quod audivistis eum ægrotare; 27. et enim ægrotus fuit prope mortem, sed Deus ejus misertus-est; at non solum ejus, sed etiam mei, ut mœrorem super mœrorem non habeam. 28. Studiosius nunc misi eum, ut videntes eum rursus gaudeatis et ego hilarior sim recordans, quid de vobis est. 29. Excipiatis igitur eum in domino cum omni gaudio et hos tales honoratos habeatis; nam propter opus Christi usque-ad mortem propinquavit, obliviscens animæ suæ, ut expleret vestram inopiam secundum meum ministerium. III, 1. Hoc aliud, fratres mei, gaudete in domino; hæc eadem vobis scribere, mihi quidem non molesta, verum vobis securitas. 2. Videte hos canes, videte hos malos operatores, videte hanc concisionem. 3. At nos sumus circumcisio,

ANNOTATIONES.

II, 3. *in allai*] in omni, ° gr. omn. — *gahugdais*] vid. ad Coloss. III, 12. — *sis auhuman*] ¶ gr. omn.; cæterum de *auhuman* vid. ad J. XV, 18.

II, 4. *warjizuh*] sec. Cast. ※ *warwizuh*, cæterum gr. ἕκαστοι.

II, 5. *fraþjaidau*] cod. B et Cast. ※ *fraiþjaidau*.

II, 6. *guþaskaunein*] Cast. nec div. edere debebat, nec lectionis ita comparatæ explicationem conari; cæterum rectius *gudaskaunein* (cf. *gudafaurhts*, *gudalaus*, al.) scribendum esse, ille recte annotat, cf. tamen *guda* J. X, 34 et *guþa* Gal. IV, 8. — *galeiko*] similiter, gr. omn. ἴσα; hinc Cast. Excurs. ad h. l. p. 65 sqq. Gothorum arianismum demonstrari posse recte docet; Mssm. Skeir. p. 75 in eo errat, quod *galeiks* et *samaleiks*, voces diversæ significationis, nam altera græco ὅμοιος, altera ἴσος respondet, pro synonymis habet; *galeiks* significationem *æqualitatis* habere non posse, cognoscitur e Skeir. p. 57, 6, *ni ibna nih galeiks* (non æqualis, nec similis quidem). XLVI, 17, *ni ibnon ak galeika sveriþa usgiban* (non æqualem, sed similem honorem tribuere.)

II, 8. *attin*] patri, ° gr. omn.; Goth. c. Ambrst.

II, 22. *miþskalk noda*] gr. omn. σὺν — ἐδούλευσεν.

II, 23. *þanuh*] Goth. ° μέν.

II, 24. *þammei*] Cast. a librario mendose pro *þatei* scriptum esse existimans, errat; est enim hic locus in iis ubi Goth. particulæ relativæ *ei*, cum gr. sola conjunctione ὅτι utantur, pronomen demonstrativum a verbo enuntiati primarii pendens præfigit; si igitur nunc dicit *gatraua þammei*, id ponit pro *gatraua þamma ei* (confido in eo, quod — *darauf dass*); sic L. XV, 6, *faginoþ miþ mis þammei bigat* (ὅτι εὗρον, *darüber dass*) Mc. IV, 38, *niu kara þuk þizei fraqistnam* (ὅτι ἀπολλύμεθα, *dessen dass*) VII, 18; XVI, 4; J. VI, 5.

II, 25. *þarb*] sic cod. B et Cast.; Specim. p. 12. ※ *þari*, Mssm. Skeir. p. 169 ※ *þarbi*. — *izvarana*] cod. B et Cast. ※ *izvana*; veram lectionem Cast. jam ad Specim. p. 12 indicavit. — *apaustulu*] sic cod. B pro solito *apaustaulu* cf. L. VI, 13.

II, 26. *in*] incipit cod. A. — *þizei*] cod. A *þize*. — *ina siukan*] eum ægrotare, gr. ὅτι ἠσθένησε.

II, 27. *þatainei ina*] ¶ gr. omn.

II, 28. *sniumundos*] quod Cast. annotat, Gothum adverbio positivi gradus pro comparativo græco uti, errat; nam *sniumundos* est adverbium comparativi gradus, vid. Grim. III, 596, 1, cum adverbium positivi *sniumundo* sit, vid. Mc. VI, 25 et L. I, 39. — *gasaiwandans ina*] ° cod. A. — *ufmunnands — ist*] recordans — est, ° gr. omn., neque in ulla versione aut Patre vestigium hujus additamenti reperimus. Cast. in annotatione ad Specim. h. l. M. IX, 23 et L. I, 3 comparavit, ubi Goth. similia additamenta apposuerit; sed nunc de illis locis tacendo illam prioris editionis annotationem ipse improbavisse videtur, idque merito; nam quæ illis locis præter gr. auctoritatem adduntur, eorum est alia ratio.

II, 29. *habaiþ*] sic recte cod. A. et Cast.; cod. B ※ *haibaiþ*.

II, 30. *ufarmunnonds*] gr. παραβουλευσάμενος. — *seinai*] suæ, ° gr. — *gaidv*] sic in codd. legi, non *gahiv*, uti Cast. in Specim. ediderat, jam Mssm. Skeir. p. 182 indicavit. — *mein*] meum, objective accipiendum est, gr. omn. πρός με.

III, 1. *izvis meljan*] ¶ gr. omn.

III, 2. *þo gamaitanon*] Grim. II, 845; IV, 527, falso pro *gamait* dictum esse censet ab interprete, qui κατατομήν pro participio habuisset, quod ei vix quis crediderit.

III, 3. *sijum*] cod. A *sium*. — *veis*] sec. nos, gr. omn. οἱ. — *jah mi*] cod. A *jan-ni*. — *gatrauam*] confidimus, gr. omn. πεποιθότες; cæterum cod. A *gatrauan*, quam lectionem Cast. defendi quoque posse autumat.

4 jah ni in leika gatrauam. jah þan ik habands trauain jah in leika. jabai was anþar þugkeiþ trauan in
5 leika. ik mais. bimait ahtaudogs us knodai israelis kunjis baineiameinis haibraius us haibraium bi
6 vitoda fareisaius. bi aljana vrakjands aikklesjon. bi garaihtein þizai sei in vitoda ist. visands usfairina.
7, 8 akei þatei vas mis gavaurki. batuh rahnida in xristaus sleiþa visan. aþþan sveþauh all domja sleiþa
visan in ufarassaus kunþjis iesuis xristaus fraujins meinis. in þizei allamma gasleiþiþs im jah domja
9 smarnos visan allata ei xristau du gavaurkja habau jah bigitaidau in imma ni habands meina garaih-
10 tein þo us vitoda ak þairh galaubein iesuis xristaus. sei us guþa ist garaihtei ana galaubeinai du
11 kunnan ina jah maht usstassais is jah gamainduþ þulaine is. miþkauriþs vas dauþau is. ei waiva ga-
12 qimau in usstassai us dauþaim. ni þatei ju andnemjau aiþþau ju garaihts gadomiþs sijau. aþþan ik
13 afargagga ei gafahau. in þammei gafahans varþ fram xristau. broþrjus ik mik silban ni þau man
14 gafahan. aþþan ain sveþauh þaim afta ufarmunnonds iþ du þaim þoei faura sind mik ufþandjans bi
15 mundrein afargagga afar sigislauna þizos iupa laþonais guþs in xristau iesu. sva managai nu sve
16 sijaima fullavitans. þata hugjaima jah jabai wa aljaleikos hugjiþ. jah þata izvis guþ andhuljiþ. aþþan
sveþauh du þammei gasnevum ei samo hugjaima jah samo fraþjaima. samon gaggan garaideinai.
17 miþgaleikondans meinai vairþaiþ broþrjus jah mundoþ izvis þans sva gaggandans svasve ha-
18 baiþ trisaht unsis. unte managai gaggand. þanzei ufta qaþ izvis iþ nu jah gretands qiþa þans
19 fijands galgins xristaus. þizeei andeis vairþiþ fralusts. þize guþ vamba ist jah vulþus in skan-
20 dai ize. þaiei airþeinaim fraþjand. iþ unsara bauains in himinam ist. þaþroei jah nasjand usbeidam
21 fraujan iesu xristu. saei inmaideiþ leika hauneinais unsaraizos du ibnaskaunjamma leika vulþaus

INTERPRETATIO.

nos spiritu Deo servientes et gloriantes in Christo Iesu et non in carne confidimus. 4. Et autem ego habens fiduciam etiam in carne, si quis alius putat fidere in carne, ego magis. 5. Circumcisione octiduanus, e gente Israelis, generis Benjaminis, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Farisæus, 6. secundum æmulationem persequens ecclesiam, secundum justitiam hanc quæ in lege est, existens irreprehensus. 7. Sed quod fuit mihi lucrum, hoc arbitratus sum propter Christum damnum esse. 8. At tamen omne judico damnum esse propter abundantiam cognitionis Iesu Christi, domini mei, propter quem omni punitus sum et judico quisquilias esse omne, ut Christum ad lucrum habeam, 9. et inveniar in eo non habens meam justitiam hanc e lege, sed per fidem Iesu Christi, quæ e Deo est justitia super fidem 10. ad cognoscendum eum et vim resurrectionis ejus et societatem dolorum ejus; cooneratus fui morte ejus, 11. ut quomodo veniam in resurrectionem e mortuis, 12. non quod jam acceperim aut jam justus judicatus sim, at ego sequor ut capiam in quo captus fui a Christo. 13. Fratres, ego me ipsum non quidem puto capere, 14. at unum quidem horum retro obliviscens, verum ad hæc quæ ante sunt, me extendens secundum scopum sequor post præmium hujus superne vocationis Dei in Christo Iesu. 15. Tam multi igitur quam simus perfecti, hoc sentiamus, et si quid aliter sentitis, etiam hoc vobis Deus revelat. 16. At tamen, ad quod pervenimus, ut idem sentiamus et idem cogitemus, eadam ire regula. 17. Coimitatores mei fiatis, fratres, et observate vobis hos sic cuntes, sicut habetis exemplum nos. 18. Nam multi eunt, quos sæpe dixi vobis, verum nunc etiam flens dico hos osores crucis Christi, 19. quorum finis fit perditio; horum Deus venter est et gloria in dedecore eorum, qui terrestria cogitant; 20. verum nostra habitatio in cœlis est, unde etiam servatorem exspectamus dominum Iesum Christum, 21. qui immutat corpus humilitatis nostræ ad conforma-

ANNOTATIONES.

III, 5. *bimait*] accusativi græco more, sed h. l. contra gr. auctoritatem positi, nunc novum genus (vid. ad Eph. VI, 14) habemus; gr. περιτομῇ, pro quo credi Goth. περιτομή nominativum cum Patribus græcis legisse, *ahtaudogs* adjectivum genere masculinum vetat. Cæterum pro *bimait* Grimm. IV, 53 scribendum esset opinatur *bimaimait*, cujus emendationis laudatorem certo habebit neminem. — *anþar þugkeiþ*] ¶ gr.

III, 5. *baineiameinis*] cod. A *bainiameinis*.

III, 6. *usfairina*] sic codd., aliis locis est *unfairina*, vid. Coloss. I, 22; Thess. I, III, 13; V, 23; de permutatione litterarum *n* et *s* diximus ad M. VII, 25.

III, 7. *gavaurki*] lucrum, gr. omn. κέρδη. — *visan*] esse, ° gr. omn.

III, 8. *aþþan sveþauh*] Goth. c. codd. ° μὲν οὖν. — *all domja*] ¶ gr. omn. — *kunþjis*] sic codd.; Specim. ※ *kunþjos*. — *iesuis xristaus*] ¶ cod. A c. gr. omn., sic vs. seq. — *allata*] omne, ° gr. omn. — *xristau*] pro *xristu*, vid. ad Mc. VII, 32.

III, 9. *þo*] cod. A pronomen h. l. omissum post *ak* inserit. — *iesuis xristaus*] ¶ cod. A, cæterum *iesuis* ° gr.; Goth. c. codd. *b* e 4 ap. Mi.

III, 10. *gamainduþ*] Cast. Specim. ※ *gamaindaiþ*. — *miþkauriþs*] cooneratus, gr. συμμορφούμενος. — *ras*] lui, ° gr. omn.

III, 11. *waiva*] sic codd.; Specim. ※ *wa sva*. — *us*] e, ° gr.

III, 12. *garaihts gadomiþs sijau*] justus judicatus sim, gr. τετελείωμαι. — *ik*] ego, ° cod. A c. gr. omn. — *ei*] Goth. c. codd. ° καί. — *gafahau*] sic cod. A; cod. B et Cast. ※ *gafahan*. — *þammei*] Goth. c. codd. ° καί.

III, 13. *þau*] quidem, ° gr. omn.; cod. A *nauh* c. codd. iis qui οὔπω legunt.

III, 14. *afta*] sic codd., non *aftra*, uti Mssm. Skeir. p. 182 in iis scriptum esse dicit.

III, 15. *sijaima*] simus, ° gr. omn. — *wa*] addimus e cod. A, cum gr. omn. habeant; abesse tamen etiam poterat, vid. ad M. XXV, 40. — *izvis guþ*] ¶ gr. omn. — *andhuljiþ*] sic in cod. A quamquam obliterato scriptum fuisse videtur, uti textus (ἀποκαλύψει) postulat pro *andhugjiþ*, lectione codicis B sine dubio falsa.

III, 16. *ei* — *fraþjaima*] ut — cogitemus, ° gr.; cæterum vid. ad Cor. I, IX, 25. — *samon* — *garaideinai*] hæc in cod. B (non A, uti Cast. adnotat) et apud Cast. omissa e cod. A hic posuimus; gr. ° *garaideinai*.

III, 17. *miþgaleikondans meinai*] vid. ad Cor. I, XI, 1. — *jah mundoþ*] cod. A *jah-mundoþ*.

III, 19. *þizeei*] eod. A *þizciei*. — *vairþiþ*] fit, ° gr. omn. — *þize*] sic cod. B; cod. A et Cast. c. gr. omn. *þizeei* (quorum). — *ist*] est, ° gr. omn. — *vulþus*] cod. A *vulþaus*, vid. ad Mc. VII, 32.

III, 21. *leika*] pr. veremur, si Cast. recte legit, ne

IV, 1 seinis bi vaurstva. unte mag jah ufhnaivjan sis alla. svaei nu broþrjus meinai liubans jah
2 lustusamans. faheþs jah vaiþs meins sva standiþ in fraujin. aiodian bidja jah syntykein
3 bidja þata samo fraþjan in fraujin. jai jah þuk valiso bidja gajuko niþais þos þozei miþarbaididedun
mis in aivaggeljon miþ klemaintau jah anþaraim gavaurstvam meinaim. þizeei namna sind in bo-
4, 5 kom libainais. nunu nu faginoþ in fraujin sinteino. aftra qiþa faginoþ. anavilje izvara kunþa siai
6 allaim mannam. frauja newa ist. ni vailtai maurnaiþ ak in allai bidai jah aihtronai miþ aviliudam
7 bidos izvaros kunþos sijaina at guþa. jah gavairþi guþs. þatei ufarist all ahane. fastaiþ hairtona jah
8 leika izvara in xristau iesu. þata anþar broþrjus þiswah þatei ist sunjein þiswah þatei gariud
þiswah þatei garaiht þiswah þatei veih þiswah þatei liubaleik þiswah þatei vailameri. jabai wo go-
9 deino. jabai wo hazeino. þata mitoþ. þatei jah galaisideduþ izvis jah ganemuþ jah gahausideduþ
10 jah gasewuþ in mis. þata taujaiþ jah guþ gavairþeis sijai miþ izvis. aþþan faginoda in fraujin miki-
laba. unte ju wan gaþaihuþ du saur mik fraþjan. ana þammei jah fraþuþ aþþan analatidai vaur-
11 12 þuþ. ni þatei bi þarbai qiþau. unte ik gaiaisida mik. in þaimei im ganohiþs visan. lais jah haunjan
mik lais jah ufarassu haban. in allamma jah in allaim usþroþiþs im jah sads vairþan jah gredags
13, 14 jah ufarassau haban jah þarbos þelan. all mag in þamma insvinþjandin mik xristau. aþþan sve-
15 þauh vaila gatavideduþ gamainja briggandans meina aglou. aþþan vituþ jah jus filippisius þatei in
anastodeinai aivaggeljons þan usiddja af makidonai. ni ainnohun aikklesjono mis gamainida in
16 raþjon gibos jah andanemis alja jus ainai. unte jah in þaissalauneikai jah ainamma sinþa jah tvaim
17 andavizn mis insandideduþ. ni þatei gasokjau giba ak gasokja ak...—

INTERPRETATIO.

tum corpori gloriæ suæ, secundum opus; nam potest etiam subjicere sibi omnia. IV, 1. Itaque igitur, fratres mei cari et desiderati, gaudium et corona mea, sic state in domino. 2. Eodiam rogo et Syntycen rogo hoc ipsum cogitare in domino; 3. sane etiam te, optate, rogo, socie, juva has quæ collaboraverunt mihi in evangelio cum Clemente et aliis operatoribus meis, quorum nomina sunt in libris vitæ. 4. Itaque nunc gaudete in domino semper, iterum dico, gaudete! 5. Modestia vestra cognita sit omnibus hominibus, dominus prope est. 6. Non rem curetis, sed in omni prece et rogatione cum gratiis preces vestræ cognitæ sint apud Deum, 7. et pax Dei, quæ superat omne mentium, servet corda et corpora vestra in Christo Iesu. 8. Hoc aliud, fratres, omne quod est verum, omne quod verecundum, omne quod justum, omne quod sanctum, omne quod jucundum, omne quod laudabile, si quæ bonitatum, si quæ laudum, hoc cogitate; 9. quod etiam docuistis vos et accepistis et audivistis et vidistis in me, hoc faciatis et Deus pacis sit cum vobis. 10. At gavisus sum in domino valde, nam jam aliquando crevistis ad pro me cogitandum; in quo etiam cogitastis, at occupati fuistis. 11. Non quod secundum inopiam dicam, nam ego docui me, in quibus sum, sufficiens esse; 12. scio etiam humiliare me, scio et am abundantiam habere; in omni et in omnibus initiatus sum: et satur fieri et famelicus et abundantiam habere, et inopiam pati, 13. omne possum in hoc corroborant me Christo. 14. At tamen bene fecistis communem reddentes meam afflictionem. 15. At scitis etiam vos, Filippisii, quod in initio evangelii, cum exii a Macidonia, non ulla ecclesiarum mihi communicavit in ratione doni et accepti, nisi vos soli. 16. Nam etiam in Thessalonice et una vice et duabus commeatum mihi misistis, 17. non quod quæram donum, sed quæro fru(ctum).

ANNOTATIONES.

librarii mendo pro *leik* accusativo, quem postulat verbi *inmaidjan* constructio, sit scriptum. — *du ibnaskaunjamma leika*] hæc verba ita construuntur, ut *leika* ab *ibnaskaunjamma* pendeat, non cum eo sit conjungendum; *du ibnaskaunjamma* enim prædicati loco ponitur, quod *du* præpositione addita sæpissime indicari notum est; neque ita, uti Cast. voluit, Gothum εἰς σύμμορφον legere opus est opinari, legit ille potius, uti vulgo editur. — *vuiþaus*] sic cod. A et Cast.; cod. B ※ *vusþaus*.

IV, 1. *nu*] igitur, ° gr. omn. — *fraujin*] Goth. ° ἀγαπητοί.

IV, 2. *aiodian*] scribendum fuit *aivaudian* ad reddendum Εὐοδίαν, cf. *aivxaristia*, *aivlaugia*, *paraskaive*, all.; at cf. *agustus* pro *avgustus;* nec desunt verba in quibus *o* breve Gothus per *o*, quod ω longo respondere solet, etiam exprimit; fortasse in ejus libro Εὐωδίαν scriptum fuit, quod quidem in aliis factum esse videmus. — *jah*] cod. A *jas*

IV, 3. *bidja*] gr. omn. ante *jah*. — *valiso — gajuko*] ¶ gr. — *miþarbaididedun mis*] gr. omn. post *aivaggeljon*. — *miþ*] Goth. c. codd. ° *καὶ*. — *klemaintau*] cod. A *klaimaintau*, citra solitam η vocalem reddendi consuetudinem, vid. ad M. VIII, 28; cæterum Cast. ※ *klemaintaii* et *klaimaintaii*. — *sind*] sunt, ° gr. omn.

IV, 4, *nunu nu*] itaque nunc, ° gr. omn.; cæterum alteram harum particularum librarii incuria abundare suspicamur.

IV, 5. *anavilje*] sic codd. pro *anaviljei*, vid. ad L. X, 5. — *siai*] cod. A (?) *sijai*. — *ist*] est, ° gr. omn.

IV, 6. *allai*] quasi Goth. legit πάσῃ; ἐν παντὶ esse debebat *in allamma*. — *aihtronai*] Cast. ※ *aihtkonai*. *aviliudam*] gratiis, gr. omn. εὐχαριστίας, singulari numero.

IV, 7. *ufarist*] desinit cod. A. — *hairtona*] Goth. ° ὑμῶν. — *leika*] corpora, gr. νοήματα.

IV, 8. *veih*] sanctum, Goth. c. verss. latt. ἅγια pro ἁγνά legisse videtur. — *godeino*] Goth. c. verss. ° *καί*.

IV, 9. *gavairþeis*] vid. ad L. I, 23.

IV, 10. *du*] ad *fraþjan* pertinet, vid. ad Rom. XI, 11.

IV, 12. *ufarassau*] pro *ufarassu*, vid. supra et cf. ad Mc. VII, 32.

IV, 13. *xristau*] Christo, ° gr.

IV, 14. *gamainja briggandans*] Cast. ※ jct.

IV, 15. *ainnohun*] sic cod. B et Cast. falso pro *ainohun*, vid. ad Gal. V, 15. — *aikklesjono mis*] ¶ gr. omn.

IV, 16. *tvaim*] Goth. c. codd. ° εἰς.

IV, 17. *ak...*] fragmentum vocis *akran*, uti Cas recte explevit.

DU KAULAUSSAIM.

1, 6, 7 — in sunjai. svasve ganemuþ af aipaſrin þamma liubin gaskalkja unsaramma. saei ist triggva ſaur
8, 9 izvis andbahts xristaus iesuis. saei jah gakannida uns izvara friaþva in ahmin. duþþe jah veis
fram þamma daga ei hausidedum ni weilaidedum ſaur izvis bidjandans jah aihtrondans ei fullnaiþ
10 kunþjis viljins is in allai handugein jah frodein ahmeinai. ei gaggaiþ vairþaba fraujins in allamma
11 þatei galeikai. in allamma vaurstve godaize akran bairandans in ufkunþja guþs in allai mahtai
12 gasvinþidai bi mahtai vulþaus is in allai usþulainai jah usbeisnai miþ fahedai aviliudondans attin
13 saci laþoda izvis du dailai blautis veihaize in liuhada. saei galausida izvis us valdufnja riþizis jah
14 atnam in þiudangardja sunaus friaþvos seinaizos. in þammei habam faurbauht fralet fravaurhte.
15, 16 saei ist frisahts guþs ungasaiwanis frumabaur allaizos gaskaftais. unte in imma gaskapana vaurþun
alla in himina jah ana airþai þo gasaiwanona jah þo ungasaiwanona jaþþe sitlos jaþþe fraujinassjus
17 jaþþe reikja jaþþe valdufnja. alla þairh ina jah in imma gaskapana sind. jah is ist faura allaim
18 jah alla in imma ussatida sind. jah is ist haubiþ leikis aikklesjons. saei ist anastodeins frumabaur
19, 20 us dauþaim ei sijai in allaim is frumadein habands. unte in imma galeikaida alla fullon bauan jah
þairh ina gafriþon alla in imma gavairþi taujands þairh bloþ galgins is þairh ina jaþþe þo ana airþai
21 jaþþe þo ana himinam. jah izvis simle visandans framapidans jah fijands gahugdai in vaurstvam ubilaim.
22 iþ nu gafriþodai in leika mammons is þairh dauþu du atsatjan izvis veihans jah unvammans jah unfairi-
23 nans faura imma. jabai sveþauh þairhvisiþ in galaubeinai gaþvastidai jah gatulgidai jah ni afvagidai af
venai aivaggeljons þoei hausideduþ sei merida ist in alla gaskaft þo uf himina. þizozei varþ ik pavlus
24 andbahts. nu fagino in þaimei vinna faur izvis jah usfullja gaidva aglono xristaus in leika mei-

INTERPRETATIO. AD COLOSSENSES.

1, 6. — in veritate; 7. sicut accepistis ab Epafra, hoc dilecto conservitio nostro, qui est fidus pro vobis minister Christi Iesu, 8. qui etiam notificavit nobis vestrum amorem in spiritu; 9. ideo etiam nos ab hoc die quo audivimus, non cessavimus pro vobis orantes et precantes, ut impleamini cognitione voluntatis ejus in omni sapientia et prudentia spirituali, 10. ut eatis digne domino in omni quod placeat, in omni operum bonorum fructum ferentes in scientia Dei. 11. in omni potentia corroborati secundum potentiam gloriæ ejus, in omni patientia et longanimitate cum gaudio, 12. gratias-agentes Patri, qui vocavit vos ad partem sortis sanctorum in luce, 13. qui liberavit vos e potestate tenebrarum et accepit in regnum filii amoris sui, 14. in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum, 15. qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. 16. Nam in eo creata fuerunt omnia in cœlo et super terram, hæc visibilia et hæc invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive regna, sive potestates, omnia per eum et in eo creata sunt. 17. Et is est ante omnia et omnia in eo composita sunt, 18. et is est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus e mortuis, ut sit in omnibus is primatum tenens. 19. Nam in eo placuit omnem plenitudinem habitare, 20. et per eum reconciliare omnia in eo, pacem faciens per sanguinem crucis ejus per eum, sive hæc super terram, sive hæc super cœlos. 21. Et vos quondam exsistentes alienatos et inimicos sensu in operibus malis, 22. verum nunc reconciliati in corpore carnis ejus per mortem ad exhibendum vos sanctos et immaculatos et inculpatos ante eum; 23. si quidem permanetis in fide firmati et stabiliti et non moti a spe evangelii, quod audivistis, quod prædicatum est in omnem creaturam hanc sub cœlo, cujus factus-sum ego Pavlus minister. 24. Nunc gaudeo in quibus patior pro vobis et expleo quæ desunt afflictionum Christi in

ANNOTATIONES.

1, 6. *in sunjai*] incipit cod. B.

1, 7. *svasve*] Goth. c. codd. ° *καὶ*. — *iesuis*] ° gr. omn.; Goth. c. Vulg.

1, 9. *þamma daga ei*] sic pro *þammei daga* (*ἧς ἡμέρας*), uti loquitur Cor. I, II, 23; Gal. V, 1; vid. tamen ad L. I, 20.

1, 10. *ei gaggaiþ*] ut eatis, gr. omn. *περιπατῆσαι* (*ὑμᾶς*), cf. IV, 6. — *vairþaba*] incipit cod. A. — *bairandans*] Goth. ° *καὶ αὐξανόμενοι*. — *in*] tert. in, ° gr.

1, 12. *saci laþoda*] qui vocavit, gr. *ἱκανώσαντι*. — *izvis*] vos, gr. *ὑμᾶς*. — *liuhada*] Cast. ✻ *liuhadai*.

1, 13. *izvis*] vos, gr. *ἡμᾶς*.

1, 14. *fravaurhte*] cod. B et Cast. ✻ *fravaurte*, cf. ad M. V, 15; codex A h. l. obliteratus est.

1, 15. *ungasaiwanis*] sic (pro usitatiore *ungasaiwanins*, vid. Cor. II, IV, 4) in cod. B; cod. A plane deleticius est. Cast.

1, 16. *himina*] cœlo, cod. A c. gr. omn. præter h. ap. Mi. *himinam* (cœlis); cæterum Goth. etiam *τά* cum codd. omisisse videtur. — *jah þo*] cod. A *jaþþo*.

1, 20. *imma*] eo, Goth. c. verss. latt. *αὐτόν* pro *αὐτόν* legisse videtur, sic vs. 22. — *ana*] sec. super, Goth. c. codd. *ἐπί* legit.

1, 21. *nu*] vid. ad Rom. VII, 6. — *gafriþodai*] reconciliati, gr. *ἀποκατήλλαξεν*.

1, 22. *mammons*] carnis, sic Castillionæo in cod. B scriptum esse videtur; cod. A h. l. adeo est exesus, ut inde alterius lectionem confirmare non ausus sit. Cum Cor. I, VIII, 13 *κρέας*, verbum cognatæ significationis, per *mimz* translatum sit, codd. acrius inspicienti aut h. l. aut Corinth. l. l. lectionem erutum iri speramus, quæ verba forma sibi similiora exhibebit. — *is*] vid. ad vs. 20.

1, 23. *in*] pr. in, ° gr. — *gaþvastidai — gatulgidai*] ¶ cod. A.

1, 24. *usfullja*] expleo, Goth. c. codd. *ἀναπληρῶ* pro *ἀνταναπληρῶ* legisse videtur. — *gaidva*] Cast. ✻ *gaidvi*.

25 namma faur leik īs. þatei īst aikklesjo. þizozei varþ īk andbahts bi ragina guþs. þatei giban īst mis
26 in īzvis du usfulljan vaurd guþs. runa sei gafulgina vas fram aivam jah fram aldim iþ nu gasvikun-
27 þida varþ þaim veiham īs. þaimei vilda guþ gakannjan gabein vulþaus þizos runos in þiudom. þatei
28 īst xristus in īzvis vens vulþaus. þanei veis gateihaim talzjandans all manne jah laisjandans all
29 manne in allai handugein ei atsatjaima all manne fullavitan in xristau īesu. du þammei arbaidja us-
II, 11 daudjands bi vaurstva sei inna usvaurkeiþ in mis in mahtai. — — fravaurhte leikis in biuvita xri-
12 staus. miþganavistrodai imma in daupeinai. in þizaiei jah miþurrisuþ þairh galaubein vaurstvis
13 guþs. saei urraisida ina us dauþaim. jah izvis dauþans visandans missadedim jah unbimaita leikis
14 izvaris miþgaqivida miþ imma fragibands uns allos missadedins. afsvairbands þos ana uns vadjabo-
kos ragivam seinaim. þatei vas andaneiþo uns jah þata usnam us midumai ganaglj nds ita du gal-
15 gin. andhamonds sik leika reikja jah valdufnja gatarhida balþaba gablauþjands þo bairhtaba in sis.
16 ni manna nu izvis bidomjai in mata aiþþau in dragka aiþþau in dailai dagis dulþais aiþþau fulliþe
17, 18 aiþþau sabbatum. þatei īst skadus þize anavairþane iþ leik xristaus. ni washun izvis gajukai viljands
in hauneinai jah blotinassau aggile. þatei ni saw ushafjands sik svare ufblesans frami fraþja leikis
19 seinis jah ni habands haubiþ. us þammei all leik þairh gavissins jah gabindos auknando jah þei-
20 hando vahseiþ du vahstan guþs. jabai gasvultuþ miþ xristau af stabim þis fairwans. wa þanaseiþs
21, 22 sve qivai in þamma fairwau urrediþ. ni teikais ni atsnarpjais ni kausjais. þatei īst all du riurein.
23 þairh þatei īs brukjaidau bi anabusnim jah laiseinim manne. þoei sind sveþauh vaurd habandona
handugeins þuhtaus in fastubnja jah hauneinai hairtins jah unfreideinai leikis ni in sveriþo wizai du

INTERPRETATIO.

carne mea pro corpore ejus, quod est ecclesia, 25. cujus factus-sum ego minister secundum constitutionem Dei, quæ data est mihi in vos ad explendum verbum Dei; 26. mysterium, quod absconditum fuit a sæculis et ab ætatibus, verum nunc manifestatum fuit his sanctis ejus, 27. quibus voluit Deus notificare divitias gloriæ hujus mysterii in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ, 28. quem nos prædicamus admonentes omne hominum et docentes omne hominum in omni sapientia, ut exhibeamus omne hominum perfectum in Christo Iesu, 29. ad quod laboro certans secundum opus, quod intus operatur in me in virtute. II, 11. — — peccatorum carnis in circumcisione Christi. 12. Consepulti ei in baptismo, in quo etiam consurrexistis per fidem operis Dei, qui suscitavit eum e mortuis, 13. et vos mortuos existentes delictis et præputio carnis vestræ convivificavit cum eo, ignoscens nobis omnia delicta, 14. obliterans hæc de nobis chirographa decretis suis, quod fuit contrarium nobis, et hoc tulit e medio, affigens id ad crucem, 15. exuens se carne regna et potestates defamavit audacter abrogans hæc palam in se. 16. Ne homo nunc vos judicet in cibo aut in potu aut in parte diei festi aut plenilunionum aut sabbatis, 17. quod est umbra horum futurorum, verum corpus Christi. 18. Ne quisquam vos palma-framiet volens in humilitate et cultu angelorum, quod non vidit extollens se frustra inflatus a mente carnis suæ 19. et non habens caput, ex quo omne corpus per nexus et ligaturas auctum et alitum crescit ad incrementum Dei. 20. Si mortui-estis cum Christo ab elementis hujus mundi, quid amplius ut vivi in hoc mundo decernitis? 21. Ne tangas, ne adedas, ne gustes, 22. quod est omne ad corruptionem, per quod id adhibeatur secundum præcepta et doctrinas hominum, 23. quæ sunt quidem rationem habentia sapientiæ

ANNOTATIONES.

I, 26. *nu*] vi l. ad Rom. VII, 6.

I, 27. *gabein*] divitias, gr. τίς ὁ πλοῦτος. — *þatei*] quod, gr. ὅς.

I, 28. *īesu*] Iesu, ° gr.

I, 29. *þammei*] Goth. καί. — *bi*] desinit cod. B. — *vaurste*] Goth. ° αὐτοῦ. — *innana usvaurkeiþ*] sic e certa conjectura edidimus; Cast. postquam edidit *innuna vaurkeiþ*, iterum inspecto codice *innu... svaurkeiþ* scriptum esse ei videtur, quamquam locus obliteratus sit. *Usvaurkjan* enim pro simplici *vaurkjan* etiam Eph. VI, 13 invenitur; deinde *innuna*, quod superstites reliquiæ suadeant et quod ab Cast. Rom. VII, 22; Cor. II, IV, 16, et Eph. III, 16 editum est, propterea in textu non posuimus, quia, uti Grim. W. J. LXX. p. 31 loco epistolæ ad Ephesios divina conjectura invenit, non sic, sed *innuma* (interior) in codd. legitur; neque igitur *innuna* adverbi forma esse potest, sed *innana* vel *inna*, quod Grim. omisit, qui l. l. Cor. II, IV, 16 *sa innuna* sibi probavit et eodem modo dictum esse existimavit, quo quod sequitur *sa utana*. — *mahtai*] desinit cod. A.

II, 11. *fravaurhte*] peccatorum, ° gr.; pergit cod. B.

II, 13. *visandans*] Goth. c. codd. ° ἐν. — *miþgaqivida*] Goth. c. codd. ° ὑμᾶς.

II, 14. *ana*] cod. B ※ *inna*. — *seinaim*] suis, ° gr. omn.; Goth. c. vers. Arm. — *þatei vas* exspectavimus *þozei vesun* propter *vadjavokos*; cum Goth. græca ὁ ἦν ὑπεναντίον ad præcedens χειρόγραφον referenda esse, non satis diligenter reputavisset, ei græci textus imitatio nunc erroris sui causa fuit; idque ei non semel tantum accidit. — *usnam*] cod. B et Cast. ※ *usnan*. — *galgin*] cod. B per compendium *ggin* exaratum habet.

II, 15. *leikа*] carne, ° gr., qui habent (σάρκα), omittunt τὰς ἀρχάς et eorum ratio verba conjungendi prorsus alia est, uti e versione latina nostra cognosci potest; c. Goth. vers. Syr. et Patr. latt. conspirant. — *gablauþjands þo bairhtaba*] abrogans hæc palam, gr. omn. διαγδεύσας αὐτούς; αὐτάς c. Goth. cod. E ap. Mi. legit.

II, 16. *dagis*] diei, ° gr. omn. — *fulliþs*] pleniluniorum, gr. omn. νουμηνίας; cum et novilunia et plenilunia Germanis sacra haberentur tempora (cf. Tacit. German. 11, Cæs. de Bell. Gall. I, 50. Grim. *deutsche Mythol.* p. 404 sqq.), mirari aliquis potest, cur interpres nunc contra græci textus auctoritatem plenilunia posuerit; sed inde plenilunia noviluniis solemniora fuisse discimus, quod ipsum etiam apud Saxones fuisse Beda de temporum ratione cap. 13 indicat. — *sabbatum*] sabbatis, gr. omn. σαββάτων vel σαββάτῳ.

II, 20. *þis*] cod. A pergit. — *þanaseiþs*] adhuc, ° gr. omn.; Goth. c. vers. Arm. Vulg. et Patr. latt.

II, 21. *ni*] sec et tert., cod. A *nih*. — *atsnarpjais — kausjais*] ¶ gr. omn.

II, 22. *laiseinim*] sic codd.; Cast. ※ *laisenim*.

II, 23. *sveþauh vaurd*] ¶ gr. omn. — *þuhtaus*] opinionis, ° gr., omn.; Goth. hoc additamento perversam vel ineptam sapientiam indicare voluisse vi-

III, 1 soþa leikis. jabai nu miþurrisuþ xristau. þoei ïupa sind sokeiþ. þarei xristus ist in taihsvai guþs si-
2, 3 tands. þaimei ïupa sind fraþjaiþ ni þaim þoei ana airþai sind. unte gadauþnodeduþ jah libains izvara
4 galulgina ist miþ xristau in guþa. þan xristus svikunþs vairþiþ libains izvara. þanuh jah jus bairhtai
5 vairþiþ miþ imma in vulþau. dauþeiþ nu liþuns izvarans þans þaici sind ana airþai horinassu
6 unhrainein vinnon lustu ubilana jah faihugeironi. sei ist galiugagude skalkinassus. þairh þoei qimiþ
7, 8 hatis guþs ana sunum ungalaubeinais. in þaimei jah jus iddjeduþ simle. þan libaideduþ in þaim. iþ
nu aflageiþ jah jus þo alla hatis þvairhein unselein anaqiss aglaitivaurdein. us munþa izvaramma ni
9, 10 usgaggai. ni liugaiþ izvis misso afslaupjandans izvis þana fairnjan mannan miþ tojam is jah gaha-
11 moþ niujamma þamma ananividin du ufkunþja bi frisahtai þis saei gaskof ina. þarei nist kreks jah
iudaius. bimait jah faurafilli. barbarus jah skyþus. skalks jah freis. ak alla jah in allaim xristus.
12 gahamoþ izvis nu sve gavalisai guþs veihans jah valisans brusts bleiþein armahairtein selein haunein
13 a... qairrein usbeisnein. þulandans izvis misso jah fragibandans silbans. jabai was viþra wana habai
14 fairina svasve jah xristus fragaf izvis sva jah jus taujaiþ. aþþan ufar alla friaþva. sei ist gabindi
15 ustauhtais. jah gavairþi guþs svignjaiþ in hairtam izvaraim. in þammei jah laþodai vesuþ in ai-
16 namma leika jah aviliudondans vairþaiþ. vaurd xristaus bauai in izvis gabigaba. in allai handugein
jah frodein ahmeinai laisjandans jah talzjandans izvis silbans psalmom hazeinim saggvim
17 ahmeinaim in anstai siggvandans in hairtam izvaraim fraujin. all þiswah þatei taujaiþ in
vaurda aiþþau in vaurstva. all in namin fraujins iesuis aviliudondans guþa attin þairh
18, 19 ina. jus qinons ufhausjaiþ vairam izvaraim sve gaqimiþ in fraujin. vairos frijoþ qenins

INTERPRETATIO.

opinionis in observatione et humilitate cordis et non-temperatione corporis, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. III, 1. Si igitur consurrexistis Christo, quæ supra sunt, quærite, ubi Christus est in dextra Dei sedens; 2. quæ supra sunt, cogitate, non hæc quæ super terram sunt, 3. nam mortui-estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. 4. Cum Christus manifestus fit, vita vestra, tunc etiam vos manifesti fitis cum eo in gloria. • 5. Occidite igitur membra vestra hæc, quæ sunt super terram adulterium, impuritatem, libidinem, cupiditatem malam et avaritiam, quæ est idolorum servitus; 6. per quæ venit ira Dei super filios incredulitatis, 7. in quibus etiam vos ivistis olim, cum vixistis in his. 8. Verum nunc deponite etiam vos hæc omnia: iram, animositatem, improbitatem, convicium, impudicum-sermonem; ex ore vestro ne exeat. 9. Ne mentiamini vobis invicem, exuentes vobis hunc antiquum hominem cum factis ejus 10. et vestite novo, hoc renovato ad cognitionem secundum imaginem hujus, qui creavit eum. 11. Ubi non-est Græcus et Iudæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scythus, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus. 12. Induite vobis igitur, ut electi Dei sancti et electi, viscera, commiserationem, misericordiam, prohitatem, humilitatem m(entis), mansuetudinem, patientiam, 13. tolerantes vos invicem et condonantes ipsi; si quis adversus quem habeat querelam, sicut etiam Christus condonavit vobis, sic etiam vos faciatis. 14. At super omnia amorem, qui est vinculum perfectionis, 15. et pax Dei exsultet in cordibus vestris, in quo etiam vocati fuistis in uno corpore et grati fiatis; 16. verbum Christi habitet in vobis largiter, in omni sapientia et prudentia spirituali docentes et admonentes vos ipsos psalmis, laudibus, cantibus spiritualibus in gratia canentes in cordibus vestris domino. 17. Omne quodcumque quod faciatis in verbo aut in opere, omne in nomine domini Iesu gratificantes Deo patri per eum. 18. Vos uxores, pareatis viris vestris, ut convenit in domino; 19. viri, amate

ANNOTATIONES.

detur. — *fastubnja*] observatione, gr. *ἐθελοθρησκεία*. — *hairtins*] cordis, ° gr.; sunt quidem codd., qui τοῦ νοός addant, sed vid. ad III, 12. — *unfreideinai*] sic cod. A; cod. B et Cast. ※ *unfreidei*, vid. ad Rom. IX, 30.

III, 1. *þarei*] cod. A *þar* (ibi).

III, 4. *izvara*] vestra, gr. *ἡμῶν*. — *þanuh*] sic codd., nec B *þannu*, nec A *þannuh*, uti Cast. edidit et adnotavit. — *miþ imma*] gr. ante *bairhtai*.

III, 5. *horinassu*] cod. A *norinassau*, vid. ad Mc. VII, 32. — *vinnon*] cod. A *vinna*. — *ubilana*] sic recte cod. A; cod. B ※ *ubila — sei*] vid. ad Tim. I, VI, 10.

III, 8. *nu*] vid. ad Rom. VII, 6. — *izvaramma*] desinit cod. A. — *ni usgaggai*] ne exeat, ° gr. omn. præter cod. G. Goth. conspirat cum loco parallelo Eph. IV, 29.

III, 10. *gahamoþ*] vestite, gr. omn. *ἐνδυσάμενοι*.

III, 11. *jah*] tert. et quart. et, ° gr.

III, 12. *bleiþein*] commiserationem, gr. omn. *οἰκτιρμοῦ* vel *οἰκτιρμῶν*; quod deinde Goth. *armahairtein* (misericordiam) addit, ° gr. omn. et glossam ad verbum *bleiþein* in textum illatam esse judicamus. — *a...*] præter hanc litteram Cast. propter lituram membranæ nihil conspicere potuit; in adnotatione *uhins* supplendum esse suspicans, verum tetigisse nobis videtur, nam sic *ταπεινοφροσύνη* etiam Philip. II, 3 per *hauneins gahugdais* et supra II, 23 per *hauneins hairtins* convertitur, quorum altero loco codd. τοῦ νοός additum habent, cui voci, aut si Gothus non legit, ejus sensui optime respondet, uti *gahugds* et *hairto*, sic *aha*, vid. Philipp. IV, 7; Tit. I, 15.

III, 13. *viþra*] Cast. ※ *viþka*. — *taujaiþ*] faciatis, ° gr.

III, 14. *alla*] Goth. ° τούτοις.

III, 15. *guþs*] Dei, gr. Χριστοῦ. — *svignjaiþ*] vid. ad Thessal. I, IV, 14.

III, 16. *jah frodein ahmeinai*] et prudentia spirituali, ° omn. gr. et verss.; efficitur hoc additamento, nisi ex alio loco huc translatum est, amplificatio notionis, cujus figuræ exempla ad Cor. I, IX, 25 collegimus; *ahmeinai* autem h. l. Goth. ex eodem fonte hausisse videtur, unde I, 28 codd. græci et verss., quibuscum Goth. fere semper consentire solet, *πνευματικῇ* duxerunt. — *psalmom*] Goth. c. codd. et h. l. et ante *saggvam* ° *καὶ — saggvim*] sic cod. B Cast. ※ *saggvam*, sed postea *saggvim* Add. p. 70. — *fraujin*] domino, gr. *θεῷ*.

III, 17. init. et deinde post *guþa* Goth. c. codd. *καί*.

III, 18. *jus*] vos, vid. ad L. VI, 20. — *izvaraim*] vestris, ° gr., cf. ad Cor. I, VII, 16.

III, 19. *izvaros*] vestras, ° gr.

20 ïzvaros jah ni sijaiþ baitrai viþra þos. barna ufhausjaiþ fadreinam bi all. unte þata vaila
21 galeikaiþ ïst in fraujin. jus attans ni gramjaiþ barna ïzvara du þvairhein ei ni vairþaina
22 in unlustau. þevisa ufhausjaiþ bi all leika fraujam ni in augam skalkinondans sve mannam samjan-
23 dans ak in ainfalþein hairtins ogandans guþ. þiswah þatei taujaiþ us saivalai vaurkjaiþ sve fraujin
24, 25 ni mannam vitandans þatei af fraujin nimiþ andalauni arbjis. unte fraujin xristan skalkinoþ. sa auf
IV, 1 skaþula andnimiþ þatei skoþ jah nist viljahalþei at guþa. jus fraujans garaiht jah ïbnassu þevisam
2 atkunnaiþ vitandans þatei aihuþ jah jus fraujan in himinam. bidai haftjandans ïzvis vakandans in
3 ïzai in aviludam. bidjandans samana jah bi uns ei guþ uslukai unsis haurd vaurdis du rodjan runa
4, 5 xristaus in þizozei jah gabundans ïm. ei gabairhtjau þo svasve skuljau rodjan. in haudugein gaggaiþ
6 du þaim uta þata mel usbugjandans. vaurd ïzvar sinteino in anstai salta gasuqoþ siai ei viteiþ waiva
7 skuleiþ ainwarjammeh andhafjan. þatei bi mik ïst all gakanneiþ ïzvis tykekus sa liuba broþar jah
8 triggva andbahts jah gaskalki in fraujin. þanei insandida du ïzvis duþþe ei kunnjai wa bi ïzvis ïst
9 jah gaþrafstjai hairtona ïzvara miþ aunisimau þamma liubin jah triggvin broþr. saei ïst us ïzvis.
10 þaiei all ïzvis gakannjand þatei ber ïst. goleiþ ïzvis areistarkus sa miþfrahunþana mis jah markus
11 gadiliggs barnabins. du þanei nemuþ anabusnins. jabai qimai at ïzvi-. andnimaiþ ïna. jah ïesus saei
haitada justus þaiei sind us bimaita. þai ainai gavaurstvans sind þiudangardjos guþs. þaiei vesun mis
12 du gaþrafsteinai. goleiþ ïzvis aipafras sa us izvis skalks xristaus sa sinteino usdaudjands bi ïzvis in
13 bidom ei standaiþ allavaurstvans jah fullavitans in allamma viljin guþs. veitvodja auk imma þatei
14 habaiþ manag aljan bi ïzvis jah du þans þaiei sind in laudeikaia jah ïairaupaulein. goleiþ ïzvis lukas
15 leikeis sa liuba. goleiþ þans in laudeikaia broþruns jah nymfan jah þo ingardjon is aikklesjon.

INTERPRETATIO

uxores vestras et ne sitis acerbi contra has; 20. filii, pareatis parentibus secundum omne, nam hoc bene placitum est in domino; 21. vos patres, *ne sollicitetis filios vestros ad animositatem, ut non fiant* in ægritudine; 22. servi, pareatis secundum omne corpore dominis, non in oculis servientes, ut hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum. 23. Quodcumque quod faciatis, ex animo operemini ut domino, non hominibus, 24. *scientes, quod a domino accipitis mercedem hæreditatis, nam domino* Christo servitis. 25. Hic enim noxius accipit quod nocuit, et non-est favor apud Deum. IV, 1. Vos domini justitiam et æquitatem servis præstate, scientes quod habetis etiam vos dominum in cœlis. 2. Rogationi adjungentes vos, *vigilantes in eo in gratibus*: 3. *rogantes simul* etiam pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium verbi ad dicendum mysterium Christi, propter quod etiam vinctus sum, 4. ut manifestem hoc, sicuti debeam loqui; 5. in sapientia eatis ad hoc foris, hoc tempus redimentes. 6. Verbum vestrum *semper in* gratia sale conditum sit, ut sciatis quemodo debeatis unicuique respondere. 7. Quod secundum me est, omne notificat vobis Tycecus, hic carus frater et fidus minister et co-servitium in domino, 8. quem misi ad vos ideo, ut cognoscat quid de vobis est, et consoletur corda vestra, 9. cum Onisimo, hoc caro et fido fratre, qui est e vobis, qui omne vobis notificant, quod hic est. 10. Salutat vos Aristarcus, hic concaptivus mihi et Marcus, consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata, si veniat ad vos, accipiatis eum; 11. et Iesus, qui vocatur Justus, qui sunt e circumcisione. Hi uni cooperatores sunt regni Dei, qui fuerunt mihi ad consolationem. 12. Salutat vos Epafras, hic e vobis servus Christi, hic semper certans de vobis in precibus, ut stetis omnenerantes et perfecti in omni voluntate Dei; 13. testor enim ei, quod habet multum studium pro vobis et de his qui sunt in Laudicea et Ieropoli. 14. Salutat vos Lucas, medicus hic carus; 15. salutate hos in Laudicea fratres et Nymfan et hanc

ANNOTATIONES.

III, 20. *ïst*] gr. *ante vaila.*

III, 21. *du þvairhein*] errat Cast. dicens *du þvairhein* superfluum esse, quia *gramjan* proprie ἐρεθίζειν significet; nam quod additum est *du þvairhein* (ad iram) verbo *gramjan* (sollicitare), e- comprobatur Goth. non ἐρεθίζετε, sed c. codd. παροργίζετε legisse.

III, 22. *leika fraujam*] Cast. ※ jct., nam *leika* respondet græco *κατὰ σάρκα* quod quidem addita *bi* præpositione reddendum erat, et ægre etiam *þaim* articulum desideramus (*þaim bi leika fraujam*). — *guþ*] Deum, gr. *κύριον.*

III, 23. init. Goth. c. codd. ° *καὶ πᾶν.* — *fraujin*] Goth. ° *καί.*

III, 25. *auk*] enim, gr. *δέ.* — *viljahalþei*] cod. B et Cast. ※ *viljahalþein*, vid. Eph. VI, 6. — *at guþa*] apud Deum, ° gr.

IV, 1. *aihuþ*] gr. omn. post *jus.*

IV, 2. *haftjandans*] adjungentes, gr. omn. *προσκαρτεροῦντες*, præter cod. Colb. 7 ap. Mill. — *aviludam*] gratibus, gr. omn. *εὐχαριστίᾳ.*

IV, 4. *svasve*] pergit cod. A.

IV, 5. *þata*] ° cod. A.

IV, 6. *izvar*] Cast. ※ *izvak.* — *gasuqoþ*] sic codd, nec cod. A *gasukoþ*, uti Cast. adnotavit; in cod. Arg. bis (Mc. IX, 50; L. XIV, 34) *gasuþon* eodem sensu legitur. — *siai*] cod. A *sijai*, quod gr. omn. omittunt. — *ei viteiþ*] ut sciatis, gr. omn. εἰδέναι; Goth. c. Vulg.

IV, 7. *tykekus*] cod. A *tykeikus.*

IV, 9. *liubin — triggvin*] ¶ gr. — *þaiei*] qui, ° gr.; Goth. c. cod. D οἵ.

IV, 10. *areistarkus*] cod. A ※ *ariastarkus.* — *du*] notandus est novus usus hujus præpositionis, cum accusativo positæ, præter hunc locum etiam vs. 15; valet autem utroque loco idem quod *bi* (pro), quapropter ii loci non ad confirmandam opinionem afferri possunt, etiam J. XVI, 32 *seina* accusativum a *du* pendentem esse; ad illum enim locum hæc significatio non pertinet.

IV, 11. *sind*] sunt, ° gr. — *þiudangardjos*] regni, gr. omn. *εἰς τὴν βασιλείαν.*

IV, 12. *sa*] sec. hic, ° gr. omn. — *allavaurstvans — fullavitans*] ¶ gr. omn. et Goth. c. codd. *πεπληροφορημένοι pro πεπληρωμένοι legit.*

IV, 13. *manag aljan*] multam æmulationem, gr. *πολὺν πόνον.* — *du*] pro, ° gr. omn.; cæterum vid. ad vs. 10. — *sind*] desinit cod. A. — *jah*] sec. Goth. ° *τῶν ἐν.*

IV, 14. *liuba*] Goth. ° *καὶ Δημᾶς.*

16 jah þan ussiggvaidau at īzvis so aipistaule. taujaiþ ei jah īn laudekaion aikklesjon ussiggvaidau jah
17 þoei īst us laudeikaion jus ussiggvaid. jah qiþaiþ arkippau saiw þata andbahti þatei andnamt īn
18, 19 fraujin ei īta usfulljais. goleins meinai handau pavlaus. gamuneiþ meinaizos bandjos. auts miþ īzvis
amen.

du kaulaussaim ustauh

INTERPRETATIO.

inquilinam ejus ecclesiam. 16. Et cum legatur apud vos hæc epistola, faciatis, ut etiam in Laudecea ecclesia legatur, et quæ est e Laudicea, vos legatis, 17. et dicatis Arcippo : vide hoc ministerium quod accepisti in domino, ut id impleas. 18. Salutatio mea manu Pavli. 19. Mementote mei vinculi. Gratia cum vobis amen.

Ad Colossenses explicit.

ANNOTATIONES.

IV, 16. *laudekaion*] sic scribendum est pro mendosa codicis B lectione *laudekaiom.—þoei*] nisi sic errore librarii pro *soei* (i. q. *sei*) scripta est, div. *þo ei* (hanc quæ) legendum, vid. ad L. I, 20.— *laudeikaion*] sec. Goth. c. Vulg. ° ἵνα καί. — *ussiggvaid. jah*] cod. B et Cast. ※ *ussiggvaidjau*.

IV, 19. *bandjos*] vinculi, gr. omn. δεσμῶν.— *amen*] amen, ° gr.

Subscriptio. Nullus gr. eam uti Goth. habet; cæterum pro *kaulaussaim* in cod. per compendium *kaussaim* scriptum est.

DU ÞAISSALAUNEIKIM. ·A·

II, 10 — jah guþ waiva veihaba jah garaihtaba jah unfairinodaba īzvis þaim galaubjandam vesum.
11, 12 svasve vituþ ainwarjanoh īzvara sve atta barna seina bidjandans īzvis jah gaþlaihandans jah veitvo-
13 djandans du gaggan īzvis vairþaba guþs. saei laþoda īzvis du seinai þiudangardjai jah vulþau. duþe
jah veis aviliudom guþa unsveibandans. unte nimandans at uns vaurd hauseinais guþs andnemuþ ni
svasve vaurd manne ak svasve īst sunjaba vaurd guþs. þatei jah vaurkheiþ īn izvis juzei galaubeiþ.
14 jus auk galeikondans vaurþuþ broþrjus aikklesjom guþs þaim visandeim īn īudaia īn xristau īesu.
15 unte þata samo vunnuþ jah jus fram īzvaraim inkunjam svasve jah veis fram īudaium. þaiei jah
fraujin usqemun īesua jah svesaim praufetum jah uns fravrekun jah guþa ni galeikandans jah allaim
16 mannam andaneiþans sind. varjandans uns du þiudom rodjan ei ganisaina du usfulljan seinos fra-
17 vaurhtinssinteino. aþþan snauh ana īns hatisguþs und andi. aþþan veis broþrjus gaainanaidai af īzvis
du mela weilos andvairþja ni hairtin ufarassau sniumidedum andaugi īzvara gasaiwan īn managamma
18 lustau. unte vildedum qiman at īzvis īk raihtis pavlus jah ainamma sinþa jah tvaim jah anatatida uns
19 satana. wa auk ist unsara vens aiþþau faheþs aiþþau vaips woftuljos. niu jus īn andvairþja fraujins

INTERPRETATIO. — *AD THESSALONICENSES I.*

II, 10. — — et Deus, quam sancte et juste et irreprehensibiliter vobis his credentibus fuimus, 11. sicut scitis unumquemque vestrum, uti pater filios suos rogantes vos et consolantes 12. et testantes ad eundum vos digne Deo, qui vocavit vos ad suum regnum et gloriam. 13. Ideo etiam nos gratias agimus Deo indesinenter, nam accipientes a nobis verbum auditus Dei accepistis non sicuti verbum hominum, sed sicuti est vere verbum Dei, quod etiam operatur in vobis, vos qui creditis. 14. Vos enim imitatores facti estis, fratres, ecclesiis Dei his exsistentibus in Iudæa in Christo Iesu ; nam hoc idem passi estis etiam vos a vestris popularibus, sicuti etiam nos ab Iudæis, 15. qui etiam dominum occiderunt Iesum et proprios profetas et nos persecuti sunt et Deo non placentes et omnibus hominibus adversarii sunt, 16. arcentes nos ad gentiles loqui, ut servarentur, ad explendum sua peccata semper. At properavit super eos ira Dei usque finem. 17. At nos, fratres, orbati a vobis ad tempus horæ, facie non corde abundantia properavimus vultum vestrum conspicere in multa cupiditate. 18. Nam voluimus venire ad vos ego quidem Pavlus et una vice et duabus, et impedivit nos Satana. 19. Quid enim est nostra spes aut gaudium aut corona gloriationis ? Nonne

ANNOTATIONES.

Fragmenta hujus epistolæ in cod. B leguntur; cod. A inde a v, 22 usque ad finem solummodo habet.

Inscriptionem supplevimus e Philipp. IV, 16, ubi *þaissalauneika*, Thessalonices oppidi nomen invenitur.

II, 10. *waiva*] quam (πῶς), gr. ὡς. — *veihaba*] sancte, Goth. fortasse c. cod. F ὡγίως pro ὁσίως legit, nam *veihs* græco ἅγιος respondet, vid. tamen Tit. I, 8, ubi quoque pro ὅσιος ponitur.

II, 11. *vituþ*] Goth. ° ὡς (πῶς).

II, 13. *unsveibandans*] sic cod. B; Cast. Add. p. 71. — *at unst*] gr. omn. post *hauseinais*; Goth. c. Vulg.— *svasve*] pr.,° gr. omn.; Goth. c. verss.— *vaurkeiþ*] sic scribendum est pro *vaurkei*, codicis β et Cast. lectione.

II, 14. *veis*] nos, gr. omn. αὐτοί.

II, 15. *svesaim*] proprios, gr. τούς.

II, 16. *guþs*] dei, ° gr.

II, 17. *īzvara*] ad *andaugi* pertinens solœce pro *īzvar* dictum est; pro genitivo plurali haberi, sermonis gothici usus vetat.

II, 18. *unte*] nam, gr. ὅτι.

II, 19. *īst*] est, ° gr. omn. — *niu*] nonne, gr. omn. ἢ οὐχί καί ; Goth. c. Vulg.

III, 1. *ju—þanamais*] de hac loquendi ubertate vid. ad L. XV, 19, sufficiebat enim *ju ni* ad reddendum græcum μηκέτι, vid. vs. 5.

20,III,1 unsaris ïesuis xristaus ïn ïs quma. jus auk siuþ vulþus unsar jah faheþs. ïn þizei ju ni usþulandans
2 þanamais galeikaida uns ei biïþanai veseima ïn aþeinim ainai. jah ïnsandidedum teimauþaiu broþar
unsarana jah andbaht guþs ïn aivaggeljon xristaus ei ïzvis gatulgjai jah bidjai bi g la bein ïzvara.
3, 4 ei ni ainshun afagjaidau ïn þaim aggviþom silbans auk. vituþ þatei du þamma ratidai sijum. jah
auk þan vesum at ïzvis. fauraqeþum ïzvis þatei anavairþ vas uns du vinnan agliþos svasve jah varþ
5 jah vituþ. duþþe jah ik ju ni usþulands insandida du ufkunnan galaubein ïzvara ïbai aufto usfaifraisi
6 ïzvis sa fraisands jah svare vairþai arbaiþs unsara. aþþan nu at quimandin teimauþaiu at unsis fram
ïzvis jah gateihandin uns galaubein friaþva ïzvara jah þatei gaminþi unsar habaiþ god sinteino gair-
7 njandans unsis gasaiwan svasve jah vels ïzvis. ïnuh þis gaþrafstidai sijum broþrjus fram ïzvis ana
8 allai nauþai jah aglon unsarai in ïzvaraizos galaubeinais. unte sai libam. jabai jus gastandiþ ïn
9 fraujin wa auk aviliude magum usgildan fraujin guþa bi ïzvis ana allai fahedai. þizaici faginom ïn
10 ïzvara faura guþa unsaramma. naht jah daga ufarassau bidjandans ei gasaiwaima andvairþja ïzvara
11 jah ustiuhaima vaninassu galaubeinais ïzvaraizos. aþþan silba guþ jah atta unsar jah frauja unsar
12 ïesus xristus garaihtjai vig unsarana du ïzvis. aþþan ïzvis frauja managjai jah ganohnan gataujai
13 friaþvai ïn ïzvis misso jah allaus svasve jah veis in ïzvis du tulgjan hairtona ïzvara unfairinona ïn
veihiþai faura guþa jah attin unsaramma ïn quma fraujins unsaris ïesuis xristaus miþ allaim þaim
IV, 1 veiham seinaim. þannu nu broþrjus anþhaitam bidai ïzvis jah bidjam in fraujin ïesua ei svasve and-
2 nemuþ at uns waiva skuluþ gaggan jah galeikan guþa svasve jah gaggiþ jah gaaukaiþ mais. vituþ
3 auk waizos anabusnins aigebum ïz þairh fraujan ïesu xristu. þata auk ist vilja guþs veihiþa ïzvara
4 ei gahabaiþ ïzvis af kalkinassau. ei viti warjizuh ïzvara gastaldan sein kas in veihiþai jah sveriþai.
5, 6 ni ïn gairunja lustaus svasve jah þiudos. þozei ni kunnun guþ. ei was ni ufargaggai nih bifaih . . —

INTERPRETATIO.

vos in facie domini nostri Iesu Christi in ejus adventu? 20. Vos enim estis gloria nostra et gaudium. III, 1. Propter quod non sustinentes amplius placuit nobis, ut relicti essemus in Athenis soli; 2 et misimus Timotheum, fratrem nostrum et minis trum Dei in evangelio Christi, ut vos confirmaret et oraret secundum fidem vestram, 3. ut non ullus absterreatur in his angustiis, ipsi enim scitis quod ad hoc constituti sumus. 4 Et enim cum fuimus apud vos, prædiximus vobis quod futurum fuit nobis ad patiendum afflictiones, sicuti etiam factum est, et scitis. 5. Ideo etiam ego jam non sustinens misi ad cognoscendam fidem vestram, ne forte tentaverit vos hic tentans et frustra fiat labor noster. 6. At nunc in veniente Timotheo ad nos a vobis et narrante nobis fidem, amorem vestrum et quod memoriam nostram habetis bonam semper, cupientes nos videre, sicuti etiam nos vos; 7. propter hoc consolationem habentes sumus, fratres, a vobis in omni necessitate et afflictione nostra propter vestram fidem. 8. Nam ecce vivimus, si vos statis in domino 9 Quid enim gratiarum possumus retribuere domino Deo de vobis in omni gaudio, quo gaudeamus propter vos coram Deo nostro. 10. Nocte et die abundantia precantes, ut videamus facies vestras et expleamus defectum fidei vestræ. 11. At ipse Deus et pater noster et dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos. 12. At vos dominus augeat et redundare faciat amore in vos invicem et omnes, sicuti etiam nos in vos, 13. ad confirmandum corda vestra inculpata in sanctitate coram Deo et patre nostro in adve tu domini nostri Iesu Christi cum omnibus iis sanctis suis. IV, 1. Itaque igitur, fratres, rogamus prece vos et precamur in domino Iesu, ut sicuti accepistis a nobis, quomodo debetis ambulare et placere Deo, sicuti etiam ambulatis, etiam augeatis plus. 2. Scitis enim qualia præcepta dedimus vobis per dominum Iesum Christum. 3. Hoc enim est voluntas Dei, sanctitas vestra, ut detineatis vos ab fornicatione, 4 ut sciat quisque vestrum possidere suum vas in sanctitate et honore, 5. non in passione cupiditatis, sicuti etiam gentiles, qui non noverunt Deum, 6. ut quis non transgre-

ANNOTATIONES.

III, 2. *andbaht*] ministrum, gr. *συνεργόν*. — *ïzvis gatulgjai*] ¶ gr. omn. — *bi..ai*] Goth. c. codd. ° *ὑμᾶς*.

III, 3. *ratidai*] Cast. sine ullo dubio recte *satidai* conjecit, vid. Philipp. I, 17, ubi Goth. pro *κεῖμαι* *gasatiþs* im quoque utitur.

III, 4. *vesum*] gr. omn. post *ïzvis*.

III, 5. *usþulands*] cod. B et Cast. ※ *usþulans*, vid. ad Mc. XII, 24.

III, 6. *teimauþaiu*] pro *teimauþaiau*, vid. ad L. I, 54. — *galaubein*] Goth. ° *καὶ*. — *habaiþ*] gr. omn. ante *gaminþi*.

III, 7 *fram*] a, gr. omn. *ἐφ'*.—*nauþai—aglon*] ¶ gr.

III, 9. *usgildan*] gr. omn. præter cod. I ap. Mi. post *guþa*. — *fraujin guþa*] domino Deo, gr. aut *ἐαῷ* aut *κυρίῳ* habent, uti Mi. adnotat

III, 10. *andvairþja izvara*] facies vestras, gr. omn. *ὑμῶν τὸ πρόσωπον*, Vulg. c Goth. pronomen substantivo postponit — *usïuhaima*] sic cod B; Cast. ※ *usþiuhaima*. — *vaninassu*] sic cod. B; Cast. ※ *vanona þis*.

III, 12. *jah*] sec. Goth. ° *ἐ*ς.

III, 13. *hairtona ïzvara*] ¶ gr. omn.; Goth. c. Vulg.

IV, 1. *þannu*] itaque, gr. om. (*τὸ*) *λοιπόν*. — *ei*] ut, ° gr. — *svasve jah gaggiþ*] sicuti etiam ambulatis ° gr; Goth. c. codd., qui *καθὼς καὶ περιπατεῖτε* legunt, neque igitur *svasve* pro *sva* positum esse cum Cast. statuere opus est. *jah*] quart et. *ἵνα*, quod h. l. habent gr., Goth c. codd. supra post *Iesua* posuit.

IV, 2. *xristu*] Christum, ° gr. omn. præter codd. a et d ap. Mi.

IV, 3. *ei gahabaiþ*] ut detineatis, gr. omn. *ἀπέχεσθαι*; Goth. c. Vulg. sic vs. seq. græcum *εἰδέναι* per *ei viti* reddidit. — *kalkinassau*] cod. B ※ *kalkinassaus*, nam *af* præpositio tertium casum postulat; locorum quorum ad M. XXVII, 57 mentionem fecimus, alia est ratio et idem vitium a librario codicis B commissum jam supra Cor. II III, 18 (*af ahmins*) animadvertimus, ubi A recte *af ahmin* habet.

IV, 4. *gastaidan*] gr. omn. post *kas*.

IV, 6. *nih*] neque, gr. omn. *καὶ*. — *bifaih . . .*] Cast. edidit *bifaihodai in . . o s*, ex quibus posterioribus litteris *tois*, pro *toïs* dictum, efficit; quam conjecturam (nam præter *bifaih*, quod edidimus, nihil fere certo cognosci posse ipse confitetur) an quisquam probaverit, dubitamus, et nunc ipse fortasse ei patrocinium renuntiavit. Nos legimus *bifaiho* (*in*) *wammа toje*, i. e. decipiat (in) aliquo operum, ut cum

7 broþar seinana. unte fraveitands frauja ist allaize svasve jah fauraqeþum izvis jah veitvodidedum. ni
8 auk laþoda uns guþ du unhrainiþai ak du veihiþai. inuh þis nu saei ufbrikiþ. ni mann ufbrikiþ ak
9 guþa saei gaf ahman seinana veihana izvis. aþþan bi broþrulubon ni þaurbum meljan izvis. unte
10 silbans jus at guþa uslaisidai sijuþ du frijon izvis misso. jah auk taujiþ þata in allaim broþruns in
11 allai makidonai. aþþan bidjam izvis broþrjus blauknan mais jah biarbaidjan anaqal jah taujan svesa
12 jah vaurkjan handum izvaraim svasve jah izvis anabadum. ei gaggaiþ gafehaba du þaim þaiei uta
13 sind jah ni ainishun wis þaurbeiþ. aþþan ni vileima izvis unveisans broþrjus bi þans anaslepandans
14 ei ni saurgaiþ sve þai anþarai þaiei ni haband ven. unte jabai galaubjam þatei iesus gasvalt jah us-
15 stoþ. sva jah guþ þans þaiei anasaislepun þairh iesu tiuhaiþ miþ imma. þatuþ-þan izvis qiþam in
vaurda fraujins þatei veis þai libandans þai bilaibidans in quma fraujins ni bisnivam faur þans
16 anaslepandans. unte silba frauja in haitja: in stibnai arkaggilaus jah in þuthaurna guþs dalaþ atstei-
17 giþ af himma jah dauþans þai in xristau usstandand faurþis. þaþro þan veis þai libandans þai afli-
nandans suns miþ imma fravilvanda in millimam du gamotjan fraujin in luftau jah framvigis miþ
18; v,1 fraujin vairþam. svaei nu þrafsteiþ izvis misso in þaim vaurdam. aþþan bi þo þeihsa jah mela
2 broþrjus ni þaurbum ei izvis meljaima. unte silbans gaggvo vituþ þatei dags fraujins sve þiubs
3 in naht sva qimiþ. þan qiþand gavairþi jah tulgiþa. þanuh unvenniggo ins biqimith fralusts svasve
4 saur qiþuhaftens jah unþaþliuhand. aþþan jus broþrjus ni sijuþ in riqiza ei sa dags izvis sve þiubs
5, 6 gafahai. unte allai jus sunjus liuhadis sijuþ jah sunjus dagis ni siuþ nahts ni riqizis. þannu ni
7 slepaima sve þai anparai ak vakaima jah varai sijaima. unte þaiei slepand. naht slepand jah
8 þaiei drugkanai vairþand. nahts drugkanai vairþand. ip veis dagis visandans unskavai sijaima gaha-

INTERPRETATIO.

diatur neque decip(iat) — fratrem suam, nam vindex dominus est omnium, sicuti etiam prædiximus vobis et testati-sumus. 7. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctitatem. 8. Propter hoc igitur qui spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit spiritum suum sanctum vobis. 9. At de fraterno-amore non opus-habemus scribere vobis, nam ipsi vos a Deo edocti estis ad amandum vos invicem; 10. et enim facitis hoc in omnes fratres in omni Macidonia; at oramus vos, fratres, augeri plus 11. et studere requiei et facere propria et operari manibus vestris, sicuti etiam vobis præcepimus, 12. ut ambuletis honeste ad eos, qui foris sunt, et non ullius aliquo egeatis. 13. At non volumus vos inscios, fratres, de his obdormiscentibus, ut non mœreatis, uti hi alii qui non habent spem. 14 Nam si credimus, quod Iesus mortuus-est et resurrexit, sic etiam Deus hos qui obdormiverunt per Iesum agit cum eo. 15. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quod nos hi viventes, hi reliqui in adventu domini non prævenimus ante hos obdormiscentes. 16. Nam ipse dominus in jussu, in voce arcangeli et in tuba Dei deorsum descendit a cœlo et mortui hi in Christo resurgunt antea 17. Deinde autem nos hi viventes hi relicti statim cum eo rapimur in nubibus ad occurrendum domino in aere et perpetuo cum domino simus. 18. Adeo nunc consolamini vos invicem in his verbis. v, 1. At de his momentis et tesiporibus, fratres, non egemus, ut vobis scribamus; 2. nam ipsi accurate scitis, quod dies domini, uti fur in nocte, sic venit. 3. Cum dicunt: pax et securitas, tunc repente eos supervenit interitus, sicuti dolor gravidæ et effugiunt. 4. At vos, fratres, non estis in tenebris, ut hic dies vos uti fur capiat; 5. nam omnes vos filii lucis estis et filii diei non estis *noctis* non tenebrarum. 6. Itaque ergo non dormiamus, uti hi alii, sed vigilemus et sobrii simus, 7. nam qui dormiunt, nocte dormiunt, et qui ebrii fiunt, noctu ebrii fiunt; 8. verum nos

ANNOTATIONES.

vers. Armen., cum qua Gothum sæpius concinere videmus, τῳ pro τῷ legerit. — *ist*] est, ° gr. omn. — *altaize*] omnium, gr. omn. περί πάντων τούτων.

IV, 8. *inuh*] sic cod. B; Cast. ※ *iþ*. — *saei*] sec., Goth. c. codd. ° καί. — *izvis*] vobis, gr. εἰς ἡμᾶς.

IV, 9 *broþrulubon*] sic cod B; Rom. XII, 10 *broþralubon* legitur. — *þaurbum*] opus habemus, gr. χρείαν ἔχετε, cf. V, 1.

IV, 11. *vaurkjan*] Goth. c. codd. ° ἰδίαις. — *jah*] quart. etiam, ° gr. omn. præter cod. f et α ap. Mi.

IV, 12. *gafehaba*] sic cod. B denuo inspectus; nos olim *garedaba* (vid Rom. XIII, 13) scriptum esse conjiciebamus. *ni ainshun wis*] non ullius aliquo, gr. omn. μηδενός; Goth c. Vulg.

IV, 13 *unveisans*] sc. *visan*, vid. ad. Rom. XV, 8, — *broþrjus*] Cast. ※ *broþrus*. — *sve*] Goth. ° καί.

IV, 14. *tiuhaiþ*] cum non solum h. l. *þiuhaiþ*, sed etiam Gal. V, 10 *bairaiþ* et Coloss. III, 15 *svignjaiþ* legatur, pro quibus formis, si indicativi esse debent, *tiuhiþ*, *bariþ*, *svigneiþ*, si conjunctivi, *tiuhai*, *bairai*, *svignjai* secundum regulas formationis scribendum fuit, nunc non dubium est quin illa forma conjunctivi cum addito *þ*, a sermone evangeliorum aliena, posteriore ætate inducta sit et ita adhibita, ut pro græco futuro aut imperativo ponatur.

IV, 16. *haitjai*] sic cod. B; Cast. ※ *hait jah* — *þai*] hi, ° gr. omn.

IV, 17. *imma*] eo, gr. omn. αὐτοῖς; Goth. c. Slav. 5. — *jah*] Goth. ° οὕτω.

IV, 18. *nu*] igitur, ° gr. omn.

V, 1. *þaurbum — meljaima*] gr. χρείαν ἔχετε — γράφεσθαι; Goth. c. Vulg.

V, 3. *biqimith*] sic cod. Cast. Add. p. 71. — *fralusts*] hanc vocem in cod. B prorsus evanidam Cast. recte restituit. — *sain qiþuhaftons*] sic cod. B; Cast. ※ *qaisv þis hafteis*, quamquam in adnotatione eam lectionem certam esse dicit. — *jah*] sec., deest *ni*, aperto librarii mendo, nisi in loco propter litoram difficili lectu, scriptum fuit *ni gaþliuhand*; *unþaþliuhand* quidem est verbum recte compositum ipsumque græco ἐκφεύγειν reddendo aptissimum, vid. Cor. II, II, 33, sed additum sibi habere soiet id, quod effugitur, is autem casus ubi omittitur, *gaþliuhan* quod proposuimus, Goth. utitur, vid. M. VIII, 33; Mc. V, 14; XIV, 30; XVI, 8.

V, 5. *siuþ*] estis, gr. ἐσμέν. — *nahts*] cod. B. ※ *nahs*.

V, 6. *sve*] Goth. c. codd. et verss. ° καί.

V, 7. *nahts*] Cast. non debebat *nahti* conjicere, nam ea non est insueta, quam ipse vocat, sed falsa forma; *nahts* recte habet, vid. L. II, 8.

V, 8. *unskavai*] e Cor. I, XV, 34 Cast. *usskavai* vel potius *usskavjai* legendum esse, recte monet, cf.

9 modai brunjon galaubeinais jah friaþvos jah hilma venai nasseinais. unte ni satida uns guþ in hatis
10 ak du gafreideinai ganistais þairh fraujan unsarana ïesu xristu. saei gasvalt faur uns ei jaþþe
11 slepaima jaþþe vakaima samana miþ imma libaima. inuh þis þafsteiþ izvis misso jah tiur-
12 jaiþ ainwarjizuh anþar anþarana svasve jah taujiþ. aþþan bidjam izvis broþrjus kunnan þans
13 arbaidjandans in izvis jah faurstassjans izvarans in fraujin. sveraiþ ins ufarassau in friaþvai in
14 vaurstvis ize jah gavairþi habaiþ in izvis. bidjamuþ - þan izvis broþrjus talzjaiþ þans ungatassans
15 þrafstjaiþ þans grindafraþjans usþulaiþ þans siukans usbeisneigai sijaiþ viþra allans. saiwiþ ibai
was ubil ana ubilamma wamma usgildai ak sinteino þiuþ laistjaiþ miþ izvis misso jah viþra allans.
16,17,18 sinteino faginoþ in fraujin. unsveibandans bidjaiþ. in allamma aviliudoþ. þata auk ist vilja guþs in
19,20,21 xristau ïesu in izvis. ahman ni afwaþjaiþ. praufetjam ni frakunne þ. aþþan all uskiusaiþ. þatei goþ
22 23 sijai gahabaiþ. af allamma vaihte ubilaizo afhabaiþ izvis. aþþan silba guþ gavairþjis gaveihai izvis
allandjo jah gahailana izvarana ahman jah saivala jah leik unfairinona in quma fraujins unsaris ïesuis
24,25 xristaus gafastaidau. triggvs saei laþoda izvis. saei jah taujiþ. broþrjus bidjaiþuþ - pan jah bi uns·
26, 27 goljaiþ broþrum allans in gafrijonai veihai. bisvara izvis in fraujin ei ussiggvaidau so aipistaule
28 þaim veiham broþrum. ansts fraujins unsaris ïesuis xristaus miþ izvis. amen.

INTERPRETATIO.

diei existentes sobrii simus, induti lorica fidei et amoris et galea, spe salutis; 9. nam non posuit nos Deus in iram, sed ad acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christum, 10. qui mortuus - est pro nobis, ut sive dormiamus, sive vigilemus simul cum eo vivamus. 11. Propter hoc consolamini vos invicem et ædificetis unusquisque alter alterum, sicut etiam facitis. 12. At rogamus vos, fratres, cognoscere hos laborantes in vobis et præsides vestros in domino. 13. Honorate eos abundantia in amore propter opus eorum et pacem habete in vobis. 14. Rogamus autem vos, fratres, moneatis hos incompositos consolemini hos pusillanimes, sustineatis hos imbecillos, longanimi sitis erga omnes; 15. videte, ne quis malum pro malo cui retribuat, sed semper bonum sequamini cum vobis invicem et erga omnes; 16. semper gaudete in domino; 17. non - cessantes orate, in omni gratias - agite; 18. hoc enim est voluntas Dei in Christo Iesu in vos; 19. spiritum ne exstinguite, 20. profetias ne spernite, 21. sed omne probetis, quod bonum sit, teneatis; 22. ab omni rerum malarum detinete vos, 23. at ipse Deus pacis sanctificet vos omnimodis, et integrum vestrum spiritum et anima et corpus inculpata in adventu domini nostri Iesu Christi servetur. 24. Fidelis qui vocavit vos, qui etiam facit, 25. fratres, oretis autem etiam pro nobis 26. Salutetis fratres omnes in osculo sancto. 27. Obtestor vos in domino, ut recitetur hæc epistola his sanctis fratribus. 28. Gratia domini nostri Iesu Christi cum vobis, amen.

ANNOTATIONES.

vs. 6; *n* et *s* litteras sæpius permutari vidimus M. VII, 23; Mc. VI, 2. — *nasseinais*] sic cod. B pro *naseinais*, vid. ad Gal. V, 15.

V, 10. *slepaima — vakaima*] ¶ gr.

V, 12, 13. *fraujin*] Goth. ° καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς καὶ. — *sveraiþ*] honorate, gr. ἡγεῖσθαι ab ἐρωτῶμεν pendens; Goth. cum nunc imperativo utatur, ante *gavairþi habaiþ* recte addit *jah*, quod a gr. item recte abest. — *izvis*] vobis, gr. omn. ἑαυτοῖς (vobis ipsis), cf. II, 14

V, 14. *broþrjus*] cod. B ※ *broþjus*. — *ungatassans*] sic c. B; Cast. ※ *ungatlisans*. — *usþulaiþ*] sustineatis, gr. omn. ἀντέχεσθε (*andnimaiþ*, cf. Tit. I, 9), Goth. videtur per errorem ἀνέχεσθε legisse, quod idem etiam librario codicis 74 accidit.

V, 15. *ubil ana*] Cast. ※ jct.; cæterum pro *ana* (super) gr. omn. ἀντὶ cujus præpositionis significationi cum *ana* non respondeat, non dubitamus quin in cod. B *und* scriptum sit, uti legitur Rom. XII, 17 *ni ainummehun ubil und ubilamma usgibands*, cf. M. V 38. — *laistjaiþ*] Goth. c. codd. ° καί.

V, 16. *in fraujin*] in domino, ° gr.

V, 18. *ist*] est, ° gr.

V, 22. *ubilaizo*] incipit cod. A.

V, 23. *jah — ahman*] cum Goth. nunc accusativum ponat, nihil est certius quam καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα ab ἁγιάσαι pendere eum existimavisse cum apud omn. gr. et verss. cum ψυχή et σῶμα ad τηρηθείη pertineat et nominativus casus esse debeat(*jah gahails izvar ahma*).

V, 25. *þan jah*] autem etiam, pro gr. καί, uti Matth. IX, 17.

V, 27. *aipistaule*] cod. B c. cod. 17 ° πᾶσι; in cod. A etiamsi illius vocis (*allaim*) vestigia propter liturarum membranæ non cognoscuntur, tamen spatium ad capiendam eam sufficit.

V, 28. *amen*] amen, ° gr.

DU ÞAISSALAUNEKAIUM ANÞARA ANASTODEIÞ.

1, 1 Pavlus jah silbanus jah teimauþaius aikklesjon þaissalauneikaie in guþa attin unsaramma jah fraujin
2, 3 ïesu xristau. ansts izvis jah gavairþi fram guþa attin unsaramma jah fraujin ïesu xristau. aviliudon

INTERPRETATIO. — *AD THESSALONICENSES ALTERA INCIPIT.*

1, 1. Pavlus et Silbanus et Timotheus ecclesiæ Thessalonicensium in Deo patri nostro et domino Iesu Christo : 2. gratia vobis et pax a Deo patre nostro et domino Iesu Christo. 3. Gratias - agere debemus eo

ANNOTATIONES.

Inscript. *du þaissalaunekaium anþara*] cod. A : *du þaissalauneikaum* (sic!) *b anas* [*todciþ*]; verbi *anastodeiþ*, quod e cod. A in inscriptione posuimus, litteræ ultimæ quas uncis inclusimus, adeo erant exstinctæ, ut Castillionæus conjectura eas restitueret; cf. Prolegg. col. 480 not. ª. Cæterum in inscriptione ad epistolam priorem pro *þaissalauneikim*, uti secundum *ramonim*, *galatim* all. scripsimus, potius *þaissalau-*

skulum guþa sinteino in izvara broþrjus svasve vairþ ist. unte ufarvahseiþ galaubeins izvara jah
4 managniþ friaþva ainwarjizuh allaize. izvara in izvis misso. svaei veis silbans in izvis wopam in
aikklesjom guþs in stivitjis izvaris jah galaubeinais in allaim vrakjom izvaraim jah aglom þozei
5 usþulaiþ. taikn garaihtaizos stauos guþs du vaiþjans briggan izvis þiudangardjos guþs in *þizozei jah*
6, 7 *vinniþ. sveþauh* jabai garaiht ist at guþa usgildan þaim gaþreihandam uns aggviþa. iþ izvis gaþrai-
hanaim *iusila* miþ uns in andhuleinai fraujins unsaris iesuis xristaus af himinam miþ aggilum mahtais
8 is. in funins lauhmonai gibandins fraveit ni kunnandam guþ jah ni ufhausjandam aivaggeljon fraujins
9 unsaris iesuis xristaus. þaiei . . . . . fralust aiveinon fram andvairþja fraujins jah fram vulþau
10 mahtais is. þan *qimiþ* ushauhjan in þaim veiham is jah . . . . . le . . . . . ba . . . . . in allaim þaim
11 galaubjandam unte galaubida ist veitvodei unsara izvis in jainamma daga. du þammei jah bidjam
sinteino bi izvis ei izvis vairþaus briggai þizos laþonais guþ unsar jah fulljai alla leikain þiuþeinais
12 seinaizos jah vaurstv galaubeinais in mahtai. ei ushauhnai namo fraujins unsaris iesuis in izvis jah

INTERPRETATIO.

semper propter vos, fratres, sicuti dignum est; nam supercrescit fides vestra et abundat amor unius cujusque omnium vestrum in vos invicem : 4. ita - ut nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesiis Dei propter patientiam vestram et fidem in omnibus persecutionibus vestris et doloribus, quos patimini; 5. Exemplum justi judicii Dei, ad dignos faciendum vos regno Dei, propter quod etiam patimini. 6. Tamen si justum est apud Deum retribuere his tribulantibus nos angorem, 7. verum vobis tribulatis requiem cum nobis in revelatione Domini nostri Iesu Christi de cœlis cum angelis potentiæ ejus, 8. in ignis fulgure dantis vindictam non noscentibus Deum et non obedientibus evangelio domini nostri Iesu Christi; 9. qui pœnam dant, interitum æternam, a facie domini et a gloria potentiæ ejus; 10. ubi venit glorificari in his sanctis ejus et . . . . . in omnibus his credentibus, nam creditum est testimonium nostrum vobis in illo die. 11. Ad quod etiam precamur semper pro vobis, ut vos dignos reddat hac vocatione Deus noster et perficiat omne placitum bonitatis suæ et opus fidei in potentia, 12. ut glorificetur nomen domini nostri Iesu in vobis et vos in eo secundum

ANNOTATIONES.

neikaium scribere debebamus (hoc enim rectius est, quam quod codd. præbent, et sic etiam in subscriptione hujus epistolæ legitur), atque etiam *kaulaussaim* Col. subscr. in *kaulaussaium* mutandum esse videtur.

1, 4, *in*] pr. in, ° cod. B, addidimus e cod. A, — *stivitjis*] sic pro *stivitjons*, quod Cast. e loco penitus exeso edidit, legendum est : id autem exigit primum *izvaris*, forma neutrius, deinde quod Gothi ὑπομονήν non *stivitjon* sed *stiviti* dicunt, vid. Cor. II, I, 6 ; VI, 4. — *vrakjom*] sic codd. ; Cast. ✻ *vrakjam*.

1, 5. *in*] desinit cod. B ; quæ hinc edidit Cast. usque ad *jabai* versu sequente, ea omnia, cum membrana penitus abrasa esset, conjectura invenit; sic quoque, inquit ille, in hac et sequentibus pagellis duabus multis opus fuit conjecturis.

1, 6. *jabai*] gr. omn. εἴπερ ; quod cum Gothus per *sveþauh jabai* reddere soleat (vid. Rom. VIII, 9 ; cf. Cor. II, X, 8), id etiam hoc loco pro simplici *jabai* scribendum esse censuimus; nam Cast. etiamsi codice iterum consulto litteras fere nullas conspexit, tamen locum ad tot litteras explendas sufficere dicit. Aliis quidem locis περ enclitici gothice *raihtis* est (vid. ad Cor. II, VIII, 7), ut *jabai raihtis* quoque legi possit; quoniam autem Cast. post *jabai* nihil conspici od h. l. diserte dicit, conjectura *jabai raihtis* abstinendum est. — *ist*] est, gr. omn. — *uns*] nos, gr. omn. ὑμᾶς, præter cod. B 2 ap. Mill.

1, 7. *iþ*] verum, gr. omn. καί, Goth. c. vers. lat. Sabat. — *gaþraihanaim*] Massm. M. G. A. 1849 p. 127 injuria pro falso habet, vid. Matth. VII, 14 ; Cor. II, IV, 8 ; neque versu proxime præcedente legitur, uti ille ait, *gaþraihandam*, sed recte *gaþreihandam* — *iusila*] hanc vocem penitus obliteratam restitui ope Cor. II, VIII, 13. Cast. — *unsaris*] nostri, * gr., Goth. c. codd. ap. Mill. — *xristaus*] Christi, ° gr., Goth. c. codd. ap. Mill. et Mi. — *himinam*] cœlis, sic pro *himina* (οὐρανοῦ) in membrana exesa Castillionæo scriptum esse videtur ; mirum : nam cum in evangeliis οὐρανὸς singularis a Gothis semper fere per *himinos*, numero plurali, convertatur, in epistolis interpretes nostri non solum græcorum vestigia persequuntur, sed etiam præter eorum auctoritatem pro plurali singularem ponunt, vid. ad Eph. III, 15 et Col. I, 16.

1, 8. *funins lauhmonai*] ignis fulgure, gr. πυρὶ φλογός. Goth. c. codd. φλογὶ πυρός, verbis transpositis, legit. Cæterum pro *lauhmonai* cum Massm. l. l. p. 126 *lauhmonjai* legendum esse putamus. vid. Luc. X, 18 ; XVII, 24. —*gibandins*], sic pro *gibandis*. quod Cast. e loco plane exeso male edidit, legendum est.

1, 9. *þaiei*] Cast. duo verba inde sequentia, quæ græcis verbis δίκην τίσουσι, respondeant, cum in cod. omnino essent exstincti, conjectando per *fraveit usgibandi* reddidit ; quam conjecturam Massm. l. l. p. 154 injuria laudat, nam verbum quod ἐκδίκησιν, i. e. ultionem significat, idem δίκην, i. e. pœnam, significare non potest. Rectius Cast. pro τίσουσι *usgibandi* posuit, vid. Philem. 19. Quod autem aliud verbum gothicum pro *fraveit* scripsum fuerit, difficile est dictu, nam δίκη nullo alio novi testamenti loco legitur, ut inde conjectura fieri possit.

1. 10. *qimiþ*] Cast. ✻ *qemi* conjectura restituit; id enim verborum junctura non admittit, quia Gothi, ubi conjunctivus aoristi græci, pro Latinorum futuro exacto positus, exprimendus est, indicativo, rarius conjunctivo præsentis uti solent, vid. Grim. Gr. IV, 147. Sic etiam infra II, 3 pro *qemi* iterum *qimiþ* vel *qimai* legendum est, quod etiam *vairþai* probat, quod sequitur.— *ushauhjan*] fortasse *ushauhnan* legendum est, uti Cast. etiam vers. 12 edidit.— ... *le... ba...*] ex his singulis litteris Cast. fecit *mikilein atgiban guþa*, quæ significent : magnalia dare Deo; eaque lectio Massmanno l. l. p. 154 placet. Sed interpres, si vere sic scripsisset, quam longe quæsumus ab auctore græco aberravisset? et quomodo is, qui θαυμαστῶσαι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασι dicitur, ab interprete magnalia dare Deo in omnibus credentibus dici potest ? Probabilius esset, si legeretur *mikilein habandin allaim þaim galaubjandam*. — *izvis*] vobis, gr. omn. ἐφ' ὑμᾶς, procul dubio ante *izvis* præpositio *du* vel *in* excidit, quod propter sequens i facile fieri poterat ; cave autem *ana* suppleas, hoc propter significationem adversatur. etiam hic locum non habet.—*jainamma daga*] illo die. ¶ gr. omn.

1, 11. *scinaizos*] suæ, ° gr. omn Goth. cum Vulg. et vers. arab. et æthiop.

1, 12. *iesuis*] Goth. c. codd. ° χριστοῦ. — *unsaris*] sec., nostri, * gr. omn., Goth. cum Sabat.

II, 1 jus in imma bi anstai guþs unsaris jah fraujins unsaris iesuis xristaus. aþþan bidjam izvis broþruns
2 in qumis fraujins unsaris iesuis xristaus jah .. gaqumþais unsaraizos du imma. du ni sprauto
vagjan izvis *ahin nih drobnan nih þairh alman nih þairh vaurda nih þairh aipistaulein sve þairh uns*
3 *þatei instandai dags xristaus. ni washun izvis* usluto *wamma haidau* unte *niba qimiþ afstass faurþis*
4 jah andhulids vairþai manna fravaurhtais sunus fralustais. sa andstandands jah ufarhafjands sik
15, 16 ufar all qiþana guþ aiþþau allata blotinassu svaei in guþs al sitan s . . . — — unsaros. aþþan
silba frauja unsar iesus xristus jah guþ jah atta unsar saei frijoda uns jah atgaf gaþlailit aivcina jah
17 veu goda in anstai. gaþrafstjai hairtona izvara jah gatulgjai in allaim vaurstvam jah vaurdam go-
III, 1 daim. þata aiþar ei bidjaiþ jah bi unsis broþrjus ei vaurd fraujins þragjai jah mikiljaidau svasve
2 jah at izvis. jah ei us*lau*sjaindau af gastojanaim jah ubilaim mannam. ni auk ist allaim galaubeins.
3, 4 aþþan triggvs frauja saei gatulgeiþ izvis jah galausjai izvis af þamma ubilin. aþþan gatrauam in
5 fraujin ei þatei anabudum izvis jah taujiþ jah taujan habaiþ. frauja garaihtjai hairtona izvara in
6 friaþvai guþs jah in usþulainai xristaus. aþþan anabiudam izvis broþrjus in namin fraujins unsaris
iesuis xristaus ei gaskaidaiþ izvis af allamma broþre wairbandane ungatassaba jah ni bi anafilham
7 8 þoei andnemuþ at uns. silbans auk kunnuþ waiva skuld ist galeikon unsis. unte ni ungatevidai
vesum in izvis ni arvjo hlaib matidedum at wamma ak vinnandans arbaidai naht jah daga vaurk-
9 jandans ei ni kauridedeima wana izvara. ni þatei ni habaidedeima valdufni ak ei uns silbans du

INTERPRETATIO.

gratiam Dei nostri et domini nostri Iesu Christi. II, 1. At precamur vos, fratres, propter adventum domini nostri Iesu Christi et congregationem nostram ad eum, 2. ad non cito movendum vos mente nec terrendum, nec per spiritum nec per verba nec per epistolam, uti per nos; quod instet dies Christi. 3. Ne quis vos decipiat ullo modo, nam nisi venerit discessio prius et revelatus fiat homo peccati, filius perditionis. 4. Ille resistens et extollens se supra omne dictum Deum aut omne cultum, ita-ut in Dei templo sedeat — 15. — nostram. 16. At ipse dominus noster Iesus Christus et Deus et pater noster, qui amavit nos et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratia, 17. consoletur corda vestra et confirmet in omnibus operibus et verbis bonis. III, 1. Hoc reliquum, ut precemini etiam pro nobis, fratres, ut verbum domini currat et glorificetur, sicuti etiam apud vos, 2. et ut liberemur ab importunis et malis hominibus, non enim est omnibus fides. 3. At fidelis dominus, qui confirmat vos et liberet vos ab hoc malo. 4. At confidimus in domino, ut quod præcepimus vobis, etiam faciatis et facturi sitis. 5. Dominus dirigat corda vestra in amore Dei et in patientia Christi. 6. At præcipimus vobis, fratres, in nomine domini nostri Iesu Christi, ut separetis vos ab omni fratrum ambulantium inordinate et non secundum traditiones quæ accepistis a nobis. 7. Ipsi enim nostis quomodo debitum est imitari nos; 8. nam non inordinati fuimus in vobis, non gratis panem comedimus apud quemquam, sed patientes labore nocte et die operantes, ut non gravaremus quemquam vestrum. 9. Non quod non haberemus potestatem, sed ut nos ipsos ad exemplum daremus ad imitandum nos.

ANNOTATIONES.

II, 1. *broþruns*] fratres, Gothus accusativo cum *izvis* e *bidjam* pendente pro vocativo Græcorum (ἀδελφοί) utitur; Massm. l. l. p. 126 cum *broþruns* vocativi formam esse recte negasset, id quod Cast. h. l. dixerat, non debebat idem opinari, Gothum versionibus latinis (*rogamus vos fratres*) deceptum sic convertisse, nam e græcis libris, non e latinis versionibus hausta est versio gothica, uti ipse cum Cast. judicat l. l. p. 332. — *qumis*] sic legendum est pro *quma*, quod Cast. repudiatis legibus grammaticis edidit; ultima enim littera in codice exstincta est.— . . . *gaqumþais unsaraizos*] congregationem nostram, ¶ gr. omn.; cæterum Cast. *miþgaqumþais* edidit, sed lectio est incerta, nec nobis gothicum *miþ* — ad exprimendum græcum ἐπι — in compositis aptum esse videtur.

II, 2, 3. *izvis ahin — washun izvis*] hæc omnia adeo sunt deleta, ut magna ex parte essent divinanda; tamen litteræ, quæ legi possunt, lectioni meæ conveniunt. Cast. — *izvis*] sic nos scripsimus pro solœco *jus*, nam post *du* cum infinitivo subjectum sententiæ casu accusativo ponitur, vid. Thess. I: II, 12 *veitvodjandans du gaggan izvis vairþaba guþs*. cf. Marc. IV, 1 *galesun sik du imma manageins filu, svasve ina galeiþan in skip.* — *drobnan*] ubi Gothi hoc verbo utuntur, compositum est aut *indrobnan* (Joan. XIII, 21; XIV, 1, 27.) aut *gadrobnan* (Luc. I, 12; Joan. XII, 27); Cast. a nobis de hoc loco interrogatus, plane nihil amplius legere se posse respondit; fortasse igitur alterutrum illorum compositorum h. l. in cod. scriptum fuit. — *vaurda*] verba, gr. omn. λόγου numero singulari, lectionem editam Cast. effinxit ex ultima littera *a*, quæ sola legi potest. — *instandai*] hujus verbi duæ tantum ultimæ litteræ supersunt, Cast. comparato loco Tim. II, IV, 2 *instandan* conjecit, quod Massm. l. l. p. 134 injuria comprobat; nam ἐνεστάναι, quod h. l. convertendum erat, et ἐπιστῆναι quod Tim. l. l. Gothus per *instandan* reddidit, res plane dissimiles significant; fortasse rectius scribitur *atgaggai*, vid. Tim. II, III, 1. — *xristaus*] Christi, gr. κυρίου. — *wamma haidau*] cujus sic legendum est, Cast. e conjectura ✻ *wanimeh*, cujus verbi primam solummodo litteram cognoscere potuit; *wazuh* quod *omnis, quisque* significat, in ejusmodi sententiis negativis locum non habet. Cæterum cave cum Castillionæo Gothum aliter atque habent græci, legisse arbitreris, nam Græcorum morem negationes duplicandi Gothi non ubique imitantur. — *niba — faurþis*] vix apparent hic vestigia litterarum. Cast. Recte explevit, præterquam quod *qimiþ* vel *qimai* pro *qemi* ponere debebat, vid. ad I, 10.

II, 4. *ufar*] supra, gr. omn ἐπι, Goth. c. vet. lat. — *qiþana*] hoc falsum est. sive Gothus cum vetere illa lat. versione *qui dicitur* legit (sic *qiþanana* scribendum erat), sive ad *all* retulit (sic *qiþan* vel *qiþano* esse debebat); nos *qiþanana* præferimus, cf. etiam Massm. l. l. p. 135. — *svaei in*] nullum harum litterarum vestigium deprehendo, sed locus adest. Cast. Addere etiam ille debebat *ina*, nam *svaei* post se suumque infinitivum habere solet accusativum subjecti, vid. ad vers. 2; si vet. latina et Vulg. is omittunt, res alia est. — *al*] sic cod. pro *alh*, uti Marc. XV, 38; vid. ad Matth. V, 15. — *s . . . . .*] Cast. edidit *sik ustaiknjands*; cum autem de his nihil remanserit nisi prima littera *s*, lectio omnino dubia est, nec minus conjici poterat *sve guþ* . . ., nam gr. multi hic inserunt ὡς θεόν. Cæterum definit cod. A.

10 frisahtai gebeima du galeikon unsis. jah auk þan vesum at izvis þata izvis anabudum ei jabai
11 was ni vili vaurkjan ni matjai. hausjam auk sumans wairbandans in izvis ungatassaba ni vaiht
12 vaurkjandans ak fairveitjandans. þaimuh svaleikaim anabiudam jah bidjam in fraujin iesua xristau
13 ei miþ rimisa vaurkjandans seinana hlaib matjaina. aþþan jus broþrjus ni vairþaiþ usgrudjans vaila
14 taujandans. iþ jabai was ni ufhausjai vaurda unsaramma þairh þos bokos þana gatarhjaiþ. ni blan-
15 daiþ izvis miþ imma ei gaskamai sik. jah ni svasve fijand ina rahnjaiþ ak talzjaiþ sve broþar.
16 aþþan silba frauja gavairþeis gibai izvis gavairþi sinteino in allaim stadim. frauja miþ allaim
17 izvis. so goleins meinai handau pavlaus þatei ist bandvo ana allaim aipistaulem meinaim. sva
18 melja. ansts fraujins unsaris iesuis xristaus miþ allaim izvis. amen.

du þaissalauneikaium anþara ustauh.

INTERPRETATIO.

10. Et enim cum essemus apud vos, hoc vobis præcipimus : ut si quis non velit operari, non edat. 11. Audimus enim aliquos ambulantes in vobis inordinate, non quidquam operantes, sed nugas sectantes. 12. Hisque talibus præcipimus et precamur in domino Iesu Christo ut cum silentio operantes suum panem comedant. 13. At vos, fratres, ne fiatis lassi bene facientes. 14. Verum si quis non obediat verbo nostro per has litteras, hunc notetis, ne misceatis vos cum eo, ut pudeat eum. 15. Et ne sicuti inimicum eum ex stimetis, sed doceatis uti fratrem. 16. At ipse dominus pacis det vobis pacem semper in omnibus locis. Dominus cum omnibus vobis. 17. Hæc salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omnibus epistolis meis sic scribo. 18. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Ad Thessalonicenses altera explicit.

ANNOTATIONES.

II, 15. *unsaros*] pergit cod. B. Cast. opinatur præcessisse *þairh aipis auleins* et Gothum plurali pro δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν usum esse et h. l. aliter atque Neh. VI, 17 (ubi legitur *aipistaulans*) flexisse. Nobis secus videtur; nam cur interpres h. l. plurali usus sit, nulla est causa, et ἐπιστολή per *aipistaule* singulari numero redditum in Pauli epistolis sæpius invenitur; cum autem ad pronomen *unsaros* substantivum plurali numero requiratur, sine dubio præcessit *þairh bokos*, sic infra III, 14, διὰ τῆς ἐπιστολῆς iterum per *þairh þos bokos* redditur; cf. Cor. II, VII, 8; III, 1.

II, 17. *hairtona izvara*] ¶ gr. omn. præter cod. *k* ap. Mi.: sic infra III, 5 uni nullus gr. consentit, — *gatulajai*] Goth. c. codd. ° ὑμᾶς. — *vaurstvam jah vaurdum*] operibus et verbis, ¶ gr.

III, 1. *ei bidjaiþ*] ut oretis, gr. omn. προσεύχεσθε; sic Gal. V, 16 pro λέγω δὲ· πνεύματι περιπατεῖτε dicit: *aþþan qiþa, ei ahmin gaggaiþ*; cf. ad Marc. XV, 36. — *jah bi unsis broþrjus*] etiam pro nobis fratres, gr. omn. ἀδελφοὶ περὶ ἡμῶν; hæc transpositio verborum etiam in Sabat. invenitur; cod. autem B ※ *broþrous* habet.

III, 2. *af gastojandaim*]. hanc lectionem Cast. cod. iterum inspecto certam esse confirmat, sed eam falsam esse multa arguunt. Primum enim, quæ est hæc forma participii de verbo *stojan* flexa? ea certe *stauiþs* vel *stojiþs* esse debebat; deinde si hanc formam concedimus, qui fieri potest, ut *judicatus* dicatur, quem Græci ἄτοπον vocant? Nobis potius jet. *afgastoþanaim* legendum esse videtur; uti enim *ungastoþans visan* Cor. I, IV, 11 est ἀστατεῖν, certum locum non habere, sic *afgastoþans* proprie est, qui suo loco motus est, ἄτοπος. Verba autem translatæ significationis Gothi sæpe ad verbum reddunt, sic, ut unum e multis citemus, Tim. I, III, 6 νεόφυτον Gothus *niujana satidana* dicit. Scilicet talia sunt Castillionæo osciantiæ interpretis, cf. eum ad vers. 7. Quam conjecturam per se spectatam qui probant, ii fortasse ἀπὸ post ῥύεσθαι a Gotho omissum desiderabunt; sed pariter interpres præpositione *af* post verba solvendi, liberandi omissa Cor. I, VII, 27 *galausiþs is qenai* pro λέλυσαι ἀπὸ γυναικός dicit. Cæterum Cast. vocem *uslausjaindau* magna ex parte extinctam probe restituit. — *ist*] est, ° gr. omn.

III, 3. *triggvs*] Goth. ° ἐστίν.

III, 4. *anabudum*] præcepimus, gr. omn. et verss. παραγγέλλομεν.

III, 5. *frauja*] Goth. * δέ — *hairtona izvara*] vid. ad II, 17.

III, 6. *wairbandane ungatassaba*] ambulantium inordinate, ¶ gr. omn., Goth. c. Vulg. — *anaþiltham*] traditiones, gr. omn. παράδοσιν. — *andnemuþ*] accepistis, gr. παρελάβοσαν.

III, 7. *ist*] pergit cod. A.

III, 8. *ni*] sec., cod. A *nih* (neque). — *vinnandans arbaidai*] patientes (in) labore, gr. omn. ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ. Cæterum pro solo *arbaidai* scribendum fuisse *in arbaidai*, Cast. recte monet.

III, 9. *gebeima*] Goth. ° ὑμῖν.

III, 10. *izvis anabudum*] vobis præcepimus ¶ gr. omn. — *ni*] sec., in cod. A locus uni litteræ vacat, ut scriptum esse possit *nih* (nec); nullum tamen litteræ *h* vestigium. Cast.

III, 12. *þaimuh*] hisque, gr. omn. τοῖς δέ; sic — *uh* enclitieum pro græco δέ Gothus posuit Matth. XXVII, 44; vid. ad Joan. XVIII, 26. — *in fraujin*] in domino, gr. διὰ τοῦ κυρίου; cæterum Goth. c. Vulg. ° ἡμῶν.

III, 14. *ni*] sec., ne, gr. καὶ μη.

III, 15. *ina*] eum, ° gr. omn.

III, 16. *stadim*] locis, gr. τρόπῳ.

III, 17. *aipistaulem meinaim*] epistolis meis, cod. B ※ *aipistaulemeinaim*, ut librarius non solum *m* in exitu verbi *aipistaulem* propter sequentem eamdem litteram omiserit (sic Tim. II, II, 2, 2 *þrighvaimannam* pro *þriggvaim mannam*, cf. ad Joan. XII, 42), sed etiam pro integra terminatione — *eim* mutilatam — *em* posuerit (vid. ad Luc. X, 5, ubi addenda sunt hæc : *frume* Cor. I subscr. *anavilje* Phil. 4, 5, *ne* Skeir. 58, 7). Cæterum cod. A h. l. exesus est et gr. omn. omittunt *meinaim* (meis). —

Subscriptio. Gr. alii aliter. — *anþara*] altera; cod. B (nam cod. A est obliteratus) mendose *frumei* (prior). Cum enim subscriptio hujus alterius ad Thessalonicenses epistolæ et inscriptio prioris ad Timotheum in eadem pagella sint scriptæ et librario esset scribendum : *du þaissalauneikaium anþara ustauh*; deinde : *du teimauþaiu frumei dustodeiþ*, falso ille quinem supra *frumei* pro *anþara*, infra autem *ustauh* pro *dustodeiþ* scripsit; cf. ad Tim. I inscript.

DU ÞAIMAUÞAIAU FRUMEI DUSTODEIÞ.

1, 1 Pavlus apaustaulus xristaus iesuis bi anabusnim guþs nasjandis unsaris jah xristaus iesuis venais
2 unsaraizos. þeimauþaiu valisin barna in galaubeinai ansts armaio gavairþi fram guþa attin jah xri-
3 stau iesu fraujin unsaramma. svasve baþ þuk saljan in aifaison galeiþands makidonais ei faurbiudais
4 sumaim ei anþarleiko ni laisjaina. niþ-þan atsaiwaina spille jah gabaurþivaurde andilausaize þoei
5 soknim andstaldand mais þau timreinai guþs þizai visandein in galaubeinai. aþþan andeis ist anabus-
6 nais friaþva us hrainjamma hairtin jah miþvissein godai jah galaubeinai unhindarveisai. af þaimei
7 sumai afairzidai usvandidedun du lausavaurdein. viljandans visan vitodalaisarjos ni fraþjandans nih
8, 9 wa rodjand nih bi wa stiurjand. aþþan vitum þatei god ist vitoþ jabai was is vitodeigo anukeiþ. vi-
tands þatei garaihtamma vitoþ nist satiþ ak vitodalausaim jah untalaim jah unsibjaim jah fravaurh-
taim jah unairknaim jah usveihaim attans bliggvandam jah aiþeins bliggvandam mannans maurþr-
10 jandam horam mannans gaþivandam liugnjam ufarsvaram jah jabai wa alja þizai hailon laiseinai
11, 12 andstandand. sei ist bi aivaggeli vulþaus þis sudagins guþs þatei gatrauaiþ ist mis. jah aviliudi
þamma insvinþjandin mik xristau iesu fraujin unsaramma unte galaubjandan mik gahugida gasa-
13 jands in andbahtja. ikei faura vas vajamerjands jah vraks jah ufbrikands akei gaarmaiþs vas unte
14 unvitands gatavida in ungalaubeinai. iþ ufarassiþ ansts fraujins miþ galaubeinai jah friaþvai þizai in
15 xristau. triggv þata vaurd jah allaizos andanumtais vairþ þatei xristus iesus qam in þamma fairwau

INTERPRETATIO. — *AD TIMOTHEUM PRIOR INCIPIT.*

1, 1. Pavlus apostolus Christi Iesu secundum præcepta Dei servatoris nostri et Christi Iesu, spei nostræ 2. Thimotheo, optato filio in fide gratia, misericordia, pax a Deo patre et Christo Iesu, domino nostro. 3. Sicuti rogavi te manere in Efeso proficiscens in-Macedoniam, ut interdicas quibusdam, ut aliter non doceant, 4. neque intendant fabulis et genealogiis interminatis, quæ quæstiones præbent magis quam ædificationem Dei, hanc existentem in fide. 5. At finis est præcepti amor ex puro corde et conscientia bona et fide sincera. 6. De quibus quidam seducti converterunt ad vaniloquium, 7. volentes esse legis-doctores, non cogitantes, nec quid loquuntur, nec de quo affirmant. 8. At scimus quod bona est lex, si quis ea legitime utitur; 9. sciens quod justo lex non-est posita, sed lege-solutis et contumacibus et impiis et peccatoribus et sceleratis et incestis, patres percutientibus et matres percutientibus, homines necantibus, 10. fornicariis, viros subigentibus, mendacibus, perjuris et si forte alia huic sanæ doctrinæ resistunt, 11. quæ est secundum evangelium gloriæ hujus beati Dei, quod creditum est mihi; 12. et gratias-ago huic confortanti me Christo Iesu domino nostro, nam credentem me existimavit ponens in ministerio, 13. ego qui prius fui blasphemans et persecutor et contumeliosus; sed misericordiam-nactus fui, nam inscius feci in incredulitate. 14. Verum abundat gratia domini cum fide et amore hoc in Christo. 15. Fidele hoc verbum

ANNOTATIONES.

Inscriptio in cod. B solummodo legitur. — *þeimauþaiau*] cod. B ※ *þaimaauþaiau*; cæterum *þeimauþaius* pro *teimauþaius* scriptum est, sic etiam I, 2 (vid. id II, 10); recte autem *teimauþaius* infra I, 18; II, 1, 2. — *dustodeiþ*] incipit, cod. B ※ *ustauh*, explicit; vid. ad Subscript. Thess. II.

Initium hujus epistolæ in utroque cod. legitur.

I, 1. *xristaus iesuis*] pr. ¶ gr. omn. præter cod. *f* lp. Mi. — *anabusnim*] præcepta, gr. omn. ἐπιταγήν.

I, 2. *þeimauþaiu*] sic cod. B, cod. A rectius *þeimauþaiau*, vid. ad Luc. I, 54. — *attin*] Goth. c. codd. ° ἡμῶν.

I, 3. *galeiþands*] sic recte cod. A; cod. B ※ *galeiþans*; sic sæpius librarius codicis B lapsus est: infra vs. 9 *vitans*. III, 4 *fauragaggands*, quo utroque loco cod. A recte *vitands* et *fauragaggands* habet; idem mendum continet etiam II, II, 6, ubi pro *arbaidjands* scriptum est *arbaidjans*; contra I, II, 15, pro *gadigands* legendum est *gadigans*, vid. ad Marc. XII, 24. — *makidonais*] cod. A *makedonais*, cf. ad Cor. II, I, 16. Cæterum de genitivo post verba profiriscendi posito vid. ad Luc. XV, 13.

I, 4. *andilausaize*] cod. A ※ *andalausaize*, vid. ad v, 14. — *þau*] sic codd. Cast. ※ *þan*. — *timreinai*] ædificationem, gr. οἰκονομίαν. — *visandein*] existentem, ° gr. omn.; cæterum cod. A ※ *visandin*, uti infra III, 4 *anaviljin* pro *anaviljein*; procul dubio sic etiam *visandin* Skeir. p. 49, 17 pro *visandein* scriptum est.

I, 5. *aþþanandeis*] cod. B ※ *aþþandeis*. Librarii enim non solum singulas lit eras, duplicitor scribendas, omittunt, sed etiam syllabas, sic Matth. XXVI, 75 *standans* pro *standandans*, sic infra III, 13; IV, 7; II, I, 8, al. cf. ad I, 17. — *ist anabusnis*] est præcepti, ¶ gr. omn. — *miþvissein*] cod. A marg. *gamundai*, recordatione.

I, 7. *ni*] cod. A *nih* (nec).

I, 8. *vitum*] scimus, cod. A *vituþ* (scitis). — *vitodeigo*] legitime, cod. a *vitoda* (lege, secundum legem), qui est dativus modi, uti Luc. I, 74 *unagein* ἀφόβως. Errant igitur Cast. et Massm. l. l. p. 212 *vitodabrukeiþ* junctim scribentes, uti erravit Cast. Col. III, 22 *leika fraujam* (κατὰ σάρκα κυρίοις) junctim scribens, cf. infra ad v, 14. Plane alia ratio est verborum *vitodalaisarjos* et *svultavairþja*, quæ nobis Cast. objicit.

I, 9. *vitands*] cod. B ※ *vitans*, vid. ad vs. 3. Cæterum Goth. ° τοῦτο, vid. ad II, I, 15. — *vitoþ nist*] ¶ cod. A. — *ak*] sed, gr. omn. δέ, vid. ad Cor. I, XIV, 20. — *jah*] sec. et quart., et, ° gr. omn. — *unsibjaim*] ἀνόμοις, cod. A marg. c. gr. omn. *afgudaim*, ἀσεβέσι. — *aipeins*] desinit cod. A. — *horam*] Goth. ° ἀρσενοκοίταις, de ea omissione cf. Massm. l. l. p. 220.

I, 10. *gaþivandam*] Cast. ex loco omnino exeso ※ *gaþirjandam*, quod Massm. l. l. p. 134 probare non debebat; sic *anaþiran* (δουλαγωγεῖν) Cor. I, IX, 27 et *gaþiwan* (δουλοῦν) Cor. I, VII, 15 (καταδουλοῦν); II, II, 20; Gal. II, 4 (παρεισέρχειν); Tim. I, VI, 10 nullo autem loco *þiwja*. — *wa ... lja — andstandand*] siquidem ea lectio certa est neque *wo* pro *wa* in cod. legitur, cave cum Cast. *wa* pro plurali habeas, is enim *wo* esse debet; potius *wa* est casus absolutus pro adverbio positus et significat *forte*, vid. Cor. II, XII, 6, 13; Joan. XIV, 15; sic *we* Cor. II, XI, 21; et Gothus pro εἴτε junctim ƕas legisse videtur.

I, 11. *sei ist*] quæ est, ° gr. omn.; Goth. c. verss.

I, 12. *ufarassiþ*] sic Cast. loco exeso legendum esse videtur, at *ufarassei þ* legi posse negat, quia locus tot

16 fravaurhtans nasjan þizeei frumists īm īk. akei dupe gaarmaiþs varþ ei īn mis frumistamma ataugi-
dedi xristaus īesus alla usbeisnein du frisahtai þaim īze anavairþai vesun du galauhjan īmma du
17 libainai aiveinon. aþþan þiudana aive undivanjamma ungasaiwanamma ainamma frodamma guþa
18 sveriþa jah vulþus īn aldins aive amen. þo anabusn anafilha þus barnilo teimauþaiu bi þaim faura
19 faursnivandam ana þuk praufetjam ei driugais īn þaim þata godo drauhtivitoþ. *habands* galaubein jah
goda miþvissein þizaiei sumai afskiubandans bi galaubein naqadai vaurpun. þizeei īst hymainaius
II, 1 jah alaiksandrus þanzei anafalh satanin ei gatalzjaindau ni vajamerjan. bidja nu frumist allis tau-
2 jan bidos aihtronins liteinins aviliuda fram allaim mannam. fram þiudanam jah fram allaim þaim īn
3 ufarassau visandam ei slavandein jah sutja los bauaima īn allai gagudein jah gariudja. þatuþ-þan īst
4 god jah andanem īn andvairþja nasjandis unsaris guþs. saei allans mans vili ganisan jah īn ufkunþja
5, 6 sunjos qiman. ains allis guþ ains jah midumonds guþs jah manne manna xristus īesus. sa gibands
7 sik silban andabaht faur allans veitvodein melam svesaim. du þammei gasatiþs īm īk merjands jah
8 apaustaulus sunja qiþa īn xristau ni liuga laisareis þiudo īn galaubeinai jah sunjai. viljan nu vairans
9 bidjan īn allaim stadim ushafjandans sviknos handuns īnuh þvairhein jah tveiflein. samaleiko jah
qinons īn gafeteinai hrainjai miþ gariudjon jah maheim fetjandeins sik ni īn flahtom aiþþau gulþa
10 aiþþau markreitum aiþþau vastjom galubaim. ak þarei gadob īst qinom gaha tandeim guþ blotan

INTERPRETATIO.

et omni acceptione dignum, quod Christus Iesus venit in hunc mundum, peccatores servare, quorum primus sum ego. 16. Sed ideo misericordiam nactus fui, ut in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam ad exemplum his qui futuri fuerunt ad credendum ei ad vitam æternam. 17. At regi sæculorum immortali, invisibili, uni, sapienti Deo, honor et gloria in ætates sæculorum, amen. 18. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum has prius præcedentes ad te prophetias, ut milites in his hanc bonam militiam, 19. habens fidem et bonam conscientiam, quam quidem depellentes de fide nudi facti-sunt; quorum est Hymenæus et Alexander, quos tradidi Satanæ, ut doceantur non blasphemare. II, 1. Rogo nunc primum omnis facere rogationes, preces, petitiones, gratiarum-actiones pro omnibus hominibus; 2. pro regibus, et pro omnibus his in eminentia existentibus, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. 3. Hoecce enim est bonum et acceptum in facie servatoris nostri Dei, 4. qui omnes homines vult servari et in cognitionem veritatis venire. 5. Unus enim Deus, unus etiam mediator Dei et hominum, homo Christus Iesus, 6. hic dans se ipsum redemptionem pro omnibus, testimonium temporibus propriis; 7. ad quod constitutus sum ego præco et apostolus, veritatem dico in Christo, non mentior, doctor gentilium in fide et veritate. 8. Volo nunc viros precari in omnibus locis, tollentes puras manus sine iracundia et disceptatione; 9. similiter etiam mulieres in vestimento puro cum castitate et modestia ornantes se, non in torquibus aut auro aut margaritis aut vestibus pretiosis, 10. sed quod decorum est mulieribus

ANNOTATIONES.

litteris non vacet. Nos quia græci omn ὑπερπλεόνασε præterito tempore habent, *ufarassida* conjecimus; fieri etiam potest ut librarius *ufaraseiþ* pro *ufarasseiþ* scripserit; *ufarassiþ* autem prorsus falsum est. — *fraujins*] Goth. ° ἡμῶν. — *xristau*] Goth. ° ἰησοῦ.

I, 16. *xristaus īesus*] ¶ gr. omn.; cæterum *de xristaus*, non mendosa quidem, uti ait Cast., sed insolita forma pro *xristus*, vid. ad Marc. VII, 32, ubi adde: Gal. IV, 19 *xristaus*; Marc. X, 46 *barteimaiaus*; Joan. VIII, 52 et Tim. II, I, 10 *dauþau* pro *xristus*, *barteimaias*, *dauþu*. — *du galaubjan*] Cast. ※ jet.; sic *du* cum infinitivo post *anavairþs* iterum legitur Thess. I, III, 4 *anavairþ vas uns du vinnan agliþos*.

I, 17. *undivanjamma*] sic pro *undiranamma*, uti esse debebat (vid. Cor. I, XV, 55, 54; II, V, 4), in codice denuo inspecto legi Cast. affirmat. Utrum autem Gothus ἀθανάτῳ an ἀφθάρτῳ legerit, certo dici non potest, *divans* etiam Cor. I, XV, 54 pro φθαρτός ponitur. — *frodamma*] sapienti, ° gr.; cæterum cod. B ※ *fridamma*. — *aldins aive*] in codice lego: *ald...dins aive*; sed prior *d* evanidum et adhuc magis litteræ quæ inter utrumque *d* intercedunt. Videtur igitur librarius litteras *dins* bis scripsisse et deinde semel delevisse. Cast. Fortasse etiam scriptum fuit *allos aldins aive*, uti Eph. III, 21, sic quidem sæpius Gothus locos parallelos alterum ex altero auget.

I, 18. *faura*] prius, abundat et ° gr. omn.; cæterum hinc pergit cod. A.

II, 1. *frumist*] Cast. ※ *fkumist*.

II, 2. *fram*] sec. pro, ° gr. omn. — *jah sutja*] cod. A *jas-sutja*. — *sutja los*] sic in utroque cod. scriptum esse videri Cast. dicit; qui nobiscum divisim scribunt, eos nec *slavandein* pro substantivo, nulla auctoritate comprobato, nec *sutjalos* pro adverbio inusitato atque insuper comparativo maxime otioso habere oportet.

II, 3 *īst*] est, ° gr. omn.

II, 4. *īn*] ad, cod. B ° ※ addidimus e cod. A.

II, 6. *andabaht*] sic cod. uterque, pro quo *andabauht* exspectabas, uti jam Massm. Skeir. Gloss. p. 125 judicavit, cui Cast. h. l. assentit; sic *faurbauhts* Eph. I, VII, 14; Col. I, 14. Si pro *andabaht* scriptum esset *andbaht*, non dubitaremus lectionem codicum probare, nam Christus etiam *ministrum* pro multis sese dedisse dici potest.

II, 7. *īn xristau*] in Christo, ° gr.

II, 8. *vairans bidjan*] viros precari, ¶ gr. omn., cf. tamen cod. *d* ap. Mi.

II, 9. *maheim*] Massm. M. G. A. p. 127 et Grimm. Gr. I, p. 40 (3. edit.) *inaheim* legendum esse recte monent; idem verbum, quod h. l. σωφροσύνη significat, infra II, I, 7 pro σωφρονισμός et Rom. XII, 16 adjectivum *inahs* pro φρόνιμος interpres usurpavit. — *gulþa*] cod. B et Cast. ※ *gulþ*; nimirum propter sequentem vocem *aiþþau* alterum *a* intercidit; cf. ad Joan. XII, 42. Cod. A hoc loco exesus. — *galubaim*] sic in utroque cod. pro usitato *galaubaim*, vid. Rom. IX, 21; Cor. I, V, 23; *filugalaubs* Joan. XII, 3; *ungalaubs* Rom. IX, 21. Sic *u* minus accurate pro *au* etiam scribitur in voce *diabulus*, et sæpius in terminationibus verborum, vid. ad Luc. I, 54.

II, 10. *blotan*] cod. B et Cast. ※ *bloþan*; cod. A exesus; vid. ad Gal. II, 11. Sic idem librarius in eodem verbo Cor. II, VIII, 4 peccaverat, et uterque *peimaþaius* supra I, 2 pro *teimauþaivs* scripserunt; et cod. A III, 16 *insahþaba* pro *insahtuba*.

11, 12 þairh vaurstva goda. qino in hauiþa galaisjai sik in allai ufhauseinai. iþ galaisjan qinon ni uslaubja
13, 14 ni frauginon faura vaira ak visan in þahainai. adam auk fruma gadigans varþ þaþroh aivva. jah adam
15 ni varþ uslutoþs iþ qino uslutoda in missadedai varþ. iþ ganisiþ þairh barne gabaurþ jabai gastan-
III, 1 dand in galaubeinai jah friaþvai jah veihiþai miþ gafraþjein. triggv þata vaurd jabai was aipiskaupeins
2 gairneiþ godis vaurstvis gairneiþ. skal nu aipiskaupus ungafairinonds visan ainaizos qenais aba
3 andaþahts gariuds froþs gafaurs gastigods laiseigs nih veinnas ni slahals ak sutis airknis ni sakjis ni
4, 5 faihufriks seinamma garda vaila fauragaggands barna habands ufhausjandona miþ allai anaviljein. iþ
6 jabai was seinamma garda fauragaggan ni mag waiva aikklesjon guþs gakarai. nih niujan satidana
7 ibai aufto ufarhauhiþs in staua atdriusai unhulþins. skal auk is veitvodiþa goda haban fram þaim
8 uta ei ni atdriusai in idveit jah hlamma unhulpins. jah sva diakaununs gariudans nih faihufrikans
9 ni veina filu haftjandans nih aglaitgastaldans. habandans runa galaubeinais in hrainjai gahugdai.
10 11 jah þai þan gakiusaindau frumist jas-sva andbahtjaina ungafairinodai visandans. qinons samaleika
12 gariudos ni diabulos gafaurjos triggvos in allamma. diakaunjus sijaina ainaizos qenais abans barnam
13 vaila fauragaggandans jah seinaim gardim. þai auk vaila andbahtjandans grid goda fairvaurkjand jah

INTERPRETATIO.

confidentibus Deum colere per opera bona. 11. Mulier in silentio doceat se in omni obedientia; 12. verum docere mulieri non permitto, non dominari coram viro, sed esse in taciturnitate. 13. Adam enim prior formatus fuit, deinde Evva; 14. et Adam non fuit seductus, verum mulier seducta in facinore fuit. 15. Verum servatur per puerorum generationem, si manent in fide et amore et sanctitate cum modestia. III, 1. Fidele hoc verbum; si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. 2. Debet nunc episcopus integer esse, unius mulieris maritus, sobrius, pudicus, prudens, modestus, hospitalis, aptus-ad-docendum, 3. nec vinolentus, non plagiarius, sed mitis, pius, non litigiosus, non avarus, 4. suam domum bene administrans, pueros habens obedientes cum omni modestia. 5. Verum si quis suam domum administrare non potest, quomodo ecclesiam Dei curet? 6. Neque recentem plantatum, ne forte elatus in judicium incidat Satanæ. 7. Debet enim is testimonium bonum habere ab his extra, ut non incidat in vituperationem et laqueum Satanæ. 8. Et sic diaconos castos, nec avaros, non vino multum adhærentes, nec turpe-lucrum-sectantes; 9. habentes mysterium fidei in pura conscientia. 10. Et hi vero probentur primum et sic ministrent irreprehensibiles existentes. 11. Mulieres similiter castas, non calumniatrices, sobrias, fideles in omni. 12. Diaconi sint unius mulieris mariti, pueros bene curantes et suas domos. 13. Illi enim bene ministrantes gradum

ANNOTATIONES.

II, 11. *hauiþa*] sic in utroque cod. scriptum esse Cast. affirmat; offendit autem ipsum Castillionæum hæc vox insolita, et conjicit *hauniþa* (immo *hauniþai*), in humilitate; sed neuter codex breviationis signum habet, et *hauniþa* nimis longe a sensu textus græci aberrare nobis videtur, quam ut probare possimus; fortasse autem legendum est *in hliuþa* in auditu, i. e. audientes, cf. Goth. *hliuma*, Island. *hlioðr hlyda;* Graff IV, p. 1102.

II, 12. *galaisjan qinon*] docere mulieri, ¶ gr. — *faura*] coram, ° gr. omn., Gothus igitur formula *ni fraujinon faura vaira* indicat, feminas in concionibus coram viris nec auctoritatem sibi arrogare, nec dominari debere. — *þahainai*] Cast. e cod. B (nam A h. l. plane exesus est) *þeigainai* edidit, quanquam e distincte legere non poterat; cum autem inter voces gothicas, quæ quidem sunt cognitæ, nulla sit a qua recte deflecti possit (quis enim credere potest *þeigains* a *þeihan* esse et h. l. ubi de taciturnitate sermo est, interpretem tam diligentem *profectus* ponere?), id quod etiam ad *þageinai* valet, quod Massm. l. l. p. 127 conjecit : non dubitavimus, conjecturam nostram in textu ponere; *þahains* autem est a *þahan* (σιγᾶν, σιωπᾶν, φιμοῦσθαι).

II, 13. *gadigans*] cod. B ※ *gadigands*, cod. A exstinctus; vid. ad I, 3.

II, 15. *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

III, 2. *ungafairinonds*] sic forma activa in utroque codice, cum esse deberet *ungafairinoþs*, uti recte legitur III, 10; V, 7; VI, 14; Tit. I, 7, et *unfairinodaba* Thess. I, II, 10; sed emendare noluimus, cum Tit. I, 6 *ungafairinonds* eodem sensu repetatur. — *gariuds*] pudicus, ° gr. omn.; Goth. c. Vulg., quæ tamen habet post κόσμιον.

III, 3. *airknis*] pius, ° gr. omn.; cæterum iis, qui *airkns* optant pro *airknis*, Cast. respondet, vocem editam in utroque cod. esse dubiam, videri tamen in *is* iuniti. — *sakjis*] Cast. edidit ※ *sakjas*, codice autem denuo inspecto, exesum quidem esse locum, sed *sakjis* legi posse dicit.

III, 4. *fauragaggands*] sic recte cod. A, *fauragaggans* autem, quod cod. B præbet, idem est mendum, quod supra ad I, 3 notavimus, nec potest defendi, uti Castillionæo videtur, nam participii *gaggans* longe alia est ratio. — *ufhausjandona*] desinit cod. B — *anaviljein*] cod. A ※ *anaviljin*, vid. ad I, 4.

III, 6. *niujan satidana*] cum *skal visan* præcessisset, Gothus *niuja satiþs*, nominativo casu, scribere debebat; sed hoc sæpius interpreti accidit, ut auctoritatem textus græci secutus a constructione recta averteretur. Sic etiam versu 8 pro *diakaununs* scribendum erat *diakaunjus*, uti V, 1, 2 dativi pro accusativis. Cæterum cod. A ※ *satidina*, et Gothus pressius græcum νεόφυτος per *niuja satiþs* convertit, nam illud non proprie de recens plantato dicitur, sed de eo qui nuperrime cœtui Christiano socius adscriptus est. — *staua*] sic legendum est; Cast., qui hoc verbum in codice legere non poterat, male *stauai* edidit, id autem ordo verborum non patitur, vid. vs. 7 *atdriusai in idveit*.

III, 7. *atdriusai in idveit*] incidat in vituperationem, ¶ gr. omn.

III, 8. *jah*] et, ° gr. omn. — *sva diakaununs*] sic diaconos, ¶ gr. omn.; cæterum de *diakaununs* accusativo, cum nominativus esse deberet, vid. ad vs. 6. — *faihufrikans*] avaros, gr. omn. δλόγους. — *veina filu*] notandum est, apud Gothum alia verborum structura usum, *veina* non pendere ex *filu*, uti in textu græco est, sed ex verbo *haftjandans;* pariter infra V, 23 οἴνῳ ὀλίγῳ χρῷ̃ per *veinis leitil brukjais*, et II, II, 16 ἐπὶ πλεῖον προκόψουσιν ἀσεβείας per *filu gaggand du afgudein* convertit *filu;* enim et *leitil* ei sunt adverbia, quapropter substantiva his locis ex verbis pendent.

III, 9. *hrainjai*] Cast. ※ *hrainjon* (vid. II, I, 3), in codice enim nullum litterarum vestigium superest.

II, 10. *jas-sva*] et sic, gr. εἶτα. — *visandans*] cod. A bis scriptum habet, vid. ad Cor. II, X, 12.

III, 11. *gafaurjos*] cod. A marg. *an..þ.....*, procul dubio, *andaþahtos*. Cast. Recte, vid. vs. 2.

III, 13. *grid*] Goth. ° ἑαυτοῖς. — *galaubeinai*] fide, gr. omn. ἐν πίστει, ut Gothus *in* omittat; probabilius autem est librarium *in* omisisse, quæ litteræ eædem

14, 15 managa balþein galaubeinai þizai in xristau iesu. þata þus melja venjands qiman at þus sprauto. aþ-
þan jabai sainjau ei vitais waiva skuld ist in garda guþs usmitan saei ist aikklesjo guþs li-
16 bandins sauls jah tulgiþa sunjos. jah unsahtaba mikils ist gagudeins runa saei gabairhtiþs
varþ in leika garaihts gadomiþs varþ in ahmin ataugids varþ þaim aggilum merids varþ in
IV, 1 þiudom galaubiþs varþ in fairwau andnumans varþ in vluþau. aþþan ahma svikunþaba
qiþiþ þatei in þspidistaim dagam afstandand sumai galaubeinai atsaiwandans ahmane airziþos
2 jah laiseino unhulþono. in liutein liugnavaurde jah gatandida habandane svesa; miþvissein.
3 varjandane liugos gaþarban mate þanzei guþ gaskop du andniman miþ aviliudam galaubjandam jah
4 ufkunnandam sunja. unte all gaskaftais guþs goþ jah ni vaiht du usvaurpai miþ aviliudam andnuman.
5, 6 gaveihada auk þairh vaurd guþs jah bida. þata insakands broþrum goþs vairþis andbahts xristaus ie-
7 suis alands vaurdam galaubeinais jah godaizos laiseinais þoei galaistides. iþ þo usveihona sve usal-
8 þanaizo spilla bivandei iþ þroþei þuk silban du gagudein. aþþan leikeina usþroþeins du favamma
ist bruks iþ gagudei du allamma ist bruks gahaita habandei libainais þizos nu jah þizos anavair-
9, 10 þons. triggv þata vaurd jah allaizos andanumtais vairþ. duþþe allis arbaidjam jah idveitjanda unte
11 venidedum du guþa lihandin saei ist nasjands allaize manne þishun galaubjandane. anabiud þata
12 jah laisei. ni manna þeinai jundai frakunni ak frisahts sijais þaim galaubjandam in vaurda in usmeta

INTERPRETATIO.

bonum acquirunt et multam fiduciam fide hac in Christo Iesu. 14. Hoc tibi scribo sperans venire ad te cito; 15. at si tardem, ut scias quomodo debitum est in domo Dei conversari, quæ est ecclesia Dei viventis, columna et firmamentum veritatis. 16. Et impugnate magnum est pietatis mysterium, qui revelatus fuit in carne, justus judicatus fuit in spiritu, conspectus fuit his angelis, nuntiatus fuit in gentilibus, creditus fuit in mundo, acceptus fuit in gloria. IV, 1. At spiritus manifeste dicit, quod in ultimis diebus deficiunt quidam a fide attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, 2. in dolo mendacium et cauteriatam habentium suam conscientiam, 3. prohibentium nuptias, abstinere cibis, quos Deus produxit ad accipiendum cum gratiarum-actionibus credentibus et cognoscentibus veritatem. 4. Nam omne creaturæ Dei bonum et non res ad abjectionem, cum gratiarum-actionibus accepta: 5. sanctificatur enim per verbum Dei et precationem. 6. Hoc suppeditans fratribus bonus fis minister Christi Iesu, nutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ, quam assecutus-es. 7. Verum hæc frivola, uti anuum fabulas, evita; verum exerce te ipsum ad pietatem. 8. Nam corporalis exercitatio ad paucum est utilis, verum pietas ad omne est utilis, promissiones habens vitæ hujus nunc et hujus futuræ. 9. Fidele hoc verbum et omni acceptione dignum. 10. Ad hoc enim laboramus et vituperamur, quia speravimus ad Deum viventem, qui est servator omnium hominum, maxime credentium. 11. Præcipe hoc et doce. 12. Non homo tuam adolescentiam asperne-

ANNOTATIONES.

sunt, in quibus præcedens *balþein* innititur, sic etiam judicat Massm. l. l. p. 138, vid. ad I, 5.

III, 15. *usmitan*] sic cod. A; Cast. ※ *usmetan*.

III, 16. *unsahtaba*] cod. A ※ *unsahþaba*, vid. ad II, 10. — *saei*] Castillionæo, qui in epicrisi ad Philipp. p. 63 hoc loco *guþ* legi affirmaverat, intenta oculorum acie et membrana acidis et sapone iterum iterumque tentata, tandem apparuere tenues ductus vocis *soei*, vid. eum ad Tim. p. 62 sq. Si autem Gothus revera ita scripsisset, in codice suo lectionem habuisset: μυστήριον ὃ ἐφανερώθη; cum autem dicat *gabairhtiþs varþ — garaihts gadomiþs varþ* cæt., fieri non potest ut *soei* ad *runa* relatum scripserit, sed sine dubio scripsit *saei*, quod aptum est et præcedenti *mikils* et sequentibus participiis. Quod autem *saei* scripsimus, minus audacter fecimus, nam denuo confitetur Cast. locum plane exesum esse.

IV, 1. pergit cod. B. — *spidistaim*] ultimis, gr. omn. ὑστέροις præter cod. Colbert., sic tamen ὕστερος per *spedists* etiam Luc. XX, 32 convertitur. Cæterum pro *spidistaim* cod. A usitatius *spedistaim* habet; Grimm. (Gr. I, p. 59, 3 edit.) lectionem editam scripturæ mendum pro *speidistaim* esse existimat. — *dagam*] diebus, gr. omn. καιροῖς. — *airziþos*] erroris, gr. πλάνοις, Goth. c. codd. πλάνης legit.

IV, 2. *jah*] et, ° gr.

IV, 3. *mate*] cod. B ※ *amte*; cod. A plane oblteratus, — *aviliudam*] gratiarum actionibus, gr. omn. εὐχαριστίας singulari numero, sic vers. 4 et Eph. V, 4.

IV, 6. *xristaus iesuis*] ¶ gr. — *alanda*] sic cod. B; cod. A exesus; Cast. opinatur Gothum participio activo uti, quia ἐντρεφόμενος per errorem pro medio habuerit; Massm. l. l. p. 140 literarium *alands* pro *alans* frequenti permutatione (vid. ad I, 1, 3) scripsisse; quarum opinionum neutra placet, potius forma verbi est *alan*, crescere, nutriri (Grimm. Gr. II, p. 8), cujus participium *alands* est; deinde formatur *aljan* transitivum pascere, nutrire.

IV, 7. *sve usalþanaizo spilla*] quasi vetularum fabulas; *usalþans* est participium verbi *usalþan*, senescere, *veralten*, (gall. *vieillir*), *et usalþana* est *eine eraltete* (gall. *une vieille*), uti apud Germanos veteres ab *ar*-sive *iralten* fit *ar*-sive *iraltet* vetula, veterosus, vid. Graff, I. p. 200 sq. cf. *usvahsans* (ἡλικίαν ἔχων) Ioan. IX, 21. Miramur quod Castill. qui *us alþanaizo* div. scribit, non vidit hanc verborum structuram solœcam esse; Massm. l. l. p. 131 hoc animadvertit et ne leges lædantur sermonis, *us* tanquam a librario falso loco positum ad *þroþei* trahere conatur; sed quibus hæc conjectura, ingeniosa quidem, placet, iis comprobandum est, simplex *alþana* γραῦς significare posse. *usalþanaizo* jct. etiam Grimm. Gr. I, p. 41 (3 edit.) legit. — *iþ*] cod. B omittit vel potius librarius *bivandei þroþei* scripsit pro *bivandeiþ þroþei*, sic Cor. I, XIII, 12. cf. supra ad III, 13; in cod. A admodum exeso exstare videtur.

IV, 8. *gagudei*] cod. B ※ *gagudein*; in cod. A legi nequit. — *ist bruks*] sec., est utilis, ¶ gr. omn. præter cod. *l* ap. Mi.— *gahaita*] promissiones, gr. ἐπαγγελίαν. — *anavairþons*] desinit cod. A.

IV, 10. *allis*] Goth. c. codd. ° καί; cæterum Cast. recte annotat, *allis* hac significatione in evangeliis sæpe, in epistolis præter hunc locum non inveniri; cf. tamen ad VI, 10.

IV, 12. *manna*] sic cod. B; Cast. ※ *mann*. — *frisahts*] sic legendum; cod. B et Cast. ※ *frisaht*, ub omissum est *s* propter sequentem eamdem litteram, quod sæpe observavimus. Lectionem editam etiam Massm. l. l. p. 136 sq. rectam esse animadvertit, sed an quisquam toto orbe inveniatur, qui etiam accusativum hoc loco recte positum esse cum eo opinetur, valde dubitamus.

13, 14 in friaþvai in galaubeinai in sviknipai. unte qima gaumei saggva boko gaþlaihtai laiseinai. ni sijais unkarja þizos iu þus anstais sei gibana varþ þus þairh praufetjans afar analageinai handive praiz-
15, 16 bytaireis. þo sido (þize) innþ-þaim sijais ei þatei þeihais þu svikunþ sijai allaim. atsaiw du þus silbin jah du laiseinai usdaudo þairhvis in þaim. þatuh auk taujands jah þuk silban ganasjis jah
v, 1 hausjandans þus. seneigana ni andbeitais ak gaþlaih sve attin juggans sve broþruns seneigos sve ai-
2, 3 þeins juggos sve svistruns in allai sviknein. viduvons sverai þozei bi sunjai sijaina viduvons. iþ
4 jabai wo viduvono barna aiþþau barne barna habai galaisjaina sik faurþis svesana gard barusnjan jah andalauni usgiban fadreinam þata auk ist god jah andanem in andvairþja guþs.
5 aþþan soei bi sunjai viduvo ist jah ainakla venida du guþa jah þairhvisiþ in bidom nahtam jah
6, 7 dagam. iþ so vizondei in azetjam jah libandei dauþa ist. jah þata inabiud ei ungafairinodos si-
8 jaina. aþþan jabai was svesaim þishun ingardjam ni gaþlaibiþ galaubein invidiþ jah ist ungalaub-
9, 10 jandin vairsiza. viduvo gavaljaidau ni minus saihstigum jere sei vesi ainis abins qens in vaurstvaim godaim veitvodiþa habandei jah barna fodidedi jah gastins andnemi jah veihaim fotuns þvohi jah
11 aglons vinnandam andbahtidedi jah allamma vaurstve godaize afarlaistidedi. iþ juggos viduvons
12, 13 bivandei. . . . . galaubein vana gatavidedun. aþþan samana jah unvaurstvons laisjand sik þairh-

INTERPRETATIO.

tur, sed exemplum sis his credentibus in verbo, in conversatione, in amore, in fide, in castitate. 13. Dum venio, attende lectioni librorum, consolationi, doctrinæ. 14. Ne sis negligens hujus in te gratiæ, quæ data fuit tibi per prophetias post impositionem manuum presbyteri. 15. Hæc meditare (horum), inque his sis, ut quod proficis tu, manifestum sit omnibus. 16. Adspice ad te ipsum et ad doctrinam, sollicite permane in his; hocce enim faciens et te ipsum conservas et audientes te. v, 1. Senem non increpes, sed adhortare uti patrem, juvenes uti fratres, 2. anus uti matres, juvenculas uti sorores in omni castitate; 3. viduas honora, quæ in veritate sunt viduæ; 4. verum si quæ viduarum liberos aut nepotes habeat, doceant se prius propriam domum pie colere et gratiam retribuere parentibus; hoc enim est bonum et acceptum in facie Dei. 5. At quæ in veritate vidua est et desolata speravit ad Deum et perseverat in precibus noctibus et diebus; 6. verum hæc degens in deliciis etiam vivens mortua est. 7. Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles siat. 8. At si quis suos, maxime domesticos, non adhortatur, fidem negat et est non-credente pejor. 9. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius mariti uxor, 10. in operibus bonis testimonium habens, et filios nutriverit et hospites exceperit et sanctis pedes laverit et afflictionem patientibus subministraverit et omne operum bonorum secuta-sit. 11. Verum adolescentes viduas devita..... 12.... fidem irritam reddiderunt. 13. At simul etiam otiosæ docent se obire domos; at non solum otiosæ, sed etiam

ANNOTATIONES.

IV, 14. *afar analagcinai*] post impositionem, quasi legerit interpres μετὰ ἐπιθέσιν, cum autem gr. omn. μετὰ ἐπιθέσεως præbeant, convertendum erat *miþ analageinai*. — *praizbytaireis*] presbyteri, gr. omn. πρεσβυτερίου, præter cod. Leicest, qui πρεσβυτέρου habet, cum quo Goth. concinit. Si Goth. lectionem vulgatam secutus esset, scribendum ei erat *praizbytaireins*, sed nullum breviationis signum super syllabam — *eis* conspicitur, quæ etiam in initio lineæ scripta est.

IV, 15. *þize*] horum, omnino superfluum est, nam ad sequentia pertinere non potest, quia *innþ-þaim* in initio sententiæ poni debet; neque potest ad præcedentia *þo sido*, nisi forte quis variam lectionem e margine in textu positam esse existimat. — *innþ-þaim*] inque his, sic cod. B; Cast. ※ *innþþan*, et insuper opinatur, in cum *visan* componendum esse, quod verbum, scilicet *invisan*, genitivum (*þize*) post se habere; sed *invisan* plane aliam habet significationem, vid. ad Marc. XVI, 1, neque si *inesse* significaret, genitivum e se pendentem habere posset; igitur miramur quod Massm. l. l. p. 217 tam incaute cum Cast. consentit. — *sijai*] Goth. c. codd. ° ἦν.

IV, 16. *usdaudo*] sollicite, ° gr. omn. — *in*] in, • gr.

V, 1. *attin*] Massm. l. l. p. 158 falsum pro *attan* esse censet; idque ei in mentem venisse videtur, quod complures accusativi sequuntur; sed dativus *attin* recte habet post *gaþlaihan*, vid. Marc. X, 16; Cor. II, VII, 6; Tim. I, V, 8; de accusativis autem sequentibus statuendum est idem, quod supra ad III, 6 annotavimus.

V, 2. *aiþeins*] sic scribendum est pro *aiþeis*, uti in cod. B, sed in fine lineæ, legitur.

V, 4. *galaisjaina*] pergit cod. A — *sik*] cod. B ° ※ addidimus e cod. A, nam μανθάνειν est *laisjan sik* vid. II, 4; V, 13; II, III, 14; Phil. I. 9. II. Skeir. 45, 7. — *barusnian*] sensus hujus verbi, cujus lectio in utroque codice indubia est, viris doctis plane non cognitus esse videtur. Castillionæus h. l. e *berusein* dilecti et regendi significationem habere dicit; sed quid commune habet notio regendi cum εὐσεβεῖν, quod textus habet, et quid rei familiaris imperium aut pueriles pertinet? Massmannus, cui Castillionæi interpretatio merito non placet, l. l. p. 150 et 179, *barusnjan* profectum esse existimat e BARU, quod ad *paro* (penus), *parawari* (sacerdos) et alia referendum sit, et colere, adorari significet; sed etiam hoc sensus nostri loci non admittit. Nobis potius cum *barn* ex eadem radice natum esse et significare videtur: colere filiorum more, uti liberi solent, quod græco εὐσεβεῖν, pie agere, aptissime respondet. — *god jah*] bonum et, ° cod. A c. gr.

V, 5. *bidom*] Goth. c. verss. lat. ° καὶ ταῖς προσευχαῖς.

V, 6. *jah*] et, ° gr. omn.

V, 7. *ungafairinodos*] sic recte cod. A (non *unfairinodos*, uti Cast. edidit); cod. B ※ *ungafairidos*.

V, 8. *svesaim*] Goth. ° καὶ. — *invidiþ*] negat, gr. omn. ἤρνηται (renuntiatum habet) sic infra II, III, 5.

V, 9. *saihstigum jere*] sexaginta annorum, ¶ gr. omn.

V, 10. *jah — jah*] sive — sive, aliis locis hoc *jaþþe — jaþþe* esse solet; cave autem cum Massm. l. l p. 141 *jah* in *jabai* mutes aut cum Cast. *ei jah — jah* (quod et — et) scriptum fuisse opineris. — *gastins*] sic codd., Cast. ※ *gastis*, quod hic vir doctus pro *gasteis* esse arbitrabatur. — *allamma*] desinit cod. B.

V, 11. *bivandei*] quæ inde sequuntur usque ad *galaubein* versu sequente adeo sunt exstincta, ut Cast. eorum ne vestigium quidem invenire potuerit.

V, 12. *vana*] sic legendum est, Cast. ※ *vanana* ex loco plane exeso edidit.

V, 13. *fairveitjandeins*] post primam hujus verbi syllabam desinit plagula XLI et incipit XLIV codicis A,

gaggan gardins aþþan ni þataiu unvaurstvons ak jah unfaurjos jah fairveitjandeins jah rodjandeins
14, 16 þoei ni skulda sind. viljau nu juggos liugan barna hairan garda valdan. . . . . viduvons andbahtjai
17, 18 in-jah ni kaurjaidau aikklesjo ei þaim bi sunjai. . . . . in vaurda jah laiseinai. qaþ auk game-
19 leins auhsau þriskandin munþ ni faurvaipjais jah vairþs sa vaurstva mizdons is. bi praizbyterein
20 vroh ni andnimais nuba *in andvairþja* tvadje aiþþau þrije veitvode. iþ þans fravaurhtans in and-
vairþja allaize gasak ei jah þai anþarai agis habaina. veitvodja in andvairþja guþs jah fraujins
unsaris iesuis xristaus jah þize gavalidane aggile ei þata fastais inu faurdomein ni vaiht taujands
22 bi viljahalþein. handuns sprauto ni mannhun lagjais ni gamainja siais fravaurhtim framaþjaim
23 þuk silban sviknana fastais. ju ni drigkais þanamais vato ak veinis leitil brukjais in qiþaus
24 þeinis jah þizo ufta sauhte þeinaizo. sumaize manna fravaurhteis svikunþos sind faurbisnivandeins
25 du staua sumaize þan jah afargaggand. samaleiko þan jah vaurstva goda svikunþa sind jah þa
6, 1 aljaleikos sik habandona filhan ni mahta sind. sva managai sve sijaina uf jukuzjai skalkans
seinans fraujans allaizos sveriþos vairþans rahnjaina ei namo fraujins jah laiseins ni vajamer-
2 jaidau. aþþan þaiei galaubjandans haband fraujans ni frakunneina unte broþrjus sind ak mais
skaikinona unte galaubjandans sind jah liubai þaiei vailadedais gadailans sind. þata laisei jah
3 gaþlaih. jabai was aljaleikos laisjai jah ni atgaggai du hailaim vaurdam þaim fraujins unsarik
4 iesuis xristaus jah þizai bi gagudein laiseinai. iþ hauhþuhts ni vaiht vitands ak siukauds bi soknins

INTERPRETATIO.

garrulæ et male-sedulæ et loquentes, quæ non debita sunt. 14. volo nunc adultas nubere, filios procreare, domum gubernare..... 16. ... viduas, subministret iis et non gravetur ecclesia, ut his in veritate..... 17. ... in verbo et doctrina. 18. Dixit enim scriptura : bovi triturantı os ne capistro-obdures, et dignus hic operarius mercede ejus. 19. In presbyterium accusationem ne accipias nisi in facie duorum aut trium testium; 20. verum hos peccatores in facie omnium argue ut etiam hi reliqui timorem habeant. 21. Testor in facie Dei et domini nostri Iesu Christi et horum electorum angelorum, ut hoc observes sine præjudicio, non rem faciens secundum propensionem. 22. Manus cito ne homini imponas, ne socius sis peccatis alienis. 23. Te ipsum purum custodias; jam ne bibas amplius aquam, sed vino modice utaris propter ventrem tuum et has sæpe infirmitates tuas. 24. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, properantia ad judicium; quorumdam vero etiam subsequuntur. 25. Similiter vero etiam opera bona manifesta sunt et hæc aliter se habentia; abscondi non possibilia sunt. vi, 1. Tam multi quam sint sub jugo servi, suos dominos omni honore dignos existiment, ut nomini domini et doctrinæ non maledicatur. 2. At qui credentes habent dominos, ne contemnant, quia fratres sunt, sed magis serviant, quia credentes sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt. Hoc doce et adhortare. 3. Si quis aliter doceat et non accedat ad sana verba hæc domini nostri Iesu Christi et hanc secundum pietatem doctrinam : 4. verum superbus, non quidquam sciens, sed

ANNOTATIONES.

in qua scriptura omnis deleta est, et Castillionæus, quod nondum sibi accidisset, adeo nulla vestigia litterarum vidit, ut quæ usque ad versum 17 edidit (ibi autem incipit plagula XLIII) e singulis lineis conjectando comperiret. — *jah*] uit. ei, ° gr. omn.

γ 14. *garda valdan*] Cast. et Massm. l. l. p. 212 ※ jc., sic et am nobis ipsis Matth. x, 25 et Luc. xiv, 21 *garda valdands* div. scribendum erat, nam verbum compositum *gardivaldands* esse debet, uti *matibalgs*, *gastigods*, *frastisibja*, *drauhtivitoþ*, *andilaus* (non igitur *andalaus*, uti cod. A supra I, 4 habet).

v, 16. *andbahtjai*] Cast. dubitat, utrum sic, an *andstaldai* legendum sit; sed *andstaldan* personam accusativo casu post se habet, dativo autem rem, vid. Cor. II, IX, 10; Gal. III, 5; Tim. I, I, 4.

v, 17. *laiseinai*] Cast. *in laiscinai*, cum vero nullus gr. *in* habeat neque Cast. in cod. legere posset, sed hanc solam ob causam adderet, quod locus ei vacare videretur, nos quidem omisimus.

v, 18. *qaþ*] dixit, gr. omn. λέγει. — *vaurtsva*] Massmanno l. l. p. 126 displicet et *vaurstja* legi mavult, negans *unvaurstvons*, quod supra vs. 13 legatur, exemplo uti : osse. Sane illud non potest, nec potest *allavaurstvans* Col. IV, 12, sed uti nunc *vaurstva* habemus, sic permultis locis *gavaurstva* (συνεργός, ὁ συνεργῶν) legitur, neque nos quidem illa forma offensi sumus.

v, 19. *in andvairþja*] Cast. præter litteras... *rþ*... nihil cognoscere potuit; pro *in* male *bi* scripsit, de quo errore etiam Massm. l. l. p. 134 monuit. Cæterum Gothus, si vere ita scripsit, a Græcorum auctoritate nimis discedit, nec propius eis accederet, si Castillionæi conjectura *ana munþa* probabilior esset; forta se *bi veitvodiþai* scribendum est. — *tvadje*] sic Cast. edidit pro *tvaddje*, quod duplex *d* locus capere non posse ei videretur.

v, 20. *iþ*] verum, ° gr.

v, 21. *unsaris*] nostri, ° gr. omn. præter cod. 𝔊 ap. Mi. — *viljahalþein*] pergit cod. B.

v, 22. *mannhun*] Cast. e cod. B ※ *manhun*, cod. A exesus; vid. Marc. I, 44.

v, 23. *qiþaus*] cod. B marg. *suɳnis*. — *þizo ufta — þeinaizo*] sic codd. quamquam omnis pene scriptura deleta est, et sic Massm. etiam l. l. p. 135 legendum esse censet; Cast. ※ *þize ufte — þeinaize*.

v, 24. *sumaize*] sec., cod. A *sumaizeh;* cæterum Goth. τινῶν cum cod. Colbert. ap. Mill. legit pro τισί.

v, 25. *þan*] autem, ° gr. omn. præter cod. ap. Mill.

vi, 1. *jukuzjai*] Massm. l. l. p. 136 comperire cupit, an vere sic legatur, quia Gal. v, 1 idem casus *jukuzja* sit: sed vir doctus errat, illo loco *jukuzja* est accusativus, nostro autem *jukuzjai* dativus, quod utrumque recte ad formam *jukuzi* redit. — *fraujins*] domini, gr. θεοῦ.

vi, 3. *atgaggai*] accedat, cod. A *atgaggiþ* (accedit) — *laiseinai*] Cast. ※ *laisenai*, ipse p. 72 emendat.

vi, 4. *iþ*] verum, ° gr. omn., Goth. c. vers. et patribus lait. — *hauhþuhts*] superbus, ° gr. omn. τετύφωται. — *maurþra*] cædes, ° gr. omn., nec legitur in cod. A; etiamsi enim vestigium litteræ *a* apparet, et spatium ali quod esse videtur, tamen hoc integro illi verbo non sufficit, eamque litteram Cast. a librario falso scriptam ab eodemque deletam esse existimat. Cæterum non dubium est quin *maurþra* in cod. B inde sit natum, quod alii pro φόνοι legebant φῶτ, quam utramque lectionem aut interpres recepit aut librarius de margine insecuit; cf. ad Eph. II, 3. — *haifsteis*] sic recte cod. A; cod. B ※ *haifteis*.

5 jah vaurdajinkos us þaimei vairþand neiþa maurþra haifsteis anaqisseis anamindeis ubilos ushal-
þeins fravardidaize manne ahin at þaimei gatarniþ ist sunja hugjandane faihugavaurki visan ga-
6, 7 gudein. aþþan ist gavaurki mikil gagudei miþ ganauhin. ni vaiht auk brahtedum in þamma fair-
8 wau. bi sunjai þatei ni usbairan wa magum. aþþan habandans usfodein jah gaskadvein þaimuh
9 ganohidai sijaima. aþþan þaiei vileina gabigai vairþan atdriusand in fraistubnja jah hlamma
unhulþins jah lustuns managans unnutjans jah skaþulans þaiei saggqjand mans in fravardein
10 jah fralust. vaurts allaize ubilaize ist faihugeiro þizozei sumai gairnjandans afairzidai vaurþun af
11 galaubeinai jah sik silbans gaþivaidedun sairam managaim. iþ þu jai manna guþs þata þliuhais
12 iþ laistjais garaihtein gagudein galaubein friaþva þulain qairrein. haifstei þo godon haifst galau-
beinais undgreiþ libain aiveinon du þizaiei laþoþs is jah andhaihaist þamma godin andahaita in
13 andvairþja managaize veitvode. anabiuda in andvairþja guþs þis gaqiujandins alla jah xristaus
14 iesuis þis veitvodjandins uf paunteau peilatau þata godo andahait. fastan þuk þo anabusn unvamma
15 ungafairinoda und qum fraujins unsaris iesuis xristaus. þanei in metam svesaim taikneiþ sa audaga
16 jah ains mahteiga jah þiudans þiudanondane jah frauja fraujinondane. saei ains aih undivanein jah
liuhaþ bauiþ unatgaht þanei saw manne ni ainshun nih sai. . .—

INTERPRETATIO.

ægrotans de quæstionibus et verbi-controversiis, ex quibus fiunt invidiæ, cædes, contentiones, convicia, suspiciones malæ, 5. contentiones deperditorum hominum mente, apud quos occultata est veritas, existimantium quæstum esse pietatem. 6. At est quæstus magnus pietas cum contento-animo; 7. non rem enim portavimus in hunc mundum, in veritate, quod non auferre quidquam possumus. 8. At habentes alimentum et vestimentum, hisce contenti simus. 9. At qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli et cupiditates multas inutiles et noxias, quæ demergunt homines in interitum et deperditionem. 10. Radix omnium malorum est avaritia, quam quidam cupientes abducti fuerunt a fide et se ipsos subjecerunt doloribus multis. 11. Verum tu profecto, homo Dei, hoc fugias, verum secteris justitiam, pietatem, fidem, amorem, patientiam, mansuetudinem; 12. pugna hanc bonam pugnam fidei, apprehende vitam æternam ad quam vocatus es et confessus-es hanc bonam confessionem in præsentia multorum testium. 13. Jubeo in præsentia Dei hujus vivificantis omnia et Christi Iesu hujus testantis sub Ponteo Pilato hanc bonam confessionem, 14. observare te præceptum immaculatum, irreprehensibile usque-ad adventum domini nostri Iesu Christi, 15. quem in temporibus suis ostendit hic beatus et unus potens et rex regnantium et dominus dominantium, 16. qui unus habet immortalitatem et lucem inhabitat inaccessabilem, quem vidit hominum non unus neque vi[dere].....

ANNOTATIONES.

vi, 5. *ahin*] Goth. ° καί. — *gatarniþ*] sic cod. B pro *gatarnida*, cf. ad Nehem. vi, 16. Non est autem, quod Cast. mendum scriptoris pro *gatairniþ* (imo *gataurniþ*) esse suspicetur; nam præclare habet *gatarnan*, si comparas *tarnjan* et *tarnen*, occulere, quibus verbis Germani superioris et medii ævi utuntur, vid. Glossarium v. *Tarnjan*. — *gagudein*] cod. B ° c. gr. ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων; in cod. A ea scripta esse videntur, sed præ nova scriptura Cast. nihil nisi litteram *þ* cognoscere potuit.

vi, 6. *gavaurki*] versu proxime præcedente erat *faihugavaurki*; de hoc Gothorum more, si duo verba composita proxime sese subsequuntur, in altero particulam non repetendi sed simplex ponendi, jam ad Luc. xv, 24 diximus; addimus nunc hæc: Rom. xv, 4 *sva filu auk sve* fauragameliþ *varþ, du unsarai laiseinai* gameliþ *varþ* (ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη). xii, 1, 2 *vaila galeikaidana — galeikaiþ* (εὐάρεστον — εὐάρεστον). Cor. I, xv, 48; 49 *sa ufarhiminakunda — þis himinakundins* (ὁ ἐπουράνιος — τοῦ ἐπουρανίου). Thess. II, iii, 15 *svasve — sve* (ὡς — ὡς). Ioan. ix, 31 *andhauseiþ — hauseiþ* (ἀκούει — ἀκούει); xiii, 14 *usþvoh — þvahan* (ἐνιψα — νίπτειν); xvii, 25 *ufkunþa — kunþa* (ἔγνω — ἔγνων). Igitur Tim. II, iii, 4 φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι Gothus sic convertit: *frijondans viljan seinana mais þau guþ*; similiter Matth. viii, 32 *hairda sveine — hairda* (τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων — ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων). cf. Ioan. x, 31 *nemun stainans ei vaurpeina* (sc. *stainam* λιθάσωσι) *ana ina*. Raro præcedit simplex et sequitur compositum: Cor. I, iv, 7 *namt — andnamt* (ἔλαβες — ἔλαβες); II, iii, 2; 3 *gamelida — inna gamelida* (gr. bis ἐγγεγραμμένη).

vi, 7. *bi sunjai*] in veritate (ἀληθές), gr. ὅλον.

vi, 8. *usfodein — gaskaúvein*] alimentum — vestimentum, gr. διατροφὰς — σκεπάσματα.

vi, 9. *hlamma*] Cast. et Massm. *l. l.* p. 202 injuria pro dativo habent, cujus verbi nominativum Massm. p. 219 *hlams* (sic!) facit; accusativum esse structura verborum et h. l. et supra iii 7 perspicue docet; dubium autem est, sitne forma ipsa *hlamm* neutra (tum utitur Gothus plurali), an *hlamma* feminina; de verbis lingnarum cognatarum vid. Graff. IV, 557; Gr. II, 33. — *unhulþins*] diaboli, ° gr. — *unnutjans*] inutiles, gr. ἀνοήτους, Goth. c. codd. et verss. ἀνονήτους. — *saggqjand*] Cod. A *saggjand*.

vi, 10. *vaurts*] Goth. ° γάρ; sed fieri potuit ut librarius *allis* omiserit propter sequens *allaize*, cf. ad Rom. ix, 15. — *faihugeiro*] Massm. l. l. p. 159 legendum esse censet *faihugeironi*, uti Col. iii, 5; nobis e contrario Col. iii, 5 *faihugeironi* ex nostro loco in *faihugeiron* mutandum esse videtur; nam forma feminina esse debet, uti illo loco pronomen *sei* et hoc loco *þizozei* monstrat. — *gaþivaidedun*] subjecerunt, gr. omn. περιέπειραν.

vi, 11. *jai*] profecto, ° gr. omn., vid. Rom. ix, 18, 20. — *friaþva*] cod. A *frijaþva*.

vi, 12. *libain aiveinon*] vitam æternam, ¶ gr. omn.

vi, 13. *anabiuda*] Goth. ° σοί c. codd. ap. Mill. — *andvairþja*] desinit cod. A. — *paunteau*] sic indubitate in cod. B legi Cast. affirmat, exspectabamus aut *pauntiau*, uti scriptum est Matth. xxvii, 2; Luc. iii, 1, aut *pauntjau*; lectio codicis ferri posset, si nomen græcum illi viro Ποντεῖος esset, cum autem Πόντιος appelletur, librarius sine dubio — *eau* pro — *jau* falso scripsit; sic librarii negligentia *e* et *j* permutata sunt etiam Cor. II, viii, 20, et Nehem. vi, 18.

vi, 14. *qum*] sic cod. B; Cast. ✻ *quma*.

vi, 15. *in*] in, ° gr. omn. — *taikneiþ*] sic cod. B, Cast. ✻ *taiknaiþ*. — *jah*] sec. et, ° gr. omn.

vi, 16. *jah*] et, ° gr. — *manne ni ainskun*] hominum non unus, ¶ gr. omn.

DU TEIMAUÞAIU ANÞARA.

1, 1 Pavlus apaustaulus ïesuis xristaus þairh viljan guþs bi gahaitam libainais þizos ïn xristau ïesu.
2 teimauþaiau liubin barna ansts armaio gavairþi fram guþa aitin jah xristau ïesu fraujin·unsaramma.
3 aviliudo guþa meinamma þammei skalkino fram fadreinam ïn hrainjai gahugdai waiva unsveibando
4 haba bi þuk gaminþi ïn bidom meinaim naht jah daga. gairnjands puk gasaiwan gamunands tagre
5 þeinaize ei fahedais usfullnau. gamaudein andnimands þizos sei ïst ïn þus unliutons galaubeinais sei
6 bnuaida faurþis ïn avon þeinai lauïdja jah aiþein þeinai aivneika. aþþan traua þatei jah ïn þus. ïn
þizozei vaihtais gamaudja þuk anaqiujan anst guþs sei ïst ïn þus þairh analagein handive meinaizo.
7, 8 unte ni gaf unsis guþ ahman faurhteins ak mahtais jah friaþvos jah ïnaheins. ni nunu skamai þuk
veitvodiþos fraujins unsaris ïesuis nih meina bandjins ïs ak miþarbaidei aivaggeljon bi mahtai guþs
9 þis nasjandins uns jah laþondins laþonai veihai ni bi vaurstvam unsaraim ak bi seinai leikainai jah
10 anstai sei gibana ïst unsis ïn xristau ïesu faur mela aiveina. ïp gasvikunþida nu þairh gabairhtein
nasjandis unsaris ïesuis xristaus gataírandins raihtis dauþau ïþ galiuhtjandins libain jah unriu-
11, 12 rein þairh aivaggeljon. ïn þoei gasatiþs ïm ïk merjands jah apaustaulus jah laisareis þiudo. ïn þizozei
fairinos fah þata vinna. akei nih skama mik unte vait wamma galaubida jah gatraua þammei mah-

INTERPRETATIO. — *AD TIMOTHEUM ALTERA.*

1, 1. Pavlus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei secundum promissiones vitæ hujus in Christo Iesu, 2. Timotheo, dilecto filio. Gratia, misericordia, pax a Deo patre et Christo Iesu domino nostro. 3. Gratias ago Deo meo, cui servio a parentibus in pura conscientia, quomodo indesinenter habeo de te memoriam in precibus meis nocte et die. 4. Cupiens te videre, recordans lacrymarum tuarum, ut gaudio explear, 5. memoriam accipiens hujus, quæ est in te infucatæ fidei, quæ habitavit prius in avia tua Loide et matre tua Evnice; at confido, quod etiam in te. 6. Propter quam rem admoneo te, resuscitare gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum; 7. nam non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et amoris et sobrietatis. 8. Ne igitur pudeat te testimonii domini nostri Iesu, neque mei vincti ejus, sed collabora evangelio secundum virtutem Dei, 9. hujus servantis nos et vocantis vocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundum suum placitum et gratiam, quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora æterna, 10. verum manifestata nunc per apparitionem servatoris nostri Iesu Christi, destruentis quidem mortem, verum illuminantis vitam et perpetuitatem per evangelium, 11. in quo positus sum ego prævicans et apostolus et doctor gentilium; 12. propter quam causam etiam hoc patior; sed nec pudet

ANNOTATIONES.

Inscript. In cod. A nulla inscriptio legitur; in cod. B initium usque ad vs. 5 deest; igitur inscriptionem de conjectura addidimus.

1, 1. *gahaitam*] promissiones, gr. omn. ἐπαγγελίαν.

1, 3. *aviliudo*] Cast. ✻ *aviliuao*. — *meinamma*] meo * gr. — *unsveibando*] Cast. opinatur, Gothum h. l. neutro uti, quemadmodum Græci, nimirum ἀδιάλειπτον, usi sint; sed vir doctus non vidit, ἀδιάλειπτον non neutrum, sed femininum idque ad *μνείαν* referendum esse; Gothum autem neutro eam ob causam uti, quia *gaminþi* ejus generis est. Quod si non ad *gaminþi* referretur, dicendum erat *unsveibands aviliudo*, uti legitur Eph. I, 16, cf. Thess. I, v, 17 *unsveibandans bidjaiþ*. Qua opportunitate usi monemus, etiam Thess. I, II, 13 pro *unsveibandanei*, quod Castillionæi auctoritate freti edidimus, scribendum esse *unsveibandans*, eamque lectionem, a nobis jam pridem conjectura inventam, Cast. in codice iterum inspecto invenit. — *þuk*] sic cod. A; Cast. ✻ *þus*.

1, 4. *tagre þeinaize*] Cast. e loco plane deleticio male *þeinaize tagre* edidit.

1, 5. *lauïdja*] sic cod. A, nos malumus *lauïdjai*; cæterum Gothus pro Λωϊδί legisse videtur Λοιδί, quia græcum *o* gothice per *au* exprimi solet, quanquam etiam *au* pro græco ω ponitur; *adauneikam* Ἀδωνικάμ Esdr. II, 13. *dauriþaius* Δωρι - s. Δωρόθεος Calend. Goth. *nauel* Νῶε Luc. XVII, 27. *praitauria* πραιτώριον Ioan. XVIII, 33. *trauada* Τρωάς Cor. II, II, 12; Tim. II, IV, 14. *trakauneitidus* Τραχωνίτις Luc. III, 1. —*aivneika*] ab ultimis litteris duabus hujus vocis cod. B incipit, librarius autem pro *ka* male *ra* scripsit. Cæterum pro *aivneika* optamus *airneikai*. — *aþþan*] Cast. ✻ *þan*, nam *þan* si significat δέ, in initio enuntiati non ponitur, et Cast. ipse *aþþan* legendum esse existimat, nam ante *þan* in utroque codice locus litteris duabus vacat.

1, 6. *analagein*] sic cod. B; cod. A *lagein*, sic I, v, 22 χεῖρας ἐπιτιθέναι Gothus per simplex *lagjan hauduns* convertit.

1, 7. *friaþvos*] cod. A *frijaþvos*.

1, 8. *nunu*] cod. A ✻ *nu*, nam inter *nu* et *nunu* in sententiis prohibitivis hoc interest, quod *nunu* post negationem ipsam collocatur: Matth. X, 26 et 31 *ni nunu ogeiþ ïzvis ïns*. Rom. XIV, 15 *ni nunu mata þeinamma jainamma fraqistjais*. XIV, 20 *ni nunu ïn matis gatair vaurstv guþs; nu* autem inter se ipsum et negationem verbum interpositum habet: Matth. VI, 8 *ni galeikoþ nu þaim*. VI, 31 *ni maurnaiþ nu qiþandans*. Rom. XIV, 13 *ni þanamais nu uns misso stojaima*. Eph. V, 7 *ni vairþaiþ nu gadailans ïm*. Col. II, 16 *ni manna nu ïzvis bidomjai ïn mata*. — *ïesuis*] ° gr., qui habent, Χριστὸν addunt.

1, 9. *laþondins*] cod. A *lapondins uns*, vocantis nos, cum edit. Aldin. apud Mill. —

1, 10. *dauþau*] sic pro *dauþu* cod. B; cod. A obliteratus est, vid. ad Tim. I, 1, 16. — *aivaggeljon*] sic cod. A, ut speramus, qui h. l. exesus est; cod B ✻ *aivaggejon*.

1, 12. *þammei*] pro *þatei* (ὅτι), vid. ad Phil. II, 24 ubi adde: Marc. XVI, 4 *gaumidedun* þammei *afvalviþs ïst sa stains*. Luc. XVII, 15 *gaumjands* þammei *hrains varþ*. Dicitur etiam Luc. X, 20 þamma *ni faginoþ* ei *þai ahmans ïzvis ufhausjand*. *ïþ faginod ïn* þammei est. (ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται, χαίρετε δὲ ὅτι κτλ.) — *ïn jainana dag*] cod. B et Cast. ✻ *ïn jainamma dag*; in cod. B enim *daga* scriptum esse videtur, *a* autem in terminatione librarius cum propter sensum delevisset, præcedens pronomen emendare neglexit.

13 teigs ist þata anafilh mein fastan in jainana dag. frisaht habands hailaize vaurde þoei at mis hausides
14 in galaubeinai jah friaþvai in xristau iesu. þata godo anafilh fastai þairh alman veihana saei bauiþ
15 in uns. vaist þatei afvandidedun sik af mis allai þaiei sind in asiai. þizei ist fygailus jah airmo-
16 gaineis. gibai armaion frauja auneiseifauraus garda unte ufta mik anaþrafstida jah naudibandjo
17, 18 meinaizo ni skamaida sik. ak qimands in rumai usdaudo sokida mik jah bigat. gibai frauja imma
bigitan armahairtein at fraujin in jainamma daga jah wan filu mais in aifaison andbahtida mis vaila
II, 1, 2 þu kant. þu nu barn mein valiso insinþei þuk in anstai þizai in xristau iesu jah þoei hausides at
mis þairh managa veitvodja vaurda guþs þo anafilh triggvaim mannam þaiei vairþai sijaina jah an-
3, 4 þarans laisjan. þu nu arbaidei sve gods gadraubts xristaus iesuis. ni ainshun draukinonds fraujin
5 dugavindiþ sik gavaurkjam þizos aldais ei galeikai þammei draukinoþ. jah þan jabai haifsteiþ was
6, 7 ni veipada niba vitodeigo brikiþ. arbaidjands airþos vaurstvja skal frumist akrane andniman. fraþei
8 þatei qiþa. gibiþ auk þus frauja fraþi us allaim. gamuneis xristu iesu urrisanana us dauþaim us
9 fraiva davidis bi aivaggeljon meinai. in þizaiei arbaidja und handjos sve ubiltojis. akei vaurd
10 guþs nist gabundan. inuh þis all gaþula bi þans gavalidans ei jah þai ganist gatilona sei
11 ist in xristau iesu miþ vulþau aiveinamma. triggv þata vaurd jabai miþgadauþnodedum jah
12, 13 miþlibam. jabai gaþulam jah miþþiudanom. jabai afaikam jah is afaikiþ uns. jabai ni galaubjam
14 jains triggvs visiþ afaikan sik silban ni mag. þizei gamaudei veitvodjands in andvairþja fraujins.

INTERPRETATIO.

me, nam scio, cui credidi, et confido, quod potens est hoc traditum meum servare in illum diem. 13. Delineationem habens sanorum verborum, quæ apud me audivisti in fide et amore in Christo Iesu, 14. hoc bonum traditum serva per spiritum sanctum, qui habitat in nobis. 15. Scis, quod averterunt se a me omnes qui sunt in Asia; horum est Fygelus et Ermogenes. 16. Det misericordiam dominus Onesifori domui, nam sæpe me consolatus est et vinculorum meorum non puduit eum. 17. sed veniens in Romam sollicite quæsivit me et invenit; 18. det dominus ei invenire misericordiam apud dominum in illo die et quam multum magis in Efeso subministravit mihi, bene tu scis. II, 1. Tu igitur, fili mi dilecte, confirma te in gratia hac in Christo Iesu, 2. et quæ audivisti a me per multa testimonia verba Dei, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei sint etiam alios docere. 3. Tu igitur labora uti bonus miles Christi Iesu. 4. Non unus militans domino implicat se negotiis hujus vitæ, ut placeat, cui militat. 5. Et vero si certat quis, non coronatur, nisi legitime luctatur. 6. Laborans terræ cultor debet primum fruges percipere. 7. Intellige, quod dico; dat enim tibi dominus intelligentiam ex omnibus. 8. Recordare Christum Iesum resuscitatum e mortuis e semine Davidis secundum evangelium meum, 9. in quo laboro usque-ad vincula uti maleficus; sed verbum Dei non est vinctum. 10. Propterque id omne patior de his electis, ut etiam hi salutem assequantur, quæ est in Christo Iesu cum gloria æterna. 11. Fidele hoc verbum, si commortui sumus, etiam convivimus; 12. si patimur, etiam conregnamus; si non agnoscimus, etiam is non agnoscit nos; 13. si non credimus, ille fidelis manet, renuntiare sibi ipsi non potest. 14. Horum recordare testificans in facie domini; verbis

ANNOTATIONES.

I, 13. *habands*] habens, gr. ἔχε, Goth. c. cod. German. ap. Mill.— *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*; inter *friaþvai* et *in* in cod. A vacuus locus est, in quo articulus *þizai* (τῇ) scriptum fuisse videtur, quem cod. B omnino omittit.

I, 14. *bauiþ*] vid. ad Rom. VII, 18.

I, 15. *vaist*] cod. B et Cast. ※ *vaits*, cod. A exstinctus; sic librarii litteras sæpe temere transponunt, cf. Marc. XIV, 13. Cæterum Goth. ° τοῦτο, nisi forte librarius *þata* propter sequens *þatei* negligenter omisit; idem factum est I, 1, 9. — *þizei*] horum, sic in cod. B, codex autem A oblitteratus esse pergit; cæterum græcum ὧν per *þizeci* reddendum erat, nec dubitamus quin interpres sic scripserit, librarius autem duplex *e* negligentia semel tantum posuerit, vid. II, 17. — *fygailus*] gr. φύγελλος. — *airmogaineis*] sic Gothus pro Ἑρμογένης suppresso spiritu aspero pronuntiavit, sic infra II, 17 *ymainaius*, cum I, 1, 20 recte *hymainaius* scripsisset. Notandum etiam est in eodem nomine proprio græcum *o* parvum per gothicum o longum exprimi, cf. ad Phil. IV, 2.

I, 16. *garda*] sic cod. B; Cast. ※ *gardin*.

I, 17. *usdaudo*] sollicite, gr. σπουδαιότερον.

I, 18. *frauja imma*] dominus ei, ¶ gr. omn.— *mais*] magis, hoc adverbium hoc loco positum sensum plane perturbat, cum autem paulo infra *vaila* positivus pro βέλτιον comparativo legatur, illud *mais*, a librario falso loco scriptum ante aut post *vaila* collocandum esse existimamus. Cæterum h. l. cod. A adeo exstinctus est, ut ubi hæc pagina finiatur, Castillionæo plane dubium sit; pergit autem demum II, 21.

II, 1. *vailso*] dilecte, ° gr. omn.

II, 2. *veitvodja vaurda guþs*] testimonia verba Dei gr. omn. μαρτύρων. Gothum potius μαρτυρίων legisse videri, jam Cast. recte annotavit; *vaurda guþs*, quæ omnino abundant, sine dubio librarius e margine, ubi a glossatore posita erant, huc inseruit, de qua re diximus ad Cor. I, XV, 6 et Prolegg. Cæterum Cast. ※ jct. *veitvodjavaurda*, Massm. l. l. p. 211 et 212 modo junctim, modo divisim scribit, et ubi dividit *veitvodja* ei adjectivum esse videtur; si autem sic statuitur, quid *guþs*, additamento otiosissimo, fiet? — *triggvaim mannam*] cod. B ※ *triggvaimamam*, vid. ad Thess. II, III, 17.

II, 3. *xristaus iesuis*] ¶ gr.

II, 4. *fraujin*] domino, græci alii omittunt, alii τῷ θεῷ legunt; Goth. τῷ κυρίῳ in libro suo legit. — *gavaurkjam þizos aldais*] negotiis hujus vitæ. ¶ gr. omn. — *galeikai þammei draukinoþ*] placeat cui militat, gr. omn. τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ.

II, 6. *arbaidjands*] cod. B ※ *arbaidjans*, vid. ad I, 1, 3.— *airþos vaurstvja*] terræ cultor, gr. omn. γεωργός; quod si Cast. dicit, Gothis nomen agricolæ non fuisse, quod rudes fuissent et pecudes secuti, eum Massm. l. l. p. 219 sq. optime confutat et patribus nostris rei agrariæ cognitionem fortissime vindicat; modo ne agricolam *bauman* sive *akraman* vocibus barbaricis nominasset, paratum enim erat *vaurstvja*, quod Marc. XII, 1; Luc. XX, 9; Joan. XV, 1 γεωργόν significat.

II, 7. *gibiþ*] dat, gr. δῴη, Goth. c. codd. δώσει legit. — *us allaim*] ex omnibus, gr. omn. ἐν πᾶσιν.

II, 8. *xristu iesu*] ¶ gr. omn.

II, 11. *jabai*] Goth. ° γάρ.

II, 13. *afaikan*] Goth. c. codd. ° γαρ.

II, 14. *vaurdam — hausjondam*] verbis — audientibus, Gothus sensum magis quam verba textus græci secutus est, convertit enim quasi legisset: λογομαχεῖν

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ

15 vaurdam veihan du ni vaihtai daug niba usvalteinai þaim hausjondam. usdaudei þuk silban gakusa-
16 nana usgiban guþa vaurstvjan unaiviskana raihtaba raidjandan vaurd sunjos. iþ þo dvalona usveihona
17 lausavaurdja bivandei unte filu gaggand du afgudein. jah vaurd ize sve gund vuliþ. þizeei vesun ymai-
18 naus jah filetus. þaiei bi sunja usvissai usmetun qiþandans usstass ju vaurþana jah galaubein
19 sumaize usvaltidedun. aþþan tulgus grunduvaddjus guþs standiþ habands sigljo þata. kunþa
20 frauja þans þaiei sind is jah afstandai af unselein wazuh saei namnjai namo fraujins. aþþan
in mikilamma garda ni sind þatainei kasa gulþeina jah silubreina ak jah triveina jah digana
21 jah suma du sverain sumuþ-þan du unsverain. aþþan jabai was gahrainjai sik þizei vairþiþ
22 kas du sveriþai gaveihaiþ bruk fraujin du allamma vaurstve godaize gamanviþ. aþþan juggans
lustuns þliuh iþ laistei garaihtein galaubein friaþva gavairþi miþ þaim bidai anahaitandam
23 fraujan us hrainjamma hairtin. iþ þos dvalons jah untalons soknius bivandei vitands þatei
24 gabairand sakjons. iþ skalks fraujins ni skal sakan ak qairrus visan viþra allans laiseigs usþulands
25 in qairrein talzjands þans andstandandans niu wan gibai im guþ idreiga du ufkunþja sunjos.
26 jah usskavjaindau us unhulþins vruggon fram þammei gafahanai tiuhanda afar is viljin.

NTERPRETATIO.

contendere ad non quidquam prodest nisi (ad) subversionem his audientibus. 15. Stude te ipsum probatum exhibere Deo operatorem inconfusibilem, recte constituentem verbum veritatis. 16. Verum hos ineptos, profanes inanes-sermones devita, nam multum eunt ad impietatem, 17. et verbum eorum uti pus fervet; quorum fuerunt Ymenæus et Filetus, 18. qui circa veritatem secreti versati-sunt, dicentes, resurrectionem jam factam et fidem quorumdam subverterunt. 19. At firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : novit dominus hos qui sunt ejus, et : discedat ab impietate quisque, qui nominet nomen domini. 20. At in magna domo non sunt solum vasa aurea et argentea, sed etiam lig ea et fictilia et quædam ad honorem, quædam autem ad contumeliam. 21. At si quis mundat se his, fit vas ad honorem sanctificatum; utile domino ad omne operum bonorum paratum. 22. At juveniles cupiditates fuge, verum sequere justitiam, fidem, amorem, pacem cum his prece invocantibus dominum ex puro corde; 23. verum has ineptas et stultas quæstiones devita, sciens, quod proferunt concertationes. 24. Verum servus domini non debet concertare, sed mansuetus esse adversus omnes, docibilis, patiens, 25. in mansuetudine docens hos adversantes, num forte det iis Deus pœnitentiam ad cognitionem veritatis, 26. et resipiscant ex diaboli tendicula, a quo capti

ANNOTATIONES.

(γὰρ) εἰς οὐδὲν χρήσιμον εἰ μὴ ἐπὶ κτλ. Cæterum *hausjondam* non mendose scriptum est pro *hausjandam*, uti Cast. opinatur, nam vid. ad Luc. v, 15.

II, 15. *gakusanana*] sic cod. B; Cast. ✻ *gakiusanana*.

II, 16. *dvalona, usveihona*] ineptos, profanos, gr. omn. solummodo ξεβήλους. — *lausavaurdja*] Massmanno l. l. p. 126 dubium esse videtur, quia I, I, 6 *lausavaurdei* legatur, sed utrumque recte habet; *lausavaurdja* hoc loco est a *lausavaurdi*, quam formam etiam *andavaurdi* Luc. II, 47; Joan. XIX, 9 et *gavaurdi* Cor. I, XV, 33 habet; *lausavaurdei* autem formatum est uti *aglaitivaurdei* Col. III, 8; *dvalavaurdei* Eph. V, 4; *filuvaurdei* Matth. VI, 8. — *unte — afgudein*] nam — impietatem, Cast. qui, ut fere solet, hoc loco iniquе, ne dicamus maligne de linguæ gothicæ virtutibus loquitur, sensum horum verborum plane non perspexit, vid. autem quæ annotavimus ad I, III, 8. Nam præpositio ἐπί a Gotho non omissa, sed per *du* reddita et ad *afgudein* posita est, neque si vere abesset, Cast. dicere debebat, per *unte* posse reddi, id quod Massm. l. l. p. 154 jam animadvertit; neque *und filu* h. l. dici potest, nam hoc, nisi cum *mais* junctum, ante comparativum non invenitur, vid. Luc. XVIII, 39; Cor. II, III, 9; Phil. I, 23.

II, 17. *gund vuliþ*] Cast. ✻ *gun svuliþ*, cod. B *gun.. vuliþ*, littera inter n et v omnino deleta; cum igitur *gunt, kund* apud Germanos veteres et *gund* apud Anglosaxones pus, saniem significet (Graff IV, 219), deinde *svulan* gothicum non sit, *vulan* autem jam Rom. XII, 11 inveniatur, non dubitamus lectionem nostram pro certa habere, neque multum adfuit, quin Massmann., qui l. l. p. 201 *guns vuliþ* conjecit, et Grimm, qui Gram. I, 564 (3 edit.) *gunds vuliþ* optavit, rectam lectionem invenirent. — *vesun*] fuerunt, gr. omn. *ἐστί;* pariter cum duobus subjectis singularibus verbum plurale ponitur Luc. II, 45 *vissedun* ïusef *jah aiþei*, gr. ἔγνω Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ. — *ymainaus*] vid. ad I, 15; Cast. edidit *ymainaius*, dicit autem in codice super *i* non duo tantum, sed tria puncta posita esse videri. Sed neque scriptores horum codicum in mediis verbis puncta scribere neque Gothi sonum *ai* in his nominum terminationibus pronuntiando distrahere solent. Fortasse illa puncta maculæ membrana fortuito factæ sunt, cf. Massm. Skeir. p. 17.

II, 18. *sunja*] cod. B et Cast. ✻ *sunjai*, quod satis ine te dictum esset, non enim κατὰ τὴν ἀλήθειαν sed περὶ τὴν ἀλήθειαν aberraverunt. Orta autem codicis lectio e terminatione verbi sequentis *usrissai*, vid. Skeir. p. 33, 10 *miþ bairreins þvairheins*, pro *bairrein*. cf. Cor. II, III, 18 cod. B *af fraujins ahmins* pro *ahmin;* Skeir. 40, 20 *du daupeinais garehsnais* pro *garehsnai*, ubi librarius terminatione præcedente in errorem inductus est. — *galaubein — usvaltidedun*] fidem — subverterunt, ¶ gr. omn.

II, 20. *sverain—unsverain*] Massm. l. l. p. 132 recte dicit, hanc codicis lectionem falsam et aut *sverainai — unsverainai*, aut *sverein — unsverein* legendum esse; nam de accusativo post *du* præpositionem posito, ad exemplum Col. IV, 10. 15. h. l. cogitari non debet.

II, 21. *gaveihaiþ*] Goth. ° καὶ.—*du*] pergit cod. A.

II, 22. *friaþva*] cod. A *frijaþva.— bidai unahaitandam*] prece invocantibus, gr. solummodo ἐπικαλουμένων, sic Rom. X, 13; cf. Thess. I, IV, 1.—*fraujan*] ita recte in cod. A; in cod. B dubito an legam *frauja*, quod mendum librarii. Cast.

II, 25. *andstandandans*] resistentes, gr. ἀντιδιατιθεμένους, Goth. c. codd. ἀντικειμένους legit, vid. I, I, 10; Gal. V, 17; Thess. II, II, 4. — *niu wan*] Castillionæo videtur Luc. IV, 11 *wan ni* (imo *ei wan ni*) eadem significatione dici, qua h. l. *niu wan;* nobis non idem videtur, sed Gothus sensum, utroque loco diversum, optime perspexit, id quod ejus translatio utriusque loci diversa comprobat.

II, 26. *usskavjaindau*] sic cod. B; cod. A *usskarjaindau*. Lectionem codicis B cum Castillionæo præferimus, propterea quod Gothus etiam Cor. I, XV, 34 ἐκνήφειν per *usskavjan sik* et Thess. I, V, 8 νήφωμεν per *usskarai sijaima* convertit; lectionem codicis A, quæ Massmanno l. l. p. 158, 203 valde arridet et quam (allato veterosaxon. *scerian*) *ordinare, ornare* explicat, ferremus, si h. l. mentio ordinationis vel ornatus cujusdam (ex diaboli tendiculis) sensui apta

III, 1, 2 aþþan þata kunneis ei in sþedistaim dagam atgaggand jera sleidja. jah vairþanu mannans sik
friondans faihugairnai bihaitjans hauhhairtai vajamerjandans fadreinam ungawairbai launavargos
3 unairknai unhunslagai unmildjai fairinoudans ungahabandans sik unmanariggvai unseljai
4, 5 fralevjandans untilamalskai ufbaulidai frijondans viljan seinana mais þau guþ habandans hivi
6 gagudeins iþ math izos invidandans. jah þans afvandei. unte us þaim sind þaiei sliuþand in
gardins jah frahunþana tiuhand qincina afhiaþana fravaurhtim þoei tiuhanda du lustum missalei-
7, 8 kaim. sinteino laisjandona sik ni aiv wanhun in ufkunþja sunjos qiman mahteiga. aþþan þamma
haidau ei jannis jah mambres andstoþun moseza sva jah þai andstandand sunjai mannans fravaur-
9 þanai ahin uskusanai bi galaubein. akei ni þeihand du filusnai unte unviti ize svikunþ vairþiþ
10 allaim svasve jah jainaize vas. iþ þu galaista is laiseinai meinai usmeta muna sidau galaubeinai
11 usbeisnai friaþvai þulainai. vrakjom vunnim wileika mis vaurþun in antiaukiai in eikaunion in
12 lystros wileikos vrakos usþulida jah us allaim mik galausida frauja. jah þan allai þaiei vileina
13 gagudaba liban in xristau iesu vrakos vinnand. iþ ubilai mannans jah liutai þeihand du vairsizin
14 airzjai jah airzjandans. iþ þu framvairþis visais in þaimei galaisides þuk jah gatrauaida sind þus
15 vitands at wamma gaaaint. jah þatei us barniskja veihos bokos kunþes þos mahteigons þuk
16 usfratvjan du ganistai þairh galaubein þo in xristau iesu. all boke gudiskaizos ahmateinais jah

INTERPRETATIO.

ducuntur post ejus voluntatem. III, 1. At hoc cognoscas, quod in ultimis diebus accedunt anni difficiles, 2. et fiunt homines se amantes, pecuniæ-cupidi, jactatores, superbi, maledici, parentibus non-obedientes, ingrati, impii, 3. non-libantes, non-diligentes, calumniantes, non-continentes se, inmansueti, bonorum-inimici, 4. prodentes, protervi, inflati, amantes voluntatem suam magis quam Deum, 5. habentes speciem pietatis, verum virtutem ejus negantes; etiam hos devita. 6. Nam ex his sunt, qui irrepunt in domos et captivas agunt mulierculas oneratas peccatis, quæ aguntur ad cupiditates varias, 7. semper docentes se, non tempore ullo in cognitionem veritatis venire potentes. 8. At hoc modo quo Jannis et Mambres restiterunt Mo i, sic etiam hi resistunt veritati, homines deperditi meate, reprobati de fide. 9. Sed non proficiunt ad multitudinem, nam insipien ia eorum manifesta fit omnibus sicuti etiam illorum fuit. 10. Verum tu sectator es doctrinæ meæ, vitæ-rationi, proposito, mori, fidei, longanimitati, amori, patientiæ, 11. persecutionibus, passionibus, qualia mihi facta sunt in Antiocia, in Iconio, in Lystris, quales persecutiones passus-sum et ex omnibus me liberavit dominus. 12. Et autem omnes, qui volunt pie vivere in Christo Iesu, persecutiones patiuntur. 13. Verum mali homines et simulatores proficiunt ad pejus, errantes et errare-facientes, 14. verum tu porro maneas, in quibus docuisti te et (quæ) credita sunt tibi, sciens a quo accepisti, 15. et quod a pueritia sacros libros nosti hos valentes te instruere ad salutem per fidem hanc in Christo Iesu. 16. Omne librorum divinæ spirationis et utiles ad doctrinam, ad vituperationem, ad instru-

ANNOTATIONES

esset. Passivi autem pro activo cum *sik* positi simile exemplum invenies Cor. I, xv, 33 *ni afairzjaindau* (irret euch nicht! Gall. *fasse que vous ne vous trompiez pas!*).—*fram þammei gafahanai tiuhanda*] a quo capti ducuntur, gr. omn. ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ, Goth. c. Vulg.; cæterum cod. A þro *tiuhanda* præbet *habanda* (tenentur).— *afar*] post, gr. omn. εἰς.

III, 1. *jera*] anni, gr. omn. καιροί.

III, 2. *jah*] et, gr. γάρ.—*friondans*] cod. A *frijondans* et in marg. *seinaigairnai*, perperam pro *seinagairnai*, sic idem cod. Tit. I, 10 *lausaivaurdai* pro *lausavaurdai*; hoc mendum e terminatione sequentium ortum est; aut eum librarius ejusdem codicis Tim. I, I, 4 *andalausaize* pro *andilausaize* male scripserit, fere adducimur ut suspicemur, hunc hominem verba nonnunquam scripsisse, uti os vulgi ea indistincte pronuntiaret. Cæterum etiam div. *seina gairnai* scribendum est, nam cum pronominibus verba componi non solent.— *hauhhairtai*] cod. B ※ *hauhairtai*.—*unairknai*] cod. A *unairknans*.

III, 3. *unhunslagai, unmildjai*] non-libantes, non-diligentes, ¶ gr.— *unmanariggvai*] cod. A ※ *unmanarigvai*.—

III, 4. *frijondans viljan seinana*] amantes voluntatem suam, gr. omn. φιλήδονοι, quod est *voluptatem* amantes; Castillionæo probabile videtur, Gothum latinas versiones sequentem in iis pro *voluptatem* legisse *voluntatem;* cf. ad Eph. II, 3. — *þau*] Cast. ※ *þan*.

III, 5. *jah þans*] cod. A *jaþ-þans*.

III, 6. *þaiei*] sic recte cod. A; cod. B et Cast. ※ *þoei*, quæ. — *du lustum*] ad cupiditates, gr. omn. ἐπιθυμίαις, casu instrumentali; cæterum pro *lustum* cod. A ※ *lustustum*, cf. ad Ioan. IX, 41.

III, 7. *ni*] non, cod. A c. gr. omn. *jan-ni*, καὶ οὐ.

III, 8. *þamma — ei*] vid. ad Luc. I, 20 et ad Col. I, 9. cf. Rom. IX, 20 et ad Luc. X, 5.— *iannis*] cod. A *nnes*.—*mambres*] gr. Ἰαμβρῆς.

III, 9. *svikunþ*] cod. A marg. *gatarhiþ*, famosa.— *jah*] etiam. ° cod. B, in cod. A supra lineam scriptum est.

III, 10. *galaista is*] Cast. et Massm. l. l. p. 158 *galaistais*, quod ab utroque librario male pro *galaistjais* scriptum esse illi opinantur; sed quid quæsumus conjunctivus hoc loco et hac verborum structura significat, cum textus græcus perfectum habeat? Lectioni nostræ fides datur e Gal. VI, 16 *sva managai sve þizai garaideinai galaistans sind*, ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσι; Marc. I, 36 *jah galaistans vaurþun imma*, καὶ κατεδίωξαν αὐτόν. Cæterum cod. A marg. ※ *galaisides* pro *galaistides* (secutus es). — *laiseinai meinai*] doctrinæ meæ, ¶ gr. omn. — *sidai*] mori, ° gr. omn.— *friaþvai*] cod. A *frijaþvai*.

III, 11. *lystros*] cum hæc forma dativi non gothica sit, interpres græca forma usus esse videtur, quod eum sæpius fecisse inter omnes constat, sic *lairusaulymon, gazufylakio, þoman* al.; *o* autem posuit pro græco ο*ι*, quia hæc vocalis linguam gothicam plane deficit; Βέροια igitur in Calend. Goth. per *bairauja* redditur. — *vrakos*] cod. A *vrakjos*, cf. ad Gal. VI, 12. — *usþulida*] sic uterque cod. ※ pro *usþulaida*.

III, 13. *du vairsizin*] cod. A marg. *du ubiamma* (sic pro *ubilamma*, vid. ad Luc. VIII, 17), ad malum.— *airzjai jah airzjandans*] errantes et errare facientes, ¶ gr. omn.; Goth. cum Vulg.

III, 14. *framvairþis*] porro (non *constans*, uti Cast. interpretatur], ° gr. omn.—*jah*] sic cod. B; in cod. A utrum *jan* an *jau* scriptum sit, Cast. discernere non potuit.

III, 15. *usfratvjan*] sic codd. pro *usfraþjan* aut *usfraþvjan*, uti Castillionæo videtur.

III, 16. *garaihteinai — garaihtein*] Cast. vult notari, *garaihteins* hoc versu et græco ἐπανόρθωσις et δικαιοσύνη respondere; sed errat ille quidem, nam *garaih*

17 þaurftos du laiseinai du gasahtai du garaihteinai du talzeinai in garaihtein. ei ustaunans
IV, 1 sijai manna guþs du allamma vaurstve godaize gamanviþs. veitvodja in andvairþja guþs jah
2 fraujins xristaus iesuis saei skal stojan qivans jah dauþans bi qum is þiudinassu is. merei vaurd
3 stand uhteigo unuhteigo gasak gaþlaih gawotei in allai usbeisnai jah laiseinai. vairþiþ mel þan
4 haila laisein ni usþuland ak du seinaim lustum dragand sis laisarjans suþjondans hausein. aþþan
5 af sunjai hausein afvandjand iþ du sþillam gavandjand sik. iþ þu andaþahts sijais in allaim
6 arbaidei vaurstv vaurkei aivaggelistins andbahti þein usfullei. aþþan ik ju hunsljada jah mel
7, 8 meinaizos disvissais atist. haifst þo godon haifstida run ustauh galaubein gafastaida. þaþro þau
galagiþs ist mis vaiþs garaihteins þanei usgibiþ mis frauja in jainamma daga sa raihta staua.
9, 10 aþþan ni þatainei mis ak jah allaim þaiei frijond qum iss. sniumei qiman at mis sprauto. unte
demas mis bilaiþ frijonds þo nu ald jah galaiþ du þaissalauneikai krisþus du galatiai teitus
11 du dalmatiai. lukas ist miþ mis ains marku andnimands brigg miþ þus silbin unte ist mis bruks
13 du andbahtja. aþþan tykeiku insandida in aifaison. hakul þanei bilaiþ in trauadai at karpau
14 qimands atbair jah bokos þishun maimbranans. alaiksandrus aizasmiþa managa mis unþiuþa
15 ustaiknida. usgildiþ imma frauja bi vaurstvam is. þammei jah þu vitai filu auk andstoþ
16 unsaraim vaurdam. in frumistom meinai sunjonai ni manna mis mipvas ak allai mis biliþun.
ni rahnjai.. .— —

INTERPRETATIO.

ctionem, ad institutionem in justitia, 17. ut perfectus sit homo Dei ad omne operum bonorum paratus.
IV, 1. Testificor in facie Dei et domini Christi Iesu, qui debet judicare vivos et mortuos in adventu ejus,
regno ejus; 2. prædica verbum, insta opportune, importune, vitupera, adhortare, increpa in omni patientia
et doctrina. 3. Fit tempus cum sanam doctrinam non patiuntur, sed ad suas cupiditates acervant sibi do-
ctores titillantes auditum; 4. at a veritate auditum avertunt, verum ad fabulas convertunt se. 5. Verum
tu sobrius sis in omnibus, labora, opus operare evangelistæ, ministerium tuum exple. 6. At ego nunc
sacrificor et tempus mei dissessus adest. 7. Pugnam hanc bonam pugnavi, cursum finivi, fidem servavi;
8. inde autem imposita est mihi corona justitiæ, quam dat mihi dominus in illo die, hic justus judex; at
non solum mihi, sed etiam omnibus qui amant adventum ejus. 9. Festina venire ad me celeriter;
10. nam Demas me deseruit amans hanc nunc vitam et profectus-est ad Thessalonicem, Crispus ad Galatiam,
Titus ad Dalmatiam; 11. Lucas est cum me unus; Marcum excipiens duc cum te ipso, nam est mihi utilis
ad ministerium. 12. At Tycecum misi in Efesum. 13. Penulam, quam reliqui in Troade apud Carpum,
veniens affer et libros, maxime membranas. 14. Alexander ferrarius-faber multis me malis affecit; remu-
nerat ei dominus secundum opera ejus; 15. quem etiam tu cave, multum enim restitit nostris verbis.
16. In prima mea defensione non homo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt; ne impute[tur] — —

ANNOTATIONES.

teinai sensu transitivo a *garaihteins*, *garaihtein* autem sensu intransitivo a *garaihtei* est.

III, 17. *manna guþs*] homo Dei, ¶ gr. omn.; Goth. cum Vulg.

IV, 1. *fraujins*] domini, ° gr.—*xristau iesnis*] ¶ gr. —*bi*] in gr. καί. — *qum*] Massmanno l. l. p. 204 dativus, elisione ortus, esse videtur, cujus miræ conjecturæ nulla est necessitas, nam *bi* etiam aliis locis sic cum accusativo ponitur.—*is*] pr., Goth. ° καί.

IV, 2. *stand*] cod. A *instand*. — *uhteigo*] sic rectius cod. A, cod. B. *ohteigo*, cf. ad Luc. IV, 15.— *gaþlaih gawotei*] adhortare, increpa, ¶ gr.

IV, 3. *vairþiþ*] Goth. °γάρ .—*dragand sis*] acervant sibi, ¶ gr.; cæterum cod. A *gadragand*, coacervant. — *suþjondans*] cod. A *suþjandans*, cf. ad II, 14. Cæterum Goth. h. l. sensum magis quam verba sequitur; *suþjondans* enim est accusativus ad *laisarjans* referendus et interpretandum est : quærunt magistros, qui aures suas delectent.

IV, 4. init. Goth. ° καί.

IV, 6. *disvissais*] discessus, cod. A marg. *gamaltcinais*, dissolutionis.

IV, 8. *þaþro þan*] inde autem, cod. A *þaþroh*, inde.—*vaiþs garaihteins*] corona justitiæ, ¶ gr. omn —*raihta*] cod. A *garaihta*, quod multo frequentius est, cf. tamen ad Rom. IX, 53.

IV, 10. *jah*] cod. A *jag*—.—*krispus*] sic cod. B cum Syr.; cod. A *kreskus*, cum gr. — *teitus du dalmatiai*] Titus ad Dalmatiam, ° cod. B.

IV, 11. *miþ mis ains*] cum me unus, ¶ gr. — *andbahtja*] desinit cod. B.

IV, 13. *hakul*] sic in cod. A, quod Massm. l. l. p. 127 sq. conjectura invenit; Cast. ※ *hakga*.

IV, 14. *alaiksandrus*] cod. A ※ *alaiaiksandrus*, de qua falsa syllabarum repetitione vid. ad Ioan. IX, 41.— *usgildiþ*] retribuit (ἀποδώσει), gr. ἀποδώη.

IV, 16. *miþvas*] cod. A ※ *miþvasa*. — *ni*] Goth. αὐτοῖς aut omisit, aut post λογισθεὶη in codice suo invenit, quanquam in nullo eorum librorum, quos habemus, sic legitur.

DU TEITAU ANASTODEIÞ.

I, 1 Pavlus skaiks guþs iþ apaustaulus iesuis xristaus bi galaubeinai gavalidaize guþs jah ufkunþja sun-
2 jos sei bi gagudein ist. du venai libainais aiveinons þoei gahaihait unliugands guþ faur mela aiveina.

INTERPRETATIO. — *AD TITUM INCIPIT.*

I, 1. Pavlus servus Dei, verum apostolus Iesu Christi, secundum fidem electorum Dei et cognitionem veritatis, quæ secundum pietatem est, 2. ad spem vitæ æternæ, quam promisit non-mentiens Deus ante tem-

ANNOTATIONES.

Fragmenta hujus epistolæ usque ad I, 10 in cod. B, I, 9 — II, 1 in cod. A leguntur et jam edita sunt in *Specim. Ulfilæ variium ineditarum*, Mediol. 1819 p. 18 sq.

Inscript. *anastodeiþ*] de hoc verbo nihil nisi littera prima in codice superest. Cast. cf. Prolegg.

5 iþ atbairhtida mela svesamma vaurd sein in mereinai sei gatrauaida ist mis bi anabusnai nasjandis
4 unsaris guþs. teitau valisin barna bi gamainjai galaubeinai ansts jah gavairþi fram guþa attin jah
5 xristau iesu nasjand unsaramma. in þizozei vaihtais bilaiþ þus in kretai in þize ei vanata atga-
6 raihtjais jah gasatjais and baurgs praizbytairein svasve ik þus garaidida. jabai was ist ungafairinonds
7 ainaizos qenais aba barna habands galaubeina ni in usqissai usstiureins aiþþau ungawairba. skuluþ-
þan aipiskaupus ungafairinoþs visan sve guþs fauragaggja ni hauhhairts ni bihaitja ni þvairhs ei
8, 9 veinnas ni slahals ni aglaitgastalds. ak gastigods bleiþs andaþahts garaihts veihs gaþaurhs. an-
danemeigs bi laiseinai vaurdis triggvis ei mahteigs sijai jah gaþlaihan in laiseinai hailai jaþ-þans
10 andstandandans gasakan. sind auk managai ungawairbai lausavaurdai lutondans þishun þai us bi-
11 maita. þanzei skal gasakan þaiei gardins allans usveltjand laisjandans þatei ni skuld ist in laihu-
12 gairneins. qaþ auk sums ize sves izc praufetus kretes sinteino liugnjans ubila biarja vambos latos.
13, 14 so ist veitvodei sunjeina in þizozei fairinos gasak ins wassaba ei hailai sijaina in galaubeinai. ni
15 atsaiwandans judaiviskaize spilli jah anabusne manne afvandjandane sis sunja. aþþan all hrain
hrainjaim iþ bisaulidaim jah ungalaubjandam ni vaiht hrain ak bisaulida sind ize jah aha jah miþ-
16 vissei. guþ andhaitand kunnan iþ vaurstvam invidand andasetjai visandans jah ungalaubjan-
11, 1 dans jah du allamma vaurstve godaize uskusanai. iþ þu rodei þatei gadof ist þizai hailon
laiseinai — —

INTERPRETATIO.

pora æterna, 3. verum manifestavit tempore proprio verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum servatoris nostri Dei, 4. Tito, dilecto filio, secundum communem fidem, gratia et pax a Deo patre et Christo Iesu servatore nostro. 5. Propter quam rem reliqui te in Creta, propter hæc ut defectum corrigas et constituas per urbes presbyterium sicuti ego tibi ordinavi. 6. Si quis est integer, unius feminæ maritus, filios habens fideles, non in diffamatione luxuriæ aut non-obedientes. 7. Debetque enim episcopus irreprehensus esse, uti Dei dispensator, non superbus, non jactator, non iracundus, non vinolentus, non percussor, non turpis-lucri-studiosus; 8. sed hospitalis, benignus, sobrius, justus, sanctus, modestus, 9. curans secundum doctrinam verbum fidele, ut potens sit et consolari in doctrina sana et hos reluctantes arguere. 10. Sunt enim multi non-obedientes, vaniloqui, seducentes, maxime hi ex circumcisione, 11. quos debet arguere; qui domos totas subvertunt, docentes quod non debitum est propter lucri-turpis-cupiditatem. 12. Dixit enim quidam eorum, proprius eorum propheta: Cretes semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. 13. Hoc est testimonium verum, propter quam causam argue eos severe, ut sani sint in fide, 14. non spectantes judaicas fabulas et præcepta hominum avertentium sibi veritatem. 15. At omne purum puris, verum maculatis et infidelibus non quidquam purum sed maculata sunt eorum et mens et conscientia. 16. Deum confitentur nosse, verum operibus negant, abominabiles existentes et non-credentes et ad omne operum bonorum reprobati. 11, 1. Verum tu loquere, quod decens est huic sanæ doctrinæ — —

ANNOTATIONES.

1, 3. *atbairhtida*] sic cod. B; Specim. ※ *atbairhida*. — *mela svesamma*] tempore proprio, gr. omn. καιροῖς ἰδίοις.

1, 4. *valisin*] sic cod. B; Specim. ※ *validin*, hoc enim est *optato* (vid. Cor. II, v, 8; Phil. I, 22), γνήσιος autem convertitur per *valis*, vid. Phil. IV, 3; Tim. I, I, 2; cf. II, II, 1. Col. III, 12. — *galaubeinai*] sic cod. B; Specim. ※ *galaubeinais*. — *jah*] pr., gr. ἔλεος. — *xristau iesu*] gr. κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1, 5. *þizozei vaihtais*] quam rem. gr. omn. τούτου. — *in þize ei*] propter hæc ut, gr. omn. ἵνα; cæterum Cast. ※ jet. *þizeei*; sic etiam Neh. V, 18 *in þize ei ni* div. scribendum est. — *vanata*] sic cod. B; Specim. ※ *van*[*an*]. — *and*] sic cod. B; Specim. ※ *ana*. — *praizbytairein*] presbyterium, gr. omn. πρεσβυτέρους, Goth. c. Latin. —

1, 6. *ungafairinonds*] vid. ad Tim. I, III, 2.

1, 7. *ni bihaitja*] non jactator, ° gr. omn.; cæterum Specim. ※ *ni bihatgja*; neque significat *bihaitja* jurgiosus, uti Cast. Specim. p. 30 convertit, neque iracundus (ὀργίλος), uti Massm. Skeir. Gloss. p. 137 interpretatur, sed ἀλαζών, jactator, vid. Tim. II, III, 2, e quo loco gemello illud *ni bihaitja* huc ductum esse videtur.

1, 8. *gaþaurbs*] sic cod. B; Cast. ※ *gataurbs*, Specim. ※ *gaþair*[*d*]*s*.

1, 9. *vaurdis*] incipit cod. A. — *vaurdis triggvis*] verbum fidele, ¶ gr. omn.; cæterum pro *triggvis*, recta lectione codicis B, cod. A ※ *triggvs*, Specim. ※ *traiggvs*.

1, 10. *managai*] Goth. c. codd. ° καί. — *lausavaurdai*] cod. A ※ *lausaivaudoi*, vid. ad Tim. II, III, 2; cæterum Goth. ° καί. — *þishun*] desin. cod. B.

1, 11. *gardins allans*] domos totas, ¶ gr. omn.

1, 12. *auk*] enim, ° gr.; Goth. aut cum cod. *d* ap. Mi. γάρ, aut cum cod. F et G δέ legit, sic *auk* pro græco δέ legitur Rom. VIII, 10; Cor. I, X, 20; XV, 50; cf. *auk jah* pro δὲ καί Cor. I, I, 16; II, XIII, 9. — *kretes*] sic cod. pro *kreteis*, cf. ad Luc. X, 5 et Thessal. II, III, 17. — *biarja*] sic. cod. A; Specim. ※ *unbiarja*, cf. Grim. Gr. I, 39 (3 edit.). Cæterum cum hoc verba versum heroicum, quem Paulus apostolus ab Epimenide vate desumpserit (vid. Bloaf. ad Callim. Iov. 8), efficere inter omnes constet, Massm. l. l. p. 224 etiam verba gothica in ejusmodi versum compescere studuit; fecit autem hunc:

kretos (sic!) | *simtei-* | *no* [*ga*]- | *liugnjans* | *ubila* | *biar-* | *ja*.

Medius fidius næ, versus bellissimus!

1, 13. *ist*] gr. omn. ante *sunjeina*. — *wassaba*] sic nunc Cast. edidit, cum Specim. ※ *þrussaba* edidisset, duæ enim litteræ priores in cod. exesæ sunt; *wassaba* adverbium firmatur ex substantivo *wassei*, ἀποσωρία, Rom. XI, 22 *þrussaba* autem nihil habet, quo probetur.

1, 14. *spilli*] sic cod. A pro *spille*, vid Rom. VII, 5; Grimm I, 36. ''). — *afvandjandane sis sunja*] *sis* non abundat, uti Cast. existimat, sed addito *sis* Gothum verba media reddere, etiam Massm. l. l. p. 125 recte monet.

1, 16. *uskusanai*] cod. A marg. *ungakusanai*, quod etiam græco ἀδόκιμος respondet, vid. Cor. II, XIII, 5 sqq.

DU FILEMAUNA.

11, 12 — iþ nu þus jah mis ƕruks. þannh insandida. iþ þu ina þat-ist meinos brusts andnim.
13, 14 þanei ik vilda at mis gahaban ei faur þuk mis andbahtidedi in bandjom aivaggeljons. iþ inu þein
15 ragin ni vaiht vilda taujan ei ni svasve bi nauþai þiuþ þein sijai ak us lustum. aufto auk duþe af-
16 gaf sik du weilai ei aiveinana ina andnimais. ju ni svasve skalk ak ufar skalk broþar liubana us-
17 sindo mis iþ wan filu maiz þus jah in leika jah in fraujin. jabai nu mik habais du gamana andnim þana
18 19 sve mik. iþ jabai wa gaskoþ þus aiþþau skula ist þata mis rahnei. ik pavlus gamelida meinai handau
20 ik usgiba ei ni qiþau þus þatei jaþ-þuk silban mis skula is. jai broþar ik þeina niutau in fraujin
21 anaþrafstei meinos brusts in xristau. gatrauands ufhauseinai þeinai gamelida þus vitands þatei
22 jah ufar patei qiþa taujis. bjandzuþ-þan manvei mis saliþvos venja auk ei þairh bidos izvaros fra-
23 gibaidau izvis. goleiþ þuk aipafras sa miþfrahunþana mis in xristau iesu — —

INTERPRETATIO. — *AD FILEMONEM.*

11. — verum nunc tibi et mihi utilis. 12. Huncce misi; verum tu eum, id est mea viscera, excipe; 13. quem ego volui apud me retinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis evangelii. 14. Verum sine tuo consilio non quidquam volui facere, ut non sicuti secundum necessitatem bonum tuum sit, sed ex animi-promptitudinibus. 15. Forsitan enim ideo detulit se ad tempus, ut æternum eum excipias. 16. jam non sicuti servum, sed supra servum, fratrem dilectum, maxime mihi, verum quam multo magis tibi et in carne et in domino? 17. Si igitur me habes ad socium, excipe hunc uti me. 18. Verum si quid nocuit tibi aut debitor est, hoc mihi imputa. 19. Ego Pavlus scripsi mea manu, ego reddo, ut non dicam tibi, quod et tui ipsius mihi debitor es. 20. Profecto, frater, ego te fruar in domino; refice mea viscera in Christo. 21. Confidens obsequio tuo scripsi tibi, sciens, quod etiam supra quod dico facis. 22. Simulque vero para mihi hospitium; spero enim, ut per preces vestras doner vobis. 23. Salutat te Epafras, hic concaptivus mihi in Christo Iesu — —

ANNOTATIONES.

Quæ de hac epistola supersunt, in solo cod. A continentur.

11. *þannh*] Cast. existimat, Gothum pro ὄν legisse οὖν; sed hujus conjecturæ nulla est necessitas, *þannh* pro *þanei* dictum est, uti sæpius, vid. ad Joan. VIII, 26, ubi adde Luc. XVI, 20· XVII, 12. — *insandida*] misi, gr. ἀνέπεμψα.

12. *meinos brusts*] mea viscera, cod. A marg. *meina h*[*air*]*þra*, quod idem significat; litteras *air*, cum membranæ parte abscissas, Cast. probe restituit, vid. Cor. II, VI, 12.

14. *þiuþ þein sijai*] cod. A et Cast. ※ *þiuþeinssijai*, modo omissa littera *þ* propter sequentem eamdem (vid. ad Marc. X, 44), modo falso duplicata littera *s*. — *us lustum*] cod. A marg. *gabaurjaba* (libenter), quod sæpius pro ἡδέως positum est, vid. Marc. VI, 20; XII, 37; XIV, 65; Cor. II, IX, 15.

19. *þuk silban mis skula is*] notandum est, ad *skula is*, pariter atque nos hodieque loquimur, accusativum esse positum, quasi illud esset verbum transitivum; Rom. autem XIII, 8. *ni ainummeinun vaihtais skulans sijaiþ*, res debita genitivo ponitur. De accusativis, similiter ita positis, cf. Grimm Gr. IV, 755 sqq.

22. *bijandzuþ-*] unde hoc verbum ductum sit et quid vere significet, adhuc dubium est. Cast. Spec. p. 51 comparat anglosax. *bigeondan*, angl. *beyond*, et convertit per *præterea*; Grimm Gr. II, 127 *) a verbo *bijan* (i. e. præterire, transire, progredi) ductum, et genitivum participii anomalum esse et pro adverbio positum *pariter*, *ulterius*, *præterea* significare, existimat. Si *bijands* vere est participium, quod non dubitamus, etiam nominativus esse potest (Grimm autem genitivum aut plurales accusativum esse putat), ad subjectum enuntiati referendus, hoc sensu: *pergens*, *addens* para mihi hospitium; sic pro adverbiis græcis Gothus participia ponit: Cor. I, XVI, 10 *ei taimaujaius unagands sijai at* izvis, gr. ἀφόβως γένηται. Thess. I, II, 15 *veis aviliudom guþa unsveibandans* (sic pro edito *unsveibandane* in cod. legitur) gr. ἀδιαλείπτως. sic V, 17. Aliis autem locis ἄμα, quod gr. h. l. habent, gothice est *samana* Ps. LIII, 3, Col. IV, 3; Thess. I, V, 10, aut *suns* Thess. I, IV, 17.

FRAGMENTA

VETERIS TESTAMENTI.

I. PSALMORUM FRAGMENTUM.

LIII,2,3 . . . saei fraþjai aiþþau sokjai guþ. allai usvandidedun, samana unbrukjai vaurþun.

INTERPRETATIO.

LIII, 2. . . . qui intelligat aut requirat Deum. 3. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti-sunt.

ANNOTATIO.

Psalm. Si Gothi reliquos veteris Testamenti libros in sermonem suum conversos habebant, (vid. Prolegg. col. 463) etiam librum Psalmorum (*bokos psalmo* Luc. XX, 42, cf. Eph. IV, 8 cod. A marg.) translatum iis fuisse, certum putari posse existimamus, maxime cum *Sunja* et *Frithila*, sacerdotes gothici, iis operam suam impendisse ferantur (Massm. Skeir. p. 88*). Illius quidem psalmorum translationis nunc habemus fragmenta; nam illorum locorum, qui inde in novo Testamento allegantur, interpretatio ducta est non e psalmorum libro ipso, sed e græco novi Testamenti textu, vid. Eph. IV, 8, ubi Gothus cum Apostolo dicit: *ussteigands in hauhiþa ushanþ hunþ jah atuhgaf gibos mannam*, cum psalm. LXVIII, 19 ἀναβὰς εἰς ὕψος ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν· ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώπῳ dicatur. Sic. Joan. XIII, 18 *saei matida miþ mis hlaib ushof ana mik fairzna scina.* ubi Ulfilas recedens et ab Hebr. et a Septuag. (Ps. XLI, 10) e textu græco Evangelistæ hausit. Luc. XX, 42 *gaþ frauja du fraujin meinamma: sit af taihsvon meinai, unte ik galagja fijands þeinans fotubaurd fotive þeinaize*, ubi Evangelista cum Septuaginta (Ps. CX, 1) omnibus verbis concinit. Nam certum est, interpretationem veteris Testamenti a Gothis non e codice hebraico factam esse, sed ex illa translatione græca, maxime ex eo illius textu, quem Complutensis editio continet, aut ex Vulgata, versione latina, quæ cum textu Complutensi ex eodem fonte fluxit; vid. Prolegg. col. 479. In hujus sententiæ fidem afferri potest etiam nostrum fragmentum psalmi LIII, 2, 3, quod edidimus e *Skeir.* p. 57; id enim a verbis hebraicis discrepans cum LXX concinit. Ad singula verba hujus fragmenti nihil est notandum, nisi Massmannum p. 37, versionem græcam pressius sequentem pro *intelligat — requirat* — minus accurate *est* (imo *sit*) *intelligens — requirens* convertisse.

II. FRAGMENTUM LIBRI ESDRÆ.

II,8,9,10,11 . . . . . hunda · m; e · · sunjus zaxxaiaus · w · j · sunive banauïs · [x] · m [·] b · sunive 12, 13, 14 babavis · x · k · g · sunive asgadis þusundi · w · u · q · sunive adauneikamis · x · j · q · su-

INTERPRETATIO.

II, 8. . . . . (non)genti XLV; 9. filii Zachchæi DCCLX; 10. filiorum Banavi DCXLII. 11. filiorum Babavis DCXXIII; 12. filiorum Asgadis mille DCCLXXVI; 13. filiorum Adonicamis DCLXVI; 14. filiorum Baggesis

ANNOTATIONES.

Esdr. II, 8 — 27 versus adhuc ineditos Castillionæus nobis edendos liberalissime tradidit, de codicis autem conditione hæc scribit: « Mirum in hac pagella numeri a textu græco sæpius discrepant, cum pagella jam edita passim concordent. Nonnunquam quidem fieri potuit ut male legerim, sed hoc plus quam semel et iterum mihi accidisse vix crediderim, nam summam in lectione curam adhibui. Idem dicendum est de nominum scriptura et quod Gothus pro græco υἱοί (*sunjus*) etiam genitivum *sunive* (vid. ad vs. 10) et *vairos* ponit, quæ certo sunt certiora. Nolo tamen dissimulare, pagellam omnem ita esse rescriptam (cf. Prolegg. p. 493), ut lineæ recentioris scripturæ lineis veteribus impositæ sint, neque illarum ulla pars perspicue appareat. » Versus 28 — 42 jam editi sunt in Specim. p. 2.

II, 9. *zaxxaiaus*] Sept. Ζακχοῦ, Vulg. *Zachai*, Goth. quasi legisset in codice suo Ζακχαίου, hoc enim respondet formæ editæ, vid. L. XIX, 2, 5. Fortasse secundum Compl. Ζακχαῖα scribendum est *zaxxaiïns*, cf. ad vs. 16.

II, 10. *sunive*] filiorum, sic nunc et in sequentibus sæpius Gothus pro nominativo utitur genitivo, de quo usu post numeralia vid. Grimm IV, 741 seq. — *banauïs*] Castillionæo in cod. *baggauïs* scriptum esse videbatur; lectionem editam postulat Sept. Βανουί, cf. hebr. et Vulg. *Bani*. Si Gothus Compl. secutus est, pro *banauïs* scripsit *banaïns*, illa enim habet Βανία

II, 11. *babavis*] cod. ✕ *babaavis*, littera *a* falso duplicata, cf. Tim. II, IV, 14. sic etiam vs. 25 *kareiaþiareim* legendum est pro lectione cod. *kareiaþiaareim*.

II, 12. *þusundi*] Cast. legit *þusund*, sed rectam lectionem in cod. existere speramus, litterula enim *i* legentis aciem oculorum facile effugere potest. — *u · q ·*] LXXVI, gr. et Vulg. εἴκοσι δύο (· *k · b ·*).

II, 13. *adauncikamis*] quia Sept. habent Ἀδωνικάμ exspectabas *adoneikamis*, sed vid. ad Tim. II. I, 3.

II, 14. *baggeisis*] sic legit Cast., sed sine dubio falsum; Sept. Βαγουέ, Vulg. et hebr. *Beyvai*, fortasse h. l. scriptum est l. *baggauïs*. — *· j · q ·*] LXVI, Sept. et Vulg. LVI (· *u · g ·*).

15, 16 nive baggeisis tva þusundja · j · q · sunive addin · v · n · d · sunjus ateiris sunaus aizaikeïins
17, 18, 19 niuntehund jah · h · sunive bassaus · t · l · g · sunive ïorins · r · i · b · sunive assaumis
20, 21, 22 · s · k · g · sunive gabairis · q · c · sunive baiþlaem · r · k · g · sunive naitofaþeis · r · m · q ·
23, 24, 25 sunive anaþoþis · r · k · h · sunive asmoþis · r · n · h · vairos kareiaþiareim jah kafairi jah
26, 27, 28 beroþ · w · m · g · vairos rama jah gabaa · x · i · b · vairos makmas · r · k· b · vairos bai-
29, 30, 31 þilis jah aai · s · k · g · vairos nabavis · n · b · sunjus makeibis · r · n · q · sunjus aillamis
32, 33 anþaris þusundi · s · n · d · sunjus eiramis · t · k · sunjus lyddomaeis jah anos · w · k · e ·
34, 33, 36 sunjus eiaireikons · t · m · e · sunjus sainnaïns · g · þusundjos · x · l · jah guðjans sunjus
37, 38 aidduïns us garda ïesuis niunhunda · u · g · sunjus aimmeirins þusundi · n · b · sunjus falla-
39, 40 suris þusundi · s · m · z · sunjus ïareimis þusundi · i · z · jah laivveiteis sunjus ïesuis jah
41, 42 kaidmeielis us sunum odueïins · u · d · sunjus asabis liuþarjos · r · n · h · sunjus dauravarde
sunjus saillaumis jah sunjus ater . . . .

INTERPRETATIO.

duo millia LXVI; 15. filiorum Addinis DCLIV; 16. filii Ariis, filii Ezeciæ nonaginta et VIII; 17. filiorum Bassi CCCXXXIII; 18. filiorum Ioræ CXII; 19. filiorum Assomis CCXXIII; 20. filiorum Gaberis XCV; 21. filiorum Bethlemis CXXIII; 22. filiorum Netofathis CXXXXVI; 23. filiorum Anathothis CXXVIII; 24. filiorum Asmothis CLVIII; 25. viri Cariathiarim et Caferi et Beroth DCCXLIII; 26. viri Rama et Gabaa DCXII; 27. viri Machmas CXXII; 28. viri Bethilis et Aai CCXXIII; 29. viri Nabavis LII; 30. filii Macebis CLVI; 31. filii Ellamis alterius mille CCLIV; 32. filii Eramis CCCXX; 33. filii Lyddomais et Anois DCCXXV; 34. filii Iericonis CCCXLV; 35. filii Sennæ III millia DCXXX; et sacerdotes: 36. filii Edduæ ex domo Iesuis nongenti LXXIII; 37. filii Emmiræ mille LII; 38. filii Fallasuris mille CCXLVII; 39. filii Iarimis mille XVII; 40. et Levitæ: filii Iesuis et Cedmielis de filiis Oduiæ LXXIV; 41. filii Asabis, cantores, CLVIII: 42. filii janitorum; filii Sellomis et filii Ater. . .

ANNOTATIONES.

II, 15. *þusundja*] notandum est, *þusund*, quod aliis locis genere est feminino, h. l. neutrorum flexionem sequi; pariter Islandis *þusund*, antea uti femininum inflexum, postea neutrum factum est, vid. Gr. I, 764. — *addin*] mirum est, quod forma sine terminatione posita est, exspectabas *addinis*; attamen infra vs. 21 etiam *baiþlaem* pro *baiþlaemis*.

II, 16 *sunjus*] sic legendum est, cod. ※ *sunaus*, quod mendum, si vere ita scriptum est, ex eodem verbo sequenti ortum est. — *sunaus aïzaikeïins*] filii Ezeciæ, hebraicum לִיחִזְקִיָּה, quod Sept. ad verbum per τῷ Ἐζεκίᾳ et Vulg. per: *qui ex Ezechia erant*, dederunt, Gothus scriptoris cogitationem optime assecutus et voluntatem interpretatus probe convertit. Cæterum pro *aizaikeïins* Cast. ※ *aizaikeiiais*; nomina propria in — *a* desinentia, gothice flectuntur, uti emendavimus, vid. 35 *sainnaïns*. 40 *odueïins*. Neh. VI, 18 *saikaineïins*, *aieirins*, *barakeïins*, al. propterea etiam mutandum erat vs. 18 *ïorisis* in *ïorins*, et 36 *aiddunis* in *aidduïns*. — *niuntehund*] sic legendum est, cod. ※ *niunhund*; cave autem legendum esse existimes *niunhunda*, nam non nongenti erant illi, sed nonaginta.

II, 17. · *l* · *g* ·] XXXIII, gr. et lat. XXIII, (· *k* · *g* ·).

II, 18. *ïorins*] Cast. ※ *ïorisis*; vid. ad vs. 16. Cast. in hoc codice *si* sæpius pro *n* legit, vid. præcipue ad Neh. V, 18.

II, 20. · *y* ·] de hoc signo, non littera, sed episemo, græco κόππα respondente et numerum nonagenarium significante, in Grammatica exponetur; interea cf. Buttmann. Gr. Gr. I, p. 12. Anm. 5; Matthiæ Gr. Gr. I, p. 22, 24, Schneider *Formenl. d. Lat. Spr.* I, p. 522. et de forma episemi græca, gothicæ simili, Bast ad Gregor. Cor. p. 82. Cast. non satis curate distinguens scribit *u*. Pariter Gothi altero episemo ↑, quod græce σαμπῖ s. σὰν vocatur, ad significandum nongentenarium numerum utuntur, vid. Prolegg. pro quo signo, cum infra vs. 36 *niunhunda* numerale positum sit, Cast. existimavit, Gothos hunc numerum non nisi numerali verbo exprimere.

II, 21. *baiþlaem*] cod. ※ *baaaiþlaem*; pro terminatione — *em* debebat esse — *aim*; sed sic gothicum *e* longum pro brevi ε græco etiam in *tertius* Rom. XVI, 22 (Τέρτιος); *ïared* L. III, 37 (Ἰαρέδ) ponitur. Cæterum quod *baiþlaem* sine terminatione dicitur, vid. ad vs. 15.

II, 22. *naitofaþeis*] Sept. Vulg. Νετωφά, Goth. c. Complut. Νετωφάθ. — · *r* · *m* · *q* ·] CXXXXVI, Sept. et Vulg. πεντήκοντα ἓξ (· *n* · *q* ·).

II, 24. · *r* · *n* · *h* ·] CLVIII, Sept. et Vulg. τεσσαράκοντα τρεῖς (· *m* · *q* ·).

II, 25. *vairos*] viri, Sept. et Vulg. υἱοί. sic vs. 26 et 29. — *kareiaþiareim*] vid. ad vs. 11. — *kafairi*] sic Cast. legit, sed sine dubio falsum est pro *kafira*, nam Sept. Χαφιρά et Vulg. *Cephira* habent.

II, 26. *vairos*] vid. ad vs. 25. — · *i* · *b* ·] XII, Sept. et Vulg. εἴκοσι εἷς (· *k* · *a* ·).

II, 28. *aai*] sic Cast. edidit, sed ea lectio neque cum Sept. (Αἰά) neque cum Complut. (Αἱ) concinit; fortasse legendum *ai*, cf. ad vs. 11. — · *s* ·] CC, Sept. τετρακόσιοι (· *v* ·); Goth. cum Complut.

II, 29. *vairos*] vid. ad vs. 25.

II, 31. *aillamis anþaris*] Ellamis alterius, Sept. Ἠλαμάρ. Goth. c. Complut. Cæterum pro *aillam* exspectabas *ellam*, sed. vid. ad M. VIII, 28.

II, 32. *eiramis*] Sept. Ἠλάμ; Goth. c. Complut. Ἠράμ. Cæterum cod et Cast. ※ *eeiramis*.

II, 35. *lyddomaeis*] an hoc rectum sit, dubitamus, certe neque cum Sept. (Λοδωδί), neque cum Complut. (Λοδαδιδ) concinit. — *anos*] gr. Ὠνώ.

II, 35. *sainnaïns*] Cast. Spec. ※ *ainnains*, librarius enim *s* ab initio prætermisit, quia verbum præcedens in eamdem litteram desinebat, vid. ad Mc. X, 44; cæterum — *ïns*, punctis distinctum, Cast. nunc in cod. legit.

II, 36. *aidduïns*] Cast. ※ *aiddunis*, nam gr. Ἰεδουά, vid. ad vs. 16. — *us garda*] ex domo, gr. τῷ οἴκῳ, Vulg. *in domo*; cf. vs. 40 et ad vs. 16. — *ïesuis*] h. l. librarius scriptione compendiaria (*ïuïs*) non utens omnes litteras scripsit, quod hanc ob causam fecit, quia h. l. non de Iesu Christo agitur, sed de alio homine cognomini, sic vs. 40 et Col. IV, 11. Sic etiam *guþ* in plurali (Zahn ad Joan. X, 34) et *frauja*, ubi non de Christo dicitur, plene scribuntur.

II, 38. *fallasuris*] sic edidit Cast., gr. Φασούρ aut Φασσούρ, quod gothice est *fassuris*; lectio codicis, in quo *a* et *l* difficile distinguuntur, eodem modo orta esse videtur, quo supra *baaaiþlaem* pro *baiþlaem*.

II, 39. *ïareimis*] Sept. Ἠρέμ. Goth. cum Vulg. *Harim* (Complut. Χαρίμ) legisse videtur. — · *i* · *z* ·] XVII. Sept. ἑπτά, Goth. c. Complut.

II, 40. *Kaidmeielis*] gr. καδμιήλ, Goth. c. Vulg. (*Cedmihel*).

II, 41. *sunjus asabis liuþarjos*] filii Arabis cantores, Sept. Vulg. hebr. οἱ ᾄδοντες υἱοὶ Ἀσάφ. — · *n* · *h* ·] LVIII Sept. Vulg. hebr. ἑξήκοντα ὀκτώ (· *k* · *h* ·).

II, 42. *sunjus*] sec., cod. ※ *sunaus*, quod jam Cast Soec. recte monuit. — *jah*] et, Sept. et Vulg.

III. FRAGMENTUM LIBRI NEHEMIÆ.

v, 13 .... jah qaþ alla gamainþs amen jah hazidedun fraujan jah gatavidedun þata vaurd alla so mana-
14 gei. jah fram þamma daga ei anabauþ mis ei veisjau fauramaþleis ize in iudaia fram jera ·k· und jer·l·
jah anþar artarksairksaus þiudanis ·i·b· jera ik jah broþrjus meinai hlaif fauramaþ'eis meinis ni ma-
15 tidedum. iþ fauramaþljos þaiei veisun faura mis kauridedun þo managein jah nemun at im hlaibans
jah vein jah nauhþanuh silubris sikle ·m· jah skalkos ize fraujinodedun þizai managein ; iþ ik ni
16 tavida sva faura andvairþja agisis guþs. jah vaurstv þizos baurgsvaddjaus ni svinþida jah þaurp ni
17 gastaistald jah þivos meinai jah allai þai galisanans du þamma vaurstva. jah iudaieis jah þai faura-
maþljos ·r· jah ·n· gumane jah þai qimandans at unsis us þiudom þaim bisunjane unsis ana biudà
18 meinamma andnumanai veisun. jah vas fraquman dagis wizuh stiur ·a· lamba gavalida ·q· jah
gaitsa gamanvida vas mis. jah bi ·i· dagans gaf vein allai þizai filusnai [jah allai þizai managein]
jah *altamma þo alla* hlaif fauramaþleis meinis ni sokida in þize ei ni kauridedjau þo managein in

INTERPRETATIO.

v, 13...., et dixit omnis cœtus : amen! et laudaverunt dominum et fecerunt hoc verbum omnis hic popu-
lus. 14. Et ab hoc die, quo præcepit mihi, ut essem præfectus eorum in Iudaia ab anno xx usque ad annum
xxx et alterum Artarxerxis regis, xii annos, ego et fratres mei panem prælecturæ meæ non comedimus. 15.
Verum præfecti, qui fuerunt ante me, gravarunt hunc populum et acceperunt ab illis panes et vinum et
etiam argenti siclorum xl, et servi eorum imperaverunt huic populo; verum ego non feci sic coram facie
timoris Dei. 16. Et opus hujus muri non prohibui et agrum non acquisivi et servi mei et omnes hi collecti
ad hoc opus. 17. Et Iudæi et hi præfecti c et l virorum et hi proficiscentes ad nos ex gentibus his circum nos
ad mensam meam excepti erant. 18. Et erat consumptum die quovis bos i, arietes electi vi, et hircus paratus
erat mihi, et in x dies dedi vinum omni huic multitudini [et omni huic populo] et *omni hanc omnem* panem

ANNOTATOINES.

Nehem. Hoc fragmentum editum est in Specim. p. 4 — 6.

v, 13. *alla gamainþs*] paulo post Goth. dicit *alla so managei*, qui usus articuli post *alls* ponendi frequentior est (Grimm. IV, 591), tamen vid. Mc. xi, 18 *alla managei*. Grimm. IV, 515. — *tavidedun*] fecerunt, Sept. Vulg. hebr. *fecit;* sic Gothus post nomina collectiva verbo plurali uti solet, vid. Grimm. IV, 191. — *þata vaurd — managei*] ¶ omnes libri; cæterum *alla* (omnis) ° omnes.

v, 14. *jah*] pr. et, * Sept.; Goth. c. Compl. (*καίγε*). — *þamma daga ei*] vid. ad L. i, 20. — *ei veisjau fauramaþleis*] Cast. ※ *ei veisi du fauramaþ'eis*, vid. Lobe *Beitr. zur Textbericht. der Skeir.* p. 55 *). Cæterum Sept. scribunt : εἶναι εἰς ἄρχοντα, quod est gothice *visan du fauramaþlja*, vid. Col. iv, 11 *þatei vesun mis du gaþrafsteinai;* et propter hanc differentiam et quod *ei* post *anabiudan* ponit pro infinitivo, quem præbent Gr. et quo Gothus cum Græcis post hoc verbum omnibus aliis locis uti solet, vix est dubium, quin Gothus e Vulg. (*ut essem dux*) converterit. — *in iudaia*] in Iudæa, omnes libri ἐν γῇ Ἰούδα, quod est *in iudaialand*, vid. Mc. i, 5; cf. L. iii, 1. — *und*] Sept. hebr. καὶ ἕως ; Goth. c. Vulg. — *anþar*] Cast. ※ *·b·n·*[*is*], uti nos edidimus, in cod. scriptum esse videri, Cast. ipse nunc dicit ; certe aliter scribi non potest. — *artarksairksaus*] Sept. hebr. Ἀρθασασθά ; Goth. c. Vulg. — *þiudanis*] regis, ° Sept.; Goth. c. Compl. — *·i·b· jera*] xii annos, ¶ omn. libri. — *hlaif — matitedum*] panem — comedimus, Sept. βίαν αὐτῶν οὐκ ἔφαγον. Goth. c. Compl. ἄρτον τῆς ἁγιωσύνας μου οὐκ ἐφάγομεν.

v, 15. *iþ — managein*] verum — populum, Sept. καὶ τὰς βίας τὰς πρώτας, αἱ πρὸ ἐμοῦ ἐβάρυναν ἐπ' αὐτούς. Goth. c. Compl. οἱ δὲ ἄρχοντες οἱ ἔμπροσθέν μου ἐβάρυναν ἐπὶ τὸν λαόν. — *hlaibans — vein*] panes — vinum, Sept. Vulg. ἐν ἄρτοις — ἐν οἴνῳ, nimirum ad verbum reddentes hebr. בלחם ; Goth. probe convertit. — *jah nauhþanuh*] et etiam, gr. ἔσχατον. — *sikle*] siclorum, Sept. δίδραχμα, Goth. c. Compl. *σίκλους*. — *skalkos — fraujinodedun*] servi imperaverunt, Sept. ἐκτετενκυῖαι — ἐξουσιάζονται, Goth. c. Compl. τὰ παιδάρια — ἐκυρίευσαν. — *guþs*] Dei, sic Goth. cum Sept. et Vulg., quamquam Compl. κυρίου.

v, 16. *vaurstv — svinþida*] opus — prohibui, Goth. contempta auctoritate Compiut. (ἐν ἔργῳ τοῦ τείχους τούτων ἐκράτησα) et Vulg. (*quin potius in opere muri ædificavi*), ad Sept. propius accedit, qui convertunt : ἐν ἔργῳ τοῦ τείχους τούτων οὐκ ἐκράτησα. — *jah*] pr. et, ° Sept.; Goth. c. Vulg. et hebr. — *jah þivos meinai*] et servi mei, ° Sept.; Goth. c. Complut., omittit autem ἐκεῖ (*jainar*) post *galisanans*, quod omnes habent, et cum Sept. et Vulg. legit ἐπὶ pro διά.

v, 17. *jah þai fauramaþljos*] et hi præfecti, ° Sept.; Goth. c. Compl.; sed præter hanc auctoritatem cum Sept. post. ·r· inserit *jah* (et). — *þai*] sec. hi, ° omnes gr. et lat. — *andnumanai veisun*] excepti erant, ° Sept. et hebr., cf. Vulg. quæ *erant* addit.

v, 18. *vas fraquman*] erat consumptum, Goth. neque cum gr. et hebr. (γενόμενον), neque cum Vulg. (*parabatur*) concinit. — *wizuh*] quovis, omn. μίαν (*ainis*), sed probe Gothus convertit. — *·a·*] Goth. c. hebr. ° καί. — *gavalida ·q·*] ¶ omn. libri. — *gaitsa*] sic cod. teste Cast. exspectabas *gaitja*. — *dagans*] ° Goth. ἓν πᾶσι, inserit autem *allai* ante *þizai filusnai* et *gaf* (dedi) ante *vein*, contra omnium auctoritatem, nisi quod Vulg. infra *tribuebam* addit. — *filusnai*] sic cod., Cast. ※ *filussiai*. Cæterum cum quæ subsequuntur, *jah allai þ zai managein* (et omni huic populo), in nullo alio libro legantur, non est dubium quin duas lectiones in textu mixtas habeamus, quarum altera (*filusnai*, πλήθει) textui græco magis accommodata est, ubi ad multitudinem vini refertur, de qua in textu sermo est; altera autem (*managein*) magis consentit cum ratione, qua interpres sensum scriptoris accepit. Rectius esset, si legeretur *all in þizu filusnai*. — *jah allamma þo alla hlaif*] sic edidit Cast., sed certo falsa est lectio; quid enim primum *allamma* significat et cui verbo textus respondet? deinde *h.aifs* est genere masculinum, non femininum; tum si articulus cum *alls* junctus ponitur, locum habet aut post *ails*, aut si præcedit, *alls* post substantivum ponitur, vid. Grimm. IV. 515 sq. Postremo, si vera esset lectio edita, interpres, quæ in græc. (καὶ σὺν τούτοις) et Vulg. (*insuper et*) sunt, mi

vi, 14, 15 þaim vaurstvam — — — . . . te þaici þrafstidedun mik. jah ustauhana varþ so baurgsvaddjus .ə.
16 jah ·k· daga menoþs *ailulis* ·n· dage jah ·b· jah varþ sve hausidedun fiands unsarai allai jah ohtedun allos þiudos þos bisunjane unsis jah atdraus agis in ausona ize abraba jah uſkunþidun þatei
17 fram guþa unsaramma varþ usfulliþs þata vaurstv. jah in dagam jainaim managai veisun þize reik-
18 jane iudaic þaiei sandidedun aipistulans du tobeiin jah tobeias du im. managai auk in iudaia ufaþ-
þjai veisun imma, unte megs vas saikaneiins sunaus aieirins jah ioanan sunus is nam dauhtar mai-
19 saullamis sunaus barakeiins du qenai. jah rodidedun du imma — — in andvairþja meinamma, jah
vii, 1 vaurda meina spillodedun imma jah aipistulans insandida tobeias ogjan mik. jah varþ sve gatimrida varþ so baurgsvaddjus jah gasatida haurdins jah gaveisodai vaurþun dauravardos jah liuþarjos

INTERPRETATIO.

prælecturæ mæ non quæsivi, propter hæc ut non gravarem hunc populum in his operibus... — — vi, 14. — (prophe)tarum, qui exhortati-sunt me. 15. Et perfectus erat hic murus v et xx die mensis Elulis l diebus et ii xvi et factum-est, ubi audiverunt inimici nostri omnes, et timuerunt omnes gentes hæ circum nos, et cecidit timor in aures earum vehementer et cognoverunt quod a Deo nostro fuit perfectum hoc opus. 17. Et in diebus illis multi erant horum regum Iudæorum, qui miserunt epistolas ad Tobiam et Tobias ad eos. 18. Multi enim in Iudæa jurati erant ei, nam gener erat Secenīæ, filii Ĕīræ, et Ioanan, filius ejus, duxit filiam Mesellamis, filii Barachiæ, uxorem. 19. Et locuti-sunt ad eum (pertinentia) in præsentia mea, et verba mea nuntiarunt ei, et epistolas misit Tobias, terrere me. vii 1. Et factum est, ubi ædificatus fuit hic

ANNOTATIONES.

nus curate ne dicamus sine sensu convertisset. Accedit autem, quod in codice non *allamma*, sed *alla* scriptum est, quod Castillianæo compendium pro *allamma* esse videbatur. Si consideramus textum Vulgatæ, quam Gothus contempta græcorum auctoritate non semel sequitur, abest apud Gothum *et alia multa, insuper et* (καὶ σὺν τούτοις), id autem facili negotio etiam nostro restituere possumus, si pro solœca lectione edita scribimus *jah alla miþ þaim jah* (et omnia; cum his etiam). — *hlaif*] panem, Sept. ἄρτους; Goth. c. Complut. — *fauramaþleis meinis*] præfecturæ meæ, Sept. τῆς βίας; Goth. c. Complut. τῆς ἡγεμονίας μου. — *in þize* — *vaurstvam*] propter hæc — operibus, Gothus sensum magis quam verba scriptoris sequitur, propius tamen ad græc. (ὅτι βαρεῖα ἡ δουλεία ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον) quam ad Vulg. (*valde enim attenuatus erat populus*) accedit. Cæterum de *þize ei* div. scribendo vid. ad Tit. i, 5.

vi, 14. ...*te*] *praufete* Cast. recte explet. — *þrafstidedun*] si vere ita in cod. scriptum est, interpres sensum scriptoris plane pervertit; nam Noadia et alii prophetæ, Nehemiam non consolati nec hortati sunt (id quod significat *þrafstidedun*), sed potius omnem operam impendebant, ut ejus consilium muri ædificandi impedirent, igitur erant φοβερίζοντες, id autem gothice est *þlahsidedun*, vid. Cor. II. x, 9. *ei ni þugkjaima sve þlahsjandans izvis þairh bokos* (ἐκφοβεῖν ὑμᾶς).

vi, 15. *daga*] die, ° Sept. et hebr.; Goth. c. Vulg. — *menoþs ailulis*] Cast. *men*..., quod litteras sequentes propter membranæ fissuram legere non potuit; explevimus e textu græco (Ἐλούλ μηνός) vel potius e Vulg. transpositis verbis *mensis Elul* præbente. — *dage jah ·b·*] ¶ omn.

vi, 16. *allai*] sic legendum est, Cast. ✻ *alians*, nimirum præter *all*... nihil cognosci potest. Neque igitur opus est conjectura minus felici Grimmii IV, 516, qui opinatur Gothum in libro suo πάντας legisse, qui accusativus ab *hausidedun* pendeat. Cæterum *allai* omn. libri habent ante *fiands*. — *jah*] sec. et, notanda constructio, quam omissa Vulg. auctoritate, cum Sept. communem habet; sic *jah* in apodosi sæpius ponitur; cf. ad M. viii, 14. — *ausona*] aures, Sept. hebr. ὀφθαλμοῖς, quapropter Cast. *ausonā* mendum librarii pro *augona* esse censet. — *abraba*] Sept. hebr. post *agis* ponunt. — *uſkunþidun*] sic cod. pro usitato *uſkunþedun*, vid. ad L. viii, 56. — *usfulliþs*] sic cod., uti Massm. Sk. p. 182 monuit, Cast. ✻ *usfullþs*. Lectio autem codicis offensionem habet, quod *usfulliþs*, genere masculinum, ad *vaurstv* subjectum genere neutrum pertinet; sic vero sæpius, maxime si prædicatum præcedit. Gal. ii, 16 *vairþiþ garaihts ainhun leike*; Skeir. 40, 14. *naudiþaurfts vas jah gadob — anþar* (genere neutrum; aliter neutrum prædicati ad nomina feminina refertur: Gal. v, 11 *gatauran ist marzeins*. Eph. iii, 10 *kanniþ vesi — sa handugei*; aut masculinum, maxime si substantiva in-s inituntur, uti Rom. vii, 8 et 11 *lev nimands fravaurhts*. Quod Sk. 49, 17 legitur *visandin vaihtai*, id pro *visandein* esse, ad Tim. I, i, 4 monuimus. Præter participia etiam adjectiva et pronomina possessiva a nominibus suis genere sæpe differunt, de qua re in Grammatica exponemus.

vi, 17. *managai — im*] multi — eos, Gothus et a græc. (ἀπὸ πολλῶν ἐντίμων Ἰούδα ἐπιστολαὶ ἐπορεύοντο πρὸς Τωβίαν καὶ αἱ Τωβία ἤρχοντο πρὸς αὐτούς) et a Vulg. (*multæ optimatum Iudæorum epistolæ mittebantur ad Tobiam et a Tobia veniebant ad eos*) discrepans, tamen brevi et eleganti sermone cogitationem scriptoris optime assecutus est.

vi, 18. *ufaiþjai*] Cast. *ufaiþeai* edidit, quod Grimm Gr. i, 59 (3 edit.)pro *ufaiþiai* accipiendum esse existimat; sed ne sic quidem illa lectio recte habet, nam unde *ufaiþiai* esse debet? Lectio nostra et formæ integritate commendatur, et quod *j* et *e* sæpius a librariis permutantur, cf. ad Tim. I, vi, 15. Accedit ut Cast. ipse nunc confiteatur dubium esse utrum *ufaiþeai* an *ufaiþjai* scriptum sit. — *aieirins*] Gr. Ἰωρείμ, Vulg. *Area*, cum quo Goth. fortasse legit et *aireiins* scripsit, cum litterarum falsa transpositione cf. ad Joan. xviii, 36. Cum Vulg. etiam *ioanan* legit, pro quo Gr. Ἰωνάν habent.

vi, 19. *du imma* — —] Cast. *du* modo edidit et locum adeo oblitteratum esse dicit, ut quæ deinde sint scripta, legi non possint, videri autem supplenda verbaque significent τὰ συμφέροντα αὐτῷ, quæ legantur in Complut. Postea Massm. Skeir. p. 182 post *du* legit *imma*, reliqua explicare non potuit. Quæ autem cum ita sint et *du imma* a verbo oblitterato pendere debeat, verbum illud significationem græci συμφέρειν habere non potest, nam his verbis (*dugan, batizo visan*) præpositio *du* jungi non solet (alia enim est ratio Tim. II, ii, 14 *du vaihtai ni daug*); sed potius significationem minus definitam, v. c. pertinere, et ipsum esse potest *fairrinnan*, quod cum *du* jungunt Gothi, Eph. v, 4. Sic quidem Gothus a Complut. (καίγε τὰ συμφέροντα αὐτῷ ἔλεγεν) et Vulg. (*sed et laudabant eum*) aliquanto differt et propius ad Sept. (καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἤσαν λέγοντες) accedit, sed sic sæpius inter utrum pure textum medius est cf. ad v, 16. — *ogjan*] sic cod.; Cast. ✻ *otjan*.

2 jah laivveiteis. jah anabauþ ananiin broþr meinamma jah ananeiin fauramaþlja baurgs iairusalems.
3 unte sa vas vair sunjeins jah ogands fraujan ufar managans. jah qaþ im ni uslukaindau daurons iairusalems und þatei urrinnai sunno — —

INTERPRETATIO.

et urus, et posui valvas et recensiti fuerunt janitores et cantores et Levitæ : 2. et præcepi Ananiæ, fratri meo, et Ananiæ præfecto urbis Ierusalemis, nam hic erat vir verax et timens dominum super multos ; 3. et dixi eis, ne aperiantur portæ Ierusalemis usque dum oriatur sol. — —

ANNOTATIONES.

VII, 2. *broþr*] sic cod.; Cast. ※ *broþri*. — *iairusalems*] Ierusalemis, gr. ἐν Ἱερουσαλήμ. — *vas*] erat, omn. libr. ὡς, sed sunt inter græcos qui ἦν legant — *ufar*] super, Sept. παρά, Goth. c. Complut. ὑπέρ.

FRAGMENTA ALIA GOTHICÆ LINGUÆ.

MONITUM EDITORIS

(*Ex Præf. ad gloss. partim excerptum*).

Præter ulfilanam versionem, duo supersunt monumenta, quæ, si dubii sunt auctoris, gothicitatem tamen haud ambiguam præ se ferunt, Skeireins scilicet et Calendarium gothicum. Cum autem prioris textus, quem Massmannus restituit et castigavit (coll. *Ienaische Allgem. Litteraturzeitung*, 1835, n° 61 ; Lœbe *Beyträge zur Textberichtigung und Erklärung der Skeireins*, Altenburg 1839), et posterioris in solo *Specimine partium inéditarum Ulfilæ* inveniantur, hoc proposito nostro convenientissimum esse duximus, si utrumque infra subjecerimus. Jam vero, quo faciliores fiant investigationes, ad marginem textus Skeireins paginas et columnas codicis secundum Massmanni recensionem romanis cifris et litteris indicavimus, quibus etiam in glossario usi sumus ; paginas vero ejusdem textus a Massmanno editi et restituti arabicis numeris designavimus, his etiam in annotationibus textus Ulfilani jam adhibitis. Variantes autem lectiones codicum per C, editorum vero per M (Massmannum et Cast. (Castillionæum) notavimus.

I. SKEIREINS.

1, a — saei fraþjai aiþþau sokjai guþ. allai usvandidedun samana unbrukjai vaurþun. jah jn uf dauþaus
37 atdrusun stauai [1]. inuh þis qam gamains allaize nasjands allaize fravaurhtins afhrainjan. ni ibna
nih galeiks unsarai garaihtein ak silba garaihtei visands ei gasaljands sik faur uns hunsl jas-sauþ
guþa þizos manasedais gavaurhtedi ussaunein [2]. þata nu gasaiwands iohannes þo sei ustaubana
b habaida || vairþan fram fraujin garehsn miþ sunjai qaþ. sai sa ist viþrus guþs saei afnimiþ fravaurht
þizos manasedais. mahtedi sveþauh jah inu mans leik valdufnja þataine gudiskamma galausjan allans
us diabulaus anamabtai. akei kunnands þatei svaleikamma valdufnja mahtais nauþs ustaiknida
38 vesi jan-ni þanaseiþs fastaida garaihteins garehsns [3] || ak nauþai gavaurhtedi manne ganist. jabai auk
c diabulau fram anastodeinai nih nauþjandin ak uslutondin || mannan jah þairh liugn gawotjandin ufar-
gaggan anabusn. þatuh vesi viþra þata gadob ei frauja qimands mahtai gudiskai jah valdufnja þana
galausidedi jah nauþai du gagudein gavandidedi. ne auk þuhtedi þau in garaihteins gaaggvein [4] ufar-
gaggan þo faura ju us anastodeinai garaidon garehsn ? gadob nu vas mais þans svesamma viljin
ufhausjandans diabulau du ufargaggan anabusn guþs þanzuh aftra svesamma viljin gaqissans vairþan
d nasjandis lai || seinai jah frakunnan unselein þis faurþis uslutondis iþ sunjos kunþi du aftraanasto-
deinai þize in guþa usmete gasaljan. inuh þis nu jah leik mans andnam ei laisareis [5] uns vairþai
þizos du guþa garaihteins. sva auk skulda du galeikon seinai frodein jah mans aftra galaþon [6] vaur-
dam jah vaurstvam jah spilla vairþan aivaggeljons usmete. iþ in þizei [7] nu vitodis gaaggvei [8]
1, a ni þatain gavandei . . . [9] — — . . . nai galaubeinai vairþands ju faur ina balþeiþ in mela raihtis
39 þulainais leikis [10] afar þulain svikunþaba miþ ioseba usfilhands gasvikunþjands ei ni afvandida sik iu

[1] leg. *staua?*
[2] C. *usaunein.*
[3] C. (?) M. *garehsn.*
[4] C. *gaagvein.*
[5] C. (?) *laisjareis.*
[6] M. *aftragaiaþon.*
[7] M. *inþizei.*
[8] M. *gaaggvein.*
[9] M. *gavandein ai...*
[10] M. *leik is.*

fauramaþlje wotos. ïnuh þis [1] jah nasjands nauh miþþan anastodjands ustaiknida þana iupa brig-
gandan in þiudangardjai guþs vig qiþands. amen amen qiþa þus. niba saei gabairada iupaþro ni mag
b gasaiwan þiudangardja guþs. iupaþ||ro þan qaþ þo veihon jah himinakundon gabaurþ anþara þairn
þvahl [2] usþulan. þammuh þan ni froþ nekaudemus [3] in þizei miþþan frumist hausida fram laisarja.
inuh þis [4] qaþ. waiva mahts ïst manna [5] gabairan alþeis visands. ïbai mag in vamba aibeins
40 seinaizos aftra galeiþan [6] jag-gabairaidau. || unkunnands auk nauh visands jah ni kunnands biuhti jah
c þo leikeinon us vambai munands gabaurþ in tveifl atdraus. inuh þis qaþ. waiva || mahts ïst manna
alþeis visands gabairan. ïbai mag in vamba aiþeins seinaizos aftra galeiþan [7] jah gabairaidau. iþ
nasjands þana anavairþan dom ïs gasaiwands jah þatei in galaubeinai þeihan [8] habaida gaskeirjands
imma sve miþþan unkunnandin qiþands. amen amen qiþa þus. niba saei gabairada us vatin jah
ahmin ni mag inngaleiþan in þiudangardja guþs. naudipaurfts auk vas jah gadob vistai du garehsn [9]
d dau||peinais andniman. at raihtis mann us missaleikom vistim ussatidamma us saivalai raihtis jah
leika jah anþar þize anasiuni visando anþaruh þan ahmein. duþþe gatemiba and [10] þana þize laist
jah tvos ganamnida vaihts svesa bajoþum du daupeinais garehsnai [11]. jah þata raihtis anasiunjo vato
III, a jah þana andaþahtan ahman. ei raihtis þata gasaiwan — — . . . naga vesun [12] jainar [13]. þaruh
41 qemun jah daupidai vesun. ni nauhþanuh [14] galagiþs vas in karkarai iohannes. þatuh þan qiþands
aivaggelista ataugida ei so garehsns bi ïna newa andja vas þairh herodes birunain. akei faur þata
at bajoþum daupjandam jah ainwaþarammeh seina anafilhandam daupein miþ sis misso sik andrun-
b nun [15] sumai ni kunnandans waþar skuldedi maiza. þaþroh þan [16] varþ sokeins||us siponjam iohan-
nes miþ iudaium bi sviknein. in þizei [17] ju jah leikis hraineino inmaidiþs vas sidus jah so bi guþ
hrainei anabudana vas. ni þanaseiþs judaiviskom ufarranneinim jah sinteino [18] daupeinim brukjan
usdaudjaina ak iohanne hausjandans þamma faurrinnandin aivaggeljon. vasuh þan jah frauja þo
ahmeinon anafilhands daupein. eiþan [19] garaihtaba varþ bi sviknein sokeins gavagida. unte vitoþ
c þize unfaurveisane missadede ainaizos vitoþ [20] || raidida az||gon kalbons gabrannidaizos utana bibaur-
42 geinais. afaruh þan þo in vato vairpandans hrain jah hyssopon jah vullai raudai ufartrusnjandans
svasve gadob þans ufarmiton munandans [21]. iþ iohannes idreigos daupein merida jah missadede aflet
þaim ainfaltþaba gavandjandam gahaihait. iþ fraujins [22] at afleta fravaurhte jah fragift veihis ahmins
d jah fragibands im þatei sunjus þiudangardjos vairþaina. || svaei sijai daupeins iohannes ana midumai
tvaddje ligandei ufarþeihandei raihtis vitodis hraincin iþ minnizei [23] filaus aivaggeljons daupeinai. inuh
þis [24] bairhtaba uns laiseiþ qiþands [25]. aþþan ik in vatin izvis daupja. iþ sa afar mis gagganda [26]
svinþoza mis ïst. þizei ik ni im vairþs ei anahneivands andbindau skaudaraip skohis is. sah þan
IV, a izvis daupeiþ in ahmin veihamma. bi garehsnai nu — — so nu faheþs meina usfullnoda. jains
43 skal vahsjan iþ ik minznan. eiþan [27] nu siponjam seinaim þaim bi sviknein du judaium sokjan-
dam [28] jah qiþandam sis. rabbei. saei vas miþ þus hindar jaurdanau þammei þu veitvodides. sai sa
daupeiþ jah allai gaggand du imma. nauh unkunnandans þo bi nasjand. inuh pis [29] laiseiþ ins
D qiþands. jains skal vahsjan iþ ik minznan. aþþan so bi ïna garehsns du leiti||lamma mela raihtis
bruks vas jah fauramanvjandei saivalos þize daupidane fralailot aivaggeljons mereinai. iþ fraujins lai-
seins anastodjandei af iudaia jah and [30] allana midjungard gaþaih and warjano þeihandei und hita
nu jah aukandei all manne [31] du guþs kunþja tiuhandei inuh þis [32] jah skeirs visandei. mikilduþ
fraujins vulþaus kannida qiþands. sa iupaþro qimands ufaro allaim ïst. ni þatei ufaro visandan
44 c svare kannidedi. ak || jah svalauda ïs mikil||duþais maht insok jah himinakundana jah iupaþro quma-
nana qiþands. iþ sik airþakundana jah us airþai rodjandan. in þizei [33] vistai manna vas jaþþe veihs
jaþþe praufetus visands jag-garaihtein veitvodjands. akei us airþai vas jah us vaurdahai vistai rod-
jands. iþ sa us himina qumana jabai in leika visan þuhta akei ufaro allaim ïst. jah þatei gasaw jag-
d gahausida. þata veitvodeiþ. jah bo veitvodida ïs ni ainshun nimiþ. jah þauhjabai [34] || us himina

[1] M. *inuh þis.*
[2] C. *þvalh.*
[3] M. *neikaudemus.*
[4] M. *inuh þis.*
[5] C. M. *man.*
[6] M. *aftragaleiþan.*
[7] M. *aftragaleiþan.*
[8] C. *þeiha.*
[9] M. *dugarehsn.*
[10] C. *gate niband.* M. *gatemi band.*
[11] C. *garehsnais.*
[12] M. *. . . na gavesun.*
[13] M. om.
[14] M. *nauh þanuh.*
[15] C. (?) M. *undrunnun.*
[16] C. (?) M. *þau.*
[17] M. *inþizei.*
[18] Leg. *sinteinom?*
[19] M. *ei þan.*
[20] M. om.
[21] C. *munandane.*
[22] M. *frauja.*
[23] C. *minizei.*
[24] M. *inuh þis.*
[25] M. *laiseiþ þiuþa.*
[26] C. (?) M. *gaggida;* s. Zus. zu S. 33.
[27] M. *ei þan.*
[28] C. *sokjandans.*
[29] M. *inuh þis.*
[30] C. (?) M. *und.*
[31] M. *alamanne.*
[32] M. *inuh þis.*
[33] M. *inþizei.*
[34] M. *hauh jabai*

ana airþai [1] in manne garehsnais qam. akei ni þe haldis [2] airþeins vas nih us airþai [3] rodjands.
ak himinakunda anafilhands fulhsuja þoei gasaw jag-gahausida at attin. þo nu insakana vesun fram
iohanne ni in þis [4] þatainei ei fraujins mikilein gakannidedi. ak du gatarhjan jah gasakan þo af-
gudon haifst sabailliaus jah markailliaus [5]. þaiei ainana anananþidedun qiþan attan jah sunu. iþ
V, a anþar sa veiha [6] a . . . — — . . . ma du attin sveriþos at allamma vaurstve ainaizos anabusnais
45 beidiþ. iþ þatei [7] raihtis þana frijondan anþaranuk þan þana frijodan [8] anþarana taiknjandan an-
þaranuh [9] þan galeikondan jainis vaurstvam. þatuh þan insok kunnands þize anavairþane airzein.
ei galaisjaina sik bi þamma tva andvairþja [10] attins jah sunaus andhaitan jah ni miþqiþaina. anduh
þana laist skeiris bruk||jands vaurdis qaþ. svasve auk atta urraiseiþ dauþans jah liban gataujiþ. sva
iah sunus þanzei vili liban gataujiþ. ei svesamma viljin jah svesai mahtai galeikonds þamma faurþis
gaqiujandin dauþans gabaitands þize ungalaubjandane þrasabalþein andbeitands gasok. nih þan atta
ni stojiþ ainohun [11]. ak staua alla atgaf sunau. iþ nu ains jah [12] sa sama vesi bi sabailliaus in-
46 c saktai missaleikaim bandviþs nam||nam. waiva sto||jan jah ni stojan sa sama mahtedi. ni auk patainei
namne inmaideins tvaddje andvairþje anþarleikein bandveiþ. ak filaus mais vaurstvis ustaikneins. an-
þarana raihtis ni ainnohun stojandan ak fragibandan sunau stauos valdufni. jah is andnimands bi attin
þo sveriþa jah alla staua bi jainis viljin taujands. ei allai sveraina sunu svasve sverand attan. skulum
d nu allai veis at svaleikai jah sva bairhtai insaihtai guþa unbauranamma audsatjan sveriþa || jah aina-
baura sunau guþs guþ visandin kunnan [13]. eiþan [14] galaubjandans sveriþa ju waþaramme [15] usgi-
baima bi vairþidai [16]. unte þata qiþlo. ei allai sveraina sunu svasve sverand [17] attan. ni ibnon ak
galeika sveriþa usgiban uns laiseiþ. jah silba na-jands bi siponjans bidjands du attin qaþ. ei frijos
ins svasve frijos mik. ni ibnaleika frijaþva ak galeika þairh þata ustaikneiþ. þammuh samin h...[18]
VI, a — — . . . nands unsvikunþozei varþ bi nauþai jainis insahts. sve sama [19] is qiþiþ. jains skal vahs-
47 jan iþ ik minznan. in þizei [20] nu du leitilai weilai galaubjan iohanne hausjan þuhtedun. iþ afar ni
filu ufar maudein þo bi ina atgebun [21]. eiþan [22] vaila ins maudeiþ qiþands. jains vas lukarn brin-
nando jah liuhtjando. iþ jus vildeduþ svignjan du weilai in liuhada is. aþþan ik haba veitvodiþa
b maizein þamma iohan||ne. þo auk vaurstva þoei atgaf mis atta ei iþ taujau þo. þo vaurstva þoei
ik tauja veitvodjand bi mik þatei atta mik sandida. jains auk manniskaim vaurdam veitvodjands tveifl-
jan þuhtu [23] sunjeins visands þaim unkunnandam mahta [24]. iþ attins þairh meina vaurstva veitvodei
all ufar insaht manniskodaus iohannes unandsok izvis undredan mag kunþi. unte warjatoh vaurde
c at mannam in sunau [25] maht ist anþarleikein inmaidjan. iþ þo veihona vaurstva || unandsokana [26]
48 visandona || gasvikunþjandona þis vaurkjandins dom bairhtaba gabandvjandona þatei fram attin in-
sandiþs vas us himina. inuh þis [27] qiþiþ. jah saei sandida [28] mik atta sah veitvodeiþ bi mik. aþ
þan missaleiks jah in missaleikaim melam attins bi ina varþ veitvodeins [29]. suman þairh praufete
vaurda sumanuh þan þairo stibna us himina sumanuh þan þairh taiknins. iþ in þizei [30] þamm sva vaur-
d þanam hardizo þizei [31] ungalaubjandane varþ || hairto. inuh þis [32] garailtaba anaaiauk qiþands. nih
stibna is wanhun gahausideduþ nih siun is gasewuþ [33] jah vaurd is ni habaiþ visando in izvis. þande
þanei insandida jains þammuh jus ni galaubeiþ. unte at þaim gawairbam frakunnan ni skuld ist. iþ
sumai jah stibna is gahausidedun sumai þan is siun sewun. audagai auk þan qaþ þai hrainjahairtans
VII, a unte þai guþ gasaiwand. jah ju þaþro sve vadi þairh — — . . . hun kunnandins fraujins [34] maht
49 jah andþaggkjandins sik is valdufneis. nih stains ik jah andraias saei qaþ. ist magula ains hir.
saei habaiþ ·e· [35] blaibans barizeinans jah tvans liskans. analeiko sve filipaus gasakada ni vaiht
mikilis hugjands nih vairþidos laisareis andþaggkjands. þairh þoei usbar qiþands. akei þata wa ist
b du sva managaim. iþ frauja andtilonds ize niuklahein || qaþ. vaurkeiþ þans mans anakumbjan. iþ
eis at hauja managamma visandin in þamma stada þo filusna anakumbjan gatavidedun fimf þusundjos

[1] C. *unairþai*. M. *ana airþa*.
[2] M. *þehaldis*.
[3] C. *þai*.
[4] M. *inþis*.
[5] M. *markaillaus*.
[6] C. *sveiha*.
[7] hier fehlt etwas wie *qiþiþ ainana* od. *qiþiþ anþa-nana*.
[8] C. *frijondan*.
[9] C. *taiknjandanþaranuh*.
[10] M. *twaandvairþja*.
[11] C. *ainohun*.
[12] M. *ja*.
[13] Leg. *qakunnan?* vgl. Gal. 2, 5.
[14] M. *ei þan*.
[15] C. M. *waþaramma*.
[16] M. *vairþida*; im Cod. am Ende der Zeile.
[17] C. *svasverand*.
[18] Fort. *haidau?*
[19] Leg. *silba?*
[20] M. *inþizei*.
[21] In Cod. nicht lesbar; etwa *atsewun?*
[22] M. *ei þan*.
[23] M. *þuhta*; Cod. hier sehr verloschen
[24] M. *maht*.
[25] Leg. *sunjai?*
[26] M. *unandsokana*.
[27] M. *inuhþis*.
[28] Cast. *sanda*.
[29] Leg. *veitvodei?*
[30] M. *inþizei*.
[31] M. *þize(i)*.
[32] M. *inuhþis*.
[33] C. *gas. w..*; Cast. *gas[awiþ]*.
[34] M. om.
[35] M. *fimf*.

vaire ïnuh qinons jah barna. sve at mikilamma nahtamata anakumbjandans at ni visandein [1] aljai vaihtai ufar þans fimf hlaibans jah tvans fiskans. þanzei nimands jah aviliudonds gaþiuþida. jah sva
c managai ganohjands ïns vailaviznai ni þatainei ganauhan þaurftais ïm fra‖gaf. ak filaus maizo. afar
50 þatei matjan so managai. ‖ bigitan vas þizei [2] hlaibe ·ib· [3] tainjons fullos þatei allifnoda. samaleikoh þan jah þize fiske sva filu sve vildedun. nih þan ana þaim hlaibam ainaim seinaizos mahtais mïsna ustaiknida ak jah ïn þaim fiskam. sva filu auk sve garahnida ïns [4] vairþan. svaei ainwarjanoh [5] sva filu sve vilda andniman ïs gatavida. jah ni ïn vaihtai vaninassu þizai filusnai vairþan
d gatavida. akei ‖ nauh us þamma filu mais siponjans fullafahida jah anþarans gamaudida gaumjan. þatei ïs vas sa sama saei ïn auþidai ·m· [6] jere attans ïze fodida. þanuh biþe sadai vaurþun qaþ siponjam seinaim. galisiþ þos afliſnandeins drausnos. ei vaihtai ni fraqistnai. þanuh galesun jah gafullidedun ·ib· [7] tainjons gabruko us þaim ·e· [8] hlaibam barizeinam jah ·b· [9] fiskam þatei
VIII,a afliſnoda at þaim — — . . . hun uslagida ana ïna handuns. at veihai auk ïs mahtai unanasiuniba un-
51 selein ïze nauh disskaidandein jah ni uslaubjandein faur mel sik gahaban. galiþun þan [10] þai andbahtos du þaim auhumistam gudjam jah fareisaium. þaruh qeþun du ïm jainai. duwe [11] ni attauhuþ ïna. andhofun þan þai andbahtos qiþandans. þatei ni wanhun aiv rodida manna svaswe sa manna.
b soh þan ‖ andahafts du gasahtai maizun þau du aldomeinai jainaize ungalaubeinai varþ. andhofun auk jainaim anahaitandam ïm. ïn þizei [12] ni attauhun ïna. ni andsitandans jainaize unselein þize ana haitandane ïm. ak mais sildaleikjandans [13] fraujins laisein svikunþaba in allaim alamannam fauravisan rahnidedun. iþ jainai ïn unselcins seinaizos balþein ïze ni usþulandans miþ hatiza andhofun
c viþra ïns qiþandans. ïbai jah jus ‖ afairzidai siuþ [14]. sai jau ainshun þize reike galaubidedi ïmma
52 aiþþau þize fareisaie. alja so managei þaiei ni kunnun vitoþ fraqiþanai sind. ‖ þoh þan miþ baitreins þvairhein [15] rodidedun ïn þamma ei [16] liugandans bigitanda. ei ni ainshun [17] reike aiþþau fareisaie galaubidedi ïmma at neikaudaiman [18] bi garehsnai guþs qimandin at ïmma ïn naht jah miþ balþein
d faur sunja insakandin jah qiþandin [19] ïm. ïbai vitoþ unsar stojiþ mannan. ‖ at jainaim qiþandam þatei ni ainshun [20] þize reike jah fareisaiei [21] galaubida. ni fraþjandans þatei sa raihtis [22] fareisaius vas jah ragineis judaie ja ains reike ustaiknips us þaim fraqiþanam vas galaubjands fraujin du gasahtai jainaize unseleins faur ïna rodjands. iþ eis ni usþulandans þo gasaht andhofun qiþandans. ïbai jah þu us galeilaia ïs. ussokei jah saiw þatei — —

II. CALENDARIUM GOTHICUM. [23]

k$\overline{\text{v}}$ þize ana gutþiudai managaize [24] marytre jah þriþareikeis [25].	$\overline{\text{b}}$
$\overline{\text{kd}}$	$\overline{\text{g}}$ kustanteinus þiudanis.
$\overline{\text{ke}}$	$\overline{\text{d}}$
$\overline{\text{kq}}$	$\overline{\text{e}}$
$\overline{\text{kz}}$	$\overline{\text{q}}$ dauriþaius aipiskaupus [26]
$\overline{\text{kh}}$	$\overline{\text{z}}$
$\overline{\text{kþ}}$ gaminþi marytre þize bi verekan papan jah batvin bilaiſ aikklesjons fullaizos ana gutþiudai gabrannidaize [26].	$\overline{\text{h}}$
	þ
	$\overline{\text{i}}$
$\overline{\text{I.}}$	$\overline{\text{ia}}$
Nauhaimbair [27]. fruma jiuleis ·I·	$\overline{\text{ib}}$
	$\overline{\text{ig}}$
$\overline{\text{a}}$	$\overline{\text{id}}$

[1] C. M. *visandin.*
[2] M. *þize(i).*
[3] M. *tvalif.*
[4] M. *gahabaida ize*; der C. unleserlich.
[5] C. (?) M. *ainwarjamma.*
[6] M. *fidvortiguns.*
[7] M. *tvalif.*
[8] M. *fimf.*
[9] M. *tvaim.*
[10] M. om.
[11] M. *du we.*
[12] M. *in þizei.*
[13] M. *silkaleikjandans.*
[14] M. *si(j)uþ.*
[15] C. *baitreins þvairheins.* M. *baitrein þvairheins*
[16] M. *þammei.*
[17] C. *ainhun.*
[18] M. *neikaudemau.*
[19] M. om. *jah qiþandin.*
[20] C. (?) *ainhun.*
[21] M. *fareisaie imma.*
[22] C. (?) *raihts.*
[23] Castill. *Ulphilæ partium inedit. specimen* 26 sq.
[24] Cast. *madagrize.*
[25] C. *friþarekeikeis.*
[26] C. *gabrannidai.*
[27] Cast. om.
[28] C. *aipisks*

ie filippaus apaustaulus in jairupulai.
iq
iz
ih
iþ þize alþjane in [1] bairaujai ·m· samana
k
ka
kb
kg
kd
ke
kq
kz
kh
kþ andriins apaustaulus.
l.

[1] C. *alþjanoine.* Cast. *alþjinoine.*

GRAMMATICA
GOTHICÆ LINGUÆ
E GERMANICO SERMONE IN LATINUM VERSA,
INTERPRETE F. TEMPESTINI.

PRÆFATIO.

Antequam hanc grammaticam aggrediamur, operæ pretium esse duximus ejus fundamentum et tenorem paucis verbis exponere.

Quoad operis ordinationem, propriam viam in syntaxi indagare debuimus, hac hucusque nondum exploratа. Hic vero nobis ordinem didacticum persequi conantibus quandoque attentio relaxata est; quapropter non immerito speramus indicem rerum et vocabulorum ad calcem operis remissum, magnum fore adjumentum iis, quibus ordo noster nondum tritus est.

In tribus primis capitibus, quæ de scriptura et prolatione, necnon vocabulorum flexione eorumque formatione disserunt, secuti sumus equidem ordinem consuetum sub respectu formæ; sub autem respectu materiæ, lector attentus facile animadvertet, quod hic etiam, quemadmodum in syntaxi, propriis investigationibus muniti propriamque viam sectantes, a doctrina communi deflexerimus. Utrum et in quantum merito fecerimus, sincerus lector dijudicabit.

Quamvis in elucubrando hoc opere id imprimis ob oculos habuerimus, quod grammatica cujuslibet sermonis ita restringenda sit, ut linguam e lingua ipsa explicans, potissimum caveat, ne quodlibet systema præconceptum persequatur, aut formas alius sermonis vel cognati linguæ illustrandæ imponat, hoc tamen principio non adeo constricti fuimus, ut præcipue in syntaxi, græcum textum, gothicæ litteraturæ fundamentum, constanter non invocaverimus : propria enim indoles gothicæ linguæ ex hac collatione evidentius eminet.

Cum de anteriori et posteriori sermone passim mentionem facimus, hunc de quo in prolegg. ad textum, col. 473, innuimus.

Jam vero quoniam ex elucubratione hujus operis pluries occasionem habuimus, lacunas et errores qui tam in glossario [1] quam in textu ejusque interpretatione subrepserant, supplendi et corrigendi, rem non ingratam facturi nobis videmur, si has emendationes hic colligentes, lectorem numeris paginam indicantibus ad grammaticam remiserimus.

[1] In editione germanica glossarium prius quam grammatica editum est. *Interpr.*

EMENDATIONES GLOSSARII.

Aiwatundi § 73. *anabusn* § 53, 3); *balwavesei* § 92; *bistuggq* § 205, annot. 2; *brawa* § 69, annot. 5; § 191, annot. 1); *gadikis* § 69; *gaitein* § 191, *a*) *dd*); *gaits* § 77; *grefts* § 48, 3); *dobnan* § 26, annot. 2; *hakuls* § 66, annot. 1; *piuþspillon* § 167, annot. 2; *þvahl* § 56, 3); *manauli* § 145 *aa*), annot.; *nauhan* § 154, annot. 2; *ugk* § 106, annot. 1; *uhtiug* § 31, 1); *undarleija* § 150, annot. ; *sauraufynikiska* § 27, annot. 1; *slahals* § 150 *b*); *sprauds* § 56, 3); *veinuls* § 150 *b*); *vippja* § 55, 3); *voþi* § 99, 3) *a*); *vopjan* § 239, 1)[1]; *fadrein* § 95, 3); *fastubni* § 70; *freijhals* § 34, 2); *fret* § 25, 4); *frijondi* § 75; *waiteis* § 70, annot. 2).

EMENDATIONES TEXTUS ET VERSIONIS.

Mth. III, 11 § 154 4); VIII, 14 § 192, 2); XI, 12 § 178 annot. 1; XI, 16 § 259, 1[1]; *Mc.* IX, 20 § 157 *b*); X, 27 § 260, annot. 6; X, 55 § 187, II; XI, 2 § 116, annot. 5; XVI, 1 § 247, annot. 4; *Luc.* IX, 25 § 177, annot. 2; XV, 30 § 25, 4); XVI, 14 § 155; XVI, 16 § 178, annot. 1; XVIII, 38 § 212, annot. 2; XIX, 8 § 185, annot.; XX, 16 § 259, annot. 4; *Rom.* IX, 15 § 182, 2); IX, 17 § 277[1]; IX, 19 § 177, annot. 5; X, 11 § 196, annot. 6; XII, 5 § 200, 2); *Cor.* I, VII, 17 § 205, annot. 10; VII, 19 § 192, 2); IX, 21 § 268, 4); XIII, 4 § 124, annot. ; XV, 15 § 177, 1); XV, 52 § 69, annot. 5; § 191, annot. 1); *Cor.* II, II, 1 § 200, annot. 4; II, 11 § 177, 1 ; III, 14 § 200 III, 2); V, 17 § 205, annot. 1; VI, 1 § 253, annot. 1; VI, 3 § 205, annot. 2; VIII, 4 § 145 *β*) εε); VIII, 18 § 28, 3 ; XI, 6 § 177, annot. 2; XII, 19 § 155, annot. ; § 178, annot. 1; XII, 21 § 259, 1); *Eph.* III, 8 § 150, annot. ; IV, 25 § 213; VI, 22 § 106 annot. 1; *Phil.* IV, 2 § 260, III, 1); *Col.* III, 15 § 186, annot. 4; IV, 8 § 269, 4[1]; *Thess.* I, IV, 2 § 110, annot. 2; *Tim.* I. I, 14 § 128 annot. 1; *Tim.* II, III, 11 § 96 dat. pl. ; *Neh.* V, 18 § 77; *Skeir.* II, d § 99, 2, *a*); V, d § 145, *aa*); § 205, IV not. ; VI, a § 200, II, 1); VI, 8 § 205, annot. 9; VII, c § 205, annot. 10; § 282, annot. 5.

INTRODUCTIO.

§ 1. GOTHICA LINGUA (*gutiska razda* [1]) communis est sermo orientalium Germanorum, qui generali nomine *Gothorum* designantur.

« [2] Indigenum Gothorum nomen est *Guthos* (non autem *Gutans*, ut Zeuss scribit, *Die Deutschen*, 134), quemadmodum in Calendario gothico occurrit, in quo *gutþiuda* gothicam gentem indicat. Eos Græci nuncupabant, aspirata dentali, Γόθοι, vel potius geminata, Γόττθοι; Romani autem sine geminatione, *Gothi*, vocalem *o* semper in versibus corripientes (hinc apud Gruterium, *Inscript.* 161, 2, ubi cum metrum exigit longam, legitur : *Qui potuit rigidas* Gotthorum *subdere mentes* [Arnold. Mercat.], loco *Gothorum*). Sed e græco non oriuntur formæ *Gotti*, *Gotticus*, quæ in Historia imperatorum, auctore Cœlio Spartiano (*Anton. Carac.* 10 et *Anton. Geta* 6), usurpantur. Pristina et primitiva scribendi hujus nominis ratio invenitur adhuc in antiquo latino scripto, quod e plurimis caracteribus a Gotho ipso scriptum esse conjicitur, scilicet in glossa marginali codicis parisiensis acta concilii aquileiensis continentis, a Waitzio vulgata, in qua p. 13 legitur *lingua gotica*, nec non et in neapolitano Documento ad sextum sæculum circiter medium pertinente, in quo *ecclesia gotica* scribitur. Genuina scribendi ratio in veteri Germanorum superiori lingua asservata est, quippe cum in glossis octavi sæculi occurrat sub forma : *Guti* et *Gudi* (vid. Graff, *Althochdeutschen Sprachsch.* IV, 173 sq.), et apud chronistas (gall. *chroniqueurs*) ejusdem sæculi, pars Galliæ meridionalis a Gothis occupata *Gutiæ* et *Goziæ* nomen habeat (vid. Zeuss, *Die Deutschen*, 420). Ejusdem stirpis sunt *Gotones* et *Gothones* apud Tacitum (*Annal.* 2, 62; *Germ.* 40), *Gutones* apud Plinium (*Hist. nat.* 4, 14; 37, 2), et Γύθωνες apud Ptolemæum. Quoad Βούτωνες apud Strabonem 7, 1, in Γούτονες commutandum, propter quantitatem vocalis *o* audacius conjiceretur. *Gutones* autem eodem modo ad *Gutos* (*Guti*) sane referuntur atque Burgundiones ad Burgundos (*Burgundi*). Errat vero Zeuss, qui loco laudato, 154, nomina apud græcos latinosque auctores occurrentia modo chronologico ordinans, *Gothos* e *Gutones*, etc., græcum autem Γόττθοι ex *Gutþiuda* derivasse putat. Sæpe etiam Gothi *Getæ* vocantur, vel huic stirpi alluditur (vid. Zeuss, loc. laud. 405), ut etiam Jornandi factum est, qui, ipse Gothus, suæ gentis historiam inscripsit : *De geticæ gentis origine ac rebus gestis;* hinc in posterioribus temporibus *linguæ geticæ* nomen sermoni gothico impositum, ut apud Bonav. Vulcanium invenire est, coll. § 2. — Non ad Gothos continentis, sed Scandinaviæ referenda sunt nomina Γουταί (*incorrecte* Γοῦται *vulgo scriptum*) apud Ptolemæum et Γαυτοί apud Procopium (*De bell. goth.* 2, 15), quæ Zeuss, loc. laud. 158 et 511 sagaciter revisit, coll. § 3. Qui vero scire desiderat, quid nomen *Gutos* significet, hoc ante omnia componere debet tam gothico *guþ* (Deus) et *gōds* (bonus), quam caucaseis vocabulis *gats*, *kodji*, *katsi* (homines), hanc ultimam derivationem sectante Castillionæo Corinth. II, præf. p. x; quoad veteres Scandinaviæ doctores, suos Gothos (*Gotnar*) interpretantur : *errabundos*, *viatores* et *viros*, vid. Edda Sœm. I, 41, 530[b], correcte ex *gautr.* (*vir sagax*) deducentes; qui tandem nomen istud cum *giota* comparare velit, in *vagina nationum* vel *fabrica gentium*, ut Jornandes (p. 83 *Lindenbr.*) Scandinaviam vocat, explicationem inveniet. Sed pro nostris continentalibus Gothis derivatio

[1] *Razda* gothicum est vocabulum *loquelam* populi, ut γλῶσσα, λαλιά, gall. *langage*, designans, vid. Gr. *Gr.* I, 1 (3ª edit.); *tuggo* autem loquelæ instrumentum, *linguam* (la langue) notat, Mc. VII, 33, 35; Luc. I, 64, et *maþleins verbum*, sermonem quem loquuntur (λαλιάν), Joan. VIII, 43.

[2] Quæ intra *anti-lambda* (gall. *guillemets* [« — »]) includuntur, minoris sunt momenti et ad eruditos potius quam ad tirones spectant. Qui ergo hanc grammaticam omnino rudis accesserit, ea, si velit, prætermittat, ad ea tum reversurus, cum de cæteris sufficienter tritus erit. *Interpr.*

difficile ex *giutan*, *gaut*, *gutun*, *gutans* (fundere) tolerabilis peteretur, quippe cum probari nequeat utrum *giutan* etiam *gignere*, *creare* significet, ut Zeuss loc. laud. 134 contendit. Nos igitur concludentes libenter fatebimur omnino nescire, quid nomen Gothorum designet.

« Jam Grimmius (*Gram.* XLV [1ª edit.]) consulte animadvertit, linguam de qua nunc quæstio est, mœsogothicam incorrecte vocari; si enim Ulfilas, qui primus verisimiliter gothico sermone scripsit, vel saltem cujus sunt antiquissima monumenta scripta (vid. § 6 et 11), Gothis Mœsiam habitantibus interfuit, hi tamen Gothi, licet a cæteris fratribus anterius discesserint, certo autem linguam cum istis communem habuerunt. Immo et documenta gothica quæ ad nos usque pervenerunt, quæque dominantibus Ostrogothis in Italiam prodierunt, eodem sermone omnino sunt conscripta, quo Bibliorum versiones; jam vero si Ostrogothi hac eadem lingua loquebantur, ergo et Wisigothi, quorum pars Mœsiam incolebant. Igitur sermo noster omnibus Gothis communis erat, coll. § 4. »

§ 2. Gothica lingua ad indogermanicam stirpem attinet, et e germanicæ familiæ linguis ea est, quæ antiquissima monumenta præbeat; ita ut, prima certo omnium scripta, in sua sinceritate ad nos usque servata pervenerit.

« In his hodiernis temporibus apud exteros (*Germaniæ*) probare tentatum est, Gothos ad germanicam stirpem non pertinere; inter alios Stephanus Horvát *Tudományos Gyüjtemény* 1834, 4 fascicul.) eos habet ut gentem sociam simul et parentem Hunnorum, Polovtzium [1], Comanorum [2], etc. Sed erravit vir doctus deceptus nomine arabico *Guss* pro *Us* vel *Uz* [3], qui verisimiliter idem sunt ac Cumani. Ad aliam stirpem etiam adscriberentur Gothi, si unum et idem ac Getæ esse crederentur, vid. § 1; sed de facto Gothi nihil habent commune cum Getis, nisi quod, ad utramque ripam inferioris Danubii vicini degentes, quandoque commixti habitaverint. Cæterum Gothos germanicæ originis esse tum ex Ethnographia tum e Linguistica constat, nec jam a nemine in dubium revocatur. »

§ 3. Gothica lingua e germanicis sermonibus ad germanicum propius, proxime autem ad veterem superiorem germanicum accedit, ita tamen, ut cum scandinavis idiomatibus plura habeat communia. Sed aliter atque vetus sup. germanicus, qui medium recentemque peperit, nullum sui hæredem habuit gothicus.

« Licet principium non retractemus, quod in præatione ad glossarium [3] exposuimus, nec nostro in animo sit relationes gothicæ linguæ ad sanskritum et alios Asiæ cognatos sermones discutere et exhibere, attamen hic apprime venit quod Bopp (*Conjugationssystem* p. x) de his respectibus dicit : « *ich glaube Sanskrit zu lesen, wenn ich den ehrwürdigen Ulfila lese; seine Sprache hält, so zu sagen, die Mitte zwischen Sanskrit und Deutsch,* » id est, sanskritum credo legere, venerandum Ulfilam legens; ejus enim sermo medius stat inter sanskritum et germanicum. Hoc insuper absque exaggeratione verissimum est et animadversu dignissimum ad notandam affinitatem gothici cum aliis germanicæ familiæ sermonibus, quod Bopp (*Vergleichende Grammatik* I, p. 115 ** et II, præf. p. VII sq.) dicit : « *das Gothische ist der wahre Ausgans- und Lichtpunkt, der wahre Grundpfeiler deutscher Grammatik, das germanische Sanskrit,* » id est, gothicum esse lucis et explanationis fomitem verumque germanicæ grammaticæ cardinem, uno verbo, germanisantem sanskritum. Miram optionem præbet Castillionæus de relatione gothicæ linguæ ad alias germanicas : cum enim quamdam Fuldæ annotationem legerit, ubi asseritur gothicum nullius germanicorum sermonum exclusive fundamentum esse, sic sensum suum illustrare non dubitat (Corinth. II, præf. p. IV, sq.) : « *Aut idem evenit de gothica lingua, quod serius de latina, quæ cum quasi mater et fons facta esset plurium affinium linguarum, licet in his multæ latinæ voces obsoleverint, tamen in unaquaque per innumeras reliquas est adhuc conspicua; aut econtrario censeri potest, quod germanica gente Gothorum ævo magnam Europæ partem occupante, in pluresque populos divisa, dialectorum copulatio Gothorum linguam mixtam reddiderit.* » Sed animadvertere obvium est, nec quisquam inficiabitur, quod gothica, superior germanica, islandica, etc., singulæ tandem linguæ, ex unica stirpe communi proveniant; jam vero tantum contendimus gothicam prius quam cæteræ exortam fuisse, licet de hoc ortu plura nos fugiant. Si enim verum esset, ut olim, auctore Jornande, per longum tempus creditum est, atque etiam nunc amore patriæ apud Suecos creditur (Geijer, *Geschichte schwedens*, german. interprete Leffler io, I, 10 sq.), quod scilicet continentis Gothi iidem sint ac Scandinaviæ (vid. contra Zeuss, 403, 457; Grimm, præf. ad gramm. servicam Wuki Stephanowitsch p. XXIV [4]. tunc arctissimæ simul et pleræque affinitatis relationes septentrionales linguas inter et gothicam sine dubio innotuissent; jam vero res non ita se habent; et maxima gothici sermonis affinitas ad superiorem germanicum refertur. Hæc porro affinitas potissimum apparet in admotione, et præcipue in vocalisatione et similitudine specierum flexionis, quadam insuper gothici relatione ad scandinavicos sermones in vocalium expulsione (gall. *déplacement*), Gr. *Gr.* LI [1ª edit.] I, 8, 9 [3ª edit.]) existente. Si quid vel quid majus ex aliis orientalium Germanorum, Longobardorum scilicet, Herulorum, Rugiorum [4], Thuringorum, Marcomanorum et Qua-

[1] *Polovtsis* vel *Polovtzes*, id est, in Russorum diomate, *venatores*, iidem sunt ac populi quos vulgo vocant *Cosakos* (*les Cosaques*) e Slavis originem ducentes. *Interpr.*

[2] Comani (les Comans), etiam *Kumyks* vel *Koumyks* vocati, e Tartaris ortum trahunt, ad Caucasum habitantes. *Interpr.*

[3] Glossarium in germanica editione grammaticam præcedit, in nostra postmissum. *Interpr.*

[4] Primitivi Pomeraniæ ulterioris incolæ. *Interpr.*

dorum [1] (gall. *les Quades*) linguis superstes fuisset, in eis probabiliter inveniremus quo conjungantur gothicus sermo et vetus sup. germanicus; idemque de cæteris germanicæ familiæ linguis dicendum est. »

§ 4. Quoad *dialectos* gothicæ linguæ, nihil certi definiri potest.

« Nec in quibusdam duplicibus formis, ut *aglaitei* et *aglaiti*, nec in nonnullis variis scribendi modis, ut *gaþarhjan* pro *gatarhjan*, vestigia dialecti legitime quæ rerentur, quemadmodum contendit Castillionæus II Corinth. præf. p. VI et ad Galat. II, 11; quippe cum in priori casu si diversa est forma, diversa significatio cogitari possit, et in posteriori, menda sit librarii, qui etiam alibi *þ* in *t* frequenter commutat. Quin immo, etiamsi in his vel aliis ejusmodi casibus certa dialecti deprehenderetur discrepantia, nulla tamen utilitas nobis exinde oriri posset, nescientibus cuinam dialecto hæc vel illa pertineant.

« Ut gothicæ affines Grimmius (*Gr.* I, 2 [3ª edit.]) habet *Gepidarum*, *Vandalium*, *Herulorum* et forsitan *Bastarnarum* [2] linguas. Procopius expresse dicit (*De bello vandal.* I, 2) quod Wisigothorum, Vandalium et Gepidarum erat φωνὴ μία, γοτθικὴ λεγομένη. Sed ex mera certe conjectura, quam Zeuss (p. 441) et ipse Grimmius admittere repugnant, Procopius Vandales ejusdem stirpis atque Gothos credit, cum vandalica nomina, quæ ad nos pervenerunt, conspicuum discrimen a gothicis evidenter præseferant. Si enim, fide huic γοτθικὴ λεγομένη habita, concludi posset linguam eam esse, quam Constantinopoli gothicam vocabant, ejus identitas cum nostra gothica periculose assereretur. Equidem Gothi presbyteri Vandalium doctores erant (coll. Zeuss p. 455**); sed exinde non sequitur eosdem fuisse utriusque populi sermones, quemadmodum ex vehementibus Saviani diatribis in arianismum Gothorum et Vandalium (a Massmanni *Skeir.* p. 109 allatis), necnon et ex auctorum silentio de vandalica bibliorum versione immerito conjiceretur cum Castillionæo (ad Philipp. p. 65) Vandales gothica versione non fuisse usos. »

§ 5. Gothicæ linguæ thesaurus non paucas etiam continet alienigenas divitias; quarum admissio ex eo facile explicatur, quod Gothi a vicinis gentibus, aliis quidem pro aliis temporibus, relative ad socialem, politicum religiosumque ordinem fuerint dependentes.

« Exaggerat certo Castillionæus dicens (Corinth. II, præf. p. IV) : « *Vix unum aut alterum superest linguæ gothicæ vocabulum, cui aliud affine aut in recentioribus germanicis dialectis aut saltem in vetustiorum reliquis non inveniatur;* » non pauca econtrario dantur gothica vocabula, quibus in tota germanicarum dialectorum serie, et quantum scire possumus, affinia reperiantur, vid. præf. ad glossarium. Sunt equidem nonnulla vocabula *gothica*, quæ in reliquiis germanicarum linguarum deperdita ex *indicis* explicantur (vid. Bopp, *Conjugationssystem* p. X), quæque sanskrita præsertim germanicis idiomatibus suppeditavit; sed alia sunt longe plura, quæ Gothi ex alieno fonte hauserunt, coll. Grimm. Gr. I, 9 [3ª edit.]. De *slavicis* et *lithuanicis* jam in præfatione ad glossarium mentionem fecimus; quoad *finnica*, ea sunt sane quæ Ihre (*Ulfil. illustr.* p. 266) jam *scythica* merito vocavit, quæque eo magis nunc hodie illustranda sunt, quod eorum relatio ad germanica statuta sit. Porro ex his nonnulla eadem remanent in utroque sermone, ut goth. *þaida*, finn. *paita* (quoniam *p* in gothicis vocabulis mutum occurrit); et alia plurima gothicis congruentia Grimmius (in opere periodico Hoferii ad scientiam linguæ I, 10 sqq.) exhibet, nec supponit vir ille doctus quin alterutra lingua ab alia mutuata sit. Scilicet :

goth. *maþa*	finn. *mato*
marei	*meri*
namo	*nimi*
meki	*miekka*
mulda	*multa*
ahana	*akana*
runa	*runo* (poema)
gulþ	*kulta*
aiþei	*äëti*
dauhtar	*tytti*

quibus et sequentia addi possent :

goth. *sama*	finn. *sama*
manags	*moni*
mitaþ	*mitta*
hansa	*kansa*
audag	*autuas*
miton	*muettiä*
aggvu	*angen*
vasti	*waatet*
waþo	*wahto*
auþja	*autia*
kiusan	*kiusata*
vald-ufni	*waltu*
hlaibs	*leibä*

coll. Castill. ad Timoth. II, I, 5.

« Ab *Hunnis* nomina propria tantum, auctore Jornande (p. 90 Lindenb.), mutuati sunt Gothi; Romanorum autem multo minor in gothicam linguam extitit influxus, qui tamen ex eo facile explicatur, quod lingua latina ad totam Mœsiam extenderetur, quique majorem fuisse videretur, si gothica scripta eo tempore composita quo Gothi superiorem Italiam romanasque Galliæ et Hispaniæ provincias incoluerunt, penes nos fuissent. E latino sermone mutuatus est gothicus vel admisit : *militon* (militari), *kavisjo* (cautio), *laiktjo* (lectio), *assarjus* (assarius), *aurali* (orale), *faskia* (fascia), *kaisar* (cæsar), *karkara* (carcer), *kapillon* (capillus), *lukarn* (lucerna), *kumbjan* (cumbere), *pund* (pondo), etc. E Græcis autem majorem influxum experti sunt Gothi ad Danubium habitantes, quippe qui semper fœderati remanserint cum metropoli imperii græci, ex quo christianismum receperant et inde e græco fonte Bibliorum

[1] Moraviam, confinia Siliciæ, Hungriam superiorem et partem Austriæ Danubium inter et Moraviam jacentem habitantes. *Interpr.*

[2] Ad Daciam habitantes. *Interpr.*

versionem hauserint. Sic e Græcis mutuati sunt, ex. gr. : *markreitus* (μαργαρίτης), *pistikeins* (πιστικός), *spyreida* (σπυρίς), *aipistaule* (ἐπιστολή), *ackklesjo* (ἐκκλησία), *paurpaura* (πορφύρα), *drakma* (δραχμή), *smyrn* (σμύρνον), *saban* (σάβανον), *apaustaulus* (ἀπόστολος) etc. Sed quam facile decipi possit, qui vocabulorum consonantiam nimium urget, patet ex Castillionæi annotatione ad Corinth. I, XIII, 1, qua vir ille doctus, de *klismoklis* disserens, hæc græcæ originis manifeste esse contendit, cum aliunde hoc inter nota Græcorum instrumenta nunquam annumeratum fuisse certum sit.

« Nullus autem alienus influxus apparet in *flexionis forma;* nam influxus vocari nequit, quod sæpius nominibus propriis, ex alieno fonte desumptis, aliena sit flexio vel alienam imitans, vocabulis indigenis nihil simile experientibus. Nec in *syntaxim* exteri ullo modo influxerunt; ita saltem ab omnibus prius admittebatur, quam de versione ulfilana e græco serviliter facta actum est, vid. prolegg. ad Ulfilam. Quos autem hellenismos agnoscimus, etiam ad indolem gothicæ linguæ accommodantur, cum et non præeunte græco alibi occurrant, ut, v. g., attractio; qua de re vid. syntaxim. »

§ 6. Quod de litteratura gothica ad nos usque pervenit, non nisi inops et indigens est; præter enim fragmenta Bibliorum versionis et quæ Skeireins nomine nota sunt, quædam tantum insulsæ superstites sunt reliquiæ

« Quod litteraturam proprie efficit, prius apud omnes populos apparuit, quam ipsa litteratura, *carmina* scilicet et *cantiones;* jam vero rem eamdem apud Gothos sese habuisse constat ex vocabulis indigenis, quibus ad illa designanda utebantur : cantio enim (ᾠδή) hic dicitur *sagges* (Eph. v, 19; Col. III, 16), a *siggvan* (ᾄδειν); et carmen, *liuþ*, a *liuþan* (Rom. XV, 9), pro ψάλλειν etiam usurpato. Præter has designationes generales, dantur et nonnullæ appellativæ, ut pro hymno, *hazeins* (ὕμνος Eph. v, 19; Col. III, 16); in *naiteins* (coll. vet. lith. *neizjan*, Gf. II, 1128), quod Mc. II, 7; III, 28; Luc. v, 23, pro βλασφημία ponitur, stirps germanica facile agnoscetur, qua ironicum et declamatorium carmen exprimitur, tali carmine apud Gothos forsan *neiþ* vocato, ut apud vet. septentr. *nid*, coll. Gf. II, 1051. Carminibus religiosis nulla fuerunt propria vocabula, vel saltem Bibliorum interpretes e græco *psalma* (Luc. XX, 42) vel *psalmo* (Cor. I, XIV, 26; Eph. IV, 8 marg.; v, 19; Col. III, 16) mutuati sunt, licet pro ψαλμός etiam *liuþ* (vid. supra) usurpare potuissent. De gnomis vid. infra. Ænigma vocabatur *frisahts* (Cor. I, XIII, 12); similitudo, *gajuko* (vid. glossar. h. v.); fabulæ, parabolæ, narrationes, *spill* (vid. glossar. h. v.). Non solum autem fuisse cantus apud Gothos ex eo concludimus, quod propriis nominibus designentur, sed etiam ex expresso Jornandis testimonio, qui eos tum *cantiones* (p. 93 ed. Lind.), tum *carmina* (p. 83) vocat, affirmans insuper historicos et heroicos fuisse cantus, in quibus, ex. gr. Gothorum exitus e Scandinavia in continentem, Vandalium subjectio, eorum per Scythiam ad mare Nigrum transitus (p. 83), immo « *facta Ethesparmæ, Hanalæ, Fridigerni, Vidiculæ et aliorum, quorum in hac gente magna opinio est, quales vix heroas fuisse miranda jactat antiquitas* (p. 86), » celebrabantur. Quoad vero rhythmum horum carminum, nihil omnino novimus; fuerunt probabiliter iterativa, quemadmodum cæterorum Germanorum cantus; certum est autem ea heroico Græcorum metro non fuisse inducta, uti infeliciter Massmannus de versu in epist. ad Tit. I, 12 laudata conjecit. Cæterum nec erant nec fuerunt scripturæ mandata, sed, ut mos erat apud alias germanicas gentes, a certis cantatoribus orali modo tradebantur. Jam vero nos fugit gothicum horum cantatorum nomen; nam *liuþarjos*, ut Hebræorum cantantes levitæ (ᾄδοντες) apud Esr. II, 41 et Neh. VII, 1 gothice vertuntur, dici nequeunt, quippe cum Hebræi more nostro, Germani autem more potius recitativo, conjunctis citharæ modulationibus (Jornand. p. 86) canerent. Atqui eo modo canere gothice est *siggvan*, et compositum *ussiggvan*, id est, recitare (ἀναγινώσκειν), unde *saggvjans* his cantatoribus nomen accommodatius. Quoad rationem quare Gothorum carmina scripta non fuerint, facile percipi potest. In pristinis enim temporibus hic non erat usus, et posito quod Gothi ante ulfilanam ætatem scripturam habuerint (vid. § 11), hæc carminibus obvia et congruens fuisse creditu difficile est. Cum autem ea scriptura illis fuit, quæ conveniret, deerunt Mœcenæ, nec litteris libenter indulgere potuerunt, nisi cum politica quiete gaudentes, patrios mores simul et amorem propriæ litteraturæ recepissent. Adde etiam quod apud Gothos scriptura diu solis presbyteris fuerit reservata, presbyterique ad defendendam et propagandam religionem ea primo usi sint, et consequenter carminibus indulgere non potuerint, etiamsi mens illis fuisset.

« Non pauci etiam, quodam loco Jornandis innixi, crediderunt pristinis Gothis scriptas leges fuisse. Hic locus, etiam sub alio respectu conspicuus, sic se habet, p. 93 Lind. : « *Diceneus omni pene philosophia eos* (Gothos) *instruxit : nam ethicam eos erudivit, ut barbaricos mores ab eis compesceret; physicam tradens, naturaliter propriis legibus vivere fecit, quas usque nunc conscriptas bellagines nuncupant; logicam instruens eos rationis supra cæteras gentes fecit expertos; practicen ostendens in bonis actibus conversari jussit; theoricen demonstrans signorum duodecim et per ea planetarum cursus omnemque astronomiam contemplari docuit*, etc. *Elegit prudentiores viros, quos theologiam instruens numina quædam et sacella venerari suasit.* » Quamvis certum sit gothicam gentem non eo modo philosophice institutam esse, quo hic Jornandis locus indecente et indigesta eruditione plenus nos persuasos habere voluerit, hinc tamen Gothos non incultam gentem, sed de humanis et divinis, de terrestribus et cœlestibus rebus varie eruditam fuisse consequitur. Jam vero sive vicinas sive remotas

gentes comparantibus nobis constat, quibus eædem fuerunt institutiones, quædam collectio fuit sententiarum; sic Indis Puranas, Græcis Gnomi Hesiodique dies et opera, Scandinavis dives et poeticum sententiarum corpus (vid. Dietrich, *Altnord. Lesebuch* præf. XXXIII), nec non et Germanis. Simile ergo sententiarum corpus apud Gothos invenire deberemus, et huic verisimiliter alludit supra laudatus Jornandis locus. Mentionem enim facit de quodam sententiarum corpore, scripturæ mandato, nomineque *Bellaginium* indigitato. Sed quid hæ *Bellagines* vel correctius *Bilagines* (vel *Bilageineis*)? Pene omnes has habuerunt ut veras leges et, innuente Jornande, codicem legum gothicarum : inde nonnulli quædam monumenta scripta ante Ulfilam fuisse censuerunt; alii de authenticitate hujus codicis dubitaverunt (coll. Manso, *Gesch. der Ostgothen*, 91 i), et equidem merito, cum nonnisi regnante Euricho, in sæculo scilicet quinto, Wisigothi codicem legum habuerint (Aschbach, *Gesch. der Westgothen*, 157). Sed contextus, si examinetur, hanc interpretationem minime justificat. Hic enim lacuna evidenter adest; nam quæcunque leges vel statuta supponi possint, nullus unquam philosophus, physicam docens, leges civiles tulit, et sunt hic ad physicam adscriptæ, sed de investigatione tantum naturæ et essentia rerum disseruit; deest igitur in textu scientia vere philosophica, *Politia* scilicet, seu vitæ civilis institutrix : unde facile patet, quod erroris fundamentum in *naturaliter* jaceat, sic forsan sententia primitive concepta : *physicam tradens* naturam rerum ut discerent, politiam docens *naturaliter*, etc. Non est insuper necessum, ut per has *leges* positivæ intelligantur; sed econtrario legitime supponi potest, ea esse tantum naturalia æquitatis principia quibus vita civilis instituitur. Nec non et formulas incantationis et conjurationis, quales nobis e Græcis, Scandinavis et Germanis tradidit antiquitas, in voce *cantiones* locum Jornandis modo laudatum sequentes suspicari possemus, nisi etiam contextus ad minus usitatam significationem *cantus* vocem *cantio* restringere suaderet.

« De Bibliorum versione, quæ ad quartum circiter sæculum ab Ulfila incœpta, ab alio, nisi forsan ab eo ipso continuata fuit, jam supra in prolegg. ad ulfilanum textum quæstio fuit. Quoad vero *Skeireins*, hoc aliud gothicæ litteraturæ majus fragmentum a Massmanno editum, ad quodnam tempus referendum, utrum versio sit vel originale scriptum, denique a quonam Gothorum doctore confectum sit, hoc adhuc in dubio remanet, coll. Löbe, *Textberichtigung der Skeireins*, *Altenburg* 1839.

« Plures insuper alias versiones theologicosque tractatus plures conscripsit Ulfilas, ut e documentis primo recenter consultis et a Waitzio (*Ueber das Leben und die Lehre des Ulfila*, *Hannov.* 1840) editis indubitanter constat; ibi enim dicitur (pag. 14) quod: « *et ipse* (*Ulfilas*) *tribus linguis* (græca, latina et gotica) plures tractatus et multas interpretationes *volentibus ad utilitatem et ad ædificationem*, *sibi ad æternam memoriam et mercedem* post se dereliquit. » Ad anteriorem epocham pertinet *historicum opus ab Ablavio*, et *geographica scripta*, vel potius quoddam *itinerarium* totius Germaniæ *ab Athanarito*, *Hildebaldo*, *Markomiro*, ad sextum sæculum conscriptum, quodque *geographus Ravennas* sæpissime refert (vid. Grimmium *Gr.* XLVI [1ª edit.]).

« Ad litteraturæ dominium referenda sunt nec Calendarium gothicum, nec gothicæ subscriptiones nonnullorum documentorum in Italia latine conscriptorum (vid. *goth. glossar.* præf.), licet nobis magni sint alias momenti; multo minus ea spuria quæ Massmannus multis quidem sudoribus comparata, e fonte nimium fallaci hausit, et in opere periodico Hauptii *Alterthum* I, 294 sqq. nomine *gothicorum minorum* inscripta in lucem edidit, coll. § 7. »

§ 7. Gothica lingua non nisi brevi tempore floruit; in Mœsia nobis extinguitur, sese extinguentibus indigenis Gothis a torrente novorum populorum in Danubianas regiones irruentium; in occidentalibus autem terris, ubi Gothos Ostro- et Wisigothi supplantaverunt, hæc probabiliter prius quam populus ipse, influente latino sermone, extingui debuit.

« Gothica lingua in litterariam provecta, vel saltem primo scriptura stabilita est in Mœsia, ubi scripturam Ulfilas adinvenit (vid. § 11) versionemque Bibliorum incœpit. Hic floruit gothicus sermo, etiam mortuo Ulfila (383), ut ex Tertulliani [1] epistola circa an. 403 scripta patet. Hæc porro epistola (Hieronymi operum tom. I, epist. CVI; Patrol. tom. XXII, edit. Migne; epp. II, p. 626 ed. Paris.) responsum continet Sunniæ et Fretelæ, Gothis presbyteris, de nonnullis Veteris Testamenti locis divum doctorem interrogantibus, quaque non ad institutionem oralem tantum, sed ad quoddam opus scriptum certo usi sunt. Quin immo ad nonum usque sæculum apud Gothos Danubii inferioris, ut Walafrido Straboni a missionariis narratum est, in gothico sermone divina officia recitabantur. « *Gothi*, inquit (De rebus eccles. 7), *qui et Getæ*, *eo tempore*, *quo ad fidem Christi perducti sunt*, *in Græcorum provinciis commorantes*, *nostrum*, *id est theodiscum sermonem habuerunt*, *et*, *ut historiæ testantur*, *postmodum studiosi illius gentis divinos libros in suæ locutionis proprietatem transtulerunt*, *quorum adhuc monumenta apud nonnullos habentur*. *Et fidelium fratrum relatione didicimus*, *quod quasdam Scytharum gentes*, *maxime Tomitanos*, *eadem locutione divina hactenus recitari officia*. » Cum autem Olaus Rudbeck (Atlant. III, 210) narrat, quod sua etiam ætate (in sæculo 17°) in plurimis Walachiæ locis vestigia gothici sermonis superessent, hoc ad fabulas adscribendum est, quibus abundat hujus auctoris opus; immo etiamsi verum esset, ut ille affirmat, quod ipse viderit hominem

[1] Quomodo in editionem germanicam, aliunde tam exquisitam, subrepserit ille gravis error, prorsus nescimus. Non enim doctos editores fugit nullam unquam vel minimam laudatam fuisse epistolam Tertulliani, qui aliunde anno circiter 216 obiit. Hic igitur *calami* tantum lapsus adest : HIERONYMUM ponere volens, mendose TERTULLIANUM scripsit. *Interpr.*

quemdam ab his regionibus ad regem Suecorum legatum, qui Ulfilam gothice legerat, hinc tamen gothicam linguam tunc temporis in Walachia extitisse immerito concluderetur. Castillionæus equidem (II Corinth. p. 85) hæc gothicæ linguæ vestigia in ista regione per Saxones Transylvaniæ colonos explicare potuit; quis autem credat Saxonem Ulfilam eo modo legere potuisse, ignotis scriptura linguaque gothicis?

« Quoscunque Gothi subjecerunt populos, eis nunquam suum idioma imposuerunt, jura patriosque mores simul atque linguam servari permittentes. Ea fuit in Italia Ostrogothorum agendi ratio. Hic in medio relinquemus, utrum Manso punctum tetigerit, dicens (*Geschichte des ostrogoth. Reichs*, 135) Gothos *intellexisse*, quod a legibus et sermone Romanorum nonnisi discere et accipere possent (nam vir ille doctus mirifice de lingua gothica putat, cum vulgo contendens eam nondum satis perfectam fuisse, ut necessarias vitæ civilis cogitationes exprimere valeret); sed de facto gothica lingua nullo modo apud Italos introduci potuit : peculiares enim sunt casus peculiaribus explicandi rationibus, cum Romani quidam gothice locuti sunt (coll. Cassiod. 8, 21); econtra nova hæc regio urbana moribus, productionibus opulenta, voluptatibus unica, Gothorum adeo animos seduxit, eorumque nationalitatem infirmavit, ut jam Theodoricus ad gymnasia romana frequentanda suos innixe incitaret. Quod autem in Italia Gothi gothice locuti sint, hoc probatur tum ex inscriptionibus neapolitani et arctini documenti, tum e sejunctis tribunalibus Gothorum et Italorum (de quo suum sensum aperuit Glöden, *Das römische Recht in ostgothischen Reiche*, Jena 1845); et verisimillimum est reliquias omnes gothici sermonis, quales nunc habemus, ex Italia fuisse deductas; coll. Castill. *spec.* IV et ad II Cor. p. 85; W. Grimm. *Jahrb. der Lit.* XLIII, 29.

« Nec ulterius Wisigothi in victoria abutendo progressi sunt, postquam in Franciam et Hispaniam irruissent; quemadmodum enim in sacris, ita et in profanis tolerantes se præbuerunt. Gothi ipsi suos mores, leges sermonemque per ducentos annos servarunt, donec regnante Reccaredo (601) Romani fierent. Hic enim Gothos et Romanos sibi subjectos unum populum unamque gentem effici desiderans, in hoc consilio exsequendo, influente clero, totus incubuit. Itaque tulit legem ad utrosque pertinentem; cum autem subjectorum Romanorum longe major esset numerus, lex ista latine redigi debuit, ita ut latinus reipublicæ sermo factus sit; christianæ fidei devotus erat; hinc divina officia latine celebrari jussit, ita ut hujus Ecclesiæ sermo deinceps latinus fuerit; aulicis suis nomina latina dedit, ita ut aulica lingua jam latina evaserit (coll. Aschbach, *Gesch. der Westgothen*, p. 250 seq.); confectis his mutationibus, poteratne gothica scriptorum lingua superesse? Equidem lingua in ultimis temporibus dominationis gothicæ paulatim ab ore populi decidere visa est, et exceptis paucissimis germanicis vocabulis, quæ in hispanica inducta sunt (coll. goth. glossar. præf.), nonnulla tantum e rusticana Hispaniæ dialecto, quæ forsan non sine ratione *germanica* (a vet. germ. *gau*, rus, *gauer*, ruricola) nuncupatur, ex germanicis illustrantur, ut : *ledro*, sinister, goth. *hleidumeã*, a stirpe *hleid*, *led*; *mundo*, facies, goth. *munþs*, os; etiam fortasse *godo*, dexter, goth. *god*, bonus (ut aliunde expressio dexterum latus significans etiam pro bono valet); *navio*, corpus, cadaver, goth. *naus*, navis; *anclas*, manus, goth. *agga*, articulus, corpus, coll. angl. *ancle*, infer. germ. *enkel*. Neque in his investigationibus longius progredi licet, cum alia nonnulla, specie germanica, romanæ tamen sunt originis, ut : *asas*, aures, equidem goth. *ausa*, sed hispan. *asa*, auris; *meter*, comedere, equidem goth. *matjan*, sed hispan. *meter*, introducere; *bufar*, clamare, vocare, equidem goth. *vopjan*, sed hispan. *bufar*, mugire; ipsum *navio* hispan. *navio* (navis) esse posset, coll. *Vocabulario de Germania an den Romances de Germania*, editum a Joan. Hidalgo, Madrid 1779. Ex gothicis scriptis, quæ ad nos pervenerunt, ullum in Hispania confectum fuisse cum quadam certitudine statuere non possumus; qui enim codicem carolinum et fragmenta Veteris Testamenti hic composita fuisse assereret, eo fundamento nixus, quod prior *originibus* Isidori hispalensis superscriptus sit, et posteriora textui complutensis Bibliæ conveniant, intolerabilem tueretur sententiam. Neque tamen audiendus est Lembke (*Gesch. Spaniens* I, 245) dicens : nullum superesse vestigium, ex quo deduci possit, in Hispania gothice scriptum fuisse; qua de re coll. Massmannum in Hauptii *Zeitschrift* I, 378. Cæterum si *gothici libri* commemorantur, non equidem quod gothico sermone fuerint compositi, sed quod ad *officium gothicum*, id est, ad liturgiam generalem, a concilio Toletano in ecclesia gothica Hispaniæ et Septimaniæ introductum ut libri rituales pertinerent (Aschbach, 350).

« Constantinopoli, in qua civitate ad finem versus quarti sæculi et initium quinti schola, curante Chrysostomo, aperta fuerat, ut Gothi gothice docerentur (vid. Massmann. *Skeir.* 91), de gothico sermone sæpius quæstio est; hic etiam sæculo decimo memoratur adhuc quoddam *Gotthikon* apud Constantin. Porphyrogen. *de Cæremon. aulæ byzant.* I, 85. Hoc porro Gotthikon non proprie cantus erat, sed species ludi vel spectaculi (et expresse dicebatur παίζειν τὸ γοτθικόν), *nono die duodecim noctium*, in imperiali palatio *inter epulas a Venetis et Prasinis introductum*. Duo erant castra : ex utraque parte duo Gothi, qui, veste pilosa induti faciemque larva cooperti, sinistra manu clypeum, dextra autem virgam gerebant. Cantus, qui spectaculum comitabatur, alternis vicibus referebatur partim græce a choristis, partim barbare a Gothorum persona indutis. Jam vero hi posteriores *ludum aperientes*, mediis strepitibus clypeorum virgis percussorum pleno ore clamabant : *tul, tul!* tum

orbico motu ludum componentes, iterumque ad utramque partem secedentes, comitantibus panduris [1], recitabant : « Γαύζας· βόνας· βηκαδίας· ἄγια· γαυδέντες· ἐλκηδόνιδες· ἐνκέρτυς· ἄγια· βονα· ὦρα· τούτου· βάντες· βύνα· ἀμόρε· ἐπισκύαντες· ἰδεσαλδάτους· νανά· δέους· δέους· σεδακιβα· νανὰ· δαιμονογυγγύελε· γυδίλους· γυδέλαρες· νανά· γυδίλους· γυδέλαρες· νανά· τοῦ γεγδεμα· δὲ τοὐλέλε· νικάτω τουλδο· νανά. » Deinde vocabula græca sequebantur, quibus hæc barbara iterum succedebant : « ἴνερ· ἐδερισμ· τοῦ ἐγγερουα· γεργερεθρω· νανά· σικαδιασε περέτουρες. Quæ verba ad eum finem tantum huc attulimus, ut unicuique pateat quod cantus ille (nam sine dubio verba sunt cantus) non gothicus sit, quodque ipsius auctor, sive sponte sua, sive alterius consilio, *gothicitatem*, ut ita dicam, horum verborum hebetasse videatur, cum asserat Gothos dicere τὰ Γοτθικὰ ἄτινά εἰσι ταῦτα. Hic vero nomen Gothorum conspicuum est. Undenam igitur huc venire potuerunt Gothi, qui aliis gentibus germanicis in imperio constantinopolitano imperatorumque aula jam ex ætate justiniana cesserant? Nonne hi Gothi dicti, vel potius Jutæ [2] erant illi inferioris Germaniæ incolæ, qui sub imperatoribus ut *Barangæ* stipendia merebantur aulæque vacabant? Saltem refert Georgius Kodinos *de Offic. aul. Constant.*, p. 80, quod hi Barangæ primo anni incipientis die Cæsarem κατὰ τὴν πάτριον γλῶσσαν αὐτῶν, ἤγουν ἐγκλιστί, congratulari solebant. Quoad ludum vel spectaculum Gothorum dictum, plane congruit cum sueco *Julbock* et inferioris Germaniæ incolarum *Schoduvellopen* (sup. germ. *Schauteufellaufen*, gall. *la course au diable*), quod a Ducangio *Cervula* (vid. h. v.) explicatum et a nonnullis mediæ ætatis auctoribus etiam Jottici nuncupatum, a Reiskio autem ad Const. Porphyr. p. 112 Lips., male *ludi gothici* dicitur. Quod unicum germanicam stirpem sapit vocabulum in isto *Gotthikon*, est ἀμπαατῶ, quo choristæ bysantini Gothos adhortabantur, ut saltationem inciperent. Gothice deduceretur a *andbahtjan*, sed sub hac forma ἀμπαατῶ, nordgermanico *ambaht*, etc., magis congruit, vid. goth. glossar. Neque prætermitti potest, quod γούνας (*gunna*, pelliceæ vestes), quibus induebantur Gothi, ad inferiorem Germaniam (Saxoniam) pertineant, in anglico *gown*, toga, asservatæ; vid. Reiz l. l. p. 115. Nihil etiam gothici in hoc *Gotthikon* invenire potuit Massmannus (in Hauptii *Zeitschrift* I, 366 sqq.); et *jul* a *tul* longius æquo peteretur.

« Diutissime superfuit gothica lingua, si tamen viatoribus fides adhibenda sit, in Taurica Chersoneso (gall. *Crimée*), ubi Gothi tetraxiti habitabant. Referente Procopio (*De bell. goth.* IV, 4, 5), hoc primus omnium agnovit brabantinus Minorit Wilhelm Ruysbroek (*Rubruquis*), qui anno 1255 hanc regionem peragravit, cujusque unica relatio : « *inter quos erant multi Goti, quorum ydioma est teutonicum,* » ab interpretibus maxime deformata fuit, vid. Massmannum l. l. 351; aliquid vero certius invenitur apud Josaphat Barbaro, qui anno 1436 a Venetis Asow in urbem legatus est : *Gotthi*, inquit, *parlano in todesco, et so questo, perche havendo un famiglio todesco con mi, parlavano insieme, et intendevansi assai ragionevolmente, cosi come si intenderia un Forlano con un Fiorentino*, id est, lingua teutonica utebantur Gothi; idque compertum habui, quod cum apud me teutonica familia esset, cum illis loquens, intelligenter audiebatur et vice versa, eodem prope modo ac si Forlanus et Florentinus inter se colloquerentur (apud Ramusium II, 97); Busbeck, qui annis 1557-64 ut Imperii legatus Constantinopoli degens duos viros cognoverat, a Crimensibus Constantinopolim missos, in Legationis turcicæ epist. IV, p. 257 (edit. Francf. 1595) recensionem exhibet vocabulorum quæ, sine dubio germanica, pro magna parte omnino sunt gothica, ex. gr. : *Plut*, germ. Blut, sanguis; *stul*, germ. Stuhl, sella; *hus*, germ. Haus, domus; *wingart*, germ. Weinberg, vinetum; *reghen*, germ. Regen, pluvia; *bruder*, germ. Bruder, frater; *schwester*, germ. Schwester, soror; *alt*, germ. alt, vetus, senex; *salt*, germ. Salz, sal; *fisct*, germ. Fisch, piscis; *handa*, germ. Hand, manus; *brunna*, germ. Brunnen, puteus; *schwalt*, mors, vid. apud Massmann. l. l. p. 357 sq. Sed nomen Gothorum circumeundo deperditum esse videtur, neque hodie ulla hujus sermonis vestigia jam inveniuntur, vid. Pallas, *Voyages dans les gouvernements méridionaux de l'empire de Russie*, II, 396 sq.; coll. Zeuss, *Die Deutschen* p. 452 sq.; Castill. *Spec.* XXIII sq. »

§ 8. Quamvis gothica lingua nobis mature extincta fuerit ejusque litteraturæ nonnisi paucissima fragmenta ad nos usque pervenerint, quæ tamen supersunt abunde sufficiunt, ut ejus linguæ notitiam perfectissimam comparemus; ex his enim sermonis thesauro, formatione, conspicua qua in alia idiomata vertitur facilitate cognitis, hinc grammaticale artificium construere possumus. Cæterum neminem fugit gothicam grammaticam, grammaticæ Germanorum præcipue congruere.

« Gothos non esse rudem barbaramque gentem, uti de his et aliis Germanis olim fama erat nunc que est hodie, jam Grimmius (*Gr.* XLVI [1ª edit.]) comprobavit; neque in perficienda lingua segnes fuisse jam confessi sunt mediolani speciminis editores, qui p. XII asserunt « *ætate Ulfilæ Gothorum sermonem jam tantum fuisse, ut cum cultioribus linguis certare posset.* » Hujus tamen confessionis adeo postea obliti sunt, ut Majus in præfatione ad tomum octavum *novæ collectionis scriptorum veterum* iterum « *barbariem linguæ* » gothicæ commemoret, et Castillionæus in annotationibus ad paulinas epistolas a se editas haud semel imbecillitatis et imperfectionis ut « *linguam rudem* » insimulet, immo semel asserat (ad Timoth. II, II, 16) in gothica lingua esse « *usum licet per se absurdum, tamen gothicis scriptoribus utpote in lingua adhuc rudi haud infrequentem.* » Adeo perdifficile est, ut qui alienæ gentis est de nostro sermone [3]

[1] Species instrumenti. *Interpr.*
[2] Veteres Daniæ incolæ. *Interpr.*
[3] Germanico. *Interpr.*

recte æstimare possit. Neque enim gothicæ linguæ vitio verti potest, quod nonnullis verbi formis careat, quibus alii sermones gaudent, cum eas constructionibus tam mire suppleat, multo minus, quod propria vocabula rebus et ideis non excuserit, populo prorsus ignotis; coll. goth. gloss. præf. Si igitur sermo iis indigeat vel pauper sit vocabulis, quibus marina designentur, non tam mirum est, quam fuisset, si gens iter per mare fecisset marique fuisset assueta; sed novum est indicium quod ab antiquis dicta de Gothis e Scandinavia emigrantibus eorumque navigationibus mera figmenta sint et fabulæ (vid. supra § 1). Quo enim pacto Gothi, quemadmodum septentrionales gentes sua *skipbrot*, *skibbrud*, *skeppsbrote*, ita *skipabruka* non formassent, si rem prius cognovissent? Præterea mirumne ulli videri posset, quod Gothi nullum vocabulum pro *nepote* habeant, hunc per *barne barna* exprimentes? Nullo enim alio modo significatur apud veteres linguas: vet. norv. *barnabörn*, dan. *børnebørn*, suec. *barnbarn*, vet. sup. germ. *chindeschind*, *chindo chind*; etiam apud rec. sup. germ. *kindeskinder*, et cognatos sermones; quin immo apud Homerum *nepoti* nullum datur proprium vocabulum, sed æquivalenter exprimitur: παίδων παῖδες. Jam vero ex eo quod gothica lingua verborum ad civilem vitam pertinentium inopia laboret, Manso (*Ostgothen*, 135) Gothos in Italia pedem non firmum posuisse infert; sed hoc tantum deduci potest, quod Gothi, gens candidis moribus assueta facilique imperio subjecta, non eam linguam haberent, quæ Romanorum licentiam et vitia, decora et indecora prope infinita omnigenorum manerum exprimere potuisset. De cætero, quod certe negari nequit, si adhuc Longobardorum sermo ad efformanda nomina pene innumeralia munerum aptus est, cur hanc aptitudinem et Gothicus non habuisset?

« In eo gothica lingua potissimum præstat, quod synonymis ditissima sit; vocabula res et ideas omnino novas exprimentia efformare possit; possideat completas flectionis formas, et consequenter ea transponendi vocabula facultate gaudeat, qua, prosaicis auctoribus audaciam saxonicorum et borealium poetarum habentibus (Gr. Gr. IV, 552, coll. II, 920), poetæ gothici, sub isto saltem respectu, parum sint desiderandi; orthographiam habeat adeo determinatam, ut scribentis arbitrio nihil relinquat definiendum; denique alienæ litteraturæ scripta, immo abstractas sententias in se facillime converti sinat (Gr. Gr. XLVI 1ª edit.]; nostra prolegg. ad Ulfilam). Unde quod Ihre, Gloss. Suigoth I, 29 dicit: « *linguam gothicam adeo cultam et concinnam esse, ut elegantia nulli, ne græcæ quidem et latinæ quidquam concedat,* » verum est, quoad principium, quoad vero consecutionem, lingua diutius vivente, verum fieri potuisset.

« Utrum gothica lingua sit reipsa cognitu ita facilis, ut Mojus et Castillionæus semel asseruerunt (*Spec.* VI: « *neque ulphilana lingua perdifficilis est, neque ejus primorem notitiam quivis etiam sine magistro non brevi obtinebit*), e majori minorive cognitione, quam comparare velis, consequitur; hoc tamen bene compertum habeas, quod plusquam cognitione inchoata opus est, ut quis sana mente de gothico sermone judicare possit.

§ 9. Quæ *grammaticales annotationes* de lingua gothica sive a veteribus sive a recentioribus conscriptæ sunt, eas retulit Massmannus (in Hauptii *Zeitschrift fur deutschen Alterthum* I, 298 sqq.); quæ vero *grammaticæ* e peculiari textus ulfilani studio ab ætate Junii vulgatæ sunt, eas Zahn (*Einleitung zum Ulfilas* p. 61 sq.) commemoravit, suo modo dijudicans. Grammatica quæ prima hujus nominis non indigna fuit, auctorem habuit Fuldan; primum vero sanæ doctrinæ corpus in germanica grammatica Grimmii reperies.

« De indigenis Gothorum grammaticis non novimus; et aliunde sermo brevioris fuit vitæ, quam ut corruptionis periculum adire potuerit, indigenarum grammaticarum causam communiorem. Gothicus alphabetus nonnullæque regulæ ad determinandam quorumdam sonorum prolationem primo inveniuntur apud *viennense manuscriptum* (Membran. Salisb. Nr. 140, olim Salisb. 71 fol. 20), quod Wilh. Grimmius (45ª tomo *Jarkbucher für Literatur*, p. 5 sqq.) primo edidit, de quo vid. Massmannum l. l. 236 sqq.

« Tum a *Bonaventura Vulcanio* vulgatus est libellus, auctore anonymo, hoc nomine inscriptus: *De litteris et lingua Getarum sive Gothorum;* cui adjunctus est *Commentariolus de lingua gotthica*, Leyden 1597, vid. Massmannum l. l. 311 sqq., qui nonnulla e textu excerpta et annotationes in nonnullas litteras nonnullorumque vocalium rectam prolationem continet: idem etiam invenire est in Gruterii *inscriptionibus*.

« G. Hickes, *institutiones grammaticæ anglosaxonicæ et mœsogothicæ*, Oxford, 1689, 4 vol., quorum prius *Linguarum veterum septentrionalium Thesaurus* ejusdem auctoris continet, opus iterum editum, Oxford 1705, 2 vol. fol.

« Lambert ten Kate, *Gemeenschap tussen de Gottische Spracke en de Nederduistsche*, Amsterdam 1710, 4.

« Edw. Lye, *grammatica gothica*, cujus in præfatione *Sacrorum evangeliorum versio gothica* inducta est ab editore Benzelio, Oxford 1750, 4 vol. p. 59-62; hujus grammaticæ sommarium est Ow. Manning *Grammatica* (*Anglosaxonica et*) *Mœsogothica*, cujus 1ᵐᵘˢ vol. *Dictionarium saxonico- et gothico-latinum*, auctore Lye, continet, ab eodem Manning edit., London 1772, 2 vol. fol.

« Fr. Karl Fulda, *Ulfilanische Sprachlehre*, in 2° vol. *Ulfilas* a Zahnio editus p. 1-62.

« J. Grimm, *Deutsche Grammatik*, Gottingen 1819, 2ª edit., 4 vol.; item 1822-37; 3ª edit., 1 vol. 1840;

« De prolationis et formarum doctrina notandus est F. Bopp, *Veryleichende Grammatik*, Berlin 1833-42, 4 part.

« De Monographia laudandi sunt:

« Joh. von Ihre, *De verbis Mœsogothorum*, in Büschingii collectione *Scriptorum versionem ulfila-*

nam et linguam mœsogothicam illustrantium, Berlin 1773, 4° vol. p. 149-71.

« Ejusdem, *De nominibus substantivis et adjectivis Mœsogothorum*, 1769, ibid. p. 221-56.

« Alb. Wellmanu, *Das Gothische adjectivum*, Stettin, 1855.

« Ad. Ziemann, *Gothisch hochdeutsche Wortlehre*, Quedlinburg, 1854.

CAPUT PRIMUM.

DE SCRIPTURA ET PROLATIONE.

A

DE SCRIPTURA.

§ 10. Gothica lingua viginti et quinque litteras (*bokos*) habet, quæ sequuntur :

𐌰	a	𐌹 𐌈	i	𐍂	r
𐌱	b	𐌺	k	𐍃	s
𐌲	g	𐌻	l	𐍄	t
𐌳	d	𐌼	m	𐍅	v
𐌴	e	𐌽	n	𐍆	f
𐌵	q	𐌾	j	𐍇	x
𐌶	z	𐌿	u	𐍈	w
𐌷	h	𐍀	p	𐍉	o
𐌸	dh (þ)				

« § 11. Annotatio 1.—Adinventio gothicæ scripturæ Ulfilæ adscribitur : Philostorgius (*Hist. eccl.* 2, 5) eum vocat « εὑρετὴν γραμμάτων οἰκείων, » et Socrates (*Hist. eccl.* 4, 32) asserit quod « γράμματα ἐφεῦρε γοτθικά, » quod plures alii deinde repetierunt (vid. Waitz, *Leben des Ulfilas* p. 51). Crediderunt equidem, asserente Jornande, quia Bilegineis scriptæ fuerant (vid. § 6), scripturæ artem etiam ante Ulfilam apud Gothos notam et usurpatam fuisse, et eruditis italis vix credibile videtur, quod linguæ iis polienti dotibus, quas in suis operibus prodit Ulfilas, scriptura defuerit; si autem hæc ratiocinatio legitima esset, cum deinde Castillionæus (ad Philipp. 1, 18), ex eo quod gothica lingua futuro indigeat et interpretis oscitantiæ de passivo convertendo nimium relinquat, eam rudem barbaramque improbavisset, exinde legitime conciudi posset, etiam ætate Ulfilæ nullam adhuc apud Gothos fuisse scripturam. Sed principium, quod organica sermonis perfectio e scriptura pendeat, nullo fundamento nititur (coll. W. Grimm. *Deutsche Runnen*, p. 45). Econtrario ostendit W. Grimmius cum multa argumentorum vi, jam in Bibliorum versione ideas *scribendi*, *legendi*, *litteræ*, *libri*, *plutei*, etc., indigenis nominibus designari, vid. ad § 18. Waitz equidem (l. l. 53) artem scripturæ apud Gothos jam ante Ulfilam retrofert; contendit autem, non eas litteras, quas induxit Ulfilas, sed runicas tunc in usum fuisse; conclusio sine scrupulo admittenda, ut quæ speciosam contradictionem monumentorum ante Ulfilam scriptorum, et scripturæ ab Ulfila adinventæ, de quibus factis, historice loquendo, nihil est cur dubitemus, apprime explicet.

« Jam vero ex tabula patet, gothicas litteras, nulla fere excepta, græcis latinisque plane congruere, ita ut nihil aliud fecerit Ulfilas, nisi has gothicæ linguæ accommodaverit. Hic vero quæretur, plerisque gothici alphabeti litteris græcis et latinis convenientibus, quemnam horum alphabetorum suum Ulfilas fecerit? Cuinam etiam alii alphabeto tribuendæ sint eæ litteræ, quæ sive forma sive significatione neutri græco latinove congruunt? Hic alphabetus ex omnium consensu runicus est, jam ante ulfilanam ætatem apud Gothos notus. Quoad primam quæstionem, Ihre (*Diss. de cod. argenteo et litteratura Mœsogothorum*) et W. Grimm. (l.l. 28 sqq.), ne gothicum alphabetum e pluribus aliis arbitrarie exceptum esse fatentur, asserunt eum primitus fuisse jam ante Ulfilam ex eodem fonte atque græcum et latinum haustum. Quam contra sententiam non tantum militat, quod, ut certa fama est, Ulfilas gothicam scripturam adinvenerit, sed etiam quod characteres ipsi ita latinis et græcis conveniant, ut ad propriam et absolutam eorum formam cogitare non liceat; et insuper quis est iste pristinus alphabetus, gothici simul, græci et latini parens? Eum equidem Ihre vocat pelasgicum, alphabetum nobis omnino ignotum; W. Grimmius nullum equidem affert, sed adeo inexpugnabilis est congruentia gothicarum litterarum cum græcis et latinis, ut fateri coactus fuerit græco-latinum alphabetum e contactu populorum in gothicum rursus influxisse, quo confesso quæstio regreditur, non solvitur. Verum punctum tetigere Waitz (l. l. 51 sqq.) et Baumlein (*Untersuchungen über*, etc., *die Entstehung des gothischen Alphabets*, 97 sqq.), qui græcum alphabetum ut gothici typum habent, licet e latino et, fateri debemus, runico quosdam characteres Ulfilas mutuatus erit. Ea erat etiam Jacobi Grimmii sententia, cum in præfatione ad servicam grammaticam Wuki Stephanowitsch p. x dicit : « *Ulfilas legte seiner Arbeit das griechische und lateinische Alphabet mit Zuziehung runischer oder willkürlicher Zeichen fur die besondern Laute gothischer Sprache unter*, » id est, Ulfilam opus suum instituisse ex græco et latino alphabeto, quibusdam signis e runico vel arbitrarie exceptis, ut peculiares gothicæ linguæ soni scriptura repræsentaret; sed vir doctus contrariam sententiam recenter admisisse videtur, dicens (*Deutsche Grammatik* I, 25 [3ª edit.]): « *In gothische Alphabet sint griechische und lateinische Buchstaben unter runische genommen verden*, » id est, in gothico alphabeto græcas et latinas litteras inter runicas exceptas fuisse.

« Jam vero si quis absque partium studio gothicas litteras consideraverit, persuasum habebit ad græcum alphebetum pertinere : 𐌰, 𐌱, 𐌲, 𐌳, 𐌴, 𐌹, 𐌺, 𐌻, 𐌼, 𐌽, 𐌿, 𐍀, 𐍂, 𐍃, 𐍄, 𐍅, 𐍆, 𐍇, 𐍈; ad latinum : 𐌰, 𐌱, 𐌳, 𐌴, 𐌹, 𐌺, 𐌻, 𐌼, 𐌽, 𐌿, 𐍂, 𐍃, 𐍄; ad gothicum tandem proprie spectant, sin forma, saltem significatione : 𐍆 et 𐍈 e græcis Ψ et Θ; 𐌲 et 𐌷 e latinis G et n; si hæc ultima littera formæ latinæ cursivi n minus congrueret, extranea esse posset vel forsan indigena (vid. § 12). Runico autem nihil remanet adscribendum. Offensi sunt plures ex eo quod Ulfilas ex arbitrio quædam signa elegisse assereretur; sed merito cogitari potest eum imprimis voluisse, ut suæ linguæ soni cum alienis signis quam maxime congruerent; porro quibusdam characteribus sonis non respondentibus et aliis sermonibus nonnullos sonos gothico proprios non habentibus, hæc signa legitime pro libitu suo mutuari potuit, in hoc potius laudandus quam vituperandus. Etiam in quærendis characteribus ad certos sonos accommodatis conati sunt Simonides et Epicharmos pro græco alphabeto, Cæsar Claudius, pro latino (vid. Schneider, *Formenlehre der lat. Sprache* I, 4 sqq.), Chilpericus, pro Francorum alphabeto (Gregor. Turon. *Hist. Francorum* v, 45) et imprimis Cyrillus slavicum alphabetum e græco deducens.

« Cum gothica scriptura etiam post Gothorum tempora commemoratur, non credendum est eam esse, quæ in gothicis scriptis usurpatur. Gothica enim in Hispania vocabatur scriptura, quæ alibi sub nomine *toletanæ* indigitata, e gothicis et latinis litteris commista est, et a Francis assumpta (Aschbach, *Gesch. der Westgothen*, 353 sq.), concilio leonensi (1091) abrogata est. Necnon et in Italia runica signa *improprie gothica nuncupata sunt*, vid. Massmannum, *Skeir.* pag. xv et Hauptii *Zeitschrift für deutsches Alterthum* I, 517. Quod autem gothica scriptura in Italia asservata fuerit, et bresciana inscriptio primæ tabulæ in *Specimine Ulfilæ partium inéditarum* hac eadem fuerit conscripta, hoc unico supersit e monumento, stabiliter affirmari nequit, coll. Grimm. *Jahrb. der Lit.* XLIII, 21.

§ 12. Annotatio 2. — Quod ad *formam*, *habitum* et *potentiam* litterarum attinet, erroneam Maji conjecturam (*Spec.* xvi) prius notare debemus, quod scilicet Ulfilas *majorem* et *minorem* alphabetum adinvenerit. Equidem *in codicibus* litteræ majori minorive sunt statura, prout quam sedem occupant; sic majoribus litteris conscripta sunt initia capitum et versuum; minoribus vero, ubi textus extra lineam determinatam in margine conscriptus est. Sed utræque litteræ ejusdem sunt typi. Potiori jure, et ea forsan erat Maji sententia, distinxit Massmannus (*Die gothischen Urkunden von Neapel et Arezzo* p. 6 seq.) scripturam rectam atque solidam ad manuscriptos codices, libros et inscriptiones usurpatam, alteram vero inclinatam et cursivam ad usus vitæ quotidianos. In eo prior, ait vir doctus, a posteriori discrepat, quod nonnullæ litteræ, etiam absolutæ, majores calami ductus admittant, dum in scriptura cursiva minori delineamento exarantur. Quod præter 𐌰 et 𐌰, de 𐍆 dicendum est. Hac scriptura cursiva etiam conscriptæ sunt glossæ et annotationes in manuscriptis codicibus, vid. tabulam ad Massmanni Skeireins, exceptis eis in codice argenteo existentibus, quæ rectis solidisque, sed minoribus, licet pulchris sæpe, et a scripturæ textus distinctis litteris scriptæ sunt; nonnullæ tantum, ut quæ ad Luc. vi, 27 et xvi, 13 pertinent, cursivam scripturam præbent, unde constat, eas sive diverso tempore, sive manu diversa fuisse conscriptas.

« Quod ad diversum habitum quem nonnullæ litteræ in codicibus diversis præ se ferunt, nihil certi olim conjici potuit, quia deficientibus facsimilibus, meræ delineationes, sæpius infideles, præsto erant. Nunc vero facta sunt facsimilia omnium codicum : mediolanorum a Majo et Castillionæo, viennensium a W. Grimmio, Skeireinsis et neapolitani documenti a Massmanno, codicum argentei et carolini a nobis, qui inde tabulam exscriptam instituimus.

« Nunc vero de nonnullis litteris sint sequentes *animadversiones* :

« 𐌰 Vid. infra § 15.

« 𐌹 est neque, ut voluit W. Grimmius, Græcorum *koppa* (vid. ad § 15), neque, ut contendit Lye XXXIX, Runorum *kœn* (ᚴ), quæ nonnisi in posterioribus latine donatis cum eo congruunt, sed Latinorum q. Nec latine transcribi potest *qv*, habita forsan ratione analogiæ cæterarum dialectorum (Grimm. *Gram.* I, 3), cum nusquam adsit in gothico sermone duplex sonus (*kw*), quem Ulfilas *kv* in *Akvila* adeo transvertit.

« 𐍆 Nullo fundamento nixus conjecit Lye (*Gram. goth.* XXIX), quod 𐍆 ex conjunctis T et H evasisset, ita ut proprie fuerit 𐍄𐍇, unde 𐍅 et denique 𐍆; vel ex duobus ex adverso positis 𐌰 (⧅). Neque verius est, hanc litteram ex eo originem duxisse, quod semicirculus linea transversali figeretur (W. Grimmius, *Runen* 44); nam duo cornua diversis apicibus efformantur (vid. Tab.). Datur et alia hujus litteræ forma, qua, cornibus ad superiorem partem conclusis, græco Φ assimilatur (W. Grimm. *Wien. Jahrb.* XLIII, 5). Nec runico signo ᚦ forma congruit gothicum (W. Grimm. *Runen* 44; J. Grim. *Gram.* I, 3), licet in manuscriptis codicibus scriptura latina conscriptis illud pro 𐍆 usurpetur. 𐍆 forma idem est atque græcum Ψ (ps); sed Ulfilas pro ps illo non utitur, duplicem consonantem duplici signo reddens; cum autem nec in græco nec in latino alphabeto characterem gothico *dh* respondentem inveniret, illud huic sono accommodavit. In visigothicis monetis pro græco Θ gothicum 𐍆 occurrit in CINDASVINΘVS et ÞECCESVINΘVS (vid. apud Aschbach 360), quia verisimiliter his posterioribus Gothis purus sonus *dh* sensim deperditus erat, cujusin locum *th* et, ablata aspiratione, *t* intrus sum fuit, sicut horum nominum terminationes etiam probant. Theodoricus Ostrogothorum rex, edicta sua subscribere debuit 𐍆ΘΩ𐌰 (vel ΘΘΩ𐌰),

nam Anonymus Valesianus apud Muratorem (*Antiq. Ital.* II, 305) expresse dicit: « *Theodoricus illiteratus erat et sic obruto sensu, ut in decem annos regni sui quatuor litteras subscriptionis edicti sui discere nullatenus potuisset, de qua re jussit laminam auream interrasilem fieri, quatuor litteras regis habentem* THGOD, *ut, si subscribere voluisset, posita lamina super chartam, per eam penna duceretur, et subscriptio ejus tantum videretur.* » Cum autem his verbis asseritur regem quatuor tantum litteris subscribere, THGOD autem quinque constare, infelicius conjecit Reiske *ad Constant. de Cærim. aul. bysantin.* p. 140, edit. Lips., loco THGOD aliquid aliud, forsan LEGI, legendum. Hinc facile solvitur Massmanni quæstio, *Skeir.* præf. p. x**), utrum Theodorici sigillum scripturam gothicam contineret.

« Ï et I in eo sunt discriminanda, quod prius ineipiente, posterius metio et desinente vocabulo usurpetur, vid. ad § 17.

« Ꮆ est G Latinorum. Librarius codicis viennensis (vid. § 9) Ꮆ et Γ habet et usurpat pro eadem littera, ea tamen discrepantia, quod prius, latinum, debile *i*, posterius, græcum, asperum G valeat; deinde, ut prolationem gothicorum sonorum ignotorum determinet, vocabula cognitæ prolationis affert *genuit* et *Gabriel*, ut ita dicere intendat: ubi debilior est prolatio, ut in *genuit*, gothicum Ꮆ; ubi vero asperior, ut in *Gabriel*, Γ adhibetur. Eodem modo rem intellexerunt W. Grimmius et Massmannus, quorum prior in viennensi *Jahrb.* p. 13, posterior in Hauptii *Zeitschrift* p. 299, affirmant quidem hoc exemplum *genuit* rei nullam afferre lucem, seque malle vocabulum per J incipiens, ut, forsan, *judaius*. Hoc etiam obiter dicendum est, immerito Lye p. XXXIX, Ꮆ pro græco ι accepisse ideo, quod goth. *iskarjotes*, græco Ἰσκαριώτης responderet; et Ihre p. 202 (edit. Büsch.) cum eni sibilantis sono illud proferendum asseruisse, qui eruditus vir in hoc conjiciendo ξ eamdem sedem occupans in alphabeto græco atque Ꮆ in gothico ante oculos verisimiliter habuit.

« Ⲏ, si e latino *n* non deducitur, proprium esset gothici alphabeti signum; sed nemo sane negare potest, hoc runico *Ur* (ᚢ) similius esse, quam ut unum et idem non asseratur, præeuntibus Lye p. XXXIX, Grimmio, *Runen* 45, et Waitzio, l. l. 52. Cæterum altera prolatio causa est, cur græco-latinum Ꮋ pro sono *u* non electa fuit: forma enim latina U pro vocali usurpata nondum a consonanti V discriminabatur.

« Ꮪ pro sua pristina forma latinum est; forma Ꮯ proxime accedens ad græcum C, in recentiori scriptura ad cursivam propinquanti primum occurrit, vid. Massmannum, *Skeir.* X, ubi etiam angulosum Ⲥ, vid. viennense *Jahrb.* 9.

« Ⲩ est neque anglosaxonicum Þ (Lye XL), cujus a forma longe differt, neque runicum (Grimm. *Runen* 44), sed græcum Υ (Grimm. *Gram.* I, 42, 57; Waitz. 52).

« Ⲫ est Latinorum F; Grimmius quidem (*Runen* 41) hoc habet tanquam digamma æolicum: sed obstat, quod istud aliam atque gothicum *f* habeat prolationem, quam aliunde novit Ulfilas, *v* usurpans, ubique vocabula græca digammate proferenda essent. Si autem Ulfilas nullum signum latino alphabeto mutuatus esset, gothicum Ⲫ ut runicum ᚠ eo magis haberetur, quod lateat, cur græcum Φ pro sono F potius non elegerit, cum græc. φ semper hoc signo transcribat, ex. gr.: *Filippus*, Φίλιππος; *Fygailus*, Φύγελλος; *Filemon*, Φιλήμων; *Nymfa*, Νυμφᾶ, etc.

« Ⲑ Licet in eo omnes consentiant, quod ad ignotum alphabetum hoc signum pertineat, et Waitzius saltem asserat hoc non esse græcum, cum tamen jam perspectum habuimus, Ulfilam græcas litteras, quibus in sua lingua nullus sonus respondebat, ad designandos alios sonos gothico sermoni proprios usurpavisse, nihil obstat, quin dicamus Ⲑ Gothorum non proprium esse signum, sed tantummodo ϑ Græcorum. Nemo insuper non videt, quod Ulfilas in suo alphabeto græca Ψ et Θ interverterit, id est, goth. ψ in locum græc. Θ et goth. Ⲑ in locum græc. Ψ subdiderit.

« Ⲱ, auctore W. Grimmio (*Runen* 45), runicum est; sed hoc ᛟ (*œdil*) codicis viennensis (*Wiener Jahrb.*), pertinet, ut alia, ad scripturam lineolis luxuriantem, quæ ut exemplar proponi nequit; aliunde danicus sonus (*ϑ*) gothico (ō) minime congruit; Ⲱ igitur, innuentibus Lye XXXIX, et Waitzio 52, est potius ω Græcorum. Ⲟ huic signo omnino simile occurrit etiam in inscriptione adumbrata apud Grotefend, *Altitalien* V, tab. II, 4. »

« § 15. Annotatio 3.—His viginti et quinque litteris addantur duo episemata, scilicet:

« 1) Ⲕ Quamvis hoc signum nusquam ut littera, sed tantum ut cifra in codice argenteo appareat, hoc tamen Ihre (p. 205 edit. Büsch) habet ut vera littera, quam, quemadmodum russico characteri *tsk* (tsch) valenti forma convenit, ita et potentia convenire contendit. Sed contra militat, quod nunquam Ulfilas duplicem sonum unico signo reddiderit, et in tota gothica scriptura compositus sonus *tsk* nusquam appareat. Quam conjecturam Ihrei licet jam a Zahnio in annotationibus ad gothicum alphabetum gothicæ grammaticæ Fuldæ præpositis ut merum figmentum explosam, de novo, alio tamen modo exagitavit W. Grimmius (*Wien. Jahrb.* p. 7), in hoc signo litteram, et quidem *dh* valentem iterum agnoscens; sed huic sono respondet ψ, ut infra (§ 50) ostendetur. Neque Jacobo Grimmio (*Wien. Jahrb.* p. 40) displicebat, Ⲕ litteram esse, negabat autem vir ille doctus, quod ad gothicum alphabetum hæc littera necessario pertineret, eam adscribens ad alphabetum ex quo ille prodierat; conferl equidem slavicum: hanc vero litteram non esse dentalem, sed gutturalem contendit. Utcunque se habent ista, signum de quo nunc agitur, non est gothica littera, sed tantum numeralis nota, 90 valens, koppa Græcorum, vid. Schneider, *Formlehre* I, 522; Matthiä *Griech. Gram.* I, 22; Buttmann, *Griech. Gram.* I, 12. Inde W. Grimmius græco koppa gothicum Ⲕ infelicius assimilavit, quod latino *q* proprie respondet. De cætero Ⲕ et Ⲩ eodem modo inter se convenire, atque græcum kappa et koppa, nemo est

qui neget. Adest etiam, auctore Grimmio (*Wien. Jahrb.* 7 et 41), alia forma τοῦ Ⲁ, quod, ubi ejus ansula ad exteriorem partem inclinata altius producta esset, et hasta magis ad lævum protracta, ⅂ evadit, cumque nostro ϥ commutatum est; sic eo habitu donatur in viennensi codice et in visigothica moneta, ubi GONVGMAR pro *Gondemar* legitur (vid. Aschbach 359). Sed nihil est commune hoc signum inter et episema ϥ.

« 2) ↑ In ulfilana versione Novi Testamenti hoc *signum non occurrit*; sed apud Esdram II, 36, numero 900 per numerale vocabulum *niunhunda* expresso, optimo jure conjecit Castillionæus, *Spec.* p. 2, dubitandum esse, an apud Gothos pro numero 900 peculiare signum fuerit; neque enim in vaticano alphabeto reperitur (*Wien. Jahrb.* p. 4). Primum ut numerale signum apparuit in viennensis codicis serie numerica, quam W. Grimmius (*Wien. Jahrb.* 16 sq.) e primo Moseos libro excerptam merito conjecit, coll. prologg. col. 464 (Massmannus, in Hauptii *Zeitschrift* p. 503, se hanc agnovisse in Ezechiele et libris Macchabæorum asserit). Cæterum hoc signum Græcorum est *Sampi*, vid. Buttmann, *Griech. Gram.* I, 12; II, 378; Matthiä, *Griech. Gram.* I, 22 sq.; Bockh. Staatsh., *der Athener* I, 386, et in hac forma, græco alphabeto verisimiliter excerpta, jam in tabula apud Ihre (ad pag. 200 edit. Büsch.) et in alphabeto græco viennensis codicis occurrit.

« Nunc vero mirum est, quod Ulfilas, postquam duo supra memorata episemata Græcis mutuatus erit, et tertium, *bau* scilicet vel *vau*, numerum 6 valens et formæ S, non receperit (coll. Ihre, p. 210 edit. Büsch.); sed in locum hujus signi suum *q* subdiderit, quo numerus sextus significaretur. Unde patet, Ulfilam, in componendo alphabeto, arbitrium consuluisse. »

§ 14. Annotatio 4. — Quoad *potentiam numericam* litteræ gothicæ et episemata valent, ut sequitur :

Ⲁ	1	I	10	Ⲣ	100
Ⲃ	2	Ⲕ	20	Ⲥ	200
Ⲅ	3	Ⲗ	30	Ⲧ	300
Ⲇ	4	Ⲙ	40	Ⲩ	400
Ⲉ	5	Ⲛ	50	Ⲫ	500
Ⲋ	6	Ⲝ	60	Ⲭ	600
Ⲍ	7	Ⲟ	70	Ⲑ	700
Ⲏ	8	Ⲡ	80	Ⲱ	800
Ⲫ	9	Ⲫ	90	↑	900

« Hæ litterarum potentiæ innotescunt e diversis Bibliorum versionis, Skeireins et documentorum locis, in quibus numeri litteris designantur; sic : *a* (1) Neh. v, 18; *b* (2) Joan. vi, 9; Skeir. VII, d; *g* (3) Esdr. II, 35; *e* (5) Joan. vi, 9; Skeir. VII, a, d; *q* (6) Neh. v, 18; *h* (8) Esdr. II, 16; *i* (10) Neh. v, 18; *ib* (12) Mth. IX, 20; Skeir. VII, c, d; *id* (14) Cor. II, 12; ? Cod. A· *iz* (17) Esdr. II, 39; *k* (20) Joan. vi, 19; *l* (30) Mc. IV, 8; *m* (40) Skeir. VII, d; Neh. v, 15; *mc* (45) Esdr. II, 8; *n* (50) Neh. v, 17; *nb* (52) Esdr. II, 29; *j* (60) Mc. IV, 8; Docum. neap.; *jq* (66) Esdr. II, 14; *u* (75) Esdr. II, 36; *ud* (74) II, 40; *ye* (95) II, 20; (100) Mc. IV, 8; *rib* (112) Esdr. II, 18; *rk* (120) Docum. neap.; *rkb* (122) Esdr. II, 27; *rkg* (123) II, 21; *rkh* (128) II, 23; *rlg* (133) Docum. aret.; *rmq* (146) Esdr. II, 22; *rnq* (156) II, 30; *rnh* (158) II, 24; *skg* (223) II, 19; *smz* (247) II, 38; *snd* (254) II, 31; *t* (300) Joan. XII, 5; *tk* (320) Esdr. II, 32; *tlg* (333) II, 17; *tme* (345) II, 34; *vnd* (454) II, 15; *xib* (612) II, 26; *xkg* (623) II, 11; *xl* (630) II, 33; *xmb* (642) II, 10; *xjq* (666) II, 13; *wke* (725) II, 33; *wmg* (743) II, 25; *wj* (760) II, 13; *wuq* (776) II, 12. Innotescunt insuper e fragmento Calendarii gothici, in quo numeri a 1° ad 30um reperiuntur (vid. *Goth. gloss.* præf.); e numeris marginalibus, quibus sectiones codicum designantur, addito quod in codicis argentei margine etiam loca parallela cæterorum evangeliorum notantur, vid. Castillionæum, *Spec.* XIX ad Corinth. II, 1, 3, et imprimis nostra prolegg. ad Ulfilam; denique ex reclamationibus (gall. *réclames* ou *signatures*), quibus in manuscriptis numeri quaternionum indicantur, Massmann. *Skeir.* 57. Notandum est etiam librarium, Cor. I, XIV, 26, in vocabulo, quod male prius scripserat Ⲁ, et in altero, quod præire debebat, Ⲃ superposuisse, vid. Castil. ad h. l. : nec non et alphabetus vaticani codicis (*Wien. Jahrb.* p. 4) numeros juxtapositos ad Ⲣ usque continet, ultimo ↑ omnino deficiente.

« Ut autem litteræ numerales ab aliis discrimen habeant, *a*) illas super lineæ ‾ vel ‾, eodem modo ac in græcis codicibus (vid. Bast, *Comment. palæogr.*, p. 850 in Schaferii editione *Gregorios Korinthios*) ducuntur, et tunc deficiunt puncta diacritica τοῦ *i*, ex. gr. : Ⲉ 5, Ⲓ 10, Ⲣ 100, etc.; quandoque etiam subter, ut in subscriptione Viljarith neapolitani documenti : Ⲍ; *b*) figitur insuper punctum ante et post litteram, communius unicum, ex. gr. : ·Ⲃ· 2, ·Ⲙ· 40, ·ⲓⲃ· 12 etc.; in neapolitano autem documento duplex, ex. gr. : in subscriptione Sunjafrithas :Ⲍ: 60, :ⲢⲢ: 120. Loco punctorum Viljarith adhibet *c*) parvulos uncinos : ⸢Ⲍ⸣, ut etiam Gudileb in aretino documento : ⸢ⲢⲀⲢ⸣. Similibus uncinis reclamationes (gall. *réclames* ou *signatures*) includuntur : ⸢Ⲉ⸣, vid. Massmann. *Skeir.* 57. Ufilahari singulas litteras duplicis numeri eo modo notat :ⲢⲢ, et Viljarith eas puncto separat : ⸢Ⲣ.Ⲣ⸣; in quo etiam animadvertas quasi virgulam unicuique litteræ supposita m. Ex diversis numerorum indicandorum *modis in viennensi codice* (*Wien. Jahrb.* p. 11) patet, eos diversis fontibus adscribendos esse; prior series sic se habet : ⅭⅩ (130), ⅭⅦ (807), ⅭⅯ (840), ↑ⅯⅭ (912), et W. Grimmius p. 16 eos e Geneseos libro excerptos esse probavit; posterior autem series lineæ ductu gaudet : Ⲍ (60), Ⲭ (30), ⲢⲢ (590), ⲓⲓ (70), ⲫⲫ (890). »

« § 15. *Annotatio* 5. — « Potentia numeralis litte-

rarum earum *ordinem* in alphabeto etiam indicat; qui ordo idem se habet, in quo litteræ § 10 fuerunt instructæ. Hæc porro *instructio* reperitur in alphabeto vaticano dicto § 14, in alio alphabeto viennensis codicis N° 140, fol. 20ᵇ (*Wien. Jahrb.* 5 sq.), et ibidem juxta runicum alphabetum gothice scriptum, qui tamen ulterius quam *u* non progreditur (*Wien. Jahrb.* 1 sq.); eodem ordine Ihre in tabula ad p. 200 edit. Büsch. gothicas litteras instruxit. Ad normam alphabeti latini, quem serius in septentrione etiam imitati sunt in ordinando runico, instructus est gothicus alphabetus in alia viennensis codicis serie : 𐌰, 𐌱, 𐌲, 𐌳, 𐌴, 𐌵, 𐌶, 𐌷, 𐌹, 𐌺, 𐌻, 𐌼, 𐌽, 𐌾, 𐌿, 𐍀, 𐍁, 𐍂, 𐍃, 𐍄, 𐍅, 𐍆, 𐍇, 𐍈, 𐍉; cum litteræ 𐍈 et 𐍉 ignotæ originis librario essent, ad finem ab eo rejectæ sunt; quoad 𐍉, ut *w* habitum esse videtur. Arbitrarie ab Hickesio p. 1 ordinata sunt signa Gothis propria : 𐌰, 𐌱, 𐌲, 𐌳, 𐌴, 𐌵, 𐌶, 𐌷, 𐌹, 𐌺, 𐌻, 𐌼, 𐌽, 𐌿, 𐍀, 𐍁, 𐍂, 𐍃, 𐍄, 𐍅, 𐍆, 𐍇, quem ordinem assecuti sunt etiam Lye, p. XXXIX et Zahn ad frontem fuldanæ grammaticæ, hoc tamen animadverso, quod posterior episema 𐍅 𐍈 inter et 𐍂 posuerit. Massmannus autem ordinem omnino peculiarem adhibuit in glossario ad Skeireins, scilicet : 𐌰, 𐌱, 𐌳, 𐌶, 𐌵, 𐌲, 𐌷, 𐌸, 𐌹, 𐌺, 𐌻, 𐌼, 𐌽, 𐍀, 𐍁, 𐍂, 𐍃, 𐍄, 𐍆, 𐍇, (𐍈), 𐍅, (𐍉)

« § 16. Annotatio 6. — Gothicarum litterarum *nomina* ad nos usque non pervenerunt, cum lingua ab indigenis grammaticis non fuerit elaborata. Unicum tantum nomen in bibliorum versione occurrit, scilicet *jota*, Mth. v, 18, atque etiam græcum est. Quod insuper 𐌱 *bi* nuncupetur, mera est Benzelii ad Matth. II, 2 conjectura; neque meliori fundamento Ihre p. 210 edit. Büsch. asserit 𐍅 *bau* vel *vau*, et Lye p. XXXIX 𐍂 *chon* vocari. In viennensi quidem alphabeto (*Wien. Jahrb.* 5 sq.) suum cuique litteræ nomen exhibetur, scilicet :

𐌰	*aza*	𐍂	*chozma*	𐍃	*sugil*
𐌱	*berena*	𐌻	*laaz*	𐍄	*iyz*
𐌲	*geuua*	𐌼	*manna*	𐍅	*uuinne*
𐌳	*daaz*	𐌽	*noicz*	𐍉	*utal*
𐌴	*eyz*	𐌿	*uraz*	𐍇	*enguz*
𐌵	*fe*	𐍀	*pertra*	𐍈	*ezec*
𐌶	*gaar*	𐍁	*quetra*	𐍆	*uuaer*
𐌷	*haal*	𐍂	*reda*	𐍇	*thyth*
𐌹	*iiz*				

Sed quam miræ et obscuræ horum nominum sunt formæ! Nam etiamsi omnes W. Grimmio (*Wien. Jahrb.* p. 19) concinerent, nos tamen nunquam ejus conjecturam, quod hæc nomina gothicum sapiant, admittere possemus, multo minus cum eo dicere, eorum librarium gothica calluisse lingua. Jacobus Grimmius (ibid., p. 41) in slavico sermone quærit, quo hæc difficilia nomina illustret, et quantumvis mira atque inaudita illi nonnulla videantur, ea tamen gothicas litteras reipsa designare, asserere non dubitat. Sed cuinam vel probabile erit, quod gothicarum litterarum nomina, pluribus sæculi. ab extincta lingua elapsis, ad tempus quo scripta sunt traditione servata fuerint? Cæterum quæcunque de hac re cogitentur et judicentur, certum est tamen hæc nomina adeo esse deformata, ut vel habitum gothicum non jam habeant, neque J. Grimmio ipso, neque Massmanno (in Hauptii *Zeitschrift* p. 301), licet ingeniosissime excogitaverint, aliquid recti conjicientibus. Nihil tutius de his nominibus dici potest, nisi quod elementum *germanicum* adhuc præseferant, coll. Waitz. p. 52 ³. »

§ 17. Annotatio 7. — Quod ad *signa lectionis* pertinet, sequentia sunt notanda.

« 1) *Diacritica signa.* Hujusmodi tantum sunt puncta super *i* initiale posita, vid. Lye XXXIX; Maj. Spec. XX. Hæc communissima designatio gothicæ linguæ omnino est propria, si enim et in manuscriptis græcis recentioris epochæ duo appareant puncta super *i* posita, ea ita sunt usu particularia, ut in aliis super *i* tantum initiale vocabuli, in aliis super alium, in aliis tandem punctum diæreticum inserviat, vid. Bast, *Commentationem palæograph.* p. 718 sq. Judice Lye, secundum gothicæ linguæ indolem i pungitur in pluribus Bibliorum manuscriptis, ex. gr. in codice alexandrino, cantabrigiensi, colbertino, etc., nulla tamen sequente consecutione. Ex deficiente puncto in *akaikus, gaius, iudaiviska* probatur, quod Gothi *ai* ut sonum unicum haberent, Græcis hunc semper divisum proferentibus, ut etiam nunc Ἀχαϊκός, Γάϊος, ἰουδαϊκός scribitur. Nos vero hoc *gaius* Rom. XVI, 23; Cor. I, I, 14 incorrecte olim scriptum, in hac editione sedulo emendavimus. Immerito *ymainaus* Tim. II, II, 17 a Castillio ita scribitur quod tribus punctis *i* superscriptus erat; tamen secundum Tim. I, I, 19 *ymenaius* legendum est.

« Diæreticum punctum spectaretur in *au*, ubi hæ vocales duplici sono emittuntur, ex. gr. in *laudeikaia*, Col. IV, 13, 15, 16, quod græco Λαοδικεία respondens, *la-u-deikaia* legendum est.

« 2) *Interpunctionis signa.* Ut regula haberi potest, quod simplici puncto minores, duplici autem majores interpunctiones indicentur, Lye p. XL; Ihre p. 193 edit. Büsch.; Castill. Spec. XIX; Masmann. *Skeir.* p. 58. Hæc autem interpunctio nullam trahit consecutionem, cum sæpius hæc signa absque necessitate et etiam invito sensu usurpentur. Post majores interpunctiones spatium vacuum relinquitur (Massmann. p. 57), dum alias verba sibi nullo intervallo succedant; vel etiam nova linea inchoatur, quo in casu, litteris initialibus, quæ majusculæ sunt, signum ⁘ in codice argenteo, vel ⁖ in codice carolino superdelineatur. Ut explicatoria nota occurrit minor interpunctio Cor. II, IV, 4, ubi *in þaimei guþ þis aiwis* legitur, quo puncto librarius significabat, *guþ þis aiwis* non conjunctim esse legendum.

« 3) Vocabulum, in duobus lineis scribendum, non ex etymologiæ principiis partitur, sed arbitrarie et pro spatio dividitur (Massmann. *Skeir.* 58 sq.); nonnisi autem rarissime peculiari signo (*partitoria nota*, equiv. gall. *trait-d'union*) partitio vocabuli indicatur : sic nullum occurrit in codice argenteo, in Skeireins primus Castillionæus, codicem de novo

revisens, in quodam loco signum - in fine prioris lineæ positum (quemadmodum apud nos mos est) III, a (fol. 25, a, 1) eo modo *jai- nar* animadvertit; in aliis vero locis idem signum ad eumdem finem usurpatur, non autem in fine prioris lineæ, sed initio sequentis positum, vid. Castillionæum ad Tim. I, 1, 1, ubi scribitur *ve -nais*.

« Et aliud signum Col. IV, 7 occurrit, quod Castillionæus habet «ut *duplex magnum comma inversum.*»

« Hoc ultimum signum si invertatur, quasi comma alteri suppositum factum ⵗ in Phil. IV, 12 occurrit, ut, quam syllabam librarius scribendo omiserat et super lineam restituit, interponendam esse indicet, *signum interpositionis*, cujus loco in Skeir. IV, d signum ⵗ vocabulo includendo præponitur.

« 4) *Signa* quibus *citata loca* a textu discrepent (*antilambda*, gall. *guillemets*), vel sunt simplices uncini (ϛ) vel duplices (ϚϚ), qui lineæ cuique, textum citatum continenti, in margine præponuntur, Ihre, p. 190 edit. Büsch.; Massmann. *Skeir.* 58; ultimo modo indicantur in græcis manuscriptis loca poetarum laudata vel textui intermixta, vid. Bast. *Comment. palæogr.* p. 859. In Skeireins, ubi simplex antilambda usurpatur, ad primam lineam etiam ⸌, ad ultimam vero signum inversum ⸍ additur. In Skeireins VIII, c, ubi versus non ad integrum citatus occurrit, etiam simplex adhibetur uncinus ad finem lineæ positus, qua versus interrumpitur.

« 5) *Abbreviationis signa*. Jam vero

a) alia pro certis litteris adhibentur, nempe ⸌ vel inversum ⸍ pro *n*, et ⸌ vel ⸍ pro *m*, Ihre p. 191 sq.; Massmann. *Skeir.* 58; quæ signa in fine lineæ potissimum usurpantur, cum scilicet illis litteris spatium defuerit; ponuntur tamen et in medio, ut Mc. VIII, 43 *gavādjands*, Skeir. VI, a *miznan*. Quoad sedem, communius exarantur super vocalem, post quam littera deficiens legenda est; rarius autem, in fine lineæ, post ipsam. Neque non frequenter hæc signa vel a librario neglecta, vel in manuscriptis deleta sunt, unde sæpius accidit, quod ⸌ et ⸍ commutata fuerint, vid. ad Mth. XXVII, 7; Mc. II, 12; Luc. VII, 25.

« *b*) Alia vocabulum epitomatum esse indicant, scilicet communius ⸌, ⸍ vel ⸌, ultimo etiam in græcis manuscriptis usurpato, vid. Schäfer et Bast ad *Gregor. Kor.* p. 116, 295, 785 sq., 815; rarius autem uncinus ⸍ vocabulo epitomato ante- et postpositus, ut ⸍ARNI, in docum. neapol., pro *diakaun*. Regulariter epitomantur vocabula *guþ*, *iesus*, *xristus*, *frauja*, vid. Gordon, *Spec. animadv. crit. in priscam evangeliorum vers. goth.*, p. 52 ap. Büsch.; Knittel, *Ulfilæ versio epistolæ Pauli ad Rom.* p. 321; Castill. *Spec.* p. XIX; Massmann. *Skeir.* p. 58, et equidem eo modo $\overline{gþ}$, $\overline{gþs}$, $\overline{gþa}$; $\overline{is}$, $\overline{ius}$, $\overline{iua}$, $\overline{iu}$; $\overline{xs}$, $\overline{xus}$, $\overline{xau}$, $\overline{xu}$; $\overline{fa}$, $\overline{fas}$, $\overline{fin}$, $\overline{fan}$. Ex his compendiis ea quæ ad *xristus* et *iesus* spectant, diu sola fuerunt merito agnita, licet incorrecte *iaisus* scribatur. Signo autem compendii deleto vel non apparente, *is* et $\overline{is}$ ab editore, et forsan quandoque ab ipso librario commutata fuerunt, vid. ad Mc. I, 42. Præsente signo compendii, deficiunt puncta diacritica τοῦ ι. $\overline{Guþ}$; quod alias *goþ* scribitur, primus judiciose conjecit Lye p. XLIII; in $\overline{fa}$, quod alias *fan*, *fanins*, etc., legebatur, veram lectionem Gordon l. l. suspicatus est, vid. Zahn ad Mth. V, 33. In Skeireins, nulla fere exceptione data, punctum compendiis $\overline{gþ}$, $\overline{gþs}$, $\overline{fa}$, $\overline{fins}$ a tergo figitur; non autem compendio *gþa*, vid. Masmann. Skeir. 58. Abest compendii signum a *gþs* tantummodo in *Skeir.* II, c, quia vocabulum omissum superscribitur, quo nulli signo relinquitur locus. In compositis autem hæc vocabula non epitomantur (vid. Castill. ad Timoth. I, 1, 8); neque *guþ*, quando falsum deum significat, ut Joan. X, 34; neque *frauja*, quando non de Deo, sed de domino terrestri usurpatur, vid. glossar. v. *Frauja*, ubi laudatis locis etiam Col. (III, 22) IV, 1 addendus est; neque tandem *iesus*, quando non Christi, sed aliorum virorum nomen est, ut Col. IV, 11; Esdr. II, 36, 40.

« *c*) Nonnisi raro occurrunt sequentes abbreviaturæ :

$\overline{IQN}$ pro *iohannes* in porticis (vid. tabul. I^{am}) textui codicis argentei suppositis, ubi etiam hoc animadvertas, quod super i stent puncta diacritica, quæ in $\overline{is}$ deficiunt, vid. supra *b*).

$\overline{LIR}$ pro *lukas* ibid.

$\overline{PAVS}$ pro *pavlus* in subscriptione epistolæ ad Ephesios.

$\overline{AIIISKS}$ pro *aipiskaupaus* in Calend. goth.

$\overline{KAIISSAIM}$ pro *kaulaussaim* in subscriptione epistolæ ad Colossenses.

$\overline{GPIN}$ pro *galgin* Col. II, 14. Cum autem præter quas abbreviaturas supra *b*) commemoravimus, nullæ aliæ nec in textu codicis argentei, nec in mediolanis manuscriptis appareant, eo meliori jure $\overline{IPIS}$ pro *paitrus* Joan. XVIII, 15 et $\overline{AIIASTAIM}$ pro *apaustaulam* Cor. II, II, 5 librarii menda esse videntur, quod nullo compendii signo superscripta sint.

« *d*) Compendii signa etiam *monogrammatibus* superducuntur :

$\overline{MI}$ pro *matþaius*

$\overline{MK}$ pro *markus*

} in porticis textui codicis argentei suppositis (*V.* tab. I^{am}).

« A figura respondente ⵗ codicis ambrosiani, deest compendii signum; deest etiam ab *epitomatis scripturis*, in quibus hasta unica pro duabus litteris inservit (ⵗ vid. tab. II^{am}, II) quæque præsertim in Skeireins sæpius occurrunt. Quæ inter alias conspicuæ sunt, scilicet :

$\overline{H}$ pro HT Ihre p. 192, Col. IV, 4 et, uti ad hunc locum conjicit Castillionæus, etiam Cor. II, II, 4 ubi *gabairhjan* et Tit. I, 3 ubi *atbairhida* cum *t* et *h* connexis, licet prius in manuscriptis evanuerit, scripta erant; pari jure etiam conjici potest *nahts* pro *nahs* Thess. I, V, 5 legendum.

NA pro NA Skeir. II, a. VIII, a.

MI pro MII Mc. 2, 11.

ᚢᚱ pro ᚢᚱ Skeir. II, a; VI, b; Tab. II, II.
ᚺᚺ pro ᚺᚺ Skeir. VI, c.
ᚺᛅ pro ᚺᛅ Tim. II, II, 24; III, 1, 2.
ᚺᛊ pro ᚺᛊ Skeir. VI, a; VII, b.
ᚱᚦ pro ᚱᚦ Ihre, p. 192.
ᚠᚱ pro ᚠᚱ Luc. III, 1.

Hæc abbreviatura adhibetur etiam in codice ambrosiano pro *þairh*, vid. tabul. II^{am}, II.

« * Signo ⌐ vocabula in margine annotata vel illustrata, necnon et glossæ ipsæ et variantes indicantur, Ihre, p. 190. Aliud signum, scilicet ⊢, Cor. I, XIII, 3; XV, 33 vocabulo textus in margine glossato superponitur. Idem signum etiam Eph. I, 19 et II, 10 stare videtur. Denique crassius punctum in vocabulo textus figi potest, ut Gal. II, 3, 8; Tim. I, I, 5. »

« § 18. Annotatio 8. — Scriptura litterali nondum adinventa, Gothi runicam probabiliter usurpabant, qua et alii Germani utebantur. Hanc runicam verisimiliter vocaverunt a gothico *runos*, quod, licet in bibliorum versione nunc adhuc μυστήριον significet, etiam pro βουλή et συμβούλιον usurpatur (vid. gloss.): pariter anglosaxonicum *run* has omnes significationes habet. Hastæ litterarum (elementa) gothice dicuntur *stabeis* (στοιχεῖα, coll. Gal. IV, 3, 9; Col. II, 20); variæ lineolæ, uncini, puncta, cornua, *vritos* (κεραῖαι, Luc. XVI, 17), *strikos* (κεραῖαι, Mth. V, 18), *stikos* (στιγμαί, coll. Luc. IV, 15). Scripturam nuncupabant *boka*, vel communius in plurali numero *bokos*; neque aliud nomen habent litteræ, charta testificatoria, in neapol. documento, quam *boka*, alias in plur. *bokos*, necnon et charta creditoria, sponsatoria (γράμματα, Luc. XVI, 6, 7); charta pignoratoria (χειρόγραφον, Col. II, 14) est *vadjabokos*; libellus repudii (ἀποστάσιον, Mc. XIX, 4; Mth. V, 31), *bokos afsateinais* vel *bokos afstassais*, denominatio etiam pro epistola (ἐπιστολῇ) usurpata, vid. glossar., h. v.; liber autem (βίβλος, βιβλίον) vid. ibid., in sensu christiano, id est, significans librum librorum, biblia (γραφαί) eodem vocabulo *boka*, *bokos* designatur. *Boka* tandem littera, græco γράμμα et γράμματα, necnon et latino *littera*, *litteræ*, respondet (Rom. VII, 6; Cor. II, III, 6; imprimis Gal. VI, 11), et *bokos* pro scientia, scripturarum cognitione adhibetur (Joan. VII, 15). Consequenter scripturæ eruditi apud Judæos (γραμματεῖς) nomen *bokarjos* habent (vid. gloss. h. v.), quod proprie *scribam* significat, vid. docum. neapol. Pro epistola (ἐπιστολῇ) paulinarum epistolarum interpres græcum *aipistaule* (vid. gloss. h. v.) in sensu litterarum apostolicarum usurpavit. *Sigljo* sigillum (σφραγίς) et *sigljan*, *gasigljan* sigillare (σφραγίζειν) gothicæ linguæ proprium est (vid. gloss. hh. vv.). Præter *bokos* valens scriptum, scripturam, sacram præcipue, adest et *mela* (Mc. XII, 24; Luc. IV, 21; Joan. V, 47) et *gameleins* (Joan. VII, 38, 42; Cor. II, III, 7; Tim. I, V, 18), vel frequentius *þata gamelido* (vid. gloss. h. v.), participium præt. a *gameljan*, quod simul atque simplex *meljan* scribere (γράφειν) significat; unde *ufmeljan* subscribere, *ufarmeljan* inscribere (ἐπιγράφειν, vid. ibid.) cum *ufarmeli* vel *ufarmeleins* inscriptio (ἐπιγραφή, vid. ibid.).

« De materia autem in qua scripserunt primo Gothi, nihil certi novimus; quod enim arborum corticem in hunc usum converterint nomenque *boka* ab arboris nomine, quemadmodum *liber* mutuati fuerint, e mera conjectura constat. Postea vero societate cum Græcis inita, pergamenum adhibuerunt, vel saltem pro eo nomen *maimbrana* (Tim. II, IV, 13) acceperunt, e græco μεμβράνα exscriptum. Jam vero omnes gothici manuscripti codices qui ad nos usque pervenerunt, in pergameno sunt conscripti; inter quos eminet codex argenteus in rubro pergameno, litterisque argenteis et aureis exaratus, vid. Prolegg. col 489 sq.; in papyro quidem conscribitur documentum neapolitanum, sed non ex integro gothicum est. Mature in librum folia coadunare debuerunt, cum jam in bibliorum versione voc. *spildos* (πινακίδια, πλάκες, Luc. I, 63; Cor. II, III, 3), occurrat.

« Quoad vero instrumentum quo in scribendo utebantur, penna erat nigra, *svartisl* vel *svartisla* (μέλαν, gloss. h. v.), verisimiliter calamus, *raus*, quemadmodum aliæ calamorum species (κάλαμος), vid. gloss. h. v., utrumque gothicæ linguæ vocabulum. Legere et recitare, *siggvan* et *ussiggvan*, idem est vocabulum, cantionem vel declamationem popularium cantilenarum significans; unde lectio (ἀνάγνωσις Tim. I, IV, 13) *saggvs* exponitur. »

RAZNI SPISI

DJELO SVETOG APOSTOLA ANDRIJE[7]

DJELA I MUČENIŠTVO SV. APOSTOLA ANDRIJE
(Tišendorf, Apokrifna Djela apostolska, Lajpcig 1851, 8, 105)

Ono što smo svojim očima vidjeli, svi presviteri i đakoni crkava Ahaje, napisasmo svim crkvama na Istoku i Zapadu, na Sjeveru i Jugu, koje su utemeljene u ime Hrista. Mir vama i svima koji vjeruju u jednog Boga, savršeno Trojstvo, istinskog Boga nerođenog, istinskog Sina jednorođenog, istinskog Svetog Duha koji proizilazi iz Oca i koji je vječno u Sinu, kao što je očito da je jedan sveti Duh u Ocu i Sinu, u prečasnom božanstvu. Ovo pravilo vjere naučismo od blaženog Andrije, apostola Gospoda našeg Isusa Hrista, čije mučeništvo, kojem smo prisustvovali i vidjeli ga, nismo oklijevali da opišemo onako kako smo umjeli.

Tako je prokonzul Egeja, došavši u grad Patru, počeo da prisiljava Hristove vjernike na idolopokloništvo. Susrevši ga, blaženi Andrija mu reče: Trebalo je da ti koji si sudija ljudima dokažeš da si spoznao svog sudiju koji je na nebesima i da ga poštuješ kao priznatog; i poštujući njega koji je istinski Bog, a ne one koji nisu istinski bogovi, dušu ćeš obnoviti.

Njemu Egejanin reče: Ti li si Andrija, koji uništavaš hramove bogova i nagovaraš ljude da poštuju onoga za koga su onomad rimski vladari izdali naređenje da se uništi?

Blaženi Andrija reče: Rimski vladari nikada nisu spoznali istinu; i kad je došao, Sin Božiji je radi spasa ljudi jasno podučavao da idoli ne samo da nisu bogovi, već da su najgori demoni i neprijatelji ljudskoga roda; kao što ljudi podučavaju da se Bog okreće kad je uvrijeđen i ne uslišava molitve: i kad se bude okrenuo i ne bude uslišavao molitve, đavo će ih uzeti pod svoje i zbog toga im se smije jer će biti napušteni i goli kada budu napustili tijela, ne noseći ništa sa sobom osim svojih grijeha.

Egejanin reče: Sve su to suvišne i isprazne riječi. Jer su Judejci razapeli na drveni krst vašeg Isusa koji je tako propovijedao.

Blaženi Andrija odgovori: O, kad baš želiš da spoznaš tajnu krsta, znaj da je blagoslovenom ljubavlju Tvorac života ljudskog roda, radi spasenja našeg taj krst drveni dobrovoljno, a ne silom prihvatio!

Egejanin reče: Pošto ga je izdao njegov učenik, a Judejci ga svezali i odveli hegemonu i na zahtjev Judejaca hegemonovi vojnici ga razapeli, kako možeš da tvrdiš da je dobrovoljno prihvatio raspeće?

Sveti Andrija reče: Kažem dobrovoljno, jer sam bio zajedno sa njim kad ga je izdao njegov učenik; prije nego bijaše izdat, reče nam da *treba da bude izdat* i *raspet* za spas ljudi i prorekao je da će *trećeg dana vaskrsnuti.* Njemu moj brat Petar reče: *Milostiv biće tebi, Gospode; neće biti tako:* a on, rasrdivši se, ovako reče Petru: *Bježi Satano, jer ne znaš ono što je Božije.* I da bi jasnije objasnio da dobrovoljno prihvata muke govoraše nam: *Imam moć da odložim dušu i imam moć da je ponovo uzmem.* Poslednjeg dana, dok je sa nama večerao, reče: *Jedan od vas će me izdati;* a onda istim glasom, jer smo se svi rastužili, da bi sumnju otklonio, otkrio je govoreći: *Kome budem dao komad hleba iz moje ruke taj će me izdati.* Pošto dakle dade jednom

[7] *J. P. Migne: "Patrologia graeca", vol. 1, p. 1217*. Ovaj spis je kanonska crkva zajedno sa Jevanđeljem po Andriji proglasila apokrifnim dok su ga prihvatile gnostičke i Skitska crkva čiji je osnivač bio ovaj apostol. Tekst je poznat po dva pariska manukripta: *Graecus Alter* n. 881 iz XI vijeka, i *Coislianus* n. 121 iz oko 1343. Ovaj je tekst, očito usaglašen sa osnovnim odredbama Prvog vasljenskog sabora u Nikeji, takozvana treća verzija iz kodeksa *Baroccianus* n. 180. Tekstovi djela apostola Andrije iz danas izgubljenih kodeksa štampani su 1474, 1569. i 1617. godine. Pretpostavlja se da su sve poznate verzije nastale na jugu Ilirikuma i u okrilju Skitske crkve i njenih učenih ljudi pri arhiepiskopatu Vizanta, budućeg Konstantinopolja, čiji je osnivač bio apostol Andrija (*prim. prir.*).

ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ[1]

ACTA ET MARTYRIUM S. ANDREÆ APOSTOLI

(TISCHENDORF, *Acta apost. apocr.*, Lipsiæ 1851, in-8, p. 105.)

Ἅπερ[2] τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἐθεασάμεθα[3] πάντες A οἵ τε[4] πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς[5] Ἀχαΐας, γεγραφήκαμεν[6] πάσαις[7] ταῖς Ἐκκλησίαις ταῖς[8] ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι καθισταμέναις[9] ἔν τε[10] τῇ ἀνατολῇ καὶ δύσει, ἄρκτῳ[11] καὶ μεσημβρίᾳ. Εἰρήνη ὑμῖν καὶ πᾶσιν[12] τοῖς πιστεύουσιν εἰς ἕνα Θεὸν, Τριάδα τελείαν[13], ἀληθινὸν[14] Πατέρα ἀγέννητον[15], ἀληθινὸν Υἱὸν μονογενῆ, ἀληθινὸν Πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένον[16], ὅπως δειχθῇ[17] ἓν Πνεῦμα ἅγιον τὸ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ[18] ὑπάρχον ἐν θεότητι τιμίᾳ[19]. Ταύτην τὴν πίστιν μεμαθήκαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου[20] Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου τοῦ[21] Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτινος[22] καὶ τὴν πάθησιν[23] κατενώπιον ἡμῶν προκειμένην ἑωράκοτες[24] καθ' ὅσον δυνάμεως ἔχομεν ἀναγράψασθαι οὐκ ὠκνήσαμεν[25].

Quæ oculis nostris vidimus omnes presbyteri et diaconi Ecclesiarum Achaiæ, scripsimus cunctis Ecclesiis in oriente et occidente, in septentrionali et meridionali plaga, in nomine Christi constitutis. Pax vobis et omnibus qui credunt in unum Deum, perfectam Trinitatem, verum Patrem ingenitum, verum Filium unigenitum, verum Spiritum sanctum procedentem ex Patre, et in Filio permanentem, ut monstretur, unum esse Spiritum sanctum in Patre et Filio in veneranda divinitate. Hanc regulam fidei didicimus a beato Andrea, apostolo Domini nostri Jesu Christi, cujus passionem, quam astantes vidimus, pro posse nostro scriptis recolere non hæsitavimus.

VARIÆ LECTIONES.

[1] Ita A; B : Περιωδοι (sic) καὶ τελείωσις τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου. C : Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου. D : *Passio S. Andreæ apostoli, per presbyteros et diaconos Ecclesiarum Achaiæ scripta.* [2] Ἅπερ cum AB; G Α. [3] ἐθεασάμεθα cum AB (item Leone Allatio); C ἴδωμεν. [4] οἵ τε cum B; A εἴ τε; C οἱ. [5] τῆς : BC om. [6] γεγραφήκαμεν cum AB sed B add. καὶ ἀποστέλλωμεν. C γεγράφαμεν. [7] B ἁπάσαις. [8] ἐκκλησ. ταῖς : B add. οὔσαις. [9] ἐν τῷ τοῦ Χρ. ὀν. καθισταμέναις : h. l. cum A; BD (*in Christi nomine constitutis*) post μεσημβρίᾳ. C post μεσημβρ. habet ἐν ὀνόματι Χριστοῦ διακειμέναις. [10] ἔν τε : BC om. τε. [11] ἄρκτῳ : C ἄρκτρῳ, A ἄκτρῳ, B ἀρίκτῳ. Præterea C præm. καί, B καὶ τῇ. [12] καὶ πᾶσιν cum BCD; A om. καί. [13] Τριάδα (B εἰς τρ.) τελ. cum AB. CD τέλειον ἐν Τριάδι, *in Trinitate perfectum.* [14] ἀληθινόν ter : C bis ἀληθῆ, tertio loco ἀληθές. [15] ἀγέννητον (D *ingenitum*) : C γεννήτορα, B μονογεννῆ. [16] τὸ ἐκ usque διαμένον (AC -νων): C ἐκπορευόμενον ἐκ Πατρὸς καὶ ἐν Υἱῷ διαμ. [17] B ὅπως δειχθείη, C ἕνα γνωσθῇ. [18] τὸ (B ἔσεσθαι, C εἶναι) ἐν τῷ (C om.) Πατρ. καὶ (B add. τῷ) Υἱῷ. [19] ὑπάρχον (codex -ρχων) ἐν θε. τιμ. cum A. BCD καὶ τοῦτον (C τοσοῦτον, D *hoc*) εἶναι τὸν (B om.) μονογενῆ (B -γεννῆ) υἱὸν ὅπερ ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ γεννήσας (D *quod est et ille qui genuit*; C ὅσον ὁ γεννήσας οἶδεν [Woog emendat εἴη]). [20] μακαρίου : CD ἁγίου. [21] B παρὰ τῷ μακαρίῳ Ἀνδρέᾳ τῷ ἀποστόλῳ τοῦ. [22] οὗτινος : C οὗ. BCD om. καί sequens. [23] πάθησιν cum ABD (*passionem*) : C μαρτυρίαν. [24] κατενώπ. usque ἑωρακότες cum A : B ἥνπερ κατεν. ἡμ. προκειμένων ἑωράκαμεν : C παρόντες ἴδωμεν : D *quam coram vobis positi vidimus.* [25] καθ' ὅσον usque ὠκνήσαμεν : B κάθ' ὅσον δυνησώμεθα ἐκπληρώσωμεν : C ἕνοι (Woog vertit *in annuam commemorationem*) καὶ ἀφηγούμεθα: D *prout possumus* (Woog ἑνόν his expressum putat) *explicamus.*

od naših učenika hleb i ispripovijeda buduće događaje kao da su već pređašnji, pokaza da će biti dobrovoljno izdat; time što nije pobjegao od izdajnika, već je ostao na mjestu gdje znavaše da je onaj došao.

Egejanin reče: Čudim ti se, mudri čovječe, da je onaj na to dobrovoljno pristao, a ipak je, silom ili milom, bio razapet.

Blaženi Andrija reče: Ovako je kako rekoh, ako se već sjećaš, jer je krst velika tajna; ako bi htio saslušati, ponovi sa mnom.

Egejanin reče: Ne može se govoriti o tajni već o kazni.

Blaženi Andrija reče: Tu kaznu, tajnu iskupljenja ljudskog, ako me budeš strpljivo saslušao, odobrićeš.

Egejanin reče: Ja te zaista pažljivo slušam: a ti, ako me pokorno ne budeš slušao, iskusićeš i sam tu tajnu raspeća.

Blaženi Andrija odgovori: Da sam se plašio krsta ne bih bio propovijedao slavu krsta.

Egejanin reče: Tvoj govor je besmislen, jer propovijedaš da raspeće nije kazna i iz odvažnosti se ne bojiš smrtne kazne.

Sveti Andrija reče: Ne iz odvažnosti nego iz vjere ne bojim se smrtne kazne; jer *smrt je najgora za grešnike.* I stoga želim da čuješ tajnu da bi možda povjerovao u nju kad je upoznaš, i vjerujući, radi obnove svoje duše, nekako je dosegneš.

Egejanin reče: Neka se obnovi ono što se kaže da je propalo: nikada moja duša nije propala da bi učinio da mi se vrati obnovljena i ne znam pomoću koje vjere koju ti propovijedaš?

Blaženi Andrija odgovori: Ovo je ono što sam želio da naučiš i što ću podučavajući pokazati, da izgubljene ljudske duše, kroz tajnu raspeća, treba da budu obnovljene. Prvi je čovjek smrt pokrenuo, izdajstvom drveta: i to bijaše potrebno ljudskom rodu, da se mučeništvom na krstu odagna smrt koja bijaše zavladala svijetom. I budući da od neokaljane zemlje bijaše načinjen prvi čovjek koji kroz izdaju drveta unese smrt u svijet, bilo je neophodno da se od neoskrnavljene Djevice rodi savršen čovjek, Sin Božiji, da obnovi vječni život koji Adam bijaše upropastio, i drvenim krstom otjera drvo žudnje; razapet na krstu, raširio je nevine ruke iznad ruku neobuzdano ispruženih; umjesto najslađe hrane sa drveta zabranjenog primio je hranu žuči; i na sebe preuzevši našu smrtnost, svoju nam je besmrtnost darovao.

Egejanin reče: Te riječi možeš da pripovijedaš onima koji ti vjeruju: a ja ću, ako ne pristaneš da prineseš žrtvu svemoćnim bogovima, narediti da te prikuju, pošto te izbičuju, na taj isti krst koji hvališ.

Blaženi Andrija reče: Svemoćnom Bogu, jedinom istinskom koji postoji, ja svakog dana nudim hostiju, ali ne na lomači, niti meso bikova koji riču, niti krv jarčeva, već na oltaru krsta žrtvujući svakog dana nevino jagnje, čije će tijelo, pošto ga sav narod vjernika bude pojeo i njegovu krv popio, nastaviti nepovrijeđeno da živi. Zaista se ono žrtvuje i zaista njegovo tijelo narod jede i njegovu krv pije; ipak kao što rekoh, ostaje nepovrijeđeno, nevino i živo.

Egejanin reče: Kako to može biti?

Blaženi Andrija reče: Ako želiš da naučiš, postani učenik da bi mogao da znaš ono što pitaš.

Egejanin reče: Ja ću te mučenjem primorati da mi to kažeš.

Blaženi Andrija odgovori: Čudim ti se mudri čovječe da si zapao u takvu ludost da vjeruješ da me možeš mučenjem nagovoriti da ti otkrijem božanske žrtve. Čuo si za tajnu krsta, čuo si za tajnu žrtve. Ako budeš vjerovao u Hrista, Sina Božijeg koji je raspet, otkriću ti kako ostaje živo ubijeno jagnje: koje, kad bude žrtvovano i pojedeno ipak čitavo i nepovrijeđeno u svom kraljevstvu ostaje.

Egejanin reče: Kad se zakolje i sav ga narod pojede, kako jagnje ostaje živo u svom kraljevstvu?

Blaženi Andrija reče: Naučićeš ako budeš vjerovao iz cijelog srca svog; ako ne budeš potpuno vjerovao, nikada nećeš spoznati ovu istinu.

Proconsul itaque Ægeates, Patras civitatem ingressus, cœpit compellere credentes Christo ad sacrificia idolorum. Cui occurrens beatus Andreas dixit : Oportebat ut tu, qui judex esse hominum comprobaris, judicem tuum qui est in cœlo cognosceres, et agnitum coleres ; et colendo eum qui verus Deus est, ab his qui veri dii non sunt, animum revocares.

Cui Ægeas dixit : Tu es Andreas, qui destruis templa deorum, et suades hominibus illum cultum, quem nuper exortum Romani principes exterminare jusserunt ?

Beatus Andreas dixit : Romani principes nunquam cognoverunt veritatem ; et hoc pro salute hominum veniens Dei Filius manifeste docuit, ista scilicet idola non solum deos non esse, sed esse dæmonia pessima et inimica humano generi ; quæ hoc docent homines, unde offendatur Deus, ut, dum offensus fuerit, avertatur et non exaudiat : et cum aversus fuerit et non exaudierit, habeantur a diabolo ipsi captivi, et adeo eos deludat, ut, quando exierint de corpore, inveniantur deserti et nudi, nihil secum præter peccata portantes.

Ægeates dixit : Ista superflua et vana verba sunt. Jesus enim vester dum talia prædicaret Judæis, illum crucis patibulo affixerunt.

Α Ὁ ἀνθύπατος τοίνυν Αἰγεάτης εἰς Πάτρας τὴν πόλιν εἰσεληλυθὼς [26] ἤρξατο [27] συνωθεῖν [28] τοὺς πιστεύοντας τῷ Χριστῷ [29] εἰς τὴν τῶν εἰδώλων θρησκίαν [30]. Ὅτινι ὁ μακάριος [31] Ἀνδρέας προσδραμὼν εἶπεν [32] · Ἔδει σε κριτὴν ὄντα ἀνθρώπων [33] τὸν κριτὴν σοῦ ἐπιγνῶναι τὸν ὑπάρχοντα ἐν τῷ οὐρανῷ [34], καὶ ἐπιγνόντα [35] σεβασθῆναι [36], σεβόμενον δὲ [37] αὐτὸν [38] Θεὸν ὄντα ἀληθινὸν [39] ἀπὸ τούτων τῶν μὴ τυγχανόντων ἀληθινῶν θεῶν [40] τὸν λογισμόν σου ἀναστεῖλαι [41].

Πρὸς ὃν ὁ Αἰγεάτης εἶπεν [42]· Σὺ εἶ Ἀνδρέας ὁ [43] καταλύων [44] τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν [45] καὶ ἀναπείθων [46] τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὴν θρησκίαν [47] ἣν περ ἔναγχος [48] φανεῖσαν [49] οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς [50] ἐξάφανίσαι [51] ἐκέλευσαν ;

Ὁ μακάριος [52] Ἀνδρέας εἶπεν· Οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς οὐδέποτε ἐπέγνωσαν [53] τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦτο Β σαφῶς διδάσκει ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἐλθὼν [54], ταῦτα τὰ εἴδωλα οὐ μόνον μὴ εἶναι θεοὺς [55], ἀλλὰ καὶ [56] δαιμόνια αἴσχιστα καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει [57] ἐχθραίνοντα, διδάσκοντα τοὺς ἀνθρώπους [58] προσκρούειν τῷ Θεῷ [59], ὡς ἐν τῷ προσκρούεσθαι αὐτὸν ἀποστρέφεσθαί καὶ μὴ εἰσακούειν [60] · ἐν τῷ οὖν ἀποστρέφεσθαι καὶ μὴ εἰσακούειν [61] ἐχέσθωσαν αὐτοὶ τῷ διαβόλῳ [62] αἰχμάλωτοι, καὶ ἑπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς διαπαίξοιεν [63] ὥστε, ἐξερχομένων τοῦ σώματος, εὑρεθῆναι ἐρήμους καὶ γυμνοὺς [64], μηδὲν μεθ' ἑαυτῶν πλὴν τῶν ἁμαρτιῶν βαστάζοντας.

Ὁ Αἰγεάτης [65] εἶπεν· Ταῦτα περιττὰ καὶ μάταια ῥήματα [66] τυγχάνουσιν. Ὁ γὰρ ὑμέτερος Ἰησοῦς [67] ἐν τῷ ταῦτα κηρύττειν [68] τοῖς Ἰουδαίοις, τῷ τοῦ σταυC ροῦ ξύλῳ αὐτὸν προσήλωσαν [69].

VARIÆ LECTIONES.

[26] Ὁ ἀνθ τοίν. Αἰγεάτης usque εἰσεληλυθώς cum AB ; C Αἰγαίας (sed alibi semper Αἰγέας) οὖν ὁ ὕπατος τῆ τῶν Πατρῶν πόλει εἰσελθών. D *Proconsul itaque Ægeas Patras civitatem ingressus.* [27] B ἤρξαντο. [28] συνωθεῖν : C κρατεῖν καὶ συνωθ. [29] C τοὺς τῷ Χρ. πιστ. [30] τὴν τ. εἰδώλ. θρησκίαν cum A : B τὰς τ. εἰδ. θρησκείας : C τὰς θυσίας τ. εἰδ. : D *sacrificia idolorum.* [31] μακάριος : CD ἅγιος. [32] προσδραμών : B εἰσδραμών, D *occurrens*, uterque post ᾧτινι : C om. [33] κριτὴν ὄντα ἀνθρώπων cum CD : B ὡς ἄρχοντα τῶν ἀνθρώπων ἵνα (corrige ὄντα) καὶ δικαστήν : A ἄρχοντα ὄντα. [34] τὸν κρ. σοῦ ἐπιγν. usque οὐρανῷ cum A : B τὸν κρ. σοῦ τὸν ὄντα ἐν τῷ ουρ. ἐπιγινώσκειν : C τὸν ἐπόυράνιον κρ. σοῦ ἐπιγν. [35] ἐπιγνόντα (codex -γνῶντα) cum A ; B ἐπιγνούς ; C ἐγνωκότα. [36] C σέβεσθαι. [37] σεβόμενον δέ cum A ; BC καὶ σεβόμενον (B -νος). [38] αὐτόν : C om. [39] Θεὸν ὄντα ἀληθ. cum A ; B ὡς (corrige ὃς) ἐστιν Θεὸς ἀληθινός ; C τὸν ἀληθιν. Θεόν. [40] ἀπὸ τούτων usque θεῶν cum AB ; C ἐκ τῶν μὴ ὄντων ἀληθινῶν. [41] τόν λογ. σ. ἀναστεῖλαι (B ἀνανεῶσαι) cum ABD (*animum revocares*) : C ἐπιστρέψαι. [42] Πρὸς ὃν (B ᾧτινι, D *cui*) ὁ Αἰγ. A (*Ægeas*) εἶπ. cum ABD : C Αἰγέας εἶπεν. [43] B ὁ Ἀνδρέας. [44] καταλύων : C καταστρέφων. [45] τοὺς να. τ. θε. cum CD (*templa deorum*) : AB τὰ ἱερὰ τῶν εἰδώλων. [46] ἀναπείθων : C πλανῶν. [47] περὶ τ. θρ. cum A ; C πρὸς ἀναιδῆ θρησκείαν ; D *superstitiosam illam sectam* : B καταλιπεῖν τὴν θρησκ. [48] ἔναγχος (A -γχῶς) cum AB ; C ἀρτίως. [49] φανεῖσαν cum AD (*detectam*) : B θρησκεύειν : C om. [50] C οἱ τῶν Ῥωμ. ἄρχοντες. [51] ἐξαφανίσαι (C ἐξαλειφθῆναι) ἐκέλ. cum ABCD ; sed B præm. προστάξαν, τὴν δὲ σήν. [52] μακάριος : C ἅγιος ; D om. [53] C Οἱ τῶν Ῥωμ. ἄρχοντες οὔπω (B οὐδέπω) ἔγνωσαν. [54] καὶ τοῦτο usque ἐλθών cum A : B καὶ τοῦτο ὅπερ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἀνῆλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς διδάσκων : C καὶ ὅτι ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἐλθὼν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐδίδαξεν, item D sed om. τὴν ἀλήθειαν καί. C οὐχὶ μόνον. [55] C θεοὺς μὴ εἶναι, B μὴ εἶναι αὐτὰ θεούς. [56] ἀλλὰ καί : BC om. καί. [57] C δαιμόνια ὀλέθρια, ἐχθραίνοντα (A ἐκθραίν.) τῷ ἀνθρ. γέν. [58] διδάσκοντα τ. ἀνθρ. cum A : C οἱ τοιαῦτα διδάσκουσιν τ. ἀνθρ. : B ὅπερ τοῦτο διδάξωσιν (corrige ὑφ' ὧν τοῦτο διδαχθῶσιν ?) οἱ ἄνθρωποι. [59] προσκρούειν τῷ Θεῷ cum A : B ὅθεν προσκρούεται Θεός : C ὅπως τῷ Θεῷ προσκρούσωσι. [60] ὡς (uterque codex ὁς) usque εἰσακούειν cum AB : C ἵνα ἐν τῷ προσκρουῦσαι αὐτοὺς αὐτῷ ἀποστραφῇ καὶ μὴ εἰσακούσῃ. [61] ἐν τῷ οὖν usque εἰσακούειν cum A (B per incuriam om.) : C καὶ ἀποστραφέντος αὐτοῦ καὶ μὴ εἰσακούοντος. [62] ἐχέσθωσαν αὐτοὶ τῷ διαβ. (B τῷ διαβ. αὐτοὶ) αἰχμ. cum AB : C καταχεθῶσιν (Woog emendat κατασχεθ.) ὑπὸ τοῦ διαβόλου αἰχμ. [63] διαπαίξοιεν (A -ξυεν) cum AB : C ἐμπαίξι (Woog emendat -ξῃ). [64] ὥστε usque γυμνούς cum A : BC ἐφ' ὅσον (C ἕως οὗ) ἐκ τοῦ σώματος ἐξέλθωσιν ἔνοχοι (C κατακεκριμένοι) καὶ γυμνοί, iidem postea βαστάζοντες. D sic : *Ista idola non solum deos non esse, sed esse dæmonia pessima et inimica humano generi : quæ hoc docent homines unde offendatur Deus, ut, dum offensus fuerit, avertatur et non exaudiat ; et cum aversus fuerit et non exaudierit, habeantur a diabolo ipsi captivi, et tandiu eos deludat quandiu de corpore exeant rei et nudi*, etc. [65] Ὁ Αἰγεάτης : CD Αἰγέας. [66] B περιττ. κ. μάτ. εἰσιν ῥήματα, C ὑπέρογκα ῥήμ. καὶ μάτ. εἰσιν. [67] ὁ γὰρ (B ἐπεὶ ὁ) ὑμέτ. Ἰησοῦς (A Θεός) cum AB(D) ; C ὁ γὰρ ὁ Χριστὸς ὑμῶν. [68] C κηρύσσειν. [69] C (D) οἱ Ἰουδαῖοι αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ προσήλ.

Tada rasrđen Egejanin naredi da ga odvedu u zatvor. Kad bî zatvoren dođe kod njega mnoštvo naroda gotovo iz cijele provincije; htjeli su da ubiju Egejanina i da polome vrata kako bi oslobodili blaženog apostola Andriju.

Blaženi Andrija ih opomenu ovim riječima: Nemojte mir Gospoda našeg Isusa Hrista da uznemiravate buntovnom i đavoljom larmom. Jer Gospod moj kad je bio izdat sa svim trpljenjem je to podnio: nije se borio, *niti ga je iko čuo da viče ulicama.* Budite i vi dakle tihi, mirni i spokojni: i moje mučeništvo nemojte sprečavati; već se radije pripremite, kao atlete Gospodove, da neustrašivim duhom savladate prijetnje i trpljenjem tijela prevaziđete udarce. Ne treba se plašiti ove privremene smrti, već se treba bojati onoga što kraja nema: jer ljudski strah je kao dim, koji nestaje čim se podstakne. Treba se straviti bolova koji nikad ne prestaju. Oni prvi bolovi su ili neznatni i podnošljivi, ili su teški i brzo dušu izbace. Ovi drugi bolovi su vječni; gdje je svakodnevni plač i kuknjava i žalost i bez kraja raspeće; kojima se prokonzul Egeja ne plaši ići u susret. Budite dakle pripravniji na ovo da kroz privremene muke vječni spokoj dostignete, i uvijek ćete napredovati i sa Hristom vladati.

Ovako i tome slično sveti Andrija cijele noći opominjaše narod, sve dok se svjetlost rane zore nije pomolila, kad je Egejanin poslao i naredio da mu se dovede sveti Andrija i sjedeći pred tribunalom reče: Smatrao sam da te razmišljanje tokom noći dozvalo pameti i da si prestao da hvališ tvog Hrista da bi mogao sa nama biti i da ne napuštaš radost života; jer je glupo i dalje željeti da ideš ka mučeništvu krsta i da sam sebe pošalješ ka najgorim kaznama i ognju.

Sveti Andrija odgovori: Moću ću se zajedno sa tobom radovati, ako vjerujući u Hrista prestaneš da poštuješ idole. Jer me je Hrist poslao u ovu provinciju, u kojoj sam mu stekao mnoge poklonike.

Egejanin reče: Prisiljavam te da položiš žrtve da bi isti narod koji si zaveo napustio ispraznost tvog nauka i samim bogovima ponudio žrtve livenice; jer u provinciji Ahaji nije preostao nijedan grad u kojem nisu napušteni i ostavljeni hramovi bogova. Sada dakle preko tebe neka se obnovi štovanje prema bogovima da bi se mogli umilostiviti bogovi koji su se na tebe rasrdili i da bi mogao da zadobiješ njihovo i naše prijateljstvo. Ako ne, iskusićeš različite kazne kao osvetu za bogove; i nakon svega, malaksaćeš razapet na krstu koji si hvalio.

Sveti Andrija reče: Počuj, sine smrti, i slamko pripremljena za vječni oganj, počuj mene slugu Gospoda i apostola Isusa Hrista; sve do sada sam blago razgovarao sa tobom o istini vjere, da bi sposoban za razboritost i kao branitelj istine, prezreo isprazne idole i obožavao Boga koji je na nebesima; ali pošto istrajavaš u svojoj bezočnosti i misliš da me svojim prijetnjama plašiš, kazni me onom kaznom koju ti smatraš gorom. Tim više ću biti prihvatljiviji mom Kralju, ukoliko mučeništvom postojano budem istrajao u ispovijedanju njegovog imena.

Tada u ljutnji prokonzul Egeja naredi da se apostol podvrgne mučenju. Razapeše ga i tri puta žestoko izbičevaše sedam vojnika, podigoše ga i dovedoše pred bezbožnog Egejanina, koji mu reče: Počuj me Andrija, i da ne bi prolio svoju krv, odrekni se svog učenja: jer ako ne budeš htio da mi se pokoriš, razapeću te i umrijećeš na krstu.

Sveti Andrija reče: Ja sam sluga krsta Hristovog i više volim da pobjedu krsta slavim nego da se bojim; a za tebe je osigurano vječno raspeće koje ćeš moći da izbjegneš ako, pošto budeš dokazao moju ustrajnost, budeš vjerovao u mog Hrista. Ja sam pak potišten zbog tvoje propasti: ne zabrinjava me moje mučeništvo. Jer će moje mučeništvo trajati jedan, dva ili više dana: tvoje pak raspeće, neće se okončati nikada. Zato prestani da uvećavaš svoje jade i vječni oganj samom sebi podstičeš.

Tada rasrđen Egejanin naredi da se sveti Andrija prikuje na krst.

Onaj pak, od svih napušten, dođe do krsta, i obrati mu se glasno govoreći: Zdravo bio, krste, koji si posvećen u tijelu Hristovom i udovima njegovim kao biserima ukrašen. Svakako da si, prije nego se na tebe uspeo moj Gospod, izazivao veliki zemaljski strah: uistinu, samo

Ὁ μακάριος[70] Ἀνδρέας ἀποκριθεὶς εἶπεν[71]· Ὦ[72] εἰ βούλει ἐπιγνῶναι[73] τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, ποίᾳ εὐλόγῳ[74] ἀγάπῃ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς[75] τοῦ ἀνθρωπίνου γένους[76] ὑπὲρ τῆς ἀνακλήσεως[77] ἡμῶν τοῦτο τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ[78] οὐχὶ ἀκουσίως ἀλλ' ἑκουσίως[79] ὑπεδέξατο[80];

A Beatus Andreas respondit : O si velles scire mysterium crucis, quam rationabili charitate auctor vitæ humani generis pro restauratione nostra hoc crucis patibulum non invite, sed sponte suscepit!

Ὁ Αἰγεάτης[81] εἶπεν· Ὁπόταν παρὰ τοῦ ἑαυτοῦ μαθητοῦ προδοθεὶς καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων συσχεθεὶς τῷ ἡγεμόνι προσήχθη καὶ πρὸς τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν τοῦ ἡγεμόνος στρατιωτῶν προσηλώθη[82], ποίῳ[83] τρόπῳ σὺ λέγεις ἑκουσίως αὐτὸν τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον ὑποδέξασθαι[84];

Ægeates dixit : Cum traditus a suo discipulo, et a Judæis tentus præsidi adductus sit, et ad petitionem Judæorum a militibus præsidis crucifixus : quomodo tu dicis eum sponte crucis suscepisse patibulum?

Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας εἶπεν[85]· Διὰ τοῦτο ἐγὼ[86] λέγω ἑκουσίως[87] ἐπειδὴ σὺν αὐτῷ ἦμην[88] ἐν τῷ παραδίδοσθαι αὐτὸν παρὰ τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ· πρὶν γὰρ παραδοθῇ εἶπεν ἡμῖν[89] ὡς οἷα *παραδοθήσεται καὶ σταυρωθήσεται* ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, *καὶ*[90] *τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστησόμενον ἔσεσθαι* προεῖρηκεν[91]. Πρὸς ὃν[92] ὁ ἐμὸς ἀδελφὸς Πέτρος[93] λέλεχεν[94]· *Ἵλεός σοι ἔσται*[95], *Κύριε· οὐ μὴ γένηται τοῦτο*[96]. Καὶ ἀγανακτήσας οὕτως ἔφη τῷ Πέτρῳ· *Ὕπαγε ὀπίσω μου*[97], *Σατανᾶ*, *ὅτι*[98] *οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ*[99-100]. Καὶ ἵνα πληρέστατα ἐξαρτίσει[1] ὅτι ἑκουσίως[2] τὸ πάθος ἀνεδέξατο, ἔλεγεν ἡμῖν[3]· *Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι*[4] *τὴν ψυχήν μου*, *καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν*[5] *αὐτήν*. Ἔσχατον δὲ[6] ἐν τῷ δειπνῆσαι αὐτὸν[7] μεθ' ἡμῶν εἶπεν[8] ὅτι[9]· *Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με*. Πρὸς ταύτην οὖν τὴν φωνὴν πάντων περιλύπων γεγονότων[10], ἵνα ἡ ὑποψία ἀναμφίβολος γένηται[11], ἀπεφήνατο εἰπών[12]· *Ὧτινι ἐπιδώσω τὸ κλάσμα τοῦ* C

Sanctus Andreas dixit : Ideo ego dico sponte, quoniam simul cum ipso fui, cum a suo discipulo B traderetur; antequam enim traderetur, dixit nobis quod *tradendus esset, et crucifigendus* pro salute hominum, *et die tertia resurrecturum se esse* prædixit [a]. Cui frater meus Petrus dixit : *Propitius erit tibi, Domine; non fiet istud :* et indignatus sic ait Petro : *Vade retro, Satana, quia non sapis ea quæ sunt Dei* [b]. Et ut plenius demonstraret quod sponte passionem susciperet, dicebat nobis : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* [c]. Ad ultimum, dum cœnaret nobiscum, dixit : *Unus vestrum me traditurus est;* igitur ad istam vocem cum omnes contristaremur, ut suspicio omni dubio vacaret, revelavit, dicens : *Cui dedero panis fragmentum de manu mea, ipse est qui tradit me* [d]. Cum igitur dedisset uni ex C condiscipulis nostris, et futura quasi jam præterita

[a] Matth. xx, 17, 18; Marc. x, 32, 33; Luc. xviii, 31, 32. [b] Matth. xvi, 22, 23; Marc. viii, 33, 33. [c] Joann. x, 17. [d] Matth. xxvi, 2; Marc. xiv, 18; Luc. xxii, 21; Joan. xiii, 21, 26

VARIÆ LECTIONES.

[70] μακάριος : C ἅγιος. D om. [71] ἀποκριθεὶς (C om.) εἶπεν : B ἀπεκρίνατο. [72] Ὦ cum AD; B add. Αἰγεάτα, C ἄνθρωπε. [73] εἰ βούλει ἐπιγν. cum AB . C εἰ ἤθελες εἰδέναι. [74] ποίᾳ (B ὁποίᾳ) εὐλόγῳ (D *quam rationabili*) cum ABD; C ὃν [τρόπον, ut videtur] ἐπιθυμητῇ. [75] ὁ ἀρχηγ. τῆς ζωῆς (B om. τ. ζω.) cum AB; C ὁ κτιστής, D *auctor*. [76] C τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. [77] ὑπὲρ τῆς ἀνακλήσ. (B ἀνανεώσεως) ἡμῶν cum AB : C ὑπὲρ συστάσεως ἡμετέρας : D *pro restauratione nostra*. [78] B τούτῳ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ, C τοῦτον τὸν σταυρόν. [79] C οὐκ ἄκων (in margine ἴσως ἀκούσιος) ἀλλ' ἑκών. [80] ὑπεδέξατο (cum A; C ἐδέξατο; B προσηλώθη) : B add. ἐγώ σοι ἐρῶ, C ἐπίστευσας ἂν αὐτῷ : sed AD nil add. [81] Ὁ Αἰγεάτης : CD Αἰγέας. [82] Ὁπόταν παρὰ usque προσηλώθη ex A : B Ἐν τῷ παραδίδοσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἰδίου μαθητοῦ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων συσχεθῆναι καὶ τῷ ἡγεμόνι προσαχθῆναι καὶ πρὸς τὴν αἴτησιν τῶν Ἰουδαίων παρὰ τῶν τοῦ ἡγεμόνος στρατιωτῶν σταυρωθῆναι : C Τοῦ παραδοθῆναι αὐτὸν παρὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κρατηθῆναι καὶ τῷ ἡγεμόνι προσενεχθῆναι καὶ τῇ αἰτίᾳ τῶν Ἰουδαίων παρὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ ἡγεμόνος σταυρωθῆναι κελεύσαντος : D *Cum traditus asseratur a suo discipulo*, etc. [83] ποίῳ (B ὁποίῳ) : C πῶς. [84] B ἐκουσίως τῷ τοῦ σταυροῦ αὐτὸν ὑποκεῖσθαι ξύλῳ : C αὐτὸν προθέσει (codex προσθέσει) ὑπομεῖναι σταυρόν. [85] Ὁ ἅγ. Ἀνδρ. εἶπεν (B ἀπεκρίνατο) : C nil nisi Ἀνδρέας. [86] ἐγὼ cum BCD; A om. [87] ἑκουσίως : C αὐτὸν προθέσει. [88] ἐπειδὴ σὺν (B ἅμα) α. ἦμην : C ὅτι μετ' αὐτοῦ ἦμην. [89] ἐν τῷ παραδίδοσθ. (B -διδῶναι, corrige -δοθῆναι) α. π. τοῦ (B τῷ) αὐτοῦ μαθητοῦ (B- τῇ). Πρὶν γὰρ (sic B; A πρινὴ τοιγαροῦν. D *et antequam*) παραδ. εἶπεν ἡμῖν : C καὶ μέλλων παραδίδοσθαι (codex -διδῶσθαι) ὑπὸ τοῦ ἰδίου μαθητοῦ καὶ σταυροῦσθαι, προεῖπεν ἡμῖν. [90] C om. ὡς οἷα παραδ. καὶ σταυρ. ὑπὲρ τ. τ. ἀ. σωτηρίας, καί. [91] τῇ τρ. ἡμ. ἀναστ. ἔσεσθ. προεῖρηκεν cum B (D) : A ὅτι τῇ τρ. ἡμ. ἀναστήσεται. Ταῦτα πάντα προεῖρηκεν ἡμῖν : C ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. [92] πρὸς ὃν : B ᾧτινι. [93] B om. Πέτρος. [94] λέλεχεν cum B; A ἔλεχεν (sic). [95] B om. ἔσται. [96] B οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. [97] C post ἐγείρομαι sic pergit : ὄθεν (codex ὅτεν) τῷ ἀδελφῷ μου Πέτρῳ εἰπόντι Ἵλεώς σοι κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἀγανακτῶν εἶπεν Ὀπίσω μου. [98] ὅτι : B διότι. [99-100] τὰ τοῦ Θεοῦ cum BCD : A add. ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. [1] ἵνα πληρέστ. (B add. μὴ) ἐξαρτίσει (A add. μοι) cum A; B ἵνα πλ. μὴ ἐξαρτ.; D *ut plenius nos instrueret;* C πῶς τελείως ἡμᾶς ὑπεστήριξεν. [2] ὅτι (B διότι) ἑκουσίως : C εἰ ἄκων. [3] ἔλεγεν ἡμῖν cum ABD : C præm. οὐκ ἄν. [4] θῆναι : ita ABC. [5] λαβεῖν : C ἆραι. [6] ἔσχατον (B præm. εἰς) δέ, D *ad ultimum :* C τέλος οὖν. [7] ἐν τῷ δ. αὐτόν : C ἐν ὅσῳ ἐδείπνει. [8] εἶπεν : B καὶ λέγει. [9] BC om. ὅτι. [10] B καὶ πρὸς ταύτ. τ. φωνὴν πάντες συμπερίλυποι γεγονότες : C καὶ ταύτῃ τῇ φωνῇ ὀλιβῆναι πάντας ἐποίησεν. [11] ἵνα ἡ ὑπ. ἀναμφ. γεν. cum A; B ἵνα παμφίλος (sic corrupte) γέν. ἡ ὑπ.; D *ne suspensos cogitatio trucidaret :* C om. [12] ἀπεφήν. εἰπών cum A; B ἀποτεμὼν ἔφη : C καὶ εἴρηκεν πάλιν.

potpunom nebeskom ljubavlju podstakao si žudnju uzdizanja na tebe. Naučih od vjernika koliko ima milosti u tebi, kolike su nagrade pripremljene. Siguran dakle i radostan dolazim ti, tako da me i ti prihvatiš neizmjerno se radujući, učenika onoga koji je bio razapet na tebi; jer si mi uvijek bio vjeran i žudio sam da te zagrlim. O dobri krste, koji si primio ures i ljepotu udova Gospodnjih, dugo željeni, brižno žuđeni, bez prestanka traženi i već pripremljen za onoga koji ti dušom teži! Uzmi me od ljudi i vrati me mom Učitelju, da me kroz tebe prihvati onaj koji me je iskupio kroz tebe.

Kad ovo reče, blaženi Andrija, stojeći očima prikovanim na krst, razodjenu se i odjeću svoju predade dželatima; obodri braću da se udalje da bi došli dželati i učinili ono što im je zapovijeđeno: dugo stajahu. Pristupivši, podigoše ga na krst: i razapevši konopcima njegovo tijelo noge mu toliko sapehu da mu nisu koljena slomili: tako bijaše naredio prokonzul koji ga čak i razapetog šćaše mučiti, da bi ga noću živog psi pojeli.

Stajaše pak veliko mnoštvo braće, oko 20 000, koji kad opaziše da se udaljavaju dželati, ništa ne čineći blaženom od onoga što razapeti obično trpe, nadahu se da će ponovo čuti nešto od njega; zaista razapeti pokretaše glavu podsmijevajući se. Stratokle ga pitaše, govoreći: Zašto se podsmijevaš, slugo Božiji, Andrija? Tvoj osmijeh nam plač i jauk nanosi, jer smo te lišeni. Odgovori mu blaženi Andrija: Kako da ne ismijavam, sine moj Stratokle, pakost Egejanina koji vjeruje da nas je kaznio? Ne trpimo od njega niti smo izloženi njegovoj podmuklosti. Ne može me čuti; ako bi mogao čuti, shvatio bi da Isusov čovjek uči kroz trpljenje.

Ovim riječima, govor svim prisutnim upravi: bijaše dotrčao narod razgnevljen nepravednom presudom Egejaninovom. O vi, reče, koji me okružujete, ljudi, žene, djeco, starci, slobodni ljudi i robovi i svako ko želi da me čuje, molim sve vas, koji ste se zbog mene ovdje okupili, oprostite se svi sa sadašnjim životom i požurite da primite moju dušu koja teži nebesima, potpuno prezrite sve zemaljsko, potvrđujući nakanu vjernika u Hristu. I bijahu svi obodreni njegovom propovijedi da su muke ovozemaljskog života ništavne u poređenju sa budućom nagradom vječnog života.

Narod pak, saslušavši njegove riječi, ne odlazaše i blaženi se Andrija namučio da kaže sve ovo, a u njegovim govorima bijaše toliko milosti i uzvišenosti da prođoše tri dana i noći a da niko nije otišao umoran. Četvrtog pak dana, diveći se hrabrosti mučenika, nepokolebljivoj volji, čudesnoj rečitosti, probitačnim bodrenjima, duhu tako postojanom, mudrom, čvrstom i iskrenom govoru, iznenada razgnevljeni na Egejanina, jednodušnim napadom svi upadoše u prokonzulov tribunal u kojem ga nađoše gdje sjedi i napadoše ga grajom, govoreći: Kakva je tvoja presuda prokonzule? loše si presudio, zločinački je tvoj sud. Za kakav zločin je kriv ovaj čovjek? kakvo je zlo učinio? uznemiren je grad, sve nas uništavaš. Ne budi izdajnik grada Cezarijane, daruj Ahajcima pravednog čovjeka, daruj nam poštovaoca Boga, čuvaj se da ne pogubiš istinskog prijatelja Boga. Četiri dana je živio razapet na krstu; on sâm ništa ne jedući, nas je podmirio. Uzmi sa krsta ovog čovjeka i svi obgrlimo mudrost; spasi ga i cijela će Ahaja time biti milosrdna Ne treba takve muke da trpi čovjek koji razapet na krstu ne prestaje da propovijeda istinu.

Prokonzul pak prenebregnu sve to i dok je narod vikao da siđe, zalijetala se na njega odvažna gomila; bijaše naime 20 000 ljudi. Kad ih prokonzul ugleda izbezumljene od bijesa, uplaši se da mu se što loše ne dogodi, i ustavši iz tribunala izašao je slijedeći ih i obećavajući da će osloboditi sv. Andriju. Zaista, hitajući naprijed dođoše do apostola, navodeći razlog svog dolaska.

Gomile su bile ushićene zbog budućeg oslobođenja sv. Andrije; kad je prokonzul došao sa svom braćom koja se radovahu zajedno sa Maksimilom, i kad je to čuo blaženi Andrija, reče prisutnoj braći: Ono što treba da mu kažem, odlazeći Gospodu, ovo ću reći: Zbog čega ponovo dolaziš kod nas, Egejanine? Zašto nam dolaziš kad si otuđen od nas? Šta ćeš se novo

narraret, docuit se voluntarie tradendum fore; cum non traditorem fugiendo deseruit, sed in locum ubi illum sciebat esse, veniens permansit.

A ἄρτου ἐκ τῆς χειρός μου[13], αὐτός ἐστιν ὁ παραδιδούς με[14]. Ἐν τῷ οὖν ἐπιδοῦναι ἑνὶ τῶν συμμαθητῶν ἡμῶν[15] καὶ τὰ μέλλοντα ὡς ἤδη παρῳχηκότα διηγησαμένου[16] ἐδίδαξεν[17] ἑκουσίως ἑαυτὸν[18] παραδοθησόμενον·[19] οὐδὲ γὰρ τὸν προδότην ἀποδράσας ἐγκατέλειπεν[20], ἀλλ' ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ[21] αὐτὸν ἐγίνωσκεν εἶναι παραγενόμενος[22] διέμεινεν[23].

Ægeates dixit : Miror te prudentem virum, istum velle quocunque pacto tueri; sive enim sponte sive invitum, cruci tamen confiteris affixum.

Ὁ Αἰγεάτης[24] εἶπεν· Θαυμάζω σε, ἄνδρα φρόνιμον ὄντα[25], τοῦτον ἐθέλειν σε ἐρείσασθαι[26] τῷ οἰῳδήποτε[27] συμφώνῳ· εἴτε γὰρ ἑκουσίως εἴτε ἀκουσίως[28], ὅμως καθομολογεῖς αὐτὸν τῷ σταυρῷ προσπαγέντα[29].

Beatus Andreas dixit : Hoc est, quod dixi, si jam memor es, nempe quod magnum est mysterium crucis; quod si forte volueris audire, resume mecum.

Ὁ μακάριος[30] Ἀνδρέας εἶπεν[31]· Τοῦτό ἐστιν ὅπερ λέλεχα, εἰ ἤδη κατέχεις[32], ὅτι[33] μέγα ἐστὶν τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ[34]· ὅπερ εἰ θέλεις ὡς εἰκὸς ἀκοῦσαι, ἐπανάλαβέ μοι[35].

Ægeates dixit : Mysterium non potest dici, sed supplicium.

B Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Μυστήριον οὐ δύναται λέγεσθαι, ἀλλὰ κόλασις[36].

Beatus Andreas dixit : Ipsum supplicium, mysterium redemptionis humanæ, si patienter audias, comprobabis.

Ὁ μακάριος[37] Ἀνδρέας εἶπεν· Αὐτὴ ἡ κόλασις[38] μυστήριόν ἐστιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀνακτήσεως· εἰ σοφωτέρως ἀκούσῃ, συνδοκιμάσεις[39].

Ægeates dixit : Ego quidem patienter te audiam : sed tu si me obtemperanter non audieris, ipsum crucis mysterium in te ipso excipies.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Ἐγὼ μὲν[40] μακροθύμως[41] ἀκούσωμαι· σὺ δὲ[42] εἰ μὴ ἐμοὶ πειθαρχῶν[43] ὑπακούσῃς[44], αὐτὸ τὸ τοῦ σταυροῦ μυστήριον[45] ἐν σεαυτῷ ἀναδέξει[46].

Beatus Andreas respondit : Ego si crucis patibulum expavescerem, crucis gloriam non prædicarem.

Ὁ μακάριος[47] Ἀνδρέας ἀπεκρίνατο·[48] Ἐγὼ εἰ[49] τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ[50] ἐδεδοίκειν[51], τὴν δόξαν τοῦ σταυροῦ οὐκ ἂν[52] ἐκήρυττον.

Ægeates dixit : Insanus sermo tuus, quia prædicas crucem non esse supplicium, et per audaciam, pœnam mortis non times.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Μανιώδης ὁ λόγος[53] σου, ὅτι κηρύττεις τὸν σταυρὸν μὴ εἶναι κόλασιν καὶ διὰ τῆς C θρασύτητός σου τὴν τιμωρίαν οὐ δέδοικας τοῦ θανάτου[54].

Sanctus Andreas dixit : Non per audaciam, sed per fidem, pœnam non timeo mortis; *mors* enim

Ὁ ἅγιος[55] Ἀνδρέας εἶπεν· Οὐχὶ[56] διὰ τῆς θρασύτητος, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως οὐ δέδοικα τοῦ θανάτου[57]

VARIÆ LECTIONES.

[13] ὥστινι usque ἐκ τῆς χειρός (B ἐπὶ τῶν χειρῶν) μου : C ὅτι μεθ' οὗ ἐγὼ βάψω ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χεῖρά μου. [14] B om. ὁ παραδιδ. με. [15] ἐν τῷ οὖν (B καὶ ἐν τῷ) ἐπιδ. ἑνὶ (B add. ἐκ) τῶν συμμ. ἡμῶν : C om. [16] ὡς ἤδη παροχηκ. διηγησ. cum A; B ὡσεὶ παρεσχηκότα ἤδη διηγεῖσθαι; C καθάπερ παρελθόντα εἰπών. [17] ἐδίδαξεν (C ἔδειξεν) cum BCD; A præm. σαφῶς. [18] ἑκουσ. αὐτ. (B α. ἑκ.) : C ἑαυτὸν προθέσει. [19] παραδοθησόμενον cum A; B ἔσεσθαι παραδιδόμενον; C παραδοθέντα. [20] B ὁπόταν οὐδὲ τὸν προδ. ἀποδιδράσκων ἐνεγκατέλοπεν (sic); C οὔτε γὰρ τὸν προδ. ἔφυγεν. [21] C ἀλλ' εἰς τὸν τόπον ὅπου. [22] B αὐτ. ἐγνώκει εἶναι παραγενόμενον, C ἐγίνωσκ. αὐτὸν ἐληλυθέναι. [23] C ἐπέμεινεν. [24] Ὁ Αἰγεάτης : CD Αἰγέας. Ita ubique. [25] σε ἄνδρα (A ἀνδρέα) φρ. ὄντα cum (A) BD : C τὸν φρόνιμον ἄνδρα. [26] τοῦτ. ἐθ. σε (B σε θέλειν) ἐρείσασθ. (sic B; A ορήσασθαι) cum AB; D *istum velle sectari* : C τοῦτον ὃν λέγεις. [27] C ἐν οἵῳ δήποτε. [28] εἴτε γὰρ (B om.) ἑκ. εἴτε ἀκ. : C ἢ ἑκόντα ἢ καὶ μὲ ἑκόντα. [29] B ὅμως τῷ στ. καθομ. αὐτ. προσπαγ.; C ὅμως δὲ τῷ στ. ὁμολογεῖς προσηλῶσθαι. [30] CD om. Ὁ μακάριος. [31] εἶπεν : BD ἀπεκρίνατο. [32] Τοῦτό ἐστ. usque κατέχεις cum A; BD T. ἐστ. ὅπερ κἀμὲ λελεχέναι ἤδη κατέχεις (*Hoc est quod etiam me dixisse jam retines*); C Τοῦτό ἐστιν ὃ προεῖπον. [33] BC (D) om. ὅτι. [34] C μέγα μυστ. τὸ τοῦ σταυροῦ. [35] ὅπερ usque μοι cum AB (D *quod si forte volueris audire, retexam*) : C ὃ ἐὰν θελήσι (θελήσει; Woog θελήσῃ) ἀκοῦσαι, λέξω. [36] κόλασις : C τιμωρία. [37] Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. [38] Αὐτὴ (uterque codex αὕτη) ἡ κόλασις (*Ipsum supplicium*) cum ABD : C Αὐτὴν τὴν τιμωρίαν. [39] μυστήριον usque σοφωτέρως (B -ώτερος) ἀκούσῃ (B -σαι, A -σας) συνδοκ. (A οὖν δοκ.) cum AB : C μυστήριον οὖσαν καὶ ἀνάπλασιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπιγινώσκωμεν ἐὰν νῦν ἐλκῶς ἀκούσας (Woog emendat ἐπιγνωσόμεθα, ἐὰν νουνεχῶς ἀκούσῃς). D *mysterium restaurationis humanæ, si patienter audias, comprobabis.* [40] B om. Ἐγὼ μέν. [41] μακροθύμως : C νουνεχῶς (codex νῦν ἐχῶς). [42] σὺ δέ : B ἀλλὰ σύ. [43] C ἐὰν μὴ συγκαιρίως (ita Woog; codex συνκεραστικῶς) ἀκούσῃς. [44] B ἐπακοῦσιας (sic). [45] A αὐτὸ τοῦ στ. τὸ μυστ. [46] ἀναδέξει cum AB; C -ξῃ. [47] Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. [48] ἀπεκρίν. : C εἶπεν. [49] Ἐγὼ εἰ : C ἐγώ, Woog emendat εἰ (scribe ἐγὼ εἰ). [50] C τὸν σταυρόν. [51] ἐδεδοίκειν (B -δείκειν) : C ἐδειλίουν. [52] οὐκ ἂν h. l. cum BC; A ante τὴν δόξαν. [53] C Ἀσαφής σου λόγος. [54] ὅτι κηρύττεις usque δέδ. τ. θαν. cum A (sed ponit τ. θαν. δέδ.) : B ἐστὶν ὃν κηρύττεις, καὶ τὸν σταυρὸν μὴ εἶναι κόλασιν, ὅτι διὰ τῆς θρασύτ. σου τὴν τιμωρ. οὐ δέδεικας τοῦ θανάτου : C κηρύττει σοι σταυρὸν κολάσεως, ὅτι διὰ κακοτεχνίας κόλασιν οὐ φοβεῖσαι θανάτου : D *prædicat gloriam supplicii, qui per audaciam pœnam non times mortis.* [55] Ὁ ἅγιος : CD om. [56] Οὐχί : A Οὐ. [57] C διὰ κακοτεχνίας ἀλλὰ διὰ πίστεως οὐ φοβοῦμαι κόλασιν θανάτου.

usuditi da uradiš, šta ćeš smisliti? Reci. Da li dolaziš da nas spasiš kao da si se osvijestio; neću ti biti naklonjen pa ni iskreno da se pokaješ; ne vjerujem ti, premda kažeš da si mi naklonjen. Zar me oslobađaš okova, o prokonzule? Ne. Jer ja imam sa kim da budem zauvijek, imam onoga da sa njim saobraćam u vječnosti. Ka njemu idem, ka njemu hitam, koji te je meni najavio, koji mi je rekao: Ne plaši se onog groznog čovjeka; ne vjeruje da on treba da te oslobodi - tebe koji meni pripadaš; jer će ti biti neprijatelj. Tebe dakle koga sam upoznao kroz njega i tvoju vlast izbjegavam. Ako ipak želiš da vjeruješ u Hrista, otvoren ti je, kao što sam već obećao, put milosrđa. A ako si došao samo zato da bi me oslobodio, znaj da se ne mogu živ sa ovog krasta vratiti u tijelo . Jer ja i moji bližnji hitamo ka našoj domovini, a ti budi grešnik kakav jesi, slijepcima okružen. Jer ja već vidim mog Kralja, već ga obožavam, već sam mu na vidiku, tamo gdje su ujedinjeni horovi anđela, gdje sâm višnji Vladalac vlada, gdje nema nikakvog bola niti se čuje ime tuge, gdje nesputano vladaju radost i veselje. O blaženi krstu, bez tvoje ljubavi niko ne dolazi u ovu domovinu. Već sažaljevam tvoju bijedu, o Egejanine, jer ti predstoji vječna propast; trči dakle za sebe samog, bijedniče, dok možeš, da ne bi onda tražio ono što ti već neće biti dostupno.

A kad se prokonzul usudio da priđe krstu, da bi oslobodio blaženog Andriju, jer se već cijeli grad bijaše uzbunio, tada sv. Andrija povika i reče: Ne dozvoli, Gospode, da ja, Andrija, prikovan na tvoje drvo budem oslobođen. Nemoj mene, sudionika tvoje tajne, bezbožnom kudiocu predati; Isuse Hriste, mene, zbog tebe razapetog, neprijatelj tvoj neka ne oslobodi: Oče, onoga koji je spoznao tvoju veličinu, ovaj bijednik neće poniziti. A krvnici, pružajući ruke ka krstu, više nisu mogli da ga dotaknu. I odmah zatim i drugi se baciše na njih da ga spasu i nijedan nije mogao da ga dosegne: jer im se ukočiše ruke.

Tada blaženi Andrija, zaklinjući narod, reče: Preklinjem vas, braćo, da prvo uputim molitvu svom Gospodu, a onda me oslobodite. Tako ih zaklinjući umirio je narod da ga posluša. Tada blaženi Andrija glasno povika: Ne dozvoli Gospode da se tvoj sluga u ovom času odvoji od tebe. Jer je došao čas da se moje tijelo vrati zemlji i naredi da dođem k tebi. O Gospode, upravitelju vječnog života, Učitelju moj kojeg sam zavolio, kojeg na ovom krstu ispovijedam, kojeg sam spoznao, kojeg imam, primi me, Gospode; I pošto sam ti se pokorio, ja koji te ispovijedam, usliši moju molitvu i prije nego se moje tijelo ukloni sa ovog krsta, primi me kod sebe, da se kroz tebe prostre put ka tebi mojim bližnjima, koji su mnogobrojni, kad pod zaštitom veličine tvoje budu počinuli.

I kad to reče, pomoli se pred svima, ispunjen radošću i veseljem. Svjetlost ogromna, kao munja sa neba, osvijetli ga i tako ga obujmi da ga od tolike svjetlosti ljudske oči više ne mogahu vidjeti: trajaše ta svjetlost oko pola sata. I kad se tako pomolio, Gospoda veoma slaveći, pošto se izgubi svjetlost, ispusti dušu i sa tom svjetlošću ode ka Gospodu među djela ljubavi.

Nakon smrti blaženog apostola Andrije, Maksimila najmoćnija među plemkinjama, koja ostade među onima koji bijahu potrčali ka mučeniku, čim saznade da je apostol otišao Gospodu, pristupi krstu sa Stratoklom, ne vodeći računa o prisustvu okupljenog naroda, i sa najvećim poštovanjem skide sa krsta tijelo blaženog apostola. A kad je pala noć, ukazujući mu najviše službe, sahrani ga, sa miomirisima izvanrednim, i položi ga u grob. Usprotivivši se Egejaninu zbog njegove okrutnosti i nepravednog činjenja, čvrsto se držeći ljubavi prema Hristu, spokojan i strog život, srećno među braćom proživi.

Na nju je Egajanin budno motrio i bio obećao da je gospođom učini među svim ženama koje je posjedovao. A kad nije mogao da je zavede, žestoko se naljutivši, i još iznerviran od naroda, poslao je Cezaru tužbu protiv Maksimile i naroda. A onda, u sred tih mahinacija, pred svojim uredom, ustavši u sred noći, bez znanja njegovih bližnjih, obuzet đavolom, strmoglavio se sa najvišeg mjesta, i na sred gradskog trga pao i izdahnuo.

τὴν τιμωρίαν· *ὁ γὰρ τῶν ἁμαρτιῶν θάνατός ἐστιν πονηρός* [58]. Καὶ [59] διὰ τοῦτο ἀκοῦσαί σε βούλομαι [60] τὸ τοῦ σταυροῦ [61] μυστήριον, ἵν' [62] ἴσως ἐπιγινώσκων πιστεύσῃς, πιστεύων δὲ εἰς ἀνανέωσιν τῆς σῆς ψυχῆς ἀῤῥηποτοῦν τρόπῳ καταντήσῃς [63].

A *peccatorum, pessima* [e]. Et ideo audire te volo crucis mysterium, ut agnitum forsitan credas, et credens ad restaurationem tuæ animæ quocunque modo pertingas.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Εἰς ἀνανέωσιν τοῦτο ὅπερ ἀπόλλυσθαι διδάσκεται [64]. Μήτιγε ἡ ψυχή μου ἀπόλλυται ἵνα πρὸς τὴν αὐτῆς [65] με ἀνανέωσιν ποιεῖς [66] ἐλθεῖν διὰ τῆς, οὐκ οἶδα ποίας, πίστεως ἧς σὺ ἔφης [67].

Ægeates dixit : Restauratur hoc, quod periisse docetur : nunquid anima mea periit, ut ad ejus me restaurationem venire facias per fidem nescio qualem, quam tu asseris?

Ὁ μακάριος [68] Ἀνδρέας ἀπεκρίνατο [69]· Τοῦτό ἐστιν ὅπερ σε [70] μαθεῖν ἐπεθύμουν, ὃ καὶ διδάξας φανερώσω, ὅτι ἐν τῷ ἀπολέσθαι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ ἀνακαινισθήσονται [71]. Ὁ γὰρ πρῶτος ἄνθρωπος διὰ τῆς τοῦ ξύλου παραβάσεως [72] τὸν θάνατον [73] ἐπήγαγεν [74]· καὶ χρεία ἦν τοῦτο τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἵνα διὰ τῆς τοῦ ξύλου παθήσεως [75] B ὁ θάνατος ἐξωσθῇ [76] ὁ εἰς τὸν κόσμον εἰσεληλυθώς· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς ἀμωμήτου γῆς ἐγεγόνει ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὁ διὰ τῆς τοῦ ξύλου παραβάσεως τὸν θάνατον εἰς τὸν κόσμον εἰσαγαγών, ἀναγκαῖον ὑπῆρχεν ἵνα ἐκ τῆς ἀμωμήτου παρθένου ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς τέλειος ἄνθρωπος γεννηθῇ [77], ζωὴν αἰώνιον [78] ἥνπερ ἀπολωλέκεισαν [79] οἱ ἄνθρωποι διὰ τοῦ Ἀδὰμ [80] αὐτὸς ἀνακαινουργήσῃ [81] καὶ διὰ τοῦ [82] ξύλου τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον τῆς ἐπιθυμίας ἀποκλείσῃ [83]· κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰς ἀμωμήτους χεῖρας ἐξέτεινεν ὑπὲρ τῶν χειρῶν τῶν ἀκράτως ἐκταθεισῶν [84], ὑπὲρ τῆς ἡδυτάτης βρώσεως τοῦ κωλυτικοῦ δένδρου χολὴν C εἰς βρῶσιν ἐδέξατο [85], καὶ τὸ θνητὸν τὸ ἡμέτερον [86] εἰς ἑαυτὸν ἀναδεξάμενος τὴν αὐτοῦ ἀθανασίαν ἡμῖν, ἐδωρήσατο [87].

Beatus Andreas respondit : Hoc est, quod te discere desiderabam, quodque docens demonstrabo animas hominum perditas per mysterium crucis esse reparandas. Primus enim homo per ligni prævaricationem mortem induxit : et necessarium hoc erat generi humano, ut per ligni passionem, mors B quæ ingressa fuerat in mundum, pelleretur [f]. Et quoniam de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per ligni prævaricationem mundo mortem intulerat : necessarium fuit, ut de immaculata Virgine nasceretur, perfectus homo, Filius Dei, vitam æternam quam per Adamum perdiderant homines, repararet, ac per lignum crucis lignum concupiscentiæ excluderet ; suspensus in cruce immaculatas manus extendit, pro manibus incontinenter extensis ; pro suavissimo cibo arboris vetitæ, escam fellis accepit ; et in se suscipiens mortalitatem nostram, suam nobis immortalitatem donavit.

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐκείνοις

Ægeates dixit : Ista verba illis narrare poteris

[e] Psal. XXXIII, 22. [f] Gen. III, 19 ; Rom. V, 12, 14, 17, 21.

VARIÆ LECTIONES.

[58] ὁ γὰρ usque πονηρός cum A ; BC ὁ γὰρ θάν. τῶν ἁμαρτωλῶν πονηρός (B add. ἐστίν) : D *Mors enim justorum preliosa est, mors vero peccatorum pessima.* [59] C om. καί. [60] B ἀκουστόν σοι θέλω ποιῆσαι. [61] B βούλωμαι et τὸ μυστ. τοῦ σταυρ. [62] ἵν' : A om. (sed postea habet et πιστεύσῃς et καταντήσῃς) ; C ὅπως. [63] B ἐπιγνοὺς ἴσως πιστ., καὶ πιστεύων εἰς ἀνακεφαλαίωσιν τ. σ. ψ. οἱῳδήποτε συμφώνῳ κατανт. : C διορθωσάμενός σε (Woog τε) καὶ πιστεύσας πρὸς οἰκοδομὴν τῆς σ. ψ. οἵῳ δήποτε τρόπῳ καταλάβῃς τοῦτο. [64] C om. Εἰς ἀναν. τ. ὅπ ἀπόλλυσθαι (B ἀπολεῖσθαι) διδ. : D *Restauratur hoc quod periisse docetur.* [65] αὐτῆς : AB αὐτοῦ. [66] B om. ποιεῖς, et post ἐλθεῖν pergit corrupte τίς οὐκ οἶδα ποίας πίστεως παρασκεύασεν ἢ σὺ ἔφης (A υφης corrupte). [67] C μὴ γὰρ ἡ ψ. μ. ἀπώλετο ἵνα πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῆς ἐλθεῖν πειρασθῶ διὰ πίστεως ἧς λέγεις ; D *periit ut ad ejus me restaurationem venire per fidem nescio quam tu asseras?* [68] Ὁ μακάριος : CD om. [69] ἀπεκρ. : C εἶπεν. [70] C ὃ εἰρηκέναι σε (Woog σοι) : D *quod te discere.* [71] ὃ καὶ διδάξας usque ἀνακαινισθήσονται cum A : B ὥστε ἀπολεῖσθαι τὰς ψυχὰς πάντων ἀνθρώπων διδάξω, καὶ τὸν ἀνακαινίσαι αὐτὰς μέλλοντα διὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ σταυροῦ φανερώσω : C ἵνα ἐν τῷ ἀπολωλεκυίας (ita vel -κέναι Woog, codex ἀποληλοκῦας) τὰς πάντων ἀνθρώπων ψυχὰς διδάξω δικαίαν τὴν οἰκοδομὴν αὐτῶν καὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ σταυροῦ ἐφαπλώσω ταύτην : D *ut dum perditas animas hominum docuero, istam restaurationem earum per crucis mysterium pandam.* [72] C διὰ τοῦ ξύλου τῆς παραβ., D *per lignum prævaricationis.* [73] τὸν θάνατον : C om. τόν. [74] ἐπήγαγεν cum BC ; A εἰσήγαγεν ; D *induxit.* [75] C καὶ ἀναγκαῖον ἦν ἵνα διὰ τοῦ ξύλου τοῦ πάθους, D *et necessarium hoc erat generi humano ut per lignum passionis.* [76] B ὁ θάνατος εἰσεληλυθὼς ἐξωσθείη (codex -σθήει) : C ὁ εἰσελθὼν θάνατος ἐκβληθῇ : D *mors quæ ingressa fuerat pelleretur.* [77] καὶ ἐπειδὴ ἐκ... ὁ (B ὃς) διὰ τῆς.. τὸν θάν. εἰς τ. κόσμ. (B τῷ κόσμῳ τὸν θάν.) εἰσαγαγὼν (B εἰσήγαγεν), ἀναγκ. ὑπ. ἵνα ἐκ usque γεννηθῇ (B ἀναγκαίως διὰ τῆς ἀμωμ. παρθ. γεννηθεὶς τέλειος ἄνθρωπος ὁ τοῦ θε. Υἱὸς ὁ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον πεποιηκώς) cum A(B) : C καὶ ὅτι ἐξ ἀμώμου γῆς γέγονεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀναγκαῖον ἦν ἐξ ἀμώμου παρθένου κυηθῆναι τὸν τέλειον ἄνθρωπον, ἵνα ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ὁ πρώην ποιήσας τὸν ἄνθρωπον : D *et quomodo de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum prævaricationis mundo mortem intulerat, necessarium fuit ut de immaculata Virgine natus Christus perfectus homo, qui est Dei Filius, qui primum hominem fecerat.* [78] BC ζω. τὴν αἰώνιον. [79] C ἣν ἀπώλεσαν. [80] B ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ οἱ ἄνθρ. [81] B ἀνακαινουργεῖσαι, C ἑτοιμάσει, D *repararet.* [82] καὶ διὰ (B ἀπὸ) τοῦ : C εἶθ' οὕτως διὰ τοῦ. [83] C ἀποκλείσει, B ἐναποκλεῖσαι. [84] B κρεμάμμενος (sic) ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ τὰς ἀμ. χεῖρας ὑπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀκράτως ἐκταθεισῶν : C ἐκτείνει ἐν τῷ σταυρῷ τὰς ἀχράντους χεῖρας ὑπὲρ χειρῶν ἑκουσίως ἐκτεταμένων. [85] ὑπὲρ τῆς... κωλυτ. δένδρου (B ξύλου)... ἐδέξατο· (B δέξασθαι) cum AB : C ἀντὶ ἡδυτάτης τροφῆς τροφὴν χολῆς ἔλαβε. [86] B καὶ εἰς ἑαυτὸν δεξάμενος τὸ θνατηφόρον ἡμῶν : C καὶ ἐν ἑαυτῷ δεξάμενος τὸ θνητὸν ἡμῶν. [87] ἐδωρήσατο cum A : B προσκομίσει : C ἐχαρίσατο : D *repararet... excluderet... panderet... acciperet... offerret.*

Javiše njegovom bratu Stratoklu, koji posla robove svoje i reče im da ga sahrane među živomrtvima. A on sâm ništa ne zatraži od njegovih dobara, govoreći: Ne dozvoljava mi Isus Hrist moj Gospod, u koga vjerujem, da dotaknem dobra mog brata za sebe, da me ne okalja njegov zločin, jer se usudio da ubije apostola Gospodnjeg.

Ovo se dogodilo u provinciji Ahaji, u gradu Patri, uoči 1. decembra, gdje se još uvijek ukazuju njegova dobročinstva sve do današnjeg dana na slavu i hvalu Gospoda našeg Isusa Hrista, kome je slava na vjeki vjekova. Amen.

qui tibi credent : mihi autem nisi hoc consentias, ut sacrificium diis omnipotentibus offeras, in ipsa cruce quam laudas, te fustigatum affigi præcipiam.

Beatus Andreas dixit : Omnipotenti Deo qui solus verus est, ego omni die offero hostiam, non thuris fumum, nec taurorum mugientium carnes, nec hircorum sanguinem, sed immaculatum agnum quotidie in altare crucis sacrificans; cujus corpus posteaquam omnis populus credentium manducaverit, et ejus sanguinem biberit : agnus qui sacrificatus est, integer perseverat et vivus. Vere igitur sacrificatur, et vere corpus ejus manducatur a populo, et sanguis ejus similiter bibitur; tamen, ut dixi, integer permanet, et immaculatus, et vivus.

Ægeates dixit : Quomodo potest hoc fieri?

Beatus Andreas dixit : Si vis discere, assume formam discipuli, ut possis doceri quod quæris.

Ægeates dixit : Ego a te tormentis exigam hujus rei notitiam.

Beatus Andreas regessit : Miror te hominem prudentem, eo usque insipientiæ delapsum esse, ut credas te mihi per tua tormenta persuadere posse ut tibi exponam divina sacrificia. Audisti mysterium crucis, audisti mysterium sacrificii. Si credideris in Christum Filium Dei qui crucifixus est, pandam tibi quo ordine occisus vivat agnus : qui cum sacrificatus fuerit et comestus, integer tamen et immaculatus in suo regno permanet.

A ἀφηγεῖσθαι δυνήσει οἵτινές σοι πιστεύσουσιν[88]· ἐμοὶ δὲ εἰ μὴ τοῦτο συναινέσαι ἔλθῃς ὅπως[89] τοῖς παντοδυνάμοις θεοῖς τὰς θυσίας προσενέγκῃς ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ ὅπερ ἐπαινεῖς μαστιχθέντα σε προσπαγῆναι προστάξω[90].

Ὁ μακάριος[91] Ἀνδρέας εἶπεν· Ἐγὼ τῷ παντοκράτορι Θεῷ τῷ μόνῳ ἀληθινῷ ὑπάρχοντι καθ' ἑκάστην ἡμέραν θυσίαν προσκομίζω[92], οὐ λιβάνου καπνὸν[93] οὐδὲ μυκωμένων ταύρων τὰς σάρκας οὐδὲ αἷμα τράγων, ἀλλ' ἄμωμον[94] ἀμνὸν καθ' ἑκάστην[95] ἡμέραν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ[96] τοῦ σταυροῦ[97] ἱερουργῶν[98]· οὗτινος τὸ σῶμα πᾶς ὁ τῶν πιστῶν λαὸς μεταλαμβάνων καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πίνων, ὁ ἱερουργηθεὶς ἀμνὸς μετὰ τοῦτο ὁλόκληρος διαμένει, καὶ ζῶν[99–100].

Ἀληθῶς οὖν ἱερουργεῖται, καὶ ἀληθῶς τὸ σῶμα αὐτοῦ παρὰ τοῦ λαοῦ βιβρώσκεται, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ B ὁμοίως πίνεται, ὅμως καθὼς ἔφην ὁλόκληρος διαμένει καὶ ἀμώμητος καὶ ζῶν[1].

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Ποίῳ τρόπῳ[2] τοῦτο δύναται[3] γενέσθαι;

Ὁ μακάριος[4] Ἀνδρέας εἶπεν[5]· Εἰ βούλει[6] γνῶναι[7], ἀνάλαβε μορφὴν[8] μαθητοῦ ὅπως δυνήσει[9] μαθεῖν ὅπερ ἐπεζήτεις[10].

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Ἐγώ σε[11] διὰ βασάνων[12] ἀπαιτήσω χάριν[13] τῆς τοιαύτης γνώσεως.

Ὁ μακάριος[14] Ἀνδρέας ἀπεφήνατο[15]· Θαυμάζω σε ἄνδρα φρόνιμον ὄντα[16] εἰς[17] τοσαύτην μωρίαν[18] προσκυλινδούμενον ἵνα δυνηθῇς[19] με διὰ τῶν βασάνων σου πεῖσαι τὰ θεῖά σοι ἐκφάναι ἱερουργήματα. Ἀκήκοας τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ[20], ἀκήκοας τὸ μυστήριον τῆς ἱερουργίας[21]. Εἰ[22] πιστεύεις εἰς Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν σταυρωθέντα[23], ἐκφανῶ σοι πάντως[24] ὁποίᾳ τάξει[25] σφαγιασθεὶς ζήσει ὁ ἀμνὸς ὁ μετὰ τὸ ἱερουργηθῆναι καὶ βρωθῆναι αὐτὸν C ὁλόκληρος καὶ ἀμώμητος ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ[26] διαμένων.

VARIÆ LECTIONES.

[88] ἐκείνοις usque πιστεύσουσιν : C τοῖς πιστεύουσί σοι δυνήσει λαλεῖν. [89] εἰ μὴ τοῦτο (codex το τουτω) συναινέσαι ἔλθῃς ὅπως cum B; D *nisi hoc consentias ut* : A εἰ μὴ πειθαρχῶν. C εἰ μὴ πείθῃ (codex πιθεις) ὅπως et pergit θυσίαν τοῖς παντοκράτορσι θεοῖς προσενέγκῃς. [90] C ᾧ ἐπαινεῖς ῥαβδισθέντα σε προσηλώσω. [91] Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. [92] B Τῷ παντοκρ. Θεῷ ὃς μόνος ἀληθινὸς Θεὸς ὑπάρχει ἐγὼ καθ' ἑκ. ἡμ. θ. πρ. : C Τῷ παντοκρ. θ. ἐγὼ πᾶσαν ἡμέραν θυσίαν ζῶσαν ἀναφέρω. [93] οὐ λιβ. καπνόν (A καρπόν), etc. : C οὐχὶ θυμιάματος καπνὸν οὐδὲ ταύρ. μυκ. σάρκας οὔτε τράγων αἷμα. [94] B ἀλλ' ἀμώμητον. [95] καθ' ἑκάστ. (C om.) ἡμ. cum BCD: A om. [96] C ἐν θυσιαστηρίῳ. [97] A τοῦ σταυρ. αὐτοῦ. [98] ἱερουργῶν : C Θεῷ ἀναφέρω. [99–100] οὗτινος τὸ σῶμα usque διαμένει καὶ ζῶν cum A : B corrupte οὗτινος τὰς σάρκας ὡς μετὰ τὸ ἅπας ὁ λαὸς τῶν πιστευόντων φάγει καὶ ποιεῖ αὐτοῦ τὸ αἷμα, ὁ ἀμνὸς ὁ ἱερουργ. ζῶν καὶ ὁλόκλ. διαμένει : C οὗ τὰς σάρκας μετὰ τὸν πιστὸν λαὸν φαγεῖν καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ πιεῖν, ὁ θυθεὶς (codex τυθεὶς) ἀμνὸς ἀκαίρεος διαμένει καὶ ζῶν. D *cujus carnes posteaquam omnis populus credentium manducaverit et ejus sanguinem biberit, agnus qui sacrificatus est integer perseverat et vivus.* [1] ἀληθῶς οὖν usque ἀμώμητος καὶ ζῶν (*et cum vere sacrificatus sit et vere carnes ejus manducatæ sint a populo et vere sanguis ejus sit haustus, tamen ut dixi integer permanet et immaculatus et vivus*) cum AD : BC om. [2] Ποίῳ τρόπ. : C Πῶς. [3] C δύν. τοῦτο, B δυνήσεται τοῦτο. . [4] Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. [5] εἶπεν : BD ἀπεκρίνατο. [6] βούλει cum B; A βούλῃ; C θέλεις. [7] γνῶναι cum A : BC εἰδέναι. [8] μορφὴν cum B; D *formam*; A τάξιν; C πρόσωπον. [9] ὅπ. δυνήσει (A -σῃ) μαθ. cum AB; C ἵνα διδαχθῇς. [10] ὅπερ (A ὃ) ἐπεζήτεις (A -ζήτησας) cum BA; CD ὅπερ ζητεῖς. [11] σε : C παρά σου. [12] διὰ βασάνων cum A; B βασανισμοῖς; C βασάνους (Woog - νοις); D *tormentis*. [13] ἀπ. χάριν τ. τ. γν. cum B; C τοῦτο (Woog τούτου) χάριν ἀπ.; A ἀπ. τῆς τοι. γν. τὴν φανέρωσιν; D *exigam hujus rei notitiam*. [14] Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. [15] ἀπεφήν. cum A; B ἀπεκρίνατο; C εἶπεν. [16] C ἄνθρωπον ὄντα συνετόν. [17] εἰς : B πρός. [18] μωρίαν (A τιμωρίαν) προσκ. : C ἀσυνεσίαν ἐξοκείλαντα (codex ἐξωκήλ). [19] ἵνα δυν. usque ἱερουργ. cum B; A ἵνα δυν. διά βασάνων ἐφαπλῶσαι τὰς θείας θυσίας; D *Ergo in me ἐκφάναι σοι τὰ θ. ἱερουργ.*, C τοῦ νομίζειν σε διὰ βασάνων *tormentis putas me divina tibi pandere mysteria?* [20] ἀκήκ. τὸ μ. τοῦ σταυροῦ cum AD : BC om. [21] C ἤκουσας τὸ μυστ. τῆς θυσίας. [22] εἰ (B præm. λειπων, corrige λοιπόν?) πιστ. εἰς Χριστ. (A om. τὸν... σταυρωθέντα cum AB; C ἐὰν πιστεύσῃς τὸν Χρ. Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν σταυρωθέντα. [23] σταυρωθέντα : BCD add. ὑπὸ (C add τῶν) Ἰουδαίων ἀληθινὸν (C -θῆ) Θεὸν εἶναι. [24] ἐκφανῶ σοι πάντως cum B; C ἐφαπλώσω σοι; D *pandam tibi* : A (corrupte) nil habet. [25] ὁποίᾳ τάξει (A corrupte ὅπως τάξῃ) : C οἵῳ τρόπῳ. [26] A ὁ ἀμνὸς σφαγιαζόμενος ὃς μετὰ τὸ ἱερουργηθῆναι καὶ βρωθῆναι αὐτὸν ὁλόκλ. καὶ ἀμώμ. διαμένει τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, B σφαγιασθεὶς ζήσει (addit τό?) ὁ ἀμνὸς ὁ μετὰ τὸ ἱερουργ. ὁλοκλ. καὶ ἀμώμ. ἐν τῇ αὐτοῦ βασ. διαμένων, C ζῇ ὁ ἀμνὸς ὃς (codex ὁ) μετὰ τὸ τυθῆναι (Woog θυ-

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Καὶ ποίῳ τρόπῳ ὁ ἀμνὸς ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ διαμένει [27] ἐν τῷ σφαγιασθῆναι αὐτὸν καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ, ὡς σὺ ἔφης, βρωθῆναι [28];

Ὁ μακάριος [29] Ἀνδρέας εἶπεν· Εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης σου τῆς καρδίας, μαθεῖν δυνήσει [30]· εἰ δὲ μὴ πιστεύεις [31], οὐδέποτε [32] σὺ πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς τοιαύτης καταντήσεις ἀληθείας [33].

Τότε ὀργισθεὶς ὁ Αἰγεάτης ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐν φυλακῇ καθειρχθῆναι [34]· ἔνθα ὄντος αὐτοῦ κατακλείστου συνῆλθεν πλῆθος λαοῦ πρὸς αὐτὸν σχεδὸν ἀπὸ πάσης τῆς ἐπαρχίας [35] ὥστε τὸν Αἰγεάτην βουλεύσασθαι ἀποκτεῖναι, τὸν δὲ μακάριον Ἀνδρέαν τὸν ἀπόστολον τῶν θυρῶν τῆς φυλακῆς συνθλασθέντων λυτρώσασθαι [36].

Οὓς ὁ μακάριος [37] Ἀνδρέας τοιούτοις [38] ῥήμασιν [39] ἐνουθέτησεν [40] λέγων· Μὴ θελήσητε τὴν ἡσυχίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς στασιώδη καὶ [41] διαβολικὴν ταραχὴν ἐξεγεῖραι [42]. Ὁ γὰρ Κύριός μου παραδοθεὶς [43] μετὰ πάσης μακροθυμίας ἤνεγκεν [44]· Οὐκ ἐφιλονείκησεν, *οὐκ ἐκραύγασεν* [45], *οὐδὲ ἐν ταῖς πλατείαις τις* [46] *αὐτοῦ κραυγάζοντος ἀκήκοεν* [47]. Ἔχετε [48] οὖν καὶ ὑμεῖς [49] σιωπὴν, ἡσυχίαν καὶ εἰρήνην [50], καὶ μὴ τὸ ἐμὸν [51] μαρτύριον ἐμποδίσητε [52], μᾶλλον δὲ [53] καὶ ὑμᾶς ἑαυτοὺς ὡς ἀθλητὰς τῷ Κυρίῳ προετοιμάσατε [54], ὅπως τὰς ἀπειλὰς ἀδειλάνδρῳ τῇ ψυχῇ [55] νικήσητε, τοὺς δὲ αἰκισμοὺς διὰ τῆς ὑπομονῆς τοῦ σώματος ὑπερβάλητε [56]· Ἡ γὰρ πρόσκαιρος [57] αὕτη πτῶσις φοβητέα οὐ τυγχάνει· ἐκείνην χρὴ φοβηθῆναι τὴν τέλος μὴ ἔχουσαν. Ὁ τῶν ἀνθρώπων οὖν φόβος [58] ἐοικώς τινι καπνῷ, ὅστις ἐν ὀσῳ ἀθρόον διεγείρεται, ἀφανίζεται [59]. Καὶ ὀδύνας [60] ἐκείνας χρὴ φοβηθῆναι τὰς μηδέποτε τέλος ἐχούσας. Αὗται

Ægeates dixit : Cum sit occisus, et ab omni populo, ut asseris, devoratus, quomodo agnus integer perseverat in regno suo ?

Beatus Andreas dixit : Si credideris ex toto corde tuo, discere poteris ; si non credideris, penitus tu nunquam ad imaginem hujus veritatis attinges.

Tunc iratus Ægeates jussit eum in carcerem retrudi. Ubi cum esset clausus, venit ad eum multitudo populi pene ex tota provincia ; ita ut Ægeatem vellent occidere, et beatum Andream apostolum fractis januis carceris liberare.

Quos beatus Andreas his verbis admonuit : Nolite quietem Domini nostri Jesu Christi in seditiosum et diabolicum tumultum excitare. Nam traditus Dominus meus cum omni patientia sustinuit : non contendit, *neque clamavit, neque in plateis aliquis eum clamantem audivit* [8]. Habete ergo et vos silentium, quietem et pacem : et martyrium meum nolite impedire ; sed potius vos ipsos quasi athletas Domini præparate, ut vincatis minas intrepido animo, plagas autem per tolerantiam corporis superetis. Temporaneum enim hoc exitium non timendum est, sed illud timere oportet quod finem non habet : nam humanus timor fumo similis est ; et subito cum excitatus fuerit, evanescit. Et dolores illi sunt formidandi, qui nunquam finiuntur. Isti enim dolores aut leves sunt, et tolerabiles ; aut graves sunt, et cito animam ejiciunt. Illi autem dolores, æterni sunt ; ubi est quotidianus fletus, et mugitus, et lu-

[8] Isa. XLII, 2.

VARIÆ LECTIONES.

θῆναι) καὶ βρωθῆναι ως ἀκαίρεος καὶ ἄμωμος ἐν τῇ αὐτ. βασ. διαμένη (Woog -νει). D *vivat agnus qui cum sacrificatus fuerit et comestus, integer tamen et immaculatus in suo regno permanet.* [27] C Καὶ πῶς ἀμνὸς ἐν βασιλείᾳ διαμενεῖ. [28] σφαγ. αὐτόν usque βρωθῆναι cum B; A εἶναι αὐτὸν σφαγιασθέντα... καθὼς σὺ... καταβρωθέντα; C σφαγῆναι καὶ παρὰ παντ. τ. λα. καθὼς λέγεις βρωθῆναι. [29] Ὁ μακάριος : C Ὁ ἅγιος : D om. [30] Εἰ, etc., cum B : C Ἐὰν πιστεύσεις ἐξ ὅλης καρδίας, δυνήσῃ μαθεῖν : A Εἰ π. ἐξ ὅλ. τ. κ. σου, δύνασαι μαθῆναι. [31] πιστεύεις cum A : BC πιστεύσεις (B-σῃς). [32] οὐδέποτε cum AC ; B præm. τὸ καθόλον ; D *penitus nunquam.* [33] πρὸς... καταντ. ἀληθείας : (B ἀλ. κατ.) : C δυνήσῃ καταλαβεῖν πρὸς τελείωσιν τῆς ἀληθείας. D *tu ad indaginem* (AB *imaginem*, εἰκόνα) *hujus veritatis attinges.* [34] C ἐν φυλακῇ φρουρηθῆναι, B πρὸς εἱρκτὴν καθειρχθέντα. [35] B ἔνθα ὡς εἶναι αὐτὸν κατάκλειστον ἐληλυθέναι πρὸς αὐτὸν πλῆθος πολὺ σχενδὸν (ita) ἀπὸ π. τ. ἐπ. : C ἐν ᾗ κατακλείστου (inepte editum est κατακλεὶς, τοῦ) αὐτοῦ ὄντος ἦλθε πρ. αὐτ. τὸ πλῆθος πάσης τῆς χώρας : D *ubi cum esset clausus, venit ad eum multitudo pene totius provinciæ.* [36] ὥστε τὸν (B add. μὲν) Αἰγ. βουλεύσασθαι (B-εύεσθαι) ἀποκτ. (B φονεύειν), τὸν δὲ... τῶν θυρ. τῆς φ. συνθλ. (B θλασθέντων τῶν θυρῶν) λυτρ. cum AB, item D (*ita ut Ægeatem vellent occidere, et Andream apost. fractis januis carceris liberare*) : C ὥστε θελῆσαι τὸν Αἰγέαν ἀποκτ. καὶ Ἀνδρ. τὸν ἀπ. τῶν θυρῶν κεκλεισμένων (emenda κεκλασμ. ut jam Woogio videbatur) διασῶσαι. [37] μακάριος : CD ἅγιος. [38] τοιούτοις : BD τούτοις τοῖς. [39] ῥήμασιν : C λόγοις. [40] B ἐνουθέτει, C παρεκάλει. [41] εἰς στασ. καὶ (B om.) διαβ. ταρ. (B om.) cum A(B) ; C εἰς ἀνασοβὴν (Woog. : « forte ἀνασόβησιν ») διαβολικήν ; D *in seditionem diabolicam.* [42] C διεγεῖραι. [43] C καὶ γὰρ ὁ Κύριος παραδοθείς, B ἐπεὶ οὖν παραδοθεὶς ὁ μακάριός (corrige κύριός) μου. [44] B πᾶσαν μακροθυμίαν παρέσχεν, C πᾶσ. ὑπομονὴν ἐνεδείξατο. [45] C οὐκ ἔκραξεν. [46] οὐδὲ (A add. τις) ἐν τ. πλ. τις (A om.) cum (A)BCD. [47] αὐτοῦ κραυγάζ. ἀκήκ. (C ἤκουσεν κράξαντος) cum BCD : A τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἤκουσεν. [48] ἔχετε : C ἐσχῆτε. [49] CD om. καὶ ὑμεῖς. [50] C σιωπ. καὶ εἰρ. καὶ ἡσυχ. [51] B καὶ μὴ μόνον. [52] A ἐνποδήσηται. [53] μᾶλλον δέ : C ἀλλά, B ἀλλὰ γάρ. [54] ὑμᾶς (A ὑμεῖς, C om.) ἑαυτοὺς (B om.) ὡς (C καθάπερ) ἀθλητὰς (A-ται)τῷ (B αὐτοὺς τῷ) κυρ. προετοιμ.(C ἑτοιμ.). [55] BC ὅπως νικήσ. τὰς (C om.) ἀπ. ἀδ. τῇ ψυχ. (C ἐν ἀφοβίᾳ ψυχῆς). [56] τοὺς δὲ... ὑπερβάλητε (ita B ; A-βάλλητε) cum AB ; C τὰς δὲ πληγὰς διὰ τῆς ῥώσεως τοῦ σώμ. ὑπενέγκητε. [57] ἡ γὰρ πρόσκ. (B om.) αὕτη (B τοιαύτη) πτ. φοβ. οὐ (AB om. ; supplevi) τυγχ. (B ἐστιν)· ἐκείνην... ἔχουσαν (B ἐκεῖνος οὖν, ἔφη, φοβητέος, ὁ θάνατος ὁ τέλος μὴ ἔχων) cum A(B) ; C εἰ γὰρ ὁ φοβος ἐκφοβεῖ, ἐκεῖνος ὁ τέλος μὴ ἔχων ; D *si enim terror timendus est, ille est utique timendus qui finem non habet.* [58] ὁ τῶν ἀνθρ. οὖν φόβ. cum A : BC ἐπεὶ ὁ ἀνθρώπινος φόβ. [59] B ἐοικώς ἐστιν καπνῳ, ὅστις... αὖθις ἀφανίζεται : C καπνοῦ ὁμοιός ἐστιν, καὶ αἰφνὶς (Woog αἴφνης) διεγερθεὶς καταπραῦνεται. [60] καὶ ὀδύνας (κ. ὀδ. supplevi) ἐκείνας... ἐχούσας cum A ; B καὶ αἱ ὀδύναι φοβητέαι εἰσὶν αἱ οὕτως ὑπάρχονται, αἵτινες οὐδέποτε περατοῦνται ; C καὶ ἐάν εἰσι πόνοι, ἐκεῖνοί εἰσιν οἱ οὕτως ἀρχόμενοι ὡς μηδέποτε τέλος ἔχειν ; D *et si dolores timendi sunt, illi sunt formidandi qui sic incipiunt ut nunquam finiantur.*

ctus, et sine fine cruciatus; ad quos proconsul Ægeates ire non timet. Estote ergo magis parati ad hoc, ut per tribulationes temporales ad æternam quietem pertingatis, semperque floreatis et cum Christo regnetis.

flæc et his similia sancto Andrea apostolo per totam noctem populum admonente, dum lux diei in matutino prorumperet, misit Ægeates, et adduci ad se beatum Andream jussit, ac sedens pro tribunali, dixit: Existimavi te nocturna cogitatione revocare animum a stultitia, et a Christi tui laude cessare, ut possis nobiscum esse et non amittere gaudia vitæ; stultum est enim, ultro velle ad passionem crucis ire, et pœnis ac flammis se ipsum pessimis destinare.

Sanctus Andreas respondit: Gaudia tecum habere potero, si credens Christo dimittas culturas idolorum. Christus enim me misit ad istam provinciam; in qua non parvum populum ei acquisivi.

Ægeates dixit: Ideo te sacrificare compello, ut isti qui per te decepti sunt populi, relinquant vanitatem tuæ doctrinæ, et ipsi diis offerant grata libamina; nulla enim remansit in Achaia civitas, in qua templa deorum derelicta non sint et deserta. Nunc ergo per te restituantur culturæ deorum, ut

A γὰρ αἱ ὀδύναι εἰ μὲν κουφότεραι τύχωσιν εἶναι, καὶ ὑπενέγκαιτις αὐτὰς δύναται· εἰ δὲ βαρεῖαί εἰσιν, ταχέως τὴν ψυχὴν ἐκβάλλουσιν[61]. Ἐκεῖναι δὲ αἱ ὀδύναι αἰώνιοι τυγχάνουσιν, ἔνθα καθημερινοὶ κλαυθμοὶ καὶ οἰμωγαὶ καὶ ὀλολυγμοὶ καὶ ἀτελεύτητος βάσανος[62], πρὸς ἃς ὁ ἀνθύπατος Αἰγεάτης ἀπιέναι οὐ δέδοικεν[63]. Γίνεσθε οὖν μᾶλλον ἕτοιμοι[64] πρὸς τοῦτο, ὅπως διὰ τῶν ἐπικαίρων θλίψεων πρὸς τὰς αἰωνίους ἀναπαύσεις καταντήσητε[65] ἀεί τε ἐπανθήσητε καὶ Χριστῷ συμβασιλεύσητε[66]. Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὸν λαὸν νουθετοῦντος, ἐν τῷ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας[67] διαυγάζειν, μεταπεμψάμενος ὁ Αἰγεάτης ἀχθῆναι πρὸς αὐτὸν τὸν μακάριον Ἀνδρέαν προσέταξεν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος εἶπεν[68]· Ἐλογισάμην σε διὰ τῆς νυκτερινῆς μερίμνης ἐπιστρέψαι τὸν λογισμόν σου ἀπὸ τῆς μωρίας, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπαίνου τοῦ Χριστοῦ σου ἐνδοῦναι[69], ὅπως δυνήσῃ μεθ' ἡμῶν εἶναι καὶ μὴ ἀποβάλλεσθαι τὰ τοῦ βίου χαρίεντα· μωρία γάρ ἐστιν προθέσει τινὰ πρὸς τὸ τοῦ σταυροῦ πάθημα ἐλθεῖν καὶ ποιναῖς καὶ φλογαῖς αἰσχίσταις ἑαυτὸν παραπέμψαι[70].

Ὁ ἅγιος[71] Ἀνδρέας ἀπεκρίθη[72]· Τὴν χαρὰν μετὰ σοῦ ἔχειν δυνήσομαι ἐὰν πιστεύσῃς τῷ Χριστῷ καὶ ἀποβάλῃς τὴν τῶν εἰδώλων θρησκίαν. Ἀπέστειλεν γάρ με ὁ Χριστὸς εἰς ταύτην τὴν ἐπαρχίαν, εἰς ἣν οὐκ ἐλάχιστον δῆμον τῷ Χριστῷ περιεποιησάμην[73].

Ὁ Αἰγεάτης εἶπεν· Διὰ γὰρ τοῦτο σπεῖσαί σε συνωθῶ, ὅπως οὗτοι οἱ ὑπὸ σοῦ ἀπατηθέντες λαοὶ ἐγκαταλείψουσιν τὴν ματαιότητα τῆς σῆς διδασκαλίας καὶ αὐτοὶ προσκομίσωσιν τοῖς θεοῖς χαρίεντας σπονδάς[74]· οὐδὲ γὰρ μία πόλις ἀπέμεινεν ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ ἐν ᾗ[75] τὰ ἱερὰ αὐτῶν οὐκ ἐγκατελείφθησαν καὶ ἠρήμων-

VARIÆ LECTIONES.

[61] αὗται γὰρ... ἐκβάλλουσιν cum A. B corruptissime sic: αὗται δὲ αἱ ὠδύναι ἢ κουφώτεραί ἠσιν καὶ ὑπομαίνεσθαι δύνανται· εἶται βαρίαι ἠσὶν καὶ ταχέως τὴν ψυχὴν ἐκβαλοῦσαι. C οὗτοι γὰρ οἱ πόνοι ἐλαφροί εἰσι καὶ ὑπομονητικοί· εἰ δεινοί, καὶ τάχιον τὰς ψυχὰς ἐκφέρουσιν. D *isti enim dolores aut leves sunt et tolerantur, aut graves sunt et cito animam ejiciunt.* [62] ἐκεῖναι δὲ αἱ ὀδ. αἰώνιοι (B -νιαι) τυγχ. (B εἰσιν) ἔνθα (B add. ἐστὶν) καθημ. (B ἡμερούσιος) κλαυθμοὶ (- μὸς B) κ. οἰμωγαὶ (B οἰμωγεί, i. e. οἰμωγή) κ. ὀλολυγμοὶ (B -σμὸς) κ. ατ. βασ. cum A(B): C ἐκεῖνοι δὲ αἰώνιοί εἰσιν, ὅπου καθημερινὸς ὀδυρμὸς καὶ αἰμωγαὶ (Woog αἱμωδιὰ) καὶ ὀλολυγμὸς καὶ ατελ. κρίσις: D *illi autem dolores æterni sunt, ubi est quotidianus fletus et mugitus et luctus et sine fine cruciatus.* [63] B πρὸς ὃν Αἰγ. ὁ ἀνθ. ἀπ. οὐ δέδεικεν: C ἔνθα ὁ Αἰγέας ὁ ὕπατος πορευθῆναι οὐ πτοῆται. [64] C ἕτοιμοι μᾶλλον. [65] ὅπως... ἀναπαύσεις (B χαράς, D *gaudia*) κατ. cum ABD: C ἵνα δ. τ. προσκαίρων ὀλ. εἰς τὴν αἰώνιον χαρὰν φθάσητε. [66] ἀεί τε ἐπανθήσητε (codex corrupte πενθήσηται)... συμβασ. cum A. B ἔνθα διὰ παντὸς εὐφρανθῆτε, ἀεί τε ἐπανθήσητε, ἅμα σὺν Χρ. βασιλεύσητε, C ἔνθα πάντοτε εὐφρανθῆτε, πάντοτε ἐξανθήσητε, ἀεὶ σὺν Χρ. βασιλεύσητε. D *ubi semper lætemini, semper floreatis semperque cum Christo regnetis.* [67] Ταῦτα... ἀποστ. Ἀνδρέου (B Ἀνδρ. τοῦ ἀποστ.)... ἐν τῷ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας (ita B; A τὴν ἡμέραν τὸ φῶς; D *dum lux diei in matutino prorumperet*) διαυγ. cum AB(D): C Ταῦτα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου δι' ὅλης τ. ν. τῷ λαῷ παραινοῦντος, ἐν τῷ αὐγάζειν πρωὶ ἡμέραν. [68] μεταπεμψάμενος... εἶπεν cum AB; CD ἀπέστειλενὁ Αἰγέας καὶ ἤγαγεν πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἅγιον Ἀνδρ. καὶ καθίσας, etc. [69] Ἐλογισάμην... μωρίας (A add. ἐκείνης)... ἐνδοῦναι cum AB. C Δοκῶ διὰ τῆς νυκτὸς ἐσκέψω (Woog ἐπισκέψεως) ἀποστρέψαι τὸν λογισμόν σου ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας σου καὶ τῆς τοῦ Χρ. σου αἱνέσεως παύσασθαι. D *Existimavi te nocturna cogitatione revocare animum tuum a stultitia et a Christi tui laude cessare.* [70] ὅπως δυνήσῃ (B δυνηθήσει) μεθ' ἡμ. εἶν. καὶ (B om. μ. ἡ. ε. καὶ) μὴ ἀποβ. τὰ τοῦ β. χαρ. (hæc corrupta in B τὰ τοῦ β. ἀποκαλέσθαι χαριεντί)· μωρία (B μωρὸν) γ. ἐ. προθέσ. τινὰ (B τὸ λοιπὸν [codex λειπὸν] σε θέλειν) πρὸς. . ἐλθεῖν (B ἐπιέναι).. αἰσχίσταις (codex-στοις) ἑαυτ. (B ἑαυτ. αἰσχυντοῖς) παραπ. cum AB. C(D) ὅπως δυνήσῃ μεθ' ἡμῶν τὰς (codex τὰ) τῆς ζωῆς μὴ καταλεῖψαι χάριτας. ἀθέλτερον (codex ἀθέντερον) γάρ ἐστιν τοῦ λοιποῦ θελῆσαι (D *stultum est enim ultro velle*) εἰς τὸ τοῦ σταυροῦ πάθος πορευθῆναι καὶ πυραῖς καὶ φλοξὶ καλεπαῖς (ita Woog; codex ἐπυραῖς χαλαιπαῖς) ἑαυτὸν παραστῆσαι (D *et ignibus ac flammis te ipsum pessimis destinare.*) [71] Ὁ ἅγιος D om. [72] B ἀπεκρίνατο. [73] B Τὰς χάριτας μετὰ σοῦ ἔχειν δυνήσωμαι εἰ πιστεύσεις τῷ Χρ. μου καὶ... θρησκείαν. ἀπέστ... αὐτὴν (τὴν ἐπαρχ... τῷ Κυρίῳ περιποιήσωμαι: C Χάριτας ἔχειν σὺν σοὶ δυνήσομαι ἐὰν τῷ Χρ. πιστεύων καταλείπεις (-πῃς Woog) τὸ σέβας τῶν εἰδώλων. ὁ γὰρ Χρ. με ἀπέσταλκεν εἰς ταύτην τὴν χώραν, εἰς ἣν (Woog ἐν ᾗ) οὐ μικρὸν λαὸν ἐξεζήτησα τῷ Κυρίῳ: D *Gaudia tecum habere potero si credens Christo dimittas culturas idolorum, Christus enim... ei acquisivi.* [74] Διὰ τοῦτό σε σπ. συνωθ. ὅπως οὗτοι (ex B sumpsi om. A) οἱ διὰ σοῦ νουθετηθέντες λ. ἐγκαταλείψωσιν, διδαχῆς... χαρίεντας (ex B sumpsi, om. A) σπ.: C Διὰ γ. τ. σε συνωθῶ θῦσαι ἵνα οὗτοι οἱ ὑ. σ. πλανηθέντες λ. καταλείπωσι τὴν... διδασκαλ. καὶ θύσωσι τοῖς θεοῖς: D *Ideo te sacrificare compello ut isti qui per te decepti sunt populi relinquant vanitatem tuæ doctrinæ et ipsi diis offerant grata libamina.* [75] οὐδὲ γ. μ. (BC μ. γ.) πολ. (C post Ἀχ. ponit) ἀπέμ. (B ἐνέμ., C ἐγκατελείφθη) ἐν (A om.) τ. Ἀχ. ἐν ᾗ (B οὗ ἐν ᾗ).

ται [76]. Καὶ νῦν διὰ σοῦ πάλιν ἀνανεωθῶσιν τῇ τῶν εἰδώλων θρησκίᾳ [77], ὅπως καὶ οἱ θεοὶ, οἱ κατὰ σοῦ θυμούμενοι, ἐπὶ τούτῳ ἀρεσθέντες [78] ποιήσωσιν ἵνα καὶ εἰς τὴν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν φιλίαν δυνηθῇς ἐπανακάμψαι [79]. Εἰ δὲ μή γε [80], διάφορα ὑπὲρ τῆς τῶν θεῶν ἐκδικήσεως ὑπομενεῖς κολαστήρια [81], καὶ μετὰ ταῦτα τῷ τοῦ σταυροῦ [82] ξύλῳ ᾧ ἐπαινεῖς [83] ἀναρτηθεὶς ἐκλείψεις [84].

A et dii qui contra te irati sunt placari possint, et tu eorum amicitiam nostramque possis recuperare. Sin alias, diversa pro ultione deorum patieris supplicia; et post omnia, crucis quam laudasti patibulo suspensus deficies.

Ὁ ἅγιος [85] Ἀνδρέας εἶπεν [86]· Ἄκουε, υἱὲ τοῦ θανάτου [87] καὶ ἄχυρον τοῖς αἰωνίοις ἑτοιμασθὲν ἐμπυρισμοῖς [88], ἐμοῦ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστόλου Ἰησοῦ Χριστοῦ [89]· ἕως τοῦ νῦν μειλιχίως μετὰ σοῦ συνέτυχον περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς πίστεως [90], ὅπως τῆς ἀπολογίας δεκτικὸς, τῆς ἀληθείας ἔκδικος ἀποτελεσθεὶς, τὰ μάταια εἴδωλα καταφρονήσῃς [91] καὶ Θεὸν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὄντα προσκυνήσῃς [92]· ἐπειδὰν δὲ τῇ ἀναιδίᾳ τῇ αὐτῇ μένεις διατελῶν καὶ ἐμὲ οἴει διὰ τῶν ἀπειλῶν σου ἐκφοβεῖν, εἴ τί σοι δοκεῖ ἐν κολαστηρίοις μεῖζον ὑπάρχειν, προσάγαγέ μοι [93]. Τοσοῦτον γὰρ ἔσομαι τῷ ἐμῷ βασιλεῖ εὐαρεστῶν, ὅσον ὑπὲρ τῆς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ὁμολογίας ἐν ταῖς βασάνοις διακαρτερήσω [94].

Sanctus Andreas dixit: Audi, fili mortis, et stipula æternis parata incendiis, audi me servum Domini et apostolum Jesu Christi; nunc usque mitius tecum egi de veritate fidei, ut rationis capax et veritatis defensor effectus, idola vana contemneres, et B Deum qui in cœlis est adorares; sed quia in impudentia tua perseveras, et putas per minas tuas terrere me, si quid tibi videtur in suppliciis majus, hoc mihi inflige. Tanto enim meo Regi ero acceptior, quanto pro confessione nominis ejus in tormentis constanter perseveravero.

Τότε ὀργισθεὶς ὁ ἀνθύπατος Αἰγεάτης ἐκέλευσεν τὸν ἀπόστολον τοῦ Χριστοῦ ταῖς βασάνοις κακωθῆναι. Ἐκταθεὶς οὖν ὑπὸ στρατιωτῶν ἑπτάκις τρισὶν καὶ εὐτόνως τυπτηθεὶς, κουφισθεὶς προσήχθη ἔμπροσθεν τοῦ ἀσεβοῦς Αἰγεάτου [95]· πρὸς ὃν [96] διελέχθη οὕτως [97]· Ἄκουσόν μου, Ἀνδρέα [98], καὶ ἀπὸ [99-100] τῆς ἐκχύσεως τοῦ αἵματός [1] σου τὸν λογισμόν σου [2]· ἀνάστειλον [3]· εἰ δὲ οὐ βούλει μοι ὑπακοῦσαι, ἐν τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ ποιήσω σε ἀπολέσθαι [4].

Tunc iratus proconsul Ægeates jussit apostolum tormentis affligi. Extensus igitur et per septem terniones militum violenter verberatus, elevatus est atque adductus coram impio Ægeate. Qui dixit illi: Audi me, Andrea, et ab effusione sanguinis tui consilium revoca: quod si mihi obtemperare nolueris, crucis te faciam interire patibulo.

VARIÆ LECTIONES.

[76] τὰ ἱερ. α... ἠρήμωνται (A ἐρήμονται) (B εἰρήμονται cum AB(D) : C οὐκ ἀπεύκτεα (Woog -κταῖα) καὶ κατεστραμμένα εἰσὶ τὰ τῶν θεῶν τὸ σέβας. [77] καὶ νῦν...θρησκίᾳ (B-σκείᾳ) cum AB(D) : C male om. debebat enim ita fere scribi (vide quæ modo ex C alkata sunt).. εἰσὶ τὰ τῶν θεῶν ἱερά. καὶ νῦν διὰ σοῦ πάλιν ἀνανεωθῇ τῶν θεῶν τὸ σέβας. [78] ὅπως... οἱ (A om.) κ. σ. θυμούμενοι (A θυμώμ.) ἐπὶ τούτῳ (B om.) ἀρεσθ. cum AB : C ὅπως κ. οἱ θε. κατὰ σοῦ ὀργισθέντες. [79] ποιήσωσιν... ἐπανακάμψαι cum A : B δυνηθῶσιν καὶ εἰς τὴν ἐμὴν φιλίαν ἐμμεῖναι, καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν εἰς τὴν αὐτῶν διαμεῖναι : C εὐμενισθῶσι, καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ δυνήσῃ φιλίᾳ διαμεῖναι : D *placari possint, et in nostra possis amicitia permanere.* [80] εἰ δὲ μή γε (C om.) cum BCD : A εἰ δὲ μὴ βουληθῇς μοι ἐπακοῦσαι. [81] διάφορα... ἐκδικ. ὑπομενεῖς (A -μείνῃς) κολ. (B ὑπομενῇς κολ. ἐκδικ.) cum AB(D) : C διαφόρους ὑποστήσῃ ἐκδικήσεως βασάνους. [82] C καὶ τέλος ἐν τῷ σταυρῷ. [83] ᾧ (A ὃ, B add. σύπερ) ἐπαινεῖς cum ABC ; C *quam laudasti.* [84] ἀναρτ. (C κρεμάμενος) ἐκλείψεις (A -ψοις) : D *suspensus deficies.* [85] Ὁ ἅγιος : D om. [86] εἶπεν : BD ἀπεκρίνατο. [87] C Ἄκουσον υἱὲ διαβόλου. [88] τοῖς αἰων. ἑτοιμ. ἐμπυρ. (*æternis parata incendiis*) cum BD : A τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ἑτοιμ. : C ἠὐτρεπισμένον τῷ αἰωνίῳ ἐμπυρισμῷ. [89] ἐμοῦ (B ἄκουσον ἐμοὶ) τοῦ δ. τ. θ. (B τῷ τοῦ Κυρίου δούλῳ) κ. ἀποστόλου (B-λῳ, A add. τοῦ Κυρίου ἡμῶν) Ἰ. Χρ. cum AB : C ἐμοῦ τοῦ δούλου Χριστοῦ : D *audi me servum Domini et apostolum Jesu Christi.* [90] ἕως τ. ν. μειλιχίως (codex corrupte με εχη· ος) μετὰ... πίστεως cum A : B νῦν ἕως πότε μηλιχίως μετὰ σοῦ πέπραχα τῇ ἀκριβίᾳ τῆς πίστεως : C ἕως πότε πραέως μετὰ σοῦ διαλεχθήσομαι περὶ τῆς πίστεως : D *nunc usque mitius tecum egi censura fidei.* [91] ὅπως... καταφρονήσῃς cum B : A ἵσος δεκτικῶς (corrige ἴσως δεκτικὸς) τῆς ἀληθείας γενόμενος τῆς ματαιότητος τῶν εἰδώλων καταφρ. : C καθάπερ, τέλειος τῆς ἀληθείας ἔκδικος γενόμενος, ἔδει σε καταφρονῆσαι τῶν ματαίων εἰδώλων : D *ut rationis capax et veritatis defensor effectus idola vana contemneres.* [92] καὶ Θεὸν... προσκυνήσῃς cum ABD : C καὶ Θεὸν τὸν ὄντα προσκυνῆσαι. [93] ἐπειδὰν... καὶ ἐμὲ οἴει (codex οἱ) διὰ... προσάγ. μοι cum A : B ἀλλ' ἐν τῇ ἀναιδείᾳ σου διατελῶν ἐμοὶ εἰ (ἐμὲ? ἐμὲ οἴει?) δύνασθαι τὰς ἀπειλάς σου δειλανδρίσαι ἐπινοεῖς· εἴ τι οὖν σοι φαίνεται ἐν κολαστηρίοις μεῖζον (codex μείζονα), διαλόγισαι : C ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀκαθαρσίᾳ σου ἐπιμένεις καὶ νομίζεις με τὰς ἀπειλάς σου πτοεῖσθαι, ὃ δοκεῖ σοι πρὸς τιμωρίαν μερίμνησον : D *sed quia in impudentia tua perdurans me putas minas tuas posse formidare, quidquid tibi videtur in suppliciis majus, excogita.* [94] τοσοῦτον... ὅσον (codex add. ἐνῆ πλεῖον) ὑπὲρ... διακαρτ. cum A : B τοσοῦτον γὰρ τῷ ἐμῷ βασιλεῖ ἔσομαι δεκτέος, ὅσον ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔσομαι διαμένων εἰς τὰς βασάνους (codex add. ου) ὁμολογητής. C τοσούτῳ (Woog τοσοῦτον) γὰρ τῷ ἐ. β. γενήσομαι εὐπρόσδεκτος, ὅσον ὑπὲρ τοῦ ὀν. αὐτ. διαμείνω ἐν βασάνοις ὁμολογητὴς : D *tanto enim meo regi ero acceptior, quanto pro ejus nomine fuero permanens in tormentis confessor.* [95] Τότε ὀργ. ὁ ἀνθ. Αἰγ. (B ὁ Αἰγ. ἀνθ.) ἐκέλ. (B add. ὅπως).. κακωθῆναι (B κακώσει, corrige κακώσωσιν). ἐκταθεὶς (A ἐκτανθ.) οὖν ὑπὸ στρ. ἑπτ. τρ. (B ὑπὸ ἑπτ. τρισὶν στρατιώταις) κ. εὐτ. (B om.) τυπτ., κουφ. (B add. τε καὶ) προσήχθη (B προσαχθεὶς) ἔμπρ. τοῦ ἀσεβοῦς Αἰγεάτου (B ἔμπρ. αὐτοῦ) cum AB : CD Τότε ὁ Αἰγέας ἐκέλευσεν αὐτὸν βασανίζεσθαι τεταμένον (*flagellis cædi extensum* : Woog mavult τετασμένον), καὶ ἐν τῷ ἀπαλλαγῆναι ἑπτὰ τετραδίους τοὺς τύπτοντας αὐτόν (*Qui cum septem terniones transisset*), ἀνέστη καὶ ἠνέχθη ἔμπρ. αὐτοῦ. [96] πρὸς ὃν : B ᾧτινι. [97] διελ. οὕτως cum A : B οὕτως διελάλησεν ὁ ἀνθύπατος : CD Αἰγέας εἶπεν. [98] Ἀνδρέα cum BCD : A add. συμβουλεύοντός σου. [99-100] ἀπό : C ἐκ. [1] B τοῦ σοῦ αἵματος. [2] τὸν λογ. σου (C om.) : B τὴν συμβούλειαν : D *consilium.* [3] C ἀπόστρεψον : B ἀνακάλεσαι : D *revoca.* [4] εἰ

Sanctus Andreas dixit : Ego crucis Christi servus sum, et crucis tropæum optare potius debeo, quam timere ; tibi autem cruciatus æternus reservatur, quem poteris evadere, si postquam probaveris perseverantiam meam, credideris Christo meo. Ego enim propter tuum interitum angustior : non de mea passione conturbor. Passio enim mea, aut unius diei spatium occupat, aut duorum ut multum: tuus autem cruciatus, per infinita sæcula non accipiet terminum. Unde desine jam miseras tuas augmentare, et ignem æternum tibimetipsi accendere.

Tunc indignatus Ægeates, cruci beatum Andream affigi præcepit.

Ille autem, omnibus relictis, ad crucem venit, eamque sic est voce magna allocutus : Salve, crux, quæ in corpore Christi dedicata es, et ex membrorum ejus quasi margaritis ornata. Equidem priusquam te ascenderet Dominus meus, timorem magnum terrenum habebas : modo vero cœlesti amore plena erectionis tuæ desiderium excitasti. Didici enim a credentibus, quantas in te gratias habeas, quanta munera præparata. Securus ergo et gaudens venio ad te, ita ut et tu exsultans suscipias me, discipulum ejus qui pependit

A Ὁ ἅγιος Ἀνδρέας εἶπεν· Ἐγὼ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος τυγχάνω [5], καὶ μᾶλλον ὤφειλον εὔξασθαι ἐντυχεῖν τῷ τροπαίῳ τοῦ σταυροῦ ἧπερ δειλιᾶσαι [6]· σοὶ δὲ αἰώνιος ἀπόκειται βάσανος, ἥνπερ καὶ ἐκφυγεῖν δυνήσει μετὰ τὸ δοκιμάσαί σε τὴν ὑπομονήν μου, ἐὰν πιστεύσῃς τῷ Χριστῷ μου [7]. Ἐγὼ γὰρ περὶ τῆς σῆς ἀπωλείας θλίβομαι, καὶ οὐ περὶ τῆς ἐμῆς παθήσεως συνταράσσομαι [8]. Ἡ γὰρ πάθησίς μου ἢ μιᾶς ἡμέρας διάστημα καταλαμβάνει [9] ἢ δύο τὸ πολύ [10]· ὁ δὲ σὸς βασανισμὸς [11] εἰς ἀτελευτήτους αἰῶνας οὐ καταλήψεται πέρας [12]. Ὅθεν τοῦ λοιποῦ παῦσαι ταῖς ταλαιπωρίαις σου προστιθῶν καὶ τὸ αἰώνιον πῦρ σεαυτῷ ἀνάπτων [13].

B Τηνικαῦτα οὖν ἀγαναχτήσας ὁ Αἰγεάτης τὸν μακάριον Ἀνδρέαν τῷ σταυρῷ προσπαγῆναι προσέταξεν [14]. Ὁ δὲ ἀπολιπὼν πάντας πρόσεισι τῷ σταυρῷ καί φησιν αὐτῷ μετὰ λαμπρᾶς φωνῆς [15]· Χαίροις ὦ σταυρὲ ὁ ἐν τῷ σώματι [16] τοῦ Χριστοῦ ἐγκαινισθεὶς καὶ ἐκ τῶν μελῶν αὐτοῦ ὡσεὶ μαργαρίταις [17] κοσμηθείς [18]· καὶ μὴν πρὶν ἢ εἰς σὲ ἀνελθεῖν τὸν Κύριόν μου πολὺν φόβον ἐπίγειον ἐσχήκεις [19], ἀρτίως [20] δὲ πόθον οὐράνιον κατέχων [21] ὑπὲρ εὐχῆς ἀνήρτησαι [22]. Οἶδα γὰρ ἀπὸ τῶν πιστευόντων πόσας εἰς αὐτὸν χάριτας ἔχεις, πόσα δόματα προητοιμασμένα [23]. Ἀμέριμνος οὖν καὶ

VARIÆ LECTIONES.

δὲ ... ἀπολέσθαι cum A : B ὅπερ εἰ μὴ ποιήσῃς, τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ σε ποιήσαιμι ἀπόλλυσθαι : C εἰ δὲ μὴ, ἐν τῷ σταυρῷ σε ποιήσω τελειωθῆναι : D *quod si non feceris, crucis te faciam interire patibulo.* [5] C Ἐγὼ τῷ σταυρῷ τ. Χρ. δεδοῦλωμαι. [6] καὶ μᾶλλ. ... τῷ τροπαίῳ (codex τὸ τρόπαιον) ... ἧπερ (codex εἴπερ) δειλιᾶσαι (codex δηλειᾶς) cum A : B καὶ τῷ τροπαίῳ τοῦ στ. εὔξασθαι μᾶλλ. ὤφελον εἴπερ δεδιαῖναι (corrige ἧπερ δεδιέναι) : C καὶ τοῦ στ. τὸ τρόπαιον μᾶλλ. ἐπιθυμῆσαι ὤφειλον ἢ πτοῆσθαι. [7] σοὶ δὲ ... τῷ Χρ. μου cum A : B σὺ (corrige σοὶ) δὲ αἰώνιος βασανισμός· ὅτινι (sic) χρεωστούμενος δυνήσει ἐκφυγεῖν, εἰ μετὰ τὸ δοκιμάσαι τὴν ὑπομονήν μου πιστεύσεις (codex — σῃς) τῷ Χριστῷ : C σὲ δὲ αἰωνία κόλασις ἡ κεχρεωστημένη ὑποδέξεται, ἐὰν μετὰ δοκιμάσαι σε τὴν ἐμὴν ὑπομονὴν καὶ οὕτως μὴ πιστεύσεις τῷ Χρ. : D *tibi autem cruciatus æternus qui debetur, poteris evadere si postquam probaveris perseverantiam meam vel sic credideris Christo.* [8] ἐγὼ γὰρ ... θλίβομαι καὶ οὐ (B δέδικα, οὐ)... συνταράσσ. (B νῦν ταράσσ.) cum AB : C ἐγὼ γὰρ διὰ τὸν σὸν ὄλεθρον φοβοῦμαι : D *ego enim de tuo interitu timeo, non de mea passione conturbor.* [9] C om. καταλαμβάνει. [10] ἢ δύο τὸ πολύ (A τὸ πλεῖστον) cum AB : C ἢ τὸ πολὺ δύο. [11] C ἡ δὲ σὴ κόλασις. [12] εἰς ἀτελευτήτους ... πέρας cum A : B οὐδὲ χίλια ἔτη δυνήσειται (sic) καταλαμβεῖν (sic) πέρας : C οὐδὲ διὰ χιλίων ἐτῶν δυνήσηται τελειωθῆναι : D *nec per millia annorum potest pervenire ad finem.* [13] ὅθεν ... προστιθὼν (codex προστίθων, sic) καὶ ... ἀνάπτων cum A : B ὅθεν παῦσαι λειπὸν τῇ ταλαιπωρίᾳ σου προσθῦσαι (sic) καὶ τὸ ... ἀνάψαι : C ὅθεν παῦσαι λοιπὸν ταῖς ταλαιπωρίαις μὴ (scribe τι?) προσθῆναι καὶ πῦρ σεαυτῷ αἰώνιον ἀνάψαι : D *unde desine jam miseras tuas augmentare, et ignem ipse tu tibi æternum accendere noli.* [14] Τηνικαῦτα ... ὁ Αἰγεάτης (A ὁ ἀνθύπατος) τὸν ... προσέταξεν cum AB : CD Τότε θυμωθεὶς (D *indignatus*) ὁ Αἰγέας τῷ σταυρῷ αὐτὸν προσηλωθῆναι ἐκέλευσεν. Post hæc CD, in quibus Τότε θυμωθεὶς etc. ad sectionem nonam trahuntur, sic pergunt : οὕτως δηλώσας τοῖς κεντηρίοις (sic codex ; Woog « vel κεντυρίοις ») ἵνα τεθεὶς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας ὡς εἰς τριπάσσαλον τανυθῇ, ὅπως μὴ πολὺ ἐμπαρεθεὶς (codex ἐμπαρεὶς) τάχιον ἐκλείπει (Woog-πῃ), ἀλλὰ μᾶλλον κριθῇ μακρὰν κρίσιν. Ἐν τῷ οὖν ἀποφέρειν αὐτὸν τοὺς ὑπηρέτας ἐγένετο συνδρομὴ, καὶ ἔλεγον· Δίκαιος ἄνθρωπος καὶ φίλος Θεοῦ τί ἐποίησεν ἵνα ἐπενεχθῇ ἐν τῷ σταυρῷ ; Ὁ δὲ ἅγιος Ἀνδρέας παρεκάλει τὸν λαὸν λέγων ἵνα μὴ ἐμποδίσωσιν αὐτῷ· χαίρων γὰρ καὶ ἀγαλλιώμενος ἐπορεύετο καὶ μὴ παυόμενος τῆς διδασκαλίας. (*mandans hoc quæstionariis ut ligatis pedibus et manibus quasi in equuleo tenderetur, ne clavis affixus cito deficeret sed cruciaretur potius longo cruciatu. Cumque eum carnifices ducerent ut crucifigeretur, concursus factus est populorum clamantium : Justus homo et amicus Dei quid fecit ut ducatur ad crucem? Andreas vero rogabat populum ut non impedirent passionem ejus. Gaudens enim et exsultans ibat et a doctrina non cessans.*) Apud Abdiam lib. III, XL. (Fabric. Cod. apocr. I, p. 520 sq.) similiter sic legitur : *Sic proconsul septem eum ternionibus flagellorum cæsum crucifigi præcipit, mandans nominatim quæstionariis ut ligatis manibus et pedibus et non clavis affixus suspenderetur, quo diutino cruciatu deficeret.* [15] ὁ δὲ ἀπολ. (A ἀπολείπων δὲ) πάντας (A add. ὁ ἀπόστολος) πρόσεισι ... λαμπρᾶς (A om.) φωνῆς cum AB : CD (incipiunt h. l. sectionem 10.) Ὡς δὲ ἦλθεν ὅπου (*ad locum ubi*) ὁ σταυρὸς ἦν ἕτοιμος, ἰδὼν αὐτὸν μακρόθεν ἀνέκραξε φωνῇ μεγάλῃ (*voce magna dicens*). [16] ἐν τῷ σώματι : A εἰς τὸ σώματι (sic). [17] ὡσεὶ μαργαρίταις (A - ρίτας) cum AB : C καθάπερ μαργαριτῶν. [18] C κατακοσμηθείς. [19] καὶ μὴν ... ἀνελθεῖν (B ἀνιένσι) ... ἐσχήκεις (A - κις, B - κης) : C πρὸ τοῦ ἀνελθεῖν ἐν σοὶ τὸν Κύρ. μου φόβον ἐπίγ. εἶχες. [20] B ἄρτι. [21] πόθ. οὐρ. κατέχων (C ἐπέχ.) cum AC : B διὰ πόθον οὐρ. κατέχων σε. [22] ὑπὲρ εὐχ. ἀνήρτησαι cum A ; D *pro voto susciperis ;* C ἀντὶ δώρου (Woog ἀντίδωρον) κρέμασαι (Woog-ασθαι) ; B ὑπὲρ εὐχῆς ἀνήρτημαι εἰς σέ. [23] οἶδα ... προητοιμασμένα cum AB ; C ἐγνωσθεὶς (scribe ἐγνώσθης?) παρὰ τῶν πιστῶν ὅσας ἔχεις ἐν σοὶ χάριτας, πόσα δῶρα ἕτοιμα ; D *sciris enim credentibus quanta;* etc.

χαίρων ἥκω [34] πρὸς σὲ, ὅπως καὶ σὺ ἀγαλλιώμενος [35] ὑποδέξῃ [36] με τὸν μαθητὴν τοῦ χρεμασθέντος [37] εἰς σέ· διότι πιστός μοι ἀεὶ ἐγένου [38], καὶ ἐπεθύμησα περιπλακῆναί σε [39]. Ὦ ἀγαθὲ [40] σταυρὲ, ὁ εὐπρέπειαν καὶ ὡραιότητα [41] ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Κυρίου δεξάμενος [42], ἐπὶ πολὺ ἐπιπόθητε καὶ σπουδαίως ἐπιθυμητὲ καὶ ἐκτενῶς ἐπιζητούμενε [43], καὶ ἤδη ἐπιποθούσης σε τῆς ψυχῆς μου προητοιμασμένε [44], λάβε με ἀπὸ [45] τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπόδος με [46] τῷ Διδασκάλῳ μου, ἵνα διὰ σοῦ ἀπολάβῃ με ὁ διὰ σοῦ με λυτρωσάμενος [47].

A in te; quia fidelis mihi semper fuisti, et desideravi amplecti te. O bona crux, quæ decorem et pulchritudinem de membris Domini suscepisti, diu optata, sollicite desiderata, sine intermissione quæsita, et aliquando jam concupiscenti animo præparata! Suscipe me ab hominibus, et redde me Magistro meo, ut per te me recipiat, qui per te redemit me.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ μακάριος Ἀνδρέας ἑστὼς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀτενὲς ὁρῶν εἰς τὸν σταυρὸν ἐξέδυσεν ἑαυτὸν, καὶ δέδωκεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τοῖς δημίοις, τοῖς ἀδελφοῖς παρακελευσάμενος τοῦ ἥκειν τοὺς δημίους καὶ ποιεῖν τὰ ἐγκελευσθέντα αὐτοῖς· πόρρω γὰρ εἱστήκεισαν. Οἵτινες προσελθόντες ἐκούφισαν B αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ καὶ διατείναντες τοῖς σχοινίοις τὸ σῶμα αὐτοῦ μόνον ἀπέδησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκ ἀπέτεμον δὲ αὐτοῦ τὰς ἀγκύλας [48], ταύτην τὴν ἐντολὴν ἐσχηκότες παρὰ τοῦ ἀνθυπάτου· ἀνιάσαι γὰρ αὐτὸν ἐβούλετο ἀνηρτημένον, καὶ ἐν τῇ νυκτὶ ζῶντα αὐτὸν ὑπὸ κυνῶν κρεμάμενον βρωθῆναι [49].

Cum hæc dixisset beatus Andreas, stans oculis in crucem defixis, exspoliavit se, et vestimenta sua tradidit carnificibus; fratres discedere hortatus, ut carnifices venirent facerentque quod jussi fuerant: longe enim steterant. Qui accedentes, levaverunt eum in crucem; et extendentes funibus corpus ejus, pedes ejus tantum ligaverunt, non fregeruut autem ipsius genua: sic enim præceptum fuerat a proconsule, qui eum etiam crucifixum torqueri volebat, et per noctem vivum a canibus devorari.

[50] Παρισταμένου [51] δὲ ὄχλου πολλοῦ τῶν ἀδελφῶν σχεδὸν ὡσεὶ χιλιάδων εἴκοσι [52], καὶ θεασάμενοι [53] τοὺς δημίους ἀποστάντας καὶ μηδὲν πεποιηκότας περὶ τὸν μακάριον ὧν [54] οἱ ἀνακρεμάμενοι πάσχουσιν, προσεδόκουν τι [55] πάλιν ἀκούσεσθαι παρ' αὐτοῦ· καὶ γὰρ κρεμάμενος ἐκίνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ μειδιῶν. Καὶ ὁ Στρατόκλης ἐπύθετο αὐτοῦ· Τί μειδιᾷς, δοῦλε τοῦ Θεοῦ, Ἀνδρέα; ὁ γέλως σου ἡμᾶς πενθεῖν καὶ κλαίειν ποιεῖ, ὅτι σοῦ στερούμεθα [56]. Καὶ ὁ μακάριος Ἀνδρέας αὐτῷ ἀπεκρίνατο· Οὐ [57] μὴ γελάσω, τέκνον C μου Στρατόκλη, τὴν κενὴν ἐνέδραν τοῦ Αἰγεάτου [58], δι' ἧς οἴεται ἡμᾶς [59] τιμωρεῖσθαι; ἀλλότριοι αὐτοῦ

Astabat autem multitudo magna fratrum, quasi viginti millium, qui cum animadvertissent carnifices abscedere, nihil horum in beatum perpetrantes quæ crucifixi pati solent, aliquid ab ipso rursus audire sperabant; equidem crucifixus caput movebat subridens. Stratocles autem interrogabat eum, dicens: Quid subrides, serve Dei, Andrea? Risus tuus luctum nobis et gemitum parit, quia te orbamur. Cui beatus Andreas respondit: Quomodo non rideam, fili mi Stratocles, malitiam Ægeatis qui nos punire credit? non ab ipso pendemus, neque sumus insidiis ejus obnoxii. Non potest me

VARIÆ LECTIONES.

[34] ἥκω: C ἔρχομαι. [35] ἀγαλλιώμενος (B -λιῶν: C præm. χαίρων καί. [36] C δέξῃ, B ὑποδέξεσε. [37] B τοῦ Χριστοῦ τοῦ κρεμασθ., C τοῦ ἐνσοὶ σταυρωθέντος, D *ejus qui pependit in te.* [38] πιστός μοι ἀεὶ ἐγένου cum A: B ποθητός σου ἀεὶ ἐγενόμην: C ἀγαπητός σου (omissum ἀεί?) ἐγενόμην: D *amator tuus semper fui.* [39] B ἐπεθ. τοῦ περιπλακ. σε. [40] ἀγαθέ: C μακάριε. [41] B ὡραιότητα καὶ εὐπρέπειαν, C μεγαλοπρέπειαν καὶ ὡραιότητα, D *decorem et pulchritudinem.* [42] B ὑποδεξάμενος. [43] ἐπὶ πολὺ... ἐπιζητούμενε (B ζητούμενε) cum AB (D): C πλειστάκεις ἐπιθυμητὲ καὶ ἀγρύπνως ἐκζητούμενε. [44] B καί ποτε ἤδη ἐπιποθουμένῃ τῇ ψυχῇ προητοιμασμένε, D *et aliquando jam concupiscenti animo præparata:* C om. [45] ἀπό: C ἐκ. [46] καὶ ἀπόδος με: B om. καί, C om. με. [47] λυτρωσάμενος: ita ABCD; sed AB add. χαίροις ὦ σταυρέ· καὶ γὰρ χαίροις ὄντως (B ὄντος)· εὖ (B σὲ) οἶδα· τὸ λοιπὸν οὖν ἀναπαύομαι (B οἶδα καὶ ἀναπαυσάμενόν σε λειπὸν) καὶ (B ἐκ) πολλοῦ κεκμηκὼς (B τετμηκότα), πεπηγμένος (B -μένον τε) καὶ ἀναμένον (B -νοντα) με. Ita prorsus. [48] Καὶ ταῦτα .... ὁρῶν (B ἐνορῶν) .... τοῖς δημίοις (B add. τοῦτο) τ. ἀδελφ. παρακ. (B παρακ. τ. ἀδ.) τοῦ ... τὰ ἐγκελευσθ. αὐτ. (B ἃ ἐκελεύσθησαν)· πόρρω (B -ωθεν) γὰρ ... διατείναντες (A διέτειναν) τοῖς (B om.) σχοιν. ... τοὺς πόδ. αὐτ. (B αὐτ. τ. πόδ.), οὐκ ἀπέτ. δὲ αὐτ. τ. ἀγκ. (B μήτε μὴν τὰς ἀγκ. αὐτ. ἀποτεμόντες) cum AB: CD Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπεδύσατο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ παρέδωκεν αὐτὰ (D *exspoliavit se et vestimenta sua tradidit*) τοῖς ἑταίραις (D *carnificibus*)· οἱ δὲ προσελθόντες ἦραν (D *levaverunt*) αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ τανύσαντες τοῖς σχοινίοις ἅπαν τὸ σῶμα αὐτοῦ, καθὰ ἦν αὐτοῖς κελευσθὲν, ἐκρέμασαν αὐτόν. [39] ταύτην τὴν ... ἐβούλετο (B ἠβούλ.) .. ἐν τῇ νυκτὶ (B νυκτὸς) ζ. αὐτὸν (B om.) ὐ. κ. κρεμάμενον (B om.) βρωθ. cum AB: CD om. [50] Pro tota sectione 11, quemadmodum ex AB exscripsi, CD hæc habent eaque ad sect. 10 trahunt: Προσέδραμεν δὲ ὄχλος ἱκανὸς ὡς εἴκοσι χιλιάδων (*Astantes vero erant turbæ ad viginti millia hominum*), ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ ἀδελφὸς Αἰγέα τοὔνομα Στρατόκλης, καὶ ἔκραξε (*qui simul clamabat*) μετὰ τοῦ λαοῦ· Ἄδικος κρίσις (*injusto judicio sanctum virum hoc pati*). Ὁ δὲ ἅγιος νύσσων τοὺς λογισμοὺς τῶν πιστῶν (*Sanctus vero Andreas confortabat mentes credentium Christo*) ἐνουθέτει (*et hortabatur*) ὑπομεῖναι τὸν πρόσκαιρον πειρασμὸν (*ad tolerantiam temporalem*), μηδενὸς εἶναι λέγων ἄξιον τὸ πάθος (codex τοῦ πάθους) πρὸς ἀντάρκειάν τῆς αἰωνίου ἀνταποδώσεως (sic; D *docens nihil esse dignum passionis ad æternam remunerationis compensationem*). Apud Abdiam l. l., sectio XLI, sic incipit: *Astante vero turba ingenti, viginti ferme millium hominum, inter quos etiam stabat frater Ægeatis Stratocles.* [51] Παρισταμένου: B παραστάντος. [52] B τ. ἀδελφ. αὐτοῦ ὡσεὶ εἴκ. χιλιάδων, καὶ πρὸς ὃν τάχα τὸν ἀριθμὸν δυνατὸν ἐξαριθμῆσαι. [53] καὶ θεασάμενοι: B θεασ. δέ. [54] ὧν: B ἐξ ὧν. [55] τι: A τε. [56] B στερικόμεθα (corrige στερισκ.). [57] Οὐ: B om. [58] Αἰγεάτου: A ἀνθυπάτου. [59] ἡμᾶς: B ὑμᾶς.

audire; si enim audire posset, intelligeret, factisque disceret supplicia nihil posse in Jesu Christi hominem.

His dictis, sermonem ad omnes astantes convertit : concurrerant enim populi de iniqua sententia Ægeatis indignabundi : O vos, inquit, qui me circumstatis, viri, feminæ, pueri, senes, liberi, servi, et quicunque me audire vultis, oro vos, qui propter me huc convenistis, omnibus vitæ præsentis valedicite, et festinate animam meam suscipere ad cœlestia tendentem, universa omnino temporalia contemnite, confirmantes propositum credentium Christo. Et exhortabatur omnes prædicans quod non sunt condignæ passiones hujus temporalis vitæ, si ad retributionem futuram æternæ vitæ conferantur [b].

Populus autem, verba ejus excipiens, non recedebat, beatusque Andreas pluribus eos alloqui satagebat, sermonibusque ejus tanta inerat gratia et sublimitas ut, tribus diebus totidemque noctibus præterlapsis, nullus fatigatus abscesserit. Quarta autem die, admirantes martyris fortitudinem, inflexam voluntatem, miram eloquentiam, exhortationes salutares, animum adeo constantem, prudentem, firmum, sincerumque sermonem, subito in Ægeatem ira accensi, unanimi impetu proconsulis tribunal omnes invadunt, in quo eum sedentem clamoribus impetunt, dicentes : Qualis est sententia tua, proconsul? male judicasti, scelestum est tuum tribunal. Cujus iniquitatis reus est vir? quid mali fecit? conturbata est civitas, omnes nos affligis. Noli civitatis Cæsarianæ fieri traditor, condona Achivis virum justum, condona nobis virum Dei cultorem, cave ne virum amicum Dei occidas. Quatriduanus in cruce suspensus vivit; nihil ipse

[b] Rom. VIII, 18.

A ἐσμεν καὶ τῶν ἐπιβουλῶν αὐτοῦ. Οὐκ ἔχει τὸ ἀκούειν· ἐπεὶ εἰ εἶχεν, συνῆκεν [50] ἂν ὅτι τοῦ Ἰησοῦ [51] ἄνθρωπος ἀτιμώρητός ἐστιν [52], διὰ τῆς πείρας τοῦτο μαθών [53].

Καὶ ταῦτα εἰπὼν κοινὸν λόγον τοῖς πᾶσιν διελέχθη [54]. καὶ γὰρ ἔθνη συνέτρεχον ἀγανακτοῦντα [55] ἐπὶ τῇ ἀδίκῳ κρίσει τοῦ Αἰγεάτου [56]· Ἄνδρες, οἱ παρεστῶτές μοι καὶ γυναῖκες, καὶ παῖδες καὶ πρεσβῦται, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι [57], καὶ ὅσοι [58] μέλλετε ἀκούειν [59], δέομαι ὑμῶν, πάντα τὸν βίον τοῦτον [60] ἀπολίπετε [61], οἱ ἕνεκέν ἐμοῦ συνεληλυθότες ἐνταῦθα, καὶ σπεύσατε καταλαβεῖν τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἀπαγομένην [62] πρὸς τὰ οὐράνια, καὶ πάντων ἁπαξαπλῶς τῶν προσκαίρων καταφρονήσατε [63], ἐπιστηρίζοντες [64] τὰς διανοίας τῶν πιστευόντων τῷ Χριστῷ. Καὶ προετρέπετο πάντας [65] διδάσκων ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τῆς προσκαίρου ζωῆς [66] ταύτης πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀντάμειψιν τῆς αἰωνίου ζωῆς.

B

[67] Οἱ δὲ ὄχλοι ἀκούοντες [68] τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων [69] οὐκ ἀφίσταντο τοῦ τόπου, καὶ ὁ μακάριος Ἀνδρέας μᾶλλον προσετίθει τοῦ λέγειν πρὸς αὐτοὺς πλείονα ὧν εἰρήκει. Τοσαῦτα δὲ ἦν τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ὥστε τριῶν νυχθημέρων ἀναλωθῆναι διάστημα [70], καὶ οὐδεὶς καμὼν [71] ἐχωρίζετο αὐτοῦ. Ὡς δὲ καὶ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ τὸ γενναῖον αὐτοῦ ἐθεάσαντο, καὶ τὸ ἀκαμπὲς τῆς διανοίας καὶ τὸ πολὺ τῶν λόγων καὶ τὸ χρηστὸν τῆς προτροπῆς καὶ τὸ εὐσταθὲς τῆς ψυχῆς [72] καὶ τὸ σῶφρον τοῦ πνεύματος καὶ τὸ ἑδραῖον τοῦ νοῦ καὶ τὸ εἰλικρινὲς τοῦ λόγου [73], ἀγανακτήσαντες κατὰ τοῦ Αἰγεάτου ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες [74] ἔσπευδον ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ καθεζομένου τοῦ Αἰγεάτου κατεβόων λέγοντες [75]· Τίς ἡ κρίσις σου, ἀνθύπατε; κακῶς ἔκρινας, ἀνόσια τὰ δικαστήριά σου [76]. Τί ἠδίκησεν ὁ ἀνήρ; τί κακὸν ἐποίησεν [77]; ἡ πόλις τεθορύβηται· πάντας ἡμᾶς λυπεῖς· μὴ προδῷς τὴν Καίσαρος πόλιν. Χάρισαι Ἀχαιοῖς [78] ἄνδρα δίκαιον, χάρισαι ἡμῖν ἄνδρα θεοσεβῆ, μὴ ἀποκτείνῃς

C

VARIÆ LECTIONES.

[50] συνῆκεν : B ἀκηκόη. [51] τοῦ Ἰησοῦ : B Ἰησοῦς. [52] ἐστιν : A ἔσται. [53] διὰ τ. π. τ. μαθών : B λειπὼν αὐτῷ γνωρισθῆς (sic). [54] B ἀπεκρίνατο κοιν. λόγον, omiss. τ. πᾶσ. διελέχθη. [55] ἀγανακτοῦντα : A ἀκούσαι τά. [56] Αἰγεάτου : A ἀνθυπάτου. [57] B καὶ δοῦλοι κ. ἐλεύθ. [58] B καὶ πάντες ὅσοι. [59] μέλλετε ἀκούειν : A με κλαίετε· ἀκούειν. [60] πάντα τ. β. τοῦτον : B τ. β. ὑμῶν. [61] ἀπολίπετε (A - λείπεται): B - λύπεσθαι. [62] ἀπαγομένην : B ἐπιγωμένην. [63] καταφρονήσατε : B πεφεύγετε. [64] ἐπιστηρίζ. : B ἐπικρατείνεται. [65] B om. πάντας. [66] B τὰ παραθύματα (corrige παθήματα) τοῦ καιροῦ ταύτης τῆς ζωῆς. [67] Οἱ δὲ ὄχλοι usque κηρύττειν οὐ παύεται ex AB. Comparanda cum eis sunt quæ in CD incunte sectione XI, sic leguntur : Καὶ ἐν τούτοις ἀπέρχεται πᾶς ὁ λαὸς μετὰ κραυγῆς εἰς τὸν οἶκον τοῦ Αἰγέα καὶ πάντες ἔλεγον (*Interea vadit... ad domum Ægeatæ, et omnes pariter clamantes dicebant*) Τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν, νηφάλιον (codex νιφάλαιον), τὸν ἐνάρετον, τὸν καλὸν διδάσκαλον (D add. *pium, modestum, rationabilem*), μὴ ἐξὸν τοῦτο παθεῖν, ἀλλ' ὀφείλει (*non hoc debere pati, sed debere*) ἐκ τοῦ σταυροῦ κατενεχθῆναι, διότι δευτέραν ἡμέραν ἔχων ἐν αὐτῷ (*in cruce positus*) τὴν ἀλήθειαν κηρύττων οὐ παύεται. Apud Abdiam l. I. XLI confer hæc : *Sequenti igitur die videntes ejus tolerantiam et animi constantiam, denique spiritus prudentiam et mentis robur, venerunt turbæ ad Ægeatem, ac sedente eo pro tribunali vociferantes dixerunt : Quæ ista tua est tam crudelis sententia, proconsul, ut hominem probum, qui nihil mali commisit, crucis supplicio velis condemnari? Perturbata est tota civitas, et simul cum eo omnes perimus. Quæsumus te ne Cæsaris tam celebrem perdas civitatem. Concede nobis hominem justum, redde nobis hominem sanctum, ne interficias hominem Deo charum, ne perdas hominem mansuetum et pium. Biduo enim suspensus vivit, quæ res miraculo non caret, et, quod plus est, loquitur adhuc et nos sermonibus reficit. Quare reddas nobis hunc virum, ut vivamus; solve pudicum, et omnes patriæ* (Patræ? patria?) *erunt in pace.* [68] ἀκούοντες : B - σαντες. [69] λεγομένων : B εἰρημένων. [70] τοσαῦτα usque διάστημα : B (corrupte) καὶ τοσαῦτα ἦν ὡς ἔστιν τεμίρασθαι τοὺς ἀκούοντας τριῶν νυχθ. αὐτοῖς ὁμιλῶν. [71] B οὐδεὶς κάμνων ὅλος. [72] ψυχῆς : B εὐχῆς. [73] B om. καὶ τὸ εἰλ. τ. λόγου. [74] B ἀγανακτ. πρὸς τὸν Αἰγεάτην σὺν ἑνὶ πάντες. [75] ἔσπευδον .. κατεβόουν (sic A ; B - όων) λέγοντες ex B : A μετὰ σπουδῆς τὸ βῆμα κατέλαβον, ἐκεῖσε αὐτοῦ καθεζομένου, καὶ κατεβ. αὐτῷ λέγοντες. [76] B καὶ κακῶς ἐδίκασας, ἀδίκως ἔκρινας, ἀνοσιώτατον τὸ δικαστήριόν σου. [77] B τί κακ. ἔπραξεν. [78] B Ἀχαιεῦσιν.

ἄνδρα ἔνθεον [79]. Τέσσαρας ἡμέρας [80] κρεμάμενος ζῇ· μηδὲν φαγὼν πάντας ἡμᾶς ἐχόρτασεν· κάθελε τὸν ἄνδρα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πάντες φιλοσοφήσωμεν· λῦσον τὸν ἄνδρα [81], καὶ πᾶσα ἡ [82] Ἀχαΐα ἐλεηθήσεται· οὐ δέον ἐστὶν αὐτὸν τοῦτο παθεῖν [83], ὅτι κρεμάμενος [84] τὴν ἀλήθειαν κηρύττειν οὐ παύεται.

[83] Ὡς δὲ παρήκουσεν ὁ ἀνθύπατος, τὰ μὲν πρῶτα τῇ χειρὶ τῷ ὄχλῳ διανεύων τοῦ ἀναχωρεῖν αὐτοὺς, ἑτόλμων τι εἰς αὐτὸν, ὄντες τὸν ἀριθμὸν ὡς δισμύριοι. Οὓς θεασάμενος ὁ ἀνθύπατος τρόπῳ τινὶ ἐμμανεῖς γεγενημένους, δεδοικὼς μή τι δεινὸν πάθοι, ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ βήματος συναπίει σὺν αὐτοῖς, ὑποσχόμενος ἀπολύειν τὸν μακάριον Ἀνδρέαν. Ἔφθασαν οὖν τινες τῷ ἀποστόλῳ δηλοῦντες, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐπὶ τὸν τόπον παραγίνονται [86].

Παντὸς οὖν τοῦ ὄχλου ἀγαλλιωμένου ὅτι ἤμελλεν ὁ μακάριος Ἀνδρέας ἀπολύεσθαι, παραγεναμένου· τοῦ ἀνθυπάτου καὶ πάντων τῶν ἀδελφῶν χαιρόντων ἅμα τῇ Μαξιμίλλῃ, ὁ μακάριος Ἀνδρέας ταῦτα ἀκούσας εἶπεν τοῖς παρεστῶσιν ἀδελφοῖς· Ἃ δεῖ με πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, ἀναλύοντός μου πρὸς Κύριον, ταῦτα καὶ ἐρῶ. Τίνος χάριν πάλιν ἦκες πρὸς ἡμᾶς, Αἰγεάτα; τίνος ἕνεκεν ἀλλότριος ἡμῶν προσέρχει ἡμῖν; τί τολμῆσαι πάλιν θέλων, τί τεχνάσασθαι; εἰπέ. Λῦσαι ἡμᾶς ἦλθες ὡς μετεγνωκώς; οὐδ' ἄν σοι συνθήσομαι, ὡς ἀληθῶς σου μετεγνωκότος. Οὐδ' ἄν σοι πιστεύσω, ἴδιόν μου σαυτὸν λέγοντά σε. Λύεις δὲ, ἀνθύπατε, τὸν δεθέντα; οὐδαμῶς· ἔχω γὰρ ᾧ συνέσομαι εἰς τὸ διηνεκὲς, ἔχω ᾧ συμπολιτεύσομαι εἰς ἀναριθμήτους αἰῶνας· πρὸς ἐκεῖνον ἄπειμι, πρὸς ἐκεῖνον ἐπείγομαι, τὸν καὶ σέ μοι γνωρίσαντα, τὸν εἰρηκότα μοι· Μή σε ἐκφοβείτω ὁ δεινὸς ἐκεῖνος· μή σε κρατεῖν νομιζέτω ἐμὸν ὄντα· ἐχθρός σου γάρ ἐστιν. Τοιγαροῦν ἐπιγνούς σε διὰ τοῦ ἐπιτρέψαντός μοι ἀπαλλάσσομαί σου. Εἰ δὲ καὶ βούλει πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, ἀνεῳχθήσεταί σοι, καθὼς ὑπεσχόμην σοι, ὁδὸς συγχωρήσεως· εἰ δὲ πρὸς τὸ λῦσαί με μόνον ἐλήλυθας, ἐγὼ τοῦ λοιποῦ ἐκ τοῦ σταυροῦ τούτου ζῶν ἐν τῷ σώματι κατενεχθῆναι οὐ δυνήσομαι. Ἐγὼ γὰρ καὶ οἱ συγγενεῖς μου ἐπὶ τὰ ἡμέτερα ἐπειγόμεθα, ἐῶντες σὲ εἶναι ὅπερ εἶ καὶ ὃ μὴ ἐπίστασαι αὐτὸς περὶ σεαυτοῦ. Ἤδη γὰρ τὸν βασιλέα μου ὁρῶ, ἤδη προσκυνῶ, ἤδη ἐνώπιον αὐτοῦ παρίσταμαι, ἔνθα εἰσὶν αἱ τῶν ἀγγέλων ὁμόνοιαι, ἔνθα αὐτὸς ὁ μόνος αὐτοκράτωρ βασιλεύει, ἔνθα τὸ φῶς ἄνευ νυκτὸς ὑπάρχει, ἔνθα τὰ ἄνθη οὐδέποτε μαραίνονται, ἔνθα ὀδύνη οὐδέποτε γινώσκε-

A comedens nos saturavit. Tolle de cruce virum hunc, et omnes sapientiam amplectimur; solve illum, et universa Achaia misericordiam consequetur. Non debet talia pati vir qui in cruce suspensus veritatem prædicare non cessat.

Proconsule autem talia negligente, manuque turbæ innuente ut discederet, grassabatur in eum audacia multitudinis; erant enim viginti millia hominum. Quos animadvertens proconsul quasi furore insanientes, timuit ne quid mali pateretur, surgensque e tribunali exivit sequens illos promittensque se beatum Andream liberaturum. Quidam igitur præcurrentes ad apostolum venerunt, causam adventus sui significantes.

B Exsultabant igitur turbæ de futura liberatione beati Andreæ; adveniente autem proconsule et omnibus fratribus cum Maximilla gaudentibus, cum hæc audisset beatus Andreas, fratribus astantibus dixit. Quod oportet me illi dicere, abeuntem ad Dominum, hoc dicam. Quamobrem iterum venis ad nos, Ægeates? Ad quid, tu a nobis alienus, ad nos accedis? quid novi ausurus, quid machinaturus? Dic. Venisne solvere nos quasi resipiscens? neque sic tibi conciliabor, ceu sincere pœnitenti; non tibi crederem, etiamsi te mihi amicissimum diceres. Num me vinctum solvis, o proconsul? minime. Habeo enim cum quo ero in perpetuum, habeo cum quo conversabor per infinita sæcula. Ad

C illum vado, ad illum propero, qui te mihi notum fecit, qui mihi dixit: Nihil te exterreat ferus ille homo; non credat te qui meus es, a se vincendum; tibi enim inimicatur. Te igitur per illum cognoscens, tuam potestatem effugio. Si tamen Christo credere velis, patet tibi, sicut jam pollicitus sum, misericordiæ via. Si autem ideo solum venisti ut me solveres, te scire velim me ex hac cruce viventem in corpore tolli non posse. Ego enim et proximi mei ad patriam nostram festinamus, te esse sinentes quod es, circa teipsum cæcutiens. Jam enim regem meum video, jam adoro, jam in conspectu ejus adsum, ubi exsistunt angelorum chori unanimes, ubi ipse solus supremus Dominator regnat, ubi lux est sine nocte, ubi flores nunquam

D marcescunt, ubi dolor semper ignoratur, neque ipsum mœroris auditur nomen, ubi lætitia et ex-

VARIÆ LECTIONES.

[79] ἔνθεον: B add. μὴ ἀνελεῖς ἄνδρα εὐσεβῆ. [80] B τέσσαρσιν ἡμέραις. [81] B om. ἀπὸ τοῦ σταυροῦ usque ἄνδρα. [82] πᾶσα ἡ: A om. ἡ. [83] B αὐτῷ τοῦτο παθεῖν. [84] B κρεμάμμενος. Ita plerumque habet. [85] Ὡς δέ usque ultima ὅταν οὐ δύνασαι ex AB. [86] In CD cum prioribus Ὡς δὲ ... παραγίνονται confer quæ illa: κηρύττων οὐ παύεται, excipiunt. Sunt autem hæc: Τότε Αἰγέας φοβηθεὶς τὸν λαὸν ὑπέσυρετο κατενεγκεῖν αὐτὸν τοῦ σταυροῦ (codex τῷ σταυρῷ), ἅμα δὲ τοῦ ἄρξασθαι αὐτὸν πορεύεσθαι (sic; vitiose). *Tunc Ægeates pavescens populum et promittens se eum deponere simul cœpit ire.* Apud Abdiam l. I., ineunte sectione XLII, confer hæc: *His commotus proconsul, cum et minas ac tumultum populi metueret, surgens de tribunali Andream solvere cogitabat: profectusque ad locum crucis, læto populo quod famulus Dei liberaretur et frequenti comitante, tristis et facta pœnitens Andreæ suspenso appropinquabat.* Ὡς δὲ ... τὰ μὲν πρῶτα (A τ. μ. πρ. post Ὡς δέ pon.) ... τῷ ὄχλῳ (A om. τ. ὄ.) διαν. τ. ἀναχ. αὐτ. (A διαν. ἀνεχώρησεν τὸν ὄχλον· et add. θυμοῦ γὰρ πλησθέντες) ... εἰς αὐτόν (B add. πρᾶξαι) ... ὡς (B ὡσεὶ) .. γεγενημένους (A γενομένους) ... δεινὸν πάθοι (B δεινότερον πάθῃ), ἀν. ἀπὸ (A om.) τ. β. συναπ. σὺν αὐτ. (A σ. αὐτ. ἐπορεύετο), ὑποσχ. (A add. καθελεῖν ἤγουν) ἀπολ. (A add. αὐτοῖς) τὸν ... οὖν τινες τῷ (A οὖν τοῦτα αὐτῷ τῷ) ... δι' ἣν (A add. ὁ ἀνθύπατος) ... παραγίνονται (A -γίνεται).

sultatio sempiterna. O beata crux, sine tui amore nemo ad illam patriam pervenit. Sed miseriarum tuarum misereor, o Ægeates, quia tibi instat æterna pernicies; curre igitur pro te ipso, miserande, donec potes, ne tum velis quando jam non poteris.

Cum autem proconsul ad crucem accedere ausus esset, beatum Andream soluturus, quia tota civitas illum conturbabat, tunc voce magna sanctus Andreas dixit : Ne permittas, Domine, me Andream ligno tuo vinctum, solvi ; noli me, mysterii tui participem, impudenti tradere detractori; Jesu Christe, me propter te crucifixum inimicus tuus non solvat : Pater, illum qui cognovit magnitudinem tuam, miser ille non humiliet. Mittentes autem manus ad crucem carnifices, non poterant penitus contingere eum. Et subinde alii et alii ingerebant se ut solverent eum, et nullus poterat pertingere ad eum : stupebant enim brachia eorum.

Tum beatus Andreas, contestans populum, dixit : Deprecor vos, fratres, ut sinatis me unam Domino meo supplicationem offerre, deinde solvite me. Sic igitur contestanti obtemperans populus, quievit. Tum beatus Andreas, magna voce exclamans, dixit: Non permittas, Domine, famulum tuum ex hac hora a te separari. Tempus enim est ut corpus meum terræ reddatur, me autem ad te venire jubeas. O Domine, vitæ æternæ dispensator, Magister meus quem dilexi, quem in hac cruce confiteor, quem novi,

A ται οὐδὲ ἠκούσθη ὄνομα λύπης, ἔνθα εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις τέλος οὐκ ἔχουσα. Ὦ σταυρὲ μακάριε, χωρὶς τοῦ σοῦ πόθου εἰς ἐκείνην τὴν χώραν οὐδεὶς εἰσπορεύεται· ἀλλὰ περὶ τῶν σῶν, Αἰγεάτα, ταλαιπωριῶν ὀδυνῶμαι, διότι ἕτοιμός σε ἐκδέχεται αἰωνία ἀπώλεια. Δράμε οὖν ὑπὲρ σεαυτοῦ, ἐλεεινὲ, ἐν ὅσῳ ἔτι δύνασαι, μή πως τότε θελήσῃς ὅταν οὐ δυνασαι [87].

B [88] Ὡς οὖν ἐκεῖνος ἑτοίμα τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ προσεγγίσαι ὥστε λῦσαι τὸν μακάριον Ἀνδρέαν, πάσης τῆς πόλεως θορυβούσης αὐτὸν, ὁ ἅγιος Ἀνδρέας μετὰ μεγάλης φωνῆς εἶπεν· Τὸν ἐπὶ τοῦ σοῦ ξύλου δεθέντα Ἀνδρέαν μὴ ἐπιτρέψῃς λυθῆναι, δέσποτα· τὸν ἐπὶ τοῦ σοῦ μυστηρίου ὄντα, μὴ δῷς με ἀναιδεῖ διαβόλῳ. Ἰησοῦ Χριστὲ, τὸν ἐπὶ τῆς σῆς χάριτος κρεμασθέντα, ὁ ἀντίδικός σου τὸ μέγεθος ὁ μικρὸς οὗτος μηκέτι ταπεινούτω. Βάλλοντες οὖν τὰς χεῖρας οἱ δήμιοι οὐκ ἠδύναντο τὸ παράπαν προσψαῦσαι αὐτοῦ. Ἄλλοι οὖν καὶ ἄλλοι ἐπετήδευον τοῦ λῦσαι αὐτὸν, καὶ οὐδεὶς ὅλως ἠδύνατο προσεγγίσαι αὐτῷ· ἐνάρκουν γὰρ οἱ βραχίονες αὐτῶν [89].

C Τότε ὁ μακάριος Ἀνδρέας ἐνορκωσάμενος τὸν λαὸν εἶπεν· Δυσωπῶ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ἵνα πρῶτον πρὸς τὸν Κύριόν μου μίαν εὐχὴν ποιήσω· εἶθ' οὕτως με λῦσαι ἐπιτηδεύσατε. Πᾶς οὖν ὁ λαὸς διὰ τὸν ὅρκον ἡσύγασεν. Τότε ὁ μακάριος Ἀνδρέας σὺν μεγίστῃ κραυγῇ εἶπεν· Μὴ παραχωρήσῃς, Κύριε, τὸν σὸν θεράποντα ἐκ ταύτης τῆς ὥρας ἀπὸ σοῦ χωρισθῆναι· καιρὸς γάρ ἐστιν ἵνα ἀποδοθῇ τῇ γῇ τὸ σῶμά μου, κἀμὲ πρὸς σὲ ἐλθεῖν προστάξεις. Ὁ ζωὴν αἰώνιον διδοὺς, σὺ ὁ διδάσκαλός μου ὃν ἠγάπησα, ὃν ἐν τούτῳ τῷ

VARIÆ LECTIONES.

[87] Παντὸς οὖν. . . παραγενομένου (B. .νομένου). . . ἀδελφοῖς Α δεῖ. . ἐρῶ (B corrupte Ἕδει με πρ. α. εἰπόντα ἀναλῦσαι ὡ δεῖ ταῦτα ἐρῶ). . . πάλιν (B om.) ἦκες πρ. ἡμ. (B πρ. ἡμ. ἦκ.).. ἀλλότρ. (B ὁ ἀλλότρ.) . . τεχνάσασθ. (B add. τί μεταπέμψασθαι). . λῦσαι ἡμ. ἦλθ. ὡς (B λύσας ἡμ. προσήεις) μ. οὐδ' ἄν usque μετεγνωκότος (B corrupte οὐ γὰρ ἀληθῶς Αἰγεάτα ἐπὶ σὺ συνθύσωμαι μεταγνώς) οὐδ' ἄν usque λέγοντά σε (pro his B οὐ γὰρ ἴδιόν μοι λέγης σαυτὸν, πεπίστευκά σοι)· λύεις . . . δεθέντα (B add. λύεις τὸν πεφευγότα, λύεις τὸν ἐλευθερωθέντα;) οὐδαμῶς (B om.): ἔχω usque διηνεκές (B νόμον ἔχω ᾧ συνήσομαι εἰς ἀεί), ἔχω ᾧ συμπολιτεύσομαι (B -σωμαι) . . . ἐγθρ. σ. γάρ (B om.). . . ἐπιγνούς (B ἐπέγνων). . . ἐπιτρέψαντός μοι (sic de conjectura scripsi. B ἐπιτρέψαντός με, A ἐπιγράψαντός μοι).. πιστεῦσαι (B -εύειν).. πρὸς τὸ λ. με μ. ἐλήλυθας (B ἐλήλυθ. πρὸς τοῦτο μόνον τοῦ λῦσαί με) ἑ. τοῦ λοιποῦ ἐκ. τ. στ. τ. ζῶν (B τὸ λοιπὸν ἔνθεν ζῶν) . . . κατενεχθ. (B καθελέσθαι) οὐ δυνήσομαι (B -σωμαι) . . ἡμέτερα (B ἡμῶν) . . ὅπερ εἶ (B ὃ ἦς). . . αὐτὸς (A om.) . . ὁ μόνος αὐτοκρ. (B μόν. ὁ αὐτ.) . . ὑπάρχει (B ἐστιν) . . . εἰσπορεύεται (B πρόσεισιν οὐδὲ εἰσελεύσεται) . . αἰωνία (B -νιος). . οὖν (B om.) . . ἔτι (A εἴ τι). . τότε θ. ὅτ. οὐ δύν. (B τηνικαῦτα ἄρξεις ἐθέλειν ἐν τὸ τότε μὴ δύνασθαί σε). Cum posterioribus in CD confer (præcedit πορεύεσθαι, *capit ire*): Θεασάμενος αὐτὸν ὁ ἅγιος (D add. *Andreas*) εἶπεν· Τί (*Quid tu*) πρὸς ἡμᾶς Αἰγέα ἦλθες; εἰ μεταμεληθεὶς πιστεῦσαι (*Si vis credere*) τῷ Χριστῷ, καθὼς ὑπεσχνούμην (codex ὑπέσχου μοι) ἀνεῳχθήσεταί σοι ἡ τῆς συγχωρήσεως θύρα (*via indulgentiæ*). Εἰ δὲ ἐπὶ τούτῳ μόνον (codex μένω) ἦλθες τοῦ λῦσαί με, ἐγὼ ἐκ τοῦ σταυροῦ τούτου (*ego penitus hinc de ista cruce*) ζῶν ἐν τούτῳ τῷ σώματι κατενεχθῆναι οὐ θέλω (*non potero*). Τὸν γὰρ (*jam enim*) βασιλέα μου θεωρῶ καὶ προσκυνῶ, καὶ λοιπὸν ἐνώπιον αὐτοῦ παρίσταμαι. Ἀλλ' ἐκ τῶν σῶν ταλαιπωριῶν πεπόνημαι, ὅτι ἡτοίμασταί σοι (*quia paratus te exspectat*) ἡ αἰώνιος ἀπώλεια· δράμε οὖν ὑπὲρ σεαυτοῦ, ταλαίπωρε, ἕως ἂν δύνῃ, ἵνα μὴ τότε ἄρξαι θελήσῃς (*incipias velle*) ὅτε οὐ δυνήσῃ (*poteris*). Pauciora ex Abdia l. l., huc quadrant. Pergit is post *appropinquabat* sic : *Ad quem ille : Quid ad nos, inquit, Ægeas, venisti? nunquid solvere me cupis et pœnitentia ductus cedere* (corrige *cedere*) *desideras? non mihi, crede, persuadebis ut ex ista cruce recedam.* [88] Tota sectio 14, ex AB sumpta est. [89] Ὡς οὖν (B Καὶ ὡς) . . Ἀνδρέαν (B om.).. μετὰ μεγάλης (de *conjectura* addidi : om. AB) . . τοῦ σοῦ (τ. σ. B om.) ξύλου . . ἐπιτρέψῃς (B -φεις) λυθῆναι (B add. πάλιν), δέσπ. τὸν ἐπὶ . . ὄντα (B om. τὸν ἐπὶ usque ὄντα) . . ὁ ἀντίδ. σου (A μου) . . βάλλοντες (uterque codex βαλλόντες) . . προσψαῦσαι (B καθάψασθαι). . ἄλλ. οὖν κ. ἄλλ. (B καὶ ἄλλοι μὲν καὶ ἄλλοι) ἐπετήδευον (A ἐπιτήδευον, B ἐπιτηδεύοντες). . καὶ (B om.) οὐδ. ὅλως (B om.) ἠδ. προσεγγ. (B προσψαῦσαι) αὐτῷ (B αὐτοῦ)· ἐνάρκουν (B ἐναρκίων) γ. οἱ βρ. αὐτῶν. Ad hæc spectant quæ in CD sic leguntur (post δυνήσῃ, *poteris*) : Βάλλοντες δὲ τὰς χεῖρας ἐν τῷ σταυρῷ οἱ ὑπηρέται οὐκ ἠδύναντο φθάσαι αὐτόν. *Mittentes autem manus ad crucem carnifices non poterant penitus contingere eum. Et subinde alii et alii ingerentes se ut solverent eum, et nullus poterat pertingere ad eum. Stupebant enim brachia eorum, quicumque se extendisset ad solvendum eum.*

σταυρῷ καθομολογῶ, ὃν οἶδα, ὃν ἔχω, δέξαι με, δέσποτα, καὶ καθὼς ἐγὼ ὁμολογῶν ὑπήκουσά σοι, οὕτως ἄρτι ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἐπάκουσόν μου, καὶ πρὶν ἢ τὸ σῶμά μου ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταθῇ, προσλαβοῦ με πρὸς σὲ, ὅπως διὰ τῆς ἐμῆς ἐξόδου ἡ τῶν πολλῶν μου συγγενῶν σύνοδος πρὸς σὲ γένηται, ἀναπαυομένων ἐν τῇ σῇ μεγαλειότητι [90].

Ὡς οὖν ταῦτα εἰρηκεν, ὁρώντων πάντων ἐγένετο χαίρων καὶ ἀγαλλιώμενος· λαμπηδὼν γὰρ σφοδροτάτη ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐξελθοῦσα κατηύγασεν αὐτὸν, καὶ οὕτως αὐτὸν περιεκύκλωσεν ὥστε τὸ παράπαν ἐκ τῆς τοιαύτης λαμπρότητος μὴ δύνασθαι ὀφθαλμοὺς ἀνθρωπίνους βλέψαι αὐτόν. Διέμεινεν οὖν ἡ αἴγλη ὡς ἡμιωρίου διάστημα. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ εἰπόντος καὶ τὸν Κύριον ἐπὶ πλεῖον δοξάσαντος, ὑποχωροῦντος τοῦ φωτὸς παρέδωκεν τὸ πνεῦμα, καὶ σὺν αὐτῇ τῇ λαμπηδόνι ᾤχετο πρὸς Κύριον ἐπὶ τῇ εὐχαριστίᾳ αὐτοῦ [91].

[92] Μετὰ δὲ τὴν ἔξοδον τοῦ μακαριωτάτου Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου ἡ Μαξιμίλλα, δυνατωτάτη οὖσα τῶν ἐπισήμων θηλειῶν καὶ ἐν τοῖς ἑλληνυθόσιν διάγουσα, παραυτίκα ὡς ἔμαθεν τὸν ἀπόστολον πρὸς Κύριον πορευθέντα, παραγεναμένη προσέκειτο τῷ σταυρῷ ἅμα τῷ Στρατόκλει, μηδὲν ὅλως τῶν παρεστώτων φροντίσασα, καὶ μετ' εὐλαβείας καθεῖλεν τὸ σῶμα τοῦ μακαριωτάτου ἀποστόλου ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ὀψίας δὲ γενομένης τὴν ἀναγκαίαν αὐτῷ ἐπιμέλειαν προσάγουσα ἐκήδευσεν μετὰ ἀρωμάτων πολυτίμων, καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς κατέθετο μνήματι. Ἦν γὰρ κεχωρισμένη τοῦ Αἰγεάτου διὰ τὴν θηριώδη αὐτοῦ γνώμην καὶ ἄνομον πολιτείαν, ἑλομένη δὲ βίον σεμνὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀγάπῃ κεκολλημένη, μακαρίως ἅμα τοῖς ἀδελφοῖς διῆγεν [93].

A quem possideo, suscipe me, Domine; et quia ego, confessor tuus tibi obtemperavi, ideo hanc orationem meam exaudi, et antequam corpus meum ab hac cruce deponatur, suscipe me apud te, ut per meum exitum, consanguineis meis, qui multi sunt, via sternatur ad te, sub protectione magnitudinis tuæ quiescentibus.

Et cum hæc dixisset, in conspectu omnium gaudio et exsultatione repletus apparuit. Splendor enim nimius sicut fulgur de cœlo veniens illuminavit eum, atque ita circumdedit, ut penitus præ ipso splendore oculi eum humani non possent aspicere: permansit autem splendor dimidiæ horæ spatio. Cumque ille sic orasset, Dominum valde glorificans, B abscedente lumine, emisit spiritum, et cum ipso splendore ad Dominum abiit, inter gratiarum actiones.

Post exitum vero beatissimi Andreæ apostoli, Maximilla potentissima inter nobiles feminas, quæ inter eos qui ad martyrem concurrerant permanserat, statim ut cognovit apostolum perrexisse ad Dominum, accessit ad crucem cum Stratocle, circumstantium præsentiam nihil curans, corpusque beatissimi apostoli de cruce cum omni reverentia deposuit. Vespere autem facto, suprema illi officia exhibens sepelivit, cum aromatibus eximiis, et in proprio sepulcro deposuit. Adversata enim Ægeati propter efferatum illius animum et iniquam agendi C rationem, Christo autem charitate vehementer adhærens, vitam quietam et austeram feliciter inter fratres agebat.

VARIÆ LECTIONES.

[90] Τότε . . Ἀνδρέας (A add. ὁ ἀπόστολος) ἐνορκωσ. (B ὁρκίσας) . . ἵνα πρῶτον usque ἐπιτηδεύσατε (hæc ex B sunt. A sic: παραχωρῆσαί μοι μικρὸν πρότερον μίαν εὐχὴν προσενέγκαι τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ εἶθ' οὕτως ἐπιτηδεῦσαι τοῦ λῦσαί με). πᾶς οὖν usque ἡσύχασεν (pro his B sic: αὐτοῦ μὲν αὐτοὺς ἐνορκύσαντος (ita) ἠρέμησεν ὁ λαός). τότε . . σὺν (A σὺμ) . . ἵνα παραδοθῇ (B παραθύσω) . . προστάξεις (B πρόσταξον) . . αἰών. διό. (B διδ. αἰών.) . . μου ὃν ἠγάπησα (B ὃν ἐνθεασάμην, ᾧ ἠκολούθησα, ὃν ἐπέγνων), ὃν ἐν τ. τ. στ. καθομολογῶ (B καθωμολόγησα, ὃν ἠγάπησα) . . ἔχω (B add. ὃν φιλῶ, σοῦ εἰμί), δέξαι με δέσποτα (B om.), κ. καθ. ἐγὼ ὁμ. ὑπ. σοι (B καθ. σοὶ ἐνὶ λόγῳ ἐπήκουσα), οὕτως . . . ἀπὸ (A ἐκ) τ. στ. καταθῇ (A κατενεχθῇ) . . πρὸς σέ (B om. πρ. σ.), . . ἐξόδου (B add. τῆς ἐπὶ σὲ) . . μου (A om.) . . γένηται (B ἐπιστρέψει), ἀναπ. (B add. αὐτῶν) ἐν τ. σ. μεγαλειότητι. Ad hæc cf. D qui post *solvendum eum* sic pergit: *Tunc voce magna sanctus Andreas dixit: Ne permittas, Domine Jesu Christe, me famulum tuum qui propter nomen tuum pendeo in cruce solvi; nec permittas eum qui jam per crucem tuam cognovit magnitudinem tuam ab Ægeate homine corruptibili humiliari; sed suscipe me tu, magister meus Christe, quem dilexi, quem cognovi, quem confiteor, quem cernere desidero, in quo sum quod sum. Suscipe, Domine Jesu Christe, spiritum meum in pace; quia jam tempus est ut veniam, desiderans te videre. Suscipe me, Domine Jesu Christe, magister bone, et jube me de ista cruce non deponi, nisi prius spiritum meum susceperis.* In C vero nihil ejusmodi legitur. Apud Abdiam l. I, XLII, (post *recedam*) hæc huc pertinent: *Et cum populus ut solveret hominem juberet, sanctus Andreas exclamavit voce magna et dixit: Ne permittas famulum tuum, Domine Jesu Christe, qui propter nomen tuum pendet in ligno solvi; neque permittas, quæso, Deus misericors, secretis tuis inhærentem* (cf. supra) *humanis amplius conversationibus tradi. Sed suscipe tu magister me, quem dilexi, quem cognovi, quem retineo, quem videre desidero, in quo sum quod sum. Suscipe exitum meum, Jesu bone et misericors.*

[91] Ὡς οὖν τ. εἰρηκεν (-κει B) . . ὡς ἀστραπὴ (B om. ὡς ἀστρ.) . . ἐξελθοῦσα (A ἐλθοῦσα) . . καὶ οὕτως α. περιεκ. (B om. κ. οὑτ. α. πε.) . . διέμεινεν οὖν (B ὡς δὲ διέμεινεν) ἡ . . ταῦτα δὲ usque δοξάσαντος (B om. τα. δὲ usque δοξ.) ὑποχωροῦντος (B -ριζομένου) τ. φωτὸς (A add. ἐκείνου) παρέδωκεν (B præm. δοξάσας ἐπὶ πλείω τὸν Κύριον) τὸ . . ἐπὶ (B σὺν) τῇ εὐχ. αὐτοῦ. Cum istis tantum non conveniunt quæ D post *susceperis* habet: *Et cum hæc dixisset, videntibus cunctis splendor nimius, sicut fulgur de cœlo veniens, ita circumdedit eum ut penitus præ ipso splendore oculi eum humani non possent aspicere. Cumque permansisset splendor fere dimidiæ horæ spatio, abscedente lumine, emisit spiritum, simul cum ipso lumine pergens ad Dominum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.* C vero brevissime sic pergit: ἐξίπατο δὲ τῷ φωτὶ πορευόμενος πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Item Abdias l. l.: *Et hæc dicens, diutissime Dominum clarificans et gaudens, nobis flentibus, reddidit spiritum.* [92] Hæc quoque sectio petita est tota ex codicibus AB. Plura consimilia habet D Latinus; item aliqua Abdiæ historia; paucissima codex C. [93] Μετὰ . . Μαξιμίλλα (A -μίλη) . . καὶ ἐν (B om.) τοῖς . . ἀπόστολον (B

Quam Ægeates instanter sollicitans, ipsam omnium quæ possidebat dominam constituturum pollicitus est. Cum autem illam seducere non valeret, vehementer iratus, etiam contra populum disponebat contestationem publicam facere et ad Cæsarem accusationem contra Maximillam et populum destinare. At vero inter hæc machinanda, in conspectu officii sui, media nocte surgens, suis omnino insciis, a diabolo correptus, ab excelsissimo loco præcipitatus est, et in medio foro civitatis volutatus exspiravit.

Nuntiatum est hoc fratri ejus Stratocli, qui misit servos suos dixitque eis ut inter biothanatos sepelirent eum. Ipse autem de facultatibus ejus nihil quæsivit, dicens : Non mihi permittat Jesus Christus Dominus meus, cui credidi, ut ego de bonis fratris mei aliquid contingam, ne polluat me crimen ejus, quia apostolum Domini ausus est occidere.

Hæc autem gesta sunt apud Achaiam provinciam, civitate Patras, pridie Kalendas Decembris, ubi etiam præstantur ejus beneficia usque in præsentem diem ad gloriam et laudem Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

A

B

Ἦν πολλὰ λιπαρήσας ὁ Αἰγεάτης καὶ ὑποσχόμενος τῶν πραγμάτων αὐτοῦ δεσπόζειν αὐτὴν μὴ δυνηθεὶς δὲ αὐτὴν πεῖσαι μεγάλως ὠργίσθη, καὶ κατὰ παντὸς τοῦ δήμου διετίθετο διαμαρτυρίαν ποιῆσαι δημοσίαν καὶ πρὸς Καίσαρα κατηγορίαν κατά τε τῆς Μαξιμίλλης καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ πέμψαι. Ἐν δὲ τῷ ταῦτα διατάσσεσθαι αὐτὸν κατενώπιον τῆς τάξεως αὐτοῦ, νυκτὸς ἀωρίᾳ ἀναστὰς καὶ διαλαθὼν πάντας τοὺς αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐνοχληθεὶς ἀπὸ ὕψους μεγάλου κατηνέχθη, καὶ ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως κυλιόμενος ἐξέπνευσεν [94].

Ἀνηγγέλθη δὲ τοῦτο τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Στρατόκλει, καὶ ἀπέστειλεν τοὺς παῖδας αὐτοῦ εἰρηκὼς αὐτοῖς ὅπως μεταξὺ τῶν βιοθανάτων αὐτὸν θάψωσιν. Αὐτὸς δὲ ἐκ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ οὐδὲν ἐζήτησεν, λέγων· Μή μοι παραχωρησάτω ὁ Κύριός μου Ἰησοῦς Χριστὸς, ᾧτινι πεπίστευκα, ἵνα ἐγὼ ἐκ τῶν ἀγαθῶν τοῦ ἀδελφοῦ μού τί ποτε ἄψομαι, ἵνα μὴ μολύνῃ με τὸ κατάκριμα αὐτοῦ, ὅστις τὸν ἀπόστολον τοῦ Κυρίου ἐτόλμησεν ἀνελεῖν [95].

Ταῦτα ἐπράχθη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Ἀχαΐας εἰς Πάτρας τὴν πόλιν πρὸ μιᾶς Καλανδῶν Δεκεμβρίων· ὅπου εὐεργεσίαι παρέχονται μέχρι τῆς σήμερον εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν [96].

VARIÆ LECTIONES.

add. τοῦ Χριστοῦ). . . παραγεναμ. (B om.) προσέκειτο (B πρόσεισι) ἅμα (B add. σὺν) τῷ . . παρεστώτ. (B add. αὐτῇ) φροντ. καὶ μετ' (B μετὰ πάσης) εὐλ. . . ἀπὸ τ. σταυρ. (B om. ἀ. τ. στ.). ὀψίας δὲ (B καὶ ὀψ.) γενομ. (B γεναμ.) . . προσάγουσα (B προσαγάγουσα) ἐκήδ. μ. ἀρ. πολ. (B ἐκήδ. ἀρώμασιν πολυτίμοις), . . τῷ ἰδίῳ usque μνήματι (B τῷ τόπῳ ἐν ᾧ αὐτοὶ κατεστήσαντο θάπτεσθαι, ἐκεῖ αὐτὸν κατέθεντο). ἦν γὰρ . . γνώμην (B ψυχὴν) καὶ ἤθομον (B ἀνόσιον) . . ἡσυχιον (B ἥρεμον) κ. τῇ (B τὴν) . . ἀγάπῃ (B - πην) κεκολλ. (B κεχωρηγμένη) . . διῆγεν. Istorum loco D sic habet : *Quædam vero femina, nomine Maximilla, senatrix, in specu posita, diligens pudicitiam et sanctitatem, statim ut cognovit apostolum perrexisse ad Dominum, accessit ad crucem, et suorum solatio cum omni reverentia deposuit corpus, et condivit aromatibus, et in loco quo se constituerat sepeliendam, illic eum sepelivit.* Item Abdias l. l. : *Cujus corpus Maximilla proconsulis uxor accipiens conditum aromatibus celebri in loco sepelivit, et ex illo tempore pudicitiam et castitatem servans, in fide quoque accepta constans permansit.* [95] Ἦν πολλὰ λιπαρήσας . . μὴ δυν. δὲ (B καὶ μὴ δυν.) αὐτ. πεῖσ. (B om. α. π.) ὀργίσθη (sic uterque) καὶ (A om. . . δήμου διετ. διαμ. ποιῆσ. δημοσ. (A δήμου κατηγορίαν δημοσ.) καὶ πρ. Καίσ. κατηγ. (A om. κ. πρ. Κ. κατ.) κατά τε τ. Μαξιμίλλης (A -μίλης) . . λαοῦ (A add. πρὸς Καίσαρα) πέμψαι (A ἀποστεῖλαι ἐπηγγείλατο). . νυκτὸς (B add. τε) ἀωρίᾳ . . διαλαθὼν (B λαθὼν) . . ὑπὸ (B καὶ ὑπὸ) . . κατηνέχθη καὶ (B κατεαγεὶς) ἐν . . κυλιόμενος (A - ώμενος) ἐξέπνευσεν. D sic : *Ægeates vero iratus contra populum disponebat contestationem publicam facere et ad Cæsarem accusationem contra Maximillam et populum destinare. Sed dum ordinat, in conspectu officii sui a diabolo arreptus est et in medio foro civitatis volutatus exspiravit.* Item Abdias l. l. : *Ægeates vero maritus illius, arreptus ea nocte a dæmonio, de loco alto se præcipitavit et mortuus est.* Item C (prætergressis illis εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν) : Ὁ οὖν Αἰγέας ληφθεὶς ὑπὸ δαίμονος ἐνώπιον πάντων ῥαγεὶς ἐξέπνευσεν. ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Στρατόκλεις (corrige - κλης) κρατῶν τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου διέλαθεν. [96] Ἀνηγγέλθη .. εἰρηκὼς (B λέγων) αὐτοῖς (B om.).. βιοθανάτων (uterque βιωθαν.) .. ἄψομαι (B καθάψωμαι), ἵνα μὴ (B μή πως) μολύνῃ με (A μολύνομαι) .. ἐτόλμησεν (B add. ὑπὲρ φιλαργυρίας) ἀνελεῖν. Cum istis consentit D hunc in modum : *Nuntiatum est fratri ejus, cui nomen erat Stratocles, et misit servos suos dixitque eis ut inter biothanatos sepelirent eum. Ipse autem de facultatibus ejus nihil quæsivit, dicens : Non mihi permittat Dominus meus Jesus Christus, cui credidi, ut ego de bonis fratris mei aliquid contingam, ne polluat me crimen ejus, quia apostolum Domini ausus fuit pro amore pecuniæ occidere.* Cf. Abdias l. l., qui sic habet : *Stratocles porro frater ejus cum hæc audivisset, de bonis proconsulis nihil contingere voluit, dicens : Quæ tua sunt, tecum pereant; mihi sufficit Dominus Jesus, quem cognovi per famulum ejus Andream.* [96] Ταῦτα (B add. δὲ) ἐπράχθη (-θησαν B) ἐν τῇ usque Πάτρας (B ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς πόλεως Πάτρας) . . Δεκεμβρίων (A -βρίω), ὅπου usque παρέχονται (B ἐν ᾧ γίνονται ἰάματα) . . σήμερον (B add. ἡμέρας) εἰς δόξ. καὶ usque ᾧ ἡ δόξα (A εἰς δόξ. τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ) εἰς τ. αἰῶν. τ. αἰ. ἀμήν. Exeunt hæc acta in D : *Hæc autem gesta sunt apud Achaiam provinciam civitate Patras pridie Kalendas Decembris : ubi etiam præstantur gloriosa ejus beneficia usque in præsentem diem. Tantus autem timor invasit omnes ut nullus remaneret qui non crederet Salvatori nostro Deo, qui vult omnes salvos fieri et ad cognitionem veritatis venire. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.* Cita habet : Τοσοῦτος δὲ φόβος κατέσχεν ἅπαντας ὥστε μηδένα ἀπομεῖναι τῶν μὴ πιστευσάντων τῷ Κυρίῳ τῷ θέλοντι πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. Τελεῖται δὲ ἡ ἡμέρα τῆς τελειώσεως αὐτοῦ μηνὶ Νοεμβρίῳ λ', βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Apud Abdiam denique hic actorum finis est : *Est autem passus venerabilis et sanctus Dei Andreas apostolus apud Achaiam in civitate Patris sub Ægeate proconsule pridie Kalendas Decembris, regnante Domino Jesu Christo, cui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

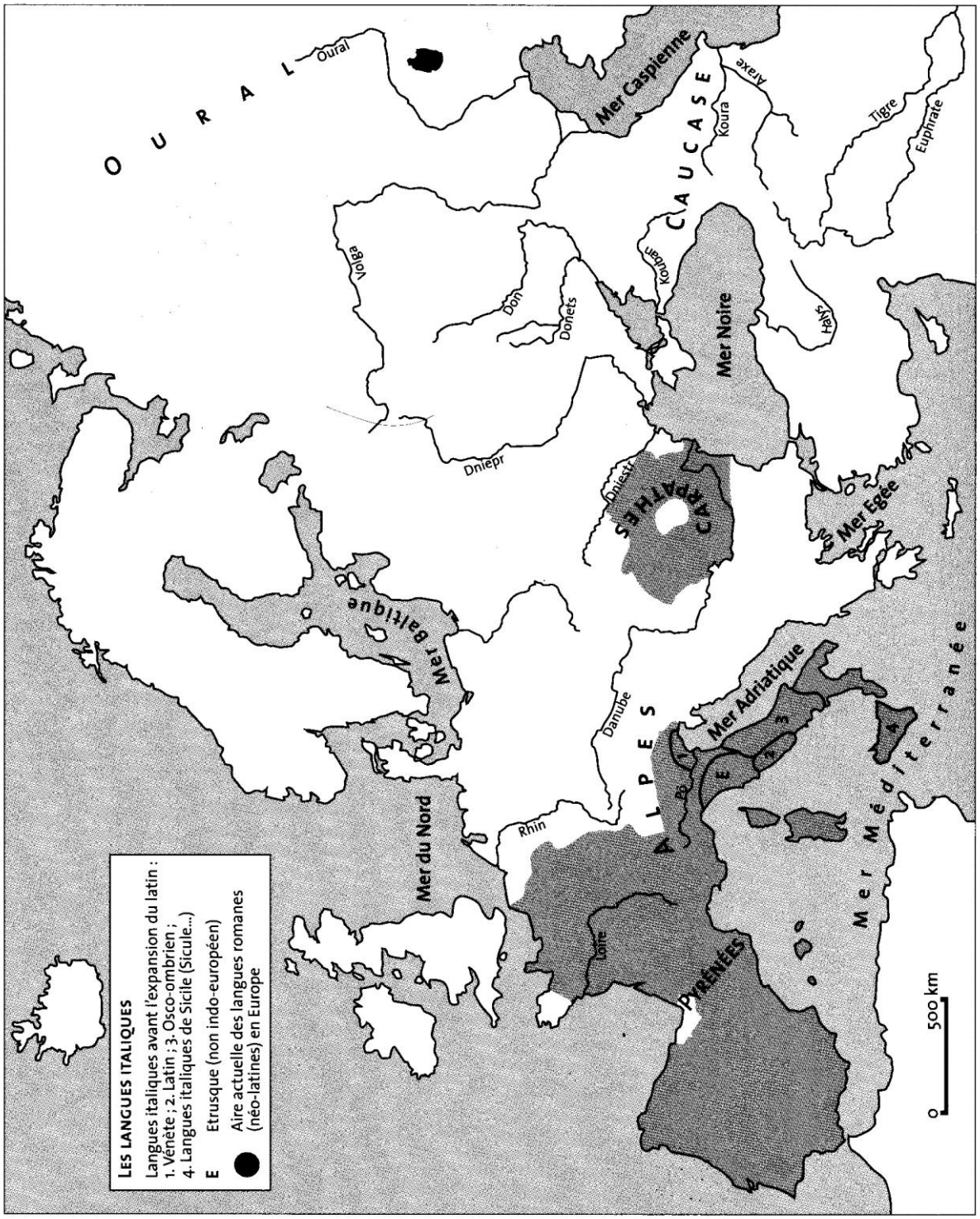
LES LANGUES ITALIQUES
Langues italiques avant l'expansion du latin :
1. Vénète ; 2. Latin ; 3. Osco-ombrien ;
4. Langues italiques de Sicile (Sicule...)
E Etrusque (non indo-européen)
Aire actuelle des langues romanes (néo-latines) en Europe
OURAL
Oural
Mer Caspienne
CAUCASE
Araxe
Koura
Tigre
Euphrate
Volga
Don
Donets
Kouban
Mer Noire
Halys
Dniepr
Dniestr
CARPATHES
Mer Egée
Mer Baltique
Mer du Nord
Rhin
Danube
ALPES
Mer Adriatique
Mer Méditerranée
Loire
PYRÉNÉES
0 500 km

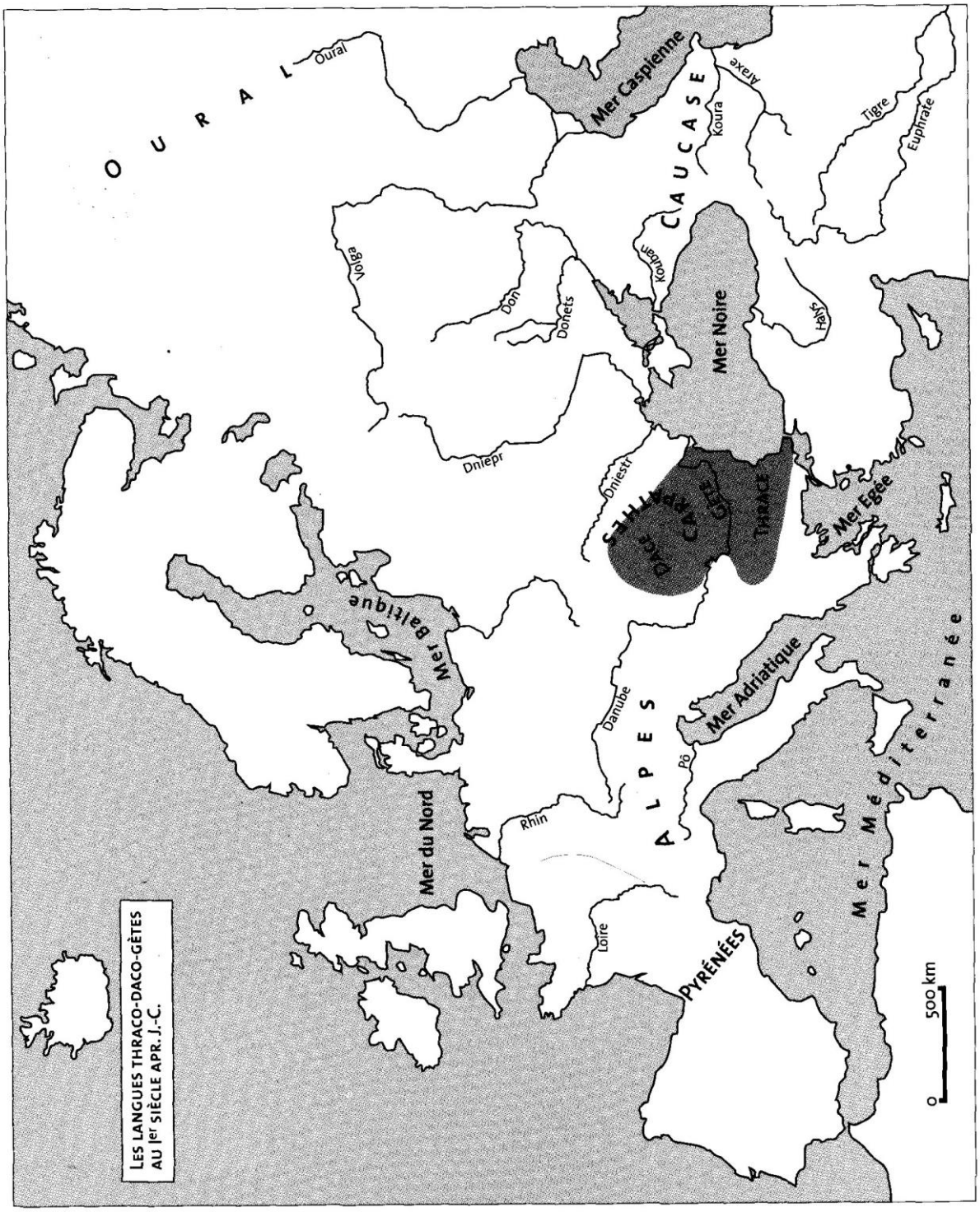
OURAL
Oural
Mer Caspienne
CAUCASE
Koura
Araxe
Tigre
Euphrate
Volga
Don
Donets
Kouban
Mer Noire
Halys
Dniepr
Dniestr
DACE
CARPATHES
GÈTES
THRACE
Mer Egée
Mer baltique
Mer Adriatique
Danube
Pô
ALPES
Mer du Nord
Rhin
Loire
PYRÉNÉES
Mer Méditerranée
0
500 km
LES LANGUES THRACO-DACO-GÈTES AU Ier SIÈCLE APR. J.-C.

O ŽIVOTU I DJELU MARCELA IZ ANKIRE[8]

Ljeta Gospodnjeg 314 - 374
Episkop Marcel iz Ankare

O slučaju Marcela iz Ankare
(Montfaucon, biblioteka, nova Patrum, I, LI)

Predgovor i podjela djela

O učenju Marcela iz Ankare, iako se od vremena u kome je živio sve do danas isticao među izvrsnim ljudima, njegov slučaj ipak ostaje dvosmislen: naime, jedni ga smatraju krivim što je ukaljao vjeru, drugi ga brane kao zaštitnika prave vjere, a treći, uplašeni težinom slučaja, ne usuđuju da se opredijele za bilo koju stranu. Bez oklijevanja bih pristupio poslednjima, da se nije pojavio novi rad koji baca novo svjetlo na Marcelov slučaj. Pokušali smo da razjasnimo, ne bez nade, mnoge događaje kompleksne i zapletene, čime pomažemo Dijatribi, tako da smo sve podijelili po poglavljima. Prethodi kratak prikaz iz života Marcelovog; tu se istražuje koja se jeres pripisivala Marcelu; onda, da li se u njegovoj knjizi protiv Asterija mogla otkriti ta jeres; potom, da li je tu jeres tokom života prenosio usmeno ili pismeno; i također, da li je od strane Atanasija bio protjeran iz zajednice; potom se govori o poslanstvu Marcelovom i crkve Ankare upućenom Atanasiju, što smo sad po prvi put objavili.

Kratak prikaz Marcelove biografije

Marcel, koji je 374.god. imao barem sto godina kada je umro, vjerovatno je rođen oko godine 274. za vrijeme vladavine Aurelijana, otprilike u isto vrijeme kada i Pavle iz Samosate, čiju je jeres, kako se priča, obnovio Marcel koji je bio protjeran sa Antiohijske edre. Prije godine 314. izabran za episkopa Ankare, prisustvovao je saboru u Ankari koji je održan te iste godine. Na saboru u Nikeji, oštro istupajući protiv Arija i njegovih pristalica, navukao je njihovu mržnju na sebe. Tada nastali nesporazum prerastao je u otvoreni rat protiv Asterija sofiste, zaštitnika Arijanaca, koji je u knjizi koju je izdao, napao katoličku vjeru, a Marcel je istaknutim djelom, na Asterija nasrnuvši, napao sve bojovnike Arijeve. To je bio glavni uzrok gnijeva i žestoka rana Arijanaca, koji nakon toga uz ratni poklič napadaju Marcela svim sredstvima i spisima. Prvo je, ali samo iz želje za osvetom zbog nepravde, po Sokratovom svjedočenju, Marcel bio pozvan da se brani na sudu u Jerusalimu; potom su ga zaista pozvali na sud u Konstantinopolj, gdje je odbio da se odrekne jeresi, za koju su tvrdili da je iznosi u svojoj knjizi, sa položaja ga uklanjaju i sami Basilija subrogiraju. Onda je Eusebije iz Cezareje branio slučaj Arijanaca protiv Marcela sa dvije knjige i tri druge sa različitim naslovima: i tako je svojim drugovima uklonio izložene zločine da je on sam izdao Arija. Tada je odvažno pokrenuo parnicu protiv Marcela, kojega je smatrao krivcem za skrnavljenje zdrave vjere i još ga je optužio za obnavljanje pavlikijanske i sabelijanske jeresi. U ovom pak slučaju na nesrećan način je napao Marcela; stoga je postao ne samo omražen od Arijanaca, već je počeo biti sumnjiv i mnogim katolicima.

[8] *J. P. Migne: "Patrologia graeca", vol. 18, p. 1277*. Čuveni ranohrišćanski teolog Marcel iz Ankire čije je učenje sredinom IV vijeka podijelilo Ilirikum i hrišćanski svijet, izazvavši žestoka sporenja sa Rimom, bio je štićenik dukljanskog mitropolita Basusa. Marcel iz Ankire je dobar dio svog djela napisao u njegovom crkvenom sjedištu (*prim. prir*.).

ANNO DOMINI CCCXIV-CCCLXXIV.

MARCELLUS ANCYRANUS EPISCOPUS

DIATRIBA

DE CAUSA MARCELLI ANCYRANI

(MONTFAUCON., *Biblioth. nova Patrum*, I, LI.)

PROOEMIUM ET DIVISIO OPERIS.

De Marcelli Ancyrani doctrina, etsi ab ipso Marcelli ævo ad hoc usque tempus ab insignibus viris disceptatum sit, res tamen adhuc in ancipiti manet : alii namque illum temeratæ fidei reum agunt, alii ut rectæ fidei vindicem defendunt, alii quæstionis difficultate deterriti, non audent in utramvis partem ferre judicium. Ad postremos autem incunctanter accederem, nisi ex eo, quod jam primum publicatur, opusculo nova Marcellianis rebus lux oriretur. Hujus adminiculo non sine spe enodandæ, in multis saltem, rei hactenus perplexæ et intricatæ, huic Diatribæ manum admovemus, totamque hæc in capita distribuimus. Præit compendiaria de vita Marcelli narratio ; hinc exquiritur, qui fuerit ille Marcello ascriptus error ; tum an in ejus contra Asterium libro deprehendi potuerit ; deinde num errorem illum in decursu vitæ verbo vel scripto tradiderit ; itemque an ab Athanasio a communione remotus fuerit ; demum agitur de Marcelli et Ecclesiæ Ancyranæ ad Athanasium legatione, quam nunc primum edimus.

Kad je Konstantin umro, Marcel je vraćen na položaj zajedno sa drugim izgnanicima, koji je ne bez buke i pokolja zatražio položaj. Nedugo potom, ponovo je postao izgnanik, primljen je kod pape Julija. Tamo, imajući pouzdanje, protivnike poziva na sud, izlaže Juliju formulu svoje vjere, koja, očigledno, nikada nije imala grešku: brani svoju knjigu protiv Asterija, krnje rečenice od Eusebijanaca u iskrivljenom značenju izvrnute, falsifikovan red riječi na rimskom saboru 50 episkopa odobrava, rečeno brani i objašnjava: napokon, od Julija i episkopa zajednici se priključuje kao nevin godine 342. No, dok Arijanci ne miruju, i negiraju rimski sud, opravdao se na isti način za ovo na ekumenskom saboru u Sardici; pošto je tamo vodio parnicu, oslobođen je, poglavari Arijanski prokleti i anatemisani, izgnani su. Već sve bijaše naklonjeno Marcelu: i posle izrečene presude na dva sabora činilo se da postoji nada da se nijedan katolik neće usuditi da sumnja u njegovu vjeru. Ali situacija postaje nesigurna: bilo zbog toga što je Marcel u svakodnevnim razgovorima objašnjavao na jeretički način ono što se u njegovoj knjizi moglo protumačiti i ovako i onako, bilo jer je Fotin njegov učenik istu bezbožnost čak i težu, javno i u crkvi ispovijedao, zbog čega je nedugo potom bio osuđen i uklonjen sa položaja; stoga je Marcelova stvar krenula na gore: u narednim danima se uvećavala, mnogi katolici javno ga osuđivahu da se spanđao sa Sabelijem: i stvar je dovedena dotle, da je čak postao sumnjiv i Atanasiju, koji se tome opirao iz nužde i prijateljstva. Ipak ni tada, pripovijedahu Hilarije i Sulpicije Sever, Atanasija ga nije bio osudio ni isključio iz zajednice, kao što će se uskoro pokazati. Na koncu Atanasijevog života, nova i od svih sigurno najteža oluja se podiže protiv Marcela: kada su Basilije Veliki i mnogi drugi navalili i propovijedali da mora biti osuđen zbog bezbožništva: tada podstiču Atanasija, da ga otuđenog od katoličke vjere, otjera iz crkvene zajednice. Osjeti Marcel, čovjek u godinama, gotovo stogodišnjak, da je već blizu da Atanasije, nekad prijatelj i sudionik njegove sudbine, vodi parnicu protiv njega, i kad je opasnost već bila na pomolu, đakona Evgenija i druge besjednike šalje Atanasiju u ime svoje i cijele crkve Ankare, koji su instruirani pismima preporuke episkopa Grčke i Makedonije sa kojima je Atanasije držao mir i zajednicu: oni izgovorivši formulu svoje vjere, ukloniše od sebe sumnju za jeres i izopačeno mišljenje: jer uistinu ovo ispovijedanje vjere u svim svojim djelovima je katoličko, a jeres pripisana Marcelu se anatemiše od Atanasija i egipatskih episkopa i njihovim pečatima je potvrđena. Griješe oni koji smatraju da je Marcel osuđen od strane Atanasija na nagovor Basilija, među kojima je Tilemontije. Jer, kao što vidiš u ovom izvrsnom djelu, Atanasije, koji prihvata zahtjeve besjednicima crkve Ankare, i potpisuje formule njihove vjere, čak i one koje traže, pisma preporuke bez sumnje je dao. Tog dana je umro Marcel, otprilike dvije godine prije nego što je zapisao Epifanije u Panariju Marcelovom, tj, otprilike godine 374. Jer, kad je Epifanije počeo svoj Panarijum godine 375, kao što sam svjedoči, i naredne godine 376. je došao do manihejske jeresi (br. LXVI), kao što na istom mjestu čitaš, čini se da je iste godine napisao Marcelovu jeres (br. LXII), u kojoj piše da je Marcel prije dvije godine preminuo. Marcel tada bijaše, kako se čini, starac od preko 100 godina, budući da je godine 336. već bio sijedi starac i da je na episkopskom položaju bio ostario, kažu i Eusebije i Atanasije: ovo često ponavljanje njegove starosti smatra se da se odnosi na nekoga starijeg od 60 godina. Poslije Marcelove smrti njegovi učenici, sveštenici crkve Ankare, došli su episkopima i ispovijednicima Diocezareje, donoseći sa sobom pisma preporuke od Atanasija koga nazivaju triput blaženim i pošto je izložena formula vjere, slična ovoj, ali kraća, tražili su pristup zajednici, i postigavši to, otišli su. Napokon toga je Basilije, potaknut njihovim primjerom i autoritetom,iako nerado, obnovio Marcelovo sveštenstvo i sam u svojoj zajednici. Eto ukratko cijele pripovijesti o Marcelu. Ako opaziš da je ovdje izrečeno nešto više osim svima poznatog mišljenja erudita, to se sigurnim svjedočenjima potvrđuje, kao što će jasno biti iz onoga što slijedi.

CAPUT PRIMUM.

COMPENDIARIA DE VITA MARCELLI NARRATIO.

Qui anno 374 saltem centenarius e vivis excessit, Marcellus, anno circiter 274, Aureliano rerum potiente, natus sit oportet, eodem ferme tempore quo Paulus Samosatenus, cujus hæresin restaurasse fertur Marcellus, Antiochena sede pulsus est. Ante annum 314 in Ancyranum episcopum adlectus, Ancyranæ synodo eodem anno celebratæ interfuit. Hinc in Nicæna synodo in Arium et asseclas acriter invectus, eorum in se inflammavit odia. Excitata vero dissensio in apertum bellum erupit, cum Asterio sophista Arianorum vindice in edito ab se libro catholicam fidem oppugnante, Marcellus insigni opere Asterium adortus, Arianorum primipilares omnes exagitavit. Hæc princeps causa irarum, hi sævi dolores Arianorum, qui exinde classicum in Marcellum canentes, cum et scriptis et molimínibus sunt aggressi. Siquidem ulciscendæ injuriæ cupidine, primo Jerosolymam, teste Socrate, Marcellum evocant, causam dicturum; deinde vero Constantinopolin accersunt, abnuentemque ejurare hæresin, quam in libro ejus efferri contendebant, gradu dejiciunt, ipsique Basilium subrogant. Hinc Eusebius Cæsariensis duobus contra Marcellum libris tribusque aliis vario titulo Arianorum res vindicavit: atque ita gregalibus suis oblata crimina depulit, ut se ipse proderet Arianum. Tum ibidem contra Marcellum rem strenue gessit, quem violatæ sanæ doctrinæ reum egit: ac instaurati Pauliani et Sabelliani erroris accusavit. Hac autem in re non prorsus infausto conatu Marcellum adortus est: exinde namque non modo Arianis invisus, sed etiam Catholicorum multis suspectus esse cœpit.

Sub hæc defuncto Constantino, cum aliis exsulibus Marcellus sedi restitutus, non sine tumultu ac cædibus locum repetiit. Nec diu postea extorris denuo factus, ad Julium papam receptum habuit. Ibi fidens adversarios provocat ad judicium, Julio fidei suæ formulam offert, nullo, ut planum est, vitio laborantem: suum contra Asterium librum defendit, truncas sententias ab Eusebianis pravum in sensum detortas, adulteratam verborum seriem in Romana 50 episcoporum synodo comprobat, dicta tuetur et explicat: demumque ab Julio et episcopis ad communionem ut innoxius admittitur anno 342. Arianis vero non quiescentibus, detrectantibusque Romanum judicium, parem sub hæc fortunam expertus est in Sardicensi synodo œcumenica: ubi postquam causam dixerat, purgatus ipse, Ariani præsules damnati anathemateque percussi sunt. Jam prona Marcello omnia erant: et post dictam secundum ipsum duabus in synodis sententiam, spes videbatur esse neminem Catholicorum ausurum ultra de sincera ejus fide dubitare. Verum secus res cessit: nam sive quia Marcellus, quæ in libro suo ita adtemperate enuntiata erant ut possent in bonam malamve partem deflecti, in quotidianis fabulationibus secundum hæreticam sententiam explicaret; sive quia Photinus ejus discipulus parem impietatem, imo graviorem, palam et in Ecclesia deprædicaret, qua de causa nec diu postea damnatus depositusque est; hinc Marcelli fama in deterius versa: crescebat in dies suspicio, multi Catholicorum palam hominem, ut Sabellio affinem, damnabant: resque illo deducta est, ut etiam Athanasio, quicum ipsi hactenus necessitudo et familiaritas intercesserat, suspectus esse cœperit. Neque tamen, narrantibus licet Hilario et Sulpicio Severo, ab Athanasio tunc damnatus, et a communione remotus fuit, ut mox commonstrabitur. Postremis Athanasii vitæ annis nova omniumque forte gravissima in Marcellum tempestas excitatur: cum Basilius ille Magnus et alii bene multi coorti sunt, et virum impietatis causa damnandum prædicant: tum Athanasio auctores sunt, ut hominem a catholica fide alienum ab Ecclesiæ communione depellat. Sensit Marcellus vir annosissimus et pene centenarius, jam proximum esse ut Athanasius ille, olim amicus et fortunarum consors, sententiam adversum se diceret, et cum jam periculum portenderetur, sui et totius Ancyranæ Ecclesiæ nomine Eugenium diaconum aliosque ad Athanasium oratores mittit, commendatitiis episcoporum Græciæ et Macedoniæ, quibuscum pacem et societatem fovebat Athanasius, litteris instructos: qui recitata fidei suæ formula, erroris ab se et pravæ opinionis suspicionem dimoverent: quia vero hæc fidei professio in omnibus suis partibus catholica est, ascriptamque Marcello hæresin anathemate ferit, ab Athanasio et Ægyptiis episcopis admissa, eorumque suffragiis munita est. Hallucinantur ergo qui Marcellum putant ab Athanasio Basilii instigatione damnatum, e quorum numero Tillemontius. Nam, ut in hoc egregio opusculo videas, Athanasius, qui Ecclesiæ Ancyranæ oratoribus postulata concedit, eorumque fidei formulæ astipulatur, etiam eas, quas expetunt, commendatitias litteras haud dubie dederit necesse est. Sub hæc autem diem obiit Marcellus, annis circiter duobus antequam Epiphanius de Marcellianis in *Panario* scriberet, scilicet anno circiter 374. Nam, cum Epiphanius *Panarium* suum sit orsus anno 375, ut testificatur ipse, et anno sequente 376 ad Manichæorum hæresin (numero LXVI) devenerit, ut ibidem legis, eodem anno Marcellianorum hæresin (numero LXXII) scripsisse videtur, ubi narrat a duobus circiter annis obiisse Marcellum. Erat porro tum Marcellus, ut videtur, centenario major, utpote qui jam anno 336 senex, canus, et in episcopatu consenuisse dicatur ab Eusebio, itidemque ab Athanasio: quæ frequens senectutis repetitio sexagenario majorem spectare putatur. Post Marcelli decessum, discipuli ejus, Ancyranæ Ecclesiæ clerici, ad episcopos et confessores Diocæsareæ agentes adierunt, prolatisque commendatitiis Athanasii, quem τρισμακάριον vocant, litteris, datoque fidei formula huic non absimili, sed bre-

Poglavlje II

Koji se grijeh pripisuje Marcelu

I O Marcelovom mišljenju se različito govori. II Šta kaže Basilije o Marcelovom grijehu. III Šta Epifanije. IV Šta Hrisostom. V Šta Teodoret. VI Šta Eusebije iz Cezareje. VII Glavno u Marcelovom učenju

I Različito tumačenje Marcelove misli

Nije baš lako opisati koja je bila ta jeres za koju je bio optužen Marcel: iako se kod Basilija i Teodoreta jasno iznose poglavlja o misli Marcelovoj, ipak Eusebije, koji je raspravljao sa svojim savremenikom, i koji je iz knjige Marcelove pojedine stavke izvukao, ono što pokazuje ili kao jeres ili kao vid jeresi, u nekim stavkama se ne poklapa sa Basilijem i Teodoretom. Stoga će se vidjeti, pošto se iznese na uvid ono što ti pisci pričaju o učenju Marcelovom, ono što je uistinu bilo, i to marljivo ispitujemo.

II Što kaže Basilije o Marcelovom grijehu

Basilije, dakle, u 52. poslanici Velikom Atanasiju, kaže ovo: "Od pojedinih se traži kao neophodno ono što nam se na isti način čini da oni Marcelovu jeres kao lošu i štetnu i otuđenu od zdrave vjere istrijebe. Budući da sve do danas u svim pismima pišu da treba istrijebiti Arija, gore i dolje pristalice anatemizovati, i ne oklijevaju da ih iz crkava eliminišu; a Marcela ne napadaju nijednom optužbom, koji je dijametralno Ariju pokazao suprotno bezbožništvo i odnosio se bezbožno prema postojanju božanstvenosti Jednorođenog i pogrešno prihvatio naziv Logosa: prenosi zaista da se kaže da je Jednorođeni Logos, dakle koristi ga prema prilici i potrebi i ponovo se vraća onome od koga je potekao. Kaže da ne postoji ni prije izlaska, niti postoji poslije povratka. Kod nas postoje dokazi o ovom nepriličnom pisanju u knjigama.Međutim, izgleda da se nigdje ne odbacuju. Zar nije grijeh i u tome što su ga ponovo primili u crkvenu zajednicu od početka ne znajući istinu".

Isti Basilije u 74. poslanici Eustatiju, Apolinariju i Paulinu ovako kaže: "Vi ste sami rekli da Paulin mora biti grešnik ili se to možda odnosi na rukopoloženje. Nas uistinu žalosti što vjeruje u učenje Marcelovo i njegove sledbenike bez diskriminacije prima u zajednicu. Znajte, mnogo poštovana braćo, da nauk Marcelov čini svaku našu nadu uzaludnom, jer niti ispovijeda Sina u njegovoj sopstvenoj hipostazi, već kao da je izveden i da se vraća u njega samog od koga proizilazi: niti dopušta da Sv. Duh ima sopstvenu hipostazu; tako da bi zabludio onaj koji bi objavljivao da je ova jeres daleko od hrišćanstva otuđena i nazivao je nekim iskvarenim judaizmom".

A u 78. poslanici, ovo stoji kad govori o Nikejskoj vjeri: "Postoje naime neki u ovoj vjeri (Nikejskoj) koji falsifikuju prevarom govor istine i izvrću prema svojoj volji smisao riječi. Budući da se i Marcel usudio da razmišlja bezbožno o hipostazi Gospoda našeg Isusa Hrista i izlaže onu čistu i prostu riječ i prikrio da navede uzroke bezbožnosti, izlažući pogrešno da je kosupstancijalan po razumu". Ovo govori Basilije o Marcelovoj jeresi.

III Epifanije

Epifanije uistinu u *Panariju,* o jeresi LXXII, nešto malo navodi o jeresi Marcelovoj i kaže samo da je bio optužen za sabelijanizam i da su njegovi učenici odbili da ispovijedaju tri

viori, communionis societatem rogabant, qua impetrata, recesserunt. Demumque Basilius, horum exemplo et auctoritate motus, licet ægre, Marcelli clerum et ipse communioni suæ restituisse creditur. En paucis totam de Marcello narrationem. Si quid vero præter vulgarem eruditorum opinionem hic enuntiatum deprehendas, id certis testimoniis asseritur, ut in sequentibus palam erit.

CAPUT II.

QUI FUERIT ERROR MARCELLO ASCRIPTUS.

I. *De Marcelli sententia varia traduntur.* II. *Quid Basilius de Marcelli errore dicat.* III. *Quid Epiphanius.* IV. *Quid Chrysostomus.* V. *Quid Theodoretus.* VI. *Quid Eusebius Cæsariensis.* VII. *Summa doctrinæ Marcellianæ.*

I. De Marcelli sententia varia traduntur.

Non prorsus difficultate vacat, quæ fuerit illa, de qua Marcellus accusabatur, hæresis : etsi namque apud Basilium et Theodoretum Marcellianæ sententiæ capita non obscure ferantur, Eusebius tamen, qui cum æquali suo disceptabat, quique ex libro Marcelli singula excerpsit, quæ vel errorem, vel erroris speciem præferrent, in quibusdam non ita facile cum Basilio et Theodoreto conciliatur. Idcirco e re visum est fore, ut allatis in medium iis, quæ ab iisdem scriptoribus de Marcelli opinione narrantur, quæ vere fuerit illa diligenter excutiamus.

II. Quid Basilius de Marcelli errore dicat.

Basilius igitur in epist. 52, quæ est ad Magnum Athanasium, hæc habet : Ἐπιζητεῖται δὲ κἀκεῖνο παρά τινων τῶν ἐντεῦθεν ἀναγκαίως ὡς καὶ αὐτοῖς ἡμῖν καταφαίνεται, τὸ τὴν Μαρκέλλου αἵρεσιν αὐτοὺς ὡς χαλεπὴν καὶ βλαβερὰν, καὶ τῆς ὑγιαινούσης πίστεως ἀλλοτρίως ἔχουσαν, ἐξορίζεσθαι. Ἐπεὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐν πᾶσιν οἷς ἐσπιστέλλουσι γράμμασι, τὸν μὲν δυσώνυμον Ἄρειον ἄνω καὶ κάτω ἀναθεματίζοντες καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξορίζοντες οὐ διαλείπουσι· Μαρκέλλῳ δὲ, τῷ κατὰ διάμετρον ἐκείνῳ τὴν ἀσέβειαν ἐπιδειξαμένῳ, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεότητος ἀσεβήσαντι, καὶ κακῶς τὴν τοῦ Λόγου προσηγορίαν ἐκδεξαμένῳ, οὐδεμίαν μέμψιν ἐπενεγκόντες φαίνονται· ὃς Λόγον μὲν εἰρῆσθαι τὸν Μονογενῆ δίδωσι, κατὰ χρείαν καὶ ἐπὶ καιροῦ προσελθόντα, πάλιν δὲ εἰς τὸν ὅθεν ἐξῆλθεν ἐπαναστρέψαντα, οὔτε πρὸ τῆς ἐξόδου εἶναι, οὔτε μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑφεστάναι. Καὶ τούτου ἀπόδειξις αἱ παρ' ἡμῖν ἀποκείμεναι βίβλοι τῆς ἀδίκου ἐκείνης συγγραφῆς ὑπάρχουσιν. Ἀλλ' ὅμως τοῦτον οὐδαμῶς διαβάλλοντες ἐφάνησαν, καὶ ταῦτα αἰτίαν ἔχοντες, ὡς τὸ ἐξ ἀρχῆς κατ' ἄγνοιαν τῆς ἀληθείας εἰς κοινωνίαν αὐτὸν ἐκκλησιαστικὴν παραδεξάμενοι. Id est : *Quæritur autem hic a nonnullis ut necessarium, quod itidem nobis videtur; ut Marcelli hæresin illi, tanquam malam et noxiam, et a sana fide alienam exterminent. Quoniam ad hoc usque tempus in omnibus quas scribunt litteris exsecrandum Arium, sursum ac deorsum versantes anathematizare, atque ex Ecclesiis eliminare non cessant; Marcellum vero, qui ex diametro oppositam Ario impietatem extulit, atque in ipsam Unigeniti deitatis exsistentiam impie egit, Verbique appellationem male accepit, nulla accusatione impetunt : qui Unigenitum quidem dici Verbum tradit, quatenus ad usum et ad tempus prodit, ac rursus ad eum ex quo prodiit revertitur : neque ante egressum, esse, nec post regressum, subsistere ait. Cujus rei argumentum sunt apud nos reconditi iniquæ illius Syngraphæ libri. Attamen hunc nullatenus improbare visi sunt : quin et in hoc culpandi, quod eum a principio per ignorantiam veritatis ad ecclesiasticam communionem receperint.*

Idem Basilius epist. 74, ad Eustathium, Apollinarium et Paulinum, hæc habet : Ὁ μέντοι Παυλῖνος εἰ μέν τι καὶ περὶ τὴν χειροτονίαν ἐπιλήψιμον ἔχει, αὐτοὶ ἂν εἴποιτε· ἡμᾶς δὲ λυπεῖ τοῖς Μαρκέλλου πεποιθὼς δόγμασι, καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ ἀδιακρίτως εἰς τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ προσιέμενος. Οἴδατε, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι, ὅτι πάσης ἡμῶν τῆς ἐλπίδος ἀθέτησιν ἔχει τὸ Μαρκέλλου δόγμα· οὔτε Υἱὸν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὁμολογοῦν, ἀλλὰ προενεχθέντα, καὶ πάλιν ὑποστρέψαντα εἰς τὸν ὅθεν προῆλθεν, οὔτε τὸν Παράκλητον ἰδίως ὑφεστηκέναι συγχωροῦν· ὥστε οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι Χριστιανισμοῦ μὲν παντελῶς ἀλλοτρίαν ἀποφαίνων τὴν αἵρεσιν, Ἰουδαϊσμὲν δὲ παρεφθαρμένον αὐτὴν προσαγορεύων. Hoc est : *Paulinus vero an quod ad ordinationem spectat culpandus sit, vos ipsi dixeritis; nos sane contristat, quod Marcelli dogmatibus fidem habeat, et sectatores illius sine discrimine ad communionem admittat. Scitis, colendissimi fratres, Marcelli dogma omnem spem nostram irritam facere, quod neque Filium in propria hypostasi confiteatur, sed productum, et ad eum ipsum, ex quo processerat, iterum reversurum tradit : neque Paracletum propriam habere hypostasin concedit; ita ut nequaquam aberret si quis hanc hæresin prorsus a Christianismo alienam esse declaret, eamque corruptum quemdam Judaismum appellet.* Epistola vero 78, hæc habet de Nicæna fide loquens : Εἰσὶ γάρ τινες, οἱ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πίστει δολοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ πρὸς τὸ ἑαυτῶν βούλημα τὸν νοῦν τῶν ἐν αὐτῇ ῥημάτων ἕλκοντες· ὅπου γε καὶ Μάρκελλος ἐτόλμησεν, ἀσεβῶν εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ψιλὸν αὐτὸν ἐξηγούμενος λόγον, ἐκεῖθεν προφασίσασθαι τὰς ἀρχὰς εἰληφέναι, τοῦ ὁμοουσίου τὴν διάνοιαν κακῶς ἐξηγούμενος. Hoc est : *Sunt enim quidam qui in hac fide [Nicæna] sermonem veritatis dolo adulterent, et ad libitum suum verborum mentem detorqueant. Quandoquidem et Marcellus, de hypostasi Domini nostri Jesu Christi impie sentiens, ac nudum illum merumque verbum esse exponens, illinc ausus est se causas impietatis sumpsisse prætexere, Consubstantialis sensu perperam exposito.* Hæc Basilius de hæresi Marcello ascripta.

III. Quid Epiphanius.

Epiphanius vero in *Panario*, hæresi LXXII, pauca de Marcelli hæresi effert, aitque solum ipsum Sabellianismi accusatum fuisse, ejusque discipulos

hipostaze. Zaista, u to vrijeme im je bilo dopušteno da ispovijedaju ili tri ili samo jednu hipostazu, dok održavaju pravilno rasuđivanje. Jer oni katolici koji samo jednu hipostazu priznavahu, ukazivahu na hipostaze po imenu supstancije, koja je sigurno jedna u Bogu. Oni koji su ispovijedali tri hipostaze, smatrahu pod ovim ne supstanciju već subsistenciju njegovog lika. I tako su se razmimoilazili samo u toj jednoj riječi. Ove fragmente Akacija iz Cezareje protiv Marcela navodi Epifanije, što je sve skraćena verzija rasplinute rasprave Eusebija iz Cezareje protiv Marcela, o čemu ćemo uskoro raspravljati.

IV Hrisostom

Jovan Hrisostom u *Poslanici Hebrejima* CI optužuje Marcela što je bio rekao riječ enipostaton, koja bi se mogla razumjeti kao da je i Otac iste ne samo supstancije već i hipostaze, a istog Marcela više puta osuđuje na istom mjestu i ubraja u najgore jeretike, kao i Fotina, Sabelija i Pavla iz Samosate.

V Teodoret

Teodoret u knjizi II *Jeretičkih priča* o Marcelu ovo kaže: "Marcel iz Galatije, slično kao i onaj, negirao je trojstvo hipostaza. Rekao je da je došlo do ekstenzije nekog božanstva Očevog u Hristu i ovog Boga je nazvao Riječ. A kad je sve ekonomija obavljena, ponovo je povučena ka Bogu od koga je proizašla. A Sveti Duh je krajnja ekstenzija ekstenzije i data je apostolima prema različitim ekonomijama".

VI Eusebije iz Cezareje

Već od samog Eusebija, koji je pisao protiv Marcela, prikladna mjesta navodimo o ovoj Marcelovoj jeresi. Kaže na str. 4. i 5. da je mišljenje Marcelovo da je Logos koji ćuti prije stvaranja bio u Ocu, zajedno sa Bogom Ocem, vječit, aidion, nerođeni tako da se Otac i Sin pod raznim imenima iskazuju. Ali je jedna suština i hipostaza kao što je podučavao Sabelije. Logos, takođe, prije nego se izgovori je sličan našoj šutnji. Kad se izgovori liči na našu izgovorenu riječ. Od te Riječ dalje, kad je preuzela tjelesno obličje, stvoren je Sin Božiji, koji je nazvan Isus Hrist, nazvan kraljem, takođe kao slika nevidljivog Boga i prvorođeni svakog bića, ništa prije ovih nije postojalo i poslije suda sve će ovo biti izgubljeno. I sam Logos je sličan ljudskoj riječi (str. 19), a ne da je od Sina Božijeg, živ i subsistacijalan. Nije bilo slike Božije prije nego je stvoren čovjek; Kaže da Marcel uzima egzistenciju postojanje i hipostazu Sina Božijeg i kaže da je samo Logos postojao za naredbe koje treba slijediti; Marcela takođe, koji napada Sabelija, smatra jednakim sa Sabelijem, koji kaže da su Otac i Riječ jedno. I negira tri hipostaze i kaže da je jedna hipostaza trilična i triimena tj, tripersonalna subsustancija. Ovo posebno napada Eusebije u knjizi Marcelovoj: gdje poneke riječi, iako su ortodoksne, budući arijanske, kao jeretičke prikazuje i pobija; a druge, koje se zaista s pravom mogu kao takve razumjeti, opovrgavaju se ne baš tako jasno kod Marcela, kako će se dalje vidjeti; tako da, kao što se rječito i bez dvosmislenosti kod Basilija i Teodoreta iznosi Marcelova jeres, kod Eusebija je nerazgovjetna, tako da bi se lako mogao prikloniti bilo kojoj strani.

tres hypostases confiteri noluisse : verum illo tempore liberum erat eis vel tres vel unam tantum hypostasin confiteri, dum rectam servarent mentem. Nam qui Catholici unam hypostasin tantum asserebant, hypostaseos nomine substantiam indicabant, quam unam in Deo esse certum est : qui tres hypostases profitebantur, his non substantiam, sed cujusque personæ subsistentiam intelligebant : atque ita illi verbo tantumtenus dissentiebant. Quæ vero Fragmenta Acacii Cæsariensis contra Marcellum affert Epiphanius, ea omnia ceu compendium sunt fusioris Eusebii Cæsariensis contra Marcellum tractationis, de qua mox agemus.

IV. Quid Chrysostomus.

Joannes Chrysostomus in *Ep. ad Hebr.* c. 1, Marcellum culpat quod dixerit, verbum ἐνυπόστατον, quod ita intelligas, quasi ejusdem non modo substantiæ, sed etiam hypostasis sit atque Pater : eumdem vero Marcellum, quasi Photini, Sabellii, Pauli Samosateni ὁμόφρονα non semel insectatur ibidem, ac cum hæreticorum pessimis enumerat.

V. Quid Theodoretus.

Theodoretus lib. II *Hæreticarum fabularum* de Marcello hæc habet : Μάρκελλος δὲ ὁ Γαλάτης τούτῳ μὲν παραπλησίως ἠρνήθη τῶν ὑποστάσεων τὴν τριάδα· ἔκτασιν δέ τινα τῆς τοῦ Πατρὸς θεότητος ἔφησεν εἰς τὸν Χριστὸν ἐληλυθέναι, καὶ ταύτην Θεὸν Λόγον ἐκάλεσε· μετὰ δὲ τὴν σύμπασαν οἰκονομίαν πάλιν ἀνασπασθῆναι, καὶ συσταλῆναι πρὸς τὸν Θεὸν, ἐξ οὗπερ ἐξετάθη· τὸ δὲ πανάγιον Πνεῦμα παρέκτασιν τῆς ἐκτάσεως λέγει, καὶ ταύτην τοῖς ἀποστόλοις παρασχεθῆναι. Καὶ ἁπαξαπλῶς ὑπέθετο Τριάδα ἐκτεινομένην καὶ συστελλομένην κατὰ διαφόρους οἰκονομίας. Id est : *Marcellus autem Galata, similiter ut ille, negavit hypostasium trinitatem. Extensionem vero quamdam deitatis Patris in Christum venisse dixit, et hanc Deum Verbum appellavit : peracta autem universa œconomia, rursum attractam esse, reversamque ad Deum, ex quo extensa fuit. Spiritum vero sanctum ulteriorem extensionem extensionis esse, et hanc apostolis datam fuisse secundum diversas œconomias.*

VI. Quid Eusebius Cæsariensis.

Jam ex Eusebio ipso, qui contra Marcellum scripsit, loca afferamus ad Marcellianam illam hæresin intelligendam opportuna. Ait itaque (p. 4, 5*) hanc esse Marcelli opinionem, Verbum silens, ante creationem, in Patre fuisse, unum cum Deo Patre, sempiternum, ἀΐδιον, non genitum, ita ut Pater quidem et Filius diversis nominibus efferantur ; sed unum tamen sint essentia et hypostasi, οὐσίᾳ δὲ καὶ ὑποστάσει ἓν ὄντα, uti Sabellius docuit : Verbum item ante emissionem esse simile verbo nostro silenti, ὅμοιον τῷ ἐν ἡμῖν σιωπῶντι· cum emittitur vero ad operationem, esse simile verbo nostro, cum loquimur. Illud (p. 6) porro Verbum cum carnem assumpsit, tunc Filium Dei factum fuisse, Jesum Christum vocatum, regemque appellatum, item imaginem Dei invisibilis, et primogenitum omnis creaturæ, nihil autem horum prius exstitisse, ac post judicium hæc omnia amissurum esse ; ipsumque nudum esse Verbum humano simile (p. 19), non autem Filium esse Dei vivum et subsistentem ; non fuisse Dei imaginem antequam homo fieret ; existentiam ὕπαρξιν et ὑπόστασιν Filii Dei tollere Marcellum ait (p. 33, 35, 36), ac dicere ipsum fuisse nudum solummodo verbum ad jussa exsequenda ; Marcellum item qui in Sabellium invehitur, Sabellio paria sentire, qui Patrem et Verbum unum esse dicat ; ipsumque (p. 167, 174) tres ὑπόστάσεις negare, et unam ὑπόστασιν τριπρόσωπον, καὶ τρισώνυμον, id est substantiam tripersonalem, et trinominem dicere. Hæc præcipue in Marcelli libro culpat Eusebius : ubi nonnulla, ipsaque orthodoxæ sententiæ verba, utpote Arianus, tanquam hæretica carpit et confutat ; alia vero, quæ sane ut erronea probe reprehenduntur, haud ita clare in Marcelli locis enuntiantur, ut inferius videbitur ; ita ut quæ diserte et nulla ambage apud Basilium et Theodoretum effertur Marcelli hæresis, adeo perplexe apud Eusebium jaceat, ut in utramvis partem facile deflectas.

VII. Summa Marcellianæ doctrinæ.

Ex allatis porro testimoniis Marcellianæ sententiæ summam duxeris : Unus ab æterno Deus exsistit : cujus λόγος, seu ratio, aut verbum, nam utroque modo exprimitur, pariter æternum, unum est cum Deo ipso οὐσίᾳ καὶ ὑποστάσει, substantia et hypostasi, ita ut nulla sit inter utrumque distinctio : estque verbum silens, internum, sive ἐνδιάθετον. Spiritus item sanctus in Deo ab æterno fuit, nulla similiter nisi nominis et rationis distinctione. Cum autem Deus operatur et loquitur, tunc Verbum ceu quædam emissio, extensio et dilatatio deitatis prodit, et post gestum opus ad Deum revertitur, et in pristina conditione manet. Pariter emissum fuit Verbum, ut carnem assumeret ; tuncque Filius Dei effectum est, rex item, Christus, imago Dei invisibilis, et primogenitus omnis creaturæ, cum antea nihil eorum fuisset : ac post judicium hæc omnia amissurum, atque ut prius unum cum Patre futurum est. Ut autem Verbum est extensio et dilatatio Dei, sic et Spiritus sanctus ulterior extensio et dilatatio est, παρέκτασις τῆς ἐκτάσεως ; qui pariter a Deo emittitur et ad Deum revertitur ut Verbum, unusque est cum Deo et Verbo sine ulla distinctione. Hæc Marcelli sententia est, secundum Eusebii explicationem, cui, sed non ita clare, astipulantur Basilius et Theodoretus. Si porro talis ejus doctrina fuerit, in nullo vere differat a Sabellio et Patripassianis : nullam quippe distinctionem personarum admittit, et illam extensionem et ulteriorem dilatationem, nullam propriam ὕπαρξιν et ὑπόστασιν, exsistentiam et hypo-

Paginas intellige editionis Parisiensis quarum seriem textui Eusebiano inserendam curavimus. Vide tom. XXIV Edit.

VII Cjelina Marcelovog učenja

Iz navedenih daljih svjedočanstava marcelijanske misli shvatićeš cjelinu: postoji Jedan Bog iz vječnosti: čiji je Logos ili Racio odnosno Riječ, jer se na oba načina izgovara, jednako vječan, jedan je sa samim Bogom suštinom i hipostazom, supstancom i hipostazom, tako da među njima nema nikakve razlike: to je ćuteća riječ, unutrašnja ili ενδιάθετον. Također, Sv. Duh je bio u Bogu od vječnosti tako da među njima nema nikakve razlike, osim u imenu i raciju. Kad Bog djeluje i govori, tada Riječ ili izdaje emisiju, ekstenziju i proširenje božanstvenosti i nakon učinjenog djela vraća se ka Bogu i u pređašnjem stanju ostaje. Na isti način je Riječ bila poslata da prihvati tjelesni oblik; i tada je načinjen Sin Božiji, također kralj, Hrist, slika Boga nevidljivog i prvorođeni svakog bića, jer prije toga ništa od njih nije bilo: i nakon suda sve ovo će biti izgubljeno i kao i ranije zajedno sa Ocem će biti. Kao što je Riječ ekstenzija i dilacija Boga tako je i Sveti duh krajnja ekstenzija i dilacija, parektaza ektaze; koji se također od Boga emituje i vraća se Bogu kao Riječ i jedno je sa Bogom i Riječju bez ikakve razlike. Ovo je Marcelovo mišljenje, po tumačenju Eusebijevom, sa kojim se, ali ne tako jasno, slažu Basilije i Teodoret. Ako je dakle takvo bilo njegovo učenje, ni u čemu se ne razlikuje od sabelijanskog i patripasijanskog: ne dopušta nijednu razliku u licima i za tu ekstenziju i dalju dilaciju podučava da nema nijedno sopstveno bivstvovanje ni hipostazu, postojanje i hipostazu. Uistinu, ako se učenje Marcelovo izučava po Eusebiju, nije tako lako izreći mišljenje protiv Marcela, kao što će se uskoro pokazati.

stasin, habere docet. Verum, si Marcelli loca ab Eusebio allata serio expendantur, non ita facile est in Marcellum sententiam dicere, ut mox commonstrabitur.

CAPUT III.

AN MARCELLO ASCRIPTUS ERROR IN EJUS CONTRA ASTERIUM LIBRO DEPREHENDI POTUERIT.

I. *Asterius pro Arianis scribit, contra Asterium Marcellus, quem refutat Eusebius.* II. *An Marcellus dicat Patrem et Verbum solis nominibus distingui.* III. *An dixerit Verbum* ἀγέννητον *esse, et Filium non fuisse ante Mariam.* IV. *Cur dicat Verbum post incarnationem tantum esse imaginem Dei, et primogenitum omnis creaturæ.* V. *In libro Marcelli nihil aperte erroneum fuisse videtur.*

I. Asterius pro Arianis scribit, contra Asterium Marcellus, quem refutat Eusebius.

Asterius ille sophista circulator, qui, ut ait Athanasius, grassante in Christianos Maximino, Christi ejurata fide, idolis immolaverat, nascenti Arianismo nomen dedit, librumque evulgavit, quo catholicam doctrinam impeteret, Arianamque vindicaret. Marcellus vero Arianis a principio infensissimus, Asterium edito opusculo refutavit, Arianorumque principes Eusebium Nicomediensem, Eusebium Cæsariensem, Paulinum Tyri, Narcissum Neroniadis et alios passim eodem in libro lacessivit : qua re permotus Eusebius Cæsariensis, quinque libros edidit : ubi Arianorum causam pro viribus defendens, eorum antesignanos a Marcello exagitatos laudibus ad sidera tollit, in Marcellumque Sabellianismi nomine acriter invehitur. Sub hæc autem de Marcelli sententia etiam inter Catholicos disputatum est : aliis jure accusatum Marcellum pugnantibus; aliis sanam ejus esse fidem tuentibus. Nos igitur, ponderatis rebus et expensis Eusebii accusationibus, quid sit illa de re sentiendum indagabimus.

II. An Marcellus dicat Patrem et Verbum solis nominibus distingui.

Hanc primo in Marcellum criminationem affert Eusebius (p. 5), quod dixerit, Verbum ab æterno unum esse cum Patre οὐσίᾳ καὶ ὑποστάσει, essentia et hypostasi; ita ut solis nominibus mutuo differant : esseque Verbum æternum et ingenitum : quod, ut ait ille, ipsissima est Sabellii opinio. Quod autem Pater et Verbum οὐσίᾳ sive essentia unum essent, id Catholici omnes dicebant; Ariani vero diversas in Patre et Verbo et separatas disparesque essentias esse contendebant : idipsumque pugnat Eusebius ut in præliminaribus ad commentaria *in Psalmos* comprobatum est. De hypostasi, ὑποστάσει, vero quæstio erat etiam inter Catholicos : quorum alii tres hypostases in Trinitate profitebantur, alii unam, non re, sed nomine tantum inter se discrepantes. Nam cum Ariani ab exortu hæreseos tres hypostases in Trinitate professi essent, ac ὑπόστασις, teste Athanasio, substantiam ex se significet; multi Catholicorum non nescii Arianos, dum tres hypostases proferrent, tres substantias separatas et dispares intelligere, unam tantum hypostasin, sive, ut illi explicabant, substantiam in Deo esse contendebant; ita tamen ut Patrem, Filium et Spiritum sanctum, alium et alium et alium esse profiterentur; alii vero formulam trium hypostasium ad trium distinctionem opportunam admisere, dum unam pariter substantiam in Deo esse dicerent. Athanasius autem modo unam, modo tres in Deo hypostases dicit; et in synodo Alexandrina anni 362, cui præerat Athanasius, liberum esse definitur vel unam hypostasin dicere, dum trium distinctio servetur, vel tres hypostases profiteri, dum una tantum substantia dicatur. Non culpandus ergo Marcellus, quod Patrem et Verbum hypostasi unum esse dixerit, dum alium et alium esse professus sit, nec distinctionem abstulerit. Id vero ex allatis ab Eusebio Marcelli locis examinandum venit. Ait igitur Marcellus (p. 35), referente Eusebio : Οὐκοῦν πρὸ μὲν τοῦ κατελθεῖν, καὶ διὰ τῆς Παρθένου τεχθῆναι, Λόγος ἦν μόνον. Ἐπεὶ τί ἕτερον ἦν, πρὶ τοῦ τὴν ἀνθρωπίνην ἀναλαβεῖν σάρκα, τὸ κατελθὸν ἐπ' ἔσχατον τῶν ἡμερῶν, ὡς καὶ αὐτὸς γέγραφε, καὶ τὸ γεννηθὲν ἐκ τῆς Παρθένου; Οὐδὲν ἕτερον ἢ Λόγος. Hoc est : *Itaque priusquam descenderet, et ex Virgine nasceretur, Verbum erat solummodo. Nam quid aliud erat, priusquam humanam carnem assumeret, id quod in novissimis diebus descendit (quemadmodum ipse scribit), et quod de Virgine natum est? Nihil aliud quam Verbum.* Marcellus sane, qui contra Sabellium agens, Patrem negat incarnatum, hæc scribere non potuit, quin Verbum a Patre distinctum crederet. Et paucis interpositis hæc Marcelli verba afferuntur : *Discat igitur, Verbum Dei, non ut illi volunt, Verbum* καταχρηστικῶς *appellatum; sed quod revera,* ὡς ἀληθῶς, *exsistebat, Verbum.* Ubi, illud, *revera*, Verbum exstitisse vere et per se, nec unum et idem cum Patre fuisse, denotat. Alibi vero (p. 39) ait Marcellus : Πρὸ γὰρ τῆς δημιουργίας ἁπάσης ἡσυχία τις ἦν, ὡς εἰκὸς, ἐν τῷ Θεῷ τοῦ Λόγου ὄντος. Hoc est : *Ante omnem rerum creationem erat, ut par est credere, quies in Deo, exsistente apud Deum Verbo.* Ubi nihil non Catholicum deprehendas : nam quod dicit Verbum esse in Deo vel apud Deum, Joannis est. Etenim alii ex SS. Patribus, in quibus Athanasius passim, et Augustinus, idipsum esse, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐν τῷ Θεῷ, *apud Deum et in Deo* esse dicebant; alii vero et quidem magno numero, illud ἐν τῷ Θεῷ, quia in Evangelio ita non legitur, suspectum habebant : nam quod Pauliani, Sabelliani, Marcelliani, et Photiniani forteque alii, omnis inter Patrem et Filium tollendæ distinctionis causa, hac loquendi ratione abuterentur, illud ἐν τῷ Θεῷ, rejiciebant. Quod vero ait Marcellus, ante creationem fuisse quietem in Deo, sive silentium, ut alias loquitur; id sanam fidem nihil lædit. Licet enim in Deo nulla conditionis vel status mutatio vere exsistat, et Verbum perinde ante, quam post creationem et incarnationem in

Glava III

Da li se mogla uočiti jeres pripisana Marcelu u njegovoj knjizi protiv Asterija

I Asterije piše u korist Arijanaca, a protiv Asterija Marcel, koga pobija Eusebije. II Da li Marcel kaže da se Otac i Riječ razlikuju samo po imenu. III Da li je rekao da je Riječ nerođena i da Sin nije postojao prije Marije. IV Zašto kaže da je Riječ poslije inkarnacije samo slika Božija i prvorođeni svakog bića. V Čini se da nema nikakve otvorene jeresi u Marcelovoj knjizi.

I Asterije piše u korist Arijanaca, protiv Asterija Marcel, a njega pobija Eusebije.

Čuveni sofista Asterije, telal, koji, kako kaže Atanasije, u vrijeme kad je Maksimin progonio hrišćane, ne priznavajući Hristovu vjeru, idolima bijaše prinosio žrtve, dao je ime arijanizmu koji se rađao, i knjigu je razglasio kojom je napao katoličko učenje, i promovisao arijansko. Marcel uistinu od početka prema arijancima najneprijateljskije nastrojen, opovrgao je Asterija knjigom koju je izdao, i prvake arijanizma tj, Eusebija iz Nikomedije, Eusebija iz Cezareje, Paulina iz Tira, Narcisa iz Neronijade i druge na sve strane u istoj knjizi je napao: uzbuđen zbog toga, Eusebije iz Cezareje je izdao pet knjiga: u kojima, braneći koliko je mogao, stvar Arijanaca, njihove vođe koje je napao Marcel, uzdiže do zvijezda pohvalama, i Marcela oštro napada u ime sabelijanaca. U svijetlu toga se o Marcelovom mišljenju takođe među katolicima raspravljalo: jedni kažu da je Marcel s pravom bio optužen, a drugi ga brane da je njegovo učenje ispravno. A mi ćemo, odmjerivši Eusebijeve optužbe, istražiti što treba o tome misliti.

II Da li Marcel kaže da se Otac i Riječ razlikuju samo po imenu

Eusebije kao prvi Marcelov zločin navodi na str. 5. ono što je rekao da je Riječ oduvijek jedno sa Ocem, suštinom i hipostazom, esencijom i hipostazom; tako da se međusobno razlikuju samo po imenu: i da je Riječ vječna i nerođena: što je, kako on kaže, samo svojstveno sabelijancima. Da su pak Otac i Riječ suštinom ili esencijom jedno, to govorahu svi katolici; arijanci uistinu tvrđahu da su u Ocu i u Riječi odvojene i nejednake esencije: to isto tvrdi Eusebije, kao što se dokazuje u uvodnom dijelu za komentare u Psalmima. O hipostazi, uistinu postojaše pitanje i među katolicima. Od kojih jedni ispovijedahu tri hipostaze u Trojstvu, drugi jednu, ne suštinski već samo formalno, toliko se međusobno razlikovahu. Jer kad arijanci ispovijedahu od ishoda jeresi da su tri hipostaze u Trojstvu i da hipostaza, po svjedočenju Atanasija, označava supstancu po sebi; mnogi katolici znajući dobro arijance, dok ispovijedaju tri hipostaze, shvataju ih kao tri supstance razdvojene i nejednake, tvrđahu da je samo jedna hipostaza ili supstanca u Bogu, kako oni objašnjavahu. Tako da ipak ispovijedahu da su Otac, Sin i Duh sveti jedno, drugo i treće. Drugi formulu tri hipostaze dopuštaju za tri slučajne distinkcije, dok kažu da je jedna supstanca jednako u Bogu. Atanasije pak kaže da je čas jedna, a čas tri hipostaze u Bogu; a na aleksandrijskom sinodu godine 362, kojem je predsjedavao Atanasije, definiše se da je slobodno reći ili jedna hipostaza, samo da se čuva razlika između tri, ili ispovijedati tri, ako se kaže da je jedna supstancija. Ne smije se dakle napadati Marcel, koji je govorio da su Otac i Riječ jedne hipostaze, kad je ispovijedao da su jedno i drugo, niti je odvojio distinkciju. To uistinu dolazi da treba ispitati iz navoda Marcelovih odvojenih od

Deo Patre manserit et maneat; humano tamen loquendi more, descendisse, exiisse, egressum esse, pariterque quiescere et silere dicitur. Paulo post autem (p. 40) hæc Marcelli verba vehementer carpit Eusebius : *Sciebat autem illud conducere, ut crederent unum Deum esse. Ideo sic eum alloquitur :* « *Ego sum qui sum* [1]; » *ut extra se nullum alium esse Deum doceret. Proclive est autem, ut arbitror, cuique prudenti, id ab humano quodam, exiguo et humili exemplo intelligere : neque enim potest quisquam verbum hominis potentia et substantia separare. Unum est enim atque idem cum homine Verbum :* quæ si seorsim ab aliis accipiantur, a recta sane fide desciscunt. Verum ex aliis Marcelli locis palam videtur eum comparatione hominis et verbi sui uti; ut comprobet Verbum unam et eamdem, quam Pater habet, substantiam habere : nam paulo inferius hæc Marcelli verba leguntur : Τίς γὰρ οὕτως ἢ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἢ τῶν ἀνδρῶν δικαίων ἀξιόπιστος ἦν, τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ προσώπου ὁρισθεῖσαν αὐτῷ τιμωρίαν λῦσαι· εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Λόγος ὁ συμπαρὼν καὶ συμπλάττων, πρὸς ὃν ὁ Πατὴρ, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*, ἔφη, οὐκ ὄντος ἑτέρου Θεοῦ τοῦ συμπλάττειν αὐτῷ δυναμένου; Id est : *Quis enim tanta dignitate fuit, vel sanctorum angelorum, vel justorum virorum, qui destinatum ex persona Dei homini supplicium solveret, nisi Verbum solum, quod una Deo aderat, et una cum illo efformabat hominem : ad quem Pater dicebat :* « *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram :* » *cum non esset alius Deus, qui cum illo efformare posset?* Hinc mihi planum videtur, Marcellum distinctionem inter Patrem et Verbum admisisse, atque alium et alium existimasse : unumque solummodo negasse; videlicet Verbum alium a Patre Deum esse, aliamque substantiam obtinere. Verum Eusebius, qui, uti alias commonstratum est, aliam a paterna deitatem, aliamque substantiam in Verbo constituit, ex consequenti Marcellum damnaverit necesse est, qui adversam huic opinionem propugnat : quod vero adjicit Marcellum putare, Patrem et Verbum unum et idem esse, solisque nominibus distingui; id ille non ex perspicuis Marcelli dictis comprobat : sed quia æstimat, Patrem et Verbum si unus et idem numero Deus sit, unum etiam esse secundum alias omnes rationes, ita ut nulla distinctio deprehendatur; ideo Marcellum, qui Patrem et Verbum unum Deum unamque substantiam esse defendit, nullam omnino nisi nominum distinctionem admittere contendit. Si vero Marcellus vere distinctionem inter Patrem et Verbum admiserit, hinc explices illam Dei Patris dilatationem et extensionem, quam Marcellum docuisse testificantur : dicasque si vere Marcellus ita dixerit, ipsum his vocibus nihil aliud intellexisse, quam emissionem Filii ad creationem peragendam : quam SS. Patres passim exprimunt. Hanc vero dilatationem

A et extensionem, quam secundum [redacted] tiam Verbum fuisse narrant Basilius [redacted] tus, ne semel quidem memorat Eus[redacted] riensis : unde palam sit in libro Marcell[redacted] *Asterium* nihil hujusmodi deprehensum esse.

III. An dixerit Verbum ἀΐδιον esse, et Filium non [redacted] ante Mariam.

Ad hæc Marcello crimini dat Eusebius, quod dixerit, Verbum ingenitum esse ac tunc solum Filium Dei factum fuisse, cum carnem assumpsit ex Maria. Verum non sat sibi constare videtur Eusebius : nam in excerptis Marcelli quæ affert nomen Patris et Filii, Patris item et Verbi, etiam pro tempore creationem antecedente passim usurpatum videas : sub initium ergo lib. I, p. 4 et 5, hanc effert Marcelli sententiam : Λόγον αὐτὸν μόνον δίδους ἡνωμένον τῷ Θεῷ· καὶ τοῦτο εἶναι ἀΐδιον καὶ ἀγέννητον, ἔν τε εἶναι καὶ αὐτὸν τῷ Θεῷ, ὀνόμασι μὲν διαφόρους Πατρὸς καὶ Υἱοῦ χρηματίζοντα, οὐσίᾳ δὲ καὶ ὑποστάσει ἓν ὄντα. Id est : *Ipsum tantummodo Verbum esse concedens, Deo unitum : ipsumque æternum esse et ingenitum; unumque esse cum Deo, nominibus quidem diversis Patris et Filii vocatum, essentia vero et hypostasi unum.* In Marcelli excerptis ab Eusebio allatis, semper ille Patris et Verbi nomine utitur : unde videtur Eusebius ex consequenti tantum hanc hæresin Marcello affinxisse : nimirum sic ille frequenter in libris *contra Marcellum* argutatur : Si Verbum est ἀΐδιον, sempiternum, inde C sequitur non fuisse genitum : nam quod gignitur, posterius est illo qui gignit, vereque dicitur non fuisse antequam gigneretur, atque adeo ἀΐδιον sive sempiternum esse nequit. Cum ergo Marcellus dicat Verbum esse ἀΐδιον sive sempiternum, non genitum fuisse credat oportet. Sic ille cum Arianis loquitur, non animadvertens non magis repugnare Patrem ab æterno gignere, quam ab æterno esse : nec posterioritatem ullam temporis in Filio inde inferri, quod gignatur : nam esse et gignere in Deo Patre simul sunt et intelliguntur, nec aliud sine alio esse unquam potuit; atque adeo Filium æternum perinde atque Patrem esse, ut semper docuit catholica Ecclesia. Quod autem spectat ad vocem ἀγέννητον, *non genitum*, quam Verbo ascribi a Marcello testificatur Eusebius, duo potissimum sunt consideranda : primo quidem non haberi illam in excerptis Marcelli quæ affert Eusebius; proinde videri ex conjectura et consequentia Marcello ascriptam fuisse, quia videlicet ex Eusebii ratiocinio superius allato, quod ἀΐδιον sive æternum est, non potest esse genitum. Secundo autem certum est Arianos in vocibus ἀγένητον, *non factum*, et ἀγέννητον, *non genitum*, semper lusisse, ut sexcenties apud Athanasium observes. Nam, quia Pater solus ἀγέννητος, sive *non genitus*, est, fatentibus etiam Catholicis; illi voce ἀγέννητος et ἀγένητος promiscue et subdole utentes, Filium non esse ἀγένη-

[1] Exod. III, 14. [2] Gen. I, 26.

Eusebija. Marcel dakle kaže na str. 35, kako navodi Eusebije: "I tako, prije nego je sišao i bio rođen od Djevice, bio je samo Riječ. Jer šta je drugo bio, prije nego je uzeo ljudsko obličje to što u najnovije vrijeme je sišao (kako sam piše) i što je od Djevice rođen? Ništa drugo nego Riječ". Marcel zaista, koji radi protiv Sabelija, negira da je Otac inkarniran, nije mogao napisati da nije vjerovao da se Riječ ne razlikuje od Oca. I u malobrojnim umecima navode se ove Marcelove riječi: "Podučava dakle da je Riječ Božija, ne kako oni žele, Riječju καταχρηστικώς nazvana; već što ponovo kao istinska je postojala, Riječ". Ponovo naglašava da je Riječ postojala uistinu i sama po sebi, i nije bila jedna ista sa Ocem. Na drugom mjestu, na str. 39. kaže Marcel: "Prije stvaranja svih stvari bijaše, kako se jednako vjeruje, tišina u Bogu, Riječ koja postoji kod Boga". To se može uočiti i kod katolika. Jer kod Jovana stoji da je Riječ "u Bogu" i "kod Boga". Naime, jedni od svetih očeva, među kojima su Atanasije i Augustin, da je isto govorahu "kod Boga" i "u Bogu"; drugi, i to ne mali broj, smatrahu sumnjivim to "u Bogu", jer se ne kaže tako u Jevanđelju: jer to što pavlikijanci, sabelijanci, marcelijanci i fotinijanci, moguće i drugi, zbog odbacivanja razlike između Oca i Sina, odbacivahu ono – "u Bogu". Što uistinu kaže Marcel, da je prije stvaranja bila spokoj u Bogu ili tišina, kako se drugačije kaže; ovim čistu vjeru ništa ne vrijeđa. Premda uistinu u Bogu nijedna promjena stanja ili statusa ne postoji i Riječ isto tako prije nego nakon stvaranja i inkarnacije u Bogu Ocu je ostala i ostaje; ipak kako ljudi uobičavaju da se izražavaju, sišla je, izašla, otputila i kaže se jednako mučala i ćutala. Malo nakon toga na str. 40. ove Marcelove riječi žestoko napada Eusebije: "Znavaše pak da navede to da vjeruju da je jedan Bog. Stoga ovako za njega kaže: Ja sam onaj koji sam; podučava da izvan njega ništa drugo nije Bog. Brzo će pak, kako mislim, svako ko je pametan, to iz ljudskog, neznatnog i malog primjera shvatiti: niti može bilo ko riječ ljudsku odvojiti od moći i supstance. Jedan je i isti sa čovjekom Logos": ako se zasebno od drugih primaju, od prave zdrave vjere se odvajaju. Istina je da se iz drugih Marcelovih mjesta vidi da se on služi poređenjem čovjeka i njegove riječi. Kako dokazuje da Riječ jednu istu ima supstancu koju ima Otac: jer malo niže nalaze se ove Marcelove riječi: "Ko je bio takvog dostojanstva, bilo sveti anđeli ili pravedni ljudi koji je poslatu molitvu iz lika Božijeg čovjeku razriješio, osim sama Riječ što zajedno sa Bogom je pristupila i zajedno sa njim formirala čovjeka; kojemu Otac govoraše: Načinimo čovjeka po slici i prilici našoj: zar nije drugi Bog onaj koji sa njim može da kreira?" Ovdje mi se čini jasnim, da je Marcel dozvolio distinkciju između Oca i Riječi i smatrao ih je jednim i drugim: i jedno i samo to je negirao; tj da je Riječ drugo od Boga Oca koji pokazano je na drugom mjestu služi, jedno božanstvo očinsko i drugu supstancu u Riječi je ustanovio, sledstveno tome neophodno je osudio Marcela koji je protiv ovog mišljena ustao: dodaje da Marcel smatra da su Otac i Riječ jedno isto koji se razlikuju samo po imenu; to onaj iz jasnih govora Marcelovih dokazuje: ali jer smatra da Otac i Riječ ako se ubraja u Boga, jedno je takođe prema drugim svim razumima tako da se nikakva razlika ne zatiče; stoga Marcela, koji kaže da su Riječ i Bog jedno isto, brani kad kaže da se razlikuju samo po imenu. Ako je Marcel dopustio razliku između Oca i Riječi ovdje ćeš objasniti dilataciju i ekstenziju Boga Oca za koju svjedoče da je podučavao Marcel: neka bi rekao ako zaista Marcel je tako govorio da on sam ništa drugo nije podrazumijevao tim riječima nego emisiju koja treba da se izvrši za stvaranje Sina: to sveti Očevi svuda opisuju. Ovu dilataciju i ekstenziju koju prema Marcelovom mišljenju Basilije i Teodoret pričaju da je bila Riječ, ne jednom spominje Eusebije iz Cezareje: otuda je jasno u knjizi Marcelovoj protiv Asterija ništa ovako ne treba shvatiti.

III Da li je rekao da je Riječ nerođena i da Sin nije bio prije Marije

Eusebije pripisuje ovaj grijeh Marcelu što je rekao da je riječ nerođena i da je Sin Božiji bio rođen samo tada kad se otjelotvorio od Marije. Izgleda da Eusebiju to nije bilo dovoljno, jer

τον sive *non factum*, atque adeo factum et conditum fuisse dicebant. Eadem vero ratione potuit Eusebius Marcello de Filio loquenti vocem ἀγέννητον, sive *non-genitum* affingere; qui ἀγένητον, sive *non-factum* dixisset. Et sane qui vere Patrem et Filium in Trinitate admittit, ut Marcellus, generationem admittat necesse est; neque potest dicere Filium esse ἀγέννητον sive *non-genitum*.

IV. Cur dicat Verbum post incarnationem tantum esse imaginem Dei et primogenitum omnis creaturæ.

Adjicit Eusebius dixisse Marcellum, Verbum tunc solum imaginem Dei invisibilis et primogenitum omnis creaturæ factum fuisse, cum carnem assumpsit. Hæc vero diserte habet Marcellus (p. 24): *Consequens esse arbitror paucis de imagine disserere; scripsit enim* [*Asterius*]: *Alius autem est ex ipso genitus, qui est imago Dei invisibilis. Ideo imaginis Dei invisibilis meminit Asterius, ut doceat, Deum a Verbo tantum differre, quantum differt homo ab imagine sua.* Et nonnullis interjectis addit: *Palam igitur est, Verbum, antequam corpus nostrum assumpsisset, per se non exstitisse imaginem invisibilis Dei.* Quia igitur Ariani hoc Scripturæ loco, *Est imago Dei invisibilis*, ad suam tutandam hæresin abutebantur; Marcellus ratus imaginem Dei invisibilis, visibilem esse, nec rem invisibilem imaginis rationem obtinere, hunc locum de Christo incarnato et visibili proferri pugnat, ut Asterii argumento obsistat. Etsi vero hic Scripturæ locus congruentius possit ad argutationem Arianorum confutandam explicari, eo tamen nomine Marcellus non erroris accusandus est, dum ne similitudinem cum Patre sustulerit; quod ne credideris admisisse: nemo enim unquam Marcellum inter Anomœos computavit. Quæ vero fuerit ea in re plana et perspicua Marcelli sententia, ex paucis quæ supersunt excerptis, expiscari non possumus: nam verisimile est Eusebium multa consulto tacuisse: certum item est, narrantibus synodis Romana et Sardicensi, loca Eusebium subdole detruncasse, et mutilas sententias attulisse, ut facilius posset Marcello hæc et illa pro libidine vitio vertere. Pariterque in interpretatione dicti illius, *Primogenitus omnis creaturæ* [3], nihil hæreseos deprehendas. *Quocirca*, sic ille, *sanctissimum istud Verbum non dicebatur ante incarnationem, primogenitus omnis creaturæ. Nam quomodo fieri poterat, ut is, qui semper erat, alicujus esset primogenitus? sed primus ille novus homo, in quem omnia volebat Deus instaurare, sacræ Scripturæ primogenitum omnis creaturæ appellant.* Nimirum Ariani hoc dictum, *primogenitum omnis creaturæ*, ad suum de Verbo Dei tuendum errorem usurpabant: eo enim processerant impietatis ut dicerent, Verbum Dei inter res creatas primum esse. Quare Marcellus in hominem Christum dicti hujus interpretationem derivabat ut Asterii argumentum depelleret; qua in re nihil ille a catholica doctrina deflectebat, ut conspicuum est.

V. In libro Marcelli nihil aperte erroneum sui se videtur.

Ex his porro liqueat in Marcelli contra Asterium libro nihil erroris aut hæreticæ sententiæ, aperte saltem deprehensum fuisse: nam quæ Eusebius affert, ad sanam doctrinam reduci facile possunt. Quodsi quid ulterius præter rectam opinionem dixisset Marcellus, id sane non prætermissurus erat Eusebius, qui in Marcellum commotus et nullam non sectatus lædendi viam, non solum ea quæ cum colore saltem aliquo carpi et reprehendi possunt, sed etiam ea quæ sana et orthodoxa sunt, exagitat et impietatis accusat. Cum autem synodus Romana sub Julio anno 342, et Sardicensis anno 347, librum Marcelli, examinatis et ponderatis sententiis, errore vacuum declaraverint, non potest in Marcelli librum sententia dici. Verum aliunde tanta est virorum insignium, qui adversum tuentur, auctoritas, ut vix excusare Marcellum liceat. Quamobrem existimo, rem ita temperasse Marcellum, ut si quid pravæ opinionis in libro suo inseruerit, id verborum ambagibus et circuitionibus involutum, facile potuerit in bonam partem deflecti; cum autem ille in familiaribus colloquiis ad pravam sententiam dicta sua derivarit, hinc in multorum offensionem incurrisse, ut infra dicitur.

CAPUT IV.

NUM MARCELLUS ERROREM DE VERBO ET FILIO DEI IN DECURSU VITÆ VOCE VEL SCRIPTO TRADIDERIT.

I. *Marcellum Photini discipuli hæresis in suspicionem adduxit.* II. *In colloquiis ipse errores sparsisse putatur.* III. *Athanasius eum pro suspecto, Basilius pro hæretico habuit.* IV. *Marcellus et Marcelliani in fidei professionibus catholice loquuntur.*

I. Marcellum Photini discipuli hæresis in suspicionem adduxit.

Marcellus synodorum Romanæ et Sardicensis judicio absolutus, ut dictum est, utcunque sarcito, quod in fama tulerat, detrimento, jam suspicione liber et vacuus videbatur. Verum nec diu postea, novis etiam Catholicorum accusationibus impetitus est. Occasio fuit exorta Photini hæresis: is enim sub Marcelli disciplina institutus, ac deinde in Sirmiensem episcopum adlectus, quem magistro suo ascripserat Eusebius errorem late spargere cœpit, Christum non ante ortum ex Maria Virgine Filium Dei fuisse dictitans: quare ille multis in synodis damnatus abdicatusque est: *Et hoc ipsum*, inquit Sulpicius Severus, *Marcellum gravabat, quia Photinus auditor ejus fuisse in adolescentia videbatur.* Haustum a Photino ex Marcelli magisterio errorem opinabantur multi: cum maxime, licet in suo adversus Asterium libro ejusmodi nihil aperte profiteretur; aliqua tamen essent, quæ viderentur eam in partem propendere. Importune igitur magistro accidit, ut quam ille doctrinam tradidisse

[3] Coloss. I, 15.

ćeš vidjeti, iz izvoda Marcelovih, da se svuda koristi ime Oca i Sina, i onda opet Oca i Logosa, također u vrijeme koje prethodi stvaranju. Na početku knjige 1, str. 4. i 5. navodi ove Marcelove riječi: "Sam Logos samo toliko je ujedinjen sa Bogom i sam je vječan i nerođen i jedno je sa Bogom, a u imenima se razlikuje od Oca i Sina, dok esencije i hipostaze su iste. U Marcelovim bilješkama koje navodi Eusebije uvijek se koristi imenom Oca i Logosa: zbog toga se čini da je Eusebije tu jeres prišio Marcelu: suviše često ga ovaj u knjigama protiv Marcela optužuje. Ako je Logos vječan, proizilazi da nije bio rođen: jer ono što se rađa kasnije je od onoga koji rađa i naravno da nije bilo prije rođeno i stoga ne može biti vječno. Kad dakle Marcel kaže da je Logos vječan, ne treba vjerovati da nije bio rođen. Tako on priča sa Arijancima, ne obraćajući pažnju da nije više u suprotnosti da je Otac od vječnosti rođen nego da je od vječnosti. Niti pripisuje ikakvu budućnost Sinu, jer se rađa: jer jesu i rađaju se zajedno u Bogu Ocu i to se podrazumijeva, i jedno bez drugog nikad ne može biti; i stoga je Sin vječan kao i Otac, kao što je uvijek podučavala katolička crkva. Ono što svjedoči Eusebije da Marcel pripisuje Logosu da je nerođen, može se tumačiti: kao prvo to ne sadrže Marcelove bilješke koje navodi Eusebije; odatle proizilazi iz premisa i zaključka koje se pripisuju Marcelu, što se prethodno navodi iz Eusebijevog načina razmišljanja, da je vječan i stoga ne može biti rođen. Drugo, sigurno je da su se Arijanci uvijek poigravali riječima - nerođeni, neučinjen i nerođeni, ne rođen, kao što ćeš šest stotina puta vidjeti kod Atanasija. Jer, jer sam Otac nije rođen, kao što ispovijedaju katolici; koristeći se bez razlike i podmuklo riječju nerođen, da Sin nije nerođen ili neučinjen, i stoga govorahu da je učinjen i stvoren. Iz istog razloga mogao je Eusebije prišiti Marcelu kad govori o Sinu riječ nerođen ili ne rođen; koji je rekao nerođen ili ne učinjen. I zaista onaj koji pripušta Oca i Sina u Trojstvo, kao Marcel, neophodno je da dopusti rođenje i ne može reći da je Sin nerođen.

IV Zašto kaže da je Logos nakon inkarnacije samo slika Božija i prvorođeni svakog bića.

Eusebije dodaje da je Marcel rekao da je Logos tada bio samo slika nevidljivog Boga i prvorođeni svakog bića, kad se otjelotvorio. Ovo rječito kaže Marcel na str. 24: "Shodno tome, smatram da su nekolicina raspravljala o slici; jer je napisao (Asterije): Drugi je od njega rođen, koji je slika nevidljivog Boga. Stoga Asterije pominje slike nevidlijivog Boga, kako podučava, da se Bog od Logosa toliko razlikuje koliko se čovjek razlikuje od od svoje slike". I još dodaje ovo: "Očito je dakle da Logos, prije nego je primio naše tijelo kroz sebe, nije postojao kao slika nevidljivog Boga. Jer su Arijanci ono mjestu u Svetom Pismu koje kaže: "slika je nevidljivog Boga", za svoju jeres su zloupotrebljavali; Marcel je smatrao da je slika Boga nevidljivog vidljiva i stvar nevidljiva ne obuhvata racio slike, bori se da izrazi ovo mjesto o inkarniranom Hristu i vidljivom, što se protivi argumentu Asterijevom. Premda se ovo mjesto u Svetom Pismu prikladnije može objasniti za lukavstvo Arijanaca koje treba negirati, zbog toga se ipak Marcel ne smije optužiti za jeres, dok je prihvatao da nema sličnosti sa Ocem; u to nemoj povjerovati: niko naime nikada nije ubrajao Marcela u Arijance. Nismo mogli dokučiti koja je bila prava i jasna Marcelova misao, iz onog malog broja onih koje postoje: najbliže je istini da je Eusebije namjerno ćutao o mnogim stvarima: također je sigurno, kako se priča na sinodima Rimskom i u Sardici da je Eusebije ta mjesta podmuklo isjekao i mnoge misli izbacio, da bi lakše mogao, po svojoj volji, Marcelu pripisati za grijeh ovo i ono. Također tumačenje izraza "prvorođeni svakog bića", ne treba shvatiti kao jeres. "Oko toga", kaže on, "ta Riječ nije bila nazivana presvetom prije inkarnacije, prvorođeni svakog bića. Jer kako bi moglo biti da onaj koji je oduvijek postojao bude prvorođeni nekog? Nego onog prvog novog čovjeka u kojem je Bog želio da sve bude, sveta pisma nazivaju prvorođenim svakog bića." Arijanci su

accusatus fuerat, eamdem discipulus palam disseminaret. Hinc multis suspectus Marcellus esse cœpit, quod putarent Photinum eorum interpretem agere, quæ Marcellus doctor obscure et subdole scripsisset.

II. In colloquiis errores sparsisse putatur.

Alia item intervenit suspicandi occasio; Marcellus enim *nova quædam miscere, et ambiguis prædicationibus, ejus in quam Photinus erupit, doctrinæ viam quærere deprehensus est* (1). Homo quippe garrulus et loquacissimus, ut habet Eusebius, et ex ejus quæ supersunt fragmentis videre est, dum in quotidianis fabulationibus et colloquiis, obscurius in libello tradita explanaret, ad eam quam in synodis Romana et Sardicensi repudiaverat, opinionem recidere forte comperiebatur. Hinc late, per Orientem maxime, sparsus rumor Marcellum impie de Filio Dei sentire, eademque ipsa docere quæ in Arianorum accusationibus ferebantur. Non una tamen fuit omnium de Marcello sententia; nam, Epiphanio teste, multi pro Marcello stabant, in quibus Paulinus Antiochenus episcopus : idque signum est manifestum, non palam et aperte Marcellum impia protulisse dogmata; sed ita perplexe locutum, ut hinc opinionum facta sint divortia; aliis catholice, perverse et impie aliis sentire virum putantibus.

III. Athanasius eum pro suspecto, Basilius pro hæretico habuit.

Gravis item Marcello hinc parta invidia videtur, cum duo Ecclesiæ lumina Athanasius et Basilius errore infectum hominem suspicati sunt. De Athanasio quippe hæc testificatur Epiphanius : Ἡρόμην δὲ αὐτὸς ἐγὼ χρόνῳ τινὶ τὸν μακαρίτην πάπαν Ἀθανάσιον περὶ τούτου τοῦ Μαρκέλλου, πῶς ἂν ἔχοι περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ οὔτε ὑπεραπελογήσατο, οὔτε πάλιν πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς ἠνέχθη· μόνον δὲ διὰ τοῦ προσώπου μειδιάσας ὑπέφηνε, μοχθηρίας μὴ μακρὰν αὐτὸν εἶναι, καὶ ὡς ἀπολογησάμενον εἶχε. Id est : *Cum aliquando beatum papam Athanasium interrogarem, quid de Marcello existimaret, ille neque purgavit hominem, neque vero asperius notavit : sed leniter arridens, non multum ab improbitate abhorruisse significavit : et in eorum loco, qui sese purgassent, habuit.* Longe acrior Basilius, Marcellum pro hæretico habet, ejus impietatem Arianæ ex diametro oppositam æstimat, damnandum hominem censet, quia *unigenitum quidem dici verbum tradit, quatenus ad usum et ad tempus prodit, ac rursus ad eum ex quo prodiit revertitur : neque ante egressum, esse, nec post regressum, subsistere ait. Cujus rei argumentum sunt iniquæ illius syngraphæ libri.* Cætera superius ablata sunt. Jam vero quæratur num iniqua illa συγγραφή, quam memorat Basilius, idem ipse liber sit, qui in synodis Romana et Sardicensi errore vacuus declaratus est. A Non alium sane librum videtur carpere Basilius : non legitur enim Marcellum alium edidisse librum, quam illum contra Asterium, cui titulus, *De subjectione Domini*, teste Hilario. Verum dicet quispiam, an Basilius hæreticum ac damnandum librum censeat, qui in synodis Romana et Sardicensi ut orthodoxus admissus fuerit. Huic argumento ut occurratur, repetenda illa quæ supra diximus, Marcellum videlicet ita rem temperare potuisse, ut dicta ejus possent in bonam malamve partem deflecti. Cum autem ille synodorum judicio præsens causam defenderet, et sanam catholicamque dictorum mentem tueretur; SS. Patres, quod nullam liber impietatem palam et præ se ferret, et effata ejus catholice possent, ut Marcellus contendebat, accipi, ut insontem cum libro suo hominem absolutum dimiserunt. Nam quid vere in animo volveret Marcellus, quid imo pectore sentiret, id unius Dei judicio permittebatur. Sub hæc, ut arbitrabantur multi, cum in familiaribus colloquiis Marcellus dicta sua secundum hæreticam mentem discipulis explanaret, ejusque rei fama late vagaretur, tunc demum subdole actum Marcello creditum est, ipseque sui interpres librum prava mente conscriptum declarasse videtur. Etsi porro res in dubio versetur, num vere Marcellus in eam, de qua plerumque accusatus fuit, impietatem deciderit : nam cum Epiphanius Marcello æqualis, varias hac de re orthodoxorum sententias tunc fuisse testificetur, nec audeat ipse alterutram in partem concedere, quid possumus nos tot ab inde elapsis sæculis æstimare? grave tamen argumentum contra Marcellum hinc eruitur, quod tanti doctores Basilius et Athanasius, quibus non facile erat verba dare, eum vel prorsus hæreticum, vel admodum suspectum habuerint.

IV. Marcellus et Marcelliani in fidei professionibus catholice loquuntur.

Ut ut sit de Marcelli opinione, exploratum sane est cum illum, tum discipulos ejus in fidei formulis quas obtulere, ubi sibi ascriptum errorem damnant et repudiant, non pœnitentium et resipiscentium more id agere; sed addita semper cautione adversariorum calumnias depellere, nec se ita sentisse confiteri. Id observes apud Epiphanium in Formula fidei Marcelli, Julio oblata, ubi is se ita sensisse negat ut Ariani dictitabant : et in luculenta fidei formula in legatione Eugenii, quam nunc primum e tenebris eruimus, sic legitur : *Neque enim censemus alium esse Filium, alium esse Verbum, ut quidam nos sentire mentiti sunt :* item in Expositione fidei ad Diocæsarienses episcopos oblata, aiunt Marcelliani se libenter Patribus respondere sciscitantibus, ut falso oblata sibi temeratæ religionis crimina propulsarent, διὰ μάλιστα τοὺς βουλομένους ματαίως θρυλλεῖν περὶ ἡμῶν τινα

(1) Hilar. *Fragm.*

naravno zloupotrijebili za svoju jeres Logos Božiji: odatle su otišli u još dalju bezbožnost, kad su govorili da je Riječ Božija prva među stvorenim stvarima. Zato je Marcel uskraćivao tumačenje ovog izraza u čovjeku Hristu da bi odbacio Asterijev argument; u čemu nipošto nije zastranio od katoličke doktrine, kao što se vidi.

V Čini se da u Marcelovoj knjizi nije bilo ničega otvoreno jeretičkog.

Iz svega ovoga se čini da nema nikakvih jeretičkih misli u Marcelovoj knjizi protiv Asterija, makar otvoreno: jer se lako može vratiti zdravoj doktrini ono što navodi Eusebije. I ono što je dalje mimo ispravne doktrine govorio Marcel, to zaista nije propuštao Eusebije, koji razdražen protiv Marcela i uvijek gledajući da ga povrijedi, ne samo ono što je na izgled nejasno i nerazumljivo, već i ono što je zdravo i valjano, progoni i optužuje za jeres. Kad je pak na sinodu u Rimu, za vrijeme Julija godine 342. i u Sardici godine 347. knjiga Marcelova, nakon što je ispitana i odvagana njena sadržina, proglašena za nejeretičku, ne može se izreći presuda protiv Marcelove knjige. S druge strane, zaista je toliki autoritet odličnih ljudi koji drugačije posmatraju stvari, da se jedva može opravdati Marcel. Stoga smatram da je događaj tako umirio Marcela, da i ako je nešto naopako bio unio u svoju knjigu, to je dvosmislenim riječima i umetnutim zavojima mogao lako da preokrene u suprotno; pošto je pak u intimnim razgovorima svoje riječi zaodijevao pogrešnim razmišljanjem, time je mnoge uvrijedio, kao što se niže navodi.

ψευδῆ. Cum autem Marcellus et discipuli secundum orthodoxam sententiam fidei formulas suas semper concinnarint, et aliunde a multis sanctorum Patrum Marcello æqualium pro hæreticis vel suspectis habiti fuerint, non mirum si tanta fuerit circa Marcelli fidem sententiarum varietas, quantam exhibet Epiphanius.

CAPUT V.

NUM ATHANASIUS MARCELLUM UNQUAM A COMMUNIONE SUA REMOVERIT.

I. *Athanasius Marcellum a communione sua non removerat ante annum* 358. II. *Nec instigante postea Basilio id egit.*

I. Athanasius Marcellum a communione sua non removerat ante annum 358. Fragm. 2, p. 1300.

Athanasius, qui multis annis Marcello fortunarum consors et amicus fuerat, demum sparsis rumoribus, et clarorum hominum testimoniis abductus, quem prius pro facultate defenderat, suspectum habere cœpit. Id Epiphanio teste ediscimus: cui, utpote ab Athanasio ipso audita narranti, fidem derogare non licet. Verum Hilarius, item æqualis, eo ventum esse testificatur, ut etiam Marcello communionem Athanasius negaret. *Sed cur abnegatæ communionis*, sic ille, *Athanasius reus esse rescribitur? Nunquid propter libri vitium Marcellus abstentus est? Testes ipsi sunt, ex institutis ejus Photinum perversitatis istius initia sumpsisse. Nam negata sibi ab Athanasio communione, ingressu sese ecclesiæ Marcellus abstinuit. Ita communio cum eo in ista fide de subjectione et traditione regni docet: negata rursum pravitate doctrinæ alterius ostendit.* Ex Hilario, ut videtur, mutuatus Sulpicius Severus, idipsum narrat his verbis: *Interjecto deinde tempore, Athanasius cum Marcellum parum sanæ fidei esse comperisset, a communione suspendit. Habuitque ille hanc verecundiam, ut tanti viri judicio notatus sponte concederet. Cæterum antea innocens, postea depravatus, videri poterat jam tum nocens fuisse, cum de eo fuerat judicatum.* Sed hæc Hilarius, quem Sulpicius auctorem habet, ex synodi Sirmiensis, in qua Photinus anno 349 damnatus est, rescripto mutuatur. Cum autem hanc synodum Ariani solummodo præsules celebraverint, nulla iis fides habenda, qui sexcenta similia contra Athanasium et Marcellum, tum verbo tum scripto, spargere solebant. Ad hæc Athanasius saltem ad annum usque 358, Marcellum ut insontem et fraudibus Arianorum circumventum defendit, ut videre est in *Apologia contra Arianos*, in *Apologia de fuga*, et in *Historia Arianorum ad monachos*: unde propalam sit non modo communionis societatem cum illo fovisse; sed etiam nondum in illam venisse contra Marcellum suspicionem, quam memorat Epiphanius. Et sane concors est pene omnium sententia, huic Hilarii testimonio, utpote ab Arianis accepto, nullam esse fidem habendam.

II. Nec instigante Basilio id egit.

Non desunt qui Marcellum quidem in tempore per Hilarium annotato, nondum ab Athanasio damnatum fuisse existiment; sed deinde commovente Basilio, ab Athanasio Marcellum et Marcellianos a communione remotos fuisse arbitrentur. Et hæc item est Tillemontii opinio. Verum ignorabant illi Marcellum et asseclas Eugenii et aliorum deputatione Athanasii judicium prævertisse. Cum enim instaret Basilius, urgerent alii episcopi damnandumque Marcellum Athanasio dictitarent, re comperta, Marcellus, ut eorum conatus et molimina interpellaret, oratores qui causam apud Athanasium suam agerent, ac sui Ancyranæque Ecclesiæ nomine fidei professionem emitterent, delegavit. Cumque legatorum formula sanam prorsus et orthodoxam fidem præferret, huic Athanasius cum aliis qui aderant episcopis astipulatus, litteras commendatitias rogantibus concessit. Quod jam neminem inficias iturum arbitror.

CAPUT VI.

DE MARCELLI ET ECCLESIÆ ANCYRANÆ AD ATHANASIUM LEGATIONE, QUAM NUNC PRIMUM EDIMUS.

I. *Hujus legationis exemplar unde prodeat.* II. *Qua occasione et quo anno facta legatio fuerit.* III. *De fidei professione Marcelli nomine recitata.* IV. *De subscriptionibus Ægyptiorum præsulum.* V. *Qui fuerit negotii exitus.*

I. Hujus legationis exemplar unde prodeat.

Prodiit ex bibliotheca Scorialensi legatio Marcelli et Eccl. Ancyranæ ad Athanasium. Hujus autem exemplar Mediolani in biblioth. Ambrosiana inter codices Græcos recenti manu scriptum deprehendimus. Estque aureum hoc opusculum omnibus suis numeris et partibus absolutum: subscriptiones tamen Ægyptiorum præsulum in fine subnexæ, truncatæ, ut liquidum est, ac mutilæ sunt; ita ut ipsius Athanasii nomen, quod aliis haud dubie præmissum erat, exciderit. Hæc porro subscriptionum sors fuit, ut amanuensium incuria perirent: quia illi mera nomina ad rem nihil pertinere arbitrabantur: inde est, quod Sardicenses subscriptiones mutilæ sint, pariterque Alexandrinæ anni 321. In contestatione autem populi Alexandrini anno 356 facta, subscriptiones, quæ magno numero erant, a librariis penitus omissæ sunt. Nil ergo mirum hic subscriptiones mancas et mutilas haberi.

II. Qua occasione et quo anno facta legatio fuerit.

Quæ causa, quæve occasio hujus mittendæ legationis Marcello fuerit, haud difficile est augurari. Cum enim anno circiter 371 Basilius et alii episcopi apud Athanasium id molirentur, ut Marcellum tanquam novæ hæreseos Arianis ex diametro oppositæ auctorem, ab Ecclesiæ communione submoverent: non nescius Marcellus id eos in perniciem suam machinari, ut proximum periculum declinaret, commendatitias episcoporum

Glava IV

Da li je Marcel za svoga života usmeno ili pismeno prenosio jeres o Logosu i o Sinu Božijem

Učenici Fotinovi su doveli Marcela u sumnju za jeres. II Smatra se da je on sam govorima grijehe širio. III Atanasije ga je smatrao sumnjivim, a Basilije jeretikom. IV Marcel i Marcelovi sljedbenici katolički govore o ispovijedanju vjere.

I Fotinovi učenici sumnjiče Marcela za jeres.

Marcel, oslobođen na sudu sabora u Rimu i Sardici, kako je rečeno, čime je šteta ispravljena, što se pročulo, činilo se da je oslobođen sumnje. Uistinu nedugo zatim, napadnut je bio novim optužbama katolika. Povod za to je bila nastala Fotinova jeres: on je naime bio uzgajan pod Marcelom učenjem i potom izabran za episkopa Sirmijuma, kome je Eusebije pripisivao da svom učitelju široko širi jeres, govoreći da Hrist nije bio Božiji Sin prije rođenja od Djevice Marije: zbog čega je ovaj na mnogim sinodima bio osuđen i odbačen: "i to je" , kaže Sulpicije Sever, "optuživalo Marcela, jer se činjaše da je Fotin bio njegov slušalac". Mnogi smatrahu da je Forin crpio jeres iz Marcelovog učenja: premda u svojoj knjizi protiv Asterija ovako nešto ništa otvoreno ne priznaje; nešto je ipak postojalo što se čini da je u ovom dijelu prevagnulo. Nesreća je bila za učitelja ta da je onaj koji je prenosio učenje bio osuđen, a isto učenje učenik je javno širio. Marcel je počeo mnogima da biva sumnjiv, jer su mislili da je Fotin njihov tumač, što je učitelj Marcel tajno i lukavo napisao.

II Smatra se da je u govorima širio jeres

Pojavila se također druga prilika za sumnju; "Marcel je naime uhvaćen da je umiješen u novi slučaj i protivurječnim propovijedima u koje je bio upao Fotin, tražeći put učenja" (1). Čovjek ogovarač i brbljivac, kako smatra Eusebije, i kako se čini iz fragmenata koji su od njega preostali, dok u svakodnevnim pripovijedanjima i razgovorima, nejasno objašnjava preneseno u knjizi, ono što je bilo odbačeno na sinodima u Rimu i Sardici, bio je možda uhvaćen da ruši mišljenje. Otuda se, najviše na Istoku, osjeća širenje priče da Marcel misli bezbožno o Sinu, pronosilo se da isto sadrži što i optužbe protiv Arijanaca. Ipak nisu svi imali isto mišljenje o Marcelu; jer, po svjedočenju Epifanija, mnogi su stajali uz Marcela, među kojima i Paulin episkop Antiohije: i to je znak očiti da Marcel nije javno i otvoreno iznosio bezbožne dogme; ali je tako komplikovano govorio, da su iz toga proistekla oprečna mišljenja; jednima se činio ispravnim, a drugima bezbožnim i izopačenim.

III Atanasije ga je sumnjičio, a Basilije smatrao jeretikom

Također se čini da se protiv Marcela izrodila teška zavist, kad su dva istaknuta crkvena lica, Atanasije i Basilije posumnjali da je zaražen jeresi. Epifanije ovako svjedoči o Atanasiju: "Kad jednom bijah pitao blaženog papu Atanasija što misli o Marcelu, ovaj ga nije ni opravdao ni osudio: već blago se osmjehnuvši, označio ga je kao čovjeka koji nije daleko od bluda: i u tom ga je dijelu smatrao kao čistim". Mnogo oštrije Basilije ga je smatrao jeretikom, smatrao njegovu jeres dijametralno suprotnom od arijanske i mislio da ga treba osuditi, jer prenosi da

Achaiæ et Macedoniæ ad Athanasium litteras efflagitavit : nam cum his maxime Athanasio doctrinæ consortium et epistolaris familiaritas intercedebat : Καὶ τούτου τοῦ δόγματος, inquit Basilius (2) de Athanasio, κοινωνούς μοι παρεχομένου, τούς τε τῆς Μακεδονίας, καὶ τῆς Ἀχαΐας ἐπισκόπους ἅπαντας. His impetratis litteris Marcellus tum suo, tum totius Ancyrani cleri nomine, oratores mittit ad Athanasium ; Eugenium scilicet diaconum, aliosque, qui oblata sibi crimina depellerent, et fidei professionem coram Athanasio et Ægyptiis præsulibus recitarent. Hæc porro legatio in annum 372 commode referatur, cujus computi ratio hoc modo statuitur. Basilius anno 370 in Cæsariensem episcopum cooptatus est : cui frequens cum Athanasio epistolarum usus fuit, in earum quæ supersunt postrema de damnando Marcello agitur, eamque nos in annum 371 conferendam putamus. Hujus autem occasione susceptam legationem et adventum Eugenii Alexandriam in sequentem annum conjicimus, quia tot missis ultro citroque Basilii ad Athanasium, Athanasii ad Basilium litteris, anni 370 finem, et sequentis maximam partem elapsam putamus. Id autem ex conjectura tantum dicimus, quia exploratum videtur id extremis Athanasii vitæ annis, et fortasse mensibus actum esse. Attamen nonnisi augurando, litterarum ultro citroque missarum spatia metimur. Certum nihilominus videtur ab anno 371 ad 373 quo Athanasius e vivis excessit, legationem esse factam.

Ut autem cum negotii series, tum legationis γνησιότης apertior evadat, nonnulla hic observare operæ pretium fuerit. Nimirum quo tempore Athanasius et Basilius, missis utrinque epistolis, de rebus ecclesiasticis agebant, scilicet ab anno 370 ad 373 mutuam item Athanasio fuisse cum Epicteto Corinthi et aliis Achaiæ et Macedoniæ episcopis litterarum de rebus fidem spectantibus consuetudinem, ut in epistola Athanasii ad Epictetum Corinthi anno 371 missa videre est, itemque ex allato supra Basilii loco comprobatur. Cum ergo novi quidpiam de catholica fide in Ecclesiis Achaiæ et Macedoniæ agitaretur, res statim ad Athanasium deferebatur, ut tanti doctoris auctoritate, si quid novi a temerariis hominibus, qui bene multi illa tempestate erant, circa Christi doctrinam proferretur in medium ; statim vel comprimeretur, vel confutaretur, ne vulgatum malum latius serperet. Ne multa, inter episcopos Achaiæ et Athanasium mira erat doctrinæ et religionis consonantia. Cum ergo Marcellus se a Basilio, qui item magna erat apud Athanasium auctoritate, acriter impetitum cerneret, ac instigante Basilio se ab Athanasio damnandum fore prospiceret ; ut tanti periculi molem, episcoporum Achaiæ et Macedoniæ commendatione, declinaret, litteras ab iis communionis expetiit, et impetravit, queis munitos legatos suos ad Athanasium misit. In hac autem legatione omnia mirifice quadrant : nam præter illas a Macedoniæ et Achaiæ episcopis, quo tempore illi cum Athanasio de rebus fidei conjunctis animis tractabant, expetitas litteras ; in fidei professione legationi subjuncta, contra Anomœos maxime, quasi tunc tumultuantes agitur, quod apprime eidem tempori conveniat ; et post fidei formulam a legatis coram Athanasio recitatam, commendatitias ipsi ab Athanasio litteras postulant, quas impetratas, synodo Diocæsariensi protulerunt, ut infra dicimus.

III. De fidei professione Marcelli nomine recitata.

Athanasius, ut qui multorum et Basilii maxime narratu abductus, suspectam Marcelli fidem haberet, oratores de doctrina percontatur. Illi fidei formulam edunt, primoque hæresin Arianam damnant anathemate, ac τὸ ὁμοούσιον profitentur. Hinc sibi ascriptam Filii et Verbi distinctionem repudiant, affirmantque sycophantas esse, qui se ea de re in crimen vocarent : Sabellium proscribunt, tresque in Trinitate subsistentes confitentur. Οὐ γὰρ, inquiunt, ἀνυπόστατον τὴν Τριάδα λέγομεν· ἀλλ' ἐν ὑποστάσει αὐτὴν γινώσκομεν· id est, *Non enim Trinitatem sine substantia sive hypostasi dicimus esse, verum in hypostasi ipsam cognoscimus.* Ubi animadvertere est Marcellum pro assueto sibi more unam tantum hypostasin in Trinitate admittere, quia ὑπόστασιν pro substantia accipiebat. Qua de re actum est in synodo Alexandrina anno 362, ubi allatis ultro citroque rationibus, tam iis qui unam tantum, e quorum numero Marcelliani ; quam iis qui tres hypostases profitebantur, ut suas sibi formulas retinerent concessum est ; dum ii qui unam, trium distinctionem ; ii vero qui tres hypostases dicebant, unitatem substantiæ profiterentur. Sub hæc autem contra Anomœos agitur, qui Filium Patri dissimilem, Spiritum vero sanctum creaturam esse dicebant. Hinc proceditur ad eorum repudiandam sententiam, qui dicerent Filium Dei in sanctum hominem ex Maria natum perinde atque in aliquem ex prophetis advenisse : quam hæresin a Paulo Samosateno, ut putabatur, ortam, postea redintegravit Nestorius, qua de re gravia in Oriente dissidia excitata sunt : demum damnata Pauli Samosateni et Photini impietate, clauditur fidei formula, qua nullam quarto sæculo luculentiorem, fideique Catholicæ congruentiorem reperias.

IV. De subscriptionibus Ægyptiorum præsulum.

Hac edita confessione, oratores commendatitias litteras ab Athanasio postulant impetrantque. Tum Athanasius cæterique, qui conventui interfuerant, fidei professionem suffragiis et subscriptione sua muniunt. Hæ porro subscriptiones mutilæ ad nos devenerunt ; ita ut Athanasii nomen, quod suffra-

(2) Epist. 75. Vide item epist. Athanasii ad Epictetum Corinthi.

"jednorođena riječ, samo po potrebi i prilici proizilazi i vraća se onome iz koga proizilazi: kaže da je nema ni prije izlaska ni prije povratka. Dokaz za to su njegove nevaljale knjige". Ostalo je izloženo prethodno. No, postavlja se pitanje da li su te jeretičke knjige koje pominje Basilije one iste koje su na saborima u Rimu i Sardici bile oslobođene od jeresi. Čini se da Basilije nije mislio na drugu knjigu: jer se nigdje ne nalazi da je Marcel objavio drugu knjigu, osim one protiv Asterija, kojoj je naslov "O potčinjavanju Gospodu", kako svjedoči Hilarije. Neko bi uistinu mogao pitati da li Basilije smatra knjigu jeretičkom koju treba osuditi, koja je na sinodima u Rimu i Sardici kao pravovjerna procijenjena. Ovom argumentu kako slijedi, treba pridodati i one koje smo prethodno naveli, tj, da je Marcel tako mogao da umiri situaciju da se ono što kaže može tumačiti i kao dobro i kao zlo. Pošto je na sudu sinoda prisutan branio parnicu i zdravu katoličku misao riječi izložio; Sveti Oci su, pošto knjiga ne ilaže javno nikakve bezbožne misli, a ono što navodi može se smatrati katoličkim, kako je tvrdio Marcel, oslobodili su sa knjigom i čovjeka koji ju je napisao. Jer ono što je Marcel imao na umu, što je u dubini duše osjećao, to se jedino Božijem sudu prepušta. U vezi sa tim, po mišljenju mnogih, kad je u privatnim razgovorima Marcel riječi svoje po jeretičkom učenju učenicima objašnjavao, i o tome se široko pronio glas, tada se podmuklo vjeruje da Marcel djeluje i izgleda sam objavljuje naopakim naumom kao tumač svoju knjigu. Premda nadalje postoji nedoumica o tome, da li je Marcel upao u bezbožnost zbog koje je uglavnom bio optužen: jer kad Epifanije, vršnjak Marcelov, svjedoči da su o toj stvari postojala različita mišljenja pravovjernih, i ne usuđuje se da se prikloni ni jednoj strani, što mi možemo nakon isteka toliko vjekova da mislimo? Ipak, težak dokaz protiv Marcela ovdje izlazi na vidjelo, jer takvi učeni ljudi kao što su Atanasije i Basilije, koji nisu olako presuđivali, smatrahu ga ili jeretikom ili makar sumnjivim.

IV Marcel i njegovi sledbenici, u ispovijedanju vjere, katolički govore

Kako god bilo mišljenje o Marcelu, ušlo se zaista u trag, da kako on tako i njegovi učenici u formulama vjere koju nude, gdje osuđuju i odbacuju jeres koja im se pripisuje i to čine ne po običaju pokajnika i osviješćenih; nego uvijek oprezni prema protivniku, odbacuju spletke i ne priznaju da tako misle. To ćeš opaziti kod Epifanija u Formuli Marcelove vjere, koju izlaže Julije, gdje on poriče da misli isto kao i Arijanci: i u vidnoj formuli vjere u čitanju Eugenija, koju sada po prvi put objavljujemo, ovako se čita: "Niti mislimo da je drugi Sin, ni da je druga Riječ, kao što neki lažu da mislimo": također u ekspoziciji vjere episkopima Diocezareje kažu Marcelovi sledbenici da slobodno odgovaraju na pitanja Očeva, da lažni zločini za lažnu religiju koji im se pripisuju odbacuju, "jer naravno uzalud kruže lažne glasine o nama". Pošto Marcel i njegovi učenici po ortodoksnom mišljenju uvijek kazuju i drugdje svoje formule vjere, mnogi protivnici svetih očeva Marcela smatrahu jeretikom ili sumnjivim, nije čudo da postoji tolika razlika u mišljenjima oko Marcelove vjere, kako kazuje Epifanije.

giis haud dubie præmissum fuerat, non compareat, quatuorque tantum præsulum nomina supersint. Primus est Theodulus Oxyrinchi, cujus nuspiam memoria occurrit. Alter est, Plenes episcopus Hermothi, sive Hermethi, is ipse, ut videtur, qui ab Alexandro ordinatus, ab Arianis in Ammoniacam relegatus fuerat anno 356, quique jam in episcopatu consenuerat. Tertius est Ischyrion episcopus Leonto, sive Leontopolis : idem fortasse qui in synodo Tyria causam Athanasii cum aliis Ægyptiis præsulibus strenue gessit. Postremus est Isaac episcopus. Cujus nominis quidam reperitur inter Ægyptios episcopos in subscriptionibus Sardicensibus. Alii interciderunt.

V. Qui fuerit negotii exitus.

Jam vero restat, ut qui tanti negotii exitus fuerit aperiamus. Athanasius anno 373 defunctus est : Marcellus vero sequenti 374 ut dictum est. Post ejus obitum, paulo antequam de Marcello scriberet Epiphanius, nam rem ille admodum nuperam esse testificatur, quidam Ancyrani ex Marcelli discipulis, Patres Diocæsareæ pro fide exsulantes adierunt; videlicet Photinus, Eustathius, alter Photinus, Sigerius, presbyteri; Hyginus diaconus, Heraclides subdiaconus, Cyriacus προστάτης, id est, patronus vel defensor, profatisque commendatitiis et communicatoriis Athanasii litteris quas a legatis postulatas impetratasque supra meminimus, fidei confessionem edunt (1), cui symbolum Nicænum subnectunt. Est autem confessio non absimilis ei quam Athanasio obtulerant : verum in hac diserte, τρία πρόσωπα, sive tres personas in Trinitate confitentur, quod sane magistri sui Marcelli opinioni apprime consonat : nam ille Deum τριπρόσωπον, sive tripersonalem esse dicit, qua de re accusatus ab Eusebio fuerat : errores vero Marcellianis ascriptos anathemate damnant. His conspectis Diocæsarienses confessores, qui plerique omnes Athanasio familiares fuerant, ipsos ad communionem recipiunt. At Basilius (epist. 293) ardentior ecclesiasticæ fidei vindicandæ cupidine, quia semel conceptam de Marcelli impietate opinionem vix missam facere poterat, cum Diocæsariensibus patribus non leviter expostulat, quod Marcellianos ad communionem inconsultis aliis episcopis admiserint : ait vero : Τέως δὲ νῦν καταξιώσατε ἡμῖν ἀποστεῖλαι τὰς προτάσεις, ἐφ' αἷς ἐδέξασθε τοὺς Μαρκέλλου· ἐκεῖνο εἰδότες, ὅτι, κἂν πάνυ τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἀσφαλίσησθε, μόνοις ἑαυτοῖς ἐπιτρέψαι πρᾶγμα τοσοῦτον οὐκ ὀφείλετε· ἀλλὰ χρὴ καὶ τοὺς ἐν τῇ δύσει, καὶ τοὺς κατὰ τὴν ἀνατολὴν κοινωνικοὺς συμψήφους αὐτῶν τῇ ἀποκαταστάσει γενέσθαι· id est : *Vel nunc saltem nobis mittere dignemini rationes et causas, quibus ad recipiendos Marcelli gregales inducti estis : non nescii, etiamsi res vestras tuto et considerate statuisse videamini, non tamen licuisse vobis ipsis rem tanti momenti permittere; sed oportuisse eorum qui tam in Occidente, quam in Oriente vestræ communionis erant, calculos et sententiam circa restitutionem illorum exspectare.* Hæc Basilius; vel ignorans ea, quæ Alexandriæ in gratiam Marcelli et asseclarum ab Athanasio gesta fuerant; vel, ut vero similius, ratus Marcellum et Marcellianos in fidei formulis, quas Athanasio et Diocæsariensibus obtulerant, subdole et fraudulenter egisse. Etsi vero Diocæsariensium ad Basilium responsum nusquam compareat, cum rebus ipsis, tum subsequentibus gestis suadentibus, exploratum videtur, Diocæsarienses Basilio reposuisse : non licuisse sibi iis, qui omnes Marcello attributos errores proscripserant anathemateque damnarant, quique symboli Nicæni fidem professi, insuper a magno illo Athanasio aliisque Ægyptiis episcopis recepti admissique fuerant, ut ejusdem Athanasii litteræ fidem faciebant, communionem ecclesiasticam denegare. His demum, ut credere est, mitigatus Basilius, licet ægre, ad Marcellianos recipiendos animum appulit, ea tamen cautione ut ne videretur se ad Marcellianos accessisse sed Marcellianos in Ecclesiam Dei reductos fuisse. Hæc quippe scribit (epist. 321) ad Petrum Alexandrinum præsulem : Πολλάκις οὖν ὀχληθεὶς παρὰ τῶν Γαλατῶν, οὐδέποτε ἠδυνήθην αὐτοῖς ἀποκρίνασθαι ἀναμένων τὰς ὑμετέρας ἐπικρίσεις [ἀποκρίσεις]. Καὶ νῦν, ἐὰν ὁ Κύριος δῷ, καὶ θελήσωσιν ἀναστῆναι ἡμῶν, ἐλπίζομεν τὸν λαὸν προσάξειν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ὡς μὴ αὐτοὺς ἡμᾶς ὀνειδίζεσθαι Μαρκελλιανοῖς προσκεχωρηκέναι, ἀλλ' ἐκείνους μέλη γενέσθαι τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ὥστε τὸν πονηρὸν ψόγον τὸν κατασκεδασθέντα ἐκ τῆς αἱρέσεως ἐναφανισθῆναι τῇ ἡμετέρᾳ προσλήψει, καὶ μὴ ἡμᾶς καταισχυνθῆναι ὡς προσθεμένους. Græca afferre visum est, quia insignis hic locus a Micræo interprete præpostere versus fuerat : sic nos reddimus : *Galatis frequenter et moleste urgentibus, adhuc non potui quidquam responderæ, quod vestram exspectarem responsionem. Nunc autem, si faverit Dominus, nobisque ipsi morigeri esse velint, speramus nos populum in Ecclesiam reducturos esse; ut ne possint illud nobis exprobrare, nos ad Marcellianorum partes accessisse; sed vere dicatur illos membra corporis Ecclesiæ Christi factos esse; ita ut circumquaque sparsa hæreseos illius infamia, per eorum ad nos accessionem admissionemque de medio tollatur, neque nos tanquam ad partes eorum accedentes, pudore ac dedecore afficiamur.* Hæc conditio, hic modus a Basilio pro Marcellianis recipiendis propositus, et Petro Alexandrino Athanasii successori, ut verisimile est, et Marcellianis, qui pacem et communionem tantopere flagitabant, pergratus perque jucundus fuit. Nam sub hæc nulla de Marcello vel asseclis quæstio occurrit. Hunc ordinem, et exitum Marcelliani tumultus fuisse mecum spero fatebuntur eruditi.

(1) Epiphan. p. 845.

Glava V

Da li je Atanasije ikada isključio Marcela iz zajednice.

1. *Atanasije nije bio isključio Marcela iz zajednice prije 358. god. II Niti je to učinio kasnije na posticaj Basilija.*

I Atanasije nije bio udaljio Marcela iz zajednice prije 358. god. Fragm. 2, str. 1300.

Atanasije, koji mnogo godina bijaše bio Marcelov dionik sudbine i prijatelj, upravo kad su se raširile glasine i zaveden svjedočenjem poznatih ljudi, koja prije zbog vještine bijaše branio, počeo je da ga sumnjiči. To smo saznali iz Epifanijevog svjedočenja: kome se mora vjerovati, jer sam Atanasije priča ono što se čulo. Uistinu Hilarije, takođe vršnjak, svjedoči da je Atanasije uskratio zajednicu Marcelu: "Ali se Atanasiju pripisuje krivica za uskraćivanje zajednice?", kaže on Zar nikada zbog grijeha knjige Marcel nije bio uklonjen? Sami su svjedoci da je Fotin usvojio početke svoje izopačenosti, iz njegovih bilježnica. Jer kada mu je Atanasije uskratio zajednicu, Marcel se uzdržao od ulaska u crkvu. Tako zajednica sa njim u istoj vjeri o potčinjavanju i tradiciji kraljevstva podučava: opet po poricanju izopačenosti druge doktrine pokazuje." Iz Hilarija, kako se čini, pozajmljuje Sulpicije Sever, koji to isto priča ovim riječima: "Potom, u međuvremenu, Atanasije kad je doznao da je Marcel malo u zdravoj vjeri, iz zajednice ga izbacuje. I on je to smatrao izrazom poštovanja, da po sudu takvog čovjeka svojevoljno odlazi. Uostalom prije toga nevin, nakon toga jeretik, mogao se činiti da je tada bio kriv, jer ga ovaj bijaše osudio." Ali Hilarije, koga Sulpicije uzima za autora, po zapisniku Sinoda u Sirmijumu, na kome je Fotin 349. god. bio osuđen, mijenja. Pošto su samo arijanski poglavari slavili ovaj sinod, ne treba u njega imati vjere, jer su 600 sličnih protiv Atanasija i Marcela, kako usmeno tako i pismeno običavali da šire. Zato je Atanasije, makar do godine 358. branio Marcela kao nevinog i okupiranog prevarama Arijanaca, kako se vidi iz "Apologije protiv Arijanaca", "Apologije o bjekstvu" i "Istorije Arijanaca monasima": otuda je očito ne samo društvo zajednice sa njim podupirao; već i još nije došla sumnja na Marcela koju pominje Epifanije. I zaista nevin je gotovo po mišljenju svih, po ovom svjedočenju Hilarija, jer nije se smjelo imati vjere u svjedočenje Arijanaca.

II Niti je to učinio kasnije na podsticaj Basilija.

Ima onih koji smatraju da Atanasije još nije bio osudio Marcela, u vrijeme koje navodi Hilarije; ali potom, na podsticaj Basilija, smatrahu da su Marcel i Marcelove pristalice bili uklonjeni iz zajednice. Takvo je i mišljenje Tilemontija. Zaista zanemarivahu da je Marcel i Eugenijeve prišipetlje i po po mišljenju drugih Atanasijev sud preduhitrio. Jer kad je Basilije navalio, urgirali su i drugi episkopi i naložili Atanasiju da mora osuditi Marcela. Kad je to saznao, Marcel je, da bi preduprijedio njihove pokušaje i napore, poslao govornike koji su vodili njegov slučaj kod Atanasija i izgovorili u njegovo i u ime ankarske crkve formulu vjere. I kad je formula vjere poslanika iznijela zdravu i pravovjernu vjeru, ovome Atanasije, sa drugim episkopima koji su bili prisutni, saglasio se i odobrio pismo preporuke moliteljima. Što smatram da niko ne može poreći.

Glava VI

O poslanstvu Marcelovom i crkve Ankare kod Atanasija, koje sada prvi put objavljujemo.

I. Kako izlazi na vidjelo primjer ovog poslanstva. II Kojom prilikom i koje godine je bilo poslanstvo. III O formuli vjere koja je kazana u Marcelovo ime. IV. O potpisima poglavara Egipta. V. Kako se okončao slučaj.

I Kako izlazi na vidjelo primjer ovog poslanstva.

Iz biblioteke Skorialenske izašlo je na vidjelo poslanstvo Marcela i crkve Ankare. Shvatili smo pak da je skorašnjom rukom napisan jedan primjerak mediolanske u ambrosijanskoj biblioteci među grčkim kodeksima. Ovo djelo je potpuno zlatno u svim svojem brojevima i djelima: ipak potpisi poglavara Egipta na kraju su dodati, okrnjeni, kao rastopljeni i kao da su krnji: tako da je izbrisano ime samog Atanasija, koje bez sumnje prethodi drugima. Ovo je nadalje bilo stanje potpisa da su propali zbog nemara prepisivača: jer su oni smatrali da se sama imena ne odnose na taj slučaj: stoga su potpisi iz Sardike krnji, kao i oni sa aleksandrijskog sabora iz godine 321. U molbi pak naroda Aleksandrije iz 356. god. koja je učinjena, potpisi, koji bijahu mnogobrojni, izostavljeni su od bibliotekara. Ne treba se stoga čuditi da su ovi potpisi krnji i nepotpuni.

II Kojom prilikom i koje godine je bilo poslanstvo

Nije baš teško predskazati kojom prilikom i zašto je Marcel morao poslati izaslanstvo. Jer oko 371. god. Basilije i drugi episkopi kod Atanasija su inicirali, da Marcela, kao iz dijametralno suprotne nove jeresi Arijancima, iz crkvene zajednice uklone: Marcel je dobro znao da mu ovi spremaju propast i da bi izbjegao nadolazeću opasnost, pisma preporuke episkopa Ahaje i Makedonije poslao je Atanasiju: jer je ovom prepiskom najvećma Atanasiju jedinstvo doktrine pokazao. "Ovom nauku", kaže Basilije o Atanasiju, "svi episkopi Ahaje i Makedonije se pokazjuju kao jedinstveni". Nakon ovog pisma Marcel, kako u ime cijelog klera Ankare tako i u svoje ime, šalje govornike Atanasiju, tj. đakona Eugenija i druge, koji su odbacili jeres koja im se pripisuje i formulu vjere pred Atanasijem i egipatskim poglavarima kazuju. Nadalje, tačno se navodi da se poslanstvo zbilo 372. god, što se na ovaj način određuje. Basilije je 370. god. postavljen za episkopa Cezareje: imao je čestu prepisku sa Atanasijem, a u poslednjim pismima koja su preostala radi se o osudi Marcela i mi smatramo da je to bilo 371. god. Zaključujemo prilikom ovoga da je prispijeće delegacije i dolazak Eugenija u Aleksandriju bio naredne godine, jer to zaključujemo iz pisama obostrano poslatih od Basilija Atanasiju i od Atanasija Basiliju pred kraj 370. god. i najvećim dijelom naredne godine. To kažemo samo iz zaključka, jer je istraženo da je to učinjeno u poslednjim godinama Atanasijevog života, a možda i mjesecima. Ipak, možda i nesvjesno pogrešno navodimo period kada su pisma razmjenjivana. Sigurno je pak da je poslanstvo bilo u vremenu između 371 i 373, kada je Atanasije umro.

Vrijedno je pomenuti kako redosled događaja tako i autentičnost poslanstva. U vrijeme kad je Atanasije imao prepisku sa Basilijem, u kojima se bave crkvenim pitanjima, tj. od godine 370-373. obostrani običaj je takođe imao Atanasije sa Epiktetom Korinta i drugim episkopima Ahaje i Makedonije da raspravlja o pitanju vjere, kao što se vidi iz pisma Atanasija

Epiktetu iz Korinta koje je poslato 371. godine. Što se također dokazuje iz gore navedenog citata Basilijevog. Kad su se dakle počele javljati novotarije o katoličkoj vjeri u crkvama Ahaje i Makedonije, stvar je odmah dojavljena Atanasiju, da se toliki učenjaci, ako nešto novo od nepromišljenih ljudi, kojih u to vrijeme bijaše tušta i tma, oko Hristovog učenja se izbacuju u javnost; odmah se ili zaustavljaju ili pobijaju, da se zlo ne bi širilo dalje. Nije bilo mnogo saglasnosti između episkopa Ahaje i Atanasija oko doktrine i vjere. Kad je dakle Marcela, Basilije koji je uživao veliki ugled kod Atanasija, oštro napao i podsticao Atanasija da ga osudi; kako bi otklonio teret tolike opasnosti, na preporuku episkopa Ahaje i Makedonije, tražio je pismo od njihove zajednice i postigao da svoje legate pošalje Atanasiju, a u tom poslanstvu sve čudesno uređuju; jer osim pisama episkopa Ahaje i Makedonije, kada su oni o stvarima vjere jednodušno sa Atanasijem razmišljali; u formuli vjere datoj poslanstvu, najviše protiv Anomejaca, kao navodno onih koji uzbunjuju se radi, što se osobito slaže sa istim vremenom; i nakon formule vjere koju su legati izgovorili pred Atanasijem, traže od Atanasija pismo preporuke, što su postigli, i na sinodu u Diocezareji ga predočili, kao što se dalje kazuje.

III O ispovijedanju vjere koja je izgovorena u ime Marcela.

Atanasije, koji je od drugih a ponajviše od Basilija pričama zaveden, smatrao je Marcelovu vjeru sumnjivom, govornike o doktrini ispituje. Oni daju formulu vjere i prvo bacaju anatemu na Arijevu jeres i ispovijedaju "jednosuštastvenost". Odbacuju pripisanu im razliku između Sina i Logosa i tvrde da je to kleveta onih koji ih optužuju za zločin: proganjaju Sebelija i priznaju tri supstance u Trojstvu. "Ne kažemo da je Trojstvo bez supstance ili hipostaze, nego ga priznajemo u hipostazi". Gdje se vidi da Marcel po ustaljenom običaju priznaje samo jednu hipostazu u Trojstvu, jer je hipostazu smatrao supstancijom. Stoga je dozvoljeno na aleksandrijskom saboru god. 362, na kome se razmjenjuju argumenti, da zadrže svoje formule i oni koji ispovijedahu samo jednu hipostazu, među kojima su Marcelijanci i oni koji ispovijedahu tri hipostaze; dok oni koji ispovijedahu jednu hipostazu, razlikovahu tri supstancije; a oni koji govorahu da su tri hipostaze, ispovijedahu jedinstvo supstancije. Ovdje se radi protiv Anomejaca, koji govorahu da se Sin razlikuje od Oca, a da je Duh sveti tvorevina. Dolazi se do toga da treba odbaciti mišljenje onih koji govorahu da je Sin Božiji u svetom čovjeku rođen od Marije, kao i da je u nekom od proroka došao: tu jeres za koju se smatra da je nastala od Pavla iz Samosate, naknadno je obnovio Nestorije, zbog čega je na Istoku nastao težak raskol; upravo pošto je osuđena bezbožnost Pavla iz Samosate i Fotina, zatvara se formula katoličke vjere, od koje ni jednu jasniju ni skladniju u IV vijeku nećeš naći.

IV. O potpisima egipatskih poglavara.

Pošto je izgovorena formula vjere, govornici traže i dobijaju pismo preporuke od Atanasija. Tada Atanasije i ostali koji su prisustvovali skupu, ovjeravaju formulu vjere pečatima i svojim potpisima. Ovi potpisi su do nas došli okrnjeni ; tako da se ne pojavljuje ime Atanasija, koje bez sumnje bijaše bilo istaknuto pečatima i samo preostaju imena četiri poglavara. Prvi je Teodul iz Oksirinha, koji je nedavno pominjan. Drugi je Pleno, episkop Hermota ili Hermeta, onaj isti, kako se čini, koga je rukopoložio Aleksandar, od Arijanaca u Amonijaki godine 356. bijaše bio ponovo izabran i koji već bijaše ostario kao episkop. Treći je Ishirion episkop Leonta ili Leontopolisa: možda isti onaj koji na saboru u Tiru bijaše odvažno branio slučaj Atanasija sa drugim egipatskim poglavarima. Poslednji je Isak episkop. Čije se ime zaista navodi među egipatskim episkopima u potpisima u Sardici. Drugi su izbrisani.

Kako se okončao slučaj.

Sada nam preostaje da otkrijemo kako se okončao slučaj. Atanasije je preminuo 373. god: a Marcel naredne 374, kao što je rečeno. Nakon njegove smrti, malo prije Epifanije je pisao o Marcelu, jer svjedoči da je stvar nova, neki Ankarci Marcelovi učenici došli su kod Očeva Diocezareje koji su živjeli u izgnanstvu zbog vjere; to su Fotin, Eustatije, drugi Fotin, Sigerije, presviteri; Higin đakon, Heraklid podđakon, Kirijak prostatis tj, patron ili branitelj i pismima preporuke od Atanasija, koje su legati tražili i dobili kao što smo prethodno pominjali, daje formulu vjere (1), kome dodaju simbol Nikeje. To je formula slična onoj koju bijahu ponudili Atanasiju: uistinu u ovoj jasno, τρία πρόσωπα tj. tri lica u Trojstvu priznaju, što se osobito slaže sa mišljenjem učitelja Marcela: jer on kaže za Boga da je τριπρόσωπον ili troličan zbog čega je bio optužen od Eusebija: anatemišu grijehe pripisane Marcelovim pristalicama. Znajući to, ispovijednici Diocezareje, koji uglavnom bijahu Atanasijevi prijatelji, primaju ih u zajednicu. Ali Basilije (posl. 293) žestoko u želji da odbrani crkvenu vjeru, jer jednom uvrtjevši u glavu da je Marcel jeretik, nije tu misao mogao izbaciti iz glave, teško se prepirao sa očevima Diocezareje, što su dopustili pristup zajednici Marcelovim pristašama, ne konsultujući se sa drugima i kaže: Sada se bar udostojite da nam pošaljete razloge i uzroke kojima ste se rukovodili prilikom prijema Marcelovih pristaša u zajednicu: dobro znate, premda vam se čini da ste presudili bezbjedno i promišljeno, nije vam priličilo da dopustite stvar od takvog značaja; nego je trebalo da pribavite mišljenje i stav o njihovoj rehabilitaciji i od ljudi sa Zapada i sa Istoka." Ovo kaže Basilije, ili ne znajući ono, što je Atanasije učinio u Aleksandriji za Marcela i njegove pristaše ili što je vjerovatnije, lukavo i pretvorno je vodio stvar Marcela i Marcelovih pristaša u formulama vjere, koje su Atanasiju i Diozezarijancima bile ponuđene. Premda se zaista nigdje ne pojavljuje odgovor Diocezarijanaca Basiliju. Kako iz samog tog događaja, tako i onih koji su slijedili, čini se sigurnim da su Diocezarijanci Basiliju odgovorili: nije priličilo onima koji sve grijehe pripisane Marcelu bijahu prokleli i anatemizovali i koji vjeru simbola Nikeje ispovijedahu i povrh toga od velikog Atanasija i drugih egipatskih episkopa bijahu primljeni i pripušteni da su imali vjeru u pismo istog Atanasija da odreknu crkvenu zajednicu. Ovim je upravo, kako se vjeruje, ublažen Basilije, premda teško, da se prikloni primanju Marcelijanaca, ali ipak uz oprez, da ne bi izgledalo da se priklonio Marcelovim pristašama, već su Marcelijanci bili ponovo uvedeni u crkvu Božiju. Ovo piše (posl. 321) Petru, poglavaru Aleksandrije: Πολλάκις ουν οχληθείς παρά των Γαλατών, ουδέποτε ηδυνήθην αυτοίς αποκρίνασθαι αναμένων τας υμετέρας επικρίσεις (αποκρίσεις). Και νυν, εάν ο Κύριος δω, και θελήσωσιν ανασχέσθαι ημών, ελπίζομεν τον λαόν προσάξειν τη Εκκλησία. ως μη αυτούς ημάς ονειδίζεσθαι Μαρκελλιανοίς προσκεχωρηκέναι, αλλ' εκείνους μέλη γενέσθαι του σώματος της Εκκλησίας του Χριστού. Ωστε τον πονηρόν ψόγον τον κατασκεδασθένταεκ της αιρέσεως εναφανισθήναι τη ημετέρα προσλήψει και μη ημάς καταισχυνθήναι ως προσθεμένους. Čini se da treba navesti tekst na grčkom, jer je ovo značajno mjesto prevodilac pogrešno preveo: tako da mi dajemo ovu verziju: "Galatima koji su mnogo i uporno urgirali, do sada ništa nismo mogli odgovoriti, jer smo očekivali vaš odgovor. A sada, kada uz Božiju pomoć, žele sami da nam ugode, nadamo se da će se narod vratiti crkvi: da ne bi mogli to da nam prebace da smo pristupili na stranu Marcelovih; nego da se kaže da su oni postali udovi tijela crkvenog; tako da svuda raširena bruka o njihovoj jeresi, koja nas pogađa stidom i sramom, biva iznijeta u javnost tako što im dopuštamo pristup zajednici, ne stajući na njihovu stranu." Taj uslov i način koji je predložio Basilije da se prihvate Marcelijanci, bijaše ugodan i mio kako Petru, nasljedniku Atanasijevom u Aleksandriji, tako i samim Marcelijancima koji su toliko žudjeli za mirom i zajedništvom. Jer se time ne postavlja više nijedno pitanje o Marcelu ili njegovim pristašama. Nadam se da će obrazovani ljudi zajedno sa mnom priznati da ovakva uredba i ishod slučaja Marcelijanaca bijaše revolucionaran.

ĐAKON EUGENIJE: O MARCELU IZ ANKIRE I NJEGOVOM DJELU, PISANO PO PREPORUCI EPISKOPA MAKEDONIJE I GRČKE DA SE IZLOŽI PRED ATANASIJEM, PATRIJARHOM ALEKSANDRIJE[1]

POSLANSTVO ĐAKONA EUGENIJA SV. ATANASIJU

U slučaju Marcela iz Ankare i ispovijedanju vjere crkve Ankare

Izlaganje vjere pred Atanasijem od strane đakona Eugenija.

Presvetom i blaženom episkopu Atanasiju, đakon Eugenije

1. Sveštenstvo i drugi koji su u Ankari Galatije zajedno sa našim ocem Marcelom okupljeni, poslali su nas ka Tvojoj svetosti sa pismima preporuke episkopa Grčke i Makedonije. a kad smo dolazeći ovamo čuli da smo navodno okaljani tuđom doktrinom, napadnuti smo spletkama; i ti si s pravom htio da saznaš koje se doktrine i mišljenja držimo prema Gospodu našem Isusu Hristu: nuždom natjerani, ali ipak hitro, ovo smo Tvojoj svetosti otpisali: da znaš da oni koji su nas spletkama napali, da su to lažno iznijeli protiv nas i da se držimo vjere katoličke crkve. Nadalje, kad god govorimo o nama, podrazumijevamo pod tim i sav narod koji nas je poslao, a koji nije malobrojan, već ogromna većina.

2. Mi smo dakle odmah anatemizovali arijansku jeres: i vjerujemo, kao što su Očevi naši na saboru u Nikeji ispovijedali da je Sin iz Očeve supstancije i kosupstancijalan sa Ocem, i da on sam niti je stvoren niti je učinjen, nego da je sve stvoreno kroz njega samoga. Niti smatramo da se Sin razlikuje od Riječi (Logosa), kao što neki kažu da mislimo; nego je Sin sam Logos, mudrost, snaga Očeva, u čemu je sve, kao što nas je podučio Apostol, vidljivo i nevidljivo, tronovi, vlasti, principati, snaga; upravo je sve kroz njega i u njemu stvoreno. Pošto dakle tako mislimo, anatemizujemo po imenu bezbožnog Sabelijusa i sa njim sve pristaše njegove doktrine koji kažu da je i sam Otac Sin; i pošto postaje Sin, da više nije Otac; a kad postaje Otac tada više nije Sin. A mi ispovijedamo da je Otac vječan, dok je Sin vječan i postoji; i Duh Sveti da je vječan i supsistencan. Jer ne kažemo da je Trojstvo bez supsistencije ili hipostaze, jer je priznajemo u samoj hipostazi.

3. Ali, premda je i ovo dovoljno da se pokaže kako se slažemo u mišljenju sa našim Očevima, ipak jer ima ponekih koji premda prevarno ispovijedaju da se nikako ne slažu sa Arijem, iako ipak tako misle; i kažu da se Sin razlikuje od Oca, da je Sveti Duh tvorevina i to jedna od mnogih tvorevina; kako mi, tako i oni, koji su nas ovamo poslali, anatemizovali smo ovakvu jeres. Niti se Sin razlikuje od Oca, nego je kosupstancijalan sa Ocem; niti je Sveti Duh tvorevina, ili jedna od tvorevina, već pripada Svetom Trojstvu; i pouzdano ispovijedamo da ništa od drugdje nije uvedeno niti stvoreno u Svetom Trojstvu. Jer je Duh svet, ne nešto što se posvećuje, nego se u njemu sve sveto posvećuje. Savršenstvo naše u Ocu i Sinu i Svetom Duhu se daje i izvršava. I jedna je vjera u jednog Boga kroz Sina u Duhu svetome. Stoga zbog potpunijeg i većeg svedočenja, anatemizujemo one koji misle i kažu: Jednom bijaše monada ili jedinstvo,

[1] *J. P. Migne: "Patrologia graeca", vol. 18, p. 1302*. Spis je iz polovine IV vijeka, po svemu sudeći pripreman uz saglasnost nekih od prevalitanskih episkopa, pristalica saradnje sa pontifikalnom kancelarijom (*prim. prir.*).

EUGENII DIACONI LEGATIO

AD S. ATHANASIUM

Pro causa Marcelli Ancyrani, et Confessio fidei Ecclesiæ Ancyranæ.

Ἔκθεσις πίστεως πρὸς Ἀθανάσιον ὑπὸ Εὐγενίου διακόνου.

(1) Τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ Εὐγένιος διάκονος.

1. Οἱ μὲν κληρικοὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας, μετὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Μαρκέλλου συναγόμενοι, ἀπέστειλαν ἡμᾶς πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν, ἔχοντας παρά τε τῶν τῆς (2) Ἑλλάδος καὶ τῆς Μακεδονίας ἐπισκόπων συστατικά. Ἐπειδὴ δὲ ἐλθόντες ἐμάθομεν διαβληθέντας ἑαυτοὺς ὡς ἑτεροδόξους· σύ τε, καλῶς ποιῶν, ἠθέλησας μαθεῖν πῶς φρονοῦμεν περὶ τῆς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εὐσεβείας· ἀναγκαίως καὶ προθύμως γράφομεν ταῦτα πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν· ἵνα γνώσκῃς τοὺς μὲν διαβάλλοντας ἡμᾶς μάτην εἰρηκότας καθ' ἡμῶν, ἡμᾶς δὲ ἔχοντας τὴν καθολικὴν τῆς Ἐκκλησίας πίστιν. Ἡμᾶς δὲ λέγομεν, συναριθμοῦντες καὶ τοὺς ἀποστεί-

Expositio fidei ad Athanasium facta ab Eugenio diacono.

Sanctissimo et beatissimo episcopo Athanasio. Eugenius diaconus.

1. Clerici quidem ac cæteri qui Ancyræ in Galatia sunt, una cum Patre nostro Marcello congregati, nos ad tuam pietatem commendatitiis episcoporum Græciæ et Macedoniæ litteris munitos delegarunt. At quandoquidem accedentes comperimus, nos tanquam aliena doctrina imbutos, calumniis impetitos fuisse; tuque jure ac merito ediscere voluisti, quam sententiam et doctrinam teneamus erga Dominum nostrum Jesum Christum: necessitate compulsi, sed alacriter tamen, hæc ad tuam pietatem rescribimus; ut cognoscas eos, qui nos calumniis impetivere, isthæc falso adversum nos protulisse, nosque catholicam Ecclesiæ tenere fidem. Cum

(1) Non insolens isto seculo fuit, ut scripta de rebus ecclesiasticis tractata, epistolari forma præsentibus darentur. Sic primo Operum Athanasii tomo p. 515 epistola Alexandri ad clerum Alexandrinum hoc singulari titulo insignitur : *Alexander presbyteris diaconisque Alexandriæ et Marentæ, præsens præsentibus, dilectis in Domino fratribus, salutem*, data videlicet iis qui præsentes aderant. Eodem rita Eugenius legatus expositionem suam, Ancyranæ Ecclesiæ nomine, concinnavit. Vide in Præfatione ad Athanasii Opera n. 19.

(2) De his in Diatriba de Marcello supra.

kad još ne bijaše Sina; i jednom bijaše dijada, takozvana dvojina, kad još ne bijaše Duha svetoga. Jer znamo da je Sveto Trojstvo vječno, uvijek savršeno bilo i takvo postojalo. Stoga odbacujemo iz katoličke crkve one koji misle i kažu: Nekad ne bijaše Sina i da je Sveti Duh tvorevina nebića.

4. Da nas neko ne bi lažno javno uzalud okrivio oko tjelesnog dolaska Spasitelja, bilo je čak potrebno da o ovoj temi napišemo pismo da je Gospod i Spasitelj naš Hrist, da nije došao od proroka i da je tijekom vjekova došao u svetog čovjeka. Nego vjerujemo da, kako kaže Jovanu, Logos je postao tjelesan, a po Apostolu, da kad je bio u obličju Božijem, zbog nas je primio oblik roba i po tjelesnom obličju rođen kao čovjek od Djevice Marije; da bi, kako isti reče, završio Očev posao; i tako kad je obavio u sebi samom ljudski rod i sa božanstvom se sjedinio, sam je ušao u kraljevstvo nebesko. I premda je samo ovo dovoljno da se iskaže vjera u Gospoda našeg Isusa Hrista, ipak zbog veće sigurnosti ovo ponavljamo i govorimo i anatemizujemo one koji kažu i vjeruju da je Otac nekada bio bez Sina; i da su Otac i Sin nekada bili bez Svetog Duha. Jer Duh je božanstvo i savršeno je i vječno Trojstvo. Anatemom osuđujemo i one koji su nedavno prognani i zovu se Anomejci i sa njima ludost Samosatovih i Fotinovih pristaša, kao i one koji tako misle sa njima. Jer ne kažu da je Logos Božiji, da je riječ živa i stvaralačka, kroz koju je sve stvoreno; nego kao da je riječ čovječija samo usmena i jer ne smatraju da je Sin Božiji sam riječ; nego nepromišljeno i nerazumno ih razdvajaju i kažu da je početak Sina od rođenja tjelesnog iz Marije, što je blasfemija, jer također ne vjeruju da je on sam Bog.

5. To dakle mislimo i ispovijedamo i pismeno tvrdimo da tako isto misle i oni koji su nas poslali: molimo Tvoju svetost da ne poklanja vjeru onima koji nas opanjkavaju; i to naznači onima koji su nas poslali; također otpiši onima za koje znaš da su pravovjerni episkopi; da ako bi ova opanjkavanja o nama do njih došla, da znaju ovu ispovijed naše vjere i da odbace zlobu onih koji nepromišljeno žele da izazovu zavist prema nama (5). Teodul episkop Oksirinha, Plenes episkop Hermotije, Ishirion episkop Leonta, Isak episkop. Amen.

porro de nobis loquimur, universos item populos qui nos miserunt, qui non pauci sane, sed ingenti multitudine sunt, nobiscum annumeramus.

2. Nos igitur in primis anathemate damnamus Arianam hæresim; credimusque, quemadmodum et Patres nostri in Nicæna synodo confessi sunt, ex substantia Patris esse Filium et consubstantialem Patri, ipsumque neque rem creatam neque rem factam esse: verum omnia opificia per ipsum facta fuisse. Neque enim censemus alium esse Filium, alium esse Verbum, ut quidam nos sentire mentiti sunt; sed ipsum Verbum esse Filium, sapientiam, virtutem Patris, in qua omnia, ut nos docuit Apostolus[1] cum visibilia, tum invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates; omnia demum per ipsum et in ipsum creata sunt. Cum ita porro sentiamus, anathemate ferimus nominatim impiissimum Sabellium, et cum ipso quotquot ejus doctrinæ astipulantur, et dicunt, ipsum Patrem esse Filium; ipsumque quando Filius efficitur, non ulterius esse Patrem; et quando fit Pater, non esse tunc Filium. Nos quippe confitemur Patrem æternum, Filio æterno exstante ac subsistente; Spiritum quoque sanctum sempiterne exstantem atque subsistentem. Non enim Trinitatem sine subsistentia sive hypostasi dicimus esse, verum in hypostasi ipsam cognoscimus.

3. Sed, etiamsi hæc satis sint ad commonstrandum eadem nos atque Patres nostri sententia esse, attamen quia nonnulli sunt, qui cum dissimulanter profiteantur se minime cum Ario sentire, idem tamen quod ille sentiunt; atque dicunt, Filium quidem dissimilem esse Patri, Spiritum autem sanctum esse rem creatam, unamque ex rebus factis; cum nos, tum ii qui nos huc delegarunt, hujusmodi hæreses anathemate ferimus. Neque enim Filius dissimilis est Patri, sed consubstantialis ipsi Patri est; neque Spiritus sanctus res est creata, aut una ex rebus conditis, sed sanctæ Trinitatis est: atque confidenter profitemur, nihil aliunde inductum aut creatum in sancta Trinitate esse. Nam Spiritus sanctitatis est, non qui sanctificetur, verum in quo omnes sancti sanctificantur. Perfectio quippe nostra in Patre et Filio et Spiritu sancto datur atque efficitur. Unaque fides est in unum Deum per Filium in Spiritu sancto. Plenioris itaque majorisque testimonii causa, anathemate ferimus eos qui sentiunt ac dicunt: Fuit aliquando *monas*, sive unitas, cum nondum esset Filius; et fuit aliquando *dyas*, quasi dicatur duitas, cum nondum esset Spiritus sanctus. Scimus enim sanctam Trinitatem sempiternam, semper perfectam fuisse, ac eodem modo se habuisse. Quamobrem ab Ecclesia catholica alienos reputamus eos qui sentiant atque dicunt: Fuit cum non esset Filius, atque ex non exstantibus factus est Spiritus sanctus.

[1] Coloss. I, 16.

(3) Vide Diatribam nostram de Marcello.

(4) Licitum erat hoc tempore hypostasim unam in Trinitate confiteri, dum hypostasis pro substantia haberetur; similiterque tres hypostases confitevi, dum tres personæ exsistentes et subsistentes intelligerentur. Vide in epistola ad Antiochenos, tom. I Operum Athanasii.

A λαντας ἡμᾶς πάντας λαούς· οὐ γὰρ ὀλίγοι, ἀλλ' ἀναρίθμητον πλῆθός εἰσιν.

2. Ἡμεῖς τοινυν προηγουμένως μὲν ἀναθεματίζομεν τὴν Ἀρειανὴν αἵρεσιν· πιστεύομεν δὲ, ὡς οἱ Πατέρες ἡμῶν ὡμολόγησαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν γενομένῃ συνόδῳ· ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, καὶ μήτε κτίσμα μήτε ποίημα εἶναι αὐτόν· ἀλλὰ δι' αὐτοῦ πάντα τὰ γενητὰ γεγενῆσθαι. (3) Οὐ γὰρ ἄλλον τὸν Υἱὸν καὶ ἄλλον τὸν Λόγον φρονοῦμεν, ὥς τινες ἡμᾶς διέβαλον, ἀλλὰ τὸν Λόγον εἶναι Υἱὸν, σοφίαν, δύναμιν τοῦ Πατρὸς, ἐν ᾗ τὰ πάντα, ὡς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσθαι. Οὕτω δὲ φρονοῦντες ἀναθεματίζομεν καὶ ἐξ ὀνόματος τὸν ἀσεβέστατον Σαβέλλιον, καὶ μετ' αὐτοῦ τοὺς τὰ ἐκείνου φρονοῦντας, καὶ λέγοντας αὐτὸν τὸν Πατέρα εἶναι Υἱόν· καὶ ὅτε μὲν γίνεται Υἱὸς, μὴ εἶναι τότε αὐτὸν Πατέρα· ὅτε δὲ γίνεται Πατὴρ, μὴ εἶναι τότε Υἱόν. Ἡμεῖς γὰρ ὁμολογοῦμεν Πατέρα ἀΐδιον, Υἱοῦ ἀϊδίου ὄντος καὶ ὑφεστῶτος· καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀϊδίως ὂν καὶ ὑφεστός. Οὐ γὰρ ἀνυπόστατον τὴν Τριάδα λέγομεν· (4) ἀλλ' ἐν ὑποστάσει αὐτὴν γινώσκομεν.

3. Καὶ εἰ αὐτάρκη ταῦτα δεῖξαι τὴν πρὸς τοὺς Πατέρας ἡμῶν ὁμοφροσύνην· ὅμως, ἐπειδή τινες τῶν ἐπαγγελλομένων μὴ φρονεῖν τὰ Ἀρείου, ὑποκρινόμενοι φρονοῦσι, λέγοντες τὸν μὲν Υἱὸν ἀνόμοιον εἶναι τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα καὶ ἓν τῶν ποιημάτων ἐστίν· ἀναθεματίζομεν, ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἀποστείλαντες ἡμᾶς, τὰς αἱρέσεις ταύτας. Οὔτε γὰρ ἀνόμοιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἀλλ' ὁμοούσιός ἐστι τῷ Πατρὶ· οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτιστὸν, ἢ ἓν τῶν ποιημάτων ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς ἁγίας Τριάδος ἐστί· καὶ τεθαῤῥήκαμεν, ὅτι οὐδὲν ἐπείσακτον οὐδὲ κτίσμα ἐστὶν ἐν τῇ Τριάδι. Πνεῦμα γὰρ ἁγιωσύνης ἐστὶν· οὐχ ἁγιαζόμενον, ἀλλ' ἐν αὐτῷ πάντων τῶν ἁγίων ἁγιαζομένων. Καὶ γὰρ ἡ τελειότης ἡμῶν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι δίδοται, καὶ γίνεται. Καὶ μία πίστις ἐστὶν εἰς ἕνα Θεὸν δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ὑπὲρ πλείονος γοῦν μαρτυρίας, ἀναθεματίζομεν τοὺς φρονοῦντας καὶ λέγοντας· Ἦν ποτε *μονὰς*, μὴ ὄντος Υἱοῦ· καὶ ἦν ποτε *δυὰς*, μὴ ὄντος ἁγίου Πνεύματος· ἀΐδιον γὰρ καὶ ἀειτελείαν οἴδαμεν, καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν τὴν ἁγίαν Τριάδα. Διὸ καὶ ἀλλοτρίους τῆς Ἐκκλησίας ἔχομεν τοὺς φρονοῦντας καὶ λέγοντας· Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

4. Ἵνα δὲ μή τίς ποτε ἡμᾶς καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου A παρουσίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαβάλῃ ματαιολογῶν· ἀναγκαίως καὶ περὶ τούτου γράφομεν, ὅτι ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, οὐχ ὥσπερ εἰς τοὺς προφήτας *ἐγένετο*, οὕτως καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἦλθεν εἰς ἅγιον ἄνθρωπον. Ἀλλὰ πιστεύομεν, ὅτι κατὰ τὸν Ἰωάννην ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἔλαβε δούλου μορφὴν, τὸ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς· ἵνα ὡς εἶπεν αὐτὸς, τελειώσῃ τὸ ἔργον τοῦ Πατρός· καὶ οὕτως τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐν αὐτῷ τελειώσας καὶ συνάψας τῇ θεότητι, εἰσαγάγῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ εἰ ταῦτα πάλιν αὐτάρκη δεῖξαι τὴν πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν· ὅμως ὑπὲρ πλείονος ἀσφαλείας ἀναλαμβάνοντες ταῦτα λέγομεν, καὶ ἀναθεματίζομεν τοὺς λέγοντας καὶ φρονοῦντας, ποτὲ τὸν Πατέρα εἶναι χωρὶς τοῦ Υἱοῦ, καὶ ποτὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν χωρὶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πνεῦμα γὰρ Θεοῦ ἐστι, καὶ τελεία καὶ ἀΐδιός ἐστιν ἡ Τριάς. Ἀναθεματίζομέν τε καὶ τοὺς νῦν ἐξελθόντας, καὶ λεγομένους Ἀνομοίους· καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν τοῦ Σαμοσατέως καὶ Φωτείνου παραφροσύνην, καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας αὐτοῖς. Ὅτι μὴ λέγουσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ζῶντα Λόγον εἶναι καὶ ἐνεργῆ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ἀλλὰ ὡς ἀνθρώπου λόγον προφορικὸν μόνον· καὶ ὅτι μὴ φρονοῦσι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ αὐτὸν εἶναι τὸν Λόγον· ἀλλὰ διαιροῦσιν ἀλόγως, καὶ ἀρχὴν τῷ Υἱῷ διδοῦσιν ἀπὸ τῆς ἐκ Μαρίας κατὰ σάρκα γενέσεως, βλασφημοῦντες· ὅτι μηδὲ Θεὸν ἀληθινὸν αὐτὸν εἶναι πιστεύουσιν.

4. Ne quis vero falsa jactitans nos frustra incuset circa carnalem Servatoris adventum, necesse quoque fuerit ut ea de re quædam litteris consignemus; quod scilicet Dominus et Salvator noster Christus, non quemadmodum ad prophetas *factus est*, ita in consummatione sæculorum advenerit in sanctum-hominem. Sed credimus, quod, secundum Joannem [2], Verbum caro factum sit, et secundum Apostolum [3], quod cum in forma Dei esset, propter nos acceperit servi formam, secundum carnem genitus homo ex Maria Virgine; ut, quemadmodum ipse ait [4], perficeret opus Patris; atque ita cum genus humanum in seipso perfecerit, ac cum divinitate conjunxerit, ipsum introducat in regnum cœlorum. Ac etiamsi isthæc satis sint ad B declarandam fidem in Dominum nostrum Jesum Christum, attamen majoris securitatis ergo hæc repetimus ac dicimus, atque anathemate damnamus eos qui dicunt et credunt, Patrem aliquando sine Filio fuisse; Patremque ac Filium aliquando fuisse sine Spiritu sancto. Spiritus enim Dei est, ac perfecta atque sempiterna est Trinitas. Anathemate quoque damnamus eos qui nuper exorti sunt, et Anomœi dicuntur, ac cum ipsis Samosateni et Photini insaniam, necnon eos qui paria cum ipsis sentiunt. Quia non dicunt, Verbum Dei, verbum esse vivens et efficax, per quod omnia facta sunt: sed quasi hominis verbum prolatitium duntaxat, et quia non arbitrantur Filium Dei ipsum esse verbum; verum temere et sine ratione dividunt, et principium Filio a nativitate secundum carnem ex Maria blasphemo ore tribuunt, quia item non credunt ipsum verum esse Deum.

5. Ταῦτα τοιγαροῦν φρονοῦντες, καὶ ἐγγράφως C ὁμολογοῦντες, διαβεβαιούμενοί τε ταῦτα φρονεῖν καὶ τοὺς ἀποστείλαντας ἡμᾶς, ἀξιοῦμεν τὴν σὴν θεοσέβειαν μηκέτι πιστεύειν τοῖς καθ' ἡμῶν λέγουσιν· ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀποστείλασιν ἡμᾶς ταῦτα γνωρίσαι, καὶ γράψαι καὶ οἷς ἂν γινώσκῃς ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις· ἵνα, εἰ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἡ καθ' ἡμῶν διαβολὴ ἐγένετο, μαθόντες τὴν ὁμολογίαν ἡμῶν ταύτην, καταγνῶσι τῶν θελησάντων ἡμῖν ἁπλῶς φθόνον κινῆσαι. Θεόδουλος ἐπίσκοπος Ὀξυρύγχου, Πλήνης ἐπίσκοπος Ἑρμοθιὲ, Ἰσχυρίων ἐπίσκοπος Λεοντῶ, Ἰσαὰκ ἐπίσκοπος, Ἀμήν.

5. Hæc itaque cum sentiamus atque scripto profiteamur, asseramusque idipsum sentire eos qui nos isthuc miserunt: tuam rogamus pietatem, ne fidem iis habeas qui nos insimulant; idque iis significes qui nos huc delegarunt; rescribas item iis quos orthodoxos episcopos esse noveris; ut si ad eos calumnia adversum nos conflata pervenerit, conspecta hac nostra fidei confessione, malitiam eorum deprehendant, qui temere invidiam nobis movere studuerunt (5). Theodulus episcopus Oxyrynchi, Plenes episcopus Hermothi, Ischyrion episcopus Leonto, Isaac episcopus. Amen.

[2] Joan. I, 14. [3] Philip. II, 6, 7. [4] Joan. IV, 34.

(5) De his subscriptionibus vide in Diatriba de Marcello. Hæ porro subscriptiones mutilæ haud dubie sunt, cum Athanasii nomen non compareat, qui sane huic fidei confessioni suffragium dedit ac subscripsit; alias vero, refragante Athanasio, eam minime probassent, additoque nomine confirmassent episcopi hic memorati. Verisimile item est alios Ægyptios episcopos, quorum cecidere nomina, eamdem fidei confessionem suffragio suo muniisse. Solebat enim Athanasius ad tanti ponderis negotia e vicinioribus multos accersere.

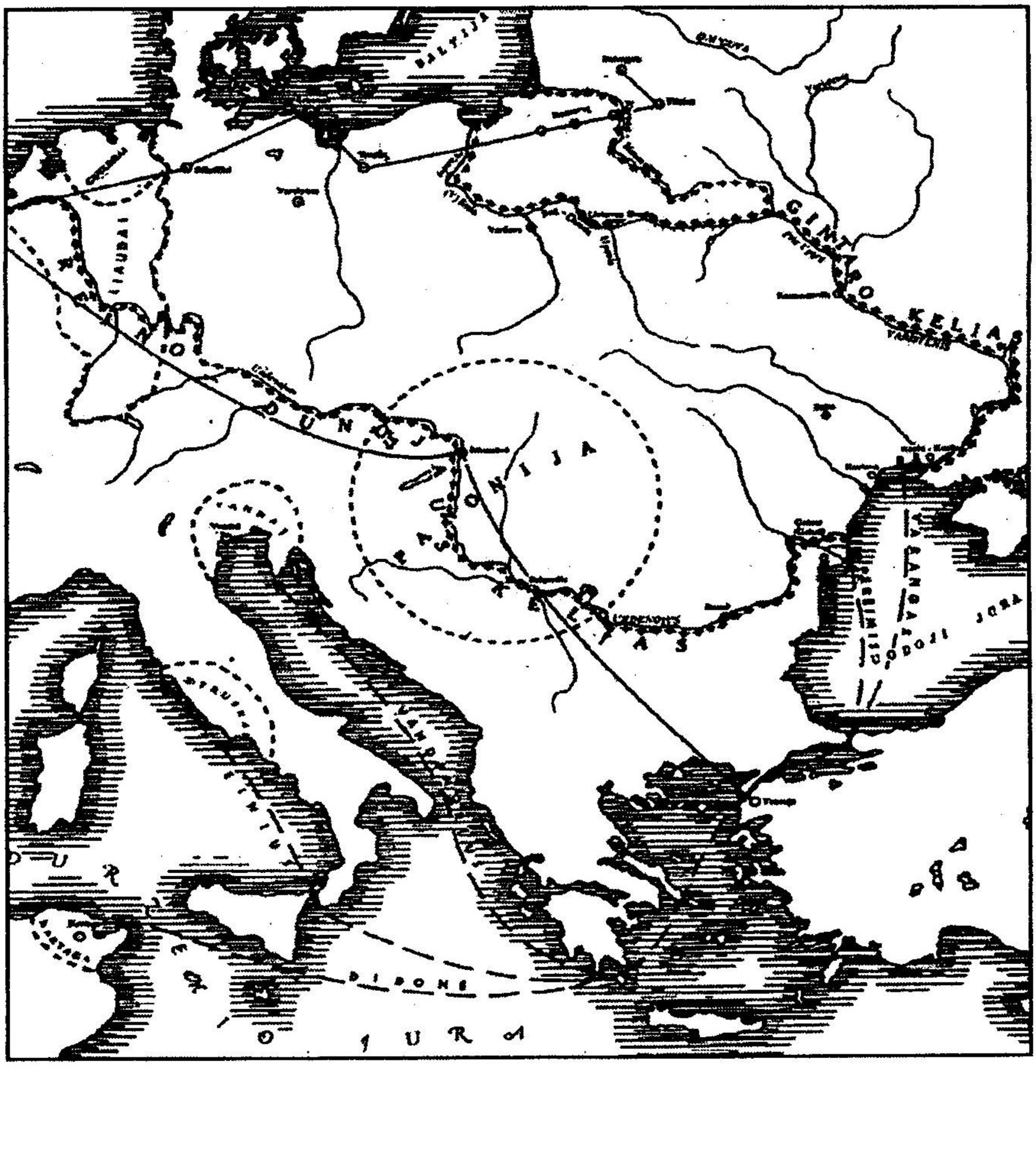
GINTARO KELIAS
DIDONE

TEODOR, EPISKOP HERAKLEJE TRAČKE: TUMAČENJA RIJEČI PROROKA ISAIJE[2]

TEODOR EPISKOP HERAKLEJE
Bilješke

Teodor iz Herakleje ili Perinta u Trakiji, jer je grad dvoimeni, episkop. Otuda je također zanan kao Heraklejanin i Perinćanin, na saboru u Nikeji sa mnogim drugima protiv apostolske dogme boreći se, lukavo je pribjegao Arijevom mišljenju. (Gelasije iz Kizika u "Djelima sabora u Nikeji", knjiga II, pogl. 7). Nakon toga na saboru u Antiohiji sa ostalim Arijancima saglasio se protiv Nikejskog sabora. Napokon, od katolika u Sardici, udaljen sa episkopskog položaja, kao i oni koji odvajahu Sina Božijeg od Očeve supstance i primio je one koji zbog Arijeve jeresi bijahu bili odbačeni i osuđen je tako što je obavljao niže svešteničke službe. Na drugom mjestu čovjek, ako vjerujemo Nikiforu, knj. IX, 5 (Istorija crkve), premudar, a po Hijeronimu, elegantnog i otvorenog govora i velikog istorijskog znanja. Za vrijeme vladara Konstantina izdao je komentare za Mateja i Jovana (a) i za pslame (b). Nikifor piše: izdao je tumačenje jevanđelja. U biblioteci Barberini postoje njegovi komentari psalama, veoma stari rukopis i odlične bilješke, koje je kardinal Ludovik bio darovao Urbanu VIII, kao što pokazuje posveta: *Kodeks izuzetan po starini, jedinstvenosti i ortografiji; čiji jedini primjerak čuva biblioteka Vatikana, ali krnj, nepotpun i pun lakuna, i ne tako star, Urbanu VIII, papi, utočištu svih vrlina i svete obrazovanosti, Ludovik kardinal Ludovisius S.R.E. vicekancelar, darak grčke starine, nudi stalan dokaz preposvećene duše.*

Iz tumačenja za Isaiju od Teodora iz Herakleje

Glava I, stih 1. Počuj. Teodora iz Herakleje (1). Na obije strane cijeloga svijeta prorok poziva da se čuju riječi Božije, koji obuhvata nebo božanske snage i zemlju koju nastanjuju smrtnici. Dok naređuje da posluša nebo i prihvati zemlju ušima, podstiče snage u koje leže skrivene u njima. I malo poslije: Podsticaj proroku koji Judejce poziva na sjećanje, bijaše potrebno reći svjedočanstvu neba i zemlje, da, premda bijahu zaboravili prorokove riječi, podsjete se na njih gledajući zemlju i nebo.

Stih 2. Gospod pominje sinove i priznaje da ih je rodio, ukazujući da nisu tuđi ni usvojeni, već je pomogao njihovo stvaranje uz očinsku brigu. Kaže da ih je uzdigao čak, naredivši povratak iz Egipta i čuda koja su se tada dogodila ili koja su se kasnije Judejcima ukazala. S pravom prezire zastranjivanje njihovo i idolopokloništvo.

Stih 8. Označava krajnju neplodnost Judejaca. Jer sve dok dobrim plodovima loza bijaše obilna, ne odustajahu od bdenja, niti od stražarenja oni koji, pošto su osnovali šator i odozgo sa visine bili posmatrani i posmatraju i lozu čuvaju; pošto su im plodovi uzeti, da se stražar ne bi uzalud mučio, ostavio je šator napušten i otišao sa stražarnice.

Stih 9. Pošto Izrael nije spoznao Boga, niti je narod shvatio, već njihovo sjeme, hor apostola, njega je spoznao i shvatio, s pravom se odvaja od naroda. Ludo bi mogao reći da su apostoli bili sjeme bezbožnika, o kojima je samo rečeno (stih 4): "Sjeme nevalajlo sinovi nebeski." Prikladnije bi ih nazvao sjemenom proroka.

[2] *J. P. Migne: "Patrologia graeca", vol. 18, p. 1307*. Arijanski antisemitski spis usmjeren protiv Jevreja, u skladu sa manihejskom doktrinom dalmatinskih crkava (*prim. prir.*).

ANNO DOMINI CCCLV.

THEODORUS

HERACLEENSIS EPISCOPUS.

—

NOTITIA.

(Ex Leonis Allatii *Diatriba de Theodoris*, num. LXIV ad. Mai *Biblioth. nov. Patr.*, VI, II, 115.)

—

Theodorus Heracleæ, sive Perinthi, in Thracia, namque civitas binominis est, episcopus. Hinc etiam Heracleotes, et Perinthius dictus, in synodo Nicæna cum multis aliis adversus apostolica dogmata pugnans, Arii sententiam subdole tuebatur. (Gelasius Cyzicenus in *Actis concilii Nicæni* lib. II, cap. 7.) Postmodum in synodo Antiochena cum reliquis Arianis adversus Nicænam synodum consensit. Tandem a Catholicis in Sardicensi, episcopatu motus, tanquam qui cum aliis Filium Dei a paterna substantia separaret, reciperetque eos qui propter Arianam hæresim rejecti fuerant, et ad ampliorem ministerii divini dignitatem eveheret, condemnatus est. Vir alias, si Nicephoro credimus lib. IX, 5, *Historiæ ecclesiasticæ*, ἐλλόγιμος, si Hieronymo, elegantis apertique sermonis, et magis historicæ intelligentiæ. Edidit sub Constantino principe *commentarios in Matthæum, et in Joannem* (*a*), *et in psalterium* (*b*). Nicephorus scribit: Τὴν τῶν Εὐαγγελίων ἑρμηνείαν ὑπαγορεῦσαι, *Evangeliorum expositiones edidisse*. Hujus *in Psalmos* commentarii manuscripti antiquissimi, et optimæ notæ, habentur in bibliotheca Barberina, Urbano VIII a cardinali Ludovisio dono dati, ut præfixa inscriptio indicat: *Codicem antiquitate, integritate, orthographia, conspicuum; cujus unicum exemplar habet quidem bibliotheca Vaticana, sed mutilum, mancum, lacunarum plenum, nec ita venustum, Urbano VIII, pont. max., virtutum omnium et sacræ eruditionis asylo, Ludovicus cardinalis Ludovisius S. R. E. vicecancellarius, Græcæ vetustatis munusculum, deditissimi animi perpetuum argumentum offert.*

(*a*) Commentarius Heracleotæ in Joannem ad Gothicam olim ex Græca lingua translatus fuit, ejusque non contemnenda fragmenta apparuerunt in pretiosissimis Gothici sermonis palimpsestis codicibus, quos nos Mediolani et Romæ, Deo favente, deteximus. A. M.

(*b*) Edidit hunc Heracleotæ in Psalterium commentarium Balthasar Corderius, cujus videsis præfationem tomi I Catenæ in psalmos. Nos vero ejusdem Heracleotæ scholia copiosa in Isaiam, Allatio incognita, edidimus nunc ex pervetusta Vat. ad eum prophetam catena. A. M. — Commentarium *in Psalmos*, qui nomine Theodori circumfertur, non esse Theodori unius, sed multorum Patrum, adeoque in catenarum numero ponendum esse ex Garnerio ad ed. Basilii M. Opp. Paris. 1721, tom. I, pag. 89, docet Kollarius ad Lambecii *Comm.* III, p. 59, not. B. ad Lambec. a pag. 56, cod. Cæs. XI, qui continet commentarium in totum Psalterium, recensuit, et commentarium quod in cod. propter defectum principii nomen auctoris non legitur, cum Corderio ascripsit Theodoro Heracl., et de hoc fuse disseruit. — Christoph. Harles, ad Fabricii *Biblioth. Græc.* t. IX, p. 519.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΙΣ ΗΣΑΙΑΝ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ.

—

THODORI HERACLEOTÆ

EX INTERPRETATIONE IN ISAIAM.

(Mai [illegible] *Patrum*, VI, 214.)

—

Cap. I, Vers. 1. Audi. Theodori Heracleotæ. Utramque universi mundi partem ad [illegible] Ἄκουε. Θεοδώρου Ἡρακλείας (1). Συνεκάλει ἐπὶ μάθησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου λελεγμένων τὰ συν-

(1) Nomen hoc ad singula fragmenta [illegible] repetitur.

Stih 16. Ne kupajte se kupkama koje nečistoću tjelesnu spiraju, nije to pravo čišćenje, nego duhovnim kojim mogu oprati blato grijeha i oprati prljavštinu duše; i sva zla daleko odagnati.

Stih 29. Jer napustivši dobrotvora i Spasitelja posvetili su se idolima, odrekavši se duše i razuma; stoga su napušteni od svake dobre namjere ili kao kučinom spaljeni (stih 31) i niko je neće moći ugasiti. Ko bi mogao da ih oslobodi, ako Bog udari? Odobrio je dakle govor buduću zbrku u ropstvu, kad dobrim čak Judejci budu odbačeni i ostali bez nade, koju su položili u idole.

Glava II, stih 1. Bilo da se kaže riječ ili vizija, nema razlike; jer se i gledanjem nešto čuje. Kad Bog nešto očima izlaže, duh se podučava razmišljanjem, na isti način kao kad govor shvata razumom; i pošto sasluša riječ, tako se prosvjetljava razum, kao da se obuhvata jednim posmatranjem svega znanje. - Ovdje pak ne govori protiv, nego o Jerusalimu, ukazujući da je on prvi objavio buduće nesreće protiv njih i pustošenje zemlje.

Stih 3. Nazvao je zakonom sam govor našeg Spasitelja: naravno došavši iz Jerusalima lutajuća plemena je optužio, ne sudeći naprednima, nego darujući nagradama one koji ga poznavahu.

Stih 18. Uzrok zala (okretanje ka idolima): tada će shvatiti da su uzalud napustili Boga i služili kipovima; jer će spoznati da bi im bolje bilo da su poštovali slijepe miševe predati osjećanjem, nego slike njihove bez razuma. Tada kaže, pred prijetećim sudom, bez pomoći nekoga ko bi ih oslobodio, s pravom će se sakriti kamenje, od kojeg, kaže, bijahu sebi idole izgradili. Nećete moći, dodaje, gnijev Božiji na vas da podnesete, već će se pokazati krhkost vaša, dok će se ukazati veličanstvo Boga.

Glava IV, stih 4. Ovim riječima se označava spasonosno naše krštenje, kroz koje se osobito pojavljujemo opet pročišćeni.

Glava V, stih 1. Riječi: "u rogu, na mjestu gnoja" označavaju da je bilo izabrano mjesto i odvojeno. Kaže da je lozu ogradio, opasao i posadio i sagradio toranj da se sjeća koliko je Judejaca učinio, kolikom ih je brigom pazio, kolikim trudom kroz proroke podučavao. Iz takvog mara ne može trnje iznići, već plod dostojan i u skladu sa trudom. A da takav plod nisu proizveli svjedoči trnov vijenac koji je stavljen Spasitelju, figura trnja skrivenog u dušama.

Glava XXIII, stih 17. (Tir) kaže da će biti od Boga posjećen nakon što je kažnjen i da će u staroj slavi biti obnovljen, kako bi Bogu služio kroz trgovinu; što je stanovnicima Jerusalima veoma korisno, kao što se u Svetom Pismu priča da je postigao za vrijeme vladavine Hira.

Glava XXVI, stih 9. Sa takvom dušom kaže ujutro ustaje da bi pružio zahvalnost za prošle događaje; jer ni noć, koja je ljudima data za tjelesni odmor, ne bi mogla okrijepiti spavača, da tako nije Bog odredio i najbolje dakle se u jutarnjim časovima zaokuplja duh da i o prošlim događajima zahvalnost iskaže i za nastupajući dan pomoć zatraži. Očito se nalozima Božijim duh pobožnih prosvjetljava; jer kao što se duša hrani svakom riječju Božijom, tako se i svakim nalogom prosvjetlava i obasjava.

Stih 10. Svakome je težnja i briga da pravdu nauči. Jer pravda nije nešto što je naša priroda naslijedila, tako da nam je usađena da je slijedimo ili bezbrižni kako očima opažamo ili nogama gazimo; nego svako treba da se potrudi da se prethodno oslobodi osjećaja nepravde i onda na navuče na sebe pravdu. Tako su bezbožni uništeni; jer ne može biti da istinu čini onaj koji nije naučio pravdu. Ovo se odnosi čak i na đavola kao i na nezahvalne Judejce, koji premda bezbrojnim dobročinstvima bijahu nagrađeni, bijahu ipak odvratili um na drugu stranu; jer kad dođe Gospod naš Isus Hrist, narodima koji su se okrenuli vjeri, oni se neće pokazati samo nezahvalnim pred Spasiteljem, već izgarajući od zavisti više će voljeti da izgore nego da vide narode nagrađene spasenjem.

Stih 12. Ovdje kaže da je Bog vratio kazne zaslužene za grijehe, jer kad si nam sve, kaže, po pravdi vratio, i kao dug otpisao, daj nam jednorođenog Sina svoga; jer za nas nema drugog spasenja, nego jednorođeni Sin tvoj poslat na zemlju.

εκτικὰ μέρη του παντὸς κόσμου, οὐρανὸν αὐτὸν τον τὰς θείας δυνάμεις ἀπειληφότα, καὶ γῆν τὸ τῶν θνητῶν οἰκητήριον· καὶ οὐρανῷ μὲν ἀκούειν, γῇ δὲ ἐνωτίζεσθαι παρακελεύεται, δι' αὐτῶν τὰς ἀφανεῖς δυνάμεις ἐν αὐτοῖς ἀνακαλούμενος. Καὶ μετ' ὀλίγα, ἐπειδὴ κέντρον μνήμης παρασχέσθαι αὐτοῖς ἠβούλετο τῶν λεγομένων ὁ προφήτης, ἀναγκαῖον τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς μαρτυρίαν παραλαμβάνει· ἵνα, κἂν λήθην ποιήσωνται τῶν λεχθέντων παρὰ τοῦ προφήτου, οὐρανὸς καὶ γῆ ὁρώμενοι ὑπομιμνήσκωσι τῶν τοῦ Θεοῦ ῥημάτων

Υἱῶν μνήμην πεποίηται, καὶ γεγεννηκέναι φάσκει, δεικνὺς, ὡς οὐκ ἀλλοτρίους εἰσεποιήσατο, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ ὄντας ποιήματα, πατρικῆς κηδεμονίας ἠξίωσε· καὶ ὑψωκέναι δὲ λέγει ὑπομιμνήσκων τῆς ἀπ' Αἰγύπτου ἐξόδου, καὶ τῶν ἐν μέσῳ θαυμάτων, καὶ τῶν ἐφεξῆς αὐτοῖς δοθέντων παρ' αὐτοῦ· ἀθέτησιν δὲ κυρίως καλεῖ τὴν αὐτῶν ἀποστασίαν, καὶ τὴν περὶ τὰ εἴδωλα πλάνησιν.

Σημαίνει τὴν παντελῆ αὐτῶν ἀκαρπίαν· ἕως μὲν γὰρ καρπῶν ἀγαθῶν πεπλήρωται ἀμπελὼν, τὸν φρουροῦντα καὶ φυλάττοντα κέκτηται, ὃς, σκηνὴν πηξάμενος, ἄνωθεν ἀφ' ὑψηλοῦ ἀφορᾷ, καὶ περισκοπεῖ καὶ φυλάττει τὸν ἀμπελῶνα· εἰ δὲ τούτου καρπὸς ἀφαιρεθείη, τηνικαῦτα ὁ φύλαξ, ὡς μὴ εἰς μάταιον κάμνοι, τὴν σκηνὴν ἔρημον ἀπολιπὼν, ἀναχωρεῖ τῆς φυλακῆς.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν Ἰσραὴλ αὐτὸν οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαὸς αὐτὸν οὐ συνῆκε, τὸ δὲ ἐξ αὐτῶν σπέρμα ὁ ἀποστολικὸς χορὸς συνῆκέ τε αὐτὸν καὶ ἐπέγνω· εἰκότως ἀφορίζεται τοῦ πλήθους· ἄτοπον γὰρ τὸ νομίζειν τοὺς ἀποστόλους τῶν ἀσεβῶν σπέρμα λέγεσθαι, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἔλεγε· « Τὸ σπέρμα πονηρὸν υἱοὶ ἄνομοι· » πρέπει δὲ τῶν προφητῶν σπέρμα αὐτοὺς εἶναι ἡγεῖσθαι.

Οὐ λουτροῖς τοῖς καθαίρουσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐθέλαπτο· ἀλλὰ πνευματικοῖς δυναμένοις ἀφανίσαι μὲν γνόφον ἁμαρτημάτων, καθᾶραι δὲ ψυχῆς κακὸν συνειδός· καὶ ταῦτα ποιεῖν ἀφ' ἑαυτῶν.

Καταλιπόντες γὰρ τὸν εὐεργέτην τε καὶ σωτῆρα, ἐπήλπισαν τοῖς ἀψύχοις καὶ ἀναισθήτοις· διὸ γυμνοὶ πάσης ἀγαθῆς δόξης ἐτύγχανον, δίκην στυπείου καταναθησόμενοι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων· τίς γὰρ ἐξελέσθαι δυνατὸς, τοῦ Θεοῦ τὴν κατ' αὐτῶν ἀπόφασιν ἐξενηνοχότος; Τὴν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τοίνυν αἰσχύνην αἰνίττεται ὁ λόγος· πάντων ἐκποδὼν γενομένων τῶν ἐπιθυμημάτων αὐτῶν· ματαιωθείσης δὲ καὶ τῆς ἐλπίδος αὐτῶν τῆς ἐπὶ τοῖς εἰδώλοις.

Κἂν λόγος, κἂν ὅρασις λέγηται, οὐδὲν διοίσει· καὶ γὰρ ἐν ὕψεσί τι φαίνεται· οὕτως ἡ γνῶσις διαβαίνει εἰς ψυχὴν, ὅτ' ἂν Θεὸς δεικνύῃ, ὡς δεξαμένης κατὰ διάνοιαν τοὺς τούτων λόγους· κἂν διὰ λόγων ἀκούῃ, οὕτως βεβαιοῦται τὴν διάνοιαν, ὡς ἀθρόως δεχομένης τὴν πάντων γνῶσιν. — Ἐνταῦθα οὐ λέγει κατὰ, ἀλλὰ περὶ, δεικνὺς, ὡς ἐκεῖ μὲν ἐδήλου τὴν κατ' αὐτῶν ἐσομένην καὶ τῶν τόπων ἐρήμωσιν.

A Dei sermones convocat propheta, cœlum scilicet divinas virtutes complectens, et terram a mortalibus occupatam. Dum autem cœlum audire jubet, et terram auribus percipere, latentes in ipsis potestates adhortatur. Et paulo post : Incitamentum quærenti prophetæ quo Judæos ad dictorum memoriam concitaret, proferendum erat cœli et terræ testimonium, ut, etiamsi fuerint prophetici sermonis obliti, conspectis cœlo et terra, verba Dei reminiscerentur.

Vers. 2. Filiorum mentionem facit Dominus et eos genuisse fatetur, indicans non alienos adoptivosque, sed creaturas suas paterna cura fovisse. Exaltavisse eos dicit quoque, reditum ex B Ægypto innuens, et miracula tunc temporis edita, vel postea Judæis concessa. Contemptum jure vocat defectionem illorum et circa simulacra errorem.

Vers. 8. Significat summam Judæorum sterilitatem. Donec enim bonis fructibus exuberat vitis, nec a vigilantibus destituitur, nec a custodientibus, qui, tabernaculo constituto, desuper e sublimi speculantur, et circumspiciunt, et vitem custodiunt; fructibus autem sublatis, ne in vanum laboret custos, desertum dereliquit tabernaculum, et de statione decedit.

Vers. 9. Cum Israel Deum non cognoverit, neque eum populus intellexerit, sed ex ipsis semen, apostolicus chorus, eum et cognoverit et intellexerit, C merito a plebe distinguitur. Inepte quippe diceres apostolos semen fuisse impiorum, de quibus modo dictum (Vers. 4) : « Semen nequam filii scelesti · » aptius eos semen prophetarum vocaveris.

Vers. 16. Non iis (lavamini) lotionibus, quæ corporis cutem emundant, non enim huic mundatione opus; sed spiritualibus, quæ peccatorum caliginem auferre possint, et sordes animi abluere; et mala quæque procul depellere.

Vers. 29. Nam derelicto benefactore et Salvatore, idolis confisi sunt anima et mente carentibus; idcirco omni bona fama destituti, vel ut stuppa comburentur (Vers. 31) « et non erit qui exstinD guat. » Quis enim posset eos eripere, Deo incusante? Innuit igitur sermo confusionem in captivitate futuram, cum bono quoque Judæi fuerint exuti, et spe depulsi, quam in idolis collocaverant.

Cap. II, Vers. 1. Seu verbum, seu visio dicatur, nihil interest; nam et visionibus aliquid auditur. Quando Deus quid oculis subjicit, cognitione instruitur animus, haud secus ac si mente visionum sermonem perciperet; et audito verbo, ita illuminatur mens, quasi uno intuitu cunctorum scientiam complecteretur. — Hic jam non contra loquitur, sed de (Jerusalem), indicans se prius calamitates denuntiavisse contra eos futuras et locorum vastationem.

Stih 13. Sve je u Božijim rukama, svako poznavanje i nećeš posumnjati da sve zavisi od carstva Božijeg. Zbog toga se kaže da nas on posjeduje, jer očišćene dolaskom njegovog jednorođenog Sina i oslobođene od smrtnih grijeha, sebi je pripravio i pridobio.

Stih 14. Nikada neće vidjeti mrtvi svoje grijehe, jer su mrtvi, tijelo im je propalo; umrli su i drugi koji udove svoje predaju uživanjima i duše sputavaju izopačenim i bezbožnim osjećanjima. Ovdje se naprotiv radi o onima koji su odbacili sve običaje životvorne pravde, koji su u Bogu umrli zbog mnoštva grijeha i nevaljalstava, lišeni životvorne pravde: stoga se Bog pokreće milosrđem i dobročinstvom, kad ometa grešnike.

Stih 14. Kaže da je Bog Hristov uništio dobročinstvom njihov život, da ne bi duže trajali i zlobom svojom druge zarazili, a svoje nevaljalstvo uvećali; jer kroz dobročinstvo Bog i vrijeme određuje u kazni; sada posle 120 godina kao u vrijeme kataklizme; sada poslije 60 (ili70). Događa se takođe, po svjedočenju istog proroka, da Bog traži kaznu prije vremena, odlučujući samo o grijesima njihovim, zaustavljajući njihova nevaljalstva i bezakonje onih koji su bolesni od ludila. Stoga se čita u pslamu LIV, 24: "Ljudi krvoželjni i prevarni neće sastaviti polovinu dana svojih" i opet "Ne pozivaj me u polovini dana mojih."

Stih 15. Ovdje kroz zlo koje se izgovara, ne kroz zla djela već molitve; jer i u toj rečenici istu riječ koristi kad kaže: "Stvarajući zlo." Objavljuje dakle da oni koji se smatraju oholima kroz molitve svoju oholost će potisnuti.

Stih 16. Prijeteći govori razljućeni Bog o preobraćanju duša naših; ali naravno ne označava djelo koje će uraditi i izvršiti; jer zbog blagosti prijetnje pokazuje, da prestraši grešnike i od pokajnika otkloni prijeteće zlo; ne raduje ga naša smrt, ne prestravljuje svoje tvorevine, ne stvara da bi imao koga da kažnjava, jer da je takav ćuteći bi kažnjavao. No on sve predskaže i svakakvim prijetnjama pokazuje svoje osjećaje da se uplašimo kad to čujemo i spasimo se okrenuvši se molitvama.

Stih 17. Ovdje Spasitelja našeg naziva voljenim. Jer po proroku rodila ga je Djevica, svuda prikladno po malo pominje djetešce. Kad je dakle nevaljalstvo ljudi postalo takvo, da se nije moglo osim najtežim kaznama ukloniti, voljenom tvome je bilo potrebno da nas oslobodi od nesreća iz milosti svoje.

Stih 18. Kazuje koliko nam koriste prijetnje; jer primajući strah tvoj kao dobro sjeme i mučeći se, pošto nam je dato vrijeme, postižemo spasenje; koliko dugo nastanjujemo zemlju, daruješ vrijeme za pokajanje, ne lišavaš nas zaslužene pravde, nego činiš da se preobraćeni spasimo. - Kad dakle prihvatimo životodarno sjeme, strahom pokrenuti, izbjeći ćemo sve kazne; jer oni koji ranije bijahu mrtvi zbog grijeha i pohote, sada kao da iz spomenika, razumjevši te, budimo se; ovim razumijevanjem se mijenjamo, uzdržavajući se od zlih djela; jer uvijek milosrđe tvoje ka nama, kao rosu spasonosnu šalješ.

Glava XXVIII, stih 1. Pad Efraima i propast svima će se pokazati, kao nad najvišim brdom, svuda i svima na pogled.

Stih 2. Kaže da treba s pravom da budu kažnjeni, što sami već ne mogu podnijeti: kao što prisojna njiva, neodbranjena pokrivačem, nije kadra izbjeći šibanje provale grada, tako ni oni sami; jer kad ponovo napadne Bog, napušteni od svake nade, neće biti nikoga ko nas može osloboditi.

Stihovi 3. i 4. Kojima najavljuje uništenje od neprijateljskih napada i muke u nedostojnom ropstvu, jer neće moći da se skriju, kaže, ili malobrojni preostali iz ropstva, već će tako od svih susjeda biti uhvaćeni, da će izgledati molitvama pogođeni, da bi se lakše sakrila na najvišem brdu plodna smokva, koja svojim plodovima na sebe skreće poglede prolaznika.

Stih 5. Ove se riječi odnose na one koji misle da im je pleme napustilo svaka nada; da ne odbace svaku nadu, najavljuje oslobodioca za nastupajuće spasenje plemena, tj. Gospoda našeg Isusa Hrista Spasitelja našeg koji će svima biti vijenac nade, kad se, primivši na sebe tjelesno obličje, pojavi među ljudima.

Vers. 3. Ipsum Salvatoris nostri sermonem legem vocavit : quippe qui de Jerusalem profectus errantes gentes arguit, non judicans dociles, sed munera largiens agnoscentibus eum.

Vers. 18. Malorum causa (idolorum eversio) : tunc intelligent se frustra Deum deseruisse, et inservisse simulacris; nam agnoscent vespertiliones sibi potius colendas fuisse sensu præditas, quam imagines eorum sensu carentes. Tunc, inquit, imminenti judicio, non astante qui liberaret, merito se in petras abscondent, de quibus, ait, idola sibi fabricaverant. Non poteritis enim, adjicit, iram Dei in vos commotam sufferre, sed demonstrabitur fragilitas vestra, Dei vero majestas apparebit.

Cap. IV, Vers. 4. Quibus verbis salutaris noster baptismus significatur, per quem præsertim denuo mundi conspiciemur.

Cap. V, Vers. 1. Voces istæ « in cornu, in loco pingui, » selectum fuisse locum declarant, distinctumque. Vitem sepsisse dicit, et vallavisse, et plantavisse, et ædificavisse turrim, ut memoret quanti Judæos fecerit, quanta custodierit cura, quanto studio per prophetas docuerit. Ita excultis non spinæ ferendæ erant, sed condignus fructus et laboribus conveniens. Talem autem fructum ab eis non fuisse editum testatur spinæ corona Salvatori imposita, figura spinarum in animis latentium.

Cap. XXIII, Vers 17. (Tyrum) dicit a Deo post acceptas pœnas visitandam esse, et in antiquam famam restituendam, ut Deo opibus inserviat, per negotiationem requisitis : quæ Jerusalem habitantibus perutilia, ut in Scripturis sacris, regnante Hiram, contigisse narratur [1].

Cap. XXVI, Vers. 9. Animas ita dispositas dicit mane consurgere ad exhibendas de præteritis rebus gratias : neque enim nox, homini ad recreandum corpus data, dormientes reficere posset, nisi fuisset hoc a Deo constitutum; optime igitur et matutinum tempus occupat talis anima, ut et de præteritis rebus gratias referat, et ad diem jam exorientem opem flagitet. Præceptis Dei mentem piorum illuminari, manifestum; nam ut omni verbo Dei alitur anima [2], ita et omni præcepto illustratur et illuminatur.

Vers. 10. Studio igitur cuique sit et curæ, justitiam discere. Non enim justitia, quasi nostra natura inhæreret, ita nobis insita est, ut eam vel incu-

[1] III Reg. XI, 11 sqq. [2] Matth. IV, 4.

A Νόμον δὲ καλεῖ καὶ λόγον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· καὶ γὰρ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ φανείς, ἤλεγξε μὲν τὰ ἔθνη πλανώμενα· οὐ κατακρίνων ὁμολογήσαντας, ἀλλ' ἐπεγνωκότας εὐεργετῶν.

Τὰ τῶν κακῶν αἴτια· εἰς συναίσθησιν ἐρχόμενοι, ὅτι δὴ, μάτην καταλιπόντες τὸν Θεὸν, αὐτοῖς προσεκύνουν· ἀναλογίσονται γὰρ, ὅτι δὴ μᾶλλον νυκτερίσι προσεκύνουν ταῖς ἐν τούτοις ἐμφωλευούσαις αἴσθησιν κεκτημέναις ἢ τοῖς τούτων καταγωγίοις ἀναισθήτοις οὖσι. Τῆς δίκης, φησὶν, ὑμᾶς καταλαβούσης, καὶ μὴ ὄντος τοῦ βοηθήσαντος, ἀκόλουθον εἰς τὰς πέτρας καταρρίπτεσθαι· ἐξ ὧνπερ, φησὶ, καὶ τὰ εἴδωλα ἐλαξεύσατε· οὐδὲ γὰρ ἐνέγκαι δυνήσεσθε, φησὶ, τὴν καθ' ὑμῶν κινηθεῖσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὀργήν· ἀλλὰ τὸ μὲν ὑμέτερον ἀσθενὲς ὁμολογηθήσεται· φανεῖται δὲ ἡ μεγαλειότης τοῦ Θεοῦ

B Τὸ καθ' ἡμᾶς σωτήριον βάπτισμα σημαίνεται διὰ τούτων· δι' οὗ μάλιστα καθαροὶ ἐξ ὑπαρχῆς ἀναδεικνύμεθα

Τὸ δὲ, « ἐν κέρατι, ἐν τόπῳ πίονι, » τὸ ἐξαίρετον καὶ κεχωρισμένον τοῦ τόπου δηλοῖ. Φραγμὸν δὲ καὶ χάρακας καὶ φύτευμα καὶ οἰκοδομὴν λέγει τήν τε τοῦ γένους περιποίησιν καὶ τὴν αὐτοῦ φρουρὰν καὶ διὰ προφητῶν ἐπιμέλειαν, δι' ὧν πάντων γεωργούμενοι οὐκ ἀκάνθας φέρειν ἠδύναντο, ἀλλὰ τὸν ἐπάξιον καὶ προσήκοντα τῶν πόνων καρπόν. Ὅτι δὲ οὐ τοιοῦτος ὁ κομισθεὶς παρ' αὐτῶν καρπὸς, μαρτυρεῖ ὁ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν ἐπιτεθεὶς ἀκάνθινος στέφανος, ἐγκαλύπτων τὸν ἀφανῆ ἐν ψυχαῖς ἀκανθώδη αὐτῶν τρόπον (2).

C Τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Θεοῦ τὴν μετὰ τὴν πληγὴν γενομένην λέγει, ὡς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπανήξει δόξαν δωροφοροῦσα τῷ Θεῷ ἐκ τοῦ ἐπισυναγομένου αὐτῇ σπόρου ἐκ τῆς ἐμπορίας, ἃ ἔσται τοῖς ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦσι πρόσοδος· ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Χειρὰμ ἱστόρηται παρὰ τῆς θείας Γραφῆς.

Ἀκόλουθον τὰς οὕτω διακειμένας ψυχὰς σπεύδειν ἐν τοῖς ὄρθροις ἀποδιδόναι τὰς εὐχαριστίας ἐπὶ τῶν παρεληλυθότων· οὐδὲ γὰρ νὺξ ἡ εἰς ἀνάπαυλαν τῶν σωμάτων δοθεῖσα ἀναπαῦσαι δυνήσεται τὸν ἐν αὐτῇ ὑπνώττοντα, εἰ μή πού γε ἐκείνου σύνθημα εἴη. Ἀναγκαίως οὖν ἡ τοιαύτη ψυχὴ καὶ τοὺς ὄρθρους προλαμβάνει, ἵνα καὶ περὶ τῶν παρεληλυθότων εὐχαριστήσῃ, καὶ περὶ τῆς μελλούσης αὐτὸν διαδέξασθαι ἡμέρας παρακαλέσῃ. Ὑπὸ δὲ τῶν προσταγμάτων τοῦ Θεοῦ φωτίζεσθαι τὴν διάνοιαν τῶν εὐσεβῶν εὔδηλον· ὥσπερ γὰρ ἐν παντὶ ῥήματι Θεοῦ τρέφεται ἡ ψυχὴ, οὕτως καὶ ἐν παντὶ προστάγματι καταυγάζεται καὶ φωτίζεται.

D Σπουδὴ τοίνυν ἑκάστων ἐστὶ καὶ μελέτη τὸ δικαιοσύνην μαθεῖν· οὐδὲ γὰρ ὡς ἔν τι τῶν ἐν τῇ φύσει κειμένων καὶ τοῦτο ἡμῖν συμπέφυκεν, ἵνα ἀμελε-

(2) Sequuntur ingentes in Heracleota nostro lacunæ tum in hoc tum in altero, quem consului, catenæ ad Isaiam ms. exemplari. Et quidem par est utriusque codicis ratio, ita ut alter ex altero exscriptus videatur. Cur autem tanta omissio! Heracleotam quidem integrum commentarium confecisse non dubito; sed catenæ auctor codice aliquo manco fortasse utebatur; neque enim tot commentarii partes sponte prætermisisse videtur.

Stih 6. Najavljuje promišljanje Božije i pravedni njegov sud, kad ne umru svi oni koji bijahu odvedeni u ropstvo; biće oslobođeni oni koje Bog bude htio da spasi, premda mi sami ne možemo opaziti zbog čega se oslobađaju.

Stih 7. Priviđenje bi zaista bilo i to čudovišno, da tako podučeni od Boga, takvim dobročinstvima osnaženi, posrnu u takvu bezbožnost.

Stih 10. Ovdje naziva tugom nevaljalstva koja će navaliti na zarobljene, tugu nad tugom, iz svijesti o zločinima koju su zaslužili čineći tolika zla; to će im biti i korisno i spasonosno.

Stih 11. Predskazuje pravedne osvete od Boga za njih skovane; pošto su jezikom Boga ismijavali, jezikom će biti kažnjeni; odvedeni u ropstvo, neće im biti dopušteno da se služe maternjim jezikom, već će morati da nauče jezik vladara.

Stih 12. Prorok ironično ukazuje na plod koji su dobili naporom, dok počinak od kazne naziva: "Ono što sami za sebe budete u riznici čuvali, time ćete se koristiti u radosti, pogođeni kaznama."

Stih 13. Govori o tome kako stega koristi njihovim dušama; jer zauzdavajući pohotu kojoj su služili, upijaju spasonosni bol i tugu u duši: uz Božiju pomoć i potisnuvši bezumne pokrete, da zbog snage pritiska kao udareni, nauče napokon da uzdižu oči ka uzvišenim stvarima i spoznaju Gospoda svoga i Spasitelja.

Stih 16. Najavljujući prijetnje koje bijahu zaslužili, bodreći, da ih Bog ne bi u očaj odveo, uzdaju se u njega milosrdno, objašnjava što je za spas njihov odlučio: "Poslaću, kaže, jednorođenog Sina svoga, koji će doći u tjelesnom obličju; ništa drugo od vas neće tražiti, osim da u njega vjerujete i spasenje tako steknete. Jer ako ovdje naziva kamen dragocjeni, izabrani, jedinstveni, počasni, ovo ništra drugo nisu nego pohvale koje Otac dodjeljuje Sinu. Kome je dolikovalo da svjedoči o Sinu, ako ne samom Ocu? - Pojavljuje se i ovdje, kako je tačan sud Božiji; jer neće svi steći milosrđe Božije, nego samo oni koji nadu svoju u njega budu položili.

Stih 17. Kada, kaže, demone ste poštovali da bi uklonili vaše nesreće i uzalud se nadali, znajte da ništa od onoga što vam prijeti nećete izbjeći, oluja i smrt poklopiće vas.

Stih 19. Ovdje prorok pokrenut milosrđem i sjetivši se nesreća koje im prijete, počinje da ih opominje da sada mudrije slušaju; jer neće biti moguće, da uronjeni u tolike vrtloge, pritisnuti tolikim nesrećama od Boga odustanemo; jer tada nećemo moći sami sebe da pokrenemo, osim natjerani od Boga.

Stih 21. Gnijev Božiji poredi sa brijegom bezbožnika koji se između sebe podižu. Ako čuješ bijes i gorki gnijev to ne dolazi od Boga; jer Bog ne pokreće bijes, sa prirodom ostaje nepokretan i mišljenjem. Osjetiće gorčinu oni isti, jer će biti ispravljeni; a sam Bog milosrđem i dobročinstvom ispravlja, da kaznama prestrašeni, kroz pokajanje sebi spasenje obezbijede.

Stih 22. Ovaj govor se odnosi na Izraelce, najviše na plemena. Opominje Izraelce da se strastima ne upletu u grijeh,da ne bi bili prestupima pritisnuti ili okovani, nego da usmjere pažnju na sud u cilju svog spasenja. Uistinu obznanjuje plemenima da se ne raduju zbog kazni za Izraelićane jer im i samima prijeti zaslužena kazna za grijehe.

Glava XXIX, stih 14. Objavljuje da će ih Asirci odvesti u ropstvo, jer nisu htjeli da poštuju Boga, nego su se okrenuli idolima. zbog toga ne sumnja da ih je Bog premjestio sa jednog mjesta na drugo i time izrazio krajnje milosrđe; svakako pružio je domovinu isvarenima koji bijahu morali biti premješteni u tuđu zemlju, ne bi li, možda, promijenivši mjesto, promijenili i navike.

Stih 17. Hermel je brdo koje se nalazi blizu Jerusalima, koje nastanjivahu Izraelci; a brdo Liban držahu plemena. Ovdje dakle svjedoči da je Bog morao odbaciti Izrael zbog brojnih njegovih grijeha i bezbožništva. Tim plemenom su zamijenjena sva druga plemena i Bog ih je prihvatio.

τήτως αὐτὸ ἔχωμεν, ὥσπερ οὖν τὸ βλέπειν ἢ βαδίζειν· ἀλλ' ἑκάστῳ χρεία σπουδῆς, πρὸς τὸ ἀποστῆσαι μὲν τὴν διάνοιαν ἀδικίας, προσλαβεῖν δὲ δικαιοσύνην· Ἰδοὺ γὰρ οἱ ἐν ἀσεβείᾳ ζήσαντες ἐκποδὼν γεγόνασιν· οὐδὲ γὰρ οἷόν τέ ἐστιν ἀληθείας ἐργάτην εὑρεθῆναι τὸν μὴ δικαιοσύνην μελετήσαντα. — Ἐκλαμβάνεται ταῦτα καὶ εἰς τὸν διάβολον, καὶ εἰς τοὺς ἀγνώμονας Ἰουδαίους, ὡς, πολλῶν εὐεργεσιῶν τυχόντες, ἔτι ἐπέμενον τὸ ὄμμα τῆς διανοίας κεκαμμυκότες· τοῦ γὰρ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, καὶ τῶν ἐθνῶν πιστευσάντων, οὗτοι οὐ μόνον περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονες γεγόνασιν, ἀλλὰ καὶ ζήλῳ πονηρῷ ἐκκαιόμενοι, περίκαυστοι γενέσθαι ἠβούλοντο, ἢπερ ὁρᾷν τὰ ἔθνη σωζόμενα.

Ἐνταῦθα τὴν ἀνταπόδοσιν λέγει, τὴν κατ' ἀξίαν τῶν ἁμαρτημάτων ἐπαχθεῖσαν δίκην· ἐκείνων γὰρ πάντων, φησίν, ἡμῖν δικαίως ἀνταποδοθέντων καὶ ὥσπερ χρέος ἐκτισάντων, ἀπόδος ἡμῖν τὸν μονογενῆ Υἱόν σου· οὐδὲ γὰρ ἄλλος τίς ἐστιν ἴαμα ἡμῶν ἢ ὁ μονογενής σου Υἱὸς παραγενόμενος ἐπὶ γῆς.

Ὅτι μὲν ἡ πάντων δεσποτεία προσῆκε τῷ Θεῷ, παντὶ δῆλον, καὶ οὐκ ἄν τις ὑπονοήσειεν ἐκτὸς τῆς δεσποτείας τοῦ Θεοῦ εἶναί τινα. Τὸ οὖν, Κτῆσαι ἡμᾶς, ἐνταῦθα λέλεκται, ὅτι διὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ σου παρουσίας λυτρωσάμενος ἡμᾶς, ᾠκείωσε καὶ περιεποίησε νεκρωθέντας ταῖς ἁμαρτίαις.

Οἱ γὰρ νενεκρωμένοι ταῖς ἁμαρτίαις οὐ μήποτε θεάσονταί σε· νεκρῶν γὰρ ὄντων τῶν κατὰ φύσιν γενομένων νεκρῶν, καὶ νεκρῶν τῶν νεκρωσάντων τὰ ἑαυτῶν μέλη ἐν ταῖς ἡδοναῖς, καὶ τὰ κακὰ διανοήματα τὰ κατὰ Θεὸν νεκρωσάντων. Ἐνταῦθα τῶν ἐναντίων μέμνηται, τῶν ἀποβαλλόντων μὲν πᾶσαν ζωτικῆς δικαιοπραγίας ζωήν, νεκρωσάντων δὲ ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτιῶν καὶ κακοπραγίας ἀποβεβληκότας τὴν ζωοποιὸν δικαιοσύνην· διὸ καὶ φειδόμενος, ὁ Θεὸς, καὶ ἀγαθότητι κινούμενος, ἐνέκοψας ἁμαρτάνουσι.

Σημαίνει, ὅτι φειδόμενος ὁ Θεὸς τοῦ Χριστοῦ τῆς ζωῆς αὐτῶν ὑπετέμετο, ἵνα μὴ εἰς χρόνον μακρὸν παραμένοντες συμπαρεκτείνωνται τῇ κακίᾳ, καὶ αὔξωσιν αὐτῶν τὴν πονηρίαν· διὰ γὰρ ἀγαθότητα Θεὸς καὶ χρόνους ὁρίζει εἰς τιμωρίαν· τοῦτο μὲν μετὰ ἑκατὸν εἴκοσιν ἔτη, ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, τοῦτο δὲ ἑξήκοντα. Καὶ δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ προφήτου καὶ πρὸ τῆς προθεσμίας ἐπάγει τὴν δίκην, ἐγκόπτων αὐτῶν τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ παύων αὐτοὺς τῆς παρανομίας, ἀμετανόητα νοσοῦντας· διό φησιν ὁ πεντηκοστὸς τέταρτος ψαλμός· « Ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμισεύσωσι τὰς ἡμέρας· » καὶ πάλιν· « Μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν. »

Ἐνταῦθα κακὰ λέγει οὐχὶ τὰ ἐν πράξεσι κακὰ, ἀλλὰ τὰ κακωτικά· οὕτω γὰρ καὶ ὅτ' ἂν ἀκούσῃς, « Ὁ κτίζων κακὰ, » ἐκλάμβανε. Τὴν τοίνυν ὑπερηφανίαν τῶν λεγομένων ἐνδόξων διὰ τῶν κακωτικῶν καθαιρεθήσεσθαι σημαίνει.

A riosi consequamur, quemadmodum oculis intuemur aut pedibus incedimus; sed studio cuique opus est, ut injustitiæ sensum prius exuat, et dein induat justitiam. Ecce autem ablati sunt *impii*; non enim potest fieri, ut veritatem faciat, qui justitiam non didicerit. Referuntur hæc quoque in diabolum, et in ingratos Judæos, qui licet innumeris fuerint beneficiis aucti, aversos tamen mentis oculos reflexerunt; nam adveniente Domino nostro Jesu Christo, gentibus ad fidem conversis, isti non modo ingratos se præbuerunt in Salvatorem, sed pravo zelo flagrantes ipsi comburi maluerunt quam gentes conspicere salute donatas.

B Vers. 12. Hic Deum reddidisse dicit, pœnas scilicet meritas pro peccatis; cum enim omnia nobis, inquit, jure reddidisti, et quasi debitum remisisti, da nobis unigenitum Filium tuum; non enim est alius nobis saluti, nisi unigenitus Filius tuus in terram delapsus.

Vers. 13. Omnia in manibus Dei esse, cuique perspicuum, nec suspicaberis quemquam ex Dei imperio non pendere. Hic igitur ea de causa nos *possidere* dicitur, quod unigeniti Filii ejus adventu purificatos, et de morte peccatorum liberatos, sibi comparavit et devinxit.

C Vers. 14. Nunquam enim *videbunt te peccato* mortui; nam mortui sunt, quibus corpus interiit; mortui sunt et alii qui membra sua mediis in voluptatibus coercent, et affectus pravos animi impiosque compescunt. Hic contra de illis agitur, qui omnes exuerunt vitalis justitiæ mores, qui Deo mortui sunt, propter multitudinem peccatorum et nequitiarum, vitali justitia spoliati: idcirco misericordia Deus, et benignitate movetur, quando peccatoribus obstat.

Vers. 14. Indicat Christi Deus se per benignitatem vitam eorum rescidisse, ne diutius durantes, malitia sua cæteros inficiant, suamque augeant nequitiam; nam per benignitatem Deus et tempora definit in pœnam: nunc post centum et viginti annos ut temporibus diluvii [3]; nunc post sexaginta (aut potius septuaginta [4]). Fit etiam, eodem testante D propheta, ut vel ante tempus pœnas repetat Deus, modum peccatis eorum statuens, eorum iniquitates inhibens insania laborantium. Ideo legitur in psalmo LIV, 24: « Viri sanguinum et dolositatis, non dimidiabunt dies suos; » et iterum: « Ne revoces me in dimidio dierum meorum [5]. »

Vers. 15. Hic per mala non opera mala intendit, sed supplicia; nam et in istam sententiam eamdem vocem usurpat, cum dicit: « Creans mala [6]. » Declarat igitur se per supplicia superbiam eorum qui gloriosi habentur depressurum.

[3] Gen. VI, 3. [4] Psal. LXXXIX, 10. [5] Psal. CI, 25. [6] Isa. XLV, 7.

Stih 8. Govori ponovo (4) o obilježenoj knjizi kojom je najavio dolazak Spasiteljev. Gluvi će čuti riječi knjige tj. koji se ne budu sapleli o kamen sablazni, oni koji nisu oklijevali da na dati znak povjeruju u Hrista. Jer živeći u tami i sjenci gledaće da prime dolazak Spasiteljev: a oni (stih 19) siromašni riječima, kroz Hristov dolazak će progovoriti. Svako će biti ispunjen radošću, ko bude u njega povjerovao.

Glava XXX, stih 6. Ovdje govori o tuzi zbog napada Asiraca, kojima su donijeli pritisnuti najteže nesreće. Njih dakle zbog izopačenih običaja naziva lažovima i lavićima i porodom zmijinjim. Tako i blaženi Jovan, prethodnik našeg Spasitelja, naziva Judejce zmijama i porodom aspidinim. (Ove riječi ne koristi Jovan, već sam Hrist). Osobito se ponašahu kao pohotni konji i drugi nazivi se koriste kojima se opisuje njihovo nevaljalstvo. Tu i tamo definišući običaje njihove, naziva ih zvijerima koje nesrećama pritisnute ne pribjegoše Bogu, tvorcem svakog dara i izvoru dobara; nego na magarce i kamile stavivši svoje bogatstvo poslaše poslanstvo u Egipat.

Stih 8. Odmah i prije nego se događaj ostvari, naređuje Bog, po svjedočenju proroka, nikakva im pomoć neće koristiti, što su se od ljudi za sebe nadali, gdje Bog bude uskratio pomoć. - Hvali se i ovdje veliko Božije milosrđe, jer kad, kaže, glas još nije toliko imao moć da pokrene duše, koliko zapisani govor, zapisima ih opominje i opisuje na šimširovom drvetu i u knjizi nesreće koje im prijete.

Stih 12. Kad, i mimo ovih proročanstava, istrajaste u tome, ne promijenivši ponašanje i ne podučivši se ni vizijom proroka, prebjegoste u Egipat kao u sigurno utočište; stoga počujte i sudbinu Egipćana. Evo ta vlast od koje ste se nadali da vas učvrsti i potpomogne, tako isprazna biće kao "zid grada koji se iznenada ruši." (stih 13).

Stih 15. Neće ti koristiti vika, ni stenjanje, ni promjena izraza lica, nego da promijeniš navike, napustivši put grijeha, da slijediš spasenje. - Odbacivši grijehe, ispravno kaže da se um prosvjetljava; jer tada ćeš biti tačan sudija samoga sebe, kad se budeš oslobodio kao od bolesti vladavine strasti i poštovanja idola; bolje ćeš opaziti ono što si ranije zanemarivao i napuštao.

Stih 16. Predskazuje da im ništa neće koristiti poziv u pomoć; štaviše, budući izvor zala, što se u njega pouzdahu i kao na konjima svojim koje koriste za bijeg, odbili su riječi proroka neuko i tvrdoglavo. Otuda znajte da oni koji su od vas brži i gluplji koji vas slijede; sam će im pomoći višnji Bog svih stvari, na vas će navaliti strah; jer Bog duše prije nego ih oslobodi, ispravi ili oslabi.

Stih 18. Pokazavši dakle prijetnje, primiće vas Bog, kaže, i pomoći milosrđem ako se pokajete; a ako istrajete u zlostima, zasluženim kaznama surovo će vas pogoditi: jer je Bog svima sudija.

Stih 19. Naziva svetima one koji su sebi pribavili svetost kroz pokajanje. Predstavlja plač Jerusalima prorok, jer milosrdna duša želi, jer sam sebe oplakuje.

Stih 20. Jerusalime, za kratko vrijeme tugom pogođen, shvataš da te Bog otuđio; zato čim se pokaješ od ljudi ćeš se osloboditi koji te prihvataju.

Stih 21. Obasjava Jerusalim da bi spoznao grijehe; javljenim proročanstvima uzdao se u prevarante. Kad ti je put bio sa desne strane, okrenuo si se na lijevu, zaveden od njih, a meni nikad nisi povjerovao, nikad me nisi pitao za savjet.

Stih 22. Kaže da treba obasjati stvari preobraćenim dušama; već nećete biti obuzeti ispraznošću idola, već ćete ih odbaciti, zgazićete ih i pojaviće se njihova slabost i biće smatrani blatom beznačajnim.

Stih 23. Kad se narod preobrati i postane pravičan biće oslobođen od svakog grijeha koji ga pritiskaše. Koliko dugo grijehu i idolima ste povlađivali, glad vas i nemanje neophodnog pritiskaše; tako sada kad ste srušili idole i ne cijenite ih više, Bog kome služite daće vam dobru kišu i žito svake zemlje na vašu korist; što će vam široke ruke darovati. Zbog vas kad bude sve ovo, sa vama čak ili će cvjetati ili presahnuti. Jasno je iz toga da je Bog stvaralac svih stvari, ne samo ljudi, već i svih životinja.

Vers. 16. Iratum Deum ad convertendos animos nostros minaciter loqui; non vero acturum operaturumque indicat; nam propter benignitatem minas intendit, ut peccatores deterreat, et pœnitentiam agentes imminentia mala avertant; non enim morte nostra gaudet, non creaturas suas abhorret, non creat ut habeat quos puniat, quippe cui, si talis esset, silenti puniendum erat. Omnia vero prænuntiat, et minis omnimodis affectus suos declarat, ut audientes quæ reformidare solemus, et supplicia prævertentes salvemur.

A Τὴν ἕως ἀπειλῆς ὀργὴν παρὰ τοῦ **Θεοῦ ἐκφερομένην πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, μὴ** μέντοι εἰς πρᾶξιν μηδὲ εἰς ἔργον χωροῦσαν **σημαίνει.** φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ἀπειλεῖ, ἵνα, **τῷ φόβῳ χαλιναγωγήσας,** μετανοήσασι μὴ ἐπαγάγοι **τὴν τιμωρίαν·** οὐδὲ γὰρ χαίρει ἐπὶ τῷ ἡμετέρῳ θανάτῳ, **οὐδὲ ἀποδιάκειται** πρὸς τὰ ἑαυτοῦ ποιήματα, **οὐδὲ ποιεῖ ἵνα** ἔχῃ τοὺς τιμωρουμένους. Εἴπερ γὰρ **ἦν τοιοῦτος,** ἐνῆν αὐτὸν σιωπῇ καὶ τὴν τιμωρίαν **ἐπαγαγεῖν· ἀλλὰ** πάντα λέγει, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν **φοβερῶν ἑαυτὸν** γνωρίζεσθαι σπεύδει, ἵν' ἡμεῖς, **ἀκούοντες ἃ εἰθίσμεθα** φοβεῖσθαι, πρὸ τῆς δίκης ἐπιστρέψαντες **(Cod. ἐπιγράψαντες)** σωθῶμεν.

Vers. 17. Hic dilectum vocat Salvatorem nostrum. Ex quo enim juxta prophetam Virgo peperisse dicitur, ubique opportune parvulum memorat; quando igitur ea sit hominum nequitia, quæ non nisi gravissimis pœnis expiari possit, dilecto tuo nobis opus erat, gratia sua nos de calamitatibus liberaturo.

B Ἀγαπητὸν ἐνταῦθα λέγει τὸν Σωτῆρα **ἡμῶν· καὶ** γὰρ ἀφ' οὗ κατὰ τὴν προφητείαν **ἡ Παρθένος λέγεται** τετοκέναι, ἁπανταχοῦ εὐαφόρμως **μνημονεύει** τοῦ παιδίου. Ἐπειδὴ τοίνυν **τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα, φησί,** γέγονεν ὡς διὰ μεγάλων **τιμωριῶν τὸ χρέος ἐκτινύναι,** χρεία τὸ λοιπὸν τοῦ **ἀγαπητοῦ σου, χάριτι** ἡμῖν λύοντος τὰς συμφοράς.

Vers. 18. Quantum nobis prosint minæ, ostendit; nam terrorem tuum velut bonum semen accipientes et parturientes, tempore dato, salutem consequemur; quandiu enim terram incolimus, tempus pœnitentiæ largiris, non merita nos justitia aufers, sed concedis ut conversi salvemur. — Vitale igitur cum semen acceperimus, terrore commoti, pœnas omnes effugiemus; nam qui prius mortui fueramus peccato et cupiditatibus, nunc quasi de monumentis, te reprehendente, expergiscemur; C qua reprehensione immutamur, a malis operibus abstinentes; semper enim misericordiam tuam ad nos, quasi rorem salutarem demittis.

Τὴν ἐκ τῆς ἀπειλῆς ὠφέλειαν ἐμφαίνει· **ὥσπερ** γὰρ σπέρμα δεξάμενος ἀγαθὸν **τὸν φόβον σου,** καὶ τοῦτον κυοφορήσαντες, **ἐν καιρῷ τῷ δέοντι σωτηρίαν** ἐκαρπωτάμεθα. **Ἔτι** γὰρ ὄντων ἡμῶν **ἐπὶ γῆς, καιρὸν** μετανοίας **ἐχαρίσω, μὴ προανελὼν τῇ κατ'** ἀξίαν δίκῃ, **ἀλλ' ἐνδεδωκὼς ἐπιστρέψαντας σωθῆναι.** — **Δεξάμενοι τοίνυν τὰ σπέρματα τὰ ζωοποιά, καὶ** τὸν φόβον κτησάμενοι, **διαφευξόμεθα πᾶσαν τιμωρίαν·** οἱ γάρ ποτε **νεκροὶ ὄντες τοῖς παραπτώμασι καὶ** ταῖς ἐπιθυμίαις νῦν **ἐγερθησόμεθα ὡς ἀπὸ μνημείων,** τῆς παρὰ σοῦ ἀντιλήψεως **τυχόντες· ὑφ' ᾗ ἀντιλήψει** ἀγαλλιασόμεθα, ἠρεμοῦντες **ἀπὸ τῶν κακῶν ἔργων·** ἀεὶ γὰρ τὸ ἔλεός σου οὕτως **ἐκπέμπεις ἐφ' ἡμᾶς ὡς** δρόσον ἰατρικήν.

CAP. XXVIII, Vers. 1. Casus Ephraim et ruina omnibus apparebit, velut super montem altissimum, omnibus scilicet et undequaque conspicuum.

Τοῦ πτώματος αὐτοῦ τοῦ Ἐφραΐμ, καὶ **τῆς ἐκπτώσεως** φανερᾶς πᾶσι γενομένης, ὥσπερ ἐπὶ ὄρους ὑψηλοτάτου, ταῦτα ὑπὸ παντὸς καὶ τοῖς πᾶσι καταδήλου γενομένου.

Vers. 2. Pœna eos dicit merito afficiendos, quam ipsi jam sufferre non possunt; quo enim modo apricus ager, nullo tegmine defensus, irruentis grandinis verbera vitare nequit, ita nec ipsi; nam Deo pœnas repetente, omni ope destitutos nemo est qui nos eripere possit.

Τὴν ἐπαγομένην δικαίως αὐτοῖς τιμωρίαν, ἣν οὐχ οἷοί τε γεγόνασι διαδρᾶναι, σημαίνει· ὥσπερ γὰρ ὁ χαλάζῃ ὑποπεσὼν ὕπαιθρος οὐ διαφεύγει τὰς ἐκ ταύτης βολὰς, μηδενὸς ὄντος τοῦ σκεπάζοντος αὐτόν· οὕτως καὶ οὗτοι· Θεοῦ ἐπάγοντος τὴν τιμωρίαν, ἀβοήθητοί ἐσμεν, μηδενὸς ὄντος τοῦ ἐπαμύνειν δυνα-
D μένου.

Vers. 3, 4. Quibus eos hostium imperio premendos denuntiat, et indigna quæque in captivitate passuros; non poterunt enim latere, inquit, vel pauci ex captivitate reliqui, sed ita ab omnibus vicinis deprehendentur, ita videbuntur suppliciis afflicti, ut facilius lateret in summitate montis præmatura ficus, quæ una ex omnibus matura transeuntium oculos in se convertit.

Τὴν ἐκ τῶν πολεμίων ἐπικράτειαν ἐνταῦθα σημαίνει· καὶ ὅτι πάσης ἀτιμίας ἔμπλεοι γένοιντο τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὑποπεσόντες, δηλοῖ. Καὶ γάρ, φησὶν, οὐδὲ οἱ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ὀλίγοι παραλειφθέντες λαθεῖν δυνήσονται, ἀλλ' οὕτως παρὰ πάντων τῶν περιοίκων φωραθήσονται, καὶ κατάδηλοι ἔσονται ὑποβαλλόμενοι τῇ τιμωρίᾳ, ὡς οὐκ ἔνεστι λαθεῖν τὸν ἐπ' ἄκρου ὄρους ὄντα ἢ πρόδρομον σῦκον, ὃ ἐκ πάντων τῶν ἄλλων μόνον πέπειρον ἐπισπᾶται τὰς ὄψεις τῶν ὁρώντων.

Vers. 5. Verba hæc ad eos spectant, qui eo mentis venerant ut putarent suum genus omni ope destitutum radicitus esse tollendum; ne enim

Πρὸς τοὺς κατὰ διάνοιαν λογισμοὺς κινηθέντας αὐτοῖς, ὅτι δὴ εἰς ἐξάλειψιν αὐτῶν ἔστι τὸ γένος, μηδενὸς ἀντιποιουμένου αὐτῶν, καὶ τὰ παρόντα λέ-

Stih 26. Kaže da se svjetlost neće uvećati prirodnim putem, već radošću, koja ovim danima njih donosi. Tako će se uzdići njihove duše; i vjeruju da svjetlost dana uvećana, da jasniji, sjajniji dan čini se da sija, biće izliječene duše njihove, duhovnom besprekornošću popravljeni, od bolne tuge oslobođeni.

Stih 28. Božanska proviđenja sve ovo kralju potvrđuju. Kad se gnijev Božiji okrene ne samo na Judejce, nego kletvama pogodi i sama plemena. Nije na druge mislio, premda za Izraelce kaže samo zbog grijeha da su od Boga kažnjeni. Ovoga dakle da se čuvaju, opominje da će plemena biti osuđena i od njih zaslužene kazne kroz grijeh će se ponoviti.

Stih 29. Naučili smo da se ne treba uvijek radovati; nemoj misliti da treba da slaviš sjajne svetkovine i da se raduješ za zasluženu nagradu. Ne čini se da griješi onaj koji se gosti na feštama i zato se ne nadajmo budućoj nagradi. Štaviše, takođe često griješimo kad smo suviše žudnjom sputani. Dakle, radije prihvati tugu kao nagradu.

Stih 30. Bog čini da se čuje spasenje: svakako neće biti sakriveno u ćošku, kao da je posao nečastan, već će svima sa sudom pravednim gnijev doći.

Glava XXXI, stih 1. Kad je predvidio napad Asiraca i njegovu pravdu, s pravom Bog muči Izraelićane. Jer bezumni od zapanjenosti i očekujući pomoć od Egipćana nisu pribjegli Bogu, Gospodu i Spasitelju svih kao da bi uzaludna bila njegova zaštita, već uzdavši se u mnoštvo konja i kola nadahu se da će se spasiti od njih.

Stih 4. Kaže da duše njihove mudro od Boga biće obilovane; jer je pravda Božija kao mudrost ljekara koji liječi rane bolesnika; mudro grijehe Bog poziva na izlječenje, priprema za pokajanje kad se čini da su povrijeđeni.

Stih 5. Bog će zaštititi pokajnike i odbraniće Jerusalim, kao što ptice štite svoje piliće; na isti način i on postupa.

Stih 6. Uronjene u zlo i bezbožništvo govoreći da u Boga posvećeni uzdaju se u njega nagovara prorok, i odbace vjeru koju su imali u Egipćane.

Glava XXXII, stih 1. U istorijskom pogledu ovi se stihovi odnose na Jezekiju, ipak se ispravno odnose na samog Spasitelja. Osjećaš dakle dobro da su blaženi oni koji su napredovali po Bogu i zauzimaju gornji Sion i za kralja imaju Gospoda našeg Isusa Hrista koji i na zemlji drži vrhovnu pravdu.

Stih 2. Ljudi koji se drže Božijih naloga i Božije riječi o pravdi u sebi kriju, kaže da će se odbraniti od dolazećeg gnijeva.

Stihovi 4. i 5. Pod prijetnjom rata sa Asircima, slijedilo bi da uprave pogled u Boga i prezru ljudsku pomoć; mislim na pomoć Egipćana; da se nadaju u njega i samo u njega. Svakako ko je ranije ime Božije jedva mogao promucati, sada ćeš vidjeti njih iste kako glasno dozivaju vladara mira, a carstvo Egipćana, već gnušajući se, koje Sveto pismo s pravom naziva glupima.

Stih 9. Pošto se muškarci muče zbog neposlušnosti, prorok se obraća ženama i počinje njih da oblikuje; osobito bogatima koje tijelo svoje sa velikom pažnjom ukrašavahu, kao što je i prethodno prorok potvrdio. Zaista zanemarivahu duhovni kult kojim su sebi postizale spasenje. Koje kao da budi i podstiče govorom: "Počujte, kaže, žene bogate": ali ne ismijava samo bogatstvo, jer im je bogatstvo dato od Boga, nego loše običaje kojima su podlegle u svom bogatstvu.

Stih 15. Kaže ovdje da će mjesta biti napuštena; jer brdo Hermel pripada Samariji.

Glava XXXIII, stih 2. Kad se iz dana u dan sve više budu uvećavali grijesi naroda i kad ne budu ni prijetnjama prestrašeni da se pokaju niti nadom u dobro podstaknuti na pobožnost, sam prorok potaknut milosrđem, na isti način i ako već njega vidi prezrenog zaslužanim kletvama, moli Boga za spasenje građana.. Stoga kaže da ništa nisu ostavili nepokušano i neoskrnavljeno, niti su što drugo za sebe zaslužili, osim kazne. Potrebno je da nas poštediš i smiluješ nam se; jer se u tebe uzdamo.

λεκται· ἵνα γὰρ μὴ εἰς ἀνελπιστίαν παντελῆ κατα- A
πέσωσι, προαγορεύει τὸν μέλλοντα ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ
γένους παραγενησόμενον, τουτέστι τὸν Κύριον ἡμῶν
Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα, ὃς στέ-
φανος τῆς δόξης ἔσται πᾶσι, φανεὶς ἐν κόσμῳ καὶ
ἀναλαβὼν τὴν ἡμετέραν σάρκα.

spem omnem abjiciant, liberatorem prænuntiat, ad salvandum genus venturum, hoc est, Dominum nostrum Jesum Christum Salvatorem nostrum, qui omnibus corona spei erit, ubi, carne nostra susceptа, inter homines apparuerit.

Τὴν τοῦ Θεοῦ ἐποπτείαν, καὶ τὴν δικαίαν αὐ-
τοῦ κρίσιν δηλοῖ, ὡς οὐκ ἀκρίτως πάντες οἱ παρα-
δοθέντες τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἀποθανοῦνται, ἀλλ' ἐκεῖνοι
περιποιηθήσονται, οὓς τῷ Θεῷ δόξῃ σώζεσθαι, ἡμῶν
μὴ δυναμένων ἀντιχνεύειν τοὺς λόγους δι' οὓς περι-
ποιηθήσονται.

Vers. 6. Dei providentiam et justum ejus judicium declarat, cum non omnes illi, qui fuerant in captivitatem redacti, indistincte moriantur; liberentur vero quos Deo servare placuerit, licet ipsi nos perspicere non possimus, qua de causa liberantur.

Φάσμα γὰρ καὶ ἔκπληξις τοῦτ' ἂν εἴη κυρίως, τὸ
τούτους, οὕτως παιδαγωγηθέντας παρὰ τοῦ Θεοῦ,
καὶ τοσούτων ἀπολαύσαντας τῶν ἀγαθῶν, εἰς τοσαύ-
την παρανομίαν χωρῆσαι. B

Vers. 7. Phasma sane esset et monstrum, si ita a Deo educati, tantis aucti beneficiis, in tantam impietatem delaberentur.

Θλίψιν ἐνταῦθα λέγει τὰ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ δεινά·
προσθήκην δὲ θλίψεως τὴν συναίσθησιν τῶν αἰτίων,
δι' ἃς καὶ τὰ κακὰ αὐτοῖς ἐπενήνεκται· ἥτις ἐπ-
ωφελὴς καὶ ὀνήσιμος αὐτοῖς ἐγίνετο.

Vers. 10. Tribulationem hic vocat calamitates captivos invasuras, tribulationem vero super tribulationem, conscientiam criminum, quibus sibi ista mala promeruerunt; quæ et utilis illis fuit et salutaris.

Τὴν δικαίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀνταπόδοσιν ἐπ-
ενεχθήσεσθαι αὐτοῖς προλέγει γλώττῃ μὲν φαυλισάν-
των τὸ Θεῖον, ἐν δὲ τῇ γλώττῃ δεχομένων τὴν τιμω-
ρίαν· ὑπὸ γὰρ αἰχμαλωσίαν πράττοντες, οὐκέτι τῇ
συνήθει διαλέκτῳ ἐκέχρηντο, ἀλλὰ τῇ τῶν κρατούν-
των φωνῇ λαλεῖν ἠναγκάζοντο.

Vers. 11. Justa eos a Deo vindicta plectendos prænuntiat: lingua quia Deum irriserunt, lingua pœnas dabunt; etenim in captivitatem abductis, jam non patrio sermone licuit uti, sed ipsa edi scenda fuit dominantium lingua.

Τὸν ἐκ τῶν πόνων αὐτοῖς ἐπιγενηθέντα καρπὸν,
ὃν ἐριστικῶς αὐτοῖς ἐπιδείκνυσιν ὁ προφήτης, ἀνά-
παυσιν τὴν τιμωρίαν καλῶν· Ὧν γάρ, φησὶν, ἑαυτοῖς C
ἐθησαυρίσατε, τούτων ὡς ἐν ἡδονῇ ἀπολαύετε,
συντριβόμενοι ἐν ταῖς τιμωρίαις.

Vers. 12. Fructum ipsis ex laboribus ortum indicat propheta ironice, dum requiem pœnas appellat: Quæ enim, inquit, vobis thesaurizavistis, istis fruamini ut in gaudio, suppliciis afflicti.

Τὴν ἐκ τῆς παιδείας ὠφέλειαν γενομένην ταῖς
ψυχαῖς αὐτῶν λέγει· λαβόμενοι γὰρ ἑαυτῶν, ἐφ' οἷς
διεπράξαντο, τὴν ἐπικερδῆ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ὀδύ-
νην τε καὶ θλῖψιν ἔσχον, συνεργοῦντος αὐτοῖς τοῦ
Θεοῦ καὶ ἀνακόπτοντος αὐτῶν τὰς ἀλόγους ὁρμάς·
ἵνα τῇ βίᾳ τῆς ἀνταναklάσεως παιδαγωγηθῶσιν ὀψέ
ποτε, εἰς ὕψος ἄραντες τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐπιγνῶναι
τὸν ἑαυτῶν δημιουργόν τε καὶ ποιητήν.

Vers. 13. Qua ratione disciplina prosit animis eorum, innuit; nam cupiditates refrenantes, quibus inserviebant, salutarem animo dolorem concipiunt et tribulationem; Deo adjuvante, et insanos motus reprimente, ut propter vim pressuræ quasi repercussi, discant tandem oculos ad sublimia erigere, Dominum suum agnoscere et Creatorem.

Μετὰ τὴν τῶν φοβερῶν ἀπειλὴν ὧν ἄξιοι ἐτύγχα-
νον, πάλιν ἀνακαλούμενος αὐτοὺς ὁ Θεὸς μὴ εἰς
ἀνελπιστίαν καταπεσεῖν, τῇ δὲ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ
προσθραμεῖν, προλέγει τὸ μέλλον οἰκονομηθήσεσθαι D
εἰς σωτηρίαν αὐτῶν· Ἀποστελῶ γάρ, φησὶ, τὸν
μονογενῆ Υἱόν μου ἐν σαρκὶ φανησόμενον· οὐ-
δὲν ἕτερον ἀπαιτήσαντα ὑμᾶς ἢ πίστιν τὴν εἰς αὐ-
τὸν, καὶ ἀντιδέχεσθαι ὑμᾶς σωτηρίαν· τὸ γὰρ λίθον
πολυτελῆ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον, οὐδὲν
ἕτερόν ἐστιν ἢ ἔπαινος παρὰ Πατρὸς εἰς Υἱὸν γινό-
μενος· τίνι γὰρ ἔπρεπε μαρτυρεῖν τῷ μονογενεῖ
Υἱῷ ἢ Πατρὶ τῷ αὐτοῦ; — Τὸ ἀκριβὲς τῆς τοῦ
Θεοῦ κηδεμονίας ἐνταῦθα δηλοῖ· ὅτι δὴ οὐ πάντες
ἀξιωθήσονται τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οἱ εἰς αὐτὸν
τῇ ἐλπίδι ἀνακείμενοι.

Vers. 16. Denuntiatis calamitatibus quas sibi promeruerant, hortans, eos Deus ne in desperationem ferantur, ipsius vero misericorditer confidant, explicat quid in eorum salutem statuerit: Mittam, inquit, unigenitum Filium meum in carne venturum; nihil aliud a vobis deposcet, nisi ut in eum credatis, et salutem ita excipiatis. Quod si hinc lapidem pretiosum vocet, electum, singularem, honorabilem, hæc nihil aliud sunt præter laudes a Patre Filio tributas. Quem enim decebat de Filio testari, nisi ipsius Patrem? — Apparet quoque hic quam accuratum sit Dei judicium; non omnes enim misericordiam Dei consequentur, sed ii tantum, qui spem suam in eum posuerint.

Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐδόξατε δαίμονας τεθεραπευ-
κέναι πρὸς ἀποτροπιασμὸν τῶν κακῶν ὑμῶν, καὶ ἐπὶ
τῇ ματαίᾳ ταύτῃ ἐλπίδι ἐπεποίθειτε, γινώσκετε, ὡς

Vers. 17. Quando enim, inquit, dæmones coluistis ad depellendas calamitates vestras, et vanæ huic spei confidistis, sciatis vos nihil eorum quæ

Stih 3. Ovo kaže prorok ne da mu se sviđa Bog koji se ljuti nego da narod podučava, što će sami činiti za postignuće spasenja. Ono što je narodu trebalo za sebe u osjećanju za Boga, to prorok čini zavjet kod njihovog Gospoda; tako ih podučavajući da se podstiču pobožnom misli da oni sami oponašaju proroka, zastupajući svoj slučaj kod Boga.

Stih 5. Ova molitva govori o napretku misli i doktrini dobre duše. Jer se Bog ne naziva svetim zbog toga što nastupa u svetosti, nego sam onaj koji moli napreduje u svetosti i slijedi razumom veličanstvo i uzvišenost Božiju. Tada se osobito prepoznaje da je svet i uzvišen od Boga kad savršeniji duhom bude opazio da su sve pravedne presude istinskoga Boga. Ovo se čas odnosi na Jerusalim, a čas na sva bića. Gradu darivaše kazne, ne da se iz temelja uruši, nego da se obrazuju i preobrate njegovi stanovnici.

Stih 9. Okupira mjesta, a ne stanovnike tih mjesta.; bez osjećanja iznosi u javnost da stidom pogađa osjećajne; ono što je važilo za ljude koji oplakuju svoju sudbinu, to se odnosi na mjesta koja stenju, koja se gotovo porađaju, kako kaže Apostol, podsjeća se njihovo napuštanje svima jasno i očito.

Stih 13. Pošto pritiska Bog narod preko Asiraca, neće se zamijeniti samo susjedna sela, nego i ona iz daleka će čuti; pomijašaće se bezbožnici u Jerusalimu.

Glava XXXIV, stihovi 12. i 13. Rapsak kaže iz zarobljeništva je bilo deset plemena i to se time dokazuje što je znao jevrejski.

Glava XXXVIII, stihovi 1. i 2. Zabilježeno je da u ovoj priči koja se pripovijeda u knjizi "Dnevnika" (5)... iz oholosti i obijesti se ponio. Jer je zapisano: "Ponižen je Ezekija, jer se uznijelo srce njegovo..." misleći: da je Hrist, da se na njega odnose proročanstva koja su kazana za Spasitelja. Jer kad je otac njegov Ahaz bio čuo proročanstvo: "Evo djevice u materici će začeti i rodića sina" Ezekija bi rođen nakon ovog proročanstva, ostade neoženjen i djevičanstvu predat, jer je mislio da se proročanstvo na njega odnosi. Čim je primio kao znak 185 000 poraza, da je Bog vodio računa o njemu i veoma lako uklonio ratne opasnosti, kad je Bog rastjerao neprijatelje, bio je još čvršći u ubjeđenju da je on Bog koji se očekuje. Iz tog opravdanog razloga, Bog ga je pozvao na razum, tako što ga je razbolio da bi ga naučio pameti: trpio je bolest i noge su mu istrunule i najvećim mukama je mučen. Blaženi Ezekija se mučio tom bolešću, od proroka Isaija je opomenut o smrti koja mu prijeti;I tada postavši svjestan i kroz bol poučen o svojoj prirodi, naređeno mu je da se pobrine o svojoj kući i primio se kraljevanja i pribjegao lijeku pokajanja. Odbacivši osjećanja o uzvišenoj prirodi i kao prilikom obavezan za sebe, okrenuo je lice zidu, dao je priliku sopstvenoj duši da se okrene Gospodu i da zadobije ozdravljenje tijela.

Stih 3. Ništa drugo nije izgovorio da bi se svidio Bogu osim: U jednostavnosti duše i u istini srca živio sam pred tobom. Čita se i drugo tj. da je na stupcima kralja Solomona bio zapisan lijek za ozdravljenje i da ga je upotrijebio. Isto to je kasnije govorio blaženi Ezekija da ne bi narod imao izgovor da se odmetne od Boga koji je nastao u njegovom sopstvenom domu; kad je lice okrenuo zidu, činilo se da priziva sjećanje na stub da bi umilostivio Boga. Pobrinuo se da se sa najvećim naporom to ukloni da se narodu ne bi otvorio put ka bezbožništvu. Treba zabilježiti i to da se na jevrejskom isto kaže zid i stub. Stoga se najbolje može reći da se Ezekija okrenuo ka zidu. i njegova molitva nije bila praćena samo suzama, nego bujicom suza.

Stihovi 10-12. Uzvišenost dana naziva ohološću kojom se duh njegov uznosi, zbog čega je ohološću zaslužio smrt. Ovo je u sebi razmišljao: već spasenje Božije na zemlji živih ne vidim, zbog ludosti koja me je obuzela, nego mi i život oduzimaš, predat odlasku i smrti, kao majstor kad podiže šator koji će brzo propasti; jer tako propada duh moj životni, kao koplje od žene će se srušiti.

vobis imminent vitaturos, tempestate vero et morte opprimendos esse.

VERS. 19. Hic misericordia permotus propheta, et calamitates recordatus illis imminentes, monendos eos suscipit, ut nunc prudenter audiant; non enim fieri potest, ut tantis voraginibus submersi, tantis oppressi calamitatibus, Deo resistamus; tunc enim nec nosmet ipsos movere valebimus, nisi impellente Deo.

VERS. 21. Iram Dei cum monte impiorum confert, in se invicem consurgentium. Quod si furere dicitur, et amaritudinis opus facere, ne idcirco Dominum incuses: non enim furore agitatur Deus, cum natura immotus remaneat et affectu. Amaritudinem quidem isti sentient, cum corrigentur; ipse autem Deus misericordia eos et benignitate corrigit, ut pœnis deterriti, per pœnitentiam sibi salutem operentur.

VERS. 22. Sermo hic ad Israelitas quoque spectat, maxime vero ad gentes. Israelitas quidem admonet, ne peccatorum voluptate detineantur, ne delictis opprimantur, aut devinciantur, sed ad judicium aures intendentes, saluti suæ consulant. Gentibus vero declarat, illis non esse de Israelitarum suppliciis lætandum, cum et ipsis immineant pœnæ pro peccatis debitæ.

CAP. XXIX, VERS. 14. Ab Assyriis eos in captivitatem deducendos esse nuntiat, quod in cultu Dei permanere noluerunt, ad idola vero deflexerunt. Quamobrem ipse eos transferre non dubitat, quasi de loco in alium locum, ac eo quidem summam profitetur misericordiam; quippe quos patria pravos præbuerat in alienam terram transferendi erant, ut forte, mutatis locis, mutarentur et mores.

VERS. 17. Chermel mons est, cui Jerusalem prope subjacebat, quem Israelitæ colebant; Libanum vero montem tenebant gentes. Testatur ergo hic Deus Israel rejiciendum esse propter innumera peccata et impietatem suam, ac unius loco gentis cunctas gentes eligendas esse et a Deo suscipiendas.

VERS. 8. Loquitur et iterum (4) de signato libro, quo Salvatoris adventum innuit. « Audient surdi verba libri, » hoc est, qui non occurrerunt lapidi scandali[7], qui non dubitaverunt astanti signaculo, Christo scilicet, credere. Nam in tenebris et in nebulo degentes, in excipiendum Salvatoris adventum prospicient; et qui (VERS. 19) inopes dicuntur, per apparentem Christum ditabuntur: omnes implebuntur lætitia quicunque in eum crediderint.

[7] Isa. VIII, 14; I Petr. II, 8.

A οὐδὲν τῶν ἐπαγομένων διαφεύξεσθε, **τῇ τε καταιγίδι** καὶ τῷ θανάτῳ ὑποβαλλόμενοι.

Εἰς συμπάθειαν ἐπικαμφθεὶς ὁ προφήτης, καὶ κατὰ νοῦν λαβὼν τὰ μέλλοντα αὐτοὺς **καταλήψεσθαι,** συμβουλεύειν προήχθη, ὅτι **Κἂν νῦν γοῦν συνέσει** ἀκούσατε· οὐδὲ γὰρ οἷόν τέ ἐστιν, **εἰς τοσοῦτον** βυθὸν ὑμᾶς κακῶν ἐμπεσόντας, καὶ **στενοχωρουμένους** ταῖς συμφοραῖς, ἀνθίστασθαι Θεῷ· **ὁπότε οὐδὲ** ἰσχύσομεν ἑαυτοὺς συνάξαι ἄνευ τῆς **τοῦ Θεοῦ** ῥοπῆς.

Τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὀργήν, ὡς εἰς **ὄρος ἀσεβῶν** κατ' αὐτῶν ἐπαγομένων δηλοῖ· θυμοῦ δὲ **ἀκούων,** καὶ πικρίαν ὀργὴν (3), μὴ κατὰ τοῦ **Δεσπότου** γυμνάσῃς μέμψιν· οὐδὲ γὰρ ὡς ἐν θυμῷ **τραπήσεται** Θεὸς, μένοντος αὐτοῦ ἀτρέπτου φύσει τε **καὶ** B γνώμῃ· ἀλλ' ὅτι πικρίας οὗτοι **αἰσθήσονται** παιδευόμενοι· διὰ φειδὼ δὲ καὶ φιλανθρωπίαν **τοῦ Θεοῦ** παιδεύοντος αὐτούς· ἵνα, συσχεθέντες **τοῖς δεινοῖς,** διὰ μετανοίας ἑαυτοῖς σωτηρίαν **πραγματεύσωνται.**

Ἁρμόζει ὁ λόγος καὶ πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ **Ἰσραήλ**· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἔθνη· καὶ ἐπὶ **μὲν τῶν** Ἰσραηλιτῶν μὴ ἐπιμένειν αὐτοὺς συμβουλεύει **τῇ ἐκ** τῶν ἁμαρτημάτων ἡδονῇ, μηδὲ ἐπισφίγγειν **ἑαυτοὺς** ταῖς ἁμαρτίαις, μηδὲ ἐπιδεσμεύειν, **ἀλλὰ πρὸς τὴν** ἀκοὴν τῆς κρίσεως συσταλέντας, **ἐπιμέλειαν ἑαυτῶν ποιήσασθαι**· **τοῖς δὲ ἔθνεσιν,** ὅτι **οὐ χρὴ χαίρειν** ὑμᾶς ἐπὶ τῇ τῶν Ἰσραηλιτῶν **τιμωρίᾳ**· **διαβήσεται** γὰρ καὶ εἰς ὑμᾶς τὰ τῆς τίσεως **ἁμαρτάνοντας.**

Τὴν εἰς Ἀσσυρίους **αἰχμαλωσίαν αὐτῶν δηλοῖ, μὴ** θελησάντων αὐτῶν μὲν **ἐμμεῖναι τοῖς τοῦ Θεοῦ** C προστάγμασι, μεταθεμένων δὲ εἰς **εἰδωλολατρείαν**· ὅθεν καὶ μεταθήσειν αὐτοὺς ὁ Θεὸς **ἀξιοῖ, ὡς ἀπὸ τό**που εἰς τόπον· καὶ τοῦτο ἀγαθότητος **ὑπερβολῇ** ποιῶν· οὓς γὰρ μοχθηροὺς ἔδειξεν ἡ γῆ, **ἀκόλουθον** τούτους εἰς ἑτέραν μεταχθῆναι γῆν, εἴ που ἄρα τῇ μεταθέσει τῶν τόπων ἀμείψουσι καὶ τοὺς τρόπους.

Τὸ Χερμὲλ ὄρος ἦν προσκείμενον τῇ Ἱερουσαλὴμ, ὃ κατεῖχον οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ· ὁ δὲ Λίβανος ὄρος ἦν, ὃ κατεῖχον τὰ ἔθνη· δηλοῖ τοίνυν διὰ τούτων, ὡς ὁ Ἰσραὴλ ἀπόβλητος ἐγεγόνει διὰ τὰς πλημμεληθείσας αὐτῶν παρανομίας καὶ ἀσέβειαν τὴν εἰς Θεόν· ἀντεισενεχθήσεται δὲ ἀντὶ τούτου τοῦ ἔθνους πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἀντιδεχθήσεται παρὰ τοῦ Θεοῦ.

D Ἀνάγει τὸν λόγον καὶ αὖθις ἐπὶ τὸ ἐσφραγισμένον βιβλίον, δι' οὗ σημαίνει τὴν τοῦ Σωτῆρος παρουσίαν· « Ἀκούσονται γὰρ κωφοὶ λόγους βιβλίου, » τουτέστιν οἱ μὴ προκόψαντες τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος· οἱ τῇ ἐπικειμένῃ σφραγῖδι, ὅς ἐστι Χριστὸς, μὴ προφασισάμενοι πιστεῦσαι· οἱ γὰρ ἐν σκότῳ καὶ ἀγνοίᾳ διάγοντες ἀναβλέψουσιν, ἡνίκα ἂν τὴν τοῦ Σωτῆρος παραδέξωνται παρουσίαν· καὶ οἱ πτωχεύοντες ἐν τῷ λόγῳ πλουτήσουσι διὰ τὸν φανέντα Χριστόν· καὶ πάντες εὐφροσύνης πληρωθήσονται οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες.

(3) Forte legendum θυμὸν δὲ ἀκούων καὶ πικρίας ἔργον, ut innuunt LXX.

(4) Vid. supra, vers. 11.

БИБЛИОТЕКА ЦРНЕ ГОРЕ НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА

Stih 14. Stoga već neću prestati, nakon najave takve tvoje blagosti, kao lasta i kao golubica; slaviću stalno tvoje veličanstvo; jer ti si me oslobodio boli i izliječio dušu, sjećajući se mojih grijeha.

Stih 18. Ovim riječima nikako ne oduzima nadu u vaskrsenje, nego kaže da će propasti u paklu smrti onaj koga ne budeš probudio, kome ne budeš oprostio grijehe.

Stih 19. Stoga ja sam odbacivši bezbožništvo iz misli, žudim za potomstvom i rodiću djecu da rastu krvlju mojom, koji će obznaniti pravdu tvoju.

Glava XL, stih 4. Ne govori o dolinama koje će zauzeti Bog, nego govori o dušama uzdignutim u visine, a onda bačenim u dubine i grijesima poniženim; svakako, one koje su oslobođene od pogubnih i zlokobnih razmišljanja, nad bregovima su uzvišene.

Stih 8. Sam prorok ovdje priznaje odnosno sluga riječi, da nije mogao razum da uzmakne pred tijelom koje ga zasjenjuje. Dodaje da će uskoro nestati svaki ljudski razum; dok riječi Božije nikada neće imati kraj, već će ostati da vječno javljaju istinu.

Stih 12. Ima mnogih koji sumnjaju u sud Božiji i u Proviđenje koje vlada kako cijelom prirodom, tako i pojedinačnom i vrhovnom znanju koju ništa ne može sakriti koja sve stvari razumom obuhvata. Prorok kaže da će Bog istražiti sve pojedine stvari; nauči iz vidljivih elemenata snagu Božiju u svemu na svijetu.

Stihovi 16. i 17. Opet prorok govori o promišljanju. Nemojte misliti da ćete se svidjeti kroz žrtve Bogu koji pamti kao da im je to potrebno, čijom riječju je sve načinjeno. Zar "će biti dovoljno Livana" i drva u njemu ili "će biti dovoljno četvoronožaca za paljenje", kome sva plemena, premda proroštvu njegovom "kao da su bezvrijedni", bezvrijednim se smatraju.

Glava XLI, stih 1. Govori o dušama malaksalim i pogođenim bolom. Jer vi koji ste ostarjeli od želja i strasti, kad ih potisnete možete da otkrijete duhovne snage i kao starost da ih odbacite, kako god bila slomljena žudnjama i gotovo okončana. Koje ostrvima najbolje naziva; jer kao ostrva, koja mora talasima okružuju, ali ih ne potapaju; tako se i naše duše nagone u ljudskim stvarima, a osobito tjelesnim željama, koje su i slane. - Iz istog razloga podstiče nas Apostol, da starog čovjeka uništimo i novoga odjenemo.

Stih 2. Govori o Kiru, koga je s pravom na Babilon podigao. - Mnoge je pokorio svojoj vlasti, da s pravom preobrati Babilon.

Stih 8. Ovdje Bog pominje osjećaje svoje prema Izraelu, tj. prema samim Izraelićanima. Naziva ga dječakom, ne kupljenog novcem, ne od tuđina prihvaćenog, nego Sinom od Oca prihvaćenog. Koga naziva i Jakovom, naslednikom svoga Oca.

Stih 15. Kad ih od Boga potpomognute i protiv napada neprijatelja odbranjene podučava, obnavlja im vjeru. Ja sam ti, kaže, toliku snagu ulio protiv neprijatelja da se čini da si točkove gvozdene primio, i sva plemena prezrena sam ti predao. Bezočnost koja se uzdiže kao bregovi i ohole umove koji se kao brežuljci uzdižu, tako ćeš potisnuti i svesti na ništicu da će se u prah pretvoriti. Što je zaista i učinjeno Asircima: jer Izrael se ne boraše, niti bojni red postrojavaše, bijaše polje naširoko pokriveno leševima kad je sam Hrist rukom svojom 185 vojnika uništio, tako da ništa drugo Izraelićanima ne preostade, osim da počnu da razmišljaju o takvom znamenju i da uznose toliki Božiji trud.

Stih 17. Prorok govori o prijetećim nevaljalstvima neprijatelja.

Stih 26. Kazuje da je napad Asiraca i Egipćana po naredbi Božijoj učinjen. Kaže da ne bi bili napali ovu zemlju, da on sam to nije odobrio. Dakle, dok za mene budu ratovali, biće snažni protiv vas kao u blatu što će gaziti. Proriče da bi mogao doći iz naroda koji će nastati prije svih vjekova. Pokazuje da su demoni koji prorokuju ono što će doći kao prošle događaje koje su oni sami odredili; jer onim što bi predvidjeli, iznose tuđa a ne svoja djela. Ne objavljuju dakle ništa svoje, niti imaju slušaoce koji lažno od istinitog mogu razlučiti.

Θλίψιν ἐνταῦθα λέγει τὴν ἔφοδον τῶν Ἀσσυρίων, ἐν ᾗ συνεχόμενοι τὰς ἀνηκέστους ὑπέμενον συμφορὰς· τούτους τοίνυν διὰ τὴν κακόνοιαν τῶν τρόπων καὶ λέοντας καὶ σκύμνους λεόντων ἐκάλει καὶ ἔκγονα ἀσπίδων. Ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, ὁ πρόδρομος τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος, ὄφεις καὶ γεννήματα ἐχιδνῶν ἔλεγεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν, καὶ τοῖς ἄλλοις ὀνόμασιν ἐκάλει, δεικνὺς τὴν ἐκείνων κακίαν· οὕτω καὶ νῦν χαρακτηρίζων αὐτῶν τοὺς τρόπους, θηρία ἔλεγεν· οἵτινες ὑπὸ τῶν δεινῶν συνεχόμενοι, οὐκ ἐπὶ τὸν Θεὸν κατέφευγον τὸν τῶν καλῶν αἴτιον, τὴν τῶν ἀγαθῶν πηγήν· ἀλλ' ἐπιθέντες ἐπὶ ὄνους καὶ καμήλους τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον, πρεσβείαν πρὸς Αἰγυπτίους ἀποστέλλουσιν. A

Φθάνει Θεὸς καὶ πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων πείρας διαμαρτύρεσθαι τὸν προφήτην, ὡς οὐδὲν ὀνήσει αὐτοὺς ἡ ἐλπισθεῖσα παρ' αὐτῶν ἀνθρωπίνη βοήθεια, ὅτ' ἂν ἀπείπῃ ἡ τοῦ Θεοῦ ῥοπή. — Καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης μηνύεται· Ἐπειδὴ γάρ, φησὶ, λόγος οὐ τοσοῦτον καθικνεῖται τῶν νουθετουμένων ὡς ἔγγραφος φωνὴ, ἐγγράφως αὐτοὺς διαμαρτύρεται γράφων τὰ μέλλοντα αὐτοὺς καταλήψεσθαι εἰς πυξίον καὶ εἰς βιβλίον. B

Ἐπειδὴ γὰρ καὶ μετὰ τὴν τούτων προαγόρευσιν τοῖς αὐτοῖς ἐπεμείνατε, μήτε ἀφ' ἑαυτῶν κατανοήσαντες τὰ συμφέροντα, μήτε παρὰ τῶν προφητῶν θελήσαντες ὁμματωθῆναι εἰς θεωρίαν, κατεδράμετε δὲ εἰς Αἴγυπτον ὡς εἰς ἰσχυρὰν βοήθειαν· διὰ τοῦτο καὶ τὰ κατ' Αἴγυπτον ἀκούσατε· ἡ γὰρ ἐλπισθεῖσα παρ' ὑμῶν ἀμυνά τε καὶ βοήθεια γενήσεσθαι ὑμῖν οὕτως ἔσται ἀσθενὴς, ὥσπερ *τεῖχος πόλεως πίπτον παραχρῆμα*. C

Οὐχ ὁ ἐπιπόλαιος στεναγμὸς καὶ ἡ τοῦ προσώπου ἀποστροφὴ ὀνίνησιν, ἀλλ' ἡ τῶν τρόπων μεταβολὴ καὶ ἡ τῶν ἁμαρτημάτων ἀναχώρησις σωτηρίαν πραγματεύεται. — Τὴν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων καθαρὰν συναίσθησιν φάσκει· τότε γάρ τις ἐπιγνώμων ἑαυτοῦ ἀκριβὴς ἔσται, ὅτ' ἄν, ὥσπερ νόσου τινὸς τῆς ἡδονῆς τε καὶ εἰδωλολατρείας ἀπαλλαγείς, καθαρώτερον τὰ πρὸ τούτου αὐτῷ πεπλημμελημένα καὶ ἠσεβημένα κατίδοι.

Τὴν εἰς οὐδὲν ὄφελος αὐτοῖς κληθεῖσαν βοήθειαν προαγορεύει· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐφόδιον αὐτοῖς κακῶν γενομένην, ὥσπερ ἐπ' ἐκείνου καταφευξόμενοι, τοῖς τε ἵπποις ἑαυτῶν χρησόμενοι εἰς φυγὴν, ἔμενον ἀνένδοτοι καὶ ἀνήκοοι πρὸς τὰ παρὰ τῶν προφητῶν λεγόμενα· ὅθεν γνώσεσθε, ὡς ἐκεῖνοι αὐτοὶ οἱ ἐφ' ὑμᾶς ἐξιόντες ταχύτεροι καὶ κουφότεροι ἔσονται, σύνθημα συγχωρήσεως παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ δεξάμενοι· ὑμεῖς δὲ δειλίᾳ κατασχεθήσεσθε· τόλμα γὰρ καὶ δειλία παρ' αὐτοῦ χορηγηθήσεται. D

Μετὰ τοίνυν, φησὶ, τὰ ἀπειλούμενα ἐκδέξεται ὑμᾶς ὁ Θεὸς, καὶ ἀναμενεῖ εἰς οἶκτον, ἐάν περ μετανοήσητε· εἰ δὲ ἐπιμενεῖτε τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ, ἀσυγγνώ-

[8] Matth. III, 7; XII, 34; XXIII, 33.

Cap. XXX, Vers. 6. Per tribulationem hic Assyriorum incursus intendit, quibus oppressi gravissimas calamitates pertulerunt. Ipsos igitur, propter morum pravitatem, et leones vocat, et catulos leonum, et genimina aspidum. Ita et beatus Joannes, Salvatoris nostri præcursor, Judæos serpentes dicit, et genimina viperarum [8]. (*Ubi verba hæc non a Joanne sed ab ipso Christo usurpantur.*) Præsertim vero libidinosi equi exstiterant, et alia nomina usurpabantur, quibus declaretur eorum malitia. Sic et nunc mores eorum definiens, feras eos vocat qui calamitatibus oppressi, non ad Deum confugerunt, doni cujusque auctorem, bonorumque fontem; sed in asinos et camelos divitias suas imponentes, legationem ad Ægyptios miserunt.

Vers. 8. Confestim et antequam res eventu comprobetur, jubet Deus, testante propheta, nihil eis profecturum auxilium, quod ab hominibus sibi speraverunt, ubi Deus opem denegaverit. — Commendatur quoque hic magna Dei misericordia; cum enim, inquit, vox non tantum valeat ad commovendos animos, quantum conscriptus sermo, per scripta eos commonet et imminentes ipsis calamitates super buxum et in libro describit.

Vers. 12. Quando, his prædictis, nihilominus in iisdem perseverastis, nec sponte utilia sentientes, nec passi vos per prophetarum visiones edoceri; ad Ægyptios vero confugistis, velut ad firmum auxilium; idcirco et Ægyptiorum fata audite. Ecce imperium illud a quo muniendos vos juvandosque speravistis, tam inane erit, quam *murus decidens subito civitatis* (**Vers. 13**).

Vers. 15. Non clamores tibi proderunt, nec gemitus, nec oris immutatio, sed conversis moribus, derelicta peccatorum via, salutem consequeris. — Repudiatis peccatis, recte dicit mentem illuminari; nam tunc accuratus eris tui ipsius judex, cum a cupiditatum imperio et idolorum cultu, velut a morbo liberatus, melius ea perspicies quæ prius ipse neglexeris et deliqueris.

Vers. 16. Prædicit nihil eis profecturam quam implorabant opem: quinimo malorum fontem futuram, quod in eam confisi et quasi equis suis ad fugam usuri, indocile et contumaci animo prophetarum verba fastidierunt. Ideo cognoscetis celeriores futuros et leviores, qui vos persequentur; ipse enim eos juvabit supremus rerum omnium Dominus, vos autem invadet metus; nam Deus animos, prout libuerit, eriget aut deprimet.

Vers. 18. Intentatis igitur minis, excipiet vos Deus, inquit, et misericordia fovebit dum pœnitentiam egeritis; quod si autem in malitia perse-

Stih 27. Podsjeća na ono što je sam Bog od početka pripremio za Jerusalim, da kao svjetiljka istinske vjere cijeli svijet obasjava, i kolikim i kakvim dobročinstvima ih je ukrasio; objavljuje da se to nije umanjilo ropstvom. prije toga prorokuje da će milošću Spasitelja u početku na Sion doći i tako će onda sva plemena preći.

Glava XLII, stih 10. Na ovaj način i sada prorok gdje bude čuo o našem Spasitelju za našu korist i spasenje naših duša, uzdižući dušu takvim Božijim milosrđem, pohvale Božije i slavu uzdiže; tako i druge izaziva na pokajanje. Prvo nam nije vladao vidljiv i spoznat Bog već se prostire na sve strane svijeta njegova stara vlast, prihvaćena na nebu i od istih također prvo već slavljena. Ovi ljudi označavaju red apostola kao one koji su prvi ovu doktrinu proširili, okrećući se oko posla upravitelja.

Stih 11. Ovdje navodi po mjestima stanovnike mjesta koji su prvi prihvatili i slijedili kult Spasitelja našeg Gospoda našeg Isusa Hrista. Kad govori o pustinji aludira na duše pritisnute jadima i bijedom, napuštene od istinskog Božijeg znanja. S pravom, također, pominje Kedar, tako nas podučavajući, nas koji smo oklijevali prije prema Spasitelju koji dolazi, a koji smo kasnije pozvani na ozdravljenje, s poštovanjem će ga prihvatiti. Jer Kedar je mjesto rođenja Isaije, suparnik Jerusalimu i protivnik njegovim zakonima.

Stih 13. Dolazak Spasiteljev i ovdje jasnije kazuje, koji nam mir donosi i samog sebe podstičući na kažnjavanje, plaši snage i oholost neprijatelja. Jer ne napada neprijatelja i suparnika našeg kao da je bio ljubomorom pogođen; bez ikakvog ljudskog osjećaja, kao Bog, samog sebe je pokrenuo na kaznu; što je učinio kad je uzeo tjelesno obličje. Jer jevanđelisti pripovijedaju da uzdisao, označavajući njegov slobodni sud; jer je ronio suze i osjećao umor u udovima i rado je podnosio te muke, i već im je dragovoljno predao tijelo svoje. Mi kao ljudi suze ronimo, ne kad to hoćemo; nego zato što trpimo tjelesni bol, to nerado činimo; za Boga to ne važi, već on sve nosi na zapovijed i protiv neprijatelja se istom moći raduje.

Stih 17. Kaže da će biti zasluženo biti smeteni zabunom zbog grijeha i da će biti onakvi kao i kipovi njihovi, kao što je zapisano: "Slični će postati onima što ih načinješe."Jer ako uvredom smatrate da postanete slični vašim idolima, sjećajte se radije, koliko vas više ponižava to da ih smatrate svojim gospodarima i bogovima.

Stih 18. Razum ako imate, ponovo razmislite što je duh onoga koji doziva. Pozvani ste u nebesku državu, i poslati u društvo anđela; Bog vam ništa ne traži, osim pohvale zahvalne duše. Ako to odbijete, predali ste sami sebe zlu, zarobljenici njegovi ste postali, tvrde savjesti, gradeći idole u domovima svojim; djelom ste izvršili ono što ste prije duhom nastojali. Stoga kad i tijelom i dušom ponovo budete odvedeni u ropstvo, neće biti nikoga da vas oslobodi. Jer kad vas napadnu neprijatelji, neće vas zaštititi oni koji se ubrajaju u bogove, niti će vam vratiti ono što vam oduzme neprijatelj.

Glava XLIII, stih 3. Sjeća se oslobađanja iz Egipta. Pogodivši kaznama cijela plemena, promijenio sam vas, kaže, pogađajući one nesrećom i pogibijom, a vas podupirući mojom pomoći.

Stih 4. Ponovo ovdje objavljuje da oni nisu naporima svojim zadobili slavu, niti su hrabrošću svojom otjerali neprijatelje, nego je Bog svuda i samo je on odbio suparnike. Jer ja sam te izabrao da te učinim svojim narodom, i ostao si takav i ne znajući.

Stih 19. Ljudske duše pretvorene u pustinje i prazne od božanskog promišljanja, nakon Spasiteljevog dolaska ispuniće se božanskim naukom, koji pojedince i cijelu Crkvu kao nebeskim rijekama učenjem je natopio; bićeš također tumačen i drugačije, iznoseći pojedine riječi o prirodi duše.

Stih 22. Od početka i od starine Bog objavljuje da posebnu pažnju poklanja njima. Nisam sada po prvi put vodio brigu o vama, niti prilikom izlaska iz Egipta, izagnao sam od vas žrtve i nisam vam predao neprijatelje da ih uz napore pobijedite. Ali kasnije sam žrtve primio da se od idola uzdržavate i pružite mi priliku za davanje dobročinstva: jer ih imam.

veraveritis vestra, immisericorditer meritis vos pœnis afficiet : Judex enim omnium Deus.

στως ἐν τῇ κρίσει τῶν ὑμῖν ἑτοιμασθέντων ἐκδέξησθε τὰ ἀμοιβαῖα· κριτὴς γὰρ τῶν πάντων καθιεῖται ὁ Κύριος.

Vers. 19. Sanctos vocat illos qui per pœnitentiam sanctitatem sibi comparaverunt. Plorantem Jerusalem fingit propheta, quod eam reipsa plorare misericors animus optaret.

Ἁγίους καλεῖ τοὺς διὰ τῆς μετανοίας τὸν ἁγιασμὸν ἐφελκυσαμένους· κλαίουσαν δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰσάγει ὁ προφήτης, προανατυπῶν αὐτὴν τοιαύτην κατὰ νοῦν ἑαυτοῦ τοῖς τῆς συμπαθείας σπλάγχνοις.

Vers. 20. Jerusalem, vel ad tempus breve tribulationibus afflicta, te intelligas Deo alienam esse factam; de quo ubi egeris pœnitentiam, ab hominibus liberaberis qui te decipiunt.

Ἵνα, κἂν γοῦν πρὸς ὀλίγον θλιβεῖσα, εὔροις ἑαυτὴν ἀλλοτρίαν Θεοῦ πεποιηκυῖαν· ἐφ' οἷς μετανοήσασης σου, ἀπαλλαγήσῃ τῶν πλανώντων σε.

Vers. 21. Illuminat Jerusalem ad agnoscendos errores; vaticiniis enim fidebat per deceptores prolatis. Cum via ad dexteram tibi esset, ad sinistram deflexisti, ab istis seducta, mihi autem nunquam credidisti, nunquam me in consilium tibi adhibuisti.

Ὀμματοῖ τὴν Ἱερουσαλὴμ πρὸς κατανόησιν τῆς ἰδίας αὐτῆς πλάνης· ὑπεῖχε γὰρ ἑαυτὴν τοῖς μάντεσι πιστεύουσα τοῖς παρ' ἐκείνων λεγομένοις· καὶ ὁδοῦ σοι προκειμένης ἐπὶ τὰ δεξιὰ, ἀνεκάμπτετε ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ, ἐκείνων συμβουλευόντων σοι· ἐμοὶ δὲ σαυτὴν οὐδέποτε ἀνέθου, οὐδὲ σύμβουλον τῶν πρακτέων ἔλαβες.

Vers. 22. Illustrandos indicat res animis conversis; jam non, inquit, vanitate idolorum decipiemini, sed dejicietis ea, et conculcabitis ea, et apparebit eorum imbecillitas, et stercore viliora habebuntur.

Τὴν μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν συναίσθησιν σημαίνει ὡς, Οὐκέτι, φησὶν, ἀνέξεσθε τῆς ματαιότητος τῶν εἰδώλων· ἀλλὰ καταλάβετε· καὶ συντρίψετε, τὸ ἀσθενὲς αὐτῶν δεικνύντες, καὶ κοπρίων ἀτιμότερα ἡγούμενοι.

Vers. 23. Converso populo et justitiam agente, solventur quæcunque peccantem opprimebant. Quandiu enim peccato et idolis indulsistis, fames vos et necessariorum inopia premebat; ita nunc cum idola fregistis, et in nullo pretio habuistis, servientibus sibi dabit Deus vobis pluviam bonam et fruges omnes terræ in usum vestrum; quæ vobis copiosissime largietur. Propter vos cum sint hæc omnia, vobiscum quoque vigent aut deficiunt. Apparet etiam ex his Deum esse rerum omnium Creatorem, non hominum modo, sed omnimodorum etiam animalium.

Τὰ δι' ἁμαρτίαν ἐπαγόμενα δι' ἐπιστροφῆς τε καὶ δικαιοσύνης λύεται. Ὥσπερ γὰρ, ἁμαρτανόντων ὑμῶν καὶ τοῖς εἰδώλοις δουλευόντων, λιμὸς καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων ἐπεκράτει· οὕτως, ἐκκοψάντων τὰ εἴδωλα, καὶ οὐδὲν ἐκεῖνα ἡγησαμένων εἶναι, ἀλλὰ δουλευόντων τῷ Θεῷ, δώσει ὑμῖν καὶ ὑετὸν ἀγαθὸν, καὶ τὰ ἐκ γῆς πάντα πρὸς ἀπόλαυσιν ὑμετέραν. Παρέξει γὰρ ὑμῖν εἰς κόρον· οὐ μόνον δὲ ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς κτήνεσιν ὑμῶν· τὰ γὰρ δι' ὑμᾶς γενόμενα καὶ συντιμωρεῖται καὶ συναπολαύει τῶν ἀγαθῶν. Δείκνυται δὲ καὶ διὰ τούτου, ὡς ὁ Θεὸς τῶν πάντων ποιητὴς καθέστηκεν, οὐ μόνον ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ ζώων παντοδαπῶν.

Vers. 26. Non indicat hic lucem e mentorum augendam esse, sed lætitiam, quæ diebus illis ipsos efferet. Ita enim exsultabunt animi eorum; ut lumen diei auctum credant, ut illustrior, splendidiorque dies lucere videatur; sanabuntur enim animi eorum, spiritualibus emendati reprehensionibus, a doloris tribulatione liberati.

Ἐνταῦθα οὐ προσθήκην τοῦ φωτὸς τῶν στοιχείων δηλοῖ, ἀλλὰ τῆς καταληψομένης αὐτοὺς ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις εὐφροσύνης· οὕτω γὰρ εἰς ἀγαλλίασιν ἐπιδώσουσιν αὐτῶν αἱ ψυχαὶ, ὡς καὶ προσθήκην ἔξειν αὐτοὺς ἡγεῖσθαι τὰ φῶτα τῆς ἡμέρας, καὶ λευκοτέρας αὐτοῖς καὶ φαιδροτέρας ὀφθήσεσθαι τὰς ἡμέρας· ἴασιν γὰρ ἐπιδέξονται κατὰ ψυχὴν, θεραπευόμενοι τοὺς ψυχικοὺς μώμους, καὶ ἀπαλλαττόμενοι τῆς θλιβερᾶς ὀδύνης.

Vers. 28. Divina providentia cuncta regi confirmant ista, cum ira Dei non ad Judæos tantum spectet, sed et suppliciis ipsas gentes afficiat. Ni alios enim reprehendisset, licuisset Israelitis dicere solos propter peccata a Deo puniri. Hoc igitur ut præcaveat, monet se gentes quoque judicaturum, et ab eis pœnas repetiturum per errorem meritas.

Τὴν κατὰ πάντων θεοπτίαν κἀν τούτῳ δείκνυσιν, ὅτι οὐχ ἕως τούτων στήσεται τὰ τῆς ὀργῆς, διαβήσεται δὲ καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἡ τιμωρία· ἵνα γὰρ μὴ ἐξῇ τοῖς Ἰσραηλίταις μόνοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐλεγχομένοις λέγειν αὐτοὺς μόνον τὸν Θεὸν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τιμωρεῖσθαι, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ ἔθνη, ἀναγκαίως καὶ τὴν ἐπὶ τὰ ἔθνη διαβήσεσθαι ἐκδικίαν φάσκει, καὶ καταλήψεσθαι αὐτοὺς τὴν ἐκ τῆς πλανήσεως δίκην προαγορεύει.

Vers. 29. His discimus nobis non omni tempore lætitiæ indulgendum esse; noli enim putare te splendida festa celebrando, et animum gaudiis diffundendo, mercedem tibi promeriturum. Non peccare quidem videtur qui festis convivatur, at exinde mercedem nobis futuram ne speremus. Quinimo

Διὰ τούτων διδασκόμεθα, ὡς οὐ χρὴ πάντοτε ταῖς ἀνέσεσι χαίρειν· οὐδὲ γὰρ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἁμείβοντες ἐσθῆτα, καὶ διαχεόμενοι τὴν ψυχὴν ἐν εὐφροσύνῃ, ὡς μισθὸν ἡμῖν προξενοῦν μεταδιώξομεν· ἀλλ' εἰ καὶ ἀναμάρτητον δοκεῖ εἶναι τὸ ἐν ταῖς ἑορταῖς εὐωχεῖσθαι, ἀλλ' οὐδέ που ὡς μισθὸν αὐτοῦ τούτου ληψόμε-

Glava XLIV, Stih 2. Bog pominje da je on tvorac cijelog naroda i svih ljudi; i za svakoga od nas se pobrinuo ili u materici kad nas je sve formirao u utrobi i život darivao.

Stih 9. Ove riječi: "Ne bijahu oni koji stvarahu", ne kazuju da oni stvarno ne postojahu, koji idole vajahu, već da ti idoli nisu mogli koristiti poštivaocima njihovim, kao da ih nije bilo. Jer okupiravši zemlju Izraelićana, zaista nisu nedostajali idoli, ipak zbog njihovog posjedovanja nevjernici su opljačkani i protjerani: kojima se tako pokazuje istovremeno i nemoć idola i glupost, a ujedno i Božija vlast.

Stih 27. Ambis označava Crveno more, isušeno prilikom prelaska Izraelićana, a rijeke isušene Jordan koji se otvorio na Božiju zapovijed dok su ga prelazili.

Glava XLV, Stih 9. Kroz ono što ne može biti, obrazuje ih za mudrost, ubjeđujući da jednakom dušom prihvate što god je bilo od Boga poslato za spašavanje nevjernika: jer tako ni glina lončara neće utjerati u laž, niti će djeca spriječiti oca da rađa drugu djecu ako ih želi, i bezbožni bi bili ljudi koji bi korili majku koja ima namjeru da rađa: tako ni vi, kaže, ne određujte Bogu zakon da samo na vas svoju milost rasipa.

Stih 11. Povjerite mi vaš slučaj i od spasenja nećete zalutati. Neće mi biti potrebni podsticaji i preporuke vaše, da brigom i proviđanjem stvorenja svoja pomažem, koje smatram svojim sinovima i kćerima. Nisam stvorio nebo i zemlju sebi na korist, da nebo za prijestolje, a zemlju za podnožje imam, da se umiješam u ono što samom mojom voljom već postoji; već sam vama na korist sve rasporedio. Osobito moja volja upravlja kretanjem i poretkom zvijezda: niti anđeli mogu, dok je tako, da se predaju dokolici, nego pohvale mi pjevaju koje mi duguju; sve sam dakle uredio, a zemaljsko mi ne izmiče. Tako me i kralj Kir poštuje i dobro čini. Neće se razotkriti znanje moje rođenom, i ne po želji njegovoj, nego po mojoj volji život se određuje, povratak vaš iz ropstva dopušta i Jerusalim će ponovo izgraditi, ne od vašeg novca, već nalogom moje volje.

Stih 14. Opet pominje događaje iz Egipta i čuda Božija protiv Egipćana koja je izveo za oslobađanje naroda. Oni su se zaista mučili zapanjeni, a vi od grijeha niste odstupili, nego se izmučili uzaludnim vašim trgovinama. *I malo nakon toga:* Pošto ste zanemarili Boga i odbili Božiju pažnju, pojaviće se jednorođeni Sin, koji će izvršiti volju moju i svima će biti Izrael; najvećma će biti Juda, kome se mole, kroz koga će se dobročinstva moja podijeliti i spasenje dostići. Na taj način će se ispuniti ono: "Iz Egipta pozvah Sina svoga." Jer su Judejci prezreli ime Sina i preobraćeni nisu htjeli mnoštvo dobročinstava mojih; a jednorođeni Sin najbolje je zaslužio taj glas; jer kad se nakon Herodove smrti iz Egipta vrati, pravilno je shvaćeno ono o njemu samom rečeno: "Iz Egipta pozvah Sina moga."

Stih 16. Ove riječi se odnose na kralja Kira; oni koji su htjeli da mu se suprotstave, ništa drugo neće postići osim što će se smesti; napadaju i Izrael u čije će ruke sve biti predato. - Ovdje naziva ostrvima sama mjesta ostrva. Ostrvom se naziva i sam Jerusalim, koji je sa svih strana okružen nevjernicima; biće preplavljen grijesima naroda koji su se od Boga odmetnuli, priklonili se običajima nevjernika i kultu idola. Opominje ih da se zato obnove; osobito naravno Jerusalim i bodri sve krajeve nevjernika da prihvate istinski nauk Božiji i zahvaljujući se Bogu postignu spasenje za sebe.

Stih 18. Da bi potvrdio predskazanje tolikih događaja i uklonio sumnju slušalaca, prorok pominje najistaknutija Božija djela. Onaj koji to objavljuje isti je onaj, kaže, koji je stvorio nebo i zemlju prethodnim božanskim promišljanjem, i razdvojivši je od vode, utemeljivač svih tih stvari objedinio ih je, i sačuvao ljude svojim naporima; jer im nije život darivao da bi imao koga da kažnjava, niti im je zemlju dao da je ne bi nastanjivali, već da bi mogao ostrva na zelji da pomogne, i spasi pokajnike i poduči one koji ga ne poznaju.

νοι ἐκδεξόμεθα· ὁπότε οἶδε πολλάκις καὶ ἑορτὴ ἀμέτρως εἰς ἡδονὴν ἐκχυθεῖσα καὶ ἁμαρτίαν προξενῆσαι. Δεῖ οὖν ἀσμένως μᾶλλον τὰς θλίψεις δέξασθαι, ὡς ἐμμίσθους ἐσομένας.

Τὸ ἐξάκουστον τῆς μελλούσης αὐτοὺς καταλήψεσθαι δίκης δηλοῖ ὁ λόγος· οὐδὲ γὰρ ὡς ἀδίκως ἐπαχθησόμενον κρυφῇ καὶ ἐν γωνίᾳ πραχθήσεται, ἀλλ' ἔκδηλος ἔσται τοῖς πᾶσι ἡ μετὰ δικαίου κρίματος ὀργὴ ἐπαγομένη.

Τοῦτο, κατὰ τῶν Ἀσσυρίων ὀλέθρου προαγορευθέντος, καὶ τῆς κατ' αὐτοῦ δίκης δηλωθείσης, δικαιότατα οἱ Ἰσραηλῖται ταλανίζονται· πρὸς μὲν τοῦτον ἐπτοημένοι, παρὰ δὲ Αἰγυπτίων βοηθήσεσθαι προσδοκῶντες, καὶ μὴ καταφεύγοντες ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων Θεόν τε καὶ Σωτῆρα, ὃν οὐχ ἡγοῦντο πρὸς τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἀνταρκέσειν, ἀλλὰ τῇ τῶν ἵππων καὶ ἁρμάτων πληθύϊ πεποιθότες παρ' ἐκείνων σωθήσεσθαι προσεδόκων.

Τὴν σοφῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἁρμόζουσαν θεραπείαν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν προσαχθήσεσθαι σημαίνει· ὅτι καὶ αὐτὰ ταῦτα κακωτικὰ, ὥσπερ ἀγαθοῦ ἰατροῦ ἐκκόπτοντος νόσον καὶ ἰωμένου ἁμαρτήματα, προσάγει· σοφῶς τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν σωφρονίζοντος τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ καιρὸν μετανοίας χαριζομένου.

Ἀλλὰ καὶ μετανοούντων ὑπερασπιεῖ ἡμῶν, καὶ ἀντιποιηθήσεται τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἴσα τοῖς ὀρνέοις τοῖς βοηθοῦσι τοῖς ἑαυτῶν νεοττοῖς· καὶ γὰρ κἀκεῖνα παρ' αὐτοῦ δέδεκται ταῦτα τὰ φυσικὰ συνθήματα.

Τοὺς ἐν τοῖς κακοῖς ἐμβαθύνοντας καὶ ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν ἐπιπολαίους ἐπιστρέφων ὁ λόγος, τὰ καθ' ἑαυτοὺς συνορᾷν συμβουλεύει, κακίζων αὐτῶν καὶ τὴν πεποίθησιν, ἣν ἐπ' Αἰγυπτίους ἐκέκτηντο.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὅσον ἦκεν εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰς τὸν Ἐζεκίαν λεχθήσονται· κυρίως δὲ νοηθήσεται εἰς αὐτὸν τὸν Σωτῆρα· ἵν' ἔχοιμεν νοεῖν, ὅτι τὸ ἀληθῶς μακάριον ἔσται τοῖς προκεκοπόσι κατὰ Θεὸν καὶ τὴν ἄνω Σιὼν οἰκοῦσι, καὶ βασιλέα ἐπιγραφομένοις τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, εἰς ὃν κατὰ γῆν ἡμετέραν καὶ ἡ ἄκρα δικαιοσύνη νοηθήσεται.

Τὸν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ τηρήσοντα, καὶ ὥσπερ ἐν ἑαυτῷ τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ κατακρύψαντα ἐπὶ δικαιοσύνῃ, τοῦτον καὶ ἀπὸ ὀργῆς ἐπαγομένης σκεπασθήσεσθαι δηλοῖ.

Τοὺς Ἀσσυρίους ἐπικειμένους εἰς πόλεμον, ἀκόλουθον ἦν τοὺς πρὸς τὸν Θεὸν τείνοντας τὸ ὄμμα καταφρονεῖν μὲν τῆς ἀνθρωπίνης βοηθείας, λέγω δὴ τῆς τῶν Αἰγυπτίων· ἐπ' αὐτὸν δὲ τὰς ἐλπίδας κεκτῆσθαι, καὶ αὐτῷ προσέχειν τὸν νοῦν· τοὺς γὰρ πρότερον μὴ δυναμένους τὸν τῆς θεοσεβείας διαρθρῶσαι λόγον τότε ἐνῆν ἰδεῖν δύνασθαι τρανῇ τῇ γλώττῃ ὁμολογεῖν τὸν τῆς εἰρήνης βραβευτὴν, καὶ οὐκέτι αἱρεῖσθαι τὸν Αἰγύπτιον αὐτῶν ἄρχειν, ὃν μωρὸν δικαίως ἡ Γραφὴ ὠνόμασεν.

Τοῦ τάγματος τῶν ἀνδρῶν ἀνηκοΐαν νοσοῦντος, μετάγει τὸν λόγον ὁ προφήτης ἐπὶ τὰς γυναῖκας, καὶ νομοθετεῖν ἀξιοῖ ταύτας· καὶ μάλιστα τὰς κομώσας πλούτῳ, αἳ τοῦ μὲν ἑαυτῶν κόσμου πολλὴν ἐπιμέλειαν ἐποιήσαντο, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἔμ-

sæpius etiam peccamus cum nimia ibi voluptate detineamur. Tribulationes igitur potius suscipias, utpote plenas mercede.

Vers. 30. Auditam scilicet faciat Deus vindictam suam; quippe quæ non secreto et in angulo fiet, quasi esset opus iniquum, sed omnibus perspicua erit ira cum justo judicio ventura.

Cap. XXXI, Vers. 1. Cum Assyriorum incursus prædixerit, et vindictam ab ipso exercendam, merito Deus Israelitas dolet. Nam stupore amentes, et auxilium ab Ægyptiis exspectantes, ad Deum non confugerunt omnium Dominum et Salvatorem, quasi fuisset inane ejus præsidium; sed equorum et curruum multitudine confisi, se ab eis salvandos esse speraverunt.

Vers. 4. Animos eorum prudenter a Deo informandos esse declarat; nam vindicta Dei velut medici prudentia morbum recidentis, et sanantis vulnera; sapienter peccatores ad saniora revocat Deus, et tempus pœnitentiæ præparat, dum lædere videtur.

Vers. 5. Pœnitentiam agentes proteget Deus, et Jerusalem defendet, avium ad normam pullos suos foventium; ipsam enim tanto studio prosequitur.

Vers. 6. Malis demersos et impietati in Deum deditos allocutus, ut sibi consulant suadet propheta, et fiduciam exprobrat qua in Ægyptiis confidebant.

Cap. XXXII, Vers. 1. Historico quidem sensu hæc ad Ezechiam spectant, recte tamen ad ipsum Salvatorem referentur. Sentias igitur vere beatos esse qui secundum Deum profecerunt, et supernam Sion occupant, et regem habent Dominum nostrum Jesum Christum cui etiam in terris summa justitia competit.

Vers. 2. Homines qui servant Dei præcepta, et Dei sermones præ justitia in semetipsis occultant, ab ira ventura defendendos declarat.

Vers. 4, 5. Imminente Assyriorum bello, æquum erat ut oculis in Deum intenti, humanam opem spernerent; opem dico Ægyptiorum; in ipsum vero confiderent, unum eum intuerentur. Quippe qui prius Dei nomen vix hæsitanti lingua balbutire potuerant, nunc eosdem videris principem pacis distincta voce confessos, et Ægyptiorum imperium jam abhorrentes quos merito Scriptura stultos vocat.

Vers. 9. Cum virorum ordo inobedientia laboret, mulieres affatur propheta, illasque informandas suscipit; præsertim vero divitiis abundantes, quæ corpus suum summo studio exornabant, uti et supra propheta confirmavit· verum autem cul-

Stih 20. Dakle, oni narodi koji su Boga spoznali i koji ste proglašeni da ste dostojni spasenja, kad se preobratite, izmjerite apsud, promislivši sami sa sobom: jer oni koji na ramenima nose idole i pomoć im nose, nedugo potom tokom plovidbe i dug put će prevaliti od njih će spasenje i povratak tražiti; shvatiće uzaludnost te pomoći jer onaj koji je nadahnut duhom može sebi pomoći, onaj koji ne može pomoći i bezosjećajan je ne može shvatiti ništa dobro.

Stih 21. Ovdje se objavljuje da se ništa ne može porediti i takmičiti sa Božijom prirodom, jer niko drugi to ne posjeduje osim jedan Jednorođeni i svoju pravdu svakome dodjeljuje. Isus je spasenje Božije, o čemu ime njegovo svjedoči; i Spasitelj Bog u njemu samome i on sam u Bogu koga ne isključuje u sebi, iz sebe ili od sebe, ali ga drži izvana u drugoj snazi pravde i spasenja. jer ne postoji ništa pravedno i Spasitelj osim jednorođenog Boga, jednog izvora svakog dobra; jer jedno je dobro kao i ono što je od njega, kao istinska i prirodna slika.

Stih 22. Vladar spasenja i tvorac života nagoni da svi budu spaseni i da prihvate govor njegov koji svima nudi. Svečano je obećao pozivom, spasenje za Judejce, i obznanio istu nagradu za plemena koja su dostojna i obznanio je da će svi biti spaseni koji iz svih krajeva zemlje milošću Božijom budu podignuti. Jer ako su Judejci nakon tolikih i takvih grehova oprost dobili, tim više ne uzdahu se u tolika obećanja, koja su bila iskazana samo riječima, a nikad sprovedena u djelo. Stoga je dao zakletvu, da sumnje koje za spasenje pozvanih naroda oduzima Bog, i njome se služi sa ljudima presuđujući, čime je sebi kod ljudi isposlovao najjaču vjeru.

Stih 25. Koji god se u ovom životu ne pokaju za svoja djela i nezahvalne duše prevareni, nisu htjeli da se uzdaju u Hrista.

Stih 26. Biće opravdani i slavljeni kroz cijeli život svoj, oni koji spoznaju Hrista, sprovode pravdu i nastoje da izvrše istinsko sjeme Izraela.

Glava XLVI, Stih 1. Ovdje pominje Bog sve što će se sigurno izvršiti i sve što je on bio odlučio; za idole uistinu ne važi isto, i oni će biti srušeni pred očima svih. Neka svako od vas spozna riječi moje da nisu isprazno razmetanje, već sigurno predskazanje stvari koje će se dogoditi od Boga učinjenih; jer kad je Bog obznanio da će sjeme Avramovo iz njega iznići i zauzeti zemlju, govoreći ovo: "Kako da to znam?" razmišljao je praroditelj, čuvši za nesreće koje su ustanovljene za znanje, predvidio je ropstvo svog roda i nakon četrdeset i pedeset godina oslobođenja iz ropstva; sve je to potvrđeno događajima, premda nije bilo nikoga ko bi nastojao da se proročanstva izvrše.

Stih 2. Sve vaše u ropstvo predato, teret će biti slonova i volova na koje će se natovariti ono što se odnosi. Štaviše, umoriće se i ljudi noseći idole. Time će priznati njihovu nemoć, jer se umaraju noseći ih, i malaksavaju noseći bogove, koji bi prije trebalo da ih okrijepe, da su bogovi.

Stih 3. Vodi ih ka razumijevanju onih riječi, sjećajući se praroditelja i slave njegove; čiji se rod slavi i njihove običaje treba opominjati. Kad postanete ostatak Izraela, i ostane vas samo dva plemena, dok ostalih deset bude odvedeno u ropstvo, neću vas napustiti, ako se pokajete.

Stih 5. Sadržaj govora ukazuje koja je njihova zabluda. Jer imajući, kaže, pred sobom sliku moju, krenuli ste da pravite idole, kao da me poštujete kroz njih, da lik koji je utisnut u vaše duše možete poštovati i pogledom, koji upirete ka statui.

Stih 6. Da učinite sebi boga od bakra; a ja od vas nikakvu platu ne tražim, naprotiv, darujem vas milošću i milosrđem i ono što ne bijaše život darujem.

Stih 8. Na sve načine poziva ih na mudrost i na sjećanje kako grijeha koji su sami počinili, tako i dobročinstava kojima ih je Bog stalno nagrađivao, da postanu svjesni svojih prestupa i sami sebe kao da su mrtvi, oplakujući se zbog svojih djela, ne predaju se kazni nego se izliječe pobožnim plakanjem. Jer Bog od vas ne traži ništa drugo nego preobraćanje duše.

tum, spiritualem scilicet, negligebant, quo sibi salutem fuissent consecutæ. Quas igitur velut expergefaciens, et excitans sermone : « Audite, inquit, mulieres divites ; » non ipsas sane divitias insectatur, utpote quæ ipsis fuerant a Deo creditæ, sed mores male opibus suis utentium.

Vers. 15. Indicat hic locos esse vastandos ; nam Chermel mons est Samariæ.

Cap. XXXIII, Vers. 2. Cum in dies magis ac magis augerentur populi peccata, nec minis ad pœnitentiam deterriti, nec spe bonorum ad pietatem excitati, misericordia permotus ipse propheta, haud secus ac si jam eum cerneret meritis suppliciis contritum, salutem civium a Deo deprecatur. Qua ratione declarat ipsos nil intentatum intemeratumque reliquisse, nec aliud sibi promeruisse, nisi pœnas. Æquum est ut nobis parcas et miserearis · in te enim confidimus.

Vers. 3. Hæc dicit propheta, non ut indignantem Deum placet, sed ut populum doceat, quid ipsi ad consequendam salutem agendum sit. Quæ enim sui conscio populo ad Deum fundenda erant, ea vota facit propheta apud eorum Dominum ; ita docens eos quid sibi pia mente flagitent, ut et ipsi vel prophetam imitati, causam suam apud Deum agant.

Vers. 5. Progressum mentis, et bonam animi doctrinam indicat præsens hæc precatio. Nam Deus non eo quod procedat in sanctitate, sanctus vocatur, sed ipse qui precatur proficit in sanctitate, et majestatem sublimitatemque Dei intelligentia consequitur. Tunc enim præsertim sanctus vere et sublimis esse Deus agnoscetur, quando perfectior animus perspiciet justa esse cuncta veri Dei judicia. Quæ quidem nunc ad Jerusalem, nunc ad omnem creaturam spectant. Pœnas enim dabat urbs, non ut funditus everteretur, sed ut erudirentur, converterenturque incolæ ejus.

Vers. 9. Locos pro locorum cultoribus usurpat ; sensu carentia in medium profert, ut sensu præditos pudore afficiat ; quæ enim de hominibus valebant sortem suam deflentibus, ea ad locos ipsos refert ingemiscentes, propemodum, et parturientes, ut ait Apostolus[9] ; quorum simul desolationem memorat omnibus perspicuam manifestamque futuram.

Vers. 13. Populum opprimente Deo per Assyrios, non vicinia tantum stupebunt, sed et qui de longe audient ; confundentur impii in Jerusalem.

Cap. XXXIV, Vers. 12, 13. Rhapsaces dicitur ex captivitate fuisse decem tribuum, et hoc ex eo comprobatur, quod potuerit Judaice loqui.

[9] Rom. VIII, 22.

Προστὲν κατέλεξεν ὁ προφήτης · τοῦ δὲ ἀληθοῦς ψυχικοῦ κόσμου, ὃς σωτηρίαν αὐταῖς προεξένει, ἠμέλουν· Ὥσπερ οὖν ἀφυπνίζων αὐτὰς καὶ διανιστῶν τῷ λόγῳ, « Ἀκούσατε, ἔφασκε, γυναῖκες πλούσιαι · » οὐκ εἰς πλοῦτον αὐτὰς ἀποσκώπτων, ὃς καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐδέδοτο, ἀλλ' εἰς τρόπον τῶν κακῶς τῷ πλούτῳ χρωμένων.

Τὴν καταληψομένην τοὺς τόπους ἐρημίαν ἐνταῦθα σημαίνει · Χερμὲλ γὰρ ὄρος ἐστὶ τῆς Σαμαρείας.

Εἰς ἀπέραντα παρανομοῦντος τοῦ λαοῦ, καὶ μήτε τῇ τῶν σκυθρωπῶν ἐπαγγελίᾳ καμπτομένων πρὸς μετάνοιαν, μήτε τῇ τῶν χρηστῶν ἐλπίδι διεγειρομένων πρὸς θεοσέβειαν, εἰς συμπάθειαν κατενεχθεὶς ὁ προφήτης, ὡς μηδενὸς ἑτέρου λειπομένου ἢ τιμωρίας τῆς ἐπαχθήσεσθαι αὐτοῖς μελλούσης κατ' ἀξίαν, εὐχὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναπέμπει πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεόν· τοῦτο δηλῶν, ὅτι τὰ μὲν παρ' αὐτοῦ τῶν εἰς κακίαν συμπεπλήρωται, καὶ οὐδὲν ἕτερον κεχρεωστήσεται αὐτοῖς ἢ δίκη · χρεία δὲ τῶν σῶν οἰκτιρμῶν καὶ τοῦ σοῦ ἐλέου, ὡς ἐπὶ σοὶ πεποιθότων

Ταῦτα δὲ ὁ προφήτης ἔλεγεν, οὐχ ὡς ἀγαναχτοῦντα τὸν Θεὸν διδάσκων, ἀλλ' ὡς τῷ λαῷ προφάσεις παρέξων τῶν ἀρκούντων αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν. Ἄγαρ ἐχρῆν τὸν λαὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ εἰς συναίσθησιν ἐρχόμενον πρὸς τὸν Θεὸν λέγειν, ταῦθ' ὁ προφήτης εἰς ἐπήκοον αὐτῶν εὐχόμενος ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐρανίζεσθαι τὸν εὐσεβῆ νοῦν · ἵνα καὶ αὐτοί, κἂν γοῦν μιμησάμενοι τὸν προφήτην, ὑπὲρ ἑαυτῶν πρὸς τὸν Θεὸν φθέγξωνται.

Προκοπὴν διανοίας, καὶ δίδαγμα ψυχῆς ἀγαθὸν δηλοῖ ἡ προκειμένη προσευχή. Οὐχ ὡς γὰρ τοῦ Θεοῦ εἰς ἁγιασμὸν προκόπτοντος, τὸ ἅγιος ἐλέγετο, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ προσευχομένου εἰς ἁγιασμὸν προκεκοπότος, καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ καὶ ὑψηλὸν κατειληφότος · τότε γὰρ μάλιστα ἀληθῶς ἅγιος καὶ ὑψηλὸς νοηθεὶη εἶναι Θεὸς, ὅτ' ἂν προκόψασα ψυχὴ ἐνίδοι τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν δικαίως μετιόντα τὰς κρίσεις · τοῦτο μὲν ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν καθόλου · ἐπαιδεύετο γὰρ ἡ πόλις οὐκ εἰς παντελῆ ἐξολόθρευσιν, ἀλλ' εἰς θεραπείαν καὶ ἐπιστροφὴν τῶν ἐνοικούντων αὐτήν.

Τοὺς τόπους ἀντὶ τῶν οἰκητόρων παραλαμβάνει, καὶ τὰ ἀναίσθητα αἰσχύνην τῶν αἰσθητῶν · τὰ γὰρ ἁρμόζοντα ἐπ' ἀνθρώπων τὴν ἑαυτῶν πληγὴν πενθούντων, ταῦτα μετήγαγεν ὁ λόγος ἐπ' αὐτοὺς τοὺς τόπους μονονουχὶ στενάζοντας καὶ συνωδίνοντας κατὰ τὸν Ἀποστόλου λόγον · ὧν τὴν ἐρήμωσιν φανερὰν καὶ ἔκδηλον τοῖς πᾶσι μηνύει.

Ἐπὶ τῇ μελλούσῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ πληγῇ παρὰ τῶν Ἀσσυρίων ἐπαχθήσεσθαι οὐ μόνον οἱ πλησίον χῶροι ἐκπλαγήσονται, ἀλλὰ καὶ οἱ πόρρωθεν ἀκούσαντες · οἱ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀσεβεῖς αἰσχυνθήσονται.

Ὁ Ῥαψάκης λέγεται ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας εἶναι τῶν δέκα φυλῶν, καὶ τοῦτο τεκμήριον εἶναι τὸ εἰδέναι αὐτὸν Ἰουδαϊστί.

Stih 11. Što je to što neće doći na moj poziv, kad se sve pokorava mojoj volji? Ako pozovem pticu iz dalekih zemalja, zar neće doći. Čak i kralj Kir vlada po mojoj zapovijesti, pokoravajućiu se mojim naredbama. Štaviše, svaki čovjek koji me osjeća, smatraće me vođom puta. A kad se već ne nađe čovjek koji će sprovoditi moju volju, tada ću poslati Sina svoga, tj. Hrista koji će misao Očevu kroz sve izvršiti i djelima svojim koje sam budem želio obznaniti.

Stih 12. Ne krivi one koji su srce tjelesno upropastili, nego što su svojevoljno svjetlost duše ugasili; jer ste se zato od mene odvojili. Stoga ću tražiću od vas pravedne kazne, za buduće vaše spasenje; jer svaka Božija kazna je nama na korist, kao i ljekar koji liječi bolesti. Premda su gorki ljekovi koje ljekar propisuje, zdravlje vraćaju bolesnima: na isti način upravlja se i zakonita njihova država i ustanove Božije slavu će dati onima koji ih poštuju.

Glava XLVII, Stih 1. Opet se ove riječi odnose na Haldejce, i predviđa se kazna koja im prijeti.

Stih 3. Riječi se odnose na Izrael: ako se budeš pouzdao u mene, nećeš imati zašto da se bojiš Asiraca, jer ja te više neću predati ni njima ni drugima.

Glava XLVIII, Stih 1. Na svaki način pružajući dokaze svoje dobrote Bog, priznaje da nikada nije ćutao, niti je ignorisao njihove prestupe, neko korio grešnike i obznanjivao pravedne kazne za grijehe njihove, ne da bi ih kažnjavao (jer bi ih onda ćuteći pritisnuo gnijevom), nego da ih prijetnjama uplaši i na ozdravljenje prizove, i da bi imao narod vjernika srcem. - Opet pominje praroditelje i snagu duhovnu, koju označava imenom Izrael, da se rod diči Očevima, i da oponaša običaje njihove, i istim žarom goreći, da se naviknu da služe Bogu.

Stih 3. Od početka sam ti to pružao; napustivši zakone, koji vam bijahu dati od prirode, od mene ste iznudili zakone zapisane na kamenim tablicama; koje vam je još Mojsije predao i sramotu vašu ukinuo.

Stih 7. Opet podrazumijevajući pod tim njihovu umišljenu vjeru iznosi riječi njihove: "Ne govori, kaže, već to znam". iako tvrdite da znate, sama vaša djela potvrđuju da ne znate, kao što je zapisano u Jevanđelju: "Neće svako ko mi govori: Gospode, Gospode, ući u kraljevstvo nebesko", ako me ispovijedate usnama i jezikom, a to ne mislite srcem i dušom.

Stih 10. Nemoj reći da si zbog srebra i bakra datog od mene bio prodat: jer ti si samog sebe prodao, ne zbog novca, nego zbog grijeha koje si dopustio. Ne optužuj mene za nemoć, sjećajući se strašnih djela koja su se dogodila u Egiptu, i ropstva vašeg u Egiptu. A sada ću te iznijeti iz ropstva zbog imena moga, da se ne bi predao grijehu i da te ne bi napustila svaka nada, da idoli ne bi zauzeli slavu moju, optužujući me za nemoć, kao da vam nisam mogao darivati slobodu.

Stih 12. Ovdje govori narodu: ali se na svakog pojedinca valjano može odnositi. Bog dakle podstiče slušaoce, da shvate ono što je rečeno, i da iz toga izvuku dostojan plod. Jer ja sam isti onaj koji je priroda; i kao što se priroda moja ne mijenja, tako se ne mijenjaju navike ni običaji; nego isti ostajem, nepokrenut u vječnosti, mojom dobrotom obilježen, kojom od početka sve rađajući, kroz Sina sam na svjetlost iznio, i kroz njega čuvam. Jednorođeni Sin se naziva rukom i desnicom, izvršiocem očevog nauma; otuda zaista mudrošću Božijom postoji Jednorođeni Sin i djelima svojim Očeve misli obznanjuje.

Stih 14. Opet naređuje oholim ljudima da pristupe okupljenom narodu, i da se prisjete da predskazanja, koja se nakon dugog vremenskog razmaka obistinjuju, nisu primili ni od koga drugoga osim od samoga Boga cijelog univerzuma, koji im obznanjuje nesreće koje im prijete, i opet tješi preobraćenike.

Stih 15. Ovdje Bog podsjeća Izraelićane na zavjete njihove koje treba da ispune. Koje su Haldejci bili pritisli i natjerali u bijeg, kako su žarko željeli poraz njihov. Milostivo odgovarajući na tu njihovu želju, kaže da ih nije odbranio jer su pravično radili, nego je iz ljubavi prema narodu odbio napad Haldejaca.

Σημειωτέον, ὡς ἐν τῇ προκειμένῃ ἱστορίᾳ ἐν τῇ A βίβλῳ τῶν Παραλειπομένων δεδήλωται . . . ἀρθέντος καὶ ὑψηλαυχενίαν νοσήσαντος· γέγραπται γάρ· « Ἐταπεινώθη Ἐζεκίας ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καρδίας αὐτοῦ... » νοῦν λαβόντος· ὅτι δὴ ἐκεῖνός ἐστι· καὶ εἰς ἑαυτὸν τὰ . . . ἀγγελίας περιστήσεται τὰς εἰς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν προλεχ [θείσας]· τοῦ γὰρ Ἄχαζ πατρὸς αὐτοῦ διαδεξαμένου τὴν προφητείαν, τὸ, « Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν· » τεχθέντος δὲ τούτου μετὰ τὴν προφητείαν, ἔμενε τοῦτ' ἔχων κατὰ διάνοιαν ἐφ' ἑαυτοῦ, μήτε γάμοις ὁμιλῶν καὶ παρθενίαν ἀσκῶν· ὡς δὴ καὶ τὸ σημεῖον τῆς πτώσεως τῶν ρπε' χιλιάδων ἐγεγόνει, τὴν ἑαυτοῦ κηδεμονίαν ἐπιδεικνυμένου τοῦ Θεοῦ, ἔμενέ τε ἀπολέμητος, τροπουμένου τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐναντίους, μᾶλλον τὰ τῆς ὑπονοίας ἐκύρου παρ' ἑαυτῷ, B ὡς ἂν ἐκεῖνος ὢν ὁ προσδοκώμενος Θεός· τοίνυν ἐξ ὧν ἔδει μάλιστα, ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς νῆψιν, καὶ τοῖς τῆς φύσεως συμπτώμασιν ἐκέχρητο κατ' αὐτοῦ εἰς σωφρονισμόν· μαλακισθῆναι γὰρ αὐτὸν συνεχώρει, καὶ τὸν πόδα ὑπομένειν σῆψιν καὶ λώβην αὐτὸν ἐκδέχεσθαι. Ὁ τοίνυν μακάριος, εἰς νόσον τὴν προλεχθεῖσαν καταστρέψας, ἐδέχετο διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου πρόρρησιν περὶ τοῦ καταλήψεσθαι αὐτὸν μέλλοντος θανάτου· καὶ εἰς συναίσθησιν ἐλθών, καὶ διὰ τῶν παθῶν εἰς κατανόησιν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐναχθείς, « Διάταξαι περὶ τοῦ οἴκου σου, » ἤκουσεν, ὡς μὴ ἔχοντος τὸν διαδεξόμενον τὴν βασιλείαν, ἐπὶ τὸ φάρμακον τῆς μετανοίας ἐτρέπετο. Περιστείλας γὰρ τὰς ἑαυτοῦ αἰσθήσεις τῶν περιττῶν φαντασιῶν, καὶ ὥσπερ εἰσοικισμὸν ἑαυτοῦ κατακλείσας, στρέψας τε τὸ πρόσωπον ἐπὶ τὸν τοῖχον, καιρὸν ἐδίδου τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ἐπανατρέχειν ἐπὶ τὸν ἑαυτῆς Δεσπότην, καὶ διὰ προσευχῆς καρποῦσθαι τὴν τοῦ σώματος ἴασιν· τοῦτο ἀντὶ δυσωπήματος προτάγων, ὅτι Ἐν ἀφελείᾳ ψυχῆς καὶ ἀληθινῇ καρδίᾳ πεπόρευμαι ἐνώπιόν σου. Λέγεται καὶ ἐν τοῖς τόποις καὶ ἕτερόν τι, ὅτι, τοῦ Σολομῶντος βασιλέως ἐν στήλῃ ἐγγράψαντος τὰ φυσικὰ τῶν θεραπειῶν τοῦ σώματος, καὶ ταύτην ἀναστήσαντος, ὁ μακάριος Ἐζεκίας, καθελών, ἵνα μὴ ὁ λαὸς ἀσχολίαν ἔχῃ τοῦ ἀφίστασθαι τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ εἰς τὸν τοῖχον ἐντίθησι· λέγεται οὖν, ἐν τῷ ἀποστρέψαι αὐτὸν πρὸς τὸν τοῖχον, ἀντὶ δυσωπήματος ἐκείνην προβάλλεσθαι τὴν στήλην· Ὅτι δὴ σπουδὴν D ἔθεμην ταύτην ἀνελέσθαι, πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἐμπόδιον τῷ λαῷ τοῦ εἰς τὴν θεοσέβειαν τόνου. Καὶ τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον μνημονεύειν, ὡς τοῖχος καὶ στήλη τῇ αὐτῇ φωνῇ τῆς Ἑβραΐδος λέλεκται· διόπερ μάλιστα καὶ εἰς τοῦτο ἐξελήφθη, ἢ εἰς τὸν τοῖχον αὐτοῦ ἀποστροφή· τὴν δὲ προσευχὴν ἐποιεῖτο οὐκ ἄνευ δακρύων, ἀλλὰ καὶ πολλῶν τούτων.

Ὕψος ἡμερῶν λέγει τὴν ἐγγενομένην τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ὑψηλαυχενίαν, ὑφ' ἧς συνεχόμενος, ἔμελλον τὴν ἐμαυτοῦ ζωὴν ὑποτέμνεσθαι· ταῦτα διανοούμενος, οὐδὲ γὰρ ἐν γῇ ζώντων ἤλπιζον ὄψεσθαι τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, ἐλεγχθεὶς ἐπὶ τῇ καταλαβούσῃ με

Cap. XXXVIII, Vers. 1, 2. **Notandum est ut in** hac historia quæ libro **Paralipomenon** [10] **narratur** (5)... superbiente et insolentius se efferente. Scriptum est enim : « Humiliatus est Ezecias ab altitudine cordis sui [11]... » cogitante : se Christum esse, ad ipsum spectare vaticinia de Salvatore prolata. Cum enim pater ejus Achaz prophetiam illam audiisset : « Ecce virgo in utero concipiet et pariet filium [12], » natus Ezecias post eam prophetiam innuptus remansit et virginitati deditus, quod istam de semetipso profitebatur sententiam. Ubi autem signum accepit, cladem centum octoginta quinque millium [13], Deo ipsius curam gerente, et bellica pericula facillime effugit, hostes fugante Deo, confirmatior etiam in ea sententia factus est, se exspectatum illum esse Deum. Aptissima igitur ratione revocans eum Deus ad saniora, morbo usus est, quo eum sapientiam doceret : ægrotare eum passus est, et pedes putredine vitiari, et summis affici cruciatibus. Beatus igitur Ezecias cum prædicto morbo laboraret, a propheta Isaia monitus est de imminenti jam sibi morte ; tunc sui conscius factus, et per dolores de natura sua edoctus, domui suæ consulere jussus est, et deficiente qui regnum susciperet, ad remedium pœnitentiæ confugit. Nam repudiatis sensibus de præstantiore natura et velut aditu ad se obstricto, conversa facie ad parietem, locum dedit animo Dominum suum rogandi, et obtinendi corporis sanitatem.

Vers. 3. Nil aliud ad placandum Deum protulit, nisi : In simplicitate animi et in corde vero ambulavi coram te. Legitur etiam et aliud, inscripsisse scilicet Salomonem regem in columna remedia quibus sanitas corporis restitueretur, et eam exstruxisse ; eamdem vero postea a beato Ezecia fuisse ablatam, ne populus exinde causam deficiendi a Deo caperet, et in ipsius domo in parietem constitutam ; cum igitur faciem ad parietem converteret, ad placandum Deum columnæ memoriam revocare visus est. Hanc summo cum studio auferendam curavi ne pateret populo via ad impietatem. Notandum quoque hic una voce Hebraica parietem et columnam dici. Idcirco optime ita sonare potest conversio Ezeciæ ad parietem. Nec facta est sine lacrymis deprecatio ejus, sed magna ploratione ploravit.

Vers. 10-12. Excelsum dierum vocat superbiam qua mens ejus efferebatur, qua inflatus mortem sibi promeruerat. Hæc secum reputavit : jam non mihi spes salutare Dei in terra viventium videndi, amentia capto et convicto · sed et vitam mihi

[10] II Paralip. xxxii, 24 sqq. [11] ibid. 26. [12] Isa. vii. 14. [13] IV Reg. xix, 35.

(5) Lacunæ breves in codice.

Stih 16. Ovdje govor proroka opisuje osjećanja Gospodnja. Koja nisu bila kazana po ćoškovima ili na skrovitim mjestima, nego su pred svima i javno bila izgovorena. I ja sam znajući to, dobro govorim vam i sada ne odstupam isto čineći za vaše spasenje; jer me je Gospod poslao i Duh sveti nadahnuo.

Stih 17. Opet pominje nezahvalne duše vičući o osobađanju iz ropstva. Hajde, kaže, Tvorca svoga nisi spoznao, upravitelju i tvorcu nisi razumom služio, zar ćeš prezreti onoga koji te je iz Egipta spasio? A ja koji sam to učinio, isti sam i sada: nisam propustio nijednu priliku koja je mogla ići ka spasenju, nego sam te oslobodio, pod mojim vođstvom, obznanjujući ti šta da radiš, što će ti koristiti; i dok ovim putem budeš hodio, od drugog odstupi, od drugog koji u smrt vodi.

Stih 20. Savjetuje da istovremeno promijene mjesto i običaje; jedni, napustivši Vavilon potražiće Jerusalim, a drugi kloneći se običaja Haldejaca, od idola se uzdržavaju i od augurija i drugih ovakvih običaja. *Nakon toga*: ono što se prikladno odnosi na sve narode koji svuda na zemlji žive, ili nastanjuju strane zemlje, sa istima se riječ spasenja predskazuje i duhovna sloboda, tj. oslobođenje kojim nas je oslobodio Jednorođeni Sin, nas koji smo bili pritisnuti pod vlašću đavola u ropstvu.

Glava XLIX, Stih 4. Premda nikakvu korist iz mojih riječi niste osjetili, kaže prorok, ja sam izvršio svoj posao; moj trud pred Bogom izaći će na glas.

Stih 15. Nepravedno Jerusalim krivi Boga, kao da ga je zaboravio, veoma pravilno odgovara, da božansko znamenje nije podložno zaboravljanju, niti napušta proviđenjem svojim svoje tvorevine iz lijenosti. jer ako nam se dogodi da nas napusti božansko proviđenje, i izbriše se iz njegovog sjećanja, stalno će nestajati naš život. Jer ako se povuče onaj um kojim smo na svjetlost dana nastali i mi moramo propasti.

Glava L, Stih 1. Bog obznanjuje da neće ni na koji način potpomoći njihovo zastranjivanje, jer su se sami predali i upropastili i pokazali se bezvrijednim njegove brige, dok im je Bog dodavao dobra nad dobrima i poklone nad poklonima.

Stih 2. Ja sam zaista ukorima i kaznama, a osobito podsticajima pozivao sebi, ali vi niste slušali; ne zato što niste imali uši, nego ste ih svojevoljno zatvarali.
Osuđujete me za slabost, kaže, kao da nisam imao snage da vam pomognem ili oslobodim od tiranije neprijatelja; ne govorite tako, nakon što ste iskusili toliku moju silu. Zar nisam more isušio i među rijekama vam put pripravio, i nebrojena još čuda učinio?

Stih 3. Učiniću to ako mi je volja. Obući ću nebesa u tamu, tj. način za sve stvari ću odrediti i tada će sve nestati i svačiji život će se izvagati i svako će dobiti po zaslugama.

Stih 9. Ovdje grijehe naziva moljcima koje su sami pustili. Koji ne povređuju nikoga drugoga nego njih same, svoje roditelje. Kao što odjeća rađa moljca koji je kasnije koristi za hranu, tako i grijesi čine sa nama, koji su od nas nastali. Ovo sve trpe oni koji se pokažu nedokazanim i nezahvalnim pred Bogom.

Glava LI, Stih 2. Sada ih blažim govorom grdi, i govor se odnosi na one koji su se udaljili od pravde i koji su se od Gospoda otuđili, da ih dovede do vjere. *I malo nakon toga*: Ja, dakle, koji sam rod vaš podučio, koji sam iz neznatnog toliko učinio, i tolikim vas darovima uresio, iz kog razloga sada ne bih blago prihvatio pokajnike i one koji me spoznaju?.

Stih 3. Ovo se ne govori iz pretjerivanja. Kako se neće ispuniti radošću i ushićenjem duše onih na svaki način, koje se unutrašnjim mirom hrane, cvjetaju nadom nebeskom i sa Bogom se spajaju?

Stih 4. Pomoć sada svima donosi, vladarima kao i narodu. Jer neće istaknuti one koji su na čelu države, niti će uskratiti pomoć među običnim vojnicima, nego sve duše istom vagom vagajući, zajedničku nagradu čini za poslušnost. Stoga sve jednako bodri da slušaju.

aulteres, exitio et morti addicto, fabri ad exemplar tabernaculum figentis, et mox solventis ; nam ita defecit spiritus meus vitalis, sicut tela a mulicre jam succidenda.

A κακοβουλίᾳ· **ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς ζωῆς στερηθήσεσθαι εἰς ἀπώλειαν καὶ ἀναίρεσίν μου καταστρέψαντα, κατὰ τὸν πηξάμενον μὲν σκηνὴν, συστείλαντα δὲ αὐτὴν ταχέως· τὸ γὰρ ζωτικὸν πνεῦμα οὕτως ἀφῃρεῖτο τὰς δυνάμεις, ὡς ἱστὸς γυναικὸς ἐκτέμνεσθαι μέλλων.**

Vers. 14. Idcirco jam non silebo, benignitatis tuæ præco factus, quasi hirundo et quasi columba, continuo magnificentias tuas celebrabo ; tu enim a me corporis dolores abstulisti, et animam sanitati restituisti, peccatorum meorum immemor.

Ὅθεν οὐ παύσομαι, ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα κῆρυξ τῆς σῆς ἀγαθότητος ἐσόμενος, κατὰ τοὺς ὄρνιθας τήν τε χελιδόνα καὶ περιστερὰν, ἀπαύστως τὰ σὰ μεγαλεῖα ἐξηγούμενος· σὺ γὰρ εἶ ὁ καὶ τῷ σώματι τὰς ὀδύνας παῦσαι ποιήσας, καὶ τῇ ψυχῇ ἴασιν χαρισάμενος, ὑπερβεβηκὼς τὰ πλημμελήματά μου.

Vers. 18. Quibus dictis spem resurrectionis nequaquam aufert, declarat vero in inferni morte perdendum esse, quem tu non excitaveris, cui non omnia condonaveris peccata.

Τοῦτο ἔλεγεν οὐκ ἐκκόπτων τῆς ἀναστάσεως τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ δηλῶν, ὡς εἰς ᾅδην ἀπωλείας ἀπελήλυθε, μὴ παρὰ σοῦ ἀνακληθεὶς καὶ συγχώρησιν ἁμαρτιῶν δεξάμενος.

B

Vers. 19. Quapropter ipse ego, repudiata jam impia illa mente in nuptias ardesco, et filios faciam, ut sanguine meo crescant, qui annuntient justitiam tuam.

Ὅθεν, ἐγὼ αὐτὸς ἰώμενος τὴν σφαλερὰν ἐκείνην ἔννοιαν, σπεύσω καὶ γάμοις ὁμιλῆσαι καὶ παιδοποιήσασθαι, πρὸς τὸ καὶ τοὺς ἐξ ἐμοῦ γενομένους κήρυκας ἀναστῆναι τῆς δικαιοσύνης.

Cap. XL, Vers. 4. De vallibus loquitur non quasi fuerint a Domino occupandæ, sed animas affatur altius effossas, et deorsum in inferno jacentes, et peccatis humiliatas; quippe quæ funestis et exitialibus cogitationibus liberatæ, super montes exaltandæ sunt.

Φάραγγα ἐκληπτέον, οὐχ ὡς μέλλοντος τοῦ Θεοῦ ἐπιβαίνειν αὐταῖς, ἀλλὰ πρὸς τὰς κατορωρυγμένας ψυχὰς, καὶ κάτω που εἰς τὸν ᾅδην κειμένας, τεταπεινωμένας τε ταῖς ἁμαρτίαις, λέγει· ταύτας γὰρ ἀπαλλαγείσας τῶν ὀλεθρίων τούτων καὶ ἐπικινδύνων λογισμῶν ὑπὲρ τὰ ὄρη ταπεινοῦσθαι (6) καιρός.

Vers 8. Confitetur hic ipse propheta, vel verbi minister, carne se obcæcatum rationem accedere non potuisse. Mox evanesceat, adjecit, omnis humana opinio ; verbum autem Dei finem nunquam accipiet, sed manet in æternum vera usque prænuntians.

Δείκνυς, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης ὁ ὑπηρετούμενος τῷ λόγῳ, ὑπὸ τῆς σαρκὸς ἐπισκιαζόμενος τὸν νοῦν, χωρῆσαι οὐ δεδύνηται· καὶ γὰρ καὶ πᾶσα ὑπόληψις ἀνθρωπίνη ταχέως παύσεται, οὐ μὴν τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ παύλα. ποτὲ λήψεται· ἀλλὰ πέρα τελεῖ, ἀληθεύοντα τῆς (7) ἐπαγγελίας εἰς αἰῶνα.

C

Vers. 12. Multi quidem sunt, qui de judiciis Dei dubitant, et de Providentia tum omnem rerum naturam tum singula quæque regente, et de summa scientia quam nil latere potest, quæ omnes mente complectitur. Quibus confutandis propheta singula Deo investiganda esse declarat ; ex visibilibus et in universum a mundi elementis disce Dei virtutem.

Πρὸς τὰς ἐν διανοίᾳ πάλιν φύσεις ἀμφισβητήσεις περὶ τῶν κριμάτων καὶ τῆς προνοίας τῆς τοῦ Θεοῦ διὰ πάντων διηκούσης, καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον, καὶ ὡς οὐκ ἔστι τῶν λανθανόντων τὸν Θεὸν, ἀλλὰ διὰ πάντων διαβαίνουσα ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις· τὰ ἑκάστου ἀνιχνεύειν προϋπαντῶν ὁ λόγος ἐκδιδάσκει, ὅτι ἐκ τῶν ὁρωμένων, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Θεοῦ καθολικώτερον στοιχείων ἐκδιδάσκου τοῦ Θεοῦ δύναμιν.

Vers. 16, 17. Rursus occurrit propheta mente disceptantibus. Nolite putare vos memoratum Deum per sacrificia placaturos, quasi istis ei opus esset, cujus verbo omnia facta sunt. Num « sufficiet Libanus » et silva qua obsidetur, aut « sufficient omnia quadrupedia ad holocaustum, » cui cunctæ gentes, juxta ipsius effatum, « quasi nihilum sunt » in nihilum redutantur

Πάλιν πρὸς τοὺς ἐν διανοίαις λογισμοὺς προσυπαντᾷ ὁ λόγος· ὅτι τοῦτον τὸν Θεὸν τὸν προμηνυθέντα διὰ τῶν εἰρημένων ἴσως λογιεῖσθε θυσίαις ἐξιλεοῦσθαι, μὴ σκοπήσαντες, ὡς οὐκ ἐν χρείᾳ τούτων καθέστηκεν, οὗ τῷ λόγῳ τὰ πάντα γεγένηται· « ἐπαρκέσει οὖν Λίβανος » καὶ ἡ ἐν τούτῳ ὕλη; « ἀρκέσει δὲ εἰς ὁλοκάρπωσιν πάντα τὰ τετράποδα, » ᾧ πάντα τὰ ἔθνη κατὰ τὸ ὑποβληθὲν ὑπόδειγμα « ὡς (8) ἥκεν εἰς γνῶσιν, » οὐδὲν ἐλογίσθη

D

Cap. XLI, Vers. 1. Animos alloquitur languentes et doloribus afflictos. Licet enim vobis, qui cupiditatibus insenuistis et voluptatibus, depressas istis spirituales vires relevare, et velut senectutem, ea deponere, quæcunque fuerint libidinibus fracta et prope confecta. Quos insulas optime vocat ; nam sicut insulæ, medio in mare fluctibus circumluun-

Πρὸς τὰς μὴ ἰσχυούσας ὀδύναις τε πραττούσας ψυχὰς συμβουλία προσάγεται· ὅτι ταύτῃ δυνατὸν ὑμᾶς τὰς ἐγχρονισάσας ἐν τοῖς πάθεσι καὶ παλαιωθείσας ἐν ταῖς ἡδοναῖς, ἔν τε τούτοις κατασυρείσας ἀναλαβεῖν τὰς ἑαυτῶν ψυχικὰς δυνάμεις· καὶ ὥσπερ γῆρας ἀποθέσθαι τὰς ἐν τοῖς πάθεσι παλαιωθείσας καὶ ὥσπερ νεκρωθείσας· ἃς καὶ νήσους ὁ

(6) Potius ὑψοῦσθαι aut πληροῦσθαι.
(7) Potius τάς.

(8) Forte οὐχ.

Stih 5. Obasjaće sva plemena, sve narode Božija pažnja će obasjati da se u njega nadaju koji je ruka moja. Naziva ostrvima sama mjesta, osobito Crkve; s pravom ćeš to iznijeti pred duše obmotane žudnjama kao solju, koje su u ovom životu ispunjene ispraznim mislima.

Stih 6. Pruža vjerodostojne dokaze, kojima pobjeđuje one koji nemaju vjeru u božansku moć, nebo i zemlju. *I malo nakon toga*: "Sada snagom duha, okrilatite um i ka nebu poletite i naučite kako je čvrsto sazdano, iako se čini kao dim. A zemlju koju smatrate čvrstom uništiću propašću i sve će ostarjeti: ostaće pak samo da pohodi moja riječ zauvijek i samo oni kojima će biti dozvoljeno da sa njom ostanu i na vijeke hode".

Stih 7. Više se bojte ukora i prezira Božijeg. Jer ono što je od ljudi, koji svakodnevno propadaju i to sa njima propada; samo ostaje nada u Hrista, koja istrajava sa onima koji slijede spasenje.

Stih 9. Moli Jerusalim da prihvati, ono što je nemarom upropastio. Jer ti imaš snagu, u koju ćeš moći da se obučeš. Sjeti se da si ti isti onaj Jerusalim na čiju volju su se otvorili putevi morski između rijeka da bi oslobođeni iz Egipta imali prolaz; kome se pokoravaju počela; što u pustinji obilje svih stvari je obilovao. Ne izdaj dakle snage svoje, i ne sputavaj snagu duše, već se uzdigni ka nebeskoj nadi, primivši uzdanje, ukrasi se dobrim djelima.

Stih 13. Rodio si se od oca i majke, da se spoje prijateljstvom sa tobom i rođaštvom, ali to nisam uradio jer nemam moći. Jer mi oni nisu bili potrebni u početku kad se stvorio Adam nego sam ga sam, voljom i snagom mojom stvorio.

Stih 14. Prošle događaje im priziva u sjećanje i tako obnavlja skrhane duše. nisu mogli, kaže, da ti se odupru oni koji su ti prijetili i bijesom pritiskali, jer sam ja vodio tvoj slučaj; niti će drugima više koristiti, lako ću ih u bijeg natjerati.

Stih 15. Ovdje nas podučava da pobune i ustanci naroda, nevolje i brige u zlu ne bivaju bez Božije volje; a sada ćeš mudro primiti sebe za pomoć Božiju, da oslobađanje od njih izmoliš.

Glava LII, Stih 1. Opet obznanjuje dok ih bodri, rado same u nevolje posrnule. Jer kad su ih drugi pritisli, nije naredio da se pobune, već kori onoga koji je pritisnut; a sada kada su voljom svojom u nesrećama, savjetuje da se podignu.

Stih 2. Prah izbaci i odbaci, koji si u padu pokupio; i razriješi se okova kojima si se sam okovao, zbaci jaram koji si sam sebi nametnuo; tako ćeš se pokajanjem osloboditi ropstva koje si zaslužio. Jer nisam vas ja nekada prodao u ropstvo za novac, već zbog sopstvenih vaših grehova; koje ću oprostiti pokajnicima, i vas opozvati iz ropstva.

Stih 4. Nasilno ste odvedeni u Asir uz moje dopuštenje, ali je vaš grijeh; ne bih vas bio izdao da vas prije toga nisu bili izdali grijesi vaši; kako je pak lako oslobađanje od njih, spoznaćete kad preobratite duše.

Stih 5. Zar me nije Rapsak smatrao slabijim od idola, koji se među neznabošcima smatrahu bogovima? Neka vas ne prevari Ezekija koji govoraše: "Nikada vas bog vaš nije raskopao? Nikada bogovi neznabožaca nisu raskopali svako svoju zemlju? Zbog vas tako ismijavaju i hule na moje ime oni koji izopačenim običajima dobročinstva moja od vas odvraćaju.

Stih 6. Ovim riječima ukazuje Bog da će kasnije voditi brigu o narodu; kaže se da to najbolje biva ne prelaskom iz jednog mjesta u drugo, nego objavljujući jasnije snagu svoju. Jer kaže se da nam je tada Bog prisutan, kad dobrim običajima primajući Boga pokažemo se da smo ga dostojni; tako se i udaljava kad od pravog puta zastranimo, zbog izopačenih običaja ne udostojava se da miruje.

Stih 7. Kao što svjetlost dana na sve nas gleda, kojom sunce sva brda obasjava, tako će sjajan biti i moj dolazak vama, tolikom radošću i ushićenjem bićete uzdignuti. Kakvim naporom budete prihvatili najavu mira i sreće, tako ćete dobiti spasenje koje vam je objavljeno, tako

λόγος καλεῖ, καθ' ὁμοίωσιν τῶν νήσων τούτων, αἳ ἐν μέσῳ τῷ πελάγει ἐστήκασιν περικλυζόμεναι, μὴ μέντοι καταποντιζόμεναι· οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σωματικῶν παθῶν, ἁλμυρῶν ὄντων, ἐπικλύζονται· ἀπεκδύσασθαι τοίνυν ταύτας τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν νέον, καὶ ὁ Ἀπόστολος παρακελεύεται.

A tur, non vero submerguntur; ita animi nostri humanis negotiis, præsertim vero corporalibus cupiditatibus, quæ et salsæ sunt, agitantur. — Eadem ratione hortatur nos Apostolus, ut veterem hominem exspoliantes novum induamus [14].

Περὶ Κύρου λέγει, ὃν δικαίως ἐπήγειρε Βαβυλῶνι.— Ὑπέταξεν αὐτῷ πολλοὺς, ἵνα καθέλῃ Βαβυλῶνα δικαίως.

VERS. 2. De Cyro agitur, quem jure in Babylonem suscitavit. — Multos ipsius imperio subjecit, ut merito Babylonem everteret.

Τὴν σχέσιν τὴν ἑαυτοῦ πρὸς αὐτὸν Ἰσραὴλ τὸν κατὰ προκοπὴν λεχθέντα ἐνταῦθα ὑπομιμνήσκει ὁ Θεὸς, παῖδα αὐτὸν ἀποκαλῶν, οὐκ ἐξ ὠνῆς κτηθέντα, οὐδ' ἀλλότριον περιποιηθέντα, ἀλλ' ὡς υἱὸν ὑπὸ πατρὸς προσληφθέντα, ὃν καὶ Ἰακὼβ καλεῖ, ἐκείνου ὄντα διάδοχον, καὶ ἐν τῷ κλήρῳ τῶν ἐκείνου τελοῦντα.

VERS. 8. Affectus suos in Israel memorat hic Deus, hoc est in ipsos Israelitas. Puerum eum vocat, non pecunia emptum, non ab alieno in sua receptum, sed ut Filium a Patre susceptum; quem et Jacob dicit [15] quod hic Patris hæres, eadem sortitus.

B

Τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ῥοπὴν αὐτοῖς γινομένην, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἄμυναν ἐκδιδάσκων, αὐτοὺς θαῤῥεῖν παρακελεύεται· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἐθέμην σε οὕτως ἰσχύειν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὡς ἂν τροχοὺς σιδηροῦς πριστηροειδεῖς καταλάβῃς, καὶ πάντα τὰ ἔθνη σου ὑποβεβηκὼς εἰς τὸ καταπατῆσαι αὐτά· τὰ τοίνυν αἰρόμενα φρυάγματα ὡς ὄρη καὶ τοὺς ὑψαύχενας λογισμοὺς βουνοῖς παραβαλλομένους οὕτω πατήσεις καὶ εἰς οὐδὲν ἀποδείξεις, ὡς κόνει παραβάλλεσθαι· ὃ δὴ καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Ἀσσυρίου· μηδὲ γὰρ πολεμήσαντος τοῦ Ἰσραὴλ, μηδὲ ἀντιπαραταξαμένου τούτου, ὤφθη τὸ πεδίον νεκρῶν πλεπληρωμένον, Χριστοῦ χειρὶ κρυφαίᾳ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἀνελόντος· ὡς τὸν Ἰσραὴλ μόνον εἰς θέαν ἐκβῆναι τοῦ οὕτω μεγάλου παραδόξου, ἐπευφραινόμενον ἐπὶ τῇ οὕτω παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψει.

VERS. 15. Cum eos a Deo adjutos docet, et contra hostium incursus defensos, fiduciam ipsis renovat. Ego, inquit, tantum tibi in hostes robur contuli, ut rotas ferreas in serrarum modum accepisse sis visus, et gentes omnes tibi conculcandas tradidi. Insolentiam velut montes consurgentem et superbas mentes sicut colles elatas, ita triturabis, et in nihilum rediges, ut cum pulvere componantur. Quod quidem in Assyrios factum est: nam nec pugnante Israel, nec aciem ordinante, videre erat campum late corporibus constratum, cum ipse Christus manu sua centum et octoginta quinque millia prostravisset, ita ut nihil aliud Israelitarum fuerit, præter ad contemplandum tantum prodigium egredi, et de tanto Dei studio exsultare.

C

Τὰ καταληψόμενα αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν διαγορεύει ὁ λόγος.

VERS. 17. Calamitates hostibus imminentes denuntiat propheta.

Τὴν τοῦ Ἀσσυρίου καὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἔφοδον γνώμῃ αὐτοῦ γεγενῆσθαι ὑπαγορεύει· Οὐδὲ γὰρ, φησὶν, οὗτοι εἰσῆλθον ἄν, εἰ μή γε αὐτὸς ἀνεδίδου αὐτοῖς κατὰ συγχώρησιν· ὡς ἐμοὶ τοίνυν διακονούμενοι, ἰσχύουσι καθ' ὑμῶν ὡς κατὰ πηλοῦ ὃν πατεῖν μελλήσουσι. Παρέστω τοίνυν καὶ τῶν ἐθνῶν τις πρὸ αἰώνων ὅλων τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι προλέξων· καὶ δειξάτω, ὡς οἷοί τε ἔσονται προαπαγγεῖλαι ὥσπερ ἰδίους ὄρους εἰς ἔργον μέλλοντας προχωρήσειν· καὶ γὰρ οἱ δαίμονες, κἂν προλέγωσί τινα, οὐκ αὐτῶν ἔργα προλέξουσιν, ἀλλ' ἀλλοτρίας πράξεις μηνύουσιν· οὐ τοίνυν οὗτοι ἀπαγγέλλουσί τι ἴδιον, οὐδὲ ἔξουσιν ἀκροατὰς τοὺς διακρίνοντας τὸ ψεῦδος ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς.

VERS. 26. Assyriorum et Ægyptiorum incursus Deo jubente factos fuisse declarat. Non fuissent, ait, hanc terram ingressi, nisi hoc ipse concedissem. Donec igitur mihi inservierint, valebunt adversus vos ut in lutum quod conculcaturi sunt. Procedat ideo vel ex gentibus qui futura ante omnia sæcula prædicet. Ostendit eos esse dæmones qui ventura prædicerent quasi fuissent ab ipsis definita; nam vel si forte quid prænuntiaverint, non sua opera, sed aliena referent. Non est igitur quod suum aliquid annuntient, nec habent auditores qui falsa e veris possent distinguere.

D

Τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς παρασχεθέντων τῇ Ἱερουσαλὴμ ὡς ἀνῆπτο παντὶ τῷ κόσμῳ θεογνωσίας λαμπτὴρ· καὶ ὡς ἐκεῖσε ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις μυρίοις συνθήμασι κατακεκοσμημένη ὑπομιμνήσκει αὐτούς· ὅθεν καὶ ὡς πάλιν μετὰ τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον τῶν αὐτῶν ἠξιοῦτο· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ

VERS. 27. Quæ ipse Deus a principio Jerusalem præparaverit, ut lampas veræ fidei totum terrarum orbem illuminet, quot et quantis eos exornaverit beneficiis, memorat; nec minora se de captivitate reducibus largiturum denuntiat. Præprimis vero prædicit insuper, Salvatoris gratiam in Sion prin-

[14] Coloss. III, 9, 10. [15] Gen. XV, 4

da ću se udostojiti da se nazovem vašim kraljem, kad život svoj pametnije uredite. Ovdje se duh proročki divi nogama glasnika koji najavljuju Jevanđelje, kojima prolaze kroz sve narode i koji su odredili sebi put. Sjajne su bile noge njihove, koje je sam spasitelj oprao. Kaže se da prelaze planine, zbog osobitosti i uzvišenosti jevanđeoskog nauka. Mir propovijedahu, odnosno mir sa Bogom propovijedahu, od svih tako blizu, a tako daleko od naroda koji će biti prihvaćen i preporučujući Hrista Boga koji je ono što je podijeljeno spojio i središnji zid koji razdvaja i sva neprijateljstva u svom tijelu razriješio.

Stih 11. Moli da vode računa o dušama svojim, promijenivši izopačena i haldejska osjećanja, prije nego mjesto boravka; savjetuje da se na zadržavaju u tim običajima, zbog kojih će biti nečisti sve dok ih njeguju.

Stih 15. Kraljevi će mirno i tiho obožavati Boga. Ostaće slijepi i neuki koji su bili prihvatili zakon i bijahu slušali proročanstva proroka i bijahu spoznali proročanstva o Spasitelju izgovorena; a neznabošci kojima ništa nije bilo obznanjeno ni otkriveno, slijediće samom vjerom znanje Božije i ono što je Bog o Jednorođenom Sinu svome odredio.

Glava LIII, Stihovi 1,2,3. Ko bi povjerovao? pita prorok. Kome će se otkriti učenje o Jednorođenom Sinu Božijem? Opisali smo ga kao neko malo dijete, kao jednostavan korijen kome nedostaje voda. Tako mu je neznatan izgled, da se ni sa čim drugim ne može uporediti, da se snaga njegova uopšte ne ističe, kojom tolika i takva čudesna djela su izvršena.

Stih 5. Nevaljalstvo ljudi iz dana u dan se uvećava, i ništa ne ostaje što se nije probalo i okaljalo, ostali su kazna i pakao. Zbog pravednih molitvi nam je jednorođeni Logos na zemlju poslat, sav zakon i pravičnost izvršavajući nijednom grijehu podložan, svojevoljno je došao; tom voljom da nas od nemilih učinim Bogu milim i prijateljima. Sam je zaista sve kazne i ukore za nas pretrpio; mi pak kroz vjeru sa njim podnosimo muke, kroz milost sa njim zastajemo i spasavamo se.

Stih 6. Predao ga je Bog tj. dragovoljno ponudio, ne prislilio silom. Jer se i Apostol služi istom riječju da objavi slobodu i volju Očevu: "Tako je Bog zavolio svijet, da je Sina svoga jednorođenog izdao zbog nas." Pretrpio je razapet svojevoljno strah da se nama kao zakon trpljenja pokaže.

Stih 7. Kazuje kolikom je voljom Spasitelj izvršio čin iskupljenja. Kao ovca koju vode na žrtvu ili jagnje pred striženje koje nema priliku ni da zableji, tako je i on dragovoljno na sred krsta ćutao.

Stih 8. Objavljuje da će sud biti nepravedan i nečastan, ako se potisne istina. Slavu nakon vaskrsenja koja je od Hrista oteta i urođeno njemu dostojanstvo, koje je u inkarnaciji zasjalo, ko može riječju obuhvatiti? Svakako, onaj koji smrću pritisnut, svima milošću svojom, život besmrtni daruje i spasenje. Iz dvostrukog razloga se ovo kazuje. Prvo, naravno, jer zbog grijeha naših trebamo Spasitelja, niti bi Spasitelj bio došao da nismo bili posrnuli u grijeh, potom jer je od istih nevaljalstava bio odveden u smrt.

Stih 9. Ko primi ovu riječ nepromišljeno, biće mu prokletstvo, a ne blagoslov. Jer ako budeš htio da ispitaš skriveno značenje, otkrićeš u ovom govoru okean milosrđa. Jer će one najgore i one koji slave bogatstvo i na smrt osuđene koliko budu u njemu, osloboditi od muka, samo dok u njega vjeruju i prihvate smrt Spasiteljevu, koja će im biti nagrada; za sahranu i smrt, život vječni i nekvarljivu besmrtnost darovaće.

Ovdje kazuje kako je đavo sramotno prema Spasitelju mahnitao. Jer premda nijedan grijeh u njegovom tjelesnom životu nije pronađen i njegovo tijelo je ostalo čisto i neokaljano, đavo ga je ipak kao grešnika pogodio smrću, obznanjujući svoje krajnje nevaljalstvo. Na taj su način, srećno, razriješeni od jarma oni koji su ogrezli u grijeh.

cipio venturam. et ita omnes dein invasuram gentes.

Cap. XLII, Vers. 10. Quo enim modo et nunc propheta, ubi de Salvatore nostro audierit, ad ditandos nos et ad salvandas animas nostras venturo, tanta Dei misericordia animo exsultans, laudes Dei et gloriam celebraturus exsurgit; ita et alios cantatum provocat. Non primum nunc regnat perspectus nobis et agnitus Deus, sed primum nunc extenditur in extremas omnium terrarum partes antiqua ejus potestas, cœlestibus accepta, et apud ipsos etiam prius jam celebrata. Apostolorum ordinem designant homines illi, circa navigatorum munus versantes a quibus primum hæc doctrina confitenda erat

Vers. 11. Per locos habitatores locorum intendit, qui primi Salvatorem nostrum Dominum nostrum Jesum Christum excepturi erant et cultu prosecuturi. Dum de deserto loquitur, ad animas alludit, miseriis et penuriis oppressas, vera Dei scientia destitutas. Merito etiam Cedar memorat, hoc nos docens animas, quæ prius contra venientem Salvatorem reluctatæ fuerint, postea ad saniora revocatas, cum veneratione eum excepturas esse. Nam spectabat Cedar ad genus Esau, Jerusalem hostile, ipsiusque legibus usque infensum.

Vers. 13. Adventum Salvatoris et hic manifestius indicat, qui pacem nobis afferet, et, ad vindictam semetipse commovens, inimici vires et superbiam conteret. Nam hostem et inimicum nostrum non aggreditur, quasi fuisset zelo affectus; vacuus enim ab omni humano affectu, utpote Deus, semetipse ad vindictam commovebit; quod et carne suscepta, fecit. Nam eum infremuisse spiritu [16] narrant evangelistæ, liberum ejus arbitrium declarantes; nam lacrymas effudit, et corpus fatigatum [17] sensit, affectus istos haud invitus perpessus, sed libens iis corpus suum subjecit. Homines quidem nos lacrymas profundimus, non quando voluerimus; sed quia illæ corporei affectus sunt, illis vel inviti movemur; de Deo autem non eadem valent, sed ipse ad nutum cuncta gerit, et in hostes eadem potestate gaudet.

Vers. 17. Confusione dicit eos confundendos pro peccatis merito, et tales futuros, qualia simulacra eorum, uti scriptum est: « Similes illis fiant qui faciunt ea [18]. » Quod si contumeliam ducitis similes fieri idolis vestris, recordemini potius, quanto vosmetipsi deprimitis pro dominis eos et diis habentes.

Vers. 18. Sensus cum habeatis, recogitate quæ

τούτοις προαγορεύει τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν ἐκεῖθεν ἀρξαμένην, καὶ οὕτως ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη τῆς ἑαυτοῦ χάριτος διαβάσης.

Ὥσπερ οὖν καὶ νῦν προφήτης καταλαβὼν τὴν σωτηριώδη παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπὶ κέρδει ἡμετέρῳ γενησομένην, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἀγαλλιασθεὶς τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ, ἀπάρχεται τῶν ὕμνων καὶ τῆς δοξολογίας· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἄλλους ποιεῖν προτρέπεται· οὐδὲ γὰρ ὁ φανησόμενος καὶ γνωρισθεὶς ἡμῖν Θεὸς, νῦν τοῦ ἄρχειν ἤρξατο, ἀλλὰ προούσης αὐτοῦ τῆς κυριότητος, καὶ ἐν τῷ ἄνω κρατούσης, καὶ παρ' ἐκείνοις δοξαζομένης, εἰς τὰ ἀπανταχοῦ γῆς πέρατα φανερωθήσεται πρῶτον· ταύτης τῆς γνώσεως ἀπαρχομένων τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἔργον ἐχόντων τὴν θάλατταν πλέειν, ἐδηλοῦτο τὸ τάγμα τῶν ἀποστόλων.

Ἐκ τῶν τόπων τοὺς οἰκήτορας ἐνταῦθα σημαίνει, οἳ καὶ πρῶτοι ἤμελλον ἐπιγινώσκειν τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, καὶ προσκυνοῦντας δοξάζειν. Ἔρημον δὲ νῦν λέγει, ἀναφέρων τὸν λόγον εἰς τὰς ψυχὰς, αἵτινες ἐρημίαν ἐταλαιπώρουν θεογνωσίας ἐστερημέναι. Ἀναγκαίως δὲ καὶ τῆς Κηδὰρ μνημονεύει· διὰ τούτου διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι αἱ ἀπομαχόμεναι πρὸς τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ψυχαὶ, ὕστερον ἐπεγνωκυῖαι, ὁμολογήσουσι τὸ σέβας· καὶ γὰρ καὶ ἡ Κηδὰρ χωρίον ἦν τοῦ γένους τοῦ Ἡσαῦ, ὃ διετέλει ἀπομαχόμενον τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐναντιούμενον τοῖς ταύτης νομίμοις.

Τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν καὶ ἐνταῦθα τρανῶς ὑπαγορεύει, ὃς ἡμῖν μὲν εἰρήνην βραβεύει, καθελεῖ δὲ πᾶσαν δύναμίν τε καὶ ἀλαζονείαν τοῦ ἐχθροῦ, ἑαυτὸν κινήσας πρὸς ἐκδικίαν· οὐδὲ γὰρ ὡς πάθος ὑπομένων ζηλοτυπίας, χωρήσει κατὰ ἐχθροῦ καὶ πολεμίου ἡμῖν· ἀλλ' ἐλεύθερος ὢν παντὸς πάθους ἀνθρωπίνου ἅτε Θεὸς ἑαυτὸν κινήσει πρὸς ἄμυναν· καθὼς καὶ ἐν σαρκὶ φανεὶς πεποίηκε· τῷ γὰρ, *ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι*, σημειοῦνται οἱ εὐαγγελισταὶ, δηλοῦντες τὸ ἑκούσιον τῆς γνώμης· δάκρυον γὰρ ἐξέχεε, καὶ κάματον ὑπέμενε σωματικὸν, τὰ πάθη οὐκ ἀκουσίως ὑπομένων, ἀλλ' ἐπ' ἐξουσίας τῷ σώματι ἐπιτάττων. Ἐπὶ γὰρ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων δάκρυα μὲν ἐκχεῖται, οὐχ ὅτ' ἂν θέλωμεν, σώματος δὲ ὄντα φυσικὰ πάθη, καὶ ἀκουσίως ταῦτα ὑπομένομεν· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπ' ἐξουσίας πάντα ποιῶν, καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῇ αὐτῇ δυνάμει χρήσεται.

Τῆς κατ' ἀξίαν τῶν ἁμαρτημάτων αἰσχύνης ἀξίους εἶναι αὐτοὺς φάσκει· καὶ τοιούτους ἔσεσθαι, οἷά περ καὶ τὰ σεβάσματα αὐτῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτά· » εἰ δὲ ὕβριν ἡγεῖσθε τὸ ἐξομοιοῦσθαι τοῖς σεβάσμασιν ἑαυτῶν, πολὺ πρότερον κατὰ νοῦν λάβετε, ὡς ἑαυτοὺς ἀτιμάζετε, δεσπότας αὐτοὺς καὶ θεοὺς ἐπιγραφόμενοι.

Τοίνυν τὰ αἰσθητήρια κεκτημένοι, τὸν σκοπὸν τοῦ

[16] Joan. xi, 33. [17] Ibid. 35; Luc. xix, 41; Joan. iv, 6. [18] Psal. cxiii, 8.

Stih 10. Kao što je Hrist primio na sebe da iskaje naše grijehe, tako se kaže da će i pročišćenje koje primimo kroz vjeru Bogu biti veoma prihvatljivo. – Ovdje naređuje da mu se ne polažu žrtve, nego poštovanje sa osjećanjem i pokajanjem kojom grešnici ne samo tjelesni život nego i duhovno ozdravljenje postižu.

Stih 11. Jer je jednorođeni Sin Božiji smatrao da je dobitak njegov naše spasenje i stoga je primio tjelesno obličje i za nas trpio muke, valjano kaže Otac da je odnio bolove od njega, nas liječeći i pročišćavajući; dodaje da mu je pokazao svjetlost tj. onu kojom smo obasjani za znanje i poimanje Boga liječeći bolesti i po Božijem nalogu uobličeni. Jednorođeni Sin Božiji sa Očevim nalozima je sve izvršavao i sav njegov um vjerno ispunjavao, bilo je neophodno da se Spasitelj obavije plaštom i vodu prolije na usne i po svemu je pokazao svoje ropsko stanje. Sin je prednjačio težnjom, oglašavajući da je hrana njegova da izvrši Očevu volju.

Stih 12. Nasljeđem Sina nazivaju se svi koji u njega vjeruju i s pravom bi rekao za njih da su prije toga bili đavolovi trofeji. Kad jednorođeni Sin Božiji čudesnom inkarnacijom svojom sve za spoznanje Oca i Sina je bio doveo, oslobođen od grijeha i vlasti đavolove, koga su u grijehu svome ranije smatrali snažnim, valjano se kaže za nas da nas je posjedovao kao učesnike njegovog činjenja, kao trofej đavolov kome smo izgleda služili.

Glava LIV, Stih 1. Ono što po analogiji važi za pojedine bezbrižne duše; a posebno o nazivu plemena koja će se, nakon Spasiteljevog dolaska, uvećati i umnožiti.

Stih 2. Ono što će se odnositi na sam Jerusalim, nakon ropstva će se uvećati; valjano je pak sve pokrenula na same crkve koje se svakodnevno šire i uvećavaju kroz pristupajuću milost Božiju; shvatićeš takođe da se odnosi na svaku dušu, koja izvrsno izvršava naloge Božije.

Stih 3. Govori ovdje po analogiji o narodima da ne propadnu od Izraela koji će ih posjedovati, nego da se u jednoj vjeri sa njim zajedno spasu.

Stih 7. Obznanjuje da će se zaboravu predati sva zla. Jer tako kaže: Oprostiću ti tvoj nemar da ti već ne prebacujem sjećanje na njega, kao što obično čine oni koji odbacuju na kratko posrnule žene.

Stih 11. Ovdje obznanjuje nemilosrđe Haldejaca. Koji, kad su od Boga primili Izraelićane kao dar zbog grijeha za kažnjavanje, od svoje su još volje teže kazne za njih smišljali i kovali.

Stih 17. Kaže da ništa neće koristiti napadi neprijatelja, jer on sam Jerusalim štiti; jer neće imati snage sva ratna sprava neprijateljska protiv vas; vi sami ćete pobijediti.

Glava LV, Stih 2. Gospod je spreman da vodi ljude, da im dobra daruje milosrdni Bog; objavljuje da vam se neće darovati samo privremeni darovi, već i vječni na nebu; ništa drugo od vas neće tražiti, osim dušu zahvalnu i poučenu, saglasnu sa naukom, koja pažljivo odgovara na poziv.

Stih 3. Dok naređuje da se uši načulje, čini se da ne misli na osjetila tjelesna. Jer očima koje vide, ne možemo slušati; niti ušima možemo gledati. To takođe važi i za ostala tjelesna osjetila. Čime je poznato da nam se savjetuje da očima duše opažamo, kojima možemo i slušati; jer pošto je duša po prirodi jednostavna i jednoobrazna, jednom i istom mogućnošću i čuje i vidi.

Stih 7. Možda te sprečavaju grijesi tvoji i nepoštovanje prema Bogu i zabranjuju da ka njemu prebjegneš. Ako pak budeš razmislio o njegovom milosrđu, ništa te neće moći spriječiti; jer neće to biti tvoji grijesi koji mogu pobijediti i nadvisiti blagonaklonost njegovu; sam mnoge u milosrđu i mnoge grijehe će oprostiti i tako vas očistiti, da ne preostane trag prijašnjih grehova.

Stih 11. Obznanjuje da će se put napretka otvoriti onima koji poštuju zakon, ističući snage za izvršenje naredbi sve dok tvorci zakona hoće da se daju. Osobito se ovo Bogu sviđa, da oni koji će biti oslobođeni iz egipatskog ropstva, najvećim naporom svoj posao otprave, sami

καλοῦντος ὑμᾶς ἐννοήσατε· ὡς εἰς οὐράνιον πολιτείαν κέκλησθε, καὶ εἰς ἀγγέλους τελεῖν παρεσκεύασθε· οὐδὲν ἕτερον παρ' ὑμῶν ἀπαιτῶν, ἢ τὴν ἐξ εὐνοίας αἴνεσιν· ἥπερ παραλιπόντες, ἐκδεδώκατε ἑαυτοὺς τῷ πονηρῷ, καὶ γεγόνατε ἐκείνου αἰχμάλωτοι, παγιδεύοντες αὐτοὺς ἐν συνειδήσει, καὶ εἰδωλοποιοῦντες ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν· ἀπὸ γὰρ κακῶν ἐννοιῶν εἰς ἔργον προκεχώρηκεν ὑμῖν τὰ ἐπιτηδεύματα· διόπερ, αἰχμαλωσίᾳ τῇ τε κατὰ σῶμα καὶ ψυχῇ ὑποβληθέντες, οὐχ ἕξετε τὸν ἀντιλαμβανόμενον ὑμῶν· τῶν γὰρ πολεμίων ἐπελθόντων, οἱ νομισθέντες παρ' ὑμῖν εἶναι θεοὶ οὐ μὴ ἐξέλωνται ὑμᾶς, οὐδὲ τὰ παρὰ τῶν πολεμίων διαρπαγέντα ἀποκαταστήσουσιν ὑμῖν.

A sit mens vocantis. Ad cœlestem civitatem vocati estis, et in angelorum consortium destinati; nihil a vobis deposcit Deus, præter grati animi laudes. Quas autem denegantes, malo vos ipsos dedistis, illius captivi facti estis, conscientiam obdurescentes, et idola in domibus vestris constituentes; actu enim perfecistis, quæ prius mente studueratis. Quapropter et corpore et animo in captivitatem redacti, non habebitis qui vos liberet. Nam hostibus vos invadentibus, non protegent vos illi, qui dii esse reputantur, nec rapta ab hostibus vobis restituent.

Τῆς ἐξ Αἰγύπτου ἐλευθερίας ὑπομιμνήσκει· δεικνὺς, ὡς, Ὅλα ἔθνη τιμωρησάμενος, ὑμῶν ἀντικατηλλαξάμην, ἐκείνους μὲν κακώσας καὶ ἀπωλείᾳ παραδοὺς, ὑμῖν δὲ βοήθειαν νείμας.

Cap. XLIII, Vers. 3. Liberationem ex Ægypto commemorat. Gentes cunctas pœnis afficiendo commutationem vestram feci, inquit, illos quidem calamitatibus et exitio affligens, vos autem auxilio meo fovens.

Πάλιν ἐνταῦθα ὑπομιμνήσκει, ὅτι οὐχ ὡς οἰκείοις πόνοις δόξαν ἑαυτοῖς περιεποιήσαντο, οὐδὲ ἰδίᾳ δυνάμει τῶν ἐθνῶν περιεγένοντο, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ ἀπανταχοῦ καὶ τούτων ἐρημούντων ἐνεργοῦντος κατὰ τῶν ἐναντίων· ἑλομένου γάρ μου συντελεῖν σε εἰς λαὸν ἐμὸν, ἀπρονόητος οὐ μεμένηκας.

vers. 4. Iterum hic declarat, ipsos non laboribus suis gloriam adeptos esse, nec sua virtute fugavisse hostes, sed Deum ubique, et per se adversarios quosque repulisse. Ego enim te eligerem ut te populum meum facerem, imprudens vero non perseverasti.

Ὅτι ἡ ἔρημος νοτίδων θείων τυγχάνουσα ψυχὴ μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος πλημμυρεῖ θείων διδαγμάτων, ὃς τὴν καθ' ἕκαστον ἄνδρα καὶ κοινῇ τὴν Ἐκκλησίαν ἴσα ποταμοῖς ἐπαρδεύετο τοῖς θείοις διδάγμασιν· ὁμοίως δὲ νοήσεις καὶ τὰ ἑξῆς, ἁρμόζων ἕκαστον τῶν λεχθέντων εἰς τὴν ἐν ψυχαῖς θεωρίαν.

Vers. 19. Deserta facta hominis anima, et divinis cogitationibus vacua, post Salvatoris adventum divinis doctrinis replebitur, qui singulos homines et universam Ecclesiam quasi fluminibus cœlestibus doctrinis irrigavit; similiter et cætera interpretaberis, verba singula ad animarum naturam referens.

Τὴν ἄνωθεν καὶ ἐκ παλαιῶν χρόνων γενομένην αὐτῶν πρόνοιαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑποδείκνυσιν· οὐ γὰρ νῦν ἠρξάμην προνοεῖν ὑμῶν· οὐδὲ ἡνίκα τὴν ἀπ' Αἰγύπτου ἔξοδον ἐποιεῖσθε, θυσίας ὑμᾶς ἀπῄτησα· οὐδὲ μετὰ καμάτων τοὺς ἐναντίους χειροῦσθαι συνεχώρησα· ἀλλὰ καὶ ταῦτα προσφέρειν μετὰ ταῦτα ἐνέδωκα, ἀποστῆσαι βουλόμενος εἰδώλων, καὶ ὑμῖν προφάσεις δωρημάτων παρασχέσθαι· οὐ γὰρ ἐν χρείᾳ τούτων καθέστηκα.

Vers. 22. A principio et ab antiquis temporibus se peculiari eos providentia fovisse, declarat Deus· Non nunc primum vestri curam gessi, nec decedentibus vobis ex Ægypto, victimas a vobis exegi, nec hostes vobis cum laboribus vincendos tradidi. Sed postea victimas ideo excepi, ut ab idolis abstineatis, et beneficia largiendi occasiones mihi præbeatis: istis enim non indigeo.

Ὑπομιμνήσκει, ὡς καὶ κοινῇ τοῦ γένους καὶ ἰδίᾳ ἑκάστου ποιητὴς καθέστηκεν· ἀλλὰ καὶ διὰ κοιλίας μέμνηται διήκουσαν πρόνοιαν, ζωοπλαστοῦντος αὐτοῦ πάντας ἡμᾶς ἐν τῇ νηδύϊ τῆς μητρὸς, καὶ τὸ εἶναι ἡμῖν διδόντος.

Cap. XLIV, Vers. 2. Memorat Deus se totius gentis, et singulorum hominum creatorem exstare; et quemque nostrum vel in utero matris jam providentia coluisse, cum omnes nos in ventre plasmaverit, et vita donaverit.

Ἐνταῦθα τὸ « οὐκ ἦσαν (9) οἱ πλάττοντες, » οὐ παρὰ τὸ μὴ εἶναι τοὺς ταῦτα ἐργαζομένους, ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι βοηθεῖν τοῖς θεραπεύουσιν αὐτὰ, ὡς μὴ ὄντες· καὶ γὰρ καὶ ἡνίκα ἡ χώρα τοῖς Ἰσραηλίταις ἐκληροδοτεῖτο, πολλῶν ὄντων σεβασμάτων, οὕτως ἀνῃροῦντο καὶ ἐξεωθοῦντο τῶν τόπων τὰ ἔθνη, ὡς τὴν μὲν ἐκείνων ἀδυναμίαν καὶ οὐθένειαν δείκνυσθαι, φανεροῦσθαι δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ δεσποτείαν.

Vers. 9. Hic verba ista: « Non erant qui formabant, » non declarant eos reapse non exstitisse, qui idola sculpebant, sed eos idola colentibus prodesse non potuisse, quasi non fuissent. Nam terram Israelitis usurpantibus, non defuerunt sane idola, possessione tamen sua gentes spoliatæ sunt et expulsæ: quibus simul et idolorum imbecillitas demonstratur et impotentia, Dei vero apparet imperium.

Ἄβυσσον εἰρήκασι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἐρημωθεῖσαν παοιόντων τῶν Ἰσραηλιτῶν· ποταμοὺς δὲ

Vers. 27. Abyssus mare Ærythræum designat, transeuntibus Israelitis desolatum; flumina vero

(9) Communius legunt: Οὐκ ἤκουσαν· sed Alex. Ald. C. ἦσαν.

su put Izraelićanima pokazali i uveli im stražu. To je zaista, uz Božiji nalog, učinjeno snagom persijskog kralja Kira; samim brdima koja su se izdigla zbog ove migracije i drugim očitim znacima. Jer kao što su mogli preći Crveno more kao pustinju, tako su iz ropstva prešli suvih nogu rijeku Tigar, kao nekada Jordan, priča da čak i brda, koja su neprijatelji prije toga bili opustošili, tako bijaše tada Bog promijenio, da ne samo svojim, nego i egzotičnim cvjetovima cvjetahu.Tako promijenivši brda, dobrostivo je potvrdio Bog da je sve u njegovim rukama i da upravlja svojim umom.

Stih 13. Slijedite darove Božije, ne dajući novac, već darujte i bez novca; ne ljevanicama i žrtvama; to i drugo što je kupljeno novcem neće koristiti više nego napor i trud; jer to nije dovoljno da se Bog umilostivi.

Glava LVI, Stih 3. Vi, kaže, stranci koji ste se Bogu primakli i za naloge njegove život uredili, ne mislite da ćete slijediti blagost i nasljeđe svetih; nego pamtite da smo običajima vezani za Avrama, i to ne rođačkim vezama, prenosite brigu o običajima, služite marljivo Bogu i ne odvajajte se od roda pravednika.

Glava LVII, Stih 1. Vodi ih do pokajanja sjećanjem na dobre plate pravednicima.

Stih 3. Dalje napredujući nastoji da ih dovede opet da prepoznaju grijehe, grajući bezočno na pravednika i smatrajući da je odveden iz života nepromišljeno. Obznanjuje da su oni odrekli tjelesni izgled svetaca i izopačenošću običaja se udružili sa preljubnicima i kurvama. Pošto su dostojni uništenja, pokušali su da lakomisleno podbodu ljude koji o valjanom brigu vode i trude se da gledaju u Boga. Pokrovitelji idola, koji djecu svoju dovođahu na brda i kamenje da bi ih žrtvovali, nadahu se da će izbjeći kaznu Božiju.

Stih 15. Ovim imenima blagonaklono Bog označava da je Uzvišen; sami koliko ih u njima bijaše, učiniše Boga malim, idolima se klanjajući. Osobito tvrdi da je svet kad mu ime izopačenim mišljenjima i nečasnim djelima izgovaraju. A ja sam svet i svetima se radujem i ljude činim svetima, snage njihove uvećavajući i duše uzdižući ka uzvišenijem, sve dok se pokažu dostojnim moga truda i pokažu da su duha prostoga i poniznog; takvima darujem vječni život.

Stih 16. Kaže se da Bog kažnjava i na drugi način, tako što grešnike pogađa nesrećama, da svako dobar plod primi; to čini Bog štedeći na milosrđu prema nama.

Stih 17. Bog obznanjuje ponovljenim kaznama svoje milosrđe, tako što za mnoge grijehe malo kažnjava.

Glava LVIII, Stih 1. Olako shvatajući događaje izgleda da se bezbožnici raduju u strastima svojim; ali uskoro se bliži propast, ustežu se od prave radosti; jer nema druge radosti osim one kojom se postiže život vječni kroz rad, i pravedni će biti ispunjeni pravom radošću; naravno, oni koji izvrše ono što namjeravaju i stoga spokojne i mirne duše uživaju.

Stih 9. Ono što ljudi treba da učine, to je da uprave valjano svoj život i običaje.

Glava LIX, Stih 5. Većina savjeta koje su riječima izgovorili su kao nedozrela zmijinja jaja ili paukova mreža koja nije ni od kakve koristi, više štete nanosi nego koristi. Ako se pak slučajno ova, kao ogrijana, izlegu, zar ih nećeš s pravom sa ljudima porediti, sa jajima zmijinjim koja su se otvorila i izlegli se iz njega carevići? A to je zmija otrovna i smrtonosna.

Stih 10. Razmisli o ovome: onaj koji ima oči, ako nema svjetlosti ne može vidjeti, i ako ima svjetlosti, a nema očiju, ne može vidjeti, tako je neophodno da onaj ko hoće umom nešto da shvati da se prosvijetli naukom iz Svetog pisma.

Stih 11. Toliki će biti jauk i plač kao kad medvedica plače za izgubljenim porodom; ili kao golubica koja po prirodi stalno tuži.

Stih 17. Kaže da Bog prihvata spasenje koje pokajnici kroz pokajanje i učeni ljudi sebi pribavljaju i kao odjeću na sebe pravdu oblače. Štaviše, kao oklopom i kacigom, kaže, biće opasan Bog dobrim ljudskim djelima. Ono što se na Boga odnosi, da slušaoce podstakne i uzdigne njihov um, mogu postati odjeća Božija poštujući pravdu.

arefacta Jordanem isdem transeuntibus jussu Dei dehiscentem.

Cap. XLV, Vers. 9. Per ea quæ fieri non possunt informat eos ad sapientiam, suadens ut æquo animo excipiant quæcunque fuerunt a Deo ad salvandas gentes destinata : quo enim modo lutum figulum non redarguet, nec impedient nati quominus et alios generet pater ardens pueros, et impii esset hominis parturientem matrem reprehendere : ita nec vos, inquit, hanc legem Deo statuatis, ut in vos tantum gratiam suam effundat.

Vers. 11. Committite mihi causam vestram, et a salute non aberretis. Non mihi opus erit exhortationibus et commendationibus vestris, ut cura et providentia creaturas meas foveam, quæ pro filiis et filiabus habuerim. Nec feci cœlum et terram ut usui mihi essent, ut cœlum pro throno, et terram pro scabello haberem, ut illis involverer quæ voluntate mea ipsa continentur; sed in vestram utilitatem cuncta disposui. Præsertim vero stellarum cursus et stationes dirigit voluntas mea : nec angelis licet, dum hæc ita reguntur, otio se dedere, sed laudes mihi tribuerunt ab ipsis debitas ; cunctis igitur a me ordinatis, nec terrenæ me effugiunt. Sic apparebit Cyrus rex et pietate in me insignis et recta professus. Non latebit scientiam meam tempore suo natus, non arbitrio suo, sed nutu meo vitam disponet, reditum vobis ex captivitate concedet, et Jerusalem denuo ædificabit, non pretio a vobis dato, sed jubente voluntate mea.

Vers. 14. Rursus ad confundendos eos memoriam rerum revocat in Ægypto gestarum et miraculorum a Deo contra Ægyptios pro liberando populo editorum. Illi quidem laboraverunt obstupefacti ; vos vero a peccatis non recessistis, sed vanis vestris negotiationibus defatigamini. *Et paulo post :* Negligentibus autem vobis Deum et curam Dei abnuentibus, apparebit Filius unigenitus, qui voluntatem meam perficiet, et omnibus Israel erit ; maxime vero Judas erit ille, in quo vota faciant, per quem beneficia mea sortiantur, et salutem consequantur. Qua enim ratione complebitur illud : « Ex Ægypto vocavi Filium meum [19]. » Judæi enim nomen Filii fastidiverunt, et multitudine beneficiorum meorum converti noluerunt ; unigenitus vero Filius præstantem illam vocem sibi optime vindicavit ; nam cum post defunctum Herodem ex Ægypto rediret, rectissime intellectum est de ipso illud effatum : « Ex Ægypto vocavi Filium meum. »

Vers. 16. Referuntur hæc in Cyrum regem ; qui enim voluerint ei resistere, nihil aliud proficient, sed confundentur ; intendunt etiam Israel, cujus in manus omnes tradentur. — Insulas hic vocat ipsas insularum regiones. Insula dicitur et ipsa

[19] Osc. xi, 1 ; Matth. ii, 15

ξηρανθέντας τὸν Ἰορδάνην εἰρήκασιν, ἀναχαττίσαντα ἐπὶ τῇ αὐτῶν παρόδῳ προστάξει Θεοῦ.

Ἀπὸ τῶν μὴ ἐνδεχομένων γίνεσθαι σωφρονίζει αὐτοὺς, παιδεύων εἶκειν τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἐθνῶν μέλλουσι χαρισθήσεσθαι· ὄνπερ γὰρ τρόπον οὔτε πηλὸς ἐπιδιατάξεται τῷ πλάστῃ, οὔτε τέκνα κωλύσει πατέρα σπεύδοντα καὶ ἑτέρων τέκνων γενέσθαι πατέρα, καὶ μητέρα κυοφοροῦσαν αἰτιᾶσθαι, οὕτως ἀσεβοῦς ὄντος· οὐδ' ὑμεῖς, φησὶ, τῷ Θεῷ ἐπιδιατάξεσθε εἰς ὑμᾶς μόνους περιστῆναι τὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος.

Ἐμοὶ ἐπιγράψατε τὴν ὑμετέραν φροντίδα, καὶ οὐ μὴ διαμάρτητε σωτηρίας· οὔτε γὰρ τῆς ὑμῶν δεηθήσομαι ὑπομνήσεως ἢ παρακλήσεως, ὥστε ἐμὰ ποιήματα ἃ ἐν υἱοῖς καὶ θυγατράσι κατειλεγμένα τυγχάνει, ἐπιμελείας καὶ φροντίδος ἀξιωθῆναι· οὐδὲ γὰρ οὐρανὸν καὶ γῆν κατασκευάζων ὡς ἐμοὶ χρείαν συντελέσοντα ἐποίουν, ἵνα ᾖ μοι θρόνος ὁ οὐρανὸς, γῆ δὲ ὑποπόδιον, καὶ ἐν τούτοις περιέχωμαι, ὁπότε τῷ ἐμῷ θελήματι ταῦτα συνέχεται, ἀλλ' εἰς ὑμετέραν χρείαν ὑφιστῶν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀστέρων δρόμους καὶ στάσεις τὸ ἐμὸν βούλημα ἰθύνει· καὶ γὰρ γινομένων αὐτῶν, ἄγγελοι ἡσυχάζειν οὐκ ἠνέσχοντο, ἀλλὰ τὸν ἐπ' αὐτοῖς αἶνον ὀφειλόμενόν μοι ἀποδεδώκασι. Πάντων τοίνυν ὑπ' ἐμοῦ κυβερνωμένων, οὐδὲ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐκπέφευγον· ἀλλὰ καὶ Κῦρος ὁ βασιλεὺς εὐσεβῶν τὰ πρὸς ἐμὲ καὶ εὖ πράσσων ἔγνωσται· καὶ οὔποτε λήσεται τὴν ἐμὴν γνῶσιν κατὰ χρόνους ἰδίους γεννώμενος, καὶ οὐκ οἰκείᾳ προαιρέσει εὖ βιώσων, ἀλλὰ τῷ ἐμῷ νεύματι, καὶ τὴν κάθοδον ὑμῖν τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἀποδώσει, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομήσει, οὐ χρήματα παρ' ὑμῶν κομιζόμενος, ἀλλὰ τῷ ἐμῷ νεύματι εἴκων.

Πάλιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐπονειδεῖ [-ίζει] τὴν μνήμην, καὶ τῶν ἐκεῖ θαυματουργηθέντων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ τῇ τοῦ λαοῦ ἐλευθερίᾳ ὑπόμνησις· ὡς ἐκεῖνοι μὲν πληττόμενοι κεκμήκασιν, ὑμεῖς δὲ ἁμαρτάνοντες οὐκ ἐνδεδώκατε· ἀλλὰ καὶ ταῖς ἑαυτῶν ἐμπορίαις ἐματαιοπονεῖτε. *Καὶ μετ' ὀλίγα·* Ὑμῶν δὲ ἀμελούντων, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν ἀποστρεφομένων, παρέσται ὁ μονογενὴς Υἱὸς πληρώσων τὸ ἐμὸν θέλημα, καὶ τοῖς πᾶσιν Ἰσραὴλ γινόμενος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἰούδας, ἐν ᾧπερ προσεύξονται· δι' οὗ καὶ τῶν ἐμῶν ἀπολαύσουσιν ἀγαθῶν, καὶ σωτηρίας τεύξονται· καὶ γὰρ τὸ, « Ἀπ' Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου, » τοῦτον τὸν τρόπον ἐπληροῦτο· Ἰουδαίων μὲν τὸ Υἱοῦ ὄνομα ἀθετησάντων, καὶ μηδὲ τῷ πλήθει τῶν παρασχεθέντων αὐτοῖς ἐκδυσωπηθέντων· τοῦ δὲ μονογενοῦς Υἱοῦ οἰκειωσαμένου κυρίως ῥωννυμένην φωνήν· ὅτε γὰρ ἀπ' Αἰγύπτου μετὰ τὸν Ἡρῴδου θάνατον ἐπανήει, ἡρμόζετο κυρίως ἐπὶ αὐτοῦ τὸ λεχθέν· « Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν Υἱόν μου. »

Λαμβάνεται μὲν τὸ ῥητὸν καὶ εἰς Κῦρον τὸν βασιλέα, ὅτι οἱ τούτῳ βουλόμενοι ἀντιστατεῖν, οὐδὲν ἕτερον ὀνήσουσιν, ἢ αἰσχύνην ἀπενέγκονται· νοεῖται δὲ καὶ εἰς τὸν Ἰσραὴλ, ὡς πάντας ὑποχειρίους ἕξουσι. — Νήσους ἐνταῦθα καλεῖ καὶ αὐτοὺς τοὺς

Glava LX, Stih 8. Treba imati pred očima običaj Božiji koji iz dobrote predskazuje buduće događaje. Sad prijeti, da kletvama prestrašeni, kroz pokajanje i preobraćanje duše odvratimo od sebe zla koja nam prijete, sad pak dobra obećava, da duše pravednika obećanjima ojača i u žarkoj težnji ka Bogu napreduju. Ali nikada nijednim zakonom ne prisiljava da se ovo čini. Jer onima koji se pokaju, gnijev umiruje; a onima koji zastranjuju sa pravog puta, predskazana dobra ne daruje; mi smo sami tvorci predskazanog zla koji oponašamo Boga.

Stih 10. Istorija će najjasnije podučiti onoga koji pita kako su događaji izvršeni: prvo kad Kir, a poslije Darije sagrade Jerusalim; potom, kad se Aleksandar, diveći se svetoj procesiji, ne pokaže gnjevnim, već najvećim prijateljem.

Stih 13. Ono što se nekada dogodilo i sada čak važi za crkve koje su utemeljene; kojima će donijeti odasvud prvine plemena.

Stih 17. Episkopima naziva prvake narodne za koje je prorekao da će služiti pravdi.

Glava LXI, Stih 10. Običaj je proroka koji predviđaju buduće događaje da tuguju; plaču zbog nesreće, a raduju se i ushićuju zbog dobara razmišljanjem koje objavljuju narodu, premda bi im slušaoci mogli uskratiti vjeru, jer su sami ubijeđeni u događaje koje opisuju - Dakle, Hristov prorok kao haljinu oblači ono što vidi; jer ko god Hrista obuče, obučan je u odjeću spasenja, kojom takođe svetu svoju crkvu ukrašava. I istim osjećanjima pokrenut, kojima se ženik pokreće na svadbi, duhom se raduje i ushićuje kada se sa Hristom spaja, Hrista je obukao i njega kao tuniku radosti nosi.

Stih 11. Rasadničke govore upravlja dušama i kao zemlji ih povjerava; i poredi sa vrtom koji sijačima svojim nosi sjeme, ne egzotičnim ili tuđim; sa zemljom nadarenom i put ka Hristu se otvara. Na taj način oči se spajaju unutrašnjim spoznanjem sa svjetlošću, tako i mi, obasjani Spasiteljem, obasjaće nam se duše koje su u mračnim običajima, obasjaće u nama za pravdu skrivena sposobnost. Kaže da se ushićuje pred narodima koji će se umnožiti.

Glava LXII, Stih 1. Prorok se ushićuje zbog dobara koja se predskazuju narodu; predviđa milost od Boga čak i neradim Izraelićanima, prema plemenima koja će se izliti, ali zbog toga ipak ne zanemarujući Sion i ne napuštajući Jerusalim; ovo je bilo prosvijetljeno od njega zbog božanskih savjeta o njima i darova njemu udijeljenih. Spasitelj naređuje apostolima koji hitaju plemenima da propovijedaju Jevanđelje, da ka ovcama prije dođu, koje je dom Izraelov bio izgubio.

Stih 2. Kaže se da je novo ime, ime hrišćansko; često ga je pominjao. Kršten krštenjem spasenja, pošto je na taj način sve obnovljeno, vjernik se naziva ovim novim imenom. Judejac ovo novo ime napada. Moglo bi se dakle reći, po proročanstvu Isajinom, da je novo ime nametnuto. Ali nema toga što kazuje. Preostaje dakle da je ovo ime, ime hrišćana, od Hrista preuzeto, koje nam je sam Gospod nadjenuo, oplemenjijući plemena imenom svojim.

Stih 3. Iz raznih cvjetova vijenac i dijadema kraljevska označavaju društvo apostola, koji su bili crkveni prvaci i istovremeno iz roda Izraela; kojima je novo ime prikladno pristajalo, pošto su bili iz tog plemena.

Stih 4. Zovu se voljom oni koji volju Božiju čine i ljubavlju se zovu, kao ženik sa djevicom. Ovo ne znači ono što vene, nego što cvjeta; jer ženik mladu štiti zajedničkim životom.

Stih 6. Ukazuje na sadašnju situaciju u crkvi; koja po cijeli dan i noć prenosi narodu naloge Božije; po cijelu noć presviteri koji podučavaju istinski božiji nauk i slave pohvale i sjećanje na Boga.

Glava LXIII, Stih 1. Isaija naziva sinove Edom. Zove se čvrsti Bosor ili Bosra. Taj čovjek, dakle, snagom i voljom, pravednim računom će se sporiti, tražeći kazne od vas. Bog se spori sa ljudima, kad ih poziva na sud da ih poduči da se koriste zakonitim kaznama, a mi smo sami tvorci molitvi ka nama. Jer, ili izvršavajući kazne, sve čini za naše spasenje da odstupimo

τόπους τῶν νήσων· νῆσος δὲ καὶ ἡ Ἱερουσαλὴμ λέγεται, συνεχομένη μὲν πανταχόθεν ὑπὸ τῶν περικυκλούντων αὐτὴν ἐθνῶν, περικλυζομένη δὲ καὶ ὑπὸ τῶν τοῦ λαοῦ ἁμαρτιῶν ὧν ἡμάρτανον, εἰς τὰ ἔθη τῶν ἐθνῶν ἐκπίπτοντες, καὶ εἰς εἰδωλολατρείαν ὀλισθαίνοντες. Ἀνακαινίζεσθαι τοίνυν προτρέπεται· μάλιστα μὲν πρωτοτύπως αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντα τόπον τῶν ἐθνῶν καὶ ἀναλαμβάνειν ἑαυτοὺς εἰς θεογνωσίαν, καὶ πραγματεύεσθαι ἑαυτοῖς σωτηρίαν αἰώνιον, προστρέχοντας τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι.

A Jerusalem, utpotę quæ gentibus undique circumfluentibus circumdatur; circumluetur etiam populi peccatis quibus a Deo defecerunt, ad mores gentium delapsi, et ad ipsum idolorum cultum. Ut innoventur ideo monet eos; præsertim vero Jerusalem et quamlibet gentium regionem hortatur, ut excipiant veram de Deo doctrinam, et Deo gratias exhibentes, salutem sibi operentur.

Πρὸς τὴν οὕτω μεγάλην ἐπαγγελίαν, καὶ τὴν ἐγειρομένην τοῖς ἀκούουσιν ἀμφισβήτησιν, ἀπὸ ἀξιοπίστων τῶν τοῦ Θεοῦ ἔργων νουθετεῖν ἔοικεν ὁ λόγος· Οὗτος γὰρ, φησὶν, ὁ ταῦτ' ἐπαγγελλόμενος Θεός ἐστιν, ὁ καὶ οὐρανὸν ποιήσας, καὶ γῆν δείξας ἔργον γενομένην τῆς ἑαυτοῦ προλαβούσης ἐννοίας· καὶ ταύτην χωρίσας ἀπὸ τῶν ὑδάτων συναχθέντων εἰς συναγωγάς. Ὁ τοίνυν τῶν φύσεων τούτων ποιητὴς οὔποτε παύσεται φιλανθρωπευόμενος· οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπους εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἵν' ἔχῃ οὓς τιμωρήσηται, καὶ ἔρημον τούτων τὴν γῆν ἀποφήνῃ, ἀλλ' ἵνα οἰκοῦντας εὐεργετῇ, καὶ μετανοοῦντας σώζῃ, καὶ ἐπιγινώσκοντας αὐτὸν διδάξῃ.

Vers. 18. Ad confirmandam tantarum rerum prædicationem, et tollendas audientium dubitationes, præstantissima Dei opera commemorat propheta. Qui ista denuntiat idem est, inquit, ac ille qui cœlum fecit, et terram extrinsecus ostendit mente prius divina excogitatam, et eam ab aquis distinxit in congregationes suas coactis. Rerum autem istarum conditor, usque perseverabit homines studio suo persecuturus; non enim vita eos donavit ut haberet quos puniret, aut terram præberet ab istis vacuam, sed ut posset terrarum insulas fovere, et pœnitentiam agentes servare, et agnoscentes eum docere.

Οἱ τοίνυν ἐκ τῶν ἐθνῶν Θεὸν ἐπεγνωκότες καὶ σωτηρίας ἄξιοι ἀναδειχθέντες, συστρέψαντες ἑαυτοὺς, καὶ κατὰ νοῦν συσκοπησάμενοι, τὸ ἄτοπον συνίδετε, ὅτι οἱ ἐπ' ὤμων φέροντες τὰ ἑαυτῶν σεβάσματα, καὶ βοήθειαν τούτοις νέμοντες, οὐ μετ' οὐ πολὺ πλεῖν μέλλοντες, καὶ μακρὰν ὁδὸν στελλόμενοι, παρ' ἐκείνων ἐπάνοδον ἐπιζητοῦσι, καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς χορηγεῖσθαι ἠλπίκασι· δέον τὸ ἄτοπον συνιδεῖν, ὅτι ὁ ἔμψυχος καὶ ἑαυτῷ ἐπαμύνειν δυνάμενος, παρὰ τοῦ ἀβοήθου καὶ ἀναισθήτου οὐδὲν τῶν καλῶν ἀπώνασθαι δύναται (10).

Vers. 20. Igitur ex gentibus qui Deum novistis, et salute digni declarati estis, conversi et animo vobiscum reputantes absurditatem illam perpendite: quod ii qui simulacra ab se culta humeris gestant ipsisque opem ferunt, haud diu post navigaturi, et longum iter emensuri; ab iis salutem sibi et reditum concessum iri sperent; cum oporteret rei absurditatem intelligere, quando quidem qui animatus est et opem sibi ferre valet, ab eo qui nihil juvare potest et sensu caret nihil boni percipere valet.

Τὸ ἀκοινώνητον τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως καὶ ἀσύγκριτον κἀν τούτῳ σημαίνεται· μηδενὸς ἄλλου οὕτω τὸ εἶναι κεκτημένου, μόνου δὲ ὄντος ἀγενήτου, καὶ τὸ δίκαιον ἑκάστῳ νέμοντος. — Ἰησοῦς δέ ἐστι σωτηρία Θεοῦ, κατ' αὐτὸ τὸ ὄνομα· καὶ ὁ Σωτὴρ Θεὸς ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἐν Θεῷ· οὐ δὴ τὸν ἑαυτῷ Θεὸς ἀφορίζει ἑαυτοῦ καὶ τοῦ εἶναι, ἀλλὰ τὸν ἔξω καὶ ἐν ἑτέρᾳ δυνάμει δικαιοσύνης καὶ σωτηρίας· οὐ γάρ ἐστιν οὐδὲν τοιοῦτον ἀλλότριον τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ, τῆς μόνης πηγῆς τῶν ἀγαθῶν· ἓν γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ταὐτὸ, ὡς εἰκὼν ἀληθινή τε καὶ φυσική.

Vers. 21. Dei naturam cum alia contendi et comparari non posse declaratur hic, cum non alius eodem modo τὸ esse possideat, cum unus ingenitus sit, et suum cuique largiatur. Jesus autem est salus Dei, quod nomen ipsum testatur; et Salvator Deus in ipso, et ipse in Deo, quem enim in se non a se et ab esse excludit, sed alienum et in alio justitiæ et salutis ordine constitutum; non est enim justus et Salvator præter unigenitum Deum, unum boni cujusque fontem; unum est enim bonum, et quod ex eo itidem, ut vera et naturalis imago.

Ὁ σωτηρίας χορηγὸς καὶ ζωῆς αἴτιος σώζεσθαι πάντας προτρέπεται, καὶ ἐν βεβαίῳ δεδέχθαι τὰ τῆς εἰς αὐτοὺς γενομένης ἐπαγγελίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ κλῆσις καὶ Ἰουδαίοις σωτηρίαν ἐμνηστεύετο, καὶ ἔθνη τῆς αὐτῆς δωρεᾶς ἠξίου καὶ πάντας ἁπανταχόθεν τῇ τοῦ Θεοῦ προστρέχοντας δωρεᾷ σώζεσθαι εὐηγγελίζετο· εἰ γὰρ ὁ Ἰσραὴλ μετὰ τὸ τοσαῦτα ἁμαρτῆσαι χάριτος ἐδεήθη, πολλῷ μᾶλλον μέγα ὂν τὸ λεγόμενον ἠπιστεῖτο, ὡς μόνον ἓως ῥημάτων τοῦτο δεχθησόμενον, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς ἔργον προχωρῆσαν. Ἦσαν τοίνυν ἀμφισβήτησιν τοῖς καλουμένοις ἐπὶ

Vers. 22. Salutis princeps et vitæ auctor ut omnes salvi fiant hortatur, et sermonem ejus ad ipsos delatum studio suscipiant. Vocatione enim salutem Judæis despondebat, et gentes eodem munere dignas declarabat, et omnes denuntiabat salvandos, utpote qui ex omnibus terrarum partibus Dei gratia excitarentur. Quod autem Judæis post tot ac tanta peccata venia opus erat, eo magis tantis promissis diffidebant, quasi verbis tantum profitenda essent, re vero nunquam perficienda. Qua de causa, ut dubitationes quasque gentium ad

(10) Fragmentum hoc Heracleotæ editum legitur etiam apud Montfauconium in *Græca palæographia* pag. 517.

od grijeha, da se pokajanjem spasimo ili očistimo sudom kazni. *I malo kasnije kaže*: Zamijeniće duhovne snage kad vide svoga Boga, sa tijelom kako se uznosi na nebo i crvenog od krvi i proboden stigmatima od krsta; i pobjedu odnijetu nad smrću; i milost darovanu ljudima i oprost od grijeha. Jer ljudima osuđenim na smrt zbog grijeha njihovih, Spasitelj naš je zbog nas smrti podlegao, da za nas isposluje besmrtnost. *Malo nakon toga kaže*: Ako budeš čuo anđele, koji su se ushitili, nemoj im se suprotstavljati iz neznanja; jer znaju savjete Spasiteljeve ode koga na zemlju došavši tijelo je primio; ali je ovo rečeno da bi se ti podučio i naučio da se i anđeli čak zbog spasenja našeg raduju i zahvaljuju Gospodu i dive se što je Bog htio da podlegne kaznama koje smo zaslužili grijesima svojim, darovane za naše spasenje i besmrtnost.

Stih 8. Ovdje opet objavljuje koliko je neizreciva Božija dobrota. Jer podsjeća da je on nekada život nama blagonaklono, a potom milosrdno i oprost dodijelio, nama stvorenjima svojim. I nije govorio da nas je iz drugog razloga prihvatio: "Zar niste narod moj, sinovi moji?" A to znači, pošto ste moji, bićete smatrani sinovima; osjećanjem vas obuhvatam, jer ste voljeni sinovi, sve dok vas drage u Ocu vašem ne prihvate. Priličilo je Bogu da tako govori o njima, jer se ubrajaju u sinove.

Stih 11. Prorok opet pominje osjećanja Gospodnja dokazana prema narodu, pominjući prošle događaje i imaju na umu znamenja data prorocima.

Stih 15. Ovdje prorok pribjegava molitvama i moli Boga da pogleda sa neba. Ne kao da je Bog na nebesima zaključan i ne može zauzeti zemlju, nego da umove rastrojene uspravi i na zemlju ih pritisnute, uzdigne ka nebesima i poduči ih da oni ništa ljudsko i nedostojno o Bogu ne misle, nego da imaju pred očima onaj um koji prednjači, koji sve obuhvata i vlada svime i sve jednim pogledom sa neba posmatra.

Stih 16. Sada neću nazvati Avrama ocem, ne zato što poričem da je bio praotac, nego što to ime pravilnije pristaje Bogu.

Stih 17. Prorok sve pripisuje Bogu, ali ne zato što misli da je Bog tvorac naših grijeha; samo daje mogućnost i dopušta, da svako čini ono što želi: uzrok grijeha je dakle u nama i iz nas, a na Boga se odnosi mogućnost da se počini grijeh. - Kao da su sami uhvaćeni i nesrećama pritisnuti, da ne griješe sprečavani su.

Stih 19. Kad su Asirci naše gradove osvojili i većinu njih razorili, odvodeći iz domova Gote, koji se nazivaju Samarićanima, koji su dobili ime po prebivalištu; i kad su ostale samo dvije tribe, opaža prorok da je to mali dio, koji su izgleda posjedovali, koji im je bio ostavljen samo iz jednog razloga, da se sačuva sjećanje na dobročinstvo, koje je Bog nekad očevima potvrdio i da se to ne bi oduzelo od nas, kao od naroda koji ti je tuđ i da iskusimo tvoje nagrade.

Glava LXIV, Stih 1. Opet obznanjujući prorok da oni nisu bili pritisnuti zbog Božije nemoći, nego zbog nevaljalstva grešnika i onih koji su kršili božanske zakone, iznosi uzvišenost Božiju koji je toliki da se po njegovoj naredbi: "nebesa razdiru" i sve se "kao vosak topi". Ovdje Boga sa drugima poredeći, koji se bogovima nazivaju, poriče očima da opaža ili ušima da sluša. Ali on je taj koji u svemu vrši vlast i nema drugoga koji ga može nadvisiti.

Stih 5. Što ovdje ima na umu: dobar Učitelj kad ima lošeg učenika koga hoće da odvrati od nevaljalstva, podsticaće ga da bude bolji; a ako ovaj iz dana u dan bude sve gori i još se ne uzdražava od zla, tada neka ga izbaci Učitelj i napuštenog preda još većim grijesima. Tako je bilo i sa nama. Kad ne htjedosmo da se udaljimo od izopačenih običaja, ti si se razgnijevio i bez tvog nadzora, uvučeni smo u sve mane.

Stih 6. Na ovaj način pazićemo na naredbe gdje pravda već ne brani prijateljstvo naše sa Bogom. Jer tada ćemo od njega otpasti kao lišće sa drveta koje otpada od svoga korijena; jer najveći zločin prema nama ima.

Stih 7. Koliko god nas Bog bodrio, nije mogao vjernike svoje od grijeha odazvati, tada se napokon razljuti i prestaje da brine o nama.

salutem vocatarum tolleret Deus, juramentum adhibuit, et eo quidem utitur cum hominibus disceptans, quo quam firmissimam sibi apud homines fidem faceret.

VERS. 25. Quicunque in hac vita de peccatis suis pœnitentiam non agent, et, ingrato animo decepti, Christum confiteri noluerint (confundentur).

VERS. 26. Justificabuntur vero et glorificabuntur per omnem vitam suam qui Christum agnoscere, justitiam operari et verum semen Israel effici studuerint.

CAP. XLVI, VERS. 1. Hic memorat Deus omnia certo perfici, quæcunque ab eo fuerunt decreta; de idolis vero non idem valere, sed ea omnium coram oculis prostranda esse. Agnoscat quisque vestrum verba mea non vanam esse jactationem, sed certam rerum mox eventurarum prædictionem a Deo factam; nam cum nuntiaret Deus Abraham semen ex eo egressurum, et terram occupaturum, dicente isto : « Secundum quid sciam? » ratus patriarcham, auditis calamitatibus ad sapientiam instruendum esse, prædixit generis servitutem, et post quadraginta et quinquaginta annos liberationem [80] : quæ omnia eventu confirmata sunt, licet non fuerit qui prædictorum exsecutionem urgeret.

VERS. 2. Vestra omnia in captivitatem tradita, onus erunt elephantium et jumentorum quibus abducenda imponentur. Imo fatigabuntur et viri sculptilia portantes. Eo quoque istorum imbecillitatem confitebuntur, cum ea portantes fatigantur, et deos ferentes deficiunt, a quibus potius recreandi erant, si qui dii fuissent.

VERS. 3. Deducit eos ad intelligenda Ipsius verba, commendatis patriarcha et gloria ejus; cujus genus esse gloriantur, imitentur et mores oportet. Cum reliquiæ Israel sitis, relictæ tribus tantum duæ, cæteris decem in captivitatem abductis, non vos deseram, si pœnitentiam egeritis.

VERS. 5. Quis sit ille error indicat orationis contextus. Nam insitam vobis habentes, inquit, imaginem meam, ad facienda idola descendistis, quasi per ea me veneraturi, ut animis vestris impressam speciem jam per effigiem expressam oculis intueri possitis.

VERS. 6. Ut ære dato deum vobis faciant; ego vero mercedem a vobis nullam deposco, gratia contra et misericordia vobis quæque largior, et quæ non erant vita dono.

VERS. 8. Omnimodis rationibus revocat eos ad sapientiam et ad recordationem tum peccatorum quæ ipsi admiserint, tum benefactorum quibus eos Deus continuo exornavit, ut de delictis suis conscii facti, et seipsos, tanquam suis operibus mor-

[80] Gen. xv, 8, 13.

σωτηρίᾳ λύων, ὅρκον ἐπάγει, καὶ τούτῳ συγκέχρηται, ὡς ἀνθρώποις διαλεγόμενος, ᾧ μάλιστα τὸ συμπέρασμα πάσης ἀμφισβητήσεως αἴτιον ἐπιλύεται τοῖς ἀνθρώποις.

Οἱ μὴ ἐν τῷ βίῳ τουτῳ μετανοήσαντες μεν ἐφ' οἷς ἥμαρτον, ἀγνωμονοῦντες δὲ, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίαν.

Δόξης δὲ καὶ εὐθυμοσύνης πληρωθήσονται ἅπαντα τὸν ἑαυτῶν βίον· ἐπεγνωκότες μὲν τὸν Χριστὸν, δικαιοσύνης δὲ ἐργάται καταστάντες, καὶ ἀληθινὸν σπέρμα τοῦ Ἰσραὴλ χρηματίσαντες.

Ἐνταῦθα ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς ὁ Θεὸς, ὡς τὰ μὲν αὐτοῦ πάντα ἀδιαλείπτως τελούμενα μένει· τὰ δὲ τῶν εἰδώλων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πεπτωκότα ὀφθήσεται. Καὶ ἐμοὶ ἕκαστος συσκοπείτω, ὡς οὐ κόμπος τὰ ῥήματα, ἀλλὰ προαγορεύσεις γιγνόμεναι παρὰ Θεοῦ ἀκολουθούντων πραγμάτων· καὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελλομένου τῷ Ἀβραὰμ ζήσειν αὐτοῦ τὸ σπέρμα, καὶ κληρονομήσειν τὴν γῆν, κἀκείνου ἐπειπόντος, « Κατὰ τί γνώσομαι, » ὅτι ταῦτα ἔστι; ἐγνωκότος τῇ ἀκοῇ τῶν λυπηρῶν σωφρονίσθαι τὸν προπάτορα. προεῖπε καὶ τὴν τοῦ γένους δουλείαν καὶ τὴν μετὰ τετρακόσια πεντήκοντα ἔτη ἐσομένην ἐλευθερίαν αὐτῶν· ἅπερ πάντα, μηδενὸς ὄντος τοῦ ἐκ τῆς προρρήσεως ἀπαιτοῦντος τὴν ἔκβασιν τῶν πραγμάτων, ἐπληροῦτο.

Ἅπαν ὑμῶν αἰχμαλωσίᾳ παραδεδομένον ἔσται φορτία ἐλεφάντων καὶ ὑποζυγίων, ἐν τῷ ἀπάγεσθαι αὐτοῖς ἐπιτιθέμενα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνδρες οἱ ταῦτα κομίζοντες κοπωθήσονται· κἂν τούτῳ τὴν ἀσθένειαν τούτων ὁμολογοῦντες, ὅτι ταῦτα βαστάζοντες κοποῦνται, καὶ Θεὸν φέροντες ἀσθενοῦσιν, ὅπου γε ἔδει ἐπικουφίζεσθαι τῶν πόνων, εἴ γε θεοί τινες ὑπῆρχον.

Ἐπανάγει αὐτοὺς πρὸς συναίσθησιν τῶν λεχθέντων, τοῦ προπάτορος μνημονεύων καὶ τῆς ἐκείνου δόξης· καὶ ὅτι, ἐκείνου αὐχοῦντες εἶναι γένος, τὸν ἐκείνου ζηλοῦν τρόπον ὀφείλουσιν. Εἰ γὰρ λεῖμμα τοῦ Ἰσραὴλ τυγχάνετε, δύο περιλειφθεῖσαι φυλαὶ, τῶν ἄλλων δέκα εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαχθεισῶν, οὐ μὴ περιόψομαι ὑμᾶς μετανοήσαντας.

Τὴν πεπλανημένην αὐτῶν δόξαν τῇ διατριβῇ τοῦ λόγου ἐπιδείκνυσιν· Ὡς ἔχοντες γὰρ, φησὶν, ἐμὴν ὑποβεβλημένην ὑμῖν εἰκόνα, ἐπὶ τὸ ποιεῖν εἴδωλα ἤλθετε, ὡς διὰ τούτων θεραπεύσοντες· ἵνα τὴν ἐν διανοίαις ἐγγενομένην ὑμῖν φαντασίαν ἐν ὁρωμένοις ἔχητε τιμᾷν.

Ἵνα Θεὸν ὑμῖν ἀναπλάσῃ ἐπὶ μισθοῖς γενόμενον· ἐμοῦ μὴ μισθοὺς ἀπαιτοῦντος, χάριτι δὲ πάντα παρέχοντος καὶ ἀγαθότητι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάντα δωρουμένου.

Ἀπανταχόθεν συγκροτεῖ αὐτοὺς εἰς νῆψιν καὶ εἰς κατανόησιν ὧν τε αὐτοὶ μετῆσαν, καὶ ὧν Θεὸς ἀπαύστως αὐτοὺς εὐεργετεῖ· ἵνα, ἐν συναισθήσει γινόμενοι ἐπὶ τοῖς πεπλημμελημένοις αὐτοῖς, καὶ ὡς ἐπὶ νεκρῷ τοῖς ἰδίοις ἔργοις κατάγοντες δάκρυα, οὐ

Glava LXV, Stih 1. Ove riječi se odnose na Spasitelja. Koji se, poslat očinskom blagonaklonošću i pokrenut svojim milosrđem, svim ljudima pokazao, ljudima koji ga nisu ni pozivali ni žudjeli za njim.

Stih 5. Tj, osvetnička sila.

Stih 6. Kad kaže da je zapisano, podrazumijeva naše neznanje o njemu. Jer mi sjećanje na prošlost držimo u zapisima, koji nas vode ka podsjećanju na njih i kao pred oči izlaže događaje, na isti način nas podučava Bog. Jer je Bogu sve znano, i ono što će se tek dogoditi, on već zna.

Stih 8. Opet ovdje obznanjuje veoma jasno bogatstvo milosti svoje, jedinstvenim dokazom; jer kao kad se nađe zrno u zrelom grozdu, zbog njega jednoga sva loza se čuva i smatra velikom i niko je ne ubire, tako i ja ako nađem jednoig koji mi služi, sve poštedim, kao što je rečeno Avramu, kad zahtijevah kaznu za Sodomu i pet puta dokazah milosrđe svoje; tako se i sada navodi da se pokaže blagonaklonost njegova.

Stih 10. Ovo im dakle darujem, zbog nekolicine koji mi služe; a vas koji mi protivrječite, koji prednost dajete demonima i bez razmišljanja trpezu spremate i kupe s pićem, umoriću smrću. S pravom ih smrću kažnjava; one koji poslije bezbožnosti i grijeha prema Bogu nisu čuli onoga koji doziva i nisu pripremili mjesto za pokajanje, nego su uvećali svoje nevaljalstvo i činili ono što nisam htio.

Stih 13. Kad ste se predali samo stomaku, izgleda da se krajnja radost sastoji u posjedovanju plodova i da su samo blaženi oni koji ih imaju u izobilju, želeći da ih uplaši govorom, da se preobraćeni spasu, objavljuje nestašicu plodova.

Stih 15. Proročanstvima kojima ljudima prijeti, koji se Boga ne boje, niti mu se obraćaju, dodaje Bog: ne samo da će daleko različite sudbine odabrati oni koji mi služe, nego će i biti nazvani novim imenom, kao praoci koji su za običaje nove ljudima bili označeni. Izraelićanima koji odbacuju pokajanje, plemenima će se dati ovo ime, koje će na vjeke trajati i nema drugog osim imena hrišćana. Jer se više neće sjećati idola, niti će ih bogovima nazivati, nego će poštivati jedinog Boga, i tvorca svog i od njega će steći obilje dobara.

Stih 20. Mnogo ljeta navršuje onaj koga ne ugrabi prerana smrt i dostiže snažnu starost. Jer pravednik će biti stogodišnjak, kao mladić prije vremena koji umire; a grešnik će biti stogodišnjak prokleti osuđen zbog same starosti.

Stih 22. Stalno cvjetajući, rajske biljke vječne plodove nose. Naravno oni koji, dok je čovjek bio u raju, iz dana u dan, sve više rastući, vječne radosti čovjeku pružahu; a kad je čovjek protjeran iz raja, ostaju plodovi na vjeke nekvarljivi.

Stih 25. Ovdje obznanjuje Bog Izraelu da se pokaje. Jer su nepoučeni ostali, blagoslove svoje plemenima udjeljuje, da se u Crkvu po istini prime.

Glava LXVI, Stih 1. Bog objavljuje da oba plemena koja žive na svojoj teritoriji misle da neće biti odvedena u ropstvo zbog naklonosti Božije prema hramu, a ne zbog dobrote običaja svojih ili pobožnosti prema Gospodu: oni neće biti pošteđeni ropstva zbog mjesta prebivališta ili hrama, koji posebno poštuju. Jer ovo će sačuvati, kaže Bog zbog pobožnosti stanovnika; jer hoću da oni posjeduju hram, dostojni su oni koji ga nastanjuju.

Stih 6. Izlazeći iz hrama, Ezekija propovijeda veličanstvo Božije, svi uzvikuju da je pravedan sud Božiji, koji razagoni neprijatelje.

Stih 7. Znači: prije vakta rodila je muško dijete, tj. izvrstan porod i triput željan; jer je majkama muški porod draži. I uspjeh bi da rodi muško; jer narod vjeran u Hristu ne može se nazvati slabim; jer mu je osjećaj snažan. - Podučava da pokajanjem preteknemo dan rođenja i kao djecu porodimo spasenje naše. To je naravno iznad svih ljudskih običaja, da malo i kratkotrajno podnoseći, kao dugotrajno smo istrpili, da postignemo spasenje. Javio je ono što će se dogoditi Jerusalimu u koji se malo poslije vraćaju stanovnici i cijeli narod.

τιμωρίας ἀπολαύσωσι, στενάξαντες δὲ μόνον, ἴασιν δέξωνται, οὐδὲν ἐπαιτοῦντος τοῦ Θεοῦ ἢ συναίσθησιν μόνον.

tuos, lugentes, non pœnas dent, sed piis gemitibus sanentur. Nam nil aliud repetet a vobis Deus nisi animi conversionem.

Τί γὰρ ἐμοῦ καλοῦντος οὐ πάρεστι, πάντων τῷ ἐμῷ νεύματι ἡνιοχουμένων; καὶ γὰρ καὶ πτηνὰ ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς καλούμενα πάρεστι· καὶ Κῦρον δὲ τὸν βασιλέα ἡ ἐμὴ ἐξουσία ἄγει, τῷ ἐμῷ νεύματι εἴκοντα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πάντα ἄνθρωπον τὰ ἐμὰ φρονοῦντα, ἐμὲ ἕξει καὶ εὐθύνοντα αὐτῷ τὰς ὁδούς· εἰ δὲ καὶ ἀνθρώπων μηδεὶς εὑρεθείη τὸ ἐμὸν θέλημα μετιὼν, τὸ τηνικαῦτα τὸν ἐμὸν Υἱὸν ἀποστελῶ, τουτέστι τὸν Χριστὸν, πᾶσαν τὴν πατρικὴν πληροῦντα ἔννοιαν, καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ αὐτουργίᾳ δεικνύντα ἐμὰς ἐννοίας.

Vers. 11. Quid enim non aderit, vocante me, cum omnia nutui meo inserviant? Quod si avem ab extremis terris vocavero, aderit. Cyrus quoque rex imperio meo regitur, paret jussis meis. Imo omnis homo qui mea sentit, me habebit viarum ducem. Quando vero jam non homo reperietur qui faciat voluntatem meam, tunc Filium meum mittam, hoc est Christum qui mentem patriam per omnia perficiat, et operibus suis, quid ipse desiderem declarabit.

Αἰτιᾶται αὐτοῖς, οὐχ ὡς τὸ μόριον τοῦ σώματος ἀποβεβληκόσι τὴν καρδίαν, ἀλλ' ὡς τὸ κριτικὸν αἰσθητήριον ἐκοντὶ ἐπικρυψαμένοις· ὃ καὶ αἴτιον ὑμῖν γέγονε ἀπῳκίσθαι. Ὅθεν ἐπάξω τὴν δίκην μετ' ἀληθείας, σωτηρίαν ὑμῖν μνηστευομένην· καὶ γὰρ πᾶσα κόλασις κατὰ τὸν τοῦ κολάζοντος σκοπὸν ὄνησιν φέρει τοῖς κολαζομένοις, δίκην ἰατροῦ προσάγοντος βοήθημα κάμνοντι· κἂν πικρὸν ᾖ τὸ διδόμενον παρὰ τοῦ ἰατροῦ, ἀλλ' ὅμως ὑγείας αἴτιον ἔσται τῷ δεχομένῳ αὐτό· τούτῳ γὰρ τῷ σκοπῷ καὶ ἡ νομικὴ αὐτοῖς πόλις ἀφωρίζετο, καὶ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ νόμιμα δόξαν παρεῖχεν αὐτοῖς τηροῦσιν αὐτά.

Vers. 12. Arguit eos non quod cor perdiderint corporeum, sed quod sponte animi lumen exstinxerint; nam propterea a me defecistis. Ideo justas a vobis pœnas repetam, saluti vobis futuras; nam omni pœna Deus utilitati nostræ consulit, medici ad exemplar morbum curantis. Licet amara sint quæ a medico præbentur, ægros tamen in sanitatem restituunt : eadem ratione regebatur legalis eorum civitas, et instituta Dei gloriam præstabant observantibus ea.

Πάλιν πρὸς τοὺς Χαλδαίους μετάγει τὸν λόγον, καὶ τὴν καταληψομένην αὐτοὺς δίκην προαγορεύει.

Cap. XLVII, Vers. 1. Rursus ad Chaldæos verba facit, et imminentem ipsis vindictam prænuntiat.

Πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ποιεῖται τοὺς λόγους· ὅτι Τοσοῦτον ἀφέξεις τοῦ τὸν Ἀσσύριον φοβηθήσεσθαι ἐμοὶ πειθόμενος, ὡς μήτε τούτοις μήτε ἄλλοις τισὶ παραδοῦναι ὑμᾶς.

Vers. 3. Israel alloquitur : Quod si mihi confidearis, jam non erit cur Assyrios reformides, nam ego te ultra nec illis, nec aliis tradam.

Ἀπανταχοῦ τὰ τῆς ἑαυτοῦ χρηστότητος ἐνδεικνύμενος ὁ Θεὸς, μὴ σεσιωπηκέναι φάσκει, μηδὲ ἐπὶ τοῖς τούτων κακοῖς ἀδιηφορηκέναι, ἀλλ' ἀεὶ ἁμαρτάνοντας ἐλέγχων, καὶ τὰ ὀφειλόμενα ταῖς αὐτῶν ἁμαρτίαις ἐπιτίμια προλέγων, οὐχ ἵνα τιμωρήσηται (ἦ γὰρ ἂν καὶ σιωπῶν ἐπῆγε τὴν ὀργὴν), ἀλλ' ἵνα φοβήσας καὶ σωφρονίσας τῇ ἀπειλῇ, ἕξει μετανοοῦντας καὶ πειθομένους αὐτῷ. — Πάλιν προπατόρων μνήμη καὶ ὀνόματος προκοπῆς κατὰ ψυχὴν, ὅπερ σημαίνει ὁ Ἰσραὴλ· ἵν' οἱ αὐχοῦντες γένος, καὶ τρόπον ἑαυτοῖς οἰκειώσωσι, καὶ εὔνοιαν τὴν ἐκείνων μιμησάμενοι, ἐθίσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἀκούειν τοῦ Θεοῦ.

Cap. XLVIII, Vers. 1. Omnimoda bonitatis suæ documenta præbens Deus, se nunquam tacuisse profitetur, nec delicta eorum æquo animo tulisse, sed usque peccantes arguisse, et debitas peccatis eorum denuntiasse pœnas, non ut eos puniret (alioquin tacitus eos ira oppressisset), sed ut minis eos deterrens et ad saniora revocans, populum haberet corde contritum et fidelem. Rursus patriarchas commendat et virtutem spiritualem, quam designat nomen Israel, ut genus jactantes Patrum, mores quoque imitentur eorum, et eodem studio flagrantes, Dei in servitio ipsi quoque assuescant.

Τοιοῦτος ἐτύγχανες καὶ ἄνωθεν, ἀπολείψας μὲν τοὺς ἐν τῇ φύσει σοι καταβληθέντας νόμους, ἐν πλαξὶ δὲ λιθίναις ἀναγκάσας γράψαι ταῦτα, ὡς καὶ Μωϋσῆς ὑμῖν ὠνείδιζε, καὶ τὸ ἀναιδὲς ὑμῶν ἀπέσκωψεν.

Vers. 5. Talem te præbuisti vel a principio; derelictis legibus, quæ natura vobis fuerant insitæ, leges a me extorsistis lapideis tabulis inscriptas; quod jam Moyses vobis exprobravit, et contumeliæ vertit.

Πάλιν τὴν προσποίητον αὐτῶν ἐλέγχων ὁμολογιαν, ἐπαναλαμβάνει τὰ παρ' ἐκείνων λεγόμενα λέγων· « Μὴ εἴπῃς· Ναὶ, γινώσκω αὐτά· » κἂν γὰρ ὡς εἰδότες προσποιεῖσθε, ἀλλὰ γοῦν ἐπ' αὐτῶν τῶν πράξεων φωραθήσεσθε, μήτε ἐπιστάμενοι, ἀκολούθως τῷ γεγραμμένῳ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, τὸ, « Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασι-

Vers. 7. Rursus fictam eorum fidem reprehendens, dicta eorum refert : *Ne dicas*, inquit : *Etiam nori ea.* Licet ea novisse contendatis, ipsa opera vestra vos ea ignoravisse confirmabunt, sicuti scriptum est in Evangelio : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum* [31]; ore quidem et lingua me confitemini, non

[31] Matth. VII, 21.

Stih 8. Ako se Bogu okrenemo, odmah će vas prihvatiti; bez oklijevanja odmah će se svi sjatiti u Jerusalim. Niko neće odreći vjeru ili posao, poremetili su ono što je proročeno. Ispuniće se ono što je rečeno za plemena; i to ona koja će kad napuste svoje i spoznaju Boga svoga i Spasitelja i pokaju se za pređašnje grijehe, doći u nebeski Jerusalim. A Izrael će se pokazati nezahvalnim. Iako im Bog daje nadu, oni ostaju neuki i ne sjećaju se ni toga da jedna žena može biti plodna, a druga jalova. Jer Gospod uređuje prema svom nahođenju obije prirode; jednu čini plodnom njivom, a drugu suvom i neplodnom zemljom.

Stih 12. Odasvud će se u njega sliti narod. Jer slava naroda darovaće se onima koji u Jerusalim hitaju, kao sinove svoje i kćeri svoje koje nosi na ramenima i na koljenima da sa njima razgovara. Sve će im pružiti Bog pomagač, kao majka koja vodi brigu o svom porodu.

Stih 13. Ovo što će otkriti u istoriji je dokazano; osobito pripovijedanje o događajima koji su se zbili kod nas nakon dolaska Spasitelja našega. Stoga težimo ka pravom Jerusalimu i prave Jevreje nosimo na ramenima i na koljenima; jer kad u rukama imamo blažene proroke i njihove knjige, sami se nadamo u Boga Avrama i ostalih očeva; imajući i knjige blaženih apostola napisane nakon Spasitelja našega i noseći ih na ramenima i iz njih crpeći simbole našega spasenja, kako da ne nosimo istinske sinove istinskog Jerusalima na ramenima, ko god od plemena odasvud sa njim želi da se spoji.

Stih 14. Kosti će proklijati prihvatajući staru jakost po Gospodnjem predanju; što takođe kazuje i priča po blaženom Jezekiji, kad se probude suve kosti i između sebe postignu harmoniju.

Stih 15. Ovo govori da javi kako će brzo biti sud kad Bog požuri i ne oklijeva; jer ne očekuje tužioce, jer on sve zna i prije nego se dogodi, kao što je rečeno: Oči tvoje će vidjeti ono što još nisam učinio. S pravom, dakle, ukidajući razlog za grijeh, uzima grom i oganj koji će on sam upaliti u našoj savjesti.

Stih 16. Označava kroz mač duhovni sud i kaže da će mnogi biti ranjeni, kao najtežim prijetnjama prestrašeni, od grijeha će odstupiti.

Stih 17. Ono što javno iznosi, ne samo da ih osudi, ali i da ih pripremi za spasenje ako ulože napor. Ovdje govori o miševima, da se tako postide sramotnih svojih djela i od zla odvrate.

Stih 18. Ne prepoznaje samo djela koja su vidljiva, nego i razmišljanja loša; što s pravom i zdravo na našu korist se odnosi. - Jer prijetnje ne pokazuje samo riječju, nego ih i sadašnjim događajima najavljuje. Na svaki način nastoji Gospod da spasi narod i drži govore koji se odnose na očeve: tako i prijetnjama i obećanjima postiže spasenje za njih. *I malo nakon toga kaže*: Na isti način ovdje obznanjuje da nas nadgleda i da će doći. Objavljuje da će okupiti sve narode među kojima su živjeli i čije su jezike naučili.

Stih 19. Poslao je blažene apostole po cijeloj zemlji da propovijedaju jevanđelje i u udaljenim zemljama.

Stih 20. Ovdje pominje konje i mule i zublje, ukazujući na buduće narode izvanrednog duha koga je prvi pokazao evnuh kraljice Kandaka, koji je Filipa dovezao na svojim kolima.

Stih 23. Neće više griješiti oko Boga. Neće biti namamljeni mamcima svjetovnim, sami će služiti Bogu; kad se spoje sa Gospodom Bogom, stalno će mu žrtve prinositi; ne tri puta na godinu, već svakog mjeseca, svake sedmice okupljaće se u svetim crkvama. Otići će još dalje i ni danju ni noću neće odstupiti od poštovanja istinskog Boga.

Stih 24. Vidjeće tijela mrtva, naroda sa Senaheribom protiv kralja Jezekilja koji su se okupili. - Ovo će se sve ukazati pri užasnom i sjajnom dolasku Božijem, kad, sazvavši skup svih stvorenja odasvud sakupljenih, svako po zaslugama svojim će dobiti, i svakome će se ukazati sudbina njegova i vidjeće crv besmrtni grijeha i neugasivi njegov oganj, tj. sud savjesti što kao crv besmrtni se vrti u duši njihovoj; i spržiće ih oganj koji su sami izmamili i svi će ih spaziti koji spoznaju Gospoda i tvorca svoga.

autem hæc affectu et animi studio sentitis.

ὁμολογοῦντων, μὴ μὴν διαθέσει καὶ ἀγάπῃ ψυχῆς ταῦτα φρονούντων.

Vers. 10. Noli dicere te propter argentum et æra dato a me fuisse venditum; nam potius tu temetipse vendidisti, non propter pecuniam quidem, sed propter admissa tua peccata. Nec imbecillitatis me incuses prodigiorum memor, quæ fuerunt in Ægypto edita, et servitutis vestræ apud Ægyptios. Nunc tamen eruam te ex captivitate propter nomen meum, ne tradito te peccatorum causa, et omni spe destituto, idola gloriam meam usurpent, impotentiæ me arguentia, quasi vobis libertatem largiri non possem.

Παραδεδόσθαι δὲ οὐ φήσεις ὡς ἐμοὶ ἐκτιννύων χρέος, οὐδ' ὡς ἀργύριον μοῦ κομιζομένου· ἐπιγράψεις δὲ ἑαυτῷ σαυτὸν πεπρακὼς, ἀντὶ ἀργυρίου τὰς σαυτοῦ ἁμαρτίας προέμενος· οὐ γὰρ ἐμῆς ἀσθενείας καταδραμεῖς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ μνημονεύσας καὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας μνησθείς· ἀλλὰ καὶ νῦν δι' ἐμαυτὸν τὴν ἐπάνοδόν σοι τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας χαριοῦμαι, ἵνα μὴ, παραδεδομένου σου διὰ τὰς ἁμαρτίας, σφετερίσωνται τὴν ἐμὴν δόξαν τὰ εἴδωλα, ἀδυναμίας μου καταδραμόντα, ὡς μὴ δυνηθέντα ὑμῖν ἐλευθερίαν χαρίσασθαι.

Vers. 12. Quæ quidem ad populum dicuntur; sed ad hominem quemlibet recte ea retuleris. Hortatur igitur Deus audientes, ut dicta intelligant, et condignos exinde excipiant fructus. Idem enim sum moribus qui natura; ut immutari naturæ meæ non est, ita nec mentis nec morum; sed idem remaneo et immotus in sempiternum bonitate mea insignitus, qua et a principio cuncta edens, per Filium ea in lucem protuli, et per ipsum conservo. Manus enim et dextera dicitur unigenitus Filius, patriæ mentis minister; unde vere sapientia Dei exstat unigenitus Filius et patriam mentem operibus suis declarat.

Τὰ μὲν λεγόμενα πρὸς τὸν λαὸν, μετάγεται δὲ καὶ εἰς πάντα ἄνθρωπον. Ὁ τοίνυν Θεὸς παραινεῖ εἰς συναίσθησιν τῶν λεγομένων ἔρχεσθαι τοὺς ἀκούοντας, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν καρποῦσθαι· Ὁ αὐτὸς γάρ εἰμι τὸ ἦθος, ὥσπερ οὖν καὶ τὴν φύσιν· καὶ ὡς οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ φύσει τὴν τροπὴν δέξασθαι, οὕτως οὐδὲ ἐν τῇ γνώμῃ τε καὶ τῷ ἤθει, ἀλλ' ὁ αὐτὸς εἰς ἀεὶ ὢν, ἀπὸ ἀγαθότητος γνωρίζομαι, ἀφ' ἧς καὶ τὴν ἀρχὴν τὰ πάντα ἐτεκτηνάμην, ἐν Υἱῷ ταῦτα δείξας, καὶ δι' αὐτοῦ ὑποστησάμενος. Χεὶρ γὰρ καὶ δεξιὰ ὁ μονογενὴς Υἱὸς λέλεκται, πληρωτὴς ὢν τῶν πατρικῶν ἐννοιῶν, ὡς εἶναι κυρίως σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ Υἱὸν, σαφηνίζουσαν τὰς πατρικὰς ἐννοίας ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις ἔργοις.

Vers. 14. Rursus homines superbos jubet, congregatis gentibus accedere, et recordari se ab alio non accepisse istas prædictiones, nec alium prænuntiavisse quæ longum post temporis intervallum evenient, nisi ipsum totius universi Deum, qui imminentes illis calamitates denuntiat, et ad saniora conversos denuo solatur.

Πάλιν τοὺς μέγα φρονοῦντας ἐν γνώσει τῶν ἐθνῶν παρεῖναι προτρέπεται, καὶ κατὰ νοῦν ἐκλαμβάνειν, ὡς οὐ παρ' ἑτέρου ταύτας τὰς προαγορεύσεις ἐξειλήφεσαν, οὐδέ τις τὰ μετὰ πολλοὺς χρόνους γενησόμενα προὔλεγεν, ἀλλ' αὐτὸς ἦν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς καὶ προλέγων τὰ καταληψόμενα αὐτοὺς δυσχερῆ, καὶ πάλιν μετατιθεμένων ἀνακαλούμενος.

Vers. 15. Memorat hic Deus Israelitas votorum suorum factos esse compotes. Quippe qui a Chaldæis toties oppressi et prælio fusi quam ardentissime cladem eorum fieri desiderabant. Cui desiderio respondens benigne Deus, declarat se non justa agentes defendisse, sed propter genus amatos servavisse contra Chaldæorum incursus.

Ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς ἐνταῦθα τῆς οἰκείας αὐτῶν ἐπιθυμίας εἰς ἔργον προχωρησάσης. Τῶν γὰρ Χαλδαίων θλιβόντων ἀεὶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ ἐπιτιθεμένων αὐτοῖς ἐν παρατάξεσιν, ἐπιθυμία ἦν τοῦ Ἰσραὴλ τούτους παρὰ τοῦ Θεοῦ διαφθαρῆναι· ὁ τοίνυν Θεὸς, ἀπὸ ἀγαθότητος καὶ τοῦτο εἰς ἔργον ἐκβῆναι συγχωρήσας, ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς, ὡς οὐ δικαιοπραγούντων αὐτῶν ἀντελάβετο, ἀλλ' ἀγάπῃ τῇ περὶ τὸ γένος, τοὺς Χαλδαίους τοῦ πολεμεῖν ἐκώλυσεν.

Vers. 16. Hic describit prophetæ sermo Domini affectus. Quæ enim ad populum non in angulis dicta sunt aut in abscondito, sed coram omnibus et palam prolata fuerunt. Nam certam habens ipse horum notitiam ad vos locutus sum et nunc non cesso idem faciens pro vestra salute; Dominus enim misit me, et afflat Spiritus sanctus.

Ἐνταῦθα τοῦ προφήτου οἱ λόγοι Δεσποτικὸν ἔθος μιμούμενοι· λελέχθαι γὰρ ταῦτα λέγει πρὸς τὸν λαὸν οὐ κατὰ γωνίας οὐδὲ ἐν παραβύστῳ, ἀλλὰ πρὸς πάντας καὶ ἐν τῷ φανερῷ. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐγὼ, ἀλήρητον ἔχων τὴν τούτων γνῶσιν, ἐποιούμην τοὺς πρὸς ὑμᾶς λόγους· τὸ δ' αὐτὸ καὶ νῦν ποιῶν οὐ παύομαι πρὸς ὑμετέραν ὠφέλειαν· Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ πέμπων, ὑπηχοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου.

Vers. 17. Ingratos illorum animos rursus increpans servitutis depulsionem memorat. Age, inquit, Conditorem tuum non agnovisti, dirigenti et plasmanti te non mente inservisti, num et eruentem te ex Ægypto fastidies? Ego vero qui istud effeci, idem adhuc sum: nullam prætermisi occasionem tibi ea commendandi quæ saluti esse potuerint,

Πάλιν ἐντρέπων αὐτοὺς διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ἀγνωμοσύνην, λυτρώσεως μέμνηται. Ἔστω γὰρ, φησὶν, ὦ Ἰσραὴλ, ποιοῦντα οὐκ ἐγίνωσκες, δημιουργοῦντι καὶ πλάττοντί σε οὐ παρηκολούθεις τῇ γνώσει, μηδὲ λυτρουμένου σου ἐξ Αἰγύπτου οὐκ ἠσθάνου; Ὁ τοίνυν τὸ τέλειον εὐεργετήσας εἰμὶ ὁ αὐτός· μηδένα καιρὸν παραλελοιπὼς νουθεσίας τῶν συντελούντων

σοι πρὸς σωτηρίαν, ἀλλ' αὐτεξούσιόν σε πεποιηκὼς ὑφηγησάμην, καὶ τὰ πρακτέα καὶ τὰ συμφέροντά σοι ὑπέδειξα· καὶ ταύτην ὁδεύσαντά σε τὴν τρίβον, ἐκκλίνας ἀπὸ τῆς ἐναντίας προξενούσης σοι θάνατον. A

Καὶ τόπον καὶ τρόπον ἀμείβειν αὐτοὺς συμβουλεύει, τοῦτο μὲν μετανισταμένους ἐκ τῆς Βαβυλῶνος καὶ καταλαμβάνοντας τὴν Ἱερουσαλήμ, τοῦτο δὲ μηδὲν ἐπάγεσθαι αὐτοὺς τοιοῦτο ἔθος Χαλδαϊκὸν συμβουλεύων, προσανέχοντας εἰδωλολατρείᾳ καὶ οἰωνισμοῖς καὶ ταῖς ἄλλαις Χαλδαϊκαῖς πλάναις. *Καὶ μετ' ὀλίγα·* Ὁ δὴ ἁρμόσει καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἁπανταχοῦ γῆς ὄντων, καὶ τὰ ἄκρα τῆς γῆς κατειληφότων, εὐαγγελιζομένου αὐτοῖς τοῦ σωτηρίου λόγου καὶ τῆς ψυχικῆς ἐλευθερίας τὴν λύτρωσιν ἣν ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν αἰχμαλωσίᾳ πράττοντας, καὶ ὑπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου ὄντας. B

sed liberum te constitui, me duce, me usque declarante quid tibi agendum, quid tibi profecturum; et dum hac in via ambularis, ab altera recessisti qua mortem consequuntur.

Vers. 20. Ut locum simul et mores immutent consulit; alios quidem dum relicta Babylone, Jerusalem repetant; alios vero, dum devitatis Chaldæorum moribus, ab idolis abstineant, et ab auguriis et cæteris hujusce generis moribus. *Paulo post:* Quæ etiam apte ad omnes gentes referentur ubique terrarum degentes, vel extremas terras occupantes, cum ipsis verbum salutis prædicatur, et spiritualis libertas, liberatio scilicet qua nos liberavit unigenitus Dei Filius in captivitate et sub potestate diaboli oppressos.

Λέγει δὲ, ὅτι, Εἰ καὶ οὗτοι οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐδέξαντο, ἀλλ' οὖν ἐγὼ τὸ οἰκεῖον ἔργον πεπλήρωκα· καὶ τοῦτο δῆλόν ἐστι τῷ Θεῷ.

§ Cap. XLIX, Vers. 4. Etiamsi nihil utilitatis ex verbis meis perceperitis, inquit propheta, opus meum peregero; labor meus coram Deo innotescet.

Πρὸς τὸ παρὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ κακῶς γυμνασθὲν κατὰ τοῦ Θεοῦ ὡς ἐπιλαθομένου τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦτο ἁρμόζει, διδασκομένης, ὡς οὐ λήθῃ δουλεύει τὸ Θεῖον, οὐδὲ ῥᾳθυμίᾳ προσανέχον ἀπρονόητα καταλιμπάνει τὰ ἑαυτοῦ ποιήματα· εἰ γὰρ παύσεται Θεὸς διανοούμενος περὶ ἡμῶν, καὶ ἀποπέσοιμεν τῆς αὐτοῦ μνήμης, παύσεται ἡμῶν καὶ τὸ εἶναι· τῆς γὰρ ἐννοίας τῆς ἐφ' ἡμῖν παυσαμένης, ἀφ' ἧς καὶ προσεληλύθαμεν, ἀκολουθεῖ συνανελεῖσθαι ἡμῶν καὶ τὸ εἶναι. C

Vers. 15. Jerusalem immerito Deum arguente, quasi fuisset ejus oblitus, aptissime respondet, divinum numen non esse oblivioni obnoxium, nec segnitie victum creaturas suas providentia sua destituere. Quod si enim nobis Dei providentia deseri accideret, et de memoria ejus excidere, continuo evanesceret vita nostra. Nam recedente illa mente qua in lucem editi sumus, et nobis pereundum esset.

Ἀπανταχοῦ ἀναίτιον ἑαυτὸν τῆς τούτων ἀποστασίας δείκνυσιν ὁ Θεὸς, ἑλκόντων μὲν καὶ ἀποσπώντων ἑαυτοὺς καὶ ἀναξίων δεικνύντων τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας· ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου τὸν Θεὸν ἀγαθὰ ἐπ' ἀγαθοῖς, καὶ δωρεὰς ἐπὶ δωρεαῖς προστιθέντος.

Cap. L, Vers. 1. Declarat Deus se nulla ratione defectionem illorum fovisse, cum ipsi se tradiderint, et perdiderint, et cura ejus indignos præstiterint, Deo bona super bona adjiciente, et dona super dona.

Ἐμοῦ μὲν δι' ἐλέγχων τε καὶ ἐπιτιμήσεων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρακλήσεων ἐπανάγοντος πρὸς ἑαυτὸν, ὑμῶν μηδὲ ὡς ἀκοῆς ἐπιστρεφομένων· οὐ παρὰ τὸ μὴ κεκτῆσθαι ἀκοὰς, ἀλλὰ παρὰ τὸ ἐθελοκωφίαν νοσεῖν.

Vers. 2. Ego vero reprehensionibus et pœnis, præsertim vero exhortationibus ad me revocabam, vos vero non audistis; non quod defuerint vobis aures, sed quod sponte eas obstruxistis.

Ἀλλ' ἀδυναμίας μου καταγνωσεσθε, φησὶν, ὡς μὴ ἐπαρκοῦντος εἰς τὴν ὑμῶν βοήθειαν, μηδὲ δυναμένου ἐξελέσθαι ὑμᾶς τῆς τῶν ἐπικρατησάντων τυραννίδος· ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποιτε τοῦτο, πεῖραν αὐτοὶ τῆς ἐμῆς δυ- D νάμεως ἐσχηκότες· τοῦτο μὲν ξηραίνοντος θάλασσαν καὶ ὑμῖν βατὴν αὐτὴν παρασκευάζοντος γενέσθαι, καὶ τὰ παραπλήσια τούτου.

Imbecillitatis me arguitis, inquit, quasi vos juvare, aut ab hostium tyrannide liberare non valerem; nolite ita loqui, toties meam potestatem experti. Nonne mare desertum feci et inter fluctus vobis iter paravi, et innumera alia edidi miracula?

Ταῦτα δὲ καὶ ἔσται, ἐάν περ βούλωμαι· καὶ σκότος ἐκεῖνο τὸ ἀφεγγὲς ἐπιβαλῶ οὐρανῷ, τὴν τῶν ὅλων μηνύων συντέλειαν, ἐν ᾗ καὶ τὸ πᾶν ἀφανισθήσεται, καὶ οἱ βίοι εὐθυνθήσονται, καὶ τὸ πρὸς ἀξίαν ἕκαστος ἀπολημφθήσεται.

Vers. 3. Quæ faciam si libuerit. Obscuris cœlum induam tenebris, hoc est rerum omnium modos definiam, et tunc omnia evanescent, et vita cujusque pensabitur, et quisque accipiet pro meritis.

Σῆτα ἐνταῦθα τὰς ἁμαρτίας λέγει τὰς παρ' αὐτῶν γινομένας· αἵτινες, παρ' αὐτῶν ἐσχηκυῖαι τὸ εἶναι, οὐχ ἑτέρους ἀδικήσουσιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ταῦτα ἐργασαμένους· ὥσπερ γὰρ τὸ ἱμάτιον αὐτὸ τὸν σκώληκα γεννᾷ, καὶ πάλιν τροφὴ αὐτοῦ γίνεται, οὕ-

Vers. 9. Tineam vocat hic peccata ab ipsis admissa. Quippe quæ ab iis parta non alios lædent, nisi ipsos parentes suos. Ut vestimentum tineam gignit et ab eo deinde corrodetur, ita et peccata nobis officiunt, ex nobis orta. Quæ autem patiun-

tur, qui se indociles in Deum et ingratos præbent.

Cap. LI, Vers. 2. Mitiore nunc sermone eos increpat, et velut procul a justitia remotos, alloquitur, et a Domino abalienatos, ut eos ad fidem deducat. *Et paulo post :* Qui igitur genus vestrum ista docui qui ex parvo tantum effeci, et tantis vos exornavi donis, qua ratione nunc non clementer excipiam pœnitentiam agentes et me agnoscentes?

Vers. 3. Non dicuntur hæc exaggerandi gratia. Qui enim non lætitia et exsultatione omnimoda replerentur animi illi, qui intima pace fruuntur, spe cœlestium florent, et cum Deo conjunguntur?

Vers. 4. Opem nunc omnibus affert, principibus æque ac populo. Non enim anteponit eos qui imperio præsunt, nec denegat auxilium inter gregarios militantibus, sed omnes animas eadem pensans trutina, communia facit obedientiæ præmia. Omnes ideo æque hortatur ut auribus attendant.

Vers. 5. Illuminabit cunctas gentes, omnes populos Dei notitia illustrabit, ut in eum sperent qui est brachium meum. Insulas hic vocat ipsos locos, præsertim vero Ecclesias; nec immerito ea ad animos retuleris voluptatibus velut sale circumlutos, et vanis in hac vita opinionibus agitatos.

Vers. 6. Fide digna documenta præbet, quibus de potestate divina diffidentes convincat, cœlum et terram. *Et paulo post :* Adhibita nunc præstanti animorum vi, pennata mente, ad cœlum evoletis et discatis quam firmiter sit constitutum, licet sicut fumus esse videatur. Et terram quam solidam existimatis perditione perdam, et omnia veterascent : permanebit autem salutare meum verbum in sempiternum, et ii tantum quibus cum eo permanere et in sæcula ire libuerit.

Vers. 7. Timete potius opprobrium et contemptum Dei. Quæ enim ex hominibus sunt, istis quotidie pereuntibus, ipsa simul peribunt; sola manet spes in Christum, perdurans cum eis qui salutare sunt consecuti.

Vers. 9. Jerusalem ut recipiat suadet quæcunque negligentia perdiderit; est enim tibi fortitudo, qua indutus valida videri poteris; recordare te non aliam esse ab illa Jerusalem, cujus ad nutum dehiscentes inter fluctus iter mare permisit, ut ex Ægypto liberati transitum haberent; cui inservierunt elementa; quæ vel in deserto rerum omnium copia abundavit. Noli igitur vires tuas prodere, nec animi virtuti torporem inducere, sed exsurge ad cœlestes spes, et, recepta fiducia, bonis te operibus exornes.

A τως καὶ αἱ ἁμαρτίαι, παρ' ἡμῶν γενόμεναι, ἡμᾶς βλάπτουσιν· ἀλλὰ ταῦτα πάσχομεν δι' ἀνηκοΐαν καὶ ἀνευλάβειαν τὴν πρὸς τὸν Θεόν.

Ἠθικώτερον νῦν τὴν ἐπιτίμησιν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται, καὶ ὡς μακρὰν τοῦ δικαίου ἀφεστηκόσι καὶ τοῦ Κυρίου ἀλλοτριωθεῖσιν, ὑφηγεῖται τοὺς λόγους, ἐνάγων αὐτοὺς πρὸς πίστιν. *Καὶ μετ' ὀλίγα* · Ὁ τοίνυν τῷ γένει τῷ ὑμετέρῳ ταῦτα ἐνδειξάμενος, καὶ ἐκ μικρᾶς προφάσεως αὐξήσας, καὶ εὐλογίαν πλήρώσας, πῶς οὐχὶ νῦν εὔπορος ἔσομαι τῷ μετανοοῦντι καὶ ἐπιγινώσκοντί με;

Οὐχ ὑπερβολικῶς ταῦτα [εἴρηται]· πῶς γὰρ οὐκ εὐφροσύνης καὶ πάσης χαρᾶς πληρωθήσονται ἐκεῖναι αἱ ψυχαὶ, αἱ μὴ στασιάζουσαι πρὸς ἑαυτὰς, ἀλλ' αἱ ἐν ταῖς ἐλπίσι τοῦ Θεοῦ εὐθηνούμεναι καὶ αὐτῷ ἀνακείμεναι

B

Καὶ νῦν τοῖς πᾶσι τὴν ἐπικουρίαν κομίζει, μὴ φυλοκρινῶν ἄρχοντας τῶν ἀρχομένων· οὐδὲ γὰρ προκρίνει τῶν ἐν ὑπηκόοις τεταγμένων, οὐδὲ ἀποκλεισθήσεται τῆς ὠφελείας ὁ ἐν ὑπηρέταις τελῶν, κοινὰς δὲ κεκτημένος τῶν ψυχῶν τὰς δυνάμεις, κοινὸν δὲ τὸν ἔρανον τῆς ὑπακοῆς νομίζει· ἐξ ἴσου παρακαλῶν πάντας προσέχειν τὸν νοῦν.

Φωτιεῖ μὲν πάντα τὰ ἔθνη, καταυγάσει δὲ εἰς θεογνωσίαν πάντας λαοὺς, ὡς εἰς αὐτὸν κεκτῆσθαι τὰς ἐλπίδας ὄντα βραχίονά μου. Νήσους δὲ ἐνταῦθα καλεῖ καὶ αὐτοὺς τοὺς τόπους, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς Ἐκκλησίας· ἐκλάβοις δὲ καὶ εἰς τὰς ψυχὰς, δίκην ἁλμυροῦ ῥεύματος περικλυζομένας ὑπὸ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ψευδῶν δοξῶν κυμαινούσας.

C

Ἀξιόπιστα δυσωπήματα προβάλλεται εἰς πίστωσιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τοῖς ἀπιστοῦσιν, οὐρανὸν καὶ γῆν. *Καὶ μετ' ὀλίγα* · Νῦν γοῦν ποτε ταῖς οἰκείαις τῶν ψυχῶν ἐνεργείαις χρησάμενοι, πτερώθητε τὴν διάνοιαν, καὶ οὐρανῷ προσεγγίσαντες, αὐτὸν ἐκεῖνον καταμανθάνετε, ὡς ἐκ καπνοῦ ὅσον ἦκεν εἰς ὄψιν, ἀκμητὶ συνεστησάμην· καὶ γῆν ταύτην τὴν πάγιον ὑμῖν εἶναι δοκοῦσαν φθορᾷ παραδώσω, καὶ τὰ ἐν κόσμῳ παρελθεῖν ποιήσω· μόνῳ ἑκάστῳ ἀϊδίου διαμένοντος τοῦ σωτηρίου θεσπίσματος· ᾧ καὶ συμπαραμένειν καὶ συνδιαιωνίζειν ἔοικεν.

Φοβήθητε δὲ μᾶλλον φαυλισμὸν καὶ ὀνειδισμὸν παρὰ Θεοῦ ὑμῖν γινόμενον· ὁ γὰρ παρὰ ἀνθρώπων γινόμενος ἐκείνοις συναπολεῖται, αὐτῶν ὑφ' ἑαυτῶν φθειρομένων· μόνη δὲ μένει ἡ εἰς τὸν Χριστὸν ἐλπὶς, συνδιαιωνίζουσα τοῖς τὸ σωτήριον τοῦτο παραδεξαμένοις.

D

Ἀναλαμβάνειν τὴν Ἱερουσαλὴμ παρακελεύεται, ἃ ἀμελείᾳ προΐδωκε· πρόσεστι γάρ σοι ἰσχὺς, καθ' ἣν δυνήσῃ, σεαυτὴν συναγαγοῦσα, ἰσχυρά τις ὀφθῆναι· τοῦτο λογισαμένη, ὅτι οὐκ ἄλλη τις παρ' ἐκείνην τυγχάνεις τὴν Ἱερουσαλὴμ, ᾗ ὑπεῖξε θάλασσα ὁδόν σοι ἀνατέμνουσα, ἵν' οἱ ἀπ' Αἰγύπτου ἐλευθερωθέντες διαβαίνειν ἔχωσιν· ᾗ ἐδορυφόρει τὰ στοιχεῖα, καὶ ἣν διεδέχετο ἡ ἐν ἐρήμῳ ἀνενδεὴς χορηγία. Μὴ τοίνυν τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις προδῷς, μηδὲ κοιμίσῃς τὰς ψυχικὰς ἐνεργείας· ἀλλ' ἐξανάστηθι πρὸς οὐρανίους ἐλπίδας· καὶ ἀναλαβοῦσα τὸ θαῤῥεῖν, ἀγαθαῖς πράξεσιν ἑαυτὴν κατακόσμησον.

Εἰ γὰρ καὶ πατὴρ καὶ μήτηρ ὑπηρέται τῆς γενέσεως γεγόνασιν, ὡς φιλίας σοι καὶ συγγενείας προφάσεις παρέχοντες, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀτονίᾳ τῆς δυνάμεως τοῦτο συνεχώρησα· οὔτε γὰρ τὴν ἀρχὴν πλάττων τὸν Ἀδὰμ τούτων ἐδεήθην, ἀλλὰ θελήσει ὑπεστησάμην καὶ δυνάμει τῇ ἐμῇ.

Καὶ τῶν προγεγονότων εἰς μνήμην αὐτοὺς ἄγει, καὶ εἰς τὸ αὖθις θαῤῥεῖν αὐτοὺς προτρέπεται· Οὔτε γὰρ, φησὶν, οἱ ἀπειλοῦντες, καὶ κατὰ σοῦ μαιμάσσοντες, ἠδυνήθησαν ἀντιστῆναί σοι, ἐμοῦ ἐπαμύνοντος· οὐδέτεροι ἰσχύσουσιν, ἐμοῦ ῥᾳδίως τούτους εἰς φυγὴν τρέποντος.

Διδασκόμεθα δὲ ἐκ τούτου, ὡς καὶ οἱ τάραχοι, καὶ αἱ ἐπαναστάσεις τῶν ἐθνῶν, καὶ τὰ δυσχερῆ τῶν πραγμάτων, καὶ οἱ πειρασμοὶ, κατὰ συγχώρησιν τοῦ Θεοῦ γίνονται· ὧν ἐνεργούντων, χρὴ τὸν νήφοντα ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καταφεύγειν βοήθειαν, καὶ παρ' ἐκείνου αἰτεῖσθαι τὴν τούτων ἀπαλλαγήν.

Πάλιν διὰ τῆς παρακλήσεως τὴν ἑκούσιον αὐτῆς πτῶσιν σημαίνει· οὐκ ἂν γὰρ οὐδὲ διαναστῆναι αὐτὴν προετρέπετο ὑπ' ἄλλου κατεχομένην, ἀλλὰ τῷ κατέχοντι ἐπετίμα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἑκούσιον πτῶσιν ὑπομενήκει, διαναστῆναι αὐτὴν παρακελεύεται.

Ὥσπερ τινὰ χοῦν ὂν συνέλεξο ἀπὸ τοῦ πτώματος, ἔκτεινον καὶ ἀπόῤῥιψον· καὶ τοὺς δεσμοὺς, οἷς σεαυτὴν κατεδέσμευσας, λῦσον ἀποσπάσασα ἑαυτὴν τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀδικίας, ᾧ ἑκοῦσα τὸν σαυτῆς τράχηλον ὑπέβαλες· καὶ ἀξίαν ἑαυτὴν ἀπέφηνας αἰχμαλωσίας, ἀφ' ἧς ῥυσθήσῃ μετανοοῦσα· οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν παρεδόθης ὑπ' ἐμοῦ ὡς ἀργύριον εἰλημμένη, ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις ἑαυτῆς ἁμαρτίαις ἐπράθης· ἅπερ συγχωρήσω σοι μετανοούσῃ, καὶ ἀνακαλέσομαι τῆς αἰχμαλωσίας.

Τὸ δὲ εἰς Ἀσσυρίους ἄκοντας ἀπαχθῆναι ἐμὴν ἔχει συγχώρησιν, αἰτίαν δὲ ὑμετέραν· οὐκ ἂν γὰρ οὐδὲ τούτοις παρέδωκα, μὴ τῶν ἁμαρτημάτων ὑμῶν προδεδωκότων ὑμᾶς· ὅτι δὲ ῥᾳδία ἔσται καὶ ἡ ἀπὸ τούτων ἀπαλλαγὴ, γνώσεσθε μετανενοηκότες.

Ἦ γὰρ οὐχὶ καὶ Ῥαψάκης ἀτονώτερόν με τῶν λεγομένων παρ' αὐτοῖς θεῶν εἶναι νενόμικε λέγων· Μὴ ὑμᾶς ἀπατάτω Ἐζεκίας· « Μὴ ὁ Θεὸς ὑμῶν ῥύσεται ὑμᾶς; μὴ ἐῤῥύσαντο οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ χώραν; » Ταύτης τοίνυν τῆς βλασφημίας ὑμεῖς αἴτιοι γεγένησθε, μοχθηροῖς ἤθεσι κωλύσαντές με εὐεργετῆσαι ὑμᾶς.

Τὴν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ἐπίσκεψιν τοῦ λαοῦ δηλοῖ διὰ τῶν λεγομένων· ἤτις καὶ παρουσία δικαίως ἂν λέγοιτο· οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τόπον ἐκ τόπου μετιούσης, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας καταδήλου γινομένης· τότε γὰρ καὶ παρεῖναι ἡμῖν λέγεται ὁ Θεὸς, ὅτ' ἂν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ ὑποδέξασθαι αὐτὸν ἀξίους ἀποφήνωμεν τοῖς καλοῖς ἤθεσιν· ὥσπερ οὖν ἀπεῖναι, μεταβαλλομένων εἰς τὸ ἐναντίον, μὴ εὐδοκιμοῦντος ἐπαναπαύεσθαι ὑμῖν διὰ τὰ μοχθηρὰ ὑμῶν ἤθη.

Ὡς γὰρ κατάδηλον τοῖς πᾶσιν ἡ ὥρα τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐκλάμψας ὁ ἥλιος καταλάμψει πάντα τὰ ὄρη·

A

B

C

D

Vers. 13. Opera quidem et patris et matris genitus es, ut amicitia tecum et cognatione conjungerentur, non quasi deficienti meæ potestati supplerent. Non enim mihi illis in principio opus fuit, cum plasmabatur Adam, sed voluntate ac virtute mea ipse eum effeci

Vers. 14. Res præteritas in memoriam eorum revocat, et ita fractos animos reficit; nam causam tuam agente me, non valuerunt, inquit, tibi resistere, qui minis te et furore urgebant; neque alii magis proficient, facile eos in fugam vertam.

Vers. 15. Docet hic nos turbamenta, et rebelliones gentium, et rerum angustias, et sollicitationes ad malum, non sine Dei numine fieri; quibus instantibus, prudenter te ad Dei auxilium recipies, ut liberationem ab eis depreceris.

Cap. LII, Vers. 1. Rursus declarat, dum eos ex hortatur, libenter ipsos in calamitates esse delapsos. Quod si enim ab alio quovis opprimerentur, non eos exsurgere juberet, sed argueret opprimentem; nunc vero cum voluntate sua in malis detineantur, ut exsurgant apte suadet.

Vers. 2. Pulverem excute, et abjice, quem cadens collegisti; et quibus temetipse devinxisti, solve vincula, exuto jugo cui collum tuum libenter subjeceras; ita quam tibi promerueras captivitatem per pœnitentiam solves. Non enim olim, ære accepto, a me venundati estis, sed propter ipsorum vestra peccata; quæ tamen pœnitentiam agentibus ignoscam, et vos de captivitate revocabo.

Vers. 4. Vos violenter in Assyrios abductos fuisse meo quidem permisso, vestra autem culpa factum est; non enim vos illis tradidissem, nisi vos prius peccata vestra prodidissent; quam facilis autem sit ab istis liberatio, conversis animis, experiemini.

Vers. 5. Nonne me Rhapsaces debiliorem existimavit idolis, quæ apud gentes dii habentur? Ne vos decipiat Ezecias, aiebat: « Nunquid vos Deus vester eruerei? Nunquid eruerunt dii gentium, unusquisque suam regionem [a]? » Propter vos ita deridetur et « blasphematur nomen meum, » qui pravis moribus beneficia mea a vobis depellitis.

Vers. 6. Quibus verbis indicat Deus se populi curam postea gessurum; quod etiam adesse optime dicitur, non transeunte sane natura ab uno loco in alium locum, sed vim suam manifestius declarante. Nam tunc quoque nobis adesse Deus dicitur, quando bonis moribus nos suscipiendo Deo dignos præbemus; ita et abesse, quando a recta via deflectentibus nobis, propter depravatos mores, acquiescere non dignatur.

Vers. 7. Quemadmodum lux diei omnibus conspicitur, qua sol effulgens montes cunctos illustrat,

[a] IV Reg. XIX, 32, 33.

ita splendidus erit et illustris meus ad vos adventus, tanta vos lætitia et exsultatione efferemini. Quo studio auditum pacis et felicitatis accepissetis, eo salutem vobis evangelizantes suscipietis, ita ut, vita vestra sapientius instituta, rex vester vocari digner. Hic miratur quoque spiritus propheticus pedes præconum Evangelium prædicantium, quibus gentes cunctas perlustrati, definitum sibi curriculum confecerunt. Lucidi erant pedes eorum, utpote qui fuerant ab ipso Salvatore loti. Super montes ferri dicuntur, propter præstantiam et sublimitatem evangelicæ doctrinæ. Pacem evangelizabant, pacem scilicet cum Deo prædicantes, ab omnibus tum prope, tum procul de gentibus excipiendam; et Christum Dei commendantes, qui divisa in unum conjunxit, et murum medianum separationis, inimicitias nempe omnes, in carne sua solvit.

VERS. 11. Ut animis suis consulant hortatur eos, affectibus pravis et Chaldaicis immutatis, potius quam locis; ne iisdem moribus immorentur suadet, quibus donec indulserint, immundi videbuntur.

VERS. 15. Reges placido tacitoque ore Deum adorabunt. Cæci quidem remanebunt et indociles, qui legem acceperant, et vaticinia audierant prophetarum, et prophetias cognoverant de Salvatore prolatas; gentes contra, quibus nihil annuntiatum fuit nec revelatum, sola fide Dei scientiam consequentur, et eorum quæ Deus de unigenito Filio suo disposuit.

CAP. LIII, VERS. 1, 2, 3. Quis credat? inquit propheta. Cui revelabitur doctrina de unigenito Dei Filio? Eamdem nos quasi parvulum humilem descripsimus, quasi radicem deficiente humore attenuatam. Tam humilis profecto ei species, ut cum nulla alia conferri possit, ut minime virtutem illam decere videatur, qua tot ac tanta prodigia edita fuerunt.

VERS. 5. Ingravescente in dies hominum nequitia, et nihil intentatum intemeratumque relinquente, pœna nos et vindicta manebat. Quæ vero nobis merita supplicia unigenitum Verbum in terram nostram delapsum, legem omnem et justitiam perficiens, peccato vero nulli obnoxium, sponte subiit; ea voluntate, ut ex ingratis nos gratos Deo redderet et amicos. Ipse quidem pœnas omnes et opprobria pro nobis pertulit; nos autem per fidem cum eo compatimur, per gratiam cum eo commorimur et salvamur.

VERS. 6. Tradidit eum Deus, sponte scilicet oblatum, non vi coactum. Nam Apostolus quoque eadem voce utitur ad libertatem et voluntatem Patris declarandam. « Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum traderet pro nobis[23]. »

[23] Joan. III, 16.

A οὕτως φανερὰ καὶ ἐπίδοξος ἔσται ἡ παρ' ἐμοῦ εἰς ὑμᾶς ῥοπή· χαρᾶς τε καὶ ἀγαλλιάσεως οὕτω πληρωθήσεσθε· καθάπερ τὴν ἀκοὴν εἰρηνικήν τε καὶ ἡδεῖαν δεχομένοις, οὕτω τε ἐξάκουστος ἔσται ἡ ὑμετέρα λύτρωσις, καὶ ἑαυτοὺς ἐπιδώσετε πρὸς διόρθωσιν, ὡς καὶ ἐμὲ αὐτὸν βασιλέα ὑμῶν ἀξιῶ καλεῖσθαι. — Ἐν τούτοις τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν, τῶν κηρύκων τοῦ Εὐαγγελίου τοὺς πόδας ἀποθαυμάζει, δι' ὧν πεποίηνται δρόμον ἐκπεριελθόντες τὴν εἰς πάντα τὰ ἔθνη περίοδον· ὡραῖοί τε αὐτῶν ἦσαν οἱ πόδες διὰ τὸ κεκαθάρθαι, ὡς ἂν τοῦ Σωτῆρος αὐτοὺς ἀπονίψαντος· ἐπὶ δὲ ὀρέων ἔτρεχον, διὰ τὸ μετέωρον καὶ ὑψηλὸν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· εἰρήνην δὲ κατήγγελλον ἀνθρώποις, εὐαγγελιζόμενοι τὴν πρὸς Θεὸν εἰρήνην, ἣν τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγὺς εὐηγγελίζοντο, δηB λοῦντες τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ποιήσαντα τὰ ἀμφότερα ἕν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσαντα, τὴν ἔχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ.

Ψυχικὴν αὐτοὺς ἐπιμέλειαν ἑαυτῶν ποιεῖσθαι παρακελεύεται, καὶ πρὸ τῶν τόπων μετανίστασθαι τῶν μοχθηρῶν ἰδεῖν (11) καὶ Χαλδαϊκῶν, καὶ μὴ μολύνεσθαι ἐν ἐκείνοις τοῖς ἤθεσιν, ἐν οἷς ἑαυτοὺς ἐνδεδωκότες, ἀκάθαρτοι ὀφθήσονται.

Οἵ τε βασιλεῖς μεθ' ἡσυχίας καὶ σιωπῆς προσκυνοῦντες, τυφλωττόντων καὶ ἀνηκόων μενόντων τῶν καὶ νόμον δεξαμένων καὶ προφητῶν προαγορεύσεις ἐπακουσάντων, καὶ τὰς περὶ τοῦ Σωτῆρος προφητείας ἐγνωκότων· τῶν δὲ ἐθνῶν τῶν μηδὲν μήτε ἑωρακότων μήτε ἀκηκοότων, μόνον δὲ πίστει προσCδεδραμηκότων εἰς τὴν θεογνωσίαν, καὶ εἰς τὴν περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατάληψιν.

Ἀντὶ τοῦ, Τίς πιστεύσει καὶ τίνι ἀποκαλυφθήσεται ὁ περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λόγος; Οἱ γὰρ ἡμέτεροι λόγοι πρὸς τὸν αὐτὸν γινόμενοι ὡσπερεὶ παιδίου εὐτελοῦς εἶχον, καὶ ῥίζης οὕτως ἀτόνου, ὡς ἐν σπάνει νοτίδος ἀποκειμένης· αὐτὸ δὲ τὸ εἶδος αὐτοῦ οὕτως εὐτελὲς, ὡς πολὺ ὑποβεβηκέναι τὰς τῶν λοιπῶν ὄψεις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως, δι' ἧς τὰ σημεῖα ἐτελεῖτο

Ἀκμασάσης τῆς τῶν ἀνθρώπων κακίας, καὶ πᾶν εἶδος παρανομημάτων ἐργασαμένης, τιμωρία καὶ κόλασις ἐπήρτητο· ἤντινα δίκην χρεωστουμένην ἡμῖν, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐλθὼν εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς κόσμον, καὶ πάντα νόμον, καὶ πᾶσαν δικαιοσύνην πληρώσας, ἁμαρτίᾳ τε μὴ ὑποπεσὼν, Dἑκοντὶ δέχεται· ἵν' ἡμῖν μεταβάλῃ τὴν κόλασιν εἰς εἰρήνην τε καὶ εὐμένειαν· αὐτοῦ μὲν τῇ πείρᾳ ὑπελθόντος τὰς ὕβρεις καὶ τὰς κολάσεις, ἡμῶν δὲ πίστει οἰκειουμένων τὰ πάθη, καὶ συναποθνησκόντων χάριτι καὶ σωζομένων.

Παραδεδόσθαι δὲ αὐτὸν ἀκούων, μὴ ἀνάγκην καθυπόπτευε, τὸ δὲ ἑκούσιον νόει. Καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος τῷ ὀνόματι τούτῳ κέχρηται, αὐθεντίαν καὶ βούλησιν Πατρὸς μηνύων· « Οὕτω γὰρ ὁ Θεὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν μονογενῆ Υἱὸν αὐτοῦ παραδοῦ-

(11) Forte ἰδεῶν vel ἰδίων.

ναι ὑπὲρ ἡμῶν. » Ἐκοντὶ τοίνυν ὑπομείνας τὰ πάθη, σιωπὴν φέρει, νόμον ἡμῖν ὑπομονῆς ἑαυτὸν παρεχόμενος.

Τὸ ἑκούσιον τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ πείρᾳ τῶν οἰκονομουμένων σημαίνεται· ὡς γὰρ πρόβατον ἀγόμενον εἰς θυσίαν, ἢ ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν, ἀνάγκῃ τε δαμαζόμενα οὐδὲ βληχᾶσθαι τὸ ἐνδόσιμον ἔχει· οὕτως αὐτὸς ἑκὼν ἐν τῷ πάσχειν ἀπεσιώπα.

Τὴν παράνομον καὶ ἄδικον κρίσιν δηλοῖ, τῆς ἀληθείας κρυθείσης. Τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν γενομένην δόξαν, καὶ τὴν ἐγγενῆ αὐτοῦ ἀξίαν, ἣν ἡ τῶν οἰκονομηθέντων ὑπέδειξε πεῖρα, τίς ἔσται ἱκανὸς λόγῳ φράσαι; αὐτοῦ μὲν θανάτῳ ὑποβαλλομένου, πάντων δὲ εἰς ἀφθαρσίαν χάριτι αὐτοῦ ζωοποιουμένων, καὶ πίστει λυτρουμένων. Διττῶς νοεῖται· τοῦτο μὲν, ὅτι ἐδέησεν ἀναγκαίως γενέσθαι τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος διὰ τὰ ἡμέτερα παρανομήματα· οὐκ ἂν γὰρ χώραν ἔσχεν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἐνδημία, ἡμῶν μὴ ἐν παρανομίαις ἐξετασθέντων· τοῦτο δὲ, ὅτι ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀνομιῶν εἰς τὸν θάνατον ἦχθη.

Ὅσον μὲν ἦκεν εἰς ἑαυτὴν τὴν φωνὴν ἀνεξετάστως λαμβανομένην, κατάρας καὶ οὐκ εὐλογίας εἶναι δοκεῖ ἔμφασις· ἢν δέ τις τὸν ἐναποκείμενον νοῦν ἀνιχνεύειν ἐθελήσῃ, εὑρήσει πέλαγος φιλανθρωπίας ἐναποκείμενον· τοὺς γὰρ πονηροὺς καὶ ἐν πλούτῳ αὐχοῦντας καὶ καταδεδικασμένους θανάτῳ, ὅσον ἦκεν, ἐκ τῶν αὐτοῖς εἰργασμένων ῥύσεται, πιστεύοντας καὶ παραδεχομένους τὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος, ὃς ἔσται αὐτοῖς ἀντικατάλλαγμα καρπουμένοις ἀντὶ ταφῆς καὶ θανάτου ζωὴν αἰώνιον καὶ ἄφθαρτον ἀθανασίαν.

Τὸ ἄδικον ἐμπαροινίαν τοῦ διαβόλου δηλοῖ, ἣν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπεδείξατο· μηδεμιᾶς γὰρ ἁμαρτίας εὑρεθείσης ἐν τῇ κατὰ σάρκα αὐτοῦ πολιτείᾳ, ἀλλ' ἀναμαρτήτου μεινάσης τῆς σαρκὸς, οὕτως ὡς κατὰ ἐνόχου ἁμαρτίας γενομένης ἐπῆγε τὸν θάνατον, δεικνὺς τὴν ἑαυτοῦ ἀρχέκακον κακίαν· ἀνθ' ὧν εὔλογος λύτρωσις γίνεται τοῖς ὑπὸ ἁμαρτίαν πίπτουσιν.

Ὥσπερ τὰ ἡμῖν χρεωστούμενα παθήματα αὐτὸς ἀναδεξάμενος ᾠκειώσατο, οὕτω καὶ τὴν ἐκ πίστεως γινομένην ἡμῖν κάθαρσιν αὐτὸν δεδέχθαι φάσκει. — Ἐνταῦθα δόσιν οὐ τὴν ἐν θυσίαις φάσκει, ἀλλὰ τὴν σὺν αἰσθήσει καὶ μετανοίᾳ· ἣν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ποιούμενοι, ἴασιν ἐδέχοντο ψυχικὴν, οὐ μόνον τὴν ἐνταῦθα ζωὴν ἑαυτοῖς πραγματευόμενοι.

Ἐπειδὴ ἔτι κέρδος οἰκεῖον ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τίθεται τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, διόπερ καὶ σῶμα ἀνέλαβε, καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη πάθη· ἀναγκαίως καὶ πόνον αὐτοῦ ἀφαιρεῖσθαι φάσκει ὁ αὐτοῦ Πατὴρ τὴν ἡμετέραν ἴασίν τε καὶ κάθαρσιν· καὶ φῶς αὐτῷ δεῖξαι τὸν ἡμέτερον φωτισμὸν, καθ' ὃν κατηυγαζόμεθα πρὸς θεογνωσίαν καὶ ἐπίγνωσιν, ἀμειβομένων τῶν ἠθῶν ἐπὶ τὸ βέλτιον, καὶ μεταπλαττομένων τῇ τοῦ Θεοῦ συνέσει. Τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κατ' ἐντολὴν πατρικὴν πάντα πράττον-

A Cruciatus autem sponte acceptos metus pertulit, ut se nobis velut legem patientiæ præberet.

Vers. 7. Quanta voluntate Salvator redemptionis opus perfecerit, indicat. Quemadmodum ovis ad victimam ductus, aut agnus coram tondente [24] ne cessitate victi, balandi occasionem non habent, ita ipse mediis in cruciatibus sponte silet.

Vers. 8. Iniquum et injustum fore judicium declarat, veritate oppressa. Gloriam post resurrectionem a Christo adeptam, et nativam ejus dignitatem, quæ in Incarnatione effulsit, quis poterit sermone complecti? Quippe qui, morte oppressus, omnibus gratia sua vitam immortalem largitur e. B salutem. Duplici de causa hæc dicuntur : Primum quidem quia propter peccata nostra Salvatore indigemus, nec fuisset cur veniret Salvator, nisi peccatis fuissemus obruti; deinde quia ab ipsis iniquitatibus ad mortem ductus est.

Vers. 9. Quæ ad verbum inconsiderate accipienti maledictiones esse videbuntur, non benedictiones. Quod si vero latentem mentem investigare volueris, reperies in hoc sermone misericordiæ oceanum. Nam pessimos et divitiis gloriantes, ac morte damnatos, quantum in eo erit, ab operibus eorum liberabit, dummodo in ipsum credant, et Salvatoris mortem excipiant, quæ illis præmio erit; pro sepultura ac morte vitam æternam et incor- C ruptibilem immortalitatem largietur.

Indicat hic quam contumeliose diabolus in Salvatorem debacchatus sit. Nam, licet nullum repertum sit in carnali ejus vita peccatum, et pura remansisset ejus caro atque integra, diabolus tamen cum, velut peccatorem, morte affecit, summam suam nequitiam declarans. Qua ratione jugum feliciter solutum est peccato inservientibus.

Vers. 10. Ut meritas nobis pœnas iste Christus suscipiens pro nobis pertulit, ita dicitur et munditiam, nobis per fidem adeptam, Deo acceptabilem fore. — Hic dari sibi jubet non victimas, sed cultum animi conscii et contriti, quo peccatores non D corpoream tantum vitam, sed et spiritualem sanitatem consequerentur.

Vers. 11. Cum salutem nostram onus esse suum reputaverit unigenitus Dei Filius, et ideo carnem susceperit ac pro nobis sit passus, recte dicit Pater se nati dolores auferre, nos sanando et mundando; adjicit se ostendere ei lucem, illam scilicet qua illuminati ad scientiam et intelligentiam Dei illustramur, moribus in melius conversis et juxta Dei præcepta informatis. Unigenito Dei Filio, cum Patris mandata perficienda essent, et omnis ejus mens fideliter implenda, necesse erat ut Salvator

[24] Isa. LIII, 7.

mantili se cingeret, et aquam infunderet in labellum, cunctaque servorum munera subiret. Quæ omnia Filius studio præstitit, cibum suum esse asserens, ut faciat voluntatem Patris [28].

A τος, καὶ τῇ ὑπακοῇ πληροῦντος πᾶσαν ἔννοιαν, ἀκόλουθον καὶ τὸ περιεζῶσθαι λέντιον τὸν Σωτῆρα, καὶ ὕδωρ βαλεῖν εἰς τὸν νιπτῆρα, καὶ τὴν πρὸς πάντα δουλείαν ἀναδέξασθαι· οἷς πᾶσι γενομένοις ἐκ προθυμίας παιδὸς, βρῶσιν δὲ λογιζομένου ὑπηρετεῖσθαι τοῖς τοῦ Πατρὸς θελήμασι.

Vers. 12. Possessio Filii vocantur quicunque in eum credunt, nec immerito eosdem antea diaboli spolia fuisse dixeris. Cum unigenitus Dei Filius mirabili incarnatione sua omnes ad Patris et Filii agnitionem deduxerit, ab erroribus et imperio diaboli liberatos, quem fortem esse errantes prius existimabant, recte nos ab eo possideri dicimur participes ejus effecti, spoliato diabolo, cui inservire videbamur.

Κληρονομία Υἱοῦ λέγονται πάντες οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν, ὥσπερ καὶ προγεγενῆσθαι σκῦλα δικαίως, ἄν τις εἴποι τοῦ διαβόλου. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῇ θαυμαστῇ οἰκονομίᾳ πάντας ᾠκειώσατο εἰς τὴν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ γνῶσιν, ἀποσπάσας τῆς πλάνης καὶ τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου, ὃν ἰσχυρὸν ἡγοῦντο εἶναι οἱ τὸ πρὶν πλανώμενοι· ἀναγκαίως τούτους κεκληρονομῆσθαι φάσκει μερίδα αὐτοῦ γεγενῆσθαι, σκυλευθέντος τοῦ δοκοῦντος αὐτοὺς κρατεῖν διαβόλου.

B

Cap. LIV, Vers. 1. Quæ per anagogiam de singulis animis valent sui incuriosis; præsertim vero de vocatione gentium quæ, Salvatore adveniente, augendæ et multiplicandæ erant.

Ταῦτα κατὰ ἀναγωγὴν καὶ εἰς ἑκάστην ψυχὴν ἐκληπτέον, ἀμελήσασαν ἑαυτῆς· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν αὐξηθέντων καὶ πληρωθέντων ἀπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας

Vers. 2. Quæ quidem ad ipsam Jerusalem referenda, post captivitatem augendam; rectius vero ad ipsas ecclesias quotidie dilatatas et amplificatas, accedentibus quoscunque gratia Dei permoverit; intelliges etiam ea de quacunque anima egregie mandata Dei perficiente.

Καὶ ταῦτα ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκληπτέον, αὐξομένης μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν· κυριώτερον δὲ ἐπ' αὐτῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ὁσημέραι πλατυνομένων καὶ ἐπίδοσιν λαμβανουσῶν διὰ τῶν προστιθεμένων τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ· νοεῖται δὲ καὶ εἰς ἑκάστην ψυχὴν συντελοῦσαν εἴς τι τῶν τῆς ἀληθείας καλῶν.

Vers. 3. Loquitur hic sensu anagogico de gentibus, ab Israel non ut pereant quidem possendis, sed ut una fide credentes cum ipso salventur.

Λέγει δὲ καὶ κατὰ ἀναγωγὴν περὶ τῶν ἐθνῶν τῶν μελλόντων μὴ εἰς θάνατον κληρονομεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἀλλ' εἰς περιποίησιν καὶ σωτηρίαν κοινῇ πιστευσάντων τῶν ἐθνῶν.

C

Vers. 7. Cuncta se mala oblivioni traditurum indicat. Sic enim inquit: Condonabo negligentias tuas, ut jam non amplius tibi earum memoriam ex probrem, quod facere solent qui lapsas mulieres ad tempus rejiciunt.

Τὸ ἀμνησίκακον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τούτῳ δηλοῦται· οὕτω γάρ φησι· Συγχωρήσω τὰ πλημμελήματά σοι, ὡς μηδὲ εἰς ὑπόμνησιν αὐτῶν ποτε ἐλθόντα ὀνειδίσαι· καθάπερ ποιοῦσιν οἱ γυναῖκας ἁμαρτούσας ὀλίγον ἀποῤῥίψαντες.

Vers. 11. Inclementiam hic declarat Chaldæorum. Quippe qui, munus cum accepissent a Deo Israelitas propter peccata puniente, sua etiam nimidine graviores in eos pœnas excogitaverunt et intenderunt.

Τῆς ἀπανθρωπίας ἐνταῦθα κατηγορεῖται τῶν Χαλδαίων, λαβόντων μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ ἐνδόσιμον τοῦ τιμωρήσασθαι τοὺς Ἰσραηλίτας διὰ τὰ πλημμεληθέντα αὐτοῖς, ἰσχὺϊ δὲ ἰδίᾳ λογισαμένων καὶ ἐπιτεινόντων αὐτοῖς τὰ δεινά.

Vers. 17. Nil profecturos hostium incursus dicit, ipso Jerusalem protegente; non enim valebit omne vas hostile in vos; vosmetipsi superabitis.

Τὴν παρὰ τῶν πολεμίων ἔφοδον τῆς αὐτοῦ ῥοπῆς παρούσης αὐτοῖς ἀδυνατήσειν λέγει· οὐδὲ γὰρ πᾶν σκεῦος πολεμικὸν ἰσχύσει καθ' ὑμῶν· ὑμεῖς περιγενήσεσθε ὑμῶν.

D

Cap. LV, Vers. 2. Paratus est Dominus ad ducendos homines, ad eos bonis donandos misericors Deus; nec dona temporaria modo hic se nobis largiturum annuntiat, sed et æterna in cœlo; nihil aliud a nobis deposcet, nisi animum gratum et docilem, docenti consentientem, et vocanti cum studio respondentem.

Ἕτοιμος ὢν πρὸς τὰς χορηγίας ὁ Δεσπότης, καὶ βρύων τοῖς ἀγαθοῖς ὁ φιλάνθρωπος Θεός· οὐ μόνον γὰρ τὰ ἐνταῦθα ἀγαθὰ ἐπαγγέλλεται δώσειν, ἀλλὰ καὶ τῶν μετέπειτα αἰωνίων ὥρεῶν τὴν ἀπόλαυσιν· οὐδὲν ἕτερον ἀπαιτεῖ ἢ εὐγνώμονα ἀκροατὴν, συνιέντα μὲν τὰ λεγόμενα, προστρέχοντα δὲ τῷ καλοῦντι μετ' εὐνοίας.

Vers. 3. Auribus attendere dum jubet, non sensus corporis intendere videtur. Nam oculis attendentes, iisdem audire non valemus; nec auribus attendenti, iisdem videre licet. Quod etiam de cæteris corporis sensibus valet. Quo constat eum

Τὸ προσέχειν ὠσὶν ὡς ἦκεν εἰς τὰς τοῦ σώματος αἰσθήσεις ἀνακόλουθον εἶναι δοκεῖ· ὀφθαλμοῖς γὰρ προσέχοντες, τοῖς αὐτοῖς καὶ ἀκούειν οὐ δυνάμεθα· καὶ ὠσὶν ἀκούοντες, τούτοις βλέπειν οὐχ οἷοί τέ ἐσμεν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὸ

[28] Joan. IV, 34.

σῶμα αἰσθήσεων· ὡς ἐκ τούτου δείκνυσθαι συμ- A
βουλεύειν αὐτοῖς προσέχειν κατὰ τοὺς τῆς διαγοίας
ὀφθαλμοὺς, καθ' οὓς καὶ ἀκούειν δυνατόν· ἁπλῆ γάρ
τις οὖσα ἡ ψυχὴ καὶ μονοειδὴς τὴν φύσιν, μιᾷ δυνά-
μει τό τε ἀκούειν καὶ ὁρᾷν κέκτηται.

Ἀλλ' ἴσως στενοχωρεῖ ὑμᾶς, καὶ κωλύει αὐτῷ
προσφυγεῖν τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸ εἰς αὐ-
τὸν ἠσεβηκέναι· ἀλλ' οὐδέ που μέγα κώλυμα ὑμῖν
φανεῖται, εἰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἄφατον ὄντα ἐνθυμη-
θῆτε. Οὐ γὰρ τοσαῦτα ἔσται ὑμῶν τὰ κακὰ, ὡς νικῆ-
σαι καὶ ὑπερβαλεῖν τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν· πολὺς
γὰρ ὢν ἐν οἰκτιρμοῖς, πολλὴν καὶ τὴν ἄφεσιν τῶν
ἁμαρτιῶν ὑμῶν ποιήσεται· καὶ οὕτως ὑμᾶς καθαροὺς
ἀποδείξει, ὡς μηδὲ ἴχνος σώζεσθαι τῶν προτέρων
ὑμῶν ἁμαρτημάτων.

Τὴν ἐπὶ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ νόμου εὐοδίαν παρέξειν B
αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται Θεὸς, μόνον εἰ ἑαυτοὺς ἐργάτας
αὐτῶν δεῖξαι ἐθελήσουσιν, αὐτοῦ χορηγοῦντος ἰσχὺν
πρὸς τὸ ἐπιτελέσαι ταύτας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ
τῆς αἰχμαλωσίας ἄνοδον οὕτως ἔδοξεν αὐτοὺς τοὺς
ἀφιέντας τοσαύτην ἀναλαβεῖν προθυμίαν τῆς τούτων
ἐκπομπῆς, ὡς μετὰ δορυφορίας καὶ ὁδηγήσειν· ὅπερ
ἐπὶ Κύρου τοῦ βασιλέως Περσῶν ἐπληροῦτο, τρανου-
μένης τῆς τοῦ Θεοῦ ῥοπῆς· καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ὀρέων
ἐν τῇ τούτων κινήσει τὴν ἀγαλλίασιν δεικνύντων,
ἔτι μὴν καὶ ἄλλων σημείων παρακολουθούντων·
ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τὴν ἔρημον διιόντων ὑπεχώρει ἡ
Ἐρυθρὰ θάλασσα, οὕτως, ἐξιόντων ἀπὸ τῆς αἰχμα-
λωσίας, ἱστορεῖται τὸν Τίγριν ποταμὸν πεζοὺς αὐτοὺς
διαβεβηκέναι, καθὰ καὶ ὁ Ἰορδάνης· καὶ τοσαύτην C
μεταβολὴν τὰ ὄρη λαβεῖν, ἀντὶ τῆς καταλαβούσης
ἐκ τῶν πολεμίων ἐρημίας, ὡς καὶ δένδρων ξένων
παρὰ τὰ ὄντα ἐκβοῦναι βλάστην· καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ
εὐμένειαν ἐκ τῆς τῶν ὀρέων μεταβολῆς δεικνύναι· ὡς πάντα συντελεῖ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ τὴν
ἐκείνου μήνυσιν.

Οὐ τοίνυν ὠνητὰ τὰ παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ προῖκά τε
καὶ χωρὶς ἀργυρίου ταῦτα λήψεσθε· οὐδὲ γὰρ οἴνου
χρεία εἰς σπονδὴν, καὶ στέατος εἰς θυσίαν· ἃ καὶ
ταῦτα ἀργυρίου ὠνούμενοι, οὐδὲν πλέον ἀποφέρεσθε
εἰς δύνησιν ἢ κόπον, ἢ μόχθον, μὴ ὄντων ἱκανῶν δυσω-
πημάτων.

Ὑμεῖς, φησὶν, οἱ ἀλλογενεῖς, οἱ τῷ Θεῷ ἀνακεί-
μενοι, καὶ κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ βιοῦντες, μὴ
λογίσησθε ἑαυτοὺς μακαριότητος ἐπιτεύξεσθαι καὶ
τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων· ἀλλ' ἐπιστάμενοι, ὡς τρόπος D
ὑμᾶς συνάπτει πρὸς Ἀβραὰμ, καὶ οὐ γένους ἀγχι-
στεία, ἠθῶν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθε, καὶ Θεῷ δουλεύειν
σπεύδετε, καὶ οὐ φυλοκρινηθήσεσθε τοῦ γένους τῶν
δικαίων.

Ἐπάγει αὐτοὺς εἰς κατανόησιν διὰ τούτων τῶν
τοῖς δικαίοις ὀφειλομένων ἀμοιβῶν.

Πάλιν ἐκ προσαγωγῆς εἰς συναίσθησιν αὐτοὺς τῶν
ἰδίων πλημμελημάτων ἄγαγεῖν βούλεται, φθεγγομέ-
νους μὲν ἀδεῶς κατὰ τοῦ δικαίου, ἀπρονοήτως δὲ τοῦ
βίου τούτου νομίζοντας ἀπαλλάττεσθαι· ὑποδεικνὺς
αὐτοῖς ὡς ἠρνήθησαν μὲν τὸ σωματικὸν εἶδος τῶν
ἁγίων· τῇ δὲ τῶν τρόπων μοχθηρίᾳ ὡκείωσαν ἑαυ-
τοὺς μοιχοῖς τε καὶ πόρνοις· μὴ ἀναλογισάμενοι, ὡς,
αὐτοὶ ὄντες ἀπωλείας ἄξιοι, κακίζειν ἐπειράθησαν

nobis consulere, ut oculis animi attendamus, quibus et audire fas est; simplex enim cum sit natura animus et incompositus, una eademque facultate audit ac videt.

Vers. 7. Impediunt te fortasse peccata tua atque in Deum impietas, et vetant ne ad ipsum confugias. Quod si autem misericordiam ejus perpenderis, jam nihil te impedire valebit; non enim ea erunt peccata tua, quæ benignitatem ejus vincere et superare possint; multus ipse in misericordia, multa quoque peccata dimittet, et ita vos mundos efficiet, ut ne vestigium quidem priorum delictorum remaneat.

Vers. 11. Prosperas vias observantibus legem se daturum denuntiat, vires ad perficienda mandata præstans, dummodo legis factores se præbere velint. Præsertim vero hoc Deo placuit ut qui captivitatem ex Ægypto soluturi erant, summo studio opus suum perficerent, ipsi Israelitarum iter dirigerent et præsidio tuerentur. Quod quidem, Deo jubente, Cyri Persarum regis ope factum est; ipsis montibus de hac migratione exsultantibus, et aliis quoque apparentibus signis. Nam sicut desertum accedentibus mare Erythræum transire licuit, ita e captivitate egressi siccis pedibus flumen Tigrim trajecisse narrantur, ut olim Jordanem, refertur quoque montes, ab hostibus antea vastatos, tunc a Deo fuisse ita immutatos, ut non suis tantum, sed et exoticis arboribus florerent. Qua montium immutatione benigne comprobavit Deus cuncta ipsius in manibus contineri, et mente dirigi.

Vers. 13. Non igitur ære dato, sed gratis et sine pecunia dona Dei consequemini; non vini libaminibus, aut victimarum adipe indigetis; quibus enim, et aliis pretio emptis, non plus proficietis, quam laboribus et defatigatione; hæc enim non sufficiunt ad flectendum Deum

Cap. LVI, Vers. 3. Vos, inquit, alienigenæ, qui Deo appositi estis, et ad præcepta ejus vitam instruitis, ne putetis vos beatitudinem consecuturos et hæreditatem sanctorum; sed hoc recordati, quod moribus cum Abraham conjungimini, non generis cognatione, morum curam geratis, studiose Deo inserviatis, et non separemini a genere justorum.

Cap. LVII, Vers. 1. Deducit eos ad pœnitentiam memoria bonorum justis destinatorum.

Vers. 3. Ulterius progressus iterum eos ad agnoscenda peccata adducere studet, justum procaciter increpantes, et cum inconsulte de vita ablatum existimantes. Indicat eos corpoream speciem sanctorum negavisse, et morum pravitate se ipsos consociavisse cum adulteris et meretricibus. Perditione digni cum essent, temere viros lacessere conati sunt qui de recto curare et Deo

intendere studebant. Idolorum fautores, quibus pueros super montes et petras deferebant immolandos, Dei vindictam vitaturos sperabant

Vers. 15. Quibus nominibus benigne Deus significat se esse Excelsum; ipsi enim quantum in eis erat, Deum humilem effecerant, idolis consentiendo. Præsertim vero sanctum se esse contendit, cum illi nomen ejus pravis cogitationibus et inhonestis operibus profanarent. Ego vero sanctus sum, et sanctis congaudeo, et sanctos homines efficio, vires eorum augendo, et mentes erigendo ad sublimiora, dummodo se ope mea dignos præbere, et contritam humiliatamque voluntatem præstare videantur; nam talibus ego vitam æternam largior.

Vers. 16. Ulcisci eo sensu Deus dicitur, quod peccatores ideo malis afficiat, ut se quisque ad bonam frugem recipiat; quod facit Deus, misericordia nobis parcens.

Vers. 17. In ipsis etiam pœnis repetendis misericordiam suam declarat Deus, dum multa peccantes paucis affligit.

Cap. LVIII, Vers. 1. Rem leviter perpendentibus lætari videntur impii in voluptatibus suis; at in dies ad perniciem propius accedentes, vera lætitia carent; non enim est alia lætitia præter eam, quæ per labores et tribulationes vitam æternam operatur. Justi autem vera lætitia replentur; quippe qui opere ea perficiunt quæ intendunt, et ideo placida mente fruuntur ac tranquilla.

Vers. 9. Quæ quidem hominibus peragenda sunt, vitam suam et mores suos recte instruentibus.

Cap. LIX, Vers. 5. Pleraque consiliorum, quæ verbis locuti sunt, ut ova aspidum nondum matura, aut tela araneæ quæ nullius usus est, plus damni afferunt quam utilitatis. Quod si autem forte ea, velut fota, opere perficient, nonne merito eos cum hominibus conferres, ovum aspidis frangentibus, et in eo regulum reperientibus? Qui scilicet anguis est venenatus et mortiferus.

Vers. 10. Quæ hoc sensu accipies: quemadmodum nihil eorum quæ obversantur cernere poterit, qui oculis licet præditus luce caret, aut qui lucem adeptus, oculis destituitur, ita necesse est ut qui mente aliquid complecti voluerit, doctrina illustretur ex divinis Scripturis desumpta.

Vers. 11. Tantus erit eis gemitus et ululatus, quantus urso catulos amissos lugenti; aut etiam quantus columbæ quæ natura continuo fremit.

Vers. 17. Salutem, quam pœnas dantes per pœnitentiam et docilitatem homines sibi operantur, suscipere dicit Deum, et velut indumentum, eorum

(12) Potius αὐτῷ.

Α τοὺς τοῦ δικαίου ἐπιμελομένους καὶ Θεῷ προσανέχοντας· εἰδώλοις γὰρ προσκυνοῦντες, καὶ τούτοις προσάγοντες τὰ ἑαυτῶν τέκνα εἰς σφαγὴν ἐπί τε τῶν ὀρέων καὶ τῶν πετρῶν, τὴν τοῦ Θεοῦ δίκην διαφεύγειν ὑπελάμβανον.

Διὰ τούτων ὅλων τῶν ὀνομάτων ἡ τοῦ Θεοῦ εὐμένεια δηλοῦται, ὅτι τε ὕψιστός ἐστιν· εἰ καὶ, ὅσον ἦκε τὸ αὐτῶν μέρος, ταπεινὸν πεποιήκασι, συγκρίνοντες εἰδώλοις τε καὶ δαίμοσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἅγιος, τούτων βεβηλούντων τὸ αὐτοῦ ὄνομα κακαῖς ἐνθυμήσεσι καὶ πράξεσιν οὐ καλαῖς· ἀλλ' ὅμως αὐτὸς ἅγιος ὢν καὶ ἁγίοις χαίρων, κἀκείνους ἁγιάζων, ἐπιῤῥωνύς αὐτῶν τὴν δύναμιν, καὶ ἐγείρων αὐτῶν τὰ φρονήματα, μόνον εἰ φανείησαν ἑαυτοὺς παρέχοντες ἀξίους, καὶ τὴν ἑαυτῶν θέλησιν δεικνύντες συντετριμ-
Β μένην καὶ τεταπεινωμένην· καὶ γὰρ καὶ ζωὴν αἰώνιον τοῖς τοιούτοις χορηγήσω.

Ἐκδικία δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον λέγεται, τὸ τὸν ἁμαρτάνοντα παραδοθῆναι σκυθρωποῖς πρὸς τὸ αὐτόν τινα παρ' ἑαυτοῦ παιδευθῆναι· ταῦτα ποιεῖ Θεὸς, φιλανθρωπίᾳ φειδόμενος τοῦ ἡμετέρου γένους.

Τὴν φιλανθρωπίαν ἑαυτοῦ ὁ Θεὸς καὶ ἐν ταῖς τιμωρίαις ἐνδείκνυται, ἡμῶν μὲν πολλὰ ἁμαρτανόντων, αὐτοῦ δὲ ὀλίγα παιδεύοντος.

Κἂν γὰρ οἱ ἀσεβεῖς τῷ δοκεῖν δοκῶσι χαίρειν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἡδοναῖς τρεφόμενοι, ἀλλά γ' οὖν εἰς ἀπωλείας τέλος καταστρέφοντες, οὐ τὴν ἀληθινὴν χαρὰν χαίρουσι· μόνη γὰρ κυρίως ἂν εἴη χαρὰ ἡ ἐκ καμάτων τε καὶ θλίψεων ζωὴν αἰώνιον πραγμα-
C τευομένη. Ἀλλὰ καὶ χαρᾶς τῆς ἀληθινῆς πληροῦνται οἱ δικαιοπραγοῦντες, εἰς ἔργον αὐτοῖς προχωροῦντο, τοῦ σκοποῦ, καὶ ἀταράχου μενούσης τῆς ψυχῆς, καὶ γαληνιαζούσης ἐν ἑαυτῇ.

Καὶ ταῦτα ῥυθμιζόντων αὐτοὺς εἰς βίον τὸν ἐνάρετον, καὶ τρόπων εὐθύτητα ὑφηγεῖται.

Τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν ἐπιθυμημάτων αὐτῶν ὧν συνελέξαντο ὥσπερ ὠὰ ἀσπίδων ἀτελεσφόρητα, καὶ ὡς ἴστὸς ἀράχνης εἰς οὐδὲν συντελῶν μένει, βλάβῃ αὐτοῖς μᾶλλον ἢπερ ὠφέλειαν φέροντα· εἰ δὲ καὶ συμβαίη ταύτας τὰς ἐννοίας ὥσπερ διαθερμανθείσας εἰς πράξεις προκόψαι, οὐκ ἔοικεν ἐκείνοις τοῖς κλάσασι μὲν ὠὸν ἀσπίδος, βασιλίσκον δὲ ἐν αὐτοῖς (12) εὑροῦσι; καὶ αὐτό ἐστι ἰοβόλον καὶ θανατηφόρον ἑρπετόν.

D Καὶ τοῦτο δὲ σκοπητέον, ὅτι, ὥσπερ ὀφθαλμῶν ὄντων, εἰ μὴ παρείη φῶς, καὶ φωτὸς ὄντος, εἰ μὴ ὦσιν ὀφθαλμοὶ βλέποντες, ἀδύνατόν ἐστι τὰ ὑποκείμενα καθορᾶν· οὕτως ἀνάγκη καὶ τὸν βουλόμενόν τι διανοεῖσθαι νοῦν, μὴ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἀρυόμενον σοφίαν, διαμαρτεῖν.

Τοσοῦτος δὲ ἔσται ὁ στεναγμὸς καὶ ἡ παρ' αὐτῶν οἰμωγὴ, ὅσην ἄρκτος ἀπολέσασα τὰ ἑαυτῆς τέκνα οἰμώξει· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περιστερὰ ἀδιαλείπτως φυσικῶς βρύχουσα.

Τὴν ἐκ τῆς μετανοίας καὶ συνέσεως πραγματευομένην σωτηρίαν τοῖς τιμωρουμένοις οἰκειοῦσθαι τὸν Θεὸν φάσκει, καὶ ἐνδύεσθαι ὥσπερ τι ἔνδυμα τὴν

τούτων δικαιοσύνην· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὥσπερ τι κράνος καὶ θώρακα περιτίθεσθαι φάσκει τὸν Θεὸν, τὰς τῶν ἀνθρώπων δικαιοπραγματείας· τὰ δὲ ἐπὶ Θεοῦ εἴληπται παραμυθίαν φέροντα τοῖς ἀκροαταῖς· καὶ ἐπεγείρει αὐτῶν τὰ φρονήματα, ὡς δυναμένων αὐτῶν καὶ ἔνδυμα Θεοῦ γενέσθαι, δικαιοσύνην μετιόντων.

Προειδέναι χρὴ τὸ ἦθος τὸ δεσποτικὸν, ὅτι πάντα δι' ἀγαθότητα προλέγει· ὡς, ὅταν ἀπειλῇ μὲν, ἵνα, φοβηθέντες τὰ σκυθρωπὰ, ἐπιστρέψαντες καὶ μετανοήσαντες ἀπαλλαγῶσι τῆς πείρας τῶν δεινῶν· ἢ πάλιν ἐπαγγέλλεται τὰ ἀγαθὰ, ἵνα ταῖς ἐπαγγελίαις ἐπιρρώσῃ τῶν δικαιοπραγούντων τὰς ψυχὰς, πρὸς τὸ μᾶλλον ἔχεσθαι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδος. Ἀλλ' οὐδέ που καὶ ἀνάγκην ἔχει Θεὸς πληροῦν ταῦτα· ἢ γὰρ μετανοησάντων ἀνῆκε τὸν θυμὸν, ἢ, μὴ ἐμμεινάντων τοῖς καλοῖς, οὐ τελειώσει τὰ ἐπαγγελθέντα καλὰ, ἡμῶν παρεχόντων τὰς αἰτίας τῷ Θεῷ τοῦ πληροῦν τὰ ἐπαγγελθέντα κακά.

Καὶ ταῦτα δὲ καθ' ἱστορίαν ζητοῦντι ἔνεστιν εὑρεῖν· τοῦτο μὲν Κύρου ἀνοικοδομοῦντος τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ μετ' αὐτὸν Δαρείου· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἀλεξάνδρου τὸν ἱερατικὸν στόλον θεασαμένου, καὶ μεταβαλλομένου τὸν θυμὸν εἰς προσκύνησιν.

Ὅπερ ἦν, καὶ ἐπὶ τῆς νυνὶ καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν δηλοῦται· πάντες γὰρ ἀπανταχόθεν ταύταις προσοίσουσι τὰς ἀπαρχάς.

Ἐπισκόπους λέγει τοὺς ἐπιστατοῦντας τοῦ λαοῦ, οὓς καὶ δικαιοσύνης ἐραστὰς μέλλειν ἔσεσθαι προὔλεγεν.

Ἔθος τοῖς προφήταις, προαναθεωροῦσι τὸ μέλλον, ἐπὶ μὲν τῶν σκυθρωπῶν ἀνιᾶσθαι καὶ πενθεῖν, ἐπὶ δὲ τῇ τῶν ἀγαθῶν θεωρίᾳ ἣν εὐαγγελίζονται τῷ λαῷ, κἂν ἀναισθητῶσιν οἱ ἀκούοντες αὐτοὺς, προεορτάζειν καὶ προεστιᾶσθαι κατὰ ψυχὴν, πεῖσμα βέβαιον κεκτημένους τῆς τῶν δειχθέντων θεωρίας. — Βλέπων τοίνυν ὁ προφήτης πρὸς τὸν Χριστὸν, ὡς ἔνδυμα αὐτοῦ ἐγεγόνει· πᾶς γὰρ ὁ ἐνδυσάμενος Χριστὸν, ἱμάτιον σωτηρίας ἐνεδύσατο, καθ' ὃ καὶ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν κατακοσμεῖ. Κἀκείνην τὴν διάθεσιν πληρῶν, ἣν ἂν πληρώσῃ νεανίσκος πρὸς παρθένον, ἔχαιρε καὶ εὐωχεῖτο κατὰ ψυχὴν, ὡς τῷ Χριστῷ συνὼν, κἀκεῖνον ἐνδεδυμένος, καὶ χιτῶνα αὐτὸν ἔχων εὐφροσύνης.

Τοὺς σπερματικοὺς λόγους σημαίνει, τοὺς ὥσπερ ἐν γῇ τῇ ψυχῇ ἐναποκειμένους, καὶ ὡς κῆπον αὔξοντα τὰ ἐν αὐτῷ σπέρματα, καὶ οὐκ ἔξωθεν οὐδὲ ἀλλαχόθεν ἐπεισφέροντα σπέρματα, ἀλλ' ὥστε γῆν ἔχουσαν λόγον καὶ ὁδοποιοῦσαν εἰς Χριστόν· ὥσπερ ἐν σώματι ὀφθαλμοὶ συγγένειαν ἔχουσι πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀνατείλαντος ἡλίου εὐθέως τὸ συγγενὲς ὁρῶμεν, οὕτω, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιλάμψαντος, τὴν κεκρυμμένην ἐν ἡμῖν ἐπιτηδειότητα πρὸς δικαιοσύνην ἐκλάμψομεν, τὸ σκοτεινὸν ἀποθέμενοι τῆς ψυχῆς ἦθος. Ἀγαλλίασιν δὲ λέγει ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν ἐξαπλούμενος.

Τοῦ προφήτου κατὰ ψυχὴν ἑστιαθέντος διὰ τὰ τῷ λαῷ ἐπαγγελθέντα· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτων ἀμελούντων τὴν εἰς τὰ ἔθνη φθάνουσαν χάριν προαναφωνήσαντος, ἀκολούθως οὐδὲ τῆς Σιὼν ἐπιμελεῖσθαι

justitiam induere. Imo quasi lorica et galea, inquit, circumdabitur Deus bonis hominum operibus. Quæ quidem de Deo referuntur, ut audientes excitent, et mentes eorum erigant, recordantium se justitiam colendo Dei indumentum posse fieri.

Cap. LX, Vers. 8. Præ oculis habendus est Dei mos propter benignitatem ventura prædicentis. Nunc minas intendit, ut diris perterriti, per pœnitentiam et animorum conversionem imminentia sibi mala avertant; nunc autem bona promittit, ut justorum animos promissis confirmet, et flagrantiori in Deum studio incendat. At nulla unquam lege ad hæc perficienda cogitur. Nam illis pœnitentiam agentibus, iram ponit; et his a recta via deflectentibus, prædicta bona non largitur: ipsi nos auctores sumus Deo prænuntiata mala immittendi.

Vers. 10. Quæ an reapse perfecta sint quærentem, historia apertissime docebit: primum cum Cyrus et post hunc Darius Jerusalem ædificaret; deinde etiam cum Alexander, sacram pompam miratus, pro irato amicissimum se præberet.

Vers. 13. Quod olim evenit, et nunc quoque de Ecclesiis constituendis valet; quibus enim undequaque gentes primitias afferunt.

Vers. 17. Episcopos vocat principes populi, quos et justitiæ inservituros prædicebat.

Cap. LXI, Vers. 10. Mos est prophetis venturæ prospicientibus, de miseriis quidem lugere et contristari, de bonorum autem contemplatione, quæ populo nuntiant, etiamsi audientes fidem denegaverint, lætari et spiritu exsultare, certam habentes ipsi rerum significatarum fiduciam. — Prospectatum igitur Christum propheta, ut vestimentum, induit; quicunque enim Christum induerit, vestimento salutis vestitus est, quo etiam sanctam suam Ecclesiam exornat. Ac iisdem affectibus permotus quibus sponsus in sponsam movetur, spiritu lætatur et exsultat, haud secus ac si cum Christo conjungeretur, Christum induisset, et tunicam eum habuisset lætitiæ.

Vers. 11. Seminales sermones intendit animis velut terræ commissos; et cum horto collatos semina sua efferente, non exotica aut aliena inducente; cum terra ratione prædita et viam ad Christum patefaciente. Quo enim modo oculi intima cognatione cum luce conjunguntur, et orto sole, statim hæc cognatio apparet, ita illuminante nos Salvatore, tenebrosis animæ moribus illustratis, splendebit in nobis latens ad justitiam habilitas. Exsultationem dicit se in conspectu gentium multiplicaturum.

Cap. LXII, Vers. 1. Spiritu exsultat propheta propter bona populo denuntiata; prædicit profecto vel invitis Israelitis gratiam a Deo in gentes diffundendam, non ideo tamen Sion negligendam, aut

derelinquendam Jerusalem ; næc autem illuminanda erat ab eo propter divina de ipsa consilia, et dona ipsi largita. Etenim properantibus apostolis Evangelium gentibus prædicare jussit Salvator, ut ad oves prius irent, quæ perierunt domus Israel [16].

VERS. 2. Nomen novum dicitur nomen Christianorum ; sæpius idem innuit. Etenim baptizatus baptismo salutis, renovata tota ipsius conditione, novo quoque nomine vocatur fidelis. Judæus novum illud nomen impugnat. Dicat igitur, juxta Isaiæ prophetiam, novum nomen quale sibi fuerit impositum. At non habet quod indicet. Restat igitur ut nomen illud Christianorum nomen sit, a Christo desumptum, quod ipse nobis Dominus imposuit, gentes nomine suo nobilitans.

VERS. 3. Ex variis floribus serta corona et diadema regni cœtum apostolorum designant, qui Ecclesiarum principes fuerunt et simul genere Israelitæ ; quibus novum nomen apte conveniebat, cum commune genus cum iis haberent.

VERS. 4. Voluntas vocantur qui Dei voluntatem faciunt ; vos et diligere dicitur, sicut habitans juvenis cum virgine. Hoc vero non marcentem, sed florentem conditionem designans ; nam sponsus sponsam cohabitatione protegit.

VERS. 6. Hodiernam Ecclesiarum constitutionem indicat ; populo tota die et tota nocte mandata Dei custodiente ; tota nocte docentibus presbyteris veram de Deo doctrinam, ac Dei laudes et memoriam celebrantibus.

CAP. LXIII, VERS. 1. Edom vocat filios Esau ; Bosoz vel Bosra dicitur caro (13). Vir igitur iste cum fortitudine et violentia vobiscum justo calculo litigabit, pœnas a vobis repetens. Litigat Deus enim cum hominibus, quando vocat eos in judicium, ut doceat se legitima vindicta uti, nos autem ipsi auctores esse supplicia in nos inferendi. Nam, vel vindictam exigens, omnia ad salutem nobis procurandam facit, ut a peccatis cessemus, ut pœnitentiam agentes salvemur, aut mundemur pœnarum judicio. *Et paulo post :* Vere admiratione stupebunt spirituales virtutes, cum videbunt Deum suum, cum corpore in cœlos ascendentem, et rubentem sanguine, et crucis stigmatibus transfixum ; et victoriam de morte relatam ; et gratiam hominibus largitam ; et peccatorum remissionem. Nam hominibus propter peccata sua morte damnatis, Salvator noster ipse pro nobis mortem subiit, ut nobis immortalitatem operaretur. *Et paulo post :* Quod si angelos exsultavisse audieris, noli illos ignorantiæ arguere ; noverant enim Salvatoris consilia ex quo in terram delapsus carnem suscepit ;

φησιν, οὐδὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐακεναι λέγει, ἀλλὰ καὶ ταύτην καταυγασθήσεσθαι ὑπ' αὐτοῦ διά τε τὴν πρὸς αὐτὴν ἄνωθεν σχέσιν καὶ διὰ τὰ δοθέντα αὐτῇ σεμνά· καὶ γὰρ τῶν ἀποστόλων σπευδόντων εἰς τὰ ἔθνη τὸ κήρυγμα ἐξαγαγεῖν, ὁ Σωτὴρ πρότερον αὐτοὺς ποιεῖσθαι τὸ κήρυγμα παρεκελεύετο πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ.

Ὄνομα καινὸν λέγεται τὸ ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν· πολλαχῶς δὲ τοῦτο νοεῖται· καὶ γὰρ ὁ βαπτισθεὶς βάπτισμα σωτήριον ὄνομα ἕτερον ὀνομάζεται, ὁ πιστὸς, ἀνακαίνισιν δεχόμενος τῆς ὅλης αὐτοῦ καταστάσεως. Ἀλλ' ὁ Ἰουδαῖος μάχεται πρὸς τὸ καινὸν τοῦτο ὄνομα· εἰπάτω τοίνυν, κατὰ Ἡσαΐου προφητείαν, ὄνομα καινὸν ἐπιτεθὲν αὐτῷ· ἀλλ' οὐκ ἔχει δεῖξαι· ἄρα τοίνυν τὸ Χριστιανῶν ἐστιν, ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ γνωριζόμενον, ὃ ὁ Κύριος ἡμῖν τέθεικεν, ἀπὸ τοῦ οἰκείου ὀνόματος σεμνύνων τὰ ἔθνη.

Ἐκ διαφόρων ἀνθῶν πλακεὶς, καὶ διάδημα βασιλείας τὸ τάγμα τῶν ἀποστόλων τυγχάνει, οἳ καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν προήχθησαν, ὄντες κατὰ γένος Ἰσραηλῖται, οἷς καὶ ἥρμοσε τὸ ὄνομα τὸ καινὸν, κοινωνίαν ἔχουσι πρὸς τὸ γένος.

Θέλημα τοίνυν καλοῦνται οἱ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιηκότες, οὓς καὶ ἀγαπᾷν λέγει, ὡς συνοικῶν νεανίσκος παρθένῳ. Τοῦτο δὲ οὐ φθορὰν σημαίνει, ἀλλ' ἀκμάζουσαν σχέσιν· καὶ γὰρ τηρεῖ ἐν τῷ συνοικεσίῳ τὴν παρθένον.

Τὴν νυνὶ κατάστασιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐμφαίνει· μεθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτωρ μελετῶντος τοῦ λαοῦ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ· ἐκδιδασκόντων τε ἱερέων τὰ περὶ Θεοῦ δι' ὅλης νυκτὸς, αἰνούντων τὸν Κύριον καὶ αὐτοῦ μνημονευόντων.

Ἐδὼμ λέγει τοὺς υἱοὺς Ἡσαῦ. Βοσὸρ δὲ ἤτοι τὴν Βόστραν λέγει καθ' Ἑβραίους σάρκα. Οὗτος τοίνυν ὁ μέγας ἐν ἰσχύϊ καὶ ἀσύγκριτος κριθήσεται πρὸς αὐτοὺς δικαίᾳ ψήφῳ, τὴν κατ' αὐτοὺς ποιησάμενος ἐκδικίαν· καὶ γὰρ Θεὸς πρὸς ἀνθρώπους κρίνεται καλῶν ἡμᾶς εἰς κρίσιν, ἵνα διδάξῃ, ὅτι αὐτοῦ μὲν δικαία ἡ ἄμυνα, ἡμεῖς δὲ αὐτῶν αἴτιοι καθ' ἑαυτῶν ἐπισπώμενοι τὴν δίκην· αὐτὸς γὰρ καὶ δίκην ἐπάγων, ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν πάντα ποιεῖ, ὑπὲρ τοῦ καὶ παῦλαν ἡμᾶς λαβεῖν τοῦ ἁμαρτάνειν, ἢ μετανοήσαντας σωθῆναι, ἢ κουφισθῆναι ἐν τῇ κρίσει τῆς τιμωρίας. *Καὶ μετ' ὀλίγα·* Ἀληθῶς γὰρ θαύματος ἐπεπλήρωντο καὶ αἱ νοηταὶ δυνάμεις, ὁρῶσαι τὸν ἑαυτῶν Θεὸν ἐν σώματι εἰς οὐρανοὺς ἀνιόντα καὶ φέροντα τὸ ἐρύθημα τοῦ αἵματος καὶ τὰ σύμβολα τοῦ σταυροῦ, τήν τε κατὰ τοῦ θανάτου νίκην, καὶ τὴν ἀνθρώποις χαρισθεῖσαν χάριν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Τῶν γὰρ ἀνθρώπων ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων θάνατον χρεωστούντων, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ὑπῆλθεν αὐτὸς τὸν θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν, ἵν' ἡμῖν ἀθανασίαν πραγματεύσηται. *Καὶ μετ' ὀλίγα·* Εἰ δὲ ἐπὶ ἀγγέλων ἀκούοις ὡς ἐπαπορούντων, μὴ ἐκεί-

[16] Matth. x 6.

(13) Hanc vocem non *carnem* significare, sed *firmam* atque *munitam*, luce probat clarius S. Hier. com. *in Is.* lib. XVII

νοις ἄγνοιαν προσάγῃς· ᾔδεισαν γὰρ τὰ οἰκονομούμενα ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, ἀφ' οὗ εἰς κόσμον ἐπιδημήσας σάρκα ἀνειλήφει· ἀλλὰ τὴν εἶναι ὀμμάτωσιν καὶ διδασκαλίαν τὸ πρᾶγμα, ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ ἄγγελοι χαίρουσι ἐπὶ σωτηρίᾳ, καὶ γεραίρουσι τὸν Δεσπότην, καὶ θαυμάζουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἠνέσχετο τὸ χρεωστούμενον ἀνθρώποις διὰ τὰς αὐτῶν παρανομίας ὑπελθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν, ἵν αὐτοῖς σωτηρίαν χαρίσηται, ἀθανασίαν αὐτοῖς χαρισάμενος.

A sed te erudiendi gratia ac docendi hæc dicta sunt, ut discas angelos quoque de salute nostra gaudere, ac Domino congratulari, et mirari quod Deus pœnas peccatis nostris debitas, ad salute nos et immortalitate donandos, pro nobis subire voluerit.

Πάλιν ἐνταῦθα τὸ ἄφατον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας σημαίνεται· καθ' ὃ δείκνυται αὐτὸς ἡμῖν παρεσχηκὼς καὶ τὸ εἶναι δι' ἀγαθότητα, καὶ τὸ ἐλεεῖσθαι διὰ φιλανθρωπίας, ὡς ἰδίων ποιημάτων ἀντιποιούμενος· καὶ οὐχὶ παρ' ἄλλου ἡμᾶς δεξάμενος ἔλεγεν, « Οὐχ ὁ λαός μού ἐστι τέκνα μου; » τουτέστιν, Ἐμὰ ὄντες, εἰς τέκνα μου λογισθήσεσθε· ἐμοῦ τὴν διάθεσιν τὴν ὡς τέκνοις ὀφειλομένην μὴ ἀθετοῦντος, εἰ καὶ ὑμεῖς ἀγνώμονες περὶ τὸν ἑαυτῶν πατέρα γεγένησθε. Ταῦτα δὲ ἤρμοζε παρ' αὐτῶν λέγεσθαι πρὸς τὸν Θεὸν, οἰκειωθέντων εἰς τὸν τῶν τέκνων κατάλογον.

Vers. 8. Rursus hic declarat quam inenarrabilis sit Dei benignitas. Memorat enim se olim vitam nobis benigne et dein veniam misericorditer tribuisse, nos quasi creaturas suas sibi vindicans. Nec ab alio nos accepisse contendebat : « Nonne populus meus filii mei? » Hoc est, Mei cum sitis, pro filiis habebimini; affectu vos complectar, quo filii diligendi sunt, dummodo vos in patrem vestrum gratos exhibeatis. Quæ autem ab eis Deo dicenda erant, filiorum in numerum receptis.

Πάλιν ὁ προφήτης τῆς σχέσεως τῆς πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ γενομένης ὑπομιμνήσκει, μνημονεύων τῶν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὥσπερ ὕποψιν αὐτοῖς ἄγει τῷ λόγῳ, τὰ εἰς τοὺς πατριάρχας γενόμενα.

B Vers. 11. Rursus commendat propheta affectus Domini in populum probatos, res præteritas memorans, et fidem ut sibi faciat, signa refert patriarcharum gratia edita.

Ἐνταῦθα ὁ προφήτης εἰς τὴν εὐχὴν μετατίθησι τὸν λόγον, καὶ ἀπ' οὐρανοῦ γνωρίζειν Θεὸν ἀξιοῖ· οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανοῖς ἀποκλειομένου, καὶ ἕως γῆς φθάσαι μὴ δυναμένου, ἀλλ' ὡς ἐγείροντος φρονήματα καταπεπτωκότα, καὶ εἰς γῆν ἕρποντα, ἀνάγοντος εἰς οὐρανοὺς, καὶ ἐκδιδάσκοντος μηδὲν γήϊνον, μηδὲν ταπεινὸν νοεῖν περὶ Θεοῦ· ἀλλ' εἰδέναι, ὡς ὁ μέγας νοῦς, ὁ τὰ πάντα συνέχων καὶ κυβερνῶν, τἄλλα οἰκείως γνωρίζεται ἀπ' οὐρανοῦ.

Vers. 15. Hic propheta ad preces confugit, et Deum orat ut de cœlo prospiciat. Non profecto quasi Deus in cœlis includeretur, et terram occupare non posset, sed ut demissas mentes relevaret, et ad terram depressas ad cœlestia erigeret, ac doceret eos nil humile, nil indignum de Deo esse sentiendum, habendum vero præ oculis, quod præstans illa mens quæ cuncta continet et regit, omnia quoque uno intuitu de cœlo perspiciat.

Οὐδὲ γὰρ τὸν Ἀβραὰμ εἶποιμι τὰ νῦν πατέρα, οὐκ ἀρνούμενος τὸν πατριάρχην, ἀλλ' ὡς μᾶλλον τῷ C Θεῷ τοῦ πατρὸς ὄνομα ἁρμόζοντος.

Vers. 16. Abraham patrem nunc non vocabo, non quod patriarcham negem, sed quod nomen Patris rectius Deo convenit.

Ὁ προφήτης πάντα ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναφέρει, οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ αἰτίου ἡμῖν γινομένου τοῦ ἁμαρτάνειν, ἀλλ' ἐνδιδόντος καὶ συγχωροῦντος ἐκεῖνα πράττειν, ἃ ἄν τις αἱρῆται· ὡς τὴν μὲν αἰτίαν ἔχειν ἐξ ἡμῶν καὶ παρ' ἡμῶν, τὴν δὲ ἀναφορὰν ἐπὶ τὸν Θεόν. — Ὡς ἐγκαταλειφθέντων αὐτῶν, καὶ μὴ ἀναστελλομένων διὰ πληγῶν τῶν κωλυουσῶν μὴ ἁμαρτάνειν.

Vers. 17. Cuncta ad Dominum referente propheta, ne putes Deum nobis auctorem peccatorum esse; facultatem tantum permittit et concedit faciendi, quæ cuique libuerint : causa igitur peccati in nobis et a nobis, ad Deum autem referenda peccandi facultas. — Quasi comprehenderentur ipsi, et calamitatibus opprimerentur, ne peccarent impedientibus.

Τῶν γὰρ Ἀσσυρίων ἀφελομένων τὰς πόλεις αὐτῶν καὶ περικοψάντων τὰς πλείστας πόλεις, ἀντοικησάντων δὲ τοὺς Γοτθαίους, οἳ καὶ Σαμαρεῖται ἐκαλοῦντο, ἐκ τοῦ τόπου τὴν προσωνυμίαν εἰληφότων· μόνον δὲ δύο ἥμισυ φυλῶν περιλειφθεισῶν μέρος κατεχόντων μικρὸν, ὁ προφήτης ἠξίου, ὥστε καὶ τοῦτο ὃ ἐδόκουν κατέχειν περιλειφθῆναι αὐτοῖς πρὸς μνήμην τῆς ἐξ ἀρχῆς σου εἰς τὸ γένος γενομένης εὐμενείας· μή πη καὶ τούτου ἀρθέντος γενοίμεθα ὡς μὴ λαός σου, μηδὲ χρηματίσαντες μερίς σου.

Vers. 19. Assyriis scilicet urbes nostras diripientibus, et plerasque earum evertentibus, auferentibusque de patria Gothæos, qui et Samaritani vocantur, loci nomine appellati; ac duabus tantum tribubus in angulo remanentibus, sentit D propheta parvam istam partem, quam possidere videbantur, iis non nisi ea de causa fuisse relictam, ut memoriam benignitatis servarent, olim a Deo patribus comprobatæ; ne si ista etiam auferretur a nobis, quasi populus tibi alienus, et munerum tuorum expers fieremus.

Πάλιν ἐμφαίνων ὁ προφήτης, ὡς οὐ δι' ἀσθένειαν τοῦ Θεοῦ οὗτοι ἐγκατελείφθησαν τοιαῦτα ὑποστῆναι, παρὰ τὴν αὐτῶν μοχθηρίαν ἁμαρτόντων καὶ παραβεβηκότων τὰς ἐντολὰς, ἐξηγεῖται τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ βουλομένου αὐτοῦ οἱ οὐρανοὶ

Cap. LXIV, Vers. 1. Rursus declarans propheta non propter imbecillitatem Dei ipsos fuisse oppressos, sed propter nequitiam peccantium et leges divinas violantium, effert sublimitatem Dei; quippe qui tantus est, ut, ipso iubente, *cœlum ave-*

riatur et cuncta *ut cera liquescant*. Hic Deum cum aliis conferens, qui dii vocantur, cum oculis cerni negat, aut auribus audiri ; sed qui in omnia imperium exerceat, solus est nec est alius qui eum superare valeat.

Vers. 5. Quæ hocce modo intelligenda : bonus Magister cum pravum habuerit discipulum, quem a nequitia revocare voluerit, hortabitur eum ut melior fiat ; quod si autem hic deterior in dies evadat, nedum a malo abstineat, tunc depellet eum Magister et derelictum pluribus etiam peccatis tradet. Ita de nobis factum est. Cum a pravis moribus averti noluerimus, tu iratus es, et nos ope tua destituti, omnium vitiorum labe trahimur. ροῦ ἡμῶν τρόπου, αὐτὸς ὠργίσθης, καὶ ἡμεῖς σου τῆς ἐποπτείας ἀποτυχόντες, κατὰ ὁοῦν τῶν ἁμαο-

Vers. 6. Ea quidem ratione mandata observabimus, ubi justitia jam non amicitiam nostram cum Deo defendet. Tunc enim ab eo deficiemus, quasi folia ab arboribus et a stirpe sua decidentia ; quod maximum crimen in nos habet.

Vers. 7. Quotiescunque Deus, vel multa hortatus, non poterit fideles suos a peccatis revocare, tunc ipse tandem irascetur, et ipsius cura desertos derelinquet.

Cap. LXV, Vers. 1. Ad Salvatorem spectant etiam hæc. Quippe qui patria benignitate missus, et sua misericordia motus, omnibus hominibus manifestus factus est, hominibus cum nec vocantibus, nec arcessentibus.

Vers. 5. Ultrix scilicet vis.

Vers. 6. Quando dicit, scriptum est, ignorantiam nostram ab eo doceri credas. Cum enim scripta nobis præteritarum rerum memoriam retineant, et ad reminiscentiam nos deducant, et quasi ante oculos res gestas exponant, eodem modo nos docet Deus. Cuncta autem Deo nota, et antequam fierent, jam novit ea.

Vers. 8. Rursus hic divitias charitatis suæ manifestissime declarat singulari documento ; nam ut cum inventum est acinum in botro maturum, propter unicum illud uva ipsa servatur, et æstimatur magni, et a nemine carpitur, ita ego quoque si unum reperiero servientem mihi, omnibus parcam, juxta ea quæ Abraham fuerunt dicta, quando pœnas a Sodoma repetebam, et vel quinquies misericordiam meam comprobavi ; idem et nunc refert ad indicandam benignitatem suam.

Vers. 10. Quæ igitur ipsis largior propter paucos inservientes mihi ; vos vero, qui mihi contradicitis vitæ vobis auctori, qui dæmonibus indulgetis, et mente carentibus mensam paratis ac potiones, morte moriemini. Jure autem eos morte damnat ; quippe qui post impietatem et peccata in Deum, vocantem non audierunt, et locum pœnitentiæ præstanti non paruerunt, sed iniquitates

ἀνεῳχθήσονται, καὶ τὰ ὑποκείμενα δίκην κηροῦ τακήσονται. Κἀν τούτῳ δηλῶν ὁ προφήτης, οὔτε ὄψει ὑποβάλλεσθα αὐτὸν φάσκει, οὔτε ὠσὶν ἀκοῦσαι, σύγκρισιν αὐτοῦ πρὸς ἄλλους λεγομένους θεοὺς γεγονέναι· ἀλλὰ κατὰ πάντων ἔχων τὸ κῦρος, μόνος ἐστὶ τοιοῦτος, ἄλλου πρὸς αὐτὸν παραβάλλεσθαι μὴ δυναμένου.

Τοιοῦτόν τινα νοῦν ἔχει· Ὡς, ὅτ' ἂν διδάσκαλος ὁ ἀγαθὸς ἔχοι πονηρὸν μαθητὴν, εἰ, μεταβαλέσθαι αὐτὸν βουλόμενος ἀπὸ τῆς πονηρίας αὐτοῦ, νουθετεῖ αὐτὸν κρείττονα ἑαυτοῦ γενέσθαι· ὁ δὲ μὴ μόνον ἀπαλλάττοιτο τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ προσθήκην ἐν πονηρίᾳ δέξαιτο· ἀκόλουθον ἀποστραφῆναι αὐτὸν τὸν διδάσκαλον, κἀκεῖνον ἐγκαταλειφθέντα εἰς πλείονας ἁταξίας ἑαυτὸν ἐκδοῦναι· οὕτω φησὶ καὶ ἐφ' ἡμῶν, μὴ ἀνεχομένων ἡμῶν μεταθέσθαι τοῦ πονη-

Τοιαῦτα ἡμῶν ἔσται τὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἐντολῶν, διάθεσιν πρὸς Θεὸν μὴ σωζούσης τῆς δικαιοσύνης· ἣ καὶ ἔκρευσιν ἡμῖν προεξένησεν, ὡς φύλλοις πίπτουσιν ἀπὸ τῶν δένδρων καὶ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ῥίζης· ὅπερ τὴν ἐσχάτην αὐτῶν κατηγορίαν ἔχει.

Ὅτ' ἂν γὰρ Θεὸς ἐπὶ πολὺ νουθετῶν μὴ σχοίη τοὺς πειθομένους αὐτῷ μεταθέσθαι τῶν παρανομημάτων αὐτῶν, τότε καὶ αὐτὸς τέλεον ὀργισθεὶς ἐγκαταλιμπάνει αὐτοὺς ὡς ἐρήμους αὐτοὺς γενομένους τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας.

Ἐκληπτέον δὲ καὶ εἰς Σωτῆρα ταῦτα, ὃς, πατρικῇ ἀγαθότητι ἀποσταλεὶς καὶ οἰκείᾳ φιλανθρωπίᾳ ἐλθών, ἐμφανὴς πᾶσιν ἀνθρώποις γέγονεν ὁ Σωτὴρ, ἀνθρώπων μήτε πρεσβευσαμένων πρὸς αὐτὸν, μήτε παρακαλεσάντων.

Ἡ τιμωρητικὴ δηλαδὴ δύναμις.

Τό δὲ, γέγραπται, ἀκούων, νόει ὡς ἡμετέραν παραμυθεῖται ἄγνοιαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἡμῖν ἐξ ἐγγράφων ἡ μνήμη συγκροτεῖται τῶν παρελθόντων πραγμάτων εἰς ὑπόμνησιν ἡμᾶς ἄγουσα, καὶ ὥσπερ ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ παρελθόντα πράγματα, οὕτως ἐκδιδάσκει· Πάντα ἐγνώσθη τῷ Θεῷ, καὶ πρὶν ἢ γένηται τὰ γενόμενα ἐπίσταται.

Ἐνταῦθα πάλιν ὁ πλοῦτος τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ φανερώτατα δηλοῦται οἰκείῳ ὑποδείγματι· Ὥσπερ γὰρ, ὅτ' ἂν εὑρεθῇ ἐν τῷ βότρυϊ ὁ ῥὼξ πέπειρος, δι' ἐκεῖνον τὸν ἕνα πᾶς σώζεται, καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖται, μηδενὸς αὐτοῦ ἀπτομένου· οὕτω, φησὶ, κἀγὼ, ἑνὸς εὑρεθέντος δουλεύοντός μοι, πάντας περιποιήσομαι, κατὰ τὸ τῷ Ἀβραὰμ λελεγμένον, ἡνίκα ἡ κατὰ Σοδόμων δίκη κατεπέμπετο, ἕως πέντε τὴν φιλανθρωπίαν ἐνδειξαμένου. Τὸ αὐτὸ τοίνυν καὶ νῦν φάσκει κατ' ἐπίτασιν ἀγαθότητος.

Ταῦτα τοίνυν παρέχω αὐτοῖς δι' ὀλίγους τοὺς δουλεύοντάς μοι. Ὑμεῖς δὲ, οἱ ἀνταλλαξάμενοι ἀντὶ ἐμοῦ τοῦ τὸ εἶναι ὑμῖν παρεσχηκότος, καὶ δουλεύσαντες δαιμονίοις, καὶ ἀψύχοις παρατιθέντες τράπεζαν καὶ κεράσματα, θανάτῳ ὑποπεσεῖσθε. Θάνατον δὲ αὐτῶν δικαίως καταψηφίζεται· ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὸ ἐξαμαρτεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν Θεὸν, καλοῦντι οὐχ ὑπήκουσαν, καὶ τόπον μετανοίας αὐτοῖς διδόντι,

οὐκ εἶξαν· ἀλλ' ἐπετείνατε καθ' ἑαυτῶν τὰ πονηρά, καὶ ἃ οὐκ ἤρεσκέ μοι ἐπράττετε. A

Ἐπειδὴ γὰρ, περὶ γαστέρα ἀσχολούμενοι, εἰς τὴν τῶν καρπῶν ἀπόλαυσιν τὸ πᾶν τῆς εὐφροσύνης ἐτίθεντο, καὶ εὐδαίμονας ἐνόμιζον τοὺς τούτων ἀπολαύοντας, λυπῆσαι αὐτοὺς βουλόμενος ἐν τῇ ἀκοῇ, ἵν' ἐπιστρέψαντες σωθῶσι, τὴν τούτων αὐτοῖς στέρησιν προαγορεύει.

Προκαταλέξας ἃ πείσονται οἱ μὴ φοβούμενοι τὸν Κύριον, μηδὲ ἐπιστρέφοντες πρὸς αὐτὸν, ἐπάγει, ὅτι Ἀπεναντίας τούτων οἱ δουλεύοντές μοι οὐ μόνον τεύξονται, ἀλλὰ καὶ ὀνομάτων, καθάπερ οἱ πατριάρχαι, οἱ πρὸς τοῖς τρόποις καὶ ὀνομάτων καινῶν ἐτύγχανον. Τούτων δὲ μὴ μετανοούντων, τοῦτο τὸ ὄνομα δοθήσεται τοῖς ἔθνεσι, τὸ μὲν εἰς ἀεὶ, ὅπερ ἐστὶ τὸ τῶν Χριστιανῶν· μηκέτι γὰρ εἰδώλων μνήμην ποιούμενοι, μηδ' ὡς εἰς θεοὺς ὀμνύοντες, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ δημιουργὸν αὐτῶν, παρ' αὐτοῦ ἕξουσι τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν. B

Μακροβίωσιν δὲ αὐτοῖς ἐπὶ πολὺ, ἀώρως μεν μηδενὸς μεταλλάττοντος, εἰς γῆρας λιπαρὸν φθάνοντος· καὶ γὰρ ἑκατὸν ἐτῶν ὁ τελευτήσας ἐν ἐκείνοις ἔσται, ὡς πρὸ ὥρας νέος ἀπαλλάξας τόνδε τὸν βίον· ὁ δὲ οὕτω μεταλλάττων ἐν κατάρας μέρει κείσεται ἁμαρτωλὸς συγκρινόμενος τῷ μακρῷ βίῳ.

Τὰ γὰρ ἀειθαλῆ φυτὰ ἐν τῷ παραδείσῳ ἀειζώους καρποὺς φέρει· οἵτινες ἐν μὲν τῷ εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ παραδείσῳ, ἄλλοι ἐπ' ἄλλοις γινόμενοι καρποὶ, παρεῖχον τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀεὶ ἀπολαύειν· ὅτε δὲ ἐξώσθη ὁ ἄνθρωπος, οἱ καρποὶ μένουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς ἄφθαρτοι. C

Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπαγγέλλεται μεταφοῦντι· ἐπειδὴ δὲ ἀπειθεῖς μεμενήκασι, μετάγει τὰς εὐλογίας εἰς τὰ ἔθνη· ὡς καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ταῦτα κατὰ ἀλήθειαν ἐκλαμβάνεσθαι.

Τῶν δύο ἥμισυ φυλῶν ἔτι ἐν τοῖς τόποις ὄντων, καὶ οἰομένων μὴ ἀπάγεσθαι εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν διὰ τὴν πρὸς τὸν ναὸν σχέσιν τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δὲ διὰ τρόπων ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐνοιαν, ὑποδείκνυσιν ὁ Θεὸς, ὡς οὐ τόπου χάριν ἢ ναοῦ ῥυσθήσονται τῆς αἰχμαλωσίας προηγουμένως οἱ ταῦτα ἔχοντες· τούτων γὰρ ἀντέχοντες, Θεὸς λέγει, διὰ τὴν τῶν οἰκούντων περὶ τὰ νόμιμα φυλακὴν, οὓς καὶ ναὸν βούλεται ἔχειν, καὶ ἀξίους εἶναι τοῦ ἐνοικεῖν ἐν αὐτοῖς. D

Πάντα γὰρ πανταχόθεν βοᾷ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, πολεμίων μὲν καταστρεφομένων, Ἐζεκίου δὲ ἐκ τοῦ ναοῦ ἐπανιόντος καὶ κηρύττοντος τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ.

Τουτέστι, Πρὸ τοῦ κινδύνου (14) ἔτεκεν ἄρσεν, ὅ ἐστι κύημα καλὸν καὶ τριπόθητον· ταῖς γὰρ τικτούσαις ἀῤῥενοτοκία μᾶλλον θατέρου προτέτακται· ἢ τάχα που καὶ ἄρσεν τὸ τεχθέν· οὐ γὰρ θηλύνεται πρὸς μακαρισμοὺς ὁ ἐν Χριστῷ λαός· φρόνημα γάρ ἐστιν ἐν αὐτῷ νεανικόν. — Ἐκδιδάσκει προλαβεῖν τῇ μετανοίᾳ τὸν καιρὸν τῶν ὠδίνων, καὶ ὥσπερ παιδία

(14) Forte κυητικοῦ.

suas etiam auxerunt, eaque fecerunt quæ nolebam.

Vers. 13. Quando ventri unice deditis, in possidendis frugibus summam felicitatem consistere videretur, ac eos tantum beatos esse qui istis abundant, terrere eos sermone volens, ut conversi salventur, frugum inopiam denuntiat.

Vers. 15. Prædictis quæ hominibus imminent, nec Deum timentibus, nec ad ipsum se recipientibus, adjicit Deus: Non modo longe diversa sortientur qui mihi inserviunt, sed nomine etiam novo vocabuntur, sicut patriarchæ, qui pro moribus novis quoque hominibus insigniebantur. Israelitis autem pœnitentiam renuentibus, gentibus dabitur hoc nomen, quod in æternum manebit, nec aliud est præter nomen Christianorum. Jam non amplius idolorum memoriam facient, neque ea tanquam deos invocabunt, sed unum Deum et conditorem suum colent, et ab ipso bonorum copiam impetrabunt.

Vers. 20. Multos annos perfecit qui non immatura morte rapitur et viridem consequitur senectutem. Justus enim centenarius erit quasi adolescens ante tempus moriens; peccator vero centenarius maledictus erit, propter ipsam grandem ætatem damnatus.

Vers. 22. Continuo florentes paradisi plantæ æternos fructus ferunt. Quippe qui, dum homo in paradiso esset, in dies magis ac magis aucti, æterna homini gaudia præbebant; expulso autem homine ex paradiso, remanent fructus in æternum incorruptibiles.

Vers. 25. Quæ quidem denuntiat Deus Israel pœnitentiam agenti; quia autem indociles remanserunt, benedictiones suas gentibus impertitur, ut in Ecclesiam juxta veritatem suscipiantur.

Cap. LXVI, Vers. 1. Ambabus tribubus adhuc terram suam occupantibus, seque in captivitatem propter studium Dei in templum non abduci putantibus, non vero propter bonitatem morum suorum aut suam in Dominum pietatem, declarat Deus: illos non loci aut templi gratia captivitatis immunes futuros, qui hæc præcipue colunt. Nam hæc retinebunt, ait Deus, propter inhabitantium circa legalia pietatem; quos enim templum possidere volo, sint digni qui illud inhabitent.

Vers. 6. Conclamant cuncta judicium Dei esse justum, fusis hostibus, Ezechia de templo egrediente et magnificentias Dei prædicante.

Vers. 7. Hoc est: Partu nondum maturo peperit masculum, præstantem scilicet fetum et ter optatum; matribus enim masculorum generatio gratior. Et profecto masculum genitum fuit; dici enim effeminatus non potest populus Christo fidelis; nam sensus illi virilis. — Docet ut pœnitentia diem partus præoccupemus, et velut parvulos

salutem nostram pariamus. Est quidem omnino super hominum mores, quod paulisper brevissima tolerantes, quasi diuturna pertulissemus, salutem consequamur. Quæ vero perficienda esse de Jerusalem nuntiabat, ad quam paulo post habitatores redirent ac tota gens.

VERS. 8. Nam si ad Deum convertemini, confestim vos excipiet; nec rem ipso ad longum temporis spatium differente, sine ulla mora statim omnes in Jerusalem congregabuntur. Non erunt qui fidem aut operam denegantes, prædicta disturbant. Complebuntur sane quæ de gentibus dicta sunt; quippe quæ, suis derelictis, Deum suum et Salvatorem agnoscentes, de prioribus erroribus pœnitentiam agentes, ad cœlestem Jerusalem accedent. Israel vero usque ingratum se præbebit: Deo vel præstantissima promittente, indociles remanebunt, ne illud quidem recordati quod una mulierum fecunda, altera vero sterilis prænuntiatur; Domino naturarum utramque naturam ad nutum suum componente; aliam quidem velut agrum frugiferum; aliam vero velut terram aridam et infecundam.

VERS. 12. Omnibus ad eam undequaque confluentibus. Nam gloriam gentium largietur eis ad Jerusalem festinantium, quasi filios suos et filias suas in humeris portantium, et ferentium super genua, ut cum iis communicent. Cuncta enim præbebit eis Deus adjutor, matris ad normam bonæ de natis suis curam gerentis.

VERS. 13. Quæ reperies historiis comprobata; præsertim vero narratione rerum nunc apud nos post adventum Salvatoris nostri gestarum. Idcirco ad veram Jerusalem tendimus, et veros Judæos portamus super humeros ac genua ferentes; cum enim in manibus beatos prophetas habemus, et illorum libris occurrimus, ipsi quoque in Deum Abraham et cæterorum patrum speramus; præprimis vero libros habentes a beatis apostolis post Salvatorem nostrum conscriptos et eos in humeris portantes, ac de illis symbola salutis nostræ haurientes, quo pacto non vere veros filios veræ Jerusalem super humeros gerimus, quicunque de gentibus undequaque cum illa conjungi student.

VERS. 14. Ossa germinabunt, pristinam virtutem recipientia juxta Dominicam prædictionem; quod etiam de beato Ezechiel historia refert, ossibus aridis excitatis et inter se apte cohærentibus [27].

VERS. 15. Hæc profert ut indicet, quam rapide judicium facturum sit cum Deus nec tempore indigeat, nec mora: non enim externos accusatores exspectat, qui ipse cuncta novit antequam fierent, uti dictum est: « Inoperatum meum viderunt

[27] Ezech. XXXVII, 12 sqq.

A ἀποκυῆσαι τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν· ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ πᾶσαν ἀνθρωπίνην συνήθειαν, ἐν ἀκαριαίῳ διαστήματι ὥσπερ ἐπὶ πολὺν χρόνον κάμνοντες, σωτηρίαν καρπώσασθαι. Τελεσθήσεσθαι δὲ αὐτὰ ἐπηγγέλλετο ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐν ὀλίγῳ ἀπολαμβανούσης τοὺς οἰκήτορας καὶ ἅπαν τὸ ἔθνος.

Οὐ μόνον γὰρ, ἐὰν ἐπιστραφῆτε ἐπὶ τὸν Θεὸν, ταχίστη ἔσται ὑμῶν ἡ ἀντίληψις, οὐκ εἰς χρόνων περίοδον ὑπερτιθεμένου τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εὐθὺ καὶ παραχρῆμα πάντων ἀπανταχόθεν ἐπισυναγομένων ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· οὐ στενοχωρηθήσεται τὰ τῆς ἐπαγγελίας μὴ βουλομένων, μηδὲ ὑπακουσάντων· πληρωθήσεται δὲ εἰς τὰ ἔθνη, τούτων μὲν ἀποβαλλομένων τῆς οἰκειότητος, εἰσποιουμένων δὲ τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλὴμ, ἐπεγνωκότων τὸν B ἑαυτῶν Θεόν τε καὶ Σωτῆρα, καὶ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ προτέρᾳ πλάνῃ. Ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἀγνώμων ἀπανταχοῦ· καὶ γὰρ ἐλπίδας αὐτοῖς ἀγαθὰς ὑπογράψαντος τοῦ Θεοῦ, ἔμενον ἀντίστροφοι· μήτε τοῦτο κατὰ νοῦν λαβόντες, ὅτι ἡ μέν τις γυνὴ πολύπαις ἀναδείκνυται, ἡ δέ τις ἔρημος παίδων· τοῦ Δεσπότου τῶν φύσεων πρὸς τὸ ἑαυτοῦ νεῦμα ἄγοντος ἑκάστην φύσιν· καὶ τὴν μέν τινα ὥσπερ γῆν εὔκαρπον ἀποφαίνοντος, τὴν δὲ ἄγονον καὶ στείραν.

Τῶν εἰς αὐτὴν πανταχόθεν συρρεόντων· τὴν γὰρ δόξαν τῶν ἐθνῶν χαριεῖται αὐτοῖς εἰς αὐτὴν σπευδόντων, ὡς τοὺς υἱοὺς αὐτῆς καὶ τὰς θυγατέρας ἐπ' ὤμων φέρειν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐπὶ γονάτων φέρειν αὐτοὺς, μεταδιώκοντας τὴν πρὸς αὐτοὺς C κοινωνίαν· ἡ γὰρ εἰς αὐτοὺς ῥοπὴ τοῦ Θεοῦ παρέξει αὐτοῖς ἅπαντα, δίκην μητρὸς χρηστῆς περὶ τὸ ἴδιον τέκνον ἐνδεικνυμένης τὴν ἑαυτῆς κηδεμονίαν

Καὶ ταῦτα εὑρήσεις οὕτως ἔχοντα ἐπὶ τῆς ἱστορίας· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἕως τῆς δεῦρο οὕτως ἔχοντα τελεῖται παρ' ἡμῶν μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· διὸ καὶ τὴν ἀληθῶς Ἱερουσαλὴμ μεταδιώκομεν, καὶ τοὺς ἀληθῶς Ἰουδαίους βαστάζομεν φέροντες ἐπ' ὤμων καὶ γονάτων. Ὅτ' ἂν δὲ μετὰ χεῖρας ἔχωμεν τοὺς μακαρίους προφήτας, καὶ ἐντυγχάνωμεν ταῖς ἐκείνων βίβλοις, καὶ ἐπὶ τὸν Θεὸν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῶν καθεξῆς πατέρων ἐλπίζομεν· ἔτι μὴν καὶ τοὺς μακαρίους ἀποστόλους μετὰ τὸν Σωτῆρα ἡμῶν ἐπιφερομένους τὰς αὐτῶν βίβλους ἔχοντες, καὶ ἐπ' ὤμων αὐτὰς βαστάζοντες, καὶ ἐν αὐταῖς τὰ σύμβολα τῆς σωτηρίας ἡμῶν μαθόντες, πῶς οὐχὶ ἀληθῶς τοὺς D ἀληθινοὺς υἱοὺς τῆς ἀληθῶς Ἱερουσαλὴμ, ἐπ' ὤμων βαστάζοντες, οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πάντες πανταχόθεν σπεύδουσιν ἐπ' αὐτὴν συναχθῆναι;

Τὴν ἰδίαν ἰσχὺν ἀναλαβόντα κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἐπαγγελίαν, καθὼς καὶ ἡ ἱστορία τοῦ μακαρίου Ἰεζεκιὴλ περιέχει, ἀνεγειρομένων τῶν ξηρῶν ὀστέων, καὶ ἀπολαμβανόντων τὴν σύμπηξιν καὶ ἁρμονίαν.

Ταῦτα παραλαμβάνει, δηλῶν τὸ ταχὺ τῆς κρίσεως, οὐ χρόνου, οὐ διατριβῆς δεομένου πρὸς τοῦτο τοῦ Θεοῦ· οὔτε γὰρ ἔξωθεν κατηγόρους περιμένει, ἐπιστάμενος πρὶν ἢ καὶ τὴν πρᾶξιν εἰς ἔργον παρ' ἐμοῦ προχωρῆσαι κατὰ τὸ εἰρημένον· « Τὸ ἀκατέργαστόν

μου εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου.» Ἀναγκαίως τοίνυν, ἐκκόπτων τὸν λόγον τοῦ ἁμαρτάνειν, παραλαμβάνει πῦρ καὶ καταιγίδα, ὃ αὐτὸς ἀνάπτει ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ἡμῶν.

Δι' ἧς ἐμφαίνει ψυχικὴν κόλασιν, καὶ τραυματίας ἔσεσθαι πολλοὺς λέγει· ἵνα, διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν δοκούντων αὐτῷ φοβερῶν εἶναι παιδεύσας αὐτοὺς, ἀναχαιτίσῃ τῶν ἁμαρτημάτων.

Ταῦτα δὲ προστίθησιν ἐν μέσῳ, οὐ κατηγορίαν αὐτῶν μόνον ἐνιστάμενος, ἀλλὰ καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς προξενῶν διὰ τοῦ ἐλέγχου, ἐὰν ἐπιστήσωσι τὸν νοῦν· καὶ γὰρ τὸν μῦν παρέλαβε, ἵνα, κἂν γοῦν οὕτως αἰδεσθέντες τὸ μυσαρὸν τῶν πράξεων, ἀνακωχὴν δώσωσι τοῖς κακοῖς.

Οὐ μόνον δὲ τῶν φανερῶν πράξεων αὐτῶν ἔλεγχον ἐποιεῖτο, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν αὐτοῖς κινηθησομένων κακῶν λογισμῶν· ὅπερ ἀναγκαίως καὶ χρησίμως ἐπὶ τῆς αὐτῶν λυσιτελείας ἐποίει. — Οὐκέτι τὴν διὰ λόγων ἀπειλὴν ποιούμενος, ἀλλὰ καὶ παρουσίαν οἰκείαν ἐπαγγελλόμενος· πανταχόθεν γὰρ τῷ Δεσπότῃ σκοπὸς σῶσαι τὸν λαὸν, καὶ στῆσαι τὸν λόγον τὸν πρὸς τοὺς πατέρας γεγενημένον· ὅθεν καὶ διὰ σκυθρωπῶν καὶ χρηστῶν ὄψεων σωτηρίαν αὐτοῖς πραγματεύεται. *Καὶ μετ' ὀλίγα* · Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐνταῦθα τὴν εἰς αὐτοὺς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἰδίαν παρουσίαν αὐτοῦ καταγγέλλει, δηλῶν, ὡς ἐπισυνάξει αὐτοὺς ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν ἐν οἷς ἀνεστράφησαν, ἐκεῖ ἐκμαθόντες καὶ τὰς γλώσσας αὐτῶν.

Ἐκεῖθεν δὲ καὶ τοὺς μακαρίους ἀποστόλους ἀπέστειλε κήρυκας καθ' ὅλης οἰκουμένης γενησομένους ἀπ' ἄκρων ἕως ἄκρων.

Ἵππων καὶ ἡμιόνων καὶ λαμπίνων μέμνηται, δηλῶν τὴν τῶν ἐθνῶν εὐθυμίαν, ἥτις πρώτως ἐπληροῦτο ἐπὶ τοῦ εὐνούχου τῆς Κανδάκης βασιλίσσης, ὃς τὸν Φίλιππον ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ.

Οὐκέτι γὰρ εἰς τοῦτον ἀπατηθήσονται, οὐδὲ τῷ κόσμῳ τούτῳ δελεασθήσονται, καὶ ὡς Θεῷ προσκυνήσουσιν· ἀλλὰ προσκολληθήσονται Κυρίῳ τῷ Θεῷ, τὰς ἐνδελεχεῖς θυσίας προτάγοντες, οὐκέτι τρίτον τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καθ' ἑβδομάδα καὶ μῆνα συναθροιζόμενοι ἐπὶ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν· οὐ μόνον δὲ ἕως τούτου στήσονται, ἀλλὰ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν οὐ παύσονται τὴν προσκύνησιν ποιούμενοι εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν.

Τῶν ἐπισυναχθέντων ἐθνῶν ἐπὶ Ἐζεκίου βασιλέως ἅμα τῷ Σεναχηρείμ. — Ταῦτα δὲ πάντα τρανωθήσεται ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου τῇ φοβερᾷ καὶ ἐνδόξῳ· ὅτε τὸ οἰκουμενικὸν θέατρον συγκροτεῖται· ὅτε πάντες πανταχόθεν συναχθήσονται· ὅτε ἕκαστος κομιεῖται πρὸς ἃ ἔπραξεν· ὅτε ὁ ἑκάστου κλῆρος φανεροῦται· ὅτε ὄψονται ἀληθῶς τῶν παραβεβηκότων τῷ Θεῷ τὸν σκώληκα αὐτῶν ἀτελεύτητον, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν ἄσβεστον· τουτέστι τὸ κριτήριον τῆς οἰκείας αὐτῶν συνειδήσεως, ὃ δίκην σκώληκος ἀτελευτήτου ἐν αὐτοῖς ἑνειλεῖται· καὶ καταφλέξει αὐτοὺς πῦρ πηγάζον ἐν αὐτοῖς· καὶ ἔσονται φανεροὶ πᾶσι τοῖς ἐπιγνωκόσι τὸν ἑαυτῶν δεσπότην τε καὶ ποιητήν.

[28] Psal. CXXXVIII, 16.

A oculi tui [28]. » Merito igitur rescindens peccandi rationem, procellam et ignem suscipit, quem ipse in conscientiis nostris accendet.

VERS. 16. Per gladium significat spirituale judicium et multos dicit esse vulnerandos, ut gravissimis minis deterriti, a peccatis recedant.

VERS. 17. Quæ in medium affert, non tantum ut eos incriminetur, sed etiam ut eis salutem reprehensionibus præparet, si forte mentem intenderent. De mure hic loquitur, ut vel ita de detestandis operibus suis erubescentes, a malis revocentur.

VERS. 18. Non opera modo arguit extrinsecus B apparentia, sed ipsas quoque pravas mentis cogitationes : quod merito et salubriter ad utilitatem nostram præstat. — Jam non verbis minas intendit, suam quoque præsentiam annuntiat. Per omnia enim studet Dominus ut salvet populum et sermonem perficiat ad patres prolatum : ideo tum minis cum promissis salutem ipsis operatur. *Et paulo post :* Eadem ratione hic quoque suam in eos inspectionem, adventum suum denuntiat; declarans se eos de omnibus gentibus congregaturum, inter quas degebant, quarum etiam linguas ediscebat.

VERS. 19. Hinc etiam beatos apostolos emisit in totum terrarum orbem perlustrati, Evangelium C vel in extremis regionibus prædicarent.

VERS. 20. Hic equos mulosque, et lampenas memorat, indicans præstantissimo animo futuras gentes, quem primus exhibuit eunuchus reginæ Candaces, qui Philippum curru suo vexit.

VERS. 23. Jam non amplius errabunt circa Deum, nec mundi illecebris illecti ipsi tanquam Deo inservient; sed cum Domino Deo conglutinati, continuo ei sacrificia offerent; jam non ter modo in annum, sed in singulos menses, inque singulas hebdomades congregabuntur in sanctas ecclesias. Quin imo, ulterius etiam progressi, nec die nec nocte a cultu veri Dei cessabunt.

VERS. 24. Cadavera videbunt gentium cum D Sennacherib adversus regem Ezechiam congregatarum. — Quæ autem omnia manifestabuntur in horrendo et illustri Dei adventu, cum, convocato creaturarum omnium cœtu, omnibus undequaque collectis, quisque pro meritis suis accipiet, ac sors cujusque apparebit, et videbunt vere vermem peccatorum immortalem, ignemque eorum inexstinguibilem; hoc est, judicium conscientiæ, quæ velut vermis immortalis in eorum animo vertetur; et torrebit etiam eos ignis ex ipsis elicitus, et omnibus conspicientur qui Dominum conditoremque suum agnoscunt.

ROMANI

ROMANI O MUČENICIMA[1]

Predgovor za mučeništvo svetog Filipa episkopa[2]

1. Među drugim Žitijama mučenika koja je objavio naš Johan Mabilonije[3] u tomu IV Analekta[4], postoje Pasija svetog Filipa episkopa; ali ona su, kao što sam priznaje u pred-govoru "nepotpuna na pojedinim mjestima, tj. uz pomoć drugog kodeksa korigovana." Taj kodeks se nalazi među relikvijama istaknute biblioteke Corbeiensis[5], koji je izbjegao uništenje i iz kojeg smo, uz pomoć edicije Johana Mabilonija, ispravili neka nejasna i netačna mjesta.

2. Niko ne može da pomiješa da je Filip bio poglavar crkve Herakleje, premda se njegovo mučeništvo dogodilo u Hadrianopolisu[6], pošto se to u njegovim Žitijama jasno kazuje; pošto su ga neke starije Martirologije ovako pominjale: "U Hadrianopolisu sv. Filipa itd" većina ga je smatrala episkopom Hadrianopolisa; i u tome nema ničega čudnog. Kardinal Baronije navodi njegovo mučeništvo u vrijeme Julijana i u bilješkama za Rimsku martirologiju tvrdi da je ovaj na dan 22. oktobra naslijedio Eutropija i Lucija episkope Hadrianopolisa, koji po svjedočenju svetog Atanasija u Apologiji o njegovom bjekstvu ka imperatoru Konstanciju od Arijanaca mnogo toga bijahu pretrpjeli. Presvijetli kardinal je to izrekao bez ijednog pouzdanog dokaza, odnosno jasno je po tome što postavlja Filipa za poglavara crkve Hadrianopolisa; a zna se da je bio episkop Herakleje. Ako bi se pak Žitija temeljitije proučila, čini se da prije opisuju progon Dioklecijana nego Julijana. Zato nam se čini tačnijim da navedemo pasiju ovog blaženog mučenika za godinu otprilike 304, sve dok se ne prezentuju pouzdaniji spisi koji bi nas odvratili od ovog mišljenja. Kako stariji tako i noviji pisci martirologija obilježavaju njegov dan 22. oktobra; jedni navode nekolicinu, a drugi mnoge drugove koji su bili sa njim. Žitija pominju presvitera Severa i đakona Hermesa, koje navodi još samo Raban, premda gotovo svi ostali kao najbližeg svetom Filipu imenuju presvitera Eusebija. Herakleja metropola Trakije, čiji je Filip bio episkop, ističe se među drugim gradovima istog imena, nekadašnja Prima ili kako govorahu stolica egzarha Trakije. A Hadrianopolis, u kome je Filip iskusio mučeništvo i danas je veoma slavan grad, nekadašnje sjedište arhiepiskopije i prije zauzeća Konstantinopolja, turska oblast. U drugim provincijama postoje drugi gradovi istog imena.

[1] *P. Theodorici Ruinart: "Acta martyrum", Ratisbonae 1859*.
[2] *P. 439.*
[3] *Jean Mabillon*, presviter i monah benediktinskog manastira sv. Martina (prim. prev.)
[4] Odabrana štiva (prim. prev.)
[5] *Corbie*, bivši benediktinski manastir u Francuskoj, posvećen sv. Petru. Codex Corbeiensis danas se nalazi u Nacionalnoj biblioteci Pariza (prim. prev.)
[6] Današnja Edirna, grad na sjeveroistoku Turske, na rijeci Marici. (prim. prev.)

ADMONITIO

IN PASSIONEM SANCTI PHILIPPI

EPISCOPI.

1. Inter alia Martyrum Acta, quae noster Johannes Mabillonius tom. IV. veterum Analectorum vulgavit, habetur Passio sancti Philippi Episcopi; sed quae, ut ipsemet agnoscit in Praefatione, *medica manu in quibusdam locis indiget, id est subsidio alterius codicis emendatioris.* Talem invenimus inter reliquias insignis Bibliothecae Corbeiensis, quae excidium evaserunt, cujus codicis ope aliquot editionis Mabillonianae loca obscura, et depravata emendavimus

Acta S. Philippi emendata.

2. Philippum Heracleensi ecclesiae praefuisse, quamvis apud Adrianopolim martyrium compleverit, nemo inficiari potest, cum id in Actis ejus expressum habeatur: cum tamen vetustiora quaeque Martyrologia commemorationem ejus sic designaverint: *Adrianopoli sancti Philippi Episcopi* etc. plerique eum Adrianopolitanum Episcopum fuisse existimaverunt; sed nulla jam potest esse ea de re difficultas. Ejusdem Martyris passionem Cardinalis Baronius ad Juliani tempora refert, eumque asserit in notis ad Martyrologium Romanum die 22. Octobris successisse Eutropio et Lucio Episcopis Adrianopolitanis, qui teste sancto Athanasio in Apologia de sua fuga ad Constantium Imperatorem, ab Arianis multa pertulerunt. Verum id absque ullo certo argumento ab illustrissimo Cardinale dictum fuisse vel ex eo patet, quod

Philippus Heracleæ Episcopus.

Adrianopoli passus est.

MUČENIŠTVO SVETOG FILIPA EPISKOPA HERAKLEJE

Iz manuskripta kodeksa Corbeiensis i IV toma Analekta

I I tako blaženi Filip, prvo đakon, uskoro presviter, u nekoliko poslova iskušenik crkve i zbog posvećenosti svojoj službi dostojan hvale, veseo u društvu sa dobrima i bezbrižan zbog časnog života, nakon saglasnosti svih napokon je stekao episkopski čin, čemu se niko nije čudio, zato što je bio dostojan njega. Možda se samo nekolicina začudila, no to je bilo kasnije. Rečeno je da je odmah u poslanici ukrasio riječi propovijedi apostola Pavla, u kojoj je između ostalog dodato i ovo: *Ako bi ko žudio za episkopatom, dobra bi mu žudnja bila.* Tada je učenike svoje, presvitera Severa i đakona Hermesa, čestim raspravama o doktrini jačajući, učinio sličnima sebi, ne samo duhom, nego i mučeništvom: bili su mu sudionici u slavnoj tradiciji njegovog mučeništva i kolege u ispovijesti. Ljubeći tako božanske naloge, živio je ovaj slavni starac, nudeći se na žrtvu Bogu. U gradu Hadrianopolisu iskusiće mučeništvo: kao iskusan i odličan upravitelj, koji suprotstavlja brod talasima, često im se odupirući i uspijevajući u tome, razboriti učitelj je izbjegao svaku buru: ili kao iskusan kočijaš, čas popuštajući uzde, čas ih zatežući, da konji ne bi bili razuzdani i skretali sa pravog puta, niti bili previše spori, ako se suviše zauzdaju.

II Tako je blaženi Filip upravljao narodom za nebesko carstvo, i čuvao ga episkopskom ljubavlju. Ali kada je zaprijetio pokolj okrutnog progona, ostao je hladnokrvan, i nije popustio mnogima koji su ga nagovarali da izbjegne kaznu takve okrutnosti i otputuje iz grada i odbijajući da ode, podučavao je da je bolje pretrpjeti progon nego ga izbjegavati, govoreći: *Neka se ispuni nebeski nalog.* I tako ostade u crkvi i jačajući poučnim govorom pojedinu braću da podnesu trpljenje, izrekao je sledeće: *Braćo, ako vjeruijete, već je došlo proročeno vrijeme. Odvijaju se poslednji dani nepouzdanog svijeta: uporni đavo prijeti, i kad malo po malo zadobije vlast neće doći da upropasti sluge Hristove, već da ih iskuša. Dolazi sveti dan epifanije: taj događaj nam se pojavljuje kao opomena za slavu. Neka vas dakle ne plaše nikave prijetnje bezbožnika ni mučenja, jer Hrist dodjeljuje nagradu vojnicima svojim koji podnose bol i trpljenje. Jer vjerujem da svi oni uzalud postupaju.*

III Dok je blaženi Filip tako besjedio, dođe stacionar[7] Aristemah, da po naredbi upravnika[8] zapečati voskom hrišćansku crkvu. Blaženi Filip reče: *Čovječe glupe i tupe vjere, koji vjeruješ da svemoćni Bog nastanjuje zidove, a ne srca ljudi, koji se ne držiš riječi svetog Isaije, koji reče: Nebo mi je stolica, a zemlja podnožje nogama mojim. Kakav ćete mi dom sagraditi?* Narednog dana stacionar je izašao sa svim nađenim i obilježenim crkvenim inventarom. U tuzi tada sva braća koja stajahu, spoznasmo žalost i nevolju u gradu. Blaženi Filip sa Severom i Hermesom i ostalima razmišljaše revnosno što takva situacija nalaže, naslonjen na vrata crkve, nije htio da uzmakne pred drugima sa stolice koja mu je povjerena. U bolu je razmišljao i premišljao o budućim događajima, kao učeni ljekari kad bolesnicima amputiraju trulo tkivo, a ono što pretekne više vole da liječe ljekarijama nego gvožđem; a amputiraju i druga, da ne bi u dodiru sa beskorisnim i smrdljivim tkivom propali i susjedni udovi kojima nije potrebno liječenje. Da se ne zaraze zdravi organi, odstranjuju se bolesni. Tako u ono vrijeme blaženi Filip razlučujući dobro od zla, da bi bilo dobro, sastavio je naredbu; bodrio ih je slatkim govorom da se ne promijene; pružaše lijek bolesnima, a savjet zdravima.

[7] Stacionariji su bili legionari, pretorijanci, članovi gradskih kohorti ili vitezovi u čijoj je nadležnosti bila zaštita javnih puteva i provincijskih upravitelja, hapšenje i zatvaranje prestupnika i odbjeglih robova i zaštita likalnog stanovništva od razbojnika. Kako su obavljali vojno – policijske poslove, takođe su bili zaduženi za pečaćenje crkvenih vrata. (prim. prev.)

[8] Praeses je upravnik rimske provincije tokom II v.n.e. koji zamjenjuje dotadašnje prokuratore. (prim. prev)

Philippum Adrianopolitanae ecclesiae supponat praefuisse; quem tamen Heracleae Episcopum fuisse constat. Si autem Acta paullo accuratius discutiantur; melius sane Diocletiani, quam Juliani persecutionem repraesentare videntur. Unde hujus beati Martyris passionem ad annum circiter CCCIV. referre maluimus, donec certiora momenta proferantur quae nos ab hac sententia demoveant. Diem vero ejus festum 22. Octobris assignant omnes cum veteres, tum recentiores Martyrologiorum scriptores; sed alii plures, alii pauciores Martyres socios ipsi adjungunt. Severi presbyteri et Hermetis diaconi meminerunt Acta, quos solos recenset Rabanus, quamvis ceteri fere omnes Eusebium presbyterum, proxime post sanctum Philippum nominent. Heraclea Thraciae metropolis, cujus Episcopus fuit Philippus, inter alias hujus nominis urbes eminet, olim Primatum, seu, ut vocabant, Exarchorum Thraciae sedes. Adrianopolis vero ubi passus est Philippus, etiamnunc perstat celeberrima, sedes olim archiepiscopalis, et ante captam Constantinopolim Turcorum regia. Aliae sunt in aliis provinciis ejusdem nominis urbes.

Quo tempore.

Ejus socii.

PASSIO SANCTI PHILIPPI

EPISCOPI HERACLEAE.

Anno Christi circa 304.

Ex mss. cod. Corbeiensi et tom. IV. Analectorum.

I. Beatus itaque Philippus, diaconus primum, mox presbyter, aliquot laboribus probatus Ecclesiae, et stipendiorum suorum devotione laudabilis, conscientiae bonis laetus, et vitae honestate securus, consensu omnium tandem decus episcopale suscepit, nullo mirante, eo quod dignus esset, aliquantis stupentibus forte, quod serius. Statim Apostolum Paulum praedicationis ornavit eloquium in epistola dictum est [1], in qua inter cetera illud adjectum est: *Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Tunc discipulos suos Severum presbyterum et Hermen diaconum frequenti ad doctrinam disputatione confirmans, similes non solum animo, sed etiam passione sibi fecit: ut quos habuerat in gloriosi illius mysterii traditione consortes, haberet etiam in confessione collegas. Diligens itaque divina praecepta, talem gloriosissimus senex agebat aetatem, victimam se offerens Deo in Adrianopolitana civitate passurus: qui ut peritus et optimus gubernator, fluctibus navem frequenter opponens, resistendo, aliquotiens et cedendo, omnem procellam moderatus magister excludit: aut quasi peritus auriga, nunc relaxando habenas, nunc retinacula stricta prohibendo, nec plus justo vagari equos patitur, nec segnes nimio torpore retineri.

1. Tim. 3.

II. Ad hujus similitudinis modum beatus Philippus populum caelesti gubernavit imperio, et episcopali amore servabat. Sed cum dirae persecutionis immineret excidium, non est mente turbatus, ac suadentibus multis, ut a civitate proficiscens poenam tantae crudelitatis effugeret, exire detrectans, docuit haec expetenda esse potius quam cavenda, dicens: *Compleatur caeleste mandatum.* Itaque de ecclesia non recedens, et ad tolerandi patientiam singulos Fratres docta oratione confirmans, hujusmodi verba profudit. *Praedictum jam, si creditis, fratres, tempus advenit. Nutantis saeculi extrema volvuntur: imminet pertinax diabolus, et potestate paullisper accepta servos* Christi *non venit perdere, sed probare. Epiphaniae dies sanctus incumbit: quae res admonitionem nobis praestat ad gloriam. Nullae ergo impiorum minae, nulla vos tormenta terreant, nam et patientiam perferendi, et mercedem tolerandi dolores militibus suis* Christus *indulget. Credo enim quod incassum omnis illorum procedit intentio.*

Epiphaniae festum.

III. Haec adhuc beato Philippo disserente, Aristemachus Stationarius civitatis [2] advenit, ut Praesidis jussu impressis cera signis ecclesiam clau-

1) Ed. *epistulata est.*

2) In edit. deest, *civitatis.* Et infra, *Beatus Philippus dixit.*

IV Poslije, kad su se okupili u Herakleji kod crkve, upravitelj Basus nađe Filipa sa ostalima kako stoji kod crkvenih vrata. Kada je po običaju zauzeo mjesto da bi sudio, i kad su mu svi dovedeni reče Filipu i ostalima: Ko je od vas učitelj hrišćana, odnosno doktor crkve[9]? Filip odgovori: Ja sam onaj kojeg tražiš. Basus reče: Jesi li čuo zakon imperatorov, koji je naredio da se nigdje ne okupljaju hrišćani, i da se svuda na svijetu ljudi iz ove sekte ili preobrate ka žrtvovanju ili da se unište. Donesite na na uvid sve vaše zlatne i srebrne posude ili od bilo kakvog metala ili umjetničke vrijednosti, kao i spise koje čitate ili putem kojih podučavate: da ne bi to isto, ako budete mislili da oklijevam, nakon mučenja činili. Na ovo sveti Filip prozbori: *Ako te naše muke zabavljaju, kao što kažeš, spremna je duša za trpljenje. Tijelo ovo nejako, nad kojim imaš vlast, razapni kakvom god hoćeš okrutnošću. samo ne pripisuj sebi nikakvu vlast nad mojom dušom. A posude koje tražiš, koliko god ih ima kod nas, odmah uzmi. Lako je ono što vam tražimo, to preziremo. Jer ne poštujemo Boga dragocjenim metalom, već strahom; niti se Hristu više mogu svidjeti ukrasi na crkvi nego u srcu. A ne pristoji tebi da uzmeš naše spise, niti meni da ti ih dam*. Na ove riječi svetog mučenika upravitelj odmah naredi da se dovede dželat. Tada iskusan u ljudskoj naravi, ali neznaven u humanosti stupi Mukapor. Uskoro upravnik naredi da se uvede presviter Sever i pošto ga nije mogao lako ispitati, naredi da se kazni Filip. Nakon dugotrajnog kažnjavanja, stojeći blizu reče sveti Hermes: *Premda bi sve naše spise, okrutni inkvizitore, mogao uzeti, da na svijetu ne ostane ni trag ovog istinskog predanja, ipak naši potromci, na osnovu očinskog sjećanja i svoje duše, sakupiće veliki dio svitaka i podučavaće silan strah koji Hrist treba da odmjeri.* Zbog ovih riječi, prvo bi dugo šiban, a onda je ušao tamo gdje bijahu sakrivene sve posude i spisi. Slijedio ga je Publije, upravnikov savjetnik, goropadan i pohlepan čovjek. Kada je odnio neke posude od onih koje su nađene, prevejani jatak, nesvjestan kazne koja mu prijeti, da se ne bi usudio da mu protivrječi, pošto je Hermesu slomio vilicu, umrljao se sa nešto prolivene krvi. Kad je Basus to saznao i ugledao mu lice, naljutio se na Publija i naredio da se izliječi Hermes. A naredio je da se odnesu u kancelariju posude koje su pronađene i svi spisi. Izdao je nalog da se Filip i ostali uhapšenici dovedu čuvarima na trg da i narod uživa u prizoru i da ih uplaši primjerom gledajući druge kako se odriču vjere.

V Dok su išli ka trgu, upravnik je sve spise bio predao vojnicima. Tada u velikoj žurbi pohita ka palati, želeći da opustoši crkve svima njenim poštovaocima; sa crkvenog krova bijaše poskidan sav crijep. Oni koji su to činili, bijahu bičevima prisiljavani da ne budu lijeni u razaranju. Tako nasta rasprava među njima i buna i običan metež: pošto se podložila vatra, dok su stojali okupljeni građani i sakupili se stranci, bacio je sve svete spise posred vatre. A iznenada toliki plamen sunu ka nebu, da sve prisutne jeza odvrati od pogleda na toliku vatru. Neki sjeđahu oko blaženog Filipa na trgu, gdje se izlaže svakojaka roba na prodaju: kad do njih dođe glasnik, prisutnima se obrati, govoreći: *Stanovnici Herakleje, Judeji, pagani, i pripadnici drugih religija i sekti, spoznajte sada buduće dane poslednjeg vremena, opominjući se apostola Pavla, koji reče: Otkriva se gnijev Božiji sa neba nad svu bezbožnost i nepravdu ljudsku. Zato se i na Sodomu spustio gnijev pravedni zbog njihove nepravičnosti; da su se stanovnici Sodome bojali suda i izbjegavali nepravdu i pitali se ko je onaj koji čini ovaj sud, njemu bi se bili okrenuli od praznog kamenja i bili bi spašeni. Zato se ovima koji su na istoku u Sodomi oganj pojavio, znak suda i znamenje da je to bio gnijev nebeski. Ali ne samo na istoku: prvo se oganj pojavio na Siciliji i u Italiji, viđen je kao događaj dostojan čuda. Anđeli su iz Sodome protjerali sv. Lota sa kćerkama njegovim; jer je bio neukaljan zločinom i daleko od grada svoga*

[9] Doktor crkve je teolog kojeg bira papa ili ekumenski sabor. Zvanje se dodjeljuje veoma rijetko i najčešće posthumno. Hrišćanska crkva priznaje 33 doktora crkve. (prim. prev.)

deret Christianis. Beatus Philippus dixit: *Homo stultae persuasionis et frigidae, qui habitare omnipotentem* DEUM *in parietibus magis quam in hominum cordibus credis* [3], *Esaiae sancti dicta non retinens, qui dixit: Caelum mihi sedes est, terra vero scabellum pedum meorum. Quam domum mihi aedificabitis?* Postero die Stationarius ministeriis [4] omnibus ecclesiae inventis atque signatis egrediebatur. Maerori tunc omnes fratres instantes, luctum atque angustias civitatis agnovimus. Beatus Philippus cum Severo et Herme, et ceteris cogitabat intentius, quid fieri necessitas ista mandaret, et Dominici [5] foribus innixus, a sede sibi credita non alios patiebatur abscedere. Futura tractabat ac meditabatur singula in dolore, ut medici doctiores inutile in aegris resecando auferunt putrida, et quae adhuc aliquid prosperitatis habent, medicamine malunt curare quam ferro: alia vero resecant dissoluta, ne ad tactum inutilis carnis ac rancidae, vicina etiam, quae sanitate non indigent, corporis membra solvantur. Itaque ne vitientur incolumia, inciduntur infirma. Sic eo tempore beatus Philippus secernens ab optimis malos, ut meliores fierent, cogebat imperio; illos, ne mutarentur, dulci hortabatur eloquio; medicinam aegris, incolumibus praebebat consilium. Ecclesia spoliatur. Isai. 66.

IV. Postea cum in Heraclea ad Dominicum convenissent, Philippum cum ceteris ecclesiae foribus adstantem Praeses Bassus invenit. Qui cum judicaturus solito more resedisset, inductus ad se omnibus ait Philippo et ceteris: Quis ex vobis Christianorum magister est, aut doctor ecclesiae? Respondit Philippus: *Ego sum ille, quem quaeris.* Ait Bassus: Legem Imperatoris audistis, jubentis nusquam colligere [6] Christianos, ut in toto orbe terrarum hujus sectae homines aut ad sacrificia convertantur, aut pereant. Vasa ergo quaecumque vobiscum sunt aurea vel argentea, vel cujuscumque metalli aut artis insignis; Scripturas etiam per quas vel legitis, vel docetis, obtutibus nostrae potestatis ingerite: ne haec eadem, si dubitandum putaveritis, post tormenta faciatis. Ad haec Philippus sanctus eloquitur: *Si te nostra, ut dicis, tormenta delectant, paratus est animus ad ferendum. Corpus ergo istud infirmum, cujus potestatem habes, qua volueris crudelitate dilacera. Tantum ne quid tibi in animam* [7] *meam potestatis adscribas. Vasa vero ea quae postulas, quaecumque apud nos sunt, mox accipe. Facile enim nos* [8] *qui a vobis pellimur, ista contemnimus. Non enim pretioso metallo Deum colimus, sed timore; nec ornatus ecclesiae Christo plus potest placere, quam cordis. Scripturas vero nec accipere tibi, nec dare mihi convenit.* Ad haec sancti Martyris verba carnifices mox Praeses jussit adduci. Tunc ipsius naturae expers, atque humanitatis ignarus Mucapor ingreditur. Mox Severum presbyterum intromitti Praeses jussit; qui cum investigari facile non posset, Philippum affligi praecepit injuriis. Sed cum diutino poenae adficeretur incommodo, prope [9] assistens Hermes sanctus dixit: *Etsi omnes Scripturas nostras, dire inquisitor, acceperis, ut nulla prorsus in orbe terrarum vestigia verae hujus traditionis appareant; posteri tamen nostri, et paternae memoriae, et suae animae consulentes, majora voluminum scripta conficient, et vehementius timorem, qui impendendus Christo sit, edocebunt.* His dictis, diu antea verberatus, ingressus est ubi vasa omnia et Scripturae latebant. Secutus est eum Publius Adsessor Praesidis homo furandi avidus, et rapiendi ardore devinctus. Itaque cum vasa aliqua ab inventorum numero callidus occultator auferret, poenae inscius imminentis, contradicentem sibi, ne id auderet, Hermen fracta facie, effuso etiam aliquanto cruore foedavit. Quibus cognitis Bassus, et vultu ejus adspecto, iratus est Publio, et curari praecepit Hermen. Inventa Philippus deprehensus. Hermen verberatus.

3) Ed. *credebat.*

4) Sic veteres sacram suppellectilem appellabant. Vide plura de hac re apud nostrum Mabillonium lib. 1. de Liturgia Gallicana c. 7.

5) *Id est,* inquit Mabillonius, *ecclesiae.* Hoc nomen ecclesiis tributum fuisse diserte affirmat Eusebius in Oratione de laudibus Constantini M. cap. 17. Vide Card. Bona lib. 1. rerum Liturgic. cap. 19. num. 4.

6) Corb. *convenire.*

7) Ms. addit. *meam.*

8) Edit. *Facile enim quae a vobis petimur.*

9) Edit. *propter.*

poroka se užasavaše. Na Siciliji mnoga lava iz božanskog kratera iz ponora zatvorenog je provalila; i odmah se osvetnički plamen grešnicima sa neba spustio: spalivši sve, samo dvije djevice si uzbjegle opasnost od kazne, držeći se plana u toj pometnji. Jer su, na pobožnim rukama, odnijele nemoćnog oca, savladanog starošću; dok su pokušavale da izbjegnu plamen, usporene slatkim teretom, okružene vijencem vatre koja je plamsala, imale su osjećaj da im nema spasa. Ali svemoćni Hrist nije dozvolio da propadne primjer takve dobrote. Uz potporu njegovog veličanstva, dao je kćerkama oca i ocu kćerke: da bi se ovo razumjelo - svim onima koje je plamen progutao, nije nedostajao Bog nego zasluge. I tako se odmah otvorio put djevojkama koje su izbjegle kaznu i tamo kuda su krenule ukaza im se vissoravan, odakle se moglo vidjeti dejstvo požara. Kako se zadah plamena povlačio, tako se onima koji su dolazili vatra učinila prijatnom na tom mjestu, da se vjeruje po njihovom mišljenju da je sve oživjelo. Tolika je zasluga bila svetih Djevica, tolika snaga pobožnosti, da je i vatra bila neškodljiva i samo mjesto preko kojeg su bježale je zaslužilo da bude neoštećeno, koje tada plamen nije opustošio, zaslužilo je naziv Mjesto Pobožnih[10] *i do danas se tako zove, tako da ovaj događaj ostaje upamćen, ne samo iz tekstova nego i iz imena. Ovo je onaj božanski oganj pravedni, najbolji sudija svih djela, koji teče ka zemlji i štogod nađe nekorisno sažeže; to je onaj oganj kojim je nesretni Herkul bio spaljen na brdu Igije*[11]*, koji izvire u ljubavi očekivane smrti; i učinio je da Eskulap*[12] *ljekar na brdu Kinozurid udaren munjom zasluži apoteozu, nesrećnik se prepušta sopstvenoj smrti, ne zbog iskazivanja moći nego zbog kazne. Vjerujem da se smatralo da manje vrijedi ako je živ. Ovaj oganj je spalio onoga*[13] *za koga Efešani vjeruju da se ubraja u bogove; ovaj oganj je spalio hram i kapitol Rima; ovaj oganj je spalio istom vatrom Eliogabala, a ni u Aleksandriji nije poštedio hram Serapisa. Jer je izgorio hram. Pitam ko bi se od njih mogao nadati pomoći koji se ne mogu ni spasiti ni učiniti da budu spašeni? To može samo onaj koji se poštuje; i ako ujutro iznenada bude spaljen, noću ga obnavlja briga umjetnika koji bdije. Nikada im neće nedostajati znamenje ako budu podmetali drvlje ili kamenje onima koji to čine. Izgorio je rado u Atini hram oca Dionisa, znajući svog Boga kome je posvećena munja. Izgorjela je i naoružana Atena. Ništa joj nije koristila glava Gorgone, niti je odbranilo sjajno oružje, bolje nesrećna da se brinula o domaćim poslovima. Isto tako je Apolonov hram u Delfima prvo bio napadnut od rulje, ne znam ko je nakon toga oganj zapalio. Nikome ovaj oganj, iz milosti koji se spustio, nije zaigrao; tako se iskušava pravednik i kažnjava nepravednik. Stoga je dobrim ljudima on svjetlost, a ne plamen.*

VI Dok su razmišljali o ovom dugom govoru, ugledavši Katafronija sveštenika i ostale pomoćnike nesrećnike kako nose gozbe i profane svetinje, Hermes se ovako obrati prisutnima: *Ova hrana, koju vidite, đavolski je poziv i zna se da je donijeta da nas okalja*. Filip mu reče: *Neka bude kako Bog hoće.* Rekavši ovo upravnik Basus stupi na trg sa gomilom naroda oba pola i raznih uzrasta. Tada, da sve pokaže svjetini, kaznio je jedne nesrećne svetitelje, a kod drugih je razgorio veliko bezumlje da kažu da sve sluge Božije treba da se prisile da prinesu

[10] U prvom izdanju ovoga djela sumnjao sam da ga treba nazvati Pyrion, od grčkih riječi πυρείον odnosno πυρίον (vatra), ali ovdje treba čitati Piorum (pobožnih), kako se nazivaju Anapija i Amfinom koji su svoje roditelje iznijeli na rukama iz pogibeljnog plamena Etne. O ovom događaju možeš čitati u pripovijestima Konona kod Fotija u bibl. Cod. 186, br. 43 i kod drugih autora na pomenutim marginama, kojima treba dodati i Solina Polihistorika, gl. 11

[11] Herakle je izgorio na brdu Eta u Tesaliji.

[12] Asklepije je bio podigao iz mrtvih Hipolita i zato je ubijen od Zevsa i sahranjen kod Kinozurida, grada u Tesaliji.

[13] Vjerovatno misli na Apolonija iz Tijane, grčkog filosofa neopitagorejske škole iz I v.n.e., koji je za sebe tvrdio da je besmrtan i da posjeduje magične moći. Nakon što je otvorio školu u Efesu, umro je u 100-oj godini života. (prim. prev.)

vero vasa et Scripturas omnes tradi jussit Officio. Philippum et ceteros vallatos hinc inde custodibus ad forum praecepit adduci, ut et populum juvaret spectaculum, et videntes ceteros qui negassent terreret exemplo.

V. His itaque ad forum euntibus, Praeses Scripturas omnes militibus imposuit. Tunc ad palatium magna festinatione tendebat, cupiens nudare ecclesias omnibus qui essent ubique cultoribus; ipsum etiam dominici [10] tectum devoluto omni tegularum fraudabatur ornatu. Hi ipsi quoque qui haec agebant, ne ad diruendum segniores essent cogebantur verbere. Bellum itaque domesticum, et seditio subita fuit, ac privata confusio: igne supposito, adstantibus etiam civibus, peregrinisque collectis, Scripturas omnes divinas in medium misit incendium. Tanta vero subito ad caelum flamma praecessit, ut stantes singulos formido ab spectaculo tanti ignis arceret. Quidam vero circa beatum Philippum in foro sedebant, ubi venale quodcumque proponitur; ad quos cum pervenisset hinc [11] nuntius, praesentibus exponebat dicens: *Viri qui Heracleam incolitis, Judaei, pagani, vel cujuscumque religionis aut sectae, jam nunc extremi temporis futura cognoscite, Paulo Apostolo commonente, qui dixit:* Revelatur enim ira Dei de caelo super omnem impietatem, et injustitiam hominum. *Et in Sodomis ideo venit ira justa* propter injustitias eorum; *ut si Sodomorum timeant judicium, et injustitiam fugiant; et quaerentes, qui sit qui hoc facit judicium, ad eum convertantur ex vanis lapidibus, et sint salvi. Quare his quibus per Orientem in Sodomis ignis apparuit, signum judicii et indicium fuit irae caelestis. Ac ne in solo Oriente prius se ignis ostenderet, in Sicilia quoque atque in Italia visa est res digna* [12] *miraculo. Ex Sodomis enim per Angelos cum filiabus suis Loth sanctus expulsus est; quia immunis videbatur a crimine, et longe a civitatis ejus vitiis abhorrebat. In Sicilia quoque aquarum copia divini crateris alveo clausa dissiluit; et statim peccatorum ultrix e caelo flamma descendit: ubi crematis omnibus, duae tantum virgines paene* [13] *effugere discrimen, habentes in ipsa etiam trepidatione consilium. Patrem namque senectute et debilitate confectum piis manibus abstulerunt; quem dum eripere conarentur incendio, dulci onere tardatae, crepitantis flammae corona circumdatae, necessitatem subito desperatae salutis habuerunt. Sed omnipotens Christus affectum tantae clementiae perire non passus est. Filiabus patrem, patri et filias praesenti majestatis suae favore concessit: ut possit intelligi, illis omnibus quos flamma consumsit, non Deum defuisse, sed meritum. Statim itaque immunis a poena via facta est virginibus; et quo ire cupiebant sectus agger apparuit. Colludium quoddam ipsius videres incendii: sic se omnis ardoris anhelitus contrahebat, sic venientibus locum blandiens flamma faciebat, ut earum crederetur arbitrio cuncta vegetari. Tantum itaque sanctarum Virginum meritum fuit, virtus tanta pietatis, ut ignem non sibi tantum, sed ipsi etiam loco per quem evaserant mererentur innoxium, qui locus nullo tunc vastatus ardore vocabulum sumsit ex merito, Piorum* [14] *enim adhuc hodie nuncupatur, ut haec posterius probet non solum lectione, sed nomine. Hic est ignis ille divinus, justus factorum omnium optimus judex, qui ad terram defluens quodcumque inutile invenitur exurit, hic Herculem dum incensos fieri deos putat, in amorem expetendae mortis impegit, qui infelix in Ygiae* [15] *monte combustus est; et Scolapium* [16] *medicum in monte Cynozuridos fulminatum consecrationem mereri a gentibus fecit, non*

S. Scripturae comburuntur.

S. Philippi Serrao ad populum. Rom. t. 18.

Deorum vanitas.

10) Ms. *Dominicum.*

11) Ms. *hic.*

12) In ms. deest. *digna.*

13) Edit. *poenae.*

14) In prima operis hujus editione suspicabar hanc vocem pro *Pyrion* adhibitam esse a Graeco πυρεῖον aut πυρεῶν, at constat legi hic debere *Piorum* qua voce designantur *Anapias* et *Amphinomus*, qui parentes suos, ex Aethnae montis flammis Catanam infestantibus, humeris suis impositos extulerunt. Videsis ea de re Cononis narrationes apud Photium in Biblioth. cod. 186. num. 43. et alios auctores in marg. laudatos, quibus adjici debet Solinus Polyhistor. cap. 11.

15) In ms. *Agia.* Herculem tamen supra montem Oetes in Thessalia combustum ferunt.

16) Aesculapius quod Hippolytum suscitasset, a Jove occisus et apud Cynozurim Thessaliae urbem sepultus.

žrtve: posebno Judejce, po uredbi svetih spisa. Jer Sveti Duh reče preko proroka: Žrvovahu demonima, a ne Bogu. Napokon upravnik ovako ispita Filipa, rekavši: Prinesi žrtvu božanstvu. Filip odgovori: *Kako hrišćanin može da poštuje kamenje*? Basus reče: Naši gospodari po običaju moraju da prinesu žrtve. Filip odgovori: *Naučeni smo da se pokoravamo starijima, i da smo pokorni imperatorima, a ne da prihvatimo i kult*. Basus reče: Barem prinesi žrtvu za sreću grada. Pogledaj kako je lijep, kako je radostan, kako za poslušnost svoju cijeli narod rado prima. Filip odgovori: *Vama treba da se sviđa koji ste poštovaoci: a mene ne može umjetnost ljudska da zavede od nebeskog poštovanja*. Basus reče: Neka te gane ova lijepa i velika statua Herkula. Filip odgovori: *Kuku vama nesrećnima i bijednima koji ne znate za presveto znamenje božanstvenosti! Kuku vama nesrećnicima koji ste premjestili nebesko na zemaljsko i ne znajući istinu nalazite i činite ono što poštujete! Što je zlato, srebro, bakar, gvožđe ili olovo? Zar nisu iz zemlje i hrane se i postoje? Ne znate Hristovo znamenje koje ne može ljudski um koliko ga ima spoznati: tvrdite da ima neku moć ono što kovač zijevajući ili silom je sačinio? Ako je marljivo sačinio statuu tom kipu se pripisuje i moć i znamenje. Zgrade vaših domova i vila su svakodnevni grijesi. Jer kad se za potrebu domaćih spali nešto drva, gori i tijelo vašeg boga. Kakav je tvoj izgovor za ovaj zločin? Jer kažeš: Drvo ovo ne bijaše bog. Odgovoriću ti: Moglo je biti, da se bilo svidjelo umjetniku. Ili ih ne opažate na mračnim mjestima.Tako i dobar kamen; ako je dobro obrađen, zar neće biti dobar Neptun? Dobra slonovača. Zar nije ljepša ako se od nje načini Jupiter? Ovo su dobro pronašli pohlepni umjetnici, da bilo kom metalu izgled prikladan učini veću vrijednost, za procjenu nagrade, a ne zbog vlasti. Dakle, sve je to iz zemlje što treba da zgazimo, a ne da obožavamo. Za nas ih je Bog učinio da ih posjedujemo; a vama, kako vidim, stvorio ih je za bogove.*

VII Pošto ga je ispitao, veoma se diveći postojanosti Filipovoj, Basus pobijeđen od njega, u ljutnji se okrenu ka Hermesu, govoreći: No, ti sada prinesi žrtvu božanstvima. Hermes odgovori: *Ne prinosim žrtve, ja sam hrišćanin*. Basus reče: Objasni koji je tvoj položaj? Hermes odgovori: *Dekurion sam, i pokoravam se u svemu svom učitelju*. Basus reče: Kad bi Filip bio odveden da prinese žrtvu, da li bi ga slijedio? Hermes odgovori: *Niti ću ja slijediti, niti će on biti pobijeđen. Jednaka je u nama hrabrost i duh*. Basus reče: Bićeš spaljen, ako u ovom ludilu istraješ. Hermes odgovori: *Prijetiš mi ovim neznatnim plamenom, koji se gotovo ugasi prije nego se razgori, ne znajući za snagu onog vječnog ognja, koji neumorno uvijek ključa i učenike satanine dugom tekućinom uništava*. Basus reče: Prinesi žrtvu gospodarima i imperatorima našim, i reci: Živjeli vladari naši. Hermes odgovori: *Hitamo ka životu.* Basus reče: Žrtvujte dakle, ako tražite život i izbjegnite užasne okove i okrutna mučenja. Hermes odgovori: *Nikada nas, nepravedni sudijo, nećeš na to navesti. Te prijetnje će nas natjerati ka vjeri iz hrabrosti, a ne ka nevjeri iz straha.* Tada Basus naredi da se bace u tamnicu, strašnog izraza lica i uz užasnan govor. Dok su odlazili, neki goropadnici među pomoćnicima, udarahu često Filipa okrutnom desnicom, da ne bi ni u jednom trenutku dok iđaše ka zatvoru, bio bez kazne. Ali kao da ništa nije trpio, presveti starac se podizao sa zemlje, veselog izraza lica, da ne bi pokazao ni srdžbu ni bol. Srca svih zapanjenost obuze. Svi su se divili da starac podnosi toliku patnju revnosnog duha. Tada ispjevavši psalme Gospodu, koji ih je učinio snažnima, radosno se prepustiše tamničarima. Provevši nekoliko dana u tamnici, uz pomoć božanske veličine, omiljela im je susjedna kuća nekog Pankrata, u kojoj su pod stražom boravili. Tamo, kako rekosmo, proboravivši, takmičeći se, mnogu braću koja su im odasvud dolazila rado podučavahu svetim tajnama božanskog Zakona. Kad je đavo to vidio, iz straha da će svi od njega biti odvedeni, ili predanjem ili pričama, učini da se po drugi put pošalju u tamnicu. Blizu tamnice bijaše pozorište, koje je tajnim prolazom bilo povezano sa tamnicom. Boraveći u prostoriji za predstave, primahu narod koji im je dolazio. Sa tolikom su željom pojedinci dotrčavali, da ni noću nije bili odmora. Svakodnevno ležeći ničice, svete stope Filipove ljubljahu, znajući koliko je božanske potpore u njemu.

aliqua potestate, sed poena, proprio infelix commendatur exitio. Minus, credo, putaretur valere si viveret. Hic exussit eum quem Ephesini Deum habere se credunt; hic Romanae urbis et Capitolium incendit et Templum; hic Eliogabalum pari cremavit incendio, nec in Alexandria Serapis pepercit hospitio. Arsit namque cum templo. Quis rogo ab his speret auxilium, qui se nec possunt servare, nec facere? Fit ab illo a quo colitur: et si incensus subito mane fuerit, pervigili artificis cura nocte reparatur. Numquam his itaque numen deesse poterit, si aut ligna facientibus suggerantur, aut saxa. Arsit libenter in Athenis Liberi patris habitaculum, scicus Deum suum fulmine consecratum. Arsit et armata Minerva. Nihil illam gorgoneum pectus, nec defendit ille picturatus splendor armorum, melius infelix si pensa tractasset. Similiter Delphicum Apollinis templum primum affecit turbo, nescio quis post ignis incendit. Nulli hic ignis, gratia intercedente, collidit; sic probatur justus, ut et puniatur [17] *injustus. Itaque bonis non flamma, sed lux est.*

VI. Dum haec longo sermone meditantur, videns Cataphronium sacerdotem, et ministros ceteros infelices epulas et profana sacra portantes, sic ad circumstantes se Hermes dixit: *Coenam istam, quam cernitis, diabolica est invocatio, et ut polluat nos constat esse allatam* [18]. Cui Philippus ait: *Fiat illud quod Domino placet.* His dictis forum Praeses Bassus ingressus est cum multitudine diversi sexus et aetatis. Tunc, ut se semper vulgus ostendit, alios tristes sanctorum poena faciebat, alios major accendebat insania, ut dicerent servos Dei omnes ad sacrificium debere compelli: specialiter tamen Judaeos, juxta Scripturarum ordinem. Dicit enim Spiritus sanctus per Prophetam: *Sacrificaverunt daemoniis, et non Deo.* Tandem Philippum sic Praeses interrogat dicens: Immola victimas numini. Respondit Philippus: *Quomodo possum lapides colere Christianus?* Ait Bassus: Dominis nostris sacrificia rite solvenda sunt. Respondit Philippus: *Docti sumus parere majoribus, et obsequium Imperatoribus exhibere, non cultum.* Ait Bassus: Civitatis saltim sacrifica fortunae. Adspice quam pulcra, quam laeta est, quam ad obsequium suum omnem plebem libenter admittit. Respondit Philippus: *Vobis debet placere qui colitis; me vero non poterit ars hominis a caelesti honore subtrahere.* Ait Bassus: Moveat te vel praesentis Herculis tam pulcrum ac tam immane simulacrum. Respondit Philippus: *Heu miseros et deflendos, qui divinitatis sacrosanctum Numen ignorant! Heu infelices vos, qui caelestia ad terrena transfertis, et veritatis ignari invenitis et facitis quod colatis! Quid aurum, argentum, aes, ferrum, vel plumbum? Nonne ex terra et nutriuntur et constant? Ignoratis* CHRISTI NUMEN, *quod nec comprehendere aestimatio, nec quantum sit potest humana mens capere; et habere aliquid illa asseritis potestatis, quos faber oscitans aut vinolentus effecit? Si diligentius subito expressit effigiem, continuo simulacro illi et potestas adscribitur, et numen aptatur. Domuum vestrarum sive villarum aedificia vobis sunt quotidiana peccata. Nam cum ad usus domesticos lignum aliquod incenditur, dei vestri corpus exuritur. Qua te enim in hoc crimine excusatione defendis? Dicis enim: Lignum illud non erat deus. Respondebo tibi: Sed esse poterat, cum placuisset artifici. Nec adhuc quidem in quibus sitis tenebris pervidetis. Bonus lapis parius; numquid si sculptus est, bonus poterit esse Neptunus? Bonum ebur; numquid pulcrius illud expressus in eo Jupiter fecit? Haec bene cupidi artifices invenerunt, ut cuicumque metallo vultus aptatus pretium majus efficeret, non potestatis gratia, sed aestimatione mercedis. Ex terra ergo sunt omnia, quae calcare, non adorare debemus. Nobis enim illa ad possidendum Deus fecit: vobis, ut video, deos illa generavit.*

Philippus remittit sacrificare.

Christi Numen.

VII. His cognitis Bassus Philippi constantiam vehementer admirans, victus a primo, ad Hermen se convertit iratus, dicens: Vel tu sacrificium solve numinibus. Respondit Hermes: *Non sacrifico, Christianus sum.* Ait

17) Edit. *exponitur.*
18) Edit. *diabolica invocatione pollutam nobis constat allatam.*

VIII Dok se ovo događalo, dođe godišnji naslednik upravnika Basusa, neki Justin, izopačenog uma, koji ne znadijaše ni da pojmi ni da se boji Boga. Ovaj događaj je veoma pogodio braću. Jer Basus je bio blaži, i bijaše pobijeđen njihovim razlozima, time što njegova žena već neko vrijeme služaše Bogu. Tada magistrat Zoil opkoljen narodom i vojnicima ovoga grada naredi da se dovede na sud upravitelja. Kad bi uveden, Justin reče: Jesi li ti hrišćanski episkop? Filip odgovori: *Ja sam, ne mogu poreći*. Justin reče: Naši gospodari su se udostojili da narede da se svi hrišćani prisile da prinose žrtve, milom ili silom; ko odbije biće kažnjen. Poštedi svoju starost, da ne bi mladići trpjeli ono što ne treba. Filip odgovori: *Vi koji primate naređenja od ljudi koji su vam slični čuvate ih iz straha od trenutne kazne: koliko više mi treba da se pokoravamo naredbama Božijim, koji je onima koji zaslužuju odredio stalnu kaznu.?* Justin reče: Moramo se pokoravati imperatorima. Filip reče: *Hrišćanin sam. Stoga to što kažeš ne mogu učiniti. Naredio si da se izvrši kazna, a ne prisila.* Justin reče: Ne znaš, kakve te muke očekuju. Filip odgovori: *Možeš me mučiti, ali ne i pobijediti. Jer niko me neće navesti da prinosim žrtve*. Justin reče: Bićeš vučen pješke po sred grada; ako budeš preživio, nove ćeš kazne iskusiti u tamnici. Filip odgovori: *Kamo sreće da se potvrdi to što kažeš i da se zadovolji bezbožna volja*. Tada Justin naredi da se okovan vuče pješke. Pošto je zbog tolike okrutnosti zadobio tolike rane i bio osakaćen po svim udovima, opet su ga braća, na rukama, odnijela u tamnicu.

IX No malo nakon toga, kao zvijeri koje urliču, uz ogromnu inkviziciju i veliku istragu, dogodilo se da je pronađen presviter Sever, koji se bijaše sklonio od te inkvizicije na tajnom pribježištu. Kako ga nisu mogli naći, sam se pojavio u javnost na poticaj Svetog Duha. I nije se mogao dugo skrivati, onaj koga je samo mučeništvo tražilo. Kad bijaše doveden na sud Justin reče: Sada te opominjem, da te ne zavodi bezumlje, kojim je učitelj vaš Filip razdražen i svojim bijesom za sebe izdejstvovao kaznu; bolje ti je da se pokoriš naredbama imperatora. Poštedi tijelo, ljubi život, i veseo prigrli dobra ovoga svijeta. Sever odgovori: *Dužan sam se pridržavati onoga što naučih i da zauvijek čuvam ono što poštujem*. Justin reče: Dobro odmjeri razloge za kaznu i spasenje i shvatićeš da ti je bolje da prineseš žrvtu. A kad se ovaj rasrđen zgrozi i na sam pomen žrtvovanja, po naredbi upravitelja bi odveden u tamnicu. Tada saslušavši Hermesa, Justin reče: Ubrzo ćeš vidjeti kako kazna stiže one koji su prenebregli carske naredbe. Da im se ne bi priključio u mučenjima, imaj na umu spasenje svoje, imaj na umu djecu svoju, izbjegni ta zla, prinoseći žrtve božanstvima. Hermes odgovori: *Nikada nećeš postići to što zahtijevaš. U ovoj sam vjeri odrastao; tu istinu mi je od same kolijevke sveti Učitelj utisnuo; od nje ne mogu otići, ni na bilo koji način odstupiti. A ti, upravniče, kako ti je volja, muči vjernika.* Justin reče: Neznanje o budućim nesrećama čini te bezbrižnim. Jer kad se podvrgneš kazni, biće kasno za kajanje. Hermes odgovori: *Koliko god teški bili bolovi koje ćeš mi nanijeti, preko anđela svojih Hrist će nam se pojaviti, za koga muke trpimo*.

X Kada je Justin spoznao koliko je čvrsta vjera njegova, odveo ga je u tamnicu. Naredio je da se dva dana drže pod stražom u bolnici, nešto malo popuštajući u okrutnosti, koga je odmah đavo raspalio. Jer naređuje da se opet pošalju u zatvor i da sedam mjeseci u smradu zatvora provedu. Tada naredi da se odvedu u Hadrianopolis, i dok su izlazili, tuga ophrva braću, jer su zatomljeni takvi učitelji i za nauk i za pogled. Kao odojčad iz kolijevke nasilno istrgnuti, koja se drže za slatke dojke hraniteljica, ne mogu da se odvoje bez suza od mlijeka koje im je drago: tako učenici vjerujući da gube zdravu pašu, utjehu nalazahu u plaču, jer ne mogahu da dobiju lijek. A kad dođoše u Hadrianopolis u predgrađu nekog Sempora bijahu čuvani dok se ne pokažu pred upravnikom. Napokon dođe upravnik. I odmah narednog dana sjedeći javno na Termama, naredi da se privede Filip i reče mu: Što si sve do sada radio? Jer ti je

Bassus: Cujus sis conditionis expone? Respondit Hermes: *Decurio sum, et doctori meo in omnibus obsecundo.* Ait Bassus: Si Philippus ad sacrificium
Et Hermes. fuerit adductus, sequeris auctorem? Respondit Hermes: *Nec ego sequar, nec ille vincetur. Par enim nobis et virtus, et animus est.* Ait Bassus: Traderis incendio, si in hoc furore permanseris. Respondit Hermes: *Flammam mihi levis istius minaris ardoris, quae deficit paene antequam surgat, ignorans violentiam illius perennis incendii, quod sine remissione semper exaestuat, et discipulos diaboli longa tabe consumit.* Ait Bassus: Sacrifica vel domínis et Imperatoribus nostris, et dic: Valete principes nostri [19]. Respondit Hermes: *Festinamus ad vitam.* Ait Bassus: Sacrificate ergo, si quaeritis vitam, et horridas catenas, ac saeva tormenta vitate. Respondit Hermes: *Numquam nos, Judex impie, ad ista perduces. Istae enim minae aliquid nobis ad fidem*
Detrudantur in carcerem. *virtutis, non ad perfidiam timoris incutient.* Tunc Bassus truci vultu et oratione terribili, recipi eos jussit in carcerem. Quibus pergentibus, protervi quidam ex assistentibus viris, impulsu crudelis dexterae Philippum solo saepe fundebant, ut ne illo quidem tempore quo ibat ad carcerem, vacuus esset a poena. Sed quasi nihil passus sanctissimus senex erigebatur a terra, laeto vultu, ut nec indignationem ostenderet, nec dolorem. Stupor omnium corda pervaserat. Mirabantur singuli tot acerba a sene contenta mente tolerari. Tum psalmum dicentes Domino, qui eos fecerat fortiores, laetos se dedere custodiis. Paucis in carcere diebus effectis, divinae majestatis auxilio Pancrati cujusdam vicina domus complacuit, in qua sub custodia reciperentur hospitio. In ea, ut diximus, commanentes, multos ad se fratres certatim hinc inde venientes libenter exceptos divinae Legis docebant sacra mysteria. Quae cum diabolus videret, dolens auferri a se omnes illorum, vel traditione, vel fabulis, denuo eos remitti fecit in carcerem. Erat vicinus theatro carcer, circulo camerae cohaerens, et ad clausum undique theatrum ex carcere secretus ingressus. In ea spectaculi aede residentes [20], suscipiebant convenientem ad se turbam. Tanta autem cupiditate currebatur a singulis, ut nec nox a salutatione cessaret. Prostrati quotidie solo, Philippi vestigia sancta lambebant, scientes quantum in eo divini esset auxilii.

Basso succedit Justinus. VIII. Dum haec aguntur, Basso Praesidi annuus successor advenit, Justinus quidam nomine, sed mente perversus, qui nesciebat Deum vel intelligere, vel timere. Haec res fratres vehementer affecit. Mitior enim fuerat Bassus, et ratione sibi reddita vincebatur, eo quod uxor ejus Deo aliquanto jam tempore serviebat. Tunc Zoilus magistratus illius civitatis populo, militibusque circumdatus, ad tribunal cum Praesidis jussit adduci. Quo introducto, Justinus ait: Tu es Episcopus Christianus? Respondit Philippus: *Ego sum, negare non possum.* Justinus dixit: Domini nostri jubere dignati sunt Christianos omnes ad sacrificium, si noluerint sponte, necessitate compelli; negantes poena affici. Parce ergo aetati tuae, ne necesse habeas juvenibus etiam non ferenda sufferre. Respondit Philippus: *Vos accepta a similibus vobis hominibus praecepta servatis poenae brevis timore: quanto magis nos Dei jussis debemus obtemperare, qui merentibus tribuit sine remissione supplicium?* Justinus dixit: Imperatoribus parere nos convenit. Respondit Philippus: *Christianus sum. Ideo hoc, quod dicis facere non possum. Jussus* [21] *es punire non cogere.* Justinus ait: Nescis, quae te tormenta circumstent. Respondit Philippus: *Poteris torquere, non vincere. Nam ad sacrificium nemo me perducet.* Justinus ait: Per mediam urbem traheris pedibus; et si vixeris, ad renovanda supplicia recipieris in carcerem. Respondit
Qui jubet Philippum per urbem trahi. Philippus: *Utinam velles confirmare quae dicis, et satisfacere impiae voluntati.* Tunc Justinus trahi eum vinctum pedibus jussit, qui acceptis tot silicum offensione vulneribus, et per singula corporis membra laceratus, rursus ad carcerem fratrum manibus reportatur.

19) Ms. *Magni.*
20) Mab. *ordine residentes.*
21) Haec verba, *jussus es punire, non cogere,* desunt in ms. Corb.

dato odgađanje ovo ne bi li se predomislio. Prinesi žrtve dakle, ako želiš da odeš slobodan. Filip odgovori: *Ako u onom zatvoru, u kome smo do sada boravili, dobrovoljno a ne na silu ostadosmo, vrijeme koje nam je dato označavaš kao kratko; ako je kazna bila jača od volje, zašto za oproštaj navodiš vrijeme koje si odredio? A ja i prije već rekoh, da sam hrišćanin: i to koliko god puta budeš pitao, postaraću se da odgovorim; niti ću ikada prinijeti žrtvu idolima, nego vječnom Bogu za koga obavljam službu.* Tada upravnik ljut naredi da se sveže. I kad mu konopac bijaše vezan oko tijela, reče upravnik: Činiš li ono što naređujemo ili odbijaš? Filip odgovori: *Nikada neću prinijeti žrtvu, već posvjedočih*. Kad Justin to ču, naredi da ga išibaju. Kad je ovaj sve podnio mirnog duha, stojeći na Hristovom kamenu ojačanom jakom težinom, preplaši čak i one koji si uzvršavali kaznu. Bijaše nevjerovatno čudo. Jer dio konopca, koji opasavaše časne grudi, ostade nevezan; a onaj koji držaše leđa, djelimično bijaše spao pokidan. Svi udovi žestokim udarcima bičeva izrezani, sami unutrašnji organi i crijeva bijahu ispali. Ipak bezbrižan borac Hristov istrajavaše; Justin se prepade od duha njegovog i naredi da se odvede u tamnicu. Tada pozva Hermesa: kome Sudija prijetnje pokaza, a ovaj njemu Službu. Niti ga je mogao prepasti strahom, niti zavesti nagovaranjem. Toliko su ga voljeli podvornici Sudijini koliko i svi ljudi; jer prije toga bijaše bio magistrat; i založio je sebi Službu upravnika svojom poslušnošću, i oni prilikom pružanja milosti za njegovo spasenje bijahu uzrujani. Ali kad su se svi ovi pobijeđeni prostrli ničice, pobježe u zatvor kao u luku spokoja; gdje je proslavljena ogromna radost. Zahvaljivali su Hristu i slavili ga tropejima, navodeći početke samog mučenja iz uništenja đavola, uzimahu veću snagu za buduća mučenja. I tako blaženi Filip, koji ranije na sam dodir imaše osjetljivo i delikatno tijelo, tada ništa ne osjećaše kao nelagodu, zaštićen anđeoskom moći.

XI I evo nakon tri dana upravnik Justin dođe na sud i naredi da se dovedu. Kad se pojaviše, Justin reče Filipu: Što te je tolika nerazboritost obuzela, da prezireš spas i odbijaš da se pokoriš naredbama imperatora? Filip odgovori: *Ja ne izgaram manom nerazboritosti: nego se iz ljubavi i straha pokoravam Bogu, koji je sve načinio, koji će suditi i živima i mrtvima.Ne usuđujem se da prenebregnem njegove naredbe. Mali broj godina pokoravao sam se imperatorima, i kad nešto pravedno naređuju, hitam da se pokorim. Jer Sveto Pismo je naložilo da se da Bogu Božije, a Cezaru Cezarovo. I tako sam sve do sada bez grijeha služio. Već ostaje da u godinama koje preostaju požurim da više cijenim nebesko od laskavog zemaljskog. I kao što često ponovih, znaj, tvrdim da sam hrišćanin i odbijam da prinesem žrtvu vašim bogovima*. Ostavivši ga tada, Justin progovori Hermesu: ako ovoga starost i blizina smrti primoravaju da se užasava dobara ovozemaljskih, ti prinesi žrtvu, ne zanemari ono što će ti donijeti boljitak. Hermes odgovori: *Brzo ću tebi i ovima koji su prisutni, o upravniče, jasno pokazati da ti je iz bijedne ispraznosti sačinjena mrzna vjera. Jer otkuda dolazi to da se iskrivljuje istina, zluradost nevinost, i napokon čovjek čovjeka žuri da napadne? Jer zašto je Bog jednom učinio čovjeka sličnog sebi? Ali se đavo potrudio da pokvari nebesko djelo. Nalazi ono što štujete, i učini vas slugama svog zakona prinošenjem žrtvi. Jer kao što iznenada konji divljajući, nezauzdani, ne obazirući se na kočijaša, snažni bez uzde, bez znanja o smrti srljaju u provaliju, tako i vi iz ludosti srljate, i ne obazirući se na Božiju riječ držite se zlikovačkih savjeta đavolovih. A ovo je presuda nebeska - da dobri i pobožni dostignu slavu, a zli beščašće; jednima nagrada, a drugima kazna. Tako govoraše prorok Zaharija: Neka zagrmi u tebi Gospod, satano; neka zagrmi u tebi onaj koji je izabrao Jerusalim. Zar ova glavnja zapaljena nije uzeta iz plamena? Kakva je dakle želja u ljudima, koji ste pribjegli drvetu nagorelom i smrtonosnom? I kad jednako izgorite, premda veoma kratak krug slabe svjetlosti tako proživi, da dođemo do dobre vječne svjetlosti. Vi pak koji sa ogromnom nečistoćom odjeće i tijela, prljave*

IX. Sed paullo post ad modum ferarum garrientium grandi inquisitione [22], et magnis agebatur excubiis, ut Severus presbyter inveniretur, qui se occultioribus latebris ab hac inquisitione subtraxerat. Quem cum investigare non possent, impulsu sancti Spiritus in medium ipse prorupit. Nec enim diu latere poterat, quem passio ipsa poscebat. Cum ergo ad judicium fuisset adductus; Justinus ait: Jam nunc moneo te, ne seducaris insania, qua doctor vester Philippus irritatus, poenam proprio furore sibi peperit; sed magis jussis Imperatoris obtempera. Parce corpori, vitam dilige, et bona saeculi hujus laetus amplectere. Respondit Severus: *Me necesse est tenere quod didici, et in perpetuum servare quod colui.* Justinus dixit: Omnem et poenae, et salutis rationem animo concipe, et intelliges sacrificium istud tibi optandum. Cumque ille nomen ipsius sacrificii iratus horreret, jussu Praesidis etiam ipse receptus in carcerem est. Tunc Herme exhibito, Justinus ait: Hos quos imperatoria constat neglexisse mandata, videbis cito quae poena conficiat. Ne ergo cruciatibus eorum etiam ipse jungaris, memor salutis propriae, memorque filiorum, effuge mala omnia, sacrificando numinibus. Respondit Hermes: *Numquam hoc poteris impetrare quod postulas. In hac fide crevi; hanc mihi ab ipsis cunabulis veritatem sanctus Magister impressit; ab hac claudicare non possum, nec aliqua ratione discedere. Tu ergo, Praeses, quemadmodum vis, lacera confitentem.* Justinus ait: Securum te facit ignorantia futuri mali. Nam cum subjacueris poenae, poenitentia sera torqueberis. Respondit Hermes: *Quantumvis graves dolores a te impositos, per Angelos suos nobis, pro quo patimur Christus imminuet.* Severus sistitur.

X. Itaque cum Justinus fidem ejus firmissimam cognovisset, etiam ipsum recepit in carcerem. Duobus sane diebus jussit eos in hospitio custodiri, paullulum a sua severitate discedens, quem statim diabolus inflammat. Jubet enim ut iterum mittantur in carcerem, et septem continuos menses in illo custodiarum paedore conficiant. Tunc Adrianopolim eos praecepit adduci, quibus egredientibus, fratres maeror subito invasit, quippe qui tanti magistri doctrina fraudarentur et visu. Ut infantes vixdum adhuc cunabulis violenter abstracti, dulcibus nutricum uberibus inhaerentes, auferri sine lacrymis a grato sibi lacte non possunt: sic discipuli salubrem pastum perdere se credentes, solatia capiebant fletibus, quia remedia impetrare non poterant. Sed cum Adrianopolim pervenissent, in Sempori cujusdam suburbano usque ad praesentiam Praesidis servabantur. Tandem Praeses advenit. Statimque alio die publice in Thermis sedens, Philippum praecepit induci, et ait illi: Quid huc usque tractasti? Nam dilatio ista ad mutandum tibi fuerat praemissa consilium. Sacrifica ergo, si vis liber effugere. Respondit Philippus: *Si in illo carcere, in quo huc usque permansimus, voluntate non necessitate perreximus, concessum nobis bene* [23] *hoc tempus assignas; sin vero poena fuit potius quam voluntas, cur ad veniam tempus imputas quod posuisti* [24]*? Ego vero et ante jam dixi, Christianus sum: et hoc, quotiescumque interrogaveris, respondere curabo; nec simulacris umquam satisfaciam, sed aeterno Deo quem coepi exhibeo famulatum.* Tunc Praeses spoliari [25] eum jussit iratus. Cumque ei etiam ipsa linea corporis fuisset ablata, ait Praeses: Facis quae jussimus an recusas? Respondit Philippus: *Numquam me sacrificaturum jam ante testatus sum.* His Justinus auditis, virgis praecepit eum verberari. Qui cum omnia contenta mente toleraret, stans super petram Christi robusta mole solidatam, ipsos quoque, per quos poena mandabatur, exterruit. Erat incredibile miraculum. Nam pars lineae, quae honestum pectus velabat, inlaesa permansit: illa vero quae dorsum tegebat, per partes rupta discesserat. Omnes artus virgarum ictibus vehementer incisi, penetralia ipsa corporis, atque intestina patefecerant. Securus tamen Christi perdurabat athleta; cujus animum Justinus expavit, et recipi eum jussit in carcerem. Tum vocavit Tres simul Adrianopolim ducuntur.

22) Mendosius edit. *Seragarentium contulerunt, grandi praeterea inquisitione* etc.
23) Edit. *breve.*
24) Mss. *punisti.*
25) Ms. *ligari.*

i raspuštene kose, koji pazite humke i hramove i zatvore, činite se meni da bogove svoje ne poštujete nego oplakujete i prije suda već ste primili kaznu za grijehe. Zašto vidjeći to istrajavate u sljepilu i ne okupite se za pomoć vašeg osloboditelja? Psi prate gospodara po mirisu; a konj kad čuje zvižduk svog jahača, ne sjećajući se da ga je malo prije zbacio, traži ga. Prepoznajući gospodara, vo ka njemu trči, a magarac nalazi štalu vlasnika svoga. Izrael ne zna Gospoda kao što je rečeno: Izrael me nije spoznao, Gospoda svih, niti su se pravedni uplašili suda. Propadaju na moru, kao za vrijeme Noja. Jednima su u samoći koljena razriješena, a druge je oganj spalio jer se niko ne držaše naredbi. Čuvši ovo Justin od blaženog Hermesa, razjaren povika: Govoriš li tako kao da me možeš učiniti hrišćaninom? Hermes odgovori: *Ne želim da samo ti postaneš hrišćanin, nego i svi prisutni. Uostalom ne vjeruj da ću prinijeti žrtvu*. Tada upravnik pobijeđen od ovih hrabrih Božijih boraca, porazgovaravši sa prisutnima i posavjetovavši se sa savjetnikom, ovakvu presudu izreče okrutnim riječima: Filip i Hermes koji odbiše naredbe rimskog imperatorta, otuđili su same sebe od rimskog imena po kojem pljuju, naređujemo da se živi spale: da bi ostali lako saznali, kako okončavaju oni koji prezru carska naređenja. Tada izašavši, iđahu Bogu, kao prinijeti na neki sveti dar.

XII A blaženi Sever sam u tamnici, kao lađa na pučini koja se ljulja napuštena od kormilara, ili kao ovca izgubljena u pustinji, koja luta izgubivši pastira. Ali bijaše uzdignut ogromnom radošću, jer bijaše čuo da ih vode ka slatkom i očekivanom daru mučeništva. Tada klekavši moljaše se sa velikim jaukom govoreći Gospodu: *Svim neodlučnima sigurna si luka, daješ nadu onima koji se nadaju, Spasitelju bolesnika, potporo siromašnima, vođo slijepaca, milosrdniče onima koji su kažnjeni, zidu umornima, svjetlosti u tami, utemeljivaču zemlje, upravitelju mora i djelitelju svega počela, čijom riječju nebo, zvijezde i sve je sačinjeno, koji je spasio Noja i Avramu dao bogatstva; koji je oslobodio Isaka, i za njega pripremio žrtvu, koji je sa Jakovom vježbao na rvalištu prijatnosti i izveo Lota iz Sodome, proklete zemlje: koji se prikazao Mojsiju i učinio mudrim Isusa Navina: koji se udostojio da putuje sa Josifom i izveo narod njegov iz Egipta, vodeći ga u obećanu zemlju: koji je pomogao trojici dječaka u požaru, koje poporskane svetom rosom tvoje veličanstvenosti plamen nije dotakao; koji je zatvorio čeljusti lavova, dajući život i hranu Danijelu; koji nije dozvolio da Jona ni u dubini mora ni iz čeljusti kita okrutnog izvučen bude povrijeđen ili ubijen; koji je Juditu naoružao, koji je Suzanu oslobodio od nepravednih sudija; koji je Esteri dao slavu, koji je naredio da propadne Aman; koji nas je izveo iz tame na svjetlost vječnu, Otac našeg Gospoda Spasitelja Isusa Hrista, koji je neugasivi plamen, koji mi je podario znak Krsta i Hrista; ne smatraj me nedostojnim, Gospode, ovog mučeništva, koje su kolege moje stekle: no mi podaj dio vijenca, da sa njima budem združen u slavi, sa kojima bijah združen u tamnici. Da sa njima steknem spokoj, sa njima ime tvoje prečasno ispovijedajući, ne uplaših se okrutnog mučenja Sudijinog.*

XIII Kad je tako završio molitvu, toliku su snagu imale riječi vjernika da narednog dana zadobi ono što je tražio. I tako i on kao hrabar borac sa njima, sa kojima bijaše živio, stupa ispovijedajući vjeru i drugove u zavjetu, zadobio je ne samo to što je tražio, nego je i brzo našao ono što je tražio. A blaženi Filip na rukama bi odnijet na lomaču. Jer mu bol u nogama nije dozvoljavao da hoda, a njega je laganim korakom slijedio Hermes, koji je takođe patio od bolova u nogama. Ali Hermes je svoj put ovim govorom tažio, govoreći Filipu: *Najbolji učitelju, brzo hitamo ka Gospodu. Nikakva briga za noge neka nas ne uznemirava, koje nam ubuduće neće biti ni od kakve koristi. Prestaće njihove službe zemaljske, kad se stigne u nebesko kraljevstvo.* Tada gomili koja ih je slijedila dodade*: Ovo što ću pretrpjeti, već ranije bijahu najavili Bog i Gospod, bijah saznao otkrovenjem sigurnim. Jer kad okovan ležah sa slatkim ukusom, ugledah golubicu, sjajnu kao bijeli snijeg, koja uđe u ćeliju i odmah mi sjede na*

Hermen: cui cum minas Judex, consilium vero Officium ejus ostenderet: nec terreri metu potuit, nec persuasione perduci. Diligebatur enim tam ab apparitoribus Judicis, quam ab omnibus viris; nam magistratus ante jam fuerat; et obsequiis suis Officium sibi Praesidis obligarat, qui occasione redhibendae gratiae pro ejus salute trepidabant. Sed his omnibus victis atque prostratis, quasi ad quemdam portum quietis refugit ad carcerem; ubi gaudium immane celebratum est. Agebant autem gratias Christo, et tropaea gloriosa ex diaboli eversione referentes [26], principio ipso passionis elati, majus robur ad futura tormenta capiebant. Beatus itaque Philippus, qui tactu ipso antea corporis habebatur semper delicatus ac mollis, nulla tunc sentiebat incommoda, ope tectus angelica.

Rursus sistuntur Philippus et Hermes.

XI. Ecce post triduum Justinus Praeses solitum judicantibus tribunal ascendit, et eos jussit adduci. Quibus exhibitis, ait Justinus ad Philippum: Cur tanta temeritate aptaris, ut salute contemta, Imperatoris detrectes obedire mandatis? Respondit Philippus: *Ego non vitio temeritatis inflammor: sed Dei qui fecit omnia, qui judicaturus est vivos et mortuos, amore et timore compellor. Hujus mandata praeterire non audeo: Imperatoribus vero per singulos annos parui, et cum justa imperant, parere festino. Praecepit enim* Matth. 22. *Scriptura divina, reddi quae sunt Dei Deo, quae sunt Caesaris Caesari. Inculpabiliter itaque huc usque servivi. Jam superest ut relictis saecularibus blandimentis caelestia festinem praeferre terrenis. Repetita itaque saepius verba cognosce, quibus me Christianum assero, et diis vestris sacrificare detrecto.* Tunc relicto eo Hermen Justinus alloquitur: Si hunc senectus, vicina jam morte, cogit bona hujus lucis horrere; tu sacrificando prosperiora [27] non neglige. Respondit Hermes: *Breviter tibi et his qui adsistunt, o Praeses, dilucideque monstrabo, quod ex vanitate miserabili facta est tibi odiosa pietas. Nam unde est ut veritatem falsitas, innocentiam malevolentia, postremo homo hominem festinet appetere? Quid enim simile homini Deus aliquando formavit? Sed conatus est diabolus opus caeleste violare. Invenit illa quae colitis, et servos juris sui sacrificando vos fecit. Nam ut subito equi ferventes insania, non obtemperantes lupatis, auriga contemto, relicto salubri camo, mortis ignari ad praecipitia festinant: ita vos ipsos praecipitastis insania, et praetermisso Dei verbo, consilia diaboli scelesta tenuistis. Haec est itaque caelestis vera sententia, ut bonos ac pios gloria, malos persequatur infamia; atque ut illis merces,* Zach. 5, 2. *ita istis poena succedat. Sic propheta Zacharias eloquitur dicens:* Increpet in te Dominus satan; increpet in te qui elegit Jerusalem. *Nonne hic torris ambustus abstractus de flamma est? Quae ergo adhuc hominibus est cupido, qui ad lignum obtusum [28] ac letiferum confugistis? Cumque pariter ardeatis, licet brevissimum infirmae lucis circulum sic transigere, ut ad bona lucis aeterna veniamus. Vos autem qui cum ingenti inluvie vestis et corporis, capillis sordidis ac dimissis, quibus tumulos et templa observatis et carceres, videmini mihi deos vestros non colere, sed lugere, et ante judicium poenam jam sustinere peccati. Quid haec videntes in caecitate consistitis, nec ad liberatoris vestri auxilium convolatis? Canes Dominum odore vestigant; et audito rectoris sibilo equus quem ignarus paullo ante projecit, inquirit. Praesepe agnito bos ad Dominum cucurrit, et asinus stabulum possessoris invenit. Israel Dominum ignorat, juxta quod lectum est:* Isai. 1. Israel non me cognovit Dominum omnium, nec timuerunt judicium justi. Per undam pereant, sicut sub Noë. *Aliorum vero in solitudine genua sunt soluta: alios ignis exussit ideo, quod praecepta nemo servabat.* Haec audiens Justinus a beato Herme, iratus exclamat: Tu sic loqueris, quasi me possis facere Christianum? Respondit Hermes: *Non te solum, sed circumstantes singulos opto fieri Christianos. Ceterum me sacrificaturum esse ne credas.* Tunc Praeses a fortissimis Dei victus athletis, communicato cum participibus et adsessore consilio, talem

26) Cod. Corb. *Referens principia ipsa passionis, majus* etc.

27) Edit. *securiora.*

28) Ms. *obustum.*

glavu; a odatle siđe na grudi, nudeći mi jelo najdraže hrane, odmah spoznadoh da se Gospod udostojio da me pozove i učinio dostojnim trpljenja. Dok ovo govoraše, dođoše na mjesto koje bijaše pripremljeno za kaznu. Tada po običaju krvnici noge blaženog Filipa ukopaše u zemlju do koljena, a svezane ruke na leđima klincima za kijaču zakucaše. Isto tako naredi da se Hermes spusti u jarak koji nesigurnog hoda držeći se za kolac, glasno se smijući progovori ovako: *Ni ovdje me, đavole, ne možeš savladati*. I odmah poslužitelji natrpaše zemlju na noge njegove. A prije nego zapališe vatru, sveti Hermes pozva Veliogija, jednog od braće hrišćana koji je tu stajao, kome ukratko reče, zaklinjući ga Gospodom Isusa Hrista da prenese očeve naloge sinu njegovom Filipu i da mu kaže da vrati svima kako su zaslužili. Jer su i naredbe takve ovosvjetovnog imperatora. Jer je svima naredio da ako što od drugih budu primili, treba bez protivrječja da im vrate. Stoga neka vrati svima ono što zaslužuju da mi ne zada bol. A ovo se odnosilo na to da će vratiti bezbjedno ono što su mu mnogi bili povjerili. Dodade takođe ovom ljubavlju vjere i reče: *Mlad si. Treba da tražiš pobijeđen naporom, tako da se sjećaš što je učinio otac, za koga znaš da se sa svima lijepo družio*. Kad ovo reče, svezaše i njega za leđa. Tada služitelji potpališe vatru, koja dok je gorjela, koliko je govor trajao, izražavahu zahvalnost i u poslednjoj izjavi zahvalnosti Amen slatko zazvuča.

XIV Tako blaženi mučenici ispuniše svjedočanstvo života. Sretni Hristovi Učenici, slijedeći njegove stope, kroz koga im je data pobjeda; sledbinici učenja Apostola i njihovih mučenika koji su slijedili Apostole, čije duše već lišene propasti zemaljske žure ka nebeskom kraljevstvu. Raširene ruke blaženog Filipa kako bijahu bile u molitvi, nađoše se; on sam, tijelom se bijaše preobrazio u mladića, u kazni i u borbi ovjenčan, izgleda kao da iznenada izaziva protivnika. Isto tako i blaženi Hermes cvjetajući u licu i divnog lika, sa nešto malo plavkastim ušnim resicama, kao iz neke bitke, poslije toga se svima pokazuje plamen. Tada se svemoćnom Bogu iz svih usta zahvalnost iskazuje, koji daje slavu i vijenac onima koji mu se nadaju.

XV Đavo ipak ne mogaše biti zadovoljan ovim. Uskoro upravnika Justina zaposjede bezumljem tako da ovaj naredi da se tijela svetaca potope u Hebron; onima kojima bijaše oduzeo život nepravednim progonom, zavidio je i na samom pogrebu. Kad to bi učinjeno, ljudi Hadrianopolisa, koje poticaše poštovanje prema Bogu, opazivši toliku okrutnost, pripremaju mreže i penju se na barke; ne bi li koji ribolovac uhvatio draga tijela svetaca. Ne uskraćuje im se molitva; jer uskoro mrežama izvadiše nepovrijeđana umotana tijela. Tada dragi ulov, od zlata i svakog dragog kamenja dragocjeniji, tri dana se slavi u vili na 12-om miljokazu od grada, koje se na grčkom naziva Ogetistyrion, što na latinskom znači Polje žetelaca. Ovo imanje obiluje izvorima, ukrašeno je dubravom, žitnim poljem i vinogradima. Tada se svima dokazala Božija veličanstvenost, da ne može sakriti pomoćnike svoje, koje bacaju u dubinu rijeka; i ne osjećaju kaznu, nego radije hitaju ka vijencu. Amen.

edidit saevo ore sententiam, et ait: Philippus et Hermes, qui praeceptum Romani Imperatoris negligentes, alienos se ab ipsa etiam Romani nominis compellatione fecerunt, vivos jubemus incendi: ut ceteri facilius agnoscant, quanto constet exitio imperialia contemsisse mandata. Tunc egressi ibant gaudentes ad flammam, quasi gregum principes gemini arietes, omnipotenti Deo, quasi sanctum quoddam munus oblati. Igni damnantur.

XII. Beatus autem Severus solus in carcere, quasi navis in pelago fluctuabat gubernatore deserta; aut quasi ovis relicta in solitudine, perdito pastore trepidabat. Gaudio tamen attollebatur immani, quod eos duci ad dulce et expetendum sibi passionis munus audierat. Tunc inflexis genibus orabat cum gemitu magno dicens ad Dominum: *Omnium fluctuantium qui es portus placidus, spem sperantibus tribuens, Salvator aegrorum, auxiliator egentium, dux caecorum, misericors in eos quos poena circumdat, fatigatorum murus, tenebrarum lumen, fundator terrae, ordinator pelagi, et totius distributor elementi, cujus verbo caelum, astra et cuncta perfecta sunt, qui servasti Noë, et Abrahae divitias obtulisti; qui liberasti Isaac, et parasti pro eo victimam; qui cum Jacob exercitatus es palaestra dulcedinis, et eduxisti Loth ex Sodomis, de terra maledicta; qui visus es Moysi, et Jesu Nave prudentem fecisti; qui cum Joseph iter habere dignatus es, et eduxisti populum ejus de terra Aegypti, ad terram repromissionis adducens; qui auxilio fuisti tribus pueris in camino, quos sancto majestatis tuae rore perfusos flamma non attigit; qui leonum ora clausisti, vitam Danieli et cibum tribuens; qui Jonam nec maris profundo, nec morsu ceti crudelis exceptum laedi passus es aut perire; qui Judith armasti, qui liberasti Susannam a judicibus injustis; qui Hester gloriam dedisti, qui Aman perire jussisti; qui eduxisti nos de tenebris ad lumen aeternum, Pater Domini nostri Salvatoris Jesu Christi, qui es lumen invictum, qui donasti mihi signum Crucis et Christi; ne indignum me censeas, Domine, ab hac passione, quam mei obtinuere collegae: sed da mihi partem coronae, ut sim cum illis junctus in gloria, quibus eram junctus in carcere. Habeam cum illis requiem, cum quibus nomen tuum venerabile confessus, tormenta Judicis saeva non timui.* Severus orat ut eis societur.

XIII. Hac itaque oratione completa, tantum fidelia verba potuerunt, ut postero die id quod postulabat acciperet. Itaque et ipse ut fortis athleta cum illis, cum quibus vixerat, confessurus ingreditur, et voti compos non solum quod poscebat obtinuit, sed etiam cito quod quaerebat invenit. Beatus vero Philippus manibus portabatur ad flammam. Dolor enim pedum aliter cum ire non passus est, quem tardo passu beatus sequebatur Hermes, simili dolore pedum constrictus. Sed Hermes iter suum hoc sermone mulcebat, dicens Philippo: *Doctor optime, festinanter pergamus ad Dominum. Nulla nos pedum cura sollicitet, quibus jam nullus eorum futurus est usus. Cessatura sunt enim ministeria terrena, cum ad caelestia fuerit regna perventum.* Tunc ad multitudinem quae sequebatur adjicit: *Hoc me passurum, Deo ac Domino jam ante annuntiante, cognoveram revelatione certissima. Nam cum dulci sopore devinctus jacerem, columba mihi visa est niveo candore perlucida, cubiculum illud ingressa, subito in medio capite consedisse: quae et inde descendens in pectus, escas mihi gratissimi cibi offerens, statim cognovi quod me Dominus vocare dignatus est, et dignum habuit passione.* Dum haec loqueretur, ad locum illum in quo poenae parabantur adveniunt. Tunc ex more carnifices beati Philippi pedes humo usque ad genua texerunt, religatas post tergum manus clavis in fuste configunt. Similiter et Hermes descendere jubetur in fossam, qui fuste sustinens trepida hinc inde vestigia, risu nimio sic locutus est dicens: *Neque hic me, diabole, sustinere potes.* Et statim super pedes ejus ministri congerunt terram. Ante tamen quam suppo- neretur incendium, Hermes sanctus quemdam ex fratribus Christianis ibi adstantem vocavit Velogium [29], quem magna per Dominum Jesum Christum Quod obtinet. Vide supra Not. 29. pag. 459. Hermes filium adhortatur.

29) Cod. Corb. pro *Velogium* habet *velociter*.

adjuratione constrinxit, ut ad filium ejus Philippum patris mandata perferret, diceretque ei ut redderet omnibus quod deberet. Nam et mundi hujus Imperatoris similia sunt praecepta. Praecepit enim singulis, ut si quid ab aliis susceperint, sine contradictione reddere deberent. Reddat itaque singulis quae debentur, ne mihi aliquem scrupulum doloris incutiat. Haec autem dicebat de illis, quae a multis tute sibi credita redditurus acceperat. Addidit etiam hoc amore pietatis, et ait: *Juvenis es. Debes victum labore tibi quaerere, ita ut patrem fecisse meministi, quem scis cum omnibus bene esse conversatum.* Hac voce completa, ligatur et ipse post tergum. Tunc a ministris flamma supponitur, quibus ardentibus, quamdiu sermo duravit, gratiae reddebantur, et in ultima gratiarum, *Amen* dulce resonavit.

Cum Philippo comburitur.

XIV. Sic beati Martyres testimonium vitae implevere. Felices Christi Discipuli, ejus secuti vestigia, per quem illis fuit concessa victoria; comitati etiam doctrinam Apostolorum, et eorum Martyrum qui Apostolos sunt secuti, quorum jam exutae a labe terrena animae ad caelestia regna properarunt. Extensae beati Philippi manus, ut in oratione fuerant, inveniuntur; in corpore et ipse ex sene juvenis reparatus, in poena et in agone coronandus, quasi adversarium provocans repente conspicitur. Similiter et beatus Hermes facie florens et colore pretiosus, lividis paullisper auriculis, quasi ex certamine quodam, post illud omnibus monstratur incendium. Tunc omnipotenti Deo gratiae omnium ore funduntur, qui dat gloriam in se sperantibus et coronam.

Corpora integra inventa. Vide supra pag. 198.

XV. His tamen diabolus contentus esse non potuit. Mox Justino Praesidi audaciam furoris mentis injecit, ut forti sanctorum corpora Hebro [30] juberet immergi: ut quibus abstulerat injusta persecutione vitam, ipsam etiam invideat sepulturam. Quod cum fuisset effectum, Adrianopolitanae civitatis viri, quos Dei cultus urgebat, tanta crudelitate perspecta apparant retia, navigia conscendunt; si cui piscanti veniat sanctorum corporum grata captura. Quibus orantibus non negatur; nam mox inlaesae reliquiae involutae retibus extrahuntur. Tunc grata venatio, et auro pretiosior, et omni decore gemmarum, duodecimo ab ea urbe lapide per tres dies celebatur in villa, quae sermone patrio *Ogetistyron* [31], interpretatione vero linguae Latinae Locus possessorum vocatur. Ea possessio et fontibus abundabat, et nemore ornata et messibus et vineis. Tunc est omnibus probata Dei majestas, famulos ejus latere non posse, quos etiam fluminum profunda restituunt; nec in trepidatione sentire poenam, sed festinare potius ad coronam. Amen.

30) Hebrus celebris Thraciae fluvius, *qui in mare Aegeum post lustratas urbes* Philippolim, Hadrianopolim et Trajanopolim se exonerat.

31) Corb. *Getistiron*. At Cotelerius legendum censet *τόπος κτητόρων*.

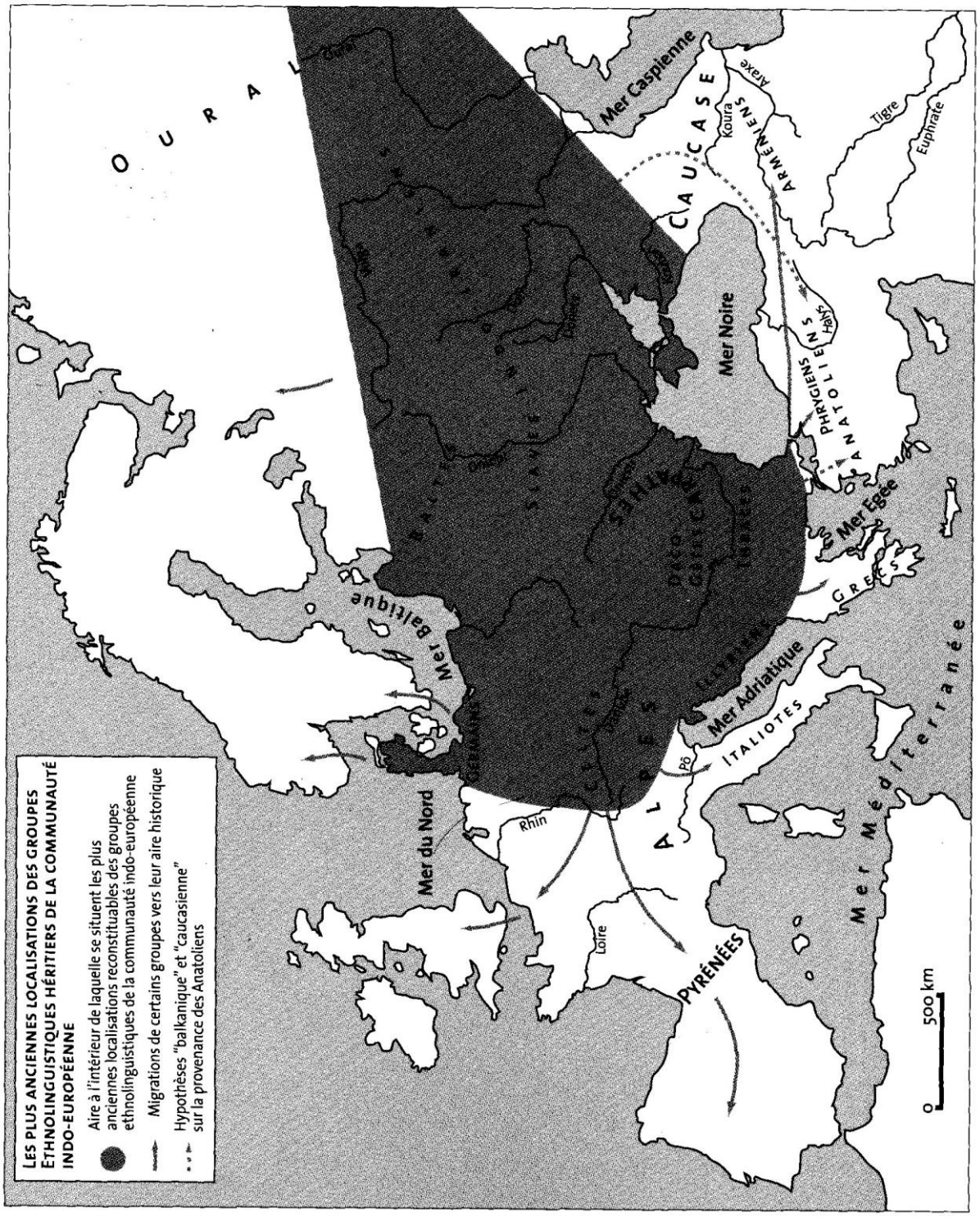
LES PLUS ANCIENNES LOCALISATIONS DES GROUPES ETHNOLINGUISTIQUES HÉRITIERS DE LA COMMUNAUTÉ INDO-EUROPÉENNE
Aire à l'intérieur de laquelle se situent les plus anciennes localisations reconstituables des groupes ethnolinguistiques de la communauté indo-européenne
Migrations de certains groupes vers leur aire historique
Hypothèses "balkanique" et "caucasienne" sur la provenance des Anatoliens
OURAL
Mer Caspienne
CAUCASE
Koura
Araxe
ARMÉNIENS
Tigre
Euphrate
Mer Noire
PHRYGIENS
ANATOLIENS
Halys
Mer Egée
GRECS
Mer Adriatique
ITALIOTES
Pô
ALPES
Rhin
Loire
PYRÉNÉES
Mer Baltique
Mer du Nord
Mer Méditerranée
0
500 km

PREDGOVOR ZA DJELA SVETIH MUČANIKA TARAHA ITD.[14]

1. Nema potrebe da išta kažemo kao preporuku za ova Žitija, pošto je sigurno, ne samo iz samog njihovog teksta, nego i po mišljenju svih erudita, da se od starih dokumenata ništa ne smatra ni vrednije ni tačnije. A ova Žitija je prvi objavio kardinal Baronije za godinu 290. ali su iz kodeksa greškom krnja. Stoga, kad ih je u integralnoj verziji otkrio u belgijskim kodeksima Heribert *Rosweydus* objavio ih je godine 1607. u Antverpenu, a onda ih je opet objavio slavni Emerik Bigotije iz rukopisnih kodeksa sv. Viktora Pariskog. Pošto je Bigotije imao na umu da ova Žitija objavi na grčkom, ako bi na neki način mogao da ih dobije; od Bolandijanovih drugova je dobio popis prepisan iz vatikanskog kodeksa; uz pomoć ovog popisa sa lakunama, a uz pomoć kodeksa kolbertinskog, u kojem ista Žitija na nekoliko mjesta bijahu krnja, upotpunio ih je; svoje izdanje ovih Žitija ukrasio je i grčkim i latinskim, ali u njima ipak neka mjesta bijahu prazna, koja se nisu mogla popuniti ni iz jednog kodeksa. Otuda kad je Stefan Baluzije, erudita i prefekt državne biblioteke Kolbertine saznao da pripremam kolekciju staruh žitija, opomenuo me je da su ova Žitija sadržana u drugom kolbertinskom kodeksu pod brojem 3021, iz kojeg, premda prvi list bijaše istrgnut, koja nedostajahu u izdanju Bigotijana, lako se mogu popuniti. Stoga smo se postarali da iz ovog kodeksa, koji mi je iz blagonaklonosti pozajmio, prepišemo Žitija, koja se sada ovdje po prvi put integralno objavljuju.

2. Mogu se podijeliti u četiri dijela. Prva tri sadrže sama prokonzulska djela, kao što su dobijena od javnih notara, a četvrti dio, koji opisuje smrt ovih mučenika, neki hrišćanski vjernici, koji su prisustvovali događajima, pridodali su prijašnjima. A da su oni svi zajedno na jedno pokupljeni i prebačeni u druge crkve, jasno je iz predgovora, u vidu poslanice koja je Žitijima umetnuta, a koja se ne smije izbaciti iz predgovora, premda je nema ni u grčkim kodeksima kojima se služio Bigotije, ni u nekim latinskim. Nedostaje svakako i u izdanju *Rosweyda*, tako i Baronija kao i u rukopisnim kodeksima naših manastira sv. Remigija iz Remsa, iz kompendija sv. Kornelija, i manastira sv. Mihaila *in periculo maris*[15] i u kodeksima manastira Ursikampusa iz cistercitskog reda pokraj Novijoma (Noyon). A mimo kodeksa Viktorina četiri druga je predstavljaju iz kolbertinske biblioteke: od kojih su dva, izgleda, starija od 700 godina. I zaista ovakve predgovore katkad izostavljaju prepisivači, kao da nemaju nikakve veze sa Žitijama mučenika koja su monasi obično čitali u crkvi ili u refektorijumu. Dalje, pošto njemački tekst ovih Žitija treba tražiti u grčkom izvorniku, varijeteti izgovora ili čitanja koji se u ovim rukopisima razlikuju, odnose se ili na različita imena ličnosti ili gradova. Zadržali smo staru latinsku verziju, kako zbog toga što se ne razlikuje po smislu od grčkog teksta, tako i zbog njegove starosti, na greške koje su se mogle potkrasti u grčkom kodeksu, koje treba ispraviti ili može biti korisno da se potvrdi pravi tekst. A izostavljamo novu verziju koju smo imali spremnu, da se ne bi suviše povećao obim teksta.

3. Premda je toliko tačno opisano sve što se odnosi na istragu i trpljenje ovih mučenika, da ne postoji ništa opširnije o ovom događaju, ipak preostaje ponešto što treba istražiti o vremenu i mjestu prebivališta samih mučenika. Kao prvo, sigurno je da su ovi mučenici bili poglavari Pompejopolisa, koji je episkopski grad u Kilikiji, no tamo nije sprovođena nikakva istraga. Prva istraga je održana u Tarsu, metropoli cijele provincije, u čemu se slažu svi manuskriptni kodeksi i izdanja, znači oni u kojima se govori o mjestu istrage. Ne navodi se mjesto druge istrage, u kodeksu kojim se služio Baronije. Izdanje Rosweyda navodi Tars: Bigotijanski

[14] *P. 448.*

[15] Benediktinski manastir *Mont Saint Michel* u Normandiji- prim. prev.

ADMONITIO

IN ACTA SANCTORUM TARACHI, etc.

MARTYRUM.

Acta unde habita.

1. Non opus est ut aliquid in horum Actorum commendationem proferamus, cum non solum ex ipsa eorum lectione, sed etiam ex omnium eruditorum consensu certum sit, nullum fere ex antiquis monumentis aut pretiosius, aut sincerius haberi. Haec autem Acta primus vulgavit Cardinalis Baronius ad annum 290. sed ex codicis vitio mutila. Quare cum ea integra in codd. Belgicis reperisset Heribertus Rosweydus, haec anno 1607. edidit Antverpiae, eademque clarissimus vir Emericus Bigotius ex cod. ms. sancti Victoris Parisiensis Lutetiae denuo vulgavit. Verum cum idem Bigotius in animum induxisset, eadem Acta graece, si quo modo recuperari possent, pro-

sa manuskriptom kolbertinskim za tu istragu kaže da je održana u "gradu Siscia", kodeks Remigianus "na Siciliji", Ursikampa i Kompendijum u "gradu Kilikiji". Grčko izdanje bigotijane rječito označava Mopsuestiju: a grčki kodeks kojim smo se koristilu u naslovu ove druge istrage, kaže da se održala u Anazarbu. Ali ovaj naslov samim Žitijima je kasniji. Jer se tamo Anazarba naziva metropolom, dok on tada još ne bijaše stekao taj položaj. Štaviše i sama grčka žitija u naslovu su kontradiktorna, jer Tarah u trećoj istrazi ovako odgovara Maksimu: "Ja u prvoj mojoj ispovijesti koja je učinjena u Tarsu i opet u drugoj istrazi koja je bila u Mampsistu, da sam hrišćanin itd." gdje umjesto Mampsista, nema sumnje treba čitati Mopsuestija, koja je episkopski grad u Kilikiji. Ali i iz ovog Tarahovog odgovora zaključuje se da je treća istraga bila održana na drugom mjestu u odnosu na prva dva. I odatle se pogrešno u istom kodeksu navodi Mampsest kao mjesto treće istrage, koji treba zamijeniti za Anazarb. Grčko izdanje Bigotijana jasno navodi da je ova istraga sprovedena u Anazarbu; niti se razlikuju latinske verzije, kako u štampanim izdanjima, tako i u rukopisnim, premda se navodi pogrešno Azarb ili Azorb, umjesto Anazarb. Zbog čega niko ne treba da sumnja da su mučenici iskusili patnje u Anazarbu gradu Kilikije, koja je poslije podjele te provincije postala metropola Kilikije Druge. Jer narednog dana, po trećoj istrazi, bačeni zvijerima, napokon su umoreni mačem. Drugo, osim ovoga imamo i taj dokaz što tijela ovih mučenika bijahu sahranjena u Anazarbu. Ovo se dokazuje time što je krajem IV vijeka Auksentije, episkop Mopsuestije Arijanac, sagradio baziliku u čast ovih mučenika, od stanovnika Anazarba je postigao da se otvore grobovi mučenika i nešto od njihovih svetih relikvija da zadobije za sebe, premda, kad su se grobovi otvorili, tolika čudna znamenja su se dogodila, da se niko nije usudio da dotakne sveta tijela. Autor Žitija svetog Nikite kod Metafrasta svjedoči da postoji u Anazarbu grob svetog Taraha i njegovih drugova i da se tamo čuvaju njihove svete relikvije. Isti rječito tvrdi to u dodatku, što se otkriva na kraju grčkih žitija izdanja bigotijane, što treba svakako dodati Žitijima. Naposlijetku, isto mišljenje se može potvrditi iz primjerka stare Martirologije kod Firentinca dana 11. oktobra, gdje se praznik ovih mučenika pominje kod stanovnika Anazorba tj.Anazarba. Ipak, u Martirilogijama i Menologijama ovi mučenici se obično slave u Tarsu, možda zato što su tamo bili prvi put ispitivani. "Iz Kilikije u Mopsuestiju odvedeni", kaže se u Menologiji imperatora Basilija kod Ughela, da su "osuđeni na smrt" nakon raznih mučenja; i još netačnije u onome što je kasnije objavio: "u Pompejopolisu uhvaćeni kod Tarsa Kilikijskog." Iz čega proizilazi da ove knjige nisu baš precizne u navođenju imena ljudi i gradova.

4. U nekoliko rukopisnih kodeksa navodi se da su mučenici pretrpjeli muke "za vrijeme drugog konzulata Dioklecijana i Maksimijana: ali ove epohe nema u praznicima. Čini se da nije baš pouzdan ni tekst grčkog izdanja koje pominje mučeništvo za vrijeme prvog konzulata Dioklecijana Avgusta. Jer prvi konzulat Dioklecijana je bio 284. god; te godine, mjeseca septembra, Dioklecijan je postao Avgust (Uzvišeni). Uistinu Žitija pominju da se prva istraga dogodila mjeseca marta ili maja. Zbog čega je neodrživo prvo mišljenje. Ove razlike u tekstovima dovode u sumnju vjerodostojnost ostalih kodeksa, koji konzulat Dioklecijanov prikazuju kao četrvti i treći Maksimijanov, tj. godine svima poznate 290. Uz neke druge koje stoje u tim Žitijama, jedva bi se mogle poklopiti sa ovim vremenom; ali bi mogle sa posljednjim godinama Dioklecijanove vladavine, u kojima su progoni bili najžešći, kad se pod brojem IX imperatori nazivaju "kuge i krvopije koji su uništili svijet". Na istom mjestu takođe Maksim kaže da su imperatori "dugotrajni i temeljiti mir" održali, ali 290. god. raznim prevratima i napadima varvara Rimska imperija bijaše uzdrmana. Henrik Valensije iznosi osim toga druge argumente u bilješkama za knj. 9, gl. 5. Eusebijeve "Istorije" da je Maksim pominjao "Pasije Hristove" a to djelo je zaista u vrijeme progona, tj. nakon godine 303. bilo sačinjeno, svjedoči Eusebije na pomenutom mjestu. No ništa se ne može zaključiti iz ovog argumenta, pošto

ferre in lucem; a sociis Bollandianis apographum obtinuit ex cod. Vaticano descriptum: cujus apographi subsidio cum lacunas aliquot subsidio codicis Colbertini, in quo eadem Acta aliquot in locis mutila habebantur, supplevisset; suam horum Actorum graece ac latine editionem adornavit, sed in qua tamen aliquot loca desiderabantur, quae ex neutro codice suppleri potuerant. Unde cum Stephanus Baluzius, vir eruditus, et summo reipublicae litterariae bono Colbertinae bibliothecae praefectus, accepisset, me ejusmodi Actorum antiquorum collectionem meditari, monuit me haec Acta in altero cod. Colbertino num. 3021. haberi, ex quo, licet primum folium detractum fuerit, quae in Bigotiana editione desiderantur, facile suppleri possent. Hunc itaque codicem cum mihi pro sua erga nos benevolentia commodasset, Acta ipsa describi curavimus, quae hic nunc primum integra referuntur.

2. Haec autem quatuor in partes dividi possunt. Tribus prioribus continentur ipsamet gesta Proconsularia, prout a Notariis publicis excepta sunt; quartam partem, quae horum Martyrum consummationem exponit, fideles aliquot Christiani, qui rebus gestis praesentes aderant, prioribus adjunxere. Ista vero omnia simul in unum collecta ad alias ecclesias transmissa fuisse patet ex Praefatione, per modum epistolae his Actis praefixa, quae quidem Praefatio rejicienda non est, licet nec in codd. graecis, quibus usus est Bigotius, nec in aliquot Latinis habeatur. Desideratur quippe in editione tam Rosweydi, quam Baronii, sicut et in codd. mss. nostrorum monasteriorum sancti Remigii Remensis, sancti Cornelii Compendiensis, et sancti Michaelis in Periculo maris, et in cod. monasterii Ursicampi Ordinis Cisterciensis prope Noviomum. At praeter codicem Victorinum quatuor alii bibliothecae Colbertinae eam repraesentant: quorum duo annos 700. videntur superare. Et sane ejusmodi praefationes nonnumquam exscriptores omisere, quasi nihil ad Acta Martyrum, quae in ecclesia aut in refectorio a monachis legi solebant, pertinerent. Porro cum germana horum Actorum lectio e graeco fonte repeti debeat, locutionum seu lectionum varietates, quae in his mss. habentur, referre visum non est, nisi in *iis* locis, ubi sensus videtur esse diversus, aut personarum sive urbium nomina varie efferuntur. Antiquam vero latinam versionem retinuimus, tum quod a graeci textus sensu non est aliena, tum quia ob ejus antiquitatem, ad errores qui in Graecos codices irrepere potuerunt, emendandos, aut veram lectionem confirmandam utilis esse potest. Novam autem versionem quam paratam habebamus, omittimus, ne nimium voluminis moles excrescat.

3. Verum etsi quae ad istorum Martyrum quaestiones et patientiam attinent, ita accurate descripta sint, ut nihil hac de re luculentius haberi possit; aliqua tamen inquirenda supersunt de ipsorum martyrii tempore et loco. In primis certum est, hos Martyres Pompejopoli, quae civitas est episcopalis in Cilicia, Praesidi oblatos fuisse: sed nulla tamen ibi quaestio acta fuit. Prima enim interrogatio apud Tarsum totius provinciae metropolim habita est, qua de re omnes codices mss. et editi, ii scilicet in quibus locus exprimitur, consentiunt. Secundae interrogationis locus in codice quo usus est Baronius, non designatur. Tarsum habet Rosweydi editio: quam Bigotiana cum mss. Colbertinis *in Sciscia civitate,* codex Remigianus *in Sicilia,* Ursicampensis et Compendiensis *in Cilicia civitate,* habitam fuisse dicunt. Editio Graeca Bigotiana diserte Mopsuestiam assignat: codex vero graecus quo usi sumus, in titulo secundae huic interrogationi praefixo, Anazarbi hanc contigisse dicit. Sed hic titulus ipsis Actis posterior est. Ibi enim Anazarbum metropolis dicitur, quam dignitatem nondum tunc obtinuerat. Immo et ipsa Acta graeca titulo contraria sunt, nam Tarachus in tertia interrogatione sic Maximo respondet: *Ego in prima mea confessione Tarsi facta, et secunda similiter interrogatione Mampsistis peracta, me Christianum* etc. ubi pro *Mampsistis, Mopsuestiae,* quae Ciliciae civitas est episcopalis, legendum esse non dubito. Sed ex hac Tarachi responsione colligitur, tertiam interrogationem alio in loco quam duae priores peractam fuisse. Proindeque

Locus passionis.

Eusebije navodi da ova Žitija još nisu bila sačinjena poslije smrti Galerija Maksimijana koji je umro 311. god. A pasije Taraha i njegovih drugova ne može se odložiti poslije 304. god. pošto je te godine Dioklecijan obavljo svoj poslednji konzulat. Ovdje bih mogao navesti da Žitija mučeništva Hristovog, koja se pominju u ovim Žitijima mučenika, objavljena po Maksiminovom naređenju, ipak mnogo prije bijahu sačinjena: sigurno da ovo nisu bila druga nego istinska Djela mučeništva Gospoda Hrista, koja su bili napisali jevanđelisti. Lako pristupamo mišljenju onih koji navode 304. kao godinu smrti Taraha i njegovih drugova. A od tog mišljenja nas ne odvraća ni bilješka na kraju Žitija grčkih izdanja bigotijane da su mučenici pretrpjeli pasije u prvoj godini Dioklecijanovih progona. Sigurno je zaista da je ovaj zaključak od nekog čovjeka docnije epohe bio dodat, iz čega se ipak potvrđuje mišljenje onih koji odlažu smrt ovih mučenika do velikog Dioklecijanovog progona.

5. Praznik ovih mučenika varira od martirologije do martirologije: stoga je neizvjesno kog dana se ispunilo mučeništvo. U većini ipak latinskih martirologija slavi se na dan 11. novembra, a u grčkim narednog dana. Kod svih je slavno sjećanje na ove mučenike; kratak pregled njihovog mučeništva daju Ado i Notkerus. Autor žitija sv. Eutimija naziva ih "svetim i izvanrednim pobjednicima mučenicima Taraha, Proba i Andronika" koji pripovijeda da su neke njihove svete relikvije bile pohranjene pod oltarom manastirske crkve, koju Fido bijaše sagradio, od strane poglavara martirija Jerusalima. Napokon, u Konstantinopolju bijaše znamenita bazilika, sagrađena u čast ovih mučenika od strane Narseta, koga poneki smatrahu slavnim duksom koji se istakao za vrijeme imperatora Justinijana. A drugi misle da je drugi Narseta patricij bio graditelj ove bazilike, za koga se zna da je živio za vrijeme imperatora Foke. Vidi Kangija CP. Hriščanstvo, str. 133.

6. Prije nego zaključimo ovaj uvod pomaže nešto da se pogledaju Žitija *sv. Tatijana*, po nadimku *Dula*; koja su, čini se, obrazovana po ugledu na Žitija sv. Taraha, itd. ako se izuzmu razni prilozi, koji su bili dodati od strane interpolatora ili prevodioca. To je priznao Baronije; i ta ista Žitija je objavio Surije nakon Lipomana za dan 15. jula, pod poznatim imenom Simeona Metafrasta, iz prevoda kardinala Sirleta. Ali Lav Alatije u traktatu o Simeonima poriče da su ova Žitija bila iskvarena; njega slijede Bolandijanci. Uistinu, ako pravilno sudim, treba priznati to, bilo od Simeona, bilo od nekog drugog prevodioca, tako su bila umnožena, da među vjerodostojna dokumenta starine ne mogu zauzimati mjesto. To takođe misli veoma učeni Tilemontije u bilješkama za progone Dioklecijanove, tom 5. "Istorija crkve". To su izdali Bolandijanci na dan 15. jun na grčkom i latinskom, sa otprilike istim bilješkama, koja su bila u ranije objavljenim knjigama. Premda onamo *Pretorijada* koja se u Surijevim izdanjima naziva župom, u bolandijanskom se naziva samo κώμη (naselje), tako da nije bio podložan Zefirij[16] Pretorijadi, nego Pretorijada Zefiriju, i time se pojavljuje veliki problem koji je zadao posao Tilemontiju. Slavno je sjećanje na *Dulu* mučenika kod Grka, koje se prenosi i Latinima, pošto su njegova Žitija bila poklonjena Laciju. Čini se da se o svemu ovome mora opomenuti čitalac, da se ne prevari u njihovu vjerodstojnost, ako se nekad slučajno pojave Žitija takvog mučenika u starim grčkim ili latinskim kodeksima, bez dodataka.

[16] Grad na obali Kilikije Prve. Današnja Mersina. Prim.prev.

mendose in eodem codice tertiae interrogationis titulus *Mampsistis* praefert, pro quo *Anazarbum* restitui debet. Certe hanc interrogationem Anazarbi habitam fuisse diserte habet editio Graeca Bigotiana: nec dissentiunt Latinae versiones tam in editis quam in mss. quamvis *Azarbo* aut *Azorbo* mendose pro Anazarbo praeferant. Quare vix quisquam dubitare potest, istos Martyres apud Anazarbum Ciliciae urbem, quae post istius provinciae divisionem Ciliciae II. metropolis facta est, passionem suam complevisse. Die enim interrogationem tertiam proxime sequenti feris objecti, gladio tandem consummati sunt. Aliud praeter ea habemus ejusdem rei argumentum, quod scilicet horum Martyrum corpora Anazarbi sepulta fuerint. Id vero inde probatur, quod cum saeculo quarto exeunte Auxentius Episcopus Mopsuestiae Arianus basilicam in eorumdem Martyrum honorem exstruxisset, ab Anazarbensibus obtinuit, ut sanctorum Martyrum tumuli reserarentur, et aliquid ex eorum sacris reliquiis sibi concederetur, quamvis apertis tumulis tot prodigia acciderint, ut nemo sacra corpora contingere ausus fuerit. Auctor vitae sancti Nicetae apud Metaphrastem testatur, sanctorum Tarachi et sociorum ejus tumulum apud Anazarbum exstare, ibique eorum sacras reliquias asservari. Idem diserte affirmatur in additamento, quod in fine Actorum graecorum editionis Bigotianae reperitur, Actis utique subjungendum. Denique eadem sententia confirmari potest ex vetusti Martyrologii auctoritate apud Florentinum die XI. Octobris, ubi horum Martyrum festivitas apud *Anazoborum*, id est Anazarbum, commemoratur. Vulgo tamen in Martyrologiis et Menologiis hi Martyres Tarsi celebrantur, quod forte primum ibi interrogati fuerint. *A Cilicia Mopsuestiam ducti*, ibique post varios cruciatus *capite plexi* dicuntur in Menologio Basilii Imperatoris apud Ughellum; et multo mendosius in eo quod Canisius vulgavit, *Pompejopoli apud Tarsum Ciliciae detenti.* Ex quibus patet, ejusmodi libros in designandis hominum vel urbium nominibus haud multum accuratos esse.

4. In aliquot mss. codicibus horum Martyrum passio *Diocletiano et Maximiano iterum Consulibus* contigisse refertur: sed ejusmodi epocha non habetur in fastis. Haud certior videtur Graecae editionis lectio, quae ad primum Diocletiani Augusti consulatum hanc passionem revocat. Nam Diocletiani primus consulatus anno 284. illigatur: quo anno, mense Septembri, Diocletianus factus est Augustus. Verum Acta primam interrogationem mense Martio aut Majo contigisse commemorant. Quare nec ista sententia stare potest. Haec lectionum varietas in suspicionem adducit ceterorum codicum auctoritatem, qui consulatum Diocletiani quartum et tertium Maximiani exhibent, id est annum aerae vulgaris 290. cum alias nonnulla, quae in istis Actis habentur, vix huic tempori congruere possint; bene autem extremis Diocletiani imperii annis, quibus maxime persecutio fervebat, ut cum numero IX. Imperatores *pestes* et *sanguibibuli qui mundum evertunt*, appellantur. Ibidem etiam Maximus ait, Imperatores *diuturnam et altam pacem* praestitisse, at anno 290. variis motibus et barbarorum incursionibus Romanum imperium exagitatum erat. Aliud praeterea argumentum profert Henricus Valesius in notis ad lib. 9. Historiae Eusebii cap. 5. quod scilicet Maximus Acta passionis Christi laudaverit, quae quidem Acta tempore persecutionis, id est post annum 303. conficta fuisse testatur Eusebius loco laudato. Verum nihil ex ejusmodi argumento confici potest, cum Eusebius innuat ejusmodi Acta nonnisi post Galerii Maximiani mortem, quae anno 311. contigit, excogitata fuisse. At Tarachi et sociorum passio ultra annum 304. differri non potest, cum eo anno Diocletianus ultimum consulatum suum gesserit. Hinc inferas, Acta passionis Christi, quae in his Martyrum Actis laudantur, Maximini quidem jussu vulgata, sed tamen longe antea conficta fuisse: aut certe haec non alia fuisse, quam vera passionis Christi Domini Acta, quae ab Evangelistis conscripta sunt. Eorum itaque sententiae facile accedimus, qui beati Tarachi ac ejus sociorum mortem ad annum CCCIV. referunt. Nec ab ea sententia nos abducit quod in fine Actorum graecorum editionis Bigotianae

Tempus.

Anno 304.

ŽITIJA SVETIH MUČENIKA TARAHA, PROBA I ANDRONIKA

Pamfilije[17], Marcijan, Lisija, Agatokle, Parmenon, Diodor, Feliks, Gemel, Atenion, Tarah i Orosije, Akvili, Basu, Berulu, Timoteju sa svom braćom koji su u Ikoniji, u istini vjerni i sveti i jednodušni u Hristu Isusu Gospodu našem. Ispripovijedali smo ono što se mučenicima dogodilo u Pamfiliji[18]: odlučili smo se na to želeći da sudjelujemo u njihovom zatočeništvu i žudeći da se objave njihova djela. I pošto je bilo neophodno da prikupimo sve spise njihovih ispovijesti, prepisali smo ih sve za 200 dinara od nekog kopljanika po imenu Sabast: u njima je početak i kraj njihovih pasija, i sve što se udostojio Bog da nam učini preko istih ovih najhrabrijih Božijih mučenika: i sve vam ovo otpisasmo uz čitavu inkviziciju, tako veličajući Gospoda Isusa Hrista. Preklinjemo vas braćo da se i vi udostojite da sve to prenesete onima koji su u Pisidiji[19] i Pamfiliji, braći u Gospodu da i oni saznaju što se dogodilo ovim najhrabrijim mučenicima Božijim da hvale i slave Gospoda našeg Isusa Hrista, da se svako od vas kad to čuje izgradi i ojača u borbi, naoružan u vjeri i slavi nepotkupljivoj, goreći svetim Duhom da se možete oduprijeti[20] u svakoj vrlini onoga protiv onih koji se suprotstavljaju istini.

1. Za vrijeme drugog konzulata Dioklecijana i Maksimijana, 21. maja[21] u Tarsu metropoli Kilikije, kojim je upravljao[22] Numerijan Maksim, reče centurion: Dovedeni su pred tvoje plemstvo, gospodaru, u Pompejopolisu gradu od Eutolmija[23] Paladija kopljanika, oni koji su najgori bezbožni hrišćani, koji se ne pokoravaju naredbama gospodara: prisutni su na sudu tvoje ekselencije. Maksim poglavar reče Tarahu: Kako se zoveš? Treba prvo tebe da pitam jer si najstariji. Odgovori. Tarah reče: *Hrišćanin sam*. Maksim reče: Slomite mu vilicu, govoreći: ne odgovaraj jedno umjesto drugoga. Tarah reče: *Govorim kako mi je ime. Ako pak pitaš za ime po rođenju, roditelji su me nazvali Tarah, a kad sam bio vojnik zvao sam se Viktor*. Maksim reče: Od kojeg si roda? Tarah reče: *Iz vojničkog[24], Rimljanin sam, a rođen u Klaudopolisu gradu Isaurije[25]. I zato što sam hrišćanin, odrekao sam se vojne službe*. Maksim reče: Jer nisi bio dostojan da ratuješ, bezbožniče. Ipak, kako si se povukao iz vojne službe? Tarah reče: *Molio sam Publija[26] brigadijera i otpustio me je*. Maksim reče: Dakle pobrini se za starost svoju: jer hoću da si jedan od onih koji poštuju naredbe gospodara i da primiš od mene veliku čast. Dakle, pristupi i žrtvuj našim bogovima, jer i sami vladari na cijelom svijetu ih poštuju. Tarah reče: *Griješe u velikom grijehu Sataninom*. Hegemon reče: Slomite mu vilicu, zato što je

[17] U jednom od tri kolbertinska kodeksa, navode se sva ova imena. U drugom nedostaju imena Ateniona, Taraha i Orosija; u trećem Parmenona, Taraha i Orosija; a Diodor se na margini naziva Diokler.A u oba kodeksa nedostaju imena Basa i Akvila.
[18] Čitaj Kilikiji
[19] U prvom manuskriptu - u Persiji
[20] U drugim manuskriptima - pomoći
[21] Tako stoji u bigotijanskom i trećem kolbertinskom osim jednoga u kojem stoji – jula. Kodeksi Remigijana, Kompendija i Ursikampa navode 24. mart kao i Baronije i Rosweydus, za vrijeme Dioklecijana IV i Maksimijana III. Kod oba broja je dodat broj 5, tako da treba čitati Dioklecijan IX i Maksimijan VIII.
[22] Drugi manuskripti - pomagao
[23] Drugi manuskripti - Entulineja
[24] Jer se drži građanskog zakona. Vojnicima su nazivani oni koji su služili vojsku. Drugi naziv za njih je Otpuštenici (missicii), jer su časno bili otpuštani iz službe. Vidi kod Salmasija, za god 290.
[25] Latinski manuskript - Sirije
[26] Polibija

notatum est, hos Martyres primo persecutionis Diocletiani anno passos fuisse. Certum quippe est hanc clausulam ab aliquo posterioris aevi homine additam fuisse, ex qua tamen confirmatur eorum sententia, qui horum Martyrum necem ad magnam Diocletiani persecutionem differunt.

5. Horum Martyrum *festivitas* varie in variis Martyrologiis assignatur: atque adeo incertum est, quanam die martyrium compleverint. In plerisque tamen Latinorum Martyrologiis die XI. mensis Octobris celebratur, et in Graecorum Menologiis die sequenti. Apud utrosque celebris est istorum Martyrum memoria; quorum passionis compendium referunt Ado et Notkerus. Eosdem *sanctos et egregios victores Martyres Tarachum, Probum, et Andronicum* appellat vitae sancti Euthymii auctor, qui narrat ipsorum sacras aliquot reliquias sub altare ecclesiae monasterii, quod Fidus construxerat, depositas fuisse a Martyrio Jerosolymorum Antistite. Denique Constantinopoli erat insignis basilica in eorumdem Martyrum honorem constructa a Narsete, quem Narsetem nonnulli existimant illum fuisse celebrem ducem, qui sub Justiniano Imperatore floruit. Alii vero alium Narsetem Patricium hujus basilicae conditorem esse putant, quem imperante Phoca vixisse constat. Vide Cangii CP. Christianam pag. 133.

6. Priusquam huic admonitioni finem imponamus, juvat aliquid observare de Actis *S. Tatiani cognomento Dulae;* quae omnino conformia videntur Actis *S. Tarachi*, etc. Si excipiantur varia additamenta, quae ab interpolatore aut interprete adjecta fuerunt. Id fassus est Baronius; et ea ipsa Acta retulit Surius post Lipomannum ad diem 15. Julii, sub Symeonis Metaphrastis vulgo nomine, ex translatione Cardinalis Sirleti. At Leo Allatius in tractatu de Symeonibus ea Acta vitiata fuisse penitus negat; quem sequuntur Bollandiani. Verum si recte judico, fatendum est ea, sive a Symeone, sive a quopiam alio Metaphraste, ita ampliata fuisse, ut inter sincera antiquitatis monumenta locum obtinere non possint. Quod etiam sentit Vir eruditissimus Tillemontius in notis ad persecutionem Diocletiani, tom. 5. Hist. eccles. Haec vero Graece et Latine protulerunt Bollandiani ad diem 15. Junii, cum iisdem fere naevis, qui in antea vulgatis libris habebantur. Licet ibi *Praetorias,* quae urbs in Surianis dicitur *vicus,* solummodo *Κώμη* appelletur in Bollandianis, ita ut non Zephyrium Praetoriadi, sed Praetorias Zephyrio urbi subjecta fuerit, atque eo pacto magna difficultas, quae Tillemontio negotium facessiverat, tollitur. Celebris *est Dulae* Martyris memoria apud Graecos, quae etiam ad Latinos, postquam ejus Acta Latio donata sunt, transiit. De quibus omnibus lectorem monere visum est, ut si aliquando tanti Martyris Acta in vetustis codicibus graecis aut latinis forte occurrant, sine additamentis, debita laude et luce non fraudentur.

Acta S. Dulae Martyris.

ACTA SS. MARTYRUM TARACHI, PROBI, ET ANDRONICI

Anno Christi circa 304.

Ex codd. mss. et editis.

Pamphilius, [1] Marcionus, Lysias, Agathocles, Parmenon, Diodorus, Felix, Gemellus, Athenion, Tarachus et Orosius, Aquilo, Basso, Berullo, Timotheo, cum omnibus fratribus qui sunt Iconio, in veritate fideles ac sancti et unanimes in Christo Jesu Domino nostro. Quod actum est in Pamphylia * de Martyribus prosecuti sumus: participari vinculis eorum cupientes, et desiderantes manifestari actus eorum, suscepimus. Et quia omnia scripta confessionis eorum necesse erat nos colligere, a quodam nomine Sabasto, uno de Spiculatoribus, ducentis denariis omnia ista transscripsimus: in

* leg. Cilicia.

1) In uno ex 3. codd. Colb. haec omnia nomina habentur, in altero desunt *Athenion, Tarachus et Orosius;* in tertio *Parmenon, Tarachus et Orosius;* et Diodorus ad marginem *Dioclerus* appellatur. In utroque etiam codice desunt haec verba, *Basso, Aquilo.*

29 *

rekao da imperatori griješe. Tarah reče: *Ja rekoh i kažem jer griješe kao ljudi*. Maksim reče: Prinesi žrtvu našim bogovima i ostavi se tih budalaština. Tarah reče: *Ja služim i prinosim žrtvu svom Bogu, ne u krvi, nego u čistom srcu. Jer Bogu ne trebaju takve žrtve.* Maksim reče: Žalim te zbog godina tvojih i dijelom mudre starosti i opominjem te da se ostavih taštine i da prineseš žrtvu našim bogovima. Tarah reče: *Ne odstupam od Božijeg zakona*. Maksim reče: Dakle priđi i prinesi žrtvu. Tarah reče: *Ne bavim se bezbožništvom, jer slavim zakon Božiji*. Maksim reče: Postoji li zakon mimo ovoga, o zla glavo. Tarah reče: *Postoji, kažem, koji vi bezbožnici, kamenje i drvlje, djela ljudska obožavate*. Maksim reče: Posjecite ga po vratu, govoreći: Ne budi tašt. Tarah reče: *Ja od taštine ove ne odstupam, koja me spašava*. Maksim reče: Ja ću učiniTI da se odmoriš od te taštine i učiniću te mudrim. Tarah reče: *Čini što hoćeš; imaš vlast nad mojim tijelom.* Maksim reče: Skinite mu odjeću i išibajte ga. Tarah reče: *Sada si me uistinu učinio mudrim, jačajući me udarcima. Sve više želim da se uzdam u ime Boga i njegovog Hrista*. Maksim reče: Bezbožniče i klevetniče, kako služiš dvojici bogova, koje imenom priznaješ; a sada bogove poričeš? Tarah reče: *Ja ispovijedam jasno onoga koji je Bog istiniti.* Maksim reče: Sada si ispovijedao Boga i Hrista. Tarah reče: *I to je dobro. Jer on je Sin Božiji, nada hrišćana, zbog kojeg trpimo muke i nalazimo spasenje*. Maksim reče: Ostavi se tih govorancija; dođi i prinesi žrtvu. Tarah reče: *Ne držim govore, nego istinu zborim. Šezdeset pet mi je godina i tako sam porastao od istine ne odstupajući*. Centurion Demetrije reče: O čovječe, poštedi sebe i prinesi žrtvu. Poslušaj me. Tarah reče: *Odstupi od mene sa svojim savjetom, slugo đavolji.* Maksim reče: Okujte ga velikim gvozdenim negvama i vodite ga u zatvor. Dovedite drugoga, poslije njega.

2. Centurion Demetrije reče: Evo ga, gospodaru. Hegemon Maksim reče: Prvo odgovori kako se zoveš. Prob reče: *Prvo, kao što je znano, hrišćanin: drugo ljudi me zovu Prob*. Hegemon Maksim reče: Odakle si, Probe? Prob reče: *Otac mi je bio iz Trakije, a rođen sam u Sidi, u Pamfiliji. Plebejac sam , ali hrišćanin*. Maksim reče: Nećeš se okoristiti tim imenom. Poslušaj me, i žrtvuj bogovima, da bi te poštovali vladari: i bićeš nam prijatelj. Prob reče: *Niti mi je do poštovanja vladara, niti želim tvoje prijateljstvo. Jer nije malo moje bogatstvo koje ostavih da bih Bogu živome služio.* Maksim reče: Razodjenite ga i skinite mu košulju, svežite ga i razapnite, pa ga negvama surovim umorite. Centurion Demetrije reče: Umilostivi se, čovječe, vidjevši krv svoju prolivenu po zemlji. Prob reče: *Tijelo moje je pred vama: a meni su balzam vaša mučenja*. Maksim reče: Ne odustaješ od svoje taštine, nego istrajavaš u tvrdoglavosti svojoj, bijedniče? Prob reče: *Nisam tašt, nego mudriji od vas; zato ne žrtvujem demonima.* Maksim reče: Vodite ga i proburazite ga. Prob reče: *Pomozi sluzi svome Gospode.* Maksim reče: Ubice njegove, pitajte ga: gdje ti je pomagač? Prob reče: *Pomaže mi i pomoći će mi. Jer ja ne dajem ni pet para za tvoja mučenja, da se ti ne bi naslađivao*. Maksim reče: Pogledaj tijelo svoje, bijedniče, jer krv je tvoja natopila zemlju. Prob reče: *Znaj ovo, koliko tijelo moje trpi za Hrista toliko se više duša liječi i oživljava*. Maksim reče: Stavite mu okove, obije ruke i noge mu sapnite, da mu ne bi ko pomogao. Dovedite sledećeg u sudnicu.

3. Centurion Demetrije reče: Evo ga, gospodaru. Maksim reče: Kako se zoveš? Andronik reče: *Ako želiš da znaš kažem ti da sam hrišćanin*. Maksim reče: Oni koji prije tebe bijahu, ništa nisu postigli tim imenom. Treba da nam prikladnije odgovoriš. Andronik reče: *Ime pod kojim sam poznat kod ljudi je Andronik*. Maksim reče: Odakle si? Andronik reče: *Plemić sam porijeklom i prvi sin Efesa.* Maksim reče: Poštedi me brbljanja i taštine, poslušaj me ako hoćeš ako oca. Jer oni koji prije tebe hoćahu da budu glupi, ništa im nije koristilo. A ti izrazi poštovanje prema vladarima i očevima, prikloni se našim bogovima. Andronik reče: *Dobro imenujete ove očeve, jer vi sami satanu za oca imate. Jer ste postali sinovi đavolovi i djela njegova izvršavate*. Maksim reče: Mladost tvoja me zauzdava. ali znaj da ti se velike muke spremaju.

quo est initium et consummatio eorum passionis, et omnia quae dignatus est Deus facere nobis per eosdem fortissimos Dei Martyres: et haec cum multa inquisitione rescripsimus vobis omnia, ita clarificantes Dominum Jesum Christum. Obsecramus autem vos, fratres, ut et vos dignemini omnia ista transmittere illis, qui sunt Pisidiae [2] et Pamphyliae, fratribus in Domino, ut et ipsi cognoscant quod actum est per eosdem fortissimos Martyres Dei, ut laudent et glorificent Dominum nostrum Jesum Christum, ut unusquisque vestrum audiens aedificetur et confortetur in omni agone, armatus in fide et gloria incorruptibili, Spiritu sancto ferventes, ut possitis resistere [3] in omni virtute illius contra eos qui adversantur veritati.

I. INTERROGATIO. * Φλεσβιανοῦ, † Νουμεριανοῦ.

I. Consule Diocletiano et Maximiano iterum, XII. Kalend. Junii [4], in Tarso metropoli Ciliciae assidente [5] Numeriano Maximo Praeside, Centurio dixit: Oblati sunt nobilitati tuae, domine, in Pompejopoli civitate ab Eutolmio [6] Palladio spiculatore, qui sunt pessimi et impii Christiani, qui non consentiunt praeceptis dominorum: praesentes sunt ante tribunal nobilitatis tuae. Maximus Praeses Taracho dixit: Quis vocaris? Te enim oportet interrogari primum, quoniam aetate senior es. Responde.

Tarachi confessio.

Tarachus dixit: *Christianus sum.* Maximus dixit: Parce hanc impiam professionem. Dic quis vocaris? Tarachus dixit: *Christianus sum.* Maximus dixit: Frangite illi maxillas, dicentes: Aliud pro alio noli respondere. Tarachus dixit: *Quod est nomen meum, hoc dico. Si autem hoc quaeris quod commune est, a parentibus dicor* Tarachus; *et cum militarem, nominatus sum* Victor. Maximus dixit: Ex quo genere es? Tarachus dixit: *Militaris sum et Romanus* [7]*, natus autem in Claudiopoli civitate Isauriae* [8]*. Et propterea quod Christianus sum, renuntiavi militiae.* Maximus dixit: Non enim dignus eras, impie, militare. Tamen quomodo recessisti a militia? Tarachus dixit: *Precatus sum Publionem* [9] *principem, et dimisit me.* Maximus dixit: Ergo respice in senectutem tuam: quoniam ego volo ut sis unus ex consentientibus praeceptis domino-

1. Ἐν ὑπατείᾳ Διοκλητιανῦ σεβαξῦ τὸ πρῶτον, τῇ πρὸ ὀκτὼ Καλανδῶν Ἀπριλίων, ἡγεμονεύοντος Φλανίᾳ,* Γαΐᾳ, Νομερίᾳ † τῷ καὶ Μαξίμῳ τῆς Κιλικίας ἐν Ταρσῷ τῇ μητροπόλει, αὐτῷ τῷ Μαξίμῳ πρὸ βήματος καθεζομένου, Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· οἱ προσενεχθέντες τῇ μεγαλειότητί σου, κύριέ μου, ἐπὶ τῆς Πομπηιοπόλεως, ὑπὸ Εὐτολμίου καὶ Παλλαδίου τῶν σπεκουλατόρων, ὡς ὄντες τῆς ἀσεβεστάτης θρησκείας τῶν Χριστιανῶν, μὴ πειθόμενοι τοῖς τῶν αὐτοκρατόρων ὁρισθεῖσιν, ἵστανται ἐπὶ τῷ καθαρωτάτου βήματός σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν πρὸς Τάραχον· τίς καλῇ; δεῖ γάρ σε τὸν τάξει καὶ πολιᾷ καὶ ἡλικίᾳ προβεβηκότα, πρῶτον ἀποκρίνασθαι. Τάραχος εἶπεν· Χριστιανός εἰμι. Μάξιμος εἶπεν· παυσάμενος τῆς ἀσεβοῦς ταύτης λέξεως, τί σου τὸ ὄνομα; φράσον. Τάραχος εἶπεν· Χριστιανός εἰμι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τύψαντες αὐτῷ τὸ γόμα, λέγετε αὐτῷ· ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων μὴ ἀποκρίνου. Τάραχος εἶπεν· ἐγὼ ὃ ἔχω ὄνομα ἐν ἐμοὶ, τοῦτο καὶ λέγω. εἰ δὲ τὸ ἐν χρήσει ὄνομα ζητεῖς, Τάραχος παρὰ τῶν γεννησάντων με καλοῦμαι· ἐν δὲ τῷ στρατεύεσθαί με, Βίκτωρ ἐκλήθην. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ποίας εἶ τύχης; Τάραχος εἶπεν· στρατιωτικῆς, καὶ Ῥωμαῖός εἰμι τῷ γένει, ἐγεννήθην δὲ ἐν Κλαυδιοπόλει τῆς Ἰσαυρίας· διὰ δὲ τὸ Χριστιανόν με εἶναι, νῦν παγανεύειν ἠρετησάμην. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἐκ ἐξῆν γάρ σοι στρατεύεσθαι, ὄντι ἀσεβεστάτῳ. τίς ἂν σε τῆς ἀφέσεως κατη-

2) 1. Ms. *Persiae.*
3) Al. mss. *assistere.*
4) Sic Bigot. cum 3. Colbert. praeter unum qui habet, *Julias.* Codd. Remig. Comp. et Ursic. eosdem praeferunt Coss. at habent, VIII. *Kal. Aprilis*, quem diem exhibent Baron. et Rosweydus, at Coss. Dioclet. IV. et Maxim. et III. Verum utrique numero addenda est littera V. sicque legendum *Dioclet.* IX. *et Maxim.* VIII.
5) Al. mss. *assistente.*
6) Al. mss. *Entulineo.*
7) Quod jus civitatis haberet. Militares autem dicebantur qui militarant. Alio nomine dicebantur *Missicii* quod honestam missionem obtinuissent. Vide Salmasium in Trebellium Pollionem, ad Baron. ad an. 290.
8) Mss. lat. *Syriae.* 9) Mss. *Polybionem.*

Andronik reče: *Činim ti se mlad po godinama, ali sam zreo u duši i u svemu drugome*. Maksim reče: Prestani da mnogorječaš; priđi, žrtvuj, da bi muke izbjegao. Andronik reče: *Misliš da sam tako glup, jer sam mlađi od mojih prethodnika? Pripravan sam svim mukama*. Maksim reče: Razodjenite ga, okujte i objesite. Centurion Demetrije reče: Prije nego ti tijelo uništimo, bijedniče, poslušaj me. Andronik reče: *Bolje da mi tijelo propadne, nego duša. Čini što ti je volja*. Maksim reče: Pristani da prineseš žrtvu, prije nego te uništim. Andronik reče: *Nikad, od djetinjstva svoga, nisam polagao žrtve, neću ni sada. Osim toga, ovi kojima me nagoniš da žrtvujem, demoni su.* Maksim reče: Izbičujte ga. Razvodnik Atanasije reče: Poslušaj hegemona. Mogao bih ti otac biti po godinama: zato te savjetujem. Andronik reče: *Odlazi, ja tebe savjetujem, pošto si stariji i razuma nemaš, kad me savjetuješ da žrtvujem kamenju i demonima*. Maksim reče: Ne znaš šta su muke, bijedniče, da se sažališ na samoga sebe i odstupiš od te taštine, koja te ne može spasiti. Andronik reče: *Taština ova je veoma dobra onima koji nadu imaju u Gospoda; a mudrost ovozemaljska proizvodi vječnu smrt*. Maksim reče: Ko te nauči toj gluposti? Andronik reče: *Govor koji oživljava u kome i živimo, imajući na nebu Gospoda kao nadu u vaskrsenje naše*. Maksim reče: Odrekni se te gluposti, prije nego te stavim na teške muke. Andronik reče: *Tijelo moje je pred tobom. Imaš vlast, čini što ti je volja*. Maksim reče: Sapnite mu jako potkoljenice. Andronik reče: *Neka vidi Bog, kako me bez razloga, kao ubicu, kažnjavaš*. Maksim reče: Prezireš naredbe vladara, ne poštuješ moj sud. Andronik reče: *U milosrđe Božije i istinu se uzdam: zato ovo trpim*. Hegemon Maksim reče: Pobožan bi bio kad bi bogove poštovao, koje vladari poštuju. Andronik reče: *Bezbožništvo je Boga istinoga napustiti i kamenje obožavati*. Maksim reče: Znači li to da su i vladari bezbožnici, prokletniče? Andronik reče: *Da, kako razumijem. Jer ako hoćeš da ispravno razmišljaš, znam jer je bezbožništvo žrtvovati demonima*. Maksim reče: Okrenite ga i probodite mu bedra. Andronik reče. *Pred tobom sam. Muči moje tijelo, kako god hoćeš*. Maksim reče: Uzmite crepove i ostružite mu leđa. Andronik reče: *Ojačao si sada tijelo moje udarcima*. Maksim reče: Uskoro ću te uništiti. Andronik reče: *Ne bojim se tvojih prijetnji. Jer je razum moj jači u razmišljanju od tvoje zlosti; zato prezirem tvoje mučenje*. Maksim reče: Okujte mu noge i vrat i držite ga pod stražom.

4. Druga istraga je održana u gradu Sisciji (Sisak). Hegemon Numerijan Maksim reče centurionu Demetriju: Pozovi najbezbožnije hrišćane, koji služe zlom zakonu. Centurion Demetrije reče: Ovdje su, gospodaru. Maksim reče: Znam da se starost poštuje kod mnogih, zato što je u starosti valjano razmišljanje i razum; zato, ako si razmišljao o sebi, Tarahe, ne istraj i danas u prijašnjim razmišljanjima. Nego priđi, žrtvuj bogovima u čast vladara, da bi bio poštovan. Tarah reče: *Kad bi i sami vladari razumjeli to poštovanje, i drugi koji imaju razuma, svi bi odstupili od sljepila svoje taštine i istinski Bog bi ih oživio u boljoj i snažnijoj vjeri*. Maksim reče: Slomite mu vilicu kamenjem i kažite mu: Odstupi od gluposti svoje. Tarah reče: *Da ne bijah trezven, bio bih glupak sličan tebi.* Maksim reče: Pogledaj zube svoje polomljene, sažali se na samoga sebe, bijedniče. Tarah reče: *Nikako me nećeš nagovoriti, jer i da mi sve udove razbiješ, ja ću istrajati u onome što me čini jakim*. Maksim reče: Vjeruj mi, bolje ti je da prineseš žrtvu. Tarah reče: *Kad bih znao što mi je bolje, ne bih to od tebe saznao.* Maksim reče: Udarite ga po licu, vičući: Odgovori. Tarah reče: *Vilica mi je slomljena. Kako da ti odgovorim*?. Hegemon Maksim reče: Zar se ni u čemu ne slažeš, o nerazumniče? Priđi oltaru, i žrtvuj bogovima. Tarah reče: *Ako si čuo jauk od mene, nisi naškodio mom razumu, nego si me boljim učinio*. Hegemon Maksim reče: Istjerujem iz tebe tvoju tvrdoglavost, prokletniče. Tarah reče: *Svjedok sam tvom načinu razmišljanja, ali sam pobjednik u onome koji me čini jakim, tj. u imenu Božijem*. Maksim reče: Donesite oganj, raširite mu ruke i uždite ih. Tarah reče: *Ne bojim se ovozemaljskog tvog ognja; ali se bojim, ako bih ti se priklonio, da me ne sažeže oganj vječni*. Maksim reče: A što sada? Evo su ti ruke sažežene ognjem. Odstupi od taštine svoje,

ξίωσεν; Τάραχος εἶπεν· ἐδεήθην Φηλβίονος τῦ ταξιάρχυ, καὶ ἀπέλυσέ με. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· κἀγὼ τὴν πολιάν σε κατανοήσας, βάλομαί σε εὐνοίας τε καὶ τιμῆς καταξιῶσαι πεισθέντα μοι, φίλον τε τῶν αὐτοκρατόρων ποιῆσαι, προσελθόντα καὶ θύσαντα τοῖς θεοῖς· ὃ καὶ αὐτοὶ διατελοῦντες οἱ αὐτοκράτορες ὑπὲρ πάσης τῆς οἰκουμένης πράττυσι. Τάραχος εἶπεν· σφάλλονται καὶ αὐτοὶ, πολλῇ πλάνῃ παρὰ τῦ Σατανᾶ περιελαυνόμενοι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· κλάσατε αὐτῦ τὰς σιαγόνας, ὑπὲρ ὧν ἔφη σφάλλεσθαι τὰς σεβαζάς. Τάραχος εἶπεν· ἐγὼ εἶπον, καὶ ἀεὶ λέγω, ὅτι πλανῶνται ὡς ἄνθρωποι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· θῦσον, φημὶ, τοῖς πατρῴοις θεοῖς, παυσάμενος τῆς ἐθελοφρωνιάτητός συ. Τάραχος εἶπεν· ἐγὼ τῷ πατρῴῳ μυ θεῷ λατρεύω, οὐκ ἐν αἵματι θυσιῶν, ἀλλ' ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ· ὁ γὰρ χρήζει τοιούτων θυσιῶν ὁ Θεός. * Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἔτι τὸ τῆς ἡλικίας σε μέρος αἰδήμενος, καὶ τὸν τοῦ γήρως τρόπον οἰκτείρων, παραινῶ σοι πᾶσαν ἀποθέμενος μανίαν, τιμῆσαι μὲν τὰς αὐτοκράτορας, αἰδεσθῆναι δὲ καὶ ἡμᾶς, καὶ εἴξαντά μοι τὸν πατρῷον νόμον εὐσεβῆσαι. Τάραχος εἶπεν· ἐγὼ τοῦ πατρῴυ νόμυ οὐκ ἀφίσαμαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀκῦν θῦσον προσελθών. Τάραχος εἶπεν· ἀσεβεῖν οὐ δύναμαι, εἶπον· τὸν πατρῷόν μυ νόμον τιμῶ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἕτερος ἂν τις ἐξιν παρὰ τῦτον νόμος, ὦ κακὴ κεφαλή; Τάραχος εἶπεν· ναὶ ἔξιν εἰς ὃν ὑμεῖς ἀσεβῦντες, λίθοις καὶ ξύλοις, ἀνθρώπων ἐπινοίαις, προσκυνεῖτε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· καταυχενίαις πληγαῖς τύπτοντες αὐτὸν εἴπατε· μὴ μώριζε. Τάραχος εἶπεν· ἐγὼ τῆς μωρίας ταύτης οὐκ ἀφίσαμαι τῆς σωζύσης με. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἐγώ σε παύσας τῆς μωρίας ταύτης, φρόνιμόν σε ποιήσω. Τάραχος εἶπεν· ποίει ὃ θέλεις. ἐξυσίαν ἔχεις τῦ σώματός μυ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἄρατε αὐτῦ τὸν χιτῶνα, καὶ ῥάβδοις αὐτῷ χρήσασθε. Τάραχος εἶπεν· νῦν ἀληθῶς φρονιμώτερόν με ἐποίησας, ταῖς πληγαῖς ἐνδυναμώσας με, ἔτι μᾶλλον πεποιθέναι με ἐν τῷ ὀνόματι τῦ Θεῦ καὶ τῦ Χριςῦ αὐτοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀνοσιώτατε καὶ τρισκατάρατε, πῶς δυσὶ θεοῖς λατρεύεις καὶ αὐτὸς ὁμολογῶν, τὰς

10) Mss. *per.*

rum, et a me honorem magnum accipias. Ergo accede, et sacrifica diis nostris, quoniam et ipsi Principes super [10] omnem orbem eos colunt. Tarachus dixit: *Errant in multo errore satanae.* Praeses dixit: Frangite maxillas, propterea quod dixit errasse Imperatores. Tarachus dixit: *Ego dixi, et dico, quoniam errant quasi homines.* Maximus dixit: Sacrifica diis nostris, et relinque omnem astutiam tuam. Tarachus dixit: *Ego Deo meo servio et sacrifico, non in sanguine, sed in corde mundo. Non enim necessaria sunt Deo talia sacrificia.* Maximus dixit: Adhuc aetati tuae ex parte et senectuti prudenti misereor, et admoneo ut omnem vanitatem dimittas, et diis nostris sacrifices. Tarachus dixit: *Ego a lege Domini non recedo.* Maximus dixit: Ergo accede et sacrifica. Tarachus dixit: *Impietatem non operor, quoniam legem Dei honorifico.* Maximus dixit: * Hic incipit cod. ms. Alia ergo est lex praeter illam, o malum caput. Tarachus dixit: *Est, inquam, qua vos, impii, lapides et ligna, opera hominum adoratis.* Maximus dixit: Super cervicem ejus caedite illum, dicentes: Noli vanus esse. Tarachus dixit: *Ego de vanitate ista non recedo, quae salvum me facit.* Maximus dixit: Ego te requiescere faciam ab ista vanitate, et prudentem te faciam. Tarachus dixit: *Fac quod vis; potestatem habes in corpore meo.* Maximus dixit: Tollite vestimenta ejus, et virgis eum caedite. Tarachus dixit: *Nunc vere prudentem me fecisti, plagis confortans me. Magis ac magis opto confidere in nomine* DEI *et* CHRISTI *ejus.* Maximus dixit: Injuste et maledicte, quomodo duobus diis servis, quos voce confiteris; et nunc deos negas? Tarachus dixit: *Ego confiteor manifeste qui est* DEUS VERAX. Maximus dixit: Nunc confessus es Christum et Deum. Tarachus dixit: *Et bene. Hic est enim Filius Dei, spes Christianorum, propter quem patimur et salvamur* [11]. Maximus dixit: Relinque verbositatem tuam; accede, et sacrifica. Tarachus dixit: *Non verbosor, sed veritatem dico. Sexaginta et quinque annorum sum, et*

Torquetur.

Christus Deus verax. Confer supra in Pass. Pionii, num. IX. pag. 122.

11) Al. mss. *sanamur.*

bezumniče, i žrtvuj bogovima. Tarah reče: *Tako mi se obraćaš, kao da sam se već priklonio tvom mišljenju ili volju predao tvojoj okrutnosti. Ali ja sam čvrst u svemu, što se protiv mene sprema*. Maksim reče: Svežite ga za noge, i objesite ga visoko i oštar dim mu prinesite licu. Tarah reče: *Prezreh oganj tvoj. Treba li da se uplašim dima*? Maksim reče: Pošto si obješen, saglasi se i žrtvuj. Tarah reče: *Ti žrtvuj, hegemone, kao što imaš običaj da žrtvuješ ljude: meni nije dopušteno da to činim*. Maksim reče: Donesite oštrog sirćeta i soli, i sipajte mu ih u nozdrve. Tarah reče: *Sirće je tvoje meni slatko, a so mi je smiješna.* Maksim reče: Pomiješajte gorušicu sa sirćetom i sipajte mu u nozdrve. Tarah reče: *Varaju te sluge tvoje, hegemone: sipahu mi med umjesto gorušice*. Maksim reče: Na sledećem zasijedanju razmisliću o drugim mučenjima, a tebi dajem priliku da se odrekneš gluposti svoje. Tarah reče: *Naći ćeš me pripravnog za sva tvoja mučenja.* Maksim reče: Odvedite ga, okujte i vodite u zatvor: dovedite sledećeg.

5. Centurion Demetrije reče: Evo ga, gospodaru. Maksim reče: Reci mi: Probe, jesi li razmišljao da sebe poštediš kazne ili nisi još odstupio od ludosti svoje? No dođi sada i žrtvuj bogovima: jer i sami vladari za spasenje ljudi prinose žrtve. Prob reče: *Stojim pred tobom odvažan, jer sam prethodnim ispitivanjima i udarcima veoma ojačan i sada probaj na meni sva tvoja mučenja. Ni ti ni vladari tvoji nećete postići da zgriješim i žrtvujem bogovima koje ne poznajem. Jer imam Boga svoga na nebesima. Samo njemu služim i njega obožavam*. Maksim reče: Zar oni nisu živi bogovi, prokletniče? Prob reče: *Drvlje i kamenje, djela ljudskih ruku, kako mogu biti živi bogovi*? *Onaj koji njima žrtvuje griješi iz velikog neznanja, hegemone.* Maksim reče: Nazivaš me grešnikom, o zal glavo, mene koji žrtvujem bogovima? Prob reče: *Neka nestanu bogovi koji ne načiniše nebo i zemlju*. Maksim reče: Odstupi od gluposti svoje, i žrtvuj bogovima, Probe, i spasićeš se. Prob reče: *Ja ne prinosim žrtve mnogim bogovima: nego obožavam i obožavaću onoga koga poznajem kao istinskog Boga*. Maksim reče: Opet ti kažem: Žrtvuj Jupiteru, bogu nepobjedivom. Prob reče: *Nazivaš bogom onoga koji se sjedinio sa svojom sestrom i još mnogo toga drugoga učinio što ne mogu izgovoriti. Njega nazivaš bogom*? Maksim reče: Slomite mu vilicu, da ne bogohuli. Prob reče: *Što me udaraš? Svi koji mu prinose žrtve ovo kažu. Ne lažem, nego istinu govorim, kao što i ti sam odlično znaš*. Maksim reče: Samo te odvraćam od ludosti tvoje. Sad uždite gvožđe i bacite ga na njega. Prob reče: *Tvoj oganj je mlak, i ne dotiče me.* Maksim reče: Uždite jače gvožđe i bacite ga na njega. Prob reče*: Sada je zaista mlak tvoj oganj. Ismijavaju te sluge tvoje.* Maksim reče: Vežite ga i držite i šibajte debelim šibama i otvorite mu kičmu. Prob reče: *Ne uplaših se ognja tvoga*: *mučenje tvoje prezirem. No ako imaš druge metode, primijeni ih, da upoznaš koji je Bog u meni*. Maksim reče: Obrijte mu glavu i stavite na nju ugljevlje užareno. Prob reče: *Spalio si mi noge i glavu; i iskušao si me jer sam sluga Božiji i podnosim gnijev tvoj*. Maksim reče: Da si sluga bogova, žrtvovao bi im, i poštovao ih. Prob reče: *Ja sam sluga Božiji, a ne bogova, koji upropaštavaju one koji im se priklanjaju*. Maksim reče: Zar nisu svi oni koji im se priklanjaju, i prisutni na sudu mome, u počasti od bogova i vladara? A ti, triput proklet, prezren od svih zbog neposlušnosti svoje. Prob reče: *Vjeruj mi, svi će propasti, ako se ne pokaju zbog grijeha svojih; jer su svjesno služili idolima i napustili Boga istinoga.* Maksim reče: Slomite mu vilicu, da ne bi govorio Bog, nego bogovi. Prob reče: *Zato što istinu zborim, naređuješ da mi vilicu slome, prestupniče*? Maksim reče: Ne samo vilicu, nego ću ti i jezik bogohulni iščupati, da prestaneš da govoriš gluposti i da žrtvuješ bogovima. Prob reče: *Premda ćeš mi odrezati organ kojim govorim, ja imam unutrašnji i besmrtni jezik, kojim ću odgovoriti*. Hegemon Maksim reče: Sada i ovoga vodite u zatvor; sledećeg dovedite.

6. Centurion Demetrije reče: Evo ga, gospodaru. Hegemon Maksim reče: Oni koji su prije tebe ispitivani, Androniče, mnoge muke pretrpjehu, i ništa ne postigoše bijednici; nego poslije svega što pretrpješe, na kraju ih priklonismo bogovima. Veliku čast će im ukazati vladari.

sic crevi, a veritate non recedens. Demetrius Centurio dixit: O homo parce tibi, et immola. Audi me. Tarachus dixit: *Recede a me cum consilio tuo, minister satanae.* Maximus dixit: Iste vinculis ferreis magnis vinctus recipiatur in carcerem. Adducite alium, sequentem eum.

Tarachus anno aetatis 65.

θεὸς ἀρνῇ; Τάραχος εἶπεν· ἐγὼ Θεὸν ὁμολογῶ τὸν ὄντως ὄντα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· καὶ μὴν καὶ Χριςόν τινα ἔρης εἶναι Θεόν. Τάραχος εἶπεν· ἄτως ἔχει· αὐτὸς γάρ ἐςιν ὁ Χριςὸς ὁ υἱὸς τῦ Θεῦ τῦ ζῶντος, ἡ ἐλπὶς τῶν Χριςιανῶν, δι' ὃν καὶ πάσχοντες σωζόμεθα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· παυσάμενος τῆς φλυαρίας σε ταύτης, πρόσελθε καὶ θῦσον τοῖς θεοῖς. Τάραχος εἶπεν· ἀ φλυαρῶ, ἀλλὰ ἀληθεύω. ἑξηκοντα γάρ ἐτῶν εἰμι λοιπὸν, καὶ ἄτως ἀνήχθην, τῆς ἀληθείας μὴ ἀφιςάμενος. Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· φεῖσαι σεαυτῦ, ἄνθρωπε, καὶ θῦσον ἀνασχόμενός με. Τάραχος εἶπεν· ἄπελθε, παίδετησον σεαυτὸν, ὑπηρέτα τῦ Σατανᾶ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἄτος μὲν σιδηροῖς μείζοσι περιληφθήτω εἰς τὸ δεσμωτήριον. προσαγάγετε δὲ τὸν καθ' ἡλικίαν τῦ προτέρε τὸν δεύτερον.

Probus sistitur.

II. Demetrius Centurio dixit: Praesto est, domine. Maximus Praeses dixit: Quis vocaris, primo responde. Probus dixit: *Primo, quod nobile est, Christianus: secundo, apud homines vocor* Probus. Maximus Praeses dixit: Ex quo genere es, Probe? Probus dixit: *Patrem habui*[12] *a Thracia: natus autem sum in Side Pamphyliae. Sum autem plebejus, sed Christianus.* Maximus dixit: Nec lucrum facies de isto nomine. Audi me, et sacrifica diis, ut a principibus honoreris: et noster amicus eris. Probus dixit: *Neque honorem principum volo, neque amicitiam tuam cupio. Non enim pauca est substantia mearum divitiarum, quas reliqui, ut Deo vivo serviam.* Maximus dixit: Dispoliate illum, et tollite ei pallium, et cingite eum, et extendite, et nervis crudis caedite. Demetrius Centurio dixit: Propitiare tibi, o homo, videns sanguinem tuum fusum super terram. Probus dixit: *Corpus meum ante vos est: mihi autem tormenta vestra unguentum est.* Maximus dixit: Non requiescis a vanitate tua, sed permanes in duritia tua, miser? Probus dixit: *Non sum vanus, sed*

2. *Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· ἔξηκεν, κύριε, δέομαί σε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πᾶσαν ματαιολογίαν ἀποθέμενος, εἰπὲ τίς καλῆσαι; ὁ δὲ εἶπεν· τὸ πρῶτον καὶ ἐξαίρετον Χριςιανός· δεύτερον δὲ παρὰ ἀνθρώποις καλῶμαι Πρόβος. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ποίας τύχης; Πρόβος εἶπεν· πατρὸς μέν εἰμι Θρακός· ἐγεννήθην δὲ ἐν Σίδῃ τῆς Παμφυλίας· παγανός δέ εἰμι*[13]*, Χριςιανὸς δὲ ὤν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· μηδὲν ὠφελήμενος ἐκ τῦ ὀνόματος τύτε, πείσθητί μοι, καὶ θῦσον τοῖς θεοῖς, ἵνα καὶ παρὰ τῶν σεβαςῶν τιμηθῇς, καὶ παρ' ἡμῶν φίλος ἔσῃ. Πρόβος εἶπεν· ἄτε τῆς τιμῆς τῶν σεβαςῶν χρήζω, ὔτε τῆς σῆς*[14] *ὠφελείας κήδομαι. καὶ γὰρ ὀκ ὀλίγων ὑπαρχόντων κατεφρόνησα, ἵνα τῷ ζῶντι Θεῷ διὰ Χριςῦ λατρεύω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· περιελόντες αὐτῦ τὸ παλλίον, καὶ περιζώσαντες τείνατε, καὶ νεύροις ὠμοῖς τύψατε. Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· φεῖσαι σεαυτῦ, ἄνθρωπε, τὸ αἱμά σου βλέπεις ῥέον ἐπὶ τῆς γῆς. Πρόβος εἶπεν· τὸ σῶμά με πρόκειται ὑμῖν· ἐμοὶ δὲ αἱ βάσανοι ὑμῶν ἀλείμματα μύρων εἰσίν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ὁ παύη τῆς μανίας σε λοιπὸν, ἢ ἐπιμένεις,*

12) Cod. Remig. et Comp. *Patrem habui Tharacem, natus sum autem in praesidio* (Remig. *Pisidie*) *Pamphyliae plebeius. Sum* etc. Colb. 1. *Tracem* .... *in Sede* at Rosweyd. et Baron. *in Perge*, porro *Sida* et *Perge* utraque civitas est Metropolitana in Pamphylia.

13) Mss. *ἤμην, Χριςιανὸς δὲ νῦν.*

14) Edit. *φιλίας.*

Stoga i ti sam sebe svjetuj, izbjegni muke i žrtvuj bogovima našim, pokori se našoj volji da bi stekao počast dostojnu od vladara. A ako odbiješ, kunem ti se bogovima i nepobjedivim vladarima našim, ne računaj da ćeš mi izmaći iz šaka. Andronik reče: *Jadniče i lažljivče, što me varaš? Jer ne možeš slobodu našu preobratiti, ni razum naš pogaziti. Niti su se mogli Gospoda odreći i prikloniti se tvom bezumlju. Računaj, dakle, da ćeš i mene takvoga naći. Stojim pred tobom naoružan Bogom mojim u vjeri i hrabrosti Gospoda Boga svemoćnog i Spasitelja našega, ne znajući ni za bogove tvoje, ni za vladare, i ne bojeći se suda tvoga. A sada sve tvoje metode i sve vrste kazni koje si smislio protiv slugu Božijih, iznesi na vidjelo*. Maksim reče: Svežite ga i izbičujte krutim korbačima. Andronik reče: *Nisi ništa bolje smislio u odnosu na ranije tvoje prijetnje: ovo su sve tvoje prijetnje*. Razvodnik Atanasije reče: Cijelo tijelo tvoje je mučeno, i nije te briga za to, bijedniče? Andronik reče: *Oni koji Boga živoga ljube, sve to preziru*. Hegemon Maksim reče: Utrljajte mu so u leđa. Andronik reče: *Naredi da donesu još soli, da bih bio još jači, i postojan bio nasuprot tvojoj zlosti*. Maksim reče: Okrenite ga i izbičujte po stomaku, da mu se otvore stare rane, da ga do srca zaboli. Andronik reče: *I prilikom prve istrage mučili ste mi tijelo, i zdrav sam doveden u tvoju sudnicu. I sada je tu onaj koji me čuva i spasava*. Hegemon Maksim reče: Zar vam ne naredih, o loši vojnici, da mu niko ne prilazi, i da ga ne liječi; kako se zbilo da mu se zacijele rane? Zapisničar Pegazije reče: Tako mi tvoje visosti, niko ga nije liječio, niti je ko ulazio kod njega. Čuvan je u dubokoj tamnici u okovima; i ako otkriješ da lažem, ubij me; imaš vlast. Hegemon Maksim reče: Kako onda nema rana? Zapisničar Pegazije reče: Ne znam kako se izliječio, tako mi tvoga plemstva. Andronik reče: *Ljekar naš je veliki i pobožan, glupane. Ne stavlja ljekarije ni zavoje, nego samo govorom liječi sve koji se uzdaju u njega. Jer on na nebu stanuje: svuda je prisutan, onaj koga nisi spoznao, o nerazumniče*. Hegemon Maksim reče: Ovaj ti govor ludosti tvoje ništa neće koristiti: nego priđi i prinesi žrtvu bogovima, da te ne bih, huljo i zlikovce, upropastio. Andronik reče: *I prvo i drugo što si od mene čuo, jedno je. Jer nisam dječak, da me zavede govor tvoj i da me pogaziš*. Maksim reče: Nećeš me pobijediti, ni prezirati moj sud. Andronik reče: *Niti je nas pobijedio tvoj govor, ni tvoja mučenja, ni tvoj gnjev; nego smo pred licem tvojim atlete snažne u onome koji nas jača, Isus Hrist Gospod naš. Jer dijelom možda opažaš i znaš, hegemone, da se ne bojimo ni tebe ni tvojih kazni*. Maksim reče: Pripremaju se nove vrste mučenja na sledećem zasijedanju. A njega okovanog vodite u zatvor, i neka ga niko ne gleda u dubini zatvora.

7. Treće ispitivanje je održano u gradu Anazarbu. Maksim reče: Pozovite nevaljale i bezbožne hrišćane. Centurion Demetrije reče: Ovdje su, gospodaru. Maksim reče: Ako prezireš ove do sad udarce, kazne i okove tamnice, poslušaj me Tarahe i odstupi od vjere tvoje bezbožne, koja ti ni od kakve koristi nije: nego prinesi žrtvu bogovima, jer kroz njih sve postoji. Tarah reče: *Nikada neće biti dobro onima, da vladaju svijetom, za koje je pripremljen oganj i muke vječne; ne samo njima nego i svima koji sprovode volju njihovu*. Maksim reče: Ne prestaješ, nevaljalče, da bogohuliš: ili misliš da ću ti zbog bezočnosti govora tvoga glavu otfikariti, pa se povlačiš? Tarah reče: *Ako bi bilo tako da ubrzo umrem, ne bih imao veliku borbu. a sada čini da bi mi Gospod uvećao vjeru*. Maksim reče: Tako trpe i drugovi tvoji koji su u okovima, po zakonu umiru. Tarah reče: *Ovo što kažeš, glupost je tvoga uma; jer oni koji čine zlo, sa zlim umom umiru. a mi koji zlo ne poznajemo, nego zbog Boga muke trpimo, nadamo se da ćemo primiti nebesku nagradu od Boga našega*. Maksim reče: Prokletniče i nevaljalče, kakvoj se nagradi nadate vi što zlo i zločin činite? Tarah reče: *Nije dato tebi da to pitaš niti da znaš kakvu nam je Bog pripravio nagradu na nebesima: zato podnosimo gnjev duše tvoje*. Maksim reče: Razgovaraš sa mnom, prokletniče, kao da si mi ravan? Tarah reče: *Nisam ti ravan, ali imam moć da govorim i niko me ne može učutkati , kroz onoga koji mi snagu*

ἀθλιε; Πρόβος εἶπεν· ἐγὼ ἰ μαίνομαι· ὑμῶν δὲ φρονιμώτερος ὤν, δαίμοσιν ἰ λατρεύω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· στρέψαντες αὐτὸν καὶ κατὰ τὴν γαστέρα τύψατε. Πρόβος εἶπεν· κύριε, βοήθει τῷ δάλῳ σε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τύπτοντες αὐτὸν λέγετε· Χρισιανὲ ἄνθρωπε, ποῦ ἔστιν ὁ βοηθῶν σοι; Πρόβος εἶπεν· καὶ ἐβοήθησεν, καὶ βοηθεῖ μοι· ἅτως γὰρ τῶν βασάνων σε καταφρονῶ, ὡς μὴ πείθεσθαί σοι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πρόσχες τῷ σώματί σε, παναθλιε, ὅτι τὸ αἷμα τοῦ σώματός σου τὴν γῆν ἐπλήρωσεν. Πρόβος εἶπεν· τοῦτο γίνωσκε· ὅτι ὅσον τὸ σῶμά μα πάσχει διὰ Χριζὸν, τοσοῦτον τῇ ψυχῇ ὑγιεινότερος γίνομαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· βαλόντες αὐτῷ σίδηρα εἰς τέσσαρα κεντήματα, αὐτὸν διατείνατε, μὴ ἐάσαντες αὐτὸν ἐπιμελείας τυχεῖν. τὸν δὲ ἕτερον εἰς τὸ μέσον τῦ βήματος ἀγάγετε.

3. Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· ἔζηκε, κύριε, δέομαί σε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τί καλεῖται τὸ ὄνομά σε; Ἀνδρόνικος εἶπεν· Χρισιανός εἰμι· πάντως γὰρ τοῦτο θέλεις ἀκοῦσαι. ἰδὼ ἂν εἶπόν σοι ὅτι Χρισιανός εἰμι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τῶν πρό σε μηδὲν ὠφελησάντων ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου, συντόμως ἐρωτώμενος, εἰπὲ τὸ ὄνομά σε. Ἀνδρόνικος εἶπεν· εἰ τὸ κοινὸν ὄνομά μα πρὸς ἀνθρώπους ἐρωτᾷς, Ἀνδρόνικος κέκλημαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ποίᾳ γένῃ εἶ; Ἀνδρόνικος εἶπεν· εὐγενὴς εἰμι, καὶ τῶν πρώτων τῆς Ἐφεσίων πόλεως υἱός. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πάσης ἀπαλλαγεὶς ἐπινοίας[17] ἀλόγων, θέλησον ὡς πατρὶ πεισθῆναί μοι· καὶ γὰρ οἱ πρὸ σοῦ θελήσαντες μωραῖναι, οὐδὲν ὠφέλησαν ἑαυτούς. σὺ δὲ τιμήσας τοὺς αὐτοκράτορας, καὶ τοῖς πατρῴοις θεοῖς θύσας, εὐεργετηθήσῃ. Ἀνδρόνικος εἶπεν· καλῶς πατρῴους ὀνομάζετε. πατέρα γὰρ ἔχοντες ὑμεῖς τὸν Σατανᾶν, υἱοί ἐστε ἐκείνου, καὶ διάβολοι γεγόνατε· τὰ γὰρ ἐκείνου ἔργα πράττετε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τὸ νέον σε τῆς ἡλικίας προπετέστερόν σε ποιεῖ, καὶ μείζονάς σοι παρέξει τὰς ὕβρεις. Ἀνδρόνικος εἶπεν· νέος μὲν εἶναί σοι δοκῶ τοῖς ἔτεσι, τέλειος δέ εἰμι τῇ ψυχῇ πρὸς ἅπαντα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν·

15) Id est ambas manus et pedes in nervo stringite.

16) Haec responsio cum sequenti interrogatione deest inll. cod. Colb. et ed. Bigot.

17) Edit. λόγων.

18) Bigot. *contemnit.*

prudentior vobis; ideo daemoniis non sacrifico. Maximus dixit: Gyrate illum, et super ventrem caedite. Probus dixit: *Auxiliare servo tuo Domine.* Maximus dixit: Caedentes illum, dicite illi: Ubi est auxiliator tuus? Probus dixit: *Auxiliatur, et auxiliabitur me. Sic enim pro nihilo habeo tormenta tua, ut non acquiescam tibi.* Maximus dixit: Attende corpus tuum, miser, quoniam sanguine tuo impleta est terra. Probus dixit: *Hoc scias, quod quantum patitur corpus meum propter Christum, tanto magis anima sanatur, et vivificatur.* Maximus dixit: Mittite illi ferrum, per quatuor loca nervorum[15] hunc constringite, non permittentes aliquem curam ei apponere. Alium in medio tribunali adducite.

Auxiliatur Deus patientiam dando.

III. Demetrius Centurio dixit: Praesto est, domine. Maximus dixit: Quis vocaris? Andronicus dixit: *Manifeste si scire vis; dico tibi quoniam Christianus sum.* Maximus dixit: Qui ante te fuerunt, non sunt consecuti de nomine isto nihil. Oportet autem te nunc convenienter nobis respondere. Andronicus dixit: *Commune*[16] *nomen meum apud homines, vocor* ANDRONICUS. Maximus dixit: Quod genus es? Andronicus dixit: *De nobili genere, et primi ordinis Ephesiorum filius.* Maximus dixit: Omni stultiloquio et vanitati parce, et voluntarie audi me ut patrem. Nam qui ante te voluerunt stulti fieri, nihil lucrati sunt. Tu autem honorificans principes et patres, diis nostris consenti. Andronicus dixit: *Bene illos patres nominatis, quoniam vos ipsi patrem habetis satanam. Nam filii diaboli estis facti, et opera ejus perficitis.* Maximus dixit: Adolescentia pueritiae tuae adhuc me compescit[18]. Scias enim magna tibi tormenta parari. Andronicus dixit: *Adolescens tibi videor in annis, perfectus sum autem in anima et in omnibus.* Maximus dixit: Recede a multiloquio; accede, sacrifica, ut possis de tormentis evadere. Andronicus dixit:

Andronici confessio.

daje: a to je Bog. Maksim reče: Ja ću tu moć koju imaš istjerati iz tebe, nevaljalče. Tarah reče: *Niko mi neće oduzeti tu moć, pa ni otac vaš satana.* Maksim reče: Ovo ti govorim da te preobratim. Tarah reče: *Preobraćanje tvoje neka je sa tobom. Jer ja, kao što zna Bog kome služim, užasavam se lica tvoga i onda kada sa tobom govorim*. Maksim reče: Sada razmisli, da ne bi dopao velikih muka. Priđi i prinesi žrtvu. Tarah reče: *Već i prilikom prve moje ispovijesti, kao i prilikom druge, ispovijedih da sam hrišćanin: i samo sam to što jesam. Vjeruj mi, ne činim to: jer mi nije dopušteno da prinosim žrtve*. Maksim reče: Od kakve ti je koristi tvrdoglavost tvoja? Jer ću te mukama podvrći, i što ako se poslije pokaješ, glupane. Tarah reče: *Da sam htio da se pokajem, bio bih se pokajao prilikom prvog i drugog ispitivanja i priklonio se tvojoj volji. A sada sam snažan u Gospodu; čini što ti je volja, bezočniče.* Hegemon Maksim reče: Istinu kažeš, pošto sam bezočan, zato te sve do sada podnosim. Tarah reče: *I tada rekoh i sada kažem, imaš vlast nad mojim tijelom: čini što ti je volja*. Maksim reče: Svežite ga, i objesite, jer je glup. Tarah reče: *Da sam glup, bio bih sličan tebi i priklonio se tvojoj volji*. Maksim reče: Pošto visiš, povuci se i prinesi žrtvu, prije nego te kaznim onako kako zaslužuješ. Tarah reče: *Premda ti nije dato da me svakojako kažnjavaš, jer sam bio vojnik; ali da ne bi mislio da se priklanjam tvom nevaljalstvu, izvrši na meni sve metode kažnjavanja*. Maksim reče: Vojnici uvijek prinose žrtve bogovima za zdravlje vladara, da zasluže položaj. A ti pošto si najgori, jer si napustio vojnu službu, treba da pretrpiš još gore muke. Tarah reče: *Što prijetiš? Stalno ti govorim: čini što ti je volja, bezbožniče*. Maksim reče: Nemoj misliti da ćeš jednom biti kažnjen; uništavaću te malo po malo i ostatke tvoje baciću zvijerima. Tarah reče: *To što si naumio, učini brzo: ne obećavaj samo*. Maksim reče: Misliš da će neke ženice poslije smrti tijelo tvoje pomazati mirisima i balzamima, nevaljalče? Jer razmišljam da i ostatke tvoje uništim. Tarah reče: *I sada ono što želiš uzmi sa moga tijela, a poslije smrti čini što ti je volja*. Maksim reče: Prvo prinesi žrtvu. Tarah reče: *Često ti rekoh, da neću žrtvovati ni bogovima tvojim ni porugama vašim*. Maksim reče: Slomite mu vilicu i odsijecite mu usne. Tarah reče: *I ako mi uništiš lice, oživjeće duša moja*. Maksim reče: Razdražuješ me, bijediče, da te i na druge muke stavim. Tarah reče: *Nemoj misliti da me straši govor tvoj: pripravan sam svemu, noseći oružje Božije*. Maksim reče: Kakvo oružje nosiš, prokletniče? Pogle, go si, sav izranjavljen. Tarah reče: *Nemaš pojma. Ne možeš vidjeti oružje moje, jer si slijep*. Maksim reče: Podnosim svu tvoju taštinu. Jer istrajavajući u odgovorima svojim razdražuješ me da te jednom smrti predam. Tarah reče: *Što loše rekoh, da ne možeš vidjeti oružje moje? Jer ni tijelom ni srcem nisi čist, već bezbožni utamanjivač slugu Božijih*. Maksim reče: Nisi valjano živio. Već si kao varalica živio dok ne dođe na sud moj. Tarah reče: *Niti takav bijah, niti sam varalica. Ne ne poštujem demone, nego Boga živoga, koji će mi dati ustrajnost i za ono što ti kažem i govorim*. Maksim reče: Prestani sa ispraznim razmišljanjima svojim. Prinesi žrtvu, da se oslobodiš iz ove nevolje. Tarah reče: *Misliš da sam glup i nerazuman, da uzdajući se u Boga moga neću živjeti na vijeke? A ti se starš o ovozemaljskom svom tijelu; a dušu svoju ubijaš* na *vjeke vjekova*. Maksim reče: Zapalite obeliske i položite mu ih na lice. Tarah reče: *Da učiniš i gore od toga, nećeš preobratiti slugu Božijeg da poštuje poruge i demone.* Maksim reče: Donesite britvu i odrežite mu uši. A glavu mu obrijte i ugljevlje na nju položite. Tarah reče: *Odrezao si mi uši, no uši srca moga snažne su i jake*. Maksim reče: Zgulite mu britvom kožu sa glave, i položite na nju ugljevlje. Tarah reče: *Da narediš da mi sastružu kožu sa cijelog tijela, neću odstupiti od Boga moga, koji me čini jakim da podnesem oružje tvoje zlosti*. Maksim reče: Podignite obeliske, i jako ih zapalite, i stavite mu ih pod pazuha. Tarah reče: *Neka Bog pogleda danas sa neba i neka presudi*. Maksim reče: Koga nazivaš Bogom, prokletniče? Tarah reče: *Onoga koga ti ne poznaješ, koji će svakome vratiti po djelima njegovim*. Maksim reče: Neću te onako umoriti, kao što prije rekoh, da ostatke tvoje ženice u laneno

Putas ita stultum me esse, ut minor ab antecessoribus meis inveniar? Paratus sum tibi ad omnia tormenta. Maximus dixit: Dispoliate illum, et cingite, et suspendite. Demetrius Centurio dixit: Antequam exterminetur corpus tuum, miser, audi me. Andronicus dixit: *Melius est ut corpus meum pereat, quam et anima mea. Fac quod vis.* Maximus dixit: Consenti et sacrifica, antequam iniciens [19] exterminem te. Andronicus dixit: *Ego numquam sacrificavi ab infantia mea, et nunc non sacrifico. Praeterea eis quibus me cogis sacrificare, daemones sunt.* Maximus dixit: Tangite corpus ejus. Athanasius Cornicularius dixit: Consenti Praesidi. Pater tuus sum in annis: ideo consilior tibi. Andronicus dixit: *Vade, consilium tibi da, quia senior es, et sensum non habes, tale consilium mihi dans, ut lapidibus et daemoniis sacrificem.* Maximus dixit: Non sentis tormenta, miser, ut misereris tui, et recedas a vanitate ista, quae te salvare non potest. Andronicus dixit: *Vanitas ista valde bona est illis qui spem habent in Domino; sapientia autem temporalis sempiternam mortem operatur.* Maximus dixit: Quis te docuit stultitiam istam? Andronicus dixit: *Sermo qui vivificat, in quo et vivimus, habentes in caelo Dominum spem resurrectionis nostrae.* Maximus dixit: Recede a stultitia tua, antequam incipiam te gravius torquere. Andronicus dixit: *Corpus meum ante te positum est. Habes potestatem, fac quod vis.* Maximus dixit: Torquete tibiam [20] ejus fortiter. Andronicus dixit: *Respiciat Deus, quia sine causa me, sicut homicidam, poenis subjicis.* Maximus dixit: Contemnis praecepta Principum, et tribunal meum nihil tibi videtur esse. Andronicus dixit: *In Dei misericordia et veritate confido: inde hoc patior.* Maximus Praeses dixit: Miseri-
* pius cors * esses, si deos honorares, quos Principes adorant. Andronicus dixit: *Impietas est Deum verum derelinquere, et lapides adorare.* Maximus dixit: Ergo deliquerunt Prin-

τῆς πολυλογίας σε παυσάμενος, θῦσον τοῖς θεοῖς, ἵνα τῶν αἰκισμῶν ἀπαλλαγῇς. Ἀνδρόνικος εἶπεν· δοκεῖς με τοσοῦτον ἄφρονα εἶναι, ἵνα τῶν πρὸ ἐμοῦ σοι μηδὲν ἀποκρινομένων ἥττων γένωμαι. ἑτοιμότερός σε εἰμὶ πρὸς ἅπαντα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἄρατε αὐτῷ τὰ ἱμάτια, καὶ περιζώσαντες αὐτὸν ἀναρτήσατε. Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· πρὸ τοῦ τὸ σῶμά σου ἀφανισθῆναι, πείσθητί μοι, πανάθλιε. Ἀνδρόνικος εἶπεν· συμφέρει τὸ σῶμά μα ἀφανισθῆναι, καὶ μὴ τὴν ψυχήν· ποίει ὃ θέλεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πείθῃ καὶ θύῃς πρὶν ἢ ἀφάμενός σε ἀπολέσω σε. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἐγὼ οὐδέποτε ἔθυσα, οὐδὲ ἐκ νεότητός μα, οὐδὲ νῦν θύω, μάλιστα οἷς ἀναγκάζεις με δαιμοσιν. Μάξιμος εἶπεν· ἁψασθε αὐτῷ τὸ σώματος. Ἀθανάσιος Κορνικλάριος εἶπεν· πείσθητι τῷ ὑπατικῷ· πατὴρ γὰρ σε τοῖς ἔτεσίν εἰμι, καὶ συμβουλεύω σοι. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἄπελθε, παθέτησον σεαυτὸν, ὅτι γέρων ὤν, ἀσύνετος εἶ, πείθων με λίθοις καὶ δαίμοσιν θύειν. Μάξιμος εἶπεν· οὐχ ἥψαντό σε αἱ βάσανοι, πανάθλιε, ἵνα σεαυτὸν ἐλεήσας, παύσῃς τῆς μωρίας ταύτης, τῆς μηδὲν ὠφελούσης σε; Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἡμῶν ἡ μωρία αὐτὴ ἀναγκαία ἐστὶν τοῖς ἐλπίδα ἔχουσιν εἰς Χριστόν· ἡ γὰρ σοφία πρόσκαιρος οὖσα αἰώνιον θάνατον τοῖς ἔχουσιν αὐτὴν προξενεῖ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τίς σε ἐδίδαξε τὴν μωρίαν ταύτην; Ἀνδρόνικος εἶπεν· ὁ σωτήριος λόγος, εἰς ὃν καὶ ζῶμεν καὶ ζησόμεν, ἔχοντες ἐν οὐρανῷ Θεὸν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀπαλλάττου τῆς μωρίας σου, πρὶν ἐπιπλείονά σε βασανίζων ἀπόλεσω. Ἀνδρόνικος εἶπεν· τὸ σῶμά μου πρόκειταί σοι, ἐξουσίαν ἔχεις, ποίει ὃ θέλεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· Χαράξατε αὐτοῦ τὰς κνήμας εἰτονώτατα. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἴδοι ὁ Θεὸς καὶ κρινάτω σε ἐν τάχει, ὅτι ἀδὲν ἀδικήσαντά με βασανίζεις ὡς φονέα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀσεβῶν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ εἰς τοὺς σεβασθούς, καὶ τῶ βήματός μου καταφρονῶν, ἀδὲν ἀδικεῖν φάσκεις; Ἀνδρόνικος εἶπεν· ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγωνίζομαι τῆς εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· εὐσεβὴς ἦς, εἰ ἐτίμας

19) Ms. Remig. *incipiam exterminare te.*
20) Ms. Colbert. et Rosweyd. *Torquete os.* Remig. *Torqueto eum* etc.

platno umotaju i operu ga mirisima i balsamima: nego, zlikovče i razbojniče, naređujem da te spale i da se prah tijela tvoga na vjetru raspрši. Tarah reče: *I prije ti rekoh, i sada kažem, čini što ti je volja: imaš vlast na ovome svijetu*. Maksim reče: Vodite ga u zatvor i čuvajte ga za naredne igre zvijerima: a drugog dovedite u sudnicu.

8. Centurion Demetrije reče: Evo ga Prob, gospodare. Hegemon Maksim reče: Budi pametan Probe, da ne bi dopao pređašnjih kazni. Jer prije tebe, oni koji htjedoše da istraju u svojoj tvrdoglavosti, kasnije su se pokajali. No ti prinesi žrtvu, da bi te poštovali, i da te bogovi prihvate. Priđi i žrtvuj. Prob reče: *Jednoga smo mišljenja, hegemone, jer jednom Bogu istinitom služimo. Nemoj misliti da ćeš nešto drugo od nas čuti, od onoga što si već čuo i naučio; jer nas ne možeš preobratiti, niti gnijev tvoj ugasiti našu hrabrost. Smiono stojim pred tobom danas, prezirući sve tvoje napore. Dakle, što očekuješ*? Maksim reče: Dogovorili ste se međusobno da poričete bogove, bezočnici. Prob reče: *Sada si istinu rekao i ne lažeš. Dogovorili smo se za spasenje istine naše da se kao hrabri borci suprotstavimo u Gospodu tvojoj zlobi*. Maksim reče: Prije nego iskusiš moju okrutnost, budi pametan i odstupi od ovih mučenja i sažali se na samoga sebe, da bi bio pobožan prema bogovima. Prob reče: *U svemu te vidim nevjernikom, hegemone. No vjeruj meni koji ti se kunem da je dobra ispovijest u Isusu Hristu Gospodu našem: jer ni ti ni demoni, kojima u grijehu prinosiš žrtve, niti oni koji ti dadoše vlast prema nama, ne mogu nas odvartiti od vjere i ljubavi, koju imamo u Gospodu.* Maksim reče: Svežite ga, i objesite ga za noge. Prob reče: *Ne prestaješ da griješiš, nepravedni tiranine, da se boriš kroz demone koji su ti slični?* Maksim reče: Vjeruj mi, prije nego podneseš muke, pobrini se o tijelu svome. Pogledaj kakva ti se zla spremaju. Prob reče: *Sve što si mi učinio, biva za utjehu duše; stoga čini što ti je volja.* Maksim reče: Uždite obeliske i položite mu ih na bokove, da ne bude glup. Prob reče: *Koliko ti se činim glupim, toliko sam trezveniji u zakonu Gospodnjem.* Maksim reče: Jako uždite obeliske i na leđa mu ih položite. Prob reče: *U tvojoj je vlasti tijelo moje, Neka Gospod sa nebesa vidi poniznost moju i trpljenje moje.* Maksim reče: Onaj koga nazivaš Bogom, bijedniče, on te sam predao po volji tvojoj ovim mukama. Prob reče: *Bog naš je ljubitelj ljudi. Nikome od ljudi ne želi zlo; nego svako, kako mu je volja čini, imajući slobodan sud*. Maksim reče: Uspite mu vino i meso sa žrtvenika mu stavite u usta. Prob reče. *Neka vidi Gospod i pogleda sa visokog svoga staništa silu koju trpim i presudi pravdi mojoj*. Maksim reče: Mnogo si podnio, bijedniče, evo već si od žrtve primio, što ti je činiti? Prob reče: *Ništa veliko nisi učinio, šaljući mi od nečistoća vaših i sipao si mi vino na silu. Bog zna moju volju*. Maksim reče: I jeo si i pio. No obećaj da ćeš to učiniti, ne bi li se okova ovih oslobodio. Prob reče: *Nikad ti neće uspjeti da pobijediš volju moju i okaljaš ispovijest moju. Treba da znaš i ovo, sve da svaku nečistoću sa tvojih žrtvenika prospeš i uspeš u mene, neću se ni malo ukaljati. Jer Bog zna i vidi silu koju trpim.* Maksim reče: Uždite obeliske i položite mu ih na goljenice. Prob reče: *Ni oganj tvoj, ni mučenja tvoja, ni otac tvoj Satana ne može odvratiti slugu Božijeg od ispovijesti njegove*. Maksim reče: Nemaš ni jedno mjesto zdravo na tijelu svome, što misliš činiti, nerazumniče i bijedniče? Prob reče: *Predao sam ti tijelo svoje, da bi duša moja čista i neiskvarena bila*. Maksim reče: Klince oštre uždite i zakujte mu ih za ruke. Prob reče: *Slava tebi, Gospode, jer si se udostojio da se ruke moje razapnu u ime tvoje*. Maksim reče: Mnoge muke učiniše te taštim. Prob reče: *Velika vlast te učinila ne samo slaboumnim nego i slijepim, jer ne znaš što činiš,* Maksim reče: Prestupniče, usuđuješ se da me nazoveš glupim i slijepim, jer se borim za bogove pobožne? Prob reče: *Kamo sreće da si kod očiju slijep, a ne i u srcu! Misliš da vidiš, i u tami si i ne vidiš.* Maksim reče: Iako si bez snage u tijelu, nevaljalče, usuđuješ se da mi tako govoriš, jer sam ti ostavio nepovrijeđen očnji vid? Prob reče: *I da mi očnji vid bi oduzet zbog nevalajlstva tvoga,*

τὰς θεὰς, ὃς καὶ οἱ αὐτοκράτορες εὐσέβονται. Ἀνδρόνικος εἶπεν· αὕτη ἀσέβειά ἐστιν καὶ οὐκ εὐσέβεια, ἵνα καταλιπὼν τὸν ζῶντα Θεὸν, λίθοις καὶ ξύλοις προσκυνήσω. Μάξιμος εἶπεν· ἀσεβῆσαι ἂν οἱ αὐτοκράτορες, δῆμιε; Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἀσεβῆσαι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ· εἰ δὲ θέλεις καὶ αὐτὸς αὐτῷ λογισμῷ χρήσασθαι, γινώσκεις ὅτι ἀσέβειά ἐστι τοῖς δαίμοσι θύειν. Μάξιμος εἶπεν· ῥάψαντες τὰ πλάγετρα, τὰς πλευρὰς αὐτῆ κεντήσατε. Ἀνδρόνικος εἶπεν· πρόκειμαί σοι, ὡς θέλεις, τὸ σῶμά μου αἴκιζε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἄλας προσαγάγετε, καὶ ὀξράκοις αὐτῆ τὰς πλευρὰς ἀνατρίψατε. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἐξερέωσας τὸ σῶμά μου μᾶλλον ἀπὸ τῶν πληγῶν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· κατ' ὀλίγον σε ἀφανίσω. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἀ φοβοῦμαί σε τὰς ἀπειλάς. ὁ γὰρ λογισμός μου κρείττων σε πάσης ἐπινοίας καὶ κακίας ἐστίν. ὅθεν καταφρονῶ σε τῶν βασάνων. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· δήσαντες αὐτῆ τὸν τράχηλον καὶ τὰς πόδας, φυλάττετε εἰς τὸ δεσμωτήριον.

4. Δευτέρα ἐξέτασις ἐν Ἀναζαρβῷ τῇδ' ἐν μητροπόλει. Φλάβιος, Γάϊος, Νομεριανὸς, Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· κάλει τὰς τῆς ἀσεβοῦς θρησκείας ὑπηρέτας τῶν Χριστιανῶν. Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· ἑστήκασιν, κύριε, δέομαί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· οἶμοι, Τάραχε, πάνυ τὸ γῆρας τίμιον τοῖς πλείοσι τῶν ἀνθρώπων εἶναι νομίζω, διὰ τὸν προσόντα μοι εἰς συμβουλίαν λογισμόν. ὅθεν νουθετήσας σεαυτὸν, μὴ θελήσῃς τοῖς προτέροις λογισμοῖς καὶ σήμερον ἀποχρήσασθαι, ἵνα θύσας τοῖς θεοῖς, τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας ἔπαινον ἀναδέξῃ. Τάραχος εἶπεν· Χριστιανός εἰμι. τὸν δὲ ἔπαινον τοῦτον εὔχομαί σε καὶ τὰς αὐτοκράτοράς σου, καὶ πᾶσαν ἀποθεμένους τὴν [22] πώρωσιν τῆς τυφλώσεως, ἀναδέξασθαι λογισμὸν κρείττονα καὶ σερεωποιηθέντα, ὑπὸ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ζωοποιηθῆναι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· λίθοις τὸ σόμα αὐτῆ κόψατε, καὶ εἴπατε αὐτῷ· παῦσον ἀπὸ τῆς μωρίας σου. Τάραχος εἶπεν· εἰ μὴ ἔνηφον, ὅμοιός σοι μωρὸς ἂν ἤμην. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν. ἴδε καὶ τοὺς ὀδόντας σου σαλευθέντας, καὶ σεαυτὸν ἐλέησον, πανάθλιε. Τάραχος εἶπεν· * ἀ λυπεῖς με ἐν ᾅδηι, κἂν

cipes, o damnate? Andronicus dixit: *Deliquerunt, sicut intelligo. Nam si vis recto sensu intelligere, scio quoniam delictum est daemoniis sacrificare.* Maximus dixit: Convertite eum, et latera ejus pungite. Andronicus dixit: *Ante te sum. Quomodo vis, corpus meum poenis subjice.* Maximus dixit: Tollite testas, et plagas ejus perfricate. Andronicus dixit: *Confortasti nunc corpus meum in plagis.* Maximus dixit: Minutatim te exterminabo. Andronicus dixit: *Non timeo comminationes tuas. Sensus enim meus melior est cogitatione malitiae tuae; propterea contemno tormenta tua.* Maximus dixit: Ligate ejus pedes et collum ferro, et sub custodia habeatur.

IV. Secunda interrogatio facta est in Siscia [21] civitate. Assidens Numerianus Maximus Praeses dixit Demetrio Centurioni: Voca impiissimos Christianos, legi malae servientes. Demetrius Centurio dixit: Praesto sunt, domine. Maximus dixit: Scio quia senectus honoratur in multis, propterea quod est in ipsis bona cogitatio, et sensus; proinde si cogitasti apud te, Tarache, ne iterum in prioribus cogitationibus velis et hodie permanere. Sed magis accede, sacrifica diis pro honore Principum, ut honorem consequaris. Tarachus dixit: *Honorem istum si intelligerent et ipsi Principes, et alii qui communicant sensibus eorum, omnes a caecitate cogitationum vanitatis suae separarentur, et in meliorem et fortiorem fidem a Deo verissimo vivificarentur.* Maximus dixit: Lapidibus os ejus frangite, et dicite ei: Recede a stultitia tua. Tarachus dixit: *Si non eram astutus, similis tibi essem insensatus.* Maximus dixit: Ecce dentes tuos vides comminutos; miserere tui jam, miser. Tarachus dixit: *Non mihi suadebis in nihilo;* * μολύνῃ

II. INTERROGATIO. Secunda confessio Tarachi.

21) Vide Admonitionem praeviam, n. 3.

22) Ms. ἀπόρρητον τῆς.

oči srca moga ne može oslijepiti ljudska ruka. Maksim reče: Iskopaću ti oči i razapeću te, nerazumniče. Prob reče: *Nemoj samo na riječima obećavati, želeći da uplašiš slugu Božijeg: ako stvarno budeš učinio to što kažeš, neću se ožalostiti. Jer ne možeš naškoditi nevidljivom oku*. Maksim reče: Probodite mu oči, da, dok je još živ, malo po malo ostaje bez vida. Prob reče: *Evo i očnjeg vida si me lišio: ali nikada ti to neće koristiti, najokrutniji tiranine, jer mi ne možeš uzeti unutrašnji vid.* Maksim reče: Potpuno si u tami, prestupniče, i tako zboriš? Prob reče: *Kad bi znao kolika je tama u tebi, veličao bi me, bezbožniče*. Hegemon Maksim reče: Potpuno si mrtav tijelom i ne prestaješ da brbljaš, nevaljalče? Prob reče: *Dok god ima duše u meni, neću ćutati o Bogu mome, koji me je snažnim učinio*. Maksim reče: Nadaš se da ćeš preživjeti ovoliko mučenje? Ili misliš da ću te pustiti veseo da umreš? Prob reče: *Borim se u ovoj bici, da ispunim ispovijest dobru i časnu i da umrem od tvoje ruke bez milosti*. Maksim reče: Uskoro ću te umoriti udarcima, kako si zaslužio. Prob reče: *Imaš vlast, služeći bezbožnicima i tiranima*. Maksim reče: Podignite ga i svežite i bacite u tamnicu: i niko od drugova njegovih neka ne priđe da veliča one, zbog kojih kao bezbožnici istrajahu. A ja ću ih predati zvijerima na sledećim igrama. Dovedite sledećeg, onog bezbožnika Andronika.

9. Centurion Demetrije reče: Evo ga, gospodaru. Hegemon Maksim reče: Sažali se na mladost svoju sada. Budi pametan da bi bio pobožan prema bogovima? Ako istraješ u predašnjoj nečovječnosti volje, može li ti biti od kakve koristi? No saglasi se sa mnom, položi žrtvu bogovima, koje i sami vladari štuju; a oni će poštovanjem uzvratiti, koje ćeš i ti imati. Nijednu drugačiju utjehu u meni nećeš naći. Priđi, dakle, i prinesi žrtvu da bi se spasio. Andronik reče: *Ništa ti neće koristiti, čovječe otuđen od svake istine tiranine pun zvjerstva, što pokazuješ okrutnost svoju: i sada kao da ćeš me nagovoriti, u čemu bezbožniče sluge Božije razapinjući, naređuješ da mimo zakona činim*? *Ali nećeš me odgovoriti od ispovijesti moje koju imam u Bogu. Stojim pred okrutnošću tvojom i u Gospodu se borim protv mučenja tvojih. Pokazaću ti postojanost mladosti i hrabrost mudre duše.* Maksim reče: Čini mi se da si obuzet bjesnilom i demonima. Andronik reče: *Da sam opsjednut demonima, saglasio bih se sa tobom. Ali nema demona u meni, jer se ne naslađujem demonima. A ti si sav demon, i ono što je posao demona to izvršavaš.* Maksim reče: Oni koji su prije tebe htjeli da govore, mnogo toga su prije mučenja rekli što su htjeli; a nakon toga od udaraca i kazni koje su im nametnute, ispovijedili su da su odani bogovima i vladarima prinoseći žrtve i spasili su se. Andronik reče: *Ništa nećeš postići metoda mučenja tvoga, govoreći laži, jer one koje štuješ nikad u istini ne stojahu. Brzo će ti presuditi Bog, slugo svih zala*. Maksim reče: Ako ne budem tako činio, kao što ću biti bezbožan, ukloniću svaku oholost i hrabrost tvoju. Andronik reče: *Ne bojim se ni tebe ni tvog gnijeva. Odupriječu ti se u ime Gospoda Boga moga*. Maksim reče: Dajte papirus i presavijte ga i naložite mu vatru na stomak. Andronik reče: *Makar sav izgorio, biće u meni duha, nećeš me pobijediti, prokletniče. Jer ovdje je onaj koji mi snagu daje, Bog moj kome služim*. Maksim reče: Dokle ćeš tako, bezumniče? Raduješ li se smrti? Andronik reče: *Dok sam živ, pobjeđivaću tvoju zlobu. Sav sam u žurbi da me ubiješ: jer mi je slava u Bogu*. Maksim reče: Zapalite obeliske i zažarene ih stavite među prste njegove. Andronik reče: *Bezumniče, prezireš Boga, sav si ispunjen đavoljim mislima. Vidiš li tijelo moje zapaljeno tvojim* kaznama*; i misliš da se bojim tvojih kazni? No imam Hrista u sebi: prezirem te*. Maksim reče: Prestupniče, ne znaš da onaj kojeg zoveš Hristom, kao čovjek bijaše kažnjen u zatvoru Pontija Pilata, o čemu postoje svjedočanstva. Andronik reče: *Umukni, duše nečisti. Nije ti dopušteno da govoriš o tome, nevaljalče. Jer da si bio dostojan, ne bi bio zgriješio prema slugamaa Božijim. A sada si otuđen od nade njegove. I nisi samo sebe upropastio nego i one koji se slažu sa tobom, kojima vladaš, zlikovče*. Maksim reče: A tebi kakva je korist, najužasniji od svih, od vjere i nade u čovjeka, koga nazivaš Hristom? Andronik reče: *Veliku*

nam si omnia membra mea collidas, ego insto fortis in eo qui me fortem facit. Maximus dixit: Crede mihi, quia melius est tibi ut sacrifices. Tarachus dixit: *Si scirem quia melius erat, haec non paterer a te.* Maximus dixit [23]: Caedite illum in os, clamantes: Responde. Tarachus dixit: *Maxillae meae fractae sunt: quomodo respondeam tibi?* Maximus Praeses dixit: Et in omnibus istis non consentis, o insensate? Accede ergo ad aram, et immola diis. Tarachus dixit: *Si vocem clamoris mei subtraxisti, sensum animae meae non nocuisti, sed in melius me aedificasti.* Maximus Praeses dixit: Ego duritiam tuam exponam [24], maledicte. Tarachus dixit: *Omnibus cogitationibus tuis adsum, sed vinco in eo qui fortem me facit, id est in nomine* DEI. Maximus dixit: Afferte ignem, et expandite manus ejus, et urite. Tarachus dixit: *Ignem tuum temporalem non timeo; timeo autem, si consensero tibi, ne forte ignis aeternus in me dominetur.* Maximus dixit: Quid nunc? ecce manus tuae exterminatae sunt ab igne. Requiesce a vanitate tua, insensate, et immola diis. Tarachus dixit: *Sic mihi loqueris, quasi jam voluntati tuae consenserim, aut crudelitati tuae voluntatem dederim. Fortis autem sum in omnibus, quae adversum me praeparantur.* Maximus dixit: Ligate eum a pedibus, et in altum suspendite, et acrem fumum supponite ad faciem ejus. Tarachus dixit: *Ignem tuum contemsi; et fumum tuum timere debeo?* Maximus dixit: Cum suspensus es, consenti et sacrifica. Tarachus dixit: *Sacrifica tu, Praeses, sicuti consuetudinem habes sacrificare hominibus: mihi autem non licet hoc facere.* Maximus dixit: Afferte acetum acre cum sale, et in naribus ejus infundite. Tarachus dixit: *Acetum tuum dulce est mihi, et sal mihi fatuus est.* Maximus dixit: Immiscete sinape cum aceto, et perfundite nares ejus. Tarachus dixit:

23) Cod. Remig. et Rosweyd. haec addunt: *Extendite eum et nervis crudis caedite. Tarachus vero nihil respondebat. Maximus dixit: caedite*, etc.

24) Al. ed. *expellam.*

ἔκαζον τῶν μελῶν μα ἀκρωτηριάσῃς· ἀλλ' ἔχηκα σοι ἑδραῖος ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πείσθητί μοι, λυσιτελεῖ γάρ σοι, καὶ θῦσον προσελθών· Τάραχος εἶπεν· εἰ ἤδειν ὅτι συμφέρει μοι, ἐκ ἂν ἔπασχον ταῦτα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τύπτοντες αὐτῶ τὸ στόμα, κράζειν αὐτῷ ἀφήσατε. Τάραχος εἶπεν· τῶν ὀδόντων μα διαπεπτωκότων, καὶ τῶν σιαγόνων συγκλασθέντων κράζειν ἃ δύναμαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· καὶ ἀδέ ἄτος πείθῃ, ἀνόσιε; προσελθὼν τοῖς βωμοῖς, σπεῖσαι τοῖς θεοῖς. Τάραχος εἶπεν· εἰ καὶ τὴν φωνήν μα ἐνεπόδισας εἰς τὸ κράζειν, ἀλλὰ τὸν τῆς ψυχῆς μα λογισμὸν ἀδὲν βλάψεις· εἰς μείζονα γὰρ εὐτονίαν με ᾠκοδόμησας. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἐγώ σε τὸν τόπον καθαιρῶ, ἀνοσιώτατε. Τάραχος εἶπεν· πάσαις ταῖς ἐπινοίαις σα προβεβλημένος, ἡττῶ σε ἐν ὀνόματι τῶ ἐνδυναμοῦντός με Θεῶ. Μάξιμος εἶπεν· προσαγάγετε αὐτῷ πῦρ εἰς τὰς χεῖρας, ἁπλώσαντες αὐτάς. Τάραχος εἶπεν· τὸ πῦρ σε ὐ φοβοῦμαι τὸ πρόσκαιρον· φοβοῦμαι δὲ, μή ἄρα * σε πεισθεὶς, τῶ αἰωνίω πυρὸς μέτοχος γένωμαι. Μάξιμος εἶπεν· ἰδὲ καὶ αἱ χεῖρές σε ἠφανίσθησαν ἀπὸ τῶ πυρός. παύεις τῆς μανίας σα, ἀνόητε, καὶ θύεις; Τάραχος εἶπεν· ἄτω μοι ὁμιλεῖς ὡς παραιτησαμένῳ [25] τὸ σῶμα ἐπινοίαις πείθειν, καὶ νῦν ὅτι ςερεός εἰμι ἐν πᾶσιν οἷς κατ' ἐμῶ πράττεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· δήσαντες αὐτὸν ἐκ τῶν ποδῶν ἀναρτήσατε εἰς ὕψος, καὶ καπνὸν [26] δριμὺ προσαγάγετε τῇ ὄψει αὐτῶ. Τάραχος εἶπεν· τῶ πυρός σε κατεφρόνησα· καὶ τὸν καπνόν σε ἔχω φοβηθῆναι; Μάξιμος εἶπεν· θῦσαι ὁμολόγησον, ὡς ἀνήρτησαι. Τάραχος εἶπεν· θῦσόν συ, ὡς ἔχεις ἔθος, ὑπατικὲ, καὶ ἀνθρώπως [27] θύειν· ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο τῶτο πρᾶξαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· προσαγάγετε αὐτῷ ὄξος δριμὺ μετὰ ἅλατος κατὰ τῶν μυκτήρων αὐτῶ. Τάραχος εἶπεν· τὸ ὄξος σα γλυκύ ἐςι, καὶ τὸ ἅλας σα ἐμοὶ μωρόν. Μάξιμος εἶπεν· μίξαντες σίναπον τῷ ὄξει, ἐγχέετε αὐτῷ κατὰ τῶν ῥινῶν. Τάραχος εἶπεν· πλανῶσί σε οἱ

25) Edit. μου τὰς ὠμάς σου ἐπινοίας πείθῃ κἂν νῦν.

26) Edit. δριμύν.

27) L. ἀνθρώτοις.

* Ed. δοι

korist imam i biću nagrađen zbog svega ovoga što podnosim. Maksim reče: Ne želim da te kažnjavam drugim mukama, odnosno da te jednom predam smrti, nego ću te zvijerima baciti, da bi vidio udove svoje kako ih zvijeri rastržu prije nego ispustiš dah. Andronik reče: *Bezumniče, prezireš Boga, sav si ispunjen đavoljim razmišljanjem, bješnji od svih zvijeri i okrutniji od svih ubica, koji ubijaš one koji ne počiniše nikakav grijehi i ni za što nisu optuženi, kao ubica. Stoga služim Bogu mome i prezirem sve tvoje prijetnje. Daj mi muke koje si mi namijenio, zlikovče,* i *naći ćeš u Hristu Gospodu mome hrabrost moju*. Maksim reče: Otvorite mu usta, i strpajte mu meso sa žrtvenika i sipajte mu vino. Andronik reče: *Gospode, Bože moj, pogledaj silu koju trpim*. Maksim reče: Što još imaš da činiš, prokleti demone? Pošto ne htje da ih poštuješ i položiš žrtvu, a onda kušaj sa žrtvenika njihovih. Andronik reče: *Maloumniče i tiranine, Na silu si me time nakljuko, što me ne može ukaljati, jer nisam to od svoje volje učinio; kao što zna Bog, koji pretražuje um, koji ima moć da me oslobodi od đavoljeg žrtvenika i slugu njegovih*. Maksim reče: Dokle ćeš u bezumlju svome govoriti ono što te neće spasiti? Andronik reče: *Ja spasenje svoje od Boga očekujem; i ne tiče me se ako trpim bolove.* Maksim reče: Do kada će te glupost zavoditi, glupače? Daću da ti se jezik odreže, da ne govoriš tako. Pošto me prezireš i do sada te podnosim i učinih te taštim. Andronik reče: *Molim te samo da mi odrežeš usne i jezik za koje misliš da su nečistoće tvoje pustile*. Maksim reče: Do kad ćeš podnositi, bezumniče, ove kazne? Evo, kao što naredih, kušao si od žrtvi. Andronik reče: *Ništa ti neće koristiti, tiranine, ni onima koji ti dadoše ovu vlast, da ti se priklonim i da kušam nečistoće prljavih vaših žrtvi. A ti znaj, što si učinio sa slugama Božijim. Neka vidi Svevišnji i neka ti sudi.* Maksim reče: Kuneš vladare, o zla glavo, koji obrdžavaju dugotrajni i blagosloveni mir. Andronik reče: *Ja prokleh i proklinjem vlast i krvopije koji uništiše svijet, koje Bog rukom svojom visokom uništava i satire i upropaštava i izliva svoj gnjev na njih*; *neka znaju što čine slugama Božijim*. Maksim reče: Stavite mu gvožđe u usta, i izbijte mu zube i odrežite mu zalo i bohohulni jezik, da nauči da ne bogohuli na vladare. A zube njegove i jezik bogohulni uzmite i spalite i u prah učinite i na sve strane raspršite da niko od bezbožnih njegovih drugova ili žena neka ga ne pokupi i sačuva i drži kao vrijednu svetinju. A njega vodite, i strpajte u tamnicu i zajedno sa drugovima baciće se zvijerima na narednim igrama.

10. I tako prođe treće ispitivanje mučenika Božijih. A bezbožni i prokleti Maksim pozvavši kod sebe Terencija, sveštenika grada Kilikije[27] naredi mu da za naredni dan priredi igre. I Terencije odmah naredi onima koji drže životinje da sve pripreme. A ujutro, sav grad, mnoštvo muškaraca i žena, dođoše u amfiteatar. To je mjesto za održavanje priredbi, udaljen od grada otprilike 1000 koraka. A kad se popuni narodom amfiteatar, dođe Maksim da otvori igre. A kad prođe dosta sati, mnoga tijela palih gladijatora proždraše zvijeri. A mi u tajnosti očekujući, motreći i sa strahom obazirući se; uskoro naredi bezbožni Maksim svojim vojnicima da dovedu svete Božije mučenike. A vojnici, daveći ih, baciše mučenike zvijerima i dovedoše ih u amfiteatar.Ne mogahu da hodaju od grdnih rana i od spaljenih udova. Kad ih ugledasmo kako ih vojnici dovode, stupismo u žurbi samo na prvi uspon brda. Uz mnoge molitve sa suzama odmorismo se malo na udubljenju u kamenu. A kad ih uvedoše, baciše ih na sred amfiteatra, i nasta veliki strah i žagor naroda, koji govorahu: Nepravedni sudija, koji je tako presudio. Jer mnogi su se odrekli predstave i iz prezira iđahu negodujući prema Maksimu. A Maksim naredi vojnicima svojim da popišu one koji dolažahu da bi ih kasnije saslušao. A onda naredi da se odriješe zvijeri i kad izađoše ne primakoše se tijelima svetaca; i još se više ražesti bezbožni Maksim i naredi da se pozovu čuvari zvijeri naredi da se kazne i uz mnoge prijetnje im reče da puste najžešće zvijeri koje imaju. Ovi pak od straha pustiše najljućeg medveda

[27] Na grčkom se zove Kilikijarh, a tim imenom, mislim, se označava sveštenik grada Kilikije, kao što u Aziji postojahu Azijarsi.

ὑπηρέται σε, Μάξιμε, καὶ μέλι ἀντὶ σινάπεως ἐνέχεόν μοι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἐπινοήσω σοι βασάνῳ τῇ ἑξῆς δικασίμῳ, καὶ παύσω σε τῆς μωρίας σε. Τάραχος εἶπεν· κἀγὼ ἑτοιμότερος ταῖς ἐπινοίαις σε γενήσομαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· καθελόντες αὐτὸν καὶ δήσαντες σιδήροις, παράδοτε τῷ δεσμοφύλακι· τὸν δὲ ἕτερον μετὰ τοῦτον κάλει.

5. *Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· ἕξηκε, κύριε, δέομαί σε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· λέγε μοι, Πρόβε, ἔχουσας ἀπαλλάττεσθαι τῶν βασάνων· ἢ ἀδέπω τῆς μωρίας σε ἀπαλλάττῃ; ὅθεν προσελθὼν θῦσον τοῖς θεοῖς, ὃ καὶ οἱ αὐτοκράτορες ὑπὲρ κοινῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων πράττουσιν. Πρόβος εἶπεν· ἑτοιμότερός σε καὶ σήμερον καθέζηκα, καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἐξετάσεων καὶ πληγῶν δυνατώτερος· διὸ καὶ πεῖράν με λάμβανε πάσαις ἐπινοίαις καὶ ἐπαγγελίαις τιμωριῶν. ἤτε γὰρ σύ, ἤτε οἱ αὐτοκράτορές σε, ἤτε οἱ δαίμονες οἷς θρησκεύεις πλανώμενος, ἤτε ὁ πατήρ σε ὁ Σατανᾶς πείσασί με ἀσεβήσαντα προσκυνῆσαι θεοῖς οἷς ἐ γινώσκω. ἔχων δὲ τὸν Θεόν με τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, αὐτὸν λατρεύων προσκυνήσω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἤτοι γὰρ οὐκ εἰσί θεοὶ ζῶντες, ἀνοσιώτατε; Πρόβος εἶπεν· οἱ ἐν λίθοις καὶ ξύλοις ἔργοις χειρῶν ἀνθρώπων τυγχάνοντες, πῶς δύνανται θεοὶ εἶναι ζῶντες; σφάλλῃ ὑπὸ πολλῆς ἀγνοίας, τούτοις θρησκεύων, ὑπατικέ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· σφάλλεσθαί με καθετῶντά σε ἡγῇ, ὦ μιαρὰ κεφαλή, θρησκεύοντα τοῖς θεοῖς. Πρόβος εἶπεν· θεοὶ οἳ οὐκ ἐποίησαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἀπολέσθωσαν, καὶ πάντες οἱ θρησκεύοντες αὐτοῖς. ὁ θυσιάζων γὰρ θεοῖς ἑτέροις, ἐξολοθρευθήσεται· τῷ γὰρ κυρίῳ τῷ οὐρανῷ καὶ γῆς θυσίαν δεῖ προσφέρειν, οὐ δι' αἵματος, ἀλλ' αἰνέσεως ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, τῆς εἰς αὐτὸν ἀληθείας καὶ γνώσεως. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· παυσάμενος τῆς ἐθελοκάκου φρονιμότητός σε, θῦσον τοῖς θεοῖς, Πρόβε, καὶ σώθητι. Πρόβος εἶπεν· πολλοῖς θεοῖς ἐ λατρεύω· ὃν δὲ γινώσκω Θεὸν εἶναι ἀληθῶς, εὐσεβῶς τοῦτῳ λατρεύων προσκυνήσω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἐκεῖν τῷ τῆ Διὸς προσελθὼν βωμῷ, θῦσον, ἵνα μὴ πολ-*

Fallunt te ministri tui, Praeses; mel pro sinape infuderunt mihi. Maximus dixit: Cogitabo proxima sessione alia tormenta, et te quiescere faciam ab stultitia tua. Tarachus dixit: *Et me paratum invenies in omnibus cogitationibus*[28] *tuis.* Maximus dixit: Deponite eum, et vinculis ferreis ligate, ut tradatur in custodiam: sequentem autem ejus adducite.

V. Demetrius Centurio dixit: Praesto est, domine. Maximus dixit: Dic mihi: Probe, cogitasti parcere tibi a poenis, aut adhuc ab insania tua non recedis? sed nunc accede, et immola diis: quoniam et ipsi Principes pro salute hominum sacrificant. Probus dixit: *Audax tibi assisto, nam et de praeteritis interrogationibus et plagis fortissimus sum, et nunc proba in me de omnibus tormentis tuis. Neque tu, neque Principes tui facietis me delinquere, ut sacrificem diis quos nescio. Habeo autem* Deum *meum in caelis. Ipsi soli servio et adoro.* Maximus dixit: Isti non sunt dii vivi, maledicte? Probus dixit: *Lapides et ligna, opera manuum hominum, dii quomodo possunt esse viventes? Errat a multa ignorantia his sacrificans, Praeses.* Maximus dixit: Errantem me dicis, o malum caput, diis sacrificantem? Probus dixit: *Dii qui non fecerunt caelum et terram pereant.* Maximus dixit: Cessa de astutia tua, et immola diis, Probe, et salvus eris. Probus dixit: *Ego diis multis non sacrifico: sed quem scio* Deum *verum, adorans adorabo eum.* Maximus dixit: Ergo accede et immola Jovi, deo magno, et non multis, sicut dixisti. Probus dixit: *Ego* Deum *habeo in caelis: ipsum solum timeo; nam qui a te dicuntur dii, non iis consentio, neque adoro.* Maximus dixit: Iterum dico tibi: Immola Jovi deo invictissimo. Probus dixit: *Illum dicis deum, qui cum sua sorore fornicatus est, et alia multa fecit quae non possum dicere. Istum deum dicis?* Maximus dixit: Frangite os ejus, ut non blasphemet. Probus dixit: *Quid me caedis? Omnes qui ei immolant hoc dicunt. Non mentior, sed verum dico,*

Probi secunda confessio.

28) Comp. *tormenti.*

za koga se govoraše da je tog dana ubio trojicu ljudi. I priđe tijelima svetaca i nijedno ne oskrnavi. I kad prođe, dođe do svetog Andronika i lizaše rane njegove. A sveti Andronik položi glavu na medveda, podraži ga da ga razjari i da što prije ispusti dušu. A med-ved se ponašao kao da je pripitomljen. Gnijevom ispunjem Maksim naredi da se medved ubije i bi ubijen pred nogama svetog Andronika. A Terencijan posla sveštenike grada Kilikije, bojeći se da se Maksim ne razgnijevi, i da ga ne kazni; naredi da se pusti lavica koju mu je bio poslao Herod I[28] iz Antiohije. I kad izađe lavica, strah i zebnja zavlada gledalištem, jer je mnogo rikala: a kad izađe, vidje tijela mučenika kako leže i dođe do svetog Taraha, leže pred noge njegove, kao da mu se klanja. A sveti Tarah je povuče za šapu da se razjari zvijer i da ga što prije proždere. A lavica, potpuno krotko, kao ovca, ležaše kraj blaženog mučenika. A bezbožni Maksim ispunjen gnijevom, naredi da se izazove lavica, koja razjarena uz veliku riku polomi ogradu, tako da sav narod zagraja u strahu: oslobodila se lavica.

11. Tada Maksim, ispunjen gnijevom, pozva kod sebe sveštenika Terencija i naredi da se dovedu gladijatori da mačem posijeku svete Božije mučenike. I odmah bi izvršen Maksimov nalog i posjekoše ih mačem. A kad Maksim izađe iz amfiteatra, ostavi onamo deset vojnika, da pomiješaju tijela svetaca sa tijelima gladijatora, da se ne mogu prepoznati. Kad vojnici to učiniše, prišavši mi padosmo na koljena, moleći se Svevišnjem da nam dobrota pobožnosti njegove pokaže ostatke svetih mučenika. I nakon molitve opet se primakosmo i vidjesmo čuvare kako večeraju, uz upaljenu vatru kraj noćne straže. Opet klekosmo i pomolismo se Gospodu da nam ispuni želju i da nam sa uzvišenog svog staništa pomoć pošalje i pokaže tijela svetitelja. Tada iznenada nasta jak zemljotres, gromovi i munje i spusti se jaka olujna kiša; a kad oluja prestade, opet se pomolismo, i priđosmo tijelima i nađosmo da se vatra ugasila od kiše. A čuvari bijahu pobjegli od gnijeva i potresa zemlje i kišne oluje. A kad pretražismo tijela, podigosmo ruke ka nebu, preklinjući Boga da nam pokaže ostatke svetitelja. Odmah Bog milosrdni sjajnu zvijezdu sa neba posla, koja sjeđaše na tijelima svetitelja. A mi sa radošću zgrabismo tijela svetitelja. A sveti sjaj zvijezde iđaše ispred nas, pokazujući nam put. A kad bijasmo na putu, od umora iscrpljeni, odložismo tijela, i počinusmo: a zvijezda nas ne napuštaše. I dok smo se premišljali gdje da krišom sahranimo tijela blaženih mučenika, preklinjasmo Boga, da posao koji bijaše započet, sam završi za nas. I snagom ispunjeni, noseći tijela svetitelja, dođosmo na neki dio brda: a kad zvijezda ode od nas, vidjesmo u dijelu brda otvorenu stijenu u koju položismo tijela svetitelja; bojeći se buduće istrage od Maksima, sa velikom pažnjom ih sakrismo. Tada se vratismo u grad, i dođosmo da saznamo što se dogodilo, i nađosmo da je Maksim već kaznio čuvare, jer ne bijaše našao tijela svetitelja. A mi u ushićenju, ispjevasmo himnu Bogu, što se Hrist udostojio da kroz nas izvrši ovo djelo. Ja Martije[29], Feliks i Ver želimo da na istom mjestu provedemo ostatak života i da se sa njima sahranimo: i u velikoj slavi blagoslovismo Boga u svemu što je sa nama učinio, kome je čast i vlast na vjeke vjekova. Amen. One koje smo vam poslali, prihvatite ih sa velikom radošću ljubavi. Jer oni su djelatelji Boga Hrista. Nas se sjećajte u milosti Božijoj, kome je slava u svemu i svima u Hristu Isusu Gospodu našem sa Duhom Svetim prije svih vjekova, i sada i uvijek i na vjeke vjekova. Amen.

U ediciji Bigotijana postoje dodaci, koji se ovdje objavljuju na grčkom i latinskom

Nadalje, sveti mučenici su izginuli u prvoj godini progona, a vazneseni su pet dana prije oktobarskih ida, tj. 11. oktobra. A naredne noći su položena na brdu tijela svetih mučenika Proba, Taraha i Andronika, koja počivaju u slavnom gradu Anazarbu, u Hristu Isusu Gospodu našem, kome slava i vlast na vjeke vjekova.

[28] Na grčkom se kaže Sirijarh, kao što je prethodno rečeno za Kilikijarha.
[29] Martion

sicut et tu ipse optime nosti. Maximus dixit: Stultitiam tuam modo converto. Nunc ignite ferrum, et mittite illi. Probus dixit: *Ignis tuus tepidus est, et me non contingit.* Maximus dixit: Ignite artius ferrum, et stante eo injicite illi. Probus dixit: *Nunc vere tepidus factus est ignis tuus. Irrident te ministri tui.* Maximus dixit: Ligate eum, et tendite, et nervis crudis caedite, et aperite dorsum ejus. Probus dixit: *Ignem tuum non timui; tormenta tua contemno. Sed si habes aliam excogitationem, adhibe, ut cognoscas qui est in me* Deus. Maximus dixit: Radite ei caput, et prunas igneas superponite ei. Probus dixit: *Ustulasti mihi pedes et caput; et probasti quia Dei servus sum, et tolero iram tuam.* Maximus dixit: Si deorum servus esses, sacrificares eis, et adorares eos. Probus dixit: *Ego servus* Dei *sum, et non deorum, qui perdunt eos qui consentiunt eis.* Maximus dixit: Nonne omnes qui consentiunt eis, praesto sunt ante tribunal meum, a diis honorati et Principibus; tu autem, ter maledicte, spectaris [30] ab omnibus propter inobedientiam tuam. Probus dixit: *Crede mihi, omnes perierunt, nisi conversi poenitentiam egerint super quod deliquerunt; nam scientes servierunt idolis, et* Deum *vivum dereliquerunt.* Maximus dixit: Frangite ei faciem, ut non dicat Deum, sed deos. Probus dixit: *Quia veritatem locutus sum, jussisti frangi os meum, iniquissime?* Maximus dixit: Non solum os tuum, sed et linguam tuam blasphemam incidam, ut recedas ab stultitia sermonum tuorum, et immoles diis. Probus dixit: *Etsi quod loquitur in me organum incidi facias, habeo interiorem et immortalem linguam, ex qua responsum faciam.* Maximus Praeses dixit: Nunc et hic recipiatur in custodia; alium sequentem eum afferte.

λοῖς, ὡς ἔφης, λατρεύσῃς θεοῖς. Πρόβος εἶπεν· ἐγὼ Θεὸν ἔχω ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῦτον καὶ φοβοῦμαι. τοῖς γὰρ λεγομένοις ὑπὸ σοῦ θεοῖς οὐ λατρεύω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· καὶ πάλαι ἔφην, καὶ νῦν ἐρῶ, θῦσον τῷ μεγάλῳ Θεῷ καὶ ἀηττήτῳ ἐπόπτῃ Διΐ. Πρόβος εἶπεν· τὸν τῆς ἰδίας ἀδελφῆς ἄνδρα, μοιχόν τε καὶ παιδοφθόρον, πόρνον τε καὶ βέβηλον, ὡς πάντες οἱ ποιηταὶ αὐτῷ μαρτυροῦσιν, ἵνα μὴ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ καὶ ἄσεμνα λέγω καὶ ἀπόρρητα, τοῦτο, ἄδικε καὶ ἀνόσιε, κελεύεις με θῦσαι. Μάξιμος ἡγεμὼν λέγει· τύπτοντες αὐτοῦ τὸ στόμα, λέγετε αὐτῷ· μὴ βλασφήμει. Πρόβος εἶπεν· τί με δέρεις; τοῦτο προεῖπόν σοι, ὅτι οἱ θρησκεύοντες αὐτοῖς, ἅτοι περὶ αὐτῶν λέγουσιν· οὐκ ἐν ψεύδομαι, ἀλλὰ ἀληθεύω, ὡς καὶ σὺ γινώσκεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τὴν μωρίαν σου τρέμω, μὴ αἰκιζόμενός σε. πυρώσαντες ὖν σιδηρᾶ, ἐπισήσατε αὐτόν. Πρόβος εἶπεν· τὸ πῦρ σου ψυχρόν ἐστι καὶ οὐχ ἅπτεταί μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πυρώσαντες αὐτὰ εὐτονώτατα, ἐπισήσατε αὐτὸν κρατοῦντες καθ' ἑκάτερα. Πρόβος εἶπεν· τὸ πῦρ σου ψυχρὸν γέγονεν. οἱ ὑπηρέται σου καταπαίζουσί σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· δήσαντες αὐτὸν τείνατε, καὶ νεύροις ὠμοῖς σχίσατε [29] τὸν νῶτον αὐτοῦ, λέγοντες αὐτῷ· θῦσον καὶ μὴ μώριζε. Πρόβος εἶπεν· τὸ πῦρ σου οὐκ ἐφοβήθην, καὶ τῶν βασάνων σου οὐ φροντίζω. ἕτέραν εἴ τινα ἄλλην ἔχεις μηχανὴν τιμωρίας πρόσφερε, ἵνα δείξω τὸν ἐν ἐμοὶ Θεόν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ξυρήσαντες αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ἀνθράκας ἐκκεκαυμένους ἐπίθετε. Πρόβος εἶπεν· ἐκαυτηριάσατέ μου τοὺς πόδας καὶ τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐδοκίμασας ὅτι Θεοῦ εἰμι δοῦλος, καὶ φέρω τὰς ἀπειλάς σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· εἰ θεῶν δοῦλος ἦς, ἔθυες ἂν αὐτοῖς, εὐσεβὴς ἦς. Πρόβος εἶπεν· ἐγὼ Θεοῦ δοῦλός εἰμι, καὶ οὐ θεῶν τῶν ἀπολλυόντων τοὺς φοβουμένους αὐτούς. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πάντες ὖν οἱ εὐσεβοῦντες αὐτοὺς, τρισκατάρατε, οὐ παρεσήκασί μου τῷ βήματι τίμιοι τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς σεβασοῖς, ὑμᾶς τε καθορῶντες, ὑπὲρ δυσφημίας τῶν θεῶν τιμωρουμένους. Πρόβος εἶπεν· πίσευσον ὅτι ἀπώλοντο, εἰ μὴ μετανοήσωσιν ἐφ' οἷς ἔπραξαν μὴ νοήσαντες, δουλεύσωσι δὲ τῷ ζῶντι Θεῷ. Μάξιμος ἡγεμὼν

29) L. *κόψατε.*

30) Rosweyd. *despiceris.*

εἶπεν· κλάσατε αὐτȣ̃ τὴν ὄψιν, ἵνα μὴ λέγῃ Θεὸν, ἀλλὰ θεȣ́ς. Πρόβος εἶπεν· ἀληθῆ λέγοντα τύπτεσθαι τὸ ϛόμα μȣ κελεύεις, παρανομώτατε; Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ȣ̓ μόνον τύπτεσθαι τὸ ϛόμα σȣ κελεύω, ἀλλὰ καὶ τὴν βλάσφημόν σȣ γλῶσσαν περικοπῆναι κελεύω, ἵνα παυσάμενος τῆς μωρολογίας σȣ θύσῃς προσελθών. Πρόβος εἶπεν· κἂν τὸ λαλȣ̃ν ὄργανον περικόψαι θελήσῃς, ἔχω ἔνδον τὴν ἀθάνατον γλῶτταν, δι' ἧς ἀποκρίνομαί σοι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τέως καὶ ȣ̓τος ἀναληφθήτω εἰς τὸ δεσμωτήριον. ἐπὶ τȣ̃ βήματος καλεῖ Ἀνδρόνικον.

6. *Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· ἕϛηκε, κύριε, δέομαί σȣ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τῶν πρὸ σȣ̃ ἐξετασθέντων, πολλὰς τιμωρίας ὑπομεμενηκότων, καὶ μηδὲν ὠφεληθέντων, τρισάθλιε, ἀλλὰ καὶ μετὰ μυρίȣς καὶ τοσȣ́τȣς αἰκισμȣ̀ς μόλις ἐπείσθησαν εὐσεβῆσαι τοῖς θεοῖς, τιμὰς ȣ̓ μικρὰς παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων δέξασθαι ἔχȣσιν· ὅθεν πεῖσον καὶ σὺ σεαυτὸν πρὸ τῶν βασάνων, κερδῆσαι θέλησον τὰς τιμωρίας, ἵνα θύσας τοῖς θεοῖς, εὐσεβὴς γεγενημένος καὶ ὑπήκοος τοῖς σεβαϛοῖς, τιμὰς παρ' ἐκείνων σοι πρεπȣ́σας δέξῃ· εἰ δὲ μὴ βȣληθῇς, ὄμνυμί σοι τȣ̀ς θεȣ̀ς καὶ τȣ̀ς ἀηττήτȣς αὐτοκράτορας, ȣ̓χ ἁπλῶς ἀπειθήσαντά σε τιμωρήσομαι. Ἀνδρόνικος εἶπεν· μηδὲ τῶν πρὸ ἐμȣ̃ σοι ἀπολογησαμένων τοσαύτης ἀδρανίας μου καταγίνωσκε, μηδὲ εἴκειν ποικίλοις λόγοις καὶ τὸ ἡμέτερον φρόνημα ἀπατᾷν νόμιζε. ȣ̓τε γὰρ αὐτοὶ τὸν πατρῷον νόμον ἀρνησάμενοι πεισθεῖεν τῇ σῇ μανίᾳ, καταλιπόντες τὰς εἰς Θεὸν ἡμῶν ἐλπίδας, ȣ̓τε ἐγὼ τοσȣ̃τον ἐλαττονήσω πίϛει καὶ ὑπομονῇ τῇ πρὸς τὸν κύριον καὶ Θεὸν καὶ σωτῆρα ἡμῶν, μήτε τȣ̀ς θεȣ́ς σȣ γινώσκων, μήτε σὲ, μήτε τὸ βῆμά σȣ φοβȣ́μενος. ὥϛε τὰς ἀπειλάς σȣ πληρȣ̃, καὶ τὰς τιμωρίας ἐπάγαγε, καὶ τὰ βασανιϛήρια εὐτρέπιζε, καὶ πάντα τρόπον ἐπιχείρει ἐπὶ τὸν τȣ̃ Θεȣ̃ δȣ̃λον, βίαζε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τείνατε αὐτὸν ἐν τοῖς πάλοις, καὶ νεύροις ὠμοῖς μαϛίζετε. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ȣ̓δὲν μέγα * ἐπηγγείλω κατ' ἐμȣ̃ πράττεις, ὀμνύων τε τȣ̀ς θεȣ̀ς καὶ τȣ̀ς παρὰ σοὶ αὐτοκράτορας. αὗταί σȣ εἰσὶν αἱ ἀπειλαί. Ἀθανάσιος Κορνικȣ-*

VI. Demetrius Centurio dixit: Praesto est, domine. Maximus Praeses dixit: *Qui ante te interrogati sunt, Andronice, multa tormenta passi sunt, et nil lucrum fecerunt miseri: sed post tanta et talia quae passi sunt, vix potuimus eos convertere ad deos. Honorem autem magnum accepturi sunt a Principibus. Unde et tu ipse consule tibi, et lucrare tormenta, et sacrifica diis nostris, et voluntati nostrae obedias, ut honorem dignum consequaris a Principibus. Si autem nolueris, juro tibi per deos et invictissimos Principes nostros, ne aestimes quia de manibus meis evades.* Andronicus dixit: *Miser et mendax, quid me fallis? Non enim potes libertatem nostram convertere, aut sensum nostrum conculcare. Neque enim potuerunt Dominum negare, et stultitiae tuae consentire. Existima ergo, quia et me talem invenies. Armatus a Deo meo ante te assisto in fide et virtute Domini Dei omnipotentis et Salvatoris nostri, neque deos tuos sciens, neque Principes, neque tribunal tuum metuens. Et nunc omnes cogitationes tuas, et omnia genera poenarum, quas excogitasti adversum servos* Dei, *proferantur in medio.* Maximus dixit: Tendite eum in palis, et nervis crudis caedite eum. Andronicus dixit: *Nihil magnum adversus tuam priorem comminationem excogitasti: hae sunt omnes minae tuae.* Athanasius Cornicularius[31] dixit: Totum corpus tuum vexatum est, et pro nihilo habes omnia ista,

Andronici secunda confessio.

* ad. ὧν.

31) De Cornicularío et Commentariensi vide supra pag. 309. n. 3.

miser? Andronicus dixit: *Qui* DEUM *vivum diligunt, ista omnia contemnunt.* Maximus Praeses dixit: De sale fricate ei dorsum [32]. Andronicus dixit: *Plus jube salem mitti, ut possim conditus esse, et stare contra malitiam tuam.* Maximus dixit: Convertite eum, et in ventrem caedite, ut priores plagae excitentur, et usque ad medullas descendant. Andronicus dixit: *Et in prima interrogatione vexasti corpus meum, et sanus ante tribunal tuum oblatus sum. Praesto est et nunc qui me curat, et salvat.* Maximus Praeses dixit: Nonne praecepi vobis, o mali milites, ut nemo ad eum accederet, neque curaret; sed sic esset, ut vulnera ipsa in se putrirent? Pegasius [33] Commentariensis dixit: *Per magnificentiam tuam*, nemo eum curavit, neque aliquis intravit ad illum. In *interiori custodia servabatur in vinculis*: et si inveneris me mendacem, caput habeo; potestatem habes. Maximus Praeses dixit: Quomodo ergo plagae ejus non parent? Pegasius Commentariensis dixit: Nescio quomodo curatus sit, *per nobilitatem* tuam. Andronicus dixit: *Medicus noster grandis est et pius, o stulte. Non medicamentum ponit aut emplastrum, sed solo sermone curat omnes qui sperant in eum. Habitat enim in caelo: praesens est ubique, quem tu non agnoscis, o insensate.* Maximus Praeses dixit: Hi sermones stultitiae tuae nihil tibi proderunt: sed accede, et sacrifica diis, ut non, male et sceleste, perdam te. Andronicus dixit: *Et primo et secundo quae a me audisti, unum sunt. Non enim puer sum, ut seducar sermonibus tuis, et conculcer.* Maximus dixit: Non me vinces, aut contemnes tribunal meum. Andronicus dixit: *Neque nos vincimur a sermonibus tuis, aut tormentis, aut iracundia tua; sed adsumus in conspectu tuo athletae fortes in eum, qui nos confortat Jesum Christum Dominum nostrum. Nam ex parte forte sentis et cognoscis, Praeses, quoniam non timemus te, neque poenas tuas.* Maximus dixit: Parentur mihi alia tor-

λάριος εἶπεν· ὅλον τὸ σῶμά σε ἐν τραύμασί ἐστιν, καὶ οὐδὲν ὑγιῆ τοῦτο, παράφλιε; Ἀνδρόνικος εἶπεν· οἱ ζῶντα θεὸν ἀγαπῶντες, τούτων οὐ φροντίζουσιν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἄλας πάσατε αὐτῷ τὸν νῶτον. Ἀνδρόνικος εἶπεν· πλειονά μοι πασθῆναι κέλευσον, ἵνα ἀσηπτος διαμείνας δυνηθείην ἀντισῆναι τῇ κακίᾳ σου. Μάξιμος εἶπεν· στρέψατε αὐτόν, καὶ κατὰ τὴν γαστέρα τύψατε, ἵνα αἱ πρῶται πληγαὶ ἀναξανθεῖσαι μέχρι τῶν μυελῶν αὐτῷ καταδράμωσιν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· καὶ ταῖς πρώταις σου βασάνοις τραυματισθείς, ὅλον τὸ σῶμά μου ὑγιές ἐστιν, ὡς ἐθεάσω, τῷ ῥήματί σου παρέσχηκα νῦν. ὁ θεραπεύσας με τότε, ἰάσεταί με καὶ νῦν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ὁ παραγγείλας ὑμῖν, κακοὶ στρατιῶται, μηδενὸς αὐτὸς θεραπείας τυχεῖν παρά τινος, ἀλλὰ μένειν ἀνεπιμελήτως, ὥστε τοῖς τραύμασι τῶν πληγῶν κατατρυχομένας πεισθῆναι ἡμῖν; Ἡγάσιος κομενταρήσιος εἶπεν· μὰ τὸν σὸν μέγεθος, οὐδεὶς αὐτῶν ἐπεμελήθη, οὐδὲ εἰσῆλθέ τις πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ τῇ ἐνδοτάτῃ φυλακῇ ἐφρουρεῖτο δεδεμένος. εἰ δὲ εὕροις ὅτι ψεύδομαι, κεφαλὴν ἔχω, ἐξουσίαν ἔχεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πῶς ἂν αἱ πληγαὶ αὐτῶν γεγόνασιν ἀφανεῖς; Ἡγάσιος κομενταρήσιος εἶπεν· οὐκ οἶδα πῶς ἐθεραπεύθησαν μὰ τὴν σὴν ἀρετήν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ὁ ἡμέτερος σωτὴρ καὶ ἰατρὸς, ἀνόητε, μέγας ἐστὶ, καὶ τοὺς εὐσεβεῖς τῷ Θεῷ οὐ φαρμάκων ἐπιθέσει θεραπεύει, ἀλλὰ λόγῳ ἰώμενος τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν· κατοικεῖ μὲν οὐρανοῖς, πάρεστι δὲ ἡμῖν ἀπανταχῇ, ὃν σὺ οὐ γινώσκεις ἀσύνετος ὤν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· αὐταί σου αἱ μωρολογίαι οὐδέν σε ὠφελήσουσιν· ἀλλὰ προσελθὼν θῦσον τοῖς θεοῖς, ἵνα μὴ κακηνκάκως σε ἀπαλλάξω. Ἀνδρόνικος εἶπεν· τὸ ἅπαξ καὶ τὸ δεύτερον ὑπ' ἐμοῦ σοι ῥηθὲν ἕν ἐστιν. οὐ γὰρ παιδίον εἰμὶ δυνάμενον κολακείᾳ λόγων ἀπατᾶσθαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· οὐ νικήσετέ με καταφρονήσαντες ἐμοῦ καὶ τοῦ βήματός μου. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἀλλ' οὐδὲ ἡμεῖς ἠττηθῶμεν ταῖς τῶν λόγων καὶ βασανιστηρίων ἀπειλαῖς. ἔξεις δὲ ἡμᾶς γενναίους ἀθλητὰς τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐνδυναμοῦντος ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. ἐκ μέρους δὲ τάχα καὶ σὺ γινώσκεις, ὑπα-

32) Rosweyd. *plagas ejus.*

33) Al. *Pagasius.*

τιχὲ, ὅτι οὐ φυβηθησόμεθά σε, οὐδὲ τὰς αἰχισμάς σα. *Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· παρασκευασθήτωσάν μοι ποικίλα βασανιστήρια, τῇ ἑτέρᾳ περὶ αὐτῶ ἐξετάσει. ἅτος δὲ ἐν ἀσφαλείᾳ σιδήρων γενημένος ἀναληφθήτω εἰς τὸ δεσμωτήριον, μηδενὸς αὐτὸς ὁρῶντος ἐπὶ τῆς εἰρκτῆς.*

7. *Τρίτη ἐξέτασις ἐν Μαμφίσῃ. Φλάβιος, Γάϊος, Νεμεριανὸς, Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· κάλει τὰς τῆς ασεβῆς θρησκείας τῶν Χριστιανῶν μυσας. Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· ἕτοιμοί εἰσι, κύριε, δέομαί σα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· καὶ νῦν τῇ τῶν πληγῶν ἀνοχῇ βούλει πεισθεὶς ἀπαλλαγῆναι, Τάραχε, τῆς ἀναιδοῦς σου ὁμολογίας, καὶ προσελθὼν θῦσον τοῖς θεοῖς, δι' ὧν τὰ πάντα συνέστηκεν. Τάραχος εἶπεν· μή σοι καλῶς, μήτε αὐτοῖς, ἵνα δι' αὐτῶν ὁ κόσμος κυβερνᾶται, οἷς ἡτοίμασαι τὸ πῦρ καὶ ἡ αἰώνιος κόλασις· οὐ μόνον δὲ αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν τοῖς ποιοῦσιν ὑμῖν τὸ θέλημα αὐτῶν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἃ παύῃ, μιαρώτατε, βλασφημῶν; ἢ νομίζεις διὰ τῆς τοιαύτης ἀναισχυντίας νικῆν, ὅτι τὴν κεφαλήν σα λαβὼν ἀπαλλάττω σε; Τάραχος εἶπεν· εἰ ἦν μοι συντόμως ἀποθανεῖν, οὐκ ἦν τοῦτο μέγα ἀγώνισμα. νῦν δὲ ἐπιπλέον ποίει ὃ θέλεις, ἵνα μοι ἐν κυρίῳ ἡ προκοπὴ τῆς ἀθλήσεως αὐξηθῇ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ταῦτα πάσχουσι καὶ οἱ ἕτεροι δεσμῶται οἱ ὑπὸ τῶν νόμων αἰχιζόμενοι. Τάραχος εἶπεν· καὶ τοῦτό σοι τῆς ἀνοίας ἐστὶ καὶ τῆς πολλῆς τυφλότητος, μὴ γινώσκοντος ὅτι οἱ μὲν τῆς ἀδικίας ἐργάται ταῦτα δικαίως ὑπομένουσιν, οἱ δὲ πάσχοντες διὰ Χριστὸν, μισθὸν κομίζονται παρ' αὐτῶ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀνόσιε καὶ μιαρώτατε, τίνα οὖν μισθὸν ἐκδέχεσθε τοῦ βίου κακῶς ἀπαλλάξαντες; Τάραχος εἶπεν· οὐκ ἔξεστί σοι οὐδὲ ἐπερωτᾶν περὶ τούτου, οὐδὲ μανθάνειν τὴν ἀποκειμένην ἡμῖν ἀντιμισθίαν. διὰ τοῦτο καὶ φέρομεν τὰς ἀπειλὰς τῆς ἀπονοίας σα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἕτω μοι ὁμιλεῖς, ἀνόσιε, ὡς ὁμότιμός μα ὤν; Τάραχος εἶπεν· ἐγὼ ὁμότιμός σα οὐκ εἰμὶ, ἀλλὰ μήτε γενωμαί ποτε. παῤῥησίαν δὲ ἔχω τῶ φθέγγεσθαι, καὶ οὐδεὶς κωλύσαι δύναταί με, διὰ τὸν ἐνδυναμοῦντά με Θεὸν διὰ Χριστοῦ. Μάξιμος εἶπεν· ἐγώ σα τὴν παῤῥησίαν ταύτην ἐκκόψω, μιαρώτατε. Τάραχος εἶπεν· οὐδεὶς μα*

mentorum genera proxima sessione. Hic autem in vinculis ferreis recipiatur in custodia, et a nullo videatur in immo carceris.

VII. Tertia interrogatio facta est in Anazarbo civitate. Maximus dixit: Vocate nequissimos et impios Christianos. Demetrius Centurio dixit: Praesto sunt, domine. Maximus dixit: Si adhuc plagarum, et poenarum, et custodiarum vincula contemnis, audi me, Tarache, et recede a confessione tua impia, unde lucrum non habes: sed sacrifica diis, quoniam per ipsos omnia stant. Tarachus dixit: *Numquam bene sit illis, ut per ipsos mundus gubernetur, quibus paratus est ignis et tormenta aeterna; non solum illis, sed et omnibus qui faciunt voluntatem illorum.* Maximus dixit: Non quiescis, iniquissime, blasphemare: aut putas, quia per impudentiam sermonum tuorum caput tibi abscindam, et recedas? Tarachus dixit: *Si sic esset ut in compendio morerer, non magnum agonem haberem. Nunc autem fac, ut mihi in Domino crescat agonizatio fidei.* Maximus dixit: Talia patiuntur et pares tui, qui sunt in vinculis, a * legibus moriuntur. Tarachus dixit: *Hoc quod dicis, stultitia est mentis tuae; quoniam qui operantur malum, male cum ratione moriuntur. Nos autem qui malum nescimus, sed propter Deum patimur, mercedem speramus accipere caelestem a Deo nostro.* Maximus dixit: Maledicte et nequam, quam mercedem exspectatis, male et sceleste consummantes? Tarachus dixit: *Non tibi licet de hoc interrogare, neque scire quam praeparavit* Deus *nobis positam mercedem in caelis: propterea sustinemus iram sensus tui.* Maximus dixit: Sic mihi loqueris, maledicte, tamquam consors meus sis? Tarachus dixit: *Ego consors tuus non sum, sed habeo potestatem loquendi, et nemo potest me compescere, per eum qui me confortat: hic est* Deus. Maximus dixit: Ego potestatem quam habes eradicabo a te, ne-

III. INTERROGATIO. Tarachus tertio sistitur.

* ex

quissime. Tarachus dixit: *Nemo aufert a me potestatem istam, neque pater vester satanas.* Maximus dixit: Vel quia loquor tibi in adlectatione. Tarachus dixit: *Adlectatio tua tecum sit. Ego enim, sicut Deus novit cui servio, quoniam vultus tuus mihi horrescit, etiam vel loqui tecum.* Maximus dixit: Jam nunc cogita apud te, ne in magna tormenta iruas. Accede, et sacrifica. Tarachus dixit: *Ego jam et in prima confessione mea, et in secunda similiter confessus sum Christianum me esse: et modo illud sum quod sum. Crede mihi, hoc non facio: non enim licet mihi sacrificare.* Maximus dixit: Quid prodest duritia tua? quoniam tormentis te affligam, et postmodum poenitebis stulte. Tarachus dixit: *Si poeniterem, in primis poenis et in secundis poenituissem, et voluntati tuae consensissem. Nunc autem fortis sum in Domino: fac quod vis, impudens.* Maximus Praeses dixit: Verum dicis, quia impudens sum, qui adhuc te sustineo. Tarachus dixit: *Et tunc dixi, et nunc dico, habes potestatem corporis mei: fac quod vis.* Maximus dixit: Ligate eum, et suspendite, quoniam stultus est. Tarachus dixit: *Stultus si essem, similis tibi essem, et voluntati tuae acquiescerem,* Maximus dixit: Quoniam suspensus es, acquiesce, et sacrifica, antequam secundum meritum tuum poenas tibi adhibere faciam. Tarachus dixit: *Etsi non liceat tibi universas poenas mihi adhibere* [35], *quia militaris fui: sed ne existimes quia acquiescam iniquitati tuae, omnes cogitationes poenarum in me comple.* Maximus dixit: Milites semper pro salute Principum diis sacrificant, ut promereantur dignitatem. Tu autem cum sis pessimus, quod et fugisti militiam, propterea oportet te majora pati tormenta. Tarachus dixit: *Quid comminaris? frequenter tibi dico: fac quod vis, impie.* Maximus dixit: Noli putare te semel damnari; sed particulatim te exterminabo, et reliquias tuas bestiis dabo. Tarachus dixit:

Militum privilegium.

τὴν παῤῥησίαν ἀφαιρεῖται, ὅτε σὺ, ὅτε οἱ αὐτοκράτορές σε, ὅτε ὁ πατήρ σε ὁ Σατανᾶς, ὅτε οἱ δαίμονες ὃς ὑρησκεύεις πλανώμενος. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ὅτι καὶ λαλῶ σοι, ἐν ἀπονοίᾳ σε κατέχησα, δυσσεβέςατε. Τάραχος εἶπεν· ἑαυτῷ καταγίνωσκε. ἐγὼ γὰρ, ὡς οἶδεν ὁ Θεός με ᾧ λατρεύω, ὅτι καὶ τὸ πρόσωπόν σου βδελύσσομαι, ἃ μὴν δὲ καὶ ἀποκριθῆναί σοι ἤθελον. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τὸ λοιπὸν λογισάμενος τὸ μὴ ἐπιπλέον αἰκίζεσθαί σε, ἧσον προσελθών. Τάραχος εἶπεν· ἐγὼ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ μὲ ὁμολογίᾳ τῇ ἐν Τάρσῳ, καὶ τῇ δευτέρᾳ ὁμοίως ἐξετάσει τῇ ἐν Μαμψίζοις [34], ὡμολόγησα Χριστιανὸν εἶναί με, καὶ νῦν ἐνταῦθα ὁ αὐτός εἰμι. πείσθητί μοι, μάθε τὸ ἀληθές. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀφ' ὃ σε βασανίσας ἀπολέσω, τί ὠφελήσεις μετανοῶν, πανάθλιε; Τάραχος εἶπεν· εἰ μετενόουν, τὰς πρώτας σε πληγὰς καὶ δευτέρας ἐφοβήμην ἄν, καὶ ἐποίουν τὸ θέλημά σε. νῦν δὲ ἑδραῖος ὢν, ἃ φροντίζω σου ἐν κυρίῳ. πράττε ὃ θέλεις, ἀναιδέςατε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἐπλεόνασά σε τὴν ἀναίδειαν ἐπιπλέον μὴ τιμωρούμενός σε. Τάραχος εἶπεν· καὶ πάλαι ἔφην, καὶ νῦν λέγω· ἐξουσίαν ἔχεις εἰς τὸ σῶμά μου, πράττε ὃ θέλεις. Μάξιμος εἶπεν· δήσαντες αὐτὸν ἀναρτήσατε, ἵνα μὴ ᾖ μωρός. Τάραχος εἶπεν· μωρὸς εἰ ἦμην, ὁμοιός σε συνησέβην ἄν σοι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ὡς ἀνήρτησαι, πείσθητί μοι, πρὶν ταῖς πρεπούσαις σοι βασάνοις ὑποπέσῃς. Τάραχος εἶπεν· εἰ καὶ τὰ μάλιςα οὐκ ἔξεσί σοι κατὰ τὸ σώματός μου, ςρατιωτικὸν ὄντα ἅτως παρανόμως βασανίζειν, πλὴν ἃ παραιτοῦμαί σε τὰς ἀπονοίας, πράττε ὃ θέλεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ςρατιώτης ὑπὲρ εὐσεβείας, θεοὺς τιμῶν καὶ σεβαςὸς, δώρων καὶ προκοπῶν ἀξιοῦται. σὺ δὲ ἀσεβέςατος ὤν, ἀφέσεως ἀτίμου τετύχηκας. διὸ χειρόνως σε βασανισθῆναι κελεύω. Τάραχος εἶπεν· πράττε ὃ θέλεις. πολλάκις γὰρ περὶ τούτου ἠξίωσά σε. τί ὅλως ἀναβάλλῃ; Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· μὴ νόμιζέ με ἅτως προσφέρεσθαί σοι, ὡς προεῖπον, ἵνα τυντόμως σε ἀπαλλάξω τοῦ ζῆν. κατ' ὀλίγον σε τιμωρούμενος, θηρίοις τὰ λείψανά σου παραδώσω. Τάραχος εἶπεν·

34) Edit. *Μοψουεςίᾳ.*
35) Ex Rescripto Diocletiani ad Salustium praesidem, de quo Baron. ad an. 390. n. 19.

ὸ ποιεῖς, ποίει διὰ τάχους· μὴ λόγοις μόνον ἐπαγγέλλα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· οἴει τὸ σῶμά σου μετὰ θάνατον ὑπὸ γυναικαρίων θεραπεύεσθαι καὶ μύροις ἀλείφεσθαι, μιαρώτατε; ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου μελήσει μοι, ὥστε τὰ λείψανά σου ἀφανισθῆναι. Τάραχος εἶπεν· καὶ νῦν αἰκίζου τὸ σῶμά μου, καὶ ἀποκτείνας ποίει ὃ θέλεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· θῦσον προσελθών, φρενῖ, τοῖς θεοῖς. Τάραχος εἶπεν· εἶπόν σοι ἅπαξ, ἀναίσθητε, ὅτι οὔτε τοῖς θεοῖς σου θύω, ὅτε τοῖς βδελύγμασί σου προσκυνῶ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἄψασθε αὐτοῦ τῶν παρειῶν, καὶ τὰ χείλη αὐτοῦ διαῤῥήξατε. Τάραχος εἶπεν· καὶ τὰς ὄψεις μου ἠφάνισας καταισχύνας, μᾶλλον δὲ τὴν ψυχήν μου ἀνανεάζεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀναγκάζεις με, ἄθλιε, ἄλλως σοι προσενεχθῆναι. Τάραχος εἶπεν· μή με λόγοις φοβερίζειν νόμιζε· ἕτοιμός σοι εἰμὶ πρὸς πάντα, φέρων τὰ ὅπλα τοῦ Θεοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ὅπλα ποῖα, τρισκατάρατε, φέρεις, εἰπέ, γυμνὸς ὢν καὶ τραυματίας ὅλος; Τάραχος εἶπεν· σὺ μὲν ἀγνοεῖς ταῦτα· οὐδὲ γὰρ δύνασαι τὴν πανοπλίαν μου βλέπειν τυφλὸς ὤν· Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀνέχομαί σου τῆς μανίας· οὐδὲ γὰρ διὰ τῶν ἀποκρίσεων παροξυνθεὶς, τῷ σώματός σου θᾶττον ἀπαλλάξω σε. Τάραχος εἶπεν· τί γὰρ φαῦλον εἶπον; ὅτι οὐ δύνασαι, φρενὶ, βλέπειν τὰ κατ' ἐμὲ, μὴ τῇ καρδίᾳ καθαρὸς ὤν, ἀλλὰ ἀσεβέστατος καὶ πολέμιος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· οὐκ ὀρθῶς ζῇν καὶ πρότερόν σε ὑπολαμβάνω, ἢ γόητα, ὡς φασί τινες, πρὸ τοῦ βήματος ὄντα. Τάραχος εἶπεν· οὐκ ἐγενόμην τοιοῦτος, ὅτε νῦν εἰμι. ὅτε γὰρ δαίμοσι λατρεύω, καθάπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ Θεῷ τῷ διδόντι μοι τὴν ὑπομονὴν καὶ ὑποβαλόντι μοι λόγον καὶ ἔτι λαλήσω πρὸς σέ. Μάξιμος εἶπεν· ὠδέν σε ὠφελήσουσιν ὅτοι οἱ λόγοι σου. θῦσον, ἵνα τῶν αἰκισμῶν ἀπαλλαγῇς. Τάραχος εἶπεν· δοκεῖς με πάνυ μωρὸν εἶναι καὶ ἀνόητον, ἵνα μὴ τῷ Θεῷ ἀνασχόμενος ζήσω δι' αἰῶνος. ἀλλά σε τῷ μὲν πρὸς ὥραν ὠφελοῦντος τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν ἀποκτείνοντος εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Μάξιμος εἶπεν· ὀβελίσκους πυρώσαντες, πρόσθετε αὐτῷ κατὰ τῶν μαζῶν. Τάραχος εἶπεν· καὶ πλείονα τούτων ἐὰν

Quod facturus es, fac citius: noli sermonibus promittere. Maximus dixit: Putas quia mulierculae aliquae post mortem corpus tuum habent aromatibus vel unguentis condire, nequissime? Nam et modo cogitabo ut reliquias tuas exterminem. Tarachus dixit: *Et nunc quae vis corpori meo adhibe, et post mortem fac quod vis.* Maximus dixit: Sacrifica prius. Tarachus dixit: *Saepius tibi dixi, stulte, quod neque diis tuis, neque ignominiis vestris sacrificem.* Maximus dixit: Frangite ei faciem, et concidite ejus labia. Tarachus dixit: *Et si faciem meam exterminasti, vivificasti animam meam.* Maximus dixit: Exasperas me, miser; et alius tibi apparebo. Tarachus dixit: *Ne putes me timidum sermonibus tuis: paratus sum tibi ad omnia, portans arma Dei.* Maximus dixit: Quae arma portas, maledicte? Ecce nudus es, totus vulneratus. Tarachus dixit: *Tu ignoras. Non enim potes videre arma mea, quoniam caecus es.* Maximus dixit: Sustineo omnem vanitatem tuam. Non enim perdurans in responsionibus tuis exasperas me, ut semel morti te tradam. Tarachus dixit: *Quid enim mali dixi, quod non possis arma mea videre? quia nec corpore, nec corde purus es, sed impius devorator servorum Dei.* Maximus dixit: Non recte vivebas: sed fallax huc usque vixisti ante tribunal meum. Tarachus dixit: *Nec talis eram, nec sum fallax. Non enim daemonia adoro, sed Deum vivum, qui mihi dabit patientiam, et quid dicam et quid loquar ad te.* Maximus dixit: Abesto a vanis cogitationibus tuis. Sacrifica, ut de angustiis istis libereris. Tarachus dixit: *Putas me stultum esse et insensatum, ut non in Deo meo confidens vivam in saecula? Nam tu ad horam temporalem curam corporis tui facis; animam autem tuam occidis in saecula saeculorum.* Maximus dixit: Obeliscos incendite, et ei ad mamillas [36] ponite. Tarachus dixit: *Et pejora istis si feceris, non convertes servum Dei, ut adorem ignominias et daemonia.* Maximus

36) Al. *maxillas* seu *ascillas.*

dixit: Afferte novaculam, et abscindite aures ejus. Caput autem ejus radite, et prunas ei superimponite. Tarachus dixit: *Aures meas abscidisti, sed aures cordis mei fortes sunt et firmae.* Maximus dixit: De novacula excoriate caput ejus, et prunas in capite ei imponite. Tarachus dixit: *Et si totum corpus meum decoriari jubeas, non recedo a Deo meo, qui me fortem facit sustinere arma malitiae tuae.* Maximus dixit: Tollite obeliscos, et incendite nimis, et sub alas ejus ponite. Tarachus dixit: *Respiciat Deus hodie de caelo, et judicet.* Maximus dixit: Quem Deum vocas, maledicte? Tarachus dixit: *Quem tu nescis, qui reddet unicuique secundum opera sua.* Maximus dixit: Non sic te perdam, sicut ante dixi, ut reliquias tuas mulierculae in linteamine involvant, et cum unguentis et odoribus adornent: sed, male et sceleste, jubeo te comburi, et cinerem corporis tui in omnem ventum dispergam. Tarachus dixit: *Et antea dixi tibi, et nunc dico, fac quod vis: habes potestatem in hoc saeculo.* Maximus dixit: Hic recipiatur in custodiam, et servetur proximo muneri ad bestias: alium autem offerte ante tribunal.

ποιήσῃς, ἀ πείσῃς τὸν δᾶλον τῷ Θεῷ εἶξαί σοι, καὶ μορφὰς δαιμόνων προσκυνῆσαι. *Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν·* φέρετε ξυρὸν, καὶ ἀφελετε αὐτῷ τὰ ὦτα, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῷ ξυρήσαντες, ἀνθρακιὰν ξέσσαν πυρώσατε αὐτήν. *Τάραχος εἶπεν·* τὰ ὦτά μα περιεῖλες, ἀλλὰ τῆς καρδίας μα ξερεὰ ὄντα μένει βέβαια. *Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν·* τῷ ξυρῷ τὸ δέρμα περιέλετε τῆς μιαρᾶς κεφαλῆς αὐτᾶ, καὶ ξεύσης ἀνθρακιᾶς πληρώσατε αὐτήν. *Τάραχος εἶπεν·* καὶ πᾶν τὸ σῶμά μα εἰ ἀποδείρῃς κελεύσεως σῆς, τᾷ Θεᾷ μα οὐκ ἀφίσαμαι τῷ ἐνδυναμοῦντός με ὑπομένειν σα τὰ ὅπλα τῆς κακίας. *Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν·* λαβόντες τας ὀβελίσκως τὰς πεπυρωμένους, πρόσθετε τὰς μασχάλας αὐτῷ. *Τάραχος εἶπεν·* ἴδοι ὁ Θεὸς καὶ κριάτω σε σήμερον. *Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν·* ποῖον Θεὸν ἐπικαλῇ, τρισκατάρατε, εἰπέ μοι. *Τάραχος εἶπεν·* ὃν σὺ οὐ γινώσκεις ὄντα ἐγγὺς ἡμῶν, ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῷ. *Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν·* οὐκ ἁπλῶς σε ἀναιρῶ, ἵνα, ὡς πάλαι εἶπον, τὰ λείψανά σου ἐν ὀθονίοις περιβαλῶσι καὶ μυρίζωσαι προσκυνῶσιν· ἀλλὰ κακηνκάκως σε ἀποκτείνας, κανθῆναι προστάττω, καὶ τὴν τέφραν τοῦ σώματός σα διαῤῥανῶ. *Τάραχος εἶπεν·* καὶ πάλαι σοι εἶπον, καὶ νῦν λέγω ὃ θέλεις ποίει· ἐξουσίαν ἔλαβες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. *Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν·* ἀναληφθεὶς εἰς τὸ δεσμωτήριον φυλαττέσθω τῇ ἐξῆς θηριομαχήσει· τὸν δὲ ἕτερον μετὰ τοῦτον προσάγαγε.

VIII. Demetrius Centurio dixit: Praesto est, domine, Probus. Maximus Praeses dixit: Consule tibi, ne in praeteritas poenas irruas, Probe. Nam ante te, qui voluerunt permanere in duritia sua, postea poenituit eos. Et tu sacrifica, ut a nobis honoreris, et a diis susceptus sis. Accede, et sacrifica. Probus dixit: *Sensus noster unus est, Praeses, quia uni Deo vero servimus. Noli putare te a nobis aliud audire, quam et audisti, et didicisti: quoniam non potes convertere nos, nec ira tua virtutem nostram exstinguere. Audax praesto sum tibi hodie, contemnens omnem contentionem tuam. Ergo quid exspectas?* Maximus dixit: Consiliati estis invicem in ma-

Probi tertia confessio.

8. *Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν·* ἔξηκε, κύριε, δέομαί σου. *Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν·* ἐλογίσω ἑαυτὸν παραμυθησάμενος, μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, *Πρόβε*, οἷς καὶ σὺ πάλαι καὶ ὁ πρὸ σῦ δυσχερέστατος ὑπομεμένηκεν; νομίζω δὲ τοῦτο καὶ πέπεισμαι ἑαυτῷ, ὅτι σὺ φρόνιμος ὢν μετέγνως θῦσαι θέλων, ἵνα παρ' ἡμῶν τιμηθῇς, εὐσεβὴς τοῖς θεοῖς ἐπιδειχθείς. προσελθὼν τοῦτο πρᾶξον. *Πρόβος εἶπεν·* ὁ λογισμὸς ἡμῶν εἷς ἐστιν, ὑπατικέ· καὶ γὰρ τῷ Θεῷ δουλεύομεν· μὴ νόμιζε δὲ ἕτερόν τι ἀκούειν παρ' ἐμοῦ, ἢ ἀκήκοας καὶ μεμάθηκας· ὠφελήσεις δὲ οὐδὲν κολακεύων, οὐδὲ πείσεις ἀπειλούμενος, οὐδὲ μαλάξεις μα τὸ ἀνδρεῖον, ἐν οἷς φλυαρῶν ὁμιλεῖς. τολμηρότερος δὲ καὶ σήμερον παρέσηκά σοι, καὶ καταῤῥονῶ

τῆς ἀπονοίας σε. ὥσε τί περιμένεις [37], ἀνόητε, καὶ τὴν μανίαν σε ὑ γυμνοῖς; Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· νῦν συνεφωνήσατε τὰς θεὰς ἀρνησάμενοι δυσσεβῆσαι; Πρόβος εἶπεν· ἀληθῶς εἴρηκας. νῦν ἀκ ἐψεύσω, καίτοι ἀεὶ ψευδόμενος. συνηνέσαμεν γὰρ κατὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ ἄθλησιν καὶ ὁμολογίαν· διὸ καὶ ἐν κυρίῳ ἀντιξήκωμέν σε τῇ κακίᾳ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πρίν σε ἀτιμωτέρου ὑπομεῖναι παρ' ἐμοῦ, σκεψάμενος ἀπαλλάττε τῆς τοιαύτης σε μωρίας, καὶ ἐλεήσας σεαυτὸν, θέλησον ὡς πατρὶ πεισθῆναί μοι, εὐσεβήσας τοὺς θεούς. Πρόβος εἶπεν· ἐπὶ πάντα ὁρῶ σε ἄπιστον, ὑπατικέ. ἀλλὰ πείσθητί μοι ὁμνύοντί σοι τὴν κακήν με εἰς Θεὸν ὁμολογίαν, ὅτι ἄτε σὺ, ἄτε οἱ δαίμονές σε οἷς θρησκεύεις πλανώμενος, ἅτε ὁ πατήρ σε ὁ Σατανᾶς, ἅτε οἱ δεδωκότες σοι καθ' ἡμῶν τὴν ἐξουσίαν δυνήσονται ἀνατρέψαι ἡμῶν τὴν εἰς Θεὸν πίστιν καὶ εὔνοιαν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· δήσαντες αὐτὸν καὶ περιζώσαντες, ἐξ ἄκρων ποδῶν αὐτοῦ λαβόντες ἀναρτήσατε. Πρόβος εἶπεν· οὐ παύῃ δυσσεβῶν, ἀνοσιώτατε τύραννε, ὑπὲρ τῶν ὁμοίων σου δαιμόνων ἀγωνιζόμενος; Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πείσθητί μοι πρίν σε παθεῖν, φεῖσαι τῶ σώματός σε. ὁρᾷς πόσα σοι πρόκεινται κακά; Πρόβος εἶπεν· πάντα μοι τὰ ὑπὸ σῦ γινόμενα, ὠφέλειά με τῆς ψυχῆς γίνεται. διὸ ποίει ὃ βούλει. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πυρώσαντες τοὺς ὀβελίσκους, πρόσθετε αὐτῷ κατὰ τῶν πλευρῶν, ἵνα μὴ ᾖ μωρός. Πρόβος εἶπεν· ὅσον σοὶ μωρὸς δοκῶ εἶναι, τοσούτῳ μᾶλλον τῷ Θεῷ μου φρόνιμός εἰμι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἔτι πυρώσαντες τοὺς ὀβελίσκους, τὸν νῶτον αὐτῦ διακαύσατε. Πρόβος εἶπεν· πρόκειταί σοι τὸ σῶμά μου. ἴδοι ὁ Θεὸς ἐξ οὐρανῦ τὴν ταπείνωσίν με καὶ τὴν ὑπομονήν μου, καὶ δικάσει μεταξὺ σῦ καὶ ἐμῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ὃν ἐπικαλῇ πανάθλιε, αὐτός σε παρέδωκεν κατ' ἀξίαν τῆς προαιρέσεώς σε ταῦτα πάσχειν. Πρόβος εἶπεν· ὁ Θεός μου φιλάνθρωπος ὢν οὐδενὶ κακῶς ἀνθρώπῳ θέλει· ἀλλὰ ἕκαστος τὸ συμφέρον οἶδεν ἑαυτῷ, αὐτεξούσιος ὢν καὶ κύριος καθ' ἑαυτὸν τῇ ἰδίᾳ λογισμῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἐκχέατε αὐτῷ οἶνον ἐκ τῶν βωμῶν, καὶ κρέας βάλετε εἰς τὸ

litia deos negare. Probus dixit: *Nunc verum dixisti, et non es mentitius. Consiliati enim sumus super salutem veritatis nostrae, ut fortes athletae contrasistamus in Domino malitiae tuae.* Maximus dixit: Antequam sentias duritiam meam, consiliare tibi, et recede ab his tormentis, et miserere tui, ut pius sis in deos. Probus dixit: *In omnibus te video infidelem, Praeses. Sed crede mihi juranti tibi bonam esse confessionem in* Jesum Christum Dominum *nostrum: quoniam neque tu, neque daemones, quibus errans sacrificas, neque qui tibi dederunt istam potestatem in nobis, possunt pervertere a nobis fidem et caritatem, quam habemus in Domino.* Maximus dixit: Cingite eum, et pedibus sursum suspendite. Probus dixit: *Non quiescis delinquens, injuste tyranne, super similes tibi daemones agonizare?* Maximus dixit: Crede mihi, antequam patiaris, consule corpori tuo. Vides enim quae tibi praeparantur mala. Probus dixit: *Omnia quae a te facta fuerint mihi, in consolationem animae fiunt: ideo fac quod vis.* Maximus dixit: Ignite obeliscos, et lateribus ejus apponite, ut non sit stultus. Probus dixit: *Quantum tibi stultus videor, tantum astutior sum in lege Domini.* Maximus dixit: Nimis ignite obeliscos, et in dorsum ejus ponite. Probus dixit: *Subjectum est tibi corpus meum. Videat Dominus de caelo humilitatem meam et sustinentiam meam.* Maximus dixit: Quem Deum vocas, miser, ipse tradidit te digne voluntati tuae haec pati. Probus dixit: *Deus noster amator hominum est. Nulli hominum male vult: sed unusquisque, prout est illi, facit, habens liberum arbitrium.* Maximus dixit: Infundite illi vinum, et carnes de ara mittite illi in os. Probus dixit: *Videat Dominus, et respiciat de altissimis sedibus suis vim quam patior, et judicet judicium meum.* Maximus dixit: Multa sustinuisti, miser, ecce jam de sacrificio accepisti, quid habes facere? Probus dixit: *Nihil magnum fecisti, mittens mihi de inqui-*

37) Edit. ἀναβάλλει.

namentis vestris, et infudisti mihi vinum, vim faciens. Deus scit voluntatem meam. Maximus dixit: Manducasti, et bibisti inde. Sed profitere hoc te facturum, ut a vinculis istis libereris. Probus dixit: *Numquam tibi bene sit, ut vincas propositum meum, et inquines confessionem meam. Hoc enim scire debes, quoniam, et si omne inquinamentum ararum tuarum totum liquas et infundis mihi, nihil inde inquinabor. Scit enim Deus, et videt vim quam patior.* Maximus dixit: Ignite obeliscos, et suris ejus imponite. Probus dixit: *Neque ignis tuus, neque tormenta tua, neque pater tuus satanas potest pervertere servum Dei a confessione sua.* Maximus dixit: Nec unum locum habes sanum in corpore tuo, quid habes facere, insensate et miser? Probus dixit: *Inde corpus meum tibi tradidi, ut anima mea sana sit, et incorrupta.* Maximus dixit: Clavos acutos ustulate, et in manibus ejus figite. Probus dixit: *Gloria tibi, Domine, quoniam et manus meas dignatus es crucifigi in nomine tuo.* Maximus dixit: Multa tormenta vanum te fecerunt. Probus dixit: *Multa potestas non solum fatuum, sed et caecum te fecerunt, quod enim facis nescis.* Maximus dixit: Injuste, insensatum me dicis, et caecum ausus es me dicere, quoniam super pios deos agonizor? Probus dixit: *Utinam caecus esses oculis, et non corde! nunc autem cum te speras videre, in tenebris es, et non vides.* Maximus dixit: Debilis toto corpore, inique, audes talia in me dicere, quoniam adhuc oculos tuos sanos dimisi in te? Probus dixit: *Etsi oculi mei non sint in corpore meo propter iniquitatem tuam, sed oculi cordis mei non possunt excaecari ab homine.* Maximus dixit: Ego ejiciam oculos tuos et in hoc cruciabo te, insensate. Probus dixit: *Noli solum sermonibus haec promittere, volens intimidare servum Dei: sed si vere perfeceris quod dicis, non tristabor. Invisibilem enim oculum nocere non poteris.* Maximus dixit: Pungite oculos ejus, ut vivens mi-

Probus excaecatur.

ξόμα αὐτῦ. Πρόβος εἶπεν· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἴδε ἐξ ὕψους ἁγίου σου τὴν βίαν, καὶ κρῖνον τὴν κρίσιν[38] μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· πολλὰ ὑπομεμηνκὼς, πανάθλιε, ἴδε, τῷ βωμῷ ἀπεγεύσω, τί λοιπὸν ἔχεις ποιῆσαι; Πρόβος εἶπεν· ἀδὲν μέγα ἔπραξας, ἄκοντί μοι τῶν ἀκαθάρτων σου θυσιῶν ἐκχέας τῇ βίᾳ πως, ἵνα[39] οἶδεν ὁ Θεὸς τὴν προαίρεσίν μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· καὶ ἔφαγες καὶ ἔπιες, ἀναίσθητε. ἐπαγγέλλω καὶ ἑαυτῷ τὸ πράττειν, ἵνα καθαιρεθῇς τῶν δεσμῶν σου. Πρόβος εἶπεν· μή σοι καλῶς, παράνομε, ἵνα νικήσῃς μου τὴν ὁμολογίαν. τοῦτο δὲ γίνωσκε ὅτι εἰ καὶ τῶν ἀκαθάρτων σου βρωμάτων ὅλων ἐκχέῃς μοι, ἀδέν με βλαψεις. τὴν γὰρ βίαν μου ὁρᾷ ὁ Θεὸς ἐν οὐρανῷ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· καὶ σαντες τὰς ὀβελίσκας, τὰς κνήμας αὐτοῦ διαγλέξατε. Πρόβος εἶπεν· ἔτε τὸ πῦρ σου, ἔτε οἱ βάσανοί σου, οὔτε, ὡς πολλάκις εἴρηκα, πατήρ σου ὁ Σατανᾶς πείσει τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ ἀποξῆναι τῆς εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ὁμολογίας. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀδὲν τῷ σώματός σου ἔχεις ὑγιὲς τὸ λοιπὸν, καὶ ἔτι ἀσυνετεῖς, πανάθλιε; Πρόβος εἶπεν· τὸ σῶμά μου διὰ τοῦτο ἐξέδωκά σοι, ἵνα ἡ ψυχή μου ὑγιὴς διαμείνῃ καὶ ἄσπιλος. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἤλιε ὀξεῖς πυρώσαντες πείρατε τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Πρόβος εἶπεν· δόξα σοι, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὅτι καὶ τὰς ἐμὰς χεῖρας κατηξίωσας ἡλωθῆναι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· αἱ πολλαὶ βάσανοι, Πρόβε, μωρότερόν σε γενέσθαι παρασκευάζουσιν. Πρόβος εἶπεν· ἡ πολλή σου ἐξουσία καὶ ἡ ἀμέτρητος κακία, ὦ Μάξιμε, ἀληθῶς ὁ μόνον μωρὸν, ἀλλὰ καὶ τυφλὸν ἐποίησάν σε· ἃ γὰρ πράττεις, οὐ γινώσκεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀνόσιε, μωρὸν καὶ τυφλὸν πολμᾷς λέγειν τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας θεῶν ἀγωνιζόμενον; Πρόβος εἶπεν· εἴθε τυφλὸς ἦς τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ μὴ τῇ καρδίᾳ· νῦν δὲ νομίζων βλέπειν, ἐν σκότει τυγχάνεις ὁρῶν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀνάπηρος ὡς ὅλον τὸ σῶμά σου αἰτιᾶσαί με, δύσηνε, ὅτι καὶ τὸς ὀφθαλμούς σου εἴασα ἀκμὴν ὑγιεῖς εἶναι; Πρόβος εἶπεν· εἰ καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου μὴ ὦσιν ἐν τῷ σώματί μου διὰ τὴν σὴν ὠμότητα, ἀλλ' οἱ ἐν τῇ καρ-

38) Edit. δίκην.

39) Edit. ἀλλὰ.

δίς με τυφλωθῆναι ὑπὸ ἀνθρώπων ἃ δύναντται. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἐγὼ ἐκκόψας τὰς ὀφθαλμάς σα, καὶ ἐν τάτῳ σε τιμωρήσομαι, ἀνόητε. Πρόβος εἶπεν· μή μοι μόνον λύγοις ἐπαγγέλλα. οὐ γὰρ φοβερίσῃς τὸν δῦλον τῦ Θεῦ· ἀλλὰ καὶ ἔργοις τᾶτο πράξεις, ἐ λυπήσεις με· τὸν γὰρ ἀόρατον ὀφθαλμόν με ἐκ ἔν ἀδικῆσαι δυνηθῆς. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἐκκεντήσατε τὰς ὀφθαλμὰς αὐτᾶ, ἵνα κᾆν ζῶν ὀλίγον τᾶ φωτὸς ἀποζερηθῆ. Πρόβος εἶπεν· ἴδε καὶ τὰς ὀφθαλμάς με τᾶ σώματος ἔλαβες, ἀλλὰ μή σοι καλῶς, ὠμότατε τύραννε, ἵνα δυνηθῆς ἐμὲ τᾶ ζῶντος ὀφθαλμᾶ ξερῆσαι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἄλος ὢν ἐν τῷ σκότει, πανάθλιε, λαλεῖς; Πρόβος εἶπεν· εἰ ἤδεις τὸ ἐν σοὶ σκότος, ἐμακάριζές με, δυσσεβέσατε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· νεκρὸς ὢν ὅλον τὸ σῶμά σα, τᾶ φλυαρεῖν ἐκ ἀρίσασαι, δύσηνε; Πρόβος εἶπεν· ἕως ὅτε τὸ πνεῦμά με ἐν ἐμοὶ μένῃ, οὐ παύσομαι λαλῶν ἐν τῷ ἐνδυναμῦντί με Θεᾷ διὰ Χριστᾶ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· μετὰ ταύτας βασάνους ζῆν ἔτι προσδοκᾷς, καὶ ἐκ οἶδας ὅτι ἀδὲ σεαυτῷ σε ἀποθανεῖν καταλείπω; Πρόβος εἶπεν· εἰς τᾶτο ἀθλῶ σοι καὶ ἀγωνίζομαι, ἐπικατάρατε, ἵνα ἡ καλή μου ὁμολογία τελεία γένηται, σὲ μὲν ὁπωσδήποτε ἀποκτείναντος, ἀνελεῆμον καὶ μισάνθρωπε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· κατ' ὀλίγον σε ἀναιρῶ ταῖς πληγαῖς, ὡς ἄξιος εἶ. Πρόβος εἶπεν· ἐξουσίαν ἔχεις, ὑπερήφανε τυράννοις ὑπηρετῶν. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἄρατε αὐτὸν, καὶ δήσαντες σιδήροις φυλάττετε εἰς τὸ δεσμωτήριον, μή τις τῶν ὁμοφύλων αὐτοῖς πλησιάζων μακαρίζῃ αὐτὲς, ἐφ' οἷς ἀσεβῆντες ὑπομεμενήκασι παρ' ἐμᾶ, δηλαδὴ μετὰ τὴν δικασίμην θηρίοις παραδοθησόμενον. κάλει τὸν ἀνοσιώτατον Ἀνδρόνικον.

9. *Δημήτριος ἑκατοντάρχης εἶπεν· ἔξηκε, κύριε, δέομαί σα. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· κᾆν νῦν τὸ νέον σου τῆς ἡλικίας ἐλεήσας, Ἀνδρόνικε, σώφρονα λογισμὸν ἔδωκας ἑαυτῷ τᾶ εὐσεβῆσαι εἰς τὲς θεύς; ἢ ἔτι τῇ προτέρᾳ μανίᾳ κέχρησαι τῇ μηδέν σε ὠφελῆσαι δυναμένῃ; εἰ μὴ βεληθείης ἀνέσχεσθαί με, καὶ θῦσαι τοῖς θεοῖς, καὶ τοῖς τε αὐτοκράτορσι τιμὴν τὴν δέουσαν ἀπονεῖμαι, ἐκ ἔξεις παρ' ἐμᾶ τινὰ παραμυθίαν οἵκτε ἀδεμίαν. ὅσε προσελθὼν θῦσον καὶ σώθητι. Ἀνδρόνικος εἶπεν·*

nutatim a lumine isto separetur. Probus dixit: *Ecce et oculos corporis mei abstulisti: sed numquam tibi bene sit, crudelissime tyranne, ut possis oculos interiores tollere.* Maximus dixit: Totus in tenebris es, inique, et talia loqueris? Probus dixit: *Si scires tenebras quae sunt in te, magnificares me, impie.* Maximus Praeses dixit: Mortuus es totus in carne, et non cessas de multiloquio, iniquissime? Probus dixit: *Usquequo habeo spiritum meum in me, non tacebo in Deo meo, qui me fortem facit.* Maximus dixit: Post ista tormenta vivere te speras? aut putas quia dimittam te laetum mori? Probus dixit: *In hoc pugnam agonizor, ut confessionem bonam et integram perficiam, et a te occidar sine misericordia.* Maximus dixit: Paullatim te plagis interficiam, ut dignus es. Probus dixit: *Habes potestatem, ministrans impiis et tyrannis.* Maximus dixit: Tollite, et ligate eum, et servate in custodia: et nemo de sodalibus eorum accedens magnificet eos, super quod impii permanserunt, a me autem proximo munere tradentur ad bestias. Alium sequentem ejus offerte injustissimum Andronicum.

IX. Demetrius Centurio dixit: Praesto est, domine. Maximus Praeses dixit: Vel nunc aetati tuae consule. Prudenti sensu cogitasti tibi, ut sis pius in deos? An adhuc in praeterita immanitate voluntatis perseveras, quae tibi prodesse non potest? sed voluntati meae consenti, et sacrifica diis, quos et ipsi Principes honorant; honores autem reddent, quos et tu accipies. Nam nullam aliter a me consolationem invenies. Ergo accede, et sacrifica,

et salvus eris. Andronicus dixit: *Numquam tibi bene sit, ab omni veritate aliene, et atrocitate ferarum plene tyranne, omnem crudelitatem tuam ostendis: et nunc quasi persuadebis mihi, in quo impie servos Dei crucians, jubes me extra legem facere? Sed non solves confessionem meam quam habeo in Deo. Assisto duritiae tuae, et cogitationibus tuis agonizor in Domino. Ostendam tibi aetatis continentiam, et virtutem sapientis animae.* Maximus dixit: Videris mihi quasi rabidiare, et daemonium habere. Andronicus dixit: *Si daemonium haberem, consentirem tibi. Nunc autem sine daemonio sum, quia daemoniis non acquiesco. Tu autem daemon es totus, et quae daemoniorum sunt, ipsa operaris.* Maximus dixit: Qui ante te voluerunt loqui, multa ante tormenta locuti sunt quae voluerunt; postea autem a plagis et poenis quae eis appositae sunt, confessi sunt se esse pios diis et Principibus sacrificantes, et salvati sunt. Andronicus dixit: *Nihil extraneum operaris malitiae cogitationis tuae, mendacium dicens, nam quos colis, numquam in veritate steterunt. Judicet te Deus citius, omnium malorum minister.* Maximus dixit: Si non sic egero, sicut impius ero, deponam omnem superbiam et virtutem tuam. Andronicus dixit: *Non timeo te, neque iram tuam. Resistam tibi in nomine Domini Dei mei.* Maximus dixit: Date papyrum, et manipulos inde facite, et apponite ignem ventri ejus. Andronicus dixit: *Etsi totus arsero, et fuerit in me spiritus, non me vinces, maledicte. Praesto est enim qui me confortat Deus meus, cui servio.* Maximus dixit: Quousque non acquiesces, insensate? Vel quaeris leto tuo mori? Andronicus dixit: *Usquequo vivo, vincam malitiam tuam. Totus festino a te interfici: gloria enim est mihi in Deo.* Maximus dixit: Incendite obeliscos, et candentes ponite inter digitos ejus. Andronicus dixit: *Insensate, et Dei contemptor, omni cogitatione satanae plenus es totus. Vides enim corpus meum*

Andronici fortia confessio.

μή σοι καλῶς εἴη, πάσης ἀληθείας ἐχθρὲ καὶ ἀλλότριε, καὶ θηρίων ἀναιδέστατε τύραννε· τὰς ἀπειλάς σε πάσας ὑπήνεγκα, καὶ νῦν πείθειν με δοκεῖς ἐφ' οἷς ἀσεβῶν καὶ τὰς τῷ Θεῷ δάλλῃς τιμωρούμενος κελεύεις παρανομεῖν; ἀλλ' οὐ λύσεις μὲ τὴν ὁμολογίαν τὴν πρὸς Θεόν· ἔχω γὰρ ταῖς ὁμοτάταις ἐπινοίαις σε ἀγωνιζόμενος ἐν κυρίῳ, καὶ δείξω σοι τὴν νεανίαν καὶ εὔτονον φρόνησιν τῆς ψυχῆς μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· δοκῶ σε μαίνεσθαι, καὶ δαιμόνιον ἔχειν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· δαιμόνιον εἰ εἶχον, ἐπειθόμην ἄν σοι. νῦν δὲ ἄνευ δαιμόνος ὢν ἃ πείθομαι· δαίμων δὲ ὅλως εἶ καὶ τὰ τῶν δαιμόνων πράττεις. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· καὶ οἱ πρότερόν σε ἔλεγον ἅπερ ἤθελον πρὸ τῶν βασάνων· ὕστερον δὲ τῇ τῶν πληγῶν ὠμότητι πεισθέντες εὐσεβῆσαι τοῖς θεοῖς, εὐγνώμονες γεγόνασι περὶ τὰς σεβαζάς, καὶ σπείσαντες αὐτοῖς ἐσώθησαν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἀδὲν ἔξωθεν τῆς κακῆς σε φρονήσεως λέγεις ψευδόμενος· καὶ γὰρ οἷς θρησκεύεις πλανώμενος, οὐχ ἑστήκασιν ἐν τῇ ἀληθείᾳ· ψεύστης γὰρ ὑπάρχεις ὡς καὶ ὁ πατήρ σου. διὸ κρινεῖ σε ὁ Θεὸς ἐν τάχει, ὑπηρέτα τῷ Σατανᾷ καὶ πάντων τῶν δαιμόνων. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· εἰ μή σοι χρήσωμαι ὡς ἀσεβεζάτῳ καὶ καθαιρήσω σοι τὸ εὔτονον. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἀ φοβηθήσομαι ὅτέ σε ὅτε τὰς ἀπειλάς σε ἐν ὀνόματι τῷ Θεῷ μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· προσαγάγετε πῦρ καὶ κατ' ὀλίγον δεσμεύσαντες προσάψατε τῇ κοιλίᾳ αὐτοῦ. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἐὰν καὶ ὅλως καυθήσομαι ὑπὸ σοῦ, καὶ ἔτι ἐμπνέω, οὐ νικήσεις με, ἐπικατάρατε τύραννε· πάρεστι γὰρ ὁ ἐνδυναμῶν με Θεὸς ᾧ λατρεύω. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἕως πότε ὁ πείθῃ μωρὸς ὤν; κἂν ἑαυτῷ θέλησον ἀποθανεῖν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἕως ὅτε ζῶ, νικῶ σου τὴν κακίαν, ὅλως ὑπὸ σοῦ ἀναιρεθῆναι σπουδάζων· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ καύχημά μου ἐν Θεῷ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· προσαγάγετε αὐτῷ τοὺς ὀβελίσκους πεπυρωμένους κατὰ τῶν μεσοδακτύλων. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἀσύνετε καὶ Θεοῦ πολέμιε, πάσης ἐπινοίας τε τοῦ Σατανᾶ[40] μεσὸν ὅλον, ὁρῶν τὸ σῶμά μου καταπεφλεγμένον ὑπὸ τῶν βασάνων σε, νομίζεις ἔτι με φοβεῖσθαι τὰς ἐπινοίας σε; ἔχω δὲ τὸν Θεὸν ἐν ἐμοὶ

40) Forte *μεσὸς ὅλος*.

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА ЦЕТИЊЕ

ῷ λατρεύω διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· καταφρονῶ σου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· μωρὲ τοῦτο οὐκ οἶδας, ὅτι ὃν ἐπικαλῇ ἄνθρωπόν τινα γεγενημένον κακοῦργον, ὑπὸ ἐξουσίᾳ δὲ Πιλάτου τινὸς ἡγεμόνος ἀνηρτῆσθαι σαυρῷ, ἃ καὶ ὑπομνήματα κατάκεινται. Ἀνδρόνικος εἶπεν· φιμώθητι, ἐπικατάρατε, οὐκ ἔξεστίν σοι ταῦτα λέγειν· ὁ γὰρ ἄξιος εἶ λαλῆσαι περὶ τούτου, ἀσεβέστατε. εἰ γὰρ ἦς ἄξιος, μακάριος ὢν, οὐκ ἠσέβεις εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. νῦν δὲ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος ἠλλοτριωμένος, ὃ μόνον ἑαυτὸν ἀπώλεσας, ἀλλὰ καὶ βιάζῃ τοὺς αὐτῷ, παρανομώτατε. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· σὺ δέ τί ὠφελήσεις, ἀπονενοημένος ὤν, τῇ πίσει καὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ κακοῦργου ὅπερ λέγεις Χριστοῦ; Ἀνδρόνικος εἶπεν· καὶ ὠφελήθην καὶ ὠφεληθήσομαι δι' ὧν καὶ ταῦτα ὑφίσαμαι· Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· * βούλομαί σε βασανιστηρίοις χρησάμενος συντόμως ἀπαλλάξαι. ἀλλὰ θηρίοις παραδοθεὶς ἕκαστον τῶν μελῶν σου ἀναλισκόμενον ὁρῶν τοῦ ζῆν ἀπαλλάξεις. Ἀνδρόνικος εἶπεν· σὺ γὰρ οὐ πάντων τῶν θηρίων ἀγριώτερος εἶ, καὶ πάντων τῶν ἀνδροφόνων ἀποτομώτερος, ὅτι τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας ἢ κατηγορουμένους ἐπ' ἀδικίᾳ τινὶ ἐτιμωρήσω ὡς φονέας; ὅθεν ἐγὼ τῷ Θεῷ μου λατρεύω ἐν Χριστῷ, ὃ παραιτοῦμαί σου τὰς ἀπειλάς. πρόσαγε, εἴ τι νομίζεις, βασανιστήριον χαλεπώτατον, καὶ εὑρήσεις τὸ ἀνδρεῖόν μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀνοίξαντες αὐτοῦ πρῶτον τὸ στόμα, ἐμβάλετε αὐτῷ κρέας τῶν θυμῶν, καὶ ἐγχέατε αὐτῷ οἶνον. ὁ δὲ ἅγιος εἶπεν· Κύριε ὁ Θεός μου, ἴδε τὴν βίαν μου. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· τί λοιπὸν ποιεῖς, κακοδαῖμον, εἰς ὃς εὐσεβῆσαι οὐκ ἠθέλησας καὶ θῦσαι, ἴδε ἀπεγεύσω ἐκ τῶν θυμιῶν. Ἀνδρόνικος εἶπεν· μωρὲ καὶ τυφλὲ καὶ ἀνόητε τύραννε, βιαζόμενος μετὰ ἀνάγκης ἐνέχεύς μοι. οἶδεν ὁ Θεὸς, ὃς ἐμβατεύει τοὺς λόγους, ὃς καὶ δύνατός ἐστι ῥύσασθαί με ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἕως πότε μωραίνεις ἀσύνετος ὤν, καὶ φλυαρεῖς τὰ μηδέν σε ὠφελοῦντα. Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἐγὼ καὶ τὴν ὠφέλειαν προσδοκῶν ἐκ Θεοῦ ὑπομένω ταῦτα· ἀλλὰ σὺ οὐκ ἐπίσασαι ἃ ἀποβλεπόμενος καρτερῶ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἕως πότε μωραίνεις; γλωσσοτομήσω σε, ἵνα καὶ οὕτως μὴ φλυαρῇς. καταγινώσκεις μου, ὅτι ἀνεξικακῶν μωρότερόν σε ἐποίησα γε-

ustulatum a poenis tuis; et putas quoniam timeo cogitationes tuas? Sed habeo Christum in me: contemno te. Maximus dixit: Iniquissime, non scis quem invocas Christum, hominem quemdam factum sub custodia Pontii Pilati punitum, cujus et Acta reposita sunt. Andronicus dixit: *Obmutesce, spiritus immunde. Non enim licet tibi loqui de hoc, inique. Si enim dignus esses, non deliquisses in servos Dei. Nunc autem ab spe ejus alienatus es. Non enim te solum perdidisti, sed et eos qui consentiunt tibi, quibus vim facis, iniquissime.* Maximus dixit: Tu autem quod lucrum habes, immanissime omnium, fide et spe hominis, quem dicis Christum? Andronicus dixit: *Lucrum magnum habeo, et habebo mercedem propter haec omnia, quae sustineo.* Maximus dixit: Nolo tormentis aliis poenas tibi adjicere, aut semel te morti tradere, sed bestiis te faciam dari, ut videas membra tua singula a bestiis corrumpi ante exitum animae tuae. Andronicus dixit: *Insensate, et Dei contemtor, omni cogitatione satanae plenus es totus, qui omnium bestiarum ferocior es, et omnium homicidarum scelestior, qui nihil delinquentes, neque accusatores habentes poenis interficis, sicut homicidas. Ideo Deo meo servio, et condemno omnes austeritates tuas. Adhibe ergo si qua putas tormenta, iniquissime, et invenies in Christo Domino meo virtutem meam.* Maximus dixit: Aperite os ejus, et immittite ei carnes de ara, et infundite ei vinum. Andronicus dixit: *Domine Deus meus, vide vim quam patior.* Maximus dixit: Quid jam habes facere, maledicte daemon? In quos pius esse noluisti, ut sacrificares, jam gustasti de ara illorum. Andronicus dixit: *Insensate et tyranne, vim patientem cum periculo perfudisti me eo, quod non me coinquinat, quia non voluntarie hoc feci; sicut scit Deus, qui scrutatur cogitationes, qui potens est liberare me ab ira satanae et ministrorum ejus.* Maximus dixit: Quousque insensatus et inscius loqueris ea, quae te non salvabunt? Andronicus dixit: *Ego salutem meam a Deo expecto; ignorans autem sum,*

* Ad. οὐ.

si dolens ista sustinco. Maximus dixit: Usquequo stultitia seduceris, insipiens? faciam tibi linguam incidi, ut vel sic non multum loquaris. Inde me contemnis, quoniam adhuc sustineo, et vanum te feci. Andronicus dixit: *In hoc te peto, ut abscindas a me labia mea, et linguam, in quibus putas inquinamenta tua immisisse.* Maximus dixit: Usquequo sustines, insipiens, positum te in poenis? Ecce, sicut praecepi, gustasti de sacrificiis. Andronicus dixit: *Numquam tibi bene sit, tyranne, neque his qui tibi dederunt potestatem istam, ut acquiescam tibi, et inquinamenta immundorum sacrificiorum vestrorum gustem. Tu autem scito, quid egisti cum servis Dei. Videat Altissimus, et judicet te.* Maximus dixit: Maledicis Principes, o malum caput, qui diuturnam et almam pacem praestiterunt. Andronicus dixit: *Ego maledixi et maledico potestates, et sanguibibulos, qui saeculum everterunt, quos Deus brachio suo alto evertat, et conterat, et perdat, et det super eos iram; ut sciant quid agant in servos Dei.* Maximus dixit: Mittite ferrum in os ejus, et excutite ei dentes, et malam et blasphemam linguam excidite, ut discat non blasphemare in Prin-

Nota de sanctis Reliquiis.

cipes. Dentes autem ejus et blasphemam lingnam tollite, et comburite, et cinerem facite, et ubique spargite, ut nemo de consortibus ejus impiis, aut de mulierculis aliqua colligat, ut servet, quasi pretiosum aliquid aut sanctum aestimet. Ipsum autem tollite, et in custodia custodite eum, ut simul cum consortibus suis proximo munere offeratur bestiis.

X. Tertiam autem confessionem consummaverant ita Martyres Dei. Impius autem et maledictus Maximus advocans ad se Terentianum sacerdotem civitatis Ciliciae [42], jussit ei altera die parare munus civitatis. Et Terentianus mox jussit his, qui praeerant bestiis, omnia parare. Mane

νέσθαι. Ἀνδρόνικος εἶπεν· εἰς τοῦτο ἀξιῶ σε, περίελέ μου τὰ χείλη καὶ τὴν γλῶτταν ἐν οἷς ἔδοξας τὰ μιάσματά σου ἐπιβεβληκέναι μοι. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· ἀνόητε, διὸ μέχρι τοῦ νῦν καρτερεῖς τιμωρούμενος· ἴδε τάτων, ὡς εἶπον, ἀπεγεύσω. Ἀνδρόνικος εἶπεν· μή σοι καλῶς εἴη, τύραννε μιαρώτατε, μήτε τοῖς τὴν ἐξουσίαν ταύτην δεδωκόσι σοι, ἵνα ἐγὼ τῶν ἀσεβεστάτων θυσιῶν ἀλισγηθῶ, σὺ δὲ ὄψει τί ἐποίησας κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ. Μάξιμος εἶπεν· τολμᾷς ὑβρίζειν τοὺς αὐτοκράτορας, ὦ κακὴ κεφαλή, τοὺς βαθεῖαν εἰρήνην τῷ κόσμῳ παρεσχηκότας; Ἀνδρόνικος εἶπεν· ἐγὼ καὶ ὕβρισα καὶ ὑβρίσω, λοιμοὺς ὄντας καὶ αἱμοπότας, οἵτινες τὸν κόσμον ἀνάξιον ἐποίησαν, ὃς ὁ Θεὸς τῇ ἀθανάτῳ χειρὶ αὐτοῦ, μὴ μακροθυμήσας εἰς αὐτούς, ἀμείψηται τῇ τοιαύτῃ παιδίᾳ, δι' ἧς δυνήσονται γνῶναι ἃ πράττουσιν εἰς τοὺς δούλους αὐτοῦ. Μάξιμος ἡγεμὼν εἶπεν· βαλόντες σίδηρον εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ τὴν ἀναιδῆ καὶ βλάσφημον γλῶσσαν αὐτοῦ περιέλετε, ἵνα μάθῃ μὴ βλασφημεῖν εἰς τοὺς σεβαστούς· καὶ τὴν γλῶτταν καὶ τοὺς ὀδόντας τῆς μιαρᾶς κεφαλῆς καύσατε. καὶ τεφρώσαντες αὐτά, πάντα διαῤῥάνατε, ὡς μή τινα τῶν ὁμοφύλων τῆς ἀσεβεστάτης αὐτοῦ θρησκείας γυναικάρια ἐπιτηρήσαντα ἐπικομίσασθαι, καὶ φυλάττειν ὡς τίμια αὐταῖς ὄντα καὶ ἅγια. αὐτὸν δὲ λαβόντες φυλάττετε ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ παραδόντες, ἵνα ἅμα σὺν τοῖς ἀσεβεστάτοις ἑτέροις αὐτοῦ καταμιγεὶς, τῇ ἑξῆς θηρίοις παραδοθῶσιν. καὶ δὴ ταῦτα ὕτως ἐγένετο.

10. Τὰ ἀκόλουθα τῆς ἐπιστολῆς πρὸς Ἰκονίους, τῶν ἑνδεκα ἀδελφῶν περὶ τῆς τελειώσεως τῶν μαρτύρων. Τῆς τοίνυν [41] τετάρτης ἐξετάσεως γενομένης τῶν ἁγίων μαρτύρων τῷ Θεῷ, ὁ ἀνοσιώτατος Μάξιμος μετακαλεσάμενος Τερεντιανὸν Κιλικάρχην, αὐτὸν φιλοτιμῶν, ἐκέλευσε τῇ ἑξῆς πάνδημον θέαν

41) Edit. τρίτης.

42) Graece dicitur *Ciliciarcha*, quo nomine intelligendum puto Sacerdotem Communis Ciliciae, quales erant in Asia Asiarchae, de quibus supra pag. 80. Sacerdotes autem isti totius provinciae templa sub sua habebant potestate, Flamines vero sacra procurabant in oppidis et municipiis. Vide Valesii notas in Eusebii lib. 8. cap. 14.

ἐπιτελεῖν τῶν κυνηγίων τῇ πόλει καὶ ὁ Τερεντιανὸς παραχρῆμα τοῖς ἐφεξῆσι τῶν θηρίων ἑτοίμως γενέσθαι διέταττεν. πρωΐας δὲ γενομένης πᾶσα ἡ πόλις σὺν γυναιξὶ καὶ παιδίοις ἐξήεσαν ἐπὶ τὸ σάδιον. ἦν γὰρ ὁ τύπος τοῦ θεωρίου τούτου ἀπὸ μηλίου μικρὸν πλείονος ἑνός· πληρωθέντος δὲ τοῦ ἀμφιθεάτρου τῶν ὄχλων, ἀνίει ὁ ἀνοσιώτατος Μάξιμος ἐπιτελῶν καὶ συνθεωρῶν αὐτοῖς. ὡς δὲ καιρὸς εἶχε τῆς θέας αὐτοῖς, καὶ τὸ τῆς ἡμέρας μέτρον ὑπεχώρει πολλῶν πεπτωκότων ἀνθρώπων, τούτων μὲν καὶ ἐκ τῶν σφαγιασθέντων ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν δαλαρίων μὲν μαχαίρᾳ, τούτων δὲ καὶ ὑπὸ τῶν θηρίων ἀναιρεθέντων· ἡμῶν δὲ παραμενόντων καὶ παρατηρουμένων ἀνυπόπτως τὴν φυλακήν, ῥᾳτιῶται ἀποξέλλονται ἐξαίφνης ἀπὸ τοῦ μιαρωτάτου Μαξίμου, καί τινας ἀγγαρεύσαντες ἁπλῶς ἐπιτιθέασι φέρειν τὰς μάρτυρας τῷ Θεῷ ἐπὶ τὸ θηριομαχεῖν· ὁ γὰρ οἷοί τε ἦσαν ἐπὶ τὸ βαδίζειν, ὡς ἐκ τῶν πληγῶν καὶ καυστηρίων ὀγκώμενοι. ὡς ἂν ἴδομεν τούτους ὑπὸ τῶν ῥᾳτιωτῶν φερομένους, προσελθόντες ὀλίγον ἀνήμεν ἐν τῷ πλησίον ὄρει μετὰ σπουδῆς· καὶ καθίσαντες ἑαυτοῖς [43] συμπολλοῖς εὐχῶν τε καὶ δάκρυσιν καὶ ζεναγμοῖς κατὰ τῶν πετρῶν ἡσυχάζομεν. τῶν δὲ ἁγίων εἰσαχθέντων εἰς τὸ μεσώτατον τοῦ ἀμφιθεάτρου, καὶ γογγυσμοῦ ἐκ [44] ὀλίγων ὑπὸ τῶν ὄχλων γενομένου, τῶν μὲν χαλεπαινόντων ἐπὶ τῇ ἀνοσίᾳ κρίσει τῶν καταδικασθέντων, τῶν δὲ τὴν θεωρίαν αὐτῶν ἀρνουμένων, ὡς ἐκ τούτου ἐκ ὀλίγους κατεληλυθέναι λοιδορουμένους τῷ Μάξιμῳ. ὁ δὲ ἐκέλευσεν ἀποσείλας σημειοῦσθαι καὶ εὐδήλως καθίσασθαι τοὺς κατιόντας τῇ ἐξῆς αὐτῶν ὡς καταδικασθησομένων. θηρίων τε ἐκ ὀλίγων ἀπολυθέντων καὶ μὴ ἁψαμένων τῶν ἁγίων σωμάτων, ἐχαλέπαινεν ὁ Μάξιμος σφόδρα, καὶ μετακαλεσάμενος τὸν τῶν θηρίων ἐπισάτην, ἐκέλευσε μαστίξας ἀπειλὴν ὁ μικράν, εἴ τι θηρίον εἴη χαλεπώτερον, τοῦτο ἀπολύεσθαι τοῖς καταδίκοις τὸ τάχος. ὁ δὲ τῷ τῆς ἀπειλῆς φόβῳ ἔντρομος γενόμενος, ἀνδροφόνον ἀπολύει ἄρκτον, ὥς τινες ἔλεγον, ὑπ' αὐτῆς τρεῖς ἄνδρας ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀναιρεῖσθαι. καὶ αὐτὴ δὲ ἀπολυθεῖσα ἐγγύς τε αὐτῶν γενομένη, τῶν μὲν λοιπῶν σωμά-

autem facto omnis civitas, virorum et mulierum multitudo, exierunt in amphitheatrum. Est autem locus spectaculi a civitate mille passuum plus minus. Et cum impletum esset amphitheatrum populo, venit Maximus ut perficeret spectaculum. Et cum multae horae transissent, multorum jacentium corpora gladiatorum a feris devorata sunt. Nos vero cum essemus in absconso exspectantes, et diligenter custodientes, et cum omni metu respicientes; subito jubet impius Maximus militibus suis, ut sanctos Dei Martyres exhiberent. Milites autem angariaverunt homines, et imposuerunt Martyres eis, et portaverunt eos ad amphitheatrum. Non enim poterant ambulare a laceratione poenarum, et ab exustione ignis. Quos ut vidimus a militibus adduci, accedentes modicum in proximo gradu montis, cum festinantia posuimus nos cum magna deprecatione lacrymarum in media fissura petrarum, et quievimus modicum. Et cum introducti fuissent, in medio amphitheatri projecti sunt, et factus est timor magnus, et murmur populi, dicentium: Injustus judex, qui sic judicavit. Nam et multi spectaculum dimiserunt, atque contemnentes ibant murmurantes adversus Maximum. Maximus autem mandavit militibus suis, ut eos qui discedebant, notarent, ita ut postmodum eos audiret. Jussit autem feras multas laxari. Et cum exissent bestiae, non tetigerunt corpora sanctorum: et plus iratus est impius Maximus, jussit vocari custodes ferarum, et jussit eos caedi, et cum multa comminatione dixit eis, ut dimitterent atrocissimam feram quam haberent. Illi autem a timore dimiserunt ursum pessimum, quem dicebant ipsa die tres homines occidisse. Et appropinquavit ad corpora sanctorum, et nullum corpus contaminavit. Et cum transisset, venit ad sanctum Andronicum, et sedens lingebat vulnera ejus. Sanctus vero Andronicus posuit caput suum super ursum, et instigabat eum ut irasceretur, et celerius redderet spiritum.

Ferae mitescunt.

43) Lege σὺν πολλαῖς εὐχαῖς.

44) Edit. ὀλίγου.

Ursus autem quasi mansuetus subito factus est. Ira repletus Maximus jussit ipsum ursum occidi, et ante pedes sancti Andronici fuit occisus. Misit autem Terentianus sacerdos Ciliciae civitatis, metuens ne forte irasceretur Maximus, et condemnaret eum: exire jussit leaenam, quae missa erat illi ab Herode [45] primo Antiochiae. Et cum exisset leaena, timor et tremor erat in spectantibus, eo quod multum rugiret: et cum exisset, vidit corpora sanctorum projecta, et venit ad beatum Tarachum, deposuit se ante pedes ejus, quasi eum adorans. Sanctus autem Tarachus trahebat manu eam ad se, ut irasceretur bestia, et celerius consummaretur. Leaena autem cum magna mansuetudine secus beatum Martyrem, sicut ovis, jacebat. Impius autem Maximus iracundia plenus, jussit leaenam provocari, quae provocata cum magno rugitu posticam confregit, ut omnis populus a pavore clamaret: Aperiatur leaenae.

τῶν διαβᾶσα, ἐπέδραμε τῷ ἁγίῳ μάρτυρι Ἀνδρονίκῳ, κἀκεῖθεν παρακαθεσθεῖσα τὸν ἰχῶρα τῶν τραυμάτων ἀπέλειχεν, κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῇ γραφῇ· θῆρες ἄγριοι εἰρηνεύσωσί σοι· ὁ δὲ ἅγιος Ἀνδρόνικος προσθεὶς τὴν κεφαλὴν αὐτῇ ἐξεβιάζετο θυμῶσαι τὸ θηρίον, ὅπως ἁψάμενον αὐτῇ, τῇ ζῇν ἀπαλλάξῃ. ἡ δὲ ἄρκτος παραμείνασα συνανέπιπτε τῷ ἁγίῳ. καὶ θυμῷ πλησθεὶς ὁ Μάξιμος ἐκέλευσεν αὐτὴν ἀναιρεθῆναι. σραγείσης δὲ αὐτῆς παρὰ τὰς πόδας Ἀνδρονίκου ἀνέπεσεν· μεταπεμψάμενος δὲ ὁ Κιλικάρχης, (δεδιὼς μήποτε ὀργισθεὶς ὁ Μάξιμος ὑπόδικον αὐτὸν καταζήσει) ἐκέλευσε λέαιναν τὴν ἀποσαλεῖσαν αὐτῷ παρὰ Ἡρώδου τοῦ Ἀντιοχέως Συριάρχου ἀφεθῆναι. καὶ ταύτης ἀπολυθείσης φόβος καὶ τρόμος εἶχε τὰς θεατὰς, διὰ τὸ μετὰ μεγάλα μυκήματος καὶ βρυγμῶ ταύτην ἐκβεβηκέναι. ἡ δὲ ὡς εἶδε τὰ ἅγια σώματα ἐρριμμένα, ἔρχεται πρὸς τὸν μακάριον Τάραχον, καὶ κύψασα τοῖς ποσὶν αὐτῇ προσεκύνησεν· ὁ δὲ ὅσιος Τάραχος τὴν χεῖρα ἐκτείνας καὶ τῶν τριχῶν καὶ τῶν ὤτων αὐτῆς ἁψάμενος, ἐφείλκετο πρὸς αὐτόν. ἡ δὲ ὥσπερ πρόβατον ἑλκόμενον [46] ἀνέτεινε τὴν χεῖρα ἡ ἀποσεισαμένη ἐπὶ τὴν θύραν ἔρχεται παρελθοῦσα καὶ τὸν ἅγιον Πρόβον. τοῦ δὲ κεκατηραμένῳ Μαξίμῳ προστάττοντος μὴ ἀνοίγεσθαι αὐτῇ, ἡ λέαινα τοῖς ὀδοῦσι τῶν σανίδων ἁψαμένη, διαῤῥῆξαι ταύτας ἐβιάζετο, ὥςε τὸν ὄχλον φοβηθέντα φωνῆσαι· ἀνοίγεσθαι τῇ λεαίνῃ.

XI. Tunc Maximus ira repletus vocavit ad se Terentianum sacerdotem, et jussit gladiatores introduci, ut sanctos Dei Martyres gladio interficerent. Et statim praeceptum Maximi impletum est, et consumti sunt gladio. Et cum Maximus de amphitheatro recessisset, reliquit ibi decem milites, ut corpora sanctorum intermiscerent inter corpora gladiatorum, ut non possent agnosci. Haec cum milites facerent, nos appropinquantes in proximo fiximus genua, orantes Altissimum, ut bonitas pietatis ejus nobis ostenderet reliquias sanctorum Martyrum. Et post ora-

Martyres gladio interficiuntur.

11. *Ὡςε ἀγανακτήσας ὁ Μάξιμος καὶ τὸν Τερεντιανὸν αἰτιασάμενος, ἐκέλευσεν [47] μαχαιροφόρους τῶν [48] λουδαρίων εἰσελθεῖν καὶ ἀποσφάττειν αὐτούς. καὶ τούτων ἀναιρεθέντων ἐν φόνῳ μαχαίρας, κατιὼν τῆς θέας ὁ Μάξιμος, δέκα στρατιώτας καταλιμπάνει, καὶ τὰ σώματα τῶν ἁγίων μαρτύρων μετὰ τῶν ἀκαθάρτων καὶ βεβήλων σωμάτων ῥιφέντα φυλάττεσθαι κελεύει. ἦν γὰρ τὸ λοιπὸν σκότος. ὡς ὃν τὸ προσταττόμενον ἐγίνετο, καὶ τὰ σώματα καταμιγέντα ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐφυλάττετο· ἡμεῖς δὲ ὀλίγον ἀποβάντες ἀπὸ τῆ ὄρους, θέντες τὰ γόνατα, εὐχὴν ἐποιούμεθα πρὸς τὸν ὕψιστον Θεὸν,*

45) Hic dicitur in Graeco *Syriarcha*, de quo idem dicendum ac supra de Ciliciarcha.

46) Forte ut in edit. *οὐκ ἀντέτεινε· τὴν χεῖρα δὲ ἀποσεισαμένη*, etc.

47) Edit. melius, *μαχαιροφόρους*.

48) *δουλαρίων*, ut supra.

ὅπως τῇ ἀγαθῇ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ δυνηθείημεν ῥύσασθαι τῶν ἁγίων μαρτύρων αὐτῶ τὰ λείψανα. εὐξαμένων δὲ ἡμῶν, πάλιν ὀλίγον τῶ ὄρυς καταδραμόντες, ὁρῶμεν τὰς μὲν φύλακας εὐωχημένους, πυρὰν δὲ πλησίον τῶν σωμάτων ἐκκαιομένην, καὶ πάλιν εἰς τὰ ὀπίσω μικρὸν ἤλθομεν, καὶ κάμψαντες τὰ γόνατα, σὺν μιᾷ φωνῇ ἠτήμεθα τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτῶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἐπινεῦσαι τοῖς αἰτημένοις αὐτὸν δοῦναι βοήθειαν ἐξ ὕψους αὐτῶ τῶ λυτρώσασθαι τὰ ἅγια σώματα ἐκ τῶν ἀκαθάρτων καὶ μιαρῶν σωμάτων. παραχρῆμα δὲ σεισμοῦ γενομένου μικρῶ, βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ τὸν ἀέρα συνήλαυνον, καὶ πολλῶ σκότος γενομένου σφοδροτάτου, εἰς ἔκπληξιν ὑμᾶς κατεφέροντο. μετ' ὀλίγον δὲ τοῦ ἀέρος παυσαμένου, πάλιν εὐξάμενοι ἀπήειμεν ἐπὶ τὰ σώματα, καὶ εὑρίσκομεν τὰ φῶτα κατασβεσθέντα ἀπὸ τῶν ὄμβρων, τὰς δὲ φύλακας ὑποχωρήσαντας. θεωρήσαντες δὲ μετὰ πολλῶ θάρσους ἐπλησιάσαμεν· μὴ δυνάμενοι δὲ εὑρεῖν τὰ σώματα τῶν ἁγίων, τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείναντες, ἐδεόμεθα τῶ Θεῶ γνωρίσαι ἡμῖν ποῖά εἰσι τὰ τῶν ἁγίων αὐτῶ μαρτύρων λείψανα. ἐξαίφνης δὲ ὁ πανελεήμων Θεὸς τῇ ἀπαραθέτῳ αὐτῶ εὐσπλαγχνίᾳ λαμπαδοῦχον ἀστέρα ἐξ οὐρανῶ καθίησι, καὶ ὅτος καθ' ἕκαστον σῶμα ἐπιτιθέμενος ἐδήλου ἡμῖν τὰ σώματα τῶν δούλων αὐτῶ. καὶ ἁρπάσαντες μετὰ χαρᾶς τὰ τούτων λείψανα, ἀνήειμεν ἐπὶ τὸ πλησίον ὄρος, δεόμενοι τῶ Θεῶ τῶ συνευδοκήσαντος ἡμῖν. ἀπελθόντες δὲ ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῶ ὄρυς, καὶ τάτας ἀποθέμενοι, καὶ μικρὸν ἀναπαυσάμενοι, ὅπου δ' ἂν παρετίθεμεν τὰ λείψανα τῶν ἁγίων, εὐχὴν ἐποιούμεθα πρὸς τὸν Θεὸν τελειῶσαι τὸ ἔργον ἡμῶν ὃ προεθέμεθα. ἐπήκοος γίνεται ὁ πανελεήμων Θεὸς, καὶ τὸν ἁγιώτατον ἀστέρα πάλιν καθίησιν ὁδηγήσαντα ἡμᾶς, κἀκεῖθεν πάλιν ἐν ἀγαλλιάσει κατφίσαντες τὰ σώματα, εἰς τὸ ἕτερον μέρος τῶ ὄρυς ἀνεκύπτομεν, καὶ μικρόν τι καταδραμόντες, τῶ ἀστέρος ἡμᾶς καταλείψαντος, πέτραν κοίλην διασκοπήσαντες, κρύπτομεν τὰ σώματα, φοβηθέντες τὴν μέλλουσαν ἀναζήτησιν γενέσθαι ὑπὸ Μαξίμου. μετὰ πολλῆς δὲ ἀκριβείας ταῦτα πράξαντες, κατέβημεν ἐπὶ τῆς πόλεως ἀφόμενοι τὰ

tionem iterum appropinquavimus, et vidimus custodes coenantes, et focum ante se habentes propter vigilias noctis. Iterum fiximus genua, et oravimus Dominum, ut desiderium nostrum impleret, et de alta sede sua auxilium nobis mitteret, et sanctorum nobis corpora ostenderet. Tunc subito terrae motus factus est magnus, et tonitrua, et fulgura, et nimia tempestas imbrium descendebat; et cum tempestas cessasset, iterum oravimus, et ad corpora appropinquavimus, et invenimus focum a tempestate exstinctum. Custodes autem fugerunt ab ira, et terrae motu, et imbrium tempestate. Et cum corpora inquireremus, manus ad caelum levavimus, deprecantes Deum, ut nobis ostenderet reliquias sanctorum. Subito misericors Deus stellam splendidam de caelo misit, quae sedebat super singula corpora sanctorum: et nos cum gaudio rapuimus corpora sanctorum. Sanctus autem splendor stellae antecedebat nos, iter demonstrans. Et cum fuissemus in via prae lassitudine defecti, deposuimus corpora, et pausavimus: stella autem a nobis non recedebat. Et cum cogitaremus ubi corpora beatorum Martyrum absconse sepeliremus, deprecati sumus Deum, ut opus quod erat inchoatum, ipse perficeret per nos. Et fortitudine repleti, bajulantesque corpora sanctorum, venimus in quamdam partem montis: et cum a nobis stella recessisset, vidimus in parte montis petram apertam, in qua sanctorum corpora collocavimus; metuentes futuram inquisitionem a Maximo, cum magna diligentia eos abscondimus. Tunc redeuntes ad civitatem, venimus cognoscere quid actum esset, et invenimus custodes jam punitos a Maximo, eo quod sanctorum corpora non invenisset. Nos autem exultantes, hymnum diximus Deo, eo quod dignatio Christi per nos fuisset operata. Ego Martius[49], et Felix, et Verus, ibidem reliquum vitae nostrae tempus facere cupimus, ut cum ipsis digna sint corpora nostra poni: et in magna gloria bene-

Sepeliuntur.

49) Ms. *Marcion.*

diximus Deum in omnibus quae fecit nobiscum, cui est honor et potestas in saecula saeculorum. Amen. Quos mittimus ad vos, suscipite eos cum magno gaudio caritatis. Sunt enim operarii Dei Christi. Habete nos in gratia Dei in memoria, cui est honor in omnia et in omnibus in Christo Jesu Domino nostro cum Spiritu sancto ante omnia saecula, et nunc et semper et in omnia saecula saeculorum. Amen.

Christus Deus.

μέλλοντα ἔσεσθαι περὶ τούτων. ἡμερῶν δὲ τοίνυν τριῶν διελθουσῶν, καὶ τοῦ Μάξιμα τῆς πόλεως ἀνακεχωρηκότος, καὶ τῶν φυλάκων τιμωρηθέντων ἐπὶ τῇ γενομένῃ κλοπῇ τῶν ἁγίων μαρτύρων, ὑμνήσαντες τὸν ἁγιώτατον ὕμνον πρὸς τὸν Θεὸν ἠγαλλιῶμεν, πολλὴν πρόφασιν ἐν Χριστῷ κεκτημένοι. ἐγὼ μὲν Μαρκίων καὶ Φῆλιξ καὶ Βόρος [50], παρεμείναμεν τῇ ἁγίᾳ ἀναλήψει αὐτῶν, ἵνα καὶ τὸν τόπον τῶν ἁγίων λειψάνων ἀσφαλισαίμεθα· ἅμα δὲ καὶ τὸν βίον ἡμῶν ἐνταῦθα κρίναντες ἀναλῦσαι, καὶ σὺν αὐτοῖς καταξιωθῆναι τὰ σώματα ἡμῶν ἀποτεθῆναι. οἱ δὲ λοιποὶ τὸν Θεὸν αἰνέσαντες ἐφ' οἷς ἡμᾶς κατηξίωσεν· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ, προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν. προπεμφθέντες ὑφ' ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ὥρμησαν, ὃς προσδέξασθε μετὰ φόβου καὶ πολλῆς αἰδοῦς, ὄντας ἐργάτας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, μνημονεύοντες καὶ ἡμῶν ἐν ταῖς δεήσεσι πρὸς τὸν Θεόν.

In Editione Bigotiana habetur additamentum, quod hic latine et graece referre visum est.

Porro sancti Martyres anno primo persecutionis consummati sunt, et assumti sunt die ante quinque Idus Octobris, qui est undecimus Hyperberetis, hoc est, Octobris. Proxima vero nocte in monte depositae sunt reliquiae sanctorum Martyrum Probi, Tarachi et Andronici jacentium in gloriosa urbe Anazarbo, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et potestas in saecula saeculorum.

Ἐν δὲ τῷ πρώτῳ ἔτει τοῦ διωγμοῦ ἐτελειώθησαν οἱ ἅγιοι μάρτυρες τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀνελήφθησαν τῇ πρὸ πέντε εἰδῶν ὀκτωβρίων, ἥτις ἐξὶν ὑπερβερετίω τετέσιν ὀκτωβρίω ιά, καὶ τῇ πλησιασάσῃ νυκτὶ ἐτέθη ἐν τῷ ὄρει τὰ σκηνώματα τῶν ἁγίων μαρτύρων Πρόβα, Ταράχα, καὶ Ἀνδρονίκα τῶν προκειμένων ἐν Ἀναζαρβῷ τῇ ἐνδόξῳ πόλει. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

50) Edit. *Βαρβᾶς* Allatii cod. *Βαρνάβας*.

PASIJE SVETIH TRIDESET SEDAM MUČENIKA EGIPTA[30]

Iz dva manuskriptna kodeksa i od Januarija Bolandijana

Svjedočanstvo Pavla, Pansija, Dionisija, Tonija, Horpesija31, Hora, Dionisija, Amonija, Besamonija[32], Agata, Rekumba, Bastama, Sarmata[33], Proteja[34], Oriona, Koluta[35], Didima, Pelesija, Arata, Teona[36], Hipeja[37], Romana, Saturnina, Pinuta[38], Serapiona, Papije[39], Bastamona, Pantera, Papije[40], Dioskora, Herona, Potamona, Peteka, Ekomena[41], Zotika, Kirijaka[42] i Amonija

1. Ovih trideset sedam najhrabrijih ljudi i Hristovih boraca, jednodušno pretrpješe mučeništvo. Ovoliko mnoštvo bijaše došlo kod Sudije, da su ga ne samo prepadali nego gotovo do ludila doveli. Svi ovi mučenici bijahu među uglednijim ljudima. Niko od njih ne bijaše neugledan ili lošeg imovnog stanja: već bijahu uglednog i časnog roda, ali iz raznih krajeva.. Svakako da treba navesti mučeništvo svakoga od njih tako da im se dogodilo da stignu do refrigerijuma. Jer ovi ljudi sačinjavahu najljepšu skupinu vojske, i ne bijahu samo pojedinci. Nadahnuti Duhom svetim okruživahu sa sve četiri strane svijeta cijeli Egipat, od istoka ka zapadu, i opet sa sjevera ka jugu. Zato je neophodno navesti ih sve poimenično. Jer ih Gospod odredio ove svete doktore[43] da ophode narod i da podučavaju neuke. No narod bivajući neznaven u njihovoj humanosti i neuki iz neznanja izdadoše ih kao opasne zločince. I zbog sumnje u njih uhapsiše ih i svezaše, ubijahu ih i razapinjahu. A ovi koji bijahu odvođeni u mučeništvo, sve to rado prihvatahu. I koliko su ih nevaljalci žešće napadali, toliko bijaše jača vjera ovih blaženih ljudi.

2. Ovo je dobro znao vladar Egipta, i veoma razjaren sopstvenom najcrnjom zlobom, prihvativši savjet domaćih, naredi da mu ih dovedu sa sve četiri strane Egipta. A oni jednoglasni u naumu, vjeri i volji, kao božansko presveto stado, tako opkoliše Egipat, podučavajući ljude pravom i pravednom putu, i pokazujući ga neznavenima. Presveti Pavle bijaše vođa ovoga stada, kao onaj učitelj plemena, koji grešnicima pokazivaše pravi put. Njemu najsličniji bijaše sveti Pansije; njega kao treći slijeđaše presveti Dionisije, saputnik Tonija, Horpresija i Hora. Njih su pratili Dionisije i Amon, a sa njima Amon i Agato, koji propovijedahu riječ Gospodnju na istoku. Na sjeveru, ne manje snažni od njih bijahu oni koji ovaj način bijahu pri-grabili, nego više gorijahu u svojoj profesiji kao da se borba vodila među njima oko vjere. No zašto postojaše borba među svetiteljima, ako ne zato da se svako od njih dokaže Hristu?. Bijahu pak u istoj skupini drugova, presveti Rekumb, zajedno sa Bastamom, Sarmatom i Protejom. Njih ne daleko

[30] *P. 576.*
[31] Cod. Noail. - Horpresa
[32] Noail. - Belsana
[33] Noail. - Sarmatija
[34] Colb. - Prota
[35] Colb. – Kolota; Noail. - Koluktija
[36] Colb. - Teonija
[37] Colb. - Ipeja
[38] Colb. – Pita; Noail. – Pimita; Weis. - Pitinija
[39] Boll. - Pape
[40] Colb. - Papija
[41] Colb. - Hehomenija
[42] Colb. - Obrijaka
[43] Mislim da su bili đakoni ili sveštenici nekog drugog staleškog reda. Premda se u martirologijama kaže da su bili vojnici.

Anno Christi ....

PASSIO SS. XXXVII MARTYRUM AEGYPTIORUM.

Ex 2. codd. mss. et Januario Bollandiano.

Testimonium Pauli, Pansii, Dionysii, Thonii, Horpesii [1], *Hori, Dionysii, Ammonii, Bessammonii* [2], *Agathi, Recumbi, Bastami, Sarmathi* [3], *Proteae* [4], *Orionis, Colluti* [5], *Didymi, Pelesii, Arati, Theonae* [6], *Hippeae* [7], *Romani, Saturnini, Pinuti* [8], *Serapionis, Papiae* [9], *Bastamoni, Pantheri, Papiae* [10], *Dioscori, Heronis, Potamonis, Peteci, Oecomeni* [11], *Zotici, Cyriaci* [12], *et Ammonii.*

XXXVII viri nobiles.

I. Hi triginta septem viri fortissimi et athletae Christi, unanimiter accesserunt ad martyrium. Ibat quidem ad Judicem oblatorum multitudo, et tanta, ut non solum eum terreret, verum etiam ad dementiam fere perduceret. Virorum enim probabiliorum Aegypti martyrium fiebat, nec quisquam erat eorum ignobilis, aut fortunae deterioris: sed erant de principali quodam et honorando apud eos genere, quorum ordinem quidem sub uno nomine retinere difficile fuit. Verum uniuscujusque passiones referendae sunt, ita ut contigit eos venire ad refrigerium. Horum namque virorum hujus etiam multitudinis atque pulcherrimi exercitus non unum, nec idipsum colloquium [13] fuit: sed ac si ex Spiritu sancto quadrifarie omnem Aegyptum circumcinxerant, quidam ad matutinam Orientis, quidam ad Occasus vespertinam, et alii quidem ad Septentrionalem plagam, alii vero ad Meridianam. Est ergo horum agmina narrare vel maxime necessarium. In numero enim sanctorum doctorum [14] ponens eos Dominus, in circuitu misit eos erudire indoctos. Sed illorum humanitatem insipientes et minus eruditi ignorantes prodiderunt eos tamquam perniciosos et nefanda agentes: sicque suspicantes de eis, comprehendentes eos ligabant, caedebant, et cruciatibus afficiebant. Haec autem omnia gratanter amplectebantur hi qui ad martyrium ducebantur; et quantum ad eorum impedimentum proficiebant iniqui, tantum ad benevolentiam pietatis increscebant beatissimi.

Per totam Aegyptum praedicant.

II. Hoc itaque non ignorabat Aegypti Princeps, propriaque malitia atque amarissima ultra modum crudelitate incensus, accepto domestico consilio, jussit eos, ita ut erant quadripartito modo per Aegyptum plantati, sic et offerri sibi. Illi vero non mente, nec fide, nec voluntate dissonantes, sed divinum quoddam et sacratissimum agmen imitantes, ita cinxerant Aegyptum, docentes rectam et justissimam viam homines, et hanc insciis ostendentes. Eratque hujus agminis sacrosancti Paulus gerens principatum, non dissimilis illi gentium Doctori, qui veram errantibus ostendit viam. Huic consimilis erat beatus Pansius: sequebaturque hunc tertius Dionysius sanctissimus, Thonii, et Horpresii et Hori coitinerarius: quos comitabantur Dionysius et Ammon, et cum iis Ammon et Agatho, in choro orientalis partis verbum Domini praedicantes. In Septemtrionali vero parte non infirmiores erant ab his qui hunc modum arripuerant, sed magis in sua professione fulgebant, etiam si quaedam contentio habebatur fidei in eis. Quae etenim erat illorum sanctorum contentio, nisi ut unusquisque eorum magis ac magis probaretur Christo? Erant autem in eodem choro comitantes, sanctissimus Recumbus,

Paulus et alii in parte Orientali.

In Septemtrionali Recumbus et alii.

In Meridianae Theonas, etc.

1) Cod. Noail. *Horpressi.* Colb. *Orfesii.*
2) Noail. *Belsani.*
3) Noail. *Sarmatii.* Boll. *Sarmatae.*
4) Colb. *Prothi, Orionis.*
5) Colb. *Collothi.* Noail. *Colluctii.*
6) Colb. *Teonii.* Noail. *Theanae.*
7) Colb. *Yppei.* Noail. *Ypee.*
8) Colb. *Pythi.* Noail. *Pimithi*, cod. Weisseri 1. *Pitinii.*
9) Boll. 1. *Papae.*
10) Colb. *Papii.*
11) Noail. *Oecomeni.* Colb. *Hechomenii.*
12) Colb. *Obriaci.*
13) Noail. *collegium.*
14) Hinc eos crediderim diaconos fuisse, vel alius cujusvis ordinis clericos; licet milites fuisse dicantur in vulgatis Martyrologiis.

slijeđaše Orion, koji se odlikovaše među drugima, Kolot i Didim, a sa njima Plesije i Arat koji bijahu u istom društvu. Na jugu Gospodu posvećen bijaše Teon, kome bijaše povjereno da drži kormilo vjere i ubjeđuje pristalice: on ne bijaše jedini u ovoj potpori koji smatraše odvojen, a taj broj upotpunjavaše Sidonije, zajedo sa Hipejom, Romanom i Saturninom, kao i Pinutijem, Serapionom i Bastamonom; pridružio im se i Papije i Panter, pun vjere. Ova grupa bijaše na jugu da propovijeda riječ Božiju, i da ostalima pruži magisterij. A i na zapadu Gospod bijaše moćan ne zakidajući mu učenjake, pa je tamo postavio Papiju, Dioskora, Erona i Potamona, pridodajući toj grupi Peteka, Ekomena, Zotika, Kirijaka i Amonija, koji istim nalogom sa njima na zapadu djelovahu.

3. I tako oni svi po cijelom Egiptu riječ Gospodnju sijahu, i samo u jednom se nadmetahu, ko od njih više služi Gospodu ili ko je spremniji od njih da od neprijatelja primi mučeništvo. Stoga nismo smatrali ispraznim, braćo, da vam i ovo predočimo. Jer je bez grijeha neznanja onaj koji nema znanje svojevoljno. Otuda od grijeha opozvani, sjećajte se naših smrtnih očeva, i naučite kako oni koji griješe su zastranili sa pravog puta, prije nego je Sin Božiji se otjelotvorio, dok nije počinuo u krilu Očevom. Stoga ni Otac Bog podnoseći da sadrži Sina, nije dao obećanje o silasku; ni Sin opet se založio da se otjelotvori, nego učinivši to propovijedaše prvo Boga Oca, potom samoga sebe podučavaše Sina Božijeg i napokon je povrdio riječ pravednosti riječima i naukom proroka; oni sami bez njegovog nadahnuća je nisu razglašavali. No i prije nego se udostojio da dođe među nas, sam bijaše koji je preko proroka zakon davao i prorokovao. To su na taj način gore pomenuti svetitelji obilazeći Egipat podučavali grešnike, davali uputstva poslušnike i istiniti račun davali za prestupe očeva. Jer ako su očevi zastranili, da se mi zbog toga ispravimo. Ako su zalutali zbog nepostojanosti, mi postojani kroz vjeru da potrčimo u pravcu onoga kojeg smo prihvatili vjerujući. Jer i mi trazmišljajući tako i posvećujući se vjeri vjerno vama za koje je počeo da izlaže govor glasnički, polažemo račun; jer bijaše nekih neslaganja u proročenom; ne suprotstavljenih nago vjerskih. Nadmetahu se između sebe, ko će prvi od njih iz grijeha čovjeka steći; jer izgarahu za tim koji će se narod više sa Bogom ujediniti. Čuvši za to bezbožni vladar Egipta naredi da mu ih dovedu; kad su došli poče da ih nagovara laskavim riječima da priesu žrtve bogovima dodajući: Oslobodite se, reče, od najcrnje smrti, muke isplatite, pobijedite okrutnu nužnost; jer zakon imperatora nalaže ili da prinesete žrtve ili da umrete. A sveti Pavle, vođa sve ove grupe odgovarajući reče: Mi znamo da je prinošenje žrtvi bogovima opasnije od smrti. To zaista odbijamo kao pogubno; ti nas ubij, i nemoj nas štedjeti. Nećemo žrtvovati demonima. Čuvši ovo Sudija razdražen njegovim riječima naredi da one koji na istoku im bijahu drugovi da se predaju plamenu; oni sa sjevera da se obezglave; oni sa juga da se spale a oni sa zapada da se razapnu i da istinu kažem ove svetitelje nam je darovao Gospod Isus Hrist, da se preobratimo u ovom vijeku bezbjedni sa sve četiri strane svijeta, za slavu i hvalu imena svoga kome je čast i slava na vjeke vjekova. Amen

una cum Bastamo, Sarmata, et Protea [15]. Hos quoque non longe sequebatur Orion vir inter ceteros nitens, Collotus, et Didymus, cum quibus Plesius et Arato eumdem chorum replebant. Erant autem ad Meridianam partem Theonas ad Dominum [16] plantatus, cui et creditum fuerat fidei gubernaculum tenere, et suadere adeuntes: qui non quidem singularis in hoc adminiculo segregatus habebatur, verum eumdem numerum Sindoniae [17] prioribus complebat una cum Hippea, Romano et Saturnino, Pinutio iis etiam adhaerente, neque deficiente Serapione, et Bastammone his adhaerente; et Papa confestinante, atque Panthero fide cumulata comitante. Hic chorus ad Meridianum erat dispositus prophetare verbum Dei, et magisterium ceteris exhibere. At etiam in Occidentali parte non deficiens Dominus nec fraudans ea Doctores, constituit in ea Papiam, Dioscorum, Eronem, et Potamonem, adhaerentibus sibi in eodem choro individue Petheco, Oecomeno, Zotico, Cyriaco, et Ammonio, et simili cum eis occidentalem partem decreto confoventibus. Papias, etc. in Occidentali.

III. Ili itaque omnes per omnem Aegyptum verbum Domini circumsepientes, in uno hoc habebant contentionem, quis eorum Domino magis serviret, vel quis paratior ex his ab adversario susciperet passiones. Quapropter non incassum aestimavimus, fratres, et hoc ipsum vobis manifestare. Ille enim caret ignorantiae culpa qui non sponte ignoraverit. Unde ab errore revocati, accipite memoriam patrum carnalium nostrorum, et discite quomodo peccantes erraverunt a via recta [18], antequam Filius Dei in carne appareret, cum adhuc in sinu Patris moraretur. Idcirco nec Pater Deus sustinens continere Filium, dedit descendendi promissionem; nec Filius iterum descendere pigritatus est ad carnem, sed hac indutus praedicabat prius Patrem Deum, deinde semetipsum Dei Filium docebat, ac postremum justitiae verbum vocibus et doctrinis Prophetarum confirmavit: quem nec ipsi sine ipsius adspiratione vociferati fuerant. Nam et priusquam ad nos dignaretur venire, ipse erat qui per Prophetas legem dabat et prophetabat. Hanc itaque Aegyptum consimili circulo omnes praedicti sancti circumdantes, docebant errantes, instruebant obedientes, et pro delictis patrum rationem [19] verissimam exhibebant. Si ergo deliquerunt patres, nos illorum casu emendemur: si deviaverunt per inconstantiam, nos per fidem stabiliti curramus cursum quem credentes suscepimus. Nam et nos haec mente cogitantes et fidei nos committentes, fideliter vobis, pro quibus sermo praeconium exponere inchoavit, rationem reddimus: quia erat quidem contentio in praedictis; verum non contraria, sed religiosa. Contendebant inter se, quis prior eorum de errore hominem lucraretur: aestuabant enim, quis majorem populum Deo adunaret. Haec [20] audiens impius princeps Aegypti jussit eos sibi praesentari: praesentatosque coepit blandis affari verbis, ut sacrificarent diis, adjiciens haec: Liberate, inquit, vos de morte amarissima; tormenta lucramini, vincite crudelem necessitatem: quia lex Imperatorum aut sacrificare, aut mori praecepit. Paulus autem sanctus, hujus agonis totius principalior, respondens dixit: *Nos scimus quia diis sacrificare perniciosius est quam mori. Illud quidem abnuimus ut contrarium; tu vero occide, et ne parcas. Nos enim daemonibus non sacrificabimus.* Audiens haec Judex, et exasperatus dictis ejus, jussit eos qui ad orientalem partem erant sortiti, igni tradi; septentrionales vero capite plecti; eos vero qui erant ad partem meridianam, igne cremari: et eos qui ad occidentalem, passioni dominicae tradi * praecepit [21], Christus ante incarnationem, in sinu Patris. Christus ante incarnationem per Prophetas loquebatur. Variis modis occiduntur. * Id est, crucifigi.

15) Nomina hic in unoquoque codice habentur ut in titulo, et sic in aliis locis.

16) Noail. *a Domino.*

17) Cod. Colbertin. *Syndone.* In cod. Noail. haec vox cum sequenti deest.

18) In utroque ms. paullo fusior est haec oratio.

19) Cod. Noail. *rationem dantes, a peccatis abluebant.*

20) Quae sequuntur in codd. nostris fusius etiam narrantur: sed quia idem sensus est, Bollandi lectionem, nisi ubi deficere videtur, retinere maluimus.

21) Annus martyrii incertus est. Diem 16. Januarii assignat cod. Colbertinus. Eorum tamen Acta, quae ex 2. codd. mss. vulgavit Bollandus, refert ad diem 18. ejusdem mensis, quo die isti Martyres memorantur in Martyrologiis Laetiensi et S. Martini Tornacensis.

SVJEDOČANSTVO O MUČENIŠTVU SVETOG SAVE[44]
O mnogim drugim gotskim mučenicima

Kada su Goti postali postali hrišćani?

1. Nejasni su počeci hrišćanske vjere kod Gota, kako kazuju razni autori koji se razlikuju u mišljenjima i koji ih datiraju u raznim vremenskim periodima. Premda nije strano našem načinu razmišljanja da se o ovim stvarima naširoko raspravlja, ipak se ne možemo složiti sa onima koji navode preobraćanje Gota u vrijeme naslednika Konstantina Velikog, ili se ne ustručavaju da tvrde da je ovo pleme odmah prešlo iz kulta idola ka Arijancima. To se naime sa obije strane, ili samo sa jedne može potvrditi kao laž, jer je Teofil, gotski episkop, sjedio sa drugim katoličkim očevima na Nikejskom saboru i potpisao se, o čemu postoji dokaz ne samo iz javno objavljenih potpisa ovoga sinoda, nego i kod samog Sokrata, koji to isto potvrđuje u "Istoriji crkve", knj.2, gl. 41. Valesije procjenjuje da je Eusebije to isto znao, jer ovaj autor u knjizi 3, gl. 7. o životu Konstantina Velikog, o episkopima koji su prisustvovali Nikejskom saboru, dokazivao je "da ne bi Skit sa ovog skupa odsustvovao." Skita, naravno, kako Valesije primjećuje, Gotom naziva. I zaista su tako od starine Goti većinom bili nazivani, i vrlo malo njih u istoriji će biti ukaljano. Uostalom, služeći se imenom provincije Gotije, Teofil episkop gotske metropole bio se potpisao; takođe treba dodati da je bilo drugih episkopa u ovom plemenu, što se može potvrditi svjedočenjem blaženog Kirila predstojnika Jerusalima, koji je prije sredine IV vijeka to napisao. Ovdje između drugih plemena, koja su u svoje vrijeme imala episkope, sveštenike, đakone, monahe, djevice i ostale laike, 16. kateheza nabraja Gote i Sauromate, pošto je već prije toga kateheza 10. posvjedočila da su neki Persijanci i Goti izginuli za Hristovu vjeru. I zaista Filostorgije u knjizi 2, gl. 5. pominje, da je veliko mnoštvo Geta ili Gota, za vrijeme vladavine Konstantina Velikog, zbog pobožnosti sa očinskih ognjišta bilo protjerano, koje je Imperator bio premjestio u Meziju.

Progoni u Gotiji

2. Poznatije je ono što se pred kraj istog IV vijeka događalo u ovom plemenu protiv hrišćana. Inicijator progona bio je Atanarik, gotski kralj, koji je hrišćansku vjeru, ne samo proganjao iz težnje za odbranom djedovskog praznovjerja, nego i što je teško podnosio da njegovi ljudi slijede vjeru Rimljana, čiji je bio nepomirljivi neprijatelj. Koliko je u tome bijesnio protiv hrišćana, pripovijeda Sozomen u knjizi 6, gl. 37. "Istorije crkve":

Bijaše tamo mnigo mučenika

"Mnoge je", kaže, "od njih raznim mučenjima umorio. Umorio je smrću i one koji su odvedeni pred sud, kad su slobodno i hrabro ispovijedali Hristovu vjeru, kao i one druge koji nisu imali mogućnost da govore. Pričaju oni kojima je tako bio naredio Atanarik da su postavili neku statuu na dvokolicu i provezli je kroz barake onih koji su poštovali Hrista i naredili im da joj prilože žrtve uz molitve. Kad su ovi to odbili, zapalili su i barake i te ljude. Ali razumio sam da se nešto drugo mnogo gore u to vrijeme dogodilo. Oni koje su prisiljavali da prinose žrtve, klonući duhom, kako muškarci tako i žene od koje neke sa sobom vođahu djecu,

[44] *P. 614.*

ADMONITIO

IN MARTYRIUM SANCTI SABAE,

UBI DE PLURIMIS ALIIS MARTYRIBUS GOTTHIS.

Gothi quando Christiani.

1. Christianae religionis initia apud Gotthos obscura esse probant variae auctorum inter se dissidentium sententiae, quorum alii aliis temporibus ea consignarunt. Verum etsi de ejusmodi rebus, quae a nostro proposito alienae videntur, fusius disserere animus non sit, iis tamen assentire non possumus, qui vel Gotthorum conversionem differunt usque ad Constantini Magni successorum tempora, aut hanc gentem ex idolorum cultu statim ad Arianorum partes transiisse affirmare non verentur. Id enim utrumque vel ex eo solo falsi convinci potest, quod Theophilus Gotthorum Episcopus, inter alios magnae Nicaenae Synodi catholicos Patres sederit et subscripserit, quod non solum ex vulgatis hujus Synodi subscriptionibus editis probatur, sed ex ipso etiam Socrate, qui idipsum Historiae eccles. lib. 2. cap. 41. disertis verbis affirmat. Quin et idem agnovisse Eusebium censet Valesius, quod nempe hic auctor lib. 3. de vita Constantini Magni cap. 7. de Episcopis qui Nicaeno Concilio adfuerant agens, *ne vel Scytham ab hoc choro abfuisse* nixit. *Scytham* quippe, ut observat Valesius, *Gotthum* appellat. Et re quidem vera sic ab antiquis Gotthos plerumque vocitatos fuisse, neme vel parum in historiis versatus inficiabitur. Ceterum cum nomine *provinciae Gotthiae*, *Theophilus Gotthiae metropolis Episcopus* subscripserit; alios etiam apud eam gentem Episcopos fuisse inferendum est, quod ex beati Cyrilli Jerosolymorum Antistitis, qui ante saeculi 4. medium scripsit *, testimonio confirmari potest. Hic enim inter alias gentes, quae suo tempore *Episcopos*, *sacerdotes*, *diaconos*, *monachos*, *virgines et reliquos laicos* apud se habebant, *Gotthos et Sauromatas* Catechesi 16. recenset, cum jam antea, Catechesi scilicet 10. testatus fuisset, ex *Persis et Gotthis* nonnullos pro Christi fide mortem oppetiisse. Et quidem Philostorgius lib. 2. cap. 5. commemorat, sub Constantini Magni imperio Getarum seu Gotthorum ingentem multitudinem, pietatis causa e patriis sedibus ejectam fuisse, quos Imperator in Moesia collocavit.

* *Circa ann. 347. Vide Catech. 6.*

Persecutio in Gotthia.

2. Notiora sunt quae sub ejusdem saeculi 4. finem adversus Christianos apud eam gentem gesta sunt. Persecutionis auctor fuit Athanaricus Gotthorum rex, qui Christianam religionem, non solum avitae superstitionis vindicandae studio insectabatur, sed etiam quod aegre ferret, suos Romanorum, quorum erat hostis infensissimus, religionem sectari. Quantum autem ea occasione in Christianos saevierit, narrat Sozomenus lib. 6. Histor. eccles. cap. 37. *Multos*, inquit, *eorum variis suppliciis affecit. Et alios quidem in judicium adductos, cum Christi fidem libere ac fortiter professi essent, alios ne loquendi facultate eis concessa, e medio sustulit. Fertur enim eos, quibus id mandatum fuerat ab Athanarico, statuam quandam in carpento collocatam per singula tabernacula eorum, quos Christum colere proditum fuerat, circumduxisse; utque eam supplices adorarent, eique sacrificarent, jussisse. Qui cum id facere detrectarent, illos tabernacula una cum ipsis hominibus incendisse. Sed et aliud quiddam longe atrocius eo tempore accidisse accepi. Nam prae violentia eorum, qui sacrificare invitos cogebant, despondentes animum, tam viri, quam mulieres, quarum aliae pueros secum ducebant, aliae recens natos infantes uberibus suis admotos nutriebant, ad tabernaculum ecclesiae, quae illic erat, confugerunt: cui cum ignem subjecissent gentiles, cuncti qui intus erant, incendio consumti sunt.* Paullo antea scripserat idem auctor, multos etiam eorum qui Phritigerni, alteri Gotthorum regi, parebant, *propter Christi confessionem* necatos fuisse.

Plures ibi Martyres.

Catholicos fuisse.

3. Eosdem Martyres laudat Socrates lib. 4. Historiae eccles. cap. 33. sed quos *Arianos* fuisse, nescio quo pacto existimavit, quamvis ipsos vere

neke dojahu nedavno rođene bebe, pobjegoše ka šatoru crkvenom, koji onamo bijaše; i tamo, kad saplemenici podmetnuše vatru, svi koji bijahu unutra, bijahu zahvaćeni plamenom." Malo prije toga isti autor bijaše napisao da mnogi od onih koji bijahu potčinjeni Fritigernu, drugom gotskom kralju, bijahu ubijeni "zbog ispovijedanja Hrista".

Zna se da su bili katolici

3. Sokrat, u knj. 4. gl. 33. "Istorije crkve", pominje iste mučenike, ali one koji su bili arijanci, no ne znam zašto ih je takvima smatrao, premda njih iste ubraja u "mučenike", jer su "obuhvativši jednostavnom dušom hrišćansku vjeru, za Hristovu vjeru život ovaj prezreli." Naravno da daleko drugačije o istim svetim mučenicima treba razmišljati; koji su u krilu katoličke crkve iskusili slavno mučeništvo, jer osim pisma cijele crkve gotske o mučeništvu sv. Save koje je niže navedeno, postoje još daleko značajniji svjedoci: Basilije Veliki, Ambrosije, Avgustin i drugi autori nesumnjivog pouzdanja. Prvo Basilije u poslanici 338. pominje vjeru Gota, Asholija episkopa Soluna, najslavnijeg među katolicima, kojeg naziva αλείπτην (tako se nazivahu atlete koji se za nadmetanje mazahu uljem), jer ih podsticaše da se mučeništvu hrabro podvrgnu. I napokon, čestita mu, što su njegova djela ukrasila vjeru kod varvara, u vrijeme kada Arijanci kod Rimljana crkvu bijahu uništavali. Niže ćemo navesti mjesta iz ove poslanice koja su značajnija, gdje se govori o prenosu tijela sv. Save. Sada počujmo Avgustina, koji nakon nekih objava o progonima od strane Valenta imperatora Arijanaca i drugih vladara protiv crkve, ovo dodaje u knjizi 18, gl. 52 o "Državi Božijoj". "Da možda ne treba smatrati progonom, kada je kralj Gota, u samoj Gotiji, nevjerovatno okrutno progonio hrišćane, koji nisu bili ništa drugo nego katolici, od kojih je većina ovjenčana mučeništvom, kao što smo čuli od neke braće, koji tada bijahu dječaci i potpuno se sjećahu svega što su vidjeli." A Ambrosije koji opisuje u poslanicama 15. i 16. najbolje pohvale Aholija u izlaganju Jevanđelja po Luki, knj. 2, br. 37. kaže da je Hrist Gotima naredio i da su oni objavili "Hristove mučenike." Potom je dodao da su Goti možda pobijedili Rimljane "jer njega priznavahu ovom ponudom krvi, kome Arijanci", tj. Rimljani "postavljahu pitanje porijekla." Sigurno kod Teodorita, pred kraj 4. knjige "Istorije crkve", Trajan i drugi vojni carevi, pripisuju pobjede Gota protiv Rimljana Valentovoj bezbožnosti, koji je pravovjerne svuda mučio. Neoprezno je stoga Sokrat, poredeći prethodna vremena svojim vremenom, napisao da su Goti u ono vrijeme bili Arijanci, u kome je Atanarik divljao protiv hrišćana; što se dogodilo u poslednjim godinama Valentove vladavine, a što treba da se odnosi na same početke hrišćanske vjere kod Gota.

Goti prelaze u arijanstvo

4. Svakako se svi stari autori slažu da su Goti hrišćani iz zajednice katoličke crkve prešli u arijanstvo i tu promjenu najvećma pripisuju Ulfili, njihovom slavnom episkopu: koji kad se jednom se priključio iskrenoj vjeri svojih starih, napokon je namamljen riječima ili darovima Eudoksija ili Euzoja prešao na arijansku stranu, kao i cijeli narod Gota, koji je, kako kaže Teodorit, podržavao da se "kaže da je Sin tvorevina". Štaviše, pošto stalno ispovijedahu da ne mogu dalje odstupati od doktrine svojih prethodnika, ubijedio ih je da "nema nikakve razlike" između katolika i Arijanaca, "nego da se raskol dogodio iz ispraznog nadmetanja". Da su Goti hrišćani bili daleko od arijanske jeresi, koji su pod progonom Atanarika trpjeli mučeništvo, jasno je iz "Hronike episkopa" Isidora Španca. Ovaj 407. god pripovijeda da je Atanarik "većinu hrišćanskih Gota, koji odbijahu da žrtvuju idolima, učinio mučenicima; a ostalima, pogođenim mnogim progonima, pošto se bojao da ih ubije pred gomilom, dao je mogućnost, štaviše,

Martyres fuisse censeat, quod *Christianam religionem simplici animo amplexi, pro fide Christi vitam hujus saeculi contemserint.* Verum longe aliter de istis sanctis Martyribus sentiendum est, quos in Ecclesiae catholicae sinu gloriosum martyrium consummasse, praeter epistolam totius ecclesiae Gotthicae de martyrio sancti Sabae inferius exhibendam, testes habemus omni exceptione majores Basilium Magnum, Ambrosium, Augustinum, aliosque indubitatae fidei auctores. Et primum quidem Basilius epist. 338. Gotthorum fidem laudat, Ascholium Thessalonicensem Episcopum inter Catholicos celeberrimum, eorum ἀλείπτην (sic quit athletas ad certamen inungebant dicebantur) appellat, quod eos ad martyrium fortiter subeundum excitaret. Ac tandem ipsi congratulatur, quod eo tempore, quo Ariani apud Romanos Ecclesiam devastabant, fides apud barbaros ejus operа floresceret. Loca hujus epistolae insigniora infra proferemus, ubi de sancti Sabae translatione. Nunc itaque audiamus Augustinum, qui post aliqua praemissa de Valentis Imperatoris Ariani, aliorumque Principum adversus Ecclesiam persecutionibus, haec subjungit lib. 18. de Civitate Dei cap. 52. *Nisi forte non est persecutio computanda, quando Rex Gotthorum in ipsa Gotthia persecutus est Christianos crudelitate mirabili, cum ibi non essent nisi* Catholici, *quorum plurimi martyrio coronati sunt, sicut a quibusdam fratribus, qui tunc illic pueri fuerant, et se ista vidisse incunctanter recordabantur, audivimus.* Ambrosius vero, qui beati Ascholii laudes potissimum in epistol. 15 et 16. prosequitur, in Expositione Evangelii secundum Lucam lib. 2. num. 37. ait Gotthis Christum imperasse, eosque edidisse *Christi Martyres.* Deinde vero subjungit ideo fortassis a Gotthis Romanos devictos fuisse, *quoniam quem illi oblatione sanguinis fatebantur, huic Ariani,* Romani scilicet, *quaestionem generis inferebant.* Certe apud Theodoritum sub finem libri 4. Hist. eccles. Trajanus, aliique militiae principes, Gotthorum in Romanos victorias Valentis impietati, qui Orthodoxos ubique vexabat, tribuunt. Incaute itaque Socrates, anteriora tempora per suam aetatem metiens, Gotthos eo tempore Arianos fuisse scripsit, quo adversus Christianos Athanaricus saeviebat: quod sub extremis Valentis imperii annis contigit, ad ipsa Christianae fidei apud Gotthos initia referendo. Certe Gotthos Christianos ex Ecclesiae catholicae communione ad Arianismum transiisse consentiunt omnes antiqui scriptores, hancque mutationem Ulfilae, celebri apud eam gentem Episcopo, ut plurimum adscribunt: qui cum aliquamdiu majorum suorum sincerae fidei adhaesisset, tandem in Arianorum partes Eudoxii, seu potius Euzoïi verbis et muneribus illectus transiit, totamque gentem Gotthorum, qui, ut ait Theodoritus, *Filium creaturam dici* sustinuerunt: immo cum a majorum suorum doctrina se discedere nullatenus posse constanter profiterentur, persuasum eis est, nullam esse inter Catholicos et Arianos *dogmatum discrepantiam, sed ex inani altercatione ortum fuisse discidium.* Quam vero ab Ariana haeresi alieni fuerint Gotthi Christiani, qui sub Athanarici persecutione martyrium pertulerunt, patet ex Isidori Hispalensis Episcopi Chronico. Hic enim Aera 407. narrat, Athanaricum e Christianis Gotthis *plurimos, qui idolis immolare renuerant, Martyres fecisse; reliquos autem multis persecutionibus afflictos, dum prae multitudine horreret interficere, dedit licentiam, immo magis coëgit de regno suo exire, atque in Romanorum migrare provinciam.* Aera autem 415. modum describit, quo eadem Gotthorum gens in Arianam haeresim delapsa est. Sed tandem aera 416. post relatam Valentis Imperatoris mortem, quem Gotthi vivum in tugurio quodam incenderunt, sic de Gotthis jam Arianis et victoribus narrationem prosequitur. *Invenerunt autem eo proelio Gotthi confessores priores Gotthos, quos dudum propter fidem a terra sua expulerant, et voluerunt eos sibi ad praedae societatem conjungere. Qui cum non adquievissent, aliquantis interfectis, alii montuosa loca tenentes, et refugia sibi qualiacumque construentes, non solum perseverarunt* Christiani Catholici, *sed etiam in concordia Romanorum, a quibus dudum excepti fuerant, permanserunt.* His denique Patribus adjungi posset sanctus Hieronymus, qui in Chronico Athana-

isse constat.

Gotthi in Arianismum lapsi.

prislio ih da odu iz njegovog kraljevstva i da migriraju u rimsku provinciju". Godine 415. opisuje način na koji je narod Gota prešao u arijansku jeres. Ali, napokon, 416. godine, nakon navedene smrti imperatora Valensa, koga su Goti živog bili zapalili u nekoj kolibi, ovako slijedi priča o Gotima, tada već Arijancima i pobjednicima. "Goti pronađoše u ovoj bici ispovjednike, priore gotske, koje još odavno zbog vjere njihove bijahu protjerali i htjedoše da im se oni pripoje za pljačkanje. A oni, kad se nisu složili sa tim, i pošto je nekolicina bila ubijena, zauzevši brdovita mjesta i gradeći sebi kakva-takva pribježišta, ne samo da ostadoše hrišćanski katolici, nego ostadoše u slozi sa Rimljanima, koji ih odavno bijahu bili prihvatili." Ovim Očevima se može dodati sv. Hijeronim, koji u "Atanarikovoj hronici" nabraja proganjanja koja bijahu podsticana protiv crkve: i Orosije koji u knj. 7, gl. 19. naziva "mučenicima" one koji su u istom progonu ubijeni. Lako bi bilo pomenuti druge, takođe crkvene pisce, da se ne bojim da sam već više nego što se pristoji, o ovoj stvari izložio, premda je prikladno, da ne kažem neophodno za oslikavanje iskrene vjere gotskih mučenika. A sada se pripovijedanje odnosi na same mučenike.

Imena gotskih mučenika

5. Od tolikih mučenika, za koje se zna da su bili krunisani u ovom progonu, malobrojni su sasvim, čija su Žitija, ili makar imena do nas došla. Bartusija i Verka, presvitere sa samim Arpilom i drugim trima preko 30 mučenika, slave Grci u "Menejama" na dan 26. marta, za koje se kaže da su u vrijeme kralja Jungerika, okupljeni u nekoj crkvi, svi zajedno sa njom izgorjeli, u vrijeme kada Valentinijan, Valent i Gracijan vladahu Rimom. Njihova djela se slave 26. marta po Bolandijanu. A od onih koji su trpjeli mučeništvo za vrijeme Atanarika, samo su nam poznati Nikita i Sava. Čini se da je Nikita bio čuveniji kod Grka, koga naravno među "Velikim mučenicima" pominju ne samo "Meneje", u kojima se slavi 15. septembra, nego i Nikifor u knj. 11. gl. 48. "Istorije crkve" kao i "Suida". Ali njegova žitija se samo kod Metafrasta pominju, koja je Surije izdao na latinskom 15. septembra.

Žitija sv. Save

6. A žitija Savina, koji je bio nešto manje čuven kod ovih, stigla su do nas iz pouzdanijih dokumenata. Preostaje svakako izvanredna poslanica gotske crkve koju ćemo navesti niže iz verzije Franciska Zinija za grčki rukopis Vatikanske biblioteke, prikupljena od Aprila Bolandijana, koja je čas na grčkom, čas na latinskom izdavana. Sveti Sava je trpio mučeništvo za vrijeme konzula Modesta i Arinteja tj. godine 372, petog dana praznika nakon Uskrsa, 12. aprila, kada se pominje od nekih Latina i Grka. U "Menejama", pak, skorašnjim, njegov praznik je preveden na dan 15. ili 18. istoga mjeseca, ne znam iz kog razloga, kada epitome njegovog mučeništva stoje u "Menologiji" imperatora Basilija kod Canis tom 3. starog izdanja.

Tijelo je prenijeto u Kapadokiju

7. Nadalje, kada se ono što se o mučeništvu sv. Save, tako i o prenosu njegovog tijela koje se iznosi u ovoj poslanici gotske crkve, uporedi sa poslanicama 338. i 339. sv. Basilija, lako će moći svako da opazi da se radi o jednom istom mučeniku koji se u oba slučaja pominje, čije je sveto tijelo bilo prenijeto iz Gotije u Kapadokiju. Čini nam se da je priču o mučeništvu istog sv. Save napisao Asholije, episkop Soluna, koji je tada živio među Gotima, koju je prenio pod imenom gotske crkve u crkvu Kapadokije, kojoj je tada bio na čelu Basilije Veliki. Sve se ovo može jasno dokazati iz prethodno pomenutih poslanica Basilija, koje je napisao

rici persecutionem inter alias, quae adversus Ecclesiam concitatae sunt, enumerat; et Orosius, qui lib. 7. cap. 19. eos qui in eadem persecutione interempti sunt, *Martyres* appellat. Alios item ecclesiasticos scriptores laudari in promptu esset, ni vererer plura jam, quam par esset, hac de re attulisse, quamquam ad illustrandam Gotthorum Martyrum sinceram fidem opportuna, ne dicam necessaria. Jam vero ad ipsos Martyres recurrat oratio.

Mart. Gotthorum nomina.

4. Ex tot Martyribus, quos sub hac persecutione coronatos fuisse constat, pauci admodum sunt, quorum Acta, aut saltem nomina ad nos usque pervenerint, Barthusium et Vercam presbyteros cum Arpila solitario, aliisque tribus supra viginti Martyribus, celebrant Graeci in Menaeis die 26. Martii, qui sub Jungherico rege in ecclesia quadam congregati, communi cum ipsa incendio cremati dicuntur, eo nimirum tempore, quo Valentinianus, Valens et Gratianus Romanis imperabant. Istorum Acta habentur die 26. Martii Bollandiani: at ex his qui sub Athanarico passi sunt, Nicetas solummodo et Sabas nobis innotescunt. Nicetas celebrior apud Graecos videtur fuisse, quippe quem inter *Μεγαλομάρτυρας*, non solum Menaea, in quibus die 15. Septembris recolitur, sed etiam Nicephorus lib. 11. Hist. eccles. cap. 48. et Suidas recensent. Sed ejus Acta nonnisi ex Metaphraste habentur, quae

Sabae Acta.

Latine a Surio edita sunt die 15. Septembr. Sabae vero, cujus memoria paullo minus celebris apud recentiores habetur, gesta ex certioribus monumentis ad nos pervenere. Superest quippe egregia epistola ecclesiae Gotthicae de ejus martyrio, quam infra ex versione Francisci Zini ad ms. graecum bibliothecae Vaticanae collatam exhibituri sumus ex Aprili Bollandiano, ubi haec cum graece, tum latine edita est. Passus est autem sanctus Sabas Modesto et Arintheo consulibus, id est anno 372. feria quinta post Pascha, die 12. mensis Aprilis, quo die a Latinis et Graecis nonnullis memoratur. In Menaeis tamen recentioribus ipsius festum ad diem 15. aut 18. ejusdem mensis, nescio qua de causa, translatum est, qua die ejus passionis epitome in Menologio Basilii Imp. habetur apud Canis. tom. 3. antiq. lection.

Corpus in Cappadociam translatum.

5. Porro si ea quae tum de sancti Sabae martyrio, tum de ejus corporis translatione in hac Gotthicae ecclesiae epistola referuntur, cum sancti Basilii epistolis 338 et 339. conferantur, facile quivis advertere poterit, unum et eumdem esse Martyrem, qui utrobique laudatur, cujus sacrum corpus e Gotthia in Cappadociam translatum fuit. Quin et veri simile nobis videtur, ejusdem sancti Sabae martyrii narrationem a celebri Ascholio Episcopo Thessalonicensium, qui tunc inter Gotthos versabatur, conscriptam fuisse, quam Gotthicae ecclesiae nomine ad Cappadociae ecclesiam, cui tunc praerat Basilius Magnus, transmisit. Haec sane omnia ex praelaudatis Basilii epistolis, quae ipsi Ascholio sunt inscriptae, probari possunt. Sic ipsum laudat Basilius epistola 339. et Martyris corpus a se susceptum agnoscit. *Apud gentes barbaras, in vicino positas, gentem quae te produxit honorasti; veluti probus et honestus agricola fructuum tuorum primitias ad illos transmittendo, qui semina tibi suppeditaverant ..... Veritatis istius testis est ille ipse, qui nuper justitiae corona redimitus est, quem gavisi suscepimus, Deumque simul venerati sumus, qui per omnes denuo nationes cursum Evangelii adimplevit Christi sui.* At in epistola praecedenti persecutionis descriptionem ab Ascholio ad se transmissam multis verbis extollit Basilius, ex qua etiam patet Ascholii narrationem cum Sabae martyrio et Gotthici cleri epistola omnino concordare. Integram epistolam hic exhibere operae pretium esset: sed brevitatis causa, loca dumtaxat aliquot seligere sufficiat. *Quidnam enim*, inquit, *non epistola continebat? num non erga Dominum dilectionem? nonne illud de Martyribus narratum miraculum, quod expresse adeo formam et effigiem naturae tuae referebat, ut res gestas mihi ob oculos repraesentaret? ... Itaque cum in manus hanc epistolam sumerem, illamque legendo lustrarem, aliquoties animadvertere potui spiritus in illa redundantem gratiam. Apud saecula me priora versari arbitrabar, cum florerent adhuc ecclesiae Dei, fide radicatae, conjunctae caritate, ita ut in unico corpore diversa membra et multiplicia*

samom Aholiju. Tako ga pominje Basilije u poslanici 339. u kojoj priznaje da je on sam preuzeo tijelo mučenika. "Kod varvarskih plemena, koja žive u susjedstvu, poštovao si pleme koje te je uzvisilo; kao častan i valjan zemljoradnik koji prvine svojih plodova njima prebacuje, koji ti sjeme bijahu nabavljali.... Svjedok te istine je isti onaj koji je nedavno ovjenčan vijencem pravde, koga smo uz radost prihvatili. I jednako smo poštovali Boga, koji je kroz sve narode opet tok Jevanđelja svoga Hrista ispunio." Ali u poslanici koja je prethodila, Basilije mnogim riječima veliča opis progona koji mu je bio poslao Aholije, odakle se također vidi da se pripovijedanje Aholijevo potpuno poklapa sa mučeništvom Save i poslanicom sveštenstva gotskog. Vrijedno je truda ovdje izložiti integralnu poslanicu: ali zbog skučenosti prostora, biće dovoljno probrati makar pojedina mjesta. "Jer što", kaže, "nije sadržavalo pismo?Ako ne ljubav prema Gospodu? Zar nije ono čudo pripovijedano o Mučenicima, što iznosaše jasno lik i izgled tvoje naravi, da predoči mojim očima događaje? ... Stoga kad uzmem u ruke ovo pismo i pročistim se čitajući ga, koliko puta sam mogao opaziti duh u ovoj milosti koja se razliva. Smatrah da sam proživio pređašnje vjekove, kad cvjetaju do danas crkve Božije, vjerom ukorijenjene, povezane ljubavlju, tako da u jednom tijelu različiti i mnogostruki udovi jednim dahom dišu. Kad mogu označiti na otvorenom svjetlu progonitelje i muke progona, narod iscrpljen ratom još više se uvećao i krv ovih mučenika crkve je natopila i borce za istinu umnožene proizvela, koji se pripremaju za nadmetanje podstaknuti žarkom željom prethodnika... Vratiše se srca naša ka staroj blaženosti nekadašnjoj, time što nam stigoše iz udaljenih krajeva pisma o ljepoti ljubavi koja cvjeta. Postoji svjedok među ovim varvarima, koji žive preko Dunava, da se tamo brižljivo ispovijeda vjera tamo utvrđena. Potom zaista pominje samog Aholija, koji se potpuno predao podsticanju pravednika za borbu. "Kad borca", kaže, "tj. mučenika opazimo, propovijedali smo sreću njegovu, koji, bez sumnje, vijenac pravednosti od pravednog Sudije namjerava da primi, zato što je većinu nadahnuo na borbu za vjeru." I malo kasnije o blaženom "Eutihiju", kazano na kapadokijskom, za koga se pričaše da je preveo u vjeru Gote, ovako o mučenicima pripovijeda. "Cijelo tvoje pripovijedanje je o atletskim nadmetanjima, o tijelima pobožnosti, pogaženim varvarskim divljanjima od ljudi neustrašivih i nikakvim strahom uplašenim; o raznim vrstama mučenja, kojima se služahu progonitelji, stalnim prepirkama između boraca, vodom, drvetom, čime sve mučenici bijahu ubijani."

unitam redderent respirationem. Cum persecutores et passi persecutionem in aperta luce designari possent, populus bello impetitus magis adaugeretur, et sanguis ille Martyrum ecclesias irrigaret, athletasque veritatis multiplicatos produceret, parantibus se ad certamen secuturis, a praecedentium zelo excitatis ..... Redierunt corda nostra ad priscam aliquatenus beatitudinem, eo quod de remotis regionibus advenerint nobis litterae de amoris pulcritudine efflorescente. Testis nobis adest ab illis usque barbaris, qui ultra Danubium regiones colunt, Fidei ibi in professione positae exaccurationem depraedicans. Deinde vero ipsum Ascholium laudat, quod totus in excitandis ad certamen fidelium animis incumberet. *Cum athletam*, inquit, id est Martyrem, *intueremur, praedicebamus felicem illius aliptam, qui et ipse procul dubio coronam justitiae de justo Judice percepturus est olim, propterea quod quam plurimos ad certamen pietatis animaverit.* Et post aliquot de beato viro *Eutyche* Cappadoce dicta, quem Gothos ad fidem adduxisse ferebant, sic de Martyribus prosequitur. *Narratio tua tota est de athleticis certaminibus, de corporibus pietatis ergo decarminatis, barbarorum furoribus concalcatis ab hominibus impavidis, nec ullo terrore tremefacicndis; de variis tormentorum generibus, quibus usi persecutores, continuis depugnantium concertationibus, aqua, ligno, per quae omnia Martyres consummabantur.*

EPISTOLA ECCLESIAE GOTTHICAE

Anno Christi 372.

DE MARTYRIO SANCTI **SABAE.**

Ex ms. Graeco Vaticano cum editis collata in Aprili Bollandiano.

I. Ecclesia Dei, quae est in Gotthia, Ecclesiae Dei quae est in Cappadocia, et omnibus Ecclesiae catholicae Christianis, ubique gentium habitantibus, misericordia, pax et caritas Dei Patris et Domini nostri Jesu Christi impleatur. Quod a beato Petro dictum est; In omni gente, qui timet Deum et operatur justitiam, acceptus est ei; nunc etiam verum esse declaratur. Hoc enim in beato SABA confirmatum est, qui est Martyr Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Cum enim genere Gotthus esset, et in Gotthia in medio generationis pravae atque perversae vitam ageret, ita viros imitatus est sanctos, et cum ipsis omni genere virtutum Christum coluit, ut in mundo tamquam stella fulgeret. Jam inde enim ab ipsa infantia Domini nostri Jesu Christi religionem complexus, virtutem perfectam existimavit, per Filii Dei cognitionem evadere in virum perfectum. Quia autem diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, strenue adversus hostem pugnans, et hujus vitae malis superior existens, atque pacem cum omnibus habens, ad supernae vocationis bravium pervenit. Memoriae igitur gratia et aedificationis piorum, postea quam ipse in Domino conquievit, tacere et quiescere nequaquam permittimur: sed ad praeclara ipsius facta conscribenda impellimur. Fuit enim fide rectus, ad obediendum in omni justitia promtus, mitis, religiosus, imperitus sermone, non autem scientia; cum omnibus pacificus, pro veritate loquens, os idololatris obstruens; non superbus, sed (quod humiles decet) subjectus; non petulans in loquendo, sed quietus; ad omne opus bonum propensissimus: psallens in ecclesia, ejusque magnam curam gerens: pecuniam possessionesque despiciens, nisi quatenus necessitas exigebat, sobrius, et omnibus in rebus continens: maxime autem a feminarum abhorrens consuetudine; precationibus et jejuniis quotidie incumbens, ab inani gloria alienus, omnes ad recte vivendum incitans, quae ex virtute atque officio sunt exsequens, fugiensque contraria: integram denique fidem, quae per dilectionem operatur, observans, ac numquam desinens in Domino cum libertate loqui. Neque enim semel, sed saepe, antequam pro fide martyrio coronaretur, re ipsa se ipsum verae pietatis acerrimum defensorem ostendit [1].

Act. 10, 35.

Sabae sanctitas.

1) Nihil hic de militia, quam tamen Sabam exercuisse dicunt recentiores Graeci.

Poslanica gotske crkve o mučeništvu svetog Save
Iz grčkog rukopisa vatikanskog sa izdanjima koja je prikupio Aprilije Bolandije.
Ljeta Gospodnjeg 372.

I Crkva Božija, koja je u Gotiji, crkvi Božijoj koja je u Kapadokiji i svim hrišćanima katoličke crkve koji svuda na svijetu žive, milosrđe, mir i ljubav od Boga Oca i Gospoda našeg Isusa Hrista neka ih ispuni. Kao što je rekao blaženi Petar: "Prihvata ga svaki narod, koji se boji Boga i sprovodi pravdu; sada se pokazuje da je to istina. To je potvrđeno i u svetom Savi, koji je mučenik Božiji i Spasitelja našeg Isusa Hrista. Iako je porijeklom Got i u Gotiji je živio među porodom izopačenim i iskvarenim, tako je oponašao svete ljude i sa njima svakom hrabrošću poštovao Hrista, da je u svijetu sijao kao zvijezda. Već od rane mladosti obuhvativši vjeru Gospoda našeg Isusa Hrista, smatrao je savršenom vrlinom da postane savršeni čovjek kroz spoznanje Sina Božijeg. Jer onima koji ljube Boga sve se izvršava u dobru i dolazi im višnji poziv kad se bore odvažno protiv neprijatelja i nadvisuju zla ovog života i drže mir sa svima. U znak sjećanja i kasnije izgradnje pobožnih, kad se upokojio u Gospodu, nipošto nam nije dopušteno da ćutimo i ne zborimo: nego se nagonimo da napišemo njegova izvanredna djela. Bijaše ispravan u vjeri, spreman na pokoravanje pravdi, blag, pobožan, nevičan zborenju, ali ne i znanju; sa svima miroljubiv, gorljiv za istinu, protivnik idolatrije; ne ohol već (kako dolikuje smjernima) pokoran; ne raskalašan u govorenju, nego tih; za svaki dobar posao uvijek voljan; pjevaše psalme u crkvi o kojoj je vodio veliku brigu: preziraše novac i svako imanje, osim onoga što bijaše neophodno za život, trezven i u svim stvarima umjeren: najvećma se užasavaše opštenja sa ženama; svakodnevno posvećen molitvama i postu, nesklon ispraznoj slavi, podsticaše svakoga na valjano življenje, slijedeći ono što su hrabrost i obaveza i bježeći od protivnosti; napokon, čvrstu vjeru, koja se sprovodi kroz ljubav pazio je i nikada ne odstupaše da govori u Gospodu sa slobodom. Ne jednom, već često, prije nego što se ovjenčao mučeništvom zbog vjere, pokazao se najoštrijim braniteljem istinske pobožnosti[45].

II Kad su vladari Gotije i magistrati počeli da progone hrišćane i prisiljavaju ih da čine žrtve idolima; neki saplemenici savjetovahu da hrišćanima svojim susjedima za žrtve ponude ono što nije bilo žrtvovano i tako su spasili svoje bližnje i prevarili progonitelje; kad je slučaj otkriven, blaženi Sava ne samo da je odbio da jede tu hranu, nego javno istupajući, prosvjedovao je svima: "Ako neko", govorio je, "od mesa ovoga bude jeo, ne može biti hrišćanin" i tako je pazio da niko ne upadne u đavolovu zamku. Zbog toga ga protjerahu iz sela oni koji bijahu tako prevareni; ali kasnije ga ponovo pozvaše. Kad su opet počeli progoni[46], neki saplemenici iz istog sela, nudeći žrtve demonima, hoćahu potvrditi zakletvom da nema nijednog hrišćanina u njihovom selu. Ali Sava opet istupajući javno sa vjerom i stupivši pred njihovu skupštinu reče: "Neka se niko ne zakune za mene da ja nisam hrišćanin." Napokon, kad je progonitelj navalio, pomenuti saplemenici zaklehu se svojim bližnjim sakrivenim da je u njihovom selu samo jedan hrišćanin. Kad to ču, nepravedni vladar naredi da onog jednog (a to bijaše

[45] Ovdje se ništa ne navodi o vojnoj službi koju je, kažu skorašnji Grci, služio Sava. Drugi je onaj Sava, gotski vojni zapovijednik (dux militum), za koga se priča da je u Rimu sa drugih 70 mučenika trpio muke za vrijeme imperatora Aurelijana. O njemu se govori kod Bolandijana na dan 24. aprila, koga neki miješaju sa našim Savom.

[46] Grčki tekst: Πάλιν δε κινηθέντος πειρασμού, κατά το ειωθός υπό των Γάλλων. Čini se da se ovim riječima, kako kaže Bolandijan, označava svakogodišnje proganjanje, koje su sprovodili inkvizitori po selima itd. Ovdje se opaža, kako se slaže Žitije sveog Save sa Hronikom Hijeronimovom. Ovo proganjanje se datira godine 370, koja se prvo pominje u Žitijima. Tada je obnovljeno naredne godine: kada je Sava uhvaćen, a kasnije pušten. Napokon, treće godine progona, tj. 372. iskusio je mučeništvo.

Persecutio in Gotthia.

II. Cum enim Gotthiae principes et magistratus coepissent Christianos homines insectari, et cogere ut ederent idolis immolata; et gentiles quidam consilium iniissent, ut Christianis propinquis suis pro immolatis proponerent quae immolata non essent, itaque propinquos suos servarent ac persecutores deciperent; re cognita, beatus Sabas non solum ipse comedere cibos veritos recusavit, sed in medium prodiens, protestatus est omnibus: *Si quis*, inquiens, *ex carnibus illis comederit, Christianus esse non potest,* atque ita cavit, ne omnes in diaboli laqueum inciderent. Hac de causa, qui fraudem hanc moliebantur, eum ex illo vico expulerunt; sed postea revocarunt. Ceterum cum rursus mota esset *persecutio* [2], quidam ex ejusdem vici gentilibus, victimas daemonibus offerentes, jurejurando volebant affirmare, neminem in vico suo Christianum hominem reperiri. Verum Sabas cum fiducia iterum in medium prodiens, et ad consessum illorum accedens: *Nemo,* inquit, *pro me juret, ego enim Christianus sum.* Denique instante persecutore, praedicti gentiles, celatis propinquis suis jurarunt, non esse in vico suo, nisi unum Christianum. Quo audito, Princeps iniquitatis jussit, unum illum (hic autem erat beatus Sabas) adduci. Et cum esset adductus, ex iis, qui circumstabant, quaesivit, quid haberet in bonis. Illis autem respondentibus: Nihil amplius, quam id quod erat indutus; contemsit eum vir iniquus. Neque prodesse, qui ejusmodi est, inquiens, nec obesse potest. Atque ita locutus, jussit eum extrudi.

Persecutio iterum mota.

Sabas vocatur.

Tertia persecutio.

III. Postea cum ingens rursum in Gotthia a peccatoribus persecutio moveretur, et sanctus Paschae dies appropinquaret, ad aliud opidum voluit proficisci, ut cum Gutthica presbytero sanctum illum diem celebraret. Sed iter facienti apparuit vir procero corpore adspectuque splendido venerabilis, et dixit: Revertere, et vade ad Sansalam presbyterum. Sabas autem respondit: *Abest*, inquiens, *Sansalas.* Fugerat enim propter persecutionem, et in Romania [3] commorabatur: sed tunc propter diem Paschae domum redierat, quam ob rem Sabas, cum ejus reditum ignoraret, ita responderat, et ad Gutthicam presbyterum ire contendebat. Verum cum mandato illius magni viri a se conspecti parere nollet, repente, cum serenum tunc esset, magna nivis copia terrae faciem sic occupavit, ut iter intercluderetur, et Sabas progredi non posset. Intellexit igitur se Dei voluntate ab itinere prohiberi jubentis ut ad Sansalam presbyterum se conferret. Quare Deo gratias agens reversus est; et cum gaudio Sansalam conveniens, narravit ei et aliis compluribus id quod in via perspexerat. Simul igitur Paschae diem celebrarunt. Tertia autem post celebrationem nocte, ex impiorum decreto, Atharidus, Rhotesti reguli * filius, cum magna impiorum latronum manu in pagum irruit: et domi suae presbyterum dormientem offendens, eum vinciri jussit simul cum Saba, quem e lectulo nudum sustulerant: ac presbyterum quidem in curru collocarunt; Sabam autem nudum, ut erat genitus, per spinas, quas nuper succenderant, pertraxerunt; comprimentes eum, et fustibus ac flagellis verberantes: adeo erant adversus Dei servos immites ac saevi. Sed hostium crudelitas viri justi patientiam ac fidem exercuit. Cum enim dies advenisset, in Domino glorians persecutores suos allocutus est ad hunc modum: *Nonne me per loca aspera et spinosa nudum et sine calceis pertraxistis? Cernite an pedes mei laesi sint; et utrum in corpore meo appareant verberum*

* Graec. Ῥωϑεστέου τοῦ Βασιλίσκου.

Sabas et Sansalas apprehensi.

Alius est Sabas Gotthus Dux militum, quem Romae cum 70. aliis Martyribus passum ferunt sub Aureliano Imperatore. De eo Bollandiani die 24. Aprilis, quem nonnulli cum nostro Saba confudere.

2) Graecus textus, *Πάλιν δὲ κινηϑέντος πειρασμοῦ, κατὰ τὸ εἰωϑὸς ὑπὸ τῶν Γοτϑῶν.* Quibus verbis videtur, ut observant Bollandiani, indicari annua persecutio, circumeuntibus inquisitoribus per vicos etc. Hinc perspicuum est, quam recte concordent S. Sabae Acta cum Hieronymi Chronico. Hic enim persecutionis initium anno 370. consignat, quae prima est in Actis memorata. Tum anno sequenti renovata est: in qua Sabas comprehensus, postea dimissus est. In tertia tandem anno 372. martyrium consummavit.

3) *Plurimi,* inquit Orosius lib. 7. cap. 19. *in Romanum solum non trepidi velut ad hostes, sed certi quasi ad fratres pro Christi confessione* fugerunt.

blaženi Sava) dovedu. I kad bi doveden, upita one koji stajahu okolo što ima od dobara. A kad ovi odgovoriše: "Ništa više, osim ono u što je obučen: prezre ga taj nepravedni čovjek, govoreći da ne može ni koristiti, a ni škoditi neko ko je takav. I rekavši to, naredi da se istjera.

III Kasnije, kada su progonitelji ponovo u Gotiji pokrenuli veliki progon i kad se približavao dan svete Pashe, htio je otići u drugi grad da sa gotskim presviterom taj sveti dan proslavi. Ali dok je putovao pojavi se čovjek visokog rasta i likom čudesno sjajnim i reče: "Vrati se, i idi presviteru Sansali". A Sava odgovori: "Nije tu Sansala." Bijaše naime pobjegao od progona i življaše u Rumuniji[47]: ali se tada zbog Pashe bijaše vratio kući, zbog čega Sava, pošto nije znao za njegov povratak, tako bijaše odgovorio i namjeravaše da ide gotskom presviteru. A kada ne htjede da se prikloni naredbi onog velikog čovjeka, iznenada, pošto do tada bijaše mirno, velika količina snijega tako prekri zemlju da se zatvori put i Sava ne mogaše da nastavi dalje. Shvati dakle da je po Božijoj naredbi spriječen da putuje da bi došao kod presvitera Sansale. Stoga, zahvalivši se Bogu, okrenu se nazad: i sa radošću srete se sa Sansalom i ispriča i njemu i mnogim drugima ono što bijaše vidio na putu. Zajedno dakle proslaviše Pashu. A treće noći nakon praznika, po dekretu bezbožnika, Atarid, sin kraljevića Rotesta, upade u selo sa velikom četom bezbožnih razbojnika: i napavši kod kuće presvitera koji spavaše, naredi da se baci u okove zajedno sa Savom, koga bijahu podigli nagog iz kreveta: i prezvitera postaviše na kola; a Savu, gologa, kao od majke rođenog, vukli su kroz trnje koje nedavno bijahu potpalili, pritiskajući ga i šibajući korbačima: toliko bijahu protiv slugu Božijih grubi i surovi. Ali okrutnost neprijatelja ojača strpljenje i vjeru pravednika. Jer kad dođe dan u Gospodu slaveći progonitelje svoje govoraše ovako: "Zar me niste vukli po kamenju i trnju gologa i bosoga? Pogledajte jesu li mi ranjave noge; i da li se na tijelu mome vide znaci bičevanja koje ste mi zadali." A oni ne vidjevši na njegovom tijelu da postoji ijedan trag njihove okrutnosti, postaviše mu na ramena osovinu sa kola i na krajeve osovine raširiše mu ruke; i noge na isti način za drugu osovinu svezaše. I onda učiniše na osovine ga položivši da leži ničice ka zemlji: ne prestadoše da ga muče prije nego prođe najveći dio noći. A onda, dok su pomoćnici spavali, dođe žena i odveza ga. Bijaše probuđena noću da pripremi hranu ukućanima. A on oslobođen na istom tom mjestu ostade neustrašivo sa onom ženom i po-magaše joj. A kasnije, kad se razdani i kad se doznalo za to, okrutni Atarid naredi da se okuje i da se objesi o kućnu gredu.

IV Nedugo potom, dođoše poslanici od Atarida i doniješe hranu žrvtovanu idolima, ovako govoreći presviteru i Savi: "Ovo vam šalje veliki Atarid da pojedete i oslobodite duše svoje od smrti". "Ovo mi", odgovori presviter, "ne jedemo. Niti nam je dopušteno. Zbog toga recite Ataridu da radije naredi da nas razapnu ili da nas umori nekom drugom vrstom smrti." A blaženi Sava reče: "Ko ovo posla?" Odgovoriše: "Gospodar Atarid." "Jedan je", reče Sava, "Gospod Bog koji je na nebesima. Nečista je i profana ova hrana propasti, kao i sam Atarid koji ju je poslao." Dok je tako govorio sveti Sava, jedan od Ataridovih slugu, razgnijevljen, u grudi svetog čovjeka šiljak koplja tako zabode da svi prisutni povjerovahu da će odmah preminuti od žestine udarca. A on iz pobožnosti, savladavajući bol od rane, reče mučitelju:"Sada misliš da si me ubio ovim udarcem? No znaj da me toliko boli kao da si me udario lanenom krpom." Jasan znak ovog događaja je bio taj da niti je uzviknuo niti je, kao što obično biva u boli, jauknuo, niti se ikakav trag rane mogao opaziti na njegovom tijelu.

V Tada, kad se sve ovo saznalo, Atarid naredi da se ubije; i sluge nevaljalstva, pustivši presvitera Sansalu, odvukoše Savu ka rijeci koja se zove Musej[48], da ga tamo potope.

[47] "Mnogi", kaže Orosije u knj. 7, gl. 19, "pobjegoše u Rumuniju ne samo iz straha od neprijatelja, nego kod braće zbog ispovijedanje Hristove vjere."

[48] Tj. rijeka Valahija, kako misli Papebrohije, koju stanovnici i danas zovu Musovo, nije daleko od Teriska ili Targoviska, glavnog sjedišta Vojvode, kako nazivaju oblasnog vladara. Ova rijeka prolazi kroz grad Rebnik, i pritokom gubi ime, prije nego se spoji sa Dunavom.

signa, quae mihi inflixistis. Illi vero nullum in ejus carne videntes vestigium exstare crudelitatis suae, sublatum e curru axem super humeros ejus imposuerunt, et ad extremas axis partes manus ipsius extenderunt; pedes quoque similiter ad alterum axem alligarunt; et denique super axes ipsum projicientes, ut humi supinus jaceret, effecerunt: nec prius eum torquere destiterunt quam maxima noctis pars praeteriisset. Verum, ministris dormientibus, mulier accessit, et solvit eum. Nocte enim excitata fuerat, ut domesticis cibum pararet. Ille vero solutus eodem in loco mansit intrepidus cum muliere, et eam adjuvabat. Sed postea quam illuxit, re cognita, crudelis Atharidus manus ejus vinciri jussit, eumque ad trabem domus suspendi. Sabas dire tortus.

IV. Nec multo post venerunt quidam ab Atharido missi, et cibos idolis immolatos attulerunt, sic Presbyterum et Sabam alloquentes: Haec vobis magnus Atharidus mittit ut comedatis, et animas vestras a morte liberetis. *Haec nos*, respondit Presbyter, *non edimus. Neque enim nobis licet. Quam ob rem Atharidum cohortamini, ut nos potius jubeat crucifigi, aut alio genere mortis interfici.* Beatus autem Sabas: *Quis*, inquit, *haec misit?* Responderunt: Dominus Atharidus. *Unus*, inquid Sabas, *est Dominus Deus, qui in caelis est. Impuri et profani sunt isti perditionis cibi, quemadmodum et Atharidus ipse, a quo missi sunt.* Ita loquente Saba, unus e servis Atharidi ira inflammatus in sancti viri pectus pili sui cuspidem sic intorsit, ut adstantes omnes crederent, eum statim ex ictus violentia interiturum. Verum ille pietatis studio superans plagae dolorem: *Nunc*, inquit tortori, *arbitraris ictu me tuo sustulisse? Sed ita habeto, me adeo non doluisse, ut mihi videaris lanae floccum in me conjecisse.* Cujus rei perspicuum illud indicium fuit, quod nec exclamavit, neque, ut in dolore fieri solet, ingemuit, neque ullum in ejus corpore plagae vestigium apparuit. Uterque immolatitia respuit.

V. Tunc, his omnibus cognitis, Atharidus eum jussit interfici: et iniquitatis ministri, dimisso Sansala presbytero, traxerunt Sabam ad fluvium, qui vocatur Musaeus [4], ut ibi eum suffocarent. At beatus vir, praecepti Dominici memor, et proximum diligens sicut se ipsum: *Quid*, inquit, *peccavit presbyter quia mecum non moritur?* Non est tuum, responderunt ministri, istud praecipere. Tunc ille in exultatione Spiritus sancti exclamavit, ac dixit: *Benedictus es, Domine, et laudabile nomen Filii tui in saecula. Amen. Quoniam Atharidus quidem se ipse morte damnavit atque interitu sempiterno, me autem ad vitam mittit perpetuam. Sic enim tibi complacuit in servis tuis Domine Deus noster.* Et cum duceretur, numquam cessavit Deum collaudare; dignas non putans afflictiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae in sanctis revelabitur. Cum autem ad fluminis ripam ductus esset, ministri inter se: Cur non, inquiunt, dimittimus hominem hunc innocentem? Numquam enim Atharidus hoc resciturus est. Sed beatus Sabas dixit ad eos: *Quid nugamini, ac non potius facitis quod vobis est imperatum? Ego video id, quod vos non potestis intueri. Ecce stant e regione, qui me susceptur sunt in gloria.* Tunc eum ad aquam perduxerunt, gratias agentem Deo, atque eum collaudantem (spiritus enim ejus ad finem usque non destitit id facere) et in flumen projectum, eo ligno, quod collo ipsius alligaverant, in profundo suffocarunt: ita per lignum et aquam defunctus, in se verum salutis symbolum expressit. Erat autem annorum octo et triginta. Martyrio coronatus est quinta die sabbati* post Pascha, id est, pridie idus Aprilis, Valentiniano et Valente Imperatoribus, consulatum gerentibus Modesto et Arintheo. Sabas interfici jubetur. In aquis praetocatur. * Id est, hebdomadae.

VI. Deinde extraxerunt illum homicidae ex aqua, et insepultum reliquerunt. Verum nec ferae, nec volucres ejus reliquias attigere, sed a piis fratribus servatae sunt, easque clarissimus Dux Scythiae Junius Soranus [5],

4) Is est Walachiae fluvius, ut censet Papebrochius, qui hodieque ab incolis *Mussovo* dicitur, non longe a *Terisco* seu *Targovisco*, primaria Waivodae, sic regionis principem appellant, sede. Hic fluvius *Rebnick* opidum alluit, fretoque intermixtus nomen amittit, priusquam Danubio jungatur.

5) Zinus habet. *Jossoranus*, Graeca autem editio, *Οὔνιος Σωρανός*. Is est ad quem S. Basilius scribit epistolam 241. quam sic

A blaženi čovjek, sjećajući se Gospodnje naredbe i ljubeći bližnjega kao sebe samoga, reče: "Što je zgriješio presviter, pa da sa mnom ne umre?" Nije tvoje", odgovoriše sluge, "da to zapovijedaš". Tada on u uznesenju Duha svetoga povika i reče: "Blagosloven si, Gospode, i hvaljeno ime Sina tvoga na vjeke. Amen. Jer je Atarid samoga sebe osudio na smrt i vječnu propast, a mene šalje u vječni život. Jer si tako ti htio za sluge svoje, Gospode Bože naš." I kad bi odveden nije prestao da hvali Boga; ne smatrajući dostojnim patnje trenutne za buduću slavu, koja će se u svetima otkriti. A kad bi odveden do obale rijeke, sluge rekoše između sebe: "Zašto da ne oslobodimo ovog nevinog čovjeka? Atarid to nikada neće doznati". Ali im blaženi Sava reče: "Što to brblajte, bolje bi vam bilo da činite ono što vam je naređeno? Ja vidim ono što vi ne možete opaziti. Evo stoje iz ovog pravca oni koji će me prihvatiti u slavi." Tada ga odvedoše do vode i dok je zahvaljivao Bogu (jer njegov duh sve do kraja nije prestajao da to čini) baciše ga u rijeku sa sve drvetom koje mu bi okačeno oko vrata. Tako kroz drvo i vodu preminuvši, kroz sebe je izrazio istinski simbol spasenja. Imao je tada 38 godina. Mučeništvom je ovjenčan pet nedelja poslije Pashe, tj. uoči aprilskih Ida (4. april), za vrijeme imperatora Valentinijana i Valenta i konzula Modesta i Arinteja.

VI Potom izvukoše tijelo iz vode i ostaviše ga neukopanog. A njegovim posmrtnim ostacima ne približiše se ni zvijeri ni ptice grabljivice, nego su ih čuvala pobožna braća i njih je preslavni duks Skitije Junije Soran[49] poštujući Boga, poslavši ljude od povjerenja, prenio sa varvarskog mjesta u Rumuniju (rimsku teritoriju): i hoteći da ugodi svojoj domovini, vrijedan poklon, plod slavan zbog vjere posla u Kapadokiju u vaš kraj, po volji presvitera; tako je uredio Gospod, koji milost svoju daruje onima koji trpe i koji ga se boje. Zbog toga, onog dana kada je Mučenik ovjenčan, oni koji prinose žrtvu, javivši ovo ostaloj braći, da u cijeloj katoličkoj i apostolskoj crkvi uznoseći se, zajedno slave Gospoda, koji je odabrao svoje sluge. Svi pozdravite svece. Pozdravljaju vas ovi koji sa nama progone trpe. a njemu koji može sve nas milošću i blagonaklonošću svojom u nebesko kraljevstvo odvesti, slava, čast, vlast, veličanstvo sa jednorođenim Sinom i sv. Duhom, na vjeke vjekova. Amen.

[49] Kod Zina stoji Josoran, a u grčkom izdanju Unios Soranos. To je onaj kome Basilije piše 241. poslanicu, koju ovako zaključuje: "Valjano bi učinio ako bi se postarao da da se posmrtni ostaci mučenika prenesu u tvoju domovinu, samo ako ono što si mi dojavio važi da su progoni mučenika u onim karjevima. Pominje onoga koji slobodno ispovijeda ime Gospoda i krijepi one koji trpe progon zbog imena Gospodnjeg, što se može odnositi i na hrišćane Gote, koji bijahu prebjegli Rimljanima zbog progona, ili na pravovjerne Rimljane koje je Arijanac Valent okrutno proganjao. U ovoj situaciji Josoran je našao izvrsnog druga Betraniona Toma, episkopa cijele Skitije, o čemu pogledaj kod Teodorita u knj. 4, gl. 35 "Istorije crkve" i kod mnogih drugih autora.

Deum colens, missis viris fide dignis, e loco barbaro in Romaniam **transtulit:** et gratificari volens patriae suae, pretiosum munus, fructum fide **gloriosum,** misit in Cappadociam ad vestram religionem, ex voluntate **presbyterorum,** sic ordinante Domino, qui gratiam suam largitur sustinentibus et **timentibus** ipsum. Quam ob rem, qua die Martyr coronatus est, sacrificantes, **hoc reli**quis fratribus nuntiate, ut in omni Catholica atque Apostolica Ecclesia **ex**sultantes, collaudent Dominum, qui proprios servos suos elegit. **Salutate** omnes sanctos. Salutant vos hi, qui nobiscum persecutionem patiuntur. **Ei** autem, qui potest nos omnes gratia et benignitate sua in caeleste **regnum** perducere, gloria, honor, imperium, majestas, cum unigenito Filio, et sancto
SS. Trinitas. Spiritu in saecula saeculorum. Amen.

concludit: *Recte autem feceris, si et Martyrum reliquias ad patriam tuam mittendas cures, si modo id quod ad me perscripsisti, illa quae viget in iis locis persecutio etiamnum Martyras Domino consignet.* Eum vero laudat, quod libere profiteatur nomen Domini, et *eos recreet atque foveat, qui ob nomen Domini patiuntur persecutionem,* quod potest intelligi aut de Gothis Christianis, qui ad Romanos ob persecutionem confugiebant, aut certe de orthodoxis Romanis, quos Valens Arianus adeo graviter insectabatur. Egregium hac in re habebat socium Jossoranus Betranionem Tomorum, seu potius totius Scythiae episcopum, de quo vide Theodorit. lib. 4. Hist. eccles. cap. 35. et alios passim auctores.

PREDGOVOR ZA MUČENIŠTVO SVETOG SIMEONA[50]

1. Prilažemo žitije Simeona, sina Kleope, nasljednika Jakobovog u upravljanju jerusalimskom crkvom, o kome na raznim mjestima govori Eusebije a posebno u 32. poglavlju treće knjige Istorije. Ali nije precizan u hronologiji, tj. koje godine je Simeon stupio na dužnost, ako u poglavlju 11. treće knjige kaže da je njegov izbor izvršen nakon progona iz Jerusalima, jer ipak piše u Hronici da je iste godine Jakob bio ubijen. Da je tako sigurno je da je Simeon mnogo toga propatio, kako od Judejaca tako i od Rimljana, ne samo zbog veoma tegobnih vremena u državi jer je zbog judejske pobune protiv Rimljana svima bilo isto, već što je bio poznat kao učenik i srodnik Gospoda Isusa i porijeklo vodio iz kraljevske obitelji Davidove. Iz prvog razloga bio je omražen kod Judejaca koji su se grozili Hristovog imena, a iz drugog razloga od Rimljana, da ne bi docnije Davidovi potomci obnovili judejski rat. Otuda iz oba razloga, Simeon koji je već bio umakao ruci Vespazijana i Domicijana, napokon je u 120-oj godini iskusio slavno mučeništvo, za desete godine Trajanove vladavine, kako svjedoči Eusebije u Hronici, a ljeta Gospodnjeg 108. Drugi kao godinu njegove smrti navode 104. Grci ga slave 27. aprila a Latini 18. februara.

2. Dalje, Eusebije pripovijeda o uzroku i toku njegovog mučeništva po riječima Hegesipa iz pogl. 32. treće knjige "Crkvene istorije", gdje se čini da je cijelo poglavlje ovdje prezentovao, jer je drugačije teško razlučiti Eusebijevo pripovijedanje od Hegesipovih fragmenata.

[50] *P. 50.*

ADMONITIO

IN MARTYRIUM SANCTI SYMEONIS.

1. Jacobo Symeonem, Cleopae filium, ejus in Ecclesiae Jerosolymorum administratione successorem subjungimus; de quo variis in locis agit Eusebius, et praecipue lib. 3. Historiae cap. 32. At sibi non constat in assignando tempore, quo ad hanc sedem Symeon evectus est, siquidem lib. 3. cap. 11. ejus beati viri electionem ait factam fuisse post urbis Jerosolymitanae expugnationem, quam tamen in Chronico, eodem anno quo Jacobus interfectus est contigisse scribit. Ut ut sit, certum est Symeonem tum a Judaeis, tum a Romanis multa pertulisse, non solum ob impeditissima Reipublicae tempora, quod sane ob Judaeorum rebellionem adversus Romanos omnibus commune erat, sed quod Christi Domini cognatus et discipulus esset, et ex familia regia Davidis oriundus. Ob primam causam Judaeis invisus erat, qui Christi nomen abhorrebant: ob alteram vero Romanis, veritis, ne Davidis posteri aliquando bella Judaïca renovarent. Unde utrisque in unum concurrentibus, Symeon qui jam Vespasiani et Domitiani manus evaserat, tandem annos centum et viginti natus gloriosum martyrium pertulit, anno decimo Trajani Imperatoris, ut testatur Eusebius in Chronico, Christi CVIII. Alii ejus mortem ad annum circiter CIV referunt; cujus festum Graeci die vigesima septima Aprilis; Latini vero die decima octava Februarii celebrant.

2. Porro ejus martyrii causam et seriem narrat Eusebius ex Hegesippi verbis lib. 3. Historiae Eccles. cap. 32. quod totum caput huc referre visum est, cum alias Eusebii narrationem ab Hegesippi fragmentis sejungere difficile esset.

MARTYRIUM SANCTI SYMEONIS

EPISCOPI JEROSOLYMITANI.

Ex Hegesippo apud Euseb. lib. 3. Hist. Eccles. cap. 32. Edit. Valesianae.

Anno Christi circa 104.

I. Post Neronis ac Domitiani persecutionem, sub hoc, cujus nunc tempora commemoramus, Trajano, particularem quamdam per singulas civitates populari motu adversus nostros excitatam esse persecutionem accepimus. In qua Symeon Cleopae filius, quem secundum Ecclesiae Jerosolymitanae Episcopum constitutum esse docuimus [1], martyrio vitam finiisse memoratur. Hujus rei testis est is, cujus verba jam toties retulimus, Hegesippus. Qui de haereticis quibusdam verba faciens, ab iisdem circa haec tempora accusatum subjungit esse Symeonem, variisque tormentorum generibus per dies plurimos excruciatum eo quod Christianus esset, admirationi fuisse tum Judici, tum satellitibus ac ministris: tandemque eodem supplicii genere quod Dominus pertulit, vitam clausisse. Sed satius est verba ipsius scriptoris haec narrantis audire. Ex eorum, inquit, haereticorum numero quidam Symeonem Cleopae filium detulerunt, quod ex stirpe Davidis oriundus, et Christianus esset. Atque ita Symeon cum annos centum ac viginti natus esset, martyrium subiit, principatu Trajani Augusti, Attico Consulari Legato [2] Syriam administrante. Idem praeterea scribit, eos ipsos Symeonis accusatores, cum tunc temporis omnes ex regia Judaeorum tribu oriundi sollicite investigarentur, convictos esse, quod ex ea stirpe originem ducerent.

Symeon Episcopus Jerosolymitanus.

Variis tormentis affectus crucifigitur.

II. Porro hunc Symeonem non absurde quis dixerit et spectatorem et auditorem Domini fuisse: cum et diuturnitas vitae ipsius, et Evangeliorum

Fuit cognatus Christi.

1) Scilicet hoc Eusebii lib. 3. cap. 11.

2) Legati Caesaris alii erant Consulares, alii Praetorii. Syri Legatorum Consularium nomine annos suos designare tunc solebant, ut hic ex Josepho observat eruditus Valesius.

MUČENIŠTVO SVETOG SIMEONA EPISKOPA JERUSALIMA

Po Hegesipu kod Eusebija, knj. 3. Crkvene istorije, pogl. 32. Izdanje Valesijane.

I Nakon progona Neronovih i Domicijanovih, za vrijeme Trajana, čije se vladavine sjećamo, saznali smo da se jedan dio populara u pojedinim gradovima pobunio protiv naših i pokrenuo progon. Tada je Simeon, Kleopin sin, za koga znamo da je bio postavljen za drugog episkopa Jerusalimske crkve, okončao život kao mučenik. Svjedok ovog događaja je onaj čije smo riječi već toliko puta navodili, Hegesip. Koji navodi da je Simeon zbog jeretičkih riječi u ovo vrijeme bio optužen, i raznim vrstama mučenja za mnogo dana razapet zbog toga što je bio hrišćanin, bio je predmet divljenja kako sudije tako i pratioca i službenika: i napokon na isti način kao i Gospod, okončao je život. No, sasvim je dovoljno saslušati riječi samog pisca koji to pripovijeda. Od broja onih jeretika, kaže, prokazali su Simeona Kleopinog sina, koji vodi porijeklo od loze Davidove i hrišćanin je. I tako je Simeon u 120-oj godini života pretrpio mučeništvo, za vrijeme vladavine Avgusta Trajana i Atika, legata Sirije. On osim toga piše da su i sami tužioci Simeonovi, nakon što je sprovedena brižljiva istraga i saznalo se da su iz kraljevskog plemena Judejaca, bili osuđeni, jer su vodili porijeklo iz ove porodice.

II Dalje, neko je rekao i to ne bez razloga, da je ovaj Simeon bio i gledalac i slušalac Gospodov: jer i dužina njegovog života i vjerodostojnost Jevanđelja čini se da to potvrđuju u kojima se pominje neka Marija kćer Kleopina, čiji je sin bio Simeon kao što smo već rekli. Osim toga, drugi potomci, jedan od Gospodove braće kome je ime bilo Juda sve do vladavine Trajanove isti pisac navodi da je živio, pošto su prije toga, za vrijeme Domicijana, kao što smo rekli, stalno ispovijedali Hristovu vjeru. Tako piše. Nalaze se, kaže, oni i cijele crkve poglavari, jer su mučenici i rođaci Hristovi. I napokon kad je obnovljen crkveni mir sve do Trajanovog vremena bilo ih je preživjelih: sve dok Simeon, gore pomenuti Kleopin sin, onoga koji je bio Gospodov stric, jednako optužen od jeretika i iz istog razloga na sud pozvan pred legatom Atikom i za mnogo dana razapinjan najsurovijim mučenjem najpostojanije je ispovijedao Hristovu vjeru; tako da su se i sam legat i svi prisutni veoma divili na koji je način mogao čovjek od 120 godina da izdrži tolika mučenja i napokon presudom sudije prikovan je na krst.

III Poslije toga, isti pisac, pominjući događaje iz tog vremena, dodaje da je Crkva sve do tada poput neke djevice čista i nepokvarena ostala, u mračnom povlačenju onih koji su se skrivali, ko god je nastojao da izopači valjano propovijedanje jevanđelja. No nakon što se sveto društvo Apostola raznim smrtima ugasilo i već je minulo doba onih ljudi koji bijahu zaslužili da svojim ušima čuju samu božansku misao: tada upravo se podigla konspiracija bezbožne jeresi, iz pokvarenosti i zla lažnih učitelja. Koji su prionuli da na svaki način nametnu lažno učenje protivno propovijedi istine, jer nijedan od apostola ne bijaše više živ.

fides id adstruere videatur, in quibus Maria quaedam commemoratur Cleopae filia, cujus Symeonem filium fuisse supra docuimus [3]. Alios praeterea nepotes unius ex Domini fratribus, cui nomen erat Judae, ad hoc usque Trajani imperium vitam produxisse idem scriptor refert, cum jam antea sub Domitiano, ut diximus [4], Christi fidem constanter professi fuissent. Sic autem scribit. Adsunt, inquit, illi et universae Ecclesiae praesident, utpote Martyres et agnati Christi. Tandemque profunda pace Ecclesiae restituta, ad Trajani usque tempora superstites fuerunt: donec Symeon supradictus Cleopae filius, ejus qui patruus erat Domini, accusatus similiter ab haereticis, et ob eamdem causam in jus vocatus est coram Attico Consulari [5] et per multos dies acerbissimis tormentis excruciatus, fidem Christi constantissime professus est; adeo ut et Consularis ipse, et omnes qui aderant, magnopere mirarentur, qua ratione vir centum ac viginti annos natus, tot tormenta perferre potuisset, tandem vero sententia Judicis cruci suffixus est.

Item et alii cognati Christi et Martyres.

III. Post haec idem scriptor res illa aetate gestas commemorans, addit Ecclesiam ad haec usque tempora instar cujusdam virginis, integram atque incorruptam permansisse, adhuc in obscuro recessu delitescentibus, quicumque rectam praedicationis evangelicae regulam depravare niterentur. Sed postquam sacer Apostolorum coetus vario mortis genere exstinctus est, efluxeratque jam aetas hominum illorum, qui divinam ipsam sapientiam suis auribus auscultare meruerant: tunc demum exorta est impii erroris conspiratio fraude et malitia falsorum doctorum. Qui utpote nullo amplius ex Apostolis superstite, posthaec, nudo quod ajunt, capite adversus praedicationem veritatis adulterinam doctrinam obtrudere aggressi sunt.

Post Apostolorum obitum multae haereses obortae.

3) Cap. 11. jam laudato.

4) Supra cap. 19. hujus lib. 3. hist. Euseb.

5) Consulares simpliciter dicti, qui postea Palaestinam rexere, diu post Trajani tempora instituti sunt, ut observat Valesius; unde Atticus *ὑπατικὸς* appellatur, id est Legatus consularis, ut ab iis quos Praetorios appellabant distingueretur.

PREDGOVOR ZA ŽITIJE SVETOG MUČENIKA IGNATIJA[51]

1. Od tog vremena Neron i Domicijan, najsuroviji rimski imperatori započeše progon hrišćana, a u crkvi je uvijek bilo mučenika koji su umirali za ispovijedanje Hristovog imena, ili po ediktima imperatorovim ili iz lične mržnje upravnika provincija, ili zbog napada bijesnih sveštenika i naroda. Među prvim koji se isticahu bijaše sveti Ignatije, episkop antiohijske crkve nakon Evodija naslednika Petrovog, koji zbog vjere hrišćanske bi uhvaćen, od Trajana imperatora koji tada bijaše u Antiohiji poslat u Rim da ga na javnim igrama prožderu zvijeri. Na koji način to bi izvedeno saznadosmo od Filona, Gaja, Agatopa i drugih Ignatijevih pratioca, koji su ga pratili na putu od Sirije za Rim i pohitali da zapišu ono što su javno vidjeli i čuli. Sam Ignatije pominje Filona đakona Kilike, Gaja i Agatopa u poslanici Smirnjanima, gdje kaže da su oni isti spremni da pretrpe mučeništvo i to je obznanio u poslanici Filadelfljanima.

2. Žitija koja su oni sami napisali, jedino u različitim dodacima i koja se smatrahu interpolirana lažnim događajima, prije nego ih je tačno i precizno objavio Jakob Userije iz Armahana, koji ga je štampao u Londonu iz manuskripta kodeksa za godinu 1647, sa raznim bilješkama i komentarima, u cjelosti objavljujemo sa ovim Žitijem. Čini se da je svemu tome pridodata Poslanica koju je sam sveti Mučenik zatečen na putu napisao Rimljanima, koja sadrži najveći dio njegovog mučeništva. Ali nekorisno je bilo dokazivati vjerodostojnost njegovih Poslanica i šest drugih koje su svi preuzeli, nakon radova tolikih učenih ljudi o tom događaju, čak i onih koji nisu pripadnici rimske crkve, i koji dovode u sumnju njihovu vjerodostojnost, ali koji se ne usuđuju da prezru knjige Svetog pisma, iako opažaju da su zbog grešaka u suprotnosti jedna sa drugom.

3. Dalje, pošto su ličnosti koji se pominju u Žitijama sv. Ignatija hronološki izmiješane i u raznim kodeksima se pominju razni konzuli za vrijeme kojih je trpio mučeništvo, nema jedinstvenog mišljenja autora o vremenu u kome je ovaj blaženi čovjek iskusio mučeništvo. Ali kad se u neokrnjenim Žitijama koje objavljujemo kaže da je Ignatije bio osuđen od Trajana koji je tada boravio u Antiohiji, i malo nakon toga u Rimu, za vrijeme konzula Sirija i Senecija bio bačen zvijerima, ispravno zaključujemo da se njegovo mučeništvo dogodilo u desetoj godini Trajanove vladavine, tj, u godini Hristovoj 107, ako se samo u toj godini može odrediti vrijeme boravka Trajana u Antiohiji, a za vrijeme konzulovanja Sirija i Senecija. I niko ne spori godinu Ignatijeve smrti u Eusebijevoj Hronici gdje se navodi da je to bilo u jedanaestoj godini Trajanove vladavine. Jasno je zaista da Eusebije nije vodio preciznu hronologiju, jer na jednom istom mjestu navodi mučeništvo Simeona Kleopinog sina i Ignatija, koja su se, što niko ne spori, dogodila različitih godina. Dodaj tome, ono što je već nekolicina primijetila, u većini manuskripta da se navodi deseta godina kao godina mučeništva obojice.

4. Grci proslavljaju Ignatijev praznik 20. decembra kada se po svjedočenju Žitija dogodilo njegovo mučeništvo. Latini 1. februara da li zbog drugačijeg prenosa njegovih svetih mošti? Poznato je da su mnogi bili. Većina svetih očeva ga hvali, kao Polikarp u Poslanici Filibljanima, Irenej u 5. knjizi protiv jeresi, Origen u 6 homiliji za Luku i u Pjesmi nad pjesmama, Eusebije u trećoj knjizi Istorije u poglavljima 22. i 36. Atanasije u knjizi o saborima u Ariminu i Seleukiji, Hijeronim u katalogu i mnogi drugi među kojima se posebno ističe sv. Jovan Hrisostom koji kad je bio presviter antiohijske crkve održao je 42. homiliju narodu Antiohije o ovom izuzetnom mučeniku. U Britaniji su ga slavili kao što se vidi iz riječi Mudraca Gilde

[51] *P. 51.*

ADMONITIO

IN ACTA SANCTI IGNATII MARTYRIS.

1. Ex quo tempore Nero et Domitianus saevissimi Romanorum Imperatores persecutionem in Christianos concitaverunt, fuere semper in Ecclesia Martyres, qui vel Imperatorum edictis, vel rectorum provinciarum privato odio, aut certe Sacerdotum ac populorum ethnicorum furentium impetu, mortem pro Christi nominis confessione obierunt. Illustris in primis fuit sanctus IGNATIUS, Antiochenae Ecclesiae, post Evodium Petri successorem, Episcopus, qui ob fidem Christianam comprehensus, a Trajano Imperatore, tunc temporis Antiochiae exsistente, Romam missus est, ut ibi in ludis publicis a bestiis devoraretur. Quonam modo id peractum fuerit, ex Philone, Caio, Agathopo, aliisque Ignatii comitibus discimus, qui cum ex Syria Romam euntem secuti fuissent, ea quae coram viderant et audierant, scribere curarunt. Philonis Diaconi Cilicis, Gaii et Agathopi meminit ipse Ignatius in Epistola ad Smyrnenses, eosdemque mundo renuntiasse, ac ad martyrium perferendum esse paratos in Epistola ad Philadelphienses asseverat. Ignatius Episcopus Antiochiae.

2. Verum Acta ab ipsis scripta, nonnisi variis additionibus, quandoque etiam falsis eventibus interpolata habebantur, priusquam a Jacobo Usserio Armachano sincera et pura vulgarentur, qui ea ex ms. cod. anno MDCXLVII Londini typis edidit, cum variis notis et observationibus, ex quibus eas quae ad textum pertinent, cum his Actis integris proferemus. His autem omnibus subjungere visum est Epistolam, quam ipsemet sanctus Martyr in itinere constitutus ad Romanos scripsit, utpote quae maximam ejus martyrii partem continet. At ejus Epistolae, aliarumque sex, quae vulgo ab omnibus Ejus Acta sincera.

koji se obraća britanskom sveštenstvu ovim riječima: *Ko je među vama takav mučenik kao Ignatije* itd. Sveti Bernard u 7. govoru u psalmu *Onaj koji obitava*, hvali se da ima nešto moštiju ovoga sveca.

5. Sokrat navodi u "Istoriji crkve" u pogl. 8. šeste knjige, sa kojim se slažu neki grčki pisci, da je Ignatije uveo običaj naizmjeničnog pojanja u antiohijsku crkvu i otuda se proširio i na sve druge crkve. Ali ovo mišljenje, protiv kojeg mnogi ozbiljniji autori mogu da se navedu, Valesiju se ne sviđa u bilješkama za ovo mjesto. Ako želiš pogledaj o tome istaživanje Mabilonija o Galskom putu, odeljak 1.

recipiuntur, sinceritatem probare inutile esset, post tot doctissimorum virorum, etiam a Romana Ecclesia alienorum, ea de re lucubrationes, quorum opera res eo processit, ut ab iis tantummodo de earum auctoritate dubitetur, qui etiam sacrae Scripturae libros, quos suis erroribus contradicere animadvertunt, respuere non verentur.

Mortis tempus. 3. Porro cum in Actis sancti Ignatii antea vulgatis characteres Chronologici vitiati sint, variique in variis codicibus consules, sub quibus passus est, annotentur, non una fuit auctorum sententia in assignando anno quo beatus ille vir martyrium complevit. At cum in Actis sinceris quae exhibemus, Ignatius a Trajano Antiochiae tunc agente condemnatus dicatur, ac paullo post Romae *sub Syria et Senecio Consulibus* bestiis traditus, recte colligimus ejus martyrium ad decimum annum Trajani, id est, Christi CVII. referendum esse, siquidem hoc solum anno Trajani Antiochiae commoratio cum Syriae et Senecii consulatu componi potest. Nec opponat aliquis Ignatii mortem in Eusebii Chronico ad undecimum Trajani annum referri. Patet quippe Eusebium ibi temporum seriem accurate non servasse, cum hoc ipso loco, Symeonis Cleopae filii et Ignatii martyria simul referat, quae diversis annis contigisse nemo potest inficiari. Adde, ut jam nonnulli observarunt, in plerisque codd. mss. anno decimo utriusque martyrium consignari.

Festum. 4. Ignatii festum Graeci vigesima die mensis Decembris celebrant, quo ipsum passum fuisse Acta testantur; Latini vero die prima Februarii, an ob aliquam sacrarum ejus reliquiarum translationem? plures enim fuisse constat. Plerique sancti Patres eum laudant, ut Polycarpus in Epistola ad Philippenses, Irenaeus lib. 5. adversus haereses, Origenes homil. 6. in Lucam, et in Cantica Canticorum, Euseb. lib. 3. Hist. capp. 22 et 36. Athanasius lib. de Synodis Arimini et Seleuciae, Hieronymus in Catalogo, et alii multi, inter quos praecipue enituit sanctus Johannes Chrysostomus, qui cum adhuc esset Antiochenae Ecclesiae Presbyter, homiliam 42. ad populum Antiochenum de hoc illustrissimo Martyre habuit. Hunc in Britannia celebrem fuisse patet ex Gilda Sapiente ad Clerum Britanniae sic loquente: *Quis vestrum ut Martyr Ignatius* etc. Aliquid de ejusdem Sancti reliquiis se habere gloriatur Sanctus Bernardus in Serm. 7. in Psal. *Qui habitat.*

5. Refert Socrates Hist. Eccles. lib. 6. cap. 8. cui consentiunt aliqui e Graecis scriptoribus, ab Ignatio morem alternis vicibus cantandi, in Ecclesiam Antiochenam inductum fuisse, indeque promanasse ad ceteras omnes Ecclesias. At haec sententia, adversus quam multi graviores auctores laudari possent, Valesio non placet in notis ad hunc locum. Videsis ea de re Mabillonii disquisitionem de Cursu Gallicano parag. 1.

Anno Christi 107.

ACTA SANCTI IGNATII

EPISCOPI ANTIOCHENI ET MARTYRIS.

Ex Editione Usserii Armachani.

I. Nuper recipiente principatum Romanorum Trajano, Apostoli et Evangelistae Johannis discipulus Ignatius, vir in omnibus Apostolicus, gubernabat Ecclesiam Antiochenorum. Qui quondam procellas vix mitigans mul-

Ignatius gregis sui curam habet. tarum sub Domitiano [1] persecutionum; quemadmodum gubernator bonus, gubernaculo orationis et jejunii, continuitate doctrinae, robore spirituali, fluctuationi adversantis se opposuit potentiae, timens ne aliquem eorum qui pusillanimes et magis simplices prosterneret. Igitur laetabatur quidem de Ecclesiae inconcussione, quiescente ad paucum persecutione: dubitavit autem secundum se ipsum, quod nondum vere in Christum caritatem attigerat, neque perfectum discipuli ordinem. Cogitavit enim eam, quae per marty-

1) De persecutione Domitiani in Praefatione egimus.

ŽITIJE SVETOG IGNATIJA EPISKOPA ANTIOHIJE I MUČENIKA
Iz izdanja Userija Armahana

I Kada se Trajan nedavno prihvatio principata u Rimu, Ignatije, učenik apostola i jevanđeliste Jovana, čovjek u svemu apostol, upravljaše Antiohijskom crkvom. On je jedva jednom umirio mnoge progone pod Domicijanom; na taj način se dobar upravitelj upravljanjem u molitvi i postu, postojanom doktrinom, duhovnom snagom, neodlučnosti protivnika suprotstavio, bojeći se da ne bi uništio nekoga od onih koji su slabi duhom i prosti. Dakle, radovao se zbog postojanosti crkve, jer je umirio proganjanje za nekolicinu njih: posumnjao je pak u samog sebe da još nije dostigao milost u Hristu, i savršen poredak kao učenik. Mislio je da kroz mučeništvo, ispovijedanje vjere više nego on sam dovodi ka bliskosti sa Gospodom. Stoga, pošto je ostao još mali broj godina u crkvi i prosvjetljavajući srce svjetlosti božanskom, kroz propovijedanje Svetog pisma, izabran je za ono što je bilo u skladu sa zavjetom.

II Kada je Trajan poslije četvorogodišnje vladavine i pobjede nad Skitima i Tračanima i mnogim drugim plemenima i procjene da nije potpuno pokorio one koji su služili hrišćanskom Bohu, osim ako ne prisili sva plemena da prihvate poštovanje demona, prijeteći progonima svim postojećim poštovaocima Boga, natjerao ih je ili da im prinose žrtve ili da umru. Tada, bojeći se za antiohijsku crkvu snažni Hristov vojnik, dobrovoljno je odveden Trajanu, koji je u to vrijeme boravio u Antiohiji i žurio ka Armenima i Parćanima. Čim je stao pred lice imperatora Trajana, ovaj reče: Ko je zao demon, koji kršiš naša naređenja; nagovaraš li i druge da se upropaste, zlikovče? Ignatije reče: Nijedan se Teofor ne naziva zlim demonom. Jer su se odavno povukli od Božijih slugu demoni; ako me pak, pošto im se suprotstavljam, nazivaš zlom protiv demona, priznajem. Imajući Hrista za nebeskog Kralja, razrešavam njihove zamke. Trajan reče: A ko je Teofor? Ignatije odgovori: Onaj koji Hrista nosi u srcu. Trajan reče: Mi se tebi činimo da ne štujemo bogove razumom kojim se služimo protiv protivnika? Ignatije reče: Griješiš kad nazivaš bogovima plemenske demone. Jer je jedan Bog koji je načinio nebo i zemlju i more i sve što je na svijetu i jedan je Hrist Isus sin njegov jednorođeni: čijim ću se prijateljstvom okoristiti. Trajan reče: Kažeš da je razapet za vrijeme Pontija Pilata? Ignatije reče: Razapet za grijeha sa svojim tvorcem; i onaj koji osuđuje demonsko zlo pod nogama nejegovim, koji ga u srcu nose. Trajan reče: Ti dakle u sebi samom nosiš Hrista. Ignatije reče: Naravno. Jer je zapisano- Nastaniću se u njima i živjeću u njima.

III Trajan je presudio: Naredili smo da se Ignatije, koji kaže da u sebi samom nosi Razapetog, pod pratnjom vojnika okovan odvede u veliki Rim i da postane hrana zvijerima na javnim igrama. Saslušavši presudu slavni Mučenik sa radošću povika: Zahvaljujem ti Gospode jer si se udostojio da me počastvuješ izuzetnom milošću, da budem sa tvojim Apostolom Pavlom u gvozdenim okovima. Ovo rekavši i sa radošću metnuvši okove, i prije toga se pomolivši za crkvu i preporučivši je sa suzama Gospodu kao ovan predvodnik dobrog stada, odveden je zvjerskom okrutnošću vojnika da ga u Rimu rastrgnu krvožedne zvijeri.

IV Sa velikom gotovošću i radošću, iz želje za mučeništvom, sišao je iz Antiohije u Seleukiju i odatle otplovio: i nakon mnogih tegoba stigavši u Smirnu sa velikom radošću sišao je sa broda i pohitao da vidi svetog Polikarpa episkopa; bijahu naime nekad učenici Jovanovi. Doveden kod njega i razgovarajući sa njim o duhovnim harizmama i slaveći okove, molio je da mu pomogne u njegovom naumu, a najviše uopšteno cijelu crkvu (gradovi i crkve Azije poštovahu sveca kroz episkope, presvitere i đakone; kad su svi pohitali ka njemu kako bi primili dio duhovne harizme) posebno pak Polikarpa da se što brže preda zvijerima, odvoji od svijeta i pojavi pred licem Hristovim.

rium confessionem plus ipsum adducere ad familiaritatem Domini. Unde annis paucis adhuc permanens Ecclesiae, et ad lucernae modum divinae, cujusque illuminans cor per Scripturarum enarrationem, sortitus est iis quae secundum votum.

II. Trajano enim post quartum [2] annum imperii sui, elato de victoria illa, quae adversus Scbytas et Thraces, et alteras multas et diversas gentes; et aestimante adhuc deficere ipsi ad omnem subjectionem Christianorum Deum venerantem congregationem, nisi daemoniacam cogeret culturam cum omnibus subintrare gentibus: persecutionem comminans, omnes ipsos Dei cultores exsistentes, vel sacrificare, vel mori cogebat. Tunc igitur timens pro Antiochenorum Ecclesia virilis Christi miles, voluntarie ductus est ad Trajanum, agentem quidem secundum illud tempus apud Antiochiam, festinantem autem ad Armeniam et Parthos [3]. Ut autem coram facie stetit Imperatoris Trajani, Trajanus dixit: Quis est cacodaemon, nostras festinans praeceptiones transcendere; cum et alteros persuadere ut perdantur male? Ignatius dixit: *Nullus Theophorum* [4] *vocat cacodaemonem. Recesserunt enim longe a servis Dei daemonia; si autem quoniam iis gravis sum, malum me adversus daemones vocas, confiteor. Christum enim habens supercaelestem Regem, dissolvo horum insidias.* Trajanus dixit: Et quis est Theophorus? Ignatius respondit: *Qui Christum habet in pectore.* Trajanus dixit: Nos igitur tibi videmur non habere secundum intellectum deos, quibus utimur compugnatoribus adversus adversarios? Ignatius dixit: *Daemonia gentium Deos appellas errans. Unus enim est Deus qui fecit caelum et terram, et mare, et omnia quae in ipsis, et unus Christus Jesus Filius ipsius unigenitus: cujus amicitia fruar.* Trajanus dixit: Crucifixum dicis sub Pontio Pilato? Ignatius dixit: *Crucifigentem peccatum cum ipsius inventore; et omnem condemnantem daemoniacam malitiam sub pedibus eorum, qui ipsum in corde ferunt.* Trajanus dixit: Tu igitur in te ipso Christum circumfers? Ignatius dixit: *Etiam. Scriptum est enim, Inhabitabo in ipsis, et inambulabo.*

Coram Trajano sistitur.

Christus Deus in pectore.

Idem Deus in nobis. 2. Cor. 6, 16.

III. Trajanus sententiavit [5]: Ignatium praecipimus in se ipso dicentem circumferre Crucifixum, vinctum a militibus duci in magnam Romam, cibum bestiarum, in spectaculum plebis futurum. Hanc audiens sanctus Martyr sententiam, cum gaudio exclamavit: *Gratias ago tibi, Domine, quia me perfecta ad te caritate honorare dignatus es, cum Apostolo tuo Paulo vinculis collocari ferreis.* Haec dicens, et cum gaudio circumponens vincula, oransque prius pro Ecclesia, et hanc cum lacrymis commendans Domino; velut aries insignis boni gregis dux, a bestiali militari duritia raptus est, bestiis cruda vorantibus ad Romam ad cibum adducendus.

Romam mittitur.

IV. Cum multa igitur promtitudine et gaudio ex desiderio passionis descendens ab Antiochia in Seleuciam, illinc habebat navigationem: et applicans post multum laborem Smyrnaeorum civitati, cum multo gaudio descendens de navi, festinabat sanctum Polycarpum Episcopum coauditorem videre;

Smyrna transit.

2) Ex Librariorum incuria IX. mutatum est in IV. et vox *Dacos* in *Thraces*, quod non conjectando solum dicitur; siquidem aliae vetustissimae interpretationes habent IX. Et quidem Michael Syncellus; aliique auctores, ut Usserius observat, ex hoc loco non recte intellecto, incaute Ignatii mortem ad annum Trajani IX. retulerunt.

3) Parthos et Persas eosdem esse asserit Plinius lib. 6. capp. 13. et 25. Hinc nonnulli codd. habent hic *Persas.*

4) Eum quidam sic appellatum fuisse volunt, quod fuerit parvulus ille, de quo in medio Discipulorum constituto Christus Matth. 18. dixit: *Nisi efficiamini sicut parvulus iste*, etc. At huic sententiae non solum refragatur veterum silentium, sed et ipse Chrysostomus, qui afferit numquam ab Ignatio Christum Dominum visum fuisse.

5) Hinc solvi debet Scaligeri scrupulus, animadversione 2123. mirantis, cur Ignatius Romam missus fuerit: cum judicium tam gentilium quam Christianorum ad provinciarum Rectores pertineret, nisi forte civium Romanorum, qui provocare poterant ad Caesarem, qualis non fuit Ignatius, cum cives bestiis non objicerentur. Id, inquam, dubium facile solvitur, quod Ignatius ab ipsomet Imperatore Romam fuerit missus, ut in ludis publicis populo Romano spectaculum praeberet, quod de insignioribus reis saepius fiebat. Ceterum ex his patet, Trajanum Romae tunc non fuisse, quando Ignatius passus est.

V I ovo tako reče, tako je posvjedočeno: ipak šireći ljubav koja je oko Hrista, da shvati nebo kroz dobro ispovijedanje vjere i kroz napor molilaca za nadmetanje, da se nagrade crkve koje su na Hristovom putu pismima zahvalnosti koja su im data; sa duhovnim molitvama i opomenama koja milost obuhvata. Dakle, vidjevši da su mu svi ljubazno naklonjeni, bojeći se da ne bi slučajno bratska ljubav osujetila hitnju ka Gospodu njegovom, pošto su mu dobra vrata mučeništva otvorena, šalje poslanice da se pokore rimskoj crkvi.

VI Obavivši sve kako je htio, posjetio je poslanicom one u Rimu, braću koja su bila odsutna, poveden je iz Smirne u Troadu (navalio je na vojnika Hristifora da zadobije počasti u velikom gradu, da pred rimskim narodom bude bačen divljim zvijerima i zadobije vijenac pravičnosti u takvoj borbi); odatle je odveden u Napulj preko Filipa, prešao je pješke Makedoniju i zemlju koja je kod Epidamna. Odatle, dokopavši se broda plovio je Jadranskim morem i otuda prešavši u Tirensko more, ostrva i gradove, kad se ukazao Puteoli sam je požurio da izađe hoteći da prođe stazama kojima je hodio apostol Pavle. Tada se dogodilo da nije prestajao jak vjetar koji je udarao brod u pramac; blagodareći bratskoj ljubavi na tom mjestu, tako je preplovio. U jednom danu i noći, koristeći se povoljnim vjetrovima, ne želeći da budemo udaljeni, jadikujući zbog razdvojenosti koja će uslijediti. Kako je bilo zavjetovano, tako se i zbilo: brže pohitavši da napusti svijet da dosegne onog koga je zavolio – Gospoda. Ploveći dakle do rimske luke, želeći da okonča besmislenu zemaljsku slavu, vojnici zbog sporosti bijahu uvrijeđeni; a episkop, radujući se, pokorio se onima koji su hitali.

VII Otuda odbačeni iz pomenute luke, bijahu već na glasu zbog onoga što će se dogoditi svetom Mučeniku, izađosmo u susret braći, ispunjenoj strahom i radošću; radovahu se zbog toga što su u društvu Teofora, a bojali su se što ih odvode u takvu smrt. Javio je da ćute onima koji su planuli i koji su govorili da se umiri narod da iska da se ne ubije Pravednik. Njih smjesta duhom prepozna i svakoga pozdravi i zatraži od njih samih istinsku milost, i mnogo toga im objašnjasni što se nalazi u Poslanici i nagovori ih da ne zavide onome koji žuri ka Gospodu: pošto kleknuše sva braća moleći Sina Božijeg za crkvu, za prekid progona, za međusobnu milost među braćom, doveden je sa žurbom u amfiteatar; nakon toga odmah je bačen, po nekadašnjoj naredbi Cezarovoj, da počine u slavi koja mu pripada. Bijaše naime praznik, kako smatrahu, dan 13. na koji se svi okupljahu. Tako ih bezbožnici bacahu okrutnim zvijerima; da bi se odmah ispunila želja svetog mučenika Ignatija, kao što je zapisano, *Prihvatljiva želja pravednika*, da nijednom od braće ne bude težak kad budu sakupljali relikvije; kako kaže Poslanica da ima uživanje u tome. Samo su preostale kosti svetaca koje su prenijete u Antiohiju i kao neprocjenjivo blago položene u kovčeg, od onih koje su milošću mučenika ostavljene svetoj crkvi.

VIII Ovo se dogodilo 20. decembra, za vrijeme vladavine Sirija i Senecija u Rimu. Oni koji sa suzama bijahu očevici i kod kuće probdjevši cijele noći i uz mnoga klečanja i molitve moleći se Gospodu da osnaži nas nejake za prijašnja djela: malo odspavavši, iznenada nas vidješe kako stojimo i grlimo: ovi pak ponovo vidjehu onoga koji nas je odozgo gledao blaženog Ignatija, kako iz napora dolazi i stoji kraj Gospoda u mnogom povjerenju i neizrecivoj slavi. Obuzeti radošću što to vide i slaveći Gospoda davaoca dobara i blagodareći sveca, pokazali smo vam dan i vrijeme da u vrijeme mučeništva okupljeni ćemo saobraćati sa mučenikom Hristovim koji je prezreo đavola i čije je zamke okončao; slaveći u njegovom časnom i svetom pomenu Gospoda našeg Isusa Hrista preko kojeg i sa kojim je slava i moć Ocu, sa Svetim Duhom, u svetoj crkvi na vijeke vjekova. Amen.

fuerant enim quondam discipuli Johannis. Apud quem adductus, et spiritualibus cum ipso communicans charismatibus, et vinculis glorians, deprecabatur concertare ipsius proposito, maxime quidem communiter omnem Ecclesiam (honorabant enim sanctum per Episcopos, Presbyteros et Diaconos, Asiae civitates et Ecclesiae; omnibus festinantibus ad ipsum, in quo aliquam partem charismatis accipiant spiritualis) praecipue autem sanctum Polycarpum, ut velocius per bestias disparens mundo factus, appareat faciei Christi.

V. Et [6] hoc sic dixit, sic testificatus est: tamen extendens eam quae circa Christum caritatem, ut caelum quidem apprehendere per bonam confessionem, et per coorantium pro certamine studium, reddi autem mercedem Ecclesiis obviantibus Christi per praecedentes literas gratias agens, appositas ad ipsas; spiritualem cum orationibus et admonitionibus amplexantis gratiam. Igitur omnes videns amicabiliter dispositos ad ipsum, timens ne forte fraternitatis dilectio ad Dominum ipsius festinationem abscindat, bona aperta ipsi porta martyrii, talia ad Ecclesiam mittit Romanorum ut subordinata sunt [7].

VI. Perficiens igitur, ut volebat, eos qui in Roma, fratrum absentes per Epistolam sic ductus a Smyrna (urgebatur enim a militibus Christophorus occupare honores in magna civitate, ut in conspectu plebis Romanorum bestiis feris projectus, corona justitiae per tale certamen potiatur) * attigit ad Troadem; deinde illinc ductus ad Neapolim per Philippenses, pertransivit Macedoniam pedes, et terram quae ad Epidamnium [8]. Cujus in terra juxta marinis nave potitus, navigavit Adriaticum pelagus et illinc ascendens Tyrannicum *, et transiens insulas et civitates, ostensis sancto Potiolis *, ipse quidem exire festinavit, secundum vestigia ambulare volens [9] Apostoli Pauli. Ut autem incidens violentus non concessit ventus, nave a prora repulsa; beatificans eam, quae in illo loco fratrum caritatem, sic transnavigavit. Igitur in una die et nocte eadem prosperis ventis utentes, nos quidem nolentes abducimur [10], gementes de ea quae a nobis futura separatione: Justo autem fieri ipsi secundum votum accidit: festinanti citius recedere de mundo, ut attingat ad quem dilexit Dominum. Navigantes igitur in Portum Romanorum, debente finem habere mundi inani gloria, milites quidem pro tarditate offendebantur; Episcopus autem gaudens festinantibus obediebat.

* Tyrrhenicum.

* Puteolis.

Romam advenit.

VII. Illinc igitur expulsi a vocato Portu, diffamabantur enim jam quae secundum sanctum Martyrem, obviamus fratribus, timore et gaudio repletis: gaudentibus quidem in quibus dignificabantur, eo quod Theophori consortio; timentibus autem quod ad mortem talis ducebatur. Quibusdam autem et annuntiavit silere, ferventibus et dicentibus quietare plebem ad non expetere perdere Justum. Quos confestim spiritu cognoscens, et omnes salutans, petensque ab ipsis veram caritatem, pluraque iis quae in Epistola disputans, et suadens non invidere festinanti ad Dominum: sic cum genuflexione omnium Fratrum deprecans Filium Dei pro Ecclesiis, pro persecutionis quietatione, pro Fratrum adinvicem caritate, subductus est cum festinatione in amphitheatrum; deinde confestim projectus, secundum quondam praeceptum Caesaris, debentibus quiescere gloriationibus. Erat enim sollemnis, ut putabant, dicta Romana voce *tertia-decima* [11]; secundum quam studiose convenerant. Sic bestiis crudelibus ab impiis apponebatur; ut confestim sancti Martyris Ignatii compleretur desiderium, secundum quod scriptum est, *Desiderium justi acceptabile*, ut sit nulli Fratrum gravis per collectionem Reliquiarum; secundum quod praeoccupans in Epistola [12] propriam

Prov. 10, 24.

6) Quae sequuntur usque ad, *attigit ad Troadem*, non esse primarii auctoris putat Usserius.

7) Hic inserta erat Epistola Sancti ad Romanos, quam his Actis subjungere potius visum est.

8) Epidamnium jam Dyrrachium appellatur, urbs Archiepiscopalis in Macedonia.

9) Act. Apostol. cap. 28, 13.

10) Vel ex eo loco patet haec Acta ab Ignatii sociis scripta esse.

11) Tertia-decima scilicet Kalendas Januarias, quando Sigillaria festa agebantur, de quibus Macrobius lib. 1. Saturnalium capp. 10. et 11.

12) Vide Epistolam ejus ad Romanos infra.

POSLANICA RIMLJANIMA ISTOG SVETOG IGNATIJA
Po istom Useriju

I Ignatije, koji je i Teofor, koji ima milost u veličini Oca najuzvišenijeg i Isusa Hrista njegovog jedinog Sina, ljubljene i svijetle Crkve, po želji onoga koji hoće sve što je po milosti Isusa Hrista Boga našega (koja predsjedava u Rimu, dostojna Boga, dostojna pristojnosti, dostojna blaženstva, dostojna hvale, dostojno rukopoložena, dostojno čista i predsjedavajuća u milosti, koja se drži Hristovog zakona, imena Očevog koju pozdravljam u ime Isusa Hrista Sina Očevog) u tijelu i duhu ujedinjeni u svakom nalogu njegovom, nepodijeljeno ispunivši milost Božiju i odijeljena od svakog tuđeg uticaja; najvećma u Gospodu Isusu Hristu Bogu našem neokaljano da se raduje.

II Pomolivši se Bogu da postignem da vidim vaša lica dostojna viđenja, postigao sam i više nego što sam tražio. Okovan zajedno sa Hristom Isusom nadam se da ću vas pozdraviti; ako bude volja njegova da se upokojim. Zaista je početak dobro uređen. Ako zadobijem milost, i nasleđe moje bez prepreka dobijem: Bojim se međutim da me vaša milost ne povrijedi. Vama je naime lako da činite ono što želite: a meni je teško da zadobijem Boga ako me ne poštedite. Jer ja ne želim da se dopadnem vama ljudima, već Bogu, a tako ćete mu se i vi svidjeti: Niti ja imam toliko vremena da pridobijem Boga: niti će se vama pripisati bolje djelo ako budete ćutali: Ako budete ćutali o meni, biću Božiji: a ako budete željeli moje tijelo, želim da ponovo nastanem. Jer ne želim da mi se upiše ništa više nego da se žrtvujem Bogu, jer je žrtva već pripremljena: da se u ljubavi hor načini koji će pjevati psalme Ocu u Isusu Hristu, jer se Bog udostojio da na Istoku budem episkop Sirije, premjestivši me sa Istoka na Zapad, od zemaljskog svijeta ka Bogu, da bi se tamo rodio. Nikada niste bili zavidni: i druge ste podučili tome: a ja želim da bude snažno ono što ste naredili podučavajući. Za mene samo tražite snagu iznutra i spolja, da ne bih samo govorio već i želio; ne da se samo zovem hrišćaninom već i da budem to: Jer ako jesam hrišćanin onda se mogu takvim i nazvati, a vjernik ću biti onda kada me više ne bude na ovom svijetu. Jer život na ovome svijetu nije nikako dobro. (Više je živ sada naš Bog Isus Hrist koji postoji u Ocu). Nije posao hrišćanina da ubjeđuje već je u njegovoj veličini; kada je sasvim omražen od svijeta.

III Pišem crkvama i nalažem svima jer želim da umrem za Boga; ako mi to naravno ne zabranite. Preklinjem vas da mi ne budete prepreka. Dozvolite da budem hrana zvijerima, preko kojih mogu doseći Boga. Žito sam Božije: i kroz zube zvijeri biću samljeven da postanem zemaljski hleb Hristov. Umilostivite zvijeri da mi postanu grob i da ne ostave ništa od onoga što je od mog tijela; da nikome ne budem težak kad počinem. Tada ću biti istinski učenik Isusa Hrista, kad tijelo moje svijet ne bude vidio. Molite se Hristu za mene, da na taj način postanem žrtva Božija. Ne naređujem vam kao Petar i Pavle. Oni su apostoli, a ja sam osuđenik; oni su slobodni a ja sam sve do danas rob. Ali ako budem trpio, biću uručen Isusu Hristu, da bi vaskrsnuo kao slobodan. I sada okovan poučavam, ni za čim ne žudeći.

IV Iz Sirije do Rima sa zvijerima se borim, na zemlji i moru, noću i danju, okovan od deset leoparda, koji su odred vojnika: koji su i pripitomljeni surovi. A ja ću više biti podučen njihovom surovošću: ali nisam zbog toga pravednik. Izabran sam za zvijeri koje čekaju i molim se da budu pripravne za mene, i ulagivaću im se da me brzo prožderu, da ne budu kao neke koje se bojahu da se približe. Jer ako one ne budu htjele onoga koji to hoće, ja ću to učiniti na silu. Doći ću do njih; ono što mi je pripremljeno, ja to znam. Sada počinjem bivati učenikom; ništa me vidljivo ni nevidljivo neće spriječiti da koristim Isusu Hristu. Oganj i krst,

concupiscit fieri fruitionem. Sola enim asperiora sanctorum ossium [13] derelicta sunt: quae in Antiochiam reportata sunt, et in capsa reposita [14], sicut thesaurus inappretiabilis, ab ea quae in Martyris gratia sanctae Ecclesiae relicta.

VIII. Facta autem sunt haec die ante XIII. Kalendas Januarias, praesidentibus apud Romanos Syria et Senecio secundo. Horum ipsimet conspectores effecti cum lacrymis, et domi per totam noctem vigilantes, et multum cum genuflexione et oratione deprecantes Dominum certificare infirmos nos de prius factis: parum obdormitantes, hi quidem repente adstantem et amplexantem nos videbant: hi autem rursus superorantem nobis videbant beatum Ignatium, quemadmodum ex labore multo venientem, et adstantem Domino in multa confidentia et ineffabili gloria. Impleti autem gaudio haec videntes, et glorificantes Deum datorem bonorum, et beatificantes Sanctum, manifestavimus vobis diem et tempus, ut secundum tempus martyrii congregati, communicemus athletae et virili Christi Martyri, qui conculcavit diabolum, et hujus insidias in finem prostravit; glorificantes in ipsius venerabili et sancta memoria Dominum nostrum Jesum Christum, per quem et cum quo Patri gloria et potentia, cum Spiritu sancto, in sancta Ecclesia in saecula saeculorum. Amen. Martyr. annus dies.

13) Sic omnes Graeci scriptores; Latini vero, praesertim recentiores, paullo aliter rem narrarunt, ex veteris interpretis errore, qui asseruit, Ignatium a leonibus duobus praefocatum fuisse, a quibus tamen carnes ejus intactae remanserint. Actis nostris consentit Evagrius lib. 1. cap. 16. *robustiora ossa . . . bestias tumulum habuit.*

14) Ejus reliquias in coemeterio ad portam Daphniticam sepultas fuisse asserit Hieronymus in Catalogo script. Ecclesiast. Eas postea Theodosius junior in Ecclesiam intra civitatem transferri cum magna pompa curavit, qua de re vide Evagrii historiam lib. 1. cap. 16.

EJUSDEM SANCTI IGNATII

EPISTOLA AD ROMANOS.

Ex eodem Usserio.

I. Ignatius, qui et Theophorus, habenti propitiationem in magnitudine Patris altissimi, et Jesu Christi solius Filii ipsius, Ecclesiae dilectae et illuminatae, in voluntate volentis omnia quae sunt secundum dilectionem Jesu Christi Dei nostri (quae et praesidet in loco chori Romanorum, digna Deo, digna decentia, digna beatitudine, digna laude, digne ordinata, digne casta, et praesidens in caritate, Christi habens legem, Patris nomen, quam et saluto in nomine Jesu Christi Filii Patris) secundum carnem et spiritum unitis, in omni mandato ipsius, impletis gratia Dei indivisim, et abstractis ab omni alieno colore; plurimum in Domino Jesu Christo Deo nostro immaculato gaudere. Christi Deus noster.

II. Deprecans Deum attigi videre vestras dignas visione facies; ut et amplius petebam accipere. Ligatus enim Christo Jesu spero vos salutare; siquidem voluntas sit, ut dignificer in finem esse. Principium quidem enim bene dispensatum est. Siquidem gratia (mea) potiar, ad hereditatem meam sine impedimento lucrari. Timeo enim caritatem vestram, ne ipsa me laedat [1]. Vobis enim facile est quod vultis facere: mihi autem difficile est Deo potiri, siquidem vos non parcitis mihi. Non enim volo vos hominibus placere, sed Deo placere, quemadmodum et placetis. Neque enim ego habeo aliquando tempus tale Deo potiendi: neque vos, si taceatis, meliori operi habetis inscribi. Si enim taceatis a me, ego ero Dei: si autem desideretis carnem meam, rursus factus sum vox. * Plus autem mihi non tribuetis quam sacrificari Deo, dum adhuc sacrificatorium paratum est: ut in caritate chorus Ingens martyr. desiderium. * vel o

1) Timebat ne pecunia aut amicis suam passionem impedirent.

gomile zvijeri, razbacivanje kostiju, trganje udova, udarci po cijelom tijelu, zle kazne đavolove neka na mene napanu, samo da bih bio Hristu koristan. Ništa mi nisu koristili zemaljski ciljevi, niti njegova sekularna kraljevstva. Za mene je jedino dobro da umrem za Isusa Hrista, a ne da vladam nad zemaljskim međama. Njega tražim koji je za nas umro; njega želim koji je za nas vaskrsnuo. (Ta dobit meni je međa). Oprostite mi braćo: ne sprečavajte me da živim, ne želite da umrem. Želim da sam Božiji, ne odvajajte me kroz svjetovno (i kroz materiju me ne otimajte). Dozvolite mi da primim čistu svjetlost: tamo kad dođem biću čovjek. Dozvolite mi da podražavam muke moga Boga. Ako ga neko nosi u sebi, shvatiće ono što želim; i sažaliće se nada mnom, znajući ono što me pokreće.

V Vladar ovog svijeta želi da me ugrabi i da pokvari volju moju prema Bogu mome. Neka mu niko od vas ne pomogne: radije budite moji, tj. mog Boga. Ne izgovarajte ime Isusa Hrista, žudeći za zemaljskim. Zavist u vama neka se ne nastanjava, a ja vas ovdje ne preklinjem da mi vjerujete. Više vjerujte ovome što vam pišem. Dok sam u životu pišem vam, žudeći za smrću. Moja čežnja je krst; i nije u meni oganj koji ljubi neku vodu; već živeći i govoreći u meni, unutar mene zbori: Dođi kod Oca. Ne uživam u hrani kvarnoj niti u radostima ovog života. Želim hleb Gospodnji koji je meso Isusa Hrista, onoga što je od roda Davidovog: i za piće želim krv njegovu, koja je milost nepotkupljiva. Ne želim više kao ljudi da živim: ovako će pak biti ako vi to želite. (Želite pak, da biste i vi bili prihvaćeni). Sa malo riječi vas molim, vjerujte mi. A Isus Hrist će vam to pokazati, jer istinski kažem; (nisu lažljiva usta kojima je Otac istinski govorio). Tražite za mene da ga dostignem. Nisam vam pisao milošću govora već po misli Božijoj. Ako budem iskusio mučeništvo, htjeli ste; ako ne, mrzjeli ste.

VI Sjećajte se u vašem govoru sirijske crkve koja je umjesto mene pastir Božiji. Sam Isus Hrist episkop neka bude i vaša milost: A ja se stidim da se kaže da sam kao oni. Jer nisam dostojan; jer sam poslednji među njima i nedonošče: ali sam slijedio milosrđe, ako služim Bogu. Pozdravlja vas moj duh, i ljubav crkava koje su me prihvatile u ime Isusa Hrista ne kao onoga koji prolazi. Ne stajući mi na put (koji je tjelesni), kroz grad su me proveli.

VII Pišem vam ovo iz Smirne preko Efešana dostojnih blaženih. A sa mnom i sa mnogim drugima je i Krokus, meni žuđeno ime, o onima koji dolaze sa mnom iz Sirije u Rim za Božiju slavu. Vjerujem da ste saznali od onih koji su kraj mene. Svi su dostojni Boga i vas i dolikuje da ih umirite u svemu. Napisah vam ovo 24. avgusta. Ostajte zdravo na kraju uz podršku Isusa Hrista.

effecti, cantetis Patri in Jesu Christo, quoniam Episcopum Syriae dignificavit Deus inveniri in occidente, ab oriente transmittens bonum occidere a mundo in Deum, ut in ipso oriar. Numquam invidistis in aliquo: alios edocuistis. Ego autem volo ut et illa firma sint, quae docentes praecepistis. Solum mihi potentiam petatis ab intra et ab extra, ut non solum dicam, sed et velim; non ut solum dicar Christianus, sed et inveniar. Si enim inveniar et dici possum, et tunc fidelis esse, quando utique mundo non appareo. Nihil apparentia bonum est. (Deus enim noster Jesus Christus in Patre exsistens magis apparet) Non suasionis opus, sed magnitudinis est Christianus; quando utique oditur a mundo.

III. Scribo Ecclesiis, et praecipio omnibus, quoniam volens pro Deo morior; siquidem vos non prohibeatis. Deprecor vos, non concordia intempestiva fiatis mihi. Dimittite me bestiarum esse cibum, per quas est Deo potiri. Frumentum [2] sum Dei: et per dentes bestiarum molar, ut mundus panis inveniar Christi. Magis blandite bestiis [3], ut mihi sepulcrum fiant, et nihil derelinquant eorum quae corporis mei; ut non dormiens gravis alicui inveniar. Tunc ero discipulus verus Jesu Christi, quando neque corpus meum mundus videbit. Orate Christum pro me, ut per organa ista Dei sacrificium inveniar. Non ut Petrus aut Paulus praecipio vobis. Illi Apostoli, ego condemnatus; illi liberi, ego usque nunc servus. Sed si patiar, manumissus fiam Jesu Christi, ut resurgam liber. (Et) nunc disco vinctus, nihil concupiscere.

IV. A Syria usque Romam cum bestiis pugno, per terram et per mare, nocte et die, vinctus decem Leopardis, quod est militaris ordo: qui et beneficiati deteriores fiunt. In injustificationibus autem eorum magis erudior: sed non propter hoc justificatus sum. Sortiar bestiis mihi esse paratis; et oro promtas mihi inveniri, quibus et blandiar cito me devorare, non quemadmodum quosdam timentes non tetigerunt. Sed et si ipsae volentem non velint, ego vim faciam. Veniam mihi habete; quid mihi confert ego cognosco. Nunc incipio discipulus esse; nihil me zelare visibilium et invisibilium, ut Jesu Christo fruar. Ignis et crux, bestiarumque congregationes, dispersiones ossium, concisio membrorum, molitiones totius corporis, malae punitiones diaboli in me veniant, solum ut Jesu Christo fruar. Nihil mihi proderunt termini mundi, neque regna saeculi hujus. Bonum mihi mori propter Jesum Christum, quam regnare super terminos terrae. Illum quaero qui pro nobis mortuus est; illum volo qui propter nos resurrexit. (Ille lucrum mihi adjacet.) Ignoscite mihi, fratres: non impediatis me vivere, non velitis me mori. Dei volentem esse, per mundum non separetis me, (neque per materiam seducatis). Dimittite me purum lumen accipere: illuc adveniens homo ero. Sinite me imitatorem esse passionis Dei mei. Si quis ipsum in se ipso habet, intelligat quod volo; et compatiatur mihi, sciens quae continent me.

V. Princeps saeculi hujus rapere me vult; et eam quae in Deum meum sententiam corrumpere. Nullus igitur praesentium de vobis adjuvet: ipsi autem magis mei fiatis, hoc est Dei (mei). Non loquimini Jesum Christum, et mundum concupiscatis. Invidia in vobis non inhabitet, neque utique ego vos praesens deprecor credere mihi. His autem magis credite quae scribo vobis. Vivens enim scribo vobis, desiderans mori. Meum desiderium crucifixum est; et non est in me ignis amans aliquam aquam: sed vivens et loquens est in me, intus me dicit: Veni ad Patrem. Non delector cibo corruptionis, neque delectationibus vitae hujus. Panem Dei volo [4], quod est

2) Irenaeus lib. 5. adversus haereses cap. 28. hanc Ignatii sententiam laudat, et post eum Hieronymus et alii.

3) Mirum est ea Ignatii verba ab aliquibus reprehendi, quasi mortem pro Christo desiderare non licuisset, sed quam injuste, ex Actis Martyrum, sanctorum Patrum sententiis et Historiae Ecclesiae multis locis, egregie probat Johannes Baptista Cotelerius in notis ad hunc locum pag. 453.

4) Hunc locum de Eucharistia intelligit Cardinalis Baronius ad annum 34 et 109. Halloixius vero ad Ignatii vitam cap. 10. de fruitione Dei post martyrii consummationem.

PREDGOVOR

Za ista Žitija Sv. Ignatija
Sada po prvi put po originalnom grčkom tekstu sa novom latinskom verzijom
Iz rukopisa kodeksa biblioteke Kolbertine

1. Žitija Sv. Ignatija po starom latinskom tekstu, uz našu zbirku smo objavili, koja je iz kodeksa rukopisa od Userija Amarhana bila objavljena, pošto na grčkom tada nije mogla da se nađe niti prije toga druge stvari nije sadržavala osim onog što nudi Simeon Prevodilac, tj, interpolacije, u kojima gotovo da nije bilo autentičnosti. Uistinu kad su kodeksi rukopisa biblioteke Kolbertine po milosti slavnog Stefana Baluzija bili mi dati na uvid, sama originalna djela iz starog rukopiskog kodeksa na grčkom odlične bilješke, pod br. 460 su se našle, sa poslanicom istog svetog mučenika Rimljanima, koja takođe još nije bila precizno objavljena ni iz jednog manuskriptnog kodeksa. Izgubila se naime iz kodeksa rukopisa firentinskog, iz kojeg su ostale poslanice Ignatijeve objavljene od Iska Vosija, Userija i Kotelerija: ni druge nisu sadržavale grčki tekst osim one koje su iskvarene od prevodioca. I premda uz pomoć stare verzije od Userija i Vosija raznim interpolacijama je bila nepotpuna, ipak su učeni ljudi očekivali pomoć nekog primjera čime se potvrđuju činjenice iz pripremljenog obnovljenog grčkog izdanja. Ovako o tome kaže Voserije: *Kamo sreće da sam mogao da objavim, što je Rimljanima napisao presveti mučenik. To sadrži poslednje mjesto. Ali bijaše zaslužio prvo mjesto bilo da ga cijeniš po posvećenosti ili po dostojanstvo. Ja nisam bio te sreće da nađem grčki tekst; prezentovaće to drug,i možda bolje sreće od mene ili marljiviji istraživači biblioteka.* Neka bi bili živi sada oni ljudi zaslužni u stvaralaštvu i sa nama ne samo o originalnom tekstu poslanice već i o samim Žitijama, što su se jedva usudili da se nadaju, bez sumnje neka čestitaju.

2. Dalje bilo bi suviše o autentičnosti kako Žitija tako i poslanice šire raspravljati. Pošto je očito da je da su svi eruditi potvrdili ono što je Userije objavio iz stare verzije; nemaju nove dokaze da ih opovrgnu. I kad staru verziju, kao što već rekosmo, bijasmo objavili, vidjelo se da je i stara korisna, da se ne bi nekome učinilo nezgodnim ako bi se ista verzija ponovo objavila, što bi bilo nekorisno ponavljanje, ako bi se grčki tekst objavio bez ikakve verzije. Stoga se dragi čitaoče posluži i zahvali pokojnom Kolbertu koji je za života obznanio toliko slavnih crkvenih i državnih kodeksa.

Mučeništvo svetog i posvećenog mučenika Ignatija Teofora

I Kad je nedavno Trajan osvojio vlast u Rimu, Ignatije učenik apostola Jovana, bijaše čovjek u svemu apostolski i sa najvišom brigom upravljaše Antiohijskom crkvom, koji kad je jedva jednom preturio preko glave prethodne oluje mnogobrojnih Domitijanovih progona, kao dobar kormilar, molitvom i postom, postojanošću pouke, zadovoljstvom duha, odbranio se od zlih vremena, bojeći se da ne bi nekog slabog duhom i prostog ovo oborilo. Stoga se radovaše spokojstvu crkve što su na kratko vrijeme utihnula progonstva. Ipak biješe uznemiren u duši jer još nije postigao istinsku ljubav prema Bogu i savršeni poredak učenika. Sam sa sobom razmišljaše o ispovijesti koja biva kroz mučeništvo da bi sam mogao biti bliže Gospodu. Zato ostajući još malo godina u crkvi i prosvjetljavajući umove pojedinaca božanskim poput svjetiljki opisom svetih spisa, napokon je postigao ono što je želio.

caro Jesu Christi, ejus qui ex genere David: et potum volo sanguinem ipsius, quod est caritas incorruptibilis. Non amplius volo secundum homines vivere: hoc autem erit si vos velitis. (Velite autem, ut et vos acceptemini.) Per paucas litteras deprecor vos, credite mihi. Jesus autem Christus vobis manifestabit haec, quoniam vere dico; (non mendax os, in quo Pater vere locutus est). Petite pro me, ut attingam. Non secundum carnem vobis scripsi; sed secundum sententiam Dei. Si patiar, voluistis; si reprobus efficiar, odivistis.

VI. Mementote in oratione vestra ejus quae in Syria Ecclesiae, quae pro me Pastore Deo utitur. Solus ipse (Jesus Christus) vice Episcopi sit, et vestra caritas. Ego autem erubesco ex ipsis dici. Non enim sum dignus; existens extremus ipsorum, et abortivum: sed misericordiam consecutus sum aliquis esse, si Deo fruar. Salutat vos meus spiritus, et caritas Ecclesiarum, quae receperunt me in nomine Jesu Christi, ut non transeuntem. Etenim non advenientes mihi in via (quae secundum carnem) secundum civitatem me praecesserunt. Ecclesiam Syriae commendat.

VII. Scribo autem vobis haec a Smyrna per Ephesios digne beatos. Est autem et simul mecum cum aliis multis et Crocus, desideratum mihi nomen, de advenientibus (mecum) a Syria in Romam, ad gloriam Dei. Credo vos cognovisse (quibus et manifestatis) prope me existentem. Omnes enim sunt digni Deo et vobis, quos decens est vos secundum omnia quietare. Scripsi autem vobis haec, in ea quae ante IX. Kalendas Septembris. Valete in finem, in sustinentia Jesu Christi.

ADMONITIO

in eadem ACTA S. IGNATII,

nunc primum ex genuino textu Graece edita, cum nova versione Latina.

Ex MS. Codice Bibliothecae Colbertinae.

1. Acta sancti Ignatii ex veteri interpretatione Latina Collectioni nostrae supra protulimus, qualia ex codice ms. ab Usserio Armachano vulgata sunt, cum graece tunc reperiri non potuissent, nec alia antea haberentur, nisi ea quae Simeon Metaphrastes refert, id est interpolata, quorum proinde fere nulla erat auctoritas. Verum cum codices mss. bibliothecae Colbertinae ex Cl. viri Stephani Baluzii beneficio evolvere mihi licuisset, ipsamet Acta genuina in veteri cod. ms. Graeco optimae notae, numero 460. occurrerunt, cum ejusdem sancti Martyris epistola ad Romanos, quae etiam nondum ex ullo cod. ms. sincera graece prodierat. Aberat enim e cod. ms. Florentino, ex quo ceterae Ignatii epistolae editae sunt ab Isaaco Vossio, Usserio et Cotelerio: nec alias graece habebatur, nisi ex Metaphraste vitiata. Et quamvis antiquae versionis ope ab Usserio et Vossio variis interpolationibus defecata fuerat, exspectabant tamen viri eruditi alicujus exemplaris subsidium, quo graeci textus restitutio ab ipsis facta confirmaretur. Sic ea de re loquitur Vossius: *Utinam hanc etiam dare potuissem, quam ad Romanos scripsit sanctissimus Martyr. Obtinet quidem illa locum postremum; sed sive zelum, sive dignitatem adtendas, locum merebatur vel primum. Mihi non licuit esse tam felici, ut graece invenirem; alii forsan fortunatiores me, et diligentiores in perscrutandis Bibliothecis illud praestabunt.* Viverent nunc viri illi de literis benemeriti, et nobiscum, non solum de epistolae, sed etiam de ipsorum Actorum genuino textu, quod sperare vix ausi fuissent, haud dubie congratularentur.

2. Porro superfluum esset de *αὐθεντίᾳ* tam Actorum quam epistolae fusius disserere. Cum enim manifestum sit, ea ipsa esse, quae ab Usserio e veteri versione vulgata, omnium eruditorum calculo comprobata sunt; no-

II Kasnije kad je Trajan u devetoj godini vladavine, obijestan zbog pobjeda zadobijenih nad Skitima i Dačanima, i mnogim drugim plemenima i jer je smatrao mu se još nisu sasvim pokorile skupine pobožnih hrišćana prijetio im je progonima ako sva plemena ne budu prihvatila kult demona; strah je sve pobožne nagnao ili da se žrtvuju ili da umru. Tada, bojeći se za antiohijsku crkvu velikodušni Hristov vojnik, svojevoljno je odveden Trajanu, koji je u to vrijeme boravio u okolini Antiohije i hitao ka Armeniji i Parćanima. Pojavio se pred imperatorom: Ko si ti, reče, zli demone, koji kršiš naše naredbe? Zar ne nagovaraš i druge da se tako ponašaju, zbog čega bijedno propadaju. Ignatije reče: Niko Teofora ne naziva zlim demonom. Jer demoni bježe od slugu Božijih. Nego zato što sam im težak nazivaš me zlom protiv demona. To ti priznajem, dok imam Hrista koji je nebeski Bog, uništavam njihove zamke. Trajan reče: A ko je Teofor? Ignatije odgovori: Onaj koji nosi Hrista u srcu. Trajan reče: Da li ti se dakle čini da mi nemamo bogove u mislima kojima se služimo da pobijedimo naše neprijatelje? Ignatije reče: Griješiš kad bogovima nazivaš plemenske demone. Jer je jedan Bog koji je načinio nebo i zemlju i more i sve što postoji na njima i jedan je Isus Hrist, sin Božiji jednorođeni čije carstvo žudim da zadobijem. Trajan reče: Govoriš o onome koga je Pontije Pilat dao da se razapne? Ignatije reče: O njemu govorim, koji je razapeo moj grijeh sa svojim tvorcem i svaki demonski grijeh i zlobu pod noge njihove svojim govorom je bacio, koji ga u srcu nose. Trajan reče: Ti dakle u sebi nosiš raspeće? Ignatije reče: Naravno. Jer je zapisano: nastaniću se u njima i živjeću. Trajan objavi presudu: Ignatija, koji kaže da u sebi nosi raspeće, naređujemo da se okuje i pod pratnjom vojnika odvede u veliki Rim, da bide hrana zvijerima na radost svjetine. Kad je presuda objavljena, sveti Mučenik sa radošću povika: Zahvaljujem ti Gospode, što si se udostojio da me počastvuješ savršenom ljubavlju prema tebi, što mi dozvoljavaš da sa apostolom Pavlom u gvozdenim negvama budem okovan. Rekavši to, i prihvativši okove sa radošću, nakon što se pred crkvom pomolio i sa suzama je preporučio Gospodu, kao ovan predvodnik koji se ističe u sjajnom stadu od surovih i opakih vojnika je okovan da bude odveden za hranu krvožednim zvijerima u Rim.

III Tako sa velikom vatrenošću i radošću, iz žudnje za trpljenjem, iz Antiohije je otišao u Seleukiju. Tamo se ukrcao na brod, i nakon mnogo muka stigao u grad Smirnu, gdje sa velikom radošću siđe sa broda i pohita na viđenje sa svetim Polikarpom episkopom Smirne, svojim kolegom (bijahu naime nekad učenici svetog apostola Jovana). Kod njega proboravivši, učinio ga je učesnikom duhovnih harizmi, i slavivši svoje okove obodrio ga je, da ga u svom naumu pomogne. I zaista je cijelu crkvu molio (jer svi gradovi i crkve Azije preko episkopa, presvitera i đakona pozdravljahu sveca, i svi hitahu ka njemu ne bi li učestvovali jednim dijelom u duhovnoj harizmi) posebno pak sveti Polikarp, da što brže kroz okove sa svijeta ode i stupi pred Gospoda.

I tako su govorili i tako su svjedočili, toliko šireći svoju ljubav prema Hristu, da lijepom ispoviješću i svojim žarom oni koji zajedno za njihovu borbu Boga moljahu, zadobiju carstvo nebesko i crkvama zasluže nagradu koje preko svojih poglavara očekivahu, poslavši im pisma zahvalnosti što sa molitvom i podrškom su davale milost. Kad je dakle vidio da su mu svi naklonjeni, bojeći se da ga slučajno bratska ljubav ne bi spriječila u njegovoj žurbi ka Gospodu, pošto su se otvorila lijepa vrata mučeništva, objavljujemo ono što je napisao rimskoj crkvi.

Ignatije Teofor milosrđe u veličanstvu preuzvišenog Oca i njegovog sina Isusa Hrista jedinoj crkvi voljenoj i prosvijetljenoj u volji njegovoj koji želi sve što je po milosti Isusa Hrista Boga našega; koja predsjedava u Rimu, dostojna Boga, dostojna uresa, dostojna blaženih

vis non indigent ad auctoritatem sibi conciliandam argumentis. At cum antiquam versionem, uti jam diximus, vulgaverimus, visum est hic novam exhibere, ne si eadem versio recuderetur, inutilis esset repetitio, si autem graecus textus daretur sine ulla versione, id nonnullis videretur incommodum. Ilis itaque fruere amice lector, et illustrissimi Colberti memoriae, qui dum viveret, tot praeclaros codices Ecclesiae et reipublicae litterariae comparavit, gratiam habeto.

Martyrium sancti et sacri Martyris Ignatii Theophori.

I. Cum nuper Romanorum imperium excepisset Trajanus, Ignatius Apostoli Joannis discipulus, vir erat in omnibus apostolicus, summaque cura Antiochenam Ecclesiam gubernabat, qui cum praeteritas multarum Domitiani persecutionum procellas vix transiisset, tanquam gubernator bonus, clavo orationis et jejunii, docendi assiduitate, contentione spiritus, adversanti tempestati restitit, veritus, ne quem pusilli animi et simpliciorem illa dejiceret. Itaque delectabatur quidem Ecclesiae tranquillitate, quiescente ad breve tempus persecutione; animo tamen perturbabatur, quod nondum veram erga Deum caritatem, neque perfectum discipuli ordinem esset assecutus. Siquidem secum cogitabat confessionem, quae fit per martyrium, ipsum Domino posse proximiorem reddere. Unde paucis annis in Ecclesia adhuc permanens, et divinae instar lucernae singulorum mentes sacrarum scripturarum expositione illuminans, ea quae optabat, tandem consecutus est.

* forte τοῦ πνεύματος vel τῷ πνευματικῷ.

II. Namque posthaec Trajano, nono sui imperii anno, insolescente ob victoriam, quam adversus Scythas et Dacos et alias multas gentes reportaverat, et existimante ad universam subjectionem sibi adhuc deesse religiosum Christianorum coetum, atque comminante, nisi daemonum cultum cum omnibus gentibus amplecterentur, persecutionem passuros; timor omnes pie viventes vel sacrificare vel mori cogebat. Tunc igitur pro Antiochena Ecclesia pertimescens generosus Christi miles, sponte ductus est ad Trajanum, qui tunc temporis circum Antiochiam agebat, atque in Armeniam et ad Parthos properabat. Ut vero in conspectu Trajani Imperatoris adstitit: Quis es, inquit, o cacodaemon, qui nostra mandata trans-

Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου.

1. *Ἄρτι διαδεξαμένου τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Τραϊανοῦ, Ἰγνάτιος ὁ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου μαθητὴς, ἀνὴρ ἦν τοῖς πᾶσιν ἀποστολικὸς, καὶ ἐκυβέρνα τὴν ἐκκλησίαν Ἀντιοχέων ἐπιμελῶς, τοὺς πάλαι χειμῶνας μόλις παραγαγὼν τῶν πολλῶν ἐπὶ Δομετιανοῦ διωγμῶν, καθάπερ κυβερνήτης ἀγαθὸς, τῷ οἴακι τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας, καὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς διδασκαλίας, τῷ τόνῳ * τῷ πνεύματι, πρὸς τὴν ζάλην τὴν ἀντικειμένην ἀντεῖχεν· δεδοικὼς μή τινα τῶν ὀλιγοψύχων ἢ ἀκεραιοτέρων ἀποβάλῃ. τοιγαροῦν ηὐφραίνετο μὲν ἐπὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας ἀσαλεύτῳ, λωφήσαντος πρὸς ὀλίγον τὸ διωγμὸ· ἤσχαλλεν δὲ καθ' ἑαυτὸν ὡς μήπω τῆς ὄντως εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἐφαψάμενος, μηδὲ τῆς τελείας τοῦ μαθητοῦ τάξεως. ἐνενόει γὰρ τὴν διὰ μαρτυρίου γινομένην ὁμολογίαν πλεῖον αὐτὸν προσοικειῶσαν τῷ κυρίῳ. ὅθεν ἔτεσιν ὀλίγοις ἔτι παραμένων τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λύχνου δίκην θεϊκοῦ τὴν ἑκάστου φωτίζων διάνοιαν διὰ τῆς τῶν θείων γραφῶν ἐξηγήσεως, ἐπετύγχανεν τῶν κατ' εὐχήν.*

2. *Τραϊανῷ γὰρ μετὰ ταῦτα ἐννάτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐπαρθέντος ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ κατὰ Σκυθῶν καὶ Δακῶν καὶ ἑτέρων πολλῶν ἐθνῶν, καὶ νομίσαντος ἔτι λείπειν αὐτῷ πρὸς πᾶσαν ὑποταγὴν τὸ τῶν Χριστιανῶν θεοσεβὲς σύστημα, καὶ εἰ μὴ τὴν τῶν δαιμόνων ἔλοιτο λατρείαν μετὰ πάντων ὑπεισιέναι τῶν ἐθνῶν, διωγμὸν ὑπομένειν ἀπειλήσαντος, ὁ φόβος πάντας τοὺς εὐσεβῶς ζῶντας ἢ θύειν ἢ τελευτᾶν κατηνάγκαζεν. τότε τοίνυν φοβηθεὶς ὑπὲρ τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας ὁ γενναῖος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, ἑκουσίως ἤγετο πρὸς Τραϊανὸν, διάγοντα μὲν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, σπεύδοντα δὲ ἐπὶ Ἀρμενίαν καὶ Πάρθους. ὡς δὲ κατὰ πρόσωπον ἔστη Τραϊανῷ τοῦ βασιλέως· τίς εἶ, κακόδαιμον, τὰς ἡμετέρας σπεύδων διατάξεις ὑπερβαίνειν,*

propovijedi, dostojna hvale, dostojna uspjeha, dostojna čistote i vodeća u ljubavi u ime Hrista i Oca, koju grlim u ime Isusa Hrista sina Očevog; u tijelu i duhu ujedinjeni u svakom nalogu njegovom, milošću Božijom ispunjeni nepodijeljeno i očišćeni od svakog stranog uticaja, najvećma se neokaljano radujemo u Bogu našem Isusu Hristu.

Kad sam već postigao molitvom Bogu da vidim vaša lica dostojna Boga, dobio sam i više nego što sam tražio; okovan u Isusu Hristu nadam se da ću vas zagrliti, naravno ako je to volja Božija, da se smatram dostojnim, ja koji sam blizu smrti. Valjano je raspoređen početak, ako zadobijem milost i moj udes bez zapreka primim. Jer bojim se vaše ljubavi da mi ne naškodi. Jer vama je lako ono što želite činiti: a meni je teško slijediti Boga, ako me poštedite. Jer ne želim ono što se ljudima sviđa, već Bogu, kako će se i vama svidjeti. Jer ja nemam toliko vremena da dostignem Boga; niti će se vama moći pripisati bolje djelo, ako budete ćutali. Ako o meni budete ćutali, ja ću postati Božiji; a ako butete voljeli moje tijelo, tim prije treba da pohitam. Najviše ćete mi pružiti ako se žrtvujem Bogu, dok je ovdje spreman oltar da Ocu u Isusu Hristu u ljubavi hor pjeva, jer je episkop Sirije dostojan Boga bio osuđen, koji će na Zapada sa Istoka biti poslat. Dobro je iz ovog svijeta otići i za Boga umrijeti, da bi se u njemu rodio. Nikome nikada niste zavidjeli, druge ste podučavali: ja zaista želim da bude postojano ono što ste učenjem naredili. Samo tražite za mene snagu unutrašnju i spoljašnju, da ne bih samo pričao nego i da želim to; da se ne zovem samo po imenu hrišćaninom već i da budem to. Ako to i budem, moći ću takvim da se nazovem i tada ću imati snage da budem vjernik, kad me ne bude više na svijetu. Ništa nije vječno što je zemaljsko. *Ono što je vidljivo to je prolazno; ono što je nevidljivo to je vječno.* Jer sam Bog naš Isus Hrist koji postoji u Ocu tim više postoji. Jer hrišćanstvo nije djelo samo ćutnje već i veličine.

Ja pišem crkvama, i svima im nalažem da sa voljom i rado umirem za Boga, ako vi to ne spriječite Molim vas da mi ne dajete milosrđe neprilično. Dozvolite mi da postanem hrana zvijerima, preko kojih mogu Boga dosegnuti. Žito sam Božije koje će samljeti zubi zvijeri, da bih postao čist hleb Hristov. Namamite radije zvijeri da mi budu grob, i da ništa od tijela moga ne ostave, da ne bih nakon što otpočinem bio nekome težak. Tada ću uistinu biti Hristov učenik, kad svijet ne bude vidio ni moje tijelo. Preklinjite Hrista za mene da na taj način postanem hostija. Ne naređujem vam kao Petar i Pavle. Oni su apostoli, a ja sam osuđenik. Oni su slobodni, a ja sam sve do sada rob; ali ako budem prošao mučeništvo postaću Hristov oslobođenik, i samo u njemu ću vaskrsnuti kao slobodan čovjek. Sada u okovima učim da ne žudim ni za čim što je svjetovno ili tašto.

Od Sirije do Rima na zemlji i moru, danju i noću sa zvijerima se borim, okovan od deset leoparda, koji su odred vojnika, koji kad prime nagradu postaju još gori. Uistinu sam više naučio iz njihove nepravde; *ali nisam zbog toga opravdan.* Kamo sreće da poslužim zvijerima koje su mi pripravljene, za koje žudim da su mi spremne i mamim ih da me brzo prožderu, a ne da me ne dodirnu kao neke. Ako pak ne budu htjele da se bore ja ću ih silom natjerati. Dajte mi oprost; znam što je za mene korisno. Sada počinjem bivati učenikom. Ništa vidljivo i nevidljivo mi neće spriječiti da dospijem do Isusa Hrista. Oganj i krst, gomile zvijeri, proždiranja, razapinjanja, čerečenja, kidanje udova, udarci po cijelom tijelu, jezive muke đavolje neka me snađu; samo da dosegnem Hrista. Ništa mi neće koristiti naslade zemaljske ni njegova kraljevstva. Više volim da umrem u Isusu Hristu, nego da zapovijedam zemaljskim granicama. *Jer od kakve je koristi čovjeku ako stekne cio svijet, a naškodi duši svojoj?* Molim onoga što je za nas umro. Žudim za onim koji je zbog nas vaskrsnuo. To je meni korist i dobitak. Oprostite mi braćo. Ne sprečavajte me da živim. Ne želite da umrem, ja koji žudim da sam Božiji. Ne radujte se svijetu. Dozvolite da prihvatim čistu svjetlost. Čim tamo

μετὰ τὸ καὶ ἑτέρους ἀναπείθειν, ἵνα κακῶς ἀπολῶνται; Ἰγνάτιος εἶπεν· οὐδεὶς Θεοφόρον ἀποκαλεῖ κακοδαίμονα· ἀφεσήκασι γὰρ ἀπὸ τῶν δούλων τῷ θεῷ τὰ δαιμόνια. εἰ δὲ ὅτι τούτοις ἐπαχθής εἰμι, καὶ κακόν με πρὸς τοὺς δαίμονας ἀποκαλεῖς, συνομολογῶ. Χριστὸν γὰρ ἔχων ἐπουράνιον βασιλέα, τοὺς τούτων καταλύω ἐπιβουλάς. Τραϊανὸς εἶπεν· καὶ τίς ἐστιν Θεοφόρος; Ἰγνάτιος ἀπεκρίνατο· ὁ Χριστὸν ἔχων ἐν στέρνοις. Τραϊανὸς εἶπεν· ἡμεῖς οὖν σοι δοκοῦμεν κατὰ νοῦν μὴ ἔχειν θεοὺς, οἷς καὶ χρώμεθα συμμάχοις πρὸς τοὺς πολεμίους; Ἰγνάτιος εἶπεν· τὰ δαιμόνια τῶν ἐθνῶν θεοὺς προσαγορεύεις πλανώμενος. εἷς γάρ ἐστιν Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ εἷς Χριστὸς Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενὴς, οὗ τῆς βασιλείας ὀναίμην. Τραϊανὸς εἶπεν· τὸν σταυρωθέντα λέγεις ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου; Ἰγνάτιος εἶπεν· τὸν ἀναστανρώσαντα τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν μετὰ τοῦ ταύτης εὑρετοῦ, καὶ πᾶσαν καταδικάσαντα δαιμονικὴν πλάνην καὶ κακίαν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν αὐτὸν ἐν καρδίᾳ φορούντων. Τραϊανὸς εἶπεν· σὺ οὖν ἐν ἑαυτῷ φέρεις τὸν σταυρωθέντα; Ἰγνάτιος εἶπεν· ναί. γέγραπται γάρ· ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. Τραϊανὸς ἀπεφήνατο· Ἰγνάτιον προσετάξαμεν τὸν ἐν ἑαυτῷ λέγοντα περιφέρειν τὸν ἐσταυρωμένον, δέσμιον ὑπὸ στρατιωτῶν γενόμενον ἄγεσθαι παρὰ τὴν μεγάλην Ῥώμην, βρῶμα γενησόμενον θηρίων εἰς τέρψιν τοῦ δήμου. ταύτης ὁ ἅγιος μάρτυς ἐπακούσας τῆς ἀποφάσεως, μετὰ χαρᾶς ἐβόησεν· εὐχαριστῶ σοι, δέσποτα, ὅτι με τελείᾳ τῇ πρὸς σὲ ἀγάπῃ τιμῆσαι κατηξίωσας, τῷ ἀποστόλῳ σου Παύλῳ δεσμοῖς συνδήσας σιδηροῖς. ταῦτα εἰπὼν καὶ μετ' εὐφροσύνης περιθέμενος τὰ δεσμὰ, ἐπευξάμενος πρότερον τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ταύτην παραθέμενος μετὰ δακρύων τῷ κυρίῳ, ὥσπερ κριὸς ἐπίσημος ἀγέλης καλῆς ἡγούμενος, ὑπὸ „θηριώδους στρατιωτικῆς δεινότητος „συνηρπάζετο, θηρίοις αἱμοβόροις ἐπὶ „τὴν Ῥώμην ἀπαχθησόμενος πρὸς „βοράν."

3. Μετὰ πολλῆς τοίνυν προθυμίας καὶ χαρᾶς, ἐπιθυμίᾳ τοῦ πάθους κατελθὼν ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰς τὴν Σελεύκειαν, ἐκεῖθεν εἴχετο τοῦ πλοός· καὶ προσχὼν μετὰ πολὺν κάματον τῇ Σμυρνέων * πόλει, σὺν πολλῇ χαρᾷ κατα-

gredi eniteris? Quin etiam aliis ut idem agant suades, quo nempe misere pereant. Ignatius dixit: *Nemo Theophorum cacodaemonem appellat. Abscedunt enim daemones a servis Dei. Si vero quod gravis illis sum, et me malum adversus daemones appellas: illud tecum fateor. Christum enim, qui caelestis Rex est, habens, illorum insidias dissolvo.* Trajanus dixit: Et quis est Theophorus? Ignatius respondit: *Qui Christum habet in pectore.* Trajanus dixit: An igitur tibi videmur deos in mente non habere, quibus etiam propugnatoribus adversus hostes utimur? Ignatius dixit: *Gentium daemones deos errans appellas. Unus enim est Deus, qui fecit caelum et terram, et mare, et omnia quae in ipsis continentur, atque unus est Christus Jesus, filius Dei unigenitus, cujus regno utinam potiar.* Trajanus dixit: Illum dicis, qui sub Pontio Pilato crucifixus est? Ignatius dixit: *Illum dico, qui meum peccatum cum suo inventore crucifixit, omnemque daemonicum errorem et malitiam illorum pedibus sua sententia subjecit, qui ipsum in corde gerunt.* Trajanus dixit: Tu ergo in teipso crucifixum geris? Ignatius dixit: *Etiam. Scriptum est enim: Inhabitabo in ipsis et inambulabo.* Trajanus sententiam pronuntiavit: Ignatium, qui in seipso crucifixum ferre dicit, praecipimus vinctum a militibus duci in magnam Romam, cibum bestiarum ad populi delectationem futurum. Qua sententia audita, sanctus Martyr cum gaudio exclamavit: *Tibi gratias ago, Domine, quia me perfecta erga te caritate honorare dignatus es, qui me cum Apostolo tuo Paulo ferreis vinculis vinciri permittis.* His dictis, vinculisque cum gaudio acceptis, postquam pro Ecclesia orasset, ac eam cum lacrymis Domino commendasset, velut insignis aries dux praeclari gregis a ferocibus et saevis militibus raptus est, feris sanguivoris in cibum Romam adducendus.

Deus Christus in pectore.

Christus Deus in nobis.

2. Cor. 6, 16.

III. Itaque cum magna alacritate et gaudio, patiendi ardore, Antiochia Seleuciam descendit. Inde navem conscendit, multumque post laborem ad Smyrnam urbem applicuit, ubi multa cum laetitia e nave descendit,

Σμυρναίων.

budem došao, postaću Božiji čovjek. Dopustite mi da oponašam patnje Boga moga. Ako njega neko u samom sebi ima, razmislite o onom što želim, i svjestan onoga što me pokreće, neka se sažali nada mnom.

Želi da me ugrabi vladar ovog vijeka i da pokvari moju volju prema Bogu. Niko od vas prisutnih neka mu ne pomogne. Budite radije moji, odnosno Božiji. Ne govorite o Isusu Hristu, žudeći za zemaljskim. Neka nema zavisti u vama. I ne vjerujte u ono što vam dok sam ovdje govorim, već u ono što vam pišem. Pišem vam dok sam u životu, žudeći da umrem. Moja ljubav je razapeta, dok ljubim u meni nije oganj materije; već dok živim i govorim u meni je voda koja mi iznutra govori: Dođi Ocu. Ne uživam u hrani pokvarenosti, niti u uživanjima ovozemaljskog života. Želim hleb Božiji, hleb nebeski, hleb života, koji je meso Isusa Hrista, sina Božijeg, koji je u kasnijim vremenima iz sjemena Davidovog i Avramovog nastao: i piće Božije želim, krv njegovu, što je ljubav neiskvarena i vječni život. Ne želim više da živim kao ljudi. I biće tako ako vi to budete htjeli. To neka vam se sviđa da se i vi svidite. Ukratko, tražim da mi vjerujete. Isus Hrist će vam otkriti ono što govorim. Istinita su usta kojima je Otac govorio. Za mene tražite da uspijem. Nisam vam pisao po tijelu, već po misli Božijoj. Ako patim, htjeli ste: ako budem odbačen, mrzite. .

Sjetite se u vašim molitvama crkve Sirije koja je umjesto mene Božiji pastir. Samo Isus Hrist njome vlada kao episkop i vaša ljubav. A ja se stidim da se ubrojim među njih i nisam dostojan, jer sam poslednji među njima i nedonošče. Uistinu sam slijedio milosrđe, da budem neko ako slijedim Boga. Pozdravlja vas moj duh i ljubav crkava koje su me primile u ime Isusa Hrista, ne kao onoga koji prolazi, jer se ništa nije odnosilo na mene putem koji je tjelesni, proveli su me kroz gradove.

Nadalje, ovo vam pišem iz Smirne preko Efešana dostojnih hvale. Takođe je sa mnom i sa mnogim drugima Krokus, meni voljeno ime. Od onih koji me prosleđuju iz Sirije do Rima u slavu Božiju, vjerujem da znate, i njima javite da sam blizu. Ako su oni svi dostojni Boga i vas, koji ste dostojni da vas ponovo stvori. Ovo vam napisah devet dana prije septembarskih Kalendi, tj; 23. avgusta. Ostajte zdravo na kraju u patnjama Isusa Hrista. Amen.

I Nakon što je braću, koja su bila u Rimu i koja su se opirala, pripremio pismom, onako kako je želio, iz Smirne odveden (urgirao je među vojnicima Hristifor da se požuri na velike igre u Rim: da bude predat pred narodom divljim zvijerima, da zadobije vijenac borbeni) stiže u Troadu. Odatle bi odveden u Neapolis, prešavši Filipe, prešao je preko Makedonije i u onaj dio Epira koji je kraj Epidamna, u primorju našavši lađu, preplovio je Jadransko more, i otuda stigao u Tirensko, prešao preko ostrva i gradova, pokazavši u Puteolima svetog čovjeka, sam je požurio da izađe, žudeći da slijedi tragove apostola Pavla. Zaista premda nije mogao zbog žestokog vjetra, pošto se brod od pramca odrinuo, na tom mjestu predviđajući hvalama ljubav braće, tako je dalje plovio. I tako jedan dan i noć, uz povoljne vjetrove, nerado smo odvedeni, plačući zbog odvajanja od ovog Pravednika koje će uslijediti: sve je to činio uz molitve, jer je žurio da se udalji sa ovog svijeta da bi došao Gospodu kojeg je volio. Kad je dakle ploveći dospio do rimske luke i pojavile se granice nečistih igara, vojnici su jedva podnijeli zadržavanje: a episkop se radujući pripremao onima koji su hitali.

II Odatle su dakle otputovali iz Luke: (već priča o svetom mučeniku bijaše potekla) uz strah i radost braće, koji sa njim bijahu, a opet radosni što su imali za čast da su sa njim; a opet u strahu što ga odvode u smrt. Takođe je pojedinima koji su provodili život u tišini i samoći najavio (svoj dolazak), koji su (molitvom) plamtjeli i govorili da se obuzda narod da ne bi tražili pogubljenje pravednika, koji odmah osjetivši njihovu namjeru i pozdravljajući se sa svima zatraži od njih pravu milost i većinu onoga što bijaše napisao objasni im riječima i pokuša da ih

et ad videndum sanctum Polycarpum Smyrnae Episcopum, suum condiscipulum, properavit (fuerant enim olim discipuli sancti Johannis Apostoli). Apud quem diversatus, spiritualium charismatum ipsum participem fecit, suisque vinculis gloriatus illum hortabatur, ut se in suo proposito adjuvaret. Et vero universam quidem Ecclesiam idem communiter orabat, (namque omnes Asiae urbes et ecclesiae per episcopos, presbyteros, et diaconos sanctum salutabant, cunctis ad ipsum festinantibus, ut aliquam partem spiritualis charismatis perciperent), praecipue autem sanctum Polycarpum, ut citius per feras e mundo sublatus, in conspectum Xsti prodiret.

Atque haec ita loquebatur, et ita contestabatur, suam in Christum caritatem tantum extendens, ut pulcra confessione et eorum fervore, qui pro ejus certamine simul Deum orabant, caelum obtenturus esset, et ecclesiis, quae ipsi per suos praefectos occurrerant, mercedem rependeret, missis ad illas literis gratias agens, quae spiritualem cum oratione et exhortatione gratiam stillabant. Cum ergo omnes erga se benevole affectos cerneret, timens ne forte fraterna caritas suam ad Dominum suum festinationem exscinderet, pulcra martyrii janua ipsi aperta, quae ad Ecclesiam Romanam scripserit, subjecimus.

Ignatii epistola ad Romanos.

IGNATIUS, QUI ET THEOPHORUS, misericordiam consecutae in magnificentia Patris altissimi et Jesu Christi filii ejus unici Ecclesiae dilectae et illuminatae in voluntate ejus qui vult omnia, quae sunt secundum caritatem Jesu Christi Dei nostri; quae etiam praesidet in loco regionis Romanorum, digna Deo, digna decore, digna quae beata praedicetur, digna laude, digna quae voti compos fiat, digne casta, caritate praecellens, Christi et Patris nomine insignita, quam et amplector in nomine Jesu Christi filii Patris; secundum carnem et spiritum conjunctis omni ipsius praecepto, gratia Dei indivisim repletis, et ab omni alieno colore expurgatis, plurimum in Jesu Christo Deo nostro intaminate gaudere.

J. Christus Deus noster.

J. Christus Deus noster.

βὰς τῆς νηὸς, ἔσπευδε τὸν ἅγιον Πολύκαρπον τὸν Σμυρνέων ἐπίσκοπον τὸν συνακροατὴν θεάσασθαι· (ἐγεγόνεισαν γὰρ πάλαι μαθηταὶ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ Ἰοάννῃ)· παρ' ᾧ καταχθεὶς, καὶ πνευματικῶν αὐτῷ κοινωνήσας χαρισμάτων, καὶ τοῖς δεσμοῖς ἐγκαυχώμενος, παρεκάλει συναθλεῖν τῇ αὐτῶ προθέσει, μάλιστα μὲν κοινῇ πᾶσαν ἐκκλησίαν· (ἐδεξιῶντο γὰρ τὸν ἅγιον διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων αἱ τῆς Ἀσίας πόλεις καὶ ἐκκλησίαι, πάντων ἐπειγομένων πρὸς αὐτὸν, εἴπως μέρος χαρίσματος λάβωσι πνευματικοῦ)· ἐξαιρέτως δὲ τὸν ἅγιον Πολύκαρπον, ἵνα διὰ τῶν θηρίων θᾶττον ἀφανὴς τῷ κόσμῳ γενόμενος, ἐμφανισθῇ τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ταῦτα οὕτως ἔλεγεν, καὶ οὕτως διεμαρτύρατο, τοσοῦτον ἐπεκτεινων τὴν πρὸς Χριστὸν ἀγάπην, ὡς οὐρανοῦ μέλλειν ἐπιλαμβάνεσθαι διὰ τῆς καλῆς ὁμολογίας, καὶ τῆς τῶν συνευχομένων ὑπὲρ τῆς ἀθλήσεως σπουδῆς, ἀποδοῦναι δὲ τὸν μισθὸν ταῖς ἐκκλησίαις ταῖς ὑπαντησάσαις αὐτῷ διὰ τῶν ἡγαμένων, γραμμάτων εὐχαριστῶν ἐκπεμφθέντων πρὸς αὐτὰς, πνευματικὴν μετ' εὐχῆς καὶ παραινέσεως ἀποσαζόντων χάριν. τοιγαροῦν τὲς πάντας ὁρῶν εὐνοϊκῶς διακειμένους περὶ αὐτὸν, φοβηθεὶς μή ποτε ἡ τῆς ἀδελφότητος σοργὴ τὴν πρὸς κύριον αὐτοῦ σπουδὴν ἐκκόψῃ, καλῆς ἀνεῳχθείσης αὐτῷ θύρας τοῦ μαρτυρίου, οἵα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐπιστέλλει Ῥωμαίων, ὑποτέτακται.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ Ὁ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΣ

τῇ ἠλεημένῃ ἐν μεγαλειότητι πατρὸς ὑψίστου καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μόνου υἱοῦ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ ἠγαπημένῃ καὶ πεφωτισμένῃ ἐν θελήματι τῷ θελήσαντος τὰ πάντα, ἃ ἐστιν κατὰ ἀγάπην Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἥτις καὶ προκάθηται ἐν τόπῳ χωρίς Ῥωμαίων ἀξιόθεος, ἀξιοπρεπὴς, ἀξιομακάριστος, ἀξιέπαινος, ἀξιοεπίτευκτος, ἁξιάγνος, καὶ προκαθημένη τῆς ἀγάπης, Χριστώνυμος, πατρώνυμος, ἣν καὶ ἀσπάζομαι ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ πατρὸς, κατὰ σάρκα καὶ πνεῦμα ἡνωμένοις πάσῃ ἐντολῇ αὐτοῦ, πεπληρωμένοις χάριτος Θεοῦ ἀδιακρίτως, καὶ ἀποδιϋλισμένοις ἀπὸ παντὸς ἀλλοτρίου χρώματος, πλεῖσα ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἀμώμως χαίρειν.

ubijedi da mu ne zavide što hita ka Gospodu; i tako kleknuvši pred svom braćom preklinjaše Sina Božijeg za crkve, za prestanak progona, za međusobnu ljubav između njega i braće, i kad to učini u žurbi bi odveden u amfiteatar. Potom smjesta pušten prema unaprijed datom nalogu Cezarovom, pred kraj igara (bijaše naime očevidno, kako smatrahu, na rimskom jeziku nazvane 13, za vrijeme kojih brižljivo dolažahu) tako je okrutnim zvijerima bio izložen pokraj hrama, da se tamo ispuni želja svetog mučenika Ignatija, kao što je zapisano: *Ispunjiva žudnja pravednika,* da svakako nikome od braće ne bude teško zbog sakupljanja njegovih relikvija, kako je ranije bio poželio u svojoj poslanici da bude njegova sopstvena smrt. Samo su ostale relikvije najtvrđih djelova tijela, koje su prenijete u Antiohiju, i položene u maramu, blago neprocjenjive vrijednosti koje je crkvi ostalo milošću mučenika.

III A ovo se dogodilo 13. dana prije januarskih Kalenda, tj; 20 decembra, za vrijeme rimskih konzula Sure i Sedecija (Senecija) II. Mi koji smo prisustvovali prizoru, probdjeli smo u suzama noć kod kuće, i na koljenima se molili Gospodu, da nas nejake ojača onim što se dogodilo. Nakon toga, kad smo malo odspavali, jedni ga vidješe sa nama u društvu, a drugi su opazili blaženog Ignatija kako se moli sa nama: treći su ga vidjeli kako stoji kraj Gospoda, premda je stigao od mnogih muka i sav u znoju. Kad dakle sa velikom radošću sve to vidjesmo i uporedismo vizije, hvaljasmo Boga davaoca dobara, i nazvasmo blaženim Sveca i sa vama odredismo dan i vrijeme: da u vrijeme njegovog mučeništva se okupimo u čast borca i slavnog mučenika Hristovog, koji je pobijedio đavola i ispunio svoju svetu želju u Isusu Hristu našem Gospodu, preko kojega i sa kojim je Ocu slava i moć sa Svetim Duhom na vjeke vjekova. Amen.

Ἐπεὶ εὐξάμενος Θεῷ ἐπέτυχον ἰδεῖν ὑμῶν τὰ ἀξιόθεα πρόσωπα, ὡς καὶ πλέον ἠτούμην λαβεῖν, δεδεμένος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐλπίζω ὑμᾶς ἀσπάσασθαι, ἐάν περ θέλημα τοῦ Θεοῦ ᾖ τῶ ἀξιωθῆναί με εἰς τέλος εἶναι. ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴ εὐοικονόμητός ἐστιν, ἐάν περ χάριτος ἐπιτύχω εἰς τὸ τὸν κλῆρόν μου ἀνεμποδίστως ἀπολαβεῖν. φοβοῦμαι γὰρ τὴν ὑμῶν ἀγάπην, μὴ αὐτή με ἀδικήσῃ. ὑμῖν γὰρ εὐχερές ἐστιν ὃ θέλετε ποιῆσαι· ἐμοὶ δὲ δύσκολόν ἐστιν τῶ Θεῶ ἐπιτυχεῖν, ἐάν περ ὑμεῖς φείσησθέ μου. οὐ γὰρ θέλω ὑμῖν ἀνθρωπαρεσκῆσαι, ἀλλὰ Θεῶ ἀρέσαι, ὥσπερ καὶ ἀρέσκετε. οὐ γὰρ ἐγώ ποτε ἕξω καιρὸν τοιοῦτον Θεοῦ ἐπιτυχεῖν, οὔτε ὑμεῖς, ἐὰν σιωπήσητε, κρείττονι ἔργῳ ἔχετε ἐπιγραφῆναι. ἐὰν γὰρ σιωπήσητε ἀπ' ἐμοῦ, ἐγὼ γενήσομαι Θεοῦ· ἐὰν δὲ ἐρασθῆτε τῆς σαρκός μου, πάλιν ἔσομαι τρέχων. πλέον μοι μὴ παράσχησθε τοῦ σπονδιασθῆναι Θεῷ, ὡς ἔτι θυσιαστήριον ἕτοιμόν ἐστιν, ἵνα ἐν ἀγάπῃ χορὸς γενόμενοι ᾄσητε τῷ πατρὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι τὸν ἐπίσκοπον Συρίας ὁ Θεὸς κατηξίωσεν εὑρεθῆναι εἰς δύσιν ἀπὸ ἀνατολῆς μεταπεμψάμενος. καλὸν τὸ δῦναι ἀπὸ κόσμου πρὸς Θεόν, ἵνα εἰς αὐτὸν ἀνατείλω. οὐδέποτε ἐβασκάνατε οὐδένα, ἄλλους ἐδιδάξατε· ἐγὼ δὲ θέλω ἵνα κἀκεῖνα βέβαια ᾖ ἃ μαθητεύοντες ἐντέλλεσθε. μόνον μοι δύναμιν αἰτεῖσθε ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν; ἵνα μὴ μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ θέλω· ἵνα μὴ μόνον λέγωμαι Χριστιανός, ἀλλὰ καὶ εὑρεθῶ. ἐὰν γὰρ καὶ εὑρεθῶ, καὶ λέγεσθαι δύναμαι, καὶ τότε πιστὸς εἶναι, ὅταν κόσμῳ μὴ φαίνωμαι. ᾐδὲν φαινόμενον, αἰώνιον. τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. ὁ γὰρ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν πατρὶ ὢν μᾶλλον φαίνεται. ὁ σιωπῆς μόνον τὸ ἔργον, ἀλλὰ μεγέθος ἐστὶν ὁ Χριστιανισμός.

Quandoquidem precatus Deum obtinui, ut Deo dignos vultus vestros cernerem, et plusquam petebam acciperem; vinctus in Christo Jesu spero me vos amplexaturum, si quidem voluntas Dei sit, ut dignus habear qui ad finem perveniam. Recte enim dispositum est principium, si gratiam consequar sortem meam sine impedimento accipiendi. Namque vestram caritatem timeo, ne mihi ipsa noceat. Vobis enim facile est quod vultis facere: mihi vero difficile est Deum assequi, si quidem vos mihi parcatis. Nolo enim vobis tamquam hominibus placere, sed Deo placere, quemadmodum et vos placetis. Nam ego numquam tale tempus attingam quo Deum assequar; neque vos, si silueritis, meliori operi inscribi poteritis. Si enim de me silueritis, ego Dei fiam: si autem carnem meam amaveritis, denuo currendum erit mihi. Plus mihi non praebueritis, quam ut immoler Deo, dum adhuc altare paratum est, ut in caritate chorus effecti canatis Patri in Christo Jesu, quod episcopum Syriae dignum Deus judicaverit, qui in Occidentem ab Oriente accersitus inveniretur. Bonum est a mundo ad Deum occidere, ut in ipso oriar. Nulli unquam invidistis, alios docuistis: ego vero volo ut et illa firma sint quae docendo praecipitis. Vim tantum mihi internam et externam petite, ut non solum dicam, sed et velim: ut non solum dicar Christianus, sed et inveniar. Si enim inventus fuero, et talis dici potero, et tunc fidelis esse valebo, cum mundo amplius non apparebo. Nihil quod apparet, aeternum est. *Quae enim videntur, temporalia sunt: quae vero non videntur, aeterna sunt.* Namque ipse Deus noster Jesus Christus in Patre existens magis apparet. Non silentii tantum, sed magnitudinis opus est Christianismus.

2. Cor. 4, 18.

J. Christus Deus noster.

Ἐγὼ γράφω ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἐντέλλομαι πᾶσιν, ὅτι ἐγὼ ἑκὼν ὑπὲρ Θεοῦ ἀποθνήσκω, ἐάν περ ὑμεῖς μὴ κωλύσητε. παρακαλῶ ὑμᾶς μὴ εὔνοια ἄκαιρος γένησθέ μοι. ἄφετέ με θηρίων εἶναι βορὰν, δι' ὧν ἔνεστιν Θεοῦ ἐπιτυχεῖν σῖτός εἰμι Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλέθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὑρεθῶ τῶ Χριστῶ. μᾶλλον κο-

Ego ecclesiis scribo, omnibusque mando, quod pro Deo ultro et libens morior, si quidem vos non impediatis. Obsecro vos ne intempestivam mihi benevolentiam exhibeatis. Sinite me ferarum cibum esse, per quas Deum consequi licet. Frumentum sum Dei, et per ferarum dentes molor, ut purus panis Christi inveniar. Feris

potius blandimini, ut mihi sepulcrum fiant, nihilque mei corporis relinquant, ne postquam obdormiero, gravis alicui fiam. Tunc vere Christi discipulus ero, cum neque corpus meum mundus videbit. Christo pro me supplicate, ut per haec instrumenta hostia inveniar. Non ut Petrus et Paulus vobis praecipio. Illi Apostoli: ego condemnatus. Illi liberi: ego autem usque ad hoc tempus servus; sed si patiar, libertus Christi ero, et in ipso liber resurgam. Nunc vinctus disco nihil mundanum vel vanum concupiscere.

A Syria Romam usque terra marique, noctu et interdiu cum bestiis pugno, decem leopardis vinctus, quae est militum turma, qui etiam beneficio accepto pejores fiunt. Verum
1. Cor. illorum injuriis magis erudior: *sed*
4, 4. *non propter hoc justificatus sum.* Utinam fruar bestiis mihi praeparatis, quas et opto mihi promptas inveniri, quibus, et blandiar ut cito me devorent, non ut quosdam veritae non tetigerunt. Si autem illae repugnantes noluerint, ego vi impellam. Veniam mihi date: quid mihi prodest ego novi. Nunc incipio discipulus esse. Nihil visibilium et invisibilium mihi aemuletur, ut Jesum Christum consequar. Ignis et crux, ferarum catervae, lacerationes, distractiones, disjunctiones, concisio membrorum, totius corporis contusiones, dira diaboli tormenta in me veniant: solummodo ut Jesum Christum consequar. Nihil mihi proderunt mundi voluptates, neque hujus saeculi regna. Praestat mihi in Christo Jesu mori, quam
Matth. finibus terrae imperare. *Quid enim*
16, 26. *prodest homini, si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?* Illum quaero qui pro nobis mortuus est. Illum volo qui propter nos resurrexit. Hoc mihi lucrum et foenus impendet. Ignoscite mihi, fratres. Ne me vivere impediatis. Ne velitis me mori, qui Dei volo esse. Mundo ne gaudeatis. Sinite me purum lumen percipere. Ubi illuc advenero, homo Dei ero. Con-
Christi cedite mihi imitatorem esse passionis
Dei pas- Dei mei. Si quis illum in seipso habet,
sio. cogitet quod volo, et conscius eorum quae me coarctant, mei commisereatur.

λακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται, καὶ μηδὲν καταλίπωσι τοῦ σώματός μου, ἵνα μὴ κοιμηθεὶς βαρύς τινι γένωμαι. τότε ἔσομαι μαθητὴς ἀληθῶς τοῦ Χριστοῦ, ὅτε οὐδὲ τὸ σῶμά μου ὁ κόσμος ὄψεται. λιτανεύσατε τὸν Χριστὸν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα διὰ τῶν ὀργάνων τούτων θυσία εὑρεθῶ. οὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος διατάσσομαι ὑμῖν. ἐκεῖνοι ἀπόστολοι· ἐγὼ κατάκριτος· ἐκεῖνοι ἐλεύθεροι· ἐγὼ δὲ μέχρι νῦν δοῦλος. ἀλλ' ἐὰν πάθω, ἀπελεύθερος Ἰησοῦ, καὶ ἀναστήσομαι ἐν αὐτῷ ἐλεύθερος. νῦν μανθάνω δεδεμένος μηδὲν ἐπιθυμεῖν κοσμικὸν ἢ μάταιον.

Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, δεδεμένος δέκα λεοπάρδοις, ὅς ἐστιν στρατιωτῶν τάγμα, οἳ καὶ εὐεργετούμενοι χείρους γίνονται. ἐν δὲ τοῖς „ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύο„μαι, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο δεδικαίω„μαι.“ ὀναίμην τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων, καὶ εὔχομαι ἕτοιμά μοι εὑρεθῆναι, ἃ καὶ κολακεύσω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἥψαντο. κἂν αὐτὰ δὲ ἄκοντα μὴ θελήσῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι. συγγνώμην μοι ἔχετε· τί μοι συμφέρει ἐγὼ γινώσκω. νῦν ἄρχομαι μαθητὴς εἶναι. μηδέν με ζηλώσῃ τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων, ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. πῦρ καὶ σταυρὸς, θηρίων τε συσπάσεις, ἀνατομαὶ, διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπὴ μελῶν, ἀλησμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, κακαὶ κολάσεις τοῦ διαβόλου ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν· μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. οὐδέν μοι ὠφελήσει τὰ τερπνὰ τοῦ κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι τοῦ αἰῶνος τούτου. μᾶλλόν μοι ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς. „τί „γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν κερδήσῃ „τὸν κόσμον ὅλον, τὴν δὲ ψυχὴν αὐ„τοῦ ζημιωθῇ; ἐκεῖνον ζητῶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα. ἐκεῖνον θέλω τὸν δι' ἡμᾶς ἀναστάντα. ὅδε τοκετός μοι ἐπίκειται. σύγγνωτέ μοι, ἀδελφοί· μὴ ἐμποδίσητέ μοι ζῆσαι· μὴ θελήσητέ μοι ἀποθανεῖν, τὸν τοῦ Θεοῦ θέλοντα εἶναι· κόσμῳ μὴ χαρήσησθε· ἄφετέ με καθαρὸν φῶς λαβεῖν. ἐκεῖ παραγενόμενος ἄνθρωπος Θεοῦ ἔσομαι. ἐπιτρέψατέ μοι μιμητὴν εἶναι τοῦ πάθους τοῦ Θεοῦ μου. εἴ τις αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ ἔχει, νοησάτω ὃ θέλω, καὶ συμπαθείτω μοι, εἰδὼς τὰ συνέχοντά με.

Ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου διαρπάσαι με βούλεται, καὶ τὴν εἰς Θεόν μου γνώμην διαφθεῖραι. μηδεὶς οὖν τῶν παρόντων ὑμῶν βοηθείτω αὐτῷ· μᾶλλον ἐμοὶ γίνεσθε, τουτέστιν τῷ Θεῷ. μὴ λαλεῖτε Ἰησοῦν Χριστὸν, κόσμον δὲ ἐπιθυμεῖτε. βασκανία ἐν ὑμῖν μὴ κατοικείτω· μηδ' ἂν ἐγὼ παρὼν παρακαλῶ ὑμᾶς, πείσθητέ μοι· τούτοις δὲ μᾶλλον πείσθητε οἷς γράφω ὑμῖν. ζῶν γράφω ὑμῖν, ἐρῶν τοῦ ἀποθανεῖν. ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλύλιον· ὕδωρ δὲ ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοὶ, ἔσωθέν μοι λέγον· δεῦρο πρὸς τὸν πατέρα. οὐκ ἥδομαι τροφῇ φθορᾶς, οὐδὲ ἡδοναῖς τοῦ βίου τούτου. ἄρτον Θεοῦ θέλω, ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς, ὅς ἐστιν σὰρξ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ γενομένου ἐν ὑστέρῳ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ· καὶ πόμα Θεοῦ θέλω τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἀγάπη ἄφθαρτος, καὶ ἀένναος ζωή. Οὐκ ἔτι θέλω κατὰ ἀνθρώπους ζῆν· τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν ὑμεῖς θελήσητε. θελήσατε, ἵνα καὶ ὑμεῖς θεληθῆτε. δι' ὀλίγων γραμμάτων αἰτοῦμαι ὑμᾶς· πιστεύσατέ μοι. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ὑμῖν ταῦτα φανερώσει, ὅτι ἀληθῶς λέγω· τὸ ἀψευδὲς στόμα, ἐν ᾧ ὁ πατὴρ ἐλάλησεν ἀληθῶς. αἰτήσασθε περὶ ἐμοῦ, ἵνα ἐπιτύχω. ἃ κατὰ σάρκα ὑμῖν ἔγραψα, ἀλλὰ κατὰ γνώμην Θεοῦ. ἐὰν πάθω, ἠθελήσατε· ἐὰν ἀποδοκιμασθῶ, ἐμισήσατε.

Μνημονεύετε ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ ἐκκλησίας, ἥτις ἀντὶ ἐμοῦ ποιμένι τῷ Θεῷ χρῆται. μόνος αὐτὴν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπισκοπήσει καὶ ἡ ὑμῶν ἀγάπη. ἐγὼ δὲ αἰσχύνομαι ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἄξιός εἰμι, ὢν ἔσχατος αὐτῶν καὶ ἔκτρωμα· ἀλλ' ἠλέημαί τις εἶναι, ἐὰν Θεοῦ ἐπιτύχω. ἀσπάζεται ὑμᾶς τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἐκκλησιῶν τῶν δεξαμένων με εἰς ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐχ ὡς παροδεύοντα. καὶ γὰρ αἱ μὴ προσήκουσαί μοι τῇ ὁδῷ τῇ κατὰ σάρκα κατὰ πόλιν με προῆγον.

Γράφω δὲ ὑμῖν ταῦτα ἀπὸ Σμύρνης δι' Ἐφεσίων τῶν ἀξιομακαρίστων. ἔστιν δὲ καὶ ἅμα ἐμοὶ σὺν ἄλλοις Κρόκος τὸ ποθητόν μοι ὄνομα. περὶ τῶν προελθόντων με ἀπὸ Συρίας εἰς Ῥώμην εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ, πιστεύω ὑμᾶς

Princeps hujus saeculi rapere me vult, meamque erga Deum voluntatem corrumpere. Nemo ergo vestrum qui adestis, illum adjuvet. Mei potius, hoc est Dei, efficiamini. Non loquimini Jesum Christum, et mundum concupiscite. Invidia in vobis non habitet. Neque, si ego praesens vos oro, credite mihi; his potius quae vobis scribo, credite. Vivens scribo vobis, mori desiderans. Meus amor crucifixus est, nec est in me ignis materiae amans: sed vivens et loquens aqua in me est, mihi interius dicens: VENI AD PATREM. Non delector corruptionis alimento, neque hujus vitae voluptatibus. Panem Dei volo, panem caelestem, panem vitae, quae est caro Jesu Christi filii Dei, qui posteriori tempore ex semine David et Abraham factus est: et potum DEI volo sanguinem ipsius, quae Christus est caritas incorrupta, et perennis Deus. vita. Nolo amplius secundum homines vivere. Quod quidem futurum est, si vos volueritis. Id ergo vobis placeat, ut et vos placeatis. Brevibus litteris peto a vobis, credite mihi. Jesus Christus vobis haec patefaciet, quod vere dico. Verax os est, in quo Pater vere locutus est. Pro me petite ut consequar. Non secundum carnem, sed secundum Dei mentem scripsi vobis. Si patiar, voluistis: sin rejiciar, odistis.

Memores estote in vestris precibus Ecclesiae Syriae, quae mei loco Deo pastore utitur. Solus Jesus Christus illam vice episcopi reget, atque vestra caritas. Ego autem erubesco ex eorum numero dici, neque enim dignus sum, utpote qui sim ultimus eorum et abortivus. Verum misericordiam consecutus sum, ut essem aliquis, si Deum consequar. Salutat vos meus spiritus, et caritas ecclesiarum quae me exceperunt in nomine Jesu Christi, non ut transeuntem, etenim quae nihil ad me pertinebant via quae secundum carnem est, me per civitates deduxerunt.

Porro haec e Smyrna per Ephesios laude dignos scribo vobis. Mecum etiam est cum aliis multis Crocus, desideratum mihi nomen. De his qui me a Syria ad Romam usque ad Dei gloriam praecesserunt,

5*

.o vos cognovisse, quibus etiam gnificate me prope esse. Siquidem omnes Dei et vestrum digni sunt, quos in omnibus recreare vos decet. Haec scripsi vobis ante diem IX. Kalendas Septembris[1], hoc est, Augusti vigesima tertia *. Valete in finem in patientia Jesu Christi. Amen.

* L. *quarta.*
* L. τετάρτῃ.

IV. Postquam ergo repugnantes fratres qui Romae erant, per epistolam, ut voluit, praeparasset, sic a Smyrna solvens, (urgebatur enim a militibus Christophorus, ut ad publica spectacula magnae Romae properaret: nempe ut in conspectu populi Romani belluis ferocibus traditus, coronam certaminis consequeretur) Troadem appulit. Inde postea Neapolim ductus, Philippis transiens, Macedoniam praeterivit, et ad eam Epyri partem quae ad Epidamnum sita est, in maritimis locis nave inventa, Adriaticum pelagus navigavit, indeque Tyrrhenicum ingressus, insulas et civitates percucurrit, ostensisque sancto viro Puteolis, ipse quidem exire festinabat, Apostoli Pauli vestigiis incedere cupiens. Verum ut per vehementem ventum irruentem non licuit, nave e puppi impulsa, laudibus praedicans fratrum illius loci caritatem, sic ultra navigavit. Itaque uno die et nocte eadem, secundis ventis usi, nos quidem inviti ducebamur, gementes ob futuram separationem Justi illius a nobis: at illi juxta votum accidebat, quippe qui e mundo citius discedere properaret, ut ad Dominum quem amabat perveniret. Cum ergo Portus Romanorum navigando attigisset, finisque immundi spectaculi immineret, milites moram aegre ferebant: at Episcopus gaudens urgentibus parebat.

V. Inde igitur Portu, ita dicto, profecti sunt: (Jam enim fama sancti Martyris percrebuerat) timore et gaudio fratribus, qui cum ipso erant, repletis, laetantibus quidem quod Theophori congressu dignarentur; timentibus vero quod ad mortem ille duceretur. Aliquibus etiam in silen-

ἐπεγνωκέναι, οἷς καὶ δηλώσατε ἐγγύς με ὄντα. πάντες γάρ εἰσιν ἄξιοι τῶ Θεῶ καὶ ὑμῶν, ὃς πρέπον ὑμῖν ἐστιν κατὰ πάντα ἀναπαῦσαι. ἔγραψα δὲ ὑμῖν ταῦτα τῇ πρὸ ἐννέα Καλανδῶν Σεπτεμβρίων, τουτέστιν Αὐγούστου εἰκάδι τρίτῃ *. ἔῤῥωσθε εἰς τέλος ἐν ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν.

4. Καταρτίσας τοίνυν ὡς ἠβούλετο τὰς ἐν Ῥώμῃ τῶν ἀδελφῶν ἄκοντας διὰ τῆς ἐπιστολῆς, οὕτως ἀναχθεὶς ἀπὸ τῆς Σμύρνης (κατεπείγετο γὰρ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ὁ Χριστοφόρος φθάσαι τὰς φιλοτιμίας ἐν τῇ μεγάλῃ Ῥώμῃ, ἵνα ἐπ' ὄψεσι τοῦ δήμου Ῥωμαίων θηρσὶν ἀγρίοις παραδοθεὶς, τοῦ στεφάνου τῆς ἀθλήσεως ἐπιτύχῃ) πρύσεσχε τῇ Τροάδι. εἶτα ἐκεῖθεν καταχθεὶς ἐπὶ τὴν Νεάπολιν διὰ Φιλίππων παρώδευεν Μακεδονίαν, περὶ καὶ τὴν Ἤπειρον τὴν πρὸς Ἐπίδαμνον, ἐν τοῖς παραθαλαττίοις νηὸς ἐπιτυχὼν, ἔπλει τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, κἀκεῖθεν ἐπιβὰς τοῦ Τυῤῥηνικοῦ, καὶ παραμείβων νήσους τε καὶ πόλεις, ὑποδειχθέντων τῷ ἁγίῳ Ποτιόλων, αὐτὸς μὲν ἐξελθεῖν ἔσπευδεν, κατ' ἴχνος βαδίζειν ἐθέλων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. ὡς δὲ ἐπιπεσὸν βίαιον πνεῦμα ἀ συνεχώρει, τῆς νηὸς ἐκ πρύμνης ἐπειγομένης, μακαρίσας τὴν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τῶν ἀδελφῶν ἀγάπην, ὕτω παρέπλει. τοιγαροῦν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ τῇ αὐτῇ ὠρίοις ἀνέμοις προσχρησάμενοι, ἡμεῖς μὲν ἄκοντες ἀπηγόμεθα, στένοντες ἐπὶ τῷ ἀφ' ἡμῶν μέλλοντι χωρισμῷ τοῦ δικαίου γίνεσθαι· τῷ δὲ κατ' εὐχὴν ἀπέβαινεν σπεύδοντι θᾶττον ἀναχωρῆσαι τοῦ κόσμου, ἵνα φθάσῃ πρὸς ὃν ἠγάπησεν κύριον. καταπλεύσας γὰρ εἰς τοὺς λιμένας Ῥωμαίων, μελλούσης λήγειν τῆς ἀκαθάρτου φιλοτιμίας, οἱ μὲν στρατιῶται ὑπὲρ τῆς βραδύτητος ἤσχαλλον· ὁ δὲ Ἐπίσκοπος χαίρων κατεπείγουσιν ὑπήκουσεν.

5. Ἐκεῖθεν γοῦν ἐώσθησαν ἀπὸ τοῦ καλουμένου Πόρτου. (διεπεφήμιστο γὰρ ἤδη τὰ κατὰ τὸν ἅγιον μάρτυρα)· σὺν αὐτῷ μὲν τοῖς ἀδελφοῖς φόβῳ καὶ χαρᾷ πεπληρωμένοις, χαίρουσιν μὲν ἐφ' οἷς ἠξιοῦντο τῆς τοῦ Θεοφόρου συντυχίας, φοβουμένοις δὲ διότιπερ ἐπὶ θάνατον, ὁ τοιοῦτος ἤγετο.

1) Hic tamen videtur designari ipsa dies IX. Kalendarum Septembrium, id est, 24. Augusti, cum haec verba *ante diem IX. Kalend.* nihil aliud indicent, uti videre est apud Norisium in Coenotaph. Pisanis dissert. 2. pag. 345. et Toinard. in notis ad Lactantii lib. de mort. persec. quos consule.

τισὶ δὲ καὶ παρήγγελλεν ἡσυχάζουσιν, ζέουσι καὶ λέγουσι καταπαύειν τὸν δῆμον πρὸς τὸ μὴ ἐπιζητεῖν ἀπολέσθαι τὸν δίκαιον, ὃς εὐθὺς γνοὺς τῷ πνεύματι, καὶ πάντας ἀσπασάμενος, αἰτήσας τε παρ' αὐτῶν τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην, πλείονά τε τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ διαλεχθεὶς, καὶ πείσας μὴ φθονῆσαι τῷ σπεύδοντι πρὸς τὸν κύριον, οὕτω μετὰ γονυκλισίας πάντων τῶν ἀδελφῶν, παρακαλέσας τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν, ὑπὲρ τῆς τοῦ διωγμοῦ καταπαύσεως, ὑπὲρ τῆς τῶν ἀδελφῶν εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, ἀπήχθη μετὰ σπουδῆς εἰς τὸ ἀμφιθέατρον. εἶτα εὐθὺς ἐμβληθεὶς κατὰ τὸ πάλαι πρόσαγμα τοῦ Καίσαρος, μέλλοντων καταπαύειν τῶν φιλοτιμιῶν· (ἦν γὰρ ἐπιφανὴς, ὡς ἐδόκουν, ἡ λεγομένη τῇ Ῥωμαϊκῇ φωνῇ τρισκαιδεκάτη, καθ' ἣν σπουδαίως συνῄεσαν). οὕτως θηρσὶν ὠμοῖς παρὰ τῷ ναῷ παρεβάλλετο, ὡς παρ' αὐτὰ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἰγνατίου πληροῦσθαι τὴν ἐπιθυμίαν κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐπιθυμία δικαίᾳ δεκτή· ἵνα μηδενὶ τῶν ἀδελφῶν ἐπαχθὴς διὰ τῆς συλλογῆς τοῦ λειψάνου γένηται, καθὼς φθάσας ἐν τῇ ἐπιστολῇ τὴν ἰδίαν ἐπεθύμει γενέσθαι τελείωσιν. μόνα γὰρ τὰ τραχύτερα τῶν ἁγίων αὐτοῦ λειψάνων περιελείφθη, ἅτινα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπεκομίσθη, καὶ ἐν λίνῳ κατετέθη, θησαυρὸς ἀτίμητος ὑπὸ τῆς ἐν τῷ μάρτυρι χάριτος τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ καταλειφθέντα.

6. Ἐγένετο δὲ ταῦτα τῇ πρὸ δεκατριῶν Καλανδῶν Ἰανουαρίων, τετάρτην Δεκεμβρίῳ εἰκάδι, ὑπατευόντων παρὰ Ῥωμαίοις Σύρᾳ καὶ * Σεδεκίᾳ τὸ δεύτερον. τούτων αὐτόπται γενόμενοι, μετὰ δακρύων, κατ' οἶκόν τε παννυχίσαντες, καὶ πολλὰ μετὰ γονυκλισίας καὶ δεήσεως παρακαλέσαντες τὸν κύριον πληροφορῆσαι τοὺς ἀσθενεῖς ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς προγεγονόσιν, μικρὸν ἀφυπνώσαντες, οἱ μὲν ἐξαίφνης ἐπιστάντα καὶ περιπτυσσόμενον ἡμᾶς ἐβλέπομεν, οἱ δὲ πάλιν ἐπευχόμενον ἡμῖν ἐωρῶμεν τὸν μακάριον Ἰγνάτιον, ἄλλοι δὲ ζαζόμενον ὑφ' ἱδρῶτος, ὡς ἐκ καμάτου πολλοῦ παραγενόμενον, καὶ παρεστῶτα τῷ κυρίῳ. μετὰ πολλῆς τοίνυν χαρᾶς ταῦτα ἰδόντες καὶ συμβαλόντες τὰς ὄψεις τῶν ὀνειράτων, ὑμνήσαντες τὸν Θεὸν τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν, καὶ μακαρίσαντες τὸν ἅγιον, ἐφανερώσαμεν

tio et secessu degentibus (suum adventum) nuntiavit, qui (oratione) fervebant, et aiebant, se compescere populum, ne virum justum ad necem quaereret, qui statim ea re spiritu cognita, omnibus salutatis, veram caritatem ab illis petiit, pluraque his, quae epistola scripserat, disseruit, et suadere conatus est, ne sibi ad Dominum festinanti inviderent; sicque genuflexis omnibus fratribus, Filium Dei obsecravit pro ecclesiis, pro persecutionis cessatione, pro mutua fratrum in se invicem caritate, quo facto ad amphitheatrum cum festinatione ductus est. Deinde confestim immissus juxta pridem datum Caesaris mandatum, fine spectaculorum imminente, (sollemnis enim erat, ut putabant, Romana voce dicta tertia decima, qua studiose conveniebant) ita feris crudelibus juxta templum expositus est, ut illico sancti martyris Ignatii desiderium impleretur, secundum quod scriptum est: *Desiderium justi acceptabile*, ut nempe nulli fratrum gravis fieret ob suarum reliquiarum collectionem, quomodo propriam consummationem fieri prius in epistola optaverat. Solae enim duriores sanctarum ejus reliquiarum partes relictae sunt, quae Antiochiam delatae sunt, et in sudario depositae, thesaurus sane inaestimabilis ob Martyris gratiam Ecclesiae relictus. *Proœ.* 10, 24.

VI. Haec autem acta sunt ante diem XIII. Kalendas Januarias, hoc est, vigesima die mensis Decembris, apud Romanos consulibus Sura et * Sedecio secundum. Horum nos ipsi spectatores facti, cum lacrymis domi vigilem noctem duximus, et genibus flexis multis precibus Dominum orabamus, ut nos infirmos de iis quae facta fuerant certos faceret. Postea cum paululum obdormissemus, alii quidem illum subito adstantem nosque complectentem videbamus: alii rursus nobis orantem beatum Ignatium cernebamus: alii vero sudore stillantem, tamquam ex multo labore advenientem, et Domino assistentem intuebamur. Cum ergo multo cum gaudio ista vidissemus et somniorum visa contulissemus, Deum datorem bonorum laudavimus, et * L. Secundo, aen Secundione. *L. Σεγεχίου.

Sanctum beatum diximus, vobisque diem et tempus indicavimus: ut tempore ejus martyrii convenientes, athletae et generoso Christi Martyri communicemus, qui diabolum conculcavit, et pii sui desiderii cursum perfecit in Christo Jesu Domino nostro, per quem, et cum quo Patri gloria et potentia cum sancto Spiritu in saecula. Amen.

ὑμῖν καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν χρόνον, ἵνα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ μαρτυρίου συναγόμενοι, κοινωνῶμεν τῷ ἀθλητῇ καὶ γενναίῳ μάρτυρι Χριστῷ, καταπατήσαντι τὸν διάβολον, καὶ τὸν τῆς φιλοχρίστου αὐτοῦ ἐπιθυμίας τελειώσαντι δρόμον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς αἰῶνας. Ἀμήν.

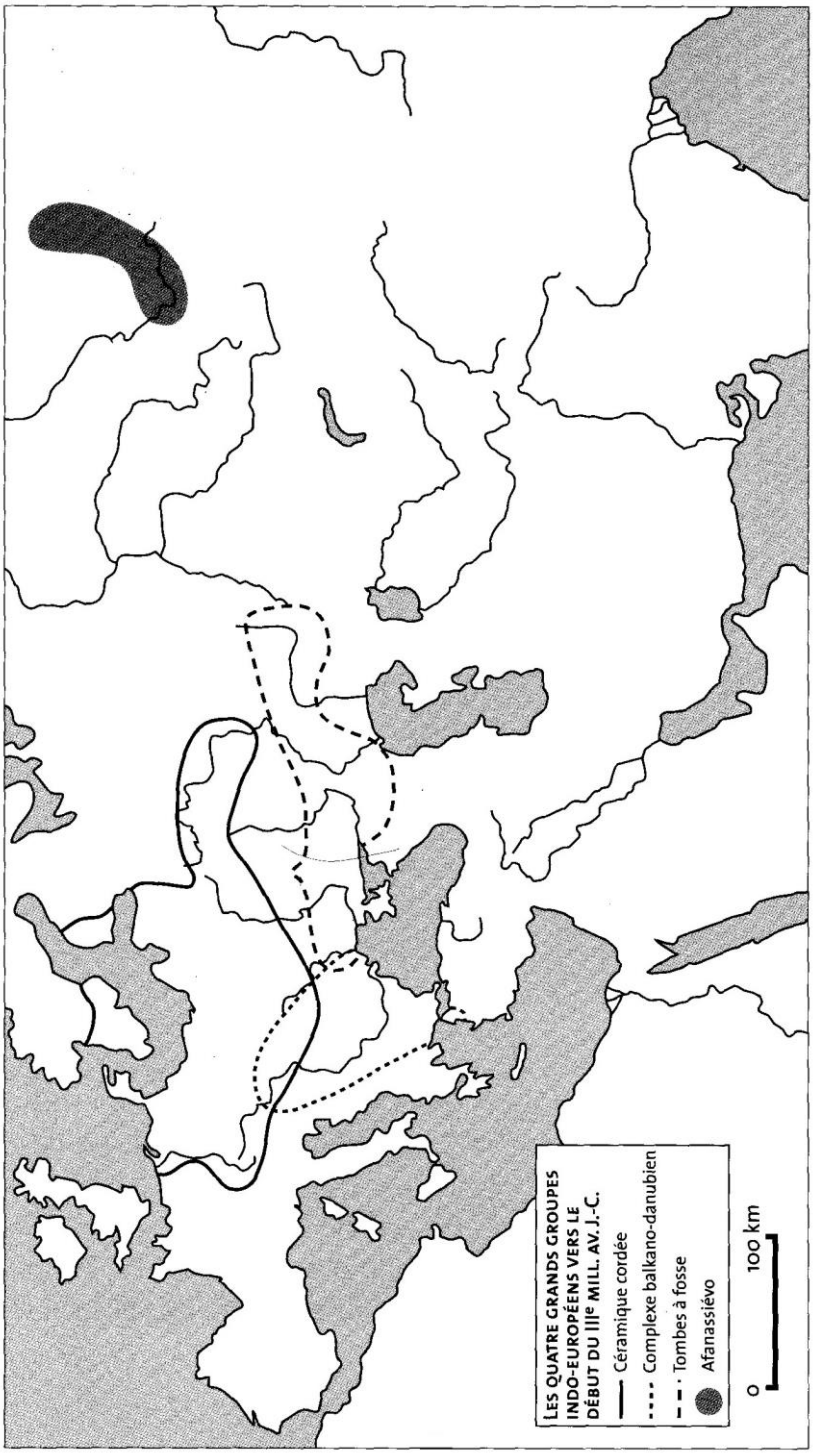
LES QUATRE GRANDS GROUPES INDO-EUROPÉENS VERS LE DÉBUT DU IIIe MILL. AV. J.-C.
Céramique cordée
Complexe balkano-danubien
Tombes à fosse
Afanassiévo
0
100 km

PREDGOVOR ZA MUČENIŠTVO SVETOG SIMFOROSE ITD.[52]

1. (Žitija se pripisuju Afrikancu) Žitija mučeništva blažene Simforose i njenih sinova, koja ovdje objavljujemo, pripisuju se u manuskriptima kodeksa slavnom piscu Juliju Afrikancu. I zaista je moglo biti da su u njegovim knjigama o Hronografiji za koje Eusebije svjedoči u 6-oj knjizi Istorije, pogl. 31 da su bile veoma precizno napisane i da je bilo je umetnuto, opisao u njima posebne događaje od nastanka svijeta do vremena imperatora Heliogabala. Pošto je ovo djelo propalo ne bih se usudio tvrditi da Afrikancu ponovo treba pripisati ova Žitija, premda se čini da nema mjesta sumnji u njihovu autentičnost. Iznosimo ono što je sabrano u edicijama Mombricija, Surija i Kardula, sa dva rukopisna kodeksa biblioteke Kolbertine i jedno Sorbonske.

2. (Povod za mučeništvo) Prilika za ubistvo ovih svetaca pojavila se iz susjedstva veoma slavne palate za koju Spartijanus svjedoči da ju je sagradio Hadrijan u vili u Tiburtinu (Tivoli). Kad je naime imperator naredio da se ovaj kraljevski dom, koji je dao sagraditi za uživanje, ne znam kad, očisti žrtvama umirnicama, sveštenici su iskoristili priliku da optuže Simforosu, da ništa neće umiriti bogove ukoliko prije toga ili njima ne bude prinijela žrtvu ili sama ne bude žrtvovana. To je na kraju Hadrijan za kojeg se zna da je bio sujevjerniji od drugih, iz mnogih njegovih činjenja, učinio oko godine 120. tj; na početku svoje vladavine: u to vrijeme, kako bilježi Dion Kasijus, isti imperator je počinio mnoge pokolje.

3. (Sjećanje) Sjećanje na ova mučeništva se slavi u najstarijim Martirologijama, premda u različite dane. Notker navodi 18. jul, Raban 21. istog mjeseca, Usuardo i Ado 21. jun. Na tiburskoj cesti postoje sve do danas kameni ostaci stare crkve kao što bilježi Aringo u knjizi 4. Podzemni Rim, pogl. 17 koja je nekada pod njihovim imenom Bogu bila posvećena, i naziva se *za sedmoricu braće.* Ne sumnjam pak da je crkva bila na tom mjestu sagrađena , koga su pontifeksi u Djelima pod br. 4 nazvali *za sedam biothanata*, tj; one koji su umrli nasilnom smrću kao što bilježi Baronije za god. 138.

[52] *P. 70.*

ADMONITIO

IN PASSIONEM SS. SYMPHOROSAE etc.

Acta Africano attributa.

1. Beatae Symphorosae filiorumque ejus martyrii Acta, quae hic exhibemus, in manuscriptis codicibus Julio Africano celeberrimo scriptori attribuuntur. Et quidem fieri potuit, ut in ejus libris de Chronographia, quos accuratissime scriptos fuisse testatur Eusebius lib. 6. Historiae cap. 31. inserta fuerint, cum in iis praecipuos eventus, qui ab orbe condito usque ad Heliogabali Imperatoris tempora contigerant, retulerit. Verum cum id opus jamdudum perierit, an revera haec Acta Africano sint adscribenda asserere non ausim, quamvis de eorum sinceritate nullus videatur dubitandi locus. Ea vero proferimus ex Mombritii, Surii et Carduli editionibus cum duobus mss. codicibus Colbertinis, et uno Sorbonicae bibliothecae collatis.

Martyrii occasio.

2. Horum sanctorum neci occasionem praebuit vicinia celeberrimi illius palatii, quod in villa Tiburtina ab Hadriano aedificatum fuisse testis est Spartianus. Cum enim Imperator hanc regiam domum, quam sibi ad delicias construxerat, nescio quibus piacularibus ceremoniis lustrari jussisset, hanc occasionem arripuere sacerdotes Symphorosam incusandi, nihil omnino diis placiturum esse, nisi prius Symphorosa aut iis sacrificaret, aut ipsa sacrificaretur. Quod ultimum Hadrianus, quem superstitiosiorem ex aliis ejus pluribus factis fuisse constat, exsecutus est circiter annum Christi CXX. id est, sub Imperii sui primordia: quo scilicet tempore, ut notat Dio Cassius, iste Imperator plurimas caedes fecit.

Memoria.

3. Ceterum horum Martyrum memoria in antiquissimis quibusque Martyrologiis celebratur, quamvis diversis diebus. Romanum quippe cum Notkero eos recolit die 18. Julii, Rabanus die 21. ejusdem mensis, Usuardus et Ado die 21. mensis Junii. In via Tiburtina supersunt adhuc rudera veteris Ecclesiae, ut Aringhus notat lib. 4. Romae subterraneae cap. 17. quae olim sub eorum nomine Deo consecrata fuerat, hactenusque *ad septem fratres* vocabulum retinet. Eam autem in eo loco constructam fuisse non dubito, quem Pontifices in Actis infra num. 4. *ad septem Biothanatos,* id est violenta morte peremtos, ut notat Baronius ad annum 138. appellarunt.

Anno Christi circa 120.

PASSIO S. SYMPHOROSAE,

ET SEPTEM FILIORUM EJUS.

Ex editis et tribus codicibus mss.

I. Cum fabricasset Hadrianus palatium, et id dedicare vellet ritu illo nefario, coepissetque sacrificiis idolorum ac daemonum qui in idolis habitant, flagitare responsa; responderunt et [1] dixerunt: SYMPHOROSA vidua cum septem

1) Confer Euseb. lib. 2. vitae Constantin. cap. 50.

MUČENIŠTVO SVETE SIMFOROSE I NJENIH SEDAM SINOVA
Oko 120. god.

Iz edicija i tri rukopisna kodeksa

I Kad je Hadrijan sagradio palatu, i želio da je osvešta po običaju bezbožničkom, i započeo žrtvovanje idolima i demonima koji nastanjuju idole zahtijevajući odgovor, odgovorili su i rekli: Simforosa udovica sa svojih sedam sinova svakodnevno nas muči prizivajući svog Boga. Ako ona ista sa svojim sinovima bude prinijela žrtvu, obećavamo da ti sve ispunimo što poželiš. Tada Hadrijan naredi da je zajedno sa sinovima uhapse, i bodrio ih je milozvučnim govorima da pristanu da prinesu žrtvu idolima. Blažena Simforosa mu odgovori: *Moj čovjek* Getulije *sa svojim bratom* Amantijem*, kada su bili tvoji tribuni, u Hristovo ime su pretrpjeli razne molitve da se ne saglase na žrtvovanje idolima i kao dobre atlete pobijedili su smrću tvoje demone. Izabrali su naime prije da se obezglave nego da budu pobijeđeni, da pretrpe smrt koju su primili u ime Hrista, među zemaljskim ljudima sramotu im je prolaznu izrodila, a među anđelima ures i slavu vječnu: među njima sada stupajući i dajući tropeje svojih trpljenja, sa vječnim Kraljem život vječni uživajući na nebesima.*

II Imperator Hadrijan reče svetoj Simforosi: Ili sa sinovima svojim prinesi žrtvu svemoćnim bogovima ili ću dati da tebe sa sinovima tvojima prinesu na žrtvu. Blažena Simforosa odgovori: *I otkud meni toliko dobra da zaslužim sa svojim sinovima da se prinesem na žrtvu Bogu?* Imperator Hadrijan reče: Daću da te žrtvuju mojim bogovima. Blažena Simforosa odgovori: *Tvoji bogovi me ne mogu prihvatiti kao žrtvu: ali ako u ime Hrista Boga moga budem spaljena , one tvoje demone ću tim više sažeći*. Imperator Hadrijan reče: Izaberi jedno od dvoje; ili prinesi žrtvu mojim bogovima, ili ćeš zlo skončati. Blažena Simforosa odgovori: *Ti misliš da se moja duša može promijeniti ovim zastrašivanjem, kad ja žudim da počivam sa mužem mojim Getulijem, kojega si u ime Hrista pogubio.*Tada imperator Hadrijan naredi da je odvedu u Heraklov hram i tamo je prvo išibana, a onda obješena za kosu. No kako je ne mogahu ni na koji način ni nikakvim zastrašivanjem preobratiti naredi da se baci u rijeku sa teškim kamenom vezanim za vrat. Njeno tijelo je pokupio njen brat Eugenije, principal tiburtinske kurije, i sahranio je u predgrađu tog istog grada.

III A drugog dana naredi imperator Hadrijan da mu dovedu sve zajedno sedmoricu njenih sinova, koje kad ih je pozvao da prinesu žrtvu idolima i shvatio da ih ni na koji način prijetnjama i zastrašivanjem ne može privoljeti da to učine, naredi da se oko Heraklovog hrama pobode sedam kolaca i da se tamo razapnu na željezni obruč. I prvo je naredio da se Kreskent probode kroz grkljan, drugog Julijana da ga probodu kroz grudi, trećeg Nemesija da probodu kroz srce, četvrtog Primitiva da probodu kroz pupak, petog Justina da raspore mačem straga kod kičme; šestog Straktea da probodu kroz bedro, a sedmog Eugenija proburaze od glave do pete.

IV A narednog dana, došavši do Heraklovog hrama, imperator Hadrijan naredi da se njihova tijela zajedno odnesu i bace u duboku jamu i tom mjestu su dali ime pontifeksi. Za sedam Biothanata. Nakon tog događaja utihnuli su na godinu i po dana progoni; u tom razdoblju slavljena su sveta tijela svih mučenika i sa najvećom pažnjom pohranjena u sagrađenim humkama, a njihova imena su upisana u knjigu života. A praznik svetih mučenika Hristovih, blažene Simforose i njenih sedam sinova – Kreskenta, Julijana, Nemesija, Primitiva, Justina, Straktea i Eugenija slavi se 18. jula. Njihova tijela počivaju na tiburtinskoj cesti na osmom miljniku od grada, za vrijeme vladavine Gospoda našeg isusa Hrista, kome je čast i slava na vjeke vjekova. Amen.

filiis suis laniat nos quotidie invocando Deum suum. Ista itaque si cum filiis suis sacrificaverit, promittimus nos omnia praestare, quae petitis. Tunc Hadrianus jussit eam teneri cum filiis, et blandis eos sermonibus hortabatur, ut ad sacrificandum idolis consentirent. Cui beata Symphorosa dixit: *Vir meus* GETULIUS [2], *cum fratre suo* AMANTIO, *tribuni tui cum essent, pro Christi nomine passi sunt diversa supplicia, ne idolis consentirent ad immolandum, et quasi boni athletae daemones tuos moriendo vicerunt. Elegerunt enim magis decollari quam vinci, passi mortem, quae pro nomine Christi suscepta, inter homines terrenos quidem ignominiam eis peperit temporalem, inter Angelos vero decus et gloriam sempiternam: inter quos nunc gradientes, et tropaea passionum suarum dantes* [3], *cum aeterno Rege vita aeterna fruuntur in caelis.* Sympho. rosae vir et ipsius frater Martyres.

II. Hadrianus Imperator dixit ad sanctam Symphorosam: Aut cum filiis tuis sacrifica diis omnipotentibus, aut te ipsam cum filiis tuis sacrificari faciam. Beata Symphorosa [4] respondit: *Et unde mihi tantum boni, ut ego merear cum filiis meis offerri hostia Deo?* Hadrianus Imperator dixit: Ego te diis meis sacrificari faciam. Beata Symphorosa respondit: *Dii tui me in sacrificium accipere non possunt: sed si pro nomine* CHRISTI DEI *mei incensa fuero, illos daemones tuos magis exuro.* Hadrianus Imperator dixit: Elige tibi unum ex duobus; aut sacrifica diis meis, aut malo interitu finieris. Beata Symphorosa respondit: *Tu existimas quod possit animus meus aliquo terrore mutari, cum ego desiderem cum viro meo* GETULIO [5], *quem pro Christi nomine interfecisti, requiescere.* Tunc Hadrianus Imperator jussit eam duci ad fanum Herculis, et ibi primo alapis caedi, et post haec capillis suspendi. Sed cum nulla ratione nulloque timore posset eam a bono proposito revocare; jussit eam alligato ad collum ingenti saxo in flumen praecipitari. Cujus corpus colligens frater ejus Eugenius, principalis curiae Tiburtinae, in suburbana ejusdem civitatis sepelivit. Ejus constantia. Christus Deus noster. Praecipitatur in flumen.

III. Alia vero die jussit Hadrianus Imperator, simul omnes septem filios ejus sibi praesentari, quos cum ad sacrificandum idolis provocaret, et nullo pacto eos videret suis minis atque terroribus consentire, jussit circa Herculis templum septem stipites figi, et ibi eos ad trochleas extendi. Et primum CRESCENTEM praecepit in gutture transfigi; secundum JULIANUM in pectore pungi; tertium NEMESIUM in corde percuti; quartum PRIMITIVUM in umbilico vulnerari; quintum JUSTINUM aversum per dorsum perforari gladio; sextum STRACTEUM [6] in latere vulnerari; septimum vero EUGENIUM a summo usque deorsum findi. Septem fratres variis modis interficiuntur.

IV. Altera vero die veniens Hadrianus Imperator ad fanum Herculis, jussit corpora eorum simul auferri, et projici in foveam altam, et imposuerunt Pontifices nomen loco illi. Ad septem Biothanatos [7]. Post haec quievit persecutio anno uno, et mensibus sex; in quo spatio omnium Martyrum honorata sunt sancta corpora, et constructis tumulis condita cum omni diligentia, quorum nomina descripta sunt in libro vitae. Natalis vero sanctorum Martyrum Christi beatae Symphorosae et septem filiorum ejus Crescentis, Juliani, Nemesii, Primitivi, Justini, Stractei et Eugenii, celebratur sub die XV. Kalendas Augusti. Eorum corpora requiescunt in via Tiburtina milliario ab urbe octavo *, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen. Dies festus. * Al. nono.

2) Eorum memoriam celebrant Martyrologia ad diem 10. Junii, quo etiam die Surius et Bollandiani eorum Acta exhibent. In ms. Colbertino, *Vir meus Zoticus cum fratre suo Amantio tribuno tuo cum essent ambo etc.*

3) Cod. Colbert. *tropaea passionum suarum laudantes.*

4) Haec responsio cum sequenti interrogatione deest in cod. Colbertino.

5) Sur. Cardulus et cod. Colbert. *Zotico.*

6) Cod. Colbertin. *Extacteum.* Edit. Carduli *Stacteum*, quo nomine ab omnibus infra designatur.

7) In uno cod. Colbertin. et alio ex Sorbona, hic aliqua inserta sunt de morte Hadriani, quae paullo post horum Martyrum necem contigisse ibi refertur.

KNJIGA O MUČENICIMA PALESTINE: EPISKOPA CEZAREJE, EUSEBIJA PAMFILA[53]

1. U devetnaestoj godini Dioklecijanove vladavine, mjeseca Ksantika[54], koji Rimljani nazivaju aprilom, kad je Flavijan upravljao provincijom Palestinom, dok su prijetili dani spasonosnog mučeništva, iznenada su svuda objavljeni edikti kojima se naređivaše da se crkve poruše, a sveti spisi spale: i da im se oduzmu prečasne počasti prerogativa; a plebejci koji su u službi da se liše slobode, ako istraju u ispovijedanju hrišćanske vjere. Prvi ovakav edikt bijaše uperen i protiv nas, ne mnogo nakon toga što su objavljena druga pisma, kojima se naređivaše da se svuda svi poglavari crkveni prvo bace u okove, a kasnije na svaki način prisile da prinesu žrtve.

2. Među mučenicima Palestine prvi je bio Prokopije[55] koji je, prije nego bijaše zatočen odmah od prvog trenutka kako kažu, na sud upravitelja doveden koji mu naredi da prinese žrtve paganskim bogovima. On odgovori da poznaje samo jednog Boga kome mora žrtvovati, na način kako je sam Bog odredio. A kad mu je naređeno da prinese žrtvu četvorici imperatora, navede jednu misao iz homerske pjesme koja im se nikako nije svidjela. "Nije dobro imati mnogo gospodara: neka bude jedan gospodar, jedan Kralj"; odrubljena mu je glava osmog dana mjeseca Desija[56], tj. kako Rimljani kažu u srijedu 7. juna. Ovo je prvo mučeništvo koje se ispunilo u Cezareji Palestinskoj.

3. A poslije njega u istom gradu većina crkvenih poglavara ove provincije vedrog duha pretrpje najteže kazne i pruži prizor sjajnih borbi. Jedni, i to ne malobrojni, iz bojažljivosti slomljeni, poklekoše odmah tokom prvog napada. Ostali su svi iskusili razne vrste mučenja. Jedan je pod bičevima poginuo: jedan raščerečen nepodnošljivim mukama i bičevanjem i pritisnut okovima, tako da su mu ruke rasčerečene rastegnutim remenjem. Pojedini su ipak hrabro podnosili štogod im je po tajnom sudu Božijem bilo namijenjeno. Jedan bi oslobođen kad mu svezaše ruke i odvedoše ga ka žrtveniku i metnuše mu desnu ruku kao da prinosi mrznu i zločinačku žrtvu. Drugi, da ne bi vrhovima prstiju dodirnuo žrtvu, ćuteći se udaljavao, dok je nekolicina potvrđivala da je prinio žrtvu. Jedan poluživ podignut i obješen, kao mrtav bijaše odbačen i oslobođen okova, računajući se među one koji bijahu žrtvovali. Jedan vičući i zaklinjući se da se ne slaže sa onim što mu bijaše naređeno, šakama smrskane vilice, dok su mnogi bili prisiljeni da ćute, silom bijaše otjeran, premda ništa ne bijaše žrtvovao. Ovo se smatralo značajnim jer je izgledalo da su postigli ono što su htjeli.

4. Među onima koji bijahu u tom broju, Alfej i Zakej su zaslužili vijenac mučeništva, koji nakon bičevanja i kandžijanja, nakon najsurovijih okova i bolova koje su trpjeli, nakon drugih mučenja svake vrste, kad su 24 časa imali noge u okovima razapete na sve četiri strane, ispovijedivši jednog Boga i jednog kralja i Gospoda Isusa Hrista, kao da su govorili nešto bezbožno, poginuli su obezglavljeni na isti način na koji je pogubljen mučenik slavni Prokopije, sedmog dana mjeseca Dija, što je kod Rimljana 16. novembar[57].

---

[53] *P. 356.*

[54] O ovom ediktu se u prethodnoj 8-oj knjizi, gl. 2 opširno govori, *mjeseca Distra koji Rimljani* nazivaju *Martom* ; ništa čudno. Jer je prvo bio objavljen u Nikomediji, gdje je živio imperator, a potom u Palestini. Nadalje, nije sigurno da je ovaj predgovor napisao eusebije.

[55] Niže ćemo izložiti Žitija ovoga mučenika. govori se da je bio prvi mučenik u Palestini, tokom dioklecijanovog progona. One koji su iskusili mučeništvo za vrijeme Valerijana Cezara, pomenuli smo na 288. strani, navodeći Eusebija.

[56] Pogledaćeš Valesijeve komentare za ovaj mjesec. U kalendaru R. P. Antonija počinje dana 25. maja.

[57] Rimska Martirologija ih pominje tog istog dana; a grčke Meneje narednog, u kojima se navodi da je Zakej bio đakon crkve Gadare. Gadara je nekada bila episkopski grad, podložna mitropoliji Skitopolisa, u Palestini Drugoj. Danas se naziva Gadi.

EUSEBII PAMPHILI

CAESARIENSIS EPISCOPI Liber de Martyribus Palaestinae.

Anno Christi 303.

Prologus.

1. Anno imperii Diocletiani nono et decimo, mense Xanthico [1], quem Romani Aprilem vocant, Flaviano provinciam Palaestinam regente, cum salutaris Passionis dies immineret, repente proposita sunt ubique edicta, quibus imperabatur ecclesias quidem solo aequari, sacros autem codices flammis absumi: et Honoratos quidem honoris praerogativa spoliari; plebejos autem et in ministerio constitutos libertate privari, si in Christianae religionis proposito adhuc permanerent. Et primi quidem adversus nos edicti hujusmodi fuit sententia. Sed non multo post allatae sunt aliae litterae, quibus jubebatur, ut omnes ubique ecclesiarum Antistites primum quidem conjicerentur in vincula, postea vero ad sacrificandum omnibus modis cogerentur.

CAP. I. Procopius primus Martyr Palaestinae.

2. Igitur ex Palaestinae Martyribus primus PROCOPIUS [2], antequam carceris periculum fecisset, statim a primo, quod ajunt, limine ad Praesidis tribunal adductus, et sacrificare diis gentilium jussus, unum se Deum nosse respondit, cui sacrificandum esset eo ritu quem ipse statuisset. Cum vero quatuor etiam Imperatoribus libare juberetur, sententiam quamdam ex Homerico carmine prolocutus, quae illis minime arridebat: *Haud bona res domini plures: herus unicus esto, Rex unus;* ilico capite truncatur die octavo mensis Desii [3], hoc est, ut Romani dicunt, ante diem septimum idus Junias, quarta feria hebdomadis. Hoc primum apud Caesaream Palaestinae martyrium perpetratum est.

Persecutionis atrocitas.

3. Post hunc vero in eadem urbe quam plurimi ecclesiarum illius provinciae Antistites gravissima supplicia alacri animo perpessi, illustrium certaminum spectacula exhibuerunt. Alii vero non pauci prae ignavia fracti animis ac debilitati, primo statim impetu conciderunt. Ex reliquis varia quisque tormentorum genera expertus est. Hic flagris concisus: ille intolerabilibus tormentis et ungulis excruciatus, et vinculis oppressus; adeo ut quibusdam manus, laxata nervorum compage resolutae sint. Singuli tamen quaecumque ipsis juxta arcanum Dei judicium eveniebant, fortiter tulere. Alius enim, cum quidam manus ejus apprehendissent, ipsumque ad aram adduxissent, et abominandum ac scelestum sacrificium dextrae ipsius injecissent, quasi sacrificasset, dimittebatur. Alius cum ne summis quidem digitis thus attigisset, nonnullis tantum affirmantibus eum sacrificasse, silentio abscedebat. Hic semivivus correptus ac sublimis elatus, projiciebatur ut mortuus, et vinculis absolvebatur, computatus inter eos qui sacrificaverant. Ille vociferans atque contestans se his quae jubebantur minime assentiri; pugnis ore contuso, plurimis ad hoc constitutis illum tacere cogentibus, per vim extrudebatur, tametsi haud quaquam sacrificasset. Adeo magni apud eos aestimabatur, si vel viderentur effecisse id quod voluerant.

Alphaeus et Zacchaeus Martyres.

4. Ex istis igitur qui tot numero erant, soli ALPHAEUS et ZACCHAEUS martyrii coronam adepti sunt, qui post flagella et ungulas, post acerbissima vincula, et dolores in iis exantlatos; post alia omnis generis tormenta, cum viginti quatuor horarum spatio pedes in nervo ad quatuor usque puncta distentos habuissent, unum Deum, unumque Regem ac Dominum Jesum Christum confessi, perinde ac si impium quidquam locuti essent, eodem quo

1) Hoc edictum supra lib. 8. cap. 2. latum dicitur, *mense Dystro quem Romani Martium* vocant; at nil mirum. Prius enim Nicomediae ubi degebat Imperator quam in Palaestina promulgatum est. Porro non adeo certum est, quod iste Prologus ab Eusebio scriptus fuerit.

2) Hujus Martyris Acta inferius exhibemus. Porro primus in Palaestina martyr dicitur, in hac Diocletiani scilicet persecutione. Nam Martyres sub Valeriano Caesareae passos ex ipsomet Eusebio laudavimus supra pag. 288.

3) De hoc mense videsis Valesii notas. In Kalendario R. P. Antonii Pagii incipit die 25. Maii.

5. No, vrijedno je pomena i ono što se dogodilo istog dana u Antiohiji mučeniku Romanu[58]. Rodom Palestinac, đakon i egzorcista[59] crkve Cezareje, u istom trenutku u kome se razarahu crkve, dođe u Antiohiju: kad je vidio nebrojene muškarce zajedno sa ženama i djecom kako u gomili dolaze u hramove božanstava da im prinesu žrtve, smatrajući da taj prizor ne smije da se toleriše, podstaknut revnošću prema poštovanju Boga, prišao je i gorljivim glasom dozivajući, počeo da ih kudi. Zbog smionosti ovog prestupa uhapšen na licu mjesta, nagrađen je, kao iko ikada, velikodušnim mučeništvom. Jer kad ga je sudija osudio na lomaču, on vedrog izraza lica i saslušavši presudu vesele duše, bi odveden na izvršenje smrtne kazne. Potom vezan za kolac, pošto je sa svake strane prikupljeno drvlje i grane i sluge potpališe lomaču očekujući presudu tada slučajno prisutnog imperatora[60], on reče: "Gdje je vatra?"[61] Kad ovo izgovori, dovedoše ga pred imperatora, koji mu odredi novu vrstu kazne tj. odsijecanje jezika. Kad je tu kaznu veoma hrabro podnio, obznanio je tim događajem svima koji za vjeru podnose svakojaka mučenja, da im uvijek u pomoć priskače božanska hrabrost, koja im umanjuje bolove i jača duše. Kad je nova kazna obznanjena, nimalo uplašen ovaj veoma hrabar čovjek isplazi jezik, pružajući ga voljno krvniku da ga odsiječe. Poslije te kazne bačen je u tamnicu[62] i dugo tamo čerečen. Napokon, dođe vrijeme za imperatorove vicenalije i po ustaljenom običaju glasnik javno objavi oproštaj svima koji bijahu držani u tamnici; sam, udova razapetih na sve četiri strane, ležeći u okovima, konopom polomljene vilice, urešen je mučeništvom, kao što bijaše žudio. I on, budući Palestinac, zaslužuje da se ubroji među palestinske mučenike, iako je izvan domovine iskusio mučeništvo. Ovo se dogodilo u prvoj[63] godini progona na ovaj način, kada je samo protiv crkvenih poglavara biješnjelo divljaštvo progonitelja.

6. Druge godine kad je bijes progona protiv nas žestoko bijesnio i kad je Urban bio upravnik provincije, prvo su poslata pisma Imperatora, kojima se naređivalo opštom naredbom, da svi na svim mjestima i svi narodi javno prinesu žrtve i livenice idolima. U to je vrijeme Timotej[64] iz palestinskog grada Gaze, pretrpjevši nebrojena mučenja, napokon spaljen na tihoj vatri; kad je pokazao najsvjetliji primjer iskrene vjere u Boga, postojanim trpljenjem u svemu, zadobio je vijenac mučeništva. I Agapije i Tekla, poznata po starom imenu[65], kad zajedno sa prethodno pomenutim Timotejem pokazaše postojanost duha, bačeni su zvijerima.

7. Ko se ne bi divio onome što je kasnije uslijedilo da je vidio i ko ne bi to poštovao kad bi to čuo? Jer kad pagani proslavljahu javne fešte i uobičajene predstave, začu se ogromna graja svih, osim onih koji ga sa velikim žarom slijeđahu kao i hriščana koji nedavno bijahu osuđeni da se bore sa zvijerima. Kada se među svima proširio glas o tom događaju, šest mladića, od kojih se jedan zvao Timolaj, po nacionalnosti Pont, drugi po imenu Dionisije koji bijaše

[58] O mučeniku Romanu govorićemo posebno niže za godinu 303.

[59] U prvo vrijeme zbog nedostatka sveštenika, jedan isti je obavljao dvije ili tri službe. Tako je Roman obavljao dvije, a Prokopije tri službe u crkvi Skitopolisa, kako se navodi u njihovim Žitijama. Roman je istovremeno bio đakon i egzorcista, jer je možda nakon iskušeništva egzorcizovao katehumene. Egorcisti su bili ustanovljeni za pročišćavanje kako katehumena, tako i energumena. Pogledaj Valesijeve komentare.

[60] Tj. Galerija Cezara, kako smatra Valesije. Jer je Dioklecijan tada boravio u Nikomediji. Prudencije potvrđuje Valesijevo mišljenje u himni X περί στεφάνων (o vijencima), stih 31. Ipak tada još ne bijaše Avgust.

[61] Ne raspravlja se dovoljno o ovom čudu vatre koja nije mogla da se upali, o čemu potanko u govoru 2. o Vaskrsenju i Prudencije u pomenutoj himni, stih 846. i naredni.

[62] Izostavlja se ovo čudo da je Roman i odsiječenog jezika govorio, što inače ističeIz ovoga se vidi da knjiga ne obuhvata sve.

[63] Dodwellus u XI raspravi kaže da se ovo dogodilo u drugoj godini progona; ali Eusebijevu tvrdnju izvrsno potkrepljuje P. Antonius za godinu 304.

[64] Njegov praznik se slavi zajedno sa Agapijem i Teklom 19. avgusta. O Agapiju pogledaj niže, u pogl. 6.

[65] Tekla, prvomučenica među djevicama, koju svuda pominju i latinski i grčki Očevi.

primus ille Martyr Procopius supplicii genere, abscissis capitibus interiere, die septimo mensis Dii, quod est apud Romanos ante diem [4] XV. Kal. Decembris.

CAP. II. Romanus Martyr.

5. Sed et commemoratione digna sunt in primis quae circa Romanum [5] Martyrem eodem die Antiochiae gesta sunt. Hic enim genere Palaestinus, Caesariensis ecclesiae diaconus et exorcista [6], eo ipso temporis articulo quo ecclesiae destruebantur, Antiochiam ingressus: cum innumerabiles viros simul ac mulieres una cum parvulis templa deorum confertim adeuntes, et sacrificantes vidisset, spectaculum id minime tolerandum ratus, zelo divini cultus ipsum incitante, propius accessit, et contenta voce inclamans objurgare eos coepit. Ob cujus facinoris audaciam ilico comprehensus, generoso, si quis umquam alius, martyrio decoratus est. Nam cum judex eum ignis supplicio addixisset, ille hilari vultu, et admodum alacri animo sententiam excipiens, ad supplicium est abductus. Deinde alligatus ad stipitem, congestis undique lignis ac sarmentis, cum ministri qui rogum accensuri erant, Imperatoris [7] tum forte praesentis judicium exspectarent: Ubinam, inquit, mihi ignis [8]? Quibus dictis accitus coram Imperatore sistitur, novo quodam supplicii genere plectendus, linguae scilicet abscissione. Quod quidem supplicium cum fortissime pertulisset, re ipsa omnibus declaravit, iis qui quemlibet cruciatum pro pietate sustinent, semper praesto adesse divinam virtutem, quae et dolores eorum imminuat, et animos ipsorum confirmet. Comperta igitur novitate supplicii, nequaquam conterritus vir fortissimus ultro protendit linguam, promtissime eam desecandam carnificibus praebens. Post quod supplicium contrusus in carcerem [9], ac diutissime ibidem maceratus, tandem cum Imperatoris vicennalia jam adessent, et ex sollemni more universis qui in custodia tenebantur, indulgentia publice per praeconem annuntiata esset; solus ad quatuor usque puncta distentos habens pedes, in ipso jacens nervo, fractis laqueo faucibus, martyrio, sicut optaverat, exornatus est. Et hic quidem, utpote Palaestinus, inter Palaestinenses Martyres recenseri meretur, tametsi extra patriam passus sit. Haec primo [10] persecutionis anno in hunc modum gesta sunt, cum adversus solos ecclesiarum Praesides persecutorum immanitas desaeviret.

Anno Christi 304. CAP. III. Annus secundus persecutionis.

6. Secundo dehinc anno cum persecutionis adversus nos furor vehementius incaluisset, Urbano tunc provinciam regente, primum Imperatoris missae sunt litterae, quibus generali praecepto jubebatur, ut omnes ubique locorum ac gentium publice idolis sacrificia ac libationes offerrent. Quo tempore Timotheus [11] apud Gazam urbem Palaestinae, innumera perpessus tormenta, tandem tenui ac lento igne consumtus; cum sincerae erga Deum pie-

4) Hoc ipso die eorum memoriam recolit Martyrol. Romanum; Graecorum vero Menaea die sequenti, in quibus Zacchaeus dicitur fuisse Gadarensis ecclesiae diaconus. Gadara olim civitas erat episcopalis sub Scythopolitano metropolitano in II. Palaestina. Nunc dicitur *Gaddi*.

5) De Romano Martyre singillatim agemus infra ad annum 303.

6) Primis temporibus ob clericorum paucitatem, unus idemque duorum aut trium munere fungebatur. Sic duo hic Romanus, Procopius autem tria munia exercebat in ecclesia Scythopolitana, ut in ejus Actis habetur. Laudat hac occasione Valesius auctorem veterem quaestionum vet. et novi testam. cap. 101. quem videsis. Simul autem Romanus erat diaconus et exorcista, quod forte post catechizatos catechumenos eos etiam exorcizaret. Tam enim pro catechumenis quam pro energumenis purgandis instituti erant exorcistae. Vide Valesii notas.

7) Galerii scilicet Caesaris, ut putat Valesius. Nam tunc Diocletianus Nicomediae morabatur. Valesii opinionem confirmat Prudentius hymno X. *περὶ στεφάνων* vers. 31. *Galerius orbis forte Romani statum* etc. Nondum tamen erat Augustus.

8) Non satis exponit hic miraculum ignis qui non potuit accendi, de quo fuse serm. 2. de Resurrectione, et Prudentius hymno laudato vers. 846 et seqq.

9) Omittit miraculum Romani, etiam abscissa lingua, loquentis, quod alias adeo exaggerat. Hinc patet non omnia in isto libello contineri.

10) Dodwellus dissert. XI. ait, haec anno 2. tribuenda esse; at Eusebium egregie vindicat P. Antonius Pagi ad an. 304.

11) Ejus cum Agapio et Thecla festum recolitur die 19. Augusti. De Agapio vide et infra cap. 6.

porijeklom iz feničanskog grada Tripolisa, treći podđakon crkve Diospolitisa zvao se Romul; poslije njih dva Egipćanina, Pausis[66] i Aleksandar; i napokon drugi Aleksandar porijeklom iz Gaze. Svi oni, kažem, prvo svezanih ruku, da se pokažu voljnim i spremnim za predstojeće mučeništvo, poletješe hitrog koraka ka Urbanu, koji tada slučajno ka amfiteatru iđaše, priznajući da su hrišćani, i pred svima javno to čineći, ojačani pouzdanjem duše za sve pogibelji, oni koji ispovijedaju kult istinskog Boga, da se ne uplaše od napada zvijeri. A kad se i sam imperator i oni koji tamo stajahu veoma zadiviše, odvedeni su u tamnicu. Nakon nekoliko dana, druga dvojica od njih bijahu pozvani, od kojih prvi po imenu Agapije, koji već do tada bijaše iskusio razna mučenja i mnogim ispovijestima se bijaše proslavio; a drugi po imenu Dionisije nabavljaše za potrebe tijela ono što je neophodno: svi osmorica u jednom istom danu u gradu Cezareji poginuše odsijecanjem glave, dana 24. mjeseca Distra, tj. 24. marta[67].

8. U isto vrijeme dva Imperatora od kojih jedan bijaše prvi u vlasti a onaj drugi ga je slijedio, odloživši carski kult bijahu obukli privatnu odjeću[68]: i opet je država počela da upada u nevolje. Uskoro nakon podjele Rimskog carstva, buknuo je nepomirljivi rat među samim Rimljanima. Ni razdor ni ustanak koji je nakon toga slijedio, nije mogao da se umiri, prije nego se u cijelom rimskom svijetu uspostavi hrišćanski mir. Jer čim je ovaj mir kao svjetlost neka poslije tamne i mračne noći svima zasjao, odmah se u rimskoj državi uspostavila pređašnja stabilnost, sloga i mir; jer su svi povratili međusobnu blagonaklonost, koju bijahu naslijedili od svojih predaka. No ovo će bolje biti izloženo na nekom drugom mjestu i vremenu. A sada ćemo nastaviti našu pripovijest.

9. Maksim[69] Cezar koji je u to vrijeme došao na vlast htio je da pruži dokaze da je neko ko ima urođenu mržnju i bezbožnost prema Bogu, žešće od gore navedenih imperatora objavio je progone protiv naših. Kad su se svi zbog toga razbježali i svako se na sve načine trudio da izbjegne opasnost, nastala je velika pometnja; kakvim bismo govorom dostojno mogli opisati žar božanske ljubavi i potpunu ispovijest vjere blažene i nevine ovčice, Apijana mučenika? Koji je kod kapija grada Cezareje svim stanovnicima pružio čudesan primjer iskrene vjere u Boga; još mu ne bijaše 20 godina. Ali i prije je bio skroman, dok je najviše vremena boravio kod Berita[70] zbog sekularnih disciplina, jer je bio porijeklom od veoma bo-gatih roditelja i nevjerovatno je reći kako se u tom gradu, pogazivši porive mladosti, ni sna-gom tijela ni druženjem nije iskvario; živeći časno, trezveno i pobožno po Hristovom zakonu, upravljajući svojim navikama i popravljajući ih. Ako domovini priliči da ga se sjeća i sam grad iz koga je potekao neka slavom ukrasi tako velikodušnog borca za našu vjeru; i to ću učiniti veoma rado. Ako neko poznaje slavni lidijski grad Pagas[71], odatle je bio porijeklom plemeniti mladić. Vrativši se sa studija Beritovih, pošto je njegov otac zadobio kod kuće rukovodeći položaj, nikako nije podnosio da živi sa ocem i rodbinom, zbog toga što su odbili da vode život

[66] U nekim manuskriptima naziva se *Pesis*. A u Menejama imepratora Basilija i Sirleta kardinala naziva se *Publije*.

[67] Ovaj isti datum pominju i Latini i Grci.

[68] Tj. Dioklecijan u Nikomediji, a Herkulije u Milanu, prisilivši Galerija Maksimijana, protiv volje, kako se do sada smatra.

[69] 1. maja 305. godine postali su Cezari Galerije Maksimijan od Dioklecijana Jovija, Konstancije Hlor od Maksimijana Herkulija imperatora i Sever ili bolje Daza, što je učinjeno pod pritiskom Galerija Maksimijana. Pogledaj pomenutu Laktancijevu knjigu, pogl. 18. i sledeća prije čijewg izdanja su učeni ljudi mislili da se sve ovo dogodilo 304. godine. Pogledaj i komentare Baluzija i P. Antonijusa za god. 304.

[70] Svakome je poznato da je Berit bio poznat kod starih po školi pravnih pauka.

[71] Na drugom mjestu Αρπαγάς ili Αραπαγάς ili samo Αραγάς. Ali ovo je nepoznato Valesiju. Možda treba čitati Araksas. Jer u Likiji postoji episkopski grad tog imena. Ili je to slavni likijski grad Patara? U Siriji takođe postoji grad koji se zove *Pagra*.

tatis luculentissimum specimen edidisset, constanti in omnibus tolerantia, coronam martyrii reportavit. AGAPIUS quoque et THECLA priscae illi cognominis [12], cum una cum supradicto Timotheo ingentem animi constantiam ostendissent, damnati sunt ad bestias.

7. Ea vero quae postea subsecuta sunt, quis tandem non admiratus est, cum videret; aut stupore non perculsus est, cum auditu acciperet? Nam cum gentiles publicam sollemnitatem, et consueta spectacula celebrarent, ingens omnium rumor erat, praeter ceteros quos illi maximo favore prosequebantur, etiam Christianos illos qui nuper damnati fuerant, cum bestiis pugnaturos. Cumque hujus rei fama passim apud omnes increbresceret, adolescentes numero sex, quorum unus natione Ponticus, TIMOLAUS vocabatur; alter Tripoli Phoenices urbe oriundus erat, DIONYSIUS nomine; tertius Diospolitanae ecclesiae subdiaconus, ROMULUS dicebatur; post hos Aegyptii duo, PAUSIS [13] et ALEXANDER; postremo alter priori illi cognominis ALEXANDER Gaza oriundus. Ili, inquam, omnes colligatis prius manibus, ut se ad subeundum martyrium promtos ac paratos ostenderent, contento cursu ad Urbanum, qui tunc forte ad amphitheatrum proficiscebatur, advolarunt, se Christianos esse confitentes, palamque omnibus facientes, prae fiducia animi adversus cuncta discrimina confirmati, eos qui veri Dei cultum profitentur, ne bestiarum quidem incursus formidare. Ac protinus quidem cum et Praesidem ipsum, et eos qui adstabant, non mediocri admiratione perculissent, custodiae mancipati sunt. Paucis autem post diebus, cum alii duo ex ipsis accersiti essent, quorum alter AGAPIUS nomine, jamdudum ante illos varia tormenta perpessus, multis confessionibus inclaruerat; alter nomine DIONYSIUS, res ipsis ad corporis usum necessarias subministrabat: octo omnes uno eodemque die in urbe Caesarea praecisis capitibus interierunt, die vicesima quarta mensis Dystri, hoc est, ante diem [14] nonum Kalendas Apriles.

8. Per idem tempus duo Imperatores, quorum alter primum imperii gradum, alter secundum ab eo locum obtinebat, deposito imperiali cultu privatum habitum induerunt [15]: et male habere iterum coepit respublica. Nec multo post discisso in partes imperio Romano, bellum inexpiabile inter ipsos Romanos exarsit. Nec dissidium ac tumultus qui postea subsecutus est, ante sedari potuit, quam per universum orbem Romanum pax Christianis reddita esset. Nam simul atque ea pax, quasi lux quaedam post obscurae ac tenebrosae noctis caliginem, cunctis affulsit, confestim respublica Romana in pristinam stabilitatem et concordiam, ac quietem iterum restituta est; cunctis mutuam inter se benevolentiam, quam a majoribus traditam acceperant, quasi postliminio recuperantibus. Verum haec suo loco ac tempore uberius exponentur. Nunc narrationis nostrae seriem prosequamur.

Anno Christi 305. *CAP. VI.* *Persecutio gravior sub Maximino.* *Apphianus Martyr.*

9. Maximus [16] Caesar ex eo tempore ad imperium evectus, quasi qui odii in Deum et impietatis sibi innatae insignia ostentare vellet, violentius quam superiores Principes persecutioni nostrorum incubuit. Cum igitur omnes graviter perturbati hac illac dispergerentur, et periculum effugere unusquisque omni ope laboraret, maximusque tumultus cunctas provincias occupasset; qua tandem oratione divini amoris ardorem, plenamque fiduciae confessionem beati ac revera innocentis oviculae APPHIANI Martyris, pro merito

12) Thecla virginum protomartyr quam Patres Latini et Graeci passim laudant.

13) In aliquot mss. dicitur *Paesis*. In Menaeis autem Basilii Imp. et Sirleti Cardinalis *Publius*.

14) Haec ipsa dies a Latinis et Graecis memoratur.

15) Diocletianus scilicet prope Nicomediam, Herculius Mediolani, cogente Galerio Maximiano, non autem sponte, uti hactenus putabatur. Totam hanc historiam egregie describit Lactantius in lib. de mortibus Persec. cap. 18 et seqq.

16) Anno 305. quo Kalendis Maii Galerius Maximianus Armentarius a Diocletiano Jovio, Constantius Chlorus a Maximiano Herculio Imperatores, et Severus ac Daza, qui deinde Galerius Maximinus dictus est, Caesares sunt creati, quae omnia Galerio Maximiano cogente facta sunt. Vide Lactantii lib. laudatum cap. 18 et seqq. ante cujus editionem censebant viri eruditi haec omnia anno 304. contigisse. Vide erud. Baluzii notas, et P. Ant. Pagi ad an. 304.

po zakonima božanske vjere. Zapahnut božanskim duhom i zbog urođene težnje ka filosofiji, ili prije iz ljubavi prema nebeskoj i istinskoj ljubavi, prezirući ispraznu slavu ovoga svijeta i tjelesne užitke, tajno je pobjegao od kuće. Ne brinući se za svakodnevni život zbog nade i vjere koju bijaše polagao u Boga; prethodno i kao vođen rukom svetog Duha došao je kod Cezara, gdje ga čekaše vijenac mučeništva. Onamo se upoznao sa nama i čitajući svete spise koliko je bilo moguće, za vrlo kratko vrijeme prikupio je plodove za sebe i skladnom vježbom čvrstog uzdržavanja ojačao sebe; napokon se proslavio ovakvom smrću, i svako ko ju je vidio nije mogao a da ne ostane zapanjen. Ko god je to čuo morao se diviti mladićevoj vjeri, slobodi, postojanosti i prije svega hrabrosti njegove namjere i nakane. To su najsigurniji dokazi ljubavi prema božanskoj vjeri i božanskom duhu.

10. Kad je Maksimin pokrenuo drugi rat protiv naših, u trećoj godini Dioklecijanovih progona, po svim provincijama poslati su tiraninovi edikti, kojima se naređivalo upraviteljima da se postaraju da svi stanovnici svih gradova javno prinesu žrtve, i tada su glasnici po cijeloj Cezareji pozvali sve domaćine u hramove demona, po naređenju upravnika; osim toga vojni tribuni pozivaju poimenično pojedince po popisu; pošto su svi hrišćani na svim mjestima napadnuti beskrajnom gomilom zala, onaj koga gore imenovasmo, nikome ne saopštivši namjeru, krišom od nas, koji smo u istoj kući boravili i krišom od cijele kohorte vojnika koji stojahu oko upravitelja, smiono priđe Urbanu koji je tada slučajno izlivao livenicu, sa vjerom u duši uhvativši ga za desnicu i prisili ga je da prestane da izliva žrtvu. Uskoro poput najmudrijeg savjetnika, sa nekim božanskim dostojanstvom, počeo je da ga podstiče da odustane od grijeha; svakako je apsurdno da zapostavivši znamenje istinskog i jedinog Boga ljudi prinose žrtve idolima i demonima. Istina je da je ovaj hrabri mladić to učinio iz neke božanske hrabrosti koja ga je na to nagonila, svima, da tako kažem, vičući i objavljujući da se tim činom toliko udaljavaju kao hrišćani od imena kojeg su bili dostojni, kad su ga jednom usvojili poštovanjem božanskog Numena i da bi bili iznad onih koji im prijete mučenjem i da radije ubuduće govore i propovijedaju slobodnim i neustrašivim glasom i same, ako je moguće, progonitelje svoje bodre, da odbace grijeh bezbožnosti i priznaju onoga koji je jedini Bog.

11. Nakon toga, gore pomenuti mladić je na licu, jer je izvršio drzak zločin, od vojnika koji bijahu služili upravitelja kao od divljih zvijeri rastrzan i veoma hrabro pretrpjevši nebrojena bičevanja po cijelom tijelom, bačen u tamnicu. Tamo je ostao jedan dan i noć sa nogama u okovima, a narednog dana je odveden na sud. Potom prinuđen od sudije da prinese žrtve bogovima, pokazao je postojanost duha u svim jadima i užasnim bolovima; po tijelu ne jednom, nego više puta i često izbrazdan bičevima od pojasa do grla; i šiban po licu i vratu udarcima olovnih cijevi, tako izubijanog i otečenog lica, da ga ne bi prepoznali ni najbolji prijatelji. A kad nije ustuknuo ni pred kakvim bolovima, mučitelji mu, po naredbi upravitelja, obmotaše[72] noge platnom natopljenim u ulje; nakon toga podložiše vatru. Kad to učiniše, mislim da se nikakvim govorom ne može opisati kolike je bolove osjećao preblaženi mučenik. Kad je vatra obuhvatila meso, prodrla je do kostiju: tako da je cijela tekućina, poput rastopljenog voska, kap po kap istekla iz tijela. Ali ne bijaše savladan ni ovim mukama i kad su već njegovi protivnici klonuli duhom, pobijeđeni njegovom čudesnom hrabrošću, ponovo je bačen u okove. Potom je nakon tri dana, doveden kod sudije, gdje je ispovijedio istu postojanost vjere; premda poluživ udavljen je u dubokom moru.

12. Možda će se nevjerovatnim činiti onima koji to nisu vidjeli sopstvenim očima, ono što je nakon toga uslijedilo, ako budem ispripovijedao. Premda bih mogao razumjeti da će se to

[72] Ovo oružje ako pokriva cijelo tijelo nazivaše se *tunica molesta,* koja se svuda pominje. Vidi Marcijala, knj. 10, epigram 25.

poterimus exponere? Qui quidem ad portas urbis Caesareae, admirabile exemplum sincerae erga verum Deum pietatis cunctis illius incolis spectandum praebuit; idque nondum viginti annos natus. Ac prius quidem cum saecularium disciplinarum causa, utpote parentibus ortus locupletissimis, plurimum temporis Beryti [17] esset commoratus, incredibile dictu est, quo pacto in ea civitate calcatis adolescentiae cupiditatibus, nec vigore corporis, nec sodalium consuetudine corrumpi se passus, modestiam amplexatus sit; honeste, sobrie ac pie ex praecepto Christianismi degens, moresque suos moderans atque castigans. Quod si patriam quoque ejus commemorare convenit, eamque urbem ex qua tam generosus religionis nostrae ortus est pugil, debito praeconio exornare; equidem id faciam libentissime. Si quis ergo Pagas [18] novit urbem Lyciae non obscuram, inde oriundus fuit nobilis adolescens. Qui quidem reversus postea a Berytensibus studiis cum pater ipsius principem locum domi obtineret, ipse nihilominus cum patre et propinquis suis versari non sustinuit, eo quod illi ex divinae religionis praeceptis vitam agere recusarent. Sed divino quodam spiritu afflatus, et prae innato philosophiae studio, seu potius caelestis ac verae sapientiae amore, vanam hujus saeculi gloriam et corporis voluptates despiciens, clam domo aufugit. Ac ne quidem de sumtu ad diurnum victum necessario sollicitus, ob spem ac fiduciam quam in Deo collocaverat; praevio, et quasi manu ipsum ducente Spiritu sancto Caesaream pervenit, ubi corona martyrii ipsum manebat. Ibi nobiscum versatus, cum ex sacrarum litterarum lectione, quantum fieri potuit, brevissimo illo tempore fructus sibi collegisset, et congrua arctioris abstinentiae exercitatione semet roborasset; tandem ejusmodi exitu inclaruit, quem quisquis visu accepit, fieri nullo modo potest quin simul obstupuerit. Quisquis vero auditione tantum acceperit, admiretur necesse est adolescentis fiduciam, libertatem, constantiam, et ante omnia consilii ac propositi ipsius audaciam. Quae quidem zeli divinae Religionis, et divini cujusdam Spiritus argumenta sunt certissima.

10. Nam cum Maximinus secundum adversus nostros bellum excitasset, anno tertio persecutionis Diocletiani; et per omnes provincias missa essent tyranni edicta, quibus Rectores jubebantur operam dare, ut omnes omnium urbium incolae diis publice sacrificarent: cumque praecones per universam Caesaream cunctos patresfamilias ad daemonum templa jussu Praesidis evocarent; ac praeterea Tribuni militum singulos ex tabella nominatim citarent; omnibus ubique locorum Christianis inexplicabili malorum turbine concussis, hic quem supra nominavimus, nemini communicato consilio, clam nobis, qui in eadem domo degebamus: clam universa militum cohorte, qui circa Praesidem stabant; ad Urbanum tunc forte libantem intrepidus accessit, fidentique animo comprehensa ejus dextra e vestigio quidem sacrificium omittere ipsum coegit. Mox instar prudentissimi monitoris, cum divina quadam gravitate eum hortari coepit, ut ab errore desisteret; quippe absurdum esse ut posthabito veri ac solius Dei numine simulacris ac daemonibus homines sacra faciant. Id autem, ut verisimile est, agebat fortissimus juvenis divina quadam virtute, quae ipsum ad hoc impulerat, omnibus, ut ita dicam, inclamante ac denuntiante per hoc facinus, tantum abesse ut Christiani, qui quidem eo nomine digni essent, ab eo quem semel imbibissent divini Numinis cultu umquam abducerentur; quin potius minis, et his, qui minas subsequi solent, cruciatibus adeo illos superiores esse, ut adhuc eo liberius in posterum loquantur, et ingenua atque intrepida voce veritatem praedicent, ipsosque etiam, si fieri possit, persecutores suos hortentur, ut abjecto impietatis errore, eum qui solus Deus est agnoscant. Praesidem palam arguit.

11. Post haec supradictus juvenis in praesentia quidem, utpote tam

17) Berytum apud antiquos ob juris civilis scholas celebrem fuisse nemo nescit.

18) Alias ἀρπαγὰς vel ἀραπαγὰς aut tandem ἀραγὰς. Sed haec erudito Valesio ignota. Forte Araxas legendum; est quippe ejus nominis civitas episcopalis in Lycia. An Patara urbs Lyciae celebris? Est etiam in Syria oppidum *Pagra* dictum.

bez sumnje dogoditi, nikako ne mogu a da ne predam sjećanju potomstva taj događaj, pošto su gotovo svi stanovnici grada Cezareje bijahu svjedoci ovoga čuda. Sigurno da nijedan naraštaj nije prisustvovao prizoru tako čudesnog događaja. Pošto dakle potopiše, kako im se činilo, u najdublji ponor po sred mora presvetog i preblaženog mladića, iznenada takav potres i takva tutnjava potrese ne samo more nego i cijelo nebo, da se zemlja i sav grad Cezareja uzdrma od ovog potresa. U tom istom trenutku, u kome se dogodio ovaj iznenadni i čudesni zemljotres, truplo božanskog Mučenika, jer ga morski talasi nisu mogli držati, izbaciše ga pred gradska vrata. Ovakva bi smrt divljenja dostojnog Apijana,drugog dana mjeseca Ksantika, tj. u petak 1. aprila[73].

13. U isto vrijeme i gotovo istog dana u gradu Tiru, jedan mladić po imenu Ulpijan[74], nakon okrutnih udaraca i najsurovijih bičevanja bačen je u more, zajedno sa psom i zmijom ušivenim u mješini od neuštavljene bivolje kože. Stoga nam se čini da ga treba pomenuti zajedno sa Apijanovim mučeništvom.

13. Poslije nekog vremena, Edesije, kako po Bogu tako i po krvi, rođeni brat Apijanov, bratski je sa njim iskusio mučeništvo. Svakako, nakon nebrojenih ispovijesti, nakon dugotrajnih mučenja i zatvorskih okova, nakon presuda upravitelja, kojima je bio osuđen na rad u rudniku Palestine; nakon filosofski provedenog života, koji je proveo u filosofskom palijumu: duže je nego mu brat napredovao u disciplinama, jer se bio predao filosofiji: napokon, u Aleksandriji, kad je vidio da je sudija[75] koji je ispitivao hrišćane preko mjere mahnit i uvredljiv i čas nanosi ljudima teške i razne uvrede, čas žene predate krajnjoj čednosti kao i djevice posvećene Bogu, žrtvuje lavovima za svaku vrstu sramote, isto je pokušao da učini i brat. Kad mu se sve to učinilo nepodnošljivim, došao je kod sudije sa ogromnim pouzdanjem. I kad je riječima i djelima izlio na njega sramotu i porugu, poslije čega je hrabro pretrpio mnogobrojna mučenja, napokon je bačen u more, na isti način kao što je umoren njegov brat. A ovo se dogodilo Edesiju[76] na ovaj način, iako malo nakon toga, kao što već rekoh.

14. A u četvrtoj godini progona koji su pokrenuti protiv nas, dvadesetog dana mjeseca Dija, tj. 20[77]. novembra, u petak, u istom gradu Cezareji, ispunilo se mučeništvo vrijedno pomena, u prisustvu istog tiranina Maksimina, koji je povodom svog rođendana bio organizovao predstave za narod. Kako je bio stari običaj, da se u prisustvu imperatora veličanstvene predstave daju, odasvud su uvođena nova i neobična sakupljena čuda, jednim dijelom zvijeri iz Indije i Etiopije ili od drugud dovedene u amfiteatar, dijelom ljudi koji su uvježbanim tijelima pružali čudesne primjere svojih udova, udovoljavahu željama gledalaca: tada je čak, jer je sam imperator organizovao predstave, nešto veličanstvenije i čudesnije od uobičajenijeg, trebalo da uđe u pripremanje igara. Što je to bilo? Rekli smo da je u drugoj godini progona mučenik naše vjere, po imenu Agapije, doveden na sred amfiteatra da bi se borio za čistu i istinsku vjeru, koji je zajedno sa Teklom bio osuđen na zvijeri.

15. On je prije toga već tri puta izvođen iz zatvora i često sa uobičajenom pompom u arenu uvođen sa zločincima: pošto ga je sudija najavljivao za druga uzastopna nadmetanja ili iz sažaljenja ili što se nadao da se može odvratiti od svojih stavova, napokon bi izveden u prisustvu imperatora: kao da je iz marljivosti čuvan do tog vremena da se u njemu samom ispuni ona

[73] Po rimskoj Martirologiji još poneki se poštuju na taj dan, a neki navode njihov praznik na dan 5. aprila. Nadalje, pošto je Maksimin 1. maja 305. god. bio izabran za Cezara, Apijan je iskusio mučeništvo 3. aprila, njegovo mučeništvo treba prebaciti u 306. godinu; te godine se završila treća, a počela četvrta godina progona.
[74] U rimskoj Martirologiji slavi se na dan 3. aprila: Baronije mnogo toga objašnjava o kazni mješine.
[75] Misle da je ovo bio Herokle, protiv koga je Eusebije napisao knjigu. Pogledaj Valesijeve komentare.
[76] 8. aprila, po rimskoj Martirologiji; Grci ga zajedno sa Apijanom poštuju na dan 2. aprila.
[77] Na isti dan se pominje u rimskoj Martirologiji.

audaci perpetrato facinore, a militibus qui Praesidi apparebant, tamquam a feris bestiis discerptus, et innumera verbera toto corpore fortissime perpessus, in carcerem conjicitur. Ubi cum noctis ac diei unius spatio, pedibus in nervo distentis mansisset, postero die in judicium adducitur. Compulsus deinde a judice diis sacrificare, invictam adversus aerumnas, et quantumvis horrendos dolores constantiam animi declaravit; lateribus non semel, sed iterum ac saepius ad ipsa usque ossa et viscera sulcatis; totque plumbatarum ictibus in os ac cervicem verberatus, ut contusa ac tumefacta facie, ne ab illis quidem qui eum optime norant agnosceretur. Verum cum ille tantis doloribus nullatenus cederet, tortores jussu Praesidis, linum oleo madefactum pedibus ejus circumponentes [19], ignem postea subjecerunt. Quo facto quantos beatissimus Martyr dolores persenserit, nulla, ut arbitror, oratione explicari potest. Ignis siquidem consumtis ejus carnibus ad ossa usque penetrabat: adeo ut universus humor corporis cerae instar liquefactus stillatim diffluueret. Sed neque his cruciatibus superatus, licet jam victis et ob portentosam ejus fortitudinem animo despondentibus adversariis, rursus in vincula compingitur. Dehinc tertio post die Judici oblatus, eamdemque fidei constantiam professus; licet semivivus in profundum mare demersus est.

Immania tormenta perfert.

In mare tandem mergitur.

12. Ea vero quae continuo subsecuta sunt, illis fortasse si retulero, incredibilia videbuntur, qui oculis suis haec minime viderunt. Verum tametsi id procul dubio eventurum intelligam, facere nullo modo possum, quin rem gestam posterorum memoriae commendem: quippe cum universi propemodum incolae urbis Caesareae testes hujus miraculi exstiterint. Nulla certe aetas tam stupendae rei spectaculo non interfuit. Postquam igitur sanctissimum illum ac beatissimum juvenem medio mari, in altissimum, ut ipsis videbatur, gurgitem submerserunt, repente tantus motus, tantusque fragor non solum mare, verum etiam caelum omne concussit, ut terra quoque et ipsa Caesariensium civitas eo motu quateretur. Eodemque temporis momento, quo repentinus ille ac mirabilis terrae motus acciderat, divini Martyris cadaver, utpote quod marini fluctus continere non poterant, ab iisdem ante portas civitatis ejectum est. Hujusmodi fuit exitus admirandi Apphiani, die secundo mensis Xanthici, quod est ante diem quartum Nonas Aprileas [20], feria sexta.

CAP. V.

Ulpianus Martyr.

13. Per idem tempus, iisdemque paene diebus in urbe Tyro, adolescens quidam, ULPIANUS [21] nomine, post crudeles plagas et acerbissima flagrorum verbera, una cum cane et aspide in culeum ex crudo bovis corio insutus, in mare praecipitatus est. Proinde cum Apphiani martyrio, jure merito hic a nobis commemorandus videtur.

Et Aedesius.

14. Aliquanto post tempore AEDESIUS, tam secundum Deum quam secundum carnem Apphiani frater germanus, germana cum illo perpessus est. Quippe post innumerabiles confessiones, post diuturnos carceris et vinculorum cruciatus, post Praesidum sententias, quibus ad metalla Palaestinae fuerat condemnatus; post vitae rationem plane philosophicam, quam in pallio philosophico agens perpetuo traduxerat: longius enim quam frater in disciplinis processerat, utpote qui operam dedisset philosophicae: tandem apud Alexandriam cum Judicem [22], qui de Christianis quaestionem habebat, supra modum debacchantem atque insultantem vidisset, et nunc quidem viros graves variis afficientem contumeliis, nunc mulieres eximia castitate praeditas,

19) Ejusmodi tela si totum corpus operiret, dicebatur *Tunica molesta*, de qua passim antiqui. Vid. Martial. lib. 10. epigr. 25.

20) Hoc die in Martyrologio Romano et aliis nonnullis colitur, quaedam tamen ejus festum ad diem 5. ejusdem mensis referunt. Porro cum Maximinus nonnisi anno 305. Kalendis Maii Caesar creatus sit, Apphianus vero 3. Aprilis fuerit passus, ejus martyrium ad annum 306. revocandum erit; quo anno finit tertius et incipit quartus persecutionis annus.

21) Celebratur in Martyrologio Romano die 3. Aprilis: ad quem locum plura observat Baronius de supplicio culei.

22) Hunc Heroclem fuisse putant, adversus quem Eusebius librum scripsit. Vide Valesii notas.

riječ, koju je Spasitelj naš kroz božansko proviđenje svojim učenicima prorekao; a to je da će se pred kraljeve dovesti da bi ispovijedili samo njegovo ime. Dovlače ga dakle na sred arene zajedno sa jednim velikim zločincem za koga se pripovijedaše da je ubio gospodara. Nakon toga onaj koji bijaše ubio svog gospodara, zvijerima bačen, zadobija oproštaj i pomilovanje od imperatora, gotovo na isti način kao i Baraba u vrijeme našeg Spasitelja. Zbog toga iznenada cijeli amfiteatar počinje da odzvanja aplauzom i pohvalama, jer Imperator najmilostivije bijaše pomilovao okrutnog ubicu i darovao mu slobodu i počast. A onaj slavni borac božanske vjere, prvo od Imperatora bi pozvan. Potom, kad mu ovaj zatraži da se odrekne svoje vjere, obećavši mu slobodu ako to učini, gorljivim glasom ispovijedi da će se podvrći svakoj kazni, ne samo veselog i hrabrog duha nego iz volje, ne zbog nekog zločina nego za vjeru u Boga, tvorca svega. Rekavši ovo, pridruži riječima djela i trkom izađe u susret medvedici koja bijaše puštena na njega, svojevoljno se nudeći zvijeri da ga proždere. Još uvijek živ nakon što ga je iskasapila, bi vraćen u tamnicu. Pošto je tamo preživio jedan dan, narednog dana mu okačiše kamenje o noge i potopiše ga po sred mora. Ovakvo je bilo mučeništvo Agapijevo.

16. Dok se odvijala peta godina progona, drugog dana mjeseca Ksantika, tj. 2. aprila, na sam dan Gospodnjeg Vaskrsenja, opet u Cezareji, djevica Teodosija[78] porijeklom iz grada Tira, vjerna i osobito ozbiljna djevojka, koja još ne bijaše navršila 18 godina, dođe kod nekih osuđenika, koji slobodno ispovijedajući kraljevstvo Božije, sjeđahu ispred pretorijuma; čim ih pozdravi, kako je vjerovatno, upita ih da li će je se sjećati kad dođu kod Boga. Kad to učini, kao da je počinila neki bezbožan i nečastan zločin, vojnici je uhvatiše i odvedoše upravitelju. A on odmah, pošto bijaše lud i podstican nekim životinjskim napadom bijesa, pošto ju je mučio teškim i užasnim mukama i izbrazdao željeznim kandžijama leđa i dojke sve do kostiju: dok je još disala i veselim i smirenim izrazom lica sve to podnosila, naredi da se potopi u morskim talasima. Onda se okrenuvši ka ostalim ispovijednicima Hristovim, osudi sve na rad u rudnicima bakra, koji se nalaze kod Fena u Palestini.

17. Poslije ovoga, petog dana mjeseca Dija tj. Kako Rimljani kažu 5. novembra, u istom gradu Cezareji, Silvan[79] koji takođe tada bijaše presviter i ispovijednik, no malo poslije dospjevši do episkopskog položaja, iskusio je mučeništvo, kao i neki drugi njegovi drugovi; kad pokazahu izvanrednu postojanost za istinsku vjeru, onaj isti upravitelj naredio je da im se svežu noge usijanim gvožđem, prije nego im se slome i pošalju na rad u rudnike.

18. U istom trenutku u kome je izrekao presudu protiv njih, naredio je da se živ spali jedan čovjek, po imenu Domnin, plemenit zbog nebrojenih drugih ispovijesti vjere, koji bijaše veoma poznat svim Palestincima zbog jedinstvene slobode govora.

19. Nakon toga, isti sudija, izvanredan umjetnik u poticanju zala i uništavanju učenja Hristovog, izmislio je neke nove vrste zamki i spletki, pokrenuo je, ranije nečuvene, kazne prema Božijim poštovaocima. Prislio je, objavivši presudu, trojicu da se između sebe bore pesnicama; a jednog svetog i časnog starca, po imenu Auksentije, bacio je zvijerima. Neke, takođe odrasle i one koji su dostigli zrelu dob, odrezavši im prvo testise, osudio je na rad u rudnicima. Druge opet, nakon najgorih mučenja, bacio je u tamnicu. Među njima bijaše i Pamfil[80], od

[78] Kod Latina je slavno sjećanje na nju, a kod Grka na dan 2. aprila. Drugi ipak, u druge dane poštuju njen praznik. Vidjeli smo opširnija Žitija iste ove mučenice u mnogim manuskriptima, ali nešto proširena. Kaže se da je njeno sveto tijelo prenio sveti Berharije (Berchaire) u manastir Der (benediktinski manastir sv. Petra i Pavla, u šumi Der, na obali rijeke Voire, današnji naziv Montier - en - Der, u oblasti Haute - Marne u Francuskoj, prim. prev.). Vidi Mabilonijusa, saec 2. Bened. str. 848. i Bolanda za dan 2. aprila.

[79] U rimskoj Martirologiji dana 5. novembra, zajedno se pominju *Domnin, Teotim, Filotej, Silvan i drugovi.* Domnina i Silvana na isti dan poštuju i Grci u Menejama.

[80] Pamfil se opet pominje niže u pogl. 11.

atque etiam virgines Deo devotas lenonibus ad omne genus turpitudinis dedentem, idem ac frater facere conatus est. Cum enim haec ipsi intolerabilia viderentur, ingenti animi fiducia accessit ad Judicem. Cumque verbis simul et factis illum pudore atque ignominia perfudisset, post haec multiplices tormentorum cruciatus fortiter perpessus, tandem in mare praecipitatus, eodem quo frater genere mortis interiit. Et haec quidem Aedesio [23], tametsi aliquanto post tempore, ut jam dixi, ad hunc modum contigerunt.

15. Anno autem quarto persecutionis adversus nos concitatae, die vicesimo mensis Dii, quod est ante diem duodecimum [24] Kal. Decembris, feria sexta, apud eamdem urbem Caesaream martyrium prorsus memorabile perpetratum est, praesente tyranno ipso Maximino, et ob natalem suum spectacula populis exhibente. Cum esset vetus consuetudo, ut praesentibus Imperatoribus magnifica, si umquam alias, spectacula, majorem solito voluptatem spectantibus praeberent: novis undique et inusitatis conquisitis miraculis, partim ferarum quae ex India, aut Aethiopia, aut aliunde advectae in amphitheatrum introducebantur; partim hominum, qui exercitatis ante corporibus stupenda exhibentes artis suae specimina, spectatores mirabili voluptate oblectabant: tunc quoque, utpote Imperatore ipso spectacula praebente, magnificentius aliquid et admirabilius solito, in apparatu ludorum inesse omnino oportebat. Quid vero illud fuit? Nostrae religionis Martyr in medium adductus est pro vera et sola pietate pugnaturus, nomine Agapius, quem una cum Thecla ad bestias damnatum fuisse secundo persecutionis anno retulimus. *CAP. IV. Anno Christi 306. Praesente Maximino.*

16. Hic igitur cum ter jam antea ex carcere eductus, et saepius cum maleficis solemni pompa traductus esset in stadio: judice post varias comminationes ad alia subinde certamina ipsum differente, sive quod miseratione ejus caperetur, sive quod à proposito eum abduci posse sperabat, tunc tandem praesente Imperatore productus est: tamquam de industria ad id tempus reservatus, ut in ipso verbum illud compleretur, quod Servator noster per divinam praescientiam discipulis suis praedixerat; fore ut coram regibus adducerentur propter nominis ipsius confessionem. Trahitur ergo in medium stadium una cum noxio quodam, qui dominum peremisse ferebatur. Post haec is quidem qui dominum suum interfecerat, bestiis objectus veniam et clementiam Imperatoris promeruit, eodem paene modo quo ille qui temporibus Servatoris nostri fuit Barabbas. Quam ob causam totum repente amplitheatrum acclamationibus et laudibus personare coepit, quia scilicet Imperator cruentum homicidam benignissime servaverat, et honore ac libertate donaverat. Ille vero divinae religionis athleta, primum quidem ab Imperatore accitus est. Deinde cum ab eo postularetur ut fidei suae propositum abjuraret, promissa ipsi, si id faceret, libertate; contenta voce professus est, se non ob aliquod crimen, sed pro pietate in Deum omnium conditorem, quaecumque sibi inferrentur supplicia, non modo alacri ac forti animo, sed etiam cum voluptate esse subiturum. Haec locutus, simul cum dictis facta conjungens, ursae quae adversus ipsum dimissa fuerat, concito cursu obviam occurrit, seque ipsum bestiae devorandum libentissime obtulit. Post cujus laniatus adhuc spirans, in carcerem reportatur. Ubi cum diei spatio supervixisset, sequenti die, appensis ad ejus pedes lapidibus, medio mari submersus est. Hujusmodi fuit Agapii martyrium. *Matth. 10. Agapius feris objectus.*

17. Cum vero quintus jam annus persecutionis volveretur, die secundo mensis Xanthici, quod est ante diem quartum Nonas Apriles, ipso Dominicae Resurrectionis die, rursus apud Caesaream Theodosia [25] virgo, *Anno Christi 307. CAP. VII. Theo-*

23) Die 8. Aprilis in Martyrologio Rom. memoratur; at Graeci eum simul cum Aphiano die 2. ejusdem mensis colunt.

24) Eodem die in Martyrol. Romano memoratur.

25) Celebris est ejus memoria apud Latinos, et Graecos die 2. Aprilis. Alii tamen aliis diebus ejus festum peragunt. Ejusdem Martyris Acta prolixiora vidimus in multis codd. mss. sed aliquatenus amplificata. Ipsius vero sacrum corpus in monasterium Deruense allatum ab ipso S. Berchario

svih drugova meni daleko najdraži; koji je ispred svih mučenika našeg vremena, zbog izvanredne hrabrosti, zaslužio osobite pohvale i slavu. Ali prvo je Urban htio da ga upozna zbog njegove vještine govorenja i iskustva u filosofiji; potom, naredivši mu da prinese žrtvu i kad je vidio da ovaj to odbija i prezire njegove prijetnje, preko mjere razbijesnivši se, naredi da se baci na najgore muke. Nakon toga, osakatio mu je tijelo ungulama[81] zbog tvrdoglavosti, ovaj grozni čovjek ne zasiti se toliko njegovim mesom, pošto od svih njih ništa osim sramotu i porugu nije zadobio, napokon ga je pridružio ostalim ispovijednicima koji bijahu u zatvoru.

20. Nadalje ovaj čovjek koji protiv mučenika Hristovih toliko bijaše divljao i koji će se podvrći kazni pred najpravičnijim Božijim sudom zbog divljaštva koje je primjenjivao prema svecima, može se prepoznati po samim nazovi igrama koje je isprobao u ovom životu. Odmah nakon onoga što bezbožno bijaše učinio Pamfilu, njega koji je upravljao provincijom ugrabila je božanska osveta. Ovoga čovjeka koji je sjutradan predsjedavao na sudu, okružen pratnjom vojnika, rektor cijele provincije Palestine, istaknuti pratilac tiranina i njegov gost, iznenada je u toku jedne noći lišen svih počasti; i osramoćen je i obeščašćen pred onima koji ga donedavno poštovahu jer bijaše upravitelj; ponižen i prestrašen, dok je kao žena molio i preklinjao, pružio je prizor svom narodu kojim je vladao: samog napokon Maksimina sa kojim se najviše hvastao, jer mu je od početka bio drag i ovaj ga prihvatio zbog toga što se protiv naših najsurovio odnosio, postavio mu ga je za neumoljivog i najokrutnijeg sudiju u samom gradu Cezareji. Poslije mnogih ukora, kojima je pogođen zbog zločina zbog kojih bijaše bio okrivljen, napokon ga je Imperator osudio na smrt. Ali to ćemo ponovo reći. Kad bude bilo zgodno, prikladnije ćemo pomenuti smrt i zlokobne svršetke onih bezbožnika koji se podigoše protiv naših, a onda i samoga Maksimina i njegovih savjetnika.

21. Kad su u šestoj godini progona oluje stalno biješnjele protiv nas, od Ispovijednika božanske vjere, od kojih nebrojeno mnoštvo već prije kod Tebe življaše, u mjestu koje se zove Porfirit, po nazivu mermera koji se tamo iskopava, otprilike stotinu muškaraca iz tri deme, zajedno sa ženama i malom djecom bijahu odvedeni kod upravnika Palestine. Kad svi ispovijediše tvorca svega, Boga i Hrista, Firmilijan upravitelj koji bijaše naslijedio Urbana, naredio je po zapovijesti Imperatora da im se tetive lijeve noge zajedno sa nervima užarenim željezom prerežu i desno oko da im se iskopa prvo šiljcima zajedno sa kapcima i zjenicama, a potom da se spale žeravicom sve do korijena. Nakon toga ih je poslao u rudnike provincije Palestine na rad i muke. Nismo vidjeli samo njih da trpe ovakve kazne, nego i one Palestince za koje malo prije rekosmo da su bili osuđeni na borbe pesničenjem[82], time što su se zadovoljavali da svakodnevno vježbaju za predstave, ali ne na uobičajeni način pesničenja i ne uzimajući anone iz blagajne vladara. Zbog toga su bili dovedeni na saslušanje ne samo prokuratorima[83], nego i samom Maksiminu, a kad pokazaše nepobjedivu postojanost u ispovijedanju Hrista podnošenjem bičeva i gladi, iskusili su isto što i oni o kojima govorismo; njima se priključuju neki Ispovijednici u samom gradu Cezareji.

22. Nakon njih neki drugi koji kod Gaze bijahu uhvaćeni dok su se okupljali da slušaju čitanja Svetog pisma, dio onih koje prethodno pomenusmo, pretrpje sakaćenje očiju i nogu; a jedan dio je podnio mnogo teža mučenja čerečenja tijela, od kojih jedna, noseći mušku snagu u ženskom tijelu, kad ne podnese prijetnje obeščašćenjem, bacivši se psovkama na tiranina koji

[81] sprava za mučenje u obliku konjskog kopita ili potkovice (prim. prev.)

[82] Iz ovog mjesta, kako opaža Valesije, saznali smo da oni koji bijahu osuđeni na borbe, bijahu predavani Cezarovim prokuratorima, da svakodnevno trenitarju za predstave, kako bi se mogli pokazati u areni.

[83] Ovo su bili prokuratori porodica gladijatora i jutarnjih igara, koji su vodili o brigu o porezu gladijatora, i iz fiska im davao anone.

dosiae martyrium. ex urbe Tyro oriunda, fidelis, gravisque in primis puella, nondum octodecim annos nata ad vinctos quosdam accessit, qui regnum Dei libere confitentes, ante praetorium sedebant; tum ut eos salutaret, tum ut, quod credibile est, eosdem rogaret, ut cum ad Deum pervenissent, sui memores esse vellent. Quo facto, quasi impium quoddam ac nefarium facinus perpetrasset, correpta a militibus deducitur ad Praesidem. Ille confestim, ut erat insanus, et belluino quodam furoris impetu incitatus, cum eam acerbis atque horrendis tormentis excruciasset, et latera ipsius ac papillas ad ipsa usque ossa ferreis ungulis exarasset: spirantem adhuc et laeto atque hilari vultu cuncta tolerantem, marinis fluctibus mergi jubet. Inde ad reliquos Christi Confessores se transferens, omnes ad aeris metalla, quae sunt apud Phaenum Palaestinae damnavit.

Silvanus Episcopus. 18. Post haec die quinto mensis Dii, hoc est, ut Romani dicunt, Nonis Novembris, in eadem urbe Caesarea SILVANUS [26], qui etiam tum Presbyter et Confessor erat, sed paullo post ad episcopatus honorem evectus, martyrium consummavit, et alii quidam ejus comites; cum pro vera pietate singularem constantiam ostendissent, ad opus in iisdem metallis faciendum, ab eo quem dixi Praeside condemnati sunt, decretumque, ut pedum junctura, candente ferro prius ipsis debilitarentur.

Dominus. 19. Eodem temporis momento, quo adversus istos sententiam tulerat, virum quemdam innumeris aliis confessionibus nobilitatum, DOMNINUM nomine, qui ob singularem in dicendo libertatem universis Palaestinis erat notissimus, vivum comburi praecepit.

Et alii. 20. Post haec idem judex in excogitandis malis eximius artifex, et qui ad doctrinam Christi expugnandam, nova quaedam insidiarum ac fraudum genera commentus est, inaudita prius supplicia adversus Dei cultores excogitavit. Ac tres quidem pugilatu inter se dimicare, lata sententia coëgit; quemdam vero sanctum ac venerabilem senem, nomine AUXENTIUM, bestiis objecit. Alios item jam adultos et virilem aetatem ingressos, exsectis prius testiculis ad eadem metalla damnavit. Alios rursus post acerbissima tormenta in carcerem conjecit. Inter quos erat et PAMPHILUS [27], omnium sodalium mihi longe carissimus; qui prae cunctis nostrae aetatis Martyribus, ob eximiam virtutem, praecipuam laudem et gloriam est consecutus. Ac primum quidem Urbanus, ejus tum in arte dicendi, tum in philosophia peritiam experimento aliquo cognoscere voluit; deinde sacrificare illum jubens, cum renuentem minasque ipsius aspernantem videret, supra modum efferatus, gravioribus eum tormentis excruciari praecepit. Post haec ungularum quibus latera ejus persulcaverat crebritate ac pertinacia, tantum non carnibus illius pastus vir immanissimus, cum ex his omnibus nihil praeter dedecus atque ignominiam retulisset, tandem illum ceteris qui in carcere erant Confessoribus aggregavit.

Pamphilus Eusebii sodalis.

21. Hic porro qui adversus Martyres Christi tantopere debacchatus est, cujusmodi poena apud justissimum Dei tribunal afficiendus sit, ob saevitiam qua in sanctos est usus, ex ipsis quae in hac vita expertus est, quasi proludiis, licet cognoscere. Etenim statim post illa quae adversus Pamphilum nefarie admiserat, eum adhuc provinciam administrantem ultio divina corripuit. Quae quidem hominem illum, qui hesterno die, in excelso tribunali residens jus dicebat, militum satellititio stipatus, totiusque provinciae Palaestinae rector, qui contubernalis tyranni utpote amicorum praecipuus, et conviva ejusdem exstiterat: repente unius noctis spatio spoliatum cunctis hisce dignitatibus nudavit: et coram ipsis qui nuper illum, utpote Praesidem, coluerant, pudore atque ignominia perfudit; et abjectum atque ignavum, vocesque ac preces muliebri more fundentem, universae quam rexerat gentis conspectui exhibuit: ipsum denique Maximinum, quo sese ille maxime efferebat,

Ultio divina in Urbanum persecutorem.

fuisse dicitur. Vid. Mabillon. saec. 2. Bened. pag. 848. et Bolland. ad diem 2. April.

26) In Martyrologio Romano die 5. Novembris, simul commemorantur *Domninus, Theotimus, Philotheus, Silvanus et socii.* Eodem die Graeci in Menaeis, Domninum, et Silvanum seorsim recolunt.

27) De Pamphilo iterum cap. 11. infra.

tako okrutnim sudijama bijaše povjerio upravu nad provincijom, prvo je bičevana kandžijama, potom obješena da visi na drveno mučilo, i pretrpjela je ungule po leđima. A sluge određene za to koje su se trudile iz petnih žila, po naredbi sudije je razapeše; a druga žena koja se još prije zavjetovala na čednost, samim pogledom jednostavnim i prezrivim, a uistinu hrabrim i više nego što je tipično za njen pol, uzvišenom dušom predata i daleko iznad onih boraca koji se kod Grka zbog slobode govora na sva usta slave, kad nije mogla da podnese takvu grozotu i nečovječnost poče iz sred gomile da viče protiv sudije: "Do kada ćeš tako okrutno mučiti moju sestru?" Kad to reče, onaj ozlojeđen naredi iznenada da se uhvati žena. Bi dovučena pred njega, zazva uzvišeno ime Spasitelja našeg, prvo je podsticana laskavim riječima da prinese žrtvu; a kad je to odbila, silom je odvučena do žrtvenika. Tada ona kao i njena sestra, ne popuštajući vatrenošću od prethodnice, čvrstom i postojanom nogom udari petama žrtvenik; i poruši ga sa žrtvom na njemu. Zbog toga sudija razdražen poput neke bijesne zvijeri, naredi da se prvo tako izbičuje kao niko prije toga; tako da se činilo da hoće da se nasiti krvavim mesom. Kad se njegova nečovječnost zasitila, veza ih zajedno, odnosno ovu sa onom koju je bila nazvala svojom sestrom i naredi da se spale. Za prvu od ove dvije pričalo se da je bila porijeklom iz oblasti Gaze, a druga, po imenu Valentina[84], mnogima dobro poznata, bila je iz Cezareje.

23. A mučeništvo koje će uskoro slijediti, kojim je preblaženi Pavle bio ukrašen, kojim bih načinom dostojno mogao da opišem? On je u istom vremenskom periodu, u kojem i djevice, bio osuđen na smrt; dok se primicalo vrijeme za izvršenje kazne od dželata koji će mu odrubiti glavu, žudio je da za kratko vrijeme dođe. Kad je to postigao, prvo se smirenim glasom pomolio Bogu za sve hrišćane, moleći ga da ih popravi i da im se vrati prijašnji mir i sigurnost. Tada se pomolio za Judejce da se kroz vjeru u Hrista okrenu Bogu. Potom, nastavivši redom pomolio se za Samarićane. Nakon toga za pagane, koji zavedeni grijehom i neznanjem ostaju slijepi, molio je Boga da dođu do spoznanja i prihvate istinsku vjeru. A nije propustio ni da pomene i okupljenu gomilu. Poslije svih njih, o izuzetne i nedokučive blagosti! za samog sudiju koji ga bijaše osudio na smrt; za imperatore i za samog krvnika, koji će mu uskoro prerezati vrat, nakon toga za sve koji bijahu prisutni da čuju, pomolio se svemogućem Bogu, da im se ne pripiše u zločin ovo što se njemu dogodilo. Pomolivši se tako jasnim glasom, zaplakaše svi potreseni njegovom nesrećom, jer ga ubijaju nevinog; a on smireno pruživši ka maču goli vratu, ukrašen je božanskim mučeništvom, dana 25. mjeseca Panema, tj. 25. jula. Ovakva je bila smrt ovih mučenika.

24. Uskoro nakon ovih događaja, opet je iz Egipta od 130 boraca, plemenitih ispovjednika Hristove vjere, koji su isto kao i prethodnici već ranije pretrpjeli sakaćenje očiju i nogu, po naredbi imperatora Maksimina, jedan dio osuđen i odveden u rudnike Palestine, a drugi provincije Kilikije.

25. Nakon tolikih izvrsnih djela plemenitih Hristovih mučenika, kad je požar progona zaprijetio, već je počeo i svetom krvlju njihovom da se gasi i kad je ovima koji u Tebaidi teško bijahu osuđeni na rudnike, dat mir i sloboda; i kad smo već u slobodnijem i čistijem, kako kažu, uživali vazduhu: opet se razbijesnio onaj koji bijaše stekao moć da ih progoni, ne znam kako ni kojim poticajem protiv hrišćana. Iznenada su poslati po pojedinim provincijama edikti Maksiminovi protiv hrišćana. Istovremeno, upravitelji i sam prefekt pretorije[85], ediktima i

[84] Latini slave sjećanje na ove djevice i Pavla na dan 25. jula. A Grci 18. istog mjeseca, gdje prvu djevicu nazivaju *Tea.*

[85] Po Valesijevom tumačenju, samo se na prefekta pretorije odnosilo da daje edikte i naredbe kuratorima, magistratima i tabularijima gradova.

utpote ei carus in primis et acceptus ob ea quae adversus nostros crudeliter agebat, inexorabilem et crudelissimum ipsi judicem in ipsa urbe Caesarea constituit. Post plurima enim opprobria, quibus ob illa quorum convictus fuerat crimina affectus est, tandem Imperator capitali eum sententia damnavit. Sed hoc a nobis obiter dictum sit. Cum vero opportunum tempus adfuerit, et impiorum qui praecipue adversus nos insurrexerunt, et ipsius adeo Maximini, eorumque quos habuit consiliorum ministros, mortem ac funestos exitus, commodius memorabimus.

22. Cum in sextum usque annum persecutionis adversus nos procella continuo desaeviret, ex Confessoribus divinae Religionis, quorum innumerabilis multitudo jampridem apud Thebaidem versabatur, in loco qui Porphyrites vocatur, ex nomine marmoris quod ibidem effoditur, centum fere viri tribus demtis, una cum mulieribus et parvulis admodum liberis ad Praesidem Palaestinae transmissi sunt. Quibus omnibus cum universorum opificem Deum Christumque confessi essent, Firmilianus Praeses qui Urbano successerat, sinistri pedis curvaturas simul cum ipsis nervis candente ferro exscindi; dextrosque oculos primum quidem mucronibus confodi simul cum membranis et pupillis, deinde ad ipsas usque radices cauterio peruri, tamquam ex Imperatoris mandato praecepit. Post haec ad metalla provinciae Palaestinae laboribus et aerumnis conficiendos transmittit. Nec vero hos solos hujusmodi supplicia perpessos vidimus, verum etiam ex Palaestinis illos, quos ad pugilatus [28] certamina condemnatos paullo ante retulimus, eo quod scilicet, nec annonam ex Principis aerario accipere, nec consueto pugilibus more, quotidianis proludiis exerceri sustinerent. Quam ob causam non solum Procuratoribus [29], sed ipsi etiam Maximino exhibiti, cum invictam in Christi confessione constantiam famis et flagrorum tolerantia declarassent, eadem cum illis, de quibus diximus, pertulerunt; adjunctis aliis quibusdam Confessoribus in ipsa urbe Caesarea.

Anno Christi 308. *CAP. VIII.* Plures ad metalla damnati. Firmilianus Praesidis Urbani successor.

23. Post hos deinde quidam alii, qui apud Gazam capti fuerant, dum ad audiendas sacrae Scripturae lectiones convenirent; pars easdem quas superiores illi oculorum pedumque mutilationes sustinuerunt; pars sulcatis lateribus multo graviores cruciatus pertulerunt, ex quibus quaedam in muliebri corpore virilem animum gerens, cum stupri comminationem non sustineret, jacto adversus tyrannum convicio, quippe qui tam saevis judicibus regendas provincias commisisset; primum quidem flagris verberata est, dein sublimis in equuleo suspensa, admotas lateribus ungulas pertulit. Cum vero ministri ad id constituti, omni pertinacia omnique virium nisu instantes, jussu Judicis eam excruciarent; alia quaedam mulier, quae virginitatis propositum perinde ac prior amplexa fuerat, ipso quidem aspectu vilis ac despicabilis, verum forti et supra quam sexus ferebat, sublimi animo praedita, ac longe praestantior pugnatoribus illis, qui apud Graecos ob libertatem in loquendo omnium ore celebrantur, cum tantam atrocitatem atque immanitatem ferre non valeret, ex media turba inclamare adversus Judicem coepit: Quousque tandem adeo crudeliter meam torquebis sororem? Quo dicto ille exacerbatus, corripi repente mulierem jubet. Tracta igitur in medium, cum augusto Servatoris nostri nomine sese indigitasset, primum quidem blandioribus verbis sollicitata est, ut sacrificare vellet: sed cum id abnueret, vi ad aram pertracta est. Tum vero illa sui similis, nec de priore alacritate quidquam remittens, firmo ac fidenti pede aram calcibus incessit; eamque cum imposito ipsi rogo disturbat. Quam ob causam Judex instar truculentae cujusdam bestiae percitus, primum quidem ejus latera tot tantisque ungularum ictibus laniari praecepit, quot nullius umquam antea; adeo ut crudis ejus

Virginum duarum constantia.

28) Ex hoc loco, ut observat Valesius, discimus, eos qui ad certamina condemnati erant, Procuratoribus Caesaris traditos fuisse, ut quotidianis proludiis exerciti, quandoque in arenam produci possent.

29) Hi erant Procuratores familiae gladiatoriae ac ludi matutini, qui curam habebant gladiatorum fiscalium, eisque annonas praebebant ex fisco.

pismima i javnim naredbama naložili su kuratorima gradova i magistratima kao i tabularijima[86] da se izvrši naredba imperatorova kojom je naloženo da se uz svaku brigu i napor obnove statue idola koje od starosti bijahu popadale; a sve kako muškarce, tako i žene, zajedno sa služinčadi i djecom prisile da prinesu žrtve i livenice besmrtnim bogovima i da se nahrane žrtvovanim mesom hostije; i da se sve što se prodaje na trgu ukalja žrtvama livenicama; a ispred javnih kupatila, kao u zasjedama, da se postave stražari, koji će ljude koji se kupaju i čiste nečistoću tijela, okaljati prinošenjem žrtve. Dok se to događalo, i naši opet bili proganjani, kao što je vjerovatno, ogromnom tjeskobom; dok ni sami pagani, koji od naše vjere bijahu otuđeni nisu odobravali tešku i tako pretjeranu grozotu događanja (svakako da im se sve ovo činjaše puno bezobzirnosti i bahatosti), kad najteža oluja svuda i svima zaprijeti, opet božanska sila i moć Spasitelja našeg borcima svojim toliku vjeru uli, da dok ih niko nije progonio ni vukao, sami toliko prezreše prijetnje protivnika.

26. Trojica dakle od broja vjernika, kao kad se okupi stado, nahrupiše na upravitelja dok je prinosio žrtve idolima, vičući da odustane od grijeha: i da nema drugog Boga osim tvorca i kreatora svega. Nakon toga, upitani ko su, odvažno priznadoše da su hrišćani. Zbog toga se ražesti Firmilijan i izreče smrtnu kaznu, bez ikakvih prethodnih mučenja. Od njih prvi bijaše presviter, po imenu Antonin; drugi se zvao Zebin iz Eleutheropolisa; treći German. Ovo se dogodilo 13. dana mjeseca Dija, tj. 13 novembra[87].

27. Istog dana drugarica im se pridružila, jedna žena iz Skitopolisa, po imenu Enata i sama urešena infulama[88] djevičanstva. Ona im nije bila na čelu, nego pređašnji njoj; ali putem je vučena i sudiji dovedena. Nakon bičevanja i teških uvreda koje se usudio da joj nanese bez dozvole više vlasti jedan iz njenog susjedstva, tribun po imenu Maksis[89], čovjek gori od svog sopstvenog imena, inače hrabar i velike tjelesne snage; ali zločinac i naprasit u navikama i naravi i svima koji ga poznavahu omražen. On je blaženu Djevicu, obnaženu, potpuno bez odjeće, tako da je bila otkrita od kukova do nogu, dok joj je ostatak tijela bio nepokriven, vodio kroz cijelu Cezareju i vukao preko svih gradskih trgova i smatrao nečim velikim da je ubije šibama. Poslije toliko, kažem, šibanja, kad je kod same sudnice upravitelja veliki primjer postojane vjere pokazala, sudija je naredio da se živa spali.

28. Ovaj koji je prijetio divljaštvom i bijesnio protiv poštovaoca Božijih, prekoračio je same zakone opšte prirode; misli se na onoga koji se nije bojao da uskrati sahranu tijelima svetih ljudi. Bijaše naredio da se pažljivo čuvaju i danju i noću njihova tijela koja bijahu na otvorenom da ih rastrgnu zvijeru. Stoga velikom broju ljudi nije bilo moguće da ih za mnogo dana vide, zbog ove neljudske i zvjerske naredbe. A ovi su sa čardaka nadgledali da se ne ukradu tijela, kao da su bila od velike dragocjenosti. A psi, divlje zvijeri i ptice grabljivice raznosile su tamo i ovamo ljudske udove i svuda je cijeli grad bio prekriven utrobama i kostima.

---

[86] Tabulariji bijahu oni koji su se starali o javnim tablicama gradova. Taj naziv je kasnije dat numerarijima, kako primjećuje Valesije u knj. 28. Amijanaa Marcelina.

[87] Na taj isti dan pominju se sa djevicom Enatom u rimskoj Martirologiji i Menologiji imperatora Basilija, ali u velikim Menejama i Menologijama Kanisija na prethodni dan. Nadalje, sve ove menologije pridodaju i Nikifora ovoj trojici mučenika, a umjesto Enate navode Manata. Eleuteropolis je episkopski grad, podložan mitropoliji Cezareje Palestine Prve. A Skitopolis je mitropolija u Palestini Prvoj, kasnije nazvan Nazaret.

[88] Zaklete djevice su na glavi nosile zlatne ili purpurne vrpce, zbog čega Optatus Millevitanu u knj. 6 Donatistima prebacuje da po njihovom naređenju zakletim djevicama da promijene *obilježja koja nose na glavi*, da bace *zlatne vrpce*, otkriju *pokrivene glave* itd. A da su bile purpurne jasno je iz ovih riječi: *naređuje se da vrpce budu lanene i obojene u purpur.* Naziva ih *indicia* (znamenje, biljeg) *koje je izmišljeno protiv razbojnika ili prosaca.* Ako hoćeš pogledaj komentare Baronija o djevicama u rimskom Martirologijumu za dan 7. maja.

[89] Ova riječ nije grčka. Da li je treba tražiti u sirijskom gdje mochos znači zakupac (sakupljač poreza, prim. prev.)

carnibus saturari velle videretur. Postquam vero improbitatis ipsum satietas cepit; ambas simul copulans, hanc ipsam scilicet cum illa, quam sororem suam appellaverat, flammis jussit absumi. Harum prior ex regione Gazensium orta esse ferebatur; altera vero VALENTINA [30] nomine, multis probe cognita patriam habuit Caesaream.

Paulus Martyr.

24. *Illud autem martyrium proxime subsecutum*, quo beatissimus PAULUS exornatus est, quo tandem modo pro dignitate explicare possim? Qui cum eodem temporis articulo, eademque qua virgines illae sententia, capitali supplicio damnatus fuisset; imminente consummationis suae tempore, a carnifice qui caput ipsi jamjam erat praecisurus, breve temporis spatium sibi concedi flagitavit. Eoque impetrato, contenta voce, primo quidem pro universa Christianorum gente preces ad Deum fudit, orans ut iisdem reconciliari vellet, utque pax illis ac securitas quam primum restitueretur. Tum pro Judaeis supplicavit, ut per Christi fidem ad Deum conversi accederent. Deinde ordine progressus eadem pro Samaritis obsecravit. Post haec pro gentilibus, qui errore mentis impliciti, et ignoratione obcaecati tenebantur, Deum precatus est, ut ad agnitionem tandem ejus pervenirent, veramque religionem susciperent. Sed nec promiscuae circumstantium turbae mentionem praetermisit. Post hos omnes, o vere eximiam et inexplicabilem animi mansuetudinem! pro ipso Judice a quo capitis supplicio damnatus fuerat; pro Imperatoribus, ac pro ipso etiam carnifice, qui cervicem ipsi jamjam erat praecisurus, illo ipso, et cunctis qui aderant audientibus, supplex Deum omnipotentem rogavit, ne quod in ipsum admittebant facinus, illis imputaretur. Haec clara voce precatus, cum universi miseratione ejus commoti, utpote qui innocens occideretur; lacrymas funderent; nihilominus semet ipse composuit, nudamque cervicem gladio feriendam praebens divino martyrio decoratus est, *die XXV. mensis Panemi*, hoc est ante diem octavum Kalendas Augusti. Et hujusmodi quidem exitus fuit Martyrum illorum.

Plures ad metalla damnati.

25. Non longe post tempore rursus ex Aegypto centum ac triginta *athletae, Christianae fidei confessione* nobiles, easdem quas superiores illi, oculorum ac pedum mutilationes jam antea in Aegypto perpessi, jussu Imperatoris Maximini, pars ad Palaestinae, pars ad Ciliciae provinciae metalla *damnati ac deducti sunt*.

CAP. IX. § 1

26. Ceterum post tot egregia nobilium Christi Martyrum facinora, cum persecutionis incendium imminui, et sacro ipsorum cruore quasi restingui *jam coepisset; cumque his qui per Thebaidem ad metalla damnati graviter* vexabantur, quies ac libertas esset indulta; cumque jam liberiorem spiritum ducturi, et puriore, quod aiunt aura fruituri essemus: rursus ille qui persequendi potestatem nactus fuerat, nescio quomodo, quove impulsu adversus Christianos, de integro inflammatus est. Repente siquidem edicta Maximini contra Christianos quoquo versus per singulas sunt missa provincias. Simul Praesides, ipseque Praefectus praetorii [31], propositis edictis, et epistolis, ac publicis jussionibus, instabant, curatoribus civitatum, et magistratibus ac tabulariis [32] ut Imperatoris praeceptum exsecutioni mandarent, quo jussum erat, ut idolorum quidem delubra quae vetustate collapsa erant, omni cura ac studio instaurarent; cunctos vero tam viros quam mulieres, una cum servulis et infantibus, sacrificare et libare diis immortalibus cogerent, et immolatis hostiarum carnibus vesci; utque cuncta in foro venalia sacrificiorum libationibus inquinarentur; et ante publicas balneas quasi in insidiis collocarentur custodes, qui lavantes illic homines, sordesque corporis expurgantes, exsecrandis sacrificiis macularent. Quae dum ita geruntur, nostris de integro,

Persecutio recrudescit. § 2

30) Harum Virginum et Pauli memoriam celebrant Latini die 25. Julii. Graeci vero die 18. ejusdem *mensis*, ubi *priorem* virginem *Theam* appellant.

31) Sic vertit Valesius, quod ad solum Praefectum praetorii pertineret edicta et jussiones ad Curatores, magistratus, et tabularios civitatum dare.

32) Tabularii ii erant, qui tabulas publicas civitatum curabant. Id nomen etiam Numerariis postea tributum est, ut observat Valesius in lib. 28. Ammiani Marcellini.

Tako da ništa okrutnije, ništa užasnije ni oni sami koji nam prije bijahu neprijatelji ne bijahu vidjeli, dok su svi plakali ne toliko zbog ovih koje bijaše zadesila nesreća, koliko zbog svoje sramote i opšte prirode svih. Jer gotovo do samih vrata grada vidljiv je bio prizor, da svo obilje govora, svaku tragediju daleko nadmašivaše, jer ljudsko meso nije bilo proždirano na jednom mjestu, nego svuda razbacano. Neki potvrđivahu da su vidjeli unutar kapija komade udova, mesa i utrobe.

29. Dok se ovo za mnogo dana neprestano događalo, ovakvo se čudo dogodi[90]. Slučajno zavlada čist vjetar i strujan i neki čudan spokoj cijelog neba; kad iznenada najveći dio stubova koji držahu javne gradske portike počeše da puštaju neke kapi suza. Trgovi i ulice, pošto nikakva rosa iz vazduha ne bijaše pala, ne znam odakle, prekriveni vodom bijahu nakvašeni; da bi se razglasilo i opštim govorom svih da je zemlja progovorila na čudesan i neobjašnjiv način, jer ne može podnijeti bezbožnost koju ovi bijahu učinili i da bi dokazala krivicu okrutne i varvarske duše, samo kamenje i beživotne stvari uzdisahu za onim što se dogodilo. Ne treba sumnjati u ovo što rekoh, potomci će pričati i pripovijedati, kao i oni kojima je vjera sadašnjeg vremena potvrdila istinitost događaja.

30. Narednog mjeseca koji zovemo Apelej, 14. dana tj. 14. decembra, opet neki Egipćani koji bijahu doputovali iz domovine da bi pružili usluge ispovijednicima postavljenim u Kilikiji, uhvaćeni su od onih koji kod gradskih kapija sve prolaznike pretresahu; jedan dio istom kaznom bi osuđen kojom i oni kojima bijahu došli da služe, tako što su im osakaćene noge i iskopane oči. Trojica od njih u gradu Askalonu u kojem ih držahu okovane, kad pokazahu čudesnu snagu duha, umriješe različitim mučeništvom. Jedan od njih, po imenu Ares, spaljen je: ostala dvojica od kojih se jedan zvao Promo[91], a drugi Elija obezglavljeni su.

31. A 11. dana mjeseca Audineja, tj. kako Rimljani kažu 11. januara, Petar[92] Asketa, koji se zvaše i Abselam, porijeklom iz župe Aneja u polju Eleutheropolisa: kao najčistije zlato iskušano kroz vatru, pokaza blistav primjer svoje vjere u Hrista. Jer je velikodušnom dušom prezreo i samog sudiju i sve koji mu se pokazahu, koji su ga podsticali da se sažali na samoga sebe i pobrine za svoje godine i mladost: i nadu koju bijaše položio u Boga, utemeljivača svega, pretpostavio je svim stvarima i samom svom životu. Zajedno sa njim je na istoj lomači spaljen i otišao je sa ovoga svijeta i neki Asklepije, za kojega se pričaše da je bio episkop sekte Markionita, iz ljubomore, a on mišljaše iz pobožnosti, ali ne one koja je rezultat znanja. I ovo se ovako dogodilo.

32. Sada je vrijeme da predam sjećanju potomstva onaj veliki i slavni događaj onih koji su sa Pamfilom[93], čije mi je ime najdraže, pretrpjeli mučeništvo. Svi bijahu darovani jednakošću[94] broja 12, koji je proročki ili bolje rečeno apostolski. Vođa im je bio Pamfil, samo on među njima urešen dostojanstvom presviterskim u Cezareji. Čovjek tokom cijelog svog života

[90] Iz ovoga i drugih pripovijesti koje kazuje Eusebije, ne treba odbaciti Zitija mučenika pod ovim imenom, kad su im vjernici pripisivali ovakva neuobičajena čuda.

[91] Kod Valesija - Prob.

[92] O Petru Balsamu, kojega poneki ne razlikuju od ovoga, govorićemo niže. Asketama se nazivahu tada oni koji napuštajući sve, u sred gradova provodiše strogi život, kako propisuju Jevanđelja. Sada se taj naziv odnosi na monahe.

[93] Eusebije je po njemu uzeo nadimak Pamfil. Kod Surija se nalaze njegova Žitija, koja je Metafrast prepisao iz one knjige u kojoj se navodi da je bio iz Beritove domovine. Latini ga zajedno sa Valensom i Pavlom poštuju na dan 1. juna.

[94] Apostoli i proroci koji se ubrajaju se u 12 mlađih, kako kažu, proroka. (12 proroka jevrejske Biblije, takođe poznati Hrišćanima kao mlađi (minores) proroci Starog zavjeta, prim. prev.) Ovih 12 mučenika Grci zajedno slave 16. februara.

ut credibile est, ingenti angore oppressis; ipsis quoque gentilibus, qui a nostra Fide alieni erant, gravem jamque nimiam hujusmodi rerum atrocitatem improbantibus, (quippe haec illis plena importunitatis ac fastidii videbantur) cum gravissima tempestas omnibus ubicumque positis immineret, rursum divina vis ac potentia Servatoris nostri athletis suis tantam animi fiduciam addidit, ut nemine eos urgente ac trahente, ipsi ultro tot adversariorum minas proculcarent.

27. Tres igitur ex fidelium numero, quasi juncto agmine, irruunt in Praesidem, qui tum idolis sacrificabat, clamantes ut ab errore desisteret: neque enim alium Deum esse praeter universi opificem et creatorem. Post haec interrogati quinam essent, Christianos se esse audacter profitentur. Quamobrem acrius commotus Firmilianus, nullis prius tormentis excruciatos capitali supplicio addixit. Horum primus quidem presbyter fuit, nomine ANTONINUS; alter ZEBINAS vocabatur, patria Eleutheropolitanus; tertius dictus est GERMANUS. Haec tertiodecimo mensis Dii, quod est Idibus Novembris [33], adversus eos gesta sunt. Tres Martyres.

28. Eodem die comes eis adjuncta est mulier quaedam Scythopolitana, ENNATHAS nomine, ipsa quoque virginitatis infulis [34] decorata. Quae quidem non idem praestiterat, quod priores illi; sed per vim tracta, et ad Judicem ducta est. Post flagra igitur gravesque contumelias, quas absque permissu majoris potestatis inferre ei ausus est quidam ex ipsius vicinia tribunus Maxys [35] nomine, vir vocabulo suo deterior, fortis alioqui, et robore corporis praestans; sed sceleratus et moribus atque ingenio violentus, et universis qui eum norant invisus. Hic siquidem beatam Virginem, omni veste nudatam, adeo ut a lumbis deorsum ad pedes ipsos operta, reliquo corpore intecta esset, per universam Caesariensium civitatem circumducens, tractam per omnia urbis fora loris caedere pro magno habuit. Post tot, inquam, verbera, cum apud ipsum etiam tribunal Praesidis magnum constantis fiduciae specimen edidisset, judex eam vivam exuri praecepit. Ennathas virgo.

29. Qui quidem immanitatem et rabiem adversus Dei cultores intendens, ipsas communis naturae leges praetergressus est; quippe qui sanctorum hominum cadaveribus sepulturam negare non sit veritus. Horum igitur corpora sub dio exposita ut a bestiis laniarentur, diu noctuque sollicite jussit custodiri. Proinde non exiguam hominum multitudinem plurimis diebus cernere licebat, huic immani ac ferino consilio obsequentem. Et hi quidem velut e specula, ne cadavera subriperentur observabant, quasi ea res magni momenti esset. Canes vero et ferae bestiae, et carnivorae alites humanos artus hac atque illac dispergebant, totaque circum undique civitas visceribus et ossibus constrata erat. Adeo ut nihil umquam crudelius, nihil horribilius, vel iis ipsis qui antea nobis erant infesti visum fuerit; cunctis non tam eorum adversus quos haec gerebantur calamitatem, quam suam ipsorum et communis omnium naturae contumeliam deplorantibus. Nam paene ad ipsas civitatis portas propositum erat spectaculum, quod omnem dicendi copiam, omnemque tragoediam longe superabat; carnes scilicet humanae, quae Immanitas in Martyrum corpora.

33) Hoc ipso die memorantur cum Ennatha virgine in Martyrol. Romano, ac Menologio Basilii Imp. sed in magnis Menaeis et Menologio Canisii die praecedenti. Porro haec omnia Menologia *Nicephorum* tribus his Martyribus adjiciunt, et pro Ennatha habent *Manatho*. Eleutheropolis civitas est episcopalis sub Caesariensi Palaestinae I. metropolitano. Scythopolis autem Palaestinae II. metropolis, dein Nazareth translata.

34) Mitrellas aureas vel purpureas virginitatem professae in capite gestabant, unde Optatus Millevitanus lib. 6. Donatistis exprobrat, quod ipsis jubentibus virginitatem professae *signa voluntatis capitibus* immutarint, *mitrellas aureas* projecerint, *Velata capita* nudarint etc. Purpureas autem fuisse ex his verbis patet, *nec ulla sunt praecepta conjuncta, vel de qua lana mitrella fieret, vel de qua purpura tingeretur*. Has vocat *indicia, quae contra raptores aut petitores videntur inventa*. De virginum velis vide Baron. in notis ad Martyrol. Rom. die 7. Maii.

35) Haec vox graeca non est. An a Syris repetenda, apud quos *mochos* est publicanus a radice *casas* increpare.

izuzetan u svakoj vrsti vrline, bilo da misliš na prezir i bjekstvo od svjetovnog ili velikodušno davanje dobara siromašnima, bilo prezir prema sekularnim počastima ili upražnjavanje umjetničkog i filosofskog života. U ovom čovjeku se isticala, ispred ljudi našeg vremena, žarka težnja prema sakralnim spisima i neumorna postojanost i marljivost u trudu da izvrši ono što je sebi postavio za cilj: jedinstvenog dobročiniteljstva prema bližnjima i svima koji su mu dolazili. Ostale vrline ovoga čovjeka i sjajne podvige koji zahtijevaju šire pripovijedanje, već smo u posebnom djelu o njegovom životu opisali i obuhvatili u tri knjige. Ako nekoga drži želja da upozna ove događaje, nastavićemo započeto pripovijedanje o našim mučenicima.

33. Drugi nakon Pamfila u borbi bijaše Valent, đakon grada Elije[95], ugledan po uzvišenoj sijedoj glavi, samim likom častan starac, koji mimo drugih izvrsno recitovaše Sveto pismo. Njegova vjerna memorija je tako dobro poznavala Sveto pismo da je bilo svejedno da li čita iz samog kodeksa ili napamet navodi cijele stranice Pisma. Treći među njima isticao se Pavle porijeklom iz grada Jamnije[96]: čovjek vatren u djelanju i žarom duha ispunjen, koji je prije mučeništva iskusio spaljivanje užarenim željezom, bijaše zadobio vijenac ispovijesti.

34. Pošto su dvije godine držani u tamnici, priliku za mučeništvo je pružio ponovni dolazak braće iz Egipta, koji su takođe zajedno sa njima ovjenčani mučeništvom. Ovi Egipćani su slijedili zbog pitanja časti ispovjednike postavljene u Kilikiji, do rudnika koji su se tamo nalazili. A kad su se vratili u domovinu, kod kapije grada Cezareje kao i prijašnji koje sam prethodno pominjao, upitaše ih stražari, koji bijahu od prirode varvari, ko su i odakle dolaze; priznadoše, bez okolišenja, onako kako je bilo; bacaju ih okove kao da su uhvaćeni u nekom zločinu. Bilo ih je petorica; kad su dovedeni pred tiranina, pred njim slobodno govorahu, i odmah su bačeni u tamnicu. Narednog tj. 16. dana mjeseca Peritija, koji je po Rimljanima 18. februara, zajedno sa Pamfilom i njegovim gore pomenutim drugovima, po naredbi sudije su izručeni. Ovdje stupa na scenu neobjašnjiva postojanost Egipćana u svakoj vrsti mučenja i raznim pronalascima novih sprava. A prvaka njihovog, koji je ovakva mučenja ranije iskusio, prvo je pitao ko je. Pošto je umjesto ličnog imena od njega čuo neko proročko ime, jer bijahu odbacili imena koja su im bila data rođenjem, možda zato jer su bila imena idola. Mogla su se čuti imena koja su sebi nadjenuli kao Helije[97], Jeremija, Isaija, Samuilo i David, koja su porijeklom jevrejska, tako da su ne samo djelima nego i sopstevenim imenima pokazali da su Jevreji.

35. Kad je Firmilijan, kažem, čuo od mučenika ovo ime, nije shvatio ni njegovu snagu ni vrlinu i nakon toga pitao ga je koja mu je domovina. A ovaj odgovorivši kao i prethodno, reče da mu je domovina Jerusalim, podrazumijevajući pod Jerusalimom onaj o kome govori Pavle. Gornji Jerusalim je slobodan i metropola svih nas. Takođe na drugom mjestu: Popeli ste se na brdo Sion, i u grad Boga živoga, nebeski Jerusalim. I na taj Jerusalim je mislio mučenik. A sudija marljivo istraživaše koji je to grad i gdje se nalazi, poraženim i poniženim zemaljskim umom. Onda naredi mučenje da bi izmamio istinu. Ali onaj sa rukama zavrnutim na leđima i nogama iskrivljenim novim spravama za mučenje, potvrdio je da je to istina. Ispitivan opet i opet koji je to grad o kome govoraše i gdje se nalazi, odgovori: *"To je domovina iskrenih poštovaoca Boga. I samo se na njih odnose zakoni ovoga gradai; a on se nalazi na Istoku, pokraj same ložnice izlazećeg Sunca*." I mučenik opet na ovaj način po svom naumu filosofiraše, ne pridajući važnost onima koji su ga sa svake strane mučili; nego se činjaše kao da

[95] Jerusalim koji je obnovio Elije Trajan, nazvan je Elija. Na ovom mjestu niže, upravnik ne zna gdje je Jerusalim.

[96] Jamnija je episkopski grad, podložan mitropoliji Cezareje.

[97] Ovu petroricu poštuju Latini na dan 16. februara, zajedno sa Porfirijem i Seleukom. Vidi Eusebijevu knjigu 7, pogl. 20.

non in uno loco devorabantur, sed passim disjectae erant. Nonnulli etiam intra portas, artus, et carnium ac viscerum frusta ab se visa esse affirmarunt.

Miraculum ingens.

30. Quae cum per plurimos dies continue gererentur, hujusmodi miraculum accidit [36]. Forte aër purus ac liquidus et totius caeli mira quaedam serenitas erat; cum repente maxima pars columnarum quae publicas urbis porticus sustentabant, quasdam velut lacrymarum guttas stillaverant. fora quoque et plateae, cum nullus ex aëre delapsus ros esset, nescio unde aqua perfusae maduerunt; adeo ut communi omnium sermone vulgaretur, terram miro et inexplicabili modo lacrymas edidisse, cum eorum quae patrabantur, impietatem ferre non posset; et ad immites ac barbaras hominum mentes convincendas, lapides ipsos resque anima carentes his quae fierent ingemuisse. Nec dubito quin haec quae dixi, pro nugis quibusdam et fabulis habituri sint posteri: at non itidem illi quibus praesentis temporis fides veritatem rei confirmavit.

CAP. X.

31. Insequentis vero mensis quem Appellaeum dicimus, die quartodecimo, quod est ante diem XIX. Kalendas Januarias, rursus quidam Aegyptii, qui ad ministeria Confessoribus in Cilicia constitutis exhibenda, ex patria profecti erant, comprehensi ab iis qui ad portas urbis appositi cunctos transeuntes scrutabantur; pars eadem poena qua illi quibus ministraturi venerant, damnati sunt, oculorum juxta ac pedum usu eis ademto. Tres vero ex ipsis in urbe Ascalone, in qua vincti tenebantur, cum admirabilem animi fortitudinem ostendissent, diverso martyrii exitu occubuere. Quippe unus illorum, Ares nomine, flammis consumtus est: reliquis duobus, quorum alter Promus [37], alter Elias vocabatur, caput gladio praecisum.

Ares et alii Martyres.

Anno Christi 309.

32. Undecimo autem die mensis Audynaei, id est, ut Romani dicerent, ante diem tertium Idus Januarias, Petrus [38] Asceta, qui et Abselamus vocabatur, ortus ex vico Anea in agro Eleutheropolitano: velut aurum purissimum per ignem probatus, suae in Christum fidei in urbe Caesarea illustre specimen edidit. Nam et judicem ipsum, et cunctos qui ei apparebant, identidem hortantes, ut sui ipsius misereri vellet, suaeque aetati et adolescentiae consuleret, generoso animo despexit: et spem quam in conditore omnium Deo collocaverat, omnibus rebus, ipsique adeo vitae suae anteposuit. Cum hoc Asclepius quidam, qui sectae Marcionitarum Episcopus esse ferebatur, zelo quidem, ut ipse existimabat, pietatis adductus, sed non illius quae est secundum scientiam; uno eodemque nihilominus rogo consumtus ex hac luce migravit. Et haec quidem gesta sunt in hunc modum.

CAP. XI. Martyres cum Pamphilo.

33. Tempus nunc est, ut magnum illud ac celebre spectaculum eorum qui cum Pamphilo [39], cujus nomen mihi quidem desideratissimum est, martyrium consummaverunt, posterorum memoriae tradam. Erant omnes numero duodecim, prophetica quadam, seu potius apostolica gratia, simul et numeri aequalitate [40] donati. Quorum princeps eminebat Pamphilus, solus ex illorum numero presbyterii apud Caesaream dignitate decoratus. Vir toto vitae suae tempore in omni virtutis genere spectatissimus, seu fugam et contemtum saeculi consideres, seu bonorum largam in pauperes erogationem, seu saecularium honorum ad quos adspirare poterat despicientiam, seu denique artioris et philosophicae cujusdam vitae exercitationem. Sed prae cunctis nostrae aetatis hominibus eminuit in eo viro ardentissimum studium sacra-

36) Ex hoc aliisque portentis quae passim Eusebius narrat, collige rejicienda non esse Martyrum Acta eo nomine, quod quandoque in eis ejusmodi insolita miracula a fidelibus interserta sint.

37) Vales. *Probus.*

38) De Petro Balsamo, quem nonnulli ab isto non distinguunt, agemus inferius. Ascetae tunc dicebantur qui omnia relinquentes in mediis etiam urbibus, vitam ex Evangelii praescripto severiorem sectabantur. Nunc nomen istud postea ad monachos translatum.

39) Ab eo Eusebius Pamphili cognomen accepit. Ejus Acta apud Surium habentur, quae Metaphrastes ex isto libello descripsit, ubi eum patria Berytensem fuisse ait. Hunc Latini simul cum Valente et Paulo die 1. Junii recolunt.

40) Apostoli et Prophetae, ut vocant, minores 12. numerantur. Hos 12. Mart. Graeci simul die 16. Februarii celebrant.

nema mesa ni tijela i da nema nikakav osjećaj za bol. A sudija se uzrujao sumnjičav i nesiguran, misleći da će hrišćani negdje osnovati neki grad, takmac i neprijatelj Rimljanima. Stoga se mnogo mučio da ga pronađe i istraži oblast Istoka koju pominjaše mučenik. A čim je shvatio da veoma hrabri čovjek nakon bičevanja kandžijama kojima ga je iskomadao i nakon mučenja ovakvim mukama istrajava postojan i nepokretan u onome što prije bijaše rekao, osudi ga na smrtnu kaznu. I smrt ovoga mučenika imađaše čin i ishod kao u nekoj tragediji. Potom je i ostale, kad je gotovo istu igru odigrao, umorio istom vrstom smrti.

36. Kad se umorio vidjevši da uzalud muči ove ljude i kad je zasitio svoje porive, prešao je na Pamfila i njegove drugove. I pošto je imao iskustvo da ovi za odbranu svoje vjere pokazuju vatrenost neosvojivu bilo kakvom silom mučenja, pitao ih je da li će se napokon ili ne pokoriti naredbama imperatorovim. A kad ništa drugo od svakog pojedinog nije mogao izvući osim poslednje ispovijesti koja biva u mučeništvu, istom kaznom ih je osudio kao i prethodne.

37. Dok se to tako događalo, jedan mladić iz Pamfilove porodice, podučavan slobodno od takvog čovjeka i disciplini i drugovanju, spoznao je i mišljenje u Gospodu svome, zatražio je vičući iz sred gomile, da se tijela mrtvaca makar predaju za sahranu. A sudija dostojan imena ne čovjeka nego životinje, ili ako nešto gnusnije postoji od životinje, ne dajući nikakav oprost mladosti, pošto je mladić ispitan i po samom njegovom priznanju saznao da je hrišćanin, odmah se naduo kao nekim oružjem ranjen i naredio mučiteljima da divljaju svom snagom prema mladiću. Nakon toga, naredivši mu da prinese žrtvu i kad je vidio da to odbija, nasrnuo je kao na neki kamen ili drvo ili što drugo bez osjetila, a ne na ljudsko tijelo i naredio da se tijelo mladića sve do kosti i unutrašnjih organa bez predaha izbrazda.Pošto je to dugo trajalo, sudija ovoga mladića, čije je cijelo tijelo bilo rastrgnuto mučenjima, shvatio je da se uzalud muči, vidjevši kako ovaj ostaje neosjetljiv, ni glas ne ispušta niti ga dotiče ikakav bol. Kao i uvijek istrajavajući u predašnjoj surovosti i neljudskosti, odmah je naredio da se spali na ogromnoj lomači kao što bijaše uobičajeno. A ovaj, premda poslednji stupaše na biljegu, ipak je pretekao svog svjetovnog gospodara da se prije njega udalji iz ovog života; pošto su oklijevali ovi koji su nastojali da savladaju one prijašnje. I tako Porfirija[98], jer to mu bijaše ime, dolikovaše pogledati, poput plemenitog borca koji boreći se u svetoj borbi zadobi pobjedu pamahijem; tijela prašnjavog i prljavog, a lica vedrog i duha pouzdanog, nakon tolikih muka stupajući u smrt; nadalje, ispunjen Svetim Duhom i filosofskog držanja; noseći samo palijum koji je otkrivao jedno rame, i spokojnog i sabranog duha svojim prijateljima nalažući i savjetujući što god je htio: i napokon na samom kolcu zadržavajući spokojstvo govora. Pošto je lomača bila prilično daleko od njega upaljena, sam je plamen ustima privlačio; niti je kasnije ijednu drugu riječ izgovorio, kad je plamen počeo da ga dotiče, prizivajući Isusa sina Božijeg sebi za pomagača, što god je govorio, najhrabrije do poslednjeg daha u tišini izdržavajući.

38. Ovo je bila Porfirijeva bitka, čiju je smrt javio Pamfilu jedan Ispovijednik, po imenu Seleuk, koji nekada bijaše bio vojnik koji je odmah zaslužio kao sluga takvog glasnika da se pridruži njihovoj sudbini. Svakako, jedva bijaše javio za Porfirijevu smrt i jednog od mučenika pozdravio poljupcem, kad ga iznenada uhvatiše vojnici i odvedoše upravniku. Koji je takođe htio da muči Seleuka da bi ga Porfiriju, koji je težio nebu, pridružio kao saputnika na putovanju, odmah ga je osudio na smrtnu kaznu. Ovaj, porijeklom iz Kapadokije, između izabranih mladića rimske vojske bijaše primljen uz veliki stepen počasti. Jer kad je bio u cvijetu mladosti daleko je prevazilazio ostale saborce rastom i tjelesnom snagom: tako da se njegov stas slavio čestim govorima ljudi i izgled cijelog tijela, kako zbog visine, tako i zbog ljepote

[98] Metafrast navodi da su Porfirije i Julijan bili samo katehumeni.

rum litterarum, et in iis rebus quas sibi perficiendas proposuerat indefessa laboris assiduitas ac diligentia: ad haec singularis in proximos, cunctosque qui ad ipsum accesserant beneficentia. Hujus viri reliquas virtutes, resque praeclare gestas, quae prolixiorem orationem desiderant, jampridem nos in peculiari opere quod de ejus vita conscripsimus, tribus libris complexi sumus. Si qui igitur harum etiam rerum cognoscendarum cupidine tenentur, eos illuc amandasse contenti in praesentiarum coeptam de Martyribus nostris narrationem prosequemur.

34. Secundus post Pamphilum in certamen descendit VALENS, Aeliae[41] urbis diaconus, augusta canitie conspicuus, ipsoque aspectu venerabilis senex, qui divinas Scripturas prae ceteris egregie callebat. Eas enim usque adeo fideli memoria complectebatur, ut nihil omnino interesset, an ex codice ipso legeret, an cujuslibet Scripturae integras paginas memoriter recitaret. Tertius inter eos claruit PAULUS, Jamnitarum[42] oppido oriundus: vir in agendo fervidus, et ardore spiritus plenus, qui ante martyrium candentis ferri exustiones perpessus, confessionis coronam retulerat. Valens diaconus. Paulus.

35. His biennii spatio in carcere detentis, occasionem martyrii praebuit Aegyptiorum iterum fratrum adventus, qui etiam una cum illis martyrio coronati sunt. Hi Aegyptii constitutos in Cilicia confessores, ad usque metalla quae illic sita sunt, honoris causa erant prosecuti. Cumque in patriam reverterentur, ad ipsas urbis Caesareae portas perinde ac priores illi quos supra commemoravi, interrogati a custodibus, viris suopte ingenio barbaris, quinam et unde profecti essent; absque ullis ambagibus rem, ut erat, confessi; protinus tamquam malefici in ipso facinore deprehensi vinciuntur. Erant hi numero quinque: qui cum ad tyrannum perducti, coram illo libere locuti essent, continuo trusi sunt in carcerem. Postridie vero, qui dies erat XVI. mensis Peritii, hoc est, juxta Romanos ante diem XIV. Kalendas Martias, una cum Pamphilo et supradictis ejus sociis ex mandato Judici exhibentur. Hic primum quidem Aegyptiorum inexplicabilem constantiam omni tormentorum genere, et variis novarum machinarum adinventionibus experiri aggreditur. Ac principem quidem illorum, cum ejus modi cruciatibus antea exercuisset, quisnam esset, primum interrogavit. Postquam vero pro nomine proprio, propheticum aliquod vocabulum ex eo audivisset; quippe ipsi indita sibi a parentibus nomina, ideo fortasse quod essent idolorum vocabula, abjecerant. HELIAE[43] igitur et HIEREMIAE, atque ESAÏAE, et SAMUELIS ac DANIELIS nomina eos sibi adsciscentes audire erat, et genuinum et germanum Israëlem, qui proprie est eorum qui in occulto sunt Judaei, non solum operibus, sed propriis etiam nominibus exhibentes. Quinque Aegyptii.

36. Hujusmodi, inquam, nomen, cum ex Martyre audiisset Firmilianus, nec tamen vim ac virtutem nominis intellexisset, post haec quaenam ei patria esset interrogavit. Ille a priori vocabulo nullatenus discrepantia loquens, Hierusalem sibi patriam esse respondet, illam scilicet Hierusalem intelligens, de qua loquitur Paulus: Superna autem Hierusalem libera est, et metropolis omnium nostrum. Item alio loco: Accessistis ad montem Sion, et ad civitatem Dei viventis Hierusalem caelestem. Et hanc quidem Martyr intelligebat. Judex vero sensu in terram abjecto ac depresso, quaenam illa urbs, et ubi gentium esset sollicite inquirebat. Tormenta dehinc adhibuit ut veritatem eliceret. Sed enim ille manus post tergum retortas, pedesque novis quibusdam machinis luxatos habens, verum se dixisse affirmavit. Interrogatus iterum ac saepius quaenam esset illa quam dicebat civitas, et ubi terrarum sita; *Eorum dumtaxat qui veri Dei cultores essent hanc esse patriam,* respondit. *Neque enim aliis praeterquam istis hujus civitatis jus competere; ipsam porro ad Orientem, et juxta ipsum exsurgentis solis cubile positam esse.* *Gal. 4.* *Heb. 12.* Hierusalem caelestis Christianorum patria.

41) Jerosolyma ab Aelio Trajano restaurata Aeliae nomen accepit. Hinc infra Praeses ubi fuerit Jerusalem ignorabat.

42) Jamnia urbs episcopalis sub metropoli Caesariensi.

43) Hos quinque cum Porphyrio et Seleuco memorant Latini die 16. Februarii. Vide ipsum Euseb. lib. 7. cap. 20.

bijaše za divljenje. Pred početak progona, pretrpjevši bičevanja, proslavio se u ispovijedanju vjere. Nakon što je napustio vojnu službu, takmičeći se sa onima su se potpuno bili predali izučavanju i vježbanju božanske pobožnosti, siročadi i udovicama koje su bile napuštene bez ikakve očinske potpore, siromašnima i bolesnima, poput oca nekoga ili skrbnika, davao je sebe kao nadzornika i pomagača. Stoga je zaslužio divljenja dostojno mučeništvo od onoga koji se ovakvim djelima više nego mirisom i krvlju žrtava razgaljuje. Nadalje, ovaj deseti borac, nakon svih gore pomenutih, ubijen je onog istog dana, u kome su najveća vrata neba bila otvorena mučeniku Pamfilu i jednako lako kao i samom Pamfilu tako i njegovim drugovima izgledalo je da je otvoren pristup kraljevstvu nebeskom.

39. Poslije toga, neki Teodul[99], dostojanstven i pobožan starac, jedan iz upraviteljeve porodice i od samog Firmilijana mimo ostalih domaćih čeljadi poštovan, dijelom zbog starosti, a i zato što imađaše unuke u trećem koljenu; dijelom zbog iskrene vjere i dobroćudnosti kojom se stalno isticaše, krenu istim putem kojim je stupao i Seleuk, odveden gospodaru, više ga je nego ostali prethodni ozlojedio. Odmah je razapet, kao i naš Spasitelj i umro mučenički.

40. Pošto jedan do sada nedostaje, da popuni broj do dvanaest gore pomenutih mučenika, pristupio je nakon svih Julijan, koji će popuniti ovaj broj. Pošto je dolazio iz daljine i još ne bijaše došao do svoga mjesta putovanja, čim ču za pokolj mučenika, odmah onako kako bijaše, sa puta žurnim korakom pohita da vidi prizor. I kad ugleda tijela mučenika kako leže na zemlji, preplavljen radošću pozdravio ih je časno i sve ih zagrlio. Uhvaćen u tom činu od vojnika koji su vršili pokolj, odveden je Firmilijanu. Ovaj od uobičajene okrutnosti nikako ne odstupajući, naredio je da se spali na ogromnoj lomači. Tako je Julijan poskakujući i od radosti skačući i jasnim glasom Gospodu zahvaljujući koji ga je takvom počašću nagradio, zadobio vijenac mučeništva. Ovaj Julijan bijaše porijeklom iz Kapadokije, veoma pobožan po navikama i ugledan po iskrenosti i cjelovitosti vjere; u svim stvarima znaven i jak, bijaše ispunjen samim znamenjem Svetoga Duha.

41. Ovo je bila vojska onih koji su u pretrpljenom mučeništvu bili pratioci Pamfilovi; njihova presveta tijela, po naredbi bezbožnog upravnika cijela četriri dana i toliko noći, uz vojnu stražu bijahu izložena, da ih prožderu krvožedne zvijeri. Ali mimo očekivanja svih, ne primače im se nijedna zvijer, grabiljica ili pas; napokon su božanskim proviđenjem, cijela i nepovrijeđena odnijeta: uz pogrebnu svečanost, kako je priličilo, ukrašena i čuvana, predata su za uobičajeni ukop.

42. Dok su još svi govorili o pobuni i bijesu upraviteljevom prema gore pomenutim mučenicima, Adrijan i Eubul, iz oblasti Manganeje Cezarejske doputovavši ka pobožnim Ispovijednicima, pri samom ulasku u grad kao i ostali su ispitani, zbog čega su došli: priznavši onako kako je, predati su Firmilijanu. Ovaj opet tako, kako bijaše, ne gubeći vrijeme, nakon učestalih bičavanja, kojima su izbrazada njihova leđa, naredio je da se bace zvijerima. Nakon dva dana, Adrijan[100] je iskusio mučeništvo petog dana mjeseca Distra, tj. 5. marta, kada se u Cezareji slavi, kako smatraju pagani, rođendan državnog Genija, tako što bi bačen lavu i potom posječen mačem. A Eubul isto tako 7. marta, tj. sedmog dana mjeseca Distra, pošto je sudija uporno tražio da prinese žrtve bogovima i da će time biti slobodan, kako oni smatraju, ovom trošnom životu pretpostavio je slavnu smrt podnijetu zbog vjere. Pošto su ga kao i prethodnika zaklale zvijeri, poslednji je obilježio borbe mučenika Cezareje.

43. Na ovom mjestu vrijedno je pomenuti, na koji način je znamenje božanskog proviđenja one bezbožne upravitelje zajedno sa samim tiranima kaznilo. Firmilijanu je, naime,

[99] Teodul se zajedno sa Julijanom slavi na dan 17. februara u rimskoj Martirologiji.
[100] Rimska martirologija posebno slavi Adrijana na 5, a Eubula na 7. mart, a Grci obojicu zajedno na 3. februar.

Et Martyr quidem rursus in hunc modum juxta sensum suum philosophabatur, nullatenus intentus iis qui tormentis ipsum undique excruciabant; sed tamquam carnis expers et corporis, ne minimo quidem dolorum sensu affici videbatur. Judex vero dubius atque anceps animo aestuabat, ratus Christianos urbem aliquam aemulam atque infensam Romanis alicubi condituros esse. Proinde multum laborabat, ut eam pervestigaret, et Orientis regionem quam Martyr dixerat, indagaret. Verum ubi fortissimum virum post flagrorum verbera quibus eum laniaverat, et post cujusque modi tormentorum cruciatus, stabilem atque immotum in iisdem quae prius dixerat perseverare intellexit, capitali eum sententia damnavit. Et res quidem hujusce Martyris hunc veluti cujusdam tragoediae actum atque exitum habuerunt. Reliquos deinde, cum haud dissimilibus prolusionibus exercuisset, pari quoque genere mortis exstinxit.

Altera Pamphili confessio.

37. Fessus deinde, frustraque eos homines excruciari ab se cernens, cum cupiditatis suae satietas ipsum cepisset, ad Pamphilum ejusque socios transit. Et quoniam compertum habebat, eos pro fidei suae defensione alacritatem nulla vi tormentorum expugnabilem jam antea ostendisse; interrogavit illos, utrum vel nunc tandem praeceptis imperialibus parere vellent. Cumque nihil aliud a singulis elicere potuisset praeter ultimam illam quae in martyrio fit confessionem, eodem cum superioribus supplicio eos affecit.

38. His ita gestis, adolescens quidam ex familia Pamphili, utpote in convictu ac disciplina tanti viri liberaliter educatus, simul atque sententiam in Dominum suum latam esse cognovit, e medio turbae exclamans, ut mortuorum cadavera sepulturae saltem traderentur, postulavit. At Judex non hominis, sed belluae potius, aut si quid etiam bellua tetrius est, dignus nomine; nullam aetati veniam impertiens, postquam interrogatum juvenem, Christianum esse ex ipsius confessione didicit, statim quasi telo aliquo sauciatus intumuit, mandavitque tortoribus, ut totis viribus in adolescentem saevirent. Post haec sacrificare eum jubens, cum renuentem videret prorsus quasi saxum aliquod, aut lignum, aliudve quid sensu destitutum, non hominis corpus feriret, adolescentis latera ad ipsa usque ossa, et intimos viscerum recessus, absque ullis induciis sulcari praecepit. Quod cum diutius fieret, judex adolescentem, toto licet corpore tormentis conscisso, nec vocem edere, nec sensu ullo doloris tangi, et quasi inanimem perstare videns, frustra se laborare intellexit. Nihilominus in pristina semper saevitia et immanitate perseverans, statim illum eo quo erat habitu ingenti rogo cremari praecepit. Et hic quidem licet postremus in stadium ingressus, tamen ante *temporalem dominum suum ex hac vita digredi occupavit*: cum ii qui priores illos expugnare studebant, adhuc moram traherent. Itaque PORPHYRIUM [44], hoc enim ei nomen fuit, cernere licebat, instar nobilis athletae, qui in sacro certamine decertans pammachio victoriam reportavit; corpore quidem pulverulento ac sordido, vultu autem hilari et confidenti animo post tot cruciatus *ad mortem incedentem; prorsus divino Spiritu repletum, et habitu* philosophico; uno scilicet quod habebat pallio in modum exomidis contectum; et tranquillo ac sedato animo familiaribus suis quaecumque volebat mandantem atque innuentem: in ipso denique palo adhuc serenitatem oris retinentem. Quin etiam cum rogus satis longo ab ipso intervallo circumquaque accensus fuisset, ipse hinc inde flammam ore attrahebat: nec post unicam illam vocem, quam cum flamma ipsum contingere coepisset protulit, Jesum scilicet filium Dei, adjutorem sibi invocans, quidquam locutus est, fortissime ad extremum usque spiritum in silentio perseverans.

Porphyrius igne combustus.

39. Hujusmodi certamen Porphyrii fuit, cujus consummationem, cum Confessor quidam, nomine SELEUCUS, qui olim miles fuerat, Pamphilo renuntiasset, confestim, utpote talis nuntii minister, eorum sorti meruit adjungi. Quippe vix mortem Porphyrii nuntiaverat, et unum ex Martyribus osculo salutarat; cum subito milites correptum eum deducunt ad Praesidem. Qui

Seleucus capite plectitur.

44) Porphyrium et Julianum catechumenos solummodo fuisse, refert Metaphrastes.

koji je sramotno uvrijedio mučenike Hristove, sa drugima osuđenim na smrtnu kaznu, odrubljena glava. I ovo su mučeništva koja su se ispunila u gradu Cezareji za cijelo vrijeme progona.

44. U tom vremenskom periodu i nakon toga događaji se vezuju za poglavare crkava; one iz stada Hristovih pastira, koji nisu po običaju ni zakonito upravljali, postavio je za nadzornike kamila[101], životinje glupe i po prirodi lukave, božanskom pravdom, jer su za takvu službu bili udostojeni i bijaše ih poslao za hranu imperatorovim konjima: to su bile uvrede i nepravde i koliko njih je mučeno od prokuratora vladarevih i rektora provincijskih, koliko ih je bilo u to vrijeme, za svete posude i crkveno blago pretrpjeli su mučeništvo: o ambicijama mnogih i bezobzirnih i nezakonitih postavljenja; o razdoru[102] među samim ispovijednicima; što su uporno slabili mlađi podstrekači nereda protiv relikvija crkvenih, podstičući sve nove i nove nerede, i rugajući se nemilice u sred nesreće progona, gomilajući zlo na zlo; smatram da sve ovo treba izostaviti. Po mom sudu pominjanje ovakvih događaja je tuđe našoj namjeri, od čega se, priznajem, užasavam u samom početku ovoga govora. Pošto je naša namjera da se najviše poklopi ono o čemu se govori sa onim što se piše i preda vjernim slušaocima ono što je u vjeri našoj dostojanstveno i časno i što god se odnosi na slavu i pohvalu, pravilnijim mi se čini uraditi ako poslednje poglavlje ove knjige ukrasim preslavnim djelima, divljenja dostojnih mučenika, i mirom koji nam je zasijao nakon ove oluje.

45. Već se primicala kraju sedma godina progona i naša sudbina lagano protiv volje napadača od tjeskobe oslobođena, bijahu stigla i osma godina progona. Kad najveće mnoštvo ispovijednika bijaše zajedno okupljeno u rudnicima bakra u Palestini, osjetili su užitak nevjerovatnog oslobođenja, tako da su čak sagradili crkve: za upravnika provincije doveden je tamo čovjek surov i nečastan što se lako da zaključiti iz onoga što je učinio protiv mučenika; čuvši njihove razloge za življenje, odmah je obavijestio imperatora i sve što je vidio spletkarski je protiv njih napisao. Potom, kad mu dođe nadzornik rudnika, kao po imperatorovom naređenju, podijelio je ispovijednike u razne grupe; i naredio da se jedni nastane na Kipru, a drugi u Libanu; a ostali, raštrkavši ih po raznim mjestima Palestine, naredio je da se muče mukama raznih jada. Potom odabravši četvoricu među njima, koji su izgledali da se ističu među ostalima, poslao ih je do vođe koji je zapovijedao vojnim četama.

46. Od ovih dvojica bijahu episkopi Egipta, Pelej i Nil; treći je bio neki[103] presviter, četvrti je bio Patermucije, čovjek svima dobro poznat zbog usrdne dobronamjernosti prema svima. Kad je onaj vođa naredio da se odreknu svoje vjere i kad su to odbili, naredio je da se spale. Drugi opet na istom mjestu življahu, izabrani da nastanjuju oblast razdvojenu od drugih; svi ispovijednici zbog starosti ili nemoći u udovima ili zbog raznih bolesti tijela bijahu oslobođeni od rada. Njima vođa bijaše Silvan[104], episkop porijeklom iz Gaze; čovjek koji je pružao savršen i častan primjer hrišćanske vjere. Ovaj se od prvog, da tako kažem, dana progona i nakon toga za čitavo to vrijeme, odlikovao raznim bitkama u ispovijedanju vjere, bijaše preživio sve do tada, da svaku bitku u Palestini kao znamenje dovrši.

---

[101] O ovoj kazni koja se nazivala *Camelasia* pogledaj Valesijeve komentare.

[102] Misli se na šizmu Donatista u Africi i Meletija episkopa Likopolisa u Egiptu.

[103] Valesije ga zove Helije po grčkoj Menologiji za dan 17. septembra, koji takođe primjećuje da Fotije govori o Patermuciju u Biblioteci, pogl. 118. O njima govori i Eusebije u knj. 8, pogl. 13. "Istorije crkve". Uostalom, većina latinskih martirologija slavi praznik Peleja, Nila i Patermucija na dan 19. septembra.

[104] Njegov praznik se slavi 4. maja. Poneki sumnjaju da je bio episkop Gaze, o čemu opširno govori Eusebije u knj. 8. pogl. 14 "Istorije crkve" i prethodno u ovoj knjizi u pogl. 7. Meneje, pak, za dan 14. oktobar kažu da je bio porijeklom iz Gaze i da je bio osuđen na rad u rudnicima zajedno sa mnogim vjernicima, koji su tražili da se rukopoloži za episkopa.

perinde ac si Seleucum urgere voluisset, ut Porphyrio ad caelum tendenti se itineris comitem adjungeret, statim illum capitali supplicio plecti jussit. Hic ex Cappadocia oriundus inter lectos militiae Romanae juvenes non mediocrem honoris gradum erat adeptus. Nam cum aetatis flore, tum proceritate corporis ac robore ceteros commilitones longe anteibat: adeo ut forma ipsius crebris hominum sermonibus celebraretur, et totius corporis species, tum ob proceritatem, tum ob venustatem admirationi esset. Ac sub initia quidem persecutionis, flagrorum verbera perpessus, in confessionis stadio inclaruerat. Post depositam vero militiam, aemulatus eos qui divinae pietatis studiis atque exercitationibus se totos dediderunt, pupillis ac viduis omni ope ac patrocinio destitutis, egenis quoque et infirmis, instar patris cujusdam aut curatoris, inspectorem se atque adjutorem exhibuit. Unde ab eo, qui hujusmodi operibus magis quam victimarum nidore et sanguine delectatur, admirabilem martyrii vocationem promeruit. Porro decimus hic athleta, post omnes supra memoratos, eo ipso interfectus est die, quo maxima caeli porta Pamphili martyrio, ut credi par est, reserata, facilis tum ipsi Pamphilo, tum ejus sociis in regnum caelorum aditus patere videbatur.

Theodulus crucifigitur.

40. Posthaec Theodulus [45] quidam, gravis et religiosus senex, unus ex Praesidis familia, et ab ipso Firmiliano prae cunctis domesticis honoratus, partim ob senectutem, et quod tertiae jam stirpis nepotes haberet; partim ob sinceram fidem et benevolentiam quam ipsi perpetuo praestiterat, cum iisdem vestigiis insistens, idem ac Seleucus gessisset, deductus ad dominum, magis ipsum quam cuncti superiores exacerbavit. Statimque in crucem actus, eodem quo Servator noster, martyrio defunctus est.

Julianus comburitur.

41. Cum unus adhuc deesset, qui in supradictis Martyribus duodecimi numerum impleret, adfuit post omnes Julianus, eum numerum expleturus. Qui cum peregre advenisset, necdum ac locum ipsum accessisset, simulatque de Martyrum caede audivit, statim ut erat, de via concito cursu ad id spectaculum contendit. Cumque sanctorum cadavera humi jacentia vidisset; gaudio diffusus singulos complexus honorifice salutavit. Quo in facinore comprehensus a militibus qui caedium ministri erant, perducitur ad Firmilianum. Qui a solita crudelitate nequaquam desciscens, ingenti rogo eum comburi praecepit. In hunc modum Julianus gestiens, ac prae laetitia exsiliens, et clara voce Domino qui tanto honore ipsum affecisset, gratias agens, martyrii coronam adeptus est. Erat hic Julianus patria quidem Cappadox, moribus vero religiosissimus, et fidei sinceritate atque integritate conspicuus; idem in omnibus rebus gnavus ac strenuus, ipsoque sancti Spiritus Numine erat plenus.

Eorum corpora mire servata, sepeliuntur.

42. Hujusmodi fuit manipulus eorum, qui in subeundo martyrio comites Pamphili esse meruerunt: quorum sacrosancta cadavera, jussu quidem impii Praesidis per quatuor continuos dies, totidemque noctes additis militaribus excubiis exposita sunt, ut a carnivoris bestiis laniarentur. Sed cum praeter omnium exspectationem nec fera, nec volucris ulla, nec canis ad ea accederet; tandem divina ordinante providentia, integra atque illaesa asportata sunt: omnique funebri cultu, ut par erat, ornata et curata, consuetae tradita sunt sepulturae.

Adrianus et Eubulus Martyres.

43. Cum autem motus ac furor Praesidis adversus supradictos Martyres adhuc in ore omnium versaretur, Adrianus et Eubulus, ex regione Manganaea Caesaream ad reliquos Confessores profecti, in ipso civitatis introitu perinde ac ceteri interrogati sunt, cujus rei gratia advenissent: confessique id quod res erat, Firmiliano exhibentur. Qui rursus ita, ut erat, nulla dilatione usus, post crebra ungularum verbera, quibus latera eorum sulcaverat, eos ad bestias damnavit. Biduo igitur interjecto, Adrianus [46] quidem quinto die mensis Dystri, id est ante

45) Theodulus simul cum Juliano recolitur in Martyrologio Romano die 17. Februarii.

46) Adrianum et Eubulum seorsim 5. et 7. die Martii celebrat Martyrol. Rom. Graeci autem utrumque simul die 3. Febr.

47. Bijahu zajedno sa njim mnogi Egipćani, među kojima i neki Jovan[105], koji je mimo svih ljudi našega vremena vrijedan sjećanja. A on već od ranije bijaše bez vida. U borbama za vjeru, u kojima se najviše istakao i njemu je kao i drugima užarenim željezom uništena jedna noga, a oči, premda bijaše slijep, spaljene ugljevljem: jer je okrutnost i neljudskost krvnika napredovala sve do zvjerstva i okrutnosti. Nadalje, ovoga čovjeka zbog navika i filosofskog načina života ništa nije zaustavljalo da ne propovijeda, osobito kad je jedan događaj kojega se sjećamo zaslužio divljenje. Onaj koji je imao upisane tolike knjige Svetog pisma, ne na kamenim tablicama, kako kaže božanski Apostol, niti na pergamentu ili hartiji koja propada od crva ili protoka vremena, nego na živim tablicama srca, tj. na čistoj duši i u najčistijem svjetlu uma. Tako da je napamet navodio kao iz knjige, koliko god je htio, bilo zakone Mojsijeve, bilo knjige Proroka, ili poglavlja iz svete istorije, Jevanđelja, Apostolske spise. Priznajem da me je zapanjio, kad sam ga prvi put vidio kako stoji na sred crkve u najvećoj gomili naroda i navodi neka mjesta iz Svetog pisma. Za svo vrijeme koliko sam slušao glas ovoga čovjeka mislio sam da čita u crkvenom skupu kako je običaj. A kad sam prišao bliže shvatio sam da ostali koji okolo stoje imaju neoštećen vid, a on samo oči razuma, poput proroka koji kazuje proročanstva i veoma se ističe među ostalima koji su jači tijelom; svakako da nisam mogao da ne uznesem i ispovijedim Boga najvišim pohvalama. To je za mene bio očigledan i najsigurniji dokaz da čovjek nije ono što se pokazuje na površini, već onaj koji boravi u duši i razumu. Jer iako tijela osakaćenog, nije pokazivao ništa manju snagu i vrlinu svoje sposobnosti.

48. Nadalje, pomenute ljude koji sa njim provodili vrijeme koji molitvama i postu bijahu posvećeni i ovakvim vježbama na uobičajeni način, Bog je već pripremao da nagradi blaženom i spasonosnom smrću, pružajući im ruku pomoći. A onaj neprijatelj i protivnik svih dobrih ljudi, kad nije mogao da podnese da su ovi uvijek naoružani naprestanim molitvama Bogu i spremni za bitku, namučio se da ih ubije i ukloni jer su mu bili tegobni. A Bog je dozvolio da to učini: djelimično da se onaj ne bi poplašio od svoje spontane nečasnosti, a dijelom da oni zadobiju nagradu za tolike i takve bitke. Tako je dakle trideset devet[106] ljudi po naredbi najvećeg zločinca Maksimina u jednom danu obezglavljeno.

49. I to su bila mučeništva koja su se ispunila u Palestini u toku osam godina. Ovakav je bio progon u naše vrijeme: koji je započeo uništavanjem crkava, a onda daleko uznapredovao, kasnije u razna vremena napadima rekotora koji su uslijedili. U njima su se istakli nebrojeni mučenici po pojedinim provincijama, koji su vodili razne bitke i hrabro se borili za vjeru: u Libiji i u cijelom Egiptu i Siriji i u svim provincijama koje se protežu od Istoka do prostora Ilirikuma. Jer oblasti koje su udaljenije, tj. cijela Italija, Sicilija, Galija i sve koje se prostiru na Zapadu, Hispanija, Mauritanija i Afrika, nakon što su jedva osjetile bijes rata u prve dvije cijele godine progona, ubrzo su stekle najsnažniju pomoć božanskog proviđenja i mir, tj. Božansko proviđenje je nadgledalo iskrenost i vjeru ovih ljudi. Nadalje, pominje se da se nikada ranije nije dogodilo u Rimskoj imperiji ono što niko nije mislio da će se dogoditi. Za vrijeme progona koji je u naše vrijeme bijesnio, Rimsko carstvo se podijelilo na dva dijela[107]. U prvom dijelu koji smo malo prije pomenuli, braća koja su tamo živjela uživala su u miru. Oni koji su živjeli u drugom dijelu Rimske države, vodili su nebrojene bitke. No, čim se božansko milosrđe udostojilo da nas pogleda milostivim i blagonaklonim pogledom, odmah oni vladari sami koji već prije bijahu pokrenuli rat protiv nas, promijenivši mišljenje mimo

[105] U grčkim Menejama pominje se na dan 20. oktobra.
[106] Ove zajedno sa gore pomenutim Silvanom povezuje Menologijum imperatora Basilija, na dan 4. maja, kao i rimski Martirologijum.
[107] Između Konstancija i Galerija Maksimijana.

diem tertium Nonas Martias, quo die natalis Genii publici, ut gentiles existimant, apud Caesaream celebratur, leoni objectus, ac deinde gladio transfixus martyrium consummavit. Eubulus vero perendie, ipsis Nonis Martiis, quod est septimo die mensis Dystri, cum judex enixe ipsum rogasset, ut oblato diis sacrificio, libertatem, prout ipsi existimant, consequeretur; gloriosam mortem pro pietate toleratam huic caducae vitae anteponens, post bestias non secus ac prior ille jugulatus, Caesariensium Martyrum certamina ultimus obsignavit.

44. Operae pretium quoque fuerit hoc loco commemorare, quemadmodum divini Numinis providentia impios illos Praesides simul cum ipsis tyrannis ulta est. Etenim Firmilianus, qui Martyribus Christi adeo contumeliose insultaverat, cum aliis extremo supplicio addictus, capite truncatus est. Et haec quidem sunt martyria, quae in urbe Caesarea toto persecutionis tempore perpetrata sunt.

Divina in Firmilianum ultio.

CAP. XII.

45. Jam vero quae hoc temporis spatio, et post haec circa ecclesiarum Praesides gesta sint; quemadmodum ex pastoribus rationalis Christi gregis, quem non rite ac legitime gubernaverant, eos curatores camelorum [47], animalis bruti, et suapte natura tortuosi, divina justitia, utpote tali officio dignos constitui, permiserit, et ad alendos Imperatoris equos amandaverit: quas praeterea injurias et contumelias, quantos denique cruciatus a Procuratoribus Principis, et provinciarum Rectoribus, quotquot per illa fuerunt tempora, pro sacris vasis et thesauris ecclesiae perpessi sint: ad haec ambitiones plurimorum et temerarias atque illegitimas ordinationes; et inter ipsos Confessores dissidia [48]; et quaecumque juniores illi turbarum concitatores adversus Ecclesiae reliquias pertinaciter moliti sunt, novas res subinde alias post alias excogitantes, et in mediis persecutionis calamitatibus inclementius insultantes, et mala malis cumulantes; haec inquam omnia omittenda esse duco. Est enim meo quidem judicio aliena ab instituto nostro hujusmodi rerum commemoratio, a qua etiam abhorrere me in ipso sermonis hujus exordio sum professus. Cum igitur proposito nostro maxime congruat ea dicere ac scribere et fidelium auribus commendare quae in religione nostra gravia atque honesta sunt, et quaecumque ad laudem et gloriam pertinent; rectius facturus esse mihi videor, si extremam partem hujus libri, praeclaris admirabilium Martyrum facinoribus, et pace quae post haec caelitus nobis affulsit, exornem.

CAP. XIII. Persecutio parum remissa.

46. Septimus jam persecutionis annus ad exitum vergebat, et res nostrae sensim sine sensu calumniantium molestia liberatae, ad octavum usque annum processerant. Cumque in metallis aeris apud Palaestinam maxima Confessorum multitudo in unum congregata, incredibili libertate frueretur, adeo ut ecclesias etiam exstruerent: Praeses provinciae, vir saevus atque improbus, ut ex iis quae adversus Martyres gessit perspici facile potest, illuc delatus; audita illorum vivendi ratione, rem statim ad Imperatorem retulit, quaecumque ipsi visum fuerat, calumniose in eos scribens. Dehinc Praepositus metallorum eo adveniens, velut ex imperiali praecepto Confessores varias in turmas distribuit; et alios quidem apud Cyprum, alios in Libano jussit incolere; reliquos per varia Palaestinae loca dispersos, diversorum operum molestiis vexari omnes mandavit. Quatuor deinde ex illis seligens, qui ceteris antecellere videbantur, ad ducem qui militaribus copiis illic praeerat, eos mittit.

Iterum ferve-scit.

47. Horum duo erant Aegyptiorum Episcopi, Peleus ac Nilus; tertius presbyter quidam [49], quartus fuit Patermuthius, vir ob prolixam erga omnes

47) De hac poena, quae *Camelasia*, dicebatur, videsis Valesii notas.

48) Nimirum schisma Donatistarum in Africa, ac Meletii Lycopolitani episcopi in Aegypto.

49) Hunc Heliam appellat Valesius ex Graecorum Menologio die 17. Septembris, qui etiam observat, Photium loqui de Patermuthio in Bibliotheca cap. 118. De his etiam Euseb. lib. 8. Hist. Eccles. cap. 13. Ceterum Pelei, Nili ac Patermuthii festum recolunt pleraque Latinorum Martyrologia die 19. Septembris.

očekivanja svih, objavili su palinodije[108], kako ih nazivahu; milosrdnim ediktima i blagim odlukama prema nama ugasiše požar raspaljenog progona protiv naših; ne priliči da prećutimo taj palinodijum[109].

[108] Edikt o toleranciji, objavljen u aprilu 311. god. (prim. prev.)

[109] Na osnovu ovoga i drugih mjesta, Valesije pokazuje da je ova knjiga nedovršena. Ovdje pomenuta palinodija u knj. 8 istorije treba tražiti, što se dogodilo u devetoj i desetoj godini progona, kao što Eusebije izlaže u knjizi 9.

benevolentiam cunctis notissimus. A quibus cum dux ille postulavisset, ut religionem suam abnegarent, repulsam passus, flammis eos absumi praecepit. Alii rursus ibidem versabantur, sejunctam a ceteris regionem seorsum incolendam sortiti; quotquot scilicet ex Confessoribus ob senectutem aut membrorum debilitatem, aut propter varios corporis morbos ab opere faciundo immunes erant. Quorum princeps erat SILVANUS [50] Gaza oriundus Episcopus; vir qui religionis Christianae absolutissimum quoddam et venerabile exemplum exstitit. Hic cum a primo, ut ita dicam, persecutionis die, et per totum deinceps illud tempus, variis confessionum certaminibus inclaruisset, ad id usque temporis servatus fuerat, ut omne illud in Palaestina certamen postremus quasi signaculo clauderet. *Anno Christi 310.*

48. Erant una cum illo Aegyptii complures, inter quos fuit JOHANNES [51] quidam, qui prae cunctis nostrae aetatis hominibus memoria valuit. Et hic quidem jam antea luminibus erat orbatus. Nihilominus tamen in confessionum certaminibus, in quibus maxime enituit, cum ipsi perinde ac ceteris alter pedum candente ferro debilitatus esset, oculi quoque licet lumine orbati cauterio perusti sunt: crudelitate scilicet et inhumanitate carnificium ad id usque feritatis ac diritatis progressa. Porro hunc virum ob mores quidem et philosophicam vivendi rationem nihil attinet praedicare, praesertim cum hujus rei causa, non tantum admirationis sit consecutus, quantum ex memoriae praestantia. Quippe qui totos divinae Scripturae libros, non in tabulis lapideis, quemadmodum ait divinus Apostolus, nec in membranis animalium, aut chartis quae vermibus et longinquitate temporis consumuntur: verum in carneis cordis tabulis, in anima scilicet candida, et in purissimo mentis lumine perscriptos habuerit. Adeo ut quoties vellet, interdum legis Mosaicae, interdum Prophetarum libros, nonnumquam sacrae historiae locos; alias Evangelica et Apostolorum scripta, memoriter velut ex litterario quodam penu proferret. Fateor certe obstupuisse me, cum illum in frequentissimo Ecclesiae coetu medium stantem, et quosdam divinae Scripturae locos recitantem primitus vidi. Etenim quamdiu quidem vocem dumtaxat hominis audire mihi dabatur, quaedam illum, ut in ecclesiastico coetu moris est, legere existimabam. Verum ubi proxime accedens id quod res erat deprehendi, ceteros quidem qui in circuitu adstabant, integra oculorum acie pollere, illum vero solis intelligentiae oculis praeditum, instar Prophetae cujusdam oracula edere, et reliquis corpore valentioribus multo praestare; facere omnino non potui, quin Deum summis laudibus efferrem ac praedicarem. Et evidens ac certissimum argumentum reapse mihi cernere videbar, quo constaret hominem vere esse, non eum qui in externa corporis specie appareret, sed illum potius qui in animo et intelligentia residet. Quippe corpore licet mutilato, nihilominus majorem facultatis suae vim ac virtutem exserebat. *Johannis Martyris elogium.*

49. Porro supradictos viros qui seorsum degentes, orationibus et jejuniis, et hujuscemodi exercitationibus more solito incumbebant, Deus quidem beato ac salutari exitu donare jam parabat, adjutricem illis porrigens manum. Verum hostis ille et bonorum omnium inimicus, cum eos semper armatos assiduis ad Deum precibus, et ad pugnam paratos ferre non posset, interficere, utpote sibi molestos, atque e medio tollere satagebat. Quod quidem Deus efficere illi permisit: partim ne ille a spontanea sua improbitate absterreretur, partim ut isti tot ac tantorum certaminum praemia tandem referrent. Sic igitur undequadraginta [52] homines jussu sceleratissimi Maximini uno eodemque die capite truncati sunt. *Martyres XXXIX.*

50) Ejus festum die 4. Maji celebratur. Dubitant nonnulli, an Gazae fuerit episcopus, quod diserte tradit Euseb. lib. 8. Hist. Eccles. cap. 14. et supra hujus libri cap. 7. Menaea enim die 14. Octobris ajunt eum Gazae oriundum ad metalla cum multis fidelibus damnatum fuisse, a quibus in episcopum postulatus, ordinatus est.

51) Memoratur in Menaeis Graecorum die 20. Octobris.

52) Hos simul cum Silvano supra memorato conjungit Menologium Basilii Imperatoris die 4. Maji, sicut et Martyrologium Romanum.

50. Atque haec sunt martyria quae octo annorum spatio in Palaestina perpetrata fuerunt. Hujusmodi nostri temporis persecutio fuit: quae cum ab ecclesiarum eversione sumsisset initium, postmodum subsecutis vario tempore Rectorum infestationibus, longe ulterius progressa est. In quibus varia omnis generis certamina eorum qui pro pietate fortiter pugnaverunt, innumerabiles in singulis provinciis Martyres praestiterunt: in Libya scilicet et per universam Aegyptum ac Syriam omnesque provincias quae ab Oriente usque ad tractum Illyrici quaquaversum protenduntur. Nam quae ulterius sitae sunt regiones, Italia videlicet tota, et Sicilia, Gallia quoque et quaecumque ad occasum solis porriguntur, Hispania, Mauritania et Africa; cum vix duobus primis persecutionis annis integris furorem belli expertae essent, divini Numinis *praesentissimum auxilium et pacem brevi sunt consecutae*, Dei scilicet providentia simplicitati illorum hominum ac fidei prospiciente. Porro quod numquam antea imperio Romano accidisse memoratur, id tunc primum praeter *omnium opinionem evenit*. In hac enim persecutione quae nostris temporibus grassata est, imperium orbis Romani in duas divisum est partes [53]. Harum alteram quam paullo ante designavimus, quicumque incolebant *fratres*, pace *fruebantur*. *Quotquot* vero in altera orbis Romani parte degebant, innumera subinde certamina subierunt. Verum simulatque divina clementia nos propitio ac benigno vultu aspicere dignata est, statim Principes *illi ipsi qui jampridem bellum* adversus nos excitaverant, praeter omnium spem mutata sententia, palinodiam, ut dicitur, cecinerunt; clementibus edictis, et benignis erga nos constitutionibus persecutionis adversus nostros *conflatae restinguentes incendium*; ipsam vero palinodiam a nobis reticeri non convenit [54].

53) Inter Constantium et Galerium Maximianum.

54) Ex hoc aliisque passim locis ostendit Valesius, hunc libellum imperfectum esse. Palinodia hic memorata ex lib. 8. historiae repetenda est, quae autem annis nono et decimo persecutionis contigere, idem Eusebius lib. 9. exponit.

DODATAK

ANTIČKA PISMA EVROPSKIH I SKITSKO-SARMATSKIH NARODA

I
ZLATNI LISTOVI IZ PIRGE
(I milenijum prije nove ere)
pisani skitskim pismom u poređenju sa venetskim, etrurskim, latinskim i vinčanskim alfabetom[1]

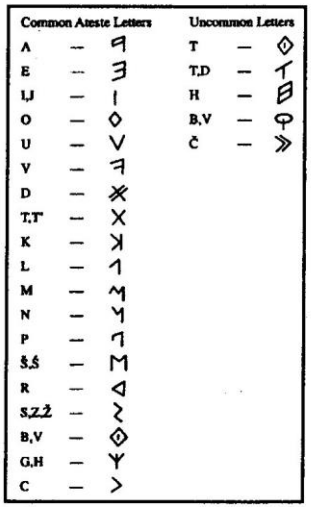

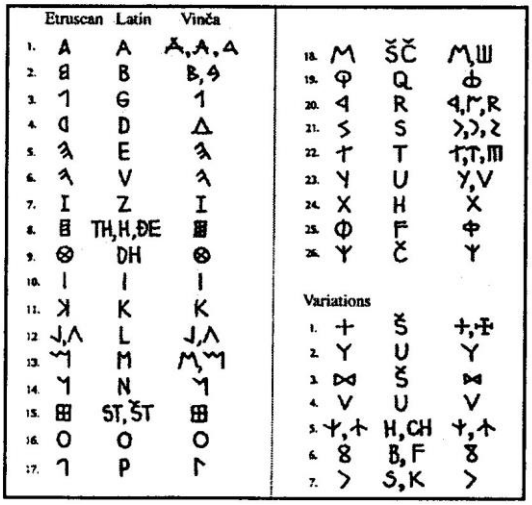

[1] Павел Тулаев: "Венеты: предки Славян", Москва 2000, p. 71.

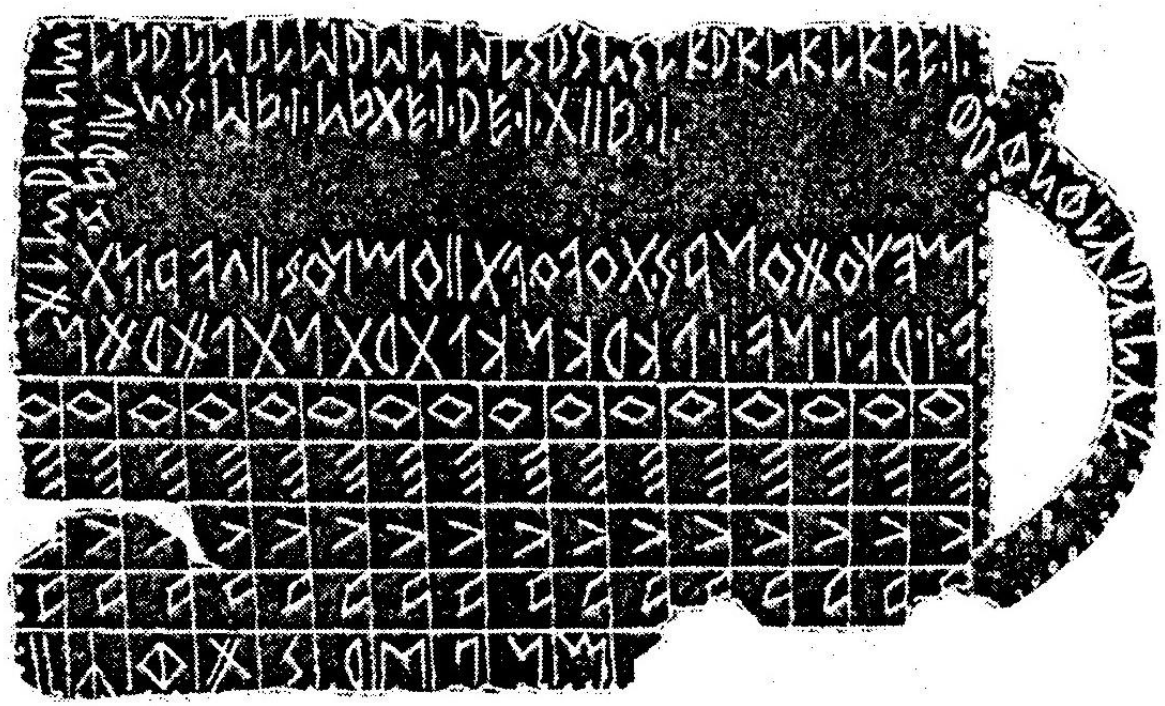

Tablica sa venetskom poveljom pisana skitskim pismom (I milenijum prije nove ere)[2]

[2] Ibid. p. 44.

II
RUNSKA PISMA EVROPSKIH I SKANDINAVSKIH NARODA[3]

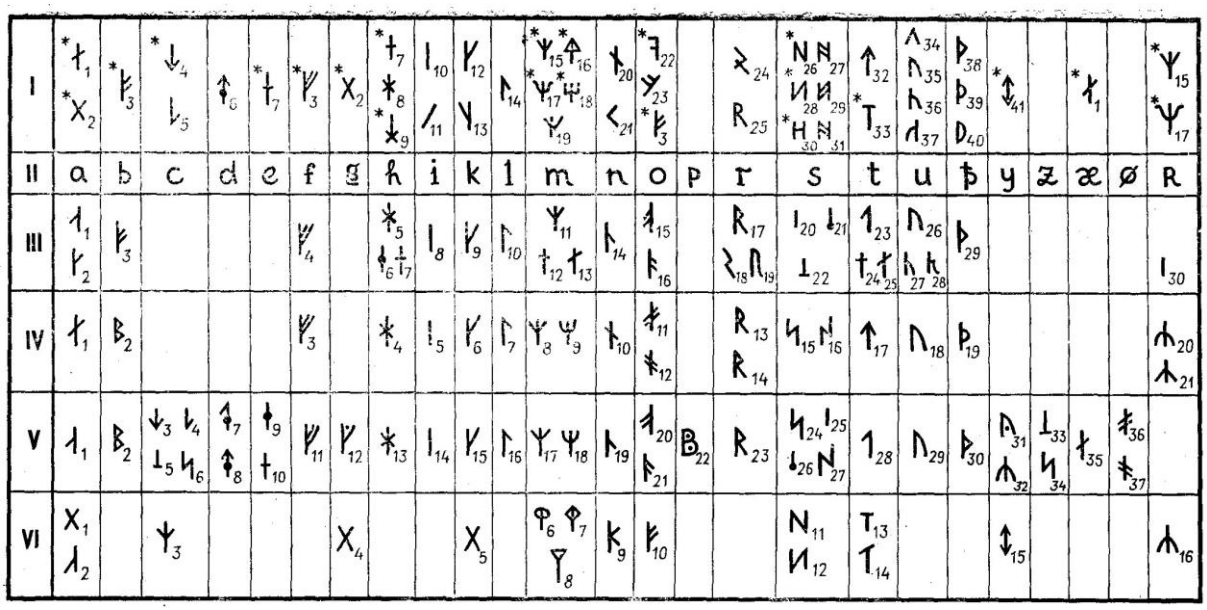

I - Slovni znaci na kostima; II - Latinski alfabet sa dopunskim slovnim znacima;
III - Švedsko-norveški niz; IV - Danski (obični) niz; V - Punktirovani runski alfabet;
VI - Rijetke grafičke varijante runa koje se ne vezuju za određene alfabete.
Brojni indeksi u odjeljku I označavaju broj znaka u nizu.
Znaci sa zvjezdicom (*) mogu da se čitaju na nekoliko načina.
Brojni indeksi u odjeljcima III-VI označavaju redni broj slova u okvirima datog alfabeta.

[3] Л. В. Дучиц, Е. А. Мельникова: "Надписи и знаки на костях с городища Масковичи", Древнейшие государства на территории СССР, Москва 1981, p. 198.

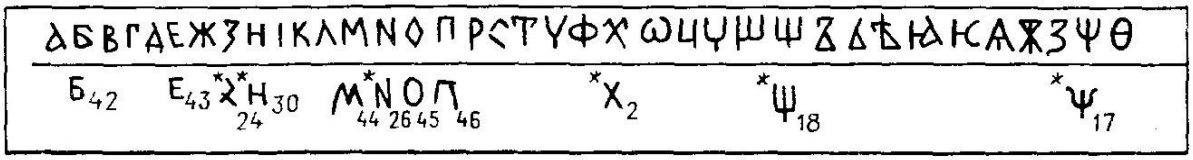

Znaci na kostima u poređenju sa staroćirilskim alfabetom[4]
1. Brojni indeksi označavaju redni broj znaka;
2. Grafeme označene zvjezdicom (*) mogu da se tumače kao skandinavske rune.

[4] Ibid. p. 205.

III
PISMA SKITSKOG NARODA SAKA

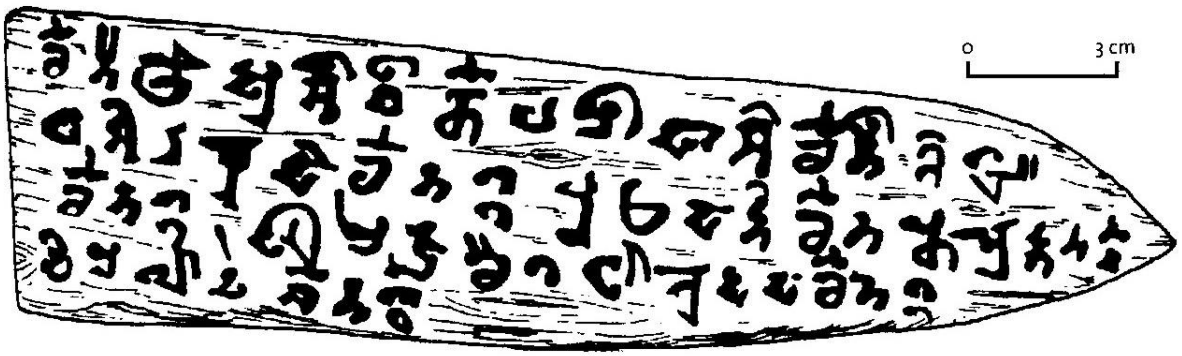

Kotani-dijalekat Saka sa upotrebom *brāhmī* pismena (VII vijek)[5]

[5] Iaroslav Lebedynsky: "Les Sacces", Paris 2006, p. 17.

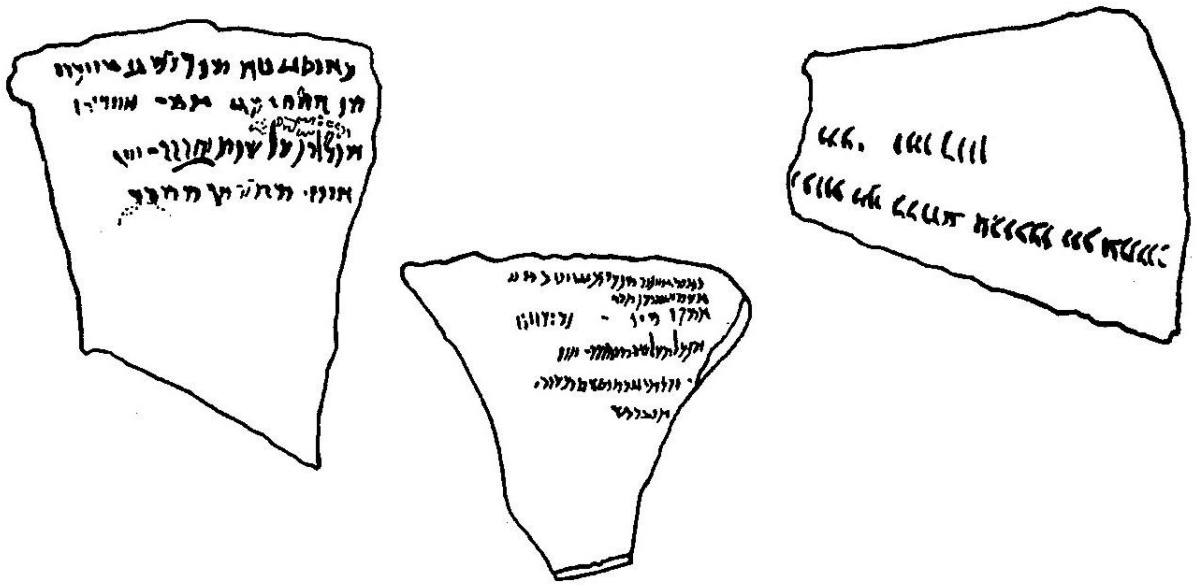

Pismo i tekstovi Parćana-Saka

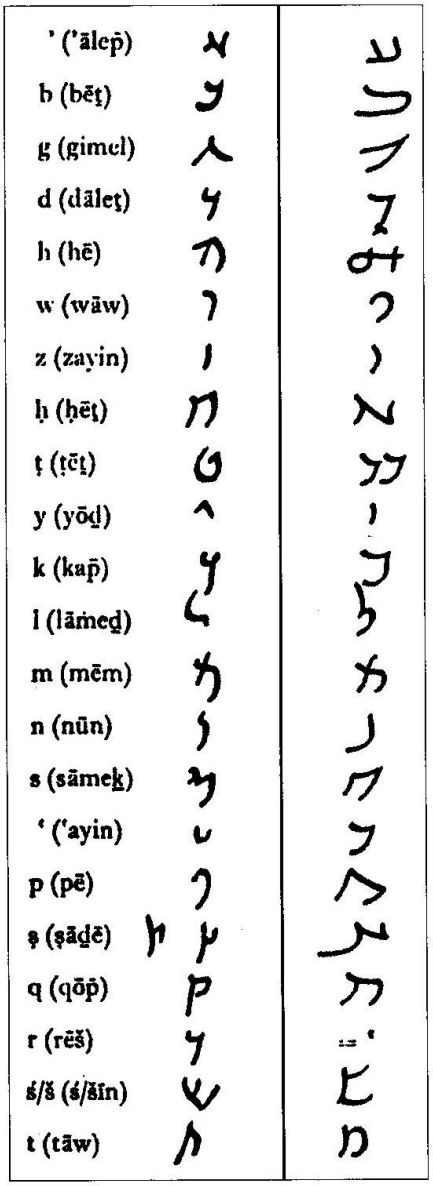

Poređenje aramejskog alfabeta sa njegovom parćanskom adaptacijom (III-I vijek prije nove ere)[6]

[6] Ibid. p. 18-19.

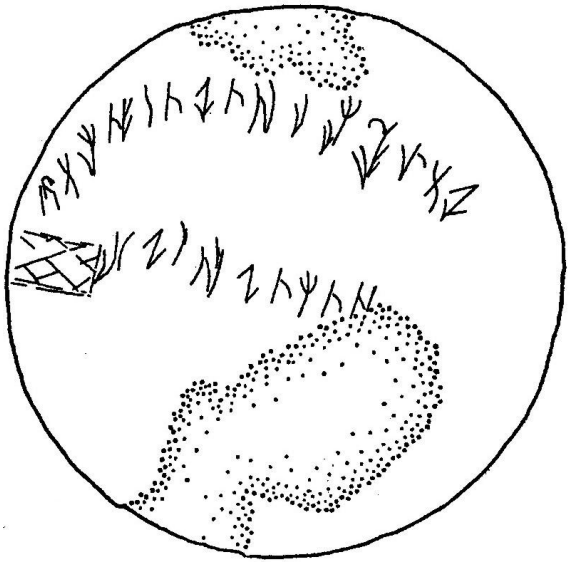

Nedatirani antički natpisi sa runskim pismom Saka[7]

[7] *Ibid. p. 217-218.*

IV
STELA SA ANTIČKIM SARMATSKIM TAMGAMA (PANTIKAPEJA)[8]

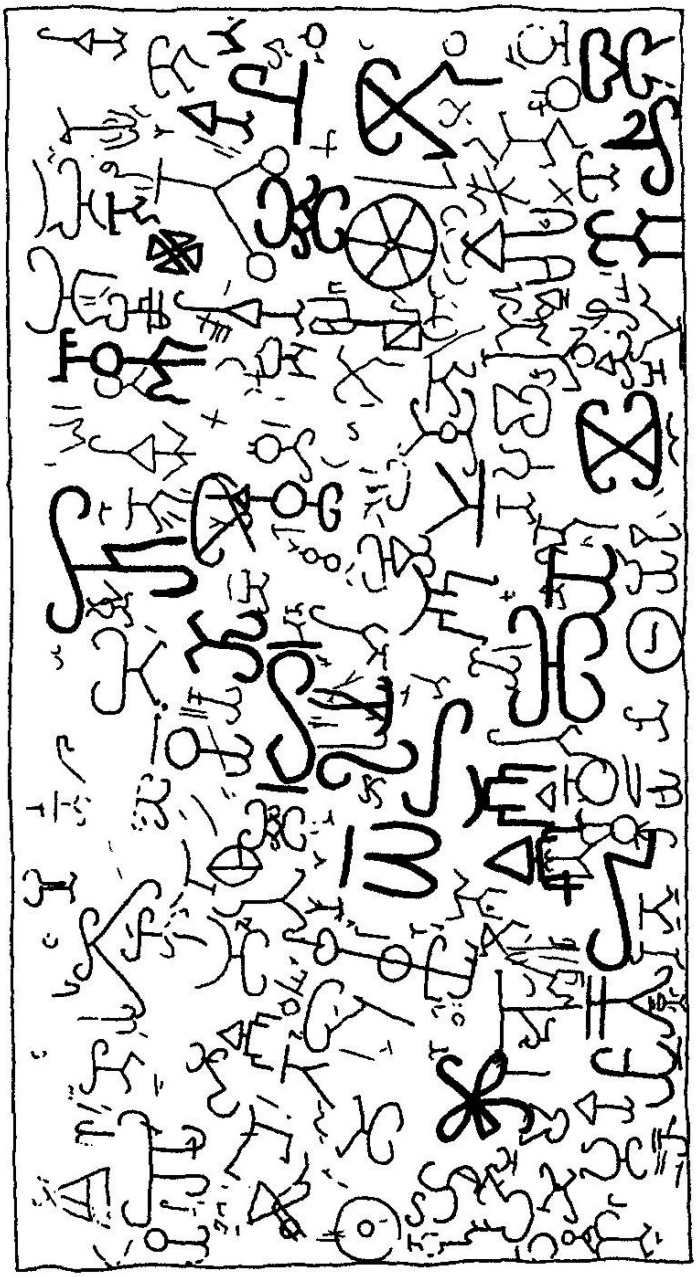

[8] Iaroslav Lebedynsky: "Les Sarmates" , Paris 2002, p. 210.

V
PISMA SARMATA ALANA SA POČETKA NAŠE ERE

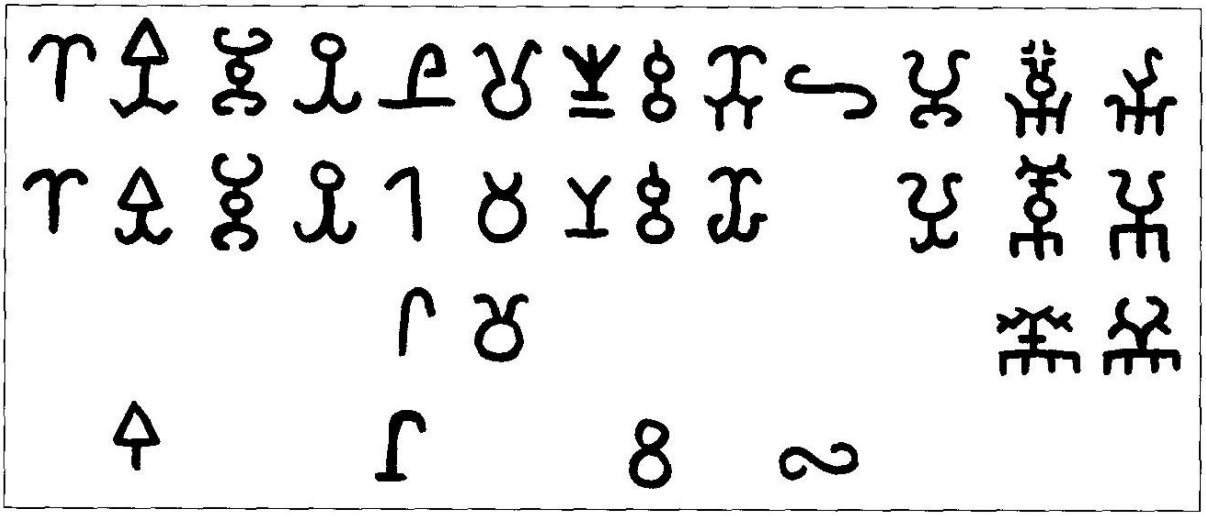

Tamge[9]

[9] Vladimir Kouznetsov et Iaroslav Lebedynsky: "Les Alains", Paris 2005, p. 47.

Stela sa natpisom na alanskom jeziku[10]

[10] Ibid. p. 24.

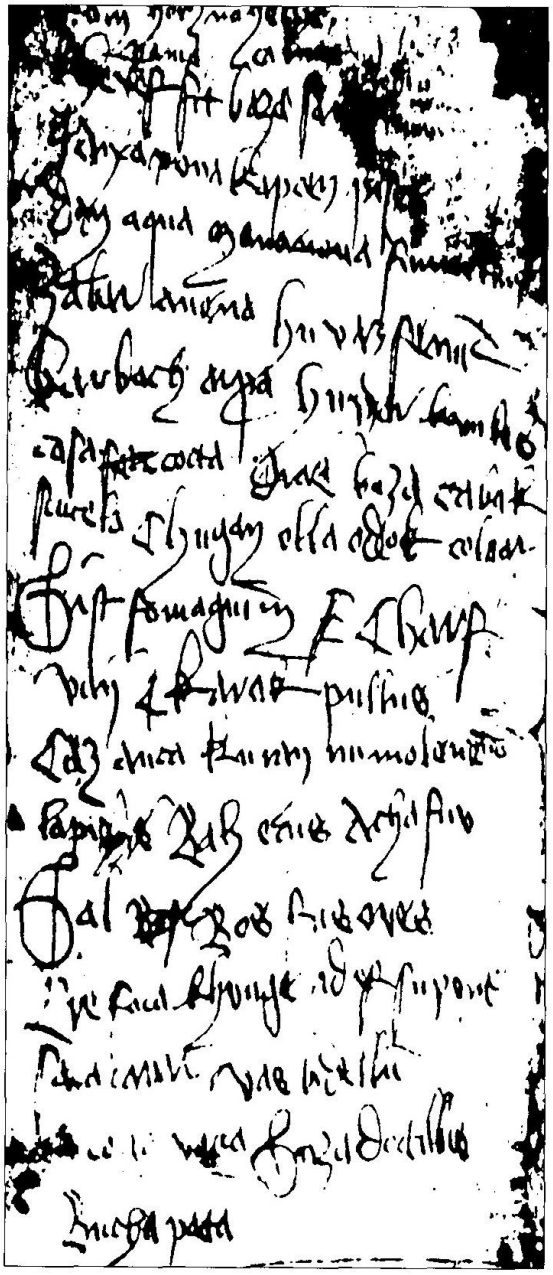

Jezik i pismo alanskog naroda Jasa u Ugarskoj (1422. godina)[11]

[11] Ibid. p. 25

Rezimei

The Scythians: Sarmatians, Goths and Greeks Writers of the 4th century

Very little is known about the Early Christian literature of Illyricum, where many Council gatherings were held during the 4th century, particularly between the First and Second Ecumenical Council, such as the Council of Sirmium and the Council of Sardica. According to some early Christian authors, in that period of time, or even a century earlier, the Scythian-Sarmatian-Slavic codification of the Bible was created by the priests from the Besses people. By all indications, and taking into account the church records that "it was read and spoken in the Slavic language", the Bible that was used by the Besses was written in Runic alphabet. After it, about 360 AD, another version of the Bible was prepared by Ulfila, Archbishop of Gothia and Bishop of Lower Moesia, whereof many fragments written in mixed Latin and Runic alphabet of the Scythian alphabet are preserved. This codification of the Bible texts was never fully interpreted, Latin translation is an *interpretatio*, while the content of the Ulfila's document the *Skeireins*, is still unknown. According to certain presumptions and chroniclers of the epoch, the *Skeireins*, is not a religious text, but a comprehensive grammar of the Gothic and basic Scythian language that served as a standard in communication between the then military and church circles that did not know Latin and Greek language. Parts of the Gothic calendar of almost the same period of time show that only emperor Constantine was celebrated as the saint in Illyricum, while Andrew and Philip were celebrated as the apostles.

During the 4th century, the document "Work of the Apostle Andrew" was edited on the territories of Praevalitana based on a Greek original of early 1st century that was created in Achaian town of Patras, place where the Apostle died. This document was sent as an epistle to all churches of the Roman Empire, most likely ahead of the preparations either for the Council of Sardica or the First Council of Sirmium, indicating that the two Councils were ecumenical as the Apostle Andrew was founder of the Church and Patriarchate of Constantinople. A document dedicated to Marcellus of Ancyra, protégé of the Doclean Archbishop Bassus, was written by the deacon Eugenius, who was, by all indications, a well-educated Arian from Praevalitana, after Marcellus doctrine had been condemned. The text was sent to Alexandria, "at the recommendation of the Bishop of Macedonia and Greece in order to be presented before Athanasius, Patriarch of Alexandria". The document "Interpretation of the Words of Prophet Isaiah" written by Theodorus, Bishop of Heraclea in Thrace- supporter of the Arianism and Manichaeanism and associate of Valens of Mursa and Ursacie of Singidunum (present day Berat), who had been deposed and anathemized by the supporters of the Roman pontiff at the Council of Sardica- condemned Judeo-Christianity and, with radical anti-Semitism, advocated excommunication of the Jews from all Christian churches and communities.

Selection of the Early Christian novels created during the 4th century in Greek and Scythian-Gothic language on the territory of Praevalitana, Macedonia and Moesia, was made on the basis of belated Latin editorials. Some of them mention Sarmatian martyrs, the Slav Nikita and citizens of Dioclea. The novel "Life of St. Sabbas the Goth, Martyr" contains a famous Gothic epistle to the Roman pontiff and Romans, emphasizing the fact that many Catholic and Orthodox Goths gave their lives for the Christian belief, standing up against their pagan leaders and commanders. The novel also points out that the Goths, Scythians and Sarmatians, supporters of the Christianity and Roman pontiff, were excluded from the army in Dacia or brought before court martial during the rule of Constantine the Great, from 320-324 AD.

By order from Constantine, many of them were settled in Moesia and deployed in the Christian legions. Relics of St. Sabbas the Goth were transferred south from the Danube, thanks to the piousness of Junius Soranus, ruler of Scythia Minor.

The Appendix of the Volume contains an outline of the Runic alphabet used by European and Scythian people as well as the Sarmatian tamgas, as a testimony of their letters. Some runes and tamgas in Illyricum were used until late Middle century, which is confirmed by the glosses in certain Cyrillic manuscripts.

Scythes-Sarmates, Goths et Grecs, écrivains du IV-ième siècle

La littérature de l'époque du christianisme primitif sur l'espace de l'Illyricum, où de nombreux conciles eurent lieu durant le IV-ième siècle, tels qu'assemblées de Sirmium et de Sardique, tout particulièrement entre le premier et le deuxième concile œcuménique, est très peu connue. C'est à cette époque, ou peut-être un siècle plus tôt, que fut né le Code scytho-sarmato-slave de la Bible, rédigé par les ecclésiastiques du peuple des Besses, dont les traces sont laissées par certains auteurs de l'époque du christianisme primitif. À ce qu'il paraît la Bible utilisée par les Besses, d'après les auteurs ecclésiastiques „lue et proférée en langue slave", fut rédigée en alphabet scytho-runique. Après cette Bible, vers l'an 360, apparut la Bible rédigée par Ulfila, (arch)évêque de Gothie et Basse Mésie, ressortissant du peuple des Goths, dont ne sont sauvegardés que de grands fragments écrits en mélange d'alphabets latin et runique, résultant de l'alphabet scythe. Ce code des textes bibliques ne fut pas interprété jusqu'au bout, sa traduction latine est *interpretatio,* tandis que le contenu de *Skeireins,* ouvrage d'Ulfila ne fut pas encore connu non plus - selon certaines hypothèses il ne s'agit pas de texte de nature religieuse mais plutôt de synthèse de grammaire des langues gothique et scythe basique, représentant un étalon de langage des cercles militaires et ecclésiastiques de cettte époque, qui ne connaissaient pas le latin et le grec, comme les chroniqueurs de cette époque le citent. Selon les fragments du calendrier gothique, approximativement de même époque, seulement l'empereur Constantin fut veneré comme saint sur l'Illyricum, et quand aux apôtres, ce furent André et Philippe.

Au cours de IV-ième siècle, l'ouvrage "Actes de l'apôtre André" est rédigé sur l'espace de Prevalitaine, sur la base de l'original grec du I-er siècle, qui apparut à Patras, ville d'Achaïe et lieu de mort de l'apôtre. Cet ouvrage fut envoyé en forme d'épître à toutes les églises de l'Empire romain, le plus probablement à la veille des préparatifs pour le concile de Sardique ou le premier concile de Sirmium, afin de montrer que ses deux grands rassemblements sont œcuméniques et vu que l'apotre André est le fondateur de l'église et du patriarcat de Constantinople. L'ouvrage sur Marcel d'Ankira, protégé du métropolite de Dioclée Basus (Bassus), fut écrit par le diacre Eugène (Eugenius), selon toute apparence un d'érudits ariens illyriques (de Prevalitaine), après la condamnation de la doctrine de Marcel. Le texte fut envoyé à Alexandrie, „selon la recommandation de l'évêque de Macédoine et Grèce, pour être présenté devant Athanase, patriarche d'Alexandrie". L'ouvrage sous le titre "Interprétation des paroles du prophète Isaïe", écrit par Théodore, arien et manichéen, évêque d'Héraclée en Thrace, collaborateur de Valens de Mursa et Ursace de Singidunum (aujourd'hui Berat), que les disciples du pontifex romain ont défroqué au concile de Sardique, en jetant l'anathème sur lui, représente la condamnation du judéo-christianisme et s'engage par son antisémitisme radical pour l'exclusion des Juifs de toutes les églises et communautés chrétiennes.

Le choix des romans de l'époque du christianisme primitif, apparus au cours du IV-ième siècle, en langues grecque et scytho-gothique, sur l'espace de Prévalitaine, Macédoine et Mésie, est fait sur la base d'anciennes rédactions latines: dans certains de ces romans sont évoqués les martyres Sarmates, le Slave Nikita, ainsi que les citoyens de Dioclée. Dans le roman " la Vie du martyr Saint Saba le Goth " on peut trouver la célèbre épître gothique dédiée au Pontifex de Rome et aux Romains, soulignant que de nombreux Goths, de même que des catholiques et orthodoxes, ont donné leur vie pour la religion chrétienne, tout en s'opposant au paganisme de leurs chefs ou commandants militaires. On souligne dans le roman que les Goths,

Scythes et Sarmates de Dacie, disciples du christianisme et du pontifex romain, furent expulsés de l'armée ou traduits en cour martiale, pendant le règne de Constantin le Grand, entre 320 et 324 - nombreux furent ceux qui, selon l'ordre de Constantin, furent déplacés en Mésie, où il furent disposés dans des légions composées des chretiens. Grâce à la piété de Junius Soranus, duc des Scythes, les reliques de Saint Saba le Goth furent transférées au sud de Danube.

Dans l'appendice du tome se trouve un sommaire d'alphabets runiques des peuples européens et scythes et de tamgas sarmates, témoignages de leurs écritures. Sur l'espace de l'Illyricum, certains runes et tamgas furent en usage jusqu'au moyen âge tardif, dont les témoignages sont des gloses dans certains manuscrits cyrilliques.

Skythen-Sarmaten, Goten und Griechen, Schriftsteller des IV. Jahrhunderts

Äußerst wenig bekannt ist die frühchristliche Literatur von Illyrikum, dem Raum, in dem im Laufe des IV. Jahrhunderts, insbesondere in der Zeit zwischen dem Ersten und Zweiten ökumenischen Konzil, große Konzilversammlungen, wie diejenigen in Sirmium und Sardica abgehalten wurden. Während der Epoche, vielleicht sogar ein Jahrhundert früher, ist das skythisch-sarmatisch-slawische Kodifikat der Bibel entstanden, das von den Priestern aus dem Volk Besses verfasst wurde und von dem einige von frühchristlichen Autoren Spuren hinterlassen haben. Allem Anschein nach war die Bibel, wenn man die Meinung von kirchlichen Autoren annimmt, dass sie dieses „auf slawischer Sprache gelesen und gesprochen" haben, mit skythischer Runenschrift geschrieben. Nach ihr entstand gegen 360 die Bibel, die vom (Erz)bischof Gotiens und Bischof von Untermesien, Ulphila aus dem Gotenvolk, vorbereitet wurde, von der größere mit einer Mischung aus lateinischer und Runenschrift, stammend aus dem skythischen Alphabet, geschriebene Fragmente erhalten sind. Dieses Kodifikat der biblischen Texte ist nicht vollständig ausgelegt, die lateinische Übersetzung ist *interpretatio*, und der Inhalt der Schrift von Ulphila, *Skeireins*, ist noch nicht bekannt – nach manchen Annahmen handelt es sich nicht um einen Text religiöser Natur, sondern um die Zusammenfassung der Grammatik der gotischen und skythischen Grundsprache, die der Etalon der Verständigung in den Militär- und Kirchenkreisen jener Zeit war, die, wie die Chroniker dieser Epoche angeben, die lateinische und griechische Sprache nicht kannten. Die Fragmente des gotischen Kalenders aus annähernd gleicher Zeit weisen darauf fhin, dass in Illyrikum als Heiliger nur der Imperator Konstantin, und unter den Aposteln Andreas und Philipus verehrt wurden.

Die Schrift „Das Werk des Apostels Andreas" wurde im Laufe des IV. Jahrhunderts im praevlitanischen Raum redigiert aufgrund des griechischen Originals aus der Mitte des I. Jahrhunderts, entstanden im Todesort des Apostels, der achäischen Stadt Patras. Diese Schrift wurde als Botschaft an alle Kirchen des Römischen Reiches gesandt, höchstwahrscheinlich am Vorabend der Vorbereitungen für das Konzil in Sardica oder das erste Konzil in Sirmium, und sollte darauf hinweisen, dass diese zwei große Versammlungen ökumenisch waren, da der Apostel Andreas der Gründer der Kirche und des Patriarchates von Konstantinopel war. Die Schrift über Marcel aus Ankira, den Schützling des docleanischen Metropoliten Bassus, hat der Diakon Eugenius, allem Anschein nach einer der gelehrten illyrischen (praevalitanischen) Arianer, nach der Verurteilung der Lehre von Marcel, geschrieben. Der Text wurde nach Alexandrien „nach Empfehlung des Bischofs von Mazedonien und Griechenland, um vor Atanasius, dem Patriarchen von Alexandrien dargelegt zu werden", geschickt. Die Schrift des Arianers und Manichäers Teodor, des Bischofes des trakischen Heraklea, des Mitarbeiters von Valens aus Mursa und Ursaci aus dem praevalitanischen Singidunum (heute Berat), den die Anhänger des römischen Pontifex beim Konzil in Sardica des Amtes enthoben und anathemisiert haben, unter dem Titel „Deutung der Worte des Propheten Isaia" stellt die Verurteilung des Judeochristentums dar und setzt sich mit ihrem radikalen Antisemitismus für den Ausschluss der Juden aus allen christlichen Kirchen und Gemeinschaften ein.

Die Auswahl der frühchristlichen im Laufe des IV. Jahrhunderts auf griechischer und skythisch-gotischer Sprache in den Räumen von Praevalitanien, Mazedonien und Mesien entstandenen Romane ist aufgrund der späteren lateinischen Redaktionen erfolgt: in manchen von ihnen werden die Märtyrer Sarmaten, der Slawe Nikita und die Bürger von Dioclea erwähnt. Im „Leben des gotsichen Märtyrers Hl. Sava" befindet sich die berühmte gotische Botschaft

an den Pontifex in Rom und die Römer, in der hervorgehoben wird, dass viele Goten als Katholiken und Rechtgläubigen ihr Leben für den christlichen Glaube gegeben haben, indem sie sich dem Heidentum ihrer Führer oder Militärbefehlshaber widersetzt haben. Im Roman wird hervorgehoben, dass die Anhänger des Christentums und des römischen Pontifex, Goten, Skythen und Sarmaten, in Dazien während der Herrschaft Konstantin des Großen im Zeitraum von 320 bis 324 aus dem Militär ausgeschlossen oder vors Militärgericht gebracht wurden. Viele von ihnen haben sich nach dem Befehl von Konstantin in Mesien niedergelassen, wo sie den Legionen, in denen Christen waren, zugeteilt wurden. Die sterblichen Überreste des Heiligen Sava wurden südlich von der Donau dank der Frömmigkeit des Dux von Skythien, Junius Soranus, übertragen.

Im Anhang zum Band befindet sich eine Übersicht der Runenalphabete der europäischen und skythischen Völker und die sarmatischen Tamgaschriften als Zeugnis für ihre Buchstaben. Manche von Runen und Tamgaschriften wurden in Illyrikum bis zum späten Mittelalter benutzt, wovon die Glossen in einigen kyrillischen Manuskripten.

Скифы-сарматы, Готы и Греки, писатели IV века

Совсем мало известна ранняя христианская литература Иллирикума, пространства на котором в течение IV века, особенно в промежутке между первым и вторым вселенским соборами, состоялись многие крупные соборные встречи, вроде состоявшихся в Сирмиуме и на Сардике. В данную эпоху, даже может быть один век до этого, появляется скифско-сарматско-славянский кодификат Библии, составленный священниками народа Бесы (Besses), который упоминают некоторые из авторов раннего христианства. По всему судя, Библия, которой пользовались Бесы, если согласиться с судом церковных авторов о том, что ее «читали и говорили на славянском языке", была написана скифским рунсским письмом. После нее, примерно 360 года, появляется Библия, которую сочинил (архи)епископ Готие и епископ Нижней Мезии Ульфила из народа Готы, от которой сохранены более крупные фрагменты, написанные комбинацией латинских и рунских букв, ведущих происхождение из скифского альфабета. Данный кодификат библейских текстов не истолкован до конца, латинский перевод - *interpretatio*, а также все еще неизвестно содержание документа Ульфилы *Skeireins*. По некоторым предпосылкам, речь не идет о тексте религиозного типа, а о сводке граматики готского и основного скифского языков, который являлся эталоном в достижении общего языка в военных и церковных кругах данной эпохи и которые, по словам летописцев данной эпохи, не владели латинским и греческим языками. Отрывки из готского календаря приблизительно того же времени говорят о том, что на Иллирикуме в качестве святого уважали только императора Константина, а из апостолов Андрея и Филиппа.

Документ "Деятельность апостола Андрея" в течение IV в. отредактирован на превалитанском пространстве на основании греческого источника из половины I в., сочиненного в месте смерти апостола, ахайском городе Патрасе. Данный документ в качестве послания направлен в церкви Римского царства, по всей вероятности накануне подготовки сабора в Сардике или первого сабора в Сирмиуме. Они должны были сообщить, что эти два великих собрания экуменские, так как апостол Андрия является учредителем константинопольской церкви и патриархата. После осуждения учения Марцеля, документ о Марцеле из Анкиры, подопечном дуклянского митрополита Бассуса (Bassus), написал дъякон Эугений (Eugenius), по всему судья один из образованных иллирических (превалитанских) арианцев. Текст направлен в Александрию "по рекомендации епископа Македонии и Греции для выступления перед Атанасием и патриархом Александрии". Документ под названием «Толкование на книгу пророка Исаии» ариана и манихея Теодора, епископа Гераклеи тракийской, сотрудника Валенса из Мурсы и Урсация из превалитанского Сингидунума (сегодня Берат), который сторонниками римского понтифекса был разжалован на соборе в Сардике, и передан анафеме, представляет собой осуждение иудеохристианства где он своим радикальным антисемитизмом выступает за вытеснение евреев из всех христианских церквей и объединений.

Выбор ранних христианских романов, сочиненных в течение IV века на греческом и скифско-готическом языках на пространстве Превалитаны, Македонии и Мезии, создан на основании известных латинских редакций: в некоторых из них упоминаются мученники Сарматы, славян Никита и граждане Диоклеи. В «Жизни мученника святого Саввы готического" находится известное готское послание понтифексу в Риме и Римлянам,

которое подчеркивает, что многие готы как католики правоверующие отдали жизнь за христианскую веру, оказав сопротивление язычеству своих вождей или военнокомандующих. В романе подчеркивается, что готов, скифов, и сарматов, сторонников христианства и римского понтифекса в Дакии вытесняли из армии, либо их передавали военным судам во время правления Константина Великого. В промежутке с 320 по 324 года – огромное количество их, по приказу Константина, поселелили в Мезию, где направляли их на службу в легионы состоящие из христиан. Мощи святого Саввы готского перенесли южнее Дуная, благодаря религиозности дукса Скифии Юния Сорана (Junius Soranus).

В дополнение тому имеется обзор рунских альфабетов европейских и скифских народов и сарматские тамги, использованные на территории Иллирикума до позднего среднего века, о чем свидетельствуют глоссы в некоторых кириллических манускриптах.

SADRŽAJ

ZABORAVLJENA I UNIŠTENA BAŠTINA:
DJELA NAJRANIJEG HRIŠĆANSTVA NA
SKITSKO-SLOVENSKOM-GOTSKOM, GRČKOM I LATINSKOM 7

ULFILA (ARHI)EPISKOP DONJE MEZIJE I GRADA GOTIJE:
Biblija (fragmenti)

JEVANĐELJA 24
POSLANICE APOSTOLA PAVLA 122
FRAGMENTI STAROG ZAVJETA 196
SKEIREINS 204
GOTSKI KALENDAR 206
GRAMATIKA GOTSKOG JEZIKA 208

RAZNI SPISI

DJELO SVETOG APOSTOLA ANDRIJE 346
O ŽIVOTU I DJELU MARCELA IZ ANKIRE 370
ĐAKON EUGENIJE: O MARCELU IZ ANKIRE I NJEGOVOM DJELU, PISANO PO PREPORUCI EPISKOPA MAKEDONIJE I GRČKE DA SE IZLOŽI PRED ATANASIJEM, PATRIJARHOM ALEKSANDRIJE 396
TEODOR, EPISKOP HERAKLEJE TRAČKE:
TUMAČENJA RIJEČI PROROKA ISAIJE 402

ROMANI

PREDGOVOR ZA MUČENIŠTVO SVETOG FILIPA EPISKOPA
(Mučeništvo svetog filipa episkopa herakleje) 460
PREDGOVOR ZA DJELA SVETIH MUČENIKA TARAHA ITD 480
PASIJE SVETIH TRIDESET SEDAM MUČENIKA EGIPTA 522
SVJEDOČANSTVO O MUČENIŠTVU SVETOG SAVE
(O mnogim drugim gotskim mučenicima) 526
MUČENIŠTVO SVETOG SIMEONA EPISKOPA JERUSALIMA 540
PREDGOVOR ZA ŽITIJE SVETOG MUČENIKA IGNATIJA
(Žitije svetog Ignatija episkopa Antiohije i mučenika) 544
PREDGOVOR ZA MUČENIŠTVO SV. SIMFOROSE
(Mučeništvo svete Simforose i njenih sedam sinova) 572
KNJIGA O MUČENICIMA PALESTINE EPISKOPA CEZAREJE,
EUSEBIJA PAMFILA 576

DODATAK:
ANTIČKA PISMA EVROPSKIH I SKITSKO-SARMATSKIH NARODA

I - ZLATNI LISTOVI IZ PIRGE 611
II - RUNSKA PISMA EVROPSKIH I SKANDINAVSKIH NARODA 613
III - PISMA SKITSKOG NARODA SAKA 615
IV - STELA SA ANTIČKIM SARMATSKIM TAMGAMA (PANTIKAPEJA) 619
V - PISMA SARMATA ALANA SA POČETKA NAŠE ERE 620

REZIMEI 625

SADRŽAJ 633

Monumenta Montenegrina
knjiga II
tom 2

SKITI-SARMATI, GOTI I GRCI,
PISCI IV VIJEKA

Priredio i predgovor napisao
Vojislav D. Nikčević

Prevela sa latinskog
Ana Klikovac

Izdavač
Istorijski institut Crne Gore

Za izdavača:
Prof. dr Radoslav Raspopović

Lektura i korektura:
Marijan Miljić

Tehnička i kompjuterska obrada
Stevan Ljumović, dipl. ing.

Tiraž:
500 primjeraka

Štampa:
"OBOD" - Cetinje

CIP Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

002 (497 . 16) =00 „ . . ./3”

MONUMENTA Montenegrina, Knj. 2, t. 2, Skiti-Sarmati, Goti i Grci, pisci IV vijeka / priredio i predgovor napisao Vojislav d. Nikčević ; prevela Ana Klikovac, - Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2001 (Cetinje : Obod) . - 162 str. : fak., istor. karte ; 29 cm. - (Iz prošlosti Crne Gore) (Posebna izdanja)

Nasl. na sporednim nasl. str. : Scythes-Sarmates, Goths et Grecs, écrivains du I V - ième siècle ; Скифы-сарматы, Готы и Греки, писатели IV века. - Tekst na više jezika. - Tiraž 500. - Predgovor: str. 7-21. - Bilješke uz tekst. - Rezimei na više jezika.

ISBN 978-86-7015-055-3
1. Ств. насл. на упор. насл. стр. 2. Никчевић, Војислав Д. [сакупљач] [аутор додатног текста] 3. Кликовац Ана [преводилац]а) Литература, вишејезична - Црна Гора -
Историјска грађа - до 4. в.
COBISS. CG-ID 14290960

Национална библиотека Црне Горе
Б
III 47321/2/2
001607931
COBISS